

SÁROSPATAKI LAPOK.

A PROT. EGYHÁZI ÉS ISKOLAI ÉLET KÖRÉBŐL.

A

„SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR” KÖZLÖNYE.

1893.

St. II. 2753.

TIZENKETTEDIK ÉVFOLYAM.

RADÁCSI GYÖRGY,
FELELŐS SZERKESZTŐ.

BUZA JÁNOS,
FŐMUNKATÁRS.

SÁROSPATAK.

NYOMTATTA STEINFELD JENŐ, AZ EV. REF. FŐISKOLA BETŰIVEL.
1893.

TARTALOM.

I. VEZÉRCZIKKEK.

Az új év küszöbén. <i>Raddcsi Gy.</i>	Lap I
A magyar ev. ref. közalap 10 évi története. <i>Dr. Tüdös István</i>	5
A prot. püspökök és az egyházpolitikai nagy kérdések. <i>R Gy.</i>	23
A kulturharc legújabb stadiuma. <i>Mocsáry Lajos</i>	47
Mit olvassunk? <i>Ujfalussy Béla</i>	51
A helyzet. <i>Kovács Béla.</i>	71
A Magy. Prot. Irod. Társaság újabb kiadásának kérdéséhez. <i>Raddcsi Gy.</i>	75
A placetumról <i>Dr. Bartha Béla</i>	89, 113, 157
A prot. országgyűlési képviselők. <i>Mocsáry Lajos.</i>	92
A kulturharc az evangéliom világítása mellett. <i>Molnár Ferenc.</i>	133
Az evangélikusok zsinata. <i>Mocsáry Lajos.</i>	153
A helyzet <i>Illyri Flác Mátyás</i>	162
Protestáns egyházpolitika bent az egyházban és kint az egyházon kívül. <i>Rácz István</i>	173
Eszmé és elmékedések. <i>Ördölő</i>	178
A napi kérdéshez és pro domo. <i>Mocsáry Lajos</i>	193
Csöndesség. <i>Fejes István.</i>	201
Gr. Eszterházy Mór Miklós. <i>Fejes István.</i>	221
Az egyházpolitikai harc újabb fordulata és az egyetemes konvent. <i>Raddcsi György.</i>	223
Ne devalváljuk felekezeti küzdelemmé a haza elleni harcot. <i>Ujfalussy Béla</i>	243
A protestantismus új stadium előtt. <i>Kovács Károly</i>	244
Alkalmi gondolatok. <i>Orthodox.</i>	267
Egyház- és iskolágyűnk a zsinat után. <i>Dicső Endre.</i>	266, 286
A kultuszvita. <i>Dr. Bartha Béla</i>	283, 327, 407
Még egyszer a kérdéshez. <i>Mocsáry Lajos</i>	309
Új viszonyok küszöbén. <i>Fejes István</i>	351
A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület felirata a m. k. kormányhoz. <i>Mocsáry Lajos beszéde az 1868. 53. t.-c 12. §. fentartása ügyében</i>	379
A nagy események. <i>Raddcsi Gy.</i>	382
Kossuth és az 1868. 53. t.-c 12. §. <i>Mocsáry Lajos</i>	431
Szélesönd alatt. <i>Szalóczy Pál</i>	451
Törvényjavaslat a vallás szabad gyakorlatáról. <i>Gr. Csáky.</i>	454
A legújabb törvényjavaslat alkalmából. <i>Orthodox</i>	457
A vallásügyi törvényjavaslat. <i>Molnár-Ferencz.</i>	475
Lükő Géza (1822—1893.) <i>R. Gy.</i>	495
A vallásszabadság. <i>Mocsáry Lajos</i>	515
»Anyaszentegyházunk őrei legyetek ébren!» <i>Ujfalussy Béla</i>	517
»Terv nélkül» y—c.	530
Gróf Apponyi Albert. <i>Fejes István</i>	541, 561
Kell-e protestáns irányú napilap. <i>Akárki.</i>	583
Szűkeblűség és hivatalváslás. <i>Theologus.</i>	586, 603
Protestáns napilap. <i>Dr. Bartha Béla</i>	627, 655
Intra muros. <i>Mocsáry Lajos</i>	631
A Tompa-ünnep küszöbén. <i>Raddcsi Gy.</i>	651
Válasz Mocsáry Lajos ur »Intra muros» című cikkére. <i>Dr. Bartha Béla</i>	671
A Rákóczy muzeum s a Rákóczi hamvak. <i>Raddcsi György</i>	674
Dr. Bartha Bélához. <i>Mocsáry Lajos</i>	693
Az egyházpolitikai helyzet és teendőink. <i>Lukács Ödön</i>	711, 731, 751
Protestáns szellemű napilap. <i>Akárki.</i>	716
Templomi éneklésünk. <i>Kovács Zsigmond</i>	756

Egy fontos dolog. <i>Péter Mihály</i>	Lap 775
Az egyházpolitika és a protestánsok <i>Gr. Zay Miklós</i>	777
A supplicationális jövedelmek kárpótlása. <i>Tipiomen</i>	799
XIII. Leo enciklikája. <i>Dr. Bartha Béla</i>	919
A szupplikáció megváltása. <i>Fejes István</i>	823
Extra et intra muros. <i>Szikszy András</i>	839, 867
Kovács Károly egyházmegyei gondnok gyűlés-nyitó beszéde	889
Jókai Mór. <i>Csengey Gusztáv</i>	909
Zsinati törvényeink sorsa. <i>Csik Dániel</i>	915
A gömöri lelkészi értekezlet véleménye a lelkészi fizetés helyes felszámítása és rendezése tárgyában. <i>Kovács L. Sággy S. Vattay L.</i>	917, 935
Reflexio »Egy fontos dologra». <i>Ujj István</i>	933
Október 31-ike. <i>Csengey Gusztáv</i>	957
Elmékedés az enciklika felett. <i>Vass Mihály</i>	962
Az 1881. XXVI. t. c ismertetése. <i>Ujj István</i>	981
Alkalmi gondolatok. <i>Orthodox</i>	1001
Részletek Vécsey József tornai egyházmegyei gondnok nyílt leveléből	1004
Kövy Sándor. <i>Ballagi Géza</i>	1025
Kövy Sándor életrajza. <i>Szinyey Gerzson</i>	1031
Kövy Sándor levelei	1034
Schlauch bíboros memoranduma. <i>Dr. Bartha Béla</i>	1053, 1069, 1093
Válasz Ujj István urnak. <i>Péter Mihály</i>	1054
Magyar ev. ref. lelkészi egyetemes gyámintézet	1074
Polgári házasság, gyermekek vallása. <i>Raddcsi Gy.</i>	1097
Keményebb nemzedék. <i>Ferenczy Gyula</i>	1114
Balatonmelléki viszhang a gömöri lelkészi értekezlet javaslatára. <i>Szeness Imre</i>	1116, 1143
Karácsonyi elmékedés. <i>Dr. Heiszler József</i>	1129

II. ISKOLAI ÜGY.

Megérdemljük-e a gunyolást. <i>Buza János.</i>	8, 27
A középiskolai tanárok mozgalma. <i>B. J.</i>	32, 56
A leány-gimnázium és nőnevelés kérdéséhez. <i>Péter Mihály</i>	53
Figyelemre méltó tünetek. <i>Buza János.</i>	78
Tanterv a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület népiskolái számára <i>Dezso Lajos</i>	95, 118, 138, 164, 182, 203, 227, 246
A középisk. tanárok ügye a képviselőház közokt. bizottságában. <i>bj.</i>	102
A szabálytalanná vált tanítónak a rendes jogi tanfolyamba való beszámításáról. <i>Dr. Horváth Ödön</i>	122, 140
A nem állami tanárok nyugdíjügye. <i>Buza János.</i>	269
A tanítónők alkalmaztatása s gyakorlati értéke. <i>Beregszászi István.</i>	288
Ev. ref. gimnáziumaink igazgatása. <i>Futó Mihály.</i>	312, 335, 356, 388
Anket a protestáns tanárok nyugdíjügyében. <i>B. B.</i>	340, 358, 392, 421
A magyar prot. tanáregyesület alapszabálytervezete.	414
Mit tehetnének a tanítók a prot. vallásos szellem fejlesztése végett? <i>Szombathy László.</i>	435
A miskolci ev. ref. leánynevelőintézet egy évi életéről. <i>Tóth Pál.</i>	437
A népiskolák államosítása. <i>Buza János.</i>	461
Vélemény a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület népiskolái számára készített új tantervre. <i>Dicső Endre.</i>	478, 498
Ev. ref. gimnáziumaink igazgatása. <i>Buza János.</i>	521
Az országos protestáns tanáregyesületre vonatkozó két indítvány. <i>Buza János.</i>	545

	Lap
Igazgatói jelentés a sárospataki főiskola 1892/3-diki életéről. <i>Mitrovics Gyula</i>	589, 607
Rendszabályok a sárospataki ev. ref. főiskolában, a tanárok helyettesítése tárgyában	634, 659
Az országos középiskolai tanáregyesület közgyűlése. <i>Buza J</i>	640, 664
Évzáró vizsgálatok a miskolci ev. ref. főleánynevelőben. <i>Egy jelen volt</i>	643
Visszatekintés az iskolai évre. <i>Görömbey Péter</i>	679
Nagyobb fokú protestáns lelkesedést. <i>Ujfalussy Béla</i>	697
A sárospataki ev. ref. főiskola múlt évi életéből az 1892/3. évi értesítő alapján. <i>Buza János</i>	700
Észrevételek a tiszánineni ev. ref. egyházközség osztatlan népiskolái számára készült tantervre <i>L. J.</i>	718
Töredékes gondolatok a sárospataki főiskola mai helyzete felett. <i>Tiphagomen</i>	738, 759
Az autonóm felekezetek, törvényhatóságok stb. által fenntartott intézetek országos nyugdíjintézetének tervvázlata.	762
Népiskolai tanítók és tanfelügyelők gyűlése. <i>bj.</i>	764
Népiskoláink államosítása. <i>Orthodox</i>	779
Ev. ref. közép- és felsőbb iskoláink az 1892—93 tanévben. <i>Dr. Tüdös István</i>	802, 843, 871, 892
A sárospataki főiskola tanári karának jelentése az országos tanári nyugdíj-intézet tárgyában.	824, 843, 871
A néptanítók újabb aggodalmai. <i>Buza János</i>	894
Néhány szó a »Canonica visitatio» iskolalátogatásához. <i>Láng Lajos</i>	921
A vallás- és közoktatási m. kir. miniszter 29,751 számú leirata az egyházi főhatóságokhoz a tanítói fizetések kimutatása ügyében.	940
Október 31, mint iskolai ünnep. <i>Protestáns</i>	966
A sárospataki főiskola és az államsegély. <i>Bartha Béla</i>	989
A munkára való nevelés becse, szükségessége és módja. <i>Becske Balint</i>	1009
Adalékok a Kövy tanári és írói jellemképéhez	1137
Kövy tanítványairól. <i>Dr. Zsindely István</i>	1041
A tanulók téli isteni tisztelete. <i>Buza János</i>	1057
Középiskolai történelmi oktatásunk és történelmi tankönyveink. <i>Kiss Lajos</i>	1077, 1100, 1119
A kötelező doktorátus eltörlése. <i>Dr Bartha Béla</i>	1145
* *	
Uj főgimnázium Tolnamegyében	23
Gönczy-egyesület Hajdumegyében	44
Szabolcs megye tanügyi állapota	68
A néptanítók a kántor-tanítókért	68
A sárospataki főiskola köréből	68, 69, 108, 110, 126, 131, 149
196, 217, 242, 262, 275, 428, 473, 489, 556, 557, 579,	580
597, 599, 619, 648, 649, 710, 792, 818, 838, 863, 903,	906
932, 1000, 1090,	1134
A német-nyelv a Ludovica-Akademiában	69
A vidéki tanárok és egy új tanügyi lap	89
Az orsz. közoktatási tanács	89, 325
Gr. Csáky az egységes középiskola ügyében	89
A jogakademiák szebb jövője	90
A miskolci ref. főgimnázium köréből.	90, 749, 818, 1025
A felekezeti és községi tanárok nyugdíj-ügye	108, 216
Felhívás a nem állami tanárokhöz. <i>Kardos Albert</i>	109
Az országos középiskolai tanáregyesület memoranduma	131
A felekezeti és községi tanítók fizetéséről szóló törvényjavaslat a pénzügyi bizottság előtt	131
Az országos tornaversenyek rendezése	140
Miniszteri leirat a játékterek ügyében	151
A pápai főiskola áthelyezési ügye az országgyűlés előtt	171
Pápa város adománya a főiskola részére	172
Az »Eötvös-alap» bevétele és jótékonyága	194
A kultur-államok néptanítónak fizetési minimuma	194

	Lap
A tankönyvek hivatalos bírálata és engedélyezése	216
A pápai főiskola áthelyezésének ügye	241, 350
Jutalomdíjak néptanítók részére.	240
Országos protestáns tanár-egyesület	259, 324
A nem állami tanárok nyugdíj-ügye az országgyűlésen	304
A magyar tanulók országos tornaversenyének program-tervezete	328
Az ev. ref. felsőbb leányiskolákról Tisza Kálmán	376
Kormányképviselők a prot. középiskolák érettségi vizsgálatain	403
A hitfelekezeti és községi tanítók fizetését rendező törvényjavaslat tárgyalása	403, 429
A nagyváradi leánynevelő intézet	405, 493, 817
Népiskolai állapotunk mai történetéhez	472
A ref. ifjúsági isteni tisztelet Budapesten	473
Az apácanevelés mintaszerű példája	490
A hazai tornatanárok egylete	492
Az országos tornaverseny	494
Az erdélyrészi ev. ref. tanárok gyűlése	448, 512
A középiskolai tanárok görögországi útja	512, 535
A tanítói fizetések rendezéséről szóló törvényjavaslat tárgyalása a főrendiházban	513
A miskolci ev. ref. felsőbb leányiskola köréből	536, 772
A sárospataki állami tanítóképződe köréből	537, 648, 690, 1110
Az országos középiskolai tanáregyesület közgyűlése	538
Az országos protestáns tanáregyesület alakuló gyűlése	578
A rimaszombati egyesült prot. főgimn. köréből	597, 998
Miniszteri rendelet a tanulók beírásáról a fővárosi állami iskolákban	597
A tandíj felemelése az állami középiskolákba	597
A budapesti ev. ref. főgimn. köréből	599
Wekerle a budapesti theol. akadémia épületében	620
Tanfelügyelők kongresszusa.	648
Az apácák új térfoglalása	649
Beöthy Zsolt levele az országos középiskolai tanáregyesület elnökéhez	649
A tervezett Kövy ünnepély	668
Sátoralja-Ujhely és Zemplénmegye iskolaiügyi mozgólódásai	669
A sárospataki községi iskola felszabadulása	670
A hazai tanítók országos nagy gyűlése	690
A debreceni országos tanítói árvaház	691
Az eperjesszi ág. evang. kollegium köréből	710, 712
Alispáni figyelemztetés a Bukovinszki-féle ösztöndíjra	711
A középiskolák történetének megújására vonatkozó miniszteri rendelet	711
A sárospataki főiskoláról a »Magyar Történeti Életrajzok»-ban <i>Szilágyi Sándor</i>	728
Trachoma a debreceni nőegylet árvaházában	730
»Promotio sub auspiciis Regis»	749
A kitiltott tanulók érdekében kibocsátott miniszteri rendelet	749
Az iskolai év megnyitásának betiltása	791
A pápai ev. ref. tanítóképzőintézet visszaállítása	792
Miniszteri rendelet a VIII. osztályt önként ismételő tanulók bizonyítványa ügyében	793
Miniszteri rendelet az állami középiskolák tandíja tárgyában	793
A szatmári ev. ref. főgimn. köréből	794
A debreceni és kolozsvári fakultások érdekében kibocsátott felhívásról a »Prot. Közlöny»	794
Diák otthon, mensa akademika	818
A sepsiszentgyörgyi Székely-Mikó kollegium épületének felavatása	869
Egy szép levél, melyhez nem kell magyarázat	887
A pozsonyi pánszláv diákok	887
A gyónki ev. ref. gimn. segélyezése	888
Dulánszky az iskolák államosítása ellen	888
A dunántúli ev. ref. egyházközség intézkedése a tanítók által használt ingatlanok ügyében	904
Az ócska tankönyvek veszélyesek	904
A debreceni egyetem alapjáról	907, 1134
Berde Mózes alapítványa egyházi és iskolai célokra	927
A harmadik egyetem	930

	Lap
Vasúti kedvezmény tanárok és tanulók részére	953
Az ev. ref. gimnáziumok hivatalos látogatói	956
A közoktatásügyi költségvetés az 1894. évre	916
A debreceni és sárospataki főiskolák történetének megírása érdekében	975
Az országos középiskolai tanáregyesület reformja ügyében tartott tanácskozás	976
A nagyváradai nőegylet ügyében döntött a belügyminiszter	999
A néptanítók gyermekeiért a budapesti vendéglősök	1030
Köszönő válasz Gyurkó Barna ref. lelkész urnak. <i>Tóth Pál</i>	1024
Az országos közoktatási tanács az énektanításról	1025
A budapesti egyetem hallgatóinak száma	1067
A vallás- és közoktatási miniszter költségvetése a képviselőházban	1086
Jókai és a sárospataki főiskola	1090
A népoktatási törvény jubileuma Sárospatakon	1110
Miniszteri rendelet a középiskolai tanulók törvényes korának meghatározására	1111
A tankönyvek bírálatának és engedélyezésének módosítása	1111
A jogakademiák forduló ponton	1133

III. TÁRCZA.

Kazinczy Ferencnek néhány kiadatlan levele. <i>Zsoldos Benő</i> . 12, 34, 57, 144, 187, 211,	232
Bagoly-huhogások . . . <i>N. L.</i>	59
Az énekes könyv ügyében. (Pár szó Szathmáry Józsefhez). <i>Czinke István</i>	82
Válasz a Pár szóra. <i>Szathmáry József</i>	84
Az énekes könyv ügyében. <i>Révész Kálmán</i>	124
Külföldi szemle. <i>R. L.</i>	167
Peterdy Károly. <i>Janka Gyula</i>	208
Levél a szerkesztőhöz. <i>Dunaparti</i>	235
Bibliafordítási mutatványok <i>Csegey Gusztáv</i>	252, 274, 292
Adalékok énekgyűnk történetéhez s még valami. <i>Farkas Lajos</i>	315, 339, 481, 501, 548
Bernáth Elemér gyűlést megnyitó beszéde.	338
Fábricz János. <i>Serédi</i>	418
Id. Zitás István, Székely Imre.	464
Szabad szellem (költmény). <i>Kovács Zsigmond</i>	526
A csüggedésben (költmény). <i>Kovács Zsigmond</i>	527
Karacs Teréz emlékezete. <i>Tóth Pál</i>	592, 612, 637, 662
Hová helyeztessenek el II. Rákóczy Ferencz hamvai. (<i>rgy.</i>)	595
Szemelvények egy esperesi jelentésből. <i>Dunaparti</i>	683
A Tompa-ünnep. <i>Vattay László</i>	703
A protestáns theologia legújabb történetéből. <i>Dr. Szlávik Mátyás</i>	722, 741, 768, 782
Egy figyelemre méltó nyilatkozat 1857-ből (<i>Hegedűs László</i>) Közli <i>Zsoldos Benő</i>	805
Lükő Géza emlékezete. <i>Arday J. D.</i>	808, 829
Emléklap. Tompa Mihály ismeretlen költeménye 1845-ből	828
A sárospataki főiskola örömmünnepe (Mitrovics Gy. és Szinyey Endre 25 éves jubileuma). <i>Radócsi György</i>	848
Levélváltás Vay Ábrahám és Szemere László között 1731. július elején a tractusoknak Superintendenciává való egyesülése és Superintendens választása tárgyában. Közli <i>Zsoldos B.</i>	877, 897
Megnyitó beszéd az abauji ev. ref. lelkészi egyesület alakuló gyűlésén. <i>Antalfy László</i>	879
Porcs János miskolci tanár jubileuma. <i>k. l.</i>	923
Egyházi beszéd aug. 20. <i>Révész Kálmán</i>	944
Dicséreteink szerzői. <i>Dr. Tüdös István</i>	969
Dicséreteink szerzői. <i>Révész Kálmán</i>	989
Prot. és kath. nagy gyűlések Németországban. <i>Dr. Szlávik Mátyás</i>	1012
A generale Consistorium határozatai Kövy lemondó levelére. <i>Zsoldos Benő</i>	1060

	Lap
A keresztyén Krisztus- és Madonna-alakok, mint ideák. <i>iff. Mitrovics Gyula</i>	1061, 1081
Törvényjavaslat a gyermekek vallásáról	1103
Ünnepi beszéd a népoktatási törvény 25. évfordulóján. <i>Dezso Lajos</i>	1124, 1147
Kántálás. <i>Cántor</i>	1128
Karácsony estéjén. <i>Juhász László</i>	1146

IV. KÖZÉLETÜNK.

A beregi egyházmegye köréből	44
A sárospataki főiskolai igazgató-tanács januáriusi ülészaka. <i>Bal-lagi Géza</i>	126
Az evangélikus zsinat	151, 428, 446
Felhívás adakozásra a debreceni és kolozsvári fakultások javára.	195
A sárospataki irodalmi kör életéből. 119, 238, 299, 349, 402, 618, 624, 709,	555, 1131
Az ev. ref. egyetemes Konvent. <i>Mitrovics Gyula</i>	253, 274
A prot. Irodalmi Társaság gyűlése. <i>Révész Kálmán</i>	258
Az abauji egyházmegye közgyűlése. <i>Ujj József</i>	294
Beregmegyei közgyűlés	302
Az ágost. evang. egyház zsinati törvényeinek jóváhagyása.	322
A bogycsölői árvízkarosultak érdekében. <i>Baksay Sándor</i>	323
Az abauji ev. ref. tanítóegyesület közgyűlése. <i>Korocz József</i>	341
A felsőzempléni ev. ref. egyházmegye közgyűlése. <i>Gyarmathy Soma</i>	343
Az alsózempléni ev. ref. egyházmegye közgyűlése. <i>D. B.</i>	345
A tornai egyházmegye közgyűlése. <i>Ardai Dániel</i>	361
Az alsóborsodi egyházmegye közgyűlése. <i>Kazay Sándor</i>	363
A szatmári ev. ref. egyházmegye közgyűlése. <i>Kalós Péter</i>	366
A gömöri ev. ref. egyházmegye közgyűlése. <i>Vattay László</i>	369
A f.-szabolcsi ev. ref. egyházmegye közgyűlése. <i>r. l.</i>	395
A felsőborsodi ev. ref. egyházmegye közgyűlése. <i>Vadász Pál</i>	396
A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése. <i>R. Gy.</i>	398
A komáromi kath. nagy gyűlés	404
Egy kis helyreigazítás-féle. <i>Tóth Dániel</i>	441
A sárospataki deákok tanulmány utja. <i>Egy jelen volt</i>	467
Kegyeletes ünnepély Abauj-Baktán. <i>Kállay Miklós</i>	484
Egyházi ünnepély Kis-Kun-Félegyházán.	489
A hegyaljaharangodi lelkészi értekezlet.	490
A zempléni ált. tanítói kör közgyűlése	492
Templomszentelés Pthügyön.	492
A bodrogközi lelkészi kör értekezlete. <i>z. ó.</i>	504
Tanítói értekezlet (felsőzemplén). <i>P. M.</i>	507
A tiszántúli egyházkerület közgyűlése. <i>Biki Ferencz</i>	528
Orgona-avatás Vályban	579
Tompa-ünnepély Hamván	597, 647
Templomszentelés Királyhelmeccen	625
A felsőszabolcsi ev. ref. lelkészi értekezlet. <i>Korocz J.</i>	640
Az abauji egyházmegye papi értekezleti körének alakuló gyűlése	690
Az erdélyi ev. ref. egyházkerület papi értekezlete	690
Révay-emlék leleplezése	772
A tornai ev. ref. egyházmegye közgyűlése. <i>Arday J. Dániel</i>	785
Az alsózempléni ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése <i>i. n.</i>	788
Az alsózempléni közös lelkész-értekezlet	793
Az alsóborsodi egyházmegye őszi közgyűlése	813
A felsőborsodi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése. <i>Bartha Mihály</i>	831
A szatmári ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése. <i>Referens</i>	833
Az ungi egyházmegyéből. <i>r. l.</i>	834
Kegyeletes emlékünnepe Simoniban. <i>Ruszkay Gyula</i>	836
A király és a különböző hitfelekezetek küldöttei Boros-Sebesen	837
A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése. <i>Mitrovics Gyula</i>	854, 883
A felsőzempléni ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése. <i>Gyarmathy Soma</i>	858
Templomszentelés Felső-Lánczon. <i>K. F.</i>	860

A nagykéméri ág. ev. templom felszentelése. <i>Ujj István</i> . . .	Lap 862
A dunántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése . . .	864, 974
Helyreigazítás és pótlás. <i>Magyar Bertalan</i> . . .	886
Az ungi r. l. büne és a Magyar Bertalan erénye. <i>r. l.</i> . . .	898
A borsodmegyei általános tanító-egylet közgyűlése. <i>Fogarasi Jenő</i> . . .	927
Az ugost. evangélikusok gyűlése . . .	931
A beregi ref. egyházmegye őszi közgyűlése október 12–13. <i>Sz. . . ly</i> . . .	948
A máramaros ugocsai egyházmegye őszi közgyűlése . . .	955
A felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye számvevő gyűlése Kisvárdán . . .	972
A tiszántúli ev. ref. egyházkerület gyűlése. <i>Görömbey Péter</i> 991, . . .	1015
Egyházkerületi lelkész-értekezlet tiszántúl. <i>G. P.</i> . . .	1019
A zsinat. <i>Mitrovics Gyula</i> . . .	1016
A vallás szabad gyakorlatáról szóló törvényjavaslat a képviselőház közoktatási bizottságában . . .	1051
Templomszentelés Alsómérán . . .	1090
Általános tisztujtás Felső Baranyamegyében. <i>Akárki</i> . . .	1103

V. KÖNYVISMERTETÉS.

<i>Biky K.</i> : Vasárnapi, ünnepi stb. imádságok. <i>Novák Lajos</i> . . .	14
<i>Dr. Sárffy A.</i> : Lélektan és logika. <i>Rácz Lajos</i> . . .	36, 61, 85
<i>Kovács Lajos és Gergely Károly</i> : Keresztény hittan és keresztény erkölcsan. <i>i+r</i> . . .	189
<i>Analecta Lutherana et Melancthoniana. Rácz Kálmán</i> . . .	296, 318
<i>Iskolai daloskönyvek. Hodossy Béla</i> . . .	469
<i>Dr. Klamarik János</i> : A magyarországi középiskolák újabb szervezete, történeti megvilágítással. <i>Buza János</i> . . .	486
<i>Dr. Horváth Ödön</i> : Jogi oktatásügyünk néhány kérdéséről. <i>Dr. Bartha Béla</i> . . .	508, 532
<i>J. W. Chadwick</i> : Religion ohne Dogma. <i>Rácz Lajos</i> . . .	551
<i>Vékony Antal</i> : Szigetvár ostroma. <i>Maklári Pap Miklós</i> . . .	686

VI. MULTUNK.

A Töltési-alapítvány történetéhez. <i>i. m. gy.</i> . . .	19
Egyháztörténelmi adalékok. <i>Farkas Lajos</i> . . .	20
Adalék a »Patense« történetéhez . . .	725
Szent Istvánnak, első keresztény Magyar királynak levele. <i>Ujj István</i> . . .	744
»Oratio Invocatoria Ante Celebrandae Sediciariae Constitutionem dicenda, Anno 1683.« <i>Ujlaki István</i> . . .	790
Lorántfi Zsuzsánna levele. <i>Földváry László</i> . . .	790
Gr. Battyhány Ignác egri nagy prépost körlevele. <i>Földváry László</i> . . .	814
Losonczy Károly levele az egri nagy prépost viselt dolgai felől. <i>Földváry László</i> . . .	900
Dijlevelek a XVI. századból. <i>Farkas Lajos</i> . . .	992, 1020

VII. IRODALOM.

»Kis tükör« (ry) . . .	18, 65, 147
»Debr. Prot. Lap.« (ry.) . . .	18, 66, 88, 148, 237
»Zemplén-Hegyalja.« (bj.) . . .	19
Hornýánszky-Szász: A Mi Atyánk képekkel. (ry.) . . .	40
»A mi otthonunk.« (ry.) . . .	40
»Reformátusok Lapja.« (ry.) . . .	41
»Hivatalos Közlöny.« (bj.) . . .	41
»Tanügy.« (bj.) . . .	41
Szikszay Z. »Emlékkönyv.« (ry.) . . .	65
Froude-Baráth F. A reformáció befolyása a skot jellemre (ry.) . . .	65
Szőcs F.: »Protestáns.« . . .	66, 88, 148, 236
Szász G.: »Prot. Közlöny.« . . .	66, 88, 148, 237
Németh I.: »Dunántúli Prot. Lap.« . . .	66, 88, 149, 237

<i>Dobó S.</i> : »Prot. Tanítók Lapja.« . . .	66, 88
Szegedi Gergely énekes könyve. (rl.) . . .	88
»Közpapok Lapja« . . .	88, 149, 237
»Az Athenaeum Kézi Lexikona.« (ry.) . . .	147, 372, 424
Magyar Írók Élete és Munkái. (ry.) . . .	147, 618, 952, 1065
<i>Kovács Zs.</i> : »Költeményei.« (ry.) . . .	147
Protestáns népies vállalatok. (ry.) . . .	147
A »Prot. Szemle.« (ry.) . . .	148, 373, 706, 995
A »Néptanítók Lapja« jubileumi száma. (bj.) . . .	193
Névkönyv az erdélyi ev. ref. egyházkerület számára. (ry.) . . .	237
<i>Kovács Ferencz</i> : »Az 1848. évi országgyűlési tárgyalások naplója a papi javakról.« <i>i-n.</i> . . .	371
<i>Ballagi Géza</i> : »Zemplén megye.« . . .	372
<i>Gergely Károly</i> : »Félszázados Emlékiratok a vegyes házasságról.« . . .	373
<i>Tóth Pál</i> : »Gyöngyvirágok.« (bj.) . . .	373
<i>Sztehló Kornél</i> : »A polgári házasságról.« . . .	373
»Titkári jelentés a kecskeméti Katona József köréről.« . . .	424
<i>Zoványi Jenő</i> : »Theologiai ismeretek tára.« (ó. f.) . . .	424, 771
<i>Darvas Vilmos</i> : »Az egyházi javak rendeltetése.« (ry.) . . .	425
<i>Dr. Kovács Pál</i> : »A kötelező polgári házasságról.« . . .	426
<i>Vályi Lajos</i> : »Emlékkönyv« a Tisza jubileumról. (ry.) . . .	426
A »Paedagogium.« (Dittes F.) <i>R-s.</i> . . .	444
<i>Beöthy Zolt.</i> : »A magyar irodalom története.« (Mátrahegyi). . .	456
<i>K. Tóth K. és Papp Károly</i> : »Kalászkok az életnek kenyeréhez.« (ry.) . . .	511, 770
<i>K. Nagy Sándor</i> : »Ne bánts az állatot.« <i>bj.</i> . . .	512
<i>Görömbey Péter</i> : »Emlékkönyv.« (ry) . . .	554
<i>Bus Magyar</i> : »Zöngemények« (ry.) . . .	555
<i>Révész K.</i> : Beköszöntő egyházi beszéd. . . .	576
A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlésének jegyzőkönyve. . . .	576
<i>Papp János</i> : Természetrájk elemei. (bj.) . . .	576
<i>Lampel</i> : Az osztrák-magyar-monarchia domború térképe. . .	576
<i>Grätz Mór</i> : Káté evang. iskolák részére (ry.) . . .	576
<i>Révész M.</i> : Ötven év a r. kath. egyházban. . . .	617
»Közlemények«. Kiadja a Miskolci Tanügyi Kör (bj.) . . .	618
<i>Dr. Kun Zoltán</i> : »Értekezés a villamosság alkalmazásáról és hatásáról a gyógyászat terén.« . . .	618
<i>Szinyey József</i> : »Magyar Tájszótár.« (ry.) . . .	647
»Özveg Szász Károlyné 1807–1892.« (ry) . . .	707
Katona József-kör »Emléklap. Katona József születésének századik évfordulója alkalmából.« (ry.) . . .	707
<i>Koltai Virgil</i> : »Szerkesztésan.« (m. p. m.) . . .	708
Tompa-emlékkönyv. (r. y.) . . .	709
<i>Dicsőfi József</i> : »Evangéliumi elmélkedések« . . .	709
<i>Zelenka Pál</i> : A magyar honi ág. hitv. egyház egyetemes nyugtáztatásának szervezése tárgyában készített javaslat. (r. y) . . .	771
A sárospataki Irodalmi Kör újabb kiadásai. . . .	771
<i>Zoványi Jenő</i> : Előfizetési felhívás »Vallás és Egyház« című folyóiratra. . . .	771
»A Prot. Árvaházi képes naptár.« . . .	909
<i>Dr. Bartha Béla</i> : Előfizetési felhívás az »Örillő«-ra . . .	950
<i>Dr. Ballagi Géza</i> : Emlékbeszéd Szűcs István felett . . .	951
<i>Dr. Masznyik Endre</i> : Pál apostol élete és levelei (ry) . . .	951
<i>Dr. Horváth Ödön</i> : Eszmék a vallásszabadságról . . .	951
<i>Csiky Lajos</i> : Révész Bálint hátrahagyott művei . . .	951
<i>Szász Károly</i> : Élet a halálban (ry) . . .	952
Ráth Mór iskolai kiadásai . . .	995
A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület miskolci felsőbb leánynevelő intézetének értesítője. <i>Gyurkó Barna</i> . . .	995
Fejes István költeményeire aláírási felhívás . . .	997
A »Téli Újság Naptára« . . .	997
Szükséges-e a polgári házasság? <i>Irta egy pap</i> . . .	997
<i>Dr. Horváth Ödön</i> : »A párviadal kérdéséhez és a házasság felbonthatósága« (ry) . . .	1064
<i>Ifj. Mitrovics Gyula</i> : A valóságosról (ry) . . .	1065
<i>Dr. Masznyik Endre</i> : Pál apostol élete és levelei . . .	1066

	Lap
S. Szabó József egyházi dolgozataira előfizetési felhívás . . .	1067
<i>Legifj. Szász Károly: »Prot. új képes naptár«</i> . . .	1084
Az alsó szabolcs-hajduvidéki ev. ref. egyházmegye jegyzőkönyve	1085
<i>Hésser Emil: Imádságok a prot. nép számára</i> . . .	1085
<i>»A Zemplén naptár«</i> . . .	1107
<i>Benedek Elek: »Nemzeti iskola.«</i> . . .	1107
<i>Előfizetési felhívások: Gyöngyössy Sámuel imáira, Szabolcska</i>	
<i>Mihály költeményeire, Gracza György »A magyar szabad-</i>	
<i>ságharcz történetére«</i> . . .	1107
Észrevételek a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület jegyzőkönyvére	
<i>Gyurkó Barna</i> . . .	1108

VIII. GYÁSZHIREK, NEKROLOGOK, JUBILEUMOK.

Osváth Imre, sarkadi lelkész . . .	22
Almási Balogh Béla putnoki lelkész . . .	22
Kői Comáromy István Kassa (gg.) . . .	42
Gonda Balázs berceli I. jubileuma V. M. . . .	44
Kiss Szilárd Sárospatak . . .	66
Almási Balogh Béla, Ruzsáky Gyula . . .	103
Meczner Józsefné Korlát . . .	107
Bizony Tamás, Miskolc . . .	107
Br. Splényi Henrik, N.-Enyed . . .	107
Jakó Sándor istvándi lelkész . . .	129
Peterdy Károly munkácsi lelkész és beregi esperes . . .	191, 208
Kérészy Mihályné . . .	214
Fráter Sándor, Kótaj . . .	238
Magyarbaksai Dull László, Zilah . . .	259
Nagy Sándor, Sárospatak . . .	259
Fodor József, vadnai tanító . . .	279
Dr. Halász Sándorné, Miskolc . . .	279
Ferry Gyula a francia senatus elnöke . . .	282
Id. Zitás István t.-szadai lelkész . . .	322
Markovics Iván, Budapest . . .	322
Szöke János érmihályfalvi lelkész, érmelléki esperes . . .	348
Fábriczky János, eperjesi tanár . . .	410
Taine Hippolyte Adolf francia akadémikus, Páris . . .	374
Sütő István tibold-daróci ev. ref. előkönyörgő tanító . . .	402
Medve Zoltán, Szántó . . .	402
Szöts Gerő, Kovászna . . .	427
Ferenczy Irénke, Krassó . . .	427
Nagy László, szilágyszolnoki esperes . . .	427
Decsi Bartha Mórné, Munkácsi József Borbála, Apa . . .	447
Farkas Sámuelné, Sárospatak . . .	489
Berky István, Szatmár . . .	489
Antalfy Sándor, Sárospatak . . .	514
Lükő Géza tornai egyházmegyei gondnok Körtvélyes . . .	535
Szutor Endre, Kölcse . . .	555
Ábrahám István, Ágtelek . . .	597
Teutsch György erdélyi ág. evang. püspök, N.-Szeben . . .	619
Szentimrey Ferencz tanító 40 éves jubileuma, Nagy-dobrony . . .	620
Öreg Kálmán, Debrecen . . .	647
Sarudi László sajióvári lelkész . . .	689
Vay Dániel gr., Debrecen . . .	726
Józsa Zsigmond theologiai tanár, Nagy-Enyed . . .	748
Hegedüs Sándor 25 éves hírlapírói jubileuma . . .	729
Derceni Munkácsy Sándor kiérdemült esperes, Paks . . .	772
Özv. Tóth Dánielné, Nagy Koles . . .	772
Sáfrány Zsigmond lelkész, Téglás . . .	791
Tarbay Sándor, Mezőkövesd . . .	791
Dékány István jogtanár, Kecskemét . . .	791
Futó Sámuel lelkész, Bőcs . . .	818
Horthy Gyula, Beregszász . . .	836
Sárkány Mariska, Munkács . . .	836
Boldogfalvi Kovács Julianna, Fonyi Sámuelné Urmező . . .	928
Osterlamm Ernő tanár, Debrecen . . .	975
Özv. Emődy Dánielné Kovács Vilma, Sátorajka-Ujhely . . .	998

	Lap
Máté Gyuláné, sz. Spitko Emma, Karcza . . .	1085
Both Istvánné, sz. Szakácsy Zsuzsanna, Sárospatak . . .	1086
Hodossy Ferencz tanító, Kercza . . .	1086

IX. VÁLASZTÁSOK.

Kovács Lajos a »Gönczi-egyesület« elnöke . . .	44
A beregi egyházmegye tisztújítása . . .	44
Kiss Tamás máltai lelkész . . .	130
Veres János balsai lelkész . . .	130
Olajos Pál gesztelyi lelkész . . .	149
Szobonya István garbocbogyáni lelkész . . .	214
Szuhay Benedek kápolnai lelkész . . .	214
Révész Mihály nagybajomi lelkész . . .	240
Székely Imre kaki lelkész . . .	322
Bizony Ákos a miskolci ev. ref. főgimn. kormányzója . . .	322
Fekete József egyházmegyei tanácsbíró . . .	322
Az ungi ev. ref. egyházmegye tisztikarának választása . . .	374
Az alsózempléni egyházmegyei választások . . .	404, 557, 689
Korocz József balsai lelkész . . .	472
Zitás István szadai lelkész . . .	489
A felsőszabolcsi egyházmegye tisztújítása . . .	512, 711
Dr. Gulyás István tanár, Debrecen . . .	536
Süthő Kálmán, beregi esperes . . .	555
Mitrovics Gyula akad. igazgató Sárospatak . . .	555
Szinyei Endre gimn. igazgató Sárospatak . . .	
Dr. Finkey József jogakad. szakelnök Sárospatak . . .	599
Fábry János gimn. igazgató, Rimaszombat . . .	578
Kerekes János felsőbarcikai lelkész . . .	578
Warga Lajos theologiai szakelnök Sárospatak . . .	599
Tisztújítás a felsőborsodi egyházmegyében . . .	624
Dr. Vida Károly gimn. igazgató, Csurgó . . .	728
Szatmáry József tanár, Rimaszombat . . .	728
S. Szabó József tanár, Kisujszállás . . .	728
Pallagi Gyula tanár, Kisujszállás . . .	728
Szeremley Barna tanár, Kisujszállás . . .	728
Bársony György lelkész Heő-Szalonta . . .	793
Ferentzy Ferencz amerikai missionarius . . .	793
Kádár János csécsi lelkész . . .	906
Hubay Bertalan községi tanító, Sárospatak . . .	906
Br. Pronay Dezső az ág. ev. egyház főfelügyelője . . .	907
Tisztújítás a tornai egyházmegyében . . .	999
Szalóczy Bertalan böcsi lelkész . . .	1052
Németh Péter csomonyai lelkész . . .	1052
Réthy Andor kálósi lelkész . . .	1068

X. KÜLFÖLDI DOLGOK.

Az új spanyol miniszterium s a madridi protestáns templom (rl.) . . .	23
A gothai halottégető kemence (rl.) . . .	
Olaszországban (rl.) . . .	24
Virchow contra Darwin . . .	167
Theosophia Németországban . . .	168
A schweici egyetemek hallgatói . . .	168
Az új szövetség megcsonkítása Konstantinápolyban . . .	168
A szabadelvű és orthodox egyházi irányok küzdelme Würtem-	
bergen . . .	169
A pápaság otthon . . .	218
Bünbocsató cédulák árulása a zürichi róm. kath. templom javára . . .	514
Franciaország radikális kormánya a kath. papság hatalma ellen . . .	537
A jézsuiták Németországban . . .	1112

XI. ADOMÁNYOK, NYUGTÁZÁSOK.

Zsindely-émlék-alap . . .	24, 46, 69, 90, 110, 195, 305, 375, 905, 1091
Bornemisza József esperes a tanári nyugdíjintézetnek . . .	110

Enyiczkey Gábor Emődy D. siremlékére	110
Nagy Sámuel Kis-Győr orgonaalpra	195
«Kossuth alap» javára rendezett ifjúsági bál	305
A «Tompá-émlék» alap	750, 888, 932
Bornemisza József és neje a theologiai tanárok nyugdíj-intézetének	866
Szentpétery Sámuel és neje a theologiai tanárok nyugdíj-intézetének	932
Apostol Mihály a tanári nyugdíj-intézetnek	1091
Id. Maklár István a gicei egyháznak	1154
A f.-cécei egyház	

VII. VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

A t. olvasóhoz Szerk.	21, 41
A nagyváradi árvaház ügye	22
Mit olvassunk? (ry)	22
A polgári házasság kérdéséhez	23, 67, 130, 152, 171, 195
Vasary és Szász Károly	42
A kassai ev. ref. egyház 1892-ben (R. K.)	43
Jókai és Wekerle az egyházpolitikai kérdésekhez	43
A gyémánt katholicitas (Schojper.)	45
Törvényellenes cím (Vasary)	61
A magy. Prot. Irod. Társaság köréből	68, 132, 215, 216, 240
A sárospataki ev. ref. egyházi bál	90, 111
A kath. kongrua és autonomia	90
Dessewffy püspök pásztorlevele	90
A Zsarnay B. 100,000 frt alapítvány	107
Protestáns memorandum	108
A n.-becskereki ezredéves emlékszeretetház	108
Kath. autonomia (Beksis nézete)	110
Sárospataki felolvasások	110, 131, 196, 242
A kath. autonomia érdekében a világi elem	130
Az ág. ev. egyház zsinati s törvényeire tett miniszteri megjegyzések	132
A megyék és testületek állásfoglalása az egyházpolitikai kérdésekben	151, 171, 195, 240, 494
Szász Károly és a magyar sajtó	149
A prot. egyház mai helyzetéhez	169
A prot. unió ellen	170
Bubics püspök pásztorlevele	171
A kisujszállási egyház életéből	
A hevesi egyház bálja	191
A természetellenes szövetség (Tiszántul és Erdély közt)	192
Az ev. ref. konvent megnyitásának kitüzése	193
A soproni kath. gyűlés	193
A király a pápának	194
XIII. Leo jubileuma	194
A budapesti ref. ifjúsági egyesület vallásos estélye	214
Felhívás 21 éves találkozásra Debreczenben	215
A magunk védelmére	215
A nagyváradi apáca kérdés	216
A kereskedelmi miniszter felhívása a millenium megünneplése tárgyában	216
A róm. kath. püspöki konferenciáról	218
Áldozatkész ev. ref. egyház (Karczag)	240
A pápa péterfillek címén	240
Az egyházpolitikai küzdelem az országgyűlésen (b. j.)	241, 260, 302
A baranyamegyei árvaház apáca-ügye	242
Ösztöndíjak a m. kir. operaházban	262
Március 15 Sárospatakon	262
A püspöki kar memorandumai	264
Emléket Ráczának!	264
Szélhámoság	271
Az a bizonyos incompatibilitás	276
A ref. ifjúsági egyesület második vallásos estélye	279
A magyar tanítók országos bizottságának meghívása	280
Más idők, más emherék	325
Apró tévedések	326

Szász Károly felolvasása a Protestáns Irodalmi társaságban	326
Dessewffy püspök a pápa lábainál	349
A sárospataki Irodalmi Kör kiadványai az erdélyi ev. ref. egyházkerületben	349
Expiatio	374
Magyar-zsidó irodalmi társaság alakulása	374
Felhívás a Károlyi emlékkönyv ügyébe	376
Az állami anyakönyvekről és az izraelita vallásnak törvényesen bevett vallással nyilvánításáról szóló törvényjavaslat	405
Az ezredéves országos kálitás ügyében tett intézkedések	404
A britt és külföldi biblia társulat vezetőjének ajánlata újszövetségi könyvek vételére	429
Az 1868 LIII. 12 §. az ág. evang. zsinaton	446
A »Magyar Állam« Kossuth Lajosról	474
A tiszáninnyi ev. ref. egyházkerület feliratáról egyházi lapjaink	490
Katholikus olvasóköri Rimaszombatban	490
Hieronymi két nyilatkozata	491
A klerikális párt ijesztgetése	513
A vallás egyenlőség felé	513
Modern bűnbánatárulás	514
Előfizetési felhívás Révész B. hátrahagyott irodalmi műveire	514
Ugron vádja a kálvinisták ellen	536
Csontos József és Mitrovics Gyula vizsgálatai	537
Figyelmeztetés 10 éves találkozóra	555
Püspöki körlevél az elbetegesedett munkások segélyezése ügyében kibocsátott miniszteri leiratról valamint az anyakönyvek pótlásáról	556
Árpád-kori falleszmények Abaujesécsen. (R. K.)	557
Az ácsi egyház az egyetemes ev. ref. lelkesi özvegy- és árva gyámintézet érdekében	578
A »Protestáns« Sárospatak-ellenes kifakadásai	598, 621
Egy ultramontán felirat	599
A revanché (R. L.)	600
Báró Vay Béla kitüntetése	619
A mosolygó apátplebános	622
Eötvös Károly nagykörösi beszámolójából	622
Botrány a temetésnél	628
Miért nem lett Tompa esperessé	628
Mikor én Tompa legatusa voltam. (Radácsi György)	629
A »Protestáns egyházi és iskolai Lap« ideiglenes szerkesztőjének	656
Apponyi Albert beszámolója	668
Tompa gyám-alap létesítésére indítvány	689
Radácsi György felhívása temetési énekek írására	709
A sajtó és a Tompa-ünnep	710
A Rákóczy-hamvak	728
Báró Vay Béla valószínűs belső titkos tanácsos	729
Egy licentiatusi diploma	730
A »Magyar Állam« sirása és reménykedése	749
A vatikáni politika	773
Jókai jubileuma és a reformátusok	791
A harmadik katolikus nagygyűlés Szabadkán	792
Kérelem a nádasi egyház érdekében	793
A sajtó-keresztúri templom leégése	793
Nyílt levél Radácsi Györgyhez. Filó Lajos	
A pápa az egyházpolitikai kérdésekről	817
A tátrafüredi templom ügye	817
A »Protestáns Közlöny« panasza	837
Két nyilatkozat	838
A király és a különböző hitfelekezetek küldöttei Kőszegen	864
A bicskei ev. ref. egyház 100 frt évi tőkésítése	866
Az erdélyi evangélikusok új püspöke	888
Zemplénmegye a főrendiház reformálása és az 1848. XX. t. c. végrehajtása ügyében	889
Az ev. ref. és ág. evangélikusok állami segélye az új költségvetésben	889, 955
Nyílt megjegyzés a nyílt levélre. Révész K.	905
Sulyos vád az erdélyi ref. papság és tanárok ellen	907
A Jókai Mór jubileuma alkalmából rendezendő ünnepélyek	928

	Lap
Az «A mi otthonunk» pályázata	928
Értesítés. Benke István	
Roffi Borbély László nyolczvanadik születés-napja (Ra.)	
Beksics Gusztáv a felekezetek autonómiaja ellen	930
Pósa Lajosnak egy szép felálló éneke	931
Egy újabb szép levéltöredék és tett	932
Az ev. ref. zsinat összehívása	953
A «Prot. Közlöny» a Bokros halála alkalmából	953
A haragos ungi. <i>Magyar Bertalan</i>	954
A zsidóvallás receptiójáról készített törvényjavaslat a közoktatási bizottság előtt	956
Főpapi memorandumok a polgári házasságról	975
Vallásegyenlőség a katonaságnál	975
Dicséreteink szerzőihez. <i>Rácz Károly</i>	999
A magy. prot. irodalmi társaság igazgató választmányának gyűlése	1024
Termények és szolgáltatások megváltása Tiszántúlon	1024
A polgári házasságról szóló törvényjavaslat megnyerte a király jóváhagyását	1026
Sárospatak utcái új neveket kapnak	1026
Nyílt levél a szerkesztőhöz a bödői templom-szentelés ügyében	1089
Értesítés Zoványi Jenő művéről	1089
Pápiáskodás	1090
Pósa dallamosított imája	1091
S-a-Ujhely contra Sárospatak	1110
Az ág. ev. kerületek új beosztása	1111
Templomjavítási alap gyűjtése Sárospatakon	1112
Péntek Ferencz és az ev. ref. püspökök	1134
A felekezetenélküliség megszorítása	1135
Kitüntetés	1153
Az izraelita vallás receptióját biztosító törvényjavaslat	1154
Kath. nagy gyűlés Budapesten	1154
Zemplénmegye Jókaiért s a sárospataki főiskoláért	1154
Ref. ifjúsági egyesület	1155
Polgári házassági törvényjavaslat	1155
A főrendek és az egyházpolitikai program	1155
Az «Óráló» munkatársai	1156

PÁLYÁZATOK, HIRDETÉSEK, MELLÉKLETEK.

Győrkei egyház (Abauj)	24
Ifj. Hönig Fr. harang és érc-öntődéje	70, 220, 306, 378, 470, 558 626, 774, 796 890, 980, 1092

	Lap
Ráth Mór hirdetése	112, 796
The Gresham	112, 219, 377, 557, 625, 773, 908, 979 1112, 1156
Hernád-Kaki egyház (alsózemplén)	196
László Sándor harangöntődéje	226, 306, 378, 558, 626, 774, 890 980, 1092
Behyna-testvérek hirdetése	220, 306, 378, 558, 626, 774, 890 980, 1092
Garbóc-bogdányi egyház (Abauj)	305
Takta-Szada (A. Zemplén)	350
Felső-barcikai egyház (F.-Borsod)	406
Sepsiszentgyörgyi kollegium	406, 494
Hódmezővásárhelyi ev. ref. gimnázium	406
A sárospataki ev. ref. főiskola földbirtokának haszonbérbe adása	430, 450, 474
Rimaszombati egy. prot. gimnázium	449
Heő-szalonta egyház	494
Kolozsvári kollegium	538
Székelyudvarhelyi kollegium	601, 625, 889
Pálóc Horváth Mária és Simon műegyetemi ösztöndíj	582, 602
Mezőturi gimnáziumi tanári állás	582, 602
Pályázat német olvasókönyv írására	624
Sárospataki főiskolába helyettes jogtanárságra	624, 650, 670
Ágteleki lelkészség (Ung)	670
Szászvárosi ev. ref. Kun-kollegium	694
Abauj-csécsei lelkészi állomás	730
Sajóivánkai lelkészi állomás	730
Lampel Róbert hirdetése	797
A csengeri (Szatmár) s. lelkészi állomás	866
A bőcsi (alsó-borsodi) lelkészi állomás	866
Kisdobszai lelkészség (A.-Zemplén)	932
Kókai Lajos könyvárjegyzéke mellékelve	978
Egri Ferencz harangöntő hirdetése	979
Zilahy ev. ref. kollegium	1000, 1026
Gesztli lelkészi állomás (alsó-borsod)	1135
F.-czéczei lelkészi állomás (Abauj)	1136
Ráth Mór hirdetése	1136

Jegyzet: A 14-ik szám melléklete 275—282 helyett 299—306-nak számozandó.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Az új év küszöbén« *Raddcsi György.* — »A magyar ev. ref. közalap tíz évi története.« *Dr. Tüdös István.* — »Megér-
demeljük-e a gúnyolást?« *Buza János.* — »Kazinczy Ferencznek néhány kiadatlan levele.« *Zsoldos Benő.* — »Vasárnapi,
ünnepi és alkalmi imádságok szószéki használatra.« *Novák Lajos.* — »Irodalom.« — »A Töltési alapítvány történetéhez.«
I. M. Gy. — »Egyháztörténelmi adalékok.« *Farkas Lajos.* — »Vegyes közlemények.« — »Szerk. üzenetek.« — »Pályázatok.«

Az új év küszöbén.

Ha nem volna hitünk az igazság győzedel-
mében, s nem tudnók, hogy a történelem logi-
kája nem ravasz emberek s érdek-szövetségek
fondorlatai s bűnös indulatai, hanem az isten-
ség lelke által kormányoztatik: — borús érzel-
mekkel, sőt mélységes aggodalmakkal kellene meg-
indulnunk az új esztendő bizonytalanságai elé.

Hátunk mögött az elkeresztelő lovagok tör-
vény-csúfoló tábora, az olcsó martyrok kevély-
kedő hada; a Kapisztránok helyén Sámbarok,
Kollonichok, kezökben olajággal, szívökben a min-
denhatóság Isten-kisértő ösztönével. Ott van a
„pax“ fejedelme, a ki megfenyegeti az Isten ke-
gyelméből való kiralyt, mikor azt népének öröme
zajongja körül s felgyújtja a béke templomát s
gyújtogatokat keres, mint Nero s tanácsba gyűjti
a papi fejedelmeket és írástudókat a védő és tá-
madó fegyverek kieszelése végett és keztyűt dob
az államnak s vak engedelmességre esküdött zsol-
dosai által behurcoltatja a véres kardot a bethle-
hemi jászolhoz és hogy a harc annál tüzesebb
legyen, ígér katonáinak zsíros koncot, csengő
aranyakat s fényeleg a nagylelkűség glóriájában,
mikor önmaga már megundorodott a földi gaz-
dagság túlságaitól.

Hátunk mögött egy önmagával meghason-
lott kormány vívódásai, tehetetlen próbálkozásai,
elbukása, újra támadása, a nemzet új reményei,
a pártok mérkőzése; a papi és világi hatalom
újra megindult párviadala, és a viadorok körül
a megosztott nemzetnek egymás ellen tüzelt
milliói. . .

Hátunk mögött a két prot. egyház zsinati
szereplése, törvényalkotó működése; egykedvű
viselkedése az országot fellármázott római har-

cosok támadásaival szemben, negéyezett nyu-
galma a „teszitsd meg“ siketítő zajában; bizo-
dalmas várakozása a protestánsok pártfogásával
gyanúsított államkormány irányában; érdektelen-
sége a köznevelés és közoktatás ügyeivel s annak
verejtékező napszámosaival szemben. Hátunk me-
gett a szegénység hűtögette vérmes remények,
merész vágyak; az alkotási hajlam s a zseb-
dugott kezek; a papiros-unio az egyházban isko-
lában; a testvéresülés próbái a papi és tanári
világban; a sajtó biztatásai, rimánkodásai a süket
fülekhez; az inség panasza, jajveszékelése stb. stb.

Hátunk mögött, de előttünk is! . .

Hiszen, ha az új évvel új ég és föld támadna
körültünk! . . De nem támad. Sőt új erővel kél
fel a hatalmára féltékeny hierarkhia s a megbiz-
tatott papság s a mozgósított szerzetesek bevi-
szik a gyűlölködést a templomokba, iskolákba,
családokba, a gyóntató székbe és leszólnak min-
den tisztességet a modern állam fundamentumait
építgető kormányról s rólunk, u. n. eretnekekről,
a kiknek az a megbocsáthatatlan bűnünk, hogy
nem akarunk meghajolni csinált hatalmak előtt
s jobban szeretjük a hazát s ennek haladását,
békeségét, szabadságát, mint a zsíros rabszolgá-
ságot s az embertelen zsarnokoskodást a lelkeken.

Igen, előttünk a harc folytatása, a kultur-há-
ború. Nem köztünk és a r. kath. egyház között,
de az állam és egyház között, mint annyszor
már! És jobb, hogy így, mint különben; mert
ez is a történelem logikája.

Mikor a világi absolutismus a papi absolu-
tismussal szövetkezett, az az igazságnak két ol-
dalú megcsúfolása volt s mi nyögtünk, pusztúl-
tunk e szövetkezés irtó hatalma előtt. A zsar-
nokság átka, a telhetetlenség odáig ingerelte az
egyik felet a másik ellen, hogy a világi hatalom

Lapunk jelen számához egy féliv melléklet van csatolva.

szeme felnyílt s fegyvert fogott az őt megalázni törekvő papi mindenhatóság ellen és lerázta magáról az Isten nevében ráaggatott bilincseket, a nélkül azonban, hogy porrá törtette volna. A nyughatatlan erő újra támadt és új fegyvereket kovácsolt a rozsdás bilincsekből és győzni akar. A felhő irigysége ez a nap fényessége ellen.

Mi a mi szerepünk ez irigy harcban? Csak néma szemlélődés, hideg semlegesség talán?! Óh nem! Az a mi a szellő a nap és felhő harcában. A protestantismusnak nincs élete a sötétség birodalmában; minket a fény éltet, mert fényre születtünk és fényben nevelkedtünk. Oda kell azért állnunk a modern állam ellenségei ellen sorakozó táborba és minden tőlünk kitelhető erővel segítenünk kell azt a diadalra. Legyen világosság! Legyen igazság, legyen békeség!

Nem azt mondjuk, hogy szegődjünk be az államkormány csatlósai gyanánt és legyen az a mi római pápánk, mi pedig az ő rabszolgái! Mentse Isten ilyen föltevéstől! Csak azt mondjuk s óhajtjuk, hogy a mennyiben az államkormány — álljon az bárkikből s bármily felekezeti tagokból — százados bajokon akar segíteni s a tiszta emberi eszmék szolgálatában, azoknak ellenségei ellen küzd, annyiban s ily viszonyok között bűn volna tőlünk, ha — kicsinyes okokból — akadályul szolgálnánk annak diadalmas előre nyomulásában.

Ha azért azt hirdeti a modern állam felbizgatott ellensége, hogy a polgári házasság megszegényítése a vallásnak, merénylet Isten ellen, a szívek szentséges érzelmeinek kicsúfolása stb.: akkor mi hirdessük még a háztetőkről is, hogy ez a nemzet békeségének egyik záloga, a kiváltságosak középkori jogai ellen a demokratikus szellem s a szent igazság követelése. Ha jezsuiták, franciskánusok azzal lármázzák tele az együgyű emberek fülét, hogy a vallásszabadság a féktelenségre, istentagadásra, törvény- s becsület-tiprásra vezető út: — akkor mi bizonyítsuk be a természet-világban, az emberi szívben rejlő törvényekre való hivatkozással, a biblia ígéivel, hogy az az egyén felség-joga, isteni jog az ember lelkében s csak az tagadhatja meg, ki földi istenek előtt is kész leborúlni, hogy aztán maga is imádat tárgya legyen a tudatlanok és elámitottak előtt.

Valóban nincs semmi magasztosabb és elsőbbséget adó az új évben, mint a protestantismus szellemében támogatni az igaz ügy harcosait a nemzeti béke javára.

Nem győzünk talán? Se baj. A küzdelem emléke is lehet megszentelő. Multunkhoz sok veszített csata emléke fűződik már, de tisztességtelen harcok emléke nem, csak egyetlen sem.

A kiben jó érzés van s ismeri hazánk történetét, látja mai vivódásait, az abszolút idők bűnei miatt való hosszú vezeklését: — lehetetlen, hogy utálattal ne forduljon el attól a támadástól, a melyet a róm. kath. egyház papjai s néhány elvakult főúr a modern állam törekvései ellen indítottak s lehetetlen, hogy akadjon közöttünk bárki is, a ki a tőle telhetőre a harc szerencsés kimenetele végett ne vállalkozzék.

Nem csak az államkormány ellen zúg a kárhoztató szózat templomokban, iskolákban, uton és útfeleken; hanem mi ellenünk, protestánsok ellen is. A régi gyűlölet tárgyai mi vagyunk s ezerszer igazolta már a történelem, hogy Róma nem feled. A háló ki van vetve minden törbe csálható eretnek ellen; a szegényeket pénzzel, az elégedetleneket hivatalokkal, a tönkre menteket megmentő ígéretekkel kecsegteti a mozgósított zsoldos hadsereg s az egyletek, társulatok kikeresett csábításokkal édesgetik a megejthetőket. — A farkasok járnak s keresik, hogy kit nyelhessenek el. Vigyázzunk, ébren legyünk!!

Tulság volna azzal hitegetnünk magunkat, hogy az államnak esetleges győzedelme a kultur-harc provocálói ellen, minket minden bajunkból kisegít. Világért sem. Nem különösen akkor, ha a győztes állam-hatalom ismét megáll a félúton s nem aknázza ki fegyver-szerencsését a hosszú béke biztosítéka gyanánt. De ha ez nem történnék is, akkor is nyertesek vagyunk s a megerősödött modern állammal okvetlenül többre boldogulhatunk, mint a hierarkhia karmai között vergődő tehetetlen testtel.

Milyen fegyverekkel harcoljunk? A szó, az ige, az irodalom, a szent igazság fegyvereivel, a valódi prot. fegyverekkel. Némi ébredés már mutatkozik. A népies irodalomnak általunk anynyiszor sürgetett fecskéi már megjelentek egyes tájakon. Legyünk rajta, hogy minden házban meleg fészerek találjanak. A tanító az iskolában, a pap a szószéken, híveinek tűzhelye körül, alkalmas és alkalmatlan időben résen legyenek s a hol az ellenhatás nyomait, tüneteit észreveszik, ott a gyógyszerekkel készen álljanak. A papi értekezletek vitassák a tenni valókat s buzdítsák a kevésbé buzgókat az éberségre, a munkára, a küzdelemre.

Szegény volna reánk, ha hazánk alkotmányos kormánya a felekezeti egyenjogúság és vallásszabadság védelmében megcsúfoltatnék s beütne közénk egész ádáz minőségében a felekezeti háború.

A prot. sajtó bizonyosan tudni fogja kötelességét. Részünkről ígérjük, hogy a mennyire utáljuk a gyűlölködést az egy haza polgárai s az egy isten teremtményei között: épannyira rajta

leszünk, hogy az ellenséget nyomon kísérjük s a nemzeti béke a vallásszabadság s a felekezeti egyenjogúság diadala által mielőbb biztosítva legyen.

Az igazság Istene örökdjék nemzetünk, hazánk s felekezetünk békesége felett!

Radácsi György.

A magyar ev. ref. közalap tiz évi története.

Elégge nem méltányolható munkát végzett közalapunk végrehajtó bizottságának új jegyzője: *Kenessey Béla*, a mikor országos zsinatunkhoz terjedelmes s valóban mindenre kiterjedő figyelemmel készített jelentést nyújtott be domesztikánk „fejlődéséről és jelenlegi állásáról.” E jelentés alapján, melyre már nagy szükségünk volt, hogy közelebből megismerkedjünk ez áldásos intézményünk működésével, adjuk közalapunk fontosabb mozzanatait. Így sokkal szélesebb körben lesz ismeretes domesztikánk, mint ha arra utalunk kit, hogy a jelentést lapozza át. Könnyű munka ez kétség kívül, kivált mikor oly rendszeres s kifogástalan alapon mozgunk, a minőt *Kenessey* nyújt, — de talán egyúttal hasznos is, mert saját erőnkkel ismerkedünk meg a magunk szélesebb körében.

Közalapunk megalapítását debreceni zsinatunk mondotta ki 1881. november hó 18-ikán. Igazán, ez a nap „hazai ev. ref. egyházunk belső történetének mindig egyik legemlékezetreméltóbb és legnevezetesebb napja leendő.” Mert a cél, melyért a domesztikát megalkotta a debreceni zsinat, nagy és nemes volt; magyar ev. ref. egyházunknak közadakozás, — saját szívünk vére által való támogatása ott, a hol arra szükség van, — akkor, a midőn a fájó tagok már elszakadni akarnak a testtől.

Természetesen az első alapot az önkéntes adakozások adják meg. Összesen: 27,370 forintnyi tőke és 213 forintnyi évjáradék lett az első alap ott a zsinaton a zsinati atyák adakozásából. Mintha a magyar tudományos akadémia megállapításának fenséges példája lelkesítette volna zsinati atyáinkat! Bizony „nagy és hatalmas dolgot cselekedett velünk az Úr!”

Az önkéntes adakozások után következett közalapunknak az egyházi adózás útján növelése. 1883-ban volt az első adózás. Ebben az évben a fizetési összegek — nem számítva, hogy mennyi folyt be — így álltak egyházkerületeinkben:

erdélyi:	14,157-25
tiszántúli:	38,689-74
tiszáninneni:	13,577-24
dunamelléki:	19,350-75
dunántúli:	11,027-82 vagyis

egyetemes ref. egyházunk az első évben: 96,802 frt s 80 krt ajánlott föl az országos közalapra.

1891 végéig a befolyt közalapi adót így tünteti föl a jelentés: (19. l.)

az erdélyi kerületből:	110,131-51
a tiszántúliból:	276,500-61
a tiszáninneniből:	96,609-33
a dunamellékiből:	151,579-63
a dunántúliból:	81,817-49, melyek-

hez hozzáadva a tőke természetű pénzeket is, melyeknek összegét a jelentés (18. l.) 36,701 frt s 42 krajcárban állapítja meg; domesztikánk 1883-tól 1891 végéig nyert összesen: 753,649 frtot. Minthogy pedig a korábban fizetett összegek kamatot is hajtottak és pedig:

82,922 frt s 23 krt; az egész domesztikai tiszta bevétel 9 év alatt: 836,571 frtot és 23 kr.

A krajcárok minő hatalmas eredményt állítottak elő!

Ide iktatom, hogy e bevételben, *Kenessey* számítása szerint, egy öt tagú család 9 év alatt, átlag mennyit fizetett az egyes kerületekben:

a) az erdélyiben:	1 39 ¹ / ₆ frtot
b) a tiszántúliban:	1 40 ¹ / ₁₀ frtot
c) a tiszáninneniben:	1 45 ⁷ / ₁₀ frtot
d) a dunamellékiben:	1 92 ¹ / ₃ frtot
e) a dunántúliban:	1 57 ³ / ₄ frtot

1891 végén domesztikáknak letett vagyona 260,400 forint volt, melyből 120,200 frt 4¹/₂, 140,200 frt pedig 4%-os kamatot hajtó földhitelintézeti záloglevelekben van elhelyezve.

Bizonyára egyik legérdekesebb kérdés közalapunkat illetőleg: mennyi segélyt adott eddigé az arra szorult egyházaknak és lelkészeknek?

Az adatok e kérdésre a következők: az erdélyi kerület kapott: 80,069 frtot; a tiszántúli: 96,110 frtot; a tiszáninneni: 55,060 frtot; a dunamelléki: 42,350 forintot; a dunántúli: 43,490 forintot. Ez összegek az egyszer s mindenkor segélyt képviselik. Megosztott pedig ez az összes kiosztott segély, melynek összege 317,079 (itt a jelentés 29. lapján hiba van, mert 317,059 frt van kimutatva) frtra rug, 1804 egyház s 1488 lelkész között.

A befizetett összeghez viszonyítva: az erdélyi kerület által adott mennyiségből maradt a domesztika pénztárában 30,062 frt 51 kr; a tiszántúli kerületéből: 180,399 frt 61 kr; a tiszáninneniből: 41,549 frt 33 kr; a dunamellékiből: 109,229 frt 63 kr s a dunántúliéből: 38,327 frt 49 kr. Vagyis összesítve, a befizetett egyházi adó s a kiadott egyszer s mindenkor segély összege így áll egymáshoz: befolyt: 716,647-57

segély: 317,079-00

maradék: 399,568-57

De nemcsak egyszer s mindenkor segély adatott ki, hanem missiói célokra is, melyekre közalapunk 1891 végéig 111,070 frtot fordított; e kettőnek, t. i. az egyszer s mindenkor s a missiói segélyek összege 428,149 forint. Sőt, tudvalevőleg 1890-től fogva tőke-segély címen is ad domesztikánk egyházainak gyámoltást, s e címen 1890—91-ben 23,114 frtot osztott ki, az összes három címen adott segély együttes mennyisége így áll:

a) egyszer s mindenkor segély:	317,079-00
b) missiói célokra:	111,070-00
c) tőke-segélyezés:	23,114-00

összesen: 451,263-00 frt.

Ez nem egyezik meg a jelentés 42. l. adott összegezéssel, a hol a segély összeg 451,463 forintnak van kimutatva. Hibás a jelentés, mert a tiszántúli kerület tőke-segély címen csak 8530 frtot kapott s nem 8730-at.

A három címen a legtöbb segélyt a tiszántúli kerület kapta, 129,800 frtot, — a legkevésébbet a dunamelléki, 67,070 frtot. Összegezve az egyes egyházkerületek valamennyi befizetett adóját, tőkéjét és nyert segélyét, az eredmény a következő:

I. Erdély fizetett adót:	110,131-51
tőkét:	1,537-79

111,669-30

kapott: 115,313-—

különbség: 3,643-70

még pedig, mint látszik, a domesztika rovására, mert Erdély többet kapott, mint a mennyit befizetett.

II. Tiszántúl fizetett	<i>adót:</i>	276509'61
	<i>tőkét:</i>	9394'83
		285904'44
	<i>kapott:</i>	129800'00
különbség:		156104'44

mely a domesztikának javára maradt.

III. Tiszáninnen fizetett	<i>adót:</i>	96609'33
	<i>tőkét:</i>	2346'07
		98955'40
	<i>kapott:</i>	72030'00
különbség:		26925'40

ez is a domesztika javára.

IV. Dunamellék fizetett	<i>adót:</i>	151579'63
	<i>tőkét:</i>	2216'71
		153796'34
	<i>kapott:</i>	67070'—
különbség:		86726'34

szintén benmaradt a domesztikánál.

V. Dunántúl fizetett	<i>adót:</i>	81817'49
	<i>tőkét:</i>	7667'41
		83484'90
	<i>kapott:</i>	67050'00
különbség:		16434'90

mely ugyancsak a domesztika pénztárában maradt. Vagyis az 1883—91 éveket tekintve, a domesztikát négy egyházkerület tartá az ötödik számára, mely nem csak a maga által fizetett összeget kapta vissza, hanem azon fölül is.

Még csak azt mutatom be, hogy melyik egyházmegye fizetett legtöbbet s legkevesebbet s melyik kapott legkevesebbet, illetőleg legtöbbet. Legtöbbet fizetett 1883—91 végéig Dunamelléken a *solti* egyházmegye, 25639 frt 95 krt, — a legkevesebbet a *felső-baranyai*, 9095 frt 75 krt; legtöbbet kapott a *felső-baranyai*, 10630 frtot; legkevesebbet a *solti*, 2530 frtot. Dunántúl legtöbbet fizetett a *mezőföldi* egyházmegye, 15113 frt 31 krt; legkevesebbet a *drégelpalánki*, 2367 frt 30 krt; legtöbbet kapott a *komáromi*, 11770 frtot; legkevesebbet az *órségi*, 2800 frtot. Erdélyben első helyen áll a fizetésben a *marosi* egyházmegye, 12004 frt 87 krral; utolsó helyen a *nagysajói* egyházmegye, 1117 frt 16 krral. Legtöbbet kapott a *marosi*, 19916 frtot; legkevesebbet a *kolozsvári*, 264 frtot. — Tiszáninnen legtöbbet fizetett az *alsóborsodi* egyházmegye, 19603 frt 17 krt; legkevesebbet a *tornai* 3817 frt 89 krt. Legtöbbet kapott az *abauji* egyházmegye, 14490 frtot; legkevesebbet az *alsóborsodi*, 5050 frtot. Tiszántúl legtöbbet fizetett a *békésbányai* egyházmegye, 43426 frt 42 krt; legkevesebbet a *máramaros-ugocsi*, 5512 frt 71 krt. Legnagyobb segélyben részesült a *békésbányai*, 21550 forintban; a legkisebben a *debreceni* egyházmegye, 2010 frtban. Tehát az egész magyar ref. egyházban legtöbbet adott a *békésbányai* egyházmegye; legkevesebbet a *nagysajói*. Legnagyobb segélyben részesült ugyancsak a *békésbányai* egyházmegye; legkisebben a *kolozsvári*.

Évenkénti jövedelmét országos közalapunknak egy részről a tőkék kamatai képezik, melyek polgárai évenként átlag 36000 forintot adnak, más részről az évi járulékok, melyek, bár folytonosan ingadoznak, de minden esetre tekintélyes összeget képviselnek.

Általában a legnagyobb öröme gerjedhetünk, ha közalapunk rövid, de annál hatalmasabb fejlődéssel dicsekedő történetét vizsgáljuk. A kevésből sok lett, hogy

a sokból még több lehet, ez emberi számítás szerint is valószínű.

Legyen is minél több, hogy a még mindig sajgó sebek, melyeket a ref. szegénység minduntalan szemünk elé tár, lassanként bár, de folytonosan enyhüljenek. Hogy ez minél előbb bekövetkezzék, minden magyar református embernek hő vágyát képezi.

Dr. Tüdös István.

ISKOLAI ÜGY.

Megérdemeljük-e a gúnyolást?

A debreceni egyetem felállításának terve nem pusztán a protestánsok figyelmét költötte fel. Tekintélyesebb napi lapjaink is foglalkoztak e terv életrevalóságával s volt olyan, a melyik ez alkalommal erős és gúnyos hangú bírálatot mondott az ev. ref. iskolák jelenlegi állapota felett. Azt hiszem, hogy az a gúnyos hang, melylyel egyesek ev. ref. tanügyünket s különösen közép- és felsőbb iskoláinkat már nem egyszer kicsinyelték, nemcsak nekem esett rosszul, hanem bántott az mindenkit, a ki tanügyünk fejlődését óhajtja, s felvirágoztatásán fáradozik. És méltán, mert bármelyik iskolának, mint nyilvános intézetnek működését bírálni s felszereléseit felett ítéletet mondani nemcsak hogy lehet, hanem a tanügy érdekében kíváncsi is; de a bírálatot gúnyos megjegyzésekkel kísérni, az én véleményem szerint, azon esetben talán még sem igen illik, ha arról győződünk meg, hogy az az intézet évről-évre fokozottabb erővel igyekszik hivatásának megfelelni. Nem érdemli meg a csípős megjegyzéseket az ilyen intézet vagy intézetnek fentartója sem, legyen az magános ember, vagy erkölcsi testület.

Hogy egyetemes ev. ref. egyházunk, melynek hazai oktatásügyünk történetében nemcsak régebben jutott fontos szerep, hanem még jelenleg is egyik legtekintélyesebb szereplő, az általa fentartott intézetek miatt méltán érdemli-e meg a gúnyos, a kicsinylő bírálatot, azt legjobban úgy ítéldjük meg, ha iskoláink jelenlegi állapotáról egy lehetőleg hű képet alkotunk, s azt összehasonlítjuk egy pár évvel ezelőtt készült képével, a midőn aztán elfogulatlanul ítéldjük meg, hogy az újabb képen a hanyatlás vagy a fokozatos fejlődés jelei vehetők-e észre. Ezt az összehasonlítást annál könnyebben megtehetjük, mert a „Sárospataki Lapok“ 1889-től kezdve rendszeresen bemutatta t. olvasóinak az ev. ref. fő- és középiskolák egy-egy évi életére vonatkozó főbb adatokat.

Az ev. reformatusok az 1890/1. iskolai évben mintegy 2375 népiskolát, 3008 tanítóval tartottak fenn saját pénzükön, tehát fenntartották az összes népiskolák 14'13%-át, míg az állami iskolák száma csak 801 volt, vagyis az összesnek 4'77%-a. A népiskolákon és még néhány felsőbb leányiskolán kívül fenntartottak 28 középiskolát, 3 tanítóképző-intézetet, 5 theologiai és 4 jogi akadémiát. Népiskoláink száma tehát négy év alatt körülbelül 32-vel szaporodott, de a magasabb fokú tanintézetek száma egygyel kevesbedett, mivel a dunántúli egyházkerület pápai főiskolájában a theologiát és gimnáziumot erősíteni óhajtván, tanítóképző-intézetét beszüntette.

A lefolyt négy év alatt nagyobb s előnyös változás különösen a *középiskolákon* vehető észre. Az 1889. évben az ev. ref. 28 gimnázium közül nyolc osztályú volt 17, hat osztályú 5, négy osztályú 6, a múlt iskolai évben pedig már 19 teljes, egy 7 osztályú (ez évben tehát már ez is teljessé lett), öt 6 osztályú és három 4 osztályú gimnázium adott számot évi működéséről. Az osztályok

száma 190-ről 208-ra emelkedett, tehát 18-cal szaporodott. Párhuzamos osztály volt Debrecenben 4, Nagy-Enyeden 1, Budapesten 1 és Seps-Szentgyörgyön 1. Párhuzamos osztályokra, mint a később közlendő adatokból kitűnik, más intézeteinkben is szükség lett volna, s ezeknek felállítása bizonyára nem a fenntartó-testületek nem akarása miatt maradt el. Ilyen bajban még maga a hatalmas állam is szenved!

A *tanárok száma* is szépen szaporodott, mert míg négy évvel ezelőtt ev. ref. gimnáziumainkban összesen 341 tanár működött, ide nem számítván a más vallásúak hitoktatóit, addig a múlt évben már 364 volt alkalmazva, s ezek közül 245 volt rendes tanár, tehát 35-tel több, mint 1889-ben. Négy év alatt szaporodott a tanárok száma Kisújszálláson (5), Seps-Szentgyörgyön és Budapesten (4—4), Nánáson és Szatmár-Németiben (3—3) Rimaszombaton, Sz.-Udvarhelyen, Karcagon és Szászvároson 2—2, Debrecenben, Gyöngyön, M.-Túron (1—1). A tanárok számát tekintve, a tanintézetek következőleg csoportosíthatók: Debrecen 20, Budapest, Kolozsvár, M.-Vásárhely 18, Kecskemét, Seps-Szentgyörgy 16, Rimaszombat, Székely-Udvarhely 15; Halas, H.-M.-Vásárhely, Miskolc, Sárospatak, Szászváros, Zilah 14; Csurgó, N.-Enyed, Pápa, M.-Sziget 13; N.-Kőrös, Szatmárnémeti 12; Kisújszállás, Nánás 11; M.-Túr 10; Böszörmény, Karcag 9, Békés 7; Kun-Szent-Miklós 6; Gyöngy 5 tanárral.

Rendes tanár legtöbb volt Budapesten és Debrecenben (13) s legkevesebb Kun-Szent-Miklóson, mert itt a 6 tanár közül csak 2 volt rendes. Azt véve azonban tekintetbe, hogy Debrecenben a gimnáziumi osztályok száma 12 volt, a 13 rendes tanárt igen kevésnek tartjuk, annyiavál inkább, mert ezek között 2 akadémiai tanár is szerepel. A rendes tanárok száma 1889 óta legtöbbet szaporodott Seps-Szentgyörgyön és H.-Nánáson. mert az előbbi intézetben 2-ről 9-re, az utóbbiban pedig 1-ről 7-re emelkedett. Több iskolánál (Kolozsvár, Kecskemét, M.-Vásárhely, Kisújszállás, M.-Túr, K.-Sz.-Miklós) apadás mutatkozik ugyan, de ennek a legtöbb esetben az az oka, hogy a megüresedett *rendes tanári székeket* közbe jött véletlen miatt nem sikerült tüstént rendes tanárral betölteni. Örömmel látjuk azt is, hogy az ev. ref. gimnáziumokban az *okleveles tanárok* száma évről-évre szaporodik. Hogy a múlt iskolai évben összesen hány okleveles tanár működött gimnáziumainkban, azt biztosan ki nem mutathatom, mert erre a kérdésre a legtöbb intézet értesítőjében hiába keresünk feleletet. Alapúl véve a miniszter 1891. évi kimutatását, azt látjuk, hogy a rendes tanárok felének sincs állami oklevele (108) s a törvény alapján elismert rendes tanárok száma négygyel több, mint az okleveleseké. A múlt évben legtöbb okleveles tanár Szatmár-Németiben működött, mert itt a 10 rendes tanár közül 8-nak volt állami oklevele.

A *rendes tanárok óraszám*a feltűnőbb változást a lefolyt 4 év alatt nem szenvedett s még a múlt iskolai évben is 11 és 33 közt ingadozott. Legjobban megvoltak terhelve a *gyöngyi* tanárok, mert hetenként 27—29 órát tanítottak. Legarányosabban oszlott meg a munka Kolozsváron, Sárospatakon és Karcagon, mert ezekben az intézetekben a tanárok heti óraszám 16, illetőleg 17—20 között váltakozott. Több iskola fenntartó, illetőleg kormányzó-testülete nem alkalmazkodott még a legújabb időben sem az egyetemes konventnek ahoz a határozatához, hogy „az igazgató tanórának száma nem teljes gimnáziumnál 16, teljes gimnáziumnál 12-nél több nem lehet.” A marosvásárhelyi főgimnáziumban az igazgató hetenként 20 órát, a budapestiben és miskolciban 18, a

rimaszombati 17, a h.-m.-vásárhelyiben 16 órát tanított hetenként.

Most midőn meg-megújúl az a régi ígéret, hogy az állam a felekezeti és községi közép- s valószínűleg felsőbb iskolák tanárainak nyugdíjügyét is rövid idő alatt rendezni fogja, elszomorító volta mellett is elég érdekesnek tartjuk mellesleg felemlíteni azt is, hogy ev. ref. gimnáziumainkban körülbelül 38—40 olyan tanár működött a múlt iskolai évben, a ki legalább 30 év óta küzd a tudomány terjedéseért, tehát a nyugdíjintézet felállítását után tüstént kérhetné, hogy teljes fizetéssel nyugalomba helyeztessék. A tanárok között hivatalukra nézve legidősebb *Baksay István* rimaszombati tanár, mert ő már 48 éve hirdeti a tudomány ígét; utána következik *Szilágyi István* máramarosszigeti igazgató 47 évvel. 42 éves van három, 41 éves kettő, 40 éves öt, 39 éves kettő, 38 éves kettő, 37 éves három sat. Legtöbb idős tanár van a *kecskeméti* főgimnáziumban (5), aztán a máramarosszigetiben és a debreceniben (4—4), a rimaszombati, budapestiben és miskolciban (3—3). Legfiatalabb tanár kara a kisújszállási gimnáziumnak van, mert itt a legidősebb tanár is csak 3 év óta működik.

A 28 ev. ref. gimnáziumban 1891/2-ben 7141 tanuló volt bejegyezve, tehát 438-cal több, mint 1889/90-ben. Még kedvezőbb az arány, ha pusztán a rendes tanulók számát vesszük tekintetbe, mert ez 6425-ről 6938-ra emelkedett, míg a magántanulók száma 278-ról 203-ra szállott alá. Legnépesebb volt a *debreceni* gimnázium, melyben a rendes tanulók száma 649 volt; ezután következik a *budapesti* (474), a *sárospataki* (439), a *nagy-enyedi* (365), *miskolci* (336), *kolozsvári* (331), *m.-szigeti* (309), *h.-m.-vásárhelyi* (307), *pápai* (296), *szatmárnémeti* (290), *sepsiszentgyörgyi* (271), *rimaszombati* (270), *nagy-kőrösi* (269), *csurgói* (262), *kecskeméti* (243), *marosvásárhelyi* (236), *halasi* (228), *zilah* (221), *szászvárosi* (189), *székelyudvarhelyi* (165) rendes tanulóval. A nem teljes gimnáziumok közül a legnépesebb a *mezőtúri*, hat osztályú volt 216 rendes tanulóval, legkevesebb tanulója pedig a *kunszentmiklósi* 4 osztályú intézetnek volt, melybe csak 62 rendes tanuló iratkozott be. *Magántanuló* legtöbb volt Miskolcon és Sárospatakon (25), aztán Debrecenben (24), Szatmáron (17), Budapesten és Rimaszombaton (14). Kilenc intézetben egy magántanuló sem volt bejegyezve. Egy pár intézetünkben a magántanulók száma azért volt még legközelebb is feltűnő nagy, mert az országos törvény megszorító rendelete miatt a jelentkezett gyermekek egy részét rendes tanulóknak nem lehetett felvenni, az így kimaradtak aztán magántanulóknak iratkoztak be, de közülök sokan a tanórát is rendszeren látogatták. *Túltömött*, illetőleg a törvény által engedélyezett *népesebb* osztályok több intézetben voltak. Legfeltűnőbb ez a *debreceni* gimnáziumban, melynek csakis 8-ik osztályában volt 60 tanuló, a többiben 6—6-tal több. Budapesten az I-ső osztályban 65, a II-ik osztályban 81, Miskolcon az I-ben 69, Rimaszombaton az I-ben 68, S.-Patakon az I. 66, II. 66, III. 70 rendes tanuló volt bejegyezve.

A 7141 bejegyzett tanuló közül az év végén 6658 állott vizsgálatra, tehát 859-cel több, mint 4 évvel ezelőtt, s így e tekintetben is javulást tapasztalunk. *Jeles* eredménnyel állotta ki a vizsgát 512 (7.4%), *jó* eredménnyel 1475 (22.1%), *elégséges* eredménnyel 3042 (45.7%), *egy tantárgyból kapott elégtelent* 652 (9.7%), *2 elégtelent* 476 (7.1%), *kettőnél több elégtelent* kapott 520 (7.81%) növendék.

E tekintetben az állapot egy év óta is változott, mivel a jelesek száma valamit fogyott, a jóké mintegy 3%-ot emelkedett, az elégségeseké és egy tantárgyból

elég teleneke több mint 1%-kal apadt, de a két és több elég telenesek mintegy 0.8% szaporodtak.

Aránylag legtöbb jeles tanuló volt H.-Böszörményben (17.2%), aztán Székely-Udvarhelyen (14%), legkevesebb Békésen (3%), Rimaszombaton (3.4%) és H.-Mezővásárhelyen (4%). Legtöbb elég telen osztályzatú növendék volt Szászvároson, 67 (39%), aztán Szatmáron 95 (34.4%), Budapesten 148 (32%). Legkevesebb elég telen osztályzatú volt Kun-Szent-Miklóson és Nánáson (6—6), továbbá Halason 28 (12%). Aki intézeteink értesítőit végig tanulmányozta, bizonyára feltűnt előtte, hogy a halasi gimnázium tanulói között aránylag nagyon kevés elég telen osztályzatú tanuló volt s ezek között is csak 1 akadt olyan, akit a vizsga végeztével osztályismétlésre utasítottak. Feltűnhetett ez azért, mert az igazgatónak az évi jelentésben között következő nyilatkozata után „*vannak jószorgalmú ifjaink, de némely osztályban jeles számmal találkoznak a hiányos szorgalmúak vagy éppen hanyagok, s ezek közül többen a tanár minden szorgalmazása, igyekezete és erőfeszítése hiábavalónak mutatkozik és sikertelen*,” más kimutatásra voltunk elkészülve. Különben a tanulók szorgalma és előmenetele ellen a halasin kívül különösen még a zilahi és karcagi gimnázium értesítőjében panaszkodik az igazgatóság.

Az érettségi vizsgák lefolyása is eléggé megnyugtató. Vizsgálatra jelentkezett az év végén a 19 főgimnáziumban összesen 464 tanuló. Ezek közül az írásbeli vizsgát sikerrel állotta ki 430 (92.6%), a szóbeli vizsgát pedig 380 (81.8%). A képesített ifjak közül csak 35 (9%) nyert jeles osztályzatú bizonyítványt. Miskolcon, Székely-Udvarhelyen, Kecskeméten, Szászvároson és Sárospatakon egy ifjú sem tett jeles érettségit. Az átlagos eredmény az országos átlagon valamivel alul maradt ugyan, de ennek oka a szigorúság. Érettségi vizsgálatainkról maga a vallás és közoktatási miniszter is elismerte jelentésében, hogy sokkal szigorúbbak, mint az állami iskolákban.

A tanulók magaviselete általában véve kielégítő, mert a vizsgázott rendes növendékeknek 79%-a jó, 19% szabályszerű osztályzatot kapott és csak 2%-a találatotot kevésbé szabályszerű magaviseletűnek. A magaviseletet tekintve tehát, az ev. ref. gimnáziumok növendékei nemcsak a négy évvel ezelőtől, hanem az 1891-ik évi állapothoz viszonyítva is javultak, s az országos átlagot (70%, 28.5%, 5%, 0.5%) jóval túlhaladták. A miniszteri jelentés iskoláinknak ezt az előnyét, mint ismertetésben (L. S. P. L. 1892 évi 17 számát) kimutattam, igyekszik lejjebb szállítani, de nem teljesen elfogadható alapon. Annyit azonban a statisztikai adatok összehasonlítása után kimondhatunk, hogy intézeteinkben a magaviselet megítélésében még most sem járunk el egyöntetűen, s ez lehet valószínűleg az oka, hogy még némelyik népesebb intézetünkben alig találunk egy pár szabályszerű, vagy kevésbé szabályszerű osztályzatú tanulót, addig a másokban azok száma a százat, sőt a kétszázat is túlhaladja. Legtöbb szabályszerű és kevésbé szabályszerű magaviseletű tanuló volt Debrecenben (40%), Budapesten (40%) és M.-Szigeten (29%). Szigeten, úgy látszik csakugyan nem voltak egész rendben az állapotok, mert az értesítő szerint is *igazgatói megintésben és tanárkari megrovásban* 126 tanuló részesült. Megdöbbenve olvastuk azt is egy pár értesítőben, hogy a növendékek között akadt olyan, aki tanárjával szemben a tante remben botrányosan viselte magát, vagy kérdőre vonta tanárját a gyenge tanjegy miatt, sőt két helyen *gyilkos fegyvert rántott tanárjára*. Nem ismervén a körülményeket, természetesen ítéletet sem mondhatok, annyiival inkább nem, mert éppen egyik igen derék intézetünkben is előfordult ennek a tanulói vakmerőségnek nálunk eddig nem

igen hallott példája, a mely intézet egy minden tekintetben példányszerű igazgató vezetése alatt áll. Ezeket az újabb kórtüneteket olvasva, mégis önkénytelenül eszembe jut Géressy Kálmánnak a szatmári gyűlésen mondott megnyitó beszédéből az a rész, melyben úgy nyilatkozik, hogy „nagy bajunk némely középiskoláink disciplinájának meglazulása, Annál nagyobb baj, mert nehéz észrevenni és nem szokták beismerni. Középiskoláink történeti fejlődése, a viszony, melyben a protestáns társadalommal állanak, az igények, néha majdnem követelések, melyek egyes tanulók érdekében a szülők által felállítatnak, helyi viszonyokból származó, néha alig elkerülhető engedékenységi, elnézési kényszer, különösen hol a tanár *egyedül a helyi befolyásoknak* van alárendelve, bár egyenként kivétel gyanánt fordulnak elő, összevéve mégis sokat tesznek egész intézetek fegyelmi állapotának, sőt az ifjúság igazság-érzetének veszélyeztetésére is.” Ez a nyilatkozat legalább részben a szóban levő intézetekre is vonatkozhatik, mert ezeknek kormányzó-testülete a fentartó egyház, illetőleg város kebeléből van összeállítva.

A tanulók *óramulasztásairól* tiszta képet most sem alkothatunk, mert a 28 intézet közül ezekről csak 9 emlékezik meg, pedig véleményünk szerint ez a felemelésre már csak azért is méltó volna, mert egy intézet fegyelmi állapotára a mulasztások számából is lehet némi következtetést vonni. A 9 intézet közül legtöbbet mulasztottak Budapesten, a hol az igazolt mulasztások száma 17,804-re, az igazolatlan óráké pedig 927-re rúg. Ez utóbbi szám annál inkább feltűnő, mert minden mulasztóra átlag véve, több mint 6 óra jut. Vannak intézetek, melyeknél a mulasztások kimutatását nem tartjuk egészen helyesnek. Így például a *kecskeméti* értesítő szerint a tanulók összesen 177 igazolt és 13 nem igazolt órát mulasztottak, pedig a tanulók között könnyű beteg 85, súlyos beteg pedig 11 volt s az egész éven csak 61 tanuló nem mulasztott, tehát 182 ifjú összesen csak 190 órán nem volt jelen. Feltűnő az is, hogy Nánáson az összes 39 igazolatlan órát mind a II. osztály növendékei mulasztották.

Buza János.

(Folyt. köv.)

TÁRCZA.

Kazinczy Ferencnek néhány kiadatlan levele.

A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület nagy számú, fontos levéltári okmányai között Kazinczy Ferencnek néhány kiadatlan levele is van. Tekintve e levelek írójának korszakot alkotó fontosságát, ezeknek, mondhatni, minden sora érdekes és nagy jelentőségű általában mindazokra nézve, a kik nemzeti közművelődésünk ügye iránt komolyan érdeklődnek; mi reánk, e lapok olvasóira nézve azonban még különösebb fontosságot nyernek az által, hogy arra a lelki kapcsolatra vetnek világot, a mely egyházkerületünk s főiskolánk és Kazinczy Ferenc között fennállott. Éppen ez a körülmény nagyon igazoltta teszi azt, hogy ezek legelsőbbben itt, e lapok hasábjain látnak napvilágot, közülök a legtöbb hivatalos levél, — a legnagyobb rész inspectorságából való; — de Kazinczy sokkal hatalmasabb egyéniség volt, hogy sem bennök ne látszanék mindenütt a hivatalnok mögött — Kazinczy Ferenc.

Az orthographia teljesen az eredeti leveleké. Ez régi okmányoknál másképp nem is lehet, s e szabály megtartása Kazinczyval szemben kétszeres értékkel bír.

E levelek sora itt azzal kezdődik, a melyet Kazinczy 1786. nov. 17-én, akkori superintendensükhöz, Szalai Sámuelhez.* hivatalába való beiktatása alkalmából intézett.

I.

Fő Tisztelendő Superintendens Ur,
Nékem Drága Nagy jó Uram!

Felséges Urunk Lodomérszky István Urnak a Köszegi Táblához való által vitele után, a Kassai Járásban lévő Nemzeti Iskolának Inspectorságát nékem méltósztatott Kegyelemesen conferálni; 's minekutánna ez a Királyi Kegyelem Mságos Gróff Török Lajos Urnak, mint ugyan ezen járásbeli Felsőbb Oskolák Királyi Igazgatojoknak, a Felséges Helytartó Királyi Tanács által tudtára adódott, ezen Holnapnak tizedikén hivatalomban bé is iktattattam. El-képzelem én, mitsoda indulatot szül ez a Tudósítás sokakban közölünk, Protestánsok között, kik rész szerint vallásunk szabadságainak féltése, 's a Pápista Tanítók eránt való diffidentia, rész szerint pedig a bé vett könyvektől való idegenség miatt, sőt talán egyéb nyomos okokra nézve is, nem csak nem kívánták ennek oskoláinkba[n]¹ való behozását, hanem az attól való meg szabadulásnál alig ohajtottak inkább valamit. El-képzelem mondom ezt, 's el-képzelem még azt is, mint fogják tselekedetemet kárhoztatni, a'ki mind ezeket jól tudván, hitem sorsosainak akarattyok ellen, vagy leg alább javallások reményhetése nélkül el nyert hivatalomat egész resolutioval kerestem. De valamint egyéb consideratioim mellett hathatosan tűzelt ennek keresetére annak meg gondolása, hogy nem olyan Fejedelem alatt él[j]ünk² aki magát a már meg tett rendelések ellen bé nyújtott Repraesentatiok által végezéseitől el vonni engedje; 's következképpen vallásunk nem csak nem vesz, hanem bizonyosan nyer általa, ha ezen hivatal nem Pápista, hanem Protestans Individuumnak³ jutt: úgy szívesen örvendek azon szerentsémen,⁴ hogy kívánságomat bé teljesítve láthatom, 's magamat abba a' statioaba érzem tétetve, melyben Hazánk mostani állapottyához képest leg-kevesebb kedvetlenséggel szolgálhatok, 's mind a' nevendék hazafiak' nevelése körül való forgolódás, mind pedig a' Vallásbéli egyenletlenségnek eltávoztatása 's igazi illuminationnak Hivatalomhoz mérséklett terjesztése által valóban hasznos Hazafivá formálhatom magamat.

Ezek szerint bátorkodom reményleni, hogy a Protestansoknak az a része is, a mely talán most hivatalom keresésében meg nem nyugszik, minek utána látni fogja azt az egyenességet, a mellyel mind én magam, mind Fő Director Urunk Mságos Gróff Török Lajos Ur (kinek egy részről minden Vallásbéli viszálykodást, erőszakot, és nyomorgatást utáló egyenes szívét; más részről pedig részre nem hajló kereszténységét, 's az Hazánkba is bé hatott hitetlenségtől 's indifferentismustól való idegenségét csak nem mindnyájan esmérjük) a' Felsőbb Helyekről jött Parancsolatok véghez vitelében, s nevezetesen a' Pápista oskoláknak a' Protestansokéval 's a' Protestansokénak a' Pápista oskolákkal lejendő egyesítésében élni fogunk: bátorkodom mondom reményleni, hogy le tévén mostani gyanakodásokat hajlani fognak arra, a' mit a' Fejedelem akarattya, és ez-után az Hazának, sőt magoknak a Gyermekeknek jövődjébe java elmúlhatlanul kíván. Én ugyan azon assecuratio

* Tsáji Márton, superintendensnek 1770. június 5-ikén történt elhunytával a csanálói concursusban, 1770. július 1-sején, a voxok felbontása s a szavazás eredményének megállapítása után igatták be hivatalába. Meghalt 1792. július 12-ikén.

¹ A szögletes záró jelek közt levő betű utólag ki van húzva.

² A szögletes záró jelek közt levő betű más tintával ki van húzva.

³ Így!

⁴ Ki van igazítva; eredetileg így volt: szerentsének.

után, mellyet nékem ez előtt két Hólnappal eő Ex. Báro Swieten azon alkalmatossággal midőn hivatalomban bé vezetett, adott, meg vagyok győződve lelkem ismeretiben, hogy nem csak nem félhet Felekezetünk attól hogy oskoláink a' fentebb említett egyesítés által valamit vesztenek, sőt inkább reménylheti, hogy valamint egy részről a' Vallás puntumában egész eddig való szabadsággal fognak gyermekeink oktathattat[ta]ni, [ugy más részről is]¹ úgy más részről is minden kívánságunk bé teljesítését ha különben egyenesség határán túl ki nem terjeszkednek, várhattuk. Ezt igéri nevezetesen a Felséges Tudomány belüli Bétsi Commissio az oskolákban tanítatni parantsolt könyvek eránt, tellyes szabadságot adván felekezetünknek, hogy azok felől való ítéletét nevezetesen azokban a punctumokban, a'mellyek Vallásunkat érdeklik, külgye bé, de ne csak átallyában mondgya felőlők hogy rosszak, hanem tegye fel, mi az benne, a'mi jóbbitást kíván 's miképpen kellessék meg változtatni? Én minekutánna ezeket a jegyzéseket némelly könyvekre nézve Prof. Szent-Györgyi uramnál már készen láttam, 's innen hiszem, hogy nem sokára ide elérnek nem látom szükségesnek hogy Fő Tisztelendő Superintendens Uramat annak mentül hamarabb lehető bé küldésére kérjem, noha azt a Felséges Helytartó² Tanács Mságos Groff Fő Direktor Urunktól Sürgetve kívánna: csak azon alázatos kéresemmel rekesztem bé levelemet, hogy engemet tapasztalt Gratiájában továbbá is meg tartani, erántam tökéletes bizodalommal viseltetni, legközelebb pedig hogy oskoláinkba, a lakosoknak akarattyok ellen Pápista Tanítók ne tétetődjenek, alkalmas Praeparandusokról jó eleven rendelést tenni, 's azokat a Normának meg tanulása végett az itt lévő Capitalis oskolába utasítani méltosztasson. A mi engemet illet azon lések egész erővel hogy³ felekezetünknek vigasztalására vagy leg alább könyebülésére válylon az, hogy ez az Hivatal nékem jutott.

Melleyek után magamat további Gratiájában ajánlván tartozó igaz tisztelettel maradok, Kassan Novembernek 17 diken 1786.

Fő Tisztelendő Superintendens Urnak
alázatos szolgálja
Kazinczy Ferentz.

A levél külön borítékban van. E boríték felső lapján cím: Reverendissimo Domino Samueli Szalai Ecclesiar. Helv. Confess. Evangelicarum, District. Cis-Tibiscani Superintendenti. Domino Singulariter colendissimo. Miskolcz. ex offio, in negotio Scholarum Nationalium. — A boríték alsó, pecsét felőli lapján: a Regio Inspectore schol. Nationalium District. Cassov. cum Ungvar. unit. — A boríték zárlatán ép piros pecsét van.

(Folytatása következik.)

Közlő: Zsoldos Benő.

KÖNYVISMERTETÉS.

Vasárnapi, ünnepi és alkalmi imádságok
szószéki használatra.

Irta: Biki Károly, györgyteleki ev. ref. lelkész. Szathmárt, 1892. Nyomatott a «Szabadsajtó» könyvnyomdában. Kis negyedré, 1—192. l. Ára,

Három nap és három este társalogtam e három részre osztott imádságos könyvvel. Mikor a harmadik estén az utolsóhoz, a «betegekért mondandó imádság»-hoz jutottam, áhítattól jött-e, vagy valami mástól? — fára-

¹ A szögletes záró jelek közt levő szótag és szók ki vannak húzva.

² Más tintával ki van igazítva; eredetileg így volt: Hejtarto.

³ E szó: hogy, idegen kézzel van a két szó közé közbe szúrva.

dalom ülte meg a pilláimat. Hahó, ti lomha spaléták, várjatok csak egy kicsinyég! csak addig várjatok, míg ezt az utolsót is elolvasom! »Betegekért mondandó imádság. Alázatos szívvel könyörgünk szent felségednek a betegekért is, azok között különösen azon...» Itt, ezen az öt ponton azonban megakadtam. Mit hagyott itt ki az író? Mivel kell ezt az öt pontos hézagot kitölteni? Rámeredtem az öt pontra, mintha tőlük várnám a feleletet. És az öt pont nem szólt semmit. Hanem a helyet az öt pont is, a fekete betű-barázda is elkezdett violaszínbe öltözni, majd meg zöld köntösbe burkolózni. Aztán, mintha látatlanul csiklandoznak, nyugtalanok kezdének a sorok, ingadoznak, hullámlanak, előbb vízszintesen, aztán rézsútosan, aztán függőlegesen, aztán összegomolyodnak; aztán mintha a gomolygás megszűnnék s a rejtelmes »tohu vabohu«-ból egy terjedelmes, gazdag levélzetű mogyoró bokor bontakoznék ki...

Ni, hiszen ez igazándi mogyoró bokor! Karaly levelci libbennek a szélben; barnás bélburkai, a kemény kupakok kacéran kandítnak ki csipkés zöld otthonkájukból s a páros és páratlan barkák, a jövő termés hírnökei, hogy hibálóznak, mint valami rojtók! Aztán nem is bokor ez, de bokrok, egy félkörű csalit s benne mintha madár csicseregne. Ott belől, a csalit közepén, nagy gombányi szürke asztal mellett két öreg üldögél. Az egyik, a kisebb, szürkülő fürtökkel, ugyanoly szakállal; arcán mintha meggyőzött fájdalom engedelmesége ünnepelne és szeméi mintha a magát kisírt menny tükrei volnának. A másik, az magas, prófétai alak; ezüstre vált haja és hosszú szakala sárgás aranyfényvel tündöklök a napsugarban; arca, tekintete mint Aroné s halantékain a felkunkorult két fürt, mintha mőzesi szarvak volnának... Előttük, a kis asztalon egy végső lapjáig forgatott könyv. Oda pillantok a bokor mögül s az izmos, kövér betűket tisztán olvashatom: »Betegekért mondandó imádság.« Ah, ha! hiszen azt a könyvet én ösmerem és olvastam is most? — tegnap? — vagy tegnap előtt? vagy már nagyon régen? — nem tudom, de olvastam! Uraim, ti tiszteletre méltó atyák!.. mondtam-e ezt, vagy csak a nyelvemen forgott? — nem tudom; de megszólalt az alacsonynak látszó öreg és így kezdett beszélni:

— »Igen nehéz az imádkozás és annak nyelve valami kimagyarázhatatlan nyelv; szíve után kiki talán legjobban tudna imádkozni; az imádságban nincsenek keresett szavak, nincsenek színezett kitételek; itt nem ész, hanem a hit fűzi össze a gondolatokat, nem szónoki mesterség, hanem az érzés adja a szavakat; itt nem szabályok, nem fárasztó gyakorlások vezetnek a tökéletesedésre, hanem a hitbeni gyarapodás és igaz vallásosság; szóval, ki imádkozni akar, annak bírnia kell az imádság lélekével, annak gyakorta fohászodni kell: »Uram taníts meg engem imádkozni!«

Most a magasabbik öreg kezdett szólni.

— »Magában még, a ki kérni tud, nem következik hogy imádkozni tudjon. Kérni Istentől ezt vagy amazt s a kért és megnyert jókat szépen elrakott szavakban megköszönni, könnyű; de ez még nem imádkozás. Imádkozásra vagy imáirásra a léleknek egy fensőbb fokon álló magasztaltsága is kívántatik; betelve kell lenni a léleknek egészen Istennel, minden szónak lélekből kell jönnie; különben imádságunk föl nem ér az égbe a legfenségesebb lélekhez; hanem mint könnyű füst elmarad a levegőben s hasonlatos létszen a szájból kihelt, szétenyésző párához.«

Még el sem végezte az öreg, már egy új alak jelent meg a csalitban. Arcát sohase láttam az előtt, de

kecskeméti kiejtése, a mint beszélt, aztán a szavai igen ösmerősöknek tetszetek.

— »Nem a hitben legerősebb keresztyén fogja írni a legjobbat, hanem ki a hithez legtöbb teremtő erőt örökölt az ég kezéből. Nagyon sok keresztyént ösmerünk mi, nem a nép, hanem a lelkészek sorából is, kik csak olyan jó, olyan erős hitűek, mint Révész, mégsem írtak és nem is fognak írni imákat, Révészéhez hasonlókat; hanem majd fognak írni azok, kik legtöbb részt nyertek kegyajándékul az Isten teremtő lehelletéből, fognak írni tűzzel és lélekkel, fognak írni ihletetten és fenségesen.«

Itt megszakadt a szó, eltűnt mind a három alak, el a csalit, el a mogyoró bokor: csak a nyitott könyv maradt meg a gombaalakú asztalon... azaz hogy az én asztalomon. Feltekintettem. És a helyett, hogy a mint illenék, boszankodnám: örültem az elszunyadásomnak. Hiszen az a három reminiscencia kezembe adta a kulcsot a reminiscenciák könyvének, azaz hogy a Biki Károly imádságainak; hiszen igazabb, helyesebb mértéket keresve se találhatnék annál a három mértéknél!

Kezdjük csak a legutolsón, hallgassuk meg még egyszer a kecskeméti profoszt! Ez arról a kérdéssel disszertált, hogy ki fogja írni a legjobbat? és úgy találta, hogy írni fogja az, »ki a hithez legtöbb teremtő erőt örökölt az Isten kezéből; az írni fog majd tűzzel és lélekkel, írni fog ihletetten és fenségesen.« Elmélete, a mellett, hogy mintegy jóslatképpen hangzik, a legmagasabb mértéket foglalja magában. És ha már most e mértékhez szabjuk a Biki Károly imádságait, be kell vallanunk, hogy azok nem gyöngítették meg a kecskeméti profoszt jóslatos mértékének erejét, érvényét. Irójukban van hit, de nem tart igényt »a legtöbb teremtő erőre,« »a teremtő lehelletre« és ha itt-ott lélekkel írta is, de nem ír »tűzzel, ihletetten és fenségesen. Ne keressük hát nála „a legjobbat“ imádságokat.

A középső férfiú elmélete a közép mértéket foglalja magában. Ő nem a legjobbról beszél; ő egyszerűen az imádkozás, az imádság írás szabályát mondja el, úgy, a mint az az ő »arany úton« járó lelkében él s a mely szerint imádkozni, imádságot írni ő maga is megpróbálta. Azért még ehez is »felsőbb fokú magasztaltsága kívántatik a léleknek,« kívántatik az, hogy »betelve kell lenni a léleknek egészen Istennel.« — Így imádkozik és így ír-e Biki Károly? Meg van benne a vágy, hogy betelje Istennel; de hát a vágy és valóság közt nagy a közbevetetés és a fensőbb fokú magasztaltság helyett a magasztalosság is magas mértékű ő reá nézve. Imádságait hát nem e szabállyal kell mérlegelni.

Jerünk már most az először szolt férfiúhoz! Ez az imádkozás nehézségeiről beszél s a ki azokat legyőzi, szerinte az fog tudni imádkozni. Az ő elmélete a küzdés elmélete, a melyet azonban a negáció elméletének is nevezhetünk. Az imádkozáshoz szerinte, »nem kell keresett szó,« nem kellenek »színezett kitételek;« nem kell boncoló ész, nem szónoki mesterség, nem kellenek szabályok, fárasztó gyakorlások. De mi kell hát? Szív kell, mely tud imádkozni. »Szíve után kiki talán legjobban tudna imádkozni!« Mintha ezt mondaná: Ha repülni akarsz, ne szárnyakat keress, hanem szárnyaid jegyenek: akkor repülni fogsz — talán!

Biki Károly imádságai ez elmélet szerint már megközelíthetők, mérlegelhetők és méltathatók. A tagadás elméletének egy s más nehézségét többször sikerrel küzdte le, nem szolt keresetten, nem színezett kitételekben; de a boncoló ész, a szónoki mesterség s különösen a fárasztó gyakorlások nem idegenek tőle. És hát a szív, mely tud imádkozni?... Óh! az is meglenne; isten-

adta, érző, hívó szív az övé; csakhogy dobogása, hevílése minta után vagyon szabályozva. Pedig *szíve után* kiki talán legjobban tudna imádkozni! És hát a szárnyak? Óh! azok is megvolnának, csakhogy — talán a miatt a *talán* miatt, — nem bízott egészen a magáiban és megleste és elsajátította más szárnyaknak lebecsülését. És ha már most tudjuk, hogy nem csupán a maga, hanem a más szíve után is imádkozik; ha szárnyait, a melyekkel repülnie kellett volna — *talán*, másnak a szárnyai után is lebegtetni: az a kérdés, hogy kié az a más szív? kiéi azok a szárnyak és mi a viszony a két más-más között? Az a más szív, azok a más szárnyak a *talános* elmélet írójának szíve és szárnyai és a viszony közöttük az, a mi van... az egy tőn termett mogyoró és barka között. Biki Károly epigon, a Révész epigonja. Lássuk csak ezt és a viszonyt közelebbről!

Az imádság író szívét, szárnyait a vasárnap délelőtti e. b. előtti imádságok próbálják ki. A mindenséghez fogható birodalom az, mely az imádkozó szív előtt elterül, a hit téves, nem! — megmérhetetlen birodalma. Ah! de ne bántsuk itt a nagy mindenséget! Maradjunk csak egy egyszerűbb hasonlat mellett és mondjuk ezt: könnyebb a rét virányain ízléses bokrétát kötni, mint a vallás, a hit nagy mezején lelki illatozás tárgyát választani s a hozzá illő érzelmek virágaival imádsággá fűzni. Mi jellemzi itt Révészt és mi Bikit? Amazt az Istenhez való vágyódás, emezt az isten keresés. Amaz bírja Istent hitével, emez csak keresi. A hit tehát megvan mindkettőben, de hogy melyiké a terjedtebb, az erősebb? nem szükséges magyarázni. Révésznek majdnem mindig van egységes tárgya, Bikinek ritkábban és az is ismétlődő és elmosódó; innen ha már Révész imádkozása is itt-ott szétszóródó, még inkább ilyen a Bikié. A Révész szelleme fenszárnyaló, a Bikié csapongó, ennél fogva a szerkezet *annál* biztosabb, egyöntetűbb, *ennél* sokszor határozatlan és laza. Annak nyelvezete bibliai, fenségesen egyszerű s a gondolatok rithmusával és a kifejezések parallelizmusával költői; ennek nyelvezete bibliai, még inkább zsoltáros, egyszerű, itt-ott költőies, legmagasabb fokon: rímelő. Amaz is kölcsönöz, emez is; de még amaz a biblíához. a természethez, hitágazatokhoz nyúl: addig emez a most említettek kivül a mesterével sem fukarkodik és a poétaktól sem idegenkedik.

Az évszaki, ünnepi és alkalmi imádságokban már önállóbban mozog. Igen, mert itt kéznél fekvőbbek a tárgyak, önként kinálkozóbbak az eszmék, bővebben fakadozó az általok felvert érzélem. Azonban ha Révészre áll az, hogy egyhangú imádkozó, hogy imádságos könyve nem egyéb, mint néhány kitünően szép imának variációja: akkor Bikire kettősen igaz ez, mert évszaki imádságaiban míg önmagát ismétli, folytonosan ismétli a mestertől eltanult fogásokat is.

Mi a viszony tehát Révész és Biki közt? A mester és tanítvány viszonya. De méltó-e a tanítvány a mesterhez? Erre is felelek, csak előbb a fentisztelt mogyoró bokor mellé állok. Ime, egy bokron egyszerre két évnek termése: a piros-barna gyümölcsök és a barnászöld barkák! Amde méltatlan-e a barka a mogyoróhoz? Soha. — csak az egyik érdemesebb. ...

És most legyen elég ennyi a mogyorófából meg a „Kritikai berek”-ből. Nyujtsunk valamit a *gyakorlatnak* is! A *vasárnapi* imádságok száma: délelőtti e. b. e. 1—16; e. b. u. 1—8; délutáni e. b. e. 1—12, e. b. u. 1—8. *Évszakiak* úgy e. b. e. mint e. b. u. kettő-kettő. *Úrvacsora* osztáskor e. b. e. és u. egy-egy; délutánra ugyanannyi. *Ünnepiek*: Adventben e. b. e. és u. négy-

nég. A sátoros ünnepekben délelőttre és délutánra úgy e. b. e. mint e. b. u. kettő-kettő, Új esztendőben, Nagypénteken és Aldozi csütörtökön délelőttre és délutánra e. b. e. és e. b. u. egy-egy, Virágvasárnapon délelőtt egy-egy; ó év délutánjára egy. *Alkalmiak* a következők: Bűnbánati, böjti és aratási e. b. e. és e. b. u. egy-egy, szűk aratási ugyanennyi. Iskolai év megnyitásakor, reformáció emléknapiján, március 15-én betegkért egy-egy és az úri imádság. Az imádságok általán véve folyékonyan írvák, jól hangzanak és könnyen felmondhatók. — Papirosa, betűi kielégítő, kevés, de pár helyen boszszantó sajtó hibával; kötése fekete, bőrsarokkal.

Az u. n. nép számára jó lelkiösmérettel ajánlom.

Novák Lajos.

IRODALOM.

* **Kis Tükör** címmel egy új vallásos nép lap-féjét indít Budapesten, a Hornyánszky V. kiadásában, *Szöts Farkas*, mint fő szerkesztő és *Kecskeméthy István*, mint felelős szerkesztő. Családi, képes hetilapnak van tervezve, tehát verseny-társa lesz az „*A mi Otthonunk*”-nak, a mely Pozsonyban csak imént indult meg. Az érdekes s szinte keresetten népies előfizetési felhívásból az látszik, hogy a „*Kis Tükör*” szerkesztői előtt az a képe lebegett egy vallásos néplapnak, a melyet lapunkban régebben s az Egyh. és Isk. lapban újabban *Czinke István*, erdőbényei lelkész rajzolgatott. Lesznek tehát benne a családi érzelmeket erősítő, megszentelő elmélkedések, egyházi múltunkból tanulságos rajzok, bibliai történetek, költemények, egy és más az egyházak-, iskolák-, az ország és világ dolgairól, sőt a szántás-vetés, gazdaság és emberi egészség javára támadt újabb eszközökről, találmányokról stb. Helye lesz benne a jó ízű humornak is s a mi fő „igaz magyarosan” lesz írva. — Előfizetési ára egész évre 2 ft, fél évre 1 ft, negyedévre 2 ft. Terjedelme hetenkint 1—1 iv. — 10 előfizető után tiszteletpéldány jár s a kik 10 példányt egy cím-szalag alatt rendelnek meg, példányonként csak 1 ft 80 krt fizetnek érte. — A szerkesztők ügyességétől s főleg Kecskeméthynek a „*Koszorú*” című vállalatban is igazolt *népies érzékétől* jogunk van a legjobbat reményleni s ha már nem történik az, a mit annyian várunk, hogy t. i. a Prot. Irod. Társaság nép-lapja megszülessék, akkor örülnünk kell, hogy a „*Kis Tükör*” — mint olvasó, „*A mi Otthonunk*”-nál felényivel olcsóbb nép-lap megszületik. Hornyánszky neve elegendő biztosíték a lap kiállítására nézve.

* **A „Debreczeni Prot. Lap”** szerkesztője, *Csiky Lajos* végre maga is belátta azt, a mit alkalmilag mi is mondtunk neki, hogy lapja nem volt méltó sem az egyetem felé gravitáló Debreczenhez, sem a rengeteg tisztántúli kerülethez. Látnia kellett azt is, hogy a „*Reformátusok Lapja*” a nyakára nőtt s ha meg akar maradni, új életet kell kezdenie. Az új évtől kezdve 1½ iven, színes borítékban fog már a Debr. Pr. Lap megjelenni s szerkesztő társ gyanánt Dr. *Baczoni Lajos*, volt sárospataki jogtanár, fog segédkezni a lap élénkebbé, tartalmasabbá tételében. A társ-szerkesztő már közölte is programját (52. sz.) s férfiasan igéri, hogy „*igazság, függetlenség és pártatlanság*” fogják vezérelni egyházi és iskolai ügyeink szolgálatában. A program egyes pontjaiból igen erősen érezhető, hogy specifikus debreczeni és tisztántúli bajok ellen készül a lap ostromra lenni. Kíváncsú, hogy rosszabb ne legyen a gyógyszer a betegségnél. — Az előfizetési ár 6 ft.

* **Zemplén-Hagyalja** cím alatt. társadalmi és közgazdasági heti lapot indít az új évben Hézsér Emil, tállyai ev. ref. lelkész és Simon József, szerencsi nyomdász (ez utóbbi, mint kiadó). Jellemzi a zempléni viszonyokat s magát a lapot is a felhívás következő pontja: „szükségét láttuk egy oly lap megteremtésének, mely *függetlenül személyi és hatalmi befolyásoktól*, minden oly eszmének és dolognak, mely igazsági alappal bír, útát nyisson és kifejezést adjon.” Tárca rovatának munkatársai gyanánt id. Bajusz József, Czinke István, Fejés István, Dr. Kovács Gábor, ifj. Mitrovics Gyula, Szathmári József, Szilva Béla, Dr. Tüdös István, Zombory Gedő és Zempléni Árpád vannak felsorolva. Előfizetési ár egész évre 4 ft, félévre 2 ft, negyedévre 1 ft. — Zemplénmegye magasabb érdekei csak nyerhetnek egy független szellemű lapnak a versenytéren való fellépése által.

MULTUNK.

A Töltési alapítvány történetéhez.

A sárospataki főiskola előjárósága épen mostanában rendeztette és csoportosította a birtokában levő alapítványokat, s kutatta fel azok természetét, eredetét és rendeltetését. Nem lesz érdektelen, ha egy ilyen alapítvány történetéhez közlöm *Ketskéméti Zsigmond* polgárdi prédikátor 1793-ban Pozsonyban megjelent „Katechetikája,” — „Prédikátori”-nak egyik előszavát, mely valamint az egész könyv *Töltési Jánosnak* és „élete hív párjának,” *Nagy Ilonának* van dedikálva.

Nemzetes jó Uram! Eleven emlékezetben lehet Kegyelmed előtt, hogy én, a midőn az elmúlt 1790-ik esztendőben, Kisasszony havának 31-ik napján Pestre mentem volna, Nemzetes Uram engemet bé-érven, a maga kotsijára beszélgetés végett áthalhívni méltóztatott, és több beszédjei között ezt mondotta Nemzetes jó Uram: hogy az Istentől külső világi jókkal megáldott ugyan, de végtére kiéi lesznek mindazok, nem tudja Nemzetes jó Uram. Mely szavait én hallván Nemzetes jó Uramnak, így szólék: hogy azon Isten áldásából, melyet vett az Istentől, adjon vissza valamelly részetskét az Istennek, választván fiaikat a két anya oskolákból a tápláltatásra, úgymint *Patak*ból és *Debretzen*ből, így neve s emlékezete is azokban fenn fog maradni, némi nemű képen magát s Uri Házát, a feledékenységtől még az halálban is meg fogja szabadítani. Melly szavaimat hallván Nemzetes jó Uram, azonnal a Tzetzai Reformata Ekkleziájánál levő ezer forintból álló summás pénzt két esztendőig való interestével együtt, a fent említett két anya-oskoláknak oda ajándékozta, és engemet kért, hogy ezen ajánlást írnam meg Patakra és Debretzenbe. Bémenvén Pestre, az a szerencsém lett, hogy tisztelendő Sinai Miklós, debretzeni professor úr ottan létét meg hallottam és ő kegyelmét fel-keresvén, ezen kegyes jó akarattal megköszönésére, Budára, az Ur szállására által-vittem és azon szálláson ezen két Oskolának tett ajánlását én tettem papírosra, melyet Nemzetes jó Uram a maga és Nemzetes jó Asszonyom nevével subscribált. Tisztelendő Sinai Miklós Uram pedig hálaadásul egybe kötött örömmel el-vitte Debretzenbe, és már most Nemzetes jó Uram fiainak neveztetnek azon kegyes alamizsna Interestén élő s tanuló ifjak, mind Patakon, mind pedig Debretzenben s több ehez hasonló kegyességeknek gyakorlásokat is hallván Nemzetes jó Uramnak, Nemzetes jó Asszonyomnak, gondolkodtam azonnal róla, hogy micsoda emlékeztető oszlopot emelnék én az Urnak és az Asszonyoknak ezen kegyességeknek. Már akkor ezen mun-

kátskám nagyobb részént el-lévén készülve, egyenesen feltettem magamban, hogy ezen munkátskám homlokára, — mintegy világi jutalmúl — Nemzetes jó Uram s Nemzetes jó Asszonyom neveiket nyomjam-fel, hogy e képen az haláltól némineműképen megmentsem és ezen kegyességekért, a kegyességet még ez életben is megjutalmaztató Istentől hosszú, tsendes, és nyugodalmas életet kívánjak, a mi némű kívánsággal vagyok is Nemzetes jó Uramnak és Nemzetes jó Asszonyomnak! Polgárdiban, 1791. Ens. Aug. 29. napj. alázatos szolgájok Ketskéméti Zsigmond.

Ugy látszik, az alapítók nevét még is fenyegeti a homály és feledés, mert a főiskolai alumniumok közt az „Értesítőben” sem található. Azt hiszem, alaptalan lenne a feltevés, hogy ezen alapítvány be ne folyt volna a főiskola pénztárába, valamint alaptalan az is, hogy tisztelendő Ketskéméti Zsigmond valótlankokat beszélne.

I. M. Gy.

Egyháztörténelmi adalékok.

Az Sz. Generalis Symodusban ezen 1705-ik esztendőben Nemes Bereg Vármegyében Tarpán 21-ik Juni, az Istennek a Sz. írásban kijelentetett Sz. beszéde szerint való Végzési imigy következnek, mellyeket lelkek ismereteinek szoross kötelességek szerint mind belső Egyházi s mind külső s polgári Személyek tartoznak szorosán, szentül megtartani,

I. *mum. Punctum.* Minden Vasárnap a délyesti órán a Palatina Catechesisből legyen a' Tanítás a' Kérdések szerint.

II. Hétköznapon a' holott a' Soltár nem magyaráztatik, Biblia olvastassék hatsak reggel is.

III. A' Keresztelés Vasárnap ne legyen, hanem hétköznap a' Templomban a' Gyülekezet jelenlétében, míg a nép ki nem *osol* a' Templomból, még pedig mindenkor a' reggeli órán.

IV. Mindenik Holnapnak első napján böjtölés legyen, Mlgos (méltóságos) Fejedelem Kegyelmes Urunk ő Nga. parancsolattjából; de nem a holdnapnak felteczzése szerint, hanem a Kalendáriom szerint; és pedig legyen kemény büntetés és fenyték alatt, a mint ő Ngais megparantsolta; a böjti napok reggeli óráján böjthöz illendő tanítás legyen, délben pedig böjthöz illendő éneklés és könyörgés, délyest ismét prédikálás.

V. Paraszt ember a Prédikátor híre engedelmé s akarattja nélkül az Haranghoz semmiképpen ne nyulljon, a ki pedig azt tselekedné, a' Templomból ki kell tiltani.

VI. A kik Sákramentommal nem akarnak élni azokat sem keresztelni, sem esketni, sem temetni nem kell, sőt nem tsak a templomból, hanem az egész Gyülekezet Társasagából is eltiltassanak, a hol pedig a Bírák, Esküttek azt elhalgatnák, maguk tiltassanak ki, a kik pedig még Úrvatsorájával nem éltek, először a Prédikátorhoz menvén megtanítottassanak, azután ugy bocsáttassanak az Urasztalához.

VII. A hamis esküvőket, hamis hitűeket a Templomból ki kell tiltani.

VIII. A mely eskütt ember helyben levén és egészes, háromszor egymás után a Templomot elmulasztja, Vasárnap kiváltképen, excommunicaltassék.

IX. Az Isten nélkül élő s Istent káromló Czigányoknak, semmiben nem kell szolgálni, hoc est; cer: Hanem ha Templomban járnak, Isten ígését halgatnak, Sákramentommal élnek.

X. Az leányok is az Urnak napján tanítottassanak; kik is tanítójoznak szolgálattal legyenek.

XI. Az melly nőtelen legények nem akarnak Urvasorájával élni, ha megházasulnak, nem kell megesketni; a kik pedig újonnan házasodnak, megeskettetések előtt a' mi Atyánkat, credot, asztal áldást, tíz parancsolatot, Prédikátorjoknak elmongyák. Az esketés pedig kedden reggel legyen.

XII. Parochat senkinek ne szabad legyen viselni; mert k...vák haja.

XIII. Az Egyháziak minden héten (a falu helyeken) két napon, tisztek s hitek szerint a' Prédikátor házában. Shólánál megjelenjenek s ott való tiszteket végben vigyék, kik ha tisztekben híven el nem járnak, mint hamis hitük az hetedik punctum szerint excommunicáltasnak.

XIV. A részegeseket a templomból ki kell tiltani. Ugyanis a részegesek, tobzódók Isten országának örökösi nem lehetnek Gall. V. 21.

XV. A templomkerítésében és benn a Templomban korcsmároskodókat, a Templomat sok hol-mi edgy-s más illetlen eszközökkel meg mocskolókat a Templomból ki kell rekesztetni s az ily dolgoktól meg kell tisztítani.

XVI. Az buja tánczosokat hegedűsöket a Templomból ki kell tiltani, mert jajt kiált Isten olyanoknak. Amos VI. 1, 5, 6.

XVII. Az egyházi szent jövedelmek idejében, a mikor kivántató és szükséges az Prédikátorok tápláltatásukra, ki nem szolgáltatót, hanem (a' mint az Isten beszéde tartya) annak el lopót, a' Templomból ki kell tiltani, méltán is; mert Máté XXII. 21. és a mint I. Kor. IX. 14. ekképen rendelte Isten. A kik pedig azt idejében meg nem adgyák, lopók és Istennek megfosztói. Malak: III. 5, 9, 10.

XVIII. Az mocskos száju, nyelvű, fajtalan, parázna beszédű, rút szitkú és Isten káramló Férfiakat, Asszonyokat, a hol a Magistratusok meg nem büntetik is, az Prédikátor kitilcsa a Templomból.

A felsőszéki bolcsi egyházmegye levéltárából

Közli: Farkas Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A t. olvasóhoz.** A „Sárospataki Irodalmi Kör“ mint a „Sárospataki Lapok“ anyagi és szellemi támogatója s kiadója, szükségesnek tekintti, hogy közlönye a XII. évfolyamot is megkezdje s a prot. egyházra váró nehéz, mondhatnók válságos időben, a tiszta prot. eszméknek — multjához illően — továbbra is bátor szószólója legyen. Mi is érezzük, hogy a mikor egyházunk sok vihart látott épületének csaknem minden eresztéke ropog, a bizalom által kezünkbe adott fegyvert nem szabad letennünk, sőt — ha bírjuk — fokozott erővel kell azt megragadnunk és magasra emelnünk. Ez az érzet kényszerített arra, hogy a „Sárospataki Lapok“ szerkesztésének gondját, terhét 1893-ra is magunkra vegyük. Jól esik hinnünk, hogy a t. olvasó szintén érzi s tudja, hogy egyházunk minden hű fiára komoly kötelességek várnak s hogy csak úgy állhatunk meg a jövő küzdelmeiben, ha azokból senki sem késlekedik közlünk az öt megillető részt kivenni s egye-

bek között a prot. sajtó szabad röpdülését elősegíteni. Ez édes hitben szívesen ajánljuk a „Sárospataki Lapok“-at s magunkat a t. olvasó közönség pártfogó szeretetébe s nagyrabecsült munkatársaink lekötözö jóakaratába. Adjon Isten boldog új esztendőt!

Sárospatak, 1892. deczember 23.

A „Sárospataki Lapok“ szerkesztősége.

 Lapunk új évi két első számát minden eddigi előfizetőknek megküldjük. Tisztelettel kérjük azokat, a kik nem hajlandók az előfizetők vagy megrendelők között maradni, hogy ebbeli szándékukat a kapott számok visszaküldése által tudatni sziveskedjenek. Lapunk előfizetési ára továbbra is 5 frt, félévre 2 frt 50 kr, mely összeg legcélszerűbben posta-utalványon Pásztor Sámuel tanárhoz, Irodalmi Körünk pénztárnokához küldendő.

— **Gyász hírek.** Osváth Imre, a sarkadi ev. ref. egyháznak 43 éves lelkésze, a szalontai ev. ref. egyházmegye 20 éven át volt esperese, életének 85-ik évében múlt hó 24-én elhunyt s 26-án eltemettetett. Közhaszonra élt, sokak áldása kísérte sirjába. — Almási Balogh Béla, a harmaci és putnoki ref. egyházak volt lelkésze, a gömöri egyházmegyének tanácsbírája, elválasztott esperese, a tiszánineni egyházkerület volt tanácsbírája, a putnoki népbank volt igazgatója s felügyelő-bizottsági elnöke, múlt hó 22-én áldásos életének 64-ik évében hirtelen elhunyt s múlt hó 25-én eltemettetett. A boldogult egyik kimagasló alakja volt a gömöri egyházmegye papi karának általános tisztelet tárgya Putnok városának, a melynek közérdekeit haláláig híven szolgálta. A papi pályáról néhány évvel ezelőtt lemondott, de megmaradt az ev. ref. egyház buzgó harcosának. Özvegyet hagyott maga után. Áldás emlékekre.

— **A nagyváradi árvaház ügyében,** a Tisza Kálmán és társai felebbezése folytán, a belügyminiszter úgy intézkedett, hogy a biharmegyei nő-egyletet felszólította, hogy az intézetet válassza ketté s adja ki a vagyonból a katolikusoknak és a protestánsoknak az őket megillető részt. A miniszter a megyei alispánhoz intézett rendeletében kifejezi azt a meggyőződését, hogy az apácák behozatalának kimondása miatt az egyesület felvirágozására szükséges dicséretes egyetértés nem csak megszűnt, de oly ellentétek támadtak, melyek lehetetlenné teszik, hogy ez az intézet kitűzött céljának ezentúl megfeleljen.

— **A paszabi lelkész állomásra** múlt hó 21-én kijelöltettek: Veress János balsai, Erdélyi Imre ramocsaházai, Tomori Endre szabolcsi rendes, Vitéz Ignác kemecsei, Szabó Zsigmond dombrádi segéd lelkészek. A választás január 8-án lesz.

— **Mit olvassunk?** A magyar nép mindennél jobban szereti a politikát, de politikai lapjaink nagyobb része vagy merev párt-nézetek szócsöve, vagy az ultramontanizmusé. Halljuk, de alig hihetjük, hogy a „Pesti Napló“-t egy érsek vásárolta meg, a „Budapesti Hírlap“-on is sokszor érezhető a tömjénzag. A „Nemzet“ a kormány lapja; az „Egyetértés“-en a szerkesztő püspök-testvérenek hatása mutatkozik. A „Magyar Hírlap“ a nemzeti párt szolgálatában áll, de a klerikalizmusnak, ultramontanizmusnak is eléggé bátor östörözője. Hangjában van valami érdes, nagyon szeret axiómákban beszélni, de a protetantizmusnak, mint a szabadság képviselőjének nem ellensége s néha barátjának is mondhatjuk. A „Pesti Hírlap“ a szabadkőművesség hírében áll, jelenleg erősen kormánypárti, de a Vatikánt, az ultramontanizmus köve-

teléseit ez ostromolja most a leghatározottabban. A heti lapok között nincs méltó versenytársa ma sem a „*Vasárnapi Ujság*”-nak s melléklapjának, a „*Politikai Ujdon-ság*”-nak. Ezek nemes pártatlan szelleme, ismeret-terjesztő választékos tartalma nem dicsérhető eléggé. Egy prot. családnak megbecsülhetetlen jó barát a *Vasárnapi Ujság* s annak melléklapja. Ezeken kívül ott vannak a mi most megindult határozottan prot. szellemű családi és néplap-jaink, a melyeket időről-időre be fogunk mutatni.

— **A róm. kath. papság a polgári házasság ellen** erősen kezdi fújni a harci riadót. A „pax”-ot hirdető primás elnöklete alatt tanácskozó püspökök határozatai felbátorították az alpapságot az egyházpolitikai javaslatok ellen való izgatásra. Egyes helyeken már nyilvánosan, s a mi még feltűnőbb, egyenesen püspöki rendeletre a templomi szószerkből rémítgetik a népet a polgári házassággal, másutt tiltakozó aláírásokat gyűjtenek s azokkal a képviselők meggyőződésére igyekeznek pressiót gyakorolni. Legújabbban pedig a soproni papság egy manifestumot bocsátott ki Sopronmegye katolikus lakosaihoz, melyben a következő vészjelző szavak mellett: „most midőn ellenfeleink minden oldalról, a közhatalom minden fegyverével törnek ellenünk, midőn legszentebb jogainkban és létérdekeinkben támadnak meg, árulással lenne egyértelmű, ha ölebe tett kezekkel nézők maradnánk és nem emelnők fel tiltakozó szavunkat” — e hónap végére gyűlésre hívták össze a híveket. Februárban újabb nagygyűlést tartanak, melyek főcélja a katolikusok szervezkedése, egyesülése, klubok alakítása, legfőképen pedig tiltakozás az 1868. LIII. t.-c., a februári rendelet és a kötelező polgári házasság ellen. Érdekesnek tartjuk fel-említeni, hogy *gr. Tisza Lajos* miniszter és ev. ref. egyházkerületi főgondnok is kapott felhívást arra, hogy a tervezett törvényjavaslatok ellen teljes erejével küzdjön.

— **Uj főgimnázium Tolnamegyében** csakugyan lesz, de nem a bonyhádi evangélikus s nem is a gyönki ev. ref. algimnáziumot egészíti ki állami segélylyel a vallás és közoktatási miniszter, hanem Szegszárdon állít egy új intézetet, melyben a tervezet szerint a tanítások már a jövő iskolai év elején megkezdhetnek.

— **A kassai református pap fizetése 1656-ban.** A méltán nagyhirű s oly szomorú végett ért Czeglédi Istvánnak, mint kassai papnak, 1656-ban, egykori feljegyzése szerint következő fizetése volt: 1. készpénz 225 forint. 2. hat hordó bor. 3. huszonöt köböl búza. 4. két verő ártán. 5. hat kósó. 6. huszonöt szekérfa. Kereszteléstől 25 dénár, esketéstől 36 dénár, halotti temetéstől 1 frt. E fizetés, a pénz akkori értékét tekintve, igen tisztességesnek mondható. R. K.

— **Az állami iskolai tanárok és tanítók fizetése,** mint tudjuk, újabban rendeztetni fog. A rendezés tervezésével különösen a vidéken működő tanárok és tanítók nincsenek megelégedve s épen ezért a teendőik megbeszélése végett, jan. 1-re Budapestre, gyűlést hívtak össze.

— **Az új spanyol minisztérium** elrendelte, hogy a *madridi prot. templom*, melynek megnyitását Canovas eltiltotta, megnyitassék. Ez az engedély Madridban nagy izgatottságot keltett, a kormány azonban nem tágitott rendeletétől, melyet, mint hallatszik, az angol nagykövet közbenjárására adott ki. A megnyitás alkalmával, karácsonykor, mint a napi lapok írják, nagyobb zavargások voltak Madridban.

— **A góthai halottégető kemence** immár 14 év óta áll fenn s ez idő alatt 1136 személyt égettek meg benne. Az elhamvasztottak száma az egyes évek közt következőleg oszlik meg: 1878: 1 személy; 1879: 17; 1880:

16; 1881: 33; 1882: 33; 1883: 46; 1884: 69; 1885: 76; 1886: 95; 1887: 110; 1888: 95; 1889: 128; 1890: 111; 1891: 162; 1892: 144. Ez ősszel a kemencét és az urna csarnokot jelentékenyen kibővítették.

— **Olaszországban,** Bonghi senator egy nyílt levelet intézett a pápához, mely mindenütt nagy feltűnést keltett. Ebben Bonghi, a ki buzgó katolikusnak vallja magát, a kath. papság egyre fokozódó belső süllyedésével, valamint a klérikális sajtó növekvő corruptiójával, mely az egyháznak többet árt, mint használ, foglalkozik. Mindezen bajoknak okozója a jézuita rend. Ha a pápa nem határozza el magát a klerus gyökeres reformjára, az olasz katolicizmus kebelében elkerülhetetlen a szakadás; már is komoly jelek mutatják ezt. Az elfojtott elégedetlenség nyíltan ki fog törni, mihelyt csak az olasz kormány akarja; már most is mind többen csatlakoznak a Campella ex-kanonikus által alapított szabad egyházhoz.

— **A „Zsoldos emléke”-ra az emlékezés árán. illetőleg adományként befolyt (I. közlemény):** Bálint Dezső 1 péld. 5 frt, Dr. Bartha Béla 2 péld. 2 frt, Szinyei Gerzson 2 péld. 60 kr, Both József 2 péld. 60 kr, Dr. Gulyás István 2 péld. 60 kr, Buza Jánosné 1 péld. 5 frt, Buza János 1 péld. 5 frt, Bukoveczky Nándor 1 péld. 1 frt, Rác Lajos 1 péld. 50 kr, Kiss Ellek 1 péld. 30 kr, Debreczeni Bertalan 1 péld. 30 kr, Soltész Ferencz 1 péld. 30 kr, Kovács Sándor 1 péld. 2 frt, Radácsi György 1 péld. 5 frt, Matákovics Teréz 1 péld. 30 kr, Warga Lajos 2 péld. 2 frt, Pavletics Gyula 1 péld. 30 kr, Nemes Ferencz 2 péld. 1 frt, Katona György 1 péld. 30 kr, Ballagi Géza 1 péld. 3 frt, Zsoldos Benő 1 péld. 1 frt, Feldemeszer Pinkász 1 péld. 1 frt, Valtér J. 1 p. 30 kr, Trócsányi Bertalan 1 péld. 2 frt, Kérészy István 1 péld. 2 frt, 30 kr, Szinyei Endre 1 péld. 30 kr, Csupka Gusztáv 1 péld. 80 kr, Orbán József 1 péld. 30 kr, Wohl Áron 1 péld. 1 frt, Pavletics György 1 péld. 1 frt, Pásztor Sámuel 1 péld. 30 kr, Reményi Vendel 1 péld. 50 kr, Szeremley Gábor 1 péld. 30 kr, Szeghő Benő 2 péld. 60 kr, Pathay Sámuel 1 péld. 30 kr, Csécsi Juliska tanítónő, Harkány 1 péld. 30 kr, Csoma József Rásony 1 péld. 10 frt. A szépen induló alap ügyét ajánljuk különösen a tanítványok szíves figyelmébe. Maklári P. Miklós.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

D. J. Mielőtt küldeménye megérkezett, az a bizonyos felelet már ki volt szedve s annak közlésével óhajtottam a kényes tárgyon túlesni. Jó lett volna, ha a vers megjelenése előtt került volna a kérdés a pápi értekezlet elé s az esetben talán más lefolyása leendett a dolognak. Lapunk a halottak napja megünneplése felől már többször nyilatkozott helytelenítőleg s tudattuk annak keletkezési okát is. — A tárgy tehát most már csak más formában vehető fel. Buzgóságát dícsérem. — V. P. *Kötaj.* A beküldött kézirat felől levélben mondom el véleményemet. — Dr. T. I. Alkalmi volt, kapóra jött, köszönöm. — N. L. Azt a véres szájú lapot ajánlom továbbra is munkás figyelmébe. — X. Y. Hogy »lapunknak nem fog-e ártani a többi egyházi lapok színes borítéka?« — Szeretjük hinni, hogy nem: 1-ör, mert a mi lapunkat tartalmáért szerették s becsülték eddig olvasói és nem valami külső díszért. 2-ör azért nem, mert az olvasó közönség jól tudja azt, hogy a boríték nem neki szóló kedvezmény, hanem *üzlet*. Ha Irod. Köriünk üzletet akar csinálni, bizonyosan borítékba teszi lapját; hogy aztán *színesbe-e* vagy *színtelenbe*, azt nem tudom. Én szerkesztő vagyok és nem hirdető iroda s nem is kiadó. — U. J. L-r. A küldemény kitűnő, hálásak leszünk érte.

Pályázati hirdetés.

Az *abauji egyházmegyébe* kebelezett *győrkei* ev. ref. egyház lelkészi állomására, melynek évi jövedelme: föld-, termény-, fa-, szemesélet- és stolarékban — hivatalos becslés szerint — 620 frt 66 kr s így a IV-ik osztályba tartozik.

A megválasztott lelkész az illető egyházmegyei lelkészi gyámintézetnek kötelezett tagja s hivatalát 1893. tavaszán foglalja el.

Pályázók kérvényeiket 1893. január 25-ik napjáig, nagytisztelt *Veress Sámuel* esperes úrhoz *Szesztára* (u. p. Abauj-Csécs) küldjék be.

Miskolc, 1892. december 24.

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A prot. püspökök és az egyházpolitikai nagy kérdések.« — »Megérdemeljük-e a gúnyolást?« *Buza János.* — »A tanárok mozgalma.« — »Kazinczy Ferencznek néhány kiadatlan levele.« *Zsoldos Benő.* — »Lélektan és Logika.« *Rácz Lajos* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

A prot. püspökök és az egyházpolitikai nagy kérdések.

Év múlt év után, konventi ülésekre következtek újabb ülések, zsinati értekezletek után jött a három szakos zsinatolás és a prot. s közelebbről az ev. ref. egyház, mint ilyen, nem akart vagy nem merészelt hozzá nyúlni sem az elkeresztelési kérdéshez, sem különösebben a házassági jog tervbe vett szabályozásához. Pedig kötelessége lett volna. saját jegyzőkönyvei szerint is, főleg az utóbbira nézve határozott állást foglalni.

Lapunk ismételten felszólalt a különböző ürügyek alatt megújuló halogatás ellen, de gyöngé hangunk nem hatott a magasba, vagy — ha elhatott is — a konventi és zsinati termek levegője nem engedte, hogy arra érdemes viszhang támadjon.

És ime, a mi nem sikerült nekünk, azt könnyű szerrel kivívta a „Budapesti Hírlap“ leleményessége s talán tekintélye is. Felkerestette nevezett lap a maga megbízottai által a prot. püspököket egyenként, saját lakhelyeiken és vallomásra bírta nemcsak a mieinket, hanem valamennyit az egyetlen *Sárkány Sámuelen* kívül, a ki — sajnos — betegen fekszik s épen azért nem volt kifaggatható. A nyilatkozatokat sietett is nyilvánosságra bocsátani (5. sz.).

Sokan lesznek kétségtelenül, a kik püspökeink nyilatkozatait — ad notam róm. kath. püspöki kar — a hazai protestantizmus nézetének fogadnák el (kivált ha egyértelmű volna!); de persze — az ilyen felfogás csak a prot. egyházalkotmány szellemének félreértéséből származhatnék s aligha nem abból származott az érdekes interview is, mert különben főgond-

nokaink mellőzése ugyan mivel volna indokolható?

Avagy a „Budapesti Hírlap“ csupán püspököket akart püspökökkel összemérni? Avagy talán előre számított a nézetek különbözőségére s ebből is fegyvert akart kovácsolni a protestantizmus ellen, az örökké egy és mozgáshatatlán róm. katolicizmus javára? Vagy talán Zichy Nándornak kívánt biztos adatokat szerezni, a ki csak nem régen hirdette ismeretes nyilatkozatában, hogy a polgári házasság a protestánsoknak sem kell? Bármily érdek vezérelte legyen nevezett lapot, ha mindjárt a legközönségesebb újság-hajhászat, vagy a legnemesebb célzat, t. i. az egyházpolitikai kérdések körüli köd tisztázása: minden esetben nevezetes marad az, sőt van abban — hogy úgy mondjuk — valami végzetszerű, hogy püspökeink, a kik elnézték a házassági kérdés tárgyalásának sokszoros elnapolását a konvent által és hozzájárultak ahoz, hogy e tárgyban a zsinat is néma maradjon: — ime meggyónnak egy, a mi érdekeink iránt nem épen gyanútlan viselkedésű hírlap tudósítójának — az egész ország számára ... Nem jobb lett volna-e korábban és együttesen?!

A „Budapesti Hírlap“ örömmel hangsúlyozza, hogy püspökeink közt nincs a fenforgó kérdésekre nézve egyértelműség, továbbá, hogy a polgári házasságot mind csak politikai és nem egyházi szempontból helyeslik és hogy az 1868. LIII. t.-c.-hez való ragaszkodásuk miatt, álláspontjuk „nem egészen kvadrál a kormány programjával“... Persze, ha a konvent kellő időben igyekezett volna a házassági jogra nézve a prot. álláspontot körvonalozni s a prot. egyház esetleges követeléseit összegezni: — ma nem a mi püspökeink nézeteit méregetnék a kormá-

Lapunk jelen számához egy

v melléklet van csatolva.

nyéhez, hanem ezét a prot. egyházéhoz. És ez nem csekély előny lett volna magára a kormányra nézve sem, sőt kiindulási pontjává válhatott volna az a házassági jog rendezésének is.

Országosan tudva volt az, hogy a bevett felekezetek között épen csak mi, Királyhágón inneni reformátusok és ág. evangélikusok voltunk abban a megalázott helyzetben, hogy szentszékekkel nem dicsekedhettünk... Ha tehát felállunk a magunk hivatalos képviselőiben, mint egy testnek összetartozó tagjai és azt mondjuk az alkotmányos államnak, hogy tüntesd el ezt az égbe kiáltó egyenlőtlenséget és igazságtalanságot és vagy adj nekünk is szent székeket, vagy tedd az egész házasságügyet államivá: — avagy nevezhetett volna-e bennünket bárki is békebontóknak s nem méltóságosabban cselekedendettünk-e, mint így — a megoldást követelő igazság elhallgatása, vagy csak interviewre való kimondása által?!

* * *

A püspöki nyilatkozatok között első helyen áll, s legkimerítőbb a *Szász Károly* püspöké, kit az ólálkodó gyűlölség azzal sietett már rágalmazni, hogy Szilveszter estéjén a polgári házasság mellett predikált. Ő szükségesnek tartja a polgári házasságot, de tiltakozik az ellen, hogy erre a protestáns egyháznak volna szüksége, vagy hogy annak behozatala protestáns kívánság teljesítése, vagy protestáns érdek érvényesülése volna. Ez volt a Tisza Kálmán nézete is a szabadelvű pártban. Szász Károly szerint a polgári házasság politikai s állami kérdés és nem egyházi. Az állam nem tűrheti, hogy mintegy az ő pecsété alatt és beleegyezése mellett 8 féle házassági jog divatozzék — az igazság-szolgáltatás szegényére. Ezért van szükség a házassági jog egységes szabályozására, a mi — „mert hisz egyik felekezet jogát a másikra rákényszeríteni mégis csak lehetetlen — csakis az állami törvényhozás útján történhetik.“

A polgári anyakönyv-vezetést a polgári házasság szükségszerű korollariumának vallja, de a jelenlegi közigazgatás organismusát nem tekinti képesnek e reform kérésztől vitelére. Ehez — szerinte — állami közigazgatás kell, s hívatott organumok. Melegen szól a lelkészek anyakönyvvezetői hűségéről, érzékenynek állítja a papságra váró veszteséget, s elvárja az államtól, hogy az anyakönyvi bejegyzéseket díjtalanul fogja eszközölni, „nehogy a nép, visszariadva a kétszeres költségtől, keresztesítés, esketés és temetés végett se forduljon a paphoz.“

Az állam által tervezett átmeneti intézkedést, vagyis a polgári anyakönyvek behozatalának a papi hűtlenséghez való kötését, „mint félrendszabályt és kivihetlent“ helyteleníti. „Inkább vonják vissza — mondja ő — a februáriusi rendeletet; ha megvultunk nélküle 22 esztendőn át, majd csak megleszünk ezután is. A 68-iki LIII. t.-c. megváltoztatásába azonban semmi szín alatt nem volna hajlandó beleegyezni,“ mert az nemcsak biztosíték nekünk, gyöngébbeknek, hanem elvileg is helyes és igazságos. „A felekezeti türelmeségnek úgyszólván megannyi iskolája minden egyes család, melynek különböző egyházhoz tartozó tagjai

egyesülnek a szeretetben.“ (Tisza Kálmán az ilyen felfogást orthodoxiának nevezte említett beszédében).

A vallás-szabadság törvényét a protestantizmus létalapjából, a lelkiismereti szabadságból folyónak tartja s üdvözlí, de úgy kívánná ezt formuláztatni, — a mi sajátos viszonyaink között — hogy a felekezetenküliség ne legyen megengedve, mert ez épen reánk, protestánsokra, a kik egyházi adóból vagyunk kénytelenek élni, súlyos veszteségekkel járhatna. A zsidó receptiónak barátja, de bajt lát az áttérésben, mert a kereszttség nálunk is szentség, tehát a zsidóvá lételet főlebb is *eltűrhetjük*, mint a Vatikán szokott némely dolgokat; de az áttértet keresztyénnek kívánja tekinteni, noha egyházi szolgálataira való számítás nélkül.

A 2 ik nyilatkozat a *Szász Domokos* püspöké, a ki szerint a felmerült nagy kérdéseket *feltétlenül meg kell oldani*, nem a prot. felekezetekért, hanem az állami érdekekért s meg is oldhatók az egyházak hitelvének sérelme nélkül, a mint azt a civilisált államok példája igazolja. Neki reménye van, hogy a kath. egyház hazafias világi eleme, sőt maga Vaszary fogja a reactionarius mozgalmat fékezni s a kormány segélyére állani (!) A felelősség terhét egyenesen ő reá veti a törtenendőkért. Bizik Wekerlében, s az ellenzék ígéreteiben, hogy közösen fognak működni az egyházpolitikai kérdésekben s főképp a polgári házasságra nézve. Részletekbe nem bocsátkozik, az 1868. LIII. t.-c.-re való hivatkozást elkerülte.

Papp Gábor áll a 3-ik helyen, azzal a gyűlöletes és igaztalan bevezetéssel a tudositó részéről, hogy „*Komárom a felekezeti viszály első fellobbanásának színhelye.*“ Hát az a sok elkeresztelés, az e miatt való gyűléskézesek, rágalmazások s maga a főrendiházi mérkőzés... az már mind feledve van?! A püspök különben — mint a kinek már nem ismeretlen a „Budapesti Hírlap“ hangja — tartózkodóan viselkedett s elveinek kifejtését a főrendiházi vitára hagyta fel. Az állam érdekeit kész tiszteletben tartani s egyháza részéről — mint magyar hazafi — a legmesszebb menő áldozatokra is hajlandó a béke érdekében. Szerinte sem a polgári házasság, sem a polgári anyakönyvelés nem ütközik a vallás érdekeibe, a zsidó receptionnak már az 1875—78-iki országgyűlésen is hive volt.

Kiss Áron püspök — mint 4-ik — az állam jogának ismeri el a házassági jogrend meghatározását s csak az esetben nem tartana az állammal, ha az nem mondaná ki a házasság felbonthatóságát és nem rendezné a házassági bíráskodást. Ily körülmények között az egyházi szentszékeket követelné.

Kun Bertalan püspök — mint 5-dik a sorban — nem igen tud örülni a polgári házasságnak, különösen, ha az az 1868. LIII. t.-c. eltörlésével jár. Ez esetben a kisebb felekezetek kárt vallhatnak, különben — más megoldási mód hiányában — belenyugszik a polgári házasságba. Az anyakönyvelés tervezett módja veszteség lesz a lelkész karra, de munkája is kevesbedni fog. A zsidó receptiót helyesli, de csak a zsidók hitvallási könyvének állami megerősítése mellett.

Az ág. ev. püspökök várakozó állásba helyezkedtek zsinatjuknak a szóban levő nagy kérdésekre hozandó határozataig. *Teutsch*, a szászok püspöke, az ő extra törvényeikre felebbezett s a polgári házasságtól a felekezeti békeséget félti.

Ferencz József, unitárius püspök teljes határozottsággal felelt. Nincs kifogása a polgári házasság ellen elvileg, de nem hiszi, hogy népünk meg volna rá érve. A polgári házasság ellen való agitálást, főleg a szó-

székekről feltétlenül károsnak mondja s elítéli. Szükségesnek tartja a függő egyházpolitikai kérdések egyetemleges megoldását, de kath. autonómiát a vagyoni kérdés elintézése nélkül nem tud képzelni.

* * *

Ime a püspöki nyilatkozatok lényegükben. A napi sajtó bizonyosan meg fog állapodni a főpásztori vallomások felett. Tudomást vesz ezekről maga az államkormány és a fegyverben álló róm. kath. egyház is s mindeniknek meg lesz azokra s talán azokkal szemben a saját véleménye. Egy azonban világosan fog állani az összes érdekeltek előtt, az t. i., hogy a prot. püspökök sem össze nem bújtak, mint a mesebeli gyémánt-fúvó kígyók, az alkotmányos nemzeti kormány reform-tervei ellen módok s eszközök kifundálása végett; sem idegenbe nem futkosnak tanácsért, vagy hátukat fedező parancsolatokért; hanem legfőlebb is csak aggodalmaskodnak — a reformokból reájuk s felekezeteikre hárítható vagyoni — s az 1868. LIII. t. c.-nek netaláni eltörlése esetén bekövetkezhető többféle veszteség miatt. És az aggodalmaskodásra — fájdalom — mindaddig joguk van, sőt kötelességük, míg meg nem történik az, a mit az unitáriusok püspöke egy maga említ: — *a vagyoni kérdés elintézése.*

A Schopperek pásztori leveleivel szemben a prot. püspököknek nyilvánosságra jutott nézetei — *noha azok csak privát vallomások* s nincs hátuk megett sem pápa, sem püspöki megye, sem fanatizált közpapság, sem felzaklatott tömeg, — mindenesetre érdekes tárgyai az összehasonlításnak s feltesszük különösen az államkormányról, hogy az összehasonlításból folyó következtetéseket le fogja vonni s annál bátrabban halad elő nagy terveinek keresztülvitelében.

Mi protestánsok, a reformok elbukása esetén, rendkívül kényes helyzetbe jutunk, s ha a kötelező polgári házasság behozatala helyett az 1868. LIII. t. c. eltörlése fogna bekövetkezni — a mit nem hihetünk — akkor törölhetnők a szemünket és kezdhethnők előről a lezajlott évszázadok bús harcait, a magyar nemzet szabadelvűségének dicsőségére. Azért hát nekünk nincs is miért ingadoznunk s tartózkodnunk a felszínre került reformokkal szemben; csak követeléseinket kell bölcsen formuláznunk.

ISKOLAI ÜGY.

Megérdemeljük-e a gúnyolást?

(Folytatás.)

Az önmunkásság fejlesztése végett mindenik ev. ref. főgimnáziumban találunk *önképző-kört* s ezen kívül a legtöbbben *ének- és zene-egyesület* is. Az értesítők ada-

itai szerint, az önképző-körök a legtöbb helyen elég szép működést fejtettek ki, s csupán *Zilahon* történt meg, hogy a kitűzött pályakérdésre egy munka sem adatott be. Több iskolában *olvasó-kör* és *gyermek-könyvtár* is van. Mint érdekes adatot említem fel e helyen, hogy *Szászvároson*, a szorgalom növelése végett, minden tantárgyból jutalom van kitűzve a legjobb tanuló részére.

Részint a szorgalmasabb növendékek megjutalmazására, részint a szegényebb sorsú tanulók segélyezésére, az ev. ref. iskolákban nagy mennyiségű ösztön- és segélydíj osztatik ki évenként. A „Sárospataki Lapok” 1889. évi 45-ik számában kimutattam, hogy különböző jótétemények címén, ev. ref. iskolánk növendékei, ide értve az akadémiái hallgatókat is, több, mint 102000 frt jótéteményt élveztek. Ez az összeg igen valószínűleg a szuplikációk megszüntetése dacára sem igen csökkent, mert egyrészt a fentartó-testületek, különösen a tandíjak elengedése s a tápintézetek felállítása és fejlesztése által, egyes buzgó hitfeleink pedig egyszerű alapítványaik által igyekeznek ezt a veszteséget pótolni s intézeteink fejlődését lehetőleg előmozdítani. A protestáns áldozatkészségnek fényes példái gyanánt említhetjük fel a múlt évről is Nagy-Körösrön a *Kalocsa Balázs* 100,000 frt hagyományát, *Csurgón* a *Soltra-féle* 30,000 frtos alapítványt, *Nánáson*, a Soós Gábor nővérének 14,000 frtos adományát és *Szászvároson*, *Kun Kocsárdnak* 10,000 frtos tápintézeti alapítványát. Hogy gazdagabb intézeteink mily nagy jótéteményben részesítik a növendékeket, arról fogalmunk lehet, ha csak azt emlíjük fel, hogy Debrecenben körülbelül 157 gimn. tanuló húzott ösztöndíjat, s részint a tandíj teljes elengedésében, részint tandíj fizetési kedvezményben 227 tanuló részesült, továbbá ingyen lakást 72 g. ifjú kapott s a tápintézet jótéteményét 68 növendék élvezte. Maga a nagyenyedi főiskola 25,000 frtnál több jótéteményben részesítette tanítványait. Kolozsváron 108 tanulóknak 1247 frt tandíjat engedtek el s 200 ifjúnak igen csekély díjért lakást adtak az intézet épületében. Sárospatak, Pápa s még több intézetünk igazi nevelő és tápláló anyja a hozzá jövő gyermekeknek.

Az is dicséretére válik az ev. ref. gimnáziumoknak, hogy növendékeiben is ébresztgeti a könyörületességet, a szegényebbek segítését. Az intézetek tekintélyes részében van a tanulóknak *segély-alapjuk* és *szegény tanulók könyvtára*, melyből részint pénzzel, részint tan- és segéd-könyvek kikölcsönzésével igyekeznek szegényebb sorsú pályatársaiknak a haladást könnyebbé tenni. Az ilyen ifjúsági egyletek jótékony hatása indíthatta a vallás- és közoktatási minisztert is arra, hogy felhívja az állami iskolák tanári karait, hogy az ev. ref. intézetek példájára ilyen egyesületeket igyekezzenek létesíteni.

Az ev. ref. iskola-fenntartók az újabb időben a kor követelményeinek megfelelő épületeket emelni s azokat a tanításhoz szükséges eszközökkel is felszerelni igyekeztek. Igaz, hogy több intézet építéséhez az állam tetemes segélyösszeggel járult, de nem épen gazdag iskoláink között is van több olyan, mely az állam segélye nélkül ezeket áldozott, hogy a kívánalmaknak e tekintetben is megfelelhessen. A rimaszombati egyesült prot. gimnázium például 7 év alatt 21868 forintot költött épületekre. A hódmezővásárhelyiek a gyűjteményekre a múlt évben 1200 forintot áldoztak. Egy olyan kisebb intézet is, mint a nánási, a legközelebbi két év alatt 2000 frtnál többet fordított a tanszerek beszerzésére; a *kun-szentmiklósi* 4 osztályú iskola igazgató-tanácsa a miniszternek ama felhívására, hogy téli torna-termet készíttessen, kijelentette, hogy „*az építésre sem az akarat, sem az anyagi erő nem hiányzik*” s az építésre 1892—93. év végéig halasztást kért, mert a fentartó-testület a gimnázium

zium épületein lényeges változást akar eszközölni, s ketős költségbe nem akarja magát verni. Az is méltó a felemlítésre, hogy a hódmezővásárhelyi gimnázium fentartó-testülete a múlt évben is két tanárt, külföldi tanulmány útjában segélyezett s a városnál kieszközölte, hogy a tanulóknak hetenként 2—2 szabad fürdőt engedélyezett s valószínű, hogy ez utóbbi intézkedésével hívta fel a miniszter figyelmét arra, hogy célszerű volna a fürdők közelében levő tanintézetek növendékeinek kedvezményes vasúti jegyek adása által az időközönkénti megfürdést lehetővé tenni. Az evang. reformátusoknak a tanügyi emelése érdekében kifejtett igazi törekvését, buzgóságát, tehát csak a rossz akarat tagadhatja el.

Az a buzgóság, az az erőfeszítéssel járó áldozatkészség, melyet az ev. reformátusok iskoláik fentartásáért kifejtének, annyival inkább becsülendő, mert nem pusztán felekezeti, hanem országos érdekből teszik. Hogy intézeteik nem csak felekezeti érdekeknek szolgálnak, kitűnik abból, hogy a múlt évben vizsgázott növendékek között a 4120 ev. ref. vallású mellett 963 izraelita, 900 róm. katolikus, 363 evangélikus, 146 gör. keleti, 129 gör. katolikus és 33 unitárius vallású tanuló volt, tehát 2130 nem ev. reform. ifjú nyert ezekben az intézetekben oktatást. Ha ezeket az adatokat a négy évvel ezelőtt összeállított adatokkal egybevetjük, azt látjuk, hogy ev. ref. gimnáziumainkat a más vallásfelekezetű tanulók évről-évre nagyobb számmal keresik fel. Van több olyan intézetünk, melyben a más vallású tanulók száma meghaladja az ev. ref. vallású ifjakét. Így p. o. Miskolcon 342 közül csak 140 ev. ref. vallású; Halason 229-ből 112; H.-M.-Vásárhelyen 286-ból 114; Budapesten 449-ből 205; Szigeten 280-ból 103; Szászvároson 169-ből 58; Csurgón 242-ből 77, Békésen 118-ból 49; Gyöngyösön 82-ből 33 ev. ref. vallású. Róm. kath. vallású legtöbb tanuló a budapesti (131) és csurgói (106) gimnáziumban, izraelita pedig Miskolcon (100).

Hogy minő állású szülék keresik fel az ev. ref. gimnáziumokat, arra a statisztikai adatok szintén nyújtanak felvilágosítást. Adataink nem egészen teljesek ugyan, mert 4 intézet értesítőjéből a szülék társadalmi állása nincs feltüntetve, de a többiek szerint 1396 kisebb és nagyobb földbirtokos, 1151 iparos és kereskedő, 1123 tisztviselő, 1273 más értelmiséghez tartozó, 208 magánzó, 183 személyes szolgálatot végző és 32 katona taníttatta múlt évben intézeteinkben gyermekeiket. Látszik ezekből az adatokból, hogy az úgynevezett értelmiség és a földbirtokos iparos s kereskedő osztály majdnem egyenlő számmal keresi fel az ev. ref. iskolákat. Kisebb s nagyobb földbirtokosok legnagyobb számmal keresték fel Sárospatakat (149), az iparosok és kereskedők Budapestet (134), a tisztviselők szintén Budapestet (130), más értelmiséghez tartozók Debrecent (139), aztán Sárospatakat (131). Katona gyermeke 9 intézetben járt, a legtöbb Budapesten (6). Magánzó legtöbb Debrecentben (56), személyes szolgálatot végző pedig Budapesten (35).

Tanintézeteink elhelyezését tekintve, minden dicsekvés nélkül mondhatjuk, hogy az ev. ref. középiskolák állami szempontból ítélve is, megérdemlik az igazi elismerést, mert hiszen régi idő óta ezek főterjesztői a tudománynak és ápolói az igazi hazafias érzéseknek, az ország magyar ajkú részeiben s a magyarság védőbástyái a vegyes ajkú részekben. Ezeket szívesen elismeri a vallás- és közoktatási miniszter is s ennek az elismerésének kifejezése gyanánt, sietett már eddig is több intézetünk működését még sikeresebbé tenni az államsegély kieszközlése által.

Tanítóképző-intézetet, mint már említettem, jelenleg hármat tartanak fenn az ev. reformátusok. Ezek közül

egy a debreceni, egy a nagyenyedi főiskolának képezőalkotó részét, egy pedig a dunamelléki ev. ref. egyházkerület és a nagykőrösi egyház közös tulajdona. A három intézetben, nem számítván a más vallásfelekezetű tanulók hitoktatóit, 28 tanár működött, de mint az értesítőkből kivehettem, ezek közül csak 9 volt rendes tanár. Debrecentben és Nagy-Kőrösön 4 rendes tanár van alkalmazva, de Nagy-Enyeden csak is az igazgató van a rendes tanárok közé sorozva.

A 3 intézetben összesen 237 növendék iratkozott be a múlt iskolai évben, tehát 25-tel több, mint négy évvel ezelőtt. Legnépesebb volt a debreceni, melynek 113 növendéke volt, utána a kőrösi, 89 tanulóval s végül az enyedi, melyben 35 ifjú tanult. A tanulók száma az 1889. évvel összehasonlítva, Nagy-Kőrösön 23-mal, Debrecentben 7-tel szaporodott, Enyeden pedig 5-tel fogyott. A növendékek Debrecentben és Enyeden mind ev. reformátusok voltak, csak Nagy-Kőrösön volt 3 róm. kath. és 3 izraelita vallású.

Az év végén vizsgára jelentkezett 186 ifjú s a vizsgálatot sikerrel állotta ki 145. Legtöbb rosz tanuló volt Debrecentben, mert itt 79 növendék közül csak 49 volt képes a vizsgát sikerrel letenni. *Tanítóképzési vizsgára* jelentkezett 86 tanító, illetőleg tanító-jelölt, lelkész-tanító és hittanhallgató. Tanítói oklevelet nyert 53. Mindenik intézetben van gyakorló iskola, önképző-kör és énekkar, s ezen kívül a kertészetben s Kőrösön a méhészetben és selyem-bogár tenyésztésben is alapos oktatást nyernek a növendékek.

A tanítóképző növendékek segélyezéséről mindenik intézet fentartó-testülete gondoskodik. Legtöbb jótéteményben részesülnek Debrecentben. Itt a tápintézetben 8 ifjú ingyen, 16 húsz forintért, 29 negyven forintért, 50 pedig 70 forintért kapott teljes ellátást. Ezen kívül 74 az iskola épületében nyert lakást, ötnek pedig a városon béreltek lakószobát. Beszerzési áron kapott kenyeret 20 növendék. Ösztöndíj címén körülbelül 800 frt osztott ki a tanító-jelöltek között. Enyeden a tápintézetben 30 növendék étkezett. Kőrösön 63, illetőleg 70 tanuló mintegy 1252 frt 10 kr jótéteményben részesült. A tápintézetben 50 mérsékelt díjért nyert ellátást.

Az ev. reformátusok a népiskolai tanítók képzésére is hoznak tehát áldozatot, azonban be kell ismernünk, hogy tanítóképző-intézeteikre nem fordítanak egészen olyan gondot, minőt ezek fontosságuknál fogva megérdemelnének. Már maga az intézetek száma is aránylag kevés. Az állam 25 tanítóképzője mellett a róm. kath. 24-et, az ág. evang. 10-et, a gör. kath. és gör. keletiék 4—4, mi ev. reformátusok pedig összesen három tanítóképzőt tartunk fenn. Kevésnek tartjuk ezt azért, mert ezek az intézetek már kiválólag saját népiskoláink részére nevelnek tanítókat s a mint látjuk, a szükségletet nem képesek fedezni, az állami tanítóképzőkből kikerült tanítók vallásos nevelése ellen pedig innét is, onnét is felhangzik a panasz. Ez a három intézet sincs tökéletesen felszerelve, legalább az értesítők alapján ezt látom a debreceni s még inkább az enyedi intézetről.

Az 5 *theológiai akadémián* összesen 42 tanár hetenként 282 órán tartott előadást theológiai és bölcsészeti tantárgyakból. A hittanhallgatók száma az év elején 241 volt, de ez a szám az év végére 205-re apadt le. Legtöbb tanár működött a debreceni theológián, mert itt a tulajdonképeni hittani tantárgyakat, heti 47 órán előadó 5 tanáron kívül, 18 bölcsészeti tantárgyból 10 tanár tartott előadást, hetenként összesen 49 órán. Sárospatakon, 9 tanár 19 tantárgyat 68 órán adott elő s ebből a bölcsészetre 7 tárgy, heti 22 órával esik, Enyeden 7 tanár 20 tantárgyat heti 60 órán s Pápán, 6 tanár

21 tantárgyat, hetenként 58 órán tanított. A budapesti intézet tanári karának működéséről s általában az egész intézetről semmi részletesebb adatot nem közölhetek, mivel ez tudtommal eddig nem adott ki értesítőt, melyből működéséről a nagy közönség s az érdeklődők tájékozva lehetnének, csupán annyit említhetek fel, hogy a rendes- és mellék tanárok száma 10 s a tanítványoké pedig 42 volt. Legtöbb hallgatója volt a debreceni teológiának 75, utána a nagyenyedinek 50, a sárospatakinak 48, a budapestinek 42 s legkevesebb a pápáinak, 26. Ezeket az adatokat összehasonlítva az 1889. évi kimutatással, láthatjuk, hogy a hittanhallgatók száma Debreczenben 15-tel szaporodott, a többi intézetben pedig fogyott, még pedig a sárospatakiban négygyel, a pápában négygyel s a nagyenyediben 21-el.

A hittanhallgatók *szorgalmáról* csakis a debreceni értesítőben találunk részletes kimutatást. Ebben fel van tüntetve, hogy az első félévben 65 növendék közül 40, a másodikban 61 közül 45 állotta ki sikerrel a vizsgálatokat. Az *alaprvizsgálatokról* és *papiszigorlatokról* is csak a debreceni és nagyenyedi értesítőben találunk kimutatást. Debreczenben 16, Nagy-Enyeden 5 ifjú tette le sikerrel az alaprvizsgálatokat.

Az evang. reformátusok hittani intézeteik fenntartásáért szintén elismerést érdemelnek, mert igaz, hogy ezek az intézetek első sorban a felekezet érdekeinek szolgálnak, de szolgálnak az állam érdekeinek is, mert az igazi vallásosságnak, az előhaladásnak s a mi talán a legfőbb, az igazi hazaszeretetnek nevelnek lánglelkű apostolokat.

A 4 *jogakadémiában* összesen 37 tanár működött, s ezek az első félévben hetenként 341, a másodikban pedig 279 órán tartottak előadást. Legtöbb tanár tanított *Kecskeméten* (13) azután *Szigeten* 10, *Sárospatakon* 8 s legkevesebb Debreczenben 6. Rendes tanár legtöbb volt *Sárospatakon* (8), *Kecskeméten* 7 s legkevesebb *Szigeten* 4.

A *joghallgatók* száma az első félévben 293, a másodikban 255 volt. Legnépesebb volt a debreceni, a hol az első félévben 127, a másodikban 111 hallgató volt bejegyezve, azután következik a szigeti 57, illetőleg 53 tanulóval, a sárospataki, melyben 55, illetőleg 43 s végül a kecskeméti, melyben 54 s a második félévre 48 hallgató volt bejegyezve. A hallgatók között ev. ref. vallású volt 184, ág. ev. 12. róm. kath. 64, izr. 17, g. kath. 13, g. kel. 7. Ev. református legtöbb volt Debreczenben 102, azután *Sárospatakon* 43, *Szigeten* 19, *Kecskeméten* 17. A két utóbbi intézetben a róm. kath. száma túlhaladta az ev. vallásúakét. A négy évvel ezelőtti közölt adatokat tekintve, fogyott a joghallgatók száma Debreczenben négygyel, *Kecskeméten* 8-cal, ellenben *Patakon* szaporodott kettővel.

A joghallgatók *szorgalmáról* az egyes intézetek értesítőiből tiszta képet nem alkothatunk, mert csak a *debreceniben* van kimutatva, hogy az első félévben 127 ifjú közül 95, a második félévben pedig 111 közül 98 vizsgázott sikerrel, s a kecskemétiiben találunk annyit feljegyezve, hogy lecke-könyve 40 hallgatónak iratott alá. A sárospataki értesítőből az *alap- és államtudományok* kimutatása is hiányzik. A debreceni jogakadémián *első alaprvizsgát* sikerrel tett 22 közül 21, *másodikat* 36 közül 33, a *kecskeméti*en, az *első*t 24 közül 14, a *másodikat* 15 közül 13 állotta ki sikerrel. *Szigeten*, az *első vizsgát* 15, a *másodikat* 10 ifjú tette le. Az államtudományi államtudomány vizsgát Debreczenben 10, *Kecskeméten* 10, *Szigeten* 5; a jogtudományt Debreczenben 9, *Kecskeméten* 9, *Szigeten* pedig 8 állotta ki.

Az akadémiai hallgatók *magaviselete* általában véve megnyugtatónak mondható, noha az enyedi értesítőben az igazgatóság még most is panaszkodik a theologusok ellen.

Az *önmunkásság* is kielégítőnek mondható, mert akadémiai ifjaink a kitűzött pályakérdéseket a legtöbb intézetben sikerrel oldották meg. Feltűnőnek csak azt találjuk, hogy Pápán most már második vagy harmadik ízben történik meg az, hogy a bölcsészeti pályadíjakat gimnáziumi tanuló nyerte el. A múlt évben a következő tétel volt kitűzve: „Adassék elő Descartes rendszere és annak befolyása a bölcsészet újjáalakításán” s erre a kérdésre egy VII. o. tanuló készített dicséretre méltó munkát. Feltűnő az is, hogy noha 4 pályakérdés volt felhagyva, de theologus egy sem pályázott.

Akadémiai ifjaink részint ünnepi követségéből, részint ösztöndíjakból, tápintézeti kedvezményekből, ingyen lakásból sat. feltűnő sok jótéteményt élveznek. Ezeket, minthogy 4 évvel ezelőtt részletesen kimutattam s azóta feltűnőbb változás a jótétemények kiosztásában nem igen történt. ez úttal nem sorolom fel az egyes intézetek értesítőiből, csak azt említem fel, hogy Debreczenből, még a múlt iskolai év végén is kibocsátott 16 ifjú segélygyűjtés végett.

Ezekben óhajtottam ev. ref. közép- és főiskoláink jelenlegi állapotát feltüntetni. Azt hiszem, hogy az elfoglaltan szemlélő nem állíthatja azt, hogy tanintézeteink az újabb időben hanyatlottak, sőt befogja látni, hogy különösen középiskoláink fokozatosan fejlődtek. Azt nem tagadhatjuk, hogy tanítóképző-intézeteinkre s talán hittani intézeteinkre is ráférne a tanerő szaporítás, de meg vagyunk győződve, hogy ez rövid idő alatt be is fog következni. Pótolni, javítani való több iskolánkknál még most is van, de az tagadhatatlan, hogy az utóbbi 10 év alatt sokat haladtunk s bizony a legtöbb helyen saját erőnkől és nagy segélyére voltunk az államnak. Legnagyobb bajunk a tanári fizetések és a nyugdíjak rendezetlen volta s ez annál nagyobb baj, mert legfőbb egyházi hatóságunk még most sem tartotta szükségesnek ezeknek a bajoknak megszüntetéséről intézkedni. Mindezeknek dacára sem érdemeljük meg azonban mi, ev. reformátusok a gunyolást azért, hogy egy protestáns egyetem felállításának eszméjét vetették fel, a melynek felállítására szükséges összeget adományok gyűjtésével igyekeznek előteremteni. Mi magunk is abban a meggyőződésben élünk, hogy a tervezett egyetemnél elsőbb rendű szükségünk is vannak, de az eszme szép s lehet, hogy idővel megvalósítható is lesz, ha a régi protestáns áldozatkészség példáján nagyjaink felbuzdulnak és meghozzák áldozataikat. Jó egyetemet létesíteni nem könnyű dolog, mutatja ezt a kolozsvári állami egyetem mostani állapota, de mutatja az is, hogy a harmadik egyetem felállítása még most is csak eszme, de ezt gúnyolásra épen úgy nem tartjuk méltónak, mint a protestánsok debreceni egyeteméét!

Buza János.

A tanárok mozgalma.

A *vidéki állami középiskolai tanárok mozgalma* fizetésök rendezése, illetőleg a nem képzettségökhöz illő IX. rangosztályba sorozásuk miatt napról-napra nagyobbodik. Több intézet tanári kara, sőt egyes tanárkörök elkeseredett hangú felhívásokat küldöttek szét az ország mindenik középiskolájához, melyekben megállapodásaikat közlik s az ügy érdekében csatlakozásra hívják fel a tanári testületeket.

A *brassói kör*, melynek 35 tagja van, egyhangúlag elhatározta, hogy az országos középiskolai tanáregyesületből kilép, mert meggyőződése szerint az egyesület központi választmánya a nagyválasztmány egyhangúlag hozott határozatát vagy nem akarta vagy nem tudta

megvalósítani, kilép az egyesületből azért is, mert önértékük nem engedi meg, hogy egy rang fokozattal magasabbra tett fővárosi társaikkal egy egyesületben maradjanak. Óhajtuk, hogy egy teljesen független, nem a fővárosban szerkesztett közlöny adassék ki, mely az egyöntetű eljárásnak irányt adjon. Elhatározta, hogy a kör tagjai az összes tudományos egyesületekből is, melyeknek tagjai voltak kilépnek s az így megtakarított összeggel javítják fizetéseiket s végül, hogy növendékeknek nyíltan fogják tanácsolni, hogy közülök tanári pályára senki ne lépjen.

A dévai főreáliskola tanárai üdvözlük a mozgalmat megindító nagybányai és győri tanári kart. Ajánlják, hogy egy intéző-bizottság szerveztessék, mely a kormány-előknél, a minisztereknél, a ház elnökénél, a pártvezetőkénél s általában a képviselőház tekintélyesebb tagjainál adjon kifejezést a tanárság elkeseredésének s kérelmének, hogy vagy eddigi járandóságaiknak megfelelő rangosztályba soroztassanak, vagy minden rangosztályból hagyassanak ki.

A kecskeméti főreáliskola tanári kara, a képviselőházhoz intézett kérvényében előadja, hogy a Ház pénzügyi bizottsága a vidéki tanárokat a hivatali rangosztály IX. fokozatába sorozza. egy fokozatba a telekkönyvvezetővel, adótárnokkal, a rendőrségi segédfogalmazóval, a detektív osztály másod felügyelőjével sat., kiknek állásuk betöltéséhez nagyon csekély, vagy tán éppen annyi képesítésre van szükségük, a mennyit a tanárok adnak a hatodik, nyolcadik osztályú vagy legfőlebb érettségi bizonyítvánnyal. Elmondja, hogy a tervezett törvénnyel szentesíteni akarják azt, a mit a társadalom, mely különben is hajlandó külsőségek szerint ítélni, már régebben hangoztatott, hogy a tanár munkája nem ér föl a többi honoracióhoz, a jogász, az orvos, a mérnök munkájával, mert saját kenyéradói is kevesebbre becsülik. Előadja aztán, hogy a tanárok eddig nem voltak rangosztályba sorozva, s a tanár önértékkel emelhetné fel fejét, mert habár javadalmazása szegényes volt is, de qualificatiója egyenrangúvá tette azokkal, kik tanulmány és képesítés tekintetében vele egyenlők voltak. Most a törvényhozás azt akarja kimondani, hogy hiába az azonos egyetemi képesítés, a tanár diplomáját a többi egyetemi oklevelekkel egyenlőknek el nem ismeri, sőt különbséget tesz a fővárosi és vidéki tanár között. Végül kéri, hogy vagy szüntessék meg a rangfokozatba osztás, vagy minden tanár a VIII. rangosztályba soroztassék s ennek megfelelő javadalmat húzzon. A pozsonyiak óvást tesznek a rangfokozatba való sorozás ellen.

A lőcsei főreáliskola tanárai elhatározták, hogy az országgyűlés elé kérvényt nyújtanak. Pártolják a congressus eszméjét s felkérni óhajtkák a minisztert, hogy az országgyűlésen védje meg az alája rendelt közegek jogos igényeit, úgy, mint ezt más ressort-miniszterek hivatalnokaik érdekében teszik. Az országos tanár-egyesületből való demonstratív kilépést nem tartják sem indokoltnak, sem opportunusnak, mert a választmányban a jóakarát és igyekezet hiányát nem szabad feltételezni, s most egy új országos vidéki egyesület megalakítását majdnem lehetetlennek tartják.

Ugy értesültünk, hogy a középiskolai tanár-egyesület központi választmánya, ez ügyben már több ülést tartott s elhatározta, hogy az ellene emelt vádakra, a tanári testületekhez küldendő körlevélben válaszol s felkéri, hogy ítéletüket a juliusi gyűlésig függeszszék fel. A protestáns iskolák tanárai, noha az állami tanodáknál sokkal rosszabb helyzetben vannak, bizonyára szívből óhajtkák, hogy jogos kérésüket az országgyűlés teljesítse.

TÁRCZA.

Kazinezy Ferencznek néhány kiadatlan levele.

(Folytatás.)

69.

II.

*Tellyes bizodalommal való Drága Nagy Jó Uram
kedves Uram Bátyám!*¹

Később haza érkezésem 's Zemplény Vgyei oskolainkk visitatioja véget tett utam okozza, hogy az Urnak Kedves Uram bátyám betses levelére tsak most válaszlok. Hogy pedig az abban foglalt kérdésekre való feleletim világosabbak legyenek, el múlhatatlannak latom hogy előre valami ideát tsináljak, az egész újabb rendelkezések szerint alkalmaztatott oskolák felől.

Az oskolák négy félék:

1. *Universitas*. ez a többitől kiváltképpen per excellentiam distingváltatik, és abban, hogy itt Doctori gradus osztogatattik.

2. *Academia*. Itt a Philosophicum studium tanittatik, egy szóval az a' mi Patakon a logicán túl vagy.

3. *Gymnasiumok*. Kezdi a Grammatican, 's végzik a Rhetoricán.

4. *Normalis* azaz: *Nationalis oskolák* mert szorosabbban vévén minden Ditiob tsak egy normalis vagy. Ilyen Austriában a Betsi, nallunk a volt Budai 's Posonyi, a többiek pedig Nationalisokk, 's (ha nekem szabad így szollanom *Nationalis Magyarassággal Nemzeti Oskolák* neveztetnek. Hivjak ezt *Deinde* *Edületnek*, azért mert benne az Austriacusok Anya nyelvén 's nem a' Deákon tanittatnak az objectumok. Haec de Nomenclatione: Mennyünk tovább:

Maga az ország 4. Litterarius Districtusra osztatott az újabb felosztás szerint, melyet 4. Fő Directo igazgat. az ezekb lévő Nationalis oskolák az Inspectortól függenek, a' ki a Consiliumról jött parancsolatokat per canalem Supr. Directoris vészi az Nationalis oskolák két félék.

1. *Capitalis Nationalis oskola*. Illyen minden Districtusba egy van; de több is lehet, ha elég fundus van a Professorok fizetésére. A Kassaiban tsak egy van, magáb Kassába. Itt vagy

1. Egy Director, a ki az Oskola felett inspicial 's egyszersmind a Praeparandusokat (id est juvenes pro Docentib Normalibus destinatos készíti) a' Normalis Methodusba tanítja. Ennek a' fizetése 500. C² melyet ex fundo studior. szed.³

2. Professor delineationis. Ez rajzolni tanítja a' felylyebb menendő gyermekeket. Architectonica delineatiokra, a' kőműveseket, atsoakat, egyebekre a' bildhauereket, kotsi körül dolgozókat, etc. etc. Mechanicara, 's a Geometriák első ágazataira, a' Tisztartóságra, sőt paraszti életre készülőket.⁴

¹ Ez a levél szintén, a mint az előbbi, külön borítékban volt, de ez a boríték nincs meg. Magának a levélnek a papírjára, a negyedik lap alá későbbi kéz következő jegyzetet tette a levélre vonatkozólag: Missiles Sp. D. Franc. Kazinty ad D. St. Vay S. Curatorem Informatiorie super statu Scholarum juxta recentiora Statuta organisatarum Ao 1787. d. 5 Jan. Tehát a levél *Vajai Vay István*hoz van intézve, a ki 1777-től 1788. elejéig viselte a fő curator hivatalt.

² Azaz: conventios forint. A conventios, vagy másképen pengő forint értéke a mai pénzszámítás szerint 1 frt 5 kr.

³ Ezzel és az előző kikezdéssel egy irányban, a lap szélén, felülről lefelé haladó három sorban: Az eppüllet, a Tanítók szállása, az Instrumet a' szekek, tablák etc. a' Város Kassájából szerzetek.

⁴ Ezzel a kikezdéssel egy irányban, a lap szélén felülől lefelé haladó két sorban: fizetése 300 C. ex Cassa Civica.

3. Catecheta. a' Vallást tanítja. Ez egy franciscanus barát 150. C. fizetéssel.

4. Négy professor tanítja a' betű esmerést, Syllabiatiót, olvasást, írást, arithmeticat, Comparatiot Deakul és Némethül sőt tanítgat Magyarul és Tótul is, mert ezek is el múlhatatlanul szükségesek, akármely statiora kívánkozzon a' gyerek, a' közönséges életre. Már p. o. Keresztesen a' tót nyelvet elhagyná. Tanit ezen felül [ezen]¹ egy kis historia Naturalist, leveleket, quietantiákat, contractusokat csinálni. Egy szóval arra tanítja, a' mire a' közönséges életb el múlhatatlanul szüksége vagyon.²

Ezeket előre bocsátván, hozzá fogok az eleibe tett kérdések fejtegetéséhez.

1. Mitsoda requisitum kívántatik meg abba az Individumban,³ a' melly erre készül.

A Nemet nyelv tudásán kívül⁴ alig latok valamit a' mellyet akármely kalvinista Deák ne tudna minden reá való készszülés nélkül tanítani, ki vévén a' quietantiák és egyebek formálását. — A rajzolásra már tanultabb Individuum kell: de ez csak Capitalis iskolába szükséges.

2. Mennyi idő kell a' normalis methodus meg-tanulására.

Publice halgatván fél esztendő, de ha valamely falusi alkalmas Tanitót kér reá az Ifju, egy holnap elég. Példa erre az a' sok Lutheranos Ifju, a' ki Késmárkon a' normalis Tanitótul tanítván, egy hónap mulva ki állotta a' kívánt exament.

3. Mennyi költség kell erre?

A mennyivel fél esztendő alatt Kassán masutt pedig egy holnap alatt el elhet.

4. A falusi Normalis Tanításra készítendő Ifjakat mint lehetne leg alkalmasabban tanítani?

Ugy, hogy ha előre ír nekem, s' engedelmet kér reá hogy dispensáljam a' Kassára való jöveteltől, s' parantsoljak a' Miskóltzi Tanitonak hogy vegye egész szorgalommal Tanítása alá, de az ilyen osztan a' Tanítóval meg fog alkudni a' farattsága remuneratioja iránt.

5. Mikor kell a' protestánsoknál fel allani az ilyen oskolák?

Még most nem parantsoltatik szorossan hogy vegyék bé a' Normalis methodust: de félő hogy az Udvari Commissio el unnya a' várakozást s' parancsolni fogja. Most (a mint ezt B. Svieten maga mondotta nekem) a' reménység táplálja a' Commissiot, hogy a' Protestánsok le tévén az okos elméhez nem illő átkodást engednek a' Capacitationak, hogy ebben nintsen semmi rosz, semmi vallások szabadságával ellenkező, sőt in hac providentia el múlhatatlanul szükséges, hogy haladék nélkül be vegyék. Én részemről nem látok semmit a' mi bennünket hátráltathat, sőt meg valloim nem csak haszontalanak, de veszedelmesnek látom azt a' sok repraesentatiót a' mellyet még most sem szűnünk meg fel küldözni, s' a' mellyet Bétsbe nevetve de egyszersmint boszszonkodva tesznek fere. Reménységem van Uram Bátyánk s' s' fő Tisztelendő Superintendens Urnak szabadon gondolkodni mero egyenességb, hogy a' gyermekek javát a' meg ítéltesnek eleibe teszik, s' admanualni fogjak, ezen rendelés betöltését. El várom további tudósítását Kedves Uram bátyámnak, s' atyafiságos szeretetibe ajánlva igaz tisztelettel maradok

Kassán 5. Jan 1787

alázatos hű szolgája
Kazintzi Ferencz.

¹ A szögletes záró jelek közt levő szó ki van húzva.

² Ezzel a' kikezdéssel egy irányban, a' lap szélén, felülről lefelé. haladó két sorban: 200 C etiam ex Cassa Civica.

³ Így!

⁴ Ez a' szó utólag van az előtte és utána levő közé közbeszúrva

III.

Fő Tisztelendő Superintendens Ur!

Nékem kiváltképpen való Drága Nagy Jó Uram!

Budai útamból való haza térésem alkalmatosságával, azt értvén-meg Miskóltzon keresztül jövőn, hogy a' Sz. Ecclesia a' papirosra tenni szándékozott Declaratiót el nem készítette, én Kassára siettem; kivált hogy Fő Tisztelendő Superintendens Ur engemet biztossá tett a' felől, hogy ez a' Declaratio egynehány nap alatt bizonyosan el-készül. s' utánnam küldődik.¹

Most, közelgetvén Septembernek első napja, a' mikor az oskoláknak a' felséges rendelések szerint bé-kell állani, — hogy arra a' három Ifjúra tett költség, a' kit ez az Ecclesia bizonyos idő óta Kassán stipendizál, haszontalaná ne tétessék, — sőt, hogy már valaha effectusba mennyen az, a' mit (provocalom itt magamat Vadnay urra,² s' mindazokra a' kik a' Zsidó Tanító examennyen jelen voltak) a' gyermekek java, a' fels. Parantsolatok s' a' Patriotismus kíván: alázatosan kérem Fő Tisztel. Superintendens Uramat, méltóztasson annak minél hamarabb lehető el-készítését sürgetni, és azt Kassára által-küldeni, vagy leg-alább engemet tudósítani, hogy meg van, és így idő vesztés nélkül mehetek Miskóltzra. Én nem fogom halasztani oda való meneteletem, annyival inkább, hogy most tudom, hogy maga ő Excell. Niczky is figyelmetes lesz az eránt ha felekezetünkön introdu-caltatnak a' Nationalis Oskolák.

Egyébb aránt grátziába ajánlva, igaz hív tisztelettel maradok Alsó-Regmetz. 15. Aug. 1787.

Fő Tisztelendő Superintendens Urnak

alázatos szolgája

Kazinczy Ferentz.

Kivül: Reverendissimo Domino Samueli Szalay, qua Ecclesiar. Helv. Conf. add. Evangelicarum in Districtu Cis Tibiscano Superintendenti. etc. etc. etc Miskóltz. — ex offo. in negotio Scholar. Nation. — A levél zárlatán piros pecsét van, a melynek a' széle jobb felől kissé meg van rongálva.

Közli: Zsoldos Benő.

KÖNYVISMERTETÉS.

Lélektan és Logika.

Középiskolai használatra írta Dr. Sárffy Aladár. Budapest, 1892.

Fentcímzett munka mindjárt megjelenése után több körülménynél fogva magára vonta figyelmemet, s még mielőtt láttam volna, felkeltette érdeklődésemet. Tankönyvirodalmunk bölcsészeti előtanban nagyon szegény, alig 5—6 munka az, a mi számba jöhet, s bizony ezekről se lehet — érdemeik minden elismerése mellett is — azt állítani, hogy az igényeknek teljesen megfelel-nének. Különösen nehéz helyzete van az olyan iskolá-nak, illetőleg tanárnak, a hol a philos. propaedeutika — mint nálunk is, a sárospataki főgimnáziumban — heti 2 óra mellett egy évre van beszorítva, a hol tehát igazán csak a legfőbb mozzanatok ismertetésére lehet szorítkozni s a rendkívül csekély idő miatt még ezek elsajátítása is nehezen megy. Itt olyan tankönyvre

¹ Ebben az időben, mint majd alább, a következő levélből világosabban ki fog tűnni, a közös nemzeti iskolák felállítására nézve a miskolci ev. ref. egyház és Kazinczy között tárgyalások voltak folyamatban. Ezek adtak alkalmat a levél megírására.

² Itt a hivatkozás bizonyosan Vadnay Gábor, superintendentialis fiscalisra történik.

van szükség, mely dióhéjba foglalva, úgy a pszichológiai kutatás főbb eredményeit, mint a logika alaptételeit mind előadja; e célra legmegfelelőbbnek eddig a folyó francia tanár magyarra fordított művét tartottuk, — de bizony ez ellen is sok kifogás emelhető; már maga az a körülmény, hogy fordított, és pedig nem kifogástalan magyarsággal fordított munka, igen súlyos instanciát képez ellene, e mellett az első része rendkívül rövid és hézagos. Ily körülmények közt minden újabb philos. propaedeutikai tankönyv méltán szívesen látott vendég az illető szaktanár előtt; szívesen értesültem én is a fentcímzett munka megjelenéséről, remélve, hogy benne egy igazán alkalmas tankönyvre teszek szert, kivált midőn a megjelenéséről hírt adó napilapok egyúttal mint alapos kidolgozású, magyaros szellemű és felfogású művet ismertették. Tudom ugyan, hogy a napilapok könyvismertetései, bírálatai — kivált tudományos munkákról — nemcsak megbízhatatlanok, hanem a legtöbb esetben felszínes, tájékozatlan nagyképszerűdések, — de midőn a dicsérő karba a „*Debreceni Protestáns Lap*“ (1892. márc. 12; 11. szám 86 l.) és a pesti „*Egyházi és Iskolai Lap*“ (1892. márc. 17; 12. szám 182. l.) is beállott, e megbízható és komoly közlönyök alapján, a műbe vetett bizalmam határozottan megerősödött. Azonban csakhamar észrevettem, hogy a két lap bírálatát teljesen, szóról-szóra megegyezik egymással, a miből én, minden logika ellenére, nem azt következtettem, hogy a két bíráló a művet minden részletében egyformán jónak találta (mert ilyen megegyezés — mely két ember ajkáról ugyanazon kifejezésekben nyilvánuljon — nincs), hanem azt, hogy egyikük sem olvasta át a munkát, hanem, *egy nekik készen beküldött ismertetést tettek közzé a lapban*, kivált midőn észrevettem, hogy ez az ismertetés a napilapok bírálatával is megegyezik. Így ismét bizonytalanságban maradtam a mű értéke felől, de azért reményemet nem adtam föl. Nem sok idő elteltével kapom Lampel R. kiadó azon értesítését, hogy a közoktatási miniszter a fentcímzett művet középiskolai használatra engedélyezte. Derék! — kiálték magamban, s azonnal meghozattam.

Átnézegetve a művet — hogy véleményemet mindjárt előre kimondjam, — úgy találtam, hogy az csak kevéssé igazolja azokat a nagyhangú dicséreteket, melyek megjelenését fogadták, csak részben felel meg ama követelményeknek, melyeket egy philos. propaedeutikától megvárunk. Van benne sok jó oldal, sok ügyesség a felfogásban és kidolgozásban, nyelve folyékony és magyaros, de viszont olykor-olykor egyik-másik téren meglepően tájékozatlannak, az újabb tudományos fejlődéssel, uralkodó szempontokkal ismeretlennek látszik. Azt csak mellékes körülmény gyanánt említem meg, hogy terjedelménél fogva sem való volna főgimnáziumunkba, mert legalább is két annyi idő kellene feldolgozására, mint a mennyit az előjáróság most engedélyez a bölcsészeti előtannak; hanem — mint szerző maga is kijelenti — oly intézetek számára van írva, hol e tárgy több heti órában részesül, hol jobban tudják méltányolni és megbecsülni azt az előnyt, melyet e tanulmányok az értelmi fejlődésre, a tiszta és világos gondolkodásra hoznak.

Szerző az előszóban felsorolja a mű megírásánál követett elveit, fölemlíti a fölhasznált forrásműveket. Ez utóbbiak közt Wundt és Höfding műveit is megemlíti, a mi mindjárt előre kedvezően hangolja az olvasót iránta; kár, hogy Wundt művének (Grundzüge der phys. Psychologie) csak második, 1880-ban megjelent kiadását használta, holott abból a harmadik kiadás is már 1887-ben megjelent, s a másodikkal szemben — e rohamosan

előrehaladó s egyre tisztuló, gyarapodó tudomány természetéhez képest — jelentékeny javítást, bővítést foglal magában, úgy, hogy egyes fejezetei egészen újra vannak dolgozva; s kár az is, hogy Wundtnak egyéb műveit nem ismeri. A mű kidolgozásánál két főelvet tartott szem előtt: először, hogy gondosan kiválasztván a nyújtható tananyagot, csak a világosan megállapítható és a controversiákat lehetőleg kizáró tényeket közölje s másodsor, hogy könnyen érthető stylusú, példáival a tanuló ifjak kedélyvilágához s egyéb irányú tanulmányaihoz alkalmazkodó tankönyvet adjon az ifjuság kezébe. Utóbbi cél igen helyes s készséggel ismerem el, hogy szerző művében azt meg is valósította; művét folyékony világos előadás, magyaros nyelv, az irodalmi és természettudományi tanulmányokból vett példák jellemzik. Az előbbi elv magában véve szintén helyes, csak-hogy egy kicsit ruganyos, mert igenis tág tért enged az egyéni felfogásnak, ítéletnek; kérdés, hogy valaki mennyire van tájékozva a philosophia irodalmában? teljesen képesítve van-e azt megítélni, mely tények tarthatók a philosophiában világosan megállapítottaknak, s melyek kétesek még? Sajnosan esik kijelentenem, hogy én Sárffy Aladár urat épen egyes fontosabb kérdésekre tett kijelentései alapján, nem tarthatom a philosophiában teljesen tájékozottnak.

Erre nézve a legnyilvánvalóbb bizonyítékot mindjárt az első „*A philosophia fogalma és elágazása*“ című kérdés szolgáltatja. Rég olvastam egy lélekzet vételre ennyi kétes és valótlan állítást, mint a kérdésben. Így mindjárt elől azt mondja: „A szaktudományoktól azonban már a legrégibb időben megkülönböztették a bölcsészetséget, melynek az volt a feladata, hogy az általános tudást mozdítsa elő.“ A dolog nem úgy áll: mindenki tudja, hogy kezdetben a görögöknél minden egyes tudomány a philosophiába olvadt be, a philosophia volt a *σοφία* tudomány, még Aristotelesnél sincs egyes külön tudomány, hanem azok a philosophiának képezik részeit vagy függelékeit s csak az alexandriai korban válnak lassankint külön a szaktudományok a philosophiától. Nem írhatom alá azt sem, a mit ehhez a kérdéshez pótlólag a 21. lapon, az „*Osszefoglalás*“ című kérdésben mond: „A bölcselkedés első sorban magunk, az ember megismerését tűzte ki célul,“ — midőn tudjuk, hogy a görög bölcsészet kezdete kizárólag a kozmologiai problémával foglalkozik s csak Sokrates utalta a vizsgálódást az anthropologiai problémára.

Visszatérve az első kérdésre, pár sorral alább ezt mondja: „A philosophia mindennek megismerésére törekedvén, mindig felette állt és úgyszólván koronája volt a szaktudományoknak;“ én ezt nem merném állítani; a philosophia nem csak a középkorban volt ancilla theologiae, hanem a legújabb korban is bizony igen sokan vannak, kik nem hajlandók azt a felsőséget elismerni (positivismus, — sok természettudós.) Ismét pár sorral alább ezt mondja: „felhasználja ugyan kutatásaihoz a szakismereteket is,“ — sőt határozottan kimondhatjuk, hogy ma a philosophia egyenesen az egyes szaktudományok tartalmának és módszerének ismeretén alapul; ma már senki se lehet csak philosophus és semmi egyéb, hanem minden philosophustól legalább egy szaktudománynak — mely az ő philosophiai munkálkodásához a legközelebb fekszik — teljes ismeretét megkívánjuk.* Tovább menve azt mondja: „a philosophia az okszerű kutatást és az igazság földerítését tűzi ki célul,“ — én ezt sem merném így aláírni, mert

* Mindezen kérdéseket részletesen tárgyalja Wundt *Essays* című művében, és Windelband *Praeludien* című művében.

az okszerű kutatás kifejtése és előadása nem általában a philosophiának, hanem csak a philosophia egyik ágának, a logikának, sőt itt is csak a logika egyik alrészének, a módszertannak a feladata az igazság földértése pedig tágabb értelemben valamenyi tudomány-nak, szűkebb értelemben pedig csak a logikának feladata. Majd a következő bekezdésben, miután helyes megjegyzéseket tesz a philosophiára, így folytatja: »A philosophia e szerint a minket környező nagyszerű világgal, ennek változatos tüneményeivel, a végokkal és a teremő legremekebb alkotásával, az emberrel foglalkozik.« Igaz, de ezzel még nincs megmondva, hogy miben különbözik a physikától, anthropológiától stb, a melyek szintén ugyanazon dolgokkal foglalkoznak; a mi a végokat illeti, az a mai tudományos philosophia előtt meglehetősen távol álló cél.

Eme meghatározások után attér szerző a philosophia egyes ágainak ismertetésére. Szerinte a philosophiának öt ága van, u. m. i. a lélektan, mely az emberi lélekkel, annak tulajdonságaival stb. foglalkozik. Szerintem Joly, kit Sárffy úr olykor felhasznál, helyesebben határozza meg a lélektant, azt mondván, hogy az a lelki élet tüneményeit ismerteti; mert nem áll az, hogy a psychologia tisztán az emberi lélekkel foglalkoznék, a mennyiben az állatok lelki nyilatkozatait is sok tekintetben figyelembe veszi, mintegy összehasonlítva az ember lelki nyilatkozataival; a lélek kifejezés pedig nagyon emlékeztet az egykori lelki substantiára. Második philos. tudomány a logika; Sárffy úr szerint a kettőt együtt philosophiai propaedeutikának (előkészítő bölcsészeti) szokták nevezni. Megint egy újabb incorrect kifejezés; szeretném én azt a tanulót látni, a ki Wundt két-két kötetes logikáját és psychológiáját (pedig ez utóbbi csak *Grundzüge der phys. Psychologie*) használna propaedeutika gyanánt! Nem általában a logika és psychologia, mert ezek már a philosophia ágai, hanem ezek elemei képezik a célszerű bevezetést a philosophia tanulmányozásába. Harmadik ága a philosophiának az Ethika, negyedik az Ismerettan = metaphysika. Utóbbi megint nem helyes állítás, nemcsak azért, mert az ismerettant önálló résznek veszi, hanem azért sem, mert azt a metaphysikával azonosítja. Itt tűnik ki legjobban Sárffy úr elmaradottsága az újabb philosophiától. Az ő álláspontja helyes volt ezelőtt 60 esztendővel, vagy méginkább Aristoteles korában, de ma nem az; ő — úgy látszik — a philosophia újabb fejlődését teljesen ignorálja. Az újabb tudományos vizsgálatok, a mint azokat Ueberweg, Sigwart, s különösen Wundt kifejtették, azt a felfogást tették uralkodóvá, hogy az ismerettan csak a logikának egyik kiegészítő alkatrésze, de teljesen más, mint a metaphysika. Olvassa el Sárffy úr Wundt logikájának ismerettani részét, s olvassa el az ő »System der Philosophie« című művét s akkor meg fog győződni arról, hogy a kettő semmikép nem azonos egymással, de egyúttal arról is, hogy ma a metaphysika nem az Isten, világ és lélek keletkezésének, lényegének és fenmaradásának eszméjét tárgyalja, mint ő állítja, — ez mondható volt a régebb metaphysikai rendszerekről, — hanem az ma az elveknek, az általános alapfogalmaknak és alaptörvényeknek tudománya; tárgya a tapasztalati tudományoknak összes tartalma, a mennyiben elvi jelentőséggel bír, s tudományos világnézetünk alakításához hozzájárul.

Méltán feltűnhetik mindenki előtt, hogy én Wundtra, mint irányadó tekintélyre hivatkozom, Wundtra, ki csak nemrégiben, a Pauer-ügygyel kapcsolatban, a magyar közönség előtt oly kevésbé jó hírhez jutott, kit Pauerral együtt annyira igyekezett Plagiosippus s utána a napi

sajtó discreditálni, mintha csak Wundt is részese lett volna a Pauer eljárásának. Mindezeket jól tudom, de azt is tudom, hogy a magyar napi sajtó, mint fentebb már említém, nemcsak megbízhatatlan, hanem — nem habozom kijelenteni — teljesen illetéktelen a Wundt megbíráására, a mi pedig magának Plagiosippusnak támadását illeti Wundt ellen, én azt is csak szelídmom-harcnak tartom, mely egyetlen komoly ítélet sem tévesztett meg. Plagiosippusból csak egy mas philos. rendszernek (talán Lotzénak?) követője beszél; fáj neki, hogy az ő mesterét, e különben kitűnő mély gondolkodót túlszárnyalta, nagyrészt háttérbe szorította Wundt, innen a Wundt elleni harag; Plagiosippus egy más philosophus gondolatvilágába élte be magát, ezért nem képes Wundtot méltányolni, ezért támadja meg őt. De azok, a miket Wundt ellen mások bírátaiból felhoz, míg egyfelől nem sokat nyomnak a latban, másfelől csak azt bizonyítják, hogy a napnak is van árnyéka. Miután az igazság az emberre nézve csak *relative* érhető el, így lehetetlenség, hogy valaki annak teljes birtokában legyen; örüljünk, ha valaki azt lehetőleg megközelíti, de még ezzel szemben az egyéni felfogásnak és meggyőződésnek mindig tág tere van. Kinek volt több ellensége; kit támadtak meg többen és keményebben, mint Kantot, s mégis ki a philosophiában az utóbbi száz év vezére? Kant. Ha Wundtot sokan megtámadják, még többen helyeslik és követik őt, s bátran kimondhatjuk, hogy a mai tudományos philosophia legtekintélyesebb, legeredetibb, legszélesebb ismeretű képviselője Wundt, s a mai tudományos philosophia álláspontjával, vezéreszméivel, s elért eredményeivel megismerkedni Wundt nélkül lehetetlenség. Én nem akarok föltétlenül jurare in verba magistri, mert akkor előbb független gondolkodásomat kellene elveszítenem, de mindenkor büszkén vallom magamat Wundt Vilmos tanítványának, nemcsak szó szerinti értelemben, ki lábainál ültem Lipcsében, hanem méginkább átvitt tudományos értelemben. Szükségesnek láttam ezeket megjegyezni, hogy az ügygyel közvetlenül nem ismerős olvasó közönség annál tisztábban megítélhesse mind az én álláspontomat, mind a Sárffy úrét.

(Folyt. köv.)

Rác Lajos.

IRODALOM.

* **A Mi Atyánk képekkel.** Ugy a maga egyszerű szövegében is a legfelségesebb ima a Jézus imája; így pedig, a mint Hornyánszky nyomdaja, gyönyörű képekkel illusztrálva legközelebb kiadta, még felemelő látvány is. Az ő- és újszövetség egyes jelenetei egymásba fonódva s illetőleg ölelközve képezik a képes úri imát. Jézus a templomban, a mint anyja rátalál a bölcsek közt, Jézus a gyermekek körében, a Gecsemáne kertben, s a mint a bűnös asszony csókolja lábait, továbbá Mózes a törvénytábláival, Ábrahám, a mint Izsákot kész megáldozni stb. szerencsésen vannak kombinálva egy szemléltető imádsággá. A szöveget (verses) ifj. Szász Béla írta. Lehetne benne több érzés, nagyobb bensőség és ihlet; de a képekkel így is jó hatása van. A nagy díszszel s finom ízléssel kiállított mű csupán 80 kr. Kedves ajándékökönyv.

* **„A Mi Otthonunk“** ev. prot. társadalmi és családi hetilap karácsonyi száma (9) gazdag tartalommal s csinos képekkel jelent meg. A szerkesztőn, kívül Sántha Károly, Kenessey Béla, Samarjay Károly, Prém József, Szabolcska Mihály, Csengey Gusztáv, Péter Pál, Alber

József írtak bele kisebb-nagyobb cikkeket, költeményeket, elbeszéléseket. A szerkesztők ígérk, hogy programjukat kiszélesítik s minden számban közölni fognak egy-egy művészi kivitelű szép képet, a házi élet körébe vágó tanácsokat, játék-feladványokat stb. Természetes, hogy e jó szándék megvalósításához az előfizetők szaporodása szükséges. Szívesen ajánljuk a szépen fejlődő vállalatot.

* **A Reformátusok Lapja** — mint meglepetve értesülünk — 1893. évre már nem jelenik meg. Erdemes, buzgó s hivatottsággal forgolódt szerkesztője nem kíván útjába állani a „*Szatmári Irodalmi Kör*“ által tervezett közlönynek s illetőleg versenyre kelni a reménybeli vállalattal, — tehát félre vonúl. Tisztelettel ismerjük el, hogy a „Reformátusok Lapja“ érdemeket szerzett magának a prot. lap-irodalomban. Már csak azzal az egy tényével, hogy a „Közpapok Lapja“ áldatlan és izléstelen harci modorát, csupán megjelenése által elítélte s jóformán kiküszöbölte: nem közönséges szolgálatot teljesített. Ezen felül elevenségével, nyíltságával, őszinte kritikájával is méltán keltett feltűnést és nyert kedvességet. — Lap-szemléjével összekötő kapocs kívánt lenni a prot. sajtó és a tudvágyó közönség között, de e tekintetben — valószínűleg térszűke miatt — épúgy nem tudott igazságos lenni, mint azok, a kik ezt a munkát már előtte megpróbálták, de legalább kitartott ezzel is mindvégig. — Kár hogy épen most a mikor az ultramontanizmus szédelgése bekövetkezett, tehát a mikor kedvére folytathatná a szerezcsen-mosást, — eltűnt a versenytérről. Tisztelet legyen nevének!

* **„Hivatalos Közlöny“** című lapot ad ki ez évtől kezdve a vallás- és közoktatási miniszter, a mely minden hó 1 és 15 napján fog megjelenni s előfizetési ára egy évre 2 frt 50 kr. Közölni fogja ez a lap a miniszteri általános rendeleteket, tartalmazni fogja a miniszternek egyes esetekre vonatkozó elvi jelentőségű határozatait, személyi s egyéb híreket, kitüntetéseket, ösztöndíjadományozást pályázatokat sat. — Az 1. szám, mely 16 lap terjedelmű, már megjelent s több rendeletet, utasítást, elvi jelentőségű határozatot stb. közöl. A miniszter intézkedését csak helyeselnünk lehet, mert egy ilyen közlöny hiányát a tanári karok már régóta érezték.

* **„Tanügy“** című népoktatási lap indult meg Békésen, Vaday József szerkesztésében. Megjelen minden hó 1 és 15-ikén. Előfizetési ára egy évre 3 frt. Célja, amint a szerkesztő mondja: „Társadalmi úton kultiválni a tanügy és a tanárok érdekeit.“ Ezt a célt úgy gondolja a szerkesztő elérni, hogy a „Tanügy“ első rovata társadalmi lapok számára is lesz szerkesztve s a vele összekötetésben álló társadalmi lapoknak olyan közleményeket ad, melyek a tanügy és a tanítók helyezének helyes felfogását a társadalom közgondolkodásába beviszik s a társadalom szívéhez férkezvén az ügy és annak emberei iránt tevékeny érdeklődésre buzdítyják a közönséget. Oda akar hatni, hogy „tanügy és tanítók érdekeiben maga a társadalom köréből induljanak ki a mozgalmak.“ Ezt a célt maga a szerkesztő is idealisnak tartja, de mi szívesen kívánjuk, hogy elérje.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A t. olvasóhoz.** A „Sárospataki Irodalmi Kör“ mint a „*Sárospataki Lapok*“ anyagi és szellemi támogatója s kiadója, szükségesnek tekinti, hogy közlönye a XII. évfolyamot is megkezdje s a prot. egyházra váró nehéz, mond-

hatnók válságos időben, a tiszta prot. eszméknek — multjához illően — továbbra is bátor szószóelője legyen. Mi is érezzük, hogy a mikor egyházunk sok vihart látott épületének csaknem minden eresztéke ropog, a bizalom által kezünkbe adott fegyvert nem szabad letennünk, sőt — ha bírjuk — fokozott erővel kell azt megragadnunk és magasra emelnünk. Ez az érzet kényszerített arra, hogy a „*Sárospataki Lapok*“ szerkesztésének gondját, terhét 1893-ra is magunkra vegyük. Jól esik hinnünk, hogy a t. olvasó szintén érzi s tudja, hogy egyházunk minden hű fiára komoly kötelességek várnak s hogy csak úgy állhatunk meg a jövő küzdelmeiben, ha azokból senki sem késlekedik közlünk az őt megillető részt kivenni s egyebek között a prot. sajtó szabad röpdülését elősegíteni. Ez édes hitben szívesen ajánljuk a „*Sárospataki Lapok*“-at s magunkat a t. olvasó közönség pártfogó szeretetébe s nagyrabecsült munkatársaink lekötözö jóakarátába. Adjon Isten boldog új esztendő!

Sárospatak, 1892. deczember 23.

A „Sárospataki Lapok“ szerkesztősége.

 Lapunk új évi két első számát minden eddigi előfizetőknek megküldjük. Tisztelettel kérjük azokat, a kik nem hajlandók az előfizetők vagy megrendelők között maradni, hogy ebbeli szándékukat a kapott számok visszaküldése által tudatni sziveskedjenek. Lapunk előfizetési ára továbbra is 5 frt, félévre 2 frt 50 kr, mely összeg legcélszerűbben posta-utalványon Pásztor Sámuel tanárhoz, Irodalmi Körünk pénztárnokához küldendő.

— **Gyászhir.** Kóji Comáromy István, az abaúji ev. ref. egyházmegye világi főjegyzője, tiszteletbeli főszolgabíró, múlt hó 30-án hosszas szenvedés után meghalt Kassán. Egy fényes pálya csillaga hanyatlott alá, egy százados törzs egyetlen hajtása fekszik porban. Comáromy Laszlo alispán, az abaúji ev. ref. egyházmegye gondnoka egyetlen fiát, az ősi Comáromy család egyetlen sarját veszté el benne. Kora halálát méltán gyászolja egyházmegyéje is, mely már ilyen fiatal korában kezébe adta a jegyzői tollat s méltó reménykedéssel hitte őt majdan atyja nyomdokaiba léphetni. Ravatalát új év napján a rokonok és ismerősök nagy száma öntözte az igazi fájdalom könyeivel, s Révész Kálmán kassai lelkész szívig ható gyászbeszéde és imája után sokan kísérték utolsó útján a tornyos-németi családi sírkertbe. Arra a lelket-rázó, szívfacsaró fájdalomra, mely elborítja a vesztés szívét, küldjél Isten a vigasztalás és megnyugvás áldó angyalát. A megboldogult emléke legyen áldott!

— **Vasary hercegprimás és Szász Károly ev. ref. püspök.** A „Magyar Hírlap“ egy diszes ünnepi számmal lepte meg előfizetőit karácsonyi ajándékkal. Ez egy 56 lapnyi füzet, képekkel gazdagon illusztrálva. Elején a hercegprimásnak s Szász Károly püspöknek egy-egy bekoptatója olvasható, kézírataik hű utánzatában. A hercegprimás a karácsonyi általános jelentősége mellett a maga karácsonyának különlegességét is említi s idézi az angyali szöveget is eképen: „Dicsőség az Istennek a magasságban, békeség a földön a jóakarató embereknek.“ Igaz,

hogyan ez Káldyban szóról-szóra így van; de jobb lett volna — a *mostani körülmények között*, — ha Ő Eminenciája beáll biblia-fordítónak és szöveg-kritikusnak és és vagy jobban fordítja le az. „*ἐν ἀριθμῶσι τοῦ εὐδοκίᾳ*” szavakat, vagy pedig „*ἐν ἀριθμῶσι τοῦ εὐδοκίᾳ*”-t fordít, mint a prot. fordítók, a mint a codexek nagyobb része követeli. Így — Káldy módjára — igen gyanus hangja van *most* az anyagi üdvözletnek!... Szász Károlyból a költő és pap beszél ékes distikhonokban. Alkalmi vonatkozásokkal teljes költeményéből ide igtatjuk a következő részletet:

Szellemi harcra se szállj versengeni csak kihívólag;
 Ám ha kihívna rá, félre ne állj, ne kerüld!
 Ébren légy s résen, jól felvértezve előre,
 S benne se használj csak szellemi fegyvereket.
 Érv ellen küzdj jobb érvel, tégy ál-okok ellen
 Tényeket, önzéssel szembe a szent közügyet.
 Titkos célokról álarcuk' ránts le merészen,
 S fényes igazsággal rontsd meg a rút babonát.
 Vallás harcra pedig kettő van a mit ajánlok:
 Pajzsul a szent türelem, tegyverül a szeretet.

— **A kassai ev. ref. egyház 1892-ben.** Az egyház népessége (az 1891. évi népszámlálás adatai szerint) 1239. A múlt 1892. évben született 47 gyermek, élve 44, halva 3; törvényes 40, törvénytelen 7; fiú 27, leány 20. A 40 törvényes közül ref. szüléktől született 21, vegyes házasságból 19. Meghalt 42 egyén, 29 fi és 13 nő. Házasságra lépett 27 pár, és pedig 4 tiszta református, 23 vegyes pár; ezek közül ref. vőlegény róm. kath. menyasszonnyal 14, ref. menyasszony róm. kath. vőlegénnyel 9 esetben. Áttért hozzánk 8 egyén, és pedig 4 róm. katolikus, 1 gör. katolikus, 2 unitárius és 1 izraelita. Kitért tőlünk 9 egyén (vidékről bejött cselédek) és pedig 8 a róm. kath., 1 a gör. kath. egyházba. Hiterősítést nyert 4 fiú és 6 leány, összesen 10. Vallás-oktatásban részesül a főgimnáziumban 22, a főreál-iskolában 13, a róm. kath. tanítónőképző intézetben 1, a felső leányiskolában 14, a polgári fiiskolában 18, az elemi fiiskolában 47, az elemi leányiskolában 25, összesen 140 ev. ref. vallású növendék. — Nagyobb összeget hagyományoztak ez évben az egyháznak: néhai Nagy-Solymosi Koncz János 200 ft; néhai Palcsó-Bulcsu Borbála 100 ft; özv. Koczányi Lajosné, szül. Maurer Vilma emlékére, fia Koczányi Viktor, 110 forintot. Az egyház tagjai, több rendbeli kisebb adományok mellett, a braillai ref. missiói egyház javára 118 ft 70 krt adtak össze. (R. K.)

— **Jókai és Wekerle nyilatkozatai.** A szabadelvű párt élén Jókai üdvözölte új év első napján a fiatal miniszterelnököt a párt nevében. Beszédében, mely a párt múltjának apotheosisa, nem kerülhetett ki az országot nyugtalanító nagy kérdéseket. Az egyházpolitikai állás-foglalást illetőleg így szólt: „*En . . . nyugodtan mondhatom, hogy vallás tekintetében buzgó voltam mindig, de fanatikus soha . . . s bizton állíthatom, hogy pártunk összessége is ilyen. Senki sem kívánja közülünk a honpolgárok lelkiismeretét megháborgatni s a római katolikusok dogmáit épen úgy nem akarjuk megsérteni, mint a protestánsoknak békekötések által megerősített elévülhetlen jogait. Sőt a vallási egyenjogúságot még azokra is kiterjeszteni akarjuk, kik e jogukat csak türelemmel várták, de érte nem küzdöttek s törvényhozásunk intézkedéseivel épen azt akarjuk elérni, hogy a felekezetek közötti hit-buzgó vetélkedés állam-romboló surlódássá ne fajúlhasson. Azt is bátran merem tagadni, mintha a szándékolt törvényhozási intézkedések nézve a közhangulat kedvezőtlenebb, a zelozítás fokozottabb volna most, mint volt akkor, a midőn a képviselőház által megalkotott fakultatív polgári házassági törvényt, a felsőház még indige-*

nák megszavaztatásával is elvetette. Sokan — és előkelő politikusok — a kik akkor a törvény ellenzői voltak, most buzgó pártolói a még általánosabb állami intézkedésnek s én bízom az ellenzék vezérszónokának ünnepélyes nyilatkozatában, hogy ennek megvalósításánál velünk együtt fog ez irányban közreműködni. . . . *Wekerle* is szükségesnek tartotta két dologról különösen megemlékezni válaszában: az egyik a *vallási békének megzavarása*, a másik a *nemzetiségi kérdésnek elfajulása*. Szükségesnek tartom az elsőről megemlékezni — mondja ő — a nép tudatlanságára alapított mindinkább ismétlődő agitációkkal szemben; ezekkel a nép legszentebb érzületével, a vallásossággal visszaélő lelkiismeretlenségekkel szemben, mert nem kívánok egy alkalmat sem elmulasztani, hogy újra és ismét konstataljam, hogy mi a hitelveket, nemcsak hogy sérteni, de érinteni sem kívánjuk. Mi az u. n. egyházpolitikai kérdéseket az állam szempontjából, ennek szükségletére való tekintettel kívánjuk megoldani, kímélni kívánjuk a vallásos érzületet s mert általában minden a közéletre jótékonyan kiható erkölcsi momentumot, úgy a vallásos érzületet is ápolni, emelni kívánjuk. Ezért hoztuk ajánlatba a megoldásnak oly módzatait, a melyek az állam igényeinek kielégítése mellett egyformán minden vallásfelekezet részére kívánják és alkalmasak biztosítani a békés együttélést, a vallásos érzésnek maradandó megóvását. . . . *Jókai* a fenforgó nagy kérdések megoldását sürgőseknek jelezte, mivel — úgy mond — közelít felénk a nagy nemzetközi és socialis kérdés, mely egész Európa alatt rengeti már a földet. . . . *Wekerle* pedig bátran hirdette, hogy a kormány *a kitűzött programot sem módosítani, sem csorbítani, sem kisebbiteni nem fogja s azt valósítani minden körülmények közt akarja s ahoz egész politikai reputációját és állását köti*. A szép szavak után várjuk hát türelemmel a nagy tetteket.

— **Göncy-egyesület** alakult Hajdumegyében, *Eötvös K. Lajos* tanfelügyelő buzgólkodása folytán. Az alakuló gyűlés Debrecenben múlt hó hó 28-án tartatott meg s az egyesület elnökévé *Kovács Lajos* képezdei tanár választott. Az egyesület szép célokat tűzött maga elé: tanterműzeumot, tanítói könyvtárt, tanítói otthont kíván létesíteni s a vidéki tanítók gyermekeit kiváló gondjaiba veszi. Tagsági díj évenként 3 korona. A Göncy-család szívesen egyezett be a boldogult tanügyi férfiú nevének ilyen módon való megdicsőítésébe s belépett az alapító tagok sorába.

— **A beregi ev. ref. egyházmegye** tisztikarára beadott szavazatok múlt hó 28-án bontattak fel. Az eredmény a következő: *Esperes*: Peterdy Károly. *Egyházmegyei gondnok*: Uray Imre. *Tanácsbírák*: *egyháziak*: Kallós Tivadar, Nagy Sámuel, Sütő Kálmán, Janka Gyula, Papp Károly; *világiak*: Hunyady Béla, Horthy Gyula, ifj. Lónyay Sándor, Gulácsy Dezső, Kóródy Sándor. *Főjegyző*: Sütő Kálmán, *aljegyzők*: Szentimrey Ferenc és Vajas Sándor. *Világi jegyzők*: Kovács Lajos, Id. Lónyay Sándor; *gyámphenztárnok*: Bánóczy Endre; *közpénztárnok*: Varga József. — A tisztikar tehát nagyobbára a régi maradt. Szerencsét és kitartást a bizalmi munkához!

— **A kit saját tettei jubilálnak.** *Gonda Balázs*, bereceli ev. ref. lelkész, múlt hó 22-én ünnepelte meg boldog házassága 40-ik évfordulóját. Ez alkalomból tisztelői és barátai közelből és távolból, nagy számmal gyűltek össze az ő vendégszerető házában, hogy szíves jó kívánataiknak kifejezést adjanak. Mikor ő ott pályáját megkezdte erkölcsi és anyagi tekintetben egyaránt elkeserítő, szomorú viszonyokat talált az egyházban és községben egyaránt. Ma már példányszerű ott minden. Kezének munkája a régóta mintaszerű iskola, a melylyel megvál-

toztatta a község megvadult erkölcsét; hű sáfárkodásának tanubizonysága, hogy az egyház, a mely odamenelekor 4 bankó forint évi jövedelemmel rendelkezett, ma 3—4000 frt bevétellel zárja le évi számadásait. S ő nem is vágyott többre, s csak az volt egyedüli törekvése, hogy egyházát virágzóvá s annak jövőjét biztossá tegye. Szerpelni szélesebb körben nem igyekezett, munkáival lármát nem csinált, egyházának s családjának élt; s habár az egyházmegye részéről több ízben nyert kitüntetést, ő megmaradt egyszerű „közpap”-nak, de azért tisztelet, nagyrabecsülés tekintetében mindig az első között volt. Igazolja ezt ez az ünnepély is, melyen ott volt a környék intelligentiája, élén *Lukács Ödön* esperessel. *Kiss Aron* püspök úr és *Görömbei Péter* n.-kállói lelkész üdvözlő leveleket küldöttek. A jubileum isteni tisztelettel kezdődött d. e. 10 órakor. Ez alkalommal maga *Gonda Balázs* mondott, azon a helyen, hol 44 éve hirdeti az Urnak igéit, a szíveig ható hálaimát. Ezután a paplakon, a község nevében, *Juhász Antal* jegyző, az egyház nevében *Farkas Antal* főgondnok mondottak keresetlen szavakkal, de szívből jövő üdvözlő beszédek. Majd az ebéd következett mintegy 60 terítéssel, mely alatt minden az ő drága *Lillájának* páratlan szívjóságáról s fáradhatatlanságáról tanuskodott, a mint hogy ezt tapasztalta ott 40 éven át bárki is, a ki az ő hajlékában megfordult. Ebéd alatt megérkezett az e vidéki ifjú papokból álló *dalárda* is s gyönyörködtető dalaival fejezte ki tiszteletét. Majd az iskolás gyermekek összhangzatos dala zendült meg, a mely egészen meglepte azokat, a kik még nem tudták, hogy itt az iskolában az összhangzatos énekes régóta műveltetik. Az alkalmi ének után egy növendék igen szép beszédet mondott, a mit az ünnepelt azzal viszonzott, hogy a szegény parasztiút megcsókolta. A pohárköszöntők által is dúsan fűszerezett vendégség benyúlt a késő éjszakába s a tisztelők serege azzal a felemelő tudattal távozott a kedves hajlékból, hogy még is csak szép az a papi hivatal, ha valaki úgy tudja betölteni mint *Gonda Balázs* s szerencsés az a község, a mely egy-egy Isten szerint való pásztorra talál.

— **A Protestáns Almanach** sorsa felől többen intéztek már kérdéseket hozzánk. Részünkről az illetőket *Tóth Vilmos* szerkesztőhöz utasítottuk, a ki azonban nem igen adhatott kielégítő feleleteket, mivel újabban már növekedő bosszúsággal foly a tudakozódás a magokat felültetetteknek hitt előfizetők részéről. Mindenestre méltó okuk van az érdekelteknek a bosszankodásra, mert a szerkesztő sem az ígéretet nem teljesítette, sem az előfizetőknek meg nem nyugtatta, holott személyisége s állása sem szolgál kellő biztosítékul, a mint a róla érkezett hírekből gyanítható. Nincs más mód azért, mint többeknek egyszerre intézett meghatalmazása folytán felhívni az illetőt egy Budapesten lakó, bizalmi férfiú által *nyilvános szín-vallásra* s ha ezt nem teszi, vagy nem megnyugtatóan teszi, ellene a törvényes eljárást megindítani. Szomorú, ha ez a prot. vállalat is szédelgés áldozatává lesz!!

— **A gyémánt katholicitas.** Schopper rozsnyói püspök, a püspöki konferencia megállapodása ellenére, (a mely szerint nem kívántak körlevelekkel okot adni az alsó papság izgatására) pásztori levelet intézett megyéje papságához, a melyben a pápai decretumokkal takarózva, egy dominikánus barát szenvedélyességével veti magát a kormányra és ennek reformterveire. Az ál-liberalismus az egyház szentélyébe furakodik s ellenmondásokba bonyolódva parancsolni szeretne, pedig a *böles urak* a kis káttét sem ismerik s bölcsőbbeknek tartják magokat Istennél,

holott maguk istentelenek. Majd a bibliával verekedik és abból meríti piszkolódásait s hirdeti, hogy a *polgári házasság arcúlvérése a kath. szentségnek, megtámadása a kath. hitelveknek.* A kormányférfiak ámitók, tévútra vezették őfelségét is. „Meghagyom tehát a tisztt. lelkész kedő papságnak, hogy minden kerület összes választói által aláírt figyelmeztetést és kérelmet intézzon képviselőjéhez, hogy egyházunknak tett ígéretei szerint, vagy ha ez nem is történt, azt megvédeni szíveskedjék, mert nekünk a polgári házasság nem kell.” A rozslú informált királytól felebbezni kell a jobban informálandóhoz s e végre aláírások gyűjtendőek *még más vallásúaktól is.* Végül kötelezi a rendelkezése alatt álló papságot, hogy a farsang folyamán a házasság szentségéről gyakran predikáljanak s az egyházi házasságot mennél többször mérjék össze a polgárral, a melyet az egyház minden időben elítél. „Óvják meg híveiket az ismeretes hamis profétáktól, kik jellemtelen bérencek és nem a közérdeket, hanem saját érdeküket képviselik. . . Igy a csalatkozhatatlansági dogma idejéből híressé vált főpap, a kiról azt mondja a „Pesti Hírlap”, hogy „saját egyházmegyéjében sem veszik komolyan.” A kormánynak azonban aligha lehet az ilyen hivatalos hatalommal való visszaélést és a közbéke ellen intézett támadást komolyan nem venni, annival kevésbé, mert a Schopperismus — a „Magyar Állam” — szerint „gyémánt katholicitas.” Kíváncsian várjuk a következményeket.

— **„A Zsindely emlék-alapra”** befolyt (II-ik közlemény): Téglássy József, Korláth, 5 pl. 5 frt, Mikecz János, Nyiregyháza, 10 pl. 3 frt, Kapitány János, 1 pl. 1 frt, Kovács Béla, Szepsi 10 pl. 3 frt, Butsy József 1 pl. 30 kr, Frenczel Bertalan, 1 pl. 30 kr, Piskóty József, 1 pl. 30 kr, Szilvássy József, 1 pl. 30 kr, Schulcz Aurél, 1 pl. 30 kr, Erdélyi Béla, 1 pl. 30 kr, Bakó István, 1 pl. 30 kr, Tarbay Sándor, 1 pl. 30 kr, Kis Andor, 1 pl. 30 kr, Eperjesy Albert, 1 pl. 30 kr, Szántay Miklós, 1 pl. 30 kr, Lipcsey Zoltán, 1 pl. 30 kr, Nagy Sándor, 1 pl. 30 kr. Összesen 15 frt 90 kr..

Maklári Pap Miklós.

— **A sárospataki ev. ref. egyházban** az 1892. évben született 62 fi, 36 nő összesen 98, meghalt 42 fi, 41 nő; összesen 83; szaporulat: 15. Létszám: 2247 lélek. Házasság kötöttetett 30, melyből tiszta 22, vegyes 8, mégpedig ev. ref. vallású róm. kathólikussal 2, görög kathólikussal 6 esetben. Konfirmáltatott 22 fi, 24 nő. Áttért róm. kath. vallású ev. ref. vallásra 1. Kitért ev. ref. vallású róm. kath. vallásra 1.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Többeknek. Köszönöm a szíves figyelmet s szívből viszonzom, sőt előre is kifejezem (lapunk útján) a jó kívánságokat. Sokan elmondhatjuk egymásnak — fájdalom — hogy: ne oly szomorút hanem örömdetesebbet! — *Sz. B. M.* — z. Kívánságát teljesítjük. — *D. B.* »Munka« A gondolat, hogy az a bizonyos bibliai eset úgy dolgoztassék fel, a mint szerző megkísérli, érdekes. Az egész mű arról tanuskodik, hogy írója nemcsak olvas a bibliából, hanem tünődik, eszmélkedik is az olvasottak felett. Bizonyos formái nehézségeket még változtatni kellene s akkor beválnék valamely népies jellegű vallásos vagy egyházi lap tárcájába. Bizalomért őszinteség! — *Dr. H. Ö.* Talán a 3-ik számban. Előbb nem lehet. A lekötelő jó indulatot és készséget nagyra becsüljük. — *M. L.* Az ígéret teljesedését tisztelettel várjuk. — *V. M.* Málkor gyorsabban a tollal, mert mindennek ideje van, az-írás szerint. — *R. K. Bécs.* A »Presse« lehetett volna olyan figyelmes, hogy a lapunkból átvett cikket közlő számját nekünk is megküldje. Vagy nem divot ez a sógornál?! A jelzett bírálatot várjuk. Az előbbi elküldtem egy valakihez, a ki tanult azon a bizonyos egyetemen.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A kulturharc legújabb stádiuma.« *Mocsáry Lajos* — »Mit olvassunk?« *Ujfalussy Béla*. — »A leány-gimnázium és nőnevelés kérdéséhez.« *Péter Mihály*. — »A középiskolai tanárok mozgalma.« — »Kazinczy Ferencnek néhány kiadatlan levele.« *Zsoldos Benő*. — »Bagoly-huhogás.« — »Lélektan és Logika.« *Rácz Lajos* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.« — »Hirdetés.«

A kulturharc legújabb stádiuma.

A katolikus papság nagyja és apraja gőzerővel dolgozik; nap-nap után újabb nagy horderejű tényekben nyilatkozik a vakmerősége. A püspöki konferencia elfogadta *Schlauch* püspök congrua- és autonomia tervét. Ezen terv oda vág, hogy az összes katolikus egyházi- és oktatási ügyek az állam intézkedő hatalma alól kivonattassanak, teljesen mellőztessék nevezetesen minden alkotmányos befolyás és maga a fejedelem esakis absolutistice kezelendő patronatusi joga is minimumra szoríttassék. Már pedig mindaddig, míg a katolikus egyház országos és pedig óriási dotációban részesül, de még e nélkül is, miután feje az államon kívül létezik, nemzetközileg souverain állást foglal el és a felekezeti fölött absolut hatalmat gyakorol: — az állam a katolikus egyházzal a maga kezét legfontosabb érdekeinek kockáztatása nélkül le nem veheti. Odavág a terv továbbá, hogy az összes egyházi vagyon a katolikus papság magánbirtokává canonisáltassék. A papság maga volna az, a ki adja a tízmillió forintot, habár a kormány és a főpatronus jóváhagyásával s ez azt jelentené, hogy az egyházi vagyon az ő tulajdona; ezen tulajdonra a magán tulajdon bélyegét ütné teljesen az, hogy a 10 millióval telekkönyvileg megterhelte.

A mi a tervnek az autonomiára vonatkozó részét illeti, a 4—500 ezer forint szétosztása végett semmi szükség sincs egy 150—170 tagból álló „országos tanácsra”; ez nem lenne egyéb, mint egy katolikus parlament, állam az államban, még hozzá egy a püspökök és a korona által kinevezett parlament, az alkotmányosságnak nagyobb dicsőségére. Ez a conceptio s annak a püspöki értekezlet általi elfogadása sok embert ki fog talán már egyszer ábrándítani azok közül, kik annak az úgynevezett katolikus autonomiának esetlen eszméjével bona fide vagy a nélkül bibelődtek.

Jött azután a rozsnyói püspök pásztorlevele. *Schopper* arra, hogy Vácra, (de nem a püspöki palotába) vagy Szegedre helyeztessék át, legalább is annyira rá szolgált, mint Lukácsi vagy Hurbán. Rászolgált erre azért, mert megyéje papságához és népéhez egyenes felhívást intéz arra, hogy a fenálló törvénynek és törvényes kormányrendeletnek ne engedelmességek; azért egyenesen annak volna helye, hogy a büntető törvény

171. és 172. §§. alapján pörbe fogattassék. De azért, hogy mint pásztorlevelében maga constatalja, egy pápai rendeletet placetum nélkül kihirdetett és pedig tette azt most már másodízben, beneficiumától való megfosztatásának volna helye. 1874-ben, midőn ugyancsak *Schopper* hasonló eljárása ellen a képviselőházban szigorú eljárás követeltetett, Deák Ferenc nem találta alkalmazandónak Ulászló törvényét; de a büntethetőséget ő sem vonta kétségbe, mert helyeselte azt, hogy előbb a fehervári püspök, *Jekelfalussy* ad audiendum idéztetett, *Schopper* pedig Trefort miniszter által megdorgáltatott. Ha a büntethetőség meg van állapítva, akkor a megdorgálás és a beneficiumtól való megfosztás közt elvi különbség nincs és csak fokozati különbség van, s a fokozott mérvű büntetés alkalmazása indokolva volna már csak azzal is, hogy a rozsnyói püspök ugyanazon vétséget már másodízben követte el. Egyébiránt, bármit és bármi oknál fogva mondott Deák, abból, hogy egy négyszázéves törvényt, mely hajszálig nem illik a fenforgó esetre, alkalmazni bájos volna: következik-e az, hogy egy ilyen nagy vétség büntetlen maradjon, vagy afféle illusorius módon toroltassék meg, mint a királyi, vagy éppen miniszteri dorgálás? Ilyen esetben a büntény és a törvény analogiája alkalmazandó. És annyi bizonyos, hogy az állam nem tűrhet anarchiát, s hogy a törvény és kormány iránti engedelmességet fentartani minden körülmények közt első primitív kötelessége. Visszariad attól, hogy egy püspököt megbüntessen? No hát akkor, ha nem személyes büntetés, de a közrend fentartása szempontjából volna kötelessége elvenni *Schopper* püspöktől az alkalmat és eszközöket arra, hogy a rozsnyói egyházmegyében törvényellenes állapotot teremtsen és tartson fenn.

De hát ki gondol nálunk ez idő szerint ilyesmire! S hogy egy olyan dolog, melyet a legegyszerűbb logica és Staats-raison követel, mint nem kétféle, extravagancia színében tűnik föl s a ki felhozza, annak szava nem egyéb, mint kiáltó szó a pusztában; vajjon ezen tény nem mutatja-e teljes világításban a helyzetet, melybe jutottunk?

Iszonyú jajveszékelés hangzik országszerte, hangzik nevezetesen a hírlapokban és az országgyűlésen a vallásháborúnak felidézett veszedelme miatt. Van veszedelem igenis, de ennek természete meghamisítva van elének állítva. Nem abban áll a veszedelem, hogy

Lapunk jelen számához egy félv melléklet van csatolva.

a vallási fanatizmus fog felébresztetni s oly fokra emeltetni, hogy teljesen széttépi a honpolgárok közt az ez idő szerint létező testvériség kötelékét. A fanatizmus felszítására csak egy oldalról tétetik kísérlet; a protestánsoknál, a kik ellen van intézve az egész clericalis actio, fanatizmus felköltése egyáltalában lehetetlen, a többi acatholicus felekezetek, mint olyanok, a folyamatban levő ultramontán actio által érintve nincsenek. Egyedül a katolikusokról lehetne szó. De a katolikus népnél sem lesz nagy foganatja. A mi köznépünk, kivált a magyarok, nem a Vendée vagy akár a katolikus Németország népe, fanatizmusra nem hajlandó, papjaiért, kiket nem választ maga, kikkel valami bizalmasabb és kedélyes érintkezésben nem áll, kiktől az ágybért nem épen ritkán csendörökkel szedik be, kiknek házi viszonyaiban nem sok épületes dolgot lát, nem lelkesül. Van veszedelem igenis annyiban, hogy fenyegetve van egy új oldalról, Róma által, hazánk állami függetlensége; fenyegetve van a hazai protestantizmus, melynek egyik praesidiuma az 1868. évi törvény van a siralomházba kitéve; fenyegetve van minden szabadelvűség, mert a clericalismus felülkerekedése a reactio életbeléptetésével járna az egész vonalon. Ez a veszedelem elég nagy, de nem az, a melyet oly rémülettel emlegetnek, mintha csak azért festenek oly borzadalmas alakban, hogy az előle való bármi áron, még az államra és a szabadságra nézve lealázó áron való menekülésre is ürügyet keressenek. Valóságos babonás félelmet akarnak ébresztetni a kulturharc iránt, mintha oly ellenféllel állanának szemben, melyet fegyver által meg nem járható páncél övez; hivatkoznak Bismarckra, ki hiába nem akart menni Cannossába, még sem birt papjaival. Mindez, mondom, részint babona, részint irányzatos túlzás. Nem kellene itt semmi egyéb, mint az, hogy álljon sarkára az állam, foglaljon határozott állást, szemben a már vérszemmet kapott mozgalommal, és ha kell, mint például most a rozsnói püspök esetében, állítson egy pár félreérthetetlen csattanós példát: meglátna mindenki, hogy sokkal hamarabb visszabújnának odújukba a huhogó baglyok, mint bárki gondolná; elmúlik az egész veszedelem ép úgy, mint elmúlt a 40-es évek vegyesházassági hercehurcája; nyugalom lesz ismét, legalább is évtizedeken át, míg az ultramontanizmus soha fel nem adandó törekvéseire netalán ismét rést talál.

De hát, hogy ne nőnének meg a clericalizmusnak szarvai, midőn elkezdve az elkeresztelési szenteltvízszerű rendeleten egészen a kormánypart nagy szabadelvű felbuzdulásáig, lépésről-lépésre minduntalan csak a gyengeségnek, a gyámoltalanságnak jelenségeit látta szemben a maga gonosz, de céltudatos eljárásával. Rá akarok erre mutatni — mert hiszen még mindig nem látnak sokan, kiknek pedig vannak szemek a látásra — azon beszédben, melyet az új miniszterelnök híveihez újjévkor tartott.

Polgári anyakönyv és kötelező polgári házasság volna az új kormány programjának legpregnansabb része s Wekerle miniszterelnök ismételte, hogy ezen programmal áll vagy bukik. De azóta, hogy először elmondta ezen programot, mit tett egyebet, mint hogy annak tartalmát üres phrasisokkal, sőt most már ellentmondó kifejezésekkel diluálta. És a helyett, hogy megbélyegezte volna az államellenes, vakmerő actiót, hogy támadó állást foglalna vele szemben, nem átalja a védekezés és mentegetőzés szerepét elvállalni. Nem volt most újjévkor sem egyetlen megrovó szava, hanem esküdzött, hogy ők, a kormány „az úgynevezett egyház-

politikai kérdéseket a hitelvek sértetlen és érintetlen hagyásával, az államszükségletek szempontjából és ezek céljaira akarják rendezni... a megoldásnak oly módzatait ajánlják, melyek... minden vallásfelekezetre nézve egyformán alkalmasak a vallásos érzület s a kölcsönös béke maradandó biztosítására.“ Hát legyen meggyőződve a tisztelt miniszterelnök úr, hogy ő lehet nagy financier s kollegája a belügyminiszter lehet nagy matematikus, de a kör négyszögítését nem fogják kitalálni s az olynemű intézkedések mellett, melyeket kilátásba helyeztek, vagy a kecske nem fog jóllakni, vagy a káposzta nem fog megmaradni; az az egész „egyrésről is, másrésről is“ nem egyéb, mint egy a Tisza-korszak idejéből jól ismert, elkopott formula. Legyen meggyőződve, hogy ha csakugyan szabadelvű irányban akarja megoldani az egyházpolitikai kérdéseket, azt a clerus okvetlen a hitelvekbe ütközönek fogja találni és semmi esetre se lesz megelégedve oly intézkedésekkel, melyekkel a másik fél t. i. a protestánsok — mert hiszen ezen két félről van szó — meglehetnének elégedve. Ha szabadelvű megoldást, ha békét akar, akkor legyen elhatározva arra, hogy mondassék ki ismét, mint a régebbi vallásügyi törvények meghozatala alkalmával, hogy a *clerus protestatiója figyelmen kívül hagyatik*, de legyen készen arra is, hogy a lázadókkal a törvény szigorát éreztesse.

Mit várhatunk, midőn az új kormány ily hangulatban indul kitűzött feladata megoldásához?

De talán még inkább jellemzi a helyzetet azon beszéd, melyet az újjévi üdvözlő alkalmával Eötvös Károly tartott. *Eötvös* a legelőbbre haladott pártnak elnöke, melynek ex professo kell lennie szabadelvűnek; Eötvös kálvinista ember, és mégis miket beszélt? Szólt a „felekezeti“ veszedelméről, mintha a mi felekezeteinkről az lehetne mondani, hogy egyik tizenkilenc, másik egy híján húsz; holott tudvalevő, hogy az egész veszedelmet csakis egy felekezet, illetőleg annak papsága idézte föl. Sőt még azt is hozzátette Eötvös, hogy az egész bajt „a kormányok idézték elő.“ No hát tisztelet, becsület! de ezzel a megbukott kormányokat vádolni képtelenség; hibáztak annyiban, hogy csakis aféle félrendszabálylyal léptek föl a Csáki-féle elkeresztelési rendeletben, de hogy ez a rendelet sértett dogmát és lelkiismeretet s azért szükségszerűleg állította csatarendbe a clerust és az egész katolikus felekezetet — mint ezt különösen az Apponyi pártja hangoztatja — ez az igazsággal homlokegyenest ellenkezik. Azt is mondta Eötvös, hogy „más körülmények közt“ az olyan eljárást, melyet most a kath. egyház vezető férfiai követnek, „lázádnak“ szokás nevezni. Hát miért ne lehetne és kellene annak nevezni most is? És miért ne sújtassék épen most azon módon, a mint jelentkezik, midőn se kül-, se belháborúval nincs elfoglalva minden kezünk. De elmondta Eötvös azt is, hogy „bizton számíthatunk az egyház vezető férfiainak kétségtelen hazafiságában.“ Miben nyilatkozik ez a kétségtelen hazafiság? Abban-e, hogy a clerus hazánk függetlenségét a Vatikánnak akarja kiszolgáltatni, hogy nemesak felidézett minden ok nélkül egy vallási hercehurcát, de erőnek erejével fel akarja idézni a fanatizmust, a belbéke feldúlását, hogy ha más kárt nem tehetne is, de egy mindenesetre improductív mozgalommal elvonja az ország vezető embereit és egész közönségét a hasznos és szükséges tevékenységtől? Hagyományosnak mondják a clerus hazafiságát, holott a történelem épen az ellenkezőt bizonyítja, mert végigmenve néhány század történelmén, állandóan ott látjuk szövetségben a

hazának szabadságát és munkaképességét megsemmisíteni akaró osztrák törekvésekkel! Ezt a tényt a történelem lapjairól letörölni nem lehet.

Miért beszélt így Eötvös Károly? Azért, mert szükségének tartotta, hogy diplomataízzon, hogy aranyozza meg a bevett szövegekkel azokat a keserű igazságlabdacsokat, melyeket saját közönségének beadott. Mert, mint már többször volt alkalmam e megdöbbentő tényre fordítani a figyelmet, úgy állunk, hogy a függetlenségi párt sorai közé is rést talált a jezsuitizmus s egy lap már is említi, hogy még így is forrongást és szakadást hozott ismét felszínre Eötvös Károly újévi nyilatkozata.

Mit várhatunk az ily kormánytól; mit várhatunk az oly országgyűléstől, a melynek a szabadságtörekvésben legszélsőbb pártját is aként tartja szükségesnek kezelni az, a kinek az hivatásszerű feladata s a ki tudja jól kikkel van dolga? Bízhatunk-e abban, hogy majd elvégzi a mi dolgunkat a szabadelvű kormány; elvégzik a szabadelvű katolikusok s mi láblógázva nézhetjük az egész actiót? Imádkozzunk, hogy a szónyegen levő egyházpolitikai kérdésekben ez idő szerint semmi pozitív intézkedés ne történjék, hogy cipelőjének el tovább is úgy, mint már cipelődik például a a vallásszabadság, a polgári házasság, az alapok és alapítványok kérdése évek, sőt évtizedek óta; mert annyi bizonyos, hogy a mily hangulatban vannak a tényező körök, a tényleges intézkedések abból fognak állani, hogy mi protestánsok ki leszünk forgatva abból, a mi eddig védelmünkre szolgált. Az 1868-iki törvény helyébe aequivalens gyanánt találták ki számunkra a kötelező polgári házasságot és polgári anyakönyvet. Nekünk az nem kárpótlás; ám hozzák be, ám hozzuk be „az állam szükségleteinek szempontjából és saját céljaira,“ mint Wekerle mondá: de mi meg saját szempontunkból és saját céljainkra ragaszkodjunk saját még fenálló törvényes jogainkhoz és tétlenül gyámoltalanul ne tűrjük kifosztatásunkat. Annál kevésbé, mert meg lehetünk teljesen nyugodva és győződve a felől, hogy magának a hazának se tehetünk semmivel nagyobb szolgálatot, mint azzal, hogy fentartjuk benne a protestantizmust s hathatósan ellentállunk annak a soha nem nyugvó megsemmisítési törekvésnek, melynek legújabb phasisa a fellázított nagy clericalis mozgalom.

Mocsáry Lajos.

Mit olvassunk?

E kérdést intézi hozzánk e lapok nt. Szerkesztője, s hangsúlyozva azt, hogy a magyar ember szeret politizálni, politikai lapokat olvasni: lapjainkat vizsgálat alá veszi s azon eredményre jut, hogy ezek közül alig egy-kettő védelmezi az ultramontanizmus által megtámadott állami és protestáns érdeket, politikai lapjaink legnagyobb része pedig szócsöve a merev pártpolitikának és az ultramontanizmusnak.

Magamévá teszem a Szerkesztő úr nézetét s miután — mert politika nélkül nem élhetünk — olvasnunk kell, megkísértem feleletet adni a kérdésre: mit olvassunk?

Hogy az ultramontanizmusnak a nemzet törvényhozási önállósága s ezzel együtt ellenünk — protestánsok ellen — megindított támadását sikerrel visszaverjük, földolog minden erőnket összegyűjteni: a tudomány, a szellem, a meggyőződés, a hazafias és vallásos lelkesültség által adott összes erőt! De ezeket nem fogjuk meríteni egyik politikai lapból sem: tehát mit olvassunk?

Először is olvassuk, de tanuljuk is meg egyházunk és hazánk történelmét. Ebből látni fogjuk, hogy mindig együtt érte csapás, s fenyegette veszély a magyar protestantizmust s Magyarország alkotmányát; a Kollonitsok, a Szelepcsényiek korszaka összeesik a Kobbok és Karaffakéival; s ha tovább haladunk olvasásunkban, eljutunk egy szintén igen szomorú korszakhoz, melyben a nemzet élettelenül feküdt a pallos-dictator (Haynau) lábai előtt. S ime a temetői halálesendben, a halotti prédán osztozkodni azonnal megjelent a Scitovszky, Kunst és Haas-féle hazafiak által importált jezsuiták fekete serege. Olvassunk tovább! E fekete sereg Pozsonyban szószékből hirdeti — épenúgy, mint ma Schlauch, ki létjogosultságunkat is tagadja — hogy a kálvinisták és lutheránusok napjai Magyarországon megszámálva!

Azonban az elbizakodott jóslatot, bár szívesen óhajtotta volna teljesülni, nem viszhangozá a szomorú hírű Bach miniszter, midőn mondá: „az osztrák örökös tartományokban a protestantizmus nem veszélyes (t. i. az ő absolutisticus terveire), mi egész nyugodtan bízhatjuk a püspökökre, hogy koporsóba tegyék; másként áll a dolog Magyarországon; itt a protestantizmus hatalom, az ország földébe mélyen gyökerezett élőfa, mely egy csapással le nem dönthető!“

És intézték ellenünk a csapásokat, de az előfát nemcsak ledönteni nem voltak képesek, sőt a protestáns egyház-alkotmány megsemmisítésének kísérletében lelte sirját az absolutizmus, s a midőn a verpad által teremtett tabula rasán a concordatummal nyert husos fazekakért a szuronyal szövetkezett pásztorbot fel akarta emelni a reactio épületét, e szándék hajótörést szenvedett a protestánsok hazafias és vallásos buzgalmán. S ha hazánk történelmének e szomorúan dicső részét olvassuk, megmutatja magok fényében protestáns nagyjainkat, a Vayakat, Zsedényiket, a gályarabok szellemi utódait; de megmutatja azt is, hogy hazánknak más felekezethez tartozó mindazon polgárai, kik hazájokat szerették, nagy küzdelmünkben velünk tartottak, s a történelemből azon tanúságot meríthetjük, hogy ma is oldalunkon fogjuk találni mindazokat, kik a hazát nem Rómában, de itthon keresik.

Mit olvassunk? Olvassuk a világtörténelmet: meg van itt írva örök igazságként, hogy az absolutizmus és ultramontanizmus iker testvérek, halálos ellenei minden emberi szabadságnak és haladásnak, s „az államnak az ultramontanizmussal kibékülni nem lehet, mert a modern állami rendet senki sem képes összeegyeztetni a középkori felfogással, melynek legelőkelőbb képviselőjeként Aquinói Tamást ajánlá a pápa (XIII Leó), „mint az összes tudományok nagymesterét“; ugyancsak a világtörténelem lapjai örökítik meg egy hazáját jól ismerő, s igazán szerető olasz hazafi sorait, miket az ultramontanizmus fanaticus embereiről írt: „ki kell bontakoznunk a piszokból, melyben a papoknak nevezett impostorok csöcseléke által tartatunk századok óta“ (Marczali „Legújabb kor története 793 lap. Garibaldi Kossuthoz.)

Olvassuk továbbá egyházi folyóiratainkat, lapjainkat. Ott van Protestáns Irodalmi Társulatunk igazán nagy és maradandó becsü — a tagsági díjat nagyon megérő — kiadványaival; de ha végig nézzük a társulat tagjainak névsorát, azt látjuk, hogy a mig lelkeszeink, sőt szegény egyházaink is a társulat tagjai lettek: oly kevés számmal találjuk ott protestáns világi urainkat, hogy ez valóban szégyenelni való; pedig nincsen oly ember közöttünk, kire nézve felesleges lenne tudni azt, a mit a társulat közleményeiből tanulhat. Ha összes egyházmegyéink gondnokait, s világi

tisztviselőit, egyházaink főgondnokainak nevét a Protestáns Irodalmi Társulat névsorában óhajtjuk — és kívánjuk is látni — a követelés igen szerény fokán állunk meg.

Ne legyen ne csak szerény lelkeszi lak, de egyetlen előkelőbb protestáns ház sem, hol egyházi lapjaink valamelyikét fel ne találhassuk, hiszen ezek olvasása nélkül egyházi ügyeink hű képét alig ismerhetjük.

Ha minden politikai lapot olvasó protestáns ember ismeri hazája történetét; ha a világtörténelmi események okait s következményeit alaposan vizsgálja; ha egyházi folyóirataink, s lapjainkból híven látja maga előtt egyházunk múltját, jelenét, s a támadást, melyet örökös elleneink reánk zúdítottak: akkor bátran veheti kezébe akármelyik politikai lapot, nem annak felfogása és előadása, de saját önálló gondolkodása alapján fog alkotni magának a helyzetről helyes fogalmat, s fűjják bár némely lapjaink az ultramontanizmus középkori büszhödt levegőjét, sorainkból senkit meg nem szédítenek! sőt a nagy közönség az ily lapoktól undorral fog elfordulni, mert meggyőződésévé lesz, hogy egy politikai lap, ha a lehangzatosabb szavakat írta is zászlajára, mihelyest az ultramontanizmus szövetségese, mihelyest annak érdekében ír, mihelyest a protestantizmust bántja: ugyanakkor ellenségévé lett a nemzet önállóságának s haladásának.

Hiszem és vallom, hogy „él nemzetem istene“ s örködni fog hazánk és felekezetünk felett.

Ujfalussy Béla,

a f.-szabolcsi egyh. tanácsbírája.

ISKOLAI ÜGY.

A leány gimnázium és nőnevelés kérdéséhez.

— *Felelet Mátrahegyi cikkére** —

Arról a sokszor emlegetett leány-gymnasiumról már három cikk jelent meg e becses Lapokban. Kettő ellene, egy mellette. Nekem, ki elsőnek voltam szerencsés hozzászólni e kérdéshez, rendkívül jól esik az, hogy egy kiváló leány-nevelő, *Tóth Pál* úr, az én álláspontomra helyezkedik. De másfelől csodálkozom, hogy neki, a nagy tapasztalatú férfiúnak, egy szava sincs Mátrahegyihez; pedig úgy gondolkoztam, hogy Mátrahegyinek, a ki cikket *eszméltetől* írta, — ilyen kaliberű tehetség, mint a minő *Tóth Pál* úr, — fog megfelelni. Az én szerény cikkemnek más célja nem is lett volna, mint kiindulási pontot nyújtani egy nagyobb szabásúnak remélt vitához, a melytől én tisztelettel félrehúzódtam volna. De miután ebben csalódtam s M. mindeddig megcáfolatlanul áll: szívesen ragaszkodom azon jogomhoz, hogy a cikkemre írott eszméltetésre néhány megjegyzést tehessenek.

Nagy tévedése M.-nek, hogy ő az emancipatiót a civilizáció szükségképeni, elmaradhatlan vívmányának tekintti, mint a melyet az egyenlőség nagy gondolatának minden téren való érvényesülése fog megteremteni. S azt állítja, hogy a férfi és férfi közötti válaszfalak ledöntése után most a két nem közötti egyenlőség megteremtésén van a sor. Holott a dolog teljességgel nem így van. Mert az emancipatio kérdését egy fonák társadalmi helyzet szülte, az, hogy a nők bizonyos okok miatt, — minő a férfiaknak házasságtól való idegenkedése, — nem

találhatják meg az évezredek óta gyakorolt hivatásokat. S csodálatos, hogy míg a két nem közötti harmónia szerencsésebb volt, az emancipatio kérdése sohasem bolygatta az emberiséget. Pedig a történetben a nagy eszmék fel-fel bukkanása gyakran ismétlődik és a férfi és férfi közötti egyenlőtlenség és időktől érzett terhe az emberiségnek, melynek lerombolása a történetek folyamán megújuló küzdelmekre adott alkalmat.

S ez természetes is, mert a ker. elvek épen az egyenlőség alapján rendezték a két nem közötti viszonyt. Keleten igen nagy szükség lenne az egyenlőség elvére, mert ott a nő rabszolgája férjének; a Korán élvezeti cikkek tartja; a chinai férj neje szülése után *lefekszik* és fogadja a gratulációkat a szerencsés szüléshez, míg a gyermekét elszült nő dolgozni megy. A ker. államokban a férj mindig magával vitte nejét a tisztelet és tekintély azon lépcsőjére, melyre ő magát felküzdötte; megosztotta vele örömeiben, bánatában, mert hűséges segítőtársul vette magához; és ha forradalmak ismétlődtek a kasztok által teremtett egyenlőtlenség eloszlatására: ezeket a férfi nemcsak magáért, hanem nejeért is vívta, a kinek helyzete az övével javult vagy sülyedt. Hogy kizárta egyes foglalkozási körökből s megtartotta magának a küzdelmet a harctéren, vagy az iskola padjaiban a tudományért, az kiváló bölcs felismerése azon hátrányoknak, a melyek előállának akkor, ha a gyengébb fisci-cumu nőnem az ő vérléjtésének megfelelő munkakörben szerepeire s a munka felosztás elve, ez a legújabb idők találmánya, mely a hajlamnak megfelelő munkakör keresését sürgeti, a két nem között már az ősidőktől fogva ismeretes. Hogy ez mennyire igaz, mutatja Amerika példája, a hol az emancipatio kitette a nőt az élet ravasz küzdelmeinek. Egy udvariattal Jankee szerint az amerikai emancipált nőknek „nincs csontjuk, nincs izmuk, nincs életnedvük, — csak idegeik vannak. Hál' istennek! kiált fel! száz év múlva egyetlen utódjuk sincsen.“

Másik tévedése M.-nek azon sok előny, a melyet az emancipatiótól remél. A teljes nő-emancipatio, a társadalom legelső alapját, a családi életet támadná meg. Példa erre valamennyi emancipatioval bíró állam. A lángeszű Buckle egy alkalommal úgy nyilatkozott, hogy a nők eszményi élete vontatja el a férfiakat az élet kizáró gyakorlatiasságától és önösségtől. S ma általában tapasztalható, hogy a nagyfokú practicus életre nevelt angol nők rendkívül sokat ártanak a puritán erkölcsiségéről ismert Angolországban. A gyárakban és más helyeken foglalkoztatott angol nők igen rossz hírűek. Oroszországban jelenleg mintegy 700 nő hallgatja az egyetemet, a kik fiú collegáikkal együtt élnek és politizálnak a kávéházakban. Ezek, mint Lichtenberg, a kiváló nőismerő megjegyzi, leginkább jó családból való leányok, de ezeknél kétesebb hírű nők sehol a világon nincsenek, mert mielőtt tanulmányaikat befejeznék, a garda-tisztek, vagy holmi kopasz fejű tőkepénzesek karjaiba dőlnek. Ha hát M. abból a szempontból is sürgeti az emancipatiót, hogy a családi élet nyerne eszményiségében és ha ma a kiélvezett fiúk igen sokszor csalódásnál egyebet nem nyújtanak: láthatja, hogy ily esetben a csalódás kettős. A családi élet erőssége alapja a társadalomnak. Nem tudom hát megérteni azt sem, hogy a tudomány révén nyert szolgálat kárpótolná-e a társadalmat azon sok előnyökért, a melyeket az emancipatio által elveszítene. Az emancipált nő minden lehet, csak gyermekeinek nevelője nem; mindent tudhat, csak gyermekeit nevelni nem. Aut, aut. Két úrnak szolgálni lehetetlen.

Félreértése különben az emancipationnak azt gondolni, hogy az valami olyan fenyőféle, mely lent a síkon, fönt a hegyen; tehát mindenütt egyformán diszlik és hogy

* Előbb nem közölhattuk.

Szerk.

valami nagy lökést adna a tudományosságnak. Először is legteljesebben keresztül van víve Amerikában, nem azért pedig, mintha ennél míveltebb terrenum nem is léteznék, a hol emancipatio nélkül is halad a civilisatio; hanem mert ott sajátos viszonyok vannak. Másodszor, dacára Amerika emancipatiojának: a tudományos irodalom mégis ott is a férfiak kezében van. Tagadhatlan, hogy vannak egyes kiváló költőnők, mint a minők voltak *Greenvelt Grace*, *Osgood* asszony, a minők emancipatio nélkül is vannak mindenütt; de a tudományosságban valami újabb fordulatot a nők beavatkozása folytán nem lehet tapasztalni; a minek oka, mert a nő vérmérsékleténél, hajlamainál fogva lehet nagy a szépirodalomban, a hol lelke legjobban nyilatkozhatik, de hát ez nő-gimnáziumok nélkül is megtörténhetik: a tudományosságban ellenben ő csak az *elfogadó* és nem a *kutató* szerepére van kárhóztatva; az emberiséget pedig leginkább a kutatás viszi előre.

Itt lesz helye egy megjegyzésnek. Én ugyanis első cikkemben is a fentieket hangoztattam; de M. abból azt sütötte ki, mintha én a nők a férfiúval egyenlő szellemi képességét vontam volna kétségbe s utána teszi, hogy tudományos készütségű ember ezt még nem tette. Patakon a „moralban is tanítják.“ stb.

Sajátságos ez a M. úr! A tudományos készütség nevében ostromol engemet s nem vesz tudomást egy tudományról, mely már is meghódította a közönséget, az anthropológiáról, a mely az agyvelő súlyából következett a szellemi tehetségekre s azt állítja, hogy ha Volta, Goethe, Shakespeare súlyosabb agyvelővel bírtak, mint más halandók: kell abban valaminek lenni, ha számtalan mérések a nők agyvelő súlyát 200 grmmal kisebbnek találták a férfiakénál. Nos! ha azt állítottam volna is, a mit M. nekem tulajdonít, a mit nem állíthattam, mert én a nőket; dacára az anthropologia felfedezéseinek, egyenlő szellemmel megáldottaknak tartom a férfiakkal, csak vérmérsékletöket, mely sokszor irányt szab a szellemi működésnek, itélem másnak, — kinek van oka a másikat levégőből-beszéléssel vádolni? A felsoroltak után én még most se hiszem, hogy a nő-gimnáziumot az emancipatoria való rávezetésül állítanak föl; mert az figyelmen kívül hagyása lenne az az által teremtett visszás helyzetnek. Ma a fiuk között is valóságos harc támad a kenyérért; ez által a harc kitörne a két nem között; és ha ma sok a diplomás, de céltalanul futkosó, e miatt reményét vesztett kétes férfi-existencia; ezután növekednék a nők táborával, Nem követelne-e az ilyen leányokból a prostutio áldozatokat? Lehet, hogy ez a nő-gimnázium aféle párisi szabású lenne! Franciaországban nevezetesen a nőnevelés nagy részben a zárdák kezében volt s az itt nevelt nők bigott catholicismusokkal gátjai voltak a világosság terjedésének, a mi természetes is, mert a nők mint családanyák valósággal szabályozzák a társadalmat. Franciaországban tehát az ultramontanismus ellensúlyozására politikus, de okos szempontból alakultak. Ha a mi nő-gimnáziumunknak is az a célja, hogy diplomás proletárok nevelése nélkül ellensúlyozza a félszeg zárdai nevelést, mely sokszor bigottériával és hazafiatlansággal kacérkodik, ahoz csak gratulálnánk. Ne vádoljon hát minket M. rövidlátással és ne is állítsa az emancipatiót egy vonalba a jobbágyság felszabadításának nagy gondolatával; mert ezt a nagy eszmét azok ellenezték, a kik a régi állapotból hasznat húztak; itt pedig az M. által felsorolt előnyökkel nem hogy vesztené, de nyerne az emberiség; ha nem lenne előttünk egy pár gyakorlati példa, a melyből az emancipatio előnyei és hátrányai mérlegelhetők.

Az emancipatio tüze ég; mert a nők helyzete sokszor kétségbeesztő; de a megjavításnak csak két okos

módja van: I. reformálni a nőnevelést, de conservatív alapon. II. reformálni a fiúnevelést. Ma a fiú a házasságtól négyes fogatot vár, a nő szintén. Hogy a boldogság négyes fogaton alapul-e, azt nem ér rá fejtegetni semmiféle iskolá, mely pedig tanít kosmographiát, matematikát, phisikát stb.

A felserdült leány egész élete nem egyéb, mint előkészület egy jó parthiera, a mely után a férj pénzén folytatja azt, a mit a mama adósságain elkezdett. A fiú az ily igényű nőtől irtózik, ha „drága neve nincs a telekkönyvben.“

Párisban most arra kell törvényjavaslatot hozni, hogy megbírságot adják az olyan férjeket, a kiknek kedveseik vannak! Ugyebár jellemző arra, hogy a kor divatja szerint a szegény nők csak kedveseknek jók! Sentimentalismus, hypokritaság a jelszó; pénz a kor istene, divat az áldozat tüze. Ezt kell megölni, ezt kioltani s meglátja M. hogy az emancipatio tüze csak bolygó fény, mely kísért, de nem éget.

Péter Mihály.

A középiskolai tanárok mozgalma.

Lapunk legközelebbi számában említettük, az hogy „Országos Középiskolai Tanáregyesület“ budapesti választmánya több ülésében foglalkozott a vidéki tanártestületek panaszaival s a választmány ellen emelt vádakkal. Az egyesület választmánya a tagokhoz intézett körlevélben felelt az erős támadásokra. Fájdalmas megütközéssel vette tudomásul — úgymond, — hogy néhány tanáregyesület az egyesületből való kilépését jelentette be s egyidejűleg néhány kör feloszlását mondatta ki. Méltánytalannak tartja ez eljárást, mert a tanárok elmarasztalólag ítélték, mielőtt a választmányt meghallgatták volna. Határozottan s nyugodt lelkiismerettel utasítja vissza a vádakat s kijelenti, hogy a kik ezeket hangoztatják, a tanáregyesület ellen való demonstrálással nyilván a törvényjavaslat ellen akarnak demonstrálni s a tanáregyesület felrobbantásának kísérletével a közfigyelmet a tanárok sérelmére fordítani. A brassóiakkal szemben felemlíti a választmány, hogy épen ő hangoztatta, hogy a tanároknak rangosztályokba való sorozása ellenkezik a tanári munka természetével, s a tanári működés szükséges feltételeivel; felemlíti, hogy a rangosztály kívánása évekket ezelőtt épen a vidékről indult ki. Kijelenti a választmány, hogy a tanári kar nevében a kérvényt elkészítette s azt a legünnepelesebb formában benyújtotta a képviselőházhoz, miniszterhez, képviselőkhöz sat. Állítja, hogy bizonyos kedvezményt sikerült kivívnia, mert a törvényjavaslaton sokat változtattak. Eltörölték a IX. és VIII. rangosztály alsóbb fizetési fokozatait, fenn tartották az ötéves pótlékot s a vidéki tanárok egy részét beletették a VIII. rangosztályba s a fővárosiak egy részét pedig a IX.-be. A javítás, mit a választmány kieszközölt, körülbelől 43000 frtra tehető. Visszautasítja a választmány azt a vádat is, hogy a vall. és közoktatási miniszter új kinevezése alkalmával tisztelegvén, servilis magatartást tanusított. Végül igéri, hogy most is minden lehetőt megtesz a helyzet javítása végett, de azt kéri a tagoktól, hogy az egyesület érdekében a júliusi nagygyűlésig halasszák el ítéleteiket.

Lehet, hogy az a körlevél is befolyással volt a folyó hó 8-dikán *Budapesten országos gyűlésre összesereglett tanárookra*, mert felszólalásaikban és határozataikban már teljes higgadság nyilvánult. Mintegy 40 tanintézet képviselői jelentek meg ezen a gyűlésen. Elnökül Rombauer brassói igazgatót választották, a ki röviden kifejtve a törvényjavaslat sérelmes voltát, indítványozta, hogy mivel az ügy már a döntő forum előtt van, memorandummal

járuljanak az országgyűlés elé s fogadják el a dr *Kuthy* által felolvasandó következő határozati javaslatot:

„Az állami és királyi középiskolák tanárainak küldötteiből 1893. évi január hó 8-ikán Budapesten alakult kongresszus egyhangúlag kimondja, hogy amaz elvi állásponton, a melyre az orsz. középiskolai tanáregyesület husvéti nagygyűlése helyezkedett, ma is megmarad s a tanárok részére, értelmi munkájukhoz, valamint társadalmi állásukhoz méltó javadalmazást kér s erre nézve az említett nagygyűlésen elfogadott és az országgyűléshez juttatott módokat ma is fönttartja. A rangosztályokba való beosztást a tanügyre és a tanári testületekben szükséges egyetértő szellemre nézve károsnak és sérelmesnek tartja. Ha azonban a kormány és az országgyűlés kizárólag a magyar középiskola érdekében abbéli óhajátunkat a tisztviselők, altsztek és szolgák javadalmazásának szabályozásáról szerkesztett törvényjavaslat elvével megegyezhetőnek nem találja, az esetben kijelentjük, hogy a fővárosi és vidéki igazgatók és tanárok, annál inkább a vidéki tanárok között rangosztály különbség föllállítását a vidéki tanférfiak érdekeire nézve sérelmesnek és igazságtalannak tartjuk és kérjük, hogy a pénzügyi bizottság részéről megállapított s kiváltképen a vidéki tanárokat sújtó rangosztályokba való beosztás sérelmének orvoslásával megváltoztattassék. Egyúttal a magyar középiskola érdekében ama kívánságunknak adunk kifejezést, hogy a helyettes tanárok alkalmaztatásuk alkalmával esküt tegyenek és három évi működésük után rendes tanárokká kineveztessenek. A testi nevelés fontossága elődázhatatlanná teszi, hogy a torna-tanárok javadalmazása is ama fokra emeltessék, a hova őket működési körük emeli.“

A határozati javaslatot, valamint az elnöknek azon indítványát, hogy a mai gyűlés lefolyásáról a minisztert egy küldöttség értesítse s a memorandumnak a képviselőházhoz való beterjesztésére Falk Miksa kéressék fel, a gyűlés egyhangúlag elfogadta. Kíváncsian várjuk: vajjon lesz-e valami számbavehetőbb eredménye a tanárok jogos kérésének.

TÁRCZA.

Kazinezy Ferencznek néhány kiadatlan levele.

(Folytatás.)

IV.

Fő Tisztelendő Superintendens Úr!
különös tiszteletemet érdemlő Uram!

A Fels. Helytartó királyi Tanátsnak Mtsgos Gróf Török Lajos urhoz a' Miskóltzi közös oskoláknak mi képen lejendő fel-állítása eránt költt Rendelését azon alá-
zatos kéréssel kívántam közleni, hogy mivel az említett Helytartó Tanács pro tempore tsak egy, és nem két, Nationális oskolának fel-állítását parantsolja, engemet a' felől, hogy ezt melly helyyenn gondolja a' Miskóltzi Re-
formata felekezet leg-alkalmasabbnak építenni, addig is mig Juliusban Miskóltzra mehetek, tudósítani méltóztas-
son, hogy ehhez képest levél által a' Diós Győri Officio-
latussal traktálhassak.

En részemről azt tartanám, hogy minthogy ezen fels. Rendelés a' harmadik Oskola fel-állítása eránt vetett reménységet nem amputálja, hanem tsak az idők' álla-
potjokhoz képest, most tsak egyikét resolválja, ezt mi

a' Reform Templomhoz közel lévő vidéken kívánhat-
nánk; továbbra hagyván azt, a' mellynek a' Diós-Győri
vidéken kell építenni. — Ajánlom magamat tapasztalt
kegyességeibe az Urnak, s maradok változhatatlan hű-
séggel s tisztelettel

Fő Tiszt. Superintendens Urnak

Kassán 11. Jun. 788.

alázatos szolgája
Kazinezy Ferentz.

P. S. En negyednap alatt Szepes Vgyébe indulok;
de az nem lehet akadályul hogy végyem a' választ, mert
utánnam fog küldődni innen.

A levélhez csatolt melléklet a következő:

787.

16856.

273.

1335.

Dem Königl. Herrn Ober Schulen und Studien
Director des Kaschauer Districts.

Man hat unter einem dem Pester k. Kameral-admini-
stratorat mitgegeben, das im Orte Miskóltz in Hinsicht
der dasiegen lokal Umstände ausser der schon bestehen-
den Haupt-Schule zur Zeit nur noch auf eine andere
Haupt-schule von 3. Classen in dem bequemsten Zutritts-
orte angetragen, und bey Dotirung der Lehrer, welche
hernach in beyden Hauptschulen vermischter Religion
seyn müssten, die unterm 3. April d. J. No. 13963/1082
dem H. Ober St. Direktor gegebene Weisung beobachtet.

Übrigens aber der diessfällige Riss, samt Bau-Über-
schlägen — nach der bestehenden Vorschrift entworfen,
und die ab Seite der — Herrschaft ausser der von den
Gemeinden bey der Religion gemeinschaftlich zu leitenden
Beträgen, erforderliche Beisichte, welche theils im baaren
Gelde, theils in Naturalien nach Gutbefinden des gedach-
ten k. Administratorats verabreicht werden kann, in dem
zu verfassenden Schulvertrage bestimmt ausgesetzt. und
dieser Vertrag dem H. Ober St. Direktor zugestellt werde.

Welch getroffene Verfügungen dem H. Ober St.
Direktor zur gehörigen Wissenschaft, und Richtschnur
hindurch bedeutet werden.

Gegeben von der K. U. Statthalterey Ofen d. 24.
April 1788.

L. g. *Zichy*

Kaschau d. 30 ten May 1788.

vidit *Martinus Heinzely.*

Legalul, jobb felől a lap szélén: dem K. Ung. Nation.
Inspector.

A levél mellékletével együtt külön borítékba volt
zárva. A borítékon: Reverendissimo Domino Samueli
Szalay Ecclesiarum Helveticae Confessionis Evangelica-
rum Cis Tibiscani Districtus Superintendenti. Domino
peculiariter Colendissimo. Miskóltz. Ex offo, in re scola-
rum nationalium. A boríték zárlatán ép piros pecsét van.

V.

Fő Tisztelendő Superintendens Ur,
különös tiszteletemet érdemlő Drága Uram!

Az ide rekesztett fels. Parancsolat viiágosabban mu-
tatja mennyire parantsolja ő Felsége hogy a' Normának
a' Reformatusok oskoláira lejendő kiterjesztésében mind
én, mind felettem és rajtam kívül maga a' Mtsgos Fő
Director Ur[am]* is, egész igyekezettel iparkodjunk.

Hogy ezen Fels. Rendelés annál hamarabb érje el
a' várt véget, én azokon az Oskolákon kezdem ezt a'
Normalisatiót, a' mellyek a' Mixturát. Catholicus Lako-
soknak nem létek miatt, el nem fogadhatják és a' mel-

* A szögletes záró jelek közt levő betűk ki vannak húzva.

lyek effective fenn állanak; úgy hogy még a bé-következendő Oskolái új esztendőig, az az Septber havának első napjáig egynehány Reformata Nationalis oskolát mutathassunk.

Illyennek állítom

1.) Borsodban: Kereszttest, Nagy-Mihályt, Csátot, Gelejt, Vámost, Kazintzot, Szent-Pétert és Aszalót, Noszvajt, Cserépet.

2.) Abaújban: Szikszót, Vadászt.

3.) Zemplényben: Hernád-Németit, Megyaszót, Lúztot.

4.) Hevesben: Átányt, 's más egyéb Reformatus Lakosok által is bé-ültt helyeket.

Ezen igyekezetemet Tekintetes Consiliarius 's Ord. Vlszpany Ragályi József Urnak mai napon útnak indított Levelemben bé-jelentettem, és ezen végre bizonyos tudósítást kértem-ki, melly ezen dologban Utmutatóm légyen. Ugyan is tudván azt, hogy némelly helye Borsod vármegyének olly 'síros fizetést ad egy Oskola-Mesternek, a' mellyből két sokkal nagyobb hasznót hajtó Individuum is el-tartathatik, úgy gondolkozom, hogy a' gyermekek számokhoz 's szükségekhez alkalmaztatván a Tanítók számát, az eddig egynek adott fizetést az újakk adrepartíálom.

A' Posta nem engedi, hogy most bővebben írjak, mellyet el-hánytt írásom eléggé mutat. Nem tsinállok semmit az Urnak Fő Tiszt. Superintendens Urnak híre s jóvá hagyása nélkül, 's e'szerint most egész bátorsággal végzem Leveletem, 's magamat kegyességeibe ajánlván maradok.

Fő Tiszt. Superintendens Urk.

Kassán 11. Jún.

1788

alázatos szolgája

Kazinczy Fer.

A levélhez csatolt melléklet a következő:

15199.

1250.

Dem Königl. H. Ober Studien Direktor.

Es wird in Verfolg der unteren 4 ten 8br. 785 No 28427. erlassenen Circular-Verordnung dem H. Ober Studien Direktor neuerdings aufgetragen, — auf die Ausbreitung der vorgeschriebenen Lehrart bey den Reformirten Nation-Schulen sowohl selbst, als auch mittelst der k. Nat. Schulen Inspektoren wirksamst zu dringen die Aufsicht darüber zu führen, und jährliche Berichte, gleichwie von den andern Nation-Schulen hieher einzusenden. — Gegeben von der K. Ung. Statthalterey Ofen den 17 ten April 788. L. g. Zichy.

A levél mellékletével együtt külön borítékba volt zárva. A borítékon: Reverendissimo Domino Samueli Szalay Ecclesiarum Helveticae Confessionis Evangelibarum Cis Tibiscani Distriktus Superintendenti. Domino peculiariter colendissimo. Miskóltz, ex offo in re scholar. Nationalium. A boríték zárlatán ép piros pecsét van.

Közli: Zsoldos Benő.

Bagoly-huhogások.

(Franciskánus szentenciák).

Kiknek kell a polgári párosodás? Kell a hitetleneknek, az istentagadóknak, a féktelen erkölcsűeknek, a kicsapongóknak, a szabadkőműveseknek, az erkölcs ellenégeinek, a bűn barátainak és kell a *prot. felekezetnek*. Ne vegyék ezt protestáns olvasóink se gúnynak, se gyűlöletből folyó hazugságnak, se nagyításnak, mert a polgári házasság a *prot. felekezetnek* kell, nagyon is kell.

A protestánsok oly könnyen kötik össze és oldozák szét a házassokat, mint a pásztor-ember a riska tenet a jászollal. (?)

VIII. Henrik, a mint protestáns lett, nyomban elkergette feleségét és fogott magának *prot. pásztor*t, ki Boleyn Annával összeboronálta, ilyet pedig talált száz számra.

Ha egy kath. házaspár újabb örömök után vágyódván, szét akar menni, követik VIII. Henrik példáját: protestánsokká lesznek s akkor aztán szabad a világ. Akár minden héten újra házasodhatnak.

Ha Magyarországon a házassági kötelék laza, ez csak a *prot. házasságokra* áll, mert a kath. házasságok szilárdak erősek, és felbonthatatlanok.

A bajt nem polgári házassággal kell ám orvosolni, mint Apponyi gróf mondja, mert a polgári házasság a mi szilárd házasságunkat is meglazítja, hanem igtassák törvénybe azt, hogy a házasság a protestánsoknál és minden egyéb felekezeteknél épp oly fölbonthatatlan, mint a katolikusoknál.

Ámde a protestánsoknak éppen a lazaság kell, ezt féltik, ezt nem akarják megszüntetni, mert hisz zsinatjuk kimondta, hogy pártolják a polgári házasságot, ha az a házasság felbonthatóságát kimondja.

Jó protestáns magyar nép, ki kebledben híven őrzöd a hit kincseit, ki erősen ragaszkodik őseid erkölcséhez, sajnálunk téged pásztoraid miatt. Vagy el kell fogadnod a polgári házasságot, a lovak, borjúk, szamarak házasságát, vagy pedig összeütközésbe jössz pásztoraiddal.

Fölhívásunk szerint az egész országban nagy mozgalom indult meg, gyűjtik az aláírásokat s így fogják kényszeríteni a képviselőket, hogy a polgári házasság ellen lépjenek fel.

Azért tehát lelkes magyar nép ostromold meg képviselődet, ki a te zsebedből él. Ő a te szolgád, engedelmeskednie kell!

Az egész ország megmozdult, hogy a polgári házassággal szembe szálljon. Tanácsunkat megfogadták s javában folynak a kérvények aláírásai, melyekben minden község, falu, pusztaság stb. felszólítja képviselőjét, hogy a polgári házassággal szemben foglaljon állást.

Zala-Apáti az első község, a honnan értesítettek bennünket, hogy az aláírt íveket már elküldötték képviselőjüknek, *Nedecky Jenőnek*. Az aláírók száma 231.

Jöjjön ezután a többi, jöjjön mindenki, jöjjön az egész ország, valláskülönbség nélkül.

Isten szent nevében előre.

Ha a nép első gyermekét, kit születésénél legnagyobb örömmel üdvözölt, Istenfélelemben nevelve, papi pályára szánja s az Ur szolgálatába bocsátja; ha előhisi marhája első gyümölcsét Isten áldásának biztosításaképpen jótékony célra áldozza: jól teszi, mert érte jutalmát el nem vesztheti.

Dicső célt tűzött maga elé Ambrus József, kisoroszi plebános, midőn elhatározta, hogy az 1848 és 49-iki szabadságharcban részt vett kath. papok emlékét a feledéstől megmenti. Hatalmasan felelt egyszersmind e tényével a protestantizmus amaz eljárására, mely a katolicizmust

ügy szereti festeni, mint a magyarság ellenségét. Ambros e könyvében láncokat és börtönöket szólaltat meg, melyek a kath. papság dicsőségéről szólnak. Megszólaltatja azokat az *elfolyatott* vércseppeket, melyeket a haza oltárán áldoztak fel.

A karácsonyi ünnepek alkalmából a következő jó könyveket kiválóan ajánljuk:

1. Katholikus őrtűzek.
2. Keresztre feszített irgalmasság.
3. Rózsabimbók szűz Mária virágos kertjéből.
4. Hét hábvágás, meg egy jókívánság. st.

Magyar Néplap. 48. sz.

Eötvös Károly szövege azt, hogy miért járt Szapáry a miatt Bécsbe, a mit az ország szék- és fővárosában kellett volna elvégeznie; citálta volna le a királyt Budapestre, hogy itthon intézze el a válságot.

Lám, lám! maholnap már oda jutnak a királyok, hogy a képviselő urak engedelme nélkül nem lesz szabad helyökből kimozdulniok. Hát tudja meg a képviselő úr, hogy a miniszter azért ment föl Bécsbe, mert Bécs közelebb van neki, mint Turin.

Vannak köztünk bőrükben soha meg nem főrő hazafiak, kik minden állatok fölött utálják a kétfejű sast, mégis a magyar nemzetet kétfejű sassá szeretnék tenni, melynek egyik feje itthon, a másik pedig Turinban van.

Alig, hogy a függetlenségi Eötvös Károlyt megtették fejüknek, mindjárt el is határozta, hogy elvándorol Kossuth Lajoshoz Turinba, bizonyosan nem tarokozni, hanem országos ügyeket megbeszélni. Fogja magát orránál a képviselő úr s a helyett, hogy Olaszországba zarándokol, citálja haza a „kormányzó urat”, kinek senki se állotta útját, hogy az összebékült törvényes királylyal és nemzettel szép egyetértésben a haza javára közremunkáljon.

Magyar Néplap. 50. sz.

KÖNYVISMERTETÉS.

Lélektan és Logika.

Középiskolai használatra írta Dr. Sárffy Aladár. Budapest, 1892.
(Folytatás.)

Ezek után áttérhetünk a mű további ismertetésére. A *Lélektan* 5 fő-fejezetben tárgyalja, a mint azt Jolynál is látjuk, bevezetőleg két kérdésben a lélektan fogalmát, a fiziologiával való összefüggését és a lélektani vizsgálat módszereit ismertetve. Itt az első kérdést így kezdi: »Az emberrel különösen három tudomány foglalkozik: az anatomia, physiologia és psychologia.« Hát a morál, ethnographia, jogtudomány stb. nem az emberrel foglalkozik? Azt hiszem, szerző azt akarta mondani, hogy az emberi szervezettel, vagy az emberrel, mint individualis lényvel, különösen 3 tudomány foglalkozik. Ugyane kérdésben a következőket mondja: »A lélektan tudománytartalma olyan régi, mint maga a philosophia, mint rendszeres külön tudomány azonban még meglehetősen fiatal (100—150 éves.)« Itt csak homályosan sejtem, hogy mit akar a lélektan-tudománytartalmával kifejezni; talán azt, hogy a lélektani problemák oly régiek, mint maga a philosophia. De ez nem egészen igaz, mert a philos. vizsgálódás, legalább a görögöknél hamarabb megkezdődött, mint a lélektani problemák fejtegetése; de másfelől az sem

egészen igaz, hogy mint rendszeres külön tudomány csak ilyen fiatal volna, mert ha jól emlékszem, már Aristoteles írt *«Περὶ ψυχῆς»* című könyvet. és Descartes *«Les passions de l'ame»* című művében a lélek minden irányú munkásságát fejtegeti. Az aztán más kérdés, hogy e tudományt Wolff nevezte el először, egy azóta általánosan elfogadott névvel, Psychológiának. Ugyancsak Wolfftól származik a rationalis (metaphysikai) és empiriai lélektan megkülönböztetése, de ez ma annyira túlhaladott álláspont, hogy e megkülönböztetést ma is (mint szerző alább teszi) mint tényleg tudományosan fennállót adni elő, valóságos félrevezetése a növendékeknek. Itt ismét, azt látom, hogy Sárffy úr csak félig áll a mai tudomány álláspontján, színvonalán, félig pedig egy félszázaddal hátrább jár; ezt mutatja az is, hogy ő a psychologiai módszerek közt, míg teljesen bizonytalan (physiognomika, phrenologia), vagy ma már önállóan nem szereplő (mathematikai) módszereket is fölemlít, addig a mai psych. vizsgálat egyik legfontosabb módszerét, a *psycho-physikai módszert* meg sem említi. Lehetetlen, hogy ne hallott volna e módszerről, Fechner, Weber és Wundtnak e módszer segítségével elért eredményeiről! Vagy talán azért mellőzi, mert ez eredmények nem tekinthetők még végleg megállapított s a controversiákat teljesen kizáró tényeknek? De hát akkor mit keres itt a physiognomika és phrenologia?

Ugyanezt azt ósdiságot látjuk a lelki tehetségek ismertetésénél is; nem tanítja ugyan a lelki tehetségek vagy erők régi tanát, de igen közel áll ahhoz; ezt mutatják a következő kifejezések: »A képzeteket tartalmuk szerint az *értelem* (mens) dolgozza fel (37 l.), s »az értelemmel megalkotott ítéleteknek tartalmuk szerint való feldolgozása az *ész* (ratio) feladata (38 l.).« Kimondja ugyan a kérdés végén, hogy ezek nem különös tehetségei a léleknek, hisz egy ugyanazon szellem gondolkodik bennünk, midőn fogalmakat alkotunk, ítélnünk és következtetünk; de ebből a végére oda vetett pár sorból még nem fogja tudni az efféle dolgokkal csak akkor ismerkedő növendék, hogy ezek csak bizonyos egyirányú lelki munkásság egybefoglaló kifejezései. De legjobban félre fogja vezetni a növendékeket a *lélek* kifejezés alkalmazása, mint már fentebb is említettem. Sárffy úr a lélekről mindenütt úgy beszél, hogy a növendék — a nyelvben, vallásban beszívott képzetek alapján — határozottan azt fogja képzelni, hogy a lélek, mint valami szellemi lény, az agy egy bizonyos pontján székel, itt kap a testtől behatásokat s itt gyakorol arra visszahatást. Nem erre utalnak-e Sárffy úr következő kifejezései: »A psychologia az emberi *lélekkel*, annak tulajdonságaival foglalkozik (6 l.), »szerveink összeköttetése az agyvelő útján a *lélekkel* abból is kitűnik (22 l.).« Közhasználatra kétségkívül igen alkalmas a lélek kifejezés, mint a melyet már készen kapunk a nyelvben, de akkor tessék megmagyarázni, hogy az, mint realis szellemi lény, mint lelki állomány (substantia) bennünk nem létezik, hanem ez is csak egységes összefoglaló kifejezése, úgyszólván logikai alanya a benső tapasztalat különféle tényeinek. Lehet, hogy Sárffy úr e kérdést se tartja világosan megállapított ténynek, de akkor valósággal nem tudom, mit tart annak. Azt föl sem teszem róla, hogy valami beteges érzékenységből ragaszkodnék a régi felfogáshoz, mintha az újabb felfogás talán ártana az ifjú kedélynek; ennek se helye, se értelme nem volna!

A tárgyalás további folyamán is gyakran akadunk nem szabatos, vagy épen téves meghatározásokra, kifejezésekre. Így a 16. lapon azt mondja: »Az agyba jut minden hatás, melyek iránt az idegek érzékenységet

mutatnak; e hatások mintegy lerakódnak az agyvelőbe és ott nyomokat hagynak, melyek bizonyos ideig meg is maradnak, s »lelkünk — folytatja a 26. lapon — a hatalmába kerített negativ photographiai lapról számos pozitívt készíthet.« Itt nem egészen szabatosan fejezi ki a képzetek megmaradásának és megújulásának módját; a tárgy képe vagy a képzet nem hagy oly nyomot hátra az agyvelőben, mint a napsugar a photographiai lapon, nem lerakódó nyom, hanem functionalis dispositio marad hátra az agyvelőben, a gyakorlással járó készség az izgalom megújítására. A szemről azt mondja, hogy a látott tárgyak képét bizonyos ideig megtartja (17 l.); ez igen homályos kifejezés, mely alatt sokfélt lehet érteni, a növendékek nagyrésze például valószínűleg azt fogja alatta érteni, hogy a látott tárgy képe a retinán az inger megszűnte után is hosszabb ideig ott marad (gyermekkoromból világosan emlékszem, hogy egyik meggyilkolt római királyról azt hallottam, hogy gyilkosának képe hátramaradt szemében s azt önnan ismerték meg), míg én azt hiszem, hogy szerző e kifejezésénél az utóhatásra, utóképre gondolt. — Ugyancsak a szemről mondja: »Akadnak olyanok is, kiknek szemei bizonyos színek iránt érzéketlenek (Daltonismus!). Kár volt meg nem említeni, hogy a szemnek ezt a tulajdonságát *szín-vakságnak* nevezik, s meg nem magyarázni, hogy a Daltonismus csak a partialis szín-vakságnak egyik nemét jelenti.

Az érzéki képzetekről szólva, teljesen elfogadja Locke tanát s kimondja maga is, hogy az emberi lélek tiszta és sima lap, melynek beírása csak az érzéki tapasztalás útján történhetik (25. l.); — de ha ez így van, e sensualistikus alapról, az egyes érzéki képekről hogyan emelkedik a lélek eszméltre, magasabb szellemi fogalmakra? ezek bizonyára nem az érzékek útján jutnak beléje, — hol veszi hát őket, ha a léleknek, mint *tabula rasanak* beírása csak az érzéki tapasztalat útján történik? Azután a lélek *tabula rasa* voltaival hogyan egyeztethető össze az, a mit az öröklésről mond: »A folytonos öröklésnél az utód szüleinek testi és szellemi sajátosságait örökli; és pedig a kedélyi jó tulajdonságokat anyjától, a többi inkább apjától (20. l.)«. Nem ellenmondás-e ez? — A képzetek előállításáról a 24. lapon ezt írja: Képzetek csak úgy keletkezhetnek bennünk, ha 1. a *külső hatások* érintik és ingerlik a megfelelő idegeket. 2. ha érzékszerveink épek és rendesen működnek,« és a 28. lapon: »Képzeteink közt olyanok is vannak, melyek *nem a külvilági ingerek*, hanem a szervezetben mutatkozó belső változások folytán keletkeznek.« Melyik hát az igaz? Mindezek oly ellenmondások, melyeket legelső tanítványa észrevesz és előad Sárffy úrnak. Különösen tiltakoznom kell azonban ama materialisticus színezetű tana ellen, hogy »az agyvelő«, mint photographiai érzékeny lap, az érzékek csatornáin át *rávetődő tárgy képét* elfogadja és rögzíti (25. l.); az agyvelő, a *rávetődő tárgy képét* soha nem fogadja el, az agyvelő az idegcentrum mindig és mindig csak physikai természetű ingert, izgalmat kap a periphericus idegektől, de nem tárgyi képet vagy képzetet, ez már szellemi alkotás. Physikai inger és lelki tünetny diametraliter ellenkező két dolog!

Módszertani szempontból kifogásolnom kell azt az eljárást, hogy két oly rokon lelki tünetnyt, mint a külső és belső érzetek (érzéki érzet — közérzet) egymástól nemcsak elszakítva, hanem egészen külön fejezetben tárgyal előbbi a *gondolkodás*, utóbbi az *érzetek és érzelmek* című fejezetben. Ugyanitt úgy látszik, mintha egy kissé ingadoznék a philosophiai terminológiában; az érzetek közt u. i. első helyen az *élvezet*

és *fájdalmat* említi, holott ezek nem külön fajta érzetek, hanem minden érzet alanyi határozmányai, ezekben (*Lust und Unlust*) áll az érzelmi hangulat, vagy érzéki érzelem. Igaz ugyan, hogy ezek legerősebben a közérzeteknél jelentkeznek, úgy hogy azokkal annyira összeolvadnak, hogy csak magát az érzelmi hangulatot, az élvezetet, nagy fájdalmát érezzük; de azért ezek nem nevezhetők specíficus benső érzeteknek, mert az érzéki érzeteknek is folytonos kísérői. Továbbá ez az érzelmi hangulat is lelki érzelem (elemi érzelem), s nem csupán testi állapot, mint szerző hiszi (kár, hogy figyelmen kívül hagyta a forrásaúl megjelölt Höfdingnek erre vonatkozó fejtegetéseit, p. 279); s a magasabb érzelmek ettől nem specifice, hanem csak fokilag különböznek. Az érzelmek további tárgyalása helyes.

Az *indulatok* rajzolásánál egy kissé túlságba megy; szerinte az indulatok a léleknek egész valónkat annyira megrázó állapotai, hogy miattuk szellemileg a képzetvilág disharmoniája, testileg pedig megdöbbenő idegrázkódás következik be. Ha indulat kerít bennünket hatalmába, keblünk zihál, szívünk heves lüktetéssel dobog, ajkaink reszketnek, arcunk halásápadt vagy vérvörös lesz, szemeink kidűlednek, kezünket ökölbe szorítjuk stb stb. Mindez igaz lehet az indulatok egy némely fajáról, de nem mindenikről, például a reményről, szomorúságról csak nem fogja ezeket állítani?! E fejezetnek is, mint a többieknek, a végén egy »Összefoglalást« ad, melyben röviden recapitulálja a fejezetben mondottakat; de ez az összefoglalás nem mindig pontos, mert a már előbb mondottakat nem akarja csak egyszerűen ugyanazon szavakkal ismételni, hanem más alakba öltözteti, s így könnyen elveszti a helyes fonalat. Az érzetek és érzelmek című fejezet összefoglalásában is így jár; azt mondja: »A *gondolkodás* lehetőleg egyszerű *functioja* a léleknek, mert a képzeteknek és fogalmaknak ítéletek alakjába való összefoglalását végzi; az érzelmek már összetett lelki állapotok.« Ellenkezőleg: a *gondolkodás* ugyanam összetett *functioja* a léleknek, de általában a léleknek minden *functioja* (észrevétel, akarás, emlékezés, vágy stb) nagyon összetett tünetny, azok egymással mindig kapcsolatban állanak, s csak a pszichologiai abstractio választja őket egymástól külön, de tényleg sohasem működnek külön. Legegyszerűbb eleme vagy *functioja* még a lelki életnek a tiszta érzet, de ez is már abstractio eredménye, mely így magában nem fordul elő; a *gondolkodás* meg épen nagyon összetett lelki jelenség, mely a többi lelki tevékenységek alapján jó létre. Ugyanitt pár sorral alább azt mondja: »az érzékek útján észrevett képzetekre... való visszahatás olyan testi és lelki együttes változások *completuma*, a minőket az ösztöntől vezetett állapotoknál hiába keresnénk«, a mi más szóval azt teszi, hogy az állapotoknál érzelmekkel és indulatokkal nem találkozunk. De ennek a köztapasztalat ellentmond: öröm, fájdalom, szeretet, harag, gyakori nyilvánulatai a fejlettebb állati életnek.

A következő, vágyakról szóló fejezetet általában helyesnek elfogadva, áttérek az utolsó fejezetre, mely a lélek és test kölcsönös egymásra hatásáról szól. Itt az emberi dualismusról a következőleg nyilatkozik: »a szorosan vett állami *functio* *függetlenek* a szellem munkájától, a lélek pedig *abstrahálva* az állati *élettől*, végzi a maga hármass irányú működését«, s pár sorral alább már ezt mondja: »a testi és lelki működés... egymást kölcsönösen befolyásolják.« E két állítás nyilván ellenmondás, de magokban véve sem egészen helyesek. Az állati vagy testi *functio* *függetlenek* a szellem munkájától, hisz szerző maga rajzolta fentebb az indú-

latoknál a lelki tünetmények által az organismusban előidézett változásokat; s viszont a lélek sem függetlenül az állati élettől végzi a maga működéseit, mert minden lelki tevékenységet az idegcentrumban megfelelő physiologiai izgalom (Nervenerregung) kíséri. Ami a test és lélek egymásra való hatását, kölcsönös befolyását illeti, az csak a közhasználat kedvéért mondható; a gyakorlati életfelfogás kétségtelennek tarthatja a dualismust, de a mai tudományos felfogás ezzel szemben a physikai és psychikai világ paralellismusa (Höfding) vagy identitása (Wundt) felé hajlik.

Rácz Lajos.

(Vége köv.)

IRODALOM.

* **Emlékkönyv** a máramaros-szigeti ev. ref. egyház 1892 szeptember 11-én tartott templom-felavatási ünnepéről. Összeállította *Szikszay Zoltán* ev. ref. lelkész. Ára 60 kr. Az emlékezetes ünnepélyen mondott beszédek, felolvasások ügyesen összeállított gyűjteménye ez, a csinosan nyomott 96 lapnyi füzet, az adakozók névsorával, az ünnepély történetéhez írott érdekes bevezetéssel, a mely a szigeti egyház régibb és újabb templomának sorsát, kétszeri elpusztulását, újra építését, az építés körül forgolódott Nehemiásokat ismerteti. A bevezetéshez tartozik *Szilágyi István* liceumi igazgatónak az 1862 június 15-iki alapkövetési ünnepélyen mondott történeti rajza a máramaros szigeti ó egyházzal, a mely mindenkor érdekes adalék lesz Máramaros megye és Máramaros-sziget város történetéhez s jelentékenyen emeli a füzet becsét. *Kiss Áron* püspöki imája, *Tabajdi Lajos* szathmári ev. ref. lelkész alkalmi egyházi beszéde Esd. III, 12 13 felett *Szigethy Zoltán* huszti lelkész kereszteselési, *Szikszay Zoltán* esketési, *Zsigmond Sándor* hajdú-szoboszlói lelkész úrvacsorai beszéde, valamint *Csernák István* máramaros-ugocsa esperes bezáró imája — mind az örömnephez méltó áldozatok. Egyik-másikban egész mestertökélyig van a levegő az alkalom leleményes kihasználása. Az ifjú lelkésznek ehhez a szerkesztéséhez, épűgy mint templom-építési buzgalomához és szerencséséhez szívesen gratulálunk.

* **A reformáció befolyása a skót jellemre.** Írta James A. Froude. Fordította *Baráth Ferencz*. Budapest 1893. A nevezett írónak egy 1865-ben Edinburgban tartott felolvasása e mű. Tárgyánál fogva mindig időszerű s az különösen ma nálunk is, a mikor itt Schlauchok hirdetik a protestantizmus bekövetkezendő szétmálását, kiüresülését. E 30 lapnyi füzet fényes igazolása annak, hogy mi volt Skóciának a reformáció t. i. szabadságának kivívója, biztosítója a despotizmus ellen s a felszabadult emberi szellem gyümölcsötvetője a köz javára. Teremtett ott a reformáció egy közép rendet, a melylyel nem bírt többé sem királyi hatalom, sem aristokratia; mert maradt mindig vallásosnak s hitéhez, becsületes elveihez rendíthetetlennek, míg körölte folyt az alku az elvek, a szabadság stb. felett. A füzet élén Knox Jánosnak, a skót reformátornak arcképe látható, mely szintén emeli a szépen fordított művecske becsét. Melegen ajánljuk. Kapható Kókai Lajos könyvkereskedésében.

* **A „Kis Tükör”** első száma jó kezdetnek látszik a biztató jövőre. Címkepe az élővizek forrását jelképezi, a melyhez öregek, ifjak, gyermekek szomjú szarvasokként igyekeznek. Tartalma érdekes, változatos, a célnak teljesen megfelelő. A lap címét *Szász Károly* egy népies zamatú versben magyarázza, a mely egyúttal a vállalat céljának is magyarázata. Majd a szerkesztő köszön be

s Horváth J. Fáy Andrást kezdi ismertetni; erre országos és világi hírek, ismét erre „Jézus és a samariai asszony” című csinos kép és kép-magyarázat, ez utóbbi Szabó Aladártól; valami az egyház és iskola köréből, aztán apró hírek, mindenfélék, gazdaság (itt az új pénz ismertetése) adomák stb. A „Protestáns” szerkesztője védekezik azon állításunk ellen, hogy a „Kis Tükör” az „A mi otthonunk” versenytársa akarna lenni. Hát mi szívesen elhiszszük — az ő kijelentésére — hogy nem akar, de hogy nem, azt már nem vagyunk hajlandók elhinni. Megmutatja majd a jövő, hogy nem áll-e az a népies lapokra is, a mit az egyházi és iskolai közlönyökre mond a szerkesztő: „sok eszkimó és kevés foka.”

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Protestáns sajtó.** E cím alatt közölni fogjuk ezentúl a prot. egyház és iskola szolgálatában működő lapok tartalom-jegyzékét, hogy a t. olvasó legalább a címek után legyen tájékozódva a felől, hogy mely kérdések, mily tervek s kívánságok foglalkoztatják a testvérlapok munkásait s miként, mikből s kik által képződik az u. n. prot. közvélemény. De mert a címek könnyen okozhatnak félreértéseket, időnként az egyes kiválóbb közleményeket, tanulmányokat különösen is jelezni fogjuk Rendes „Lapszemle” írására, a mibe már több egyházi és iskolai lapnak beletört a tolla, terünk szűk volta miatt nem vállalkozhatunk.

A „Protestáns egyh. és isk. lap.” 1-ső száma címváltozással jelent meg. Eddig a „protestáns” volt rajta a jelző, most az „egyházi és iskolai lap” lett azzá, vagy inkább értelmezővé. Valódi címe tehát ezentúl „Protestáns.” Tartalma: »Feladatunk az új esztendőben.« Sz. F. — »Az apostoli királyi jogok és a pápa.« Dr. Bartha Béla »A dunántúli főiskola székhely-kérdése.« Rácz István. A protestantizmus politikai jelentőségéről. Dr. Székely M. »Egyházi heti szemle» (új rovat). Dr. Rusticus. »Visszapillantás a püspöki konferenciára.« — »A brit és külföldi biblia-társaság a pogány népek között.« Hamar István. »Alvincz Péter.« H. Kiss Kálmán. Irodalom. Különnfélék stb.

Prot. Közlöny. 1. 1893 »Szász Gerő» Egy gyakorlati kérdés (jogilag fennálló házasságból született gyermekek törvényesek-e minden körülmények között?) Papp Lajos. »A szépi egyházmegyékről.« Benedek Árpád. »Külföldi egyházi szemle.« »A tordai ev. ref. egyház.« (Tárca). »Kis Tükör» előfizetési felhívása. Különnfélék. Püspöki körlevél.

A Debreczeni Prot. Lap 1-ső száma színes borítékban, két íven jelent meg. Tartalma: »T. Olvasóinkhoz.« A szerkesztőség. — »Boldog új esztendőt!« Dicsőfi J. — »Teendők a zsinat után.« Theologus. — »Alkalmi gondolatok az egyházpolitikai kérdésekről.« Nagy Sándor. — »A Tanügy» rovatban: »Felsőbb iskolák.« — »Liszántúli ev. ref. gimnáziumaink az 1891/92. évi értesítők alapján.« Sinka S. — »Népoktatást.« Orosz István. — »Nyári legáció.« V. Krüsselyi B. — »A vonal alá foglalt tárcában: »Új évi ének.« Jámor L. — »Augusztin megtérése.« Dezső Lajos. — »A Közéletünk» rovatban: »Az aradi egyházközség köréből.« Az »Irodalom» rovatban: »A csallattalan bírálónak.« (Kenessey Béla.) K. Tóth Kálmán. — »A vándor útja Istenhez.« (Papp K. műve) Csiky Lajos: Külföldi apróságok. Különnfélék. A színes borítékon temérdek üzleti hirdetés.

»Dunántúli Prot. Lapok.« 1. sz. Előfizetési felhívás. Németh. »Kereszténység programja« (folytatás) írta Heni Drummond. Csizmadia Lajos. »Kótsi Csergő Bálintnak, pápai ev. ref. főiskola rektorának beszéde az 1681. szept. 13. közvizsgálatra.« (Tárca.) Mokos Gyula. Könyvismeret, Zsilinszky M. »A magyar országgyűlésnek vallástügyi tárgyalásai.« Kiss Ernő. »Kis Tükör» programja. Vegyesek.

Protestáns Tanítók Lapja. I. 2. sz. Előfizetési felhívás »Az iskola-fegyelem gyakorlásának módja és eszközei« Szabó Kálmán. »A tanító« Munkácsy Sándor. »Arról a bizonyos 15 krról« »Tanügyi gondolatok.« Tóth István. »Mivel kezdjük az újévet.« (Költemény). Tóth István. Kovács Lajos elnöki beszéde »Gönczy-egylet« alakuló közgyűlésén. »Görömbey Péter zsinati nyilatkozata az iskolaügyi javaslatról.« (A Sárospataki Lapok után.) »A kedélynevelés és jellemképzés a népiskolában.« Irodalom. Vegyesek.

— **Gyászír.** Kiss Elek, sárospataki tornatanár legnagyobb fia, az 5-ik évében lévő kis »Szilárd«, folyó hó 9-én a vörheny áldozata lett. Testi-lelki fejlődése csupa biztatás volt a szép jövőre s temetésén folyó hó 10-én

méltán nyilatkozott a legmélyebb részvét a keményen sújtott szülők fájdalma és vesztesége iránt, a melyet *Mitrovics Gyula* főiskolai lelkész és a főiskolai énekhar meg hatóan tolmácsoltak. Áldás az ártatlan lélek poraira s béke a zajongó szülei szívekre!

— **A polgári házasság** ellen már Esztergomban is megindult a harc s az aláírásokat ott is szorgalmasan gyűjtik a hivatott közegek a Vaszy hercegprímás nagyobb dicsőségére. Legalább így írják a napilapok. A „Magyar Állam” sorba üdvözli azokat, a kik az anyaszentegyház megmentésére nem riadnak vissza még a törvénytelen eszközök használatától sem. A „Pesti Napló” egy megoldási módot emleget, a melyet innen ajánlottak volna a Vatikánnak s ez az, hogy a házasság egyházi megkötésénél legyen jelen a polgári biztos és vegyen tudomást a történetek felől. Ez a *Spanyol-dívat* már előbb is szóba hozott, de senki sem vette komolyan, mert a polgári házasság kérdésénél nálunk nem a megkötés módozata a fő, hanem a házassági ügyek elbírálása s a róm. kath. nagyoknak is az fáj mindennek felett, hogy szentszékeiknek húzzák a halálharangot. — Érdekes, hogy Olaszország is erősen készül a polgári házasság behozatalára, annyira, hogy az igazság-ügy miniszter már f. hó 4-én be is nyújtotta a kamara elé e tárgyban készített törvényjavaslatát, a mely szerint *tilos* a papoknak a házassulandó feleket összeesketni, mielőtt a polgári hatóság a házasságot jogérvényesen meg nem köti. A tilalom ellen vétő pap állását veszíti, a házasság 2000 líráig terjedő pénzbírsággal büntetettnek. Ime, ott kisebb hatalom a Vatikán, mint itt nálunk a roppant jövedelmű papság Eldoradójában. — A Schopper-agitációját *Kubinyi*, a jászai kerület országos képviselője, választóihoz intézett felhívással igyekszik ellensúlyozni, igérve nekik, hogy lemegy hozzájuk és felvilágosítja őket a püspök által elkárhoztatott polgári házasság és az állam tisztos törekvései felől. Az országos képviselőket az „*Egyetértés*” hívta fel ilyen ellen-agitációra a jobb érzelmű lapok helyeslése mellett. Dr. Aschenbrier Antal, budapesti egyetemi rendes tanár is beállt már a polgári házasság ellenzői közé s f. hóban tartott felolvasásával melyben nagy leleményességgel próbálja igazolni a házasság szentségét, ennek jézusi eredetét s hirdeti, hogy házasság szentség nélkül s róm. kath. egyház nélkül csak erkölcstelen viszony s a házasság bontó akadályokat meghatározni csak az egyháznak van joga s a polg. házasság nemcsak dogma-ellenes, hanem megvetése az emberiség összes vallási tradícióinak.

— **Törvényellenes cím** alatt támad fel a „Pesti Hirlap”-ban *Beksis Gusztáv*, az ultramontanizmusnak ez a tiszteletreméltó réme, a Vaszy hercegprímás által használt címezés ellen, a mely így hangzik: „*Isten irgalmából és az apostoli szentszék kegyelméből* esztergomi érsek, Magyarország hercegprímása, az apostoli szentszék született követe” stb. Eszerint tehát — mondja Beksis — van Magyarországon egyházi méltóság, mely a magyar közjogot és a magyar államiságot nem respectálja. Van bíraskodás, melyet nem a magyar király, hanem az Isten kivül a római szentszék nevében gyakorolnak. Beksis levonja a szükségszerű következtetéseket is, a többek közt azt, hogy ezt a sérelmet orvosolni kell. Debusset pridem!

— **Kérelem a magyar közönséghez.** A dévai ev. ref. egyházközség, mely Hunyadmegye székhelyén a magyar nemzeti érdekek védelmezésének egyik legrégibb és legbiztosabb bástyája, — elhatározta, hogy ősrégi, még a dicső Hunyadiak korából származó szép, góthstílusú templomát és tornyát, Isten és a jó emberek segítségével, lehetőleg már az év tavaszán kijavítja, hogy ezen az

ősöktől reá maradt nagybecsű műemlék az időjárás viszontagságainak további romboló hatásától meg legyen óva. Amde vagyoni ereje a kitűzött magasztos cél elérésére elégtelen. Birtoka, úgyszólván, semmi. Tagjainak száma, az ágostai evangélikus és az unitárius híveket is beleszámítva, mindössze 860. Paplakja felépítésére, temetője rendezésére, templomkerítése kijavítására, magtár alapítására stb. az utóbbi évtized alatt 10,000 frtnál többet áldozott. Mint parányi kis magyar sziget az idegenajkú népek oceanjában, csakis óriási erőfeszítéssel bírja magát fentartani. Esdve kérjük azért hazánk magyar közönségét: jöjjön segítségünkre! Gyámolítson minket bármily kis adománnyal, mert minden hozzánk juttatott fillér nemzeti missiónk betöltését segitendi elő. A kegyes adományokat kérjük a dévai reform. lelkészi hivatalhoz küldeni. — Déva, 1893. január 7. László Ignác főgondnok. Szóts Sándor lelkész.

— **Szabolcsvármegye népiskolai tanügyi állapotáról** érdekes kimutatást készített *Welkey Pál*, kir. tanfelügyelő, melyet lapunknak is megküldött. E szerint a kimutatás szerint Szabolcsmegyében a mindennapi és ismétlő-iskolások száma 38,330 volt az 1891/2. iskolai évben s ezek közül iskolába járt 35,701. Ev. ref. vallású tanköteles volt 15,327, s iskolába járt 14,358. A tanulók számára 315 népiskola volt felszerelve. Az ev. reformátusok 133 iskolát tartanak fenn. A gyermekek tanításával 353 tanító foglalkozott, a kik közül ev. ref. 140 volt. A tanítók átlagos fizetése 462 frt 8 kr, a segédtanítóké pedig 326 frt 7 kr-ra ment. Egészen új iskola 4 helyen állított. A kimutatásból örömmel látjuk, hogy Szabolcsmegye népoktatási ügye a legközelebb lefolyt 10 év alatt szépen haladt előre.

— **A „Sárospataki Füzetek”**-nek egy teljes példánya (I—XII. évfolyam, 1857—1868-ig bezárólag) jó állapotban, kemény bőrkötésben, fél áron alúl (40 forintért) megszerezhető. A venni szándékozó forduljon lapunk szerkesztőségéhez.

— **A Magyar Prot. Irod. Társaság** elnöke és titkára egy Felhívást csatoltak a Szemle új évi első füzetéhez, a mely szerint elvégre ők is elérkezettnek látják az időt arra, hogy — a mit lapunk évek óta sürget — a társaságot csakugyan közelebb kell hozni az élethez, a jelenhez, hogy annak hatása a prot. egyházon is érezhető legyen. E végre *fiókegyleteket* terveznek a vidéken, *otthonot*, azaz társulati helyiséget a tagok találkozási helyéül s a kíváncsok eszmecserékre; továbbá a Szemlét havi folyóirattá szeretnék változtatni s a népies iratok megindításának terhére le akarnak venni a titkár vállairól, s a Szabó Aladár és Kecskeméty-féle „Koszorú” című vállalat pártfogásba vételével szeretnék a társaság ebbeli köteleességét lerövíteni stb. — természetesen a választmány beleegyezésével stb. Örülünk a bekövetkezett nézet-változásnak, s a tervre visszatérünk.

— **A néptanítók országos bizottsága** Budapesten, folyó hó 6-án tartott ülésén elhatározta, hogy a kántortanítók fizetésének méltányosabb rendezését s a hivatalos testületekkel a portómentes levelezést, mindennek felett pedig a tanítói fizetések minimumának 600 frtban való megállapítását kérelmezik. Felhívást intéznek az ország minden tanítójához, hogy kerületeik országgyűlési képviselőit kérjék fel, hogy kérésüket az országgyűlésen támogassák.

— **A főiskolai magyar irodalmi önképzőtársulat** folyó hó 22-én (vasárnap) délután 2 órakor a fizikai teremben nyilvános előadást rendez. Tárgy: *Ellend József* úr népszerű, mutatványos előadása a fizika köréből. A tisztelt közönséget ez úton is meghívja a rendezőség. Bemenet szabad.

— **A „Zsindely emlék-alap”-ra** befolyt (3-ik közlemény): Zsindely István 1 pl. 10 frt, Szabó József (Szalonna) 1 pl. 1 frt, Benke István 1 pl. 30 kr, Csik Imre (Eger) 2 pl. 1 frt, id. Gaskó Gyula és ifj. Gaskó Gyula 2 pl. 1 frt. Az ünnepi követek közül eladott: Szinyei Géza 1 pl. 30 kr, Boros Jenő 1 pl. 30 kr, Simon Endre 1, Lehóczki B. 1, Balogh Gyula 1, Dékány L. 2, Nagy Imre 1, Hodossy Lajos 2, Berzeviczi József 1, Szabó Zoltán 1, Harsányi István 1, Debreczeni Barna 1, Tariska Dezső 1, Dobai Lajos 1, Liszkai Béla 1, Balsay Bertalan 1, Kérészi Árpád 2, Imre Árpád 1, Csiky József 1, Papp Ferencz 1, Barna Pál 1. Vay Mátyás 1 példányt 30 krajcárjával. Összesen 20 frt 80 kr.

— **A német nyelv a Ludovika-akadémiában.** A képviselőház véderő bizottsága legközelebb tárgyalván a honvédelmi miniszter jelentését a Ludovika-akadémia 1892. évi állapotáról, a bizottság tagjainak egy része megütőzéssel értesült arról, hogy Fehérvári miniszter elrendelte, hogy a felső tiszti tanfolyamban 4 tantárgy németül adassék elő. A miniszternek ezt az intézkedését egyesek törvénytelennek tartják s indítványozták, hogy erről a háznak jelentés tétessék, azonban Fehérvári miniszternek azután a kijelentése után, hogy ezek a tantárgyak az alsóbb folyamban már magyarul előadattak, a bizottság többsége a miniszter jelentését tudomásul vette.

— **Kövy jubileum Sárospatakon.** Epen száz éve lesz f. évi november hó havában, hogy Kövy Sándor, az országhírűvé vált jogtudóst Sárospatakra hozták Budapestről. Neve roppant vonzó erővé lett csakhamar messze vidékeken, s rációk és szerbek is számosan jöttek ide, hogy magokat Kövy tanítványainak nevezhessék. Ő érte jött ide Kossuth Lajos is jogásznak, a kinek atyja különben nem nagyon hízelgően festette fia előtt a Bodrogszirti mészáros tanyáját. A kitűnő tanárt és tudóst aztán, 1829-ben történt halála után, — miért-miért nem — annyira elfeledték, hogy mikor a későbbi utódokban a háláérzet megmozdult a kidőlt elődök szelleme iránt, még olyan egyén sem akadt Sárospatakon és vidékén, a ki a Collégiumnak egyik büszkeségéről meg tudta volna mondani, hogy hol pihennek annak porai. Egy sírkő, egy fejfa sem maradt reánk a Kövy Sándor nevével. Egy volt tisztelője alapítvánnyal igyekezett megvédeni a nagy professor. nevét a feledéstől (Kövy-Okolicsányi alapítvány), s egy kép maradt reánk, a mely a már-már elfeledett férfiú vonásait — állítólag — híven mutatja. A szádacos mulasztást igyekszik a főiskola tanári kara helyreütni most, a mikor hozzálátott egy *Kövy-jubileum* rendezéséhez, megbízván a jogakadémiát, mint legilletékesebbet, az előkészületek megtételével s programm készítésével. A program — több oldalú megrostálás után — immár meg is van állapítva s e szerint az ünnepély ez év folyamán okvetlenül megtartatnék, s arra a prot. felekezetek vezérférfiai, a jogakadémiák, a főiskolák fogának meghívni, ha t. i. a főiskolai igazgató-tanács is elfogadja a tanári kar propositióit. Lesz — természetesen — Kövy-émlékbeszéd, a melyet a jogtanári kar a maga legifjabb tagja: *Zsindely Istvánra* kíván bízni, lesz *kép-leleplezés*, ha t. i. sikerülhet a Kövy kapott képmásának méltó helyettesítése, sőt tervben van bizonyos irodalmi emlék létesítése is, talán egy alkalmi füzet, talán a sárospataki jogi oktatás 100 éves története stb.; sőt tervben van egy újabb *Kövy-alap* is, a melyhez — jószívű adakozók kellenek. A szoros értelemben vett Kövy-ünnepélyt templomi isteni tisztelet előzné meg s hangverseny és táncmulatság rekesztené be. Szeretjük hinni, hogy ez a felbuzdulás még nem készt el egészen:

még lesznek, a kik becsülni fogják a késő utódok halásztörekvéseit. — A tanári kar mindenestre bölcsen teszi, ha újabb példát mutat a szellemi munka által magukat megdicsőített elődök méltó megtisztelésére.

— **Felhívás.** A kik a Károlyi ünnepély emlékkönyvéből, a Szabó-féle Károlyi életrajzból, az Emödy emlékére kiadott füzetből s a Fejes-féle Egyházpolitikából példányokat fogadtak el, sziveskedjenek azok sorsáról, főleg az előbb nevezettekéről engem mielebb értesíteni, illetőleg a példányokat visszaküldeni, mert a végleges leszámolást megejtésem lehetetlen.

Sárospatak, 1893. jan. 14.

Tisztelettel

Radácsi György.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

K. B. »A helyzet«-hez hasonló már ki volt szedve lapunk 3-ik számára. Levelet írok. A találkozásra — ha körülményeim engedik — örömet vállalkozom. — Gy. S. A »hamis emberek« miatt nem kell sietned. Jó indulatodra mindig biztosan számítottam. — F. L. V.—H-n. Az érdekes levél nyomdába jut. Igen köszönöm a figyelmet. — R. K. Bécs. Érdekes, sietni fogok vele. — D. E. A zsinat dolgait csipkedő cikk arra mutat, hogy írója figyelemmel kíséri egyházi és isk. életünk hullám-vetéseit. Egy kis baja van, de lehet rajta segíteni. Csak folytassa a munkát s jó jön ki abból! — Sz. L. Türelmet kérek. Előbb a korábbi fogjuk közölni, mert több benne az időszerűség. Olvasta-e a Prot. Néptanítók Lapját? Esetleg szolgálnék egyik-másik számával, hogy az a bizonyos elme-futtatás kiegészíthető legyen. — M. J. A felvilágosításokat igen köszönöm, valamint a jóakarató megjegyzéseket s ígéreket is. Ez utóbbiakra számítok! — G. F. Abból a huhogás félelő mostanában más forrásból merítünk. P. M. A Lexikon-ról magunknak kell írunk, a kiknek módunkban van itt az összehasonlításokat megejtetni. — M. F. O.—s Alkalmi, köszönjük. Továbbra is tartsa meg előttünk becses hűségét. — U. M. A közvacsorai küldeményt rendeltetési helyére juttatjuk.

XX

HIRDETÉS.

IFJ. HÖNIG FRIGYES harang- és ércz-öntődéje

Aradon, Rákóczy-útca 28. szám.

Alapított 1840-ben. Állami ezüst éremmel kitüntetve 1890-ben.

Ajánlja több évi jótállás mellett a legújabb találmányú cs. és kir. szabadalmazott harangjait; melyek előnye a régi szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly és ármegetakarítás mellett — erősebb és kellemesebb hangúak.

Továbbá ajánlja a legjobb szerkezetű, forgatható vas harang-felszereléseit, melyek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, — az áttétes tengely-ágak használásával pedig a legnagyobb harangok is könnyen kezelhetők; — vas harang-állványait, valamint régi harangoknak új, forgatható felszerelésre való átalakítását.

A harangoknak vasuton való szállítását saját felelősség- és költségemre eszközölöm.

Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

1—10

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Főmunkatárs: BUZA JÁNOS.

Nyomatott Sárospatakon.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A helyzet« Kovács Béla. — »A Magyar Prot. Irodalmi Társaság újabb kiadásban.« Radácsi György. — »Figyelemre méltó tünetek.« Buza János. — »Az énekes-könyv ügyében.« Czinke István. — »Válasz a pár szóra.« Szathmáry József. — »Lélektan és Logika.« Rácz Lajos. — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — Hirdetések.

A helyzet.

Általános a meggyőződés, hogy úgy az egyháztársadalmi, mint a polgári, politikai élet körében válságos idöket élünk; hogy a protestantismus természetes és örökös ellensége a katolicismus, főleg annak legszélsebb eleme az ultramontanizmus, a rendelkezése alatt levő szellemi s anyagi erőknek, saját érdekében célszerű felhasználása mellett, a közelmúltban megerősödve, döntő csapásra készül; s szándékának keresztül vitele, céljainak elérése szempontjából megmozgat mindent fent és alant; elannyira, hogy e század utóbbi tizedeiben a legnemesebben gondolkozó lelkek által lehetetlennek ítélt kulturharc elkerülhetetlenné vált!

A katolicismus vezérférfiai, az ő akna munkásaik, a növeveléssel foglalkozó apácák, a katolikus legényegyletek, a különböző címetek viselő vallási társulatok s az azok által terjesztett iratok, nem csak, hanem az ezekhez csatlakozott egyes katolikus főurak, általában a katolicismus érdekében titkon és nyilván munkáló erők által annyira előkészítettnek vélik a talajt, hogy elérkezettnek látták az időt, a melyben megfúvándók a harci riadók, hogy azoknak szava felkelésre hívja, ellenmondásra bírja a híveket mind annak, a mi a katolicismus érdekeivel ellenkezik!

Köztudomású dolog, hogy a szellő, mely a már régebben lappangó tüzet lángra lobbantotta, a Csáky-féle törvényen alapuló rendelet. E rendeletben, — annak világos, félremagyarázhatlan azon céljával szemben, mely szerint az 1868. LIII-ik t.-c. rendelkezését mindenki által tiszteletben tartatni akarta, — a katolikus egyház vezérférfiai, a kath. egyház hitelvéinek megtámadását, a klérus zaklatását, általában a katolicismus szándékolt elnyomását látták.

Es megindították a harcot mindenütt. A modern, általában a katolicismusnak nem kedvező eszmékkel és intézményekkel kibékülni nem tudó klerikalizmus, a Steiner és Schopper izgató körleveleinek hatása alatt, legelsőbb is a politikai életben, a szabadelvű irányt zászlójára írt állam-kormánynyal s annak pártjával szemben foglalt állást; s megváltoztatva eddigi magatartását, politikai hitvallását, az ellenzék zászlói alá szegődött; jóllehet, tág lelkiismerettel késnek mutatkozott támogatni bármelyik pártszínezetű képviselő-jelöltet, ha az hajlandó volt aláírni azon nyilatkozatot, mely szerint:

törvényhozói működésének legszentebb feladataul tekinti a katolikus egyház érdekeinek védelmezését.

Az ultramontanizmus eddigi fészkelődései azonban, nélkülöztek minden actualis jelentőséget; s a komoly, higgadt megfontolás alig tartotta azt egyébnek, mint a Steiner és Schopper-féle fanatikus lelkek túl buzgalma által előidézett hullámverésnek, mely a mint támadt, azon módon, minden komolyabb következmények nélkül elsimúl.

Közben megnyilatkozott a hazai katolicismus feje, Vaszary Kolozs érsek; s a „*pax*“ embere kijelentette azt, hogy a Csáky-féle rendelet okozat csupán, az ok, mely a vallási kérdéseket, főleg az elkeresztelési kérdést előtérbe tolt, maga az LIII. t.-cikk: e törvény megszüntetésének s e helyett a szülék természetes jogának törvény útjani érvényesítését jelölte meg, mint olyat, melyből ő engedni nem fog, melyért munkálni, élni és talán meghalni is, minden katolikus egyénnek legszentebb s elengedhetlen kötelessége; mint olyat, melytől az állam jóléte, békessége függ.

És itt kezdődik tulajdonképen a harc, mely első sorban az államkormány ellen irányult és pedig azért, mert a kidobott kesztyűt ez vette fel s az ultramontanizmus készülődéseire a polgári anyakönyv, a polgári házasság behozatalának kilátásba helyezésével felelt; de a mely mégis, végeredményében elnyomni, megsemmisíteni törekszik mindent, a mi a szabadelvűség s annak alapján létrejött jogfejlődés követelményeivel szoros kapcsolatban áll.

A kik figyelemmel kísérik az egyházi s társadalmi élet fejlődését, tudják azt, hogy a katolicismus Magyarországon, az utóbbi évtizedek alatt, számban, anyagi erőben gyarapodott, s még a legelfogultabb kritika is kénytelen elismerni azt, hogy a katolikus egyház vezetői, felhasználva a rendelkezésök alatt levő óriási vagyont, *ügyesen foglalták el, vagy legalább igyekeztek elfoglalni mind ama positiokat, melyeket egyházi, főleg hatalmi álláspontjuk megszilárdítása érdekében, helyesnek és célszerűnek tartanak.*

Csak a legközelebbi katolikus püspöki konferentia, a katolikus autonomia hangzatos és tetszős címe alatt, a Schlauch püspök indítványa alapján, minő ügyesen igyekezett az alapítványok, a Magyarországon törvényesen elismert összes vallásfelekezetekkel közös vallási alapok ellenőrzési, nem csak, hanem a katolikus fő-

egyházi méltóságok betöltési, illetőleg kinevezési jogát, az államkormány hatásköréből kivonni.

Azóta, az ország különböző vidékeiből, a képviselőkhöz intézett levelek, a főpásztori körlevelek, különösen a Schopper, rozsnyói püspök, 1892. december 30-ikán kelt, *kellően nem jellemezhető levele*, az ország különböző helyein elhangzott egyházi beszédek, hangos bizonyosságai mind annak, hogy a magyar államkormány, tervezett szabadelvű intézkedéseinek keresztülvitelénél *egy jól szervezett, egységesen vezetett, fanaticus ellen-táborral áll szemben*, melynek fő vezetői, ha szabad Galimberti pápai nuntius kijelentésének hitelt adni, már csak azért sem félnek a szabadelvű eszmék tervezett megvalósításától, mert a pápa s a vele szoros összeköttetésben álló katolikus érdekek hű szövetségesei: a magyar főrendi ház többsége, a clerus és a mit feltételezni sem szabad: a korona, maga.

Meg vagyunk győződve, hogy a küzdelemben, a korona bevonása, a legügyesebb ultramontán takticának sem fog sikerülni; de mind a mellett, a jelenségekből következtetve, a helyzet, eléggé komoly ahhoz, hogy a mi részünkről is elérkezettnek lássák már az időt az *ellen-actiora* mind azok, kik a protestantismus lét-érdekeinek megvédésére, jogainak szélesbítésére hivatva, nem csak, hanem kötelezve is vannak.

Mert, hogy intéző köreink, az actualis kérdések felett közös conferentiában ez ideig nem értekeztek, nem csak, hanem hogy még főpásztoraink sem jutottak a protestantismus magatartását illetőleg egyöntetű megállapodásra, arra elegendő bizonyíték a protestáns püspököknek, a házassági jog szabályozását illetőleg, a Budapesti Hírlap 5-ik számában közzé tett s azóta már e lapokban is ismerttetett nyilatkozata.

Meg vagyunk győződve, hogy egy püspökünk sem tekinti a maga nyilatkozatát a közvélemény kifejezésének, nem, még akkor sem, ha a kormány, vagy éppen az ellentábor, ilyennek volna is hajlandó egyikét vagy másikát tekinteni.

A közös megállapodásnak ideje, nézetünk szerint, elérkezett!

Zsinatunk, (melyet D. B. még összeülése előtt „foltozó” melléknévvel tisztelt meg) egyházi jogfejlődésünknek, szellemi s anyagi érdekeinknek eme legfőbb öre, a mint azt *Mocsáry Lajos*, jeles veteránunk a maga idején helyesen jelezte, „védelmünkre, érdekeink megóvására, nem tett egyetlen lépést sem” s egykedvűen hallgatta: „miként döngeti egy ádáz támadás létérdekeink kapuit”, dacára annak, hogy a tiszáninneri ev. ref. egyházkerület által, éppen a *Mocsáry* indítványa folytán, a *Fejes István* határozati javaslata értelmében, a fenforgó egyháztársadalmi kérdésekre, figyelme fel volt híva. Es el mondhatjuk, hogy egyedül e felhívásban nyert hivatalos kifejezést a protestantismus magatartása, a fenforgó nagy kérdésekkel szemben.

Mert a komáromi jubileumot, az azon elhangzott beszédeket, a protestáns egyház sohasem tekintette egyébként, mint a mi volt: a huszonöt éves főgondnok iránti tisztelet kifejezésének a múltat illetőleg, elkötelező zálognak a főgondnokkal szemben a jövőre.

Az egyházkerületek tanácsstermeiben elhangzott elnöki megnyitó beszédekben kifejezést nyert az egyháztársadalmi nagy kérdésekkel némi összeköttetésben álló nyilatkozatok nyom nélkül enyésztek el; s mint a következés mutatta, azoknak védő vagy támadó jellegét, vagy a szervezkedésre felhívó jelentőséget nem tulajdonított senki sem, még az sem, a ki azokat elmondotta.

Egyházmegyéink, hogy ne is szóljak a presbitériumokról, sokkal inkább el vannak foglalva saját ügyesbajos dolgaikkal; s talán, tekintettel is a felettök lévő három, illetőleg négy magasabb tényezőre, sokkal kisebbeknek is érzik magukat, sem hogy e rendkívül fontos egyháztársadalmi kérdések szellőztetésébe, bele bocsátkozni mernének. Aztán, legyünk egy kissé őszinték: *nincsen meg bennünk, a kellő összetartási érzet, a magasabb politikai érzék; a mit az egyik akar, azt csak azért sem akarja — igen sokszor — a másik; s a mi legnagyobb baj: kicsinyes érdekek harcában forgácsoljuk el erőnket.*

A nagy társadalmi kérdésekkel szemben, úgy látszik, vagy nagyon tetszünk magunknak a passzív magatartás szerepében, vagy bizunk a haladó kor szellemében s ezek mellett teljesen megfelelkezünk a példabeszéd igazságáról: „segíts magadon, az Isten is megsegít”!

Ime ez a helyzet signaturája! *Teljesen felfegyverzett, harcra kész, jól szervezett, egyöntetűleg vezetett s ezek mellett fanatizált sereg egyfelől: passzív magatartás, zsebre dugott kezek a másik részen!* Pedig a tervezett polgári házasság nekünk sem kell! Nem azért nem kell, mintha az által anyagi érdekeinken vagy éppen egyházunk alkotmányán ütnének csorba, hiszen mi a házasságot, különben is polgári intézménynek s nem egyházi szentségnek tekintjük, ha nem igen is nem kell azért, mert az anyagi érdekeken alapuló szerződéses viszonyban, a házasság tisztaságát; a házasság megkötésének a lelkeszek jogköréből leendő elvonása által, az egyház iránti érdeklődést, sokkal inkább veszélyeztetve látjuk.*

A mit a protestantismus, a szabadelvűség zászlaja alá szegődött államkormánytól, már csaknem négyszázados hűséges szolgálatainak jutalmául, szenvedett sérelmeinek kárpótlásául méltán megvárhat, — az, hogy a kormány az 1848-ik évi, vallásügyi törvények alapján, az 1868. LIII. t. cikk kibővítésével, a törvényhozás útján, *teremtessen vallásegyenlőséget*, mely egyenlőségben, az egyes egyházközösségek belkörü, az állam érdekeit nem sértő intézkedések érintetlen hagyásával, *egyenlő jogokban, igaz arányú segélyben részesüljön minden egyház*, mely e haza földjén létjogosultságot talált!

A házassági jogot rendezze úgy, hogy minden válás-felekezeti egyén válópere az állami törvényszékek elé tartozzék, s az elvált házastársak újabb házasságra lépéséből származó családi viszonyok, s az azokból származó gyermekek törvényességét, bármely felekezettel szemben védje meg.

A vallási alapok az állam kizárólagos kezelése alatt legyenek, illetőleg a törvényhozás útján tétessenek azzá, a minék, eredeti rendeltetésük szerint lenniök kell, igazán vallási s nem felekezeti alapok, hogy így annak jótékony áldását, minden törvény által biztosított vallási társulat érezhesse.

Hogy ezek megvalósíthatók, vagy hogy legalább a protestantismus létérdekei megvédelmezhetők legyenek: itt az idő, a midőn mindnyájunknak meg kell tenni a maga kötelességét!

A papok álljanak talpra a lelkeszi értekezleteken! Ébresszék a presbitériumot, ezek az egyházmegyét s így tovább, mind addig, míg a protestantismus egyeteme megmozdul, s együtt, egyért érezve, jogainak bátor védelme, megtartása, sőt kiterjesztéséért ki vívja magának a jók elismerését.

Kovács Béla.

* Kitünő módja van az érdeklődés visszaszerzésének, csak egy kicsit fáradságos, de igen illik az evangéliom szolgálóihoz. E fáradságos módrol s általában a polgári házasságtól való félelem ellenszereiről igyekszünk majd elmondani gondolatainkat. Szerk.

A „Magyar Prot. Irodalmi Társaság“ újabb kiadásának kérdéséhez.

A „Prot. Szemle“ új évi első füzetéhez, a mint lapunk mult heti számában érintettük, egy „*Felhívás*“ volt csatolva s abban — hat évi tapasztalat gyümölcséül — a társaságnak új alapokra való helyezését ajánlják annak vezetői: az elnök és titkár.

Eleitől fogva meleg szívű barátai voltunk az Irod. Társaság eszméjének s a mily őszintén buzogtunk megvalósításaért, ép úgy fájt — s több ízben ki is fejeztük nem tetszésünket, — hogy mindjárt kezdetben sokan nekiestek a még csak tervezett toronynak s addig túrták-fúrták alatta és körülte a földet, hogy utóljára is összetörpítették azt, s égis ére lajtorja helyett kalitka lett belőle, a melyben, a ki belejutott sem érzi magát otthonosan, annál kevésbé szabadon, mert ha szárnyait próbálja terjegetni, legott beleütközik a szűkített tér tilalom pálcáiba.

Panaszunk volt a cím-változtatás ellen, t. i. hogy kihagyták abból a *tudományos* jelzőt. Nem tudtuk soha megérteni azt a féltékenységet, a mely miatt a társaság monografiai kiadványait egyházi multunk javára monopolizálták, tehát a jó munkások és ügybarátok nagyobb része előtt lezárták a sorompó fáját. Azt is sajnáltuk s mindig sajnáljuk, hogy az unitárius atyafiakat sikerült bizonyos áramlatnak a társaság kebeléből kifűrszteni, tehát a szűkített kerethez illően a tagok számból is megkevesebbíteni és sok nemes lélek ébredező rokonszenvét megfagyasztni. Kifogásunk volt — s nem is titkoltuk el — a társaság szervezete s kivált a terheknek, a többféle felelősségnek összecsomósítása, vagyis a pénztári és titkári teendők egyesítése ellen; nem tudtunk beletörődni soha abba sem, hogy a „*Szemle*“ nem bírt s nem akart nevének megfelelővé alakulni s az élettel, az eseményekkel összebarátkozni; hanem — mint a lég-hajó, vagy mint a papírsárkány — a felsőbb régiókban, vagy a multak ködében kalandozott.

Mikor azért eljött az ideje annak, hogy a társaság vezetőit a tapasztalat a mi álláspontunkhoz való közlekedésre kényszerítette: természetes, hogy e Pál-fordulást nekünk nem lehet örömmel nem üdvözlőnk s legfőlebb is csak a hat esztendő elmúlása s nem épen kedvünk szerinti folyása felett sopánkodhatunk.

Előre kellett ezeket bocsátanunk, mert a „*Felhívás*“ egy hanggal sem ismeri be s még sejtetni sem engedi, hogy az ajánlott reformok jelentékenyebb részét a prot. sajtó már évek óta sürgeti, tehát azok mintegy a prot. közvéleménynek is (már a mennyiben nálunk a sajtó a közvélemény tolmácsának nevezhető!) követeléseit képezik.

A mi ezek után a „*Felhívás*“ reform-javaslatait illeti, azokat mi 3 csoportba foglaljuk, mert — valósíthatásuk természete szerint — magoktól is ugyanannyi csoportba sorakoznak.

Az 1-ső csoportot azok képezik, a melyek a közvélemény előtt már tisztázva vannak, tehát egyhangú közgyűlési határozattal is keresztül vihetők. Ilyenek: a „*Prot. Szemle*“ havi folyóirattá változtatása, a monografiáknak a monopolium nyüge alól való kiszabadítása s a népies iratok megindítása. A két elsőre nézve teljesen elfogadjuk a felhívás indokolását, mert felettébb kívánatos az, főleg a mai rohanó időben, hogy a „*Szemle*“ ne akkor szóljon egy-egy országos fontosságú kérdéshez, a mikor az már elvesztette aktualitását s ne csak egyházi multunk derítésével bibelődjék, hanem „a nagyobb egyházpolitikai, egyház-kormányzati

és egyház-társadalmi kérdések tanulmányoszerű fejtegetésével“ belevigye mintegy az olvasó közönséget az egyházi élet iránt való érdeklődésbe s ilyen módon a jelenben élve a jelennek is tegyen hasznos szolgálásokat. Hogy a monografiák közé a „külföldi népszerűbb, de azért tudományos theologiai, társadalom-tudományi stb. művek“ is felvétessenek, — ezt is helyeseljük, úgy azonban, hogy az eredeti tanulmányoknak s általában a honiaknak elsőség adassék, tehát a felhasználható hazai munka-erők az idegenek által s az önálló termelők a fordítók által le ne szoríttassanak.

A népies iratok megindítására nézve az a javaslata a Felhívásnak, hogy a társaság vegye támogatása alá a dr. Szabó Aladár és dr. Kecskeméthy István által megindított s a sajtó által is elismeréssel üdvözölt „*Koszorú*“-féle vállalatot; vagyis hogy hozza azt szerkesztésbe a társasággal, megbízva a nevezettek a népies iratok szerkesztésével, „mert egy ember fizikai erejét és idejét meghaladó munka ezek szerkesztésének is a reá bízása.“ Szerintünk arról, hogy a társaság, már létező vállalat támogatására vállalkozzék, szó sem lehet; mert ez esetben nem járna a következetesség útján. Talán az első választmányi ülésen történt, hogy dr. Masznyik indítványozta a Luther-társaságnak s esetleg egy itt vagy ott indítandó (ő Debrecenre gondolt) *Kálvin-egyletnek* s ezek népszerű kiadványainak pénzübeli támogatását, — s a választmány ez indítványt nagy egyetértéssel leszavazta. Támogatásról tehát — ismételve mondjuk — szó sem lehet. Sőt, ha a népies iratoknak a titkár által való szerkesztése csak azért nem látszik kivihetőnek, mert az az egy emberi erőt már túlterhelné: ebből az indokolásból — szerintünk — nem az következik, hogy nosza szerkesztse más a népies iratokat, hanem az, hogy a titkár az állásához nem illő terhek viselése alól oldoztassék fel haladéktalanul; vagyis ne legyen az pénztárnok is, domesztikai előadó is, a kit a két prot. egyház bizodalma a végett emelt egy magas örhelyre, hogy onnan a prot. egyház multját és jelenét lelkebe ölelvén, az egész egyházra nézve termékenyítő, ösztönző erővé váljék és messzire fénylík az ő világossága. Ne mondja azt nekünk senki, hogy a pénzükezelés, rubrikázás, a domesztika sokféle szellemölő bajai és a Magyar Prot. Irodalmi Társaság titkári hivatala összeférhetők, egymással kiengesztelhetők. Nekünk, mint Irod. Társaságnak a titkár egész lelkére, szellemének egész ruganyosságára szükségünk van, ma inkább, mint máskor, s a társaság összes kiadványaira nézve igen kívánatos, hogy azokból egy-ugyanazon vezér-szellem sugarai áradozzanak. Hogy a titkárnak általunk képzelt felséges missioját és munkáját illendően kell jutalmazni, az magától értetődik. Az — szerintünk — a titkár dolga, hogy aztán ő, mint az összes kiadványok felelős vezére, kiket, miként köt magához munkatársakul s kik által fogja p. o. a népies iratokat szerkesztetni, készíttetni. A munkát meg lehet és meg is kell osztani, de az egyenmő felelősség megosztását nem tartjuk kívánatosnak.

A 2-ik csoportba sorozzuk a reform-javaslatok közül a tag-gyűjtést és a fiók-egyletek alakítását. Hogy mindenki igyekezzék legalább még egy tagot szerezni s ilyen módon a létszám és jövedelem megkészszerzéséhez hozzájárulni, különösen pedig oda hatni, hogy az u. n. világi elem sürűbben legyen képviselve: ez oly kívánság, a melyet nem lehet nem méltányolni annak, a ki a társaság jövőjét s életrealitását őszintén kívánja. Ez irányban püspökeink és főgondnokaink tehetnének sokat s illetőleg espereseink és egyházmegyéink gondnokai a közönyösökre való ügyes ráhatás által; s talán ezeknél is többet azok a világi férfiak, a kik

maguk is át vannak hatva a társaság eszméjétől s céljainak nemességétől. A *fiók-egyletek* alakítása is jó gondolat s az országos tanáregyesület életében okozott is az ilyen egyletek létesülése némi lendületet, noha éppen most a központ túlságai s méltánytalanságai ellen igen kemény hangok emelkednek . . . s „vestigia terrent.“ Az bizonyos, hogy a fiók-egyletek ráterelnék egyes vidékek figyelmét a Prot. Irod. Társaságra; jók volnának tag-gyűjtő telepeknek s a prot. összetartozás láncszemeinek s felolvasásaik által felébresztenék imitt-amott az aluvóban levő prot. szellemet. A kivitel azonban már — azt hisszük — sok nehézségekbe ütközik, részint mert már a legnevezetesebb pontokon le vannak foglalva a hivatott egyének az egyleti élet többféle kötelekeivel, részint s még inkább azért, mert az egyes vidékek arra számítottak eddig (s nem is ok nélkül), hogy az Irod. Társaság nem fogja magát a fővároshoz tapasztni, hanem, mint a két prot. egyház közös képvisellete, fel fogja keresni az egyes vidékek kiválóbb pontjait s *a maga egészében és nem a fiók-egyletek által kísérli meg a nagyközönség szívének meghódítását.*

Legyünk egészen őszinték és valljuk be, hogy a „*Felhívás*“-ból sajnosan érezzük ki az u. n. *vándorgyűlések* nyugalomba helyezését, mielőtt azok megkíséreltettek volna. Az ilyen gyűlések pedig próbaköveivé lehetnének a fővárosi tagok protestantizmusának is, mert könnyű dolog a vidékiek érdektelenségét felhánytorgatni s követelőzni a központ javára akkor, amikor a központi tagoknak az érdeklődés csupán egy sétába, vagy legfőlebb még egy kis munkába kerül, a szegény vidéki profeszornak és papnak ellenben egy fél havi fizetésébe.

Azért hát ne skartoljuk még le a vándorgyűlések eszméjét, hanem — a mint *Szász Károly* bölcsen mondá — vigyük utánok az evangéliomot azoknak, a kik nem keresik azt a templomban.

A 3-ik csoportbeli javaslatokat a tervezett *Othón* és a választmány fővárosi tagjainak a társaság egész ügykezelésére való felhatalmazása képezi. Szép és nagy gondolat az az *Othón*, az írók csináltak is már ilyet, sőt van az effajtaból már több is. Nekünk is jó volna, ha Budapestre menve, egy meleg helyre számíthatnánk, a hol otthon érezhetnők magunkat s még eszmét is cserélhetnénk a fővárosi protestánsok kitünőségeivel s köztük — első sorban — az Irodalmi Társaság titkárával s pláne ott még könyvtárt és olvasó termet is találhatnánk!! . . . Hanem — bátrak vagyunk kérdezni — nem vagyunk mi ehez igen szegények?! — A Felhívás panaszkolja, hogy a hátrálék már meghaladja a 3000 frtot s 2000 frtnyi követelést nem tudott a pénztár a múlt év végén kifizetni . . . Hát gondolhatunk-e mi — e mellett is — egy drága *Othónra*?! Aztán nincsen-e a Lónyai-útcái ref. főgimnáziumnak díszes ülés-terme, vagy a kalvintéri theol. akadémiának? — Nem lehetne ott vagy az ág. evangélikusok valamelyik helyiségében találkozó helyet alakítani legalább a konvent idejére? — Ugy tudjuk, hogy az ág. ev. zsinat tagjait egy fényes Cassino termei fogadták az egész zsinatolás alatt . . . Nem tudnának az ev. ref. és az ág. ev. testvérek együtt szerezni egy ilyen fajta ingyenes szállást és találkozó helyiséget? Próbálják csak meg, talán sikerülni fog. — A fővárosi választmányi tagoknak a társaság egész ügykezelésére való felhatalmazását lehetetlennek tartjuk. Ez olyan irányt jelentene a társaság életében, a mely a protestantizmus szellemével merően ellenkezik s a vidéket szármalmas helyzetre kárhozná s reakcióra kényszerítené. E gondolat szemből ragaszkodunk a vándorgyűlések esz-

méjéhez s inkább hajlandók volnánk a vidéki választmányi tagok úti költségét megszavazni (a mit a Felhívás is említ), mint a centralisatio trójai lovát behurcoltatni. — Van ebből már annyi időig is, a mennyi elég! Szabad legyen e pontnál az országos középiskolai tanáregyesületnek éppen csak imént lefolyt nagy háborújára ismételt és tisztelettel hivatkoznunk.

Meg kell még említenünk a Társaság jövőjeért való ügyszeretettünkől kifolyólag a „*Felhívás*“-nak egy hiányát. Egy szó sincs abban a *parokhialis könyvtárak*-ról, a melyek pedig annak idejében általában kíváncsoknak tündek fel, nemcsak a társaság sorsának anyagi biztosítására, hanem a papi és tanítói protestantizmus élesztésére is. Erdély püspöke indítványozta a lapunk által felvetett javaslatot a társaság alakuló gyűlésén s az akkor teljes elismerésre talált. — Történt-e azóta valami e javaslat érdekében? Vagy ez csak akkor volt időszerű s talán csak az indítványozó tekintélye tette azt egyidőre kíváncsossá?! Részünkről a társaság célszerű reformálását a parokhialis könyvtárak keresztül vitele nélkül nem képzelhetjük.

Szedjük csak elő az elfelejtett reform-terveket: a vándor-gyűléseket, parokhialis könyvtárakat s talán ezekkel is boldogulhatunk, „*Othón*“ nélkül, centralisatio nélkül s még fiók-egyletek nélkül is, ha a társaság szellemi vezetői összes erőiket nagy hivatásuknak szentelhetik. *Ez az első és legnagyobb parancsolat!*

Radácsi György.

ISKOLAI ÜGY.

Figyelemre méltó tünetek.

Az állami középiskolák tanárait s közülök különösen a vidékieket nagyon elkeserítette az országgyűlés pénzügyi bizottságának az intézkedése, hogy képzettségüket és a tanári állás sajátos helyzetét nem véve tekintetbe, őket a IX. rangosztályba sorozta. Elkeseredésüket még inkább fokozta az, hogy a bizottság a fővárosi és vidéki tanárok között rangkülönbséget állított fel. Lapunk ez évi 2, 3. számában rövideden megemlékeztünk az elkeseredés szülte mozgalomról, mely az egyes tanári körök és tanári karok által közrebocsátott nyilatkozatok és felhívások folytán napról-napra nagyobb hullámokat vert, s végre a folyó hó 8-án tartott országos értekezleten legalább látszólag csillapult. Hogy ez a mozgalom, a tanárok anyagi helyzetén fog-e valamit javítani, azt most még nem tudhatjuk, de azt már látjuk, hogy a pénzügyi bizottság javaslata által a fővárosi és vidéki középiskolák tanárai között a testvéries egyetértés meg van zavarva és sok emberben a gyűlölség foglalta el a szeretet helyét. A tanár-egyesület központi bizottságának a vidéki tagok nyilvános támadásai ellen nyilvánosan kellett védekezni, hogy az önzés és tehetetlenség erős vádjait magáról lehetőleg elháríthassa. Azt is látjuk, hogy az országos középiskolai tanár-egyesületet, mely negyedszázados jubileumát másfélévvel ezelőtt ünnepelte meg, komolyabb baj kezd fenyegetni. Az egyesület által kiadott közlöny a vidéken elvesztette becsét, s a pozsonyi tanárok már hírül is adták vidéki tisztársuknak, hogy a jövő hó elején egy új tanügyi lapot indítanak meg, a mely érdekeiket hívebben fogja szolgálni, mint a tanár-egyesület hivatalos közlönye szolgálta eddig.

Mi, protestáns tanárok, a kiket az országgyűlés pénzügyi bizottságának rangosztályozása közvetlenül nem érintett, s velünk együtt a tanügy iránt érdeklődő kö-

zönség nagy része is, eleintén némi megütközéssel olvas-tuk állami szolgálatban levő tisztársainknak egymásután megjelent, elkeseredett hangú nyilatkozatait s azok, a kik nem voltak kellőleg tájékozva a javaslat sérelmes volta felől, csodálkozva kérdezték, hogy a nálunk hasonlíthat-lanul jobban díjazott állami tanárokat mi indíthatta olyan fájdalmas panaszra? Lehetek és bizonyosan voltak is sokan, a kik az állami tanárok feljajdulását rangkorságnak s kicsinyes érzékenykedésnek tekintették, azt tartván, hogy a mai demokratikus érzelmű világban minden em-ber annyit ér a mások szemében, a minő becsülést köz-hasznú munkájával kivívni képes. Ezt a véleményt sokan indokoltan láthatták a tanároknak egyik egyesületi köz-gyűlésükön kifejezett azon óhajításuk által is, hogy ha az állam pénzügyi viszonyai mostani fizetésüknek na-gyobb összeggel való emelését nem engedné meg, azon esetben kevesebb fizetés javítással is inkább megelé-geszenek, de azt kérik, hogy ilyen körülmények között semmiféle rangosztályba ne soroztassanak.

Én nem mondom, hogy az állami tanárok pana-szának első tekintetre nincs valami rangkorságra valló színezete, de ha bárki komolyabban tekinti meg a panasz okát, be fogja látni, hogy az figyelemre méltó s azt az úgynevezett „rangkorságot” sem fogja szigorúan elítélni. Vegyük a dolgot egészen úgy, a mint az életben van. Az tagadhatatlan, hogy bármelyik közpályán működő embernek, s így a tanárnak is, hogy fáradozásait a várt siker koronázza, tekintélyvel kell bírnia, melyet neki első sorban állása ad meg, de a melyet lelkiismeretes műkö-désével önmaga is folytonosan növelhet. Ha egy kisebb-szerű városban áll fenn egy felsőbb vagy egy középis-kola, egy olyan városban, melyben semmiféle magasabb állami, sőt még megyei hivatal sem létezik, ott a tapasztalás szerint a tanári hivatalt a közönség és a tanítató szülék egyik legtiszteltetreméltóbb állásnak tekintik, s bi-zonyára olyannak fogják tekinteni, ha a törvényjavaslat sze-rint megállapított rangfokozatba osztatnak is be a taná-rok, mert hiszen nincs helyben magasabb rangú hivatal-nok, a kivel összehasonlíthatók lennének. Egy nagyobb városban már bő alkalmuk nyílik különböző rangfoko-zatban levő hivatalnokok összehasonlítására, s a szülők nagyrésze is a rangfokozat szerint mérlegelvén a hiva-talnok képzettségét, s munkájának becsét, a tanár tekin-télye s működésének becsé jóval alább száll előtte s ki-csinyülésének igen gyakran a család körében, tanuló gyer-mekei előtt is kifejezést ad, a minek a tanítás sikerére sokszor feltűnő káros következményei lehetnek. Így te-kintve a dolgot, talán még sem lehet pusztá hiúságnak nevezni az állami tanároknak azt a kívánságát, hogy ha már a többi hivatalnokok mintájára őket is rangosz-tályba sorozzák, képzettségüknek s munkájuk becsének megfelelő osztályba osszák be.

Igaz ugyan, hogy erősen hangoztatjuk, hogy ma már minden ember annyit ér, a mennyit erkölcsi és ér-telmi súlya nyom. De hiszen jól tudjuk, hogy ez csak beszéd, a mely teljességgel nem felel meg a valóságnak. Rangra, külső kitüntetésre talán sohasem vágytak inkább az emberek, mint ma; mert jól tudják, hogy ez által te-kintélyük s ezzel munkájuk becsé is emelkedik a nagy közönség előtt. Nem képez itt kivételt az iskola, sőt az egyház sem. A népiskolai tanfelügyelőknek siet a mi-niszter a királyi tanácsosi címet minélőbb adomá-nyoztatni, hogy ezzel tekintélye, képzettsége is nagyobb-nak tűnjék fel a nép, sőt a tanítóság előtt is. A középiskolai igazgatóknak újabban főigazgatói címet kezdenek ado-mányozni. De ne menjünk távolabbra; nézzünk szét csak a magunk körében is. Vajjon ev. ref. egyházunk nem látta-e célszerűnek újabb időben, hogy az egyházakat

s ezekkel együtt a lelkészeket is rangfokozatba sorozza? És ki merné tagadni, hogy ez a rangosztályozás lelkész és lelkész között éles különbséget teremtett nemcsak a hívek előtt, hanem a papok szemében is. A népesebb, gazdagabb egyház lelkészének általában véve mindig na-gyobb volt s nagyobb ma is a tekintélye, mint p. o. egy negyed osztályú egyházban szolgáló papé, még ha ez utóbbi a szó igazi értelmében több ember is; hiszen maga az egyház is rendesen az előbbieket tartja méltóknak a megtisztelő kitüntetésekre, mintha csak igaznak fogadná el azt a régi példabeszédet, hogy „gazdag ember okos ember, szegény ember bolond ember”. Mindezeket nem azért említettem fel, mintha talán a mai kornak ezt a kinövését szépnak tartanám, hanem csak azért, hogy némileg igazoljam az állami tanárok azon kívánságának méltányos voltát, hogyha csakugyan rangosztályba so-roztatnak, az ő munkásságuk érdemének megfelelő osz-tályba soroztassanak s ne tegyenek különbséget a fővá-rospan és a vidéken működő tisztársak között.

Az állami középiskolák tanárait különben, eddigi viselkedésük után, rangkorsággal nem is igen lehet vá-dolni, mert hiszen maguk jelentették ki, hogy állásuk sajátos voltát tekintve, épen nem kívánják a rangosztályba sorozást. A tanári s tanítói hivatal valóban lényegesen különbözik minden más hivataltól, nemcsak azért, mert majd mindenik lelkiismeretes tanárról el lehet mondani halála után, a mit Pesztalóciról tisztelői a neki állított emlékoszlopra vésettek: „ember, keresztyén, polgár, min-den vala mások számára, magának pedig semmi;” mert bizony a tanár folytonos munkálkodás, küzdés után sem képes kincseket gyűjteni családjá számára; de külön-bözik különösen azért, mert míg más hivatalnok foko-zatos előléptetéssel a legmagasabb rangosztályba is el-juthat: addig a tanár marad rendesen mindvégig az, a mi kezdetben volt, s a tervezett rangfokozat szerint leg-feljebb ahoz lehetne reménye, hogy a IX rangosztályból a VIII-ba is bejuthat. Ilyen viszonyok között igazán nem látom indokoltnak, hogy a középiskolák tanárait az állami tisztviselők újabb fizetés-rendezése végett készített tör-vényjavaslatban minden áron a többi hivatalnokok közé, rangosztályba akarják sorozni. Tekintsék őket továbbra is, mint eddig tekintették, a nemzet egyszerű napszá-mosainak, s testet és lelketől munkájukért adjanak olyan díjazást, hogy tisztességesen megélhessenek s magukat hivatásuknak megfelelőleg folytonosan képezhessék. A tanároknak ez a kívánsága jogos és méltányos s épen ezért hisszük, hogy az országgyűlés teljesíteni is fogja.

Az állami középiskolák tanáraival egyidejűleg hely-zetük javítása érdekében mozgalmat indítottak az állami tanítóképzők és polgári iskolák tanárai, továbbá a nép-tanítók is. Mindenünnet ugyanaz az elégedetlenséget és panaszt hirdető hang hallatszott. Nyíltan, őszintén tárta fel mindenik testület a maga helyzetét s kérte nehéz bajának orvoslását. Hogy az alkalmas gyógyszer az országgyűlés eltalálja-e, az nagy kérdés; de hogy eltalálja, azt hazánk tanügye érdekében csak óhajtanunk lehet.

Az állami iskolák tanárainak általános feljajdulását hallva, s a helyzetük javítása érdekében megindított erős mozgalmat látva, sok ember előtt feltűnhetett, hogy a protestáns iskolák tanárai olyan egykedvű nyugalommal szemlélik állami tisztársaik elkeseredett küzdelmét. Cso-dálkozva kérdezhették ezek önmagoktól, sőt másoktól is, hogy tulajdonképen miért is zugolódik és türelmetlen-kedik az az államkormány rendelkezése alatt álló közép-iskolákban működő 1016 tanár, midőn a protestáns kö-zépiskolák 1274 tanára helyzetével — legalább látszólag — meg van elégedve, pedig ezek egyenlő képzettség mellett sokkal csekélyebb díjazással bizonyára nehezebb terhet

hordoznak s intézeteik mostani berendezése mellett aggodva kell gondolniok öreg napjaikra s árván maradt családjaikra. Talán az igazi hivatás s e mellett egyházuk forró szeretete teszi erősekké ezeket, hogy sorsuk ellen nem zugolódanak, vagy legalább nem a nagy világ előtt, s talán épen ezek a jó tulajdonságok tartották vissza őket, hogy az elégtelennek csoportjához nem csatlakoztak?!

A ki a protestáns tanárokról ilyen véleménynyel van, az mindenesetre ismeri legalább némileg anyagi helyzetüket, ismeri őseiktől örökölt tulajdonságaikat is. A protestáns tanárok helyzete — mint ezt más alkalommal kimutattuk — igen kevés kivétellel — valóban sokkal rosszabb, mint az állami tanároké. Egyik és másik intézetünkben még az általános csekély díjazás mellett is olyan szembetűnő különbség van a tanárok fizetésében, hogy ha egyszer a T. Ház véletlenül kimondaná, hogy az országban minden hivatalnok rangosztályba soroztassék: a protestáns tanárokat, fizetésük alapján, legalább is 5—6 fokozatba kellene szétszórni és sok közülök majdnem az irodaszolgákkal kerülne egy rangba. Az is igaz, hogy ilyen körülmények között bizonyos lelkesedésre s az egyház forró szeretetére van szükség, hogy egy képzett tanár az egyház veteményes kertjének gondozására, vezetésére szentelje életét. És mi büszkén mondhatjuk, hogy ilyen gondozók még mindig akadtak közöttünk! Azt is őszintén be kell azonban vallanunk, hogy az újabb időben, kivált kisebb gimnáziumainkban, állandóvá lett a tanár-vándorlás, mert ifjabb tisztársaink szívesen felcserélték rosszszűl díjazott állomásukat a jövedelmezőbb állami katedrákkal. És ezen csodálkoznunk, a mai szigorú körülmények között, nem is lehet. A szegénységet érzik, mert nehéz anyagi körülményekkel küzdenek többnyire azok is, a kik egyházuk tanintézeteihez törhetlenül ragaszkodnak s titkon, ajtójukat bezárva, a család körében vagy kartársaik s barátaik előtt fel is tárják nehéz helyzetüket. A protestáns tanárnak különben szélesebb körben még panaszkodni is ritkán van alkalma, mert majd mindenik intézetnek külön fentartó és kormányzó testülete levén, helyzetük javítását közös ügynek alig hajlandók tekinteni s egymással még fontosabb ügyekben sem igen érintkeznek. Egyrészüket nem hajlandó elhinni azt sem, hogy az egyesülésben nagy erő rejlik, legalább az országos protestáns egyesület nehezen fejlődő ügye e mellett bizonyít. Olykor-olykor, ha kedvezőnek látszik az alkalom, előállnak panaszaikkal az egyes tanárkarok a fenttartó s kormányzó testületek előtt is, bízván azok méltányosságában és jóakarátában; sőt legújabb időben együttesen is tettek lépéseket, megbízván úgy az ev. ref., mint az ág. ev. zsinat tanár-tagjait, hogy nevükben a két zsinat atyai figyelmét hívják fel nehéz helyzetük javítására. Hogy a megbízott tanárok kérvényének mi lett az eredménye, azt mindnyájan ismerjük. Fájdalmasan tapasztaltuk, hogy zsinati atyáink azt még csak tárgyalásra sem érdemesítették, figyelemre sem igen méltatták, mintha csak összebeszéltek volna az állami tanárok ügye felett határozó országgyűlési pénzügyi bizottsággal.

Zugolódunk, panaszkodunk tehát elég gyakran mi is, de panaszkodunk körlevelekben nem bocsátjuk a nyilvánosság elé s épen ezért a közönség egyrésze azt hiszi, hogy helyzetünk megnyugtató. Az elkeseredés szava kitör olykor belőlünk is, mint erről bárki meggyőződhetik, ha a Sárospataki Lapok múlt évi folyamának 51. számában közlött zsinati tudósítást végig olvassa. Helyzetünk fogva minket is érdekel tehát az állami tanárok megindult küzdelme, de minthogy ők olyan téren harcolnak, hol a mi segítségünket csak tiltakozással, sőt

gúnnnyal fogadhatnák, nekünk ez alkalommal csak a küzdő győzelmét ohajtó ember szerepe jutott.

Valóban szívből óhajtjuk, hogy az állami tanárok küzdelmének meglegyen a kívánt eredménye s óhajtjuk különösen hazai tanügyünk érdekében, mert meg vagyunk győződve, hogy a tanítói rend általános elégedetlensége csak is gátolólag hathat tanügyünk fejlődésére. A tanári és tanítói pályára már ma is olyan kevesen lépnek, hogy a megürült tanszékeket — kivált protestáns intézeteinkben — alig vagyunk képesek alkalmas egyénnel betölteni. Általános a panasz a tanár és tanítóihiány miatt. Óhajtjuk, hogy állami tisztársaink küzdelme sikerrel végződjék azért is, mert félünk, hogy a mostani körülmények között a tanító rendben is előbb-utóbb a socializmus tanai találnak alkalmas talajra, a mitől pedig a jó Isten óvja meg szeretett hazánkat. Hogy nem agyrémeket látok, csak a brassói népes tanár-kör körleveléből idézem a következőket: „Mi tanárok, eskünkhöz híven, tegyük kötelességünket a legnagyobb odaadással, neveljünk a jelennél jobb, a tanügy fontossága iránt is több érzékkel bíró nemzedéket, csak tanárokat ne neveljünk! *A tanár tanácsának ellenére egy tanítvány sem fog a tanári pályára lépni.* Becsüljük meg jövőben nálunknál jobban a tanárt s meg fogják majd becsülni akkor, a mikor csak volt, de *nincsen többé!* És ne adózzunk se pénzzel, se szellemi munkával a fővárosi egyesületeknek, melyek támogatásunkra rá vannak utalva. A volt brassói kör tagjai a mai nappal kiléptünk az *összes tudományos egyesületekből*, melyeknek tagjai voltunk, az így eszközölt megtakarítással is javítva fizetésünket. Ha e példánk utánzásra talál, érezni fogja az ország, hogy az iskolán kívül is szüksége van reánk s megtanul minket megbecsülni, Eddig úgy sem tette! *Nem adózni és ujoncot nem állítani*, ez legyen jelszavunk. Aztán jöjjön a minek jönnie kell, hordozzuk türelemmel keserves sorsunkat és maradjunk testvérek!

A mi hitünk és meggyőződésünk szerint, ezek a tünetek igen méltók a komoly megfigyelésre.

Buza János.

TÁRCZA.

Az énekes-könyv ügyében.

— Pár szó Szathmáry Józsefhez. —

Tisztelt barátom!

Ön a „Prot. Szemle“ múlt évi legutóbbi füzeteiben megjelent fáradtságos és üttörő tanulmányával lekötölte maga iránt mindazokat, kik prot. egyházunknak még mindig feldolgozatlan és jórészt ismeretlen *irodalomtörténeti múltja* iránt melegen érdeklődnek, s annak felderítését a hivatottaktól pedve várják. Jól tette, hogy épen az Énekes-könyv hosszú történetét választotta tanulmánya tárgyává, mint a melynek irodalomtörténeti fontossága mellett, most, az énekreformálás vajdúd napjaiban, aktuális érdekessége is van. Azonban az az odaadó figyelem, melylyel értekezését több ízben átolvastam s az az őszinte érdeklődés, melylyel templomi énekeskönyvünk iránt viseltetem s melynél fogva szeretném, ha minden egyes dicséretünknek keletkezési korát és tiszteletreméltó szerzőjét hitelesen ismerhetném: némi fogyatkozásokat és ellenmondásokat fedeztetek fel velem az ön szóban forgó, derék tanulmányában. Én ugyanis, hogy hasznomra is fordítsam az Énekes Könyv története körül tett kutatásokat, a magam Énekesébe odajegyezgettem az egyes darabok után azoknak keletkezési korát és a szerző

nevét. Nehánynál azonban ezt nem tehettem, miután Ön sem mondta meg, hogy eredetüket kitől vették. Ilyenek: a köznap reggeli 5, és a délutáni 3-ik invokáció. Továbbá: a 21, 28, 33, 47, 52, 56, 59, 67, 68, (annyit tudok, hogy e két utóbbi fordítás, de kitől és ki által?), 125, 145, 155, 156, 159, 170, 197, 204, 215, 234-ik dicséret.

Ezenkívül, bizonyára az áttekintendő anyag sokasága miatti elnézésből, önkéntelen tévedésből, némely énekünknek két apát is fedezett fel Ön, de valószínű, hogy az egyik mostoha lesz. Így nevezetesen az 55-ik dicséretet és a 196-ikat Lengyelnek és Keresztiesnek is tulajdonítja; a 15-iket Nádaskaynak és Nagy Istvánnak; a köznap reggeli 4-ik invokációt Diószeghynek és Lengyelnek; az 51-ik dicséretet Kiss Áronnak és Keresztiesnek; a 22-iket Horváth Ádámnak és Bátori Istvánnak; a 124-iket Nagy Istvánnak s Böszörményi Pálnak, a 62-ik fordítását Kis Áronnak is, Lengyelnek is.

A 23-ik dicséretet Bátori Istvánénak mondja, a 107-iket Zámboi Ferencének, holott feljebb azt állította, hogy mindakettő a régi Énekesből vétetett át. Továbbá a „Hallgasd meg Ur Isten kérésemet“ kezdetű úrvacsorai énekről a 465 lapon azt olvasom, hogy Szenczi Molnárnál jelent meg először 1607-ben; s már a 479. lapon azt mondja, hogy Kolozsvárt látott először napvilágot 1778-ban, a „Közönséges isteni tiszteletre rendeltetett Énekes Könyv“-ben.

Nem gáncsolódásból, csak bizonyosság okáért fordulok azért tisztelt barátomhoz ama kérelemmel, hogy miután e tévedések egyrésze sajtóhibából, vagy mint mondtam, elnézésből is származhatott; s miután önnek alkalmá volt színről-színre látni ama drága ereklyét, régi Énekes könyveinket, s miután jegyzetei bizonyára most is birtokában vannak: szíveskedjék pár sorban bennünket, érdeklődőket felvilágosítani, s esetleg — ha lehet — a még árván maradt dicséretet szerzőit is velünk megismertetni.

Egyúttal engedje meg, hogy a gondos tanulmányból ön maga által levont következtetésekhez, tanulságokhoz, egyet én is csatolhassak. E becses lapok hasábjain, a szerkesztőség szívességéből, több ízben volt már szerencsém és alkalmam nekem is hozzászólni az ének-ügyhöz, a mikor a többek közt énekes-könyvünk leendő beosztására nézve is elmondtam véleményemet. És pedig mondtam azt is, hogy én felettebb különösnek találok azt az eljárást, hogy mi az éneknek felét elénekeljük tanítás előtt, felét meg tanítás után; mintha csak az imádságot vágnók ketté (sokszor épen ott, a hol két pont van) s hagynánk az utóljából szónoklás utánra is. Nem szebb, nem logikusabb, nem építőbb beosztás volna-e azért az olyan, hogy valamint vannak beszéd előtti és beszéd utáni külön könyörgéseink, úgy volnának szintén predikáció előtt és predikáció után mondandó dicséreteink? Ennek a felfogásnak a helyességéről meggyőzött engem az Ön tanulmánya is. Mert abból azt látom, hogy az elmúlt századokban így ment véghez az isteni tisztelet. Régi énekes-könyveinkben csakugyan találatnak — és pedig nagy számmal — *predikáció után való külön énekek is*. Az én következtetésem és tanulságom tehát az, hogy ennek a megújuló Énekes könyvben is így kellene történnie, hogy ezáltal mintegy a tradíciónak is tisztelet adassék.

S a mit még sajnálok, hogy az ön tanulmányából kimaradt, a régi halotti énekek ismertetése, melyekről azt mondja Ön a 456-ik lapon, hogy „ezeket (t. i. a halotti énekeket, melyek pedig a templomi énekes-könyvek alkotó részét képezték hajdanán) említeni sehol sem fogom; ez külön munka tárgyát képezhetné.“ Ha csak-

ugyan azt képezné — és pedig az Ön tollából szintén — akkor magam is bele tudnék nyugodni ebbe a mulasztásba. De félek, hogy ez a külön munka csak jámbor óhajítás marad. Pedig bizonyára Ön is tudja, hogy Irodalmi Körünk épen most bajlódik egy új temetési ének-tár egybeszerkesztésével, a mi nehezen akar sikerülni. Milyen derék lett volna már, ha Ön érdeklődéséből egy keveset ezeknek a nehezen születő gyászhimnuszoknak is áldozik. Ki tudja nem lett volna-e az által Irodalmi Körünk nemes igyekezete a célhoz közelebb segítve? De meg nekem is hasznom lett volna belőle. Mert akkor az Ön tanulmányából levonhattam volna a másik tanulságot is — a mit szintén nem most említek először — s a mit különben úgyis levonok. Azt nevezetesen, hogy az új énekes-könyvbe be kell vinni temetési énekeinket is, mert az régen is úgy volt s mert különben a mi temetési szertartásunk megmarad tovább is a kántor és az iskolás gyermekek kizárólagos funkciójának s maga a tisztességtevő gyülekezet sohasem fog abban cselekvő részt venni. Kérem azért tisztelt barátomat, ragadjon tollat még egyszer s a mit meg kell cselekednie, hamar cselekedje meg; nekem pedig bocsássa meg ezt az iránta és tehetsége iránt való bizodalomból származó alkalmatlankodást.

Czinke István.

— Válasz a pár szóra. —

Kedves Tisztelendő úr! Mindenek előtt köszönöm azt a szíves figyelmet, melyben gyenge dolgozatomat részesítette. Az én célom tulajdonképen az volt, hogy figyelmet ébresszek a reform-munkával foglalkozó nagyjainkban énekesünk története iránt, melynek ismerete nélkül a javítás egyoldalú és erőszakos lehet; másrészt pedig, hogy az elhanyagolt mezőre talán hivatottabb munkásokat csalogassak. Ime, az utóbbi célom már közeledik a teljesüléshez, mert kedves tisztelendő úrban már figyelmet ébresztettem fel.

Sajnálom azonban, hogy feltett kérdései közül csak nagyon kevésre adhatok feleletet.

Azon énekek szerzőit, melyeket felsorol, nem ismerem. Egy úton volnának megismerhetők, de ez az út nekem, helyzetem miatt, hozzáférhetetlen. Az énekes-könyv reformálása alkalmával beérkezett összes javaslatok, énekek, tudtommal Debrecenben vannak az egyházkerületi levéltárban. Ha valaki ezeket átkutatná, úgy hiszem, sok darab szerzőjét lelhetné meg.

A kettős apaság részint nyomda hiba, részint elnézés eredménye. Jegyzeteim alapján a következő igazításokat tehetem meg: Az 55-ik és 196-ik dicséretet Lengyel írta; a Keresztessy neve alá került 55, 56-ra igazítandó ki. A 15-ik dicséretet Nagy István írta; a Nádaskay neve alá került 15 215-re javítandó. A köznap reggeli 4. invokációt Lengyel nem írta; nem tudom, hogy került neve alá. Az 51. dicséret szerzője Kiss Áron, valamint a 62-iknek is, Lácza csak javította. A 22-ik dicséret tévedésből került a Horváth Ádám és Báthory István serkei pap neve alá. Báthory István serkei pap írta nem a 23-ikat, hanem a 33-ikat. A kérdésben levő ének, melyről azt állítom, hogy régi, csakugyan az, mert a XVI-ik században írta *cseédi Báthory István, főúr*. A 107-iket ismét íráshibából tulajdonítom a 170-ik helyett Zámboynak. A 107-iket Losonczy írta. „Hallgasd meg Ur Isten kérésemet“ kezdetű énekünk csakugyan Szenczy Molnárnál jelenik meg először a zsoltárokhoz kapcsolva, de a *dicséretet között* 1778-ban tűnik föl először.

A mi felszólítását illeti, mindenesetre szívesen foglalkoznám e szép dolgokkal továbbra is, ha nem tudnám hogy gyengeségemnél hatalmasabb erő nemsokára összes énekirodalmunkra vonatkozó nagy munkával fogja meg-

ajándékozni prot. egyházunkat. Én láttam már a nagy-szabású előkészületet, láttam az összehordott temérlek anyagot; ez év folyamán vagy a jövő év elején, úgy tudom gyönyörködni is foghatunk Dr. Erdélyi Pál munkájában, kinek jószágát, melylyel engem olykor-olykor segített, itt is megköszönöm. A tisztelendő úr óhaja tehát be fog teljesülni; én végezhetek mást, s ha Isten segít, a XVI. sz. predikációval fogok foglalkozni.

Véleményét, az új énekes-könyv beosztását tekintve, helyeslem. Azt is bizonyíthatom ugyan, hogy találunk temetési énekeket, noha csekély számban, különösen a régibb kiadásokban; de azért korán elválnak a két irány egymástól s a XVI. sz. első éveiben Sz. Ujfalvi Imre már külön temetési énekest szerkeszt.

Szíves figyelmét, melyben munkámat részesítette, s hogy alkalmat adott nekem ama hibák kiigazítására, még egyszer megköszöni

Öszinte tisztelője
Szathmáry József.

KÖNYVISMERTETÉS.

Lélektan és Logika.

Középiskolai használatra írta Dr. Sárffy Aladár. Budapest, 1892.
(Folytatás és vége.)

Több kifogásom van az *alvás, álmodás* című kérdés ellen is. „Érzéki szerveink — úgymond — alvás alatt is képesek ingert felfogni, még az ízlés és látás se fogékonytalan, bár le van zárva. A szervek ezen figyelő állapota a természetnek érdekünkben tett bölcs intézkedése, hogy az alvás alatt meg ne lepjenek és a fenyegető veszélyt azonnal észrevehessük (Betörés, tűzvész!)”. Ez az állítás hasonlít a XVIII. századi utilitaris bölcseszethez, — mely mindent teleologialag akart megmagyarázni, mindennél azt nézte, mi haszna van az embernek belőle — ahhoz az eszméjéhez, hogy a hold arra való, mely szerint éjjel az útasoknak világítson! — Pár sorral alább azt mondja: „A lélek alvásunk alatt nem alszik, hanem álmodik; a test pihen és a külvilággal alig érintkezik, a szellem tehát időt és tért nyer szabadabb működésre.” Megannyi téves állítás! Hogyan lehet ily határozottan kimondani, hogy a lélek alvásunk alatt nem alszik, hanem álmodik? vagy, a mint két sorral alább kifejezi: *alvás alatt a lélek folytatja az ébrenlét munkáját?* Hát Sárffy úr, alvása alatt, mindig álmodik, azaz mindig gondolkodik, elmélkedik, érez és akar? minden alvása alatt s az alvás egész tartama alatt? Mit szól akkor Lessingre, a ki saját állítása szerint sohasem álmodott? vajjon ő reá is illik-e az a tétel? S hogyan öszhangzik ezzel az alábbi mondása (90. l.): „e szerint jóval üdítőbb lesz alvásunk, ha *semmit sem álmodunk?*” Hát az alatt mit ért, hogy a szellem alvásunk alatt időt és tért nyer szabadabb működésre? ez magyarul azt teszi, hogy a szellem alvás alatt merészebben, kihatóbban, gazdagabban, hatásosabban működik, tehát, tulajdonképeni magasröptű működését alvás alatt fejt ki, az ébrenműködés pedig csak alacsonyabb rendű, — holott szerző e kifejezésével azt akarja mondani, hogy álmodáskor, épen mivel a legmagasabb lelki funtiók, a figyelem, az akarat szünetelnek, a legszabadabb képzettársulást, a phantastikus illúziók képződését mi sem akadályozza s ezért jönnek létre a legképtelenebb álmok. De ez nem azért van, mert a test pihen s a külvilággal alig érintkezik, hanem azért, mert az apperceptio, mely a képzeteket határozott szempontok szerint csoportosítja, szünetel. Itt is akadunk ellenmondásra. Egy helyt azt

mondja: „alvás alatt a lélek új képeket nem fogad el,” más helyt: „álomképeink alapja rendes alvásnál a külső hatásokat elfogadó érzékek ingereiben... keresendő.” Melyik az igaz?

Már fentebb is említette, s a következő lapon újra mondja: „lelkünk minden alvás alatt működik ugyan, de az álomképek nem mindig oly világosak, hogy rájuk a fölébredés után is emlékezhetnénk.” Nagyon szerettem volna, ha Sárffy úr ezt a tételét nem csak úgy odaveti, hanem egy kissé igazolja, be is bizonyítja, mert így az igen kérdéses. Hát ha ellenkezőleg áll a dolog: nem azért nem emlékezünk az álomképekre, mert nem mindig világosak, hanem azért, mert nincs mire emlékeznünk? Az meg egyenesen poetica licentia, ha azt mondja: „álomképeink túlszárnyalják szépségükkel az ébrenlét képeit,” mert az álomkép csak halvány, olykor esetlen másolata a való képeinek; minden álomképben túlnyomó a szertelen, grotesk, bizarr vonás, a mi olykor érdekes, de olykor bolond is. Különben ezt az állítást mindjárt a következő sorokban maga a szerző is megcáfolja.

* * *

A második, vagyis *logikai* része a tankönyvnek, néhány lappal rövidebb terjedelmű, mint a lélektan, — egyúttal gondosabb, correctebb, átgondoltabb annál, úgy hogy ezzel, általában véve, meg lehetünk elégedve s inkább tarthatjuk iskolai használatra alkalmasnak. Ebben a részben sok tekintetben Joly-hoz csatlakozik; beosztásra, tárgyalás menetére nézve megegyezik vele, sőt olykor egyes kifejezések is megcsillannak nála, a melyeket mintha már Joly-nál hallottunk volna.

Ha e részt gondosabb kidolgozásának s így sikerültebbnek tartjuk is, egyes kisebb hibáktól ez sem ment, — de ezek már csak inkább elhamarkodás eredményei. Ez okozza egyes nem szabatos kifejezéseit, meghatározásait, a melyek ilyen alakokban csak fél igazságot fejeznek ki, mint például az, hogy: „az állatok inkább csak a táplálkozás és nemföntartás érdekében alkotnak képzeteket,” 98. l. (a mi azt akarja jelenteni, hogy az állatok csak a táplálkozásra és nem-föntartásra irányuló benyomások iránt fogékonyak, — bár ez se igaz), vagy: „a logika célja világot gyűjtani a kutatónak, hogy el ne tévedjen a természeti titkok labirintájában, honnan az igazságokat igyekszik napvilágra hozni; kalaúzul szolgál a complicált természeti tünetmenyek vizsgálásában,” 100 l. (hát a társadalmi, történeti, theologiai tudományok terén nincs szükség a logika világosságára?). Az is csak féligazság, hogy a mai logika már lehetőleg inductiv módon vizsgálódik; összetéveszti a logikát a természet-tudománnyal.

A fogalom ismertetésénél sajnálattal nélkülözöm úgy a fogalmak kategorialis felosztásának, mint a fogalmak egymáshoz való viszonyának ismertetését. Ezt nem lett volna szabad elhagyni; mindenestre fontosabb, mint akár az inductio jelentőségéről, akár a logikai tévedések okairól szóló kérdések, melyeket nagy terjedelemben tárgyal, de a melyeket bátran mellőzhetett volna. — A *sylogismus* érvényességéről szóló szabályok közül kihagyta azt, hogy részleges felső tétel és tagadó alsó tétel mellett, a következtetés nem érvényes; a 4-ik sylogistikus forma szabályát kissé terjengősen, 3 pontban fejezi ki, holott azt rövidebben, két pontban is ki lehet fejezni; ezen forma lehetséges alakjainak latin versét hibásan idézi, az így hangzik: bamalip, calemes, dimatis, fesapo, fresison. A *dilemmát* magyarul szarvas-okoskodásnak hívják, nem pedig szarvas-, vagy krokodil-következtetésnek.

A kísérletnél, a kérdés elején, hiányzik a tárgyalat

fogalom meghatározása, pedig a növendékek számára ez okvetlenül szükséges, hogy tiszta fogalmuk legyen róla. A tudományos elméletek (theoriák) sorában főlemli a Koch-féle bacillus-theoriát is, s azt mondja róla, hogy az a legújabb tapasztalatok folytán már igazoltnak tekinthető. Itt ép úgy elhamarkodja a dolgot, mint maga Koch; ma, ellenkezőleg, kezd megrendülni a bacillus-theóriába vetett hit, elég legyen erre nézve Pettenkofer müncheni tanár legújabb kísérleteire hivatkoznunk.

A tudományok osztályozásáról szólva, azt mondja, hogy azt már sokan megkísérették, de *kifogástalan clasificálást még eddig nem ismerünk*. Felfogás dolga! Én a Wundt osztályozásával (melyet a *Magyar Philosophiai Szemle* 1888. évi folyama számára le is fordítottam) meg vagyok elégedve; lehet, hogy Sárffy úrnak az se tetszik, ő annál magasabbra tör, de hát nem lehet mindenkinek tetszeni! Ő maga két csoportot különböztet meg, s az elsőbe, a kosmologiai csoportba beosztja mindjárt a *mathematikai tudományokat*. Ez tévedés! A mennyiségtani tudományok függetlenek a természettudományoktól épúgy, mint a szellemi tudományoktól, lévén az előbbiek (math. tudományok) *formalis*, ez utóbbiak (term. és szel. tudományok) pedig *realis* tudományok. A mennyiségtan, magában véve, a természettudományokkal se áll közelebbi összeköttetésben, mint a szellemi tudományokkal, nem-hogy a term. tudományokhoz tartoznék; mert mindent, a mi csak valamikép adva van, egyformán lehet formális szempontból tekinteni, úgy, hogy elvileg a mennyiségtan épúgy lehet a szellemi tudományoknak, mint a természettudományoknak segédeszköze. A mennyiségtan első sorban és mindenekelőtt önálló tudomány, s mint ilyen vizsgálja a maga problémáit, tekintet nélkül azoknak más tereken történhető alkalmazására.

Ugyane kérdésben két helyt is vastagon elszólja magát a szerző; két helyt is *astrologiáról* beszél *astromómia* helyett (163. és 164. l.). Ha csak egy helyen téveszti el, hajlandó vagyok sajtóhibának tulajdonítani, de így, e következetes írásmód mellett, azt kell hinnem, hogy Sárffy úr nem tudja, hogy a csillagászatant görögösen *astronomiának* hívják, az *astrologia* pedig csillagjóslást jelent.

De elég legyen ez apróbb tévesztésekből! Bár ezek nem lényegtelenek s egy újabb kiadásnál okvetlen megkínázzák a kiigazítást, de azért nem alterálják a logikai rész becsét.

Meg kell még említenem, hogy bár nyelve könnyed, folyékony, magyaros, de van egy hibája: igen szeret idegen, latinos szokat, kifejezéseket alkalmazni. Kosmologiai és noologiai tudományokról beszél természeti és szellemi tudományok helyett; in flagranti, producal, traditio, emancipal, analysal, experimental, organismus, structura, mathesis, construal, stb. lépten-nyomon előfordulnak nála. Némi hibája előadásának az is, hogy egy kissé terjedős, bőbeszédű, s a második részben már az összefoglalás is nagyon terjedelmes; kevesebb szóval többet mondana: rövidebbnek, de szabatosabbnak kellene lennie. Egy-két kérdést, mint már fentebb említettem, bátran el lehetne hagyni.

Összefoglalva a mondottakat, én a Sárffy úr tan-könyvének első részét egészen véve *elhibázottnak* és így a *használatra alkalmatlannak* tartom; míg a második, vagyis logikai rész, némi hibái mellett is, eléggé tisztességes munka!

Rácz Lajos.

IRODALOM.

* **A magyar tudományos Akadémia** előfizetési felhívást bocsátott ki *Szegedi Gergely* egykori debreceni prédikátornak *Énekes-könyvere*, mely eddig teljesen ismeretlen volt s melyet a múlt nyáron a boroszlói könyvtárban fedezett föl Hellebrant Árpád, akadémiai alkönyvtárnok. Az Akadémia ezt az unicumot, mely 1569-ben Debrecenben nyomtatott, s 14 ívre terjed az eredetinek lehető hű előállításával fogja újra lenyomatni, illetőleg sokszorosíttatni. Egy előfizetési példány ára 2 frt, a Könyvkiadó-Vállalat pártolói részére 1 frt 50 kr lesz, s az aláírások március hó végéig küldendők be az Akadémia főtktári hivatalához; a mű szeptember havában fog megjelenni. Mi, protestánsok csak köszönettel tartozunk az Akadémiának azért az áldozatkészségeért, melylyel irodalmi múltunknak ezt a fontos emlékét, mely által XVI. századi énekes-könyveink hézagos sorozata kiegészítettik, közrebocsátja. Gálszécsi István énekes-könyve megjelenésétől, 1536-tól 1574-ig, a Huszár Gálé megjelenési éveig, 38 esztendő a távolság, ezt Szegedi Énekes-könyve most 5—6 évvel kevesbbíti. Az a folytonosság, mely most a debreceni Énekes-könyvek kiadásában, Szegedi Gergelytől kezdve a jelen századig szemmel kísérhető, méltán gyaníttatja velünk, hogy Szegeditől visszafelé menőleg szintén meg volt ez, legalább Kálmáncsehi énekes-könyvéig. E mű mindenestre egyik nevezetes emléke XVI. századi irodalmunknak, s méltó mindazok érdeklődésére, kik az iránt, a mit a magyar szellem negyedfélszáz évvel ezelőtt, a zsoltárok s himnuszok magyar versekbe foglalása s eredetiek szerzésére irányzott törekvése által, az egyházi költészet terén felmutatott, vonzalommal s figyelemmel viseltetnek. *rl.*

* **Protestans sajtó.** „Protestans“ 2. sz. Irodalmi társaságunk fejlesztése — 6 — »Az apostoli királyi jogok és a pápa (folyt.) Dr. Bartha B. — Vallásoktatásunk javítása érdekében Batori Gábor. — A protestantizmus polg. jelentőségéről (folyt.) Szávik M. — Valami a »Kis Tükör«-ről. Kenessey B. — »Egyházi heti szemle« Dr. Rusticus. — »Irodalmi társaságunk köréből« (a Felhívás). Szerk. »Alvinczi Péter« (folyt.) H. Kiss K. — »Osvath Imre« (necrológ). Márki Sándor. Irodalom, Különfélék stb.

* **Prot. Közlöny** 2-ik sz. »Egy pár szó a felekezeti tanárképzésről...« »Ingyen munka« (a papok szolgálatait az állam parancsára)... »A sepsi egyházmegyéből« (folyt.) Benedek A. — »Az apostolicum feletti vitáról« Tarkányi György. »A borsodi ev. ref. egyház (folyt.) Bartha Lajos. — Különfélék. Hivatalos rész.

* **Debreceni Prot. Lap.** 2-ik sz. »A napi sajtó és a vallásügyi kérdések.« Jó István. »Augusztin megtérése« (folyt.) »A külföld és hazai egyetemes évi kiadásai és államsegélye Dézi Lajos* — »A nagy-kunsági 3 ref. gimnázium. — t. — »Kézügyességi oktatás ncpiskoláinkban« Eötvös K. L. — »Elnöki beszéd« (a Gönczi egyet. gyűlésén.) Kovács Lajos. — Debreczen sz. kir. város polgármesterének jelentése az 1891. évről Aurifaber. — Lugossy Dániel (necr.) Nagy Elek. — Dombó László (necr.) Diószeghy Mihály Irodalom. Különfélék. Hirdetések. Terjedelme 2 iv.

* **Dunántúli Prot. Lap.** 2. sz. »Előfizetési felhívás« Németh I. »A nagy-váradi árvaház és a kormány ellenőrzési joga« Horváth Lajos. »A Faust-monda keletkezése s legrégibb prózai feldolgozásai« Szakal Károly. »Kereszténység programja (folyt.) Mokos Gy. — Vegyesek. Hivatalos rész. 3 sz. Plebejus küzdelem (az állami tanárok mozgalma). Kiss Ernő. »Cszimadia és Szakal cikkei folytatva.« »Kenessey Keresztén tanítások« (könyvism.) Seregély B. »Végző Somogyi Figyelő vádjaira.« Galamb. Vegyesek. Püspöki körlevél.

* **Protestans Tanítók Lapja** »Kovács Lajos elnöki beszéde« (folytatás). Szintén folytatás a következő három cikk is. Az ev. ref. tanítók országos választmányának Szegeden, augusztusban tartott értekezletéről felvett jegyzőkönyv. Irodalom. Vegyesek.

* **A közpapok Lapja** új évtől a fő és szék városban jelen meg, szintén színes borítékban és sárga papíron, hirdetésekkel és a szék város dacára is szegényes, de nagy hangú tartalommal. A színes boríték első lapján

* E név lapunk múlt számában, hibásan volt Dezső L.-nak szedve. Szerk.

egy érdekes címkép látható. Sovány kiadású lévita ül egy fa-tuskón, búsongva a babiloni vizeknél, egészen elegáns magyar csizma (majd azt írtuk: lóláb) csüngvén ki a reverenda alól. Felette a szabadtás szárnyas angyala, a „Közpapok Lapja“ elveinek követéséből reánk bekövetkező jobblét színboluma. A lap első számának vezércikke, csudálatos színváltozással, erdély püspökének messzelátásáról szól s dicsőíti a protestáns bank eszméjét s váltig erősítgeti, hogy „nincs más név, mely által kellene megtartatnunk,“ mint az az egyházpolitika, melyet a „Közpapok Lapja“ már oly régen hirdet köztünk abban a nagy setétségben, a melyben botorkázunk. Heti szemle következik ezután az egyházpolitika láthatáráról, elég okos beszéddel a katolikus papság heccáplánkodása ellen. Majd erre egy elkésett lap-töltelék, közölve a zsinati törvényjavaslat felterjesztő okirát. Tárcája az „Evangéliumi elmékedéseket“ és a „Kis tükröt ismerteti,“ különösen kiemelve Dicsőfi Józsefnek, nagy mondásokkal terhes elmékedéseit. „Hol vagy igazság“ cím alatt, bevezetéképen ledorongolja a „korruptált társadalmat“ s régi nótára gyűjt a kandidálás vizsátságairól. „Különfélék“ zárják be az első számot s nagy ígéretek a színes boríték utolsó előtti lapját. Innen tudjuk meg, hogy nem más: Péntek Ferencz veszi majd kezébe a sürgetett „Prot. napi lap“ zászlóját, a mi, mindezt szép dolog lesz annak idejében! Lelkiismeretlenek lennénk ismertető kötelességünk teljesítésében, ha meg nem említenők, hogy a lap szerkesztője ott a fő- és székvárosban „szíves készséggel, minden díj nélkül fogad el előfizetőitől bármily megbízást és szolgálatokra áll az ilyenekben.“ Az utolsó lapon Tóth Gyula ajánlja nyomdáját... A boríték második lapjára ezúttal még nem került hirdetés. Ha utána jár, ez is megjön. — A. 2. sz. „Korupció az ev. ref. egyházban“. Szamosvölgyi. „Heti szemle gyanánt“ az ev. ref. püspökök nyilatkozatai az egyházpolitikai nagy kérdésekhez. A tárcában Kósa Ede „Templomban“ című költeménye s „Dicsérjük az Istent“ (diákkori emlék) G. Diószeghy Mórtól. Gyülekezeti élet. Különfélék.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A vidéki tanárok mozgalma,** úgy látszik, egy új tanügyi lapot hoz létre. A pozsonyi középiskolák tanárai felhívást intéztek a vidéki középiskolák tanáraihoz, melyben tudatják, hogy „Középiskola“ címmel egy tanügyi lapot szándékoznak megindítani, melynek egyik célja volna a vidéki tanárok szorosabb egyesítése s közös érdekeik védelmezése. Célja az is, hogy bebizonyítsa, hogy a vidéki tanárok a fővárosiakkkal szellemi téren is kiállják a versenyt. A két hetenként megjelenő lap ára február 11-től július végéig 2 ft.

— **Az országos közoktatási tanácsról** igen furcsa hírek kezdenek szállingózni. Az országgyűlés tanügyi bizottságának előadója felemlítette, hogy a tanács tagjai nem látogatják rendszeresen az üléseket, a minek bizonyára valami oka lehet. A „Budapesti Hírlap“ értesülése szerint, a tanácsban egész kis „panama-ügy“ visszaélések folynak, mivel több könyvkiadó cégnek rendes, fizetett ügyvédei vannak a tanács tagjai között. Ilyen visszaélések indíthatták valószínűleg br. Eötvös Lorántot, Beöthy Zsoltot s több más tekintélyes tudósunkat arra, hogy a közoktatási tanácsból kilépjenek.

— **Az egységes középiskola ügyében** gr. Csáky miniszter rendeletet intézett az országos közoktatási tanács-

hoz, melyben felhívja, hogy azt a tanulmányt, melyet a múlt évben összehívott értekezlet *egyhángú* (?) megállapodásai alapján az egységes középiskola leendő rendszerére és szervezetére nézve készítettett, vegye tárgyalás alá s arra vonatkozó véleményét terjesztsze elé. Ez a tanulmány, a miniszteri rendelet szerint, a rendszeren és szervezeten kívül középiskoláink életének minden néven nevezendő szükségleteire kiterjeszkedik.

— **A jogakadémiáknak szebb jövőt jósol gr. Csáky** közoktatási miniszter. A képviselőház közoktatási bizottsága a miniszteri jelentést tárgyalván, szóba került, hogy a budapesti egyetemen a jogi szak túlságosan népes s épen ezért egyik bizottsági tag parallel tanszékek felállítását s újabb építkezéseket sürgetett. A miniszter elismeri ugyan a túltömöttséget, de hite szerint, ez meg fog szűnni, mert a kötelező doktorátus eltörlése után a joghallgatók nem fognak oly tömegesen tódulni az egyetemre, hanem nagyobb számmal a vidéki jogakadémiákat keresik fel.

— **A miskolci ev. ref főgimnázium állam-segélyezése** ügyében megállapított a szerződés Beöthy Zsolt, mint a kormány képviselője és az ev. ref. egyház által kiküldött bizottság által. A szerződés jóváhagyás végett a konvent elé terjesztetik, mely a vallás- és közoktatási minisztériummal együtt aláírja. A szerződés szerint az állam a miskolci gimnáziumnak építkezésre és felszerelésre egyszer s mindenkorra ad 50,000 ftot s e mellett évenkénti segély címén 11000 ftot. Köteles az egyház a gimnáziumot úgy berendezni, hogy benne a vallás-, ének- és torna-tanáron kívül 13 rendes tanár legyen alkalmazva, a kik közül *négyet* a miniszter nevez ki. A rendes tanárok évi díja a szerződés szerint: 1200 ft törzsfizetés, 200 ft lakás-pénz és 50 ft ötödéves pótlék leendő; a vallás-tanár 800 ft-tal, a torna-tanár 600 ft-tal, az énektanár pedig 400 ft-tal fog díjaztatni.

— **A sárospataki ev. ref. egyházi hál** folyó hó 14-én a vidéki és helybeli értelmiség pártját riktó találkozója volt. Népes, fényes és a jótékony célra bőven jövedelmező, a miért kétségtelenül a bál kitűnő védasszonyát illeti a legfőbb elismerés. A tiszta jövedelem közel jár a 400 frthoz. A vidékről az adományok még mindig érkeznek.

— **A kath. kongrua és autonomia** ügyében már meg kezdte a gyűléskezelést a primás elnöklété alatt működő 15-ös bizottság. Vasary érsekben megszólalt a történetíró is s beismerte elnöki beszédében, hogy a katolicizmus helyzete hazánkban az újabb időben megváltozott, mert a felelős parlamentáris kormány sem állam-, sem uralkodó vallást nem ismer. Reménye van azonban, hogy a legfőbb kegyúr hajlandó lesz valamit átengedni a maga jogaiból a hazai hierarchiának.

— **Dessewffy Sándor** csanádi püspök, Sárospatak város díszpolgára, már szintén felszólította megyéje papjait, hogy a polgári házasság behozatala ellen, vagyis hogy a házasság szentsége mellett szorgalmasan prédikáljanak. Tehát ő is!

— **A Zsindely emlék-alap-ra** befolyt (IV közlemény): Végh B. 1 pl. 1 ft, Dezső L. 1 pl. 30 kr, id. Dr. Lengyel E. 1 pl. 5 ft, Bakó S. 1 pl. 30 kr, Özv. Rik Gusztávné 1 pl. 1 ft, Dr. Székely Gy. 2 pl. 1 ft, Dóczy Imre Debreczenben eladott 10 plt. (Tót S. Dr. Erdős J. Dr. Öreg J. Elek Lajos, Sinka S. Karai S. Nagy Zsigmond, Bosznai István, Dézsi L. = 2 ft 70) 4 ft. Borbély József (Szászfa) 1 pl. 1 ft, Vass Sámuel (N.-Kőrös) 5 pl. 2 ft 50 kr, Szeremley Gyula (Miskolc) 5 pl. 3 ft; ifj. Trócsányi B. 1 pl. 30 kr, Kazinczy B. 1 pl. 30 kr, Kovácsy F. 1 pl. 30 kr, Bodolay J. 1 pl. 30 kr, Varga Zoltán 1 pl. 30 kr, Kalós K. 1 pl. 30 kr, Éles I. 1 pl. 30 kr, Sárkány B. 1 pl. 30 kr. Csizmadia Jenő 1 p. 1 ft. Összesen: 22 ft 50 kr.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A placétumról.« Dr. Bartha Béla. — »A protestáns országgyűlési képviselők.« Mocsáry Lajos. — »Tanterv a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület népiskolái számára.« Dezső Lajos. — »A középiskolai tanárok ügye a képviselőház közoktatási bizottságában.« — Almási Balogh Béla. Ruszkay Gyula. — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.« — »Hirdetések.«

A placétumról.

I.

Az utóbbi hetekben ez a kérdés izgatta legjobban a politikai sajtót s hogy nem valami alárendelt jelentőségű dologról van szó, azt kétségtelenné teszi már az a körülmény is, hogy e tárgyról még a napi lapokban is a szokottnál alaposabb cikkek jelentek meg.

Azonban protestáns egyházi lapjaink — a menyire én ismerem őket — teljesen tartózkodnak e nagyfontosságú egyház- és magyar közjogi kérdés alaposabb kifejtésétől s legfeljebb egy-egy rövid hirben, egyik-másik politikai lap cikkének kivonatolásában, vagy egy megjegyzésben vesznek róla tudomást.

A klérikalís párt sokkal szemesebb. Tankönyvekben ostromolja a placétumot, egyik céltalanságát és zsarnoki voltát mutatja ki, másik létezését is tagadja, a harmadik, hogy alkotmányos izét elvegye, II. Józsefnek egy abszolút rendeletéből származtatja. Mindezeket bőven megolvashatjuk, ha a katolikus egyházjogi munkákat (Szeredy, Kazaly stb.) átnézzük. A „Pesti Napló“ Simor emlékiratát közli, melyet akkor intézett a királyhoz, midőn a placetumot az alkotmányos kornak kezdetén, a vatikáni zsinat világ-felforgató dogmájával szemben újra gyakorlatba vették. Ebben a nevezett főpap azt a merész és téves állítást kockáztatja, hogy Zsigmond 1404-ben nem a placetumot hozta be híres rendeletével, hanem csak a bullások, vagyis azok ellen fordult, kik a hazai törvények sérelmével, közvetlenül az apostoli széktől fogadtak el egyházi javadalmakat.

A placetum (jus placeti, kir. tetszvény-jog, helyesebben kir. jóváhagyás joga) tudvalevőleg az az államfenségi jog, melynél fogva a római kath. egyház fejének, ki az állam határain kívül székel s az államhatalomtól teljesen független, semmiféle rendelete s irata ki nem hirdethető addig, míg Ófelsége jóváhagyását ki nem nyerte s ennél fogva hazai törvényeink szerint addig semmiféle kötelező ereje nincs is; szintúgy az egyházfők, papok és hívek semmiféle egyházi és politikai ügyben írásbelileg Rómába nem fordulhatnak a nélkül, hogy az elküldendő irat a királynak előzetesen be ne mutatassék.

Minthogy a magyar királynak a róm. kath. egyházzal szemben való jogai kétfélék, u. m. olyanok, melyek a pápai szék által nagyfontosságú ellenszolgáltatások fejében engedett apostoli királyi címből s olyanok, melyek közvetlenül az államfenségből, az államfenségi jogából erednek: igen nagy fontosságú tudni azt, hogy a kir. jóváhagyás joga melyik osztályba tartozik. Annál jelentékenyebb e kérdés, mert vannak, kik épen azzal érvelnek a placetum létezése ellen, hogy ily jogot a pápa önmaga ellenében nem adott s nem adhatott.

Ez tökéletesen igaz, de az államnak céljából, fogalmából s természetéből következik, hogy minden külső és belső ellenség, minden külső és belső támadás ellen magát az általa legcélszerűbbnek vélt eszközökkel védelmezheti. A római pápaság pedig, mondhatni, kezdettől fogva törekedett előbb egyenrangú lenni a világi hatalommal s azután felébe emelkedni s a mit VII. Gergely és III. Ince ravaszsággal s diplomáciával érték el, azt a Piuszok és Leók a csalhatatlanság dogmájával akarják megvalósítani. Nincs a róm. kath. egyházhoz hasonló világszervezet; nincs a római pápához hasonlítható abszolút, sőt deszpota hatalmú uralkodó a világon. Egy néger király, ki kunyhóját emberfejekkel tűzködi körül, nem zsarnokoskodik annyira, mint a „szolgák szolgája“, ki az emberek lelki ösmeretét, hitét, akaratát hajtotta lába alá. A római pápának minden keresztyén engedelmisséggel tartozik, nemcsak a hit és erkölcs, hanem a fegyelem és kormányzat terén is s a mit a római pápa ex cathedra tanít, abban csalhatatlan. Méltán mondja a „Pesti Napló“ (nem a mostani, — az mást mond, homlok-egyenest ellenkezőt, hanem az 1870. júl. 17-iki), közvetlenül az infallibilitás kihirdetése után: „Az egyház, mely mindenek felett álló, csalhatatlan fejével bir, oly annyira ellenkezik minden alkotmányos világnézlettel, hogy ennek körében számára egyáltalán nincsen hely. Ez az egyház nem követelhet az államtól magának szabad mozgást, nem követelhet feltétlen elismerést s nem követelheti magának azt az autonómiát, mely csak az alkotmány alapján álló institúciókat illeti meg.“

A placetum egyik jelentékeny eszköze az állami önvédelemnek a pápai és papi hatalmi túlterjeszkedés ellen, mely sokszor az állam alapjait rendíti meg. Egyházjogi írók a XV. századból, a nagy egyházi szaka-

dás idejéből származtatják, s úgy tüntetik föl, mint oly jogot, melyet a fejedelmek csak az egyház zavaros állapotai miatt voltak képesek magukhoz ragadni s teljes sikerrel bitorolni. Pedig a történelem azt igazolja, hogy mióta szükség van rá, a világi hatalom egy vagy más alakban s ha tán nem is ennéven, mindig élt vele. Nagy Konstantin, Theodosius, Justinian, Nagy Károly idejében a császári hatalom fölötté állott az egyháznak s a fegyelmi törvények, dogmák, a császárok akarata szerint s közreműködésével jöttek létre, az egyház kormányzása is ily módon történt; — ez időben tehát a placetum befoglaltatott a császárok sokkal kiterjedtebb egyház-törvényhozási s kormányzási jogában.

Majd midőn a pápai hatalom a gyöngye Karolingek, a welf és ghibelin pártoskodások alatt, segítve a középkor egész művelődési iránya s szelleme által, nemcsak egyenlő rangot követelt a fejedelmekkel, hanem feléjük is akart emelkedni, az akkori közlekedési viszonyok szerint, a rendkívül primitív állapotoknak megfelelőleg gyakorolták az uralkodók — már a melyeknek ereje s bátorsága volt hozzá — a jus placetum. Például II. Henrik angol király (1154—1189.) és Szép Fülöp, francia király (1285—1314.) öröket állítottak azon útakra s kikötőkbe, honnan a pápai követeket s bullákat várni lehetett s formális visszautasítással akadályozták meg a nem tetsző pápai rendeletek kihirdetését.

Az egyház-szakadás kezdetén VI. Orbán még a püspököknek is megengedte az ellenpápa rendeleteinek felülvizsgálását. Természetes, hogy e korszak, az egyházi hatalom rohamos hanyatlásának időszaka, különösen alkalmas volt arra, hogy az állam jogainak védelmében nagyobb eréllyel lépjen föl s a placetumot formális törvényekkel léptesse életbe s erőteljesebben gyakorolja.

Hogy a reformáció korában a placetum jogát széltében gyakorolták, annak bővebb igazolása teljesen fölösleges. Az újabb korban pedig különösen nagy jelentőségre emelkedett a kir. jóváhagyás a Janzenisták ellen folytatott pápai küzdelemben, amidőn e jogot tudományosan kifejté s megvédelmezé Bernhard van Espen, a löveni egyetem nagyírú kánon-jogtudósa „De promulgatione legum ecclesiasticarum” című, 1712-ben megjelent munkájában, a melynek kitűnőségét aligha csökkenti az, hogy az „Index librorum prohibitorum”ba került. Franciaországban a janzenisták ellen kiadott „Unigenitus Dei Filius” kezdetű bulla csak 1720-ban fogadtatott el, de a parlament ekkor is csak a korona s a gallikán egyház szabadságainak fentartása mellett járult hozzá. Ausztriában a kegyes Mária Terézia is élt a placetum jogával, midőn a pápa az eltörölt jezsuita-rend vagyonát, mint a római székre haramoltat, akarta bevonni; II. József pedig annyira szigorította az idevonatkozó intézkedéseket, hogy némely egyházjogi írók egyenesen őt tekintik a placetum-jog megteremtőjének.

A kir. jóváhagyási jog keletkezésének s fejlődésének eme rövid áttekintése után térjünk át most már arra, hogy miként keletkezett, fejlődött hazánk jogéletében s tegyük bírálat tárgyává azokat az ellenvetéseket is, melyekkel némelyek még legújabbban is, a mint említém, hol a látszólagos szabadelvűség magasztaláról, hol az ultramontán törekvések sáncái közül ostromolják, egyszer létét, máskor alkotmányos voltát, majd ismét célszerűségét tagadva.

Dr Bartha Béla.

A protestáns országgyűlési képviselők.

A rozsnyói püspöknek, mint látszik, nem fog megörbülni egy hajszála sem. A folyamatban levő kulturharc legmegdöbbentőbb jelensége az, hogy az állam nem tartja fenn a törvény tekintélyét, mint a Schopper eseténél láthatjuk; nem tartja fenn még a decorumot sem. Felülről jó az anarchia, találkozunk azzal, mely alulról indul. Alulról pedig jó nemcsak a lázító clerustól, de jó szabadelvű hirlapoktól is. A „Budapesti Hirlap” azt mondja: ki beszél még Schopperről? Constatálja, hogy úgy sem utánozzák a többi püspökök, tehát ne törődjünk vele. Szabad-e ekként biztatni a felséges nép köréből a hatalmat, hogy a fennálló törvényeket ignorálja, mellőzze, végrehajthatlanul hagyja?

Nem lehet csudálni, hogy ily körülmények közt nőttön nő a clericalis vakmerőség. Nő épen nálunk, Magyarországon, a szabadság classicus földén, melyen az állam fentartotta Rómától való függetlenségét a legsötétebb századokban is, mely bevette s a legkeményebb clericalis osztrák zsarnokság átszenvedése mellett is megbuktatta a protestantismust. Otthon, Oroszországban ugyancsak kicsivé zsugorodott össze a pápaság, Franciaországban ugyancsak kurta pórázon tartják; hiába erőlködik bármely más országban is, csak nálunk — itt valóságos orgiákat tart. Egy kormányválságot már megcsinált s minden valószínűség szerint csinál nemsokára egy másikat; sikerülni fog neki megbuktatni a polgári házasság tervét, csak úgy, mint sikerült hatályon kívül helyeznie az elkeresztelési rendeletet s legújabbban a placetum jogát. Ezek után majd megy tovább, következik a fődolog, az 1868. 53. törvényeik eltörlése.

Félig már célt ért ebben is. Ne feledjük ám el egy pillanatra sem, hogy a polgári házasság behozatalának háttérét az 1868-iki törvény eltörlése képezi; így értették ezt az országgyűlési szabadelvű pártnak azon nevezetes értekezletén, mely a Wekerle-cabinetet inaugurálta; így van értve a kormány programjában. A polgári házasság nem liberalismusból, nem saját kívánatossága folytán lett felkarolva, hanem azért, hogy a protestánsoknak az 1868. 53. t.-cikk eltörléseért legyen kárpótlás. A clerusnak így sem kell, ő kárpótlás nélkül pur et simple követeli a törvény eltörléseért; és protestánsokról miféle nyilatkozatok történtek ekkoráig? Tisza Kálmán ugyancsak azon az emlékezetes kormányparti értekezleten, nemcsak hogy elfogadta ama híres polgári házasság-programmot, de azóta folyvást úgy szerepel, mint ama program valódi létrehozója. Egyetlen szóval se mondotta, hogy a polgári házasság mellett fenn akarja tartatni az 1868-iki törvényt. Tisza István már világosabban beszélt az országgyűlésen, ő kimondta, hogy az 1868-iki törvényért nem lehet ugyan kárpótlásul elfogadni a polgári házasságot, de hát ő a közjóért kész meghozni ezt az áldozatot. Mit mondtak a Bp. Hirlap által meginterwiewolt püspökök? Egy volt köztük, ki határozottan ragaszkodását jelentette ki ama törvényhez, a többi hallgatott és volt egy olyan is, a ki azt mondá, hogy „minden áron meg kell oldani a fennforgó felekezeti kérdéseket.” A zsinat pedig, mint tudva van, hallgatott. Ezen hallgatás szemben a polgári házasságnak az 1868-iki törvény eltörlésével kapcsolatosan felállított programjával, méltán költheti azt a vélelmet az ország közönségének körében, hogy a hazai protestantismus kész megalkudni s az 1868-iki törvény eltörlése miatt nem fog kifejtteni erélyes actiót.

Szabad-e, de nemcsak ez a kérdés, hanem az, hogy

lehetséges-e nekünk tovább is folytatni ezt a bujkálást? Közeledik a cultusbudget országgyűlési tárgyalása, hallgatni ez alkalommal is: valóban nem jelentene egyebet, mint azt, hogy a magyar protestantizmus abdicál, közönyösen nézi, bármi történik is vele. A mit a zsinat elmulasztott, a mit egyesek akár a hallgatással, akár pozitív nyilatkozattal vétkeztek, azt kipótolni, azt helyrehozni a törvényhozás protestáns tagjainak lesz feladatuk. Az egyházi testületek vagy hivatalos állású egyének még élhettek a bujkálásra azon ürügygel, hogy hozzájuk egyenes felhívás s a nyilatkozat kényszerűsége még el nem jutott, a protestáns képviselők azonban nem főgnak kitérhetni, az egy vagy más alakban okvetlen felmerülő provocoio elől.

Ismerjük ezen tisztelt férfiaknak, felekezetünk az országgyűlésen levő tagjainak dispositioit. Vannak, sőt ezen felfogás nagyon el van terjedve, kik azt hiszik, hogy nekik magukat protestánsokul gerálni derogál; Irányi Dániel a népszámláláskor nem evangélikusnak, hanem „istenhívőnek“ írta be magát; sokan elhiszik, mit a hazai jezsuitaság forgalomba hozott, hogy ha protestáns ember tanusít a nyilvánosság terén vallási buzgalmat, az korlátolt eszű és gyűlöletes felekezettesség; míg ha katolikus teszi, akkor emelkedett szellemű hitbuzgóság. Ezen vélemény egyike a clericalis mozgalom vívmányainak, és vannak, a kik egész odáig engedték magukat félrevezettetni, hogy clericalis ügynek lettek szószólóivá, csak hogy a felekezetiségen felülemelkedett szellemről tegyenek tanúságot. Kapcsolatos ezzel azon negélyezés, hogy a clericalismus szereplése nem érdemli azt, hogy az ember neki valami kiváló fontosságot tulajdonítson. Nagyon kényelmes felfogás ez arra, hogy az ember magát a küzdelemmel ne fárasztssa, de következtése azután az, hogy a clericalismus már sajtóban és szószéken való ságos szabadalmat élvez pszichológusra, izgatásra, lázításra. Hát ha azok az igen tisztelt képviselő protestáns urak azt hiszik, hogy nekik magokat protestánsokul gerálni méltóságukon alul való dolog, egyet legyen szabad mégis figyelmükbe ajánlani. Am tekintsenek el teljesen a felekezetiségtől, a dogmákat, a vallást, a vallásos érzületet relegálják abba a körbe, melybe nem hajlandók se felekezetet, se papot bebocsátani, mert csak maguk akarnak eszméikkel s lelkiismeretükkel beszámolni; de ne feledjék el, midőn szembe van állítva a katolicizmus a protestantizmussal, (a minthogy nemcsak szembe, de csatarendbe van állítva nálunk e pillanatban,) mit képvisel a társadalom és politika terén a katolicizmus és a protestantizmus. A katolicizmus az absolutizmust, a protestantizmus a szabadelvűséget képviseli. A katolicizmus, különösen a mint a Syllabus kihirdetője, a csallhatatlan pápa és válogatott hadserege, a jezsuita-rend működésében előtűnk áll, — maga a megtestesült absolutizmus. Ha a katolikus ember szabadelvű, szabadelvű dacára annak, hogy katolikus, neki előbb felekezetének tanai alól kell magát emancipálni. Mi a protestantizmus? Protestatio a pápa és az egyház által gyakorolt absolutizmus ellen; ha a protestáns ember conservatív vagy az absolutizmus szolgája akar lenni, akkor dacára annak, hogy protestáns, neki saját vallása elveivel és traditioival kell előbb leszámolnia. Leszámol ezekkel gyakran úgy a katolikus, mint a protestáns, de a világtörténelem mutatja, melyik félnél megy könnyebben e leszámolás; mutatja, hogy szabadság, alkotmányosság, szabadelvű haladás micsoda országokban emelkedett autochton uralomra. Nálunk Magyarországon a protestantizmus még különösen annyi, mint protestatio az

osztrák zsarnokság ellen, melynek a katolikus ecclesia militans állandó cinkostársa volt; nálunk a protestantizmus a nemzeti szabadságnak volt mindig legfőbb tényezője. Hangoztathatja nálunk a szabadelvűséget boldog boldogtalan, nálunk a protestantizmus a nem frázisokban hangoztatott, hanem a gyakorlati, a megtestesült szabadelvűség. A szabadelvűségnek semmivel se lehet tenni az országban nagyobb szolgálatot, mint azzal, ha fentartjuk benne a protestantizmust s mególtalmazzuk attól az ádáz támadástól, mely most ellene, első sorban ő ellene van intézve.

Ha tehát restelkednek a mi protestáns honatyáink oly színbe állítani oda magukat, mintha buzgó vallásos emberek volnának, ha oly nagyon borzadnak a felekezetesség imputatiojától, hát tekintsék a protestantizmust egyszerűen mint politikai tényezőt, mint a szabadelvűségnek kipróbált eszközét, megtestesülését. A magyar protestantizmus zömének hitelvei, önkormányzata, hagyományai által vérebe oltott, gyermekkorától fogva elméjébe csepegtetett érzelve a szabadság szeretete; nála a szabadelvűség nem ideológia, hanem mindennapi kenyér; nem ünneplő ruha, hanem házi köntös, melyben magát otthonosan, kényelmesen találja. A protestáns embernek nem kell revoltálni saját egyházának hirdetett elvei ellen; nem kell leküzdeni az ezzel járó conflictus nehézségeit, midőn a politikai téren szabadelvű nézetek felé tereli meggyőződése: hát elbizakodottság-e, ha azt követeli, hogy felekezetét a szabadelvűség, a nemzeti szabadság a maga minden körülmények közt megbízható — mint a Jellasics-féle horvátok mondták magukról — „mindig hű katonáinak tekintse.“

Midőn tehát arról van szó, hogy az egyházpolitikai kérdések szabadelvű irányban oldassanak meg, az ilyen megoldás első sorban annyit jelent, hogy a hazai protestantizmus érdekei csorbát ne szenvedjenek; hogy a protestantizmus attól az oltalomtól, melyet neki a hazai törvények, nevezetesen az 1868. 53. törvénycikk nyújt, meg ne fosztattassék. Az egész folyamatban levő, clericalis actio első sorban a protestantizmus ellen van intézve; az ultramontanizmus meg akarja semmisíteni az államnak Rómától való függetlenségét, az autonómiát oda akarja elferdíteni s kizsákmányolni, hogy a clerus magát az államnak hatalma és befolyása alól teljesen elvonja, de a főcél az ellenreformatio folytatása, a proselita-csinálás akadályainak elhárítása, egy razzia ez a protestantizmus ellen; ép olyan, de most általánosabb és nagyobb szabású, mint volt a forradalom előtti reversalis háború.

Tetszik, nem tetszik, odiosus nem odiosus ez az egész rossz hirbe kevert felekezeti kérdés: előtte ép oly kevésbé térhetnek ki az országgyűlés tagjai, mint nem térhettek ki a pozsonyi országgyűléseken s a kesztyűt felvenni a protestáns képviselőknek természeteszerű feladatuk. Mit jelentene hallgatásuk vagy akár a buzgóság hiánya részükről, saját ügyük védelmében? Azt, hogy maguk sem tartanak sokat a protestantizmusról. Lehet-e várni, lehet-e követelni azután, hogy az igazi szabadelvű katolikusok vállalják magukra azt a szerepet, hogy Mátyás király három restjét az égő házból kivigyék? Képviselőinknek feladatuk kipótolni, a mit eddig az illetékes protestáns egyházi körök, testületek és nevezetesen a két zsinat elmulasztottak. Ott ülnek a képviselőházban azok, kik az egyházi téren azt a szerencsétlen passiv politikát inangurálták, majd meglátjuk, folytatni akarják-e minden áron, mikor majd például a cultus-budget tárgyalása alkalmával a színvalás elől kitérni nem lehet; de hát vannak ott mások is

régi ismerői annak a férfúnak, a ki most a reformátusoknál, mint első vezérferfi szerepel s a kinek fő-része van abban, hogy a felekezet ekkoráig oly szá-nalmas szerepet vitt ebben a nagy időben. Ismerik őt — mondom — s azért jól vigyázzanak s Tisza Kálmánnál, ha meg találja magát emberelni, de Tisza Kálmán nélkül, sőt ellenére, ha kell, mindenesetre mentsék meg a protestantismust attól, hogy mint önmagával jó tehetetlen, önmagáról lemondó, rom-lásnak indult, hajdan erős nemzeti tényező — essék az ádáz clericalis küzdelem zsákmányául. Az ország közönsége csudálkozva, álmélkodva nézi azt, hogy a protestantismus ily viszonyok közt még életjelt is alig ad magáról; valósággal nemcsak várja, de postulálja, hogy végre nyilatkozzék. A nyílt, bátor, értelmes szó meg fogja tenni hatását s a három millió protestáns még mindig képez ebben az országban oly tényezőt, melyet, ha sarkára áll, ignorálni nem lehet.

Mocsáry Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

Tanterv a tiszáninneni ev. ref. egyházke-rület népiskolái számára.*

T á j é k o z á s.

Az ember társaságban töltheti be emberi rendelte-tését. Az emberi társaság csak úgy veheti hasznát az egyes embernek, s az egyes ember a társaságban úgy boldogulhat, ha azon társadalmi kör műveltségének szín-vonalán áll, melybe őt a Gondviselő helyezte. Eme mű-veltség megszerzésére való alkalmat követelheti az

* E tantervre felhívjuk az érdekelt tanfőfiak s a tanító-egyletek munkás figyelmét. Birálataikat, megjegyzéseiket úgy az Irodalmi Kör elnöksége, mint lapunk szerkesztője köszönettel fogadja, s azok a vég-leges szövegezéskor, lehetőleg fel fognak használni. Szerk.

egyes ember a társadalomtól, s a nyújtott alkalom fel-használását követelheti a társadalom az egyes embertől. A kinek-kinek társadalmi állásához szükséges műveltség alapját arányos mértékű ismeretek képezik. Az ezek el-sajátítására nyújtott alkalom az iskolában van adva.

Az egyház eleitől fogva közreműködött híveinek a szükséges műveltségi fokra emelésében, egyebek között iskolák állítása s fentartása által is. Evang. ref. egyhá-zunk több százados gyakorlaton és országos törvénye-ken alapuló jogából folyó köteletségének ismeri híveit társadalmi állapotukhoz mért műveltségben, részeltetni, hogy midőn ez által azoknak a társadalomban való bol-dogulhatását biztosítja, egyszersmind az állam és egyház előmenetelét munkálja.

Az ismeretek azon elemeit, melyekre a nép legalsóbb osztályához tartozó közembernek is szüksége van, az elemi népiskola nyújtja. Ez ismeretek mértékét a felsőbb hatóság, mint a nép műveltségi igényeinek tájékozott isme-rője, szabja meg.

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület, ismervén a főn-tebbi kötelességből reá háruló feladat fontos voltát, szükségesnek találta a kebelbeli népiskolai előljárók és tanítók mihez tartása végett megállapítani a népiskola tan-tervét, mint az iskola munkájának külső szabályzó elvét; az iskolai felügyelő hatóságok és tanítók lelkiismeretes buzgalmától várván, hogy e gépezetbe helyes módszer által életet öntenek.

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület népiskolái ele-nyésző csekély kivétellel osztatlan iskolák; egy tanító tanítja mind a hat évfolyamot. Ezek számára készült jelen *tanterv*. A tanterv részleteinek megszabhatása végett a rendelkezésre álló idővel kellően számot vetni; e célból készült az **A) óraterv** félórai beosztással. Ez óraterv alap-ján van készítve a részletes *tanórarend*.

Mivel még mindig vannak népiskolák, melyekben nem lehet a törvény által megszabott hat évfolyamot keresztül vinni; ezek számára készült a **B) ideiglenes**

A) Óraterv. Az egytanítójú, hat évfolyamú népiskolák számára.

Közvetlen foglalkozás								Csendes foglalkozás							Ismétlő iskola		
Tantárgy	I	II	III	IV	V	VI	Együtt	Tantárgy	I	II	III	IV	V	VI	Tantárgy	Félóra Té- len	Nyá- ron
Vallás-oktatás	2	2	2	2	2	2	8	Olvásás	8	6	3	3	—	—	Biblia-olvasás	1	1
Irvaolvasás	6	—	—	—	—	—	6	Fogalmazás	—	4	6	6	5	5	Ének	1	1
Számolás	2	2	2	2	2	2	10	Nyelvtani feladatok	—	2	2	3	3	3	Számítan	2	1
Nyelvtan	—	1	1	1	1	1	4	Írás könyvből (helyes írás)	8	6	2	2	—	—	Írás	2	1
Olvásás	—	4	3	3	2	2	9	Írás mintalapokról (szépírás)	—	—	—	—	2	2	Olvásás	4	—
Földrajz	—	—	1	2	2	2	5	Számolás	6	6	6	6	6	6	Egész óra	10	4
Történelem	—	—	—	—	2	2	2	Rajzolás	3	3	2	2	2	2	hetenként	—	—
Természetrész	—	—	—	2	2	—	2	Dolgozat-javítás segítők által	4	4	—	—	4	4			
Természettan	—	—	—	—	2	2	2	Ének-elméletre feladat	—	—	—	—	2	2			
Szépírás (ütem-írás)	—	1	1	1	—	—	1	Előkészület	—	—	6	6	6	6			
Világi ének s ének-elmélet	2	2	2	2	2	2	4	Figyelmezés	—	—	6	6	6	8			
Egyházi ének	1	1	1	1	1	1	1	Csendes foglalkozás hetenként	29	31	34	35	36	38			
Testgyakorlat	2	2	2	2	2	2	4	Közvetlen foglalkozás	15	15	17	20	22	20			
Kézimunka, kertészet v. háziipar	—	—	2	2	2	2	2	Együtt : félóra	44	46	51	55	58	58			
Hetenként félóra	15	15	17	20	22	20	60	Egész óra hetenként	22	23	25 ¹ ₂	27 ¹ ₂	29	29			

A) Tanórarend egytanítójú, hatosztályú népiskola számára.

Nap	Osztály	8— $\frac{1}{2}$ 9	$\frac{1}{2}$ 9—9	9— $\frac{1}{2}$ 10	$\frac{1}{2}$ 10—10	10— $\frac{1}{2}$ 11	$\frac{1}{2}$ 11—11	2— $\frac{1}{2}$ 3	$\frac{1}{2}$ 3—3	3— $\frac{1}{2}$ 4	$\frac{1}{2}$ 4—4
Hétfő	I		Írás könyvből	Dolg. javítás az V. VI. o. ált.	Vallástudom.		Ének	Írvaolvasás	Olvasás	Számfeladat	
	II		Írás könyvből					Számfeladat	Olvasás	Fogalmaz.	Olvasás
	III	Írás könyvből (helyes írás)	Előkészül.	Vallástudomány	Figyel.			Számfeladat	Előkészül.	Olvasás	Fogalmazás
	IV							Számfeladat			
	V	Figyelmez.	Vallástudomány	Dolg. jav. az I. II. o.-ban	Nyelvtan	Ének	Énekelméleti feladat	Számfeladat	Fogalmazás	Előkészül.	Olvasás
	VI	Vallástudomány	Figyelmez.								
Kedd	I		Rajz falitábláról	Írás könyvből	Olvas.	Számtan	Számfeladat	Írvaolvasás	Írás könyvből	Olvasás	
	II			Olvasás	Számtan	Számfeladat	Írás könyvből	Olvasás	Olvasás	Fogalmazás	
	III		Számfeladat	Számtan	Figyel.	Olvasás	Figyel	Rajzolás minta lapokról	Előkészül.	Olvasás	Fogalmaz.
	IV	Számfeladat	Számtan	Figyel.	Nyelvgyak.		Term -rajz				
	V	Számtan	Figyel.	Számfeladat	Fogalmazás	Írás mintalap-ról: szépirás	Figyel.	Rajzolás minta lapokról	Fogalmaz.	Előkészül.	Történelem
	VI										
Szerda	I		Írás könyvből	Dolg. javítás az V. VI. o. által	Számfeladat	Írvaolvasás	Olvasás	Rajzolás falitábláról	Egyházi ének	Testgyakorlat	
	II		Írás könyvből								Olvasás
	III		Előkészül.	Földrajz	Számfeladat	Fogalmaz.	Olvasás	Nyelvtani fel.			Nyelvtani fel.
	IV	Előkészül.	Földrajz	Figyel	Számfeladat						
	V	Földrajz	Figyel.	Dolg. javítás I. II. o.-ban.	Számfeladat	Előkészül.	Term.-tan	Nyelvtan			Testgyakorlat
	VI										
Csütörtök	I		Írás könyvből	Dolg. javítás az V. VI. o. által	Vallástud.		Ének	Írvaolvasás	Olvasás	Számfeladat	
	II		Írás könyvből						Számfeladat	Olvasás	Fogalmazás
	III	Írás könyvből (helyes írás)	Előkészül.	Vallástudom.	Figyel.			Számfeladat	Előkészül.	Olvasás	Fogalmaz.
	IV							Számfeladat			
	V	Figyel.	Vallástudomány	Dolg. javítás I. II. o.-ban.	Nyelvtani föl.	Ének	Énekelméleti feladat	Számfeladat	Fogalmaz.	Előkészül.	Olvasás
	VI	Vallástudomány	Figyel.								
Péntek	I		Rajzolás falitábláról	Írás könyvből	Olvas	Számtan	Számfelad.	Írvaolvasás	Írás könyvből	Olvasás	
	II			Olvasás	Számtan	Számfeladat	Nyelvfeladat	Írás könyvből		Olvasás	
	III		Számfeladat	Számtan	Figyel.	Fogalmaz.	Figyel.	Rajz	Szépirás	Olvasás	
	IV	Számfeladat	Számtan	Figyel	Olvas.		Term -rajz			Nyelvtan	Nyelvtan
	V	Számtan	Figyel.	Számfeladat	Nyelvtani föl.	Írás mintalap-ról: szépirás	Figyel.	Rajz	Fogalmaz.	Előkészül.	Történelem
	VI										
Szombat	I		Írás könyvből	Dolg. jav. V. VI. o. által	Számfelad.	Írvaolvasás	Olvasás		Testgyakorlat	Kertészet vagy háziipar	
	II		Írás könyvből								Nyelvtan
	III		Számfeladat	Nyelvtan	Figyel	Nyelvtani fel.	Fogalmaz.				
	IV	Előkészül.	Földrajz	Figyel.	Számfeladat						
	V	Földrajz	Figyel.	Dolg. jav. I II osztályban	Számfeladat	Előkészül.	Természettan	Testgyakorlat			
	VI										

Jegyzet. A tanítóval való közvetlen foglalkozást az álló betűk, a csendes foglalkozást a dült betűk jelzik. Az üres rovatok pihenő időt jeleznek; ez idő alatt alkalmas időjárás esetén az iskolaudvaron játszhatnak a gyermekek.

B) Óraterv. Egytanítójú, négy osztályú iskola számára.

Közvetlen foglalkozás.						Csendes foglalkozás.					
Tantárgy	I	II	III	IV	Együtt	Tantárgy	I	II	III	IV	
Vallásoktatás	2	2	2	2	6	Írás könyvből (helyes írás)	8	6	3	3	Ismétlő iskola: mint az A) óratervnél
Irvo olvasás	8	—	—	—	8	Olvasás	8	6	3	3	
Számítan	2	3	3	3	11	Fogalmazás	—	3	3	3	
Nyelvtan	—	2	2	2	6	Nyelvtani feladat	—	2	3	3	
Olvasás	—	4	3	3	7	Számolás	8	6	6	6	
Földrajz	—	—	2	4	6	Rajz	2	2	2	2	
Történelem	—	—	—	2	2	Előkészület	—	—	4	4	
Természetráajz	—	—	—	2	2	Figyelés	—	—	4	4	
Szépírás	—	2	2	2	2	Csendes foglalkozás	26	25	28	28	
Világi ének	2	2	2	2	4	Közvetlen foglalkozás	18	19	22	28	
Egyházi ének	2	2	2	2	2	Heti félóra	44	44	50	56	
Testgyakorlat	2	2	2	2	2	Heti egész óra	22	22	25	28	
Kertészet, háziipar	—	—	2	2	2						
Hetenként	18	19	22	28	60						

Jegyzet. Ez óraterv ideiglenesen csak oly iskolákban használható, hol az V. VI. osztályok felállítása ez idő szerint még nem lehetséges. Egyébiránt minden erővel rajta kell lenni úgy a tanítónak, mint az iskolai előjárásnak, hogy az V. VI. osztály mindenütt felállíttassék. Ev. ref. egyházunknak nem lehet feladata, hogy a népoktatási törvény megvalósításában a miniszteri tantervet követő állami és községi iskolák által magát háttérbe szoríttatni engedje.

óraterv, melyhez az A) alatti tanórarend figyelembevételével nem lesz nehéz részletes tanórarendet készíteni.

A mely gyülekezetben két tanító van, tanácsos lesz az iskolásoknak eddig szokásos, nemek szerinti elkülönítése helyett az egyik tanító kezére bízni az I—II. osztályt (fiukat s leányokat vegyesen) s a másik tanító keze alá adni a III—IV. osztályt. Ily két tanítójú iskolák számára készült a C) óraterv. (Lásd a köv. számban!)

Hol a kéttanítójú iskolában előnyösebbnek látszik az osztályokat a két tanító között egyenlően megosztani (I—III; IV—VI), a D) órarend használható. (L. köv. sz.)

Az egyes tantárgyak.

I. Vallásos oktatás.

Cél. A vallásos oktatás célja: a gyermekeknek ev. ref. egyházunk szellemében való vallás-erkölcsi képzése, hogy majd, mint felnőtt egyháztagek képesek legyenek a szentírást önállóan olvasni, az egyházközség hitéletében (isteni tisztelet, kegyelmi eszközök) élő részt venni; Isten igaz ismerete által az ő törvényei szerint való életet folytatni, vallásos érzületükben maguk is boldogul élni.

A vallásoktatás ágai: szenttörténetek, hit- és erkölcs-tan, egyháztörténelem, imák, énekek, bibliaolvasás.

Tanítási eljárás. A vallásoktatásnak a tananyag tudása nem egyedüli, nem is fő célja; sőt inkább ez csak eszköz a vallásos érzület (kedély) és erkölcsi jellem kiképzéséhez. Miután pedig a kedély- és jellemképzésnek az oktatásnál is hathatósabb eszközei: a szoktatás és példaadás; annál fogva a tanító nem mulaszthatja el a vallásos érzületet növendékeiben úgy ezeknek az isteni tiszteletre való vezetése, mint a maga vallásos buzgó-

sága — ez élő példa — által fejleszteni. A tanítónak tisztában kell lennie az iránt, hogy a vallás-erkölcsi nevelésnek a szoros értelemben vett vallásoktatási tananyag mellett egyéb ismeretek is, de főként az olvasókönyv erkölcsi tartalmú darabjai hathatós eszközeiül szolgálhatnak, ha a tanító azokat helyes, módszeres kezelés által megeleveníti; ellenben a lélek és szív nélküli vallás-oktatás a tulajdonképeni vallásos tananyagot is megfoszthatja érzület-nemesítő hatásától. Nem elszigetelt *vallás-oktatást* kíván tehát az ev. ref. egyház, hanem az egész iskolai életet átható *vallásos nevelést*. Ennek alapját a gyermek értelem- és kedélyvilágához mért bibliai történetek (a külső s belső szemléletet fejlesztő konkrét példák) képezik: ez a vallásoktatás *szemléleti fokozata*. A szerzett bibliai alapon épül fel a hit- és erkölcs-tani ismeret: ez a vallásoktatás *inductív fokozata*. A hit- és erkölcs-tani ismeretek az egyháztörténetben újabb megvilágítást, megszilárdítást nyernek: ez a *deductív fokozat*. E fokozatok egymást feltételezik, kiegészítik. Még az egyházi énektanítás is a biblia-történetekhez, hit- és erkölcs-tani igazságokhoz csatlakozik.

A) Szenttörténetek.

I—II. osztály.

Tanul. A vallás alapját képező isteni félelemnek, a főbb erények- s kötelességeknek konkrét példákban való szemléltetése és ez által a későbbi vallásoktatás alapjainak lerakása.

Tanulmányok. Bibliai képek. A tanító számára a III—IV. osztály részére írott *Bibliai történetek kézikönyve* ez osztály tananyagát is tartalmazza.

Tanidő. Heti 2 lecke, évente 60 lecke.

Tananyag, tanmenet. (A csillaggal jegyzettek az elvégzendő tananyag *minimumát* jelentik.)

*1. A teremtés története. *2. Ádám és Éva bűnbeesése. *3. Ábrahám hívása. *4. Ábrahám hite. 5. Izsák és Eliézer. *6. Jákob futása. *7. József eladása. *8. József Egyiptomban. *9. József és testvérei. *10. Mózes ifjúsága. *11. Mózes és a vándorlás. *12. Tízparancsolat. 13. Sámuel, Sál. 14. Dávid és Goliath. 15. Salamon ítélete. *16. Jézus születése. 17. József Egyiptomba megy. *18. Jézus a templomban. *19. Jézus megkereszteltetik. 20. A kánai menyegző. 21. Egy főember fiának meggyógyítása. 22. Jairus leánya. *23. Jézus tanítványai. *24. Jeruzsálemi út. *25. Utolsó vacsora. *26. Gecsemáné. *27. Keresztrefeszítés. *28. Jézus eltemetése. *29. Jézus feltámadása. *30. Jézus mennybemenetele.

Ezen kívül évente más-más 20—25 énekvers, melyek a biblia-történetek könyvében az egyes történetekkel kapcsolatban *kijelölendők*. Végül tanítás előtti és utáni, reggeli, esteli, étel-előtti és utáni ima, melyek a II. osztály olvasókönyvében foglaltak.

Tanítási eljárás. a) Elbeszélés a tanító által részletként a gyermek fejlettségéhez mért, nyelvezettel, a szükséges tárgyi értelmezésekkel (a történeti időpontnak és a történet színhelyének geográfiai megjelölését ide nem értve). b) Kikérdezés részletként egyesektől; a vezérgondolatok karban mondatása. c) Elbeszéltes összefüggően először a jobbakkal, majd a gyöngébbekkel. d) Az erkölcsi tanulság avagy hitigazságra való rámutatás. e) Következő órán elbeszéltes a gyöngébbekkel is. f) Ugyanakkor alkalmi ima, zsoltár vagy énekvers beemléztetése.

Ezek szerint hosszabb történetek (vagy a melyekhez énekvers tanítatik), két tanórát vesznek igénybe, rövidebb (énekvers nélküli) történetek tanítása egy leckére való.

Imák és énekek tanításánál: a) Buzgósággal való előmondás, (felsőbb osztályokban) olvasatás a könyvből. b) Elemzés tárgyi és szóértelmezéssel. c) Elmondás először karban, majd egyenként. d) Beemlézés.

1. Jegyzet. E tanterv áll a B. és C. óratervhez is. 2. Jegyzet. A D. óratervhez még más húsz történet-választandó ki; s akkor vagy külön tanítatik e két osztály heti két-két félórán más-más tananyagra, vagy együtt heti 4 félórán ugyanazon tananyagra.

III—IV. osztály.

Tancél. Az egy-isten-hívés és a megváltás történetének konkrét példákban való megismerése. Imák, ének-versek tanulása által a vallásos érzelmek és gondolatok kifejezésének szabályozása.

Tanestközök. Bibliai történetek kézikönyve. Biblia-történeti képek.

Tanidő. Heti 2 lecke, évenként 60 lecke.

Tananyag, tanmenet. (A csillaggal jelzett tananyag az elvégzendő *minimumot* jelenti.)

1. Kain és Ábel. *2. Özönvíz. 3. Bábel torony. *4. Ábrahám és Lóth. 5. Sodoma. 6. Jákob Lábánnál s hazatérése. *7. Mózes és a páschabarány. 8. Egyiptomi csapások. *9. Átvonulás a Vöröstengeren. 10. Az arany borjú. 11. József. 12. Mózes halála. 13. Józsué. 14. Sámson. *15. Dávid bűnbánata. *16. Salamon templomépítése. 17. Nábót szőleje. 18. Illyés próféta. *19. Jób. 20. Dániel próféta. *21. Keresztelő János születése. *22. Keresztelő János a pusztában. *23. Jézus avatása. 24. Jézus megkísértetése. *25. Lázár. *26. A legnagyobb parancs. *27. Imádkozás, Urunk imája. *28. A gazdag és Lázár. *29. A tékozló fiú. *30. A magvető. *31. A farizeus és a publikánus. *32. Az irgalmas samaritánus. *33. Péter

halászata. *34. Jézus Pilátus előtt. *35. Péter ingadozása. *36. Jézus halála ítéltetése. *37. Emmaus, Tamás. *38. Júdás. *39. A szentlélek kitöltetése. *40. Saul megtérése.

Betegség alatt és után, templomba menetelkor és templomból kijövetelkor, szülőkért és tanítókért mondandó imák, a III—IV. osztály olvasókönyvéből. Évente 25—30 énekvers, melyek a biblia-történeti kézikönyvben az egyes történetekkel kapcsolatban, mint alkalmi versek *kijelölve*ek.

Tanítási eljárás. a) A tanító elbeszélése, lehetőleg a biblia szavaival. b) Kikérdezés tárgyi értelmezésekkel. c) Olvasatás a biblia-történetek kézikönyvéből egyenként, a szükséges szóértelmezésekkel. d) Olvasatás karban, ügyelve az értelmes olvasásra (szűnjelek, hangsúly). e) Feladat begyakorlásra. f) Következő órán elbeszéltes többekkel szabadon az erkölcsi tanulság vagy hit-tétel *szerűsinti* felmondásával. g) Ugyanakkor alkalmas énekvers.

A rövidebb történetek tanítása egy leckén befejezhető; a hosszabb történetek (vagy a melyekhez énekvers van alkalmazva) két tanórát vesznek igénybe.

1. Jegyzet. E tanterv áll a C) óratervhez is.

2. Jegyzet. A D) óratervhez még más 20 történet választandó ki, s akkor külön tanítatik a két osztály heti 2—2 félórán más-más tananyagra.

3. Jegyzet. B) óraterv szerint e tananyag a III. osztályban elvégeztetik. (Folyt. köv.) Dezső Lajos.

A középiskolai tanárok ügye a képviselőház közoktatási bizottságában.

Az országgyűlés közoktatási bizottsága legközelebb két ülésében is foglalkozott a középiskolai tanárok ügyével s örömmel látjuk, hogy a tagok között nem akadt egy sem, a ki a tanárok mostani helyzetét teljesen megnyugtatónak találja s a mostanában megindult mozgalmat határozottan elítéli.

A folyó hó 21-én tartott ülésen *Schwicker* előadó örömmel jelenté, hogy a miniszter előterjesztése szerint a középiskolák úgy anyagilag, mint szellemileg folytonosan emelkednek, noha még mindig vannak olyan bajok, a melyek minél előbbi megszüntetésére igyekeznünk kell. Ilyennek tartja a mostani tanárképzést, a mindig jobban jobban érezhető tanárhiányt és a tanárok nem épen kedvező helyzetét. Behatóbban foglalkozott aztán a *tanárok feltűnő mozgalmával*, kijelentvén, hogy ő ezt a mozgalmat indokoltnak és jogosultnak tartja, kárhoztatja a formát, melyben az több helyen nyilvánult, kárhoztatja is. Szerinte a rangfokozatba osztást a tanároknál határozottan mellőzni kell, mert meggyőződése szerint a rangfokozat által a teljesen egyenjogú és egyenlő képességű tanárok közé a folytonos egyenetlenkedésnek, irigységnek és viszálynak magvai hintetnek el, továbbá az állami és királyi meg a községi és hitfelekezeti tanárság között válaszfalat vonunk, mely megakadályozza az együttműködést és kollegiális együttélést. Nyíltan kimondja, hogy a tervbe vett IX rangosztályba osztás középiskolai tanárra lealázó és mélyen sértő intézkedés. A tanári fizetés rendezését tekintve csatlakozik az „országos tanár-egyesület” választmányának azon óhajtatásához, hogy az ötödéves pótlék 200 frtra emeltesse s azon kívül minden tanár a VIII. rangfokozattal járó lakásbért kapjon. Ilyen módon 30 évi működés után a fővárosi tanár 2500 frt, a vidéki 2200 frt nyugdíjban részesülne.

Csáky gr. kijelenti, hogy a tanárok csak az utóbbi időben szólaltak fel a fizetés javítása végett. A rangosztályba osztást különben ő sem tartja épen szükségesnek,

de ez a fizetés aránya szerint tervbe vétetett. Véleménye szerint szintén kell a fizetés közt különbségnek lenni.

László M. örömmel hallotta, hogy a miniszter nem tartja szükségesnek a tanárok rangosztályba sorozását. A kárpótlékot szintén 200 forintban kívánja megállapítani. Sürgeti a helyettes, próbaéves és tornatanárok helyzetének javítását.

Berzeviczy államtitkár a budapesti tanárképző-intézetet védelmezi, Klamarik min. tanácsos pedig azt a reményét fejezi ki, hogy az egyes intézeteknél fennálló párhuzamos osztályok az intézetek szaporodásával megfognak szűnni. A tanév beosztásnál az évharmados beosztást célszerűbbnek tartja a félévesnél. A próbaéves és helyettes tanárok helyzetén igyekeznek lehetőleg segíteni. Hévízy-nek arra az állítására, hogy egyes főigazgatók látogatásuk alkalmával a tanároknak saját módszerüket akarják ráerőszakolni, megjegyzi, hogy erre a főigazgatóknak nincs joguk.

A f. hó 24-iki ülésen Okolicsányi és Kiss Albert a községi és felekezeti tanárok nyugdíj-ügye felől kértek felvilágosítást a minisztériumtól. Csáky gr. kijelenté, hogy a számítások be vannak végezve s legközelebb az iskola-fentartókat összehívja, hogy velők a hozzájárulás arányát megállapíthassák s ha ez megtörténik, véglegesen szövegezik a javaslatot. Tóth F.-nek, a ki a minisztérium legközelebb tett azon nyilatkozataért, hogy a tanárok rangosztályba nem osztanak, üdvözölte, azt válaszolta, hogy újabban a pénzügyminiszterrel értekezvén, a pénzügyminiszter kijelenté, hogy a rangosztályba sorozástól nem hajlandó elállni, de arra hajlandó, hogy az igazgatók egyharmada a VII. rangsorozatba, a tanárok egyharmada pedig a VIII. rangsorozatba osztassék.* Arra a megjegyzésre, hogy az állami és felekezeti tanárok fizetése között igen nagy különbség van, megjegyzi, hogy a különböző intézetek tanárainak egyenlő fizetése nem az államtól függ. Ha a felekezeti iskola a törvény követelményeinek megfelel, szívesen segíti. Segíti az erdélyi kath. status-iskolákat is, ha a status és kormány közt felmerült differenciák elintéztetnek.

TÁRCZA.

ALMÁSI BALOGH BÉLA,
1829—1892.

A „Sárospataki Lapok“ ez évi folyama már hozott tudósítást ama nagy veszteségről, mely Gömörmegye lelkészi testületét december 23-án, néhai *Almási Balogh Béla* váratlan halálával érte s összegezte is röviden a boldogútnak bokros érdemeit; minthogy azonban, úgy egyénisége, mint egyháztársadalmunkban elfoglalt előkelő állása s mindenek felett az egyházi és társadalmi élet terén létrehozott maradandó alkotásai igazán megérdemlik a bővebb méltatást illő, hogy a kihűlt nemes szív, drága élet sírjára, őt megillető emlékkoszorút tegyünk.

Hogy e csekély tehetségemet meghaladó munkára épen én vállalkozom, ne legyen visszatetsző, hiszen csak a tartozó hála némi részét kívánom leróni ez emléksorokban az iránt, kit örömmel és büszkén vallok mindenkor mesteremnek. A gyakorlati lelkészet mezejére lépve ő volt az én első tanácsadóm, vezérem; hála Istennek, hogy ő volt. Nálánál jobbat, különbet és igazabbat nem

* Ezt már a pénzügyi bizottság is elfogadta.

kívánhatok senkinek. És ha ma egyházam javára sikerül valamit tennem, arra nézve az ösztönt egyenesen ő tőle nyertem, kinek első gondolata mindenkor a gondjaira bízott egyház felvirágoztatása, fenmaradása, anyagi biztosítékainak előteremtése volt s kinek nagy lelke épen azért vonult félre idő előtt az egyházi szolgálat teréről, mert nem talált a maga körében senkit, a ki őt megértene, vele lelkesülni tudott, és akart volna s a ki a nemes küzdelem rá nézve ki nem elégitó sikerének tudatában épen azért adott helyet másnak, mert azzal tépelődött, hogy a törekvés meddőse talán az ő személyéhez van kötve s jöhet egy szerencsésebb kéz, melynek sikerülni fog új életet önteni a haló félen levő tetemekbe. És az a pont az, mely őt egy fejjel még magasabbá teszi minden tisztelője előtt; mert van benne nemes lemondás, önfeláldozás az egyház javára. ... „Ő neki emelkednie kell, nekem pedig alászállanom.“

Az életrajzi adatokat Nagy Pál esperes úrtól kértem, ki e tekintetben oly kimerítő tudósítást küldött, hogy hiba volna azt egész terjedelmében nem közölni, midőn ez is egyik fényes bizonyossága annak, hogy mily magas értéket tulajdonítottak a megboldogútnak rajtam kívül mások is.

A küldött életrajz szó szerinti szövegében így hangzik: „Almási Balogh Béla született Gömörmegyében Sajó-Kesziben 1829. szeptember 16-án Almási Balogh Sámuel és Szathmáry Julianna lelkészpártól. Édesatyja, ki tudós férfiú s mint ilyen a magy. tud. akadémia levelező tagja volt, egy negyed századdal ezelőtt hunyt el Serkében; édes anyja azonban, mint 90 éves aggastyán, most is él. Nagy csapása a sorsnak, hogy meg kellett érnie mind végig hű fiának halálát.“

„A derék szülék Béla fiokat a rimaszombati gimnáziumban, majd a sárospataki főiskolában nagy gondnal neveltették. A jeles tehetségű ifjú, már mint gimnáziumi tanuló, kitűnt tanuló társai közül szembetűnő előhaladásával s szüleinek nagy örömet okozott.“

„A hittani tanfolyamot ugyancsak Sárospatakon végezte kitűnő sikerrel. Ugyanily eredménnyel letéven a segédlelkészi vizsgát, az 1852-ik évben édes atyja vette oldala mellé káplánul s ott is maradt 4 éven keresztül 1856-ig, a midőn Terhes Sámuel esperes a Szomolnokai István halálával üresedésbe jött harmaci lelkészi állomásra rendelte időtöltőül. A következő 1857-ik évben egyhangúlag s nagy lelkesedéssel választották rendes lelkészökké a harmaci hívek a jeles férfiút. Harmacon 10 éven át nagy hűséggel munkálkodván az Ur szőlőjében, a putnoki egyház választotta papjává 1867-ben; itt működött 22 éven keresztül, a midőn 1889-ben érezvén testi gyengeségét, lelkészi hivataláról minden nyugdíj követelés nélkül véglegesen lemondott s azóta nejevel — most már bús özvegye — Miklovics Rózával, kivel még harmaci pap korában kelt össze, az általa épített szép házban élt, gondosan rendezett gazdaságával foglalkozva.“

„Úgy Harmacon, mint Putnokon folyvást oda működött, hogy egyházát virágzó állapotba helyezze. Fájta lelkének, hogy ez utóbbi helyen szép terveit teljes mértékben nem valósíthatta, az idők, körülmények és emberek akadályozása miatt, de mind e mellett sok szép alkotásai hirdetik úgy Harmacon, mint Putnokon az ő lelkipásztori lankadatlan buzgalmát, bölcsességét, tapintatát és áldozatkészségét.“

„A közbizodalom több egyházmegyei s kerületi hivatallal tüntette ki, mint egyház és iskolalátogató, később mint egyházmegyei és kerületi tanácsbíró s egyházkerületi számvevőszéki tag hasznos szolgálatokat tett egyházmegyénknek s kerületünknek s ezekkel nagy széles körben megnyerte a közelismerés és tisztelet koszorúját.“

„1881-ben a Török József lemondásával üresedésbe jött esperesi hivatalra is csaknem egyhangúlag elválasztott, de ezt a terhes hivatali, — már ekkor is érezvén testi gyengeségét, — nem fogadta el.“

„A polgári téren is több irányban érvényesítte kiváló tehetségeit, mint megyebizottsági tag, Putnok városának képviselőtestületi tagja. Nagy része volt a putnoki műmalom létesítésében, a putnoki népbank megalkotásában, melynek előbb vezérigazgatója, majd egész haláláig felügyelő-bizottsági elnöke volt.“

„Irodalmi műve: *„Putnok város monographiája,“* melyet hosszas bírálat s alapos tanulmányozás mellett írt.“

„Elvégezte a munkát, a mely reá bízott. Maradjon áldásban közöttünk emlékezetek!“

Talán ha semmit hozzá nem adnék is ezen életrajzhoz, már ennyi is elegendő volna arra, hogy tiszteletet és maradandóságot biztosítson nevének közöttünk. Pedig még ezekben nincs kimerítve minden érdeme; ezek még csak életrajzának általános nagy vonásai, melyek többé-kevésbé kiegészítést igényelnek. Így nincs megemlítve, hogy a boldogult is egyike volt azoknak, kik a haza hívó szövegére ott hagyták az iskola padjait s életüket és szolgálatukat ajánlották fel az alkotmányos szabadság védelmére s kik a nemzeti búsulás nagy napjaiban szívesen nyújtottak menhelyet a politikailag kompromittált bujdosóknak, édes örömet szonogatva velök a szabadulás reményszálait, melegítve lelkeiket ama lángnál, mit ez időben az emigratio élesztgetett.

Aztán hiányzik belőlük az alkotások egész sora, a melyek pedig mind az ő nevét, fáradhatlan buzgalmát, egyháza iránti olthatatlan szeretetét hirdetik. Harmacon új iskolát épített, egyházi és iskolai alapot létesített; Harmac községe és abban az ev. ref. egyház történetét nagy gondnal elkészítette s azt szépen leírva és bekötve a harmaci egyháznak — már Putnokról — megküldötte.

Midőn Putnokra jött, új élet indult meg az egyház kebelében; mindjárt legelső fellépése igazolta azt, hogy az egyházi közönség reménye és várakozása jogosult vala. Legelső dolga volt egy díszes magtári épület építése s egy tekintélyes magtári alap összehozása. Az általa inaugurált helyes gazdálkodás és számadásbeli pontosságnak köszönhető, hogy az egyház a magtár-építés után nem-sokára egy két ezer forintos bérházat vásárolt a templom tőszomszédjában, melynek udvarán aztán pár évvel később egy díszes leányiskola épült 3000 frt költséggel. Neki köszönhető a két tanítóság szervezése; a papi felfizetés alapját képező s folyvást növekedő pénztóke, iskolai ösztöndíj és egyéb alapok létesítése. Az egyházas áldozatkészség ébrentartására, melyben ő példaképül állott gyülekezte előtt, aranykönyvet készített, oly célból, hogy abba az egyház mindenkori jóltevői feljegyeztessenek.

Megírta nemcsak Putnok monographiáját, hanem a putnoki egyház történetét is, még pedig oly nagy gondnal és terjedelemben, hogy az bátran szolgálhat mintául azok előtt, kik egyházuk történetét megírni óhajtják. Kár, hogy ismeretes szerénysége annak közrebocsátásától tartózkodott. Kíváncsinos volna azonban, ha most már bekövetkezett halála után napvilágot látna.* Ennyi pietást megérdemelne a putnoki egyháztól az a férfiú, ki életében annyi jót tett egyházával, halálában pedig annak jövő fenmaradása biztosítására párját ritkító végrendeletet tett. Mint tudom, 400 frt készpénz és 20 hold földet hagyott egyházának azon kikötéssel, hogy annak jövedelme 50000 frtig tőkésíttessék s a papi fizetés alapjául szolgáljon.

De nemcsak az egyháznak van oka a kegyelet és hálára, hanem a város egész közönségének, sőt az egész

vidéknek is; mert ő teremtette egyenesen és kizárólag s ő tette virágzóvá a népbankot, a mely ma már száz-ezreket forgat, rendelkezésére állván a hitelígyenlő közönségnek, s hogy ez intézményt megvalósíthassa, hosszabb ideig tartó tanulmányutakat tett saját költségén s míg az üzlet jövőjét teljesen nem biztosította, szorgos lelkiismerettel végezte az igazgatást.

A műmalom létesítésében is jelentékeny tényező volt, de már a bukás előkészítésében semmi része sem vala, sőt egy maga merte felemelni szavát a házilag és szakavatottság híjával végzett építkezés ellen, a mi az intézménynek azután csakhamar sírját is ásta.

Mint az egyházmegye egyik lelkészének és tanácsbírájának maradandó érdeme az, hogy ő állott élére az újonnan alakult lelkészi gyámegyletnek, a mely ma már tiszteletes segélydíjakat nyújt a lelkészövegyek és árváknak s egyúttal arra is szolgál, hogy idővel lelkészi nyugdíjintézeté fejlődjék. Ő szerkesztette ennek alapszabályait és pedig oly tökéletes compositioban, hogy az mindekkorig sem bővítésre, sem módosításra nem szorult. A lelkészek közötti bizalom, barátság élénkítésére, a hivatalos eljárás egyöntetűvé tételére ő kezdeményezte a papi társaskört, melyből aztán idők folytán az egész egyházmegyére kiterjedő lelkészi értekezlet nőtte ki magát.

Látszik mindezekből, hogy alkotásokra képes, alkotásokra hivatott ember volt és hogy minden dolagra, melyet kezdeményezett, rányomta egyénisége bélyegét. Igen egyéniségét, mely telve volt szellemmel, tudománnyal, előkelőséggel és szeretetre méltósággal. „Gyümölcsaikről ismerik meg őket, nemes gyümölcs csak nemes fán teremhet.“

Tudományosan képzett fővel, a dolgok mélyére s azoknak végkövetkezéseire látni tudó, fegyelmezett észjárassal rendelkezett. Sok volt benne a bölcsész apából. Minden dolgában, lépésében előre átgondolt és megállapított elvek vezérelték s az egyszer jónak ismert elvhez szigorú következetességgel ragaszkodott. A kivétel nehézségei nem riasztották vissza a cselekvéstől, nem lohasztották kedvét, nem gyengítették akaratát. Tárgyilagos higgadtságát meg tudta őrizni a legnehezebb körülmények között is, csak azt nem tudta békén viselni, ha azok, a kik az egyházigazgatásban oldala mellett állottak s felvetett indítványait lelkesen fogadták, magára hagyták a kivitelnél. A presbitérium mozdulatlanlanságát sokszor ostromozta kemény szavakkal és nemes felháborodással vetette fel a kérdést: „talán személyem ellen van kifogásuk, szóljanak nyíltan, én rögtön helyet adok másnak.“

Társas érintkezésben mívelt, előzékeny egyén, (kinek előkelő simaságát jó volna mindnyájunknak elsajátítani,) a nélkül azonban, hogy simasága határozottságát és önállóságát befolyásolta volna. Minden finomsága mellett is önérzetes volt felfelé és bizalomteljes lefelé. Háza állandó tűzhelye volt a vendégszeretnek s ha jó barátait maga körül láthatta, alig bírt kifogyni a szíves marasztásból.

Szószeri előadása ment volt minden mesterséges pathosztól, keresetlenül egyszerű, társalgó modorban beszélt, s szava telve volt nyájassággal. A zöld asztalnál nem sietett véleményt mondani, de fontos kérdésekben mindig felemelte szavát s nyomatékos érvelése hatással és súlylyal bírt. Vallásos világnézlete korántsem volt csökönyösen ósdi, de a modernizmus túlhajtásával sem tudott kibékülni. Az ellenvéleményt nem türelmetlenséggel, hanem okokkal igyekezett legyőzni. Meggyőződése volt, hogy a vallás a lélek dolga, a mely maga is megfejthetetlen talány, tehát a vallásban is kell mindig valami titok-szerűnek lenni.

Ilyen volt az a fáradhatlanul munkás férfiú, ki úgy egyéniségével, mint a polgári és egyházi élet terén tel-

* Az előbbi az Akadémiához adatott be bírálatra.

Szerk.

jesített hasznos szolgálataival emelte a papi név és állás értékét és becsét s a ki a gondviseléstől megnyerte azt a kegyet, hogy Putnok monographiáját, melyen 1868. óta folyvást dolgozott s mely szerzőjének hivatva lesz írói nevet szerezni halála után, beteges testtel, de ép lélekkel bevégezhetette s minden hosszas kínlás nélkül, szinte egy felsőhajtással adhatta ki lelkét, azzal a biztos tudattal, hogy jól elrendelte házát életében s koporsója felett csak a halának, elismerésnek s a vesztés fájdalmának lesz szava.

Temetése karácson első napján, délután a város egész közönségének jelenlétében ment végbe. Koporsójára egyesek és intézetek nagy számmal küldtek koszorúkat. A közbejött ünnep miatt igen kevés lelkész vehetett részt a temetésén, de az otthon maradtak közül is nem maradt csak egy sem, a ki elhunytja felett őszinte fájdalmat ne érzett volna. Gyermeké nem volt soha, a közügyet tekintette hát édes gyermekének.

A mélyen sújtott családot, a halálig hű nőt, roskatag édes anyát, testvért és rokonokat Nagy Pál esperes vigasztalta a háznál mondott szép beszédében, melyben a baráti szeretet igaz érzésével tolmácsolta az elhunytak bokros érdemeit. A sírnál Kálniczky Endre putnoki lelkész búcsúzott el megható szavakban egykori elődjétől és barátjától.

Nyugodjanak békében a drága porok „az örök világosság fényeskedjék égbe szállt és megdicsőült lelkének.”

Ruszkay Gyula.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** *Meczner József* korláti lakost, az abaúji egyházmegye s a tiszáninneni egyházkerület tanácsbíráját és zsinati képviselőt mélységes gyászra hívta el az élet és halál felett szabadon rendelkező isteni hatalom. Legboldogabb házasságának 20-ik évében elszóltotta oldala mellől az ő fenkölt nejét, a vérző szívű édes anyát, a ki egyetlen fiának elhunytja óta — miként a bibliai szüle — nem bírta bevenni a földi vigasztalást s a mérhetetlen bánat sulya alatt folyó hó 26-án elvégre is az enyészet ágyába hanyatlott s folyó hó 19-én Korláton, a családi sírboltba, fia koporsója mellé helyeztetett. Az édes anya szíve már nem sajog; a férj és édes apa gyászba borult lelkének nem utolsó vigasztalás az a tudat, hogy az az egymásért teremtetett, de egymástól elszakított két drága lény összeölekezett immár a halálban. Az emberek szeretete s tisztelete s a közügyek férfias szolgálata enyhítse az iszonyú veszteség kínjait s gyógyt-gassa a kettős sebet a hitnek gileádi balzsama. — A miskolci ev. ref. egyháznak és főgimnáziumnak is nagy gyásza van. *Bizony Tamás*, a 81 éves aggastyán az ev. ref. egyház volt főgondnoka s az iskola-tanács elnöke f. hó 19-én meghalt s 21-én az egész város részvéte és tisztelete kísérté sirjába. Az egyház által kiadott külön gyászjelentés hálás szavakkal ismeri el az egykori főgondnok nagy érdemeit, szakavatott bölcsességét a főgimnázium kormányán, s önzetlen vallásosságát, hitét, példányszerű kitaratását; a „Szabadság” nevű lap pedig úgy gyászolja, mint „Miskolc társadalmának kitűnő vezérét és tanácsadóját. A magát tetteiben és gyermekeiben megdicsőített férfiú emlékezete legyen áldott s nyugalma a nyéki családi sírboltban csendes és édes. — A Betlen főiskolát is veszteség érte. Br Splényi Henrik a főiskolának 14 éven át fáradságtalan és szigorú lelkiismeretű jog és jószág igazgatója f. hó 23-án rövid betegség után elhunyt, s 25-én eltemetett. „Az igazak fénylenek miként az égnek csillagai.”

— **A Zsarnay Bertalan-féle 100,000 frtos alapítvány,** a miről egy kassai lap után a napi és heti lapok

is elismeréssel siettek megemlékezni s a mit az egyházi lapok is örömmel hirdettek már, a zsarnói egyház legmélyeb sajnálatára, *egy rossz tréfa és semmi más.* Valódisága esetén, összeköttetéseinknél fogva, mi hirdettük volna először a zsarnói egyháznak szóló evangéliumot. Az egyházmegye a képzelt örökös domesztikai segélyre ajánlotta és ráér!

— **Protestáns memorandum** cím alatt emlegetnek a napi lapok bizonyos iratot, a melyet gr. Csáky kultusz-miniszternek a múlt héten nyújtottak be — állítólag — a budapesti protestánsok „Az általános állami anyakönyvelés és polgári házasság célszerű keresztülviteléről s ez által a hazánkban támadt egyházpolitikai viszáltnak teljes megszüntetéséről.” Az irat szerzőjéről nem szól az ének s valószínű, hogy azt csak a napi lapok keresztelték el *protestáns memorandumnak*, a melynek készítésére s benyújtására egyeseknek nincs jogosultságuk, lévén p. o. az ev. ref. egyháznak képviselője — zsinat nem léteben — az egyetemes konvent. A memorandum lényegesebb javaslatai ezek: 1. Az 1891. évi februári „elkeresztelési rendelet” absolute törlendő és semmiféle pótlás által nem helyettesítendő. 2. Az 1868 LIII t.-c. változatlanul, teljes érvényében fentartandó. 3. Valamennyi felekezetnek azon papjai, a kik egyházi anyakönyveket vezetnek, kinevezendők magyar királyi állami anyakönyvelési biztosokká, a kik a házasulandó párokat mindenekelőtt beigtatják az állami anyakönyvbe s erről (mint állami biztosok, az illeték lefizetése után) egy polgári igazolványt állítanak ki s ha dogmatikus akadályok nem forognak fenn, a a házasulandó párt egyházi áldásban is részesítik s ennek bizonyítványát a polgári igazolványnak túlfelére reá-vezetvén, ezt lelkészi minőségükben hitelesítik. Ha azonban dogmatikus akadály létezik, oly esetben az egyházi áldás elmaradván, csakis a polgári igazolványt állítják ki. Az emlékirat — állítólag — részletesen szól még mindazon módoszatokról, a melyek az előfordúlható esetekben legcélszerűbbeknek mutatkoznak, a többek közt említi, hogy a prot. lelkészek mindenkor készek lesznek a vegyes házaspárokat megáldani, ha azoktól az áldást a katolikus papok dogmatikai akadályok miatt megtagadták. A „Magyar Állam” szinte nevetségesnek tartja, hogy a protestánsok szeretnék az 1868 LIII t.-c-et fentartani, holott már azt ők — a katolikusok — agyonütötték!! Részünkről látjuk a javaslat pontjaiból a jó akaratot, a nehéz helyzetbe jutott állam-kormány számára nyújtott segítő kezét; de ismét csak azt kérdezzük a memorandum készítőitől: nem jobb lett volna-e annak idejében s a hivatalos egyház egész tekintélyével szint vallani, mint így, részekre szakadozva, vagy a parancsoló szükség által kényszerítve próbálni meg a protestáns (?) álláspont érvényesítését?!

— **Békéssy Gyula** tankerületi főigazgató folyó hó 19—21-én látogatta meg főiskolánk gimnáziumát. Meghallgatta az egyes osztályok feleleteit s több tanár tanítását; megtekintette a természettani és természetrajzi gyűjteményeket s úgy tudjuk, hogy a hallottak és látottak felett teljes megelégedését nyilvánította.

— **A felekezeti és községi tanárok nyugdíj-ügyéről** az országgyűlés közoktatási bizottságában több tag felvilágosítást kért a közoktatási minisztertől. A miniszter a bizottság előtt kijelentette, hogy a nyugdíjzetre vonatkozó részlet-számítások már megtörténtek s a végleges megállapítás már készen van, de a felekezetek hozzájárulása elégséges nem lévén, az iskola-fenntartókat legközelebb tanácskozássra fogja összehívni, hogy a csekély különbözetre velők megállapodásra juthasson s akkor végleg szövegezik a javaslatot.

— **A nagybecskereki ezredéves emlék-szeretotház érdekében.** Az 1892-ik év elején újról üdvözlés megvál-

tatása címen néhány nagybecskereki polgár összeadott 50 frtot, mely az év folyamán 324 frtra szaporodott, mely összeg gyümölcsözőleg kezeltetik a Torontáli Bankban. Ezen ősszeg célja az ezredév évfordulati napjáig begyülemző összeggel, hogy egy alap képződjék, mely alap jövedelme arra szolgáljon, hogy azon magyar gyermekek iskoláztatását előmozdítsa, a kik nem iskolázthatnak, vagy ha iskolázthatnának, nyelvök veszélyének lennének kitéve. Ezen alap nevelésére minden magyar embert teljes tisztelettel kérek és pedig annyival inkább, mert ez intézet az ezredév évfordulati napján működését okvetlen megkezdeni. Adományok e célra vagy alólírott-hoz, vagy egyenesen a Torontáli Takaré- és Hitelbank-hoz, Nagy-Becsckerekre, mint a szeretetház pénzei kezelőjéhez küldendők.

Szalay József, igazgató.

— **Felhívás a nem állami tanárokhoz.** Abban a már több mint egy év óta folyó küzdelemben, melyet az állami középiskolai tanárok folytatnak anyagi helyzetök javítása érdekében s még inkább társadalmi állásuk szándékolt megaláztatása ellen, ha egyébre nem, legalább azon biztató, sőt lelkesítő tényre hivatkozhatunk, hogy soha a magyar tanárságban a testületi szellem oly egyértelmű, oly hathatósan meg nem mozdult mint ez alkalommal. Különösen jól esett látnunk, hogy a községi és felekezeti tanárok egy része rögtön észre vette az állami tanárokat fenyegető csapásban a maga veszedelmét is; fölfogta, hogy az állami tanárok anyagi és erkölcsi elismerésétől függ a saját anyagi és erkölcsi elismertetése; belátta, hogy az állami tanárok degradációja, a tisztviselők IX, vagyis harmadik utolsó osztályába való beosztásuk okvetetlenül maga után vonja, illetve magával sülyesztí a nem állami tanárok társadalmi állását is. Csak a legnemesebb testületi érzés, csak a saját leghevesebben felfogott érdek vezette tehát a pozsonyi, a soproni, a kolozsvári és gyulafejevári rom. kath., ág. ev., ev. ref. és unitárius középiskolák tanárait, midőn csatlakoztak az országos tanár-egyesület memorandumában és kivált a vidéki állami tanárok kongresszusán kifejezett azon tiltakozáshoz, hogy ne sorozzák a tanárságot semmiféle rangosztályba, kivált ne a kvalifikációját arculcsapó IX rangosztályba. E felekezeti tanár-testületek azonban csak csekély töredékét teszik az összes nem állami tanároknak; példájukat a többieknek is követni kellene már csak azért is, mivel a községi és felekezeti tanárok anyagi helyzetének javításáért az állami tanárok buzgólkodtak leginkább és a nem állami tanárok részére felállítandó országos nyugdíj-intézetet is állami tanárok sürgették legtöbbször. Álljanak elő tehát az összes községi és felekezeti tanártestületek egyenkint, vagy csoportokban; álljon elő a piaristák, a bencések, a prémonstreiek nagy tekintélyű szerzete; álljon elő a számos tagot számláló tiszántúli ev. ref. tanár-egyesület; álljanak elő a sárospataki, a nagy-enyedi, a pápai kollegiomok tekintélyes tanár-testületei; álljanak elő az erdélyi rom. kath. status és szászok tanárkarai; álljanak elő az elsőrangú intézetekhez sorozható fővárosi reáliskolák és a többi községi középiskolák, emeljék föl szavukat a rangosztályozás, a hazai tanügyet fenyegető ezen veszély ellen és főképp tiltakozzanak a tanárság legnagyobb részének a IX. rangosztályba kárhoztatása, a tanári állásnak ezen erkölcsi megaláztatása ellen. Az utolsó óra hí tette; s talán épen az utolsó órának kérés és kiáltó szövege hatol be a kormány és törvényhozás füleibe.*

Kardos Albert.

* Lapunk t. munkatársának e hozzánk is beküldött felhívását szívesen ajánljuk az érdeklettek figyelmébe. Szerk.

— **Katholikus autonomia** című vezércikkben polemizál Beksics Gusztáv a „Pesti Hirlap“ folyó évi 25-ik számában a nevezett lap szerkesztőjével, a ki azt állította Beksics ellenében, hogy az egyenlőség elve szerint a katolikusokat olyan autonomia illeti meg, mint a protestánsokat. Beksics elismeri ez elv helyességét, de csak egy feltétel alatt. „Ez a feltétel az, hogy a kath. egyház Magyarországon oly felekezet legyen, mint a többi, mint névszerint a prot. felekezetek egyike vagy másika.“ Silyenné lesz, „ha 1. teljesen külön válik az államtól, ha tényleg még mindig létező közjogi előnyeiről lemond; 2. ha állami eredetű javakat nem élvez s ha ehhez képest a nagyobb egyházi javadalmak és közalapítványok kérdése előzetesen megoldást nyer.“ Míg e feltételek be nem következnek, idő előtti és felesleges dolog kath. autonomiáról oly értelemben beszélni, hogy hatásköre kiterjedjen az egyházi vagyoni s a közalapítványok kezelésére és ez alapítványokból fentartott iskolákra. . . A ki valódi és komoly autonomiát akar, annak meg kell indítania a válópert az egyház és állam közt, minthogy pedig erre mostan nincs kedvező idő, tehát le kell venni a kath. autonomia kérdését a napi rendről s nem kell vele izgatni a különben is paroxizmus felé hajló közönséget. Így Beksics s mi örülünk, hogy lapunknak régen hangoztatott elvei már a napi sajtóban is hatalmas szószólóra találtak.

— **A sárospataki főiskola igazgató-tanácsa** folyó hó 23–27. napjain foglalkozott a tanintézetnek főleg anyagi ügyeivel; megállapította a jelen évi költségvetést s úgy a György-tarlói földbirtok bérbeadása, mint a tápintézet s ösztöndíjak ügyében több fontos határozatot hozott, a melyekről lapunk következő számában fogunk beszámolni.

— **Adományok.** Bornemisza József alsóborsodi esperes, a főiskolai tanári nyugdíj-intézetnek 10 frtot, Enyiczkey Gábor, budapesti ügyvéd az Emődy-sírkövére 2 frtot küldött. Forró köszönet érte!

— **A sárospataki felolvasások** közül a miket a „Magyar Irodalmi Önképző-Társaság“ kezdeményezett, folyó hó 22-én indult meg a második fajta, a tudományos jellegű, a főiskola szép és tágas természettani tantermében, a mely szűfőlásig megtelt diákokkal és városi közönséggel. Sokan kívánták szemléltetés utján látni a természetnek legújabb vívmányait s hallani a b. e. Zsindely István tanszékének ez idő szerinti képviselőjét, Ellend József rendkívüli tanárt. A nedves idő azonban lehűtötte a közönség tudvágyát, mivel csak a dörzsölési villanyosság titkaiból kaphatott egy kis szájjelöltöt a bodza-bél golyócskáknak a dörzsölt üveg-csőhöz és gyanta rúdhöz való vonzalmában, továbbá a működésben levő villanygép korongjának s a ráfüggesztett könnyű tárgynak egymás iránt érzett s teljesen igazolt ellenszenvében. A mit az idő elrontott, azt az Önképző-társulat buzgó elnöke, Dr. Bartha Béla rögtönzött felolvasással, és szavalattal siegett helyre hozni. Ő maga Csengey Gusztáv eperjesi theol. tanárnak, az ismeretes regényírónak, költőnek egy pár hangulatos költeményét olvasta fel mély érzéssel, Juhász László társulati tag, IV. theologus ifjú pedig Poe Edgardnak Szász Károly által fordított Hollóját szavalta el a közönségnek igen kiérdemelt tapsai között. A természetani előadást, elnök kijelentése szerint, az illető tanár úr egy hét múlva, tehát folyó hó 29-én, d. u. 2 órakor fogja folytatni.

— **A Zsindely- emlékre befolyt** (V. közlemény): Eperjesy Lajos joghallgatótól 10 példányért (Nagy F. jh. 30 kr, Klein F. (szabó) 30 k, Zombori Z. jh. 30 kr, Márcy K. jh. 30 kr, Jakabfalvy J. jh. 30 kr, Péderi Bertalan jh. 30 kr, Tóth Lajos jh. 30 kr, Eperjesy Lajos jh. 30 kr, Tóth Dániel jh. 30 kr, Jakab László jh. Debrecen 30 kr) 3 frt, M.-Szigetről Krüszelyi Bálint 1 pl. 1 frt, Draskóczy Gábor 1 pl. 30 kr, Szilágyi István 1 pl. 30 kr, Dr. Pap Tibor 1 pl. 30 kr, Dobay Sándor 1 pl. 30 kr = 2 frt 20 kr, Tomori András Szabolcsból 1 pl. 1 frt 30 kr, Terestényi Dániel N.-Szőlősről 3 pl. 1 frt. Összesen: 7 frt.

— Nyilvános nyugta és köszönet. A sárospataki ev. ref. egyház által, temploma javára, f. év jan. 14-ikén tartott táncvigalom alkalmából következő kegyes adományok folytak be: Takács István (Örmező) 5 ft, Csécsi Nagy Pál 5 ft, Kopré Ferenc 1 ft, Szabó József 1 ft, Csizmadia Jenő 1 ft, Borbély Ilona k. a. 1 ft, N. N. 1 ft, Dr Lengyel Endre 5 ft, Gyarmathy József 1 ft, Mizsák István 2 ft, Ardey Sándor 1 ft, Szakácsi János 8 ft, Hodinka Ágoston 1 ft, Szepessy István 2 ft, Reményi Vendel 2 ft, Nizner Ferenc 2 ft, Hodossy Béla 1 ft, Dókus László 2 ft, Bartos István 2 ft, Mecner Béla gondnok 95 ft, Nemes Lajos 4 ft, Fodor Jenő 1 ft, Csontos József 1 ft, Bencsik József főszolgabíró 4 ft, Nagy Barna 3 ft, Palcsó László 1 ft, Galgóczy Barna 1 ft, Dr Székely György 1 ft, Szabó Lina k. a. 1 ft, Witten Aladár 50 kr, Dókus Mihály 4 ft, Zsindely Istvánné 3 ft, Búza János 3 ft, Dr Kun Zoltán 5 ft, Rozs Gyula (Budapest) 4 ft, Dókus Gyula 5 ft, N. N. 50 kr., Bukoveczky Nándor 2 ft, Evva Ödön 1 ft, Barthos József 3 ft, Kérészy Istvánné 3 ft, Mitrovics Gyula 3 ft, Molnár János fazekas 2 ft, Dr Ballagi Géza 3 ft, Dr Kondor Miksa 1 ft, Herepei Károly 1 ft, Mester Istvánné 2 ft, Dr Bartha Béla 3 ft, Korláth Árpádné 1 ft, Hauri József 1 ft, Ifj. Szabó Zsigmond 1 ft, Debrecei Bertalan 2 ft, Osváth Zoltán 1 ft, Walter László 3 ft, Radácsi György 2 ft, Pozsgay Miklós 3 ft, Popovics Endre 1 ft, Tarczal János 2 ft, Bogay Zsigmond 3 ft, Mecner Gyula 4 ft, Dr Rácz Lajos 1 ft, Dr Lázár László 8 ft, Vass Imre 3 ft, Ellend József 1 ft, Katona Zsigmondné 1 ft, Nagy Gábor 1 ft, Both József 5 ft, Molnár Béla orsz. képviselő 48 ft, Bálint Dezső 4 ft, Kizso Tamás (S.-A.-Ujhely) 3 ft, Szabó Pál (Keszthely) 5 ft, Bódogh Károly 5 ft, Wohl Áron 2 ft, Szívós Mihály 2 ft, Dr Szánthó Gyula 2 ft, Bernáth Elemér (Kassa) 10 ft, Doktor Gáborné 1 ft, Özv. Rik Gusztávné 5 ft, Özv. Csapkó Istvánné (Gercsely) 2 ft, N. N. Sárospatakról 5 ft, Szakácsi Eduárd 2 ft, Görömbei Péter 1 ft, Vizsolyi János 2 ft, Waga Lajos 2 ft, Vitkai Bertalan 2 ft, Végh Bertalan 2 ft, Szakácsi László 2 ft, Trócsányi Bertalan 2 ft, Fodor István 2 ft, Eperjessy József 2 ft, Klinger Erzsébet 1 ft, Nagy Gusztáv 5 ft, Dr. Zsindely István 5 ft, Filep Károly 1 ft, Maklári P. Miklós 1 ft, Gérecz Károly 1 ft, Kun Judit 1 ft. Ezekhez számítva a belépti jegyek árát, összes jövedelem 534 ft, a melyből tiszta bevétel 352 ft 38 kr. — Fogadják a nemes szívű adakozók hálás köszönetét. Sárospatak, 1893 január 20., a presbiterium nevében Bálint Dezső, lelkész.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

S. S. Különös kívánság, hogy mi — mint egyházi és iskolai lap szerkesztője — adjunk feleletet arra, hogy „miért táncol a fiatalok a cigány előtt összezsúfolva?” Hát bizony ezt mi is szeretnők tudni, mert az csakugyan igaz, hogy „a mi időnkben ez nem így volt.” Az is igaz, hogy a táncolók — így hering módra összezsúfolva — „nem fejtetik ki táncoldási ügyességüket s a tánc aesthetikája nem nyilvánulhat a néző közönség gyönyörűségére.” — Oszthatjuk azt is, hogy ez még a szépen, vagy éppen dúsán öltözött hölgy hiuságának is ellenére van, mert „külső díszlet nem érvényesíthető.” Hogy miért van mégis így? Hát talán csak szerencsétlen, rossz szokásból. Azt nem akarjuk — részünkről — még csak feltételezni sem, hogy ez a divat az erkölcsökbe is belevágná s a gardedameok argus-szeméi elől való bujkálásnak is minősíthető. Lányos szülőkre nézve ez gondolatnak is kétségbeesztő. Mondjuk azért csak azt, hogy ez valami kifancmodott izlésű férfiak vagy nőnek boldogtalan gondolata volt kezdetben, de — erőt vett a kevésbé boldogtalanokon is. Szeretjük hinni, hogy a ki ebbe a sületlenségbe először belekóstolt, az süket volt s ez a szervi hibája kényszerítette a banda közelébe. Mondják, hogy bizonyos vidéken egy előkelő úrnő hozta volna be dívatba, a ki beleszádult a cigány-prímás bogár szeméibe, a mi szintén nem lehetetlen, mivel régen meg van írva: de gustibus non est disputandum. — Hogyan lehetne a bajon segíteni? Hát csak úgy, hogy a leányos szülők parancsoljanak rá leányaikra s tiltsák meg nekik az olyan gavallérokkal való táncolást, a kik egy időtlen divat színe alatt bujkálni akarnak az ellenőrző tekintetek elől, mert nem képesek csinosan táncolni! ... Hogy az a zöcsköldés, a mit az összegyomolyodott táncos-párok egymás lökdösése közben átszenvednek, „roszabb a káposztataposásnál s izléstelen akár a medve-tánc” — ebben a kérdésről egyetértünk. A ki széles jó kedvében táncol, annak nem elég egy szöglet, mint a póknak, hanem az a régi példaszóval tart: „kicsi nekem ez a ház, kirúgom a padlását.” Arra a másik, még kényesebb kérdésre — engedelmeivel — itt, „a nyilvánosság előtt” nem felelünk, hanem utasítjuk a kérdezőt arra a kis rigmusra, a mely a bibliai Eszther történetével kapcsolatban a régi jó Hübnerben, vagy a Czuczor-féle képes Szenttörténetekben olvasható. — R. K. K. — a. A választ elküldtem s a forrás-műveket itt tartogatom, hogy magad is megkérdezhesd őket. — Sz. P. K. — ly. Allunk az ígértet elé. — R. K. Sz. — a a reclamált számokat elküldtük. A jó kívánságokat tisztelettel viszonzozzuk. — R. Gy. A küldemény napokig késett, tehát nem volt elébb közölhető. Szívesen igyekeztünk volna vele. — Z. J. Azok a bizonyos füzetek nem sürgősek. A Th. lsm. T. — hoz szerencsétlen kívánunk. Vajha teljesen sikerülne! Azt a kényes kérdést — esetleg — még bolygatunk kell. Mások is jeleztek helyeslésüket. — Sz. M. A cikk nyomdában van.

HIRDETÉSEK.

Nagy dísz oklevelek.

Legfelsőbb elismerés.

RÁTH MÓR

könyvkiadóhivatala és könyvkereskedése
Budapesten, Gizella tér, a Haas-palotában.

Ezen 35 éven át közbizalommal részesülő könyvkereskedés, József főherceg és családja, a k. Egyetem, t. Akadémia, Muzeum, Képviselőház, számos hitbizományi családi könyvtár, az Erseki, Püspöki kar, Clerus számos tagjának, a Budapesti és több vidéki kir. Tábla, Törvényszék, Ügyvédi kamara, Jogász-egylet, a legtöbb előkelő ügyvéd, bíró és számos központi országos és több száz vidéki Iskolai, Közművelődési, Kaszinói, Olvasó-egyleti könyvtárak, a nyilvános élet legtöbb kitünőségének stb. könyvtára, ezentúl is főcéljának fogja tekinteni az általános nyilvánuló népszerűséget fenntartani.

Mindennemű irodalmi megbízásokat a legnagyobb figyelemmel és a lehető legjutányosabban eszközöl. Minden bárhol és bárki által hirdett bármily nyelvű,

leszállított árú művek

is lehetőleg postafordultával expedíratnak vagy a külföldről leggyorsabban beszereztetnek, mintán Párisban, Londonnal és minden nagyobb irodalmi központtal direct összeköttetésben állunk.

Sárospatak és vidéke Társas-, Olvasó- és minden más közművelődési, iskolai könyvtárai, úgy könyvkedvelői a lehető legnagyobb kedvezményben részesülnek, gyakran nagyobbban, mint minőt bármely antiquárius képes nyújtani. Kérjük tehát szíves megbízások esetén azon leszállított árakat velünk közölni, a melyeket az antiquáriusok Catalogusaikba felvettek.

Mindennemű és minden nyelvű könyvjegyzékek, vagy előleges megegyezés után megtekintésre és választásra kívánt művek bérmentve elküldetnek, és ily megállapodás kapcsán részletfizetések is elfogadhatnak.

„THE GRESHAM“

életbiztosító-társaság
Londonban.

Magyarországi fiók:

Budapest,

Ferenc-József-tér 5-6. szám a
társaság házában.

Ausztriai fiók:

Bécs,

Giselstrasse 1. szám a.
társaság házában.

A társaság vagyona 1891. június 30	frk. 117,550.797.—
Évi bevétel biztosítások és kamatból 1891. évi június 30-án	» 20,725.259.—
Kifizetések biztosítási és járadéki szerződés s visszavásárlások stb. után a társaság fennállása óta (1848)	» 249,311.449.—
A legutóbbi 12 havi üzleti idő alatt a társaságnál	» 61,372.000.—
értékig nyújtottak be ajánlatok, miáltal a társaság fennállása óta benyújtott ajánlatok összeértéke	» 1,728,184.555.—
értékre megy.	

Prospectusokkal és díjtáblázatokkal, melyek alapján a társaság kötvényeket kiállít, továbbá ajánlatokkal, díjmentesen szolgálnak az osztrák-magyar monarchia minden nagyobb városában az ügynök urak és a magyar és osztrák fiókok.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postal
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A placétumról.« *Dr. Bartha Béla.* — »Tanterv a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület népiskolái számára.« *Dezső Lajos.* — »A szabálytalanná vált tanidőnek a rendes jogi tanfolyamba való beszámításáról.« *Dr. Horváth Ödön.* — »Az énekes-könyv ügyében.« *Révész Kálmán.* — »A sárospataki főiskolai igazgató-tanács januáriusi ülés-száka.« *Ballagi Géza.* — »Vegyes közlemények.«

A placétumról.

II.

A placétum a magyar királyságban szintén egyidős a keresztyén királyság megalkotásával, mert, ha a név nem fordul is elő az árpádházi királyok idejében — ép-
úgy, mint a hogy az egész Corpus Juris Hungarici-
ban hiába keresnők ezt az elnevezést — lényege sze-
rint azért megvolt.

Mi volt az egyik fő célja *Szent Istvánnak* azzal, hogy a római pápa kezéből fogadja el a koronát? Biz-
tosítani a római német császársággal szemben biro-
dalma függetlenségét, de bizonyára nem úgy, hogy a
pápai uralomnak vesse aztán alá magát. Ha pedig ettől
függetlenül akart maradni, a mint hogy maradt is, akkor,
mely politikai bölcsesége elengedhetlen szükségé tette
azt, hogy Róma netáni praeponderans törekvéseit vissza-
utasíthassa. Erre már ekkor annál nagyobb szükség
volt, mert hiszen amaz időben a pápák világuralmi tö-
rekvése, jobban mondva ama vágya, hogy a pápai és
papi hatalmat a fejedelmi felé emeljék, nagyon világo-
san nyilatkozott s VII. Gergely hatalmas alakja mind-
össze 35 évvel Szent István halála után lépett a pápai
trónra, de már szelleme megelőzte. I. István messze
látó terveit, nagy eszét s független nemzeti királyság
után való céltudatos törekvését ismervén, tisztán áll
előttünk, hogy az apostoli királyi cím adományozása a
benne foglalt nagy fontosságú kiváltságokkal egyetem-
ben, nem csak a pápa nagylelkű, háládatos felbuzdú-
lásának, hanem első királyunk államférfiúi bölcseségé-
nek s egyenes kíváncsalmának eredménye. Hogy az ily
uralkodó a római pápa mindazon törekvéseinek, melyek
az ő nagy céljaival, országa függetlenségével ellenkez-
tek, gátat vetett s így a placétumot lényege szerint
gyakorolta, az természetes. Mit mond ő maga, hogy
kiket választott mintaképül törvényei szerkesztésében
s az uralkodásban? „a régi és újabb uralkodókat,“ „an-
tiquos et modernos imitantes Augustos,“ már pedig
azok az egyházzal szemben felsőbbiségüket mindig meg-
tartották s már *Kollár Ádám Ferenc* kiemeli: „De ori-
ginibus et usu perpetuo potestatis legislatoriae circa
sacras apostolicorum Regum Hungariae“ című művé-
ben, hogy e helyen az apostoli székről semmi említést
nem tesz s törvényhozási függetlenségét ezzel is docu-
mentálja.

Méltán kérdehetjük, hogy hát I. László idejében
nem így volt ez? Valjon meghódolt-e ez a nagy király
VII. Gergelynek s alá vetette-e magát s országát feltét-
lenül királytipró akaratának? És ha nem, mi volt ez
akkor? Nem a királyi non placet teljes s a nemzettel
együtt, alkotmányosan gyakorolt érvényesítése? Üsse
föl bárki törvénytárunkat, megtalálja, hogy a magyar
állam akkor, mely nagyfotosságú egyházi ügyekben gyá-
korolta a törvényhozás jogát, s azt is megláthatja, hogy
a papi nőtlenység nálunk még 1092-ben sem tudott gyö-
keret verni s hazai törvényeink (László I. könyv I. 2.
fejezet) csak a kétszeri házasságot tiltják meg a papok-
nak és azt, hogy feleségük helyett szolgálójukat vegyék
társul, a mi bizony méltán tilalmazandó dolog volt
akkor is.

Kálmán, e felvilágosodott uralkodó, annyi önálló-
ságot tanusított a papi törekvésekkel szemben, hogy a
sértett klérus utoljára egy kegyetlen szörnyeteg képét
rajzolta róla, ezzel akart elégtételt venni. Hogy a pápai
hatalommal szemben ő is fentartotta magának — aktív —
szabadságát, eléggé igazolja ama törvénye, melylyel a
felesleges egyházi javak első sekularizációját nálunk erős
és bátor kézzel végrehajtotta. Törvényeinek első könyve
16. fejezete azt mondja: „Hasonlóan elhatároztuk, hogy
a klastromoknak és egyházaknak adott halászatok egész-
ben visszaadassanak, de a mindennapi szükségre valót,
a szerzetesek használatára meghagyván s nem egyebet
csak a feleslegest elvevén.“ Ellenben — bizonyára nem-
zetgazdasági szempontból, hogy irtassanak s több termő
földet lehessen nyerni — az erdőket meghagyja az egy-
ház birtokában. A 15. fejezet pedig minden, akár
egyháziaknak, akár világiaknak tett adományokat, azo-
kon kívül, melyeket Szent István tett, visszavon. A
mely király ily törvényeket alkotott, ily mélyen bele-
nyúlt az egyháznak anyagi életébe is, más törvényeivel
pedig a szellemibe, arról méltán elmondhatjuk, hogy
megillette a placétum joga.

Nem akarok végigmenni az Árpád-házbeli királyok
során; így nem említem föl II. András amaz 1222.
rendeletét, melylyel az egyháziak bírói illetőségét sza-
bályozza, kijelentvén, hogy a császárnak meg kell adni,
a mi a császáré, az Istennek, a mi az Istené; valamint
azt is, hogy a világi ügyekben elsőbb a királyi tekin-
tély s csak az egyháziakban elsőbb a klerikális; nem
említem föl azt sem, hogy ugyan ő világosan megren-

Lapunk jelen számához egy negyediv melléklet van csatolva.

deli, hogy ha bármely pap világi ügyben világi emberrel pöröl, világi bíróság elé tartozik, pedig az egyházi bíraskodás teljessége *III. Sándor* alatt csak néhány évtizeddel előbb jutott uralomra. Annyi tehát bizonyos, hogy *II. András* eme rendelete a placet-jog gyakorlati érvényesítése amaz egyházi törvényekkel szemben, melyek a papokra általában egyházi személyekre nézve minden ügyben az egyházi bíróság illetőségét állapították meg.

Mindezek mellőzésével én csak azt az általánosan ismert történeti eseményt kívánom fölhozni, midőn a pápai intézkedések visszatartásának jogát, az ország függetlenségének, szabadságának érdekében, az egész nemzet gyakorolta. Ez akkor volt, midőn *III. András* elhunytával, az Árpád-ház fiágának kihaltával, a pápa *Róbert Károlyt* akarta a trónra ültetni, úgy tekintvén Magyarországot, mint hűbéres tartományt. Ez csak akkor sikerült, midőn *Wenzel* és *Ottó* képtelen uralkodása után a nemzet maga is rendet s nyugalmat óhajtott, de *Gentilisnek*, a pápai követnek egyenesen kijelentették a magyarok, hogy *Róbert Károlyt* szabad választási jogukból kifolyólag választják, de senkinek hűbéri jogát el nem ösmerik. A pápa jogtalan követeléseiivel szemben a nemzet érvényesítette itt veto-jogát, dacára annak, hogy mindössze hét évvel előbb bocsátotta ki *VIII. Bonifác* „*Unam sanctam*” kezdetű bulláját, melyben így szól: „*Kimondjuk, kijelentjük és hangosan hirdetjük, hogy az örök üdvösség alapfeltétele minden emberi teremtetés számára az, ha magát a pápának feltétlenül aláveti.*” Igaz, hogy éppen neki írta *Szép Fülöp*, a francia király, *Bonifác* ama kijelentésére, hogy mind egyházi, mind világi dolgokban a fejedelem neki van alárendelve, a következőket: „*Fülöp, Isten kegyelméből francia király, Bonifác*”-nak, az egyház állítólagos fejének, csekély, vagy éppen semmi üdvözlését! Tudja meg fő-fő oktondiságod, hogy világi dolgokban mi senki alatt nem állunk, s a ki másképp gondolkodik, azt bolondnak és esztelennek nyilatkoztatjuk.” (*Philippus Dei gratia rex Francorum, Bonifacio segenti pro summo Pontifice salutem modicam sive nullam. Sciat maxima tua Fatuitas in temporalibus nos nulli subesse, secus credentes fatuos et dementes reputamus.*) Ez is a placeti jus meglehetősen drasztikus formájú alkalmazása.

Az előrebocsátottak, azt hiszem, eléggé igazolják, hogy *Zsigmond* király nem valami új jogot kezdett bitorolni akkor, midőn egy 1404. végzeményben világosan életbe léptette a pápai bullákkal s rendeletekkel szemben a kir. jóváhagyást; hanem csak elődei régi, kétségtelen jogára s az ország függetlenségén alapuló szokásjogra támaszkodott. *Zsigmond* eme dekrétumát hiába keressük a *Corpus Juris*-ban, de nem azért, mert ez nem valóságos országgyűlési végzés, tehát törvény — hogy az, ezt eléggé bizonyítja *Kovachich Márton* *György* „*Vestigia Comitiorum apud Hungaros*” c. művében 198. és 203. lapokon; — hanem azért, mert mint ismeretes, a C. J. magángyűjtemény, s a gyűjtők az akkori viszonyok nehézségével nem tudtak teljesen megküzdeni és számos végzés kimaradt. Azonban ezek azért nem kevésbé kötelező erejűek, ha csak azóta új törvény meg nem változtatta, vagy a haladó kor el nem évítette volna azokat.

Aschenbrier Antal, a budapesti egyetem theol. tanára azt mondja *Zsigmond* e rendeletére, hogy nem törvény, csak királyi rendelet. Ez nem áll, mert valóságos országgyűlési végzeményi jellege — mondhatni — minden kétségen felüli, de különben még ha állana is, alkotmányos érvényét ez egyáltalán nem csorbitaná,

mert a magyar közjog érvényes forrását nem csak formális törvények, hanem a kir. rendeletek is képezik.

De támadják ezt a dekrétumot azzal is, hogy a placetum jogát egyáltalán nem hozta be, mert csakis a bullások vagyis azok ellen volt irányozva, kik a hazai törvények sérelmével a király helyett a pápától fogadtak el javadalmakat, mivel a pápa, *IX. Bonifác*us, *Zsigmond* ellenfelének, *Nápolyi Lászlónak* osztogatta ezeket. Így tehát még e kir. rendelet sem szól az összes pápai iratok, hanem csak a javadalmi és peres ügyekben intézkedők ellen. Van oly egyházjogi író is, ki tudomást nem vesz *Zsigmond* eme dekrétumáról s összetéveszti azzal, mely ugyanazon évből a *Corpus Juris*-ban foglaltatik.

Azonban ez állítások a valónak és valótlannak mesterséges összekeverése. Szól a mondott végzemény a bullások ellen is, kik gyászos szerepet játszottak abban a korban s annyira rabolták, zsákmányolták a papságot s világiakat egyaránt, hogy az összes rendeknek kellett ellenök fellépni; különösen kiemeli a javadalmakra vonatkozó s pörös ügyekben kelt leveleket, de szól általában a pápai rendeletek szabad kihirdetése ellen is.

Nem adhatom itt az egésznek fordítását, terjedelménél fogva, csak éppen a legszükségesebbet:

„*Mi, Zsigmond, Magyarország királya stb. . . . minden főpappal, zászlós úrral, főnemessel, katonával, nemessel és universitással, kik Magyarország szent koronájának uralma alatt állanak, tanácskozáván s előzetesen alaposan megfontolván a kérdést, s azok java, szándéka, sőt kérelme szerint . . . királyi hatalmunk teljességénél fogva akarjuk stb.*”

3. *Semmiféle apostoli levélnek s leiratnak, bármilyen természetű legyen . . .* akár a római udvarhoz tartozóktól származzanak, akár nem, sem a javadalmakra vonatkozólag, sem egyéb egyházi természetű vitás, avagy pedig világi ügyekben semmi érvényük ne legyen.”

5. *Miért is nektek, valamennyi főpapnak, apátnak, priornak, guardiánnak, káptalannak, plébániai egyházak s kápolnák igazgatóinak s minden bármely rendű, rangú s méltóságú egyházi férfinak ezen királyi rendelet erejénél fogva, fõvesztés és javadalmaiktól, azonkép magánvagyonuktól megfosztás terhe alatt parancsoljuk, hogy a római udvarból jövő, semmiféle apostoli levelet, a követek, bíborosok, auditorok s bármely más római udvarbeli bíró s hivataloskodó semmiféle levelet, semmi-nemű idézést, tiltó parancsot, végrehajtási és pörösrendeletet, bármilyen természetűek legyenek, akár javadalmakra, akár vitás kérdésekre vonatkozzanak, akár a római udvarból, akár azonkívül, valamely pápai bírótól vagy végrehajtótól adattak s nyerettek, — előleges beleegyezésünk kikérése s különös engedélyünk megadása nélkül (sine Nostro consensu et licentia speciali) elfogadni, kihirdetni, avagy végrehajtani az előrebocsátott büntetés súlya alatt ne merészkedjenek.*”

A kik ez ellen cselekedtek, fõleségsértés bűnébe estek s mint láttuk fő- és jószág, illetőleg javadalomvesztés sújtotta őket.

A mint a hűen fordított szöveg mutatja, e rendelet bármiféle pápai levél és rendelet ellen szól, s a javadalmakra és vitás kérdésekre vonatkozók külön kiemelése nem egyéb, mint az általános tétel pár példával való megvilágítása. Exemplifikatív és nem taxatív tételek azok.

És ha állításaink igazak, pedig a hazai történelem és jogtörténelem elfogulatlan ismerője tudja s elismeri, hogy igazak: akkor az is kétségtelen, hogy már 1404-ben valóságos országgyűlési végzemény — dekrétum —

állapította meg írásban, félreismerhetlenül a magyar királyok *jus placetiját*; de mikor ezt tette, nem teremtett a korona s nemzet számára új jogosítványt, csak formulázta azt, a mit már akkor *négyszázados* gyakorlat szentesített.

De ha egyetlen írott betűnk sem volna e jogról, akkor is csak az elfogultság és rosszakarat vonhatná kétségbe létezését, mert a magyar *közjognak* a szokás a törvénnyel egyenrangú forrása; eme jog gyakorlásában pedig fejedelmünk és hazánk egészen 1850-ig illetőleg 1855-ig, a konkordátum megkötéseig, szakadatlanul benne volt, a konkordátum el akarta ugyan törölni, de intézkedése nálunk semmiféle jogi hatálylyal nem bírt.

Némely írók (pl. Konek Sándor „Egyházjogtan“ kézi könyve című művében) számos, a törvénytárban meglevő törvényre hivatkozik a *jus placeti* igazolása végett, pl. 1404: 5., 1486: 28., 1715: 74., 1723: 70., 1729: 21., 1765: 23., holott ezekben arról egy szó említés sincs téve, hanem a pápai szék előtt való porindítást s a javadalmak adományozásának kérdését tárgyzazzák főképen s a magyar király ide vonatkozó jogait s az alapítványokra nézve fenálló főfelügyeleti jogát teszik kétségtelenné. Sietnek is ezt az ultramontán írók felhasználni, állítván, hogy a törvénytárban nyoma sincs a *placetumnak*. Bizonyos, hogy azon írók, kik a most

elsorolt törvényekre hivatkoznak, e tárgyban túllőnek a célon, de azért ezek is jók valamire: annak bizonyítására, hogy hazai kath. egyházunk jogi szervezete hazai törvények, állami eredetű szabályok alapján, minő eltérő és független fejlődést mutat a közönséges egyházzal szemben. Méltán lehet ezeket a törvényeket egy sorba állítani a XIII. század hírneves *pragmatica sanctionjával*, mely a gallikán egyház szabadságának alapját képezte.

Dr Bartha Béla.

ISKOLAI ÜGY.

Tanterv a tiszáninneri ev. ref. egyházkerület népiskolái számára.

B) Hit- és erkölcsstan.

V. osztály.

Tancél. Az ev. ref. egyház főbb hittételeinek s erkölcsi tanainak megismerése. Bevezetés a biblia-olvasásba. *Tanestközök.* Hit- és erkölcsstani kézikönyv, biblia, zoltár.

Tanidő. Heti 2 lecke, évente 60 lecke.

Tananyag, tanmenet.

*1. Isten a világ teremtője. *2. Isten ismerete a keresztyén vallásból. *3 Isten tökéletessége. *4. Szenthá-

C) Óraterv. Kéttanítóju iskola számára.

Közvetlen foglalkozás.								Csendes foglalkozás.						
Tantárgy	Egyik tanító			Másik tanító				Tantárgy	I	II	III	IV	V	VI
	I.	II	Együtt.	III	IV	V	VI							
Vallásoktatás	3	3	3	3	3	2	2	Írás könyvből (helyesírás)	6	3	3	2	—	—
Írvaolvasás	10	—	10	—	—	—	—	Írás mintalapok (szépirás)	—	—	—	—	2	2
Számítan	3	3	6	2	2	2	2	Olvasás	4	2	2	2	—	—
Nyelvtan	—	2	2	2	2	2	2	Fogalmazás	—	2	4	4	2	2
Olvasás	—	6	6	4	4	3	3	Nyelvtani feladatok	—	1	2	2	2	2
Földrajz	—	—	—	2	2	2	2	Számolás	5	5	5	5	4	4
Álkozmánytan	—	—	—	—	—	—	2	Ének-elmélet	—	—	—	—	2	2
Történelem	—	—	—	—	—	2	2	Előkészület	—	—	4	4	8	8
Természetrész	—	—	—	—	2	2	—	Figyelés	—	—	2	2	3	3
Természettan	—	—	—	—	—	2	2	Csendes foglalkozás	15	13	22	21	23	23
Szépirás (Ütemírás)	—	4	4	2	2	—	—	Közvetlen foglalkozás	25	27	25	27	27	27
Világi ének	3	3	3	2	2	2	2	Heti félóra	40	40	47	48	50	50
Egyházi ének	2	2	2	2	2	2	2	Heti egész óra	20	20	23 ¹	24	25	25
Rajz	2	2	2	2	2	2	2							
Testgyakorlat	2	2	2	2	2	2	2							
Kertészet, háziipar	—	—	—	2	2	2	2							
Heti félóra	25	27	40	25	27	27	27							

Az I. II. oszt. tanítója az ism. iskolát is tanítja.

D) Óraterv. Kéttanítójú iskola számára.

Közvetlen foglalkozás.									Csendes foglalkozás.						
Tantárgy	Egyik tanító				Másik tanító				Tantárgy	I	II	III	IV	V	VI
	I	II	III	Együtt	IV	V	VI	Együtt							
Vallásoktatás	2	2	2	6	2	2	2	6	Írás könyvből (helyesírás)	6	4	2	2	—	—
Ír. olvasás	8	—	—	8	—	—	—	—	Írás mintalapok (szépírás)	—	—	—	—	2	2
Számolás	3	3	3	9	3	3	3	9	Olvasás	6	4	2	2	—	—
Nyelvoktatás	—	2	2	4	2	2	2	4	Fogalmazás	—	2	4	4	2	2
Olvasás	—	6	4	10	4	3	3	7	Nyelvtani feladványok	—	2	2	2	2	2
Földrajz	—	—	2	2	2	2	2	4	Számolás	6	6	4	4	4	4
Történelem	—	—	—	—	—	2	2	2	Ének-elmélet	—	—	—	—	2	2
Alkotmánytan	—	—	—	—	—	—	2	2	Előkészület	—	—	4	4	7	7
Természetrész	—	—	—	—	2	2	—	2	Figyelés	—	—	3	3	3	3
Természettan	—	—	—	—	—	2	2	2	Csendes foglalkozás	18	18	21	21	22	22
Szépírás	—	2	2	4	2	—	—	2	Közvetlen foglalkozás	22	24	24	27	28	28
Világi ének	3	3	3	3	2	2	2	2	Heti félóra	40	42	45	48	50	50
Egyházi ének	2	2	2	2	2	2	2	2	Heti egész óra	20	21	22 ¹	24	25	25
Rajz	2	2	2	2	2	2	2	2							
Testgyakorlat	2	2	2	2	2	2	2	2							
Kertészet	—	—	—	—	2	2	2	2							
Heti félóra	22	24	24	50	27	28	28	50							

romság. *5. Az ember eredeti természete. *6. Az ember bűnbeesése. *7. Az ember megváltása. *8. A megváltás eszközei. *9. A keresztség. *10. Az úrvacsora. *11. Az anyaszentegyház. *12. Lelkiismeret. *13. Kötelesség. *14. Erény. *15. Bűn. *16. A főparancsolat. *17. Isten megismerése (bálv. babona). *18. Az Isten félelme. *19. Isten tisztelete. (Külső isteni tiszt.) *20. Imádkozás. *21. Esküvés, hamis eskü, átkozódás. *22. Isten szeretete. *23. Lelkünk iránti kötelesség. *24. Testünk iránti kötelesség (öngyilk.). *25. Mértékletesség. *26. Takarékoság. *27. Felebaráti szeretet. *28. Gyilkosság. *29. Kevélység. *30. Csalás, álnokság. *31. Rágalmazás. *32. Családi erények. *33. Polgári erények. *34. Egyházi erények. *35. Tanítók, tanítványok. *36. Irigység, jótékonyság. *37. Ellenségeskedés, barátság. *38. Ifjak, öregek. *39. Idegenek, környörület. *40. Oktalan állatok iránti kötelességek.

Minden négy-ötödik lecke után biblia-olvasás; 20—25 énekvers a kézikönyvben, mint alkalmi darab, a kézikönyv egyes fejezetei mellé *kijelölve*.

Tanítási eljárás. a) A szentírásból, vagy a gyakorlati életből vett példák alapján a tárgy kifejtése, b) Olvasztatás a kézi-könyvből szóértelmezéssel. c) Olvasztatás karban, ügyelve az értelmes olvasásra. d) A tartalom elmondása kisegítő kérdésekkel. e) Feladat könyvnélküli előzésre. f) Következő leckén felkérdezés.

Biblia olvasztatásnál (V—VI. oszt.) a) Olvasztatás tárgyi és szóértelmezéssel. b) A főbb gondolatok kikerestése (vezéreszmék).

Jegyzet 1. E tananyag B. óraterv szerint a IV. osztályé.

Jegyzet. 2. E tanmenet áll C és D óraterv mellett is.

C) Egyháztörténelem.

VI. osztály.

Tancl. A prot. egyház fejlődéstörténetének s alkotmányának megismerése által egyházas szellem felköl-tése. Biblia-olvasztatás által ennek szabad olvasására való vezérlés.

Tanesszközök. Egyháztörténeti kézikönyv. Reformátorok és jeles egyházi férfiak arcképei. Biblia. Zsoltár. Térkép.

Tanidő. Heti 2 lecke, évi 60 lecke.

Tananyag, tanmenet.

*1. Az apostolok munkássága általában. *2. Apostoli hitforma. *3. Az apostolok a zsidók közt. *4. Az apostolok a pogányok közt. *5. Gyülekezetek alakítása. *6. Gyülekezetek szervezése (istenit., ünnep). *7. A keresztyének üldözése. 8. A keresztyén hit terjedésének okai. *9. Nagy Konstantin. 10. Nagy Theodosius. *11. Eretnekek. *12. Az egyházi szakadás. 13. Hibás tanok. 14. Javítási kísérletek. *15. A pápaság hatalma. *16. Luther Márton élete. *17. Luther Márton tanítása. *18. Ágostai hitvallástétel. *19. Zwingli élete és működése. *20. Kálvin élete, hely. hitv. tétel. *21. A protestáns nevezet. 22. A hitújítás küzdelmei. *23. A hitújítás terjesztői Magyarországon. 24. A hitújítás kedvező körülményei. *25. A hitújítás II Lajos, I. Ferdinánd és Miksa alatt. *26.

A protestánsok üldözése Rudolf alatt. *27. Az erdélyi fejedelmek küzdelmei. *28. I. Lipót. Pózsony. Eperjes. *29. II. József. 1790—91. *30. Szervezkedési javaslat. *31. Egyházi törvények. *32. Egyház kormányzat. (prezbitérium.) *33. Egyházmegye. *34. Egyházkerület. *35. Konvent. *36. Zsinat. 37. A zsoltár. (Szenczi M. A.) 38. A biblia. (Károli.) *39. Keresztyén hitfelekezetek. 40. Pogányság, Missió.

Minden négy egyháztörténeti lecke után egy biblia olvasási lecke; 20—25 alkalmi énekvers a kézikönyvben, mint az egyes fejezetekhez alkalmazott darabok *kijelölve*.

Tanítási eljárás. a) Elbeszélés a szöveg tárgyi értelmezésével. b) Kikérdezés. c) Olvasatás a kézikönyvből szóértelmezéssel. d) Olvasatás karban, ügyelve az értelmes olvasásra. e) Feladat könyvnélküli elbeszélésre. f) Következő leckén felmondás.

Jegyzet. 1. Az V és VI osztály együtt is tanítható heti 4 félórán, ekkor egyik évben a hit-és erkölcsan, másik évben az egyház történelem tanítatik.

Jegyzet. 2. E tanterv áll a C, és D óratervhez is.

D) Egyházi ének.

I—VI osztály.

Tanecel. A vallásos érzelmek fejlesztése, a vallásos-
oktatás kiegészítése. Előkészítés a gyülekezeti éneklésre.

Taneshköz. Zsoltár. (Harmonium.)

Tanidő, Hetenként egy lecke, évente 30 lecke. Kétéves váltakozó tanfolyam.

Tananyag, tanmenet.

Egyik év.

*1. Adjunk hálát az Urnak. 157. *2. Haragodnak nagy voltában. XXXVIII. *3. Im békültünk. 74. *4. Ur Isten az én imádságom. V. *5. Krisztus ki-vagy nap és világ. 153. *6. Az Ur énnekem őriző. XXIII. *7. Te benned bízunk. XC. *8. Hogy a babiloni vizeknél. CXXXVII. *9. Ur Isten téged (fenálló). LXXXI zs. 10. Az Ur bír ez egész földdel. XXIV. 11. Ne jöjjön addig. 158. *12. A Sionnak hegyén. LXV. *13. Jöve! Szentlélek Uristen. 37. *14. Én Istenem sok s nagy bűnöm. 163. 15. Mindenkoron áldom. XXXIV. *16. Óh seregeknek Istene. LXXXIV. 17. Boldog az ember. CXXVIII. *18. Ez esztendőt megáldjad. (fenálló.) Szívemet hozzád emelem. XXV. *20. Örvendj egész föld. LXVI. *21. Mint a szép híves patakra. XLII. *22 Az Istennek szent angyala. 64. *23. Nincs már szívem félelmére. 19. *24. Ne szálj perbe én velem. 162. 25. Nosza Istenfélő szent hívek. XXXIII.

Második év.

*1. Örül mi szívünk. 75. 2. Légy ítélőm Uram XXVI. *3 Krisztus Urunknak. 63. *4. Az erős Isten. L. *5. Az Urnak irgalmát. LXXXIX. *6. Hallgasd meg Uram. CII. *7. Uram a töredelmes. (fenálló.) 8. Urnak szolgálai. CXXXIV. *9. Adjatok hálát. CV. *10. Áldjátok az Ur nevét. CXXXV. *11. Dicsőült helyeken. 179. *12. Kegyes Jézus. 173. 13. Magamban elvégezém. XXXIX. *14. Dicsérjétek. CL. 15. Áldjad lelkem. CIV. *16. Adjunk hálát mindnyájan. 70. *17. Vedd el jutalmadat. 30. *18. Óh mely boldog az oly. XXXII. *19. Az oly emberek. CXIX. *20. Ur Isten kész az én. (fenálló.) LX. *21. Óh felséges Ur! VIII. *22. Dicsér téged teljes. CXXXVIII. 23. Uram bocsássad el. 177. *24. Uram te nagy haragod. VI. *25. Menyébéli felséges Isten. 137.

Tanítási eljárás. a) Szövegolvasás az „Énekeskönyv-ből. b) Előének a tanító szöveggel. c) Énekelnek a gyermekek együtt, majd osztályonként, végül egyenként. Gyakorlás a délelőtti tanítás egy alkalmas énekvers elénekülésével kezdődik s a délutáni tanítás azal végződik.

Jegyzet. 1. B. óraterv szerint a felsorolt összestananyag elvégezhető.

Jegyzet. 2. C, és D. óraterv szerint mindkét évfolyam első 10—12 darabja képezi az alsó csoport tananyagát, s mindkét évfolyam 13—15 darabja a felső csoportét.

Jegyzet. 3. Községi és állami iskolákban a vallás-oktatás heti 2 órán a lelkész tiszte. A gyermekek két csoportra osztatnak (egy tanítóju iskolában.) Az első csoport (I—IV. o.) heti 2 félórán biblia történetet tanul, egy évben ó-másodikban újszövetségi történeteket. A felső csoport (V—VI. o.) szinte heti 2 félórán egyik évben hit- és erkölcsan, másik évben egyház történelmet.

Jegyzet 4. A confirmationalis oktatás a rendes iskola időn kívül a lelkész által teljesítettik.

(Folyt. köv.)

Dezső Lajos.

A szabálytalanná vált tanidőnek a rendes jogi tanfolyamba való beszámításáról.

A ki a tanügyet csak a legtávolabbról ismeri is, tudja azt, hogy a vizsgálatoknak mily fontos szerepök, mily jelentékeny feladatuk van! Hiszen ezek annak bizonyítására szolgálnak általában, hogy vajjon a tanuló kifejtette-e azt a szorgalmat, tanusította-e azt az előmenetelt, a mely az ismeretek előszabott mértékének megszerzéséhez szükséges? — s hogy ezek alapján tényleg rendelkezik-e a tudásnak olyan fokával, a mely vagy a tanulmányok tovább folytatásához, vagy ezek bevégezésének igazolásához szükséges?

Hogy a vizsgálatok, — ez említett cél mellett — a legfigyelemre méltóbb hatással vannak a tanulószorgalmára és előmenetelére, az természetes.

Nem lényegtelen azonban az, hogy különbséget tegyünk a vizsgálatok között a szerint, a mint a fentemlített célok egyikét, vagy másikat szolgálják; — mert világos, hogy más szempontból ítélendők meg azok a vizsgálatok, a melyek a tanulmányok közben, a tanulmányok tovább folytatására szükséges előkészültség igazolásul szoktak megkivántatni, s melyeket azért a leg-egyszerűbben *tanulmányi vizsgálatoknak* lehet nevezni, — mint azok, a melyek a tanulmányok teljes elvégzésének, és illetőleg annak igazolására vannak előszabva, hogy az azokat letévé ifjú tanulmányainak folyamán, a szakképzettségnek oly fokát szerezte meg, a melylyel okvetlenül birnia kell arra nézve, hogy a kérdéses szakképzettséget megkövetelő életpályákra léphessen, — s melyeket ezért *képesítő vizsgálatoknak* mondhatunk.

A tanulmányi vizsgálatok kétségtelenül szorosabban összefüggenek a tanulmányok folytatásával, mint a képesítő vizsgálatok; közöttük és a tanulmányokban való előmenetel között kiválóbb az egymásrahatás, mint ezeknél, — s épen azért letételük kötelezően szokott előszabva lenni arra nézve, hogy a tanulmányokban tovább lehessen haladni; — míg ez utóbbiaknak a letétele az ifju belátására van bízva.

Jogi szakoktatási rendszerünk is, — a melyről ezutal szólni kívánok, — lényegileg megteszi a tanulmányi és a képesítő vizsgálatok között a megkülönböztetést, a mikor az előbbieket gyanánt az első és a második évi jogi tanfolyamnak a végére kötelezően egy-egy alapvizsgálatot szab elő, a tanulmányok tovább folytatásához szükséges alapismeretek megszerzésének igazolása végett; — a tanulmányoknak szabályszerű elvégzése — vagyis az azt igazoló végbizonyítványnak a kiérdemelése után

való időre tartván fenn a jogtudományi- és az államtudományi államvizsgálatokat, melyek már minősítő jelleggel bírnak s melyek letételét a tanulmányait elvégző ifjú szabad elhatározására bizza.

Meg kell jegyezni, hogy ez a megkülönböztetés az alap- és az államvizsgálatok között csak újabban lett határozottabban megtevé; ma azonban már általában el van fogadva s az államvizsgálatok reformja tárgyában a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztériumban tartott értekezlet is erre az álláspontra helyezkedett.

Az 1874-ik évi tanulmányi szabályzat az első és második alapvizsgálat letelésének kötelező voltára és idejére nézve azt rendelte, hogy ezek a vizsgálatok az első, illetőleg a második tanév végén és pedig június hó második felében, vagy a rá következő tanév elején, névszerint szeptember hó első felében *leteendő, különben a jogtanuló a második, illetőleg harmadik tanévre nem bocsátható.* (27. 29. §§.)

Az államvizsgálatokra, melyek a jogtudományi, illetőleg az államtudományi tanfolyamok után voltak teendő, azt rendelte az 1874-ik évi szabályzat, hogy ezek egyike a harmadik tanév végén, június második felében, vagy ezentúl bármikor *tehető le*; a ki pedig mind a kettőt óhajtja letenni: a másodikra csak a 8-ik félév utolsó hetében bocsátható. (33. §.)

A szabályzatnak eme pontja rendszerint úgy ment át a jogakadémiák szervezeti szabályzatába (l. p. u. az eperjesi jogakadémiáé 35. §.) hogy a harmadik tanév végére, az illető év alatt hallgatott jogtudományi, vagy esetleg államtudományi tárgyakból, az államvizsgálat kötelezően lett előszabva, — kimondatván — az alapvizsgálatokhoz hasonlóan, hogy a negyedik tanévre való felvételnek csak ennek sikeres letétele esetén lehet helye.

Az 1883-ik évi szabályzat az alapvizsgálatok letételére vonatkozólag a következő rendelkezéseket foglalja magában: „Az első alapvizsgálat két félév igazolása alapján, a második félév végén *tehető*, de a rákövetkező, azaz harmadik félév kezdetén okvetlenül *leteendő, különben a harmadik félév s az ezentúl annak sikeres kiállása nélkül eltöltött tanidő a rendes quadrienniumba be nem számítható.*“ (2. §.) — Valamint: „A második alapvizsgálat a negyedik beszámítható félév végén *tehető*, de a következő, vagyis ötödik félév kezdetén okvetlenül *leteendő*, minthogy *különben az ötödik félév s az ezentúl a vizsgálat kiállása nélkül eltöltött tanidő a rendes quadrienniumba be nem számítható.*“ (4. §.)

Az államvizsgálatokra nézve pedig azt rendeli ez a szabályzat, hogy: „Az államvizsgálat a tanfolyamnak az egyetemen: vagy jogakadémián befejezése és a végbizonyítvány kivétele *után tehető* és pedig a jogakadémiai hallgatókra nézve csak azon jogakadémián, a hol a végbizonyítvány kiadmányozott. (20. §.)

Ezek a rendelkezések lényegesen eltérnek az előbbi szabályzat rendelkezéseitől.

Az államvizsgálatokra nézve, — hogy először is ezekkel foglalkozván: figyelmünket azután dolgozatomban tulajdonképi tárgyára fordíthassuk, — e szabályzat megszüntette ezek egyikének a harmadik tanév végén való letehető — s annál inkább: leteendő voltát, s azoknak, mint igazi képesítő vizsgálatoknak a letevését a tanulmányok teljes elvégzése után való időre halasztotta. Ezért mondtam az előbbieken azt, hogy a határozott megkülönböztetés az alap- és államvizsgálatok, mint tanulmányi- és képesítővizsgálatok között csak az újabb időben let eszközölve. — Hogy a régebbi szabályzaton eszközölt eme változtatásnak a hatása, gyakorlati szempontból milyen volt, annak fejtegetése ezuttal kívül esik feladatomban keretén. Az ez iránt érdeklődők e tekintetben

kellő felvilágosítást találhatnak „Jogi államvizsgálataink reformja“ című művemben (Budapest 1892. s. köv. I.).

Az alapvizsgálatok tekintetében megszüntette ez az új szabályzat azt, hogy ezek a harmadik, illetőleg ötödik félévre való beiratkozhatásnak előfeltételei legyenek s ennek helyébe azt a rendszert léptette, hogy a vizsgálatnak a megállapított időben való le nem tévése esetén az alapvizsgálat elmulasztott határidejétől folyó tanidő szabálytalanná, a rendes quadrienniumba be nem számíthatóvá válik; vagyis nem vehető figyelembe annak a tanidőnek a megállapításánál, melynek elvégzése szükséges ahoz, hogy valaki jogvégeztnak legyen tekinthető, tehát hogy végbizonyítványt nyerhessen és az államvizsgálatokra vagy szigorlatokra bocsáttassék.

Hogy e két rendszer között a különbség lényeges, azt csak az nem fogja észre venni, a ki a kérdést kellő figyelemre nem méltatja.

Ez előtt az első alapvizsgálat sikeres letétele nélkül a második évi tanfolyamra, a második alapvizsgálat sikeres letétele nélkül a harmad évi tanfolyamra nem lehetett felvenni senkit s ha ez — p. u. pótvizsgálatról függőleg — feltételelesen mégis megtörtént, s a vizsgálat nem sikerült: a hallgatónak vissza kellett lépnie az előző tanévre és annak tárgyait kellett ismételve hallgatnia. Mostan ellenben ez nincsen így, mert az ifjú az alapvizsgálat sikeres letétele nélkül is beiratkozhatik a további tanfolyamra, a mi — igaz — szabálytalanná válik, de a mi — a miniszter kegyelme folytán — a rendes tanfolyamba mégis beszámítható.

Erre a beszámításra vonatkozólag részletes szabályaink nincsenek. Az, mint kegyelmi tény, tisztán a vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztériumnak van fentartva, a ki az illetékes tanintézet véleményének meghallgatásával szokott határozni.

Dr. Horváth Ödön.

(Vége köv.)

TÁRCZA.

Az énekes-könyv ügyében.

Ezen cím alatt e Lapok legközelebbi (4) számában Czinke István kartársam a többek közt egynehány „dicséret“ szerzőjét kérdezi Szathmáry József úrtól, ki e kérdésre a következő feleletet adja: „Azon énekek szerzőit, melyeket felsorol, nem ismerem. Egy úton volnának megismerhetők, de ez az út nekem, helyzetem miatt, hozzáférhetetlen. Az énekeskönyv reformálása alkalmával beérkezett összes javaslatok, énekek — tudtommal — Debrecenben vannak az egyházkerületi levéltárban. Ha valaki ezeket átkutatná, úgy hiszem, sok darab szerzőjét lelhetné meg.“

Nem kell ezért, — kérem szeretettel — Debrecenbe fáradni és az ottani levéltárt átkutatni. Megmondom én innen Kassáról is azon kérdéses dicséret szerzőit.

A köznap reggeli 5-ik invocatiót a CXXXII. zsoltár 5. verséből írta Diószegi Sámuel, igazította Benedek Mihály. A köznap délutáni 3-ik invocatio szerzője ismeretlen. A 21. dicséret szerzője vagy Lengyel József, vagy Horváth Ádám. 28. Régi Földvári. 33. Batori István. 47. Régi Földvári. 52., 56. Keresztesi József. 59. Horváth Ádám. 67., 68. Kleist Ferenc Sándor német énekei után Lengyel József. 125. Nagy István. 145., 155., 156. Régi, szerzőjük ismeretlen. 159. Keresztesi József. 170. Zámori Ferenc. 197. Keresztesi József. 204. Ismeretlen. 215. Nádaskay József, tarcali pap. 234. Böszörményi Pál debreceni bíró.

Mindezeket pedig nem valami könnyű örökség vagy nehéz verejtékes munka útján birtokomba jutott jegye-

tek alapján, hanem két kis könyvecskéből tudom, a melyek is:

1. A magyarországi ref. egyház közönséges énekes könyvéről. Irta: Révész Imre. Debrecen. 1866.

2. Éneklőkar. Összegyűjté és írta Kálmán Farkas. Budapest, 1880.

Az egészben csak azt találok csodálatosnak, hogy éppen Szathmáry úr is ösmeri és használta e két könyvet, a mint azt a Prot. Szemlében megjelent derék dolgozata két jegyzetéből látjuk. (1892. IV. füzet, 481. lap 1. jegyzet, 483. lap 2. jegyzet.)

Szathmáry úr maga elismeri, hogy dolgozatába, különösen a számoknál; sok sajtóhiba csúszott be. Hát bizony ez, különösen dícséret-jelzéseknél, hol minden szám más-más éneket jelent, erős hiba. Nemcsak az illető korrektör, hanem maga a szerző is felelős érte, mert ily kényes dolgoknál ne restellje a szerző maga végezni a korrekturát.

Hogy azonban ne fél munkát csináljak, mindazok számára, kik — mint Czinke lelkész társam igen helyesen tette — énekeskönyvükbe be akarják írni minden egyes ének mellé annak szerzőjét is, ezennel közlöm az invociók és dícséret szerzőinek névsorát.

I. Régi énekek, vagyis a revisio előtti időből valók a következők: 5., 8., 16., 17., 23., 25., 26., 28., 29., 35., 36., 37., 42., 43., 47., 48., 61., 63., 64., 65., 70., 71., 72., 73., 74., 75., 76., 81., 107., 108., 109., 110., 111., 112., 113., 114., 115., 116., 117., 118., 119., 120., 121., 122., 123., 137., 138., 139., 140., 141., 142., 144., 145., 146., 153., 154., 155., 156., 157., 162., 163., 165., 166., 167., 171., 172., 173., 176., 177., 179., 190., 200., 229., Vr. 1. Vd. 3. Kr. 1. Kd. 1. összesen 77. Szathmáry úr szerint (i. h. 481 lap 2. aljegyzet) „körülbelül 69.“

II. Új énekek, vagyis először az új énekes-könyvben megjelent dícséret szerzői a következők:

1) Lengyel József: 1., 13., 19., 30., 39., 55., 66., 78., 80., 82., 84—91., 94., 95., 147., 158., 168., 185., 192., 196., 220., 221., 222., 227., 231., 233., Vr. 3. Vd. 1., Kr. 2., 3., 4., Kd. 2. = összesen 38. 2) Keresztész József: 2., 12., 14., 18., 31., 32., 38., 52., 56., 79., 96—106., 150., 151., 159., 164., 169., 178., 183., 186., 191., 197., 201., 219., 223., 226., 228., 230. = összesen 37 és nem 32, mint Szathmáry mondja. 3) Nagy István: 15., 40., 54., 58., 124., 125., 126., 128., 129., 130., 131., 132. 4) Szentgyörgyi József 77., 83., 92., 152., 160., 236. 5) Horváth Adám 7., 9., 20., 34., 41., 59., 60., 69. 6) Lukács István 53., 57., 133., 134., 135., 136. 7) Kérészy Ábrahám 46., 49. 8) Szilágyi Mihály 10., 24. 9) Vályi Nagy Ferenc 175., 195., 210., 211. 10) Balogh Mózes 4. 11) Szilágyi Bálint 50. 12) Szentgyörgyi János 174. 13) Juhász András 207., 208., 209., 212., 213. 14) Beregszászi Pál 181., 182., 188., 206., 216. 15) Nádaskay József 215. 16) Balogh Pál 198., 202., 203., 205. 17) Bacsó János 194. 18) Diószegi Sámuel Vr. 4. Kr. 5. 19) Budai Ézsaiás 6., 27. 20) Liszkai Sámuel 224., 232. 21) Breznai István 225. 22) Kiss Áron 51. 23) Batori István 3., 22., 33., 237., 238. 24) Balogh Ábrahám 199. 25) Szilágyi Mihály 11. 26) Zámboi Ferenc 170. 27) Pálóczi Pál 214. 28) Németi Mihály 143. 29) Földvári József 189. Vr. 2 Vd. 2. 30) Szakácsi István 235. 31) Gál András 180., 187., 193., 218. 32) Fazekas Mihály 127. 33) Tóth István 184., 217. 34) Nádaskai András 44. 35) Szűts György 45. 36) Bajnóczi József, kinek Sz. úr a 119. dícséretet tulajdonítja, új éneket nem írt, csak a Losonczy énekeit (107—123) igazította. 37) Böszörményi Pál 234. 38) Kovács József 148., 149., 161. Fordítottak a követ-

kezők: 39) Kiss Áron 62. 40) Lengyel József 67., 68. 41) Nagy Mihály 93.

Ismeretlen szerzőtől való a 204. Kd. 3. Kétes 21.

* * *

Ha valaki fáradságot vesz magának, hogy e sorozatot a Szemlében megjelent sorozattal összehasonlítsa, meg fogja látni, hogy az utóbbiba mennyi toll- vagy sajtóhiba csúszott be.

Révész Kálmán.

KÖZÉLETÜNK.

A sárospataki főiskolai igazgató-tanács januáriusi ülés-szaka.

Az igazgató-tanács január 23—27. napjain tartott üléseinek legfőbb tárgyát az anyagi ügyek elintézése képezte.

Az 1892. évi számadások átvizsgálatván, a következő eredmény állapított meg:

Bevétel:

A közpénztaré	127,096 frt 96 kr.
A tápintézeti pénztaré	13,452 frt 85 kr.

Összesen: 140,549 frt 81 kr.

Kiadás:

A közpénztaré	111,369 frt 95 kr.
A tápintézeti pénztaré	15,277 frt 50 kr.

Összesen: 126,647 frt 45 kr.

Pénztári maradvány: 13,902 frt 36 kr.

A pénztári számadásban feltüntetett bevételi és kiadási tételekre nézve, Soltész Ferenc pénztárnok az 1892. évi számadások terhe alól — hű és pontos működésének teljes elismerése mellett — felmentetett.

A főiskola tőkéinél az igazgató-tanács 19,232 frt 56 krnyi hiányt állapítván meg, a 13,902 frt 36 kr pénztári maradványt ennek helyreállítására rendelte fordítani. De még így is hiányozni fog a tőkéből 5330 frt 20 kr, a mi főképen annak tulajdonítandó, hogy a múlt év folyamán oly nagymérvű rendkívüli személyi kiadások merültek fel, melyek a rendes bevételekkel fedezhetők nem voltak. Minthogy az 5330 frt 20 krnyi tőkehiány az összes pénztári maradvány tőkésítése által sem pótolható, s minthogy a jelen év is tetemes deficittel fog végződni: az igazgató-tanács fedezeti alap hiányában az 5330 frt 20 krnyi hiánynak a tőkéből való leírását ajánlja az egyházkerületi közgyűlésnek.

A vagyonmérlegbe három új tétel vétetett fel, u. m. a sárospataki felső malomkőbánya $\frac{1}{4}$ része, mely ma tényleg nem jövedelmez ugyan, de kedvezőbb üzleti viszonyok mellett majdan jövedelmezhet; továbbá a $28\frac{3}{4}$ telek utáni erdőjog, jelenlegi forgalmi értéke alapján 4500 frtra becsülve; végre a regale-jog $29\frac{24}{48}$ aránytelek után 8565 frt 32 kr értékben. Az erdő- és regale-jog értéke a vagyonmérleget az előbbi évihez viszonyítva, 13,065 frt 32 krral javította volna; minthogy azonban a fennebb említett rendkívüli személyi kiadások, valamint az u. n. theologiai tanárak helyrehozására egyházkerületi engedéllyel elköltött 2376 frt és a Tamaska Erzsébet vitalitiumának megváltására kifizetett 1000 frt a tőkealapból fedeztetett, anélkül, hogy a tanárakra költött összeggel a sárospataki házak becsértéke s a Tamaska Erzsébet vitalitiumának megváltási árával a gálóczi birtok becsértéke emelkedett volna!

mindezen okoknál fogva a jövedelmező vagyon csak 1915 frt 13 krral gyarapodott.

A zárszámadásban az 1892-re előirányzott bevételek és kiadások összehasonlítottán a tényleges bevételekkel és kiadásokkal, a bevételeknél a tényleges eredmény 1599 frt 13 krral haladta meg az előirányzatot, a tényleges kiadások ellenben 6605 frt 16 krral kevesebbre rúgtak az előirányzatnál.

Az 1893. évre a költségvetés következőleg állapított meg:

Bevétel:

1. Pénztári maradvány	13,902 frt 36 kr.
2. Tőkének kamata	16,800 frt
3. Ingatlanok hozadéka	20,137 frt 99 kr.
4. Az egyházmegyétől épületek fentartására	400 frt.
5. Tandíj	9000 frt.
6. A zsolttörök nyomtatási jogáért	510 frt.
7. Supplicatio	300 frt.
8. Visszatérülő perköltségek	200 frt.
9. Az egyházkerület által kezelt tőké után	8000 frt.
10. Index-megerősítés, bizonyítványok	450 frt.
11. Tápintézeti szobák lakbérére és fapénz	370 frt.
12. A könyvnyomda hasznbérére	1050 frt.
13. Könyvraktár	7308 frt.
14. Pátensek ára	550 frt.
15. Az egyházkerülettől az államségélyből	2000 frt.
16. Elegyesek	500 frt.
17. Előleg	25 frt.

Összesen: 81,495 frt 35 kr.

Kiadás:

1. Személyi járandóságok	48,149 frt 16 kr.
2. Szolgáknak természetbeli illetmény	530 frt.
3. Földhaszonbér visszatérítése	144 frt.
4. Tőkevisszafizetés	88 frt 22 kr.
5. Kötelezettségek	2496 frt 11 kr.
6. Per-előleg és tiszti kiadás	300 frt.
7. Épületek fentartása	2000 frt.
8. Tűzkár elleni biztosítás	200 frt.
9. Az iskolakertre	200 frt.
10. A tornacsarnokra	200 frt.
11. Adó, vízszabályozás, illeték	2500 frt.
12. Tűzifa	1000 frt.
13. A természettani és természetrajzi muzeum gyarapítására	200 frt.
14. Papiros	3600 frt.
15. Írói díjak	1200 frt.
16. Betűk a nyomda számára	800 frt.
17. Műgyertya ösztöndíjak	600 frt.
18. Könyvek nyomtatása	2000 frt.
19. Az irodalmi körnek	400 frt.
20. A tanári nyugdíjintézetnek	500 frt.
21. Az uszoda használatáért	200 frt.
22. Felügyeleti költségek	1200 frt.
23. A levéltár rendezése	400 frt.
24. A könyvtár gyarapítására, könyvkötésre	1070 frt.
25. Elegyesek	2150 frt.
26. Balványosi építkezés	500 frt.
27. Tőkésítés	13,902 frt 36 kr.

Összesen: 86,529 frt 85 kr.

A hiány tehát 5034 frt 50 kr. Ehez járulnak még az újabban felmerült, az igazgató tanács által javaslatba hozott rendkívüli személyi kiadások, u. m. Kun Béla helyettesei részére 300 frt, Tarnóczy Tivadar helyettesei részére 700 frt, Csontos József részére, a legújabb kor történetének előadásáért 200 frt, a leltár rendezők részére 200 frt tiszteletdíj, valamint özv. Molnár Lajosné részére 1400 frt kegydíj, összesen 2800 frt. Ez összeg, amennyiben az említett rendkívüli kiadásokat az egyházkerületi közgyűlés még nem szavazta meg, a költségvetés keretébe sem volt beilleszthető.

A költségvetésben mutatkozó hiányt, mely az imént elsorolt rendkívüli kiadásokkal együtt 7834 frt 50 krra emelkedik, megtakarításokkal mérsékelni nem lehetett. A megzavart pénzügyi egyensúly helyreállítása végett az igazgató-tanács által egy évvel ezelőtt javaslatba hozott módoszatok közül az egyik, t. i. a tandíj-emelés végrehajtatott; a másik, t. i. a supplicationalis segély megváltása még eddig nem történt meg. Fölkéri ennél fogva az igazgató tanács az egyházkerületet, hogy amennyiben már megbízta az espereseket, miszerint az 1893. tavaszi egyházkerületi közgyűlésre kimutatást terjeszsenek elő arra nézve, mennyi segélyt adtak évenként az egyes egyházak úgy a sárospataki főiskola, mint egyéb tanintézetek supplicánsainak, az esperesek kimutatásait annak idején tegye át az igazgató-tanácshoz, hogy a supplicationalis segély módoszataira nézve mielőbb megtehesse javaslatát. De ha a supplicationalis segély már a folyó évben megváltatnék is, s ha ezen a címen a bevétel szaporodnék is: a hiány még akkor sem szüntethető meg, úgy hogy az igazgató tanács kénytelen az egyházkerületi közgyűléstől a hiánynak a tőkékből való fedezhetését kérni.

Az igazgató-tanács januári ülés-szakának közérdekű határozatai közül az alábbiakban még egynéhányat szükségesnek tartunk kiemelni.

A megbetegedett tanárok helyettesítése, mint a fennebbiekből is látható, különösen az újabb időben, oly súlyos terheket ró a főiskola pénztárára, hogy az igazgató-tanács részint ebből a szempontból, részint azért, hogy az egyes esetekben egyöntetűen járhasson el, a köziskolai széket megbízta, hogy a helyettesítés feltételeire, módoszataira, időtartamára, a helyettesek jutalmazására vonatkozólag rendszeres szabályzatot készítsen s azt az igazgató-tanácshoz terjessze fel.

A gazdasági választmány ama javaslata, mely szerint, tekintettel a kamatláb általános csökkenésére, az 5000 frtot meghaladó kölcsönök 5% kamat mellett legyenek elhelyezhetők, az egyházkerületi közgyűléshez ajánlólag terjesztetik fel, annyival is inkább, mivel a kölcsönökben elhelyezett tőkének rohamosan folynak vissza, úgy hogy ha a kamatláb le nem szállítatik, a főiskola tőkéiből évről évre többet kell csekély kamat mellett betétre helyezni el.

A köziskolai székek a tápintézeti alapszabályok módosítására vonatkozó javaslatát az igazgató tanács elfogadta egy-két csekélyebb jelentőségű s ama fontos módosítással, hogy az ingyenes helyekre annyi ifjú vehető fel, amennyinek ellátási költségei a tápintézeti alap költségvetésileg megállapított jövedelmeiből fedezhetők. Ez a módosítvány annál indokoltabb, mert amennyire ellenkezik a tápintézeti alap természetével, hogy az ott megtakarított összegek a közpénztár gyarapítására fordíttassanak: ép annyira ellenkezik a helyes gazdálkodás elveivel, hogy a különben is túlterhelt közpénztárból pótoljuk a tápintézeti alapnak a kellőképpen nem korlátozott fölvételekből eredő hiányait.

A köziskolai székek az ösztöndíjak kiosztására vonatkozó javaslata elfogadtatott. Az ösztöndíjak kiosztásának jelenleg divó módja ugyanis nem felel meg az ösztöndíj természetének, mely kizárja a pályázat útján való betöltési rendszert. Ezentúl az ösztöndíjak folyamos módosítás nélkül, a tanári kar ajánlatára fognak az évszázó ünnepélyen kiosztatni.

A köziskolai szék előterjesztése a Kövy-ünnepély tárgyában, némi módosítással elfogadtatott s az ünnepély idejéül f. évi szeptember havának azon napja tűzetett ki, a melyen az egyházkerület tartja pataki közgyűlését.

Ezekon kívül még számos csekélyebb jelentőségű administratív ügy intéztetett el az öt napon át tartott gyűlésen.

Ballagi Géza,

a főiskolai igazgató-tanács tagja és jegyzője

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** *Jakó Sándor*, istvándi ev. ref. lelkész, a szatmári ev. ref. egyházmegye egyik munkás tagja még folyó év január hó 3-ik napján megszűnt hordozni a földi életnek rá nézve több fájdalmat és keserűséget, mint örömet nyújtó terhes igáját. Megérdemli a boldogult emléke, hogy ha kissé elkésve is, ne maradjon említetlenül e b. lap hasábjain. Született Matolcsón 1825. november 9-én, polgári családból. Iskolai tanulmányait a sárospataki főiskolában kezdte s ott is végezte be kitűnő sikerrel. Több éven át nevelősködött, mint theologus diák, az általa mindig méltó büszkeséggel emlegetett Szemere-család gyermekei mellett; részt vett a 48-iki szabadságharcban, mint diák-önkéntes, hadnagyi ranggal. Elvégezvén a theológiát, mint három éves rektor saját falujába ment ki, nagytudományú tanárának Zsarnainak ellenkezése dacára; ki figyelmeztette őt azon közmondásra, hogy egy próféta sem kedves a maga hazájában. De mint az idő megmutatta, a közmondás rajta nem teljesült; mert papi szerénysége által annyira megtudta nyerni saját faluja közszeretetét, hogy a három év múltával újabb három évre marasztották. Azonban épen ez időben egyszerre két egyház, Gyügye és Mánd hívta meg papjának. O ez utóbbinak bizalmát fogadta el, mint rá nézve előnyösebbet. Itt alapított családot, nőül hozván magával szeretett és tisztelt főnökének, Kolombán István matolcsi lelkésznek, angyali lelkű leányát Máriát, a ki az ő véd-angyala s igazi segítő társa volt 1887. máj. 26-ig. Négy évi mándi lelkészkedése után a nagyobb jövedelmet biztosító Istvándi egyház választá lelkészül. Itt már szerény igényeit teljesen kielégítve látta, küzdése jutalmául boldogságot remélt. De csak hamar keserűség érte, mert egyetlen fia, a hatodik gimn. osztály elvégzése után — távol a szülei háztól, egyik barátjánál, hova vakációnzni ment — váratlanul meghalt. Ezt még eltudta volna viselni az erős papi lélek, de jött újabb, és újabb keserűség rohamos egymás utánban: leányainak szerencsétlen házassága s kettőnek hirtelen elvesztése, kik magukkal vitték a jó édes anyát is. A keserűség pohara most már egészen megtelt, s az igaz és Istenben bízó lélek csüggedni kezdett, sokszor feljajdulván: »Uram mivel érdemeltem e keserű pohárt?«! Ennyi csapás után nem volt képes hivatalos kötelességei teljesítésére, segédek tartott, a kik között alúlirott volt az utolsó. Négy éven keresztül napról-napra roskadt az erős test a lélek nehéz fájdalma alatt s végre összeomlott. Ő már nem szenved többé; de az utána itt maradtakra csak most

kezdődik igazán a szenvedések hosszú sorozata. Három árva unoka, egy férjétől elvált és egy hajadon leány siratják egyetlen gyámolukat, kik még a szegényes gyámintézeti alamizsnából is ki vannak zárva, az alapszabály bölcös paragrafusai alapján. Ilyeneket látva, csodálkozunk-e ha súlyed a papi tekintély s fogy a papi pályára készülők száma?! Hát nem kétségbeejtő jutalom-e az ilyen egy becsülettel folytatott élet koronájául?! A boldogult férfitü temetése múlt hó 5-én délután ment végbe, kívánságához képest egyszerű, de méltó tisztességgel. A háznál *Kalós Péter*, egyházmegyei főjegyző, tiszabecsi lelkész mondott szívetrázó, az árva családot Istenhez emelő s megnyugvásra bíró imát, a temetőben pedig *Sipos Mihály*, fülesdi s. lelkész búcsúztatott el bennünket a sok keserűséget kóstolt lélektől. Béke lengjen porai felett!*

Csiszár István.

— **Választások.** Málczára (Felső-Zemplén) *Kiss Tamás* s. lelkész, Paszabrá (Felső-Szabolcs) *Veres János*, balsai lelkész választatott meg rendes lelkészül.

— **A kath autonomia érdekében** a világi elem törvényhozási úton is erélyes actiót készül kifejtteni. Így határozta ezt egy értekezlet, a mely közelebb gr. Eszterházy Miklós Móríc elnökle alatt, országgyűlési képviselők részvételével tartatott. Vajjon az egri érsek gyakori ebédei — a melyekkel a sajtó embereit simitgatja — nem a kath. autonomia javára folynak-e? Volt már egyszer ott az ország szívében egy *vacsora-párt*; most *ebéd-párt* van alakulóban?!

— **A polgári házasság kérdésében** nevezetes mozzanatokat vetett fel a közelebbi hét. A róm. kath. alapszabály folytonos izgatásához egy főpásztori levél is járult, br. *Hornig* veszprémi püspöké, a ki egyenesen a hívekhez — és nem a papokhoz — fordult a polgári házasság gyűlöletessé tétele végett. Az Aschenbrier-féle nézeteket sorolja fel népszerű formában s ügyesen csoportosítja az ismeretes érveket a vegyes házasság ellen és a pap által kötött házasság szentsége mellett, vitatván az utóbbira nézve, hogy a házassági szerződést, sőt még a szándék kijelentését sem lehet elválasztani a házasság szentségétől, tehát nem csupán a papi megáldás által lesz a házasság szentséggé! Érdekes megfigyelni, hogy majdnem mindenik héten megjelenik a küzdőterén egy-egy főpap, hogy az érdeklődés felülről is táplálékot nyerjen a kormány egyházpolitikája ellen. Ugy látszik, hogy így határozta a püspöki értekezlet! Segítségökre állt közelebb a főpapoknak *Péchy Tamás*, ág. ev. felügyelő és zsinati elnök is, a ki a szabadelvű pártból azért lépett ki, mert a polgári házasság kérdésének mostani felvetését s a kormánynak a kérdés megoldásához való ragaszkodását nem helyesli. Mennyiben képviseli Péchy az ág. ev. egyház közvéleményét, az nem tudható. Lépésének azonban már mutatkoznak eredményei, mivel egyes esperességek (bánsági) helyeslőleg, mások pedig (bács-szeremi) tiltakozólag kezdenek mozogni a zsinati elnök mellett és ellen. No bizony erre az izgalomra nem volt szüksége az ág. ev. egyháznak a kár volt ezt a volt ház-elnököknek kezdeményezni. A napi lapokból olvastuk, hogy Kolozsváron *Vajda Ferencz*, püspöki titkár, a református templomban a közönség tetszése között prédikált a polgári házasság mellett. A „Pesti Hírlap“-ban Beksics azt indítványozta, hogy az elharapódzott áramlattal szemben fel kell világosítani a közönséget a kunyhótól a palotáig s az erkölcsre való hazug hivatkozást ellensúlyozni kell a valódi moral felderítésével. Ugyanígy indítványt tett a „Dunántúli Protestáns Lap“-ban *Dr. Tüdös István* (4 sz.) s ilyen módon majd csak közvéleményünké lesz az, a mit

* Elkésve érkezett.

Szerk.

lapunk ez évi első száma így fejezett ki: „*A tanító az iskolában, a pap a szószéken, híveinek tűz-helye körül, alkalmas és alkalmatlan időben részen legyenek, a hol az ellenhatás nyomait, tüneteit észreveszik, ott a gyógyszerekkel készen álljanak.*”

— **Az országos középiskolai tanár-egyesület memorandumát** nyújtotta be múlt hó 31-én Berecz Antal elnök a képviselőházhoz, melyben a történelmi előzmények felsorolása után panaszolólággal említi, hogy a pénzügyi bizottság által benyújtandó törvényjavaslat elejti a tanár-egyesület kérelmének legsarkalatosabb két pontját t. i. hogy *a középiskolai tanárokat ne osszák be rangosztályokba és hogy fizetésük javítását a korpótlékok emelésére alapítsák.* Ezután újra kéri a képviselőházat, hogy a tanároknak rangosztályokba, kivált pedig különböző rangosztályokba sorozásához ne adja beleegyezését; mert ez által egyebek között rendkívüli visszásságok támadnak, vagyis a vidéki tanárok egyharmadrészenek a sorsa kedvezőbb lesz a fővárosiakénál, mert fizetésük 700, illetőleg 500 frttal javulna, míg a fővárosiaké csak 300-al, 120 vidéki tanár pedig egy krajcár fizetésemelést sem kap. Be fog következni — mondja a memorandum — az a természetellenes állapot, a mi a világon sehol nincs, hogy az áramlás a fővárosból a vidék felé veszi irányát, nem pedig megfordítva. Ezeket a visszásságokat a helyzet félreismerésének, a tanárok sorsa felől való tájékozatlanságnak tulajdonítja az azoknak a sajtó által is sürgetett megszüntetését a képviselőháztól reményli és várja.

— **A sárospataki felolvasások** említett 2-ik fajtájából múlt hó 29-én *Ellend József* rendkívüli tanár tartotta meg, ígéretéhez képest, a másodikat, értekezven a *léghajókról*, melyeknek képét rajzokban is bemutatta.

— **A felekezeti és községi tanítók fizetésének rendezéséről szóló törvényjavaslat** folyó hó 1-sején került az országgyűlés pénzügyi bizottsága elé. *Fényvesy F.* előadó jelenti, hogy a közoktatási bizottság elfogadásra ajánlja a javaslatot, melynek fő törekvése az, hogy a 300 frt minimum a hitfelekezeti tanítók részére is biztosítva legyen, ha más módon nem lehet, az állam segítségével. Megemlékezett a tanítók kérvényéről, melyben a minimumot 500—600 frtban kérte megállapítani. Ő ugyan óhajtaná, hogy a legkisebb fizetés legalább is 400 frt legyen, de mert ilyen módon 1.442.000 frt kiadási többlet terhelné az államháztartást, a javaslatot ez időszerint elfogadásra ajánlja. *Csáky gr.* miniszter kijelenté, hogy ha a pénzügyi helyzet engedné, szívesen ajánlaná a minimum felemelését, de ezt most nem teheti. Jelenleg nagy haladásnak tartja azt is, hogy 5278 tanító helyzete fog javulni. Különben is a korpótlékokkal 519 frtra emelkedhetik a fizetés s természetesen ennyi lesz a teljes nyugdíj is. *Neményi Ambrus* örömmel fogadja ugyan a javaslatot, de a minisztertől felvilágosítást kér arra nézve, hogy mi fog történni azzal a körülbelül 3000 tanítóval, a kiknek képesítési oklevelük nincs? Óhajti, hogy azokra, a kik már hivatalban vannak s kiknek működésével egyházi előjárók és tanfelügyelők meg vannak elégedve, ne alkalmaztassék az új törvény. Meggyőződése szerint a felekezeti iskolákban alkalmazott ilyen tanítók a tanügyi kára nélkül meghagyhatók állomásaikon, vagy a hosszabb szolgálati idő alapján, vagy pedig könnyebb pótvizsga tétele után. *Csáky gr.* Neményi kérdésére megjegyzi, hogy az 1668. törvény előtt alkalmazott tanítók segélyezésére nézve semmiféle nehézség nincs, de az 1868 után, törvény ellenére, oklevél nélkül alkalmazottakra nem lehet a törvény jótéteményét kiterjeszteni.

Gondoskodott, hogy a nem képesített tanítók utólagosan megszerezhessék az oklevelet s meg van győződve, hogy a legtöbb tanítónak sikerülni is fog. A bizottság a miniszter felvilágosítása után a javaslatot csekély módosítással elfogadta.

Az ág. ev. egyház zsinatának 3-ik ülés-szaka f. hó 7-én nyílik meg Budapesten. Feladata lesz a felterjesztett törvényekre vonatkozó kir. leirat tárgyalása és a módosítás. Két pontban ütközött meg különösebben a szentesítő hatalom: az egyik a 127. §., a mely a püspököknek és felügyelőknek nem engedi meg hogy az egyház közjogi állását érintő, az egyház alkotmányával vagy hitelveivel ellenkező rendeleteket közgyűlési jóváhagyás nélkül végrehajtsák; a másik a 7. §. (kapcsolatban a 440. §-al), a mely az egyházi hatóságok által hozott, pénzbírságokat, pénzbüntetéseket stb. megállapító határozatok kényszer útján való keresztül vitelét az államhatalomtól kívánja meg. Az előbbi §-ban foglalt esetekre nézve rendkívüli gyűléseket óhajt a szentesítő hatalom a dolog sürgőssége szerint, az utóbbi § kívánságai közül pedig a *pénzbüntetést* kihagyni javasolja, úgy a mint az az 1881-diki év. ref. zsinat hasonló határozatával is történt. A zsinatot megelőzőleg Zelenka püspök értekezletet hívott össze s valószínű, hogy az ág. ev. zsinat az egyházpolitikai nagy kérdésekben is nyilatkozni fog s talán ki fog derülni a sajtó által emlegetett *prot. memorandum* eredete is!

— **A „Magyar Prot. Irod. Társaság”** cége alatt f. hó 18-tól március 25-ig felolvasásokat tartanak minden szombaton az Irod. Társaság Budapesten lakó tagjai az ág. ev. testvérek Deák-téri dísztermében. Résztvesznek a felolvasási cyclusban: Kenessey Béla, Petri Elek, Csiky Kálmán, Pulszky Ágost, Sztehlo Kornél és Szász Károly, valamennyien a művelt társadalmat kiválóan érdeklő kérdések fejtegetésével. Hát ez bizonyára igen dicséretes dolog s a „Sárospataki Lapok” nem is volt fukar sohasem a központ embereinek ilyen munkájáért az elismeréssel. És mégis a „Protestáns” (5 sz.) így szisszen fel a jelzett felolvasások megemlékezésével kapcsolatosan: *„Irod. Társaságunk itt a fővárosban csak mozog és csinál valamit, de a vidéki központokon lakó tagjai semmi társulati munkásságba nem tudnak belekapni (!). És mégis a kritikus sárospatakiak a központot, a titkárt okolják a Társaság ügyeinek lassú haladásáért.”* . . . Egy kis hiba van a kréta körül, kedves „Protestáns” collegánk! Nevezetesen, a mit az illető igen tisztelt urak az Irod. Társaság nevében felolvasások által művelnek, az — tudtunkkal — nem az Irodalmi Társaság feladata, hanem a budapesti prot. egyházaké. Szép, hasznos munka, diszére válnék bármely társaságnak is, de elvégre is — *ez a központi protestánsok házi, otthoni teendője, az Irodalmi Társaság nevét csak ráhúzták erre.* Ily címen tehát nincs joga dorgálózni és követelőzni a központnak a vidék ellen s a kritikus sárospatakiak ellen — *az Irodalmi Társaság és a titkár javára!* Nekünk, vidékieknek sok fogatkozásunk lehet — kivált a központ szemében (talán kényelmesek, talán élehetetlenek, vagy éppen tudatlanok is vagyunk), de az semmi esetre sem hibánk, ha az Irodalmi Társaság jövőjeért — épen akkor, amikor azt reformálni akarnák annak fő-fő vezetői — kritikailag is érdeklődünk, mert *ez a Társaság még most a miénk is és nem csak budapesti atyánkfiaié!* Ezek után szabad legyen kérnünk a „Protestáns” kritikását, hogy valami képen kárt ne okozzon az Irodalmi Társaságnak a helytelenül alkalmazott központi bölcsesség és bálványimádás révén!!

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A kulturharc az evangéliom világítása mellett.« *Molnár Ferencz.* — »Tanterv a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület népiskolái számára.« *Dezső Lajos.* — »A szabálytalanná vált tanidőnek a rendes jogi tanfolyamba való beszámításáról.« *Dr. Horváth Ödön.* — »Kazinczy Ferencznek néhány kiadatlan levele.« *Zsoldos Benő.* — »Irodalom.« — »Vegetes közlemények.« »Szerkesztői üzenetek.«

A kulturharc az evangéliom világítása mellett

Történeti s tapasztalati tény az, hogy az evangéliom ügye a keresztyén egyház megalakulásától a reformációig, s a reformáció fellángolásától mostani időnkig folytonosan, fokozatosan hanyatlott, s nem ért el a társadalomban olyan eredményeket, mint a minőket tőle ily hosszú időn át jogosan megvárhattunk volna. A kath. egyház mind fokozottabb erélyt fejtett ki ennek oltogatásában kezdettől fogva, s ha ellenható működése fel nem akad a reformáción, ha még tovább is folytathatja vala azt, lassanként minden evangéliomi tartalmából kiforgatta volna a keresztyénséget. A mint azonban a reformáció megindult, a kath. egyházat elvi álláspontjának fenntartása mellett, megszorult helyzete az önjavítás munkába vételére mind erősebben ösztönözte, s elfogultság nélkül nem lehet többé tagadni azt, hogy a hitújítás az egyház megromlott erkölcsére igen nagy javító hatást gyakorolt.

De másfelől tartozunk — a történeti hűségnek megfelelőleg — annak elismerésével is, hogy a mi prot. egyházunk sem felelt meg ez ideig kellő mértékben a hozzá kötött jogos várakozásoknak abban a tekintetben, a mi tulajdonképeni feladata, hogy az ev. eszméket az egyéni lelkekben, s ezzel a társadalom életében mind gyökeresebben megfogantassa, s ilyen módon lételet minden rázkódtatások ellen kellőleg biztosítsa. Megengedem, — sőt sietek kijelenteni — hogy e várakozásnak sok esetben rajta kívül eső körülmények miatt nem felelhetett meg. De tartozunk ennek beismerésével első sorban épen mi, azért, mert nekünk nem elvünk szerint való felfogás lenne az evangéliomi eszméket minden körül-

mények közt, örök időkre egy változhatatlan egyház külső alakzatához kötni, s ekép építeni-szépíteni magunkat s tartozunk épen azért, hogy a szükséghez képest rámutassunk az evangéliomi alapon rejlő amaz örök lélek-képző erőre, mely az emberiség mindennemű életviszonyait fokozatos hatással átszellemíteni van hivatva. Aztán legyünk őszinték! Mindinkább pusztá intézményekre szeretünk támaszkodni, melyek legtöbbször semmi összefüggésben nincsenek az alap természetével; elfeledjük, hogy az evangéliom igazi termőföldje az egyéni lélek, a társadalom gazdagítására s éltető levegője a szabadság. Mintha kezdenők elhinni már mi is, hogy a keresztyénség alapja csak tabula rasa, mert az evangéliom emez örök életszabályozónk, elérhetetlen távolságban van a mi életviszonyainktól.

Hanem aztán, midőn mindezeket nyíltan és őszintén, önzetlenül bevallani nem kételkedünk, utalnunk lehet és utalnunk kell is mindenkit a kath. egyház tartalmatlan, könnyűvérű intézményeivel szemben ama nehézségekre, melyek az evangéliomnak az életbe átvitele körül útunkban állanak s azon ellenműködésre, melyben bennünket a mi régi ellenségünk kezdettől fogva részeltetett.

Ilyen ferde és elernyedő viszonyok előzték meg a mai helyzetet, s ilyenek közt szakadt nyakunkba a kulturharc, melyben a kihívó, intézményeiért mindenre kész kath. fél az evangéliomot tettel megtagadva, ellenünk támad a helyett, hogy segítene bennünket a keresztyén ősalapnak társadalmi kiépítésében. S nézven ezt a bódult helyzetet, arra a szomorú tapasztalatra jutunk, hogy nincs sehol a föld kerektségén olyan vallásfelekezet, mely az alapító szellemétől oly messzire távozott volna, sőt azt magában any-

nyira megsemmisítené, mint a keresztyénség, mikor kulturharcban emészti magát.

Talán az élénk állított eszmény igen magas; talán mi vagyunk ahhoz képest nagyon is törpék? Feleljen rá mindenki vallás-erkölcsi képzettsége szerint, de ne feledjük, hogy az igenlő felelet egyfelől egyenes megtagadása a keresztyénség létjogának, másfelől ajtózáras lenne a haladás, a tökéletesedés előtt.

Hiszen, ha kisebb dologról volna szó, mint az evangyéliom legszentebb érdekeinek már annyiszor megkísérelt veszélyeztetéséről, akkor e kulturharcban az óriásnak és törpének, a jónak és gonosznak kirívó ellentétét látná csupán az ember. Előtte állana egyfelől az evangyéliom a maga eszményi fenségében; másfelől ennek származásának megcsúfolása a maga rideg, rút valóságában.

De már a casus belli-t alig képes megérteni, még kevésbé indokolni az evangyéliomhoz ragaszkodó lélek!

Mert azzal az ártatlan, öntudatlan gyermekkel, akinek hovatarozása miatt a veszedelem beütött közénk, akár egyik, akár másik egyháznak igazán még semmi tennivalója sincs, s így rajta követelése sem lehet; hanem igenis egyiknek úgy, mint a másiknak lenne vele szemben azon kötelezettsége, hogy majd az öntudatra ébredés idejétől kezdve, midőn a bűn mind erősebben megkísérteti, ennek visszaverésére evangyéliomi szellemben nevelje őt. De hát e miatt tűzött-e össze a támadó és megtámadott fél, mikor minden józanul gondolkozó úgy ítéli meg a dolgot, hogy az egyik egyszerűen zsarnokoskodik a maga javára, a másik pedig — fájdalom, meggyengült egy kissé abban a szolgálatban, melyre védencét nevelni akarja, s nem képes ez idő szerint szellemmel verni vissza a durva, illetéktelen zsarnokoskodást. S aztán ha csakugyan az volna az összetűzés oka, hát akkor annak sikerét nem jó előre kockára teszi-e ez a civakodás, mely azt, a mit a felnőtt emberrel el akar érni, már a bölcsőnél megtagadja, melyben az egyik magának követeli, a másik magához köti látatlanba annak a gyermeknek üdvét, a kinek éppen ezért, ha véletlenül tiszta evangyéliomi szellemben nő nagykorúságra, okvetlen első dolga lesz az érte dulakodóktól elfordulni. Érthető-e hát ebből az okból s indokolható-e ezzel alaposan a kulturharc rémének felidézése?!

A mi ezután következett, t. i. a *modus vivendi* keresése, az már az állami békeség nagy érdekéből történt s pactumokban nyilvánult volna a két hatalmas fél, a kormány és hierarchia között. Mert az állam, ez az ártatlan, de valódi áldozat, csúfúl megjárta; békeség-tényezőket gondolt a maga oldalánál s torzsalkodó egyházat

talált magával szemben. Az államnak — gondolták helyesen — igaz haladására való tekintetből, békeségre van szüksége; hát mi eszközölhetné ezt inkább, mint a keresztyén egyházak hathatós működése, a békeséget hirdető evangyéliommal?! Igen! az államnak mindenek előtt békeségre van szüksége; de mi dúlhatná ezt fel alaposabban — mondhatják ma a kormányon ülők — mint a keresztyén egyházak erőszakos működése az alapellenes térfoglalásban?! Igazán nehéz erről szatirát nem írni.

A kényszer parancsolta *modus vivendi* keresése az állam részéről azon hozzáillő, önértékes eltökéléssel látszott megindulni, hogy mindenáron béke legyen; a hazai klérus feje részéről hosszas kitekintgetések után azon furfangos utógondolattal, hogy ő a békeségnek csak neki való *modus vivendi*-jét kész megtalálni. A prot. egyház pedig, a melynek birtokában lenne voltaképpen, habár rozsdás alakjában zárba nehezen illeszthető kulcsa a rejtélynek, hallgatott, mert a papiros és szóbeszéd-evangyéliomában nyilván nem fedezett fel elegendő alapot a béke biztosítására.

Tehát alaposan, komolyan, úgy hogy a kívánt béke, a történelmi jelentőségűvé vált „pax,” hosszabb időre biztosítva legyen, egyik fél sem keresett. A kormány hibázott, hogy engedte a hazai klérus fejét, ki nem evangyéliomi békeséget, hanem legjobb esetben is üzletszerű egyezkedést keresett: egy szál gyertyával indulni abba a rengeteg sötétségbe, melyet az egyházi fejlődés ódon-ságaiból önként támasztott maga körül. Egy közönséges, de becsületesen képzett fő, kinek alacsony helyzetében nem áll háta megett s gondolatait nem köti meg egy olyan örökösen visszafelé tekintő nagy történelmi fejlemény, minő a kath. egyház, azonnal megtalálta volna a keresetlen *modus vivendi*-t az evangyéliomban; de a kath. egyház fejétől, ki annak a fejleménynek véletlenül éppen a legmagasabb csúcsára jutott, ily nagymérvű evangyéliomi önmegtagadást várni nem lehetett. A keresés tehát teljesen az evangyéliom világítása nélkül indult meg.

Az úttalan és céltalan keresés ekép sikerre nem vezetvén, most fenyeget bennünket az a küzdelem, mint egy közönséges athleta-birkózás, mely egyenes megtagadása az evangyéliom szellemének, kivetése az egyházi repedezett burokból a keresztyénség éltető tartalmának. Nem először történik, de sohasem szokhatunk annyira látásához, hogy undorító ne legyen. Az egyház ebben a sátán szerepét veszi fel s az állam, mint a közbékeség védelmezője, erkölcsi tekintetben felibe kerül. A templomok, iskolák, az istentisztelet s emberműveltség ezen szent helyei, míg a küzdelem tart, jobb volna, ha zárva maradnának; a lelkészek, a vallás-erkölcsben vezetők inkább

sem szólani, sem mozdulni ne tudnának; a sajtó, az irodalom, a közboldogság ezen hatalmas organumai nyögnek, görnyednek a vakságból önként elfogadott bilincsek alatt; a már tisztázott fogalmak összezavarodnak, a lelkek szédelegnek; a romlás a sötétség zűrzavarában teljes.

Hogy illik össze a kulturharc és az evangéliom?! Az egyiknek az a hivatása, hogy átszellemítse az emberi élet természetes viszonyait a lélek nemes vágyainak, vallás-erkölcsi szükségleteinek megfelelően, s a másik e természetes viszonyokat is összekuszálni, a lélek minden igaz szükségleteit erőszakosan felforgatni; kiirtani törekszik.

Igazságkeresők! kik elfordultok a naptól s mécsset gyújtotok a saját árnyékokban; kik élén álltok az emberi társadalomnak s tudjátok, hogy a lelki törvény az evangéliom; mondjátok meg: előfordult volna-e az ilyen küzdelem valaha s ki volnánk-e téve napjainkban is annak, ha a kath. egyháznak az evangéliom építése helyett nem az lett volna főtörekvése, hogy intézményeit a hierarchia érdekében egészen addig kiépítse, hol azok a polgári élet határaiba minduntalan mélyen bevágnak?! Vagy, ha a prot. egyház a maga alapján az élő kövekből magas, erős várat építhetett volna: mert volna-e akkor csak egy mozdulatot is tenni a hierarchia, az evangéliom, a békeséges polgári fejlődés megostromlására?!

Feleljetek s aztán ítéljetek!

Az állam felvette a maga igaz fegyvereit: a polgári házasságot, anyakönyvezést, vallásszabadságot a közbéke érdekeinek oltalmazásában. Mindez, ha ez idő szerint egyházellenes is, határozottan evangéliomi fejlemény az intézményekkel dúsan beraktározott kath. egyházzal szemben. Ez természetesen, ezek meggátlása végett, saját fegyvereivel él. De minő szegényes ez a fegyverzet evangéliomi alapról tekintve, még ha a lelki gyámoltalanságra támaszkodó, nagymérvű agitálást nem vesszük is figyelembe!

Azt mondja például a házasságra vonatkozólag, hogy az nem állami, nem polgári, hanem egyházi; gondolnánk talán hogy vallás-erkölcsi? nem, hanem dogmai jelentőségű intézmény; tehát annak megkötése — sérelem nélkül — csak az egyházban eszközölhető. Helyes! Dehát meddig fogjuk még az egyházi s polgári életet olyan merev határvonallal különválasztani egymástól, hogy azt mondjuk az egyikre: ime ez itt feltétlenül szent, mert egyházi; amaz pedig okvetlenül szentségtelen, mert polgári?! Hiszen éppen az egyháznak volna az evangéliom terjesztésével hivatása az, hogy a polgári intézményeket egyremásra már fogantatásuk pillanatában átnemesítse, mintegy az ő saját szája-íze szerint, hogy például a házasságot teljes vallás-erkölcsi értékére

emelje; hogy az ilyen legyen még a polgári házasság mellett is, s ebben az igazi otthonias munkakörében, az érdekeivel számot vetni szokott állam bizonyosan nem üldözni, hanem örömmel üdvözölni fogná! S ha nézzük azt a fennen hangoztatott vallás-erkölcsi értéket, melyet különben is bizonyosan nem a pusztá egyházi összekötés teremt elő mintegy „legyen“ szóra, úgy találjuk — fájdalom — hogy az éppen a vallásos élet ápolásának hiánya miatt, a házasság szentség-jellege mellett is, nagyon alacsony fokon áll napjainkban s polgári mértékkel ez idő szerint bátran mérhető, értékelhető, s annak elbírálására lépten-nyomon rászorúl. A külső burok, az intézmény pedig nem érdemli meg, hogy miatta az egyház az állammal szembe menjen, s ezt szentségtöréssel vádolja. Az állam, mint az egyes ember, vallás-erkölcsi tekintetben olyan, a milyennek őt az egyház nevelte. Am lásd, mit cselekedtél!

Van-e tehát ok a mostani kulturharcra?

Alapos ok nemcsak hogy nincs, de nem is volt s nem is lehet soha: következményének azonban ez idő szerint minden bizonynyal lennie kell, s ez nem lehet más, éppen a most folyó események helyes mérlegelése után, mint az egyházi intézmény leszerelése a dogmák kényelmes takarójától is; az egyháznak az evangéliom mezejére utalása, az evangelizáció.

Tiszta prot. fejlemény, melyet kibontakozni látok a kulturharc zűrzavarából.

Az evangéliomnak igen szegényes élete volt eddig. Most már, a mint a helyzet mutatja, másodízben jutott végelgyengülésre. Óhajtanunk kell, hogy ebből a másodikból, az állam és prot. egyház közös támogatása mellett, hamarabb kapjon megifjúlt erőre, mint a meddig az elsőben a katolicizmus gyámkodó kezei közt sínlett.

Molnár Ferencz.

ISKOLAI ÜGY.

Tanterv a tiszáninneri ev. ref. egyházkerület népiskolái számára.

(Folytatás).

II. Előkészítő oktatás.

Cél. Az írás- és olvasásnak (mint a további iskolai oktatás alapjának és felvételének) *legelső elemeiben* való elsajátítása.

Irvaolvasás.

I. osztály.

Tanul. Az írott és nyomtatott kis- és nagy betűk megismerése. Az olvasás és írás gépies fokozatának elsajátítása, nem csak egyes szók, hanem az év utolsó harmadában, rövid olvasmányok olvasása és másolása útján.

Tanestközök. A gyermekek kezébe A-B-C és palatábla. Tanítási eszköz: Fekete tábla, egyik oldalán íráshoz vonalozva, (másikon rajzoláshoz pont-hálózattal ellátva.) Az A-B-C olvasmányi részéhez (melyben rövid elbeszélések mellett leíró olvasmányok is foglaltatnak) a szükséges szemléleti képek. Fali olvasó táblák.

Tanidő. Heti 6 lecke, egy évre 180 lecke a betanulásra; csendes foglalkozásul az olvasásra heti 8, évi 240 félóra s az írás begyakorlására heti 8, évi 240 félóra.

Tananyag, tanmenet.

1. Ismerkedés, kereszt- s vezetéknev (vers). 2. Jobbra-balra, előre, hátra, le, fel. 3. Helyes viselet, testtartás, helyes ülés (hozzá vers). 4. Az iskola, rendtartás (hozzá vers). 5. Hangoztatási előgyakorlat (mondatok felbontása szavakra). 6. A falitábla (hozzá vers). 7. Hangoztatás (folytatás). 8. A pala-tábla (hozzá vers). 9. Hangoztatás (folytatás). 10. Könyvecske (hozzá vers könyv nélkül, elmondás után). 11. Hangoztatás (szavak felbontása). 12. Rajzolás s írási előgyakorlat. 13. Hangoztatás (folytatás). 14. Rajzolás s írási előgyakorlat (pad, vízszintes vonal). 15. Hangoztatási előgyakorlat (folytatás). 16. Rajzolás, írási előgyakorlat (létra, dőlt vonal, zsámoly). 17. Hangoztatás (szótag felbontása hangokra). 18. Rajzolás s írási előgyakorlat (hajszál vonal, fölfelé húzás). 19. Hangoztatás (folytatás). 20. Rajzolás és írási előgyakorlat (alpvonal, lefelé húzás). 21. Hangoztatás (folytatás). 22—90. A kis betűk mindenkének megismerésére 2—2 lecke. 90—120. A nagy betűk mindenkének tanulása 1—2 lecke. 121—180. Olvasmányi darabok olvasására (30—40 drb) 1 v. 2 lecke.

Jegyzet: A B, C és D óratervhez ugyane tanmenet áll. Ezekben több ugyan a közvetlen foglalkozás, de kevesebb a csendes foglalkozás alatti gyakorlás.

Tanítási eljárás:

A) A hangoztatási előgyakorlatoknál.

I. A mondatok hangoztatása, felbontása, következő eljárás mellett történik. a) A tanító elbeszél egy rövid történetkét. b) Annak tartalma iránt néhány kérdést tesz. c) Rövid mondatba foglalván az erkölcsi tanulságot (vezér gondolatot), azt karban mondatja. d) Kezével mindenik szónál a padra ütven, számláltatja a szavakat. e) Begyakorlásul mond más mondatokat, és azokat szavakra bontatja (analysis); majd szavakból mondatokat állítat elő (synthesis).

II. Midőn a mondatok felbontásában elég jártasok a gyermekek, akkor egy (két, majd három) tagú szót vesz elő a tanító, mely valamely keze ügyébe eső s a gyermekek által jól ismert tárgyat jelent. a) A tárgyat röviden szemlélteti, annak nevét szótagonként kimondja s kimondatja (minden szótag kimondásakor a padra üt). b) Számláltatja a szótagokat. c) Elemeztet más, a gyermekek előtt ismeretes szavakat (analysis). d) Szótagokból szavakat állítat elő (synthesis).

III. A szavak felbontásának begyakorlása után felvesz a tanító egy egytagú szót, mely a gyermekek előtt ismeretes tárgyat jelent. a) Röviden szemlélteti a tárgyat. b) A hangokat egymásután kimondja s karban hangoztatja. c) Hangoztat egy- (majd több) tagú szavakat (analysis). d) Hangokból összerak egy- (majd több) tagú szavakat (synthesis). Ha a tanító a hangoztatásnál (annak elemző s összerakó részénél) kellő alapossggal járt el, akkor nem fordulhat elő az a (néhány iskolában tapasztalható) hiba, hogy a gyermekek még az összefüggő olvasmányok olvasásakor is előbb egyenként (csendesen) hangoztatják az egyes betűket s csak azután foglalják egybe.

B) A rajzolás és írási előgyakorlatoknál követendő eljárás. a) A tanító a gyermekek előtt ismeretes tárgyat szemléltet, a lerajzolandó vonalat, mint annak határát

ismerteti föl. b) Lerajzolja krétával a táblára. c) Rajzolat a palatáblára, ügyelve a helyes test-, kéz- és toll tartására. d) Csendes foglalkozás közben kézgyakorlás.

C) A betűk tanításánál: a) Hangoztatása oly szavaknak (elemezve és összerakva), melyekben a megismertetendő betű (hátról, elől, középen) előfordul. b) A tanító leírja a betűt a fekete táblára. c) Részeire bontja s megnevezteti az írott vonalak kezdő- és végpontjait (megtől meddig), irányát (jobbra dőlt), milyenségét (vékony, vastag vonal). d) Írat vezényletre a levegőben (nem igen népes osztályban krétával a fekete táblára). e) Írat a palatáblára előbb alakítási vezénylettel, majd röviden ütemezve (ügyelve a test-, kéz- és palavesszőtartásra). f) Olvasatja a fali olvasótábláról, majd az A-B-C-ből az írott betűket (a hozzátartozó gyakorlatokkal), előbb karban, majd egyenként. g) Leírja a palatáblára (csendes foglalkozásul), előbb az írott, majd a nyomtatott betűvel adott gyakorlatokat.

D) Az egybefüggő olvasásnál.

Elbeszélő tartalmúak. a) Elbeszélés a tanító által. b) Olvasatás karban a tanítóval, ügyelve a tiszta hangoztatásra, lassú, de biztos egybefoglalásra. c) Olvasatás egyenként. d) A tartalom rövid kikérdezése. e) Lemásolás és olvasás (csendes foglalkozásul).

Szemléltető tartalmúak. a) Szemléltetés közben a tárgy (neve, részei, alakja, színe, nagysága sat.) megbeszélése röviden. b) Olvasatás karban, majd c) egyenként (mint fentebb). d) A tartalom rövid kikérdezése. e) Csendes foglalkozásul olvasás és másolás.

Versek. Az A-B-C-ben előforduló versek közül azok, melyek az előkészítő gyakorlatok közben a tanító előmondása mellett beemléztettek, nem olvasásra szánvák, hanem arra, hogy mikor ezek olvasására kerülne a sor, a gyermekek emlékezetből leírják s aztán a könyvvel összehasonlítják, a szerint kijavítják. Egyéb versek olvasása. a) Elmondás a tanító részéről. b) Olvasás karban a tanítóval, ügyelve a helyes hangsúlyozásra, szünjelekre. c) Olvasatás egyenként. d) Csendes foglalkozásul olvasás, lemásolás.

Ügyelni kell általában, hogy a gyermek olvasáskor a betűt újjával vagy mutató vesszőcskével kíséje. A sietve-olvasás okozza, hogy karban való olvasásnál egy (előrehaladottabb) gyermek leolvassa a szót s a többi gépiesen utána mondja; ilyenkor vissza kell térni a hangoztatásra vagy szótagolásra. Ha a gyermekek énekelve olvasnak, helytelen volt a karban való olvasás. Nem kell ugyan valamely olvasmányról tovább menni, míg azt a gyermekek többsége kellőképp nem olvassa; de nem is szabad addig időzni, míg a gyermekek a darabot könyv nélkül tudják.

(Folyt. köv.).

Dezső Lajos.

A szabálytalanná vált tanidőnek a rendes jogi tanfolyamba való beszámításáról.

(Vége).

A beszámítás tekintetében fennálló elveket a következően lehet csoportosítani: 1) A beszámítás a vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszterium hatáskörébe tartozik; mire nézve az 1884. március 5-én 4914 sz. a. kelt miniszteri rendelet (12. pont, utolsó bekezdés) azt foglalja magában, hogy: „Végül megjegyzem még, hogy a rendes időn túl letett alapvizsgálat, ismétlődő vagy pótvizsgálat sikeres kiállása előtt eltöltött tanidőnek a rendes tanfolyamba való beszámítása iránti intézkedést esetről-esetre magamnak tartom fenn.”

2. A minisztériumhoz intézett kérvény e tárgyban annál a jogi tanintézetnél nyújtandó be, melynél a kérvényező ifjú, mint hallgató be van írva, mivel a minisztériumhoz közvetlenül benyújtott kérvények az illetékes tanári testület véleményének bekívánása céljából, ennek ügyis megszoktak küldetni.

3. A kérvényt legcélszerűbb a quadriennium utolsó félévében nyújtani be, a mennyiben az eddig felmerült gyakori esetek tanúsága szerint, az előbb benyújtott kérvények rendszerint úgy szoktak elintéztetni, hogy a minisztérium a végleges határozatot a kérvényező további tanpályáján kifejtendő szorgalmától és előmeneteltől teszi függővé, a mi még abban a kivételes esetben is így szokott történni, ha a minisztérium megengedi azt, hogy valaki, a kinek tanideje az első alapvizsgálat késedelmes letétele miatt szabálytalaná vált, az első alapvizsgálat letételétől számítandó két szabályszerű félév eltelte előtt a második alapvizsgálatra bocsáttassék; a szabálytalaná vált tanidőnek beszámítására vonatkozó határozatot ily esetben is, a fentebb említett feltételektől függően, későbbre halasztván. Sőt tudomásom van oly esetről is, hogy az ily tárgyban az utolsó félév elején benyújtott kérvény is oly elintéztést nyert, hogy a beszámítás engedélyeztetett ugyan, de csak abban az esetben, ha a kérvényező a még hátra lévő tanidő alatt kifogástalan szorgalmat és sikeres colloquiumokkal igazolt előmenetelt fog tanusítani.

4. A kérvényben a vizsgálat kellő időben való le nem tételének méltánylást érdemlő okát kell adni.

5. A vizsgálat letétele után való tanidőről, — a mint ez a 3-ik pont alatt ki volt emelve — kiváló szorgalmat és előmenetelt kell tanusítani.

6. Általános elvként áll, hogy az első alapvizsgálat sikeres kiállása előtt eltöltött tanidőből több, mint *három félév*; a második alapvizsgálat sikeres kiállása előtt eltöltött tanidőből pedig több, mint *öt félév* be nem számítható (1883-ik évi szabályzat 7. §.).

7. A kiknek az 1883-ik évi szabályzat 5. §-a értelmében joguk van alapvizsgálataikat az erre megállapított kivételes határidőben tenni le: azoknál ily beszámításra szükség nincsen.

8. Azok, kik a szeptemberi határidőben nem pusztán pótvizsgát tesznek, hanem az egész alapvizsgát ismételni tartoznak s ekkor a novemberi pótvizsgára utasítottak, valamint azok, kik a téli félév november havában másodszor tesznek pótvizsgálatot: e félévük beszámítására igényt nem tarthatnak (1890. év június hó 23-án 8975. sz. a. kelt miniszteri rendelet.).

Ezek azok az elvek, a melyeket tanulmányi- és vizsgálati szabályzatainkból, s minisztériumunk eljárásából merítve, összefoglalni lehet, s melyeket legfeljebb a rendkívüli hallgató minőségben eltöltött tanidő beszámítására vonatkozó rendelkezésnek a felemlítésével lehet kiegészíteni. A rendkívüli hallgatókra nézve, a mint ezt „Dolgozatok a jogi oktatás-ügy köréből” című művemben (Eperjes, 1891. 9. s. köv. lap) volt alkalmam kifejteni, általános elvként áll az, hogy az ily minőségben eltöltött idő nem számítható be abba a tanidőbe, a mely megkívántatik arra, hogy valaki pályavégzettnek legyen tekinthető. Ezt az általános szabályt illetőleg kivételt állapít meg az 1889. dec. 10-én 40395. sz. a. kelt miniszteri rendelet azokra a rendkívüli hallgatókra, a kik időközben a gimnáziumi érettségi vizsgálatot letették; azt mondja ki, hogy ezek a minisztériumhoz intézett külön folyamódásukra engedélyt kaphatnak az első alapvizsgálat letételére. Ha ily engedély alapján, az első alapvizsgát a második félév végén leteszik: eddigi két félévi rendkívüli hallgatói lecke-könyvük helyébe rendes hallgatói lecke-könyvük helyébe, rendes hallgatói lecke-könyvet kapnak

s továbbra a rendes hallgatókkal teljesen azonos elbánás alá esnek, végbizonyítványt azonban csak úgy nyerhetnek, ha ezt rendkívüli tanidejük beszámításával a minisztérium megengedi.

A beszámításra vonatkozó eme szabályok egybeállításánál fel kell vetnem néhány kérdést, melyeket tanulmányi szabályzatunk megoldatlanul hagyott, a melyeknek eldöntése pedig a jogi oktatás terén kétségtelenül gyakorlati fontossággal bír.

Ha a késedelmesen letett első, vagy második alapvizsgálat folytán csupán egy félév vált szabálytalaná és ez utólag a rendes quadrienniumba beszámíttatik: semmi kétség sem merül fel arra nézve, hogy ez a beszámított félév minden tekintetben a szabályszerű félévek sorába lép s azokkal teljesen megegyező elbírálás alá kerül.

Másképp áll azonban a kérdés akkor, ha ez az egy szabálytalaná vált félév beszámíthatónak nem találtatott, vagy ha — a mi rendesen előfordul — több szabálytalaná vált félév közül, csak egy lett beszámítva. Mily elbírálás alá essenek a szabálytalaná vált és beszámítás alá nem eső félévek? Lehet-e ezeket olyanoknak tekinteni, mintha általában nem léteznének, mintha azokat a hallgató általában nem végezte volna? Lehet-e — arra, hogy jogvégzettnek legyen tekinthető, — azt követelni attól az ifjútól, a kinek ily szabálytalan félévet, vagy féléveket kell pótolnia, hogy *ugyanazoknak a tantárgyaknak* a hallgatását ismétlje, a melyeket a szabálytalaná vált és be nem számított félév, vagy félévek alatt hallgatott? Vagy elégséges-e talán az, ha ő a szabálytalaná vált és beszámítás alá nem eső tanidővel egyenlő tanidőt hallgat pótlólag és pedig úgy, hogy ez alatt tetszése szerint iratkozassék be bármely tanfolyamra s bármely tantárgyra?

Ezeknek a kérdéseknek a megoldása ép olyan fontos, mint a milyen szükséges és nehéz is. Ennél fogva az eperjesi jogakadémia tanári kara mindenesetre helyesen járt el, a mikor a felemlített kérdések megoldásánál követendő irányelvek felállítását kérő, s ezek tekintetében egyszersmind javaslatokat is tartalmazó feliratot intézett a vallás- és közoktatásügyi magy. kir. minisztériumhoz.

Szerény nézetem szerint, — melyhez az említett felirat szerkesztésénél a vezetésem alatt álló tanintézet tanári testülete csatlakozni szíveskedett, — ezeknek a kérdéseknek helyes megoldása az lehet, hogy a szabálytalaná vált, de beszámíthatónak nem talált félév, vagy félévek, hallgatottaknak veendőek s a pótlásra utasított ifjútól arra, hogy jogvégzettnek legyen tekinthető és mint ilyen, végbizonyítványt nyerhessen, *nem ugyanazon tantárgyak hallgatásának az ismétlését kell megkívánni, a melyeket e pótlandó szabálytalan tanidő alatt hallgatott, hanem tetszés szerint választott tantárgyaknak a hallgatását a pótlandó félév, vagy félévek alatt*; egyedüli korlátul csak az állíttatván fel, hogy a féléveknek érvényéhez általában megkívánt heti órák száma meg legyen.

Ennek az álláspontnak az igazolására a következő okokat hozhatom fel:

a) Az 1883-ik évi szabályzat az által, hogy a megállapított időben le nem tett alapvizsgálat után eltöltött tanidőt szabálytalaná válnak mondotta ki, arra akarta és akarja szorítani joghallgató ifjúságunkat, hogy az alapvető tudományok elsajátítására rendelt tanév alatt tanúsított szorgalmukat és előmenetelüket a tanév végével teendő vizsgálatokkal igazolják; szakítván az 1874-ik évi szabályzat ama rendelkezésével, hogy ezeknek a vizsgálatoknak a letétele nélkül az ifjú a következő tanfolyamra fel nem vehető. Az alapvizsgálatoknak a rendes határidőben való letételére nézve a kényszerrel abban a hát-

rányban, — hogy ne mondjam: büntetésben — kívánta alkalmazni, hogy az ily késedelmesen letett vizsgálatig eltöltött tanidőnek a rendes tanfolyamba való beszámítását a minisztérium kegyétől függőnek jelentesse ki. Ennek a rendelkezésnek a közvetlen célja tehát nem abban áll, hogy az ifjú a vizsgálatok tárgyait képező tantárgyak alaposabb tanulmányozására, hanem abban, *hogy a vizsgálatoknak a rendes időben való sikeres letételére szoríttassék.* Természetes, hogy ez az utóbbi cél az előbbit mintegy magában foglalja, de — ismétlem — ezt az előbbit csupán az intézmény közvetett céljának lehet tekintenünk.

b) A joghallgató ifjú az alapvizsgálatnak a rendes határidőben való letétele nélkül is folytathatja tanulmányait s ez alatt a — bár szabálytalan — tanidő alatt is tanúsíthat kellő szorgalmat és előmenetelt, a mi lecke-könyvének aláírásával igazoltathatik. Ha ez megtörténik, miképen lehetséges az ily módon a lecke-könyvben tényleg bizonyított tanidőt általában nem létezőnek — s az ez alatt hallgatott tantárgyakat — nem hallgatottaknak tekinteni?

c) A vallás- és közoktatásügyi m. kir. minisztériumnak ily tárgyban kelt rendeletei a legtöbbször úgy szólnak, hogy: „kérvényező szabálytalanná vált tanidejéből egy félévet a rendes tanfolyamba beszámíthatónak találtam,” de soha sem olvastam azt, hogy ott, a hol egy félévnél hosszabb szabálytalan tanidőnek a beszámításáról volt szó, a minisztérium határozottan megjelölte volna azt a félévet, a melyet beszámítani kívánt. Épen ezért — felfogásom szerint — az ilyen beszámítás, — bármilyen szavakkal legyen is kifejezve annak engedélyezése, — nem jelent egyebet, mint azt, hogy *a szabálytalanná vált tanidő egy félévben beszámíttatik,* vagyis tehát azt, hogy a szabálytalanná vált tanidő alatt végzett tanulmányok és hallgatott tantárgyak egy félév alatt végzetetteknek és hallgatottaknak lesznek beszámítva.

d) Az előbbieken is reá mutattam arra, hogy nem ritkán előfordul annak az esete, miszerint a minisztérium olyanoknak, a kik az első alapvizsgálatot késedelmesen tették le, megengedi, hogy a második alapvizsgálatra — az általában megkívánt két szabályszerű félév letelte előtt is — bocsáthatók legyenek, fentartván magának azt, hogy az első alapvizsgálat késedelmes letétele folytán szabálytalanná vált tanidőnek a rendes tanfolyamba való beszámítása tekintetében későbbben hozzon határozatot. Ez mindenestre annak képezi kétségbe vonhatlan jelét, hogy a szabálytalanul hallgatott tanidőt nem létezőnek és teljesen semmisnek tekinteni nem lehet. S ha ily esetben a második alapvizsgálat sikerült, de egyébként az ifjúra nézve nem forogtak fenn azok a körülmények, a melyek a szabálytalan tanidőnek beszámítását indokoltá teszik és a beszámítás ennél fogva nem engedélyezhető: megvallom, nem tudnám megérteni azt, hogy miért kellene az ifjútól a szabálytalanná vált tanidőnek pótlásánál, az e tanidő alatt hallgatott és a sikerrel letett második alapvizsgálatra képesítő tantárgyaknak ismételt hallgatását kívánni meg?

e) Ha az ellentétes álláspontra helyezkedvén, azt tartanánk elkerülhetetlenül szükségesnek, hogy a szabálytalanná vált tanidő utólagos pótlásánál az ifjú ismételten ugyanazt a tanfolyamot s ugyanazokat a tantárgyakat hallgassa: akkor igen gyakran előjöhetne annak az esete, hogy mivel a tanintézetek tanrendjei mind a két félévben nincsenek egyenlő módon egybeállítva, ezt a pótlást az ifjú a közvetlenül következő félév alatt nem eszközölhetné, mely körülmény egyet jelentene azzal, hogy ő tanulmányainak folyamán, több időt volna kénytelen el-

veszíteni, mint a meennyit a fenálló szabályok szerint tényleg el kell veszítenie.

Midőn ily módon — azt hiszem — kellően kifejtettem és igazoltam álláspontomat, figyelmemet ki kell még terjesztenem arra is, hogy röviden felemlítsem azt, vajjon emez elv felállításának mily következményei vannak a végbizonyítványok kiállítására tekintetében?

Megjegyzem, hogy — a mint ezt már egy másik dolgozatomban kifejtettem, — a végbizonyítványoknak jelenlegi alakjukban való kiadását helytelennek tartom s szükségesnek látom a visszatérést arra a régebbi eljárási módra, a melyet budapesti tudományegyetemünk már is elfogadott, hogy a tanulmányok elvégzésének igazolására maga a lecke-könyv szolgáljon, az elvégzés szabályszerű voltának kitüntetése végett belé vezetett záradékkal.

Addig azonban, a míg ez be nem következik, nézetem szerint — az előbbieken előadottak alapján — jelenlegi végbizonyítványaink kiállításánál helyesen csak úgy fogunk eljárni, ha a végbizonyítványba az indexnek összes, tehát a szabálytalanul hallgatott tanidőre vonatkozó adatait is bevezetjük s az ennek beszámítására vonatkozó miniszteri rendelkezésnek lényegét a bizonyítványon szintén feljegyezzük.

Dr. Horváth Ödön.

TÁRCZA.

Kazinczy Ferencznek néhány kiadatlan levele.

(Folytatás.)

VI.

*Teljes bizodalomú Drága Nagy Jó Uram!**

Két óra múlva nem veszik-bé levelemet a' postára. — E' szerint hogy el-mehessen ezen levelem, legalkalmasabbnak láttam az Urnak in originali által küldeni a' Zsértzi iskola eránt in Augusto 1787. tett Relatiom fragmentumát azon bizodalmas kéréssel, hogy azt első alkalmatossággal ismét szabad postán, *az az, a' levél oldalára* reá tevéen az ex offo in neg. Schol. Nation-t, hozzám vissza-utasítani méltóztasson. — Ott a' Protestánsokk tökéletes igasságok vagyon. Declarálták hogy ők a' mixta oskolától se félnek a Jászberényi iskola punctumai mellett, de kedvesebb lesz még is, ha különös oskolát nyerhetnek. — E végre ide zárom a Jászberényi Commixtio punctumait, hogyha talám a' Libellus tsinálásában az Urnak segedelmére lehetne.

Ajánlom magamat az Urnak tapasztaltt barátságába, 's tökéletes tisztelettel mar. Kassán 17. Jun. 1788.

Az Urnak

alázatos szolgálja

Kazinczy Fer.

A „Zsértzi iskola eránt in Augusto 1787. tett Relatio fragmentuma,” a mely az első mellékletet képezi, a következő:

* Ez a levél, a mely 1788 június 17-ikén kelt, az alább közlendő két darab melléklettel együtt külön borítékba volt eredetileg zárva; ez a boríték azonban nincs meg. Magán a levélen sincs semmi különös utalás arra, hogy tulajdonképen kihez volt intézve. Nagyon valószínű, hogy ez a levél *Baáji Patay Józsefnek* szólt, a ki egyházkerületünknek s főiskolánknek 1788. május 16-ikától volt fő curatora egészen 1796. szept. 15-ikéig, a midőn hivatalát letette. (Meghalt 1797. ápril 4-ikén).

Hochgeborener Herr Graf,
Königl. Ober Studien Director!

In den untern 4-t May. 1. J. No. 384. mir mitgetheilten Intimate der K. U. Statthalterey vom 10-ten Apr. 787. No. 13801. wurde es mir aufgetragen, mit dem Borsoder Comitae eine Gemeinschaftliche Untersuchung vorzunehmen, ob der Ort Zsértz auch von Katholiken bewohnt sey, und folglich hier der Antrag zur Einführung einer gemischten Schule gefasst werden könne.

Diesen Auftrag hiessen mich dringendere Geschäfte solang verschieben, bis ich zur Ausführung anderer gehäuft Vorschriften meine letzthin beschlossene Reise in den südlichen Theile dieses Districtes mich verfügen müsste; wobey ich zwar bedacht war diesen Auftrag mit dem Borsoder Comitae gemeinschaftlich zu erledigen; allein dazu Miskóltz kein Magistratual mir mitgeben werden konnte, und ich den Stuhl-Richter Bíró zu Abrány nicht antraf, so wagte ich mich ohne Vershub auf den besagten Ort zu verfügen, und stelle Euer Hochgeborn über meine dort angestellte Untersuchung folgenden Bericht ab.

1. Dieser Ort wird v. Katholiken und Reformirten gemeinschaftlich bewohnt. Di erstern haben hier ihren Pfarrer, Schul-Lehrer, und Kirche. Die Protestanten, die insgesamt aus 97. Einwohner(n) bestehen und nach einer Authentischen Berechnung 105 Schul Unterricht brauchende Kinder haben, zeigen zwar einen Platz vor wo jemals ihre Schule gestanden seyn soll, geniessen aber kein Religions-Exercitium.

2. Nach dem der Reformirten Gemeinde durch mich mit aller Verwendung gemachten Versuchen, äusserte sich diese folgendermassen, dass sie in den Fall, wenn sie ja selbst nach neuerdings auszustellenden Recurs, aus allerhöchster Gnade besondere Schule nicht erhielt, geneigt sey unter den, der Georgenberger Lutherischen Gemeinde in Ansehung den Freyheiten des Religions Unterrichte, allerhöchsten Ortes benehmigten Punkten auch die vermischte anzugehen, doch wolle sie hierinn, bis ihre erstere Bitte nicht abgechlagen wird, nichts vornehmen.

A második melléklet, a mely „a' Jászberényi Commixtio punctumait“ tartalmazza, a következő:

Alább irtak egy részről ugyan én Kazintzy Ferentz, ugymint ezen Kassai Tudománybeli Megyében levő Nationalis Oskolák Királyi Inspektora, más részről pedig mi Jász Berényi Helvecziai Vallás tételen levő Evangelicusok, nevezetesen pedig ezen megnevezett Ecclának Elöljárói, adjuk tudokra mindeneck, hogy minekutánna mi itt levő Reformatusok Felsőges Urunknál 's a Felsőges Dicasteriumok előtt különös Reformatata oskolának engedése iránt sikertelenül esedeztünk, 's meg nevezett Királyi Inspector ur benünket a' felől bizonyossá tett vólna, hogy az eddig érkezett Normativumokk értelmekhez képest, a' Protestánsok olyan helyeken, a' hol csak privatum Religionis Exercitiumok vagyon, ha ugyan azon helységet elegendő számú Catholicus szülék is lakják, különös Protestans Oskolának felállítására engedelmet nem nyernek, hanem a' helyett közös, az az Catholicus és Protestans Tanítókkal providealt Oskolákat várhatnak; gyermekeiknek leg jobb móddal lehető taníttatások, 's egy vallásunkon lévő Tanítónak közinkbe hozása 's következésképen az Oskolának közössé tétele eránt, illetén kötésre léptünk.

1-ször Hogy ezen közös oskoláb., valamíg ez tartani fog, 's a' Reformatus gyermekek belé járnak, a' Catholicus Tanítókon kívül, egy Reformatus Tanító is legyék, a' ki mind fizetésre, mind Tekintetre, mind a' Tanításbeli teher hordásra tökéletesen hasonló legyen a'

Catholicus Tanítókhoz, 's fizetését ugyan abból a' Fundusból, 's ugyan a' szerint vonnya, a mint Catholicus Collegái, csak az a' külömbség légyen, hogy a' Reformatus Tanítót ne a' Királyi Inspector külgye, hanem az Eccla 3. alkalmas Individuumot candidályon, a' melylyekből a' Királyi Inspektor a' leg alkalmasabbat ki választani 's confirmálni fogja.

2-szor Hogy a' Catholicus Professorok, a Reformatus Gyermekek előtt a' Vallás Tanításban tellyességgel ne ereszkedjenek; ha pedig valamikor bé ereszkednének, és a' Felsőges Helytartó Királyi Tanácsnak ddo. 4. 8 bris 1785. No. 28427. ki adott rendelése tökéletesen meg nem tartatnék, 's abbéli panaszokért a' Királyi Inspector egy holnap elfolyása alatt illendő elégtételt nem adna, 's sérelmeket nem orvosolná, a' Reformatus Lakosokk szabad légyen minden ros következtétől való félelem nélkül Tanítójokat 's gyermekeket a' közös Oskolából vissza vonni 's különösen taníttatni.

3-szor Hogy semmiféle Vallásokkal ellenkező Czere-móniákra, annyival inkább könyörgésekre ne kényszerítethessenek. Mikor a' Catholicus gyermekek, a' Catecheta keze alatt lesznek, a' Reformatusok különösen a' Reformatus Catecheta vagy Tanító alá gyűllyenek, 's akkor, sőt ha a' Rfmata Eccla szükségesnek találja, Vasárnaponkint is Vallásokat, azzal a' tökéletes szabadsággal, a' mellyel a' különös oskolákban taníttatik, tanulhassák.

4-szer Hogy valamint a' Catholicusok resziről egy Localis Director állíttatott, ugy a' Reformatusok resziről is egy állíttasson, a ki szintén azzal a' hatalommal 's tekintettel, a' mellyel a' Catholicus Localis Director bir, az oskolába akkor, a mikor neki tettzeni fog bé mehesen, a Tanítók tanítására vigyazzon, őket ha hibáznak meg fedhesse, egyéb aránt pedig a' Rendeléseket a' Királyi Inspektortól a' szerint vegye, mint a' Catholicus, 's a' bé küldendő Relatiókat ezzel edjűtt subscribállyá.

5-ször A' Királyi Inspector, 's ennek távol létében, a' Localis Direktorok szorgalmatosan vigyazzanak, s' elhárítását egész igyekezettel munkálják, hogy a' Reformatus gyermekek a' Catholica Religióra való térésre, Templomba való járásra, Imádságok mondására, Czere-moniák csinálására, se erőszakos móddal, se csalogatással, se persuasióval ne vonattassanak.

6-szor A Protestans Felekezet a Tanítókk semmi különös tanító bért ne fizessen, 's az oskola épület felépítésére, fel tartására, sőt némelly szükségeseknek meg szerzésére is (a millyen a' Székek, Táblák, Kréta s. a. t.) a' Catholicus Lakosok felett ne terheltesen.

Mellyről adjuk ezen nevűnk alá irásával meg erősített Levelünket. Jászberényben. d. 31a Oktobris Ao 1787.

A Jászberényi Helv. Confessiót tartó Eccla részéről,

Karla György. m. k.

Fekete János. m. k.

Beszteri János. m. k.

Szapannos Mihály. m. k.

Kazinczi Ferentz, a kassai Tudománybeli kerület Nemzeti Oskolákk királyi Inspektora m. p. (L. S.)

Pro Archivo Inspectorali. Conditiones Commixtionis Jászberenyensium. ddo 31. 8bris 787.

Confirmatae in Intimate ddo N° 7. Febr. 1788. 5257/362. F. k. m. p. (Folyt. köv.)

Közli: Zsoldos Benő.

IRODALOM.

* **Az Athenaeum kézi Lexikoná-**ból a 33—34 füzetek is megjelentek, s mindkettő az *S* betűvel kezdődő szók, nevek, tárgyak, személyek ismertetésével foglalkozik. Az elsőnek melléklete a magyar irodalom történetének táblázatos áttekintése párhuzamban a világ-irodalommal; a másodiké Magyarország hőmérsékleti és esőzési térképei, s a távbeszélés és távírászat (képekben). Mindenik beillenék — nagyobbított alakban — a középiszólak tantermeibe is. A füzetek értékéről, mint általában az efféle vállalatokról nehéz határozott véleményt formálni, de annyit már megállapíthatunk, hogy némely munkatársak nagyon tárgyi lelkiismerettel dolgoztak, mert — hogy többet ne mondjunk — a 33-ik füzet szerint *Sárospatak* még mindig két város, holott már évek óta törvényesen egyesült, a régi vár épületéből itt már csak egy magas négyszögletű épület áll, a melyhez a *Bretzenheim herceg által épített új kastély csatlakozik*... A várost Báthory Zsófia 1671-ben jezsuitáknak adta, de az 11 év múlva ismét ref. kézre került (!); most három fakultású akadémia... Már hogy a város-e vagy a collegium — ezt ember legyen, a ki kisűsse. Még derekabb adata a Lexikonnak az, hogy Sárospatakon kath. nagy gimnázium is van (!). Hogy állami tanítépző-intézet van-e: arról nem tud a Lexikon bölcs munkatársa semmit. Világhírű malomkőbánya... erről sem. Reménylünk, hogy a félrevezetett szerkesztő sietni fog a hitvány adatokat pótlólag kijavítani. Egy-egy füzet ára 30 kr. Már csak 6 füzet van hátra, az egész mű 12 frtért kapható. (Budapest, Ferencziek tere 3. sz.).

* **Magyar írók Élete és Munkái.** E füzetes vállalatból már a II. kötet 8. füzeté is elhagyta a sajtót, s a *Dugovich — Ember* nevek íróit és működését foglalja magában. Szerkesztő Szinnyi József. Kiadja Hornyánszky V. Budapesten. Egy-egy füzet ára 50 kr. Ujra figyelmeztetjük a protestáns tollforgatókat, hogy ne szerénykedjenek rövid életrajzuk s műveik pontos jegyzékének a szerkesztőhöz való beküldésével, mert a későbbi idők irodalom-történet írója hamis képeket rajzolhat majd felekezeti szelleméről az élelmesebbek javára.

* **Egy kötet költeményre** hirdet előfizetést *Kovács Zsigmond*, kassai városi hivatalnok, a sárospataki főiskolának egykori kitűnő növendéke, a ki — mint tanuló is — feltűnt már iskolai verseivel, s a ki életének változatos folyamán mindig hű maradt muzsájához, s különböző vidéki lapokban sokszor magára vonta a figyelmet, s egy évvel ezelőtt a Kisfaludy Társaságtól is pályadíjat nyert egyik költeményeért. Lapunk olvasó közönsége ismeri már a 25 évesek találkozójáról, sőt egyes cikkeiről is, s mi a legmelegebben ajánljuk őt s törekvését a buzgó pártfogásra. Vers-kötete március 15-ike körül fog megjelenni. Ára 1 frt (2 korona), gyűjtőknek 10 előfizető után tisztelet-példányt küld. Az előfizetési pénzek a szerző nevére, Kassára küldendők.

* **Prot. népies vállalatok** Az „A mi Otthonunk” című, színes borítékú s képekkel is illusztrált családi lap (Pozsony) a gondos szerkesztők kezében szépen fejlődik. Tartalma változatos; a vallásosságot nem predikálja, hanem olvasmányok útján viszi be a szívekbe. A felekezeti gyűlölködéstől távol áll. Tanulhatnának tőle a római katolikus nép-lapok szerkesztői humanizmust! Ugyanezt mondhatjuk a „Kis-Tükör”-ről is, a mely — ha keresnie kell is még olykor a hangot a nép szája ízéhez — a tárgyat rendszerint jól választja s gondja van azokra, a mik az egyszerű olvasónak érdekesek lehetnek. A „Téli Ujság” is csinosabb s tartalmasabb ez esztendőben, csak alakjával nehéz kibékülni annak, a ki azt szeretné, hogy

egy ilyen néplap ne jusson a napilapok sorsára: a naponkénti megsemmisülésre. Lelkeszek, tanítók jó dolgot művelnek, ha e lapokat megkedveltetik híveikkel, mert az így vetett magnak gazdag aratás a vége. — A „Keresztény”, Szalaynak ez a zsebkiadású lapocskája szintén él és terjeszti szerkesztőjének sajátosan vallásos gondolatait, biblia magyarázatait stb. A „Kis-Tükör” és „Téli Ujság” a Hornyánszky kiadása, mind kettő csaknem hihetetlenül olcsó!

* **A „Prot. Szemle”** ez évi első füzeté szokott pontosságával még a múlt hóban megjelent 148 lapon. Tartalma: Adalékok az elkeresztelési vita megvilágításához. *Várnai Sándor*. — Fáy András, mint protestáns? *Rácz Kálmán*. „A profetizmus lényege és jelentősége.” *Pukan-szky Béla*. Képek Pázmány és elleneinek proleimájából. *Dr. Szlávik Mátyás*. Belmissiói levelek. *Csikó Lajos*. A tállyai ref. egyház templom-foglalási pöréből. *Györffy József*. Ezen felül *Szűts Farkas* kivonatban ismerteti by William G. T. Shedd amerikai hittudornak „Dogmatic Theology” című művét s az Irod. Szemlében — egyebek közt — Vásárhelyi Zs. Bibliái képei vannak érdemileg méltányolva s néhány külföldi mű. A tartalom változatos, részben időszzerű s egészben véve nemes. Fáy, mint protestáns kedves, fényes alak s *Rácz K.* úgy látszik szeretettel foglalkozott vele, s nem felelte el megnevezni a forrást sem, a melyből munkájához az ösztönt s talán a lelkesedést is merítette. A tanárnak mindig édes jutalom, ha tanítványai megértik s eszméit, terveit átveszik és megvalósítják. A *Rácz Fáy*-ját joga van a „Sárospataki Lapok” szerkesztőjének s az ó-szövetségi isagogika tanárának ilyen édes jutalomként üdvözölni. Pázmányt és elleneit is újra meg újra tanulmányoznunk kell, mert a XVI és XVII századok polemikus irodalmából még nem hordtuk elő a tanulságokat s ama századok prot. szellemének még adósk vagyunk; pedig ideje volna már dogmatikai irodalmunkat is magyar alapokra építeni.

* **„Protestáns” 3. sz.** Tanári nyomorúságok. *Egy ref. tanár* — A Magy. Prot. Irod. Társ. érdekében *Thury Etele*. — Népoktatásunk állapota. *Fabrizy J.* — Az egységes középiskola (miniszeri leirat). — Szlávik cikke folytatva. — Az ember és világa (Böhm könyve) *Vásárhelyi József*. — Püspökeink az egyházpolitikai reformokról. — Tanárok mozgalma — A képviselőház közökt. bizottságából. *Dr. Urbanus*. — H. Kiss K. műve folytatva. — Irodalom stb. — **4-ik sz.** A zsidó vallás recepciója. *Sz. F.* — *Fabrizy, Szlávik, Vásárhelyi és H. Kiss Kálmán* cikkei folytatva. — Egyházi heti szemle. *Rusticus*. — Catholicae res. *Czékus L.* — Magyarország egyházi állapotáról (egy finn értekezés nyomán). *Balogh Elemér*. — Németországi egyházi állapotok. *Sz. M.* — Berki József (nekr.) *Moray J.* stb. — **5-ik sz.** Az apostoli királyi jogok és a pápa. *Dr. Bartha B.* — A Kis Tükör levele a Debr. Prot. Laphoz. *Kis Tükör*. — *Fabrizy* s *Szlávik* cikkei folytatva. — Az ev. egyházi törvény szentesítése (kir. leirat). — A brassói körlelkész:ég érdekeiben (hivatalos irat). — Catholicae res. *Czékus L.* — Németországi egyházi állapotok. *Dr. Szlávik M.* — Brósz Jónát (nekr.). *Csikó János* — Irodalom stb.

* **Prot. Közlöny. 3. sz.** Egy pár szó a felekezeti tanárképzésről (folyt.) *Tisza Kálmán* — Igazgató-tanácsunk üléséből. *Benedek s Bartha* cikkei folytatva. — Felhívás a Magy. Prot. Irod. Társaság tagjaihoz. — Különfélék stb. — **4. sz.** Az egyházpolitikai kérdések köréből. — *Dr. Kolosvári S.* főgondnoki jelentése a kolosvári ref. egyház 1892-iki életéből. — A középiskolai tanárok mozgalma. — *Benedek s Bartha* cikkei folytatva. — Különfélék. — **5. sz.** -ban valamennyi cikk folytatva.

* **Debr. Prot. Lap 3. sz.** Főpárok harca. *Dr. Bartha B.* — Quid nunc? *Segesváry József*. — Tanügyi tervezetek. *Dr. Öreg J.* — Elnöki beszéd. *Kovács L.* — Osvath Imre (nekr.) *Szikszay Zoltán*. — Irodalom stb. — **4. sz.** Főpárok harca (folyt.) *Dr. Bartha Béla*. — *Dézi L.* és *Öreg J.* cikkei folytatva. — Tiszántúli gimnáziumaink az 1891—2 értesítő alapján. *Sinka S.* — Adatok a debreceni főiskola köréből (Buza J. lapunkbeli cikkének hatása alatt) — s. — Felhívás a nem állami tanárckhoz. *Kardos Albert* — Irodalom. — Külföldi apróságok stb. — **5. sz.** A Magyar Prot. Irod. Társaság benső ügyeihez. *Csikó Lajos*. — Egyháztört. adalékok. *Révész K.* — Augusztin megterése. *Dézi L.* Kéretlen szó. *Jóna Gy.* — Tanügyi tervezetek. *Öreg J.* — Az országos Közalap végrehajtó-bizottságának jelentése. — *Aurifaber*. — Az orsz. ref. egyházi Közalap. bevallási iverinek betöltése alkalmából. *Nagy Sándor*. — Külföldi apróságok. — Különfélék.

* **Dunántúli prot. Lap. 4. sz.** Hát mi mit tegyünk? *Dr Tüdös István* — A nagyváradi árvaház és a főiskola. *Világi tanácsbíró.* — Szakal cikke folytatva. — Egyházi régiségek. *Földváry L.* — Vegyesek stb. — **5. sz.** Főiskolánk áthelyezési kérdéséhez. *Fülöp J.* — Szakal cikke folytatva. — Levél a szerkesztőhöz (a dadi egyházzól). *Széki Aladár* — Kalászkok az életnek kenyeréhez (Könyviszm.). *Thury Etele.* — Rectificatio-e hát? *Körmendy S.* — Vegyesek.

* **Közpapok Lapja 3. sz.** Gyám- és nyugdíjintézetek. *Péntek F.* — Heti szemle. — Ki bonthatja fel a hivatalos leveleket? *Péntek F.* — A mi egyházunk karácsonyi ajándéka (sérelemi ügy). *ny-n-b-g.* — Néhány szó a «Hol vagy igazság?» című cikkre. *D. Z.* — Kenessey ker. tanítások című művének bemutatása. *Vendrédy.* — Különfélék. — A színes boríték. »Az anyakönyvek államosítása« (Juratus) c. műből mutatvány. — **4. sz.** Az egyházi számadások. *Erdélyi.* — Heti szemle. — Papp Károly lelkész felolvasása. — Különfélék. — **5. sz.** A prot. öntudat erősítése. *Dömény Zoltán.* — Heti szemle. — Papp K. felolvas. (folyt.). — Megjegyzés a «Néhány szó» című cikkre. *Szabadi.* stb.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Szász Károly és a magyar sajtó.** A Kisfaludy-társaság legközelebbi közös ülésén történt, hogy Sz. K. mint alelnök, Gyulay Pált helyettesítvén, elnöki megnyitó beszédében a hajdani és mostani magyar sajtót jellemezte, ez utóbbinak nem nagy dicsőségére. Lelkesen emlékezett Bajza, Vörösmarty, Toldy, Széchényi, Kossuth, a Dessewffyék, Szalay László, Eötvös, Csengery Antal, Kemény Zsigmond, Deák, Andrassy Gyula, Arany, Tompa, Petőfi eszményi törekvéseiről — „a gyér erdőből kimagasló százados tölgyekről,“ a kiknek részben még nyelvet is teremteniök s temérdek akadálylyal kellett birkóznok, de mindig nemesek, nagyok maradtak. E dicsőkkel szemben nem hivatkozik személyekre, hanem általában elítéli a divatos elv-cserét, irány- s hangváltoztatást, a stréberséget, a klikkek és kotteriák uralmát, a mohóságot, a melylyel ma lapokat írnak, várnak és olvasnak. Elítéli mindenek felett a *kritika hiányát* s közönségünknek a kritika szüksége iránti érzéketlenségét, a mire ez a nagy lapjaink által neveltetik. Kívánja, sürgeti, hogy a sajtó haladjon eszményi irányban s legyen kritika: erős, sebző, maró, akár megsemmisítő, a hol kell; csak legyen objectiv és győzőn érvekkel s a szép és igaz örök törvényeivel. Örömmel jegyezzük fel ez arany-szavakat, mert lapunk mindig ez eszményi iránynak volt zászlója, vezérelvül állítván fel, hogy: *az ügy elsőbrendű, mint a személy s az igazság főlebbvaló, mint a barátság.* Igaz, hogy a kotteriák emberei meg is botránkoztak már sokszor e mi vezér-elvünkben s a testvér-lapok egy némelyike sem akart bennünket néha napján megérteni. Azért hát csak fűjjon a kritika tisztító szele közöttünk is és elő csak a 40-es évek nagy eszményeivel!

— **Választás.** A gesztelyi ev. ref. egyház lelkészévé folyó 5-én *Olajos Pál*, hernádkaki lelkész választatott meg.

— **Az országos tornaversenyek** rendezésére kiküldött bizottság legközelebb tartott ülésén elhatározta, hogy ez év május 21—22-én a pünkösti ünnepek alatt a városligetben tartja meg a versenyeket. A bizottság tornaverseny-szabályzatot is készített, melyet a miniszter az egyes tanintézeteknek is megküld. A bizottság — úgy látszik — nem tartotta elfogadhatónak a fumei tanárkörnek azt az alapos indítványát, hogy az országos tornaversenyek oly időre tétessenek, midőn a legügyesebb tornázók, a kik rendszeren a VIII. osztálybeliek közül kerülnek ki, részt vehetnek a versenyben, s a midőn az időjárás is állandóbb, mint a pünkösti ünnepek alatt.

— **A sárospataki ev. ref. akadémia tanrendje** az 1892—93-ik tanév második felére. A) *A vallás- és egyház tudományi szakban:* MITROVICS GYULA, rendes tanár, főiskolai lelkész s ez évi igazgató, előadja: 1. *Erkölestant*

(elvi rész), hetenkint 3 órán. 2. *Egyházszertartástant*, hetenkint 4 órán. 3. *Gyakorlati teológiai szemináriumot* tart, hetenkint 2 órán. WARGA LAJOS, rendes tanár s ez évi szakelnök, előadja: 1. *A keresztyén egyház történelmét* (a reformáció után, folytatva), hetenkint 4 órán. 2. *A XIX. század egyháztörténelmét (folytatva)*, hetenkint 2 órán. 3. *A vallások összehasonlító ismertetését* (folytatva), hetenkint 4 órán. P. NAGY GUSZTÁV, rendes tanár, előadja: 1. *A bibliai vallástamból*, az új-szövetségi kor vallástörténetét, hetenkint 5 órán. 2. *A pozitív ker. vallástamból a christológiai részt*, hetenkint 5 órán. RADÁCSI GYÖRGY, rendes tanár, előadja: 1. *Az ó-szövetségből*, a Zsoltárok egy részét (fordítva és magyarázva), különös tekintettel a magyar zsoltár-irodalomra, hetenkint 3 órán. 2. *Az új-szövetségből*, a Jelenések könyvét (folytatva), hetenkint 3 órán. 3. *Az ó-szövetségi kánon történetét* (isagógika), hetenkint három órán. 4. *ó-szövetségi szemináriumot* tart, hetenkint egy órán. DR. FINKEY JÓZSEF, rendes jogtanár, előadja: *A házassági jogot*, hetenkint 2 órán. SZINYEI GERZSON, rendes tanár, főiskolai könyvtárnok, előadja: 1. *Az Aurora-kör költészetét*, hetenkint 4 órán. 2. *Oktatástant* (II. rész), hetenkint 2 órán. DR. SZÉKELY GYÖRGY, rendes tanár, előadja: 1. *Az újkori bölcsészet történetét* (folyt. 4 órán). 2. *Aesthetikát* (folyt.), különös rész, tragikum, komikum stb. hetenkint 2 órán. 3. *Tapasztalati lélektant*, hetenkint 4 órán. KISS ZSIGMOND, theol. segédtanár és alkönyvtárnok, tanítja: 1. *A héber nyelv elemeit* (folytatva), hetenkint 4 órán. 2. *Az új-szövetségi görög nyelvet*, hetenkint 2 órán. DR. RÁCZ LAJOS, gimnáziumi tanár, tanítja: *A francia nyelvet*, hetenkint 2 órán. PÁSZTOR SÁMUEL, főiskolai ének- és zenetanár vezetése alatt az egész theol. ifjúság részére: *Gyakorlati éneklés*, hetenkint 1 órán. C) *A jogi szakban:* NEMES FERENCZ, rendes jogtanár, előadja: 1. *A magyar büntető jogot és eljárást* (folytatva), hetenkint 5 órán. 2. *A magyar állam jogot*, hetenkint 6 órán. SZÁNTÓ GYULA, a jog és államtudományok doktora, rendes tanár, szakelnök, előadja: 1. *A római jogot* (pandekták), hetenkint 8 órán. 2. *A bányajogot* (rendkívüli előadás), hetenkint 2 órán. BALLAGI GÉZA, a jog- és államtudományok doktora, rendes tanár, előadja: 1. *A pénzügytant*, hetenkint 4 órán. 2. *Az európai nemzetközi jogot*, hetenkint 3 órán. 3. *A mezőgazdaság elméletét* (rendkívüli előadás), hetenkint 2 órán. 4. *A harcz jogot* (rendkívüli előadás), hetenkint 1 órán. FINKEY JÓZSEF, a jogtudományok doktora, köz- és váltóügyvéd, rendes jogtanár, előadja: 1. *A polgári peres és perenkívüli eljárást* (folytatva), hetenkint 5 órán. 2. *A telekkönyvi eljárást* (rendkívüli előadás), hetenkint 2 órán. 3. *A házassági jogot* (rendkívüli előadás), hetenkint 2 órán. KUN BÉLA, köz- és váltóügyvéd, rendes jogtanár, előadja: 1. *Magyarország és Ausztria statisztikáját*, hetenkint 6 órán. 2. *Az európai államok statisztikáját* (rendkívüli előadás), hetenkint 1 órán. 3. *Az államszámviteltant* (rendkívüli előadás), hetenkint 3 órán. BARTHA BÉLA, a jog és államtudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: 1. *A magyar magánjogot* (folytatva), hetenkint 5 órán. 2. *A kereskedelmi és váltó jogot*, hetenkint 6 órán. 3. *Az úrbérséget* (rendkívüli előadás), hetenkint 1 órán. 4. *A kötelmi jog általános elveit* (rendkívüli előadás), hetenkint 1 órán. ZSINDELY ISTVÁN, a jogtudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: 1. *Az egyetemes európai jogtörténetet*, hetenkint 5 órán. 2. *Az örökjogi elméletek ismertetését* (rendkívüli előadás), hetenkint 1 órán. 3. *A törvényhozó hatalom kifejlődését Magyarországon* (rendkívüli előadás), hetenkint 1 órán. SZÉKELY GYÖRGY, a bölcsészettudományok doktora, akadémiai rendes tanár, előadja: 1. *Az újkori bölcsészet történetét* (folytatva), heten-

kint 4 órán. 2. *Aesthetikát* (folytatva), különös rész, tragikum, komikum stb., hetenkint 2 órán. 3. *Tapasztalati lélektan*, hetenkint 4 órán. KUN ZOLTÁN, az összes orvostudományok doktora, főiskolai orvos előadja: *A törvényszéki orvostant* (rendkívüli előadás) hetenkint 2 órán. CSONTOS JÓZSEF, gimn. h. tanár, előadja: *A legújabb kor történetét*, később meghatározandó 4 órán.

— **A játékterek ügyében** Csáky gróf közoktatási miniszter — mint értésültünk — leíratot intézett a törvényhatóságokhoz, melyben felhívta őket, hogy az ifjúság testi nevelése érdekében játszó-tereket létesítsenek,

— **Az egyházpolitikai nagy kérdések** sorsában — ha a jelek nem csalnak — változás állott be. A miniszterium határozottan ragaszkodik programjához, s az anyakönyvek államosítása, a zsidó-receptio s a vallás-szabadság ügyében létesített törvényjavaslatokat még a mostani ülés-szak alatt be akarja terjeszteni. A társadalmi ellenhatás is mutatkozni kezd az ultramontán törekvések ellen. Somogyvármegye közgyűlésileg tárgyalta a kormány egyházpolitikáját, s kath. világi férfiak prot. papokkal szövetkezve, 40 ellen 198-an szavaztak bizalmat a kormánynak kultur-politikai reformjaiért, s elhatározták, hogy a többi törvényhatóságokat is fölkérjük a hasonló tevékenységre. A polgári házasság — az indítványt tett Kacs-kovics Kálmán szerint — *politikai, jogi szükség, mely elől az állam ki nem térhet, kitérnie nem szabad.* A katolikusok nem lelkesülnek érte, de keresztyéni türelem mel és *polgári kötelességérzetből* belenyugszanak. *Kapocsfy Jenő*, orsz. képviselő, ellenzéki létére is támogatandónak tartja a kormányt, mert perhorrescal minden idegen beavatkozást az ország belügyeibe s az országnak a köz-szabadság és belbéke érdekében oly bizonyítékokkal kell birnia, melyek annak szabadelvű fejlődését garantírozzák. Decrecenben *Kiss Albert* lelkész és orsz. képviselő, a múlt héten, egyházi beszédben védelmezte a polgári házsságot. Kolozsvárott pedig a Dávid Ferencz egyletben *Kozma Ferenc*, tanfelügyelő, foglalt állást a mellett, — az erdélyi unitáriusok nevében is — állítván, hogy a családi élet vallásos szelleme, a polgári házasság mellett is megóvható. A főpapok közül Dulanszky Nándor, pécsi püspökre esett e héten a sor, a ki arra figyelmezteti hűveit, hogy a politikai téren is joguk van meggyőződésükért (azaz a papi érdekekért!) harcolniok, tehát a kath. körök, kaszinók tartsanak összejöveleteket, gyűjtsenek szavazatokat és riasszanak rá orsz. képviselőikre, hogy nem azért küldték őket Budapestre, hogy lerombolják a hűvek vallásos hitelveit, hanem hogy azokat oltalmazzák. A házassági jog codificatioja tárgyában egybehivott tanács-kormány folytonosan működik s ez is a mellett szól, hogy a vájudó hegy szülni fog valamit. A Schopper megdorgálásáról hallgat a krónika; úgy látszik, hogy a kormány ezt a főpapi merényletet — elnyeli.

— **Az evangélikus zsinat** folyó hó 7-ikén ült ismét össze a gimnázium dísztermében Péchy Tamás és Karsy S. püspök elnöklése alatt. Péchy T. jelentette, hogy a letárgyalt zsinati törvényjavaslatokat megerősítés végett felterjesztették s a vallás és közoktatási miniszter leíratban értesítette az elnökséget, hogy ha a 7, 127 és 140 szakaszon a kívánt módosítások megejtetnek, a törvényjavaslat megerősítettik. Az említett szakaszok az egyház-alkotmányi és törvénykezési bizottsághoz utasítottak. Másnap egy rövid ideig tartó nyilvános ülést és két zárt ülést tartott a zsinat. A zárt értekezleten élénk vita folyt a felett az indítvány felett, hogy az ev. ref. és ág. hitvallásuak között bizonyos közös ügyek érdekében szer-

vezeti összeköttetés létesíttessék. Prónay báró lelkes beszéde után, melyben határozottan kijelentette, hogy a két prot. egyház között levő viszonyt mennél bensőbbé, mennél melegebbé óhajtja tenni, különösen a mostani nehéz viszonyok között az értekezlet abban állapodott meg, hogy a zsinati nyílt ülésen, a kiküldött bizottságot a közös ügyekre vonatkozó javaslat elkészítésére kéri utasíttatni. Nyilatkozott az értekezlet a *kötelező polgári házasságról* is, kimondván, hogy annak behozatalát a zsinat tagjai nem ellenzik, de az 1868. LIII. t.-cikket nem hajlandók feladni. Folyó hó 9-én egyhangúlag elfogadta a zsinat az egyház-alkotmányi bizottságnak azt a javaslatát, hogy a zsinati törvények három kifogásolt szakasza a miniszteri leírat értelmében módosíttassék.

— **A statisztika a polgári házasság mellett.** Beksics a „Pesti-Hírlap”-ban tovább folytatja a harcot az ultramontán liga hazugságai ellen s számokkal mutatja ki, hogy ott tisztelik legkevésbé a családi élet szentségét, a hol legnagyobb a külső vallásosság, a szenteskedés; a hol az ultramontán szellem és vakbuzgóság viszik a vezér szerepet; ellenben a polgári házasság államaiban leg-szebben virágzik a családi élet, legtisztábbak az erkölcsök. Az 1889 iki kimutatások szerint *ezer* született közül *törvénytelen* volt: Franciaországban 83·5, Belgiumban 89·6, Olaszországban 73·4, Németországban 92·8, Angliában 48·4, Ausztriában 146·8 (!). Legkisebb a törvénytelen születések száma Ausztriának ama tartományaiban, hol legkisebb egyszersmind a vallási fanatizmus, ellenben legnagyobb a műveltséggel társuló, komoly vallási érzelem. Csehországban ezer született közül 130, Morvában 100, Felső-Ausztriában 192 törvénytelen. A vakbuzgó és ultramontán Stájerben 252, Tirolban 282, Karinthiában 444 törvénytelen van 1000 között!! A lengyel orthodox zsidók között pedig közel 800 törvénytelen született esik egy ezerre!! Azt mondja Beksics: csoda-e, ha a világ akkor volt legerkölcstelenebb, mikor a vakbuzgóság az autodafé-kat gyújtotta fel?! Ha sikerülni fog az ultramontán ligának türelmetlenné s vakbuzgóvá tenni Magyarországot (a mi eddig még nem sikerült!), akkor a mi közérkölcseink is odasüllyednek, a hol a világ szégyen-foltját képezik az osztrák tartományok! Kimutathatta volna Beksics azt is, hogy hazánkban is azok a vidékek a legerkölcstelenebbek, a hol a zárdák, káptalanok, főpapi udvarok úzik a VII. Gergely által feltalált papi asketizmust.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

R. I. K. — a. Köszönöm Az ébredés ideje bizony elérkezett. A konventi bekopogtatóra számítok. Jó lesz a téli csendet és nyugodalmat felhasználni és pedig sietve, mert már közeledünk a »o« fokhoz. — **A** kalamáris sok helyen befagyott s az a bizonyos »László« úr is gyakori vendég mindenfelé. — **Cs. D.** Igyekezem a küldeményt felhasználni s esetleg egy pár adatot is összekeritek. — **R. S. Debrecen.** Intézkedni fogunk. Lapunk késői megjelenése miatt több helyen nyugtalankodnak. A postánkat is megsürgöttük, a hó is majd csak elolvad már, mert napfényt látunk! — **Dr. H. Ö.** A kért számokat elküldtük. — **G. P.** Sajnálattal tudom hallgatásod okát. Abban a kérdésben többen helyeselték nézetemet; de a sajtó sajátosan érdektelenkedik. Az a bizonyos cikk, a mit jeleztem, átdolgozás alatt van. A tiédre — előbb-később, az ügy érdekében — szükség lesz. — **L. B.** Nem mehettem; irtam, hogy miért. Kaptad levelem? Előbb szándékoztam a 15¹/éves adóságot leróvni aratásnál. — **P. M.** A küldeményre gondom lesz. — Derék, hogy a falu által nem engedi magát megöletni s kedvet talál a tisztés munkában. — **Sz. B.** Figyelme jól esik, de a jelölésekről nem akarunk már megemlékezni, hanem csak a választásokról. Némely ember annyiszor kerülne — a jelöltek sorában — a lapokba, hogy utoljára maga is megrestellené a nagy kitüntetést. Kérem a választás eredményét! — **K. Zs.** A két költemény csinos; sokat ilyet a kötetbe s akkor a kritikának nem lesz miben gáncsolódnia. Sok szerencsét!

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.**

Főmunkatárs: **BUZA JÁNOS.**

Nyomatott Sárospatakon.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Az evangélikusok zsinata.« *Mocsáry Lajos.* — »A placétumról.« *Dr. Bartha Béla.* — »A helyzet.« *Illyri Flác Máttyás.*
»Tanterv a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület népiskolái számára.« *Dezső Lajos.* — »Külföldi szemle.« *R. L.* — »Vegetes közlemények.«

Az evangélikusok zsinata.

Az evangélikusok zsinata is nyilatkozott az egyházpolitikai kérdésekről. A *nyilatkozat* lényegében ugyanaz, a mi a reformátusoké volt; kijelenti annak elismerését, hogy a házasság ügye első sorban állami szempontból bírálendő meg; de az evangélikusok zsinatának *magatartása* előnyösen különbözik a reformátusokétól annyiban, hogy míg az utóbbiak az abszolút hallgatás politikáját vélték jónak követni, addig az evangélikusok beszéltek, érdekes vitát inscenizáltak és ez alkalommal megmondották legalább: mit *gondolnak bele* az elfogadott szófukar határozatba. Hogy mi van belegondolva, azt *Győry Eleknek* zajos tetszéssel fogadott s az „Egyetértés“ által bőven közlött beszédéből tudhatjuk meg. Bele van gondolva nevezetesen az, hogy a házassági jog egységesen szabályoztassék minden honpolgárra nézve, hogy „a honpolgárok *törvényes módon megszabadulhassanak oly kötelekektől*, melyekre nézve az állam érdekeinek helyes felfogása szempontjából, valamint a házasság természeténél fogva sem az erkölcsök, sem egyéb állami feladatok érdekében nem tartható fenn a mostani állapot.“

Az evangélikus zsinat tehát akként foglalt állást a szőnyegen levő egyházpolitikai kérdésekben, hogy elfogadja a polgári házasságot, de kiköti annak akként való behozatalát, hogy a házasság minden felekezetre nézve felbontható legyen.

Az 1868. 53. t.-cikket az evangélikus zsinat feladta. Ezt a sajnos tényt félreérteni nem lehet, mert nem lehet beleérteni a hozott határozatba azt, hogy erre nézve a zsinat csak nyilatkozni nem akart ez alkalommal. A reformátusokkal közösen tartott bizottsági tanácskozásokban ezen

törvénynek minden körülmények közt való fentartása az evangélikusok részéről még ki volt kötve, most a zsinaton többen felszólaltak mellette, de Győry Elek, a határozati javaslat commentatora, nem említette egy szóval sem, *Fabiny Theophil* pedig világosan megmondotta, hogy ők a teljes vallásszabadságot akarják s ez az 1868. 53. t.-cikk fentartásával nem volna lehetséges. Az ev. zsinat tehát a polgári házasságnak a fentebbi módon való behozatala mellett elfogadja azt a bizonyos „szülők természetes jogát,“ nélkülözhetőnek tartja azon protekciót, melyet a hazai protestantismusnak eddigi felekezeti törvényhozási rendszerünk nyújtott; teljesen rá áll az úgynevezett szabadelvű egyházpolitika terére, a nélkül, hogy ennek *conditio sine qua nonja*, az egyházi javak saecularisatioja, életbe léptetnének.

Állítsuk föl az előnyök és hátrányok mérlegét azon esetre, ha az evangélikusok által elfogadandónak contemplált állapot a status quo helyére lép s nézzük: miként áll a mérleg először a hazai protestánsokra nézve, másodszor az országra nézve? Nekünk, protestánsoknak a katolikus clerus proselita-csináló buzgalma ellen hathatós oltalmat nyújt az 1868. törvény, ettől az oltalomtól elesünk; és mennyiben nyújt ezért kárpotlást a polgári házasság behozatala? Ezen kárpótlás nagyon kétes, mert a katolikusoknál, ha kénytelenek lesznek is magukat a polgári házasság fontosságának alávetni, ezután is teljes erővel fog működni és érvényesülni a papi befolyás a vegyes házasságoknál s az ellen a protestáns feleknek nem lesz meg azon hathatós támaszuk, melyet most az 1868. 53. t.-cikkben felállított normában s ezen normára való hivatkozásban bírtak. Abban, hogy a vegyes házasságra lépő katolikus felek maguk fogják akarni

kivonni magukat a papi befolyás alól, mellőzni fogják a papi áldást s a polgári kötésre szorítkozni, — bízunk egyáltalában nem lehet; ilyen esetek fölötté ritkán fognak előfordulni s azért egészen biztosra vehetjük, hogy mindaddig, míg a katolikus klérus mostani nagyhatalmi állásában meghagyatik, teljesen ki leszünk szolgáltatva annak a proselita-csinálási mániának, a mely ellen való küzdelem volt legfőbb tárgya százados törekvéseinknek. Nem akarok súlyt fektetni azon kisebbrendű körülményekre, hogy például a válni akaró katolikusok kitéréséből való szaporodástól, s hogy papjainknak némi stolaris jövedelmétől elesünk; ama nagy veszedelem azonban kétségtelenül be fog állani s így a polgári házasságnak, habár az evangélikusok által contemplált általános válási jog mellett való behozatala ránk, protestánsokra nézve, kétségtelenül és nagy mértékben hátrányos lesz.

De hát mi nem csak protestánsok vagyunk, hanem hazafiak is, és azért mi, mint az evangélikus zsinaton mondták, készek vagyunk áldozatot hozni, és ha — mint Győry Elek mondá — „hazánknak szüksége van a polgári házasságra, mi ügyünket a haza ügyétől soha el nem választjuk.“ Nagy dícséretet fognak aratni az evangélikusok ezen kijelentésért, a mint azt az Egyetértés nyomban ki is fejezte. Azonban „nisi utile sit, quod feceris, stulta est gloria.“ Micsoda nagy hasznót szerzünk hazánknak azon nagyszerű áldozatkészség által, hogy a polgári házasságnak és a teljes vallásszabadságnak, *kapcsolatban az 1868. 53. t.-cikk eltörlésével* való behozatalába beleegyezzünk? Lehetségessé teszszük, hogy keresztyének és zsidók közt törvényes házasságok jöjjenek létre; lehetségessé teszszük az egységes eljárást a való pörökben; eltávolítjuk a most fenforogó botrányos áttérési eseteket és családi helyzeteket; fölmentjük az Irányi baptistáit, a nazarénusokat és mindenféle bejövendő és keletkezendő sectákat a zaklatás alól; elmondhatjuk, hogy nálunk a felekezetközi viszonyokban a modern állam eszméje s a szabadelvűség teljesen érvényre emelkedett. Ezen előnyök részben csak „cum grano salis“ fognak mutatkozni. A zsidók maguk sem igen akarnak keresztyénekké egybekezni, áttérések a vegyes házasságok alkalmával lesznek ezután is, és ha nem is törvényes következtetésekkel, de társadalmi téren ezután is fog hangzani, hogy ez s ez a gyermek törvénytelen születésű, ez s ez az egyén bigamiában él. A secták szabad gazdálkodása bizony nem lesz valami épületes dolog. Érdeemes-e mindezen vívmányokat azzal vásárolni meg, hogy megrontjuk a protestantismust?

Nem, mint protestánsok, hanem mint e haza polgárai, mint hazafiak tegyük föl e kérdést,

tisztán objectiv szempontból. Nem magunk vagyunk mi az országban olyanok, kik át vannak hatva annak tudatától, hogy a protestantismus a politikai szabadság, a magyar nemzetiség, az igazi cultura és közerkölcsiség megtorlására mérhetlen becsű tényező volt a multban s arra van hivatva, hogy a jövőben is az legyen. Így gondolkoztak mindig az országban a szabadság barátai s ha nem gondolkoztak volna így, mint kisebbség, nem tudtunk volna kivívni magunknak oly állást, hogy a catholicismus nagy többsége s papságának roppant anyagi hatalma mellett nemcsak megmaradtunk, de, mint például az 1791. 26. és az 1868. 53. törvények szerint, valóságos törvényhozási különleges oltalomban részesültünk. Azt a nagy értéket, melyet a protestantismus fennállásának tulajdonítottak mindenkori az országban a szabadság barátai, felekezeti különbség nélkül: szabad-e feláldozni azokért a részben illusorius, részben nagyon alárendelt fontosságú előnyökért, melyeket az új egyházpolitika behozatalából várni lehetne? Szabad-e, hogy komoly embereket megtévesszenek a modern állam, a szabadelvűség helytelenül alkalmazott jelszavai? Modern állam! Ha modern államot akarnak csinálni az egyházpolitika terén, kezdjék azon, a min kezdeni kell, a minek a modern állam kellékeihez alapvető intézkedésnek kell lennie: — *az egyházi javak saecularisatioján.* Szabadelvűség! A szabadelvűségnek épen mint a szabadságnak, mivel lehet tenni igazibb és nagyobb szolgálatot, mint azzal, ha a reactionak ellenlátását: a protestantismust, a megtestesült, a gyakorlati szabadelvűséget ebben az országban a romlástól, hanyatlástól, gyengüléstől megoltalmazzuk?!

Nem jól választották meg a tárgyat és alkalmat a tisztelt evangélikus zsinati atyák arra, hogy hazafias nagylelkűségről tegyenek bizonyosságot; azt hitték talán, hogy olyas valamit visznek a haza oltárára, a minek csak ránk protestánsokra nézve van nagy értéke? Csalatkoztak, mert olyas valamit akarnak feláldozni, mi magára a hazára nézve bír sokkal nagyobb beccsel, mint az, a miért odaáldoztatnék.

Csudálatos hangulatban vannak a vezérférfiak az evangélikus atyafiaknál, épúgy, mint nálunk, reformátusoknál. Azt mondja szószólójuk, Győry Elek: „miután a szóban levő javaslatot (a polgári házasságról) nem ismerjük, mi az agitatio terére nem lépünk.“ Ez a logica értetlen.

A részünkről való agitatio vagyis a határozott és erélyes föllépés szüksége nem függhet attól, milyenek lesznek majd a kormány javaslatának részletei; meg van támadva az 1868. 53. törvény, a kormány meghátrálása a clerus előtt

nyilvánvaló, nagyon is itt volna az ideje, hogy erélyesen lépünk föl védelmünkre. „Mi egész nyugodtsággal bevárhatjuk a dolgok további fejlődését, *„minket nem támadnak meg“* mondja Győry. Hiszen ez nyílt valótlanság! Az egész actio tisztán mi ellenünk van intézve. Ezt tagadni annyi, mint per fas et nefas ürügyet keresni a semmittevésre.

Nagyon sajnós, hogy ily hangúlatban vannak evangélikus atyánkfiai is. Segíts magadon s az Isten is megsegít. Azok a katolikus szabadelvű férfiak, kik bennünket korábbi időkben támogattak, nem azt látták, hogy mi protestánsok ily kevésre becsüljük saját ügyünket, ily kevéssé tudunk érette lelkesülni.

Egy körülmény van, a mi bennem még bizalmat gerjeszt az iránt, hogy elmúlik tőlünk a pohár; nem tudom nem lesz-e az is szalmaszál. Az evangélikusok zsinata feladta az 1868. 53. t.-cikket; tény, hogy ezt ez alkalommal leszavazta. Azonban hozott határozatába — a commentator Győry Elek szerint — beleértette azt, hogy a polgári házasság a minden felekezetre kiterjesztendő elválással kapcsolatosan hozattassék be. Hát én részemről meg vagyok győződve, hogy a Wekerle-kormány ilyen javaslatot nem fog előterjeszteni. Ki fogják-e akkor mondani evangélikus atyánkfiai, hogy „így nem játsunk?“ Avagy akkor is megmaradnak és egy lépéssel tovább mennek azon tetszetős phrasisok nyomán, „hogy ha hazánknak szüksége van a polgári házasságra stb.“ Legyen szabad reményleni, hogy nem mennek tovább, hanem inkább meghátrálnak egy lépéssel és mint még a közös bizottságban tették, állást foglalnak az 1868. 53. t.-c. mellett, mert hiszen akkor látni fogják, kikkel van dolgunk és befogják látni, habár a tizenkettedik órában, mi az, a mi kockán forog. Akár tudatlanság volt a protestantismus jelentőségének s jogi állásának nem ismerése, akár jezsuita ravaszsággal kieszelt fondorlat, a mi ezt az új egyházpolitikai rendezést színre hozta, a mely a legszélsőbb szabadelvűség megvalósítását hirdeti, de azon módon a maga teljes középkori minőségében meghagyja a katolikus clerus hatalmát: egy dolog bizonyos, az t. i., hogy ezen szabadelvű egyházpolitika végzetes csapást fog mérni a szabadelvűség legerősebb támaszára ebben a hazában, a protestantismusra. Mocsáry Lajos.

A placétumról.

III.

Számos kath. író állítja, az elsorolt történeti tényekkel s jogéletünk multjából vett csattanós bizonyítékokkal szemben, hogy a placétumot II. József honosította volna meg nálunk 1781-ben, eredetére nézve

tehát egy autokrata uralkodónak istentelen s alkotmányellenes rendelkezése, mely nálunk érvényre annál kevésbé tarthat számot, mert hiszen azok közé tartozik, melyeket József halálos ágyán maga visszavont. Ezt állítja Aschenbrier dr. is a „Pesti Napló“ f. évi 22. számában „Simor a jus placetiről“ c. közleményében, ezt Kazaly „A kath. egyházjogtan kézikönyve“ művében. Mások, a kik ennyire ferdíteni, a tételes jogot és történelmet ennyire ignorálni nem tudják, vagy nem akarják, legalább azt mondják, II. József szigorította s mert Zsigmond egyetlen intézkedésén kívül régi jogunk ily rendelkezést fel nem mutat, Zsigmond rendelete pedig idők folyamán elavult, tulajdonkép, szerintük is, csak József volt az, ki a hozzánk közelebb eső korban életbe léptette.

Ezek az állítások jogtörténelmi falsumok. Az előrebocsájtott fejtegetésekben bebizonyítottuk, hogy a placetum regium tényleg Szent István óta, Zsigmond idejétől kezdve pedig közelebbről körvonala az törvényesen szabályozva állt fenn.

Az, hogy a placétum-elnevezés Zsigmond rendeletében elő nem fordul, mit sem jelent, mert benne van az ugyanazonos, sőt világosabb értelmű „*consensus noster et licentia specialis*“; hogy e decretum a Corpus Jurisban nincs, az törvényi jellegétől meg nem fosztja; s hogy Zsigmondtól kezdve folytonosan élt a nemzet jogos öntudatában s szokásjogi gyakorlatában a kir. jóváhagyás s hogy átment a magyar jogtudományba, communis opinio nostrorum doctorum, a mi jogtudósaink közös véleményét képezte s így II. Józsefnek nem kellett azt újra teremteni, sőt ha van alkotmányos ténye, úgy épen a placétumra vonatkozó rendelete az; mindezt oly katolikus közjogi írókkal, előkelő tekintélyekkel bizonyíthatom, kik műveiket II. József *jelzett rendelete előtt jóval* bocsátották közre s nemcsak úgy határozzák meg a kérdésben forgó királyi jogot, mint mi, hanem egyenesen a placétum kifejezést is használják. Például a méltán nagyhirű Pray György, 1776. megjelent „Specimen hierarchiae hungaricae“ c. műve I. kötetében 92. lapon, a széljegyzetben ezt mondja: „Sigismundus Rex vetat litteras Romanas sine Placeto Regio vulgari“ (Zsigmond király megtiltotta, hogy a Rómából jövő t. i. pápai levelek, kir. jóváhagyás nélkül kihirdetessenek).

Prayra Kováchich Márton György „Vestigiaiban“ nemcsak hogy hivatkozik, hanem az előbbi szerző által röviden adott rendeletet egész terjedelmében közlést teszi. Igaz, hogy műve 1790-ben jelent meg, de sok évi bűvárkodás eredménye. Kollár Ádám Ferenc már nevezett munkájában, mely Bécsben, még a Prayé előtt 1764-ben jelent meg (76 l.) világosan azt mondja, hogy a mi dicső királyaink a legkeresztényibb francia királyok példája szerint méltán követelik maguknak a kir. jóváhagyás jogát („Jure ergo meritoque serenissimi Reges nostri exemplo Christianissimorum Galliarum Regum *Jus placiti* etiamnum sibi vendicant“) s ugyanő azt mondja, hogy uralkodóink a pápai iratokat beható vizsgálat és megfontolás tárgyává teszik s *csak azután ruházzák föl a polgári törvény erejével*. Azt hiszem, ezek után felesleges a *Hajnóczy* nagybecsű s a mai nap liberalismusát semmivé törpítő szabadság-, alkotmány- és honszeretettől sugárzó munkájára (Disseratio politico — publica de regiae potestatis in Hungaria limitibus, 1791.) hivatkoznom (22. 127. és köv. l.) ama célzatosan hamis állítások megdöntésére, mert azt már csak mindenki elismeri, hogy a francia forradalom eszméiért lelkesedő jeles férfiú nem fog egy abszolút király alkotmányellenes rendeletére támaszkodni;

felesleges a katolikus gr. *Cziráký Antal Mózesre* hivatkoznom, ki mint cs. kir. kamarás, országbíró, aranygyapjas vitéz, álladalmi miniszter, s elsőrangú közjogi tekintély, nem vádolható sem forradalmi szellemmel, sem a kath. vallás elleni törekvéssel s ki mégis „*Conspectus juris publici regni Hungariae*“ c. munkájában szintén mint régen fenálló s a haza és egyház üdvére szolgáló közjogot tárgyalja a *jus placet*-it. Nem említem a buzgó katolikus *Koneket*, nem *Deák Ferencet*, gróf *Andrássyt*, *Eötvöst*, *Paulert* s államférfiaink hosszú sorozatát, kik hasonló véleményben vannak.

Hogy is áll II. József ama sokat emlegetett rendeletével a dolog? Ő 1781-ben egyházpolitikai reformjai alapvetői gyanánt három fontos rendeletet bocsátott ki; egyet márc. 13-án, mely szerint a belföldön lakó szerzetesek, külföldön lakó főnöktől sem lelki, sem fegyelmi tekintetben nem függhetnek; a másodikat márc. 24-én, melylyel megtiltotta, hogy a római pápák bullái, brevái, dekrétumai, konstitúciói, akár hittani, akár egyházi, vagy fegyelmi tárgyra vonatkozzanak, Őfelsége placétuma nélkül kihirdetessenek. Megjegyzendő, hogy ily rendeletet Mária Terézia már 1767-ben, szeptember 12-én adott ki a püspököknek s ez sem volt egyéb, mint III. Ferdinánd hasonló intézkedésének megújítása. Látjuk tehát, hogy II. József a kir. jóváhagyásra vonatkozó rendeletével még Ausztriában sem kezdeményezett semmi újat; a harmadik rendelet 1781. ápr. 25-ről tiltja a birodalomból az „*Unigenitus*“ és „*In coena Domini*“ bullákat. A kérdéses intézkedések ellen felfolyamodó Batthyányi József, esztergomi érseknek és primásnak II. József nagyon röviden felelt: a mely pap lelkiismeretét sértik e rendelkezések, szabadságában áll a hivataláról való lemondás és az országból való kiköltözés.

S hogy József után a legkétségteljesen legkésőbbbevonható katolikus szellemű I. Ferencz alatt a magyar királyok mind placétumbeli, mind egyéb, a kath. egyház körüli jogai teljes mértékben gyakoroltattak, arra elég legyen a következő bizonyítékokra hivatkoznom: egy 1794. dec. 30-iki kir. intúmatum eltiltotta nálunk azt a bullát, mely a pistojai zsinat határozatait kárhoztatja; VII. Pius ama bulláinak, melyekkel az első egri érseket s illetőleg az első kassai és szatmár-németi püspököket megerősíti, a kir. placet csak azon feltétellel adatik meg, „ha és a mennyiben a kir. jogokkal s rendelkezésekkel nem ellenkeznek.“ S valamint III. Károly alatt *Althan Frigyes Mihály*, váci püspök, egy vallási ügyben kelt kir. rendelet elleni engedetlensége miatt, egy évre javadalmától megfosztatott s csak pápai közbevetésre nyerte azt vissza: azonképen 1797-ben *b. Andrássy Antal*, rozsnyói püspök (gyászos hírességű az a rozsnyói püspöki szék!) kénytelen volt hasonló okból javadalmát odahagyni s zárdába vonulni.

A placétumot nem szülte nálunk az abszolút királyi akarat, hanem az abszolút császári hatalom akarta megölni, világos bizonyossággal annak a világtörténelmi ténynek, hogy a vallási és politikai zsarnokság szépen össze tudják egyeztetni érdekeiket, ha a közös ellenség, a nemzetek szabadságának s az alkotmányos intézményeknek elnyomásáról van szó. Az osztrák császárságnak a római szent székekkel 1855-ben kötött Konkordátuma 2. pontjában eltörli a placetum regiumot, azon indokolással, hogy a római pápának, ki tiszteleti s joghatósági főnökséggel bír az egész egyház felett, Istentől adatott az a jog, hogy papjaival s híveivel lelki s egyházi ügyekben szabadon közlekedjék, valamint azok is ő vele. A Konkordátum azonban csak az önkényuralom jogellenes kötése volt, mely Szent Ist-

ván birodalmában tényleg ugyan érvényben volt, de jogilag egy napig sem s így a placétumot *de jure* egy pillanatra sem szüntethette meg. Ha a magyar államjogból vehető bizonyítékok bőséges sorozata erre nem volna elegendő, akkor hivatkozhatunk *Beust* birodalmi kancellárra és külügyminiszterre, ki 1870-ben, a csalhatatlansági dogma kimondása alkalmából, maga elősmerte, hogy a Konkordátum nálunk jogi érvénnyel nem birt.

Ép azért, midőn Európa összes művelt államai arra látták magukat kényszerítve, hogy a nemzetek erkölcsi függetlenségét és belső békéjét veszélyeztető pápai hatalom s annak messzekiható jelentőségű ténye, a most megjelölt dogma ellen védekezzenek: államférfiaink rögtön a placétumra gondoltak, mint közjogunk egyik leghatalmasabb fegyverére. Hibás ugyan ama kifejezés, hogy ezt *visszaállították*, mert a *mi de jure* meg nem szűnt, azt visszaállítani nem is kellett, csak némi szünetelés után ismét *gyakorlatba venni*, de a kifejezés szabatosági hiánya épen nem másítja meg s kevesbíti annak jelentőségét, hogy Őfelsége, az apostoli király, államfőségi jogaiból kifolyólag 1870. aug. 9-iki intézményével újra elrendelte a *jus placeti* alkalmazását, egyenesen azért, mert a vatikáni zsinat határozatai által apostoli királyi jogait megszorítva látja s erről gr. *Andrássy Gyula*, akkori miniszterelnök, 1870. aug. 10-én, 1411. sz. a. értesíti a püspöki kart, *br. Eötvös József*, kultuszminiszter pedig szept. 29-iki 1056 sz. a. Jellemző arra a különös kimélethez, sőt gyöngédségre nézve, melylyel a magyar kormány a püspöki karral szemben eljár, hogy sem a kir., sem a miniszteri rendeletek köztudomásra hivatalosan nem hozattak és sem a Rendeletek Tárában, sem a hivatalos lapban meg nem jelentek.

A kir. jóváhagyási jog megsértése miatt aztán csakhamar két püspököt kellett megfenyíteni. *Jekelfalussy* székesfehérvári püspök esete az első, ki a vatikáni zsinaton a magyar püspökök közül egyedül szavazott „*placet*“-tel, vagyis a csalhatatlansági dogmára, ki 1871. januárban a dogmát egyházmegyéjében a király engedelmével nélkül kihirdette s midőn *Pauler* kultuszminiszter egy interpelláció alúl azzal menekült, hogy a placétum fentartatik, de neki a kihirdetésről hivatalos tudomása nincs, *Jekelfalussy*, hogy ez a tudomás meglegyen, a kihirdetésről hivatalosan értesíté a kormányt. E merész kihívásra történt aztán, hogy Budára citálták s az összes *kathol.* vallású miniszterek jelenlétében (s a nem katolikusok nem miniszterek, nem a felelős kormány tagjai?) a király nevében megdorgálták. A második eset *Schopperé*, ki olyformán hirdette ki a csalhatatlansági dogmát, hogy az ezt tartalmazó, *Lonkay* által kiadott füzetekből 200 példányt megrendelt s papjai közt szétosztotta. Ez az eset akkor, 1873-ban, nagy port vert föl s következménye lett az, hogy a képviselőház egy bizottságot küldött ki ama célból, hogy javaslatot terjesztszen be az állam és egyház közötti viszony rendezésére nézve, s útastította a kormányt a vallás szabad gyakorlatáról s a polgári házasságról szóló törvényjavaslatok beterjesztésére s végül *Schopper* levélbeli dorgálást kapott a minisztertől. Most ismét *Schopper* sértette meg főképp a placétumot, de megsértette nemcsak ő, hanem az egész püspöki kar, valóságos kollektív alkotmányosértésről van szó, mely nemhogy könnyítené, de súlyosbítja az illetők felelőségét. Mert hiszen a „*Magyar Állam*“ s utána a politikai lapok is közöltek s eddig még e közleményüket illetékes helyről meg nem cáfolták, hogy az elkeresztelési ügyben kelt 1890. évi pápai dekrétumok kihir-

detése a püspöki kar megállapodása s a pápa rendelete értelmében szóbelileg, a püspöki székhelyre hívott esperesek előtt és által megtörtént. A kormány azonban, nehéz helyzetében, nem mert az egész püspöki kar ellen fordulni, mert úgy látszik, érezte is, hogy felülről, az uralkodótól, kinek jogairól szó van e kérdésben, támogatásra nem számíthat s így — a mint a hírlapi közlemények mondják — csak a rozsnyói veterán ellen akart fordulni, de midőn gróf Csáky ezt indítványozta a koronának, azt felelte volna rá a király: „Nincs talán elég izgatás Magyarországon?” s az izgató, mert izgatott, kegyelmet nyert.

Nem tehetem, hogy itt, ez alkalommal megütközésem ne fejezzem ki egyik napilapunk, a „Budapesti Hírlap” alkotmányos tekintetből vétkes könnyelműségű s a gyakorlatban a legvégzetesebb körülményekre vezető felfogása ellen. Oly tant hirdet — az egyik fél iránti elfogultságában — ez az újság, mely a nemzeti eszme, a nemzeti követelmények, a magyar állam jogai folytonos fejlesztésének szószólója szokott lenni, hogy e tannak machiavellistikus alapelve, belevive alkotmányos életünkbe, minden jogainkat megsemmisítené. Azt mondja a nevezett lap f. évi január 20-iki vezércikkében: „Mert hiszen, hogy e körlevéllel — a Schopperével — szemben a kormány köteles és kénytelen legyen a placétumot alkalmazni és tehát a királyra appellálni, hogy a püspököt valami módon büntesse meg, ezt semmiféle jogász bebizonyítani nem képes. Nem azért, mintha kétes lenne a placétum-jog, hanem mert annak alkalmazása a rozsnyói körlevélre nem szükségeszerű, hanem a kormány tetszésétől függ. Ha akarja, talál benne olyan sértést, mely megtorlandó, ha pedig nem keresi, mellőzheti.” Ez teljesen hamis okoskodás. A placétumra vonatkozó jogszabályok valóságos tiltó szabályok. Zsigmond rendelete szerint felségsértést képez megsértések, s fő- javadalom- és jószágvesztéssel büntetendő, a későbbi gyakorlat szerint ad audiendum verbum regium citálással, megrovással, esetleg a javadalomról való ideiglenes, vagy végleges megfosztással. Ily törvényes szabály ellen véteni nem szabad s a ki vét, az ellen a megtorlás okvetlenül alkalmazandó. A kormány a hazai törvények megtartására s nem megsértésére, vagy sértetésére van hivatva s mert a placétum-jog a felségnek nem magán, hanem nagyfontosságú köz-joga, melyet nem is csupán királyi hatalma, hanem az egész magyar állam érdekében s nevében gyakorol, ennél fogva az idevonatkozó sok százados szabályzat megtartására fejedelmi esküjénél fogva ő is kötelezve van. „Esküszünk, . . . hogy Magyarország és társországai jogait, alkotmányait, törvényes függetlenségét és területi épségét sértetlenül fentartandjuk.” Hogy pedig a placétum a magyar állam legfontosabb jogai közé tartozik s alkotmányának kiegészítő részét képezi, a kifejtettek után bővebb felvilágosításra nem szorul. S hogy a miniszterek a parancsoló hazai törvényeket végrehajtani, a tiltók megsértését megtorolni kötelesek, azt világosan igazolja az 1848. 3. t.-cikk 32. §-a, mely szerint a miniszterek felelősségre vonhatók s vád alá helyezhetők: c) pont szerint: *a törvények végrehajtásában*, vagy a közcsend és biztosság fentartásában elkövetett mulasztásokért. Egyáltalán nincs tehát az a miniszterek szabad önkényére bízva, hogy észrevegyenek valamely alkotmány- és törvényellenes cselekményt s megtoroljanak, vagy valamely tényt tetszés szerint törvénytörésnek lássanak, vagy ne lássanak. Ha ezt az alapelvet így vinnők keresztül egész közéletünkön, a legfrivolabb, a legmeztelenebb alkotmány- és törvénytörések is szentesítve volnának s az

egész u. n. alkotmányosság rút immoralitásba sülyedne. Vagy fenáll a placétum és az ország szabadságának megóvására szükséges, az alkotmánynak kiegészítő részét teszi, akkor tudatos, sőt kihívó megsértése okvetlenül büntetendő, — enyhébben, vagy szigorúbban, az eset és az elkövető körülményeihez képest, de büntetendő; — vagy nem áll fönn s nem is szükséges, akkor pedig ne beszéljünk úgy, hogy a placétum-jog léte kétségtelen, de alkalmazása a kormány tetszésétől vagy nem tetszésétől függ.

Hogy a placétum kétségbevonhatlan része közjogunknak, annak bizonyítása képezte e dolgozat fő tárgyát s ha nem sikerült volna, hiába való munkát végeztem. De azt hiszem sikerült; napfénynyel világosságot csinálni, megdönthetetlen jogi s történeti bizonyítékokkal argumentálni nem nehéz dolog.

Más kérdés az, hogy politikailag helyes-e, célszerű-e a placét és megsértése esetén a megtorlás alkalmazása? Ugy látszik, hogy a kormány is ebben a véleményben volt, hogy meg nem történt, nem rajta mult, — rajta mindössze a kabinetkérdés felvetése mult a megtagadás miatt s ezért az alkotmányos felelősség súlya őt nyomja s aligha nem a pénzügyi politika sikeres keresztülvitele érdekében maradt el az „ultima ratio.”

Hogy e célszerűség, sőt szükségesség mily nagyon is megvan, hogy a pápai mindenhatóságra való törekvés, a haladás szellemét nyűgző klerikalizmus, a lelkiismereti szabadságot fojtogató fanatizmus ellen mennyire használnunk kell minden rendelkezésre álló fegyvert, arról legközelebb, ha és midőn e lap tere megengedi.

Dr Bartha Béla.

„A helyzet.”

Csakugyan válságos időköt élünk. A nagy egyházpolitikai reformokkal szemben igen készületlenek vagyunk. E tekintetben *Mocsáry*, *Bartha* és *Kovács Béla* fejtegetései valóban tanulságosak és meggyőzők. S magam is olyannak látom a helyzet szignaturáját, hogy egy, teljesen felfegyverzett, harcra kész, jól szervezett, egyöntetűleg vezetett s ezek mellett főpapjaink által naponként fanatizált sereg egyfelől s passiv magatartás és zsebre dugott kezek a másik részen!

Az egyházpolitikai reformokhoz egy *Mocsáry* és *Bartha* cikkei után nem szólok, — úgy se tudnék újat mondani. De igenis megakarnám világítani az érem másik oldalát, s rövid vonásokban föltüntetni a magyar protestantizmus jelenlegi helyzetét.

Kezdem a *zsinaton*. Az csakugyan inkább „foltozott” és politizált, mint evangelizált. Védelmünkre, érdekeink megóvására csakugyan nem tett egyetlen lépést sem, s egykedvűen hallgatta: miként döngeti az ádáz ultramontan támadás létérekeink kapuit. „Püspökeink kevésbé egyöntetű magatartása s Péchy Tamás legújabb állásfoglalása eléggé bizonyítja, hogy tájékozatlanok vagyunk a célhoz vezető út s a sikert biztosító eszközökre nézve. Hiányzik kormányzatunkban a nagy és termékeny gondolat. Egy kis nyomás kellene a prot. öntudat fölébresztésére és élesítésére, mert közöny, kimagyarázhatlan közöny tűnik minden oldalról szemünkbe. Egy *Vay* vagy *Prónay* példája páratlanul áll. Legtöbben a mi világi uraink és gondnok-felügyelőink közül, inkább politikából protestánsok, a mi aztán a zsinatot is inkább politizáló testületté, mint vallásos-erkölcsi, egyházi társulattá alakította át.

Folytatom a *papságon*. Abban sincsen meg a kellő összetartozási érzet s a magasabb politikai érzék, s a mi — *Kovács B.* szerint is — a legnagyobb baj: ki-

csinyes érdekek forgácsolják el erőit. A történet bizonyít a mellett, hogy a protestantismus mindenütt gyarapodik, a hol belmissziói hivatásának él, és mindenütt fogy, a hol akár chablonos iskolai theológiával és pártharcokkal vesződik, mint p. o. jelenleg Németországban, akár pedig politikai egyoldalúságba téved, mint hazánkban. A hol a papság hirdeti, hogy az evangéliom a lelket, a karaktert, a munkát, az erkölcsiséget, a haladást és tudományt megszentelő isteni erő, üdvözítő hatalom: ott a protestantismus él és virágzik, terjed és hódít, eszméltet és emel. S míg Németország jelenleg theológiai kimerültségben s hit-ernyedésben szenved, addig Magyarországon nincs se hitélet, se hittudomány. Németországban a theológiai szakképzés megölte a hitet, Magyarországon theol. tudás és tudomány nélkül vonaglik a hit. Ebből származik egyházi, egyházirodalmi és theol. tudományos életünknek minden baja és félszege.

Ugy látom, hogy nem elég életerős a papság hite; sokszor, sőt legtöbbször lélek és élet nélkül predikál, megcsontosodott chablonokban mozog, sőt álmos közönyben szendereg; nincs hite az inteligentiának, nem ismeri a vallásos-erkölcsi élet igazi szükségét, tehát nem is érdeklődik se munkásai, se tudománya, se intézményei iránt. Diszt, nevet, szerepkört, hirt hogy adjon, erre való szemökben a presbiterség, felügyelőség, gondnokság.*

És a nép? Az vergődik a beteg társadalmi viszonyok, a megélhetés között, hitetlen vagy balhítű befolyások között. Papjaitól elidegenedett, mert hiszen azok a templomon kívül nagy ritkán érintkeznek vele, s az uri elem iránt is elveszté bizalmát, mert hiszen az csupán eszközül használja p. o. a választásoknál. Így élünk mindnyájan hitetlen sivár lelkek között, néha-néha az igazi munkásokban is meg-megrendülve a hit az evang. ker. munkásság sikere iránt.

Erős munka és küzdelem vár a papságra. A mostani egyházi válság élő intelem, kiáltó tanúság hivatásunknak minél lelkesebb betöltésére. Tűzpróba ez, mely kiválasztja a szinaranyat a salaktól, — valódi próbaköve a tiszta vallásos erkölcsi jellemeknek. Teher, mely alatt csak növekedik a pálma. Szenvedések iskolája, melyben magunkba szállást, megtérést, Istenhez, Krisztushoz és az ő evangéliomához való nagyobb hűséget tanulunk. Hadd zugjon, csattogjon a hitelenség és balhít vihara felettünk, evangéliomi hajónknak meg lesz a maga isteni horgonya, ha van, ha lesz evangéliomi tevékeny hitünk.

E hit fokozására kell irányoznunk most különösen az egyháztársadalmi és egyház-irodalmi tevékenységünket. *Evangelizálnunk kell először magát a papságot a theológiától kezdve föl a parochiáig*, ha eleven és áldásos egyházi és vallásos-erkölcsi életet akarunk. *Templomon kívül is* foglalkoztassák a lelkeket Isten evangéliomával. Álljanak talpra a lelkészi értekezleteken s ébresszék a lelkeket az egész vonalon!

Végzem a 2 hazai prot. egyház egymáshoz való közeledésének, vagyis az *unió*nak kérdésével. Maig is azt keressük a mi elválaszt, nem pedig azt, a mi egyesít. E tekintetben a zsinat sem hozta közelebb a lelkeket. A theol. fakultásokat, egyes művelők kivételével, khinai-falak veszik körül. A theol. szakoktatás kérdésével vajmi kevesen törődnek. Az unió ma egy Vay, Prónay, s egy néhány theol. tanár és íróban él igazán. Szinte tűntünk azzal, hogy ágostai és helvéci vallásbeliek, lutheránusok és kálvinisták vagyunk és igen sokszor megfeledkezünk arról, hogy egymásnak szolgálatára hivatott evangéliomi prot. keresztyének is volnánk. Innen van az, hogy minden közös prot. vállalatunk stagnál, mert

* Tisztelet adassék a kivételeknek, mert ilyenek is vannak — szerencsére! Szerk.

hiányzik abból a prot. lélek; vidéki prot. lapjaink* egy része inkább vergődik, mint él, mert speciális érdekeik miatt nem merik vagy nem is akarják szolgálni a nagyobb szabású közös prot. érdekeket, sőt a titkár írott vallomása szerint, a Prot. Irod. Társaságban sem lüktet oly életelebenség és erő, mint a minő attól igazán elvárható és hozzá méltó volna, akár mint magyar, akár mint protestáns, akár pedig mint irodalmi társasághoz!

Íme ilyen a kép, ilyen a helyzet signaturája a minőnek azt már évek óta érzem és szemlélem. Talán tulsötét vonásokkal festettem, de mentsen ki egyházunk és intézményei iránti őszinte szeretetem és érdeklődésem. A cáfolat csak megnyugtató aggodó lelkemet! De azért nem szabad csüggednünk. Isten vele van az igaz ügygyel, áldása az igaz munkásokon! A keresztyén ember, a valódi Krisztus-hívő Istennek földi munkatársa, kiválasztott eszköze. Ez legyen egyik vigasztaló és fölemelő erő a mindnyájunkra váró nehéz küzdelemben. Minden evang. keresztyén, pap vagy világi, tanár vagy tollforgató egyén legyen egy-egy evangéliomi apologeta, legyen egy-egy evangelista és apostol. *A tiszta vallásos-erkölcsi szellemet kell restaurálnunk a magyar társadalomban.* Ez fogja regenerálni először az egyházat, azután a családot, majd később az állami és politikai közéletet. Foglaljuk el lassan azt a pozíciót, a honnan újabban leszorultunk, mely bennünket multunknál és jelen hivatásunknál fogva méltán megillet. Az evang. keresztyén ember legyen a föld sava, a világ világossága, az emberiség kovásza. Ugy szóljunk, úgy írjunk, úgy tanítsunk, predikáljunk, járjunk és cselekedjünk, mint a világosság fiaihoz illik. Erős meggyőződésünk, hogy a jelenkor vallásos-erkölcsi válsága, ernyedt közszelleme, egyházi bomlása és politikai ingadozása emberi erővel és bölcseséggel nem, csupán a tiszta evangéliomi keresztyénség isteni erejével gyógyítható meg. Eresszük be tehát a lelkekbe és gyökereztessük meg Istennek az evangéliomban kijelentett erejét és hatalmát: az újjászüli a lelkeket, megmészesíti és megacélozza a jellemeket, regenerálja a morált, előzi a vallási balhitet s megtisztítja a közéletet. Azért hát csak evangelizáljunk éjjel és nappal, szóval és tettel most és mindenkoron! Ugy legyen!

Illyri Flác Mátyás.

ISKOLAI ÜGY.

Tanterv a tiszáninnen ev. ref. egyházkerület népiskolái számára.

III. Nyelvoktatás.

Cél. Az anyanyelv helyes megértése s annak írás-és szóbeli használatára való vezérlés, melynek végeredménye abban tűnik ki, hogy a gyermek minden szót szabatosan, a megszokott nyelv-hibákat elhagyva olvas

* Lassanként megszokják még jobb íróink is oly értelemben beszélni prot. központi és vidéki lapokról, mintha nekünk Budapest, mint protestánsoknak is központunk volna s mintha az ottani prot. sajtónak valami lényegbe vágó előnyei volnának az u. n. vidéki felett. Ez — nem mondjuk, hogy forgalom-zavar, — de mindenesetre a politikai sajtó kaptárára húzott ítélet. Legyünk egyszer mindenkorra tisztába vele, hogy egy prot. lap, szemle vagy bármilyen más efféle szerkesztéséhez, hogy az kitérő legyen — nincs szükség a fővárosra (sőt esetleg a főváros nagy befolyással lehet a felekezeti puritán nézetek összezavarására!), hanem csak prot. szellemi központokra. Mit adhat ugyan az országos központ a speciális prot. érdekek nagyobb szabású szolgálatához? Talán gondviselés-szerű embereket? Talán kimagasló prot. tudósokat? Talán extra protestáns könyvtárt? Lehet, hogy a protestantismus idővel úgy alakul, hogy az u. n. vidéki prot. szellemi központok eltörpülnek az országos mellett; de ettől még távol vagyunk s azért nincs is itt az ideje a vidéki prot. lapokról úgy beszélni, hogy azok — a központival szemben — inkább csak speciális érdek szolgálói!! Szerk.

vagy ejt ki; idegen gondolatot szabatosan ad elő, a saját gondolatait rendezetten fejezi ki. Ez eredmény egy részről az olvasásban (és szavalásban), más részről a fogalmazási és nyelvtani füzetben ösmerhető fel.

A nyelvoktatás ágai: 1. Olvasás és fogalmazás. 2. Nyelvtan, helyesírás.

A) Olvasás és fogalmazás.

II. osztály.

Tancél. Egyszerű mondatokban írt, rövid olvasmányoknak gépies folyékonyssággal való olvasása, hogy a gyermekek ne akadozva, vagy dőcögősen olvassanak, hanem az egy szóhoz tartozó betűket egy szempillantásra felismerni, helyesen hangoztatni tudják. Továbbá, gondolataiknak egyszerű mondatok körében való helyes kifejezése. Előkészítés az értelmes- és szép olvasásra.

Taneszközök. Olvasó könyv. Szemléltetési képek.

Tanidő. Az olvasásra heti 4 lecke, évente 120 lecke. Csendes foglalkozásul: olvasásra heti 6 félóra, egész éven át 180 félóra.

Jegyzet. A *B* óraterv szerint tanidő ugyanaz. A *C D* óraterv szerint: több a közvetlen, kevesebb a csendes foglalkozás.

Tananyag, tanmenet: lásd *Olvasókönyv a II. oszt. számára. Szerkesztette Dezső Lajos.*

A fogalmazás tananyaga. *a)* Kiírás az olvasókönyvből. *b)* Leírás emlékeztetőből. *c)* Nyelvi átváltoztatások. *d)* Rövid elbeszélések és leírások az olvasókönyvi darab kezelése után, a fekete táblára felírt kérdések alapján.

Tanidő. Csendes foglalkozásul *a) b) c)* alattiakra heti 6 félóra, egy évre 180 félóra, a *d)* alattiakra heti 4 félóra, egész évre 120 félóra.

B) óratervben: írásra 6 félóra, fogalmazásra 3 félóra. *C)* óratervben: írásra 3 félóra, fogalmazásra 2 félóra. *D)* óratervben írásra 4, fogalmazásra 2 félóra.

Tanítási eljárás. Ez osztály tancélja a gépies folyékony olvasás kellő begyakorlása lévén, az olvasmányi darabok fele e célra használandó; e végből oly könnyű darabok választandók, melyek külön értelmezésre nem szorúlnak; hanem a szükséges értelmezés olvastatás közben is adható legyen.

Tehát:

a) Olvastatás a jobbakkal (szó- és tárgymagyarázat), *b)* olvasatás a gyengébbekkel, figyelve a természetes és egyenletes kiejtésre. *c)* Olvastatás karban, óvakodva az éneklésszerű olvasástól. *d)* Feladat, (csendes foglalkozásul, vagy házi feladatul olvasás vagy lemásolás). *e)* Következő órán olvastatás főképen a gyöngébbek begyakorlása végett.

Az értelmes olvasás előkészítésére az elbeszélő és leíró olvasmányok nehezebb darabjai választatnak (az összes olvasmányoknak körülbelül $\frac{1}{4}$ része). Eljárás: *a)* Elbeszélés vagy szemléltetés (a darab természetéhez képest). *b)* Olvastatás egyenként, a netalán szükséges szóértelmezésekkel. *c)* Olvasás karban, ügyelve a szünjelek pontos megtartására s a helyes hangsúlyozásra. *d)* Fogalmazási feladat (a fali táblára írt kérdések írásbeli megfejtése). A fogalmazványok a palatáblára íratnak.

A szépolvasás előkészítésére a párbeszédes olvasmányok, leginkább pedig a versek választandók (az összes olvasmányok $\frac{1}{4}$ része). Eljárás: *a)* olvasás vagy elszavalás a tanító által. *b)* Olvastatás egyenként, szó- és tárgyértelmezéssel. *c)* Olvastatás karban, ügyelve a helyes hangsúlyra. *d)* A tartalom elmondatása vagy az erkölcsi tanulság kifejtése. *e)* Beemlézés szavalásra. *f)* Leírás emlékezet után.

III. IV. osztály.

Tancél. A gépies- folyékony olvasás folytatása mellett az értelmes olvasás gyakorlása, hogy a gyermek nagyobb olvasmányi darabokat is fenakadás nélkül olvasson, azokat úgy maga megérteni, mint (a szünjelek megtartása s a hangsúlynak a kellő szóra való helyezése által) mások által is megérthetővé tenni tudja s ez által az önálló, értelmes könyvnélkülözésre kellőképp előkészüljön. A szépolvasás előkészítése. A gondolatoknak rendezett kifejezése szóval és írásban. A népies nyelvkincs birtokába való vezetés megkezdése.

Taneszközök. Olvasókönyv. A reáolvasmányokhoz szemléltetési eszközök. Fogalmazványtár.

Tanidő. Heti 3 lecke, évente 90 lecke, kétéves váltakozó tanfolyamban. Csendes foglalkozásul: Olvasásra heti 3 félóra, évente 90 félóra.

B óratervben a tanidő ugyanennyi. *C* és *D* óratervben közvetlen foglalkozásra heti 4 lecke, csendes foglalkozásra heti 2 félóra.

Tananyag, tanmenet, lásd: Olvasókönyv, a népis-kola III—IV. osztály számára; szerkesztette: Dezső Lajos.

A fogalmazás tananyaga. Rövid leírások és elbeszélések, utánzatok a kezelt olvasmányi darabok tartalma iránt, a fekete táblára írt kérdések alapján. Kivonatolások. Beemlézett darabok leírása. Összehasonlítások, nyelvi átváltoztatások, idézetes mondatok átváltoztatása indirekt beszédre:

Tanidő. Versek leírására s átváltoztatására heti 2 félóra, a tanéven át 60 félóra. Fogalmazványokra heti 6 félóra, tanéven át 180 félóra.

B óraterv szerint írásra heti 3 félóra, fogalmazásra heti 3 félóra. *C* óraterv szerint írásra 3 (2) félóra, fogalmazásra heti 4 félóra. *D* óraterv szerint írásra 2 félóra, fogalmazásra 4 félóra hetenként.

Tanítási eljárás. A gépies olvasásra szánt könnyebb daraboknál (az összes olvasmányok $\frac{1}{4}$ része) *a)* Olvastatás egyesekkel (közben tárgy- és szómagyarázat). *b)* Olvastatás karban. *c)* A tartalom, vagy erkölcsi tanulság kikérdezése. E darabok szolgálnak később a nyelvtani szabályok kifejtésének alapjául.

Az értelmes olvasásra szánt darabok kezelése (az összes olvasmányok $\frac{2}{4}$ része) *a)* elbeszélés, vagy szemléltetés közben való kifejtés (a darab természetéhez képest). *b)* Olvastatás egyenként szómagyarázattal. *c)* Kikérdezés, a vezér-gondolatok kiemelése. *d)* Olvastatás karban, ügyelve a szünjelek pontos megtartására és a helyes hangsúlyozásra. *e)* Feladat begyakorlásra vagy a táblára írt kérdések írásbeli megfejtésére.

A szép olvasásra (beemlézés vagy szavalásra) szánt darabok (az összesnek $\frac{1}{4}$ része) kezelése: *a)* Előolvasás (vagy szavalás) a tanító által. *b)* Olvastatás egyenként szó- és tárgyértelmezéssel. *c)* Olvasás karban, figyelve a hanglejtésre (hangárnyalat). *d)* A tartalom vagy erkölcsi tanulság kifejtése. *e)* Feladat. (Beemlézés, leírás emlékeztetőből, leírás prózában).

A fogalmazás palatáblára íratik, hetenként egy fogalmazvány a tanító által kijavítva a fogalmazványtárba letisztázandó.

V—VI. osztály.

Tancél: A folyékony és értelmes olvasás mellett a szép olvasás (szavalás) gyakorlása, hogy a gyermek ne csak a nehezebb darabokat előkészület nélkül tudja olvasni, hanem a különböző érzelmeket (versekben, párbeszédes olvasmányokban) a maguk hangján szólaltatván meg, azokban mind maga gyönyörködni, mind másokat gyönyörködtetni képes legyen. Szavalati darabok betanulása által az olvasás megkedveltetése. A népies

irodalomba való bevezetés. Jelesebb írók életének megismerése.

Tanestközök: Olvasókönyv. Szemléltetési eszközök. Költők arcképei, fogalmazványtár.

Tanidő: Heti 2 lecke, évente 60 lecke, két éves váltakozó tanfolyamban. Csendes foglalkozásul az előkészületi időből heti 2 félóra az olvasásra esik.

Tananyag, tanmenet lásd: Olvasókönyv a népiskolák V—VI. osztály számára. Szerkesztette Dezső Lajos.

Fogalmazvány. Leírások, elbeszélések az olvasmányi darabok kezelése közben adott dispositió szerint. Összehasonlítások adott dispositiók szerint (a természetrajzból). Versek átalakítása prózában. Kivonatozások (a történelemből). Párbeszéd átalakítása indirekt beszédre és viszont.

Tanidő: Heti 5 félóra, egész tanéven át 150 félóra két éves váltakozó tanfolyamban.

Tanítási eljárás. A gépies olvasásra szánt darabok úgy kezeltetnek, mint a III—IV. osztályban (e darabok az összesnek $\frac{1}{4}$ teszik).

Az értelmes olvasásra szánt darabok (az összesnek $\frac{1}{4}$ része) a) elbeszélés vagy szemléltetés közben kifejtés (a darab természetéhez képest). b) Olvasatás egyenként szóértelmezéssel. c) Kikérdezés, a vezérgondolatok kijelölése. d) Olvasatás karban, ügyelve az értelmes olvasás kellékeire (szünjelek, szó-hangsúly). e) A szükséges dispositió felállítása alapján fogalmazás. A fogalmazás a fogalmazványtárba írandó.

A szépolvasásra szánt darabok (az összesnek $\frac{2}{4}$ része) kezelése: a) A tanító mintaszerű előolvasása (vagy szavalása). b) Olvasás egyenként szó- és dologértelmezéssel (esetleg a költő életiratainak főbb adatai). c) Olvasás karban, figyelve a szép olvasásra (hangszínezet, hangerő, érzelmek, indulatok kifejezése, a kellő szótag hangsúlyozása). d) Párbeszédes olvasmányoknál olvasatás a szerepek kiosztásával. e) Csendes foglalkozás, vagy házi feladatul: beemlézés és f) következő órán elszavalás.

Jegyzet. Az olvasás-tanítás e tanmenete a C és D óratervhez is alkalmazható.

(Folyt. köv.).

Dezső Lajos.

TÁRCZA.

Külföldi szemle.

Virchow contra Darwin. Virchow, a híres berlini tanár és természettudós, ki Darwin legismertebb ellenfelei közé tartozik, újabban ismét sikra szállt a nagy angol világhódító tanai ellen „*Transformismus és leszármazás*” című értekezésében. Az a képzet, úgymond, hogy egyik organikus forma átváltozik másik formává, ősrégi és már az árja és mongol mondákban is feltalálható, habár a tapasztalat egyetlen egy példát sem nyújt arra nézve, hogy egy kész, kifejlett organizmus egy másfélévé átváltozott volna. Így hát Darwin és tanítványai is, a mi az embert illeti, nem jutottak túl a hypothesisen. A hiányzó tag, a proanthropos, mind maig nem került elő. Mind az, a mit a fossilis, vagy praehistorikus emberről tudunk, azt mutatja, hogy ez már *homo sapiens* volt és a még élő ősnépek sem mutatnak fel semmi proanthropikus typust. Végül kijelenti Virchow, hogy az ő véleménye szerint a szülei organismus typusától való minden eltérés, azaz minden esete a Darwin értelmében vett leszármazásnak, pathológiai folyamatot tüntet fel. Egy materialistikus irányzatú tudósnak ez az ellenbizonyítéka tehát, teljesen összhangzik egyes kiválóbb geologusoknak azzal az állításával,

hogy a föld még meglehetősen fiatal korú és így Darwin előfeltevése a kiszámíthatatlan év-milliárdokról, melyek a transformismus érvényességéhez szükségesek, tarthatatlanná válik.

Theosophia. Azon jelenségek között, melyek századunk végét jellemzik, méltán foglal helyet a *thesophia* elterjedése. Angliában már régóta otthonos s immár Németországban is tanyát akar ütni. Dr. Hübbe—Schleiden, a *Sphinx* (havi folyóirat a lelki és szellemi élet számára) szerkesztője, a „*thesophiai egyesület*” részéről egy felhívást tett közzé, mely egyesületnek célja, minden egyes emberben a halhatatlanság tudatát és a tökéletességre való törekvést fölébreszteni és fokozni a tagoknak egymással való érintkezése és gondolat cseréje által, valamint theosophiai iratok terjesztése és felolvasások rendezése által. Dr. Hartmann Ferenc pedig egy „*Lótus-virágok*” című theosophiai folyóiratot akar kiadni, hogy megismertesse a keleti irodalom némely kincseit, melyek eddig csak a nyelvbúvárok számára voltak hozzáférhetők és így ama fenséges és mindent átölelő világnézetnek, a mely az indek, brahmánok, budhisták, sufiták stb. különböző vallás rendszereinek, valamint tényleg minden igaz vallásnak, bölcsészetnek és tudománynak alapjául szolgál, minden körbe bemenetelt, elismerést és elterjedést szerezzen. A kiadó életének legnagyobb részét Amerikában és Indiában töltötte és ott, mint Chinában és Japánban is, keleti mystikát tanulmányozott; egy ideig a madraszi theosophiai társaság h. elnöke is volt.

A schweici egyetemeknek és akadémiáknak az 1891—92. iskolai év téli félévében összesen 3152 hallgatójuk volt, közöttük 432 nő hallgató. Ez utóbbiak közül 254-en a philosophiát, 170-en az orvosi tudományokat, 8-an a jogot hallgatták, míg a theológiát nem háborgatták. A hallgatók közül 886 külföldi volt, közöttük 219 nő; Oroszországból 270-en jöttek, köztük 149 nő; Németországból 238-an, köztük 23 nő; Bulgáriából 155-en, köztük 10 nő. Az orosz mindkét nemű hallgatók nagyobb részt az orvosi pályára készültek.

A *genfi* prot. theologiai facultásnak jelenleg 45 hallgatója van, kiknek fele francia s csak 11 genfi. A tanárok részben a szabadelvű irány hívei. Az állami hittani szak mellett egy Faculté de l'Eglise libre (szabad egyház facultása) is áll fenn, melyet 40—42 növendék látogat, kiknek háromnegyed része szintén külföldi (franciák és waldensiek Piemontból). Mindkét facultás kandidatusainak államvizsgát kell tenniök. Az egyetemet kizárólag az állam tartja fel; az évi kiadás 550,000 francra megy.

Az *ó-katholikusoknak* múlt ősszel Lucernben tartott kongresszusán az is határozatba ment, hogy a *szabad irányok hívei* egymáshoz lehetőleg közeledjenek! Ehhez az első gyakorlati lépést a genfi keresztyén-katholikus gyülekezet már megtette: karácsony első napján ott a ker. katolikusok és a protestánsok közös délutáni isteni tiszteletet tartottak.

Konstantinápolyban az angol nagykövet az új szövetségnek a török sajtóvizsgálat részéről való többszörös megcsönkítése, valamint a szentírás eladásának korlátozása, a protestáns énekes-könyvek lefoglalása s a benszülött protestánsok ellen irányuló üldözés más kicsinyes tényei ellen tiltakozott. A török közoktatási miniszter megígérte, hogy az ügyet azonnal megvizsgálja. A nagykövet hangsúlyozta, hogy a szentírásban semminemű kitörlés, vagy változtatás nem engedhető meg.

A *kalkuttai missio-konferencia* által legközelebb közzétett statisztikai kimutatás szerint az indiai, ceyloni és barmai protestáns missiókban 1890-ben 51 prot. missio társaság és 11 női missio társaság működött. Ezek részéről Indiában 857 missionarius, 797 benszülött lelkész, 182,

722 úrvacsorához jogosított és 559,661 keresztyén hívő (1881 ellenében 34% gyarapodás); *Ceylonban* 38 misszionárius, 115 benszült lelkes, 8182 úrvacsorához jogosított és 22,442 benszült ker. hívő (1881 ellenében 37% apadás); *Barmában* 61 misszionárius, 146 benszült lelkes, 33,037 úrvacsorához jogosított és 89,182 benszült ker. hívő (1881 ellenében 18% gyarapodás) van följegyezve. Egészben tehát a keresztyének száma Indiában 1881—1890 alatt csak 27%-al növekedett, míg a megelőző 3 évtized alatt a keresztyének száma 53%-al (1851—61), 61%-al (1861—71) és 86%-al (1871—81) növekedett. De az úrvacsorával jogosítottak száma 55%-al gyarapodott. Epügy jelentékenyen emelkedett az iskolás gyermekek száma; 1881-ben kimutatott 187,652-ről 1890-ben 279,716-ra ment.

Poroszország példájára Északi-Németország többi szövetséges államai is be akarnak hozni egy *közös bünbánati napot*; erre nézve úgy a kormányok, mint az egyházi hatóságok a legtöbb helyen beleegyezésüket nyilvánították.

Berlinben a múlt év végén a lakosság száma 1,655,000 volt. Az evangélikus templomok száma 44, a katolikusoké 7, az állami egyháztól független evang. templomoké 8, a zsinagógáké szintén 8 volt. Van Berlinben 17 gimnázium és 8 reálgimnázium, 19 állami vagy városi múzeum és 7 főiskola.

Württembergben a szabadelvű és orthodox egyházi irányok közti küzdelem egyre tart. A liberálisok egyáltalában nem akarják az állami egyházban a pozitív hitvallást eltörölni, nem akarják a theologiai vitás kérdéseket a gyülekezet körébe behurcolni. Ők csak azt kívánják, hogy a hitvallással szemben is elmondhassák, mint Pál apostol egykor a törvénnyel szemben: a betű megöl, a lélek megelevenít. Türelem és teljes elismerést kívánnak az oly lelkesek és egyháztagok számára, kik tudományos meggyőződésüknél fogva a hitvallás betűjével szemben szabadabb állást foglalnak el. A württembergi papság fiatalabb nemzedéke már úgyis nagyobb részt a Ritschl-féle, s a történeti kritikai irány híve. Ezen liberális nyilatkozatokra *Kübel* tübingai tanár válaszolt; nyíltan elismeri a két ellentétes iránynak, a theologiai tudománynak, mely föltétlen szabadságot követel, és az egyháznak, mely hitvallásához hű akar maradni s szolgáitól is hasonlót követel, összeütközését. A meddig az eltérő tudományos meggyőződés nem nyilvánul közvetlenül a hivatali eljárásban, a hivatalos egyházra nem tartozik. Az ellentétek elsimítása lehetetlen; a kölcsönös tisztelet is kényszerít annak nyílt bevallására. A különféle javaslatok, mint új dogma, a gyakorlati működés eltérbe tolása, lelkeszi szeminariumok, nem képesek a szakadást áthidalni.

Az *olasz igazságügyminiszter* a múlt hetekben terjesztette a kamara elé a *polgári házasságról* szóló törvényjavaslatot, mely a papoknak föltétlenül megtiltja az egyházi megáldást, mielőtt a házasság a polgári hatóságok előtt végérvényesen meg nem kötött. Az oly házaspárok, kik a törvény elkerülésével csak egyházilag keltek egybe, 2000 lira büntetésben részesülnek; viszont mindenik pap, a ki ily törvényellenes házasságkötést végez, évi fizetésének, esetleg hivatalának elvesztésére ítéltetik.

R. L.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A prot. egyház mai helyzetéhez.** Egy magán levélből közöljük a következőket gondolkozási tárgyúl. „A 19-ik század vége a középkor felébredésének kezdete. Ime, a mi a középkorban keresztül vihető nem volt még a papságnak sem, noha a koronák felett tombolt, ke-

rosztúl ment 70-ben, a római zsinaton: az immaculata concepcio és az infallibilitas. Most már a placetum jogaitól akarják megfosztani a királyokat . . . noha a tridenti zsinat kihirdetése éppen ezen államjog szikláján tört meg. . . . Ha ezt keresztül viszik, akkor a Vatikán ismét az államok fölé emelkedik . . . s az egyház *szoros értelemben* állam lesz az államban . . . lesz dominans religio ismét . . . s a protestantismus így *indirecte* megtámadva, halálos dőfést kaphat. Tegyük fel, hogy a házasságjog egysége alapján, miután az állam a kath. házasság sacramentumi voltát, azaz feloldhatlanságát megtámadni nem érzendi magát feljogosúlnak: ergo . . . feloldhatlanná kell tenni a prot. házasságot is. . . . Mit tesz ez? Azt, hogy a protestánsokra egy új dogmát fognak felkényszeríteni s a konvent, a *mi kormányunk*, miután nem az egyházak kifolyása, az egyházak nevében nem is léphet fel, hanem igen is, mint egyszerűen kormány s megkezd *erőtlen* jegyzékeléseit a miniszterrel, a kívül a tisztelt ház fog rendelkezni. Hát ez émejtő scena lesz. . . . Csak az egyház az igaz *hatalmi alap*. Ez nincs meg többé a konventnél. A konvent a kerületek *delegatioja* csupán. De hát ott vannak még a méltóságos püspökök a főrendek házában! s a mit a zsinaton tenni elmulasztottak, azt majd helyre ütik a főrendi házból! . . a hol már *nem ők határoznak többé*, sem a Tisza-klubb. A protestantismus belső ereje meg van törve. Azok, a kik az újabb időtől kiváltságokkal lettek megajándékozva s a *népből végre kiemelve*, nem képeznek szoros *érdekegységet* a néppel, melynek nyakára lettek ültetve, s királyi kegyekkel elhalmozva. . . . Más élet él fölül, más alúl. . . . Két külön réteg keletkezett. A hatalomvágy ördöge tényező már az evangélium új egyházában, míg a helvét-hitvallású presbiteri egyházban nem bírt megerősödni még a Szoboszlaiakban sem! Hagyjuk ezt. Eljátszottuk sorunkat, túrnunk kell az elkövetett bűnök büntetését, a mi óhajandó, hogy *igen is érzékeny* legyen, mert csak ez a medicina gyógyíthat még meg, ha ugyan még gyógyíthatók vagyunk, az angol *episcopalismus megkezdett pályáján*. Szerintem az *episcopalismus* biztos alapja a régi szellem elenyészésének. . . . Mi vagyunk most? A régi demokratikus egyház? Nem. A püspökség már aristocratia. Nos hát aristokratiko-demokrácia. . . . Fából csinált vaskarika. Összeférhetlen elemek egyesítése stb.“

— **A prot. unio ellen.** Még csak néhány nemes lélek eszménye volt eddig, s csak itt-ott merült fel a sajtóban és gyűléseken, s a két prot. zsinat is kerülgette, mint macska a forró kását, s mikor végre akadt egy tekintélyes szószólója az ág. evangélikusok zsinati értekezletén: — legott kétségbe estek némely kishitű emberek, elkezdtek ellene hivatalosan toborzani. Tény, szomorú való, hogy a br. Prónay által felemelt unio-zászlót megtépte *Kramar* Béla, bánati esperes és a vezetése alatt álló papság, a kik gyűlésileg tiltakoztak a reformátusokkal való testvéresülés ellen. „Hoc est corpus meum!“ Hát avagy a századoknak nincsen semmi tanúságuk?!

— **A kormány egyházpolitikai programja mellett** foglalt állást, Somogy megye példáját követve, Borsod vármegye, legközelebb tartott közgyűlésén *egyhangúlag* fogadván el a következő határozati javaslatot: „Borsod megye törvényhatósága élénk figyelemmel kíséri azon általános érdeklődést, a melyet a kormány egyházpolitikai programja a haza minden körében keltett. Régi tradícióhoz hiven, hazafiúi kötelességének tartja az *egyházpolitikai programmal szemben őszinte rokonszenvét fejezi ki*, abban a biztos reményben, hogy az azzal összekötött fontos kérdések a felekezetek biztosított törvényes jogainak s jogos és igazságos érdekeinek sérelme nélkül fognak *mentül előbb* megoldatni. A törvényhatóság egy-

szeremint kijelenti, hogy a kormányt e program megvalósítására irányuló liberális törekvéseiben készséggel támogatni és ezen határozatot a miniszter elnök úr Ó nagyméltóságával közölni fogja. *Kecskemét* város törvényhatósági bizottsági tagjai is egyhangúlag mondták ki népes értekezletükön, hogy a kormánynak a következő polgári házasságra, vallásszabadságra és polgári anyakönyvvezetésre vonatkozó egyházpolitikai programját helyeslik és örömmel üdvözlők.

— **Újabb főpásztori levelek.** *Bubics* püspök is írt már pásztorlevelet megyéje papjaihoz, felhíván őket, hogy valahányszor kedvező alkalom kínálkozik a szószékről a keresztyén hitoktatás alkalmával hirdessék híveiknek, hogy a házasság épen olyan szentség mint a többiek, hogy a házasság felbonthatatlan s csak akkor van meg szentségi jellege, ha azon egyháziilag törvényes formák között kötötték, melyeket a *tridentini zsinat* e tekintetben előír. Aztán így folytatja: „Mínt hogy a mi ügyünk igazságos, csak tiszta és nemes fegyverekkel szabad küzdenünk, épen, azért óvakodjatok oly fegyverek használatától, melyek nem állanak összhangban állásunk komoly fenségével papi öltönyünk tiszteletre méltó voltaival. ... Kerüljétek az izgatás azon nemét, mely nem tudja megválogatni az egyházi szószékre illő szavakat, melyek nem azon szentlélek szavai, mely a szószék felett galambképeben felettek lebeg, melyek a választók véleményét tudassák kerületeik képviselőivel, de figyelmezteti őket, hogy kerüljék ebben is az izgatást, a tanulatlan és tudatlan földnépnek felizgatását s csak olyan hallgatóság előtt hozzák szóba a polgári házasság kérdését, a mely képes azon sokszor hajszal finomságú jogi megkülönböztetéseket megérteni, melyeken gyakran valamely fontos kérdés megoldása megfordul, mert a tudatlan nép bevonása olyan küzdelembe, melynek lényegét nem érti, vést hozó. *Bubics* pásztorlevele, mint látjuk jóval mérsékeltebb, mint a többi pásztorlevél. Sokkal erősebb hangon szóltak közelebb, vagyis papistasabban *Schlauch*, n.-várad, *Hidassy* n.-szombati és *Strossmeyer*, diakóvári, főpapok. Leveleik különben annyira hasonlítanak egymáshoz, mintha valamennyiök a másikat plagizálná!

— **A pápai ev. ref. főiskola áthelyezése az országgyűlésen is szóba került.** *Fenyvessy Ferencz* a folyó hó 11-iki ülésen a közoktatási miniszterhez a következő interpellációt intézte: „Tekintettel arra a mozgalomra, mely Komárom megye és város által támogatva oda irányul, hogy a pápai ev. ref. főiskola Pápáról elvitessék és Komáromba helyeztessék át s tekintettel különösen arra, hogy a mozgalomban nyíltan arra a 80000 frtra államsegélyre tétel utalás, melyet a közoktatási kormány a pápai ev. ref. főiskolának építési céljaira határozott adni és mely az állami költségvetésben is megszavazva lett: kérdem a t. miniszter urat, hogy a kérdéses 80000 frt államsegély csakugyan a pápai ev. ref. főiskolának határozottatott-e a adadni építési célból?” *Csáky gr.* kijelentette, hogy 80000 frt államsegélyt a kormány a pápai kollegiumnak adta s azt másra csak újabb törvényhozási engedéllyel ruházhatja. Azt hiszszük, hogy a miniszter-

nek ez a kijelentése a pápaiak javára billentette az ingadozó mérleget.

— **A pápai ev. ref. főiskola segélyezésére** Pápa városa múlt hó 28-án tartott közgyűlésén 30,000 frtot szavazott meg, olyan feltétellel, hogy ezen összeg, mint „Pápa város örök alapítványa” kezeltessek.

— **Kisújszállási levél.** Egyházunk szellemi élete kiválólag tanintézeteink körében nyilvánul. Elemi 6 osztályú fiú- és lány-iskolákon kívül van 6 osztályú középiskolánk, melyben jelenleg működik 7 tanár, kik közt egy az okleveles tanár, a többiek készülnek az oklevél megnyerhetési vizsgára. A múlt év nagy jelentőségű egyházunkban. Ugyanis munkába vétetett középiskolánknak főgimnáziummá emelése. E célra a minisztériumtól 10,000 forint évi segély tétel ajánlatba, a városi képviselő-testület pedig 100,000 frtot szavazott meg az épület felállítására. Remélhető az építés megkezdése ezen új évben, és a 7-ik osztály megnyitása. Nem hallgathatom el reformált érületünknek ily hatalmas nyilvánulását s tényét gimnáziumunknak emelése érdekében. De midőn dicséretes magasztalással telik el szívem egyes reformált egyházainknak ily nagyszerű áldozatán; másrésztől aggodalommal tölt el az, hogy egyházaink általában semmi segéllyel sem járulnak középiskoláink fenntartásához. Nagy, népes egyházaink áldoznak tehát protestáns érületökben a műveltség, a tudomány, nevelés előmozdítására. Böszörmény, Nánás, Karcag, Kisújszállás, Túr, Békés, Szentes, Vásárhely saját erőikkel tartják fel tanintézeteiket, kivéve Szatmárt, melynek 8 osztályra emelésében egyes egyházak a környékben és vidéki nagy városok is dicséretes részt vettek. Ezt Tiszántúlról mondom, de nem tévedek azon állításomban, hogy a többi egyházkerületeink iskoláiban is így áll a dolog.* Hogy nagyobb mértékben haladhatnának vidéki középiskoláink, szükség volna, hogy vidéki tehetősebb egyházaink is részesítsék azokat anyagi pártolásban, — hisz a vidéknek lenne ebből haszna. — „Egyesült erő, mikor jó el a te országod?!“ De majd eltérek célomtól. A kisújszállási főgimnázium központja lesz a Debrecen-Szolnok közti népes reformált vidéknek. Már a vasutak itteni központja is bizonyítja ezt. Itt vonul keresztül a Pest, Debrecen, nagyvárad vasút-vonal, és kiinduló, és végpontja a mátrai vonalnak, kiindulója a Dévaványa-gyomainak. E központság és az intézet törvénytiszta szervezése szép reményt jósolnak ez iskolának. Egyházunknak van aranykönyve, melybe az évenkénti önkéntes adományok jegyeztetnek fel, és az adományok s az adakozók nevei az ó évi esti isteni tisztelet alkalmával a szószékből felolvastatnak. Ez önkéntes adomány meghaladta a 200 forint összeget, ezenkívül volt egy 300 frt értékű könyvtár, melyet elhunyt *Szabó Imre tanár* testvérei ajándékoztak a gimnáziumnak. Él tehát még népünkben az önkéntes adományozási készség! Adja Istenünk, hogy sohase hidegűljön meg híveink szíve! Egyházunknak van egy önkéntes adományokból gyűlt és folyton növekedő alapítványa a szegény árvaiskolások segélyezésére, karácsonyra 52 árva tanuló fiú s leány ruházattal fel szükséges ruhákkal, melyek értéke 420 frt volt. Ilyen a kálvinismusi keresztyén hit s buzgóság. Népesedési mozgalom 1892-ben. Született: fi 211, nő 186 = 397, ebből élve született: fiú 200, nő 166 = 366. Halva született fiú 11, nő 20 = 31. Törvényes: fi 193, nő 168 = 361. Törvénytelen: fi 18, nő 18 = 36. Esküdt: 120 tiszta, 4 vegyes = 124 pár. Meghalt: fi 152, nő 186 = 338. Szaporulat 59.

Keszi Hajdú Lajos, nyugalm. lelkes-tanár.

* Többé-kevésbé.

Szerk.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Protestáns egyházpolitika bent az egyházban, és kint az egyházon kívül,« *Rác István.* — »Eszmék és elmélkedések.« *Ördülő.* — »Tanterv a tiszáninneri ev. ref. egyházkerület népiskolái számára.« *Dezső Lajos.* — »Kazinczy Ferencnek néhány kiadatlan levele.« *Zsoldos Benő* — »Keresztyén Hittan és Keresztyén Erkölcstan.« *i. t. r.* — »Vegyes közlemények.« — »Pályázat.«

Protestáns egyházpolitika bent az egyházban, és kint az egyházon kívül.*

Midőn ezelőtt több, mint egy esztendővel a lelki-östermeti szabadság diadalának 100 éves fordulóján egyházunk oszlopos férfiai összegyűltek hazánk fővárosában, és ama nagy eseményre való megemlékezés felemelő hatása alatt hozzá fogtak protestáns Sionunk bomladozó falainak kijavításához: édes várakozás dobogtatta szívünket. Azt hittük, hogy az egymásra halmozott bölcsesség és tapasztalat fog találni a tátongó sebek beheglesztésére balzsamot, és fogja azt tudni alkalmazni is, — de csalatkoztunk. Zsinatunk megalázó szerénységgel odavetette magát, protestáns egyházunk nevében, a kormány lábai elé, várva tovább is a lehulló morzsalokot, mely elég ugyan szegénységünk megalázására, de számba sem vehető alamizsna a nyomor enyhítésére, s ezer kiáltó szükségünk kevesbbitésére. A szegénység és inség paizsát meg sem próbálta eltávolítani, de közönyével még inkább hozzá szegezte mellünkhöz, hogy megfoszszon bennünket az attól való megszabadulásnak még a reményétől is. Egyetemeknek milliókba kerülő felállítását határozta el a zsinat hiúsága és a költségek ezreit felírta a már is nagyon megapadt protestáns áldozatkészség számlájára, de ugyanakkor letörölte onnan a szegény papok, tanárok és tanítók s ezek nyomorban hátra maradó családjainak a boldogabb jövődőhöz csatolt reménykedését. Ugyan mire valók lesznek e cifra intézetek, mikor a mostani szerényebbek is a legtöbb esetben csak fekete kenyeret ígérhetnek növendékeiknek?! Vagy talán egy egyetemi diplomával zsebükben, magasztos hivatásuk közt könnyebben fogják tűrni ifjaink a nélkülözést és az élet gondjait? ... En nem hiszem, mert úgy tudom, hogy mentül magasabbra emelik vágyai s igényei az ifjút, annál fájóbb és elcsüggesztőbb, ha a való, az élet leszállítja a földre, és nem is engedí, hogy többé megszabaduljon göröngyeitől.

De ha már ily magas cél megvalósítását tűzte ki maga elé a zsinat, s mintegy hálából az állam ránk árasztott kegyeiért, annak teendőiből egy részt magára vállalt, legalább más alapot jelölt volna ki terve ke-

resztül viteléhez! Mert hogyan is állunk ma egyetlen tőkenkkel: a protestáns áldozatkészséggel? Úgy, hogy egy néhány hitbuzgó, de nagyon gyéren mutatkozó nemes szívű férfún kívül tehetősebb protestáns híveink hozzánk állanak ugyan és részvéttel meg is tekintik egyházunk vihartépett hajóját, de segítség helyett össze dugják kezeiket; csodákat várnak melyek azonban jelentkezni sehogy sem akarnak, holott kezükben van a mentő horgony. Ah! az ősök áldozatkész szívét szűkeklőség váltotta fel!... Talán nem igaz?... Hát a birtok-aránylagos egyházi adózás, mely a tehetségek arányában osztaná meg a terheket, kiknek az ellenkezésén törik meg? Vajjon szegényebb hittorsosaink nem akarják ezt? Dehogy! Hiszen az ő terhök bizonyára csak kisebbednék ez által; hanem nem akarják dús vagyonnal rendelkező feleink, kik a most alamizsnának is alig nevezhető csekélység helyett nagyobb és igazságosabb kötelességekre, tehát még csak nem is áldozatokra lennének kényszerítve.

Hátha az e részről felbuzgó áldozatkészség forrásából meríthet annyit, vagy meríthetni vélt a zsinat, hogy azokból egyetemeket építend, nem bánom, építsen; hanem hogy ezen kívül, akár esedező szózatallal is hozzá forduljanak ahoz a szegény középosztályhoz, mely az állam által míg egy részt a folytonos szipolyozással a tönk szélére juttatott, addig más részről bizony nem minden sóhajtozás nélkül hordja az egyház által rá rakott súlyos terheket is: — ez ellen, hogy szavammat fel ne emeljem, még a letűnt zsinat emléke iránt érzett tartozó és mély tiszteletem sem tarthat vissza. Addig szűnjünk meg a hangzatos címek alatt való túlkövetelésektől, míg véggépen el nem fogy a nép türelme, és egészen el nem hidegül vallásától, melynek egyik legdrágább kincsét, a lelkiösstermeti szabadságot már is nagyon drága áron hordozza kebelében. Összébb tehát vágyaink nagyon is szétterjesztett szárnyaival! Ne szerezzünk magunknak több gondot, hanem inkább igyekezzünk elsimítani a meglevőket!

Csalatkozva vagyunk még más reménységünkben is. Azt is hittük a zsinat kezdetén, hogy az egyszerű, de századok viharai által kipróbált és megedzett presbiteri egyházalkotmányunk újabb időben rést kapott falai ki fognak javíttatni. Nem így történt. A tiszántúli egyházkerület ugyanis mindjárt a debreceni zsinat után ennek, de különösen demokratikus alapokon

* Kissé késnünk kellett e cikkel, a mely azonban ma sem vesztette el időszerűségét.

Szerk.

Lapunk jelen számához egy félv melléklet van csatolva.

nyugovó alkotmányunk szellemének megcsúfolására hozzászótt a presbyteri elvekhez egy aristokratikus vonást, midőn a konventi képviselők megválasztását az egyes gyülekezetek jogköréből kivonta, s ezzel egyidejűleg az egyházkerületi gyűlés teendői közé igtatta. Az egyházi életünkben annak idejében nagy hullámokat vert egyházpolitikai kérdésben a centralisatio vezérferfi azzal érveltek, hogy az egyes gyülekezetek által megválasztott kerületi képviselők megbízóik akaratát fejezván ki, nincs rá semmi szükség, hogy a presbiteriumok választásának konventi képviselőket; ők a kifejezői a gyülekezetek akaratának, e mellett ez az út sokkal egyszerűbb is. Ez így, elvileg kimondva, csakugyan igaz is; ám a valóságban, az adott viszonyok között teljesen igaztalan. Mit mond ugyanis a valóság? Azt, hogy míg például X egyházmegye a maga 20 egyházával választ 2 kerületi képviselőt, addig Y megye is az ő 80 ekklezsiájával szintén csak annyit választ, a miért is igen könnyen megtörténhetik, hogy 6 egyházmegye, melyeknek összesen 120 egyházuk van, ha mellettök van az elnök, leszavazzák képviselőik által a másik 6 egyházmegyét, a melyekben pedig 480 az egyházak összege. És itt az ellenvetésnek, még a gyülekezetek lélekszám-arányára hivatkozva sincs helye, mert egyházalkotmányunk fundamentumát nem az egyes hívek, hanem a hívek csoportosulása, a gyülekezetek alkotják, melyekre csak szerencse a tagok számának sokasága a teherviselés szempontjából, de egyáltalán nem érdem a több jogok élvezésére, szemben a kevesebb lelket számláló, de annál több terheket viselő egyházakkal szemben. Azt hittük tehát, hogy a zsinat parancsolni fog a saját bástyáink ellen fegyvert emelő pártoskodóknak s az alkotmányunk karakterén ejtett csorbát kiköszörüli, — de esalatkoztunk ebben a reményünkben is. Nem vette tekintetbe a mult tanúságait, hogy t. i. már az 1791-ik budai zsinat által megalkotott konvent egész a debreceni zsinatig nem tudta elfoglalni az őt megillető és neki kiszabott helyet egyházalkotmányunkban épen azért, mert akkor is az egyházkerületek szavazatán épített fel, a presbiteriumok választásán fennálló többi testületeink maguk közé nem voltak hajlandók befogadni.

Hogy csalódásunk még ennél is nagyobb legyen, és talán hogy a tiszántúli egyházkerület centralistáit több olyan meglepetés ne érhesse, mint például a legközelebbi püspök-választás, (mely frappáns bizonyítéka amaz állításomnak, hogy ott a gyülekezetek akarata és az egyházkerületi képviselők többségének akarata két különböző dolog, mert ha a püspök-választás is, mint a konventi képviselők választása, ő rajtuk áll: bizonyára nem választják meg főpásztorul azt a tiszteletre méltó férfit, ki épen azért mondott le egy időben konventi tagságáról, mert az egyházkerületi közgyűlés által történt megválasztását nem tartotta összeférhetőnek zsinat-presbiteri egyházalkotmányunk szellemével): törvénynyé emelte, bizonyos számokhoz kötve, s némi korlátozással a nagy egyházak több szavazati jogát is. Egyenlő jogkörrel rendelkező ekklezsiák helyett vannak tehát már ma fő és köznemesek, melyek közé összetartó kapcsok helyett szétválasztó ék szorított, mely, ha egyébben nem is, de legalább a nagyobb egyházak kibővített jogköre iránt való féltékenykedésben bizonyosan nyilatkozni fog. Erre sem volt pedig semmi szükségünk! De mintha valami súlyos végzet nehezedett volna legközelebbi zsinatunkra, nem bírt az, vagy talán nem is akart semmi nagyot alkotni, melylyel megjelölte volna nyomát protestáns egyházunk történetében. Félénkség és határozatlanság voltak

jellemvonásai, s mikor megszűnt, szinte könnyebben lélegzettünk fel...

Ez hát a mi politikánk bent az egyházban. A sebeket hagyjuk elmérgesedni tovább, a szebb jövődőért csak sóhajtozunk, de nem teszünk semmit arra, hogy az valóban boldogabb is legyen.

* * *

Nézzünk azonban falainkon túl is, hát ha ott megnyugtatóbb élet-nyilatkozatokkal fogunk találkozni?! Keresem és kutatom ezeket, de nem találok itt sem. Valóban egy fatalistának is becsületére való nyugalom és tétlenség a jelleme itt is életünknek.

Százados küzdelem és hányattatás után, talán mert elvégre belátták elleneink, hogy ügyünk Istentől van, és így meg nem semmisíthetik: engedélyt adtak az 1791-iki törvényben vallásunk szabad gyakorlására. Ezután nyílt erőszaktól már védve lettünk, de nem ám a klérus akna-munkájától, mely ezer hatalmában levő eszközben, de különösen a reversálisokban nyert kifejezést. Szabadságunk és békénk csak látszólagos volt egészen az 1868-ik évig, a midőn az országgyűlés meghozta a vegyes házasságokat szabályozó méltányos és igazságos törvényt. Egy hiba történt csak, az, hogy a törvény áthágóira büntetés nem szabott. E hiányt mélyen érezte azóta az ország törvényhozó-testülete is; meg is kísérlette elenyésztetni, de kísérlete sikertelen maradt. Erre észbe kapott a klérus is és a vegyes házasságtól titokban még mindig kierőszakolt reversálisokhoz programjába vette a protestáns gyermekek elkeresztelését is. Üzelveit már oly nyíltan és gyakran folytatta, hogy semlegesek mi sem maradhattunk, hanem tudtára juttatva a visszaéléseket a kormánynak: követeltük sérelmeink orvoslását. Így született meg a Csáky-féle 1890-iki februáriusi miniszteri rendelet.

Eltekintve attól, hogy e rendelet mennyiben szolgálta a protestáns érdekeket, csak azt említem fel, hogy a katolikus papság dogmáikban gyökerező lelkiösmeretét vélte ez által megtámadni, miért is minden ponton megindította ellene az actiot, követelvén most már nemcsak a rendelet, hanem az ennek szülő-okát képező 1868-iki törvény visszavonását, illetőleg megváltoztatását is. Szélesre kiterjesztett, s vakmerően intézett támadása által egy kormány megbuktatására már közre játszott, a mikor az 1891-ik év december havában összeült a protestáns egyház legfelsőbb testülete: a zsinat. Nagy dolgokat vártunk és reméltünk most. Vártuk, hogy latba vetve tekintélyének egész súlyát, az egyetemes protestáns egyház nevében felemeli szavát ő is a rovásunkra folyó küzdelemben, s miniszteri rendelet helyett törvényt fog követelni, mely az 1868-iki törvényt nemhogy megsemmisítse, de megerősítvén, ellássa büntető rendelkezéssel is. Vártunk, reménykedtünk, és nem történt semmi sem. Mint egyik tekintélyes zsinati tag, ki máskölnben tiszteletre méltó aktiót fejtett ki egyházalkotmányunk épségben tartása mellett, kifejezi magát: „nagy önmérséklettel mellőztük a vitát, mert nem gyönyörködünk egy oly harcban, a melytől jobban féltjük hazánkat, mint a protestantismust.“ Hát én tisztelem e nagy önmérsékletet, de megérteni célját egyáltalán nem tudom, mert nem hiszem, hogy a jogaink ellen felemelkedő fegyverek elpihenjenek, ha mi gyáván meghunyászkodunk. A tények legalább eddig — fájdalom — nagyon is mellettem szólnak. A megnövekedett kulturharcnak — most már egyenesen ennek — áldozatul esett a második kormány is, a harmadik pedig most vájudik, előre láthatólag

azonban, — legalább a jelek nagyon is ezt mutatják — ennek is bukás lesz a vége, mielőtt egyházpolitikai terveit megvalósíthatná. Félő pedig, hogy majd az ennek romjain felépülő negyedik, kezét fogva a pax fejedelmével, egy tollvonással megszünteti a katolikus egyházra sérelmesnek tartott 1868-iki törvényt, s a hangzatos „szülők természeti joga” címén és alapján egy olyan törvényt alkotand, melyben védtelenül leszünk kiszolgáltatva a lassú megsemmisülésnek. Ilyen helyzetben és ilyen kilátások között is nyugodtan heverünk, mint a temetőben szétszórt csontok; nem mozdultunk meg a főrendiházból kihallott hadüzenetre sem, és nem mozdulunk meg most sem, midőn szép Magyarországon talpra állt a legutolsó plébánus is, hogy felkorbácsolja ellenünk a szenvedélyeket, a haza nyugalmanak érdekében.

A jelenlegi kormány nem a mi érdekünkben ugyan, hanem mert a XIX. század liberalismusát megcsúfolni nem akarja, a polgári anyakönyvezés és a polgári házasság behozatalát tűzte ki programjába, teljes fenntartásával az 1868-iki törvénynek (?) A házasság szerinti polgári intézmény, nincs hát semmi sérelmünk akkor, ha azt az állam az egyházak gyámsága alól ki akarja vonni, kivált ha — mint ígérve van — ezzel együtt rendeztetik minden vonalon a házassági jog is. A protestáns egyházat a szabadság szülte és ez élteti is, miért vonakodnék hát a szabadabb intézményektől? De ha nem vonakodunk tőlök, miért nem segítünk hát létre is hozni azokat? Most, mikor a katolikus papság aláírásokat gyűjt, hogy súlyt adjon a polgári házasság ellen történt felszólalásának, nekünk kötelességünk volna a mérleg másik serpenyőjébe állani, hogy támaszt és erőt adjunk azoknak, kik a kor szelleme által meghaladott állapotoknak törvénybe iktatásával nem akarják az idő kerekét megállítani, vagy éppen visszafordítani.

Csak hogy más nekünk a bajunk itt is. Nincs egyetértés e tekintetben sem közöttünk. Csak az imént olvastuk, hogy a testvér ág. ev. egyház egyik oszlopos embere, Péchy Tamás, megfoghatatlan bölcseséggel kilép a kormánypártból éppen a polgári házasság miatt, melyet nem tart üdvösnek ez időszerint Magyarországra. Hiszen értem én és tudom is méltányolni az igaz hazafiúi érzelmeket, melyeket mi, protestánsok, a felettünk elvihartzott századok tanúsága szerint mindig szívünkben hordoztunk; de azt nem tudom megérteni, hogy miért adna nagyobb aggodalmakat a hazafinak a polgári házasság életbe léptetése, mint egy előre kiszámíthatatlan pusztításokat véghez vivő vallás-háború, melynek már-már felcsapkodó lángjait közönyünkkel elfojtani nem fogjuk soha.

Ime ez hát a mi politikánk az egyházon kívül is: álmos nyugalom és határozatlanság. Pedig jól ösmerjük a bajokat. Tudjuk, hogy egészen magunkra hagyatunk még a sajtó által is, mely fenn hirdetett szabadelvűsége dacára — bennünket figyelembe sem véve — teljesen (?) a katolikus érdekeknek szolgálatában áll. Tudok esetet, midőn éppen a legközelebbi zsinat folyama alatt, egyik igen tekintélyes zsinati tag felajánlotta ingyenes tudósításait a napi lapoknak és — szégyen — alig fogadta azt el egy, de ez az egy is megnyírbálva, jóformán kivonatban közölte azokat. És mi tőrjük ezt a megaláztatást is, a helyett, hogy erőnket összeszedve, teremtenénk hacsak egy protestáns napi lapot,* mely

legalább lemoshatná rólunk ama piszkokat, miket a „Magyar Állam” s hozzá hasonló ultramontán sajtó, a magyar hírlapirodalom eme salakjai, a nagy közönség előtt reánk szarítanak.

Kovács Béla t. lelkészársam a lelkészi értekezletek gyűlésezését látja szükségesnek, hogy ezek beszélgék meg a tenni valókat. Nem bánom, ha innen indul is ki a mozgalom, de megvallom, ez idő szerint már a lelkészi értekezleteket szűk hatáskörükönél fogva nem tartom illetékeseknek működésünk megkezdésére. A tizenkettedik órában vagyunk, a habozásra és halasztgatásra nincs egy pillanatunk sem. A kiket a protestáns egyház bizalma a kormányra állított, a megyék és kerületek vezér-férfiainak kell most már szívökre venni fenyegetett ügyünket; nekik kell összegyűjteni bennünket, hogy együtt és összeforrvá tiltakozzunk kivívott jogaink megcsorbitása ellen. Ne ámitsuk többé magunkat azzal, hogy a katolikus papság és az állam áll egymással harcban; mi rólunk van szó, a mi érdekeink s jogaink forognak kockán. Vajha a kitörő harc készületlenül ne találna bennünket!

Rác István.

Eszmék és elmélkedések.

Sokkal jobb lett volna, ha a kulturharc elmarad, mert amint már mondtuk, ez a küzdelem évtizedekre veti vissza fejlődésünket. Hiszen recepció, polgári anyakönyvezés, polgári házasság, vallásszabadság, egy szóval a közelebbi kilátásban levő összes egyházpolitikai reformok csak előrsi csatározást jelentenek, vagy ha ennél többet is, mint a polgári házasság, még nem döntő ütközetet. *Évek hosszú során tartó harcra van kilátásunk.* Ime már a láthatáron egymás után tűnnek föl azok a sötét pontok, melyekben az állami és társadalmi élet hajójának kormányosa épügy, mint matróza, — a milyen magam is vagyok, ki jószántamból az árbockosárban helyezkedtem el, hogy vigyázzak s őrt álljak, — felismeri a készülőt, a nemsokára kitörő vihar előjeleit. *Főkegyúri jog, kath. autonómia, kongrua, egyházi javak, legközelebbiről az alapok s alapítványok kérdése,* ezek azok a fekete pontok, melyek újabb és újabb vihart ígérnek. És az idő még másokat is rejt méhében. A kik 1848-ban a modern magyar állam alapjait álomszerű gyorsasággal lerakták, nem értek rá az egész épületet fölemelni, nem értek rá a szabadelvű eszméket a részletekben, az intézményekben megvalósítani. A sötét elnyomás korszaka visszacsínált minden köz- és egyházjogi vívmányt s a politikai retorszió kereste és megtalálta az egyházi reakció hú szövetességét. A hatvanas évek törvényhozása, talán a klérus hazafiasságának külső látszata által is megvesztegettetve, de meg az idők nyomása által is készítettve, csak arra fektette a súlyt, hogy hazánk államiságát Ausztriával s a királyi hatalommal szemben biztosítsa. Hogy biztosítsa a modern államra roppant veszélyeket rejtegető pápai és hierarchiai hatalom, ezen államon és nemzeten, államokon és nemzeteken kívüli óriás ellen, erre két oknál fogva nem törekedett. Egyrészt, mert az akkori doktrinér liberalizmus egyik jelszava volt a minden áron való türelmesség, másrészt a „majd rá érünk arra még”, politikai elve folytán, mely akkor, e kérdéssel szemben bizonyos jogosultsággal is bírt. Így kaptuk mi örökül az állami intézményeinkbe ültetett, állami dotációk s törvények által támogatott gyöngítetlen hierarchiát, melyet a pápai szék — saját hatalmi szempontjából bölcs, céltudatos mindenek fölött intranzigens — politikája s korunknak hitelenség és fanatizmus közt vergődő szelleme a legnagyobb befolyáshoz juttatott. Így kaptuk a kultur-harcot, mely

* A napi lap eszméjétől annak igen kiváló elvbarátai is elállottak már, el éppen azok, a kik a legelőkelőbb körökben próbálták annak híveket szerezni, de sikertelenül. Szerk.

most sehohsem folyik egész Európában oly ádázúl, mint Olasz- és Magyarországon.

A legkárosabb következményekkel jár a kultur-harc hazánkra többféle tekintetben. Teljes ellentétbe hozza a műveltség, gazdagság s befolyás tekintetében oly előkelő fő- és alsópapságot legszentebb nemzeti érdekeinkkel; ahelyett, hogy mint kellene, esze, vagyona, intelligenciája a nemzet közgyarapodására sietne: a nemzet és a király bőséges kegyeiben részesített klérusnál a nemzet és király ellen rútább hálátlanságot még soha senki el nem követett; számtalan szellemi s anyagi erőt köt le a küzdelem, az ország törvényhozásának idejét főképp ez veszi igénybe; eltereli a figyelmet a kulturális feladatokról, a gazdasági s igazságügyi alkotásokról; a türelmes magyar természetben a felekezeti gyűlölség magvait hinti el s így e téren is gyengíti, bénítja a nemzeti összetartás érzetét s gátolja előmenetelében a magyar állam kiépítésének s erősítésének munkáját. Amellett midőn a valóságilag elfogult arisztokrácia s a legalsóbb néposztály szenvedélyeit izgatja a nemzet erejét két súlyos kő közé szorítja s ott őrli.

Ennek természetes következménye az államiság, a magyar nemzetiség, a közjólét és kultúra hanyatlása, a feudális és aulikus befolyások növekvése lett, pedig ezek ellen harcol és alkot amazok érdekében a nemzet 1790 óta.

Hogy nemzetiségi tekintetben micsoda veszedelmeket rejt magában a kultur-harc, s hogy a mit százszor megmondunk már, — itt a haza, a nemzet érdeke a protestantizmus érdekével s a felvilágosultságával azonos: azt bizonyítják az oláh lapok, melyek nyakra-főre izgatnak a polgári anyakönyvezés és a polgári házasság ellen, mert mindkettő végzetes csapás volna a pópák hatalmára s a dakoromanizmusra; bizonyítja a *tiszolci tót gyűlés*, melyet Daxner s hivei rendeztek s mely tót nemzeti sérelmet lát mindkettőben. Szegény hazám! Magyar ultramontánok, ezek a minden honszeretet nélkül való közmopoliták, kik előtt csak a javadalom, a püspöki süveg és a biborosi kalap lebeg; dakorománok és pánszlávok, kik szintén a hon határain túl keresik lelki üdvöket, ezek törnek ellened. De legalább a pánszláv és dakoromán nem magyar, az ultramontánok vezérfia s törzskara — nyelvükre, de csakis arra — magyarok.

Hát ha ennyi veszélyt rejt magában a kulturharc, talán azt hozza magával a haza-szeretet és politikai bölcsesség, hogy kerüljük minden áron? Nem. Ez az orvosság rosszabb volna a betegségnél. Nem a magyar állam, nem a magyar társadalom szabadelvű része, nem a protestantizmus kezdte azt. A pápától, a jezsuita-ultramontán iránytól, a hierarchiától jött s ha most nem, később okvetlenül meg kellene vívni. Még ha mi keresnők is a békét, akkor sem találhatnók meg, mert a pápai szék harcot akar politikai okokból. De különben is ennek a békének az ára az állam és a liberális irány teljes megálázkodása volna. Teljes erkölcsi Canossa a XIX század végén s ez morális lehetetlenség. Meg aztán a világtörténelem folyamát, az emberiség haladásának s alakulásának vegyi proceszusát feltartartóztatni nem lehet. Ki gátolhatja azt meg, hogy miután 1789 óta a szabadság és felvilágosultság szelleme diadalmasan rombolta le a középkori eszméket s intézményeket, e középkor hű képviselői, egyháziak s világiak egyaránt, össze ne szedjék az egész művelt világon minden erejüket s ne szövetkezzenek arra, hogy egyesült erővel kapjanak bele a rohanó

idő kerekébe s talán pár pillanatra visszafordítsák? Ki látta volna azt előre, hogy az olasz királyság bevonulása Rómába, a franciák veresége 1870/71-ben s a német kultur-harc felhagyása, az európai államok politikai alakulása és szövetkezése a mi egyházpolitikai ügyeinkben fogja éreztetni hullámveréseit? Ki látta előre az 1868: 53 törvénycikk picike szakaszának s az 1890 évi februári rendeletnek, mely alapján véve a kath. klérus javára lett kibocsátva, mondhatni világtörténeti jelentőségét? S ha lett volna jós, ki mindezt előre megmondja, még akkor is így, sőt még inkább így kellett volna csinálni.

A világ- és nemzeti történelem alakulásának, az emberiség fejlődésének egy mozzanata ez a mi kultur-harcunk, reánk mérhetlen fontossággal, de a melynek az emberiség történetében is meg lesz a maga nem igen disztelen jelentősége. A ki itt csak elkeresztelt kisdedeket, a paróchia helyett a községházán vezetett anyakönyvet, egyházi, vagy polgári házasságot, megrövidített, vagy kipótolt stólat lát; az olyan, mint a ki mindenfelől magas hegyekkel kerített szűk völgyből akar messze szét tekinteni, csak azt látja, a mi legközelebb van hozzá és sejtelmmel sem bír azokról, mik szűk szemhatárán túl történnek.

A világ művelődés-történetének s a történelemben nyilatkozó bölcsészetnek magaslatára kell felemelkednünk, hogy e kulturhistóriai háboru egész mezejét áttekinthessük.

Ha tehát megüzenték e harcot nekünk, úgy vívjuk, hogy utódaink s a művelt világ szemében dicsőséges nevet szerezzünk. S ha lehet szó békekötésről, vagy adásról, annak föltétele okvetlenül az, hogy a hadüzenő fél föltétlenül ismerje el a magyar állam szuverén jogait.

Katholikus írók sokat dicsekesznek azokkal a jótéményekkel, melyeket hazánk a pápától nyert. Hirtelen végig gondolok hazám történetén. Eszembe jut, mily erőlyre volt szüksége I. Lászlónak és Kálmánnak a pápai hatalommal szemben; aztán Gentilis szereplése, ki ura s küldője, a pápa nevében hűbéri tartománynak kívánta ez országot tekinteni s Róbert Károlyt, mint valami Guiscard Róbertet, beültetni ide; aztán I. Lajos, Nápolyi Johanna s a pápa, Nápolyi László és Zsigmond története, Julián bibornok és a várnai csata. Mátyás igazságtalan harca, melyet a pápa ösztönzésére indított Pogyebrád ellen, az ő kijelentése, hogy inkább hármassal kereszteset tesz a kettős helyére, mintsem a pápai túlkapásokat tűrje, a protestánsok üldöztetése, a gályarabok, a Kollonich mondása; „Faciamus Hungariam mendicam, catholicam, deinde germanicam,” az eperjesi vértörvényszék, III. Károly és Mária Terézia katholizáló s németesítő törekvése, melyekbe mind belejátszott a pápai szék és hierarchia; a konkordátum, melyet a pápa az abszolút hatalommal azért kötött, hogy a magyar államot ősi egyházfenségi s apostoli jogaiból kiforgassa; eszembe jut a mostani kultur-harc, a Strossmayer s hozzá hasonlók dédelgetése s bizony önkéntelenül is kénytelen vagyok azoknak a „hithű” katolikus íróknak fejükre citálni azt a francia példabeszédet, melyet a néphumor a hirhedt VI. Sándorra talált ki! „*Qui mange du pape, en meurt.*” „Meghal, kinek a pápa ad enni-inni.” A pápai kegyek talán nem ölik meg szegény Magyarországot, hanem ez csak azon múlik, hogy sok baja nagyon megedzette szervezetét.

S hogy ismét egy francia közmozdást idomítsak át: „On revient toujours à de certains journaux hongrois.” Mindig vissza kell térnünk egyes magyar lapokra. Ezt őrállói kötelességünk teszi szükségessé. A nem ex offi

klerikális lapok közt a „*Budapesti Hírlap*“ az, mely kezdetől fogva kevés rokonszenvet tanúsított ez ügyben a kormány, a liberalizmus követelései s a protestantizmus érdekei iránt s ez a kevés is inkább fogyóban, mint emelkedőben van. Jóakarátában — újabb időben — csak a „Pesti Napló“ múlja felül.

Nos tehát a „*Budapesti Hírlap*“ folyó évi 45-ik számában „Hivatalos izgatásnak“ nevezi már vezércikke címében azt az akciót, melyet a törvényhatóságok, mint a tanácsok mutatják, valóban párt- és felekezeti különbség nélkül, egyedül a szabadelvűség jelszava által indítatva, kezdeményeztek az egyházpolitikai reformok mellett. Hivatalos izgatásnak enged Somogy, Borsod, Zemplén, Kecskemét, Hód-M.-Vásárhely, s a melyek majd jönnek; főispáni presszióknak a vidék függetlenségi pártja, mely a nemzeti közszellem ez impozáns nyilatkozataihoz csatlakozik — a nemzetért felelő a kormányt. „Mi lesz ebből a félhivatalos mozgalomból? — kérde hamleti kétségek között. — Talán megoldja az egyházpolitikai kérdéseket? Nem. Talán megakasztja a katolikus mozgalmakat? Ellenkezőleg. Hanem igenis táborokra szakítja a népet, s a hol még csend van, oda is elviszi a vallásháborút. Általánossá teszi az agitációt országszerte, ennyi az egész. Ki teszi ezt? A kormány. Melynek a békét kellene helyreállítani a saját érdekében is, de a hazáéban minden esetre, a legnagyobb izgató s vallásháborító maga a kormány.“ S mi a katolikus papság, mely predikál, izgat, fanatizál, ferdít, kérvényeket gyűjt, mely — a mint Bubics pásztor-leveléből is kitűnik — a politikailag teljesen éretlen alsó néposztály fanatizmusát szítja, tüzei? Mit mond ugyanez a lap György püspök és a kath. papság agitációjáról? „De tán nem akad megfontolt ember, a ki azt állítaná, hogy a püspök átlépte benne (újévi hirhedett pásztorlevelében) jogainak a körét. A mit mindnyájan élvezünk, azt a szabadságot, a püspököktől s papoktól sem tagadhatjuk meg helyesen. És ha a miniszterelnöktől és párthíveitől azt halljuk, hogy a papok föllépése vészes agitáció, hát meglehet, hogy vészes a kormány terveire s a kabinet sorsára nézve, de a papoknak joguk van minden kitelhető törvényes módon harcolni az ellen, a mi nekik nem kell.“ „Midőn a helyzetet bíráljuk és a klérus jogát a harchoz vitatjuk stb.“ Mert tehát a klérus izgat, mert a kormányt s reform terveit s vele a művelt magyar társadalom túlnyomó részének kívánalmát megsemmisíteni óhajtja, s mert ezért a polgárok ott, hol ehhez joguk van, a törvényhatósági gyűlésen a legalkotmányosabb formában fejezik ki s helyeslik, sokszor ellenzéki férfiak s szabadelvű katolikusok kezdeményezésére a papság üzelmei elleni javaslatok s az egyházpolitikai reformok melletti állásfoglalást: tehát a kormány izgató, vallásháborító, alattomos főispáni manőverek indítója. Jó magyar népem ítélj!

A püspöki kar azonban fél ez állítólag félhivatalos mozgalomtól. Fél attól, hogy valóban a nemzet spontán megnyilatkozása lesz ez, mely föl hat a királyi trón zsámolyáig: „Oh nemes király, ki annyit megadtál már e téged szerető nemzetnek, s a mely mindenét neked adta: szívét, lelkét, rajongó szeretetét, engedd most is azon úton haladni, melyet boldogulására, fejlődésére maga választott.“

Most tehát az a jelszó, hogy a főrendiházban, a költségvetési vita alkalmával kell megbuktatni a kormányt s egyházpolitikai reformjait, hogy a nemzetből kiáradó ős erő nagyra ne növelje erejét. Csak egyet hagy ki a püspöki kar a számításból. „Nem a kakas szavára virrad.“ Nem a kormány szülte az egyházpolitikai reformokat, hanem ezek szülték a kormányt, s ezt a felső tizezer

képviselői megbuktathatják, de a nép százezreinek s millióinak szívében a kor szelleme megmarad. Heródes vérengzhet, de élni fog s diadalt arat — az Ige, az Eszme.

Diadalt arat a fanatikus katolikusok, s az elfogult protestánsok ellenére is. Sem Schopper, Steiner, Schlauch, Zichy Nándor, sem Péchy Tamás és Kramár Béla nem fogják megölni. S ha megkísértik, ha eltemetik eljön az idő, midőn felhangzik a kiáltás: „Resurrexit!“

Örüllő.

ISKOLAI ÜGY.

Tanterv a tiszáninnen ev. ref. egyházke-rület népiskolái számára.

B) Nyelvtan, helyes-írás.

II. osztály.

Tancél. A helyes írás elsajátítása a *tömondat* körében. *Tanestközkök.* Olvasókönyv, palatábla.

Tanidő. Hetenként 1 lecke, évente 30 lecke. Csendes foglalkozás által való begyakorlásra heti 2 félóra, évente 60 félóra.

Tananyag, tanmenet. 1. Gondolat és mondat. 2. Mondatok felírása és kiírása, nagy kezdő betűk. 3. Mondatok felírása, pont. 4. A mondat szókából áll, minden szó külön íratik. 5. Hangok, betűk. 6. Magánhangzók, más-salhangzók. 7. Hosszú és rövid magánhangzók. 8. Alhangú, felhangú és éleshangú magánhangzók. 9. Egy-szerű és összetett mássalhangzók. 10. Szótagok. 11. Szó-tagolás, elválasztás. 12. Alany, állítmány. 13. Főnév, mint alany. 14. Személyt és tárgyat jelentő főnevek. 15. Névelő. 16. Névmas, mint alany. 17. Ige, mint állítmány. 18. Melléknév, mint állítmány. 19. Számnév, mint állítmány. 20. Egyes és többes szám. 21. Főidők az igében. 22. Ige, mint alany. 23. Az ige ragozása a főidőkben. 24. Főnév, mint állítmány. 25. Állító, kérdő, parancsoló mondat. Kérdő s felkiáltó jel. 26. Diktálás a helyes írásra, hasonhangzású szavak.

Tanítási eljárás. Az olvasókönyvbeli példabeszédek vagy a táblán felírt példány-mondatok egybehasonlítása, megkülönböztetése; e közben a nyelvtörvény felismertetése. *b)* A felállított nyelvtörvény (szabály) begyakorlása karban. *c)* Hasonló mondatok mondatása. *d)* További begyakorlásul az olvasókönyvnek az értelmes olvasásra szánt darabjai után olvasható nyelvtani feladatok kidolgozása. *e)* Fejből írnak a gyermekek hasonló nyelvalakzatokat (példákat az illető nyelvtani szabályra).

A gyermekek a nyelvgyakorlatokat (mint fogalmazásaikat) ez osztályban palatáblára írják; felsőbb osztálybeliek átnézik s kijavítják.

III. osztály.

Tancél. A bővített mondatok körében előforduló nyelvtörvények s helyesírási szabályok megismerése.

Tanestközkök. Nyelvtan, nyelvgyakorló füzet.

Tanidő. Heti egy lecke, évente 30 lecke. Csendes foglalkozásra heti 3 félóra, évente 90 félóra.

Tananyag, tanmenet. 1. Mondat, szó és szótag, hang, betű. 2. Alhangú, felhangú magánhangzók és szók. 3. Alany, állítmány. 4. Szótagolás szabályai. 5. Állító, kérdő, tagadó, felszólító mondat. 6. Főnév, melléknév, névmás, ige. (Az eddigiek a múlt évi tananyag ismétlése gyanánt). 7. Hiányos mondat. 8. Össze-vont mondat, vessző. 9. Rövidített mondat. 10. A melléknév, mint jelző; a melléknévek fokozása. 11. Mellék-

névi igenév, mint jelző. 12. Számnév, mint jelző. 13. Főszorzó-rendszámnev, határozatlan számnév. 14. Összetett szók. 15. Névmasok, mint jelzők. 16. Birtokos jelzők. 17. Birtokrag, birtokos névmás. 18. A mondat tárgya. 19. Alanyi és tárgyi ragozás a főidőkben. 20. A főnév, mint tárgy. 21. Helyhatározó mondatrag s helyhatározó ragok. 22. Időhatározó. 23. Módhatározó. 24. Ok- és célhatározó. 25. Határozók, azok fokozása. 26. Határozók névutókkal. 27. Szószármaztatás, szóképzés. 28. Indulatszók.

Tanítási eljárás. Mint a II. osztályban. A gyermekek a palatáblára írt dolgozataikat egymással kicserélik s a nyelvhibákat aláhúzzák, aztán visszacserélik s ki-ki az aláhúzott hibákat kijavítja. A nyelvgyakorlatok palatáblára íratnak. Mindenik nyelvszabályra egy-egy gyakorlat a nyelvgyakorlati füzetbe is beirandó. A tanító e füzeteket iskolai időn kívül vörös tintával aláhúzza s a gyermekekkel az iskolában kijavíttatja.

IV. Osztály.

Tancél. Az összetett mondat körében előforduló nyelvtörvények és helyes írási szabályok megismerése és begyakorlása.

Tanestközök. Nyelvtan, nyelvgyakorló-füzet.

Tanító. Mint a III. osztályban.

Tananyag, tanmenet. 1. Egyszerű és összetett mondat. 2. Egyszerű mellérendelt mondatok, vessző használata. 3. Alanyi mellékmondat, névmás, kötszó. 5. Jelzői mellékmondat. 5. Tárgyi mellékmondat. 6. Helyhatározó mellékmondat. 7. Időhatározó mellékmondat. 8. Módhatározó mellékmondat. 9. Okhatározó mellékmondat. 10. Jelentő-, foglaló, feltételező (felszólító) mód. 11. Ellentétes kötszók. 12. lge ragozás. (szám, személy, idő, mód.) 13. Mellékidők. 14. Rendhagyó ígék. 15. Hiányos ígék. 16. Ikes ígék. 17. Többszörösen alárendelt mondatok, pontos vonás. 18. Kötszók egybeállítás. 19. Körmondat, kéttős pont. 20. Helyes írási szabályok egybeállítása. 21. Íratpontozás. 22. Szünjelek (idéző, gondolatjel, stb.).

Tanítási eljárás. Mint a III. osztályban.

Jegyzet. 1. A tanító nem követ el didactikai hibát, ha a III—IV. osztályt a nyelvtani oktatásra együvé foglalja, így az első félévben a III., a második félévben a IV. osztály tananyagát végzi el a kombinált III—IV. osztályval. Ez eljárás azon előnnyel bír, hogy a tanítónak nem kell kétféle nyelvi feladatot adnia. A gyorsabb menetet ellensúlyozza az, hogy a) két annyi órán tanul a gyermek nyelvtant és b) két évig tanulván ugyanazt, ismétlés által alaposan elsajátítja.

Jegyzet. 2. A C) tantervben több a közvetlen foglalkozás, de kevesebb a begyakorlásra szánt csendes foglalkozás.

V—VI. Osztály.

Tancél. Az anyanyelv megértésének s helyes használatának megszilárdítása. Polgári ügyiratok szerkesztésébe való bevezetés.

Tanestköz. Gyakorló-füzet.

Tanító. Hetekint 1 lecke, évente 30 lecke, Begyakorlásul csendes foglalkozásra heti 3 félóra, évente 90 félóra.

Tananyag, tanmenet. A) Az előző osztályokban tanult összes nyelvtani ismereteknek, helyesírási szabályoknak, alkalmas olvasmányi darabok elemzése s a nyelvtani kézikönyv alapján való begyakorlása. B) Polgári ügyiratokból. 1) számla, 2) nyugta, 3) elismervény, 4) bevétel, 5) kötelezvény, 6) meghatalmazás, 7) szerződés, 8) bizonyítvány, 9) váltó, 10) bizalmas levél, 11) üzleti levél, 12) folyamodvány.

Tanítási eljárás. A nyelvtani elemzésnél: a folyékony olvasásra szánt darabokat olvassák a gyermekek s azokban mondatonként elsőben a mondatragokat, aztán a beszédrészeket kijelölik. Majd olvassák a nyelvtani kézikönyvből a szabatos alakba öntött szabályt, melyet be is gyakorolnak. Polgári ügyiratoknál a) Az olvasókönyvből (vagy a fekete tábláról) olvasnak a gyermekek egy mintaszerű ügyíratot. b) Tárgyi elemzés közben kifejti a tanító azon ügyírat részeit, kellékeit. c) Erre következik a szabályok karban való begyakorlása. d) A szükséges adatok feldiktálása mellett a gyermekek a palatáblára utánezatot készítenek, mely a tanító által kijavíttatván, a nyelvgyakorló könyvbe ietisztázandó. Úgy ezen, mint a fogalmazványtárba beírt darabok hibáit a tanító iskolai időn kívül vörös tintával aláhúzza s a gyermekek kijavítják.

Jegyzet. A C) és D) óratervben levő kevesebb csendes foglalkozás a közvetlen foglalkozásra szánt idő nagyobb volta által van pótolva.

IV. Számtan.

Cél. A közéletben előforduló számtani feladatok megfejtésére, egyszerű mértani feladatok kiszámítására való képesítés. Szabatos beszédben s világos gondolkodásban való gyakorlás.

I Osztály.

Tancél. A számviszonyok megértése az 1—10-ig (legfőleg az 1—20-ig levő) számkörben szemléleti alapon; és számkörben a törtek származtatása. Számjegyírás.

Tanestközök. Fekete tábla, palatábla. Kocka-számoló-gép. Méter, liter, kilogramm.

Tanító. Heti 2 lecke, évente 60 lecke. Csendes foglalkozásul heti 6 félóra, a tanéven át 120 félóra.

Tananyag, tanmenet. Dezső Lajos Számtani Példatára után.

1) A „sok,” 2) A „semmi.” 3) Az „egy.” 4) $1+0=1$; $1-1=0$. 5) $1 \times 1=1$; $1:1=1$. 6) A 2 és az 1; a 2 és a 0. 7) Az $\frac{1}{2}$. 8) A 3 és az 1. 9) A 3 és a 2; a 3 és a 0. 10) Az $\frac{1}{3}$. 11) A 4 és az 1; a 4 és a 2. 12) A 4 és a 3. 13) Az $\frac{1}{4}$. 14) Az 5 és az 1; az 5 és a 2. 15) Az 5 és a 3; az 5 és a 4. 16) Az 5 és a 0. 17) Az $\frac{1}{5}$. 18) A 6 és az 1; a 6 és a 2. 19) A 6 és a 3; a 6 és a 4. 20) A 6 és az 5; a 6 és a 0. 21) Az $\frac{1}{6}$. 22) A 7 és az 1; a 7 és a 2. 23) A 7 és a 3; a 7 és a 4. 24) A 7 és az 5; a 7 és a 6. 25) Az $\frac{1}{7}$. 26) A 8 és az 1; a 8 és a 2; a 8 és a 3. 27) A 8 és a 4; a 8 és az 5; a 8 és a 6. 28) A 8 és a 7; az $\frac{1}{8}$. 29) A 9 és az 1; a 9 és a 2; a 9 és a 3. 30) A 9 és a 4; a 9 és az 5; a 9 és a 6. 31) A 9 és a 7; a 9 és a 8; az $\frac{1}{9}$. 32) A 10 és az 1; a 10 és a 2; a 10 és a 3. 33) A 10 és a 4; a 10 és az 5; a 10 és a 6. 34) A 10 és a 7; a 10 és a 8; a 10 és a 9. 35) Az $\frac{1}{10}$; a 0. 1. 36). A különböző kifejezések 1. 37) A különböző kifejezések 2. 38) A különböző kifejezések 3. 39) Általános ismétlés 1, 2, 3. 40) Általános ismétlés 4, 5, 6. 41) Általános ismétlés 7, 8. 42) Számlálás 1—20. Példatár 21 l. B. 43) Összeadás 1—20. Példatár 25—30 l. B. 44) Kivonás 10—20, Példatár 31 l. B. 45) Szorzás 10—20. Példatár 39 l. B. 46) Osztás 1—20. Példatár 48 l. B.

Tanítási eljárás. Minden egyes órán a) szemléltetés, b) nevezett szám, c) tiszta szám, d) alkalmazott feladat, e) csendes foglalkozásul a példatárban adott feladatok lemásolása a fekete tábláról. Ez osztályban tehát csak számírás, nem írásbeli számvetés van. Az alkalmazott feladatoknál (ugy itt, mint a következő osztályokban is)

a) A tanító a feladatot *könyv nélkül* elmondja (következő osztályokban egy gyermek a példatárból olvassa). b) Egy gyermek a feladatot ismétli. c) A számviszonyok kifejtése. d) Kiszámítás.

II. Osztály.

Tancél. Az 1—100-ig levő számviszonyok szemléleti alapon való megismertetése, ide értve a 10-ed és 100-ad részeket is.

Taneszközök. Számtani Példatár. Méterrúd és orosz számológép.

Tanidő. Mint az I. osztályban.

Tananyag, tanmenet. Dezső Lajos Számtani Példatára szerint.

1) Számolás tiszta tízesekkel. 2) Számolás 1—20. 3) Tízesek és egyesek. 4) Összeadás tízesekkel. 5—6) Összeadás 1—20. 7) Összeadás egyes s tízesekkel. 8) Összeadás tízes és vegyes számmal. 9) Vegyes számok összeadása. 10) Összeadás, az egyesek összege. 11—15) Sorok képzése. 16) Kivonás tiszta tízesekkel. 17) Egyesek levonása a 10—20 levő számokból. 18) Egyesek levonása vegyes számokból felbontás nélkül. 19) Egyesek levonása felbontással. 20) Vegyes számból tízesek levonása. 21) Vegyes számok levonása vegyes számból. 22—26) Sorok képzése. 27) Vegyes feladatok. 28) Szorzás tízesekkel. 29) Szorzás 1—20-ig. 30) Szorzótábla 1—30-ig. 31—36) Szorzótábla. 37) Szorzás alapszámokkal, vegyes szám. 38) Szorzás vegyes szám, alapszámokkal. 39) Szorzás több tényezővel, 40—43). Sorok képzése. 44) Vegyes ismétlés. 45) Mérés tízesekkel a) 46) Osztás tízesekkel. 47) Osztás 1—20-ig. 48) Osztó és osztalék egy jegyű. 49) Osztó és hányados egy jegyű. 50) Osztó egy, az osztalék több jegyű. 51) Osztó több jegyű, osztalék egy jegyű. 52—55) Sorok képzése. 56) Vegyes ismétlés. 57) Vegyes ismétlés.

Tanítási eljárás. Mint az első osztályban. A tanítóval való közvetlen foglalkozás a felvett számtani részt megértésére, a csendes foglalkozás a *begyakorlásra* való.

III. Osztály.

Tancél. A számviszonyok ismeretének tovább fejte tése 1—1000-ig levő számkörben; a négy művelet. A különnevezetű mennyiségek, mint a törtek elemi ismeretetésének alapja

Taneszközök. Példatár, palatábla.

Tanidő. Heti 2 lecke, évente 60 lecke. Begyakorlásra heti 6 félóra, egész éven át 240 félóra.

Tananyag, tanmenet. Dezső Lajos. Számtani Feladatok című munkája után.

1) Számlálás és számírás 100-sokkal. 2) Számlálás, számírás 100-asokkal, 10-esekkel. 3) Számolás és számírás 100-al, 10-el, 1-el. 4) Vegyes gyakorlatok. 5) Római számok. 6) Összeadás 100-okkal. 7) Összeadás 100-okkal, 10-ekkel. 8) Összeadás 100-okkal, 10-ekkel s egyesekkel. 9) Vegyes feladatok a számolásra. 10) Vegyes feladatok az írásbeli összeadásra. 11) Vegyes feladatok a különböző kifejezések begyakorlására. 12) Az összeadás fogalma. 13) Kivonás 100-okkal. 14) Kivonás 100-okkal, 10-ekkel. 15) Kivonás 100-okkal, 10-ekkel és 1-ekkel. 16) Vegyes feladatok a lefelé számlálásra. 17) Különböző kifejezések a kivonásnál. 18) A kivonás fogalma. 19) Az összeadás és kivonás egybefoglalása. 20—21) Szorzás egy jegyű szorzóval. 22—23) Szorzás több jegyű szorzóval. 24—25) Szorzás több tényezővel. 26) Vegyes feladatok. 27) Különböző kifejezések. 28) A szorzás fogalma. 29—30. Osztás egy jegyű számmal maradék nélkül. 31—32) Osztás egy jegyű számmal maradékkal. 33—34) Többjegyű osztó. 35) Vegyes feladatok osztásra. 36) Külön-

féle kifejezések az osztásban. 37) Osztás fogalma. 38) Osztás és szorzás egybefoglalása. 39—40) Különnevezetű mennyiségek szétbontása. 41—42) Különnevezetű mennyiségek összevonása. 43) Tizedesek írása. 44) Összeadás különnevezetű mennyiségekkel (nap, óra; frt kr.). 45) Összeadás m. és cm.; gr. kg.; hl. és l. 46) Összeadás km. és m. 47) Különnevezetű mennyiségek kivonása (óra, perc; frt, kr.). 48) Különnevezetű mennyiségek (m. cm.; gr. és kg.). 49) Különnevezetű mennyiségek kivonása (hl., l.; km., m.). 50) Különnevezetű mennyiségek szorzása (év, hó; frt, kr.). 51) Különnevezetű mennyiségek szorzása (hl., l.; gr., kg.). 52) Különnevezetű mennyiségek szorzása (hl., l.; gr., kg.). 53) Különnevezetű mennyiségek osztása (hó, nap, óra; frt kr.). 54) Különnevezetű mennyiségek osztása (m., cm.; gr., kg.; hl., l.).

Tanítási eljárás: a) Kiindulás fejbéli számvetésből. b) Írásbeli feladatok a táblán. c) Alkalmazott feladatok. d) Csendes foglalkozás alatti gyakorlásra leginkább írásbeli feladatok tiszta számokkal.

IV. Osztály.

Tancél. A számviszonyok ismeretének tovább fejte tése millióig. A tizedes rendszer. A tizedes törtek négy művelete.

Taneszközök. Példatár, palatábla.

Tanidő. Közvetlen foglalkozásra heti 2 lecke, évente 60 lecke, csendes foglalkozás heti 6 félóra, egész éven át 240 félóra.

Tananyag, tanmenet. Dezső Lajos Számtani Feladatok című munkája után.

1) Számlálás, számírás ezresekkel. 2) Számlálás és számírás százassal. 3) Számlálás 10-esekkel. 4) Számlálás 1-esekkel. 5) Római számok. 6) Összeadás 10'000-ig. 7) Összeadás 100'000-ig. 8) Összeadás millióig. 9) Vegyes feladatok. 10) Kivonás 10'000-ig. 11) Kivonás 100'000-ig. 12) Kivonás millióig. 13) Vegyes feladatok. 14) Szorzás egyjegyű szorzóval. 15) Szorzás kétjegyű szorzóval. 16) Szorzás többjegyű szorzóval. 17) Több tényezővel. 18) Vegyes feladatok a szorzásra. 19) Osztás egyjegyű osztóval. 20) Osztás kétjegyű osztóval. 21) Osztás többjegyű osztóval. 22—23) Vegyes feladatok a szorzásra és osztásra. 24—26) A tízes beosztású mértékek tört alakban való írása. 27—28) Felbontás. 29—30) Összevonás. 31—39) Összeadás. 40—41) Kivonás. 42—46) Szorzás. 49—50) Osztás. 51—52) Vegyes ismétlés. 53—60) A nagy szorzótábla.

Tanítási eljárás, mint a III-ik osztályban.

V—VI. Osztály.

Tancél. A közönséges törtekkel való műveleteknek, az u. n. polgári számvetés legszükségesebb alakjainak a legközönségesebb mértani alakok kiszámításának ismeretése.

Taneszközök. Példatár, palatábla, számtani füzet.

Tanidő. Heti 2 lecke, évente 60 lecke. Begyakorlásra heti 6 félóra. Két éves ismétlődő tanfolyam.

Tananyag, tanmenet.

1) Egésznek s vegyes törteknek átváltoztatása tiszta (ál-) törtekké. 2) Törtek átváltoztatása egészekké. 3) Törtek bővítése. 4) Közönséges törtek változtatása tizedes törtekké. 5) Törtek rövidítése, összevonása. 6) Tizedes törtek átváltoztatása közönséges törtekké. 7) Tényezők, közös-többs. 8) Közös nevezőre hozatal. 9) A négy művelet, közönséges törtekkel. 10) Átlag (közép-) számítás. 11) Hármasszabály (következtetés a többségről az egység közvetítésével a többségre = az osztás és szorzás együttes alkalmazása.) 12) Százalék számítás.

13. Kamatszámítás. 14. Határidő számítás. 15. Társaság-szabály. 16. Vegyítés szabály. 17. Árendés. (rabott.) 18. Négyzögű alakok (négyzet, dűlénny, ferdény, téglány, dűlénnyed) kerületének s területének kiszámítása. 19. A háromszögek kerülete s területe. 20. Kör, kör-szelvény, ellipsis kerülete s területe. 21. Henger, kocka, hasáb, piramis, kúp, gömb, csonkakúp felülete. 22. Hasáb köbtartalma.

Tanítási eljárás. a) A törtéknél és mértani alakoknál szemléltetés, a polgári számvetésnél könnyű fejbeli példán kifejtés. b) A szabály felállítás, karban való begyakorlása. c) Gyakorlás könnyebb, majd nehezebb példákön (fejben, majd táblán.) d) Csendes foglalkozású további gyakorlás írásbeli feladatokkal.

(Folyt. köv.)

Dezső Lajos.

TÁRCZA.

Kazinczy Ferencnek néhány kiadatlan levele.

VII.

*Fő Tisztelendő Superintendens Úr!
különös bizodalmu Drága Nagy Jó Uram!*

A' Harsányi és Zsértzi Contractusaimat a' Fels. Helytartó Királyi Tanács helybe hagyta¹ egyébaránt, hanem csak azt a' változtatást kívánja, hogy a' Normativum szerint azt ne külön Instrumentumba tégyem, hanem a' Catholicus Felekezetekkel tejendő Tractatusom Instrumentumba belé iktassam, hogy így a' Harsányi közös oskolának mind a' Catholicus, mind a' Reformatus Tanító fizetése eránt ugyan azon egy árkuson írott Contractusa légyen.

Melly rendelés mivel nem magát a' dolog essentiáját [illeti,]² hanem csak a' formalitást, még pedig egyedül a Contractus[nak]³ leírásának formalitását illeti, bátorodom alázatosan kérni az Urat Fő Tiszt. Superintendens Urat, méltóztasson a' Harsányiaknak és Zsértzieknek Contractusok helyben hagyását tudtokra⁴ adni, és őket arra bírni, hogy valamely németül alkalmasint értő Individuumot a Normalis Methodus meg-tanulása végett Kassára küldjenek bé, a' ki minekutánna az exament ki állja és általam approbáltatik azonnal el-kezdheti a' szolgálatot; az azt nem hátráltathatván, hogy a' közös Oskola fel nem állott még a' Cathol. felekezettel végezni parancsolt Tractatus el nem készülén; mert az Héjtzén se állott még fel, és Kupai még is tanít, még pedig a' Fels. Helytartó K. Tanácsnak tudtával.

Professor Vályi András Uram egy magyar munkán dolgozik. Azt adja ki benne, hogy miből áll a' Normalis Methodus; ez a' könyv igen hasznos munka lesz: kivált midőn dd^o 11-ae Septbr. 1788 ki adódott az a' Parancsolat hogy ad Sacr. Minist. senki se eresztessen, ha előbb a Norma tudása felől Testlist nem mutat. Ő különben is egy hasznos Tagja a' Társaságnak.

¹ A zsérczi ref. egyházzal, valamint a harsányival ezen év augusztus havának elején sikerült az egyezséget Kazinczynak megkötni. A harsányi ref. egyház szerződése, a melynek másolata a levéltárban megvan, 1788, augusztus 5-ikén kelt.

² A szögletes záró jelek közt levő szó ki van húzva.

³ A szögletes záró jelek közt levő szótag ki van húzva.

⁴ Ez a szó ki van igazítva; eredetileg így volt: tudtára.

En Decemberbe a' Kis Kunságra megyek akkor Harsányon Zsértzen és Miskólcson olly véggel fordúlok-meg, hogy mindent tökéletességre vigyek.

Ezen Levelemet egy alkalmatlan Vendég fogadóba el-fázva, és sietve írom. Meltóztasson az Ur Fő Tiszt. Superintendens Uram excusálni rendeletlenségét. A' ki egyébaránt a' leg hivebb tisztelett mar.

Stoosz Szepes Vgyéb. d. 9° 9br. 788.

Az Urnak

Fő Tiszt. Superintendens Urk.

alázatos szolgája

Kazinczy Fer.

Ez a levél külön borítékba volt zárva. A borítékon: Reverendissimo Domino Samueli Szalay, Ecclesiar. Helveticae Confessionis Evangelicar. Districtus Cis Tibiscani Superintendenti. Domino singul. colendissimo. Miskóltz. ex off. in re scholar. National. A boríték zárlatán ép piros pecsét van.

VIII.

*Fő Tisztelendő Superintendens Ur,
nékem nagy tiszteletű Uram!*

Szepes Vármegyei útamban (honnan éppen csak ma érkeztem meg) egy Levelemet botsátottam az Urhoz Fő Tisztel. Superintendens Urhoz: de mivel az a' levelem, a' mellyet ugyan akkor tettem Postára, ide el nem érkezett még ekkoráig is, kétségeskedem rajta, ha az útnak eredett é, vagy nem; 's következésképpen tanácsosnak tartottam újabban jelteni, hogy a' Fels. Helytartó királyi Tanács a' Zsértzi és Harsányi Augustusi Tractatusomat helyben hagyta, 's eránta semi egyéb változtatást nem parantsol, hanem, hogy ugyan ez a' Contractus, a' Catholicusokkal kötendő Contracussal ugyan azon egy Instrumentumba íratasson. A' Zsértziek és Harsányiak tehát gondolkozhatnak valamely Individuum felől, a' ki a' Normát minél hamarább meg-tanúlna, 's itt approbáltatván, közzéjük ki-küldtethetne: az semit sem hátráltathatván az bé-hozatásokat, hogy még a' Cath. Tanító se eggyik, se másik helyen dotálva nincsen; mert ugyan az a' circumsantia van Héjtzén is, és még is tanít s Predikátori hívatalt visel Kupay uram.

Betűim formájok mutatja minő sietéssel irtam ezen Levelemet, 's mentségül lesz fogyatkozásai miatt.¹

Ajánlom magamat sokszor tapasztaltt grátziáiba 's mar. egész tisztelettel.

Az Urnak

Fő Tisztel. Superintendens Urnak

Kassán 19. 9br.

1788.

alázatos szolgája

Kazinczy.

Ez a levél külön borítékba volt zárva. A borítékon: Reverendissimo Domino Samueli Szalay, Ecclesiar. Helveticae Confessionis Evangelicar. District. Cis Tibiscani Superintendenti. Miskóltz. ex off. in re scholar. Nationalium. A boríték zárlatán ép piros pecsét van.

¹ E levélben az írás nagyon el van hanyva. Erre vonatkozik ez a mentegetőzés.

Közli: Zsoldos Benő.

KÖNYVISMERTETÉS.

Keresztyén Hittan és Keresztyén Erkölestan.

Az algimnáziumi III. és IV. osztály számára. Jutalmazott pályamű.
Írták: Kovács Lajos és Gergely Károly. Ára egyenként 40 kr Debrecen. 1892.

A konventi tanterv által a gimnáziumi oktatás körében használandó tankönyvek közül legkésőbbre a vallástani tankönyvek készültek el. Az egyes egyházkerületek felemelték a rendesen adni szokott díjakat is, csak hogy a tankönyvek mielőbb elkészüljenek, s íme, mégis hosszú idő telt el, míg a könyvek elkészültek, s a vallásos oktatás körében is megvalósulhattak a konventi tanterv követelményei. S a nehezen készülő könyvek között legnehezebben a *Hit- és Erkölestan* született meg, — talán a tárgy nehézsége, talán a tananyagának nem illő helyre való beosztása miatt is. Ma azonban már a legtöbb egyházkerület túl van a bajon, a könyvek elkészültek, s a tanítás halad a konvent által megállapított tanterv keretében.

Legközelebb a tiszántúli egyházkerület kiadásában jelent meg két pályamunka, a *Keresztyén Hittan és Keresztyén Erkölestan* címmel, Kovács Lajos és Gergely Károly jó nevű, s e téren ismert íróktól. Mindkét mű abból az alkalomból készült, hogy a tiszántúli ref. egyházkerület elhatározta, hogy kebelbeli gimnáziumi tanulók számára vallástani kézikönyveket fog készíttetni, s azoknak részletes tervezetét az 1890. évben, a konventi tanterv szerint megállapítván, a nevezett két könyvre pályázatot hirdetett. A pályázók közül Kovács Lajos és Gergely Károly művei lettek a nyertesek, s a tiszántúli egyházkerület azokat saját költségén kiadván, iskoláiban alkalmazta.

Mindkét munka folytatását képezi a gimnázium I. és II. osztályaiban használt *Biblia-ismertetésnek*, s a tananyag a tanultak alapján van berendezve. A két első osztályban megismerkedvén a növendék a bibliai vallás gondolataival, a *Hittan* első része már a pozitív keresztyén hittannal foglalkozik, elég világos, s a növendék felfogásához alkalmazott modorban tanítván Isten létét, lételének bizonyosságait s Isten tulajdonságait vagy tökéletességeit. Megismertetvén Istent a növendékekkel, beszél Isten műveiről, a teremtésről és gondviselésről; majd áttér az anthropológiára, s az ember eredete, bűnbeesés, a bűn és büntetés ismertetése után a Christologia következik, melyben a megváltó személye s a váltság műve foglalják el a fő részt. Végül a sotologia és eschatologia zárják be a tanulandó tananyagot. Nem mondhatni, hogy nem elég gyakorlati érzékkel választották meg szerzők úgy az anyagot, mint a formát is, melyben a tanulandókat közlik. E tankönyvben feltalálható a keresztyén hittannak mind az a része, mely a gimnáziumi növendék felfogásához s értelmi köréhez való, s a mi által vallásos érzete és tudata fejleszthető és erősíthető. Sőt, mert a III. osztályban a konventi tanterv a konfirmatói oktatást is kötelességgé teszi, a *Hittan* természetes átmenettel felveszi a konfirmatói oktatás alkotó elemeit is, áttévén a *Hit-*tanból azokat a részeket e fejezet alá, melyek természetes úton, minden hézag nélkül szolgálhatnak ezen oktatás sikeressé tételéhez.

E részben a vallás és egyház fogalma, a keresztyén felekezetek közötti különbségek s ev. ref. egyhá-

zunk keletkezése s rövid története van előadva főbb vonásokban. Ev. ref. egyházunk fogalmából tér át a kegyelmi eszközök: Isten ígéje és a sákramentomok ismertetésére, világosan feltüntetvén azt a különbséget is, mely a keresztyén felekezetek között a szentségek felfogására vonatkozólag fennáll. Végül az egésznek néhány imádság zárja be.

Ha a vallás »Isten ismerete és tiszteletének módja,« Isten megismerése önként vezet ez imádkozás szükségére; s ha Istenhez csak a tiszta s töredelmes szív járulhat: önként buzog hálát a megindult szív Istennek és Atyjának. E hittan tehát a gimnázium III. osztályában sikerrel használható, magától értetvén, hogy a hol az egyes tételek nehezek, s magyarázatot igényelnek, a tanár jöjjön segítségére a tankönyvnek is, a gyermeknek is.

Sokkal nehezebben vihető be a tanterv keretébe a második tankönyv: a *Keresztyén Erkölestan*. E mű első részében, mely az erkölestan alapfogalmakat tárgyalja, erősen a Zsarnay-féle, sárospataki kiadású tankönyv hatása alatt készült s lépten-nyomon kimutatható az egyes §§-ok összeköttetése az említett, régen használt tankönyvvel; csak hogy az a tiszáninneri gimnáziumokban a VIII. osztályban használtatik, ott, hol a növendék értelme már előkészítve van az efajta nehezebb dolgok befogadására. Különbén is, maga a tárgy természete hozza magával, hogy az ilyen tételek: erkölcsi szabadság, lelkiismeret, erkölcsi törvény, erény, sokszor nehéz s elvont dolgok egy 13—14 éves gyermek lelkére nézve. Több önállóságot tanúsítanak szerzők az *Erkölestan* második, u. n. alkalmazott részében, melyet a köteleességek hármasságára szerint osztanak fel: Isten, magunk és embertársaink iránti köteleességekről szóló részekre. A felosztás e módja régi, s általánosan elfogadott, s az egyes részek alá osztott tételek is mind a megszokott dűlön járnak. Isten iránti köteleességeink az ő ismeretén alapúlnak, tehát első s főköteleességünk Isten ismerete; azután az ő félelme, tisztelete következnek, melyeket az imádság, esküvés s a szeretet, mint köteleességeink summája zár be. Helyesebb lett volna az utolsó tételt előre tenni, s a szeretetet vevén fel Isten iránti s minden köteleességünk alapjául, s ebből folytak volna az előbb említett köteleességek. Magunk iránti köteleességeink két kategória alá sorozhatók: köteleességeink testünk és lelkünk iránt; amoda a tisztaság, mértékletesség, munka és takarékosság, s az élet fentartása; emide: az önismeret, önuralom, s a meggyőződés követése osztályoztattak. Végül felebarátaink iránti köteleességeink részint általánosak, részint alkalmazottak. Mindkét kategória kimerítve, s szentírási helyekkel s a vallásos költészet szebb helyeivel fűszerezve adatik elő, de sok helyt nehézkesen és magyarázatra szorítkozva.

Igy, bár a tankönyv jelen alakjában még több kívánni valót hagy fenn, de mint úttörő, s első kísérlet értékkel bír, s a szerzők jó neve s a kerületi tanügyi bizottság éber gondja elég biztosítékot nyújt arra, hogy a második s későbbi kiadások úgy a tartalom, mint a forma tekintetében inkább megüssék azt a mértéket, mely ily nehéz tantárgyat a növendékre nézve könnyen elfogadhatóvá tehet.

i+r.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Peterdy Károly**, munkácsi ev. ref. lelkész, a beregi egyházmegye esperese, folyó hó 22-én, éjjeli 2 $\frac{1}{2}$ óraker, életének 60-ik, lelkészkedésének 38-ik, esperesi hivataloskodásának 17-ik évében elhunyt. Mély megilletődéssel tudatjuk e váratlan hirt, a mely bizonyosan széles körben fog őszinte részvétet kelteni, mert a boldogult férfiú sokak szeretetére és tiszteletére tette magát érdemessé Istentől nyert, munkával csiszolt talentumainak bölcs felhasználása és értékesítése által. Mi, mint a sárospataki főiskola egyik jeles növendékét, mindvégig hű fiát, igaz barátját, mint lapunk buzgó pártfogóját, s a presbiteri egyházkormányzatnak tántoríthatatlan hívét szeretettük, tiszteltük és gyászoljuk őt. Ott volt mindig, a hol a presbiteriumok jogaiért csatázni kellett; ott ama nehéz harcokban, mikor a tiszántúli egyházkerület zöld asztala körül megmegújuló erővel és elszántsággal vívtak a gyülekezetekért a kerület hatalma ellen; egy volt ama kevesek közül, a kiknek a konvinti tagság sem lehetett kívánatos a gyülekezetek bizodalma nélkül. A zsinaton is rendíthetetlenül kitartott a kisebbség zászlója alatt, s nyájas, nyomós beszédével s szavazatával mindent elkövetett az elv győzedelmeért. Utóbbi időben már betegség jelei mutatkoztak rajta, a melynek elkezdődött pusztítása ellen nem volt sikeres gyógyír többé sem szép családjának szeretete, sem megyéjének újabban nyilvánult bizodalma, sem a barátok, sem a gyülekezet erős ragaszkodása. Ott végezte be nyilvános pályáját, mint esperes, a hol kezdte, mint akadémikus rektor, s a hol, mint s. lelkész a fogolylyá lett szabadság-hősök lelki gondozója volt. Szép, tisztos, nemes harcot harcolt; a hová a gondviselés kegyelme s az emberek bizalma állította, mindenkor hűnek bizonyult, s épen azért többre és többre bízott. A keményen megpróbált családdal, a melynek koronája, büszkesége, éltető lelke volt; a gyülekezettel, a melynek gondját jó pásztorként szíven hordozta, s az egyházmegyével, a mely felismerte s tudta becsülni és jutalmazni érdemeit, — áldva borúlunk koporsójára s dicsőítjük emlékezetét!

— **A hevesi ev. ref. egyház** folyó hó 9-én, temploma javára bált rendezett s az a helybeli és vidéki, legnagyobb részben más felekezetű értelmiség és polgárság részvétele mellett, minden tekintetben kitűnően sikerült, s a jótékony célra 202 frt és 59 kr tiszta jövedelmet eredményezett. A kegyes adományok még szaporíthatják is ez összeget.

— **A természet-ellenes szövetség.** A debreceni és erdélyi atyafiak zsinati szövetségét mindig helytelenítettük s részesültünk is e miatt bőséges félreértésben. Most ime **Dr. Öreg János** támad fel a „Debreceni Protestáns Lap”-ban a kolozsvári theol. fakultás s az ezt sürgető törekvések ellen s nevetségesnek tartja a tervezett fakultásnak a kolozsvári egyetemmel való kapcsolatát s teljességgel nem érti az erdélyiek egyetemi erőködését. Azt mondja: Mindaz csak hiában kidobott pénz, a mit a kolozsvári fakultásra vesztegetnek. Ennélfogva, ha ilyen sok a kidobandó pénzük, miért nem fordítják inkább desolált egyházaik, nyomorban tengődő papjaik felsegélésére; miért kívánják, hogy az egyetemes egyház áldoz-

zon ezekre is helyettök. Ezzel legalább számos lelket mentenének meg a magyarság számára azok közül, a kiket az oláh tenger elnyeléssel fenyeget s *inkább hinnenk testvéri, annyit hangoztatott szeretetökben, ragaszkodásukban, mint most, a mikor csak minden abban nyilatkozik, hogy velünk a haszon testvériesen osztoznunk kívánnak, de úgy, hogy az oroszán-rész nekik jusson.* Hát avagy nem voltak-e ott a zsinaton a tiszántúli Atyák?! Avagy szavazott volna-e Erdély filozófiai facultást vagy egyetemet Debrecennek alku nélkül és megfordítva?! Aztán mit mond majd a fegyver-barátságnak eme késői felmondására Erdély?!

— **Az ev. ref. konvent** tagjait március 14-re hívta össze az elnökség Budapestre. Ekkor még javában fog folyni a kormány egyházpolitikája ellen és mellett az országos hajsza... hátha — elvégre — a Memnon szobor is hangot ad?!... Ezúttal jobb lett volna, ha elébb az egyházmegyéek és kerületek tarthatják vala meg gyűléseiket s csak azután a konvent!

— **Meghívás.** A szatmárnémeti ev. ref. főgimnázium *fentartó-testülete* folyó évi március hó 1-én (szerdán) délelőtt 10 óraker a főgimnázium rajztermében rendkívüli közgyűlést tart a következő tárgysorozattal: 1. Vályi János elnök lemondása. 2. Igazgató-tanács előterjesztései: a) 42. szám. A pénztárak vizsgálatáról és a pénztárnok felmentéséről. b) 32. szám. Az 189 $\frac{2}{3}$. isk. év költségelőirányzatáról. c) 48. és 53. szám. A pénztárnok biztosítékáról. d) *Az államsegély igénybevételéről.* Felkéretnek a t. tagok, hogy különösen a d) alatti államsegély ügyének tüzetes tárgyalása végett minél számosabban megjelenni szíveskedjenek. *Az igazgatóság.*

— **A soproni kath. gyűlés,** a mit az ultramontán urak még karácsonykor, a béke és emberszeretet nagy ünnepén eszeltek ki, folyó hó 20-án, a pápa jubileumával egyidejűleg tartatott meg. A főpapak nem látták ilendőnek a gyűlésen részt venni s az arisztokratia köréből is csupán gr. Eszterházy Miklós Móricz és gr. Széchényi Kálmán voltak jelen. Az előbbi volt a nagygyűlés elnöke s mint ilyen a kereszt tanításai által akarná a jövőben is regenerálni az országot, nehogy fegyverrel kelljen válnia (már t. i. a keresztnek) a modern vallástalanság ellen. A jelent kedvezőtlennek festette; a minek okát a kath. közvélemény mulasztásaiban fedezte fel, no meg az ellenfél támadásaiban. Sürgeti — mint XIII. Leo — a kath. társadalom szervezkedését, az autonomiát felülről lefelé való haladással, a szociális kérdések programba vételét, vagyis a műhelyek meghódítását. Evégből szükségesnek tartja a munkásnak és családjának biztosítását, szerszámjai s mezőgazdasági eszközeinek a zálogolás alól való kivételét. S azzal végzi, hogy ő e programra — még ha ultramontánnak hirdetnék is ezért — büszke lesz s hogy ők nem támadnak csak védekeznek (!). A közgyűlés a pápát, a királyt, a hercegprímást, Zalka püspököt és Zichy Nándor gróftól táviratilag üdvözölte, (majd azt irtuk: compromittálta!). A pápa áldása csakhamar meg is érkezett. Nem érdektelen adat, hogy XIII. Leót, mint *pápa-királyt* is üdvözölték s őt — mint ilyet — minden emberi befolyástól szabadnak szeretnék látni. A nagygyűlés aztán az elnöki beszéd szellemében hozta meg határozatait. Kívánja az autonomiát *képviselési alapon*, az ifjúságnak a nyilvános intézetekben kath. szellemben való nevelését és nem csak tanítását; az óvodák, nép-, közép és felsőbb iskolák katolikussá tételét s egy *kath. egyetem* felállítását; a kath. egyetek szaporítását, ezek között hitel- és önszegélyző-szövetkezetek, takarékok magtárak, mezőgazdasági egyetek alakítását a socialismus ellen való védőeszközök gyanánt; az összes kath. körök, egyetek szer-

ves kapcsolását (központ Budapest) s évenként egy nagygyűlést vagy egy egyleti kongresszust. Ezenfelül teljesen katolikus irodalommal kívánja táplálni a kath. híveket s gyűlölettel említi az istentelen vagy színtelen sajtót, a melyet egyetlen kath. hívőnek sem szabad pártfogolni. A nép legalsó osztályától a legfelsőbbig mindenünnen ki akar zárni minden nem kath. irodalmi terméket s nem riad vissza még attól sem, hogy különböző nyelveken szóljon (német, horvát stb.) a hívekhez. A kormány egyházpolitikai programja ellen tiltakozik és kérényez. Kérvényében az 1868. évi 53. t.-c. 12. §-ának módosítását, a Csáky-féle rendelet eltörlését s a polgári házasság és az anyakönyvek államosításának terveit eljuttatni kívánja. A kik eddig még nem látták, hogy mit akar a hazai r. kath. egyház: azoknak most módjukban van a „Pax“-os egyházi kormány körmeit felismerni. Egészen ott volnánk, a hol a Pázmány korában, ha a klerus hazafiságára kellene támaszkodnunk.

— **A király a pápának.** XIII. Leó jól viszi szerepét a mi dynastiánk körül. Egy-egy gyémánt-rózsával stb. igyekszik fentartani a habsburg-lothringeni ház legkatolikusabb jellegét és sikerül neki. Mostani jubileuma alkalmából 140,000 frtos ajándékot kapott Ő Felségétől, a ki nagylelkűen elfeledi azt, hogy XIII. Leó ő felette is úr szeretne lenni Magyarországon s épen most alaposan hozzálátott a Nemzet békéjének felzavarásához. Lehet egyébaránt, hogy a fejedelmi ajándék az osztrák császár küldeménye s csak a concordatum folyománya.

— **XIII. Leó jubileuma.** A kath. világ megint jubilált s örömeiben ontja a péter-filléreket s egyéb ajándékokat Rómába, a „szegény és fogoly pápa“ lábai elé, a kiről bizonyos az már ma, hogy ritka odaadással és szerencsével működik a korszellem által megingatott pápai szék megszilárdításán. Anglia, Németország — e nagy s előre haladó birodalmak — is érzik újabban, hogy a kath. reactio ott is működik s nyíltan és titkon akadályokat gördít a szabad eszmék és intézmények elé s eléggé fortélyos arra, hogy az emberiség barátjának adja ki magát, mikor fegyvert kovácsol az emberek testvéresülése ellen s a vizsgálódó lélek magasba vágyó szárnyaira. A hol másként nem lehet, megfélemlíti a fejedelmeket s befekteti előtők a szabad haladás barátait, mint állam-felforgatókat, mint a koronás fők gyűlölközt; másutt pedig kacérkodik a köztársasággal s szövetezik a szélső elemekkel, hogy a zavarosban annál biztosabban halászhasson. A tudománnyal, a pénzzel, a vaksággal, az absolutismussal, égi, földi s földalatti hatalmakkal is egysül, csak hogy győzhessen, vagy legalább a pápai széket a felfordulástól megmenthesse. Meddig tart ez a Krisztus nevében űzött bűnös hajsza, ma még senki sem mondhatja meg. Az bizonyos, hogy a játék most elég szerencsével foly s XIII. Leó önérettel tekinthet fel hozzá hasonló elődeinek képére, püspökségének 50-ik évfordulóján. A magyar kath. egyház is méltán gyűjtött örömtűzeket, mert — a mit ma már senki sem mer tagadni — a pápa akarata itt is jó földre talált és annak köszönhető, hogy itt ma a hivatalos kath. egyház harcot merészelt kezdeni a hivatalos állammal s az elvakult alsóbb papság — a főpópok titkos pártfogása mellett — bőszerűen rohan a nemzeti békeség templomára, hogy megfertőztesse azt s meggyalázza itt a nemzeti méltóságot és az isteni szeretet törvényét, a XIII. Leó dicsőségére. Hát csak jubilálj magyar katolikus egyház és gyalázd meg nagy királyaid emléket s ama szent jelszót: „a haza minden előtt!“

— **A „Néptanítók Lapja“** február 6-ikán jubileumi számot adott ki. Huszonöt évvel ezelőtt, 1868. február 6-ikán jelent meg az első száma, melybe a vezércikket maga Br. Eötvös József miniszter, a „Néptanítók Lapja“

halhatatlan megalapítója s népoktatási törvényünk nagy-megalkotója írta. Ezt a cikket szószerint közli most az ünnepi szám, melynek első lapján Eötvös, Pauler, Trefort és Csáky Albin gr. arcképei vannak bemutatva. Az ünnepi szám 136 lap terjedelmű s a szerkesztő bevezető sorain kívül gr. Csáky minisztertől, Berzevicytól, Br. Eötvös Lorándtól, Szász Károlytól, Szathmáry Györgytől, Szűry Dénestől, Lévy Ferencről s hazánk más számos ismert tanügyi férfitól tartalmaz kisebb nagyobb közleményeket, melyek a következő címek alatt vannak csoportosítva: „Kegyelet visszaemlékezés. A Néptanítók Lapjáról. A paedagogiai sajtó. Nevelés és nemzeti állam. A nevelés célja. Nőnevelés. A népiskola és népiskolai oktatás. Tanítói pálya. Tekintély, fizetés. Egyesületi élet. Tanácsok. Iskolai életképek. Tanítóképzés. A lap-történetéből.“ A „Néptanítók Lapja“ 1873-ig két nyelven jelent meg, de 1873-tól csak magyarul. Régebben 30000 frtot szavazott meg kiadására az országgyűlés, 1874-től pedig 10000 frt. A múlt évben hetenként kétszer 14900 példányban jelent meg. Eddigi munkatársainak száma 723-ra megy. A „Néptanítók Lapja“ mely jó ideig a tanítóság egy részének úgy szólván egyedüli tájékoztató és képező olvasmánya volt a lefolyt 25 év alatt népoktatásügyünk fokozatos fejlődésére mindenesetre nagy befolyást gyakorolt s alapítója a nagy Br. Eötvös méltán megérdemli, hogy a szerkesztő szavai szerint „ez a szám ne legyen egyéb, mint a mi hálánk és hódolatunk megnyilatkozása az ő fenkölt, nemes szellemének.“

— **Az „Eötvös alap“ országos tanító-egyesületének bevétele az 1892. évi január 28-tól 1893. január 25-ig** 12481 frt 47 kr, kiadása 9195 frt 73 kr volt. Az egyesület összes tőkésített vagyona 48,937 frt 64 kr. Tizenhét évi fenállása óta 33,875 frtot nyújtott részint ösztöndíjak, részint segélyösszegek alakjában a hozzá folyamodóknak s ily módon 199 róm. kath., 102 ev. ref., 82 ág. ev., 10 gör. kath., 8 unitárius és 69 izraelita vallású, összesen tehát 470 tanító család gondjait enyhítette s ezen felül a „Tanítók országos árvaházának“ a költségeihez 1910 frttal járult s a magyarországi tanítók javára 46,603 frt tőkét gyűjtött. Az 1892. évből befolyt tiszta jövedelemből néhány 100 és 50 frtos ösztöndíjat és segély összeget fog kiosztani, melyért az egyesület tagjai, illetőleg ezek özvegyei és árvái folyamodhatnak. Az ösztöndíjak egyetemi és akadémiai hallgatóknak, továbbá tanító- és tanítónőképző-intézetek tanulóinak s a közép iskolák V. és VI. osztályában tanuló növendékeknek adatnak ki.

— **A kultur államok néptanítóinak fizetési minimuma.** Egyik derék tanítónk: Szabó József, érdekes kimutatást állított össze a műveltebb államok néptanítóinak fizetéséről. E szerint a kimutatás szerint a legtöbb államban a fizetési minimum két határ között mozog, melyeknek egyike a magaslatát, a másika pedig a legkisebb alacsony-ságát jelöli. Az első a segédtanítók és a még nem okleveles rendes tanítók díjazását jelzi. Hazánkban mint tudjuk a minimum 200—300 frt, Horvátországban 400 frt, Svájcban 320—450, Braziliában 400—700, Franciaországban 400—840, Romániában 432—1080, Szászországban 510—1100, Bajorországban 504—1320, Poroszországban 540—1200, Angliában 900—1800, Portugáliában 326—700, Spanyolországban 250—800, Olaszországban 200—480, Oroszországban 323—404, az Egyesült-Államokban 819—1365 forint érték között változik. Poroszországban az új iskolai törvényjavaslat 600 frtban állapítja meg a minimumot, a bádeni nagyhercegség 660 frtban, mely 27 évi szolgálat után 1080 frtra emelkedik. Hát bizony ezek az adatok azt mutatják, hogy mi, más államokhoz viszonyítva is silányul díjazzuk néptanítóinkat.

— **Felhívás a magyar ev. ref. egyház összes tagjaihoz.** E cím alatt küldetett szét legközelebb egy nyomtatvány br. Vay Miklós, Kun Bertalan, Tisza Kálmán, Papp Gábor, Kolozsvári Sándor és Tóth Sámuel aláírással s 1892. december 5. kelettel. Az aláírók, mint az ev. ref. zsinat képviselői a debreceni és kolozsvári facultások felállításához hiányzó pénzalap beszerzése végett fordulnak az ev. ref. egyház tagjaihoz, ezek áldozatkészségéhez. Felemlítik a tervezett facultások ismeretes célját s beismerik, hogy egyetemes egyházunknak egyéb sürgető szükségei is vannak (a mint azt már lapunk is többször elmondta); mindamellett szintén elsőrangú szükségnek vallják a prot. szellemű tanárképzést, a magasabb fokú lelkészképzést is, mindkettőt az egyház jövődjére érdekében. Elmondják, hogy $8000 + 6000 = 14000$ frtra volna szükség a két facultás számára évenként, vagy egyszersmindenkorra 280.000 frtnyi tőkére. Bevallják, hogy ez — főleg mai viszonyaink között — nagy összeg; de hiszik, hogy ha minden kerület és egyházmegye s minden egyes egyházközség s más fajta erkölcsi testület s illetőleg lelkész áldozatra gyűl s részint adományaikkal, részint buzdításaiikkal (házi-házra járással) hozzájárulnak a nagy cél felsegítéséhez, akkor a nagy összeg összekeverül s a két facultás életre kel. — Legyen nekik az ő hitök szerint! — A felhíváshoz aláírási-ív is van nyomtatva, a mely szerint 3 féleképen lehet adakozni: 1. mindkét intézetre együtt, 2. a debreceni bölcsészeti karra, 3. a kolozsvári theol. intézetre. Lapunk álláspontja ismeretes e tárgyban. Időszerűtlennek tartottuk s tartjuk mindkét intézetnek mostani sürgetését s méginkább a kettőnek egyidőbeli s két külön helyre tervezett megvalósítását. Épen ezért nem is mondhatunk a felhívásra egyebet, mint azt: ha Istentől van-e dolog, győz az emberek ellenére is; ha emberektől van, magában is összeomlik.

— **Jótekonycélú adomány.** Nagy Sámuel, Kis-Győr község érdemes jegyzője, az ev. ref. egyház részére, mint kezdeményező, 37 frt 9 kr. *orgona-alapot* tett, melyet egy takarékegyesületi könyvben adott át, emelkedett hangon írott levél kíséretében a presbitériumnak.

— **Az ultramontán lázítás ellen** hathatósan foly a Somogy megye által indított tiltakozás. A főváros fényes tüntetést rendezett folyó hó 22-én a kormány liberális egyházpolitikai programja mellett s ugyanezt tette Hódmező-Vásárhely, Komárom stb. s a megyék közül folyó hó 23-án Zemplén. A róm. hath. papság mindenütt megpróbálja az áramlatot feltartóztatni, de hiába; erőködésének eredménye rendszerint a *kinevetetés*. A r. kath. világi elem érezni kezdi, hogy a Rómából tüzelt papság nem jól végzi honfűi kötelességét, a mikor mindenáron szentségnek igyekszik feltüntetni egy olyan összeköttetést, a melyről maga — mint a szentség egyedúrsa — hivatalosan iszonyodik s a melyet — mihelyt nem ő veti rá a kezét — szégyenletesnek bélyegez. A hályog kezd lehullani a szemekről s talán világosság fog kiáradni a papok által készített egyiptomi sötétségből! S.-a.-Ujhelyben 136 szavazó közül csupán 16 r. kath. pap és két papilag betanított „ős-termelő“ szavazott a kormány egyházpolitikája ellen. A felszólaló papok és papocskák ugyancsak olvadoztak a Károlyi Gábor-féle közbeszólások kereszt-tűzében.

— **A „Zsindely-émlék“-re** befolyt (VI. közlemény). Szeremley Gábor 1 frt, Batta György (Simoni) 1 pl. 1 frt, Sárkány Imre (Gálszécs) 5 pl. 2 frt 90 kr, Soltész Gyula (Ráska) 1 pl. 35 kr, Szívós Mihály 1 pl. 65 kr. Benda Kálmán 1 pl. 30 kr, Szeles Károly 1 pl. 30 kr.

Linnert Bertalan 1 pl. 30 kr, Linnert Gyula 1 pl. 30 kr. = 7 frt 10 kr.

— **A Magyar Irodalmi Önképző-Társulat** e hó 19-én tartotta első félévi versenyszavazati nyílt ülését. Bár a nagy közönség ez alkalommal hírlapilag értesítve nem volt, mégis nagyon szép számmal gyűlt össze az érdeklődő hallgatóság az V. számú theologiai tanterembe, mely zsűfolásig megtelt. Komoly irányú versenydarab *Tompa „Haldokló mellett“* című költeménye volt. Versenyeztek a pálmáért *Eperjessy Lajos* III. é. joghallgató és *Juhász László* IV. é. h. hallgató. A győztes Eperjessy Lajos lett, de Juhász László is méltányoló elismerést aratott. Vig irányban ki volt tűzve *Arany „Bajusza“*. Szavazatra egyedül *Janka Károly* II. h. hallgató jelentkezett, kinek igyekezetét s haladását a társulat méltányolni kívánván, neki a díjat kiadta. Versenyen kívül vig szavazatra jelentkezett a társulat engedélyével *Kérészy Árpád* II éves joghallgató, ki a *„Fekete frakkban“* című, épen nem szellemes francia származású monológot jobb darabhoz méltó törekvéssel és sikerrel adta elő. *Nikházy László* földbirtokos úr ez utóbbi szavazat jutalmazására 5 frtot adott át a tanárnőknék ott a helyszínen, buzdító szavakat intézve az ifjúsághoz. Tette önmagát dicséri, *mi itt csak* őszinte köszönetet mondhatunk neki.

Ugyancsak a magyar irodalmi önképző társulat a főiskola ének- és zenekarral egyesülten március 4-én, este $\frac{1}{2}$ 8 órakor fogja a városháza nagytermében rendezni *második felolvasó- és zene-estélyét*, melynek tiszta jövedelme szintén a Tompa-émlékre van szánva. A műsor nagyon gazdagnak és változatosnak ígérkezik. Énekelni fog Maklári Ilona úrhölgy, Szentimrey Margit úrhölgy kíséretében. Zongorán négy kézre játszanak: Szinyei Mariska úrhölgy és Benda Béla úr, felolvasásra kerül Csengey Gusztáv, eperjesi tanárnak a cél iránti szívességből átengedett vig elbeszélése: „Nyári séták.“ Ekkor lép fel először az akad. zeneegyesület s a főiskolai énekkar is több számmal gazdagítja a programot; aztán felolvasásra kerül Kérchy Péter joghallgató egy rövid beszélykéje. Ezenkívül lesz szavazat is. Sőt, alighanem még Terpsychonénak is áldozni fog ráadásul a tánckedvelő ifjúság. Belépti díj ülőhelyre 30 kr, állóhelyre 15 krajcár leend. Az érdeklődő közönséget ez úton hívja meg a rendezőség, mert külön meghívók most nem lesznek.

— **Kérelem.** Kérjük azon nagytiszteletű lelkész urakat, kiknél 1893. évi *Árvaházi naptárak* vannak bizományba és eddig még nem számoltak el, hogy alólírothoz, mint a naptár főbizományosához, úgy az el nem kelt naptár-példányokat, valamint az eladottak árát mihamarabb szíveskedjenek beküldeni.

Hornyánszky Viktor
könyvkereskedése.

— **Hiba-igazítás.** Lapunk előbbi számában a Mocsáry L. vezércikkében az 1-ső lap 2-ik hasábján alulról felfelé a 8-ik sorban „fontosságának“ helyett *formaságának*, a 156. lapon felülről lefelé az 5-ik sorban „megtörlesztésére“ helyett *megtartására*, olvasandó; a 164-ik lapon a szerkesztői megjegyzésben felülről az 5-ik sorban „forgalom“ helyett *fogalom*.

Pályázat.

Az alsó-zempléni egyházmegyébe kebelezett *hernád-kaki* ev. ref. egyház lelkészi állomására, melynek évi jövedelme: készpénz, szántóföld, rét, legelő, termények, tűzifa, szolgálmányok- és stólárékban 601 frt 65 kr s így a IV-ik osztályba tartozik.

Pályázati kérvények f. év március 15-ik napjáig nt. *Kopré Ferenc* esperes úrhoz, Tisza-Lúczra küldendők be.

Miskolc, 1893. febr. 23.

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A napi kérdéshez és pro domo.« *Mocsáry Lajos*. — »Csöndesség.« *Fejes István*. — »Tanterv a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület népiskolái számára.« *Dezső Lajos*. — »Peterdy Károly.« *Janka Gyula*. — »Kazinczy Ferencnek néhány kiadatlan levele.« *Zsoldos Benő*. — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.« — »Hirdetések.«

A napi kérdéshez és pro domo.

A Wekerle-kormánynak sikerült az egyházpolitika terén a legnagyobb zavart létrehozni. E zavarban a katolikus klérus halászik, megy a legnagyobb vakmerőséggel célja felé, mindazoknak körében pedig, kik a klérus törekvését perhorrescálják, tájékozatlanság, sőt teljes mystificatio uralkodik.

Most a megyék és városok fogják sorban kijelenteni a kormány szabadelvű egyházpolitikájához való csatlakozásukat. Tudják-e mit cselekesznek azok a jó megyék és városok, ismerik-e a szabadelvű egyházpolitikai programot? Ha azok a bizalmi nyilatkozatok csak annyit akarnak jelenteni, hogy a megyék és városok értelmisége a klérus vakmerő lázítását elítéli, akkor jól van, helyes dolgot cselekesznek, bár annak a lázításnak nem ily platouikus nyilatkozatokkal, hanem egészen másnemű rendszabályokkal kellene útját állani: de a dolog nem odáig van; az a kormány-programm most még egy arithmetikai x, de előbb-utóbb elő fog tűnni tárgyi tartalma is, és akkor majd nagyot nézhetnek a törvényhatóságok, mert meglehet, oly valamiért előlegeztek bizalmat, a mi nem kell se testőknek, se lelkőknek.

Micsoda államférfiak, az ország kormányzására temett komoly férfiak e azok, kik ily játékot képesek űzni az ország közvéleményével, az állam constituált testületeivel, az ország értelmiségének hivatott organumaival?! Kimélik meg önmagukat a törvényhatóságok a legnyomorúságosabb felsüléstől, ha a kormány nem tudta vagy akarta őket ilyentől megkímélni; és ha már nyilatkozni akarnak, szerkeszszék úgy nyilatkozataikat, hogy azokban csakis a klérikalís agitáció ellen való tiltakozás nyerjen kifejezést és egyelőre semmi más. Ne tegyenek úgy, mint a fő- és székváros atyái, kik Beksics szerint a nemzet szívét és agyvelejét képviselik, kik nem érték be a kormány-féle x-ben rejlő mystificatióval, de hozzá tettek még egy y-t is, a katolikus autonómiát.

Ismeretlen mennyiségű szerepel a kormány programja, de hát vajjon nem a mellett szól-e a legnagyobb valószínűség, hogy abban minden inkább lesz, mint igazi szabadelvű megoldás? Mit lehet várni egy oly kormánytól, mely ép úgy, mint elődje a legszánalmasabb tétlenséget tanúsítja szemben a klérus vakmerő-

ségével? Nem tudtak érvényt szerezni az elkeresztelési rendeletnek, a magyar állam nem meri rá tenni kezét a törvény megsértőire, mintha ez szentségtörés volna, mintha erre nem érezné magát az állam feljogosítva; pedig hogy nemcsak világszerte, de nálunk is lehet papot büntetni, világosan bizonyítja például az 1868. 53. t.c. 10. §-a, mely azt rendeli, hogy a házassági akadályt eltitkoló lelkész 500 frtig fokozható bírsággal és félévig terjedhető fogsággal büntetendő. A lelépett kormány nem bírta primássa tenni azt, ki erre kijelölve volt, a mostani sem bírja zágrábi érsekké tenni azt, a kit akarna. A placetum jogát nem tudják érvényesíteni, nálunk tényleg az osztrák konkordátum az irányadó, hogy legyen egygyel több közös ügy. A kormányban kezében van a büntető codex, és nem bírja azokat, kik a fennálló hatóságok és felekezetek ellen a legveszedelmesebb helyről, az egyházi szószék-ről lázítanak, a törvény rájárára vonni. A büntető törvény mellé még ott van a királyi főpatronátus is, melylyel hogy lehet hatályosan működni, bizonyítja a Mária Terézia és Ferenc király által hozott intézkedések praecedense, és mindezekkel felszerelve a kormány nem tud becsukni egy féltucat elkeresztelő hecckáplánt és beneficiumától megfosztani egy pár Schoppert, a mivel azután egyszerre megvolna vetve az egyházpolitikai kérdéseknek és pedig nem phrasisszerű, de igazi, gyakorlatilag szabadelvű megoldásának alapja és biztosan elmúlnék az egész ultramontán agitáció. Mert hiszen lehet ám beszélni azokkal az urakkal, csak el kell találni a kellő hangot, a mint például eltalálta Franciaország; nagyon jól tudják azok a pap-urak, hogy nem volna tanácsos odáig feszíteni a húrt, hogy az állam kezéből eredő világi javak élvezetétől elessenek, hiszen régen megvan írva már elődjeikről, a római pogány papokról, hogy: deme illis lucrum, superos et sacra negabunt, mi magyarul annyit tesz: vond el tőlük a hasznot, megtagadják az isteneket és szentségeket is.

Mit lehet várni, mikor a kormány — de itt már nemcsak a kormány, hanem közéletünk más tényezői is, például gróf Apponyi — úgy akarják megcsinálni azt a szabadelvű megoldást, hogy abból egy felekezetnek se legyen sérelme. Ez képtelenség; szabadelvű megoldást létrehozni úgy, hogy a syllabus emberei belőle sérelmet ne formáljanak, lehetetlen. Látjuk, mit

Lapunk jelen számához egy félv melléklet van csatolva.

művelnek most a polgári házasság miatt, melylyel oly jól meg tudnak lenni más országokban; ők most föltették magokban, hogy nyakára hágnak az 1868. 53. törvénycikknek, ezen alól őket kielégíteni, velők azt, hogy e nélkül az új rendezés a katolikusok sérelme nélkül jött létre, elismertetni nem lehet. És mit lehet várni akkor, midőn maga az országgyűlési szabadelvű párt, mely mint többség, a törvényhozásban a kezdeményezés és az intézkedés oroszlánrészét tartja kezében, abból a felfogásból indult ki a proklamált egyházpolitika inaugurálásakor, hogy a polgári házasság legyen a protestánsok részére az 1868. 53-ért való kárpótlás? Tehát egyenesen a siralomházba helyezte ezt a törvényt.

Látva mindezt, a kormánynak úgynevezett szabadelvű egyházpolitikájáért nemcsak lelkesedni nem tudok, de a legnagyobb aggodalommal nézek megvalósulásának elébe. Am kiáltsa a már önkívületben levő Beksics Gusztáv, hogy „gyűljanak föl az örömtűzek!” mert Budapest fő- és székváros a kormánynak bizalmat szavaz; a ki 1867-et 1848-cal parificálja, a ki elhitei magával, hogy Magyarország valóságos független ország, az képes lehet elhinni azt is, hogy a magyar protestantizmust tönkre tevő politika szabadelvű és nemzeti politika. Nekem, ismerve a körülményeket, a teremtett zűrzavart, a közügyeinket ez idő szerint intéző tényezők dispozicióit, csak egy óhajomásom van, az, hogy ne legyen semmiből semmi, maradjon fenn a statusquo, maradjon az egyházpolitikai kérdések megoldása boldogabb időkre, mert ez idő szerint az új rendezéstől semmi jót várni nem lehet.

S ezzel kapcsolatban legyen szabad, pro domo, még egy pár szót mondanom. Miután a mi hivatalos testületeink teljes hallgatásba burkolóztak, a közvélemény organumai egyes személyek nyilatkozataiból igyekeznek az érdeklődő közönségnek szerezni tájékozást; történt már hivatkozás az én igénytelen fejtegetéseimre is, és mint értesültem, nem rég a „Magyar Állam” követte el rajtam azt, hogy tisztességesen emlékezett meg rólam, s besorozott a polgári házasság ellenzői közé. Ez valótlanság. Én a polgári házasságnak ellensége nem vagyok, és ha jelszavak szerint kell állást foglalni, ha úgy van a kérdés felállítva, hogy legyen-e vagy ne legyen polgári házasság, én azokhoz csatlakozom, kik azt mondják, hogy legyen polgári házasság. De ha úgy van a kérdés felállítva, hogy kész vagyok-e támogatni a kormány egyházpolitikai programját, akkor ezen programmal szemben formált s azt hiszem teljesen jogosult föltevéseim folytán, határozottan azon óhajással válaszolok, hogy múltjék el tőlünk ez a pohár.

Mert az, hogy szabadelvűen fognak-e újból rendeztetni a mi egyházpolitikai viszonyaink, nem azon fordul meg, hogy behozatik-e vagy nem a polgári házasság. Egyházpolitikai kérdéseinknek teljes gyökeres szabadelvű megoldásánál a polgári házasság intézménye csak másodrendű szerepet játszik. Behozhatják, és pedig általánosan kötelező formában, mit — közbevetőleg mondván — nem hiszek, és behozhatják azon kívül az általános vallásszabadságot, s még külön előlegesen a zsidóság receptióját, a polgári anyakönyvet, és mindezek mellett hamis állítás és mystificatio lesz és semmi más, ha az lesz a világba kürtölve, hogy ime Magyarországon létre jött az egyházpolitikai kérdéseknek a modern állam és a szabadelvűség követelményeinek teljesen megfelelő megoldása. Ha mindezen vívmányok kapcsában az fog megtörténni, hogy az 1868. 53. t.-c. eltöröltetik, akkor ezen szabadelvűnek híresztelt meg-

oldás nem lesz egyéb, mint a papi reactio diadala. El fognak szépen hallgatni a polgári házasság elleni lázítással s előveszik azon jelszót: posse tolerari, mert ha nem is leendett teljes diadaluk, nagyon jól fogják tudni mérlegelni az általuk kivívott eredménynek, a vegyes házasságoknál való szabad lélek-halászatnak becsét.

Részletfizetésül se fogadhatják el annak a programnak vívmányait a szabadságnak igaz barátai, nem még akkor sem, ha meg lesz az, hogy a házasság felbontásának szabadsága minden felekezetre nézve kimondatik. Bármi hangzatosak lesznek azok a vívmányok, realis értékben eltörpülnek a szabadságra mért azon csapással szemben, hogy meg lesz rontva ebben az országban a protestantizmus. Részletfizetés! Ki biztosíthat a felől, hogy a többi részlet s a végkielégítés majd következik?! Ha a hazai protestantizmust mostani állásának sarkából kiemelik, ha autonómiánkat megnyirbálják, ha a vegyes házasságoknál a mostani törvényes oltalomtól megfosztanak: akkor mi, ha jövőben élni akarunk, további önvédelmünk rendjén nem állapodhatunk meg egész odáig, hogy az egyházi javak saecularizálását követeljük, mint az egyenlőség és viszonyosság alapföltételeit. Van-e erre legkisebb kilátás ez idő szerint? Az egész világban a materialismus uralkodik, a szabadság eszményi cultusa tűnedez, a birtokos osztály a socialismustól remeg, s állása megmentésére fűhöz-fához kap, a reactiohoz, fanatismushoz, a nyers erőhöz. S a korszellem ezen dispositióihoz járulnak a mi különleges állapotaink, az uralkodó nemzetiségi politika, mely azzal áll elő, hogy az egyházi javak magyar kézben vannak, gazdasági és társadalmi mizeriáink, melyek azt mondatják, hogy szabad-e zsidó kézre bocsátani azokat a javakat? És az uralkodó és emelkedőben levő bigotéria, melynek elterjedése nálunk tagadhatlan. Lehet-e józanul remélni, hogy nálunk egy oly nagyobb szabású reform, és pedig oly időben következhetik be, hogy addig ne legyen aláaknázva, sőt felmorzsolva a hazai protestantizmus?

Ambitionálni és mindenesetre hirdetni azt, hogy meg akarja, és pedig igazi szabadelvű módon oldani az egyházi kérdéseket, de meghagyni egész középkori monstruozításában egy felekezetenek uralkodását, hogy óriási anyagi hatalmával ránehezdedjék a többiekre, óriási állami eszközökkel űzze itt a reactio műveleteit — ez képtelen kormány-bölcsesség. Am legyen; ettől a kormánytól s oly körülmények közt, mint a milyenek közt élünk, nem követeljük a radicalis eljárást, de azt megköveteljük tőle, hogy visszafelé ne menjen, hogy tartsa fenn az állam tekintélyét, hogy a hazai protestantizmust ne foszssa meg azoktól a biztosítékoktól, melyekkel meg tudott eddig élni az uralkodó felekezet mellett. Többet akar tenni, s ha nem vállalkozik is a gyökeres megoldásra, meg akarja tenni azt, mit a fenforgó körülmények közt is megtenni lehet? Üdvözljük e téren is, de nem úgy, ha tesz egy lépést előre, de tesz kettőt hátra. Am recipiálja a zsidókat, hozza be a vallásszabadságot és hozza be a polgári házasságot. De mindenesetre úgy, hogy a házasság felbonthatósága minden felekezetre nézve kimondva legyen, különben valótlanság lesz a program azon szava, hogy „kötelező,” akkor itt tényleg nem lesz egyéb, mint osztrák szükségbeli polgári házasság. És a mi a legfőbb: az 1868. 53. törvénycikkre nézve legyen kimondva, hogy hands off! E nélkül nem szabadelvű megoldás, hanem a reactio ténye lesz az egyházi reform.

Világosságot kérünk minden esetre. Ez a titkolódzás nem illik az ország kormányát kezelő komoly

férfiakhoz; meglehet, hogy sajnálni fogja az országot, ha a saisi kép leleplezése a Wekerle-kabinetnek életébe kerül, de ez a mystificatio már sértővé kezd válni, mert az ország közönsége nem gyermekekből áll, kiket krisztkindlivel szoktak kecssegetetni, hanem polgárokból, kiknek joguk van tudni mi készül, mert joguk van ilyen kérdésekben még e közösügyes közjogi helyzetben is intézkedni saját ügyeikben.

Igy áll a kérdés, pörére levetköztetve. A tisztelt szerkesztősegtől pedig engedelmet kérek, hogy ezeket újra ismételhettek ez alkalommal, oly formában adva elő a már több ízben elmondottakat, hogy csekély személyemet illetőleg ferdítéstől és ráfogásoktól menten maradhassak.

Mocsáry Lajos.

Csöndesség.

E lapok hasábjain többször és többféle alakban nyilvánult már az elégtelenség a miatt, hogy a *hivatalos* reformált egyház sem zsinatán nem nyilatkozott az egyházpolitikai kérdések érdemére nézve, sem nem látszik hajlandóság még mostanáig sem, hogy nyilatkozni fog, vagy nyilatkozni akarna. E miatt zsinatunkat *Mocsáry Lajos* úr el is ítélte, sőt a zsinati kisebbségnek, s ezek közt főképp nekem szememre vetette, hogy saját egyházkerületünkkel, saját indítványommal szemben, meghátráltam és elhallgattam.

Hát én bennem nincs meg a mohóság bármely véleményt, mely talán az enyimmal ellentétesnek látszik, még inkább, ha személyemre is vonatkozik, megtámadni, vagy visszautasítani; nincs, mert az eszmék és gondolatok forrását szeretem, az ellenkező nézeteket gondosan megfigyelem, és ha a közügyre nézve a magam véleményénél jobbat látok, magamat örömet megtagadom. Ellenben viszont az is meg van bennem, — és ezt *Mocsáry Lajos* úr, a kivel annyiszor küzdöttem egy elv mellett, legjobban tudhatja — hogy nem könnyen teszek engedményt még elvtársaimnak sem, ha meggyőződése az ő felfogásukkal összeütkezik. Így vagyok most is *Mocsáry* úr nézeteivel szemben. Igaz örömmel olvasom minden cikkét, mert vallásunk és egyházunk iránti buzgósága oly meleg, mint egy apostolé; felfogása a protestantizmusról és hazánk szabadságáról oly igaz, mint a történetnek tényei, és szavainak nyomán szeretnék is már-már a harc vonalába állani, kiáltva: előre hát protestánsok! ne hagyjuk se magunkat, se hazánkat, se az emberiség drága kincseit, melyeket a középkor sötét szelleme ismét megrabolni akar; se a haza önállóságának és szabadságának biztos alapjait, melyeket az önkény mindig együtt ostromolt meg a protestantizmus „erős várával.” Benső háborgásom, indulatomnak zajlása mellett is, mégsem teszem ezt, sőt tovább hallgatok és csöndességet kérek. Van-e okom erre? E cikket épen azért írom, hogy ezt igazoljam.

Mindenek előtt azt kérdelem: megfigyelték-e azok, a kik a protestáns egyház actioját már most sürgetik, azt a körülményt, hogy midőn a „Pax” képviselője az egész vonalon megindította a rendszeres támadást, nemcsak az 1868-iki törvény ellen, hanem az 1879. LX. t.-c. ellen is; ugyanakkor gondoskodás történt arról, hogy az ez előtt jó hitelű ellenzéki lapok, a melyekhez egy ideig a „Pesti Hírlap” is csatlakozott, az országos közvéleményt oly irányban igyekezzenek hangolni, hogy a kezdődő harcnak a protestánsok az okai? megfigyelték-e azt, hogy *Tisza Kálmán* politikai bukását az egyházpolitikai kérdésekkel összekeverve, az ő nevének

örve alatt, rendszeres támadásokat intéznek minden mozdulatunk ellen? „*Mi protestánsok vagyunk a békebontók,*” erre a kis erkölcsi támasztékra lett volna szüksége az ultramontanizmusnak, hogy ezen az alapon a hazafias katolikusokat is táborába kényszerítse, mi pedig aztán magunkra maradjunk, s vergődjünk a kelepcében, a hogy tudunk.

Ily helyzet állott előttünk még zsinatunk november—decemberi ülészakának idején is. A Szapáry-kormány bukása határozottan protestáns befolyásnak tulajdonított, s e miatt oly mérges és dühös volt az ultramontán sajtó hangulata, hogy csak bele kellett volna mennünk abba a hibába, hogy ezt a föltevést igazoljuk, és ma talán szövetségeseink egy jó részét elvesztettük volna. Mert miről lehetett volna másról szó a mi zsinatunkon, mint arról: *hogy mi módon véljük mi megoldani az egyházpolitikai kérdéseket?* Tehát egy protestáns program az államkormány számára! Ez lett volna az igazi fegyver a mi ellenségeink számára! Egy jelszó, hogy ime a protestánsok vezetik az országot, a katolikus értelmiségnek egy jókora részét bizonyára visszatartotta volna a szabadelvű eszmék támogatásától. „*Árulás a vallás ellen,*” most is ezt mondják a pápista papok velők egy gyékényen nem áruló híveik szemébe; de ha még hozzá tehetnék ezt is: „*árulás a protestánsok érdekében,*” az tetszenék csak nekik, mert akkor megszabadulnának azon rájok nézve fölötte kényelmetlen helyzetből, hogy most a haza ellen kell harcolniok a protestánsok helyett.

Hallgatásunknak ez a magyarázata. Észrevettük, hogy az ultramontanizmus velünk, a mi nevünk alatt szeretné megvívni a kultur-harcot; mi pedig kényszerítettük őt, hogy nélkülünk harcoljon, ha tetszik. Hallgatásunknak eredménye máig: az ultramontanizmus teljesen kigombolkózott és pörére vetkőzik a nemzet előtt a nélkül, hogy takaróul használhatná a protestánsok elleni támadást. Nemcsak az 1868-iki törvényekről van most már szó, hanem a felség- és állami jogokról stb., a melyeket a vérszemét kapott pápistaság mind elkobozni kíván, ha a hazafias katolikusok körműkre nem koppantanak. Ez az üdvös fordulat immár bekövetkezni látszik, mert az eddigi tények azt mutatják, hogy a megyék és városok gyűlésein a katolikusok összes értelmisége határozott állást foglal a klerikálisok törekvése ellen és az említett gyűléseken gúny és neveltség tárgyául hagyattak magukra a dühöngő papok.

Egyházpolitikai hosszabb cikksorozatomban hivatkoztam arra, hogy majd rajta leszünk, hogy a katolicizmus kettősségét felbontsuk és külön válaszszuk a hazafiakat a rómaiaktól, és ime, szerencsére, ez a különválási folyamat minden beavatkozásunk nélkül megindult, s ha látásom nem csal, a magyarországi katolikusokat még elhatározóbb lépésekre is kényszerítheti a haza ellenes ultramontanizmussal szemben.

Csöndesség! Várjuk csak a további fejleményeket! Az ultramontán lapok összezsugorodva, mint megannyi Tartuffe állanak a törvényhatóságok ítélő széke előtt. Az általuk meghurcolt és megpiszkolt protestantizmus méltóságteljesen emelkedik föl a nemzet előtt, midőn tűr és szenved, de hazájához nem hűtellen, mint azok, a kiket a haza mindennel elhalmozott, és mégis megtagadják azt Róma érdekeért. Ily hadnak, mely már eddig is ekképen álcázta le magát a nemzet előtt, nem sikerülhet többé a protestantizmus iránti bizalmat csökkenteni, sőt most már, remélem, hódításokat tenni sem, akár a reversálisok által, mert a „magyar vallás” régi fegyvere újra kezünkbe adatott, s csak tőlünk függ,

hogy azt úgy a haza, mint a magunk érdekében felhasználjuk. A klérus oktan és hazafiatlan túlhajtása így fog szolgáltatni nekünk elégtételt a helyett, hogy minket megalázzon.

Én úgy látom tehát, hogy nekünk hivatalból vagy egyetemes egyházilag, tenni valónk még e pillanatban sincsen. Tiszáninnen egyházkerületünk mult évi szep-temberi határozatával, talán épen a kellő időben, meg-tette azt, a mit akkor tenni kellett. Ezután gyorsan következett be a kormány-változás. Az új kormány fölvette programjába nem ugyan az 1868-iki törvé-nyeknek végrehajtását, hanem álláspontunknak másik alternativáját: a szabadelvű megoldást. Mi tenni valónk volt, vagy van tehát nekünk addig, míg ez a megoldás folyamatban van? Erre az én bölcseségem nem tud más feleletet adni, minthogy a zsinaton az ismert rö-vid kijelentésbe belenyugodtam, ma pedig a további történeteknek bevárását javallom.

Azt mondja e lapok közelebbi cikke: „most, mikor a katolikus papság aláírásokat gyűjt stb., nekünk kö-telességünk volna a mérleg másik serpenyőjébe állani stb...” az Isten őrizzen ily tanácstól! midőn ebbe a másik serpenyőbe már magok a hazafias katolikusok állanak be, s úgy le fogják nyomni a mérleget, hogy a papok intelligens híveiktől elszakadva, függve ma-radnak a levegőben. Ne zavarjuk mi meg ezen szabad-elvű hazafiak jó munkáját; ne feszélyezzük őket hiva-talos beavatkozásunkkal. A mi időnk akkor jön el, ha elsőkélyesedésnek, vagy elposványosodásnak indulna a kérdés, vagy pedig, ha az a reactiot vonná maga után. Remélem, bármelyik esetben együtt fognak tar-tani a protestánsok és nem lesznek egyedül, hanem jó szövetségben, mint a *pátens* idején. Azokat, a kiknek első a haza, azok, a kiknek Róma első, nem győzik le e haza földén. Ne féljete! Fejes István.

ISKOLAI ÜGY.

Tanterv a tiszáninnen ev. ref. egyházke-rület népiskolái számára.

V. Reálokztatás.

Cél. A gyermek képzetkörének téri és idői képzetek-vel való gazdagítása, az alaki képzés reálapjának lerakása.

A) Földrajz.

Cél. Tájékoztás a földnek, mint az emberiség lakó-helyének, története színhelyének ismeretében. Értelmes térképolvasásra való vezetés. Tájékoztás a világtestek is-meretében.

III. osztály.

Tanecél. A lakóhely részletes ismerete, általános isme-ret a megyéről.

Tanidő. Heti 1 lecke, évente 30 lecke.

Taneszközök. A tanteremnek, iskolaépületnek és is-kolatelekeknek a tanító által a növendékek előtt a fekete táblán készített alaprajza (felmérés alapján). A községnek, a tanító által rajzpapíron (vagy kartonon) készített térképe. Az illető megye fali térképe.

Tananyag, tanmenet. 1. Látkör, láthatár. 2. Égtájak, szélrózsza. 3. Tanterem alaprajza. 4. Iskolatelekek alaprajza, szomszédok. 5. Helység fekrája. 6. A helység neveze-tességei. 7. A helység lakóinak állapota (honos, idegen, letelepült, jövevény). 8. A helység lakosainak nemzetisége,

vallása. 9. A helység hatóságai. 10. A helység története. 11. A helység határának rajza. 12. A helység határának tagozata. 13. A helység határának részei (erdő, rét, mező, szőlő). 14. A határának nevezetesebb állatai, növényei, ásványai. 15. A szomszéd községek. 16. A járás. 17. A megye határa. 18. A megye hegyei, folyói. 19. A megye területe, talaja. 20. A megye székhelye, hatóság. 21. A megye városai. 22. A megye útai.

Tanítási eljárás. a) Az ismertetendő területnek szem-léltetés közben való megbeszélése s lerajzolása a fekete táblára. b) Kikérdezés részenként. c) Elbeszélés össze-függően. d) A fekete táblára írott kérdések (dispositió) írásbeli megfejtése. e) A térkép lerajzolása a palatáblára (másolat gyanánt, majd emlékeztetőből). f) Következő órán folyékony beszédben való elmondás kisegítő (ismétlési) kérdésekkel.

IV. osztály.

Tanecél. Magyarország- és társországainak, valamint az Osztrák-Magyar-Monarchia örökös tartományainak is-merete.

Taneszközök. Magyarország megyék szerinti beosztási fali térképe. Az Osztrák-Magyar-Monarchia térképe. Kézi-könyv.

Tanidő. Heti 2 lecke, évente 60 lecke.

Tananyag, tanmenet. (40 leckére beosztva). Magyar-ország megyéi (kiindulva a szomszéd megyéből). Magyar-ország határai, hegyei, vizei, rónái, éghajlata, terményei, lakosai nemzetiség és vallás szerint, a lakosság foglalko-zás szerint. Magyarország utai, Társországok. Az Osztrák Birodalom határai, részei. Az örökös tartományok egyen-kint. Magyarország megyéinek, a társországoknak s az Osztrák Birodalom örökös tartományainak ismertetésénél: a) határ, b) folyók, c) hegyek, rónák, d) éghajlat, e) ter-mények, f) lakosok, g) városok.

Tanítási eljárás. a) Olvasztás a térképről tárgyma-gyarazattal. b) Olvasztás a könyvből szómagyarazattal (ügylve az értelmes olvasásra). c) Feladatú leírás, vagy lerajzolás palatáblára, d) Következő órán folyékony be-szédben való felmondás (vagyis inkább a térképről való leolvasás). e) Ismétléskor: Keresztbeosztások szerint adott feladatok. Utazás a térképen vagy képzeletben.

Fölöttébb való részletezés, statisztikai adatok mellő-zendők. A tanítás inkább a térképre, mint a kézikönyvre támaszkodjék. Inkább a könyv maradhat el, mint a tér-kép és a rajzolás.

V-VI. osztály.

Tanecél. Európa országainak s a többi földrésznek ismerete. A legszükségesebb csillagászati ismeretek meg-szerzése.

Taneszközök. Európa földabrosza. Az öt földrész földabrosza. Földgömb. Földrajzi kézikönyv.

Tanidő. Heti 2 lecke, évente 60 lecke; kétéves ismét-lődő tanfolyam.

Tananyag, tanmenet (40 leckére beosztva). Európa határai, hegyei, vizei, rónái, éghajlata, terményei, orszá-gai (a legnevezetesebb városokkal), népei (vallás és nem-zetiség szerint). Ázsia, Afrika, Amerika, Ausztrália (hatá-raik, hegységeik, vizeik, rónáik, éghajlatuk, terményeik, országaik). A világtengerek, azok főbb részei és szigetei. A föld alakja, forgása, tengelye, egyenlítő. Földrajzi széles-ség és hosszúság. Különbség az időben keleten és nyugot-on. A föld pályája. Évszakok. A csillagos ég. A hulló csillagok, üstökösök. A hold. A nap és hold. Naprendszer.

Tanítási eljárás. A földrészek ismertetésénél mint az előbbi osztályban. A csillagászati földrajznál: a) Ki-fejtés szemléltetve (tárgymagyarázat). b) Olvasztás a köny-ből (szómagyarazattal). c) Kikérdezés. d) Feladat, könyv-

nélkülözésre vagy fogalmazásra. e) Következő órán felmondás szabadon.

Jegyzet. A B) óraterv szerint e tananyag is a IV. osztályban végezhető el; azért van ott kétannyi óra felvéve.

B) Történelem.

Cél. Élet- és jellemrajzok, valamint kikerekített korrajzok által a kedély és jellem fejlesztése, munkás hazaszeretetre való nevelés.

V—VI. osztály.

Tancél. Megértése és méltatni tudása azon fontosabb történeti eseményeknek, melyek nemzetünk életfejlődésére befolyással voltak.

Tanidő. Heti 2 lecke, évente 60 lecke. Kétéves, váltakozó tanfolyam.

Taneshközök. Kézikönyv (Történeti térkép és történeti képek).

Tananyag, tanmenet. Egyik év. *1. Az ember őstörténete. 2. Semiramis. *3. Babylon, Nabugodonozor. 4. Cyrus. *5. Xerxes. *6. Egyiptom, Psammenit. *7. Kroesus. 8. Solon. 9. Lykurgus. *10. Leonidas. *11. Themistocles. *12. Fülöp és Demosthenes. *13. Nagy Sándor. *14. Róma, Romulus és Rémus. 15. Horatius Cocles, Mucius Sc. *16. Brutus. *17. Fabricius. 18. Hannibál. *19. Pompeius és Caesar. 20. Augusztus császár. *21. Nagy Konstantin. 22. Népvándorlás, hunok, avarok. 23. Nagy Károly. *24. Mohamed. *25. Keresztes háborúk. *26. Kolumbus. *27. Reformáció. *28. 7 éves háború. *29. Francia forradalom. 30. Garibaldi.

Másik év. *1. Magyarok őstörténete. *2. Honfoglalás. *3. Szt.-István. 4. Salamon és rokonai. *5. Szt.-László. *6. Könyves Kálmán. 7. A görög császárság befolyása. *8. II. Endre. *9. IV. Béla. 10. Róbert Károly. *11. Nagy Lajos. 12. Zsigmond. 13. Hunyady János. 14. V. László. *15. Mátyás. *16. Az ország romlása. Mohács. *17. Zápolya s I. Ferdinánd. 18. Rudolf. Bocskai. 19. II. Mátyás. II. Ferdinánd. 20. III. Ferdinánd. Rákóczy Gy. *21. Lipót. *22. II. Rákóczy Ferenc. *23. III. Károly. *24. Mária Thérézia. *25. II. József. *26. II. Lipót, az 1790—91-ki országgyűlés. 27. I. Ferenc. *28. V. Ferdinánd. *29. Az 1848—49-iki szabadságharc. 30. I. Ferenc József. Kiegyezés.

Tanítási eljárás: a) Elbeszélés szabadon, a szükséges tárgyi értelmezésekkel. b) Olvasztás könyvből szóértelmezésekkel. c) Kikérdezés kisegítő kérdésekkel. d) Feladat könyv nélküli elmondásra. e) Következő órán elmondás könyv nélküli, szabadon.

Jegyzet. 1. Az egyes lecek kikerekített, félóra alatt feldolgozható egész képeznek, határozott dispositio szerint kidolgozadók.

Jegyzet 2. A B) óraterv szerint a IV. osztályban a történelemből a csillaggal jegyzettek tanítandók.

C) Alkotmánytan.

Tancél. A polgári jogok és kötelességek megértése s azoknak szíves készséggel és észszerűen való gyakorlására nevelés.

Tanidő. Csak a C) és D) óratervben tüzetett ki heti 2 félóra, évente 60 félóra.

Taneshközök. Kézikönyv.

Tananyag, tanmenet. *1. Csaiádi élet. *2. Gyámság, gondnokság. *3. Honpolgárság. *4—5. Honpolgári jogok. *6—9. Honpolgári kötelességek. *10. Honpolgári község. *11. Képviselő testület. *12. Képviselő testületi gyűlés. *13. Községi előjáróság. *14. Az előjárók felelőssége.

15. A községi háztartás. *16. Az előjárók teendői. *17—18. Kisebb polgári peres ügyek. 19. Végrehajtás. 20. Rendőrhatalom jog. 21. Közigazgatási ügyek. *22. Járás. *23. Járás orvos. *24. Adóhivatal. *25. Pénzügyi bizottság. *26. Járásbíró. *27. Községi törvényhatósági közgyűlés. *28. Főispán és törvényszéki hatósági tisztviselők. *29. Közigazgatási bizottság. *30—31. Igazság-szolgáltatás. *32—33. Örökösödés. 34. Telekkönyv. 35. Váltó- és kereskedelmi ügy. 36. Csődügyek. 37. Bánya ügyek. *38. Büntető ügyek. *39. Rögtönítélő bíróság. 40. Esküdtszék. *41. Ország. *42. Alkotmány. *43. Alaptörvények. 44. Országgrészek. *45. Az ország címere, színei. *46. Koronázás. *47. A király jogai. *48. Országgyűlés. *49. Képviselő választás. 50. A pártok. *51. Az országgyűlés megnyitása. *52. A kormány. *53. Közös ügyek. *54. Delegáció.

Tanítási eljárás. a) Kifejtés tárgyi értelmezéssel. b) Olvasás a kézikönyvből szóértelmezéssel. c) Kikérdezés részletenként. d) Feladat könyv nélküli elmondásra. e) Következő órán elmondás könyv nélküli.

D) Természettan (tekintettel a gazdaságtanra).

Cél. A természet értelmes szemléletébe való bevezetés által a természet megkedveltetése. A gazdasági vagy ipari tekintetben fontosabb természeti testek megismertetése.

IV—V. osztály.

Tancél. A természet mindhárom országából a rendek és fontosabb családoknak megismertetése.

Taneshközök. Kézikönyv. Szemléltetési eszközök.

Tanidő. Heti 2 lecke, évente 60 lecke; kétéves váltakozó tanfolyam.

Tananyag, tanmenet. Egyik év. 1. Macska. *2. Oroszlán. 3. Kutya. *4. Farkas, róka. *5. Medve, ragadozók. 6. Szarvasmarha. *7. Juh és kecske. *8. Gim. 9. Teve. Kérődzők. *10. Ló, szamár. *11. Sertés. *12. Elefánt, vastagbőrűek. *13. Nyúl és egér, rágcsálók. *14. Vakand, rovarvők. *15. Főka. *16. Bálna. *17. Denevér. *18. Török majom. *19. Az ember. *20. Emlősök. 21. Tyúk. *22. Pulyka, tyúkfélék. *23. Galamb. *24. Lúd. 25. Kacsa. *26. Gólya. *27. Strucc. *28. Harkály, kakuk. *29. Ölyű, csuvis, ragadozók. 30. Pacsirta, fülemile; éneklők. *31. Madarak. *32. Gyík. *33. Vipera. *34. Teknősbéka; hüllők. *35. Kecskébeka; kételtűek. *36. Ponty, tok, halak. *37. Cserebogár. *38. Méh. 39. Légy. *40. Selymér. 41. Tiszavirág. *42. Lótű, rovarok. *43. Pók, pankányok. *44. Rák. *45. Csiga, puhányok. *46. Nadály, galand féreg. 47. Tüskönc. 48. Korall. 49. Ázalagok. *50. Az állatok.

Másik év. *1. Kolompér, dohány. *2. Bűrök, sárgarépa. 3. Kerti szegfű. *4. Kukorica. *5. Aranka. *6. Árva csanál. *7. Napraforgó. *8. Káposzta. *9. Üszög. *10. Konyhasó. *11. Timsó. *12. Vagálic. 13. Szóda. *14. Mészke. *15. Kova; üvegtészta. *16. Fosz (gipsz). *17. Földpát. *18. Porcellánföld. *19. Agyag. *20. Erdei fenyő. 21. Datolya palma. 22. Citromfa. *23. Tajték. *24. Zsírke. 25. Gránát. 26. Opál. 27. Gyémánt. 28. Kövek, földek. *29. Kén. *30. Kőszén. *31. Petróleum. *32. Arany. *33. Ezüst. 34. Kénese. *35. Réz. *36. Vas. *37. Ibolya. *38. Kajszi barack. 39. A virágos növények főbb részei. 40. Érc. *41. Ásványok. 42. Kőzetek. *43. Kender. 44. Kikerics. *45. Almafa. *46. Diófa. 47. Páfrány. *48. Szamóca. 49. Vízfonal. *50. Mérges galóca. 51. Vad gesztenye. *52. Tulipán. 53. Borsó. 54. Akácfa. *55. Ugorka. 56. Fehér mályva. *57. Szőlő. 58. Kék lilium. *59. Mák. *60. Gabona.

Tanítási eljárás. a) Szemléltetés közben az illető test megismertetése határozott dispositio szerint (név,

alak, nagyság, szín, a testrészek minősége, tartózkodási hely, táplálkozás, szaporodás, jellemző tulajdonok, haszon, kár, rokonok, osztályozás). b) Olvstatás a könyvből, szóértelmezéssel. c) Elmondás részletenkint, kiegészítő kérdésekkel. d) Feladat szabad, folyékony előadásra.

Az összehasonlításnál: az illető felső fogalom (typus, osztály, rend, család) lényeges ismérveinek kikeresetése, a mellérendelt fogalomtól elkülönítő ismérvek elősorolása; amaz világosságot, ez határozottságot adjon az illető fogalomnak. Kerülendő a terv nélküli csapongás. A természetrajzi oktatást kirándulások támogassák.

Jegyzet. A B) óraterv szerint a természetrajzi tananyagból a IV. osztályon a *-al jegyzettek dolgozandók fel.

E) Természettan (tekintettel az egészség- és gazdaságtanra).

Cél. A természeti jelenségek figyelmes szemléletére, azok törvényeinek megértésére vezetés. A mindennapi életben alkalmazott természeti erők gyakorlati alkalmazására való képesítés.

V – VI. osztály.

Tancél. Az egyszerű kísérleti eszközökkel bemutatható természeti tünetmenyek megértetése.

Tanestközök. A tanító által előállítható kísérleti eszközökön kívül egy kis természettudományi gyűjtemény. Kézikönyv.

Tanidő. Heti 2 lecke, évente 60 lecke. Kétéves, váltakozó tanfolyam.

Tananyag, Tanmenet. Egyik év. *1. Tümeny, törvény, erő, ok. 2. Mozgás. *3. Inga. *4. Központi mozgás. *5. Röperő. *6. Súlypont. *7. A testek állása. *8. Emeltyű, álló csiga. *9. Két különböző karú emeltyű; mázsa, hid-mérleg. *10. Egykarú emeltyű. *11. Lejtő. *12. Ék, csavar. *13. Gépek. 14. Inga óra. *15. A testek összefüggése. *16. Kemény, ruganyos, merev testek. Tapadás. 17. Térfogat-változás. *18. Halmaz állapot. 19. Tömecek összefüggése, cseppes f. *20. Súlyvesztés, aránysúly. 21. Uzás. *22. Közlekedő edények, szökőkút. 23. Tömecevonás cseppes f. 24. Hajsziasság, átszivárgás. *25. A levegő sajátságai. *26. A levegő nyomása. *27. Szivornya, szivattyú. 28. A légkör nyomásának nagysága. *29. Eleny, légeny, szénsav. 30. Ammoniak, vízpárak, gerjek. *31. Gázok. 32. Gázok tömecevonása. *33. Egyszerű s összetett testek. *34. Savak, aljak. *35. Kén, kénsav. 36. Vilany. *37. Sók. *38. Szénsavas-kénsav, légenyes-savassók. 39. Kova-savassók, vilany. 40. Csersavassók, konyhasó *41. Zsirsav-sók. *42. Melegség surlódás által. *43. Melegség összenyomás által. *44. Higany-hőmérő. 45. Lég-hőmérő. *46. A tűz. *47. Szén-éleg. 48. A láng részei. *49. Szén. *50. A melegség vezetése. *51. Áramlás a vízben. 52. A jég. 53. A meleg és hideg hirtelen váltakozása. *54. Áramlás a levegőben. *55. Főzés, gőz. *56. A gőz kötött melege. *57. Elpárolgás. *58. A pára, kihűlése, harmat, dér. *59. Köd, felhő, eső, dara, hó, jégeső (jég.) 60. Időjárás.

Másik év. 1. Rezgés, hullámozás. 2. A hang származása. 3. A hang terjedése. 4. A hang és a fül. 5. A hang visszaverődése. 6. A fény terjedése. 7. Árnyék. 8. A fény ereje. 9. A fénylő test távolsága, a sugár iránya. 10. A fény visszaverődése, sík tükrök. 11. Görbe tükrök. 12. A fény szétszóródása. 13. Sugárzó hő. 14. Utó fagyok. 15. A hő elnyelése. 16. A hő sugarak. 17. Fénytörés a levegőben. 18. A fény vettetése. 19. Fénytörés a lencsékben. 20. Látás. 21. Látási csalódás. 22. A fény behatásának ideje. 23. Távcso. 24. A szem óvása. 25. Színes fény, szivárvány. 26. Az át nem látszó testek színe. 27. Átlátszó testek színe. 28. A fény elhajlása. 29. A fény, mint

munkás. 30. Delej és vas. 31. Két delej hatása egymásra. 32. Delejesség. 33. Villanyosság dörzsölés által. 34. Villanyosság vezetése. 35. Kétféle villanyosság. 36. Villanyos megoszlás. 37. Villanyos tümenyek. Légköri villamosság, dörögés. 39. Védekezés a villamosság ellen. 40. Villanyos tümenyek. 41. Villanyosság fémek érintkezése által. 42. Vegybontás villanyozás által. 43. Villanyosság hatása, mint melegség. 44. Villanyos fény. 45. Villanyosság hatása az élő testre. 46. Villany-delej. 47. Villanyosság, mint mozgató erő. 48. Villanyos táviró. 49. Táplálkozás a levegőből. 50. A víz. 51. A főtápszerek. 52. Keményítő, cukor. 53. Szesz-erjedés. 54. Tej, vaj. 55. Szeszes italok. 56. Fűszerek. 57. Növények táplálkozása a levegőből. 57. Növények táplálkozása a talajból. 59. Talajnemek. 60. Talajjavítás.

Tanítási eljárás: a) A gyermekek előtt ismeretes jelenség megbeszélése kérdve-kifejtő tanakban. b) Ezt követi, néhol helyettesíti valamely egyszerű kísérlet s az abban rejlő törvény kifejtése. c) Ha és a hol lehetséges a ható ok kifejtése. d) Hasonló tümenyek a köznapi életből a gyermekek által kerestetnek. e) Olvasás a könyvből szóértelmezéssel. f) Feladat könyv nélküli szabad elmondásra, (de nem szószerint emlézésre). g) Következő órán szabad elbeszélés.

Jegyzet. B) óraterv szerint természettan nem tanítatik.

(Folyt. köv.).

Dezső Lajos.

TÁRCZA.

PETERDY KÁROLY.

1833—1893.

Folyó hó 22-én egy szó nyilallott Beregmegye minden rendű és felekezetű lakosságának szíven keresztül s ebben a szóban annyi fájdalom! Kivált egyházmegyénknek pár év óta legalább az enyészett sötét anygala által megkimélt belhivatalnoki karát a felhőtlen derült égből váratlanul lesújtó villámcsapás gyanánt érte a hír, hogy 17 évig volt, érdemekben gazdag, köztisztelőnek és szeretetnek örvendett esperese, Peterdy Károly munkácsi és országos fegyintézeti lelkész, áldásteljes életének 60-ik évében, a nevezett nap kora reggelén meghalt. Legalább én, ki az idvezültet alig egy héttel azelőtt meglátogatván, tőle már mint gyógyuló félen levőtől a jó egészségben leendő mielőbbi viszont találkozás édes reményével vettem búcsút — olyan formán éreztem magamat a megdöbbentő hír hallásakor, mint a kívül valami nyomasztó nehéz álom úzi rémes játékát. De a kínos felébredés — fájdalom! — csakugyan azt a rideg valóságot mutatá, hogy az a gondos családfő, kedves rokon, igaz barát és nemes hivatása magaslatán állott férfiú, kinek 38 éves lelkészi pályája szakadatlan láncolata volt a hivatalos kötelességek hű teljesítésének s a polgári és hazafiúi erények gyakorlásának, voltaképen ki sem fáradva még, ott a munkácsi sírkertben aluszsa immár örök álmait! Legyen nekem megengedve, hogy a boldogult irányában folyvást érzett rokoni szeretetemet és tisztársi kegyeletemet némi szerény jele gyanánt egy, habár halvány virágot tűzzek — e becses és általa is becsült lap hasábjain — az ő emlék-koszorújába s hogy szeretetre méltó egyéniségének és nemes jellemének lehetőleg hű kidomborítása céljából, életének töredékes rajzát felmutatni kísérletet tegyek.

Peterdy Károly született 1833. június hó 13-án B.-Ujfaluban Beregmegyében lelkészi családból, hol az eleven-

eszü gyermek édes atyja felügyelete alatt elemi iskolai tanulmányait, majd 1841-től 1854-ig a gimnáziumot s a theologiai mellett a jogi tanfolyamot is kitűnő sikerrel Sárospatakon végezte. Ekkor jött ki Munkácsra akad. rektornak, s 1855-ben Sz. Pap István püspök által kápláni teendőik végzésére is felhatalmaztatván, itt működött egyúttal mint segédlelkész közkedveltség mellett, lelki vigasz nyújtása s mellesleg a külvilág eseményeinek bizodalmas közlése céljából a munkácsi várban államfoglók gyanánt őrzött nagy hazafiakhoz is bejárva az 1856-ik év tavaszáig.

Innen 1857-ben szélhűdésben szenvedő édesatyja mellé B.-Ujfaluba ment segédlelkésznek, hol is annak halálával, özvegyen maradt édesanyja oldalán, mint helyettes töltvén ki ez évet. 1858-ban Barkaszóra, Pap György mellé lőn rendelve; majd 1859-ben Nagy Mihály hívta magához Tarpára s itt szolgált fél évig segéd-, főnökének elhunytá után pedig szintén félévig helyettes lelkész minőségben.

Tarpáról az 1860-ik esztendő tavaszán, az akkor még szokásban volt fokozatos előléptetésnek megfelelőleg, az egyházmegyei kormány által B.-V.-Ardóba rendeltetett rendes lelkésznek s e kisdud egyházban 2 évig működven mint lelkész és tanító. 1862-ben a már életbe lépett szabad hívású jog alapján a népes és előkelő barabási egyházba választatott meg egyhangúlag, hol 26 éven keresztül munkálkodva híven és buzgalommal, az egyház belügyeinek rendezése, a templom, torony, paplak és iskola korszerű és díszes jó karba helyezése és újból építtetése által ottani hívei között maradandó s még temetése alkalmával is igazán szépen nyilvánuló jó emléket biztosított magának.

Az 1888. év beálltával elébb csak az országos fegyintézet, majd később a munkácsi egyház lelkész állomását is elfoglalván, ezen a határszálen fekvő ref. egyház felvirágoztatására és anyagi rendbehozására irányzott lankadatlan kitaratását már eddigelé is oly fényes siker koronázta, hogy azt csak bámulni lehet; kiáltó bizonyágai ennek a célszerűen és kényelmesen átalakított papi lak s a teljesen rendbe hozott más egyházi épületek és bérházak, melyek együttesen az egyház ügyeinek példányszerű rendezettségét mutatják, s Munkácsot 5 rövid év lefolyása alatt az egyházmegye első egyházává emelték.

Munkásságának áldásos hatását mindjárt kezdetben szélesebb körre is kiterjeszté, mert az egyházmegye már 1868-ban felismervén benne az erélyes, ügybuzgó s minden jóra, szépre és nagyra rátermett férfiút: elébb al, 2 év múlva pedig főjegyzőjévé, s ugyanezen év végén tanácsbírójává is megválasztotta, mígnem 1876-ban esperessé lőn, s mint ilyen nyerte el 1881-ben a zsinati, két ízben pedig a konventi tagsági megbízatást, s mindenik állásában folyvást derekasan megállotta helyét. 17 év alatt most 3-ik ízben reá ruházott esperesi tisztségének folyamán keresztül soha sem lankadó buzgalommal munkálta a gondjai alá helyezett 63 egyház szellemi és anyagi jólétét, s behivataltok társai, kedves lényében, szeretettel párosult igazság érzete s humanus és lekötélő bánásmódja folytán, a mint orvosolta a bajokat és enyhíté a pálya terheit, mindannyian az atyai gondos vezetéket és bölcs tanácsadót tisztelték. Míg egyfelől élénk tudatában annak, hogy a ref. egyháznak minő fontos szerepe van nemzetiségi szempontból is: az idegen ajkú nép között elszórt ref. magyarok összetartására missziói állomásokat rendszeresített, s féltékenyen őrködött mindenfelé egyházunk autonómiájának épségben tartása fellett; más felől meg minden nevezetesebb temetésnél és más ünnepélyek tartásakor igénybe vett fényes szónoki tehetsége-, igazságszeretete mellett is előzékeny modora

és finom tapintata által mindent elkövetett arra nézve, hogy a művelt világi elemet minél nagyobb számmal csoportosítsa az egyház kormányzásában való szíves és sikeres közreműködés zászlója alá.

Mint pap és theológus a józan haladás híve volt. Nagy gondot fordított a népiskolákra, s ezekben a vallás-erkölcsi oktatáson kívül főleg a gyakorlati élet szükségseit kívánta kielégíteni, s épen ezért nem tudott megbarátkozni a népiskolák sokféle tantárgyaival, s az úgynevezett Szenttörténetekből is az új-szövetségeket sürgette az ó-szövetségek felett. Mint egyházpolitikus határozottan presbiterianus volt, s konventen és zsinaton erősen állott a sok leszavaztatást megért kisebbség elvei mellett.

Az egyházmegye kormányzásán kívül a politikai és társadalmi élet mozgalmában is kiváló helyet foglalt el, s a reá néző polgári kötelességeknek hű teljesítése, általában pedig független szabad meggyőződése és lélek-nemessége folytán nem is maradt el tőle a jók tisztelete és becsülése; a mennyiben az alkotmányos korszak beállta óta állandóan nemcsak megyei, hanem közigazgatási bizottsági tag is volt, Munkácson pedig városi képviselő s az ottani „Társas kör“ nagy kedveltségnek örvendett igazgatója.

Az irodalom terén szintén hivatott munkásnak bizonyította be magát s kivált fiatalabb éveiben az egyházi beszédek írásán kívül sok tartalmas, gyakorlati érzékről tanuskodó dolgozattal gazdagítá az egyházi lapok hasábjait, valamint megírta önálló kötetben a beregi egyházmegye egyes egyházainak, a néhai Révész B. püspök által történt meglátogatása alkalmából az ezt tárgyzó „Emlék-lapok“-at is.

A házassági frigyét ezelőtt 38 évvel *Pap Erzsébet*tel, néhai Pap György barkaszói lelkész leányával kötötte meg, ki szép lelkének nemes tulajdonaival oly igen értett hozzá megédesíteni számára az élet örömeit s híven osztozkodni vele annak terheiben. Hogy az eként kölcsönös gyöngédséggel megteremtett családi boldogság még fokozódjék: 3 derék fiú és 3 leány gyermekkel áldotta meg őket a gondviselés, kik közül egy már szerető férje oldalán két unokával is megajándékozta a jó nagy szülőket; egy kedves szép leány azonban évek óta gyógyíthatatlannak látszó betegségben sinlődvén, talán ennek fájdalmas látása borított egyetlen árnyat a boldog család derült élet-egére! . . . Ily körülmények között észszerű számításon alapult okos gazdálkodása által anyagilag szintén jólétet teremtvén maga körül, aztán meg — mondhatni — egész mostani, szívészűdésben végződött, nem oly hosszas betegeskedésétől tekintve, erős testszervezetével folyvást jó egészség és eleven kedély birtokában: bizonyára még továbbra is édes lett volna az élet a családja által annyira bálványozott jó atya előtt s szeretete volna gyermekeit szárnyaikra bocsátva, azoknak jövőjét megalapítani, ha a véletlenül közbelépett könyörtelen halál oly hön ápolat tervei felé keresztet nem húz. De hát rendesen úgy szokott az történni, hogy gyarló ember szándékát boldog Isten bírja és ez ellen nincs felebbezés! . . .

Temetési ünnepélyén, a mely f. hó 24-én d. u. óriási közönség jelenlétében, 49 lelkész, 26 tanító, számos egyházi, világi és katonai kitűnőség, egyházközségi és megyei küldöttségek s a Munkácson levő mindenik vallásfelekezet papjainak részvételével, a háláját ez úton is kimutatni akaró egyház költségén, szokatlan díszben folyt le a helybeli énekkar megható gyászénekének zengedezései mellett, a templomban, a szebbnél szebb koszorúkkal borított koporsó felett az idvezült kebelbarátja *Lukács Ödön*, nyíregyházai lelkész és f.-szabolcsi esperes, a jónévű író és költő mondotta el költői lendületű, ben-

sóleg átérzett gyönyörű imáját; majd azután *Sütő Kálmán* b.-somi lelkész, egyházmegyei tanácsbíró és főjegyző tartott emelkedett szellemű, sokszor könyezésre fakasztó szép emlékbeszédet, melynek végeztével az égő fáklyákat vivő egyháztagek által környezett ravatal gyászkocsira helyeztetvén, s egy másik, a nagyszámú kószorúk fele részével tele aggatott gyászkocsi és beláthatatlan kocsisor kíséretében a temetőbe vitetvén, ott a sírnál elébb *Varga József* barabási lelkész, az elhunyt itteni hivatalutódja és barátja búcsuzott el a kedves halottól a maga és volt hívei részéről, a szív közvetlenségéből fakadt szép beszédében, majd azután *Csomár István* gimn. tanár mondott utolsó „Isten hozzád”-ot a munkácsi ev. ref. gyülekezet nevében a felejthetetlen lelkipásztornak.

És ezzel aztán átléphetetlen határdomb lőn vetve egy mindenki előtt köztiszteletben és szeretetben megfutott, lelkiismeretes munkásságának áldásos eredményeiben oly gazdag életpálya elé! Vajha tűzoszlop gyanánt fénylő, nemes és szép példája lelkesítő és termékenyítő hatást gyakorolván embertársaira, hozzá hasonló méltó utód lépne nyomdokaiba minden általa üresen hagyott térre! Ez imaszerű óhajtaással válunk meg tőled dicsőült vezérünk és barátunk!... s míg kedveseidnek gyászos elvesztése miatt vérző szív-sebeire az idő és vigasztalás Istenének gyógyító balzsamcseppjeiért könyörgünk, összeomlott drága porréseidnek békét, nyugalmat kívánunk az édes anyaföld ölében! Örökdjék sírod felett mindvégig a kegyelet, szelíd emlékezet s üdv lelkednek az egekben!...

Janka Gyula.

Kazinczy Ferencnek néhány kiadatlan levele.

IX.

Széphalom, Júl. 28d. 1806.

Méltóságos Consiliárius 's Fő Curátor Úr,
sok kegyességű 's mély tiszteletű Uram!¹

Superintendens Öry 's Predikátor Komjáti Abrahám Urak² a Kolbási Templom felszentelése' alkalmatosságával látták egy kis részét Gyűjteményemnek, 's jelentést tehetnének arról, [hogy]³ minekutána superintendens Ur a Catalogust megolvasta, hogy ez a' kis Bibliotheca megéredemli e' megvételt. Illó volt volna bevárnom a' Méltóságos Ur maga meghatározását, 's addig nem kell vala másfelé is fordulnom: de előttem lévén a' szükség — egy szőlőt vettem az Ujhelyi hegyen 3000 fnton 's egy két telket akarok szerezni közel ide — s félvén, hogy nem találok szerencsés lenni igyekezetemben, Debreczent is megszólítottam, hogy az ott tartandó Consistoriumban dolgom elővétethessék.⁴ Bátorodom ide zárni

¹ Ez a levél a hozzá csatolt terjedelmes melléklettel együtt eredetileg külön borítékban volt. Ez azonban nincs meg. A megszólítás tisztán mutatja, hogy *Vajai Vay József*, főcurátorhoz volt intézve. E nagy nevű és nagy érdemű főcurátorunk ezen hivatalát 1796. október 30-ikától kezdve viselte 1821. december 30-ikán bekövetkezett haláláig, 1814-től *N.-Lónyai és Vásáros-Naményi Lónyay Gáborral*, mint »Társ Fő-Curátorral« együtt.

² Öry Péter Gábor a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület superintendense volt 1797. július 6-ikától 1823. június 25-ikén történt haláláig. Mellette helyettes superintendens volt 1820. október 8-tól *Szathmári József*. Komjáthy Abrahám parasznai lelkipásztor és felsőborsodi esperes.

³ A szögletes záró jelek közt levő szó ki van húzva.

⁴ Kazinczy Ferenc könyv- és képgyűjteményének főiskolánk számára való megvétele az egyházkerület 1806. július 14—16 napjain Sárospatakon tartott közönséges gyűlésében került először szóba. A protokollumnak ide vágó rövid pontja, a 100-ik pont, így szól: »Előadta Mtgos

azon Jelentésem, melyet oda tettem Gyűjteményem eránt. Abból látni fogja a' Méltóságos Ur szándékomat; 's csak azt kell mellé tennem, hogy ha Patak fogja bírni akarni könyveimet s képeimet, az elsőség minden másvevők közt övé lesz.

A' megvett szőlő árát octobernek 6-ikáig kell letennem. Bár csak addig lehetnék oly szerencsés, hogy a' Méltóságos Ur resolútióját érthetném.

Ajánlom magamat nagy becsű kegyességeibe 's maradok alázatos hív tisztelettel

Méltóságos Consiliarius Urnak

alázatos szolgálja:

Kazinczy Ferencz.

A melléklet, a mely Kazinczynak azt a *Jelentését* tartalmazza, a melyet *Debreczenbe tett Gyűjteménye eránt*, a következő:

Más.

Fő Tiszteletű Consistorium!

Magyar dolgokat illető régi és ritka könyveimnek 's képeimnek gyűjteményét, melyet tavaly egy Bavariában vásárolt Btheca által gazdagítottam, mutatom-bé itt a' Fő Tiszt. Consistoriumnak, hogy azt, ha méltónak látja, a' Debreczeni Collegium számára megvehesse.

A' könyvek és képek Catalogusát elő nem mutathatom itten, minthogy az most Mélt. Consiliar. Vay József Urnak kezében van, ki a' legközelebb tartott Pataki examen alatt arra hatalmasítatt-fel, hogy érántok velem alkuba szálljon. De közlöttem volt én azt még Januariusban Prof. Budai Urral is; 's a' könyveket, mappákat, rajzolatokat magokat nálam Ér Semlyénben Senior Tiszt. Fazekas és Notárius Szántó Urak látták, s' bizonyoságot tehetnek róla, hogy ez a' gyűjtemény olly kincs, melyet idegen idegen éreszteni helyre hozhatatlan kár, sőt minthogy olly kezek közzé juthat, a' hol némelly darabjai örökösön el lesznek zárva, Haza ellen elkövetett véték lenne. Vagyon nevezetesen Mappáim közt három olyan, a' melyért a' Bavariai Correspondensnek száz forintot ígértek, és nem adta. Meg vagyon itten Pelbartus de Themeswar és Michael de Hungaria, még pedig nem csak némelly, hanem minden munkájikkal, 's ez olly birtok, mellyel a' Széchényiana Btheca sem dicsekedhetik. Meg van, és ez a' legfőbb dísz gyűjteményemnek, Leonardus *Arctinusnak Atilája*, egy kised Códexe a' XV-ik századnak, minden hijánosság nélkül 's igen gondosan conserválva; 's erről Erdélyi Cancellárius gróf Teleky Samuel Excellja 's Bibliothecarius Ocsosvzky Pál úr azt írják, hogy az nyomtatásban soha ki nem adatott, sőt Kézírásban is egészen ismeretlen. Azolta pedig, hogy a' könyveket Tiszt. Fazekas és Szántó Urak nálam látták, ismét egynehány száz darabokkal szaporítottam számokat, nevezetesen Bongarsiu, Sehwandtnert és Bélnek négy infolio kötetekből álló Geographiájával is gazdagítottam a' Gyűjteményt.

Olly tudományos főeknek, mint a' kikhez itten szóllok, nem szükség mondanom, hogy egy parányi, megszakadozott, elszennyesedett mappácska, de a' melly a' Rézmetsző mesterség feltalálása idejében dolgoztatott, nagyobb becsű dolog, mint mind azok a' sok és igen szép

főcurator Úr tettes Kazinczy Ferencz úr könyveinek Laistromát, említvén, hogy azokat eladni kívánna és mindenek előtt a Collegiumot kínálja.

»Mlgos Fő Curator úr meg kértetett, hogy azon Bibliothecának ára felől a tisztelt Úrral értekezzen.«

Ez a pont az ügyet a főcurator kezébe tette le. Ez adott okot Kazinczynak e levél írására, valamint arra, hogy az alábbi mellékletet a főcurátorral közölje.

mivű mappák, melyeket Karacs metszett 's Görög Demeter Ur kiadott; — hogy egy Pelbartus de Themaswar és egy Michael de Hungaria, kit nevéről is alig ismernek Bibliophilusaink, illy complét számban mint itten találtnak, minthogy a' Nyomtató mesterségnek szintebölcsőjéből (1497 táján) jöttek elő, nagyobb tekintet érdemelnek, mint a' Római Irók Pármai kiadásai, melyek szertelenül drágák ugyan, de csakugyan megszerezhetők; — hogy maga az a' kis Códex, mely a' mint gyanítani szabad, maga az az egyedül jött-által a' mi időnkre, annak szemeiben, a' ki a dolgok' becsét ismeri többet ér, egy egész nem éppen kis Bibliothecánál.

Olly formán kínalom-meg ezeknek megvételével a' Fő-Tisztel. Consistoriumot, mint a' Sibylla kínálta vala meg a' magáéival Tarquint; csak hogy én a' magamékat, ha megvétetni nem fognak, meg nem égetem. Látatlanban kívánom tenni az alkut; mert úgy kívánj[ak]¹ a' dolgok' fekvése. Nem mernék illy jelentést tenni, ha nem érezném, hogy cselekedetem megpirítani soha nem fog. Az egész gyűjtemény mintegy 1400 darab könyv, és 900-nál több kép, topographiai, prospectusi, militaris rajzolat és mappa, 's az ára Két ezer Rfor.² 's ebből alku-képen el nem engedek semmit, félvén, hogy ha a' Collegium számára meg nem vétetik, 's idegen vevőt kell vele megkínálnom, híre menvén, hogy a' Fő. Tisztel. Consistorium valamivel kevesebb summán vásárolhatta volna meg, nehezebbé tesz az eladást. De fogadom, hogy ha a' Collegiumnak vétetik meg a' Gyűjtemény, nevezetes summának oda ajándékozása által bizonyítom-meg, hogy érzem kötelességemet, és azon szerencse' becsét, hogy Vallásunknak sorsosa vagyok.

Ide rekesztek valamit Leonardusomból, melyet az ő betűjít követgetvén, magam írtam ki belőle.³ Ezek a' characterek mutatják, hogy az írás valóban régi; Tiszt. Fazekas és Szántó Urak pedig bizonyoságot tehetnek róla, hogy azt apographonnak⁴ nem találták. — Egyéb eránt én ezen Códexre nézve azt fognám kikötni, hogy valamig egy deák nyelven írandó praefatiómmal 's historiai 's kritikai scholionokkal kiadandom, nálam hagyatassék,⁵ 's kész vagyok magamat, túl azon hogy egyéb könyveimnek 's mappáimnak általadásakor ezt is előmutatnám, írva kötelezni, hogy azt az egész suma vinculum alatt a' maga épségében által fogom adni, mihelyt a' nyomtatás elkészül.

Ha a' Fő Tisztel. Consistorium terhesnek tartaná a' 2000 Rftot nekem mostan kifizetni, én Albával is megelégszem, csak hogy a' szokott interes 6 százától stipuláltassék; [mert találok én olly helyet, a' hol nekem az Albáért adnak pénzt.]⁶

Jelentésem azzal rekesztem bé, a' mit Sáros-Pataki Professzor Szombathi⁷ Urtól értettem: — Fejérvári Károly Urnak özvegye gazdag Gyűjteményével a' Pataki Collegiumot kínálta vala meg, 's Patak azt meg nem vette. Az özvegy ötödfél ezret kívánt volt érette. Kevéssel azután Jeszenicz Jankovics Miklós Ur vette-meg azt az Özvegytől, nem ötödfél ezren, hanem ötön. — Prof. Szom-

bathy Ur, a' ki a' legcompetensebb Bíró az effélékben, és a' ki, valamint Fő Tisztel. Superintendens Óri [Ur]⁸ 's Predik Komjáti Urak is, látott⁹ valamit Gyűjteményemből, retteg, hogy ez az újabb alkalmatosság is el fog szalasztatni.

Maradok hív tisztelettel

A Fő Tisztel. Consistoriumnak

Széphalom, Júl. 27d. 1806.

alázatos szolgálja

Kazinczy Ferencz.

Közli: Zsoldos Benő.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Özv. *Kérészy Mihályné*, szül. *Katona Zsuzsanna* asszony folyó hó 1-én élete 84-ik évében, rövid szenvedés után, H.-Szentandrason, egyetlen leányának, *Gyurkó Dániel* ev. ref. lelkész nejének ápoló karjai közt elhunyt. Édes anyja volt *Kérészy István* sárospataki tanárnak és *Kérészy Barna* tiszánai lelkésznek. Egy gyermekeiben boldog, Istentől nagy lelki javakkal megáldott, a vénség szép és ékes koronájával megjutalmazott minta papnő, egy forrón szerető édes anyja és nagymama, egy minden ismerőse által hódolva tisztelt úrnő dőlt végálmra a boldogultban, megfáradva megsiratva. Koporsója felett Szentandrason *Idrányi Ferencz* h.-búdi lelkész, Sárospatakon pedig, hol férje porai mellett fog pihenni, *Bálint Dezső* lelkész imádkozott. Mély részvételt kívánunk áldást a nemes porokra!

— **Választások** A györkei lelkész állomásra 5 jelölt közül közfelkiáltással *Szobonya István* g.-bogdányi rendes lelkész; a *kápolnaira* (F.-Borsod) nagy szótöbbséggel *Szuhay Benedek* f.-barcikai r. lelkész választatott meg.

— **A budapesti református ifjúsági egyesület** február 27-én este fél 7 órakor a ref. főgimnázium nagy termében fényesen sikerült vallásos estélyt adott; óriási közönség gyűlt össze nőkből, notabilitásokból és egyetemi ifjakból. A közönség betöltötte a nagy termet, melyben a konvent szokta üléseit tartani, a két melléktermet s az előszobákat és folyosót. De a gondos program és a szereplők meg is érdemelték a méltánylást és sikert. Ime a program: 1. *Karének.* Előadja a ref. theologusok és egyet. hallgatók kara. 2. *Ima.* Vásárhelyi József, ref. theol. senior. 3. *Megnyitó.* Szóts Farkas, theol. tanár. 4. *Gyöngyök a bibliából.* Kenessey B. theol. tanár. 5. *Szaval.* Geguss D. szigorló jogász (A lelkiismeret: Hugó V.-tol). 6. *Karének.* Előadja a nők és férfiak kara. 7. „*Réverie.*“ *Vieuxtemps*-tól. Hegedűn zongorakisérettel előadja Seymann Emil úr. 8. *Szaval.* György László, püspöki titkár. (Merev: Kovács Gyulától). 9. *Csergő patak* (Solo ének). Énekli zongora-kisérettel Haypál Benő, ref. s.-lelkész. 10. *Záróima.* Dr. Kecskeméthy István. 11. *A közönség éneke.* 137 dics. 6. verse Az ifjúsági egyesület ez első nyilvános szereplése valóban teljes sikert és elismerést aratott. Ez csak kecsegtető hatású lehet a főváros közönségére és az ifjúságra, mely utóbbiba bizony még sok félreértés és idegenkedés van az egyet céljait és alapjait illetőleg. De reméljük a legjobbat, reméljük, hogy a buzgó vezetők lassanként megszilárdítják az együletet. Mi is őszintén kívánjuk, hogy minél hamarabb létesülhessen legközelebbi tervök, egy „Otthon“ alapítása ref. ifjak részére, hol naponként találkozással és

¹ A szögletes záró jelek közt levő betű ki van húzva, ez a szó pedig: fekvése, az előtte és utána álló szók közé közbe van szúrva.

² Az az: rhénes vagy rajnai forint; értéke mai pénzzámitás szerint 86 kr.

³ Ez a mutató itt, a másolathoz mellékelve nem volt.

⁴ E szóból az apog más, olvashatatlan betűk helyén áll.

⁵ Kiigazítva; előbb: hagyatassanak.

⁶ A szögletes zárójelek közt levő szók át vannak húzva.

⁷ Szombathi János, a ki iskoláknak hosszú időn át, 1783–1823-ig professora volt (meghalt 1823 október 5.); s a kinek „Historia Scholae seu Collegii Reformatorem Sárospatakiensis“ című, 1860-ban kiadott becses műve közkezen forog.

⁸ A szögletes zárójelek közt álló szó ki van húzva.

⁹ Kiigazítva; előbb: láttak.

szórakozást lelve, erősítsék hitöket s az egyházhöz s céljaihoz való ragaszkodásukat. *i. m. gy.*

— **Felhívás Debrecenben tanult pályatársaimhoz negyedszázados és 21 éves találkozásra.** Folyó évi július hó 29-én 25 éve mulik, hogy 60-an érettségi vizsgát tettünk. Július 24-én pedig 21 esztendeje telik el azon időnek, melyben 30-an bevégeztük hittani pályánkat a gebreczeni ref. főiskolában. Elmulasztottuk annak idejében a 10—10 éves találkozások lehetőségére megtenni szokott írásos egyességet. Mi okból? ma már keresni meghaladott álláspont! Emlékünket 25 és 21 évről csak 2 fakó fénykép eleveníti fel. Ez kevés! Pótoljuk, a menyinyben tehetjük, a múlt mulasztásait! Jubiláljuk, ha a jó Isten kegyelméből megérhetjük érettségi vizsgálatunk 25 és hittudományi pályafutásunk 21 évi elteltének epochális idejét. E célból *találkozunk az idén augusztus 24-én Debrecenben.* Azért ekkor és nem júliusban, hogy az 1873-ik évben végzett hittanhallgató, töröl metszett ismerőinket is az ő már második 10 éves találkozásukon ott találhassuk, a mi csak kölcsönösen fogja nevelni viszontlátásunk örömnépét. *Programm lenne:* 1. Augusztus 23-án megérkezés, este értekezlet a főiskolai háznagynál. 2. Aug. 24-én délelőtt tisztelgések tanárainknál. Délután elhunyt tanáraink sírjainak meglátogatása: Révész Imre és Bálint síremlékeikre koszorútétel. Estve Lajos estéje a „Biká”-ban. 3. Aug. 25-én reggel hálaadás a nagy vagy kis templomban, a hol az alkalmi imát illően tarthatná valamelyőnk. Délben bankett a nagy erdőn, kedves tanárainkkal és a 20 éves találkozás örömeit ünneplő társaink körében. Egyébiránt a megállapodást, program-változtatást vagy javítást szívesen kérem és veszem, úgy viszont válaszzsal és hírlapi közléssel kész leszek annak idejében nagy örömet szolgálni. Gyűd, Baranyamegye u. p. Siklós. 1893. február 25. *Túri Lajos*, reform. lelkes.

— **A magunk védelmére.** Budapesti laptársunk, a „Protestáns” két helyen is szól egyik közelebbi számában (8) hozzánk, részint kárhóztatólag, részint emlékeztetőleg. „*Rusticus*” azt állítja, hogy „a pataki és kolozsvári egyházi lapok szurkálják az Irodalmi Társaságot azért, hogy csinál valamit,” a szerkesztő pedig felhívja figyelmünket az Irodalmi Társaság elnökének február 18-iki megnyitójára, a melyben nyilván mondván van, hogy a Társaság igazgató-választmánya 1891. április 6-án tartott ülésében, a közgyűlés pedig szintén u. azon a napon helybenhagyta a felolvasások tartását. Ez utóbbi kijelentést azoknak kellene megfigyelnők a szerkesztő szerint, a kik *kifogásolták*, hogy a felolvasásokat „a Protestáns Irodalmi Társaság vezetői a Társaság *nevében és cége alatt merik rendezni.*” A „*Rusticus*” prókátoroskodását nem tekinthetjük egyébnek gyermekes kötelőzködésnél, mert hiszen olyan boldogtalan egyházi lapot sem ő, sem senki más nem tud itt a mi világunkban, a mely a nevezett társaságot azért szurkálná, mert *csinál valamit.* De nem is *szurkálózik* itt senki, mi legkevésbé. Elmondtuk nyíltan, férfiasan a Társaság vezetői által szétküldött *Felhívás*-ra vonatkozó véleményünket, mert az a meggyőződésünk, hogy nem az szereti igazán az Irodalmi Társaságot, a ki a vezetők minden betűjének tapsol, hanem az, a ki a mutatkozó gyöngeségeket orvosolni akarja. Avagy Budapest — bizonyos körülmények között — ez is szurkálózás volna?!... A szerkesztő figyelmeztetését sem vehetjük magunkra, mert annak sincs komoly alapja. Mi ugyanis nem azt *merjük kifogásolni*, hogy a vezérferfiak a Társaság cége alatt felolvasásokat tartanak, — hanem minden merészség nélkül egyszerűen azt állítottuk és újra is állítjuk — hogy a vallásos felolvasások tartása ott,

Budapesten, a helybeli protestáns egyház *házi, otthoni teendője* és nem az Irodalmi Társaságé, s ennek nevét csak ráhúzták arra. Azt mi tudjuk, hogy a Társaság ebbe a *ráhúzásba* beleegyezett; de tudunk egyebet is, azt t. i. hogy a felolvasások egy némelyikét — a vidéki vélemény szerint — kár volt nyomtatásban megörökíteni, s talán még meg is fizetni!! És ez sem szurkálózás ám, hanem igaz beszéd!

— **A nagyvárad apácakérdés** még eddig sincs megoldva. A nőegylet választmánya e napokban tárgyalta Hieronymi belügyminiszter ismeretes leiratát, melyben az egylet kettéválasztását javasolta. A választmány a miniszter ajánlatát nem fogadta el, s felkérte, hogy az apácakérdésben érdemleges határozatot hozzon.

— **A tankönyvek hivatalos bírálása és engedélyezése ellen** már több ízben felemelték szavukat egyesek és testületek is. Legközelebb az országos középiskolai tanáregyesület budapesti szakosztálya mondta ki, hogy a hivatalos bírálatot és engedélyezést szükségtelennek tartja. Azt azonban óhajtja, hogy a vallás és közoktatási miniszter az erkölcsrontó vagy államellenes tanokat hirdető tankönyveket kitilthassa az iskolából és korlátozza az indokolatlan, gyakori tankönyvváltoztatásokat is. Azon esetben, ha a budapesti szakosztály véleményét az ország középiskoláinak tanári testületei is elfogadják, valószínű, hogy a miniszter a tankönyvek bírálatának eddig gyakorolt módját meg fogja szüntetni, s evvel sok panasznak elejét veszi.

— **Az autonóm felekezeti és községi tanárok nyugdíjintézete ügyében** a vallás és közoktatásiügyi miniszter legközelebbi értekezletet fog tartani, melyre ugy az ev. ref. mint az ágostai evangélikusok közül 15—15 ismert nevű férfiút hívott meg. Meghívta Szabadka és Szentés városok polgármestereit is. A budapesti lapok szerint az ev. ref. egyházból meghívtak kaptak: br. Vay Miklós, Tisza Kálmán, br. Bánffy Dezső, Papp Gábor, Szász Károly, Tóth Sámuel, Kovács Albert, Fejes István, Vámosy Mihály, Váró Ferencz, dr. Bacsoni Lajos, dr. Bartha Béla, Dóczy Imre, Parády Kálmán és Nagy Ferencz. Az ág. evangélikusok közül meghívtak: br. Prónay Dezső, Szentiványi Márton, Péchy Tamás, Fabinyi Theophil, Radó Kálmán, Kassay Sándor, Zelenka Pál, Baltik Frigyes, Sárkány Sámuel, Győry Elek, Böhm Károly Breznyik Károly, Poszvek Sándor, Michaelis Vilmos és Léderer Ottó. A miniszteri tervezet szerint a nyugdíjintézet fentartásához az állam évenként 60000 frttal járulna, az iskolákat fentartó testületek minden tanár törzsfizetése után évenként 5%-ot fizetnének, a tanulóktól minden évben 3 frt díj szednének az intézet kiadásainak fedezésére, a tanárok pedig fizetésöknek 300 frton felül eső része után egyszersmindenkorra annak $\frac{1}{3}$ részét fizetnék be. Az idősebb tanároknak megengedték, hogy eddigi szolgálati éveik után eső 5% kamatokat 3—4 év alatt fizethessék ki. Ilyen módon folya be a miniszter számítása szerint az a 140,000 frt, melyre évenként a nyugdíjintézetnek szüksége volna.

— **A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság Igazgató-Választmánya** a folyó évi március hó 15-én, d. u. 6 órakor Budapesten, az ev. ref. főgimnázium (Lónyay-útca) dísztermében gyűlést tart. Tárgy: Jelentések. Indítványok. *Budapest, 1893. március 1. Az elnökség.*

— **Felhívás a közönséghez!** A magyar állam megalapításának ezredik évfordulóját készül megünnepelni a nemzet. Hazánk törvényhozása elhatározta, hogy az ezredéves ünnepélyek keretében országos kiállítás tartassék. Ő cs. és apostoli királyi Felsége, legkegyelmesebb Urunk és Királyunk ezen kiállítás védnökségét elfogadni kegyes-

kedett. A törvény e kiállításnak 1896 ban, Budapesten, az illetékes miniszterek és egyéb szakkörök közreműködésével leendő rendezését reám ruházta. Kettős célja lesz ezen kiállításnak. Első sorban emlékeztetni a nemzetet az ezredéves múlt nagy eseményeire és alkotásaira és megmutatni a külföldnek is, hogy a magyar nemzet hasznos tagja volt az európai népcsaládnak a haladás együttes munkájában. Második feladata a kiállításnak az lesz, hogy megismerjük a magyar államot alkotó összes erőket; megismertessük önmagunkkal és az idegenekkel a szellemi, anyagi és erkölcsi téren való munkálkodásnak összes vívmányait. Felhívom az ország minden polgárát, hogy ezen feladatban a kormányt hazafiúi lelkességgel támogassa és hozzájáruljon a nagy nemzeti mű sikeréhez. Része fog jutni az ország minden polgárának a munkában, valamint része lesz a sikerben is. A kiállítás sikere által növekedeni fog hazánk tekintélye és fokozott lelkes bizalommal fogunk haladni a nemzeti megerősödés munkájában. A kiállítás programja felöleli a nemzeti munka minden nyilvánulását; tervezete megadja a kereteket mindazok számára, a kiknek ősei, vagy a kik maguk bármely téren tevékenykedtek. A törvényhatóságok, a városok és családok, melyekhez történelmi emlékek fűződnek, állítsák ki az okmányokat, műtárgyakat, ereklyéket, melyek nagy események, virágzású korszakok emlékét kelthetik fel; melyek jellemzik állami szervezétünk, ősi alkotmányunk és önkormányzati életünk fejlődésének menetét, a magánéletnek egyre gyarapodott igényeit és a nemzeti erő egyéb megnyilatkozásait. *Az egyházak mutassák be működésük és tevékenységük tanújeleit, történelmi emlékeiket, melyekre kegyelettel tekint a nemzet és a művészet remekeit, melyeknek megalkotása, gyűjtése és megőrzése az ő érdemük. A tudósok, a művészek, az írók, a tanférfiak, szóval a nemzet szellemi fejlődésének összes tényezői mutassák be az eszközöket, melyekkel egy évezreden át a felvilágosodást és a nemes ízlést terjesztették, s a nemzet erkölcsét megnemesíteni igyekeztek.* Mutassuk be, hogy Európa éléstárának földjét hogyan munkáltuk a múltban, mint haladtunk mindig a korral és miképen érvényesítjük ma a tudomány vívmányait, hogy a nemzeti termelést fokozzuk. Tér jut a hazai ipar összes tényezőinek, melyek a múltban nem egyszer versenyeztek a nyugot legkitűnőbb szaktársaival. Tárják fel szorgalmuk és ügyességük műveit. Az elmúlt századok mestereinek remekeit, a napról-napra izmosodó és gyarapodó modern gyári ipar temékeit állítsuk sorba, hogy tanúságot tegyenek a magyar munka, a magyar vállalkozó szellem erejéről és versenyképességéről. A kormány gondoskodni fog, hogy a nemzeti munka méltó keretben legyen bemutatva, hogy a kiállítók erkölcsi sikerét előmozdítsa. Tárja ki mindenki szorgalma, ízlése, leleményessége eredményeit. Lépünk mindnyájan sorompóba, a kik dolgozunk észszel, kézzel vagy géppel, egyért — a hazáért! Ám lássa a mai nemzedék, miket teremtetek az apák az úttörés súlyos viszonyai között; ám érezzük át, hogy az ősök veritéke árán megtört sima úton milyen feladatok hárulnak reánk és a jövő nemzedékekre! Nagy, ritka családi ünnep lesz az, melyet még nem sok nemzet ültetett meg. Gyűljön a nemzet oda a felséges uralkodó köré, a ki hazánkat oly atyai gondnal és bölcseséggel vezette az áldásos béke útjain, a haladásnak magaslatára és a ki — egy dicső ezredéves múlt hű letéteményese — oda vezeti a magyar népet egy szebb évezred küszöbére! Budapest 1893 február havában.

Lukács Béla s. k.,

kereskedelmiügyi m. kir. miniszter.

— Március 15-ét a Sárospataki főiskola, mint rendesen, ez évben is meg fogja ünnepelni. A délutáni ün-

nepevényen az ifjuság vezér-szónoka *Gasko Gyula* szénior lesz, este táncmulatság jótékony célra. Hiszszük, hogy úgy a városi, mint a vidéki közönség ezúttal is ki fogja mutatni a lelkes ifjuság iránt sokszor megbizonyított rokonszenvét.

— **A püspöki konferenciáról**, a mely Budapesten Vaszary érsek elnöke alatt a királyhoz a kormányhoz és pápához intézendő memorandumok szövegének megállapítása végett, az ország általános érdeklődése mellett napok óta tart, igen ellentétes hírek jutottak a nyilvánosság elé. Egy pár napi lap nagy zajt vert azzal a közléssel, hogy a püspökök meghasonlottak s Meszlényi és Dessewffy nem akarták a Róma iránt való hűséget elébe tenni a hazaszeretetnek. E hirt azonban Fehér Ipoly, a konferencia jegyzője hivatalosan megcáfolta. Pedig Sárospatakon is nagy öröm volt már bizonyos körökben, hogy a vér utóljára sem válik vízzé.

— **A pápaság otthon.** Míg nálunk a katolikus főpapság valóságosan grassál, érdekes tudomásul venni, miként gondolkoznak róla az emberek saját fészkeiben, Rómában s mily hangon beszélnek az olasz parlamentben. Közljük e célból az „Egyetértés” következő távirati tudósítását: „A pápa jubileuma. Róma, február 23. (A képviselőház ülése). *Filoparti* képviselő kérdi, hogy nem akarja-e a kormány a zarándokok nevetséges kihívásaival szemben ünnepélyesen kijelenteni, hogy Olaszország azokat a nevetséges fanatikusokat megveti? *Giolitti* miniszterelnök válaszában azt mondja, hogy *Filoparti* kérdésén csodálkozik. A pápai jubiláris ünnepély lefolyása bebizonyítja, hogy Olaszországba senki se tagadja meg a vallásszabadságot, a zarándokok kihívó magatartásáról neki nincs tudomása, és a mit azok a Szent Péter-templomban tettek, beszéltek és kiabáltak, azzal nem törődik. Azt hiszi, hogy az úgynevezett zarándokok nagyjában tisztességes magaviseletet tanúsítottak. Vagy hatvanezer ember tolongott vasárnap a Szent Péter-templomban és még sem fordult elő a legcsekélyebb rendzavarás sem. Az is igaz ugyan, hogy minden egyes zarándok tudta, hogy a kormány szükség esetén a törvénynek tiszteletet fog szerezni. Az olasz zarándokok különben bizonyára nem azért jöttek Rómába, hogy hazájuk ellen demonstráljanak, mert több mint négyezren közülök Viktor Emanuel sírján hódolatukat fejezték ki emléke előtt. Ha a Szent Péter-templomban csakugyan azt kiáltották: éljen a pápa- király, hát hagyjuk meg nekik örömeiket. Komikus dolog volna, ha a dolognak valami jelentőséget tulajdonítanánk, ez annyi volna mint verebekre ágyúkkal löni. *Filoparti* kijelenti, hogy a miniszter feleletét tudomásul veszi. Helyes dolog, hogy a garanciatörvényt tiszteletben tartjuk, ha a Vatikán nem is érdemes rá. Az olasz királyság ezzel csak a római politika örökébe lépett, mely meg hozta az első garanciatörvényt, melyhez valamennyi képviselő, Garibaldit se kivéve, csatlakozott. Olaszország valóban a türelmesség országa. Ha a pápa más országban csak a tizedrészét mondaná annak, a mit nálunk mond, már régen megkérték volna, hogy lépje át a határt. („Egyetértés” február 24. 1893.) Nálunk Vaszary nem tehet egy lépést „palotájából”, nem szólhat egy szót a nélkül, hogy azt mint fontos eseményt a világnak tudomására ne hozzák; ő mint egy fejedelem — a lapok tudósítói szerint — cerclét tart, kihallgatásokat ad; így fogadta egyszer, mint írták, magát a cultusminisztert is; de még a többi püspökök se adhatnak 100 frtot valamely egyházi célra, nem adhatnak egy ebédet, nem utazhatnak Budapestre vagy haza a nélkül, hogy ezt mint nagy érdekű dolgot urbi et orbi ne hirdessék. Mert hát a mi főpapságunk hatalmas, hatalmával és vakmerő fellépésével imponál, és győzi minden irányban azzal is, a mi

iránt nem érzéketlen a gyarló ember, ha még oly szabadelvű is. Otthon azonban, Rómában már kiismerték a papurakat: ott nagyon vékony szerepet játszanak; és ott még élnek a régiebb pápák irtóztató erkölcsi romlottságáról szóló tradíciók; ott megutálták a jezsuitismust, és miután kellő korlátok közé szorították a hierarchia és intézményeinek egész állagát: csak nevetségesnek tartják a Syllabus és csalhatatlanság túlszigázott erőködéseit. A mi ultramontanjaink és Zichy Nándor-féle embereink nem is képzelik, mennyire elmaradtak a világtól; időszaki sajtónk tán nem is sejti, milyen anachronismus és mily kevéssé válik becsületére az a cultus, melyben a papságot részesíti.

— **Irodalmi Körünk** mult hó 25-én tartott közgyűlésében örömmel vette tudomásul, hogy a gimnáziumok számára tervezett énekiskola és énektári pályázat jó eredményű lett, a mennyiben egy teljes és egy hiányos munka érkezett az elnökséghez. Ez utóbbit — praecedensre való tekintetből és a miatt, hogy az Irodalmi Kör teljes műre hirdetett pályázatot, nem fogadta el a közgyűlés, noha érezte, hogy az ügy szempontjából előnyösebb lett volna két mű között választania. Az Árvay-féle Ó- és Új-szövetségi szenttörténetek újabb kiadásának díjazása két ellenkező vélemény miatt egy felkérendő harmadik bíráló véleményétől tetetett függővé. A világtörténelem ó-kori részét, a melyet megbízás folytán Kiss Lajos szegedi tanár készített, a bírálók általában érdemes műnek ítélték, s így kilátásunk van arra, hogy Irodalmi Körünk egy jó tankönyvvvel fogja gazdagítani gimnáziumi kiadványainak szép sorozatát. *Csontos József* sárospataki helyettes tanárt örömmel vette be a kör tagjai közé.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Dunaparti. Közbejött okok miatt nem fért be az érdekes levél e számba. A jegyzőkönyvek kinyomtatott minőségükben mindenkor hátrán idézhetők! Levelet is írtam. — *F. L.* Igyekeztünk majd a küldeménynyel, mihelyt a napi kérdések árja megapad. Arra a régre is számítnunk szívesen. — *Sz. B., Sz. J.* Szerencsét kívánunk a kitüntetéshez. — *R. K.* Elküldöttem azokat a bizonyos lapokat s a részletes nyelvére fel van vésve. — *M. J.* Majd elmondjuk véleményünket levélben s azt is, hogy kik azok, a kik kísérletet tettek ama bizonyos célra, de siker nélkül.

HIRDETÉSEK.

„THE GRESHAM“ életbiztosító társaság Londonban.

Magyarországi fiók:

Budapest,

Ferenc-József-tér 5-6. szám a társaság házában.

Ausztriai fiók:

Bécs,

Giselstrasse 1. szám a. a társaság házában.

A társaság vagyona 1891. június 30	frk. 117,550.797.—
Évi bevétel biztosítások és kamatból 1891. évi június 30-án	20,725.259.—
Kifizetések biztosítási és járadéki szerződések s visszavásárlások stb. után a társaság fennállása óta (1848)	249,311.449.—
A legutóbbi 12 havi üzleti idő alatt értékig nyújtattak be ajánlatok, miáltal a társaság fennállása óta benyújtott ajánlatok összesértéke	61,372.000.—
	1.728,184.555.—

Prospectusokkal és díjtáblázatokkal, melyek alapján a társaság kötvényeket kiállít, továbbá ajánlatokkal, díjmentesen szolgálnak az osztrák-magyar monarchia minden nagyobb városában 2-10 az ügynök urak és a magyar és osztrák fiókok.

Nagytiszteletű lelkész urak! Erdemes egyházi előljárók!

Hogy azon becses megrendeléseknek eleget tehessek, melyekkel a t. közönség eddig megtisztelt,

harang-öntödémét

megnagyobbítottam, a munkásaim számát megszorítottam; most már azon helyzetben vagyok, hogy bármely nagyságú, bármelyik hang-csoportba beilleszthető, **forgatható fa- vagy vas-koronával** ellátott harangokat, megszabott határidőre elkészítek; miért is a t. közönség becses pártfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejőcz, (Ungmegye) u. p. Császlóc,

László Sándor

harangöntő.

IFJ. HÖNIG FRIGYES

harang- és ércz-öntődéje

Aradon, Rákóczy-útcza 28. szám.

Alapított 1840-ben. Allami ezüst éremmel kitüntetve 1890-ben.

Ajánlja több évi jótállás mellett a legújabb találmányú cs. és kir. szabadalmazott harangjait; melyek előnye a régi szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly és ármegtakarítás mellett — erősebb és kellemesebb hangúak.

Továbbá ajánlja a legjobb szerkezetű, forgatható vas harang-felszereléseit, melyek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, — az áttétes tengely-ágak használásával pedig a legnagyobb harangok is könnyen kezelhetők; — vas harang-állványait, valamint régi harangoknak új, forgatható felszerelésre való átalakítását.

A harangoknak vasuton való szállítását saját felelősség- és költségemre eszközölöm.

Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

2-12

BEHYNATESTVÉREK

vas-, fűszer- és bizományi-üzletében

S.-a.-Ujhelyben.

A legjutányosabb árban kaphatók: mindenféle **czémentmész** (templomok javítására) **kerti és gazdasági magvak**, mindenféle **ásványvizek**, **lőpor és lőszer**ek.

Bizományi raktárunk van **kutak és szivattyúk**ból, **GRANIT-ÉS MÁRVÁNY-SÍRKÖVEK**ből, valamint a legjobb fajta **cserépkályhák**ból.

1-10

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.**

Főmunkatárs: **BUZA JÁNOS.**

Nyomatott Sárospatakon.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Gróf Eszterházy Móric Miklós.« *Fejes István.* — »Az egyházpolitikai harc újabb fordulata és az egyetemes konvent.« *Radácsi György.* — »Tanterv a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület népiskolái számára.« *Dezső Lajos.* — »Kazinczy Ferencnek néhány kiadatlan levele.« *Zsoldos Benő.* — »Levél a Szerkesztőhöz.« *Duna-parti.* — »Irodalom.« »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

Gr Eszterházy Móric Miklós.

Azt hiszem, hogy azon izgalmas napokban, melyekben élünk s melyek mind félelmesebbé teszik a jövőt, nem mondhatja azt senki, legalább igazságosan nem, hogy a protestánsok igyekeznének az izgalmat növelni s az ország bajait panaszaikkal szaporítani. Nekünk is ott csüggött pedig már egy esdő szó ajkunkon; 3000 lelkészünk közül legalább is egyharmad nyomorúsággal küzdve teljesíti kötelességét a haza iránt, — hogy ne is szóljunk tanítóinkról! — ezeknek érdekében akartunk kérést intézni a nemzethez, a mely kérés annyiából állott volna: szaporítsa meg valamicskével azt a nyomorúságos államsegélyt, a melyet még az *abszolút* kormány megajánlott; az *alkotmányos* kormány legyen méltányosabb és igazságosabb hozzánk, hiszen rá szolgáltunk mi erre hűségünkkel, rá szolgáltunk fáradozásaikkal. Ezeket akartuk elmondani szerényen és őszintén, mert 1868 óta várakozva beláttuk, hogy a figyelem nem fordul felénk és *egy kormány sem mer* mi rajtunk segíteni. Többek közt én voltam ennek az esdő szónak egyik hordozója és most ezt a szót is vissza kellett fojtanunk a bekövetkezett események miatt. Nem szólunk, nem panaszkodunk semmit.

Egy törvényt ajándékozott nekünk a nemzet 1868-ban, a mely nem is érte el az egyenjogúság, hanem csak a kölcsönösség és viszonyosság mértékét; ezt a törvényt is aláaknázták apródonként a nyugtalan fanatizmus; Vasvári Kolos primás pedig a múlt év nyarán, a főrendiház színe előtt, egyszerűen légberepítette; ezeknek folytán a *kölcsönösség és viszonyosság tényleg már ma is megszűnt* s az elkeresztelések a *reversálisokkal* kapcsolatban büntetlenül folynak tovább.

Most már ez ellen sem panaszkodunk. Eleintén igaz, próbáltuk, akartuk megvédelmezni az 1868-iki törvényt; de a napi sajtó azt felelte nekünk: mit akartok veszedni egy pár száz lélek miatt? és így nem figyelt arra, hogy mi a törvényben levő *elv* miatt aggodalmaskodunk. Nem minket, a gyöngébbeket és a törvényalapján állókat védelmezett tehát, hanem a hatalmasokat, kik épen az elvet akarták, ha lehetséges megsemmisíteni. Nem is titkolhatjuk el, hogy a napi sajtó egy részének ezen magatartása ránk nézve a mily váratlan, épen oly fájdalmas volt; ennél fogva most, a midőn gróf Csáky Albin miniszter úr kimutatta annak folyamatát,

hogy miképen állott elő a mai helyzet? mi protestánsok pótlólag azt jegyezzük meg: a klerikalizmus valódi célját fel nem ismerő s ennél fogva az azt legyezgető sajtó méltán követelheti a felelősséget magának mindazért, a mi van és a mi következik; mert a sajtó támogatása nélkül nem nőhetett volna Magyarországon oly nagyra a klérus ereje, hogy a törvényhozás akaratára nélkül, egy élő törvényt megbuktasson. Megtörtént és mint mondtam most már ez ellen sem panaszkodunk.

Hanem, urak, bölcsek és népvezérek, most már több kezd történni a hazában, mint a mire nézve mi is nyugodtak és türelmesek maradhatnánk. Ezért a beállható nagyobb izgalom és veszedelem előtt engedjétek meg nekem, hogy mint egyik igénytelen tényezője a prot. egyháznak, figyelmeztessem, sőt könyörögve kérjem az ország vezetőit arra, gondolják meg, hogy vannak határok, a melyeken túl a protestánsok sem maradhatnak békeességben, sőt, a midőn kötelességük lesz a harcra valóba beállani és — isten nevében! — rajta hát, pro patria et pro libertate, ott folytatni tovább, a hol eleink elhagyták!

Gróf Eszterházy Miklós Móric nevét azért tűztem felszólalásom élére, mert egyidejűleg kimondhatom, hogy az ő megkezdett működése immár az a határvonal, a melynél a protestánsok tétlenül nem maradhatnak. A gróf úr, bizonyára nagy elődjének, Eszterházy Miklós nádornak és kortársának, Lippai György esztergomi érseknek példája által buzdítva, nem elégszik már meg csupán azzal, hogy akadályokat gördítsen a mostani kormány egyházpolitikájának útjába, vagy, hogy a protestánsokat is úgy a hogy, a törvény oltalma alatt, vagy a nélkül, élni engedje a hazában, hanem nyíltan kitűzte a *katholizáció* zászlaját. — „Magyarország végre is katolikus ország,“ — ezt halljuk már egy pár év óta hangzani és most erre látjuk a mozgalmakat irányítani a *katholikus társadalom* jelszava alatt; mely tehát magában foglalja a protestánsok kizárását, elkülönítését, a családtól kezdve föl az államig, vagy pedig beolvasztását, épen Lippai érsek módján: *cogite intrare!*

El a hittel gróf úr! Ön, program-beszédjében, minden humanizmust, a társadalomnak minden biztosítékát, csupán a katolikus egyháznak tulajdonítja. Ön, nyíltan ugyan még nem mondja ki, de leplezve, a protestantizmust mindannak ellenkezőjével vádolja, a miért a kato-

Lapunk jelen számához egy félfelvétel melléklet van csatolva.

likus társadalmat létesíteni kívánja. Figyelmeztetem a Gróf urat, hogy az 1869-ik évi vatikáni zsinat is, a hitről szóló indítvány bevezetésében, az atheismus, pantheismus, materialismus egész bűnét a protestantismusnak akarta volna felróni, de a passzus másnap kihagyott, miután a római észak-német követ kijelentette, hogyha az illető tétel nem töröltetik, parancsa van Rómával minden összeköttetést megszakítani. Hát mi, igaz, ily súlyos pressiót nem gyakorolhatunk sem Eszterházy nádorral, sem Lippai érsekkel szemben, mert Rakóczy György és hedserege nem áll a hátunk megett, — azaz bocsánat, hova is tévedtem? akartam mondani: hogy mi ugyan szerényen érezzük a hazában kisebb számunkat; de érezzük erkölcsi erőnket is, érezzük a civilizatio erejét is, érezzük azt is, hogy a hazafias katolikus és protestánsok benső, szívós egyezségére nagyobb szüksége van ma hazánknak, mint bármikor volt; ennél fogva tehát, íme, 3000 protestáns lelkész, kik közül bizonyára sokan bírják a szó és meggyőzés erejét, melyet a hazafiság ki nem alvó tüze csak növel bennük, készen áll arra, hogy Eszterházy Mór Miklós grófot és társait, sőtét, középkori jelszavával további munkálkodásában megakadályozza, illetőleg vele a harcot felvegye és azután — Linben a békét megkösse.

Mielőtt azonban ez történnék, ezen a határponton, a *katholizáció* megindításának határpontján a nemzethez fordulunk és azt kérdezzük: kormány, országgyűlés, politikai pártok és azoknak vezetői, sajtó és irodalom, közvélemény csinálói, ellenőrei! hát még az ellen sincs semmi szavatok, a mit Eszterházy Mór Miklós csinál? Hát az is csak olyan kis dolog, mint a nagyváradi apáca-kérdés? vagy olyan, mint a pozsonyi árvaház ketté osztása? Hazafias pártokat oly mély gyűlölet sem választhat el egymástól, hogy egy akarattal ne foglaljanak állást olyan törekvések ellen, a milyeneket Eszterházy és társai országossá akarnak fejleszteni. Könyörgők is nektek, magyarok, hogy ezeket megakadályozni siessetek, mert ha a *katholizációra* minket kényszerítenek megfelelni, a mi feleletünk sem lehet más, mint a mi hitünkbelől és egyúttal hazafias meggyőződésünkbelől folyó: *reformáció!*

Kolonics elvét, hogy országunkat szegénynyé, katolikussá kell tenni, — azután leigázni — míg egy maroknyian vagyunk, reméljük, mint a múltban, úgy a jövőben is, a bensőleg igazán vallásos, de egyszersmind hazafias katolikusok szövetségében nem fogjuk engedni még egyhamar diadalmaskodni.

Fejes István.

Az egyházpolitikai harc újabb fordulata és az egyetemes konvent.

Az egyházpolitikai kérdésekkel nevezetes fordulóra értünk. Foszlanı kezd a köd és a kik eddig setétségben jártak, azokra immár fény derül. Gr. Csáky, a mennyiben ellenfeleinek fészkelődése miatt ki nem kerülhetett, mindjárt tárcája költségvetésének tárgyalása elején, f. hó 7-én felszólalt az országházban és magát s az államkormányt igazolandó, leleplezte a forrongó főpapságot, érseki és püspöki levelekből olvasott részletekkel igazolva, hogy a magyar római katolikus egyház főpásztorait Rómából tanították meg arra, hogy az elkeresztelt gyermekek anyakönyvi kiadása dogmába ütköző vétség s onnan tudták meg azt is, hogy nekik és alantasaiknak az elkeresztelést tilalmazó Csáky-féle rendelet ellen agitálni vallásos kötelességök!

A leleplezésnek — mint a napi lapok írják — megrázó hatása volt. Mindenki érezte, hogy abból a zsákutcából, a melybe az alakoskodó főpapokat a Csáky

kérlelhetetlen nyíltsága beszorította, nem lehet ép állapotban kiszabadulni; vagy a „Főtisztelendő Tudós” címből, vagy a nemzeti váll-szalagból kell odaszakadni valaminek a magasra font sövény átugrása közben. De megrázó volt a hatás azért is, mert biztosra fogta mindenki, hogy az államkormány és főpapság közt eddig csak rejtegetett indulattal folyt háborúnak most már szenvedélyes és nyílt folytatása következik és hogy a Wekerle-kormánynak csak kettő között lehet ezentúl választania: vagy kitartani rendületlenül és győzni a nemzet jobb részének tapsai között, vagy lerakni a fegyvert a pápa, a lázongó papság és a szemfényvesztő főpapok lábai elé.

Nekünk, protestánsoknak, a kiknek csak valódi modern államban lehet reményünk a békés fejlődésre, — könnyű volna a két küzdő fél között választanunk, ha a gr. Csáky beszéde kissé minket is meg nem zavarna. Világosan mondja, hogy a kötelező polgári házasság behozatalának ára az 1868. LIII. t.-c. módosítása. Nem egészen váratlan ugyan a miniszternek e nyilatkozata s nem is vádoljuk érte következetlenséggel, noha a múlt évi költségvetési vita alkalmával igen határozottan kifejezte, hogy az 1868. LIII. t.-c. módosítását nem hajlandó kezdeményezni s bárhonnán jöjjön e tárgyban kezdeményezés, azt magáévá nem teszi. Nem vádoljuk, mert azóta, a mire a Szapáry-minisztérium gondolni sem akart, a polgári házasság kérdése az államkormány egyházpolitikai programjának egyik főpontjává vált s így bekövetkezett az, a mit Tisza Kálmán a szabadelvű párt értekezletén a múlt év november havában mondott: „Az 1868. LIII. t.-c. 12. szakaszát fenn kell tartani addig, míg a házassági törvényhozás a régi alapon van, de nem szabad ellene szólni, hogy eltöröltsék, mihelyt az állam szabadelvű alapon rendezi a házassági jogot, egyformán minden felekezeti számára.”

Ez a Tisza-féle álláspont van kifejezve a Csáky beszédében, a melyből — épen átlátszó tisztaságánál fogva — egészen világos az, hogy a minisztert a nézetváltoztatásra az események váratlan alakulása kényszerítette s hogy ő az általunk féltékenyen védelmezett törvénycikket csak az ultramontanismus követeléseire által rájuk erőszakolt polgári házasság miatt tette kétségessé s gondolja megváltoztathatónak.

Nem a mi dolgunk azt bizonyítgatni, hogy nem lett volna-e szebb és jobb, ha az államkormány külső ráhatások nélkül, csupán a modern törvényhozás szellemétől vezéreltetve, fogott volna a sarkalatos egyházpolitikai reformokhoz; azt sem a mi feladatunk hánytorgatni, ha nem jobb lett volna-e az ágaskodó papság szarvait, erélyes rendszabályokkal, idejekorán letördelni; de az — igenis — a mi dolgunk és feladatunk, hogy mikor a köd foszlani kezd, nézzünk szét magunk között és vessünk számot helyzetünknek előnyeivel és hátrányaival. Azaz, hogy tegyék ezt a mi vezérebereink!

A konvent pár nap múlva összeül s egyházunk jelesei — azt hisszük — nem térhetnek ki többé az egyre súlyosbodó helyzet mérlegelése elől s nem odáztatják el azt a rájuk néző nagy kötelességet, hogy az ev. ref. egyház egyetemét a bizonytalanságból származó nyughatatlanságtól lehetőleg megszabadítsák.

Ma már nem mondhatja azt a konvent, hogy várjuk a dolgok fejlődését és nézzük a harcoló felek viaskodását beavatkozás nélkül. Ma már a kérdés határozott formában van előttünk; az 1868. LIII. t.-c. sorsa ma már eldöntöttnek látszik az államkormány körében; de hát eldöntöttnek fogadjuk-e azt mi is és megelégedhetünk-e azzal, a mit Tisza Kálmán a pártértekezleten mondott t. i., hogy „nem szabad ellene szólni, hogy eltöröltsék?” És ha csakugyan nem szabad vagy legalább

nem kell annak eltörlése ellen szólni: nem kellene-e kifejtetni, hogy miért? és hogy mi az a polgári házasságban, a mi bennünket az 1868. LIII. t. c.-ért kárpótolt? Mi az, a mi bennünket, szegény protestánsokat, a gazdag s vesztegetésre is áldozható római katolikus egyházzal, annak beolvasztási, lélekvasárlási kísérleteivel szemben biztosíthatna a jövőben?!

A nyughatatlanság megvan ev. ref. egyházunkban. Lelkészeink egy része aggodalommal néz a dolgok fejlődése elé s nem bírja magát az új helyzettel szemben egyelőre keletelni. A nép körében terjed a pápista felfogás az egyházpolitikai reformokról; egyes helyeken protestáns aláírókat is sikerült a hecc-káplánoknak meg-ejtetniök; néhol határozott ellenszenv mutatkozik az összes reformok iránt: tehát a megnyugtató szóra bizonybizonny, hogy nagy szükség volna!

Nem olyan fellépést, vagy beavatkozást értünk, a mi — esetleg — növelje a zavart; ilyet a mi konventunktól egyáltalában nem is várhatunk. Nem is olyat, mintha a modern államkormányt mi is fenyegetni akar-nók, vagy azt kívánnók fitogtatni, hogy mi is csak va-gyunk valami! Ez a mi konventünk méltóságával gon-dolathoz sem egyeztetendő össze. Távol vagyunk, vég-telen távol az olyan fajta biztatásoknak és hamis böl-cseségnek megáhitásától is, mint a milyenekkel a hirhedt pásztori levelek ékeskednek. Kathedrai mohó fellépések, utcai tüntetések, népgyűlések s más efféle tiltakozások: mindezek csak lealacsonyítanak bennünket az eléggé el nem ítélt ultramontán lovagok-hoz, ezekből tehát nem kérünk, ilyenekről nem is álmodozunk; ezeket tehát — bárhonnan jönnének is — visszautasítanók. De van szükségünk a konventnek olyan fellépésére, vagy beavatkozására, a mi hozzá és az egész ev. ref. egyházhoz illik, a mi tisztességes és méltóságos. Miben állhatna ez? Abban, hogy a konvent az egyházpolitikai helyzetet bírálata s illetőleg gyűlés tárgyává teszi, mint régebben a püspökök és főgond-nokok főrendiségét. Alkalmat ad nemes, fenkölt nyilat-kozatokra a hivatottaknak. Vallomást tesz a maga nyílt ülésében az egész ország színe előtt, tehát előkészíti a prot. hangulatot s illetőleg megnyugtatta a kételkedő-ket, a nyugtalankodókat, kishitűeket.

Ennyit szeretnénk csak! Nem hangzatos memoran-dumot a kormányhoz és királyhoz, ad notam r. kath. főpa-pok; nem is mérges kifakadásokat ellenfeleink ellen, a mi-vel úgy sem könnyítenénk a helyzetet; hanem komoly, határozott, a kérdés fontosságához méltó bátor megnyí-latkozását az egyetemes ev. ref. egyház képviselőinek. . .

Mert ha becses volt nekünk az 1868. LIII. t. c. s abban felekezeti békeségünk biztosítékát láttuk eddig s látjuk még most is: avagy maradhat-e a mi konven-tünk néma, látva, tudva hogy ezt az alapot kezdik ki-húzni a lábaink alól?! Nem és újra nem! A gr. Csáky hivatalos kijelentése bizonyosan sok prot. ember fejét megzavarta s megnehezítette a további állás-foglalást az egyházpolitikai reformokra nézve. Legyen világosság! Lássuk, hogy a leghivatottabbak milyennek gondolják az új viszonyok között az ev. ref. egyház s illetőleg a protestantizmus sorsát! „Arany alma ezüst talon” — mondja a példabeszéd — „az idejében adott tanács.” Lássuk hát ezt az arany almát, hiszen a konventnek éppen elnöke lesz az a férfiú, a ki az 1868. LIII. t. c.-hez való ragaszkodást, mint politikus, orthodoxiának nevezte; a kinek tehát tudnia kell azt is, hogy mi e kérdésben a prot. liberalizmus. Az egyházmegyéek, ke-rületek s lelkési értekezletek majd elvégzik azután a rájuk eső feladatot, ha egyszer a dolgok lényegével tisz-tába jutottak s ha a nagyobb világosság szemökbe szökött.

Igen alkalmi tenni valója lenne a konventnek a nem állami tanárok részére tervezett állami nyugdíj-intézet ügyében is tanácskozni s általában a prot. tan-ügy sorsa felett elmélkedni. Mert e tekintetben is ne-héz időkhöz értünk! A konvent — a papíron — az egész ev. ref. tanügy összhangjának fentartója, veze-tője. Mit tett ez összhang érdekében idáig?! Bizony nem tudjuk. A egyetemes tanügyi bizottságot engedte elsekélyesedni s nem volt kíváncsi — igen komoly kérdésekben sem — a szakferfiak véleményére. Az eredmény az lett, hogy ma prot. tanügyről nem is be-szél már senki s a prot. tanárvilágba maholnap majd csak úgy kívánczik valaki, ha már az állami intéze-tek ajtaján hiában kopogtatott. A helyzet javítása — mennél később kezdjük — annál bizonytalanabb s e tekintetben nem elég a zsinatilag tervezett facultásokra felebezniünk s azoktól reménylenünk a dolgok jobbra fordulását. A konvent a rendelkezésére álló alapokból mitsem tehetvén a tanárok anyagi biztosítására, jól teszi, ha elősegíti a nem felekezeti tanárok állami nyugdíjintézetének mielőbbi létrejövetelét s e mellett pedig minden tőle telhetőt elkövet a tanárok nemesebb értelemben vett felekezetiiségének ápolására s tekinté-lyök, kedvök, becsvágyok kifejlesztésére, emelésére.

Lehet, hogy mindebből, a miért mi bensőképen lelkesedünk, nem lesz a konventen semmi. Lehet, hogy az egyházkerületek által felterjesztett domesztikai, mis-siói s államsegély-kérvények fogják felemészteni a drága időt. Lehet, hogy segélyt kap ismét néhány buzgó há-zaló és hangos panaszkodó, de a ki kocsiba és selyem-ruhába öli be az igazi segélyre szorultak elől elnyert összeget. Lehet, hogy a papi özvegy-árva gyámtár ügye is marad a maga megfeneklett állapotában. Lehet, hogy támad egy pár új missiói állomás, a melyre nem igen van szükség, de hát az efféle bajokért, még ha százszor ismétlődnek is, nem épen a konvent felelős, hanem az egyházmegyéek és kerületek, a melyek nem bírnak s nem mernek eléggé bátrak lenni azokkal szemben, a kik követelőznek és tolazkodnak.

De tegyük fel a jobbat, hisz nincs jobb tanító-mester a nehéz időnél! Tegyük fel, hogy a konvent gyorsan leörli a bizottságok által előkészített ügyeket és szívére veszi az anyaszentegyház sorsát és tervez, tanácsol, útmutat, vigasztalást hirdet az aggodóknak s mivel épen keze ügyébe is esik, rágondol a Magyar Prot. Irodalmi Társaságra s erről — eszmetársítás út-ján — a prot. irodalomra, a sajtóra, a népies iratok terjesztésére s még tovább a tudtával is folyó bibliai-revisiora és énekeskönyvi előmunkálatokra stb. . . és erős hullámszóra kényszeríti a Bethesda tavát.

Nagyot lendíthetne a konvent az Irod. Társaság hajóján s az ev. ref. papság szellemi ügyén, ha egész tekintélyével próbálna érvényt szerezni az Irod. Társa-ság ama régebben hozott határozatának, a mely a *pa-rokhiális könyvtárakra* kívánta fektetni a Társaság jövőjét. Az ultramontanizmust talán legyőzi most a sza-badságszerető lelkek összeölelkezése; de a történelem-ből tudjuk, hogy Róma nem feled s a napi példák igazolják, hogy most már irodalmi úton készíti magának a hadsereget s nem fél az örök-igazságok meghamisí-tásától sem (tanúk a főpásztori körlevelek!), csak ural-mát biztosíthatja. Az irodalmilag praeparált és napon-ként tüzelt rom. kath. papsággal szemben nem nélkü-lözhetik lelkészeink a parokhiális könyvtárakat s kérve-kérjük a konvent tagjait, hogy mikor az Irod. Társaság közgyűlése folyó hó 16-án összeül, támadjon köztük az elfeledett parokhiális könyvtáraknak is szószólója.

Radácsi György.

ISKOLAI ÜGY.

Tanterv a tiszáninneri ev. ref. egyházke- rület népiskolái számára.

VI. Művészeti tárgyak.

A) Szépipírás.

Cél. Csinos, tiszta folyóírás elsajátítása.

II—IV. osztály. Ütemírás.

Tancél. Ütemírás útján a gyermekeknek egyenletes folyóíráshoz való szoktatása.

Taneshközök. Szépipírási írkák a tanmenet fokozatai szerinti vonalzással, a borítékon a test, kéz- és tolltartást ábrázoló rajzzal. Jó írószerek.

Tanidő. Heti 1 lecke, évente 30 lecke. A három éven át 90 lecke.

Tananyag, tanmenet. 1—2. Előgyakorlatok a helyes toll-, kéz- és testtartáshoz. 3—6. Hajsza- és alapvonalak íratása ütemre. 7—10. Középtérbe írandó betűk: i, í, u, ú, ü, ő, n, m, r, v, o, ó, ö, ő, e, é, a, á, s, z, x. 11—12. Közép- és felsőtérbe írandó betűk: l, b, h, k, d. 13—14. Közép és alsó térbe írandó betűk: j, y, g, q, p. 15. Mind a három térbe írandó betű: f. 16. Vegyes betűk: ty, gy, ny, ly. 17—24. Nagy betűk. 25—28. Szavak (tulajdonnevek) nagy kezdő betűkkel. 29—30. Rövid mondatok. (Példabeszédek, jeles mondások.)

A C. óraterv szerint a II. osztály a kis betűket, a III—IV. osztály a nagy betűket és folyóírást tanulja. D. óraterv szerint a II—III. osztály a kis és nagybetűket a IV. osztály a folyóírást tanulja.

Tanítási eljárás. A betűk írásánál: a) A tanító felírja a betűt ütemezve a táblára. b) A gyermekekkel a maga ütemzése mellett írat az írófüzetbe. c) A gyermekek osztályul ütemezve írnak.

A szavak és mondatok íratásánál. a) A gyermekek a tanító ütemzése mellett írnak az írófüzetbe, elolvassák a leírt szót vagy mondatot. b) Előre megmondott szót vagy mondatot ütemeznek a gyermekek karban.

Ezeket felül megjegyzendő: a) Az ütemzés *le!* és *fel!* vezényszókkal történik. b) Az igazítás nem mondatonként, hanem szavanként történik. c) A tanító ügyel, hogy minden gyermek pontosan ütemezve írjon, e végből sokszor szó közepén is megáll. d) Ütemzés eleinte lassú, később gyorsabban történik. e) A vizsgán az egész évben beírt füzetek felmutatandók; a vizsgán is kell ütemezve íratni.

V—VI. osztály.

Tancél. Mintaszerű szépipírási lapok másolása útján a csinos kézírás kiképzése.

Taneshközök. Szépipírási füzetek, melyek borítékán a szépipírás szabályai olvashatók. A tanmenet szerint vonalzott írótekák. Minden lap első sorában mintaszerűen írott szavak vagy példánymondatok.

Tanidő. Ez osztályok a tanítóval közvetlen nem foglalkoznak; a szépipírás csendes foglalkozásul alkalmaztatik heti 2 félórán, évente 60 félórán. Az ütemírás gyakorlása végett havonként egyszer az előbbi csoporthoz (II—IV) foghatók.

Tananyag, tanmenet. Előbb ritkább, később sűrűbb vonalzásba, majd csak egyes vonalakba (sőt utóbb vonalzás nélkül) írott sorok másolása, melyek betűket, szavakat, jeles mondatokat, leveleket, polgári ügyiratokat tartalmaznak.

Tanítási eljárás. A tanító a szekrényben őrzött írófüzeteket segítők által kiosztatja, óra végén beszédet,

iskola-időn kívül átnézi, az osztályzatot vörös tintával rávezeti. A gyakrabban előforduló hibás betűalakokat alkalmilag a táblán kijavítva felírja. Vizsgán az egész évi füzetek bemutattatnak, sőt csöndes foglalkozásul írnak is a gyermekek; külön mutatóványlap nem szükséges.

B) Rajzolás.

Cél. A térvizonyok helyes felismerése, szemmérték gyakorlása, kézügyesítés, ízlés-fejlesztés.

I—II. osztály.

Tancél. A gyermekben természettől meglevő rajzolósi hajlam ápolása, irányítása.

Taneshközök. a) A tanító által készített 10 darab ponthálózatos (dm²) fali rajztábla (a falitáblák tartalma a tananyagnál + -tel van jelezve.) b) A gyermekek ponthálózatos (cm²) palatáblája. c) Vastag papírból kivágott alakok.

Tanidő. A rajzolás A. és B. óraterv szerint csak csöndes foglalkozásul alkalmaztatik. Heti 2—3 félórán.

Tananyag, tanmenet. 1. Szögletes, egyenes vonalú alakok rajzolása kivágott papír-minták után. 2. Vízszintes, függőleges vonalak mintalapokról, majd emlékeztetből. *3. Az egyenes vonalú testek (ablak, ajtó, tábla, lábtó, gereblye stb.) rajzolása, mintalapokról, majd természet után, végre emlékeztetből. 4. Dült egyenes vonalú idomok (, , ,) rajzolása kivágott papírminták után. *5. Jobbra s balra dőlt egyenesek, szögek mintalapokról, majd emlékeztet után. *6. Vékony és vastag vonalak mintalapokról és emlékeztet után. 7. Dült vonalak és idomok () és testek (húsvágó, cimbalom) papírminták után. *8. Kettős vonalú idomok (ablak, keresztfa tűkör-ráma, fűrés) fali rajztábláról, vagy természetből és emlékeztet után. *9. Párhuzamos vonalak fali rajztábla után és emlékeztetből. 10. Szögletes testek (asztal, szék, szekrény, pad, zsámoly) mintalapokról természet után és emlékeztetből. 11. Hajlott alakú testek (alma, körte, lakat, szilva, sarló) falitábláról, természet után és emlékeztetből. *12. Hajlott alakú (ovál, kör, kerület) papír mintából készült alakok körülrajzolása. *13. Szögzugos vonalak (meander-szalag, himzés-minták) falitábláról és emlékeztet után. *14. Vegyes vonalú alakok (ház, torony, olló, kés) falitábláról, természet után és emlékeztetből.

Tanítási eljárás. A feladat (csöndes foglalkozás) felhagyásakor megnevezteti a tanító a gyermekekkel a lerajzolandó alakot. Az óra végén megtekinti a rajzokat, megdicséri a szorgalmas és ügyes rajzolókat, röviden útba igazítja a hibázókat.

III—IV. osztály.

Tancél. A tulajdonképeni rajzolás előkészítése.

Taneshközök. A tanító által készített tíz fali tábla, (dm²) ponthálózattal; a fali táblák tananyaga + -tel van jelezve. A növendékek ponthálózatos rajztékája (cm²) ponthálózattal. Irón.

Tanidő. A rajzolás A. és B. óratervben csöndes foglalkozás feladata, heti két félórán, évente 60 félórán.

Tananyag, tanmenet. 1. Egyenes vonalak, mint a tanteremben levő síklapok (fal, tábla) határvonalai természet után és emlékeztetből. *2. Az egyenes vonalak fekvése (jobbradőlt, balradőlt, vízszintes, függőleges) előleges pontjelzéssel falitábláról. *3. Egyenes vonalak osztása (2, 3, 4, r.) szemmérték szerint, előzetes pontjelzéssel, fali tábla után. 4. Szögletek a tanteremben levő tárgyakról (fali tábla, tűkör.) *5. Szögletek fali tábláról, majd természet- és emlékeztet után. *6. Szabályos mértani alakok, mint valamely tárgy körrajzai (szekrény, tü-

kör) természet után, falitábláról, majd emlékezetből; házi feladatúl: ollóval papírosból kivágva. *7. Egyszerű szögletes díszítmények fali tábláról, majd természet után és emlékezetből. *8. Körvonal, kerülék, mint valamely díszítmény (himzés-minta) körrajza, falitábláról, majd természet után és emlékezetből. *9. Csigavonal, ehhez díszítmény himzési minta, fali tábláról és emlékezet után. *10. Gyümölcs-, levél-, virágrajzok, szabályos mértani alakban, fali tábla és emlékezet után. *11. Bútorok, ipari és házi eszközök szabályos alakban fali tábláról és emlékezet után. *12. Területrajzok (tanterem, iskolaépület, telek.) IV. osztály. Megyék rajza hálózatos papírra.

Tanítási eljárás. a) A szekrényben őrzött rajztékák a segítők által kiosztatnak. b) A tanító a feladatot megjelöli, a lerajzolandó tárgy iránt néhány kérdést tesz. c) Óra végén megdicséri a jó és szorgalmas rajzolókat, felemlíti a rajzolási vagy tisztaság elleni vétséget; a füzeteket elteszi.

V – VI. osztály.

Tancél. Egyszerű ipari s természeti rajzok készítése által a szemmérték és kézügyesség gyakorlása, az ízlés fejlesztése.

Taneszközök. A tanító által készített (ponthálózat nélküli) mintalapok. Növendékek ponthálózat nélküli rajzfüzetei, körző, vonalzó, esetleg dörzsgummi.

Tanidő. Az A. óratervben heti 2 félórán, évente 60 félórán csendes foglalkozásul.

Tananyag, tanmenet. 1. Egyenes vonalak iránya a határpontok előzetes kijelölésével, szabad kézzel. 2. Vonalak nagysága körző s vonalzóval adott méret szerint. 3. Egyenes vonalak osztása szemmérték szerint szabad kézzel. 4. Szögletek nevei vonalzóval. Felezés szemmérték szerint. 5. Szabályos mértani alakok vonalzóval. 6. Fölmért területek rajza (tanterem, ház, kert) kisebbített méret szerint vonalzóval. 7. Épületek keresztmetszete (mintáról) adott, méret szerint kisebbítve. 8. Kör, kerülék, csigavonal, adott méret szerint körző és vonalzóval. 9. Ékítményi rajzok vonalzó- és körzővel. 10. Kert-beosztások vonalzó-és körzővel. 11. Térképek, segédvonalak vonalzóval, a rajz szabad kézzel. 12. Épületek, bútorok árnyékolt rajza. 14. Növényi alakok, csoportok; szabadkézi rajz. 15. Állatok, szerszámok, díszedények, szabadkézi rajz. 16. Mértani szabályos testek hálózata vastag papírból kivágva, vonalzó és körző segítségével.

Tanítási eljárás, mint az előbbi csoportnál. Növény- és állatrajz egyenkénti foglalkozásul mintalapokról.

Jegyzet. A C. és D. óraterv szerint a tanító heti 2–2 leckén közvetlenül tanít. Eljárás következő: a) A lerajzolandó alak rövid megbeszélése. b) A tanító a táblán előrajzol s a növendékek dictandó utána rajzolnak, mindenkor megjelölve a vonal határait és irányát. c) Csendes foglalkozásul hasonló alakok tábláról, vagy fél (negyed) symmetricus alakok kiegészítése.

C) Éneklés.

Cél. Válogatott világi dalok és egyházi énekek tanítása által kedélyképzés és izlésnemesítés. Alkalmas gyakorlatok által hallás- és hangképzés, valamint a hangjegyszeret elemeibe való bevezetés által a hangeltalálás oly fokára emelés, hogy a gyermek úgy karban, mint egyedül biztosan énekeljen s az iskolából kikerülve egy egyszerű templomi énekkar hasznavehető tagja legyen.

I–II–III. osztály.

Tancél. Hallás utáni éneklés 8 hangkörben; hangképzési, hallási, hangeltalálási gyakorlatokkal. 2, 3, 2×2-résztű ütem: $\text{c}, \text{d}, \text{e}, \text{f}$ hangok s a megfelelő szűnjelek. A II-ik osztályban a hangjegyek számjelzése, III-ik osztályban a hangjegyek névszerinti megismerése.

Taneszközök. a) Egy-két-háromsoros vonalzású fekete tábla. b) Hegedű. c) A tanító kezébe: Elméleti és gyakorlati dalkönyvecske.

Tanidő. Heti 2 lecke, évente 60 lecke, 2 éves váltakozó daltanfolyam.

Tananyag, tanmenet.

1. 1-ső sz. dal (két hangkörben). 2. Ütemszámolás, ütemzés, ütem. Éneklés 1—2—3—4 ütembe „la” szótaggal, számlálással, kezűtással. 3. Második hang, hangkülönbség, hangjelzés. 4. A 2. sz. dal (három hangkörben.) 5. Hangsúly, ütemgyakorlatok a 2. sz. dalból. 6. Dallamgyakorlatok (u. abból). 7. 3. sz. dal. (négy hangkörben). *8. Felütéssel kezdődő ütemgyakorlatok a 3. sz. dalból. 9. A 4-ik hang; kis lépcső 4-ed ugrás; dallamgyakorlatok a 3. sz. dalból. 10. 4. sz. dal (öt hangkörben.) 11. Ütemgyakorlatok 3 résztű ütemben. A 4. sz. dalból. 12. 5-ik hang, dallamgyakorlatok. 13. 5. sz. dal (háromrésztű ütem felütéssel). *14. 3 résztű ütem felütéssel c hangokkal. Ütemgyakorlatok az 5. sz. dalból. 15. Dallamgyakorlatok az 5. sz. dalból. 16. 6. sz. dal (négyrésztű ütem.) 17. 4 résztű ütemgyakorlatok a 6. sz. dalból. 18. Dallamgyakorlatok a 6. sz. dalból. Hangeltalálásra 5-öd és 3-ad ugrás. 19. 7. sz. dal (2×2 résztű ütem). 20. 2×2 résztű ütemgyakorlatok, c hangok. 21. Ötös hangsor és összhangjai c és d . 22. 8. sz. dal (3×2 résztű ütem). 23. 3×2 résztű ütem, a 8. sz. dalból. 24. Ötös hangsor összhangjai; dallamgyakorlatok a 8-ik sz. dalból. 25. 9. sz. dal (hat hangkör). 26. Hangmértani gyakorlatok a 9. sz. dalból. 27. 6-ik hang; dallamgyakorlatok a 9. sz. dalból. 28. A 10. sz. dal. 29. Ütemgyakorlatok a 10. sz. dalból. 30. Dallamgyakorlatok a 10. sz. dalból. c és d -os összhangok. 31. A 11. sz. dal. *32. 3 résztű hangok, a pont. 33. Dallamgyakorlatok a 11. sz. dalból. Összhangok 6 hangkörből. 34. 12. sz. dal. 35. Ütemgyakorlatok a 12. sz. dalból. 36. 7-ik hang; 6-os, c -ös és 7-es összhangok. 37. 13. sz. dal. 38. Ütemgyakorlatok. Simitás. 39. Dallamgyakorlatok. Simitás. 40. A 14. sz. dal. 41. Ütemgyakorlatok a 14. sz. dalból. *42. Lágy hangsor 5 hangkörben. 3, c összhang. 43. A 15. sz. dal. 44. Ütemgyakorlatok a 15. sz. dalból. 45. 8-ik hang; nyolcas hangsor és összhangjai. 46. A 16. sz. dal. 47. Ütemgyakorlatok a 16. sz. dalból, simító és pont. 48. Dallamgyakorlatok a 16. sz. dalból: 8-as hangsor. 49. A 17. sz. dal. 50. Ütemgyakorlatok a 17. sz. dalból. 51. Lágy hangsor hat hangkörben. c . 52. 18. sz. dal. 53. Ütemgyakorlatok a 18. sz. dalból. 54. Lágy hangsor 6 hangkörben; alúl a vezérhang c -el. 55. 19. sz. dal. 56. Ütemgyakorlatok a 19. sz. dalból. 3×2 résztű ütem c, d . 57. Lágy hangsor 7 hangkörben; 7-es összhang. c és d . 58. A 20. sz. dal. 59. Ütemgyakorlatok a 20. sz. dalból. c, d . —60. Dallamgyakorlatok a 20. sz. dal; 8-as hangsor és összhangjai.

Tanítási eljárás.

A) A dalok betanítása hallás után a tanító előének-lése vagy hegedülése mellett történik következő menetben: a) A tanító a szöveget elmondja, aztán osztályonként (III. II. I.) majd egyenként is (II. osztályban a jobbakkal, III. osztályban a gyengébbekkel) elmondhatja. b) Erre következik a dalnak szöveggel való előének-lése. c) Majd éneklük a gyermekek együtt, szükség esetén a tanító segítségével (hegedű). d) Aztán éneklük osztályonként (III. II. I.), majd éneklük egyenként (III. osztályban gyengébbek, II. osztályban az erősebbek, az I. osztályban egyenként csak kivételesen). A tanító hegedűvel segít, míg arra szükség van. A következő órán: B) Elmélet és dalgyakorlat. a) **Hangmértani gyakorlat.** A táblára felírt hangjegyekről (egy hangon) előének-el a tanító „la” szótaggal s aztán kifejti az illető ütem vagy hangjegy mibenlétét. Majd énekelnek a gyermekek „la” szótaggal üte-

mezve együtt, aztán osztályonként (az I. oszt. kivételével) sőt a III. osztálybeliek egyenként is. *b) Dallamgyakorlat.* Az előző darabnak táblára írt dallamát leéneklí a gyermekek együtt (I—III. oszt.) „la” szótaggal, aztán a II—III. oszt. számjelzéssel, végül a III. oszt. hangjegy nevével, esetleg az egyes ütemek soron kívüli vagy hátulról kezdett éneklése. *c) Hangképzési és hangeltalálási gyakorlatok.* Éneklí a tanító által a balkeze újjain mutatott hangsori és összhangzati gyakorlatokat együttesen (II—III. o.) számjelzéssel, majd a III. o. a hangjegy nevével. *C) Megjegyzendő még a) I. osztálytól csak az 5 hangkörben oszgó dalokat és gyakorlatokat lehet kívánni.* *b) Ezek csak osztályonként énekelnek kivételesen egyenként.* *c) A dalfolyam két részre osztandó, (minden számra két dal, tehát összesen hatvan dal veendő fel); egyik foyam az egyik éven, másik a másik éven tanítandó.* *d) Az énekórán kívül is (a figyelem ébrentartása végett a délelőtti foglalatosság végén s a délutáni kezdetén) rá lehet zendíteni egy-egy már tanult dalt.*

IV—V—VI. osztály.

Tancél. A hangkör kibővítése 10—12 hangig. Ugy szöveg, mint dallam tekintetében értékes alkalmi, hazafiás népdalok betanítása 2 és 3-as szólamban. Hangképzés, a hallás gyakorlása, az ízlés nemesítése, a kifejezésteljes éneklésben való gyakorlás; 4 kemény és 4 lágy hangnem ismerete.

Taneshközök. Míg alkalmas füzet nincs, a tanító által összeállított „Iskolai dalok és énekek gyűjteménye 2—3 szólamra”. Fekete tábla 5 vonalos hanglétrával. Hegedű vagy harmonium. A gyermekek kezében 1—1 ív összevarrott kótapapír (kótatár).

Tanidő. Heti 2 lecke, évente 60 lecke; két éves, váltakozó tanfolyam.

Tananyag, tanmenet. 1—2. A „C” hangsor kiterjesztése 10 hangig. Hangsor föl és le; összhangok. 3—4. A „C” hangsor összhangjai szólamokban, 2 hangú canon (Dalfűzet 1. sz. canon.) 5—7. Dalfűzet 2. sz. dal. 8—9. A hangsorokról általában, a ♯-esekről különösebben; hangeltalálási gyakorlatok. 10—11. A kemény „g” hangsor és összhangjai; hallási, hangképzési, hangeltalálási gyakorlatok. 12—14. Dalfűzet 3. sz. dal. 15—16. A kemény „d” hangsor és összhangjai; hallási, hangeltalálási gyakorlat. 17—19. Dalfűzet 4. sz. dal. 20—21. ♭-s hangsorok származtatása. Hangjegyolvasási gyakorlatok. 22—23. Kemény „f” hangsor összhangjai. Hangeltalálási, hangképzési, hallási gyakorlatok. 24—26. Dalfűzet 5. sz. dal. 27—28. Kemény „b” hangsor és összhangjai. Hangeltalálási, hangképzési s hallási gyakorlatok. 29—31. Dalfűzet 6. sz. dal. 32—33. A lágy hanglétra szerkezete; a ♯-esek származtatása. Hangjegyolvasási gyakorlatok. 34—35. „A” lágy hangsor és összhangjai. Gyakorlatok. 36—38. Dalfűzet 7. sz. dal. 39—40. „E” lágy hangsor és összhangjai. Gyakorlatok. 41—43. Dalfűzet 8. sz. dal. 44—45. A ♭-s lágy hangsorok. Hangképzési, hangeltalálási, hallási, hangjegyolvasási gyakorlatok. 46—47. „D” lágy hangsor és összhangjai. 48—50. Dalfűzet 9. sz. dal. 51—52. Magyar hangsor, nehezebb hangkörök, hangeltalálási, hangjegyolvasási, hallási, hangképzési gyakorlatok. 53—55. Dalfűzet 10. sz. dal. 56—57. Előkék, nehezebb hangközök. Gyakorlatok. 58—60. Dalfűzet 11. sz. dal.

Tanítási eljárás. 1. Hangsorok ismertetésénél. *a) A* hangsor föl és le, név-, szám- és „la” szótaggal. *b) 5/3, 6/3, 7-es* összhangok név-, szám-, és „la” szótaggal. *c) Hangeltalálási gyakorlatok,* a tanító a balkeze újjain mutatja az éneklendő hangokat, a gyermekek leéneklí szám és névvel. 2. Hangeltalálási, hangképzési, hallási és hangjegyolvasási gyakorlatul a fekete táblára írt gyakorlatok

szolgálnak, melyeket a gyermekek énekelnek név-, szám- és „la” szótaggal. Anyagul a dalok közé fel nem vett (általában a gyermekek előtt ismeretlen) dalok dallamai szolgálnak. 3. A dal betanulása 3 mozzanattól állhat. *a) Előgyakorlatul* leírják a gyermekek (csendes foglalkozásul) a palatáblára a dal ütemét hangjegyekkel egy hangon, dallamát számokkal vagy a hangjegy nevével. Atolvassák a szöveget. *b) A dal betanulására* szánt órán a fekete táblára írt dalt ütem szerint éneklí együttesen, erre következik a dallam betanulása szólamonként név-, szám- és szöveggel. A következő órán a szólamok ismélése után a szólamok együttes begyakorlása. A 3-ik órán a szólamok együttes begyakorlása (hibák javítása) mellett dynamikai begyakorlás (piano, forte stb.). *c) Utógyakorlatul* a darab leírása a fekete tábláról a dalfűzetbe (csendes foglalkozásul) vagy az ütem és dallam leírása a palatáblára emlékeztetből s kijavítása a dalfűzet szerint.

Jegyzet. 1. A B. óraterv szerint az I. és II. osztály az alsó csoport tananyagát tanulja 1—50 számig, a III—IV. osztály az alsó csoportét 51—60 és a felső csoportéból a 2 hangukat.

Jegyzet. 2. A C. óraterv szerint az I. II. osztály alkotja az alsó csoportot, ennek elegendő lesz az alsó csoport számára az 1—50-ig felvett tananyag; a III—IV. osztály az 51—60 levő tananyagot s a felső csoport számára előírtakból a 2 szólamúakat végezheti el. Az V—VI. osztály a felső csoport számára kijelölt 3 szólamú darabokat tanulja.

(Vége köv.)

Dezső Lajos.

TÁRCZA.

Kazinczy Ferencznek néhány kiadatlan levele.

X.

Egyházkerületünk a könyvtárt és képgyűjteményt 1806. évi okt. 5. s köv. napjain, Sátoralja-Ujhelyben tartott közgyűlésének 117-ik jegyzőkönyvi pontja értelmében a főiskola számára megvásárolta 2000 rőfintért, még pedig, a mint az említett jegyzőkönyvi pont világosan mutatja, Kazinczy Ferencznek, — a ki ezen egyházkerületi gyűlésben részt vett, — saját szóbeli előterjesztésére. Tényleg azonban, mint maga Kazinczy ezen 1807. febr. 22-ikén kelt levelében elmondja, e gyűjtemények 1694. rőfintért jutottak a főiskola birtokába.

E levél első része épen ezen ügy végleges lebonyolításával s egyéb, e tárgygyal összefüggő dolgokkal foglalkozik. Utolsó részének megírására egy igen sajnós eset szolgáltatott alkalmat. Az eset annak idején iskolánk előjáróit, tanárait s a tanintézetünk iránt érdeklődőket nagyon kinosan érintette. Mi már időben elég távol állunk tőle arra nézve, hogy nyugodtabban gondolhasunk reá, s különben is a történelem arra való, hogy mig fényes lapjairól erőt, önértet merítünk, annak sötét lapjait, a helyett, hogy elfednők, okulásunkra használjuk.

Ebben az időben, a melyben ez az eset előfordult, iskolánk fegyelmi rendszabályai, a mellett, hogy a legszigorúbban igyekeztek óvni a tanuló ifjúságot az erkölcsök minden legkisebb meglazulásától, egyszersmind törekedtek mindenkép elhárítani még mindazt is, a mi a tanulóknál lelki elszoródást idézhetne elő s meggátolná az oktatás sikere egyik nagy fontosságú tényezőjének előállítását: a tanulóknak tanulmányaiba való elmélyedését.

E végből a legkeményebben tilalmazták nem csak a gyanús helyeknek, kocsmáknak, vendéglőknek, kávéházaknak látogatását hanem még a táncz-mulatságokban való részvételt s a „tánczoló-helyeknek” felkeresését is. Az ifjuság, vagyis, hogy igazságosak legyünk, az ekkori nagy számhoz képest ennek elenyészőleg csekély töredéke azonban, hogy tánczoló kedvét kielégítse, mit tett? Azt, hogy miután ezt nem tehetette a törvény korlátai közt, megtette a törvény korlátainak áthágásával és a társadalmi illem megsértésével. Ha megtudta azt, hogy a vidéken vagy Patakon bál vagy lakodalom készül, ha csak szerét ejthette, megjelent rajta hivatlanul, s a mulató közönség, hogy a nagyobb bajt kikerülje, engedte, hogy ha már ott vannak, hát csak áldozzanak háborítlanul Terpsichorénak. Különben a városi és vidéki közönség, ha mulatságra vagy lakodalomra készült, erről jó eleve jelentést tett rendszeren az iskolai igazgatóságnak. S ilyenkor aztán nem is fordult elő baj, mert a primariusi kar a tánczoló-helyre és ennek környékére is kiterjesztette figyelmét, s ha netalán tanuló mutatkozott, a contrascriba által előre kirendelt assistensek segítségével megtette kötelességét. Baj csak akkor következhetett be, ha az előleges tudósítás elmaradt. Ez történt ezen év, t. i. 1807. február 9-ikén. Itt Patakon, az úgy nevezett Hostácson e napon lakodalom volt. Az ifjuság néhány tagja, ezt az alkalmat felhasználva, e lakadalmon megjelent s a táncz-mulatságban részt vett. Sipos Pál professor s ez évi rector a főcuratorhoz 1807. febr. 12-ikén írt hivatalos levelében 11. ifjat említ, a contrascribának a fegyelmi ügyekről tett jelentésében pedig, a mely az 1807. márczius 10-iki rectori levél harmadik mellékletét képezi, 10 ifjú van felsorolva név szerint közülök négy non togatus; 3 harmad, 1 első éves; hat togatus, a kik közül 1 első, 1 második, 2 harmad, 1 negyed és 1 hatod éves. A nontogatusok álarczban jelentek meg. A lakadalmi vigalom alatt egyik álarczos első éves non togatus, Fövenyessy Ferencz, az egyik vőfélylyel, a ki úgy látszik, városi hajdú volt, keményen összeszólalkozott. S ezt a vőfélyt még ugyan ezen az estén „a Várban menő úton” meggyilkolva találták.

Az iskolai igazgatóságnak a szörnyű hírrel egy idejűleg jutott tudomására az, hogy a Hostácson lakadalom volt, — igen, mert a miatt, hogy a házasságra lépő felek nem reformatusok voltak, a templomi kihirdetésekből sem vehetett neszt arról, hogy lakadalom készül. Tüstént nyomozást indított, s azokat a kikre gyanú volt, hogy a lakadalmon megjelentek, nyomban letartóztatta. Megindította a vizsgálatot abban az irányban is, hogy nincs-e közöttük az említett szörnyű eset előidézője. A nyomok mind az említett első éves non togatus felé vezettek. Ez, miután látta, hogy a terhelő bizonyítékok különben is mind ő reá utalnak, február 12-ikén reggel barátai s a contrascriba előtt is meg vallotta, s hogy a tettet ő követte el. Ennek folytán még az nap délelőtt 11. és 12. óra közt az iskola kapujában a világi bíróságnak átadatott. Ez a soha eléggé nem sajnálható szörnyű eset az, a melyet Szombalhy János fentebb említett művéhez csatolt naplószerű feljegyzéseiben a könyv 224-ik lapján az 1807-ik év alatt egy homályos jegyzetben így említ: *Eodem Febr. 9. Fövenyessi anni 1. non tog. nebula horizontis colleg.*

Kazinczy F. ebben az évben a főiskolai széniornak a szokás szerint Pál nap hetiben tartott számadásán, vagy a mint mondani szokták, a seniori ration, — ő maga levelében egyszerűen csak Ratióknak mondja, — mint a széniori számadások felvételére kiküldött superintendentialis deputatio tagja a főiskola körében néhány napot időzött mert, — a mit talán nem lesz érdektelen

itt megemlíteni, — az 1807. évi seniori számvevő szék tagjai a január 19-ikén kezdődő számvevő széki üléseken „Superintendentens Öry Fülep Gábor és tettes Kóji Comáromy György urak elől ülések alatt tettes Szemere István, Kazinczy Ferentz és Báthori István, Tóth István senior (esperes) urak” voltak.

Kazinczy e levele utolsó részében az említett kínos eset felmerülése alkalmából mondja el a főcurator előtt mind azt, a mit e működése alkalmával Patakon látott és tapasztalt, s ezzel összefüggésben kifejti az ifjuság fegyelmezésére s általában a nevelésre vonatkozó nézeteit.

E tudni valók előre bocsátása után hadd szóljon már a levél maga.

*Nagy Méltóságú Udvari Consiliarius, Sepemvir és Fő-
Curátor Úr.*

különös tiszteletű 's sok kegyességű Uram!

Magyar dolgokra tartozó könyveimnek 's képeimnek egész Gyűjteménye már által van adva Pataknak. Az utolsó ládát, melyet az elmúlt ősszel kaptam Bavariából, e' napokban vitte oda szekerem; 's éppen ez a' későn érkezett láda volt az oka, hogy az általadás ennyire haladt, mert lakhatatlan lévén még Novemberben is a' házam, csak Decemberben foghattam registrálásához 's a' Catalogus csinálásához. Többet adtam mint ígértem; a' képek száma 1081, a' könyveké meghaladta az 1400t. Már csak az a' két Codex van kezeim közt, a' melyet én ugyan az egész Gyűjtemény első karú kincseinek nézek, és egy 1500t jóval megelőző nyomtatás, mely, a' könyvgyűjtők szokása szerint, minthogy 1500t megelőzőt, *Kézírásnak* vétetik. Ezeket azért tartottam-meg, hogy diplomatai hűséggel vehessem másokat, 's azt az ígéretet kérem 's kötöm-ki a' Méltóságos Urtól, hogy enyém lehessen a' szerencse, őket nyomtatásban kiadni. Azonban mihelytt a' három munka le leszzen másolva, 's be leszzen kötve, általadom az említett Originálokat; szívesen örvendvén rajta — okaimat nem szükség magyaráznom, — hogy ezek a' kincsek a' Pataki Oskola Thecájába mentek-bé, és nem oda, a' hová úgy mentek volna, noha drágább áron, a' hová bé fogtak volna menni, ha a' Méltóságos Ur Fő Tiszt. Superintendentens és Tiszt. Komjáti Ábrahám uraknak előadásokat úgy tekintette volna, mint Debreczen tekintette a' Bátyám Péchy Imre Ur előadását.

A' könyvek 's képek' ára, minekutána 250. Rftot elengedtem belőle, 's Fő Tisztel. Superintendentens Urnak tanácsát követvén. Bélnek 4. kötetből álló Magyarországi Geographiáját (az ára Eggenbergernek¹ általam előmutatható nyomtatott Catalogusa szerint 36. Rf.) Schwandtner (mellynek ára 20. Rf.) meg nem hozattam azon oknál fogva, hogy az a' Thecában úgy is meg van, és így az én Gyűjteményemből ismét Auctióra fog jutni — a' könyvek 's képek' ára, mondom, [1750]² Rf. 1694.

— Fő Tiszt. Superintendentens Ur Octoberben 1000 Rftot, Januáriusban Patakon 188 Rftot vétetet-fel velem; e' szerint még 506. Rftom van benn. Esedezem alázatosan a' Méltóságos Ur előtt, méltóztassék eránta parancsolni. Itt a' tavasz, építenem is, szőlőt is kell dolgoztatnom 's a' pénzre még Martiusban szükségem leszzen.

Ez úttal pedig fogadja-el a' Méltóságos Ur alázatos köszönetemet azon kegyességéért, melyet erántam ezen dologban közleni méltóztatott. Gyönyörködve fogom mindig emlegetni a' mit a' Mélt. Ur nékem Bécsi útjában

¹ E szóban a három első betű (Egg-) más, olvashatatlan betűk helyén áll.

² Ez a szám, t. i. 1750, ki van huzva.

írt, szabadságot adván, hogy még az alku előtt ezen Gyűjtemény' ára fejében a' Méltóságos Asszony kezéből Zsolczán a' pénzt felvehessem. A' szükség nem szorított ezen kegyesség elfogadására: de olyannak vészem, mintha véle éltem volna. Az illy cselekedeteket hallani sem lehet megindulás nélkül: hát tapasztalni!

E' napokban egy rettenetes hír jött hozzánk Ujhelyből, — hogy Patakon gyilkosság esett, és hogy Juristák fognak fogdosztatni. — Engedje-meg a' Méltóságos Ur, hogy meg nem szállítatva fedezzem fel a' mit gondolok. — Régen elesvén Pataknak szomszédságából, s azolta ott minden elváltozván, Tanítóim vagy kihalván vagy elmenvén, én Patakot éppen nem ismerem. A Ratiókor harmad napot töltöttem ott, s ez nem sok, nem elég idő holminek kitanulására: de elég arra, sőt sok, hogy azt tanulhassam ki, hogy ott igen sok dolog nem jól megyen. A' láncz szemei nem függnék együvé, sőt izolálva van minden, s jól állana még a' dolog, ha csak úgy állana, de az a' baj, hogy ott minden egymás ellen dolgozik; s mondhatom, nem magam elhitése, nem sajdítás és gyanú, hanem incontestábilis dolog, hogy némely ember még örül a' veszedelemnek, a' közkárnak, hogy az az ördöghöz illő öröme lehessen — azt mondhatni, hogy megjövendölte a' rosszat. A kicsinységeig süllyedt jalousie fogta-el az elméket, s hogy lehetne ott jót várni, a' hol békételen minden, és minden csak a' maga tekintetért retteg? Az új paedagogica a' liberális nevelést parancsolja: itt pedig, és Debreczenben is, azt tartják, hogy csak úgy megyen jól a' dolog, ha a' tanuló reszket ha a' Tanítóját meglátja. Angyalokat akarának csinálni az Ifjúból s felejtik hogy az Angyal nem lehet, hogy annak öröm kell — si possit recte — si non, quocunque modo. A' kivel szebb örömeiket ismertetnek meg, az nem fog tivornyázni, s a' ki a' Professzora' barátságos tónusú circulusában töltheti az estvét, felejt, hogy maskarába kellene öltözni, s hajdút öldösní. A' Pápista Oskolákban a' Prof. nem szégyenl a' Pest, Kassa, Várad, Pozsony útszájain együttl sétálni a' tanítványával, de Debreczenben egy igen érdemes ember nekem azt mondta, hogy úgy oda a' Prof. respectusa. — A Gondviselés a' Pataki iskola kormányára Hazánknak legnagyobb, legtiszteltebb fiját állította, s én azt tartom, hogy ez a' Hercules meg nem fog csökkenni munkájában s örvendék a maradéknak, a ki aratni fogja a' mit ez vetett: de Hercules is csak az által boldogult, hogy néki állott az Augiás istállójának, s kitisztította. Az a' panasza hogy most minden rossz, engem el nem ijeszt: ismerem az Apollo Musagetát. Megmondtam nekik, hogy sehol sincs bajosbb lakás mint az olly házban, a, melly dőlni akar és így³ foldozgatva kell igazítatnia. Maradok alázatos tisztelettel.

A' Méltóságos Urnak alázatos szolgálja
Széphalom, Febr. 22d. 1807. *Kazinczy Ferencz.*

Ez a levél szint úgy, mint az előbbi, külön borítékban volt; e boríték azonban, mint az előbbié is, nincs meg.

Közli: Zsoldos Benő.

Levél a Szerkesztőhöz.

— Szemelvények egy esperes jelentéséből. —

Mélyen tisztelt Szerkesztő Uram!

Nagy földön híres esperes, messzire ragyogó elmével — lakik a Duna-mentin. — Küszöbén belől Salamon bölcsessége, Péter apostol hathatós beszéde — Pálnak mélységes hitével ejti rabul a tanítványoknak álmétkodó lelkét.

³ Ki van igazítva; eredetileg ez áll: ugy.

Hasznos és gyönyörűséges beszélgetéseiből örömmel értettem, hogy „Sárospataki Lapunk“-at ő is szereti s munkásainak táborát a többieké felett becsüli.

Mocsáry cikkei, — Fejes stb. elmékedései oly hatalmasak előtte, hogy kedve lett volna az utóbbinak egyházipolitikai fejtegetéseit, — olcsó 10 kros füzetekben — kiosztani egyházmegyéjének presbyterei között. Egymaga 500 példányt szándékozott a mondott célra megrendelni; s csak sajnálni tudja, hogy 40 kros árral hozzáférhetlenné tették a nép országában.

Közlendő *Szemelvények* is e lap becsét emelnék. Az ő évi esperesi jelentéseiből válogattam. Örömmel küldöm közlés céljából; méltónak vélem, hogy a theologus ifjak elolvassák s az esperes urak is megszívleljék s az egyházmegyei gyűlésekben ily alakban adassanak elő a bajok, a javaslatok.

Midőn a gabnával-fizetés módja rosztul hangolja, mi képp adja elő e megyei bajt, — senkit meg nem sértve; — minő megkapó előadással igyekezik emelni a hála és a kegyelet érzését hallgatóban — olvasóban — ime:

„Legyen megengedve jelentésem alkalmából egy észrevételt tennem. — Szokatlant és súlyosat. — A mennyire ki kell emelnem egyházaink pontosságát a fizetési mennyiségek teljes és igaz mértékkel való kiszolgáltatásában, épp oly fájdalommal kell megjegyeznem, hogy a minőséget illetőleg a legtöbb helyen nem magukhoz méltóan bánnak el. Az apróbb termény-cikkek, só méz, vaj, faggyú, fűszer és egyéb — sem osztó, sem sokszorozó victualék — kapor és kömény — természetesen nem jönnek kifogás alá; de türhetetlen az, mit némely egyházak a gabona-illetmények kiszolgáltatásával elkövetnek. Ha célom mulattatás volna, ha helyemen a humor meg volna engedve, keserves illusztrációkkal szolgálhatnék. Egy-egy marokkal néhány egyház magtárából keszkenőbe kötve, s erre a zöld asztalra kiterítve: meggyőződénék róla, hogy ezen magtárakban megtalálhatni az egész Diószegit, a mező liliumaitól a falból kinövekedő isópig, mindent a mi megvenni nem jó. Gabonákat, melyekből kenyeret sütni csak éhinség által lenne indokolva. És ez történik Magyarországon, mely az ismert világ legtokéletesbb buzáját termi, a gazdag Dunamentén, hol a búza között csak elvéve terem a vadborsó Ám ha az aranykalászszaal gazdag rónaság áldásait a mi ekklesiáink gabonáiból ismerné Brazília, nem kérne lisztet Magyarországból soha. — Igen! mióta a szelelő, a választó rosták a közzgazdaság emeltyűivé lettek, azóta lettek a mi egyházi gabonátáraink spermatológiai gyűjteményekké.

Ez a körülmény eszembe juttatja Urunk példabeszédét. Mikor az emberek alunnának, eljőve az ellenség. Ám nem szükség feltételeznünk ellenséges kezeket; a magyarázat meg van a példabeszéd első szavaiban: *mikor az emberek alunnának . . .* Magától is megterem a konkoly és minden maghozó füvek az ő nemők szerint.

Kérem az egyházak jelenlevő tisztelt küldötteit, vegyék és adják tudtul ez észrevételem presbyteriumaiknak . . . s kérem a lelkész urakat, s az egyházak hivatalosait, ne alacsonyítsák meg se személyöket, se hivatalukat azzal, hogy hű szolgálataik díjában bármily szemetet behunyt szemmel fogadnak el“ . . .

Ime egy gyászjelentés egyházi társadalmunkból — a nélkül, hogy bántó lenne, — megnevezve a betegség, hogy szinte jól esik hallanunk, s megadva a tanács, a bátorítás, hogy megerősödve távozzunk el.

S nyomban talál mezőinken más kalászokat is, melyekből tiszta szemek pörögnek . . . Ime:

„De ha az oltári szolgáltnak nyújtott ezen táplálék-ról — magára az oltárra tekintek, s ott láttam a tiszta búzát, hát megvigasztalódom. — Ez a lelki aratás és oltári zsenge, mennyiség tekintetében nem áll ugyan arányt a múlt év természeti gazdag aratásával; de megnyugtat az a tudat, hogy a szívek is ugyanazon kézben vannak, mely az időket forgatja. Tetszett e szentkéznek a lefolyt évben megnyitni a föld méhét és pihentetni a szívek buzgóságát, a kezek áldozatra készségét; de biztosan hiszem, csak azért, hogy megpihenvén ezek is, majd bővebb termékenységre nyiljanak. Itt látjuk az evangéliomi özvegyet, kinek egyetlen fillérkéje, midőn a perselybe hull, talentommá változik. Az adakozások összege teszen 5510 frtot!

Azt is tapasztaltam, hogy minél állandóbban és behatóbban foglalkozik a lelkész egyházának vagyoni ügyeivel, annál nagyobb a rend és gyarapodás, annál szívesebben szolgálnak a gondnokok 's fáradoznak a presbyterek . . . Ki is venné és tartaná számban az egyház vagyonát, ha a lelkész nem, s miként tarthatja számban, ha nem foglalkozik vele? Pecunia primum. Virtus post nummos. Ez satírának volt mondva a maga idejében, de ma már komolynak is megjárja. Legalább a rendetlen kezelés és olyan kamara, melyből Őt és Ujat elő nem hozhatni, sohasem volt virtus.“

Nagyon hosszúra terjedő egyházmegyéjének sok helyén kell inteni, kérni; de fáradozásait nincs oka sajnálni: mindenütt megnyitott és megengesztelődött szívekre talál az ő csodás erejű, mondhatnám miltoni szépségű soraival . . . Csak azt sajnálom, fájlalom, hogy mindeideig elhanyagolva láttam ezek ismertetését; itt a közel Budapest s e kincsekért senki nem nyújtá még ki a kezét, holott hiába valóként majd agyonhajszolja egymást az író-sereg! . . .

Ez alkalommal még egy emlékét ama kéznek, egy megtisztelő szavát amaz áldott elmének: megyéje gondnokának rövid jellemzését hadd írjam ide a következőkben:

„9 évig gondnoka e megyének, előzőleg t. bírāja, de bizvást mondhatjuk, hogy életének munkás esztendői közt egy se volt, melyben ő érzelmeiben, gondolatvilágában és gyakorlati tevékenységében csak egy pillanatra is megszűnt volna az egyházé lenni. Született s növekedett egy oly korban és körben, mikor még nem alapították meg a szükséges és szükségtelen tudomány-fajok közötti végzetes megkülönböztetést; Ő ifjú érteime egész világosságával végig haladt a tudományos képzés mindazon lépcsőzetén, melyek akkor, mint a lajtorjában a fogak, két szilárd oszlopba — vallástudomány és classicismus — vésve-ékelve emelkedtek egymás fölött. És midőn a legfelső fokról a theológiáról átlép az életbe, midőn a katedrák akár az ifjúságot, akár a lelkek sokaságát tanító katedrák megnyílnak előtte, vagy midőn kezét nyújthatja a polgári közigazgatás, vagy az ítélet mérő serpenyője után; midőn egyfelől Quintilianus, másfelől Justinianus hivatgatják, az ember, ki férfi koráig a mesterekre függesztve szemeit tanult-tanult . . . elfogadja ugyan a Justinian kezéből a minősítő oklevelet; de el is teszi emlékei közé, és a törvénykönyv helyett kezébe veszi, — hogy mással föl se cserélje többé — Virgiliust, de nem a harcokat, nem is az idylleket éneklőt; hanem a Georgikont.

Isten megáldotta keze munkáját, teljesíté reményeit. Igen. Mert maga eszközölte az Istenáldást. Volt hite abban a jövőben, melyet célul kitűzött; volt hite ba-

ban az erőben, mely önként távolította el magát az azt, a mi könnyű, s választotta azt, a mi nehéz, férfias edző; volt hite abban a földben, melynek homokját áldatlannak tetsző homokját oázssá változtatta, egy vígasztaló és bátorító igazságot gyakorlatban mutatván meg: hogy Magyarországon nincs háládatlan föld. Hogy nem csak az ember, hanem az állat is, nemcsak az állat, hanem a föld, az érzéketlen föld is megérzi azt, ha szeretik, s áldással felel, ha munkás kéz, munkás szív, értelem bánik vele. Hogy az írás szavaival szólva, a föld is válaszol, ha beszélünk vele . . . Ha tudunk a nyelven . . .

Itt látjuk őt, a sajátkezűleg ültetett óriássá növekedett fái árnyékában rejtő kert virágai és gyümölcszei között, mint műkertész; kövér nyájai számba vételnél, mint egy ősidőbeli pátriarchát, a rengő kalászokat metsző gyalog ösvényeken; mint egy embert, a ki „beszél a földdel“ korán reggel, későn estve. fényes délelőn késő éjben — megjelenni meg eltűnni; most itt, majd amott, sokszor megleptem őt, a mint kedvenc zsoltára zeng ajakin:

Mert magadat táplálod
Kezed munkájával;
Isten megáldja dolgod . . .

Igen! Az ő hűséges gondjai alatt Magyarország közepén, mint a gyümölcsben a mag keletkezett egyike azon miniatűr Magyarországoznak, azoknak a specialis magyar gazdaságoknak, melyeknek száma — adja isten — folyvást szaporodjék.

E magányból hívta őt el az Egyház, mint Gedeont egykor a szérűről. Könnyű megérteni . . . Ha föld is érzi a szeretetet, mennyivel inkább a lelkek, az Egyház . . . Így lőn ő előbb tanácsbíró, azután gondnok . . . Ezek voltak az ő nemességi címei, tropheumai. Egy pap, papi palást nélkül; de egy papnak szakképzettségével, pap izlésében, elveiben, törekvéseiben, meggyőződéseiben úgy, mint emlékeiben . . . Dávidnak heveségével talán, de dávidi lelkesültséggel — A pásztorok fejedelme immár megadta jutalmát . . . parancsolt lelkével az isteni akarat, hogy hagyja el e földet . . . Ő már az örökkévalóságé; de emlékezete, példája, tevékenységének gyümölcse a *miénk*: őrizzük meg és tiszteljük, ne feledjük, ki mindig előttünk járt“ . . .

*

Ime kedves szerk. uram! egy közlemény. Hogy kié, úgy is tudja . . .

De más itt a kérdés, az elvi kérdés . . . Ugyanis én nem kértem . . . ha kértem volna, a szerény bölcs nem adott volna engedélyt a szándékolt közléshez . . . Minek a! — No de *mi* sokan folyvást viaskodunk a „*mineka*“-val . . . Elcsukni előlünk e kincseket — fukarság. . .

Az tehát a kérdés, egy közkézen forgó megyei jegyzőkönyv kincsei avagy nem volnának-e ismertethetők szélesebb körben is?

Ez elvi kérdésre kérem felvilágosítását s én ahhoz tartom magam, hogy egy-egy szemelvényt küldjek.*

Kérem az Istent, adjon Egyházunknak ilyen talentumú espereseket. Önnek jó egészséget, igaz hite, mély tisztelője.

Duna-parti.

* A nyomtatott jegyzőkönyvek a nyilvánosságáé, köz-kincsek, tehát felhasználhatók, ismertethetők, hogy a fény a véka alatt ne maradjon és hogy mások is lássanak és jó cselekedetekre serkenjenek. Szíves üdvözléssel!

Szerk.

IRODALOM.

* **Névkönyv az erdélyi ev. ref. egyházkerület számára.** 1893. szerkesztette *Vajda Ferenc* püspöki titkár, 36-ik évfolyam. Kolozsvár, ára 60 kr. Többször elmondtuk már, hogy ez a legjobban szerkesztett kerületi névkönyv s újra mondjuk. 183 lapjából 42-öt a görögényi egyházmegye egyes egyházainak rövid története foglal el, erre jön a hivatalos rész: „egyházkerületi hivatalos személyzet, egyházmegyék, püspöki vizsgálat alatt álló egyházközségek, tanintézetek” címekekkel. Végül a táblás összeállítás s a betűrendes névmutató. Sőt legvégül az időközi változások is közölve vannak. A táblás kimutatásból megtudjuk, hogy az évi szaporodás csak 753, az anyaegyházak száma kettővel apadt, a leányegyházaké ugyanannyival emelkedett, a diasporák száma 3-mal, a rendes lelkészeké 23-mal(!), a lelkésztanítóké 6-tal, a segédlelkészeké 7-tel kevesebb, mint tavaly, s a körlelkészek száma csak egygyel nagyobb. Egy lelkészre 708 lélek jut. Valami hiba van a számításban, mivel a 153-dik lapon álló kimutatás szerint 513 lelkészi állomás van betöltve $447 + 29 + 32 = 508$ rendes, körlelkész és lelkésztanító által, 28 állomás betöltetlen. A táblás kimutatásban a tanítóknak is helyök volna szerintünk. A tanintézeteknél az egyes osztályok létszáma is közölve van, de sem az elemi, sem a közép- és felsőbbiskolai tanulók nincsenek táblás kimutatásban feltüntetve. Ezt a hiányt még pótolni kellene a mű teljességeért s érdekes volna a hivatalnokok hivatali korát is feljegyezni.

Protestáns. 6. sz. A polgári anyakönyvekről. Sz. F. Dr. Bartha B. és Fabriczy cikkei folytatva (a 7. és 8. számban is). Közép- és főiskolai tanügyeink a zsinaton és zsinat után Futó Mihály. Egyesületünk (Ref. ifj. egyesület) programja. Dr. Szabó Aladár. Czékus L. cikke folytatva. A nemzetközi egyházi statisztika köréből. Dr. Szilávik M., és H. Kiss Kálmán cikke folytatva. Broszt Jónás ravatala mellett. Csisko János Irodalom. Különfélék. 7. sz. Az evang. zsinat hamadik ülészsaka. Sz. F. Régi anyakönyveink. Révész K. Szabó A. és H. Kiss K. cikkei folytatva (a 8. számban is). Az evang. zsinat. A britt és külföldi bibliaterjesztő társaság munkája. Hamar István. 8. sz. A gyomai vallásos estélyek Garzó Gy. Hamar cikke folytatva 9. sz. Házasság és családi élet. Szász K. Nyilt levél Garzó Gyulához. Pap Károly. Falusi gondolatok a polgári házasságról. Kármán Pál. Futó cikke folytatva. Lutheránus kálvinisták. Mokos Gy. A bélzerendi egyház örömmünnepe. Váczai D. Egyházi havi szemle Dr. Szilávik. Nagy Lajos emlékezete Szakács Mózes. Irodalom.

Protestáns Közlöny. Az egyházpolitikai kérdések köréből (folytatás). A brassói körlelkészség érdekében. Dr. Kolozsvári jelentésének folytatása. Külföldi szemle. Az esperes ur (Tárca). 7. sz. A kulturharc. Az „ingyen munka” című cikkhez. Indokolt votum. A széki egyházmegyétől. Külföldi egyházi szemle. Könyvismertetés. Jelentés az igazgatótanács üléséről 8. sz. Az irodalmi társaság indítványaihoz. Adalék házassági jogi állapotainkhoz S. S. 9. sz. Felhívás a debreceni és kolozsvári fakultások ügyében Igazgatótanács ülése. Indokolatlan tréfa. Zayzon János. Csekne azon „Indokolt votum” ellen van írva, hogy a sz.-udvarhelyi kollégiumot leánynevelő-intézeté alakítsák át. Külföldi szemle. Vegyesek

Debreczeni Prot. Lap. 6. sz. A kötelező polgári házasság védelme (Egy röpiratból közölve) Csiky és Sinka cikke folytatva. A tiszta-polgári ref. missió köréből. Sörös. J. Révész B. Halotti egyházi beszédekének ismertetése. Külföldi apróságok. „Tárca” folytatva 7. sz. Az írás az iskolai fegyelmezés körében. B. A. missziói bizottság jelentése a zsinathoz. Kovács Béla emlékezete. Szikszai Z. Irodalom. Különfélék 8. sz. Teendők az ultramontan izgatásokkal szemben. Baconi L. Sinka iskolai cikke folytatva (a 9. számban is). Tanárok ügye. Felhívás a debreceni és a kolozsvári fakultások ügyében Külföldi apróságok. A status-hatalom és hierarchia. Vári Szabó L. 9. sz. Az anyakönyvek államosításáról. Dr. Kovács L. A tanügy mostoha gyermeke (a filozófia). dr. Öreg J. Irodalom. „Kalászkok az életnek kenyeréhez” Csiky L. Peterdy K. emlékezete. Széll Farkas egyháztörténelmi oktatásainak folytatása. Külföldi apróságok. Horárik János rom. kath. pap tiltakozása.

Dunántúli Protestáns Lap. 6. sz. A főiskolai mozgalomhoz. Világi tanácsbíró. A predikátor minta-képei című cikk folytatása (a 7. és 8.-ban is). Szakal K. cikke szintén folytatva (a 7. 8. 9.-ben is.) Ki egyszer valótlan állit nem hisznek többé neki. Nagy Sándor. Kánizsai Pálfi János püspökké választása. Némái Kolos. 7. sz. Gratias (a pápai és komáromi ügyről). Nyugalmazott tanácsbíró. A protestáns érsejtökből (folytatva a 8. és 9. számban is). dr. Kaposy L. 8. sz. Egy-

háztársadalmi kérdések és helyzetünk (a 9.-ben is). Patay Károly. A komáromi mozgalom. Horváth L. Szenczi Molnár Albert levelei (a 9.-ben is). Ónody Zsigmond. Fenyvessy interpellációja a pápai főiskola ügyében. 9. sz. A Horváth-Szlavon misszió köréből. Egy kis viszonzulás. Fülöp J. Felső csallóközi ev. ref. lelkészi értekezlet. Boross Kálmán.

»Közpapok Lapja.« 6. sz. Egyéni vélemény és tanács. Szakonyi József Hamar J. felolvasása. Józua Kürtje. Téli ima (költemények). 7. sz. A prot. unio. Heti szemle. Egyetemes lelkészértekezlet. Vargha László. Kovács Albert képviselő beszéde. 8. Peterdy K. emlékezete. A másik egyház. Péntek F. Mi teszi nagygyá a nemzeteket? Szakonyi J. Felhívás a két fakultás ügyében. Levél a szerkesztőhöz. A miniszter tervezete a középiskolai tanárok nyugdíjazása ügyében. Tárca. Egy vers s »jön a püspök« című humoros elbeszélés.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászír.** *Fráter Sándor*, kótaji földbirtokos, a sárospataki főiskola Györgytartló nevű 3,000 holdas tagjának sok éven át bérője s átalakítója, f. hó 8-án, életének 61-ik, házasságának 27-ik évében, rövid szenvedés után elhunyt. Szép, daliás alak volt, míg az idő s a gond ő rajta is nyomokat nem hagyott; lovag, gavallér a szó nemesebb értelmében; egy tipikus példánya a régi magyar nemzeti gárdának, de a kit már erősen megérintett az új időknek munkára sarkaló szelleme, a nélkül azonban, hogy egészen átteremtett volna. Szerette a földet, a föld népét, telve volt alkotási vágygyal, reform-eszmékkel; örömet vitázott a zöld és fehér asztaloknál, az egyházi és polgári testületekben. Szívesen vett részt egyházi és iskolai ügyek támogatásában s kész volt szóval, a melynek mestere volt és tollal, a melyet szintén ügyesen forgatott — harcolni, vívni saját eszméi s tervei mellett s ha tőle függ csupán, az egész világra szétárasztotta volna a boldogság napját. Bár sokat számított és sokakkal tett jót, magát rendszerint elszámította és végnapjaira nehéz viszonyok közé juttatta magyar nemzeti jelleme, bőkezűsége ősi büszkesége. Kitűnő nevével *Jármy Irénnel*, négy leány és két fiú gyermekével az őszinte részvét érzelmei között kívánunk édes pihenést megfáradt testének.

— **Az Irodalmi Kör közgyűlése.** A sárospataki Irodalmi Kör f. hó 5-én tartott közgyűlésében több igen fontos ügyet intézett el. Mindenekelőtt felolvasásra került s tudomásul vétetett a számvizsgáló bizottság jelentése, mely szerint az irodalmi kör összes bevétele, a lefolyt 1892. évben 3324 forint 84 kr, kiadása 2686 forint 90 kr volt, s így a pénztári maradvány 637 forint 94 kr, a mihez hozzáadva 74 frtnyi átfutó kiadási tételt s a betett tőke 73 frt 98 krnyi kamatát, az összeg 785 frt 88 kr-ra emelkedik. A legnagyobb kiadást természetesen a kör közlönye, a „Sárospataki Lapok” vette igénybe, ennek nyomtatása 1868 frt 21 kr, bélyegköltsége 250 frt 26 kr-ba, szerkesztése 300 frt-ba került. Az irodalmi kör eme valóban hízagpótló s reánk nézve nélkülözhetlen vállalatot a legnagyobb áldozatokkal is kész fentartani s fejleszteni. Annál bántóbb az, hogy a múlt évről, 1891-ről s azelőtről az összes előfizetési hátralékok 1061 forint 27 kr-ra rúgnak, a mi azt bizonyítja, hogy a protest. olvasóközönség, melynek nevében némelyek ismételve sürgetnek egy nagy irányú, nagy költségű napilapot, még mindig nem szokott le az az *ingyenolvasásnak* az illetőre tán kellemes, de az irodalmi vállalatokat megölő szokásáról.

Pedig előfizetési jegyek megküldésével s más úton valóban megtett a kör a kellő figyelmes formában mindent, ez összegek behajtására. De mert ez teljes sikerre nem vezetett, most a közgyűlés elhatározta, hogy azokat, kik együtt 1892-re s 1891-re, vagy épen régebb időre hátralékban vannak, a főiskola jogigazgatója által ügyvé-

dileg szólítsa föl a fizetésre s nem fizetés esetén jogos igényeit pörrel érvényesíti s az ilyeneknek a lap további küldését beszünteti.

A pénztárnoknak a gyűlés, buzgó, lelkiismeretes és pontos ügyvitelének elismerése mellett a felmentést megadta.

Tekintettel arra, hogy a „Sárospataki Lapok“-nak tartalmilag s terjedelmileg a kellő színvonalon tartása s fejlesztése az egyházi lapirodalom folytonos fejlődése mellett nagyobb áldozatokat követel s az olvasó közönség méltányos igényei kielégítésre várnak, a közgyűlés a kezelő-bizottságot bízta meg a hirdetési s előfizetési ügy kezelésével.

Legfontosabb tárgy volt a Kiss Lajos szegedi reáliskolai tanár „*Világtörténelem a középiskolák számára. I. köt. Ókor.*“ c. műre beérkezett három bírálatról szóló jelentés felolvasása. A munkát mindhárom bíráló (Orbán József, Zsoldos Benő, Sárkány Imre) méltónak találják a kiadásra; az anyag roppant halmazából a gimnázium IV. osztályában szükségeseket biztos kézzel s egészben szerencsésen választotta ki, rendszere könnyen áttekinthető, előadása élénk, magyaros, egyszerű s világos. Vanak a műnek egyes fogyatkozásai, melyeket a bírálók avatottan, szakismerettel emelnek ki, azonban ezek kijavítása könnyen eszközölhető.

Tekintettel a feladat sikeres megoldására s előbbi határozatára, a kör az újkori rész megírására is Kiss Lajost fogja fölkérni, illetőleg megbízni. Az ókor bírálóinak pedig kitűnő munkálataikért a közgyűlés a szokásos tiszteletdíjon felül, őszinte köszönetet szavaz.

A Zsindely-féle természettannak új kiadása vált szükségessé. Mivel e könyv annak idején csak az ábrák hiánya miatt nem engedélyeztetett általánosan, most a műhöz megfelelő ábrák fognak alkalmaztatni. A javításra nézve a megboldogult szerző is sok becses jegyzetet hagyott hátra, azonkívül beérkeztek két tanító gyakorlati megjegyzései, valamint Lengyel Istvánnak, a természetudományi társulat irodavezetőjének becses szakvéleménye. A közgyűlés Hodinka Ágoston tagtársat bízta meg azzal, hogy e most jelzett anyag tekintetbe vételével, az új és igen sürgőssé vált kiadást, sajtó alá rendezze. Ellenben Vezérkönyvet mint feleslegest, nem készített az Irodalmi Kör.

Határozatba ment továbbá, hogy összes népiskolai kiadványainkra vonatkozólag időnként beszerezzük az egyházközségi tanító egyesület útján a tanítással foglalkozó szakférfiak véleményét s megjegyzéseit, hogy e gazdag tapasztalatokat értékesíthessük s azok alapján tankönyveinket javíthassuk.

Megigazította az Irodalmi Kör az énekiskolai s énektári pályákra vonatkozó multkor határozatát. Pásztor Sámuel ugyanis meggyőző érveléssel kimutatta, hogy az énektár s énekiskola két önálló munka s két önálló pályakérdés. Ennek folytán az I-ső számú pályamű mindkét kérdésre pályázatra bocsáttatik a II-ik számú pályamű énektári részét a közgyűlés szintén elfogadja, de énekiskolai részét, mivel ebből az elmélet hiányzik s az utólagos pótlás a pályázatok természetével elenkezik, csonkának kénytelen tekinteni s így el nem fogadhatja.

Fölmerül az a fölöttébb fontos kérdés is, hogy a „Sárospataki Lapokban“ most folyó s még az egyházközségi tanügyi bizottság által felülbírálandó *Dezso-féle népiskolai tanterv* a reáliskolák oktatásához szükséges tankönyveket nem említi s Irodalmi körünk kiadványait az olvasókönyvön s számtanon kívül mellőzi. A közgyűlés a nagyfontosságú kérdés megvitatását a legközelebbi alkalomra tűzi ki.

A gimn. VII osztály számára készített „*Erkölcstan*“ teljesen elfogyott, a német olvasókönyv fogytán van.

Ezeket illetőleg a gimnáziumi szék véleményét kéri ki az Irodalmi Kör. Fogytán van a magyar-latín zsebszótár is, miért is felkéri Irodalmi Körünk a szerkesztőt és munkatársakat, — hogy a netaláni javítások végett a — művet mielőbb nézzék át.

Csontos Józsefet, Irodalmi Körünk újonnan belépett tagját, megjelenése alkalmából az elnök a közgyűlés nevében legmelegebben üdvözlö.

Dr. Bartha Béla.

az Irodalmi Kör jegyzője.

— **Választás.** Nagy-bajomi lelkészszé, László János utódává, Révész Mihály, a Chiniqui műveinek ismeretes és érdemes fordítója választatott meg.

— **Az egyházközségi kérdésekben** a kormány programját helyeslőleg nyilatkozott legközelebb: Szabolcs-megye, Kézsmárk, Gölnicbánya, Kézdivásárhely, Debrecen, Mezőtúr, Nagyvárád, Sopron, Pozsony és még több más város és község képviselő-testülete.

— **Áldozatkész ev. ref. egyház.** A karcagi ev. ref. egyház a gimnázium építésére 45000 frtot, a népiskolák rendbehozására 15000 frtot szavazott meg. Elhatározta azt is, hogy 5 új tanári állást szervez és a tanárok fizetését 1200 frtra emeli. Ezen tetemes összeg fedezése végett az egyház hívei minden adóforint után 8% pótdát fizetnek.

— **A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság** folyó hó 16-án d. u. 5 órakor a budapesti ev. ref. főgimnázium dísztermében tartja évi közgyűlését. Tárgyai: Elnöki megnyitó, titkári jelentés, a pénzügyi bizottság jelentése, felmentvény a pénztárnok részére, választások, indítványok. Ez utóbbiak közt lesz a társaság vezetői által közrebocsátott ismeretes felhívás, a mi a közgyűlésnek rendkívüli érdekességet kölcsönöz s a tagok nagy részvételére volna méltó. A sárospataki főiskola tanári kara egyik közelebbi gyűlésében határozott a felett, hogy küldjön-e a nevezetesen ígérkező közgyűlésre képviselőt vagy sem. A takarékosági szempontok győztek, külön képviselő nem küldetett, de megkérte a tanári kar Mitrovics Gyula akadémiai és közigazgatót, mint konventi tagot, hogy az Irodalmi Társaság gyűlésén a főiskolát is képviselje.

— **Jutalom díjak néptanítók részére.** A magyar földhitel-intézet a hazai gyümölcs tenyésztést a községi faiskolák útján előmozdítani kívánván, 1 darab 300 frtos, 2 darab 200 frtos, 18 darab 100 frtos jutalmat tűz ki olyan tanítók jutalmazására, a kik faiskolát kezelnek, és a fatenyésztés terén szembetűnő sikert képesek felmutatni, Különös figyelemben fognak részesíttetni azok a tanítók, akik a filloxera által elpusztított vidéken kezelnek mintaszerűen faiskolát. A pályázati kérvények folyó évi május 1-ig adandók be az illető kir. tanfelügyelőséghez. Mauthner Ödön budapesti magkereskedő, ez évben is 10 jutalom díjat tűz ki (20—500 frank aranyban) azoknak a néptanítóknak, a kik legnagyobb buzgalmat fejtenek ki a kertészet szolgálatában. Pályázhatnak mindazok a néptanítók és tanítónők, a kik a Mauthner-czégtől való megrendelés végett a legtöbb kerti magot írják össze.

— **A pápa péterfillérek czimén** februárban „Seccolo“ számítása szerint mintegy 5 millió lírát kapott. Legtöbb Péterfillér jutott a szentatyának Ausztria-Magyarországból 1,500,000 líra; aztán Angliából 1,200,000; Németországból 350,000; Franciaországból 225,000; Olaszországból 200,000; szintén ennyi Mexikóból; Spanyolországból 180,000. Legkevesebbet küldött Irország 10,000 lírát. Egy cseppet sem csudálkozunk, hogy a pápa és környezete abban a hitben élnek, hogy ilyen szép jövedelem mellé csakugyan felférne egy kissé nagyobb világi hatalom is.

— **Az egyházpolitikai küzdelem** az országgyűlésen egy előleges csatározással már megkezdődött a folyó hó 6-án tartott ülésen. Megkezdte *Horánszky Nándor* a nemzeti párt tagja, noha a párt egyik értekezletén, melyen a vallás- és közoktatási miniszter költségvetéseit tárgyalta, abban állapodott meg, hogy az egyházpolitika kérdéseinek a vitába való bevonását ez úttal nem tartja helyén valónak. Horánszky az indemnitás részletes tárgyalásánál a kormány hibájának rója fel, hogy az egyházpolitikai kérdésekben az ország színe előtt folytonosan haboz, s az e miatt támadt izgatott állapotot nem igyekszik lecsillapítani. Beszédéből az volt kivehető, hogy ő azt tartaná helyesnek, ha a kormány előbb lecsillapítaná az egyházpolitikai kérdések miatt támadt nyugtalanságot s csak aztán terjesztené be törvényjavaslatát. Horánszky beszéde heves vitát idézett elő Wekerle és Apponyi közt is. Apponyi kárhoztatta a kormányt, hogy olyan elvi kijelentésekkel lép programjába a törvényhozás- és közönség elé, melyeknek keresztülvitelére a koronától felhatalmazást és megbízást nem kapott. Wekerle ez ellen határozottan tiltakozott, mert a koronától a felhatalmazást kikérték, még pedig különösen azért, mert az egész vonalon nemtelen fegyverek ellen is kell küzdeniök; mert olyan küzdelemmel találkoztak, a mely nem áll minden tényezőt segítségül venni s nem állja meg a fejedelem személyét is belevonni a küzdelembe. Csáky gr. vallás- és közoktatási miniszter kijelenté, hogy a Horánszky beszédére a kultusminisztérium költségvetésének tárgyalása alkalmával részletesen fog válaszolni. Igéretét másnap csakugyan beváltotta. Beszédét azon kezdte, hogy Horánszky és Sággy képviselők megkezdvén az egyházpolitikai vitát, kötelességének tartja ő is felszólalni, hogy megadja a háznak a vitához szükséges útmutatásokat. Felemlítette, hogy őt országszerte azzal vádolják, hogy a forrongó szenvedélyeket ő idézte föl februári rendeletével. Ezt határozottan tagadja, mert hiszen az ő rendelete ellen azzal izgatnak, hogy az a papság egyrészénél lelkiismereti összeütkezést idézett elő, pedig hát ez nem igaz, a mit bizonyít az is, hogy a rendelet kibocsátása előtt történt elkeresztelési esetekben a főpapok a miniszter felhívására mindannyian intézkedtek, hogy az elkeresztelt gyermekek keresztlevele az illető lelkésznek átküldessék, a mit a püspökök hivatalos leveleinek felolvasásával tüstént be is bizonyított. Kérdezi aztán, hogy ezek nem voltak jó katolikusok, hogy a törvény rendeletének lelkiismereti konfliktus nélkül eleget tettek? Nem a rendelet idézte tehát elő az izgatottságot, hanem az izgatás a szószékről s más nem épen alkalmas helyekről is. Ily körülmények között neki két dolog közt kellett választani: vagy meghajolni az egyház akarata előtt, vagy érvényt szerezni az állam suverénitásának. Ő ez utóbbit választotta. Egyházi részről a rendelet visszavonását kívánták, a mire ő a polgári anyakönyv behozatala mellett hajlandó volt. Majd azt kívánták, hogy 1868 LIII törvénycikket változtassa meg. Ő erre is hajlandó a kötelező polgári házasság feltétele mellett. Azt hiszi, hogy az eljárásban nincs habozás s azzal, hogy ő az állam tekintélyét és érdekeit védi, senkit sem provokál. Csáky beszédét a képviselők legnagyobb része tüntető tapsal és éljenzéssel fogadta.

— **A pápai főiskola áthelyezését ellenző tekintélyesebb férfiak** nagy számmal gyűltek össze folyó hó 1-én Pápán a kollegium nagy termében. Értekezletükön, melyen Kis Gábor és Véghelyi Dezső elnökölték, elhatározták, hogy a legközelebbi egyházkerületi gyűlés elé egy alapos és terjedelmes memorandumot terjesztenek s kéri, hogy

az iskola-építés Pápán az eddigi megállapodások szerint azonnal fogantatba vétessék. A mozgalom vezetésére és további szervezésére egy végrehajtó bizottságot választottak.

— **A sárospataki magyar irodalmi önképző-társulat** folyó hó 4-ikén a főiskolai ének- és zenekarral egyesülten, a városi művelt közönség és tanuló ifjúság fokozódott érdeklődése mellett, a városháza nagytermében sikerült felolvasó-, dal- és zene-estélyt rendezett, 30 kr belépti díj mellett, a Tompa-émlék javára. A műsort a zenekar kezdte meg Verő György „Török induló-“jával s a közönséget kellemesen lepte meg az újra alakult egyesület szép előhaladása, a mit kimutatott azzal is, hogy a derék fiukat újra óhajtotta hallani. Aztán *Maklári Ilonka* dalolta el igazi érzéssel, kellemes, fülbemászó hangjával Boruth Elemér „Csöndes éj van“ című dalát, *Szentimrey Margitka* praecise zongora kísérete mellett. Az unokatestvérek méltán érdemelték meg a lelkes éljenzést és tapsot, a mit ők egy más dal elénekülésével viszonzottak. Ezután dr. *Bartha Béla* olvasta fel *Csengey Gusztáv*-nak „Nyári séták“ című érdekes víg elbeszélését, ennek végzetével pedig *Szinyei Mariska* és *Benda Béla* zongorán négy kézre adták elő előbb Herz és Farrié „*Marche Triumphale*“ című darabját, majd közkíváncsúra magyar dalokat, meglepő tökélyvel. Az éljenzés lecsendesültével az énekkar állott elő s két ízben szerepelt. Előbb *Fischertől* „*Erdei rózsa*“ majd *Szentirmaytól* „*Mókázó nóták*“ című darabokat adván elő a szokott sikerrel, mind a kétszer eleget tevén a közönség azon óhajtásának, hogy a műsoron nem jelzett darabokat is mutasson be. Az éljeneket méltán érdemelte meg. Megérdemelte *Eperjessy Lajos* is, ki Tompa Mihálytól „*Bosnyák Zsófiát*“ szavalta s kinek szavalata után a zenekar másodízben szerepelt, *Ivanovici* „*Suspinal*“ című darabját adván elő. A közönség megéljenezte dr. *Bartha Bélát* is, kinek az estély sikerült rendezésében legfőbb része volt.

— **A baranya-megyei árvaház** intéző választmánya az apácákkal csakugyan megalkudott. Átalány szerint adta át az árvákat bizonyos, minden árva után fizetendő, évi összegért. Minthogy ez az összeg elég csinos, bizonyos, hogy itt az apácák üzletet kötöttek; vagyis a jó nénék a Baranyában letelepedhetésre fundatiót nyertek, többek közt ref., ág. ev., gör. kel. és zsidó árvák filléreiből is. Most már csak arra vagyunk kíváncsiak, hogy a nevezett felekezeti árvák *bőjt napokon* mivel fognak tápláltatni a jó nénéktől. Hogy hússal nem, az több mint bizonyos. És így az üzlet is jobb lesz. De, boldog Isten! milyen lesz majd a lelki táplálék! Ott lesz ám még nagy bőjt! A közigazgatási bizottság egy tagjának felebbezése e tekintetben elkészt; mert e kérdés már az alapszabályokban eldöntetett Szalavszky által. A leghevesebb ellenkező bizottsági tagokat pedig a választások alkalmával csellel alkalmazott meglepetéssel kiakolbólitották a megyeházból. Azért még is figyelemmel kísérjük e maga nemében páratlan ügy további folyamát. Az ellenőrzés szerepét azért nem fogjuk feladni. mf.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

V. J. Budapest. Az illetővel megbeszésem a dolgot s tudatom az eredményt. Számítottunk rá, hogy a nevezetes irodalmi kincseket észre fogják venni a Kazinczy-tisztelők s jól esik, hogy nem csalódtunk. . . — M. F. A levél csak most megy el. Eltálatad, hogy bevezetetlen cikkek nem szerettünk véleményt mondani. Az nem baj, hogy mi abban a kérdésben állást foglaltunk. A munka-kezdéskor és a változott viszonyokhoz szerencsét kívánunk. — B. J. Diogenes legyen kitaró továbbra is és Antisthenes nemcsak megszenvedi, de meg is szereti őt! Nagy baj volna, ha az ifjú erők hamar ellankadnának; a jövő az Önöké! U. J. Olvastam a rám vontkozót. Csak kitarás.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: »Ne devalváljuk felekezeti küzdelemmé a haza elleni harcot.« *Ujfalussy Béla.* — »A protestantizmus új stadium előtt.« *Kovács Károly.* — »Tanterv a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület népiskolái számára.« *Dezső Lajos.* — »Bibliafordítási mutatóványok.« *Csengey Gusztáv.* — Az ev. ref. egyetemes konvent.« *Mitrovics Gyula.* — A Prot. Irod. Társaság gyűlései.« *Révész Kálmán.* — »Vegyes közlemények.«

Ne devalváljuk felekezeti küzdelemmé a haza elleni harcot.

Politikai és egyházi lapjaink egy része a római kath. főpapság s az alsó clerus által indított ádáz küzdelmet olyan színben tüntetik elő, mintha e harc ellenünk, protestánsok ellen vívatnék s okúl szolgált volna erre támadóknak az 1868. évi LIII. törvénycikk s az ennek végrehajtása tárgyában kiadott kormányrendelet. Így fogja fel, ily szempontból tekinti ezt az általam annyira tisztelt *Mocsáry Lajos* úr is s csak is ily szempontból fogva fel a dolgot, helytelenítheti és helyteleníti ref. zsinatunknak e kérdésben követett hallgatólagos viselkedését s kárhozzátja a zsinatot, hogy a csalárdul eléje dobott keztyűt fel nem vette. Zsinatunk eljárásának helyes voltát teljesen kimutató e lapokban nt. *Fejes István* úr; előadásához alig van hozzá adni való. *Mocsáry* úr azonban még tovább is megy, ellenzéki lapjainkkal egyértelműleg kormányunk gyengeségének rójjá fel, hogy a clerus hadat üzeni bátorkodott. E tekintetben állítása nagyon igazolható; azt a nézetét azonban, hogy helyteleníti s hibásnak tartja törvényhatóságainknak az egyházpolitikai kérdésekben tanúsított eljárását, t. i. hogy nyilatkozataikkal a kormánynak ez ügyben elfoglalt posztóját erősíteni akarják, mielőtt a kormány-programm részleteit ismernék, — nem tartom elfogadhatónak.

Ha a kérdést aként állítjuk fel, mint azt *Mocsáry Lajos* ur tévé, t. i. lehet-e helyeselni azt, a mit nem ismerünk? feltétlenül igazat kell adnunk M. L. úrnak s nemmel kell felelnünk; nézetem szerint azonban — pedig én sem vagyok beavatva a kormány terveibe és titkaiba — a kérdés feltevésénél s az arra való feleletadásánál első kellék, hogy oly magaslatra álljunk, honnan e nagyfontosságú dolgot a maga valóságában szemlélhessük; tehát el kell hagynunk a párt-politikát, le kell lépünk a felekezet néző helyéről, hogy a szemlét elfogulatlanul eszközölhessük.

Jól tudom én, hogy M. L. urat, kit egyháza iránti lángoló szeretetével oly örömmel állítok magam elé követendő példányképül, szép cikkei megírásánál e szeretet, az egyház jövője felőli aggodalom vezet; de azt is látom, hogy annyira hatása alatt van az érzéseknek, hogy azok őt néha tulragadják. Az elragadtatás hevének tulajdonítom, hogy egyik munkás közjogi írónkat, Beksics

Gusztávot e címen nevezi: „önkívületben levő“, holt talán még sem tartható annak, a ki egyik újabb munkájában azt írja, „hogy a kath. egyház Magyarországon oly felekezet legyen, mint a többi, mint névszerint a protestáns felekezetek egyike vagy másika. Egyenlőség csak egyenlő alapon támadhat, különben az egyenlőségből fölény, hatalom és elnyomás keletkezik.“ Nincs szüksége Beksicsnek az én védelmemre, csak azért idéztem szavait, hogy documentáljam, miként azok íróját higgadt ítélettel „önkívületben levő“ nek címezni alig lehet. S az aggodalom más tulságba is vezeti M. L. urat, ő annyira nem bíz a kormányban, annyira elveszté hitét, reményét a szabadelvű eszmék győzelmének lehetőségében, miként azt óhajtja: „ne legyen semmiből semmi, maradjon fenn a statusquo (talán nem a megindult harc?!), maradjon az egyházi politikai kérdések megoldása boldogabb időkre, mert ez idő szerint az új rendezéstől semmi jót várni nem lehet.“

Én a dolgot más szempontból tekintem, s úgy látom hogy a clerus harca nem egy felekezet, de a nemzet függetlensége ellen indított átkos küzdelem, s mert ennek látom, helyeslem, hogy zsinatunk, mint felekezet a harcba nem ment; de mert a harc a haza ellen indított, melynek nem csak mi reformátusok vagyunk hű fiai: — kötelességünk, mint polgároknak sorompóba lépünk, s így helyesnek, szükségesnek, hasznosnak tartom, ha törvényhatóságaink e kérdésekben nyilatkoznak s a nemzet elleni küzdelmet elfogadják.

Meggyőződéseim és tudatom, hogy az ultramontán főpapság küzdelme Magyarország függetlensége ellen a mily állandó volt századokon keresztül — az lesz ezentúl is, míg hatalma, ereje semmivé nem tétetik, s oka ennek igen egyszerű és világos. A világi hatalmát elveszített Róma minden alkalmat és kedvezőnek látszó időt fel fog használni az elveszített hatalom visszaszerzésére; erős a hitem, hogy míg a róm. kath. clerus magyar kath. clerussá nem lesz; míg Rómától függ s annak vak eszköze marad: addig hazafivá nem lehet; tudom történelmünkéből, hogy nem a kath. papság hazafiságán mult, hogy Magyarország nem lett római és ausztriai provinciává; tudom, hogy a papság mindig hálátlansággal fizetett azon kiváltságokért és javadalmakért, miket a magyar államtól nyert; ezt a bőkezű, ezt a liberális hazát mindig kész volt elárulni, valahányszor Róma érdekéről volt szó; első sorban római

Lapunk jelen számához egy félív melléklet van csatolva.

kath. és csak azután volt magyar hazafi; jobban szerettem mindig a földet (t. i. a vagyont), mint az eget." Megkezdte és folytatta a haza elleni küzdelmet már akkor, midőn a protestantismus napja még fel nem viradt s bűnös törekvése megsemmisítésére oly királyaink erélyére volt szükség, minő egy Hunyadi Mátyás volt. Ismerjük későbbi működésüket, ott hazafiságot csak *néha* találunk, mert azokat a híres főpapokat, kik inkább akarták, hogy e haza szent földje a rókák és farkasok tanyája legyen, sem hogy benne protestánsok megtüressenek, józan eszű ember hazafiaknak nem tarthatja. Ismerjük jól ez urak akna-munkáját a legújabb korból, mily nehezen lehetett őket elkergetni az osztrák concordatum húsos fazekaitól; tudjuk mit tett az 1867. alkotmány visszaállításakor az ország főpapja Simor, hogy az 1848-iki törvények szellemét meghamisítsa, nevezetesen emlékiratot adott be a Felséghez, melyben bizonyítgatá, hogy a legfőbb kegyűri jogot az egyház ajándékozá, melyet Ő Felsége csak személyesen, minden alkotmányos kormány mellőzésével gyakorolhat, a kultuszminiszterre nem lehet az egyházi és iskolai ügyek kormányzatát bízni, ezt Ő Felsége helyesebben a primás közvetítésével teheti.

E tan hamisságát Felséges urunk előtt Deák Ferenc mutatá ki, így lettek a 48-iki törvény idevonatkozó intézkedései visszaállítva. Az ultramontanok s velők már akkor is szövetségben levő feudalisták, jó képet vágva a reájuk rosszul kiűtött játékhöz, visszavonultak. Ismerjük a vaticani zsinat történetét s a magyarországi róm. kath. clerus viselkedését ez ügyben s fájdalom, már akkori kormányunk nem tanusított kellő erélyt, a nemzet által királyaira ruházott jogok megvédésében mulasztást követett el. Jelen kormányunk még gyengébb, ezt jól tudják a harc indítói, s e körülményt felhasználva a haza ellenei, az elkeresztelési rendelet gyarló ürügye alatt indultak a harcba. Vég-céljuk ma is az, mi századokon keresztül volt, Magyarország függővé tétele Róma által.

De épen azért, mert kormányunkat az önző hatalom, Róma katonái ellenében gyengének tartjuk s különösen azoknak, kik gyengének tartjuk, mert az állam függetlensége van megtámadva s mert az államot a kormány képviseli: félre kell tennünk minden felekezeti és politikai nézet-különbséget, s erősíteni kormányunkat, hogy a haza bántalmazóit lesujthassa; azért óhajtom és kívánom, nyilvánítsa minden törvényhatóság, hogy a clerus hazaellenes harcát kárhóztatja; nyilvánítsa, hogy a kormány minden oly intézkedését, mely az ultramontan törekvések életbe léptetését lehetetlenné teszi, helyesli. De tovább is megyek, tudva azt, hogy a magyar állam a római clerussal csak teljes fegyverlerakással, önállóságáról lemondása mellett békülhetne ki; csak aként, ha belenyugodnék, hogy Magyarországon csupán az lehet törvény, mit Róma jónak lát — miután pedig ily feltétel mellett békét a hazának egy igaz gyermeke sem óhajtott: — így a magyar állam Róma vak eszközeivel békét soha nem köthet. S a mikor már ezek fel nyitották a Pandora szelencéjét, világért sem akarhatjuk, hogy maradjon a status quo, de itt az ideje, hogy e katonáktól vegye el az állam a kezükbe adott fegyvert, melylyel visszaéltek mindig, visszaélnek ma is; itt az ideje, hogy törvényhatóságaink, országgyűlésünk lássák és nyilvánítsák: elérkezett ideje, hogy a kath. egyház és az állam közötti válóper megindíttassék! A békétlen, visszás felekre csak az elválás esetén következhetik boldogabb, nyugalmasabb élet! azért ez alkalommal a nemzet vegye számba, mit és mi célra adott a hűtlen ház-

társnak; hová és mire fordítottak adományai! a való felek hajtsák végre a házastársak közti vagyon felosztást! Ezt kérje, kívánja, követelje minden törvényhatóság, eszközölje a nemzet képviselője. Mocsáry L. úr kívánta, hogy a ref. zsinat vegye fel a küzdelmet a róm. kath. clerus ellen s most a nemzettől, mely bizonyosan sokszorta erősebb, mint egyedül felekezettünk lett volna, várja, óhajtja, hogy a támadás elől meghátráljon. Soraimban lehet sok idealismus; elismerem, hogy a szabad eszmék győzelme sok nehézségbe fog ütközni, megbukhatik törvényhozási factorainknál, mert ott van, ott maradt főrendiházunkban a már Deák Ferenc által annak nevezett „törvényhozási abszurdum“, az t. i., hogy a főpapok hivataluknál fogva tagjai a főrendiháznak. — Mindez akadályok azonban nem riaszthatnak vissza, ha eszméink diadalát ma el nem érhetnők is, mert a clerus által megindított harcban az állam a fegyverletétel gyalázatára rá nem léphet.

Mielőtt cikkem befejezném, ki kell jelentenem, miszerint nem vagyok tagja azon politikai pártnak, melyből kormányunk alakulva van, így nézetemben politikai párt-tekintet nem vezérel s nekünk magyar protestánsoknak, nem mint vallásfelekezetnek, de mint protestáns hitet valló magyar polgároknak kormányunkat a róm. kath. clerus támadása ellen támogatni a hazaszereteten kívül saját felekezetünk jól felfogott érdeke is parancsolja, mert megdönthetetlen igazság, hogy a protestáns egyház csak szabad, előrehaladó és felvilágosult államban virágozhatik, ott pedig hol az ultramontanismus vert fészket, pusztulni kellett minden szabadság, haladás és felvilágosodásnak, e levegőben a protestantismus meg nem élhet.

Ujfalussy Béla.

A protestantismus új stadium előtt.

Ha a történelem világánál vesszük figyelembe a katolikus klerus által újabb időben megindított s az autonomia követelésénél tetőpontjára ért mozgalmat: úgy találjuk, hogy az csak egy fazisa azon élethalál harcnak, melyet — régebben az abszolutizmussal szövetkezve — a protestantismus ellen századok óta folytat, s az autonomia — a mint tervezi — nem egyéb, mint egy vársánc, egy redut, melybe a másutt s fejénél is megtörtént deposszedáltatás ellen bevonulni akar. Azok a békekötések, melyeket őseink kivívtak, nem a protestantismus és katolicizmus közt, hanem a protestantismus és abszolutizmus közt kötettek, s az 1790/91 évi 26 törvény nem a protestantismus és katolicizmus, hanem a protestantismus és abszolutizmus közt létrejött békét hirdeti, s hogy most vérontás nélkül foly a harc, onnan van, mert nélkülözi a régi szövetséget.

Az emberi művelődés a szabadság légkörében tenyészik, s a mint a művelődés kívül hatalmas léptekkel haladt előre, hazánk, nemzetünk sem zárkozhatott el előle megsemmisülése nélkül. A nemzet színe-java belátva, hogy a protestantismus, kezében a lelkiismeret-szabadság zászlójával s a művelődés fátylójával, nem csekélylendő tényezője a polgári szabadságnak: — együtt ontotta vérét valláskülönbsége mellett is a protestantizmussal, míg végre az abszolút uralom belátta, hogy a protestantismus hatalom, melylyel számolnia kell, s felmondta a szövetséget.

Ez időtől az a hatalom, mely annyi időn keresztül szövetségben a magas klerussal, a protestantismus ellen intézett támadásaival a nemzet alkotmányos szabadságát és függetlenségét törekedett lerombolni, kibékülve

a protestantizmussal, kibékült a nemzet alkotmányával és függetlenségével is. A klerus eképe elvesztette szövetségét, de a harcot a protestantizmus ellen fel nem adta, bizott a kezei közt lévő rengeteg vagyonban s az államban elfoglalt posztójában, várt az időtől és alkalmától; s a nemzet ennek tudatában saját szabadsága és művelődése érdekében sem mulasztotta el törvényvel biztosítani a protestánsokat hatalmas ellenfelük támadásai ellen; ily végből alkotta meg az 1790/1-iki s legutóbb az 1868 évi LIII törvényt. E törvények a klerus törvényalkotási befolyásának súlya alatt keletkezve, a saját erejére utalt protestantizmus szolgáltatásainak mérlegelésénél — szemben a dúsgazdagokat élvező katolicizmussal — nem emelkedtek a méltányosság és igazság fokozatáig, s csak is pártfogást, gyámságot involválak; igazságot és méltányosságot a nemzet csak akkor és annyiban tanúsított iránta, mikor és a mennyiben, menten a klerus befolyásának súlyától, az egyenlőséget az 1848 évi XX törvényben részére kilátásba helyezte. Azóta majd egy negyedszázad telt el, a protestantizmus s különösen ref. felekezetünk — a mit fájdalmasan kell éreznünk — hihetőleg átadva magát a nemzet ígéretének beváltása iránti bizalomnak, sok mulasztást követett el anyagi ereje kifejtésében; nem használta fel a kedvezőbb idők meríteni az alapgyűléshez egyedüli tárából, az akkor még kevésbé kiaknázott buzgóságából, de nagy feladatait a vallás-erkölcsi élet fejlesztésénél, a művelődés előmozdításánál erejét haladó odaadással igyekezett teljesíteni. Midőn az absolutizmus újra betette a lábát hazánkba, a gyászos évek kezdetén némi zibbadtság rajta is erőt vett, a mint azonban a helyzet iránt némileg tájékozta magát, törvénnyel biztosított autonómiaja körében elkezdte működését — tudomásom szerint az ungi egyházmegyét illeti a dicsőség, hogy első tartott gyűlést egy pár évig ugyan császári biztos ellenőrzése alatt — s ekkor történt, hogy akkori gondnoka *Horváth Simon*, a biztos által felszólíttatván széke elhagyására, kinyilatkoztatta, hogy azt csak a szuronyokkal kilöketés esetében hagyja el; a mint azonban az önkényuralom kezét autonómiaja után nyújtotta ki, mint egy ember állott fel, nem riadtott vissza a szuronyoktól, a felségsértési pöröktől s ellenszegülése elől az absolutizmusnak hátrálnia kellett. Lett tehát ismét béke nemzet és hatalom közt; talán ennek jutalma akart lenni az 1868 évi LIII, a klerus támadásának tárgyául kitűzött törvény.

Nem így a katolicizmus, helyesebben a hazafias magas klerus; az nem felejtett, nem mulasztott el semmit saját érdekében. Megkísérlette a támadást ellenünk a híres reverszálisokkal, s midőn az saját kitűnőségeitől perhorreskálva megbukott, mihelyt hazánk az absolutizmus által letiportatott, azonnal elkezdte a régi szövetség kötelékének elszakadt szálait összekötöztetni s mivel uralma legfőbb biztosítékát a vakhit gyámoltalanságában találja, leleményességének minden eszközeit működésnek indította annak terjesztése végett, s midőn a talajt eképe elkészítettnek tartotta s midőn látta, hogy a protestantizmus — ha felsőbb tanintézteit, szemben az ő gazdag forrásaikból táplálkozó iskoláival, szemben az állam által az állam erejével ellátott iskolákkal egy színvonalon fel akarja tartani, kénytelen segélyért az államkormányhoz folyamodni, s az csak önkormányzata csonkítása mellett s szerződés alapján hajlandó azt némi részben is engedélyezni; midőn tapasztalta, hogy alapjai nem elegendők arra, hogy lelkészei, tanárai a kor követelményeinek megfelelőleg elláttathassanak, szegény egyházai segélyeztethessenek: — eljöttek látta az időt újabb roham megindítására s annak tárgyául

az 1868. évi LIII. t.-et. tűzte ki. S itt kezdődik a protestantizmus létküzdelmének újabb stádiuma. A klerus a törvényt megszegte az elkeresztelésekkel, a törvénynek érvényt szerezni a kormány feladata, az azonban ezen feladata teljesítésénél a klerus ellenszegülésével szemben gyengének bizonyulván, megbukott, az újabb pedig bármint himezze-hámozza, meghajol nem az egyház, hanem a klerus egyoldalú felfogása előtt, kitér előle, s a törvény intézkedéseinek — szerinte — pótlásául kilátásba helyezi, hogy az anyakönyvek vezetését, úgy az egyik, mint a másik felekezet lelkészeinek kezeiből kiveszi, s a kötelező polgári házasságot törvénybe iktatja, tehát feladja a törvény által a protestantizmus részére biztosított oltalmat. A klerusnak az általa megindított viszály kiegyenlítésének ezen módja nem tetszik, s ezért mozgásba tett közegei s szatellesei segélyével országszerte izgat ellene, s így megindult a harc, az alkotmányos magyar haza, az alkotmányos magyar király és a klerus vagyis a reactio közt.

Bármint vélekedjünk tehát, tény, hogy a kormány feladta az 1868 évi LIII törvényt, feladta az állam védelmét a klerus támadásaival szemben, felmondta a gyámságot; ezáltal a protestantizmus saját sorsára van hagyva, s bármennyire kedvezőknek nézzük is az optimismus rózsaszín üvegein át az országos konstellációkat, az oly szabadelvűségtől — bármi szép szavakba burkoltassék — a mely vallási dolgokban a vakhit uralma alatt áll, egyenlőn osztó igazságot és méltányosságot várni nem lehet. Ez az új állapot!

Kovács Károly.

ISKOLAI ÜGY.

Tanterv a tizáninnenzi ev. ref. egyházkerület népiskolái számára.

VII. Gyakorlati ügyességek.

A) Testgyakorlat.

Cél. A test ügyesítése; rendszeret, bátorság, önbi-zalom felkeltése, a lelki s testi frissesség fentartása.

Tanidő. Csoportonként heti 2 lecke, évente 60 lecke.

Tanesszközök. Lebegőfa, ugró állvány (árok), vízszintes és rézsutos lábtó, kúszórúd, hinta. Segédkönyv. Tornazsebkönyv. Oheroly János, Budapest. 1888.

Tananyag. I. csoport: I—III. o. (A + -el jegyzettek csak fiúknak.)

1. *Rend-gyakorlatok.* Arc-sor-képzés, nagyság szerinti sorakozással. Igazodás jobbra, balra, előre, hátra. Sornytás és zárás fél és egész távolsággal jobbra, balra. Ellenvonulás jobbra és balra. Rézsutos sorképzés. Féljobb, félbal. Fejlődés rendekbe és sorokba vissza. Körképzés.

2. *Szabad-gyakorlatok.* Alap-, zárt-, lábujj- és sarkállás; guggoló- és lépő állás jobbra, balra, előre, hátra. Fej-, kéz-, láb- és törzsgyakorlatok. 2-es és 4-es ütembe. Járás helyben és arc-sorban. Menet oldalsorban. Futás 2—4 percig.

3. *Szer-gyakorlatok.* + Ugrás térdmagasságban és $\frac{2}{3}$ test hosszban. + Függés a vízszintes lábtón lábgyakorlatokkal és felhúzóással. + Járás rézsutos lábtón ellen- és egyenoldalúan. + Függő állás felhúzóással, feszes függés. + Mászási előgyakorlatok 1 és 2 póznán. Járás lebegő fán, előre, hátra, oldalt.

II. Csoport. (IV—VI. o.)

1. *Rend-gyakorlatok.* Fejlődés 2-es oldal sorból 2-es rendekbe jobbra és balra. Négyenkénti kanyarulatok.

Fejlődés 4-es és 6-os sorokba jobbra és balra oldalsorba. Fejlődés kettős arc-sorból 2-ös rendekbe. Fordulatok és kanyarulatok menetközben; lépés-váltás menet közben.

2. *Szabad-gyakorlatok.* Lebegő-, vívó- és rohamállás előre, hátra, oldalt. Összetett taggyakorlatok egyen- és ellenoldalián. Egyszerű és összetett törzs-gyakorlatok botokkal. Hintázó-, forgó-, hármass lépés, járás, futás 4—5 percig. Kar- és láb-gyakorlatok fekvő támaszban. Menet rézsutos sorokban.

3. *Szer-gyakorlatok.* + Ugrás kar és lábgyakorlatokkal, csipő-magasság és $1\frac{1}{2}$ testhosszban. + Leugrás 1 m. magasságból. + Függés és felhúzóadás a vízszintes lábtón haránt- és oldalfüggésben, lábgyakorlatokkal s különböző fogásokkal. Lóbálás. + Járás és függés a rézsutos lábtón. + Mászás rúdon és kötelen. Különféle járási gyakorlatok a lebegőfán.

A *tanmenetet* az időjáráshoz képest a tanító állapítja meg a következő szabályok szemmel tartásával: a) Mikor csak lehet, a testgyakorlat a szabadban végzendő. b) Egész éven át s az egyes órákon is könnyebbről kell haladni a nehezebbre. c) Minden egyes órán lehetőleg a testnek minden része gyakorlandó. d) A félórából 10 perc rend gyakorlatra, 10 perc szabad-gyakorlatokra, 10 perc szer-gyakorlatokra fordítandó. e) A testgyakorlatot tornajátékok váltásak fel. f) Felfrissítésül tanóra közben is alkalmazható 2—3 percnyi szabad-gyakorlat. g) A tanító a gyermekek szabad játékát is kíséri figyelemmel.

Az egyes gyakorlatok betanításának menete: a) Megnevezési vezénnyelés, a tanító mutatja a gyakorlatot. b) Vezénnyelés számlálásra, a gyermekek végzik a gyakorlatot, a tanító javítja a hibákat. c) „Rajta” vezényszóra a gyermekek egyenletes ütemben végzik a gyakorlatot.

Jegyzet. 1. B óraterv szerint csak az I. csoport gyakorlatai; a II. csoportból a könnyebbek vétetnek fel.

Jegyzet. 2. A C óraterv szerint az I—II. osztály az alsó, a III—IV. oszt. a felső csoport gyakorlatait végzi.

B) Kertészeti és gazdasági gyakorlatok.

Tanul. A növendékeket a kertészkedés és okszerű gazdaság elemeivel gyakorlatilag megismertetni.

Tanulmányok. A népiskolával kapcsolatos faiskola, vagy annak nem létében a tanító kertje, a tanító méhese, selyemtenyésztése.

Tanuló. A nyári hónapokban heti 1 óra.

Tanítási eljárás. a) A kertészet és gazdaság tanítására külön elméleti óra nincs, hanem a természettudományok tanításánál ügyelni fog a tanító arra, hogy az azon vidéken gazdasági v. ipari tekintetben fontos (hasznos v. káros) állatok, növények, talaj-nemek stb., kellő méltatásban részesüljenek. b) Tavaszi, nyári és őszi hónapokban a IV—VI. osztálybeli növendékeknek a községi faiskolában (v. a maga kertjében) mutogatja a kertészkedést és földművelést, (fiúknak gyümölcsfa ültetést, nyesést, nemesítést, szőlőművelést méhészkedést; lányoknak, konyha-kertészetet, virág tenyésztést, selyemtenyésztést); e munkában a gyermekek segítségét igénybe veszi, figyelemmel tartván, hogy a gyermekek munkája nem a tanító hasznára, hanem a gyermek kiképzésére szolgáló eszköz. c) Ekkép a tanító oda törekedjék, hogy az iskolakert szolgáljon települ., melyből a felnőtt növendéksereg magát nemesített gyümölcsfa csemetékkel, oltó galyakkal, vetemény magokkal ellátja.

C) Kézimunka.

Azon órákon, melyek a kertészetre vannak kitézve, ha a kertészkedést az időjárás akadályozza, taníthatja a tanító a fiúknak a (szalma-, gyékény- és fűzfa-) kosár-

fonást. Ugyanazon időben a tanító neje (külön díjazásért) taníthatja a leányokat kötésre, horgolásra, fehérneműek foltozására, jegyzésre s szövésre (stoppolás).

Függelék.

Az ismétlő iskolában, téiben szerdán és szombaton délután (illetőleg este) 4—6 órakor s vasárnap délután a két templom után 3—4 órakor, nyáron csak vasárnap d. u. 4—6 órakor tartandó tanítás. A tanítás leginkább az iskolában tanultak ismétlésére szorítkozik. Az olvasókönyvből némely nehezebb darabok maradnak az ismétlő iskolára, mint új tananyag.

Indoklásul.

(A bíráló urak tájékozása végett, tehát nem végleges kinyomtatásra szánva.)

1. Az egyházkerületnek az iskolák fentartása, azok tanítási rendjének megszabása iránti joga a király legfőbb felügyeleti jogában találja korlátját, de egyszersmind védőbástyáját. E jogot a népiskolára nézve a népoktatási törvény írja körül. Az 1868. évi XXXVIII. t.-c.-ben körülírt népiskola nagy haladást jelez ugyan a tisztánimeni ev. ref. egyházker. előbbi népiskolai tanítási rendjéhez képest; de az egyházkerület, melynek népiskolai tanulmányi rendje a szabadságharc utáni 2 évtizeden át előállott, nem engedheti, hogy a megindított nemes versenyben népiskola-ügyi törekvéseivel hátra maradjon. Azért az új tantervbe mindazon tárgyakat fel kellett venni, melyek a népoktatási törvény 11. §-a 3. pontjában a felekezeti népiskolákban kötelező tantárgyakul felsoroltattak.

2. De éppen ez alapon volt elhagyható másrésztől az u. n. beszéd- és értelemgyakorlat. Az 1868-iki XXXVIII. t.-c. 11. §-ában szó sincs erről. Egyébiránt ennek elhagyását egyenesen pädagogiai indokok is ajánlották.

a) Az iskolai fegyelemhez való szoktatás (a mit a besz.- és ért. gyak. első céljának szoktak venni), *tantárgyat* nem képezhet, s e felfogás (mely t. i. a szoktatást tantárggyá teszi) a nevelés eszközeinek (oktatás- és szoktatásnak) félreismeréséből eredhet. Mikor ugyanis *szoktatunk*, akkor bizony se nem szemléltetünk, se a beszédben nem gyakoroljuk a gyermeket, se értelmét nem fejlesztjük, azaz: nem oktatunk, hanem éppen szoktatjuk őt a fegyelemhez. Majd mikor értelme kifejlődött, akkor lehet oktatni; de akkor már nem mi szoktatjuk a gyermeket, hanem maga szoktatja, alkalmazza magát az oktatás által kifejlett értelméhez képest.

b) A képzetek előkészítő szaporítása és tisztázása (mit 2-ik cél gyanánt szoktak felvenni) a reál-oktatás körébe eső feladat, mely az „ABC”-ben és a II. o. számára írt olvasókönyvben található olvasmányi darabok által tényleg meg van oldva, a mint arról bárki is meggyőződhetik, ha nem restelli a besz.- és ért. gyakorlati vezérkönyvek és II. o.-beli olvasókönyvnek a tartalmát egybeazonlítani.

c) A *beszédgyakorlás* a szenttörténetek s az olv.-könyvi darabok helyes kezelése által célszerűen s biztosan elérhető. E tekintetben nem ok nélkül kárhoztatják a középiskolai tanárok, a népiskola különálló *fecsegési gyakorlatait*.

d) A *képességek fejlesztése* (figyelem, emlékezet, értelem), méltóbb eszközökre talál az olvasásban (versek, zsoltárok, imák emlékezésében).

e) A *szemléltetéssel* meg úgy jártak a besz.- és ért. gyak. mellett a népiskola többi tantárgyai, (szenttörténetek, meg az olvasókönyv reál-tartalmú darabjai), mint az egyszeri cigány útítársai. A két útítársnak volt egy-egy takarója, bár szűkecske, a cigánynak csak egy zsi-

nege volt, ezzel a két takarót összevarrták; a cigány középre feküdt a *maga része* alá, a két útitárs félig takaró nélkül didergett.

f) *Mint előkészítő tantárgynak* meg éppen nincs értelme a besz.- és értelemgyakorlatnak. A beszéd- és értelem fejlesztés eme concentratioja a többi tantárgyak decentralisatiojára vezet. „Meg van a hús, de hol a macska,” mondá a plébános a szakácsnéjának, mikor ez azt állítá, hogy a 3 font húst a macska ette meg. A vallástani tananyagának a besz.- és ért. gyakorlat alá való erőszakolása az egyiptomi sovány teheneket juttatja eszembe, melyek a kövér teheneket elnyelték. Hát az előkészítő számtani oktatás nem férne meg az önálló besz.- és ért. gyak. ernyője alatt?

Ime ily okokból volt szükséges az önálló besz.- és ért. gyakorlatokat, e svájci kakukfit kihagyni. Sem a porosz, sem az osztrák népiskolák tantervében nem található az, mint külön „tantárgy.” Nem volt az benne br. *Eötvös* eredeti törvényjavaslatában sem.

3. *Háziipar tanításáról* a törvényben szó sincs. Nem is pädagogiai tekintet, hanem a divatos kor-áramlatnak tett engedményből vettem fel azon órákon, midőn kertészet nem tartható; ebből folyólag elhagyhatónak tartom, annyival inkább, mert mikor ezzel lehetne foglalkozni (a téli időszakban), nagyon is szüksége van a tanítónak az időre az ismétlő iskola számára.

4. *Mértan*, mint külön tantárgy nem vétetik fel, hanem annak számolási része a számtanban, alaki része a rajzolásban, kellő figyelemben részesül.

5. *Gazdaságtan*, mint külön tantárgy, szintén nem vétetik fel, csak gazdasági gyakorlatok. Az elméleti ismereteket az olvasókönyvi darabokból természetrajz- és természettanból veszik a gyermekek.

6. *Egészségtan* szintén olvasókönyvre s a természettanra támaszkodik.

7. Ellenben fel kellett venni, noha a törvényben nincs, a *rajzolást*, mert a) úgy gyakorlati hasznánál fogva, mint ízlést nemesítő hatásánál fogva szükséges; b) mert csendes foglalkozásul igen alkalmas eszköz; c) mert kihagyásával a mértan is elesett volna.

8. Szükségesnek látom indokolni, hogy miért hagytam a természetrajzot a IV—V. o.-ba. Tapasztalás szerint az elbeszélő tárgyak a szóbeli előadásra, a leírók az írásbeli kifejezésben való gyakorlásra alkalmasabbak. A gyermek szívesebben olvassa a „historiát,” mint a leíró tudományokat, ám ezeket könnyebben fogalmazza. A III. o.-ban *természetrajzot elmondani* valóságos kínzás a tanítóra, mint a gyermekre nézve. A III. o. már megerősödött annyira, hogy a IV. o.-ban már ezt is fel lehet venni. Nem követhettem azonban a miniszteri tantervet és a bírálók véleményét, hogy a természetrajz az V—VI. osztályra maradjon.

9. A tantervben megállapított tantárgyak részletének megszabhatása végett tisztába kell jönni a rendelkezésre álló idővel. Első sorban a *szükséges*, aztán a *hasznos*, végül a *kellemes* ismeretek nyernek méltatást. A tanítási idő 8 óra (30 hét) számított. Ez szolgált irányadónak a tananyag megszabásánál.

10. A földadat nehézségeit a *csendes foglalkozás* értékesítése és az osztályoknak a tancél veszélyeztetése nélküli összevonása által kísértettem meg leküzdeni. Az egy tanítójú és a két- vagy több tanítójú iskola óratervének összehasonlításából az tűnik ki első tekintetre, hogy amott kevesebbet foglalkozik a tanító a gyermekekkel, emit kevesebbet fordíthat (csend. fogl. útján) a begyakorlásra, önmunkásságra. Az önmunkásságra való alkalom tehát az egy tanítójú iskolának határozott előnye, mely helyesen használva, a növendékek nagyobb önálló-

ságában, ismereteik biztosabb voltában határozottan fölismérhető. Oly népiskolában, hol minden osztályt külön tanító vezet, a fejletlen népiskolai növendéknek a folytonos közvetlen foglalkozás mellett nem marad ideje az önmunkásságra (csend. fogl.). S ha az önmunkásság az iskola-időn kívüli időre hagyatik, az idegen segély igénybe vétele önállótlanágában jut kifejezésre. De egy más körülmény is módosítólag hat az egy tanítójú és két tanítójú iskola közötti ellentétességre. A hol minden osztályt külön tanító tanít, ott az egyes osztályok népesebbek, mint az egy tanítójú iskola egyes osztályai. A tanítással járó fáradság nem áll *merev* arányban az osztályok vagy a növendékek számával magában, hanem a kettő által határozódik. 60 gyermeket egy osztályban tanítani nem felényi fáradságba kerül a tanítónak, mint hatvan gyermeket 2 osztályban tanítani, hanem többbe. A tanítás (magyarázat, szemléltetés) ugyan ott felényi, de a begyakorlás (kikérdezés, dolgozatok átnézete) ugyanannyi. 60 gyermeket egy osztályban tanítani nem kétannyi fáradságba kerül a tanítónak, mint 30 növendéket egy osztályban tanítani. A tanítás ott ugyanannyi, mint itt, de a begyakorlás itt félannyi, mint amott. Az osztályok számának kevesebb volta a több tanítójú. az egyes osztályok népességének csekélyebb volta az egy tanítójú iskola javára billenti a mérleget.

Miután az egy tanítójú iskola a csendes foglalkozás által úgy is bővében van a begyakorlásra való alkalomnak, tehát a begyakorláshoz kötött érdek veszélyeztetése nélkül tehetjük itt népesebbé a csoportokat, az osztályok combinatioja útján, mely eszköz megint az osztályok kevesbitése által a több tanítójú (kevesebb osztályú) iskola előnyében részesíti az osztatlan népiskolát. Ha az egy tanítójú iskolában egy csoportba foglalva taníthatnók a 6—7—8 éves gyermekeket és ismét más csoportban a 9—11 éveseket, akkor olyan mintaszerű beosztással bír *két osztályú* iskolánk volna, mely az egy tanítójú iskola előnyét (a csendes fogl.-ban nyújtott öntevékenykedés kifejtését) az osztálytanítóval bíró iskola hátránya (a túlságos közvetlen fogl.) nélkül bírná. Ezt azonban a folytonos, fokozatos haladás elvének megsértése nélkül keresztül vinni nem lehet. Az osztályok nagy száma e szerint oly súlyos baja az egy tanítójú népiskolának, melyen első sorban kell segíteni.

11. Végül megjegyezni kívánom, hogy:

a) Valamennyi tankönyvszerző (kinek munkája a tanterv szerint elfogadtatik) utasítandó, hogy az egyes órai tananyagot a leckeidő terjedelméhez mért, határozott dispositióval bíró s kerek egészet képező egészszé dolgozza át.

b) Vallástani kézikönyvben a mostani *vizsgálati* kérdések a §. után teendő *ismétlési* kérdésekkel helyettesítendő.

c) Ugyancsak a vallási kézikönyvben mindenütt ki-teendő az illető bibliai részlet, vagy énekes-könyvi darab száma (vagy címe) *a nélkül, hogy az illető énekvers a könyvbe felvételnek.*

d) Tanácsos lenne a tankönyv íróit egy bizottságba kiküldeni, a tankönyvek összhangzatosabbá tételének eszközlése céljából!

Utóirat.

Főntebbi dolgozat az Irodalmi Körhöz beérkezett hivatalos bírálatok nyomán van újra átdolgozva. Lehetőleg figyelembe vettem a bírálók észszerű kívánságait. Így: a) Reducáltam a tananyagot. b) Csillaggal jeleztem a minimumot, az elmaradhatlanul szükséges részleteket. c) Új beosztással vettem föl a földrajzot. d) Elhagytam az énektanításból a sokfelől összeválogatott daltanfolya-

mot, mely csakugyan nem a tantervbe, hanem a dal-füzetbe tartozik, s a tantervbe való fölvétele csak a dal-füzet elkészülésének praecindicálhatott volna, a nélkül, hogy azt helyettesíteni képes lett volna (a mi egyébként nem is volt rendeltetése). e) Felvettem a két tanítójú iskolák számára a *D* óratervet, mely szerint az I—III. osztályt az egyik, a IV—VI. osztályt a másik tanító tanítaná. Erre nézve azonban megjegyzem, hogy én most is jobbnak látom a *C* óratervet, vagyis az osztályoknak akként leendő beosztását, hogy az egyik tanító az I—II., a másik tanító a III—VI. osztályt tanítja. Az I—II. osztály ugyanis rendszeren számlál annyi tanuló, mint a III—VI. oszt. együtt; a tanulók tehát a *C* óraterv szerint körülbelül egyenletes számban lesznek megosztva a két tanító között; míg a *D* óraterv szerint az alsó osztályok tanítója túlnépes iskolát tanítana, legalább a felsőbb osztályok tanítójához mérve. Aztán a tanítás legnehezebb munkája, az irvo olvasás, az alsó osztályok tanítójára hárul; e tanító munkáját a tanítványok nagy száma által növelni: nem tanácsos. Végül a III—IV. osztály némely tantárgyakban a tancél azonos volta folytán célszerűen kombinálható; e kombináció a *D* óraterv mellett esik. Mindezek folytán én a *D* óratervet — noha azt egy igen jeles tanító javasolta — törölni ajánlom. f) Javítottam a tanórárendet is.

Egyebekben nem követhettem a bírálók kívánságát. Így pl. a) A *tananyag*, *tanmenet*, sat. műszavaknak a *tanítás anyaga*, a *tanítás menete* sat. szavakkal helyettesítését nem láttam keresztülvihetőnek, a nélkül, hogy a címet (*tanterv*) is ne változtattam volna (*tanítási tervre*). b) Mi sem lett volna könnyebb, mint a részletes tanmenetnek — az egyik bíráló kívánságához képest való törlése. Ez, ha az e-kerületi tanügyi bizottság előtt jönna tetszik, csak néhány tollvonásba kerülend. c) Fentartottam — egyik bíráló ellenére — az osztályok nemek szerinti elkülönítésének mellőzésével — az osztályoknak tanfolyamok szerinti elkülönítését, (a *C* és *D* óratervben), mert ez oktatási szempontból hasonlíthatatlanul nagyobb előnnyel jár, nevelési hátrányai pedig csak képzeletbeliek s ma már minden modern államban ezt az elvet követik. d) Nem tehettem — az egyik bíráló kívánságához képest — a természetrajzot az V. VI. osztályra, mert tervszerűség van abban, hogy a III. oszt. a földrajzot, IV. osztály a természetrajzot, V. a történelmet kezdje meg; a természettan azonban valóban célszerűen lenne a VI. osztályra szorítható. e) Egyik bíráló päd. ellenes bűnnek mondja a magyar nyelvtannak a II. osztályban való felvételét. Hát e tanterv nem is kívánja a nyelvtant a II. osztályban kézikönyv alapján tanítani; ez kikerülte a t. bíráló figyelmét.

Ezek után, mint komoly tanulmány és igyekezet eredményét ajánlom az egyházkerületi tanügyi bizottság figyelmébe jelen munkálatomat. Valeat, quantum valere potest.

Dezső Lajos.

* Ismételve felhívjuk e tantervre a tanférfiak és tanügybarátok munkás figyelmét. Kivált az első sorban érdekelt tisztánimeni kerület néptanítóit, tanító-egyesületeit és lelkeszeit kérjük, hogy most, a mikor egy régóta nélkülözött s egész népiskolai ügyünkre elhatározó fontosságú (mert az egész népiskolai oktatást irányozó s szabályozó) műnek végleges szövegezése előtt állunk: — ne keményítsék meg szíveiket, hanem hallassák szavukat, közöljék kívánalmaikat Irodalmi Körünk elnökségével vagy a kerületi tanügyi bizottság egyházi elnökével (Nagy Pál gömöri esperes, Tornallya), hogy esetleg a tanterv ne csak a szerzőnek és az Irodalmi Körnek, hanem a kerület tanügyi közvéleményének is méltó képviselője lehessen s bekövetkezhessék általa az, a mit Irodalmi Körünk melegen óhajtott: a kerületi népiskolai ügyének egyöntetűbbé válása, az ellenőrzés könnyebbé s esetleg tankönyv-irodalmunk netalaní foglalkozásainak megapadása.

Szerk.

TÁRCZA.

Bibliafordítási mutatványok.

27-ik zsoltár.

1. Dávidé.
Az Ur világom, üdvösségem: kitől féljek? az Ur oltalma életemnek: kitől remegjek?
2. Gonosztevők ha megközelítnék, hogy testem' egyék: szorongatóim s elleneim — ők botlanak meg és hullanak el.
3. Sereg ha ostromol engem, nem fél szívem; ha ellenem had támad, ő benne bízom én.
4. Egyet kérek az Urtól, azt keresem: lakjam az Ur házában életem minden napján; nézhessem az Urnak kelemét, gyönyörködjem palotájában.
5. Mert elrejt hajlékába rossz napokon, eltakar sátra ernyője, sziklára emelve engem.
6. Fölmagasztalja most is fejemet ellenségeimen köröskörül s én sátorában áldozom a győzelem áldozatait, énekelek és dallok az Urnak.
7. Halld meg, Uram, hangomat — hívlak! hajlítsd felém kegyelmedet s figyelmedet.*
8. Felőled mondja szívem: „Arcomat keressétek!” Arcodat keresem, óh Uram!
9. Ne född el arcodat én előttem, haraggal szolgádat ne utasítsd el; segítöm, ne vess meg; ne hagy el, üdvöm istene!
10. Atyám, anyám ha elhagy is, az Ur megoltalmaz.
11. Taníts utadra, óh Uram! vezérelj sík ösvényen a rám lesők miatt.
12. Ne adj át szorongatóim vágyának, mikor hamis tanuk állnak ki ellenem, erőszakot lihegve.
13. Nem hittem volna, hogy lássam az Ur javait az élők földjén.
14. Bízzál az Urban, légy erős, bátorodjék szived és bízzál az Urban.

29. zsoltár.

1. Dávid éneke.
Adjatok az Urnak, isten fiai, adjatok az Urnak tiszteletet és dicséretet.
2. Adjatok az Urnak neve tiszteletét, hódoljatok az Urnak ünnepi díszben.
3. Figyelj! az Ur van a víz fölött, a dicsőség istene mennydörög, az Ur a sok víz fölött.
4. Figyelj! az Ur erejében van; figyelj! az Ur díszben van.
5. Figyelj! az Ur cédrust tördel, összezúzza az Ur Libánon cédrusait.
6. Ugratja, mint a borjut, a Libánont és a Szirjont, mint a bivalyfiat.
7. Figyelj! az Ur tűzlángokat hasogat.
8. Figyelj! az Ur megrengeti a pusztát, megrengeti az Ur Kádes pusztáját.
9. Figyelj! az Ur vajadásba hozza a szarvasgímeket, lehántja az erdőket, míg palotájában minden dicséretet mond.
10. Az Ur trónolt az özönvíz felett, úgy trónol az Ur, a király, mindörökké.
11. Az Ur ad erőt népének, az Ur megáldja népét üdvösséggel.

Csengey Gusztáv.

* Itt a héber szójátékot *יְהוָה יִשְׁמְרֵנִי* akartam utánozni. Az hiszem, költői művek fordításánál a színező sajátosságokat sem szabad figyelmen kívül hagyni.

KÖZÉLETÜNK.

Az ev. ref. egyetemes konvent.

Egyetemes konventünk folyó hó 14-én délelőtt 10 órakor nyitotta meg üléseit, Kun Bertalan püspök és Tisza Kálmán, főgondnok elnöksége alatt. Kun Bertalan püspök buzgó imában kérte istennek segítő kegyelmét a köztanácskozásokra s imájának különösen azon része volt kiemelkedő s nagy hatást is tett a szívekre, a melyben a mai egyházi helyzetet érintvén, a türelem és keresztyéni szeretet lelkét kérte azokra, a kik kevélyen azt hiszik, hogy isten az üdvösségnek csak azon egy forrását nyitotta meg, a melyből ők merítenek. Ezután az egybegyűlt tagokat üdvözölvén, jelentette, hogy b. Vay Miklós úr ő kegyelmessége gyengélkedése miatt meg nem jelenhet ugyan, de szívvel velünk lesz a tanácskozások ideje alatt. Szintén betegsége miatt nem jelenhetett meg a gyűlésen Vályi János, tiszántúli főgondnok, ezért őt Horthy István legidősebb gondnok képviseli, Horthy István helyére pedig, mint póttag, Tisza István hivatott be.

A képviselők igazolása után a tárgysorozat olvastott fel s az egyes szakbizottságok utasítottak, hogy siesse-nek a hozzájuk áttett ügyek felett való tanácskozással s véleményüknek a konvent elé leendő terjesztésével. Ennek alkalmából elhatározott az is, hogy a pontosabb előkészítés céljából, a bizottságok a konventi gyűlések előtt legalább egy nappal meghivassanak és tanácskozásaikon készítsék elő a konventi határozatot igénylő tárgyakat.

Felolvastattak ezután azon miniszteri leíratok, a melyek különösen a tanintézetek államsegélyezésére vonatkoznak s a melyekben tudatja a miszter, hogy a mely megígért segélyek eddig még meg nem adtak, legközelebb teljesíttetni fognak s már intézkedett is afelől, hogy az illető intézetekkel a szerződés az általa kinevezett miniszteri megbízottak közbenjárásával megkötessék.

Olvastattak az olaszországi evangéliumi egyháznak egy írata, a melyben a magyarországi ref. egyházat meghívja évenként tartatni szokott zsinatára. A konvent testvéri szeretettel fogadta a nevezett testvéregyház szeretetteljes megemlékezését s bár képviselőket nem küldhet, megbizta a konvent elnökségét, hogy levélben köszönje meg a testvéries megemlékezést s egyetemes egyházunk nevében üdvözlje az olaszországi evangéliumi egyházat.

Tárgyalá alá vétetett *Weber Sámuel*, ág. ev. lelkész előterjesztése, a melyben előadván azt, hogy a tátrai *Barlangliget* fürdőben templomot szándékoznak a fürdői közönség használatára építtetni, felkéri azért a református egyházat, hogy járuljon maga részéről is a szükséges költségek fedezéséhez. Ez a felhívás a tiszáninneri egyházkerület elnökségéhez tétetett át, hogy a tiszai ágostai egyházkerülettel együttesen állapítsák meg: mimódon lehetne a nemes célt megvalósítani?

Az országos domesztikai végrehajtó bizottság előadója, *Kenessey Béla* olvasta fel ezek után a domesztika mult évi életére vonatkozó, nagy terjedelmű jelentését. Ezen előterjesztés alkalmából a következő fontosabb határozatok hoztak. Mindenek előtt felhivának a domesztikai közegek, hogy a legnagyobb pontossággal és lelkiismeretességgel igyekezzenek arra, hogy a közalap bevételei ne csökkenjenek, annnyival is inkább, mert e tekintetben a mult évben is nagyobb mérvű hanyatlás mutat-ható ki. A nyugtákra vonatkozólag elhatározott, hogy a tőkekamat és tőkeképző segélyek nyugtái is ezentúl a püspökök által küldessenek be a végrehajtó bizottság előadójához és pedig mindenik év december havának végéig.

A földhitelintézet az 1892. évi számadások terhe alól, a szokott fentartás mellett, felmentetik. A bizottság által beterjesztett költségvetési javaslat elfogadtatott. *Horváth Mihály*, volt lepsényi lelkész és esperesnek a közalapra tett 3062 frt 32 kr alapítványa beszolgáltatott s hálás köszönettel vétetett. Szintén jegyzőkönyvileg szavazott köszönetet a kovent *Hegedűs Sándor* országgyűlési képviselőnek, a ki a domesztikára 500 frt alapítványt tett. Az egyesek felhívtak, hogy jövőre a már kiosztott segélyek hovaforrásáról tegyenek jelentést az illető püspököknek, azok pedig állítsanak össze ezekre vonatkozólag táblázatos kimutatást, a melyre használandó rovat-os ívek rendelkezésük alá fognak bocsátatni.

Az egyházi építkezésekből gyakran előállható megterhelhetőség kikerülése végett óhajtja a konvent, hogy az egyházi építkezések lehetőleg célszerűek és a mai építkezési igényeknek megfelelőek legyenek. Utasítja azért az egyházmegyéket, hogy az ellenőrzést e tekintetben lelkiismeretesen és tapintatosan gyakorolják.

Másnap, március 15-én, a kitűzött napirend értelmében, tárgyalás alá vétettek a közalap kezelési szabályainak 5., 7. és 11. pontjai, mint a melyekre nézve a közalap végrehajtó bizottsága módosításokat ajánlott és mutatott be. Beható tanácskozás után s a többiek által ajánlott módosítások figyelembe vétele mellett, a szóban forgó kezelési szabályok említett pontjainak szövegét a konvent eképen állapította meg:

5. §. *Az új, évi járulékok megállapításáról.* Ennek érdekében:

a) A presbitérium január első felében egyénenként felszólítja azon egyháztagekat, kik a megelőző évi bevallási ívre fizetőkül bejegyezve még nincsenek, s felszólítja őket, hogy a zsinati törvény értelmében, vagyoni és kereseti viszonyukhoz képest, önként válasszának egy osztályt a 16 közül, melybe besoroltatni kívánnak, s a mely szerint évi járulékaikat fizetik.

b) A presbitérium a járulékok kiigazításával foglalkozó januári gyűlésre hívassa maga elé 1. azokat az újonnan felírandó egyháztagekat, a kik vagy egyáltalában egyik osztályba sem akartak besoroltatni, vagy feltűnőleg csekély terhet vállaltak magokra; 2. azokat, a már felírva lévő egyháztagekat, a kik vagy felszólamlással éltek, vagy ellenők felszólamlás adatott be; 3. felszólamlás hiányában is azokat az egyháztagekat, kiknek járulékát emeltetni akarja, s szólítsa fel őket, hogy a bevallást magok önként helyesbítsék.

Azokat, a kik még ezen felhívásnak sem engednek, jelentse be az egyházmegyének, s egyúttal minden egyes ilyen vonakodó egyház-tagra nézve a Zsinati Törvény 262. §-ának az utasítása szerint az illető egyenes állami adójának a kulcsa alapján terjesztszen fel indokolt javaslatot az iránt, hogy az illető egyháztage melyik osztályba volna sorolandó. Hasonlóképen terjesztsze fel, indokolás kíséretében, azok névjegyzékét is, kiknek a fizetés alól való fölmentését javasolja.

c) Az olyan egyháztagekat, kiknek mult évi járuléka megváltoztatására semmi oldalról sem tétetett indítvány, és azokat, kik bevallásukat kielégítő mértékig önként helyesbítették: az alábbi 7. §-ban előadott módon jegyezze fel a bevallási ívre. Ezeknek bevallása meg nem változtatható; ellenben a felebbezett bevallások és a fizetés alól való felmentések ügyében, a presbitérium indokolt javaslatának figyelembe vételével a törvény 265. §-a értelmében, az egyházmegyei hatóságot illeti meg a végérvényes határozás joga.

d) Az egyházmegyei hatóságot illeti meg a határozás joga abban az esetben is, ha netalán a presbitérium az egész egyházközségre nézve bármely oknál fogva

megtagadná a közalapi adó-bevallást s nem csinálná meg a kirovást. Ily esetben az egyházmegyei hatóság készítse el az illető egyházközség minden egyes tagjának egyenes állami adója kulcsa alapján (Zsin. Törv. 262. §.) osztályokba való sorozással az egyházközség tagjaira a kirovást s ennek végrehajtásával a presbiteriumot bízva meg. Ha azonban a presbiterium az egyházmegyei hatóság által készített kirovásnak a végrehajtását is megtagadná, a presbiterium ellen a fegyelmi eljárás azonnal megindítandó.

Tekintettel a Zsinati Törvény 262. §-ára az állami adókulcs alkalmazásánál az állami egyenes adó egy százaléka szolgáljon irányadóul.

e) A Zsin. Törv. 266. § a megengedvén, hogy ott, ahol valamely egyház viszonyai azt igénylik, az egyházmegye fölterjesztésére az egyházkerület engedélyével a kivetés öt évről öt évre történhessék, föltéve, hogy az összeg az által csekélyebb nem lesz annál, a melynek ezen mód szerint az illető egyházból befolyjni kellene, vagy lélekszám szerint legalább öt kr-nak megfelel: ily módon való kivetés s illetőleg megajánlás a presbiterium jogkörébe tartozik; azonban a felülbíró egyházmegyei és az engedélyt adó egyházkerületi hatóságnak tekintetbe kell vennie, hogy vajon a felajánlott általános összegű kivetés megfelel-e az említett 266. §. követelményének; ellenkező esetben a közalapi adó fizetés ilyen módja nem engedélyezhető.

7. §. A bevallási ív elkészítéséről. Az új bevallási ívnek hasábokra osztott 4 főrovata van: az I. az egyháztagok neve számára, melybe az egyházközség jegyzője a januári gyűlés napja előtt írja fel minden adózó egyháztag nevét, kivétel nélkül, betűrendben, a házszám kitüntetésével; a II. főrovat a hátralékok kezelésére; a IV. a tőke természetű adományok bejegyzésére szolgál; ezeknek kitöltéséről alább lesz szó; a III. pedig a folyó évi járulékok rovata, melyet a következőleg kell kitölteni:

Miután a presbiterium januári gyűlése a kiigazítási tárgyalást a fennebbi 5. §. értelmében bevégezte: a jegyző az olyan egyháztagok neve után, kiknek múlt évi járuléka megváltoztatására semmi oldalról sem tétetett indítvány, és az olyanoké után, kik bevallásukat önként, a presbiterium által kielégítőnek talált mértékig helyesbítették: a „Folyó évi járulékok” rovata 1-ső hasábjába jegyezze be az egyháztagnak fizetési osztály számát, a 2-dik hasábjába pedig az ez után eső évi járulék összegét (l. 5. §. c). Ellenben az olyan egyháztagok neve után, kiknek bevallása megváltoztatását, vagy a fizetés alól való felmentését indítványozza az egyházmegyeinek (l. 5. §. b) a „Folyó évi járulékok” rovatának minden hasábjába üresen hagyandó, mert ezek neve után a megfelelő számokat az esperes jegyzi be, (l. 5. §. c) és a). Az ilyen egyháztagokról még egy külön jegyzéket is kell készíteni, s mindenikre nézve indokolt javaslatot terjesztani az egyházmegyéhez az iránt, hogy melyik osztályba volnának sorolandók. Végül, ha az egyháztagok valamelyike a megelőző években az új évre is befizette járulékát, annak neve után most kell bejegyezni a „Folyó évi járulékok rovata” 3 ik hasábjába a befizetett összeget (l. 12. §. c). Az ekként elkészített ívre, a nevek rovatába, az utolsó név után a lelkész e szöveget írja: „Reformatio innepi perselypénz”; s az e címen befolyó összeget annak idejében jegyezze be a „Tőke természetű adományok” rovatába.

11. §. A bevallási ív lemásolásáról. Miután a bevallási ívnek mind évi járuléki, mind hátraléki rovata akként kitöltetett, a mint azt a fentebbi 7. és 8. §§-ok rendelik: az egyházközség jegyzője készítsen róla egy tiszta és pontosan leírt másolatot. Mind az eredeti pél-

dányt, mind a másolatot a lelkész és gondnok írják alá, miután előbb ezt a nyilatkozatot rávezették: „Mi alólírt lelkész és és gondnok, hivatalos felelősség terhe alatt bizonyítjuk, hogy ezen bevallási ívben az ———i anya (leány) gyűlekezetenek minden tagja, ki a törvény értelmében fizetésre kötelezhető, benne foglaltatik.”

A lelkész úgy a bevallási ív eredeti példányát, mint annak másolatát, a számadások megvizsgálásának okmányait (l. 10. §.), a felszólamlásokat (lásd 3. §.), a presbiterium januári gyűlésének a kiigazítások, törlések és felmentések ügyében tett indokolt jegyzőkönyvi javaslatait (l. 5. §.), január hó végéig terjessze fel az esperesi hivatalhoz, végleges megállapítás és megerősítés végett.

Ezen kezelési szabályok eképen állapítatván meg, konventünk megbízta a közalap végrehajtó-bizottságot, hogy mielőtt a zsinati törvények szentesítést nyernek, az egész kezelési szabályzatot kinyomatván, azt az illető hatóságoknak mihez tartás végett küldje meg; feltartván egyetemes konventünk, a zsinat által erre nézve megadott azon jogát, a mely szerint majd a tapasztalatok alapján, ezen eljárási szabályokon, a szükségesnek mutatkozó módosításokat teghesse.

Ugyancsak a kitűzött napirend értelmében, tárgyalás alá vették az egyházak és lelkészek domesztikai segélykérvényei, bemutatóván a domesztikai végrehajtó-bizottság előadója a bizottságnak a segélykérvényekre hozott határozati javaslatát, illetőleg összeállított kimutatását, annak kiemelésével, hogy az egyszersmindenkori apróbb segélyezésekre kiosztható ez idő szerint 20.664 frt 41 kr; kiosztásra ajánlatik 20,445 frt; rendelkezésre áll 219 frt 41 kr.

Konventünk a tárgyalás folytán tett helyesbítések szerint az ez évi segélyezéseket, a következőkben állapította meg:

A dunamelléki kerületből az egyházak összesen 2360 frtot, a lelkészek összesen 480 frt segélyt kaptak.

A dunántúli kerületből az egyházak 1835 frt, a lelkészek 680 frtot.

A tiszáninneni kerületből. A) Egyházak: Abauj-Vajkóc 45, F.-Regmec 45, A.-Szala 70, Hernád-Szurdok 70, Abauj-Szina 55, Püsztafalu 70, Pamlény 45, Felső-Kázmárk 45, Abauj-Kér 70, Borsod-Harsány 50, Mályi 90, Zsérc 90, Erdő-Horváti 45, Karos 45, Legyes-Bénye 50, Mád 45, Takta-Kenez 130, Tolcsva 70, Szerencs 45, Vámos-Ujfalu 90, Véke 100. Bábony 70, Ládbesenyő 90, Gálszécs 90, Szőlöske 75, Zemplén 50, Beje 90, Feled 45, Szentkirály 45, Komjáti 75, Ptruksa 70, Vízoka 70, Nyarád 45, Pinkóc 45, Nagy-Szelmenc 45 frtot, összesen 2220 frtot.

B) Lelkészek: Nagy Gábor 70, Bodnár Lajos 30, Kovács János 45, Pálóczi József 45, Réthy Pál 75, Sallai Sándor 45, Demeter János 45, Némedi József 45, Rácz Endre 45, Rozgonyi László 45, Erdélyi Sándor 45, Hajzer Endre 45, Kálniczky János 80, Molnár István 45, Szegő Béni 60, Keresztúry Károly 45, Sági Sándor 50, Vajányi János 30, Imre István 45, Kaposi György 45, Péter József 45, Ragályi Géza 50, Benedek János 45, Rásky Endre 45, Id. Szakál István 45 frtot összesen: 1210 frtot.

Tiszántúli kerületből. A) Egyházak: H.-Dorog 50, Nyir-Acsád 80, Kis-Lónya 100, Tisza-Szalka 80, Derczen 80, Fejércse 50, Gecse 50, Gelénes 50, Makkos-Jánosi 50, Nagy-Bégány 50, Zápszon 50, B.-Sámson 50, Füzes 50, Nagy-Szredistye 50, Orosháza 50, Resicza 50, Szkulya 50, Pelbárthida 50, Rév 80, Albis 50, Alsó-Ábrány 80, Ér-Adony 50, Poklostelek 50, Apagy 80, Benk 50, Encsencs 50, Lövő-Petri 50, Ramocsaháza 50, Tisza-Szent-Márton 50, Rákóczi 50, Tisza-Nagy-Rév 50, Mátyfalva

50, Tisza-Keresztúr 50, Aranyos-Medgyes 50, Pettyén 80, Apahegy 50, Lázári 50, Magosliget 50, Nagy-Kolcs 50, Pálfalva 50, Rozsály 50, Bere 50, Parasznya 100, Bél-Zerind 50, Csermő 50, Ménes-Györök 150, Szentleányfalva 50, Szintye 50, Jánosfalva 50, Csaholcz 80, Cs.-Újfalu 50, Géberjén 50, Gyügye 50, Hermánszeg 50, Kölcs 50, Mánd 50, Pusztá-Daróc 50, Rápolc 50, Sima 50, Szamos-Ujlak 50, Zsarolyán 80 frtot, összesen: 3570 frtot.

B) Lelkészek: Fodor Bénéiamin 50, Bánoczi Endre 70, Batta Ferdinánd 50, Bereczky József 50, Darcsi Miklós 50, Deli Tamás 50, Kölcsy Zsigmond 50, Miklós József 50, Nemes Ferenc 40, Peterdi Fál 40, Péter Sándor 60, Jászter József 30, Vajas Sándor 30, Nagy Bertalan 40, Somogyi Lajos 40, Veress István 30, Bokross Benedek 50, Hegedűs Ferenc 40, Balogh Imre 50, Csuka Ferenc 60, Egressy Imre 50, Fazekas Mihály 80, Kalas István 40, K. Szabó József 60, Lénárt Péter 50, Sass Károly 50, Sipos János 40, Szathmári János 30, Ungvári Gyula 30, Bakos Kálmán 40, Bekény János 40, Csátáry Zsigmond 50, Görömbei István 40, Kéri András 30, Molnár Ferenc 40, Nagy Kálmán 50, Nagy Lajos 50, Nemes István 50, Nemes Menyhért 50, Pásztor István 40, Szabó Aladár 30, Tóth Gábor 50, Juhász Tamás 40, Papp Károly 50, Deák Mihály 50, Győrfi Ede 40, Sárkány Lajos 40, Szabó József 50, Szép Ferenc 40, Balajthy Károly 50, Barkász Albert 50, Bodor Pál 50, Gál Péter 70, Hajdú Albert 60, Pásztor István 50, Papolczy Zoltán 50, Szentgyörgyi Zsigmond 50, Kéry Pál 60, Kiss Lajos 30, Lányi Kálmán 40, Turóczy Gyula 40, Andorkó Sándor 50, Bélteki Gyula 40, Csépké Péter 50, Domián Pál 30, Ferenczy Imre 30, Gönczy Sándor 40, Losoncy Gusztáv 50, Nagy Bernát 50, Nyiri Gyula 50, Osváth Pál 70, Pásztor Lajos 50, Szeőke József 40, Jakab Antal 50 frtot, összesen: 3470 frtot.

Az erdélyi kerületből a folyamodó egyházak összesen 2460 frt, a lelkészek összesen 2110 frt segélyben részesültek.

(Vége köv.) Mitrovics Gyula.

A Prot. Irodalmi Társaság gyűlései.

Irodalmi Társaságunk folyó március hó 15-én tartá választmányi, másnap 16-án pedig közgyűlését. A ref. konvent ülései, a képviselőház nagyérdékű tárgyalásai nagyon igénybe vették az emberek idejét és érdeklődését, a mi Társaságunk mindkét gyűlésének látogatottságán és hangulatán is erősen meglátszott. A választmányi gyűlésen az elnökön és titkáron kívül 16 tag vett részt, és pedig a 20 fővárosi közül 7, a 40 vidéki közül 9. Ez az egyetlen adat eléggé indokolja azon felmerült javaslat elvetését, hogy a fővárosi választmányi tagok hatalmaztassanak fel a Társaság egész ügykezelésére. A választmányi gyűlés különben (melyen Szász Károly püspök elnökön és Kenessey Béla titkáron kívül jelen voltak: Dr Csiky K., György E., Hegedűs S., Papp Károly, Perlaky E., Petri E., Szóts Farkas fővárosi és Baksay S. Csiky L., Fejes I., Mitrovics Gy., Németh I., Révész K., Szász D., Zelenka P. és Zsilinszky M. vidéki választmányi tagok) meghallgatván a pénzügyi bizottság és a titkár előadását, a Társulat múlt 1892 évi szellemi és anyagi állapotáról, előkészítette a közgyűlés tárgyait.

Anyagi állapotunk nem a legfényesebb. A tagok száma a múlt évben is emelkedett ugyan, de ezekre megy a tagdíj-hátralékok összege.

A múlt évi számadás 13,550 frt 63 kr bevételt és 12,802 frt 62 kr kiadást, tehát 748 frt 01 kr pénztári maradvékot tüntet ugyan fel; azonban mivel még a múlt évről 2427 frt 78 kr terheli Társulatunkat nyomdakölt-

ség és írói tiszteletdíj címén, látható, hogy ez évre majdnem 1700 frt teher jött át a multról. A bajon a hátralékok befizetése, esetleg behajtása segíthet. Zelenka püspök úr a kerületbeli tagokat egyénenként felszólítja tagsági kötelezettségük teljesítésére, a többi püspök urak is szívesek lesznek követni e dicséretre és elismerésre méltó kezdeményezést.

A tagok számának emelkedését a következő kimutatás tünteti fel:

	1892	1893	Több
Pártfogó	32	33	1
Alapító	242	269	27
Rendes	459*	474	25
Pártoló	490**	501	29
	1195	1277	82

A taggyűjtő bizottság szervezetett; elnökéül dr. Csiky Kálmán választatott meg. Az ág. ev. zsinat alkalmával Zsilinszky Mihály és Perlaky Elek igen sok tagot gyűjtöttek; épen a választmányi gyűlés előtt jelentette be dr. Csiky Kálmán gr. Károlyi Tiborné 100 frtos alapítványát. Vajha azok, kiknek az Isten erre módot adott, mindannyian követnék e szép példát!

A közgyűlés folyó hó 16-án d. u. 1/2-6-órakor kezdődött, mintegy 50 társasági tag részvételével; ezek közül is azonban többeket elvont a gyűlés alatt tartott konventi bizottsági ülés. Szász Károly püspök elnöki megnyitó beszéde után a titkár olvasta fel a jelentéseket s a választmányinak javaslatait. Ezek alapján a következő határozatok hoztak.

1. A jelen évben csak az esetben ad ki a Társaság monografiát, ha a hátralékok kellőleg befolytak s elegendő pénz lesz. Evégre

2. A püspök urak felkéretnek, hogy a hátralékokat kötelességük teljesítésére serkentsék.

3. A taggyűjtő bizottság szervezetett.

4. Dr Zelenka Lajos indítványára, hogy a Társaság egyik évben a ref. egyetemes konventtel, másik évben az ág. evang. egyetemes gyűléssel egyidejűleg tartsa üléseit, egyelőre kimondatott, hogy a jövő évi közgyűlés az ág. ev. egyetemes gyűléssel egyidejűleg lesz; azonban a vidéki közgyűlések is azonnal megkezdhetők lesznek, mihelyest erre nézve valamely várostól vagy egyháztól az elnökséghez meghívás érkezik.

5. Az új tagok belépése örömmel fogadtatott, a buzgó gyűjtőknek köszönet szavaztatván.

6. Öröndetes tudomásul vettük a Károli-alap növekedését, mely immár 140 frt kamatjövedelmet hoz. Ennélfogva a népies iratok kiadása *ez évben okvetlenül megkezdődik*, a dolog anyagi oldalát teljesen biztosítván Hegedűs Sándor választmányi tag azon nemes ajánlata, hogy a 2 első éven esetleg előállható deficitet sajátjából fedezi.

7. A „Szemle“ II. negyedéves füzeté áprilisban jelen meg, juniustól kezdve pedig már (augusztus és szeptember kivételével) havi füzetekben fog megjelenni.

8. A Szöllősi Antal (makói ref. lelkész) által adományozott 100 forintos pályadíjra kitűzött kérdésre (Szegedi Kis István tiszántúli működése 1545—52) egy pályamunka érkezett be, melyet Farkas József és Révész Kálmán bírálók a jutalomra érdemesnek ítélték. Szerzője *Földvár* László váchartyáni ref. lelkészársunk, kit a közgyűlés — hol jelen volt — szíves éljenekkel üdvözölt.

9. A milleniumi ünnepélyen való részvételre a Társaság is felszólított, s a felhívásnak örömmel fog eleget tenni.

* Ebből 10 meghalt vagy kilépett.

** Ebből 18 meghalt vagy kilépett.

10. Az 1892. évi számadás s az 1893. évi költségvetés elfogadtatott s pénztárnoknak a szokásos felmentés megadatott.

11. Kegyeletteljesen emlékezett meg a közgyűlés Doleschall Sándor elhunyt választmányi tagról s helyére egyhangúlag dr. Győry Eleket választotta meg.

12. Szabó Aladár budapesti theol. tanár és tagtársunk egy indítványt nyújtott be a választmányhoz, melyben a Társaság működésének szélesebbé és intenzívebbé tételére nézve számos életrevaló eszmét vet fel, és pedig konkrét javaslatok alakjában. A közgyűlés teljes méltán fogadta a nagyfontosságú indítványt s a választmányt megbízta, hogy ennek figyelembevételével a jövő közgyűlésre terjesszen elő megfelelő javaslatot.

13. Szász Károly elnök előadja, hogy a Társaság titkára, mivel egyik egyházi lapunkban azon kérdés vetett fel, hogy az ő titkári állása nincs-e lehetetlenségi viszonyban, munka-incompatibilitásban azóta ráruházott másik hivatalával, a közalapi előadósággal, — bejelentette lemondását, illetőleg a közgyűlés rendelkezésére bocsátotta a titkári állást. Papp Károly budapesti lelkész és Zelenka Pál püspök felszólalása után, kik mindketten kifejezést adtak azon meggyőződésüknek, hogy a Társaság titkára, a közalapi előadáság elvállalása óta is épen oly buzgósággal, szorgalommal és odaadással teljesíti mindennemű titkári és szerkesztői teendőit, mint annak előtte: a közgyűlés teljes egyhangúsággal bizalmat szavazott a titkárnak s felhívta állásának megtartására.* Kenessey titkár meghatottan köszönte meg az irányában nyilvánítt bizalmat.

Végre az elnök köszönetet mondott a tagok érdeklődéséért, viszont az elnök érdemeit Zelenka püspök méltatta a tagok nevében az elnökhöz intézett jókívánó és elismerő meleg szavaiban.

Révész Kálmán.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek.** A zilahi ev. ref. kollégium elvesztette szeretve tisztelt gondnokát, *Magyarbaksai Dull László* földbirtokost, folyó hó 12-én. Még csak 54 éves volt a boldogult s csak 5 évig vezethette a kollégium anyagi ügyeit, de ez idő alatt méltóvá tette magát arra, hogy az előjáróság és a tanári kar őszinte részvéte kísérje sírjába. Tetemeit f. hó 24-én Czigányiba, a család temetkezési helyére szállították. — *Nagy Gusztáv*, sárospataki theol. tanárnak legkisebb fiát, *Sándort*, még f. hó 5-én kitépte a halál angyala testvéreinek szép koszorújából s az ártatlan kisded koporsója felett f. hó 6-án, a főiskolai énekhar gyászdalai s *Mitrovics Gyula*, főiskolai lelkész imája tolmácsolták a szülők, testvérek, barátok s barátnők igaz érzéseit. Áldás őrizze az elhunytak emlékezetét.

— **Országos protestáns tanáregyesület.** A tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregyesület 1892-iki, Szathmáron tartott közgyűlésén végzésileg kimondotta, hogy az országos protestáns tanáregyesület szervezését óhajtja s a központi bizottságot utasítja, hogy a református és ág. hitvallású akadémiák, gimnáziumok, képezdek és felsőbb leányintézetek tanárkarait nyilatkozatra hívja fel, s egyszersmind a nyilatkozatok alapján a szervezési

* Az a bizonyos lap — tudvalevőleg — mi voltunk. S mi még a bizalmi kérdés felvetése után is azt tartjuk, hogy az Irodalmi Társaságnak sokkal többet érne egy egész Kenessey, mint egy fél. Mi, a mi véleményünkkel az Irodalmi Társaságot és Kenesseyt egyformán megbecsülni akartuk.

Szerk.

munkálatok elkészítésére és az alakuló közgyűlés egybehívására bizottságot küldött ki. A központi bizottság, a vett utasításhoz képest, 1892 szept. 22-iki kelettel szétküldte a felhívásokat, nyilatkozatra kérve az egyes tanárkarokat és azok tagjait. A beérkezett nyilatkozatok eredményét 1892 november 24-iki kelettel közölte a központi bizottság a felhívott tanárokkal, ismételten fölkerívén a még addig nem válaszoltakat nyilatkozataik beküldésére. A két rendbeli felhívás eredménye következő: 79 protestáns tanárkar közül 46 pártolól, 8 kitérőleg válaszolt, 25 pedig nem nyilatkozott. (Pártolónak tekintjük az olyan tanárkart, melynek egy vagy több tagja jelezte belépési szándékát; kitérőnek mondjuk az olyan tanárkar helyeslő nyilatkozatát, melynek kebeléből belépésre senki sem jelentkezett). A 46 pártoló tanárkarból belépési szándékát jelezte összesen 304 tanár, kik közül ev. ref. tanintézetekben működik 222, ág. hitvallású tanintézetekben 73, egyesült protestáns tanintézetben 9. A központi bizottság elkészítette az alapszabály tervezetét s egyszersmind a szatmári közgyűlés 24-ik számú végzésében nyert megbízatása alapján, egybehívta Debreenbe 1893 április 6-án d. e. 8 órára azon értekezletet, mely az alapszabályoknál nyilvánosságra bocsátandó és az országos protestáns tanári értekezlet elé terjesztendő szövegét meg fogja állapítani. Értekezletre a következő tanárok hívtak meg: a tiszáninneni ev. ref. egyházkerületből Radácsi György és Buza János, az erdélyiből Szakács Mózes és Lázár István, a tiszántúliból Dóczy Imre és Elek Lajos. A dunamelléki ev. ref. tanárok Csabay Imre nyugintézeti elnök útján kérték föl két bizottsági tag küldésére. A dunántúli ev. ref. egyházkerületből fölkerített a pápai főiskolai tanárkar egy, a csurgói főgimnáziumi tanárkar szintén egy bizottsági tag küldésére. Fölkerettek végül egy-egy képviselő küldésére az eperjesi ág. hitvallású főiskola, továbbá a budapesti és késmárki ág. hitvallású főgimnáziumok tanárkarai.

A tiszántúli ev. ref. középiskolai tanáregylet elnöksége.

— **Az egyházpolitikai küzdelem az országgyűlésen** Csáky gr. őszinte nyilatkozata után nagyobb erővel indult meg és sajnos, hogy több ízben személyes kérdéssé fajult. A tulajdonképeni közoktatási kérdéseket, melyekkel ez alkalommal foglalkozni kellene a t. Háznak, alig egy pár szónok szólott. Ezeket a kérdéseket háttérbe szorították az egyházpolitikai kérdések, melyek különösen a püspöki kar memorandumainak közététele óta valóságos izgalomban tartják az egész országot. A közoktatási ügyhöz először *Fenyvessy Ferencz* szólott, a ki keveselte a miniszter által előirányzott összeget és sürgette az egyetemes magyar középiskola létesítését. Ő az egyházpolitikai kérdésekben a kormány programját helyesli, de a kath. autonomia kérdésében utasíttatni kéri a kormányt, hogy Ő felségének tegyen előterjesztést a szervező bizottság összehívására nézve. *Latkóczy* szintén helyesli a kormány egyházpolitikai vagyis szerinte helyesebben államjogi programját, míg *Hortoványi*, *Győrffy Gy.*, valamint *Szapáry László* és *Károlyi Sándor* grófok kárhoztatják azt. Meglepő volt gróf Károlyi Sándornak a zsidó recepcióra vonatkozó azon nyilatkozata, hogy csak azután recipiáljunk, ha a zsidók beözönlésének elejét vettük. Szintén meglepő volt a gróf Károly István megjegyzése, melyet Szapárynak arra a nyilatkozatára tett, hogy az újabban felvetett egyházpolitikai kérdésekkel kár krízisbe vinni az országot. „Ne alakítsatok katolikus társaságokat, az viszi krízisbe” volt a rövid, de nagyon igaz megjegyzés. Az eddig tartott szónoklatok között különösen kitűnik *Andrássy Tivadar* grófnak, az országgyűlés alelnö-

kének folyó hó 9-én elmondott szabadelvű beszéde, melylyel a kormány programját védte, meggyőző érvekkel bizonyítván az egyházpolitikai reformok szükségességét. Tagadta, hogy a polgári házasság dogmasértő és erkölcstelenítő, mint ezt előtte egyesek állították. A katolikus dogma a szentséget a consensusban találja. A tridenti zsinat ugyan a házasság érvényét ahoz a feltételhez kötötte, hogy egy pap és két tanu legyen jelen, ezt azonban csak célszerűségi szempontból tette, de dogmai jellegét nem változtatta meg, a mit bizonyít XIV-ik Benedek pápának egy bullája, mely a protestáns pap előtt kötött házasságot is szentségnek ismeri el, már pedig a protestáns pap dogmai szempontból egyszerűen világi ember. Andrassy szerint: „Ha szenved valami a polgári házasság által, az a hierarchiának külső hatalma. Egyenesen kimondom, hogy ezt nem sajnálom. A papság jogos befolyása, melyet az emberiség tanításával, vigasztalásával az emberek szíve, kedélyvilága fölött nyer, nem szenvedhet csak saját hibája folytán. Az államtól költsön vett hatalom csak ennek rovására szolgálhat. Mert a politikai, a jogi életbe való benyulás nagyon is beleviszi az élet érdekharcaiba, a hatalmi faktor jellegét nagyon is kidomborítja, az igazi vallásosságot pedig, a melyből az ember a harcban elfáradva vigaszt és felfrissülést nyerhet, másodszorba helyezi. Ezért, ismétlem, a hierarchia külső hatalmának érdeke engem hidegen hagy.” *Asbóth János*, a ki a reformok benyújtását sürgette, ellenkező esetben pedig az egyházpolitikai program visszavonását követelte a személyeskedés terére is átvitte a vitát. Arra a vádjára, hogy a közoktatási miniszter a püspökök leveleinek felolvasásával illetlenséget követett el, Csáky gróf felelt. kijelentvén, hogy a püspökök levelei nem magán, hanem hivatalos levelek s azok felolvasására a levélírókat is eleve figyelmeztette. *Tisza Kálmán* azzal vádolta, hogy Ő 1884-ben a polgári házassági törvényjavaslat visszavonása alkalmával a pápához folyamodott kormánya támogatása végett. *Tisza* ezt az állítást határozottan vissza utasította s aztán az egyházpolitikai kérdések felől is elmondta véleményét. A kormány programját teljesen helyesli. Minisztersége alatt csak a szükség-házasságról szóló törvényjavaslatot terjesztette be azért, mert akkor még az 1868. LIII. t.-c. megsértése csak egyes esetekben történt meg, de nem lett rendszerré s nem mondatott ki elvvé. A protestánsok szempontjából véve a dolgot, őszintén kimondja, hogy az 1868. LIII. t.-c. nekünk többet ér, mint a polgári házasság, de minthogy igen sokan e törvény végrehajtását, lelkiismeretükre hivatkozva, megtagadják: a büntetések szigorú végrehajtásával is nehezen érvényesülhet az teljesen. Az annyiszor hánytorgatott komáromi jubileumi közgyűlésre vonatkozólag kijelenti, hogy az ott tartott beszédek egyike sem sérti a más felekezen levőket. A *Pap Gábor* püspök beszédében van talán egy pár kifejezés, a mely sértő lehet, de mi ez a Schopper és más püspökök pásztor leveleihez képest! Statisztikai adatokkal bizonyította azt is, hogy a polgári házasság a közérkölcsekre romboló hatással nincs azokban az országokban, melyek azt már törvénynyé tették. *Zichy Jenő* gróf, *Molnár Béla* és *Szentiványi Árpád* a kormány programjának helyessége mellett nyilatkoztak. *Baky István* és *Madarász Imre* már közoktatással is foglalkoztak. Baki a néptanítók érdekében szólalt fel, óhajtván, hogy fizetésök minimuma 600 forintban és 200 forint lakáspénzben állapitassék meg; Madarász pedig a nepiskolák és tanítóképzők szaporítását sürgette. Az ez után következett szónokok legnagyobb része foglalkozott az Asbóth-Tisza ügygyel s az egyházpolitikai kérdésekben legtöbbször a kormány programját helyeselték. *Terényi Lajos* erőse

elítelte a főpapoknak a királyhoz intézett memorandumát, valamint a népet izgató pásztorleveleket is. *Ugron Gábor* határozati javaslatot nyújtott be, melyben kéri, hogy a kormány állítsa vissza az elkeresztelési rendelet előtti állapotot, érvényesítse a szabad egyház és szabad állam eszméjét, csak azután álljon elő egyházpolitikai reformokkal. Kijelenté azt is, hogy csak a facultativ házasságot fogadja el. *Busbach Péter* szintén kárhoztatta a püspökök eljárását s helyeselte a kormány programját, de kijelenté, hogy ha az 1868 LIII t.-c. esetlegesen módosíthatnák: a kevesebb és gyengébb protestánsok érdekeinek megóvása végett egyenértékű intézkedéseket kell tenni. *Vadnay Károly* szerint a felekezeti villongás jóval az elkeresztelési rendelet előtt, az antimitismus alakjában ütötte fel a fejét, de ezt az idő és előhaladás leütötte s hiszi, hogy a hydra most felemelt fejét is agyon fogja ütni. *Polónyi* elfogadja a vallásszabadságot, a polgári anyakönyveket és polgári házasságot, de a kormány politikáját nem pártolja s a recepciót csak a magyar zsidóknak hajlandó megadni. *Helffy Ignác* és *Kulmann*, mind ketten ellenzékiek, határozottan, kijelenték, hogy a reformeszméket helyeslik. Folyó hó 14-én beszélt a kormány egyházpolitikai programja mellett *Berzeviczy* államtitkár is, erős logikával cáfolván különösen Ugron és Györfly állításait. A kormányt nem lehet, mondá, azzal vádolni, hogy az egyházpolitikai kérdésekkel a villongás üszkét dobta a felekezetek közzé, mert ezek a kérdések olyanokká, a hogy előttünk most állanak, itt érlelődtek a házbán. Hivatkozott arra, hogy annak idején *Deák* hangoztatta, hogy egy jöhető egyházi támadás ellen szükség van az alaptörvény vialis intézkedésére s Deákra akkor még a papság sem fogta rá, hogy a villongás üszkét dobta a felekezetek közé, úgy a mint ezt most *Csáky* mondják.

— **Ösztöndíjak a M. K. Operaházban.** A magas kormány hazafias bőkezűségéből a M. K. Operaház intendánsa azon helyzetbe jutott, hogy kitűzött programjának, a magyar nemzeti opera fejlesztésének céljából énekesek képzésére ösztöndíjjalállomásokot létesíthessen, a mely állomásokra a hazai mindkét nembeli fiatalságból mindazok pályázhatnak, a kik a megkívántató követelményekkel bírnak. E követelmények mindenekelőtt kiváló hanganyag, tökéletes zenei hallás és megfelelő szinpadí alak. A pályázni kívánóknak első sorban a vidéki dal- és zeneegyesületeknél kell jelentkezni, az alkalmasoknak ítélt pályázókat aztán lehetőleg maga az intendáns fogja az egyes nagyobb városokban személyesen meghallgatni. A további eljárásra nézve az intendáns körlevelet intézett az egyesületekhez.

— **Március 15-ike Sárospatakon**, mint annyi év óta már, most is a honfűi és honleányi lelkesedés szép ünnepe volt. Az akadémiai ifjúság nagyobb része s néhány tanár már a reggeli isteni tiszteleten elkezdte a nagy nap emlékein való merengést, a hol *Tóth Kálmán* segédlelkész imádkozott áldást mindazokra, a kik a sok vihart látott nemzet jövődjét a szabadság, egyenlőség és testvériség felséges alapjára segítették s a kik az elvált nemcsak élni, de halni is tudtak és azért a férfiuért is, a ki a hontalanság kenyerét eszi, holott nemzetének hazát adott. Szébb lett volna, ha ezen az istenitiszteleten az egész iskola együtt imádkozott volna a nemzet jövődjéért s ha a város értelmisége is jobban érezte volna szükségét e napon az istennel való társalkodásnak; no de ez is megjön lassan a testvériség érzésének kimaradhatatlan növekedésével. Az ünnepély főrésze d. u. 3. órakor kezdődött a főiskola imatermében. Ide már a gimnáziumi alsóbb osztályok hivatalos rendben vonultak fel, az ifjúság többi része pedig összesereglett

önkéntesen. Itt volt a város értelmisége csaknem egészen (noha nem épen felekezeti színezet nélkül!) s itt volt a vidék is oly szép számú képviselőben, a melyben nagyon ritkán, vagy épen soha. A szószék elejére *Kossuth Lajos* koszorúba foglalt arcképe volt felfüggesztve. Az ünnepélyt az *énekkar* nyitotta meg Mosonyi M. „*Szentelt hantok*” című műdarabjával, utána *Eperjessy Lajos* joghallgató szavalta *Reviczky Gyula* alkalmi költeményét, majd az *ifjúsági zenekar* játszott *Kossuth*-dalokat. Mindhárom számot élénk tetszés nyilatkozatokkal fogadta a közönség, az utóbbit meg is ismételtette. Ezekre következett *Gasko Gyula*, főiskolai szenior alkalmi beszéde; egy jól átgondolt, ügyesen szerkesztett s fiatal hévvel mondott emlékezés a dicső napok eszményeiről, félisteneiről, a nemzet kétségbeesett küzdelméről, elestéről s mindarról röviden, felesleges áradozások nélkül, a mi a márc. 15-höz tartozik, azzal ok és okozati összefüggésben áll. A legkomolyabbak is szívből gratuláltak egy-egy szíves éljennel az ifjúság fejének. Ötödik pontul az énekkar dalolta el hatásosan *Marschner* „*Dalszabadság*”-át; hatodikul *Janka Kálmán* joghallgató pályanyertes (az önképző-társulat által jutalmazott) alkalmi ódáját olvasta fel *Nagy Ernő* joghallgató. A közönség a szerzőt kihívással jutalmazta. Hetedik pontul a zenekar zendítette rá a Hunyadi indulót *Erkel*-féle kiadásban, majd közkíváncsú népdalokat mutatott be. Nyolcadikul *Juhász László* hittan-hallgató szavalta *Ábrányi Emil*nek „*A koldus*” című kitűnő költeményét, részint felemelő, részint megrázó hatással. A szerencsés választásért és a darabhoz méltó előadásért nem maradt a közönség haládatlan. A műsort az énekkar *Talpra, magyarja* (ifj. *Szotyori Nagy Károly*tól) s közkíváncsú egy pár kedves népdala rekesztette be. A közönség a *Kossuth*-nóta hangjai között szép emlékekkel távozott az ünnepélyről. Estve a *Kossuth-alap* javára kitűnően sikerült táncmulatság volt a város és vidék élénk részvétele mellett, teljes erkölcsi és anyagi sikerrel. Most, a mikor bizonyos körök olyan merészen gázolják az egyenlőség, szabadság és testvériség zászlóját, jól esik feljegyeznünk, hogy legalább mi, protestánsok tudunk és merünk lelkesedni az 1848. márc. 15-dikének szent emlékei felett. Jaj nekünk, hogy ha a só megizetlenül!

— **Vámossy Mihály jubileuma.** A hálás tanítványok, a tanártársak, barátok s az érdemet méltányolni tudó s akaró előljáróság örömmünnepet rendeznek f. hó. 22 én a budapesti ev. ref. főgimnázium igazgatójának tiszteletére, a ki 25 éve áll a derék, s egyre fejlődő s nevezetes szerepre hivatott intézet élén. Az ünnepély programja a következő: 1. Prolog. *Irta Rudnyánszky Gyula*: szavalja *Eördögh Árpád*. 2. Üdvözlés a tanuló ifjúság részéről; tartja *Tóth Rezső*. 3. Üdvözlés a főgimnázium tanár kara részéről; tartja *Duzs Sándor* tanár. 4. *Gottmann* hangversenye: I. III. tétel: *Gordonkán* előadja *Földessy Arnold*. 5. Üdvözlés a theol. akadémia tanári kara részéről; tartja *Petri Elek* igazgató-tanár. 6. Üdvözlés a fentartó testület részéről; tartja *Szász Károly* első lelkész. 7. *D'Alard*: *Fantaisie de Concerto sur Faust*: előadják *Ligeti Oszkár* és *Ráskai Béla*. 8. Emléktárgyak átadása. Átadja *Cserneczky Aladár*. 9. *Goethe Faustjának* I. felvonásából részlet. Előadják *Hegedűs Sándor* és *Bossányi Iván*. 10. *Beriot* trio, I. és III. tétel. Előadják *Ligeti Oszkár*, *Földessy Arnold* és *Pajor Emil*. Hisszük, hogy az ünnepély hangulata méltó lesz az ünnepelthez és ünnepelőkhöz s hogy ő, a 25 éves igazgató, a maga kálvinista nemes egyszerűségében többre fogja azt becsülni minden másnemű kitüntetésnél s e hitünkben mi is igaz tisztelettel és elismeréssel kívánjuk

neki, hogy lássa még munkáinak jó gyümölcseit a vezetése alatt magas fejlettségre jutott intézett állandó virágzásában, a haza és felekezet közös nagy céljainak áldásos és zavartalan munkálásában — ad multos annos!

— **A püspöki kar memorandumai.** Három is van ilyen, mint tudjuk. A pápához intézettéről nem szól a hír, az tehát titok marad, legalább egy ideig, hogy a „hazafias” főpapok miként mártották be a magyar nemzetet s ennek kormányát szent atyjuk előtt, a kit — mint *Illést* a hollók — dúsan osztott *péterfillérekkel* sietnek megmenteni az elgyöngüléstől. A királyhoz intézett memorandumot a nemzet jobb része mélységes megbotránkozással fogadta, mint denunciatot a nemzet szabadságszerető tagjai és az államkormány tiszta, emberszerető s egyedül hazafias szándékai ellen. Az a *Vaszary*, a ki a királykoronázási jubileumon, mint egy félelmetes próféta harsogott a király fülébe és hangoztatta a nemzeti király felségességeit; most, — a memorandumban — oda csúszik a trón zsámolyához és mint a paradicsomi kígyó megejteni kívánja a király szívét csalárd beszédekkel, a nemzet becsületének befekettítésével. Ők a trón támaszai csak, a kormány s a többi felekezetek — azok mind ellenségek, a socialismusnak és communismusnak rettenetes szövetségesei, trónfelforgatók stb. Ez a szellem sugalta, a királynak szóló memorandumot, a mely épen jókor jött, hogy a pax fejedelmét s a harcias főpapságot — elvégre — lealcázva láthassa a nemzet. Az országgyűlésen hangok emelkednek, hogy a kormány ne közvetítse a memorandumot, a mely gyalázkodás, árúlkodás a nemzet jó szelleme ellen! A kormányhoz intézett memorandum a főpapság ismeretes dogmatikus álláspontján épült; ellenez — természetesen — minden egyházpolitikai reformot, de igen kívánja az 1868. LIII. t.-c. eltolását. Még — esetleg — visszatérünk a nevezetes okmányokra.

— **Emléket Rázgának!** E cím alatt *Dr. Masznyik Endre* és *Stromp László*, pozsonyi theol. tanárok a következő lelkes felhívást küldötték szét, a melyet mi is szívesen ajánlunk a hazafias közönség pártfogásába: „*Evangélikus lelkész volt. Pozsonyban hirdette az Isten ígését. Német ajkra, magyar szívre. Egy bűne volt csak: honát s hona szabadságát jobban szerette, mint életét. 1848-ban azért emezt kockára is tette — és életét elvesztette. Ő volt szabadságharcunknak egyik első áldozata. Népgyűléseken emelte fel szavát — a haza javáért. Volt ki elárulja. Elfogták, a vízi-kaszárnyába zárták, halálra ítélték s a vár felett fenn a szamárhegyen fel is akasztották. Utolsó szavában is hazáját és városát áldotta. S a hon és a város elfeledje őt?! Emléket Rázgának. Nem égbe nyúló piramist. Egyszerű jelt, — olyan szerényet, mint ő maga volt. Egy beszédes követ síma lappal és névvel rajta, ott fenn a vesztő helyen. Hadd hirdesse az a kő itt a határszélen kifelé fordúlva, hogy itt kezdődik a szabadság földje, hogy itt él a nép, mely törik, de nem hajlik — meghal, de szolga nem lesz soha és magyar marad mindörökké. Emléket Rázgának! A honfiúi kegyelet porszeméből támadjon az a kő — s oda járjunk, miként zarándokok, hinni, bízni és remélni — a feltámadásban. Mert annak az eszmének, melyért annyi ártatlan vér omlott, nem lehet a sírban maradnia. Az az eszme kitör a koporsóból is — és örök élete leszen. Emléket Rázgának, a magyar nemzeti eszme, — a szabadság első vértanujának! Kérjük az igen tisztelt gyűjtőket s adakozókat, hogy a Rázga-emlékre szóló pénzeket szíveskedjenek „*A mi Otthonunk*” (Pozsony, Temető-utca 3) cím alatt hozzánk juttatni. „*A Mi Otthonunk*” szerkesztői.*

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.

Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Alkalmi gondolatok.« *Orthodox.* — »Egyház- és iskolaügyeink a zsinat után.« *Dicső Endre.* — »A nem állami tanárok nyugdíj-ügye. *Buza János.* — »Bibliafordítási mutatók.« *Csengey Gusztáv.* — Az ev. ref. egyetemes konvent. »*Mitrovics Gyula.* — »Vegetáriánus közlemények.«

Alkalmi gondolatok.

Az ev. ref. konvent csupán egy zárt ülési eszmecserére méltatta az egész országot izgatottságban tartó egyházpolitikai kérdéseket s még e zárt ülésről is olyan küszált hírek jutottak ki a napi sajtóba, hogy azok inkább növelik a bizonytalanságot még egyes emberek gondolkodása felől is, semhogy oszlatnák azt.

Vártuk a konventtől, hogy főképen az 1868. LIII. t. c. eltörlésével reánk súlyosodó helyzet felől fogja az ev. ref. közönséget tájékoztatni s hogy meghatározza azt: mi e tekintetben a liberális protestantizmus feladata; — de hiába vártuk. Pedig az már bizonyos, hogy az államkormány el van tökéltve a kötelező polgári házasság behozatalára s ezzel nem tudja összeegyeztetni az 1868. LIII. fenmaradását.

Mi következik hát e törvény eltörlésével? Azt mondják a legszabadabb gondolkozók s ezt óhajtja a r. kath. papság is, hogy a szülők szabad-elhatározási jogának érvényesülése a gyermekek kereszttelése és nevelésére nézve. Eszményi állapotnak látszik, de az-e csakugyan?

Képzelnék egy házasságot, a mely meg van áldva gyermekekkel. Az apa protestáns, az anya rom. katolikus. Az első gyermek születésekor, vagy még előbb — a boldog várakozás időszakában — összeül az ifjú házaspár és — határoz a gyermek keresztszülei és kereszttelése felől. Kínos-édes alku következik (tegyük fel a legjobbat és legszebbet!), a melyben mindkét fél igazolni akarja a maga odaadó szeretetét a másik iránt. Nem tudnak dülőre jutni s jönnek a nagy szülők, a keresztszüle-jelöltek, a jó barátok; ömlik a jó tanács, itt-ott egy-egy titkos rábeszélő hang is megszólal s a két bohó fiatal szüle szíve meg van zavarva édes érzéseiben. A vegyes házasság első gyümölcse felett mindjárt az első csóknál ott lebeg a vegyes házasság átká: „enyém-e, övé-e?”

„Lágyan reng a bölcső, ringasd édes anya!...” És ringatja, altatja a nevetlen ártatlant és altató dalába belevegyül a titkos kérdés keserű hangja: „enyém-e, övé-e?” Elvégre is csak az egyiké lehet, vagy egyiké sem. No igen, mert — a mint a Szilágyi miniszter beszédéből sejthető — a szülőknek jogukban áll majd gyermekeiket a polgári anyakönyv-vezetőnél megkereszteltetni, vagy is inkább papi kereszttelés és áldás nélkül egyszerűen, ridegen bejegyeztetni. Dehát az ilyen

bejegyzés nem hagy-e tövist egyik vagy másik szülőknek vallásos érzésektől áradó keblében?!

Azután születik a 2-ik, 3-ik gyermek stb., a szerelem első láza is alábbszáll s ismétlődik az alku a csecsemők sorsa felett, vagy ha nem ismétlődik is szavakban, de annál inkább ama titkos rejtekekben, a melyek nem nyílnak meg emberi szemek előtt s a szülők érezni kénytelenek, hogy a gyermekek szaporodásával nő fejükön és lelkükön a szabadság terhe, átká. Az édes anya templomba menne, hogy imádkozzék szerencsés felgyógyulásáért s gyermeke jövődjéért. Ah, de a szent küszöb előtt szívébe nyilallik: „enyém-e, övé-e?” Könyvébe merülne, hogy hálát rebegjen, de szemeit elfutja a könyek árja; leborúlna a kereszt előtt, mint régebben, de megvillan lelkében férjének képe s szinte nem meri anyai érzéseit kiönteni s reményeivel beszámolni Istene előtt. — Hát ez a két felsőleges érzés — vallás és szerelem — meg is zavarhatják a szegény ember lelki összhangját?!

Következik a gyermek öntudatra ébredése s azzal az apák s anyák nevelői kötelességeinek egész hosszú, komoly sora, a második teremtség szép és nagy munkája. A férj és feleség újra összeüljön és újra alkudjék? Vitassanak nevelési elveket, azok közt a vallás jogát? Kerülgessék egymás vallásos nézeteinek bírálatát, vagy támadják azokat kíméletlenül? A szent képek, a Mária-kép hatását a gályarabok képével, szenvedéseivel próbálja az atya ellensúlyozni? Vagy vigyék gyermekeiket most egyik, majd másik templomba s ne kérdezzék meg őket a látottak és hallottak benyomásai felől?

Sohasem tudtam kibékülni a vegyes házassággal s azoknak a regénybeli apáknak és anyáknak, a kik iszonyú képeket rajzolgattak gyermekeik előtt a más vallású házaspár oldalán reájuk váró boldogságról, sőt azoknak is, a kik átokkal fenyegetőztek gyermekeiknek szerintök téves szerelme ellen, — mindig meg tudtam bocsátani szívemben, mert kibeszélhetetlen lelki kínoktól akarták szeretteiket megszabadítani: az ész és szív szünetlen harcától, a melyben vagy a vallásnak, vagy a szerelemnek, legtöbbször pedig mindkettőnek áldozatul kell esni — a családi nevelés roppant kárára.

Nem bírom magamat abba a helyzetbe képzelni, hogy egyik fülemmel — mint apa — a Luther és Kal-

vin gyalázását, a másikkal pedig a szentek, Máriák, ereklék, búcsújárások stb. kicsinylését halljam s elhallgassam. Iszonyúnak képzelem az iskolás testvérek harcát, a mint azok egymás becsméréseben igyekeznek egymást felülmúlni, mint különböző felekezetek tagjai. És mert így érzek és gondolkozom: — le tudok mondani az 1868. LIII. t. c.-ről, noha a felekezetközi békeség s az egyéni jogok egyik magna chartájának tekintem s böles alkotásnak a maga idejéből.

De azt a nagy szabadságot, a mit cserébe kínálnak helyette, szintén a fennebb mondottak alapján s épen a vegyes házasságok és gyermekeik boldogsága érdekében, nem tartom kívánatosnak; nem még felekezetközi szempontokból sem.

A vegyes házasságok között sokszor volt már a béke felbomlásának oka a pap, főként a rom. katolikus. Ezt a különben magas hivatású tényezőt távol szeretném tartani — mint törvényhozó testület — a vegyes házasságoktól, oly értelemben ugyanis, hogy az ott kísértővé, ördöggé ne válhassék. Ha a szülők szabad elhatározási joga igtattatnék törvénybe a gyermekek vallását és nevelését illetőleg, több mint bizonyos, hogy a rom. kath. egyház, mint a reversálisokkal tette és teszi, rá fogja vetni magát a vegyes házasságokra és semmitől sem fog visszariadni a végből, hogy az ilyen házasság gyümölcseit ő szedhesse le. Egy átok helyett lenne tehát kettő. A szerelemben összeolvadt szívek alkujához hozzájárulna a papi beavatkozás, rábeszélés, ígéretes stb. . . az illetők műveltségi fokozatai szerint. Ilyen állapotot a törvényhozás bölcsesége nem kívánhat, ha komolyan számít a családra, mint az egész társadalom alapjára s legfőbb erkölcsi tényezőjére s ha ad valamit a felekezetközi békeségre is.

Hogyan lehetne a családi szentélyt, annak összhangját biztosítani s idegen behatásoktól törvényesen megóvni? Hát csak úgy, ha kimondatnék, hogy a *vegyes házasságból született gyermekek mindannyian apjuk vallását követik*. Tudom, hogy ez visszaesésnek látszik a szabadság-tisztelők szemében s azt is, hogy ez a nő jogának csönkulásával járna, de elvégre is, ha a nő lemondott már nevével férje iránt való szerelemben, miért ne tudna megnyugodni gyermekeinek egy felekezeti közösségében — a családi béke kedvéért és a gyermekek összhangos nevelése érdekében? Valakinek minden esetre veszíteni kell az 1868. LIII. t. c. eltörlése folytán, azaz engedni vele született jogaiból s a kettő közül mégis inkább a nő van erre hivatva, mint a férfi, mert a felelősség — világ szerint — különben is a férfi terhe, tehát ezért a teherért valamivel több jog is biztosítható számára, ha a család legféltettebb érdekeiről van szó.

Ha a leány azzal a tudattal köt frigyét, hogy nem talán születendő gyermekeit férje vallásában fogja nevelni s illetőleg kell nevelnie s ha ezzel a tudattal megbarátkozva s férje által egész odaadással gyámo-lítottatva indítja meg gyermekeinek házi nevelését: az ilyen nevelés, — még ha nem járulna is hozzá az édes anyának teljes, szívbéli odaadása — áldásosabb lehetne, szerintem, mint ama másik fajta, a melyet az 1868. évi LIII. törvényezik követel. De megtörténhetnék s valószínű, hogy sok esetben meg is történék, hogy a nő nevével együtt vallását is megváltoztatná, ha nem mindjárt a házasság-kötéskor, de meg akkor, a mikor a gyermekek neveléséhez komolyan hozzá kell fognia, talán meggyőződésből, talán a család jövődjére iránt hozott áldozatból.

Tiszteltem a női szív vallásos érzéseit s tudom

sok nagy ember életrajzából, hogy mily jótékony hatalom volt a fejetlen lélek idomítására az édes anyai hite, vallásossága; de ismerem a szerető nő csodálatos alkalmazkodási képességét és áldozat-készségét is s épen azért nem félnék attól — mint törvényhozó — hogy a fiatal édes anyák átka nehezednék az 1868. LIII. törvényeknek olyan módosítására, a melyet főnebb említettem.

Sajátos felekezeti viszonyaink között a szülők teljes elhatározási szabadsága a családi és felekezeti békételenkedésnek válnék állandó forrásává, a mitől mentsen meg minden jó lelket az isten! Még a felekezeteknek minden tekintetben teljes egyenjogúsága és egyenlősége mellett is kímélni szeretném a vegyes házasságokat a számukra kilátásba helyezett szabadság kellemetlenségeitől.

Orthodox.

Egyház- és iskolaügyeink a zsinat után.*

Csak úgy kerengnek agyamban a gondolatok. Megkísérlem egynémelyeknek utat nyitni a nt. Szerkesztő úr b. engedelmeivel a „Sárospataki Lapok“ hasábjain.

Labyrintban vagyok s keresem az Ariadne fonalat, s ime megtalálom nt. *Görömbei Péter* úrnak a zsinati bizottság iskolaügyi javaslatáról mondott nyilatkozatában. Sokkal kisebb vagyok, mintsem nyilatkozatát bírálni akarnám, sőt köszönöm nyilvánítom őszinteségeért. Mindazáltal legyen megengedve pár szerény megjegyzésem!

Azt mondá nt. G. úr: „az iskolai bizottság által beterjesztett javaslatban csakis az iskola-fentartó hitfelekezet kötelességei, terhei vannak felsorolva, ellenben a tanulás és tanítás rendje, módja, szabályai említve sincsenek.“ Erre azzal legyen szabad felelnem: felesleges is lett volna; mert benne van az 1790/91-iki 26. t. c. 5. §-ában, csak végre kell hajtani. S ha nem vagyunk képesek a régi törvény szellemében működni, írott malaszt lett volna reánk nézve a nt. G. úr óhajának megfelelő javaslat is.

Hogy visszaesést mutat-e a kérdéses javaslat? Nem tudom, de a kiküldött bizottsági tagok bizonyosan nem követték a rák útját.

Nagyon köszönöm nt. G. úrnak a tényekkel igazolt ama nyilatkozatát: „ne ámítsuk magunkat azzal, hogy az iskola mindenestől az egyház testéhez tartozik, hogy nekünk iskolai autonómiánk van (az egyházi még mindig teljes?); mert ez nem állhat meg másutt, csak a papiroson.“ Vajha minden egyházfő így gondolkodnék! hamarabb meg lenne oldva az iskolaügyi kérdés.

Sajnálattal olvastam nt. G. úrnak e nyilatkozatát: „belső ellensége a ref. hitfelekezeti iskolaügynak maguk a tanító urak egy része s nem kis része.“ Nem volt ez túlzott nyilatkozat?

Mint minden pályán, úgy a tanítók közt is bizonyosan vannak eltévelyedettek, de ezek talán még sem a nagyobb rész? Ha akad is oly tévelygő, ki semmibe sem veszi felsőbb hatóságát s annak jóakarató atyai intését; de alig akad olyan, ki egyházi szertartásainkat, intézményeinket kigúnyolná, lábbal tapodná. Midőn a törvény teljes szigora alkalmaztatik (s kellene is azt alkalmazni az ily tévelygők ellen), legyen meggyőződve a nt. úr, hogy sohasem fogja azt az ev. ref. tanító-testület gyűlöletnek betudni, sőt inkább hálás köszönettel lesz a testületet beszennyező s valóban rossz szellemet terjesztő személyek megsemmisítéseért. Azt mondom:

* Előbb nem közölhettk.

Szerk.

valóban; mert valamint a polgári, úgy az egyházi törvénykezés útján is lehet tévedés, félreértés, bárha a bíróságot igazlelkűség vezeti. Hogy az ev. ref. tanítók egy része vágyódik az állam hűsös (?) fazeka felé, megengedem, de ezekre sem illik a nt. úr „belső ellenség” címe, sem a b. e. Dobos eme mondása: „a tanítók, mint az egyház vérével megelégedett piócák, szívesen lehullanak az egyház testéről,” mert 603 lévén azon ev. ref. tanítók száma, kiknek fizetése kevesebb a termények s földben fizetett 300 forintnyi összegnél, csoda-e, ha ezek egy jobb jövő reményében szívesen kacsingatnak ama széles országútra, a melyen mint a nt. úr is hiszi, előbb utóbb minden tanítónak haladnia kell. Válgék csak tényről az ev. ref. tanítók 300 frt minimuma a mostani „tanítók fizetéséről” szóló javaslat alapján pontos kiszolgálattal, mindjárt tiszta képet nyerendünk az ev. ref. tanítókról.

Az iskolaügyi javaslat mélyen tisztelt előadója türelmetlennek, nyugtalannak mondta az ev. ref. tanítótestületet, zaklatásnak a kérvényét. Szerintem akkor volna a kérvényezés zaklatás, ha egy elutasított kérelem két- vagy többször ismételtetnék. Különben ne fedjük, hogy most kérvény-mániában szenvedünk mindnyájan s így a ref. tanító-testület sem képezhetvén kivételt, kérvényezte, a mit helyesnek, teljesíthetőnek vélt. S a főt. mélt. Zsinat megadta a mit helyesnek, teljesíthetőnek tudott. Én e kérvényezésből sem tudom kimagyarázni, hogy a tanító az egyháznak belső ellensége volna.

Nt. G. úr helytelenítette az iskolaügyi bizottság javaslatát azért is, mert az egyháztanácsnak csak kötelességéről, de a „türelmetlen, nyughatatlan, csúfolódó tanítókkal s a tanítással” szembeni jogáról alig emlékezik meg. Ebből azt is következtette a nt. G. úr, hogy „nehéz lenne újabb áldozatra bírni az iskolatartó hatóságokat.” Én szerintem igen helyesen járt el a t. bizottság, a midőn fukarkodott a jogokkal; mert ha a mai nép presbitériuma (t. a kivételeknek!) még nem érett s nem is érik meg soha arra, hogy lelkésze felett bíraskodjék, épen úgy nem lehet hivatott és tárgyilagos bíróság a tanító személyére nézve. Nem pedig azért, mert a tanító sok szülével lévén összekötve a gyermekek kapcsán, lehetetlen hogy egyiket egy, másikat más tekintetben kellemetlenül is ne érintett volna s alig várják a kölcsön visszaadását (t. a kivételeknek!). Már pedig a kákán is lehet görcsöt találni, kivált ha a lelkész úrnak is van egy kevés neheztelese. Szóval a presbitéri bíraskodással könnyen lehet keserű falatot készíteni. (Múlt idők, szomorú emlékek!)

Hát a művelt nép presbitériuma? Óh ezek igen udvariasak, csak az a hibájuk, hogy sokkal érzékenyebbek, mintsem hinnők. S ha megtörténik, hogy a tanító elég bátor volt az igazat kimondani, vagy bizonyos ügyre nézve az elvek ellenkeznek, akkor kész a dinamit-robbantás (itt is tisztelet a kivételeknek!) Még a jelen tizede is szolgálhat elég példákkal.

Szóval bűnhődjék a bűnös, de első fokúlag a nt. Egyházmegye bírósága által. Így kevesebb ok zavarhatja a pap, tanító, presbitérium és nép közötti egyetértést.

A nép áldozat-készségére pedig az a megjegyzésem, hogy a ki az eddigi jogok s kötelességek mellett áldozott, áldozni fog ezután is az iskolájáért. Ha pedig csökken az áldozatkészség, annak nem a csekély jog feletti elkeseredés az oka, hanem a kor műveltségével haladó sokféle kiadás.

Nt. G. úr megemlítette a leánynevelés kérdését is. Ez is uralja a mai kort!

Ha jól tudom t. *Felméri Lajos* volt, ki ez ügyben legelsőbb szót emelt, mint javító. Megtámadott a leánynevelésnél a luxust, a sok nyelvért, a túlságos zenélésért és rajzért, a rendkívül sok tantárgyba való kapkodásért. Ohajtott értelmes, művelt, munkás családanyákat. Ily szellemben írt — ha nem csalódom — *György Aladár* is. Azóta irtak sokat és sokan. De nekem úgy tetszik, mintha még sem volnánk tisztába a leánynevelés kérdésével; mert vagy elfogadjuk a *Felméri* elvét: értelmes, művelt, munkás családanyát nevelni, hogy gyermekeiket is ily szellemben nevelhessék, — vagy nem. Ha elfogadjuk, akkor mi szükség van külön-külön polgári és felső leányiskolára? Miért igyekszünk a nőket hivatalra képesíteni? Csak azért, hogy több férfi maradjon állás nélkül s kényszerített helyzetben több lopást, sikkasztást vagy oly cselekvést kövessenek el, mit aztán a commun vagy szocializmusnak igyeksenek betudni?!

Elismerem én a b. e. Eötvös ama mondásának fontosságát: „a nő nem csak szebbik, de jobbik fele is az emberiségnek,” s hogy valóban az legyen, azért kívánom a nők részére az őket megillető fenti elvekhez csatolt erkölcsös nevelést. Hogy ez megtörténhessen, legyen leányiskola minél több helytt, de nem a mai kornak elkényeztetett szülőtte, melyhez — a magas költség miatt a szerényebb jövedelmű belhivatalnokoknak, egyháztagnak — jutni nem lehet. Annyival inkább szükség volna ilyen iskolákra, mert *Idrányi F.* úr csak a jövő ezredbelieket biztatja, — mint tudjuk — jobb fizetéssel!

Továbbá, micsoda leány nevelés az, midőn a végzett kisasszonykák, (t. a kivételeknek), oly kevés önismerttel, de annál több hiúsággal bírnak, hogy nem restellik a t. lapszerkesztő urakat kérdezni: mondaná meg mi az, a mi nyugtalanságot okoz belsejében; mi az a mi elborítá érzelmvilágát s nem tud felhangolt lenni; hogy viselje magát az első udvarlóval szemben? stb. stb.

Micsoda leánynevelés az, midőn a végzett kisasszonykák (t. a kivételeknek), annyira érzékenyek, hogy inkább eltűrik a sületlen bókot, mint a komoly, jó tanácsot, még ha a szüle adja is! Inkább rajongnak a táncért és regényért, mint a házi dologért; inkább a hangversenyekért, mint a templomért és szent dologért?!

Hát az nem a leánynevelés hibája, hogy a végzett kisasszonykák személyt illető igényei magosan fokozvák s e miatt kénytelenek a XX—XXX-ig, sőt tovább is pártában ünnepelni? A kivételnek itt is tiszteletet adok.

Hát az anyagi igények? a legmagasabb fokban lévén meg ezek is, eredményök a férj sikkasztása, vagy egy-egy golyó.

Legyen tehát nőnevelés, de értelmes, munkás, művelt (de nem túl), vallásos és különösen erkölcsös; mert ha az erkölcs megvész „Róma ledől s rabigába görnyed!”

A nagy Széchényi szava lehetne vezérünk: „A nő csak úgy felel meg hivatásának, ha valamint a férj küzd az igazságért, úgy küzd az asszony az illemért.”

Azt is mondta a nt. G. úr: „az egyház minden pénzét, anyagi erejét az iskolára fordítja.” Már engedjen meg a nt. úr! de az egyháznak a templom, torony, lelkésze, a lelkészi parochia sem mostoha gyermeke. Ezek is megkívánják az illetőségüket s bizonyosan nem a levegőből.

Végül a tanítók képzéséről is megemlékezett a nt. úr, „VI, majd VIII. osztályt kívánván előbb végez-

tetni; nagyobb bölcsészeti ismeretet, több szeretetet óhajt a protestantizmus iránt. S ha ezek meg lesznek, akkor nagyobb fizetést a göröngyös, de magasztos pálya követőinek. Szép és ékes óhajtások ezek! Mi ev. ref. tanítók óhajtjuk ennek minél korábbi bekövetkeztét. Elég sajnós, de még éjjél előtt vagyunk, hát még virradat mikor lesz?! Azt hiszem annál később, minél többen óhajtják előbb a VI., VIII. oszt. végzését, nagyobb bölcsességű tanítókat s csak azután a fizetés-emelést. Az én hitem szerint előbb a fizetés s a többi magától jön. A tapasztalás azt igazolja, hogy a 600 frtig terjedő fizetésre sem igen vállalkozik VI osztályt végzett képesített mester; mert nagyon ritka még a 600 frtos chárta.

Nem hagyhatom még szó nélkül az iskolaügyi bizottság javaslatának a *Győri Lajos* úr indítványa folytán született új 21. §-át. A mi a § első felét illeti, az ev. ref. egyház iskoláiban működő tanítók kötelesek a tanítás mellett tanítványaiknak vallás-erkölcsi életére is gondot fordítani. Magán- és családi életükben nemes példaadással mozdítsák elő a vallásosságot és erkölcsiséget. Hát ez mind, mind benne van, még az állami iskolákban tanított nevelés-oktatástanban is. S ha ennek szelleme nem hatja át a tanítót, a § által eszközölt vallás-erkölcsi nevelésben nem lesz köszönet.

Ugyan-e § másik fele azt mondja: „Nyilvános életükben a törvényes felsőbbségnek engedelmeskedjenek, a lelkészekkel szemben a tisztelet és függésen kívül szeretettel viseltessenek.” Erre nézve az a megjegyzésem: a melyik lelkész a tanító előtt elsőbbséget, tiszteletet, szeretetet nem tud kivívni, habár baráti kötelék fűzi is őket egybe, — ott a § által erőszakolt tisztelet, függés, szeretet, érték nélküli valami, zengő érc, pengő cimbalom.

Mielőtt más tárgyra térnék át, eszembe jut a nád tövével élő sas Mily szépen megférnek egymás mellett, egy talajban.”

Dicső Endre.

(Vége köv.)

ISKOLAI ÜGY.

A nem állami tanárok nyugdíj ügye.

1889 június 30-án írta alá Csáky gróf azt a miniszteri leíratot, melylyel a nem állami középiskolák fentartó, illetőleg kormányzó testületeit hivatalosan értesítette arról, hogy szándéka egy olyan nyugdíjintézetet létesíteni, a mely a vezetésük alatt álló tanintézetekben működő tanároknak, illetőleg azok özvegyeinek és árváinak az állami tanárokkal egyenlő kedvezményt biztosít. A miniszter tervét nemcsak a tanárok, a kik ez által legközelebbre voltak érdekelve, hanem az iskolafentartók is örömmel üdvözölték s az intézet létesítésére vonatkozó vezérlevekét kisebb-nagyobb módosítással többnyire helyeselték és a nyugdíjintézet minél előbb felállítását sürgették. Azóta négy év telt el! Négy év nagy idő! Nagy különösen olyan egyénekre, a minők a protestáns tanárok, a kik többnyire családok emberek s éppen ezért jelenlegi helyzetükből hivatali éveikkel fokozódó aggodalommal tekintenek a rájuk és családjukra váró reménytelen jövő felé. Azóta az idősebb tanárok egyrésze már elhalt, egyrésze pedig elcsüggedve lelépett a tanári pályáról, melynek göröngyös útjain megtört testtel s kifáradt lélekkel olyan nehéz lépést tartva haladni. Azok, akik közülök még annyira-mennyire munkabírók, folytatják a küzdelmet most is, részint a szükségtől hajtva, részint attól a reménytől ösztönözve, hogy ők és családjuk még talán

bejuthatnak a közoktatásügyi miniszter által megmutatott ígéret földére. Bárcsak ebben az édes reménységükben meg ne csalatkoznának!

Ismerve Csáky gr. közoktatási miniszternek a nem állami tanárok iránt táplált jóindulatát, reményünk lehet, hogy a tervezett nyugdíjintézet csakugyan létesülni fog, azonban egy cseppet sem csodálkozhatunk azon, ha egyesekben a reménység mellett az aggodalom is felárad s önként jön ajkaikra ez a kérdés: Vajjon mikor létesül? Ugyan megérhetjük-e még mi is? Tagadhatatlan, hogy nyugdíjintézeti ügyünk eddigi fejlődését vizsgálva, az ilyen aggodalom nem éppen indokolatlan, mert ha tekintetbe vesszük azt, hogy az előzetes tárgyalások és számítások már négy év óta, sőt helyesebben mondva, már tíz év óta folynak a minisztériumban, igazán nem mondhatunk mást, mint hogy a nem állami tanárok nyugdíjintézeti ügye csiga léptekkel halad előre. Jól tudjuk, hogy ezzel a nagyfontosságú ügygyel már b. e. Trefort miniszter komolyabban kezdett foglalkozni s 1883-ban nyilatkozatra hívta fel az autonóm egyházak főhatóságait, hogy hajlandók volnának-e egy tervbe vett országos tanári nyugdíjintézet felállításához járulni? Csáky gr. nyilatkozata szerint „a beérkezett válaszok és jelentések úgyszólván egyhangú meleg elismeréssel és köszönettel üdvözölték e kezdeményezést.” Arra is emlékezhetünk, hogy az ev. ref. egyetemes konvent már 1887-ben, a tiszántúli egyházkerület indítványára, felíratilag kereste meg a közoktatási minisztert, hogy az autonóm felekezeti középiskolák tanárai részére egy nyugdíjintézet létesítése ügyében mihamarabb tegye meg a megfelelő lépéseket. Két évvel később jelent meg aztán Csáky gr. már előbb említett ismeretes leírata, mely szerint „készséggel igyekszik ez intézetet megalakítani”, mert teljesen át van hatva azon a nemzet méltánylására jogosan igényt tartó kitűnő szolgálatok tudatától, a melyeket a felekezeti középiskolák a hazai közmívelődésnek a múltban tettek és a jelenben is tesznek. A fentartó és kormányzó-testületek, valamint az egyes tanárkarok ekkor is örömmel újították meg előbbi ígéreteiket s több alkalommal sürgették is a nyugdíjintézet minél előbbi felállítását.

Ennyi idő múlva végre eljutottunk annyira, hogy a minisztériumban befejezték az 568 középiskolai tanárra vonatkozó számításokat s elkészítették a várvavárt nyugdíjintézet tervezetét. Sőt tovább is haladtunk egy lépéssel, mert a mint már e Lapok t. olvasói előtt ismeretes, a miniszter a két protestáns felekezet tekintélyesebb férfiai közül többeket meghívott egy később tartandó tanácskozó értekezletre, melyen a nyugdíjintézet tervezetére vonatkozó megjegyzéseiket s esetleg óhajataikat kifejezhetik. Hogy ennek az értekezletnek meg lesz-e a kívánt eredménye, azt most még nem tudhatjuk; de ismervén a tervezet főbb pontjait, valószínűnek tartom, hogy protestáns egyházunk meghívottai azoknak kedvezőbb módosítására fogják kérni a minisztert. Csak attól félek, hogy míg ezek a módosítások s az esetleg ezekkel járó újabb számítások megtétnek, ismét elrepül felettünk egy pár esztendő.

Ma még nem tudjuk azt sem, hogy a miniszter, ha az összehívott értekezlettel esetleg megállapodásra juthat, mi módon szándékozik eljárni tervezete megvalósításánál? Lehet, hogy a kész tervet le fogja még küldeni az iskolafentartó s illetőleg kormányzótestületeknek, hogy arra megtegyék észrevételeiket. Lehet, hogy a fentartó és kormányzó testületeket kikerülve, az ev. reformátusoknál az egyetemes konventtel, melytől hozzá ez ügyben már sürgető felíratok is intéztettek — fogja megkezdeni a tárgyalást. De megtörténhetik az is, hogy mindezeket a testületeket mellőzi s a nyugdíjintézetre vonatkozó törvényjavaslatot elkészítvén, azt egyenesen az országgyűlés elé terjeszti

fel. Ez utóbbi eljárást önkormányzati jogaink megsértésének nyilváníthatnók ugyan, de ezen tiltakozásunkkal szemben a miniszter hivatkozhatik arra, hogy 1889-ben közlött tervét az iskola fentartók nagy örömmel fogadták s a nyugdíjintézet felállításához hozzájárulásukat mindannyian lelkesedve ígérték meg. Kijelentheti, hogy ilyen majdnem egyhangú nyilatkozat után elégnék tartotta a két protestáns egyház tekintélyesebb férfai közül egyeseket értekezletre meghívni s azoknak véleményét meghallgatni. Különben is a miniszter tervezete szerint a tanintézetek belépése a nyugdíjintézetbe nem kötelező, hanem az illető középiskola fentartójának jelentkezése alapján, önkéntesen történik. Amelyik tanintézet tehát nem tartja magára célszerűnek vagy eléggé kedvezőnek a nyugdíjintézetbe való belépést, egyszerűen kijelentheti, hogy annak jótéteményét nem óhajtja igénybe venni.

A két protestáns egyház kormányzati szervezetének mindenesetre az felelne meg legjobban, ha a miniszter a kész tervezetet, mielőtt törvényjavaslat alakjában feldolgozná, 1889-ben tett ígéretéhez képest végleges nyilatkozat megtétele céljából közlené az iskola fentartókkal. Igaz, hogy ez az eljárás a már így is régóta vájudó kérdés megoldását nagyban nehezíthetné, mert hiszen a miniszteri tervezetben 62 középiskoláról van szó, a melyek közül majdnem mindeniknek külön fentartó, illetőleg kormányzó testülete van. Ennyi testülettel kellene tehát tulajdonképpen a miniszternek — habár nem közvetlenül is — tárgyalást kezdeni s úgyszólván alkuba bocsátkozni. A mi szervezetünk mellett pedig az ilyen tárgyalások nem folyhatnak le elég gyorsan, mert hiszen legfőbb hatóságaink, az egyházkerületek évenként egyszer vagy legfeljebb kétszer tartanak gyűléseket s így csak egy pár miniszteri leirat tárgyalása és a leíratra készített válasz felterjesztése pár évet vehet igénybe, kivált ha a kormányzó testületek a kérdés tanulmányozására bizottságokat is neveznek ki.

A kérdés gyorsabb megoldását mindenesetre igen előmozdítaná, ha az értekezletre meghívottaknak sikerülne a közoktatási minisztert meggyőzni a felől, hogy a protestáns iskolák régen érzett baját csak úgy lehet gyökeresen s a fentartó testületek jogos óhajlásának is megfelelőleg orvosolni, ha nem pusztán a középiskolák, hanem az akadémiák, tanítóképzők és felsőbb leányiskolák tanárai is felvétetnek a tervezett nyugdíjintézetbe. Én azt hiszem, hogy fentartó és kormányzó testületeink sokkal szívesebben s nagyobb készséggel ajánlják fel a tőlök kért áldozatot, ha azt látják, hogy intézeteik minden tanára s azoknak családjai egyenlő mértékben lesznek jogosítva a nyugdíjintézet jótéteményeinek élvezetére, mintha arról győződnek meg, hogy a miniszteri tervezet a nem középiskolákban működő tanárokat úgyszólván a tanügy mostoha gyermekeinek tekinti, a kiknek ellátásáról a fentartó testület külön tartozik gondoskodni. Én hiszem, hogy az értekezlet tagjainak sikerülni fog a minisztert a protestánsok ezen kívánságának jogos és méltányos voltáról meggyőzni s ezzel egy nehezítő körülmény el lesz hárítva.

A fentartó és kormányzó testületekben némi aggodalmat kelthet a miniszteri tervezetnek különösen az a része, mely a nyugdíjintézet felállítására és fentartására szükséges évi összeg fedezéséről szól. E szerint az évenként szükséges 140.000 forinthez járulnának a tanárok fizetésöknök 300 frton felüli része után, valamint fizetésöknök minden szaporúlatá után egyszersmindenkora befizetendő $\frac{1}{3}$ -ad részszel, mely megfelel évi 14.000 frtnak; a fentartók, tanáraik törzsfizetése után, évenként fizetnének 5% összegben mintegy 27.000 frt, a tanulók fejenként 3 frtot, összesen 40.000 frt s az

államkincstár évi segély gyanánt adna 60.000 frtot. A tervezet szerint tehát a felállítandó nyugdíjintézet évi szükségletének felét sem fedezné az állam, míg a tanároknak, fentartóknak és tanulóknak évenként több, mint 80.000 frttal kellene az intézet fentartásához járulni. Tagadhatatlan, hogy 80.000 frt nagy összeg, kivált, ha nem vesszük tekintetbe, hogy ez 62 tanintézet között oszlik meg s nem nagyon lehet csodálkoznunk azon, ha egyesekben ez összeg olvasása aggodalmakat ébreszt, de ugyanakkor tetszős gondolatokat is támaszt. Ilyen nemű komoly aggodalmait és szép gondolatait mondja el a „Protestáns” egyházi és iskolai lap folyó évi 9. számában a lap t. szerkesztője is a következőkben: „A tervezet szerinti nyugdíjintézet elviselhetlen terhet ró a fentartókra és tanulókra; örök időkre ezeket fog fizetni minden iskola az államnak. A tervezett nyugdíjintézet oly méreg-drága, hogy a fentartó egyházak és testületek kétszer is gondolják meg: nem lehetne-e olcsóbban is üdvözülni? Ezért azt kérdezzük: nem lehetne-e az egész tanári nyugdíjintézetet a néptanítók nyugdíjintézete keretében és feltételei szerint szervezni? Vagy utolsó esetben nem lehetne-e a kérdést úgy megoldani, hogy az állam az erre szánt 60.000 frtot állandó évi segélyül adja ki a mostani partialis gyámintézeteknek s ezek azt autonóm módon kezeljék, de évenként számoljanak róla az államnak az egyházi főhatóságok útján? Mert ha már fizetni kell, mégis csak bölcsőbb dolog, ha az egyház maga magának fizet és gyűjt.” Ezekkel a mindenesetre érdekes kérdésekkel a miniszter által összehívott értekezletet megelőzőleg nem foglalkozom tüzetesen, annyit azonban talán most is meg lehet jegyezni, hogy az iskolák, a rájuk eső összeget nem az államnak, hanem csak az állampénztárba fogják fizetni, a melyből aztán a nyugdíjra jogosultak illetményeiket húzzák. Ki lehet fejeznie azt is, hogy nem vagyok hajlandó az állam kormányról feltételezni, hogy az országos nyugdíjintézet felállítására felajánlott 60.000 frt évi segélyt az autonóm egyházak és községek által fentartott iskolák gyámintézetei között kész volna szétosztani. Sőt őszintén szólva, ha ezt megtenné is, azzal a felekezeti tanárok nyugdíjügyén igen keveset segítene, mert az egy tömegben szépen látszó segélyösszeg 62 része osztatván szét, az esetleg beálló szükségeknek egy részét sem fedezné, kivált az olyan intézeteknél, melyeknek semmiféle nyugdíjalapjuk nincs. Nem volna czélszerű talán azért sem, mert a fentartó testületek egy része örömmel fogadná ugyan a segélyből neki jutott részt, de az eddigi tapasztalatok szerint a gyakorlatban nem igen igyekeznék érvényesíteni a „Protestáns” tiszti szerkesztőjének azt az elméletét hogy „ha már fizetni kell, mégis csak bölcsőbb dolog, ha az egyház maga magának fizet és gyűjt.” E tekintetben előttünk áll a meggyőző példa. Hiszen, ha jól tudom, zsinati törvényeinkben is ki van mondva, hogy az iskolafentartók a tanárok nyugdíjazásáról kötelesek gondoskodni s mégis nem azt látjuk-e, hogy intézeteink legnagyobb részében e törvény rendeletének megfelelőleg semmiféle intézkedés nem történt. Igen valószínű tehát, hogy a legtöbb tanintézetben a mostani siralmas állapotok a miniszter segélye mellett is alig javulnának valamit, de az mindenesetre bekövetkeznék, hogy egyik intézet kisebb, a másik nagyobb nyugdíj nyújtana elaggott tanárainak s azok hátramaradt családjaiknak.

A miniszteri tervezetben felvett 81000 forint évi járulékot én is soknak tartom s hiszem, hogy az értekezletre meghívottak meggyőző érveinek sikerülni is fog a miniszter követeléseit lejjebb szállítani és az állam évi segélyét feljebb emelni, legalább annyira, hogy az

évi szükséglet felét az állampénztár fedezze. Bármilyen azonban, a fentartó testületekben az évi járulék fizetése miatt támadt aggodalmakat, véleményem szerint, első sorban az egyes intézetek tanárkarai vannak hivatva eloszlatni s ez által a nyugdíjkérdés gyorsabb megoldását előmozdítani. A tanárkarok kötelessége, hogy egészen alapos számításal s a nyugdíjügy teljes megvilágításával győzzék meg a fentartó, illetőleg kormányzó testületeket arról, hogy a miniszter által tervezett országos nyugdíjintézet, mely teljesen az 1885 XI törvény-cikk rendelkezései szerint állíthatnák fel, olyan jótéteményekben részesítene a protestáns iskolák tanárait, a minőket nem egy intézet magában, de még az ev. ref. és az ág. evang. egyetemes egyház külön-külön, sőt egyesülve sem képes nyújtani. Ha előterjesztéseikben kimutatják, hogy az intézetben működő tanárok esetleges nyugdíjazása is sokkal nagyobb átlagos évi kiadást követel a fentartó testülettől, mint a mennyivel az országos nyugdíjintézetben nemcsak az elaggott tanároknak, de azok özvegyeinek és árváinak jövőjét is biztosíthatják; ha kimutatják, hogy a tanulók szülei, a protestáns iskolákban eddig szokásos csekély tandíj mellett a megállapítandó nyugdíjintézeti illetéket is minden nagyobb megterhelhetőség nélkül fizethetik, annyival inkább, mert a növendékek nagyrésze az intézet kebelében különböző jótéteményekben részesül; — lehetetlen, hogy intézeteink kormányzó és fentartó testületei megtagadnák a nyugdíjintézetre tőlük követelt áldozatot. Ezt az áldozatot tekintsék a fentartók egy kisebbszerű fizetésjavításnak, amelylyel tanáraik helyzetén igen nagyot javítanak.

Nem ártana, ha a tanárkarok véleményét már a miniszteri értekezletre meghívottak is ismernék; de hogy a nyugdíjügy gyorsabban megoldható legyen, ezen véleményeket a fentartó testületekkel mindenesetre elég korán meg kell ismertetni. A sárospataki főiskola tanárikara, mint minden fontosabb alkalommal, most is emlékiratban adta elő saját nézetét s azt „kézirat gyanánt“ ki is nyomatta. Ha a többi intézeteink is hasonló módon járnak el, tisztulni fognak az eszmék, oszolni fognak az aggodalmak s nyugodtan mondhatjuk el, hogy mi tanárok minden tőlünk telhetőt megtettünk az égetővé vált nyugdíjkérdés gyors és helyes megoldására.

Buza János.

TÁRCZA.

Bibliafordítási mutatóványok.

35. zsoltár.

1. Dávidé.

Perelj Uram, a velem perlőkkel, harczolj a velem harczolókkal.

2. Ragadj kis paizst és nagyot és kelj föl segítségemre.

3. Szegezz dárdát, rekeszd el üldözőimet, mondd lelkemnek: „én vagyok segítségéd.“

4. Szégyen, gyalázat érje azokat, a kik keresik lelkemet; vessenek hátra és piruljanak, kik vesztemet koholják.

5. Legyenek, mint a polyva a szél előtt, az Urnak angyla szórja el őket.

6. Legyen útjuk sötét, csuszamlós, s az Urnak angyla kergesse őket, —

7. Amiért ok nélkül ásták meg nekem kelepcéjük vermét és leselkedtek lelkem után.

8. Érje vihar váratlanul, fogja meg verme, a melyet ástott, essék belé veszedelemre.

9. Az én lelkem pedig örül az Urnak, szökellve szabadulásán.

10. Minden tetemem mondani fogja: kicsoda olyan, mint te Uram!? Ki megszabadítod a nyomorultat a nála erősebbtől, a szegényt, a szűkölködőt megrablójától.

11. Erőszakos tanuk állnak elő; amiről nem tudok, azt kérdezik tőlem.

12. Jóért rosszal fizetnek meg nekem, elárvult lelkemnek.

13. Én ugyan betegségükben gyászt öltöttem, gyötörtem bőjttel lelkemet, imádságom keblemben fordult vissza.

14. Mintha barátom, testvérem volna, úgy jártam-keltem érte; mintha anyámat siratnám, úgy jártam gyászbán meghajolva;

15. Ők mégis estemnek örülve gyültek össze; ösz-szegyültek ellenem a rágalmazók, tudtom nélkül gyaláztak és nem nyugodtak. —

16. Elvetemült csúfolodók ferdítéseivel fogai'kat csigorgatva rám.

17. Óh Uram, meddig nézed? szabadítsd meg lelkemet tombolásaiktól, fiatal oroslánoktól, óh egyetlenem!

18. Dicsérlek nagy gyülekezetben, erős nép között magasztallak.

19. Ne örüljenek rajtam hazug ellenségeim; méltatlan gyűlölőim szemmel ne hunyorítsanak.

20. Mert nem beszélnek békességet és a föld csendesei ellen álnok dolgokat forralnak.

21. Föltátozták rám szájukat, azt mondták: „haha! haha! látta szemünk!“

22. Láttad Jehova — ne túrd el! — Uram, ne légy távol tőlem!

23. Serkenj föl, ébredj ítéletemre, óh Uram istenem az én ügyemért!

24. Ítéld meg engem igazságod szerint Uram istenem, hogy ne örüljenek rajtam.

25. Ne mondják szívükben: „örülj mi lelkünk!“ ne mondják: „elnyeltük őt!“

26. Szégyenüljenek meg, piruljanak együtt, akik bajomnak örülnek; szégyen gyalázat borítsa be őket akik felfuvalkodnak ellenem.

27. Vigadjanak s örüljenek igazságom kedvelői, hadd mondják mindig: „Nagy az Ur, ki szolgálja szerencsáját kedveli.“

28. Magasztalja nyelvem igazságodat, mindennap a te dicsőségedet.

Csengey Gusztáv.

KÖZÉLETÜNK.

Az ev. ref. egyetemes konvent.

(Vége.)

A domesztikai segélyek kiosztásával összeköttetésben a közalapi végrehajtó bizottság előadója, arra hívta fel a konvent figyelmét, az alsózempléni egyházmegye kebelében levő *szentesi* egyház segélykérvényének tárgyalása alkalmából, hogy az említett egyház temploma a műrekek közé tartozik, járjon azért közre konventünk ezen templom kijavítása érdekében az országos műemlékek bizottságánál, sőt tovább menve, intézkedjék az iránt, hogy az egyházkerületeink kebelében netalán létező, a műemlékek közé tartozó templomok irassanak össze és irassanak le s terjesztessenek fel az országos műemlékek bizottságához. Konventünk felkérte a konventi

elnökséget, hogy a szentesi egyház templomának kijavítása érdekében, az országos műemlékek bizottságának elnökénél tegye meg a szükséges közbenjárást, az egyes egyházkerületek pedig felhívatnak, hogy a kebelükben levő s a műemlékek közé tartozó templomok összeírása, leírása s az országos műemlékek bizottságához leendő felterjesztése ügyében, saját körükben tegyék meg a szükséges intézkedéseket.

Felolvastatott ezután a *gerjeni*, vízáradás által végeken tönkretett egyház segélykérése. A konvent ezen egyháznak utalványozta azon 119 frtnyi összeget, a mely az ezévből kiosztható domesztikai segélyből még rendelkezés alatt állott. A *garéi* egyház, *Nemes Menyhért*, a *szomotor-vécsei* egyház és *Pazar István* segélykérveit figyelmen kívül hagyta, mert nem rendes uton terjesztettek fel s nem is voltak kellően felszerelve.

Zsinatunk legközelebbi ülés-szakának 1892. február 6-án tartott gyűlésének határozata értelmében, egy bizottság küldetvén ki abból a célból, hogy vizsgálja meg a zsinati gazda számadásait: a nevezett bizottság beadta erre vonatkozó jelentését. A konvent a midőn a jelentést tudomásul vette, egyszersmint szíves elismerését és köszönetét fejezte ki, úgy a zsinat érdemes gazdájának, mint Pestmegye alispánjának buzgósa és áldozatkészsége iránt.

A következő napon, március 16-án, a különféle bizottságok által előkészített ügyek vétettek tárgyalás alá. Első helyen a közjogi bizottság előadója referált a *felső-nyárádi* vallássérelmi ügyről és a *kaposvári* egyház adózási panasza ügyében. Az előbbire nézve azt határozta a konvent, hogy függőben hagyja az ügyet épen azon oknál fogva, mert a kormány épen most foglalkozik az ilyen természetű kérdéseknek sikeresebb megoldási módzatával; az utóbbira vonatkozólag abban a nézetben volt, hogy sérelem *ez idő szerint* fenn nem forog s így a tárgy felett napi rendre tért.

Az iskolaügyi bizottság előterjesztéseinek során, tárgyalás alá vétetett a kecskeméti egyház tanácsának, az egyház által fenntartott jogakadémiánál, tanár-helyettesítés díjazásából származott felebbezési ügye.

E tárgyban elfogadtván az iskolaügyi bizottság véleménye, konventünk a következő határozatot hozta:

Érvényben levő „Köznevelési és Közoktatási szervezetünk” szabályai, a közép és felsőbb iskolák tanárainak már törzsfizetésük megállapítását is, az iskolát fenntartó testületek és hatóságok belkörü intézkedésének tárgyául hagyják fel; annál kevésbbé intézkednek a tanári helyettesítésekben, esetleg szükségessé váltott tiszteletdíjak meghatározása felől: épen ezen oknál fogva, a kecskeméti egyház és az általa fenntartott jogakadémia igazgatótanácsa között, épen a helyettesítésből előálló díjazás miatt ide felebbezett ügy *iskolai közigazgatási ügy* lévén, abban egyetemes konventünk (Törv. 61. §. e) p.) azért sincs hivatva ítéletet mondani, mert az egész ügy nem az illetékes dunamelléki egyházkerület által terjesztetett fel, a mit eléggé bizonyít az is, hogy az ügyiratok mellé a dunamelléki egyházkerületnek ez ügyben hozott s a kecskeméti egyház által megfelebezett ítélete csatolva sincs.

Olvastatott az erdélyi egyházkerület igazgató-tanácsának 1892. évi július hó 13-án tartott üléséből, a középiskolai vallástanári állások rendszeresítése és a vallástanárok leendő képesítése tárgyában beadott javaslata:

Egyetemes konventünk, bármennyire méltányolja is azon okokat, a melyekre való tekintettel indítványozza az erdélyi egyházkerület igazgató-tanácsa, középiskoláinkban a vallás- és közoktatásügyi miniszternek minél biztosabb és egyöntetűbb vezetését és ebből a célból a középisko-

lai vallástanári állások rendszeresítését: e nagyfontosságú ügynek messzibbre kiható megoldását jelenleg még, sem sürgetően szükségesnek, sem célszerűnek, sem időszerűnek nem tartja. Szükségesnek és célszerűnek azért nem, mert a vallástanítás jelenleg is a legtöbb középiskolánkban lehetőleg egy tanár kezében van összpontosítva, sőt némely helyen rendszeresített vallástanári állások is szerveztettek, a hol pedig ilyenek nincsenek, ott az óra-rend megállapítását, a tantárgyak eddigi megosztását a legtöbb esetben megzavarná az, s e mellett újabb tanterők alkalmazását tenné kikerülhetlenné, ha konventünk már most, a mostani iskola-fentartási viszonyok és terhek között kötelezőleg kimondaná, hogy legyen minden gimnáziumnál a vallástudományok egy külön rendes tanár képviselője. De időszerűnek azért nem, mert zsinatunk épen most tett egy elhatározó lépést úgy a felekezeti tanári, mint magasabb színvonalú lelkész-képzés célja felé, az által, hogy Debrecenben egy tanárképzéssel összekötött bölcsészeti, Kolozsváron pedig az ottani egyetemmel esetleg kapcsolatban álló theologiai fakultás felállítását határozta el, a mely fakultásoknak épen az is leendő magas hivatásuk, hogy középiskolai oktatásügyi életünket minden irányban neveljék, s így akkor jön el az ideje annak, a midőn általános protestáns tanárképzésünkkel együttesen, a középiskolai vallástanárok képesítésének és alkalmazásának kérdése is a legtermészetesebben és legcélszerűbben meg lesz oldható.

Egyébiránt addig is, míg e nagyfontosságú kérdést ily irányban a maga egészében meg lehetne oldani, konventünk felhívja az iskola-fentartó testületeket, hogy mindenestre törekedjenek arra, hogy középiskoláinkban a vallás-tanítás lehetőleg egy tanár kezében összpontosíttassék.

Tárgyalás alá vétetett a vallás- és közoktatásügyi miniszternek a püspöki hivatalokhoz megküldött, folyó évi február 15. 7353 sz. a. kelt átirata, a melyben megemlítvén, hogy engedve a szakértségek részéről és tanügyi körökben többször felmerült azon kívánságnak, hogy a klasszikus nyelvek tanárainak alkalom adassék a görög és római műveltség színhelyeit közvetlenül megismerhetni: arról értesít, hogy a folyó tanév végén, mindenek előtt egy négy hétre terjedő, görögországi tanulmányi utazás rendezését vette tervbe s a felügyelete alatt álló gimnáziumok tanárai közül 8-nak kiküldését határozta el. Kíváncsnak tartja azért, ha ez utazásban a felekezeti középiskolák tanárai is résztvennének, gondoskodván a fenntartó testületek az illetők utazási költségeinek fedezéséről.

Egyetemes konventünk maga részéről is kíváncsnak tartja, hogy e kedvező alkalom felhasználtassék, felhívja azért az egyházkerületeket s általuk a kebelében létező középiskolák fenntartó testületeit, hogy a mennyiben körülményeik megengedik, igyekezzenek azon, hogy ezen tanulmányi útban annyin-amennyin tanáraink közül is résztvehessenek s az e célra kijelöltek nevei a minisztériumhoz felterjesztessenek.

Olvastatott a nagykovácsi tanítóképezde tanárainak folyamodványa, a melyben kéri, hogy a konvent tegyen lépéseket az iránt, hogy a kormány által tervezett országos középiskolai tanári nyugdíjintézménybe a protestáns tanítóképezdek tanárai is felvétessenek.

A konvent bármennyire méltányolja is a nagykovácsi képezde tanárainak ohajtását, ez irányban lépéseket tenni azért nem tartja időszerűnek, mert a mint tudomása van, a vallás- és közoktatásügyi miniszter épen most a középiskolai tanárok országos nyugdíjazásának kérdését ohajtja első sorban véglegesen rendezni és megoldani s azután

szándékozik, mintegy sorrendben a felsőbb iskolák, tanítóképezdek tanárainak nyugdíjkérdésével is tüzetesebben foglalkozni; akkor jő tehát el az ideje annak, hogy a konvent majd ez irányban, a mutatkozó szükséghez képest e megfelelő intézkedéseket megtegye.

Tárgyalás alá vétetett a békési egyház presbitériumának az általa fentartott VI. osztályú gimnázium államsegélyezése iránti folyamodványa.

A békési egyháznak 6 osztályú gimnáziuma rendezése céljából államsegély iránti folyamodványát, tekintve azt, hogy a nevezett gimnázium általános nemzeti és közmívelődési kiváló érdekek szolgálatára van hivatva: a konvent ajánlólag terjeszti fel a vallás- és közoktatásügyi minisztériumhoz.

Bemutattatván a kisujszállási gimnázium 10,000 frt államsegélyre vonatkozó szerződési tervezete: Az helyben hagyatott, s a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez felterjesztetni határozatott.

A hódmezővásárhelyi egyház tanácsának gimnáziuma részére újabb 9600 frt állandó segély iránti folyamodványa: Minthogy az egyházkerület elmellőzésével adatott be, elbírálás végett vissza téttetett a tiszántúli egyházkerülethez.

Az iskolai ügyek után, közigazgatási kérdések következtek. Hosszas vitára szolgáltatott alkalmat *Steiger* Gyula, budapesti lakosnak felebbezett ügye. Őt, túl a Dunán levő birtoka után, minden szabályt mellőzve adóztatták meg az illető egyházi hatóságok s a reá kivetett adót megerősítette a dunántúli egyházkerület is, holott tudva levő dolog, hogy egyházadózási kérdésben az egyházkerülethez nincsen felebbezés. A szembetűnő formahibák miatt, az egész ügyet a dunántúli egyházkerülethez tette vissza a konvent.

Ugyancsak a dunántúli egyházkerületből került elő *Szép Lajos* b.-kövesdi lelkész felebbezése. Őt az egyházkerület autonomia-sértés miatt, közgyűlési végzés szerint megdorgáltatta a püspök által. Azt felebbezte épen, hogy állítólagos fegyelmi ügyében közgyűlés és nem bíróság határozott. A konvent ezt az ügyet is visszatette a dunántúli egyházkerülethez.

A közigazgatási bizottság terjesztette elő *Szedlacsek* Adolf, németországi lelkésznek abbéli kérvényét, a mely szerint a dunamelléki egyházkerületbe óhajtaná magát bekebeleztetni s esetleg alkalmilag ott valamely németajkú egyházba pályázni. Konventünk a dunamelléki egyházkerületre bízta, hogy folyamodónak kérelme felett, okmányainak figyelembe való vételével, határozzon; de egyszersmind megbízta az egyházkerületet azzal is, hogy miután ily felvételi esetek máskor is előfordulhatnak, jövő konventünk elé adjon bizonyos szabályjavaslatot, a melynek figyelembe való vétele mellett lehetne majd a jövőben, hasonló eseteknél egyöntetűen eljárni.

Emlékezhetünk arra, hogy a zsinat, kimondván a lelkési özvegy-árva-gyámintézetének felállítását, erre nézve a szükséges előmunkálatok s javaslatok megtételével, s az egész tervezetnek még a zsinat három évig terjedő megbízatása idején belől leendő felterjesztésével a konventet bízta meg. Ez egész roppant nagyfontosságú ügyet tanulmányozás és előkészítés végett egy bizottságnak adta ki. A bizottság elnöke Szász Domokos, erdélyi püspök. Tagjai: Beóthy Zsigmond, Szilassy Aladár, Baksay Sándor, Gr. Dégenfeld József, Szél Kálmán, Sárkány Lajos, Kiss Gábor, Fejes István, Bernáth Elemér; fennhagyatván minden egyházkerületnek abbéli joga, hogy szükség esetében a bizottságba póttagokat, sőt általában szakértőket is küldhessen.

A *Horváth-Szlavon missió* szervezését hasonlólag a kontventhez tette át a zsinat. Konventünk ez ügyben való javaslattevél a dunamelléki egyházkerületet bízta meg, mint a mely van épen legközelebről érdekelve ezen missio terület jövőben leendő működése által.

A zsinat határozata szerint, valami okosát kigondolni az ijesztő mérvű tanító-hiány megszüntetésére szintén a konventnek lőn feladatává. Egyelőre pontos adatokra van szüksége, felhívta hát az egyházkerületeket, hogy a tiszáninni egyházkerület példája szerint, egyenként mutassák ki a tanító nélkül levő állomásokat.

Március 17-ike a missio ügyé volt. Ennek tapasztalt és lelkes előadója: *Szabó János*, esperes tett jelentést e nagykiterjedésű, sokszor bonyodalmas lélekhódítási és megtartási ügyről. Előadta, hogy ez évben sem adatik ki több missioi célokra, mint a múlt évben; sem több, sem kevesebb, mint 20.180 frt. Elmondta a missioi köröknek egy évi életét; azt vehetjük ki belőle, hogy sok helyen pontosság, lelkesedés emelik az ügyet, de némely helyről még beszámolni sem hajlandók az emberek a missioi pénzekről, dacára annak, hogy erre már a konvent végzése által korábban felhivattak. Egyházkerületünkben a *baeska* kör már a múlt évben előjegyezve lévén, ha jól emlékszem, a rengeteg számok és sokféle pénzosztás bonyodalmai között, 100 forintot kap egyszer mindenkorra.

A missio ügyet a *tökesegélyező* bizottság jelentése követte. Ebből tudtuk meg, hogy a 32 évre lekötött évi járadék végösszege 23,814. frtot tesz. A még fennmaradó 1456 frt 32 krból 463 frt 42 kr a dunántúli és tiszamelléki egyházak részére foglaltatott le már a múlt évi konvent határozatának értelmében. Építkezési célokra *Zemplén* 50 frt, *Magyar-Izsep* 50 frt, *Kis-Rát* 50 frttal segélyeztetik 32 éven át. *Szádelő* 100 frtot kap egyszersmindenkorra. Kimondatott, hogy újabb tökesegélyezési folyamodványok már többé nem vétetnek figyelembe mindaddig, a míg a megállapított ciklus segélyezési sorrendje teljesen el nem intéztetik.

A zsinat azzal is megbízta a konventet (lásd jegyzőkönyvének 703. és 705. pontjait) hogy készítsen tervezetet, illetőleg javaslatot az egyetemes egyházi szükségletek és egyetemes egyházi leltár készítésére nézve. A közalapi végrehajtó bizottság neki ment a dolognak s hamarjában összeállított egy olyan rovatos ívet, a melyen senki sem tudott eligazodni; nem volt tehát mást mit tenni, minthogy újra kezdik a munkát az ahoz értő emberek s készítményöket, észrevételek tétele végett leküldik az egyházkerületekhez. Annyira benne vagyunk s naponkint mélyebbre hatolunk a bürokratikus rovatos rendszerbe, hogy nemsokára a legkisebb egyházban is egy szakértő könyvvezetőt fog kelleni fizetnünk s irodát fentartanunk, hogy a rengeteg rubrika pontosan kitöltessék.

Március 18-án, az előző napi gyűlés megállapodása szerint, a nyilvános ülést megelőzőleg konferentia tartott, a sok port felverő és a kedélyeket izgatottságban tartó napi egyházpolitikai helyzet megbeszélése céljából. Minderről a köteles diskreció megsértése nélkül nincs jogom tudósítást írni, lehetetlen azonban ki nem jelenítenem azt, hogy mindazok a tudósítások, a melyek e zártkörű értekezletről a napi lapokban élelmes riporterek által közzététettek, annyira tévesek, hogy személyeket s azoknak nyilatkozatait cserélik fel és zavarják össze s általában sok bennök a *Mydas* király zűrzavara.

Megnyittatván az ez napi nyilvános ülés, mindek előtt az ágostai testvérekkel közösen érülködő kon-

venti bizottság tagjai választottak meg. A bizottság így alakult meg: elnök: *Tisza Kálmán* és *Kun Bertalan*, tagjai: *Br. Bánffy Dezső*, *Kiss Áron*, *Papp Gábor*, *Szász Domokos*, *Szász Károly*, *Kiss Gábor*, *Szabó János*, *Szel Kálmán*, *Gr. Tisza Lajos*, *Tóth Sámuel*. A tagok, a mint láthatjuk, mindazok, a kik a zsinati közös bizottságban is benne voltak s tagjai a konventnek.

A zsinat, jegyzőkönyvi határozatainak értelmében, a konventhez utasította, megfelelő intézkedés tétele végett, az állami nagyobb mérvű segélyezésnek, a tábori lelkészeknek, továbbá a supplicationak, a tanárok nyug- és gyámintézeti, valamint a protestáns theologiai és bölcsészeti fakultásnak ügyét is. Mindezekhez képest intézkedett a konvent a kívánatosnak mutakozó lépések megtétele végett. Feliratokat intéz az illető minisztériumokhoz olyan ügyekben, a melyek ezt igénylik, s utasította az egyházkerületeket, a mennyiben azokat illeti meg a kezdeményezés és első eljárás joga.

Így aztán sok és nagy kérdések, messze kiható, komoly intézkedések, még több nehéz munka tűzvetvén ki a közel jövő feladatait, a konvent ez évi üléseit március hó 18-án délelőtt $3\frac{1}{4}$ 12 órákor bezárta, miután előbb *Kun Bertalan* püspök mondott lélekre ható bezáró imát, ennek végeztével pedig *Szász Domokos* erdélyi püspök sok lelkesedéssel üdvözölte a konvent egyházi és világi elnökét.

Mitrovics Gyula.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyász hírek.** *Fodor József* vadnai ev. ref. tanító, mint őszinte részvétellel értesülünk, f. hó 20-án, életének 49-ik, tanítóskodásának 25-dik évében, rövid szenvedés után elhunyt. Özvegyet és 4 árvát hagyott maga után. Áldás emlékére. — *Dr. Halász Sándor* miskolci ev. ref. leány nevelő-intézeti tanárnak egy egész hosszú életboldogítására hivatott ifjú neje, született *Krausz Anna*, folyó hó 22-én, hajnali $1\frac{3}{4}$ órákor, életének még csak 21-ik évében, boldog házasságának még csak 9-ik hónapjában hosszas, kínos szenvedés után elhunyt. A súlyos próba elé állított férj gyászához mély részvétellel kívánunk isteni segédelmet s a kihűlt porokra áldást.

— **Az egyházpolitikai küzdelem az országgyűlésen** egy napig szünetelt, mert a nemzeti ünneppé lett márczius 15-ikén a Ház nem tartott ülést. Ekkor csak a főrendek gyűléseztek s az indennitynél *Máriássy Sándor* szóba hozta az egyházpolitikát is s kijelentette, hogy e miatt bizalmatlan a kormány nyal szemben, a mire aztán *Szontagh Pál* felelt, helyeselve a kormány egyházpolitikai programját. *Schlauch Lőrincz* a költségvetés tárgyalása alkalmával ígért szónoklatot, a melyre Csáky gróf előre bejelenté válaszáat. Márczius 16-án az országgyűlésen először *Szuhányi Ferencz*, majd *Veszter Imre* és *Bessenyei Ferencz* szólalt fel, pártolva a kormány programját. Bessenyei a közoktatásügygel is foglalkozott, követelvén, hogy népoktatásunk fejlesztésére az eddiginél nagyobb összegeket áldozzunk, mert csak így lehetünk kultur-állammá. Követelte, hogy a kisdédóvók felállítására nagyobb összeget bocsásson az országgyűlés a miniszter rendelkezésére, mert az csakugyan feltűnő, hogy míg lófuttatásokra s csikótelepekre 70000 frtot adunk, addig a kisdédóvókra összesen 35200 frtot szavazunk meg. Bessenyei után *Apponyi Albert* tartott hosszabb szónoklatot, kijelentvén, hogy a felvetett reform-eszméket mindig helyeselte és helyesli most is, s azok megvalósítását támogatni is fogja, ha a kormány minél előbb konkrét javaslatokkal áll elő s azok megfelelnek a szabadelvűség követelményének. Jelenleg nem viseltetik bizalommal a

kormány iránt, mert eddigi eljárásával nem adta jelét annak a komolyságnak, mely az eszmék javításához szükséges. Három év óta, hogy az elkeresztelési kérdés szőnyegre került, nem tett semmit s a királynak csak elvi hozzájárulása mellett rántotta elő az egyházpolitikai kérdéseket. Beszédében felvetette azt is, hogy az állami anyakönyvek életbeléptetésével a lelkészeknek méltányos kárpótlást kell adni az elvesztett jövedelemért. Apponyi beszéde után az alelnök a vitát bezárta, a mi miatt több heves felszólalás történt. Ugyanez ülésen ismét felmerült az *Asbóth-Tisza ügy*. *Pázmándy D.* kérdezte a miniszterelnöktől, hogy igaz-e, hogy Tisza kívánságára jegyzék intéztetett Rómába? A kérdésre *Wekerle* kijelentette, hogy egy magánlevél tényleg intéztetett Rómába, melynek azonban csak informáló jellege volt s azt a Trefort Ágoston indítványára írták. A márczius 17-iki ülésen ismét Csáky gr. tartott hosszabb szónoklatot, melyben a benyújtott határozati javaslatokat utasította vissza, a Fenyvessy kivételével, s az ellene emelt vádak ellen védekezett. Apponyival szemben kijelentette, hogy azok után, a miket ő az országgyűlés előtt mondott, jogosan senkisésem hanyhatja szemére a komolyság hiányát. Ugronnak arra a megjegyzésére, hogy az elkeresztelési rendelet helyett elég lett volna meghagyni a lelkészeknek, hogy a vegyes házasságból származó gyermekek anyakönyvelése alkalmával a jegyzet-rovatba a szülék vallását jegyezzék fel — azt válaszolta, hogy igen valószínű, hogy a kath. lelkészek egyrésze ennek a rendeletnek sem engedelmeskedett volna, a mit bizonyít az a körülmény is, hogy közülök sokan a protestáns lelkész által megkeresztelt gyermekekről! hozzájok küldött kivonatokat sem fogadják el az anyakönyvbe bejegyzés végett, pedig ez teljesen ellenkezik a kath. felfogással. Szóba hozta a miniszter a püspökök memorandumait is, s megjegyezte, hogy azt nem tartja alkotmányellenes eljárásnak, hogy a püspökök vélt sérelmükkal a királyhoz fordultak, mert felterjesztésüket bemutatták a kormánynak azzal a kérelemmel, hogy azt a korona elé juttassa, azt azonban kijelentette, hogy a püspökök nem helyesen állítják, hogy a kormány a februári rendelet helyébe 4 új tételt vett fel, mert a programmban teljesen új csak a polgári házasságról szóló törvény. Csáky gr. után Ugron támogatta a maga javaslatát, majd *Linder* azon megjegyzésére, hogy az igazságügyminiszter is a fakultatív polgári házasságot pártolta ezelőtt — *Szilágyi Dezső* miniszter állott fel s kijelenté, hogy ő mindig a kötelező polgári házasság híve volt s ezt fogadta el a jelen minisztérium is egyhangúlag. Meggyőző érvekkel bizonyítja aztán Ugron ellen, hogy a kötelező polgári házasság megkötésének formája a hívek lelkiismeretén semmi kényszert nem ejt, mert ez nem zárja ki, hogy az, a kinek hite és vallása szerint a házasság csak egyháza hitelvei és szabályai szerint jön létre, egyháza elé járuljon s ott kösse meg a házasságot. Szerinte abban, hogy a világi törvény azt rendeli, hogy a polgári jogviszony megkötése világi organum előtt történjék, lelkiismereti kényszert, dogma-sértést a polgári házasságnak legmerészebb ellenzője sem találhat. Aztán szembe állítva a fakultatív és a kötelező polgári házasságot meggyőzően mutatta ki, hogy a kötelező polgári házasság nemcsak az államra, hanem az egyházra is sokkal előnyösebb. Ugron védbeszéde után *Polónyi* jelentette ki, hogy ha Fenyvessy javaslatán a miniszter által jelzett módosítást megteszik, ő azt hajlandó elfogadni. Ebbe Fenyvessy is beleegyezvén *Wekerle* miniszter állott fel s előbb Apponyi állításait cáfolta, majd Ugronnak vetette szemére, hogy Irányi liberalis javaslatait mindig pártolta és most hátat fordít a szabadelvű eszméknek. Beszédében biztosította a Házat, hogy a sza-

bad vallásgyakorlatot csak azok a felekezetek fogják élvezni, melyek a fenálló törvényes rendet tiszteletben tartják s a melyeknek hitelvei ismeretesek, s a zsidók is ilyenek. Egy pár védekező felszólalás után megtörtént a szavazás. A nagytöbbség a költségvetést megszavazta. Ugron javaslata mellett csak 9 képviselő szavazott. A márc. 18-iki ülésen *Vajai* beszélt a kultusz kérdésről az ő ismert klerikális álláspontjáról, majd *Issekutz Gy.* indokolta bizalmatlanságát a kormány iránt azzal, hogy a közoktatásügy érdekeit elhanyagolja, mire *Csáky gr.* válaszolt, kimutatva, hogy közoktatásügyünk dotatioja folyton emelkedik. *Ilyés Bálint* a közoktatási tanács tételénél a tankönyv bírálatok ellen kél ki, s úgy a tankönyv irodalom fejlődése, mint a tanítás sikere érdekében kívánja a hivatalos tankönyv-bírálat eltörlését s óhajtja a nemzeti irodalom behatódó tanulmányozását. Hasonló szellemben szólt *Herváth Gyula és Hock J.* is, a ki egy nevetetű, kétes értelmű verseskét olvasott fel egy zárdába járó leányok részére, kath. pap által készített tankönyvből. *Fenyvesy F., Berzeviczy és Csáky gr.* védelmezték a mostani állapotokat s a miniszter kijelenté, hogy a tankönyvek gondos bírálatára minden lehetőt megtesz. Az érdekes vita folytatásáról lapunk legközelebbi számában emlékezünk meg.

— **Szélahámosság** A „*Magyar Állam*“ című kath. napilap, 64-ik számában (1893. márcz. 18.) „*Beszéljünk egyenesen*“ című cikket írván a protestáns egyházak tanai és törekvései ellen, azt a következő mottóval vezeti be: „Franciaország megunt látni, hogy előnynek tartatik kálvinistának lenni, és hogy ezek a benszülötteknek (kivált ha az a szerencsétlenségük, hogy misére járnak) minden állomásokon elejébe tétetnek. *Leroy-Beaulieu*. *Revue des deux Mondes* febr. 1-i számában. — Régóta tudom, hogy a „*Magyar Állam*“-ból felekezeti elfogultsága és türelmetlensége az igazság iránt minden érzéket kiölt, hogy sem a múltnak, sem a jelennek tényeit nem képes helyes szempontok szerint felfogni és méltányolni, hanem mindent elferdít és kiforgat; de mentsége lehetett, hogy jóhiszeműleg cselekszik, úgy látja és hallja a dolgokat. Azonban a jelen esetben ennél is alább száll: itt *tudva csal, szándékosan hazudik*, oly passust idézván egy író művéből, a szószerinti és hű idézet látszatával, melyet az nem mondott, a mely még eszéágában sem fordult meg. Fenti idézet nekem ugyanis, mihelyt elolvastam, azonnal gyanúsnak és valószínűtlennek tűnt fel, mert *Leroy-Beaulieu*t komoly, alapos, tárgyilagos tudósnek ismerem, ki mostanában épen az antisemitizmus jogosulatlansága ellen ír hosszabb cikksorozatot a *Revue*-be, ki tehát ennél fogva nem igen foglalhat el egyoldalú, elfogult álláspontot egy másik vallás-felekezet, a kálvinisták ellen, annyival inkább, mert Franciaországban épen nem olyanok az állapotok, hogy a kálvinisták túlhatalma ellen lehetne panaszkodni, hisz' az összes lakosságnak 2%-át se képezik. Felnyitom a „*Revue*“ febr. 1-i számát ott látom *Leory-Beaulieu* cikkét: *Les juifs et l'antisemitisme*, V-ik rész: *A zsidók particularismusa és cosmopolitanismusa* (558—602 l.). Elolvasom az egészet, de sehol nyoma sincs a Magyar Állam idézte passusnak, ellenkezőleg, bár katolikus voltát a szerző bevallja, a protestánsokról mindenütt jó indulattal, rokonszenvvel nyilatkozik, a mi egészen természetes is. Azt hiszem nem lesz érdektelen, ha közlöm a protestánsokról való nyilatkozatát. Miután elmondja, hogy a zsidók elzárkozottságát az üldözések idézték elő, így folytatja (559. l.): „Hasonlóképp áll a dolog, habár kisebb mértékben, csaknem mindenik kisebbségben levő vallásfelekezetre nézve, különösen a melyek kegyetlen üldözéseknek voltak kitéve. Így állt a dolog Franciaországban a protestánsokra, másutt a katolikusokra nézve, jöllehet katolikusok és protestánsok közt semmi faji különbség nem volt. Szinte azt lehetne mondani, hogy a kisebbségben levő vallásfelekezeteknek külön pszichológiájuk van, s ezt csak a szabadság hosszú élvezése fogja eltörölni. A vallási különbség és a kölcsönös türelmetlenség elégségesek arra, hogy ugyanazon származású emberekből idegen, csaknem ellenséges törzsek keletkezzenek. S a régi ellentétek nyomai az erkölcsökben néha még azután is megmaradnak, ha a gyűlölet már megszűnt. A francia protestánsok, midőn lehulltak már minden válaszfalak, rendszabályozások, elmúlt az elfogultság, a katolikusok iránt még most is megőriztek némi puritán fesszességet, a mi nem sajátja a francia vérmérsékletnek. Van a modorukban, beszédjük hangjában, észjárásukban valami idegen, valami svájcias, valdenci vonás. Ismertem skeptikus párisiakat, kik véletlenül prot. honfitársaik körébe jutva, ott egészen hontalanul érezték magukat; pedig a mi protestánsaink gyakran époly jó francia vérből valók, mint a régi katolikus családok s hazafiasságukat senkinek sem jut eszébe kétségbevonni. Az irlandi presbitériánusoktól vagy a németalföldi katolikusoktól a magyar kálvinistákig s a piemonti valdensekig számtalan hasonló példát lehetne erre idézni.“ Más helyütt (593. l.) arról beszélve, hogy a zsidók közül sokan, ha megkezeseltek is, megőrzik a zsidó hagyományokat, érzelmeiket, így folytatja: „E tekintetben is hasonlítanak a francia protestánsok a zsidókhoz. Ki ne ismert volna közülünk oly protestánsokat, kik, bár külsőleg elszakadtak a reformációtól, azért nem kevésbé protestánsok maradtak. Rájok nézve is a vallás mintegy második haza, s náluk is a testvériség szelleme túléli a hit romlását. Miért gyakoribb ez az érzem a francia protestánsoknál, mint a katolikusoknál? Azért, mert a mi protestánsaink sokáig külön társaságot képeztek és sokáig közösen szenvedtek, mert ők is, épúgy mint a zsidók, nálunk kisebbségben vannak és a *szolidaritás szelleme*, minden országban, a kisebbségben levő vallásfelekezetek pszichológiájának egyik jellemző vonása.“ Ime így nyilatkozik a protestánsok jellemző vonásairól, szellemi erejéről egy első rendű kath. tudós; így is nem mint a „*Magyar Állam*“ szélahamos lovagja hazudja. Ebből látjuk, hogy milyenek a katolikusok fegyverei a legszentebb érdekekért folytatott harcban, s hogyan teremődik a kath. közvélemény! *R. L.*

— **Ferry Gyula**, a francia nemzet egyik legistartalombb fia, a köztársaság békés fejlődésének egyik legnagyobb biztosítója, a senatus elnöke s köztársasági elnök-jelölt folyó hó 18-án rövid szenvedés után meghalt. Mint miniszter elnök és közoktatási miniszter megszabadította nemzetének ifjúságát a jezsuita befolyástól, a hadsereget a trónkövetelőktől. Általában antiklerikális szellemben reformálta a közoktatásügyet, a mennyiben megvonta a szerzetes-rendektől az iskola-tartás jogát és megszüntette a papság roppant befolyását az iskolai ügyekben. Gyar-mat-politikája miatt felzudult ellene a nemzet s ő visszavonultan élt évekig, míg nem a panamai botrányok hőseiről reá, a feddhetetlenre vetették ismét szemeiket a nemzet igaz barátai s a senatus elnöki székébe ültették. Klerikális ellenfelei még a ravatalon is dühöngtek ellene s a parlamentben is megkisebbitették, hogy letépjék fejéről a nemzet koszorúját. Nem sikerült nekik, sőt gyűlöletükkel növelték a részvétet, a melyet az igazi franciákkal együtt a szabadság szeretők milliói éreznek a nagy francia államférfiú váratlan kidőlése miatt. A jezsuiták átka s a nemzet hozsannája kísérté sirjába.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetési díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A kultusz-vita. Dr. Bartha Béla. — «Egyház- és iskolaügyeink a zsinat után,» Dicső Endre. — A »tanítónők alkalmaztatása s gyakorlati értéke.« Beregszászy István — »Bibliafordítási mutatóványok.« Cseney Gusztáv. — »Az abauji ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.« Ujj József. — »Analecta Lutherana et Melanchtoniana « Rác Kálmán. — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.« — »Pályázat.« — »Hirdetések.«

A kultusz-vita.

I.

Sokáig áltatták, hitegették magukat az emberek azzal, hogy az u. n. elkeresztelési kérdés, mely a mostani egyházpolitikai mozgalmaknak előkészítő stádiuma volt, egyszerűen két-három felekezet torzsalkodása néhány száz vegyes házasságból született gyermekért. Voltak ismét olyanok, kik e harc által a protestantizmust egyáltalán nem látták érdekelve, mert kizárólag az ultramontán irány s a magyar kormány, vagy ha úgy tetszik, a magyar állam közötti küzdelemnek tekintették s ezekhez tartozott oly nagynevű férfú is, mint báró Prónay Dezső. Voltak, kik jól tudták ugyan, hogy mily életkérdés ez a protestantizmusra nézve, de mégis azt tartották helyesnek és ildomosnak, hogy egyházunk ne nyomúljon előtérbe, hanem engedje az államnak s a felvilágosodott katholicizmusnak megvívni a kulturharcot, melynek gyümölcsei ugyis a protestantizmus javára fognak válni. Igen sokan pedig, nagyon buzgó protestánsok, a pártfelfogás, a pesszimizmus sötét szemüvegén keresztül nézték a dolgok összes alakulását s nemcsak nem bíztak semmit a kormány szándékaiban, kijelentéseiben, mert — szerintük — mi jöjhetne Názáretből, hanem ellenkezőleg, a legnagyobb bizalmatlanságot tartották jogosúlnak, tagadták a kezdeményezett egyházpolitikai reformok valódi hasznát reánk, protestánsokra nézve s az indokolatlan optimizmus vádjával illették az ellenkező nézetűeket.

Én részemről mindezekről eltérő felfogásban voltam és vagyok.

Már 1890-ben megírtam, ép e Lapokban, hogy melyek nézetem szerint az akkori „elkeresztelési vita“ valódi jellege, jelentősége, s tanulságai. Hangoztattam, hogy bár e küzdelem a

magyar protestantizmust közvetlenül érinti, de azért az valójában nem felekezeti hatalmi kérdés; ezt a harcot — mint mondtam — „a modern állam harcolta a katholicizmus soha nem feledő, soha nem tanuló irányzata ellen; a felvilágosodott, az igazi katholicizmus tördelte ott azokat a bilincseket, melyeket az újkori jezsuitisztikus pápai uralom rakosgat a vatikáni zsinat óta az élő emberi lelkiismeretre; a maradi, ósdi konzervativizmus ellen küzdött ott a haldoklónak csúfolt liberalizmus.“ De mert megtanított a történelem arra, hogy a magyar haza és a magyar protestantizmus létérdekei teljesen összeforrtak; hogy e földön csak az a jó protestáns, a ki jó magyar s ha nemzet és felekezet között kell választani, akkor nem habozhatunk; s mert e harc végre is a protestantizmus harca is volt; bár magam is helyesebbnek tartám, hogy egyházunk ne vezesse a küzdelmet, mert akkor ez meghamisítja annak valódi jellegét: — de kívántam azt, hogy az államot s az annak ügyeit vezető kormányt e kérdésben önzetlenül, teljes odaadással támogassa. „A magyar protestáns egyház — és ezt ismételve és ismételve hangoztatjuk — nemcsak a saját jogaiért küzd, hanem küzd a magyar állam felségjogaiért, küzd a magyar állam alkotmányáért, a magyar társadalom békéjeért, a szabadelvű haladásért, mely a protestantizmusnak életető lelke. Az állam és a protestáns egyház e kérdésben hű szövetségesek. Ezt csak az nem látja, kit a múlt keserű tapasztalatai az állam iránt teljesen bizalmatlanná tettek, vagy az, ki látni nem akarja.“ Ezt írtam a „Debreceni Prot. Lap“ folyó évi 4-ik számában s mert így vélekedtem, szükségesnek tartottam, hogy a magyar protestánsok egyértelműleg elfogadják a kormány egyházpolitikai programját s támogassák azt, tekintet nélkül egyébkénti pártállásukra, mert itt oly elvek való-

Lapunk jelen számához egy féli v melléklet van csatolva.

sításáról van szó, melyek hívatva vannak sok tekintetben előmozdítani az állami egységet, erősíteni a magyarságot, megszüntetni családi jogunk s felekezeti viszonyaink bántó ziláltságát és ezzel a mostanihoz hasonló nagy összeütközéseknek elejét venni.

A politikát itt csak annyiban érinthetjük, mennyiben az egyházi viszonyok alakulásával elválhatlan kapcsolatban van s ennyiben kell nekem is az országos politikai pártok magatartására kiterjeszkednem.

S itt kettős szempontból kell kiindulnom. Egyrészt jelezni, hogy a létezésük jogául felvett alapelvek logikai következményeként melyik országos párttól mit lehetett várni a kulturharc megoldását — s a kormány egyházpolitikai reformját illetőleg; másrészt föl kell mutatnom, hogy tényleg mit eredményezett az a nagy arányú vita, mely a szóban forgó kérdésben a vallás- és közoktatási költségvetés tárgyalása alkalmával kifejlődött. Beváltották-e s mennyiben az országos pártok a hozzájuk fűzött elfogulatlan, jogosult reményeket, hűen vonták-e le elveik logikai következményeit, vagy nem; tisztázódott-e az egyházpolitikai helyzet e vitában s közelebb jutottak-e a kitűzött reformtervek a megoldáshoz?

Csáky miniszter szerint a jó gazda minden hét végén megcsinálja számadását; mi a magyar protestantizmus ügyében hűen akarunk sáfárkodni, lelkiismeretesen csinálni meg számadásunkat. S épen e kérdésben e nagyfontosságú teendő harmadszor képezi kedves, de nehéz osztályrészeimet.

Mielőtt azonban a tulajdonképeni számadás, a „tartozik és követel“ tételeinek összeállításába fognék, ismertetnem kell azon alapelveket, melyből kiindulok, mely szerint a tételeket csoportosítanom kell a végeredmény megállapítása végett. S ez az alapelv az, a melyet már nagyon sokszor magam is hangoztattam, de a melyiket senki sebben, világosabban ki nem fejezett, mint *Kossuth Lajos* és *Eötvös Károly*. *Kossuth* a sepi-szentgyörgyi küldöttség előtt, mely a díszpolgári oklevelet adta át, tudvalevőleg így nyilatkozott: „Magyarország a kötelező polgári házasság, úgy az ezen alapuló családjog által *jövőjének alapját rakja le*; így tehát nem jogosult az, hogy valaki *ellenzéki szempontból*, a polgári házasság ellen állást foglaljon. Bármily nézetben van valaki a jelenlegi kormány felől, mindenkinek kötelessége *Wekerle Sándort* és kabinetjét a polgári házasság keresztülvitelében támogatni, sőt köteles volna *bárkit* segíteni abban, hogy az egyházpolitikai *programm megvalósuljon*.“

Bizony a nagy aggastyán eme szavai jól eső elégtételt szolgáltatnak mindazoknak, kik köztünk, protestáns magyarok között a polgári házasság szükséges voltát már évek óta hirdetik

mint hazára, egyházra üdvhozó intézményt; e szavak igazolják mindazokat, kik az elveket s azok valószínűségét minden muló pártérdeknél nagyobbabbnak tekintik, mert a pártok nem képeznek öncélt, hanem csak elvekből meríthetnek létjogosultságot.

Eötvös pedig, a képviselőházban március 22-én tartott monumentális beszédében bevallá, hogy küzdött: minő álláspontot foglaljon el a kormány egyházpolitikai programjával szemben, mint pártember, de habozása nem tarthatott soká. „A taktikát a politikában célszerű, sőt szükséges alkalmazni azért, hogy az ember hatalomhoz jusson, vagy ha hatalomban van, azt megtarthassa, de taktikázni ott, hol az elveinket veszélyeztetni, nem szabad!“

Ez a szempont lesz fejtegetéseim irányadója.

Dr Bartha Béla.

Egyház- és iskolaügyeink a zsinat után.

(Vége.)

Elmélkedve a zsinatról, eszembe jutottak a következő jogai: törvényeket hoz, meghatározza, mit kell hinni, milyen legyen az isteni tisztelet, melyek az ünnepek, intézkedik az énekes-könyvre nézve, a tanítás mikéntje felől. stb. stb.

A sok összetorlódott munka folytán nem feledkezett-e meg valamiről a főt. s mélt. Zsinat?

1. Az istenitisztelet rendezéséről. Ev. ref. vallásúaknak valljuk magunkat, még is különböző az isteni tiszteletünk. Egyik helyt minden reggel, estve, másutt csak reggel, néhol csak bűnbánó héten, más hol vasárnap is csak reggel van istenitisztelet. Vajjon nem érett volna-e még meg a köznapesteli istenitisztelet — ott hol külön kántorok nincsenek — az eltörlésre, az iskolai tanítás előnyére?

Néhol vasárnap estére, igen helyesen, bibliamagyarázat, másutt csak olvasás, máshelyt beszéd tartatik. Néhol két Uri-imát mondanak, máshelyt csak egyet.

Egyik helyt záríma előtt hirdetnek, másutt utána. Még az esketési formák közt is van eltérés.

Míg az egyik helyt az ének három részből (első vagy bemenő, felálló, nagy ének) áll köz- és ünnep nap reggel és estvéjén, addig más helyt csak felálló és nagyének mondatik. Néhol pedig vasárnapokon és ünnepnapokon is csak két ének ismeretes. Néhol az egyházi beszéd előtt is énekelnek délelőtt és után, némelyik helyt csak délelőtt. Egyik helyt a templomban történik a confirmálandók kikérdezése, más helyt nem. Az egyik lelkész az áldás alkalmával kezét a gyermek fejére teszi, a másik kezét fog, a harmadik semmit.

Itt diktálás után énekelnek még az orgona mellett is, amott már kezdik elhagyni a diktálást.

Itt a lelkész is temet, kikísér minden halottat, amott úgy temet ha hívják, de nem kísér.

Egyik helyt koporsótétel járja a koporsó elkészültével azonnal — a tanítás hátrányára; más helyt vagy nem, vagy csak estve tesznek koporsóba.

Míg egyik helyt a kántortanító kényelmesen sétál vagy szekérre ül a halott előtt s a test letétele után egy-két verset énekelve távozik, addig más helyt

a tanító a gyermek népséggel együtt izzad vagy dide-reg a sir teljes felhantolásáig. stb. stb. stb.

Honnan ezek a lényegtelennek látszó különbsé-
leségek? a melyek közül egyik-másik igenis lényege-
sen hat a nép és lelkész, vagy a nép- és tanító közti
viszonyra. Nem lehetne az ev. ref. vallásúak közt tel-
jes egyöntetűséget csinálni?

Hallottuk már az ev. ref. vallás rideg egyszerű-
ségének mint a vallástalanság okának (?) kárhoztatá-
sát is. Ezen kárhoztatók szívesen fogadnának egy kis
ceremoniát. Előbb egy kis cerkós mennyezet, pár szép
kép, majd egy pár szál gyertya, egy kis bőjt, úgyis
sokan tartják a régi időből. stb.

Ezek után bátran jöhetne a többi is és mégis csak
megmaradna a tanítók által terjesztett (?) de csak
képzelt vallástalanság. Képzeltnek mondom, mert az
üres templom még nem vallástalanság. Ha összeha-
sonlítjuk a régi kor vallásos s a mai kor vallástalan
(?) népének szeretet-tényeit és alkotásait: a mai val-
lástalan népnek nincs mit szégyelnie; mert helyesen
mondá azt *Fábriczi* „a mai kor vallásossága a jó és
nemes tettek gyakorlásából áll.“

Nem feledkezett-e meg a főt. és mélt. Zsinat 2-or
az ünnepek rendezéséről? Avagy nem akarjuk észre-
venni, hogy az *urnap* igen sok helyt még mindég ün-
nep; a szent-István nap eddig is, de mióta nemzeti
ünnepé lett, még jobban megünnepeltetik; a halottak
estvéjén a róm. kath. atyafiakon már tul tesznek né-
mely helyeken, a mi ellen többen szót emeltek már
e lapok hasábjain is, de hiában! Pedig a halottak estéje
igen közel esik a reformáció ünnepéhez!

A főt. s mélt. Zsinat nem feledkezett-e meg 3-szor
az énekügyről? Avagy minden rendben van az énekügyi
bizottság kezei közé való letéteményezéssel? Elismerem
én, hogy minden bizottság lassan működik, de az ének-
ügyi bizottság túl tesz még a csigán is.*

Nekem úgy tetszik, mintha az énekügyi bizottság
tagjai közt nem volna teljes egyetértés.

Egyik rész követni akarná a *Kálmán Farkas* és
elvtársainak tanácsát, a másik nem. Bizony pedig szo-
morú szöveg víg dallammal s viszont víg szöveg szo-
morú dallammal elvégre sem hathat kellően a vallásos
érzelemre! Mégis, mégis . . . nehéz a régitől megválni!

A nagy újításoktól való féltünkben mindig mara-
dunk, az idő pedig suhan felettünk észrevétlenül. S mi-
dön felébredünk, úgy járunk, mint a tisztáninneri egy-
házkerület részére tervbe vett temetési énektárral. Még
itt mindig készül, *Szini* úr pedig már hézagpótlóan (?)
elvégezte!

Az énekvezér urak nyugodtan alhatnak, egymást
túl licítálhatják a nyújtás és kanyargatásban, hódolván
a nép szokásainak már csak azért is; mert sok lúd far-
kast győz. Hej! boldog emlékü Ivánka! . . .

Elismerem, hogy a fentebb elmondottak egyik-másik
tételét szabályrendeletek, sőt régi törvények is korlátoz-
zák, de épen az a baj, hogy a szabályrendelet egyes
egyházkerületnek szól, a törvény meg nagyon régi, avúlt.
Nem szabályrendelet, de törvény, — teljes szigorral
végrehajta — kell nekünk. A nép megbotránkozásától
nincs mit félni; mert törvényt látva meghódol s köny-
nyen megszokja a mi jobb, „új életre keltvén a romokat.“

Visszatérve az iskolaügyi dolgokra, eszembe jut
Andrási Kálmán lelkész urnak egy régibb czikke, a
melyben kifejtette az egyházkerületek tantervei közt
meglevő különbséget. Az ő szavai nem nyom nélkül
hangzottak el? Én legalább ma is minden egyházkerü-

letnek külön tantervét tudok. Tett-e valamit a főtiszte-
letű s méltóságos Zsinat a tantervek egyöntetűségére
nézve? nem tudom.* Szerintem ideje volna már, hogy
valamint minden állami iskola egy tanterv alapján mű-
ködjék, úgy a protestáns tanítók is egy tantervet is-
mernének.

Én részemről ma már bátran megelőztem volna
az államot a falusi vagy osztatlan iskolák és városi
vagyis több tanítóval bíró iskolák tantervével.

Azt hiszem belátták már a vezető férfiak is, hogy
egy falusi néptanítótól terményfizetés, gazdálkodás, 8
havi szorgalom-idő, hiányos felszerelés mellett annyit
kívánni, mint a várositól — nem lehet. Öszintén szólva
hiába is volt a követelés, mert a protestáns falusi ta-
nítók egyrésze, bár jó akarat mellett, de idő, tanítói
rátermettség stb. hiányában, egy kevés gondtól is le-
hangoltan soh'se vitte keresztül a tantervet, nem is
rövidítette meg jó beosztással, hanem tanított a míg s
mikor taníthatott, míg végre jött a felszabadító julius
s az épület tető nélkül maradt.

Ilyen ingatag alapon és tető nélkül épülve látom
én sok helyt a VI. osztály tananyagát, a mai tanterv
mellett.

Az ismétlést nem tehetvén a tudás anyjává, csuda-e,
ha az ismeretek nagy része kámforrá változik s a 25
éves tanítvány azt meri kérdezni a saját tanítójától:
csakugyan a föld forog-e a nap körül? stb. stb.

Kevesebb tananyaggal, az életre multhatlanul szük-
séges ismeretek alapos beosztásával minél előbb külön
tantervet a falusi osztatlan népiskolák részére s az
eredmény, megkívánva a tanterv pontos keresztülvitelét,
egészen más leend! . . .

A tisztáninneri egyházkerület 17 év óta már a 3-ik
tantervet készítette. E harmadik is nehezen született,
bizonyosan jó lesz.

Hát a tankönyvekkel hogy vagyunk? Mindenik
egyházkerület taníthatja a maga jó vagy rosztát. No
de még ez kemény gyümölcs, hadd ériék!!

Mit szólunk a tananyag beosztására? Mig külön-
böző lesz a tanterv, különböző lesz a beosztás is. A
különböző tanterv alapján aztán megtörténhetik, hogy
egyik kerületben kor-, másokban életrajzi irányban tanít-
ják a történetet. Mig az egyik kerületben tanítanak
alkotmánytant, addig a másokban nem, vagy csak az
ismétlősöknek tanítanak. stb.

De már nem fűzöm tovább gondolataimat, hanem
csak azt kérдем aggódo lelkem teljességéből: lesz-e
idő, midőn az egyházi s iskolai ügyekre nézve együtt
fogunk érezni, gondolkodni, hinni és cselekedni! . . .
Jertek! tüzetek várja e rideg kor; Olvaszszátok fel az
önzés telét.

Dicső Endre.

ISKOLAI ÜGY.

A tanítónők alkalmaztatása s gyakorlati értéke.

Tanügyi lapjaink hasábjain, a legújabb időben, igen
sok vélemény nyilvánított „a tanítónők alkalmaztatása“
című téma felett s úgy a mellette, mint az ellene szólók
táborában sok figyelemreméltó argumentum hozatott fel,
de nézetem szerint sem egyik, sem másik fél nem bírt
felülemelkedni azon a vonalon, hol a személyes ellenszenv,
vagy rokonszenv, szóval oda, a hol az elfogultság határa

* A zsinat alkotmányozó akart lenni csak!

Szerk.

* Ez a konvent feladata.

Szerk.

végződik, s így természetesen nem is ott keresték a baj igazi okát, a hol az valóban gyökerezik. Az egyik fél nagyon rózsás szemüvegen bírálta el hibáikat is, a másik azonban még jó és hasznos tulajdonaikat is ignorálva, a személyes antipatiák hatása alatt fejszét ragad, s keztyűtlen kézzel, irgalmatlanul nekiront, szerinte a paedagógia e terméketlen fának, hogy gyökerestől kiirtsa azokat.

A legjobb akarat mellett sem tagadható ugyan, hogy az alap-ok, mely e kérdést felszínre hozta, csakugyan léteznek, s hogy az okozat, a következmény elmaradjon, a létező bajt okvetlenül orvosolni kell, de nézetem szerint teljességgel nem úgy, mint azt sokan óhajtják, vagyis nem a tanítónői állások eltörlésével. Mert hiszen egy szakavatott, körültekintő kertész, ha gyümölcsösében talál is gyéren termő fát, melynek azonban egészséges törzse lombos koronát hajtott, nem veti gyökerére a fejszét, hanem kutatóan a baj okát, megvizsgálja a kérdéses növény faji sajátosságait, s tekintettel erre, szemügyre veszi a talajt, vajjon megfelelnek-e annak alkatrészei e növény természetének, s ily gondos megfigyelés után okvetlenül meg fogja találni a természetellenesség okát, s a diagnózis helyes megállapítása után már nem lesz nehéz úgy alkalmazni a gyógyszert, hogy a keveset, vagy éppen fanyar gyümölcsöt termő fa megfelelhessen a hozzáköött várakozásnak.

Hogy a tanítónők egy jelentékeny része a nyilvános iskolai nevelés széles mezején nem találja meg a helyes irányt, mely felé haladnia kell, s nem felel meg tulajdonképeni nevelői hivatásának, ez általánosan elfogadott vélemény. Azonban ennek igazi oka, — mint sokan hiszik — nem a nemi különbség, hanem a nők, különösen pedig a tanítónők jelenlegi hibás nevelési rendszerében keresendő s található fel.

A tanítónőképző-intézetek nagy része ugyanis inkább idomít, csiszol, tanultat, egyszerűen mindent inkább csinál, csak nem néptanítónőket nevel. E fényes palotákban szívja magába a csaknem kivétel nélkül szegény szülők gyermeke azon méletyt, melyet — kikerülve a gyakorlati életbe — lassankint, s a legtöbbször öntudatlan oltogat be ő is azoknak lelkébe, kiknek gondja, nevelése reá bízatik. Ezek azok a bacillus-tenyésztő intézetek, hol az ábrándozásra hajlandó ifjú lelket megszállja s megmérgezi a nagyravágyás ördöge. Új világ tárul fel az egyszerű falusi leánykák előtt e nagyvárosi intézetekben, s oly dolgokkal ismerkednek itt meg, melyekről azelőtt fogalmuk is alig volt és négy év alatt megszokván a leendő pályájokkal arányban nem álló fényűzést, úri életet: szívők megtelik vágyakkal, igényeik felette meg-növekednek, melyekkel aztán, kilépve a világnak nem ritkán egy elrejtett kis zugába, hol részben a helyi körülmények, részben pedig nagyon szerény jövedelmök miatt kénytelenek lévén ezekről egyszerre lemondani: — elvesztik e miatt minden kedvöket, s valóságos kín és lelki vergődés lesz úgy iskolai, mint magán életök, s ennek következtében munkásságok sikertelen, vagy éppen rossz irányú leend. Ismertem ily nagy városi intézetekből kikerült tanítónőket, kik azon oláh falucskákba, a hová mint a magyar nemzeti eszme apostolai lettek kiküldve, a helyett, hogy e szent ügynek szelidséggel, tapintattal barátokat, hívőket szereztek volna, képzelt nagyságukban mindent és mindenkit kicsinyelve, semmibe véve, nemzeti szent ügyünk rovására önmagukkal együtt azon eszmét is gyűlöltté tették, melyet képviselni, terjesztetni lett volna hivatásuk. De volt alkalmam betekinteni oly iskolákba is, hol a tanítónők megértvén és átérzve hivatásukat, leleményes ügybuzgósággal s bámulatos kitartással oly mesés eredményt mutattak fel, a milyet férfiak által vezetett

egyetlen egy idegen ajkú vidéken levő iskolában sem észleltem. E tapasztalatokból levonva a következtetést, határozottan merem állítani, hogy a nőben, mint ilyenben, oly paedagogiai képesség rejlik, melyet nem hogy elfojtani, parlagon hagyni, de sőt nemzetgazdasági szempontból is okvetlenül fejleszteni, kamatoztatni kell, különben bűnt követünk el Isten, magunk és a nőnem iránt. De megcáfolhatatlanul igazolja a tanítónők létjogosultságát a velők született természeti ösztön, a gyermekekhez való szelidebb, szeretetteljesebb, szorosabb vonzalmuk, s azok hajlamaihoz alkalmazkodni tudóbb, gyöngéd érzelmekben gazdagabb kedélyviláguk is. Ujjal meglehet mutatni azon leányokat, kik neveltetésüknél kénytelenek voltak nélkülözni a nemőknek megfelelő női gondozást, mert ezeknél a számító ész többnyire elnyomja a szív érzelmét, vagy pedig ledér felületesség lesz jellemvonásuk; de minden esetben hiányzik náluk, a mi a nőt kedvessé, vonzóvá teszi: a szelidséggel párosult gyöngéd érzelem.

Vannak, kik elismerik ugyan a tanítónők e paedagogiai hivatottságát s ezzel együtt azok létjogosultságát is, de csak azon fentartással, ha alkalmaztatásuk idejére törvényileg kimondatik, hogy férjhez menniök nem lehet, nem szabad; indokolván ezen kívánalmaikat azzal, hogy a család-alkotással kettős kötelesség nehezedik vállaikra, mely körülmény miatt idejük nagyon megoszlik s abból az iskolának jóval kevesebbet szentelhetnek, mint különben. Hát ez laikus, sőt (elmondhatjuk) kevésbé gyakorlati paedagogus előtt is lehet igen nyomós érv, a mennyiben a látszat határozottan e mellett szól; ha azonban a dolog mélyére tekintünk, s éveken át közvetlen megfigyelésen, sőt részben önbírálaton alapuló s ide vonatkozó tapasztalatainkat összegezzük, azon meggyőződésre jutunk, hogy e követelés megvalósítása — ha a méltányosságtól eltekintünk is — neveléstani szempontból nem lenne helyes már csak azért sem, mert nem természet szerű, mely pedig a tanításnak s nevelésnek főelveként lévén felállítva, szerintem arra, különösen annak nevelői részére káros befolyással lehet, sőt merem állítani, a legtöbb esetben igen sok ok miatt van is. De erős meggyőződésem, hogy a mely tanító, tanítónő szülő, anya nem volt soha, annak szívében — a ritka kivételeket ide nem számítva — alszik, de legalább is szunnyadozik a gyermekek iránt való mélyebb érzés, vonzalom, mely pedig a tanítás és nevelés teljes sikeréhez okvetlenül szükséges dolog. Csak a családi élet oltárán gyúlhat ki az a bűvös láng, melynek csodálatos melegével be tud hatolni a tanító a gyermeki szív, lélek legtitkosabb rejtékébe is, hogy ott ennek varázshatása alatt, felhasználva az alkalmas pillanatot, elhintse a nála készletben levő jó magot.

Lehet azonban, hogy a nőtlen, vagy férjezetlen tanítók, tanítónők az iskola számára több idővel rendelkezvén, többet vethetnek s így a tudás mezején természetesen többet is aratnak; csak hogy az ezek által vetett mag jelentékeny része felszínre esvén, a gyermeki szívben erős gyökeret nem igen verhet, s így a hozott termés, a szem súlyra könnyebb s önként következik, hogy a gyakorlati élet piacán kellően nem is értékesíthető, míg az alkalmas időben mélyre esett, bár kevesebb mag, föltétlenül célosabb, jobb minőségű termést hoz, azért jóval becsebb és keresetesebb lesz.

De ha a nők, illetőleg tanítónők helytelen nevelési rendszerében van a hiba, s ez az oka, hogy e különben hivatott paedagogus osztály nem felel meg a hozzáköött várakozásnak, kérdés, hogyan lehetne e bajon segíteni? Hát szerény nézetem szerint akként, hogy reformáljuk, fektessük más alapokra a tanítóképzést, de nem úgy,

mint azt a mai divatos eszmével szaturált legújabb paedagogusok hangoztatják, vagyis nem szellemi túltöltöttség által, mert ez mindig megboszúlja magát a gyengébb nő idegzeten s temérdek bajnak szülő anyja, szóval következménye a legnagyobb mérvű reakció. De hangosan beszél ezek ellen a statisztika is, mely azon országokban tüntet fel legtöbb idegbeteget, s a tébolydáknak ott van legtöbb nő lakója, hol legszélesebb körű a női emancipáció; hol legnagyobb számmal vannak az úgynevezett tudományosan képzett nők. Reális alapon neveljük leendő tanítónőinket, a lehetőségig összhangzatban a gyakorlati, a mindennapi élettel. Ugyanis ne Budapest s néhány fényesebb város monopóliuma legyen a tanítónő-fabrikálás, hanem helyezzessenek át ez intézetek vidéki kisebb városokba, hol a népet sajátosságaira, viszonyaira és igényeire való tekintettel neveltesse a nép leendő tanítónői, jövő életviszonyaikat már itt megszokva, s azzal teljesen megbarátkozva bocsáttassanak a gyakorlati élet terére, miként azt a férfitanító-képzők nagy része teszi, így nem lesz oly szembeszökő az átmenet, s tanítónőink nem lesznek kitéve azon rettentő s önmagukkal való meghasonlást előidéző csalódásnak, hogy egy tündérvilágból kelljen egyszerre alászállniok a mindennapi küzdelmes élet zűrzavarába.

Főszólyt kellene fektetni főként arra, hogy a tanítónőképzésben minden olyan dolog a legnagyobb óvatossággal kerültesse, mely az annyira elharapózott luxus utáni vágyat a növendék lelkében éleszthetné, hogy mint leendő népnevelők ne terjesztői, hanem visszafejlesztői legyenek e felette veszélyes társadalmi bajnak, mely napról-napra több-több áldozatot követel s juttat a vádlottak padjára és oly sok nőt oda, a honnan többé alig van visszatérés. Ugyanazért küszöböljünk ki tanítónőképzésünkben az ott annyira otthonossá lett minden fényűzési munkát, csecsebecsét, melyek jelentékeny ösztöngbe kerülnek bár, de azért gyakorlati értékük alig több a semminél; hanem ezek helyett tanulják meg a szabás-, varrást és ruhafoltozást, melyet egy falusi tanítónőnek okvetetlenül tudni, s tanítani kellene iskolájában.

Igen, de ezek ellenében már szinte hallani vélem azon ellenvetést, hogy hát a magasabb körök honnan vennék ily nevelési rendszer mellett az ő igényeiknek megfelelő tanítónőiket? Hát először erre azt felelem, hogy nekünk első sorban néptanítónőket kell nevelnünk; másodsor pedig azt, hogy onnan, a honnan eddig vették, vagyis Francia, Németországból stb. Hisz megtudnám számlálni tíz ujjamon azon főúri családokat, hol magyar tanítónők vannak alkalmazva, és miért van ez így? Hát azért, mert jelenlegi tanítónő-képzőink oly és annyi képzettséget nem nyújtanak jelenben sem, mint a mely és a mennyi ezek magas igényeit kielégíthetné s kényesebb izlésüknek megfelelne; de a mint fentebb kimutattam, nem tartják kellően szem előtt az alsóbb néposztály érdekeit sem, s így kreaturáik sem itt, sem ott nem találván meg a működési tért, csak a proletárok számát növelik.

Ha azonban figyelemmel akarunk lenni, a mint hogy figyelemmel is kell lennünk a magasabb körök igényeire s arra, hogy tanítónőink itt is otthonra találjanak, hát alakítsuk át a budapesti tanítónő-képzés egy olyan magasabb nőnevelőképző-intézetté, hol az egyes kiválóbb tehetségű, különösebben pedig az idegen nyelvekre hajlammal bíró nők ott ezeket és mindazt elsajátíthassák, miket nagy uraik egy nevelőnőtől megkövetelnek, s így — kiszorítva a külföldről importált gouvernantokat — oda törekedjünk, hogy főrangú leányaink magyar nemzeti, s a szó szorosabb értelmében magyar zamatú nevelésben részesüljenek. De aztán ez egy intézet kivételével többi

tanítónőképzőink kizárólag a nép viszonyainak megfelelő s ahhoz alkalmazkodni tudó valódi néptanítónőket neveljenek, akkor meggyőződéseim szerint nem csupán az állami s néhány községi iskola lesz a tanítónők asyluma, hanem felismerve hasznos tevékenységük szükségességét, le fog omlani velők szemben mindenfelé az előítéletek elválasztó fala, s a különböző felekezetek is örömmel nyitják majd fel előttük iskoláikat, anyaszentegyházuk veteményes kertjét, s ezáltal működésüknek tágas tér nyilván, az okkal együtt meg fog szűnni az okozat, a túltengés, a proletárizmus.

Igen ám, de ekkor meg a férfitanítók jajdúlnak fel s hozakodnak elő azon sokszor hangoztatott panaszuikkal, hogy a nők elhódítván előlük a tért, ez által ismét kisebb percentjök juthat azon helyzetbe, hogy családot alkot-hasson. Azonban e panasz sem nem jogos, sem nem méltányos. Nem lehet jogos azért, mert valakiben elfojtani a meglevő tehetséget s elzárni előle a megélhetési útját csupán kenyéririgységből, ellenkeznie emberi méltóságunkkal; nem lenne méltányos pedig azért, mert ha minden férfi családot alkotna is, a statisztika bizonyossága szerint körülbelül 16 ezer nő még akkor sem mehetne férjhez s volna arra utalva, hogy önerejéből keresse meg kenyerét, lévén a nők száma ennyivel több a férfiakénál.

Ezekben kívántam röviden rámutatni a tanítónőképzés hibás voltára, s felvetni az eszmét e baj miként leendő orvoslására nézve és hiszem, hogy ily reformok után nem lenne okunk meghúzni a lélekharangot e különben született paedagogus osztály felett.

Beregszászy István.

TÁRCZA.

Bibliafordítási mutatványok.

37. zsoltár.

1. Dávidé.

Gonosztevőkön föl ne indulj, ne irigyeld a vétkezőket.

2. Mert fűként hamar hervadnak el s gyöngye zöldséggé elfonyadnak.

3. Bizzál az Urban, jót cselekedjél, úgy lakj' a földön s hűséggel élj.*

4. Örülj az Urnak s megadja néked szived kérelmét.

5. Az Urhoz törekedj utadon, benne bizzál, majd ő cselekszik.

6. Földériti mint a fényt igazságodat és jogodat, miként a delet.

7. Az Urban időzzél, add át magad neki; ne gerjedj föl a szerencséseken, azon, ki ármányt mivel.

8. Szünj meg a haragtól, hagy el a mérget; ne gerjedj föl csak rosszat tenni.

9. Mert a vétkezőket kivágják, de az Urat várók öröklék a földet.

10. Még egy kis idő — és nincs a gonosz; figyelj csak helyére — oda van!

11. A tűrők pedig öröklék a földet és gyönyörködnek bő szerencsében.

12. Gonoszat gondol az elvetemült az igaz ellen és fogaít csikorgatja rá.

13. Az Ur neveti, mert látja, hogy eljön napja.

14. Kardot vontak a gonoszok, felvonták ívüket, hogy a tűrőt, a nyomorultat elejtsék sleőljék az egyenesen járót.

* יָעָה אֱמוּנָה — gyakorolj, (mívelj) hűséget.

15. De kardjuk önszivekbe megy és ivük eltörik.
16. Jobb kevés az igaznak, mint a sok gonosznak gazdagsága.
17. Mert a gonoszok karja eltörik, de az igazakat az Ur támogatja.
18. Ismeri az Ur a büntelenek napjait, örökségük mindörökké tart.
19. Nem pirúlnak gonosz időben és jóllaknak az éhség napjaiban.
20. Mert a gonoszok elvesznek és az Urnak ellensége, mint a liget ékessége füstként elmúlik, eltűnik.
21. Kölcsön kér a gonosz és meg nem fizet, de jótévő az igaz és adakozó.
22. Mert kiket ő áld meg, öröklík a földet, s kiket ő átkoz meg, kivágják azokat.
23. Mert az Ur a férfi léptét megszilárdítja és útját kedveli.
24. Ha esik, nem terül el, mert az Ur keze támogatja.
25. Ifjú voltam, meg is vénhedtem, de az igazat nem láttam elhagyottan, sem magzatját kenyeret keresni.
26. Mindennap jótékony és kölcsön ad s magzatja áldott.
27. Kerüld a rosszat, jót cselekedjél, úgy megmaradsz mindvégig.*
28. Mert az Ur szereti az igazságot és el nem hagyja kegyeseit, megőrzi őket mindörökké s a gonoszok magvát kiirtja.
29. Az igazak öröklík a földet és mindörökké laknak rajta.
30. Bölcsen szól az igazak szája és nyelvük jól ítélve beszél.
31. Isten törvénye szívében van, lépése nem inog.
32. A gonosz az igazra leskeedik s halálra keresi.
33. De az Ur nem hagyja kezében, el nem ítéli, midőn elítéltetik.
34. Várjad az Urat őrizd meg útját, úgy fölmagasztal, hogy örököld a földet; meglátod, mikor a gonoszt kiirtja.
35. Láttam a gonosz hatalmast, hogy ágazott el, mint a zöld vadfa.
36. Elmúlt — lám, nincsen! — kerestem, de nem található.
37. Ügyelj a büntelenre, nézd a becsületest, mert az utókor a béke emberéé.
38. De a vétkesek mind elvesznek, a gonosz végezete pusztulás.
39. Az Urtól van az igazak üdve, menedékük a vész idején.
40. Megvédi őket az Ur és megszabadítja; megszabadítja a gonoszoktól és megtartja őket, mert benne bíznak.

45. zsoltár.

1. A Karmesternek a „Liliomok“-ra Korach fiaitól elmélkedés; a Kellemesnek éneke.
2. Fölbuzog szívem szép beszédben, elmondom művemem a Királyról; nyelves jártas írónak a tolla.
3. Szebb, oh szebb vagy az emberfiaknál, kellem áradoz ajakidon, azért megáldott isten mindörökké.
4. Övezd csípődre a kardodat, vitéz! fenségedet és ékességedet.
5. Hass fenségedben, haladj a való szaváért és nyájas igazságért, hogy csodákra tanítson jobbold.

* Nem fordítható így »lakjál mindörökké,« ahogy a szöveg kíváná.

6. Éles nyilaid — a király ellenségeinek szívében — népek hullnak alá.
7. Trónod, oh Fölséges,* örökkévaló, igazság vesszeje birodalmad pálcája.
8. Szereted az igazságot, gyűlölöd a gonoszt, azért kent föl isten, a te istened, öröm-olajával társaid előtt.
9. Mirha, áloe, kácia-illat minden öltözeted; elefánt-csont-ékü palotából muzsikaszó vidámit föl téged.
10. Királyok lányai kedveseid közt; jobboldra állt a királyné ofíri aranyban.
11. Halld meg, leány; lásd meg, hajtsd ide füledet: feledd el népedet és atyád házáat.
12. Szépségedet a király magának kívánja, mert urad ő s te hódolj meg neki.
13. Tyrus lánya színed előtt, hízelegnek a nép gazdagjai.
14. Csupa pompa a király lánya bent,** aranyhímest a ruhája.
15. Tarka szövetben a királyhoz szűzeket vezetnek, utánuk kedveseik, hozzád viszik be őket.
16. Bevezetik örömmel, vígsággal, bemennek a király palotájába.
17. Atyáid helyett gyermekeid lesznek, megteszed őket fejedelmekké mind az egész földön.
18. Hadd hirdessem nevedet minden időben, azért népek fognak dicsérni mindörökké.

Csengey Gusztáv.

KÖZÉLETÜNK.

Az abauji ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Az abauji ev. ref. egyházmegye Göncön 1893-ik év március 21—23-ik napjain tartotta meg tavaszi közgyűlését. Reggeli templomi istenítisztelet végeztével a városháza termében *Veress Sámuel* esperesi imája után, a szép számmal egybegyűlt közönséget *Comáromy László* gondnok üdvözölte. Kétszeres fájdalommal eltelt szívvel szólt a közönséghez. Nem hallgathatta el szüléi gyászát, mely szép reményű fia elvesztésével őt, családját, de másodsorban minket, mint egyházmegyét is ért; nem azokat a kétségeket sem, melyek az egyház-egyetemünk egén tornyosodó felhők láttára, igaz protestantismustól áthatott keblében feltámadnak; s míg az előbbi keresztényi megnyugvással fogadja s azon Istenbe vetett hittel nyugszik meg, addig az utóbbira nézve vigyázatra s összetartásra int, — a gyűlést megnyitja.

Ezután esperesünk olvasta fel mindenre kiterjedő gondos jelentését. Ő sem hagyhatja figyelmen kívül az egyházpolitikai kérdések címén megindult mozgalmat, mely ha nem is zavarta fel egyházmegyénk békéjét, de a kath. klerus által indított actio hatása itt-ott bizony már érezhető. Szükségünk van tehát összetartásra s vallásunk iránti buzgóságra, mert a multak tanúsága szerint is, az isteni gondviselés mellett, e kettő védte meg a multban, fogja megvédeni jövőben is egyházunkat.

A vallásos szellem érdekes nyilatkozata, hogy egyházmegyénkben a jótékony adományok összege készpénzben 12,428 frt 92 kr, melyből 720 frt 30 kr Amerikából

* Itt אֱלֹהִים maga a megszólított király, tehát fölség-cím, keleti-esen Nem szabad istennek fordítani.

** פנימה Gesenius szerint: belső, a terem azon része, hol a trón áll; Ewald szerint: »belés« tehát: bevonul; csak hogy itt nincs ige, ámbár az irány-rag הָ פָ Ewald mellett szól.

küldetett. Az adományozott tárgyak pénzértéke 762 frt 50 kr-ra tehető, 115 frt 40 kr ebből is Amerikából került. Az adományozott összeget egyházmegyénk lélekszámahoz viszonyítva, egy lélekre átlag 40 kr esik. Építkezés s javítás 20,401 frt 35 kr értékben történt.

Egyházmegyénk statisztikai adatai következők: lélekszám: 32794, született 631 fi, 589 nő, összesen 1220, 26·8 lakosra esik egy születés. Meghalt 570 fi, 533 nő, összesen 1100, 29·3 lakosra esik egy halálozás. Házasság kötött 244 tiszta protestáns, 83 vegyes, összesen 327, száz lakosra esik egy házasságkötés. Az összes házasságok 25·3% vegyes. Iskolaköteles van 1947 fi, 1901 nő, összesen 3848. Iskolába jár 1907 fi s 1824 nő, összesen 3731, így a gyermekek 99 2%-a iskoláztatik. Hitvallást tett 328 fi, 285 nő, összesen 613. Kitért tőlünk 23, áttért hozzánk 26, így a többlet 3.

Hogy ily népes, de a mellett szegény és sok nélkülözéssel küzdő egyházmegye ügyei mily munkát s elfoglaltatást adnak az esperesnek, igazolja az, hogy az esperesi iktató erről az egyházi évről 1008 számot mutat; ha még hozzá vesszük a küldetéseket, egyházkerületi gyűléseket, melyek az esperes személyes jelenlétét igénylik, méltán elismeréssel lehetünk az ő mindenre kiterjedő pontos munkálkodása s hivatalos buzgalma iránt.

Fájdalom, a kegyelet fákláját is megkellett gyűjtanunk. Őszi egyházmegyei gyűlésünk óta, három hivatalnokunkat ragadt el közülünk a halál. *Szathmáry Miklós* világi tanácsbíró egy negyedszázadnál tovább volt egyházmegyei gyűléseink ismert alakja, ki a hosszú idő alatt nem egy kényes s bonyodalmas ügyben volt szolgálatára egyházmegyénknek; elköltözött *Iván János* lelkészi tanácsbíró is. Élete, munkálkodása, nem ismeretlen e lapok olvasói előtt, érthető azért, ha mélyen fájlaljuk őt; ifj. *Comáromy István* világi jegyzővel, ha a család mindent, egy szebb jövőhöz való jogát, szép kilátásait is elvesztette: a mi veszteségünk sem kicsiny, mert egyházunk egéről egy fényesen ragyogó csillag hullott le az elköltözöttben. Legyen áldott közöttünk emlékezetök.

A már megválasztott dékán *Idrányi Barna* nagyszalánci, s a jelen gyűlés alkalmával aljegyzőséget nyert *Hallgató János* felsőmérési lelkész letették az esküt. Az időközileg halál által megüresedett egyházmegyei hivatalokra elrendelt és beadott szavazatok felbontattak s a lelkészi tanácsbíróiságra *Révész Kálmán* kassai, és *Kállay Miklós* bereti lelkészek; a világi tanácsbíróiságra *Csoma József* és *Dobozy Pál*, mint legtöbb szavazatot nyertek, jelöltettek. A világi jegyzőségre is elrendeltetett a szavazás.

Kerületi képviselőként az elnökségen kívül *Idrányi Ferenc*, *Füzi János* lelkészi, *Bárcay Ödön*, *Szentimrey Gyula*, *Csoma István* világi tanácsbírók és *Oláh Péter* egyházmegyei főjegyző küldetnek ki.

A lelkészjelölő-bizottság következőleg alakított meg: egyházi részről: *Antalfy László* rendes, *Kovács Béla* pót-, világi részről: *Csoma István*, *Mecner József* rendes, *Szentimrey Gyula* és *Bárcay Ödön* póttag.

Györkére *Szobonya István* garbócbogdányi lelkész választván el, beerősített. *Jakab János*, jelenleg tarcali segédlelkész az egyházmegyébe bekebelezetett. A tanítók által egyházmegyei képviselőként *Vita Károly* szalánci, és *Koroc Dániel* szikszói tanítók választattak meg.

Egyházmegyénk különféle pénztáraitól *Idrányi Ferenc* pénztárnok betérjeszti számadását, s a számvizsgáló-bizottság örömmel említi, hogy pénzeink biztos s szakavatott egyén által kezeltetnek. A domesztika évi járuléka az 1893-ik évre 1506 frt 27 kr-ban állapított meg; hátrálék 207 frt 36 kr.

A szikszó-vidéki papi értekezleti kör két indítványt terjesztett fel tanácskozás tárgyául. Egyik a stóla-ügy rendezése, melyre az a válasz, hogy e tárgyban az egyházkerület már régebben kiküldött egy bizottságot. A másik az egyetemes lelkészértekezleti kör megalapítása. Nagy hiányát érezte ennek lelkészi karunk, mivel sok fontos ügynek csak a gyűlésen, vagy a kik ott sem jelennek meg, véletlenül sok idő múlva jutnak tudomására, mi is nehezíti a dolgok menetét, s sok zavarra s félreértésre ad okot. Egyházmegyénk szívesen karolta fel az eszmét, s az értekezlet egybehívására az esperest felkérte, s megtartási helyül Kassát jelölte ki.

Érdekes és tanulságos eszmecserére adott alkalmat *Paikos Endre* beszteri lelkésznek, s ezzel kapcsolatban a szépsíi egyház presbitériumának egyházmegyei közgyűlésünk elé terjesztett azon indítványa, mely szerint egyházmegyénk foglaljon határozott állást az ország közvéleményét jelenleg foglalkoztató egyházpolitikai kérdésekben, s a házasság, általában az egyházpolitikai kérdések megoldását illetőleg, közvetlenül a főtiszteletű egyházkerületnél, közvetve a magasabb egyházi kormányzatnál hasson oda, hogy ezek a felmerült kérdésekkel szemben, határozott álláspontra helyezkedve, egyházunk jogos követéseit körvonalozzák, s addig is, míg az 1848. t.-c. szellemében a valláseggyenlőség eszméje megvalósítható lenne, 1868. évi 53. t.-c. 12 §-nak rendelkezését fentartani s azt érvényesíteni igyekezzenek. A hozzászólásokból észre lehetett venni, hogy nem nagy a lelkesedés a kormány által felvetett kérdések iránt, mert féltő, hogy azok eddig élvezett jogaink csonkításával nyerneket életet, épen azért az indítványt, érdemleges figyelembe vétel végett, a főtiszteletű egyházkerülethez pártolólág terjeszti fel.

A levéltárnok indítványára felír egyházmegyénk a főtiszt. egyházkerületre, hogy a megerősítés végett felterjesztett díjlevelek egy példányát a levéltár részére küldje vissza, valamint kérelmezi, hogy a keresztyén papi özvegyi s árvtár részvényilletékét, az özvegyek és árvák részére emelje fel.

A már 1890-ik évben elvben elfogadott, az egyházmegyei jegyzőkönyvnek kinyomatását célzó indítvány végre határozattá lett.

Két fegyelmi ügygyel is foglalkozott egyházmegyénk törvényszéke; míg az egyikben az alaptalanul vádolt lelkésztanítónak elégtételt szolgáltatott a teljes felmentés által; a másikban — fájdalom — egy mindig kitűnő iskolát produkáló tanítóval szemben egyházi törvényünk 246 § pontját kellett alkalmazni.

A sok helyi érdekű tárgy s egyházlátogatási jegyzőkönyv miatt csak 23-án délben végeztük be tanácskozásunkat, „megfogyva bár, de törve nem.”

Ujj József.

KÖNYVISMERTETÉS.

Analecta Lutherana et Melanchtoniana.

Herausgegeben und erläutert von *Georg Loesche*, k. k. o. ö. theol. Professor in Wien. Gotha 1892. 8°. VIII+440. lap.

„*Vannak Mózesitek és prófétáitok: hallgassátok azokat!*” E szavak jutnak eszembe a könyvek könyvéből, mikor az ellöttem fekvő könyv lapjait forgatom, a melynek szerzője negyedfélszáz esztendő óta töröl le, s úgy állítja elénk a múltnak egy érdekes társaságát, a mely társaság a maga nemében semmivel sem áll hátrább a híres Nagy Friderik porosz uralkodó körénél, a

melynek éltető lelke egy Voltaire volt. Igenis, vannak Mózeseink, hallgassuk azért azokat. A múlt nagy alakjai mindig megérdemlik az utókor tanulmányozását, mert velök foglalkozni nem felesleges időtöltés. A gyermeknek jellemképző iskola a történelem; a férfiú meg úgy van vele, mint Anteüs a földdel, leveretvén újabb erőt merít az azzal érintkezésből, lelkesedést kap onnan, eszméssel népesedik meg a már kimerültnek látszó lélek; a jelen sívársága elől a múlt munkás mezejére menekül az agg is, hol vigasztalást talál és tovább reménykedik. A történész szerepe azért nem végződik be ott, a hol már minden igazság felfedeztetett és megállapított; ha már nem volna mező, a hol újabb felfedezések várhatók — a mi pedig hiányzani sohasem fog — akkor az tenné becsessé az emberiségre nézve a történetíró munkáját, hogy mintegy kaleidoskopban újabb alakban mutatja be a múltat, s ez által hat a maga kortársaira, az emberi nem további fejlődésére. Hogy ez a munka mennyi áldást hoz, azt éppen nekünk, gazdag és küzdelmes, felemelő jelenetekben bővülködő múltú protestánsoknak nem szükséges tovább fejtegetni. Bárcsak mindig előttünk lebegnének a mi Mózeseink!

A modern kor szelleme megmozgatta szárnyait a múlt porai felett is, és a kételkedés világánál nem egy alakot ismert fel ott, a ki eltorzítva áll a mai kor előtt. Kiadta azért a kutatásra hívó jelszót, és ez így hangzik a történetbúvárok felé: *a forrásokra!*

Ezt a jelszót követi *Dr. Loesche György* bécsi theol. tanár, midőn a fent címzett művében a reformáció két nagy alakjának, Luthernek és Melanchtonnak híres asztalbeszédeit, s egyúttal azon kor többi kiváló alakjának érdekes, sokszor tanulságos megjegyzéseit tárja elénk, és hogy előre is jelezsem: a lehető leggazdagabb gyűjteményben. Összesen 666 beszédet közöl, a mi által minden eddigi gyűjteményt jóval felülmúl.

Seidemann János Károly az, a ki előtte a legtöbbet tett azon asztalbeszédnek összeszedésére és részben kiadására nézve, a ki éppen ezen óriási munkájáért a reformáció történelmének mestere címet érdemelte ki. Az ő előmunkálatai, bármily fáradságosak voltak is, egy teljes gyűjteményt nyújtani nem voltak képesek, s ezért tartható elsietett munkának az is, a melyet Amerikában *Hoppe* adott ki ennek nyomán 1887-ben. Ehez járult még az, hogy *Seidemann* gyűjtői munkásságának eredménye nem jelent meg teljesen nyomtatásban, s a kezünk alatt levő gyűjtemény szerzője is csak a Luther művei új kiadására vállalkozó bizottság (tagjai *Dr. Weisz*, *Dr. Pietsch*, *Dr. Dillmann*, *Dr. Köstlin*, *Dr. Weinhold* tanárok) szívességéből tudott *Seidemann* azon kézírataihoz férkőzni, a melyek ezen bizottság birtokában vannak.

Mathesius János, Luthernek egyik asztaltársa hagyott hátra eddigi tudomásunk szerint a legbővebb feljegyzéseket kéziratban, a mely a nürnbergi germán múzeum birtokát képezi, s ezen, még eddig fel nem használt feljegyzések szolgáltatták *Dr. Loeschének* a hálás forrást. *Mathesius* maga mondja: »a mit ott halottam és láttam, szorgalmasan feljegyeztem.« Így körülbelől az övének tart a hagyomány négy kéziratot, melyek már feldolgoztattak, s ezekhez csatlakozik az említett nürnbergi kézirat, a melynek címei: *Excerpta haec omnia in Mensa ex ore D. M. Lutheri. Anno Domini 1540*; továbbá: »*Ausprüche Melanchtonis 1553*»; és végre ismét: »*Dicta Lutheri*.« E kézirat hitelessége s *Mathesius*tól származása úgy *Seidemann* és *Köstlin*, mint *Dr. Loesche* szerint kétségbevonhatatlan.

Ezt a codexet adta ki *Dr. Loesche* a fenti cím alatt, melynek becsét az is emeli, hogy *Melanchton* asztalbeszédeit is tartalmazza, a melyekről eddig mitsem tudtunk. *Melanchton*tól 137 darabot közöl a codex után a kiadó.

A codex nemcsak úgy becses, mint az asztalbeszédnek eddig legterjedelmesebb gyűjteménye, hanem érdekelt kölcsönöznek ennek a Luther megjegyzései egy *Krucigerre*, *Erasmusra*, *Eckre*, *Bucerra*, *Zwinglire*, *Melanchtonra*, *Agricolára*, korának művelődési s vallási viszonyaira; továbbá nem csekély érdekű az sem, hogy *Melanchton* is a maga sokoldalúságával és finom csipős modorával a maga igazi alakjában, lényének egész vonzó mivoltával jelenik meg előttünk. Ugy tekinthető e gyűjtemény, mintha ez volna felibe írva: »nagy emberek otthon.« Ne keressen azért ebben az olvasó valami tudományos rendszert, hisz éppen a rendszertelenség, a pedantéria kerülése kölcsönöz érdekelt az asztalnál elhangzott szavaknak; inkább egy kedves társaságban érezzük magunkat, a hol elmés, olykor erősen találó ötletek sziporkáznak, s ha komoly tárgyakról foly is a beszéd, az úgy jelenik meg, mint szemgyönyörködhető keretben élénk tárt hasznos tárgy. Ez a társaság mulat léhaság nélkül, mulat komoly tárgyak emlegetése közben; *Mathesius* azt mondja, hogy Luther szájából soha egyetlen sikamlós szót nem hallott, a mi azonban nem zárja ki a kor műveltségével járó erős kifejezéseket. Ily társaság akkor unicum számba mehetett, s még ma is sokszor »elkelne.« Épp ez a komoly jellemvonás emelheti a mi szemünkben ezt a társaságot felibe annak a másik, történelmileg szintén nevezetes társaságnak, a mely Nagy *Fridrik* udvarában sok csintalan dolgot is megengedett magának.

Az érdekes társaság arképe annyira vonzó, hogy a könyv lapozgatása közben mindinkább élénkebbé lett bennem a vágy: kívánni annak magyar nyelvre való lefordítását, csak hogy annál többen megszerezhessék maguknak azt az élvezetet, a mely engem egészen rabjává tett a könyvnek. De szebb, érdekesebb az így a maga eredetiségében, ősi némettel kevert latin nyelvműveiben s a fordító csak letörölné róla a kedves, eredeti zamatot, megfosztaná legérdekesebb jellemvonásától. A kiadó is féltve őrzi ezt az eredetiséget, »kegyeletből« az eredeti ortográfiát is megtartja, a mi nyelvtörténeti szempontból bizonyára becsessé teszi a német előtt a codexet, bár a megértés így nehezebb.

Bár magam mondom, hogy a fordítás csak régi, érdekes jelmezétől fosztaná meg a művet, mégis nem állhatom meg, hogy a lap olvasóinak ízelítőül néhány érdekes részletet be ne mutassak, a mi által a legkövetlenebbül gondolom jellemezni és bemutatni a könyvet. Ime egy néhány!

Az álom oka Luther szerint ez: Az emberi lélek sohasem tud nyugodni. Így még az alvó mellett is ott van a sátán, bár angyalok is állanak körülte. Az ördög engem sokszor annyira kínoz álomban, hogy homlokomra verejték ül... Az álomlátásokról nem mondom azonban, hogy valami jelentőségük volna, mert megmondja az Írás, mit tartsak felőlük. A rossz álmot az ördögök okozzák, mert minden, a mi a halálig rémít, a halálnak és hazugságnak áll szolgálatában, az mind az ördög munkája (49. l. s ugyanez rövidebben 115. l.).

Az ördög a papagájokban és a majmokban lakik, azért tudják ezek utánózni az embereket (87. l.).

Luther szerint: a világ azt hiszi a fejedelmekről és nemesekről, hogy ők kormányoznak, pedig nem ők kormányoznak. A theologia tudósai nem hiszik, hogy ők kormányoznak, pedig ők kormányoznak. Egy lelki-

ismeretet kormányozni nagyobb dolog, mint száz birodalom felett rendelkezni (272. l.).

Luther: A *theologusnak* becsületes embernek kell lennie, a jogász csaló is lehet. Mert: a jogász anyagi dolgokkal foglalkozik, míg a *theologus* szellemickkel; erre Isten bízta rá magát, a maga menyországát s annak minden javait, a bűn megbocsátását, igazgatást stb. Ide becsületes ember kell tehát... (244. l.).

Luther: A *Genesis* az igazi könyv, azt kell olvasni és tanulmányozni; ott látjuk, hogy a legrégebb pátriárkhák hite a mienkkel azonos. Ez azonban az én gondolatom, nem a Mózesé. Mózes szintén könyvek után dolgozott, s így idézi is: »Az Úr háborúinak és az Úr igazainak könyvét« (Num. XXI. 14.). Én azt hiszem, hogy Ádám írt abból néhány feljegyzést és hozzá hasonlóan Noah is megörökitette, a mi velük történt. Hiszen a zsidók a legrégebb írók, a görögök később kezdtek írni és a németek alig 1000 éve ismerik az írást (53. l. Persze, Luther még nem tudott az egyiptomi ősi feljegyzésekről, se arról, mit rejtegetnek Trója romjai l.).

Luther a *predikálás* módjáról így nyilatkozik: legjobban nem hosszasan fejtegetni, egyszerűen és gyermekiesen beszélni; a tudományos tárgyalás az iskola dolga (66. l. és 132. l.).

Luther egy *kedves szónok* kellekeit így állítja össze: 1) finom kiejtés, 2) tudományosság, 3) tiszta hangsúlyozás, 4) szép alak, hogy a lányok és asszonyok széressék, 5) ne fogadjon el pénzt, hanem inkább ő adjon másoknak, 6) azt beszélje, a mit szívesen hallgatnak (259. l.).

Luther a *szónoki trémázásról*. Az Ur Isten az egyetlen igazi predikátor! Mert a predikátorok gyakran annyira kiesnek a conceptusból, hogy nem tudnak tovább haladni. Velem is gyakran megtörtént, hogy így a legjobb egymásutánt összetörtem; ellenben mikor a legkevésbé készültem el, csak úgy folyt a beszéd. Ez Amsdorffal (naumburgi püspök) is megszokott történni. De ezt nem szabad jogászilag fogásul felhasználni, a mint sokan vakmerők egyáltalában nem törődni azzal, mit és hogyan fognak predikálni... Én álomból is gyakran felriadtam, mintha predikálni akartam volna, és semmi se jutna eszembe (365—6. l.).

L. a *sentháromságot* a tudományokkal így hasonlította össze: Az Atya a Grammatika, a mennyiben szavakat ad s maga a forrás. A fiú a Dialektika, a mennyiben részekre oszt és ő a szó, a Logos. Szentlélek a Retorika, elevenítőleg fű és tette sarkal. (342. l.).

(Vége köv.).

Bácz Kálmán.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A *sárospataki irodalmi kör* e hó 26-án közgyűlést tartott. Kimondotta, hogy az „ő- és új testamentomi szenttérténetek” jelen kiadását, szemben az Árvay-féle eredetivel, átdolgozásnak tartja. Felolvasták a gimnázium III—IV. oszt. számára készült Ker. hit- és erkölcsstan-ra vonatkozó 3 bírálatot. Két bíráló, eltekintve egyes lényegtelen javítandóktól, s figyelmébe ajánlva szerzőnek a szükséges rövidítéseket, s hogy az írásmód lehetőleg alkalmazandó a III. IV. osztályú növendékek felfogásához, — a művet kiadásra teljesen érdemesnek tartja. A harmadik is csak a szerkezet ellen emel némely kifogásokat. Több helyen másképp kívánja szövegeztetni az alapgondolatot, s abból másként vezetni le a következtetést; óhajtaná az ev. ref. hittan erősebb

apologizálását, különösen nagy súlyt fektetve az unitáriusokkal szemben a sentháromságtan részletes kifejtésére. Hibáztatja ily vázlatos műben az elvi és alkalmazott részre való felosztást, végeredményül azt óhajtja, hogy a munka még egyszer átdolgozva kerüljön a bírálók kezébe. A közgyűlés a bírálók többségének véleményéhez csatlakozva, a mű kiadását elhatározta, főkérven a szerzőt, hogy a bírálók észrevételeit, hol ezt elvi álláspontja megengedi, vegye tekintetbe, a szükséges rövidítéseket eszközölje s egyszersmind a stílust lehetőleg alkalmazza a 13—14 éves gyermekek felfogásához, hogy a tárgy rendkívüli nehézségein így legyen könnyítve. A javítások megtétele után a mű újra átnézendő. A bírálóknak a szokásos egy arany tiszteletdíjat megszavazta a kör. A Dezső-féle tanterv multkor említett hiányának eloszlátása végett a szükséges intézkedés megtéetett. A közgyűlés, a számvizsgáló-bizottság indítványára, a pénztárnoknak, tekintettel teendőinek sok és nagy felelősséggel járó voltára, a jegyzőével egyenlő tiszteletdíjat állapít meg. A régi kezelőbizottságot a gyűlés egyelőre felkéri tisztének továbbvitelére, csak a jegyző személyében történik változás.

Bartha Béla,

az irodalmi kör jegyzője.

— **Az a bizonyos incompatibilitás.** A budapesti és debreceni prot. lapok érzékenykedve emlegetik az Irodalmi Társaság gyűléseiről közlött tudósításaikban, hogy egy vidéki egyházi lapunk a titkárra vonatkozólag, a ki egyúttal domesztikai jegyző is, a munka-incompatibilitás kérdését vetette fel, a miért is a titkár elébb a választmány előtt, majd az elnök útján a közgyűlés előtt is lemondott, de mindkettő egyhangúlag szavazta meg néki a compatibilitást és a legteljesebb bizodalmat. A „Protestáns” tudósítója siet is a titkár zelusát megdicsérni (a mit senki sem vont különben kétségbe) s nem minden céizatoság nélkül azt mondja e zelusról: „*mely ha a tagok minde-niké-nél megfelelő támogatásban részesülne, bizony-bizony nagy dolgokat vinne véghez a Társaság által az Úr.*” A „Debreczeni Protestáns Lap” pedig így beszél: „Közgyűlésünk egyhangú lelkesedéssel bizalmat szavazott munkás, buzgó titkárának s ez által kifejezte azt is, hogy *laptársunk támadásával egyáltalában nem ért egyet. Kíváncsnak tartjuk magunk részéről is, hogy az olynemű támadások által, a minő ez volt, ne kedvelenitsük el leg-jobb erőinket.*” És mikor ezeket az igen tisztelt tudósító urak (Dr. Ruszticus és Csiky Lajos) így leírták, nagyon meglehettek magokkal elégedve, hogy hozzá járulhattak a „Sárospataki Lapok” (mert mi vagyunk az a meg nem nevezett valaki!!) leszavaztatásához, tehát kudarcához vagyis a Kenessey dicssőségéhez és a Radácsi megaláztatásához. De hát „nem oda Buda” tisztelt kritikus felebarátaim! Olvasták az urak az én *támadásnak bélyeg-zett* javaslatomat? Mit mondtam én!? Szórol-szóra ezt: „ha a népies iratoknak a titkár által való szerkesztése csak azért nem látszik kivihetőnek, mert az az egy emberi erő túlterhelné: ebből az indokolásból szerintünk nem az következik, hogy nosza szerkesze más a népies iratokat, hanem az, hogy a titkár az állásához nem illő terhek viselése alól oldoztassék fel haladéktalanul, vagy is *ne legyen az pénztárnok is, domesztikai előadó is, a kit a két protestáns egyház bizodalma a végett emelt egy magas őrhelyre, hogy onnan a protestáns egyház multját és jelenét lelke-he ölelvén, az egész egyházra nézve termékenyítő, ösztönző erővé váljék és messzire fényljék az ő világossága.* Ne mondja azt nekünk senki, hogy a pénzkezelés, rubrikázás, a domesztika sokféle szellemölő bajai és a Magyar Protestáns Irodalmi Társaság titkári hivatala összeférhetők, egymással kiengesztelhetők. Nekünk, mint Irodalmi Társaságnak, a titkár egész lelkére, szellemének egész

ruganyosságára szükségünk van, ma inkább, mint más-
kor s a társaság összes kiadványaira nézve igen kívá-
natos, hogy azokból egy ugyanazon vezér szellem suga-
rai áradozzanak. Hogy a titkárnak általunk képzelt fel-
sleges missióját és munkáját illendően kell jutalmazni,
az magától értetődik" (Sárospataki Lapok 4. sz.) Mi az
én vétkem? Hol van szavaimban felségsértés, az elked-
vetlenítés? — tisztelt kritikus felebarátaim! Talán nem be-
csülöm eléggé a Társaság célját s a titkár szellemi értékét?!
Nem gondolnám!... Avagy talán csak kötelezködésből
mondtam, a mit mondtam? Az ilyen gyanúsítást, mint
férfitlant, vissza kellene utasítanom! Én mindjárt a
Társaság alakuló gyűlésén felszólaltam a pénztárnokság
és titkárság összekötése ellen s kívántam, hogy a titkár
egészen a Társaság céljainak éljen. Akkor igen előkelő
férfiak helyeselték nézetemet s állították, hogy a két hi-
vatal összekötése csak ideiglenes, csak addig tarthat,
míg a Társaság sorsa eligazodik. Nem kellett-e nekem
önmagamhoz való következetességgel s a Társaság hi-
vatásáról alkotott eszményképem mellett felszólalnom
(akkor, a mikor épen a Társaság reformálása volt indít-
ványozva) a titkárnak minden olyan megterhelhetése el-
len, a mely őt a Társaság nagy céljainak szolgálatától
többé-kevésbé elvonhatja. Nem kellett-e azt tennem ak-
kor, a mikor ő maga is nyilvánosan panaszkodik terheinek
temérdeksége ellen?!... Avagy *elkedvetlenítés*-e az, ha én
Kenesseyt azzal tiszteltem meg, hogy az ő egész lelkét
bírní akarom a Társaság javára s ha én az ő egész odadásá-
ban biztosítékot keresek s eszményképemet valószínűsnek
indulni látom?! *Támadás*-e az, ha én azt sürgetem, hogy
szedjünk le a hivatottnak bizonyult munkáról minden
felesleges terhet és tegyük őt teljesen magunkévá, *illendő
fizetéssel*!?!... Nem teszek fel tisztelt kritikusaimról olyan
naivitást, a melynél fogva ők a pénztárnokságot és do-
mesztikai előadói tisztet nem tartanák komoly, fárasztó
munkának és hogy nekik egy fél vagy egy negyedrészt
szellemi erő, egyenlő volna valakinek egész szellemével;
de követelem, hogy ilyen gyarlóság elhívására engemet
se kapacitáljanak. Megvallom szokott őszinteséggel,
hogy én az én utógondolatok nélküli, határozottan jó
akaratú s a Társaságra nézve megtisztelő felszólalásom-
nak nem azt az eredményét vártam, hogy bizonyos
emberek érzékenykedni fognak miatta, hanem azt, hogy
megköszönik nyughatatlankodásomat (magán levelekben
kaptam is érte elég elismerést!), amelynek csak egy, de
igen tisztességes célja a nehezen szülemlett Társaság
mielőbbi virágzása. Az Irodalmi Társaság Választmány-
a s majd közgyűlése is elvetette indítványomat s tette ezt
épen akkor, a mikor szomorúan constatálta, hogy a
Társaság dolgai nem igen virágzó állapotban vannak s
a mikor maga is beismerte, hogy többet és másként
kellene cselekedni, mint a mennyit és a miként eddig
cselekedtek. Ezek után engedjék meg nekem tisztelt kri-
tikusaim, hogy én magamat leszavazottnak ne érezzem,
az Irodalmi Társaságot továbbra is az ő eszményi nagy
céljainak megfelelően szerethessem s ahoz képest bírál-
hassam és végre kívánhassam szívemből, hogy bizalmi
szavazataik sulya alatt se a titkár vállalai, se a Társaság
szekerének kerekei meg ne rokkadjanak!

Radácsi György.

— Az ev. ref. zsinati törvények, mint jó forrásból
értesültünk, nehezen szűrődnek át a legfelsőbb forum gé-
pezetén. Az első szakasz ellen nem igen támasztanak
kifogást, de annál többet a többi ellen. Kivált az egyházi
bíráskodásról és a köznevelés és közoktatásról szóló sza-
kaszok okoznak sok nehézséget s kilátásunk lehet újabb
szövegezésre. Bizony pedig jó volna, ha már tudnók,
hogy hányadán is vagyunk!

— Beregi állapotok. Nagytiszteletű úr! Ha nem ka-
pott volna eddig mástól tudósítást, annyit írok hamaro-
san, hogy e hó 21-én tartott egyházmegyei közgyűlésünk
meglehetősen szokatlanul kezdődött és ért végett. A politi-
kai pártoskodás, mely régóta dúl egyházmegyéinkben, vál-
sághoz jutott; ide juttatta azt a gyűlésre beérkezett
(esperesre adott) szavazatok felbontásának ügye. A gond-
nok, ki a szavazást elrendelte és a gyűlést összehívta,
saját eljárását törvénytelennek jelentvén ki, a szavazatok
felbontását önhatalmúlag megtagadta s elnöktársával
együtt az e feletti vitát erőszakosan bezárta. Erre a gyű-
lésnek egy igen tekintélyes része, mintegy 40—50 egyházi
és világi tag, köztük annyi tanácsbíró, hogy összesen 3 ta-
nácsbíró maradt ott — tiltakozásuk és fellebbezésük bejelen-
tése mellett — eltávozott a gyűlés színhelyéről. A megcsön-
kített gyűlés tanácsbírakat, jegyzőket helyettesítve vég-
zett annyit-amennyit az összehalmozódott ügyekből s
nem sokára folytatása következik annak, a mi most már
tovább nem volt titkolható. r. l.

— Az egyházpólitikai küzdelem az országgyűlésen
március 23-án ért véget, midőn a vallás és közoktatási
miniszter költségvetésének tárgyalását befejezték. A márc.
20-án tartott gyűlésen *Szacsavay Sándor* a dákóromanis-
musra hívta fel a miniszter figyelmét, mert az már egyes
középiskolákban is kezdi felütni fejét. *Bánó József* a
népnevelés nagy fontosságát hangsúlyozta s keveselte a
közoktatási tárca dotációját. Csáky gr. igyekezett mind
a két felszólalót megnyugtatni. A tanfelügyelőség tételé-
nél *Berger J.*, *Sima Ferencz*, *Apponyi A.* és *Pázmándy
D.* szólaltak fel, mindannyian óhajtván a tanfelügyelői
intézmény javítását. Apponyi a nemzetellenes eszmék
terjedését jelenleg még csak úgy véli megakadályozha-
tónak, ha a tankerületek szűkítettnek s ez által a felügye-
let szigorúbbá tételét. Szükségesnek tartja, az 1868
XVIII. t.-cikknek akként való módosítását, hogy a fe-
gyelmi jogot az állam vegye át a felekezetektől. *Pázmándy*
azt óhajta, hogy a tanfelügyelőknek ne utazási átalányt
adjanak, hanem a teljesített utazást fizessék. *Csáky gr.*
Apponyi beszédére megjegyzé, hogy az 1868. XVIII. t.-c.
módosítását ő is szükségesnek tartja, de mivel ezzel a
felekezetek féltékenységétkö nnyen feltámaszthatja, annak
keresztülvitelére a kellő időt és módot kell megválaszt-
tani. *Péchy Tamás* elfogadja azt az eszmét, hogy az
állam a felekezeti hatóságokkal szemben konkurrens fe-
gyelmi hatóságot állítson fel. Ő nemzeti tekintetből nem
tart a felekezetek féltékenységétől. Szükségesnek tartja a
tanfelügyelők szaporítását és a tanítók fizetésének javi-
tását. *Péchy* szavaira *Berzeviczy* válaszolt megnyugtató-
lag. *Thaly K.* a Bécsben szerzett orvosi diplomák ellen,
Horváth A. a jogakadémiák érdekében, *Szabó Imre* álta-
lában a jogi szakoktatás ügyében szólaltak fel, az utóbbi
erősen kikelvén a budapesti egyetem egyes hiányai és
hibái miatt. *Hortoványi* az egyetem katolikus jellegét
hangsúlyozta, a mi ellen *Fenyvessy* tiltakozott. Az egye-
temen ő is sok javítani valót lát, különösen a jogi karnál
s épen ezért a vidék jogakadémiák fejlesztését óhajta.
Apponyi gr. a magyar művelődéstörténeti tanszék felállí-
tását sürgette. *Csáky gr.* kijelenté, hogy meglesz a jogi
s általában a felső oktatás reformja s idővel a magyar
művelődéstörténeti tanszék is. Kijelentette, hogy a köte-
lező doktorátus eltörléséről szóló törvényjavaslat már
munka alatt van. A budapesti egyetemre megjegyzé,
hogy az kétségtelenül állami jellegű, de ő nem zárkozik
el attól, hogy alapjaiból a kath. alapokat kihasítsák s ezt
a theologiai kar fentartására fordítsák. *Helfy* a tanári
hívadás és pálya hanyatlásáról panaszkodott. *Thaly* köve-
telte, hogy a középiskolákba a magyar irodalom történe-
tét és a magyarok történetét gondosabban és behatóbban

tanítsák. *Thaly* felszólalására a közoktatási miniszter kijelenté, hogy a tantervek bekövetkező módosításakor első sorban ezekre lesz tekintettel. Több kisebb felszólalás után a *múzeum* ügyét vették tárgyalás alá s itt különösen *Zichy Jenő* gr. felszólalása keltett figyelmet, mivel kimutatta a múzeumnak bajait s a baj megszüntetésére gyógyszer is ajánlott. Különösen ajánlotta, hogy szervezzenek ellenőrző bizottságot. Indítványát Csáky gr. is elfogadta. Az egyházpolitikai vitában egyik legkiemelkedőbb beszédet a márc. 22-iki ülésen tartotta *Eötvös Károly*, kijelentvén határozottan, hogy a kormány egyházpolitikáját, ha a szabadelvű iránytól el nem tér, partolni fogja, mert a hirdetett elvek évek óta a függetlenségi párt programjában is benfoglaltatnak. Megmagyarázta azt is, hogy az 1868 LIII t.-cikket miért nem látták el büntetési záradékkal. Szerinte Deák Ferencz volt ellene a büntető sanctiónak, mert bízott a papság törvény-tiszteletében, de kijelenté, hogy ha ebben a reményben csalódunk, alkalom és mód lesz reá, hogy a különböző felekezetek érdekeit büntetésekkel is biztosítsuk. Az egyes egyházpolitikai kérdésekkel foglalkozván, kifejté, hogy az államnak feltétlen joga van saját lelki ügyeit rendezni. Ezt a pápák sem tagadták soha, a püspökök még is kétségbe vonják. Az általános polgári anyakönyvezést különösen nemzetiségi szempontból tartja szükségesnek. A kötelező polgári házasságot már csak össze-vissza kuszált, bonyodalmas családjogunk miatt is szükségesnek látja. A zsidók recepciója elől az igaz szabadelvűség nem zárkozhatik el. Ezelőtt száz évvel — mondá — a katolikus főpapság ellenezte p. o. az evangélikus vallásra való áttérést. Ma, száz év múlva, az ellen nincs kifogása. Hát ettől még 100 év a zsidó vallásra való áttérhetés törvénybe iktatása után s az alatt a 100 év alatt majd azzal a ténnyel is meg fog békülni a főtisztelendő katolikus püspöki kar. A kath. autonomiára vonatkozólag előadta, hogy 1871-ben Deák Ferencz és az Andrássy-kabinetet az indította az akkori kongresszus munkálatainak félretételére, mert a munkálat alkalmából képződni kezdett akkor egy konservatív párt, mely az akkori főpapoknak szöveteződését s a katolikus autonómiai mozgalom által felszínre került elemeket saját pártjaik alakulására célszerűen felhasználni vélte. *Eötvös* figyelmeztette a Házat, hogy ettől most is lehet tartani. *Bánó* és *Szász Károly* a protestáns egyházak nagyobb segélyezésére hívják fel az országgyűlést, a mit Csáky gr. kilátásba is helyezett. *Apponyi A.* gr. szintén óhajtja, hogy a protestáns egyházak nagyobb segélyben részesüljenek. Aztán *Eötvös*nek a kath. autonomiáról mondott szavaira tér át s minthogy abban az összes katolikusok gyanúsítását látja, azt visszautasította, mire *Eötvös* kijelentette, hogy ilyen gyanúsítás eszébe sem volt. *Horváth Ádám* az autonóm fő- és középiskolák nyugdíjügyeinek állapotáról kért felvilágosítást, mire Csáky gr. azt a reményét fejezte ki, hogy a nyugdíjügyet nemsokára sikerülni fog megoldani. Március 23-án *Schwarz Gyula* a közoktatási bizottság elnöke lelkes szavakban ajánlva a bizottság munkálatában kifejtett elveket s a halaszthatatlan javításhoz szükséges összeg megszavazását jövőre úgy a miniszter, mint a Ház figyelmébe, a vallás- és közoktatásügyi miniszter költségvetése Csáky gróf éltetésével bevégeződött.

— **A ref. ifjúsági egyesület** március 23-án tartotta ez idén második vallásos estélyét Budapesten, még pedig az ev. főgimnázium nagy termében, mert a reformátusok helyisége a múlt alkalommal szűknek bizonyult. A program következő volt: 1. Karének. Előadja a ref. férfiak (harsonákkal). 2. Ima. *Osváth Elemér*, ref. theologus. 3. Megnyitó. *Szilassy Aladár*, egyesületi elnök.

4. Karének. Előadja a nők és férfiak kara. 5. „Néhány szó az ifj. egyesületekről.“ *Fermaud Károly* (Genfből). 6. „A gályarabok éneke.“ *Zongora-kisérettel* előadja *Haypál Benő*, ref. s-lelkész. 7. A „hitetlen“, verses elbeszélés, irta és előadja legifj. dr. *Szász Károly*, hivatalnok. 8. Karének. Előadja a nők és férfiak kara. 9. Zárszó. *Szász Károly*, ref. püspök. 10. Záríma. *Petri Elek*, ref. theol. igazgató. 11. „Erős vár a mi Istenünk!“ A közönség éneke. Az est érdekességét nagyban emelte a ker. ifjúsági egyesületek genfi központi bizottsága t. titkárnak, *Fermaud Károlynak* szabad előadása Európa hasonló célú egyesületeiről, melyet franciául tartott s *Szabó Aladár* dr. tolmácsolt. Érdekes még megemlítenünk, hogy jelen volt *Zelenka Pál* püspök is, ki 10 fttal az egyet tagjai közé lépett. Több vallásos este ez idén már nem lesz, e programba csak szűkebb körű felolvasások és más-nemű társas összejövetelek vannak felvéve. *Philosophus*.

— **A nem állami tanárok nyugdíjügye** szöbajött az országgyűlésen is. A március 23-ikán tartott ülésen *Horváth Ádám* kért felvilágosítást a vallás és közoktatási minisztertől a tervezett nyugintézet jelenlegi állásáról. Csáky gr. a hozzá intézet kérdésre a következőleg válaszolt: „A t. képviselő úr egyenesen hozzám intézett kérdésére nézve azon szerencsés helyzetben vagyok, hogy arra teljesen megnyugtató választ adhatok, a mennyiben a felekezeti, községi és törvényhatósági középiskolai tanárok nyugdíjügye abba a stádiumba, jutott, hogy legközelebb az illető érdekeltekkel magukkal akarom a tanácskozást megindítani. Remélem, hogy az általam megállapított terv a tanácskozmány által nagyban el fog fogadtatni és legfeljebb egyes részletekben szenvedhet változást. És mivel e tekintetben, hogy az állam a maga részéről jelentékeny összeggel járuljon hozzá e nyugdíj-alap biztosításához, az én t. kollegám, a pénzügyminiszter úr hozzájárulását is bírom, remélem, nem lesz semmiféle akadály, mely e már oly régen vajdó, annyira fontos és szükséges intézkedésnek végleges megállapítását és foganatosítását megakadályozhatná.“

— **A tiszáninenni ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlésének jegyzőkönyve** kikerült a sajtó alól s az illetőken szétküldetett.

— **A tiszáninenni ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése** f. hó 25-én kezdődik Miskolczon.

— **Meghívó.** A „Magyarországi Tanítók Országos Bizottsága“ folyó évi április hó 3-án (húsvét hétfőjén) tartja meg Budapesten, a IV. Lipót-utcai új városház közgyűlési termében d. e. 9 órakor, rendes tavaszi nagygyűlést, melyre — tekintettel a tárgyak fontosságára, különösen a tanítói fizetések rendezése tárgyában teendő lépésekre — ezúttal nemcsak a bizottság t. tagjait hívjuk meg, hanem szíves megjelenését kérjük mindazon tisztelt vidéki és fővárosi üggyársainknak is, kik az ügy iránt melegen érdeklődnek, nemkülönben a hazai tanítóegyesületeknek, melyeknek e nagygyűlésünkön való képviseltetését a tárgyalásra kerülő kérdések fontossága kívánatossá teszi. A gyűlés főbb tárgyai ezek: 1. Fizetésünk rendezése tárgyában tett intézkedésekről szóló jelentés. Előadja: *Lakits Vendel*. 2. A tanítói mellékfoglalkozásokról (közgyámi hivatal viselése, polgári anyakönyvek vezetése stb.) Előadja: *György Aladár*. 3. A tanítói oklevél felülbírálása (próbatanítások). Előadja: *Somlyay József*. 4. A magyarországi Tanítók Háza ügye. Előadó: dr. *Gööz József*. 5. Pénztáros jelentése. Előadja: *Kurz Sámuel*. Budapesten, 1893. március 14-én.

Lakits Vendel, elnök.

Konczek Lajos, titkár.

— **A „Téli Ujság“** legutóbbi 14-ik évfolyamából teljes számú példányok maradtak meg. Ezen példányokat, tizenhárom számot összefűzve, nem bocsátjuk eladás alá, hanem ingyen, szívesen küldjük meg azon nagytiszteletű lelkész uraknak, kik a lapot még nem ismerik, de

vele megismerkedni kívánnak s a jövő évfolyam megkezdésekor hathatós támogatásukkal a lapnak olvasókat gyűjtenek. Ha tehát eziránt hozzánk fordulnak, szívesen küldünk egy-egy példányt díjmentesen, s csakis azt kérjük, hogy a számokat elolvassák, azt egyházuk presbyterei s buzgó hivei közt köröztetni sziveskedjenek. Meg vagyunk róla győződve, hogy ezáltal jövőre számosan lesznek olyanok, kik a lap pártolói közé lépnek. Budapestén, 1893. március 15

Hornyánszky Viktor
könyvkiadóhivatala.

— A »Zsindely emlékére« befolyt (VII-ik közlemény): Novák Lajos (Ungvár) 50 kr, Cséka Károly 1 pl. 30 kr, Hegyi György 1 pl. 1 frt, Német Péter 1 pl. 30 kr, Szabó József 1 pl. 30 kr, Felföldi Ödön 1 pl. 30 kr, Magyar József 1 pl. 30 kr, L. Szabó Endre 1 pl. 50 kr, P. Horváth Dezső 1 pl. 30 kr, Mokcsay Béla 1 pl. 30 kr, Köröskényi István 1 pl. 30 kr; — Szóráth János (Szobránc) 1 pl. 5 frt, Gyarmathy Soma (B. Ujlak) 1 pl. 1 frt, Kovács Miklós (Tornallya) 5 pl. 1 frt 50 kr, Kiss Lajos (Szeged) 2 frt Összesen: 13 frt 90 kr.

— Nyilvános nyugtázás és köszönet. A folyó évi márczius hó 15-én rendezett ifjusági bál alkalmával a »Kossuth-alap« javára felülfizetni sziveskedtek Bernáth Elemér kir. táblai tanácselnök 10 frt, Moccsay Miklós 10 frt, Kormány Gyuláné 1 frt, Fodor Jenő 1 frt, Csontos József 1 frt, Özv. Matuszka Mihályné 1 frt, Buza János 1 frt, Bálint Dezső 1 frt, Persenszky Károly 1 frt, Zsindely István dr. 1 frt, Radácsi György 1 frt, Bartha Béla dr. 1 frt, Ellend József 1 frt, Kássa Mihály 3 frt, Özvegy Zsindely Istvánné 1 frt, Csajka János 1 frt, Both József 1 frt, Kiss Zsigmond 1 forintot, Kolossy Ferencz 2 forintot, Lengyel Endre dr. 2 forint, Mikecz Ferencz 1 frt, Csécsy Pál (Vámos Ujfalu) 2 forintot, Debreceni Barna 1 forintot, Warga Lajos 2 forintot, Kapy József (Alpár) 2 frt, Pavlik József főerdész (Izsnýete) 2 forintot, Katona Zsigmondné 1 frt, Bódogh Károly 2 forintot, Gasko Gyula 2 forintot, Niezner Ferencz 1 frt, Reményi Vendel 1 frt: Összesen 59 forint Fogadják nemes áldozatkészességükért legőszintébb köszönetünket. Sárospatak 1893 március hó 17. *Füsti Molnár Antal* b. b. ellenőr, *Kirila György* b. b. pénztárnok.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

X. Y. Az alkalmi emlékezéseknek most sem tudunk helyet szorítani a sürgős tárgyalást követelő napi kérdések miatt, a melyekkel nem akarunk elmaradni. Ünnepeink méltó és felséges tárgyai ugyan az elmélkedésnek s ügyes toll a napi eseményekkel is szépen összefűzni azokat, de most még az ilyen tollal írottakat is kevésbé mozgalmas időkre kell halasztanunk. Kívánjuk egyébiránt, hogy a megfeszített Krisztus keresztjének megszentelő emlékei hassák át egész társadalmunkat s a szeretet, mely erősebb mint a halál és keményebb mint a koporsó, végezze el a maga isteni missióját ama kövekkel szemben, a melyek a farizeusok és írástudók szívében a feltámadás akadályai. T. olvasóinknak és munkatársainknak szívből kívánunk boldog ünnepeket! — Sz. K. A küldemény későn érkezett, előbb már két tudósítást is kaptam (hosszabbat és rövidebbet), a vége mindeniknek csak az, hogy a beregi egyházmegye most békételenkedve és párt-tusák között indul a husvét ünnepeinek. Ha ez a pártoskodás némelyeknél nem is *elvi*, de egészen *személyi* jellegű, vagy épen a világi politikai celszövésnek szomorú következménye: — akkor fogadják őszinte sajnálatunkat! — Jobb egyet-értés mellett, mint a milyenben élnek, bátran fel lehetett volna a szavazatokat bontani, mert az afféle elnöki eljárás nem szokatlan, még ha nem felel is meg *betűszerint* a törvény kívánalmainak. Figyelmét igen köszönöm, valamint a többi tudósítókét is. — F. M. Levelet írtam, de itt is örömmel jelentem, hogy már nyomdában van. — P. M. Az illető egy kiváló világi férfiú a Tiszántúlról, azok közül, a kik szívesen tördnek egyházi- és isk. ügyeinkkel és aggódva őrködnek határainkon. — Z. J. »A Theol. Ismeretek tára,« himes tojás, kedves vendég, igyekszünk vele megismerkedni bővebben is. Én is terveztem ünnepi örömet magamnak, de bizony a »Bibl. Tanulmányok« még nincs készen, talán kivirít pünkösztre! A 25 éves fordulóról levélben írok. — Sz. S. Elküldtem a két példányt; bocsánat a késedelemért.

Pályázat.

Az *abauji* egyházmegyébe kebeleztet *garbóc-bogdányi* ev. ref. egyház lelkeszi állomására, melynek évi jövedelme föld- termény- és stólában 628 frt és 25 kr s így a IV-ik osztályba tartozik. A megválasztott lelkesz állomását 1894 év tavaszán foglalja el.

Pályázati kérvények folyó év április 17-ik napjáig küldendők nagytt. Veress Sámuel esperes úrhoz, Szesztára. (u. p. Abauj-Csécs)

Miskolc, 1893. márc. 27.

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Főmunkatárs: BUZA JÁNOS.

Hirdetések.

Nagytiszteletű lelkesz urak! Érdemes egyházi előljárók!

Hogy azon becses megrendeléseknek eleget tehessek, melyekkel a t. közönség eddig megtisztelt,

harang-öntödémet

megnagyobbítottam, a munkásaim számát megsaporítottam; most már azon helyzetben vagyok, hogy bármely nagyságú, bármelyik hang-csoportba beilleszthető, forgatható fa- vagy vas-koronával ellátott harangokat, megszabott határidőre elkészítek; miért is a t. közönség becses pártfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejőcz, (Ungmegye) u. p. Császlócz,

László Sándor

2—10

harangöntő.

IFJ. HÖNIG FRIGYES

harang- és ércz-öntődéje

Aradon, Rákóczy-utca 28. szám.

Alapított 1840-ben. Állami ezüst éremmel kitüntetve 1890-ben.

Ajánlja több évi jótállás mellett a legújabb találmányú cs. és kir. szabadalmazott harangjait; melyek előnye a régi szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly és ármegetakarítás mellett — erősebb és kellemesebb hangúak.

Továbbá ajánlja a legjobb szerkezetű, forgatható vas harang-felszereléseit, melyek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, — az áttétes tengely-ágak használásával pedig a legnagyobb harangok is könnyen kezelhetők; — vas harang-állványait, valamint régi harangoknak új, forgatható felszerelésre való átalakítását.

A harangoknak vasuton való szállítását saját felelősség- és költségemre eszközölöm.

Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

3—12

BEHYNATESTVÉREK

vas-, fűszer- és bizományi-üzletében

S.-a. Ujhelyben.

A legjutányosabb árban kaphatók: mindenféle **czémentmész** (templomok javítására) **kerti és gazdasági magvak**, mindenféle **ásványvizek**, **lőpor és lőszerek**.

Bizományi raktárunk van **kutak és szivattyúból**, **GRANIT- ÉS MÁRVÁNY-SÍRKÖVEKBŐL**, valamint a legjobb fajta **cserépkályhákból**.

2—10

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: »Még egyszer a kérdéshez.« *Mocsáry Lajos.* — »Ev. reform. gimnáziumaink igazgatása.« *Futó Mihály.* — Adatok ének-
ügyünk történetéhez s még valami. *Farkas Lajos.* — »Analecta Lutherana et Melanchthoniana.« *Rác Kálmán.* — »Vegyes
közlemények.«

Még egyszer a kérdéshez.

Csodálatos dolog az, a mi nálunk történik. Már több mint egy éve, hogy a katolikus klérus nyíltan hadat üzent és adáz harcot folytat ellenünk, és mi protestánsok összetett kézzel nézzük ezt az egész dolgot, mintha bennünket nem is érdekelne. Természetellenes valami ez, hiszen még a féreg is fölfelé kunkorodik, ha rátapodnak; a mi természetellenes, az bölcs eljárás nem lehet; a természetnek erőszakolása vagy megtagadása okvetlen megbosszulja magát. Az a hallgatás, az érzéketlenségnek azon negélyezése, mely most részünkről bölcsesség gyanánt árultatik, egyenesen azt a föltevést fogja felőlünk megteremteni, hogy mi nem vagyunk többé a bécsi és linci békét kötött, az 1790-iki, a pápens idejebeli protestánsok, hogy mi érzéketlenek lettünk, s nem becsüljük sokra a magunk igaz dolgát.

És még rövid idővel ezelőtt is azt mondta, jelszóként adta ki egyházkerületünk nagy tekintélyű férfia, Fejes István, hogy „Csöndesség“ — „Pax!“ Ez, mint mindjárt elmondandó leszek, maga Fejes István szerint is meghaladott álláspont, s azért azon érveléssel, melylyel e lapok 10-ik számában az általa kiadott jelszót indokolta, hosszasan foglalkozni nem is szándékozom; legyen az ő hite szerint Ujfalussy Béla úrnak, a ki azt mondja, hogy Fejes István úr a zsinat (hallgató) eljárásának helyes voltát teljesen kimutatta. Hallgatnunk kellett és kell folyvást — mondá még nem régen Fejes István — mert különben igazat adtunk volna a hírlapok azon állításának, hogy mi vagyunk a békebontók. Hát az, hogy mi voltunk a békebontók, oly kézzelfogható, szemtelen hazugság, hogy nincs józan eszű ember, a ki elhigye; a ki akarta,

mondta, mondja is, fogja mondani azután is, akár hallgatunk, akár nem. Ily silányság, ily semmiség szabályozza a mi cselekvésünket? Hogy Tisza Kálmán miatt támadnak bennünket — mondá továbbá Fejes. De hát Tisza Kálmán itt marad köztünk minden körülmények közt, mi nem exkommunikálhatjuk, de csak van talán fontosabb feladatunk, mint az, hogy az ő politikai állását saját testünkkel fedezzük. Ha a zsinat nyilatkozott volna, akkor „egy protestáns program készült volna az államkormány számára,“ és ez elidegenítette volna tőlünk a szabadelvű katolikusokat; ez egy további érve Fejes Istvánnak. Nem bocsátkozom ezen érvelés subtilitásaiba; a zsinatnak az lett volna feladata, hogy mondja meg mit óhajt, mihez ragaszkodik a három millió és annyi százezer protestáns; ha ezt nem tudja a kormány s a közvélemény, miként lehet várni, hogy érdekeink iránt kellő tekintettel legyen? A minthogy láthatjuk is, hogy most egy teljesen hamis föltevésből indul ki, abból tudniillik, hogy mi a polgári anyakönyvet és polgári házasságot készséggel elfogadjuk kárpótlásul az 1868. 53. törvénycikkért.

De nem immorálok érveléseim; a hallgatás — mint mondám — már maga Fejes szerint is meghaladott álláspont, mert hiszen ő a konvent zárt ülésében azt mondta, hogy „elérkezett ideje annak, hogy a konvent a maga részéről is határozott állást foglaljon el, és mondja ki, hogy a kötelező polgári házasság behozatalát követeli.“ Nem volt megcáfolva a konventről szóló ezen hírlapi tudósítás, tehát helyesnek kell tekintenem, s e szerint odáig már volnánk, hogy Fejes István a „Csöndesség“ jelszóhoz nem ragaszkodik. Örvendek, hogy ennyiben már egyetértünk, hogy most már ismét ez irányban követi azt a jelszót, hogy sapientis est consilium mutare in melius.

Abban a tinta-halszerű zavarban, melyet a kormány a maga egyházpolitikai programjával csinált, nem csuda, ha bizonyos hullámszás mutatkozik saját véleményeink képződésében is; hanc veniam damus, petimusque vicissim.

Hanem abban már nem értek egyet Fejes Istvánnal, — ha csakugyan helyes a konventi tudósítás — hogy most már nekünk kell követelnünk a polgári házasság behozatalát. Nekünk nem ez a feladatunk, hanem az, hogy követeljünk az 1868. 53. t.-cikk fentartását, s ehez körömszakadtáig ragaszkodjunk. Mi nem ellenezzük a polgári házasságot, a polgári anyakönyvet, zsidók receptióját, vallásszabadságot; teljesen elismerjük az állam jogát, hogy mindezt behozza, sőt ebben készek vagyunk támogatni is. De hogy mi álljunk elő ezeknek „követelésével,” az nekünk, mint felekezetnek, feladatunk nem lehet; nem lehet már csak azért sem, mert hiszen elismerjük, hogy azok állami feladatok; de nem lehet azért sem, mert mi mindezen dolgoknak — mint felekezet — szükségét nem érezzük. És mit jelentene a *tényleg fenforgó körülmények közt* az, hogy mi követeljünk a polgári házasság stb. behozatalát? Egyszerűen annyit jelentene, hogy mi a polgári házasság s a többi szóban levő intézkedésért az 1868. 53. t.-cikket feladni készek vagyunk; mert hát ahoz, hogy a dolog így van contemplálva, hogy a kormány-programnak e törvény eltörlése kiegészítő részét képezi, ha eddig lehetett volna is, az utolsó vallásügyi vita és miniszteri nyilatkozatok után semmi kétség nem férhet.

Kész-e feladni Fejes István az 1868. 53. t.-cikket — ez a kérdés, igen vagy nem? Nem hiszem el mindaddig, míg tőle egészen positiv nyilatkozattal kijelenteni nem hallom, de igenis kénytelen vagyok látni, — nem kis aggodalommal — hogy az uralkodó áramlattal sodortatni engedje magát, ép úgy, mint azok a többi jelentékeny férfiak, kikből mindinkább kifejlődnek immár mi köztünk is azok a bizonyos „döntő körök.” Sodortatni igenis, mert hát volt alkalam közelebről megismerkedni azokban a döntő körökben uralkodó nézetekkel; nem találtam senkit, a ki megnyugvását találná abban, hogy az 1868. törvény a polgári házasságért cserébe adasék, és mindemellett, mert hallgatunk, mert semmiféle hívatott nyilatkozat részünkről nem történt, mert minden oldalról az hangzik protestáns körökből, egyes protestáns emberek részéről, hogy a kormány szabadelvű egyházpolitikáját támogatják: — országszerte fenforog az a mistificatio, hogy a protestánsok azonmódon készek elfogadni azt a kormányprogramot mindenestől; a kormány, a sajtó emberei, a vármegyei emberek mind ebben a hitben vannak, sőt — bármennyire

szabadkozik is tőle Fejes István — az egész egyházpolitikai kezdeményezés úgy van oda állítva, mint a Tisza-klikk intrigája, mint protestáns program. Holott az a protestánsok részéről nem volna egyéb, mint öngyilkosság.

Nagy ideje, hogy ennek az országos mystificationnak végét vessük. Nyilatkoztassuk ki annak rendje-módja szerint, hogy az 1868. 53. t.-cikknek csorbíthatlanul fentartásához törhetlenül ragaszkodunk.

Mi tartóztathatna vissza bennünket attól, hogy azt kinyilatkoztassuk? Talán az, hogy egy oly egyházpolitikai programba, mely a teljes vallásszabadság elvéből indul ki, a vegyes házasságból született gyermekek vallási hovatartozandóságáról szóló állami rendelkezést logice beilleszteni nem lehet? De hát igaz-e az, hogy oly programmal állunk szemben, mely a teljes vallásszabadságot akarja megvalósítani; lehet-e ott szó vallásszabadságról, hol a katolikus felekezetnek uralkodó helyzete s óriási állami dotációja azonmódon a maga egész középkori minőségében fentartatik? Ne beszéljenek nekünk vallásszabadságról, szabadelvű egyházpolitikáról mindaddig, míg az alapvető intézkedés megvalósítására nem csak hogy senki nem gondol, de az úgynevezett katolikus autonomia színrehozatalával egyenesen azon irányban indult meg az actio, hogy az egyházi javak a katolikus felekezet részére örök időkre biztosíttassanak. No hát ha ők az egyházi javak fentartását bele tudják illeszteni a maguk vallásszabadsági programjába, volna-e joguk azzal vádolni bennünket, hogy egymással össze nem férő dolgokat akarunk; ha azt mondjuk, hogy ám hozzák be a polgári házasságot, de ne nyuljanak az 1868. 53. t.-cikkhez.

Mert tetszett ezt a kormány programot szabadelvűnek elkeresztelni, mi ne is vizsgáljuk valódi tartalmát, fogadjuk el, sőt lelkesedjünk érte, mert nekünk a szabadelvűséggel ellenkezésbe jóni nem szabad?

A papi zsoldban levő, a protestantismust csakis felületesen ismerő, üres jelszavakon lovgolni szokott időszaki sajtótól kérjünk-e mi kitárást arra nézve, hogy miben áll az igazi liberalismus; előbb való-e nekünk a sajtó dícsérete vagy gyalázkodása, mint a protestantismus, a szabadságnak, a hazának vele kapcsolatos igazi érdeke? Egyébiránt hol van az megírva, hogy az 1868-iki törvény előtérbe tolásával kiteszük magunkat ama félelmes nagyhatalom, a sajtó támadásának? Hiszen ez a sajtó mindaddig nem is tudta, vajjon ragaszkodunk-e mi az 1868-hoz! És vajjon megtámadta-e, ellenkezőleg nem magasztalta-e Eötvös Károly beszédét, melynek

legfontosabb részét éppen az képezte, melyben az 1868. 53. törvénycikk nagy jelentőségét és becsét kiemelte. Az igaz, a bátor szó részünkről kimondva meg fogja tenni hatását, és végre világosságot fog hozni a helyzetre, mely az eddigi taktikázás következtében valóságos útvesztővé vált.

Kétségtelen, hogy a mi föllépésünk arra lesz hivatva, hogy az egész nagy vitának új fordulatot adjon; meglehet, hogy meg fogja zavarni nem egy tényezőnek circulusait, új akadályul fog szerepelni annak a bizonyos szabadelvű kormány-programmnak megvalósításánál, mert hát ott nem így gondolták azt a dolgot. Ha úgy lesz, mi magunk is leszünk okai, mert miért hallgattunk, miért bujkáltunk mind ez ideig?! De hát ha igazán megvan és nem humbug az egész szabadelvű egyházpolitikai áramlat, akkor lehetetlen, hogy ne méltányolják a mi követelésünket; ha nem volt az egész komoly dolog, hanem csakis tökéletlenkedés vagy éppen ravaszul kieszelt terv arra, hogy a klerikalismust kielégítsék, nekünk pedig liberalis phrasisokkal szánkat betömjék: akkor mi az ily eljárásra se hallgatásunkkal, annál kevésbbé pedig a farkasokkal való üvöltéssel complicitásba nem léphetünk.

„Csöndesség“ című cikkében hivatkozik Fejes István tiszáninnen egyházkerületünk szeptemberben hozott végzésére s annak azon *alternatívájára*, hogy esetleg a polgári házasságot követeljük. De miként fogadtuk el ezen alternatívát? „Az előzetes egyéb egyházpolitikai kérdések megoldása mellett.“ S mit értettünk ezen előzetes kérdések alatt? Ezt megmondtuk múlt évi tavaszi gyűlésünk határozatában, melyben a zsinattól az 1848. 20. t.-cikk megvalósítása érdekében kívántuk a felszólalást. Nem tagadom, hogy a múlt ősszel magam is úgy nyilatkoztam, hogy ha nem mentjük meg az 1868-iki törvényt, kapaszkodjunk — mint veszett fejszének a nyeléhez — a polgári házasság-féle programhoz. Igénybe veszem most én is — hasonlóan Fejes Istvánhoz — azt, hogy sapientis est consilium mutare in melius. Alternatíváink közül, mint nyilvánvaló, az a kivihetetlen, hogy az előzetes kérdések kellő megoldásával kapcsolatosan kapjuk meg a vallásszabadságot, polgári házasságot stb., ellenben másik és első helyre tett alternatíváinknak az 1868. 53. t.-cikk fentartásának esélyei emelkedtek. Emelkedésnek jelét látom abban, mit Eötvös beszédének hatásáról már említettem, de különösen a törvényhatóságok föllépésében. Igaz, hogy in bloc fogadták el a kormány programját, melybe pedig bele van értve az 1868. 53. t.-cikk eltörlése, de figyelemmel kísérvén a megyei mozgalmat, arról győződtem meg, hogy ott nem sokat distingváltak, céljuk kizárólag antiklerikális tüntetés volt. S az antiklerikális szellem

oly erősen nyilatkozott, hogy határozottan kijelentendő s helyesen megokolandó követelésünk figyelembevételére az ország intelligenciájánál igenis számíthatunk.

A zsinat bölcsesége úgy találta jónak, hogy felekezetünk ebben a nagy harcban nullificálja magát. A konventnek nem lehetett feladata más-kép cselekedni, mint a még fel sem oszlott zsinat, melynek a konvent csakis helyettesítő közege.

Azonban a mi jogainknak és érdekeinknek védetlenül maradniok nem szabad. Az egyházkerületek számára törvényileg fenn van tartva azon feladat, jog és kötelesség, hogy az egyházat egyetemlegesen érintő ügyekben felszólaljanak; térjünk vissza ehez a forráshoz, melyből oly dúsan csörgedezett századokon át a vallási és polgári szabadságért való buzgalom. Vegyék kezökbe az ügyet az egyházkerületek. **Mocsáry Lajos.**

ISKOLAI ÜGY.

Ev. reform. gimnáziumaink igazgatása.

Az 1883. XXX. t.-c. nemcsak az állami és az állam közvetlen felügyelete alatt álló középiskoláknak, hanem felekezetünk eddig többé-kevésbbé saját útján járó gimnáziumainak is úgy belső, mint külső életében minden irányban határozott fordulatot teremtett. Messze vezetne ezt a fordulatot összes ágazataiban részletezni; azért ez úttal csak a saját felekezetünk gimnáziumai igazgatására vonatkozó átalakulásra akarok az alábbiakban röviden kiterjeszkedni és azokból egy némely egyéni következtetést levonni.

Az az önerejére való hagyatottság, más időben az üldöztetés, a melynek egyházunkkal együtt, mint erős-védbástyái, iskoláink is oly hosszú időn át kitétetve valának; másfelől egyházunk alkotmányának demokratikus szervezetéből folyó önrendelkezésünk, iskoláink életében és kormányzatában is kezdet óta folyton fejlődő és ezért saját arcúlatú világot teremtett, a mely itt és ott az uralkodó viszonyokkal kapcsolatban, rendszerint többé-kevésbbé elütő volt. Így a gimnáziumi igazgatóság intézménye is.

Collégiumainkban és lyceumainkban 1848 előtt önálló hatáskörű külön gimnáziumi igazgató nem is volt; az egész tanintézet ügyét az évről-évre változó közigazgató tartotta kezében. Az egyes egyházkerületek kebelén levő kisebb gimnáziumok igazgatóinak, az akkori egyszerű viszonyok között, az igazgatás kevés főfájást okozott. Az igazgató erélyes, olykor talán nyers szigora a legtöbb bajt orvosolta.

A modern igazgatóság intézményét a forradalom után a Thun-rendszer hozta életre, és a míg a viszonyok hatalma ezt a rendszert el nem söpörte, gimnáziumaink igazgatósága általában egy kézben állandósult. De a mint ez a németesítő, de ettől eltekintve, sok jót is ránk parancsolt rendszer megbukott, és egyházunk nemzetünkkel együtt szabadabban föllélegzhetett: az állandó igazgatóság is, úgy, a mint volt, ama szomorú emlékü önkényuralom alkotása, már csak az ellenhatás folyamánként is, a legtöbb helyen megszűnt, és az igazgatói tiszt — rendszerint a hivatali kor létráján, — évről-évre váltakozva, kézzől-kézre járt.

Autonom életünk hozta magával, hogy az így évről-évre váltakozó igazgató alig volt, sőt nem is lehetett egyéb, mint a tanintézeteknek a felsőbb hatóságokkal, a fentartó-testülettel és a tanítványokkal szemben ideiglenes képviselője. Vezette a tanári tanácskozást; kiállította a hivatalos okmányokat; intézte a napi teendőket; de a tanintézet belső életéért felelősség kevésbé terhelte; a szó komolyabb értelmében veendő igazgatóság teendőire kevés gondja volt. De alig is lehetett; hisz állásának ideiglenessége és rövidsége mellett a gyakorlatot sem szerezhetette meg, de különösebb oka sem volt arra törekednie. Továbbá tanári terhe tisztársaiéval teljesen egyenlő volt, a rendszerint csekély tanári létszám mellett nem egy tanintézetben még az osztályfőnökség tisztét is teljesítette, így ideje sem volt a tulajdonképeni igazgatásra.

Gyakran hallottam — és nem minden kedvtelés nélkül — emlegettetni, hogy egyházi kormányzatunkból folyólag az egyházkerületen az élete hosszára megválasztott püspök az esperesekkel, az egyházmegyén pedig a szintén egész életére, vagy legalább tíz évre megválasztott esperes az ő tanácsbíró társaival szemben: primus inter pares; ki mondaná, hogy nem tiszta logikus okoskodás volt, hogy az egy évre választott igazgató még kevésbé lehetett több tisztársai szemében, mint primus inter pares? Csakugyan van is ebben az elvben az én értelmezésem szerint is bizonyos fokú igazság. Mennyiben? ezt alább kísértem meg kifejtetni. Addig azonban megjegyzem, hogy ez a talán kissé szabados felfogás alig eredményezhetett mást, hogy valamint tisztársai — szelid értelmében véve is a szót, — kevés alárendeltséget, esetleg nem tetsző intézkedései iránt kevés kötelezettséget éreztek; itt-ott, a tanintézet szellemének, erkölcsi és tanulmányi értékének bizonyára kevés épülésére, — ha különben tiszta igaza volt is, — az igazgatóval szembe is szállottak: úgy a tanítványok is, — hisz a tanári tanácskozások dolga rendszerint már másnap nyílt titok a növendékek előtt, — sem láttak többet benne, mint oly tanárt, a kihez kivételesen ügyeikben azon évben szükség szerint fordulniok kell. Ily viszonyok között — miután hiányzott az éltető, az intéző szellem, hiányzott az összetartó kapocs, — a tanári karban az annyira elengedhetetlen, egészséges testületi szellem, az eléggé nem óhajtható fegyelem; a nevelésben és oktatásban összevágó működés csak ott lehetett, a hol azt a tanári kar jó szelleme, hűséges kötelességszeretete és a hivatás iránti lelkesedés azokat önként megteremtette. A hol ellenben e tényezők akármilyen hiányzottak: a tanintézet igazgatódott, de nem igazgattatott; a szabad gazdálkodás az iskolának mindent, csak üdvös eredményt nem szülhetett.

A mint azonban alkotmányunk visszaállítása után nemzeti kormányunk középiskolai tanügyünkre is mind mélyebb és üdvösebb hatást kezd gyakorolni; a mint az állami és az állam felügyelete alatt álló középiskolák a gyakorlati kísérletezés és próbálgatás tétovái között is mind összevágóbban és eredményesebben kezdenek működni s így a mi tanintézeteinket is mind erősebb versenyre kezdik hívni; sőt a mennyiben esetleges gyöngéinkre, fogyatkozásainkra, hova-tovább élesebben, nem ritkán a káröröm kíméletlenségével rámutattak; a midőn tanintézeteinket, tanerőinket szóval és a sajtóban nyíltan ócsárolták, egyes tanintézeteink hibáit az összesre kiterjesztették: — egyházunk intéző körei sem zárkozhattak el az új idők követeléseitől. Rendeztük iskoláinkat; szaporítottuk a tanerőt; javítottuk fizetésüket; fejlesztettük gyűjteményeinket; módosítottuk, majd átalakítottuk tantervünket; az évenként változó igazgatóságot is egymásután három évesre változtattuk át akként, hogy a választás a három év leteltével ugyanazon személy képe-

ben ismételtelen is fel-felújítható volt. Még gyökeresebb munkára sürgetett minden irányban az 1883. XXX. t.-c. a maga magasra felvont követelményeivel.

Azonban a három évre történt választásnak, — tudomásom szerint, sok helyen még ma is ez van gyakorlatban — van egy, esetleg erősen sebezhető oldala. Mert hogyan megy végbe a választás? Egyházi kormányzatunk elveivel összevágólag első sorban a tanári kar teszi meg ajánlatát; jelöl egy, esetleg több egyént. Ezután vagy az igazgató-tanács választ függetlenül; vagy ő is csak jelöl és a fentartó-testület dönti el végleg a kérdést. Szép szerencséje a tanintézetnek, ha a választásra jogosult testületeket a tanintézet legjobb érdeke által vezetett, önzetlen egyetértés sugalta munkájukban és ha a fontos tisztre a rátermett egyént valóban meg is találták. Ellenkező esetben könnyen elégtelenség kísérheti a választást és a mellőzöttek szívében a sérelem tövise maradhat vissza ismét a tanintézet életérdekeinek nyílt rovására.

Azonban a három évenkénti választás bibéje még sem a választás imént közölt módzataiban rejlik. Hisz e módozat mellett is meglevén a lehetőség, hogy a kellően beváltott igazgatót újabb ciklusra akár ismételtelen is érheti a megtiszteltetés: az igazgatóság főntebbi módon eszközölt betöltése lehet könnyű is, áldásos is. Azonban ne feledjük, hogy az igazgatósághoz több-kevesebb jövedelem van kötve. Igaz, hogy ezért a fizetés-többletért a valóban buzgó igazgató — akárcsak mint valami napszámos — teljesen megoszol; de ez a pénzbeli oldal, kivált a mi szerény fizetésünk mellett, — hatalmasan bejeltszik az igazgatóság betöltésének kérdésébe. Iskoláink múltja hozzá magával, hogy sok tanár az igazgatóságot a tanári kar közös örökségének tekintvén, osztzkodási jogot is formál hozzá. E felfogásnak nagyon kapóra jön ez a tetszetős, de igen könnyen megtámadható dilemma: ha teher az igazgatóság, hordozza mindenki; ha tisztesség — tegyük hozzá őszintén: fizetés — részesüljön benne mindenki. Nincs e sophisticus dilemmának több gyöngéje, minthogy a terhet inkább szóval, mint tetteleg szeretjük, továbbá, hogy a ki igen derék tanár, nem egyszersmind oly derék igazgató is.

De jól tudom, vannak olyanok is, a kiket a kitüntetés becsvágya sarkall; vannak, a kiknek duzzadó tetterejöknek talán valódi, talán képzelt érzete nem enged nyugtot. Hát ez utóbbi hajlamokban nem is látok különösebb bajt, sőt ha ezek megfelelő lelki erővel párosulván, sok nemes törekvésnek lehetnek forrásaivá. De az már egyenes szerencsétlenség volna, ha a tanári kar, midőn ajánlatát az igazgatóságra megtette, nála a tanintézet életérdekeinek rovására, akár az önző anyagság, vagy erőltetlen becsvágy, akár a rokon, vagy ellenszenv jutna túlsúlyra; az iskola tisztssége, a tanítás és nevelés sikere adná meg keserű árát. Mert nem kell hinnünk, hogy a választások itt is utó hullámok nélkül simúlnak le. Győzelem, vagy bukás esetére egyiránt éles versenygés, személyeskedés, talán egyenes torzsalkodás üthet tanyát, épen azon testület kebelében, a melynek összevágó működésére, a tagok benső egyetértésére és kölcsönös becsülésére, a hivatalos munkálkodás zavartalan összhangzatára van fő-fő szüksége.

Viszont az sincs kizárva, hogy pártok állhatnak elő az igazgató-tanács, vagy a fentartó-testület tagjai között s győz nem a legjobb, hanem esetleg a kevésbé érdemes. Egy kis ügyes házalás az ambiánsok részéről; egy kis politikai pártállás, talán rokoni, vagy baráti kapocs a választandók és választásra jogosultak között, mind üzérkedhetnek a választás csarnokában, a honnan minden kufárságot ostorral kellene kiűzni. Persze ezek nem okvetlen tények, de lehetőség. Lehet, hogy úgy a tanári kar, mint

az igazgató-tanács és fentartó-testület tagjai között megvan a kívánatos szép egyetértés, de mert az ellenkező is könnyen megtörténhetik: nem látom át, miért kelljen a tanügyet, — ha azt magasabb érdek nem parancsolja — három évenként ilyen boldogtalan válságnak kitenni, holott ma már az országgyűlési képviselőt is öt évre választják.

Még egyet. A választás tehát végbe ment; de a megválasztott szívében is visszamaradhat az előzmények sötét emléke, mardosó fulánkja és megbénúlhat az igazgató legjobb törekvése. Sőt kiszivároghat mind ez a tanulók közé is; természetesen, ismét csak a tanári kar erkölcsi hitelének, az igazgató tekintélyének csorbulására. Lehető az az eset is, hogy az igazgató érezvén, hogy az ő állása csak bár meghosszabbított ideiglenesség, ha kedve és ereje nem hiányoznék is teendői iránt, könnyen elnéző lehet tisztársai mulasztásaival szemközt és szabad lábat adhat éppen olyan elemeknek, a kiket a tanügy érdekében szűk korlátok közé kellett volna szorítania.

A fentebbiekben, úgy gondolom, tisztán érthetőleg jeleztem, hogy a háromévenként változó igazgatóság elvének barátja nem vagyok; de viszont az állandó igazgatóság hívei közé sem sorakozhatom, mert annak árnyoldalait is, — kivált viszonyaink között, — el tudom képzelni. Készséggel elfogadom tehát, budapesti zsinatunk álláspontját, mint a mely kimondotta, hogy az igazgató *legalább hat évre* választandó. Elfogadom nemcsak azért, mert ez törvényünk, hanem azért is, mert az a hat év elég szép idő arra, hogy az igazgatóságra termett és tisztének odaadón élő igazgató magát hivatása kellő-közepébe beélhesse, hogy következetes működése által a tanintézet belső és külső életére határozott bélyeget nyomhasson s így rávalóságát tényekkel igazolván, ismételt megválasztását is kivívhasssa; másfelől azért, mert az a *legalább hat év* föltételezi, hogy a választás tíz, esetleg több évre is kiterjeszthető.

Azonban szint vallva, jelen egyszerű cikkem megírásánál még sem egészen a fentebbiek elmondása volt egyenes célom, noha talán egy-két gondolat elvéve, ezekben is akadt, a melyeket mellékesen érintenem nem volt teljes céltévesztés. Inkább az vezetett, hogy megkíséreljem röviden vázolni: miként gondolom én féltett kincsünk, felekezeti középiskolai tanügyünk közvetlen és parancsoló érdekében gimnáziumaink igazgatását, hozzá fűzve a tárgyra vonatkozó nézeteimet, mint a mitől az szerintem el nem választható, az igazgató személyéhez és hivatalos egész működéséhez. Mert valamint kétségtelen igazság szememben az, hogy a tanintézetek összes értéke és érdeme minden egyes tanár erkölcsi derékségén, alapos szakismeretén és hivatalos buzgalmán fordul meg; úgy viszont nem kevésbé biztos igazság előttem az is, hogy az iskola teljes értéke, szellemi és erkölcsi nyomatéka az igazgató egyéni hivatottságán, buzgó kötelesség-szeretetén és tapintatán nyugszik mégis legelső sorban. Ő az a fő oszlop, a mely többi tisztársai mellett, vállain hordozza a tanintézet egész kisvilágának valamennyi terhét.

(Folyt. köv.)

Futó Mihály.

TÁRCZA.

Adalékok énekügyünk történetéhez s még valami.

Mint e lapok folyó évi 4. s 6. számaiban megjelent közleményekből örömmel sejtem, énekügyünk reformjának kérdése, bár a láthatárt uraló egyházpolitikai kérdések felhői mind közelebb tornyosulnak fejünk felett s

mind inkább magukhoz vonják egyházunk külső-belső építésével foglalkozó nagyjaink figyelmét, még sem került le a láthatár szélén annyira, hogy azt vélnők róla, miszerint le is áldozott. A leányzó tehát nem halt meg, csak szundikál; fel-fel serken néha, hogy valami módon halottnak ne tartsuk. És ez nagyon jól van így; mert ha igaz is, hogy e belső haladásunknak nagy kérdése csak lassú lépésekben vezethető a helyes megoldás célja felé, úgy másrésről az is áll, hogy a kérdést teljesen magára hagynunk, ha azt a megfeneklés veszélyének kitenni nem akarjuk, nem szabad.

Magam részéről azért szíves elismeréssel adózom Czinke és Révész uraknak, kik a Szathmári-féle derék énekügyi tanulmány útján, a kérdést ismét felszínre hozták; és pedig a kérdés azon oldalával fölfelé, melyen még igen csekély módon volt megvilágítva mindez ideig, t. i. a *történeti* oldallal. Pedig ez nem oly csekély dolog ám, a minőnek első tekintetre látszik. Mint minden reformnál, úgy az énekügy terén is, a megoldás egyik elengedhetlen kelléke a multak ismerete; ki a multat nem ismeri, nem következtethet helyesen a jövőre; csak a már készen levő alapokra lehet biztos számítás szerint rakni a tetőt.

Igy énekügyünknel is. Sajnálattal néztem én azt, hogy prot. egyházunk beléletét oly mélyen érintő reformkérdés tárgyalása alkalmával az ügy történeti multjára igen kevés tekintetet fordítottunk. Nem vizsgáltuk, hiszen nem is igen vizsgálhattuk azt, hogy milyen volt énekügyünk multja prot. egyházunkban; minő volt annak természete, fejlődési menete, melynek folytatását célozza a régen vajudó reform; minő szerepet játszott az ének a reformáció korában s a későbbi időkben? Ha e kérdésekre már tisztázott feleletet kaphatnánk; ha az ének-költő mintegy maga előtt látná a medret, melyben énekügyünk idáig haladt, akkor tudhatná meg csak, hogy az énekek „átírásánál,” hová tegye a korlátot, hogy átíratva énekügyünk terén se visszaesést, vagy maradást, sem pedig természet-ellenes ugrást ne képezzen. Csakis akkor lehetne az egésznek vezetésénél is határozott s egységes rendszert, nívót és irányt jelölni meg, míg különben az egész reformügy apró csermelyekben folyik szét s a bizonytalanság homokosivatagán emésztetik fel.

A melyek megíratnak, a mi tanulságunkra íratnak. S mivel régi igazság, hogy semmi sincs új dolog a nap alatt, hanem a régiek megújulnak ismét, nagyon bölcs dolog lenne, ha mi is elő keresgetnénk az egyházi jegyzőkönyvek sárgult lapjai közül azon, körülbelül száz év előtti idők tanulságait, melyekben a ma használatban levő énekeskönyv hosszas vajudas után megszületett. És ez nemcsak a kegyelet munkája volna, a mely egyéb-iránt maga is elég ösztönnel bírhat arra nézve, hogy énekes-könyvünk létrejöttének és meghonosodásának történeteit részletesen felkutassuk; hanem fontos tanulság is egyszersmind, melynek az újabbkori reformkérdésnél nagy hasznát vehetnők, főként akkor, midőn még azzal sem vagyunk egészen tisztában, hogy a reform munkájában hol legyen a határ, melyen túl mennünk nem lehet.

Az énekügyi bizottság „programmja” e tekintetben mindössze annyit mond: hogy „más alapelvekről, mint a melyeket úgy az egyházkerületek, mint a konvent és zsinat is helyeseltek, most sem lehet szó s az újítás csak azon határok között mozoghat, a melyeket az egyházi hivatalos testületek jóváhagytak és elfogadtak. Nem a szó-szoros értelmében vett új énekes készítése van tehát tervben, hanem a meglevőknek javítás és pótlás által való megújítása” (4. l.). A baj csak az, hogy a javítás fogalmát, a hány ének-költő, annyi féleképen magya-

rázza s alkalmazza gyakorlatilag is s így ugyanazon program firmája alatt a legellentétesebb irányok jutnak napi rendre. Az egyik a „javítás,” vagy „átdolgozás” szavakat nagyon is racionális módon értelmezvén, a régi ének gyengeségével s szépségével egyforma kegyetlenséggel s kiméletlenséggel bánik el; a másik a túlságba vitt kegyelet óvatosságával nyúl a régihez s „átdolgozásában” csupán csak a szavakkal való foltoztatás munkáját végzi. Egyik a földszintig lerombolja a régít s követ követ nem hagyva építi fel az új — s a réginél nem mindig jobb — éneket; a másik beéri az egyszerű vakolással. Egyik az eredeti szövegnek csak főbb gondolatait szedi össze s azokra rak mintegy új testet; a másik a réginek legkisebb gondolatszilánkját is összeszedve s mindet begyűrja az új énekbe, habár a mai poétikai elvek szerint, e gondolatok nem kapcsolhatók erőszak nélkül egy és ugyanazon műben egybe.

Igaz, hogy az énekügyi bizottságnak módjában lesz majd annak idején válogatni ez eltérő elemek között; de ezzel még nincs kárpótlás nyújtva az elforgácsolódott költői erőért, melyek egy határozott irány követése mellett talán jobbat, tökéletesebbet és könnyebb módon létesíthettek volna. Ki az elmúlt pár év alatt az énekügyi reform kérdésével foglalkozó cikkek irányát figyelemmel kísérte, azoknak íróit általában két csoportra oszthatta, u. m. neolog és orthodox. E két irány küzdött egymással ugyanazon hivatalos program firmája alatt; antropomorphisták és anti-antropomorphisták kaptak egymással hajba, a nélkül azonban, hogy a vita után kiderült volna, melyik részen volt az igazság, s következésképpen melyiknek elvei lesznek a jövőben általában követendők. Az egyik fél hivatkozik a protestantizmus ama sarkalatos elvére, mely a tökéletesedést és korszerűséget kívánja mindenben s így meglehetősen paragon álló prot. egyházi énekügyünk terén is; azt akarja, hogy a leendő énekeskönyv ne csak az által különbözzék a régitől, hogy az új, emez pedig régi, hanem egyik jelentékeny lépést jelezzon általában a cultusz szolgálatában álló énekügy terén is. A másik fél pedig hivatkozva kegyeletre, megszokásra, a nép conservatismusára, mely a kis újításnak is ellenzője mindent a régi szerint akar megtartani.

Saját szempontjából mindeniknek igazsága lehet; de hogy az egész egyház egyetemére melyik volna üdvösebb, azt csak azon kor történetének logikája mondhatná meg, melyben egyházunk a mai énekeskönyv behozatalával való rázkódást átélte.

Ebből a szempontból tehát nem kis fontosságú és nem felesleges dolog, énekügyünknek, közelebbről mai énekeskönyvünk szerkesztésének és meghonosításának történetét kutatnunk. Mert ne gondolja senki, hogy az akkori időkben valami könnyű módon ment az ének-reform. Sokáig vajúdott az ügy éppen úgy, mint mai napság; akkor is küzdöttek az ellenvélemények egymással, mint most; akkor is conservatív volt a nép, mint mindig, sőt e conservatismusának nem egy helyen véres tettelességekben is kifejezést adott. De ha az énekeskönyv meghonosítása nem is idézett elő mindenütt templomi botrányokat, véres verekedéseket, még sem történhetett az meg kisebb-nagyobb surlódások és zugolódások nélkül seholsem. És én azt hiszem, hogy alig van egyház, melynek akkori jegyzőkönyveiben ne tételnék említés arról, hogy minő fogadtatásban részesült az új énekes s hogyan sikerült azt, az akkori előjárók bölcseségének, minden nagyobb rázkódás nélkül meghonosítani. S ha ez adatok ma már összegyűjtve volna, a belőlök levonható tanulságokat nagyon szépen fordíthatnánk hasznunkra mindakkor, midőn a reform

nívójának megállapításáról van szó, mind pedig arra a jó távol levő, de előbb-utóbb bekövetkezendő eshetőségre, midőn az elkészült új énekes-könyv meghonosításának kérdése fogja igénybe venni az egyház vezetőinek tapasztalatosságát és bölcsességét.

(Folyt. köv.).

Farkas Lajos.

KÖNYVISMERTETÉS.

Analecta Lutherana et Melanchtoniana.

Herausgegeben und erläutert von Georg Loesche, k. k. o. ö theol. Professor in Wien. Gotha 1892. 8°. VIII+440. lap.

(Vége.)

A családi életért — tudvalevőleg — Luther rajongott és Katájával igazán példányszerű boldog egyetértésben élt. Ennek nyomai az »Analecta« lapjain is előtérbe nyomulnak s úgy látszik, igen érdekes témája volt asztalbeszédüknek a családi élet, a házasság. Olykor Kata is hallatta egyes kérdésekben a maga véleményét. Lássunk azért ezen beszédek közül is:

Miben áll kiváltképen a házasság? Két, him és nőnemű személynek egyetértésében, a mint köznyelven mondják: Egyetértés teszi a házasság életet. (231. l.).

Vajjon lehet-e csak bizonyos meghatározott időre lépni házasságra? — erre a nálunk éppen fájdalom! korszerűvé lett kérdésre így felel L.: Nem, mert egész életidőre köttetik a házasság Máté XIX. szerint: »a mit Isten összekötött, ember ne bontsa fel.« Erre vonatkozik Krisztusnak és tanítványainak az elválásra vonatkozó vitája (Máté XIX. 231. l.).

A házasságra a szülők beleegyezése nem feltétlenül szükséges L. szerint; a kényszerítést meg határozottan kárhoztatja (293., 295. l.). »Javaslom — mondja mintegy ennek kiegészítésül a 211. lap szerint, — hogy a jegyváltás után minél hamarabb siessenek az esküvőre, mert a halogatásban veszedelem rejlik. A Sátán ugyanis akadályt gördít az útba, közbelépnek a rágal-mazók és mindkét félnek barátai. Ez történt Filep (Melanchton) és Eyslebius (Agricola) házasságánál s azért nem szeretem a jegyváltást; keljenek össze azonnal! Ha ezeket titkon nem eskettem volna össze, mindenki akadályul lépett volna közbe, ezt kiabálva: ne azt vedd el, hanem am azt!

L. a táncról. A táncmultságok arra való, hogy társadalmi ügyességre tegyenek szert és baráti viszonyt kössenek az ifjak és leányok. Így nyujtanak azok alkalmat a szép együttlétre és a leány érzelmének felköltése által arra, hogy azután őt biztosabban megkérhessük. A pápa elátkozta a táncot, mert ellensége volt a menyekzőnek. De minden tisztességesen történjék! E végből hívnak a multságba tisztos férfiakat és aszszonyságokat, a kiknek kötelességük ott felügyelni, hogy minden tisztességesen történjék. Én is közbe fogok valamikor lépni, hogy az én jelenlétemben hagyjanak fel az ifjak a keringővel (81. l.).

A bűnbeesés előtt kötelességül rendeltetett a házasság, hogy az emberekkel töltsen be a világot, a bűnbeesés után gyógyszer az. Házastárs nélkül élni nem járja, habár annak kellemetlen oldalai is vannak; de a házasság iránt ellenszenvvel viseltetni: az ördög munkája. (81. l.).

Egy valaki egyszer ezt mondta Lutherről: Doktor úr! a scholasticusok is vitatták ezt a kérdést: hol volt Isten a világ teremtése előtt; én azt hallottam Bécsben Camertől (sokoldalú és egyik legtermékenyebb humanistája a maga idejében a bécsi egyetemnek, a ki a

magyar reformáció egyik érdekes alakjával, Speratus Pállal nagy vitába bocsátkozott), hogy az Isten önmagában volt. A Doktor erre úgy válaszolt: Igen, Augustinus említi ezt, de valakinek kérdésére így felelt: Poklot készített a kíváncsiak számára; s a Doktor hozzátette: Hol van isten most a teremtés után? Nincs a helyhez kötve. (101. l.).

Mely életkorban támadunk fel? A »Sententiarum magister« (Lombardiai Péter) abban a véleményben van, hogy az utolsó napon mindenki férfikorban támad fel, még ha csecsemő korában halt is meg valaki. Ezt a véleményt én is osztom. (356. l.).

Az utolsó ítéletről L. így beszélt: Óh, édes Istenem, jöjj már el hamar! Én minden nap várlak. Kora reggel lesz az, fényes hajnalkor a tavaszi éjnapегyen tájában. Ez az én képzelődésem és arról predikálni szeretek. A hajnalból hirtelen fekete és terhes felhő gomolyog majd. Két-három villám is kipattan. Erre villámcsapás következik egyszerre mindent halomra dönt, eget és földet. De dicsértessék az Isten, a ki megtanította nekünk, hogy azon nap felé sóhajtozzunk és vágyakozunk. A pápaságban az egész világ fél attól, a mint azt énekükben éneklik: Dies illa, dies irae. Sőt én remélem, hogy az utolsó nap nem messze van és mi még megérjük azt. Ekkor valaki így szólt: Doktor úr! az evangéliumnak azon idő alatt sehol se kell hirdetnie, miután »Krisztus alig fog hitelt találni a földön.« (Luk. XVIII. 8.). Óh, igen! válaszol a Doktor, ez azt teszi, hogy az evangélium csak egy szegletecskében fog meghúzódni; számítsátok fel csak, hogy egész Afrikának és Ázsiának nincs evangéliuma s Európában is Görög-, Magyar-, Olasz-, Spanyol-, Francia-, Angol- és Lengyelországban nem hirdették az evangélium! (Persze ez — a mint a kiadó is helyesen jegyzi meg — csak »cum grano salis« értendő). A kis foltocska, a szászok földje, nem fogja az utolsó napot hátraltatni. (75. l. Ugyanilyen értelemben a 287. l.).

Én egészen úgy érzem — mondja máskor (86. l.) — hogy közeleg az Isten napja s ha mi nem is, közvetlen utódaink meglátják már azt a napot. Mert minden nagy csoda megtörtént. A pápa lelepleztetett, a világ őrjöng és nem is akar javúlni, de nem is leszünk már jobbakk, mert az a nap közelg. Én túrom-bújom az Írást és szeretnék aludni, aludni lányom mellett (Erzsébet, a ki 1528. aug. 3. halt meg); búcsút vettem, imádkozom néha; nem bírok szentebb lenni. (86. l.).

A lelkiismereti kétely is megszállja néha a nagy reformátor lelkét. »Az ördög gyakran kínozta engem — úgymond — ezzel a kérdéssel: ki küldött tégedet a zárdák ellen tanítani? Vagy: Az előtt a legszebb béke volt, s ezt te felzavartad, ki parancsolta ezt? Itt valaki félbeszakította beszédét s így szólt: »A te atyaságod útját állta a zárdák elhagyásának és a béke megzavarásának, csupán csak ezt tanította: hiába tisztelnek engem emberek parancsára. (Máté XV. 9.) Azután egészen önként s Isten gondviseléséből következtek azok, a mikről a te kitünőséged beszél. L. válaszolt: Sőt, ha az előbb eszembe jut olyan küzdelem közt, akkor már a fáradságtól megkíméltem volna magamat. (411. l.).

Érdekes Luthernek a saját ellenfelére tett megjegyzése is: A pápa mindent aranynya tett: Istent, a szenteket, a kegyelmet stb. Nagy dolog volt mindent elkótyavetyélni; a magyarok minden évben egy viaszgyertyát vittek Öttingbe — egy híres bajorországi búcsújáró hely, csodatevő Mária-képpel), a melyik 300 forintot tartalmazott, (a minek ma körülbelül 1260 márka felel meg. 303. l.). A pápát Eck vitte a veszedelembe és nem Márton doktor, mondja (286. l.). Mert

Eck el akart engem nyomni a maga gyanakodásával és kevélykedésével, de velem szemben nagyon gyenge volt és ez által adott alkalmat nekem a pápa megtámadására. Azért igazság szerint Ecknek köszönje a pápa és ne Luthernek. Megérdemelte volna ő, hogy 1000 forintos kupát kapjon a lutheránusoktól, a kiket ennyire segített elő.

L. nevelési elveire nézve jellemző az, a mit a lopással kapcsolatban mond (234—5. l.): Lopni nem valami nagy mesterség... A gyermeknek azonban a lopást nem szabad megengedni, még ha az a vágy cseresznyére, almára stb. irányúlna is. A gyermeki pákoszkodást nem kell ugyan nagyon szigorúan büntetni, de ha pénzt csen, akkor igen. Engem szüleim egész a kislélekűségig szigorúan neveltek, anyám egy éretlen dióért véresre vert... De úgy kell büntetni, hogy a páloa mellett alma legyen, mert baj, ha a gyermekek és tanítványok elvesztik szüléik és tanítóik iránt való szeretetüket stb.

Luther *életszabálya*: »Behalt den Kragen warm, Fülle nicht zu sehr den Darm, Mach dich der Greten nicht zu nahe: So wirst du langsam graue!« (237. l.).

De talán már nagyon is belemerültem Luther asztalbeszédeinek izlettetésébe s bár nem szabad visszaélnem az olvasó türelmével, de még egy adomászrú ötletét és Melanchtonra tett megjegyzését nem hallgathatom el.

Egy püspök egyszer sereget vezetett a csatába — beszél L. — és így buzdította katonáit: »Kedves barátim! harcoljatok vitézül Krisztus vérének és hitének ellenségeivel, az egyház dicsőségére; én mellettetek leszek. A ki elesik, ma az égben fog úrvacsorát venni!« Maga azonban, a mint ütközetre került a dolog, szépecskén megfutamodott. Mikor aztán figyelmeztették, hogy ne fusson, hiszen csak az imént mondta halál-megvetéssel, hogy velök fog az égben úrvacsorát venni: így felelt: »Nem! én ma bűjtölni akarok.« (246. l.).

Melanchtont önmagával így hasonlítja össze Luther: A mi képmásunk a Cselekedetek könyvében található fel. Jakab Filepet ábrázolja, a ki a maga mérsékletes természeténél fogva szerette volna a törvényt fentartani; Péter engemet, a ki hatalmasan harsogta: Mit terheltek?! Így Filep a szeretetben jár elől, én a hitben... (368. l.).

Most pedig még egy néhány mutatóványt Melanchtonról, a kinek itt először összegyűjtve található e nemű mondatai inkább ötletszerűek, tréfás, néha csipős, sőt még a pikánshoz is közel álló adomák, a nélkül azonban, hogy az egészen ártatlan lelkeknek is kemény eleddel volna.

Az ördög nála is nagy szerepre van hivatva. Dürer Albert beszélte nekem — mondja pl. (163. l.), — hogy ő hallotta Hirschvogel Jeromostól, hogy ez egy olyan szigetre vetődött, a hol évenként embert szoktak feláldozni az ördögnek és közel is járt ahhoz a helyhez, a hol az ördög érthető hangon követelte az embert, a kit megöljön. Ő is hallotta a bölgést, de nem értette meg, hogy mit beszélt az.

Mint nagy ösmerője és tisztelője az ó-kor klaszszikus irodalmának, Melanchton sokszor bevonja beszédébe a klasszikusokat, de a bibliával összehasonlítva, végte lenül felette állónak tartja ezt s így védi is több ízben.

A világ végét Melanchton is a közel jövőben várta. Érdekes számítása pl. a következő: A zsidóság kiszabadulásától Krisztus szenvedéséig 1582 év telt el, azaz 3×500. S figyeljétek meg a szabályt: 500 év múlva mindig általános fordulat áll be. Így csak kevéssel több mint 500 éve áll a választó fejedelemség, mivel Ottó

szász uralkodó 1001-ben állította fel. Sok példát lehet erre a történelemből idézni. Már 500 éves a lengyel birodalom, ugyanennyi a magyar. A consuloktól Cae-sárig 500 év van. És hiszem, hogy 1582-nél nem lesz több év Krisztus születésétől az utolsó napig. Augs-burgban jelent is meg már egy könyv, a mely azt mondja, hogy 1599-ben közeleg el a világ vége; honnan merítette, nem tudom (161. l.).

Tubingában — mondja M. kora felfogásához híven — volt egy doctor medicinae, a ki rendkívüli sikerrel gyógyított, s ha valamit nem tudott, az ördöghöz fordult felvilágosításért és attól nagy dolgokat esdekelt ki; az ördögöt u. i. egy üvegben tartotta megkötözve. Leginkább énekléssel szokta megnyerni. Mikor már hal-doklott s Istenhez akart térni, de a vonaglás sokáig tartott, akkor elkezdett dühöngeni, megátkozta a Szent-lelket és így halt meg szitkozódással ajkán, Istent kerülve. Fiainak több mint 26,000 frtot (mai érték: 109,200 марка) hagyott hátra (178. l.).

Még egyet a csipősebbjéből.

Mikor egyszer néhány fejedelem is ott ült a lako-mánál, saját országaikról beszéltek és egyik ezt, a má-sik amaszt mondta el, végre *György*, szász vezérre került a sor. Ez bátor lélekkel, komolyan s nem tréfálva így beszélt: «Nem tudom, miért kellett nekem az én orszá-gomban különösen predikálni. Egyet tudok, a mi felett gyakran szoktam bámúlni. Egy zárdá van országomban, a melyeknek barátai háromfajta s ebből három csoda-dolog keletkezik. 1. Vannak szerzeteseim, a kik predi-káló-barátoknak hivatnak; ezeknek sok gabonaneműjük van, holott nincs földjük, a honnan gabonát szerezzenek. 2. A másik rend szerzeteseit mezitlábas szerzeteseknek nevezik, nagy jövedelemmel rendelkeznek s még sincs pénzük az adóra. 3. A többieknek donatista a nevük, sok gyermekük van, de nincs feleségük.» A fejedelmek jót nevettek ezen a tréfán. (171. l.)

Ennyit mutatóul.

A mi ezek után a kiadó munkáját illeti, az termé-szetesen a szerint döntendő el, mennyiben tudja meg-magyarázni a nehezen érthető vonatkozásokat, és meny-nyiben tudja helyreállítani az itt-ott megromlott kézirat eredeti értelmét.

Erre nézve dicsérnünk kell azt a szorgalmas után-járást, a melynél fogva mintegy 50, ezen asztalbeszé-deket érintő további művel hasonlítja össze e codex szövegét és a leginkább csekély eltérést jegyzet alak-jában felmutatja. Bizonyára elismerést érdemlő tanulmány eredménye ez. A szövegnek ilyen kritizálása tekintetében azonban nem aprólékosodik el, nem is érvel a mellett, melyik szöveg-eltérés helyesebb, az olvasó úgyis belátja azt; a szövegbe azonban a codex ellenére is az általa helyesebbnek tartott eltérést illeszti be mindig.

Nem kevesebb munkával járt a történeti vonatko-zások megmagyarázása, a mi nélkül érthetetlen volna a codex. Itt is nagy rövidség jellemzi, sokszor meg-elégszik egyszerűen a forrásra utalással.

Ismertetéscmet azzal fejezem be, hogy a kiadó derekas munkát végzett, egy lépéssel előbbre vitt a reformáció nagy alakjaihoz vezető úton. Bár a szöveget teljesen érthetővé tennie nem sikerült mindenütt, de e mellett is az által, hogy Luthernek 189, eddig ismeretlen mondasát, Melanchtonnak 137 beszédét tette hozzáférhetővé a történelem bűvárainak, e téren *nélkü-lözhetlenné* tette az általa kiadott könyvet. Legyen sok, a ki felhasználja mint forrást s épp úgy nem kevesebben azok, a kik megszerzik magoknak az érdekes társa-ságnak művelődéstörténeti szempontból is becses és hű arcképét!

Rácz Kálmán.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhiresh.** *Id. Zitás István*, takta-szadai evang. reform. lelkész, mult hó 23-án éjjel, egy heti kínos szen-vedés után meghalt. Temetése 26-án délután 3 órakor volt. A megboldogult felett a háznál nagy Tóth Lajos sajó-hidvégi lelkész imázott s a sírnál Kónya Endre h.-németi lelkész tartott sirbeszédet. A boldogult született *Szentandrás*on 1824 március 1-én. Iskoláit Sárospatakon végezte; a t.-szadai egyház 1856-ban választotta el lelki-pásztorának, s még ugyanazon évben nőül vette néhai Kovács János h.-németi lelkész leányát, Erzsébetet. Három gyermeke maradt: Bertalan pthrügyi lelkész, István k.-dobszai lelkész s Mariska, ki az anyai háznál van. A megboldogult több évig, mint egyházmegyei tanácsbíró tevékeny részt vett az egyházmegye ügyeinek vezetésében. A t.-szadai ev. ref. egyháznak boldogabb korszaka az ő hivataloskodásával kezdődött. A Lakatos Kovács István által az egyháznak hagyományozott 10,000 váltóforint az ő gondoskodása s fáradozása folytán szaporodott meg annyira, hogy abból nem csak a lelkészi s tanítói lak-helyen levő melléképületek építettek fel, hanem 1876-ban a gesztelyi határban egy 52 és fél katasztrális holdnyi birtok vásároltatott 8900 frtért, melynek ez idő szerint évi bérlete 940 frt. Az ő buzdítása s áldozata folytán alapít-atott 1865-ik évben az egyházi takarékmagtár, mely megszüntéig, 1886-ig 1600 frt jövedelmet hozott az egy-háznak. Az ő mindenre kiterjedő gondja meglátszik az egyháznak minden épületén. A templom tornya 1883-ban bebadogoztatott, a templom-tető 1891-ben cinkezett le-mezzel fedetett be. Az 1876-ban leégett lelkészi lak megújított. Mint lelkész híveinek szerető édes atyja, vezére volt. Mint ember minta képe lehetne a mostani igen hamar sokra vágyó, türelmetlen ifjuságnak; — sze-rény, alázatos, munkás, takarékos, családjának boldogsá-gát szíven viselő, mértékletes az önmegtagadásig. Legyen áldott emlékezete. — *Markovits Iván*, a Gabelsberg-féle gyorsírástnak meghonosítója hazánkban, f. hó 5-én meghalt, életének 55-ik évében, Budapesten. A ki ismeri a gyorsírást jelentőségét, az iskolai oktatás, a tanulmá-nyozás, hirlapírás stb. szempontjaiból és tudja azt, hogy Markovits gyorsírási tankönyve 1864 óta második ki-adást ért s rendszerén ma legalább 2000 tanuló gyako-rolja magát a gyorsírást áldásos munkájában: annak lehetetlen hálával nem emlékezni az elhunyt jeles férfiú-ról, a kinek érdemeit külföldi társulatok is tudtak méltá-nyolni. Az erőfeszítő folytonos munka s izületi csúzzal párosult vesebaj vetett véget a nemzet eme kitűnő nap-számosának. Áldás emlékére!

— **Választásck.** A *kaki* ev. ref. egyház lelkészévé március 31-én egyhangúlag *Székelly Imre* takta harkányi segédlelkész választott meg. — A miskolci ev. ref. főgimnázium kormányzójává, b. e. *Bizony Tamás* helyére, ennek méltó fia s hivatali helyettese *Bizony Ákos*, a tiszántúli kerület ügyvédje választott meg. — *Fekete József* átányi lelkész és egyházmegyei főjegyzőt a pres-bitériumok szavazatának többsége egyházmegyei tanács-bíróságra emelte. Avagy nagyobb méltóság-e a tanács-bíróság a főjegyzőségénél?

— **Az ágostai evangélikus egyház zsinati törvényeit** Ő felsége a következő legfelsőbb jóváhagyási és megerősítési záradékkal látta el: A magyarországi ágostai hitvallású evangélikusoknak legfelsőbb királyi engedelmekkel az 1891 évi december hó 5-én és folytatólag az 1893 évi február 7-én és következő napjain Budapest fő- és székvárosunkban tartott országos zsinata által és vallás- és közoktatási miniszterünk útján legfelsőbb jóvá-hagyásunk és királyi megerősítésünk alá hódolattal fel-

terjesztett jelen egyházi alkotmányt ezennel jóváhagyjuk és megerősítjük. Kelt Bécsben 1893 évi március hó 18-án. Ferencz József s. k. gr. Csáky Albin s. k.

— **A két protestáns egyház államsegélyét emelni szándékozik a kormány.** Az „Evangélikus Egyház és Iskola” biztos forrásból értesült, hogy Bánó József képviselőnek, a ki egyszersmind evang. esperességi felügyelő is, megígérte a miniszterelnök s a vallás- és közoktatási miniszter, hogy az ág. evang. egyház részére 50,000 frttal az ev. ref. egyház részére pedig 100,000 frttal több segélyt vesz fel a jövő évi költségvetésbe.

— **A magyar tanulók 1893 május 21—22-ig tartandó országos tornaversenyének programm-tervezete.**
Első nap. 1. Felvonulás és oszlopokba felállás. 2. Ének (Hymnus). 3. Az összes intézetek szabadgyakorlata. 4. Sztornázás (osztály- és csapattornázás). 5. Versenyfutás (III—VIII osztály). 6. Díjak kiosztása. 7. Elvonulás.
Második nap. 1. Felvonulás. 2. Katonai rendgyakorlatok. 3. Játék. 4. Verseny: a) III. és IV. osztály kötélmászás; b) V—VIII. osztály kötélhúzás; c) V. és VI. osztály távolugrás; d) VII. és VIII. osztály magasra ugrás. 5. Díjak kiosztása. 6. Oszlopokba felállás. 7. Ének (Szózat). 8. Elvonulás. — *Részletes értesítés. Együtttes próba.* Az együtttes próba az első napon reggeli 8 órakor kezdődik a versenyterén. A próbára gyülekezés a gyakorló téren történik intézetenként. Az együtttes próba tárgyai: felvonulás, felállás oszlopokba, szabadgyakorlatok, felállás a szergyakorlatokhoz és az egyénenkénti verseny helyének kijelölése. *Gyülekezés és kivonulás a versenyterre.* Az összes működő növendékek a Károly-kaszárnya udvarain d. u. 3 órakor, kettős rendoszlopban (kisebbek elől), előre kijelölt udvaron és sorrendben gyülekeznek. *Kivonulás a versenyterre.* A kivonulás zeneszó mellett történik, az oszlopok egymástól 3 méternyi távolságra menetelnek. *Ének.* A Hymnust katonazene kíséretében egyszólamban éneklük az összes növendékek. *Szabadgyakorlatok.* A szabadgyakorlatok megmutattatnak; megkezdésük, kivételük és befejezésük zászlóval, az ütem pedig harangkongással fog jeleztetni. A kettős harangszó a szabadgyakorlatok befejezését jelenti. *Sztornázás.* A sztornázáshoz felállás lehetőleg gyorsan történik. Az egyes intézetek felállítási helye táblával lesz megjelölve. A sztornázás anyaga szigorúan az utasítások megszabott keretén belül veendő. *A versenyek* a meghatározott szabályok szerint mennek véghez. *Díjak kiosztása.* A győztesek előre kijelölt helyen sorakoznak s a díjak átvételé után azonnal saját oszlopukba vonulnak. *Elvonulás.* Az elvonulás épen olyan rendben történik, mint a felvonulás. *Második nap. Gyülekezés* a Károly-kaszárnya udvarán d. u. 3 órakor; az előző napon történt sorrendben *kivonulás* a gyakorló terre. *Katonai rendgyakorlatok.* A katonai rendgyakorlatok legkevesebb 24 tanulóval mutatandók be, az utasításoknak erre vonatkozó fejezete értelmében. *Játék.* A játékok előre kijelölt helyen folynak le, a játék neve és az igényelt hely határa bejelentendő. *A verseny,* valamint *a díjak kiosztása és oszlopokba vonulás* a már ismert módon történik. Az ünnepélyt a *Szózat* (egyszólamban), katonazene kíséretében zárja be. A tornaversenyre jelentkezés május hó 1-ig történhetik. Az érdekes versenyre felhívjuk az intézetek és tanügybarátok figyelmét.

— **Baksay Sándor a boggyiszlói árvíz károsultak érdekében** a következő felhívást bocsátotta ki: „Nem rövidült meg az Úrnak karja.” Boggyiszlói testvéreink nehéz megpróbáltatások alatt nyögnek. A Duna ostromolja évről-évre munkájuk drága gyümölcsét, házaikat, életüket, talán lelki békességüket is. Ezelőtt két évvel már nehéz napokat állottak ki; a múlt nyáron a zöld árja

úgy jött el hozzájuk mint a lopó; sarló nélkül aratta le és sodorta le aratásra megérett szép gabonáikat; az idén már fejük felett ütköztek össze a habok; a nagy árvizek kiragadozták a betegeket nyoszolyáikból, a gyermekeket bölcsőikből, a kenyeret a kenyeres kosaraikból, a vetőmagot kamaraikból, a munkához való kedvet szívükből, és a munkához való erőt karjaikból. A nyári víz elvette tőlök az idej kenyeret, az idej víz a jövő esztendeit. Vetnének, de nincs mit; vetnének, de nincs hova; a barázdákon meddő fővény és sáros iszap ül, vagy vizek háborognak. Ti a kiknek lábaitok előtt kár nélkül tisztult el a Duna, ti a kik megszabadultatok fenyegetéseitől, tudjátok meg, hogy a mit nálatok megkimélt, azt Boggyiszló szorgalmas keresztyén népétől ragadozta el. Nem menthették meg őket az árvizektől, mentsük meg a pusztulástól. A mezejében vallott károkat első esztendőben szegény ember is elszenvedheti, de ha az első jajra második, a másodikra harmadik jaj következik, ez pusztulást hoz reá. Ez a nép a mi vérünk; a mi fajunkból való. Abból a keresztyén nemzetségből, melynek keze és szíve mindenkor nyílik, ha adni kell, de ajka néma, ha kérni kell. — Kezében eltörhetik a kenyér botja, de azért nem veszi fel a koldusbotot; ül háza romjain talán sírva, de nem panaszkodva. A Husvét szép ünnepe felvirad reánk. Ünnepelje boldogan minden keresztyén ház-nép! De az ünnep úgy lesz teljesen boldog, ha felkeresitek a szűkölködőt, és cselekeszitek a könyörületesség munkáit. Özvegy asszonyok! készítsétek filléreiteket! Arimáthiai Józsefek, a drága golycsot! Máriák, Saloméék és Magdalenák! a drága keneteket! Mert drága golycs és drága kenet lesz a ti alamizsnátok az előtt, a ki azt mondja: „Éheztem és ennem adtatok, szomjaztam és innom adtatok, útonjáró voltam és befogadtatok, beteg voltam és meglátogattatok engem. A mit cselekedtetek egygyel az én kicsiny atyámfiai közül, én magammal cselekedtetek.” A Duna szigetén szomorú a husvét ének, és csak egy sorból áll: *Mély gyászba borult a természet.* A többi elnémitja a keserűség. Szerezzünk testvéreinknek a szomorú Husvétra vidám Pünköszt, hogy megvigasztalódva mondassák; „Nem hagyott benünket árvául. Vigasztaló szent lelke megjelent közöttünk. A mi testvéreink hozták el. Mennyből jött, mert szeretettel és könyörülettel jött.” *Nem rövidült meg az Úrnak karja.* A kik közöttetek alamizsna-gyűjtés végett megjelennék, a mi előljáróinkat, fogadjátok szeretettel.

— **Magyar Protestáns Tanáregyesület.** A Szathmáron, múlt év július havában tartott Tiszántúli ev. ref. tanáregyesület más kerületbeli iskolák képviselőivel egyetemben, épen a sárospataki tanári kar óhajására s illetőleg kezdeményezésére kimondta, hogy a tervezett és a „Sárospataki Lapok” által sürgetett országos ev. ref. tanáregyesületet szívesen kíséri meg egy országos protestáns tanáregyesület megalakítani. E végből a szükséges lépéseket meg is tette, a fentartó testületekhez és tanár-karokhoz felhívásokat küldött, aláírókat gyűjtött, s mikor az ügyet kellően előkészítettnek találta, összehívta a szathmári közgyűlésen kinevezett bizottsági tagokat folyó hó 6-ára Debreczenbe, felkérvén egy pár melegebben érdeklődő ág. ev. tanintézetet is képviselőik küldésére. Megjelentek: a Dunántúli kerületből Horváth József pápai, az erdélyiből Szakács Mózes székely-udvarhelyi, a tiszáninneniből Buza János és Radácsi György sárospataki; az ág. evangélikusok részéről, Dr. Szilávik Mátyás eperjesi, Zvarinyi Sándor és Brukner Károly kézsmárki tanárok. A dunamelléket nem képviselte senki, a Tiszántúlról csak a központi tanári kar néhány tagja vett részt a tanácskozásban, közülök az ügy iránt való buzgó érdeklődésből olyanok is, a kik nincsenek benne a központi bizott-

ságban. A tanácskozást a főiskola kisebb tanácstermében reggeli 8 órakor nyitotta meg *Géressy Kálmán* egyesületi elnök. Szívélyesen üdvözölte az egyesülés meleg szívű barátait, választa a prot. tanáregyesület történeti előzményeit s az egész egyesülési mozgalom remélhető sikerének jelentőségét. Majd *Elek Lajos* egyesületi jegyzőnek adta át a szót, ki a beérkezett felhívási ívek s illetőleg statisztikai adatok alapján ismertette azokat a kilátásokat, a melyek a bizottság működésére irányadók lehetnek. Örömmel értesültek a jelen voltak, hogy a szász-iskolák kivételével alig akadt egy-kettő, a mely egy vagy más alakban az egyesülés iránt való hajlamát ki ne fejezte volna. Összesen 304 tanár jelentette ki belépési szándékát, a kik közül 222 református. De e számot bizvást lehet nagyobbra tenni, mivel a központi bizottságnak is tudomása van arról, hogy egy akadémia tanárainak beküldött névsora eltévedt. A statisztikai adatok alapjánélénk eszmecsere indult meg a felett; elérkezett-e hát az ideje az országos prot. tanáregyesület megalakulásának s van-e reménység arra nézve, hogy a prot. tanárok még többen, s a tanügy barátok pedig sokan fognak seregelni a kibontott zászló körül? A biztató felelet után megkezdődött a központi bizottság által készített *alapszabály-tervezet* felolvasása, a mely előbb általánosságban, majd — bizonyos módosítások mellett — részleteiben is elfogadtatott. Addig is, míg az alapszabályokat — a következő számban — egész terjedelemben közölhetnők, sietünk tudatni, hogy az egyesület címeül a „*Magyar Protestáns Tanáregyesület*” fogadtatott el és hogy az egyesület székhelyére nézve a vándorgyűlésekre nézve évenként a közgyűlés fog határozni. Az egyesület egy folyóiratot is szándékozott kiadni, a melynek szerkesztőjét szintén a közgyűlés választja. A már bizottságilag elfogadott alapszabályok végleges szövegét a július hó 5—10 napjaiban Debrecenben és Hajdu-Böszörményben tartandó alakuló gyűlés fogja megállapítani. A bizottság s az ügy iránt érdeklődő debreceni tanárok, lelkészek délután 1 órakor a főiskolai tápintézet tágas és szép ebédlőjében ízletes ételek, italok és jóízű pohárköszöntők mellett folytattuk az *egyesülést*, a testvéresülést. Ha lelkesedésüket az egész prot. anyaszentegyházra is kiáraszthatták volna, nem kellene sokáig panaszkodnunk a prot. tanügy háttérbe szorításáról.

— **A közoktatási tanács új elnöke**, a koronás magyar király kegyelméből *Fehér Ipoly* pannonhalmi apát lett, a hirhedtté vált püspöki konferenciák jegyzője. Reménylünk, hogy a derék tudós nem viszi be a reverendát az elnöki székbe.

— **Más idők, más emberek!** Ballagi Mór egykori lapja, mely újabban részben nevét is megváltoztatta, úgy látszik, hogy nagynevű alapítójának szellemével is teljesen szakítani készül. Az a lap, mely egykoron először hirdette a modern tudományos theológia eszméit Magyarországon, mely évtizedekig kemény küzdelmek közt védelmezte s fennen lobogtatta azokat, mely többek közt 1864-ben Filó Lajossal erős harcot folytatott a feltámadás kérdése fölött, ma cikksorozatot közöl «A Krisztus feltámadásának történeti bizonyítékai»-ról. Mi tiszteljük mindenkinek hitét és meggyőződését, de emez Úr színe változása fölött lehetetlen csodálkozásunknak kifejezést nem adnunk! A cikk különben még csak részben fekszik előttünk, s így nem mondhatunk róla ítéletet. Egy-két gallimathias azonban már is szemünkbe tűnt. A 213 lapon ezeket írja: «Vegyünk egy példát a saját tapasztalatainkból, hogy megítélhessük a még csak 28 éves történeti visszaemlékezések értékét. Ez az idő 3 évvel kevesebb, mint a mely elválaszt

bennünket a jelen 1863-ik évben a III-ik Napoleon francia császár által rendezett «coup d'état»-tól. S amaz eseményekre való visszaemlékezéseink oly élénkek, hogy teljesen lehetetlen volna zsákmányaivá lennünk egy csomó legendárius történetnek.» Tudomásunk szerint III. Napoleon 1852 december 2-án követte el az államcsínyt, s így annak ma körülbelül 41 éve; továbbá 28 év az ókorban történeti eseményeknek hű megőrzésére nézve végképen nem annyi, mint ma; mi ma a könyvek és hírlapok korában a 100 évvel ezelőtti eseményeket jobban megtudjuk állapítani, mint a hogy megtudták az ókorban a 10 év előtti eseményeket! — Pár sorral alább ezt írja: «A legkésőbbi dátum, a melyre Pál apostol megtérését tehetjük, Kr. u. 40, vagyis 20 év múlva a felfeszítettség után.» Szeretnők tudni, melyik esztendőre teszi szerző a Megváltó halálát, hogy Kr. u. 40-ben már 20 év telt el a fölfeszítettség után? A dolgot különben fordítás, de vajjon tanácsos-e gyanús adatokkal telt dolgokat lefordítani?

— **Apró tévedések.** Budapesti laptársunk «Luther Márton ércszobra» címmel legközelebbi számában azt írja, hogy a nagy Németország ércszobrát készül emelni nagy reformátorának, Luther Mártonnak; az eszme még 1883-ban fogamzott meg, azóta folyton érlelődött, s legközelebb testet fog ölteni, s e célra hazánkban is gyűtenek stb. — Hálátlan Németország! sóhajtánk fel e hír hallatára, mely lánglelkű vezérének, másfélezer éves története egyik legnagyobb fiának, az újkori felvilágosodás megindítójának emlékét csak most akarja még ércben megörökíteni; hisz akkor mi, magyarok jóval előbb vagyunk, mert mi Széchényinknek már 10 évvel ezelőtt emeltünk szobrot. Hálátlan német protestantizmus! mely örökérdemű reformátorát, az igazság és szabadság rettenthetlen hirdetőjét így elfeledted! hisz akkor mi, magyarok még sem vagyunk oly barbárok, mert ime mi a te Lutherednek egyik szárnysegédjét, bibliafordító Károlyinkat előbb megtiszteltuk halálunk és kegyeletünk emlékjelével!! Pedig dehogy, dehogy! egy szó se igaz ebből! csak laptársunk reportere vetette el egy kicsit a súlykot. Hisz Németországnak nem is egy, hanem 3—4 pontján hirdeti, hosszú idő óta, hol egyszerű szobor, hol nagyobb arányú szoborcsoportozat a reformátor halhatatlan emlékét. Magunk is láttunk a wormszi nagyszerű Luther-Denkmal-t, a wittenbergi Luther, s a lipcei Luther-Melanchton szobrot, s bizonyára még több is van! Tehát csupán valami újabb Luther-szoborról lehet szó valamelyik ilyenekkel még nem rendelkező német városban s ez egész más, mint a mit laptársunk ír. — Egy másik tévedésére is figyelmeztethetjük laptársunkat: épen utolsó számában megdicséri az Athenaeum kézi lexikonának utóbbi füzetét, s nem veszi észre, hogy a megdicsért füzetekben a pesti főiskola alapítója, néhai *Török Pál* püspök még névleg sincs megemlítve, holott az vagy 6, jóval kisebb érdemű Török nevű férfit felsorol.

— **Szász Károly püspök érdekes felolvasást tartott** március 25-ikén a Protestáns Irodalmi Társaság felolvasó estélyén az egyházpolitikai kérdésekről. Ugy tudjuk, hogy ezt a felolvasást az Irodalmi Társaság tagjai külön füzetben fogják meg kapni.

— **Hírek.** A nem állami tanárok nyugdíjintézete ügyében folyó hó 8-án kezdődött meg a vallás- és közoktatásiügyi miniszter által meghívott bizalmi férfiak tanácskozása, a melynek eredményéről tudósítani fogjuk lapunk olvasó közönsége. — Az alsózempléni egyházmegye folyó hó 11-én fogja tavaszi közgyűlését tartani Sárospatakon.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A kultusz-vita. Dr. Bartha Béla. — »Ev. reform. gimnáziumaink igazgatása.« Futó Mihály. — »Bernáth Elemér egyházmegyei gondnok gyűlést megnyitó beszéde. — Anket a protestáns tanárok nyugdíj-ügyében.« B. B. — »Az abaújmegyei ev. ref. tanító-egyesület közgyűlése.« Korocz Dániel. — »Felsőzempléni ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése. Gyarmathy Soma. — »Az alsózempléni ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.« D. B. — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.« — »Pályázat.«

A kultusz-vita.

II.

A magyar országgyűlés képviselőházának jelenleg tudvalevőleg négy pártja van: a szabad-
elvű kormánypárt, a függetlenségi, a 48-as Ug-
ron-párt és a nemzeti párt; ezeken kívül áll a
pártonkívüliek kis csoportja.

Nem szándékozom, mert nincs is itt arra hely
és szükség, a kormánypárt politikai elveit rész-
letesen ismertetni s bírálni, csak annyiban, a meny-
nyiben liberális nevéből önként folynak a feleke-
zetközi viszonyok megítélését s rendezését ille-
tőleg. Szabadelvű névre igényt tartó párt, mely
épen a hatalom polcán ülve, e sok felekezetre
szakadt ország ügyeit tényleg intézi, hajóját kor-
mányozza, nem foglalhat el más álláspontot e
téren, *minthogy fokozatosan keresztül vigye az állam
és egyház közötti viszonyoknak rendezését úgy, a
mint azt a képviselőház még 1873-ban elhatározta.*
Ám, de mit jelent e rendezés? Hogy a mostani
zúr-zavarból, melyben az állami s egyházi hatalom
határai sokszor elmosódnak, gyakran egyik a
másik jogkörébe avatkozik s az illetékességi össze-
ütközések napi renden vannak, — a törvényhozás
teremtő szava, a modern világnézetnek megfe-
lelő rendet csináljon s az állami s egyházi élet
határait szigorúan kijelölve, azt a mi az előbbi
hívatóskörébe tartozik s a mennyiben odatartozik,
vonja be oda s rendezze az állami követelmé-
nyeknek megfelelőleg, még akkor is, ha netán
egyes felekezetek merev dogmaival ellentétbe
kellene kerülni; a mi pedig az egyház körébe
tartozik, azt bízva a felekezetekre s abba ne
igyekezzék csak annyiban beavatkozni, a mennyi-
ben e beavatkozás az állami főfelügyeleti jogból
önként következik, s szükséges egyrészt magának
az államnak az egyházi túlkapások ellen, más-

részt az egyik felekezetnek a másik preponde-
ránciája ellenében való megvédésére.

Az állam és egyház közti viszony eme ren-
dezése tehát az érintkező, vagy mostanig épen
közös területek elkülönítését okvetlenül követeli.
Ily közös terület volt eddig a házassági jog, mert
a magyar államnak külön, egységes, állami há-
zassági joga nem volt, hanem — igaz, állami
szuverénitásából kifolyólag — az egyes feleke-
zetek nem ritkán összeütköző jogát ismerte el a
maga részéről, noha nem feltétlenül, sokszor jelen-
tékeny módosításokkal s ily esetekben mindig az
állam módosításai s szempontjai az irányadók.
*Minthogy azonban ez állapot tarthatatlansága be-
bizonyosodott, a szabadelvű egyházpolitikának sark-
tételét kell, hogy képezze a házassági ügyeknek állami
alapokon való egységes rendezése, a mi csak a kö-
telező polgári házasság alapján történhetik meg s
ennek viszont természetes következménye az állami
anyakönyvezés behozatala,* holott eddig a népmoz-
galmi lajstromok vezetése szintén közös ügyet
képezett az állam és egyház között.

De oly párt, mely valóban szabadelvű esz-
mék megvalósítását tette komoly feladatává, itt
meg nem állhat, mert hiszen a házassági jog
és anyakönyvezés a megoldandó kérdéseknek
csak egy, s nem is nagyobb, talán nem is né-
hezebb részét képezik.

Az állam, ha csak saját létét veszélyeztető
módon nem nyilatkozik, *nem gátolhatja a szabad
vallásos meggyőződés érvényesülését s szervezkedését
sem,* még azon veszélylyel szemben sem, hogy
a most is bőséges számmal előforduló felekeze-
tek szaporodnak, vagy a felekezetenkívüliség,
sőt teljes vallástalanság is hivatalos elismertetés-
ben fog részesülni. Egyedül idvezítő vallást, ki-
zárólagos dogmákat az állam, mely nem feleke-
zeti intézmény, el nem ismerhet s a lelkiismereti

szabadság jogaiba nem kevésbé beleütköző az a cenzúra is, melyet most, a bevett vallások rendszerével gyakorol, midőn hivatalosan kinyilvánítja, hogy ezt és ezt a felekezetet elfogadja, tanait elismeri, polgárainak teljes jogképességet ad, ennek a felekezetnek polgárait ugyan a politikai jogok sáncái közé befogadja, de magát a vallást csak megtűri, ezeket és ezeket a felekezeteket meg se tűri; azt pedig, hogy valaki, ha belső meggyőződése úgy hozza magával, teljesen felekezeten kívül állónak jelentse ki magát, egyáltalán meg nem engedi.

Az állam — s ezt a lelkiismeret-szabadság és szabadvizsgálódás elvén alapuló protestantizmus önmagának megtagadása nélkül nem tagadhatja — minden vallásos meggyőződésnek s szervezkedésnek, ha csak az állam legfelsőbb érdekeibe merőben bele nem ütközik, kénytelen érvényesülést engedni, s így az állam és egyház közötti viszony rendezéséhez tartozik nemcsak a zsidó recepció, mely az égetőbb bajt a fenálló keretben akarja gyógyítani, nem is csupán a vallások szabad gyakorlata, a minek ily alakban kevés értelme, még kevesebb liberális színe van; sőt még az 1848. 20. 2. §-ának ama rendelkezését, mely szerint e hazában törvényesen bevett minden vallásfelekezetre nézve a tökéletes egyenlőség és viszonyosság állapíttatik meg, — sem elég megvalósítani, ha a teljes szabadelvűség parancsát akarjuk teljesíteni, hanem ez esetben valóban a *vallásszabadság* megvalósításáról lehetne csupán szó.

De az a párt, mely magát liberálisnak nevezi, s az állam és egyház közötti viszony rendezését tette feladatává, *gondoskodni tartozik oly módokról is, melyek lehetetlenné teszik, hogy valamely felekezet, vagy épen annak külföldön székelő feje az állami hatalom jogos igényeivel szemben sikeres harcot folytathasson*; s már ebből és a felekezetek közötti egyenjogúságból kifolyólag a történelmi jogfejlődés határozott s mélyre nyúló revízió alá veendő, minthogy a mi 8—9 száz év előtt jó, üdvös és helyes volt, az ma már lehet elévült és célszerűtlen. *E szerint tehát az egyházak s a papság, különösen a római, görög katolikus és görög keleti klérus közjogi állása s előjogai* a kor követelményei szerint való átalakítást, módosítást, s a mint már Deák hirdette, sok tekintetben a megszüntetést, nem nélkülözhetik. De ezzel a kérdéssel szoros összefüggésben áll egyszersmind az *egyházi vagyon, a papi javadalmak, az alapok és alapítványok ügyének rendezése is*, s ez előzetes kérdések rendezése után nyerhet csak helyes megoldást a *katholikus autonomia* ügye. Viszont az is szoros mérlegelés és eldöntés alá veendő, hogy e rendezés után és következtében mily mértékben válik szükségessé egyes, *oly felekezetek segélyezése*, melyek az államnak kulturális és

magyar nemzeti szempontból nagy szolgálatokat tesznek.

Az iskolaügy is közös tér állam és egyház között, s hogy a kellő határok, az enyém s tied közötti különbség hogyan állapítandók itt meg, mily mértékben legyen államosítandó az iskolaügy, mily mértékben maradhat meg a felekezetek vezetése alatt, ez is a jövő megoldandó kérdéseihez tartozik.

Elismerem, hogy ez a program oly terjedelmű, a megvalósítása által követelt újabb alakítások és módosítások oly mélyrehatóak, hogy érvényesítése csakis fokozatosan, bizonyos gyöngéd óvatossággal történhetik, mert a szabadelvűség nem jelent szélső radikalizmust, s munkásságát a folytonos haladás mellett bizonyos józan konzervatizmus, az előmenetelben a kellő mérték megtartása kell, hogy jellemezze. Az idők és a fejlődés kérlelhetlen logikája levonja az elvek végkövetkeztetéseit; de hogy mikor vonja le, az épen a fejlődés menetétől függ, melyet figyelmen kívül hagyni ép oly végzetes hiba, mint túlságosan erőltetni.

De ha ennek igazságát nem vonjuk is kétségbe, *mégis méltán megvárhatjuk egy nagy országos párttól, mely hazánk szabadelvű irányban való kormányzását vállalta magára, hogy ez eszmék fokozatos megvalósítását fölveszi programjába*, ha nemcsak névleg, de tényleg is liberális akar lenni.

És ha a magyar országgyűlés szabadelvű pártjának multján végig tekintünk, látnunk kell, hogy az a fonal, melyet a magyar országgyűlés 1873-ban vett föl ismételtén, nagyon hosszú ideig volt elejtve, s ha a kormány és pártja jelenlegi egyházpolitikáját vesszük vizsgálat alá, ott az állam és egyház közötti viszony rendezéséből csak kettőt látunk teljes elvi tisztaságban kidomborodni: *a kötelező polgári házasságot és az általános polgári anyakönyvezést*.

A *zsidók recepciója* minden logikai következményeivel egyetemben okvetlenül szükséges ugyan a bevett vallások jelen rendszerében, s az adott viszonyok közt szabadelvű dolog; azonban a valódi szabadelvűség, mint említettem, a teljes vallásszabadságot hozná magával; ennyiben úgy ez a recepció, mint a kormánynak a vallások szabad gyakorlatára irányuló programja, csak félalkotás.

Ellenben az uralkodó párt programjában még *halvány érintését sem látjuk azoknak a messze kiható reformoknak, melyeket fentebb jeleztem*. Igaz, kellőleg nincsennek is előkészítve; igaz, hogy annak, a mit tényleg ígér, megvalósítása is — az adott viszonyok közt — roppant munkába fog kerülni s hogy a kulturharc fejleményei folytán a polgári házasság s az anyakönyvvezetés ügyei a

legfontosabbak. Mindazáltal jól esett volna látnunk, mint a szabadelvűség valódi kultuszát: ez eszméknek legalább elvi hangoztatását, hogy a közfigyelem feléjük forduljon, s míg a sor reájuk kerülhet, addig előkészíttethessenek s megérhessenek.

Mint elfogulatlan bírálók, kiket pártszempontok meg nem vesztegetnek, a mostani egyházpolitikai kormányprogram bírálataul, a kultuszvita lezajlása és tanúságai után bátran kimondhatjuk, *hogy még ha az államférfiúi köteles óvatosságot s az alkotásban immár hangoztatott józan konzervatizmust vesszük is tekintetbe, a szabadelvű párt egyházpolitikai programjának szabadelvűsége hézagossá válik.*

Hanem azt viszont be kell vallanunk, hogy az állam és egyház közti viszony rendezésének kiindulási pontjául egészen helyesen van kiválasztva a házassági jog államosítása a kötelező polgári házasság alapján, mert ez van hivatva a felekezetek közti viszonyok legkiáltóbb visszasságait orvosolni s a mellett logikai következése ama harcnak, mely az állam és az ultramontán katolikus irány között látszólag az elkeresztelési kérdésből kifolyólag, valójában azonban amaz általános világharc epizodjaként, mely a modern állam, a fejlődés elve, s az ultramontánosság, mint a visszafejlődés elve között folyik, s természetes szülötte a pápaság világhatalmi politikájának.

Azzal is tisztában kell lennünk, hogy az állami anyakönyvezés szükségszerű folyamánya a polgári házasságnak, mert ha ez létrejön, a papokat valóban nem lehetne lelkiismereti durva kényszer nélkül oly házasságok és születések törvényességének bejegyzésére s bizonyítására kötelezni, melyek saját hitelveik szerint érvénytelenek. Már pedig a római, a görög kath. és görög keleti egyház tanítása szerint, minden oly házasság, mely az állami törvények alapján jó létre, semmis és érvénytelen.

Az is teljesen világos ezekből, hogy a kötelező polgári házasság képezi az alapot, az előzményt, a polgári anyakönyvezés pedig csak a következményt. Ez tehát egész helyesen csak amazzal egyidőben, mint természetes folyamat volna életbe léptethető. De valójában úgy látszik, előbb lép életbe, a mit ideiglenesen el lehet ugyan fogadni, mint az elvek valószínűsítésében olykor nélkülözhetlen átmeneti állapotot, de csakis abban a reményben, hogy ez állapot így a teljes polgári házassági joghoz való átvezető, ideiglenes jellegű.

A mily félszabadelvű a szabadelvű párt egyházpolitikai programja a zsidó recepció s a vallások szabad gyakorlata tekintetében, ép oly tiszta szabadelvűséget találunk benne a kötelező polgári házasságra s a polgári anyakönyvezésre vonatkozólag.

S ez a politika, a mellett hogy a magyar állam modern irányban való fejlődésének követelménye, s kedvező a liberálisizmus és a protestantizmus érdekeinek, *ép oly mértékben üdvös hatása a magyar nemzetiség s állam-egység erősbulése szempontjából is.* Nálunk a nemzetiség és felekezetiség sokszor kongruens fogalmak, s valahányszor jogrendszerünknek, mely az állam hatáskörébe tartozik s egységesnek kellene lennie, egyes részeit darabokra törjük, s a felekezetek önálló kezelésébe bocsátjuk, az öngyilkossággal határos cselekedetet követünk el, mert a mi a maga egységében hivatva lett volna a tömörülés és egységesülés előmozdítására, az így a felekezetek útján centrifugál nemzetiségi tényezők kezébe játszva, a szertehúzás, a külön törekvések hatalmas eszköze lesz. Mily visszaesést látnunk nemzeti szempontból pl. az anyakönyvek nyelvét illetőleg! Míg az 1840. 6. t.-cikk elrendelte, hogy 1843. május 13-tól kezdve az anyakönyvek mindenütt magyarul vezettessenek, addig az 1868. 44. t.-cikk szerint az egyházközségek, egyházi felsőségük törvényes jogainak sérelme nélkül, anyakönyveik vezetésének nyelvét szabadon határozhatják meg. Az állami anyakönyvezéssel az 1840-iki törvényhozás magasztos intenciója ismét meg fog valósulni. Aztán lehet-e az állam-egység előmozdításában a kulturális felsőbb-ségen s a helyes közigazgatáson kívül egy-egy hatalmasabb tényező, mint az egységes házassági jog, az állam közvetlen közreműködése a család megalapításának mozzanatában, a mely család az állami s társadalmi élet alapsejtjét képezi? A katolikus egyház szentséggé tette s teljesen papi befolyás alá vetette a házasságot, mert jól látta a klérus, hogy a legnagyobb lelki hatalom kulcsát tartja ezzel kezében, s most fél ezt kiejteni kezéből. Ép oly hatalom a házassági ügyekben való befolyás a pánszláv, pángermán és dákokóromán papok kezében, ezért követnek el mindent a nemzetiségi izgatók, hogy a polgári házasságot s anyakönyvezést meghiusítsák.

Az elmondottak szerint a kultur-vita tanúságaként azt vonhatjuk le, hogy eltekintve attól: vaj-e valaki egyébként a kormány politikai eszméit vagy nem, híve-e a közjogi alaphoz vagy nem, — az egyházpolitikai kérdések megoldásában a kormány proklamált elveit a magyarság, a szabadelvűség és a protestantizmus jól felfogott érdekeiből pártolnia kell, pártolni majdan azon javaslatokat is, melyek ez elvek gyakorlati megvalósítására lesznek hivatva, föltéve, hogy a hirdetett elveknek megfelelők lesznek. Hacsak a minden áron való ellenzékiesség, vagy a legsötétebb pesszimizmus, vagy éppen a nehéz politikai helyzet bonyolításából származható kicsinyes előnyök nem szolgálnak legyőzhetlen gátul, úgy most

még az ellenzék minden szabadelvűn gondolkodó férfia is elmondhatja a régi közmondás kis változtatásával: „Inimicus Plato, sed amica veritas.“

E lapok hasábjai nem arra rendeltetvők, hogy a kormány mellett apológiát írjon valaki; én legkevésbé sem éreznék erre magamban kedvet és hivatást. De azt kötelességemnek tartom, hogy a mostani harc egyes alakulásait figyelemmel kísérvén, levonjam talán — a közös protestáns érdek némi hasznára is, a tanúlságot a legújabb fontos mozzanatból, a kultuszvitából is.

Vádolják a kormányt, hogy nem elvi alapon, hanem politikai ármányból s incidentaliter vetette föl e kérdést s hogy nem volt következetes önmagához, mert csak az események által tolatta magát előre addig, honnan már alig van visszalépés.

Elismerem, hogy az előbbi kormányok habozó, bátoratlan magatartást tanúsítottak sokszor az egyházpolitikai ügyekben s hogy sokáig tartott a modus vivendi keresése. Azonban az ily nagyfontosságú kérdések rendszerint lassan érlelődnek, s mint a nagy háborúk kitörését megelőzőleg a békekísérletek már csak a látszat kedvéért is megtörténnek s mindenik fél igyekszik a világtörténelem előtt a felelősséget a másikra hárítani: azonképen történt ez nálunk most is. Különben is az elvek habozás nélküli tisztelete az utóbbi két évtizednek nem volt jellemző sajátossága.

De a Wekerle-kormány létét egyenesen az egyházpolitikai reformok proklamálásának köszönheti, ez képezi morális alapját s oly miniszter, mint Csáky, a mily nyíltan vallá be, hogy bár meggyőződése mindenkor a kötelező polgári házasság jogosultsága s szükségessége volt, de azért a gyökeres reformokra csak akkor határozta el magát, midőn az állam érdekeit s a felekezeti békét egyenesen veszélyeztetve látta s a békés kiegyenlítés iránti összes reményei meghiusultak; — oly miniszter ép oly szavahihető nyíltságú akkor is, midőn e reformok keresztúlviteléhez az egész kormány nyal egyetemben állását köti. Ha visszamelekezünk Wekerle miniszterelnök újévi beszédére s úgy az ő, mint a kormány többi tagjainak a kultuszvita folyamán tett kijelentéseire, hacsak egy szikrányi bizalmunk van a kormányon levő férfiak egyéni becsületéhez és politikai tisztességérzetéhez, annak az egyházpolitikai programnak komolyságában most már nem kételkedhetünk.

Új-évkor azt mondá a kormány-elnök azon híresztelésekkel szemben, hogy az egyházpolitikai programot elejtik, vagy megcsonkítják: „Mi az elvek érett megfontolása után, a valódi szükséglet mérvéhez képest a lehetőség és valószínűség keretében állítottuk fel programunkat s azért ezt sem módosítani, sem csorbítani, sem

kisebbitni nem fogjuk, hanem egész terjedelmében határozottan fentartjuk, ahhoz egész politikai reputációnkat s állásunkat kötjük.“ A folyó évi március hó 6-iki képviselőházi gyűlésen ismételtén kijelenté, hogy a kormány, ha nem tudja programját valósítani, vele bukik. A klérikális agitáció fegyvereit nemteleneknek bélyegezte. Csáky a vita folyamán nyíltan beismeri, hogy a kormány azon alternatíva előtt állt, hogy vagy meghajol egy egyház egyoldalú felfogása előtt, vagy rálép a gyökeres reformok útjára; — a kormány ez utóbbit választá. Beismeri, hogy ama roppant agitációval szemben, melynek tanúi vagyunk, az 1868. 53. t.-cikket módosítani kell, de ennek alapját — a mit ismételtén hangsúlyoz — csak a kötelező polgári házasság képezheti. Ezzel megcáfolja azt a vádat is, hogy a kormány ép ezt a leglényegesebb pontot akarná elejteni. A protestánsokat pedig megnyugtathatja a kultuszminiszter eme kijelentése annyiban, hogy ha az 1868. 53. t.-cikk módosíttatik, ennek okvetlen előfeltételét fogja képezni a kötelező polgári házasság behozatala, s ha ez nem történik, akkor a törvény nem módosulhat. Ép oly határozott következetességet olvashatunk ki Szilágyi igazságügy-miniszter s gróf Andrássy Tivadar államtitkár eszmékben gazdag, a kérdés velejéig ható beszédéből.

Ha tehát a kultuszvita végén a kormány és pártja egyházpolitikai programját s magatartását illetőleg megcsináljuk a mérleget, két oly pontot találunk benne, mely jobb hiányában elfogadható jelen alakjában is: a zsidó recepciót és a vallás szabad gyakorlatát; két olyat, melyek teljesen megfelelnek úgy a szabadelvűség s az állami általános, mint a speciális protestáns érdekeknek: a kötelező polgári házasságot és az általános polgári anyakönyvezést. S azt is látjuk, hogy a kormány ez alapon jött létre, ez elveket hirdette s hirdeti most is, minden nyilatkozatában politikai reputációját s állását köti hozzá; a történelemből merített tanúlság szerint pedig minden művelt nemzetnél eljön egyszer az a kor, melyben ezen kérdéseknek megoldást kell nyerniök s úgy látszik, nálunk most értük el azt a kort.

Ennél fogva a kultuszvita az egyházpolitikai reformok őszinte barátait ebből a szempontból megnyugtathatta s bizalommal tölthette el.

Térjünk át már most röviden a különböző ellenzéki pártok elveire s a kultuszvitában tanúsított magatartására, hogy lássuk, mennyiben fizették le tartozásukat az önmaguk által fölállított elveknek s mennyiben maradtak egyes pártok, vagy politikai életünk egyes jelentősebb alakjai adósok és jöttek ellenmondásba önmagukkal.

Dr. Bartha Béla.

ISKOLAI ÜGY.

Ev. reform. gimnáziumaink igazgatása.

(Folytatás.)

Főntebb azt mondtam, hogy gimnáziumaink tanárainál meglehetősen uralkodó felfogás, hogy az igazgató: primus inter pares. Egyszerűen elfogadom e nézetet; helyezkedjünk tehát ezen elvi kijelentés talajára, hogy a mi igazgatónk: primus inter pares.

Nincs társadalmi állás, magas vagy alantas, a melyben az egyén fő értéke ne a szeplőtlen, tiszta jellem fordúlna meg; de áll ez mindenk fölé a tanári állásra nézve. Legyen tehát az igazgató tisztársai között, sőt ha lehet, azok fölé is tiszta, szeplőtlen jellemű. És méltán. A gimnáziumban mindenknek: tanárnak és tanítványnak, előjárásnak és szülőknak szemei, ő reá néznek első sorban. Minden teendőben tőle várnak irányadást; a kétes esetekben útbaigazítást; nála keresnek orvoslást a valódi, vagy képzelt sérelmekben; neki kell nyújtania reményt és biztatást, a hol az a tisztesség, az igazság és törvény korlátai között lehetséges. Az igazgatóra azért árnyéka sem eshetik az önzésnek, vagy érdekhajzásnak. Az igazgató épen annyira álljon távol az anyagi megvesztegetősegtől, mint a mennyire nem tántoríthatja el az igazság útjáról az esegő rimánkodás, vagy egyes nagy befolyásúak kedvkeresése. Ne feledje az igazgató, hogy ő nem önmagáé, hanem a tanintézeté mindenk előtt. Az egyes tanár talán megszárdulhat, de megtántorodása leginkább magára esik vissza; míg az igazgató földre lépése személye mellett egyszersmind a tanintézet tisztességére, hírnevére és belső értékére borít sötét homályt. Azért legyen az igazgató tisztársai között: primus inter pares e részben is.

De legyen az igazgató kifogástalan példányképe a munkásságnak és a hivatalos kötelesség rendületlen szeretetének. Bizonyára, a minő ékessége és áldása bármely iskolának a hivatását igazán szíven hordó, annyira szégyene és átká általában a hanyag, a kötelességét csak félvállról vevő tanító. Ha magán dolgaiban hanyagoskodom: magam mellett családom sanyli meg azt és igen messzire kiterjesztve, a társadalom csak a kellően fel nem használt erő tengésében vallhatja kárát; de a lakolás fő súlya minden esetre legközvetlenebbül önmagamra súlyosodván, az erkölcsi törvény megnyerte elégtételét. Nem így a hanyag tanárnál. Itt a hanyagság a maga emberére nézve első tekintetre még jutalom, — innen van csábító ereje! — a laza élet kedvtelésének, vagy puha kényelmének. De annál keserűbben szenved miatta mindjárt legelső sorban a fentartó-testület, a mely ezer szükségére fordítható szűkös pénzerejét, célja ellenére méltatlanra pazarolja. Szenvet továbbá a hanyag tanár miatt a tanári kar elsőben azért, mert amannak könnyelmű mulasztása büntelen társaira is szegyen hoz. Tudvalevő, hogy a társadalom valamely testület tagjai között, ha egyesek erényeiről, kiválóságáról van szó, — ám az egyesnek megadhatja a kötelese elismerést, — de viszont talán sohasem keres és rendszerint nem is talál szolidaritást a kiváló tag és a testület tagjai között, de annál többször és nem ritkán bizonyos kedvteléssel terjeszti ki az egyes fogyatkozásait a különben ártatlan egészre. Szenvet a tanári kar másodszor azért, mert a hanyag tisztárs mulasztásait — most vagy később — a kötelességüket szeretőknek kell erőfeszítéssel is kipótolniok.

De legerősebben szenved a jobbra érdemes tanuló ifjúság. Nemcsak tanulmányaiában és szellemi erőfejlésében kap a növendék-sereg később is alig kiköszörül-

hető csorbát, hanem a mi legfőbb, a mételyező példa romboló hatása alatt talán egy egész életre észrevétlenül meglazul kötelességei szeretetében. Sőt a laza tanár maga veszti el lábait a jogos fegyelmezés alapját. Hogyan szorítsa nevezetesen kitartó szorgalomra növendékeit az a tanító, a ki maga a hanyagság megtestesülése? Micsoda lélek kell ahoz, hogy a tanár megróvja osztálya rendetlenkedését, holott óramulasztásai, vagy a tanóra késedelmes megkezdése által maga ad lábat arra, hogy magukra hagyatott növendékei mintegy ujmutatással utalvák a helytelenkedésre? Ám vigye rá a lélek, hogy büntessen is, de ne feledje, hogy a tanuló, még ha kezdő gyermek is, éles szemmel és ritka érzékkel ítél. Jaj a tanárnak, ha ez az ítélet az ő erkölcsi rovására esik!

Azonban csak most veszem észre, hogy a midőn az igazgató hivatalos hűségéről és kötelesség-szeretetről akarván beszélni, a rendes tanár hanyagságának romboló hatását vázoltam, ugyancsak félre csaptam egyenes útamról. De az összeköttetés mégsem hiányzik teljesen. A mely veszély fenyeget szűkebb körben az egyes tanár hűtlenségében; az egész tanintézetre kiszélesedik az igazgató mulasztásaiban. Én azonban az igazgató hanyagságát még a három éves választás mellett is csaknem kizártnak szeretem tekinteni; nem tudván okszerűen elképzelni, hogy akár tanintézetén híven csügghető tanári kar oly tisztársat ajánljon fejéül, akár a felsőbb hatóság oly ember kezébe adja féltett tanintézetének sorsát, a ki már előbb, mint rendes tanár, hűtlenségének szolgáltatva beszélő bizonyosságait. E helyett inkább arra térek át, miképen gondolom én az igazgatót hivatalos működésében?

Zsinati törvényünk főgimnáziumban az igazgatóra 12 heti órát szab. Ha nem sok: untig elég arra, hogy mellette még egyéb dolgait is intézhesse; de viszont igaz jó akarrattal és az idő okos beosztása mellett meg is bírható. Tanítania tehát az igazgatónak is kell; és pedig iskoláinkban a tanári létszám rendszerinti mérsékelt volta folytán nemcsak szükségből, hanem egyenesen, — könnyen megokolható, itt azonban nem fejtegetendő, — paedagogiai szempontból. Épen nem talállok benne megemlést érdemlő különösebb érdemet, ha az igazgató saját óráit lelkiismeretes pontossággal meg- és kitartja. Becsületbeli tiszte ez nemcsak neki, a ki hivatása szerint a tanintézet vezérő lelke, hanem minden tanárnak, sőt a tisztességes tanulóknak is; a minthogy minden jóra való tanintézetben rendszerint van is több-kevesebb tanuló, a ki egész éven át egyetlen tanórát sem mulaszt. Gyönyörűséges egy állapot is lenne az, ha egyenesen az igazgató adna példát különben buzgó tisztársának arra, hogy miként kell a kötelességet felében, harmadában teljesíteni; ha példájával maga tárna tág kaput hanyag tisztársainak a szabadalmazott mulasztásra. Ez tűrhetetlen helyzet volna.

Legyen szabad itt kitérni az óramulasztásokra. Régebben, ama gyermekkorunkban, úgy emlékszem, nem egy és jelentékeny tanintézetünkben e részben meglehetősen szabad felfogás uralkodott. Mintegy jogot formáltunk az óra elengedéséhez és szinte rosszúl esett ifjú lelkeinknek, ha kivételesen egy-egy hét lepergett a nélkül, hogy ily szerencse áldásában nem részesültünk. Az ily mulasztás rendszerint az igazgató tudtán kívül esett, vagy ha véletlenül tudomására jutott is, egész következménye alig volt több egy-egy jámbor fejcsóválásnál, de helyettesítésről legfőkébb hosszú időre, nem is annyira az igazgató, mint inkább a tanári szék gondoskodott. Ma ez az arkádiai állapot jóra való tanintézetben tarthatatlan volna.

Bizonyos, hogy a tanár is ember, tehát lehet beteg; továbbá a család feje és a társadalom tagja, tehát olykor

hivatala, vagy a közügy parancsol erejével és idejével; tehát lehetnek és valóban vannak is esetei, a mikor lecke óráiról — akarja, nem akarja — el kell maradnia. De hát az következik-e eme kényszerűségből, hogy a távol levő, talán a közügyben fáradozó tanár urak nyomán a diák urak ünnepeljenek? Koránt sem; nekik tanulniuk kell! Ma már nincs tanintézet, a melyben a tanárok száma az osztályokét két, három, esetleg több tanerővel is meg ne haladná. Míg ez így áll: egy kis gondosság az igazgatóban, egy kis szeretete a tanügynék a tanári karban, és meg van adva a lehetőség, hogy a hiányzó tanár lecke-órája csak ritka kivételességekben marad betöltetlenül.

Ott van az igazgató: a primus inter pares mérsékelt számú órája. Egy kis jóakarattal sokat helyettesíthet és senki oly jogosan és haszonnal, mint ő. Neki töviről-hegyire ismernie kellvén az egész tanintézetet, — a hivatalos látogatásról később szólva, — egy-egy ilyen óra, önként kínálkozó alkalom, hogy az osztály előhaladásával, vagy esetleg hézagaival, az osztály figyelmével és fegyelmével közvetlenül megismerkedhessék, tehát a szükséghez képest a baj orvoslására a gyógyszerert megtalálja. De végre az igazgatónak is megvan a saját órája, megvan a gyakorta szoros időhöz kötött teendői; tehát még oly jóakarattal sem helyettesíthet minden órán. Rendelkezésére állanak oldalán pihenő tisztársai. Nem lehet elég okunk ettől húzódoznunk. A tanintézet nem csupán az igazgatóé, hanem az összes tanári karé érdemében és fogyatkozásaiban egyiránt. Az iskola jó szellemének, benne az elengedhetetlen ékes rendnek, édes mindnyájunk féltett kincsének kell lennie. Nem joggal várható tehát meg tőlünk, hogy vállvetve helyettesítsük bármiként akadályozott kollegáinkat. Nem volna igazság azt mondanom; én elhordom a magam terhét, a máséval nincs okom mit törődnöm. Könnyen kölcsönbe jár az ily szolgálat. Nem is valami új, hallatlan dolog ez. Épen nem kerülne nagy fáradságomba tanintézetekre rámutatnom, a melyekben a tanárok e részbeli szolidaritása kellő következetességgel keresztül van vive. Részemről úgy tartom: ennek nem lehet másként történnie.

A helyettesítésnél nyílik már az igazgató buzgalma-nak, rendszeretetének s egyszersmind tapintatosságának áldásos és szép mezeje. Jó példával minden esetre neki kell előjárnia. Aztán a helyettesítés és helyettesítés között lényeges különbség van. Ugy fog az igazgató és kell intézkednie, hogy a hiányzó tanár óráit lehetőleg gyümölcsözően tölthesse be. Így a gondos körültekintés azt sugallja, hogy kivált előre látható esetben, már a megelőző napon tanároknál és tanítványoknál akként intézkedjék, hogy a lecke-órát legelső sorban oly tanerők töltsék be, a kik az illető osztályban maguk is foglalkozván, a tanórát saját tantárgyaikban értékesíthessék; és csak szükség esetén forduljon az osztályon kívül álló tanárokhoz. Ez a legokosabb megoldás; ez ad kedvet a soron kívüli munkára; másként nem könnyű a kívánt rendet fentartanunk, másfelől az időt és erőt célszerűen felhasználnunk. Betöltetlenül hagynunk az órát öreg hiba volna. Mert ne feledjük, hogy a gimnáziumban gyermekekkel, vagy még kiforratlan ifjakkal levén dolgozunk, a kiknek gondolatviláguk csak a jelenhez tapad, egy-egy közben eső betöltetlen óra önkényt rendetlenkedésre csábíthatja őket, a mely többé-kevésbé károsan visszahat a következő leckére is.

(Folyt. köv.).

Futó Mihály.

TÁRCZA.

Bernáth Elemér egyházmegyei gondnok gyűlést megnyitó beszéde.

Nagyitszeteletű egyházmegyei közgyűlés! Szívélyesen üdvözlöm a tisztelt közgyűlésnek megjelent tagjait.

Mielőtt az elintézendő ügyek tárgyalására áttérnék, engedjék meg, hogy röviden megemlékezzem oly közérdekű s napi rendben levő kérdésekről, melyek a mi egyetemes magyar ref. egyházunkat is közelről érintik.

A mint méltóztatnak tudni, a Budapestre 1891-ik évre összehívott országos zsinat működését befejezte s a hozott törvények ez idő szerint szentesítés alatt állanak s remélhető, hogy rövid időn a legfelsőbb megerősítéssel el lesznek látva s életbe léptetve.

A zsinaton alkotott törvények felölelik egyházi alkotmányos szervezetünknek úgy szólván minden ágát. E törvények hosszabb eszmecseréknek és érett megfontolásnak a szüleményei s biztosan várhatjuk, hogy azok a gyakorlati életben, üdvös eredményeket fognak magok után vonni. E törvények között különösen fontosak az alkotmányos szervezetre, lelkész-választásra s a domesztikára vonatkozó intézkedések.

Igaz, hogy e törvények között vannak olyanok is, melyek a mi egyházmegyénk és egyházkerületünk nézetével ellentétben vannak s én azok ellen küzdöttem is, de mert a magyar embernek lelkületéhez tartozik, hogy az alkotmányos törvények előtt, ha azok mindjárt nézetével ellenkeznek is, meghajol: nekünk is el kell fogadnunk a zsinat alkotásait. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy ugyancsak alkotmányos úton igyekezzünk majd annak idején azokat az intézkedéseket, melyeket helyeseknek nem tartunk, az újabb törvényhozó zsinat által megváltoztatni s a nem helyesnek bizonyult törvény helyett jobbat alkotni.

De a legüdvösebb törvény is holt betű marad, ha annak a gyakorlati életben nem szerzünk érvényt. Azért felette szükséges, hogy minden prot. ember, egyházi ügyeink iránt meleg érdeklődést és azokban való buzgó részvételt tanúsítson, mert csak úgy tarthatjuk ébren a közvéleményt, s csak így fejthetünk ki kellő erélyt azon áramlat ellen, mely — sajnos — olyan eszméket kever a felszínre, melyek a középkor vastag tévedésein, a népek korlátolt felfogásán s a hit és meggyőződés elleni türelmetlenségen alapulnak.

Erővel felszínre van hozva a kulturharc; az egyházpolitikai kérdés uralja a helyzetet.

Az országgyűlésen, midőn a kultuszminiszter budgetje tárgyalatik, a midőn sajátlag a nevelésről, az oktatásról s a nemzet egyéb kulturális haladásáról kellene intézkedni, napokig foly a meddő és szenvedélyes vita oly kérdésekről, melyek felett a mívelt világ legtöbb állama már rég napirendre tért.

A katolikus püspöki kar Budán tanácskozássa gyűl össze s e gyűlés oly eszméket hangoztat, melyekkel az államnak intézkedési jogát akarná kétségbe vonni oly kérdésekben, melyek kizárólag az államhatalom jogkörébe tartoznak. Kétségbe akarják vonni azt, hogy az államnak joga lenne szabályozni a házasságjogot, a családjogot, ezeket az eminens állami jogokat, melyeken annyi sok magánjogi kérdés nyugszik, s melyre fektetve van a család, a társadalom és az állam biztos alapja. Szószékből rendelik hirdettetni, hogy a hívők felhívassanak állást foglalni az állam célba vett emez intézkedései ellen; a királyhoz emelnek panaszt a kor-

mány tervezett reform-munkálatai ellen, sőt Rómához fordulnak e kérdésbeni támogatásért.

Valóban veszedelmes eljárás, s épen nem a lelkeszi karhoz méltó, — a műveletlenebb elemet a szószékből hívni fel arra, hogy az államhatalom intézkedései ellen állást foglaljanak s még veszedelmesebb dolog az, hogy az ország belügyeit érdeklő kérdésekben, a minő a polgári házasság, anyakönyvezés stb. Rómához, tehát az ország határán kívül álló hatalomhoz fordulnak segítségért.

Magyarország belügyeibe semmi idegen hatalom nem avatkozhat s azt, hogy a házassági s az ezzel rokon jogokat miként akarja szabályozni, egyedül az arra hívatott alkotmányos tényezők dönthetik el. S bizonyára így is lesz!

Az idők haladása a tisztább eszméket felszínre hozza, egyideig küzd ellene az elfogultság, vagy az önérdek, de az emberiség művelődésének története tanítja, hogy e jobb eszméknek győzni kell. Az emberiség fejlődik, az időnek szekere biztosan halad előre. E haladás szekerének kerekeit nem lehet erőszakkal megakasztani. A ki ezt megpróbálja, könnyen a szekér alá kerül.

A XIX. század végső tizede rég megérlelte a teljes egyenlőség és a vallásszabadság eszméjét, valamint megérlelte azt a tant is, hogy az államhatalom nem tűrhet maga felett semmi más hatalmat, legyen az egyházi, katonai vagy polgári. *Salus reipublicae suprema lex esto.*

„A haza minden előtt” mondja Kölcsy; ez előtt meg kell hajolni a hon minden fiának, kezdve a kunyhó lakójától fel a primási szék magaslatáig.

E megindult mozgalom közelről érdekli a mi ref. egyetemes egyházunkat is; mert azokból a tanokból, melyeket a kath. klérus hirdet, nyilván kitűnik, hogy dogmatikus elvek ürügye alatt azt akarják kivívni, hogy az államban ne minden felekezet bírjon egyenlő jogokkal, hanem a kath. felekezet javára, a más vallásfelekezet rovására előjogokat követelnek. Nem akarják elismerni azt, hogy a prot. vallás tanai szerint teljesített egyházi ténykedések, kötések és intézkedések a viszonyosság tekintetében őket is kötelezik s épen oly erővel bírnak, mint az általuk teljesített egyházi ténykedések. A mi felekezetünknek törvényen alapuló cselekményeit az állam feltétlen elismeri, azok végrehajtásához segédkezet nyújt; ők megtagadják sokban egyházi cselekményeink érvényét; tehát az állam felé akarnak kerekedni. A szabad egyház a szabad államban jelszó helyett, a mindenható egyház az állam felett elveket táplálnak.

Mi nem óhajtjuk a harcot, tudjuk azt, hogy ily küzdelem az egyes egyének vallási érzületére bizonyára káros hatással lesz. De ha erővel megindítják a harcot, az elől kitérni nem fogunk; de akkor is fegyverünk a törvény lesz s lelkesíteni fog minket e küzdelemben: egyházunk iránti buzgóság s a hazaszeretet.

S e harc után bizonyára majd helyre áll a „pax”, de az a béke, melyet mi óhajtunk s melyet a felvilágosodás és a haladás szelleme fog diktálni: *teljes vallás-egyenlőség és viszonyosság az ország valamennyi vallásfelekezetei irányában; feltétlen tiszteletben tartása a más felekezetek vallási meggyőződésének s elismerése a házassági és családi jogban is az állam fennhatóságának.*

Ezek után magamat szíves jóakaratomba ajánlva, a gyűlést megnyitottnak nyilvánítom.

KÖZÉLETÜNK.

Ánket a protestáns tanárok nyugdíj-ügyében.

Azt hiszem, e lapok nagy érdemű olvasó közönsége előtt általában ismeretes az a fontos kérdés, melynek alapos megvilágítása végett a nagyméltóságú vallás-és közoktatási miniszter úr, a protestáns közélet számos kitűnőségét, valamint oktatás-ügyének több szerény harcosát hívta meg e hó 8-ára tanácskozára a kultusz-minisztériumba.

A protestáns tanárok nyugdíj-ügyét értem, mert hiszen igaz, hogy a miniszteri tervezet a felekezetek autonóm hatósága alatt álló s azonkívül a városok és törvényhatóságok által fentartott összes középiskolákra óhajtotta az alkotandó nyugdíj-intézetet kiterjeszteni, azonban a viszonyok s a lefolyt tanácskozás folyamán felmerült óhajok és eszmék az eredeti szándékot jelentékenyen átalakították.

A görögkeletiek bizonyára nemzetiségi szempontból tartózkodnak az intézetbe való bemenetelbe, a protestánsok közül is az erdélyi szászok, kétségtelenül hasonló ok által indítva, vonakodnak a nemes szándékú alkotástól s végül mindössze csak két városi középiskoláról van szó; ennél fogva megszűnik az intézet terjedelme és tulajdonképpen a királyhágon inneni és túli református, a királyhágon inneni ág. evang. és a magyarhoni unitárius tanárok állami segélylyel felállítandó s állami kezelés alatt álló nyugdíjintézetévé alakult át; de, amint a tárgyalás menete s a miniszter úr záradékul elmondott nagy fontosságú nyilatkozatai remélni engedik, kiszélesül annyiban, a mennyiben a középiskolai tanárok mellett a legnagyobb valószínűség szerint, sőt szerintem, (az alább kiemelendő oknál fogva, mely az ánket tanácskozásainak figyelmét teljesen elkerülte), bizonyosan, a theol. tanároktól eltekintve, az akadémiai (jogi s bölcsészeti), valamint — ha csak a gazdag tanítói nyugdíj-intézethez nem utaltatnak, mint a népoktatás nagyfontosságú tényezői — a tanítóképző- és felsőbb leányiskolai tanárok is fölvételt fognak nyerni.

Most ez alkalommal pusztán a referens tárgyilagosszerű szerepére vállalkozván, természetesen tartózkodni fogok egyéni nézetek, tervek és elmékedések beszövesztéstől, csak arra tartván fenn magamnak a jogot, hogy ezt e becses lapok legközelebbi számának egyikében megtehessem. Azonban annyit meg nem állhatok, hogy egy nagy fontosságú körülményre föl ne hívjam a közérdeklődést, mely, mint fentebb is említettem, az ánket figyelmét teljesen elkerülte, a mely nézetem szerint lehetségesse teszi, hogy a jogakad. és bölcsészeti tanárok, sőt eselleg — ha rájuk a másik módozat nem alkalmasabb — a tanítóképző intézeti és felsőbb iskolai tanárok is a megalkotandó nyugdíjintézetbe a középiskolaiakkal együttes és haladéktalan fölvételt nyerhessenek.

Ugyanis a közokt. miniszter úr tervezete 62 középiskolára s 568 tanárra volt számítva; ezen alap mellett az évi szükséglet 141 ezer forintba volt felvéve s ebből 81 ezeret a tanárok, fentartók és tanulók, 60 ezeret pedig az állam fedezett volna. Mivel pedig a tanácskozás folyamában kitűnő okoknál fogva a tényleges szükséglet, magának a miniszter úrnak nyilatkozata szerint is, a 120 ezer forintot nem igen fogja meghaladni, de az állam járulékát, melyet különben is sokan túlságos kevésnek találtak, nem szállítja le, hanem inkább a fentartók s tanulók járulékát csökkenti: természetes, hogy ha azok egy része, kikre a közokt. kormány számí-

tott, nem lép be, azok helye, a keret és számítások jelentékenyebb változása nélkül másokkal pótolható.

Már pedig a miniszteri nyilatkozatok szerint sem a szász, sem a görög keleti középiskolák nem hajlandók az alkotandó nyugdíj-intézet jótéteményét igénybe venni, annál kevésbbé bármely más intézeteik. Vagyis négy görög keleti középiskola 29 rendes, 9 erdélyi ág. ev. (szász) középiskola 93 rendes tanárral marad el a fenti számból, holott az államsegély kilátásba helyezett összege — 60,000 frt — nem változik.

A protestáns jogakadémiák összes rendes tanárai tényleg 25-en vannak, bölcsész. akad. tanárunk van 3—4, az elmaradt 122 középiskolai tanár helyett tehát ezek bátran jöhetnek be; tulajdonképi protest. tanítóképzőintézeti rendes tanár — a szászokat itt sem számítván — 21—22 van, s azonkívül nagyon csekély számú prot. felsőbb leányiskolai tanár. E szerint 10—15 akadémia, tanítóképző, leányiskola és együttesen mintegy 50—55 ember fölvételéről van szó a 122 kimaradó helyébe. Nem kerülheti el figyelmünket, hogy ezeknél mind a tanárok, mind a fentartók járulékának teljes összege kevesebb leend, mint a kimaradottaké lett volna, különösen pedig a tanulóké; mert kevesebb az intézet, a tanár s különösen a tanuló. Ugy, hogy az akadémiai s esetleg tanítóképzőintézeti tanárok felvétele esetén ez intézetektől befolyó összes jövedelem néhány ezer forinttal kevesebb lesz, mintha a kimaradt 13 intézet és 122 tanár jött volna be. De az állami hozzájárulás mértéke nem változik s minthogy másrészt 50—55 emberrel, esetleg csak 30-nál az évi nyugdíj-szükséglet is jóval kevesebb: ennél fogva, anélkül, hogy részletes számításokat eszközölhetnénk, az igazság teljes biztossággal állíthatjuk, hogy a tervezett keretek emelése, vagy legalább csak némileg jelentékeny emelése nélkül is az akadémiai jogi s bölcsészeti, esetleg a tanítóképzői s felsőbb leányisk. protest. tanárok is együttesen s haladék nélkül felvehetők lesznek az alkotandó nyugdíjintézetbe, sőt nézetünk szerint okvetlenül fel is veendők.

Térjünk át most már a tulajdonképi referádjára.

(Vége köv.)

B. B.

Az abaujmegyei ev. ref. tanító-egyesület közgyűlése.

Egyesületünk Göncön, folyó évi március hó 20-án tartotta meg rendes évi közgyűlését. Elnök úr pár szívélyes szóval üdvözlőlvén a szép számmal jelenlévő tagokat, kijelenti, hogy egyházmegyei pénztárnokká választatván meg, elnöki tisztéről lemond. Közgyűlés tudva azt, hogy a két hivatal teendői összeesnek, a lemondást elfogadta, s Kovács Béla szepsii lelkészt választotta egyhangúlag elnökévé. Ezután Makai János alelnök s az egyesület egyik egyházmegyei képviselője hasonlóképen lemondott mindkét állásáról. Lemondása szintén elfogadtatván, alelnökké Vita Károly szalanci, egyházmegyei képviselővé Korocz Dániel szikszói tanító választott meg, utasítatván pénztárnok, hogy az egyesület egyházmegyei képviselőinek napi 2 frtot fizessen ki a gyűlés egész tartamára.

Idrányi Barna elnök hivatalos teendői miatt eltávoztván, Vita Károly alelnök vezetése alatt folytatta tovább tanácskozásait a közgyűlés.

Először is örömmel jelenti, hogy az egyesület tagjai ez évben munkásságoknak igen szép jelét adták, amennyiben a kitűzött két pályakérdésre 6 pályamunka adatott be; még pedig az első: „Miként lehet osztatlan

népiskolában a figyelmet ébren tartani“ című tételre négy, a másodikra: „Kívántatik minta-lecke a Magyar történelemből a használatban levő kézi könyv alapján,“ kettő.

Az első tételre beérkezett négy pályamunkát Vass Ádám györkei és Rozgonyi István bődi tanítók bírálták meg. A bírálat röviden a következőkben foglalható össze.

Az I. számú munka plágium, a II. számú irálytani és helyesírási hibák sokasága. Az I. számúnál a szép folyékony irály, a II. számúnál egyedül a jó szándék érdemel némi elismerést, de jutalmat egyik sem. A III. és IV. számú munkák sikerrel oldották meg a kitűzött tételt, bár újat ezek sem mondanak; a helyesnek ismert paedagogiai elveket azonban kellő sorrendben, a tanítói pályán szerzett tapasztalatok felhasználásával, szép magyaros irálylyal ismertetik, miért is a 15 frt jutalmat bírálók egyenlő arányban a munkák írói közt vélik megosztandónak. Közgyűlés a bírálók véleményét magáévá tette s a jutalmat a III. és IV. számú munkák írói között osztotta meg. A III. számú munka írója Makai János g.-bátori, a IV. számú írója Csizi Gedeon k.-kinizsi tanító.

A második pályakérdésre két munka érkezett.

A I. számú a honfoglalást, a II. számú Mátyás királyt választotta minta-lecke tárgyául.

Vita Károly bíráló mindkét munkát sikerültnek találja, az Idrányi Barna elnök által kitűzött egy arany pályadíjat azért ítéli mégis az I. számú munka írójának, mert ez a történelmet össze kapcsolja a földrajzzal, míg a II. számú írója, dacára annak, hogy tanítása céljául ezt is kitűzte, erről megelégedezett. Ha ez egy hibát el nem követi, erős versenytársa lett volna a jutalmazottnak, így azonban be kellett érnie a dícsérettel, melyben méltán és örömmel részesítette a bíráló.

Az I. számú munka írója Makai János g.-bátori, a II. számú írója Kondás József bereti tanító.

Mult gyűlés határozata értelmében az állandó választmány a körök részére megvitatás végett, következő tételt tűzte ki: „Miként lehet ev. ref. népiskolai növekedésüknek a protestáns érzületet felkeltetni s ébren tartani, tekintettel a mostani viszonyokra, s a tapasztalható ultramontán törekvésekre.“ E tételre a szikszói, csereháti és kassai körök adták be véleményöket, a szántói, hegyközi és szepsii körök pedig nem is foglalkoztak vele. Közgyűlés midőn a szikszói és kassai körök véleményét helyesléssel fogadja, s az illető köröknek munkálkodásukért elismeréssel adózik, a hanyag köröket köteleességek pontosabb teljesítésére utasítja.

A körök jegyzőkönyvei felolvasatván, kitűnt, hogy csak a szikszói és szepsii körök tartották meg az alapszabályok által rendelt két közgyűlést. Közgyűlés bár elismeri, hogy egyes körök szép eredménnyel munkálkodtak egy gyűlésökön, mindazáltal az alapszabályok szigorú megtartását kötelezővé teszi.

Több kör azon panaszt emelte, hogy tagjai a csekély összegben megállapított tagsági díjakat sem akarják befizetni. Jelen levő esperes úr felhatalmazása folytán közgyűlés utasítja a körök pénztárnokait, hogy az egyház látogató küldöttség útján szedjék be a hanyag tagoktól a tagsági díjakat.

Ezután többek részéről indítványoztatott, hogy egyesületünk is csatlakozzék azon mozgalomhoz, mely a tanítók helyzetének javítását, illetőleg a fizetési minimumnak 600 frtban leendő megállapítását tűzte ki célul. Egyesületünk az indítványt elfogadta, határozván, hogy az országgyűlés elé kérvénnyel járul e tárgyban. Kül-

dóttóság által kérve fel nagys. Vécsei Endre urat, a gönci kerület országgyűlési képviselőjét, a kérvény benyújtására s támogatására.

Tárgyaltatott Tarjáni Béla csécsi tanító kérvénye, melyben a gyámintézeti alapszabályok értelmében rá kirótt 20 frt törzsbefizetésnek 10 frtra szállítását kéri. Közgyűlés kérését, minthogy az az alapszabályokba ütközik, teljesíthetőnek nem találta.

Ezután Kun József pénztárnok terjesztette be számadását az 1892 évről, mely szerint a bevétel 191 frt 48 kr, kiadás 32 frt 94 kr, maradék 158 frt 54 kr. Helyeslőleg tudomásul vétetett.

Jövő évre közgyűlés a pályadíj összegét 25 frtban állapította meg oly módon, hogy az első díj 15, a második 10 frt legyen.

Indítványoztatott, hogy a könyvtár szaporítására utalványoztassék bizonyos összeg. Az indítvány helyesséssel fogadtatott s a könyvtár szaporítására 10 frt engedélyeztetett.

Ezután Vita Károly alelnök azon indítványát terjesztette elő, hogy a közgyűlés jegyzőkönyve küldessék meg egyházkerületünk minden tanító egyesületének a viszonzás reményében, mi által alkalmunk lesz arra, hogy munkálkodásunkat más egyesületek munkálkodásával összehasonlítsuk, esetleges hibáinkat megjavítsuk, továbbá a közeli élethez érintkezés által az annyira szükséges egyesületi szellem fejlesztését is előmozdíthatjuk. Az indítványt általános helyesséssel fogadta közgyűlés, örömmel ragadván meg az alkalmat a testvér egyesületekkel való közelebbi összeköttetésre.

Végül egy küldöttséget nevezett ki közgyűlés, melynek feladatává tette, hogy Kovács Béla megválasztott elnökkel tudassa megválasztását, s őt az egyesület nevében annak elfogadására felkérje.

Korocz Dániel,
főjegyző.

A felsőzempléni ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Egyházmegyénk folyó hó 5-én, S.-a.-Ujhelyben tartotta meg tavaszi közgyűlését. Előző nap estvéjén az egyházlátogatási jegyzőkönyvekből a közgyűlés tárgyainak jó része kijegyeztetvén, jól eső örömmel tapasztaltuk, hogy az egyes gyülekezetek körében az áldozatkészség a közelebbi letűnt évben is dícséretes tényekben nyilvánult. A közgyűlést az e célra berendezett egyik iskolai tanteremben Kálniczky János esperesnek a hazánk és egyházunkra egyaránt kíváncsú felekezeti béke fenmaradását esdő, buzgó imája után, Bernáth Elemér egyházmegyei gondnok mély vallásos buzgóság és tiszta hazaszeretetről tanúskodó elnöki beszéde nyitotta meg. Ezt követte az esperesi feléves előterjesztés, mely mély fájdalommal tudatta, hogy Lengyel József, kisazari lelkész, a hivatalos hűség, pásztori bölcsesség, szerénység, becsületesség tipikus alakja, sok csalódással, családi csapásokkal terhelt életét mult év november 20-án bevégezte. Emléke jegyzőkönyvünkben örökítettett. Közgyűlésünk főtárgyát épen az ő halála folytán megüresült lelkészi állás betöltése feletti intézkedés képezte. Mert a díjlevél készítésével megbízott esperesi kiküldött a status-quo fentartását hozta javaslatba, t. i. a lelkész-tanítóság szervezését; azonban ez intézményt közgyűlésünk elvileg nem pártolhátván, hív marad ez alkalommal is azon konventi felterjesztéséhez, a melyben az ily állomások rendezésénél az affiliatio mellett foglalt állást, annyival is inkább, mert az egyház hívei a helyett, hogy a különben is nyomorúságos díjazást emelni igye-

keznének, mintegy 60 frtra tehető természetbeni szolgálmány megvonásával kívánták a díjlevelet csontkítani. Hogy azonban az egyházközség szabad fejlődésének egyházmegyénk akadályul ne szolgáljon: két évi időtartamra felállított káplán-tanítóság által időt engedett az egyháznak arra, hogy ez alatt vagy önálló lelkészséggé fejlődhessek, felekezeti iskoláját egy jól szervezendő községi iskolával pótolván, vagy egy erőteljes felekezeti tanítói állomás szervezése mellett, affiliatio útján igyekezzenek magán segíteni.

Ezután a Bőszörményi Károly egyházmegyei tanácsbíró halálával üresedésbe jött tanácsbírói és lelkészi állás betöltése került elő; már előzetesen megtett intézkedés szerint a szavazatok felbontatván, papi tanácsbíróvá 24 szavazattal Sárkány Imre, gálszécsi lelkész lett megválasztva, a ki esküjét letévén, helyét legott el is foglalta; málcái lelkészsé pedig az általános szavazattöbbséggel megválasztott Kiss Tamás segédlelkész erősített meg. Bekebelezés, illetőleg megválasztott helyükre való beerősítését iránt kérvényezvén Nyitrai József bányai, Homonnai Bertalan nagybáry, Kun József csernahói, Bohácsi Kálmán még ez ideig meghívást nem nyert tanítók: beterjesztett okmányaik alapján, előbbieket hivatalukban megerősítettnek, Bohácsi Kálmán pedig az egyházmegyébe bekebeleztetik.

A kassai egyház helyzetének megvizsgálására, a lelkész kérelme folytán kiküldött bizottság jelentéséből örömmel szerzett tudomást az egyházmegye arról, hogy a lelkész egészségének teljes helyre állása következtében az istenidisztelet tartása felől nem szükség intézkedni; valamint arról is, hogy Izsépy Vilmos egyházmegyei világi jegyző és a kassai egyház kültagja, tekintettel arra, hogy ez egyház szükségét — fentartási alap hiányában — jó részben a lelkész fedezte csekély papi fizetéséből — évi 40 frtot, Pilissy László szintén 15 frtot ajánlottak fel Dudás Lajos lelkész életfogytáig; másrésről elszomorítólag arról, hogy az egyház hívei sem a templom és egyházi épületek javítására, sem az évi folyton fenálló kiadások fedezésére semmit nem áldoznak, sőt még azon 8 véka buza megfizetésére sem hajlandók, mely a lelkész díjlevele szerint megilleti: egyházmegyei közgyűlésünk míg előbbieket nemes ajánlatait a hála érzetével fogadja s azt jegyzőkönyvében is megörökíttetni rendeli, addig a kassai egyház híveinek teljes szigorral és törvényes következmények súlya alatt meghagyja, hogy az egyház terheinek fedezéséhez, a szükség s anyagi erejükhöz képest hozzá járuljanak, s a lelkésznek chártailag biztosított fizetését pontosan szolgáltatassák ki.

A nagyráskai lelkészi díjlevél és a tussai ártéri adóügy, mint a közgyűlés két tengeri kígyója, már ismeretes. Csak azt említem meg, hogy előbbinek rendezése végett küldöttség megyen az egyházba s veti ki az egyes tagok vásárolt birtokaira a papi fizetést s egyéb egyházi terheket; a tussai egyház presbitériumának pedig megrendelte, hogy az ártéri adóhátrálékot az egyház pénztárából fizesse ki, hogy a lelkész tovább jogtalanul zaklatva ne legyen, ellen esetben az esperesi hivatalra bízott, hogy polgári hatóság által vettessen ki és hajtassa be a híveken ezen ártéri adót.

Olvastatott Szöllőssy József, homonnai missiói lelkésznek, egy évi lelkészségi működéséről beadott előterjesztése, melyből részletes tájékozást nyervén egyházmegyénk arról, hogy a hivatásszerű buzgalommal működő lelkész által, úgy a szétszórva lakó hitsorsosok lelki gondozása, mint a vallásoktatás és hitbeli ügyek pontos hűséggel végeztetnek, — örvendetesen veszi az előterjesztést tudomásul, s e mellett a szorosabb felügyeleti jogot az által is kívánja itt egyházmegyénk

gyakorolni, hogy minden évben az esperes, vagy megbízott által a missiói egyházat is meg fogja vizsgáltatni.

Az egyházmegye özvegy-árva gyámügyi vagyona 8762 ft 19 kr, melyből takarékpénztárban van összesen 4057 ft 28 kr, kötvényeken elhelyezett tőke 3060 ft 46 kr, kamatkövetelés 1410 ft 33 kr + 97 ft 02 kr, pénztári maradvány 137 ft 10, Ebből özvegyek és árva részére egész részvény után 14 ft, fél részvény után adatik 7 ft. Közigazgatási pénztári tőke 2159 ft 55 kr. Kazinczy János-féle gyűléstartási alapítványi tőke 1018 ft takarékpénztárban van. Az egyházakban az évi bevétel 24164 ft 12 kr, az egyházakban évi kiadás 18809 ft 91 kr. Építkezésbe fektetett 5123 ft 01 kr. Egyesek Isten dicsőségére pénzben adtak: 1992 ft 32 kr; ezenfelül Dókus Ernő úr neje Ragályi Ilona ömértósága, a legényei papi szószéket bordó bársony terítővel vontak be; úgyszintén Spóner Angello, Szunyogi Dezsőné ömértósága Ujhelyben, az úr-asztalára sajátkezüleg díszes terítőt; ifj. Reviczky Imre úr, róm. kath., a bánóczi egyház részére 20 ftot; Hatvani Gizella a ladmoczi papi katedrara sajátkezüleg készített bársony alapon, selyemmel gazdagon himzett 40 ft értékű terítőt; Kovács János és neje Samu Mária, hardicsai lakosok a garanyi egyháznak 53 ft 50 kr értékű s arannyal szegélyezett, díszes ezüst áldozati kelyhet ajándékoztak; a szürnyegi egyháznak ugyanők mintegy 60 ft értékű ezüst áldozati kelyhet. Kolozsváry Etelka és Mariska testvérek pedig ugyancsak a garanyi papi katedrát sajátkezüleg himzett 30 ft értékű terítővel vonták be. Rezes Jánosné 12 ft értékű terítőt adományozott. Találják fel jutalmukat az említett, valamint a többi adományozók is mindnyájan azon édes öntudatban, hogy kedves dolgot cselekedtek az Úr előtt.

Gyarmathy Soma.

Az alsózempléni ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése.

Az alsózempléni egyházmegye folyó ápril hó 11-ik és 12-ik napjain tartotta meg tavaszi rendes közgyűlést Sárospatakon, a szokott helyen, a főiskolai igazgató-tanács tárgyalási termében. Ugy látszik, hogy a jelenleg, úgy szólván a levegőben levő, egyházpolitikai kérdések vonzották a gyűlésre az érdeklődőket, mert ily népes egyházmegyei közgyűlést régen láttak ezek az ódon falak. Hát az egyházpolitikából ki is vette a gyűlés a maga részét.

Kopré Ferencz esperes buzgó imája után, Meczner Béla egyházmegyei gondnok állott fel s a tőle már megszokott ékesszólással ecsetelte azt az immár kulturharccá felfújt mozgalmat, melyet a Csáky-féle ismert rendeletből kiindulva, a kath. klérus az ugynevezett elkeresztelési kérdésben előbb ellenünk, majd midőn a kormány ennek meggátlása végett a kötelező polgári házasságot s az állami anyakönyvezést programjába felvette, a szabadelvűség s az államhatalom ellen folytat.

Beszámolt ezenkívül gondnokunk ezen megnyitó beszédjében a zsinat utolsó ülészakájában történtekről, majd saját elnöki működésére térvén át, előadta, hogy immár eleget tett a gondnokká választása alkalmával tett azon ígéretének, hogy egyházmegyéje minden egyházát meglátogatja s azok szellemi és anyagi ügyeit egyenként áttanulmányozza. Hat éven át a kanonika vizitáció alkalmával meglátogatta az egyházmegye minden egyházát, átvizsgálta azok számadásait, megismerkedett az egyházak viszonyaival. Ezen éljenzéssel fogadott elnöki megnyitó-beszéd egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vezetett határozatot.

Ezen elnöki megnyitó beszéd elhangzása után, esperesünk olvasta fel az egész egyházmegye állapotát híven feltüntető, terjedelmes évi jelentését. Esperesünk is megemlékezik az egyházpolitikai helyzetről, az u. n. elkeresztelési kérdésről, mely — úgymond — a megoldás helyett mindig bonyolultabbá válik, mely nevezet alatt egy általános felekezeti, majd nem kulturharc lappang s ha e példátlan versengés még soká tart, féltő, hogy közös hazánk és nemzetünk fog sebeket kapni állami szilárdságunknak, a törvény tiszteletnek s a jogrend biztonságának megingatása folytán; de bízik úgymond, hogy a világ kerekeit előre haladás helyett vissza forogni nem lehet s lehetetlen még csak fel is tenni, hogy Magyarország törvényhozása hűtelen legyen azon szabadelvű szellemhez, mely múltját jellemzi. Saját belügyeinkre térve át, konstatálja, hogy egyházi és iskolai életünk rendes mederben foly s bár a külvilágnyok miatt az anyagi jólét nem mindenütt van is emelkedőben, de a szellemi és vallás erkölcsi haladásnak igen szép jeleivel találkozhatunk. Az áldozatkészség fényes tanubizonyosságként terjeszti elő, hogy a múlt évben önkéntes adakozásból 11569 ft folyt be egyházmegyénk különböző egyházaiban, hogy az építkezések összege 15828 ft 92 kr-ra rugott. Tőke vagyon van az egyházmegyék egyházaiban 93539 ft, magtári állomány 6422 ft és 1733 köből életnemű. A közalapi járulékok teljesen befizetettek. Az évi járulékok, főleg a hegyaljai egyházak elszegényedése miatt, ismét kevesbedtek, de a ki ismeri azon csapást, mely a Hegyalját érte, ezen nem fog csodálkozni.

Melegen emlékezett meg esperesünk Olajos Pál és id. Zitás István lelkészek elhunytáról, kiknek érdemei jegyzőkönyvileg megörökítették. Ezen esperesi jelentés egész terjedelmében jegyzőkönyvbe ígattatni rendeltetett.

Egyházmegyénk az egyházi törvények életbe léptekor a restauráció rendszerét fogadván el, ezelőtt 10 évvel megválasztott tisztikarának mandátuma lejárt, az elnökség tehát az összes tisztikar nevében beadta lemondását és kérte a közgyűlést, hogy az összes tisztikarnak a törvény értelmében való megválasztására nézve a szavazást rendelje el és intézkedjék úgy, hogy a szavazás még az őszi egyházmegyei gyűlésig megtörténhessék. A tisztikar lemondása a törvényen és szabályrendeleten alapulván: azt a közgyűlés elfogadta és úgy intézkedett, hogy első sorban az esperesre és gondnokra adassanak be a szavazatok és pedig oly módon, hogy azok már a legközelebbi egyházkerületi közgyűlés alkalmával Miskolcon felbonthatók legyenek, azok felbontásával az egyházkerületi közgyűlésre megválasztott tagok bíznak meg; azután első sorban a tanácsbírákra, másodsorban a jegyzői karra történik a szavazás. Ezek felbontását a megválasztandó új elnökök, a magukhoz veendő bizalmi férfakkal, Sárospatakon fogják, általuk kitűzendő határidőben, eszközölni. A jegyzői kar kiegészítéséül elhatározott, hogy jövőre egy világi aljegyzői állás is rendszerezettik, a szavazás tehát egyházi fő- és világi főjegyzőre s 2 egyházi és 1 világi aljegyzőre rendeltetett el.

Mindkét elnöki jelentésben bő anyag kínálkozván a napi rendben levő egyházpolitikai kérdések megvitatására, e tárgyban a vitát Kőrösi György tanácsbíró nyitotta meg, a ki hosszabb indokolás után indítványozta, hogy egyházmegyénk az egyházkerület és egyetemes konvent útján igyekezzék oda hatni, hogy az 1868. LIII. törvénycikk 12 §-a továbbra is fentartassék; majd Debreceni Bertala világi főjegyző terjesztette elő írásban is beadott következő indítványát: mondja ki a nagytiszteletű egyházmegyei közgyűlés, hogy szük-

ségesnek tartja azt, miszerint ev. ref. egyházunk a jelenleg az egész országot izgatottságban tartó egyházpolitikai kérdésekben nyilatkozzék és kifejtse ezen, egyházunkat a legközelebből érdeklő kérdésekben álláspontját és miután ezt az országos közszínt, valamint a zsinat együtt nem léteben ev. ref. egyházunk egyetemét törvény szerint képviselő egyetemes konvent tenni elmulasztotta: szükségesnek látja, hogy ezen kérdésekben az egyházi törvény által is fentartott autonóm jogánál fogva a maga részéről nyilatkozzék; azért elismeri azt, hogy az államnak jogában áll a házassági jogot a kötelező polgári házasság alapján rendezni és az állami anyakönyvezést behozni; ennél fogva az államkormányt a kötelező polgári házasság, az állami anyakönyvezés és a zsidó vallás receptiója, mint kétségtelenül szabadelvű reformoknak programjába való felvételért szívesen üdvözlí, azonban ezen mindenestre szabadelvű intézkedéseket nem tartja olyanoknak, a melyek a vallásfelekezetek viszonzosságáról intézkedő 1868. LIII. t. cikk 12. §-át nélkülözhetlenné és szükségtelessé tennék: — azért ezen törvénycikk fentartásához még az idézett reformok behozatala esetén is ragaszkodik mindaddig, míg az 1848. XX. törvénycikk mint alaptörvény 2. §-ában minden vallásfelekezetre kimondott tökéletes egyenlőség és viszonzosság nagy elve megvalósítható nem lesz. Felkéri továbbá a főtiszteletű egyházkerületet, hogy ezen kérdéseket legközelebbi közgyűlésében vita tárgyává tevén, ezen itt jelzett irányban határozni méltóztassék. Ezen határozati javaslat, a betérjesztő által szóval előadott indokok alapján, Hézsér Emil indítványával szemben, nagy többséggel elfogadtatott. Hézsér Emil írásban betérjesztett indítványa a következő: »mondja ki a nagytiszteletű egyházmegyei közgyűlés, hogy a prot. egyház egyetemének a felmerült egyházpolitikai kérdésekben határozott állást kell foglalnia, s mondja ki, hogy a kormány által jelzett egyházi kérdésekben (a kötelező polgári házasság, a polgári anyakönyvezés, a zsidó vallás receptiója) a protestantizmus elvéből kifolyó szabadelvűséggel szívesen üdvözlí a kormány egyházpolitikáját s ilyen értelemben kérje fel a főtiszt. egyházkerületet is a nyilatkozatra.«

Ezek után áttért a közgyűlés a folyó ügyek tárgyalására. Az egyházkerületi közgyűlésre az egyházmegye képviselőiül az elnökségen kívül megválasztattak: Tóth Lajos, Bodolay József, Meczner András, Pilissy Ferdinánd tanácsbírák; Kónya András egyházi és Debreceni Bertalan világi főjegyzők. Az Olajos Pál halálával megüresedett gesztelyi egyház lelkészéül ifjú Olajos Pál egyhangúlag elválasztatván: megerősített, s a gesztelyi charta is rendeztetett. — Indítványoztatott, hogy tekintettel arra, hogy a supplikáció eltörlése folytán az egyházkerület által összehíratni rendelt kiadások összeírásánál az egyház-látogató küldöttségek nem egyöntetűen jártak el; tekintettel továbbá arra, hogy a supplikáció terheiben eddig az egyházak nem vagyonságuk arányában vettek részt; tekintettel arra, hogy a változott viszonyoknál fogva némely egyház, a melyik eddig nagyobb terhet viselt, elszegényedett, míg a másik megerősödött: kérje fel egyházmegyénk az egyházkerületet, hogy az egyházmegyéket bízsa meg a supplikáció megváltása fejében, a sárospataki főiskolának nyújtandó segélynek az egyházmegyék egyházai között leendő arányos megosztásával. Ezen indítvány elfogadtatott. Fölmerült eset alkalmából fölkérni határozta egyházmegyénk a főtiszt. egyh.-kerületet, hogy világossítsa fel a vallás- és közoktatás ügyi minisztériumot arról, hogy egyházi szervezetünk szerint egyházunkban kántortanítói hivatalok nincsenek szervezve, ilyeneket

egyházi törvényünk nem ismer, azért tanítóink nyugdíjazása alkalmával, azok díjlevél szerinti fizetése, habár azok egyházi szervezetünkénél fogva kántori teendőket végeznek is, szét nem osztható s így nem nyugodhatunk meg a minisztérium azon intézkedésében, mely szerint tanítóink fizetése a nyugdíjaztatás alkalmával önkényesen ketté választatik s ily módon tanítóink érzékeny károsodást szenvednek.

Tárgyaltatott ezeken kívül még számos, egyes egyházainkat érdeklő többé-kevésbé fontos ügy; megvizsgáltattak a számvevőszék jelentése alapján az egyházak számadásai, a lehetőségig orvosoltattak a hibák, tárgyalatott a tanügyi bizottság jelentése alapján az egyházak iskoláinak állapota, hozattak ezekre nézve hasznos és szükséges intézkedések, de ezeket részleteznem azért nem lehet, mivel így is túl léptem már a szerkesztő által nekem engedett terület határait. Nem mulaszthatom el azonban kiemelni, hogy a karádi egyház, egyházmegyénk kezdeményezése folytán, a megyei közigazgatási hatóság és a tanfelügyelő közbenjöttével, egy második, 400 ft készpénz fizetéssel és lakással javadalmazott rendes tanítói állomást állított fel s az első tanító fizetését 800 ftban állapította meg, a melyet a tanítói javadalmazáshoz tartozó 40 hold szántóföldnek 400 ft haszonbéréből és az egyház által fizetendő 350 ft készpénzből állít elő s ezen felül addig, míg az első tanító részére új lakást szerezhet, 50 ft lakbérrel pótol; nem mulaszthatom el továbbá kiemelni, hogy — Bencsik István főszolgabíró úr közbenjárására — Bombelles Lajos gr. karádi nagybirtokos úr, ezen tanítói állomások rendezése után, az iskola tőszomszédságában levő telkét és azon levő épületet ajándékozta iskolai célokra a karádi egyháznak. A közgyűlés, úgy a nemzeti népcelvelés iránt ily melegen érdeklődő gróf úrnak, mint Bencsik István főszolgabíró úrnak jegyzőkönyvi kivonaton köszönte meg ezen kegyes adományát, illetőleg a szolgabíró úrnak ezen egész iskola-ügy rendezése körül tanúsított szíves közreműködését.

D. B.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhirek** Szőke János érmihályfalvi lelkész az érmelléki egyház esperese, folyó hó 3-án, hosszabb gyengélkedés után, életének 65-ik, boldog házasságának 23-ik évében elhunyt s folyó hó 5-én a nagyszámú rokonság s 39 éven át gondozott gyülekezetének, s szeretettel vezérelt lelkészársainak tömeges részvétel mellett eltemettetett. Debrecenben született 1828 jun. 3-án s ott végezte közép és felső iskoláit. 20 éves korában részt vett a szabadság harcban s mint önkéntes az erdélyi táborba volt beosztva. A forradalom után köztanító lett Debrecenben s ugyanott esküdt-felügyelő. Később a kápláni vizsga letévése után (1854) érmihályfalvára ment segédlelkésznek s főnöke hunyta után ugyanott rendes lelkészszé választatott. Az egyházmegyén elébb mint tanácsbíró és gyámpénztárnok, 1880-tól pedig mint esperes szolgált hűséggel és igazsággal. A debreceni zsinaton s közelebb a budapestin is egyházmegyéjét képviselte. Özvegyet: Vecsey Emmát, néhai Vecsey József tanár leányát s 3 fiú és két leánygyermeket hagyott maga után. Áldás emlékére. — *Fabriczy János*, az eperjesi ág. ev. tanítóképző-intézet jeles tanára nincs többé. Egy erkölcsi puritán tisztaságú, szívében, lelkében nemes indulatú, nagy műveltségű és jeles tehetségű férfiú szállt benne korai sírba. Egyszerű

külseje nem árulta el azt a kitűnő tanférfiút, párját ritkító pedagógust és szakembert, a ki valóban volt. Hogy mily barát, mily hazafi, mily tanár volt, azt csak azok tudhatták, kik tanítványai s ismerősei kisdéd köréhez tartoztak s mert a reklámozást minden alakjában megvetette, a kitüntetést inkább kerülte, mint kereste, nevét szélesebb körben ismertté csak néhány értékes szakmunkája s tanügyi cikkei tették. Törekvéseinek kedvenc tárgya találománya: a javított számoló gép volt, melyet az utolsó időben készült a nyilvánosság tűzpróbájának kitenni. És sajátos játéka a sorsnak: ezt az egyszerű nemességű férfiút előjárósága sokáig félreértette; volt idő, midőn szókimondó természete miatt üldözték s csak évek múltán ismerték fel igaz értékét, akkor, midőn a romboló kór már sírja széléhez közel juttatta. Egyébként is sok mostohaságát érezte a végzetnek, s aki oly jó-ságos volt, oly igazán tudott szeretni, sokat csalódott, sokat szenvedett, de azért hite, bizalma, lelkének derűje sohasem hagyta el. Így lett az a 48 év, melyet élt, a fény és árny, a baráti meleg szeretet s az élet ridegségének sajátos vegyülete. Az intézet, melyet hűséggel és kiváló sikerrel szolgált, a protestáns tanügy, a jó barátok, kik rajongnak érte, a társadalom, melynek működését szentelte, sokat vesztenek ez egyszerű cikornyátlan, de lelke mélyéig nemes jellemben s hiszem, hogy szerető kartársai maradandó emléket emelnek szennytelen nevének, áldásos működésének. Nem hideg sírkövet; mert cifra, hiú, romlandó emlék még ott a föld alatt is bántaná őt, hanem olyat, melylyel még halála után is igaz hasznót tehet hűn szeretett tanítványainak: tisztelői, kartársai, volt tanítványai adományaiból egy akármily szerény *Fabrizzy János-alapot*, melynek kamatja szegény, szorgalmas, tehetséges, jóviseletű tanító-jelölt jutalmazására szolgáljon. Aldott legyen az igaz emlékezete.

— **A sárospataki irodalmi kör kiadványai az erdélyi ev. ref. egyházkerületben** mindinkább nagyobb térrel kezdenek hódítani. Ezt bizonyítja az egyházkerület igazgató-tanácsának irodalmi körünk másod-elnökéhez intézett következő átirata: «Múlt évi október hó 20-án kelt becses levelére és könyvküldeményére válaszolva, van szerencsénk tisztelettel jelenteni, hogy Buza János ásványtanát, Dezső Lajos olvasókönyvét, Maklári Pap Miklós magyar nyelvtanát és Nagy Sándor magyar ABC-jét erdélyi ev. ref. egyházkerületünk illető iskolái részére nemcsak engedélyeztük, hanem használatukat melegen ajánlottuk is.»

— **Desewffy püspök a pápa lábainál.** A csanádi püspök, Sárospatak városának díszpolgára legközelebb egy népes zarándokcsapatot vezetett Rómába, hogy a pápa előtt hódolatukat bemutassák. Mint a napi lapokból tudjuk, a magyar zarándokokat ő szentsége feltűnő kegyességgel és nagy leereszkedéssel fogadta, a minék oka — a péter-fillér címén átadott 6000 arany koronán és ismeretes egyházpolitikai állapotainkon kívül — talán a pápa lábainál mondott imaszerű üdvözlés is volt. Ebből az üdvözlésből méltónak tartunk egy pár sort közölni: „*üdvözlégy legdrágább Atyánk, a kihez szívünk szorongattatásai között menekülünk. Mert kihez is menénk máshoz! A te feladatod ugyanis, hogy e század tévedései ellen az összes népeknek védelmet adj s az ő gondjaikat viseld.*” stb. Ezeket olvasva, azt hinnők, hogy a püspök úr a jó Istenhez imádkozik, pedig csak a szegény és jó magyar pénzzel támogatott pápát üdvözlí, ő benne vetvén minden reménységét!..

— **A pápai főiskola áthelyezése kérdésében** a dunántúli ev. ref. egyházkerület f. hó. 11-én tartott rendkívüli közgyűlése véglegesen döntött. 51 szavazattal 10 ellenében Antal Gábornak a következő indítványa fogadtatott el: «Mondja ki az egyházkerületi közgyűlés, hogy tekintettel a pápai főiskola százados múltjára és azon fontos hivatásra, a melyet századokon keresztül közművelődési és nemzeti szempontból betöltött és ma is betölt; tekintettel azon elismerésre méltó áldozatkészségre, a melyet a pápai érdekeltség a múltban és jelenben tanúsított, a Konkoly Miklós és társainak, valamint a komáromi egyházmegye indítványainak mellőzésével a dunántúli egyházkerületi főiskola továbbra is Pápán való meghagyását határozza el és ennek folytán a gyűlésen megteszi a Pápán emelendő új iskola-épület építésének foganatba vételére szükséges intézkedéseket. Egyszersmind a közgyűlés mindazoknak, a kik áldozatkészségüknek jelen alkalommal is oly szép tanújelét adták, jegyzőkönyvbe való beiktatás mellett, köszönetet mond.»

— **Helyreigazításul.** Lapunk 15-ik számának Vegyes rovatában a „*Gyász hírek*” cím alatt *Gabelsberg* helyett *Gabelsberger*, Markovits könyvének 2-dik kiadása helyett *tizedik*, a *Magyar Protestáns Tanár-egyesület* cím alatt «az egyesület székhelye: nézve» szavak után *hat évenként*, «a folyóiratot is szándékoztak» helyett *szándékozik*, «folytattuk az egyesülést» helyett *folytatták*; a 325 lapon «Magunk is láttunk» helyett — *láttuk* olvasandó.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Önvédelem gyanánt egy levelet írt lapunk szerkesztőségéhez *Szini Péter B.* Végardóbból ápril. 5 kelettel. *Dicső Endre* cikkének egy pontját úgy értelmezi, mintha abban ő úgy volna feltüntetve (lásd lapunk 14. számát), mint a tiszáninneni egyházkerület concurrensé, vagyis mintha ő az ő temetési énekeivel a nevezett kerületet őhajította volna megelőzni. Hivatkozik méltóságul a szabadsajtóra s az egyéni jogokra s nem minden gúny nélkül D. E.-t is nógatja egy kötet temetési ének kiadására, noha a »hézagpótló« jelzőhöz illesztett kérdő jel miatt nem ismeri el D. E.-t méltó bírójának és szakembernek. Három megjegyzésünk van Sz. P. úrnak kivonatossan feltüntetett levelére. Egyik az, hogy *D. E.* egy betűvel sem árulta el, mintha ő Sz. P. törekvéseiben s egyéni jogainak gyakorlásában concurrentiát látna; másik az, hogy az 1888-óta tervezett s D. E. által is felpanaszolt Temetési Énektárt nem a tiszáninneni kerület készítette, hanem a »Sárospataki Irodalmi Kör«; a 3-dik pedig az, hogy a »hézagpótló«-hoz nem D. E. függesztette a kérdőjelet, hanem a szerkesztőség s e miatt tehát csak minket érhet a harag és elítéltetés. — *M. P.* Az interpelláló levelet átadtuk a kiadó hivatalnak s az a lap küldésére nézve intézkedett. — *S. K.* Jól esett olvasnom emelkedett lélekre valló sorait s a kényes dolgok felől való higgadt és bölcs vélekedését. Jó leszen abból! — *K. Zs.* kaptam s lehetőleg felhasználom, sőt igyekszem, hogy az egyházi ügyek sodrába egészen belejuss s tolladdal — ha a lélek szólít — kellő időben állhass az anyaszentegyház szolgálatára. Mert hát mindennek ideje van! — *R. K.* Okmányaimat esetleg jegyzetekkel várom. Nem lehetett érték bennem. *Dr Sz. M.* Tolmácsold a megdöbbentő veszteség felett érzett őszinte részvétünket a boldogult jó barátainak. Az adatokat vártuk.

XX

Pályázat.

Az alsó-zempléni egyházmegyébe kebelezett *takta-szadai* ev. ref. egyház lelkesízi állomására, melynek évi jövedelme készpénz-, föld-, termény szolgáltatások és stólában 814 firt s így a III-ik osztályba tartozik.

Pályázók kérvényeiket f. év május 5-ik napjáig Nagyt. Kopré Ferencz esperes úrhoz Tisza-Lúczra küldjék be.

Miskolc, 1893. ápril. 12.

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Uj viszonyok küszöbén. *Fejes István.* — »Ev. reform. gimnáziumaink igazgatása. *Futó Mihály.* — »Ánket a protestáns tanárok nyugdíj-ügyében. *B. B.* — »Egyházmegyei gyűlések (I. A tornai *Arday Dániel.* — II. Az alsóborsodi *Kazay Sándor.* — III. A szatmári *Kalós Péter.* — IV. A gömöri *Vattay László.*) — »Irodalom. — »Vegyes közlemények. — »Szerkesztői üzenetek. — »Hirdetések.«

Uj viszonyok küszöbén.

Ezen cikkemnek nincs egyéb célja, mint az, hogy egyszerűen felhívjam a közfigyelmet azon alakulásokra, a melyek előtt állunk s a melyek minden oldalú helyes és bölcs megvitátást, azután pedig munkát és munkát, tettét és tettét követelnek mindnyájunktól az adott tehetség mértéke szerint.

Legelsőbbben is vessünk tehát számot az egyház-politikai kérdések folytán fölmerülhető újabb viszonyokkal. Előttem ez idő szerint az említett kérdések akként kezdenek kibontakozni, hogy egy dologra már biztosan számíthatunk t. i. a *polgári anyakönyvek általános behozatalára.* Ennél aztán és a zsidók recepcióján túl, úgy látszik nekem, fen fog akadni a tovább haladás kereke, vagy is a polgári házasságból, a vallások szabadságából és egyenlőségéből még jó ideig nem lesz semmi. Ezen véleményemet pedig arra alapítom, hogy a kormány a tulajdonképeni két kérdést, u. m. a polgár házasságot a megfelelő anyakönyvi rendszerrel és a vallás szabadságot, mely a zsidók recepcióját is magába foglalná, négy felé osztotta el s a négy kérdésből egyelőre kettőt tűzött ki napi rendre. Ennek oka eléggé világos, nevezetesen az, hogy a polgári anyakönyvek behozatala és a zsidók recepciója nem fog válságra vezetni, ezt tehát a jelenlegi kormány keresztül viszi; ellenben a kérdéseknek többi részével bukásra és válságra vár maga a kormány is. Feladja-e ez esetben a nemzet a további küzdelmet, vagy sem? vagy megnyugszik ama kérdéseknek a napi rendről levételében? azt még ma nem tudhatjuk, de mégis ez utóbbit tartom valószínűbbnek.

A polgári anyakönyvekkel mi egyszerűen azon külső, hogy úgy mondjam, statisztikai előnyt érjük el, hogy az 1868-iki törvény értelmében a *nem* szerinti anyakönyvezés meg fog történni és 18 éves koráig a gyermek vallása felett nem fog rendelkezhetni a szüle; ellenben viszont az államkormány sem az elkeresztelések, sem a reversálisok miatt nem fog büntetni senkit, vagy is ezen a *belső,* szorosabban *vallási* téren *önvédelemre* utal bennünket.

Akárminth fájjon nekünk most már ez a bekövetkező helyzet, az bizonyos, hogy ezen nem változtathatunk többé, mert az elkereszteléseknél a bíróságok felfogása, majd a kormány gyöngesége és a politikai

pártok taktikája a róm. kath. papok sérthetlenségét győzelemre segítették. Első szükségünk lesz tehát az *önvédelemről* gondoskodás, mert arra alig számíthatunk, hogy a neki dühült fanatizmus a vegyes házasságokban a protestáns fél áttérítéséről, vagy legalább a gyermekek előjegyzéséről lemondjon. A *katholizáció* tényleg már ma is folyamatban van.

Ezzel szemben nagy átalakulásnak néz elé minde-
nek előtt a protestáns lelkészek működési köre is. A miről lapjaink már huzamosabb idő óta beszélnek: az evangelizáció szervezése kikerülhetetlen lesz. E végből az eddigi lelkészi értekezletek helyébe az *egyházmegyei gyűléseknek* egy nappal megtoldását s ezen gyűléseken minden lelkésznek köteles jelenlétét javallom. Ezen — közelebbiről lelkészi, de a világiakat ki nem záró — gyűlések feladata lenne számba venni minden egyházban a vallási belső ügyekben történeteket; ezek folytán megvitatni a felmerült kérdéseket; tanácsolni egymást, irányt adni egymásnak, ébren tartani a közszellemet, a lanyhaságot buzdítani, a gyöngeséget segíteni. Most kiki magára tesz, vagy nem tesz, a mint jónak látja, vagy kényelmesebbnek tartja; de az egyetemes vallási érdekek veszélye idején sem a közöny és tétlenség nem tűrhető, sem az egybevágó munkálkodás nem mellőzhető.

Ezeket jelzem egyelőre, biztosan látva már ma is, hogy az 1868-ki törvény elvét vallási vonatkozásában nem védi meg számunkra senki, ha annak védelméről magunk nem gondoskodunk.

A lelkészi munkát, a hol ez eddig másképp volt, minden esetre szaporítani fogja a konfirmációi oktatás kötelezettsége is; de ezen a téren engedménynek, épen a mai időkben, csakugyan nem lehet többé helye, mert a lelkész legfőbb hivatásáról mond le, ha ezt az igazi papi munkát nem maga teljesíti. Erről a kérdésről azonban, mint bevégezetről nem szölok, hanem megemlítek egy másikat, t. i. azt, mely a népoktatási törvény pótlásából, a tanítói fizetés minimuma és korpótléka következményeképen a lelkészek jó részét is érdekelni fogja. Valószínűen több helyen fog megtörténni az, hogy nem ugyan egyszerre, de lassanként, állami iskolák fognak itt és ott keletkezni; ily pontokon tehát a vallásoktatás is a lelkészekre fog nehezedni, a melyről gondoskodni s a megfelelő jutalmazást rendszerezíteni egyházunknak fontos feladata leendő, mert részemről abban magában, hogy valamely iskola kö-

Lapunk jelen számához három negyediv melléklet van csatolva.

zössé, vagy államivá lesz, nagy veszélyt ugyan nem látok, de csak úgy, ha egyszersmind a leggondosabb vallási nevelésről is intézkedés történik. Úgy gondolom, hogy ezen a téren már eddig is sok mulasztás írható terhünkre; de mindezeket helyre hoznunk, a jövőt pedig biztosítanunk kell.

A „tartozik” rovat így áll részünkre; de hát ezzel szemben a „követel” mutat-e valami vigasztalót?

Némi reménység kezd már felcsillanni lelkemben, hogy a fentebb elsorolt munkára és küzdelemre hivatott protestáns egyház sorsa valamiképp talán mégis jobbra fog fordulni. Az teljesülni nem fog, a mire esetleg némelyek gondoltak, hogy a vallási alapok és alapítványok nekünk valami részt juttassanak; sőt még az sem fog betelni szó szerint, hogy az 1848-ki törvény alapján, egyházi és iskolai szükségseink közállamalmi pénztárból fedeztessenek; hanem csupán arra lehet reményünk, hogy az állam, már eddig is kitetsző rendszere és segélyezési módja tovább fejlesztésével fog rajtunk segíteni. Az állam segélyező rendszere eddig a következőkben nyilvánult: 1) a középiskolai oktatás terén, konventünk közvetítésével és beleegyezése mellett, segélyezi az arra szorult iskolákat; 2) a népoktatás terén a tanítói fizetések minimumát és a korpótlékokat, mindazon helyeken, hol azokat egyházaink megadni képesek nem lesznek, az állam fogja kiegészíteni; 3) legközelebb megtétettek már az elhatározó lépések arra nézve is, hogy — theologiai tanáraink kivételével — a többi összes protestáns tanárok részére, felében államsegélylyel országos nyugdíj- és gyámintézet létesíttessék. Ezek kapcsán valószínűnek látszik az is, hogy a főiskolák törvényes rendezése alkalmával, ezek is részeltetni fognak az állam támogatásában. — Ime a rendszer! — Az 1848-ki törvényben rejlő elv széttagolva, apródonként, önkormányzatunk több-kevesebb sérelmével, de még is érvényesülni látszik. Hogy így érvényesül és nem másképp, azon mi többé nem segíthetünk. Az első ponton, a középiskolák segélyezése kérdésénél, egyetemes konventünkön megtettünk minden lehető és megmentettünk minden megmenthető; most már a dolgok folyamatát más irányba terelni képesek nem vagyunk.

Nos hát mindezekből ezek következnek:

Tanáraink és tanítóink sorsa úgy az államsegély igénybe vétele, mint főleg a nyugdíj- és gyámintézet folytán, mindenesetre sokkal kedvezőbb lesz, mint eddig volt. Iskoláink az ő biztosításuk mellett nagyobb lendületet vehetnek; de méltán megkövetelhetjük tőlük, hogy az egyház iránti hűségükről és odaadásukról meg ne felejtkezzenek s midőn nekik már jobb sors jutott, mint a lelkészeknek, ezeket küzdelmeikben jó példájukkal, vallásosságukkal, tanításaikkal, az iskolákban támogatni igyekezzenek. Az iskola az egyház testéhez tartozik, még ha állami segélyben részesül is, — emlékezzenek meg erről, midőn a papságnak az önvédelmet kell folytatnia és dolgozzanak kezére az egyháznak, de ne az egyház ellen soha és sehol.

De hát a lelkészek?

Mostani zsinatunk fő kérdésének éppen ezt tartottam s ezt a zsinatot éppen azért sürgettem. És a zsinat megtörténte nem is fog nyom nélkül elenyészni. Meny nyiben igen, vagy mennyiben nem, azt ma még nem tudhatjuk, de hallomásom szerint, reményünk lehet az államsegélynek tetemesebb fölemelésére, a mely ha megtörténik, a 600 frt lelkészi minimumot már a közel jövőben képesek volnánk biztosítani. Szerény kilátás még ez, de a meglevő helyzetet mindenesetre nagy mértékben javítaná. Ezen reményben, végre valahára,

megindította konventünk az *általános conscripció* munkáját is, a mely nélkül helyesen és igazságosan nem lehet megszabni a segélyezés mértékét. Ennek az ügynek előkészítése éppen kezembe jutott s majd ha az összeírás elveit és mintáit megállapíthatom, nem fogok késni azoknak közrebocsátásával, hogy a fontos ügyet a nyilvános hozzá szólás tárgyává is tegyem s az esetleges jó tanácsokat felhasználjam.

A zsinatnak másik nagy eredménye: a lelkészi gyámintézet szervezésének kimondása. A konvent ennek alapján hozzá fogott a végrehajtáshoz, most tehát tőlünk függ, hogy ez a kérdés mielőbb megoldassék. Hogyan, mikép szerveztessék a gyámintézet? most már csak az a kérdés, ehhez szóljon, a ki a dologhoz ért. A statisztikai adatok beszerzése és a tervezet előkészítése *Szél Kálmánra* bízott s hiszem felőle, hogy ő is örömet vesz bármely jó tanácsot. Ebben a kérdésben egy nagy alkotás magva rejlik, úgy, hogy ha zsinatunk egyebet nem tett volna is, az ő munkája, jól megoldva, századokra, egész jövőnkre kiható jelentőségű, s mi, a sok más kérdésben zsinati kisebbség, egyebekben bukásunkért meg lehetünk nyugtatva az által, hogy ebben a kérdésben győztünk s ennek megoldását tovább is függőben hagyni nem engedték. Isten segedelmével fogjunk hát hozzá a munkához!

Adatok ez idő szerint rendelkezésemre nem állván, így nem is tudom meghatározni, hogy már kezdetben mily előnyt fog nyújtani nekünk ezen intézmény. Azonban a dolog érdemére nézve gondolkozásom oda irányul, hogy már az első 10 évben is a lehető legnagyobb részesülési összeget érhesük el. E végből, föltéve, hogy például újabb 100,000 frt államsegélyt kapnánk, én ezen összeget *egy évre* egészben és esonkittatlanul a gyámintézet alapjául tenném le; továbbá javallanám azt is, hogy az első 10 évben, mindenkor nagyobb összeg fordíttassék ugyanazon államsegélyből a tőkealap javára, mert nagyobbat alkotni csak így lehet. A lelkészek részéről a hozzájárulást nem szabnám sem igen magasra, de igen alacsonyra sem; így p. o. 600 frtig menő lelkészi fizetések után 10 forintot s azonfelül minden 100 frt után 2%-ot, 30 frt legmagasabb összegig, mindenesetre kívánhatónak vélek, hogy megfelelő gyámintézet állhasson elő. Ehez hozzá kell tennem azon véleményemet, mely szerint a lelkészek ezen újabb kötelezettségével egyidejűleg meg kell szűnni minden más gyámintézeti kötelezettségeiknek; azaz, az országos intézet szervezése folytán, minden megyei, vagy kerületi gyámintézet *lezárni* tartoznék mostani vagyonát s a nélkül, hogy az bevonassék, jövőre is mint mellékes segélyintézet, vagyonának kamatját a maga körében, eddigi szabályai szerint, használja fel. Ez az eljárás, miután mindenkinek biztosítja azt, a mire jogot szerzett, ezen felül pedig az új országos gyámintézetben, a melybe nagyobb segélyösszegek vettetnek be mindenkit nagyobb kilátással méltán kecsegtethet, remélem, meg fogja már most könnyíteni a szervezés kérdését és özvegyeink és árváink ott is, hol gyámintézeteink alig nyújthattak többet némi alamizsnánál, biztosítva lesznek a nagyobb nyomorúságtól. Erre törekedni a legsürgetősebb feladatunk, mert ha ennyi munka és küzdelem vár ma reánk, hadd buzdítsa már legalább a szegény lelkészt az a megnyugtató tudat, hogy szerettei nem maradnak végképen gyámol nélkül.

A küzdelemben és munkában új viszonyok küszöbén, talán-talán új kedvezőbb viszonyok első sugarai is derengenek már reánk. Ragadjuk meg az alkalmat a lehetőleg legjobbra tenni ezen kedvezőbb viszonyokat, hogy erősödjünk, buzduljunk a nehéz munkára;

azzal pedig most már vessünk számot, hogy az államsegélyt más rendszeren nem fogjuk kapni, mint a hogy azt már eddig kapjuk. Több, vagy kevesebb, most már csak az a kérdés s nekünk a *többre* mindenestre törekednünk kell s ezen követelésre minket úgy az 1848-iki törvény elve, mint a róm. katolikus egyház roppant vagyona, mindenkor feljogosít; de azon kívül ne ringassuk magunkat álmódosásokban, hanem a rendelkezésünkre álló eszközökkel alkossunk, teremtsünk; mindenek fölött pedig a lelkeszek sorsát ne vegyük le a napi rendről mindaddig, míg rajtuk is a lehetőségig nem segítettünk.* Nos hát, a konventi bizottság rajta legyen és legyenek rajta vezérferfiaink is, hogy az az államsegély minél magasabb mérvű legyen, mert különben vereségnek megyünk elé, ha lelkeszi seregünk nyomorban hagyva, az ifjúság előtt is elveszti vonzó erejét az a pálya, melyen csak sok küzdelem lát, de elismerést keveset.

Cikkemet már bevégeztem, a midőn olvasom *Mocsáry Lajos* úrnak e Lapok 15. számában megjelent újabb cikkét. Ő engem kapacitálni igyekszik, hogy az 1868-iki törvények fentartásának követelésével adjunk új fordulatot az egyházpolitikai kérdések menetének s egyszersmind egyenes kérdést intéz hozzám: *kész-e feladni Fejes István az 1868. 53. t.-cikket, igen, vagy nem?*

Ez utóbbi kérdésre felelem: olvassa el *Mocsáry* úr „Egyházpolitika protestáns szempontból” című cikksorozatomat, mely nem egyéb, mint az 1868-iki törvények apologiája, a melyben, többek közt, még a kötelező polgári házasság esetére is azt mondom, hogy az 1868-iki törvények elvét fentartandónak kívánom. A mi tehát engemet illet, én a magam részéről kész voltam és kész vagyok az említett törvényekért „körömszakadtáig” harcolni s egyidejűleg biztosíthatom *Mocsáry* Lajos urat a felől is, hogy a konvent zárt értekezletén, melyről egy irányzatos, hamis tudósítás jelent meg, a mit szóltam és a mit akartam, ezen felfogással épen nem ellenkezett; hanem, szerintem, most nem ezen elveink fentartása szabja meg viselkedésünk irányát, hanem az adott helyzet. Az adott helyzet pedig ez: az 1868-iki törvény védelmét a Szapáry-kormány feladta és megbukott. Az 1868-iki törvénynek oly értelmű védelmére, mely az ellenálló róm. kath. klérust egyenesen megtörje, kormány nem vállalkozott, hanem igenis vállalkozott arra, hogy a polgári anyakönyvek által első sorban, másodsorban pedig a kötelező polgári házasság által oly csapást mérjen a klérus hatalmára, a melylyel aztán mi mégis könnyebben megküzdhezzünk. Tiszta dolog, hogy ez nem aequivalens az 1868-iki törvényekért; de az, hogy ezen munkájában a kormánynak gáncsot vessünk? azt hiszem, még sem a mi feladatunk, hanem az Asbóthoké, Ugronoké és az oly taktikázó pártiaké, a kik lejáratják ugyan az 1868-iki törvényt, mert ennek résén vélték a hatalom várába bejutni, most pedig le akarják járítani a korrektívumokat is, hogy a zavarban esetleg urává legyenek a helyzetnek. Hát én egy erre vezető tanácsnak fel nem ülök, mert *nem akarom a protestáns egyházat elszakítani a szabadelvű katolikusok szövetségétől, mert ezektől még remélhetem, a kötelező polgári házasság esetén is, az 1868-iki törvények elveinek megvédését, ellenben a másik táborból úgy sem várhatunk semmit.*

Különben pedig, ha *Mocsáry* úr azt hiszi, hogy az

* Lapunk, megindulása percétől kezdve, buzgó szószólója volt a papság anyagi és szellemi érdekeinek. A papi özvegy-árva-gyámtár felállítását is sürgette s e végből tervezeteket és bírálatokat is közölt és szándékozik is közölni.

Szerk.

1868-iki törvények mai állását vissza lehet vinni, csak nekünk kell érte új harcot kezdenünk, a régibb állapotra, vagy hogy a pápista papok becsukatasára valamely kormány magát elhatározza, az hitnek lehet szép illúzió; de minket most már csak az véd meg, a miről cikkem elején szólottam.

Fejes István.

ISKOLAI ÜGY.

Ev. reform. gimnáziumaink igazgatása.

(Folytatás.)

Azonban a helyettesítés a tanárok kellő kötelességszeretete mellett és rendezett viszonyok között, végre is ritkább s kivételes eset: az igazgató hivatalos buzgalmának még erősebb, talán legerősebb próbaköve a tanórák hivatalos látogatása, az úgynevezett *hoszpitalás*. E részben konventi szervezetünk tüzetesebb meghatározás nélkül az osztályok *koronkénti* látogatását ajánlja; az állami középiskolai rendtartás akként intézkedik, hogy az igazgató minden egyes tanárt minél több ízben, de minden osztályt havonként *legalább* egyszer meglátogasson. Erősen érzem, hogy meglehetősen háládatlan szerepre vállalkozik az, a ki császáriabb akar lenni a császárnál; de ez még sem gátol abban, hogy ide vonatkozó egyéni nézetemet röviden ne jelezzem. Én ugyanis; ha csakugyan szükséges az, hogy az igazgató tisztársainak kötelességei teljesítését kellően szemmel tartsa; ha van értelme annak, hogy az igazgató az egész tanintézet szellemi, erkölcsi és fegyelmi életének összes szálait kezében összpontosítsa; ha fő az, — én annak tartom, — hogy az igazgató a növendékeket egész életök folyásában, előhaladásukban, szorgalmukban és maguk viseletében, továbbá nevükben és személyükben is lehetőleg alaposan ösmerje: részemről — tapasztalásból beszélek. — az igazgatói látogatást a főntebb jelzetteknel jóval sűrűbbnek óhajtom. Mért ne súgnám meg, hogy én is igazgató vagyok, és mint ilyen a nélkül, hogy akár saját, teljesen egyéni eljárásomat bárkire, vagy bárhol is sinórmértékül óhajtanám: is tekintetni, vagy róla hímet szeretnék varratni; akár benne javamra a legcsekélyebb érdemet is keresném: melesleg érintem, hogy én egy tanév leforgása alatt az osztályokat körül-belől huszonötször járom sorba. Mily eredménnyel? mert rovásomra menne, nem részletezem; a dologhoz értő a nélkül is tisztába lehet vele.

Régei történt, hogy egy vidéki tisztársammal az igazgatói látogatásról beszélgetvén, az én barátom az ily látogatást autonómiánkkal össze nem egyeztethetőnek, a tisztársi viszonyhoz merőben méltatlannak, sőt egyes *spitzliskedésnek* nevezte. Azonban azóta sok víz lefolyt a Dunán, a nézetek bizonyára átalakulhattak itt és ott; de ha ily felfogás valahol még ma is élne, határozott boldogtalanságnak tartanám. Legyünk tisztában a dologgal. Föltétlenül elítélném az igazgatót, a ki hivatásának ez ágát bármilyen csekély részben is nem a tanintézet szellemi és erkölcsi, nem a növendékek előhaladása érdekében érvényesítené, hanem általa állásához méltatlan hatalmaskodási vágyát akarná kielégíteni, vagy tisztársai zaklatására akarná azt fordítani. Ez nagy szerencsétlenség lenne; de viszont a tanároknak is igazi jelentésében és rendeltetésében szerint kell az igazgatói látogatást értelmezni.

Szerintem ugyanis az igazgatói látogatásnál végre sem az a fő-, és egyedüli cél, hogy az igazgató tisztársának tanítási módszeréről ez úton szerezzon tapasztalást, hisz ezzel, ha komolyan szakértő, akár az első évben is könnyen tisztában lehet; nem is annak megtudása,

vajjon a tanár kellő beosztással, alaposan és annak idején elvégzi-e a kitűzött tananyagot? — bár ez nem utolsó fontosságú, de ennek is van más módja is; — hanem inkább az, hogy úgy az osztályok, valamint egyes, akármi okon megfigyelendő tanulók fegyelmi és figyelmi, szorgalmi és tudománybeli előhaladásáról és értékéről lehetőleg alaposan tájékozódjék. E tájékozódás — szerintem — a minő fontos, olykor messzekiható: épen oly szép hivatása és rendeltetése az igazgatói látogatásnak. Én úgy tapasztalom, hogy az igazi tapintattal és ügyszeretettel alkalmazott igazgatói látogatás talán legelső sorban az egyes tanároknak van, lehet egyenes javára és esetleg igazolására. Tudva levőleg mindenütt szép számmal vannak kötelességökben laza, lusta tanulók, de a kik megérdemlett rossz osztályozásuk okát rendszerint nem magukban, hanem az igazságtalan tanárban keresik. „Hagyszik rám! Üldöz!"; ki nem ismerné eme vértanú-növendékeknek ez örökös köpenyét? Vannak megáldott szülők, a kiknek gyermekei félreismeret lángelmék, feddhetetlen erkölcsűek, törhetetlen szorgalmúak; de azok a tanárok nem képesek felismerni azt a kézzelfogható tehetőséget, igaztalanok méltányolni azt a rendületlen szorgalmat!... Vannak, kivált felekezeti tanintézetekben, de másutt is befolyásos, tehát bizonyos kiváltságos előjoggal bíró szülők, a kik talán egyéni, vagy apáik érdemeiknél fogva, ha egyenesen nem követelik is, de megvárják, hogy gyermekeik érdemükön felül egy fokkal feljebb osztályoztassanak. És ha a tanár mindezen érdekeknek híven nem szolgál, megvan a neheztelem, esetleg a kisebb-nagyobb bosszantás. Vannak végül kivételesen olyan tanulók is, kik egyes tantárgyakban, bármi oknál fogva szép előmenetelt tanúsítanak, ellenben más tantárgyakban feltűnően hézagos, sőt egészen gyöngé tanulók. No már ilyen esetekben mivel igazolhatja összes eljárását a tanár egyenesebben, mintha osztályozásánál az érdektelenül álló igazgató tapasztalása áll oldala mellett?

Az igazgatói látogatásnak tehát föltétlen jogosultsága van; épen azért egyenlő mértékkel kell itt mérni minden tanárnak. Csakugyan sértő, sőt merőben céltalan lenne az az eljárás, ha az igazgató egyik tisztára óráit zaklatóan látogatná, a másikénak pedig feléje sem nézne. Ha igaz az, hogy a tanintézet szellemi és erkölcsi súlyának emelése egyiránt minden tanárnak oly főbenjáró tiszte és parancsoló érdeke, hogy annak mindent, még egyéni érzékenységünket is alá kell rendelnünk: nem tudom átlátni, miért képezhetne az épen e célra törekvő igazgatónak kötelességszerű látogatása bárkire is sérelmet? Mert, ha híven szolgálom kötelességemet: a tanintézet vezetője minden váratlan esetben csak támogatóm lehet; ha félvállról veszem tisztemet: mi jögon követelhetem, hogy mulasztásomat számba ne vegyék, holott hűséges társaimmal egyenlően élvezem állásom tisztességét és javadalmait? Mert tanárnál végre sem jöhet irányadó számba, hogy minő a fizetés. A tanítás és nevelés emberénél kötelességének pontos teljesítése a zsenge növendékseregnek építő példaként szolgáló hivatás; a fizetés eszköz, hogy tisztünknek odaadón élhessünk. De viszont azon fő igazság elől sem zárkozom el, hogy a ki tőlem hű munkát vár; köteles tisztességes megélheteséről is gondoskodni. Az a léha felfogás: „a minő a fizetés, olyan a szolgálat," mindenhol erkölcstelen, kétszeresen az az ifjúság nevelőjénél. Állásomra önkényt, tiszta tudattal vállalkoztam; ha csalódtam: teljesen jogosult, hogy helyzetemen tőlem telhetőleg fordítsak; de semmi sem jogosít arra, hogy a kezemre bízott ifjúságnak, a jövő embereinek romboló példát szolgáltassak.

(Vége köv.)

Futó Mihály.

KÖZÉLETÜNK.

Ánket a protestáns tanárok nyugdíj- ügyében.

(Folytatás).

A megjelentek névsorát felesleges adnom, mert báró Vay Miklós, Papp Gábor, Baltik Frigyes, Breznyik János és Parády Kálmán kivételével a meghívottak mind ott voltak.

A tanácskozások 2 napon, április 8-án s 9-én d. e. 11— $\frac{1}{2}$ 3-ig tartottak, mindkét alkalommal gróf Csáky közoktatásügyi miniszter elnöklete alatt. Az első napon a miniszter úr rövid elnöki megnyitóján kívül, hallottuk még *Klamarik János* alapos előadói munkáját s azonkívül még hatan szölkáltak a kérdéshez. Előadásaik lényegét a következőkben adhatjuk.

Klamarik János miniszteri tanácsos előadó, rövid történelmi visszpillantást vet a felekezeti tanárok nyugdíjkérdésének tíz éves múltjára; kiemeli Kovács Albert képviselőnek, mint kezdeményezőnek, nagy érdemét. A nehéz megvalósulásnak két oka volt: az egyik az, hogy eredetileg hibás alapon indultak el, midőn a fenálló nyugdíjintézetek bevonását tervezték, a mi jogilag s matematikailag képtelenségnek bizonyult. A másik ok az állam rossz pénzügyi helyzete volt. A közvetlen megvalósítás, mint a tervezet mutatja, csak a középiskolákra van kiterjesztve, mert ezen intézetek a megfelelő nyugdíjjal nem bírók közt már számuknál, s előregedett tanáraik sokaságánál fogva is legfontosabbak; a felvett 568 tanár közt 70 már betöltötte a 30 köteles szolgálati évet. Pénzügyileg is könnyebben megoldható a kérdés, ha egyelőre kevesebb jogosultat kell számba venni. A javaslat alapelvei közül kiemeli azt, hogy a fenálló nyugdíjalapokkal a tulajdonosok szabadon rendelkezessenek, csak azt nem találja megengedhetőnek, hogy azoknak, kik az állami nyugdíjintézet tagjai lesznek, még a most fenálló felekezeti nyugdíjalapok is adhassák az alapszabályszerű járulékot. A másik alapelv, hogy a felállítandó intézetnél, az iskolák egyöntetűsége érdekében, az állami mérték van alkalmazva. A harmadik a belépés önkéntessége. A néptanítók nyugdíjintézeténél a kényszerű belépés volt elfogadva, mert a népoktatás is kényszerű. Itt nem lehetett, mert a középoktatás nem ily jellegű. *Tényleg vannak is intézetek, melyek nem szándékoznak belépni, pl. a görög keleti felekezet s az erdélyi ág. evangélikusok középiskolái már bejelentették távolmaradásukat.* A Ratio Educationis 8. §-ának analogiájára felmerült azon nézet is, hogy a be nem lépő intézetek legyenek kötelesek tanáraiknak oly nyugdíjat adni, minőt ez intézet adna nekik. A bevételi forrásokat úgy ismerteti, mint a miniszteri tervezetben közölve voltak. Ezek közül kettő talán magasnak látszik: a fentartók által minden rendes tanár törzsfizetése után viselendő évi 5% s a tanulók által fejenként és évenként adandó 3 frt. Ne feledjük azonban, hogy az állami intézetekben mindenütt magasabb a tandíj. Némi mérséklés is lehető. Minthogy ugyanis állami s e nyugdíjintézethez csatlakozó iskolák közt teljes lesz a viszonyosság, bizonyára több tanár megy át felekezetiből állami iskolába, mint megfordítva. Ezeknek az autonóm iskoláknál eltöltött tanideje nem e nyugdíjalapot, hanem az államot fogja terhelni. Így előállhat mintegy évi tízezer forint megtakarítás, melyet ama tételek leszállítására fordíthatunk s *akkor a fentartók járuléka 3%-ra, a tanulóké 2 frtra csökkenhet.* Az állam, tekintettel arra, hogy még a jogakadémiák, tanítóképzők s más intézetek hátra vannak, többet nem adhat. A tanárok, köteles szolgálati

idejének 35 évre való meghosszabbítása a fentartók járulékát $2\frac{1}{2}\%$ — $1\frac{1}{2}\%$ -ra, a tanulókét 2 frtra mérsékelné, 40 évre kiterjesztése a fentartókat egészen felmentené, a tanulókat csak évi 1 frttal terhelné. Ez a mód azonban az iskoláknak s a tanulóknak alig állhat érdekében. Nem helyes a 60 ezer forint államsegély kiosztása sem az intézetek közt, mert a szegényebbekben gyökeresen nem volna segítve. Különben az intézet vagyoni állása 10 évenként revízió tárgyát fogja képezni s ahhoz képest a járulékok esetleg mérsékeltetni fognak. Azt a tanácsot, hogy a régi tanárok 5—10 évig zárassanak ki, mint a méltányossággal teljesen ellenkezőt, el nem fogadhatja. Megtörténik azonban, hogy valaki előbb kénytelen nyugdíjba menni, sem hogy járulékait befizette volna. Ez jogosultságának elvesztését nem hozza magával, mert nyugdíjából vonják le a részleteket. A *theologiai tanárookra nézve azért nem történt intézkedés, mert maguk az érdekelt egyházak is azt jegyezték meg, hogy az ily intézetek fentartása s ellátása tisztán felekezeti érdek.* Remélhető, hogy ezek megfelelő nyugdíjazása a fenálló külön felekezeti alapok segítségével lehető lesz. A jogakadémiai, tanítóképző-intézeti tanárok egyidejű bevonására nézve az képezett nehézséget, hogy a tanulók száma az ily iskoláknál kevés, a tanároké aránylag nagy, tehát itt vagy az államsegélynek, vagy a többi tényezők hozzájárulásának, vagy mindkettőnek emelkednie kell.

Tisza Kálmán, a dunántúli ev. ref. egyházkerület főgondnoka, nagyon helyesli az *önkéntes belépés* elvét, mert ez sok nehézséget megszüntet. De nem fogadhatja el, hogy a be nem lépők hasonló nyugdíjat legyenek kénytelenek adni, mert ez közvetett kényszer, mely az őszinteség hiányában is szenved. Szükségesnek tartja a fentartók s tanulók terheinek könnyítését, különösen amazokét, mert a tanulók szegénységénél fogva sok esetben azt a 3 frtot is a fentartók fogják fizetni. A *theol. intézetek* fenntartása ugyan állami közérdek is, mert a vallás-erkölcsiség ápolására szolgálnak, de azért helyesli, hogy ezek tanárai kívül maradjanak. Annál inkább óhajtja sürgetni a *tanítóképző-intézeti tanárok* azonnali fölvételét. S hogy ezt még sem teszi, csak annak tulajdonítható, mert e fontos ügyben nem akar semmi halogatást.

Szász Károly, köszönetének kifejezése után, bírálja a tervezet részleteit, bár nagyban elfogadhatónak tartja. Hosszas fejtegetés után arra a következtetésre jut, hogy sem a fentartók, sem a tanulók nem lesznek képesek szegénységüknél fogva a rájuk eső jutalékot elviselni. Ő is abban a nézetben van, mint Tisza, hogy a tanulók járulékát is részben a fentartóság fogja fedezni. A fentartókon minden áron könnyíteni kell. Legjobb volna, ha az állam tenné ezt, de nem remélheti, s nem is indítványozza. Hanem vegyék át a terhet a tanárok, kik közvetlenül vannak érdekelve. Akár úgy, hogy az 5%-ot egészben, vagy részben ők fizessék, akár úgy, hogy a köteles szolgálati idő 35—40 évre terjedjen. Indokolatlan fényűzésnek tartja a 30 szolgálati évet az állami tanároknál is, mert különösen a középiskolai tanárkodás nem nehezebb, mint más hivatali pálya, sőt a jelentékeny mennyiségű szünetnél fogva könnyebb.

Dr. Bacsoni Lajos, debreceni ev. ref. jogtanár helyesli, hogy a viszonyosság létesítése, s a tanári közös szellem kifejlesztése végett a tervezet alapjául az 1885. 11. t.-cikket vette a miniszter. A másik irányadó — úgy látszik — a tanítói nyugdíjtörvény volt, — a tervezet is ugyanazon forrásokból merít, az állam csak kisebb részét veszi át a terheknek, a többi a tanárokra, iskolákra s tanulókra hárítja. Ez még elfogadhatóbb volt a tanítói nyugdíjintézetnél, mert a hozzájárulás az ország

összes lakossága között osztott meg, itt azonban csak egyes felekezetek s egyes városok vannak kényszerülve az áldozatok viselésére. *Óhajtandó s igazságos volna, hogy az összes költségeket az állam vegye magára,* de legalább is, hogy áldozatának fokozása által a többi tényezők feladatát könnyebbítse. *Kötelező belépést kíván.*

Zelenka Pál, tiszakerületi ág. ev. püspök szerint vannak gazdag iskolák, melyek nem kénytelenek e nyugdíjintézetbe belépni s nem is fognak, vannak szegények, melyeknek be kellene lépniök, de szegénységüknél s a rájuk háruló áldozatok túlságos voltánál fogva nem lesznek képesek, s így ez oknál fogva a miniszter jóakarata sok helyütt nem lesz értékesíthető. Az a 3 frt pedig, melyet a tanulók fizetnek, az ág. evang. iskolákat az ifjúság egy részétől fosztja meg, holott ennek folytán csökkenni fog a tandíj-bevétel, már pedig szegény intézeteink jövedelmének jelentékeny részét ez adja. Épen azért fentartók s tanulók terhei könnyítendőek, ha másként nem lehet, a tanárok köteles szolgálati idejének 40 évre kiterjesztése által. Különben szerinte e nyugdíjintézet által ismét lazulni fog az iskola s egyház közötti kapocs.

Kovács Albert, budapesti ev. ref. theol. tanár s országgyűlési képviselő kimutatja, hogy az előirányzat évi 141 ezer forint szükséglettel túlságos magasra van fölvéve. Hetven tanárt egyszerre nyugdíjba bocsátani nem is szabad s nem is szükséges; nem szabad, mert ennyi tanerőt egyszerre pótolni lehetetlen; nem szükséges, mert közülök még sok akar is, bír is szolgálni. Azonnal tehát csak a munkaképtelenek bocsáttassanak el, a többiek fokozatosan, 5 évre beosztva. Ekkor nem fogja mindjárt kezdetben csak e címen 70 ezer forint kiadás terhelni az intézetet, sőt ily alapon 10 ezer forint évi megtakarítást lehet eszközölni, annál inkább, mert a nyugdíjas tanárok a tényleg működők 36%-át tennék, a mi nagyon túlzott számítás. *A Klamarik által s ő általa ajánlott módon évi 20 ezer forint takarítható meg. Ennek felét fordítsák arra, hogy a fentartók járuléka évi 2%-ra mérsékeltesse,* mert a tanulók 3 frttal nincsenek túlterhelve; *másik felét pedig fordítsák arra, hogy az akadémiai tanárok is haladéktalanul fölvéssenek az intézetbe.* A tanítóképző-intézeti tanárookra vonatkozólag azt ajánlja, *hogy ezeket a tanítói nyugdíjintézetbe vegye be a miniszter.*

Szász Domokos erdélyi ev. ref. püspök szerint az erdélyi iskolák helyzete tervezettel szemben nagyon nehéz, mert nincs a ki a fentartókra szánt részt viselje. Az erdélyi ref. iskolák ugyanis alapítványokból állanak főn s így tulajdonképp nincsenek fentartóik. Ezen alapok jövedelmei pedig teljesen ki vannak merítve, újabb terheket nem bírnak. Épen azért kerülete iskolái csak úgy vehetik hasznát a felállítandó nyugdíjintézetnek, ha a fentartók járuléka vagy egészen mellőzve lesz, vagy legalább jelentékeny mérséklést nyer. A tanulók illetékét 2 frtra kéri leszállítani, bár ezt nem föltétlenül. A kolozsvári iskola kijelenti, hogy nem lép be a nyugdíjintézetbe.

Kovács János unitárius tanár szerint a tervezet módosítása nélkül nekik kívül kell maradniok, mert a követelményeknek a fentartók s tanulók szegénysége miatt nem képesek eleget tenni. Ha annyit össze tudnának hozni, a mennyit a miniszter kíván, mivel már most is van 42 ezer forintnyi nyugdíjalapuk, ők maguk is tudnának annyit adni, mint a mire innen számíthatnak. De szegénységüknél fogva ily terhet elviselni nem képesek, ezért be kellene lépniök a tervezett intézetbe. De ez nem történhetik meg másként, mint ha a fentartók terhe jelentékenyen kevesbedik, valamint a tanulóké is. Az ő növendékeik legnagyobb része derék, de földhöz ragadt szegény székely fiúk, kiknek még a nálok divatos csekély

tandíjat is el kell engedni. Ujabb 3 frtot róni rájuk annyi, mint eliasztani őket az iskolától. *Legcélszerűbb volna a 60 ezer forint évi államsegélyt szétszítani az érdekelt intézetek közt.*

Itt végződött az első napi tanácskozás.

(Vége köv.).

B. B.

Egyházmegyei gyűlések.

I.

A tornai egyházmegye Szőlős-Ardóban, folyó hó 4-én tartotta meg tavaszi közgyűlését. Gyarmathy József esperes, és Vécsey József világi tanácsbíró, mint helyettesített egyházmegyei gondnok elnöke alatt.

A gyűlés szokásos megnyitása után, Lükő Géza egyházmegyei gondnoknak leköszönő levele olvastatott fel. Fájdalmasan hatott gyűlésünk minden tagjára azon értesülés, hogy nagymérvű testi elgyengülése miatt nemcsak ez alkalommal, hanem talán hosszú időre nélkülöznünk kell az ő jelenlétét. De a hála, mely egyházmegyémet személyéhez köti, nem engedhette, hogy drága élete végperceig megváljunk attól, kire mindnyájan mély tisztelettel s fiúi bizalommal néztünk egyházi ügyeink vezetésénél. Lemondását nem fogadta el közgyűlésünk. Nem, annival is inkább, mert habár őt magát nem láthatjuk is tanácskozásunk asztalánál, de az ő tapasztalatokkal gazdag bölcsességét, a jelen zivatáros időszakban nem nélkülözhetjük. Lelkünk egész melegeivel kértük azért őt egyházmegyei gondnoki állása megtartására. A betegsége alatt elláttatatlánul lévő gondnoki teendők végzésével Vécsey József legidősebb világi tanácsbíró bízott meg.

Az egyházmegyének egy évi egyházi és iskolai életét híven feltüntető esperesi jelentésből kiemelendőnek tartom, hogy ez egyházi évben egyesek 700 forinton felül adakoztak egyházaink felsegélésére; javítások, építkezések értéke pedig: 2438 frt 55 kr.

A Barka-Lucskai egyházak igen rászolgált helyzetük következtében, hálás missiói települ ajánlottak, az egyházkerület útján, a konvent figyelmébe.

Az egyházi közalap járulékait rendes időre az utolsó krajcárig beszolgáltatottuk.

Tanköteleseink közül sok gyermek járván más vallásfelekezet iskolájába, ezek nagyobb részét az illető iskolák vezetői vallás órákra nem bocsátják illetékes lelkészükhöz, a mi ellen már több ízben szólalt fel egyházmegyének, kérve a főszolgabírói hivatalt ezen tartatlan állapot megszüntetésére, de idáig eredménytelenül. Ez alkalommal tehát már az alispáni hivatalt kértük fel, hogy a főszolgabíró ebbeli kötelességeinek teljesítésére szorgalmazza.

Legnagyobb gondot adott egyházmegyei gyűlésünknek a perkupai egyház kényes természetű ügye. Ez az egyházunk b. e. Vajányi L. halála után — tehát már majdnem két évvel ezelőtt — egyhangúlag megválasztotta lelkészéül Mészáros Lajos, égerszögi lelkészt, de a volt lelkész özvegyének adott özvegyi és kegyév alatt, az elválasztott és be is erősített lelkész oly rendkívüli körülmények közé jutott, hogy most, midőn helyét Perkupán el kellene foglalnia, a Lipótmezei tébolyda szerencsétlen lakóinak számát kell szaporítania, és pedig teljesen reménytelenül.

Az egyház hívei azon okból, hogy elválasztott lelkészük egyházukban egy percig sem szolgált, s a helyettes lelkészi intézmény pedig egyházukra már két év óta nehezedik, elválasztott szerencsétlen lelkészük családját elszállítani nem akarják, s új papválasztás megengedé-

séért folyamodtak. Egyházmegyének azon alapon, hogy az egyházi törvények 181. §-ában előírt megüresedések egyike sem következett be, az új választást meg nem engedhette. szerencsétlen lelkész társunk családja jogait fentartotta. Tekintve azonban a praecedens nélküli helyzetet, a főtiszteletű egyházkerületre oly nemű felterjesztéssel járult, a mely szerint az esetben, ha az egyházkerület valamely rendelkezése alatt lévő alaphoz az önhibáján kívül szerencsétlenné lett lelkész-család részére a perkupai lelkészi állás javadalmazásának fele részét megadhatná, vagy a hívek által e célra felajánlandó csekély áldozatot, a kívánt papi fél fizetés erejéig kiegészítené — hajlandó lenne egyházmegyének az új választást megengedni.

A klérus nagymérvű lélekhalászata is foglalkoztatta egyházmegyémet. Az elkeresztelés, kitérítgetések lelkészeink éber figyelme mellett is gyakoriak. A mit ez ellen egyházmegyének a maga szerény körében megtehet, most is megtette, t. i. ügyészét utasította a törvénysértés megtorlására; de hát a csekély bírságot az illetők megfizetik, az anyakönyvi adat pedig marad elküldetlenül.

A b.-lenkei egyház közönsége hiteles telekkönyvi kivonattal igazolta, hogy a tagosításkor iskolai alapul kihasított $\frac{1}{100}$ terület a „ref. iskola tulajdona,“ azt azonban a község kezeli. Haszonbér jövedelmét, mely már 350 frt összeg, a tanfelügyelő az iskola közszükségleteire felhasználni nem engedi. Erre az engedélyt kieszközölni csak az esetben hajlandó, ha az egyház közönsége iskoláját kibővíti, a tanítói fizetést 300 frtra kiegészíti, mit pedig szegénysége, s csekély létszáma miatt tenni képtelen. Az okmányok az ügyésznek adattak ki, oly utasítással, hogy a jelzett $\frac{1}{100}$ terület jogi természetét derítse ki. Tanfelügyelő pedig értesíttetni határozottat, hogy hasson oda, hogy miután kívánalmainak az egyház közönsége az érintett okokból eleget nem tehet, Lenkén állami népiskola állíttassék fel.

Egy lelkész és egy tanító ellen a fegyelmi eljárás elrendeltetett.

Egy régen érzett teher könnyítése által tette magát gyűlésünk emlékeztetéssé, mely hitünk szerint maradandó és áldásos alkotása lesz. Ugyanis egyházmegyének vándor-gyűlést tart, és ez annyira nehezedett egyházmegyének 16 anyaegyházára, hogy már-már elviselhetetlen volt. Évenként két gyűlést tartván, minden 8-ik évben rá került az egyházakra a gyűlés-tartás terhes gondja. Most a lelkész-egylet beadott terve alapján határozatba ment, hogy jövőre csak a tavaszi gyűlést fogja tartani az egyházak körében, az őszi vagy éppen nem, vagy ha elkerülhetlen szükség leendő megtartására, állandóan Tornán fogja megtartani. Ennek keresztül vitelére alapot teremt, és pedig a más e célra idáig is lévő csekély alap kiegészítésével oly formán, hogy minden anyaegyház filiáival egyszer s mindenkorra 100 frtot fizet be, vagy annak 5% kamatját fizeti évenként, ezért, ha a gyűlés tartás reá kerül, annak megtarthatására a 160 frt évi jövedelemből 100 frtot fog kapni; ha azonban az első alkalommal reá került gyűlés tartást önköltségén eszközöli, 100 frt járuléka letörlesztettnek tekintetik, megszűnik minden további fizetéstől. Az állandóan Tornán tartandó őszi gyűlés költségeit, a tisztviselőknek adandó szerény ebéd díját egyházmegye az évenként felmaradó 60 frt jövedelemből fogja fedezni.

Sok apróbb és nem közérdekű ügyeink letárgyalása után, a Péter József szőlősdői lelkész által meghívott, szőlő-oltás tanítására kiküldött, állami vándortanár előadását hallgatták meg, s mutatóványait igyekez-

tek elsajátítani azon lelkész és tanítók, kiket az ügy egyházaik elpusztult szőlői miatt oly közről érdekelt. Adná Isten, hogy a szakértelemmel előadott oktatást elsajátították legyen, és egyházaink javára értékesíthetnék!

Arday Dániel.

II.

Az alsóborsodi ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése Heő-Csabán tartatott ápril 11-én mindkét elnökünk jelenlétével.

A kormány egyházpolitikájának programjával is foglalkozó esperesi jelentés nagy érdeklődést támasztott, mivel mintegy újonnan elének tárja röviden összegezve azt, a mit e tárgyban olvasgattunk, hogy t. i. a kormány e programra az elkeresztelési rendelet folytán támadt izgatások által kényszerített; hogy a dogmák sáncai mögé vonúl s a felizgatott néptömeget is ütköztetbe vezeti; hogy továbbá a magyar államnak kétségtelen joga van a házassági és családi jog rendezéséhez; joga van az anyakönyvekhez, melyek az állam által ruháztatván fel közokmányi jelleggel, annak tulajdonát képezik s az egyház által vezetett anyakönyvek csupán egyház-statisztikai érdekek szolgálatára valók; az egyházunkat is érintő polgári házasság és anyakönyv államosítása kérdéseinek a közel jövőben leendő megoldását nyugodtan várhatjuk.

Egy oly értelmű indítvány mellőzése után, hogy egyházmegyénk tegyen lépést arra nézve, miszerint az anyakönyv jogvedelmét elvesztő lelkészek kárpótlására a kormány figyelme felhívassék, a tapintatosan szövegezett esperesi jelentés teljes egészében tudomásul vétetett s a kinyomtatandó közgyűlési jegyzőkönyvbe íglatatni rendeltetett.

Igen sok gondot adnak esperesünknek azon egyházak, melyeknek népe a filloxera vész által sújtatván, a díjlevelek megcsonkításának veszedelmével fenyegetnek. Mert igaz ugyan, hogy két évvel ez előtt a must iccēja 6 krban állapított meg egyházmegyeileg, de ez intézkedés nem mindenütt tudta rendbe hozni a dolgot, úgy, hogy most is volt olyan egyház, mely a must-váltság fizetését megtagadta; más helyen meg a lelkész e követelésnek szorgalmazását megkísérteni se merészelte és ismét másutt, hogy legalább a veszett fejszének nyele megkerüljön, iccénként 3 krajcárban egyezett ki a lelkész.

Főispán gondnokunk a hátralékok beszédésének elrendelésére felkérte, de a végleges elintézés legcélosabb módjának az ígérkezik, hogy a must-váltság birtok-arány szerint osztassék fel az egyes egyházakban, tekintet nélkül az egyesek mustfizetési kötelezettségére.

És itt eszembe jut, hogy még ez a filloxera-kár is hozhat magával valami hasznot, t. i. a hajlamot arra, hogy a természetben teljesített szolgáltatások lassanként pénzzé változtassanak és hogy a díjlevelek egyes tételeire nézve a birtok-arányos megosztzkodás divatba jöjjön. Ez utóbbit teszi most A.-Zsolcza, mely elhatározta, hogy a közmunkát arányosítja oly formán, hogy az $\frac{1}{8}$ és egy egész telkesekre állapított meg az arány, az ezen felül s amazon alól álló birtokok tekintetbe nem jönnek.

Nem tudom, hogy melyeknek a megmentése volna ránk nézve nagyobb érdek: a mustfizetésnek-e, vagy a közmunkának? Mindkettő jelentékeny tényező díjleveleinkben. A mustfizetés már, úgy látszik, megoldást nyer, de hát a közmunka? Tudjuk, hogy a gazdálkodás mai elvei már határozottan kizárják a közmunkának, egy olyan tényezőnek a felhasználását, mely hiányával van

a megbízhatóságnak és senki előtt se kell tán magyarázni, hogy az annyiféle igaerő által tett földműves-munka egyenes kárával jár a gazdának, ki már csak azon okból is, hogy adóterhét viselni képes legyen, utalva van arra, hogy földjét a jövedelmezőbb állapotba helyezze. Vajha a felsőborodi egyházmegye e tárgyú kezdeményezése az egész egyházkerületre nézve eredményezné a közel jövőben már, hogy a díjlevélnek ez a manapság értéktelen tétele más valami módon megmentetnék. Egyházi tisztviselőink között vannak, kik látván, hogy ez idő szerint a közmunka megváltását egyházunkban keresztül vinni nem tudják, annak igénybevételéről egyszerűen lemondottak. Így mondtam le én is, mert különben is nagyon csekély földjogvedelemnek évenként legalább is 20%-kal való megkárosítását csupán ad majorem chartac gloriam mindvégig nem nézhettem.

Vajha mielőbb belátná mind a javadalom-élvező, mind az azt szolgáltató fél, hogy az üdv a díjlevél minden tételének pénzre fordításában rejlik.

Ez és az ellenirányú törekvés szólalt meg mostani gyűlésünkön is egy oly érdekes küzdelemben, mely közgyűlésünk idejének körülbelől egy harmad részét vette igénybe, mely alkalommal egyik legelőkelőbb egyházunk képviselőjében a lelkész a tanítóval szemben, az egyház és tanítói között kötött szerződés erejénél fogva kérte, hogy a tanítónak a szerződés pontja ellenében tanúsított azon viselkedése, miszerint mezei gazgálkodással való foglalkozásba kezdett, betiltassék, vagyis a szerződés érvényessége előtt hangsúlyoztassék. Többen tekinteten kívül hagyva, hogy a két fél közt egy teljesen kötelező szerződés áll fenn, mely mindenkorra eltiltja a tanítókat a mezei gazdálkodástól, a megtámadottnak hitt tanító segélyére siettek, hangsúlyozva annak jogát a tanítói földekhez s a gazdálkodáshoz; meg aztán magok is varázsa alatt állhattak annak az előadásnak, melyben a tanító is nem a szerződésnek prózai, hanem a gazdálkodásnak költői oldalán felejtve figyelmét, elmondá, hogy az ő szerelme és ragaszkodása ahoz a földhöz kiolthatatlan, mert ő is földművelő gyermeke; meg azért is, mert ő a földnek azt a göröngyét, mely mindeneket táplál, tiszteli s szentnek tartja; de meg a természet szépségében való gyönyörhöz, és ahoz, hogy a földből, kinek arra alkalom adatott, áldozata és fáradsága után, Isten segítsége mellett, a hasznot elvegye, mindenkinek joga van és így nem tiltható el a tanító se attól, hogy ha iskolai kötelességét leróta, részt vegyen a gyönyörben, melyet a természet, a csillagok felé merészkedett pacsirták csicsergő dalának hallgatásában s a minden ponton mozogni látszó életműködés szemléletében nyújt.

Az eszményi régiókba — mondom — engedvén magokat ragadtatni a felszólalók, talán még most is ott pacsirtáznának, ha az elnökség a vitának a szerződés hangsúlyozásával véget nem vet vala.

Bizony e felszólalóknak — sajnos — nem jutott eszébe a jog iránti lelkesedés közben, hogy ha engedjük a tanítókat szabadon, tetszés szerint társalogni a természettel, a mezei göröngy kultusza egészen alantas érdekűvé fogja sokak előtt tenni annak ügyét, a mi mellé ők tulajdonképen oda állítottak, t. i. az iskoláét.

Az állam mintegy harmincezer hivatalnokának szintén nincs módjában — pedig vannak köztük igen magas állású egyének — hogy kinn a mezőn, kiki a maga földjén nyugtatott lábakon állva, szívja lelkébe a természet nyújtotta gyönyört, de hát nem baj az, ha a más földjén élvezik is ezt és az államnak eszébe se jutott arra törekedni, hogy alkalmazottjainak ily nemű élvezeteket biztosítson s az alkalmazottak szintén nem

hagyják ott állásukat, mert tűrhetőnek tartják szántásvetés és pacsirtázás nélkül is a helyzetet.

Nem mindenkinek felett méltánylandó és helyes-e az az elv, melyet a szóban forgó egyház tanítóival szemben fogantatba is vett, t. i. a tanítói fizetés pénzre változtatása?

És épen ez is egyik tárgya volt annak a gyűlést megelőző délután tartott nagy tanakodásnak, mely a népiskolai választmány kebelében végbement, a hol az egyházmegyében a tanítás elhanyagolásának egyik okául határozottan az állítattott, hogy a tanítók közül némelyek a mezői gazdálkodással rendén túl foglalkoznak, a mennyiben van, a ki szép területű tanítói földjéhez még egy másik szép területet haszonbérbe vesz és e miatt iskolája nem üti meg a kívánt mértéket.

A mezői gazdálkodás még a lelkésznek sincs előnyére, az ehhez való ragaszkodás csupán az illetők ennélszenvédelemére vezethető vissza. Mindenkinek azon az oltáron kellene áldozni, a mely mellé állítattott. Kinek magyarázom, hogy mennyi olyan nyűg vétetnék le a gazdálkodás megszüntetésével, a földbirtok elvonásával a lelkészről is, mely miatt sok most még mozogni sem bír. Általában a természetben teljesítendő szolgáltatásokhoz való ragaszkodásunk által tanújelét adjuk annak, hogy az ilyeneket nem ismerő külföldiekhez hasonlítani nem igyekszünk, kik pedig épen azért, mivel javadalmazásukat készpénzben kapják, alkalmat nyernek hivatásuk magaslatára s ezzel az egész társadalom osztatlan tisztelére felemelkedni.

Minthogy közgyűlésünk az említett egyház példájára más egyházat is szívesen fogna támogatni ily irányú törekvéseiben, nagy érdekünk volna minden egyházban lépést tenni arra, hogy egyelőre különösen a tanítók javadalmazásának pénzre változtatását megindítsuk.

Aligha több oka nem lenne sokunknál a pacsirtadalt megáhitani annak a rokonszenves egri lelkésznek, a ki mindamellett, hogy ifjúságának egész szellemi erejét közhaszonra bocsátva, kitartóan száll szembe léptenyomon az uralkodó helyi egyház törekvéseivel, mely arra irányul, hogy az ő nyája legelőjének határa mind beljebb tolassék: — arról panaszkodik, hogy csupán 600, 700 ftra menő évi járandósága szorosan vett megélhetését sem biztosítja, nemhogy még a drága városi életmód mellett élvezetre gondolhasson. A közgyűlés egyező akaratával rendeltetett tehát, hogy a főt. egyházkerület kéressék meg, miszerint részére valamely úton legalább egyszáz forint fizetésjavításról gondoskodjék.

A választások eredménye pedig az, hogy lelkészjelölő-bizottsági tagok lettek: Tóth Dániel, Lengyel Sámuel, Molnár Bertalan rendes, Nagy Ignác, és Bárczay Miklós pótagok. Fekete József főjegyző, egyházmegyénk felfogása szerint, tanácsbíróvá lett megválasztásával előléptetésben részesült s a főjegyzői széknek az őszi gyűlésre betöltése elrendeltetett.

Több kérvény elintézése mellett a vattai és geleji egyházak üres tanítói állása betöltetett.

A Horváth Miksa, ifjú h. lelkész barátunk bejelentett elhalálozása miatt érzett fájdalomunknak közlésével és azzal, hogy a h. szalontai egyház az őszi közgyűlésig lelkész-választásra utasított, talán be is fejezhetném mondanivalóimat, ha csekély érdekűnek tartanám megemlíteni, hogy Bárczay Miklós világ tanácsbíró s helybeli birtokos, egyháza iránti mély ragaszkodása jeléül elvállalta ellátását ennek a páratlanul népes közgyűlésnek, mely a h. csabai egyháznak még a gyűléstartási alaphól járó szokásos 300 frt segély mellett is, nagy gondot adott volna, és ha elhallgatnám azt a szívkegig ható jelenetet, midőn a közös ebéden László

nevű kedves fiához emelve a pohárt, ő, kinek napjai már — úgymond — meg vannak számlálva, fiát arra kérte, hogy vegye tőle szent örökségképen az egyháza iránti olthatatlan szeretetet. A hol ilyen Bárczayak és olyan Vay bárók, kik most is 400 forinton felüli összeggel jártak elől az adakozásban, nem szűnnek meg a nemes példaadással, ott nem tartózkodhatnak az ifjak a theologiai iskolák felkeresésétől azért, mert talán nem találhatnak méltó működési tért az egyház magára hagyatottsága miatt.

Kazay Sándor.

III.

A szatmári ev. ref. egyházmegye tavaszi közgyűlése, Szarka Boldizsár esperes és Isaák Dezső egyházmegyei gondnok elnöklete alatt, ápril 10—11-ik napjain tartott meg a szatmári ref. főgimnázium tanácstermében.

A »Jövel szentlélek« elhangzása után esperes úr lélekemelő, buzgó imában kérte Isten segédelmét tanácskozásainkra, s ima után a gyűlést megnyitottnak nyílvánította. Első ténykedését a közgyűlésnek a tisztikar kiegészítése képezte, a mennyiben a múlt augusztusi gyűlésen fel nem eskethetett Biky Károly és Luby Géza tanácsbírók s az azóta megválasztott Mártha József tanácsbíró és F. Varga Lajos aljegyző föleskettettek. Kalós Péter főjegyzőtől, ki aljegyzővé történt elválasztásakor a jegyzői esküt már letette: újabb eskütétel nem kívántatott. A zsinati rendes képviselőség Szarka Boldizsár esperes, a pótképviselői állás a Biky Károly megválasztásával betöltetett.

A tisztikar kiegészítése után esperes úr fájó érzéssel jelentette, hogy az 1892-ik év október hó 23-án Móricz Károly gyűgyei lelkésztársunkat, november 8-án a tanácsbírói székben bölcs és igazságos, a szívében nemes, jellemében tiszta és szilárd, hitében erős Szilágyi Kálmán tanácsbíránkat, 1893 január 5-én a gyenge testben erős megpróbáltatásokat kiállott Jakó Sándor istvándii lelkésztársunkat ragadta el tőlünk a halál. Emléküket jegyzőkönyvileg kegyelettel örököltette meg a gyűlés.

Ezek után esperes úr az egyházmegye bel- és küléletét, szellemi és anyagi állapotát részletesen és híven feltüntető esperesi jelentését terjesztette elő, mely főbb vonásaiban a következő képet mutatja: a vallásosság a lefolyt évben nem csökkent, sőt több helyen a javulás kétségtelen útján van. Templomi botrányok schol sem fordultak elő. Visszas házasságok száma felényire apadt, azonban a vadházasságok száma növekedik. A konfirmáció egy-két egyház kivételével minden évben megtartatik, s a tanítás a lelkészek által végeztetik. Az iskolák szellemi életét tekintve, a tanítási módszer, a felületes tananyag, a kézikönyvek és az elért eredményre nézve sok helyt tapasztaltatott hiány. Az előmenetelnek legnagyobb akadálya a nép szegénysége. Erélyes és buzgó esperesünk azonban mindent elkövet a tanügy fellendülésére nézve; s jelentése szerint az eredmény reményt keltő; mindenütt mozdulás, életjel, tettvágy észlelhető. Egyházaink anyagi állapota ismeretes szegénységünk mellett kielégítő.

Népmozgalmi adataink szerint egyházmegyénk összes lélekszáma: 46,854 lélek. Született 1144 fiú és 1048 leány, összesen 2192; ebből törvénytelen fiú: 124, leány: 119. Meghalt finemen: 885, nőnemen: 819, együtt 1704. Hozzánk tért 7 fi, 8 nő, összesen 15. Tőlünk más egyházba tért 3 fi, 5 nő, összesen 8. Szaporodás finemen 305, nőnemen 292, összesen: 597. Házasság kötöttetett tiszta protestáns 455, vegyes 44; együtt 499. Visszas házasság kibékült 10 pár, elvált 8 pár. Vadházas-

ságban élők száma 137 pár. Iskolaköteles gyermek van fiú 2909, leány 2826, összesen 5735. Ezek közül iskolába jár: fiú 2686, leány 2436, együtt 5122. Iskolába nem jár: fiú 157, leány 387, együtt 544. Iskolát elhagyott: fiú 25, leány 44, együtt 69. 13—15 évig iskolaköteles fiú 1194, leány 1155, összesen 2349. Ezek közül iskolába járt: fiú 225, leány 153, együtt 378. Nem járt iskolába: fiú 969, leány 1002, összesen 1971. Konfirmált: fiú 411, leány 453, összesen 864. A mulasztás tetemes volt 38, kevés 20, semmi 30 iskolában. Rendes lelkész van 64, két hely üres, segédlelkész 12. Elemi rendes tanító van 64, ideiglenes tanító 8, segédlelkész-tanító 6, rendes lelkész-tanító 10. Okleveles tanító 32; igazolvánnyal ellátott 29, lelkész és segédlelkész 16, képcsítvánnyal ellátott 5, semmi igazolvánnyal nem bíró 6. A szatmári nőtanítók kiemelásával kitűnő eredménnyel tanított 23, dicséretessel 17, jó eredménnyel 13, kielégítő eredménnyel 10, nem elegendővel 4. Iskolaépület van 72. Ezek közül törvényszerű 41, tűrhető 23, tarthatatlan 8. Tanterem van 82. Ezek közül kellően felszerelt 40, hiányos vagy felszeretlen 46. Szatmárnémetii ref. főgimnáziumunkban tanít 10 rendes, 1 segéd, 1 rendes vallástanárr, 253 nyilvános rendes és 1 magántanulót. A szatmári prot. felsőbb leányiskolában tanított 1 igazgatónő, 2 óraadó gimn. tanár, 1 helyettes tanár, 6 képesített nevelőnő és 1 vallástanárr 60 rendes, 32 munkaosztályos növendéket.

Van az egyházak használatában 961 kataszt. hold és 1208 □ öl szántóföld és 468 kataszt. hold, 482 □ öl kaszáló = 218,430 frt értékben.

Lelkészek használatában: 1138 hold 1208 □ öl szántóföld és 200 kataszt. hold 987 □ öl kaszáló = 296,639 frt értékben.

Tanítók használatában: 482 kataszt. hold és 289 □ öl szántóföld, 84 kataszt. hold és 228 □ öl kaszáló = 80.346 frt értékben.

Iskolák használatában van: 9 hold 1418 □ öl szántóföld 1750 frt értékben.

A szeretet munkái nyilvánulnak 59 egyházban, melyek között mint rendesen, úgy most is Szatmár járt elől jó példával.

A terjedelmes esperesi jelentés előterjesztése után a Mándy Benő lemondásával megürült, egyházmegyei képviselői állomás betöltésére és a lelkészjelölő bizottság tagjainak megválasztására titkos szavazás rendeltetvén: egyházmegyei képviselővé Tabajdi Lajos szatmári lelkész, lelkészjelölő bizottsági rendes tagokul: Béteky Albert, Biky Károly és Farkas Antal, póttagokul: Mártha József, Luby Géza és Gacsályi Lajos tanácsbírák választottak.

Egyházmegyei pénztárnokká ujlág Lengyel Sándor csengeri lelkész, egyházmegyei levéltárnokká és a Szatmáron levő könyvtár kezelőjévé Regéczy Sándor szatmári főgimn. tanár, a fehérgyarmati könyvtár rész kezelőjévé Fábián Károly fehérgyarmati lelkész, egyházmegyei ügyvédekül: Dr Vajay Károly szatmári és Dávid István fehérgyarmati ügyvéd s a Fésős András lemondásával megürült közalapkezelői állásra Kiss Bertalan keéri lelkész megválasztottak.

Karay Gyula gyűgyei rendes lelkészszé lett megválasztatása megerősített. Ferenczy Imre szatmári segédlelkészül, Sipos József hérmánszegi káplántanítóul szintén beerősített.

A vámos-oroszii lelkészi értekezlet négy rendbeli indítványa elfogadtatott, u. m.

1. Az esketési stóla egyöntetűvé tétele szempontjából kimondatott, hogy az egyházmegyei statutum mel-

lőzésével, a lelkészek a főtiszt. egyházkerület által kiadott Rendszabályban, a II ik rész 19 ik fejezet 2-ik pontjában elsorolt esketési díjakat szoros figyelemben tartásuk és ahhoz alkalmazkodjanak.

2. Azon gyűlekezetekben, hol az még szokásban van, az ünnep 3 ik napjának megünneplése beszüntetetik, s a lelkészek csak köznapias istenitisztelet tartására köteleztetnek. S ezen határozat már a következő pünkösztünnep alkalmával életbe léptetetik.

3. Az évenkénti egyházmegyei gyűlések egyike mindig Fehérgyarmaton tartassék.

4. A gyűlési tárgysorozat a gyűlés napjára összeálltassék és kifüggesztessék. A tárgysorozatban foglalt tárgyak az elnökség vagy 10 tag írásbeli kívánatára, vita kizárásával, sürgősség okából, soronkívül is tárgyalhatók.

A másodnapi üléseken az eltávozott egyházmegyei gondnok helyett a társelnöki széket Dr Farkas Antal tanácsbíró foglalta el.

E napi ülés közérdekű tárgya az egyházmegyei tanügyi bizottság által beterjesztett következő határozat volt:

1. Tekintettel az országos népiskolai törvényre, mely a tanév kezdetét szeptember elejére, bevégezését június végére állapítja meg: mondassék ki, hogy egyházmegyei népiskoláiban már e folyó évben az iskolai év juniussal végződik s szeptemberrel kezdődik; tehát a hol az eddigi gyakorlat szerint ápril 24-én végződött: ott meghosszabbítatik a tanév június végéig; a tanítók, illetőleg iskolaszékek utasítatnak, hogy új tanulókat már e folyó évben se vegyenek fel iskoláikba szeptemberig.

2. Minthogy az egyházlátogatás alkalmával a tanítók letétetik tanítványaikkal a félévi vizsgálatot: a tavaszi virágvasárnapi vizsgálat beszüntetendő, s az évzáró vizsgálat június végén tartandó meg.

3. Tapasztaltatván a bizottsági tagok által, miszerint némely iskolában nem az egyházkerület által kiadott tankönyvek, s nem az egyházkerületi tanterv szerint tanítatnak, figyelmeztessenek a tanítók, hogy azon tantárgyaknál, melyekre a főtiszt. egyházkerület már adott ki kézikönyveket, azokat használják, s az egyházkerületi tantervhez szorosan alkalmazkodjanak; s az egyes tantárgyakból a lehetőségig minél több tananyagot dolgozzanak fel. A mennyiben pedig a tanítók nyilatkozata, s tapasztalás szerint az egyházkerület által kiadott tankönyvek nagyrésze mind módszertani, mind irányi és terjedelmi tekintetben kifogásoltatik: kívánatos, hogy a megalakulandó tanítói értekezlet a kifogásolt tankönyveket érdemileg bírálja meg, s észrevételeit közölje az egyházmegyei tanügyi bizottsággal, illetőleg egyházmegyével, hogy azok ez uton az egyházkerületi tanügyi bizottság tudomására hozatván, a tankönyvek második kiadásánál figyelembe vehetők legyenek.

4. Minthogy az iskolai év szeptember elejétől június végéig tart, az iskolai év alatt 12-ik életévüket betöltött gyermekek, nehogy kilépésök által a tanév megzavartassék: ne a folyó, hanem mindenkor a következő tanév valamely alkalmas időszakában konfirmáltassanak; s így azon gyermekek, kik 12-dik életévüket tanév közben töltik be, köteleztessenek tanév végéig az iskolába járásra.

Ezen határozat egyházmegyei közgyűlés által elfogadtatott és megerősített, s annak megtartására úgy az iskolatanítók, mint az iskolaszékek szigorúan köteleztettek.

Ezek után a nagyszámú helyiérdekű ügyek 11-én d. u. 6 órakor letárgyaltatván, esperes úr által a gyűlésberekesztetett.

Kalós Péter.

IV.

A gömöri ev. ref. egyházmegye ez évi tavaszi közgyűlését Rimaszécsen, április 11-én tartotta meg, nagy számú közönség jelenlétében.

A megelőző este a lelkészi értekezlet tartotta meg tanácskozásait, melyen a félszázados lelkészi gyámolda alapszabályait vette, a számvevőszék előzetes munkálata alapján, alapos revízió alá. Azután a napi renden levő egyházpolitikai kérdésekre nézve történtek nyilatkozatok. Ezeknek tartalma abban áll, hogy ha az 1868 évi 53 t. c. 12 §-a eltöröltetik, nincs miért örülnünk a kilátásba helyezett reformoknak, sőt teljesen ki leszünk szolgáltatva a hatalmas, gazdag klérusnak, kevés jövedelmünk is megkevesbbedik, a lelkészkedő papság erkölcsi tekintélye is, a nép szemében, alább száll, de alább száll, és nagy zakkanásnak lesz kitéve e reformok megvalósítása által, főként a népnek egyházas és vallásos gondolkozása és érzülete. Mindazáltal a lelkészi értekezlet, elismerve e kérdések állami szempontból való megoldásának a szükségét, semmiféle indítványt az egyházmegye elé nem terjeszt. — Majd olvastatott Ruszkay Gyulának egy egész évkörre szóló *úrvacsorai agendája*, mely érdem-könyvre méltónak ítéltetett. Dicséretben részesült a bíráló is, Buzi Márton kövecsesi lelkész. Végül S. Szabó József rimaszombati tanár s értekezleti főjegyző indítványt tett arra nézve, hogy *Tompa Mihály* halálának negyedszázados évfordulója alkalmával, 1893 július 31, a dicsőült halott porainak nyugvó helyén, Hanván, egy emlékünnepelet tartassék. Az indítvány az egyházmegyei közgyűlésre pártolólág tétetett át, a hol az csakugyan el is fogadtatott. Az ünnepély rendezésére az egyházmegyei elnökség vezetése alatt egy bizottság küldetett ki. Az emlékbeszéd tartásával S. Szabó József, az ünnepély eszméjének lelkes megpendítője bízott meg. Egy ünnepi óda megírására pedig, valószínűleg, egy Tompa Mihálylyal nagyon közeli viszonyban álló, első rendű költőnk fog a bizottság által felkértni.

Az egyházmegyei közgyűlés április 11-én 8 órakor isteni tisztelettel vette kezdetét, melyen Réthy Andor, hanvai segédlelkész imádkozott, a rimaszécsi dalárda énekelt. Azután a lelkészlakra mentek át a gyűlés tagjai, a hol Nagy Pál esperes buzgó imával és emelkedett szellemű beszéddel nyitotta meg a közgyűlést. Majd olvastatott a nagy terjedelmű s kimerítő espéresi jelentés. E szerint a lelkészek és tanítók egyházmegyénkben mind híven teljesítik kötelességeiket. Az egyházakban mindenütt béke van. Törvénytelen házasságok alig fordulnak elő. A hívekben, a nehéz viszonyok közt is él és nyilatkozik az áldozatkészség. A kegyes adományok összes értéke, mely a múlt évben az egyház és iskola oltárára letéttetett; 4936 frt 67 kr készpénz, továbbá 3 hold erdő és 22 hold szántóföld. A 3 hold erdőt Dusza Lajos, zádorfalvi lelkész ajándékozta a zádorfalvi egyháznak, a 22 hold földet pedig néhai Almási Balogh Béla, nyugalmazott putnoki lelkész hagyományozta a putnoki egyháznak, úgy, hogy özvegyének halála után ezen nagyon értékes birtok évi jövedelme tőkésítettessék mindaddig, míg az 15 ezer forintba nem növekedik, s akkor a putnoki lelkészi fizetés alapjául szolgáljon, a jövedelem kamatja (vagyis a kamatos kamat) azonban már a második évtől kezdve a putnoki lelkész évi jövedelméhez csatoltassék. — Ugyancsak Balogh Béla a lelkészi gyámoldának 1000, a serkei egyháznak 500, és a putnoki egyháznak 400 frt készpénzt hagyományozott, gazdag könyvtárát pedig az egyházmegyei könyvtárnak rendelte adatni.

Egyházmegyénk egyházai a múlt évre szóló do-

mesztikai tartozásaikat az utolsó krajczárig mind befizették.

A múlt év hallottai voltak: Balogh Béla nyugalmazott putnoki, Lengyel Ferencz uzapanyiti lelkészek, Simon Abrahám előbb lelkész, később lekenyei tanító, és Vajda Sándor tanító. Emlékezetök jegyzőkönyvben örökített meg.

Farkas Abrahám, egyházmegyei gondnok zsinati napidíjait az egyházmegyei papi és tanítói gyámoldának ajándékozta. — Hubay József alsó-szuha lelkész, az alsó-szuha iskolának egy évig ingyen tanítását, hogy a tanítóság évi jövedelme az egyház szükségére fordíttassék, mint már máskor is egy ízben, újra magára vállalta. — Özv. Mednyánszky Lászlóné születet Fialka Piroska a felső vályi templom számára egy új orgonát csináltatott, mely július 18-án fog átadatni ünnepélyességgel a közhasználatnak. — Tornallyai Árpád, az ősi Tornallyai család kitűnő tagja, mint tömeg-gondnok, a Kerepesi hagyatékából 100 frt alapítványt eszközölt ki a lekenyei szegény iskola számára. — Lukács Géza megyei főjegyző s egyházmegyei világi jegyző, első neje: Broncs Anna emlékére 130 frtos alapítványt tett a kövecsesi lelkész javára. Ezek a magokat dicsérő nemes tettek mind jegyzőkönyvileg örökítették meg.

S. Szabó József, volt naprágyi lelkész s rimaszombati tanár, arra kéri az egyházmegyét, hogy engedtessek meg neki, hogy papi jellegét továbbra is megtarthassa. Kérelmét egyházmegyénk szíves örömmel teljesíti.

Molnár József Naprágyra, Szűk Gyula Uza-Panyitra rendes lelkészekül beerősítették. Szombati László felső-vályi, Ruszkai István jenei, és Bodon Barna körösi tanítók bemutatván tanítói oklevelöket, hivataluk hűséges folytatására az egyházmegye színe előtt esküt tettek. Réthy Andor hanvai segédlelkész atyja mellé Kálósára, Simon Mihály Naprágyról Hanvára rendeltetett segédlelkésznek.

Csízay Miklós, simonii tanító, a tanítói testület elnöke, bemutatja a folyó év március havában Budapesten a földművelési minisztérium által rendezett gyümölcsészeti tanfolyamon szerzett jeles oklevelét, s tapasztalatait s szolgálatát felajánlja az egyházmegyének, mit az egyházmegye elismerésének kifejezése mellett nagy örömmel el is fogad.

Az egyházkerületi jegyzőkönyvek és névkönyvek rendkívül későn jelenvén meg, egyházmegye felkéri a kerületet, hogy azoknak idejében való kinyomatása iránt intézkedjék.

A supplicánsoknak adott pénzmennyiség összeírása a kerület utasítása szerint megtörténvén, kitűnt, hogy egyházmegyénk 42 egyháza, tíz évi átlag szerint, 130 frt 72 krt adott eddig e célra. Ezen kimutatás felterjesztésével egyidejűleg azon indítványt küldi egyházmegyénk a kerületre, hogy a sárospataki főiskola részére így begyűlendő összeg $\frac{1}{3}$ -da, évenként adassék ki, egy a theol. tanári kar által kijelölt, kitűnően végzett theologus ifjúnak, hazai vagy külföldi egyetem látogatására.

Felhívja egyházmegyénk a kerületet arra is, hogy egy ismétlősöknek való tankönyv megírásáról, a sárospataki irodalmi kör útján, mielőbb gondoskodjék.

Az iskola választmányi elnök jelentése szerint, az elmúlt félévben 66 iskolában 67 egyén foglalkozott tanítással. Hat osztályú iskola volt 39; öt osztályú 23; négy osztályú 4. Kitűnő volt 35; dicséretes 27; kielégítő 4. Mindennapi iskolaköteles volt, 1547 fi. 1377 nő, összesen 2924; iskolába járt 1529 fi, 1361 nő, összesen 2890. Tehát 1 % nem járt iskolába. Ismétlő isko-

lakóteles volt 590 fi, 604 nő, összesen 1104; iskolába járt 584 fi, 565 nő, összesen 1113. Tehát $6\frac{1}{2}\%$ nem járt iskolába.

A mostani egyházmegyei gyűléskor tanító nélkül maradt Dubicsány, Trizs, Radna, Alsó-falu és Zádorháza. Dubicsány saját erejéből nem bírván feltartani iskoláját, azt községivé szeretné tenni. Kőrös szintén ezen ok miatt az evangélikusokkal óhajtana egyesülni. Mind a két helyre egyházmegyei deputáció küldetett ki. Míg a násztraji leány-egyház, a honnan eddig a gyermekek Giczére jártak iskolába, iskolaépítésre és tanító hívhatásra kért engedélyt. Ide is deputáció mentesztetett.

Az egyházak által gyűléstartási alapúl és közigazgatási célokra tíz év óta gyűjtögetett két krajcáros adó meghaladván a tíz ezer forintot, ennek kamatai most már 1893. január elejétől számítva, rendeltetésöknek átadattak. Egyházmegyei közgyűlés a számvevő szék előleges munkálata és javaslata alapján akként határozott, hogy az évi jövedelem 10% -a a tőkéhez csatoltassék, a 90% pedig kiosztassék a következőképen: 30 ft, évenként a kerületi gyűléstartásra tőkésítették; a tavaszi egyházmegyei gyűlést tartó egyház kap 250 ftot; az őszi 100 ftot; számvevőszéki napi díjak 72 ft; kerületi gyűlési napi díjak 160 ft; esperesi fizetés 106 ft; dékáni fizetés 106 ft; főjegyzői fizetés 75 ft; aljegyzői fizetés 20 ft; számvevőszéki jegyzői 20 ft; iskola választmányi elnöké 20 ft.

A gyámoldai és közigazgatási pénztári kamatláb 8% -ról leszállított 7% -ra, sőt az 500 forinton felüli kölcsönnél esetleg kevesebbre is. Az egyházaknak ezután 6% -os kamatra adatik kölcsön.

A lelkészjelölő bizottság eddigi tagjai újra egyhangúlag megválasztattak.

A jövő őszi közgyűlésünk Beretkén, a tavaszi pedig Simoniban lesz.

Vattay László,

IRODALOM.

* „Az 1844-ik évi országgyűlési tárgyalások naplója a papi javokról“ c. füzet jelent meg Budapesten, a Franklin-Társulat nyomdájában, Kovács Ferencz, volt országgyűlési és zsinati képviselő ajándékozta meg vele az irodalmat. Az érdemes férfiú, mint országgyűlési írnok volt jelen az 1843/4-iki országgyűlésen s mint szem- és fültanú, pontosan feljegyezte a rendeknek a kerületi ülésekben tartott beszédeit. Ezeket veszi itt az olvasó, kiegészítve az egykorú hírlapok közleményeiből, a rendek és főrendek országos üléseiben tartott beszédek pedig úgy, a mint azok a rendi és főrendi hivatalos naplóknak közzé tétettek. A 131 lapra terjedő csinos kiállítású füzet külön lenyomat és csak kis részét teszi szerzőnek 4—5 kötetre terjedő, sajtót váró nagy munkájából, mely az emlékeztető országgyűlés összes tárgyalásait magában foglalja. E mutatófüzet ama tárgyalásokat nyújtja, melyek a kerületi és országos ülésekben Borsodmegyének 1841. aug. 9-iki közgyűlésében kelt s a megyékkel körlevélileg közölt következő indítványai felett folytak: „A jövő országgyűlésen követeink által indítványba vétetendő az, hogy a papi jóságok jövedelmeiből kiszakítván előre azon meghatározandó összeget, mi az isteni tisztelet s ennek díszes fentartására úgy kívántatik, hogy az legkisebb fogyatkozást sem szenvedjen, a papi személyek állásukhoz és hivataluk fontosságához mérseklett illendő és meghatározott fizetést nyerjenek; az ezekből felmaradó

jövedelem pedig részint a szükséges iskolák felállítására s a meglevők célszerű elrendezésére, részint a tanítók kiképzésére s azok illendő fizetésére, nem különben országosan meghatározandó más közhasznú célokra fordítottassanak.“ Ha lapunk szűk tere megengedi, közleni fogunk belőle legalább egy beszédet. Hadd lássák olvasóink, mily szabadelvűleg gondolkoztak a mi apáink ezelőtt 50 esztendővel, s mily tisztán állott előttök a papi jóságok jogi természete. Ajánljuk e ritka érdekű füzetet országgyűlési képviselőink és ujságíróink figyelmébe is. Hátha egy kis erkölcsi bátorságot merítenek belőle!

(i—n.)

— Az Athenaeum kézi Lexicona befejezéséhez közeledik. Szerencsésebb a kép és egyéb fajta mellékleteiben, mint a szövegében, a mit a munka-társak lelkiismeretlenségének kell tulajdonítanunk. 37-ik füzetének mellékletei a *zöldseggfélék s a kártekonny és hasznos madarak*, a 38-iké a *növénybetegségek, mérges növények* (színes képekben) s a *mértékek, súlyok, pénznemek és a pénzátszámítás*. Mind csinosak és értékesek. A szövegben azonban most is szúrja az ember szemét a roppant egyenlőtlenség az egyének, tárgyak stb. mérlegelésében. A *T* betűs nevek közt p. o. nincsen ott két nagy püspökünk: *Török Pál*, *Tóth Ferenc*, s bátran ott lehetne *Tóth Pál* a miskolci leánynevelő intézet igazgatója is, a ki legalább is van olyan érdemes napszámosa a nemzetnek, mint *Tóth Ernő*, a kiről csak annyit mond a Lexikon, hogy ügyvéd és országos képviselő, s olyan is van talán, mint *Vajay István*, a ki eddig csak ultramontán-izű közbeszólásaival tette nevét ismeretessé. — Azután *Vadász* községet csak egyet említ a Lexikon, Arad megyében, holott van bíz ilyen több is, p. o. Abauj megyében is ott van Alsó- és Felső-Vadász s ez utóbbi még a Rákóczy-névvel is szoros kapcsolatban áll. Kár, nagy kár, hogy e hiányok most már a Lexikonban nem pótolhatók. Nem lehetetlen azonban, hogy ha a kritika komolyan venné a maga feladatát s a szakemberek egymásután előállanának a vállalat gyöngeségeivel: az érdemes szerkesztő és kiadó-cég gondoskodnék utólagosan is egy pót-füzet kiadásáról s ezzel a Lexikon ügye sokat nyerne az alapos tudás után vágyakozók előtt. Dehát van-e nálunk komoly kritika?! — Hiszen még laptársaink a különben: dicséretesen fejlődő „*Debreczeni Protestáns Lap*“ és „*Evangélikus egyház és Iskola*“ is betűről-betűre lenyomatták közelebbi számaikban az Athenaeum kézi Lexikonáról a füzet-hez csatolt kefélenyomatos ismertetést!...

— **Zemplén Megye.** Irta *Ballagi Géza*. E cím alatt jelent meg az a felolvasás, a melyben a nevezett szerző a Magyar Tud. Akadémia II. osztályának 1892. évi nov. 7-én tartott ülésében, az Akadémia nemzetgazdasági bizottságának felhívása folytán, Zemplén megye mai képét bemutatta. Hűnek kell lenni e képnek, mert maga mondja szerző, hogy 2 évtized óta kíséri figyelemmel Zemplén-vármegye közgazdasági és kulturális életjelenségeit; bejárta annak minden zugát stb. De nem a hűség az, a mi előttünk e 78 lapnyi s csupán 20 kros füzetet érdekessé teszi, hanem a megyei viszonyok, hiányok s ferdeségek bírálata, az eszméletű megjegyzések sorozata, a melyeket vajha megfigyelnének azok, a kik a megye sorsára elhatható befolyással vannak. Ez esetben gyorsabban menne itt a magyarosodás s nem állana fel továbbra is az a szegénytelen állapot, hogy Sárospatak, a megyének népességére nézve 2-ik, határának terjedelmére nézve pedig legelső városa még csak egy szolgabíróshoz sem tud hozzá jutni. Ballagi élénken festi Sárospataknak ezt a meg nem érdemelt háttérbe szorítását s erősen érvel egy itt felállítandó szolgabíróshoz és járásbíróshoz mellett. A mit e felolvasás Sárospatak kulturális jelentőségéről

mondott el az akadémikusoknak, azt ismerik már lapunk t. olvasói. Ebből is fogalmat alkothatnak magoknak a könnyebb modorú, ügyesen szerkesztett füzet értékéről. Zemplénmegye intelligenciája — reméljük — el fogja olvasni!

* **Félszázados Emlékiratok a vegyes házasságról,** közli *Gergely Károly* nagy-bányai ev. ref. lelkész. A szathmári Protestáns Irodalmi Kör kiadása 1892. Csak most jutott hozzánk e 33 lapos füzet, a mely egy szép remények közt megindult, de úgy látszik, még vajdó protestáns társaság első kiadványa. Lajcsáknak, a nagyváradi püspöknek a vegyes házasság ügyében írott körlevele; erre írott jegyzések, s Lajcsák és Beóthy Ödön nevezetes levelei vannak itt közölve a Gergely Károly bevezetésével, a melyből megtudjuk, hogy e füzetkének célja ellensúlyozni azt a római kath. törekvést, a mely az elkeresztelési vita odiumát a protestánsokra akarja hárítani. A cél tehát nemes és szép, az eszközök is jól vannak választva; csak egy kis hiba van a kréta körül. Ugy szól a közlő ezekről a nevezetes okmányokról, mintha még most jutnának napvilágra s addig csak kéziratban forogtak volna a közönség között. Az igazság érdekében ki kell jelentenünk, hogy a «Sárospataki Füzetek»ben Lajcsáknak Beóthyhez intézett levele s ennek hatalmas válasza (349—355 l.), valamint a hirhedt püspök körlevele is (737—742 l.), már 1864-ben megjelent s ez utóbbihoz a szerkesztő egy *utóirat*-ot is csatolt, a melyben tudatja, hogy beküldetett egy *anti pastorale* név nélkül, mely hihetőleg Nagy Várad közelében, talán Debrecenben készült. de azt a szerkesztő (Erdélyi János), mivel nem üti meg „az irodalmi becsmértéket“ «s nem állja ki az Irodalmi jó Társaság hangulatát» félretette. Vajjon nem ez-e a „jegyzések a Lajcsák körlevelére“ című, kemény hangú, korbács-csattogású közlemény?

* **Gyöngyvirágok.** Imakönyv fiatal protestáns hölgyek számára. Irta *Tóth Pál*. Budapest. Az Athaeneum kiadása. Tóth Pálnak, a tiszáninneri ev. ref. egyházkerület miskolci felsőbb leányiskolája derék igazgatójának ez a műve most már harmadik kiadását érte meg, a mi magában is elég bizonyíték a mellett, hogy szerzője szép elmélkedéseivel és imáival megtalálta a biztos kulcsot a protestáns női szívekhez. A 308 lapra terjedő, csinos kiállítású művet különösen a fiatal leányok számára a legmelegebben ajánljuk. Ára vászonkötésben 2 frt, finom bőrkötésben 3 frt.

* **A Protestáns Irodalmi Társaság újabb kiadványa** *A Protestáns Szemle* 2-ik füzeté a következő tartalommal jelent meg: A placetum (első közl.) Dr. Bartha Bélától; Fáy András mint protestáns (folyt.) Rácz Kálmántól; Derecskei Ambrus. Zoványi Jenőtől; Hodossy Sámuel. Thúry Etelétől; Renan Ernő. Dr. Rácz Lajostól; Nehány adat a protestáns pátens történetéhez, Kármán Lajostól; Az ó testamentum társadalmi eszméi és intézményei. Kenessey Bélától; Belmissziói levelek. Csiky Lajostól; Könyvismertetés (a Galatához írott levél újabb irodalmáról) szintén Rácz Kálmántól s hazai és külföldi irodalmi szemle. Az érdekes és gazdag tartalmú füzetre még visszatérünk, addig is örömmel jelezük, hogy a sárospataki főiskolának négy növendéke öt cikkel járult e füzethez. Szintén a Társaság adta ki *Sztehlo Kornél* köz- és váltó-ügyvédnek *A polgári házasságról* tartott felolvasását (31 l.), a mely szakemberre vall. Ára 20 kr.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Expiáció.** A gömőri ev. ref. lelkészi értekezlet folyó hó 10-én, az egyházmegye pedig 11-én Rimaszécsen tartotta meg közgyűlését. Az egyházpolitikai mozgalmakkal szemben mindkettő várakozó állást foglalt el. *A temetők közös ünnepének* lapunk olvasói előtt is ismeretes kérdésében, mely már hónapok óta foglalkoztatta, sőt izgatta a kedélyeket — mint nekünk írják — a gyűléseket az expiáció szelleme lengette át. Mindenki hangoztatta azt a mély tiszteletet, melylyel *Szentpétery Sámuel*, ez istenes vén ember személye, csuda buzgósága és áhitatot keltő keresztyéni munkái iránt viseltetik. Ritka szelleme előtt kiki meghajolt, a harc elnémult s a kínos végre is szelid kiengesztelődésben végződött. A lelkészi értekezlet csupán kifejezni kívánta még egyszer, hogy elvileg elfogadja a tornallyai gyűlésnek lapunkban is közlött határozatát a halottak estélye ellen. — Minden egyéb, így az időközi szenvedélyes polemikák felett is napi rendre tért. — A békeség galambja röpködött nemcsak a zöld, hanem a fehér asztal felett is. Felemelő jelenet volt, midőn Nagy Pál esperes, ki hivataios kötelességéből kifolyólag hívta fel annak idején a temetők közös ünnepe, s Szentpétery ezirányú cikke ellen a lelkészi értekezlet figyelmét, kinyilvánította változhatlan tiszteletét a ritka kegyességű férfiú iránt s reá a papság helyeslést zugott, nyomban utánna pedig *Farkas Ábrahám*, egyházmegyei gondnok, a világi elem nevében fejezte ki Szentpéteryhez való törhetlen ragaszkodását. (sz. j.)

— **Az ungi reform. egyházmegye tisztikara** így alakult meg a f. hó 11-ikén K. Geőcében tartott e. megyei közgyűlésen. Esperes: *Szabó Endre*. Gondnok: *Kovács Károly*. Tanácsbírák: *Szabó József*, *id. Virág József*, *Magyar József*, *Ábrahám István*, *Hegedűs Soma*, lelkészi, *P. Horváth Dezső*, *Köröskényi Elek*, *Bernáth Zoltán*, *Felföldy Ödön*, *Mokcsay Béla* és *Kormos Béla* világi részről. Főjegyző: *Homoki Antal*; aljegyzők: *Magyar Bertalan*, *Németh Péter*; világi részről: *Fekesházy Miklós*. Ügyész: *Hegyi György*. Pénztáros: *id. Virág József*. Egy lelkészi tanácsbíró helyére új szavazás lesz *Szölössy Gyula* és *Szűcs István* között. r. l.

— **Magyar Zsidó Irodalmi Társaság** van alakulóban, melynek célja, a f. hó 10-én tartott hitközségi elnökök megállapodása szerint: a) A bibliának az eredetiből magyarra fordítása; b) Önálló becsű eredeti és fordított művek kiadása; c) Erkölcsi és vallásos irányú, közhasznú hazafias olvasmányok terjesztése; d) Nyilvános felolvasások rendezése úgy a fővárosban, mint egyes vidékek központjain; e) Jutalmak hirdetése. Ugy látszik, hogy a receptio kérdése reformáció kezdete lesz a szabadabb gondolkodású zsidókra nézve s az irodalom is nyerni fog általa. Mily szép volna, ha közös erővel, egymást gyámolítva végezhetnék az Ó-Szövetség lassan haladó revisióját!

— **Taine Hippolyte Adolf.** Franciaország szellemi vezéreinek egyike, *Taine H. A.*, az ismert akadémikus, a múlt hó 5-én meghalt Párisban. Nevét a magyar közönség is jól ismerte; számos műve megjelent magyar fordításban is. Mint bölcsész, történetíró és esztétikus egyaránt kitűnő művekkel gazdagította a világirodalmat; legfőbb philosophiai műve: *De l'intelligence* (Az értelemről, magyarul nem jelent meg) címmel positivistá irányú nagy munka, egyik kisebb műve: *Franciaország klasszikus philosophusai a XIX. században*, a Philosophiai Írók Tárában jelent meg; mint történetíró „A jelenkori Franciaország alakulása“ című, azóta 20 kiadást ért művével (megjelent a Tud. Akadémia könyvkiadó vállalatában) lépett fel, melyben kíméletlen ke-

zekkel rombolja le a forradalom legendáját; mint esztétikus *Az angol irodalom története* (kiadta a Tud. Akad. könyvkiadó vál.) című nagyobb művével s a görög, francia, olasz, németalföldi művészeteket, (megjelentek az Olvasó Könyvtárban) tárgyaló kisebb essay-ivel tette nevét ismeretessé. Tudományos munkálkodása, mely teljesen positivistikus irányú volt s minden életjelenséget a környezetből igyekezett kimagyarázni, nem tette érzéketlenné a vallás iránt, s itt, bár katolikusként született, benső meggyőződésből a ref. egyház tanaihoz vonzódott. Ezen vonzalmának érdekes története van. Midőn gyermekei elérték azt a kort, hogy hitelesítésben kelle részesülniök, atyjuk egyáltalában nem gondolt arra, hogy őket vallástalanul nevelje föl, hanem mint oly ember, ki mindent alaposan szeret tenni, előbb pontosan akarta tudni, minő oktatásban részesülnének gyermekei a kath. egyházban, melyhez maga is tartozott. Megvette tehát Gaume apát katechismusát, melyet a párisi egyházmegyében leginkább használnak, s elolvasta azt feleségével együtt elejétől végéig, de abban annyi vallásos materialismust és tévhitet talált, hogy nem tudta magát rávenni, hogy gyermekeit ezen vallásban oktassa. Miután a protestantismus iránt már régebbi idő óta mély tiszteletet érzett, Holland ref. lelkészhez fordult, a ki, miután vele hosszabban beszélgetett a vallásoktatásról, átadta neki Babul nimesi ref. lelkész katechismusát, mint a melyet ő használ, átvizsgálás végett. Midőn Taine ezt a katechismusát is elolvasta, gyermekeit Holland lelkészhez járatta vallásoktatásra, ugyanott meg konfirmáltatta; gyakran maga Taine is jelen volt a vallás órán s átnezte olykor vallásos feladataikat. Temetésénél, melyet végrendeleti rendelkezése szerint Holland végzett, s melyen az Akadémiának, valamint az Institut-nek sok tagja s egy néhány miniszter is jelen volt, Holland idézte Teine-nek ezt a tételét: „A keresztyénség 400 millió emberi teremtménynek nyújt szárnyakat, melyek fölemelik őket a korlátolt látóhatáron, melyek tisztaság és jóság által áldozatra ragadják őket.” Előadta továbbá, hogy Taine szerint a keresztyénség mindenekelőtt erkölcsi hatalom volt, a melyet ő nagyrabecsült, de a melynek tanai előtt személyesen sohasem hajolt meg. Habár nagy tudománya mellett nagy alázatosság lakott szívében, s habár a bibliát családi körében övével együtt rendesen olvasta, a határozott lépést a keresztyénség felé sohasem tette meg. De magatartása által bizonyosságot tett a keresztyénségről. Némelyek ezt következtetlenségnek nevezték, de e következtetlenség mélyen az emberi természetben gyökerezik. Nagy és kis szellemeknél nem mindig összhangzik egymással fő és szív s Taine helyzete a valláshoz újabb bizonyíték arra nézve, hogy a szív és kedély az emberi életben hatalmasabb tényezők, mint a legképzettebb s a legélesebb értelem.

— **A „Zsindely-émlék”-re befolyt (VIII. közlemény).** Erdődi Endre (Uj-Fehértó) 1 pl. 40 kr, Vitányi Bertalan (Szerencs) 5 pl. 1 ft 50 kr, Gyármathi Soma (B.-Ujlak) gyűjtése: Bernáth Elemér 1 pl. 1 ft, Dókus Ernő 1 pl. 1 ft, Szemere Lajos 1 pl. 30 kr. Tóth Fer. 1 pl. 30 kr, Molnár István 1 pl. 30 kr, Boronkay Kár. 1 pl. 30 kr, Elek Sándor 1 pl. 30 kr, Bessenyei Istv. 1 pl. 30 kr, Hutka Józ. 1 pl. 1 ft, Szemere Géza 1 pl. 30 kr. Szöllősi József 1 pl. 30 kr. Soltész Gyula 1 pl. 30 kr. Ujlaki János 1 pl. 30 kr. Péter Mihály 1 pl. 30 kr. Lszépy Vilmos 1 pl. 30 kr. Váradi Pál 1 pl. 30 kr. Kozma Gedeon 1 pl. 30 kr. = 7 ft 20 kr. Naményi Pál (Torna) 5 pl. 1 ft 50 kr. Dr. Tüdős István s. lelkész (Miskolc) 5 pl. 1 frt 50 kr. Összesen 12 frt 10 krajcár.

— **Tisza Kálmán és az ev. ref. felsőbb leányiskolák.** A nagy-szalontai egyházmegye folyó hó 6 án tartott közgyűlésén a bihari, érmelléki és nagy-szalontai egyházmegyék által közösen tervezett nagy-váradi ev. ref. felsőbb leányiskola ügye is tárgyalás alá került s a lassan érődő szép eszme javára érélyes actiót készül az egyházmegye kifejtteni, reményelve, hogy a bihari és érmelléki testvér-testületek is követni fogják a példát. Egyelőre 1000 frtos alapítványt szavazott meg az intézet alapjára, s az egyházközségeket évi járulékok megszavazására fogja nógatni s nagyobb szabású társadalmi gyűjtést is tervez. E gyűlésen mondta Tisza Kálmán, hogy *Váradon s az olyan helyeken, hol állami felsőbb leányiskolák vagy polgári iskolák vannak, nem tanintézeteket, hanem olcsó internátusokat kellene felállítani, a melyekből a növendékek az állami intézetekbe járnának.*

— **Felhívás. Évek mulnak s a Károlyi Biblia háromszázados örömnepének Emlékkönyvével** nem tudok leszámolni, mert zaklató felhívásaim is süket fülekre találnak. Főleg a távolabb vidékek estek nagy némaságba, holott én püspöki utasítás szerint jártam el, mikor egyes hivatalokhoz példányokat küldtem. Ujra kérem az érdekelteket t. tisztelettel, hogy az ügyre s csekély személyemre való tekintetből is méltóztassanak engem legalább egy levelezőlapon tudósítani a hozzájuk küldött példányok sorsa felől. Kérem ugyanerre azokat is a kik az *Emődý D. emlékezete s Egyházpolitika Prot. Szempontból* című füzeteket szívesek voltak elfogadni.

Sárospatak, 1893. április 22.

Radácsi György.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

R. K. Kaptam s a történeti okmány eredetének utána nézek. Azt a másikat visszaküldöm majd az illetőnek; köszönet a megjegyzésekért. A Th. Ism. T-t következő számunkban fogjuk méltatni. Nincs hely a sok közleni valóhoz. Az a bizonyos nagy férfiú — úgy látszik — mint őstypus követők nélkül fog sirba szállani. — U. J. Kérésedet szívesen igyekezem majd teljesíteni. Peccatur intra muros et extra! — S. Sz. J. Az ígért teljeseledést bizalommal várom. A küldeményből közöltük azt, a mit lehetett. — Sdi. Ki van szedve a nemes hangú, szép emlékezés, de nem tudtunk most beszorítani. A lapot küldjük. — M. Gy. Köszönöm! Az irodalom-történet küldése megindult, nem tudom lesz-e folytatása? — K. P. Măskorra is kérjük jóakarátát. — R. K. Zürich. A lapokat elküldtük Sok szerencsét a szép világban! — A „Protestáns”-nak Budapest. Olvastuk a szerkesztői dorgatoriumot s megértettük. Egy kis haragot, még több gyanusítást és rágalmozást is szívesen eltűrünk az igazságért; hiszen szokva is vagyunk már hozzá Két jó eredményét örömmel látjuk minapi megjegyzéseinknek: Egyik az, hogy a »Protestáns« a munkatársunk által kifogásolt, sajátosan hibás dátumokat kiigazította (a mi különben — esetleg — elmaradt volna, többeknek is megbotránkozására); a másik az, hogy az „Ur színe változás”-t nyilvánosan beismerte, noha nem minden keserűség nélkül! Arra felhívásra, hogy ha nem tartjuk igaznak, hát cáfoljuk meg a Krisztus feltámadását: nem a logika, hanem a szorultság vezérelhetette t. laptársunkat. Mert hát nem arról volt szó a kárhözottott közleményben, hogy feltámadott-e a Krisztus vagy nem; hanem arról, hogy a *Protestáns*, a mint ama bizonyos fordított cikk (no meg egyéb is) igazolja — „nagyyszerű alapítójának szellemével is teljesen szakítani készül.” Következik-e ebből a mi cáfolási kötelességünk? Semmi esetre sem! Hogy mi kötekedő kedvűekké válunk, mihelyt Budapestről van szó: ezt a vádat is csak valamelyes ismeretlen ösztön sugalmazhatta. Ugyan mit irigyelhetünk mi budapesti laptársunktól, ha csak azt a kényelmet nem, a melylyel bizonyos irodalmi vállalatok kefelenyomatos ismertetésének könnyű után-nyomása jár? Sajnos azonban, hogy ez a kényelmeskedés már nem csupán budapesti specialitás és hogy e miatt nekünk más laptársainkra is okunk volt már irigykednünk! Nem „idegesség,” nem „kákán is csomót keresés” stb. vezet bennünket t. »Protestáns» collega a mi hírlapi működésünkben, hanem lapunk vezér-elve sürget és kényszerít arra, hogy olykor-olykor testvéreinket is figyelmeztessük annak a szolgálatnak komolyságára, a melyre vállalkoztunk, vagy a bizalom által elszóltattunk. A ki tetteinkben más rugókat keres, az szándékosan talál hamis alapokat a maga könnyebbségére. Azért hát ne idegeskedjünk! Ám szíveskedjék a t. »Protestáns» magára venni

azt a bizony nem kellemetes kötelességet, hogy minket az egyház, iskola vagy az irodalom és olvasó közönség ellen elkövetett hibáinkra figyelmeztessen: — mi elég erősek leszünk a figyelmeztetést megköszönni és javunkra fordítani. Probandum est! Egyébiránt *munkatársunk* a helyreigazításokra a következőket jegyzi meg: A »Protestáns« szerkesztője az általam fölfedezett »gallimathiasokat« *sajtóhibáknak* nevezi s erősen megró érte, hogyan merem én azokat egybeknek tartani! De hát honnan tudhattam volna én azt, hogy azok sajtóhibák? hiszen a cikkben sehol nincs említve, hogy az angol szerző értekezését 1833-ban írta, azt meg csak nem tételezhetem föl, hogy Budapesten 10 évvel ezelőtt írt angol értekezéseket olvasnak fel, s azokon még annyi igazítást se tesznek, hogy 1893-ban ne a *jelen 1883-at* emlegetnék s a Napoleon államcsínyje óta eltelt időt ne 31 évnék számitanák! Ha már sajtóhibára kellett volna gondolnom, megvallom, én 1863 helyett inkább 1893-at olvastam volna, azt képzelve, hogy a 6-os szám fordult fel, de minthogy így se jött ki helyes értelem, nem törtem rajta tovább a fejem. De ha a szerző csakugyan 1883-ban írta művét s onnan tekintett vissza a napoleoni államcsínyre, akkor 1883-tól 1851-ig (a szerkesztő úr diadalmas fölfedezése szerint ekkor történt az államcsíny) nem 31, hanem 32 évi idő telt el, és így én még most is értelmetlennek találom állítását; 31 év csak akkor jön ki, ha az államcsínyt 1852-re tesszük (a minthogy az 1851 december 2-án kezdődött államcsíny 1852 december 2-án érte el célját, akkor nyervén el Napolen törekvéseinek célpontját, a császári koronát, úgy hogy uralkodását is 1852-től szokták számitani), de hát akkor meg a szerkesztő úr jó ellentétbe a maga tudós angolával s nem fogjuk tudni, hogy kinek higgyünk! Döntsek ők el egymás közt az ügyet, én áttérek a másik sajtóhibára. Itt megint azt mondom: honnan tudhattam volna én azt, hogy az angol szerző 30-at akar írni a fölfeszítetes éve gyanánt, holott a régibb tudósítások azt 33-ra, az újabb tudományos vizsgálódások pedig 29-re teszik? Miután a szerző adata ezek egyikével se egyezik, mi jöjön tulajdoníthatom volna én neki a 30-ik évet? nem ép úgy lehetett-e hinnem, hogy ő 20-at akart mondani? — A mi a Luther-szobrot illeti e tekintetben téved a szerkesztő úr: idézett közleményében szó se volt arról, hogy az új szobrot Luther *szülővárosában* akarják felállítani, mint azt most írja; ezen esetben semmi ok nem lett volna felszólalásomra; de minthogy se azt nem említette meg, hogy Luthernek már más szobra is van Németországon, sem azt, hogy az új szobor Eisleben fogja díszíteni: cikke a német egyházi viszonyokkal nem ismerős olvasók előtt okvetlen olyan félremagyarázásokra adhatott alkalmat, mint a minőt említettem. — *M. F.* A választ nem kaptam vagy talán nem is jutott el a levelem? A cikket, noha ki van szedve két hét óta, félre kellett tennünk egyebekkel együtt. De a leányzó csak alszik. — *W. L.* A füzeteket csak tartsa meg és árusítsa. Akad talán abban a sok jóra fogékony megyében 40 igaz, a ki ama jeles férfit emlékeért a derék műért nem sajnálja azt a néhány fillért. A dolog nem sürgős, a por-szemeknek kell halomná nőniök.

XX

HIRDETÉSEK.

„THE GRESHAM“
életbiztosító társaság.
Londonban.

Magyarországi fiók:

Budapest,
Ferenc-József-tér 5-6. szám a
társaság házában.

Ausztriai fiók:

Bécs,
Giselstrasse 1. szám a. a
társaság házában.

A társaság vagyona 1891. június 30	frk.	117,550.797.—
Évi bevétel biztosítások és kamatból		
1891. évi június 30-án	»	20,725.259.—
Kifizetések biztosítási és járadéki szer-		
ződéses s visszavásárlások stb. után		
a társaság fennállása óta (1848)	»	249,311.449.—
A legutóbbi 12 havi üzleti idő alatt	»	61,372.000.—
értékig nyújtattak be ajánlatok, mi-		
által a társaság fennállása óta be-		
nyújtott ajánlatok összesértéke	»	1,728,184.555.—
értékre megy.		

Prospectusokkal és díjtáblázatokkal, melyek alapján a társaság kötvényeket kiállít, továbbá ajánlatokkal, díjmentesen szolgál-
nak az osztrák-magyar monarchia minden nagyobb városában
3-10 az ügynök urak és a magyar és osztrák fiókok.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nagytiszteletű lelkész urak! Érdemes egyházi előljárók!

Hogy azon becses megrendeléseknek eleget
tehessek, melyekkel a t. közönség eddig meg-
tisztelt,

harang-öntödémet

megnagyobbítottam, a munkásaim számát meg-
szaporítottam; most már azon helyzetben vagyok,
hogy bármely nagyságú, bármelyik hang-cso-
portba beilleszthető, forgatható fa- vagy vas-
koronával ellátott harangokat, megszabott ha-
taridőre elkészítek; miért is a t. közönség be-
cses pártfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejőcz, (Ungmegye) u. p. Császlócz,

László Sándor

3-10

harangöntő.

IFJ. HÖNIG FRIGYES

harang- és ércz-öntődéje

Aradon, Rákóczy-útcza 28. szám.

Alapított 1840-ben. Állami ezüst éremmel kitüntetve 1890-ben.

Ajánlja több évi jótállás mellett a legújabb
találmányú cs. és kir. szabadalmazott harangjait;
melyek előnye a régi szerkezetű harangokkal szem-
ben az, hogy 22% súly és ármegetakarítás mellett
— erősebb és kellemesebb hangúak.

Továbbá ajánlja a legjobb szerkezetű, forgat-
ható vas harang-felszereléseit, melyek alkalmazá-
sával a harangok a megrepedéstől megóvatnak,
— az áttétes tengely-ágyak használatával pedig
a legnagyobb harangok is könnyen kezelhetők;
— vas harang-állványait, valamint régi harangok-
nak új, forgatható felszerelésre való átalakítását.

A harangoknak vasuton való szállítását saját
felelősség- és költségemre eszközölöm.

Költségvetések és képes árlapok kívánatra díj-
mentesen küldetnek.

4-12

BEHYNATESTVÉREK

vas-, fűszer- és bizományi-üzletében
S.-a-Ujhelyben.

A legjutányosabb árban kaphatók: mindenféle czé-
mentmész (templomok javítására) kerti és gazdasági
magvak, mindenféle ásványvizek, lőpor és lőszerek.

Bizományi raktárunk van kútak és szivattyúból,
GRANIT-ÉS MÁRVÁNY-SIRKŐVEKBŐL, valamint a
legjobb fajta cserépkályhákból.

3-10

Főmunkatárs: BUZA JÁNOS.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület felirata a m. kir. kormányhoz. A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület közgyűlése.« — »Mocsáry Lajos beszéde.« — »Ev. reform. gimnáziumaink igazgatása.« *Futó Mihály.* — »Ánket a protestáns tanárok nyugdíj-ügyében.« *B. B.* — »Egyházmegyei gyűlések (I. A felsőszabolcsi r. l. — II. A felsőborsodi *Vaddszny Pál*)« — A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület közgyűlése. (ry.) — »Vegyes közlemények.« — »Pályázatok.«

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület felirata a m. kir. kormányhoz.

Nagyméltóságú m. kir. Miniszterelnök úr!

A magyarországi ev. ref. vallású egyház tiszáninneni kerülete mai alólírt napon Miskolcon tartott közgyűlésében elhatározta, hogy a jelenleg országszerte vitatkozás tárgyát képező s valóban úgy az állami, mint társadalmi és egyház-igazgatási ügyek gyökeres módosítására irányzott egyházpolitikai kérdések tárgyában nagyméltóságodhoz s általa a m. kir. kormányhoz tiszteletteljes felíratot intéz. Midőn ezen közgyűlési határozatnak jelenleg eleget tenni óhajtunk: előre is ki kell nyilatkoztatnunk, hogy annak megtevésére bennünket nem a kormány egyházpolitikai programjában inaugurált, szabadelvű reformok elleni állásfoglalás sarkal, sőt ellenkezőleg a legőszintébb bizalommal, reményteljes várakozással, ev. ref. egyházunknak őseinkről reánk szállott, igaz szabadelvűségével, a legjobbat várva tekintünk ezen, a kormány által kitűzött egyházpolitikai reformok megvalósítása elé; de mind e mellett szükségét látjuk annak, hogy a kormány és a törvényhozás kellőleg tájékozva legyenek azoknak felfogása és óhajtatása felől, kik valamely fenforgó fontos kérdés eldöntésénél különösen és nagymértékben vannak érdekelve; szükségesnek tartjuk különösen azért, mert úgy látjuk, hogy bizonyos homály, sőt félreértés uralkodik arra nézve, hogy a hazai protestánsok a szőnyegen levő egyházpolitikai program legfontosabb részéről, az 1868. LIII. t.-c. módosításáról miként gondolkodnak.

A protestantizmus és az igaz szabadelvűség eleitől fogva egy úton haladnak; azért nincs kifogásunk ellene, ha az állam az elkeresztelések-nél előforduló törvénysértésnek a polgári anya-

könyvezés behozásával akar véget vetni; szívesen látjuk, ha a házassági jog kellő rendezése céljából — a mihez való jogát készséggel elismerjük — beakarja hozni a kötelező polgári házasságot; a méltányosság követelményének tartjuk, hogy a zsidó vallásnak alakilag még hiányzó receptiója megtörténjék; a szabadelvűség követelményének tekintjük, hogy a vallásszabadság a lehető leg-tökéletesebben megvalósíttassék: ellenben súlyos aggodalommal látnánk, ha ezen reformokkal kapcsolatosan az 1868. évi 53. t.-c. módosítása, főként ezen törvény 12. §-ának eltörlése lenne célba véve.

Épen ezen pont az, mely tiszáninneni egyházkerületi közgyűlésünk előtt ezen, egyházunkra és a felekezetek közti viszonyok rendezésére oly sarkalatos törvénynek, az 1868. LIII. t.-cikknek teljes épségben való további fentartására nézve nagymélt. miniszterelnök úrhoz intézett, ezen tiszteletteljes felíratunk legfontosabb okát képezi. Mi ezen törvénynek változatlan fentartásához, a kormány által célba vett s általunk is szívesen üdvözölt egyházpolitikai reformok törvénynyé vállalása esetén is szilárdan ragaszkodunk, mert ebben látjuk a vallási béke háborítatlan fentartásának egyik legerősebb támaszát. Ezen törvénynek eltörlése felforgatná hazánkban a felekezetközi viszonyoknak azon rendezését, mely százados nehéz küzdelmek után ezen törvény által nyert végleges megállapodást, mely a vegyes házassági controversiák alapos megszüntetésével oltalmat biztosít egyházunk részére is. Oly országban pedig, mint a miénk, a hol oly nagy számban fordulnak elő vegyes házasságok, különösen szükséges, hogy azon felekezeti súrlódás és viszály, melyre a vegyes házasságok oly bő alkalmat adnak, az azon házasságból született gyermekek vallásbeli hovatartozásának törvény

Lapunk jelen számához háromnegyediv melléklet van csatolva.

által való megállapítása által megszüntetessék s annak a sajnos állapotnak, hogy számtalan családnak kebelében állandóan napirenden tartassék a felekezeti viszálykodás, esetleg a lélekhalászás, eleje vétessék.

Midőn ezen 1868. 53. t.-c. változatlan fentartását óhajtjuk, nem véljük, hogy ellenkezésbe jönnénk a vallás szabadságáról nyilvánított saját nézetünkkel, mert a szőnyegen levő egyházpolitikai program a római kath. vallásnak ez országban élvezett hatalmi állását nem is érinti és ezen minden hatalommal rendelkező egyház ellenében a többi gyengébb felekezeteket védelem nélkül hagyni s a felekezetek közti viszonyokat rendező törvényt megbolygatni nem lehet célja az ország békéjét és fejlődését igazán akaró kormánynak; de nem hisszük azt sem, hogy a szabadságnak, tehát a vallásszabadságnak követelménye volna az, hogy a vegyes házasságból született gyermekek vallásának megállapításánál az állam teljesen érintetlenül hagyja a szülőknek u. n. természetes jogát, sőt azt hisszük, hogy épen itt áll az, hogy „summum jus summa injuria,” mert midőn különböző felekezetekhez tartozó szülők vannak arra hivatva, hogy gyermekeik vallási nevelése iránt megállapodásra jussanak, nem egyes honpolgár személyes szabadságáról, hanem két félnek jogáról és ellentétes érdekéről van szó, oly összeütközésről, mely elintéztést igényel és lehet-e jobb módját gondolni az elintézésnek, mintha a törvény állít fel egy állandó normát, melyet tudva és akarva fogad el mindenki, midőn vegyes házasságra lép.

Nagym. Miniszterelnök úr! Azon erős meggyőződésben, hogy ev. ref. egyházkerületünk közgyűlésének ezen őszinte vélemény-nyilvánítása a szőnyegen levő egyházpolitikai kérdésekben az eszmék tisztázását csak elősegítheti s a kormánynak hazánk békeségének s jólétének előmozdítására irányuló tevékenységében kívánságainkról, irányeszmeinkről tájékoztatja — így csak jóra vezethet: ezen felterjesztésünket azon tiszteletteljes kijelentéssel rekesztjük be, hogy bizalommal fogadja ugyan egyházkerületünk a kormánynak az egyházpolitikai téren kilátásba helyezett szabadelvű intézkedéseit, de ezek mellett kérjük a kormánynak, hogy az országgyűlés elé terjesztendő törvényjavaslatait akként méltóztassék megalkotni, hogy a célbavett reformok mellett az 1868. 53. t.-c. és főleg annak 12. §-a teljes épségében továbbra fentartassék.

Mely tiszteletteljes felterjesztésünk mellett vagyunk Miskolcon, 1893. ápril 25.

Nagym. Miniszterelnök úrnak

alázatos szolgái

a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület közgyűlése.

Mocsáry Lajos beszéde.

Főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés!

Én lelke mélyéből üdvözlöm az egyházmegyéek nyilatkozatait; örvendek, hogy valahára egyházunk körében is megmozdult a közvélemény. Teljesítendőnek tartom az egyházmegyéek kívánságát, azt hiszem, hogy súlyos mulasztás nélkül nem is késztetik egyházkerületünk, hogy a fenforgó nagy egyházpolitikai kérdések tárgyalásánál kétségtelen joga és tisztséghez képest szavát a mérlegbe vesse. Régóta fájjalom, hogy sikerült az illetőknek egyházunkat az eddig elfoglalt passiv szerepbe beleringatni, de bármennyire indokolt lehetett volna eddig az ilyen szerep — én ugyan soha alapos indokokat mellette felhozni nem hallottam — azt hiszem most már teljesen tarthatlanná vált. Azt mondták maguk az illetők is: majd felemeljük szavunkat, ha a kellő idő megérkezik; no hát, én azt hiszem, alig tagadhatja többé valaki, hogy ez az idő csakugyan elérkezett.

Elérkezettnek tartom különösen azért, mert a szóban forgó egyházpolitikai program, melyről nem ok nélkül keletkezhetett előbb azon vélemény, hogy semmi sem lesz belőle; melyről nem ok nélkül volt forgalomban az a vélemény, hogy csak politikai taktikázás céljából lett színre hozva, most már úgy látszik, biztosan és gyorsabban halad a megvalósulás stádiumához, mint bárki gondolta volna. A kormány ismételve kijelentette, hogy hozzá ragaszkodik; a program egyik részlete, a polgári anyakönyvekről szóló törvényjavaslat elő fog terjesztetni még a mostani országgyűlési ülés szakban; ha ezen részlet elfogadtatik, ez már fontos praejudiciumot fog képezni arra, hogy a szervesen megalkotott programnak többi részei is keresztül vitessenek, a minthogy e részletnek előterjesztése általános annak zálogául tekintetik, hogy az egésznek megvalósítása a legfelsőbb helyen sem fog akadályokba ütközni. És így be fog következhetni főt. egyházkerületi közgyűlés, hogy egy oly kérdésben, mely eminens vallási kérdés, mely első sorban minket érdekel, mely ránk nézve egyenesen életkérdés, csakugyan meg fog történni az intézkedés a nélkül, hogy mi csak hozzá is szoltunk volna, létre fog jönni rólunk-nélkülünk, a szó teljes értelmében.

Hallatlan eset ez főt. egyházkerületi közgyűlés! Eddig az volt a szokás, hogy midőn egyházi téren valamely fontos kezdeményezés történt, a kormányok maguk kérdeztek ki bennünket és most mi magunk önként tartózkodunk attól, hogy óhajtásainknak szavakat adjunk s érdekeink megóvása végett a sorompóba lépünk. És ennek már is megvan az a sajnos következtetése, hogy országos félreértés, valóságos mystificatio uralkodik arra nézve, hogy mi az egyházpolitikai programnak épen legfontosabb része felől miként gondolkodunk. Ennek a programnak legfontosabb részét az 1868. LIII. t.-cz. 12 §-ának eltörlése képezi; azért, hogy most minduntalan főleg a polgári házasságról van szó s hogy ama törvény eltörlése a sorrendben majd utóljára következik, azt hogy a program kiegészítő része, ignorálni nem lehet. Qui tacet consentire videtur; miután illetékes egyházi testületeink állandóan hallgattak, miután mindenfelől az hallatszott, hogy egyes protestáns emberek minden fentartás nélkül, sőt lelkesen támogatták az ismeretes programot: országszerte abban a hiedelemben van a közvélemény, hogy mi készséggel elfogadjuk kárpótulásul az 1868. 53. t.-czik eltörléseért a polgári anyakönyvet és polgári házasságot;

hogy mi teljesen belenyugodtunk ezen sarkalatos törvény hatályon kívül való helyezésébe. Ezen föltevés mellett folyik a kérdésnek egész tárgyalása és épen ez teheti ránk nézve végzetessé, mert ezen föltevés mellett fog dűlőre is jutni, ha nekünk hatályos fellépésünkkel nem fog sikerülni más irányba terelni a kérdés megoldását. Ha egyszer ezen föltevés mellett válnak törvénynyé a kérdéses reformok, akkor késő lesz a felszólalás; azt fogják mondani: megkaptátok az aequivalenst, saját támogatástokkal történt, és most nem akarjátok megtartani a pactumot!

Ugy van-e csakugyan? Igaz-e az, hogy mi az 1868-iki törvényvel leszámoltunk s lelkiismeretünkkel tisztában vagyunk az iránt, hogy meg kell hozni azt az áldozatot? Én ezt elhinni képes nem vagyok, sőt a mennyiben hivatalos enunciatiók hiányában egyes köröknek és egyéneknek nézeteivel alkalmam volt megismerkedni, egyenesen arról győződtem meg, s épen ezért beszélek országos félreértésről, hogy abban, a mi készülöben van, senki igaz megnyugvást nem talál. Mi hát mégis annak az oka, hogy mindekkoráig nem hallatszott a hazai protestantizmus köréből megfelelő tiltakozás, mely pedig nagyon is indokolt volna, mert a csapás, mely most ránk van mérve, nagyobb, mint az volt, mely a pápensben fenyegette; mi annak az oka, hogy oly sokan, daczára annak, hogy maguk sem találhatnak benne teljes megnyugvást, még is arra bíratták magukat, hogy a helyzettel, minden küzdelem és erőfeszítés mellőzésével, megalkudjanak. Tisztába kell ezzel jönnünk minnenekelőtt saját magunk között.

Nem akarom szellőztetni: miféle ürügyek alatt, micsoda taktikázással sikerült ekkoráig azon törekvés, hogy a mi egyházunk a maga nézeteinek és kívánalmainak őszinte nyilvánításától visszatartassék; én most csak azokkal kívánok foglalkozni, kikről meg vagyok győződve, hogy állásfoglalásuk tisztán objectív felfogással s meggyőződésből történt.

Vannak köztünk, kik valósággal meg hagyták tévesztetni magukat a szabadelvűség jelszava által, melyet a fenforgó egyházpolitikai program világga bocsátatott s azt hiszik, hogy protestáns embernek a szabadelvűséggel ellenkezésbe jutni soha, semmi körülmények közt nem szabad. Tagadhatlan, hogy a programnak mindaz, mi positiv tartalmát képezi, de különösen a vallásszabadság kimondása, megadja a szabadelvű színezetet, bár épen annak, mi legpregnansabb pontját képezi, a polgári házasságnak a szabadelvűséggel vajmi kevés köze van. De hát az a program nemcsak ezekből a szabadelvű színezetű dolgokból áll, sőt mindaz, a mi positiv tartalmát képezi, a polgári anyakönyv, a polgári házasság, a zsidó vallás receptiója s maga a vallásszabadság, hasonlíthatlanul kisebb fontossággal bír, mint az, a mi a programnak leglényegesebb része, a mi az egésznek kiindulási pontja volt, a mi természetes corollariuma gyanánt szerepel, t. i. az 1868. 53. t.-czikk 12. §-ának eltörlése, a vegyes házasságból született gyermekek vallásbeli hovatartozandóságára nézve a „szülék úgynevezett természeti jogának“ érvényesítése. És ha azok a reformok csakugyan így, t. i. az 1868-iki törvény módosításával lesznek megvalósítva, akkor miként fog állani a szabadelvűség mérlege annál az intézkedésnél, mely a szabadelvűség firmája alatt lesz életbe léptetve? Ugy, hogy kapjuk egy sorozatát szabadelvű színezetű, de csakis a dolgok felületén mozgó reformoknak, de kapunk egyidejűleg oly intézkedést, mely már az elevenbe vág, azokba a viszonyokba, melyek miatt sok vér folyt

ebben az országban; a mely teljesen felforgatja a valóságfelekezeti viszonyoknak eddig fennálló egész rendszerét. feldúlja a nagy és hosszú küzdelmek után consolidált vallási békét és oly csapást fog mérni a magyar protestantizmusra, melyet a fenforgó körülmények közt nem hiszem, hogy kiheverhessen.

És ha ez így lesz, micsoda szolgálatot fog tenni a szabadelvűségnek az az u. n. szabadelvű egyházpolitika? Kétkedhetik-e abban protestáns ember, de nemcsak protestáns ember, hanem a szabadságnak akármelyik barátja, bármi felekezethez tartozzék, hogy ebben az országban a protestantizmus volt mindig a szabadságnak egyik erős oszlopa, a szabadelvűségnek valóságos iskolája, melegágya; hogy a protestantizmus ebben az országban történelmi multjánál ép úgy, mint benső tartalmánál fogva mindenkor úgy állott, mint maga a megtestesült szabadelvűség? Epen ezzel érdemelte ki magának azt a támogatást, melyben a szabadelvű katolikusoktól részesítettetett.

Jól tudta azt mindig ebben az országban a szabadságnak minden igaz barátja, ösztönszerűleg sejtette: milyen nagy előny rejlik abban, hogy van ennek a nemzetnek fiai közt több mint három millió ember, a ki térdelni nem tanult; tudva volt mindig, milyen szolgálatokat tett a protestantizmus a culturának és különösen a népnevelésnek. tudva volt, hogy autonómiaja körében a legtökéletesebb democratiát honosította meg, melyben a szabadságnak a tisztességgel és a stabilitással való legtökéletesebb harmoniaja lett megtestesítve. Érdekében van-e tehát a szabadságnak, a szabadelvűségnek, hogy a hazai protestantizmus a katolikus klérus hagyományos prozelita-esináló fanatismusának azon az egész hosszú vonalon, melyen itt a felekezetek érintkeznek, kiszolgáltassék?

Igy áll itt a szabadelvűség kérdése. De vannak közöttünk, kik azt mondják: nekünk örömmel kell üdvözölni a kormány programjában nyilatkozó új irányt; meg kell neki hozni azon áldozatot is, melyet e pillanatban követel, mert a benne rejlő eszme logikai kényszerűséggel fejlődni fog tovább saját erejével s a mostani elavult és mindinkább tarthatlanná váló állapotok helyett meghozza számukra is azt a helyzetet, mely ránk, magunkra nézve is, kétségtelenül kedvezőbb lesz a mostaninál.

Én nem tudom: mi az, a mi az eként gondolkodó hitrokonaink előtt, mint eszménykép lebeg. Vajjon azon gyökeres átalakulás, melyet úgy nevezünk: az egyháznak az államtól való teljes elválasztása, a szabadegyház a szabad államban? Én azt, hogy az ily állapot abszolút minőségben megvalósíttassék, utópiának egyébként nem tarthatom. Minden vallás azt követeli magának, hogy ő legyen az emberi cselekményeknek, az egész társadalmi mozgalomnak szabályozója, de hát ugyanazt követeli magának sok tekintetben az állam is; a konkurrens két hatalom közt, mely ugyanazon a téren mozog, folytonosan támadnak új meg új tárgyai a surlódásnak, az összelütközésnek úgy, hogy a hatáskörök szétválasztását egyszersmindenkorra szabatosan megcsinálni nem lehet. Lehetetlen, hogy az állam, melynek konkrét feladatát képezi a társadalmi rend fentartása, tudomást se vegyen és teljesen levegye kezét a felekezetekről; az állam soha sem lesz fölmentve azon odiozus kötelezettség alól, hogy a felekezeteket, habár lehetőleg kevésbé, de okvetlen bizonyos korlátok közt tartsa, tehát a felügyelet feladata alól s azért mindig is lesznek felekezetek, melyek elnyomásról panaszkodnak. Észak-Amerikában sincs

abszolút vallásszabadság, az állam nem tűri meg területén a mormonokat; de miként vehetné le kezét az állam a felekezeteiről nálunk, midőn az egyik a római pápától, a másik a muszka cártól fogad parancsokat?!

Vagy hát nem a szabad egyház a szabad államban féle radikális programmal lebeg előttük, mint eszménykép, hanem azt reménylik, hogy a valódi jogegyenlőség az 1848. 20-ik törvénycikk megvalósulását fogja maga után vonni, a most inaugurált szabadelvű egyházpolitika?

Valóban a tisztelt uraknak nyilatkozataiban nem is hányzanak a többé és kevésbé világos allúsiók, hogy az inaugurált szabadelvű egyházpolitikának logikai kényszerűséggel ide kell kilyukadnia; de én azt hiszem, hogy ebben nagyon csalatkoznak. Zsidó-receptió, polgári anyakönyv és polgári házasság behozatala és az egyházi javak saecularisatioja közt én semmi logikai összefüggést nem látok. Mikor fog bekövetkezni ezen alapvető művelet, mikor fog megjönni e tekintetben az idők teljessége, az nálunk teljesen beláthatatlan, de annyi bizonyos, hogy ezt az időt egy hüvelyknyivel se hozza közelébb se a polgári anyakönyv, se a polgári házasság.

Hol van a folyamatban levő mozgalomnak legkisebb vonása, mely arra mutatna, hogy ez a kezdeményezés ilyenmő tovább fejlődést és végkimenetelt involvál? Ne feledjük föl. egyházkerületi közgyűlés, mi volt ennek az egész egyházpolitikai programnak kiindulási pontja. Vajjon csakugyan a szabadelvűség, az egyenlőségnek megvalósítása volt-e; a szabadelvűségnek egészen váratlan felbuzdulásából lépett-e elő, mint deus ex machina politikánk színterén? Igen jól tudjuk, miként került felszínre az egész program; a kiindulási pont semmi más volt egyéb, mint meghátrálás a katolikus klérus vakmerő föllépése előtt, mely előbb az elkeresztelésekkel mondotta fel a törvénynek az engedelmséget, majd teljesen levetette az álarcot akkor, midőn az új primás az 1868. 53. törvény módosításával állott elő. A kultuszminiszter maga konstata, hogy a püspökök maguk több, mint két évtizeden át készséggel alkalmazkodtak a törvényhez, de a miniszter úr nem vonta le belőle a kellő konzekvenciákat, sőt azt mondta, hogy honorálni kell ezeket a nem őszinte, nem igazi scrupulusaikat és most ott állunk, hogy e miatt — a polgári anyakönyvek révén — új nagy terhet kell róni az adózók vállaira. De teljesíteni kell a klérusnak nemcsak ezt a szeszélyét, de teljesíteni kell azt a követelését is, hogy az 1868-iki törvény eltöröltessék, mert hát ki van mondva, hogy el fog töröltetni és a polgári házasság a többi tudvalevő dologgal együtt mind csak azért lett kitalálva, hogy az egész complexumot szabadelvű egyházpolitika címével felruházva, oda lehessen dobni a realis jogaikból kifosztandó felekezeteknek, hadd biztassák magukat azzal az illúzióval, hogy abból a kezdeményezésből isten tudja miféle fejlemények fognak majd bekövetkezni. Célt értek, mert sajnos, úgy látszik, hogy csakugyan bekaptuk a maszlagot.

De ne feledkezzünk meg föl. egyházkerület még egy más dologról sem, mely nagyon éles világot vet arra, hogy milyen világot élünk és ez nem más, mint a katolikus autonómia mozgalma, mely azzal a szabadelvű programmal párhuzamosan van folyamatban. Jól tudom én, hogy vannak sokan, kik szívóknak teljes ártatlanságában buzgólkodnak azért az autonómiaért; vannak naiv lelkek még saját felekezetünk körében is, a kik azt mondják, hogy ellenkezik az igazsággal megtagadni katolikus polgártársainktól azt, mit mi magunknál oly nagyra becsülünk. De a beavatottak nagyon

jól tudják, hogy ez az autonómia nem egyéb, mint egy képtelenség, az ő eszük oda vág, hogy az autonómiának elkeresztelt valami lesz a legbiztosabb mód arra, hogy az egyházi javak bevonásának útja örök időkre bevágattassék. S azért karolta fel most már ezt a mozgalmat maga a magas klérus is, oly fordulatot akarván adni az egész ügynek, hogy ne csak az egyházi javakat örökítse meg, de teljesen emancipálja önmagát maga a királyi patronatus és az államnak egész befolyása alól.

De hiszen csak körül kell tekintenünk s lehetetlen nem látnunk, mily óriási hódításokat tett abban az országban a legújabb időben a klerikalizmus, a jezsuita nevelés, ha visszaemlékezünk milyen szellem uralkodott itt a 40-es években, sőt még utána is, a régebbi magyar társadalomra mostanában ráismerni alig lehet. Miként várhatnók azt, hogy a valódi vallásbeli jogegyenlőség, az 1848. 20. t.-c. megvalósítása és ehez azon alapvető intézkedés, hogy az állam vegye kezébe az egyházi javakkal való rendelkezést, éppen most és ezen programnak folyományaként fog megvalósulni, s az a mi most történik, a kormánynak szabadelvű programja semmi más, mint kezdeményezés, mint az első lépés, részletfizetés.

És ne feledjük, hogy nálunk az ilyenmő megoldásnak még speciális, de nagy akadályai is vannak. Nem csak a katolikusok kezén vannak nagy állami eredetű javak és alapok, de az ó-hitűek kezén is: — el lehet képzelni, milyen mértékben szítaná fel a saecularisatio a nemzetiségi viszály tüzeit. És nem hangzanék-e fel azon ellenvetés is, hogy nem szabad confiskálni a katolikus egyházi javakat, mert azok most magyar kézen vannak, a magyarság támogatására szolgálnak, isten tudja hová kerülnek, ha egyszer az állam rájuk teszi kezét.

Mi jogosít fel tehát bennünket — kérdem ismételve — azon reménykedésre, hogy éppen most és éppen ezen egyházpolitikai program kapcsán fog ily nagy eredmény bekövetkezni, mintha a Wekerle-kormány nem is lett volna más intentiója, mint az, hogy az egyházi javak bevonásának nagy művét megindítsa. Napirenden fog maradni ez a nagy kérdés, mert a katolikus klérus óriási állami dotatiója valóságos anakronizmust képez, de hogy megoldassék, ahhoz ez országban a reform szellemének egészen másnemű felbuzdulása szükséges, mint a milyenre képes ez idő szerint; be fog következni katasztrófaszerűleg, addig nincs rá semmi szükség, hogy mi előlegképen adjuk oda nehézküzdelmek árán megszerzett jogi helyzetünket s az esetleg hosszú várakozás mellett tönkre menjünk. Az 1868-iki törvény eltörlésével mi visszaestünk nemcsak az 1868. hanem az 1791. előtti állapotba, el lehet képzelni: micsoda rombolást fog köztünk végbevenni a proselita-csinálás, ha szabad lesz a vásár!

A hiú reménykedés helyett maradjunk meg százados jogainknak s általában a realis viszonyoknak biztos talaján: állapodjunk meg abban, hogy az 1868. évi 53. törvénycikk és nevezetesen annak 12-ik §-a változatlan fentartásához ragaszkodunk állhatatosan. És ha erre határozzuk el magunkat, akkor ezt ki is kell mondanunk s kimondásának oly formát és nyomatékot kell adnunk, hogy az egész országot meghallhassa; hogy annak a hamis feltevésnek, annak a mystificationnak, mely a kérdés körül ez idő szerint fenforog, vége legyen. S mielőtt erre vonatkozólag indítványomat előterjeszteni bátorokodnám, méltóztassék megengedni még két rövid észrevétel megtételét.

Lesznek talán, kik azt hiszik, hogy vagy el kell fogadnunk a kormány egyházpolitikai programját,

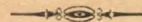
egészen úgy, a mint kezdettől fogva concipiálva és contemplálva volt, tehát a tudva levő reformokat kapcsolatosan az 1868-iki törvény módosításával, vagy ragaszkodni ezen törvényhez és az új reformok mellőzésével követelni a status quo fentartását; de elfogadni a reformokat és kövelelni az 1868-iki törvény fentartását — e két dolog össze nem fér. Ha meg volna csakugyan ezen összeférhetlenség, én minden tétova nélkül kijelenteném, hogy a status quo fentartásához ragaszkodom. De nincs meg. A polgári anyakönyvezés, a polgári házasság egyszerűen adminisztratív és igazságszolgáltatási intézkedés, mely egyenlően érdekli az összes felekezeteket, de egymáshoz való viszonyukat egyáltalában nem is érinti. Ezeknél s ép úgy a zsidó vallás receptiójánál arról az incompatibilitásról szó sem lehet. De azt mondják talán, hogy a behozandó vallásszabadsággal nem fér össze a szülők úgynevezett természetes jogának korlátozása; a ki elfogadja a vallásszabadságot, az az 1868. törvény változatlan fentartását nem követelheti. De hát lehet-e nálunk szó arról és tényleg csakugyan arról van-e szó, hogy az abszolút vallásszabadság hozzátassék be? És ha nem arról van szó, nem arra utalnak-e összes tényleges viszonyaink, nem azt parancsolják-e nálunk a vallási béke fentartásának igényei, hogy éppen a vegyes házasságbeli gyermekek felől való intézkedést kell olyannak tekinteni, miről az államnak lemondania nem lehet? Egyébiránt kik azok, kik azt vethetnék szemünkre, hogy incohaerens dolgokat követelünk? Ha azok, kik ezt az egyházpolitikát concipiálták, bele tudják illeszteni, össze tudják egyeztetni a szabadelvűséggel azt, hogy egy felekezetnek uralkodó állása és óriási állami dotációja a maga teljes középkori alakjában fentartassék: — miként vethetnék nekünk szemünkre, hogy egymással össze nem férő dolgokat követelünk, midőn azt mondjuk, hogy ám hozzák be a szükségeseknek mutakozó reformokat, de ne nyúljanak ahhoz, minek megrontása egyenlő a minden körülmények közt megővendő vallási béke felforgatásával.

A másik, mit megjegyezni kívánok, az, hogy nem osztozhatom azon kishitűségben, hogy már csak azért is hallgatnunk kell továbbra is követelésünk előadásával, mert előre tudhatjuk, hogy vele keresztül hatolni nem fogunk; a mit mi követelünk, sehogy se illik be a célbavett reformok keretébe s csak hasztalanul vonjuk magunkra az akadékoskodás odiumát. No hát én ezt a politikát soha semmi körülmények közt el nem fogadhatom; tegyük meg kötelességünket és bizzunk ügyünk igazságában — ennek kell lenni a jelszónak minden körülmény között. Én sem várok sok jót éppen a döntő körök részéről, de azért a helyzetet kétségbeejtőnek nem tekinthetem; reményt merítek nevezetesen abból a szellemből, mely legújabbban a törvényhatóságokban nyilatkozott s mely a kormányra és országgyűlésre is visszahatást gyakorolhat. A helyzet ránk nézve ez által kedvezőbbre változott. Igaz, hogy a törvényhatóságok elfogadták a kormány programját azon módon, tehát az 1868. törvénynek azzal kapcsolatos módosításával együtt. De hát én úgy észleltem, hogy a megyék nem sokat distingváltak s határozataiknak igazi értelme nem más, mint az, hogy a klerikális agitációt hangosan elítélték. Ők a programnak azon részével foglalkoztak különösen, mely legnagyobb port vert fel, miből a klerikális izgatás jelszót csinált, a polgári házasság kérdésével, hogy az 1868-iki törvény kérdése mindenütt kívül maradt a discussión, csudálni alig lehet, miután a mi hallgatásunk folytán erre figyelmeztetve nem volt a közvélemény; nem lehet csodálni, ha nem tanúsítottak e kér-

dés iránt érdeklődést, midőn azt látták, hogy éppen azok veszik közönyösen, a kiket legközelebről érdekel. Ime bekövetkezett rajtunk, hogy néma gyermeknek az anyja se érti a szavát. És én bízom abban főt. egyházkerület, hogy ha nekünk sikerülni fog a hazai protestantizmus részéről egy hathatós nyilatkozatot előidézni, ha ezzel földerítjük az eddig homályba burkolt helyzetet, van még nekünk ez országban annyi tekintélyünk és jó hírnevünk, hogy az egyházpolitikai kérdések elintézésénél kellő nyomatékkaal fog birni szavunk s az ügyet jó megoldás felé terelhetjük.

Ezeknek előrebocsátása után bátorodom a főt. egyházkerületi közgyűlés elébe azon indítványt terjesztetni, hogy a képviselőházhoz intézendő feliratban fejezzük ki a szönyegen levő egyházpolitikai kérdésekről nézetünket; jelentsük ki, hogy mi elfogadjuk a célbavett reformokat, de az 1868. évi 53. törvénycikk és különösen annak 12-ik §-a változatlanul fentartásához ragaszkodunk. Hívjuk föl egyszersmind a hazai összes protestáns egyházkerületeket, tehát evangélikus és unitárius atyánkfiait is, hogy részükről is hasonlóan cselekedjenek; intézzük hozzájuk e felhívást haladéknélkül, hogy kérelmünk fölött legközelebb megtartandó gyűléseiken határozhassanak.

S midőn ezen indítványom elfogadását kérném, legyen szabad röviden elmondani: milyenek óhajtanám feliratunknak tartalmát és eszmemenetét.*

ISKOLAI ÜGY.

Ev. reform. gimnáziumaink igazgatása.

(Vége.)

Nem tudom, mások hogyan találják, részemről nem kételkedem jelezni, hogy nem éppen a legszellemesebb igazgatói teendőnek találom, de buzgón foganatosítva viszont gyümölcsözőnek tartom a tanuló írásbeli dolgozatainak, rajz és szépírási füzeteinek felülvizsgálását és alájegyzését. A mi konventi szervezetünk e felülvizsgálásra vonatkozólag nagy általánosságban csak ennyit mond: Az igazgató tudomást szerez a házi feladatokról s azok javítási módjáról. Fél intézkedés! Az írásbeli dolgozatok igen fontos tényezői a középiskolai oktatásnak, nem utolsó próbakövei a tanuló ismeretének, szellemi fejlettségének, szépérzékének és rendszeretetének. Konventi szervezetünk e könnyedsége annál feltűnőbb előttem, mert másrésről a készítendő dolgozatok számában csaknem megbírhatalatlan terhet ró tanárra és tanítványra egyiránt. Nincs terem itt a bő részletezésre, legyen elég ízelítőül csak a magyar nyelvekre, itt is csak az I—IV. osztályra kiterjeszkednem. Ha egy tanévből, — 30—40 hét — miután a konventi szervezet e részben tüzetesen nem intézkedik, csak 30 hetet és osztályonként csak átlag 40—40 tanulót veszek, ezen osztályokban kellene készíttetnie és gondosan kijavíttatnia a tanárnak mintegy 4800 és ha ugyanazon tanár esetleg még egy osztályban latin nyelvet is tanít, ugyanezen arány szerint még 1200, tehát összesen 6000 dolgozatot kijavítania. No ez már bizonyára végső próbára teheti a legszorgalmasabb tanár

* A szónok felirati javaslata jórészt benne van az egyházkerület által elfogadott s felterjeszteni rendelt feliratban, ezért azt mellőzhetőknek véltük.
Szerk.

munkakedvét is. Persze, ez a legmagasabb számítás, de nem lehetetlen. Már pedig a dolgozat készíttetésének csak akkor és ott van igazi értelme és gyümölcse, ha azokat gondosan kijavítottuk, a törekvést méltányoltuk, a hibákra növendékeinket gondosan figyelmeztettük. Különb az egész üres robot, képmutató játék, a mitől növendékeinket óvnunk kell. De a tanárral sem kell sokat markoltatnunk, mert könnyen keveset szorít, vagy éppen semmit sem csinál.

De ez a kitérés végre sem tartozván szorosan ide: áttérek az állami középiskolai rendtartás e részbeli követelményeire. Ez a dolgozatok számát a szaktanarra, s gondolom, a módszeres tanácskozássra bízva, az igazgatótól a javítások áttekintését három havonként kívánja, a mi az időszakok számával vág össze. Én ez eljárást követem. Az most már a kérdés: van-e az igazgató felülvizsgálásának, e meglehetősen nyűgös munkának megfelelő haszna? Ugy tapasztalom: igenis van tanárra és tanítványra, kettejükben pedig az iskolára egyiránt. A tanárban a kötelességérzetet táplálja, mert végre is ellenőrzés az. A tanítványnál sarkantyú annak tudata, hogy dolgozataiba az igazgató is belepillantván, a jót becsúgya sarkallani, a gondatlant emlékeztetni fogja, hogy tartalomban és alakban lehetőleg tisztességes munkával számoljon be. Ha ez sikerül, meg van az erkölcsi haszon. Viszont az igazgatónak alkalmat szolgáltat arra, hogy a feladatokról közvetlen tájékozódást szerezvén, szükség esetében a módszeres tanácskozás alkalmával megbeszélés tárgyává tegye; másfelől látogatása idején a tanulók előtt a hiányokra rámutasson, a híveket buzdítsa, a gondatlanokat serkentse. Ime ez a fárasztó munka gyümölcösöző oldala. És ha belőle és általa a tanintézet nyer, az igazgató fáradsága meg van jutalmazva.

Aligha logikusan rendeztem el mondandóimat, midőn az úgynevezett módszeres és többé-kevésbé rokon fajtájú tanári tanácskozásokat röviden is csak úgy vége felé rántom elő. Tanügyi intéző és hangadó köreink különösen a módszeres tanácskozásoktól várnak nagyon sokat. Helyesen; azonban, mivel felfogásom szerint valamennyi tanácskozás a tanintézet életével áll szoros kapcsolatban: igen nagyfontosságú lehet valamennyi s éppen ezért érzem, hogy ezek alapos és tapintatos vezetése képezi az igazgató hivatottságának egyik biztos hőmérőjét. A módszeres tanácskozásnak főfeladata — csak röviden szólva, — a tanítás összes menetének összhangzóvá tétele, a különböző irányú tanágak tárgyalása között a lehető összefüggőség érvényesítése, a tapasztalt hiányok orvoslása, a szükséges javítások és módosítások tüzetes megbeszélése; míg az egyéb tanácskozások a tanintézet belső és külső folyó életére gyakorolhatnak és pedig gyakorta messze kiható befolyást.

Mi már az igazgató szerepe az ily tanácskozásoknál? A tőle-telhető alapos irányadás és tapintatos vezetés. Régi tanárok, a kik módszertani programbeszédeiket már régen és sokszor előadták, a kik a tanítás célja felé, már régóta megvert, kipróbált saját úton haladnak: többé-kevésbé unalmasnak találják a módszeres tanácskozás gyakran hosszadalmas eszmecsereit. De mert a tanár-vándorlás mai, mind mozgalmassabbá váló korszakában — és más ok miatt is — a tanintézetekben nem ritkán van új erő; és mert a tanítás mezején is minduntalan merülnek fel új elvek és irányok, új hiányok és újabb megbeszélendő esetek: az igazgatóra néz már a feladat, hogy úgy a módszeres, mint bármely iskolaügyi tanácskozásba lelket öntsön, a kérdéseknél, ha kell, irányt adjon, a netalán szerte ágazó nézeteket egy mederbe terelje, az esetleges ellentéteket ideje korán kibékítse. Senki sem érzi nálam jobban, hogy ez nem éppen könnyű feladat;

hosszú gyakorlatot és alapos ismeretet, éles tapintatot és önmegtagadó türelmet követel; és a mely igazgatóban e kellékek csak meglehetősen fokon is szerencsésen egyesülnek; arról jogosan elmondható, hogy primus inter pares, és üdvére lehet a tanintézetnek.

De vannak, — ki ne tudná? — a tanintézetek életének a tanügygyel többé-kevésbé kapcsolatos, sőt olykor azon túleső mozzanatai is. A tanárok, világért sem rovásukra írom, sőt a szellemileg és erkölcsileg valóban hívatottaknál igen sokra becsülöm — önértetes, a classicus író szerint, de a szót legnemesebb értelmében véve, „impatiens jugs” férfiak. Az igazgató ezt a nemes önértetet kamatoztassa ildomosan a galamb szelidségével és a kígyó okosságával, az iskola üdvére, felvirágoztatására; ellenben annál inkább óvakodjék azt tapintatlan kihívással megsérteni. Nem volna helyes, ha véleményét szeme szöktében előtérbe állítva, erőszakolná; mert lehet-e föltétlenül biztos az igazgató, hogy egyedül ő követi az igazság útját? Győzzön az igazság hódító erejével; a tanintézet javáért buzgó forrásból fakadó véleményét jóakarató tisztársai végre is elfogadják, ha szándékai önzetlen tisztaságával sikerült a bizalmat fölgerjeszteni és folyton táplálni. Nagyon jó, ha az igazgató lehetőleg széles ismeretkörrel rendelkezik; de ne feledje, hogy rész szerint vagyon bennünk az ismeret; ezért távol legyen tőle a komoly férfiúhoz méltatlan kérdés, vagy nézetek kíméletlen erőszakolása. Mindenek felett pedig törekedjék pártatlanságra. Kegyeleti épen oly kevéssé lehetnek, mint ellenfelei. Azért pártatlanul munkálja úgy a gyakorta érzékenykedő szülőkkal, tanulókkal, mint — ha szükség volna rá — a felsőbb hatósággal szemben is tisztársainak mindenféle tisztességes érdekét. De viszont a hol baj van, tisztársai ellenében sem szabad szemet húnynia; nyílt őszinteséggel mutasson rá a hiányra és orvosolja bölesen, mert előtte csak egy célnak szabad lebegnie s ez: a tanintézet hitele és virágzása. Ez lesz a jegy, melyben szelíd, de határozott célra törő uralmával győzni fog; így lesz nemcsak állásánál fogva, hanem igazán primus inter pares.

Hiányosnak tartanám különben is vázlatos képemet, ha kiegészítőül nem érinteném azt a viszonyt, a mely az igazgató s a tanintézetet fentartó és kormányzó hatósága között van és azt a helyzetet, a melyet az igazgatónak e téren el kell foglalnia. Hát e viszonyt egészen bensőnek, egymást kölcsönösen becsülő bizalmon alapvónak kell lennie, és az igazgató ismerje hivatása egyik legszebb ágának, hogy ezt a jó viszonyt fölkeltsse, folyton ápolja és szilárdra tegye. Nem saját érdekében. Ha a jó viszonyra egyénileg szüksége van, — és van — szerezze meg férfias és tanári jótulajdonai, biztosítsa igazgatói erényei által; soha senkinek sem tudnám irigyelni, ha valakit a nepotismus, a protectio, vagy a politikai pártoskodás emelne az iskola élére. De vívja ki az igazgató előjárósága jóakarátát a tanintézet javára, fogantossítsa tisztársai érdekeinek munkálására. Gondolataim nem annyira a főiskolák gimnáziumaira, inkább a vidékiekre irányozvák.

Vidéken, — jól tudom, — van sok természetes jóakarát, sok őszinte készség, hogy emeljék az iskolát, legtöbbször apáik szent hagyatékát, de legtöbb helyt kevesebb a pénz; nem egy helyen gyakorta az intézők jó részének életmódja, elűtő foglalkozása mellett kevés a gond, talán fogyatékos az érzék, vagy alapos hozzáértés, hogy az iskolát butorzatban, gyűjteményeiben, taneszközeiben kellően fölszereljék, különösen a szerintők fényűzési — néha nagy igazán az! — tárgyakat, eszközöket megszerezzék. Ha már az igazgató bírja előjárói bizalmát és jóakarátát: egy jó órában ejtett szó, egy

ildomos felvilágosítás sok kivihetetlennek látszót tett már valósággá. De legyen aztán éles szeme az igazgatónak, — természetesen mellette a tanári karnak, — hogy a valódi szükséglet meglássa; erős érzéke, hogy a nélkülözhetetlen megérzékelje, mert egyszeri felsülés hosszú időre megrendítheti a bizalmat. Ide vág az is, hogy habár talán nem közvetlen intéző is: terjeszsze ki gondját a tanintézet jövődelmeire, alapítványaira, azok tüzetes rendeltetésére, hogy hűen és célszerűen használtassanak fel. Más felől szerezzen áldozatkész jóbarátokat a tanügynek a szülők és a nagyközönség körében. Mózes vesszeje a pusztá sziklájából is üdítő forrást csörgedeztetett: közönségünk is, bár annyi oldalról megrohanva, nem érzéketlenebb ama sziklánál. Mennyit köszönhet, nem egy iskolánk a tapintatosan, tehát nem zaklatóan, munkásságra bírt áldozatkésztségnek!

Felhasználhatja és használja fel az igazgató előjárósága jóakarátát tanártársai érdekében is. Nem egy csattanós esetet tudnék felsorolni arra, hogy a tanintézet éber gonddal kezelt pénz-alapja örverdetesen gyarapodott, a tanárok mégis valóban gyöngye fizetésen küzdöttek: az igazgatónak éppen nem erőszakoló rámutatása arra indította a teljesen jóakarátú előjáróságot, hogy új jövedelmi forrásokat nyitván, a tanári kart számában megszorította, fizetésüket fokozatosan javította. Mert nem kell hinni, hogy az ősmagyar kálvinisták utódaiban ma is nem élne az iskola iránti áldozatkésztség; áldoznak azok ma is ezer szükségökben, csak aztán az iskola legyen jó, csak aztán a tanári kar is egészében és egyeseiben vívja ki az áldozatkészséget.

Ezek mellett az igazgató értékesítheti az előjárósággal való jó viszonyát tanártársai erkölcsi érdekében is. Részemről nem igen tapasztaltam, de hallottam, hogy az előjáróságok itt és ott, talán akaraton kívül, talán a törvényt és a felsőbb rendeleteket nem, vagy esetleg félreismerve, néha talán egy kis hatalmaskodási viselkedéstől is vezettetve, — mert a mai középiskolai tanári állás negyven éves multja után, kivált vidéki tanintézeteknél, nem tudott még ma sem az egyházi és társadalmi életben szilárd alapot verni, — követhettek olyan lépést, a mely vagy az egyesnek, vagy az egész tanári karnak csorbájával esett; méltánytalan követeléssel lépnek elő, vagy hibát keresnek és találnak ott, a hol valaképen nincs: az efféle esetekben már a leghivatottabb közvetítő elemet bizonyára az igazgató képezheti; ő, mint legilletékesebb szószóló egyeztetetheti ki az érdekeket mind a két fél kívánatos megnyugtatóására.

Végre a tanítványokkal szemben is igen fontos hivatása van az igazgatónak. Hozzá szabad útja, szabad bejárása legyen kicsinynek és nagynak; szívének ajtaja nyitva legyen a szegény és gazdag tanuló előtt egyiránt. Hallgassa meg személyválogatás nélkül, atyai jóindulattal a bizalommal hozzáfordulót; orvosolja a jogos kérelmet igazsággal, világosítsa fel a jogtalan tisztá jóakarattal, de megnyugtató nélkül, szeretetlenül ne utasítsa el; ridegen erélyes csak a konokkal, vagy arcátlanul szemben legyen. A leendő embert formáljuk; különösen igyekezzék összes közvetett és közvetlen tanítványaira azért úgy hatni, hogy bennök a munkakedvet és kötelességszeretetet, mindenek fölött pedig a nemes erkölcsi érzületet szóval, tettel és példával ápolja. Ápolja, de csak a legalkalmasabb időben első sorban a haza és alkotmány iránti rendületlen ragaszkodást, de ne olcsó szavakban, hogy a haza és alkotmány szent neve, mint a költő mondja: ajkainkon káromkodássá ne váljék. A túlnyomó résznél, — hála az emberi nemes természetnek! — célt fog érni. Bizonyára fáj, ha önzetlen törekvésünk egyes, talán szilaj hajlamú, vagy durva lelkületű ifjoncnál hajó-

törést szenved. De elveszítsük-e kedvünket azért, mert oltogató késünk után egy-két alany a zamatos helyett fanyar gyümölcsöt hoz? Nincs oly gondosan ápoltságos kert, hogy szögleteiben egy egy gyom is ne lappangana. És ha mégis határozott rosszakarattal, talán elvadultsággal találkozunk: ott a sujtoló kart tétova nélkül föl kell emelnünk. Inmedicabile vulnus ense recidendum est, ne pars sincera trahatur.

Futó Mihály.

KÖZÉLETÜNK.

Ánket a protestáns tanárok nyugdíj-ügyében.

(Folytatás.)

Második napon tizenegy szónok beszélt s gróf Csáky miniszter élt a zárszó jogával. E napon első volt a felszólalók közt:

Fabiny Teofil bányakerületi ág. ev. felügyelő. Főbb vonásokban egyezik Tiszával és Szász Károlylyal. Elismerését fejezi ki a miniszter iránt, mert a tervben levő alkotás a protest. középiskolák színvonalát emelni fogja. Ha ennek folytán egyház és iskola közt a kapocs tényleg lazulna, mint azt Zelenka véli, nem tudná örömmel szemlélni megvalósulását. De ő ettől nem tart. Legyen a belépés önkéntes. Ohajtja a fentartók járulékának leszállítását, mert 6—800 frt esik egy-egy nyolcz osztályu gimnáziumra s az igen sok. Sürgeti a tanítóképzőintézet tanárok felvételét, mert ezek az ág. ev. egyházban — Sopron kivételével — gimnáz. tanárok is. *Ellenben a jogi és theol. tanárok felvételét későbbre halaszthatónak tartja.*

Dóczi Imre debreczeni ev. ref. főgimnáziumi tanár szerint, bár a miniszter a protestáns tanári kar háláját érdemli kezdeményezéseért, de tervezete a jóakaratra sokkal több jelét mutatja, mint a keresztülvihetőség biztosítékait. Sokalja a *fentartókra szabott járulékot*. Az ev. ref. zsinat határozata szerint a középiskolai rendes tanárok fizetési minimuma 1200 frt, de ez még sok helyütt nincsen meg, s hogy megvalósuljon s a fungens tanárok javadalma emelkedhessék, abban nagy gátat fog képezni ez az új teher. Mert a 6—700 frt évi kiadási többlet fedezéséhez 12—15 ezer forint új tőke volna szükséges. A járulékok viselésében a fenálló nyugdíjintézetekre, mint a tanárok filléreiből keletkezett magán-institúciókra számítani nem igen lehet. *De még súlyosabbnak tekinti a tanulók évi 3 frt járulékát.* A protestáns tanulók nagy része felette szegény, ezt bizonyítja a tandíj-elengedések nagy száma. Az nem elég erős érv, hogy a protestáns iskolákban a tandíj alacsonyabb, mert ez sok esetben nem is áll, de meg aztán a protestáns közönség az iskolai fentartása körül teljesített áldozatokban bőven megfizeti a tandíjat. Odiozus dolog volna, hogy a tanárok nyugdíja kedvéért tandíj-emelést kelljen eszközölni. Mindezeknél fogva attól fél, hogy csak papirostörvényt fognak alkotni és sok intézet nem fog belépni, a mint ezt a kolozsvári előre kijelenté s a mint ezt bizonyára a debreceni is tenni fogja — ily viszonyok mellett. Ha pedig kevesen lépnek be, ez ellenkeznék a miniszter intencziójával. *Az önkéntes belépés elvét csak akkor tudná helyeselni, ha egyttal az is kimondatnék, hogy a nem-csatlakozó intézetek ugyanily nyugdíjat kötelesek tanáraiknak biztosítani.* Am ez csak akkor lehet, ha a viselendő illetékeket a

lehető legnagyobb mértékben leszállítják: a fentartókét 3%-ra, esetleg ez is megosztva (tanárokkal?); a tanulóké évi 1 frtra. Az így előálló hiány fedezetéül a Klamarik és Kovács által megjelölt évi 20 ezer forint évi megtakarítást jelöli ki. A harmadik módot, a köteles szolgálati időnek 35–40 évre való meghosszabbítását, szemben az állami tanárok 30 éves szolgálatával, erkölcsi lehetetlenségnek tartja. Aggodalmaskodik azon, hogy a theologiai, jogi, tanítóképzői tanárokat csak később veszik föl, mert ennek ellene mond a protestáns iskolák egyes alkotórészei közt fenálló szoros kapcsolat.

Poszvek Sándor soproni ág. ev. líceumi igazgató úgy találja, hogy a javaslat egészséges alapelveken nyugszik. A tervezet szerint 4 fizető tényező van: tanárok, fentartók, tanulók, állam. Mindenik járulékát percentekben fejezi ki; egy visszásságot tüntet föl. Ha valamely középiskolában kevés a tanuló, ezek számához képest sok a tanár, természetes, hogy ily iskola a nyugdíjalapot aránylag erősebben fogja igénybe venni, mint oly intézet, hol aránylag több a tanuló, holott ez utóbbiban a növendékek járuléka nagyobb, mint amott. Ez aránytalanság úgy volna kiegyenlíthető, hogy ha, eltekintve a tanárok s az állam járulékától, a fentartóké s tanulóké egy összegben rovatnék ki az iskolára s annak belső ügye volna aztán, hogy ezt a pártfogóságra s a növendékekre mily arány szerint osztja ki. Különben óhajtja az állami segély emelését, s mivel az eddigi adatokból az tűnik ki, hogy a felállítandó intézetnek nem lesz oly nagy kiadása, mint a minőt az előirányzat mutat, ezt a két kedvező körülményt a fentartók s tanulók terhének könnyítésére kívánja felhasználtatni, mert hiszen az egyház az állammal szemben a pénzügyi kezelés jogáról is lemond.

Fejes István, a sárospataki ev. ref. főiskola algonoka, kiemeli, hogy — mivel a belépés önkéntes — a miniszter egyoldalulag is megállapíthatta volna a föltételeket; köszönet és elismerés illeti azért, hogy saját megnyugtató s a cél érdekében ez értekezletet összehívta. Bár tulzott aggodalmaknak nem barátja, de mégis reméli a járulékok lejjebb szállítását. A főiskolák — akadémiák — fölvételét kéri, mert ezek nem választhatók el a többiektől s pl. a sárospataki főiskolában a középiskolai tanárok kevesebben vannak, mint az akadémiáiak. Valódi jelentőségre csak akkor emelkedik reánk protestánsokra a tervezett nyugdíjintézet, ha az akadémiák is fölvételt nyernek, mert ekkor a nagyobb iskolák, melyek kétségtelenül vezérlő szerepet játszanak, belépnek s ez jó hatással lesz a kisebb intézetekre is, míg ellenben, ha ezek kénytelenek volnának kimaradni, a kisebb iskolákat is kedvezőtlenül befolyásolnák. Megvan győződve, hogy az akadémiai tanárok fölvétele a nyugdíj-költségvetés jelen keretében, a 60 ezer forint évi államsegély emelése nélkül keresztülvihető. Sajnálja, hogy a theologiai tanárokról való gondoskodás még csak kilátásba sincs helyezve. Pedig ezt nem épen méltánytalanul kívánhatják a protestánsok, hiszen legkedvezőtlenebb esetben néhány ezer forinttal több kiadást okoz évenként az államnak, más felekezetek pedig egész gazdagságukat neki köszönhetik. Azt hiszi, a tiszánineni egyházkerület kész volna a saját theol. tanárai után eső járulékot úgy biztosítani, hogy az államra ebből semmi újabb teher nem hárulna, — már csak azért is, hogy összes tanárai együtt léphessenek be.

Ludmann Ottó, eperjesi ág. ev. főgimnáziumi igazgató, köszönetét fejezi ki a miniszternek a prot. tanárikar nevében. A tervezet fő előnyét az állami nyugdíjtörvénnyel azonos alapelvekben s az állami és protes-

táns intézetek közt létesítendő viszonyosságban találja, mert e nélkül kétségtelennek tartja felekezeti iskoláink folytonos súlyedését a kedvezőtlenebb szolgálati föltételek s az állami iskolákba való átmenetel folytán. Saját erőnkéből pedig nem volnánk képesek ily intézetet teremteni. Zelenka aggodalmaiban nem osztozik. A fentartói terheknek a tanárookra való áthárítását nem tartja elfogadhatónak. Bízik a pártfogóságok áldozatkészségében, hiszen tulajdonképp csak 50–60 frttal emelnék az egyes tanár fizetését. A tanulók részéről 3 frt helyett 2 frtot óhajt s kéri, hogy államsegélyes intézetekben e járulék a tandíjba beszámítható legyen, mert különben az ilyeneknél a tandíj tényleg magasabb lenne, mint az állami középiskolákban.

Dr. Bartha Béla, sárospataki ev. ref. jogakadémiai tanár, csatlakozik Fejes indokolásához az akad. tanárok egyidejűleges fölvételét illetőleg; ellenben, minthogy a tanítóképzés a népoktatás legfelsőbb része, a tanítóképzőintézeti tanárok nyugdíjazását ő is a tanítói nyugdíjintézet keretében tartja legcélszerűbben s a mi fő, leggyorsabban megvalósíthatónak. A jogakadémiai tanárok fölvételének szükségességét az eddigi érveken felül azzal indokolja, hogy ez intézeteket maga a miniszter is fejleszteni kívánja, s tanárai kvalifikációját az 1891-iki ánkét megállapodásához képest a magántanári képesítés előleges megszerzésével fokozza. Visszás volna tehát ezeket még éveken át nyugdíj nélkül hagyni s így helyzetüket a középiskolai tanároknál jóval rosszabbá tenni. A theol. tanárok felvételét annál szükségesebbnek tartja, mert hisz a tervezet sehol nem veszélyezteteti autonómiánkat s nem szabad felednünk, hogy az ev. ref. theol. tanárok az egész hazában, az evangélikusok a Királyhágón innen fontos hazafias missziót teljesítenek, midőn a leendő papságot, melynek kezében a nép vezérlete van, a magyar haza s állam iránti szeretetben s hűségben nevelik. Fölhívja a miniszter figyelmét arra, hogy Debrecenben és Sárospatakon az akadémiákon nemcsak jogi s theol. tanárok működnek, hanem összesen 3–4 bölcsészeti tanár is, kikről a tervezet egészen megfeledkezett, holott fölvételük igazságos. Sőt Sárospatakon a gimnáziumban is speciális tekintetbe vételt igényel az, hogy az ének- és zenetanár rendes tanári minőséggel bír. Teljes meggyőződése, hogy a fentartók terheit a tanárookra áthárítani sem részben, sem egészben nem lehet s nem szabad. A tanári kar minősége a javadalmazástól s nyugdíjtól függ, már pedig a jó tanári kar a fentartóknak s tanulóknak is közvetlen érdeke. A mellett, ha szegények a protestáns iskolák, még szegényebb, sőt eladósodott a protestáns tanárok túlnyomó része. A miniszter a tanárok megterhelésében elment a lehetőség határáig. A szolgálati idő 35–40 évre emelése szintén elfogadhatlan. Nem lehet az ember élet-éveivel oly könnyen elbánni; aztán pedagógiai szempontból is káros volna ez, mert 30 évi szolgálat után a tanárok nagyobb részénél erős mértékben áll be a hanyatlás. A munkaképesek ugyanis szívesen szolgálnak tovább, hiszen az rájuk nézve anyagi előnnyel jár, a munkaképtelenekektől pedig jó megválni. Igen kéri a minisztert, hogy a fenálló nyugdíjintézeteket semmiképp ne érintse az alkotandó törvényben s ne tiltsa el, hogy a már belevő tagoknak az alapszabályszerű járulékokat fizethessék, mert itt szerzett jogokról van szó, melyek elvonása, vagy megrövidítése a legnagyobb jogi bonyodalmakat szülné.

(Vége köv.).

B. B.

Egyházmegyei gyűlések.

I.

A *felsőszabolcsi* ev. ref. egyházmegye április 18-án tartotta meg tavaszi közgyűlését *Lukács Ödön* és *Gencsy Albert* egyházmegyei gondnok elnöklete alatt Nyiregyházán, az új megyeház nagy termében. Az esperes úr lélekemelő imája után a 40 pontból álló esperesi jelentés vétetett tárgyalás alá, melyek kevés kivétellel közigazgatási ügyekre vonatkoznak. Melegen emlékezik meg a jelentés *Gencsy Albert* egyházmegyei gondnok 50 éves évfordulójának és a *nagykálói* egyház széles körben feltűnést keltett, mult évi november 6-iki ünnepélyéről, minek következtében az egyházmegyei gyűlés is sietett kifejezni világi elnöke iránt őszinte szeretetét s ragaszkodását, nemkülönben a virágzó *nagykálói* egyháznak a prot. hitélet fejlesztésére kiválóan jótékonyan ható, fényes ünnepélyeért elismerését s köszönetét. Annál mélyebb sajnálattal vette ezután tudomásul az egyházmegyei gyűlés, hogy a *L. petrii* egyháznak, — formásokra alapított felebbezés miatt — el kellett esnie egy oly előnyös vételtől, a mely fejlődésének s életképességének alapját vethette volna meg.

Az államsegélyre vonatkozó jelentés tárgyalásánál indítványozni határozta egyházmegyei gyűlésünk, hogy az államsegély emelése folytán nyert többlet, a szűkölködő egyházak és belhivatalnokok között teljesen osztassék ki; abból egyéb célokra ne vonassék el semmi, mivel eddig is körülbelül 8000 frt tartatott vissza a kerületünkhöz érkezett segélyből, a debreceni főiskola céljaira.

Megerősítették új hivatalukban a következő lelkészek: *Veres János* Balsára, *Szentpéteri István* Mogyorósra, *Osváth Pál* Tasra, *Somogyi József* Turára.

Nagy Imre, dögei tanítónak, 50 éves hivatalkodása alkalmából, e nehéz pályán teljesített buzgó és hű munkálkodásáért, elismerését fejezte ki egyházmegyénk.

Az esperesi jelentés letárgyalása után, esperesünk az egyházmegye összes tisztikara nevében, a 10 éves mandátum lejárása alkalmából, lemondott. Tartalmas és általános figyelemmel s tetszéssel hallgatott visszapillantást vetett az elmúlt 10 év eseményeire, mely után az egyházmegyei gyűlés öt lelkesülten megéljenezte. Az új választások megkezdésére az intézkedés megtételét. Hasonlóképpen kitüntető éljenzésben részesültek *Ujfalussy Béla* és *Görömbei Péter* zsinati pótképviselőink, a közelebbi zsinat 3-ik ülésszakának lefolyásáról adott kimerítő jelentésükért s egyházmegyénk elveinek hű képviseléséért.

Kitüntető elismerésben részesült *Keresztesi Sándor* tanügyi bizottsági elnök is, egyházmegyénk tanügyi állapotáról, a körlátogatók által gyűjtött adatok alapján készített terjedelmes, nagy gondnal összeállított jelentéseért.

Az egyházmegyei gyűléshez beadott jelentés szerint, az országos közalap javára egyházmegyénkben befolyt 2057 frt 49 kr, mely 3 frt 98 kr postadíj levonásával, a földhitelintézetnek elküldetett. Az 1892. év végével egyházmegyénk tartozása — hátrálék címén — 434 frt 97 kr. A hátrálék, a mult évvel szemben, 45 frt 41 krral kevesebb. A hátrálékos egyházak tartozásai sürgős befizetésére jegyzőkönyvi határozattal felszólítottak. A folyó évi járulék előirányzata 13 frt 90 krral kevesebb, mint az előző évi.

A 44 számból álló, s nagyobbbrészt az egyes egyházak házi ügyeit érdeklő tárgysorozat, miután az előző

nap délutánján csaknem 4 órán át tartó konferencia volt; hol az ügyek elintézése már előkészített, a délutáni gyűlésen teljesen kimerített.

Szokás szerint délben közebéd volt, hol a szellemes pohárköszöntők egymást érték, a melyekből a legnagyobb rész a lemondott, de egyezően visszaóhajtott elnökségnek s tanácsbírói karnak jutott.

r. l.

II.

A *felsőborsodi* ev. ref. egyházmegye folyó hó 11—12. napjain Szilváson tartá tavaszi közgyűlését *Debreceni Gábor* esperes és *Ragályi Béla* egyházmegyei gondnok elnöklete alatt. Mielőtt a gyűlés tulajdonképen kezdetét vette volna, gyülekezeti éneklés és ima tartatott a *Keglevich* grófok egyik elődje által nagy költséggel építtetett, valóban szép stílusú, monumentális templomban, melynek oszlopokon nyugvó díszes elő részén ezen felirat olvasható: »Szégyenüljenek meg a faragott képeknek minden szolgálai.« Valóban jelentőségteljes és sokatmondó kifejezés egy róm. kath. főúr ajkáról! A gyülekezeti ének és ima elhangzása után esperesünk mondá el köztanácskozásunkra áldást s egyetértést esdő buzgó imáját; majd szeretve tisztelt gondnokunk a gyűlést ünnepélyesen megnyitván, az esperes évi jelentését olvasta fel, egyszersmind bejelenté néhai b. e. Tóth Menyhért kápolnai lelkész, és *Farkas József* volt sajozsentspéteri kántor-leány-tanító halálát. Mindketten hű munkásai voltak ev. ref. egyházunknak! Ki hitte volna, hogy a 70 éven túl levő, 36 évvel ezelőtt a kápolnai egyházban együtt szolgált két élet elhunytáról valaha még együtt tétetik az esperesi jelentésben részvételjes említés! Bejelentetett *Fodor József* vadnai tanító halála is.

Az esperesi jelentés részletekigmenő pontossággal emlékezett meg egyházmegyei életünknek úgy szellemi, mint anyagi ügyeiről. Nevezetesen az egyházlátogatási jegyzőkönyvekből kimutatja, hogy az egyházi rend és béke sehol meg nem zavartatott, a lelkészek és tanítók híven teljesíték kötelességeiket. Egyházmegyénkben van összesen 16 kitűnő, 28 dicséretes, 11 elégséges osztályzatú iskola. Ezek után van egy iskolai takarékpénztár is 520 frt 48 kr betét-tartalommal. Egyházaink, mint a multban, úgy a jelenben is igyekeztek szép feladatuknak megfelelni, a hiányokat tehetségök szerint pótolni, az orvoslásra váró sebeket a rendelkezésük alatt álló eszközökkel gyógyítani, vagy legalább azok fájdalmait enyhíteni. Templomok, parókiák, tanítói lakok, iskolák építésére, javítására 21 helyen, pénzértékben 5757 frt 79 kr adatott ki. Valóban szép jele a szegény, magára hagyatott protestantizmus áldozatkész buzgóságának, főleg oly egyházmegyében, mint a mienk, hol az egyházak közül részint elszegényedés, részint más vallásfelekezetek közötti feloszlás, elnéptelenedés miatt igen sok már alig bírja a reá mért terheket.

Tőkepénze 49 egyház között van 31-nek, összesen 38,524 frt 20 kr. Legnagyobb összeg egy egyháznál 6205 frt 73 kr, legkisebb 105 frt. Adóssága van 24 egyháznak 11,928 frt 50 kr. Magtára van 14 egyháznak 823 köb. 3 véka gabonával, 18 köb. 2 véka árpával, 84 köb. 1 véka zabbal. Kegyes adományok összege 2918 frt 51 kr, mely összeg fényes tanúja egyháztagjaink buzgóságának, áldozatkésztségének, főleg ha meggondoljuk, hogy ennek gyakorlásában még a távolság sem szolgált akadályul, mivel még Amerikából is sok ott élő hitsorsosunk küldött segélyt sok szükséggel küzdő egyházának. A domesztikai összeg, mint eddig még minden évben, úgy most is befizettetett egy kraj-

cárig, s kellő helyére elküldetett. 1893. évre kivettett 1099 frt 20 kr, a tavalyinál 2 frt 50 krral kevesebb. Van egyházmegyénkben 25,147 lélek. Született 486 fi, 493 nő. Meghalt 439 fi, 416 nő. Házasodott 217 tiszta, 43 vegyes. Iskolaköteles fi 1605, nő 1481. Iskolába jár 1555 fi, 1412 nő. Hitvallást tett 222 fi, 240 nő; áttért 5 fi 4 nő kitért 4 fi, 3 nő.

Sajnálattal vettük tudomásul Csontó Károly papi tanácsbíró visszavonhatatlannak jelzett lemondását, valamint a Terhes Lajos világi főjegyzőjét is. Igyekezett egyházmegyénk helyesen megoldani az ivánkai lelkész-tanítóság ügyének fontos kérdését is. Ezen szegény egyháznak ugyanis van egy 200 frttal nyugalmazott, egy elme-beteg és egy fungens, tehát 3 lelkésze, és tényleg még sincs egy sem. Most úgy intézkedett — a tényleges viszonyok figyelembe vétele mellett — egyházmegyénk, hogy az egyháztagok által haszonbérlet papi földekért fizetendő 400 frtot a fungáló s.-lelkész-tanítónak rendelve, Rozgonyi László nyekéseni lelkész által — atyja, mint nyugalmazott lelkész nevében — 40 frtnak Sarudi László beteg lelkész javára történt felajánlása után, 160 frtot a nyugalmazott lelkésznek adván a chártális 821 frtig még fenmaradó összeg a beteg lelkész számára hagyatott fel, a főtiszteletű egyházkerülettől nyerendő segély fele részén kívül, mi szinte az ő javára íratott. (A kerület e határozatot jóváhagyta. Szerk.)

Egy magát tengeri kígyónak is kinőhető haszonbérleti ügy is jött elő, mit a közgyűlés megsemmisített, s ezen incidensből kifolyólag, kötelezőleg kimondotta, hogy az egyháztagok által végezni szokott, a lelkészek és tanítók által felhasznált szolgálmányok a haszonbérlet tartozékát egyáltalában nem képezhetik, és hogy ebből kifolyólag a haszonbérleti szerződések a presbyteriumoknak, illetőleg az egyházmegyei közgyűléseknek lesznek bemutatandók. Vajon nem lesz-e e határozat újabb kellemetlenségek forrása az egyházi hivatalnokok és egyes omnipotenciára vágyakozó presbyterek közt? Videant consules! A néhai Tóth Menyhért halálával megüresült kápolnai lelkészi állomásra Szuhay Benedek, volt felsőbarcikai lelkész választatván, ez állomáson megerősített. Négy tanítói változás is volt, de csak egy volt, az is ideiglenesen — tanító-hiány miatt — betölthető.

Indítványoztatott, hogy a főleg hivatalos levelezéseknél igen fontosnak bizonyult egyházkerületi névtár folytatólagos kiadására a főtiszteletű egyházkerület főlkéressék, valamint arra is, hogy szigorúbban ragaszkodjék 1890-iben hozott azon határozatához, miszerint a tavaszi közgyűlések jövőre lehetőleg május első felében tartassanak, ne ily hamar az egyházmegyei gyűlések után, mert sokszor a hivatalos felterjesztésekre nem elégséges a két gyűlés közti időköz, hamarabb pedig sok egyházmegye nem tarthatja gyűléseit a hideg miatt.

Indítványképen terjesztetett fel a főtiszteletű egyházkerületre a 15 kr tanítói nyugdíj-pótlék ügye is, hogy t. i. igyekezzék a konvent útján a magas minisztériumnál oda hatni, hogy ezen ominosus összeg jövőre a polgári hatóság közegei által szedessék be. Valóban figyelemre méltó dolog is ez, minek már a parlamentben is hangot adtak.

A parasznai egyház megerősítés végett terjeszté fel azon közgyűlési határozatát, mely szerint a tanítónak eddig fizetni szokott csirke, tojás, búzakarász, zab stb. helyett 2 frt 10 kr váltságdíj fizetendő. Egyházmegyénk e határozatot megerősítette. Vajha más egyházak is követnék e példát, hogy ne lenne mindezen fizetés-nemek beszédesei tanító és szülők között a csirke kicsisége, a búzakarász kicsépeltisége stb. miatt

az eddig sok helyen tapasztalt összeütközés. A kazinci egyház lelkésze jelentést tesz az iránt, hogy a községi hitelszövetkezettől a gondnok, a lelkész és általában a presbyterium tudta nélkül 10 darab részvényt vásárolt. Ezen önkényes eljárást megütközéssel vevén tudomásul, a gondnok a részvények eladására és normalis úton eszközözendő tőke-gyümölcsöztetésre utasított a presbyterium felhatalmazásával. Fontos ügynek tartjuk az áttérések anyakönyvezését is, de miután az egyházkerület egyöntetű eljárás céljából határozatilag megállapított nyomtatott mintáit meg nem küldé: annak megküldésére kéretett fel.

Több kisebb-nagyobb fontosságú ügy nyert még elintéztetést ez alkalommal, de miután ezek saját belügyeink voltak: azok felsorolásával tért sem foglalkoztam, hanem annak megemlézése után, hogy a jövő őszi közgyűléséig a 10 éves ciklus lejárván, az új tiszttakar megalakítandó, s hogy a jövő gyűlés helyéül a szendrői egyház tűzetett ki, felemlítendőnek tartom, hogy egyházmegyénk közönsége a szilvási egyház és lelkész-család által igazi magyar vendégszeretettel részesített.

Vadász Pál.

A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlése.

Miskolcon, a leánynevelő-intézet nagy termében mult hó 25—27. napjain tartotta tavaszi közgyűlését a tiszáninneri kerület. A papi és világi elem egyaránt szép számban volt itt képviselve, noha — közsajnálatra — a régi gárdának néhány kipróbált alakja elmaradni volt kénytelen.

A hosszabb betegségéből lábadozó püspök buzgó imája s üdvözlő szavai után a társelnöki székét, mint legidősebb egyházmegyei gondnok, br. Vay Béla foglalta el, mire megkezdődött a püspöki jelentés felolvasása, a mit — ez idő szerint — a világi főjegyző teljesített, az egyházi főjegyzőt betegség akadályozván a megjelenésben.

Az immár 27-ik jelentésben is — mint rendesen — hű képet rajzolt a püspök a kerületnek egy évi anyagi és szellemi életéről. Élénken ítélte el mindenk előtt a kath. klérus türelmetlenségét, s kivált az alsó papság fanatikus buzgalmát, a melylyel az a felekezeti és nemzeti béke templomát épen akkor ostromolja, a mikor az egyetértő munkálkodásra sokszoros szüksége van a hazának. Rámutatott a támadás legfőbb okára, a mi nem az államkormány egyházpolitikai programja, hanem mindennekfelett az 1868. LIII. t.-c. S épen ez a körülmény már az, a mi a protestáns egyház tagjait méltó aggodalommal tölti el, elannyira, hogy még a zsinatnak és konventnek is több oldalról felrötták azt, hogy nem sietett a türelmetlen klérussal szemben felvenni az eléje dobott keztyűt. A jelentés aztán védelmébe vette úgy a zsinatot, mint a konventet, és szerencsésnek vallotta a prot. egyháznak eddigi passiv viselkedését, mert azzal újabb bizonyítványt állított ki eddig is kétségbenvonhatatlan hazaszeretetről s a békés munkára való hajlandóságáról, s ezzel biztosította magának az igazi hazafiak rokonszenvét. De a püspöki jelentés elismerte egyúttal azt is, hogy ha az idők egyre gonoszabbakká válnak, a prot. egyháznak mint egy embernek kell feltámadni a pápai hatalom restaurálására törekvő klérus fanatizmusa ellen. Azután áttért a jelentés a kebelbeli dolgok elsorolására. A valláserkölcsei életet általában megnyugtatónak, az áldozatkészéget élőnek és munkásnak (130,000 frt az évi adakozá-

tok összege), iskolai ügyünket folyvást fejlődőnek valotta, a mire nézve a különböző helyekről (király, domesztika) nyert segélyek is befolyással vannak. E derűs pontokhoz azonban oda állította a jelentés az Irodalmi Társaságot, a mely a pártfogók nagyobb számára volna érdemes, továbbá a betöltetlen lelkésztanítói s tanítói állomásokat és az okleveletlen tanítókat; no meg azt is, hogy a domesztikába befolytak ugyan a megajánlott összegek, de a járulék folytonosan kevesbedik, a mi pedig az intézet felséges céljával s ahoz kötött igényeinkkel merőben ellenkezik. Az év folyamán elhalt lelkészek és tanítók kegyeletes felemlítése, a püspöki teendők halmazának (2280 ügy db.) a pénzügyi választmány tényeinek, a leánynevelő-intézet pénzügyi állásának stb. megvilágítása után véget ért a terjedelmes elnöki beszámoló, és szíves éljenzéssel jutalmaztatott.

A távol maradtak neveinek (Comáromy László, Lükő Géza, Kálnicky János, Mitrovics Gyula, Szalay József, Vécsey József) említése s elmaradásuk igazolása után, a jegyzői személyzet Debreceni Bertalan alsó-templéni világi főjegyzővel kiegészítettén, olvastattak elsőben is az alsótempléni és abauji egyházmegyéknek lapunk olvasói előtt már ismeretes indítványai, a melyek a kormány egyházpolitikai programjának helyeslése mellett, az 1868. LIII. t.-c. 12. §-ának épségben való fentartását, s e végből a kerület közbenjárását sürgetik.

Ez indítványok a kerület szebb napjaira emlékeztető, lélekemelő vitát idéztek elő, a melyet *Mocsáry Lajos*, főnebb egész terjedelmében olvasható, s éljenzésekkel szakgatott nagy beszédével nyitott meg, partolván, részben kiegészítvén s illetőleg módosítván nevezett alap-indítványokat. Részt vettek a vitában *Fejes István*, *Bernáth Elemér*, *Kovács Károly* és *Meczner József*, a kik a főbb elvekre nézve mind megegyeztek ugyan, azzal a különbséggel mégis, hogy *Fejes István* elégségesnek tartotta — ez idő szerint még — a kerület mult évi határozatának fentartását, s illetőleg az alsó-templéni egyházmegye indítványának elfogadását a kormányhoz vagy képviselőházhoz való felírás nélkül, ez utóbbit s illetőleg a határozott fellépést akkorra halasztván, a mikor a viszonyokban veszedelmes fordulat fogna bekövetkezni. A közgyűlés többsége azonban úgy gondolkozott, hogy az idő teljessége az 1868. évi LIII. törvénycikk megmentése végett immár megérkezett s *Mocsáry*nak *Bernáth E.* által módosított indítványa értelmében elhatározta, hogy az államkormányhoz felíratot intéz s annak megkészítésével a jegyzői kart bízta meg. A másnapra elkészített felírat lapunk elején egész terjedelmében olvasható.

Nevezetesebb határozatai voltak még az első napi tanácskozásnak a következők: A *visi* egyháznak megengedtetett, hogy lelkész-tanítói állomást létesítsen (miniszteri engedély). A *lelkész-beiktatás* módzatainak megkészítésére kiküldött bizottság (*Fejes I.*, *Mitrovics Gy.*, *Radácsi Gy.*) véleménye, a melyet lapunk mult évi 40-dik számában közöltünk, egyhangulag elfogadtatott s életbeléptetése elrendeltetett. A supplicationalis váltás-pénzek összeírása megtörténvén, az eredmény felülvizsgálása a főiskola igazgató-tanácsára bízott. Ugyanide lőn utasítva a gömöri indítvány is, a mely szerint az e címen befolyandó összeg egy része egy theologus diáknak adassék külföldi segély címen. Sajnos, hogy az összeírás egyáltalán nem támaszthat vérmes reményeket.

Huzamosabb időt vesz igénybe az ungvári egyház felebbezett ügye. A tanító a Diószeghy-né-féle alapítványhoz, noha ez khartájában megnevezve nincs, a végrendelet értelmében, mint lelkész-organász-

jogot tartott, a mit azonban az egyház presbiteriuma elismerni nem akart s elébb az egyházmegyére s innen a kerületre felebbezett, hol azonban az első fokú ítélet jóváhagyatott, utasítatván az egyházközség, hogy a nemes lelkű nő célzatainak megfelelően a tanítónak az alapítvány kamataiból járó összeget az egyházmegyei határozat értelmében tegye folyóvá s illetőleg fizesse ki.

Márkus László, nyugalmazott tábori lelkész jelentette, hogy a trieszti ref. egyház javára tett 6000 frtos alapítványa, arra az esetre, ha a nevezett egyház a trieszti lutheránus egyházzal egyesülni talál, — végrendeletileg a tiszáninneri egyházkerületre száll. Kerületünk ez alapítványnak nyilvántartását elrendelte.

Ifj. Mitrovics Gyula budapesti tanárjelölt, ki a képzőművészeti tantárgyakba leendő mélyebb behatolás végett Olasz- és Franciaországba ohajtana tanulmányutat tenni, segélyért folyamodott. Folyamodásának nemes hangja, a jövőre irányuló szép tervei stb. igen megnyerték a kerület tetszését s a Horváth Mária-alapból 300 frt segélyre érdemesítettett. Hisszük, hogy ez jól befektetett tőkéje lesz a tiszáninneri kerületnek.

Az első napi tárgyalásokat a püspöki ebéd fejezte be a *Magyar korona* szálló nagytermében, hol püspökünk a távolban is ránk gondoló Vay Miklós báróra, a 92 éves főgondnokra mondott pohárköszöntővel nyitotta meg a köszöntők sorozatát és ébresztett lelkes hangulatot.

A második nap délelőttjét főként a sárospataki főiskola ügyes-bajos dolgai felett való tanácskozás foglalta el. A felterjesztett évi költségvetésből sajnosan tudta meg a kerület, hogy a beállott rendkívüli szükségek miatt a tőkéből több mint 5000 frtot kellett a mult évben elkölteni, s a folyó év is deficitet mutat. A váratlan eset annyira megrettentett egyeseket, hogy szinte kezdtek kibékülni az államsegély gondolatával, főleg ha ezt kizárólag a jogakadémiára lehetne igénybe venni. Mielőtt határozatot hozott volna a kerület, elővette a György-tarló ügyét, s néhai Fráter Sándor özvegyének folyamodását, a mely a gazdasági választmány és főiskolai igazgató-tanácscon keresztül jutott a kerület zöld asztalára. A gazdasági választmány — miután a volt bérlet a birtoktól curiai végzés mozdította el — az albérllőkkel netalán bekövetkezheto kellemetlenségek kikerülése végett, az egyik albérllőnek ajánlotta a birtok kiadását 12 évre; az igazgató-tanács az évszámot 4-re módosította, mert ennyi volt még az albérllők által a főbérllővel kötött bérlet-évekből hátra. Közbejött azonban a Fráter Sándor váratlan halála, a mi az albérllőkkel való viszonyt véglegesen megváltoztatta, a bérllő özvegyét pedig kegyelmi kérvény beadására kényszerítette. A kerület, tekintettel a főiskola mai anyagi helyzetére, s az időközben érkezett újabb bérleti ajánlatokra, elhatározta hogy a szóban forgó birtokot *közárverés útján* adja ki, s ennek előkészítésével a főiskolai igazgató tanácsot bízta meg, kimondván egyúttal, hogy ez ügyben Sárospatakon junius hó végén *rendkívüli egyházkerületi gyűlést* fog tartani, özv. Fráterné folyamodványára pedig csak akkor fog érdemlegesen határozni, ha a György-tarló bérleti ügye teljesen tisztázva lesz, vagyis ha tudni fogja a kerület, hogy mennyi az a veszteség s illetőleg nyereség, a melyre e birtok régibb és újabb bérbeadása folytán számításra lehet.

Az igazgató-tanács aztán külön is megbízott, hogy a főiskola anyagi ügyeit vegye beható bírálat alá (a mit különben eddig is megtett) s reménylhető forrásokról gondolkozzék és a kerület elé javaslatokat terjesszen.

A főiskolai tápintézetnek a tanári kar által módosított alapszabályai, az igazgató-tanács által eszközölt javaslatok elfogadásával, megerősítettek. Reménylhető, hogy jövőre némi megtakarítás e címen is lehetővé válik, a mi szükséges is, mert a tápintézet mult esztendeje majdnem 2000 frt tul-kiadást okozott.

Ellend József és Csontos József helyettes tanárok, az igazgató tanács ajánlatára, jelenlegi minőségükben még egy évre meghagyattak, s utóbbinak fizetése 1000 frtra emeltetett. Tatár Balázs, kolozsvári tanár-jelölt, tanulmányainak bővíthetése végett segélyért folyamodott s a hollandi pénztárból 100 frtot kapott. A gömöri egyházmegye indítványozta, hogy a kerület készítessen az ismétlő iskolások számára alkalmas kézikönyvet. Ez indítvány, mint határozat, a Sárospataki Irodalmi körnek fog kiadatni. A népiskolai tankönyvek olcsóbbá tételeét óhajtja egyik egyházmegyénk, a mely óhajtsa a gazdasági választmány figyelmébe ajánlatot. Az első és második papi vizsga idejének s a szükséges írásbeli tételeknek kitűzése a vallás- és egyháztudományi karra bízott, az évfárá vizsgák idejére és rendjére nézve elfogadta a kerület a tanári kar javaslatait; e szerint az ünnepélyes vasárnap június 18-ika leend. Az egyházkerületi számvevőszék betérjesztett évi jelentéséből örömmel győződött meg a kerület, hogy a papi özvegy-árvatár sorsa emelkedőben van s az évi járulék is felemelhető. E tekintetben szívesen járult hozzá a számvevőszék ajánlatához, a mely szerint a legmagasabb járulék 60 frtra emeltetett. Dr. Kovács Gábor helyettes pénztárnoknak — hú és pontos szolgálataért — a legmelegebb elismerések között adta meg a felmentvényt az általa ideiglenesen vezetett számadásokra nézve.

Néhai Böszörményi Károly málcái lelkész özvegye kegy-éért folyamodott, mivel férje csak egy fél nappal hunyt el a törvényes határidő előtt (április 24); kérelme teljesített.

A gömöri egyházmegyében fekvő *Lekenyén* az ág. ev. és az ev. ref. egyház közösen tartott eddig néptanítót; mivel azonban újabb időben — az idők szomorú jeleként — az ág. ev. atyafiak nem akartak a fentartás költségeihez hozzájárulni, az egyházmegye kénytelen volt külön tanítóságot szervezni, a mihez a kerület is hozzájárult és pedig nemcsak jóváhagyásával, hanem 50 frt segélylyel is.

F.-Borsod indítványozta, hogy a tanítói nyugdíjintézet számára a népiskolai növendékektől szedendő 15—15 kros adónak, mint kellemetlen s talán felesleges tehernek — megszüntetését kérelmezze a kerület, vagy ha annak elengedése nem volna lehető, eszközölje ki, hogy az polgári úton hajtassék be. A kerület e tárgyban konventi határozatot fog sürgetni, a melyben kérelmezendőnek tartja — a tanítói nyugdíjintézetnek országosan hírelt nagy gazdagsága miatt — hogy az egyházközségek az évi fizetés alól is mentessenek fel.

A második nap délutánján fegyelmi ügyek tárgyalattak s a felsőbb bíróság az egyházmegyék (F.-Borsod, F.-Zemplén, Ung) ítéletét részint teljesen megváltoztatta, részint módosította. Két bejelentett felebbezési ügy visszavétetett.

A harmadik nap délelőtti az egyházmegyéről felterjesztett apróbb ügyek tárgyalásával telt el.

Még a kerületi gyűlés előestéjén tartott ülést a kerületi tanügyi bizottság a Sárospataki Irodalmi Kör által hozzá felterjesztett s lapunkból ismeretes népiskolai tanterv végleges elfogadása végett. — Ez az elfogadás azonban nem történt meg, hanem — hogy a

munka annál tökéletesebb s előállása kifogástalanul alkotmányos legyen, az egyházmegyei tanügyi bizottságokhoz utasított, hogy azok adjanak arról véleményt az egyházmegyéknek s csak ezek beérkezése után fog a kerületi bizottság a tanterv sorsa felett véglegesen dönten. Nehány elvi-jelentőségű szempont felett érdekes vitát provocált a Sárospataki Irod. Kör képviselője, kiemelve azt, hogy mely irányban kellene különösbbe az egyházmegyei tanügyi bizottságoknak működniök; a többség azonban irányadás nélkül kívánta a tantervet az egyházmegyék bölcsesége alá bocsátani. Kívánatos, hogy ennek az alkotmányos eljárásnak meg legyen a jó eredménye, meg legalább abban, hogy az egyházmegyei tanügyi bizottságok versenyre keljenek egymással a kerületi tanterv s ezzel együtt egész kerületi népiskolai tanügyünk tisztességeért.

R. Gy.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A Sárospataki Irodalmi Kör folyó hó 22-én tartott közgyűlésében következő fontosabb ügyek merültek fel. A Körnek a kerületi tanügyi bizottság (azóta már megtartott) ülésében való képviselével a másodelnököt bízta meg; a régi vallás-tevő katekhizmus újra nyomtatott; örvendetes tudomásul szolgál, hogy a népiskolai olvasókönyv III. füzeté, mely az V. VI. osztály számára készült, nem sokára kikerül a sajtó alól. A tanterv azon hiányát illetőleg, hogy az egyes tantárgyaknál a tankönyveket nem mindenütt említi föl, a szerző, Dezső Lajos azt hozza föl, hogy a hol a taneszközökről beszél, tankönyvet mindenütt csak általában említ, a tanmenetben is csak egy-két kézikönyvet említ meg cím szerint, de a többiek a nyomtatás alkalmával beilleszthetők. Különbbe elvi szempontból ellene van annak, hogy a nyelvtan a III—IV. elemi osztályban, valamint az alkotmánytan kézikönyvből taníttassék. A közgyűlés elhatározta, hogy a tantervből hiányzó tankönyveink címei a nyomtatás alkalmával pótlandók s a nyelvtan és alkotmánytan is beigtatandó, mert e kérdésben a Kör már régebben állást foglalt elhatározta egyszersmind szerző kérdésére, s régebbi harározatainak megfelelőleg, hogy a nyomás alatt levő olvasókönyvből az alkotmánytan cikkei mellőzendők. Kiss Lajos „Ó-kor története” a bírálatok kívánta javításon keresztül ment. Arra nézve, hogy képekkel jelenjék-e meg, akkor határoz a közgyűlés, ha tájékozást szerzett arról, hogy e képek túlságosan nem drágítják meg a tankönyvet. A „Temetési énektár” ügyében kiküldött bizottság azt a sajnos eredményt konstatálja, hogy a beküldött énekek közt teljesen alkalmas egy sincs, még olyan is kevés, mely átdolgozva használható volna. Az „énektár” létrehozatala nyílt pályázat útján nem sikerülvén, Radácsi, Pásztor és Hodossy tagtársakból álló bizottságot küldi ki a Kör, mely egyes írókat egyenesen föl fog kérni megfelelő énekek írására.

Dr. Bartha Béla,
az Irod. Kör jegyzője.

— Gyászír. Sütő István, tibold-daróci ref. előkönyörgő-tanító, 43 évi szolgálat után, 70 éves korában, folyó hó 23-án meghalt. Benne a sárospataki főiskola egykori szorgalmas növeltjét, az egyház hű szolgáját, a haza 1848/9-iki tűzmester bajnokát, a társadalom tiszteltre érdemes tagját, a nő jó férjét s 6 gyermek, kik közül csak egy kelt szárnyra s a legkisebb 13 éves, — jó atyját veszítette el. Béke hamvaira! — Medve Pál abaujszántói ref. lelkész sulyos csapás érte. Egyetlen kis fia, Zoltánka 6 éves korában az uralgó járvány (difiteritisz)

áldozata lett. Temetése folyó hó 23-ikán nagy részvét mellett ment végbe. Az ég adjon vigaszt a szülők sebhedt szívére!

— **Kormányképviselők a protestáns középiskolák érettségi vizsgálatain.** A vallás és közoktatási miniszter a protestáns felekezeti közép iskolákban tartandó érettségi vizsgálatokra képviselőül a következőket küldötte ki. I. Az ev. ref. tanintézetekhez: dr. Ballagi Aladárt Szathmárra és Zilahra; dr. Beöthy Zsoltot Budapestre; dr. Csiky Kálmánt Nagy Enyedre és Szászvárosra; Csiky Lajost Csurgóra; dr. Felméry Lajost Marosvásárhelyre; György Aladárt Kecskemétre és Kőrösre; dr. Hegedüs Istvánt Halasra és Máramaroszigetre; dr. Högges Endrét Kolozsvárra; dr. Illosvay Lajost Seps-Szentgyörgyre; dr. König Gyulát Pápára; dr. Schilling Lajost Miskolcra és Rimaszombatra; Szóts Farkast Sárospatakra és Debreczenbe; dr. Török Józsefet Székelyudvarhelyre; Zsilinszky Mihályt Hódmezővásárhelyre. II. Az ágostai ev. tanintézetekhez: dr. Asbóth Oszkárt Segesvárra; Elischer Józsefet Medgyesre és Brassóba; dr. Fröhlich Izidort Nyíregyházára; Gömöry Oszkárt Iglóra; dr. Heinrich Gusztávot Budapestre és Besztercére; dr. Horváth Ödönt Sopronba és Selmechányára; Hörk Józsefet Pozsonyba; Kenessey Bélát Szarvasra; Klein Gyulát Kézsmárkra és Eperjesre; Mauritz Rezsőt Rozsnyóra; dr. Medveczky Frigyeset Nagyszébenbe. III. Az Unitáriusok kolosvari iskolájához: Kuncz Eleket.

— **A hitfelekezeti és községi tanítók és tanítónők fizetésének rendezéséről szóló törvényjavaslat tárgyalását** múlt hó 26-án kezdte meg a képviselőház. A tanítók országos bizottsága ez alkalomból kérvényt intézett az országgyűléshez, melyben a törvényjavaslat egy pár szakaszának módosítását kéri. A 2. §. első részét, mely az ötödéves korpótlékról szól, következőleg kéri megváltoztatni: „Minden elemi iskolai tanító, tekintettel az iskola jellegére, végleges alkalmaztatása napjától számított 5—5 évenként törzsfizetése tíz százalékának megfelelő korpótlékban részesül. Bármely más címen élvezett pótlék a korpótlékba be nem számítható.” A 3. §-ban azt kéri kimondatni, hogy a tanító fizetésébe a földbirtok tiszta jövedelme helyett a földbirtok pénzbeli értékének törvényes kamatai számíttassanak be; továbbá, hogy a terménybeli járandóság, mint tanítói fizetés, szüntettessék meg. A 11. §-t egy új ponttal kéri megtoldatni, mely szerint, „ha az államilag segélyezett felekezeti iskola tanítója törvényes, hivatalos köteleességeinek lelkiismeretes teljesítéséért, vagy az állami és nemzeti érdekek hű ápolásáért oly mérvű zaklatásnak vagy éppen üldöztetésnek tétetnék ki, hogy ez által az iskola céljai veszélyeztetve volnának: a közoktatási kormánynak jogában áll az iskolát egészen a saját felügyelete alá venni, annak községi vagy állami iskolává alakítása által.” Végül kijelenti, hogy ha a fizetési minimum 300 frtban állapíttatnék meg; annak újból törvénybe iktatását a hazai tanítóság nem kívánja. A tanítóság helyzetének javítását a képviselőház tagjainak nagy része melegen óhajtja. Sokan illendőségből is hajlandók volnának nagyobb összeget megszavazni, már csak azért is, mert igen feltűnőnek találják, hogy a képviselők saját illetményeiket tetemesen felemelték, akkor, midőn a szegény tanítók fizetés-javítására állítólag nagyobb összeg nem telik. A szabadelvű pártban is hosszabb tanácskozást folytattak ez ügyben, de Csáky gr. ismervén a pénzügyi helyzetet, állítólag tárcáját kötötte a 300 frt minimum megszavazásához. A pártnak múlt hó 25-én tartott értekezletén azonban kedvezőbb fordulatot nyert az ügy, mert Csáky gr. kijelentette, hogy a törvényjavaslatot újabban áttanulmányozta s a pénzügyminiszterrel egyetértőleg két módosítást ajánl, mely a

tanítók részére újabb előnyöket biztosít. Ezek egyike az, hogy az illetékes iskolai főhatóság kívánságára a törvényszerű minimumon felül a fizetésnek 400 frtig való kiegészítésére is legyen segély nyújtható. A második módosítás azt célozza, hogy a korpótlékok a 300 frt fizetési minimum után való számítással az összes tanítókra kiterjesztessenek, minek folytán nem csak a 300 frtos fizetésű, de a többi tanítónak illetményei is a korpótlékok útján fokozatosan 210 frttal emelkedhetnek. A szabadelvű párt értekezlete a miniszter módosításait egyhangúlag elfogadta. A tanítók fizetésének rendezését szabályozó törvényjavaslat tárgyalása tehát kedvezőbb jelek mellett kezdődött meg. Kammerer Ernő előadó közoktatási, Fenyvessy F. pedig pénzügyi szempontból ismertette s ajánlotta elfogadásra a javaslatot. Okolicsányi László kevesli a 300 frtot. Várja a kormány nyilatkozatát a lapokban közlött módosításra vonatkozólag. Csáky gr. hosszú beszédben fejtette ki, hogy a 300 frt minimummal is igen nagyot javul a tanítóság helyzete s előadta a szabadelvű pártban is előterjesztett módosítását, ajánlván, hogy minden tanító fizetése, bármennyi legyen is a törzsfizetés, 5 évenként 30—30 frt korpótlékkal növeltesék. A miniszter után Schwarcz Gyula, Kovács J. és Thaly Kálmán szólottak, s mind a hárman elfogadták a törvényjavaslatot a jelzett módosítással. Thaly megköszönte a miniszternek azt az őszinte nyilatkozatát, melylyel a felekezeti iskola-fentartókat felvilágosította arról, hogy a törvényjavaslat egyik célja az is, hogy a felekezetek elé ne szabjanak oly feltételeket, a melyeknek azok megfelelni nem képesek s a mi miatt iskoláikat államosítani kénytelenítenének. A múlt hó 27-iki ülésen Kovács Albert, Hock J. Bartók Lajos és Babó Emil szólaltak fel, mindnyájan legalább 400 frtban kívánták megállapítani a tanítói fizetések minimumát, Kovács Albert nyíltan kijelenté, hogy a mai felekezeti és nemzetiségi viszonyok között egyedül az állami iskolát tartja célra vezetőnek.

— **A komáromi katolikus nagy gyűlés** múlt hó 23-ikán végre csakugyan megtartott. A komáromi Vág-hídnál, a gr. Zichy Jenő pusztáján gyűltek össze Molnár János apát-plébános és gr. Eszterházy Miklós Móríc hívei. Gr. Eszterházy hosszabb elnöki megnyitója után, Molnár indítványára, üdvözlő sürgönyt küldöttek a pápának, a királynak, a hercegprímásnak és Zalka püspöknek. Aztán gr. Szapáry László beszélt az egyház és állam közötti békéről, kimutatni igyekezend, hogy ha az egyház és az állam viszályban vannak, az állam aránylag többet veszít tekintélyéből, mint az egyház. Sinkó J. a polgári házasság szentségtelen voltát magyarázta a hallgatóságnak, Rudnay Lajos az 1868. LIII. t.c. sérelmes voltáról s a polgári anyakönyvek mellőzéséről beszélt, Mike ügyvéd pedig a kath. autonómiát tárgyalta; Falkovics a kath. nevelésről, Prohászka a kath. szövetkezetekről, Zichy Vladimír gr. a kath. összetartásról szólt, Majláth Gusztáv gr. pedig a kath. nők szerepét rajzolta. A gyűlés határozatai közül felemlítjük, hogy a pápa világi hatalmának visszaállítását kívánják; a zsidó vallás receptióját és a vallásszabadságot, mint vallástalan dolgokat és veszélyes ujtásokat visszautasítják. A kath. sajtó támogatása s a liberális sajtó-termékek elterjedésének meggátlása minden katolikusra nézve erkölcsi köteleesség. Határozatainknak egyrészt a főrendi- és a képviselőházhoz is benyújtják.

— **Az ezredéves országos kiállítás ügyében** már eddig is több fontos intézkedés történt. „Az 1896-iki ezredéves országos kiállítás közleményei”-nek 2-ik számában, melyben Lukács kereskedelemügyi miniszter lelkes felhívást intéz a nagy közönséghez, egész terjedelmében közölve van a kiállítás általános programja. A kiállítási

tárgyak két főcsoportba osztatnak. Az első főcsoport „Történelmi kiállítás” cím alatt, Magyarország kulturális fejlődésének főmozzanatait történeti korszakok szerint igyekszik feltüntetni. A második főcsoport, „Jelenkori kiállítás” címmel, húsz csoportra oszlik. 1. művészet, 2. közművelődés, 3. oktatásügy, 4. egészségügy, gyermeknevelés, 5. kereskedelem, pénz- és hitelügy, 6. mezőgazdaság, gyümölcsészet sat. 7. erdészet, vadászat, 8. bányászat, kohászat, vas- és fémipar, 9. gépipar, 10. közlekedés, 11. építési ipar, 12. faipar, 13. agyag- és üvegipar, 14. bőr- és ruházati ipar, 15. papíripar, 16. arany-, ezüst- és díszműárúk, 17. hadügy, 18. vegyészeti ipar, 19. élelmi cikkek, 20. néprajzi ipar, háziipar. A közoktatási csoport végrehajtó-bizottsága mult hó 18-ikán tartott ülésében abban állapodott meg, hogy a kiállítás közoktatási csoportja a tudományos vagy közművelődési csoporttól függetlenül, önállóan rendezendő még pedig egy kiemelkedő főépület körül csoportosítandó kisebb pavilonokban s oly módon, hogy közoktatásunknak nemcsak jelen állapotát, hanem annak multját is mutassa be. A kiállítást nem szakok, hanem iskolafajok szerint osztja a bizottság csoportosítani. Szükségesnek tartja, hogy egy kisdéjű és egy elemi iskola mintaszerű berendezéssel önállóan is bemutattassék. A közoktatási csoport által igénybe vett terület nagyságát legalább 3600 □ méterre állapította meg.

— **Az állami anyakönyvekről és az izraelita vallásnak törvényesen bevett vallássá nyilvánításáról szóló törvényjavaslatokat** mult hó 26-án terjesztették be *Hieronimi K.* és *Csáky gr. miniszterek.* Az állami anyakönyvekről szóló törvényjavaslat három főrészből s 74. §-ból áll. Első rész. Általános határozatokat tartalmaz az anyakönyvi kerületekről, továbbá az anyakönyvvezetőkről, kiket a megyékben a főispán, Budapesten a főpolgármester nevez ki s a kik lelkészek nem lehetnek; az anyakönyvvezetésről. A második rész »Különös határozatokat tartalmaz a születési, házassági és halotti anyakönyvekről, továbbá az anyakönyv kiigazításáról, a magyar állampolgároknak külföldön s a külföldieknek Magyarországon történő anyakönyvvezetéséről és a büntető határozatokról. A harmadik rész az átmeneti és vegyes intézkedéseket írja elő. A törvénynek 1894. végeig az egész országban életbe kell lépni. A törvény életbelépte előtt vezetett felekezeti anyakönyvekből a felekezeti anyakönyvvezetők adják ki a hiteles kivonatokat s ha ezt megtagadnák, egy hónapig terjedhető elzárással és 600 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetnek. Az izraelita vallás receptiójáról szóló törvényjavaslat összesen 3. §-ból áll s s mindössze azt tartalmazza, hogy törvényesen bevett vallásnak tekintetik s a keresztyén hitről is át lehet az izraelita vallásra térni.

— **Az alsózempléni egyházmegye tiszti-kara** alakulóban van. Az esperesre és egyházmegyei gondnokra beadott szavazatokat Miskolczon mult hó 24-ikén bontotta fel az arra kinevezett bizottság s az eredmény az, hogy *Kopré Ferencnek és Meczner Bélának* — mint elnökeinek — a legteljesebb bizalmat szavazott az egyházmegye eddigi hű munkásságuk jutalma gyanánt. Egy bizottság legott meg is vitte nekik a bizalmi-ajándékot s az egyházkerület fehér asztalánál is szíves üdvözlésben részesültek, mint legfiatalabb köztisztviselők.

— **A nagyváradai leánynevelő-intézet** ügye megmozdult. A bihari egyházmegye N.-Váradon tartott közgyűlésén *Ritoók Zsigmond*, mint újonnan elválasztott gondnok, hangsúlyozta a leánynevelés szükségét is s a megye

1140 frtot ajánlott a szép célra, Szemes L. lelkész 100 frtot; az érmelléki egyházmegye 1000 frtot. A gyűjtést teljes erővel fogják megindítani. Szerencse fel!!!

Pályázati hirdetések.

A felsőborsodi egyházmegyébe kebeleztet *felső-barczikai* ev. ref. egyház lelkészi állomására, melynek évi jövedelme: föld-, rét-, termény-, szolgáltatások és stólában 605 frt s így a IV. osztályba tartozik. Megválasztandó lelkész állomását jövő évi ápril utóján foglalhatandja el.

Pályázati kérvények folyó év május 21-ik napjáig nagyt. Debreczeni Gábor ev. ref. esperes úrhoz Felső-Nyárádra (u. p. u. o.) küldendő.

Miskolc, 1893. ápril. 23.

Kun Bertalan,

tisztninzeni ev. ref. püspök.

Az államilag segélyezett *sepsiszentgyörgyi* ev. ref. Székely Mikó-kollégiumhoz, mint főgimnáziumhoz, rendes tanári állásra pályázat nyittatik. Ezen tanszékekkel a németlatin nyelv és irodalom tanítása van egybekötve.

Javadalma évi 1200 frt és 200 frt lakáspénz; egy, esetleg két izben 100 frt ötödéves szolgálati korpótlék. A kinevezés a közoktatásügyi m. kir. miniszter úr jogkörébe tartozik.

Pályázók vallásukat, életkorukat, végzett tanulmányaikat, tanári képesítettségüket, eddigi szolgálatukat és hadkötelezettségüket feltüntető s a közoktatásügyi m. kir. miniszter úrhoz címzett folyamodványukat a sepsiszentgyörgyi ref. Székely Mikó-kollégium előjárásához adják be folyó évi május hó 31-éig.

A kinevezett tanár a főgimnáziumi nyugdíj-intézetnek kötelezett tagja. Állomását f. é. szeptember hó 1-éig tartozik elfoglalni.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsának Kolozsvártt 1893. március 19-én tartott üléséből.

Dr. Kolozsváry Sándor,

elnökhelyettes.

Parády Kálmán,

tanügyi előadó.

A hódmezővásárhelyi ev. ref. főgimnáziumban két tanári állomásra pályázat hirdettetik.

1. Az első tanszék rendes tanári állomás a latin és történelmi szakra. A heti órák száma 20—21. A fizetés 1000 frt, 200 frt lakbér és ez időszert 40 frt ötödéves pótlék, de a mely 200 frton felül nem emelkedhetik. Pályázhatnak ev. reform. vallású okleveles tanárok. A megválasztott egy évi próbaidő után véglegesítetik; végleges minősítése után jogos és kötelezett tagja a tiszántúli ev. ref. középiskolai tanárok gyám- és nyugdíjintézetének, úgyszint a helybeli ev. ref. egyház belső tisztviselői özevgy- és árvagyámintézetének.

2. A másik pályázat a természetrajzi és földrajzi tanszakra hirdettetik. Ez helyettes tanári állomás, csak az 1893—94-ik tanévre. Pályázhatnak ev. reform. vallású okleveles tanárok vagy végzett tanárjelöltek. A heti órák száma 20—21. Fizetése, ha okleveles tanár választatik, 900 frt, ha nem okleveles tanárjelölt: 800 frt.

A fizetés mind a két tanszéknél évnegyedes részletekben előre adatik ki.

A pályázók folyamodványukat keresztelől levéllel, esetleges katonai szolgálataikat igazoló irattal és végzett tanulmányaikat feltüntető okmányokkal felszerelve, a f. évi május 31-ikéig bezárólag alólírotthoz nyújtják be.

Hódmezővásárhelyen 1893. ápr. 24.

1—3

A Presbitérium elnöksége.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A kultuszvita.« Dr. Bartha Béla. — »A magyar protestáns tanár-egyesület.« — »Fábriczay János 1845—1893.« Sdi. —
»Ánket a protestáns tanárok nyugdíjügyében.« B. B. — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Pályázat.« — »Hirdetés.«

A kultuszvita.

III.

A függetlenségi párt politikai alapelve tudvalevőleg a magyar állam függetlenítése Ausztriától a dualizmus mellözésével, a perszonál unió alapján. Ennek vitatása e dolgozat körén kívül esik. Azonban magáévá tette e párt a 48-iki eszméket: a szabadságot, egyenlőséget s tertvériséget is és úgy viselkedik, mint ezek par excellence letéteményese. Ezekből kifolyólag hirdette és követelte évtizedeken keresztül a teljes vallásszabadságot, melynek — hogy Polónyival szóljak — apostola a nagyemlékű Irányi Dániel volt; a kötelező polgári házasságot, melynek elvi elfogadását 1873-ban már diadalra is segítette, ebből pedig önként folyik az anyakönyvezés államosításának szüksége. A kormány egyházpolitikai programja tehát valóban a függetlenségi párt testéből való test, véréből való vér. Helfy Ignác már 1892. nov. 23. és 1893. április 14-iki beszében örömet fejezte ki a felett, hogy a kormány pártjának ez eszméit magáévá tette.

Ha ez így áll, szerintem annak a pártnak, melynek kebeléből egy negyedszázadon át egyetlen hang sem emelkedett a mostani reform-törekvések ellen, sőt a mely azokat, míg elérhetlen távolban látszottak állani, szinte tüntetőleg követelte: most midőn a megvalósulás stádiumába jutottak, mint egy embernek kellett volna mellettük sorakozni, mert el nem ismerhetem annak az elvnek a jogosultságát, hogy ellenzéki pártnak inkább kötelessége időlegesen saját programjával szemben is állást foglalni, csak a főcél, a kormány bukztatását elérje.

Epen azért a függetlenségi pártra a vallásszabadság, zsidó-recepció, kötelező polgári házasság és általános polgári anyakönyvezés támogatása bátran képezhetett volna pártkérdést; ez a párt, mely a tényleges politikai hatalom megszerzésétől most még oly távol áll, hogy a jelen kormány bukása esetén sem ő következne, minden taktikázás nélkül, eredeti elvtisztaságának megfelelő őszinteséggel, oly mértékben tehetne volna magáévá a fentjelölt eszméket, hogy ha a kormány, a mivel vádolták, netán később el akarna belőlök valamit ejteni, vagy gyengíteni, azt meg ne engedje.

Epen azért teljesen hibásnak tartom Polónyi Géza amaz álláspontját, mely április 13-iki nagy beszédében

nyilvánul: hogy a függetlenségi párt szolidaritása egyedül a nemzeti függetlenségre vonatkozó közjogi programra nézve áll fön, minden, mi azon kívül áll, az egyéni meggyőződés, de nem a párt-szolidaritás keretébe tartozik. Mert végre az a közjogi program is egyéni meggyőződésen alapul, de meg egy nagy országos párt, mely hisz abban, hogy valaha a többséget s a tényleges hatalmat megszerezheti, s melyre akkor egy egész államszervezet és társadalom tovább építése várakozik: ez egy ponton túlra és pedig még sok mindenfélre tartozik a párt-szolidaritást kiterjeszteni, melynek az egyéni meggyőződéssel különben sem szabad ellentétben állania.

Nagyon fájdalmasan hatott tehát, midőn hosszú időn keresztül úgy látszott, hogy a függetlenségi pártban magában liberális s antiliberális frakciók keletkeztek, s azok viaskodnak egymással. A teljes meghasonlás ugyan nem következett be, s úgy látszik, a függetlenségi párt túlnyomó többsége, Eötvös és Helfy szellemi vezérlete alatt, csatlakozott az egyházpolitikai program lelkes pártfogóihoz, s ezzel következetes marad elveihez és hagyományaihoz; azonban ez irányzaton felül még egy másodikat, sőt harmadikat látunk érvényesülni a függetlenségi felszólalásokban. A második az, melyet Polónyi képvisel, ki beszéde első részében úgy nyilatkozik, hogy hive volt és most is hiva az általános vallásszabadságnak, a kötelező polgári házasságnak és az általános polgári anyakönyvezésnek, de másik részében a zsidó-recepciót, mint kevesebbet az általa kívánt egésznel, a vallásszabadságnál, nem fogadja el, vagy csak oda nem tartozó mozzanatokkal keverve; majd teljesen a pártember kerekedik benne felül, s azon a címen, hogy a kormány önmagával ellenmondásban van s következetlen, s hogy a hiba mégsem a klérusban, hanem az elkeresztelési rendeletben rejlik, ő a ki az egyházpolitikai programban foglalt eszmék hívének vallotta magát, végül is megvonja attól támogatását: sőt indokolatlan s jogosulatlan oldalkirohanást tesz: „a híres komáromi exkurzióra, a mely Magyarországon a vallásfelekezeti békét igazán veszélyeztető módon nyitott utat, a mely szerencsétlenségére ez országnak, oda kezdte terelni a dolgot, hogy Magyarországon a politikusok vallási pártok szerint akartak csoportosulni.“ Papp Gábort, mint intoleráns püspököt állítja a képviselőház elé, s végül így szól: „En óva intem

Lapunk jelen számához felív melléklet van csatolva.

azokat, kik ilyenekben részt vesznek és óva intem a kormányt, tegyen erélyvel, határozottsággal az ilyeneknek kellő úton-módon való visszaütésére, ne foglalkozzék folytonosan és kizárólagosan a katolikus püspökökkel, hanem nézzon széllyel s üssön oda, hol az állam, állameszme és vallásbéke fenyegetve van.

Ez igazságtalan vád s igaztalan beszéd, mert az egész komáromi ünnepen nem történt egyéb, mint annak kijelentése, hogy a protestantizmus, ha kell, szervezkedik az önvédelmi harcra, de ilyenre csak akkor van szükség, ha támadnak valakit. S Polónyi Géza feledi Rampolla 1890-iki rendeleteit, feledi a képviselői reverszálisokat, a katolikus nép fanatizálását az országgyűléshez adandó kérvények aláírása végett, a katolikus lapok által már évek óta hirdetett keresztes háborút, s azt, hogy már a legközelebbi választás alkalmával kísérlet történt arra, hogy a hol lehet, hithű katolikus képviselők választassanak, kik aztán katolikus pártot alkotnának az országgyűlésen.

Ha tehát Polónyi beszédében a tetszetős, liberális külsőből a valódi magot kifejtjük, az nem más, mint az egyházpolitikai program határozott visszautasítása s a protestantizmusnak nem is nagyon leplezett vádolósa oly módon, mint azt már a „Magyar Államtól” s a klérustól megszoktuk, de a mely egy szabadságszeretével dicsekvő, függetlenségi párti, oszlopos ember szájából valóban bántó hatású.

A harmadik árnyalatot azok képezik a függetlenségi pártban, kik teljesen a papi felfogás szövívőivé lettek, így finomabb modorban *Okolicsányi László*, a ki szerint az egyházpolitikai reform jelen alakjában úgy tűnik föl, mint egyetlen felekezet üldözése; *Szalay Imre*, ki szabadelvűség szószában rideg katolikus álláspontot talál föl. Vádolja a kormányt, hogy a szenvedélyeket lánggra lobbantotta; hangoztatja, hogy a képviselők nem kaptak mandátumot a kötelező polgári házasság keresztvitelére, mintha a kath. papság már nem a reverszális zászlókat lobogtatta volna a választások alkalmával, s mintha a törvényhatóságok majdnem egyhangúlag nem nyilatkoztak volna az egyházpolitikai reformok mellett; szerinte a valódi szabadelvűség az volna, ha az 1868. 53. t.-cikk 12. §-t eltörölnék s visszaadnák a szülék szabadrendelkezési jogát, mert ha az atya családjának vagyoni viszonyait szabadon rendezheti, mennyivel inkább gyermekei szellemi s vallásos nevelését. E klérikális ízű beszéd egyetlen érdeme egy épen nem klérikális ízű kinyilatkoztatásban van, melylyel a nagy közönség előtt leleplezi, hogy az annyi támadás tárgyát képező februári rendeletet az intranzigens püspökök egyik legintranzigensebbje, *br. Hornig* fogalmazta, s eredetileg oly éles hangon, hogy magának a miniszternek kellett rajta simítania, a kit Hornig oly hevesen támad rendeletéért! De az összes képviselők között legklérikálisabb *Babó Emil* beszéde, ki VII. Gergely, III. Ince és VIII. Bonifác s szellemében szól: a februári rendelet megtámadása az egyház független jogkörének, melynek e független jogkörön kívül a világi ügyekre is közvetlen hatással kell bírnia, s ennél fogva a vallásba ütköző kormányrendeletek visszavonását követelheti, sőt azt is kijelentheti, hogy azokat magára nézve kötelezőknek el nem ismeri. A kath. egyházban a türelem erénye nagy mértékben megvan, s ezt a miniszter sértette meg; hangoztatja a szülék természeti jogát s így tovább.

Mindent összefoglalva, azt látjuk, hogy a függetlenségi pártnak csak egy része, bár elismerjük, többsége maradt teljesen hű az önmaga által választott

alapelvekhez, jelentékeny kisebbsége pedig a párt-szemponthoz egészen feljé helyezte az elvi szempontoknak, sőt ebben a pártban, mely a szabadelvű eszmék kultuszában még túlzásra is inkább van jogosítva, mint visszafejlődésre: ez alkalommal nyilatkozott először határozott retrográd szellem.

Áttérhetünk most már a 48-as Ugron-féle párt magatartásának bírálására. E párt tudvalevőleg a függetlenségiből vált ki, s pedig kizárólag a közjogi program keresztvitelét illető módzatok miatt. Ellenben általános társadalmi s egyházpolitikai elvei ennek folytan nem módosultak, nem módosulhattak. Hogy ebben teljesen igazam van, annak bizonyítására elég e párt vezérének, Ugron Gábornak 1873. június 28-án tartott országgyűlési beszédére hivatkoznom, melyben a leg-határozottabban követeli az egyház és állam közti viszony rendezését, s kívánja, hogy e kérdés inkább előbb, mint később oldassék meg; maró gúnnyal ostorozza Rómát s a kath. papságot, mint magasztos hívására méltatlant s így nyilatkozik: „Az iskolában az egyház ma is úgy, mint Laokon kigyója, az atyát s gyermeket öleli át fekete testével, mely lassan zúz és öl, s annál veszélyesebb, mert úgy öl, hogy nyílt sebet nem ejt, vért sem ont. A templomban pedig azt tanítják, a mi nekik tetszik. Mi magunk is gúnyjuknak vagyunk kitéve; bennünket vallástalansággal s erkölcs-telenséggel vádolnak.” Elmondja Bocaccio adomáját a zsidóról, kit egy francia a keresztyén vallásra térít, de a zsidó kiköti előbb, hogy Rómát lássa. A francia megijed, hogy ha ez megtörténik, az ottani korrupció megütáztatja vele a keresztyénséget. A zsidó visszatér Rómából, s kijelenti, hogy keresztyénné lesz, mert isteninek kell azon vallásnak lennie, a mely fönnáll mind-annak dacára, a mit Rómában tapasztalt.

És most ugyanez az Ugron Gábor hogyan beszél? A miniszter szükség nélkül s törvénytelenül adta ki rendeletét; az államot vér-ebhez hasonlítja, mely a rab-szolgatartó (az elkeresztelt gyermekeket kereső protestáns felekezet) parancsára hajszolja e gyermekeket. Polgári anyakönyvezésre nincs szükség, mert a mostani közegek megbízhatók, s a kikre bíznák, azok megbízhatlanok lennének, már pedig törvények alkotásánál első a szükségesség, s e szükségtelen törvény 6 millió forintba kerülne. Sem ez, sem a polgári házasság nem került volna egyhamar felszínre, ha a kormány a klérussal megegyezésre tudott volna jutni. A polgári házasság barátja (?) s el tud menni a fakultatív polgári házasságig (!), mely megfelel a szabadság eszméjének, míg a kötelező az állami omnipotentia kiterjesztése. A kormánynak nincs is mindezekre mandátuma s nincs is biztosítva a törvényhozás többi faktorainak hozzájárulásáról, a főrendiházban 140—150 szavazattal fog bukni. E reformok csak az állam s egyház közti viszony teljes rendezése után következhetnek (mintha épen ezek nem volnának e rendezés alkotó részei). A szabadság s egyenlőség eszméje követeli a katolikus autonómiát. A pápától félnek, kinek néhány száz testőre van? A görög keletiek háta megett pedig a cár áll. A reformok a papság jövedelmének csökkenésére vezetnek. Miből lesz ez pótolva? A kath. egyház javaiból nem, mert a kinek mi je van, az azt tartsa meg — a szekularizáció rablás. Határozati javaslat: az 1891. február 26-iki statusquo visszaállítása, az állam s egyház közti viszony rendezése, az anyagi házassági jogrend létesítése, addig pedig se kötelező polgári házasság, se polgári anyakönyvezés. Szóval a katolikus klérus pártfogása kedvéért filius ante patrem — jogi s politikai képtelenség.

Ugronnal teljesen összhangzó álláspontot foglal el Györfy Gyula, pártjának másik oszlopos tagja, ki a leplezett ultramontánizmus egyik finom képviselője, nem hiába, hogy primási ügyész gyanánt emlegette a hír. Szerinte sincs szükség sem a polgári házasságra, sem a polgári anyakönyvezésre, melyre megbízható közegeink sincsenek. Egyik sem a szabadelvűség kérdése. A kötelező polgári házasság épűgy, mint az elkeresztelési rendelet, támadás a felekezeti szabadság s a legerősebb felekezet hitelvei ellen. Nálunk nincs egységes társadalom, tehát nem szabad kulturharcot folytatnunk. Különben az egyházpolitikai programot senki sem veszi komolyan.

Méltán jegyezte meg e beszédre gróf Andrassy Tivadar, hogy bámulja a fanatizmust is, de visszatetszést kelt benne a szabadelvűség leple alá rejtő egyházi álláspont s bizonyos, hogy egységes társadalmat csak intézményekkel lehet létrehozni, s hogy a magyar államiság javára mit jelent a kötelező polgári házasság és általános polgári anyakönyvezés, azt világosan láthatjuk a nemzetiségi túlzók egész erővel folytatott ellenmozgalmából.

Szóval a 48-as párt a kultuszvitában tanusított magatartásával múló és teljesen félreismert párt-szempontról megtagadta a negyvennyolcas eszméket s ez annál szomorúbb, mert tagjai közül egyetlenegy sem emelkedett fel a liberális eszmék védelmére.

A *nemzeti párt* egyházpolitikai elvei 1892. január hóban, a legutóbb lezajlott képviselőválasztások előtt kiadott kiáltványában vannak letéve, s a lelkiismereti szabadság eszméjének, az összes felekezetek közti teljes egyenlőségnek s viszonyosságnak minden következményeivel való megtestesítést ígéri.

Amde ez elvek oly országban, mint a mienk, melynek lakossága annyi felekezet között oszlik meg, csak úgy valósúlhatnak, ha egyik felekezet sem lesz elnyomva, vagy megcsontítva a másik kedvéért, ha egyik felekezet lelkiismereti aggodalmait s dogmatikai nehézségei sem juthatnak diadalra egyoldalúlag, a többiek rovására. Önként következik továbbá az, hogy az egyházi élet oly részeit, melyek jogi szempontból az állam hatáskörébe tartoznak, s melyekben a különböző felekezeti jogok szabályai kiegyenlíthetlen összeütközésben állanak, vegye át az állam saját kompetenciája körébe, mert a felekezeti összeütközések kevesbitésére s a most még nagyon is csonka magyar állami hatalom kiegészítésére ez a legjobb út és mód. Gr. Apponyi Albert maga mondá a folyó évi március 16-án tartott nagy beszédében, hogy pártja működésének alapját a magyar állam belső konszolidációja és a jog-állam követelményei szerint való kiépítése képezi. Már pedig minden tisztán látó politikai vallja, hogy e belső konszolidációnak, e kiépítésnek hatalmas intézményes eszközei az egységes házassági jog és az általános polgári anyakönyvvezetés.

E szerint a nemzeti pártnak mind általános, mind egyházpolitikai alapelveiből önként folyt volna ama kötelessége, hogy azt a törekvést, mely ez elveket a gyakorlati életbe akarja átültetni, teljes erővel támogassa. Hiszen gróf Apponyi még 1890-ben kitűzte a hátsó gondolat nélküli szabadelvűség lobogóját, s Horváth Gyula március 11-iki képviselőházi beszédében egyenesen az ő részére követeli az egyházpolitikai programot illetőleg a kezdeményezés érdemét.

És mégis, ha mint higgadt szemlélő vizsgálom e pártnak a kultuszvitában tanusított magatartását, azt sem hivatalosan felállított programjához méltónak, sem következetesnek nem találom. Ellentétben van az

általa hirdetett elvekkel; ellentéteket mutat a párt vezérfőfiaiak felfogása s bármily sikert ért is el e párt feje március 16-án tartott nagy beszédében, mégis azt kell mondanom, hogy e beszéd is kiegyenlíthetlen ellenmondásokban szenved.

Hogy igazam van a párt kiáltványa, s a párt mostani magatartása közti ellentétet illetőleg, legyen szabad mindenek előtt Nagy István képviselő beszédére hivatkoznom (márc. 9. ülés), kinek nem kell vallás-szabadság (holott a párt-programm a teljes lelkiismereti szabadságát hangoztatta), mert ez szaporítja a felekezetek számát, nem kell zsidó recepció, míg orthodox és neolog nem egyesül (mert tudvalevő, hogy olaj és víz parancsszóra engedelmesskedik, s szépen összevegyül egy egységes tömeggé); nem kell polgári anyakönyvezés már pénzügyi szempontból sem (pedig ez áldozat, ha ugyan lesz ily áldozat, gazdagon megtérülhet a felekezetek közti béke helyreállításából); nem kell polgári házasság, mely a vallástalanságot s indifferentizmust növeli (dacára, hogy a statisztika s az életpasztorát az illető államokban ellenkezőt bizonyít).

Sághy Gyula szerint a nemzet nincs elkészülve az egyházpolitikai reformokra, nincs is azokra szükség, nem is időszerűek. Minden zavarnak oka a kormány és a februári rendelet. Legcélszerűbb megoldás volna az 1868. 53. t.-cikk módosítása s a szülők természeti jogának megadása. Mindazáltal az általános polgári anyakönyvezést hajlandó volna elfogadni (ez tehát szükséges, előkészített s időszerű?), a polgári házasság nem a szabadelvűség kérdése (méltán jegyezte meg az ily beszédre Helfy, hogy mégis mindenütt a szabadelvűek vívták ki a konzervatívok ellen); legtisztább alakja a kötelező polgári házasság, de ez nem igen felel meg a mi viszonyainknak. Ebben a kérdésben most nem nyilatkozik. (Ez a legkényelmesebb módszer.) Ellenben ünnepélyesen felszólítja a protestáns képviselőket a kath. autonomia támogatására.

Horánszky egyszerre két ellentétes váddal is illeti a kormányt: habozott és provokált (nemde a bárány-szelidségű, türelmes klérust?). Tranzigált külső, nem a törvényhozáshoz tartozó tényezőkkel (ezek alatt csak a kath. püspököket értheti — de hát ha tranzigált velük, miként provokálta azokat?); politikája nyomról nyomra jött létre s nem konzekvens. A kérdés csak két úton volna megvalósítható, az egyik oly mód találása, mely az elégedetlen elemeknek jogos panaszra ne adjon okot (ez nyílt elismerése az intranzigens ultramontán álláspont jogosultságának, a protestáns érdekek teljes melőzésével) s alkalmaztatván ezen ideiglenes csilapítószert (meddig? s vajon valóban csilapít-e?) a nyugalom ideje alatt alkottassanak meg a végleges rendezéshez megkívántató törvények. (Mily irányban? Mily szellemben? Arról bölcsen hallgat. Méltán jegyezte meg erre Wekerle, hogy a ki hosszú ideig hatalmon akar maradni, az tesz úgy, mint Horánszky javasolja: minden hatalmasabb tényezőt meg akar nyugtatni, nem erőlteti a nagy elveket, bevárja a nyugodalmas időket).

Azt hiszem, alig szükséges több indoklás, mint e beszédek reprodukciója, a jelzett ellentét igazolására.

De ellentétben állnak e felszólalások egymással is. Nagy István mást mond, mint Sághy; az előbbi az egyházpolitikai reformok 100 %-t, utóbbi legalább 75 %-t ellenzi. Ezek ismét másként vélekednek, mint Horánszky, kinek a beszédéből csak annyit tudunk meg, hogy most az egész egyházpolitikai program félreteendő, de bizonyos idő múlva, majd ha a kellő nyugalom helyreáll, elő lehet venni, hogy ezt-e, vagy mást és minőt, azt nem tudjuk meg. S ez a szilárd

következetesség politikája, — pedig beszédben mégis csak könnyebb következetesnek lenni, mint nagy, nehéz alkotásokban. És mindezek nézete ismét eltér Apponyiétól, ki helyeseknek s magasztosoknak tartja az egyházpolitikai reform alapeszméit, de helytelennek a kormány azok megvalósítására irányzott ténykedését. A legtöbb nemzeti párti szónok csak hatalmi politikát és taktikai fogást lát e reformkérdések fölvetésében; Apponyi beszéde egyik helyén nem vonja kétségbe a kormány szándékának tisztaságát és komolyságát. Végre mindezeketől eltérő véleményen vannak Veszter Imre és Kulmann János, kik szép, tartalmas beszédekben az egyházpolitikai reformok zászlaja alá sorakoznak.

De, mint mondtam, az én gyöngye szemeim hatalmas ellenmondásokat látnak *gróf Apponyi Albert* március 16-iki monumentális beszédében is.

Mert hiszen ő elfogadja s az elkeresztelési vitában tett kijelentése után el is kell fogadnia az egyházpolitikai program összes alapeszméit, úgy a mint azt a Wekerle-kormány felállította, s létének alapjává tette, de most még sem támogatja őket azért, mert a kormány szerinte nem tudott alkalmas utat találni megvalósításukra. Hát alkotmányos államban nem megfelelő út és mód, ha valaki az országgyűlésben veti föl a reform eszméket, s megszerzi azok keresztültviteléhez a többség támogatását s a korona beleegyezését? Lehet-e megfelelőbb s egyenesebb út, mintha nyíltan kijelenti a miniszterelnök és a szakminiszter, hogy ha a képviselőházban, a főrendeknél, vagy a koronánál elbuknak javaslataik, akkor ők is velők buknak?

Habozással, a modus vivendik hosszas keresésével is vádolja a kormányt. De egy oly államban, mint a miénk, mely mindennek, csak a radikális irányúnak nem mondható, melyben a főpapi, papi és főúri befolyás oly túlnyomó, hol nemcsak a királynak alkotmányos, de az udvari körök retrográd akarata is oly gyakran keres érvényesülést, ily fontos kérdések megoldásánál, alig lehet államférfiúnak másként eljárni, mint a legnagyobb körültekintéssel. S vajon ment-e el még magyar kormány idáig a szabadelvű egyházpolitika útján? Nem magának Apponyinak is az volt az elve, saját kijelentése szerint: „*Quia non movere*”? S vajon bátrabb politika az a feltétlen nyugalom után vágyakozás, melyet Horánszky hirdet? És vajon nem habozó-e az oly pártvezér, ki elismeri, hogy a polgári házasságra szükség van, de hogy minő: kötelező, vagy fakultatív formában — a között még most sem tudott választani? Pedig Apponyi ezt nyíltan beösméri magáról. Tegyük, hogy ma kormányra jutna. Mit csinálna akkor, ha az ily, szerinte tisztán formakérdésben is meg van akadva? Aztán oly alluziókat tesz az elválás mód feletti könnyűségére, melyek majdnem azt sejtetik az emberrel, hogy ő még a polgári házasságban is a teljes felbonthatlanság barátja. S míg beszédének egyik helyén elismeri, mint említém, a kormány szándékának tisztaságát és komolyságát, más helyen mégis oly célzásokat tesz a kormány létrejöttét s e program kibocsátását megelőző taktikai momentumokra, melyek az előbbi kijelentés értékét nagyon kétséssé teszik.

Egyszóval — s ezt nagyon sajnosan esik kimonodani — a nemzeti pártnak a kultuszvitában tanúsított magatartása semmi vigasztalót, vagy biztatót nem mutat föl azok számára, kik nemcsak az általános politikában, de különösen az egyházpolitikai élet terén is a szabadelvűség barátai.

A pártonkívüliek, mint Péchy Tamás, gr. Szapáry László, Asbóth János nyilatkozatai teljesen heterogén szelleműek. Péchy okoskodásának és ellenkezésének

lényegét az a feltevés képezi, hogy a felség nem óhajtja e reformokat s most, midőn neheztel reánk a Kossuth iránt tanúsított ragaszkodásért, nem helyes a nehézségeket gyarapítani. Szerencsére az ő felfogását megcáfolta az idő. *Szapáry László* konzervatív katolikus főúr, a komáromi népgyűlés egyik oszlopfőfeia; beszédének érzelmi része exkluzív katolikus nevelésének kifolyása, érdemleges részét alaposan megbírált, tévedéseit kimutatta *gróf Andrássy Tivadar*. *Asbóth János* ugyan nem főúr, de ultramontán, — konzervatív, a ki azért évek hosszú során át a szabadelvű párt tagja volt. Ez a tény elég bírálat beszédére s az, hogy a házasság felbonthatlanságát hangoztatja, mint legfőbb államérdeket.

Ime, tisztelt olvasók, ezekben számoltam be, most harmadizban, a kultuszvita eredményeivel; így készítettem meg a pártok mérlegét. Ha reájuk nem egészen kedvező, aligha a mérlegkészítő az oka. Különben ha tévedtem is, nem a pártszempontok tévesztettek meg, mert az igazságot kerestem, s csak meggyőződésemet fejeztem ki mindenütt.

Dr. Bartha Béla.

ISKOLAI ÜGY.

A magyar protestáns tanár-egyesület.

A tiszántúli ev. ref. tanár-egyesület elnöksége a Szatmáron tartott közgyűlés megbízása folytán mindenik protestáns fő- és középiskola, tanítóképző- és leánynévelő-intézet tanárikarához elküldte a napokban meleg hangú felhívását, kérve-kérve őket, hogy a Magyar Protestáns Tanár-egyesület kibontott zászlója alá, ha lehet, mindannyian, de minden esetre minél többen igyekezzenek összeseregleni. Hisszük és reménylünk, hogy ez a felhívás nem lesz a pusztában elhangzó szó s az az egyesület, melynek megalakítását több, mint 300 protestáns tanár célszerűnek és szükségesnek nyilvánította, még ez évben megkezdheti működését. Meg vagyunk győződve, hogy azok is, a kik a felvetett eszmével szemben eddig várakozó állást foglaltak el, megismerkedvén az egyesület alapszabály-tervezetével, készséggel fognak vállalkozni a Magyar Protestáns Tanár-egyesület élé tűzött cél megvalósítására.

A magyar protestáns tanügy, különösen pedig a közép- és felsőbb oktatásügy előmozdítása és protestáns szellemben való fejlesztése, a protestáns tanárok testületi érintkezésének és közös érdekeinek előmozdítása, mindnyájunk kötelessége. Jögszen várja ezt meg tőlünk az egyház, melynek veteménys kertjeiben hűséges munkára vállalkoztunk; ennek bizonyára nem vallja kárát a haza, melynek mindig hűséges fia voltunk. Egyesült erővel kétség nélkül a protestáns tanárok anyagi helyzetén is sokat javíthatunk. A protestáns egyház és iskola jól felfogott érdeke előtt félre kell tennünk minden féltékenységet s talán létező személyes érdekeket s erőinket egyesítve munkához kell látnunk.

A Magyar Protestáns Tanár-egyesületbe lépjenek be idősebb, ifjabb tanáraink egyaránt. Az idősebbek, tapasztaltabbak bölcseségükkal tanácsolják s ismert buzgóságukkal lelkesítik ifjabb tisztársaikat, az ifjabbak pedig az idősebbek tanácsait meghallgatva, teljes erejükkel folytassák és tökéletesítsék az elődök által megkezdett szép munkát. Egyházi és világi férfaink közül is igyekezzünk minél többet megnyerni az egyesület pártolására, nem csupán azért, hogy ez által a ránk váró anyagi terhen könnyítsünk, hanem főleg azért, hogy ilyen módon is minél több szívben fentartsuk és élesztgessük

protestáns iskoláink iránt a melegebb érdeklődést. Mi hisszük, hogy az egyesület létrejö és virágozni fog s ezzel a reménységgel ajánljuk a Magyar Protestáns Tanár-egyesület alapszabály-tervezetét Lapunk t. olvasóinak szíves figyelmébe.

I. Szakasz.

Az egyesület címe, célja és eszközei.

1. Az egyesület címe: „Magyar protestáns tanár-egyesület.” Az egyesület ügyviteli székhelyét hat-hat évenként a közgyűlés határozza meg.

2. Az egyesület célja: a magyar protestáns tanügy, különösen pedig a közép- és felsőbb iskolák oktatás-ügyének előmozdítása és prot. szellemben való fejlesztése; a prot. tanárok testületi érintkezésének és közös érdekeinek előmozdítása.

3. E végre a hazai prot. közép- és felsőbb tanintézetek székhelyein felváltva évenként vándor-gyűléseket tart; e gyűléseken nevelés-oktatásügyi kérdésekről felolvasásokat és vitatkozásokat rendez, kiterjeszti figyelmét a tankönyvekre és tantervekre, tanácskozik a prot. tanügy terén felmerülhető hiányok és fogyatkozásokról s e tárgyban az egyházi és iskolai hatóságokhoz javaslatokat terjeszt.

4. Az egyesület célja elérésének megkönnyítésére tanügyi folyóiratot ad ki.

5. A kiadások fedezésére az alapítványok kamatai, az évi tagsági díjak és egyéb jövedelmek szolgálnak.

II. Szakasz.

Az egyesület tagjai.

6. Az egyesület tagjai négy félék, u. m. alapítók, tiszteletbeliek, rendesek és pártolók.

7. Alapító tagok azok, kik az egyesület részére legalább (100) száz koronát befizetnek, vagy annak kellő biztosítása mellett alapítványuk 5%-os kamatának rendszeres fizetésére magukat kötelezik.

8. Tiszteletbeli tagokul oly egyének választatnak meg, kik a magyar protestáns nevelés- és oktatásügy körül kiváló érdemeket szereztek.

9. Rendes tagokká lehetnek a magyar protestáns egyházak közép- és felső iskoláinak, tanítóképezdéinek és felsőbb leányiskoláinak tanárai.

10. Pártoló tag lehet mindenki, a ki az egyesület célját pártolni és ez által a protestáns szellemű és magyar nemzeti irányú tanügy emelkedését előmozdítani kívánja.

11. Az alapító tagok alapítványaik befizetésével vagy biztosításával válnak az egyesület tagjaivá. A tiszteletbeli tagokat az egyesületi közgyűlés választja. A rendes és pártoló tagok az alakuláskor önkéntes aláírásukkal kötelezik magukat, későbbben jelentkezők pedig két egyesületi tag írásbeli ajánlatára vétetnek fel.

III. Szakasz.

A tagok kötelességei és jogai.

12. A rendes és pártoló tagok az aláírástól, — illetve a bevétetéstől számított három — három egyesületi évre (július 1-től június 30-ig) kötelezik magukat 10—10 korona évi tagsági díj fizetésére, melynek első fele szept. 15-ig, második fele pedig jan. 15-ig fizetendő be az egyesületi pénztárnokhoz.

13. A ki az egyesületi év utolsó felén lép be tagul, a belépés évében csak fél évi tagsági díjat tartozik fizetni.

14. Az oly egyesületi tag, ki a harmadik év május végéig kilépési szándékát a központi bizottsághoz írás-

ban be nem jelenti, a következő három évre is tagnak tekintik.

15. Az oly tagoktól, kik tagdíjukat két éven át nem fizetik, jogában áll a bizottságnak az egyesület követelését bírósággal behajtani; illetékes az egyesület székhelyén levő m. kir. bíróság.

16. Az alapító és tiszteletbeli tagok tagsági díjat nem fizetnek.

17. Az alapító, tiszteletbeli és rendes tagoknak joguk van az egyesületi gyűléseken a határozatok hozatalába szavazatokkal befolyjni, indítványokat tenni, tagokat ajánlani, értekezéseket tartani és a közgyűlési tanácskozásban részt venni.

18. Választó minden alapító, tiszteletbeli és rendes tag, választhatók csak a rendes tagok.

19. A pártoló tagoknak joguk van a közgyűléseken, a tanácskozásokban részt venni, indítványozni, értekezéseket tartani.

20. Az egyesület által kiadott folyóiratból egy-egy példány minden tagnak külön díj nélkül jár.

IV. Szakasz.

Az egyesület ügyvezetése.

21. Az egyesület ügyeit vezetik:

a) a közgyűlés, b) a választmány, c) a központi bizottság és d) a szakosztályok.

A) A közgyűlés.

22. A közgyűlés minden évben a nyári nagy szünidő alatt, a megelőző közgyűlés által kitűzött helyen és az ügyviteli bizottság által kijelölt napokon s az általa legalább 4 héttel előre kihirdetett napirend szerint tartatik meg.

23. A közgyűlés tárgyai:

- jegyző évi jelentése az egyesület évi működéséről.
- Az évi számadások megvizsgálása.
- Az évi költségvetés megállapítása.
- Közérdekű értekezések felolvasása és megvitatása.
- Indítványok megvitatása és eldöntése.
- Az ügyviteli bizottság, az elnök, a választmány, a szerkesztő és a tisztikar megválasztása.
- Alapszabályok módosítása.
- Tiszteletbeli tagok választása.
- A folyóirat programjának megállapítása.
- Szakosztályok alakítása s működésükre vonatkozó szabályzat megállapítása.
- A tanácskozási szabályok megállapítása.

24. A közgyűlés határozati képességéhez legalább 30 rendes tag jelenléte szükséges, határozat csak általános többséggel hozható. Ha az alapszabályok módosításának szüksége áll elő, — mi minden egyes esetben egy negyed évvel előre közzéteendő, — akkor a szavazattal bíró tagok felerészének jelenléte szükséges, és a jelenlevők $\frac{2}{3}$ -ad részének szavazata dönt. Ha a tagok az itt megszabott számban nem jelennének meg, akkor a módosítás a következő rendes közgyűlésre halasztandó, mikor aztán 30 rendes tag is elrendelheti a módosítást a jelenlevők $\frac{2}{3}$ -ának szavazatával.

Csak a jelenlevő tagok szavazhatnak, még pedig a választásoknál mindig, — tíz tag írásban kifejezett kívánására pedig bármely ügyben is — titkosan.

B) A választmány.

25. Az egyesület választmányának tagjai:

- Az egyesület tisztikara és a szerkesztő.
- a tiszteletbeli tagok.
- 9 a székhelyről, 27 a vidékről.

26. Az elnök, alelnök, szerkesztő, pénztárnok, fő- és aljegyző 6—6 évre választatik és pedig az elnök, pénztárnok és főjegyző az egyesület székhelyén lakó rendes tagok közül; az alelnök, szerkesztő és az aljegyző pedig általában a rendes tagok közül. A választmány tagjai egyharmad részben évenként újra választandók. A kilépő, illetőleg kisorsolt tagok újra megválaszthatók.

27. A választmányt a tanév folyamán netalán fölmerülő fontos és sürgős tanügyi kérdések megvitatására az ügyviteli bizottság határozata alapján az elnök hívja össze, a midőn a választmány fel van jogosítva az egyesület nevében nyilatkozni. Rendes körülmények közt azonban csak a közgyűlés alkalmával tartja üléseit, melyeken a közgyűlés fontosabb ügyeit tanácskozása tárgyává teszi, a körülményekhez képest tiszteletbeli tagokat ajánl.

28. A választmány határozatot csak akkor hozhat, ha tagjainak legalább egy negyede jelen van.

A távollevő tagok véleményüket írásban beküldhetik.

C) Az ügyviteli bizottság.

Az ügyviteli bizottság tagjai:

- a) az elnök és alelnök,
- b) a jegyző és aljegyző,
- c) a szerkesztő,
- d) a pénztárnok,
- e) a választmány székhelyén lakó tagjai.

29. Az elnök vezeti az egyesületi üléseket és kiutalványozza a költségvetés keretén belől az ügyviteli bizottság által megállapított költségeket, időközben megvizsgálja, vagy megvizsgáltatja az egyesület pénztárát. Képviseli az egyesületet egyesek, testületek és hatóságok irányában. Akadályoztatása esetén mindenben az alelnök helyettesíti; vagy ha az alelnök nem az egyesület székhelyén lakik, helyettesítéséről a szükséghez képest az ügyviteli bizottság gondoskodik.

30. A szerkesztő az egyesület folyóiratát az ügyviteli bizottság támogatása mellett szerkeszti és felelős a közgyűlésnek. A szerkesztő évi tiszteletdíjban részesül, melyet előre a közgyűlés állapít meg.

31. A jegyző szövegezi, rendben tartja az egyesületi tanácskozássokról szóló jegyzőkönyveket, kezeli az irodaügyet; nyilvántartja a tagok számát; vezeti az iktató és anyakönyveket. A fontosabb iratokat az elnökkel együtt, a kevésbé fontosakat maga állítja ki; a rendes közgyűlésen összefoglaló jelentést tesz az egyesület működéséről; kezeli az egyesület könyv- és irattárát, melyekről rendszeres leltárt vezet. A jegyző, mint ellenőr, ellenjegyzí a pénztári számadáshoz csatolandó okmányokat. A jegyző évi tiszteletdíjban részesül, a melyet előre a közgyűlés állapít meg.

Az aljegyző a közgyűléseken segédkezik a jegyzőnek, vagy szükség esetén a jegyzőt helyettesíti.

32. A pénztárnok nyilvántartja a társaság összes tagjainak névsorát és a folyóirat előfizetőit; beszedi a tagsági és előfizetői díjakat, kifizeti az elnöktől aláírt utalványokat, évnegyedenként jelentést tesz a központi bizottsághoz a pénztár állapotáról; gondoskodik, hogy a befolyó pénzek az ügyviteli bizottság utasítása szerint, haladéktalanul gyümölcsözőleg elhelyeztessenek és végre, az egyesületi év végén részletes számadását benyújtja a központi bizottsághoz. A pénztárnok évi tiszteletdíjban részesül, a melyet előre a közgyűlés állapít meg.

33. A szerkesztő, jegyző és pénztárnok akadályoztatása esetén, teendőik viteléről, év közben az ügyviteli bizottság gondoskodik.

34. Az ügyviteli bizottság föladata: a közgyűlés tartásához szükséges előintézkedéseket megtenni, a közgyűlés tárgyait előkészíteni, a tanügy terén felmerülő nevezetesebb jelenségeket figyelemmel kísérni és gondoskodni, hogy azok a közgyűlés tárgyai közé felvétsenek, a közgyűlésen tartandó felolvasásokról és előadásokról gondoskodni s azok tárgyaról előlegesen tudomást szerezní, a benyújtott indítványokat előre átnézni, a gyűlés menetét meghatározni, a pénztári számadást megvizsgálni s általában az egyesület ügyeit vezetni, a folyóirat kiadásáról és a közrebozsátott dolgozatok díjazásáról intézkedni. Tagjai az elnöktől kapott megbízásokban tartoznak eljárni s a szükséges helyettesítéseket végezni.

35. Az ügyviteli bizottság csak akkor hozhat határozatot, ha a jelenlévő tisztviselőkn kívül legalább 5 más bizottsági tag is jelen van.

D) Szakosztályok.

36. A magyar prot. egyházak által fentartott tanintézetek nemei, illetve a tudományok főbb szakcsoportjai szerint az egyesület tagjai, saját kívánságukhoz képest szakosztályokba soroztatnak, melyeknek számát, szervezetét és ügykörét az egyesület közgyűlési végzéssel állapítja meg.

V. Szakasz.

Az egyesület pecsétje.

37. Az egyesület pecsétje két egymást szorító kéz, fénysugaraktól körülfogva, ezen körirattal: „A magyar protestáns tanáregyesület pecsétje 1893.”

VI. Szakasz.

Az egyesület feloszlása.

38. Az egyesület feloszlását a szavazattal bíró tagoknak legalább is fele része $\frac{2}{3}$ -ad szótöbbséggel mondhatja ki; mely esetben az egyesület vagyona a feloszlító gyűlés által kitűzendő iskolai célra fog fordíttatni.

VII. Szakasz.

39. Ha az egyesület az alapszabályokban meghatározott célt és eljárást, illetőleg hatáskörét meg nem tartja, a magyar királyi kormány által, a mennyiben további működésének folytatása által az állam, vagy az egyesületi tagok vagyoni érdeke veszélyeztetnék, haladéktalanul felfüggesztetik és a felfüggesztés után elrendelendő szabályos vizsgálat eredményéhez képest fel is oszlathatik, vagy esetleg az alapszabályok legpontosabb megtartására, felosztás terhe alatt köteleztetik.

TÁRCZA.

FÁBRICZY JÁNOS,
1845—1893.

A munka embere volt. Azé a munkáé, a miért soha sem jár ki méltó jutalom, és véghetetlen ritkán az elismerés. Az élet mostoha volt hozzá. Csak az a vasakarat tudott az örökös árnyban úgy helytállani, a milyen ebben a vézna, roskatag testben lakozott. Küzdelmesebb, munkásabb élet ritkán is aludt ki, mint ezé a szelid nevelőé, szerény bölcsé volt.

Nélkülözésben, szenvedésben tölti az ifjú és férfikor legszebb éveit. A remény édes varázsa vonja be jövőjét,

mikor ambíciója az óhajtott pályát megleli. Aztán?.. Le kell mondania az élet örömeiről, hogy ónsúlyát hordozza; ábrándjai hímes fátyolát szét kell tépnie, hogy a rideg való mindig készen találja. S az élet súlyát a bölcs nyugalomával viseli, ábrándjaiért a munkában keres kárpótlást. Így lesz az iskola, a közélet fáradhatatlan munkása, az eperjesi kollégium díszé, a kartársak büszkesége, széles körök őszintén kedveltje. Szenvedés, türelem, lemondás, önmegtagadás szálaiból szövődik az ő élete, mit mélyen érző és törhetetlen lélek derűs humora sugároz be. Ez volt az a hatalom, melleke egyensúlyát a létért vívott gyötrelmes küzdelem, félreértések, intriguák tengervérseiben sem engedte megbillenni.

Ez az örökös küzdés volt osztályrésze, öröksége. Szegény kisiparos szülők adtak neki életet Bajsán. Ott végzi elemi tanulmányait; ott lép az élet iskolájába. A számolásban, rajzolásban korán föltűnik tehetsége. A darabka földet, a házi kertecskét, a kis családnak kenyéradóit maguk művelgeték. Az élénk, fogékony-lelkű gyermekben munkakedvet ébreszt ez az elfoglaltság; neveli a természet iránt érzett előszeretetét. Öreg tanítója felismeri szunnyadó tehetségeit, tovább képzésre ajánlja szülőinek. Az édes atya, áldásán kívül egyebet alig adhatott az újverbászi gimnáziumba távozó gyermeknek. A megélhetés gondja már ekkor nehezül vállaira; nem is hagyja el többé soha. Iskolatársai tanítgatásával tartja fenn magát a szarvasi főgimnáziumban is. Itt éri a súlyos veszteség: atyja halála. Tanárai jóakarata s a saját kezei tartják fenn a középiskolában, mit jeles érettségivel fejez be Szarvason. Lelke vágya a fővárosba vonja az egyetemre. Se pártolója, se anyagi eszközei. Szarvason marad, hogy az akkor ott még létezett theologiai évfolyamot elvégezze. Pozsonyba megy, itt fejezi be theologiai tanulmányait. Életkedve, munkában megedzett lelkierője, szelid humora, mely a legkülönbözőbb viszonyai között is feltalálta magát, kedvessé tették itt is. A híres Bolemann István orthodoxiát és rationalismust összehétközítő előadásai hatottak rá legmélyebben. Azt az éles megfigyelést, azt a fegyelmezett logikát, mik később keletű cikkei, művei jellemzik, tőle szívta lelkébe. Fejlődő tehetségét az ő hatása vonzotta magasabb cél felé. Papi vizsgálatát a nagy-névű Székács József dicséretével állotta meg. Még sem kért tőle parochiát. Tanulni kívánt; külföldre vágyott. Hasztalan keresett pártfogót, hiába kérte a Glosianum ösztöndíját is. Akkor kínálta neki, mikor becsületbeli dolognak tartotta az itthon maradáást. Abonyba ment nevelőnek. A családnál elvállalt kötelességét kívánta inkább betölteni. Hat évet töltött itt, tanítva s tanulva szüntelen.

Itt érlelődik meg lelkében a vágy: nevelni, oktatni azokat, kik a mások nevelésére, oktatására szánják magukat. A kész lelkész pályája helyett a tanárit választja. Társai közül többen a theologia padjai közül és könnyű szerrel jutottak középiskolai katedrába. Szokás volt így is. Önérzetes lelke irtózott attól a gondolatától, hogy készenlétlenül lépjen a muzsák csarnokába. Meglett férfi volt már, mikor Budapestre ment, hogy szívje régi vágyát teljesítse. A matematikai, physikai és nevelés-tani tárgyakban akarta magát alaposan kiképezni. A megélhetés lelketlő gondjaitól nem riad vissza. Hat félévet tölt el a magára hagyott ember küzdelmei között. Magán órákkal csak hogy éppen föntartja magát. A szorgalmas munkában keres enyhülést. Jeles sikerrel teszi le alapvizsgálatait, és 1879. januárjában ugyanígy végzi az írásbeli szakvizsgálatot.

Mintha maga a sors is megelégette volna vívódását. Az ág. ev. tiszakerület, eperjesi tanítóképzőjébe vá-

lasztja meg a természettudományok katedrájára. Ettől kezdődik életének második korszaka. Küzdelmes, mint az első. Éppen csak az egy helyhez kötöttség őrzi a phisikai hanyódástól. Annál jobban megmarad ez lelkének méhében. Egyházi főhatósága ráparancsol, hogy a tanári képesítést az egyházkerület tanárvizsgáló bizottsága előtt szerezze meg »az egyetemet nem vehetik tekintetbe.« Hasztalan kérelmezett, folyamodott abban az átmeneti korszakban, mikor a felekezeti tanárképesítés — érezve, hogy lejárt a magát, — görcsösen ragaszkodott a régi zárkózottság hagyományaihoz. A biztosnak látszó révből ismét az örvényes tengerre hajtani hajóját, könnyelműség lett volna. Megadta magát. 1881 tavaszán tette le a kívánt szakvizsgálatokat Czékus István püspök előtt. Bízást remélhette, hogy immár teljesen — hivatásból választott — pályájának szentelheti magát. Igazak sorsa a zaklatás. Tőle sem akar elmaradni. Érdekes világot vet ez időkre az a megfakult levél, mit fiókja rejtegetett. Soha sem mutatta senkinek, és soha sem neheztelt az írójára. Egyik »akadémikus« előljárója szólított, hogy az akadémián megkoszorúzott és meg nem koszorúzott természettudományi műveit másolgassa számára »mivelhogy abból nagyon sokat tanulhat.« A huszonhét órával, saját tanulmányaival elfoglalt tanár egész önérzetével tiltakozott ez ellen az erőszakos irodai munka ellen. Nosza bevádolta érte, az a föllebb valója. És kezébe került a levél — jóakaratból. Az ősz fejben a kort tisztelte; még csak szemére sem lobbantotta soha.

Ez a szelid feledés, ez a keresztyén szeretet, megbocsátás mindig is erénye volt. Nem is akadt haragosa. Az a tizenöt év, mit tanszéken eltöltött, csak jóbarátokat szerzett neki. Mert csakhamar azzá vált minden ismerőse. Volt valami lényében, a mi első pillanatra lekötötte az embert. Elbizakodást nem ismerő bölcsesége, léhaságtól irtózó munkássága, mélyen érző kedélyének szeretete méltósága.

Ez fűszerezte, boldogította életét. Szeretett, meg-nősült. Gyöngéd, gondos, szerető apa, de szerencsétlen férj volt. Szennytelen, tiszta családi életének felhője: a nő nem tudta megérteni. Ehhez járultak anyagi gondjai, miket nejének öröksége, az adóssággal terhelt ház még inkább fokoztak. És tudott vidám lenni, csüggeteg kartársaiba reményt önteni, a búsulókat földeríteni. Rendíthetetlen, szent bizalom fűzte hozzá barátait. Benne senki sem csalódott soha. Mert lelke egész világa a másé volt. Barátaié, kis lányáé, tanítványaié. Köztük osztotta meg magát, egész valóját.

A katedrán volt igazán elemében. Lelkesedéssel csüngtek rajta neveltjei. Mert nevelőjük volt a szó leg-nemesebb értelmében, nem kritikusuk; oktatójuk, nem ítélobírájuk. Leszállt hozzájuk tudása magaslatáról, hogy fölemelje őket. Így lett egy személyben atyjuk és tanítójuk. A természet csodás könyvét búvárlotta és magyarázta legszívesebben. Belőle és általa ismertetni a Teremtőt: volt lelkének kedves törekvése. Apró szemeiben szokatlan fény ragyogott, sápadt arcán a lelkesült-ség nemes lángja piroslott ilyenkor. Magával ragadta hallgatóit. Módszere a belső belátásra vezetésen sarkallott. Azért hatott ellenállhatatlanul.

Ezt a módszert hirdette a paedagógiai körökben feltűnést keltett cikkeiben, műveiben is. Észmegazdagság, mélység, mégis átlátszó világosság; tömörttség mégis könnyed előadás tették őket kedvelt és tanulságos olvasmányokká. Elemi számtana, új rendszerű számoló-gépe osztatlan elismerésben részesültek; paedagógiai munkássága jótékonyan hatott a népiskolai szellem javítására és fejlesztésére. Tárgyilagosságot kíván a tankönyvektől, helyes cso-

portosítást, világos ismeretközlést. Vetot mond a divatos frázisoknak. Hazafias, nemzeti szellem ébresztésére hívja fel az elemi iskolát; mely bár az egyént neveli, mégis az általános kultúra első iskolája. Egészséges, elvek, mikén át nem gázol a haladó korszellem.

A népiskolai lapoknak évek hosszú során bírálója, sok lapnak — e köztiszteletű lapnak is — munkatársa volt. Életsorsát jellemzi, hogy saját műveinek kiadót nem talált, de szerzők és kiadók valósággal ostromolták a kritikákért. Alapos tudás, sokoldalú műveltség, szelid humor pezsegtek bennük. A ma divatos nagy hangot, a kothurnust, meg a vaskalapot soha sem használta. A mily szigorúan kimondta az igazat, ép oly jóakarattal mutatta meg az eszközöket is, mikkel a hibákat ki lehet javítani. Ellenbírálatot nem is kapott. Hirlapi afférje se volt senkivel. Egyszer neheztelt meg reá valaki, mikor valami humoros históriát mondott el egy clégedetlenkedő papjelöltről. Csodálkozott rajta, de nem bántotta a szerkesztő üzenete.

Könyvei voltak egyetlen luksza. Azok révén társalgott a muzsákkal még akkor is, mikor örök pihenőre kellett már készülődnie. Mert olvasott, írt szüntelen. Kis kertjébe is dolgozni járt. Ez volt az üdülése. Délutánonként hűségeken ott kibícelt a sakkozók mellett. Ez volt a mulatsága. Kifogyhatatlan volt a szellemes ötletekben. A legellentétesebb természeteket is összebékeltette jóízű humorával. Mélységes kedély lakott benne; nélkülözhetetlenné vált a vídám társaságokban. Ilyenkor lefoszlott lelkéről a ború; valóban vídám mosolyba olvadtak könyei.

Törhetlenné edzette lelkét a munka; a humor geniúsa pedig nem engedte elzordulni kedélyét. Jókedvvel, vasakarattal munkált annak a szent célnak az elérésén, melyet szolgált hajlamból, hívásból. A tanítóképzőt az ő buzgalmaival, hatalmas erejével teremtette ujja az intézet mai igazgatója Gamauf György. A közoktatásügyi m. kir. minisztertől csak a napokban kapták meg a legfelsőbb elismerést, s vele az egyházhatóság hálás köszönetét. Neki már csak koszorújába fonhatta bajtársa. Ő vesztett vele legtöbbet. Hű munkatársat, szerető bajtársat. A kerület főnkelt lelkű püspöke, főtisztelendő Zelenka Pál táviratban fejezte ki részvétét.

Ismerőseinek, jóbarátainak egész serege kísérté örök nyugovóra. Ott zokogtak kartársai, tanítványai.

Pihenjen . . . álmodjék arról a boldogságról, mit oly szokszorosan megérdemelt.

Sdji.

KÖZÉLETÜNK.

Ánket a protestáns tanárok nyugdíj- ügyében.

(Folytatás.)

Br. Prónay Dezső, az ág. ev. egyház egyetemes felügyelője, meg van győződve, hogy a minisztert ez alkotásnál *általános kulturális*, nem külön felekezeti, érdekek vezérelték, sem egyes iskolák gyámolítására való törekvés. S ha tisztán egyházi szempontból tarthatna is az egyház és iskola közti kapocs meglazulásától, a miniszteri tervezetből ez irányban is nem csekély megnyugvást meríthet, már épen az *önkéntesség* elvének alapul vétele folytán is. Szerinte az intézet nevében az *országos* jelző annak *állami* jellegét fejezi ki, akkor pedig igazságos, hogy a hozzájárulási arány megforduljon, s az állam adja az évi költségek $\frac{8}{14}$ -ét, a többi tényezők $\frac{6}{14}$ -ét. *Úgy véli, hogy ha az államse-*

gélyt kiosztanák, nem az egyes intézetek, hanem a két protest. egyház egyeteme közt, talán a szolgálati idő emelésével, de kevesebb költséggel volna az egész megvalósítható. Telyesen igazolva találja Bartha azon felfogását, hogy a fenálló autonom nyugdíjintézetek körében szerzett jogokat sérteni nem szabad, sőt azt hiszi, hogy az ellen sem hozható föl komoly érv, miszerint ez intézetek, mint magán-természetű segélyegyletek, továbbra is fennállhassanak, épúgy, mint életbiztosítási szerződés kötését nem lehet eltüntetni a tanárnak.

Bogyó Samu, kereskedelmi iskolai tanár, a matematikai munkálatok készítője rektifikálja Kovács számításait, s azt hiszi, hogy a nyugdíjban levők a tényleg működők $\frac{1}{3}$ -át ki fogják tenni. De azt helyesli, s belőle jelentékeny könnyítést vár az intézetre, hogy a 30, vagy több év óta működő tanárok nem egyszerre, csak fokozatosan mehessenek nyugdíjba. Figyelmezteti az érdekelteket arra, hogy a tanítóképző-intézet és a kereskedelmi iskolai tanárok együttes nyugdíjazása az előbbi fajta iskolák fentartóira volna előnyös, mert az utóbbi iskolák fiatalabbak fiatal tanárokkal, a mi a járulékoknál a tanítóképző-intézetek terhére is könnyítné.

Tóth Sámuel, debreceni ev. ref. hittanár s a tiszántúli egyházkerület főjegyzője, nyomatékos okokkal és számadatokkal harcol a mellett, hogy az akadémiai s tanítóképző-intézeti tanárokat, a protestáns iskolák egyes intézetei közt fenlevő szoros kapcsolatnál fogva, együtt a középiskolákkal, s nem elkülönítve vonják be a tervezett nyugdíjintézetbe; hiszen a tervezet forrásai ezt a kiadások emelése nélkül megbírják.

Böhm Károly, a budapesti ág. ev. főgimnázium igazgatója, tanártársai nevében is köszönetét fejezi ki a miniszter nemes törekvése iránt, mert hasonló alkotásra az autonom erők nem volnának elegendők. Azt nem hallgathatja el, hogy 141 ezer forint évi szükséglet fölvételét túlzottnak tartja. A fentartók járulékát nem látja túlságos terhelőnek, de sokalja a tanulókra kiszabott 3 forintot.

Tisza Kálmán, nem kívánja a theol. tanárok felvételét, mert bár a tervezet megnyugtató, de a theol. képzésben még oly csekély befolyást sem óhajt az államnak engedni. Aztán pénzügyi szempontból azt is meg kell gondolnunk, hogy velünk együtt más felekezetek is igényt tarthatnának a fölvételre. Az államsegély emelése után a theol. tanárok nyugdíjügyét a protestáns felekezetek autonom hatáskörében meg lehet oldani. A kényszerű belépést nem fogadja el, különösen helyteleníti azonban a közvetett kényszert, mely nem is őszinte. Reméli, hogy idő folytán a most kívül maradó intézetek is csatlakoznak. A fenálló nyugdíjintézeteket a tervezet meghagyja az érdekeltek belügyének. Helyesli, hogy a 30 év óta, vagy régebben szolgáló tanárok fokozatosan menjenek nyugdíjba. Kéri a minisztert, hogy a tanítóképző-intézeti tanárokat vegye fel a nyugdíjintézetbe haladéktalanul, mert ezek talán rossz néven vennék, ha a tanítói nyugdíjintézethez utasítnák őket. Ezeken kívül, ha csak lehetséges, kéri az akadémiai tanárok fölvételét is, természetesen a teológiaiak mellőzésével. Óhajtja, hogy az állami járulék emelése folytán a fentartók terhe 3—4 $\frac{1}{10}$ -ra, a tanulóké 2 frtra, sőt 1 frtra mérséklődjék.

Gróf Csáky örömmel tapasztalta, hogy szándékát s az alapelveket illetőleg, a tervezetet is szívesen látják az illetékes tényezők. A hallottak alapján a következők elmondását tartja fontosnak:

A belépési kényszert elvből mellőzte, mint a mely sem a felekezeti, sem a községi autonomiával, sem azzal, hogy a közép fokozatban az oktatás nem kötelező, össze nem egyeztetendő. Különben is kényszer mellett, hogy

minden intézet elbírhassa, a legrosszabb helyzetűt, vagyis azt kellett volna irányadóul venni, a mely e fontos cél érdekében mit sem áldozhat, s így az egész teher az államra szakadt volna, pedig ez nem is igazságos, mert a megvalósítandó cél közös; nem is lehetséges, mert az állam mindenfelé, az autonóm felekezetek segélyezése által is mindinkább igénybe van véve. Ha az egyenes kényszer nem, — a vagylagost sem tartja megengedhetőnek. Az önkéntesség a kint maradónak lehetővé teszi a későbbi belépést, mert nézete szerint lehetetlenség, hogy a felekezeti iskolák rendezett nyugdíj nélkül fentarthassák magukat.

Az önkéntesség után *második alapelve a fentartók autonóm jogainak mennél csekélyebb érintése volt.* Ezt még a tekintetben is hangsúlyozza, hogy az állam nem kényszerítőleg állapítja meg a tanárok, fentartók s tanulók járulékát; a kormányra csak az a fontos, hogy a követelt összeg befolyjék, de az az intézetek belügye, hogy mily faktoroktól, s minő arányban.

A harmadik alapelv, melytől el nem térhet, az egyenlőség az állami s itt érdekelt tanárok nyugdíjazásában, a mit fölötte sok érdek követel, de a mi már előre is kizárja azt, hogy a protestáns tanárok csekélyebb fizetésért 35—40 évig szolgáljanak.

Az állami hozzájárulást ő a lehetőségig fokozta, de többet nem tehet; különben is, mivel a tényleges szükséglet évi 120 ezer forintnál nem igen lesz több, az állam felét adja, midőn 60 ezer forintot ad.

Az *országos* elnevezés még nem ad *állami* jelleget az intézetnek, mert ez csak azt fejezi ki, hogy nem helyi, nem kerületi. Az állami kezelést indokolja egyrészt az állam hozzájárulása, másrészt az érdekelt tényezők különfélesége, de ily címen nem kíván beavatkozást az önkormányzati jogkörbe. *Egyébiránt a közigazgatási bíróság felállítása után minden vitás nyugdíjügyet annak hatáskörébe kíván utalni.*

A számításokat még egyszer pontosan átnézi, s ha lehet, a járulékokat lejjebb szállíttatja, ép úgy akkor is, ha a 10 évi mérlegek ezt igazolják.

Különösen két pontban találkozunk az értekezlet és a miniszter óhajta. Egyik az iskolák járuléknak csökkentése, másik az akadémiai, tanítóképzőintézeti s felsőbb leányiskolai tanároknak, különösen a két előbbi csoportnak együttes fölvétele.

Szívből fakadó köszönetet mond az értekezletnek a jóindulatú támogatásért, s azokért a nagyfontosságú tanácsokért, melyek alapján reméli, **hogy a megbeszéltek már a közel jövőben törvénynyé válnak.**

Tisza Kálmán az értekezleti tagok lelkes éljenzése között fejezte ki mindnyájuk mélyen átértett köszönetét a miniszternek, s szavait lelkes éljen kísérte.

És most e tudósítást azzal zárom be, hogy a protestáns tanügy virágzása, versenyképessé tétele, sőt egyszerűen megélhetése érdekében is kívánatos, hogy gróf Csákynek a nemes, jószándékkal és erős akarattal teljes államférfiúnak korszakos alkotása valóban már a közel jövőben létesüljön, s egyszerre terjeszse ki áldásait a protestáns tanügy mindazon testvér munkásaira, kik eddig majdnem minden nyugdíj jótéteménye nélkül rettegetek önmaguk s családjuk jövőjeért: a közepiskolai, akadémiai, tanítóképzőintézeti s felsőbb leányiskolai tanárookra.

A ki belát a protestáns tanügy jövőjébe, s a tanári ellátás fogyatékosága, a nyugdíj majdnem teljes aránya miatt a fokozatot, de rohamos sülyedéstől tartott, elmondhatja az alkotandó intézetre: „In hoc signo vinces!”

Ily szempontból fogják föl a kérdést az érdekeltek.

B. B.

IRODALOM.

* **Az Athenaeum Kézi Lexicon**a című vállalat utolsó füzetei most jelentek meg a könyvpiacra s ezekkel a két kötetre, 40 füzetre tervezett s 1904 lapra (két hasábos) terjedő s ezenfelül számos színes és más fajta melléklettel, térképekkel, a történelmi, irodalom-történeti mérték- s pénzátszámítási, növény-, állatvilági stb. ismereteinket kiegészítő táblázatokkal bőven felszerelt műbe van fejezve. A szerkesztő — *Dr. Acsády Ignác* — ellátta az utolsó füzetet előszóval, melyben a vállalatnak főként specialis magyar jellegét emeli ki, allitván hogy e tekintetben e művel egyetlen elődje sem versenyezhet. Az életrajzoknak aránylagos csekély számát a mű előre megszabott terjedelmével, ennek korlátolt voltaival menti. Szívesen ismerjük el, hogy a magyar jelleg e műnek határozott jó tulajdona s a szerkesztő még nevezetesebb irodalmi termékeinknek közmondássá vált részleteit is külön-külön kiemeli benne, de — e mellett is — hiánya marad, hogy közéletünk s irodalmunk kiválóbb alakjainak megválogatásában nem tudta eltalálni az érdem-sorozatot s egészen úttörő nagyságokat mellőz apró emberekért, elhanyagolja a tegnaptól maéig, a felekezeti kitűnőségeket a polgári jeleséket, a vidékieket a központiakért. Ugyanígy aránytalanságot mutat a lexikon a helynevekre nézve. P. o. az utolsó füzet csak egy *Zombor*-t ismer Bács-Bodrog megyében, holott Szerencs mellett is van egy Zemplénben, továbbá csak három *Zsádány*-t, az abauji és zempléniéket nincsenek. *Zsarnó* egy sincs, de nincsenek aztán *Zsarnay*ak sem, tehát *Zsarnay Lajos* a volt sárospataki tanár, író, püspök is kimaradt az érdemek koszorújából, épúgy, mint *Tóth Ferencz* és *Török Pál*. Az utolsó füzethez egy levélnyi pótlék is van csatolva, a melyben néhány hibás adat (részen a Sárospatakra vonatkozó is) ki van igazítva s néhány szóval a Sárospataki Irodalmi kör is méltatva van. De e pótlékba is csusztak be hibás adatok. Így p. o. R. Gy. nem decz. 21-én, hanem 31-én született és sohasem volt a «Sárospataki Kör» jegyzője, sőt ilyen kör nem is volt itt soha. Említett hiányok mellett is sok esetben jó kiegészítő gyanánt szolgálhat — kellő óvatossággal használva — ez az eléggé jutányos (16 forint) lexikon, a mely elődeivel szemben jelentékeny haladást mutat.

* **Titkári jelentés** címen bocsátotta közre *dr. Kovács Pál* kecskeméti jogtanár a „*Kecskeméti Katona József kör*” 1891—92. évi működéséről folyó évi február 26-án tartott felolvasását (Kecskemét, 1893.), a melyben érdekesen ismerteti a kört létrehozó szellemet, a kör belső és külső életműködését, s a kör javára egyesek által adott adományokat is feltünteti. Látszik e kis füzetből, hogy a *Katona József-kör* jótékony hatással van a nagy író szülőföldjének szellemi fejlődésére (felolvasások, pályadíjak, társas-estélyek, évkönyv) s a közép és felsőbb iskolákban is melegen ápolja a Katona emlékeztét. A kör az 1892. nov. 11-re a Katona J. születésének százados évfordulójára tervezett országos ünnepélyt ez évben fogja megtartani, tehát a Bánk-bán írójának ilyen módon is tisztelőket kíván szerezni. A füzetke (1—24. l.) elolvasása buzdításul szolgálhat a szellem harcosainak, a kik — mint próféták — elvégre sem maradnak mindvégig becsstelének a magok hazájában, sőt inkább fénylenek a késői korok sarjadékaira is, mint az égnek csillagai.

* **Theologiai ismeretek Tára.** Hazai és külföldi források, főleg a Holtzmann-Zöppfel-féle Lexikon für Theo-

logie und Kirchenwesen (II-ik kiadás) alapján, *Antal Géza* pápai főgimnáziumi tanár, — *Berde Sándor*, nagyenyedi theologiai tanár, — *Józsa Zsigmond*, nagyenyedi theologiai tanár, — *Révész Kálmán*, kassai lelkész, volt theologiai tanár és dr. *Tüdös István*, theologiai magán tanár közreműködésével szerkesztette *Zoványi Jenő*, theologiai magán tanár, kolozsvári lelkész. I. füzet. Kolozsvár. Horatsik János könyvkereskedése 1893. — Előfizetés a teljes műre (12 füzet) 5 frt. Egyes füzetek ára 50 kr. — A Lexikonok korát most éljük Magyarországon. Az általános és egyes tudománysszakok szerinti enciklopaediák gyors egymás utánban, szinte egymásra lícitálva jelentek meg. — Lázasan dolgoznak az írók, hogy az összes tudnivalókat koncentrálják s bár rövidre fogott, mégis megbízható ismereteket nyújtsanak a közönségnek. Az általános ismeretek szempontjából a lexikon-vállalatokat szükségessékné, termékeiket nélkülözhetetlennek tartjuk. — Szükséges és hiányt pótolni van *hivatva* tehát, a protestáns egyház iránt érdeklődő közönségnél, a Theologiai Ismeretek Tára is, melynek első füzeté nem régen jelent meg. — Más kérdés aztán, hogy a képzelt szükségletnek megfelel-e, s a hiányt valóban betölti-e? Egyszóval a most nagy apparátussal megindult általános, mindenre kiterjedő lexikonok mellett, nem felesleges-e az egyházi életre tartozó dolgok olyan compendiuma, minőnek képét a legelső magyar Theologiai Ismeretek Tárának megjelent egy füzeté mutatja? — Hát az tagadhatatlan, hogy a Theologia Ismeretek Tára a képzelt szükséglettel nem számol, a hiányt teljesen nem pótolja, de nem is akarja, mert célja *pusztán a leglényegesebb mozzanatok felölélése*. A mi mégis a magyar protestáns pap, tanár, tanító és minden egyházas érzületű ember előtt kívánatosá teszi, az a specialis magyar theologiai kérdések oly szakszerű feldolgozása, minőt máshol hiába keresünk. Egyebekben ez a Tár nagyon is hízagos, s alig több, mint egy nomenclatura, de magyar vonatkozásokban gazdag, a mi nekünk sokat ér. Oly cikkek, minők az egyes egyházmegegyék ismertetésén kívül az *agenda*, *alapok és alapítványok*, *államsegély*, *anabaptisták*, *angol-magyar egyházi érintkezések*, *akadémia* és vele rokon szók alatt olvashatók, méltán tarthatnak igényt elismerésünkre. — A hazai szempontok figyelembe vételénél látszik meg legjobban a szerkesztő- és munkatársak gondos körültekintése, azé a szerkesztőé, a kiről tudjuk, hogy a magyar protestáns egyházi élet multjának és jelenének egyik legalaposabb ismerője. — Az ő keze nyomát nem nehéz felismernünk, annyival inkább, mert cikkeinek jó részét a Pallas Nagy Lexiconában is olvassuk. Aztán van még egy előnye protestáns szegénységünk mellett a Theologiai Ismeretek Tárának és ez az általános Lexikonokhoz mért aránylagos *olcsósága*. A legtöbb magyar protestáns papnak pl. nincs módjában 96 (Pallas Nagy Lexikona), de még csak 16 frtot (Atheneum Kézi Lexikona) is egy könyvért kiadni, míg 5 frtot már reá áldozhat oly műre, mely neki jó *házi barátja*, az ő foglalkozásához, tanulmányainak köréhez tartozó kérdésekben, ha nem is kimerítő, de a legszükségesebb dolgokra nézve *útbaigazítója*. Ezért üdvözljük mi a nagy tevékenységű szerkesztőt és derék munkatársait, s ezért óhajtjuk a megkezdett vállalat sikeres bevezetését. — Örömrünk még nagyobb lenne, ha az egyes cikkekhez írt *bibliographia* teljesebb volna, s ezáltal rámutatna a forrásokra, melyekből, ha valaki a lexikon rövid, száraz ismerethalmazánál többet akar tudni, bővebben méríthet. — És még egyet. Ugy tetszik nekünk, mintha azon kérdést illetőleg, hogy mit vegyen föl az Ismeretek Tára a maga erősen compendiosus mivoltában a

kath. theologia roppant anyagából, kissé bizonytalan-ságban volna a szerkesztő. — A cél — azt hisszük — nem más, minthogy oly anyag dolgoztassék fel, mely összefüggésben van a protestáns theologia egyik-másik ágával, mert az Ismeretek tára jelen alakjában másra nem gondolhat. — Mégis pl. gr. *Althán Mihály* váci bíbornok-püspökről, a ki pedig belejátszott a magyar protestáns egyháztörténelembe, nem tesz említést. Egyéb-ként a mű az úttörés nehézségeivel küzdven, apróbb botlásai felett szívesen elnézünk, s a derék vállalatot, mint a mely theologiai irodalmunkban mindnyájunk által érzett hiányt fog pótolni, melegen ajánljuk közönségünk, főleg a papok pártfogó figyelmébe. — Vajha részvétlenség e valóban jó sorsra méltó vállalatot idő előtt el nem temetné! Az I. füzet *öt* 8-ad rétű ívet foglal magában, a kiadó gondot fordít csinos technikai kiállítására, a betűk tiszták, jól olvashatók. Csak papírost szeretnék valamivel finomabbat és tartósabbat egy olyan műnél, mely gyakori használatnak lesz kitéve s előrehatolag hosszú évtizedekre szól. (óf.)

* **Az egyházi javak rendeltetése.** Irta Darvas Vilmos Ára 20 kr. Eger. 1893. Egy 25 lapos kis füzet ez, a melyben szerző a vallások eredetéből, a vallások alakok múló, elévülő természetéből kiindulva, eltakarhatlan ellenszenvvel szól a római katolikus egyház papjairól, a kikben az idealizmust háttérbe szorította az anyagiasság, s a kik — szerinte — érdekszövetkezetté alakulva, nemtelen önzésük végett meghamisítják a vallás eredeti tiszta tanait. A papoknak földi javakkal való elhalmozását középkori tökéletlenkedésnek vallja. A világ azóta nálunk is nagyot fordult, a papok nem végzik a nyert javak élvezetével járó kötelességeiket, sőt inkább az államhatalom sejlődése ellen használják fel az államtól nyert roppant előnyeiket. Ezért is, de közgazdasági, egyenjogúsági szempontból, sőt a katolikus autonomia szempontjából is sürgeti a szerző az egyházi javak jogi természetének eldöntését, s szívesen üdvözlől minden olyan mozgalmat, a mely a magáról s nagy hivatásáról elfeledkezett római katolikus papságtól az anyagi hatalom ígézetét megvonni akarja.

* **A kötelező polgári házasságról.** Irta dr. Kovács Pál, a kecskeméti ev. ref. jogakadémia igazgatója. Kecskemét. 1893. Szerzőnek a „Kecskemét” című lapban megjelent s egészen időszerű cikkei (számszerint 5) találjuk e 39 lapnyi, kis 8-adrétű füzetben. A polgári házasságot úgy üdvözlö, mint a szabad és felvilágosult népek egyik legszabadelvűbb és legüdvösebb intézményét, mint a házassági jognak legtisztább formáját s elítéli a klérust, a mely a polgári házasságból önző hatalmi kérdést csinált és az ellen mérges ellen-actiot indított, a mi a hitelvek címén „vagy tudatlanság vagy ámtás”. Rajzolja a házassági bíráskodásunk terén törvényes formában jelentkező képtelenségeket, továbbá a polgári házasság különböző változatait s oda jut ki, hogy hazánkban minden józan embernek, az országos pártoknak is szövetkezniök kell a kötelező polgári házasság mielőbbi behozatala végett, mert Magyarország nagygyá és boldoggá csak akkor lehet, ha nemcsak politikai függetlenségét, de polgárainak lelkiismereti és vallási szabadságát is megvalósítja. Szerző okoskodása több ponton találkozik dr. Bartha Béla sárospataki tanárnak e tárgyban írott értekezésével. Kár, hogy a Dessewffy püspöknek tulajdonított budavári *apolkrif nyilatkozatra* az alsó papság hazafiatlan magaviseletével szemben, mint valami eszményi parainezisre hivatkozik! A kis füzet ára nincs feljegyezve.

* **Emlékkönyv.** Azon örömmünnepegy alkalmából, melyet a dunántúli ev. ref. egyházkerület rendezett nagym.

Tisza Kálmán val. belső titkos tanácsos stb. stb. egyházkerületi főgondnok áldásos működésének évfordulóján. Kerületi határozat folytán szerkesztette Vályi Lajos egyházkerületi egyházi főjegyző. Pápa, 1893. Ily cím alatt jelent meg a sok port felvert örömnépnek története, ívrét alakú, 100 lap terjedelmű kötetben, igazi díszes kiállításban, az ünnepelt férfinak kitűnően talált arcképével. Benne van az örömnép minden figyelemre méltó mozzanata: a fogadtatás leírása, a küldöttségek s az ünnepelt nyilatkozata, Antal Gábor alkalmi imája, a püspök üdvözlő beszéde, a mely egész kis kor-történet, Tisza K. válasza, a dísz-album leírása, a főjegyző üdvözlő írata, a nagy közebéd s az itt elmondott köszöntők stb. s mindezek együtt, a körülmények sajátos alakulása miatt is, túlemelik ez emlékkönyvet az e nemű iratok határán s az egyház-történet íróra nézve is jelentőssé teszik. Pénzért — úgy tudjuk — nem kapható.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyász hírek.** Szöts Gerő kovásznai ev. ref. lelkész mult hó 29-én, Budapesten, a Bethesda gyógyintézetben, életének 31-ik, lelki pásztorkodásának 4-ik évében, hosszú szenvedés után elhunyt. Holttestét — a gyógyintézetben tartott gyász-szertartás után — Jeddre szállították, hogy nem régen elhunyt édes anyja és rokonai körében, a családi sirboltban aludja örök álmait. El-esett a munka kezdetén, a munka közben testébe lopózkodott halál fojtó karjai között. Meghült egy orgona-avatási ünnepélyen s nem gyógyította meg sem Meran, sem Budapest, nem a testvéri, rokon, baráti és menyasszonyi szív szerete sem. Elhunyt, mielőtt kibonthata volna lelkének szárnyait s megdicsőíthette volna nevét a megkezdett alkotások hosszú sorozatával. Népes gyülekezetével, a melynek hivatott pásztora volt s az ároni szép családdal, melynek fáját sűrűn látogatja a halál szele s az ifjú vőlegényét sirató menyasszonynyal Sylvester Domokos szászvárosi lelkésznek Ilona nevű leányával, mi is fájdalmas megilletődéssel kívánunk áldást kihúlt poraira és békét a zajongó szívekre. — *Ferenczy Gyula*, krassói lelkész-társunk mult hó 28-án éjjel, egyetlen kis leányát *Irenkét* vesztette el, a ki életének 3-ik évében sok édes örömmel volt biztató forrása. A ki a keserűt is édessé változtathatja, tegye a szülők fájdalmát elviselhetővé! — Lapunk zártakor kaptuk a következő gyászjelentést: A szilágy-szolnoki ev. ref. egyházmegye lelkészi kara és az egyházmegyei tisztikar fájdalommal jelenti szeretve tisztelt esperese *nt. Nagy Lászlónak* folyó évi május 2-án történt hirtelen halálát. Sokoldalú képesség, fényes szellemi talentumok, eleven körültekintés, gyors inventio, elnöki tapintat, bámulatos emlékező tehetség és több évi gyakorlat, sokáig feledhetetlen emlékkévé tette esperességét. S még maradandóbbá vált emléke lelkész és tisztársainál azon önzetlen, előzékeny, őszinte és áldozatkész baráti szeretetért, mely legfényesebb tulajdona volt. Helye — a szó bensőbb értelmében — sok ideig üresen marad az egyházmegyében. Temetése, e hó 4-én a háznál s azután a sírnál tartandó rövid beszéd mellett történt. Legyen emléke áldott, mint áldott volt élete!

— **A tiszántuli ev. ref. egyházkerület**, szokott helyén, Debrecenben, június első s következő napjain fogja megtartani évi közgyűlését. Egyik legfontosabb

tárgya a bölcsészeti facultas és prot. tanárképző-intézet megalkotása lesz.

— **A Sárospatakon tartandó lelkészképzési vizsgákra** a következő tételek tűzettek ki. Az első vizsgálattevők részére 1. theologiai értekezésre: »A középkori morálbölcsészeti irányzatok főbb vonásokban való ismeretése és bírálata. 2. Egyházi beszéd egy szabadon választott, jelképes példázat szövege felett. 3. Ó-szövetségből: Az I—XX. Zsoltárok fordítása és magyarázata. 4. Újszövetségből: A Jelenések könyve, fordítva és magyarázva. — A második vizsgálattevők részére: 1. Aratási urvacsora-osztási szertartási beszéd, imával. 2. Gyakorlati bibliamagyarázat 10 szabadon választott szöveg felett. A theologiai értekezés és a szertartási beszéd folyó évi június hó 10-ig beküldendő Mitrovics Gyula egyházkerületi főjegyzőhöz.

— **Az ágostai evangélikusok zsinatot tartottak folyó hó 4-én Budapesten.** A zsinat tárgya a királyi jóváhagyást nyert törvények kihirdetése volt. A királyi leírat felolvasása után egy bizottság választott, mely a kihirdetett törvények életbeléptetésére vonatkozó javaslat elkészítésével bízott meg. A zsinat tagjai elhatározták, hogy Ő felségéhez, valamint a miniszter elnökhöz és a vallás és közoktatási miniszterhez tisztelegő küldöttséget küldenek.

— **Jelentés.** A sárospataki ev. ref. főiskolában az 1893^a. iskolai évben a következő ösztöndíj-alapítványok jönnek üresedésbe, melyre a pályázat ezennel kiíratik: 1. Uketyevityi-alapítvány, két hely rokonnak. 2. Klobusicky-alapítvány, 12 hely rokonnak. 3. Józsa-Szentimrey-alapítvány, 2 hely rokonnak. 4. Nagyváty-alapítvány rokonoknak. 5. Jármy-alapítvány, két szabolcs-megyei születésű pap, vagy rektor árva gyermekeinek. 6. Csíszár-alapítvány, 2 hely, rokon Csíszár nevűnek. 7. Lácay-Szabó József-alapítvány 1 hely, rokonnak. 8. Lácay-Szabó Dániel alapítvány 1 hely, rokonnak. 9. Nyári-alapítvány 1 hely, rokonnak. 10. Lenkey-alapítvány, 1 gömörvármegyei, vagy Lenkey családból való ifjúnak. 11. Gyulai-alapítvány, a Gyulai rokonok vagy Kézi Mózes, Képes Sámuel és Kozma Pál utódainak. 12. Csobai-Nagy András alapítvány, 1—10 rokonnak. 13. Tóth-Pápai-alapítvány, 1 hely rokonnak. 14. Ragályi-alapítvány, 4 hely rokonnak. 15. Halász-Balogh-alapítvány, 1 hely a Pap Zsigmond, József és László rokonainak, vagy Mező-Váriból, vagy a beregi egyházmegyéből lévő theologus ifjúnak. 16. Horváth-Mária-alapítvány, 2 vagy 4 hely. Fi ágon rokonok közt 2, nő ágon rokonok közt 4 hely. 17. Csicseri-Mokcsai alapítvány, 2 hely rokonnak. 18. Cséke Dánielné-alapítvány, 1 beregmegyei akadémiai ifjúnak. 19. Balla-Athanásius-alapítvány, 1 görögkeleti vallású ifjúnak. 20. Hutka-alapítvány két rokonnak. 21. Radnóti-alapítvány, a Nagy Ferenc és Steller János utódainak. 22. Gulácsi-alapítván 2 ungmegyei ifjúnak. 23. Mesko-alapítvány, 3 hely 2 főiskolai s 1 képezdei ifjúnak. 24. Szentpétery-Kálnicky-alapítvány 1 rokonnak. 25. Csoma-alapítvány, a Józsa-Szentimrey családból valóknak. Felhívatnak azért mindazok, kik ez alapítványokra akár rokonságuk, akár születési helyüknél fogva igényt tartanak. hogy a rokonságot, vagy a születési helyet igazoló okmányaikat folyamodványukkal együtt a főiskola igazgatóságához folyó 1893. év június hó 15-ig annyival is inkább adják be, mert a később érkezett folyamodványok figyelembe vételni nem fognak s az üresen maradt ösztöndíjak más jó tanulók között fognak kiosztatni.

Sárospatak 1893 május 1.

Mitrovics Gyula
közigazgató.

— **Figyelmeztetés.** A kik a Temetési Énektárhoz pályamunkákat küldöttek, munkáikat az irodalmi kör másodelnökétől átvehetik.

— **A „brit- és külföldi bibliatársulat“** magyarországi működésének vezetője *Viktor Bernáth* (Budapest Deák tér 4 sz.) azért fordul közelebb a lelkész urakhoz, hogy a társulatot nemes célú munkájában támogatni, az élet egyes ünnepélyes pillanatait felhasználva, a szíveket a Szent Írás olvasására és megvételére megnyerni szíveskedjenek. Erre egy módot is ajánl, t. i. a budapesti ev. ref. egyháznak a confirmandusok iránt mult évben tanusított eljárását, a mely szerint a confirmációi ünnepélyen minden confirmált növendéknek egy új testamentomot ajándékozott. «Legyen szives azért Nagytiszteletű Ur — így szól a felhívás — felszólítani egyháza módosabb tagjait, hogy adakozásuk által tegyék lehetővé legalább azt, hogy minden confirmált gyermek egy új szövetséget kapjon. Egy új szövetség ára (Zsoltárokkal) 18 kr. (Zsoltárok nélkül 12 kr.). Nagyobb megrendelésnél még ebből is percent és bérmentes küldés. — Nekünk, kik oly sokszor buzgólkodtunk már a biblia tisztességeért, nincs egyéb mondani valónk e felhíváshoz, mint az, hogy találjon az engedelmes fülekre, mert a lélek szól a felhívásból a gyülekezetekhez és azok vezéreikhez!

— **A felekezeti és községi tanítók fizetésének rendezéséről szóló törvényjavaslat** első szakaszát tárgyalta le folyó hó 3-án az országgyűlés. A fizetési minimum meghatározását névszerű szavazattal döntötték el a képviselők. A szavazás eredménye az lett, hogy 290 képviselő közül 152 a *minimumot 300 forintban* kívánta megállapítani. A *korpótlékre* vonatkozó szakaszt a folyó hó 4-iki ülésen Kovács Albertnek azzal a módosításával fogadta el a ház, hogy a tanítók fizetése 5 évenként 50 frttal emelkedjék.

— **Értesítés.** Mostanában több helyről hozzám intézett kérdés alkalmából szükségesnek látom igen tisztelt lelkésztársaimnak becses tudomásukra hozni, hogy „Az új védtörvény és utasítás lelkészeket, papnövendékeket, tanítókat és tanítójelölteket illető szakaszai“ című 1889. évben megjelent munkámból még néhány példánnyal rendelkezem. Egy példány ára 30 (harmincz) krajczár, mely összeg címemre, Kassára küldendő. Kassa 1893. május 4, Révész Kálmán, ref. lelkész.

— **Meghívás.** A zemplénmegyei tanító-egyesület f. hó 24 én Sárospatakon (az állami tanítóképzőben) tartja tisztújító közgyűlését, melyre az egyesület tagjai tisztelettel meghívattak. Tárgyak: 1. Tisztújítás. 2. Az alapszabályok módosítása. A közgyűlés kezdete d. e. 9 órakor; ezt megelőzőleg, 8 órakor választmányi ülés tartatik. Szállás és közebéd iránti jelentkezések Gérecz Károly alelnök úrhoz intézendők.

Sárospatak, 1893. május 5.

Dezső Lajos,
a tanító-egyesület elnöke.

— **Hibaigazítás.** Az alsóharsodi egyházmegye tavaszi közgyűléséről szóló tudósításban a közlemény elején írgatások által kényszerített — szavak után ez olvasandó: *hogy Róma a magyar állam házassági jogának fejlesztését is gátolni törekszik az által, hogy a dogmák sáncai mögé vonul stb.*

Pályázati hirdetés.

A hódmezővásárhelyi ev. ref. főgimnáziumban két tanári állomásra pályázat hirdettetik.

1. Az első tanszék rendes tanári állomása a latin és történelmi szakra. A heti órák száma 20—21. A fizetés

1000 frt, 200 frt lakbér és ez időszerint 40 frt ötödéves pótlék, de a mely 200 frton felül nem emelkedhetik. Pályázhatnak ev. reform. vallású okleveles tanárok. A megválasztott *egy évi próbaidő* után véglegesítették; végleges minősítése után jogos és kötelezett tagja a tiszántúli ev. ref. középiskolai tanárok gyám- és nyugdíjintézetének, úgyszint a helybeli ev. ref. egyház belső tisztviselők özvegy- és árvagyámintézetének.

2. A másik pályázat a természetrajzi és földrajzi tanszakra hirdettetik. Ez helyettes tanári állomás, csak az 1893—94-ik tanévre. Pályázhatnak ev. reform. vallású okleveles tanárok vagy végzett tanárjelöltek. A heti órák száma 20—21. Fizetése, ha okleveles tanár választatik, 900 frt, ha nem okleveles tanárjelölt: 800 frt.

A fizetés mind a két tanszéknél évnegyedes részletekben előre adatik ki.

A pályázók folyamodványukat keresztelől levéllel, esetleges katonai szolgálataikat igazoló irattal és végzett tanulmányaikat feltüntető okmányokkal felszerelve, a f. évi május 31-ikéig bezárólag alólirotthoz nyújtásuk be.

Hódmezővásárhelyen 1893. ápr. 24.

2—3

A Presbitérium elnöksége.

Haszonbérbe adás.

A sárospataki ev. ref. főiskola tulajdonát képező, a sárospataki alsó határban egy tagban kihasított, a tagosítási földkönyv szerint 3,575760 □ öl területű birtok az 1893 évi június 19 napján d. e. 9 órakor Sárospatakon, a főiskola tanácstermében megtartandó ajánlati tárgyalás útján, az 1893 évi október 1-től számított 12 egymás után következő évre haszonbérbe adatik.

A kitűzött határidőben nyílt ajánlati verseny-tárgyalás fog tartatni, azonban az 1893 évi június 19 napja d. e. 9 órájáig zárt ajánlatok is elfogadhatnak, melyek a nyílt ajánlati tárgyalás befejezése után azonnal felbontatnak.

Kikialtási ár 17424 frt, bántpénzül 1750 frt teendő le a főiskolai pénztárba, készpénzben, takarékpénztári betét-könyvben vagy ovadék képes értékpapírban. A zárt ajánlatok ugyanily összegű bántpénzzel láttandók el.

A főiskola fentartja a jogot, hogy a tett ajánlatok között szabadon választhat. A végleges határozat joga a tiszáninni ev. ref. egyházkerületet illeti, mely hatóság e végből a következő napon 1893 junis 20-án Sárospatakon rendkívüli egyházkerületi közgyűlést tart. A kiket a főiskolai igazgató tanács kijelöl: azokat ajánlatuk az egyházkerületi közgyűlés határozásáig kötelezi.

A zárt ajánlatban kiteendő, hogy ajánlattevő a haszonbéri feltételeket ismeri.

A részletes feltételek alulírottánál a főiskolai jogigazgatói hivatalban bármikor megtekinthetők, sőt kíváncsra, 2 frt másolási díj előleges beküldése mellett, postán bárkinek megküldetnek.

A zárt ajánlatok Nagy Gusztáv főiskolai gazdasági választmányi elnökhöz adandók be.

Sárospatak 1893 Május 4-én.

Debreceni Bertalan,
főiskolai jogigazgató.

1—3

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A nagy események.« — »Mit tehetnének a tanítók a prot. vallásos szellem fejlesztése végett?« Szombathy László.
»A miskolci ev. ref. leánynevelő-intézet egy-évi életéről. Tóth Pál. — »Adalékok énekgyűnk történetéhez s még valami.«
Farkas Lajos. — »Egy kis helyreigazítás-féle.« Tóth Dániel. — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Pályázati
hirdetések.«

A nagy események.

A nemzeti muzeum oszlopos csarnoka előtt a munka utolja foly az Arany János érc-szobra körül. A modern Magyarország ünnepet készül szentelni egy igénytelen nagy fia emlékének, a ki míg ki nem esett faradt kezéből a lant: az egész hazára szórta szét dús lelke kincsét s mint költő, nyelvész és kritikus eléggé soha meg nem hálálható módon járult hozzá a nyelvben és irodalmában élő nemzet újabbkori dicsőségéhez s fennmaradásának biztosításához.

Benn a muzeum dísztermében a dohos középkor itt felelt lovagjai, a tridenti zsinat dogma-istenítő főpapjai vívniak elkeseredett tusát az új Magyarország munkában edzett harcosaival a szabadság és egyenlőség szent elvei ellen.

Érdekes találkozása a merész ellentéteknek. A történetíró feljegyzi majd, hogy a magyar főrendek többsége akkor szavazott bizalmatlanságot a Széchenyi, Deák és Kossuth szellemi örökébe lépett nemzeti kormánynak, mikor a welsi bárdok dalnokának, Toldy költőjének, a balladák mesterének szobra körül a nemzeti demokratia koszorúkkal tolongott és hosannát énekelt.

Reánk, magyar protestánsokra bizonyosan semmi szégyen nem fog háramlani abból talán a boldog unokák előtt, hogy nekünk csak a hosannákban volt részünk és nem a kaszt-szellem élesztgetésében.

Hosánna az Arany János nagy szellemének, hosánna a leszavazott kisebbségnek is!

* * *

Folyó hó 10. és 11. napjain tartott a főrendek ütközete. A róm. kath. reactio teljesen szervezett minőségben jelent meg a küzdterén. Ott volt a „Pax“-os fővezér az Eszterházy Mórizzokkal és Zichy Nándorokkal. A harcot azonban nem ezek kezdték, hanem Szapáry Géza gróf, a főkamarás. Sokan nem voltak jelen, a kiknek hiánya a reactio határ-vonalait látszott igazolni.

A támadó gróf galamb is volt, kigyó, is, politikus is, ultramontan is, mert megdicsérte ugyan a miniszterelnököt, de a kormány egyházpolitikája ellen, mint a mely lényegében az államot és társadalmat alapjában megtámadja és a vallástalanságot törvényesíti s istápolja

bizalmatlansági szavazatot indítványozott. Majd jött utánna Dessewffy Aurél gr., a ki semmi becsülni valót nem talált a kormány működésében, azután a nagyváradai püspök, kinek beszédje — mint a napi lapok közlik — már német fordításban is kézen forgott még mielőtt elmondta volna, tehát nagyon gondosan meg volt alkotva, mint a szónoki sikerére hiú főpap minden beszéde. Csáky grófra vetette magát, a kinek nem bírja elfeledni, hogy rossz hirbe hozta a magyar főpapok theologusi bölcsességét. Ez igazolt vád meggyöngítése volt Schlauch fő célja, talán főkötelessége. Ezért hangoztatta a kormány egyházpolitikájának esetleges voltát, rögtönzetszerűségét s a vezető szellemek ingatagságát. A kormány bölcsesége ellen való puszkázás után jónak s elégnek látta a hazafias önfeláldozás leplebe burkolózni s a theologusi diplomát azzal a kápráztató állítással takargatni, hogy ők — a főpapok — hazafiságból s békés hajlamaik miatt nézték el egyideig a február 26-iki rendelet dogmába ütköző voltát s ezek a nagy érzések fojtották el Simor hercegrímásiban is a theologus tiltakozását.

Gr. Csáky szokott nyíltságával válaszolt a Szapáry és Schlauch támadásaira. Férfiisan utasította vissza a kormány és saját személye ellen tett gyanúsításokat és meggyőzőleg igazolta, hogy mindkét szónok hamis adatokat hurcolt be a vitába. Nem sikerült tehát a hazafiság fényével osztatni el a tudós címen borongó homályt sem!

Teutsch Gy. szász prot. püspök és Zay Miklós prot. gróf az ultramontanizmus szekerének tolására vállalkozott, ez utóbbi a r. kath. egyház szabadságát látja az egyházpolitikai program által megtámadva s ez affectált elmélettel a reactio éljenseire tette magát érdemessé. A kormány ellen szónokoltak még Széchenyi Antal és Pálffy Mórizz grófok, az aulikus iskolának ismeretes alakjai és Hornig veszprémi püspök, a volt kultuszminiszteri titkár; mellette pedig Szontagh Pál, Gajdágó Salamon, Zelenka Pál és Szász Károly püspökök.

Hornig volt a kormány legszenvedélyesebb támadója, mert ő volt a legérdekeltőbb fél a gr. Csáky által többször emlegetett főpapi levelek írói között s valami gyanú terheli mint hercegrímási aspiránst is, sőt — állítólag — ő volt az, a ki a magyar kormány tényeivel szemben és a főpapság theologusi szakér-

Lapunk jelen számához egy negyediv melléklet van csatolva.

telmének igazolása végett a vatikanra fölebbezett. Mindezt igen bizonyosan tudta a jól értesült Csáky, a kit tehát épen ezért bajos volt a bölcs higgadtságával ostromolnia annak, a kinek szívében a megtámadott olvasni tudott. Hornig beszédjéből kiderült végre, hogy a kezeiket mosó főpapok csakugyan szoros érdekszövetségben állanak a „Magyar Állam” cikkezőivel s tudtukkal és akaratukkal történik mindaz, a mit a Molnár-féle plebanusok üznek, tehát a népnek fellármázása, szavazatok gyűjtése stb. Jellemző a püspöki süveg átalakító hatalmára, hogy Hornig képes volt *ostobaságnak* bélyegezni multjának szabadabb tényeit, csak-hogy Róma felé hűséges rabszolgának bizonyúlhasson. Az indulatos — és nagy visszatetszést szült — szónok megkapta a méltó feleletet az ostromlott minisztertől, a kinek semmiesetre sem ártott az a józan közvélemény előtt, hogy az elkényeztetett kis királyok gyarlóságait kérlelhetetlen igazság-érzettel szórta az ilyenekhez nem igen szokott főrendek szemébe.

Jól esik feljegyeznünk, hogy a két magyar prot. püspök — a mint nem is gondolható másképen — a ker. szeretet szellemében, a szabadság általánosítása mellett, a nemzet legföltettebb érdekeiért szállt sorompóba. *Zelenka* a februári rendelet szükségét a papság egyetemes törvény-sértésével igazolta, a mely épen azért senkire sem fogadható el sérelmesnek. A kulturharcért a r. kath. egyház vezetőit tette felelőssé s hévvel hivatkozott a tridenti zsinattal szemben az örök evangéliomra s a tüntetőleg emlegetett róm. kath. papi honfussággal szemben arra, hogy az evangyéliomi egyházak soha sem kerestek e hazában semmit az ország határain kívül. Szellemes, itt-ott finoman gúnyos beszédnek éle Schlauch ellen volt irányozva, a kit sophismáinak burkaiból pörére vetkeztetett. A népre appellálót arra figyelmeztette, hogy hagyjuk csak magára a józan magyar népet s az bizonyára nem fogja felszedni a papság rozsdás fegyvereit, hogy egymás mellére szegezze. Az 1868. LIII. t.-cz.-et csak abban az esetben tartja eltörölhetőnek, ha e hazában lévő minden egyház az evangyéliomi egyház módjára, az államtól csupán a főfelügyelet dolgában függőleg, külön fog választatni. Addig azonban maradjon meg e paizs — mondja ő — melyet százados küzdelem után adott a győngébbek kezébe az állam bölcsesége. Védjen meg az továbbra is halálos sebektől; legyen az intő jel, hogy a tilosba bűntetlenül átlépni nem szabad. Hasonlag Schlauch ellen, de Pálffy és Hornig ellen is irányult a Szász K. felszólalása, a ki az egyházpolitikai programot a nemzet talajából fakadtnak s pontjainak megvalósulását a magyar nép érdekében égetően szükségesnek igazolta s távolról sem látta olyan költségesnek, mint a szomorú absolut-időknek vallásos szemlélődésből táplálkozó s az új idő szelleme által átlépett alakja. — Hornigot biztosította, hogy a prot. egyházak hívei semmiesetre sem fognak harcot kezdeni a felekezeti békeség rovására, mert ezek jól tudják az evangyéliumból, hogy minden más ker. erénynél nagyobb a szeretet...

Wekerle miniszterelnök fejezte be az egyházpolitikai vitát magas szárnyalású, finom gunynyal fűszerezett s önértettől duzzadó beszéddel, a melylyel apróra szedte ellenfeleiket s méltósággal igazolta a kormány becsületes szándékait, a kifogásolt program szükségességét, a melyhez ők mindannyian tárcájokat kötik. A papság által gyűjtött aláírásokat nem fogadta el a közvélemény nyilatkozatának, de igenis a politikai hatóságok bizalmi szavazatait. A főrendi reactio tüntető magaviseletétől nem riadt meg, sőt inkább önértettel hivatkozott a Szapáry-indítvány bizalmatlansági votuma

ellenében az országgyűlésre, mint a nemzeti akarat képviselőjére.

Aztán megtörtént a névszerinti szavazás és a kormány egyházpolitikája kisebbségben maradt. Az első követ Vaszary érsek dobta rá s jöttek a többi érsekek és püspökök, a Zichiek, Eszterházyak, Wenkheimok stb.

Nem az a nevezetes, hogy a főrendek, megpróbálták az egyházpolitikai program hitelének csorbitását, mert hiszen erre mindenki készen volt; hanem az

1-ször, hogy végre dokumentálva van ország és világ előtt a kultur-háború s igazolva van az, hogy a magyar főpapság és alpapság érdek-szövetkezete a leg-erősebb s hogy a világi főrendek egy része kész árkon-bokron követni a papság kibontott zászlóját s hatalmasan belejátszik a felekezeti harc előidézésébe;

2-ször a kulturháborút kívülről és felülről jó szemmel nézik s az ultramontanizmus diadalát a fő-fő-hatalmak örömmel is tudnák üdvözölni; tehát szívesen látnának talán egy újabb kiadású s a régini is siralmasabb Regnum Marianumot;

3-szor a Wekerle kormány és a mai főrendi többség s ennek kivált főpapi elemei között engesztelhetetlen gyűlölség magva van elhintve, tehát az egyházpolitikai program valósulásához a közel jövőben nincs, vagy igen vékony a remény.

Mindezekből természetesen következik az, a mit már napi lapjaink is sürgetnek, hogy t. i. az országgyűlés szabadelvű elemei tömörüljenek a nemzeti szabadság védelmére s ne elégedjenek meg most már — az ijesztő és bosszantó jelek láttára — a kormány egyházpolitikai programjának eddig felállított pontjaival, hanem álljanak — ezt már mi szeretnők megvárni — határozottan az 1848. XX. t.-cz. álláspontjára és követeljék annak s összes következményeinek, tehát a papi javaknak saecularizálását is, mert e nélkül sem igazi nagy reform, sem állandó felekezeti béke nem képzelhető.

Mi protestánsok, a nemzet szabad s modern fejlődésének rendíthetetlen barátai nem érdemeljük meg azt a sorsot, hogy a földi javaiban elbizakodott róm. kath. főpapság szeszélyeinek labdáivá legyünk s most egy, majd más ok miatt pozsonyi vértörvényszékeket, autodafékat rendezzenek ellenünk s gályarabságot szenvedzenek közülünk a leghivebbeknek, legigazabbaknak — Róma és minden absolutizmus gyönyörűségére.

A főrendiházi vita semmi esetre sem zárköve a kultur-háborúnak s a prot. és római kath. püspököknek élesen mutatkozó ellentétessége szintén nem a felekezeti béke szivárványának mosolygása. A Hornigok dühe — ha táplálékot nyer; a Szapáryak gögje, ha még tovább is ostromoztatik, elhozhatja ránk — legalább itt-ott, hacsak kicsinyített kiadásban is — a Pázmány korát, ha az országgyűlés nagyot nem merészel és oda nem kiált a rakoncátlan elemeknek: Quousque tandem abutere — patientia nostra?!

* * *

De ime ni, a nemzet jobbjai gyűlöngenek már az Arany János szobra körül. A demokratia éljen-kiáltásai behatolnak a nemzeti muzeum füledt légkörébe s mintha a költő érc-alakja is megszólalna, mondván:

„De túl zenén, túl síp-dobon,
Riadó kürtön át:
Ötszáz éneklő hangosan
A vértanúk dalát.”

— — —

ISKOLAI ÜGY.

Mit tehetnének a tanítók a prot. vallásos szellem fejlesztése végett?

Egy idő óta meg-megújul a panasz felekezeti tanítóink vallásosságának s egyháziasságának fogyatékosága miatt. És ha jól mefigyeljük tanítóink viselkedését — fájdalom — lehetetlen tagadnunk e panasz jogosultságát. Szeretnők titkolni, de úgy van valóban, hogy a tanítók egy része nagyon is hajlandó e tekintetben a közönyösségre, sőt még a vallás-tanítást is, mint megunt terhet — ott a hol lehet — szívesen elodázza magától. Bizonyára szomorú jelenség ez napjainkban, midőn a vallási kérdés napról-napra ijesztőbb alakban jelentkezik, s anyaszentegyházunknak a nagyok és kicsinyek vallásos lelkesedésére egyaránt szüksége volna. Bármilyen legyen is az ok, mely e sajnos jelenséget eredményezi, teljes hitem és meggyőződése, hogy sem eléggé indokolva nincs, sem meg nem állhat ott, hol a tanító munkálkodását már előzetesen is vallása iránti buzgó-sága s odaadó szeretet lengi át.

A panasz általában a fiatalabb tanítói nemzedéket illeti s tekintve, hogy ez jórészt már a modern tanítóképzédekből került ki az életbe: a hibát — ha nem is egészben, — a képezdei vallásos oktatás fogyatékoságában keresem. Míg tanítóink a főiskola falai közül jöttek ki az életbe, kétségbevonhatlan, hogy több vallásos lelkesedést hoztak magokkal s működésük jobban magán viselte a vallásos nevelés jellegét! De változott az idő . . . s vele együtt változott a kor szelleme is. Tanítóképzédek állítottak fel, hol — a tanítóképzés az oktatást s módszertan kódéba burkolódzva — a vallástanítás csak mint másodrangú tantárgy szerepel, s nem csoda, ha ez nem marad aztán hatás nélkül a falai közül kikerült tanítói nemzedékre. Igaz ugyan, hogy ez ítélet — minden újabb képezde növendékeire nem vonatkoztatható, tehát egyetemes tétel gyanánt meg nem állhat, mert mint egyebütt, úgy itt is vannak kivételek! A hol p. o. a felekezetünkhöz tartozó növendékek vallásos oktatása felett a felügyeletet s ellenőrzést valamely felsőbb egyházi hatóság gyakorolja, — mint például Sárospatakon, ott már a hiba talán nem az intézet szervezetében s a vallástantárgyak alárendelt helyzetében, hanem a falai közül kikerült tanítói nemzedék egyéniségében s talán az uralkodó áramlat ragályos hatásában keresendő.

Kérdés s azt hiszem eléggé fontos kérdés, hogy mit tehetnének a tanítók a vallásos és prot. szellem fejlesztése céljából?

A tanítót kötelessége, hivatása az iskolához, mint működésének főszerűségéhez kapcsolja; a gyermek is itt éli át gondtalan életének tetemes részét a tanító atyai gondozása, nevelése és éber figyelme alatt. S ha igaz az, hogy vallásos gyermekek vallásos szülőktől származnak, már csak azon befolyásnál fogva is, melyet a tanító az iskolai idő alatt a gyermek lelkületére, benső világára gyakorol: jogosan következtethető, hogy a gyermeket vallásossá s egyháziassá nevelni csak az a tanító képes, ki a vallás örök igazságait és felekezetének magasztos hivatását lelkének egész melegevel karolja át. A ki ilyen szellemtől áthatva fog tanítói szerepéhez, az okvetetlenül a vallásos oktatást és nevelést tartja az iskolai oktatás központjának s az volna kívánatos a cél érdekében, hogy mindenki hasonlóan gondolkozzék. Igenis: a vallásos oktatás és nevelés legyen a központ már csak azért is, mert igaz az, hogy a gyermekek legtöbb,

legnagyobb és legtisztább örömei azok, mik a vallásosságból származnak. De éppen mert ezt tartom az oktatás lelkének: nem tudok eléggé csodálkozni az olyan tanítókon, a kik örömet adjak ki kezökből! a vallás tantárgyak tanítását. Az ilyeneknél ugyan mi hatja át, mondhatnám így is: mi szenteli meg a tanítói és tanítványi kötelességeket? Talán maga a rideg tudás?!

Mig a fő követelménnyel nincsenek, vagy nem akarnak tisztában lenni tanítóink, mig tanításukból hiányzik az átható erő: addig nem teljesítik azon legszentebb kötelességeket, melyekkel egyházunk és az emberiség magasabb érdekei iránt tartoznak!

A vallásos nevelés szempontjából kívánatosnak s könnyen is kivihetőnek találom azt, hogy szoktassuk növendékeinket a templomba járásra. Ha a gyermek szívébe korán becsepegtetjük az Isten háza iránti szeretetet: bizonyára azt eredményezi, hogy népesebbek lesznek templomaink, üresebbek a korecsmák és börtönök. Sajnálattal kell e pontnál felemlítenem, hogy a legtöbb helyen gyülekezeti énekeink sem taníttatnak kellő szorgalommal, pedig azok vallásos érzületünknek kiváló nevelő eszközei. Napról-napra kevesebb azoknak a zsolttáros embereknek száma, kik énekeinket eleitől végig tudták s már csak ezért is mint buzgó templomjárók tűntek ki.

De nemcsak az iskolában, hanem a társadalomban, közelebből saját gyülekezete körében is hasznos munkát végezhet a tanító a vallásosság és egyháziasság terjedése végett. Szorosabb összeköttetésbe kell e végből lépni a néppel, hogy könnyen megfigyelhesse a családi élet benső világát s tapasztalatait felhasználni képes legyen javítást célzó munkájában. Bízást állíthatom, hogy a körülményekkel okosan számolni tudó tanító, midőn a javítás céljából a nép vallásosságára, erkölcsi érzületére ott és akkor, a mikor és hol erre idő s kedvező alkalom kínálkozik, hatni akar: ha nem mindenkori is, de legtöbb esetben célt fog érni.

Az énekkarok s kapcsolatban a népkönyvtárak szintén hathatós előmozdítói lehetnek e célnak. Az első a gyülekezeti énekek gyakorlása által szebbé, egyöntetűbbé teszi gyülekezeti éneklésünket; a másik pedig a vallásos olvasmányoknak a családba való bevitelével általánosan hat a vallásos érzület ápolására s ébrentartására. Népünkkel a társulási szellem többé-kevésbé mindenütt megvan, s ily egyletek felállítása nem jár nagy nehézséggel.

A tanító azonban nem elégséges önmagában ezek keresztúlvitelére. Ide a lelkész és tanító kölcsönös, összehangzó működésére van szükség, mert a kívánt siker csak így nem fog elmaradni. E két tényező közös s vállalt munkáját avagy akadályozhatják-e kicsinyes érdekek, a mikor az egész anyaszentegyház nagy érdekei forognak szóban?!

Különös súlyt fektetek részemről a protestáns vallásos szellem javáért a tanító-egyesületek, értekezletek protestáns vallásos irányú működésére. Igaz ugyan, hogy a felekezeti tanítóság kebelében lévő egyesületek kisebb-nagyobb mértékben most is e célt szolgálják; de itt, hol az öregebb s fiatalabb tanítói nemzedék egy egységes egészszé tömörül, sokat, nagyon sokat lehet tenni e szempontból is. Itt az eszmék harcában jut igazán felszínre teljes valóságában az a munkakör, cselekvési irány, mely egy prot. tanítóra az iskola falai között várakozik, s ha itt a vallási szempontok kellő méltatásban részesülnek, bizonyára jótékony befolyást gyakorol ez a tanító cselekvési irányára, s ebből kifolyólag a vallási élet fejlődésére is. A fiatal tanítói nemzedéknek itt van az élet iskolája, hol a tapasztalat

embereitől sokat, nagyon sokat tanulhatnak, s vajha tanulnának is!

Régen érzem már az említett panasz jogosultságát. A bajt, hibás jelenségeket hallgatással nem lehet orvosolni, míg az önbírálat, mely tehát rcám is vonatkozhatik, sokszor orvosol. Rövid felszólalásommal célom volt kibékíteni s barátainkká tenni azokat is, kik a javítás szempontjából velünk szemben az igazságos kritikát gyakorolták. Ha célomat elérhetném!...

Szombathy László,
ref. tanító.

A miskolezi ev. ref. leánynevelő-intézet egy évi életéről.

(Igazgatói jelentés a fentartó egyházkerület közgyűléséhez.)

Főtiszteletű egyházkerületi közgyűlés!

Egyházkerületi leánynevelő-intézetünk szellemi és anyagi állapotát feltüntető évi jelentésünket van szerencsénk a következőkben fölterjeszteni.

A főtiszteletű egyházkerület jóakarata, leánynevelésünk fontos érdekeiért meghozott áldozata, a munka és buzgóság lehetővé tették, hogy intézetünk új épületei az 1892. év. szeptember hónapjának első napjára befejeztettek, a közhasználatnak átadattak.

Az iskolai évet szeptember 12-dikén ünnepélyesen megnyitottuk. Az ünnepélyességet nevelte az, hogy főtiszt. *Kun Bertalan* püspök ur ő méltósága s több vidéki szülő megtisztelték jelenlétükkel intézetünket.

1892. szeptember 12-ig a 4 felső osztályba 141 növendék iratott be. Ezek közül 3 családi s más körülmények miatt meg nem jelent, 1 évközben elhagyta az intézetet. Tényleg az iskolát látogatta 137 növendék s a létszám mai napig ugyanaz.

A növendékek közül református: 75; ágostai hitvallású: 28. róm. katolikus: izraelita: 24.

Osztály szerint beiratott az I. felső osztályba: 34; a II-dikba 46; a III-dikba 34; a IV. osztályba 27.

Egész tandíjfizető 126; féltandíjfizető 2; teljesen tandíjmentes 9.

A tandíjból bevett jövedelem: I. félévben 1710 frt; II-ik félévben: 1566. Összesen 3276 forint, mely összeg a mult tavaszi közgyűlésünkre beadott költségvetésünk tandíjtételét 776 forinttal haladja meg.

Intézetünk létszámát, mint már a megelőző években, úgy az 1892/93-dik iskolai évben is az internatus emelte ily magasra, a mely a távolabb vidékeken lakó szülőket is ide vonzza gyermekeik neveltetése érdekében. Az internatusba 69 jelentkező közül fölvetetett 53. A fölvetettek közül 2 meg nem jelent, 1 évközben eltávozott.

Tényleg az internatusban van 50 növendék. Ezek közül református 37, ágost hitvallású 9, róm. katolikus 3, izraelita 1. Tiszáninneni református egyházkerületünkből van 19; a tiszántúli református egyházkerületből 9; a dunáninneni ref. egyházkerületből 6; a dunántúli kerületből 4; az erdélyiből 2; a tiszai ágost. evang. egyházkerületből 9. A lelkészek gyermekeinek száma 21.

Az internatus növendékei közül teljes ellátási díjt fizet 48, féldíjat 2.

150 forintos ellátási díjt fizet 18; 200 forintos díjat 30; 75 frtos díjat 2.

Az internatus évi bevétele a 150 forintot fizető 18 növendéktől 2700 frt; a 200 forintot fizető 30 növendéktől 6000 frt; a 75 frtot fizető 2 növendéktől 150 frt. Az időközben eltávozott növendék fizetett díjja 75 frt. Összes bevétel 9025 frt. Ez az összeg mult tavaszi közgyűlésünkre beadott költségvetésünk bevétele 225 forinttal haladja meg.

Kiadás: 8371 forint, a mely összeg is 225 forinttal haladja meg mult évi költségvetésünk kiadását, a mit a nagy, szigorú tél miatt szükségessé lett fűtőanyag s a mosatás tételei idéztek elő. Maradvány: 904 forint.

Felügyelő-bizottságunk végleges határozathozatalra terjeszti fel a főtiszteletű egyházkerületi közgyűlésre azt a már elmúlt évben tett indítványát, hogy tekintettel arra a nagy jótéteményre, a melyet intézetünk internatusa a lelkiismeretes berendezés által nyújt; tekintettel a tetemes kiadásokra, a szigorú időkre s az élelmi cikkek magas árára: mondja ki az egyházkerület, hogy a 150 forintos ellátási díj jótéteményében a jövő 1893/94-ik iskolai évtől kezdve, csak saját egyházkerületünk lelkészeinek, tanárainak és tanítóinak gyermekei részesülnek.

A jótékonyág szelleme is fölkereste intézetünket.

Első sorban főt. mlt. *Kun Bertalan* püspök ur 500 frt alapítványát kell megemlíteni, ki ezt az összeget a jubiláris alapból ajándékozta intézetünknek... Felügyelő-bizottságunk a mily kegyelettel őrzi főpásztorunk jubileumának emléket, oly örömteljes hálával fogadta az egész egyházkerület részéről az ő nevére összegyűjtött alapból iskolánkra tett alapítványát s tekintettel azokra az érdemekre, melyeket püspök ur leánynevelő-intézetünk fejlődésénél, felvirágzásánál kivívott: úgy véli, hogy az általa tett alapítványt leghelyesebben, legméltóbban úgy értékesíti, ha ezt az összeget mindaddig kamatoztatja, míg az legalább egy növendéknek, egyházkerületünk valamely szegényebb sorsú lelkésze szorgalmas, jómagaviseletű leánykájának internatusi feledíjját fedezheti. Ez lenne az internatus legelső s méltán kegyelettel őrztő alapítványa.

Második sorban *Kun Kálmán* nyugalmazott törvényszéki bíró urnak, mint felügyelő-bizottságunk egyik buzgó, lelkes tagjának áldozatkészségéről kell jelentésünket megtenni.

Ő egy korábbi ígéretéhez híven, a leánynevelő-intézet udvarát saját költségén rendeztette oly módon, hogy az egyházkerület udvartelkével az egyház telkének udvarát egy színvonalra vétette; az ez által szükségessé vált földmunkálat és kavicsolás munkadíját, a színvonalozás által szükségessé vált vízvezető csatornák, a járda és kapualja burkolatának költségeit több, mint 300 forinttal fedezte. Ugyanő, mihelyt a tavasz enyhébb napjai beköszöntöttek, az intézet udvarára 15 gesztenye és 25 ernyő-ákáczfát ültetett.

Boldogemlékű *Bakos Antal* egyházkerületi pénztáros ur, intézetünk iránt táplált jóindulatának adta bizonyosságát, midőn arra végrendeletileg 200 forintot hagyományozott. Felügyelő-bizottságunk kegyelettel adózik elhunyt jeles pénztárnoka emlékének s az általa hagyott összeget alapítványként kívánja kezelteni.

Mltg. báró *Vay Béla* főispán ur, az alsóborsodi egyházmegye nagyérdemű főgondnoka 50, tekintetes *Lengyel Sámuel* egyházkerületi tanácsbíró ur 70 forintot tevő zsinati napidíjait szintén leánynevelő-intézetünk céljaira ajánlották fel.

Felügyelő-bizottságunk jól tudja, hogy mily értékű napjainkban világi pártfogó uraink megemlékezése, áldozatkészsége. Jól tudja, mivel tartozik nekik, kik mindenütt ott vannak, a hol az egyház és iskola érdeke kívánja s hálás köszönetét fejezi ki a nemeslelkű adományozóknak.

Végül egy 100 forintos adományról kell megemlékeznünk, melyet *Kinszky Károly* ur az intézetünkben már évek óta tanító táncmester tett az intézet új, nagy terme diszes kifestésére. Ez az összeg, az e célra az építési költségvetés szerint intézetünket illető 60 forinttal, egyházkerületi buzgó és iskolánk érdekét szíven viselő

pénztárnokunk által külön kezeltetik. Mély tisztelettel kérjük a főt. egyházkerületet, hogy ezt az összeget legyen kegyes kiegészíteni legalább 200 forintra, a mely összegből nagy termünket az egyházkerület gyűléséhez s minden ünnepélyes alkalomhoz méltóan kifestethessük.

Kiváló tisztelettel maradunk

Miskolcon, 1893. április 24.

az egyházkerületi leánynevelő-intézet
felügyelő-bizottsága, annak nevében

Tóth Pál,

az intézet igazgatója.

TÁRCZA.

Adalékok énekügyünk történetéhez s még valami.

(Folytatás)

Helyén valónak tartom az előzmények után a *„nagy-kállói ev. ref. egyház életéből egyet-mást elmondani, mit a nevezett egyház jegyzőkönyveiben találtam. Egy pár sor jegyzőkönyvi pont az egész; de tekintve a belőle vonható tanulságokat, elég fontos arra nézve, hogy felette meditálva, a jövőre nézve némi biztatást nyerjünk.*

Akkor történt, mikor az 1813-ik évben napvilágot látott új énekes-könyv már a meghonosodás küzdelmes útján járt, birkózva az elfogultság, a régi iránti kegyelet és megszokás elemeivel s minden kis tért hosszas küzdelem árán foglalva el. Nyolcz évig kellett járnia, míg végre 1821-ben a nagy-kállói ekklezsia kapuin is bekopogtathatott. Azonban mint sehol, úgy itt sem nyíltak azok meg az első zörgetésre. És midőn az ugyanezen évben választott iskola rektor, Motsai József, kinek Debreczenben alkalmá lehetett az új énekessel megismerkedni, azt Nagy-Kállóban is használni kezdi, a hívek felzúdulnak ellene, mint a ki „értetlenül, következképen ész nélkül“ (vagyis: új, ismeretlen éneket) énekel. Hogy az új kántor eljárása valami botrányt idézett volna elő, arról a jegyzőkönyv nem emlékszik meg; de hogy a dolog egész simán nem folyhatott le, az már csak onnan is gyanítható, hogy a kántor a junius 17-ikén tartott consistorialis gyűlés elé vivén a dolgot, írásban is beadott előterjesztésében kijelenti, hogy „ha csakugyan az régi dicséreteket kellett néki énekelni, a kántorságról inkább lemond, abba az vélekedésbe levén, hogy az kántor választásától függ egyenesen az éneklés, — s egy szersmind azt is declarálja, hogy mivel az négy Venerabilis Superintendentiától helybe hagyatott és közönségesen már bevett új Zsoltár, amaz régi dicséreteknak helyrehozásával helyesen és okosabban kezdődne el énekelteni ezen szent Gyülekezet előtt, tehát az abban foglalt dicséreteket és énekeket fogja énekelni.“

Motsai uram azonban majd pörül járt e bátor hangú felíratával. A nemes Consistorium nem volt hajlandó oly könnyen eldobni a régi énekest, mint a kántor úr; azt az elvet meg már éppenséggel nem osztotta, hogy „az éneklés egészen a kántor választásától függ,“ sőt e vélekedéseért őt szigorúan rendre utasította. „Mert nem lehet ugyan tagadni, — így szól az ide vonatkozó határozat — hogy az úgy nevezettni szokott Nagy Zsoltár, vagyis az Hymnuszok, Dicséreték és Innepi alkalmatosságokra a régibb időben alkalmazott énekek között, — minthogy azok részszerint pusztá historiával, részszerint Historico Dogmával teljeseek, számtalan olyanokra ne találjunk, melyeket énekelni teljességgel nem lehet, annyival inkább azokat, mint Istenes Dicséreteket nem lehet használni; — meg

kell mindazáltal ösmerni azt, hogy azok között találtatik egy néhány, melyeket az Gyülekezet előtt oly fölvigvázás mellett: hogy azoknak az értelmekre és kiváltképen az végekre tett s az első versek értelmével összekötésbe levő kifejezésekre szemes felvigvázás s okos megfontolás fordittatik, lehet énekelni. Ugyanazért adasson értésére az Curátor által Motsai József Rectornak, hogy eő, mint Hivatalbeli szeméjj, magának Éneklés módjába semminémű szabadságot továbbra ne álmodozzon, az négy Venerabilis Superintendencia által kidolgozott, jóváhagyott s Eő Felsége által is az azzal való élést megengedett Ujj Zsoltárba foglalt énekek énekléséhez is nem előbb, hanem az az Consistorium által köteletségébe fogtettetni, kezdhet. Értésül adatván az is, hogy máskor, ha folyamodik írással az Consistoriumhoz, az írásba foglalandó kifejezéseit minden sértés nélkül igyekezzen kitenni és abba több oly függetlenségét ne magyarázza ki, mint ezen beadott írásban, mely egyenesen szeméjje, hivatala és betsülete elvesztésével könnyen összekötésbe jöhet. Jól lehet pedig, hogy az Consistorium feltézi azt az Rectorba, hogy megkelletik már benne lenni az összehasonlító tehetségnek s az gondolkozásnak egymásból folyó, de néhol megszakadni szokott összekötés megítélésének; mindazáltal minthogy e.résről hibában találtatott, Tiszt. Fazekas György Prédikátor által — s azt maga írásba megesméri — szükségesnek láttya az Consistorium az illy fiatal Hivatalbeli szeméjjét érletetni, s akarátja ellen is netalán az hivatala nemes és tisztességes belső minéműségéhez azon mód mellett alkalmaztatni, hogy függést ösmervén Tiszt. Fazekas György úrtól mindenben, mikor arra reá ér, jegyezze ki az énekes-könyvből mind az énekeket, mind az verseket, a melyeket a templomba fog énekelni, hozzá levén azok alkalmaztatva mindenkor az Lelki oktatásokhoz, vagy Predikációkhoz, hogy így az Istendicséret mind az éneklés, mind az más mód által annál jobb móddal menynyen véghez szent Gyülekezeteink között.“

E jegyzőkönyvi pontból főleg két dolog tűnik ki világosan. Egyik az, hogy a Consistorium tudta és beleegyezése nélkül az egyházban semmi módosulásnak nem volt szabad történnie, bár e módosítás a felsőbb hatóságok által engedélyezve is volt. A venerabilis négy superintendencia nem csak hogy megengedte az új énekes-könyv használatát, de azt maga is sürgette; a Consistorium azonban megbotránczik a kántor eljárásán s őt szigorúan rendreutasítja azon vakmerőségért, melyet a Consistorium előleges beleegyezése nélkül — az új énekek behozatala alkalmával tanusított. A másik dolog, mi e pontból kilátszik az, hogy a Consistorium nem csak a hivatalos formák be nem tartásáért volt oly szigorú a kántorral szemben, hanem azért is, mert az új énekes-könyv behozatalának tényleg maga is ellenzője volt. És e ponton érdekesen mutatkozik a magyar nyakas természetnek egy sajátos árnyalata, mely kisebb-nagyobb mérvben mindenütt található, hol újításról, jobbitásról s a régiek elhagyásáról van szó. Ez alakok nem a Baksai-féle „mineka“ és „mámmög“ párt alakjai, kik midőn minden haladás és mozgás esküdt vak ellenségeivé avatják fel magukat s kérkedve tudatlanságukban rá sem hederítenek a jóakarató bölcs szóra, egyszersmind szárnyszegő rémei a papi ügybuzgóságnak, aláásói az egyház jól felfogott érdekeinek. A nemes Consistorium tagjai már némi intelligenciával bírnak s beismerik, hogy a használt énekes-könyvben vannak bizony fogyatkozások, de ezek nem elegendők arra, hogy miattuk hűtlenekké legyenek az atyáik által is buzgósággal használt énekeshez. Innen van aztán, hogy a Consistorium az újításban egy közép módot állapít meg, midőn

a prédikátorral kiválogattatja a használható énekeket, „hogyan az éneklés jobb móddal menjen véghez;” s ez által bár némi közlekedést tesz a reform felé, de a régi iránti kegyeletet sem sérti.

A megleckézett kántor eljárásának tehát még is volt legalább annyi eredménye, hogy a közvéleményt a reformra előkészíté. A Consistorium által megállapított félrendszabály átmenetileg bár igen bölcs lehetett, de állandóvá nem maradhatott. A régi híres Nagy-Kállónak kétségkívül nagyszámú protestáns intelligenciája nem zárkozhatott el sokáig a célszerű reform elől. Erre látszik mutatni már az a körülmény is, hogy a régi énekeskönyv hiányosságai köztudomásúlag beismertettek, s így használhatósága is csak a megszokás és kegyelet szálain függött. Erre mutat még végül az a körülmény is, hogy az említett jegyzőkönyvi pont szigorának éle nem annyira a tervezett reform lényege, mint azon mód és eljárás ellen irányult, melylyel azt Motsai uram életbe léptetni szándékozott. A tapintatlan kezdeményezés is főleg annak ildomtalan s provokáló védelmezése ellen-szenvéssé tévők a kántort a Consistorium előtt s vele az ügyet is, melyet védelmezett. Ha Motsai uram kissé körültekintőbben s tapintatosabban kezd az ügylőz, melyen a kezdeményezés joga és kötelessége kétségkívül őt illette első sorban; ha talán irányadó emberek előtt szembe állítja a két énekes közötti különbséget, a régi-nek hibáit, az újnak előnyeivel; ha előbb a hangulatot igyekszik megkészeníteni az új énekes iránt népből és Consistoriumban: — akkor a reform kétségkívül még könnyebben ment volna keresztül, mint az adott viszonyok között.

Mert hát az említett kezdeményezés, s az ellenszenvnek első ellobbanása után a reform ügye csodálatos módon, szinte magától oldódott meg. Midőn az elmondottak után, hosszas huzavonát s a nyakas kántorral való kellemetlenkedést, templomi botrányt stb. keresünk a jegyzőkönyvekben, ime, még ugyanazon évről (1821.) 51. szám alatt egy jegyzőkönyvi pontra akadunk, a mely midőn reményeinket illetőleg örvendetes csalódásba hoz, más részről némi irányadó jelleggel is bírhat mindazon viszonyokban, midőn egy és más intézményünk javításáról, reformjáról van szó, s a nép conservativismusa való tekintetéből gyakran nem merjük a reformot az illető határig következetesen keresztül vinni.

(Folyt. köv.).

Farkas Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

Egy kis helyreigazítás-féle.

A „Sárospataki Lapok” közlebbi (17-ik) száma az alsóborsodi egyházmegye közgyűléséről is emlékezik. Erre óhajtok egy pár megjegyzést tenni, előre is kijelentvén, hogy épen nem jó kedvvel teszem ezt; mert én mindig úgy gondolkodtam és cselekedtem is, hogy a mi — úgyszólván — házi ügyeinket ne hűrcoljuk mindjárt a piacra; mondjuk ki ott a gyűlésen őszintén, nyíltan véleményünket, hallgassuk meg türelemmel az ellenvéleményeket s hajoljunk meg a többség akarata előtt minden utógondolat nélkül; ha pedig valami olyan dologról van szó, a mely már a nagy közönséget is érdekelheti: ám vesse fel azt nyilvános vitaközlés tárgyául, a kinek kedve és tehetsége is van hozzá, de tegye ezt úgy, hogy ne felejtkezzék el teljesen itt sem azon keresztyéni elvről: *valamit akartok, hogy cselekedjenek az emberek titeletek, azt cselekedjétek ti is azokkal.*

Hát nézze meg, olvassa el figyelemmel a Kazay Sándor úr által beküldött gyűlési tudósítást bárki is, ha vajjon szem előtt tartotta-e ő annak megírásakor, nem mondom ama keresztyéni elvet, de legalább a kötelességtá-nyosság elvét? Hiszen az aljegyző úr egészen ex cathedra beszél, mintha azok, a kikről szól, mindnyájan tévedhető emberi lények volnának — a minthogy valóban azok is, — ő pedig tökéletes volna minden tekintetben; s még ez neki mind nem elég, hanem hozzá aztán gúnyolja, felületességgel vádolja, gyanúsítja az összes felszólalókat, a kik vele történetesen nem egy véleményen voltak, úgy annyira, hogy igazán nem tudja az ember, olvasva tudósítását, hogy ezen az egész erőlködésen mosolyogjon-e vagy boszankodik?

Azt hiszem mégis, hogy ez uttal jobb lesz csak mosolyognunk s legelőbb is hozzávaló jóakaratumknak nyilvános jelét adnunk az által, hogy midőn irmodora ellen kifogást teszünk, őt magát igyekezzünk védelmünkbe venni, hiszen nem is valami nehéz dolog ez, mert ő tulajdonképen csak hű maradt magához, az már neki rendes szokása, hogy ha valamit kell fogalmaznia, kivesz az egész-ből egy előtte tetszetős eszmét, aztán ki- és elnyújtja azt szélitben és hosszában s kész a munka, de természetesen nem mindjárt használható. Most is csak így tett; bizonyosan megszólalt kertjében a pacsirta, hát ehhez fűzte eszmemenetét s teljesen elfelejtkezett például arról, hogy abból a mindnyájunk által kimerítőnek elismert esperesi jelentésből közölje legalább az egyházi és iskolai statisztikai adatokat, az évi kegyes adományokat, az építkezésekre tett költségek összegét stb. stb. s a mit közölt is belőle, azt se helyesen közölte, mert azt bizonyosan nem úgy mondotta nem is mondhatta úgy az esperesi jelentés, hogy az anyakönyvek az állam által ruháztatván fel közokmányi jelleggel, annak tulajdonát képezik; a francia forradalom csinálta ezt így, nálunk pedig még csak kulturharc van s eszébe se jut senkinek, hogy anyakönyveinket állami tulajdonoknak nyilvánítsa.

Ne is csodálkozzunk hát rajta, ha egyet-mást kihagy a tudósításból, avagy hibásan közöl, hisz ez különben is emberi dolog s akárkin megeshetik, ő előtte pedig most egészen más cél lebeg s e mellett minden más dolog csak semmi; semmi a többek közt az is, *hogy az anyakönyv jövedelmét elvesztő lelkészek kárpótlására a kormány figyelme felhívassék*, pedig ez utóbbi már kezd valami lenni; amennyiben a belügyminiszter által az állami anyakönyv vezetésről benyújtott törvényjavaslatban, sem az átmeneti intézkedéseknél, sem a költségek megállapításánál egy árva szó sincs arról, hogy mi kárpótolatnánk.

Hát nekünk épen nincs kifogásunk az ellen, hogy a tudósító aljegyző úr sietve-siet ez időszert, úgy látszik, kedvenc eszméjéhez s mihamar el is érven ahoz, elmélkedik tudósításának több, mint fele részében arról, hogy az üdv a díjlevél minden tételének pénzre fordításában s a mezei gazdálkodás teljes eltűnésében rejlik; mindössze is majd alább mi is bátorodunk e tekintetben egy pár megjegyzést tenni. Hanem, a gúnyos irmodorról nem is szólva, mert hiszen ez kétélű fegyver s a ki használja bizony vissza is kaphatja, az ellen van még pedig igen alapos kifogásunk, hogy, talán semmi másért mint stilusgyakorlat kedvéért, oly világításban tünteti fel az ellenkező értelemben felszólalókat, mintha azok nem jóhiszeműleg mentek volna bele abba a vitába, mely — a tudósítás szerint — közgyűlésünk idejének egy harmad részét vette igénybe. Mert hát a dolog épen nem így áll, hanem úgy, hogy bizony mi valóban nem tudtuk azt, hogy a kérdéses egyház tanítóinak chartájukban van megtiltva a mezei gazdálkodással való foglalkozás; szer-

zódásról folyt a szó, nem chartáról, s mi úgy véltük, hogy épen a közgyűlés illetékes arra, hogy határozzon a felett, vajjon megerősítették-e, vagy ne az a szerződés; csak a tárgyalás folyamán lett az illető lelkész úr által felmutatva a charta másolata, akkor, midőn már azon kérdés felé terelődött a vita: lehet-e vagy nem egyáltalában a tanítóknak gazdálkodniok? Az sem úgy áll, hogy az a kérdéses tanító csak a gazdálkodás költői oldaláról beszélt volna, szóltott igaz erről is s én nem szégyellem bevallani, hogy lelki élvezettel hallgattam beszédét, de szóltott ám arról is, hogy ő családapa, s tanítói kötelességeinek hű teljesítése mellett épen azért óhajt gazdálkodni, hogy tisztességesen neveltethesse gyermekeit, lehető jólétet szerezzen családjának, biztosítsa annak jövőjét. Azon vádat pedig már „hogy a felszólalók a tanító előadásának varázsa alatt az eszményi régiókba engedték magukat ragadtatni s a jog iránti lelkesedés közben az iskola iránti kötelesség eszükbe sem jutott”, komolyan és határozottan vissza kell útasítanom. Azok a felszólalók épen nem az eszményi régiókban jártak, sőt ellenkezőleg egészen itt alant a földön, a való életben s mindennek felett pedig erősen hangsúlyozták, hogy a tanító első sorban tanító, s csakis oly mértékben lehet mezei gazdálkodást folytatnia, hogy e mellett tanítói kötelességét híven s egészen teljesíthesse, de ugyanez áll a papokra nézve is; quod uni justum, alteri aequum.

Ennyit kívántam Kazay Sándor ur tudósítására helyreigazításképpen mondani, s most még fentebbi ígéretem szerint a tanítók által is folytatott mezei gazdálkodásra s a terménybeli fizetések készpénzre változtatására teszek röviden egy pár észrevételt.

A mi az elsőt illeti, ezúttal csakis azon legtöbbször hangoztatott évrre, hogy t. i. nincs a gazdálkodáshoz fizikai idejük, mondom el véleményemet, kiindulva ezen latin szabályból: *quinque horas dormisse sat est juvenique senique etc. etc. octo damus pigris, qui nulla negotia curant*. E szerint tehát adjunk a tanítóknak, mintha mindnyáján restek volnának és semmi munkára se gondolnának, az alvásra nyolc órát, a tanítási idő 5 óra, előkészületre, önképzésre számítsunk 3 órát. Nos? Hát én a magam részéről jobb szeretem, ha a napnak 24 órájából így felmaradt nyolc órai idejüknek egy részét s az aratási szünidőt, a hol arra mód és alkalom van, gazdálkodásra fordítják, mintha az alatt kérvényeket, cikkeket, feliratokat gyártanak, hogy megostromolják azokkal a sajtót, a kormányt, a képviselő házat . . . és saját egyházukat. A mi a terménybeli fizetéseknek készpénzre való átváltoztatását illeti, minthogy ez most nincs is általánosan napi renden s csakis szörványosan fordul elő, csupán annyit kívánok megjegyezni, hogy bizony ha valahol, akkor épen itt kell a legnagyobb vigyázattal eljárunk. Ugy emlékszem Szeremley Sámuel közölte már régen valamikor, hogy több érmelléki egyházban, gondolom e század első tizedeiben, az életfizetéseket pénzértékre változtatták, úgy öt régi váltóforint, tehát két ezüstforint körül vévén fel egy köből árát. Ez azon időben igen jó árban való megváltásnak látszott, de hogy később mennyit vesztektek általa a lelkészek, mondani se kell. Hát vigyázzunk, ne hogy így járjunk, midőn a terménybeli fizetéseket pénzértékre változtatjuk, már t. i. ott, a hol azt a nép is óhajtja, mert siettetni, vagy épen erőszakolni a dolgot részemről igen szerencsétlen eljárásnak tartanám, már csak azért is, mert a mi népünk legtöbb helyen, két annyi terhet is szívesebben hordoz, ha azt terményben róhatja le s nem készpénzben kell fizetnie.

Tóth Dániel.

IRODALOM.

* A „*Paedagogium*” című német nevelési és oktatási folyóirat, melyet a híres paedagogiai író, *Dittes Frigyes* szerkeszt, s mely neveléstörténeti cikkei mellett a modern nevelés és oktatás minden ágára, minden körére kiterjedő, beható fejtegetéseket közöl, múlt évi októberi füzetében érdekes s minket theologusokat is közelebből érdeklő tanulmányt hoz *A hitről és tudásról*, Frohschammer müncheni philosophiai tanár tollából. A cikk eszmemenete röviden a következő: Hit és tudás, e két szellemi functio, alapjában véve ugyanazon gyökérből, az értelemből származik s céljuk is ugyanaz, t. i. a világot, emberi lelket és istenséget illető igazságok fölismerése. A vallás nem tannal vagy elmélettel kezdődött, hanem cultustényekkel, titokteljes hatalmak idézésével, áldozatokkal, s kifejlődésénél nagy szerepet játszott a *képzelem*. A tisztelet első tárgyai valószínűleg a megholtak lelkei voltak, melyekről az emberek azt hitték, hogy továbbra is élnek és működnek; így állott elő a szellemi lényekről való hit. Majd a természeti tárgyakat megszemélyesítették, hatásukat, tulajdonságaikat az embernek mintájára fogták fel; a természeti tárgyakba szellemi erőket vittek, kiket a halál által felszabadult emberi lélek mintájára, mint természetfölötti vagy varázserőket, majd később isteni erőket és személyiségeket képzeltek s imádtak. Így történt, hogy épen a fontosabb és homályosabb természeti tárgyakat, erőket és hatásokat a természetes felfogás és vizsgálat elől, mint szenteket, elvonták, a természetes magyarázatot az emberi értelmek megtiltották, azt vallástalanságnak, istentagadásnak nyilvánították; ezt mutatja a természettudományi vizsgálat történelme kezdettől fogva napjainkig. Ez a dolog természetében fekvő, de más felől az emberi vizsgálódás és tudomány (bölcsezet) sem kezdhette másként, minthogy a külső természetet tette kutatása tárgyává, a természetfelettit, természetesnek tekintette s az emberi szellem körébe vonta le. — Mindez már a régi görögöknél tapasztalható; a költők inkább a mythológiához csatlakoztak s ezért a vallásos hittel és cultus-szal kevésbé jöttek összeütközésbe, mint a philosophok, kik a természeti dolgokat természetes, észszerűleg, anyagi vagy szellemi elvekből igyekeztek ki-magyarázni. A keresztyén egyház dogmatikai és egyház-kormányzati rendszere mellett minden tudományos vizsgálódás a természeti ismeret-elvek alapján, hosszú időre megszűnt. A hitelv lett uralkodó az elméleti munkásság terén is, a megállapított dogma lett az értelmi megítélés sinormértéke; így tartott ez egész az újkorig. Az újkorban a természeti tudomány először a csillagászatban jött összeütközésbe az egyházi tekintéllyel, de miután a világi kormányok, legalább a protestánsoknál, nem állottak a pápai hierarchia rendelkezésére, Copernicus rendszerét nem lehetett elnyomni. De az önálló bölcseledést sem lehetett többé elfojtani s ez a theologia szabad fejlődését is előmozdította. E század közepe óta azonban nemcsak a katolikusoknál, hanem a protestánsoknál is bizonyos reactio észlelhető, mely a philosophiát a régi korlátok közé szeretné visszaszorítani, mindenekelőtt pedig *igazhitűvé* akarná tenni, hogy az a pozitív hittételeket tegye a bölcseleti eredmények megítélésének kritériumává. Mi viszonyban áll hát a hit és tudás egymással? A hit természeténél fogva mindig *tekintélyhit*; az istenségről, ennek a természethez és emberhez való viszonyáról, a cultusról és szertartásokról szóló tanok nemzedékről-nemzedékre hagyományként szállnak át s nem közvetlenül ismertetnek meg. A vallásos hitnél a tekintély elfogadásán kívül még egy más mozzanat is érvényesül, u. m. a mystikus mozzanat; a hagyomány hite az emberi

lélekben csatlakozási pontra, elismerésre talál az érzelem által, úgy hogy azt nemcsak hiszszük, hanem érezzük is a közvetetlen istenérzelemben. A tudás alatt subjective egy értelmi funkciót, objective azt a tartalmat értjük, melyhez ezen funkció által jutunk. Mindkettőt vagy közvetlen érzéki észrevételből, vagy közvetett értelmi belátásból vagy szigorú logikai operatio által nyerjük. A mi a hit és tudás eredetét illeti: mindkettőt első sorban a *csodálkozás* keltette föl, vagyis az ember tüneményeket és hatásokat vett észre, a nélkül, hogy egyúttal azok lényegét vagy okát is fölismerte volna: ez felkeltette vizsgálódó hajlamát s azt a lényegét, azt a rejtett okot igyekezett meghatározni. Ez vagy a képzelem vagy az értelem által történt; amaz emberhez hasonló, láthatatlan szellemi okokat vett föl s e fölvetéltől hagyomány képződött, melyet hittek s megtartottak; ez természetes okokból igyekezett azokat megmagyarázni, s a hit helyet tudást nyerni. A *képzelmi magyarázat* volt az előbbi, a primitív ember számára egyedül lehető s az egyre mélyebb gyökeret vert, lassanként szellemiesebbé vált, vallásos hitté emelkedett s utóljára hozzányúlhatatlan szentségnek s isteni kijelentésből származónak tartatott. A *tudományos vizsgálat*, mely csak természetes okokkal magyaráz, ezt a képzelmi magyarázatot nem fogadhatta el végérvényesen igaznak, lassankint a természetet és történelmet kivetkőztette isteneiből. A hit azonban ezzel szemben ragaszkodik hagyományos tételeihez s nem akarja engedni, hogy a tudomány természetesen magyarázza a világot; e végből folyvást igyekezett azt leigázni. Ma azonban ez már tarthatatlan; a tudományos vizsgálódásnak szabadnak kell lennie, csak saját törvényeinek engedelmeskedhetik s egyedüli célja csak az igazság lehet; az igazhitű philosophia lehetetlenség, a philosophia époly kevésbé lehet igazhitű, mint a mennyiségtan. A hitre nem lehet valódi tudományt építeni, mert a mi a hit gyökeréből származik, az ismét hit s nem tulajdonképeni értelemben vett tudás. Ha a hit tartalmát fölveszszük is a tudományba, úgy az a vizsgálatnak és megismerésnek csak tárgya, nem pedig vezérlő elve lehet s magát a tekintélyt is meg kell hitelességére nézve vizsgálni, mielőtt a tudományban jelentőséget tulajdonítanánk neki. Némelyek azt is mondták, hogy a hit az erkölcsi akaratnak, nem pedig az értelemnek dolga, s ily alapon követelték, hogy az ész az akarat előtt meghajoljon. Ámde a vezetés egyedül az értelmet illeti meg s nem az akaratot, nem tekintve azt, hogy nem is igaz, mintha a hit az akarat dolga lenne; mert nem maga a hit, hanem csak a hit szerint való gyakorlati tevékenység az akarat dolga. Hit és tudás eredetökre, lényegökre, pszichikai funkciókra nézve különbözők, de mindkettőnek megvan a maga jogosultsága s egymás mellett békében megférhetnek. A hit jogosult és szükséges az ember szellemi élete számára, miután nélküle a szellemi nevelés és művelődés nem volna lehető, nem kezdődhetnék s folytatódna nemzedékről-nemzedékre, s a tudásnak is bőven van oka ebben a végtelen világban a hitre, mihielyt tudásának határához érkezett s a lét értéke, jelentősége és célja felől bizonyos világnézetet akar magának alkotni. A tudomány, ha az egyes dogmatikai tételeket megtámadja is, de azért nem helyettesítheti a hitet, mivel a legkevesebb ember képes a valódi tudásra fölemelkedni, eltekintve a hit fentebb említett mystikus mozzanatától, melyet a tudás nem adhat meg. A tudomány feladata a vallásos hitet tisztogatni, művelni, nemesíteni és pedig minél többre becsülni a vallást, ez annál szükségesebb. A történelem a vallás terén is folytonos előhaladást mutat, mert itt is a későbbi nemzedékek az idősebbek, s mint tapasztaltabbak, okosabbak, nem engedhetik magokat

korábbi, még éretlenebb nemzedékek által szellemileg megkötni.

R—s.

* „A magyar irodalom története. Képes díszmunka a művelt közönség számára. Szerk. Beöthy Zsolt. I. füzet. Athenaeum. Megjelenik 18—20 füzetben. Egy-egy füzet ára 40 kr.“ Nagy 4° * „A magyar irodalom története“ c. a művelt közönség számára készült képes díszmunkára már régebben bocsátott ki előfizetési felhívást, illetőleg tervrajzot a vállalat szerkesztője és megindítója, *Beöthy Zsolt*. Már a tervrajzban megemlíti, hogy „az irodalomtörténeti tudomány jelen színvonalán alaposság mellett előadásban nemesebb értelmű népszerűsége törek-szünk.“ Ez a vállalat jellemzésére egy oldalról elég. Más oldalról még csak azt kell kiemelnünk, hogy az egész művet, mely 20, mintegy 2—3 íves, kéthetenként megjelenő füzetből fog állani, nem egy ember írja, de irodalmunknak, művelődésünknek minden koráról egy-egy szaktudós fog a közönségnek illő képet adni s mégis az egésznek egységét s a részek összhangját, biztosítja a szerkesztő, ki eléggé ismeri irodalmunkat s közönségünk szükségletét, hogy ezt megtehesse. E vállalatból nem régiben jelent meg az első füzet. A hossz-szas, de rendkívül érdekes és tanulságos bevezetésben *Beöthy* ír az ő kedves, önmagát olvastató, mégis tudós színvonalon álló stílusával a magyarság szerepéről a művelődés terjesztése körül, irodalmunk hatásáról, irodalom-történetírásunk történetéről, az irodalom fogalmáról és köréről, az irodalomtörténet módszeréről, az irodalom klasszikusairól. A következőkben már elkezdődik az irodalomtörténetnek rendszeres tárgyalása, összefoglalva a középkort a renaissancszal s felvéve ebből az első szakaszt, a mondák és codexek korát. Első helyen a magyar nemzet őskoráról ír *Réthy László*, megemlékezve a nyelvhagyományokról, ugor-hitregékről, magyar ősvallásról, ásatások eredményéről, a török érintkezés nyomairól, a magyarság eredetéről, hun-szé-kely írásról és hadviselésről, mindezekből igen sokat elmondva a rendszer tetszetősége kedvéért. Aztán *Simonyi Zsigmond* a magyar nyelv eredetéről s az ismeretes ugor-rokonsági elméletéről beszél, mint teljes és megdönthetetlen bizonyosságú tényről s végül már egész óvatossággal *Erdélyi Pál* a pogány kori költészet emlékeinek kritikai ismertetésébe kezd bele. Már az első füzet is több képpel és melléklettel jelent meg. Külön lapokat képeznek Czvitinger specimenjének s a F. a-lotti Beszédnek pompásan sikerült facsimiléje, a legszebb azok közül, melyek eddig valaha megjelentek. A bevezetéshez is készült egy színes initiale, mely a képes krónikából van lemásolva s könyvívó barátot ábrázol s a szöveg között még ezeken kívül is számos kép látható. A füzet szellemi értékére térve vissza, csak azt lehet sajnálnunk és kifogásolnunk, hogy az ugor-rokonságról, mint perfect igazságról beszélnek a cikkezők, tudós elfogultságukban teljesen negligálva azt a feltevést, mintha még ehez valami kétség is férhetne. Valóban a tegnapi nap eseményeiről egy szerény ember nem szokott nagyobb határozottsággal beszélni, mint beszél e füzet egy 3—4 ezer évnél már előbb megszakadt s most 100 éve fel-elevenített atyafiságról. Hogy a nyelvi rokonságot mutogatja e füzet, az még hagyján, mert ezzel a szaktudósoknak egész csapata már annyit foglalkozott, hogy ilyen munka után ennyit produkálhatnának a kínai magyar rokonságról is; de még a szokások s a ho-

* Bár tulajdonképen e mű terjedelmesebb ismertetése nem tartozik res-sortunkba, de mert égetőleg szükségesnek tartjuk mi is a nemzeti művelődés igaz szeretetének nemcsak a tudós, de szélesebb, a nemzet egész testére is kiterjedő felébresztését, azért szíves örömmel mutatjuk be olvasóink-nak e vállalatot is, mert ez hatalmas eszköz e cél szolgálatában. Szerk.

mályba veszett és vallás terén is megtalálni vélik a csalhatatlan rokonságot. Így pl. ugor földi sirokon történt ásatások alkalmával találtak csészetartó szobrokat, melyek emlékül szolgáltak. A cikkely írója előtt a magyar fejfa a legnagyobb valószínűség szerint innen veszi eredetét. A legtávolabbról sem akarunk beleszólni a rokonsági háborúba, csak mégis kifogásolni valónak találjuk, hogy ily rendkívül problematikus és még kutatás alatt levő igazságnak, mint perfect dolognak állításával akarják a publikumot részükre hódítani s még csak azt tartjuk különösnek, hogy az ugor-rokonság barátai egészen szerelmesek egyszer összegyűjtött példákba, mert még minden munkájukban, melyet eddig a művelt közönségnek szántak, ugyanazokat a bizonyítékokat láttuk. Azonban teljesen kifogástalan az a kép, melyet a bevezetés nyújt az irodalomtörténet feladatáról, tárgyról és hivatásáról. Eddigél csaknem krónikásan s a nemzeti kultúra többi ágaitól teljesen elárkolv készítették a kézi könyveket, unalmas életrajzok keretében. De ha Beöthynek a füzetben ismertetett álláspontjára helyezkedünk, látjuk: mennyire összefoly az a művelődés többi ágaival, mennyire kiegészítője a szellemi életnek, biztosítója a haladásnak és fennmaradásnak. Az itt nyújtott keretnek csak helyes kiegészítéséről van most már szó. Ennek sikere pedig kétségtelen. Ismerjük Beöthyt s tudjuk, hogy az ő, nálunk részben még új felfogása és szelleme mennyire áthatja és előnti a kutatásnak minden eredményét, mely az ő felfogásán szűrődik át s az ő tollából megy papirosra. E sikert még inkább biztosítja az, hogy munkatársai közt van *Lánczy Gyula*, *Hegedűs István*, a magyar humanisták kitűnő ismerője és fordítója, *Horváth Cyrill* a vallásos irodalom történetének alapos buvárlója, az érdemes katolikus irodalom-történész; *Pulszky Ferencz*, *Marczali Henrik* s a magyar nyelvemlékek feldolgozásánál feltétlen tiszteletet érdemlő *Simonyi Zsigmond*. Ezért a vállalatot csak a legnagyobb örömmel üdvözölhetjük. Valóban megindításával az Athenacum is, Beöthy is nagy szolgálatot tesznek, a magyar művelődésnek. Talán ez is hozzá fog járulni a nemzeti műveltség közszükségérzetének fölkelteséhez. S erre van legnagyobb szükség. Bár csak eljönne valaha az az idő, hogy a magyar polgárnak ne csak a szántáson-vetésen s a vásárnapi dinum-dánumon járna az esze! bár csak átlátná minden magyar, hogy a műveltséghez egyéb is kell a salonmässig ruhán s válogatott kifejezéseken kívül s kell első sorban a nemzeti irodalom alapos ismerete s az igazi szépek ellenállhatatlan szeretete!

Mátrahegyi.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Deesi Bartha Mór, apai ev. ref. lelkész neje, *Munkácsi József Borbála*, folyó hó 8-án este féltíz órakor, 7 napi súlyos betegség után, életének 54-ik, házasságuk 34-ik évében elhunyt, s folyó hó 10-én eltemettetett. A boldogult nő édes anyja volt dr. Bartha Béla sárospataki jogtanárnak, lapunk kedvelt munkatársának s Bartha Elemér végzett joghallgatónak, s anyósa Csengey Gusztáv eperjesi theol. tanárnak s ismert költőnek, a Bartha Lenke férjének. Közelebbi ismerősei tisztelni tudták női s anyai erényeiért, a melyeknek bizonyosságul a római nő önérzetével hivatkozhatott volna szülőiteire, a kiket mélyen megsebzett a szeretett lélek idők előtti és váratlan elköltözése. A gyászoló felek mélységes bánatában igaz lélekkel osztagozva, velök együtt tisztelettel rebegünk áldást a kihűlt porokra!

— **Az erdélyrészi ref. kollégiumok tanárai Sz. Udvarhelyt, f. hó 15, 16 és 17-ik napjain, a ref. kollégiumban rendes értekezletet tartanak a következő gazdag tárgysorozattal:** Május 15-ikén d. e. 9 órakor: 1. Az értekezlet megnyitása. 2. Bizottságok alakítása. 3. Gönczi Lajos igazgató előterjesztése: »A székely-udvarhelyi ref. kollégium története 1876-tól 1893-ig.« 4. Tanári értekezletünknek tanári Egyesületté szervezése tárgyában készített alapszabály-tervezet bemutatása s esetleg tárgyalása. 5. Lázár István nagyenyedi tanár előterjesztése az internátus, konviktus és a testgyakorlás kérdésének megoldása tárgyában. Május 16-án d. e. 9 órakor: 6. Szathmári Ákos kolozsvári tanár értekezése: »A fizika és a mennyiségtan gimnáziumi tanításáról.« 7. A felekezeti tanárok nyugdíjtervezetének megvitatása, tekintettel általános özvegy-árvai gyámintézetünkre és a szászvárosi múlt évi indítványra. 8. Dr. Farnos Dezső szentgyörgyi tanár előterjesztése az iskolai kirándulások rendszeresítése kérdésében. Május 16-án d. u. 4 órakor: 9. Graf Jakab kolozsvári tanár értekezése: »A gimnáziumi rajztanításról.« 10. Bod Károly helybeli tanár előterjesztése az ifjúsági önképző-körök egyöntetű szervezésére nézve. Május 17-én d. e. 9 órakor: 11. Bizottsági jelentések tárgyalása. 12. Felmerülő indítványok.

— **Az 1868. LIII. t.-c. 12. § fentartása az ág. evang. zsinaton** is szóba került. *Szentiványi Árpád*, *gömöri Szontagh Pál* és még néhány zsinati képviselő a folyó hó 5-én tartott ülésen a következő indítványt adták be: »Irjon fel a zsinat a képviselőházhoz és a kormányhoz, hogy a házassági jog állami szabályozásával — mire nézve az állam jogát elismeri — nem tekintheti összefüggésbe hozhatónak az 1868-ik évi LIII. t.-c. 12. §-ának megszüntetését s a vallásfelekezetek viszonyosságából folyó ezen törvényes rendelkezést a házassági jog állami szabályozása mellett is fentartatni kéri.« Az indítvány tárgyalását másnap 11 órára tűzte ki az elnök, midőn a király Ófelségétől a zsinat hódoló tiszteletét tolmácsoló küldöttség visszatér. A kitűzött időben összegyűlt tagok előtt Péchy Tamás elnök jelentette, hogy Ófelsége a deputációt a legkegyelmesebben fogadta, s biztosította az evangélikusokat további változatlan kegyelméről. Az éljenzéssel fogadott jelentés után az elnök a napirend tárgyát képező indítványára vonatkozólag a következő nyilatkozatot tette: »A mai ülés napirendjére ki volt tűzve az az indítvány, melyet *Szentiványi Árpád* és társai adtak be. Elnöki kötelességemnél fogva is, a tanácskozások menetére vonatkozó nézeteimet kénytelen lévén kinyilvánítani, engedje meg nekem a főt. zsinat, hogy e tekintetben nézeteimet előterjeszsem. Meggyőződésem szerint az 1868. évi LIII. t.-c., különösen annak 12-dik szakasza *törvény*. Olyan törvény, a mely százados viták, mondhatni harcok után létesült, oly törvény, a melyet *csakis törvényt* lehet megváltoztatni. Vélemények, nézetek nem vehetők tekintetbe azzal a törvénytől szemben, és semmiféle ok arra, hogy e zsinat a létező törvény fentartása mellett most már állást foglaljon, *addig még fenn nem forog*. Az én vélekedésem szerint abban senki sem kételkedik, hogy Magyarország protestánsai és különösen — hogy úgy fejezzem ki magam — a lutheránusok ez alaptörvénynek bárminő módosítását hidegen nem vehetnék tudomásul. Ez teljes lehetetlenség! De másrésről az én vélekedésem szerint bárkinek nézete és véleménye, sőt többeknek nézetei sem adhatnak okot arra, hogy ily fontos kérdést már most vita tárgyává tegyünk. Ragaszkodunk ehhez a törvényhez, ez kétségtelen, ezt nem szükséges bizonyítanunk. Én tehát bátor vagyok annak a véleményemnek kifejezést adni, hogy az elő-

adottakra való tekintettel talán célszerűbb volna, ha azok a zsinati képviselő urak, a kik azt az indítványt betejesztették, *annak vitatásától most elállanának.* Szentiványi Árpád erre kijelentette, hogy őt és társait az indította a szóban forgó indítvány beadására, hogy úgy a Komáromban, mint a többi katolikus városokban tartott, katolikus gyűlések alkalmával, meggyőződtek arról, hogy a katolikusok nemcsak az 1868-ik évi LIII. t. c. megsemmisítésére törekednek, hanem egyszersmind azt is célul tűzték ki, hogy olyan törvény alkotását vigyék keresztül, a mely törvény a vegyes házasságokból származó minden gyermeket biztosít a katolikus egyház számára. És ha ők mindezeket így látták, másfelől pedig észrevették azt, hogy a kormány részéről is történtek oly dolgok, melyek okot szolgáltatnak az aggodalomra: ők csak kötelességet véltek teljesíteni, midőn indítványukat megtették, és ez által a zsinatnak alkalmat szolgáltatnak arra, hogy ebben a fontos ügyben nyilatkozzék. De miután az elnökök kijelentette, hogy az 1868-ik évi törvény oly törvény, melynek módosítását az evangélikusok hidegen nem vehetnék tudomásul, és miután ebben a kijelentésben benne foglaltatik az is, hogy jelenleg semmiféle ok sincs arra, hogy a zsinat idevonatkozólag nyilatkozzék; másfelől pedig, ha szükség lesz a nyilatkozatra, a közelebből összeülő kerületi közgyűléseknek mindig lesz módjukban figyelemmel kísérni az egyházpolitikai kérdések alakulását és megoldását: — az indítványt a maga és az aláírók nevében visszavonja. Péchy Tamás kijelenti, hogy miután a napirend tárgyát képező indítványt visszavonták, az ülést a jegyzőkönyv elkészítéséig felfüggeszti.

Felhívás. Mindazokat, a kik a jövő 1893/94-ik iskolai évre a főiskolai tápintézetbe felvétetni óhajtanak, felhívom, hogy kellőleg felszerelt folyamodványaikat hozzam, mint a tápintézet jelenlegi felügyelőjéhez, június 20-ik napjáig adják be. A folyamodványok felszereléséről a tápintézeti alapszabályok 8. §-a így szól: „A jótéteményért folyamodók, folyamodványaikat tanulmányi bizonyítvánnyal és hitelesített adókönyvi kivonattal szerelik fel. A folyamodványban a folyamodó élő testvéreinek száma, kora, állása és helyzete is feltüntetendő. A már élvezett hely megtarthatásáért folyamodók kérvényeihez semmiféle melléklet nem szükséges. A folyamodványokat a nagytiszteletű s tekintetes igazgatótanácshoz kell címezni.” Sárospatak, 1893. május 13.

Szűcs Mihály, tápintézeti felügyelő.

Pályázati hirdetések.

Az államilag segélyezett rimaszombati egyesült protestáns főgimnáziumhoz egy rendes tanári állomásra pályázat nyitattik. Ezen tanszékekkel a latin-görög, esetleg a latin-magyar nyelv és irodalom tanítása van összekötve heti 21—22 órában.

Javadalma 1000 frt s 200 frt lakbér, ha helyettes neveztetik ki, akkor 800 frt. A kinevezés a közoktatásiügyi magyar királyi miniszter úr jogköréhez tartozik.

Csak ev. ref. vallásúak pályázhatnak.

A szükséges okmányokkal felszerelt kérvények folyó év július hó 15-ik napjáig alantírtathoz küldendők.

A kinevezett állomását szeptember hó 1-ső napján tartozik elfoglalni s fizetése ekkor tétetik folyóvá.

Rimaszombat, 1893. máj. 9.

Bodor István,
igazgató.

A hódmezővásárhelyi ev. ref. főgimnáziumban két tanári állomásra pályázat hirdettetik.

1. Az első tanszék rendes tanári állomás a latin és történelmi szakra. A heti órák száma 20—21. A fizetés 1000 frt, 200 frt lakbér és ez időszerint 40 frt ötödéves pótlék, de a mely 200 frton felül nem emelkedhetik. Pályázhatnak ev. reform. vallású okleveles tanárok. A megválasztott egy évi próbaidő után véglegesítetik; végleges minősítése után jogos és kötelezett tagja a tiszántúli ev. ref. középiskolai tanárok gyám- és nyugdíjintézetének, úgyszint a helybeli ev. ref. egyház belső tisztviselői özvegy- és árvagyámintézetének.

2. A másik pályázat a természettudományi és földrajzi tanszakra hirdettetik. Ez helyettes tanári állomás, csak az 1893—94-ik tanévre. Pályázhatnak ev. reform. vallású okleveles tanárok vagy végzett tanárjelöltek. A heti órák száma 20—21. Fizetése, ha okleveles tanár választatik, 900 frt, ha nem okleveles tanárjelölt: 800 frt.

A fizetés mind a két tanszéknél évnegyedes részletekben előre adatik ki.

A pályázók folyamodványaikat keresztelől levéllel, esetleges katonai szolgálataikat igazoló íráttal és végzett tanulmányaikat feltüntető okmányokkal felszerelve, a f. évi május 31-ikéig bezárólag alólírtotthoz nyujtsák be.

Hódmezővásárhelyen 1893. ápr. 24.

3—3

A Presbitérium elnöksége.

Haszonbérbe adás.

A sárospataki ev. ref. főiskola tulajdonát képező, a sárospataki alsó határban egy tagban kihasított, a tagosítási földkönyv szerint 3,575760 □ öl területű birtok az 1893 évi június 19 napján d. e. 9 órakor Sárospatakon, a főiskola tanácstermében megtartandó ajánlati tárgyalás után, az 1893 évi október 1-től számított 12 egymás után következő évre haszonbérbe adatik.

A kitűzött határidőben nyílt ajánlati verseny-tárgyalás fog tartatni, azonban az 1893 évi június 19 napja d. e. 9 órájáig zárt ajánlatok is elfogadhatnak, melyek a nyílt ajánlati tárgyalás befejezése után azonnal felbontatnak.

Kikiáltási ár 17424 frt, bántpénzül 1750 frt teendő le a főiskolai pénztárba, készpénzben, takarékpénztári betét-könyvben vagy ovadék képes értékpapirban. A zárt ajánlatok ugyanily összegű bántpénzzel láttandók el.

A főiskola fentartja a jogot, hogy a tett ajánlatok között szabadon választhat. A végleges határozat joga a tiszáninneri ev. ref. egyházkerületet illeti, mely hatóság e végből a következő napon 1893 június 20-án Sárospatakon rendkívüli egyházkerületi közgyűlést tart. A kiket a főiskolai igazgató-tanács kijelöl: azokat ajánlatuk az egyházkerületi közgyűlés határozatáig kötelezi.

A zárt ajánlatban kiteendő, hogy ajánlattevő a haszonbéri feltételeket ismeri.

A részletes feltételek alulírottánál a főiskolai jogigazgatói hivatalban bármikor megtekinthetők, sőt kívánatra, 2 frt másolási díj előleges beküldése mellett, postán bárkinek megküldetnek.

A zárt ajánlatok Nagy Gusztáv főiskolai gazdasági választmányi elnökhöz adandók be.

Sárospatak 1893 Május 4-én.

Debreceni Bertalan,
főiskolai jogigazgató.

2—3

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Kossuth és az 1868. 53. 12.« *Mocsáry Lajos* — »Szélsőnd alatt.« *Szalóczy Pál*. — »Törvényjavaslat a vallás szabad
gyakorlatáról.« *Gr. Csáky A.* — »A népiskolák államosítása.« *Buza János*. — »Id. Zitás István 1824—1893.« *Székely
Imre*. — »A sárospataki diákok tanulmány-útja.« *Egy jelenvolt*. — »Iskolai daloskönyvek.« *Hodossy Béla*. — »Vegyes
közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.« — »Haszonbérbeadás.«

Kossuth és az 1868. 53. 12.

En azt tanultam Kossuthtól még fiatal ko-
romban, hogy az ember „kövesse keble Istenét;“
azt tanultam tőle, hogy nem kell megijedni „a
hatalmasak komor tekintetétől.“ Kossuth nagy
hatalom a magyar közvélemény birodalmában,
de azért ne hagyjuk megzavartatni magunkat
utolsó egyházkerületi gyűlésünkön ünnepélyesen
nyilvánított nézeteinkben azon nyilatkozat által,
melyet hazánk nagy fia az 1868-iki törvényről
tett utolsó levelében.

Kossuth nem méltatta kellő figyelemre en-
nek a rettenetesen összekuszált egyházpolitikai
kérdésnek minden csínját-bínját; ha megtette
volna, nem juthatott volna azon megdöbbenő
kijelentéshez, hogy Vaszary primásnak a szülők
természetes jogára vonatkozó követelésében nem
reactionarius visszaesést, hanem szabadelvű ha-
ladást lát. Kossuth „felekezeti jellegű aggály-
nak“ tekinti azt, hogy az 1868. 53. 12. eltörlése
által inger adatnék a családi béke megzavará-
sára a clericális befolyásnak; neki, úgy látszik,
ellenszenve van minden iránt, a mi felekezeti
jellegű. Ám legyen, de ezen ellenszenv oly térre
csalta, hol az elveken, sőt jelszavakon való nyar-
galás sodrába kerül. Szülők természetes joga!
Szülők szabad akarata! Kitűnő jelszavak kétség-
telenül. De hát kik azok a szülők? Egy apa, a
ki azt akarná, hogy minden gyermeke legyen
katholikus, egy anya, a ki azt óhajtana, hogy
minden gyermeke legyen protestáns. Egy jog-
alanyról van-e itt szó vagy kettőről, kinek ellen-
tét akarat van, kinek természetes joga közt
ép oly természetes összeütközés létezik; itt nem
arról van szó, hogy az egyénnek, a polgárnak
joga és szabadsága respectáltassék, mert nem

egyénről, hanem egy consortiumról van szó, a
melynek körében támadt pör elbírálást igényel.

Mi a legcélszerűbb módja az ily controver-
siák elbírálásának; ki lehet bennök a legilletéke-
sebb bíró? A két ellentétes érdekű házasulandó
vagy már egybekelt félnek atyafisága, bigot szü-
lők, még bigotabb nagynénék s a jóbarátok és
ismerősökből álló egész pletykafészek és mind-
ezeknek fülét ostromló lélek vadász fekete sereg;
kezdődjenek meg a tárgyalások már akkor, mi-
dön egy fiatal ember a házhoz jár s ezek a
tárgyalások, a felekezeti kérdés, legyen állandóan
napi renden a családok körében azon az egész
hosszú vonalon, melyen hazánkban a felekeze-
tek egymással érintkeznek? Nem vagyok barátja
az állami mindenhatóságnak, de ezeknek a contra-
versiáknak, melyeket el kell bírálni, melyeket az
államban élő társadalom nyugalma érdekében
elfajulni megengedni nem szabad, nem lehet jobb
bírája, mint a törvényhozó állami hatalom, mely
a honpolgárok egyéb köz- és magánviszonyait
is rendezni hivatva van. És ezt elvben nem el-
lenzi Kossuth sem, mert concedálja azt, hogy a
törvény rendelkezék, ha a szülők megegyezni nem
tudnak. De miért következék be a törvény ren-
delkezése csak utólagosan a megelőző viszályko-
dás után; nem sokkal célszerűbb-e megelőzni a
viszálykodást? Lehetne-e jól codificálni egy ilyen
intézkedést, praecise meghatározni: mikor álljon
be a törvényes intézkedés esete; nem volna-e az
ily rendezés nagyon alkalmas arra, hogy a fele-
kezeti herce-hurcának a kérdéseknek még egy
külön sorozatával is tápot adjon? Azt lehetne
talán mondani, hogy az még sem igazság, ha
nem engedtetik meg a szülők akaratának telje-
sülése oly esetekben sem, midőn csakugyan ön-
ként és szépen megegyeznek abban, hogy mind-
két nembeli gyermekeik egy vallásban növeked-

jenek. Hiszen ezen lehet segíteni, *ha annyira szívükön fekszik az, hogy a családban egy vallás legyen, szabadságukban áll a szülőknek vallásukat változtatni s akkor viszik magukkal a zsengekorú gyermeket, vagy hát ne legyen kétféle vallás a gyermekekénél, mondassék ki, hogy minden gyermek az atya vallását követi*, csak az u. n. szabad akarat, az az ugynevezett szabad egyezkedés ne legyen, mert ha valahol, hát itt áll az, hogy summum jus summa injuria.

Annyira üdvösnek, annyira szükségesnek tartom a vegyes házasságból eredett gyermekek hovatarozandóságának törvény általi fixirozását, hogy az esetleg behozandó abszolút vallásszabadságnak s az egyháznak az államtól való teljes elválasztásának esetében is nagy bajt képezne „a szülők természetes joga”. Akkor természetesen nem lehetne korlátozni, mert az állam azt mondaná: semmi közöm hozzátok, csináljatok, a mit akartok. De hát van-e, lehet-e nálunk szó arról, hogy ama szétválasztása az egyháznak az államtól keresztül vitessék s ha ezt senki nem akarja, nálunk nem is akarhatja: minek kezdjük éppen azon, a mi az ily rendezésnek éppen hátrányos oldalát képezné? És Kossuth előtt, úgy látszik, éppen ez a teljes szétválasztás eszméje lebeg, s a felekezetiesség iránt való aversiójánál fogva szégyennek tartja azt, hogy nálunk még elkeresztelési kérdések is vannak; szégyennek, gyalázatnak tartja, hogy nálunk még papok és nem az állam maga vezeti az anyakönyveket. De ha oly nagyon akarja félrehárítani a felekezeteknek az állami ügyekbe való minden ingerentiáját, háttérbe szorítani a felekezetiességet: miért nem mondja, hogy kezdjétek azon, a minek az alapvető intézkedésnek kellene lennie, a mi nélkül nem fog megszűnni egy felekezet az államra ránehezedeni s mint most is haszontalan convulsiók felidézésével akadályozni hasznos tevékenységében az államot, azon t. i., hogy *el kell venni tőle azokat az anyagi eszközöket, melyekkel képes egyedül gyakorolni kártekonny befolyását*. Középkori állapotokról beszél Kossuth, anachronismusról; no hát az az igazi középkorias valami, az az igazi anachronismus, hogy a katolikus klérus állami dotációja fenáll úgy, mint 900 évvel ezelőtt megalapított. Szűnjék meg ez az állapot s akkor a klerikalizmusnak ki lesz húzva méregfulánkja; akkor, bármennyire türelmetlen marad is elvei és szervezeténél fogva, nem lesz meg neki az a bátorsága, hogy időről-időre a mostanihoz hasonló razziákat rendezzen és ha volna is hozzá kedve, vállalkozásának nem lenne fogantatja.

Amicus Plato, amicus Aristoteles, sed maxime amica veritas. Nem szívesen teszem, de az ügy érdekében nem tartóztathatom vissza magamat

attól, hogy ezen észrevételeimet ne ajánljam becses figyelemükbe azoknak, kiknek lelkében tán kételyeket támaszthatnának hazánk nagy fiának szavai a felől: vajjon igazán jó dolgot műveltünk-e akkor, midőn egyházkerületi gyűlésünkön meghoztuk az 1868. LIII. 12. érdekében ismeretes határozatunkat. Indokaink és érveink Kossuth levelében érintetlenül maradtak s nekünk érvek ellenében tekintélyek, bármi nagy tekintélyek után indulni nem kényerünk.

Mocsáry Lajos.

Szélesönd alatt.*)

A képviselőházban és szerte az országban lezajlott egyházpolitikai harc, előreláthatólag csak nyitánya volt ama nagy küzdelemnek, melyet az államnak — oly világosan körvonalozott álláspontja, a felekezeti béke és a házassági jog végleges szabályozása érdekében hangoztatott, s minden kétséget kizáró erélyes kijelentései szerint — most már szinte becsületbeli kötelessége megvívnia a reakciónárius klérussal szemben, ha csak előtte gyáván meghunyászkodni, vagy opportunizációs szempontból megalkudni nem akar a valódi liberalizmus ez örökös ellenségével. Reméljük a jobbat. Annyi tény, hogy ez idő szerint, legalább addig, míg a kormány egyik, vagy másik egyházpolitikai reformot napirendre nem hozza, e tekintetben szélesönd van. E sorok írása közben olvasom ugyan, hogy a komáromi nagy gyűlés pápaimádó hősei ismét riadót fujnak; erre nézve azonban úgy vélekedem, hogy a vármegyék és törvényhatóságok üdvözlő, vagy legalább rokonszenvező felirataiban oly impozánsan kifejezésre jutott országos közvéleménnyel szemben, ennek a mesterségesen felszított hangulatnak, a már eléggé feltisztult látó határon közös sorsa lesz a tömjén illattal, melynek eltüntetéséhez maga az egészséges légáramlat szellő-lebbenése is elégséges.

Ez idő szerint tehát szélesönd van.

A hajók előrelátó népe a szélesöndet rendszerint arra szokta felhasználni, hogy alatta a viharban meg rongált csónakot, a megtépett vitorlát kitatarozgatja; s vagy, mert a jó időben sem feledkezik meg az ismét előkerülő viharról, gondoskodik újabb meg újabb eszközökről. Hogy a majdan teljes erővel kitörő kulturharc megvívásában, mennyi része lesz protestáns egyházunknak, azt előre megmondani nem lehet; úgy eshetik, hogy az állam nélkülünk fog majd végezni a közös ellenféllel, de az is meglehet, hogy ha egyházunk vitális érdekei úgy kívánják, mi is belesodortatunk az ütközetbe.

Én azonban nem erre az eshetőségre akarok reflektálni, hanem, mert lehetetlen figyelmen kívül hagynunk nekünk, általában protestánsoknak, közelebbről a lelkeszkedő papságnak azon új állapotot, mely a kormány reformtörvénykezési keresztülvitelével multhatatlanul bekövetkezik: ezt a kis szélesöndet arra kívánom felhasználni, hogy e lapok olvasóinak figyelmét, arra a bekövetkező új helyzetre, illetőleg abban való viselkedésünkre irányítsam; s midőn ezt teszem, nem akarok a kormányos szerepébe avatkozni, ki új irányt jelöl, csak az egyszerű matróz példáját követem, ki vitorlát szövéget.

*) Előbb nem közlhetők, pedig már újra viharzott!

A tervezett reformok, névszerint a polgári házasság és az anyakönyvek államosítása folytán a hivek és az egyház, illetőleg a lelkészek közötti érintkezés két jelentékeny lánc-szemmel gyengébb lesz; mi természetesebb hát, mint az, hogy minden egyház arra fog törekedni, hogy hiveire való befolyását, az ekképen előállott veszteség helyett, más módon érvényesítse.

A katolikus egyház eszközökben gazdag tárháza, készletben tartja az eddig is leghathatósabbnak bizonyult gyónást, melylyel mind fent, mind alant ezután is hihetetlen eredményeket fog elérni; pazarfényű istenitisztelete, ünnepei, búcsujárásai, kegyzserei, gazdag és zelota papsága és apáczái mindmegannyi kezei a várt sikernek; úgy hogy én a magam részéről teljesen meg vagyok győződve affelől, hogy a kath. egyház vesztesége a gyakorlatban alig lesz valamivel több a semminél: a mit elveszítenek a törvény által, reokkupálják okkal-móddal.

Nekünk protestánsoknak is természetesen arra kell törekednünk, hogy hiveinkben az egyházhoz való tartozás érzését nemcsak hogy lazulni ne engedjük, de azt minél intenzívebbé, öntudatosabbá tegyük; mert nekünk, nemcsak egyházunk belső építésén kell fáradoznunk, hanem a klérus ismeretes *bekebelezési* törekvéseivel szemben, kívülről is védekeznünk. Igen, de hát erre a mód, a hatalom, sőt még az alkalom is nem hogy szaporodnék, de mindinkább ritkúl kezeink közt! Ime, maholnap oda jutunk, — hallottam emlegetni, — hogy az ígéhirdetés (és talán az eléggé ominózus párberszedés) alkalmán kívül, nem lesz más kapocs, mely bennünket, lelkészeket a hivekhez köt; már pedig, ki vonná kétségbe, hogy a katolicizmus eddigi sikereinek is épen a fentebb elsorolt módok és alkalmak voltak hatalmas emeltyüi s ilyen emeltyüink nekünk jövőre még kevésbé lehetnek?!

De ha minden jó értelemben vett reform, egy-egy lépcső az általános jó, a tökéletesedés felé, mely pedig szintén az evangéliomban gyökerező protestáns elv: van-e okunk sópánkodni, vagy épen zugolódni ekképen elvesztett, vagy még több elveszítendő előnyeinkért? Mert hiszen végre is, valahára el kell jönnie annak az időnek, a mikor a gondolat és lelkiismeret egészen szabad lesz; a mikor nem országos törvény fogja a hiveket valamely egyház kötelékébe szorítani; a mikor, mint ez Amerika egyesült államaiban már tényleg úgy van: az egyes vallási alakulatok engedélyezése, nem lesz többé pusztán az opportunitás szempontjához kötve; a mikor tehát tisztán és egyedül az ígéhirdetés lesz az egyetlen kapocs, mód és fegyver, a melylyel mind az egyházas érületet fenntartani, mind a lelkési pálya jutalmát venni, mind *a világot meggyőzni* egyedül lehet és kell; mondom: szabad-e panaszkodnunk mindaddig, míg a leghatalmasabb eszköz, az ígéhirdetés, kezeink között van!?

Nem és ezerszer nem!

* * *

Az ige, mely az egyházat oly válságos körülmények között létrehozta; az ige, mely épen a reformáció századaiban azt újjá szülte: bizonyára elég hatalmas lesz még a pokol kapuin is diadalmat venni. De ha századunk végén, mind gyakoribb lesz a panasz az *indifferentizmus* és az általános *romlottság* felett: annak talán nem ott rejlik az oka, mintha az ige elvesztette volna már ható és éltető képességét? Hátha inkább *a só kezd megizetlenülni?*

Hogy az ígéhirdetés mai alakja, módja, sőt maga az az ige is, a mit és a mennyit ma hirdetünk: elég

lesz-e a viszonyok változtával, vagy még tovább a késő jövőben? — e kérdésre, a mennyiben az egyéni vélemény nyilvánításának jogsultsága azt megengedi, bátor vagyok tagadólag felelni; sőt nem kételkedem kimondani, hogy ezen a téren egy kis üdvös reform már ma is elkelne.

A gomba-módra felszaporodott predikációs-könyvek nagyon közeli szellemi atyafiságba hoztak bennünket a Nagy Károly korabeli papokkal, a kiknek kedvéért a fejedelem az ismeretes *Homiliáriumot* szerkesztette.

Igaz, hogy az élet a szegény protestáns papot a legtöbb esetben rászorítja a gazdálkodásra, mely életmód bizony sokszor elszóli őt az író-asztaltól; igaz más részről, hogy örvendetesen kevés azoknak száma közöttünk, kiket a zsoltáriró a földi gazdagság mérték nélkül való szerelméért szép hegedű szóban korholna, mondván: *„Sokat gyűjt és sok marhát rak össze“*; igaz, hogy tiszteletre és követésre méltó példák vannak előttünk, a kik mindenek felett való dolguknak ismerik a magvetés és aratás felséges munkáját a kathedrálból elvégezni: — de az is igaz, hogy mindaddig, míg lesz olyan ígéhirdető, a ki akár a világi szorgalmatoságban, akár annak a közmondásos *Lászlónak* a társaságában töltött el hat napot és csak szombat-délután, vagy épen vasárnap reggel keresi elő az ígét, nem a bibliából, de valamelyik auktorból: addig az az ige nem lesz sem élő, sem ható; sőt ilyen módon a szónokra nézve az maga nem is a valódi ige, hanem csak egy beszéd, mely először megtanulódik s csak azután keresődik hozzá a textus.

A ki csak egyszer is megpróbálta a saját munkáját gyülekezete elé vinni, tapasztalhatta, hogy mennyivel inkább *a szív teljességéből szólott ilyenkor a száj*, mint egy más észjárással, meggyőződéssel írott, jól-rosszul betanult idegen író beszédében, melyet ideje sem volt a saját egyéniségéhez hasonlítani. Hiszen meggyőzőleg előadni, következképpen maradandó hatást elérni, csak annak lehetséges, a ki maga is teljesen tudja, érti és érzi az általa mondottakat; már pedig itt is igaz marad, a mit *Planche* oly szellemesen mond: *„az idő sem respektálja, a mit nélküle csinálunk.“* Ugyan ha egyszer úgy fordulna sorsunk, hogy a teljes vallásszabadság behozatalával megszűnnék a kötelező párber s más egyéb, most biztosított fizetés és egyedül prédikálásunk sikerétől függene anyagi existenciánk: ilyen eljárás mellett, nem hagyna-e a faképnél bennünket az igének megnyerendő közönség?

Távol legyen tőlem, hogy a mulasztás vádját könnyelműen és általánosságban szórjam a lelkészi karra, melynek magam is, érzem, hogy gyarló és hibákkal teljes tagja vagyok; tisztelettel hajlom meg a követésre méltó példák előtt és szíves elnézést kérek, hogy a régi gypűt kissé bolygatni bátorkodtam, hiszen a a saját tűzhelyünkönél szoltam; ez a gypű a magunké és mindenek felett igazságot akartam szólni.

A protestáns papságnak tehát egyedül az ige marad kezében eszközül, kenyérül, fegyverül és nincs is egyébre szüksége, hiszen létjogosultsága is az, hogy per excellentiam ígéhirdető papság. Azonban épen azért, mert jövőre kívántam a figyelmet irányítani: hangsúlyozom, hogy a változott viszonyok között, nekünk lévén kötelességünk keresni az alkalmat az érülködésre, hogy Isten országa terjesztésében sikeresen munkálkodhassunk, nem szabad megelégednünk pusztán csak a templomi ígéhirdetéssel, hanem be kell azt vinnünk az iskolába a *vallásoktatással*, be a családokhoz a *kura pásztoralissal*.

*

Zelenka Pál, a tiszai ág. ev. egyházkerület általános hírnévnek örvendő püspöke, — olvasom, hogy legközelebbi husvéti egyházi beszédében, azért fejezi ki örömét a behozandó polgári házasság és állami anyakönyvezés felett, mert így a lelkészek felmentetnek a különben is polgári természetű terhek alól; nem lesznek az állam funkcionáriusai, hanem ezentúl minden idejüket, tehetségeiket a vallás és egyház szolgálatának szentelhetik. Nincs okom kételkedni e kiválóan praktikus gondolkodású főpap előrelátásának helyességében s azt hiszem, nem csalódom, ha gondolatomat az ő kijelentéséhez csatolva, azt állítom, hogy jövőendő tevékenységünk hatványozása a kura pásztorálisban fog határozódni.

Hirdetnünk kell az ígét nem csak a templomban, hanem azon kívül is. Maga az idvezítő is úgy nyilatkozott erről, hogy a *háztetökről is prédikáljatok*; valamint Pál apostol is kötelességünk tette, hogy *azon legyünk, mind alkalmas, mind alkalmatlan időben*. Azt hiszem, hogy ezen szentkönyvi mondatokban egyenesen a kura pásztorális van parancsolva s e parancs végrehajtásával együtt az *evangelizáció* ügyét is szolgáljuk.

Hogy mik legyenek a kura pásztorális módozatai, hogyan kell abban eljárni: az nem tartozik az elmélkedés körébe; az egy külön studium tárgyát képezi, melyre nézve kívánatos volna, hogy erre a theologiai szakon, legalább special-collegium gyanánt, hetenkint egy-két óra fordíttatnék*; idekint a gyakorlati életben pedig a lelkeszi értekezletek volnának hivatva arra, hogy az egyöntetű eljárás szempontjából, ez a fontos kérdés megoldást nyerjen. A lelkeszi értekezleti körök sok üdvös eszmét hozhatnak felszínre egyéb tekintetben is; gyakorlati kérdéseket oldhatnak meg sikeresen, az önképzésre is jótékony hatással lehetnek és szinte hihetetlen, hogy van még egyházmegye, hol az atyák bölcsesége ma sem látja még szükségesnek a lelkeszi értekezleti körök megalakítását.

Szalóczy Pál.

Törvényjavaslat a vallás szabad gyakorlatáról.

I. FEJEZET.

Általános határozatok.

1. §. Mindenki szabadon vallhat és követhet bármely hitet vagy vallást és azt az ország törvényeinek, valamint a közerkölcsiség kívánalmainak korlátai között külsőképen is kifejezheti és gyakorolhatja.

Ennélfogva senkit sem szabad törvényekbe vagy a közerkölcsiségbe nem ütköző bármily vallási szertartás gyakorlásában akadályozni avagy hitével nem egyező vallási cselekmény teljesítésére kötelezni.

2. §. A polgári és politikai jogok gyakorlására való képesség a hitvallástól teljesen független.

3. §. Vallási hite vagy egyházi szabályai, senkit sem menthetnek fel törvényen alapuló bármely kötelesség teljesítésétől.

4. §. Egyházi fenyíték nem alkalmazható senki ellen azon okból, mivel az illető törvényben rendelt valamely polgári kötelességét teljesítette, vagy törvényben tiltott valamely cselekvést nem vitt véghez, vagy pedig, mivel törvény által engedett polgári jogait szabadon gyakorolta.

5. §. Valamely vallásfelekezetből kilépni vagy vala-

mely vallásfelekezetbe belépni mindenkinek szabad a törvényekben megállapított feltételek alatt.

6. §. A latin és görög szertartású katolikus, az ev. református, az ág. hitv. evangélikus, a görögkeleti szerb és görögkeleti román, valamint az unitárius egyházakra és hiveire, nemkülönben az izraelitákra vonatkozó jogszabályok, a mennyiben a jelen törvény rendelkezéseivel nem ellenkeznek, változatlanul fentartatnak.

II. FEJEZET.

A törvényesen elismert vallásfelekezetekről.

7. §. Törvényesen elismert vallásfelekezetté való alakulás a következő feltételek alatt történhetik:

1. Tartoznak azon állampolgárok, a kik törvényesen elismert vallásfelekezetté alakulni kívánnak, a hitéletre vonatkozó összes rendelkezéseket magába foglaló szervezési szabályzatot készíteni, melyben különösen a hitelvi vagy erkölcsi tanokra, az isteni tiszteletekre, valamint a tisztségviselők és más alkalmazottak felett gyakorlandó fegyelmi szabályokra vonatkozó rendelkezéseknek is benn kell foglaltatniuk.

2. Tartoznak legalább egy egyházközség felállítását és fentartását biztosítani.

3. Tartoznak az 1. pontban említett szabályzatot a kormányznak jóváhagyás végett bemutatni.

A jóváhagyás megtagadandó, ha a kifejtett hitelvek vagy tanok, isteni tiszteletek, vagy a tervezett szervezet a fennálló törvényekkel vagy közerkölcsiséggel ellentétben állának, vagy ha a törvényesen elismert gyanánt megalakulni kívánó vallásfelekezet elnevezése a törvényesen bevett, vagy a már korábban törvényesen elismert gyanánt megalakult vallásfelekezeteket sértené.

8. §. A törvényesen elismertnek nyilvánított vallásfelekezetek szabadon gyakorolhatják a nyilvános, közös istentisztelet jogát, maguk intézkedhetnek minden vallási és egyházi ügyekben és jóváhagyott fegyelmi szabályok alapján arra jogosított hatóságaik által gyakorolhatják saját híveik fölött az egyházi fegyelmet.

Testi büntetésnek, vagyoni bírságolásnak és eljárásnak azonban egyházfegyelmi büntetésül alkalmazása tilos.

Végül a törvényesen elismertnek nyilvánított vallásfelekezetek önmaguk kezelhetik egyházi, nevelési, vagy játékonysági célokra szolgáló alapítványait.

Ezen vallásfelekezetek, mint jogi személyek, egyházi szükségleteik fedezésére vagyont is gyűjthetnek, s e célból igénybe vehetik híveik anyagi hozzájárulását.

Azonban:

a) ingatlan vagyron szerzése csak imaházak, paplakok, iskolák és egyházi vagy iskolai alkalmazottak részére szolgáló lakházak építéséhez szükséges telkekre s temetőkre szorítkozhatnak.

b) egyházi adó s egyéb szolgáltatások csak a jóváhagyott szervezeti szabályzat vagy az egyházközségi szabályokban meghatározott alapon és módon vethetők ki.

Ezen szolgáltatások közigazgatási úton való behajtásának azonban nincs helye.

9. §. A törvényesen elismertnek nyilvánított vallásfelekezetek, iskolák, valamint kisdédóvódák és gyermekmenedékházak felállítására, fentartására és vezetésére nézve azokat a jogokat gyakorolják és azoknak a rendelkezéseknek vannak alávetve, a melyeket iskolaügyi törvényeink az iskolákat (kisdédóvódákat stb.) fentartó társulatokra vonatkozólag tartalmaznak.

10. §. Az egyházközség megalakítása a törvényhatóság első tisztségviselőjének bejelentendő.

Ez alkalommal az egyházközség helyi szabályai is bemutatandók, melyeknek az egyházközségi területkör

* Megtörténik mindenütt, valahányszor az idő kiadja. Szerk.

helyi határait okvetlenül megjelölniök és egyházközségi előjáróságot szervezniök kell.

11. §. A szabályszerűleg megalakult egyházközségek tagja mindaz, ki az illető vallásfelekezethez tartozik, s az illető egyházközségek területén lakik.

Az egyházközségi előjáróság a tagok nyilvántartásáról gondoskodni köteles.

12. §. Lelkész és egyházközségi előjáró a felekezetnek csak oly tagja lehet, a ki magyar állampolgári és politikai jogai teljes birtokában van, kinek erkölcsi és állampolgári magatartása kifogás alá nem esik, és a ki képesítését Magyarországon nyerte.

13. §. A lelkészek és egyházpolitikai előjárók alkalmazására jogosultak kötelessége a lelkészül és egyházközségi előjáróul kiszemelt egyént az illető törvényhatóság első tisztviselőjének bejelenteni.

Ezen hatóság a 12. §. rendelkezéseinek alapuló némini ellenvetéseit indokoltan közli a lelkész vagy előjáró alkalmazására jogosulttal.

A hatósági ellenvetések ellen a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez felebbezésnek van helye.

Ha a felebbezésnek hely nem adatik, az illető egyén nem alkalmazható.

14. §. Ha valamely lelkész vagy egyházközségi előjáró a magyar állampolgárságot elveszíti, vagy állam elleni bűncselekményt követett el, vagy oly büntetendő cselekményben találtatott vétkesnek, a mely nyereségvágyból származik, a közérkölciségbe ütközik, vagy közbotrányt okozott: a kormány rendeletére hivatalától eltávolítandó.

Ha valamely lelkész, vagy egyházközségi előjáró oly államellenes magatartást tanusít, a mely hivatalában való további megmaradását az állam érdekeire nézve veszélyesnek tűnteti fel, a kormány annak hivatalától való eltávolítását követelheti.

Ha az eltávolítás az arra hivatottak által kellő időben nem fogantatottatik: a vallás- és közoktatásügyi miniszter az illető egyházközséget felosztottnak nyilváníthatja.

15. §. Ha az egyház több oly egyházközségből áll, melyek egységes egyházszervezetben egyesülnek, köteles a vallásfelekezet valamely felsőbb előjáróságot szervezni, mely az egyházat a polgári hatósággal szemben képviseli.

Az ily előjáróság, illetőleg képviselő tagjai, személyváltozás esetén is, mindig bejelentendők megerősítés végett a vallás- és közoktatásügyi miniszternek, ki a megerősítést a 12. §-ban felsorolt kellékek hiánya alapján megtagadhatja.

16. §. A vallásfelekezet egyházi feje, vagy védura oly egyén, vagy hatóság, mely a magyar állam kötelein kívül álló nem lehet és a vallásfelekezet semmimű egyházi függésben külföldi egyéntől, vagy hatóságtól nem állhat.

17. §. Minden változtatás, mely a vallásfelekezet jóváhagyott szervezeti szabályaiban később eszközöltetik, a vallás- és közoktatásügyi miniszternek esetről-esetre bejelentendő.

Ha ezen változtatás a 7. §-ban kiszabott feltételeknek meg nem felel, a 4. §. rendelkezéseivel ellenkezik, vagy ha az egyházi határozatokban, ima vagy tankönyvekben oly rendelkezés, határozat vagy tan foglaltatnék, mely a vallásfelekezet tagjainak állampolgári kötelességeik teljesítését tiltaná, vagy a törvényekben tiltott cselekményeket rendelné: a törvényesen elismert vallásfelekezettől nyilvánítás a kormány által haladék nélkül visszavonandó.

18. §. Egyházi közgyűlések csak nyilvánosak lehetnek.

Egyházi közgyűlésekben csak a felekezet egyházi, vagyoni nevelési, jótékonyági s általában a vallásos és erkölcsi élet körébe tartozó ügyei tárgyalhatók.

A vallásfelekezetek kötelesek közgyűléseiken hozott határozataikat jegyzőkönyvbe igtatni s e jegyzőkönyveket a vallás- és közoktatásügyi miniszternek, vagy az általa kijelölt polgári hatóságnak esetről-esetre bemutatni.

19. §. Az illető minisztereknek joga van a vallásfelekezetek vagyonára, a náluk létező alapítványokra és vagyonkezelésekre a főfelügyeletet gyakorolni, azaz örködni a fölött, hogy az ily vagyon s alapítványok el ne idegeníttessenek, ne csorbíttassanak, vagy a kezelés rosszassága miatt veszendőbe ne menjenek és hogy valósággal egyházi s a törvényben megengedett nevelési, vagy jótékonyági célokra fordíttassanak, valamint, hogy az alapítványok az alapítók akarata értelmében használtassanak fel.

A kormány joga örködni a fölött is, hogy az egyházi önkormányzat gyakorlásánál a törvény rendelkezései megtartassanak és hogy a jóváhagyott szervezetben, vagy egyházközségi szabályzatban megállapított hatáskör át ne hágassék.

20. §. Az 1868. LIII. törvénycikk 1—8, valamint 12—22. §§-aiban foglalt rendelkezések hatálya a törvényesen elismertnek nyilvánított vallásfelekezetekre is kiterjesztetik oly módosítással, hogy az idézett törvénycikk 3. §-ában említett bejelentések az illető egyházközség lelkésze, vagy előjárója előtt eszközölködjék; továbbá, hogy a 21. §-ban említett intézkedésekben levő egyének lelki szükségletének kielégítéséről ezen felekezetek maguk gondoskodhatnak, a 22. §. intézkedései pedig csak a közszégi temetőkre szoríttatnak.

A törvényesen elismertnek nyilvánított vallásfelekezetek által külön, saját céljaikra berendezett temetők felett azok szabadon rendelkeznek.

21. §. Ezen vallásfelekezetek tagjainak polgári úton kezelendő összes anyakönyvi ügyei iránt addig is, míg az állami anyakönyvek vezetéséről szóló törvény az egész országban életbe léptetetik, a minisztérium rendeleti úton intézkedik.

III. FEJEZET.

A bevett és törvényesen elismert vallásfelekezeteken kívül állókról.

22. §. Azokra, kik az eddig törvényesen bevett vagy a jelen törvény alapján ezentúl törvényesen elismertnek nyilvánítandó vallásfelekezetek valamelyikéből kilépni óhajtanak, a nélkül, hogy más ily felekezethez csatlakozni kívánnának, szintén az 1868. LIII. törvénycikk 1—5 és 7. §§-ai nyerne alkalmazást, oly módosítással, hogy átérés helyett itt kilépés értendő; továbbá, hogy az idézett törvénycikk 4 és 5 §§-aiban említett bizonyítványok az illetékes elsőfokú közigazgatási hatóságnál mutatandók be, mely az egyház illetékes lelkészét vagy előjáróságát, melyből az illető kilépett, értesíti.

Ezzel a kilépés befejeztetett; ha azonban a kilépés valamely, eddig törvényesen bevett vallásfelekezetből történt, akkor köteles az illető a kilépés idejéig esedékesekké vált egyházi tartozásait előbbi egyházának megfizetni.

Azoknak is, kik a törvényesen bevett, vagy elismert vallásfelekezetekből kilépnek a nélkül, hogy más ily felekezethez csatlakoznának, meg van engedve a közös isteni tisztelet tartása, a mennyiben az sem a fennálló törvényekben, sem a közérkölciségbe nem ütközik.

Az 1868. LIII. t.-c. 8. §-ának azon intézkedése, mely szerint az elhagyott egyház elvei az abból kilépettre nézve

semiben sem kötelezők, úgyszintén az idézett törvény-cikk 12—18. §-ai ezekre is alkalmazást nyernek, oly megjegyzéssel, hogy a 14. §-ban említett áttérés alatt itt is kilépés értendő, továbbá, hogy a 18. §. hatályának kiterjesztése csupán annak első mondatára szoríttatik.

Anyakönyvi szempontokból pedig ezek is a jelen törvény 21. §-ának rendelkezései alá esnek.

23. §. A hazában utazó, vagy tartózkodó idegenek tarthatnak saját hitelveik szerint rendes, nyilvános isteni tiszteletet, a mennyiben az a fennálló törvényekbe és a közerkölcsiségbe nem ütközik s az illető rendőri hatóságnak eleve bejelentik.

Ha állandó természetű lelkészi állást is tartanának fenn, az alkalmazott egyén a törvényhatóság első tisztviselőjének bejelentendő.

23. §. A jelen törvény végrehajtásával a minisztérium bizatik meg.

Gróf Csáky Albin, s. k.
vallás- és közoktatásügyi miniszter.

ISKOLAI ÜGY.

A népiskolák államosítása.

A ki a vallás- és közoktatási miniszter költségvetésének és a néptanítók fizetését rendező törvényjavaslatnak tárgyalását figyelemmel kísérte, meggyőződhetett, hogy nálunk még ez időszert a közoktatásügyet a választástól elválasztani teljes lehetetlen; de meggyőződhetett arról is, hogy a szétválasztás érdekében megtörténtek az első lépések és az állam ezen a téren is használni akarja az őt megillető jogokat. Az elsőről meggyőződhettek azok a beszédek, melyeket a parlamentben miniszterünk és országgyűlési képviselőink, különösen az általános vita alkalmával tartottak s még inkább a főrendiházban lefolyt események. Az országgyűlés mindkét háza a közoktatásügyi költségvetés tárgyalása alkalmával alig foglalkozott valamit tanügyi bajainkkal s közoktatásügyünk fejlesztésével, és a mi különösen feltűnő: a közoktatási bizottság jelntését még csak egy árva szóra sem érdemesítette, hanem a tárgyalás legnagyobb részét a tervbevett egyházpolitikai reformok miatt előkészített harc megkezdésére használta fel. Hogy az állam ezentúl nagyobb mértékben akar az őt megillető jogokkal élni, azt bizonyítja az állami anyakönyvek behozataláról szóló törvényjavaslat, de bizonyítják azok a felszólalások és nyilatkozatok is, melyek a közoktatásnak, s különösen a népnevelésnek államosítását kívánják megvalósítani.

A jelenlegi körülményeket tekintetbe véve, tudhatjuk, hogy az állami népnevelés még jóideig nem valósítható meg, de ki van tűzve célul, mely felé törekedni kell. Gyors megvalósítását akadályozza egyrésztől népiskoláink jellege, másrésztől az ország pénzügyi helyzete. Népiskoláink jellegét tekintve, a vallás és közoktatási miniszter legközelebb kiadott jelentése szerint a 16.872 tanintézet következőleg oszlik meg: a felekezetek tartanak fel 13.904-et, a községek 1934-et, az állam 812, társulatok és egyesek 222-öt. Az állam tehát összes népiskoláinknak csak is 4.81%-át gondolja, míg a felekezetek 82.41%-ának terhét viselik. Ezt tekintetbe véve, fogalmunk is alig lehet arról, hogy a felekezeti és sok helyen még a nemzetiségi féltékenykedés miatt milyen nagy nehézségekkel kellene megküzdeni, ha a népnevelés államosítását hirtelen akarnók keresztülvinni. Igaza van Apponyi Albert grófnak, hogy a tanszabadság elvéből indulva ki, igen erős ellenvetéseket támaszthatnának azon

eszmé elvi jogosultságával szemben, hogy az egész népoktatás ügyét kizárólag az állam vegye kezébe s abból minden más faktort zárjon ki.

A felvetett terv gyors megvalósítását nem kevésbbé akadályozhatja az ország pénzügyi helyzete. Hazánk népoktatási költségei Csáky Albin gróf miniszter nyilatkozata szerint, legutoljára *tizenötmillió* forintba rúgtak s ebből az állam csak 1.600,000 forintot viselt, tehát a felekezetek és községek terhére 13.400,000 forint esett. Ezzel a költséggel pedig még nem lehet népoktatásügyünket fejleszteni; szükségünk még igen nagyok, mert körülbelül 2000 új iskolára van szükségünk, hogy a gyermekek lakóhelyükön nyerhessenek oktatást s erre pedig a miniszter számítása szerint is legalább egy millió forint állandó és négy millió forint átmeneti terhet kellene az államnak áldozni. Ha ezekhez számítjuk még a tanítói fizetések rendezésével támadt újabb kiadásokat, kitűnik, hogy az államnak legalább 17—18 millió forintba volna évenként szüksége, ha népoktatásunk ügyét kizárólag maga akarná vezetni. — Hogy ilyen nagy összeget állampénztárunk néhány év múlva már képes legyen elviselni, ahhoz nem lehet valami nagy reménységünk, még ha a közoktatási tárca költségvetésének eddigi fokozatos javulását vesszük is számításunk alapjává. 1870-ben a népoktatási költség a kultusztárca budgetjében 658.000 forinttal szerepelt, a jelen évben pedig 1.838,000 forint volt előirányozva, tehát 23 év alatt 1.180,000 forinttal gyarapodott. Ha ilyen arányban növekednek népoktatásunk költségvetése államháztartásunkban, akkor a most szükséges összegre több mint 80 év múlva emelkedhetné fel, feltéve, hogy az állam sértetlenül meghagyná a felekezetek és községek tulajdonában azon összegeket, melyeket eddig népoktatási célokra szoktak fordítani.

Abból a mindinkább fokozódó érdeklődésből következtetve, melylyel intéző köreink népoktatásunk emelése iránt újabb időben viseltetnek, reményünk lehet ugyan, hogy az állam költségvetésében a népnevelési intézetek az eddiginél nagyobb arányú dotációban fognak részesülni, de azért népoktatásunk teljes államosítása épen a feltűntetett nagy összeg miatt a közel jövőben még sem történhetik meg. Érzik és tudják ezt azok is, a kik a felvetett eszméért lelkesednek s épen ezért hangoztatta Apponyi A. gr. is, hogy a rendelkezésünkre álló erővel számolnunk kell s egyelőre csak azokat az eszközöket igyekezzünk alkalmazni, melyekkel már most elérhetjük, hogy az államnak népoktatásunk vezetésére nagyobb befolyást biztosítsunk, továbbá, hogy „az oktatásügy ellenében ne jöhessen az állami és nemzeti célokkal, sőt inkább ezeket fokozatosan elősegítse, előmozdítsa.”

A népiskolák államosításának legfőbb célja tehát a magyar nemzeti és állami szempontok megóvása s különösbbe a felekezeti és társadalmi oktatás köpenye alatt űzött minden nemzeti és államellenes törekvés megakadályozása. És, ha helyesnek ismerjük el azt az elvet, hogy „a kié az iskola, azé a jövő“, ezt a célt az állam szempontjából csak is méltányolnunk lehet.

Hogy egyelőre minő eszközöket szándékszik az állam használni arra a célra, hogy a népoktatásügy terén, habár lassan, de fokozatosan nagyobb-nagyobb tért hódíthasson meg s így befolyását erősebbé tehesse: az a közoktatási költségvetés és a néptanítók fizetésének javítása felett folyt tárgyalások alkalmával tisztán kivehető volt. Mindenekelőtt módosítani szándékozik az 1868. XXXVIII. és az 1876. XXVIII. törvénycikket. Törvénybe óhajtja iktatni, hogy állami elemi iskola állíttathassék a községek hozzájárulásával oly módon, hogy az 5%-os iskolaadó alapján ne községi, hanem állami népiskolák

létesítsenek és hogy a fennálló községi iskolák tantervének meghatározása is a kormányra, illetőleg a vallás- és közoktatási miniszterre bízassék. Törvénynyé akarja emeltetni nem csak azt, hogy ha valamely felekezeti iskola a háromszori megintés után sem felel meg a törvény kellékeinek, az bezárható legyen, hanem azt is, hogy a felekezeti iskolát szervezetellenes törekvések észlelése esetében, háromszori megintés nélkül is bezárhatja, illetőleg átveheti az állam. A fegyelmi hatóságot, melyet az 1876. XXVIII. t.-c. kizárólag az állami és községi tanítókra nézve állapít meg, a felekezetre is szabályoztatni óhajtja oly módon, hogy az állami felügyeleti jog a felekezeti iskolák tanítóira is kiterjesztessék s olyan fegyelmi vétségek és kihágások alkalmával, a melyek állami és nemzeti szempontokat érintenek, ha az illető felekezeti hatóságok eziránti kötelezettségeiknek meg nem felelnének, fegyelmi jogaikkal kellő szigorral nem élnének: az állam velük szemben megállapított konkurrens fegyelmi hatóságát vehesse igénybe. A felekezeti tanítóképzők felett nagyobb felügyeletet, általában a tanítóképzésre a lehető legnagyobb befolyást óhajtja gyakorolni az állam s kívánja, hogy a felekezeti tanítók alkalmazásával szemben bizonyos vétő-jogot gyakorolhasson. Nagy befolyást biztosít az államnak a népiskolák vezetésénél az országgyűlés által elfogadott azon javaslat is, hogy ha a felekezeti vagy községi tanító fizetéséhez 60 forintnál nagyobb segélylyel járul, vagy ha a tanító fizetését az iskola fentartó felekezet kérelmére a minimális 400 frtra kiegészíti, az államnak beleszólása van az iskola ügyeibe, sőt az ilyen iskolákban a fegyelmi eljárás joga az államot illeti meg.

Ezeket így ismerve, felvethetjük a kérdést, hogy a tervezett államosítás protestáns népiskoláinkat mennyiben érinti? Az evang. ref. egyház s a testéhez tartozó iskolák magyar nemzeti és államellenes törekvésekkel sohasem voltak vádolhatók. Attól tehát nekünk ev. reformátusoknak nincs mit tartanunk, hogy ha működésünket helyesen ítélik meg, az állami nagyobb felügyelet dacára iskoláink hazaellenes törekvések miatt bezárattassanak s tanítóink felett állami fegyelmi hatóságnak kelljen ítélni. Ez a veszély csak is ágostai evang. testvéreinket fenyegetheti, a kiknek iskolái között bizony igen sok, több ízben és feltűnő módon alkalmat szolgáltatott már a méltó gyanúsításra s a kiknek tanítói között nem egyet lehetne olyat találni, a kinek alkalmaztatása ellen az állam jogosan tiltakozhatnék. A tanítóképezdek felett gyakorlandó nagyobb ellenőrzés is inkább ő náluk szükséges, legalább ezt következtethetjük a közoktatási miniszter legújabb kiadott huszonegyedik jelentésében található következő nyilatkozatból: „Az ágost. hitv. evangélikusok által fentartott képezdek közül az erdélyrészi 5 intézet „Theologisch pädagogisches Seminar“ elnevezés alatt voltaképpen a szorosán vett tanítóképzéstől lényegesen eltérő célt iparkodott elérni, míg a selmecbányai és szarvasi képezde a főgimnázium tanterve alapján állott s növendékeit csak a különleges tanítói szakban elkülönítve oktattván, szigorúan véve szintén nem tekinthető tanítóképezdeknek.“

Ev. ref. népiskoláink államosítása, illetőleg népiskoláink ügyeibe a kormány mélyebb beavatkozása csakis ismeretes szegénységünk miatt következhetik be. És hogy önállóságát népoktatási intézeteink nagyobb része elfogja veszíteni arra el lehetünk s azt hiszem, el is vagyunk készülve. Így állván a dolog, már most kell gondolkodnunk teendőinkről. Véleményem szerint az egyházak vezetőinek oda kell hatni, hogy a hol csak lehet a hivek buzgóságának, áldozatkészségének felélesztésével a törvény által megszabott minimális fizetést tanítóink részére

előteremtsék. Egyházkerületeinknek s egyetemes konventünknek egyik feladata lesz a közoktatási miniszternél kieszközölni, hogy az olyan iskolákban, melyeket az államnak leszünk kénytelenek átadni, lehetőleg ev. ref. vallású tanítókat alkalmazzon, olyan módon, a mint ezt államsegélyezett gimnáziumainkkal teszi. Én azt hiszem, hogy a miniszter, ismervén az ev. reformátusok hazafiságát, ettől vonakodni nem fog. Különös gondot kell fordítanunk leendő papjaink tanítói kiképzésére is, mert avval most már tisztában lehetünk, hogy népiskoláink nagy részében a vallástanítás az ő feladatuk lesz. Kellőleg fel kell szerelnünk és a szükséges tanerőkkel el kell látnunk multhatatlanul tanítóképző-intézeiteinket, hogy az ott képzett növendékek tudományos ismeretekkel bőven ellátva s egyházunk szeretetétől lelkesülve kerüljenek ki az életbe. Annyival inkább szükség van erre, mert igen valószínű, hogy a tanítói fizetések és nyugdíjak rendezése hitfelekezetünk ifjai közül is többet fog ezután a tanítói pályára édesgetni s óhajtandó, hogy ezek kiképzetésük végett az ev. ref. tanítóképző-intézeteket keressék fel. Szóval meg kell tennünk minden tőlünk telhetőt, hogy egyházunk veteményes kertjei közül a megtarthatókat megmentjük és virágoztassuk.

Buza János.

TÁRCZA.

Id. ZITÁS ISTVÁN,

1824—1893.

Szelid arcán az egészség olaja fénylett még akkor is, midőn szemei homályosodni, kezei nehezedni, lábai tántorogni kezdetek az évek, a folytonos szellemi munka és az életgondok terhei alatt. Egy év óta azonban meghalványodott arcán mindinkább szembetűnő lett az idő és lassú szenvedés nyoma. Testben, lélekben fáradt volt. Mélyen gondolkozni, világosan emlékezni, folytonosan beszélni, biztos léptekkel járni-kelni nem tudott többé. Szóltanul üldögélt napról napra, reggeltől-estig kedvesei csendes körében, 37 éven át megszokott egyszerű kis szobájában, hol élete munkabíró, java korában egyháza javán, népe szellemi, erkölcsi kiművelésén s övéi boldogításán gondolkozott szüntelen. Hol egész életét folytonos munkálkodásban, végnapjait nyugalomban, utolsó perceit szenvedve töltötte el: — e hely, kis szobája volt az ő nagy világa, melynek falai között érezte magát igazán boldognak a mindig híven teljesített kötelesség tudatában. Míg az idő el nem szőlította a munkatérrel, tehetségét, tettejét nem hagyta pihenni egy percig sem. Két jelszava volt, melyek vezérfény gyanánt sugarazták végig életútját: becsület és kötelesség. E két vezérfényt érdek, önhaszon, vagy az általános emberi gyarlóságok porfellege nem takarta el szemei elől soha. Becsületén, papi jellemén, jó hírnevén csorba vagy folt nem esett soha; kötelességét, lelkigondozói, igehirdetési tisztét, az egyház igazgatását, a község ügyeinek intézését nem hanyagolta volna el semmi szín alatt, míg csak szólni, tenni és hatni tudott. Igazán, a szó legnemesebb értelmében lekipásztor volt, fénye és világossága a falunak, a melyben élt. A jóság és szelidség, mely arcán tükröződött, vele született, lelkének adatott égi kegyadomány volt. A becsületességet és hű kötelességteljesítést, mint két jelszót, önmaga írta útlevelére, midőn szegényen és pártfogó nélkül az iskolát oda-

hagyta. Az élet volt tanító mestere abban, hogy az útlevelet szívében őrizte szüntelen s elrongyolni nem hagyta soha. Egyszerű sorsban született, földi örökség nem szállott reá; nélkülözések között növekedett fel, korán megtanulta hát, hogy igaznak és hű munkásnak kell lennie, ha boldogulni akar. És az is volt egész életén! Becsületességének, hű munkálkodásának pedig jutalma lett a jók tisztelete, melylyel mindenütt találkozott; jutalma lett főként híveinek szeretete, mely 37 éven át nem változott meg iránta soha, tartott állandóan élete végéig, elkísérte sírjába, s meg fogja őrizni időnkön át hunyta után emlékezetét.

Abauj-Szentandrásan született 1824 március 1-én. Hasonló nevű édes atyja gazdatiszt volt a Darvas-család birtokán. Édes anyját öt éves korában elveszítvén, nem ismerte. Anya nélkül, mostoha gondviselés alatt nőtt. Mint sokszor mondá, kisebb tanuló korábban, de egész ifjúságán át sokat nélkülözött. Kisebbs tanuló magántanítgatásából, nevelősködésből tartotta fen valahogy magát. Ez időből volt tanítványaira, a Karsákra és ezeknek atyjára, mint jó pártfogójára öröm- és hála-érzettel emlékezett szüntelen. Majd az akkori idők szokása szerint Megyaszóra ment hároméves rektornak az 1848-ik év elején. Itt töltött éveire s Megyaszó akkori tudós lelkipásztorára: Vitányi József-re mindig kedvesen és örömmel emlékezett. Megyaszón töltött 3 éve után az 1851 év őszén kápláni vizsgát tévén, Sajó-Keszenyében segédlelkészül rendeltetett. Innen egy félév mul-tán, 1852 tavaszán Hernád-Németibe helyeztetett át, s két évig szolgált ott, mint helyettes lelkész, mindaddig, míg az egyházi beszédéért s különösen annak textusa miatt (Ezékiel. XXI. R. 25, 26. v.) két évi várfogságot szenvedett Kovács János, a szilárd jellemű, tudós lelkipásztor 1854 év őszén a Józsefstadti várból szabadon bocsáttatott. E két év alatt jósága, becsületessége, hivatali hűsége, és a gyászoló árva család iránt tanúsított gyöngédsége az általános tiszteletet és közbecsülést szerezte meg számára. És midőn a fogságot szenvedett lelkész haza érkezte után innen Tolcsvára, majd az 1855 év nyarán Takta-Szadára időtöltőül rendeltetett, a hernád-németi papi család szeretete és becsülése kísérte őt mindenütt, mígnem 1856 tavaszán a hitvestársi boldog szövetség lett koronája az ifjú lelkész és a sokat kesergett papi család egymásiránt érzett szeretetteljes ragaszkodásának.

* * *

Jelmondata volt, hogy az Úr gondot visel! Gondot is viselt reá igazán! Mert midőn 1855 év nyarán Takta-Szadán a szerfelett dühöngő cholera-ban a községnek $\frac{1}{10}$ -ed része a ragály áldozatává lett, s az akkori lelki pásztort még férfi korában szintén a ragály temette sírba, a sorban lévő idősebb segédlelkészek nem fogad-ván el az üresedésbe jött takta-szadai lelkész állomást: a tolcsvai helyettes lelkész bátor volt szembenézni a ragályos vészszel, s augusztusban Szadára költözött. Beköszöntő beszédjével, — melynek alapigéje volt János ev. XVI. R. 20. v. — annyira megnyerte a kétségben hanyatott, elcsüggedt híveket, hogy pár hét elmúltával, közörmömmel rendes lelkésszé választották. Múlt év ősze elején 37 év telt le azóta, hogy gyülekezetének hirdetni kezdte az Isten igéjét, melynek kétélű fegyverével irtotta az erkölcsi mezőn a gyomot, nyeste a vad hajtásokat, s gondozta, ápolta a közérkölciséget. Azon férfiak közül, kik akkor őt lelkésznek választották, talán kettő él még megfáradva, megtörve az élet és idő terhei alatt. A kikkel ő egykor egyháza felvirágoztatásán szívvel-lélekkel munkálkodott, azoknak jó része már régen várja a szeretett lelki pásztort a halottak csendes városába.

Immár ott van, hozzájuk érkezett, alszik az ő társaságukban, a hű munka után csendesen.

Mennyit munkálkodott, mennyiben volt hű a reá-bízottakban, az egyházi jegyzőkönyvek tanúsítják, az élők tudják, s elmondják majd az utókornak. Tetteit, gondjait, aggodalmait, terveit intézkedéseit itt felsorol-nom, elbeszélmem nem lehet, mert 37 évi munkálkodás-nak rajzához ez a lap igen szűk keret. De tudva van, hogy a szadai egyház az ő lelkészkedése alatt lett gazdag-gá és boldoggá. Ő és a szavaihoz, tanácsaihoz min-dig hű egyházi előjárók a takta-szadai egyház jóltevője: Batizai Lakatos (Kovács) István 6000 frt hagyomá-nyát több mint két év tizeden át oly gondosan és lelkiismeretesen kezelték, kamatoztatták, hogy ma a sza-dai egyháznak a gesztelyi határban több, mint ezer frtot jövedelmező földbirtoka van. A régen teljesen szegény egy-ház jövedelmét a 60-as években egyházi magtár alapí-tása által is gyarapította; megtett minden lehető-t az egyház és iskola felvirágoztatására, jövőjének biz-tosítására és népe értelmének, erkölcsének kiműve-lésére.

Páratlan az a bölcs, tapintatos bánásmód, melylyel ő népet vezetni s a legnehezebb kérdéseket megoldani tudta. A néppel banni aligha tud valaki más úgy, mint ő tudott. Rendelkezett e tekintetben oly talentummal, melylyel a nála nagyobbak, bölcsőbbek aligha rendel-keznek! Igazán nagy veszteség reánk nézve, hogy e kevésnek adatott talentumot a sirás az ő porréseivel együtt elföldelte. Gamáliele volt, a kinek lábainál igazán bölcs cura pastoralist tanulhatánk. Híveit mindenben felvilágosítani, a jóról, igazról meggyőzni s azután ér-telmessé, jóvá és erkölcsössé tenni igyekezett. Kiismerte az embereket, a kik olvasni szeretnek; s aztán a neki adatott bölcs tapintattal megkedveltette velők a lapokat, a hasznos olvasmányokat és a jó könyveket. E munká-nak meglelt jóhatása, s meglátszik nyoma a szadai gyü-lekezet értelmi fejlettségén. Figyelmét nem kerülte ki semmi körülmény, ha az alkalmas volt a szív és lélek nemesítésére. A szentírásból alkalmoszerű igéket idé-zett, s azokhoz fűzte szavait, midőn a mezőn a munká-sokkal, vagy gyülekezetében az örvendezőkhöz vagy siránkozókhöz szólott. Soha nem feledte el, hogy ő pap; s mindig hivatásának magaslatán állott. A tiszteletet nem követelte, a szeretetet nem kereste, szóvivő lenni soha nem vágyott, és hívei mégis a legnagyobb tiszte-lettel, a legállandóbb szeretettel viseltettek iránta s az első szót mindig és mindenütt neki adták és tőle várták. Kevés ember van, a ki környezői felett erkölcsi tekin-tetben oly magasan álljon, mint ő állott. Szelid, nyájas és komoly volt mindig; hatalmat nem gyakorolt senki felett, de megalázódni sem tudott az emberek kegyeiért. Hunyta után senki vádat nem mondhat rá, oly példásan élt, mint egy jó lelkipásztornak élni lehet. Családi élete békés, csendes, tiszta és boldog volt. Hajléka templom, melyben jó könyveket, hasznos tudni valókat és bibliát olvasgattak. Vallásosság, egyszerűség, természetesség, szívesség, őszinteség jellemzik családi életét. Háza népe imádkozni és dolgozni tudott csak, de a világ beteges szokásait, a nagyravágyást, fényűzést, vígadozást nem ismerte soha. Nem lehet csudálni hát, hogy Ő és övéi az általános tisztelet, becsülés és szeretet részesei voltak s maradnak még emlékezetben is.

Egyháza-n kívül egyházmegyéjében is tiszteletnek s szeretetnek örvendett. A hatvanas évek végén aljegyző, 1869 tavaszán főjegyző, 1870 őszén tanácsbíró lett. Mindenütt, mindig megfelelt híven a rábízottaknak. A vélemény nyilvánításában megfontoló, a kifejezésekben nem szigorú, az ítéletben nem szeretetlen, de az igazság

kimondásában egyenes és részrehajlatlan. Keveset beszélt, de ha szólt, szavának mindig jelentése és súlya volt. 1888 pünköst első napján az úrasztalánál érezte meg először, hogy erős testszervezetébe az idő keze valami ismeretlen kór csiráját oltotta be. Beteg bár nem volt, de érezte ereje gyengülését. Az egyházmegyei kormányshéktól 1889 év tavaszán búcsút vett, 20 évi szolgálat után. De nyugalomba nem vonult még. Szerette a katedrát s az ige hirdetést még utolsó éveiben sem engedte át fontos ok nélkül. Már mindenki, saját hívei is tudták, látták, hogy gyengül, mégis szolgált. Fején ott fehérlett a tisztesség hava, szemének sugárzó fényét megtörte, homályosan szűrte át a szemüveg, de keze még inteni, nyelve még buzdítani, feddeni tudott, és élete vége felé éppen oly buzgó igehirdető volt, mint lehetett egykor a pálya kezdetén. Beszédeit többnyire maga írta. Nyelvezete egyszerű, igazi, népies. A bűnt feddeni, a hamis lelkűt dorgálni senki sem tudta úgy, mint Ő. Ébren is volt szüntelen az erkölcsi érzés a szívekben. 1885-től 1888-ig egyetlen nagyobb büntény sem fordult gyülekezetében elő, ezt, mint munkájának erkölcsi jóhatását, sokszor örömmel említette. Három éve múlt, hogy nem szolgált, de mégis ment szüntelen az úr házába, mert felette igen szerette azt. Már nyelvének rebegeése akadozott, mint a fagyni kezdő víz folyása tél kezdetén; arcvonásai elváltoztak, mint a természetképe késő ősszel, lábai megbotlottak minden lépten, mint az utazóé az este eljöttével; mégis menni vágyott: hallgatni az ígét, látni gyülekezetét az úr házában. De többé már nem lehetett. Nyelve rebegeése megakadt, lábai leroskadtak, arca halvány, hideg lett. Március 17-én felkelt még, de visszahanyatlott; az erős szervezet vívta az utolsó harczt fájdalmasan, sóhajokkal, míg végre lement a nap, az éj beállt, megszűnt a jaj, március 23-án éjjeli egy órakar elaludt örökre. Temetése március 26-án délután történt. Napája, hú neje, két lelkész fia, kedves leánya, menyei, 7 lelkész és 6 segédlelkész, kortársai, tisztelői és egész gyülekezete hullattak utána öszinte könyeket s kísérték részvétellel sírjába. Koporsójánál Tóth Lajos sajó-hídvégi lelkész, tanácsbíró imádkozott meghatóan; sírja szélénél Kónya András hernád-németi lelkész vett tőle búcsút szeretett családjá, lelkészársai és a szadai gyülekezet nevében. Legyen nyugalma csendes, emlékezete áldott, lelkének üdv az örök hajlékokban!

Székely Imre,

takta-harkányi segédlelkész.

KÖZÉLETÜNK.

A sárospataki diákok tanulmány-útja.

A zsinat eltörölte a supplicatiót s ez által megfosztotta főleg a leendő papokat az ismeret-szerzésnek egy alig pótolható módjától. A sárospataki diákok, első sorban a theologusok, mint kiválókban érdekelt felek, azal igyekeznek pótolni a veszteséget, hogy *tanulmányi kirándulások szervezésére* határozták el magukat, a melyek célja a természetileg szép, történetileg nevezetes helyek és a modern ipar nagyobb műhelyeinek stb. felkeresése, lehetőleg tanárok vezetése alatt, hogy a cél annál inkább biztosíttassék és isteni tisztelet-tartással összekötve, hogy az egésznek protestáns és vallásos zamatja is legyen.

Az első ilyen kirándulás már meg is történt.

Folyó hó 13-án öt tanár (Szinyei Gerzson, Buza János, Hodossy Béla, Zsindely István, Radácsi Gy.) és 39 diák (tulnyomóan theologusok) a reggeli vonattal

indultak L.-Mihályiba s onnan nagyobb részben apostoliasan *F.-Regmeczre*, hol az árpádkori csinos kis templomot óhajtották megtekinteni, a mely országos segélylyel restauráltatott. Itt a buzgó lelkész — *Lipták Bertalan* — magyar vendégszeretete fogadta őket, a ki megtisztelve látta saját házat és egyházközségét az által, hogy a sárospataki diákok tanulmány-útja programjába az ő kis templomuk mindjárt első izben felvétetett. A vándorsereg itt már istenitiszteleket tartott. Az énekkarnak jelen volt tagjai mű-darabokat énekeltek s *Juhász László* IV. theologus ifju imádkozott. Az ünnepi szint öltött gyülekezeten jól esett a mi vallásos buzgolkodásunk mély hatását szemlélnünk.

Isteni tisztelet után megismertette a lelkész a templom történetét, a kar elzengte — künn a dombon, az Árpád kori torony aljában, a nagy szózatot s a regmeciek és vilyiak egyesített szivességéből a vándorok szekerekre ültek és áldást rebege a jó regmeciekre, vonultak *Radvány* felé, hogy ott a gr. Károlyi László kastélyát és gyönyörű parkját megszemlélhessék. Itt *Vasary* tisztartó előzőkeny szivességgel várt az érkezőkre s készséggel szolgált magyarázatokkal, sőt a további utazáshoz még fogatokkal is. A rendkívül kedves hely lelkesítőleg hatott az utazókra; a park tava komoly hatyúival, a fenyők, platánok, juharok, gesztenyék változatos zöldje s az egész környéken az emberi ügyesség nyomai oly hangulatot ébresztettek, a mely végre is dalban tört ki és dalban ismétlődött.

Radványból már 12 szekeren s jó karban tartott töltésen nyomult a csapat Pálháza, Filkeháza és Komlós községeken át *Hollóházára*, jobb kézre hagyva Füzér várát, a mely egy szikla-oromról mutogatja idő-rongálta falait. A Hollóháza felé egyre szűkülő völgy s a két oldalt égfelé meredő bükk-erdő fokozta az édes várakozást a továbbiak iránt. S nem is hiába. A gyár igazgatója, *Istváni Ferenc* és kedves neje rendkívüli vendégszeretettel fogadta az érkezőket, s ebéd után feltárta előttök a gyár-telep összes titkait és kincseit. A porcellán anyagok keverésétől a különböző edények készítésén, égetésén s mázolásán át fel a majolika festésig s a modern porcellán kályhák csábító példányaig mindent megmagyarázva látott az apróbb csapatokra osztott sereg, a mely bizonyosan messze területre hordja szét a látottak és hallottak hírét. 150 munkás nyüzsgött itt s végzi jól betanult munkáját naponként, s hogy milyen eredményel, elég csak annyit mondanunk, hogy havonként a gyár csupán tányérokból 90,000 darabot termel. Az igazgató 30 éves küzdelemre tekinthet már itt vissza, s odáig vitte már törhetetlen kitartása, hogy majolika edényei és porcellán kályháival győzni remél az ország nemű ösz-szes productumai felett.

A hazai ipar jövőjébe vetett hittel s feledhetetlen emlékekkel indult aztán a sereg a szép völgyön vissza Komlós felé, innen a legnagyobb rész gyalog a füzéri vár alatt Pusztafalun át az *Izra-tó* felé, a mely e felvidéknek egyik természeti ritkasága, de a melyhez azonban már csak estefelé jutott. Innen Szaláncra, mint a tanulmány-út végső pontjára késő este vergődött be, de ekkor is szíves fogadtatásra talált.

Másnap — vasárnap levén — isteni tiszteletre sereglettek össze a kirándulók s a gyülekezet is boldogan sietett az Ur tornácaiba. A szónoki beszédet *Molnár József* IV. éves theologus ifjú tartotta s a kar-tagok két darabot énekeltek. Ugy mondták a hozzáértők, hogy a szalánci hívek új időszakot fognak számítani ez isteni tisztelettől kezdve. Templom után gr. Forgách Istvánnak — ennek e tudós aristokratának — kastélyát néztük és csodáltuk, a mely telve van egy tudomány-szerető s

földi javakkal megáldott úr nemes kedvteléseinek bizonyítékaival. Jó hely volt ez a kirándulókra, mert megbecsülve látták itt a tudományt, a mely a grófi koronának is fényt kölcsönöz. A kastélyból az ősi vár omladéka közé emelkedtünk, hol a vár régibb urainak s úrnőinek (részben) képei köszöntének s elmerültünk a szép vidék szemléletében. A csapatnak kezében volt a vár története s a szükséges felvilágosításokat kiki azonnal megkaphatta. A vár ormáról dallal üdvözölték a fáradhatlan diákok a gyönyörű tájat s a főiskola nagy távcsövét szegezték az egyes nevezetesebb pontok felé, hogy annál több szépséget élvezhessenek. Beírták nevüket a felső teremben levő vendégeknyvbe, a melybe Juhász László egy alkalmi verset is rögtönzött. A vár északnyugoti oldalán vonult le a csapat illatos fenyőfák között a *Némethy Gábor*, volt sárospataki diák, kassai ügyvéd kedves nyaralójába, hol hűsítő italok várták s nyájas családtagok. A dal itt is felhangzott s a vár ormai visszaverték azt sokszorosan. Ebédre a tanítói lakban gyűltek össze, a melynek tágas tantermében izletes ételek s italok mellett pohárköszöntőkben üdvözölték a modern-supplicánsok a szaláncziak lekötölező vendégszeretetét. A lelkész — *Idrányi Barna* — s a tanító — *Vita Károly* — s mindkettőjük szeretetei sürögtek-forogtak a vendégek körül s szintén szerencséseknek nyilvánították magukat és gyülekezetüket, a miért a sárospataki főiskola növendékeinek nemes célú útját áldozataikkal megkönnyíthették és megédesíthették.

Nem lehet örömmel fel nem jegyeznünk, hogy *Révész Kálmán* kassai, *Szobonya József* győrkei lelkészek és *Baczonyi Albert* kassai tanár, volt sárospataki theologus s még mások is, a vándor csapat hírére szintén Szaláncra siettek s emelték a hangulatot s kifejezték a megkezdett tanulmány-utak iránt elismerésüket, sőt segítségül is ajánlkoztak azok folytatásának megkönnyítésére.

A délutáni istentiszteleten *Szentpétery József* III. é. th. ifjú predikált s a társaság aztán felszaporodva a tanítói lakra összesereglett művelt közönséggel egész hangverseny-közönséggé alakult át, a melyben a kartagok komoly és víg dalokkal, Juhász L. és Szentmártoni D. komoly és víg szavalatokkal viszonyozták a feledhetetlen szivességet egészen az indulás órájáig. Az indóházhoz kikísérték a jó házi gazdák a távozókat s a supplikánsokat váltig biztosították, hogy a tanárok által vezetett diák-kirándulások elég jó kárpótlásul kínálkoznak az elvesztett supplicatioért.

Lesz-e kívánt hatásuk a tervezett tanulmány-utaknak vagy nem; foganatosíthatók-e vagy nem, azt a jövő fogja megmondani. Egy bizonyos, az t. i. hogy a leendő prot. papoknak, ha az új viszonyok között lelki pásztrok akarnak lenni, — nem lehet a kortól elmaradniok s a modern tudás összes kincseivel kell birniok az evangéliom mellett, hogy haszonnal legeltethessék a nyáját s hogy egy is el ne vesszen az ő kicsinyeik közül. Ennek a magasztos feladatnak előkészítő eszközei közé talán beválik majd, ügyes alkalmazás és a kerület gyülekezeteinek jóakarata mellett, a sárospatakiak által megkezdett modern supplicatio is.

Az első e mellett bizonyít.

Egy jelenvolt.

KÖNYVISMERTETÉS.

Iskolai daloskönyvek.

(»Gyermek-lant.« »Magyar Arion.« »Remek írók.«)

Igen sok a panasz, hogy általában, de különösen tudományos téren, idegen német hatás alatt vagyunk, melynek nyügetől vajmi nehéz a szabadulás. E tekintet-

ben a legszerencsétlenebbül talán még a magyar zene-tudomány és zenei (ének és dal) tankönyvirodalom áll. A németek saját nemzeti dalaikat s nemzeti alapon fejlett gazdag classicus dal-irodalmukat művelik, ergo mi is a német Lied-eket cultiváljuk; nem csoda hát, ha az emberben az a naiv kívánság támad: bár bevinnék azok a jó németek tankönyveikbe a magyar dalt, hogy tőlük elhódítva mi is magyar dalokat taníthatnánk iskoláinkban.

Tisztán magyar tankönyvünk csak három van: Bartalus „Ének ABC“ a népiskolák — és „Énekiskola“ a polgári iskolák számára, (Bartalus már meg is lakolt e műveiért, kivált az elsőért, a mennyiben őt és tanait a budapesti tanítók átokkal sujtották.); továbbá Sztankó Béla „Daloskönyv“ népiskolák számára. Ez utolsó tisztán a népajkáról vett gyermekmondókák és versikékből s nagy költőink műveiből van szerkesztve. Még tán itt volna megemlíthető Deák Gerő és szerkesztőtársa „Magyar Kalliope“ című daloskönyve is, ez azonban nem rendszeres mű. Ime ennyi az, a mi egyébiránt éppen nem csekély számú tankönyveinkből a miénk, magunké, a többi idegen. Pedig ha már a német clavier-mesterek fiainkat, leányainkat galoppra, valzerre, polkára, no még salon-zenére a (zongora-bacillusok vágyainak e netovábbjára) tanították, s tényleg a zene e műfajainak a magyar családi és társadalmi életben igen jelentékeny szerepe van: valóban helyén való volna, ha a magyar zenét legalább iskoláinkban művelnék a kellő mértékben.

Dehát először is tankönyveink tartalmát kellene megmagyarosítani.

* * *

Ez alkalommal három újabban megjelent tankönyvről akarok megemlékezni.

1. „Gyermek-Lant“ vallásos énekek gyűjteménye, különösen vasárnapi iskolai használatra. Összeállította: Farakas Sándor ev. ref. h. lelkész. Második kiadás.

E művecskének, melynek darabjai közönséges egyházi énekeinkből, továbbá népies és u. n. műénekekből vannak válogatva, három nagy hibája van. Első hibája a 4 szolamú énekeknek szertelen nagy hangterjedelemben való kidolgozása. Nincs az a vasárnapi iskolásokból, vagy a népből szervezett énekkar, melynek sopránya e sőt g-ig, altja c-ig, tenorja fis-ig, bassusa F, E sőt Dis-ig énekeljen. Vannak e könyvben 3 és 2 szolamra átírt énekek is, de még ezek hangterjedelme is többször túlmegegy a kellő határon s nem sok van köztük olyan, mely az összhangosítás és szolamvezetés tekintetében kifogásolható ne volna és ez a könyvnek a második hibája. Az átíró minduntalan bele-belebotlik az összhangzat-tan és a szolam-vezetés törvényeinek egy-egy rögébe s nincs tájékozottsága, mely helyes irányban vezetné ki az útvesztő göröngyeiből. A ki az összhangzattanban a tiltott ötödök és nyolczadok tanát sem ismeri, ne fogjon énekek átírásába, mert különösen a nép számára mesterkéletlen és egyszerű, de föltétlenül tiszta összhangosítású és természetes szolamvezetésű énekekre van szükség. E betegségekből azonban egy újabb kiadás alkalmával a mű ki volna kurálható, de sokkal nagyobb baj az, a mit már a bevezetésben említettem, — s ez a könyv harmadik hibája — hogy t. i. az előforduló énekek (nem véve számításba közönségesen használt egyházi énekeinket) alig pár darab kivételével idegen termékek, erősen kidömborodó nemzeti jelleggel. Itt már a múltét sem segít. Nem hagyhatom fölemlítés nélkül még azon súlyosító körülményt, hogy szerző egyházi énekeink átírásánál ok nélkül mellőzvé a régi chorálmértéket (cantus planus) izetlenségekre téved; pl. „Uram bocsássad el“ és „Urnak szolgálai mindnyájan“ kezdetű énekeinket $\frac{3}{4}$ -es ütemben

(a valzer üteny-neme!) adja. Már engedjen meg a t. átíró, nem akarom gyanúsítani, de nem tehetek róla, még a Schul-Verein is eszembe jutott, hogy valyon nem a magyar vallás követőinek szándékos germanisatiójával állunk-e szemben?...

Ezt a könyvet tehát használatra nem ajánlhatom; de azt készséggel elismerem róla, hogy a szövegi része megüti a szokott mértéket.

2. „Magyar Arion“ *vegyes karú énekek gyűjteménye iskolai használatra szerkesztette: Dr. Harrach József. Budapest. Lampel Róbert kiadása.*

Nyolczvannégy dal van e könyvben összegyűjtve s ezek kidolgozása művészi és szabatos a nélkül, hogy az énekesek elé keresett nehézségeket adna, a mi a műnek érdeme. De nem tartom helyén valónak épen azt, a mit szerző az előszóban dicsekedve említ, hogy alig van valamire való nemzet, melynek zenéje könyvében képviselve ne volna. Van itt a magyaron kívül finn-, svéd-, skót-, dán-, orosz-, olasz-, német-, cseh-, morva-, bretagnei- és sváb-népdal, melyek egyik-másika zeneileg elég érdekes és szép is, azonban még mindig kérdés, hogy van-e a magyar vagy bármiféle középiskolában ilyen zenei conglomerátum szükség, mint e tankönyv? Az iskolai célon kívül nem csak az ethnographiát, hanem a zenetörténetet is akarja e mű szolgálni. Találunk benne éneket Arcadelt l-től, a híres Palestrinától, Handltól, Luthertől, Vulpiustól, Crügerstől a XVI-ik századból, s ugyan csak két ó német dalt, melyek mellett békén megfér Farkas András: „Jertek emlékezzőnk“ kezdetű szerzeménye, mely az eddig ismert magyar nyomtatott énekek közül a legrégibb.

Nem tévedek tán, ha azt állítom, hogy tanítványaink a fönnebb említett ethnographiai és zenetörténeti jelentőségű dalokat és énekeket a szükséges zenei műveltség hijján csak zenei curiosumoknak fogják tekinteni.

Ellenben jól tette volna a szerző, ha a magyar zenetörténeti érdekességű énekek közül nem csak Farkas András említett művét veszi fel, hanem helyt ad Batizi, Sztáray, Szkárosi-Horváth, Tinódy s más e korbéli énekszerzők műveinek is. A magyar zenetörténeti darabokat a magyar tanulók átérzik s jól megértik s ezekkel a magyar nemzeti történelem, méginkább a magyar nemzeti irodalom történetének egy-egy korszaka (Protestanskor, a kurucz költészet stb.) a növekedék előtt e legszebben megvilágosítható s bizonyára fölér egy-két órai magyarázattal.

A könyv 84 darabja között 38 a magyar; a dalok nagyobb száma tehát idegen s jellemző, hogy ezek között a világzeneirodalom haerosainak, Haydn, Mozart, Beethoven dalait nem találjuk; ép úgy hiába keressük a magyar zeneirodalomból Bartalus, Huber K., Thern K., Mosonyi, Bertha, Ábrányi stb. stb. műveit; Erkel is csak a „Hymnusz“-szal van képviselve. Megemlítésre méltó magyar darabok: „Rákóczy imája“, (a hagyomány szerint II. Rákóczy Ferencz szerzeménye), „Nincs becsületi a katonának“, „Attila, Lehel, Árpád“, „Őszi harmat után“, „A reményhez“. Fölvan még véve P. Horváth Ádám két gunydala s Arany János néhány szép dallama. Végül a tartalmat magyar népdalok egészítik ki, de nem elég szerencsésen megválogatva. A magyar népdalirodalom mezeje rendkívül gazdag s tele a legszebb színekben tündöklő, illatos virágokkal, melyekből szövegileg értékesebbeket, zeneileg úgy a rhythmust mint a dallamot illetőleg jellemzőbbeket s általában szebbeket s becsesebbeket könnyű szerrel lehetett volna találni.

Az ilyen dalok mint: „Házasodik a tücsök“, „Jó estét kívánok Moyses“, „A szomszédban icu haj“, „Cifra cigány“, „Babot vittem“, „Jó étel a rák“ stb. a magyar népdalok közt curiosum számba mennek és sokkal na-

gyobb a becsők ethnographiai tekintetben, mintsem az izlés-fejlesztés szempontjából.

Igen szeretném, ha egy újabb kiadás alkalmával több jót mondhatnék e könyvről.

3. „Remek Írók“ *válogatott egy és több szólamú énekei zongora kísérettel. A serdültebb ifjuság számára, valamint iskolai és magánhasználatra összegyűjté és közrebocsátja Langer Viktor. Rózsavölgyi és Társa kiadványa. I. kötet.*

E csinos kiállítású füzet 20 egyszólamú és 5 két szólamú dalt tartalmaz Beethoven Mozart, Mendelssohn, Weber, Schumann és Raff jobbra nálunk is ismert műveiből. A zongora kíséret stilszerű és könnyű. Bár e dalok említett nagyszerű szerzőknek apróságaiból valók s némelyik bizony halvány, szintelen: mégis szivesebben látom, ha valaki az idegent kedvelvén, inkább ilyen mű szerzeményekkel foglalkozik, mint az idegen zene trivialis termékeivel. Azt azonban természetesen nem kívánom, hogy e könyv használata iskoláinkban elterjedjen. A nemzetnek a népek kedélye olyan mint a gyémánt, mely csak saját porával csiszolható; nem tagadom ugyan, hogy tanítványaink kedélyére idegen, különösen classicus zenével is hathatunk nemesítőleg, de ha tulajdonképpen ezeket műveljük, (mint a hogy az elterjedésben levő tankönyveink, kiadványaink általán főtételezik) ifjaink kedélye végre is jórészen elveszíti nemzeti vonását mély tűző ragyogását s helyette a kosmopolitismus silány üveg-fényét nyeri.

Első rangú zenemű kiadó cégünk, Rózsavölgyi és Társa, kinél eddig is több derék magyar termék jelent meg, jól tenné, ha a „Remek Írók“ mellett legalább az országos kiállításra már összegyűjtetné és kiadná az összes magyar vegyes és férfi karra szerzett és addig irandó négyeseket, erre már (a kiadó cég által a füzetrel szétküldött nyomtatott levélnek kifejezésével élve) csakugyan „nagy szüksége van a magyar zeneirodalomnak“, mindezenre nagyobb szüksége van erre, mint a „Remek Írók“ kiadására.

Hodossy Béla.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Lelkészválasztás.** Korocz József miskolci ev. ref. s.-lelkészt f. hó 7-ikén a balsai egyház egyhangulag lelkészévé választotta.

— **Tanító képesítő-vizsgálat.** A tiszai ág. hitv. evangéliumi egyházkerületi eperjesi tanítóképző-intézetben az ezidei tanítóképesítő vizsgálatok jánus hó 26-án kezdődnek. A kellően felszerelt folyamodványok (keresztlevél, tanulmányi-, működési- és erkölcsi bizonyítványok) a tanító- képesítő vizsgálati bizottsághoz címezve, a tanítóképző-intézet igazgatóságához, Eperjesen f. é. június hó 15-ig küldendők. Intézetbeli jelöltek 5 frtot, idegenek 15 frtnyi vizsgálati díjat fizetnek. Kelt Eperjesen, 1893. május hó 8-án. *Gamauf György* igazgató.

— **Népiskolai állapotunk mai történetéhez.** Pestmege közigazgatási bizottságának legutóbb tartott ülése elé elsomorító adatokat terjesztett Tóth József tanfelügyelő. Nevezetesen, hogy több községben napi rendben van az iskolás fiuknak korcsmába való dorbézolása s akárhányszor megesik, hogy iskolás fiuk részegen tántorognak végig az utcákon. E megbotránkoztató állapotok orvoslására a bizottság szigoruan utasította a szolgabírókat és polgármestereket, hogy 15 esztendőn alól lévő fiuknak semmiféle korcsmai mulatságban résztvenni ne engedjenek, s e rendelkezés ellen vétő hatóságokra 50 frtig terjedhető pénzbírságot szabott. *E határozatot kihirdetik a vármegye összes községeiben.* Valóban ideje volna

már, hogy már a gyermekeket is egyre jobban metelyező s testileg, lelkileg tönkre tevő iszákosság hódító útjába minél több akadályokat gördítsenek hatóságaink. S nem ártana valamennyi törvényhatóságban a pestmegyeihez hasonló intézkedést tenni, a mit úgy vélünk minél hamarabb elérhetőnek, ha lelkészeink és tanítóink az illetékes tanfelügyelőségeknek tudomására hozzák a községekben uralkodó ilyenmü visszaéléseket és felkérjük azokat a vármegyénél kieszközlendő, hasonló szigorú határozatok és intézkedések foganatosítására.

— **Évzáró vizsgák a sárospataki ev. ref. főiskolában.** I. A gimnáziumban és az előkészítő osztályban: 1. Junius 11-én, délután a) Az V—VIII-ik osztály vizsgálata az énekből, a főiskolai imateremben. b) Ennek bevégezése után az I—VIII-ik osztály vizsgálata a tornaszatból, a tornacsarnok előtt levő téren. 2. Junius 12., 13., 14., 15-én szóbeli érettségi vizsgálat. 3. Junius 16., 17., 19., 20., 21., 22-én az I—VII. osztály vizsgálata. 4. Junius 18-án, d. e. 8 órakor a rajz és szépirászati dolgozatok megvizsgálása, és a jutalmak megállapítása a rajz-teremben. 5. Junius 19-én lesz az előkészítő osztály vizsgálata. 6. Junius 20-án d. u. lesz a vizsgálat a francia nyelvből. 7. Junius 22-én, délután a vizsgálatok eredménye állapíttatik meg, s az érdemjegyek a tabellába beíratnak. 8. Junius 23-án igazgató-tanács gyűlése. 9. Junius 26-án, délelőtt a magán tanulók írásbeli, délután ugyanezek szóbeli vizsgálata. II. Az akadémiában. A colloquiumok a rendes előadási órákon és tantermekben lesznek és pedig mindegyik szakban junius 12—30-ig. Junius 18-án vasárnap délelőtt istenítisztelet a városi templomban, ennek végeztével a főiskolai imateremben az akadémiai és köz-igazgató évi jelentése, az akadémiai pályázatokon nyertes művek megjutalmazása s az ösztöndíjak kiadása. Délután ugyanott ének és szavalati előadások. A Sárospatakon tartandó lelkész-képesítő vizsgák sorrendje: Junius 19-én I. vizsgázók írásbeli, junius 20—21-én ugyanezek szóbeli, junius 22-én a II. vizsgázók írásbeli, junius 23—24-én ugyanezek szóbeli vizsgája. A vizsgák letehetése végett a püspöki hivatalban kell jelentkezni.

— **A sárospataki ev. ref. főgimn. 8-ik osztályának tanulói** f. hó 4—6 napján tették le az évzáró vizsgálatot s a jelenkezett 41 ifjú közül csak egy utasított két tantárgyból javítóvizsgálatra.

— **A református ifjúsági egyesület** Budapesten hálaadó Isteni tiszteletet tartott máj. 13 d. e. 10 órakor abból az alkalomból, hogy a tudomány egyetem ujjaalakításának ünnepét ülte az egyetem tanári kara és ifjúsága a lipótutcai városháza dísztermében. Így — mikép a szeptemberi évmegnyitón, — most is megtörtént az az örömdetes és természetes dolog, hogy a közös ünnepre nem csak a katolikusok saját templomukból, de a reformátusok is az ő istenítiszteletükről mentek, melynek programja a következő volt: Közének: Ez új reggel arra serkent; XC. Zsoltár I. versa. Karének; előadja szotyori Nagy Károly tanár vezetése alatt a ref. vegyes kar. Beszéd és ima, Szász Károly püspöktől. Záró ének: XC. Zsoltár 9. verse. A nagy számmal egybegyűlt ifjakon kívül előkelő közönség is részt vett az istenítiszteleten, melynek végeztével a püspöknek az ifjúság küldötte megköszönte a fáradságot, mire a fő-tiszteletű úr szívesen megígérte, hogy jövőben is tart istenítiszteletet az egyetemi ifjak számára az egyetemi hasonló ünnepélyek alkalmával. *Philosophus.*

— **Nyilvános köszönet.** Haraszi Tivadar, a sárospataki főiskola istvánházi birtokának bérlője, egy dr. Szánthó Gyula tanár és pénztári ellenőrhöz intézett

szép levél kíséretében 100 forintot küldött tanári nyugdíjintézetünk alaptőkéjének gyarapítására. A tanári kar e meleg keblű barátjának szíves adományát, mely már nem első ízbeli, hálás köszönettel jegyezzük fel e helyen is, és tiszta szívből kívánjuk neki szorgalmas fáradozásai után az aratás gazdag áldását!

— **A „Magyar Állam” Kossuth Lajosról** egy olyan otrombaságot közölt, melyért az ultramontán lap szerkesztőségét a legnagyobb megbotrányozással ítélte el a közvélemény. Kossuthnak legújabbban megjelent levele alkalmából azt a hírt bocsátotta közre, hogy a Turini remete, levele megírásáért, a kormánytól a rendelkezési alaphól, évenként 10,000 frtot kap. A M. Á.-nak ez az eléggé nem minősíthető eljárása az országgyűlésen is szóba került s mindenik párt megbotrányozását fejezte ki a felett, hogy akad ember, a ki hazánk nagy fiának általánosan tisztelt nevét sárral merné bepiszkolni.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

T. olvasóinknak és munkatársainknak szívből kívánunk boldog pünköstölést. Elmélkedési tárgyul ajánljuk b. figyelmükbe a vallás- és közoktatásügyi miniszternek újabb törvényjavaslatait, a melyek ha törvényekké emelkednek, nagyot fognak változtatni eddigi helyzetünkön s felekezeti viszonyainkon. E tárgyak felett s jövődöbeli teendőink felől értekezzenek a papi s tanítói értekezletek s közöljék velünk is gondolataikat, ha már nyilvánosságra vannak megérlelve. El kell szánunk magunkat (a mint munkatársaink is kezdik hangoztatni) az eddiginél nagyobb tevékenységre, testvériesebb összetartásra, több-több ismeretgyűjtésre, a prot. irodalom nagyobb szeretetére — a pünkösti lélek mindent megelevenítő munkájára. Az emberiség testvéresülését célzó reformok elől mi nem zárkozhattunk el s épen azért készülnünk kell, hogy az időnek lelke aluvásban ne találjon minket s a szabadságban, a melyre megváltattunk még is állhassunk. Részünkről — mint eddig — iparkodni fogunk a józan közszellem terjesztésén.

Haszonbérbe adás.

A sárospataki ev. ref. főiskola tulajdonát képező, a sárospataki alsó határban egy tagban kihasított, a tagosítási földkönyv szerint 3,575760 □ öl területű birtok az 1893 évi junius 19 napján d. e. 9 órakor Sárospatakon, a főiskola tanácstermében megtartandó ajánlati tárgyalás útján, az 1893 évi október 1-től számított 12 egymás után következő évre haszonbérbe adatik.

A kitűzött határidőben nyílt ajánlati verseny-tárgyalás fog tartatni, azonban az 1893 évi junius 19 napja d. e. 9 órájáig zárt ajánlatok is elfogadtatnak, melyek a nyílt ajánlati tárgyalás befejezése után azonnal felbontatnak.

Kikialtási ár 17424 frt, bánatpénzül 1750 frt teendő le a főiskolai pénztárba, készpénzben, takarékpénztári betét-könyvben vagy ovadék képes érték-papírban. A zárt ajánlatok ugyanily összegű bánatpénzzel láttandók el.

A főiskola fentartja a jogot, hogy a tett ajánlatok között szabadon választhat. A végleges határozat joga a tiszáninni ev. ref. egyházkerületet illeti, mely hatóság e végből a következő napon 1893 junis 20-án Sárospatakon rendkívüli egyházkerületi közgyűlést tart. A kiket a főiskolai igazgató-tanács kijelöl: azokat ajánlatuk az egyházkerületi közgyűlés határozatáig kötelezi.

A zárt ajánlatban kitéendő, hogy ajánlattevő a haszonbéri feltételeket ismeri.

A részletes feltételek alulírott nál a főiskolai jogigazgatói hivatalban bármikor megtekinthetők, sőt kívánatra, 2 frt másolási díj előleges beküldése mellett, postán bárkinek megküldetnek.

A zárt ajánlatok Nagy Gusztáv főiskolai gazdasági választmányi elnökhöz adandók be.

Sárospatak 1893 Május 4-én.

Debreceni Bertalan,
főiskolai jogigazgató.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A legújabb törvényjavaslat alkalmából.« *Orthodox.* — »Vélemény a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület népiskolái számára készített új tantervre.« *Dicső Endre.* — »Adalékok énekgyűnk történetéhez s még valami.« *Farkas Lajos.* — »Kegeletes ünnepély Abauj-Baktán.« *Kállay Miklós.* — »A magyarországi középiskolák újabb szervezete, történeti megvilágítással. Dr. Klamarik János. Budapest. Az Eggenberger-féle könyvkereskedés. 1893.« *Buza János.* — »Vegyes közlemények.« — »Pályázatok.«

A legújabb törvényjavaslat alkalmából.

A „fekete reactio“ bizalmatlansági szavazata nem bénította meg a nemzeti kormány erélyességét, sőt talán nagyobb kitartásra és gyorsaságra sarkalta azt. Előttünk van immár a *vallás szabad gyakorlatáról* szóló törvényjavaslat is. Mint a haladás és szabadság őszinte hívei szeretnénk neki örülni, de nem lehet. Míg olvassuk és újra olvassuk, lelkünk önkéntelenül is visszaszáll a 40-es évek dicső korszakába és füleinkbe zengenek a *borsodi indítvány* felett folyt tárgyalások hangjai s úgy tetszik nekünk, hogy az osztó igazság logikai rendjén a vallás szabad gyakorlatát törvényesítő javaslatot ma is a borsodi indítvánnyal kellett volna és kellene előkészíteni.

Högy is mondta csak *Vukovics Sz.* Temesmegye követe 1844-ben? ... „*kijelentem, hogy míg egyik vallás papja úr, a másike valódi szolgája az egyháznak: addig örök panasz lesz; ellenben a két szolga bátran versenyezhet egymással s így meglesz a viszonyosság.*“*

Ennek az örök panasznak semmi ellenszere, s ennek a viszonyosságnak semmi biztosítéka nincs a Csáky gr. javaslatában s ezért nem tudunk mi annak igazán örülni.

Mert hát mit akar ez a javaslat? Biztosítani 1-ször is a bevett vallások eddigi jogait, hozzájok kötve a Mózes-vallást is. 2-szor biztosítani az egyesek jogát új felekezetek alakítására és 3-szor a felekezetnélküliségre is. A nagy Fridrik szelleme nyilatkozik e javaslatban, a ki az egyéni vallásnak volt határozott barátja és elvül állította fel, hogy: „*ki-ki a maga módja szerint keresse az istennel való békeséget és boldogságot.*“ Az egyén

eme felségjoga előtt nincs más komoly korlát, csak az állami jogrend és a közerkölcsiség.

Nincs kifogásunk a Nagy Fridrik szellemének vagy — a mi teljesen egy — a Voltair szellemének megdicsőülése ellen. De kérdezni vagyunk bátrak, hogy *ha az egyesek egyenjogúsítása alapelvét képezi a javaslatnak: avagy elegendő-e akkor a bevett felekezetekre nézve a történeti jogok biztosítása?*!

Gondoljuk a bevett felekezeteket is egyéneknek s viszonyítsuk őket egymáshoz és az egyesekhez: legott kitűnik a törvényjavaslat osztó igazságának hiányossága. A római katolikus felekezet — mint egyén — a protestáns felekezetekkel, mint szintén egyedekkel szemben, úgy áll, mint az evangéliomi gazdag ifjú a szintén evangéliomi özvegygyel szemben. Jól van-e ez így? Az állam érdeke követeli-e ezt így vagy csak a bölcs conservativismus, a történeti jogok tisztelete?

Mi következik majd, ha e javaslat törvényerőre emelkedik? Igéretünk van ugyan arra, hogy az állam segíyezi a bevett felekezeteket, de hát milyen alapon és milyen mértékben? Ad-e, adhat-e annyit a többieknek, a mennyivel a r. kath. egyház praepotenciája ellensúlyozható? Nem hiszszük, nem a kormány jó akarata, hanem annak anyagi tehetetlensége miatt. — És ha a bevett felekezetek anyagi viszonyai a régié maradnak, vagy csak kevésbé fognak javulni s némelyek továbbra is a hivekre vetett adóval lesznek kénytelenek életüket tengetni: — a történeti jogoknak ilyen fentartása nem válik-e megbontójává épen azoknak a felekezeteknek, a melyek hitelveik szerint nagyobb mértékben támaszkodnak a hivek egyéniségére és inkább kifejlesztették azokban az egyén felség-jogát is, mint p. o. a római kath. egyház?

* Az 1844-ik évi országgyűlési tárgyalások naplói a papi javakról. Szerkeszti és kiadja Kovács Ferencz, Budapest 1893. 25 l.

Egy pillanatig sem kételkedhetünk abban, hogy a törvényjavaslat által föltételezett új felekezetek s a felekezetnélküliek első sorban az olyan egyházak köréből fognak kiválni, a melyek saját tagjaikat, azok erszényét s érdeklődését itt-ott a túlságig is igénybe veszik, hogy fenmaradhassanak. Az emberi gyarlóságoknak egész légióját fogja a törvénytényé válandó javaslat felszabadítani. A sértett hiúság, a „nem adózunk“ ördöge stb. mind elszakítja kötelét s harcot kezd és gyept bont, a mint erre már szomorú példánk is vannak Dunántúl és Tiszántúl. A kiknek nincs elegendő lelki világosságuk, de annál nagyobb a kevélységük, az u. n. pap-marók, a külső fény után epekedők, de csalódottak: — ezek mohón ragadják majd meg a felekezetnélküliség horgonyát és az elégületleneknek, a békételenkedőknek seregét magok után vonják — az új világ titkos vidékeire.

Ez még nem volna a legnagyobb baj, ha egészen önkéntesen, az egyéniségnek ilyen vagy amolyan megnyilatkozása szerint történnek csupán. De nem így lesz. A róm. kath. egyház sajtója ma is fog-csikorgatva hirdeti, hogy Mária országában csak egy vallásnak van jogosultsága, t. i. az egyedül idévezítőnek. Főpapok vallják, hogy a róm. kath. egyház istentől nyert jogánál fogva van kényszerítve a térítésre. A Jézus nevét bitorló társaság nyilván a protestánsok viszszerítésére végett alakult s erre a célra alakulnak újabban a különböző szent társulatok — a roppant papi vagyon csábító ígérete alatt. Az újabban alakított kisdédvők, különböző leányiskolák, menedék-helyek stb., no meg a fundus convertitorum már eddig is sokra képesítették a róm. kath. egyház vezetőit s mire szabadítja majd fel ezeket a szóban forgó törvényjavaslat, ha a főpapok és főrendek megengedik, hogy belőle törvény lehessen?!

Készen kell rá lennünk, hogy azok a főpapok, a kiknek nem voltak fillérek a budai hősök emlékére, csupa hazafiságból milliókat fognak áldozni a lélek-vásárlásra, kivált a prot. felekezetek egyházközsegeinek megzavarására. Már 1844-ben úgy nyilatkozott *Bezerédy Miklós*, a veszprémi káptalan követe, hogy „a térítésre most is szükség van magok a katolikusok között is, kik közé sok idegen elv furta be magát, *azonkívül a protestánsok ellen is oltalmazni kellett a hitet, a térítésnek vége nincs*“.* Biztosítani a középkori kiváltságokat egyfelől, s felszabadítani az összes emberi gyöngeségeket másfelől — ez nem lehet a modern állam bölcsesége. Megölni a gyöngébbet az erősebb sokféle előnyeivel s ráadásul még a szabadsággal is — ez nem lehet

a Wekerle miniszterium óhajta s csodálkozunk kell rajta, hogy gr. Csáky meg tudta fogalmaztatni a vallás szabad gyakorlatáról szóló törvény-javaslatot a *bevett felekezetek teljes egyenjoguságának proclamálása nélkül*.

Király-koronázó, országos ünnepeket szabályozó, óriási jövedelmeket élvező r. kath. egyház (a melynek uralkodói jellege még a különböző felekezetű tanulók országos tornaversenyén, e versenyt megnyitó Te Deum-on is olyan¹ szembezőkően s olyan kísértőleg nyilatkozott) s e mellett aztán a kegyelem-fillérekkel támogatott protestáns, görög keleti, zsidó stb. egyházak s mindezek a vallásszabadság bűbajos zászlója alatt egy csoportba, a bevett vallások közé sorozva... hát egyenlőség ez, egyenjoguság ez?! Kételkedünk.

Tiszteljük a kormány célzatait, szeretjük a szabadságot, becsüljük a történeti jogokat is, de a felekezeti és országos béke biztosítékául nem tudjuk elfogadni a gr. Csáky javaslatát, ehhez a bevett vallások teljes egyenjogusítása az egyetlen út. Igaza van *Vukovicsnak* s a mai viszonyokat is jól illusztrálva mondja: „*hozzanak a tekintetes KK. és RR. bármily igazságos törvényt a vallás tárgyában, míg az egyéb vallásúak szolgálainak szegénysége mellett a katolikus papság hazánk területének oly nagy részét bírja: addig ugyan vallási viszonyosság nem lesz... most a kath. klerus dacol minden közhatalommal, minden köztörvénynyel. Miért? Azért, mert nagy birtokaiban elbizta magát!*“ A történeti jogok fentartása mellett biztosítva lesz jövőre is a negyvenes évek szabadelvűsége által keményen elítélt mindenféle felekezeti visszasság s a klerus dacos kevélysége elbizakodottsága, ha a teljes egyenjoguság az egyházpolitikai programmba fel nem vétetik.

A prot. egyházak csupán a vallás szabad gyakorlatának törvényesítésével meg nem elégedhetnek. Ez — az uralkodó viszonyok mellett — csak küzdelmesebbé tenné életüket, a nélkül, hogy a létért való küzdelmet általánosítaná. Anyaszentegyházunk őrállói: ébren legyetek! Orthodox.

ISKOLAI ÜGY.

Vélemény a tiszáninneri ev. ref. egyházkerület népiskolái számára készített új tantervre.

A tanterv a tanító irányítójára. Tanterv nélkül a legszebb képesség mellett kétszeres fáradsággal is fél sikert érhetni el.* A hány tanító, iskola, annyi gátló körülmény a tanterv keresztül vitelénél. Az új tanterv t. szerzője igen gyakorlati ember, mert készített oly tantervet — óratervvvel, tanórarenddel — mely minden iskolában keresztül vihető a tanító képzettsége, szorgalma, pontos iskola-kötelezettség, legalább 8 havi tanidő és a szükséges tanszerek mellett.

* Idézett munka 29 l.

A mily hiányos leend a feltétel valamely iskolában, oly hiányos leend ott a tanterv keresztül vitele is.

A 8 havi szorgalom-idő, a félórai beosztás, a gyermek értelmének megfelelő tantárgy s tananyag felvétele ékesítik e tanterv keretét.

A körülmények figyelembe vételével igen helyesen A, B, C, sőt némely tanító kedvéért D óratervet is készített a szerző. Ki-kí azt választhatja, a melyik az ő iskolai körülményeinek, céljának megfelel. A tantervben is megjelölve minden órarend tananyaga a minimumig. Az ügybuzgóság szárnyain repülhetünk a maximum felé s ha visszaesünk, akkor is felemel a minimum.

Ezek előrebocsátása után nézzük a részleteket.

Az óratervnel meg van jelölve a közvetlen és csendes foglalkozás. Így kell lenni, de a csendes foglalkozást más beosztással véleményezem, a mit keserű tapasztalat után szereztem.

Ha valaki nemes hévvel fogott hivatalához, én azal kezdtem 1876-ban.

Ugyanazon évben végezve a képezdei tanfolyamot, mindig magam előtt láttam a mintának nevezett gyakorló iskolát, minta-tanításokat, igazgatóm nemestanácsait. Fülembe csengett a Comenius szava: »az iskola fegyelem nélkül« stb; szóval a mit tudott az elmélet, ki akarta vinni a gyakorlat.

Hogy a tantervet — előbb csak öt, majd hatosztályba sorozott, 113 növendékemmel — jó eredményel vihessem keresztül, kétszeri isteni tisztelet, temetés, föld-termény-fizetés mellett: gyakoroltam én is a csendes foglalkozást, de eredmény nélkül. Fegyelem nem volt, a kisegítők zajt csináltak, a mintalapok kiosztása időt emésztett. Nem lévén fegyelem, nem volt figyelem. Szorgalmam eredményét jutalmazták az egyházmegyei Horváth Mária-alapból is, szóbeli elismeréssel is, de mindez nem tudott engem sem kielégíteni, sem megnyugtatni az én belső bíráim háborgása miatt.

Két év múlva ébredtem tudatára a Dr. Kiss Áron mondásának: »a csendes foglalkozás legtöbbször csak csendes semmittevés s igen sok alkalmat nyújt arra, hogy a gyermek szórákozottá legyen.« Ma is használom azonban a csendes foglalkozást, de más alapon. Ugy szerkesztem a tanóra-rendemet, hogy az ugyanazon tantárgyak minden osztályban lehetőleg egy fél napon legyenek. Míg az első osztálylyal végzek, addig a többiek az előre meghagyott feladatot javítják, készítik s midőn a többi osztályok ugyanazon tantárgyához értem, minden utóbbi osztály figyelni az előzőt, a mi egyszerűsmind ismétlés reájok nézve. Ez minden zaj, kisegítő nélkül történik. A tanítás kezdete előtt megmondom mindenkinek a feladatát, a mi különben ki van írva a tanóra-rendbe is s úgy megszokják, hogy mondanom sem kell a teendőket.

Szerintem csendes foglalkozás: a másolás, írás-javítás, fogalmaztatás. Az oly tantárgynál, hol fogalmaztatni nem lehet, iratunk emlékeztetőből verset, imát, bibliai fogalmazást, rajzot stb.

Nem vagyok barátja az ének-elméleti foglalkoztatásnak, mert ilyen csakis elméletben lehet az osztatlan iskoláknál. Nem pártolom a csendes foglalkoztatásnál a mintalapokról való íratást, mert kiosztása zajt csinál. Különben is tömöttek lévén a padok, nincs helye a minta-lapnak és leesik; felveszik, ide teszik, fordítják, csendet zavar.

Nem szeretem az egyes osztályok tantermen kívüli pihenő idejét, mert a kimenetel, kint játszás elvonja a

többiek figyelmét, különösen szoros udvaron. És mikor az idő nem engedi a kint lételt? akkor az iskolában pihenjenek? Hát a kisegítők? óh ezek besegítenek az eredménytelenségbe.

Az én csendes foglalkoztatásom alapján megváltoznék a mostani tanórend már csak azért is, mert az I—2-ik osztály mindennap pihen fél 9-ig, pedig nem is volt miben kifáradniok. Szerintem a I—2-dik osztályokkal végzek legkorábban, mert ezek legkorábban lesznek unottak. Ha csakugyan megmaradna a künn pihenés: — ezek menjenek ki. A mi az óraterv és tanórendet illeti, annak merev egyöntetűségéhez nem ragaszkodnám s azt hiszem a t. szerző úr sem kívánja ezt. Fő dolog, hogy a tantervben egy-egy helyes minta legyen, a melynek nyomán ki-kí a helyzethez mérten készíthesse meg a maga óratervét és tanórendjét.

Mielőtt a tantervbe mélyednénk, nézzük csak az indokolást. Azt mondja t. Szerző úr: »az egyházkerület nem engedheti, hogy a megindított nemes versenyben népiskolaügyi törekvéseivel hátra maradjon. Azért az új tantervbe mindazon tantárgyakat fel kellett venni, melyek az 1868-ik évi népoktatási törvény 11. §-a 3-ik pontjában a felekezeti népiskolákban kötelező tantárgyakul felsoroltattak.« Tekintve a prot. tanügy, valamint a prötestantizmusnak akkori helyzetét, Eötvös, hogy a kényszerítésnek még árnyékát is távol tartsa magától, így hozatta a 11. §. 3-ik pontját: »népiskoláinkban a tantárgyak *legalább* is következők legyenek.« A legalább magyarázza meg a beszéd és értelemgyakorlat kimaradását. De ha a versenyben nem akarunk elesni, nem kell-e ragaszkodnunk az 55. §. e) pontjához, a melyben ott van a beszédértelemgyakorlat s tanítják is állami, községi iskolákban, benne lévén az állami tantervben is.

Hiába nevezzük a beszéd és értelem gyakorlatot szoktatónak, vagy bármí csodabogárnak (csak tantárgynak nem!) : annyi áll, hogy az első osztályba feljött gyermek 90%-a nem tudja a száját sem felnyitni (faluról beszélék) a tanító kérdésére. Hasztalan a szülei biztató szó, — nem mondja meg még csak nevét sem. Hát bizony meg kell e vadoncot előbb *szoktatni*, de azután *tanítani* kell a helyes beszédre, tárgyak ismeretere stb. A szoktatás csak egy pár óra, a többi bizony szemléltetés, értelem-fejlesztés, tanítás és így a beszéd-és értelemgyakorlatok tantárgy. Azt mondja t. szerző úr: mikor az értelem kifejlődött, akkor lehet oktatni. Később azt mondja: alkalmazza magát az *oktatás által kifejlett értelméhez* képest. Tehát csakugyan oktatás által fejlesztjük az értelmet?!

»A képzetek szaporítása, tisztázása az Abc és II-ik osztálybeli Olvasókönyv által meg van oldva.« Teljesen igaza van t. szerző urnak abban, hogy az Abc-ben és II-ik olvasóban bentfoglaltatik a beszéd-értelem gyakorlat tananyaga nagy részben, de ne feledjük, hogy nem rég csillapult le a paedagógusok ama tábora, kik a reáliákat olvasókönyv alapján kívánták tanítani. A »falusi iskolások könyve« páratlan, még sem birt zöld ágra vergődni.

Az I-ső, II-ik osztályban elég az olvasás nehézségeit leküzdeni, nem hogy az olvasmány tartalmát marandóvá tenni.

Az I-ső II-ik oszt. olvasókönyvének kitűnő darabjai csak maradjanak a beszéd-értelemgyakorlatok kiegészítő részei, lévén az ismétlés a tudás anyja. Hogy is mondja Kiss Áron? »más tanítani, más olvasni. Az olvasókönyv a gyermek eszthetikai érzékét szolgálja, nem pusztán az értelmet, különben is el van veszve, mit az olvasókönyvbe utasítunk.«

Ne legyen beszéd-ért. gyakorlat? Mivel tudna a tanító hamarabb eredményt felmutatni a gyenge gyermek és szüle előtt, mint a beszéd-ért. kis versei által?

A zsoltárok, imák emlézése más osztályok feladata. A szemléltetésre vonatkozó anekdota, a mely szerint a szemléltetés mellett a többi tárgyak elhanyagoltak, — nem illik mindenüvé. Hol elhanyagolták egyiket, elhanyagolták a másikat is.

T. szerző urral én sem kívánom az előkészítő válást a beszéd-ért. alapján tanítani. Az első osztályban a vallásról szó sem lehet. Itt a fogékony lelket erkölcs-nemesítő versikék és elbeszélések által kívánom még fogékonyabbá tenni s ily alapon szeretném a beszéd-értelem gyakorlatot átalakítani.

Hadd kárhoztassák a középiskolai tanár urak a fecsegési gyakorlatokat, ugysis megszűnik a fecsegés a középiskolában; hadd legyen a beszéd-ért. »sveici kakukfi«, csak tápláljuk jól; hadd ne legyen porosz vagy osztrák szagu, csak gondozzuk, fejlesszük tovább; mert a sveici is beválhatik jó hazáinak.

A háziiparra, mértanra, gazdaságtanra nézve teljesen osztom a t. szerző ur tervét. Különösen helyes a gazdasági gyakorlatok felvétele; mert ez által a kedély rugékonyságot nyer, az izom erősödik, a munkásság szeretete gyarapodik.

Az egészségtant rövid, külön-külön könyvecske alapján kívánnám tanítani.* Én tanítottam a Soltész, majd Szél-félét, de még rövidebb s egyszerűbb kellene.

Igen helyes a rajz felvétele, csak a szükséges eszközök is meglegyenek.

Osztozom t. szerző urral a természetrajzra nézve is; mert ha a 4-ik osztály nem bírja, ugy soha sem lesznek elég erősek hozzá.

A mi az osztályok csoportosítását illeti, mindenki kövesse saját meggyőződését. Én nem fogok osztályt kombinálni; mert szerintem a csoportosítás vagy a tananyag vagy a növendék rovására történik.

Igen helyes t. szerző urnak a tankönyvszerző uraknak szóló figyelmeztetése, mert az új tanterv, nagyobb részben új tankönyveket is követel.

Véleményem szerint igen helyesen maradt meg a t. szerző ur a tananyag, tanmenet stb, szavak mellett; mert mindenütt így használják; mert a javított sem volna jobb.

A részletes tanmenet kidolgozása nem hogy törlesre, de igenis meghagyásra méltó; mert így mindenki által egyszerre látható a tananyag menete, mennyisége.

A „C. óraterv“ előnye a „D. óraterv“ felett mindenki előtt világos, ki osztatlan, népes iskolában 6 osztályt vezet.

Szerintem nagyon kíváncsi, hogy az elfogadott s kinyomott tantervben a tantárgyak nem osztályonként folytatólagosan, de egy osztály összes tantárgya egymás után egy csoportban lenne feltüntetve s így az osztályok tantárgyai egy pillantásra áttekinthetők lesznek.

Ezek után térjünk át az egyes osztályok tananyagára.

(Vége köv.)

Dieső Endre.

* Ugyan mi végre? Nem elég az Olvasó könyvekből tudatni vele az egészségtani elveket? A »Sárospataki Irodalmi Kör« által kiadott Olvasó könyvek úgy vannak szerkesztve, hogy az egészségtannak külön könyvből való tanítását feleslegessé teszik.

Szerk.

TÁRCZA.

Adalékok énekügyünk történetéhez s még valami.

(Folytatás.)

Szükségünk van nekünk a múltak emlékeinek ilyen irányadó és tanulságos adataira az ének-ügy terén is; és pedig nemcsak a reform terén észlelhető s már főnnebb említett bizonytalanság és ingadozás miatt, hanem már csak azért is, mert mint minden reformnál, úgy itt is szép számmal vannak az ellenzők táborában, kik a régi iránti túlságba vitt kegyeletből a régi énekesnek legrosszabb darabkáját is többre hajlandók becsülni a leendőnek legszebbik énekénél; kik különös tetszelgéssel rémitgetik még azokat is, kiknek bizalmuk van a reform iránt; kik a nép conservatismusára hivatkozva, a magyar prot. egyház összeomlásától, tömeges kitérésektől félnek, ha az új énekes behozatik; kik az itt-ott mutatkozott különösebb ellenszenvét az egyes egyházak tagjainak, mit a mai énekessel szemben tanúsítottak, a prot. egyházak közvéleménye gyanánt szeretik feltüntetni. Ezek ellenében szükséges nekünk a múlt idők részrehajlatlan bírójához, a történelemhez folyamodnunk. Mert igazuk van ugyan ezeknek abban, hogy a mi magyar kálvinista népünk nem barátja az újításoknak, sőt többé-kevésbé idegenkedik azoktól; de abban már aligha nem csalódnak, ha azt hiszik, hogy ez a nép az idegenkedést csupa nyakasságból ad absurdum vinné; hogy egy célszerű reform elől a pápista vallásban keresne vigaszt és menedéket. Igen, kitér a nagy egyházi és iskolai adókkal való zaklatások miatt, de a miatt, hogy ha a régi énekes-könyv helyett egy újabbat s hangsúlyozom, hogy *jobbat* kap, nem tér ki.¹ Hiszen, ha nem így volna a dolog, akkor a prot. egyház önmagát semmisítette volna meg már régen; akkor semmiféle haladás és újítás nem történt volna soha, pedig hát történt s a protestantismus nagy elve szerint történik folyton. A fő csak az, hogy az újítás szükséges és célszerű legyen s e kettőről a népet okkal-móddal felvilágosítsuk. A magyar embert csak arra nehéz rábírní, hogy a mit mondunk neki, meghallgassa és megszívlelje. Ha ezt megnyertük, az úgynek is nyert pere van; mert az emberi természettel jár mintegy, hogy a jobb felé ösztönszerűleg vonzódik, ha t. i. azt felismerte, s hogy az elmaradástól fél.

És ez így van nem csak az ének-ügy terén, hanem minden „általános, egyetemes érdekű újításokkal“ rendesen. *Eleinte idegenkednek az újításoktól az emberek, utóbb beletörődnek, sőt maguk sürgetik azok alkalmazását, nehogy hátramaradással vádoltassanak, mitől még a legutolsó kálvinista ekklezsia is irtózik.*²

Igy volt ez a mai énekes könyv behozatalakor is s mivel a régiek elmúlnak és megújulnak ismét, hiszem, hogy így lesz a jövőben is. Szolgáljon bizonyságul a már említett 51. számú jegyzőkönyvi pont, mely eképen hangzik:

„Isten Eő Szent Felségének közönséges helyén az Templombeli énekléssel gyakorolni szokott dicséretéről levén szó, s több kérdések támadván arról, hogy az új

¹ E tekintetben, mint jellemző dolgot legyen szabad idéznem Garzó úrnak a pesti prot. lap. f. évi 8-ik számában a »Gyomai vallásos estélyek«-ről szóló cikke következő részletét: »Az estélyt irott alkalmi énekkel kezdjük s ezek között alkalmazzuk a lapokban megjelent átiit énekeket is. És mit tapasztalunk? Vannak, a kik nem énekelnek, hanem a diktálás után leírják a mondott éneket. Másnap pedig több irányból jönnek az énekért s kérve kérik, hogy csak leírni is adjuk oda... Nem a legjobb mód-e ez arra nézve, hogy az új énekes könyv utját egyengessük s vártta tegyük ezt már előre is?«

² Görömbei P. A nagy-kállói ev. ref. egyház története. 78. l.

Zsoltár eddig is miért nem hozatott bé szokásba az Ekklesiába, holott már mind a négy magyar országbéli Superintendentiákban az Eő Felsége előbb kegyelmesen lett helybenhagyása mellett közönségesen, s ezen megyében is (Szabolcs) körülbelől levő helységekben mindenütt Reformáta Ekklesiáink azon ujj Zsoltárral s az abban foglaltatott új készületű énekekkel élnek s így ezen tekintetbe az *mi Ekklesiánk más apróbb helységeknel is hátrább áll, minthogy azokkal nem élünk.*“

„Meghatározatott: Minthogy az Magyar Ország négy Superintendenciának mind belső, mind külső nagy érdemű előljárói több esztendőktől fogva való munkásságukat fordították és buzgóságos igyekezettel voltak abba, hogy az himnuszok és Dicséretok, az Innepi és más alkalmatosságbeli dicséretokbe levő fogyatkozásokat helyre hozzák, úgy az Sz. Dávid neve alatt levő 150 Zsoltárból is azokat jegy által kihadják, melyek sem az mai időhöz, sem Isten Eő Felsége természetéhez, mint isteni dicséretok nem alkalmatosak; ellenben ez ujjabb Zsoltár beli istenes ének beli Dicséretok, mind a mai időhöz, mind a környül állásokhoz és alkalmatosságokhoz, mind pedig — a mennyire embertől lehet — Isten Eő szent Felsége természetéhez is inkább alkalmaztatabbak, — Prédikátor, Fazekas György Úr az Cathedrálból készítvén előbb a népet, Tanítás alkalmatosságával az ujj Zsoltár és az abban foglaltatott új énekeknek az templomba való behozatása felől, a Rector is Motsai József, ki különben is . . . az ujj Zsoltárokhoz magát inkább elkészítette, most az régi, majd egymást felváltólag az ujj Zsoltár beli isteni dicséretoket énekelvén, az *éneklet által az ujj Zsoltárt hozza szokásba, hogy mind az isteni éneklésbeli dicséret Ekklesiánkba jobb lábra állittatván, közöttünk az új és jobb módja Isten Eő szent Felsége énekekkel való dicsértetésének elkezdődjön, mind pedig az ujj Zsoltár beli énekekkel való élés elkezdődjön, s az azoknak készítettésekben levő czél Ekklesiánk által is, bár ha késve is elérődjön.*“

„Hogy pedig az ujj Zsoltár Ekklesiánkba annál több kedvellőkre találjon, és minél előbb jobban, mint már megszaporodott, minden Ekklesia beli tagjainak kezénél haszonnal megszaporodjon, Prédikátor Fazekas György Úr önként azon ajánlatát tette, hogy a mennyi ujj Zsoltárra lesz szükség Ekklesiánkba, ugyanannyit a legillendőbb és olcsóbb áron fog Debrecenbe az Ekklesia részére megszerezni.“

Ime, az idézett jegyzőkönyvi pontok magukban véve is elég bizonyosságul szolgálhatnak arra nézve, hogy népünk a szükséges és hasznos újításoktól bár eleinte idegenkedik, de később még maga sürgeti azokat. És e tapasztalat talán bírhat némi irányadó tanúlással arra nézve is, hogy az ének-ügy reformja terén minő irányt és nivót állapítsunk meg.

Én minden további meditálás nélkül megvallom, hogy az idézett okmányokból biztató tanúlásokat merítettem. S örömmel telt el lelkem, midőn olvasom, hogy a Bocskai hajdúk nyakas ivadéka beismerik, hogy a világ halad, s hogy ma már minden jó, mi hajdanta az apák előtt jó volt. Midőn beismerik, hogy bizony az „Isten Eő Szent felségének éneklésben való dicsérete“ talán jobb is, szebb is lehetne; s elérkezett az idő, midőn az „Isteni éneklésbeli dicséret Ekklesiánkba jobb lábra állittatván, közöttünk az új és jobb módja Isten Eő szent felsége énekekkel való dicsértetésének elkezdődjön, mind pedig az ujj Zsoltárbeli énekekkel való élés elkezdődjön.“

Mint látszik, e határozatnak két iránya van. Az egyik az éneklés általános „jobb lábra való állittatásáról“ s „jobb módjáról“, a másik „az ujj Zsoltárbeli énekek“ használatáról szól. Amaz általános, emez különös, úgy,

hogy az utóbbi újítás csak az előbbi egyik mozzanata, vagy alkatrésze gyanánt tűnik föl.

Es ha már most az elmondottak megszívlelése után saját ének-ügyünk jelenkori állapotára tekintünk, mindenkinek be kell ismernie, hogy nálunk is nem annyira új ének-darabokra, mint inkább *ének-ügyünknek az egész vonalon való „jobb lábra állítására“* van égető szükség.

Ebben a mélyebben járó munkában volna aztán helye az új énekes-könyv behozatalának is, mely tehát nem csak a réginek egyszerű kifoldozása lenne, hanem a kor színvonalán álló; mely mint ilyen legalább is egy századig képes legyen a haladó protestáns világ táplálására. Igaz, hogy e munka nehéz és hosszú időt kíván, de hát ez nem volna baj, ha t. i. az eredmény megfizetné a reá fordított fáradságot.

Az ének-ügyi reform-munkálatok körülbelől húsz év óta húzódnak már, de ám húzódnak még húsz, vagy több évekig, csak a munka alapos legyen, mely midőn a réginel egy fokkal tökéletesebb lesz, ugyanakkor egy hatalmas lépést jelzend ének-ügyünk fejlődésében. A rázkódás, mit az új énekes-könyv idézend elő, mindenképen bekövetkezik az egyházak életében, akár foldozott, akár egészen új énekessel hozakodunk elő; de mindkét esetben le is csilapúl. A különbség a kettő között csupán az, hogy az előbbi eset mellett rövidebb idő múlva kell ismét az ének-ügy és énekes-könyv reformjával bibelődniök az utódoknak, mint az utóbbiban. Ezt mutatja mai énekes könyvünk megújításának története is. A reform-törekvések számai egész 1702-ig elvezetnek, a mikor Telegdi Pap Sámuel kolozsvári nyomdász kezdeményezte az enyedi gyűlésen; folytatta a Küküllővárott tartott Zsinat 1727-ben, majd Zoványi György püspök 1829-ben kiadott hatalmas körlevelében, buzgón kérvén a „tiszteletes atyákat, s közönséges Urunk örökségének vigyázó lelkipásztorait és hűséges dajkáit,“ hogy „ne vegyék a dolgot siketségre, hanem egy hónap alatt elméjüket adják be.“ S e buzgó törekvések Erdélyben 1777-ben, Magyarországon pedig csakis 104-év múlva, 1806-ban, jobban mondva 1813-ban értek cél. Ily előzmények után kezdődik a hosszú húzavona, a viszálykodások, itt-ott templomi botrányok sorozata, melyeket az új énekes idéz fel. A mint láttuk Nagy-kállóban csak 1821-ben vétetik be, néhol talán még később, s ime alig húsz év múlva sajnálattal látjuk és itt is-ott is olvassuk, hogy egyesek már panaszkodnak a hosszú időn át készült, de nem elég bátorsággal javított énekes-könyv „korszerűtlensége“ ellen.

Szívből óhajtanám, ha e tények figyelemben részesíttetnének énekes-könyvünk folyamatban levő reformjánál. Hiszen a régiek ismét megújulnak s a melyek akkor megirattak, a mi tanúlásunkra irattak meg.

De ha e tények s történelmi adatok tanúlásai nem bírnának is elég nyomatékkal az ének-ügyi reform nehezen járó mérlegében vannak más szempontok is, melyek mintegy önként tolakodnak a vizsgálódó elé s melyek felett — énekügyünk „jobb lábra állításáról“ levén szó. — átnéznünk nem lehet, nem szabad. Farkas Lajos.

(Folyt. köv.).

KÖZÉLETÜNK.

Kegyeletes ünnepély Abauj-Baktán.

A falusi csendes élet zajossá lett. Szokatlan tolongó néphullám az utcákon mindenfelé. A vidékről különböző utvonalon tarka nép közelg, ünnepies komolysággal egy pont felé, mi varázsszal vonz mindenkit, — a baktai temetőhöz!

Mi korbácsolta fel a falusi egyhangúságot? Mi rendkívüli esemény népesíté meg a holtak békés honát? Talán valami nagy halottja van a kis egyháznak? ... Ma nincs! ... hanem a helyett, a késő elismerés, az emlékezet és kegyelet fáklyája lobogott fel a baktai sírkert néma lakói között.

9 éve, hogy *Dienes János*, volt baktai lelkész, a szép tehetséggel, homálytalan jellemmel, ritka jó baráti szívvel gazdagon megáldott embert, a fülemilével dalló ritka kedves dalnokot, a dalárdák alkotó, teremő s virágoztató szellemét, a gyöngéd szerető apát s férjet, öleléseinkből véletlen kitépte a halál. 9 éve, hogy a baktai templom éjszaki szomszédságában friss hant borult jeltelen hamvaira. 9 éve, hogy kik őt közlelő ismertük s megtanultuk szíve s lelke sok szép kincseért becsülni, szívünkbe zárva őrzöttük kedves emlékét!!

Akkor, alig hogy felhantoltuk a sírt, épen alólírott a barátság és kegyelet legszebb adóját vélte leróni az által, hogy mindjárt a veszteség és fájdalom lázas rohamában, mikor a szív sokkal buzgóbb a kegyelet áldozó munkájában, mint később: kezdte meg a gyűjtést egy síremlékre; azonban az egyház akkori főgondnoka, a buzgóság hasonló tüzetől hevülten — nagyon helyesen — az egyház számára óhajta e tárgyban az oroszlanrészt megmenteni. Elsőben volt ő — úgymond — az egyházé, azután barátaié, dalárdáié stb.

Cél volt, melyben a kegyelet szép eszméje alakot nyerjen, egy sírkő!

E célból meg is indult a mozgalom, de a buzgóság lohadt; a mint jobban-jobban zöldült a sírhalom: épen úgy hervadt a szívekben az adakozási hajlam, majd az alsó abauji tanítói dalárda, melynek felejtethetlen karvezére volt, vette kezébe az ügyet, de már mindig hiányzott valami, a mi nélkül nemes eszme ritkán s nehezen létesül: a pünkösztűz!

Elvégre 9 évre a mustármag kikelt! Sikerült a dalárdának egy oly összeget összehozni, a melylyel egy márvány síremléket szerezhetett egykori vezérének sírhalmára fölé. Ennek felállítása s megkoszorúzása volt az ünnepély kegyeletes tárgya a mi roppant gyülekezetet vont össze a kis faluba s ennek csendes temetőjébe.

Az ünnepély lefolyása különben a következő volt:

Május 14-én a délutáni isteni tiszteletre zsúfolásig megtelt templomban, előbb közének, később az alsó abauji tanítói dalárda által zengett karének után, a helybeli lelkész mondott alkalmi imát, ima után a baktai egyháznak egyszerű s közönséges híveiből már régóta fenálló énekkara — képességéhez mérten — elég tisztességgel énekelt kijövrőre egy choralt. Dícséretre méltó már magában azon energia, hogy a versenytől nem rettent meg!

A templom kiürült, a temető megnépesült! Egy roppant élő koszorú ölelé körül az immár ízléses emlékkövel ékesített, gyepek hanttal fedett sírt!

Felzendült a dalárdának kardala, ad notam: Kitarom reszkető karom stb. alkalmi szöveggel; ennek végeztével a sírkő előtt a dalárda egyházi elnökének — a vihar erősen üvöltő szavát legyőző — érces, csengő hangja szólalt meg, és igazán szívből és szívhez szólva ecsetelte az elhunytak érdemeit, kiemelte őt, mint buzgó, lelkiismeretes papot, mint szép szónokot, mint a dalművészet nagy mesterét, mint a gyermekeit rajongásig szerető jó apát.

A szónok, mivel maga is meg volt hatva, hatást is teremtett; az árvák könnyei útát nyitottak mindnyájunk könnyeinek. Koszorút tett a sírra a gyászoló család, kiváló szépet a dalárda (melyet a boldogult teremtet meg az ő kitűnő szervező erejével) egyik szalag-

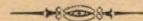
ján: *Dienes János* karvezér, a másikon: az alsó abauji tanítói dalárda felírassal; de legszebb koszorú volt a a roppant közönség, mely köríté a sírt, mert a legdrágább gyöngyök, az árvák iránt nyilvánuló részvétnek az elismerés, emlékezés és kegyelet érzelmeinek ragyogó gyöngyei ezen nagy koszorúban csillámlottak egyedül.

Beszéd végére, mint egy alkalmas refraine-ül, elmondta a dalárda b. e. karvezérének kedves darabját: A dalnokot hagyjátok stb.

A közönség ennek hatása alatt mintegy lebűvölten állott, mire a dalárda még egy dalt énekelt!

Te pedig ritka és jó hű barát! aludd tovább is az igazak álmát! A tisztelő sokaság eltávozott sírhalmodtól, de emléked velünk s közöttünk marad, míg mi is hozzád megyünk!

Kállay Miklós.

KÖNYVISMERTETÉS.

A magyarországi középiskolák újabb szervezete, történeti megvilágítással. Dr. Klamarik János. Budapest. Az Eggenberger-féle könyvkereskedés 1893.

Egy általánosan érzett szükséglet pótoló mű első fele jelent meg legközelebb az említett cím alatt VIII+640 lap terjedelmű füzetben. Szerzője dr. Klamarik János, miniszteri osztály-tanácsos, a kinek állásánál fogva bő alkalmja volt műve megírásához a legközvetlenebb forrásokból meríteni a szükséges adatokat. Ő már 1881-ben adott ki egy ehez hasonló művet, melynek címe „A magyarországi középiskolák szervezete és eljárása,” de ez a mű teljesen elfogyott. Részben ez a körülmény, de főleg mégis az a nagy átalakulás, melyen a középiskolák szervezete és eljárása az 1883. XXX. t.-c. intézkedései folytán keresztülment, indította a szerzőt derék munkájának elkészítésére. A ki középiskoláink szervezetét, törvényeinket, szabályzatainkat és intézkedéseinket tanulmányozni akarja, az e műnek igen nagy hasznát veszi, nemcsak azért, mert összegyűjtve találja benne a legtöbb fontosabb adatot, magyarázó jegyzetekkel és utalásokkal ellátva, hanem azért is, mert felsorolja azokat a forrásműveket, melyek középiskoláink történetével foglalkoznak.

A mű elején egy 8 lapra terjedő „történeti bevezetés” van, melyben tömör vonásokban adja a szerző középiskolai oktatásügyünk változatos fejlődését. Iskoláink történetét s a történeti műveket is a fejlődés fokai szerint veszi vizsgálat alá. Négy fejlődési fokot különböztet meg: Az első Mária Teréziáig terjed. Ezen a fokon az iskolák alapítója és fejlesztője az egyház. Főcél az egyháznak papokat, tanítókat és híveket nevelni. Ezen a fokon kezdődik meg iskoláink mostani kedvezőtlen területi elhelyezése is, mert a hol a reformáció elterjedt, azonnal iskolát állítottak, s esetleg a régebbi vallás hívei is megtartották tanintézeteket. A második fokon már érzik, hogy az iskola állami érdek. A harmadik fok a magyar nyelvnek tannyelvűvé emelésével, a negyedik pedig a politikai kiegyezés évével kezdődött. Művében kellőleg méltányolja a protestánsok iskoláztatását. A külföldi iskolázással foglalkozva, annak eredményét a protestáns és szerzetesi iskolákra következőkben tünteti fel: „Protestáns iskoláinkban mindig nagy elevenség volt újításokban, azt lehet mondani, nem nyugodtak meg egy pillanatra sem. A fiatal tudósok, kik külföldről visszakérültek a protestáns iskolákhoz, mindannyian újításokkal álltak elő s mert a legkülönbözőbb helyekről jöttek, sokszor ellentétesen is működtek. A jó tradíciónak meg van a maga

nagy fontossága, sőt az igazi haladás csak is a régi jónak megbecsülése és tovább fejlesztése mellett válik biztossá. Protestáns iskoláinkban azonban szabad szellemük mellett örökös kísérleti állomások maradtak, szemben szintén idegen, de más emlékün növekedett szerzeteseinkkel, kiknél — bár elismerjük buzgóságukat, nagy érdemeiket, különösen a jézus-rendiek csodálatosan szívós szorgalmát — a jó tradíciót olykor megmerevedés váltja fel.

A külföldi iskolázással összefüggésben azt, a még eddig történetíróink által meg nem világított kérdést veti fel, hogy „tekintettel hazánk soknyelvűségére, minő befolyással volt nemzeti szempontból kulturánkra, sőt egyenesen nemzeti individualitásunkra s erőnkre a külföldi iskolázás oly nagy kiterjedtsége, mint a minőt a történet feljegyez? Ref. vallású honfitársaink, kik igen sűrűn látogatták a külföldi iskolákat, mitsem vesztek nemzeti határozottságukból, sőt a katolikusokat, kik később felhagytak a külfölddel, felülmúlták a nemzeti nyelvművelésében. Az erdélyi szászok közt találunk olyanokat, kik nem tudtak megbarátkozni a magyar szellemmel; ellenben a szepességi ágostaiak, kik szintén látogatták a külföldi iskolákat, magyarsággal versenyezhettek reformátusainkkal. Az észak-nyugati ágostaiaknál, noha Németországba jártak, nem a németiség, hanem a pánszlávismus ütötte fel itt-ott a fejét.” Hogy mi volt a tömeges külföldi iskolázás hatása nemzeti életünkre s nemzeti erőnkre? ez mindenesetre olyan érdekes kérdés, melynek megfajtására történet-íróinknak méltó volna vállalkozni.

A második Rátio Educationis kibocsátásáról emlékezőn meg, a protestáns és a katolikus iskolákat ismét szembe állítva következőleg nyilatkozik. „Igen érdekes és tanulságos volna kellőleg megvilágosítani a protestánsok azon hosszas vajúdsát, melylyel ők is akartak iskoláinknak Ratiókat csinálni, de eredményre sehogysem jutottak. Kísérletet újabb kísérlet váltott fel, készültek is normák, de életbe nem léptek soha. A reformátusok azonban mégis tettek valamit, t. i. a latin helyett a magyar tan-nyelvnek életbe léptetésével megelőzték és pedig jóval a közintézkedést s ezzel megvetették a magyar tudományos nyelv alapját is. A kormány vezetése alatt álló katolikus iskolák bámúlatos megnyugvással agyon járták a Rátio Educationist. S valóban el kell követnünk mindent, hogy e nagy tespedés okai elrettentő például kifürkésztessenek.”

A mű tulajdonképeni első része foglalkozik *regőbb és újabb iskolai törvényeinkkel*. Közli Beöthy Zsigmond fordításában az 1790° évi XXVI t.-c. 5-ik §-át s újabb törvényeinket az 1883. XXX. t.-c.-től kezdve, teljes szövegük szerint magyarázatokkal ellátva. Ismerteti röviden a középiskolák alapítását, fentartását és segélyezését, idézvén az iskolák segélyezésére vonatkozó törvényeket is. Közli a szászvárosi ev. ref. főgimnázium államsegélyezése tárgyában ezen intézet fentartósága s a vallás és közoktatási miniszter közt létre jött szerződést. Külön fejezetben szól a középiskolák kormányzatáról s a feletők való felügyeletről. Ismerteti az országos közoktatási tanács szabályzatát és ügy-rendjét; továbbá a tankerületi főigazgatók hatáskörét s a részökre készített utasításokat; az erdélyi római kath. status szervezetét, elég részletesen foglalkozik az autonom felekezeti egyházak hatósági szervezetével tanügyi szempontból.

A második rész a *tanterveknek, tantervi utasításoknak és tannyelvnek* van szánva. Régi tanterveink közül ismerteti az első és második „*Ratio Educationist*,” az Entwurf tanterveit, a helytartótanács tantervi intézkedéseit a hatvanas években, a báró Eötvös József lycealis tantervéből a kis és nagy gimnáziumi tantervet s a harmadik tag tantervének irányelveit azon törvényjavaslat alapján,

melyet Eötvös érvényre akart emelni, de a mely a törvényhozásban tárgyalás alá nem került; továbbá az 1871-iki Pauler-féle gimnáziumi tantervet, mely tulajdonképen nem egyéb, mint az Entwurf tantervének módosítása s a reáliskolák 1875-iki oktatás-tervét.

Az autonom felekezeti iskolák régibb tantervei közül közli a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület 1806 álmosdi és az erdélyrészi reformátusok 1809-ik évi nagy-enyedi tantervét, mely a többi erdélyi ev. ref. középiskolákra is érvényes volt; továbbá az ág. evangélikusok 1841-iki Zay-ugróci tantervét. Előttünk, protestánsok előtt e mű becse mindenesetre növekedett volna az által, ha szerzője a többi tanterveinket is bemutatta volna s nem egyszerűen utalt volna 1881-ben megjelent ily nemű művére, mely már nehezen szerezhető meg.

Az autonom felekezetek tanterveiről — általánosságban szólván — megjegyzi, hogy a Ratio Educationis előtt az autonom tanintézeteknek annyi tantervük volt, a hány iskolájok, mert az autonomikus szervezetenek nem is lehet hivatása egyetemesen kötelező rendszereket alkotni. Hogy mégis általánosan kötelező tanrendszereket és tanterveket kísérlettek meg készíteni, arra a Ratio Educationis által teremtett helyzet kényszerítette őket, de terveik általánosan sohasem léptek életbe, mert az ily dolog ellenkezik az autonomia természetével. „Centralistikus kormánysszervezet csinálhat egyetemesen kötelező rendszereket vagy terveket, és pedig jókat, mert erejének bőségét egyik helyről átviheti a másik helyre, hol t. i. az erő gyengébbnek mutatkozik, a mi általános jól szolgál; de az autonomia csak példányképeket állíthat, t. i. szabad fejlődéssel kitűnő iskolákat ott, hol nagy erővel rendelkezik, példadásul oly helyeknek, hol kisebb az erő. Így is volt. A protestánsoknak voltak kitűnő iskoláik, melyek a többi nem kis számú gyöngé iskoláknak vezérékül szolgáltak, de összes iskoláik egyenlők nem lehettek. Az autonom egyházegyetemeknek a legcsekélyebb tagja is törekedett arra, a mit erejével elérhetett.”

Művének egy másik helyén (168. l.) következőleg nyilatkozik protestáns intézeteinkről. „Ha az autonom felekezetek tanrendszeri fejlődésének képét akarnók adni, az egyházkerületi jegyzőkönyvek tömkelegét kellene előtárnunk, de ez sem volna elég; maguknak az iskolafentartóknak folyton megújuló elhatározásaival kellene megküzdennünk, sőt még az sem volna elég: minden évről minden egyes iskolának adatait kellene felsorolnunk. Innét van az a feltűnő jelenség, hogy az autonom felekezetek iskolaügyének egyetemes történet-írásával alig találkozunk, míg egyes iskolák tekintélyes műveket mutathatnak fel e nemből. A régi protestáns iskolák érdeme nem is tanterveik kitűnőségében rejlett, hanem a nemzet nyelvének és irodalmának kiváló művelésében s a tanítás szabad gondolkodás módjában, mi magából a protestáns szellemből következett s mi ily szellem mellett bármely tantervben is érvényesült volna. Még az az eljárás is, melylyel a protestáns iskolák a tanulókat is bele vonták az iskolai kormányzatba és gondozásba s a tanulók figyelmesébe, ellenőrzésébe, sőt erkölcsi tetteik elbírálásába is, a protestáns szellemnek volt kifolyása.”

Az újabb tantervek közül az 1879 évi miniszteri gimnáziumi tanterv a reá vonatkozó módosításokkal és utasító észrevételekkel együtt egész részletesen van közölve. Közli a tornaversenyek tárgyában kiadott rendeletet, a görög-pótló-tanfolyamra vonatkozó intézkedéseket, az 1884 évi reáliskolai tantervet sat. valamint az autonom felekezetek újabb tanterveit és a katonai alreáliskolák tantervét is.

Ebből a rövid ismertetésből is látható, hogy Klamarik műve valóban szükségét pótoló munka s ez még inkább

feltűnik előttünk, ha a nemsokára megjelenő második kötet tartalmát is legalább címek szerint ismerjük. Ez a kötet a következő részeket fogja magában foglalni: Az iskolai rendtartás, érettségi vizsgálatok, tandíj és egyéb díjak, általánosságok, rendkívüli költségek, könyv és szertári ügyek, ösztöndíjak, jótékonyági alapok, segély vagy tápintézeti egyesületek, internátusok, az iskolai épületek és bútorok rendben és tisztántartása, egészségügy, statisztikaiügy, irodai ügyek, tanárvizsgálati szabályzatok, szolgálati viszonyok, vegyesek. Össze lesznek tehát benne gyűjtve mindazok a rendeletek, melyekre igen sokszor szükségünk van az igazgatóknak és tanároknak is. Melegen ajánljuk ev. ref. tanintézetünknek is megszerzés végett.

Buza János.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyász hírek.** Hosszú, tisztos özvegyesség után, életének 77-ik évében hunyt el Sárospatakon, f. hó 22-én néhai *Farkas Sámuelnek*, az egykori báji lelkésznek sokak által tisztelt és ismert nejé, szül. *Baronyay Mária*, Farkas Imre munkácsi uradalmi felügyelőnek édes anyja, s Pásztor Sámuel sárospataki tanár nagynénje. A hű nő emlékeztetét Bálint Dezső helybeli lelkész meleg szavakban méltányolta a ravatal felett. Áldás emlékére! Lapunk zártakor kaptuk a következő gyászjelentést: A szatmári ev. ref. egyház nevében ennek tanácsa meghatott szívvel tudatja, hogy nt. *Berky István* úr, a gyülekezetnek 51 éven át hű lelkipásztora, a szatmári ev. ref. egyházmegyének több évtizeden át tanácsbírája május hó 24-ének kora reggeli óráiban, pár napi szenvedés után 84 éves korában az Urban csendesen elnyugodott, s földi részének eltakarítása a templomból május 26-án délután 4 órakor történik. „Imé, sokakat tanítottál és a megfáradott kezeket megerősítetted, a nyomorúság alatt elesendőt a te beszéddel felemeltél és a reszkető térdeket megerősítetted.“ „Jól vagyon jámbor és hív szolgám, kevesen váltál hív, sokra bízlak ezután: menj bé a te Uradnak örömébe.“

— **Választások.** A *szadai* egyházközség (Zemplén) f. hó 22-én *Zitász István* kisdobszai lelkészt választotta meg — egyhangúlag — lelkészeül, a ki tehát az édes atyja hű pásztorkodása folytán szép rendben hagyott örökségbe lép.

— **A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület** folyó év június hó 20-ik napján, Sárospatakon, a „Györgytartó“ bérbeadása ügyében rendkívüli közgyűlést tart.

— **A főiskola kertjében állítandó Tompa-szoborról** a pthügyi templomszentelés alkalmával is megemlékeztek a nagy költő tisztelői. Összesen hat forintot adtak össze, mely összeghez *Szinyei Gerzson* tanár ur 1 frttal, *Kónya András*, *Zitász István* lelkész urak 1—1 frttal, *Tóth Lajos*, *Czinke István* lelkész urak 50—50 krral, *Kovács János*, *Pordán János* urak 1—1 forinttal járultak. Fogadják a nagylelkű adakozók a főisk. magyar irod. önképzőtársulat hálás köszönetét. Vajha mennél több követőre találma a nemes példa. Sárospatak, 1893. május 26. Dr. Bartha Béla a magy. irod. önk. társ. e. i. elnöke.

— **Kis-Kun-félegyházán**, e törülmetszett, buzgó katolikus lakossága alföldi városban a pünkösti ünnep alkalmából lelkes egyházi ünnepélyt rendezett a reformátusok kisded gyülekezete. *H. Kiss Kálmán* nagykőrösi praeparandiai igazgató, a szatmári és kecskeméti egyházmegyék tanácsbírája elsőben is két gymnasialis növendékkel tartá meg a confirmationalis vizsgálatot,

aztán az állami praeparandia zenetermébe összegyűlt 60 főnyi református hívek előtt lelkes egyházi tanítást végzett s kiosztá az urvacsoráját, melynek kiosztásában segédkezett neki *Fejes Áron*, nagykőrösi ref. főgymn. tanár, ki a megáldó záró imát mondá, *dr. Joó Imre* nagykőrösi ref. főgymn. tanár pedig az orgonistai teendőket végezte.

— **Az apácanevelés** mintaszerű példáját mutatta be legközelebb *Riz Amália*, a tapolcai „irgalmas“ nővérek főnöknője. Egy kis leányt, a ki játékközben, egyik játszótársával szemben, illetlen kifejezést használt, a konyhába vonszolta és a nyelvét tüzes vassal akarta megégetni. Minthogy a kis bűnös az irgalmas büntetésbe nem volt hajlandó belenyugodni: a derék főnöknő a képét, száját és kezét égette össze a nyelve helyett. A kis leány atyja a brutális eljárást a törvényszéknek jelentette fel.

— **A tiszáninneri kerület felirata** több oldalról képezte megbeszélés tárgyát. Egyházi lapjaink többé-kevésbé foglalkoztak vele ismeretes álláspontjuknak megfelelően. A budapesti helyeselte a lényegét, de azért elengedte volna a feliratot, a debreczeni egyik cikkében határozottan mellette, másokban félig-meddig ellene foglalt állást, a pápai vezércikkben emlékezett róla, az erdélyi azt hiszi, hogy az a többi kerületeknek is át küldetik hozzájárulás végett s egy pillanatig sem kételkedik hogy abban az esetben mindenki helyeselni fogja a tiszáninneriek álláspontját, mert — mint mondja — „olyan prot. ember nem létezik Magyarországon, a kit elbolondítani lehetett volna, vagy lehetne ezután is azzal, hogy az egyházpolitikai program megvalósítása ránk nézve recompensatio lenne a 68-iki törvény eltörléseért. A politikai lapok is foglalkoztak vele, noha ezek még mindig nem tudják eléggé méltányolni a hazai protestánsok helyzetét és törvényes jogaihoz való ragaszkodását. A „M. Á.“ dühöngésben tört ki ellenünk s a protestantismus ellen, a mely Magyarországon uralkodni akar!!

— **Katholikus olvasókör** alakult legközelebb *Rimaszombatban*, Schopper György rosznyói püspök fővédnöksége alatt. A körnek már megalakulása alkalmával 132 tagja volt. Célja a gyűlés elnöke szerint a katolikus érdekek ápolgatása, védelmezése, a „Gömör-Kis-Hont“ szerint pedig a társadalom részekre tagolása, a kath hívek tömörítése s örök harc a más felekezetűek ellen. A kath. érdekek oltalmazása csak ürügy, mert Rimaszombatban ezek az érdekek soha senki által meg nem támadtattak, s a városban két virágzó olvasókör van, melynek minden tisztességes ember tagja lehet.

— **A Hegyalja-harangodi lelkési értekezlet** f. hó 23-án, pünköst 3 ad napján tartotta meg szokásos évi közgyűlést Szerencsen, a népiskola tágas és csinos tantermében. *Tóth Lajos* s.-hidvégi lelkész, mint elnök az egyházpolitikai helyzetnek, kerületünk e tárgyban elfoglalt álláspontjának s az értekezlet teendőinek ismertetésével nyitotta meg a gyűlést d. e. 10 órakor s az elnöki megnyitó alapján felkerült — mint skontro — *egy vallásos irányú néplap ügye*, a melynek előkészítése végett egy bizottság volt kiküldve. Ennek elnöke jelentette, hogy az időközben megjelent „*Kis-Tükör*“ mellett nem látták szükségét annak, hogy a biztatólag indult vállalatnak versenytársat támasszanak s ez által annak elterjedését s megizmosodását késleltessék. Csak abban az esetben kellene — a biz. tagok vélekedése szerint — egy vidéki néplapot indítani, ha a »Kis-Tükör«-t a lelkészek és tanítók az értekezlet által kitűzött célokra nem találnák elégségesnek és megfelelőnek. Ez esetben a bizottság kész a megbízatásnak a következő gyűlésre megfelelni. Ezzel megindult aztán a »Kis Tükör« bírálatja s a többség — a nép jobbainak véleményére

is támaszkodva — általában véve eléggé jó kezdetnek ismerte el a budapesti vállalatot, de sokalta abban a predikációszerű olvasmányokat, vagyis a vallásos iránynak bizonyos szenteskedő jellegét, a mely nem a mi világunkból való. Nagyobb változatosságot, az országos események, gazdaság stb. bővebb fejtegetését kívánná a »Kis Tükör«-től az értekezlet, hogy az egészen beválják a lelkes munkatársának. A vallás-erkölcsi elem erőszakolása helyett elégségesnek tartja, ha az olvasmányok komoly, igaz s nemes tartalom által viszik be a tiszta emberi érzéseket az olvasó szívébe és így hatnak annak gondolkozására, vagyis ha azok mint egy észrevétlenül hódítják meg az embert Istennek és a Jézus Krisztusnak. — Ily irányban egyesek jegyzőkönyvileg is figyelmeztetni kívánták a »Kis Tükör« szerkesztőségét, a mitől azonban a többség abban a reményben vonakodott, hogy az hirlapi uton is tudomást fog szerezni az értekezlet véleményéről. Különben pedig az értekezlet tagjai szívesen buzdították egymást a népies olvasmányok és vállalatok terjesztésére. — Majd Hubay József b.-keresztúri lelkes értekezett a papválasztási visszaélésekről. Élénken, részletesen foglalkozott a kényes kérdéssel s határozottan a lelkészeknek róttá fel a veszedelmes nyavalya elterjedését. Gátló körülmény gyanánt hajlandónak mutatkozott még a püspöki kinevezést is elfogadni, csak hogy a bajnak elvégre vége legyen. A szavazási eljárást is módosítani kívánta s az értekezlet aztán ki is mondta, hogy a golyóval való szavazás behozatalát fogja az egyházmegyének ajánlani. A püspöki kinevezésbe — természetesen — nem tudott beleegyezni az értekezlet, mert jobban becsüli a prot. egyház alkotmányát és a hívek jogait, sem hogy a lelkészek által okozott rendetlenségekért az elven és a híveken akarhatnának bosszút állani. A hosszú, érdekes s a választási visszaéléseket egész borzadalmasságukban feltüntető vitának az lett a vége, hogy az egyházmegyét felkéri az értekezlet a választási visszaélések megszüntetéséért, a baj gyökere kiirtását eszközölő módok keresésére, tehát nagyobb szigorúságra is; egyúttal pedig bizottságot nevezett ki a saját kebeléből is az ilyen módok összeállítása végett. Az elnök az értekezletnek elismerését és köszönetét fejezte ki s majd a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület népiskolái számára készült Dezső L.-féle tantervre s a »Sárospataki Irodalmi Kör« által tervezett »Temetési Énektár«-ra hivatott fel az értekezlet munkás figyelme s az idő előhaladottsága miatt elnök a tagoknak mondott köszönettel, szíves kívánságokkal zárta be a gyűlést, a mely aztán az elnök éltetése közben azzal a meggyőződéssel távozott, hogy a távolléttel tündöklők aligha jól értelmezik az anyaszentegyház pásztorainak kötelességeit — ebben a zűrzavaros időben!

— **Hieronymi két nyilatkozata.** Az állami anyakönyvek behozatalát tárgyzó törvényjavaslatot nagy többséggel fogadta el a képviselőház közigazgatási bizottsága. E javaslat tárgyalása közben mondta a miniszter a következőket: 1. »A kormány valláspolitikai programjának feladata a vallásszabadság s az állami funkciók elválasztása a felekezetiektől. Hogy e program megvalósítása esetén meg fognak szűnni az 1868 LIII t.-c.-nek a gyermekek vallására vonatkozó rendelkezései, az úgy szólva a dolog természetéből foly.« — 2. A kormánynak azt kellett kiderítenie, mennyi azon bevételi összeg, melytől az anyakönyvek polgárosítása által a felekezeti lelkészek el-esnek. Erre nézve konkrét adat állott rendelkezésére az adóbevallásokban. E szerint az egész ország területén, Horvátországot bele nem értve, az egész éves jövedelem, összesen 36,000 frtot vagyis az egyesekre elosztva, elenyé-

szően csekély összeget tesz ki. — Ajánljuk e két nyilatkozatot t. olvasóink és munkatársaink figyelmébe. Részünkről nem tartjuk megengedhetőnek, hogy a mi felekezeti viszonyaink között a gyermekek vallási hovatartozása törvényileg ne szabályoztassék s nem bírjuk elhinni, hogy az adóbevallások alapján a lelkészeknek a polgári anyakönyvek által okozott vesztesége kiszámítható legyen.

— **A hazai tornatanárok egylete** nagy dolgokat tervez a testi nevelés érdekében. Pünköszt első napján, Budapesten tartott közgyűlésükben elhatározták egyebek között, hogy a karácsonyi szünetidőben rendkívüli közgyűlést tartanak, s abban Nagy Sándor aradi liceumi tanárnak a következő indítványa felett fognak véglegesen dönteni: »Téessék a tornázás kötelezővé valamennyi tanintézetben az elemi és alsó fokú ipariskolától kezdve az összes szakiskolákra is át, föl az egyetemig és valamennyi felekezeti papnevelőig, heti 3 játék- és 3 torna órában; önkéntessé csak az lehessen, a kinek legalább is elégséges osztályzata van érettségi bizonyítványában a tornából; a vívás oktatására minden iskolában nyújtssanak módot a 14 éven felüli serdülők javára; a szaklap jelenjék meg két hetenként; a millenium alkalmából a felnőttek nemzetközi ünnepet, a tanulók országosat tartsanak, melyre az utóbbiak díjtalan utazó jegyet élvezhessenek.«

— **A zemplénmegyei ált. tanítói kör** folyó hó 24-én Sárospatakon közgyűlést tartott, melynek két fő tárgya a tisztújítás és az alapszabályok módosítása volt. Az újonnan választott tisztségviselői kar a következőkből áll: elnök: Dezső Lajos, alelnökök: Gérecz Károly és Hodossy Béla, pénztárnok: Árvai Ilona, főjegyző: Witt József, aljegyzők: Fischer Ármin és Kulcsár Ferenc. A választmány 12 taggal szintén újból alakított meg. Az alapszabályon nemely styláris változtatáson kívül a következő módosítások történtek: a tanítói egyesületbe való lépés ezentúl sem az állami és községi, sem a felekezeti tanítókra nézve nem lesz kötelező (eddig az előbbiekre kötelező volt), hanem a kör, mint szabad testület, önként jelentkezésként alakul 4 évi ciklusra és pedig oly formán, hogy fölváltva egyik évben a járási körök, másik évben a megyei kör tartanak gyűlést. A járási körök a munkarendet a választmánytól kapják, vagyis az önmaguk által kitűzött kérdések mellett kötelesek lesznek a választmány által kitűzött tételeket is tárgyalni; ez által a körök munkálkodása egységesebbé, egyöntetűbbé válik. Ezek a főbb módosítások. Gyűlés végeztével közebéd volt, melyen lelkes köszöntőkben nem volt hiány. Végül a gyűlésen megjelent tanítók nagyobb része, kik még a délutáni vonattal el nem utazhattak, megtekintették a főiskolai könyvtárt és szépművészeti muzeumot; e helyiségekben több mint két órát töltvén el Kiss Zsigmond főisk. s.-tanár, alkönyvtárnok vezetése és dr. Székely György akad. tanár, a szépművészeti muzeum őrének kalauzolása mellett, kik a fáradhatatlan vezetésért, az élvezetes és tanulságos magyarázatokért a jelen volt tanítók őszinte köszönetét érdemelték.

H.-a.

— **Templomszentelés volt Pthügyön** pünköszt másodnapján. A lelkesedés munkájának sikereért áldoztak a ref. hívek, a kik — mióta Zitás Bertalan lett lelkök pásztorává — mintha naponként éreznék a szent Lélek jóra segítő kegyelmét. 5 év alatt iskolát, paplakot építettek és pedig mindkettőt a haladó kor követelése szerint, legközelebb pedig kiépítették, átalakították idő által rongált templomukat és ennek villámsujtotta tornyát 5500 frt költséggel, sok izléssel s okos számítással az idő foga és a véletlen csapások ellen. A dombon emelkedő templom fedőléke bádoglemezzel, a torony horgany-lapokkal van borítva, benn a templom piaca s a széksorok köze stb. mozaik-szerű öntvény, a kathedrán a presbiter-nők

arany-rojtos, sötét bordó bársony terítke e felirattal: „Te benned bízunk eleitől fogva Uram!” Székek, karzatok, papszék, mennyezet mind csinosan festve felesleges tulipánok stb. nélkül. Tíz órakor kezdődött az isteni tisztelet, a szokott énekekkel. A nép meglepéssel vizsgálta a szomszédos lelkészek arcán a hatást s buzgón énekelte a pünkössti hallelujah-t. Az ünnepi szertartást *Tóth Lajos* s.-hidvégi lelkész alkalmi imája nyitotta meg, egy buzgó, szép ima hatásosan elmondva. Alkalmi beszédet *Czinke István* erdőbényei lelkész tartott Jak. I. 27. felett. A gyakorlott szónok és egyházi beszéd-író, a protestantizmus feladataért lángoló pap teljes erejével forgatta az igazságnak védő és támadó fegyvereit s fejtegette az igazi isteni szolgálat lényegét. Az úrvacsorát — a helybeli lelkész segédkezése mellett — *Kónya A.* h.-németi lelkész szolgáltatta ki szintén nagy gondalal alkotott alkalmi ágendával s hódolatra készítő papi nyajassággal. Alig lehetett valaki a népes egyházközségben, a ki az úrvacsorától elmaradt volna. Itt látszott meg, hogy a pthügyi gyülekezet testben s lélekben erős tagokból van összekötözve s jó pásztora mellett joga van a szép jövő reménységéhez. Esketni valók nem lévén, *Kovács János*, kenézi ifjú lelkész, egy új szülött csecsemőt keresztelt meg a gyülekezetnek még mindig éber figyelme között s ezzel és a bezáró énekkel az ünnepi isteni tisztelet véget ért s folytatása következett a paplakon, hol az idegeneket és presbýtereket mosolygó háziasszony várta örvendező lelkének s rakott asztalának minden gazdagságával. A pohár-köszöntőkkel fűszerezett lakoma benyult a késő éjszakába s a tanítói lakon a fiatalság kopogásával végződött, mert hát az Ur rendelte e napot s örülni és vigadni kellett azon. — Az ünnepélyen megjelent *Kopré Ferencz* esperes úr is, a világi elemet *Szinyei Gerzson* sárospataki tanár és egyházmegyei tanácsbíró egymaga képviselte.

— **Tompa halálának 25 éves fordulóját** kegyelettel fogja megünnepelni a gömöri ev. ref. egyházmegye, a rimaszombati főgimnázium *Tompa-köre* és a hanvai egyház. Az egyházmegyei ünnepélyt megelőzőleg avatják fel azt az új orgonát, melyet a nagy költő-pap emlékére ajándékozott az egyháznak nevelt leánya, özv. Csizy Jánosné.

— **Kérelem.** Templom-felavatási ünnepélyünkről összeállított „Emlékkönyv“-et azon tiszteletteljes kérelemmel küldöttem meg jobb módú egyházaink lelkészi hivatalainak, s buzgó hitrokonainknak, hogy ezt, tekintve, miszerint annak jövedelme sok áldozatok árán megépített templomunk még reánk nehezedő építési költségeinek fedezésére leszen fordítva, — megvásárolni szíveskedjenek. Nagyon sokan még a meghatározott árnál többet is küldöttek e könyvecskéért, a melyért e helyen is fogadják az illetők köszönetünket, de bizony sokan sem a könyvet, sem annak árát nem küldötték be hozzánk. — Mi a vidéken nem értékesített példányokat itthon még valószínűleg eladhatjuk: tisztelettel kérem azért lelkész társaimat, s azon hitrokonokat a kikhez e könyvet megküldöttem, hogy vagy a könyvet, vagy ennek árát hivatalomhoz eljuttatni kegyeskedjenek. M.-Sziget, 1893. május 5. Szikszay Zoltán lelkész.

— **A nagyváradai felsőbb leányiskola** ügye egy lépéssel újra előre haladt. A bihari, érmelléki és nagyszalontai egyházmegyei képviselői gyűlést tartottak közelebb Nagy-Váradon s kimondták, hogy teljes erővel megindítják a mozgalmat a régebbi idő óta felvetett eszme megvalósítása végett. Hogy a kilátás annál biztosabb legyen, *Tisza Kálmán* német fogják felkérni az ügy védasszonyául.

Ezzel kapcsolatban kell feljegyeznünk a napi lapoknak azt a híret, a mely szerint a belügyminiszter a n.-várad asszony-háborút úgy véli legjobban befejezni, hogy a Gerliczy báróné pártjára áll és hogy az udvar is élénken érdeklődik a hirhedtté vált apáca-hecc iránt — és pedig nem a prot. fél javára. Ez utóbbi hírek — természetesen — még nincsenek teljesen megerősítve.

— **A törvényhatóságok a fekete reactio ellen.** A kormány egyházpolitikájának a főrendi házban történt leszavazása — úgy látszik — javára szolgál a szabad-elvűségnek. Megyék, városok sietnek bizalmi szavazataikkal biztatni a Wekerle-miniszteriumot a kitartásra. Legközelebb Debrecen, Baja városok, Krassó-Szörény, Ung megyék sorakoztak az egyházpolitikai reformok pártolói közé, sőt Debreczen magát a főrendi házat is reformáltatni kívánja, hogy az a nemzet közakarátát képviselő szabadelvű haladásnak továbbra akadályul ne szolgálhasson. Ily irányban Győrmege kezdte az agitációt és Zemplén, a mely Fejes István ref. lelkész indítványára már napokkal ezelőtt kitűzte a főrendiház reformját sürgető javaslat tárgyalását.

— **A tanulók II. országos tornaversenye** a pünköszt két napján folyt le a vallás- és közoktatásügyi miniszter, e miniszterium hivatalnokai s a tanügybarátok élénk részvétele mellett. 49 tornatanár mutatott be 2364 ifjú tornászt. Az ev. ref. iskolák csekély számmal voltak képviselve, a minek fő okai a verseny ideje s az anyagi fogyatékoság. Ünnepe alatt a ref. collegiumok növendékei legatíó jótétemény után járnak, a mit nem lehet a fővárosi versenyért elszalasztaniok. A sárospataki főiskola tisztán ily indokok miatt maradt el. Részt vett azonban innen az állami tanítóképezde ifjúsága *Kiss Elek* torna-tanár vezetése alatt. A jelenvolt prot. intézetek közül jutalmakat nyertek a budapesti, debreczeni és a pápai főgimnáziumok.

 Mai számunkhoz van mellékelve Ráth Mór igen becses jutalomkönyveket tartalmazó könyvjegyzéke, a melyre t. olvasóink figyelmét különösen felhívjuk.

Pályázati hirdetések.

A heő-szalontai lelkészi állomásra pályázat nyitattik. A fizetés föld és terményekben 526 frt. 40 kr, s így ez az állomás a IV-ik osztályba tartozik.

Pályázók felszerelt kérvényeiket f. évi. július 1-ig nt. Bornemisza József esperes úrhoz küldjék be B.-Mező-Keresztesre.

Miskolc, 1893. máj. 26.

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

A sepsiszentgyörgyi ev. ref. Székely Mikó kollégiumnál az 1893/94. tanév kezdetére betöltendő a következő tanári állomások:

1. Vallás-tanári. Fizetése 600 frt.
2. Classica-philologiai helyettes tanári. Fizetése 800 forint.

3. Ének-zene tanári. Fizetése 400 frt.

Ezen állomásokra képesített egyének felhivatnak, hogy képesítési okmányaikkal felszerelt folyamodványaitkat folyó év június 20-ig a kollégiumi előjárásához nyujtsák be.

A sepsi-szentgyörgyi ev. ref. Székely Mikó kollégium előjárásának 1893. máj. 13-án tartott üléséből.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A vallásügyi törvényjavaslat« *Molnár Ferenc*. — »Vélemény a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület népiskolái számára készített új tantervre.« *Dicső Endre*. — »Adalékok énekgyűnk történetéhez s még valami.« *Farkas Lajos*. — »A bodrogközi lelkész kör értekezlete.« — *— ó.* — »Tanítói értekezlet.« *P. M.* — »Egy jó könyv a jogi szakoktatásról.« *Dr. Bartha Béla*. — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

A vallásügyi törvényjavaslat.

Előttünk van a vallásügyi miniszter által máj. 17-én benyújtott törvényjavaslat a vallás szabad gyakorlatairól s mérlegelve annak tartalmát, szellemét, szügyre véve jelen egyháztársadalmi helyzetünket s a fejlődésnek azon irányát, melyet tiszta keresztyén szempontból követnünk kellene: ellenállhatlanul támadnak fel bennünk bizonyos protestáns reflexiók, melyek észrevételeink elmondására ösztönöznek.

Mindenek előtt ki kell jelentenünk s elveinkhez híven minduntalan hangoztatnunk azt, hogy az államnak ilyen közbelépése a vallásügyek rendezése céljából részünkről szomorú kényszerűségnél egyébként nem tekinthető s az már magában véve, eltekintve a közbelépés káros vagy jótékony hatásától, olyan tünet, mely előtt a keresztyénség szelleme mindenkor csak szégyenkezve állhat meg. Szomorú jelenség az, hogy az egyházat eleitől fogva a polgári társadalomnak kell tanítgatnia s fokozatosan kényszerítenie a keresztyén alapelvek, a szabadság tiszteletére, egymással szemben való megtartására.

Ha már az előttünk fekvő törvényjavaslatot érdemes oldaláról tekintjük, első tekintetre szemünkbe ötlő, hogy az nem akar teljesen szakítani azon hagyományos nézetekkel, melyek a történelmi fejlődés betetőzéseként az állami és egyházi szerepkört még ma összezavarják, okozván sok bajt, veszedelmet a mi jobbra hivatott emberi társadalmunkban. Ebben van annak, a fenforgó nehézségekkel menthető, részben conservatív jellemvonása, mely a körülményekkel számot vet; de egyszersmind a szabadelvűséghez hű óvatossággal alkalmasnak látszó flastromot illeszt az elharapózott sebire. Nem végleg megoldani, hanem csak előre vinni akarja a kérdést oly móddal, hogy tartalmának egyes szabadelvű pontjait a régi alap, az előítéletek gyengeségei ellen mozgósítja s arra törekszik, hogy a mi abban elkorhadt, az majdan magától, minden nagyobb társadalmi rázkódás nélkül omoljék össze, vagy egy újabb szabadelvű megmozdulás már könnyebben elbárhassék vele.

De épen a javaslatnak ezen ellentéteket csoportosító, különmemű érdekeket kielégíteni akaró, conservatív jelleme hozza magával azt, hogy azzal sem a mélyre

vitt protestantizmus, sem az előítéletekben járó katholicismus előre láthatólag nem lesz teljesen megelégedve. A protestantizmus többet akar, de egyelőre ezzel is könnyebben megelégedhetik, mert a javaslat alapeszméit nem támadja, sőt ellenkezőleg a kifejlődés felé viszi, s gondolhatja azt, hogy a mit a ma elmulasztott, megadja majd a holnap.

Már maga a vallásszabadság kevesebbet foglal magában, mint a mennyit a protestáns értelmezés, a protestantizmus eszmetartalmának megfelelőleg megkövetel s többet jelent annál, mint a mennyit a katholicismus, saját felfogásához mérve megenged. A protestantizmus ugyanis eredetileg nem az egyházi értelemben vett vallási, hanem az egyéni hit és lelkiismereti szabadság alapjára helyezkedett, ez az alapvonása adta meg jogosultságát a kath. egyházzal folytatott küzdelmének s mióta mint egyház szervezve van, ezt az alapeszmét saját híveivel szemben sem tagadta meg soha, hogy azok felett egyházi hatalommal zsarnokoskodjék, sőt szabadságnak teljes kifejlődést enged ma is s abban jövőjét látja biztosítva. Vele szemben tehát a vallásszabadságnak külső hatalom által történő törvénybe iktatása teljesen felesleges.

Ellenben a kath. egyház, mely tanainak rideg zárkózottsággal egyedül idvezítő jelleget tulajdonít s midőn ez álláspontja a szabadelvű haladás által mind erősebben ostromoltatik, mind inkább beletéved ama végzetes szélsőségbe, hogy az élő hit helyett az egyházi intézmények, szertartások gyarlóságaihoz kötözi híveinek vakbuzgó lelkiismeretét: nem hogy a más meggyőződésűek hit és lelkiismereti szabadságát respectálni tudná, de még a javaslatba hozott állami érdek követelte vallásszabadság eszméjével sem barátkozhatik meg, míg katholicus, helyesebben mondva papuralmi egyház marad. Neki tehát a vallásszabadság azért nem kell, mert álláspontja ellenében a törvényjavaslat szabadelvű haladást jelez.

A címnek felfogás, szellemirány tekintetében a törvényjavaslat tartalma teljesen megfelelő, conservatív óvatosságból és liberalis meggyőződésből, merész kezekkel nem nyúl bele a dolgok e történelmi fejlődésen alapuló, mai helyzetébe; de másfelől a protestáns szellemű egyéni hit szabad kifejlődése előtt megnyitja a sorompókat s ezzel szolgáltat a protestantizmus tartalmi igazságának elégtételt s alapot jövőjéhez. En legalább

Lapunk jelen számához egy negyedív melléklet van csatolva.

azt olvasom ki, hogy p. a törvényesen elismert vallásfelekezetekről szóló fejezet a) pontját, melyben az ingatlan vagyon szerzése felől intézkedik: egészen az új, ránk kedvező idők szelleme lengi át s hallgatólagosan, ha igazán szabadelvű, a miben kételkednünk nem szabad, eliteli abban a múltból átöröklött abnormis állapotokat s figyelemzetet azoknak tarthatatlan voltára s kedvezőbb idők beálltával gyökeresebb reformok szükségére. Ilyen szellemű szintén ugyanazon fejezet 7. §. alá foglalt 3-dik pontjának utolsó passzusa, valamint a 16. §. is, melyben a régebbi törvényt nemcsak felújítja, de ki is bővíti, erősebbé is teszi. Mert a mi ezekben, az új felekezetekre nézve, midőn törvényességök elismertetik, hatályba lép, azt hiszem, az igazi szabadelvűség követelményei szerint, az a régebbi felekezetekre is vonatkoztatható s a régiség a polgári nemes levelek szétvétele után nem sokáig fog adni az egyháztársadalomnak sem előjogokat egyiknek a másik felett.

Más kérdés azonban, hogy ez a törvény a gyakorlati élet ferdítő hatásának miként lesz képes ellentánni, conservativizmusa azt fogja-e eredményezni, a mi általa célbavetett: a vallásnak, a közerkölcsöknek emeltyűje vagy ellensúlyozója lesz-e? Mert az elméletet, a jó szándékot különösen ezen a téren, a kenyérrel táplálkozó gyakorlati élet számtalanszor, mintegy törvényszerűen megcsúfolta már; látjuk, hogy a csak néhány évtizeddel ezelőtt hozott szellem-előde is e törvényjavaslatnak mennyi fondorkodásnak, alacsony intrikának lett felidézője éppen napjainkban, arról az oldalról, a honnan ennek is, talán még erősebb megostromlása várható. Annyi bizonyos, hogy a hit és lelkiismereti szabadság kérdését gyökeresen megoldani csak az egyház lesz képes egykor s pedig önmagában, külső kényszerítés nélkül, ha majd lelki felemelkedettséggel hivatásának magaslatát eléri. Addig s e törvényjavaslat alkalmából is a gyakorlati eshetőségekkel számolnunk kell.

Arra el lehetünk készülve, hogy e javaslat törvényerőre emelkedése esetén a papok által vezetett ultramontán sereg mindent el fog követni arra, hogy annak szabadelvű pontjai hatástalanná tétessenek, vagy éppen az ő előnyükre kiaknáztassanak. S conservatív, régi egyházi alapon alkottatván meg a törvény, az még mindig elegendő módot és alkalmat szolgáltat nekik a papi hatalom érvényesítésére, az egyházi intézmények fabábuinak mutogatására, a dogma-takarók alá menekülésre, mások hitelveinek sértegetésével a magok egyházának számbeli gyarapítására.

Nagy hiánynak tartom e tekintetben a javaslat szabadelvű hitelét a vallásszabadság jövő alakulását illetőleg, hogy mindjárt az I-ső § 2. kikezdésében, csak egy jó gondolattal tovább menve, nem javasoltatik az, a mire úgy várunk régóta, mint hosszas szárazság után az üdítő esőre, s a minek ott a szöveggel összefüggésben önként kínálkozó helye lett volna, hogy t. i. egyik felekezetnek sem szabad a mások hitelveinek éretlen nép előtt való durva sértegetésével építenie számban, rontania közerkölességben önmagát és a társadalmat. Mert, ha van még ma is keresztyén felekezet, mely az ilyeneket magának megengedi, sőt önmaga iránt való elfogultságból kötelességnek tartja, azt a keresztyénibb, felülemelkedettebb polgári társadalom javító intézetébe adni a józan szabadelvűség követelménye. Az ilyen visszaélésekre, melyek a kath. egyház részéről szinte megdöbbentő rendszerességgel üzenek, jegyezte meg azt egy buddhista hívő, két keresztyén hittérítő előtt, szomorú jellemzésekpen, hogy ti keresztyén hittérítők, kik a békeséget hirdelve jöttök

hozzám, veszekedtek az én birhatásomon, hát csak még sem lehet igaz az a ti vallásotok.

A kath. egyháznak — mint tudjuk — minden egyéb előnyeitől eltekintve is, vannak alap-természetében gyökerező praktikus intézményei, eszközei, melyeknek a társadalmi összetartás érdekében korlátozása úgy tűnik fel, mint a vallásszabadság megsértése, de a melyeket mi éppen elveinknél fogva, szabadságunk mellett is, nem vehetünk használatba, s könnyen beállhat az a furesa helyzet a vezérlő eszmék és a gyakorlati élet közt való szoros összefüggés világos cáfolatául, hogy míg elveink hódítanak, a gyakorlati életben itt-ott háttérbe szorítottunk. Növeli a bajt erre az esetre az, hogy e törvényjavaslat még egy részről az egyháztagsági kötelezettség alól emancipálja az egyént, sőt az egyháznak az államtól való teljes elkülönítését is érinti egy előkészítő halvány vonásban: addig másrésről, míg ez bekövetkeznék, sem az egyik, sem a másik egyháznak ellenértéket, vagy ellensúlyt nem ad, a mi pedig a viszonyosság szempontjából méltányos követelmény lenne.

E mellett is azonban, nekünk protestánsoknak csak örömmel lehet üdvözlőnk ezt a törvényjavaslatot, mint olyat, mely elveinknek igazat ad, jövőnkét előkészíti, sőt a benne lerakott eszmékkel általában az egyházaknak magukhoz méltóbb, emberiesen igazabb jövő képét rajzolja meg.

Molnár Ferenc.

ISKOLAI ÜGY.

Vélemény a tiszáninneri ev. ref. egyházkerület népiskolái számára készített új tantervre nézve.

(Vége).

Vallás Az I—II-ik osztály tananyagát nem pártolhatom, mert a) barátja vagyok a beszéd-értelem-gyakorlatnak; b) ha a bibliai képek be nem szerezhetők lesznek, akkor az I—II-ik tananyaga mi leendő? c) oly anyagot tanítani a gyermeknek, melyet nem érthet meg — miután értelme még nincs hozzá kifejlődve — a paedagógia meg nem enged. Avagy az I—II-ik osztály megérti a Jézus mennybe menetelét, feltámadását, utolsó vacsorát? stb. Szerintem az I—II-ik csak figyelje lenne a III-ik vallás-anyagának. Tanulna az I-ső osztály reggeli és esteli imát s még valamit. A II-ik osztály az új tantervben megjelölt imákat s szoltár verseket.

A bibliai történet III—IV. osztályba való áthelyezése oly mesterre vall, ki belátta, hogy a szenttértétek II-ik osztályban való tanítása csak kínlódás volt. Megcsaltuk vele magunkat, másokat, tanítványunkat; éppen ilyen helyes volt az egyháztörténetnek a VI-ikba való áttétele (?).

Az V-ik osztály vallásanyagára s egyházi énekek beosztására nincs megjegyzésem.

Nyelvtan. Én is azon ismeretlen bírálóval tartok, ki nem helyesli a nyelvtannak a II-ikba való felvételét. Erre azt jegyezte meg a t. szerző úr, hogy »e tanterv nem is kívánja a nyelvtant a II-ikban kézikönyv alapján tanítani.« Én többször átnéztem a II-ik osztály nyelvtani tananyagát, mindannyiszor tényleges tantárgynak találtam a nyelvtant a II-ikban is, annyi különbséggel, hogy a II-ikban olvasókönyv és palatábla a taneszköz, míg a III-ikban nyelvtan s gyakorló-füzet. Szerintem akár olvasókönyvből, akár nyelvtanból tanítjuk is a nyelv-

tant, akár táblára, akár füzetbe írunk: mindegy, ha tanítani vagy írni kell. Én sohasem használtam még nyelvtani kézi könyvet, pedig 16 év óta mindig tanítom oly beosztással, mint az új tanterv jelzi. Hanem bizony nehéz a nyelvtan a II-ikban. A III-ikban kellene kezdeni, a IV-ikben elvégezni, az V—VI-ikkal elemezni, a VI-ban az ügyiratok jönnének. Mindaddig, míg a sok mihaszna ikes, iktelen stb. igék tárgyas, alanyi ragozása, összetett mondat, fő, mellék, egymás mellé rendelt mondatok, a különféle igemódok, körmondatok kísértének a középiskolák képzelt javára, az életre szükteges ismeretek kárára: — addig kénytelenek vagyunk a II-ikban is nyelvtant tanítani.

Számítan. A szám tananyagánál feltűnik, hogy a t. szerző úr alig egy helyen (utól) tesz említést a fejbeli számoltatásról, pedig a tapasztalat azt igazolja, hogy többször van szüksége a népnek a fejbeli, mint írásbeli számra. A nép nagy része nem is hord íróeszközt, de a fej mindig vele van s kell is, hogy a fejbeli szám jól begyakoroltassék.

Az I—II-ik osztály tananyagát illetőleg — a törtek-től eltekintve — a t. szerző úrral egyet értek, azon megjegyzéssel, hogy mit írásban megfejtettek, azt fejben is begyakorolják.

A római jegyeket is a II-ikban tanítottam mindig, minden nehézség nélkül. Midőn a 30—40 ig való számkört megismerték, feldolgozták kellően; a 10-ig való római jegyek alapos ismerete mellett — mit a 10—20-ig való számkör begyakorlása után a II-ikban nyertek — táblán előállítatom velök — kérdeztetésem mellett — a 30—40 ig levő római jegyeket. Akkor letörölöm, s ők magok újra előállítják a füzetbe s beemlézik.

A népéletben legszükségesebb lévén a négy alapművelet, azt kívánom jól begyakoroltatni. Ez okból a a IV-iknek is ugyanazon tananyagának kellene lenni, mint a III-iknak, megpótolván a IV-ikben a műveltek próbáival s összevegyítésével, előbb 1000-ig fejben gyakorolván a számítást.

Az V-ik osztály megismerné a közönséges törtéket, hogy annak fogalmával bírjon, el tudja olvasni, le tudja írni. Helyesen ítélte el Fábri J. e lapok hasábjain a közönséges törték tanítását, mert az eredmény nélküli idővesztégetés. A miniszteri tanterv is csak a IV-ikben ismerteti a törtéket s azzali számadást egyszerű törtékkel, lehetőleg szemlélet útján. Az V-ikben jönne (az állami tanterv szerint is) a tizedes törték tanítása négy művelet szerint, próbákkal és egymással vegyítve.

A VI-ik osztály tananyaga lenne középszámítás, a különbéféle nevű mennyiségeknek egynevékre való átváltoztatása s ezzel gyakorlati példák, hármasszabály, kamat számítás, társaság szabály, s a tantervben megjelölt mértani számítások. Az én nézetem szerint tehát lényegesen kellene megváltozni a számtanításnak az új tantervben. Melyik a jobb? Az első két évben próbáltam a törtéket, de 14 év óta a most említett eljárásomat követem. Mellettem van az állami tanterv is. Gyakorlatomat helyesnek tapasztaltam s nem szégyellem megmagamat a törtékkel bíbelődők előtt.

Földrajz. Az új tantervi beosztással ott vagyunk, a hol ezelőtt. Hisz régen kezdődött a földrajz tanítása: látkör, láthatár, szélrőzsa stbivel. A mit az Irodalmi Kör 1877-ben eldobott, most azt veszi újra elő. A mostani látkör-kérdéssel hol van megmagyarázva a közéről távolira, ismertről ismeretlenre stb. való haladás elve; hol a családból kiindulás?... Avagy az olvasókönyvi földrajzra támaszkodunk?

Szerintem a földrajz tanításnak úgy kell kezdődni, mint kezdte a haldokló tanterv. Család, község, szülőföld fogalma, tájékozás a teremben, természetben. Tanterem képe, térkép fogalma, térképi égtáj, hegy, völgy, forrás, folyó stb. határ fogalma, ezek térképi jegyei. Iskolából kiindulva a helység lerajzolása összes területével; ennek belélete. A sorrend megadása után beemléztetni. Szomszéd községek, ezekből alakuló járás fogalma. A saját járás térképi ismertetése, hivatalnokai stb. után a begyakorolt sorrend alapján beemléztetés. Járásból a megye fogalmának s a megyének részletes megismertetése. Ez lenne a III-ik osztály tananyaga. A IV—V—VI-ik osztály földrajzi tananyagánál nincs megjegyzésem, csak helyeslésem.

Történelem. Csak köszönetemet nyilváníthatom a t. szerző úr előtt, midőn az állami tantervvel együtt érezve, a történelmet az V—VI-ikba tette. A történelemnél értelemre, folyékonyagra van szükség, a mi a IV-ikben korlátozott volt. Véleményem szerint a magyarok történelme taníthatnák a világtörténet előtt az V-ikben, mert reá figyelvén a VI-ik osztály, többszöri hallás után maradandóbb lenne. A VI-ikban tanítanám a világtörténelmet, kihagyván belőle Nabugodonozort, Psammenitet, Themistoclest, de felvenném helyette, az ó-kori görög nép hitének jellemzésére, Herculest, a nép által szeretett Menéniust, a dölyf megbűnhődésének jellemzésére Koriolánt.

Alkotmánytan, Természettan. Szerintem helyes.

Természettan. Miután szemléltetési eszközök hiányában nagyon elvont tudomány, határozottan a VI-ikba osztanám be, s összevonnám a tananyagot azokra, melyek az életben hasznosak; kézműipari, gyári ismeretekre, a nép közt uralkodó babonák kiirtására szükségesek.

Szépírást. Rajz. Mindkettő kifogástalan annyival inkább, mert sok víz lefolyik még addig a Bodrogon, míg rajzolni fognak az iskolai táblákon. Kivétel azonban itt is van és lesz.

Éneklés. Két tábor küzd egymással. Egyik a hangjegy szerint tanítók, a másik a hallás után tanítók tábor. »Mindeneket megpróbáljatok, s a mi jó, megtartsátok.« Magamra alkalmazhatom, mert két évig küzdöttem a hangjegy szerinti tanítással. Nagy erőfeszítéssel megismertük a jegyeket; lépcsőzetesen, harmad ugrásokkal hangmérték és ütem szerint énekelünk 8-as hangkörben. De önállóan nem tudtak megtanulni egy éneket sem. Hiányzott a kellő begyakorlás. Akkor eszembe jutott képezdei korunkban a zene nehézsége. Ej, üsse a kő! próbálom a hegedűm s hangom után. Azóta így csinálom. Egy óra alatt bármelyik éneket megtörjük, csaknem betanuljuk. Énekelünk két hangra egyházi, világi darabokat, sőt énekkart is vezetek hegedűm hangja s hallás után. Megtartjuk az ütem s méretet még az összetettebb daraboknál is minden nagyobb nehézség nélkül.

Azonban a másik pártnak is igaza van osztott iskolákban vagy szakrendszer mellett.

A fentiek alapján oda módosítanám az éneklésre vonatkozó tantervi utasítást, hogy osztatlan iskolákban fül, osztott iskolákban jegy szerint taníthatnák az ének. Minden esetre egyházi énekre adván több időt.

Testgyakorlat. Kertészet. Kézi munka. Véleményem szerint helyes. Legfeljebb a testgyakorlatnál nem szorgálnám annyira a katonaságot, tudván azt, hogy az erős test, kifejlett izmok, bátorság stb. segítik elő a győzelmet, nem pedig a tactus exercirozás, a mire a katonaságnál legtöbbet adnak (itt a futást is nagyban gyakorolják, ismervén annak nagy hasznát!)

Feltűnik, hogy a testgyakorlatnál, szám I—II-ik osztályánál meg van jelölve a kézi könyv s egyéb tantárgyaknál elmaradtak, pedig jó lett volna tudni a képeket s többi tankönyveket szerzőinek nevével együtt. Szükséges lenne megjegyezni, hogy a mostani tankönyveket használjuk-e, átdolgoztatnak-e, vagy újak készül?

Ezek volnának az én véleményeim, megjegyzéseim, de nem bírálatom a komoly tanulmány és igyekezet eredményére, a melynek sok időt igénybe veendő fáradságos voltát csak az tudja, ki állított már ilyet össze. Ugyanazért barátaim nevében is legyen szabad legőszintebb köszönetemet nyilvánítani.

A mit írtam, azt megpróbáltam s a gyakorlat mondatra velem; mert Széchényivel szólva: «hallgatni, mikor beszélni kell, épp oly nagy hiba, mint beszélni, midőn hallgatni kellett volna.»

Dicső Endre.

TÁRCZA.

Adalekok énekügyünk történetéhez s még valami.

(Folytatás.)

Régi igazság, hogy az istenitisztelet nem annyira az ész, hanem a szív dolga; s valamint a vallás maga is, ha a miszticismus minden jeléből kivetkőztetjük, üres fogalmak s bölcsészeti problémák száraz, rideg rendszerévé zsugorodik össze: úgy maga az isteni tisztelet, mint előterjesztése a vallásos érzelmenek, ha nem szolgálja kellőképen a kedélyt, szárazzá, hideggé s unalmassá válik. Az is általánosan ismert dolog, hogy ha e tekintetben a katolicizmus az egyik túlságban jár, mi a másikon járunk. A reformáció idején e dolog kétségkívül helyes volt; hiszen akkor nem csak a szószéken és iskolákban, hanem a közélet minden nyilatkozatában szükség volt a tanításra, az evangéliumi igazságok minden képzelhető módon való terjesztésére, hogy a katolicizmus erősen érzelmi s kábitó hatású rendszeréből az embereket fölébreszse, saját erkölcsi lényének a józan haladás terén való érvényesítésére sarkalja. De ma, midőn a gyermek mintegy benne születik a protestantizmus levegőjében; midőn a jóra való családi körben, a modern kultúra védelme alatt álló iskolákban és társaságos életben, a tudomány és tapasztalat minden térein szívhatja a haladás és felvilágosodás légkörét; ma, midőn mi is látjuk, hogy már nem elég csak szóbeli igazságokkal traktálni az embereket, hanem kint az életben az evangelizáció cselekedeteiben: — ma talán itt volna már az idő, hogy isteni tiszteletünkben a kedély táplálására is több gondot fordítsunk, mint eddig.

Erre indíthat pedig minket nemcsak az egyszerű okoskodás, hanem a gyakorlati élet maga is. A külföldi protestáns hatalmas nemzetek kultuszaiban mindenütt kellő gond fordítatik a kedélyeket ápoló s nemesítő szép művészetekre. Mi magában véve is elegendő érv lehet azon ósdi, ferde nézet ellen, hogy a protestantizmus alapján ellensége volna a művészeteknek. En ugyan, fájdalom, nem lehettem oly szerencsés, hogy pl. egy svájci, vagy más prot. külföldi nép istenitiszteleten jelen lehettem volna, de sok utazó atyánkfiaimnak idevonatkozó iratát olvastam már, s azt tapasztaltam, hogy mindenik nagy elragadtatással emlékszik meg azon percek magasztos és felemelő hatásáról, melyeket egy ily istenitisztelel alkalmával érzett.

Mindezeket pedig bátran elhihetjük, mert élő példa gyanánt láthatjuk a hazai katolikus egyházban. Sok

kath. művelt embert, férfit úgy, mint nőt láttam már, ki a maga vallásáról, a papokról, egyes egyházi intézményekről, tanokról stb., nem épen elismerőleg nyilatkozott és mégis csodálva tapasztaltam s nem egyszer eltűnődtem azon, hogy a saját vallásuknak eme gáncsolói nagy buzgósággal járnak el a templomba, ott áhitatoskodnak s emelkedett lelkiülettel térnek haza. Miért nem járnak a mieink? Hiszen lelkiismeretesen készülgetünk a prédikációkra; talán nyújtunk is annyit — ha nem többet — hallgatóinknak, mint a plebános urak? Én azt hiszem. — s ebben a tekintetben nem én vagyok az első és egyetlen — hogy az ok a puritanizmus félre magyarázásában s túlságba vitélben rejlik.

Előre és határozottan tiltakozom minden aféle gyanúsítás ellen, mintha én a pápistas tömjén füstöt, gertyát, térdeplést, szent képeket, csendes és hangos miséket s egyéb opus-operatumokat akarnám protestáns templomainkba behozni. Én csak a kedély termékenyítésének amaz egyszerű nemes eszközeire gondolok ezúttal, melyeknek a protestantizmus nem ellensége s melyeket a haladó korszellem s a szép ízlés tőlünk is feltétlenül követelnek.

Nem szólva sok templomunknak nem csak szegényes de pókhálós voltáról is (mert e két fogalom tudvalevőleg nem azonos); mellőzve az ízléstelenség, sőt nem ritkán gondatlanság beszélő bizonyosságát; nem említve, hogy a csinosan ékített s bútorozott templomok, s kultuszunknak összhangzóbb szervezése szintén a pium desideriumok közé tartoznak még: — én tárgyamhoz tartozólag csak az éneklés ügyéről szándékozom még egy pár szót szólani.

Ének-ügyünknek a dallamok itt-ott szokásos nyújtogatása s ízléstelen kanyargatása mellett *egyik fő fő mizériája a gyermek-éneklés kultiválása*. Az előbbi bajon egy ügyes és ügybuzgó kántor még segíthet, de az utóbbin már nehezebb és költségesebb a gyógyítás. Régi methodus ez, igaz; veleszületett a reformációval, de sem akkor, sem most nem felelt meg a célnak, mit már csak az is eléggé bizonyíthat, hogy a szükség által teremtetett s kénytelenségből tartott meg.

Nem akarok itt bővebb történelmi fejtegetésekbe bocsátkozni, csak azt említem meg, hogy a gyermek-éneklés először az u. n. mise-énekek és egyéb, a kath. kultusból átvett szertartási énekek (antiphonák, responsáliák, litaniaiak, passiók, lamentációk stb.) előadása alkalmával használtatott; tehát nem a gyülekezeti éneklésnél, mint ma. A protestánsok, elszakadva a katolicizmustól, szertartásaikat, hihetőleg a nép conservativizmusára való tekintetből nagy részben megtartották, vagy kevésbé módosították. Míg azonban a katolikusoknál fizetett énekkarok voltak e célokra, a protestánsok — nem lévén képesek az énekkarokat fentartani, — azok helyét a tanító vezetése alatt álló; u. n. „deák chorús“-sal pótolták. Persze, ezeknek nem lévén kellő zenei ismeretök s fegyelmezettsgök, az éneklés sokszor zavaros és olykor botrányos módon folyt. Már Gelei Katona, a híres „Öreg Gradual“ szerkesztője, panaszkodik 1636-ban megjelent munkája előljáró beszédében „a mi deákjaink“ ellen, kik ha többet nem is, de annyit tudhatnának már maguktól is, hogy mikor megy fel a psalmusok s egyéb ének nótája, és mikor megy le, hogy „így az mondásban mind egy húron pendülne az szavok s ne húznák-vonnák ide s tova az, mint szokták.“ De hát a kántorok nem tanítják meg a deákságot, „hanem az chorusban csak néki kezdik, s azonban a deákság utánuk zendülvén, ha maguk jól tudnak is, az szájukból kivonszszák, mely miatt gyakorta igen dísztelen és a hallgatók előtt

kedvetlen éneklést tesznek. Erre nézve pedig, vagy inkább el kellene az kótás énekeket hagyni, ... vagy az kántorok felől kellene nagyobb gondviselésnek lenni: de mit mondjak? — így fakad ki Gelei — ha oly ízetlen, akaratos emberek vagynak közöttük, hogy nem ér az emberséges ember velök véget, hanem ottan szemben szöknek véle, ha szólni kezd nékiek. Az ki nem olyan, ne vegye az jámbor magára.

Kiírtam e nyilatkozatot, mert alig mutatja valami jobban ének-ügyünk terén való elmaradásunkat, mint éppen ez. Csaknem kétszáz éve, mióta Gelei a fentieket leírta s e tekintetben két száz év óta is oly keveset haladtunk előre, hogy a fentieket csaknem az utolsó betűig ma is alá lehetne írni.

A kántor mellett ma is ott énekelnek az iskolás gyermekek; énekelnek pedig a legtöbbször oly éktelen, szaggatott modorban, mely még a leglaikusabb fülnek is kellemetlen, a zeneértőt pedig azonkívül, hogy végtele-nül izgatja és bosszantja az isteni tiszteleten, meggyőzi még arról is, hogy az énektanítónak vagy ideája sincs arról, hogyan kell a gyermekeket a lélekzetvétel és a szabatos sima éneklés elveire megtanítani, vagy nem akarja. („Az, ki nem olyan, ne vegye magára az jámbor.”) S ha hozzá vesszük e szaggatott modorú előadáshoz azt az ízléstelen, teletorkú acsarkodást, melyben gyermekek, nők és férfiak valóságos versenyre kelnek egymással, melyet egyik volt professorom találó megjegyzése szerint nem éneklésnek, de „a kánpadra húzott kegyesség kétségbeesett nyilatkozatának” kell tartanunk, jól meggondolva a dolgot, még csak nem is csodálkozhatunk, ha a műveltebb elem nem gyakorolja a templomot, mint óhajtanók s ha eljön is, nem vesz részt a gyülekezet énekében.

Ezen kellene első sorban segíteni. Nem mondom, hogy töröljük el a gyermek-éneklést, ámbár én magam részéről sokkal szebbnek, szelidebbnek, komolyabbnak és inkább emelőbbnek tartom a gyülekezet énekét, ha abban a férfiak komoly, érces hangja a nők csengő lágy hangjával olvad harmóniába, s ilyen alakjában inkább érzem rajta, hogy „mint szent hullám zendül az ének,” mint midőn a gyermekek is bele rivalgva, azt minden ízlés és fegyelem nélkül „vonszszak” ide-oda. Szeretném azonban, ha jövőben egy részről az iskolában is nagyobb gond fordíthatnák az ének tanítására, hogy az ének által a gyermekek ne csak tudógyakorlatot nyerjenek, hanem tanuljanak szépen, ízléssel és kellemesen is — esetleg hangjegyek alapján — énekelni. De másrészről azt is óhajtanám, hogy az isteni tiszteleten ne engedjünk vezérszerepet a gyermekek acsarkodásainak, hanem az éneklés központja legyen a gyülekezet zöme.

A második nagy lépés volna az énekügy terén való tökéletesedés felé a több szolamú éneklés behozatala, mely-nél fogva a leendő énekeskönyv dallamai ennek megfelelőleg szerkesztnének meg. Igaz, hogy a most szokásos u. n. uni sono, vagy egy hangon való éneklésben is van bizonyos komoly lendület, impozáns erő, de ez csak ott lehet tökéletes és vonzó, hol az éneklő társaság hason természetű hangokból, tehát tisztán egyenlő színezetű, férfi, nő vagy gyermek-hangokból áll. Ámde nálunk a gyülekezetekben férfiak, nők és gyermekek szerint három fő hang-áramlat ömlik egybe, mely, ha mindenik áram különböző válfajait, hangszíneit hozzá számítjuk, mintegy tizenkétféle hangszínezetnek összejövételét jelenti, mi miatt az éneklésben teljes egység nem jöhet létre. Pedig az uni sono éneklésnek fő forrása és megkapó szépsége éppen ebben áll, mi ha nincs meg, az egész ének-előadást bizonyos zavartság és kezdetlegesség fogja jellemezni.

Aztán figyelembe veendő dolog, hogy az emberi társadalmakat már maga a természet is a több hangú éneklésre utalta. Más a férfiak hangköre és más a nőké s gyermekeké. Sőt mivel ugyanazon nemű és korú egyének között is többféle hangkört lehet megkülönböztetni, ez a körülmény nem kis akadályul szolgál az uni sono éneklésre nézve. Az ilyen énekek maguk sem léphetnek túl kilenc hanglépcső határán, mert különben vagy fent, vagy alant lesznek énekelhetlenek a gyülekezetnek hol egyik hol másik tagjára nézve. Ez okból keletkeznek aztán a kellemetlen kapaszkodás és acsarkodás a magas régiókban, s az érthetetlen dűnnyögés és morgás alant, melyek mind az uni sono szépségének rovására esnek.

Ha továbbá az egyhangú énekmódban van bizonyos erő, annál nagyobb van a harmoniában, vagy összhangban. Ez az „érzelmek konyhája” igazán; ez járja meg legmélyebben a kedélyt s ez emeli legkönnyebben a lelket. Rendkívül szép és hatalmas melódiának kell annak lennie, mely magában oly mély hatást képes legyen a szívre gyakorolni, mint egy egyszerű tiszta hármashangzat; amannál erő, ennél gyöngédség; amannál fény, emennél melegség van.

Mindezt tudták és érezték azok a protestáns népek, melyek nálunknál boldogabb s békésebb viszonyok közt éltek s művelhették haladásukat. S éppen e népeknél a nemes vallásosság által teremtett szép dolgok között ott találjuk a gyülekezeti összhangzatos éneklést is. „A külföldi reformált egyházak ugyanis — mondja Révész Imre — eleitől fogva mind e mai napig a nép használatára kiadott énekeskönyveket is négy hangú melódiákkal szokták ellátni és a négy hangú éneklésben az iskolás gyermekek rendszerint oktattatnak; — de nem a végre, hogy az isteni tiszteleten mint külön zártkörű éneklőkar mutogassák magukat, a minék az isteni tiszteleten semmi legkisebb helye és jogosultsága nincs, hanem a végre, hogy magának az egész gyülekezetnek éneklése négy hangú lehessen.”¹

Mi, kik távol élünk eme előhaladott népektől, talán csak képzelni tudjuk, mily fenséges hatása lehet egy oly isteni tisztelet, hol 2—300 ember, férfiak, nők, gyermekek buzgóan énekelnek, kiki a neki megfelelő hangkörben, a neki megfelelő szólamot. Nem kell ide ceremónia és pápistás titokzatosság, vagy mesterség, csak maga ez az énekmód, hol a közös vallásos buzgóság felséges harmóniába olvadva össze, emelkedik ég felé, maga elég, hogy az embereket templomszeretőkké, mélyen vallásos kedélyűekké tegye. (Vége köv.)

Farkas Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

A bodroghközi lelkészi kör értekezlete.

Május 23-án tartották meg a bodroghközi ref. lelkészek értekezletüket B.-Szentesen Kereszturi József, semlyéni lelkész elnöksége alatt, 19 bodroghközi lelkész és 6 — részint világi egyén, részint más egyhm. lelkész jelenlétében. — Ha az értekezlet lefolyásáról egy általános képet akarnánk rajzolni, az bizonyára hasonló lenne ahhoz a képhez, melyet a természettudósok tanításainak alapján a világ előállításáról alkothatnánk, a mikor a khaotikus zűrzavarból az egyes nemek, aztán a fajok s végre az egyedek életerősen állnak elő, arról téve előállításuk után s működésük által tanubizonyságot, hogy élni nem csak joguk, de kötelességük is. De minthogy egy ily

¹ Révész I. Az énekes könyvről. 1866. 28. l.

képnek az előállításához a költői lélek gazdag adományán kívül az ecsetnek finomsága, a szingazdagság bő ismerete szükséges — melyekkel pedig én nem rendelkezem — nem is kísérem meg a kép rajzolását, hanem megelégszem a krónikás egyszerű megfigyelésével, melyet megörökíteni már a rendelkezésem alatt álló kevésbé finom tollal is lehet. Im a krónika az értekezleti gyülelésről a következő:

Pontban 10 órakor felhívá az elnök a jelen levőket a — mondhatni — ezredéves, műbecscsel bíró templomban való gyülekezésre, hol az előre megállapított terv szerint tartatott meg az értekező. Az értekezleti tanácskozást a „Jövel szentlélek Ur Isten“ eléneklése s az elnök szívből fakadt s szívhez szóló alkalmi imája előzte meg. Ezután következett az elnöki megnyitó beszéd, mely visszapillantás volt a magyar prot. egyház multjára, áttekintése a jelen egyháztársadalmi életnek s levonása annak a konzekvenciának, hogy a prot. egyház mindaddig, míg annak tagjai, különösen annak lelkészei *egymással egyetértve, dicső reformátoraink szellemében fognak munkálkodni*: — virágzó s folyton boldogabb jövőnek nézhet elébe. S e megnyitójának végén egyetértésre s hamisítatlan prot. szellemben való munkálkodásra híván fel elnök a jelen levő értekezleti tagokat — az értekezőt megnyitá.

Az értekező tárgysorozatának első pontja ezután a Máté Gyula, karcrai lelkész értekezésének felolvasása volt. A felolvasó lelkész a következő, már régebben bejelentett tárgyról értekezett: „Mennyiben van helye, vagy fentartható-e egész teljességében a „nép-felség-jog“, vagy a szabad választás joga“? — Értekező lelkész „határozottan a korlátlan szabad választás híve, erős meggyőződésből“ és azt is vallja, „hogy e félelmes és dicső adomány csak úgy biztosítja az egyház épületét, a jó rendet és az egyházban a sanior pars uralmát, ha körül-sáncoltatik az, — hogy az aljas szenvedélyek iszapos árvize el ne borítsa — eme világos és határozott törvénnyel: „Mindennemű cselekedet, beszéd, mi e felséges jogot beszennyezne akár a választók, akár a választandók részéről közvetlenül, vagy közvetve elkövetetik, a választói és választhatói jog megszüntetésével büntetessék.“ Nem kell oda fiskális okoskodás, hanem, ha felmerül a bűn, tegye föl egy független fegyelmi bíróság a kérdést egyenesen: Beszennyeztetett-e ama felséges jog? Feleljenek meg rá a bíróság tagjai titkos szavazat útján — saját jobb meggyőződésük szerint — igennel, vagy nemmel.“ — Az egész értekezés e tétel körül csoportosul. Élénk színekkel, szellemesen rajzolja a gyakorlati élet viszonyosságait — a papválasztást illetőleg. Erősebb s kiemelkedőbb helyei a magukat megválasztatni óhajtó lelkészek ellen irányul. Az értekezés elejétől végig lekötötte az értekező minden tagjának figyelmét, sőt élvezettel hallgattuk mindnyájan annak minden szavát. S megérdemelné, hogy szélesebb körben is vennének, illetőleg vehetnének tudomást az értekezésről. Az értekező nevezett lelkész úrnak szíves jegyzőkönyvi köszönetet szavazott sok hasznos dolgot magában foglaló tanulmányáért s azért az élvezetért, melyet jelen felolvasása által szerzett.

Ezzel együtt s éppen ebből kifolyólag elhatározta az értekező, hogy készített egy könyvet, melynek címe lesz: „A bodrogi lelkész kör Évkönyve“ — s e könyvbe írja be minden szerző sajátkezüleg munkáját, mely az értekezőt kebelében felolvastatott, hogy így az utókor számára — esetleg mint történeti kútfő is — fennmaradjanak.

Ezután egész sora került elő az apróbb, de azért fontos kérdéseknek, melyek mind a gyakorlati életre vo-

natkoznak. Elsőnek vettetett fel az elnök által e kérdés: „Tartozik-e a lelkész a föld után is jövedelmi adót fizetni?“ Értekező ezt — bár kevés kivétellel fizetik a lelkészek földjük után is a jövedelmi adót — jogtalan-nak állítja s elhatározza, hogy az egyházmegyei közgyűlést kérni fogja, hogy az egyházlátogatás által szereztesen tájékozzást, hogy hol vannak ily törvénytelen-ségek; továbbá, hogy az egyházkerület útján szüntetessék meg e jogtalanság. — Majd ismét egy, a gyakorlati élet anyagi oldalára vonatkozó kérdés került szőnyegre. Nevezetesen: már csaknem bizonyos, hogy az anyakönyv vezetése elvétekt a felekezettől. Ez különösen ránk, ref. lelkészekre nézve, kik hűséggel, kellő pontossággal, törvénytisztelettel s tudással vezettük azt, sérelmes, sőt jövedelem-csonkító. Az a kérdés tehát, hogy nem volna-e célszerű felemelni már szavunkat s kérni a jövedelem csonkításért legalább kárpótlást? Értekező ezt nagyon is célszerűnek, sőt szükségesnek tartja s határozatba ment, hogy indítványoztatni fog a testvér-értekezővel együtt tartandó közös értekezőt, hogy az egyházmegye keresse meg a kerületet arra nézve, hogy az anyakönyvi kivonatokért eddig járt díjak fejében kárpótoltassanak a lelkészek, még pedig úgy, hogy a kárpótlási összeget az egyházhatóságok állapítsák meg.

Az országos lelkész özvegy-árva gyám-tár felállítására alkalmából rovatos ívek töltendők ki a lelkész családi és anyagi ügyeire vonatkozólag: kérde tehát elnök az értekezőt, hogy e kitöltésnél miféle elvet kövessenek? Legcélszerűbbnek tartotta az értekező többsége, hogy a mi a kártáris jövedelem bevallását illeti, az a megyei árvagyám-tár felállításakor történt bevallással egyez-zék meg.

Ezek a kérdések mind a gyakorlati élet anyagi oldalára vonatkoztak specialiter; az ezután következők már főként a szellemi oldalát illetik az egyházi életnek. Bár ez utóbbiak nem kevésbé érdekesek, sőt a mi az e fajta kérdések iránti érdeklődést illeti, kíváncsi volna, hogy egy ily speciális papi értekezőt mind nagyobb mérvet öltene: mégis ezeknek tárgyalásánál észrevehető volt a türelmetlenség, a sietség, a mit mi az idő előrehaladott voltának szeretünk betudni. De éppen ezért az a kíváncsi, hogy a jövőben korábban kezdven meg az értekezőt, több időt szánjanak a lelkész urak a tanácskozásra.

Előkerült ugyanis a tanítói nyugdíj alapjára fizetendő 15 kros adóügy. Ezt kivétel nélkül mindenki károsnak tartja, egyrészt azért, mert sok bajt, kellemetlenséget okoz az egyháznak beszédese, másrészt pedig, mert még az iskoláztatásra is hátránnyal van. Kíváncsi tehát az értekező, hogy ha már csakugyan szükség van ily adónemre is, a behajtás lenne a polgári hatóság kötelessége, mint a mely rendelkezik alkalmas közegekkel — különben is államadó lévén. — Szóba hozott a főiskola *supplicationalis jövedelmének kárpótlása is*. Értekezőnk úgy véli, hogy legigazságosabb akkor lesz, ha az e cimen begyűlendő összegnek egy részét a főiskola rendelkezése alá bocsátja, a másik részéből pedig alapot teremt theologus ifjaink számára, melyből a tehetségesebbek tanulmányaikat vagy hazai, vagy külföldi egyetemeken tovább folytathassák. Ez irányban értekezőnk indítványt tesz, illetőleg a gömörít pártolja. — A milleniumi ünnepély alkalmából Máté Gyula indítványára egyházi beszédre pályázat hirdettetik a bodrogi lelkész kör körében s a legjobb mű kinyomatik. — A régebben gyakorlatban volt „egyház-kelést“ értekezőt felújítani üdvösnek találja, mint a mely igen jó alkalom a cura pastorális alkalmazására. Hasonló szempontból a konfirmációi oktatást is a lelkész szoros kö-

telességei közé sorozza — még pedig úgy, mint azt a törvény is megkívánja, nem pedig csak egy héttel a vizsga előtt, mint a legtöbb helyen divatozik. Ezzel összeköttetésben az egész népiskolai vallástanítást reformálónak véli és e tárgyban az egyházmegyei tanügyi bizottságot is kérni fogja, hogy a bírálat alatt levő kerületi tantervnek különösen a vallástanra vonatkozó részét alapos változtatásra ajánlja, mely változtatás szerint a magyar prot. egyház története külön tananyagot képezzen a népiskolában is.

Egyéb aprólékos dolgok megbeszélése után, *Ölbey János* meghíván az értekezletet a legközelebbi alkalomra a n.-rosvági egyházba, az elnök az értekezletet bezárta d. u. 1 órakor. Ekkor már az iskola-helyiségben megterítve várta az értekezleti tagokat és vendégeket az asztal. Az a fesztelen jó kedv, melyet a vendégek kivétel nélkül tanusítottak, mindenesetre a kedves háziasszonyt, az ügyes és szíves papnét s a vendégszerető házigazdát: *Komjáthy G.* helybeli lelkészt dicséri. Szellemi táplálkozásban — természetesen — a fehér asztalnál sem volt fogyatkozás. Az első dictiót az értekezleti elnök mondotta az egyházmegyének ujjongnan megválasztott elnökeire. Azután — jött a többi, a mint a lélek dictálta s a tisztesség kívánta. S mikor már megeredt a lelkesedés, mikor már a „szentesi bor szárnyakat is adott”: a kortes dikciók is megeredtek s csoportokba verődve kapacitáltak egymást a küszöbön levő restauráció alkalmából.

Igy folyt le a bodrogi közeli lelkész kör legközelebbi értekezlete. Mindenesetre arról tesz tanubizonyosságot, hogy nagy szükség volt s van egy-egy ily összejövételre, hol eszmék cseréltetnek s a baráti és rokon lelkek viszonya mind szorosabbra fűzetik. Bár általuk az óhajtott és remélt célt elérnök mind jobban és jobban!

—z —ó.

Tanítói értekezlet.

A felsőzempléni egyházmegyében levő abarai fiókkör május hó 24-én tartotta meg szokásos értekezletét Szalókon. Jelen voltak: Lukács Mihály vásárhelyi tanító, mint elnök, Varga József kis-ráskai tanító, mint a kör jegyzője, Váradi Pál deregnyői, Vidonyi D. abarai, Nyitrai József bánóci és Tóth Antal Ferencz szalóki tanítók. Ezenkívül, mint meghívott vendégek, Tóth Ferencz deregnyői, Hutka József bánóci, Ujlaki János lasztoméri, Soltész Gyula kis-ráskai lelkészek és Péter Mihály kis-azari h. lelkész.

Első tárgya volt a gyűlésnek *Tóth A. Ferencz* gyakorlati tanítása e cím alatt: »A magyar nyelv bevezetése tót-ajku iskolában, beszéd- és értelemgyakorlatok alapján.« Ezt a nem annyira általános, mint inkább e vidéki iskolák körülményeire vonatkozó kérdést nevezett tanító úr elég ügyességgel oldotta meg. A medium 6 szláv ajkú gyerek volt, a kiknek értelmes feleletein megtapasztalhattuk, hogy az idegen ajkú iskolák magyarosítását csak fáradhatlan tanítói szorgalommal lehet megoldani. A mindkét részre méltán kiérdemelt elismerés nyilvánítása mellett, *Thuránszky László*, a szalóki ref. leányegyház gondnoka, néhány forintba rugó pénzbeli jutalmat is kiosztott a gyermekek közt.

A gyakorlati tanítást, melylyel különben tág térre menő vita is járt, követte a Vásárhelyen tartott gyűlés jegyzőkönyvének felolvasása. S ezzel aztán az egész gyűlés anyagát kimerítenek mondhatnám, ha épen e jegyzőkönyvvel összefüggőleg szükségesnek nem tartanám hivatkozni két, sajnálatra méltó körülményre, a melyek jellemző illusztrációul szolgálnak egyes tanítói értekezletekre. Az egyik az, hogy — mint a felolvasott

jegyzőkönyvből meggyőződünk — a múlt évben tartott vásárhelyi értekezlet egyáltalában semmivel se foglalkozott a jegyzőkönyv felolvasásán, hitelesítésén s az egyetemes gyűlés némely leíratainak elintézésén kívül; tehát nem volt se minta-tanítás, se egyes korszerű kérdések megvitatása nem foglalkoztatta az értekezletet. Utóbbi hibákban különben ez a gyűlés is következeteskedett, mert a gyakorlati tanítás elbírálásán kívül ez sem bírt egyetlenegy jelentőséges eszmét se fölvetni; holott annyi, a tanítóság életérdekeit, a ref. népiskolai tanítást érintő kérdés lebeg most felszínen!* Hanem e helyett közbejött egy incidens, mely az értekezlet méltóságát leszállította a bírálaton alóli mélységre. Lehetetlen ezt elhallgatnunk épen az értekezletek komolyságának megemlése szempontjából.

A tényállás ez: Még a Vásárhelyen tartott gyűlés elhatározta, hogy az egyetemes gyűlés útján kérelmezni fogja a felsőzempléni egyházmegye hatóságánál, hogy az egyes iskolálatogatósi körökben fungáló egy lelkész és egy világi látogató mellé még egy tanító is kinevezessék, illetőleg, hogy már az azon gyűlésen megejtett választás megerősíttessék. Ez mindenesetre méltányos kérés lévén, az egyházmegyei hatóság hallgatagon, tehát helyeslőleg tudomásul vette. Amde épen ez provokált egy szenvedélyes és kritikán alóli jelenetet. Az egyik tanító személyes kérdés miatt nem levén bízalommal az más, különben igen objectivnek ismert tanító iránt, a 146 zsoltár eme szavaival szólván: »egy emberben se bízzatok, kiből segítség nincsen,« felkavarta a nyugvó homokot és pillanat alatt statúrálva lett levegő, tüdő fojtó porral. Az értekezlet a két tanító magán ügye felett egészen sajátos felfogással ítélkezni akarván: produkált a zágrábi, vagy a prágai tartománygyűléseken gyakori, de egy ref. értekezleten csak méltán elítélhető jelenetet.

A harc végre a zsoltáros tanító jegyzői minőségéről való lemondásával végződött; a lemondás elfogadtatván, helyébe *Nyitrai József* választatott meg.

Bizony az ilyen értekezletek nem viszik előbbre a tanítóság szent ügyét és jó lenne, ha megértenők már, hogy a 12 ik óra elérkezett!...

P. M.

KÖNYVISMERTETÉS.

Egy jó könyv a jogi szakoktatásról.

„Jogi oktatásügyünk néhány kérdéséről.“ Irta. Dr. Horváth Ödön
dékán-tanár az eperjesi jogakadémián.

Ez év folyamán jelent meg a fenti cím alatt a nevezett munkás szerzőtől egy 129 negyedréti oldalú könyv, melylyel ismét gazdagította a jogi szakoktatás irodalmát. Ennek a pár évvel ezelőtt meglehetősen sok művelőt látott, azóta mintegy divatból kiment mezőnek ő a legmozgalmasabb, legkitartóbb kultiválója s bizonyára a leghivatottabbak egyike. Ez már hatodik irányú dolga ötévi alatt. Az ügy iránti nagy lelkesedés, a tárgy kiváló szeretete kell hozzá, hogy még eddig bele nem fáradt e nagy fontosságú kérdések megvitatásába, melyek — elég hibásan — még a jogász-emberek, még a jogtanárok és tanuló-ifjúságnak is csak kisebb körét érdek-

* Épen a tanítói értekezleteket kérte különösbbe a »Sárospataki Irodalmi kör« is — lapunk útján — a tiszáninneni ev. ref. iskolák számára készített *tanterv* megbírálására is. Ez méltó tárgy lett volna egy hivatása magaslátán álló értekezlethez.

Szerk.

lik s az is méltán kedvelniféltetné, hogy bár szakoktatási rendszerünk alapjából elhibázott, noha ennek folytán ifjúságunk szakképzettsége a lehető legcsekélyebb s a gyökeres javítás égető szükség volna, a függő kérdések nagy száma várná megoldását: — a szakírók s gyakorlati férfiak minden sürgetése sem eredményezett 25 év alatt egyebet, mint folytonos kísérleteket, ideiglenes intézkedéseket, melyek gyakran a roszt csak rosszabbá tették s csak most gróf Csáky minisztersége alatt ment végbe az egyetemi leckepezés-rendszer reformálása s most tervezik, az 1891. évi anket megállapodásai alapján az államvizsgálatok meglehetősen gyökeres, — habár nem minden részében szerencsés átalakítását. De a jogakadémiák s egyetemek viszonyának, a szorosabb értelemben vett hivatali s a magasabb tudományos szakképzés elválasztásának, a tanulmányi s egész vizsgálati rendszer gyökeres reformjának kérdései még mindig a jövő s talán nem is épen a közel jövő feladatai közé tartoznak.

Ez különben a legutóbbi években az általános és a kulturpolitikai viszonyok szerencsétlen alakulásának a következménye is. A szervezett ultramontán reakció oly heves támadást intéz a halandó vallásügyi politika ellen, hogy közoktatási kormányunk a tulajdonképi közművelődési tervek s alkotások létrehozatalában, a valódi kulturpolitika folytatásában akadályozva van. Bizonyára kevés embernek jut eszébe, hogy ily roppant harc közepette, arra gondoljon, hogy a jogi oktatás-ügy épülete célszerűtlen, roskadozó mikor a modern magyar állam egész vára ellen intéznek a szövetkezett ellenfelek támadást s ennek megvédése a legfőbb feladat. Igazolva látjuk nálunk is *Laveleye* szavait: „*A klerikális párt elleni harcra szánt nemzeti erő elvész a haladásra nézve, mert ha győzelmet aratnak is, ennek csak az az eredménye lesz, hogy nem engedtek bennünket a püspökök igájába fogni.*”

Kétségtelenül érdemet szereznek az oly férfiak, kik ily körülmények közt sem engedik végképen kisiklani kezükből a közművelődés részlet-kérdéseinek fonalát s küzdve a nagy tömeg, sőt a szakférfiak közönyével, a jobb idő reményében szántják s vetik azt a talajt, mely mégis csak fog gyümölcsöt teremni.

Ne vegye rossz néven a tisztelt olvasó közönség sem e látszólagos kitérését, sem azt, hogy e nem szorosan szaklapban kissé hosszasan foglalkozom Horváth Ödön könyvével. Az a kitérés igazolja ez utóbbit, mert sajnálattal láttam, hogy sem politikai, sem egyházi és iskolai, sem szaklapjaink nem tettek azzal az érdekes munkával egyebet, mint vagy a címét, vagy a kiadó mellékelt nyomtatott ismertetőjét nyomtatták le. Elolvasni nem tudom hány olvasta el, ismertetni eszméit, bírálni azokat, esetleg újabbakat, jobbakat fölvetni egyiknek sem jutott eszébe. A „Sárospataki Lapok” nem végeznek érdemtelen munkát, ha a hazai sajtó s kritika e meglehetősen általános divattá vált mulasztását némileg pótolják.

A szóban forgó mű, mint címe is mutatja, a jogi szakoktatás különféle kérdéseivel foglalkozik s a jogi szak-, továbbá egyházi, iskolai lapokban megjelent tíz, egyenkint is érdekes dolgozat összefoglalása.

Az első „*Vizsgálati bizonyítványok hamisítása*” cím alatt a büntetőtörvénykönyv ama hiányára hívja fel a figyelmet, hogy sem a mások helyett jogtalanul való vizsgálattevés, sem az iskolai bizonyítványok, képesítő iratok hamisítására intézkedést nem tartalmaz. Azóta a kir. kuria 13 évi ellenkező gyakorlat után 1892 nov. 4-én 8478. sz. határozatával a büntető törvény beha-

tóbb méltatása alapján kimondá, hogy az ily cselekmények közokirat hamisítást képeznek. A kuria e határozatot a szerző is felemlíti s valódi jogászi élel s meggyőző erővel irt indokolását közli.

A második dolgozat „*A jogtörténet tanításáról*” szól s kiindulás pontját a vallás- és közoktatási miniszter 1881. évi 53602. sz. rendelete képezi, melylyel a magyar alkotmány és jogtörténetnek a tanulmányi rendszerben és az első alapvizsgálatban ugyanazt a helyet kívánja biztosítani, mint az egyetemes európai jogtörténetnek, a mi annál szükségesebb volt, mert az egyetemek s a legtöbb jogakadémia a magyar jog történetét egészen háttérbe szorították. A szerző itt tett megjegyzései nagyon helyesek. Nem ment el a miniszter elég messze, midőn a két tárgyat nem önállósította egészen s külön képesítést, vagy visszautasítást nem enged azokból, úgy, hogy a ki az európai jogtörténetet tudta, a magyart nem, az mindkettőből köteles javítani s megfordítva. Helyesen jegyzi meg továbbá, hogy a jog- és alkotmánytörténet tanítása nem való a jogtanulói pálya kezdetére, mert a jogintézmények fejlődéséről beszélni akkor, midőn a jog és jogintézmények fogalmával nem ismerős az ifjú, a legnagyobb nehézségekkel jár s a mily kétségbevonhatlan, hogy a tételes jogok megértéséhez történelmi fejlődésük ismerete nélkülözhetlen, a mily igaz, hogy a jogtörténet az igazi jogi műveltség kincses bányáját, egyik alapforrását képezi: oly bizonyos másrészt, hogy az első évben hallgatott jogtörténelemnek joghallgatóink csak annyi hasznát veszik, hogy az első alapvizsgálaton jól-rosszul megsabadulnak tőle s örülnek, hogy többé nem kell vele találkozniok.

Én megvallom, nem tudom megérteni, hogy a jogtörténet, úgy a művelt nemzetek, mint különösen hazánk jogtörténelme, hogyan maradhatott ki a tudós vizsgálat, a doktorátus anyagából. Feltétlenül helye volna annak az u. n. történelmi doktorátusban, a római, egyházi, bölcsészeti joggal kapcsolatban. Kár, hogy ez eszmét Horváth Ödön fel nem vetette s meg nem sürgette. Végül helyeslem azt a kívánságát is, hogy ne az egyetemes jogtörténetet tanítsák a második, a magyart az első félévben, mert ez valóságos *filius ante patrem*.

A harmadik „*Képesítés a jogi vizsgálatokon*” cím alatt azt a helytelen szabályt támadja meg, mely a joghallgatók vizsgálati képesítésénél az „*egyhangú*” és „*szavazattöbbséggel*” jelzőket, melyek értelmük szerint csak a határozat hozatalának módjára vonatkozhatnak, minősítési fokká, valóságos vizsgálati érdmjegygyé tenné, a miből az az anomália áll elé, hogy a vizsgáló bizottság gyöngébb, de még elfogadható vizsgálat esetén egyhangúlag hozza meg azt a határozatot, hogy a vizsgálat „*szótöbbséggel*” fogadtassék el, s viszont szótöbbséggel mondhatja ki az „*egyhangú*,” vagy „*kitüntető*” képesítést — a mi logikai képtelenség s most még is nagyon gyakran előfordul. Az eperjesi jogakadémiának szerző által ismertett javaslata legalább ezt a logikai képtelenséget szünteti meg. Szerintem azonban mindig helytelen dolog lesz a határozathozattal módját tenni képesítési fokozattá s ha a kitüntetéssel és egyszerűen való képesítés mellett több fokozatot is óhajtnak felállítani, amint ez lelkiismeretes ítélőhatal céljából kívánatos is, akkor legcélszerűbb s a nem jogi tanintézetek érdemfokozataival legösszhangzóbb a „*kitűnő*,” ha tetszik „*jeles*,” „*jó*,” „*elégséges*” képesítési jegyek használata.

A következő cikk „*Féléves rendszer a jogakadémiákon*.” Mint neve is mutatja, egy látszólag alárendelt, valójában a jogakadémiák fejlődését és a látogatottságát illetőleg igen fontos gyakorlati kérdéssel foglalko-

zik. A két tudomány-egyetemen ugyanis a jogi tanfolyam félévek, a jogakadémián évek szerint van berendezve, ennek folytán amott a tanulmányokat akár a téli, akár a nyári félévvel lehet kezdeni, s a jogakadémiákról az egyetemre év közben is szabad az átlépés, megfordítva nem. Horváth először is azt hangsúlyozza, hogy e különböző beosztásnak helye volna akkor, ha az akadémiák alsóbbrendű szakiskolák, a jog egyetemek ezeknek sokkal felette álló, teljesen tudományos jellegű intézetek volnának. Minthogy azonban ez eszményi állapot megvalósítva nincs, s a vidéki akadémiák, bár szerényebb eszközökkel, ugyanazon feladatot valósítják meg, mint az egyetemek: ennél fogva a beosztás emez eltérő volta mivel sem indokolható, amint számos érvel mutatja ki, hogy újabb intézkedések folytán csakis névleg áll fenn, tényleg az akadémiákon is féléves rendszer uralkodik. Ennek minden következményeivel való törvényes kimondását Horváth sürgős reformnak tekinti s hivatkozik Berzeviczy államtitkára, ki még 1889 elején kijelentette a képviselőházban, hogy e nagyon előkészült átalakítás nem fog nehézségbe ütközni.

Nézetem szerint az egyetemek féléves, az akadémiák éves rendszere, dacára, hogy elismerem a szerző által felhozott összes érvek igazságát, mégis tényleg fönnáll s oly erős, hogy alig ha lesz megszüntethető. Ily erőssé nem a szabályzatok holt betűje, hanem a gyakorlati élet eleven lelke teszi. Mert a jogegyetemenek nagyszámú tanár működik, e szerint minden fontosabb tárgy mindkét félévben teljes óraszámában van előadva, míg az akadémián a tanárok kisebb számánál fogva s mert ily formán mindenik több tárgyat kénytelen előadni, a római jogot, magyar magán- és büntető jogot, perrendtartást kivéve, minden tárgy csak egy félévben, pl. csak a téli, vagy csak a nyári félévben adatik elő s ha pl. a joghallgató az egyetemen végezte a 3 évfolyam első felét, de ott osztrák-jogot, vagy váltó- és kereskedelmi jogot nem hallgatott, hogyan pótolhatja ezt akkor, ha vidéki jogakadémiára megy át, hol e tárgyak csakis az első félévben szerepelnek? Következő félévben? Ez az óra-összeütközések miatt rendszerint lehetetlen.

Az én véleményem szerint tehát a jogakadémiák egész éves rendszere félévessé csakis a tanerők szaporítása mellett, úgy volna átalakítható, ha legalább a fő tárgyak szemesztrális beosztással, de mindkét félévben teljes számban előadhatók volnának. A mi legalább 35–40 órai szaporodásnak felel meg egész évre, felényinek félévre s így két új tanerőt követelne, ha a rendes tanárok heti óráját tízre vesszük.

(Vége köv.) Dr. Bartha Béla.

IRODALOM.

* A „Kalászkok az életnek kenyeréhez” című K. Tóth Kálmán és Papp Károly által szerkesztett folyóirat (alkalmi beszédek gyűjteménye) 3-ik füzeté a következő tartalommal jelent meg: I. Keresztelési beszédek Garzó Gyulától és Antal Gábortól. II. Konfirmációs beszédek Petri Elektől és Lévy Lajostól. III. Esketési beszédek Szász Domokos (kettő), Szász Károly (kettő), Dombi Lajos, Thury Etele, Zabrák Dénes, Antal Gábortól. IV. Urvacsorai beszédek Lukács Ödön, Bachat Dániel, Vargha József, Cinke Istvántól. Ezeket felül közölve van a dunántúli ref. egyházkerület püspök-igntási módja és sorrendje (alkalmi beszédekkel), s végül Zoványi Jenőnek a király-jubilaeum alkalmára írott, s Révész Kálmánnak beköszönésekor (Kassa) mondott

beszéde, s Kájel Józsefnek torony- és templom-újításkor mondott imája. Függetlenül K. T. K. ünnep és alkalmi imádságaiból két ívnyi. Kétségtelen, hogy a szerkesztők nem tévesztik a magok elé tűzött célt s vállalatuk — ha pártfogás mellett fennmaradhat — nagyban hozzá fog járulni isteni tiszteletünk reformjához. Előfizetési ár egész évre 4 frt.

* „Ne bántsd az állatot”. A magyar nép és ifjúság számára írta K. Nagy Sándor kir. törvényszéki bíró. Budapest, 1893. Ára füzve 60 fillér, kötve 80 f. Az országos állatvédő egyesület könyvtárának első kötete az a 186 lapra terjedő hasznos munka, melyet, mint 200 koronával jutalmazott pályaművet, az egyesület az említett cím alatt legközelebb közrebocsátott. Szerzője 45 kis történetben ismerteti meg az állatvédelemre vonatkozó törvényeket. Meséket mond el, melyekkel, mint kellemes olvasmányokkal könnyen érthetővé teszi a nép előtt is a törvény sok helyen bonyodalmas szövegét. Négy évvel ez előtt K. Nagy S. már adott egy ilyenszerű munkát „Bűn és bűnhődés vagy a büntető törvény példákban” cím alatt, melyet a miniszterium mint hasznos és czélszerű népies olvasmányt ajánlott. Most megjelent műve is méltán megérdemli, hogy minél nagyobb körben elterjedjen.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Az erdélyrészi ev. ref. tanárok mult hó 15—17-én tartották meg közgyűléseket Sz. Udvarhelyen. Ez alkalommal egyhangúlag elhatározták, hogy az országos protestáns tanáregyesületbe mindannyian belépnek, s a Debrecenben tartandó alakuló gyűlésre mindenik intézetből legalább 2—2 tanár-képviselőt küldenek.

— Tisztújítás. A f. szabolcsi egyházmegyében mult hó 30-án, Nyíregyházán bontották fel az esperesre és egyházmegyei gondnokra beadott szavazatokat s Lukács Ödön és Gencsy Albert majdnem egyhangúlag újból megválasztattak a szép, de terhes bizalmi állásokra. A biztos kormányosokra szükségünk van, s a felsőszabolcsi egyházmegye bölcsen cselekedett, hogy megjutalmazta bizalmával a hűknek bizonyult vezérférfiakat. Az egyházmegye többi hivatalnokaira az elnökség fogja bekérni a szavazatokat.

— Révész Bálint hátrahagyott irodalmi műveire újabb előfizetési felhívást hirdet Csiky Lajos debreceni theol. tanár. A mult évi 1—3 kötethez még három kötetet tervez tulnyomóan egyházi beszédekből. A 4-ik kötet közölni fog ünnepi és évszaki beszédeket, az egyházi és természeti évnek megfelelő rendben; az 5-dik kötet alkalmi (székfoglaló, templomszentelési stb.), a 6-ik halotti egyházi beszédeket. Minden kötet husz ívre fog terjedni. Egy-egy kötet előfizetési ára 2 frt, a három köteté együtt 6 frt lesz, füzve. Elfogadja Csiky L. a megrendelést bekötött példányokra is, a mely esetben mindenik kötet ára 50 kr-ral emelkedik. Az előfizetési pénzeket, esetleg megrendeléseket folyó évi június 20-ig kéri Csiky L. beküldeni, ki az egyes kötet műveket folyó évi augusztus, október és december hónapok tizedikéig igéri a t. előfizetők kezébe juttatni. Az eddig megjelent három kötet Kókai Lajos könyvkereskedőnél és kiadónál Budapesten (Károly-utca 1. sz.) van bizományban letéve. Révész Bálint szellemi hagyatékaira nem szükség talán külön is felhívunk t. olvasóink pártfogó figyelmét!

— A középiskolai tanárok a görögországi tanulmány útra július első napjaiban indulnak. Ebben, mint

a miniszter a felekezeti iskolák fentartóival tudatta, a nem állami tanítók is részt vehetnek saját költségükön, ha ezért a miniszterhez folyamodnak. Az egész költség 400 frt. A debreceni főiskola Dóczy Imrét küldi.

— **Felhívás.** Tapasztalván, hogy „Költemények” című verskötetem nem jutott el mindazok kezéhez, a kik arra előfizettek: felkérem e lapok útján a netalán ily helyzetben levőket, szíveskedjenek megkeresésökkel hozzám (Kassa, városi pénztár) fordulni, hogy a könyv újbóli elküldése iránt a kellő intézkedést megtehessem. Kassa, 1893. május 30. Kovács Zsigmond.

— **A tanítói fizetések rendezéséről szóló törvényjavaslat a főrendiházban** múlt hó 29-én végre tárgyalás alá vétetett. Zichy Nándor gróf néhány klerikális és nemzeti követőjével ismét a tárgyalás elhalasztását akarta keresztül vinni, azt hozván fel okúl, hogy a hercegprímás több püspökkel jelenleg római zárandok úton jár, a mágnások közül pedig többen Bécsben az udvari estélyre hivatalosak, s e miatt az ülésen nem lehetnek jelen. A főrendek Csáky gróf felszólalása után ez alkalommal nem fogadták el a Zichy gróf indítványát, a mit a nemes gróf annyira zokon vett, hogy kis seregével elhagyta a termet, s az ellenzők közül csakis a három oláh püspök maradt bent a tárgyalás alatt. A tárgyalásban Szász Károly püspök is részt vett, kijelentvén az oláh püspökökkel szemben, hogy gyanúsnak tartja az olyan autonómiát, a mely fél attól, hogy tanítóit, ha az állam érdekei ellen vétenek, az állam közegei vehessék vizsgálat alá. Csáky gr. zárószavai után a javaslatot a főrendek a három oláh pap kivételével elfogadták.

— **A klerikális párt,** miután látja, hogy sem érveivel és fejtegetéseivel, sem izgatásával nem igen fog célt érni a kormány határozottsága miatt a tervbe vett szabadelvű reformok megbuktatása terén: — most más eszközhöz, az *ijesztgetéshez* folyamodik. Es pedig egyenesen az uralkodót igyekszik megrémíteni s ez által a tervezett reformok visszautasítására bírni. E reformokat a francia forradalom szülötteinek mondja s azt állítja, hogy nyomukban a rémuralom s a királygyilkosság fog következni. Minden forradalom története mutatja, — írja a M. A. május 30. számában — hogy a liberalizmus telhetetlen s meg nem áll a félúton. Az angol kerekfejek nem nyugodtak, míg II. Károly feje le nem gurult; a francia radikalizmus szintén először a főrendiházat törölte el, behozta az egy-kamarás rendszert, melyben a beválasztott ultráknak, vöröseknek, és sansculotte-oknak semmi és senki nem állta útjokat többé, míg a szerencsétlen Lajost a guillotin alá nem vitték. Nálunk kezdődik a politikai hajrá, a jogfelforgatást, békét és kultúrát megsemmisítő intranszigiens hajsza! Ugyanám meg lehetnek ijedve odaát, hogy így ijesztgetnek másokat!

— **A vallás-egyenlőség felé.** Úr-napiját, ezt az extra pápista ünnepet, nagy fényvel ülték meg Budapesten. A napi sajtó híven beszámol, hogy Budán és Pesten kik miséztek, kik mentek a baldachin előtt, alatt, után és körül. Olvassuk, hogy a templomban katonaság és dísz-testőrség képezett sorfalat, katona-ezredek s ezek zenekarai, sortüzei emelték az ünnep látványosságát és hivatalos jellegét. Még a Ferencz József-intézet egyenruhás növendékei is mind ott sorakoztak kivont karddal a szentség-takaró baldachin két oldalán. Miniszterek s a város polgármesterei, katonai és polgári nagyok is hirdették jelenlétükkel, hogy a róm. kath. vallás elvégre is államvallás. Így készülünk a vallás-egyenlőség és egyenjogúság törvényének megalkotásához.

— **Modern bűnbánat-árulás.** Azt hinné az ember, hogy Luther fellépése Tetzelt ellen s e föllépés következményei egyszersmindenkorra véget vetettek a bűnbocsánat árulásnak. De nem úgy van; az az egyház, melynek eszménye a középkori hierarchia, annak lelki sötéttségével és külső fényével, ragyogásával, mely a hagyománynak legszívósabb képviselője, ama kornak eszközeit se vetheti meg, hisz cél és eszköz szorosan összefüggenek, egyik nélkül a másik sem képzelhető. Természetes tehát, ha napjainkban, midőn igényeit, törekvéseit újult erővel igyekezik érvényesíteni, megújítja X. Leo eljárás módját a pénz szerzésre nézve; X. Leo a római templom javára árultatta a bűnbocsátó cédulákat, ma a zürichi róm. kath. templom javára árulják. Kihirdették Zürichben, hogy a ki ezen templomra 50 frankot áldoz, «alapítói» oklevelet kap, a ki 10 frankot áldoz, az «jóltevő»-vé lesz; 5 frank *pártfogóvá*, 1 frank *pártolóvá* teszi az adakozót. Ennek megfelelőleg vannak fogalmazva a véd-imák is, melyek mindenkinek kézbesítetnek, a ki alapítói, pártfogói szelvényét bemutatja. Ezen imák egyike így hangzik: «Magasztaltassék a szentséges szűz Mária szent és szeplőtlen fogantatása!» A hányszor e szavakat az illető elmondja, annyi 100 napi bűnbocsánatot kap érte. Még jövedelmezőbb ezen fohász: «Oh Mária édes szíve, légy megmentőm!» ezen *imáért* mindannyiszor 300 napi bűnbocsánat jár. Mindez így foly Zürichben, Isten magasabb dicsőségére! Vajjon mit szólunk ezen népbondítás hallatára, mely «a cél szentesíti az eszközöket» című híres jezsuita-elvnek újabb alkalmazása? Akad-e Zürichben egy 2-ik Luther?

— **Gyászhir.** Antalffy Sándor, esztergomi árvaszéki jegyző, néh. Antalffy J. sárospataki jogtanár fia, f. hó 3-án, életének 30-ik évében meghalt. Kitűnő növendéke volt főiskolánknak s mint boldog vőlegény jött gyógyulást keresni szülőföldére s feltalálta azt a halálban. A sok szomorúságot látott család gyászában mély megilletődéssel osztozunk. Temetése f. hó 5-én leendő.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

R. K. Z—ch. Levelet írtam. A jelzett dolgozatokra örömmel számítottunk. — P. M. A többször sürgetett cikk nyomdába került. Fontosabb-nál-fontosabb kérdések vannak s több mellékletet nem bírnak. Olyan patronusokkal, mint gr. Mikó volt a Sárospataki Füzeteknek, nem dicsekedhetünk. A hirdetésekkel való sáfárodáshoz kis város vagyunk s az élelmesség nem tudományunk. — G. P. Köszönet az aggodalmaskodó s buzditó szavakért. Mi igyekezzünk «résen állani», de a dolog nehezebb fele reátok néz; azért hát készüljétek s legyetek egy akarattal egybekötözöttek! Az ígéretet számon tartjuk! — K. J. Megírtam a választ; a becses szemelvényekkel várunk kell, mert némely munkatársunkkal szemben már igen el vagyunk adósodva. — K. L. Iskolatügyi felszólalásoknak tudunk helyet szorítani, csak a tárgy legyen időszerű és közérdekű. — D. E. N—ny. Megelőztük. Igazsága van, hogy a kérdést tisztázni kell s vannak többen is, a kik ehhez már hozzáálltak. Lapunknak az Irodalmi Kör iránt való első kötelessége, hogy erről az oldalról lehetőleg jól kiszolgáljuk. Vannak tanító-egyletek, a melyek egész ambícióval fogtak a közös nagy érdek kritikai méltánylásához. Így kellene valaminek. — K. Zs. Készséggel teljesítjük kívánságodat. Azt az örömszerző véleményt mi is olvastuk. Kérünk öt példányt, árát azonnal küldjük. — M. F. Málora is szívesen látjuk. A temetési énektár ügyét ajánlom figyelmébe. — Valakinek Nyíregyházán. Egy címzett s bélyegezett levélborítékot kaptunk. A címező kifeledezte belőle a levelet, esetleg másnak küldött 2-öt egy helyett. Persze, hogy nem tudunk kinek válaszolni! — K. P. V. N—ny. Válaszoltam. — B. S. Ny—i. Becses levelét s nagylelkű ajánlatait elkéve kaptuk, azért nem reflektálhattunk reá. H—n lekötöttező vendégzeretetre találtunk. Azt hittük, hogy ott találkozhatunk! Forró köszönet előzékenységeért. — X. Y. A pápi értekezletek elfogják téveszteni céljukat, ha a korteskedésben akarnak excellálni. Tessék kinek-kinek tisztességes, nemes munka által szerezni érdemeiket az értekezlet körében s így lenni méltóvá a zöldsztali tisztességre. Nem az a fő, hogy ki melyik vidéken lakik s melyik körbe tartozik, hanem az, hogy ki az igazán jutalmazandó; mert azok az ingyenes természetű hiyalok jutalmak is, tehát adassanak legderekabbnak buzditásul az utánuk következőkre nézve is.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Lükő Géza 1822—1893.« — »A vallásszabadság.« *Mocsáry Lajos.* — »Ev. ref. gimnáziumaink igazgatása.« *Buza János.*
— »Szabad szellem.« »A csüggedésben « — »A tiszántúli egyházkerület közgyűlése.« *Biki Ferencz.* — »Egy jó könyv a
jogi szakoktatásról.« *Dr. Bartha Béla.* — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.« — »Pályázat.«

LÜKŐ GÉZA

1822—1893.

A kik hulló vérökkel írták be nevöket és szabadság-szeretetőket a haza földébe s előljártak abban a szent harcban is, a melyet a gyanúsított s elárult protestantismus vívott a lelkiismeretében gázoló zsarnokok ellen és a kik roskatagon is olyanok nekünk, mint egy dicső korszak nagy tettekre intő, tépett lobogói: egymásután dülnek ki a csata-sorból és helyet adnak — új embereknek,

Kidőlt *Lükő Géza* is, a nagy időknek egyik legtypikusabb alakja.

Egyházmegyéjében, a parányi Torna bércei között, mint a mesés hajdan ősz patriarkhája. Első a kötelességben, bölcs a tanácsban, szelid a feddésben, készséges az áldozatban. Tekintélye, palástja, dicsósége, talizmánja a szeretet.

Az egyházkerületen, ennek zöld asztalánál . . . mintha ott is ama szabad-csapat kapitánya volna, a melyet a zsarnokok szövetsége ellen erőködő haza védelmére ifjú lelkesedéssel szervezett. Nyílt, férfias, határozott, nem alkuvó. Alakja, hangja, csupa biztatás az igazság bátor védelmére. Az ifjak felkelnek előtte, hogy tisztességet tegyenek neki, a kortársak édesen merengenek hangjának parancsoló színezetén, szakálla ezüstjén, szemének tüzes villanásain, kezének tiltakozó mozdulatain, mintha mondanák: ez a mi időnk, óh ti múltó idők!

Az országházban, a függetlenségi párt zászlója alatt, az elvtársak élén s barátaik körében: ott is ugyanaz, mindig ugyanaz! Sebe, mit a kápolnai csatában zsoldos ellenség vágott testébe, behegedt, nem fájt. De fájt neki, haláláig fájt, hogy a 48-as eszmék diadala késik s a válaszfalak ember és ember, felekezet és felekezet között még mindig igazságért kiáltanak az égre. Mintha csak az ő nevében is mondta volna egykor Herakleitosz: „A mi engem illet, én rossz akaratot nem ismerek, senkinek ellensége nem vagyok. Teljes szívből vetem meg az udvarok hiúságát. Persia földjére pedig soha lépni nem akarok. Kevéssel is elégedetten, tetszésem szerint élek.“

Az országházból kiszorították drágán fizetett szavazatokkal, noha mint egykori szolgabíró és alispán iránt mélységes hálára volt iránta kötelezve választó-kerületének minden érettebb tagja. Egyházmegyéjéből, a tiszáninneri kerületből s ennek iránta sokszor nyilatkozott bizodalomból csak a halál szorította ki; a tiszteletéből és hálás emlékezéséből pedig az sem.

Ki tudná őt könnyen elfeledni? ki ne látná őt még sokáig, a mint oda hurcolja reszkető tagjait a kerület zöld asztalához, az egyházmegye elnöki székéhez s míg mások hiú kedvtelésekért, gond nélkül ledobják magokról az egyház igáját: — ő fáradtan, fonnyadtan, részvét keltő testi állapo-

tában is oda áll a maga nem vénülő kötelesség-érzetével és hirdeti szavával, tettével, hogy az Úr igája gyönyörűsége és terhe könnyű.

Mennyire áthatottnak kellett annak lennie a protestantismus hívatásáról, a ki ilyen hűséggel szegődött annak szolgálatába?! Ő nem emelkedni akart az anyaszentegyház vállain, mint némelyek a csinált nagyságok közül; Ő nem leereszkedett az anyaszentegyház őrállói közé s nem dicsőítendő kegyképen lett az Ur szőlőjének napszámosává, hanem elvből, meggyőződésből s azzal a tudattal, hogy a protestantismust szolgálván, az egész emberiség előhaladásaért s e magyar haza boldogságaért munkálkodik.

Ő és *Vajányi*, egy akarattal egybekötözöten, egész kíváncsú földdé változtatták — szegényes eszközökkel is — a tornai egyházmegyét, a kerületnek ezt a legkisebb részfeldjét. Mi volt a titkuk?! ... Hűség, tapintat, szeretet.

Őrálló férfiak! Értitek-e a tornai egyházmegye gyászát? Ott voltatok-e lélekben a *Lükő Géza* ravatalánál? Láttátok-e azt a mélységes bánatot, a melylyel ez a megye az ő elesett fejét siratja?! Tudjátok-e: ki volt *Lükő Géza* a hazai protestantismusnak abban a szűkebb körben, a hová őt a Gondviselés jó tetszése állította?! Ha értitek, ha láttátok, ha tudjátok: tegyetek velünk koszorút a kidőlt jeles ravatalára és — emlékezzetek!

Az idők járása nehezedni kezd anyaszentegyházunk felett: *legyetek ti valamennyien Lükő Gézákká — a hűségben, a szeretetben!!*

Folyó hó 8-ika óta ott porlik belőle, a mi földi volt, a körtvélyesi temetőben; szelleme legyen mindnyájunk örökségévé — s akkor aztán miénk a jövő s ő boldogan fog aludni szülőföldjének hantjai alatt és álmodni „szabad hazát s szabad polgárokat.“ Úgy legyen! Áldás reá, fény nevére!

A vallásszabadság.

Mindinkább úgy alakulnak a viszonyok, mintha minden tényező összeesküdött volna a hazai protestantismus megrontására. Itt van legújabbán a vallásszabadságról szóló törvényjavaslat. A vallásszabadság behozatalának, ha csak elvek pusztá kimondásának valami bűbajos erőt tulajdonítani nem akarunk, nem lesz nagy gyakorlati fontossága s körülbelől elmondhatjuk eredmények tekintetéből: akár azzal, akár a nélkül. Nálunk nincs hajlandóság a vallással való sokat foglalkozásra, mint Amerikában, azért új felekezetek formásként való megalakulása ritkán fog előfordulni, legfőleg Budapestén külföldi jövevényekből. Secták csak ott és akkor támadnak, a hol és a mikor nagyon fel van szítva a vallási buzgalom tüze. Ellenben beláthatatlan következményei lesznek annak, hogy a felekezetekből nemcsak áttérni, hanem egyszerűen kitérni is szabad. Tagadhatatlan, hogy ez a vallássza-

badságnak követelménye, de tagadhatatlan az is, hogy első sorban minket, protestánsokat fog sújtani. Nálunk a hívek, különösen némely kis egyházban, oly nagy egyházi adót fizetnek, mely megközelíti, sőt meghaladja a nép zöme által fizetett állami és mindenféle pótdót összevéve. Megdöbbentő adatokkal van erre alkalmunk találkozni a közalap végrehajtó bizottságában, de volt különösen azokban a kimutatásokban, melyeket a zsinati előkészítő bizottság számára bekértünk. Vajjon nem lehet-e méltán tartani attól, hogy a nép megértvén, hogy azért nem kell pápistává lennie, az egyszerű kitérés útján fog ezen súlyos teherből menekülni? Hogy mit fog azután tenni az ily kitérő nép, annak isten a megmondhatója; ki tudja mit fog „kifundálni“ a sokszor furfanfos paraszt-ész? A mint kifundálta a nazarenismust, találhat ki egyéb cifránál-cifrább dolgokat. A katolikusoknál kisebb a veszedelem, náluk csak a stólával ölik a népet, mit korlátozni a katolikus klerusnak magának is módjában áll, de a mellőzhetlen rendes egyházi adózás náluk kisebb, az affiliatiók útján sokkal nagyobbak lévén az egyházak, a teher megoszlik, mint nálunk is a nagy egyházakban.

Affiliatiók útján komolyan hozzálátni a kis egyházak sorsának könnyebítéséhez, mi mindekkoráig restek, tétlenek voltunk. Most ime egyszerre nyakunkba szakad a veszedelem. Én, a mit már régen szükségesnek mondtam, most már az egyedüli eszköznek s azért sürgősnek tartom. Rá kell bérni a szegény kis egyházakat, hogy tarthatatlan önállóságukról lemondjanak. Rábérni, mert nálunk az autonóm egyes gyülekezetekkel hatalomszóval elbánni nem lehet. Ismerem a nehézségeket; mi történjék például az állás nélkül maradandó lelkészekkel? Ellátás nélkül nem maradhatnak s a ki okozta a bajt, a ki nem engedett időt hogy ezen ügy simán lebonyolítottassék, adja meg hozzá a szükséges anyagi eszközöket. Ha az állam jónak találta felbolygatni az összes vallási viszonyokat; ha azt találta, hogy nem is volt ennél sürgősebb teendője; ha mellőzhetni vélte a quieta non movere elvét, mert közigazgatásunk, igazságszolgáltatásunk, adózási rendszerünk már tökéletesen jó rendben van: hát segítsen bennünket s hogy ezt megtehesse, ne folytassa egy önkéntes Tantalus szerepét, mert csak rajta áll, hogy a gyümölcsössel terhelt ágak kezei elől vissza ne húzódjának. Ott vannak az alapok és alapítványok, ott vannak a többi rengeteg egyházi javak s hozzá ott van az 1848. XX. törvényeikk; ha az állam a vallási ügyek felbolygatásával A-t mondott, kell, hogy a logika s a kényszerhelyzet kimondassa vele a B-t is. De az élet kineveti a logikát, mondá Kossuth az egykori Pesti Hirlapban. Van-e legkisebb kilátásunk arra, hogy ebbe az irányba lesz nálunk terelve a mostani kezdeményezések nyomán az egyházi politika? Ez van nekünk kivétel maszlagul, mi bekapjuk a maszlagot s a klerikális reakció a markába nevet. Bezsebeli a tiszta hasznát, az 1868. 53. 12. §. eltörlésével s mi majd itt ülhetünk a kárpótlásul nyert polgári házassággal s a szabad kitérés által alapjában megrázkódtatott egyházunkkal.

De még más, ha nem közvetlen veszedelmet, hát minden esetre aggályos fenyegetést is tartalmaz számunkra a vallásszabadságról szóló új törvényjavaslat. Maradván in statu quo az eddig bevett s ilyené előléptetendő zsidó felekezetek, egy új kategória állítatik fel az ezután alakulandó új felekezetek számára „törvényesen bevett felekezetek“ cím alatt; ezek a minorum gentiumok azután a legszorosabb rendőri felügyelet

alatt fognak örülni az életnek. Nekem nincs kifogásom az ellen, hogy az állam kimondja valamely új felekezetre: megengedem, vagy meg nem engedem; mert sajnos ugyan, hogy vallásoktól a közérköcsiséget lehet féltetni, a mint hogy ezen aggodalom nagy szerepet is játszik az új törvényjavaslatban, de csakugyan azt tanítja minden idők történelme, hogy a magasztostól a nevetségesig, sőt a botrányosig csak egy lépés van s éppen a vallás terén mutatkoznak gyakran az emberi elmének és indulatoknak legsajnosabb aberratioi. De ha már megengedi az állam valamely új felekezetnek megalakulását, a mint hogy az lehet is minden tekintetben kifogástalan és tisztességes társulat, hát mire való az az irtózatos burocratikus Plackerei, a melynek ezeket a szerencsétleneket alávetni szándékozik?! Mintha csak azért akarná őket megteremteni, hogy legyen azután kít amúgy istenigazában elkínózni és szekirozni, legyen kin kedvét tölteni. Hanem azok a szemenszedett burocratikus paragraphusok voltaképpen nekünk, autonomikus egyházaknak vannak szánva, azok az új felekezetek aféle souffre-douleur szerepet fognak vinni, mint azok a gyermekek, kiket hajdan Franciaországban a tanulni nem akaró királyurfiak, a dauphinek helyett elnadragoltak. Azokban a paragraphusokban a miniszter voltaképpen egy eszményképet állított föl, mely szerint kellene és szeretne ő elbánni nevezetesen a protestánsokkal, első sorban az ürügyül mindig előrántott panszláv-lutheránusokkal, de ki tudja nem épen ugy-e a kálvinistákkal is? Jegyezzük ezt fel magunknak. És annyival inkább, mert a mint megjelent az új törvényjavaslat, azonnal megtette rá két szabadelvű hírlap, nevezetesen a legislegsabadelvű Pesti Hírlap azon megjegyzést, hogy nincs a javaslat ellen más kifogása, mint az, hogy miért nem terjeszti ki az új felekezeteknek szánt rendőri felügyeletet a régi bevett vallásokra is. Éljen a szabadelvűség! Ha teljesülne a Pesti Hírlap óhajta, akkor a vallásszabadság behozatalának az volna a következése, hogy egyáltalában nem volna Magyarországon szabad vallás, és következne továbbá az, hogy ha Magyarországon szabad-ságot akar valaki élvezni a vallás terén, annak egyetlen módja volna az összes felekezetekből való kitérés, a vallástalanság, mert a ki valamely vallásfelekezethez tartozik, menthetetlenül prédájává lesz a burocratiának.

Az 1791. 26. törvénycikkben biztosított önkormányzatunkat jelentékenyen csönkítja a néptanítók 300 frtos fizetéséről hozott új törvény is; ezt tagadni nem lehet. A mi segélyezett tanítóink nem a mi embereinknek, hanem az állam embereinek fogják tartani magukat; első gondjuk lesz a regnum marianum kortes-hivatalnokainak kegyét maguk számára biztosítani; mi pedig nem csaphatjuk el őket, ha rosszul viselik magukat, de jó kormánypárti kortesek. Ezzel ismét leszakad egy darab már is erősen megtépett autonómiánkról s azért én valóban nagy álmélkodással olvastam azt a beszédet, melylyel Szász Károly püspök úr a főrendiházban e tárgynál debütírozott. Az ily esetekben talán még megjárna, ha a mi egyházi férfaink amúgy püspökösen a „posse tolerari” álláspontjára állanának, de mire való volt az a nagy hév, melylyel épen az autonomia hivatott védője lépett fel az autonomia megtámadása mellett és szemben azokkal, kik ugyan-csak az autonómiát védelmezték? Bátran rábizhatta volna másokra; igaz, hogy akkor elmaradtak volna az azok az éljenek, melyekkel abban a furcsa légkörű teremben nemes önfeláldozását jutalmazták. Igaz hogy, a képviselőházban sem akadt senki, ki ezen

törvényjavaslat tárgyalásánál a protestantismus érdekében szót emelt volna.

Hát így vagyunk. Mi tiszáninnen egyházkerület megtettük kötelességünket, de felekezetünknek nagy zöme hypnotisálva van. Úgy viseli magát, mint ha megdermedt volna önkormányzati, sőt általában önfentartási érzéke. Hypnotisálva lett azon charlatánok által, kiknek az álliberalismus hamis ígéivel sikerült őt elbódítani. Évek hosszú során át volt ezerszer elmondva és teljes evidentiába helyezve, hogy az a liberalismus, melyet a most többségben levő politikai párt cégérül kitűzött, nem egyéb, mint hazugság, és most midőn ugyanaz a fajta liberalismus lép föl egy programmal, melynek kiindulási pontja semmi egyéb, mint a klerikalismus vakmerő követelésének kielégítése s kimaradhatatlan eredménye lesz a hazai protestantismusnak megrontása: a protestantismus tényezőinek zöme elhiszi, sőt maga hirdeti, hogy ez a program csakugyan szabadelvű egyházpolitikai program. Mióta van nekünk magyar protestánsoknak szükségünk arra, hogy másoktól tanuljunk: mi a liberalismus? Eddig inkább mi voltunk e tárgyban a nemzet oktatói, és most félretéve egész világnézetünket, felfogásunkat, az anyatejjel beszívott érzékünket, a liberalismusnak azt a fajtáját fogadjuk el, melynek eszményképe minden önkormányzatnak megsemmisítéséből s az állam mindenhatóságának megállapításából áll, mely mint fentebb említettem, most is azt a kifogást teszi a vallásszabadsági törvényjavaslat ellen, hogy miért nem helyezi ép oly rendőri felügyelet alá a régi vallásfelekezeteket, mint az új sectákat. Hypnotisálva lett felekezetünk azon hiú reménykedés által, hogy a most inaugurált szabadelvű egyházpolitikának majd folytatása következik, úgy hogy nem fog megállapodni az igazi jogegyenlőség, az 1848. XX. törvénycikk megvalósításáig, a mi azután oly nyemremény lesz ránk nézve, hogy érette nagyon érdemes volt elszenvetni mindazt, mit ez idő szerint ránk mérnek. Ez a reménykedés minden esetre sokkal kényelmesebb dolog, mint actióba lépni s azzal a buzgósággal védeni eddigi állásunkat, melyet például a patens idejében kifejtettünk, de ezen reménykedés teljesen nélkülöz minden alapot. Mibe fogódzhatik ez a reménykedés? A logikába? Egy szónak, egy hazug jelszónak, melylyel valamely program felruháztatott, nincs semmi ereje; logikai folyományai csak az új intézmények pozitív tartalmának lehetnek; annak a liberalismusnak, a mely ebben az egyházpolitikai programban nyilatkozik, nem az a logikai folyománya, hogy az 1848. XX. törvény megvalósíttassék, hanem az, hogy a protestantismus a katholicismusnak kiszolgáltatassék, mert hisz ezen programnak leglényegesebb részét az 1868. 53. 12. §-a eltörlése képezi. Vagy a közvélemény hangulatába helyezzük reményünket? A közvélemény annyira meg van nálunk dolgozva a jezsuita nevelés és klerikalismus minden téren kifejtett erőfeszítése által, hogy a ki ismerte az 1848. előtti magyar társadalmat, soha sem tudta volna elképzelni, hogy oda lehessen vinni, a hol ez idő szerint áll. Vajjon mert volna a klerus így fellépni, ha nem tudná jól, hogy kellőleg praeparálva van a közhangulat?! Soha sem állottunk távolabb a már is 45 év óta irott malasztként szereplő 1848. XX. törvény életbeléptetésétől, mint most és még távolabb esünk tőle, ha a katholicismus az 1868-iki törvény eltörlésével még inkább fölénekbe kerekedik. Ez azon jövő, mely reánk várakozik.

Háládatlan szerep a jövődőlés, de én megmerem kockáztatni a véleménymondást a felől is, hogy milyen lesz a folyamatban levő egyházpolitikai vitának

lebonyolítása. A primás azzal fog megjönni Rómából, hogy meg kell szüntetni a reformok és nevezetesen a polgári házasság ellen kifejtett ellentállást. Jobb szeretnék volna, ha egészen ingyen jutottak volna hozzá, de be fogják látni, hogy kell hozni némi áldozatot azért az óriási nagy eredményért, mely az 1868. 53. 12. §-a eltörlésében rejlik. Magát ezen áldozatot is a legcsekélyebb mértékre fogják valószínűleg redukálni; már hallottunk valamit — legközelebb Helfy Ignác mondá szegvári választóinak — hogy az állam maga fogja kötelezni a házasság feleket arra, hogy magukat egyházilag is összeadassák, hát így nem csak az egyház mellőzésében rejlik némi csorba lesz kiköszörülve, de a kath. klerusnak ép oly bő alkalmak lesz a vegyes házasságok körüli üzelmeinek folytatására, mint eddig volt. Ha Róma s a magas klerus megszünteti ellentállását, akkor — természetesen — meg fogja szüntetni a főrendiház is és lesz nagy jubileum a szabadelvű egyházpolitikai reform megvalósulása fölött. Ha nincs más ambíció, mint az, hogy ezen egyházpolitikai liberalismus minden rendű és rangú organumai bennünket kegyetlenül eldicsérjenek, míg a klerikalismus markába nevet: akkor majd belevegyíthetjük mi is szavunkat a nagy Te-Deumba, de ha híven akarjuk teljesíteni hitünk, az igazi szabadelvűség s nemzeti szabadságunk iránti kötelezettségünket: akkor még most a tizenkettedik órában keresztül húzhatjuk a jezsuitismus ravasz számadását azzal, hogy foglaljunk erős állást az 1868-iki törvény fentartása mellett.

Mocsáry Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

Ev. ref. gimnáziumaink igazgatása.

Nagy érdeklődéssel olvastam Futó Mihály hódmezővásárhelyi igazgatónak a „Sárospataki Lapok“ folyó évi 15—18. számaiban megjelent „Ev. ref. gimnáziumaink igazgatása“ című cikkét. A tanügy fejlesztéseért s felvirágoztatásáért lelkesülő tapasztalt tanárnak, s egy jó hírű intézet régi és buzgó vezérének őszinte véleménye mindenütt s mindenkor figyelemre méltó, de kétszeresen az lehet mi előttünk, protestáns s közelebbről ev. ref. vallásúak előtt, mert hiszen ilyen nemű nyilatkozatokat bizony igen ritkán van alkalmunk különösen a nyilvánosság előtt hallani. Közülünk sokat, az idősebbeknek meg épen nagyobb részét valószínűleg az az aggodalom tartja vissza tapasztalatán épült véleményüknek szélesebb körben való nyilvánításától, hogy nézetük a fiatalabb tisztársaknál esetleg nem találna kellő fogadtatásra; sőt akadhatna köztük olyan is, a ki „az öreg ember fejét“ meg nem becsülve, nem elég kimélettel adná elő talán épen ellenkező véleményét. Futó Mihály cikkét előttem épen az tette érdekesebbé, hogy abban egy ev. ref. főgimnázium régi igazgatója mondja el nyíltan, minden aggodalom nélkül gimnáziumaink igazgatására vonatkozó nézeteit; leírja saját eljárását, melyet ő több évi tapasztalat után helyesnek tart, nem gondolva arra, hogy tisztársai között akadhatnak többen olyanok, a kik felette esetleg kárhoztató ítéletet fognak tartani, mert fő célja bizonyára épen az volt, hogy ehhez az eléggé fontos tárgyhöz mások is hozzá szóljanak, s abból ev. ref. tanügyünkre némi haszon hármojon. Cikkében az igazgatói teendők olyan sorozata van feltüntetve, hogy igen sok ember előtt azoknak pontos elvégzése csak bizonyos eszményi állapotok festésének látszhatik; pedig

Futó Mihály saját tapasztalatára hivatkozva állítja, hogy azok kellő akarat s az idő helyes beosztása mellett valóban elvégezhetők. Iskoláink érdekében mindenesetre óhajtható volna, hogy intézeteink igazgatói közül mások is elmondanák e téren szerzett tapasztalataikat, s esetleg megtennék észrevételeiket, mert könnyen megtörténhetik, hogy fentartó-, illetőleg kormányzó-testületeink egy intézet példáján indulva, mindezeknek a teendőknek pontos végrehajtását követelik meg olyan intézetekben is, a melyekben bizonyos gátló körülmények miatt azokat a legnagyobb buzgóság mellett sem sikerülhet oly szépen elvégezni. Abban az esetben pedig, ha igazgatóink közül többen is azt tapasztalták, hogy mindezek a teendők szép rendben csakugyan elvégezhetők: tanügyünk fejlesztése érdekében azok teljesítését általánosan kötelezővé kell tennünk.

Addig is, míg igazgatóink valamelyike nézeteit, tapasztalatait előadná, bátorságot veszek Futó Mihály cikkével összefüggésben ev. ref. gimnáziumaink igazgatására vonatkozólag egyet-mást elmondani. Én, mint a bolder emlékeztető „soros korszak“ egy éves kiérdemült igazgatója, nagyon természetesen, nem vagyok teljesen illetékes a mostani állapotok felett véleményt nyilvánítani, mert hiszen azóta nagyot fordult már az idők keze, s azzal nagyott változott a gimnáziumi igazgatóság képe is. A mit mondok, az csak egy köztanár igénytelen véleménye.

Evangel. ref. közép-, sőt felsőbb iskoláinkban az igazgatót én ma is úgy óhajtom és szeretem tekinteni, mint a ki „primus inter pares“, noha jól tudom, hogy ez a vélemény a mai rangfokozatos világban már nem időszzerű. Több ízben volt alkalmam tapasztalni az országos tanáregyesület gyűlésein, hogy az állami iskolák igazgatói és rendes tanárai között a rangfokozat a legtöbb esetben egy merev választó falat vont. Nem egyszer voltam tanúja annak a szíves leereszkedésnek, melylyel egyik-másik igazgató a vezetése alatt álló intézet rendes tanárát kegyes volt kitüntetni, s őszintén megvallom, hogy előttem, mint protestáns tanár előtt, ez a viszony mindig visszatetszőnek látszott. Ilyen viszony célszerű és szükséges lehet a katonaságnál a felsőbb és alsóbb rangú tisztak között, de egy tanintézet tanári testületében — legalább az én meggyőződéseim szerint — ilyet teremteni nem szükséges olyan célból, hogy a tanári karban egészséges testületi szellem s kellő fegyelem, a nevelés és oktatásban összevágó működés legyen. Megvallom, hogy nem sokra tudnám becsülni azt az ev. ref. tanintézetet, melynek kebelében ezek a jó tulajdonságok csak azért volna feltehetőek, mert a rendes tanárok érzik az igazgatóval szemben alárendeltségüket.

A „primus inter pares“ elvének hódol véleményem szerint zsinati törvényünk is, mely kimondja, hogy „az igazgató az illető kerület rendtartása szerint a rendes tanárok közül legalább 6 évre (előbb csak 3 év volt) választatik.“ Az állami iskolákban az igazgatók éltek fogytáig neveztetnek ki, még pedig, hogy a közönséges tanároktól annál inkább meg legyenek különböztetve, s így tekintélyük annál nagyobb legyen, Ő felsége a király által. Ha az állami iskola igazgatóját újra mint rendes tanárt látjuk szerepelni, azt megszegényítésnek tartjuk, mert tudjuk, hogy büntetésből degradáltatott; míg ev. ref. gimn. igazgatói, hivatali éveik eltelte után, érdemeik elismerése mellett nyugodtan léphetnek újra vissza a rendes tanárok sorába.

A „primus inter pares“ elvénél fogva én is megkívánom az igazgatótól, a mit Futó Mihály derék cikkében olyan szépen kifejtett, hogy tisztársai között szeplőtlen, tiszta jellemével tündökljék, s reá az önzésnek és érdek-

hajhászásnak még csak árnyéka se essék; továbbá, hogy kifogástalan példányképe legyen a munkásságnak és a hivatalos kötelesség rendületlen szeretetének. Ezek mellett az általánosan szükséges tanári jó tulajdonságok mellett azonban nagyon kíváncsún tartom még azt is, hogy jó modorú, s a különböző rangú és állású emberekkel bánni tudó férfi legyen, s meg tudja nyerni különösen előjáróinak és tanártársainak bizalmát és szeretetét, mert ezek nélkül, a legnagyobb buzgalom mellett sem mutathat fel teljes sikert.

A gimnáziumi igazgató hivatalos működését vázolván Futó Mihály, első sorban a *tanárok helyettesítéséről* emlékezik meg, tehát egy olyan kérdést vet fel, melynek szabályozása úgy az intézetek, mint a tanárok érdekében multhatatlanul szükséges. Sajnálunk lehet azonban, hogy mint bő tapasztalattal rendelkező tanterfű csakis a rövid időre terjedő helyettesítésekkel foglalkozik. Erre vonatkozó véleményét, hogy t. i. a helyettesítéseknel a kevesebb óraszámmal megterhelt igazgatónak kell mindig jó példával előjárni, én is helyesnek tartom, különösen olyan esetben, ha a tanításban gátolt tanár óráit az osztályban működő többi tanárok nehezen foglalhatnák el, vagy ott, a hol esetleg még az u. n. osztályrendszer uralkodik. Ilyen alkalommal azonban — ha csak egy-két óráról van szó — nem tartom multhatatlanul szükségesnek, hogy az igazgató a kiszabott tantárgy tanításával foglalkozzék, különösen nem olyan célból, hogy „az osztály előhaladásával, vagy esetleg hézagaival, az osztály figyelmével és fegyelmével alkalma legyen közvetlenül megismerkedhetni s a szükséghez képest a baj orvoslására a gyógyszer megtalálni,“ mert különösen kisebb gyermekeknel, talán épen kérdései és szokatlan megjelenései miatt, nem alkothatna mindig igazságos ítéletet. Erre jobb alkalmul szolgál a hivatalos látogatás, az u. n. *hospitálás*, a mit én is célszerűnek tartok, feltéve, hogy azt az igazgató kellő tapintattal végezi s modorával, magaviseletével nem árulja el — úgyszólván tüntetőleg — a növendékek előtt, hogy látogatásának fő célja az *alája rendelt tanár* ellenőrzése. Az igazgató gyakori látogatása mindenesetre kevésbé volna gyanús a tanulók előtt, ha a hospitálást magok a tanárok is szokásba hoznák.

Az igazgató teendői között nagy fontosságúnak tartja Futó Mihály a tanulók írásbeli dolgozatainak időnkénti áttekintését oly célból, hogy a dolgozatok kijavítását ellenőrizze, a tanulókat nagyobb pontosságra és rendre szoktassa, s a feladatokról közvetlen tájékozódást szerezzen és azokat esetleg megbeszélés tárgyává tehesse. Szaktárgyam miatt írásbeli dolgozatok javításával nincs alkalmam bíbelődni, de tanártársaimtól nem egyszer hallottam, a mit különben is el tudtam gondolni, hogy ennél lélekölőbb s kevesebb eredménnyel járó munkája nincs a professornak. Feltűnő, s előttem majdnem megbírhataltan tehernek látszik ez a mi konventi tantervünk szerint különösen az alsóbb népesebb osztályokban, a hol a gyermekek még majdnem minden lépésnél csetlenek-botlanak; a hol még figyelmesebb és szorgalmasabb tanulóink dolgozataiban is ismételve feltaláljuk a tanár által előbb megjelölt és kijavított hibákat. A mi tantervünk szerint ezekre menő dolgozatot kell kijavítani az egyes tanároknak, s épen ezért megvallom, hogy én gondolni is alig tudom azt, hogy mindezeket a dolgozatokat hogy képes egy gimn. igazgató évnegyedenként figyelmesen áttekinteni. De ha ez csakugyan elvégezhető, legalább az állami iskolákban követett szokás szerint, úgy mint Futó Mihály tapasztalásból állítja, akkor tagadhatatlanul lehet belőle haszna az intézetnek. Különben én a magam részéről teljesen kielégítőnek tartom, ha az

igazgató, a konventi utasítás szerint, tudomást szerez a házi feladatokról és azok javítási módjáról. „Nem tartom szükségesnek, hogy az összes tanulósg halomra gyűjtött dolgozatait átnézze és aláírja. Véleményem szerint teljesen célt ér, ha a jobb, középszerű és gyengébb tanulók közül maga jelöl ki kettőt-hármat, s azoknak dolgozatait kívánja bemutatni, mert ezekből alkalma lesz meggyőződni a tanár lelkiismeretes munkájáról, a kihagyott feladatokról és a növendékek előhaladásáról is, s ezeknek alapján észrevételeit s javaslatát a szükséghez képest mindenkor megteheti. Jó alkalmul szolgálhat erre a módszeres tanácskozások, közös tanári tanácskozmányok, sőt az osztályértekezletek is, melyeknek kellő tapintattal vezetése sokszor kemény próbára teszik az igazgató arravalóságát s tekintélyének megőrzését. Az igazgató előtt — véleményem szerint — is mindenkor és mindenütt az intézet jól felfogott érdekének kell állani, s ennek ápolását kell munkálnia a tanárokkal, tanulókkal, a fentartó- és kormányzótestülettel, valamint a szülőkkel s a nagy közönséggel való érintkezésénél is. Egy elbizakodott igazgató, a kinek szívében atyai szeretet nem honol, épen annyi kárt okozhat az intézet jó hírnevének és virágzásának, mint a túl-alázatos és szolgálékú, vagy az indulatát fékezni nem tudó és pöffeszkedő.

Ezeket kívül jogosan megvárhatjuk még ev. ref. gimnáziumaink igazgatóitól azt is, hogy a tanulók magaviseletét figyelemmel kísérjék, szokásaikat tanulmányozzák, ebből a célból felkeressék azokat időnként lakásaikon, játszó és mulató helyeiken s ferde kinövéseiket nyesegethessék, atyai tanácsaikkal a megtévelyedetett útba igazítsák. De mint felekezeti intézet vezetőjétől megkövetelném igazgatóinktól, hogy a vallásos érzés ápolásánál minden lehetőet elkövessenek, s prot. egyházunk szeretetében s isteni tiszteleiteink látogatásában mintául szolgáljanak tanár és tanítvány előtt, mert hiszen sok esetben igaz ám az a példabeszéd, hogy fejétől bűdösödik a hal, valamint az a bibliai mondás is, hogy ha a só megromlik, mivel sózunk?

Ezek után még az igazgató-választásról — melylyel Futó Mihály cikke elején részletesebben foglalkozott — óhajtok pár szót mondani. Az 1883. XXX. t.-c. az igazgató tiszttét a következő 5 pontban foglalja össze: „1. az iskolára vonatkozó törvények és hatósági rendeletek végrehajtója; 2. a tanári testület elnöke; 3. képviselője a tanintézetnek hatóságok, a szülék és gyámok, s általában a közönség irányában; 4. a tanintézetek irodai ügyének vezetője; 5. a tanintézet tudományos és fegyelmi állapotának ellenőrzője s arról *első sorban felelős*.“ Tudjuk, hogy ezen teendők végzésére az állami iskolákban állandó igazgatók neveztetnek ki, míg ev. ref. gimnáziumainkban meghatározott időnként az igazgatóság választás útján töltetik be. Ev. ref. tanintézeteinkben az állandó igazgatóság eszméje eddig még nem tudott győzedelmeskedni, noha újabb időben mindig gyakrabban hangzik az az indítvány, hogy eddigi rendszerünkkel szakítva, mi is az állam példája után induljunk, hogy tanintézeteink az időnként változó igazgatóság miatt se lehessenek versenytársaink részéről a nyilvános ócsárlásnak kitéve. Hogy ez be fog-e és mikor következni, azt nem tudhatjuk, de az erre való törekvés egyik világos jelének tekinthetjük azt, hogy legközelebb hozott zsinati törvényeink az igazgató hivataloskodásának idejét három évről hat évre emelte, valószínűleg abból a Futó Mihály által is említett gondolatból indulva ki, hogy mai időben a képviselő-választások mintájára minden választás nagymértvű korteskodással s esetleg válságos állapotok teremtésével van összekötve, s épen ezért a képviselő-választások kibővített ciklusának mintájára nálunk is célszerű

lesz az igazgatók választását hosszabb időközönként ejteni meg.

Minden bizonynyal sokan vannak tanügyünk intézői között is olyanok, a kik az állandó igazgatóságnak nem hívei, mert tudják, hogy egy megválasztott, de esetleg teljesen be nem vált igazgató hosszú idő alatt kiszámíthatatlan kárt okozhat az intézet jó hírnevének s tőle megszabadítani sem könnyen lehet az iskolát, mert nem rakosgathatjuk embereinket egyik intézetből a másikba olyan könnyen, mint ezt az állam megteheti. Ilyen tapasztalatok indíthatták iskoláink fentartóit és kormányzóit arra, hogy a Thun-rendszer letűnte után az állandó igazgatósággal szakítva, az egy éves igazgatóságot léptették életbe. Nem mondom, hogy ez a rendszer soha legkisebb kifogás alá sem eshetett, különösen olyan intézeteinkben, a hol az igazgatóság a hivatalkor rendje szerint évről-évre egyik tanárról a másikra szállott át, a nélkül, hogy *tulajdonképeni választásról szó is lett volna*, pedig azt el kell ismernünk, hogy nem minden derék tanár válik be éppen olyan derék igazgatónak.

Ezt a rendszert *ilyen alakjában* én sem óhatjanám újra életre kelteni, noha őszintén bevallva, most is az egy éves igazgatóság híve vagyok, de természetesen olyan értelemben, hogy az alkalmasnak talált igazgató évről-évre, akár évtizedeken keresztül is újra megválasztassék; azon esetben pedig, ha talán tett és akarat-ereje lanckadni kezdene: más alkalmasabb ember lépjen a helyére. Ismerek ev. ref. gimnáziumot, melyben az igazgatóság sok éven át ilyen módon töltött be, s az intézet ügyeinek vezetése ellen alapos kifogást senki sem emelhetett volna.

Ev. ref. gimnáziumainkban az örökös igazgatóságnál jobbnak tartom ugyan a három, vagy az újabb zsinati törvény szerint a hat éves igazgatóságot is, de őszintén bevallom, hogy annak az egy éves igazgatóság felett, a mi iskolai szervezetünk mellett, semmi feltűnőbb előnyét nem tudom belátni. Az legfőbb érv, a mit az egy, sőt újabban a három évenként választott igazgató hátrányára és a hat évre választott előnyére fel szoktak hozni az, hogy az 1—3 évre választott igazgatónak alkalma sincs hivatalos teendőinek begyakorlására, sőt érezvén hivatalának bár meghosszabbított ideiglenességét, ahhoz valami nagy kedvet nem is érez; továbbá „könnyen elnéző lehet tisztársai mulasztásaival szemközt és szabad lábat adhat éppen olyan elemeknek, a kiket a tanügy érdekében szűk korlátok közé kellett volna szorítani.“ Erre nézve az én véleményem az, hogy ev. ref. gimnáziumainkban az igazgatói teendők elsajátítására teljességgel nincs olyan hosszú időre szükség, mint az állami iskolákban, mert nálunk az intézet ügyeinek vezetésében a tanári kar minden tagja tevékenyebb részt vesz, mint az államnál, s az ügyek elintézése legalább is annyira ismerős előtte, mint a jó pap mellől kikerült új lelkész előtt. De a mi rendszerünk mellett ki biztosíthat arról, hogy a hat évre választott igazgatóval mindezek a fenn említett hibák meg nem történhetnek, még pedig az intézet *feltűnőbb kárára*. Hiszen mi még próbáévet sem adunk igazgatóinknak, mint az állam, hanem megválasztunk egyet — gondolomra. Ilyen rendszer mellett „szép szerencséje a tanintézetnek, — mondja Futó Mihály — ha a választásra jogosult testületeket a tanintézet legjobb érdeke által vezetett önzetlen egyetértés sugalta munkájukban és ha a *fontos tisztre a rátermett egyént valóban meg is találják*. Azt sem tudom megérteni, hogy miért igyekeznék a hat évre választott igazgató jobban ismételt választását kivívni, mint az, a ki egy, illetőleg három évre választatott meg.

A mi az igazgató-választás módját illeti, az, a mint én tudom, nem mindenik intézetünknel egyforma. A leg-

több helyen a tanári kar ajánlatai közül a fentartó-testület választ, s a kormányzó-testület a választást megerősíti. Futó Mihály ezzel is egész részletesen foglalkozik cikkében és élénk színekkel rajzolja azokat a korteskodásokat, a politikai pártállásból, rokoni és baráti viszonyból származható pártoskodásokat, s a választásból keletkező elégedetlenségeket, melyek a választás alkalmával mindig bekövetkezhetnek, s ő éppen ezek gyakori ismétlésétől is megóva látja intézeteinket a 6 éves választás által. Tagadhatatlan, hogy ilyenek itt-ott könnyen történhetnek, sőt valószínűleg történnek is. Nagyon természetes, hogy a korteskodás és pártoskodás annál nagyobb és veszélyesebb, minél szélesebb körben történik a választás, s minél többféle faktor foly be a választásra. Én a mi autonomikus iskolai szervezetünk mellett a legjobbnak, a legcélszerűbbnek azt tartanám, ha iskoláink igazgatóit maga a tanári kar választaná, s a kormányzó és fentartó-testület a választást megerősítené. Hiszen az tagadhatatlan, hogy az együtt működő tanárok ismerhetik legjobban tisztársaik tehetségét, s egy vagy más ügy elintézésére alkalmas voltát; ők választhatják ki tehát magok közül az igazgatóságra is a legalkalmasabb egyént. És ha a választást ők ejtenék meg, bizonyára mindannyian erkölcsi kötelességüknek ismernék, hogy választottjukkal senki előtt szégyent ne valljanak, s éppen ezért ezt működésében segíteni, támogatni igyekeznének. Ha esetleg a választás ellen a kormányzó-testületnek bármilyen kifogása volna, azt módjában van mindenkor megsemmisíteni. Hogy az ilyen választási mód ev. ref. gimnáziumainkban is bizonyára beválnék, a mellett bizonyít az is, hogy akadémiáinkon ezt jó sikerrel alkalmazzák.

Jól tudom, hogy sokan vannak, kik az itt elmondottakra, mint talán nem éppen modern eszmékre mosolyogni fognak, de hiszen én előre kifejeztem, hogy ezek csak az én igénytelen nézeteim, s azoknak semmi nagyobb fontosságot nem tulajdonítok. Óhajtható volna mindenesetre, hogy ehhez a tárgyhöz igazgatói teendőinkkel nálamnál ismerősebb tanáraink szóljanak.

Buza János.

TÁRCZA.

Szabad szellem.*

Valami van a levegőben,
Valami lelket-éltető;
A petyhüdt szellemen uralmat
Vesz újból egy csodás erő.
Valami tisztult, üde áram
Húzódik át földön, egen...
Szabad szellem! te élsz, világítsz,
És nem hagysz minket cserbe, nem!

A lég már oly terhes, nyomott volt,
Csaknem megállt lélegzetünk.
Azt hittük: rég letűnt időknék
Sötét árjába sülyedünk.
De végre megszűnt tespedésünk
S erőre kaptunk hirtelen...
Szabad szellem! te élsz, világítsz,
És nem hagysz minket cserbe, nem!

* Mutatvány Kovács Zsigmondnak közelebb megjelent „Költemények” című művéből (Kassa, 1893. Ára 2 korona 40 fillér).

Ha ötven évvel visszanezünk,
Azt látjuk, a mi most foly itt:
Dicső apáink nagy kitartón
Vitták az „eszmék harcai“-t.
S mi ő velük föl tán nem érnénk?
Mi nem vívhatnánk győztesen?...
Szabad szellem! te élsz, világítsz,
És nem hagysz minket cserbe, nem!

Haladni vágyunk, vissza többé
A múlt kódébe nem megyünk.
Avúlt eszmék korhadt világa
Mért lenne sorvasztó legünk?
Kell, hogy világosság terüljön
Szélylyel már egyszer minden...
Szabad szellem! te élsz, világítsz,
És nem hagysz minket cserbe, nem!

Avagy ki tudna ellenállni
Az árnak, hogyha szétterül?
Bármily erőt fejt is ki a gát:
Bedül lassan — menthetlenül.
Most szent, nagy eszmék árja zúg át
Rajtad forrongó nemzetem...
Szabad szellem! te élsz, világítsz,
És nem hagysz minket cserbe, nem!

A csüggedésben.

Minden bokornak van lakója
S mind az Ur keze védi, ójja,
Megtartja őket a viharban,
Őrködven híven, szakadatlan.
Sőt örömet is nyújt gyakorta,
Hogy zeng belé mező, hegy — sorra.

Az ember is, kinek kedélye
Oly változékony, bármi érje:
Bajban, vészben csak jót remélhet,
Jól használván e földi éltet,
Előtte nincsen semmi rejtve,
Aldást hoz minden fű, fa, cserje.

S ha elborul olykor fölötte:
Eloszlik, az sem tart örökre.
Kisüt ismét a nap sugára
S új színt ölt a mezők virága;
Üde lég terjed völgyön, halmon,
Hogy szinte éled tőle hant s rom.

Minden bokornak van lakója
S mind az Ur keze védi, ójja,
Tőle függ a legkisebb fűszál,
A madár, mely az égig föl száll.
Nincs lény, melyre gonddal ne nézne,
S nincs tőled távol bajba', vészbe.

Kiben, óh kiben bizhatnál hát?
Kinek dicsérhetnéd nagy voltát?
Ki másban vethetnéd reményed?...
— Minden jót Ő tehet csak véled.
Vigasztalást nyerhetsz csak nála:
Mert ő hitünk erős kőszála!

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántúli egyházkerület közgyűlése.

Folyó hó 1-én a szokott helyen, Debrecenben, *Kiss Áron* püspök és *Vályi János* főgondnok elnöksége alatt vette kezdetét. Jól esett látnunk főpásztorunkat az elnöki széken, jól esett hallanunk ajkáról a buzgó imát, melyen legkevésbé sem volt észrevehető a hírekből ismert baj nyoma. Elnöki előterjesztésének felolvasását sem bízta másra, hanem maga mondta el: mily mélyreható tények érintették, a múlt gyűlés óta reformált egyházunkat, megemlékezően az egyházpolitikai kérdésekről és a zsinat munkálkodásáról. Ő maga adott számot arról a roppant tevékenységről, melyet, egyebeken kívül, nagykiterjedésű egyházkerületünk különböző egyházközsegeiben, templomavatások s jubileumok alkalmával, kifejtett. Jellemző vonásokkal elevenítette fel *Peterdi Károly* beregi, *Szöke János* érmelléki esperes és *Berki István* szatmári lelkész emlékeztet, melyek után a gyűlés tagjainak üdvözlésével a tanácskozásokat megnyitotta.

A gyűlés iránt a tagok részéről is nagymérvű érdeklődés nyilvánult, mi abból látszik, hogy alig 2, 3 maradt távol, részint betegség, részint halaszthatatlan teendők miatt.

Nem tartom feladatommak, hogy a gyűlés minden intézkedéséről és határozatáról beszámoljak, csak a fontosabbakra szorítkozom. Bejelentettek az esperesi és gondnoki választások az egyh.-megyék részéről, melyek mindannyian a régi kipróbált hűségű férfiakat választották vezéreikül. A beregi és m.-ugocsa egyh.-megyékben a választás eredménye ezután lesz ismeretes, az érmellékben *Szöke János* örökébe *Nagy István* hegyköz-szentimrei lelkész lépett, ki is felesküvése után lelkesülve vette vállaira az esperesi hivatal terheit s ajánlotta magát az egyházkerületi gyűlés bizalmába.

Küldöttségek választottak, melyeknek egyike a főiskolai gazdasági tanács határozatait, másika az egyházkerületi pénztárnok számadását, harmadika az Andaházy-Szilágyi nevelő-intézet gondnoki számadását vizsgálta felül a gyűlés folyama alatt; az esperesi kar pedig a díjlevelek, szerződések előleges átnézésével bízott meg.

Következtek a közigazgatási ügyek és ezekre vonatkozó indítványok, számszerint mintegy hetvenen. A múlt évben tartott lelkész-képességi és tanítói vizsgálatról vett tudomást ezek között elsőbbsen a közgyűlés, mire a folyó évi konventi gyűlés jegyzőkönyve lőn beterjesztve, melyből értesültünk többek közt a felől, hogy a békési gimnáziumot a konvent államsegélyre ajánlotta, a kisujszállási gimnázium államsegélyezésére vonatkozó szerződési tervezetet helybenhagyta; hogy az ágost. hitv. testvérekkel közösen érdeklő ügyekben, a konvent saját kebeléből egy bizottságot küldött ki; hogy a népesebb gyülekezetek figyelmét felhívta állandó segédlelkészek tartására és önálló egyházközsegek szervezésére; hogy középiskoláinkban a vallás-tanítás lehetőleg egy tanár kezébe összpontosíttassék, stb. A tanítók hiányának megszüntetése ügyében a konvent felhívást intézett az egyházkerülethez; a közgyűlés az espereseket bízta meg, hogy az e tárgyban szükséges adatokat terjeszszék fel. A műemlékek közé sorozható templomok összeírására vonatkozó intézkedés örömmel fogadtatott; nem így az a határozat, mely tudatja, hogy a sorrendbe felvett szegény egyházak ezután csak lassú menetben fognak töke-segélyben részesíttetni. A gyenge anya- és leányegyház-közsegekben a protestánsok, hogy fenmaradhassanak, egyesüljenek a gerezdiek és nagykeriek példájára. A jelek odamutatnak, hogy a közelgő idők kikerülhetetlenül kényszeríteni fognak erre; kényszeríteni a most még

fenálló, de az egyházi és világi térhek hordozásában nagyon meggyengült ref. egyházközségeket is. Nagyon megcsökkent az a lelkesedés, mely a lelkészi pályára vonzotta az ifjakat; nagyon megnövekedett a teher, mely alól menekülni kívánnak a hívek. E szemmel látható két körülménynek nem lehet más következése, mint az egyházak társítása.

Az aradi lelkész, Ferenczi Gedeon teljesen munkaképtelenné lett. Az egyházközség 860 frttal nyugdíjazni kívánja, hogy új választáshoz jogot nyerjen. A szerződés a lelkész neje és az egyháztanács közt megkötötték, mit az egyházmegye megerősített. Az egyházkerületi gyűlésen nem kevesebb tekintély, mint *Ritoók Zsigmond*, a bihari egyházmegye gondnoka hangsúlyozta, hogy a szerződés csak akkor lesz jogilag kifogástalan, tehát érvényes erejű, ha a tehetetlen lelkész képviselőre gondnok választatik s ez köti meg az egyháztanácsal a szerződést. Feleltem ezt, mint egy kitűnő jogtudós nézetét. Egyébiránt a közgyűlés az egyháztanács és lelkészne között létrejött szerződést szintén megerősítette.

Egyik legfigyelemreméltóbb határozata volt közgyűlésünknek az, melyet a körös-nagyrévi missiói és rendes lelkész egy személyben leendő választására nézve hozott. Nagy-Rév hajdan rendes lelkészi állomás volt, de elszegényedett, mint annyi sok más. A legközelebbi időkben missiói központ lett, 28 község közt 500 lélekkel. E missioi kör fentartásához a domesztika 200 és a bihari egyházmegye is 200 frttal járul. Ez okon az egyházmegye az által is bekíván folyani e missió ügyébe, hogy a missionáriust, ki nagyrévi rendes lelkész is lesz, az egyházmegye is választja, oly formán, hogy 12 tagot (a tanács bírói kart) küld ezen jogának gyakorlására a lelkészválasztó bizottságba, melyben a nagyrévi egyházközség is 12 taggal szerepel. Eddig elő nem fordult módja a lelkészválasztásnak, de a közgyűlés jogosnak és czélszerűnek találta ez intézkedést és így értelemben határozott.

A szatmári Prot. Irodalmi Kör megindítandó lapjának hivatalossá tétele ügyében felebbezés történt az egyházkerületre. Helyeselte s üdvözölte a közgyűlés a nevezett Kör munkálkodását, erkölcsi támogatását is felajánlotta, de nem tartotta az egyházak és lelkészek szabad jogával megegyeztethetőnek, hogy bármelyik egyházi lap járátása reájok kényszeríttessék.

Az ezredéves országos kiállításon leendő képviselésre közgyűlésünk egy bizottságot nevezett ki, melynek feladata lesz a prot. jellegű mindennemű adatok s ezek közök összegyűjtése; irodalom, ipar statisztika felvétele. Egyöntetű eljárás céljából a konvent megkerestetik.

A Prot. Irodalmi Társulat közgyűléséről kiküldött bizottság, *Csiky Lajos* és *Lukács Ödön* jelentése s az ebben tett indítvány olvastatik. Indítványozták, hogy a vidékeken bizottságok alakíttassanak, melyek tartsanak vallás-erkölcsi felolvasásokat és gyűjtsenek tagokat a társulatoknak. Ezt az egyházkerületi gyűlés helyeselte, s elfogadta, de nem helyeselte azt a másik indítványt, mely szerint a közgyűlés hívja fel a debreceni egyházat, hogy kérje fel ez a Prot. Irodalmi Társaságot legközelebbi gyűlésének Debrecenben leendő tartására. Ez utóbbi indítvány áttétetett a debreceni egyház-tanácsához, mely tudni fogja ebbeli kötelességét.

A latin, német tanszékre a múlt évi pályázat sikertelen lévén, újabb pályázat hirdettetett. Jelentkeztek erre: *dr. Dózsa József*, *dr. Koltai Antal Virgil*, *dr. Horváth József*, *Benő János*, *dr. Gulyás István*, *Kolozsvári Aladár*, *Nagy Gyula* és *Kecskés Mihály*. Csak négynek volt tanári képesítése, a pályázati feltételek szerint, elfogadható. Ezek a következő sorrend szerint lettek választásra ajánlva: *dr. Gulyás István*, *Benő János*, *dr. Kolozsvári Ala-*

dár, Horváth József. Ezek közül a debreceni egyház-tanács és egyházkerület részéről egyenlő számban kiküldött tanárválasztó-bizottság *dr. Gulyás Istvánt* választotta meg.

Harmadfél óráig tartott a beregi esperes választása felett a tanácskozás. Hosszu, de figyelmet keltő beszédekkel, a gyűlésnek 12 jeles szónoka vett benne részt. A felett folyt a vita, hogy a Zs. T. 43 §-ának d) pontja összefüggésben van-e a 147 §. g) pontjával; vagyis a gondnoknak van-e joga az egyházmegyei közgyűlés intézkedése nélkül az esperes választására elrendelni a szavazást? Sokan abban a meggyőződésben voltunk, hogy a gondnok ezt csak akkor teheti, ha a felhatalmazást neki arra az egyházmegyei gyűlés megadta. Hittük ezt különösen azért, mert a 147. §. g) pontja értelmében a gondnok még a beadott szavazatokat is csak úgy bonthatja fel, ha azok felbontására nézve az egyházmegye által felhatalmazást nyert. Miként lehetséges, hogy kisebb ténykedésben megszorítsa a törvény a gondnok jogát, a nagyokban pedig szabad kezét engedjen neki? Erős védelemre talált e nézet, de még erősebbre — mert győzött — ama másik vélemény, mely szerint a gondnok, az egyházmegye felhatalmazása nélkül is, jogosan rendelheti el a szavazást. *Tisza István*, *Dégenfeld József* gróf és *Ritoók Zsigmond* voltak ez utóbbi nézet hatalmas védői és támogatói, bár Ritoók az előbbi magyarázatnak helyességét is elismerte. A vita eredménye az lőn, hogy *Szabó János* b.-bánati esperes indítványára egyhangúlag határozottatott, miszerint *Uray Imre*, beregi egyházmegyei gondnok törvényesen járt el, mikor a szavazást az esperesre elrendelte, ennek következtében a már beadott szavazatok felbontandók.

A debreceni egyházmegye és debreceni egyházközség évtizedek óta fennálló, épen nem amábilis viszonyának végleges rendezése került tárgyalás alá. A debreceni Prot. Lapban bőven volt ez ismertetve. A határozat *Dégenfeld József* gróf javaslatára mondatott ki e képen: a debreceni egyházközség kiválván a debreceni egyházmegyéből, a törvény értelmében önálló egyházmegyévé szervezkedik. Ezzel a tiszántuli egyházkerületnek 14-ik egyházmegyéje alakul meg.

A bölcsészeti és theologiai fakultásokra gyűjtések eszközözlendők. E végből egyházközségek és gazdag uraink felhívással kerestetnek meg. A lelkészek folyó évi szept. hó egyik vasárnapján hirdessenek adakozást.

A nagyrévi egyházközség országos segélygyűjtésre kér engedélyt. Ilyen tárgyban határozott régebben a közgyűlés, kimondván, hogy az országos gyűjtést nem partolja. De most a nagyrévi egyházközség felekezeti és nemzetiségi helyzetére való tekintettel, a kérvényt ajánlva terjeszti fel a miniszter urhoz.

Érmellék az állami anyakönyvezés behozatala esetén kárpótlást kér a lelkészek részére. Felküldetik a konventhez.

Nevezetes esemény történt Felső-Szabolcsban. A lövő-petri egyháztanács, előnyös feltételek mellett, egy telket vásárolhatott volna, ha a szerződést sürgősen megkötheti: de az egyházmegyei gyűlés hogy jöjjön össze ily rögtönösen és hozzá kevés tárgyra? Midőn azért együtt voltak: esperes, gondnok, lelkészek, jegyzők, tanácsbírák lelkészi értekezleten, a lelkészi értekezlet egyházmegyei közgyűléssé alakult, hogy a nevezett vásárlásban határozatot hozzon. Hozott is, de megfeleltette azt Menyhért János egyházmegyei ügyész. Az egyház így elesett az előnyös veteltől, mit különben az egyházi közgyűlés sem kívánt megkötni. Majd megtartatott a rendes egyházmegyei gyűlés, mely sajnálatát fejezte ki Menyhért János eljárása felett, hogy kárt csinált az egyháznak. Menyhért

János ezt a határozatot szintén megfeleltette elvi szempontból, hogy t. i. a gyűlések tartásának amolyan módja be ne jöjjön egyházi életünkbe. *Tisza István* bírálta ez ügyet s két elvi határozatalra kérte a gyűlést; 1. hogy az olyan egyházmegyei gyűlés, mely nem a törvény szerint van összehívva, ne tekintessék határozat-képesnek; 2. hogy az egyházközség ne kényszeríttessék olyan vásárlásra, melyet megkötni nem akar. *Dégenfeld J. gróf* ezeket benne látja a törvényben, tehát felesleges kimondani, minthogy az egész ügy tárgyalanná vált (nem lett az egyházé a birtok), térjen felette a gyűlés napi rendre. És úgy lőn.

A debreceni főiskolai tanárok fizetésének emelése vonta magára ezután a közérdeklődést. Az erre hozott határozatot, az egyházkerületi tanügyi bizottság javaslata alapján, melyet a közgyűlés elfogadott, lehetőleg szövegrint közlöm.

1-ször. Az akadémiai tanárok, továbbá a képezdei és gimnáziumi igazgatók alapfizetése, az u. n. bor-deputátum betudásával, — 1500 frt, a képezdei és gimnáziumi rendes tanárokké pedig 1200 frt.

2-szor. A természetbeni lakáshoz eddig jog-igényt nyert akadémiai tanároknak ezen joga érintetlenül hagyatván az ezentúl betöltés alá kerülő tanszékeknek a természetbeni lakáshoz való jogosítása beszüntetetik s a lakbér, — a torna- és énektanárok kivételével, — minden főiskolai rendes tanárra nézve, 400 frtban állapítatik meg.

3-szor. A korpótlék rendszeresítésére nézve a következők mondattak ki:

a) Ez időszert 2—2 száz frtos korpótlék tétetik folyóvá, — a torna- és énektanáron kívül — azon főiskolai rendes tanárok részére, a kik ily minőségben már legalább 10 évet betöltöttek főiskolánk szolgálatában. egyik korpótlékba azonban a tanári lakások házutáni földjeinek haszon-élvezete beszámítatik.

b) Két korpótlékre ez idő szerint jogosult tanárokra nézve a harmadik, negyedik és ötödik korpótlék az 1893. július 1-től számított 5—10—15 év múlva válik esedékessé.

c) 2 korpótlékre ez időszert még nem jogosult tanárokra nézve főiskolánk szolgálatában, rendes tanári minőségben töltött 5—10—15—20—25 év elteltével válnak esedékesekké a 100—100 frtnyi ötödéves korpótlékek.

4-szer. A fa-deputátumra nézve kimondatik, hogy:

a) A fa-deputátum az abban jelenleg részesülő régiebb tanároknál meghagyatik, megszavaztatván az — 34 köbméterben — Sass Béla theologiai tanár részére is. Elvonatik azonban a jelenleg betöltés alá kerülő Oszterlamm-féle tanszéktől és a gimnáziumi rajztanári tanszéktől, valamint az újabban betöltés alá kerülő tanszékektől is.

b) Azon tanárookra nézve, a kiknél a fa-deputátum meghagyatik, e címen az 5-ik korpótlékba fog beszámíttatni a 34 köbméter tűzifa 100, a 19 köbméter pedig 50 frtban.

5-ször. Ezek alapján kimondatik, hogy a főiskolánál az akadémiai tanárok, továbbá a gimnáziumi és képezdei igazgatók összes tanári illetménye mindenkire nézve teljesen egyenlősítve, a rendszeresített korpótlék legnagyobb összegével, 2400, a képezdei és gimnáziumi rendes tanároké pedig, szintén mindenkire nézve teljesen egyenlősítve 2100 frt.

Ezekben rendeztetett, a főiskola anyagi ügyeihez mérve, a debreceni főiskolai tanárok fizetése.

A gazdasági tanács jegyzőkönyvének felülvizsgálására kiküldött bizottság jelentéséből megtudtuk, hogy

a főiskola részére több adomány tétetett, a fakultások céljára tett adományok külön könyvecskén önállóan kezelendők; megtudtuk, hogy az újra épített pénztár számadása 1892. év végéig készen van, csak felülvizsgálatra vár, mely a jövő gyűlésig megtörténik. E bizottság indítványa folytán Debreczen városa felkérte, hogy a főiskolai könyvtár részére, mely a közönség számára nyitva áll, évi költségvetésébe 300 frtot állandóan vegyen fel. Elfogadta a közgyűlés a főiskolai ifjúsági körház fejlesztése és az énekes könyv újabb kiadására vonatkozó indítványokat is.

A dekanátus szervezését kimondta a gyűlés, de sem tanácskozási, sem szavazati jogot a közgyűlésben, nem adott a dékánoknak.

A görögországi tanulmány-utrá Dóczi Imre megy, kap úti költségül 450 frtot.

Örömmel hallottuk, hogy a debreczeni ref. felsőleányiskola teljesen elkészült. Szervezeti szabályai bemutatattak. A 6. osztály legközelebb felállítatik. Internatusa van 25 növendék számára, fejenként 200 frt évi díjjal, melyért mosáson kívül mindenben részesülnek. Kíváncsok, hogy az egyházmegyeik szerezzenek ajándéki jogot az internátusba.

A szupplikáció eltörlése által elvesztett jövedelem lehető kárpótlása tárgyában bizottság neveztetett.

Indítvány tétetett az iránt, hogy a debreczeni főiskolai köztanítók, mint esküdt felügyelők, a lelkészkapcsolat vizsgát letehessek ott tartózkodások ideje alatt, mely indítvány azzal a hozzáadással lőn elfogadva, hogy a köztanítók a debreczeni lelkészek valamelyikéhez jegyztessenek be káplánoknak.

(Vége köv.)

Biki Ferencz,

KÖNYVISMERTETÉS.

Egy jó könyv a jogi szakoktatásról.

„Jogi oktatásügyünk néhány kérdéséről.“ Irta. Dr. Horváth Ödön
dékán-tanár az eperjesi jogakadémián.

(Vége).

Az itt fejtegetett kérdéssel függ össze a hatodik dolgozat, melynek címe „Atlépés az egyetemről a jogakadémiákra“ s helyteleníti azt a tilalmat, mely szerint évközben egyetemről jogakadémiára lépni nem szabad. Eddig még miniszteri engedély mellett lehetséges volt, mert az egyetem egy hónappal hamarabb bevégezte első félévét, mint az akadémiák, tehát a folyamodásra volt idő. Most már mindkét fajta jogi intézetknél összeesvén a félévek kezdete, ez gyakorlatilag lehetetlenné válik. Az atlépési tilalom a féléves s éves rendszer közötti különbségnek s az ennek folytán származó eltérő tantárgy beosztásnak következménye s az illető joghallgatóra rendszerint nehézséggel fog járni, hogy az egyetemi I. félév után a második akadémián végezze. De helyesen jegyzi meg Horváth, hogy ez nem ok az atlépés eltiltására, mert hisz az illető ifjú vagy képes lesz a hátralevő tanidő alatt a mulasztott tárgyakat pótolni, vagy meghosszabbítja tanidejét, pl. a kötelezett 7 félév helyett nyolcat hallgat, a mi reá nézve épen nem mondható mindig szerencsétlenségnek.

Az ezt közvetlenül megelőző dolgozat felirata: „A joghallgatók végbizonyítványai“ s alapos érveléssel mutatja ki, mennyire fölöslegesek, sőt tulajdonképp káros hatásuk az u. n. külön végbizonyítványok (abszolutoriumok) mennyivel helyesebb volna az indexbe, mint régebben történt, az államvizsgálati bizonyítványokat is

bevezetni s oda jegyezni be a jog- és államtudományi tanfolyam szabályszerű elvégzéséről szóló záradékot is, mert akkor „a lecke-könyvek a bejáruk vezetett végbizonyítvánnyal együtt, tökéletes képét nyújtának annak, hogy az illető ifjú mily tanulmányokat miképen végzett?” A külön végbizonyítványok kiállítását a budapesti egyetem már megszüntette. Vajha Horváth észszerű javaslata egész kiterjedésében meghallgatásra talál!.

„Néhány statisztikai adat az ügyvédi és bírói vizsgálatok felől” cím alatt mindenekelőtt elítéli szerző az ügyvédi és bírói képesítés közt fenforgó különbséget; statisztika adatok kapcsán kimutatja, hogy a joghallgatóknak nem is fele, csak 46%-a nyer kellő időben, a tanulmányok megkezdése után négy év múlva végbizonyítványt, a mi valóban megdöbbentő csekély eredmény. Kitünteti Horváth továbbá azt is, hogy a szigorlati kényszer mily mértékben vonja el az akadémiák 3-ik, 4-ik évfolyamának népességét s így mennyire fokozza a budapesti egyetem különben is meglevő túlnépességét; felmutatja a gyakorlati bírói s ügyvédi vizsgálat számszerű eredményét, mi a bírói pályára készülő ifjak nem épen nagy dicsőségére az, hogy míg Budapesten, öt évi átlagban (1887—1891) az ügyvédi vizsgára jelentkezők 7%-a, addig a bírói vizsgálatra jelentkezők 17%-a a bukott [még kedvezőtlenebb volt az arány Maros-Vásárhelytől (0.7—14.9%).]

Ennek oka nézetem szerint az, hogy az ügyvédi pályára való előkészület nehezebb, több vizsgálatot feltételez, ennél fogva joghallgató ifjuságunk felületesebb, a nagyobb munkától irtózó része a bírói s méginkább a közigazgatási pályát keresi fel. Nem azt jelenti ez, hogy a bírói s közigazgatási pályára is ne mennének nagy számmal kitűnő tehetségű, képzettségű és szorgalmu ifjak, hanem azt, hogy a nem ilyenek főképp oda mennek, a mi magában is hathatós érv, a bírói és ügyvédi minősítés közt létező káros különbség eltörlése, s a közigazgatási kvalifikáció jelentékeny szigorítása mellett. Végül még azt is kimutatja a szóban forgó dolgozat, hogy a kötelező doktorátus nemcsak, hogy nem csökkentette az ügyvédi vizsgálatot tevők számát, hanem ez levén most a legnagyobb gyakorlati jogi képesítés, inkább növelte s így főcélját el nem érte.

A következő értekezés a vallás- és közoktatási miniszternek az 1891/92. iskolai évre szóló XXI. jelentéséből a jogi oktatást érdeklő főbb adatokat ismerteti, külön a tanárokrá, a tanulókrá s a vizsgálatokra vonatkozólag. Bármily érdekesek is ez adatok, részletesebb elősorolásukra nem rendelkezem elég térrel, csak mint különösen jellemzőt, említtem föl, hogy a joghallgatók száma e tanévben általában s közelebről a jogakadémiákon is emelkedett, dacára, hogy a győrinnek már csak utolsó tanfolyam áll fenn. Emelkedett az akadémiákon tett állam vizsgálatok száma is, s az is figyelemre méltó, hogy az akadémiák vizsgálati eredménye sokkal kedvezőbb, a mi természetes akkor, midőn egy-egy évfolyamra Budapesten átlag 441, Kolozsvártn 65, az akadémiákon csak 17 joghallgató jutott. Érdekes jelenség, hogy a protestánsok majdnem 7%-tel vannak erősebben képviselve a jogász ifjuságban, mint a népesség körében, ellenben a római, de különösen a görög katolikusok és görög keletiek számaránya jóval csekélyebb. A hallgatók létszáma tekintetében a protestáns jogakadémiák közül az eperjesi és máramos-szigeti emelkedett, a kecskeméti süllyedt. Az összes vidéki akadémiák közül a legnépesebb a debreceni. Nagy hiánya a miniszteri jelentésnek, hogy a vidéki jogintézeteknél a kitűzött s szétosztott pályadíjak nincsenek kitüntetve, holott ezek csak Sárospatakon s Debrecenben is jelentékeny

összegre rugnak. Szomorú jelenség, hogy az említett tanévben a két egyetemen letett majdnem 1500 szigorlat közül csak 888, tehát 100 közül csak 61 sikerült, pedig ezek között már ismételt szigorlatok is bőven voltak.

A kilencedik cikkben „A szabálytalanná vált tanidőnek a rendes jogi tanfolyamba való beszámításáról szól.” Hogy ez mily fontos kérdés ma, mikor a joghallgatóknak talán fele sem teszi le kellő időben az alapvizsgálatokat s az így eltöltött tanidőnek a közoktatási miniszter által való beszámítása a jogász ifjuság és a szülék oly nagy részét közvetlenül érinti: azt alig szükséges hosszasan bizonyítgatnom. Annál érdemesebb dolog volt a tisztelt szerzőtől, ki már majdnem egy évtizede áll az eperjesi jogakadémia élén, hogy gyakorlati tapasztalatának gazdag tárházát teljes mértékben felhasználta arra, hogy az e kényes kérdés körül felmerülő kétségeket alapos érvekkel megvilágosítsa s az előforduló bonyolultabb esetekre úgy az intézkedni hívatott tanári kart, mint a jogtanuló ifjuságot célszerű tanácsokkal lássa el.

Azonban én nem tudok oly fentartás nélkül csatlakozni közoktatási kormányunk ama felfogásához, mely a joghallgatók által teendő vizsgálatokat kétféleképp osztja: u. n. *tanulmányiakra s képesítőkre*, mint a hogy a szerző csatlakozik. Sőt ezt a megkülönböztetést alapjában elhibázottnak találom, mely a gyakorlatban a legkárosabb következtetésekre vezet. Tanulmányi vizsgálat volna a két alapvizsgálat, melyek ideje úgy van megállapítva, hogy a ki kellő időben le nem teszi, annak ezután eltöltött tanideje szabálytalanná válik s csak a közoktatási miniszter számíthatja be külön kérvényre. Képesítő vizsgálat volna a két állam vizsgálat, melyek épen ezen jellegüknél fogva csakis a jogi tanfolyam teljes befejezése után tehetők. Pedig miről ad a két alapvizsgálaton számot az illető? Az első két évben tanulatról. S miről a másik két államvizsgálat? A másik két évben tanulatról. Mind a négy vizsgálat csak elméleti lehet, mert a joghallgatónak gyakorlata még nincs, s képesítő jellegű mindenik annyiban, mert a gyakorlati pályákra kilépéshez megkívántatnak. Sőt a két alapvizsgálat szigorubbán, mint az államvizsgálatok, mert amazok nélkül nincs jogvégeztség s hivatali pályára való lépés, ellenben az első jogtudományi szigorlat letétele a jogtudományi, az államtudományi szigorlat letétele az államtudományi vizsgálatot teljesen pótolja. Épen ezért a tanféria-nak folyton és sürgetőleg kell követelniök, hogy az egyik s a mostani viszonyok szerint a jogtudományi államvizsgálat a 3-ik év végén, a másik az utolsó — hetedik, vagy nyolcadik félév végén — lehető legyen s mivel az akadémiák s egyetemek mostani berendezésükben első sorban bizonyos köz-pályákra, hivatalokra készítenek elő, melyekhez okvetlenül szükséges a szakismeretek meghatározott mértéke; mivel a tanszabadság most csak névleg, vagy legfeljebb kinövésében él; mivel a joghallgató ifjuság szorgalmára s szakműveltségére határozottan jobb hatása volt a régi rendszer, mely szigoruan megszabta az összes vizsgálatok letételének idejét s eme köteleesség teljesítése előfeltétele volt a tanpályán tovább haladásnak: ennél fogva sokkal helyesebbnek tartanám, a tanulmányi s elméleti vizsgálatok közt tett tarthatatlan, mert kellő alap nélküli megkülönböztetés eljétével azt léptetni életbe, hogy az első év végén, vagy a második elején az első alap, — a második év végén, vagy a harmadik elején a második alap, — a harmadik év végén, vagy a negyedik elején a megfelelő államvizsgálat okvetlenül leteendő legyen, a ki ebbeli köteletségének

meg nem felel, ismételve az előbbi évet. A teljes jogvégzettséghez pedig a második államvizsgálat letétele kívántassék meg. Ha pedig életbe lép a tervezett új államvizsgálat, mely az eddigi jog- és államtudományt magába olvasztja, ez két részre osztva, s a tantervvel összhangzásba hozva, ugyanily következmények mellett a 3-ik s 4-ik év végén legyen leteendő.

Végül az utolsó, tizedik értekezésben a „*Tanfolyam hallgatása nélkül való jogi vizsgálatok*” szabályait állítja össze gondosan, könnyen áttekinthetőleg, miniszteri rendeletek és a kifejlődött gyakorlat alapján s kárhóztató ítéletet mond ezen egész intézményre, melynek megszüntetése különben kilátásba van helyezve.

Ezekben kívántam *Horváthnak* jogász emberre s különösen jogi tanítással foglalkozókra és a magyar közoktatás iránt érdeklődőkre érdekes és értékes munkáját ismertetni, mely, a mint látjuk, nem nagy szabásu, mélyreható reformok, hanem jelentős részletkérdések megvilágításával foglalkozik behatóan, a komoly szakember tapasztalásával s lelkesmeretességével.

Ha még hozzáteszem, hogy Kósch Árpád eperjesi könyvnyomtató intézete a munkát igen csinosan állította ki s hogy ára 2 korona 50 fillér: ismertető feladatomat befejezhetem.

Dr. Bartha Béla.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Lükő Géza haláláról** következő jelentést adta ki a gyászoló család: Koczka Lükő Ilona és férje Koczka József, gyermekeik: Miklós, Erzsike és Sándor, özv. Hegymeghy Józsefné-Lükő Janka, Lükő Kálmán, Lükő Béla, Lükő Gyula, Raisz-Lükő Sarolta, Lükő Sándor, Raisz Gedeon, Raisz Viktor, Raisz Andor, Lubik-Raisz Gizella, családjaikkal együtt mélyen szomorodott szívvvel tudatják úgy a saját, mint az összes rokonság nevében a forrón szeretett és felejthetetlen édes atyjának, apósának, nagyatyjuknak, testvéröknek, illetve rokonuknak *nagyságos Lükő Géza úrnak*, volt országgyűlési képviselőnek, a tornai ev. ref. egyházmegye gondnokának, Abauj-Tornavármegye bizottsági tagjának folyó évi június hó 6-án, délelőtt 11 órakor, életének 72-ik évében, hosszú szenvedés után, végelgyengülésben történt gyászos elhunytát. A boldogult hült tetemei folyó évi június hó 8-án d. u. 3 órakor fognak az ev. ref. egyház szertartásai szerint a körtvélyesi sírkertbe örök nyugalomra helyeztetni. Körtvélyesen 1893. június 6. Béke lengjen áldott porai felett!

— **Az erdélyi ev. ref. tanárok értekezlete** Váró Ferencz nagyenyedi tanárnak a következő két célszerű indítványát fogadta el: 1. Mondja ki az értekező, hogy a kollégiumaink viszonyainak megvizsgálására kiküldendő bizottságoknak mindig rendelkezésükre kívánja bocsátatni az állami főfelügyeletet gyakorló miniszteri megbízottaknak az illető tárgyakra és ügyekre vonatkozó azon reflexióit, melyek az úgynevezett „bizalmas értekezletek” jegyzőkönyveiben vannak a letelt értekezleti ciklusról foglalva, hogy így az illető bizottságok ezen konkrét reflexiókra vonatkozó különös tekintettel tehessék meg s terjeszszék be tárgyalás alá kollégiumaink leginkább fenforgó, legsürgősebb érdekei szempontjából kiegészítő, esetleg ellensúlyozó, szakszerűen segítő észrevételeiket.” 2. „Mondja ki az értekező, hogy gyűlésezése napjain a kollégiumnál a lejárt értekezleti ciklus alatt tartott érettségi vizsgálatok jegyzőkönyvei, valamint az érettségi írásbeli dolgozatok is tétessenek ki közszemlére, a

gimnáziumi tanfolyamban elért eredmények tapasztalati szembesítésére, ez úton kollégiumaink érettségi vizsgálati színvonalának gyakorlati egyenlősítése céljából, mindenestre kölcsönös okulás s szakemberek konkrét irányu eszmecseréje alapjául.”

— **Tanárválasztás.** A debreceni ev. ref. főiskola gimnáziumához, a magyar-latinnyelv és irodalmi tanszékre, 8 pályázó közül *dr. Gulyás István*, nagykőrösi helyettes tanár, sárospataki főiskolánk volt derék növendéke választott meg.

— **A tiszáninneni, evangélium szerint reformált egyházkerület miskolci felsőbb leánynevelő-intézetében**, az 1892—93-dik iskolai évet bezáró nyilvános vizsgálatok a következő sorrendben tartatnak: Június 25-ik napján, vasárnap délelőtt 11 órakor *Karacs-ünnepély*, a melyen *Karacs Teréznek*, az intézet legelső szellemi vezérének arcképét átadja az igazgatóság az egyházkerületnek. Az ünnepély részlete a következő: 1. A növendékek éneke. 2. Az igazgató beszéde. 3. A növendékek éneke. Június 25-én, délután 3 órakor ének és zenevizsga. Június 27-én, délelőtt 9 órától 12-ig; — délután 3 órától 7-ig az I. felső osztály, — Június 28-án, délelőtt 9—12-ig; — délután 3—7-ig a II-dik felső osztály, — Június 29-én, délelőtt 9—12-ig; — délután 3—7-ig a III-ik felső osztály, — Június 30-án, délelőtt 9—12-ig; — délután 3—7-ig a IV-ik felső osztály vizsgálata. A Karacs-ünnepélyre, az ének és zenevizsgára, valamint a vizsgálatok többi napjaira az érdekelt szülőket s a nevelésügy barátait, az intézet előjárósága nevében tisztelettel meghívom. *Tóth Pál*, igazgató.

— **Ugron vádja a kálvinisták ellen.** A függetlenségi és 48-as párt — tudvalevőleg — részekre szakodott. Ugron volt az első, a ki kormány-képességre vágyván, ott hagyta a zászlót és guerilla-csapatot szervezett. Irányinak közbe jött halála s a Wekerle-kormány egyházpolitikai programja okúl szolgáltak a párt további bomlására. Polónyi és elvtársai klerikális irányba kezdtek hajladozni, csak hogy reményök legyen a kormány-buktatásra s a jó fordúlathoz zsiros erszényű pártfogókra is. Az ilyen viselkedést zászlógyalázásnak bélyegezték egyes párttagok s elébb csak a pártkörben, majd az országházban is jelentkeztek a bomlás tünetei, mígnem az Eötvös K. lemondásával s Jusztinnak elnökké választásával az újabb szakadás bekövetkezett. Eötvös, Thaly, Hentaller, Kiss Albert, Károlyi Gábor gróf, Horváth Ádám stb. kiváltak a körből és nyilván hirdették — Kossuth-tal tartva, hogy az egyházpolitikai kormány-programm keresztül vitelében segítői kívánnak lenni a Wekerle miniszteriumnak, hogy az 1848. XX t.-c. szelleméhez híven, a felekezetek egyenjogúságához, mint végcélhoz, ezáltal is közelebb vigyék a nemzetet. A párttörödékek most már egymásra lövöldöznek s e tekintetben is Ugron jár elől. Mint delegátust (mert már ő az is!) megkereste a „Pesti Napló” tudósítója, hogy tőle a pártszakadásra vonatkozó nézetét megtudhassa. Ugron 1849-eseknek, tehát dynastia-elleneseknek, a personal-unio felbontóinak stb. bélyegezte Eötvösöket s a mi ennél is érdekesebb azzal is vádolta őket, hogy *kálvinista-pártot* akarnak alakítani, a mi által — természetesen — magok ellen fogják ingerelni a többi felekezeteiket, mindenek felett a róm. hatholikust. Érdekesnek tartjuk e vádat mi is feljegyezni, noha nem tekintjük egyébnek, mint a már is meglévő és naponként szervezkedő kath. párt kendőzésének s illetőleg egy ilyen liga igazolásának. Mi kálvinisták és országos párt?! ... Nagyon rosszul ismeri Ugron — ha őszintén szól — a hazai kálvinistákat. Sohsem volt nagy erényünk az összetartás, s ha olykor mégis egygyé tömörültünk, annak rendszerint az állami és vallási zsarnokoskodás volt az

oka, — a mint a történelem olyan égbe-kiáltóan igazolja. Alkotmányos államban, alkotmányos uralkodó alatt kávinista-pártól csak kortések beszélhetnek.

— **Francziaországban** a radikális kormány és polgárság, dacára a pápa minden engedékenységeinek és előzékenységének, egyre szűkebb térre szorítja a kath. vallás és papság hatalmát és befolyását. Saint-Denis város község-tanácsa pünköst vasárnapján ledöntötte az ottani temető nagy kő-keresztjét; másnap pedig leszedette a város címerét a városházáról, hogy kimetszesse abból az eddig századok óta benne levő kereszt-jelvényt. A hívek táviratilag fordultak segélyért a kormányhoz, de ettől azt a választ kapták, hogy a temető és városháza városi tulajdont képezvén, a városatyák többsége azt teheti velök, a mit neki tetszik, a temető különben is semleges s így nem kell ott megtérni a keresztet, mely megbotránkoztatja a más vallásukat! Nálunk e tekintetben tudvalevőleg más felfogás uralkodik, mert itt egyetem, országgyűlés, tornaverseny stb. megnyitása mind kath. istenítisztelettel kezdődik! — Másik érzékeny csapás a francia képviselőház május 29-iki határozata folytán érte a francia kath. egyházat; a kamara ugyanis a mondott napon, Bazille képviselő indítványára, Dupuy miniszterelnök ellenzése dacára, 289 szavazattal 259 ellenében határozatilag kimondotta, hogy a képviselői állás összeférhetetlen minden oly közhivattal, melyhez állami fizetés van kötve, — e szabály alól csak a miniszterek, államtitkárok s egyetemi tanárok képeznek kivételt. E határozat folytán a francia érsekek, püspökök, ezek helyettesei s az összes lelkészkezdő papság, mint a kik mind az államtól kapják fizetésüket, jövőre kizáratnak a képviselőházból. A »Magyar Állam« ugyan azt mondja, hogy mindezek az egyházi férfiak azt a keservesen szegényes állami javadalmat nem fizetéseken kapják az államkincstártól, hanem *kárpótlásként* az elődeiktől annak idején elrabolt, és milliárdnyi egyházi birtokok és tőkék hozadékai és kamatai fejében, tehát csak feneketlen jogsértéssel és erőszakoskodással lehet a papságot a francia állam hivatalnokainak deklarálni s őket egy rangba helyezni az állam által fizetett állami tisztviselőkkel. De mi már tudjuk, mit jelent az ilyen beszéd, s nem vesszük komolyan. Bárcsak a mi képviselőházunk s főrendiházunk is megértené az idők jelét s csatlakoznék a francia kamara határozatához! *r. l.*

— **Évzáró vizsgálatok sorrendje a sárospataki állami tanítóképezdében.** 1893. jun. 18-án, d. u. 4 órakor tornaverseny. 19-én a IV., 20-án a III., 21-én a II., 22-én az I. osztály vizsgája. 23-án, d. e. a gyakorló iskola vizsgája, d. u. a magánvizsgák. 24-én, d. e. osztályozás, d. u. zárünnepély. 26-án, d. e. a képesítendő pedagógiai írásbeli vizsgája, d. u. németnyelvi írásbeli vizsga. 27-én, d. e. mennyiségtani írásbeli vizsga, d. u. természettudományi írásbeli vizsga. 28-án, d. e. rajz- és szépírási vizsga, d. u. gyakorlati tanítás. 29-én, d. e. és d. u. szóbeli vizsga. 30-án, d. e. hit- és erkölcs-tani vizsga, d. u. szóbeli vizsga és osztályozás. E vizsgákra a népoktatás-ügy barátait tisztelettel meghívja. *Az igazgatóság.*

— **Személyi hírek.** Csontos József sárospataki helyettes gimnáziumi tanár a budapesti egyetem tanár-vizsgáló bizottsága előtt a múlt hó folyamán latin nyelvből és történelemből gimnáz. tanárságra képesítő szakvizsgát tett. Ugyancsak Budapesten, f. hó 8-án, *Mitrovics* Gyula tanárjelölt az aesthetikából, művészetek történetéből és magyar irodalomból tudori vizsgát állott „cum laude.” Mindkét feltörekvő ifjú nyomtatásban adta

ki alkalmi értekezését. Az előbbiének címe: „*Városaink Mátyás korában*” (164 l. 8°), az utóbbiának címe: „*A valóságokról*”, aesthetikai tanulmány az irodalom s művészetek köréből (117 l. 8°). — Közelébb mindkét művet ismertetni fogjuk.

— **Az országos középiskolai tanáregyesület** július 3—6-án tartja XXVII. közgyűlését Szegeden. A gyűlés programjából megemlíti, hogy 3-án este ismerkedő-estély lesz. 4-én a választmányi ülés után, 10 órakor kezdődik a közgyűlés, melyen dr. Beke Manó tart felolvasást »A millenium és a középiskola« címmel. Ugyanezen a napon d. u. kirándulás lesz *Kamarásra*. 5-én *Borsos F.* tart felolvasást »A maximalis és minimalis tantervről«, d. u. kirándulás *Pusztaszerre*. 6-án a felolvasás tárgyai lesznek: »A tankönyvek approbatioja« és »A fizetésrendezés és a középiskolai tanárok«. A közgyűlés tanszer és taneszköz-kiállítással lesz egybekötve. A középiskolai tanárok ismeretes elkeseredése az egyesület ellen ezen a gyűlésen az egyesület újra szervezését fogja — valószínűleg — előidézni.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

R. K. Szívesen látunk az ócska könyvekre és egyébre is. Köszönet a küldeményért. — F. L. Figyelme lekötelez, a régiségeket besoroztuk. Lapjaink egyik kötelessége — szerintünk is — hogy multunkat tisztázni segítsenek. Részünkről igyekezni fogunk, mihamar a nagy kérdésektől helyet hódíthatunk, több érdekes régiséget napfényre hozni. Rendezés alatt álló levéltárunk is egész kincsre bányá a jelzett célra. — Gy. J. A részletes tudósítást szívesen várom, gyászotokban bensőképen osztozom. — B. F. Igen jól esett, hogy nem feledkezett meg róluuk, a folytatásból küldött valamit a nevezett, de befejezés nélkül. — K. J. D—d. Még ebben a számban sem lehetett, noha a szívek érdekeit igen tudjuk mi is méltányolni. A netaláni kérdezőnek mi készséggel fogunk a jelzett tárgyban kedvezőleg felelni. — T. P. A beszédet — annak idején — örömmel kinyomatjuk; az egyebet is szívesen fogadjuk, mert a ti ügyetek a mi ügyünk is, közös nagy protestáns ügy! — U. B. Levelet irtam — M. F. Megkaptad-e? A halál most megint eléje vágott a »Terv nélküli«-nek. — N. Gy. A küldött pénzzel kívánságod szerint bántam el. — Dr. M. Gy. Itt is gratulálunk. — *Többeknek.* A kért példányokat elküldtük s illetőleg a címet kiigazítottuk. Kérjük a t. olvasókat, hogy a postai rendtelenségekre szíveskedjenek bennünket figyelmeztetni, hogy a bajok orvoslása végett intézkedhessünk.

Pályázat tanári állomásra.

A kolozsvári ev. ref. kollégium főgimnáziumánál szervezett latin és görög nyelv s irodalmi rendes tan-széknek választás útján való betöltése céljából ezennel pályázat hirdettetik.

A megválasztandó tanár javadalmá a) évi 1000 (egyezer) frt készpénz, negyedévenkénti előleges részletekben fizetve, melyhez 5 évi szolgálat után 200 (kétszáz) frt, azután 5 évenként 100—100 (száz-száz) frt pótlék járul, míg az évi fizetés 1500 (ezeröttszáz) frtra emelkedik, b) természetbeli lakás vagy 300 (háromszáz) frt lakásdíj.

A megválasztott tanár állását folyó évi október hó 1-én elfoglalni tartozik. Állása elfoglalásától kezdve tagja az erdélyrészi ev. ref. kollégiumi tanárok özvegy-árvai intézetének s mint ilyen, fizetésének az első évben 10%-át, az azutáni években 3%-át fizeti ezen intézet alapjába.

A pályázni kívánók köllőleg felszerelt pályázati kérvényeiket, melyekben életkoruk, vallásuk, állapotuk, katonai kötelezettségük viszonyai, tanári képesítettségük és eddigi szolgálatuk okmányilag igazolandók, folyó évi augusztus hó 15. napjáig Kolozsvárrt, az erdélyi ev. ref. egyházkerületi igazgató-tanács-hoz címezve nyújtsák be.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsának, Kolozsvárrt, 1893. május hó 28-án tartott üléséből.

Dr. Kolozsvári Sándor,
elnök-helyettes.

Parádi Kálmán,
tanügyi előadó.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.

Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Anyaszentegyházunk őrei legyetek ébren!« *Ujfalussy Béla.* — »Terv nélkül.« —y—c.— »Az országos protestáns tanár-
egyesületre vonatkozó két indítvány.« *Buza János.* — »Adalékok énekgyűnk történetéhez s még valami.« *Farkas Lajos.*
— »Egy amerikai egyházi szónok beszédei.« *Rácz Lajos.* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Hirdetések.«

Anyaszentegyházunk őrei legyetek ébren!

E szavakkal végezte „Orthodox“ e lapok 22-ik számában megjelent „A legújabb törvényjavaslat alkalmából“ című cikkét. Engedje meg a nt. szerkesztőség, hogy csekélységemet is ez órállók közé számítsam (ezt tenni minden református embernek kötelessége is), s a napirenden levő nagyfontosságú, nemcsak egyházpolitikai, de — szerintem — nemzeti kérdésekben szerény nézetemet röviden jelezsem

A nemzetek fejlődését ideiglenesen megakasztani igen, de meggátolni nem lehet. Látjuk nemesak a törekvést, de több helyen már a sikert is, a mely nemzeti államok keletkezésében nyilvánul. E törekvés megvan nálunk is; nincs e hazának olyan igaz fia, kinek legszentebb vágya az ne volna, hogy ez ország minden ízében magyar legyen. Különösen mi, magyar kálvinisták nem csupán nemzetiségileg, de mint felekezet is magyarok voltunk és vagyunk. Ezt ellenségeink ösztönös része is elismerte már, s kath. történetírók sem menekülhettek ennek bevallása elől; de mindemellett vannak, a kik nem elégették meg meg országunk jelen eléggé függő helyzetét és e függést Róma irányában is növelni akarják; az ilyenek — e törekvésök dacára is — elég merészek azt nyilvánítani, hogy nekik 9 százados multjok van, tehát nem tanulnak tőlünk hazaszeretetet! Hát hiszen ne tanuljanak; de hogy ez a föld ma is Magyarország, azt talán végre sem Pázmánynak (kinek létezése — meggyőződésem szerint — nagyobb kárára volt nemzetünknek, mint a másfél százados török uralom), nem a Szelepcsényieknek és Kolonicsoknak, de Bocskaynak, Bethlennek, Rákóczyknak s velők együtt küzdő elődeinknek köszönhetjük!

Dehát avagy dicsekszem-e én ezzel?! Nem, sőt azt akarom multunkkal igazolni, hogy nekünk reformátusoknak, a kiket e föld éltet és hantjával takar, a nemzeti állam megerősödése végett, a mai sajátos nemzetiségi és felekezeti viszonyok között még újabb áldozatoktól sem szabad visszariadnunk, még elődeink vérével szerzett, százados törvények által biztosított felekezeti jogainkból is újra engednünk kell, ha egyszer a haza érdeke úgy követeli... Hiába! Tőlünk követelhet legtöbbet, mert mi szeretjük legönzetlenebbül!

Természetes azonban, hogy ez áldozatkészség mellett is kötelességünk vallásunk, így közvetve nemzeti-

ségünk érdekében oda működni, hogy az esetleges áldozat-hozatalból felekezetünkre minél kevesebb hátrány származzék.

A napirenden levő, a vallás szabad gyakorlatáról szóló törvényjavaslat ellen épen mi, reformátusok, a gondolat és lelkiismereti szabadság vallói és hirdetői egész hazai multunk és hitelveink megtagadása nélkül ellenzékét nem képezhetünk, még ha nyilván és jólőre tudjuk is, hogy a létért való küzdés viszontagságai mellett, e mai úzer szellemű korszakban lesznek közülünk gyengék, a kik „mohón ragadják meg a felekezet-nélküliség horgonyát; lesznek, a kik áldozni, adózni nem akarnak, s felekezetünk számát — mert felekezetünk áldozatokból és önadakozásból áll fenn — kevesbíteni fogják, s ilyen módon a „numerus“ apadni fog.

Hát ez bizony szomorító dolog lesz, majd ha be fog következni; de elhárítására szép tér nyílik lelke-szeinknek és tanítóinknak, sőt kötelesség vár ránk, a ref. egyház minden tagjára, t. i. javítani egyes egyházaink anyagi helyzetét, önpéldánkkal emelni hitsorsosainkban az érdekeltséget, a vallásos áldozatkész buzgalmat, hogy így a netaláni veszteséget kárpótolhassuk az igazi „hívek“ szaporodásával; sokak lágyemelegséget a kevesek égő szeretetével.

Épen a jelen viszonyok közt nemcsak hibának, de bűnnek tűnik fel előttem elmúlt zsinatunk centralistikus alkotása, az u. n. *közigazgatási bíróságok* felállításánál. E még csak szentesítendő törvénynek majdan törvényes úton leendő megváltoztatására már ma meg kell kezdenünk a mozgalmat, mert ez alkotás ép azt semmisíti meg, a mi nélkül önkormányzat nem lehet — az *érdekeltséget*.

Az érdekeltség, fájdalom már ma is a legalantabb fokon áll: ezt növelni vallásunk iránti kötelességünk. E végből első teendők, hogy törvényeink értelmében kívánjuk meg egyházainktól, hogy egyházmegyei gyűléseinken azok világi képviselője is jelen legyen. Azt tapasztaljuk, hogy vármegyei gyűléseinken, ha egy kis hivatal betöltéséről, vagy bármely lényegtelen politikai vagy pártkérdésről van szó, világi férfaink sietnek megjelenni, míg őket egyházi gyűléseinken látni sohasem, vagy igen ritkán lehet. Győzzük meg őket arról, hogy ha önkormányzatot, az annak alapját tevő önrendelkezési, szabadválasztási jogot gyakorolni, ismerni akarnak, ezt nem a mai politikai, de az egyházi me-

Lapunk jelen számához egy negyedív melléklet van csatolva.

gyéknél találják fel. Győzzük meg, világosítsuk fel őket arról, hogy ha a nemzet önállósága, függetlensége érdekében akarnak tenni, arra alkalmasabb tért alig találnak, mintha ref. egyházaink, iskoláink, a valódi szabadság eme veteményes ágyai művelésénél közreműködnek. Jó példával, buzdítással az érdekeltség felköltése sikerülni fog.

Észre kell vennünk — épen az új idők küszöbén — egyházi adózásunk igazságtalan voltát. Ez egyik előmozdítója lesz — szerintem — annak, ha híveink egy része felekezetenkívülivé válik. E tárgyban zsinatunk csak fél lépést tett előre, nézetem szerint elmulaszthatlan kötelességünk megtenni az egész lépést, annnyival inkább, mert a méltányosság, az igazság terén tesszük ez előhaladást. Meg kell szüntetnünk azt a valódi abszurdumot, hogy ma is van egyházunk, hol 200,000 frt értékkel bíró hitsorsosunk épen annyi egyházi adóval járul a közterhekhez, mint a kinek 200 frt értéke van. E jogtalanságot a közalapra tett fizetés ki nem egyenlíti, meg nem szünteti, annnyival inkább nem, mert ismeretes dolog, hogy a közteher alól is igen sokan óhajtanak s tudnak is kimenekülni. E jogtalanság megszüntetése céljából *be kell hoznunk a vagyon-érték szerinti, az állami adón alapuló egyházi adózást*, s óhajtanodónak tartom, hogy oly egyházunkban, hol a díjlevelek újból készíttetnek, ez elv fogadtatnék el.

Felekezetünket a vallás szabad gyakorlatáról szóló törvényjavaslattal egyformán érdekli a szintén felszínen levő iskolai, népnevelési ügy. Itt a nemzeti érdek tőlünk, felekezettől szintén nagy áldozatot fog kívánni; hiszen iskoláink már ma csupán azért a mieink, mert mi tartjuk azokat fenn, a rendelkezési jog nagy részben már is az államé, s igen rövid időn be fog következni a nevelésügy teljes államosítása, s itt csakugyan szükséges „Orthodox“ figyelmeztetése: anyaszentegyházunk őrei, legyetek ébren!

Legyünk ébren már ez órában; előzzük meg a felekezetünket érhető veszélyt! E megelőzést azonban nem abban látom, hogy mi a népnevelés államivá tétele ellen küzdjünk; e küzdelem hasztalan is lenne, de meg ellene szól ennek a magyar állam érdeke, a mely megköveteli, hogy az országban minden iskola magyar legyen. Megelőzhetjük a felekezetünket érhető veszteséget az által, ha lelkeszeinket, tanítóinkat már ma. akként neveljük, hogy ők nemcsak szellemi képzettségben érijék el azt a helyet, melyet állásuk megkíván, de lelkesedésben is méltó utódai legyenek nemes elődeiknek, a gályaraboknak. Ha nekünk, ref. felekezetnek sikerülni fog (sikerüljön is!) iskoláink államivá tétele idejére — alapos szakműveltségük mellett láng-lelkű tanítókat képeznünk és állítanunk iskoláinkba, őket az állam kormányja, melynek legfőbb érdeke a nevelés államosításánál bizonyosan Magyarország magyarrá tétele lesz: nemcsak nem mellőzheti, de örömmel alkalmazza, s az ily tanítói kar, melyet felekezetünkől majdan az állam átvesz, nem fog nevelni oly nemzedéket, mely a törvényhozásba reversálisos képviselőket küldjön, s azt a veszteséget, mely számításunk szerint felekezetünket iskoláink államivá tétele által érheti, ellensúlyozva látandják utódaink abban, hogy a különböző felekezetek, sőt különböző nemzetiségek gyermekei együttes és hazafias neveléssel mindnyájan magyarokká, e haza hű polgáraivá lesznek. S az a nemzedék, a melyben az anyákat nem idegen nemzetiségű, nyelvűnk nem beszélő, a nőneveléshez már helyzetüknél fogva alig értő apácák;... a férfiakat pedig nem a jezsuita vagy hasonszellemű barátok fogják nevelni: — lesz hivatva arra (s fogja teljesíteni

hívását), hogy életbe léptesse a 40-es évek nagy szellemei által hangoztatott, s fájdalom, egy félszázad óta alvó eszméket, a melyekről az akkori idők egyik jelese, *Palóczy László* mondá, hogy „a jövő feltámadásig nyugalomba téessenek.“

E feltámadás ideje közeleg, biztosan el fog érkezní; e feltámadást a mi ref. felekezetünk örömmel várja, mert hiszszük, hogy ez igaz, e szent eszmék létesültével az a veszteség, a mit nemzetünkért, a magyar állam érdekéért szenvedtünk, kárpótolva leend. Valóban, ha nemzeti nevelés által e hazának minden gyermeke magyarrá és értelmes polgárrá válik, a magyar kálvinista felekezet számarányban sem veszíthet.

Ujfalussy Béla.

Terv nélkül.*

Különös dolgok játszódnak le szemeink láttára. Magasabb álláspontra helyezkedve, talán meg is lehetne döbbseni rajta. Hanemhát erre az álláspontra ki helyezkednék mai napság? Nevezzük hát a helyzetet — a fin de Sièclé-hez méltón — egyszerűen érdekesnek. Az egyházi helyzet igazán érdekes, csaknem mulatságos; csak a vége ne legyen siralmas. Talán e becses lapok olvasói előtt nem leszek egészen unalmas, ha a helyzet ez érdekes voltát fejtegetem. Ujat nem mondhatok, legfőlebb a situatio — ez is modern! — lehet benne új.

Magyarország törvényhozó testülete három százados küzdelem után egy törvényt hozott, mely számba vévén a sérelmeket, számolva a szabadelvű kor összes követeléseivel, a század végéhez illetlen felekezeti torzskodásnak vala végét vetendő. Országgyűlés és király meghozták az 1868. LIII. törvénycikket, kimondván, hogy — a mi fölött 77 év óta folyt az ádáz vita — a vegyes házasságokból származó gyermekek atyjok, illetőleg anyjuk vallását követendik nem szerint, minden föltétel kizárásával. Ez egy *terszerűleg* meghozott, szentesített állami törvény, melynek érvényét csak a tudatlanság vagy roszakarat vonta kétségbe. Érvénye előtt *évtizedeken át* meghajolt minden felekezet. Minő együgyűség!... ime, kisütik, hogy annak engedelmeskedni nem tartozunk, mert e törvénynek... nincsen sanctiója, büntető sanctiója! Ah! minő érdekes! lám, ezt nem is tudtuk eddig, hogy a törvény büntető sanctió nélkül nem törvény. Mily kár volt a népek millióinak vakon meghajolni a X. parancsolat VIII. parancsolata előtt: „*Ne lopj!*“; hiszen nincs hozzá *büntető sanctio* kötve.

Mert a kérdés alapja itt van. Innen fejtett ki az egyházpolitikai helyzet egész súlya, átka. Ugyanis az együgyű protestáns „*pásztorok*“ jámbor hitükben, mely-nélfogva a törvény azért törvény, hogy végrehajtassék s hogy annak mindenki engedelmeskedni tartozik, a a VIII. parancsolat — akarom mondani — az 1868. LIII. törvénycikk 12. §-ának megrontóit bíró eleibe viték, hogy a törvénysértésért bíró adjon elégtételt s a király által hozott törvényt, a király nevében emeljék érvényre. Sőt hivatkoztak arra, hogy az 1879. XL. törvénycikk 53. §. az 1868. LIII. t.-c. (tehát nem csak egy vagy más §., hanem a törvény minden ide vonatkozó rendelkezéseinek) *büntető sanctiót* is adott és pedig félreérthetetlenül szabadságvesztést. A bíróság dilemma elé jutott. Tételes törvények álltak előtte, s büntetnie kellett — volna. Ámde ez nagy port vert volna fel. Az uralkodó vallás papja — a börtönben? hallatlan!

* Előbb lehetetlen volt közölnünk.

(s a törvény szántszándékos megsértése nem az?) — Csürték, csavarták a dolgot, s a törvényben nem találva rá alapot a — dogmához fordultak, kimondván, hogy az elkeresztelés nem kihágás. Kimondták az elvet, nem roszakaratból, hanem, hogy meneküljenek a kényes dilemmából — *terv nélkül*.

A törvény tekintélye oda lett, bár a bírák nymbusa az ultra-klerikális körökben nagyra nőtt. A hógörgeteg, mit a havas csúcsán egy okatlan veréb túlmerész ugrándozása által mozgásba jött hómorzsa indított, feltarthatatlanul gördült lefelé.

De hát van a törvénynek öre is. Igenis, a kormány és a törvényhozás — és megszületett a Szivák-féle javaslat. Egy nagyhangú tiltakozás, feltételes fenyegetés, mely a lavinát útjában megakasztani nem fogja. Az elé falat, erős falat kell emelni, vagy útjából eltéríteni. Im, ott egy erős munkás a híres februáriusi rendelettel épp ezt célozza; hasztalan, a többi munkások magára hagyják, a mit ő épít, azt a belügyminiszterium szépen lerontja . . . s meg van az amabilis confusio. Hogyan? mért nem segített a rendelet, mért nem hatott a Szivák-féle javaslat? Egyszerű a magyarázat, nem volt szigorúan körvonalozott céljuk, úgy jöttek létre — *terv nélkül*.

A kifogás az volt, hogy nincs a törvénynek büntető sanctiója. Mért nem adták meg *ezt*, ha szüksége beállt s miért intézkedtek gondosan megfontolt *terv nélkül*?

A római papság, lám, *tervszerűleg* dolgozott. Az első *elkeresztelés* kitűzött célt szolgált s ez útján fokozott erővel haladt előre az első *tervtelen* közrehatás, a kuriai ítélet után. A Csáky- és Szivák-féle rendelet és határozat csak olaj volt a tűzre; a liberalismusát suthadobott, elfelejtett sajtó itt érdekből, ott a dolgokkal való ismeretlenségből (ez — fájdalom! — az újabb journalisticához hozzá tartozik) részint roszúl, mert lágy-melegen védte a tételes törvényt, vagy jól, azaz hevesen támadta. Majd megjött a híres — „Pax.” A régi mondásnak megfelelőleg kiadva a *harci jelszót* — hogy elérje az ohajtott (?) *békét*. A kis hó-porszem fenyegető gomolyoggá nőtt. Már áldozatai is lettek. Közöttük a kormány feje, Szapáry gróf. A jelszó kiadatott, a lavina ellen küzdeni kell, küzdeni kötelesség. Induljon hát a harc — *terv nélkül*.

Mert azt már csak még sem lehet komoly tervnek nevezni, ha a vár védői elhatározzák a komoly védőellenállást s e végett elsőbbsen is a dolog, a kérdés substratumát, a megvédendő — *várat* adják fel.

A Csáky-féle rendelet egy — be nem vált — modus vivendi volt. Ez célra nem vezetvén, nem újabb, erősebb eszközökről gondoskodtak a sárba tiprott törvény kiemelésére, hanem most már a törvényt adták fel, hogy a látszat megmaradjon. Nem az már a kérdés, a mi volt s lesz is, t. i. a klérus erőlködése járma alá hajtani a liberalismusát felejtett sajtó befolyásától megtevesztett, meggyőződésében ingatag talajra jutott többi felekezetet, hanem bármi úton megóvni a megsértett kormány-tekintélyt, kibékíteni a szenvedélyeinek viharában legmagasabb hullámokat vetett ultramontanismust. S ez még nem baj, ez még mindig eredményt hozna létre, ha a küzdelem nem *terv nélkül* folytatattátnék.

Ugyan, ismeri-e valaki a kormány programját egész határozottságában? Tudja-e, mi annak szigorúan körvonalozott végcélja? A klérus kijátszott egy erős kártyát: „a törvénynek nincs büntető sanctiója, annak végrehajtására irányzott minden törekvés hiábavaló, mert a dogma sérthetetlen.” Erre az erősnek látszó kártyára a kormány nem az erős adutot, a tételes törvény *bün-*

tető sanctióját adta ki, mely mindenestre *ütött* volna s a játszma megnyerésére döntő befolyással leendett; hanem egy rakás *elvi* kijelentéssel, félénk tervekkel, határozatlan mumosokkal — vallás-szabadság, zsidó-receptió, állami anyakönyv-vezetés stb. — állott elő — melyek a félénkeket meghökkentik, de a bátrakat vizsgálódásra s ennek folytán (látva, hogy a rettenetes külső csekély vagy semmi erőt rejt magában) nevetésre ösztönzik. Ámbár nem tagadhatjuk, hogy még jó is lehet ebből s az nevet, a ki utóljára nevet. Tudjuk, hogy a kormány eleinte csak — a helyzetet könnyítő, de a dolgok mélyét nem érintő — feltételes polgári házasság s részleges állami anyakönyv-vezetés mellett foglalt állást. A római klérus erőszakossága s az a tévedése, hogy a század végén egy kis középkort rögtönözhet s fanatizmusát világi hívei keblébe is átöntheti (a miről maig se mondott le), s hogy ezek segélyével a liberalizmusra döntő csapást fog mérhetni: vakmerő ellenállásra, sőt harcra kelt ez ellen is. A békülékenységet, a helyzettel való megalkuvást *gyöngeségnek* magyarázták, e szerint kiütött a harc és a kormány, valamint pártja nem mentek, hanem a viszonyok által *tolattak előre* azon pontig, a melyet már kidomborított álláspontnak tekinthetünk, t. i. *kötelező polgári házasság és állami anyakönyv-vezetés*, azaz, eddig csak az utóbbi; mert — ha beválik — jó egyelőre, ezzel is be fogják érni. A vallásszabadság — zsidó receptióval, tehát a *bevett* vallások szaporításával — tökéletes egyenlőség és viszonyosság s a lelkiismereti szabadság érvényre emelése nélkül meghamisítása az igaz liberalismus százados küzdelme valódi irányának; sallang a még csak sejtett, de lényegében nem ismert mumuson. Így jutott a magyarországi liberális párt mai álláspontjára; de hogy hova fog jutni még ezután: tesz-e elhatározó lépéseket a megkezdett úton, vagy — pillanatnyi sikerekkel megelégedve — megáll fele útján: ki mondhatná meg? Hiszen idáig is *terv nélkül* jutott s az ügyek előre vitelében maig sem látszik az a következetes egymásután, az a lázas érdeklődés, a mi nélkül nagy dolgok nem szoktak létre jönni. Nekem — lehet tévedek — párttaktikának tűnik föl az egész; noha tagadni nem lehet, hogy az események nyomása folytán túlságos visszaesést az eddigiek már nem igen engednek.

De, ne feledjük el, hogy e harc kiinduló pontja a római klérus azon *tervszerű* törekvésében rejlik, hogy nyájába gyűjthesse a tévedező juhokat, az akatholikus felekezeteket, a miben az 1868. LIII. t.-c. erős akadálynak bizonyult. A harc tehát, hogy triviálisan szóljak, a mi bőrünkre megy. Természetes hát a kérdés, hogy mi, az észszel — s ha kellett — vérrel küzdött protestáns ősök utódai, miként viselkedtünk — kezdettől fogva — e mozgalommal szemben? Tettünk-e valamit? S ha igen, terv szerint léptünk-e a nagy küzdelembe? E kérdésre elengedhetem a feleletet, utalva Mocsárynak, ennek a mély elméjű s minden ízében igaz magyar protestánsnak a vallás és felekezet lángoló s mégis okos szeretetéből fakadt, e becses lapok hasábjain megjelent figyelemre méltó fejtegetéseire, melyeket szívem mélyéből osztok s mélyen sajnálom, hogy azok — a sajtó nagy részének hangoztatott liberalizmusa mellett is — csak egy kis közönségtől olvasott lapban¹ jelenhetve meg, nem jutottak a minden felekezetű nagy közönség tudomására is. Együtt ült a két protestáns zsinat, gyűléseket tartottak egyházmegyék, egyházkerüle-

¹ Lapunkat — időnként — nagyobb mennyiségben küldözzük szét a távolabbi vidékekre, hogy a sarkalatos kérdésekben elfoglalt álláspontunk vagy kitűnőbb munkatársaink álláspontja mennél szélesebb körben váljék ismeretessé. Szerk.

tek; de a létünkbe vágó nagy kérdésben szilárd álláspontot nem foglaltunk el, azt szigorúan nem körvonaloztuk; nem mondtuk meg sem ellenségeinknek, sem jó barátainknak: mi az, a miben nem engedhetünk s melyik az a pont, a meddig engedhetünk. Sőt ki lön mondván, hogy várjuk meg a kormány terveinek megvalósítását; s ha kell, akkor lépünk a tettek terére. Érténém ezt, ha a kormány és liberális párt az ultramontanizmus ellenében a *mi érdekeinket* képviselné. Tudvalevőleg azonban a dolog nem áll így. Az, az állam érdekeit képviseli, mely ugyan a mi érdekünk is, de — megfordítva — a mi érdekünket nem mindenki tekinti az állam érdekének. Előre toltuk nagy embereinket s a régi autonomikus önértetést sutba dobva, rábiztuk magunkat gondviselés-szerű férfiainkra. A helyett, hogy a régi, erősnek bizonyult, protestáns önértetést régi alakjában engedték volna megnyilatkozni, hallgatunk; sőt tekintélyes ajkáról jött a jelszó: „Csöndesen!” És mi szót fogadtunk. Mióta — a protestáns öntudatban eddig ismeretlen — *döntő körök*, ezek a földi gondviselések — erdélyi mintára nálunk is megalakultak, a *minorum gentium* (kiktől hajdan sok életre való eszme kelt a közvéleményben) nézetet is alig mert nyilvánítani . . . hiszen vannak, a kik helyettünk gondolkodnak, kiknek circulusait zavarni kár! . . . És ime az egyik legnagyobb elejté az intrika és a taktika, a másik a kormánytörekvésekkel szemben, (melyekbe annyi reményt helyeztek) nyílt állást foglal el. Majd halljuk, hogy a kötelező polgári házasság compensatioja lesz az 53. t.-c. elejtésének. Ugyde, ez csak elvben mondatik ki, hanem a *kötelező polgári anyakönyv-vezetés* bizonyosan életbe lép az 53. t.-c. *helyett*. Hova jutunk még? ki tudná azt! Annyi bizonyosnak látszik, hogy az utolsó vallásügyi törvény, 3 százados nehéz küzdelem sovány gyümölcse, el fog veszni, le fog hullani szemünk láttára. Tudjuk-e, mit leszünk teendők, ha a kormány nem ismert terveinek keresztül vitelében veszélyek fenyegetnek; ha a sokszor idézett törvény elesik jelentékenyebb recompensatio nélkül? Igen, mint F. úr mondja, akkor feléled a régi dicsőségében tündöklő protestáns önértet, mely tud tűrni, szenvedni, de harcolni, küzdeni és vérzeni is, ha kell. Csakhogy mi könnyebb: gondos vigyázattal óvakodni a tűztől, vagy eloltani a már kitört vészt? hátha a szevedélyek oly szélvihara támad, mely minden törekvést lehetetlenné tesz!!

(Vége köv.)

—y —c.

ISKOLAI ÜGY.

Az országos protestáns tanár-egyesületre vonatkozó két indítvány.

Az ország két tekintélyes tanár-egyesületének életében valószínűleg nevezetes változás következik be a jövő hónap elején. Majdnem egyidejűleg fogja gyűlését tartani az „Országos Középiskolai Tanár-egyesület” Szegeden és a „Tiszántúli ev. ref. Tanár-egyesület” Debrecenben. Az első az alapszabályok lényeges módosításához készül, s ezzel együtt egész újra-szervezkedésnek néz eléje; a másik, sokak kívánságára, eddig tisztességgel viselt nevét egy új, de fényesebb névvel hajlandó felcserélni, hogy mint „országos protestáns tanár-egyesület” szélesebb körben s nagyobb erővel működhesse. A két egyesület érdekei iránt érzett melegebb érdeklődés örvendetes jelének tarthatjuk, hogy szervezkedésükre vonatkozólag már eddig is többen figyelemreméltó javasla-

tokkal, tervezetekkel állottak elő, melyeknek előleges megvitatása a közgyűlések határozatára is befolyással lehet.

A tervezett országos protestáns tanár-egyesületre vonatkozólag újabban két figyelemre méltó indítvány vettetett fel nyilvánosan. Az egyik a *dr. Kapossy Luciáné*, a ki a „Dunántúli Protestáns Lap” 22-ik számában a szervező-bizottságnak azt veti szemére, hogy „nem fontolta meg kellőleg azt a körülményt, a mely impozánssá teheti az alakuló gyűlést, midőn az alakuló gyűlés helyéül Debrecen határozta” és nem Budapestet; mert tanintézetek nagyobb részéből olcsóbban és nagyobb kényelemmel juthatnak el a tanárok Budapestre, s itt különösen hívatásukra vonatkozólag több tapasztalatot is szerezhhetnek. Ebből kifolyólag azt indítványozza, hogy „az *elnökség intézzen minden egyes intézethez kérdést az iránt, melyik városban akarja az alakuló ülést megtartani? A szavazatok beküldésére tűzzön ki záros határidőt, hogy a szavazatok eredménye szerint kellő időben intézkedhessék.*” Óhajtja ezt különösen azért, mert „ha az alakuló gyűlés impozáns, akkor sokat nyerünk; ha nem, akkor az a néhány megjelent is elkedvetlenedik s a többi közgyűlés teljesen néptelen lesz.” A szervező bizottság elnöksége — legalább az én tudtommal — dr. Kapossy Lucián nyilvános felhívásának nem tett, sőt nem is tehetett eleget, mert Kapossy tisztársunk indítványa jelenleg nem alkalomszerű. Indítványozó kollegánk nem vette tekintetbe azt, hogy a Debrecenben tartandó gyűlés most még első sorban a „Tiszántúli ev. ref. tanár-egyesület” közgyűlése lesz, s ezen a gyűlésen alakul át tulajdonképen az egyesület „Országos protestáns tanár-egyesület”-té. Az tehát, legalább az én véleményem szerint, igen sajátos volna, hogy a „Tiszántúli ev. ref. tanár-egyesület” Budapesten tartsa utolsó közgyűlését. Én azt hiszem, hogy azokat, a kik a létesítendő egyesület iránt igazán érdeklődnek, a debreceni értekezleten való megjelenéstől nem fogja visszatartani az az esetleges pár forint különbség, s a kálvinista Róma falai között épen olyan, sőt impozánssabb alakuló gyűlést tarthatunk, mint Budapesten. Azok pedig, a kik Debrecen még ez ideig nem ismerik, bizonyára elég nézni és tanulmányozni valót fognak találni ebben a szépen fejlődő városunkban is.

A másik indítványt *Váró Ferenc* nagyenyedi tanár teszi a „Protestáns Közlöny” 22. számában. Ő az alapszabály-tervezettel jó részben egyetért, de a szervezetre nézve más véleményen van. Azt tartja, hogy „a vándor gyűlések mellett nincs szükség sem állandó, sem hat évi székhelyre; nincs szükség központi tisztviselő-karra és választmányra sem. Protestánsokul — mondja — már hagyományainknál fogva félünk a központi szervezet és vezetés ridegségétől, s nem könnyen tűrünk semmiféle hegemoniát.” Ebből kifolyólag Váró Ferenc indítványa rövideden az, hogy „*központi és helyhez kötött szervezet nélkül egyesüljünk, és nem a személyenként való önkéntes belépés elve alapján, hanem az országos protestáns típus szerint, a testületeket tekintve individuumoknak.*”

Váró Ferenc tehát nem a protestáns tanárok, hanem a *prot. tanári karok* egyesületét óhajtja olyan módon, hogy mindenik tanárkar — tagjai számának arányában — évenként bizonyos összeget fizetne, s a szövetséget közgyűlésére két-két képviselőt küldene, de ezek mellett a többi tanárok is tagjai lehetnének a közgyűlésnek. Javaslatára szerint a közgyűlés mindig más prot. egyházkerület kebelében, azon intézet székhelyén tartatnék meg, a melyet az illető kerület tanár-karai erre kijelölnek. Ezek a tanár-karok gondoskodnának aztán az évi gyűlés tárgyainak előkészítéséről, az egész programról, a folyóirat szerkesztéséről. Ők választanák az elnökséget, jegy-

zőket és szerkesztőt a magok sorából, csak a pénztárnok volna állandó, s ez Budapesten lankék. Az egyes kerületek vagy vidékek tanár-karai hasonló módon fiók-szövetkezetekké alakulnának.

Váró Ferenc javaslata első tekintetre sok ember előtt valószínűleg szabadelvűbbnek és tetszetősebbnek látszik, mint az alapszabály-tervezet készítésével megbízott küldöttség munkálata. Sok van benne a magyar orvosok és természetvizsgálók vándor gyűléseinek gyakorlatából és ha jól gyanítom, az erdélyi ev. ref. kollégiumi tanárok szokásos értekezletéből. Indítványa mindenestre érdekes, s méltó, hogy vele foglalkozzunk, noha az — az én véleményem szerint — nem igen kivihető.

Indítványának már az a része, hogy ne személyenként egyesüljünk, hanem minden egyes protestáns intézet tanár-testülete, mint ilyen lépjen be az egyesületbe, bajosan volna kivihető, mert hiszen nem kell ám azt gondolni, hogy a professorok mind egyformán gondolkodnak, még ha protestáns tanár-egyesületről van is szó. A tiszántúli tanár-egyesület elnöksége által közlött kimutatásból láthattuk, hogy aránylag kevés intézetünk van olyan, melynek minden tanára szükségesnek, vagy legalább hasznosnak tartaná az országos egyesület megteremtését. Váró Ferencz javaslatát fogadva el, az ilyen tanár-testületekkel vagy az történnék, hogy a többség ellene nyilatkozván a belépésnek, még azok is ki lennének zárva az egyesület kebeléből, a kik azt szívvél, lélekkel készek volnának pártolni; vagy az, hogy az egyesület tagjai között szerepelne ugyan az intézet, de annak szereplését a félrehúzódo tagok nagyon megbénítanák. A tanári testületek kötelezett belépésének lehetne némi anyagi haszna, az t. i. hogy az intézet pénztárából fizetve az évi tagsági-díj-hátralékokkal talán nem kellene bíbelődni. Igen, de a kötelező belépés a mi autonomikus szervezetünknel fogva majdnem képtelenség.

Váró Ferenc indítványának egy másik része, hogy *központi és helyhez kötött szervezet nélkül egyesüljünk. Vándor gyűlések mellett nincs szükség sem állandó, sem hat évi székhelyre; nincs szükség központi tisztviselő-karra és választmányra*, mondja Ő. Ezt az indítványát is kivihetetlennek, vagy legalább is célra nem vezetőnek tartom, mert — ha jól tudom — minden egyesületnek, melynek alapszabályai a minisztérium által megerősítetnek, kell lenni székhelyének, a hol az egyesület elnöke lakik, a ki az egyesületet hatóságokkal szemben képviseli. Kell lenni állandó választmányának, mely az egyes gyűlések között az összefüggést tartja fenn. A központi, vagyis helyesebben ügyviteli bizottságra, véleményem szerint szintén szükség van, mert ez teszi meg a közgyűlés tartásához szükséges előintézkedéseket. Huszonhat évi tapasztalás után helyesnek és szükségesnek tartották ezeket az orvosok és természetvizsgálók is, a kik pedig vándorgyűléseiket szintén más-más helyen szokták tartani. Ezek az elnököt, alelnököt, titkárt három ülés-szakra választják. Különbben nem sértem meg talán vele Váró Ferenc igen tisztelt kollegámat, ha felemlítem, hogy indítványának éppen az erdélyi ev. ref. tanárok eddigi tapasztalata is ellene szól. Ha jól emlékszem, a „Debreceni Protestáns Lap“-ban olvastam Szakács Mózes tisztársunknak az erdélyi kollégiumi tanárok legközelebb tartott gyűléséről közölt tudósításából a következő nyilatkozatot: *„legfőbb baj az (t. i. az egyesületnél), hogy mostani szervezetünkben nincs testületünknek állandó választmánya, céltudatosan gondolkozó kötelezett feje, mert gyűléseink évenkénti intézeti sorrendben következvén, minden évben a soros kollégium tanári kara köteles fejét a függő gondokon törni, s megeshetik, mint már meg is esett,*

hogy valamelyik intézet a nem gyűlésezés elvét tartja célszerűnek.“ Ez után a tapasztalaton épült illetékes nyilatkozat után feleslegesnek vélem a javaslatnak arra a részére megjegyzést tenni, hogy minden évben más-más egyházkerület tanári kara intézkedjék, úgyszólván teljesen függetlenül az országos egyesület ügyeinek vezetéséről. Én azon egyházkerületnek, illetőleg tanintézetnek tanári karát, melynek kebelében a közgyűlés tartatnék, csak mint helyi bizottságot óhajtom tekinteni, mely a vándor-gyűlést az alapszabályok és ügyrend értelmében a helyi viszonyoknak megfelelően tervezi, az állandó választmányával egyetemben a helybeli tudományos erőket közreműködésre szólítja fel, s gondoskodik az intézet helyén és környékén levő nevezetességek megtekintetéséről, helyiségekről, elszállásolásról stb. Azt azonban célszerűnek tartom, hogy a közgyűlés alelnöke, vagy ha úgy tetszik társelnöke, mindig azon intézetnek egyik tanára legyen, melynek kebelében a vándor-gyűlés tartatik.

Buza János.

TÁRCZA.

Adalékok énekügyünk történetéhez s még valami.

(Vége.)

Nem régiben olvastam egy Zürichben járt ifju atyánk-fia leírását („Protestáns“ f. évi 19. l.), hol a zürichi egyházi életéről szóló leírásában az éneklésről is megemlékeztén, arról a többek közt így nyilatkozik: „Ez éneklés mélyen megindító s fölemelő hatását csak az képes kellő értékben felfogni és méltányolni, a ki azt egyszer hallotta. Én hallottam s a reám gyakorolt magasztos benyomást szavakkal kifejezni nem tudom.“

Természetes dolog, hogy ha mi is ilyes félét akarunk behozni, az előmunkálatokat már most az iskolás gyermekek ének-tanításánál kellene megkezdennünk. Általában, ha nem is azt művelnők, mint Zürichben, hol az iskolás gyermekek tíz éven át tanítatnak a zenére és hangjegy ismeretre, minek folytán aztán még a legegyszerűbb ember is képes a hangjegyekből énekelni; de annyit mindenestre megtehetnénk, és pedig már most is, hogy a gyermekek énektanítására, az izléssel való éneklés elsajátítására, sőt némi hangjegy ismeret közlésére is nagyobb gondot és tevékenységet fordítanánk, mint eddig. Itt kell lerakni az alapot, melyre a sokszor nem egészen ok nélkül „kálvinista bögésnek“ titulált egyházi éneklésünk jobb jövőjét építhetjük.

Igaz, hogy ez lassu munka volna, de ha sohasem kezdünk, sohasem is fogunk végezni. Aztán nem is kívánhatnók azt, hogy a mi gyülekezeteink egy pár év múlva már négy szólamúlag énekeljenek; nem mehetnék odáig, hol b. e. Ivánka Sámuel 1859-ben sürgeti¹ a négy hangú éneklés felállítását s e végből gyülekezeti énekeskolák, énektanárok stb. alkalmazását; hiszen mindenki tudja, hogy ezeknél égetőbb szükségleteink is vannak.

Én magam részéről egyelőre s mintegy előkészületül, megelégedném csupán a két szólamú éneklés meghonosításával. Ebben is több fenség és erő nyilatkozik, mellette vonzóbb volna az isteni tisztelet is, mint a mai száraz egyhangú éneklési rendszer mellett. E végből tehát szükséges volna, hogy az új énekeskönyv szép és lehetőleg

¹ L. Ivánka S. «A magyar ref. négy hangú éneklés felállításáról.» (Prot. Egyh. Isk. Lap. 1859. évf.).

kevés számú dallamai két szólamúlag lennének kidolgozva s ezen az alapon, ha pl. száz év múlva ismét ének-reformra leendene szükség, megkezdhetnék a három, vagy négy szólamúságot is.

A kivitel módozatait illetőleg is legyen szabad egy pár szót szólanom. Szerény gondolatom szerint azon kívül, hogy már az iskolában készíttetnének az emberek elő a zenei ismeretek némi fokára, a célt legkönnyebben úgynevezett *egyházi ének-egyletek* alakítása által lehetne elérnünk. És ez annyival inkább is kívánatos volna, mert alkalmas térül és firmául szolgálhatna a lelkésznek is arra, hogy némi belmissiói munkásságot, (felolvasásokat hasznos tudnivalók közlését stb.) gyakorolhatna falun úgy mint városon. Az így megalkotott dalárdának aztán, melynek elnöke a lelkész, vezetője a kántor volna, az volna egyik főfeladata, hogy az egyházi éneknek kísérő szólamát különösen a téli estéken begyakorolván, az isteni tiszteleten ezt énekelné, miáltal az éneklés maga is két szólamúvá s így bensőbbé és vonzóbbá is válnék. Én hiszem, hogy a jó példa nem maradna követők nélkül, sőt az egyes egyházak maguk igyekeznének, hogy valami módon el ne maradjanak a szomszéd gyülekezet mellett. A fő csak az, hogy az ügy élén ügybuzgó s tevékeny emberek álljanak a gyülekezetekben.

A harmadik mód, mely által énekügyünk gyarlóságain javíthatunk, az *orgonák felállítására*. E tekintetben a reformáció mozgalmába eleinte talán tulságba is ragadtatott a minden téren egyszerűsége törekvő protestantizmus. A pápistaság egyéb jeleivel az orgonák is eltávolítottak a templomokból, sőt Zwingli az egyházi éneklést is beszüntette s Zürichben tényleg a XVI-ik század végeig nem énekeltek (1598.) Így történt ez a Kálvin híveinél is, ott azonban az éneklés nem szünetelt ily soká, mert már 1526-ban ismét behozták a zsoltáréneklést, sőt később (1561-ben) az orgona is visszanyerte régi helyét a templomban.

Hazánkban ugyane jelenségek játszódtak le, azzal a különbséggel, hogy az orgona, hihetőleg a puritanizmus helytelen értelmezése s főleg a szegénység és szeszassanyargatás és üldözés folytán (midőn még a templom-építés is tiltva volt), csaknem két századon át ki volt rekesztve az istenitiszteletből. Idők folyamán aztán őseink egészen el is szoktak az orgonától s a hangszerre e királya iránt, a katolicizmus többi eszközeivel együtt bizonyos ellenszenvvel viseltettek még a jelen század elején is.

Igy Gelei az „Öreg Gradual” előszavában még határozottan ellene van, úgy vélekedvén, „hogyha az új testamentumi Ecclesia hétszáz esztendőnk alatt, az míg még az tudomány és tisztelet virágzóbb volt, az orgonának bőgések és az hegedűknek vintzogásuk nélkül ellehetett, mostan immár annál inkább ellehet.” Ugyan ily módon érvel a tiszántúli egyházkerület még 1815-ik évi 117 szám alatti végzésében¹ is, midőn tudomására jut, hogy némely ekleziás orgona csináltatásról gondolkoznak. „... Az isteni tisztelet — úgy mond a végzés a többek közt — orgona nélkül is, valamint eddig, úgy ezután is idvességesen gyakoroltatik, és az ... az éneklésben is nem hogy segítené, hanem inkább azt megzavarja. Különben is pedig az orgona pompa levén, a mi szegény ekleziánkat nem illeti.”

Ez a hagyományos ferde felfogás csakis a legutóbbi évtizedekben kezdi hitelét veszteni. És ma már örömmel tapasztaljuk, hogy e téren nagy buzgóság és dicséretes haladás mutatkozik. Nagy és kis egyházak egyaránt

buzognak orgona állításáért; egyházi és más lapokban gyakran olvashatjuk az orgona-állításról szóló örvendező tudósításokat s még gyakrabban az „orgona-alap” javára rendezendő különböző összejöveteleket stb. Mindez örvendetes dolog, mert haladásnak, az izlés nemesülésének s annak a jele, hogy itt is kezdik belátni, hogy pusztán okos beszéddel ma már nem elég traktálni a híveket, mert az isteni tiszteleten a szív, a kedély is követeli az őt megillető részt.

Az orgona ugyanis jelentékeny tényező az isteni tisztelet, közelebbről az egyházi éneklés szebbé, felemelőbbé tételénél. Ugy a hármónia erejénél, mint több színű változatainál fogva is, mélyebben hat az emberi kedélyre, mint az unisono éneklés, ezenkívül kellően alkalmazott változataival a különböző kedély-hangulatok keltésére és növelésére is alkalmasabb. Aztán az éneklés izlésesebbé tételére is alkalmas, mert tömör hangjai mintegy határozott kerettel veszik körül a gyülekezet énekét, mely orgona nélkül gyakran szaggatott és szétfolyó, következőleg izléstelen. Végre ennek segítségével a kántor uralhatja a gyülekezet énekét, vezetheti a helyes módon s eleje van általa véve egyrészt az iskolás gyermekek vezető acsarkodásainak, másrészt annak a kétségbe esett versenynak, mely pedig falun nem ritka, hol néhány erős torkú ember szinte dicsőségnek tartja, ha az ének vezérfonalát a maga csavargatásával a „kántor uram szájából kiveheti.” Mindezek tehát kívánatosak teszik, hogy szakítva az e téren eddig tapasztalt ósdi és éppen nem indokolt felfogással, igyekezzünk lehetőleg mindenütt orgonákat állíttatni fel.

Körülbelől ezek volnának azon szélesebb keretű mozgalmak, melyeknek az új énekes-könyvvel karöltve énekügyünk szebbé tételét kellene munkálniok. Ezek elől kitérnünk nem lehet, mert nagyon különös volna, ha a minden tekintetben haladni vágyó protestantizmus csak az éneklés fontos dolgában ragaszkodnék az ócska hagyományokhoz. Ha ezek figyelembe vétele nélkül újítjuk meg az énekes-könyvet, alig végezzük valamit; mert nem az énekes könyv tette eddig sem rosszá az éneklést, hanem éneklésünk korszerűtlensége és a legtöbb helyt való izléstelen volta tesz feleslegessé mindenféle énekes-könyvet. Ellehet a jó énekeskönyv, ha abból rosszúl énekelünk; az utóbbin kell segítenünk, az előbbinek javítása aztán könnyen megyen.

Minthogy pedig az éneklésnél általában nagyobb és jelentékenyebb szerepe van a dallamnak, mint a szövegnek, mert hiszen az éneklő nem igen szokta latolgatni, boncolgatni a szöveget s annak értelmét, hanem szabad folyást enged szíve érzelmének, mely a dallam szárnyalásával emelkedik, vagy száll, kívánatos volna, hogy a reform-munkálatokban nagyobb figyelmet fordítsunk a dallamra, mint eddig. Ezeket kellene többeknek megbírálgatni, megrostálgatni, csiszolni s lehetőleg nemzeties színezetűvé tenni.

Szóval, ha már reform, legyen az minden tekintetben alapos és megfelelő. A nép conservatismusától való tartózkodásra nézve pedig szolgáljanak feleletül a fent elősorolt jegyzőkönyvi pontok. A népnek a reformmal szemben való idegenkedésre bizton számíthatunk, miután utolsó dolog volna azt várnunk, hogy ők sürgessék az újítást; de arra is számíthatunk, hogy ha helyes és célszerű lesz az új énekeskönyv, azzal népünk is megbarátkozik.

Végül óhajtható volna, ha a lelkész urak vennék maguknak a fáradságot s ki keresnék a mai énekeskönyv meghonosodására vonatkozó jegyzőkönyvi adatokat s az egyházi lapokban közzé tennék azokat. Sok tanulságos

¹ Közölve: Révész: Figyelmező. 1873. 180—11.

gyümölcs van azok közt a régi megsárgult levelek közt, melyeket adandó alkalommal mi is hasznunkra fordíthatnánk; de meg kívánatos volna azért is, hogy ez adatokból aztan mai énekesünknek részleges története is megírható lenne. S ha majd az énekeskönyv csendes eltemetésének az ideje elérkezik, emlékkő gyanánt odaállíthassuk sírjára annak történetét.

... A melyek megíratk, a mi tanulságunkra íratk meg.

Farkas Lajos.

KÖNYVISMERTETÉS.

Egy amerikai egyházi szónok beszédei.

Religion ohne Dogma. Sechs Vorträge von J. W. Chadwick. Aus dem Englischen von A. Fleischmann. Berlin, 1892. M. 250.

Amerika az eredeti eszmék és tények hazája; szokásában és erkölceiben, életmódjában és intézményeiben, tudományában és költészetében új, érdekes és mindenekfölött eredeti. Nem jár a vén Európa által kitaposott nyomokon s a multtal való ezen szakítás, a kerékvágásból való ezen kitérés miatt nem hogy elmaradt volna Európától, hanem ellenkezőleg sok tekintetben megelőzte Európát s most már az is igyekszik utána lépkedni. Hogy ne érdekelné hát az embert, a laikust is bizonyára, de egy theologust még inkább, ha egy amerikai egyházi szónok beszédeit olvashatja, kivált ha azokat a *Literarisches Centralblatt*, e kényes izlésű német kritikai lap, a legmelegebben ajánlja!

Chadwick beszédeit szintén a jelzett amerikaiás önállóság, eredetiség, kapcsolatban oly leplezetlen őszinteséggel és nyíltsággal, a mely sok európai előtt valóságos szentségtörés számba megy, — jellemzi. Mint többi honfitársai a társadalmi, gazdasági, irodalmi, politikai, — s a vallási téren szakít az európai felfogás hagyományosságával, — ő a vallás terén szegül ellen a hagyományos tantételeknek, a dogmák minden szabad gondolkozást, önálló felfogást lekötőző uralmának, és pedig a katolikus, református, unitárius dogmák uralmának egyaránt (dacára unitárius voltának), hogy e dogmák elvetésével, — miután azok tekintélyét, erejét a kritika világánál kiméretlenül lesújtotta, — a XIX. század tudományos felfogásához, erkölcsi nézeteihez, tisztult izléséhez és érületéhez illő vallásos eszméket találjon és nyújtson hallgatóinak. Ezen eljárásában egy radikális amerikai áll előttünk: semmi sem szent előtte, hogy azt megérinteni, megbírálni, s ha úgy találja, egész tisztelettel, a mások meggyőződésének minden bántása nélkül, félretenni ne merészelje; a Jézus feltámadásától a lélek halhatatlanságáig, a háromsági tantól Kálvin praedestinációjáig, sőt a keresztyén tanrendszer istenfogalmáig mindent megvizsgál, kritikai tekintete mindenüvé behatol.

Azt mondhatná erre valaki, hogy tehát Chadwickben vagy egy isten-tagadó, nihilista philosophus, vagy egy józan pénzes zsák áll előttünk; ki csak abban hisz, a mit lát; ki nem tud fölemelkedni a nagy, világhódító eszmék magaslatára, melyeket két ezredév hitt s melyek ma is száz meg száz millió embert boldogítanak! ki talán a modern utilitarizmus híve s azonkívül mi se létezik számára! Nem és nem! Chadwick a legvallásosabb, legbuzgóbb, legmelegebb kedély, kit csak képzelni lehet; egész tűzzel, egész lélekkel, az ékesszólás minden erejével küzd a vallás, a nagy nemes eszmék mellett, — a különbség csak az, hogy ő a vallás alap-
tégeit, főlemelő igazságait nem azokban látja, mint

mi; szerinte az eredendő bűnnek, Jézus istenségének és feltámadásának, a praedestinációnak hívése és vallása nem lényegesek a vallásban, nem tartoznak okvetlen a vallás alap-
tégeihez; ezek nélkül is lehet valaki igazán vallásos, igazán emelkedett gondolkozású! A vallásra igen kevés dogma, sőt egy se lényeges, de sok kell olyasvalamiből, a mi jobb a dogmánál: sok a szent borzalomból, a hódolatból, a bizalomból, a hűségéből. Ez érzelmek és gondolkozásmódok lényegesen a valláshoz tartoznak; nélkülök vallás lehetetlen. De a midőn az ember szíve a felséges világrendtől mélyen megillettetik s magát erősen lekötöztetnek érzi arra, hogy egész életét ezzel a világrenddel összhangzatba hozza s más szíveket is e cél elérésére segítsen, akkor a vallás lényege be van töltve (48 l.). Lényeges a vallásban a szeretet mindaz iránt, a mi szép, a törekvés mindaz után, a mi igaz, az akarat mindazért, a mi jó. (50 l.) Mennyire nem atheista, mutatja az, hogy itt közölt beszédei közül az utolsó, a vallás megtámadóival, tagadóival szemben éppen a vallás védelmére van írva, s mondhatom, egyike a legszebb apologiáknak, melyeket a vallás mellett olvastam. Aztán ő maga is mondja: »Én nem vagyok agnostikus, atheista vagy nihilista; a ki ismer, tudja, hogy én Isten nevét mindig szívesen ejtem ki, a rá való gondolást lelkemben, az iránta való érzelmet szívemben viselem. Ha valamiben hiszek, úgy Istenben hiszek, ha valamiben örülök, Istenben örülök, ha valamiben bizom, Istenben bizom. Istenbe vetett hitem rendületlen (40 l.).« De ha e nyilatkozatát nem sokba vennők is, az egész mű, annak minden sora a legnemesebb vallásos érzelemtől van áthatva. Csak azt nem kell felejtenünk, hogy Chadwick nem a dogmák tételeinek elhívésében látja a vallás lényegét; szerinte magában még a halhatatlanság hite s Isten hívése se teszi az embert vallásossá; ha szent félelemmel, tisztelettel, imádással, bizalommal és hűséggel párosul, akkor lesz vallássá, de máskülönben nem. Valaki lehet Istenhívő, habár igen kevésbé, vagy egyáltalában nem vallásos, ellenben lehet atheista is, s egyúttal nagyon vallásos. Mert a vallás sugárzó, szent, komoly, bizalomteljes érzése az élet összeségéhez s a világegyetem törvényéhez való viszonyunknak (46 l.).

Chadwick beszédeinek föntcímzett német kiadása (145 kis 8 r. lapon) az amerikai szónok 6 beszédét, egy hirlapi cikkét (»Miért vagyok unitárius?«) s bevezetésül a fordítótól Chadwick rövid életrajzát közli. E bevezetésből megtudjuk, hogy Chadwick 1840 ben született s jelenleg Brooklyn-i unitárius lelkész, s egyúttal kiváló író és költő. Egyházi beszédei közül gyűlekezete évenként 8-at bocsát közre röpirat alakban s ezekből mintegy 12 év alatt 250,000 példány terjedt szét a világban; olvassák azokat egész Amerikában és Ausztráliában, továbbá újabban Orosz- és Németországban is. A közölt beszédeket olvasva, az elterjedést teljesen igazoltnak találjuk.

A fordító által Chadwick különböző években írt beszédeiből szabadon választott 6 előadás címe a következő: 1. A lényeges a vallásban; 2. Hit és élet; 3. A nagy parancsolat; 4. Positiv és negativ theologia; 5. A jó új idő; 6. Vallás mindig és mindennek dacára. E beszédek a mi fogalmaink szerint nem annyira egyházi beszédek, mint inkább tudományos színezetű előadások. Míg a mi egyházi beszédeink gyakorlati, építő tanítások, a vallásos érzelem fokozására irányuló kegyes elmélkedések, addig Chadwick beszédei theologiai, bölcsészeti fejtegetések, tudományos műkifejezésekkel, tudományos tételek boncolásával, bizonyára a legműveltebb közönség számára készítve; az elméleti s kizá-

rólag negatív elem túlságos terjedelme a mi templomlátogató közönségünk igényeinek egyáltalában nem felel meg s nálunk valószínűleg a legfelvilágosultabb hívő is megütköznék ezen merész fejtegetéseken, a templomban hallva azokat. Mi az ily kérdések fejtegetését a sajtóra szoktuk hagyni s bizony még ott is sok türelmetlenséggel találkozunk! E beszédek tehát oly célból, hogy valaki azokat a szószekben is felhasználhassa, nem ajánlhatom; ezek olvasmányokul valók gondolkozó protestáns emberek számára, kik szeretnek magasabb témák fölött is tépelődni, kik nem hiszik azt, hogy a mult homályos századaiban megállapított dogmarendszer örökkétartó épület, holott tudományos, erkölcsi, társadalmi nézeteink, szóval egész világnézletünk és gondolkodásunk azóta óriásit változott, óriásit haladt; a kik birnak azzal az önállósággal, hogy esetleg mást higgyenek, mint a mi 1500—1600, vagy csak 300 évvel ezelőtt is, az akkori ismeretek s gondolkodásmód alapján, hit tárgyául felállított.

Már fentebb láttuk a vallásról, vallás lényegéről szóló nyilatkozatait; lássuk még egy pár nyilatkozatát, hogy közelebből megismerhessük felfogását a vallásos élet legfontosabb kérdéseiről s ezekből aztán arról is meggyőződünk, hogy e fejtegetések még se olyan nagyon kárhuzatos dolgok.

Istenről következőkép beszél: »A világegyetem és Isten egyek. Egy teremtet világról sehol semmi jel, a világ organikus fejlődésére 100 millió bizonyíték van. Minden létező csak egy része a végtelen egésznek, melynek teste a természet és lelke Isten. A világegyetem nem gép, melyet Isten sok idővel ezelőtt épített, melynek meg nem szűnő mozgást adott, hogy aztán a szinterről mindenkorra visszavonuljon: az az ő állandó jelenlétének kinyilatkoztatása, az ő állandó életének kijelentése« (73 l.). »Isten örök, fáradhatatlan erő, mely láthatatlanul minden jelenségben jelen van, ismeretlenül és mégis jól ismerve, a természetben működik, a lét minden formáját létrehozza és fentartja, minden szervezetet éltet s az ember tudatában mint erkölcsi és szellemi hatalom buzog elő, s az ember sorsának fejlődésében igazságosságot, mint az egyén és összeség élettörvényét és mint a legbiztosabb és legáldóbb gondviselést törekszik létrehozni (127 l.).«

Jézusról így beszél: »Jézus ember volt minden izében, egyike azon magasztos, nemes szellemeknek, kik az igazságot szerették, jót cselekedtek, embertársaik minden szenvedésében és minden bánatában részt vettek s ezért tartós diszhelyet nyertek az emberiség nagy szívében. A mi benne dicső, mint emberben, az kevés volna a végtelen, örök Isten számára; csak amennyiben az emberek gondolatai Istenről oly roppant mélyen alatta állottak Isten valódi nagyságának, emelheték a történeti Jézust egyenlő színvonalra Istennel, vagy különös rokonságba vele« (119 l.).«

»A biblia oly természetes könyv, mint csak valaha könyv volt, teljesen emberi, s miután sok és különféle szerzőtől íratott, különféle s olykor egymással összeegyeztethetetlen nézeteket is foglal magába, az 10—12 századot ölelve fel magába, az első töredékektől az újszövetség legújabb leveléig, teljes és gazdag kifejezése egy oly nép vallásos életének, a mely a vallás iránt az ó-világ bármely népénél magasabb érzéssel birt (118 l.).«

A negatív theológiáról írja: »A hagyományos nézetek tagadása volt az az emeltyű, mely az emberiséget a korábbi durvaság iszapjából kiemelte és sugárzó méltóságban és kellemben, magas és szilárd talapzatra állította (90 l.).«

Mi volt a vallás? »Az emberi természet kísérlete arra, hogy gondolatait és érzelmeit a világtitokról és ezen titokhoz való kapcsolatáról, szegényes szavakban kirebegje (136 l.).«

Szabad felfogása mellett Chadwick az egyház multját is teljes igazságossággal ítéli meg, bármily határozottan elveti is annak kényszer-uralmát és fanatizmusát, s erősen meg van győződve arról, hogy a jövő embere is ép oly vallásos lesz, mint a mult embere volt, csak-hogy vallása igazabb, bensőbb, emelkedettebb, nagszerűbb lesz. Mig az ember és a világegyetem megmarad, vallás lesz; mert a vallás együtt növekedett az emberiséggel és annak ereje által lett erőssé.

Azonban, az igazsághoz hiven, azt is meg kell említenem, hogy Chadwick fejtegetései itt-ott nagyon merészek, igen túlságba mennek. Már az is meglepő volt, hogy ő a személyes Istennek s a lélek halhatatlanságának hitét nem tartja okvetlen a valláshoz tartozónak; Jézusról és az ő evangéliumáról, különösen pedig a hegyi predikációról (60 l.) való nyilatkozatai (t. i. az élet és a világtörténelem nemcsak nem igazolja azokat, hanem határozottan azok ellen beszél) sokkal radikálisabbak, mint Jézusnak tiszta emberi felfogása s a bibliai szöveggel szemben való teljesen elfogulatlan álláspont mellett is szükséges. Hát az, a kinek lényét és jelentőségét fentebb oly melegen és szépen rajzolta, igazán, még mint az engedelmességnek és erénynek mintaképe se jöhetne állandóan tekintetbe, sőt egykor a feledés zsákmányává lenne (38 l.)? Vagy ezek csak szónoki paradoxiaiak? Két helyen is, egész komolyan állítja, hogy a középkorban szokás volt »a templom alapkövébe egy eleven gyermeket befalazni.« Én erről még sohase olvastam, s megvallom, ezt kétségbe vonom!

Én erősen hiszem, hogy e beszédek másokra is oly erős, oly maradandó benyomást fognak gyakorolni, mint én reám!

Rácz Lajos.

IRODALOM.

* „Emlékkönyv a nagy-kállói ev. ref. egyház 1892 évi nov. 6-án tartott hála- és örömnepélyéről. Az egyháztanács megbízásából összeállította Görömbey Péter. Ára 30 kr. Nyiregyháza 1893.“ A címben nevezett egyházközség, a mint lapunk mult évi 47. számában olvasható, kijavított tornyával építkezéseinek hosszú sorára tette fel a gombot. Huszonöt év alatt ugyanis 115—120,000 frtot költött egyházi s iskolai célokra. Örömében, hogy jó vezérek alatt a gondviselés kegyelme ilyen sokra segítette, ünnepet ült, fényeset, meletet, meghatót. Ennek az örömnepnek történetét fűzte egybe a fáradhatatlan Görömbey Péter a végből, hogy az ünnepély által keltett érzelmek és gondolatok el ne röpüljenek, a kedves emlékek el ne mosódjanak, sőt inkább az olvasót is nemes tettekre hevítsék. Az egész ünnepély érdekes leírása mellett olvashatók itt Kiss Aron püspök alkalmi imája, Lukács Ödön esperes alkalmi beszéde I. Kor. III. 11—13 felett, Görömbey Péternek a nagy-kállói egyház története írójának a torony történetét ismertető felolvasása (a melyben saját korábbi művéhez is új adatokkal járúl); továbbá Sáfrány Zsigmond téglási lelkész úrvacsorai és Nagymáté Albert kis-létai lelkész esketési beszéde, az ünnepélyen megjelentek névsorával együtt. Tartalmáért a közvetlenül érdekelt egyházközség szűk körén kívül is megérdemli a figyelmet. Ára 30 kr, terjedelme 38 lap. A tiszta jövődelem a helyi szegény-alapra fordíttatik.

* **„Zöngemények.** A magyarországi reformátusok 1891 évi dec. 5-én úgy a következő napokon és esztendőnkön az ország fő- és székvárosában tartott egyetemes zsinatjáról dorombon zöngi egy *Bús Magyar.*“ Komárom 1893. Egy 58 lapra terjedő gúny írat-féle ez, a melyet a zsinati kisebbségnek valamely dunántúli költője írt össze igazi bús magyar hangulatban. A zsinati atyák előtt, kik e szomorú dicséneknek minden titkosabb vonatkozásait is tudják érteni, — érdekes olvasmány lehet fekete kávézás közben, pipaszó mellett. Személyes vonatkozásaiban itt-ott túlságosan éles, a mi rontja a zöngemények általánosabb hatását. Az erdélyi atyafiaknak kemény ellenlábasa a szerző, a dunántúliaknak apró gyöngeségeit is fenéki ismeri s ügyesen paródiázza. Részünkről, — mint lap — köszönetet szavazunk szerzőnek, a miért zsinatunknak ezt a kesernyés utóhangját nekünk is beküldte, tehát a sajtó iránt figyelmet tanúsítani nem restelkedett... *Zsinati kiadványainkat — az arra hivatott tényezők — nem szokták (legalább tudtunkkal!) a prot. sajtó képviselőinek megküldeni!* Hát megkaptuk legalább a zsinat paródiáját.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A sárospataki irodalmi Kör** f. hó 3-án tartott közgyűlésében a másodelnök bejelentette, hogy *Kiss Lajos* „Világtörténelem középiskolák számára. I. kötet. Ókor“ című kiadásra elfogadott tankönyvét a bírálatok alapján újrolag átnézte, a kívánt, s nem jelentéktelen számú rövidítéseket megtette, ennél fogva a kör közgyűlése most már jelen alakjában a művet kinyomatni határozta. Döntött egyszersmind az iránt is, hogy az „Ókor“ képekkel jelenjék meg, a mi használhatóságát s versenyképességét kétségtelenül emelni fogja, s javaslatot tett a gazdasági választmánynak a nyomtatandó példányok száma felől is. Így tehát e rég nélkülözött tankönyv az új iskolai év küszöbén már az ifjúság kezében leend, mi az irodalmi kör s a tanügy barátainak bizonyára megnyugtatóra szolgál. *Dr. Bartha Béla*, az irod. kör. jegyzője.

— **Gyászhir.** *Szűtor Endre*, kölcei ev. ref. lelkész szeretett családjának megsiráthatlan bánatára, gyülekezetének és tisztsárainak méltó fájdalmára, folyó hó 3-dikán, hosszas szenvedés után, életének 52-dik évében elhunyt; temetése a kellemetlen idő és út dacára, 5-dikén délből általános részvétel mellett ment végbe. A vesztesség fájdalmát a templomban *Bélteky Albert* botpaládi lelkész s egyházmegyei tanácsbíró és *Szeőke József* mándi lelkész megindító szavakban tolmácsolták fellette; a sírnál pedig egyik kebelbarátja, a helybeli ágostai testvér felekezet ifjú lelkésze, *Bortnyik György* mondott utolsó intenhezádott a szív legbensőbb melegével. Áldás emlékezetére.

— **Választások.** munkácsi ev. ref. lélekészszé b. e. Peterdy Károly, volt beregi esperes utódjául egyhangúlag *Süthő Károly* bereg-somi lelkész s egyházmegyei főjegyző választatott meg. — Akadémiai és közigazgatóvá a sárospataki akadémiai tanári kar a jövő iskolai évre is *Mitrovics Gyula* theol. tanárt és egyházkerületi főjegyzőt kérte fel.

— **Figyelmeztetés 10 éves találkozóra.** Mindazon osztálytársaimat, kik a theologai akadémiát *Debreczenben 1883-ban* végezték el s velem együtt arra kötelezték magukat, hogy a *folyó évi október hó 1-én Debreczenben* 10 éves találkozóra meg fognak jelenni, megbízatásomnál fogva szíves baráti szeretettel kérem, hogy közös megállapodásunk szerint engem *f. évi augusztus 15-ig* szíveskedjenek megnyugtanni ez értesítés tudomásul vételéről; mire én is egyenként tudósítani fogom

őket a találkozásra vonatkozó közelebbi megállapodásokról. Kassa, 1893. június hó 12. Révész Kálmán, ref. lelkész.

— **Püspöki körlevél.** *Nagytisztelétű esperes úr!* Szíves köröztetés végett van szerencsém a következőkről értesíteni: 1. A cultusz miniszter folyó év ápril. 25-én 5445 szám alatt kelt leirata szerint az ipari és gyári alkalmazottaknak betegség esetén való segélyezéséről szóló 1891 évi XIV t.-c. alapján szervezett kerületi betegsegélyző pénztárak székhelye sokszor távol esvén a pénztárhoz tartozó területen eső egyes községektől: szükségessé vált az egyes távolabbi községekre nézve oly bizalmi személyekről gondoskodni, kik a községbeli kis iparosok és kereskedők részéről az alkalmazottak után fizetendő csekély járulékokat összegyűjtsek s egy vagy két hetenkint a kerületi pénztárhoz beszolgáltassák. Ily bizalmi férfiakul az említett leíratban a néptanítók contempláltak, kik — esetleges kineveztetésük esetén, mit az igazgatóság fog a püspöki hivatal írásbeli engedélye alapján eszközölni — bizonyos díjazásban fognak részesülni az elvállalt teendők kisebb-nagyobb mértékéhez képest. Felhívom ezzel kapcsolatban nagytisztelétűségedet: szíveskedjék egyházmegyéje tanítóinak tudomására hozni azt, hogy ha bizalmi férfiakul esetleg kiszemeltetnének — a kineveztetésükhöz szükséges püspöki engedélyért hozzám forduljanak. 2. Ugyancsak a cultusz miniszter folyó év máj 26-án 17,143 szám alatt kelt leirata szerint — miután megtörtént az, hogy több egyházmegyében, illetve kerületben egyes lelkészek az anyakönyvből kimaradt, vagy hibásan bejegyzett születési, esketési, vagy halálozási eseteket felsőbb egyházi, illetve politikai hatóságuknak előzőleg kikérendő intézkedése nélkül — saját belátásuk szerint — utólagosan anyakönyvezik vagy javítják ki, — figyelmeztetni kérem az anyakönyvvezető lelkészeket arra, hogy minden pótlólag bejegyzendő eset kiderítése és megállapítása az illetékes közigazgatási hatóságokhoz intézett miniszteri meghagyások útján eszközöltetik, kik is a szükséges adatokat — az érdekllett egyházi hivatalokkal egyetértőleg, illetve ezek közreműködése mellett szerzik meg s az ilykép előállított és felterjesztett tárgyalási anyag alapján az illető anyakönyvi bejegyzés foganatosítása iránt közvetlenül a cultusz miniszter rendelkezik. Minden oly esetben tehát, midőn utólagos bejegyzésre, pótlásra vagy kiigazításra van szükség, kötelessége az anyakönyvvezetőnek a püspöki hivatalhoz jelentést tenni s a további lépések az anyakönyvi bejegyzés, vagy kiigazítás eszközölése iránt a cultusz miniszteriumhoz felterjesztés által innen tételnek meg. stb. Ezek után pedig atyafiúi szeretettel s szíves üdvözlettel vagyok.

Miskolcson 1893. június 8-án *Kun Bertalan*,
ev. ref. püspök.

— **A sárospataki ev. ref. főiskola** 1893. június 18-án d. u. 3 órakor a főiskolai imateremben tartott évzáró ünnepélyének műsora. 1. „Ébresztő.“ Szövege Bajza Józseftől. Férfi négyesre szerzerette Szabados Béla. Előadja a főiskolai énekkar. 2. Részlet Petőfi „Salgóbjából.“ Szavalja Eperjesy Lajos joghallgató. 3. Magyar népdalok. Előadja a főiskolai zenekar. 4. Részlet Katona „Bánk Bánjából.“ Szavalja Bajusz Andor VIII. osztály tanuló. 5. „Legény-búcsu.“ Vig monológ. Irta Szécsi Ferencz. Előadja Janka Károly hittanhallgató. 6. „Mókázó nóták.“ Szentirmay Elemertől. Előadja a főiskolai énekkar. 7. „Jehova.“ Irta Kis József. Szavalja Juhász László hittanhallgató. 8. „Éji Varázs.“ Storch A. M.-tól. Előadja a főiskolai énekkar. 9. „Egy bált rendező keservei.“ Vig monológ. Irta Bartók Lajos. Előadja Papp Ferencz VII. osztály tanuló. 10. „Tarara boom de ay.“ Induló. Előadja a főiskolai zenekar.

— **Az alsözempléni tanácsbírákra** beadott szavazatokat f. hó 16-án bontották fel Sárospatakon. Az eredmény — a hangzott hírek után — némileg meglepő, mert a papi tanácsbírák valamennyien újra megválasztattak; a világiak közül Mecner András, Vay Sándor, Szinyei Gerzson és Pilissy Ferdinánd szintén újra megnyerték a többség bizodalmát; két világi tanácsbírói állásra pedig — mint legtöbb szavazatot nyert egyének — kitűztettek: Kóczán Miklós, Debreceni Bertalan, Vecsey Oláh Miklós és dr Patay József. A beadandó szavazatok jul. 18-án fognak felbontatni. Jellemző, hogy egy sárospataki theol. tanár, mint világi egyén kapott egy szavazatot. Reméljük, hogy e szavazat-adáskor a lelkész úr nem volt otthon!...

— **Árpádkori falfestmények** (freskók) tűntek elő az *abauj-csési* református templomban. Dr. Miskovszky Viktor, kassai tanár és akadémiai tag s Révész Kálmán kassai lelkész a múlt héten személyesen győződtek meg, hogy az igen érdekes freskók, (melyek egy részét dr. Miskovszky azonnal le is rajzolta) a XIII-ik századból valók. A freskóknak a vakolat és mészrétegtől való megszabadítását a helybeli lelkész, Kerekes János kiváló buzgalommal és ügyességgel végezte, s reménylhető, hogy ezentúl még több freskó fog napfényre kerülni. A rendkívül érdekes leletről jelentés tétetett a vallás és közoktatási minisztériumhoz és a műemlékek országos bizottságához.

(R. K.)

— **A szóbeli érettségi vizsgálatok sárospataki főiskolánk gimnáziumában** folyó hó 12—15 folytak le elég kedvező eredménnyel. A vizsgára bocsátott 41 ifjú közül 4 jelesen érettnék, 13 jól érettnék, 17 egyszerűen érettnék ítéltetett, 6 javító vizsgára utasított, 1 pedig a vizsgálat folyama alatt visszalépett.

XX

HIRDETÉSEK.

„THE GRESHAM“ életbiztosító társaság. Londonban.

Magyarországi fiók:

Budapest,

Ferenc-József-tér 5—6. szám a társaság házában.

Ausztriai fiók:

Bécs,

Gisellastrasse 1. szám a. a társaság házában.

A társaság vagyona 1891. június 30	frk.	117,550.797.—
Évi bevétel biztosítások és kamatból 1891. évi június 30 -án	»	20,725 259.—
Kifizetések biztosítási és járadéki szerződésekre s visszavásárlások stb. után a társaság fennállása óta (1848) . .	»	249,311.449.—
A legutóbbi 12 havi üzleti idő alatt értékig nyújtottak be ajánlatok, miket a társaság fennállása óta be nyújtott ajánlatok összesértéke . .	»	61,372.000.—
értékre megy.	»	1.728,184.555.—

Prospectusokkal és díjtáblázatokkal, melyek alapján a társaság kötvényeket kiállít, továbbá ajánlatokkal, díjmentesen szolgálnak az osztrák-magyar monarchia minden nagyobb városában

4—10 az ügynök urak és a magyar és osztrák fiókok.

Nagytiszteletű lelkész urak! Érdemes egyházi előljárók!

Hogy azon becses megrendeléseknek eleget tehessek, melyekkel a t. közönség eddig megtisztelt,

harang-öntödémet

megnagyobbítottam, a munkásaim számát megsaporítottam; most már azon helyzetben vagyok, hogy bármely nagyságú, bármelyik hang-csoportba beilleszthető, forgatható fa- vagy vas-koronával ellátott harangokat, megszabott határidőre elkészítek; miért is a t. közönség becses pártfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejőcz, (Ungmegye) u. p. Császlócz,

László Sándor

4—10

harangöntő.

IFJ. HÖNIG FRIGYES

harang- és ércz-öntődéje

Aradon, Rákóczy-útca 28. szám.

Alapított 1840-ben. Állami ezüst éremmel kitüntetve 1890-ben.

Ajánlja több évi jótállás mellett a legújabb találmányú cs. és kir. szabadalmazott harangjait; melyek előnye a régi szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly és ármegtakarítás mellett — erősebb és kellemesebb hangúak.

Továbbá ajánlja a legjobb szerkezetű, forgatható vas harang-felszereléseit, melyek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, — az áttétes tengely-ágyak használatával pedig a legnagyobb harangok is könnyen kezelhetők; — vas harang-állványait, valamint régi harangoknak új, forgatható felszerelésre való átalakítását.

A harangoknak vasuton való szállítását saját felelősség- és költségemre eszközölöm.

Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

5—12

BEHYNATESTVÉREK

vas-, fűszer- és bizományi-üzletében

S.-a.-Ujhelyben.

A legjutányosabb árban kaphatók: mindenféle **czementmész** (templomok javítására) **kerti és gazdasági magvak**, mindenféle **ásványvizek**, **lőpor és lőszer**ek.

Bizományi raktárunk van **kútak és szivattyúk**ból, **GRANIT-ÉS MÁRVÁNY-SÍRKÖVEK**ből, valamint a legjobb fajta **cserépkályhák**ból.

4—10

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Főmunkatárs: BUZA JÁNOS.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 12 frt, fél-
oldal 6 frt, negyedrés-
oldal 3 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: »Terv nélkül.« — y-c. — »Igazgatói jelentés a sárospataki főiskola 1892/3-diki életéről.« *Mitrovics Gyula.* — »Ifj. Csécsi János levele a kassai ref. egyház tagjaihoz. (Sárospatak 1736. december 7.)« *Révész Kálmán.* — »A tiszántúli egyházkerület közgyűlése.« (vége) r. l. — »Évzáró vizsgálatok a sárospataki főiskolában és a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület rendkívüli közgyűlése.« i-y. — »Irodalom.« — »Vegegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.« — »Pályázatok.«

Terv nélkül.

(Vége.)

De tegyük fel, hogy a kormány tervei keresztül menendek és be is válnak. Feltételes vallásszabadság, kötelező polgári házasság és állami egyetemes anyakönyvvezetés létre jönnek s az LIII. t.-c. eltöröltetik, mi protestánsok gondolkodunk-e Mocsáryval a fölött, hogy mi visszahatása leend ez intézkedéseknek hitéletünkre, közelebből egyház-társadalmi életünkre nézve? Lehet, de ez ideig az intéző körökből ennek neszét sem hallottuk és a „Sárospataki Lapok“ vészkiáltásai, s az ügynek gondos aggódással felszinen tartása valami nagy utánzásra nem talál. A liberalis lapokról ne is szóljunk. Azok, ha nincs nagy szükség rá, e kérdéssel nem is foglalkoznak. Hanem különös az, hogy némely egyházi lap gazdag terén hét-hét után nyugszik ez az égető kérdés, s minden szükség nélkül a magyar közönség egészséges érzékének meg nem felelő hitviták felújítására látszik törekedni; mintha nekünk ily nagy és elhatározó válságos ponton nem volna főbb gondunk, sürgősebb teendők, mint a liberalis gondolkodásnak a régi igába visszatérítése s a magunk körében az elválasztó és nem az összekötő kapcsolatokat kellene keresnünk! Ezt már csak nem mondhatjuk a felmerült elhatározó egyházpolitikai kérdés tárgyában folytatott *terszerű* működésnek?!

Most két eset lehetséges. Vagy keresztül viszi a kormány a maga csak nagyjában ismert s épen ezért a részletekben lényeges eltérést szenvedhető programját és ekkor az 1868. LIII. törvénycikk eltöröltetik. Tehát a gyermekek hová-tartozása a szülők tetszésétől tetetik függővé. A kik ez intézkedést a clerus ellen használható fegyvernek, s úgy tekintik, mint gátot a proselyta-szerzésben, mondjuk az elkeresztelésben, azok feledik azt a nagy — igazán elismerést érdemlő (s nálunk fájdalom nem létező) belső misszióra kifejtett tevékenységet, melyet a római klerus — a multakon okulva — a közelebből lezajlott 20 éven át felmutat, a melylyel magának egy új generációt teremtett iskolák, leánynevelő-intézetek, árvaházak, jezsuiták, apácák s a gyónatató-szék (no meg a sajtó egy részének szorosán magához kapcsolása) által. Az a körülmény, hogy a házasok nem nála esküsznek, még nem teszi azt, hogy befolyást ne tudna gyakorolni — saját hive által —

a vegyes házásokra oly irányban, hogy a gyermekek mind katolikusokká kereszteltessenek. Az állami anyakönyvvezetés teljes biztosítékot — ez irányban — *csakis az LIII. t.-c. 12. §-ának fentartása mellett nyújthatna.*

A másik lehető eset, hogy a kormány reformjavaslatai törvénynyé nem válhatnak; — ellenben az LIII. t.-c. a szövegről le nem kerül, míg egy vagy más irányban nem módosított; mert, hogy a törvény szigorú végrehajtása még csak célba sincs véve, sőt többet mondok, hogy az megengedtetni sem fog, azt az eddig való hosszas tapasztalat bőven megbizonyította. — Ez eset aztán igazán válságos, s most előre ki sem számítható veszélylyel járna.

Nekünk egyik alternatívára sincs semmi tervünk. Igazi keleti fatalizmussal nézünk a jövő setétjébe, hiszen vannak intéző köreink, kiket a kisebb elemek tépelődése csak zavarhatna működésükben. — És, ha — nem ismert — számításaikban csalódnának ők: quid tunc?... Ha a világi törvény oltalmazó kezét elvonja tőlünk, midőn egyedül a protestáns öntudatra (s hol van az?!) leszünk ráutalva — mikor az anyakönyvvezetés kezünkől kivétetvén, kevesebb lesz hivatásunkkal az érülködésünk, s a papság hasznos volta sőt szükségessége problematikussá lesz azok előtt, kik szolgálatával eddig sem éltek: akkor ez a csodálatos nagynyugalom — mely vész előtt szokott beállani — a protestantizmus amaz egykedvűsége, mely a felszínre hozott, létérdekeit fenyegető kérdésekkel szemben égre kiáltó váddá emelkedik az egyházat szerető protestáns szíven, — keservesen boszulandja meg magát. Igen, mert az utóbbi évtizedekben fejlődésünk egyoldalú volt. Ős ellenségünk példáját csak a hatalom növelésében, a külső erősödésben, de nem a belső, a lelki erősítésben követtük. Világi tekintélyünk emelkedett, de puritán hitéletünk jó híre hanyatlott. — Azt a nymbust, melyet a világi — mondjuk a felvilágosult — férfiak nyújtottak a 70-es években a protestantizmusnak, miszerint a liberalis elveket vallásos téren azzal tudták legjobban összhangba hozni, mi elvetettük magunktól, s a helyett hogy — hivatásunkhoz képest — a józan felvilágosult gondolkodás zászlóját továbbra is magasra emelve — készítettük volna jövőnk elő: csodálatos visszaesésnek lettünk szemtanui — legalább itt, Magyarországon. A — mindig merev és áldatlan

Lapunk jelen számához egy félív melléklet van csatolva.

— orthodoxia ismét trónjára ült, sőt elvesztett posícióit is visszafoglalta, — de, ugyanakkor a — mégis jelentékeny — liberalizmus rokonszenvét vesztette el. Az, ugyanis, ha elveit az egyházakban, vagy is a vallásos téren bizonyos fokig érvényre nem emelheti: az egyházakkal csak is mint politikai, társadalmi, vagy hatalmi tényezőkkel számol. S az így levont consequentia a mi számunkra ritkán lesz kedvező. — És azt már csak nem hihetem, hogy ezt az eredményt terv szerint értük volna el.

Másik, még nagyobb mulasztásunk, hogy hiveinkkel szemben az anyagi kérdéseket őskori, a mai viszonyoknak többé meg nem felelő rendezetlenségben, aránytalanságban, igazságtalanságban hagytuk meg. Az evangyeliomi szeretet — ez a fundamentomos elvünk — nem talált megnyilatkozásra nagyjainknál, nem két zsinatunkban, és e század le fog hanyatlani a nélkül, hogy behoztuk volna az evangyeliom szellemének megfelelő *aránylagos teherviselést*. Ez az inertiank (adja az ég, rossz proféta legyek) keservesen fogja megboszulni magát.

S teljesen elfoglalva bennünket a vagyonszerzés és hatalmi rendezkedés: kellő figyelemre nem tudtuk emelni a hit és erkölcsi téren való sok teendőinket. — Jogakadémiák, gymnasiumok — melyekre ma semmi szükségünk (?) — elnyelték az anyagi erőt, melyekkel prot. leányiskolákat kell vala felállítanunk, szegényházakat szerveznünk, árvaházakat létesítenünk, s mindenekfelett az egyházakban boldogító szeretet-közösséget teremtenünk. — Missziókat állítunk fel, hol a nemzetiséggel valószínűleg a felekezeti is veszendőbe menend, s városainkban és falvainkban nincs belső misszió, az összetartozás érzete csak külső — így mulandó — tényezőkön alapul. — Maga a papság sem fejt ki oly tevékenységet, mint tőle várni jogosultak volnánk. A papi értekezletek vagy létre se jönnek, vagy élettevékenységet felmutatni képtelenek. Az evangelisatio is csak egy felkapott eszme, mely a megvalósulásban kisszerűvé válik, s egyoldalúságát levetkezni nem tudja. — Öntudatos tevékenység nem tűnik ki abból. Annak is meghatározott elvek és tervek s nem pedig községenként vagy személyenként feltűnő ötlet-irányból kellene kiindulni. — Pedig ha mi a belső életközösséget, a szeretet-egységet egyházainkban megvalósítani nem tudjuk, vagy nem akarjuk: külső szervezetünkkel s egyesek erejével, befolyásával, sőt még a kormány jóakarata mellett sem tarthatjuk meg a mi egyházunkat. — Ha az események nem tanítanak, tanuljunk legalább az ellenségtől. S ha elismerjük, hogy az ösellenesség a lefolyt 20 év alatt sokat tett e tekintetben: miért heverünk mi a nyugalom párnáján? Bankokkal, alapokkal egyháztársadalmat meg nem tartunk. A ki nek a lelke szomjazik, a ki az erkölcsiesség kies mezejét óhajtja: az — mint mi is tettük — odahagyja a hűs fazekakat s keres boldogító életközösséget.

Félek, hogy akaratlanul is e törekvést mozdítottuk elő, midőn szigorúan körvonalozott terv nélkül, minden erőnket a külső szervezkedésre fordítottuk, s alapelvünket — az igazság alapján előre törekvést — háttérbe szorítva, sok tekintetben vissza fejlődünk. Nem lehet feladatunk részletesen kifejteni ez állítást, csak rámutatok a nép jogainak megnyirbálására, a protestáns buzgóságnak, az önfenntartásban nyilvánult erőnek nagymértvű hanyatlására, a szabad gondolkodásnak az orthodoxia sivar mezejére való visszatérítésére, a szeretet munkáinak megcsökkenésére, a melyek mind szomorú tények s elég tárgyat adnak a gondolkodásra.

Ha mi a protestantizmust annak tartjuk — a mi nek lennie kell is — t. i. a Jézus magasztos tanai legtökéletesebb megvalósításának, igaz keresztyén vallásnak: a bibliától, az első keresztyének életéből kell kölcsönöznünk az alap-jellemvonásokat s azok minél teljesebb megvalósítására törekednünk. — Főelvnek mindenütt és mindenkor a legtökéletesebb felebaráti szeretet megvalósítását kell tekintenünk. Nem külső — bármily tökéletes — egyházi szervezetre, hanem boldogító valláserkölcsei életközösségre van nekünk szükségünk. — És, mert saját felekezetünk keblében hisszük a Jézus világot boldogító elveinek legtisztább érvényre juttatását, e czél érdekében tervszerűen munkálunk is kell és pedig minden téren, kitartással, lankadatlanul.

Ez a terv-szerű munkálkodás hiánya az, mi e válságos időkben bennünket, kik felekezetünkhöz a meggyőződés lelkes szilárdságával ragaszkodunk, aggodalommal tölt el.

Értelmi, szellemi felvilágosultság van a mi zászlónkra írva, azt óhajtanánk előre vinni az emberiség közjára.

S midőn a középkor hit nélkül való vakbuzgósága, betemetett sírjából minden borzalmával, testvér-gyűlöletével, hon- és fajszeretetet megtagadva, fel-fel ütögeti sötét és undok alakját, azt szeretnők, ha hitünk sorosai, mint az előhaladás, szellemi felvilágosodás bajnokai, a régi összetartással, s az igazság rendíthetetlen bizalmával állnának az őrhelyeken s ne lennének tétlen szemlélői a nagy eseményeknek, hanem megfontolva, de lelkes elhatározással — Isten dicsőségét s az emberi nem boldogságát tartva szemeik előtt — tudásuk, érzésük, akarat-erejük teljességével vennének részt e küzdelemben, a még mindig ostromolt ősi védőfalak megőrzésére, a belső anyaszentegyháznak, mint Krisztus igaz testének építésére: harcolnának, küzdenének és győznének; nem feledvén, hogy „*a hív küzdőnek adatik az életnek koronája*.” — Az ily külső küzdelem és belső építésre irányzott együttes, kitartó munkásság, mely az igaz keresztyénség megvalósulását tűzi ki végcéljául — hiábavaló párt-célok helyett — lenne méltó egyedül mi hozzánk, s nem esnék ekkor egyetlen lépésünk, egyetlen mozdulatunk sem örökké igaz, nagy célunk felé, a hivatásunk elérésére segítő *terv nélkül*.

—y—c.

ISKOLAI ÜGY.

Igazgatói jelentés a sárospataki főiskola 1892/3-diki életéről.

Nagy hullámok, feltűnő jelenségek, megrázó események és elválasztó forduló pontok, egyes emberek életében sem kerülnek elő minden lépten-nyomon; még kevésbbé gyakoriak az ilyenek, és pedig épen rendes fejlődés mellett, szélesebb körű és magasabb hivatású köz-társadalmi intézmények körében, a minő ezek sorában *sárospataki főiskolánk* is, mint a közműveltségnek és magyar protestáns egyházi életünknek egyik, több százados múltú, humanisztikus alkotása és éltető forrása. Ha valaminek, úgy ennek hasonlít igazán élete a magasba, az égbe törő cserhez, ott künn a rengetegben, Isten szép, nyílt és gazdag ege alatt, a melynek csodáljuk messze ágazó koronáját, a tisztelet, a magába-szállás néma elfogultságával és a változatos emlékező beszéző tanulságaival szemléljük az idők viharaitól derekán vágott sebeket, de bizonyára nem állunk mellé a mának,

egy év áttűnő eseményeinek mértékével, hanem az egymás mellé boruló, sokszor majdnem megszámlálhatatlan gyűrők rengetegségéből következtetünk a lassú, szemeink elől elrejtett, titokteljes, de végeredményében mégis nyilván látható életerőre és fokozatos fejlődésre.

Ez az általános kép, számadásunk végeredménye ma, a midőn a nyilvánosság elé állunk, főiskolánk ez évi életével, annak eseményeivel, alkotásaival, esetleges örömeivel és növekedéseivel, vagy a mit Isten kezéből szintén megnyugvó szívvel kelle fogadnunk, mint a napok hozományait: gyászával és küzdelmeivel egyiránt.

A csendes, zajtalan, de kitartó munkásság éve volt, a melyet Isten segédelmével és kegyelméből bevégeztünk, a melyben ha nagy, korszakot alkotó eredményekre nem mutathatunk is rá, megnyugtathat, dicsekvésünk nélkül is, az a tudat, hogy igyekeztünk megtenni annyit, a mennyit viszonyaink között, a rendelkezésünkre álló szellemi és anyagi erőnk birtokában, megtennünk lehetett és sem zajtalan életünket, sem esetleg aránylagos kicsiségünket nincsen okunk megszegyenelnünk, éppen ma, a midőn általában nemzeti kulturánk s ennek ágai között egyetemes közoktatásügyi életünk is, az átalakulás és az ezzel együtt járó kísérletezés és tájékozatlanság bizonytalanságaival küzd, annyira, hogy talán szintén az *okos* tanügyi politikához tartozik annak a magával számot vető, *okos* gazdának követése, a ki tudja a meggondolatlan és ki nem próbált befektetéseknek kikerülhetlen következményeit és a ki nem akar játszani — a bizonytalan hozományok kecsegtető feltételei alatt.

Az iskolai évet, megállapított rendtartásunk értelmében, szeptember hó 7-én, a főiskolai igazgató tanács, nagyszámú közönség, a tanári kar és a főiskolai ifjúság jelenléte mellett nyitottuk meg. *Mitrovics Gyula*, főiskolai lelkész mondott imát, Istennek erejét és áldását kérvén abban a beállott iskolai új év komoly feladatainak teljesítésére, különösen pedig átható és lelkesítő kötelesség-tudást, kinek-kinek a maga körében és hivatásának pontos teljesítésében. Ez alkalommal kettős hivatálából kifolyólag, mint ez évi közigazgató, ugyancsak ő tartott alkalmi beszédet is a tanuló ifjúsághoz, ismertetvén előttük hivatásukat, kötelességeiket, szívükre kötve tanuló magukviselésének, leendő életpályájukra való készségüknek irányadó elveit.

Ehez az ünnepélyhez, ugyanezen napon, egy másik csatlakozott. *Dr. Zsindely István* és *Dr. Székely György*, a kiket a főtisztelendő egyházkerület 1892. évi tavaszi közgyűlésében választott meg főiskolánk akadémiai tanáraiul, ekkor tartották székfoglaló értekezéseiket, s igattattak be a főiskolai előljáróság által tanári hivatalukba. *Dr. Zsindely István*, mint a jogbölcsezsét, magyar alkotmány és jogtörténet, továbbá az európai jogtörténet tanára, a lovagrendi intézménynek történeti fejlődését és a társadalmi művelődésre gyakorolt befolyását választá értekezése tárgyául. *Dr. Székely György* pedig, mint a bölcsezséti tudományok előadója, „*A legújabb filozófiai mozgalmak Németországban*” tárgyáról értekezett. Mindkét beköszönő tanár értekezése méltán találkozott a hallgató közönség legnagyobb elismerésével s előre is igazolta a két ifjú tanerőhöz kötött szép és azóta gazdagon be is váltott reményeket. *Dr. Zsindely István* értekezésének gazdag történeti adatai, *Dr. Székely György*ének a bonyodalmas filozófiai rendszerek tiszta ismertetése, és lényegükben, horderejükben való alapos jellemzése, biztos kezességűl szolgálnak arra nézve, hogy ifjú tanártársainkban hívatott, alapos képzettségű, a mi még a magasabb körű oktatásnál és ismeret-közlésnél is bizonyára fődolog — tisztafejű megszólaltatókat és terjesztőket nyertek, leg-

mélyebb és éppen ezért legnehezebb társadalmi tudományaink akadémiáinkon.

Másnap, szeptember 8-án kegyeletes ünnepet szenteltünk e szent ház falai között. Az 1891. év október 5-én váratlanul és mindnyájunk lesújtó fájdalmára elhunyt *Zsindely István* tanár-társunknak emlékünnepe volt ez. Főiskolánk tanári karának és előljáróságának meg voltak igen fontos nevelési okai, a miért így összekötöttük a kezdetet a véggel, az életet a halállal. Megboldogult tanártársunk élete, tettei, szíve, lelke, tudománya, kötelesség-tudása, egész lénye, minden ízében példánykép volt környezetére. Haló poraiban is áldott emlékezete által is nevelni akartuk tehát ifjúságunkat, éppen az iskolai év kezdetén a szorgalomra, örök, fáradhatatlan munkásságra, törhetlen kötelességérzetre, a becsületes jellemre, egy minden ízében igaz ember képére. Boldogan hisszük, hogy el is értük nemes célunkat, különösen azon emlékbeszéd után, a melyet a megboldogult felett, a tanári kar felkérése folytán, *Maklár Pap Miklós* tanártársunk, az elhunyt egyik kiváló tanítványa, később szívéhez közel eső barátja, ez alkalommal tartott. Csak egy szerető, tisztelő gyermeki szív képes úgy előállítani egy hálára kötelező, kiolthatatlanul szerető elhunyt apa képét, mint ezt most említett tanártársunk tette. Fogadja e helyen is forró köszönetünket, a miért a húsvéti szép visszaemlékezések örömét adta nekünk, s elmozdította *Zsindely István*nak idő előtt behantolt és könyeinkkel áztatott sírhalmáról, emlékezetünk és a jövő kor tisztelte előtt „*a nehéz követ*.”

Igy áldozván istenünknek s szívünk szentelt érzelmeinek oltárán, azoknak megszentelő, felemelő hatása alatt indult közöttünk kiki a napi munkára, kiszabott kötelességeinek teljesítésére.

Mint forgolódtunk egyik legfőbb tisztünkben, a reánk bízott ifjúságnak *tanításában* és *nevelésében*, szellemi és erkölcsi képzésében, erről alább lesz szerencsém közleni a szükséges adatokat.

Álljanak itt — ezeket megelőzőleg — azok az események, melyek főiskolánk *egyetemes beléletének* jellemzéséhez tartoznak, és így a tantermek előírt munkáján kívül ismertetik az egy év történetét.

Főiskolánk tanári kara, már az iskolai évet megelőző nagy szüenidő alatt nagyfontosságú és hivatásához és erejéhez méltó munkát végzett. Megindulván ugyanis iskolai háztartásunk körében is nagyzásra, fényezésre hajlandó korunkban, magyarországi református egyházunk kebelében felsőbb oktatásunk bővítésének mozgalma, a midőn országos zsinatunk, ennek megtestesítő alakjául, azt határozta el, hogy Debrecenben, az ottani főiskolával összekötöttesben, egy tanár-kepezdével összekötött bölcsészeti fakultást, Kolozsváron pedig az ugyancsak ott levő egyetemmel kapcsolatban, theologiai fakultást állít fel, s erre nézve tájékozni akarván magát a nyelrendő segély mérve felől, megkérdezte az egyházkerületet: tisztáninneri egyházkerületünk, mint első sorban arra hivatott szaktestületnek, főiskolánk tanári karának adta ki e kérdést tanulmányozás és jelentéstétel végett. Tanári karunk, már csak az ügy nagyfontosságánál, de a megtisztelő bizalomnál fogva is, lelkiismeretesen, sok adat gyűjtéssel, behatóan foglalkozott a kérdéssel. Előbb bizottságot nevezett ki kebeléből az ügy tanulmányozására s előterjesztés készítésére, ennek megtörténte után pedig köziskolai székében állapította meg az előterjesztés szövegét, melyet aztán az egyházkerület, még néhány említés nélkül hagyott érv pótlásával, egyhangúlag és a tanári kar iránti elismerésének kifejezése mellett elfogadott. Tisztáninneri egyházkerületünk közönsége, de talán

— a zsinati tárgyalások után — a nagy közönség előtt is ismeretes tanári karunknak ez emlékirata. Azt mutattuk ki abban, hogy főiskolánkban nincsenek máshova oda adható alapítványok; azt, hogy legégetőbb, legsürgősebb szükségünk kielégítésére sincs elegendő erőnk, sokféle megterhelhetőségünk mellett; azt, hogy ezeknél közelebb álló célok megoldása áll sürgetőleg előttünk; azt, hogy tiltakozunk az ellen, hogy a tervbe vett intézeti ágak akár a domesztikából, akár közadózás útján állíttassanak fel. Ismeretes a hatás is, mit az őszinte vélemény nagyreményű embereknek tett... Ha hibázott felfogásában, az adott viszonyok megítélésében tanári karunk: érje érte az a szégyen, hogy minél korábban üdvözölhessük a két intézményt, mint valóságot, protestáns egyházunk közönsége áldozatkészségének monumentális emléke és bizonyítéka gyanánt!

Csaknem ezzel egyidejűleg, nyomban egy másik nagyfontosságú és egyetemes jelentőségű tanügyi kérdéssel is tüzetesen foglalkozott tanári karunk. Ez a tiszántúli egyházkerület református tanáregyesülete által felvetett „országos református tanáregyesület” kérdése. A tárgy először ugyancsak bizottság által készített elő, egy előterjesztést nyújtván be az a köziskolai szék elé, kimerítően fejtve ki abban azt, hogy a tervezett országos tanáregyesületre nagy szükség van s annak áldásai el nem maradhatnak, éppen most, a midőn ingadozó, kisértelmező, általános tanügyi politikánk között, ez lehet első sorban hivatva arra, hogy egy egységes protestáns tanügyi közvéleményt teremtsen iskolai ügyeink annyira kívánatos egyöntetű fejlesztésében. De éppen ebből a célból, a bizottság multhatatlanul szélesebb körre óhajtott építtetni a tervezett egyesületet s annak kimondását indítványozta, hogy a sárospataki főiskola tanári kara, csak azon feltétel alatt hajlandó az eszme megvalósításához járulni, ha az országos református tanáregyesület helyett, mint országos protestáns tanár-egyesület fog szerveztetni. Szakferfiak körében természetes is, tanulságos is az elvi álláspontok és érvek küzdelme, ez magyarázza meg azt, hogy köziskolai székiünkben tiszteletre méltó ellentétes nézetek is merültek fel, oly irányban fejtve ki aggodalmukat, mely szerint az esetleg tulságba vihető centralisatio, könnyen veszélyeztetheti iskolai ügyeinknek szabad, sokszor a megbecsülhetlen és kipróbált, öröklött jó szellem szerint történő fejlesztését. Dacára azonban e jogosult s egymástól eltérő felfogásoknak, tanári karunk elfogadta egy országos protestáns tanár-egyesület létesítésének eszméjét s az e célból, Szathmáron tartott előleges értekezletre, képviselőikül ki is küldte a maga kebeléből Radácsi György, Búza János és dr. Bartha Béla tanár-társainkat, kik az értekezleten meg is jelenvén, hiven képviselték a tanári kar többségének álláspontját. Az országos protestáns tanár-egyesület ma a megalakulás stádiumában van, miután egy bizottság elkészítette alapszabályainak tervezetét. Tanári karunkból a körözött taggyűjtő iven 9-en ajánlkoztak rendes tagokul.

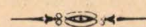
Tanári karunk képviselőtéről levén szó, itt említem meg azt, hogy a magyarországi természettudósok és orvosok országos egyesülete főiskolánkat is meghíván a múlt évi augusztus hó 24-én Brassóban tartott évi közgyűlésére, a tanári kar üdvözlő levelének átadására Búza János tanár-társunk kéretett fel, a ki a nevezett tudósok gyűlésén saját költségén jelent meg. Nem hallgathatom el, ez ügygyel összeköttetésben megemlíteni azt, hogy tanári karunknak méltán fájdalmára esik az, hogy főiskolánk korlátolt anyagi viszonyai miatt, szinte fogni kell maga közt az embereket, mikor az ilyen megtisztelő és szükséges képviseltetésről van szó; fájdalmára, mert

az tagadhatatlanul nagy baj, ha valamely intézet, a mely a nyilvánosságból él, egy vagy más ok miatt kerülni kénytelen azzal a forrással való érintkezést, a melyből táplálkozik. Ez a zárkózottság sokáig tartva, egy lépés a társadalmi napirendről való levételhez.

De hát megnyugvásul szolgálhat e részben, mindezenre az, hogy ha mi nem kereshetjük fel mindenkor az életet, felkeresnek bennünket azok, kiket szép emlékek, hálás szív vonzanak az alma mater kebeléhez. Ennek jól eső bizonyítványa az a találkozó ünnepély, a melyet főiskolánk falai között rendeztek a múlt év szeptember 25-én azok, a kik 1859—1867-ig, egyszer vagy máskor, vagy éppen nyolcz éven át osztálytársak voltak főiskolánkban, vagy mint magukat, a hosszú idő után történt találkozás örömeinek jókedvű ötletével nevezték — a huszonötösök. Öröm volt látni szívüknek teljességét, melyet a rég nem látott édes anya közelléte, környezete támasztott bennük s öröm a sok élte derekán álló férfit nézni, kik közül némelyik igen előkelő, de mindnyája kivétel nélkül tisztelettől környezett állást foglal el köztársadalmunkban. Szeptember 25-én a reggeli órákban, testületileg jelentek meg a közigazgatói hivatalban, a közigazgató előtt, a hol Fekete Márton, a Kőrös-Tisza-Marosközi ármentesítő társulat főigazgatója fejezte ki, társai nevében, azoknak érzelmeit s hódolatát az „Alma-Mater” iránt. Elmondta, hogy érzik mint férfiak, hogy adósai a főiskolának s azok is kívánnak maradni; fel tudják fogni ma már, a mit régebben csak sejtettek, az intézet felséges hivatását s nem mint tékozló fiak jönnek az édes anyához, hanem mint a kik tisztas állásra tettek szert a társadalomban, tehát eléggé jó bizonyosságok lehetnek a sárospataki főiskola mellett s ennek netalán ellenségeivel szemben. Szívából jött beszédére a közigazgató válaszolt. Megköszönte a hálás tanítványoknak, hogy ezt a jó napot szerezték az „Alma-Maternek”. Tökének tekintette a szívbeli hódolatot, a melynek hosszú kamatozása lehet; jutalomnak a tanári karra, a mely mindenkor önrizzel hivatkozhatik a szívek ilyen megnyiladozására. Ezután még életben levő három gymn. tanárunk üdvözlőre sietett a hálás tanítványi sereg, s Orbán Józsefet Gyarmathy Soma bodzás-ujlaki lelkész s egyházmegyei főjegyző, Soltész Ferenczet Terestényi Dániel nagyszőlősi albiró, Tarnóczy Tivadart pedig Szabó Albert pénzügyigazgató üdvözlötték lakásukon. Az ünnepély többi hatásos része ezután, részint református egyházunk templomában, részint főiskolánk imatermében folyt le, sokszor a könyekig megindult nagyközönség részvétele mellett. Én mindenesetre örömmel jegyzem be e napot főiskolánk ez évi történetébe; örömmel azért, mert az ilyenek csakugyan nem szoktak nyom nélkül elenyészni s vajha sokszor ismétlődő példák volnának, éppen ma, midőn főiskolánknak kétszeres szüksége van az idők zaklató viszonyai között arra, hogy senki se feledkezze meg róla azok között, a kiknek akár tisztességes kenyeret, akár szellemi kincseket adott. Köszönettel jegyzem ide, hogy a körünkben ünneplő régi tanítványok, hálájuk jeléül, 150 frtot adtak tanári nyugdíjintézetünk javára s hogy a lélekre ható szép ünnepély szellemi szerzője és főintézője Radácsi György, a tanuló-társak egyike s tanár-társunk volt.

Ugyanezen ünnepélyt, ugyanezen napon a főiskolai ifjuságnak egy másik kegyeletes ténye egészítette ki. Ez nap estélyén leplezte le azon emlék-táblát, a melyet azon ház falaiban helyezett el, a melyben lakott egykor, mint sárospataki joghallgató, nagy hazánkfia, Kossuth Lajos.

(Folyt köv.) Mitrovics Gyula.

TÁRCZA.

Ifjabb Csécsi János levele a kassai ref. egyház tagjaihoz. (Sárospatak 1736. december 7.)

Bízodalmas nagy jó uraim!

Kgelmetek b. atyafiai által küldött levelét vettem a tőlem mind a nyáron ott létemben, mind minap itt N. Szétsi János uramnak meg ígértetett, még in anno 1696 akkori M. Judex Curiae Tsáki István és több deputatus uraktul szegény b. e. atyám kérésére a collegium és Kgelmetek temploma építésére Regis mandato adatott hostáti fundusok iránt való levélnek communicatioja felől, mellyet mind minap, mind most örömet cselekedtem volna, ha módomból lehetett volna benne; de mint Kgelmetek is talán halhatta, nekem minden kevés jószágom, könyveim, írásim, leveleim etc. még in anno 1734. 15. et 16. Septembris, magam költségén épített házambul és ugyan úgy bótóztatott museumbul kihányattattak ithonn nem létemben; a megmaradt könyvek és egyebek egész esztendeig voltak megint egy boltban, akárki járhatván közzéjük; onnan tavaly 1735-ben ami még meg van,¹ hordókba és ládába szegeztettem és pro securitate küldtem Szerencsre; itt nem maradt körültem 2 hordó levélnél egyéb, melyeket is már egyenként felhántam, de itt nincsen azon töllem sokszor láttatott és olvastatott levél, hanem Szerencsen fog lenni a több írások és levelek között, ha csak a kihányó gonosz emberek gonoszsága vagy negligentiája által elnem sikkadt, mivel sok könyveket s írásokat s egyebeket loptak el, leveleket pedig elszaggattak, amint láttam is darabjait. Azért lévén igyekezetem Szerencsre menésre, azt mentől hamarabb véghez viszem és minden ládákat s hordókat felhányok (egyebeknek felkeresésekre is lévén szükségem) és mihelyt reá akadok, Kgelmeteknek, lévén singularis szeretetem és obligatiom (?) a Kgelmetek ekklesiájához, elküldöm; mellyről Kgelmetek assecuratusok lehetnek; azokat is, kik a taxát kérik, assecurálhattya, hogy én nálam van 40 esztendő alatt² — — —³ Jut eszembe, idvezült atyámtól egyszer így kérte volt akkori bíró Lukatsik nevű a taxát a hostáton, talán 4 esztendőre ott lakásunk után, kit is kihíván a házbul az utzára, a városi templomunkat és scholánkat mutatta neki, hogy ott kérje a taxát; és összepirongatta a bírót, hogy a 80 ezer forintba került templom- és oscoláért adott pusztának a taxáját kérik. Ők se kérték soha többé.

Én teljes szíveimből⁴ kívánom: Isten Kgelmetek sok tövisek közé tétetett szép ekklesiáját tovább is virágoztassa és maradok

Kgelmeteknek

S. Patakon a. d. 7. Decembris 1736.

igaz jóakaró szolgálja

Tseetsi János.

Külczim: A Kassai Reformata Ekklesia érdemes Tagjainak és annak mostani Vitze Curátorának Nemz: Szattmári Pál Uramnak: Jó akaró Uraimnak és Atyáfiainak ő Kgelmeknek.

Fekete viaszba nyomott gyűrű pecséttel [melyen a „Joannes Tseetsi” köriraton kívül egy kinyitott könyv s

¹ volt helyett.

² óta helyett.

³ Itt négy szó teljesen olvashatatlan.

⁴ E szó eredetben nincs meg, a tolban maradt.

efelett egy hét (7.) águ korona van.] Másolt eredetije a kassai ev. ref. egyház levéltárában, 124. szám alatt.

* * *

Ezen rendkívül érdekes levél teljesebb megértéséhez szolgáljon a következő pár adat

A pataki iskola 1687 április 24-én már másodízben elűzetvén székhelyéről, Göncre, — innen is kiűzetvén, 1695-ben Kassára menekült az idősebb Csécsi János tanár vezetése alatt. A reformátusok belvárosi templomát és iskoláját azonban már a következő évben (1696.) elvette a jezsuiták ingerlésére gróf Csáky István országbíró. A szegény kiűzött reformátusok a külvárosban (hostát) kaptak néhány üres telket, hol iskolát, majd templomot is építettek. Az iskola növendekai 1704-ben mentek vissza Patakra, míg maga Csécsi János a következő (1705.) évben követte tanítványait, a fentebbi levélből láthatólag magával vivén az okmányt, mely a hostáti telkeket s azok taxa-mentességét a kassai reformátusok részére biztosította. Azonban már Lukatsik György kassai bíró (1702-ben, tehát nem 4, hanem 6 esztendőre Csécsiék odaköltözése után) kérte tőlük a taxát, de az idősebb Csécsi erőlesen visszautasította őt, az elrablott városi templomra és iskolára mutatván. Később ismét zaklatták a szegény kassai reformátusokat a taxáért, ezért lett volna nekik nagy szükségük az ifjabb Csécsi Jánosnál levő okmányra.

Hogy meglelte s elküldte volna ezt Csécsi a kassaiaknak, alig hihető. Elpusztulhatott ez okmány a levélben rajzolt sok viszontagság közepette; de meg, ha csak ugyan elküldte volna Csécsi a kassai egyház levéltárában lenne valami nyoma, a mint például meg van a most közlött levél is. Azonban az oly igen keresett okmány visszanyeréséről semmi nyom sincsen.

Csécsi könyvtárának és iratainak feldúlásáról s azok további sorsáról — visszakerültek-e Szerencsre Patakra s mi van meg belőlök? — bizalommal kérjük s azt hiszszük, a legilletékesebb helyről meg is fogjuk kapni a felvilágosítást.

Révész Kálmán.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántuli egyházkerület közgyűlése.

(Vége.)

Folyó hó 5-én az államsegélyért beadott folyamodásokról tárgyalattak. És pedig első helyen a szatmári gimn. ügye vétetett elő.

Kiss Albert: Hivatkozik arra, hogy alig pár éve még, hogy a szatmári gimnázium előjárósága adakozásra hívta fel a prot. közönséget, hogy nevezett gimnáziumot tisztán prot. buzgóságból tarthassuk fel. Az adakozás megindult, két egyházmegye állandó adót vett magára, s most már beadják a folyamodást és ezzel megrontják a lelkesedést. A kérvényt visszatétetni indítványozza, hogy hivatalosan mutassák ki, hogy a két egyházmegye beleegyezik-e abba, hogy most már az államhoz forduljunk? Aztán mutattassanak ki pontosan a számbeli tételek, hogy tisztán láthassuk, hogy miként áll az ügy? A jövő iskolai évben már úgy se kaphatnák meg az államsegélyt.

Borsos Benő gimn. igazgató tanár védi a kérvényt s kéri, hogy a folyamodó gimnázium államsegélyre ajánltassék.

Balogh Ferencznek aggályai vannak ez ügyben, mert kérdés, hogy vajjon az egyházmegyék nem fogják-e vissza vonni ajánlataikat és akkor ismét hézag

fog előállani, mert ha ezt visszavonják, akkor ismét reparációra lesz szükség. Kívánja, hogy kérdeztessenek meg az alapítók. — Még ez évben lesz egy egyházkerületi közgyűlés, akkorára elkészülhetnek, mert konvent úgy se lesz ez évben.

Szarka Boldizsár: Fájdalmasan esik felszólalása, mert ő volt egyike azoknak, kik a szatmári gimnázium megerősítésére felhívták a prot. buzgóságot, gondolván, hogy ez által el lesz érve a cél. De hát nem jól jártak el, mert a 60,000 forintból 35,000 beépítettett, — Ez a körülmény hozta létre azt a szükségességet, hogy államsegélyért kellett folyamodni. S miután ő tudja, hogy az alapítók adományait vissza nem vonják, beleegyeznek, hogy fogadtassék el Kiss Albert indítványa, annyival is inkább, mivel ez által az ügy úgy se késik, miután konvent ez évben nem tartatik.

Kiss Albert pár megjegyzést tesz a gimn. igazgató beszédére, mire *Borsos Benő* személyes kérdésben válaszol s végre is Kiss A. javaslata elfogadtatik.

Következett a hódmezővásárhelyi gimn. kérvénye. Ez a gimnázium 76,000 frtot kér. Célja, hogy 126,000 forinton egy egészen új gimnáziumot építsen, a mostani gimnázium átalakíttassék bérháznak. Az összes átalakítási költség 196,000 forintra rúgna. — Ebből 76,000 forint segélyt kérne tehát, az egyház terhe pedig maradna 120,000 frt. Azonban mivel 9600 forint évi deficit mutatkoznék, még a 76,000 forinton felül 9600 frt évi segélyt kérne. A kérvény ajánlólág terjesztetik fel.

Majd a *mezőtúri* gimn. kérvényére került a sor. — Az egyházkerület kikerülésével a miniszteriumtól kért 5000 forintot, a miniszter 3000 forintot megígért.

Kiss Albertnek aggodalma van, hogy a 3000 forinttal segíthet-e magán a gimnázium? Ohajtja azért, hogy egy biztos költségvetés készíttessék, melyben ki lennének mutatva a személyi és dologi kiadások; azért indítványozza, hogy ez is tétessék vissza s a folyamodvány így felszerelve terjesztessék fel a jövő gyűlésre.

Dr. Ádám, mezőtúri képviselő igazolja az egyház álláspontját, kifejti, hogy ott az áldozatkészség emelkedőben van; kéri azért, hogy tegye meg az egyházkerület a szükséges lépéseket a miniszteriumnál, hogy az a VIII. osztályt engedélyezze, valamint a nyilvánossági jogot.

A kérvény ajánlólág terjesztetik fel.

A *hajdunánási* gimnázium kérvénye terjesztetett ezután elő. 15,000 frtot kér. Ajánlólág terjesztetik fel.

A karcagi gimnázium részére 60 ezer frt kölcsön felvétele engedélyeztetik.

A szatmári gimnázium és a vallástanár között, ki épen az ottani lelkész, *Tabajdi Lajos*, bizonyos fizetés osztalék miatt surlódás fejlődött ki, minél fogva a tanári kar kimondta, hogy Tabajdit vallástanárnak nem tekinti. Beható tárgyalás után kimondatott, hogy Tabajdi Lajos a tanári gyűlésen tanácskozási s szavazati joggal bír és fizetése arányában, mint rendes tanár, az osztalékban is részesítendő.

Az államsegély-pótlék hovaforditására vonatkozólag küldöttség volt kiküldve véleményadás végett. Küldöttség azt véleményezi, hogy az eddigi kulcs gyanánt osztassék szét az egyes egyházmegyék között.

Ezzel szemben gr. Degenfeld József azon indítványa fogadtatott el, hogy ez összeg és a nyerendő pótlék évről-évre tőkésíttessék a lelkészi fizetések rende-

zésére. A módozatok megállapítására nézve az indítvány az előbbi küldöttséghez tétetik által.

A gyűlés aztán szokott módon berekesztetett, de a sok államsegélyért való folyamodás hatása alatt szinte kérdezni akarta mindenki a bucsúzó szomszédjától: »avagy mi leszen ebből?«
r. l.

Évzáró vizsgálatok a sárospataki főiskolában és a tiszáninneri ev. ref. egyházkerület rendkívüli közgyűlése.

A nagy számadáson már jobbadán tul vagyunk. Mire lapunk a t. olvasókhöz jut, a vén collegium falai közül talán az utolsó alapvizsgás ifjú is kirepült s a főiskola kertjének hús lombjai alatt csupán magukra maradt professorok tünődnek a lefolyt év eredménye vagy egy-egy váratlan felsőbb határozat felett.

Az eredmény sem lesz már mindenütt ujdonság, mert a gyermekek sorsán aggódó szülők, a kik nem restelnek saját szemeikkel is látni és saját füleikkel is hallani; de meg a szétrebbent diákok is regéket regélhetnek már édes otthonukban az évzáró ünnepélyekről, a versenyző ifjakról, a vizsgák szigorúságáról, egyes tanárok szeszélyességéről, a censor-urak vidám vagy zord arculatáról — ahoz képest, hogy ki milyen bizonyítványt mutathat fel, vagy milyen hangulattal kocsikáztatta haza szerelmes magzatát.

Mi, kik a hazatértek sokféle véleményét nem ismerhetjük (legalább most még egyet sem azok közül), örömmel hirdetjük t. olvasóinknak a főiskola előljáróság hivatalos és félhivatalos ítéletét, a mely — Istennek hála — egészen kedvező és biztató. A zöld asztalnál épűgy, mint a fehérnél boldogan és boldogítóan hangzott az előljáróság elismerő nyilatkozata s megelégedése; sőt a hivatalos vélemény is örömmel hivatkozott egy még hivatalosabbra, a kormány képviselőére, a mely szerint (ez az ítélet a főgimnáziumot illeti) a sárospataki főiskola növendékei a legjobb állami intézetekkel is bátran mérhetik össze erejüket.

Jól esik vallomást tennünk, hogy tanúi voltunk több tanár nemes nyughatatlankodásának, a mint azok növendékeikért apai odaadással fáradoztak, törődtek, aggódtak, az ösztökélésnek többféle módjához hozzá folyamodtak: korholtak, dicsértek stb. csak hogy mennél kevesebb gyermek szomorítsa meg a reájok szeretettel várakozókat. Jól esett hallanunk, a mint a számadás ideje közeledett, hogy e nyugtalanság mint változott reménységgé, édes, biztató hitté egyesek kebelében; azt meg már alig lehetett megindulás nélkül hallani, a mint egyik-másik kedvetelt professor tanítványainak vizsgálati sikerei felett örvendezett. Nem is hiában, hiszen mégis csak az öntudatban van s lehet a legbiztosabb s legboldogítóbb jutalom.

A vizsgák hosszú sorát most is, mint néhány éve már, a főgimnáziumi növendékek négy felső osztályának ének-, s az összes gimn. ifjúságnak torna vizsgája nyitotta meg.

Junius 11-én délután 3 órakor a főiskolai imateremben folyt le az egyik, a főiskolai kert játszó terén a másik, az elébbinek bevégezése után. A közönség dicséretére legyen mondva, az ének-vizsga iránt is évenként nő annak lelkesítő érdeklődése, de még nem érte el azt a fokot, a melyen azt — a prot. egyház szempontjából látni szeretnők. Az egyházi ének a maga komoly méltóságával s égbe vágyódásával s a dal —

a melyben istenség van — bizonyára nem kevésbé érdemi meg a művelt prot. közönség biztató részvételét, mint a torna-vizsgálat sokféle látványossága.

Az énekvizsgálat elnöke *Mitrovics Gyula* akadémiai és közigazgató volt, mint megbízott; a vizsgázókat buzgó tanáruk, *Pásztor Sámuel* vezényelte. Felváltva egyházi és világi dalokon mutatták meg évi szorgalmukat s az elnöknek az ifjúsághoz intézett buzdító beszéde, a közönség igenlő bölintései s éljenci nyomán és a magunk édes tapasztalata alapján is örömmel jegyezzük fel a kedvező eredményt. Vajha az elnöki szó termékeny földre találna s az ifjúság dalban és zenében olthatatlan szerelemmel ölelné magához a legjobb, legnemesítőbb barátot! Nem juthatna-e ide is egy kis jutalom?!

A torna-vizsgálatnak most is roppant közönsége volt. A testi nevelés bajnokai nem hiában mozognak s követelőznek, mert egyre nagyobb tért foglalnak le maguknak a nagy közönség szívéből. Vagy talán ösztönyszerűleg is érzik sokan, hogy az ifjúság ellen ólálkodó ezer-féle csábítások ellensúlyozására nincs egy jobb szer, mint az acélos izom? A sárospataki főiskola torna-csarnoka ma már annyira be van rendezve mindenféle szükségességekkel, a csarnok előtt elterülő tágas szabad tér annyira megfelelő a szabad torna-mutatványokhoz, hogy szinte a rendezettségnek s ennek a csalogató térnek s fákkal árnyazott környezetének is tulajdonítható, hogy S.-a.-Ujhely művelt társadalma s a szomszédos falvak is nagy készüléssel vesznek — újabb időben — részt a főiskolai torna-ünnepélyeken. Itt már a főiskola aligondnokai s igazgató tanácsosai is jelen voltak s a szintén itt lévő kormány-képviselővel együtt végig élvezték az egész ünnepélyt, a melynek azt a részletét, a mikor 400 ifjú lelkesedve, kalap levéve, meghatottan énekelte a *szózat* két első versét, — a ki hallotta — bizonyára sokáig nem fogja elfeledni.

A tornavizsga lefolyásáról álljon itt a következő szakértői tudósítás:

»Délután $1\frac{1}{2}$ órakor már zajos elevenység töltötte el a főiskola parkját, melynek hátsó részén gyülekeztek a gimnázium növendékeinek tarka csoportjai; a másikat itt-ott tanuló fiatalok zsongását felváltó dob- és trombitaszó mellett, 5 óra tájt 4-es sorokban vonult fel a »zászlóalj« a tornaterre, hol a pályabírák s az egybegyűlt díszes közönség előtt elhaladva, csigavonalba kanyarodott, majd a »Szózat« elénekzése után visszafelbőve, 13 négyes oszlopba állott fel, s megkezdődött a vizsga, melynek 1 programmszáma több szabadgyakorlat volt.

A szabadgyakorlatok elvégzése után újra harsant a trombita, perdült a dob, s a gimnáziumi alsóbb osztályok elvonulásával a felsőbb osztályok a hirtelen felállított szereken mutatták be ügyességüket. A *szergyakorlatok* sorrendje ez volt:

VIII. osztály: ló, rugódeszkával, magas-ugrás rohamdeszkával. VII. osztály: ló keresztbe, bak, rézsutos lábtó, hossz-magas-ugrás. VI. oszt. nagy korlát, rézsutos lábtó, ablakugrás, függélyes kötél, függélyes rúd. V. o. rohamdeszka, kis korlát, hossz-ugrás, függélyes kötél.

E gyakorlatokon kívül a IV. és III. osztálybeliek birkoztak, előbbieket bot-elvétellel, utóbbiak szabadon.

A közönség s maga az ifjúság érdeklődését azonban leginkább a program következő száma: a *versenyek* kötötték le.

Ezek tárgya volt az:

I. osztályban *távolfutás*. Távfolság 60 m. Pályáztak 12-en. Első lett Marikovszky Gyula, ki 4 koronát, második Stephán Gyula, ki 1 koronát kapott.

II. osztályban *rúd-kúszás*. Nyolc pályázó közül első volt Molnár Lajos, ki 4 koronával, második Molnár Antal, ki 1 koronával jutalmaztatott.

III. osztályban *kötélkúszás*. Versenyre jelentkezett 8. Ezek közül, mint első, Szabó Béla 4 koronát, Szabó Lajos pedig, mint második, 2 korona díjat nyert.

IV. osztályban *távolfutás akadály nélkül*, 150 m. távolra. A 10 pályázó közül legrövidebb idő — $22\frac{1}{2}$ mperc — alatt Hajdu György futott, nyert 4 koronát; Nagy Károly és Fazekas János egyenlő idő — 23 mp. — alatt futván be a pályát, 1—1 korona díjat kaptak.

V. osztályban *hossz-ugrás*. Pályáztak heten. Mint első, 4 m. 70 cmnyi távfolságot ugrott Piskóti Ferencz, második Niházi László lett, ki 4 m. 68 cm ugrott át. Előbbi 4, utóbbi 2 koronát kapott.

VI. osztályban *magas-ugrás*. Négy pályázó közül legmagasabbat ugrottak Horváth Dezső (155 cm.) és Tariska Dezső (152 cm.), kik között a 8 korona díj egyenlően osztott meg.

VII. osztály *távol-magas-ugrás*. A 2 m. távfolságra állított magasságmértéket 138 cm-nél ugrotta át Papp Ferencz, ki 6 korona díjat nyert. Nagy Béla és Czövek Géza egyenlően ugrottak s így 2—2 koronával díjaztattak.

VIII. osztályban *rúd-ugrás*. Pályáztak hárman, kik kik közül Páhi Ignác és Finkey Pál egyenlő magasat ugrottak (250 cm.), Durcsinszky Béla 228 cm átuagrásával 2 koronát nyert, előbbieket pedig 6—6 korona jutalmat kaptak.

A kiosztott díjak összege 60 korona.

A versenyek mellett elismeréssel kell felemlítenem azokat, kik egyes szereken kitüntették magukat. Igy Kovácsy Ferencz VIII. g. t. buzogánnyal, Gönczy Gábor VIII. g. t. függő kötélén és korláton végezett néhány szép mutatványt. Csörge Zoltán VI. g. tanuló pedig igen jól ugrott a felső négy osztály mindenikében, bár — s ez különös véletlen — a saját osztályában nem lett győztes.

Az idő hűsülni kezdett már, mikor a vizsgálat elnöke — dr. Lengyel Endre, a megfáradt tornászok közül a versenyekben diadalmaskodókat az egyesek által összerakott pénzüsszegekből megjutalmazta s nekik, valamint szeretett tanáruknak őszinte elismerésekkel adózott.

Mi is szívesen járulunk az elismeréshez a magunk kéretlen szavazatával; de nem hallgathatjuk el, hogy még nagyobb lenne a torna-vizsga sikere felett érzett örömünk, ha akadtak volna immár férfiak vagy hölgyek, a kik megelégtik vala azt az évek óta dívó szokást — a jutalompenzeken összekérégetését. Bízunk egyébiránt a tornászat iránt egyre fokozódó, kedvező hangulatban s hisszük, hogy »a mi késik, nem múlik.« Támadniok kell áldozni tudó lelkes honfiaknak s honleányoknak, a kik — mint sok egyéb téren — a tornászat iránt való kedv emelése végett is meg fogják hozni áldozataikat jótékony alapítványaikkal. De van egy másik megjegyezni való is. Annak a temérdek ifjúnak s gyermeknek egy csoportban vagy csak nagyobb csoportokban való szerepeltetése is, nem egy embernek való, még ha égis éró buzgóság lelkesíti is. Szükség van — szerintünk — segéd-tornászokra s illetőleg kisegítő vezérekre, a kiket a tornatanár maga neveljen önmagának — saját nagyobb dicsőségére.

Junius 12—25 napjait az érettségi vizsga foglalta le. Az eredményt már említettük lapunk előbbi számában; itt csak azt jegyezzük fel, mintegy pótlásképen, hogy a *jelesen* érett 4 ifjú neve: *Debreczeni Barna, Kertész Kálmán, Sárkány Béla és Trócsányi Bertalan.*

Közülök a legjobb magyar dolgozatokért stb. járó Kazinczy-díjat (5 arany) Sárkány Bélának ítélte oda a gimn. tanári kar és az igazgató tanács.

Junius 16, 17, továbbá 19—21. napjain az előkészítő és I—VII. osztályok vizsgálatai folytak az igazgatótanács képviselőinek jelenlétében s vezetése alatt. Közben, t. i. 18-án tartatott meg a régi szép nevéhez mindig méltó s újabban mind szélesebb körben hódító *évszázó ünnepély*. Azért ilyenkor, hogy az ifjúság a maga egészében élvezze e napnak sokféle gyönyöreit s értse meg tanulságait.

Mint régóta már, az évszázó ünnepélynek most is három nevezetes alkatrésze volt. Első: isteni tisztelet a nagy templomban, hol a főiskolai énekkar is szerepelt s *Mitrovics Gyula* főiskolai lelkész predikált. Már itt meglátszott, hogy Sárospataknak e napra szép számú vendégei érkeztek, a kik a helybeliekkel együtt bizonyosan emelkedett hangulatban távoztak el az imádságnak házából, vívén magokkal az *isteni gondviselésbe* vetett mélyebb ragaszkodást, mint a minővel a templom tornácaiba megérkeztek. Igen, mert a mélységes hittől s kiengesztelő bölcseségtől sugárzó egyházi beszéd tárgya az isteni gondviselés volt.

A városi templomból a közönség egy része a főiskolai terembe vonult fel az u. n. *igazgatói jelentés* meghallgatására. Vártuk, mert már nyugtalankodtunk máskor is e tárgyban, hogy ezt a jelentést az egész ifjúság, az egész tanári kar s nagy számú hallgatóság fogja élénk figyelemmel kísérni. Sajnosan tapasztaltuk, hogy sokkal többet vártunk, mint a mennyit a nagyobb rész elviselhetne. A tanári karból is tündököltek egyesek távollétükkel: miért ne hát sokan az ifjúság közül? Hallottunk egy naiv mentséget, t. i., hogy az ilyen ünnepély főként az előjáróság kedvéért van, mintegy beszámolóképen. És szerencse, ha a többséget ez a naiv hit, no meg talán az égető hőség tartotta otthon vagy vitte haza és nem a fásultság s a borzasztó közöny. Pedig, hogy minden művelt embernek lett volna ott mit hallania, arról tegyen tanúbizonyságot a tisztelt olvasó, a kinek igyekeztünk azt az örömet megszerezni, hogy igazgatóknak nagy gonddal és az iskola ügye iránti forró szeretettel készített beszámolóját lehetőleg egész terjedelmében elolvashassa (lásd »Isk. ügy« rovatunkban!). Lesznek bizonyosan, a kik e beszámolót megismerve, pirulni fognak saját lelkiismeretük előtt a miatt, hogy egy tanulságokban gazdag órától önmagukat megfosztották. Az énekkar sem szerepelt az évszázó ünnepélynek e legfontosabb részletén, mivel a megelőző nap estéjén fáradtan tért meg Tállyáról a Szabó ezredes temetéséről. A főpásztor, kit se kor, se hőség nem tartott vissza ez ünnepélyes actusról, meleg szavakban fejezte ki köszönetét s elismerését a főiskola vezér-tényezőinek és a feltörekvő ifjúságnak is a pályázatok körül tanúsított buzgalmaért.

A délutáni ünnepély a lapunk elébbi számából ismeretes program szerint ugyancsak a főiskolai imateremben s oly nagy közönség jelenlétében folyt le, a milyen itt csak kivételesen szokott megjelenni. Egész táborra a női nemnek, pedig táncmulatság sem volt hirdetve az ünnepély végére! Mi hozta őket? A legnagyobb részét okvetetlenül az efféle ünnepélyek növekedő jó híre s a főiskola iránt való bensőbb érdeklődés. Az egy rész (egy igen kis rész) el is maradhatott volna, hogy a másik, a nagyobb, a művelt elem annál tisztább élvezetben részesüljön. A rendezőség — reméljük — észrevette, hogy valami kis mulasztást követett el, a mely eléggé megboszulta magát. A fojtó hőség s a hivatlanok időszerűtlen tetszésnyilvánulásai többé ke-

vésbé elmaradtak volna nagyobb körületekintés mellett. Mit tudjon lelkesedni az »Istenadta nép« a Salgó, a Bánk-Bán tragikus részletein s Kis József Jehováján?!

A gimn. és akadémiai önképző társulatok által szavaltatokra kitűzött jutalmakat Bajusz Andor VIII, Papp Ferenc VII. oszt. tanulók, továbbá Juhász László végzett hittanhallgató, Eperjesi Lajos joghallgató és Janka Károly hittanhallgató nyerték. A csekély pénz-jutalmakhoz bőven kaptak tapsokat is. Az ének és zene-kar, valamint ennek s az egész ünnepélynek vezetői, rendezői a főpásztor elismerésében részesültek.

Az összefüledt közönség a főiskola kertjében talált édes enyh-helyet, hol ez alkalommal az állami tanítóképző-intézet növendékei mutatták be tornászati képességüket, a nagy számú érdeklődők méltó dícséretei között.

Itt kell felemlítenünk, hogy az e nap reggelén meg-ejtett vizsgálat alapján, a *rajz és szépírásból* a következők érdemesítették magokat pályadíjakra: Szinyei Endre VII. o. t. rajz és műírásért 8 frt, Trócsányi László VI. o. t. rajzért 4 frt, Harsányi Gyula VII. o. t. műírásért, Bagosi Géza III. o. t. rajzért, Szasz Tihamér II. o. t. magyar, német írásért 2—2 frt, Szabó Károly II. o. t. német írásért, Körösi Sámuel II. o. t. magyar írásért, Németh Sándor II. o. t. német írásért, Simon József I. o. t. magyar írásért, Láng Géza I. o. t. magyar írásért 1—1 frt.

Az igazgató-tanács a gimnáziumi vizsgálatok eredményét folyó hó 22-én állapította meg s örömmel tapasztalt haladást olyan mezőkön is, a hol ezelőtt éveken át alig mutatkozott Isten-áldás. A nagy létszám mellett is voltak egyes osztályok, a hol csak rendkívül kis százalékra rugott az immel-ámmal haladók száma.

Míg a gimnázium szokott vizsgálataival volt elfoglalva, az alatt az akadémiában, annak mindkét szakában, rendesen folytak a colloquiumok, sajnos, hogy az igazgató-tanácsnak igen csekély érdeklődése mellett. Pedig — valljuk be nyíltan — az ellenőrzésben a haladásnak igen erős biztosítéka rejlik.

Ugyancsak a gimnáziumi vizsgák idejére estek a lelkész-képesítő vizsgálatok is túlnyomóan. Az elsőre 11 végzett theológus s egy tanító-káplán féle jelentkezett s valamennyien szerencsésen átgázoltak a Rubikonon. Kettő jeles osztályzattal, u. m. *Erdélyi András*, a ki szeniorrá is megválasztott és *Füry Lajos*. Egy káplán javító vizsgát tett jó eredménnyel.

A második vizsgára is 11-en jelentkeztek s mind alkalmasaknak találtattak. Jelesen vizsgáztak: Gasko Gyula szenior, Kiss Miklós tarcali, Sipos Mihály fulesdi, Tóth Menyhért kápolnai segédlelkészek. Egy javított.

Úgy tetszik nekünk, mintha a lelkész-képesítő vizsgálatok mit sem nyertek volna az által, hogy a forgó tractusok részvétele, mint rozsdás fegyver, lomtárba vettetett. Vagy csak mi nem látunk eléggé világosan? Egy kissé nagyobb s mélyebb érdeklődésnek avagy nem volna-e helye ezeken a régen olyan híres vizsgálatokon?!

Részint a vizsgálatok napjain, részint azok után sok nagy fontosságú iskolaügyben hozott az igazgatótanács figyelemre méltó határozatokat. Nevezetesen kimondta a már lapunkban is felmerült *Kövy-ünnepélyre*, hogy a helyett a jogakadémia százados fennállását óhajtja megünnepelni s olvasni szeretné ugyanez alkalommal, tehát már jövő szeptemberben a jogi oktatásnak főiskolánkbeli történetét is valamely arra hivatott egyén tollából. Határozta továbbá, mintegy a közokt. minisztérium megnyugtatósa végett, hogy a főgimn. helyettes tanári állomásokat 189⁴/₅-re rendesekké változtatja, de egyuttal meg is sürgeti — az egyházkerü-

let útján — a közokt. minisztériumot, illetőleg az államkormányt, hogy a felekezeti tanárok nyugdíjintézetének felállításával jöjjön mielőbb az iskola-fentartó felekezetek segítségére. A még mindig gyengélkedő *Tarnóczy Tivadar* gimnáziumi és *Nemes Ferencz* jogtanárnak egy évi szabadságot engedélyezett s az eisőt *Csontos Józseffel*, a gimn. I. osztály helyettes tanárával helyettesíti, a második tantárgyainak előadására pályázat útján keres alkalmas egyént. Fizetése 1000 forint és egy collegiumbeli lakszoba fűtéssel. A *Csontos József* megüresedett helyét *Dr. Mitrovics Gyulával* töltötte be ideiglenesen, a kik az iskola iránt már megbizonyított szeretetökkel mindketten lelkesedéssel vállalkoztak a nekik juttatott nagy feladatokra. *Kiss Zsigmond* theol. segédtanárt és alkönyvtárnokot — e kettős minőségben — a tanári kar ajánlatára, jövő évre is szívesen tartotta meg. *Gusko Gyula* szeniorinak, az előkészítő osztály tanítójának a külföldre szóló Bárczy-alap egy évi kamatját ítélte oda, kimondván egyúttal, hogy őt az egyházkerület pártfogásába is hathatósan ajánlja. Intézkedett a tápintézetbe való felvétel ügyében, elfogadván irányadóként a gazdasági választmánynak e tárgyban készített javaslatait. A megüresedett helyeket betöltötte s a családi ösztöndíjakért folyamodókra nézve is meghozta határozatait (lásd lapunk vegyes rovatát).

Örömmel vette tudomásul — egyik tagja (*Kovács K.*) jelentése alapján, — hogy a francia nyelvet tanulók igen szép sikert mutattak föl s kivált a kezdők nagy dicséretére válnak fáradhatatlan tanárunknak, *dr. Rácz Lajosnak*. A szokásos jutalmakat *Piskóti Ferenc VI.* és *Hodossy Lajos VII.* o. tanulók nyerték.

Végül a már elébb megválasztott gimn. igazgatót, *Szinyei Endrét* s a szintén elválasztott szeniort hivatalukba beigtatta, *Kérészy Istvánnak* pedig *Dr. Mitrovics Gyulának* igazgatói sáfárkodásukért jegyzőkönyvileg szavazott elismerést, utóbbit, mint jövő évre újból megválasztott igazgatót is szívesen üdvözlölvén.

Sokat fáradt, sokat birt a főiskolai igazgató-tanácsa, a melynek az a nem közönséges sors jutott osztályrészül, hogy egy negyedik századát élő főiskola hajóját az idők s kívánságok feldagadt hullámai között is biztos kezekkel kormányozza. A tanári kar nevében az igazgató áldása kísérte a munkás, lelkes előjáróságot távozásakor, a kinek hogy a reá bizott szent örökség megőrzésében s fejlesztésében szerencséje legyen, éppen a tanári karnak is legfőbb érdeke.

A főiskola sorsára nézve nem kevésbé elhatározó lehet a kerületnek az a rendkívüli közgyűlése, a melyet ugyancsak Sárospatakon f. hó 20-án tartott. Csak egy tárgya volt, a főiskola györgytarlói birtokának bérbeadása s mégis sokan sereglettek ide az egyházmegyéek képviselőit. Az egyetlen tárgy jól elő volt készítve elébb a gazdasági választmány, majd az igazgató-tanács által. A kerületileg elrendelt árverés f. hó 19-én folyt s nyilvánosan legtöbbet ígért *Schwarz Sámuel* nagyváradi lakos, 21,500 frtot. A zárt ajánlatok ez összeget szintén megközelítették, de nem haladták felül. Az igazgató-tanács — bizonyos indokoltan látszó aggodalmak miatt — nem a legtöbbet ígérőt ajánlotta a kerületnek. A kerület, melynek elnökei *Kun Bertalan* püspök és *Bernáth Elemér* voltak s a melyen a világi elem is szépen volt képviselve, szavazattal döntött a legtöbbet ígérő mellett, a ki — győzelmi örömeiben — 6000 frtos alapítványt tett a főiskolának, kötelezvén magát ez összegnek 500 frtos részletekben 12 év alatti kifizetésére.

Azt mondta valaki az örvendezők közül: «A hol legnagyobb a szükség, ott van legközelebb az Isten!»

A sárospataki főiskola sorsában ez a bér-összeg, a mely a pénztárnak legalább 10,000 forint többletet hozand, bizonyára az idő teljességében érkezett s bölcsen használva sok keserűségnek válhatik megédesítőjévé. Gyűlés után a még el nem távozottak közös ebédelés közben együtt reménykedtek és terveztek s maguk között képzelték — mint rendesen — a főiskola és kerület világi főgondnokát, a kit levél útján is mély tisztelettel üdvözöltek.

i—y.

IRODALOM.

* **Beköszöntő egyházi beszéd.** Irta *Révész Kálmán* stb. Budapest. 1893. E beszéd, a melylyel Kassa fiatal lelkipásztora az ő szép és kies örökségébe mult év aug. 7-én behelyezkedett, már megjelent a «Kalászkok az életnek kenyéréhez» című vállalatban s újabban, mint külön lenyomat önállóan is. Máté VII. 26, 27 alapján azt fejtegeti benne a szerző, hogy *Krisztus nélkül a lelki pásztor semmi*, mert 1. tanítása hatástalan. 2. működése eredménytelen. Tárgy- s alkalmoszerű, könnyed modorú, szinte népiesen keresetlen program-beszéd. Ara nincsen felejgyezve.

* **A tiszáninnenl ev. ref. egyházkerület tavaszi közgyűlésének jegyzőkönyve.** Szerkesztette a kerület jegyzője kara. Sárospatak 1893. Ara 45 kr. Hét és fél ívre terjedő füzet ez 8°, a melynek az kölcsönöz különösebb érdeket, hogy benne a püspöki jelentés (5 p.) mint e nemből 27-dik, tanulságos visszapillantást közöl egyházunk multjáról, a jelenét mozgó eszmékről, ellenséges törekvésekről s a kerület egy évi képét is híven megrajzolja. Ezen felül a kerületnek az egyházpolitikai kérdésekben elfoglalt álláspontját, a kormányhoz intézett feliratát s a papi beigtatásra vonatkozó hivatalos utasítást s a kerület különböző pénztárainak állását is megismerheti belőle az olvasó.

* **Természetrajz elemei.** Irta *Pap János*. Átdolgozta *dr. Vangel Jenő*. Budapest. Lampel Róbert kiadása. Az említett című mű második része, a „Növénytan” jelent meg legközelebb a polgári fiú és leányiskolák, valamint felsőbb leányiskolák számára átdolgozva, nyolcadik javított kiadásban. A 120 lap terjedelmű műben 75 hazai virágos és virágtalan növény van részletesebben leírva, tekintettel a növények használhatóságára és elterjedésére. Ezen kívül rövidebben ismerteti Ázsia, Afrika, Amerika és Ausztrália nevezetesebb növényeit is. Igen rövideden megemlékezik még a növények beiső szervezetéről is. Ez a mű, melybe 135 elég csinos ábra van nyomva, úgy a kiválasztott növényeket, mint azok leírását tekintve, a célnak teljesen megfelel. Ára 60 kr.

* **Az Osztrák Magyar monarchia domború térképe.** iskolai használatra alkalmazta *Hacsek Ignác*. Kiadja *Lampel Róbert*. A földrajz tanításának könnyebbé tétele végett vállalkozott a Lampel-cég a domború térképek gyűjteményének kiadására. A gyűjteménynek első darabja az Osztrák-Magyar monarchia térképe mely 32, és 26 cm nagyságú s a tanulók számára van szánva. Ennek a tisztanyomású térképnek az eddig használtak felett mindenestre előnye az, hogy a gyermek a monarchia hegyeit és dombjait könnyebben észreveheti s azoknak helyzete és iránya felől inkább tájékozhatja magát. Ára 15 kr.

* **Káté evang. iskolák számára.** Irta *Grätz Mór*, kolozsvári ev. főlelkész. 3-ik javított és bővített kiadás. Ára 20 kr. Budapest. Hornyánszky Viktor kiadása. 1893. Nem ismerjük e mű elébbi kiadásait, de — a 3-ikból

következtetve — gazdagon meg lehetnek azok rakva javításra váró gyöngeségekkel. Legfőbb hibája most, hogy szerzője nincs tisztában a sokratizálás törvényeivel, s egy-egy feltett kérdés alá annyi mindent összecsomóz, a mennyit csak a kérdéseknek egész sorozata bírhatna el. Például mindjárt az első kérdés ez: „Mit alapított Jézus a földön?” s a gyermeknek erre így kell felelni: „Jézus a mennyek országát alapította meg a földön. A mennyek, vagy az Isten országa onnan felülről van ugyan, de Jézus azt akarta, hogy a földre alászállva, az emberek között is létesüljön.” Persze, hogy erre Sokrates azt modaná, hogy „Ne sutor ultra!” ... ha t. i. latinul beszélt volna. A temérdek ilyen tévedés mellett bőséggel vannak itt más természetűek is, p. o. „Mit jelent az új-szövetség vagy evangélium (5. l.)?” Erre a szerző így felel: „Az új-szövetség vagy evangélium annyit jelent, mint örömhír t. i. Jézus Krisztusról és az ő országáról” ... És hogy a hiba még több s nagyobb legyen, a kérdésre még azt is mind elrebegi aztán, hogy mi van hát az evangéliumban, milyen nyelven van írva az új-szövetség és hány és miféle könyveket foglal ez magában. Szabad legyen megkérdeznünk a tudós lelkész úrtól: kitől tanulta azt, hogy az új-szövetség és az evangélium egy?! Igaz ugyan, hogy egy lappal alább már csak az evangéliomot mondja (6. l.) az Isten országáról szóló örömhírnél, de hát így meg ki bízzék meg az ő meghatározásaiban? Borzasztó a logikája is!! Azt mondja p. o. a 6. lapon: miként Krisztus hirdette azt (t. i. az Isten országát), a mi káténk is az Isten országáról való tant foglalja magában! ... Risum teneatis. Az Isten-tanban tárgyalja ez egész tíz parancsolatot!! Hát az mit tesz ugyan: „Jézust, az Istentől küldött férfiút a halál nem tarthatta sokáig” ... Vagy mire való ez az erdélyizmus: „Mit kell, hogy tegyenek a keresztyének is” ... stb. stb. Nincs terünk, hogy e kis mű bokros fogatkozásait kellően méltassuk, de a vallás-tanítás ügye iránt való szeretetünk késztet annak kijelentésére, hogy ezt tanítani nem volna szabad!! Még a versek kiválasztásához sincs a szerzőnek szerencséje, mert nincs — úgy látszik — elegendő költői érzéke. Olyan ügye-fogyott rigmusokat (tisztelet a pár kivételnek!) tudott összeszedni „*Gyöngy-sorok*” címen függelékül, a Káté anyagának mintegy élvezhetővé tétele végett, hogy csak sajnálni lehet azt a növendéket, a mely ezeket gyöngy gyanánt kénytelen tekinteni. Ha ilyen könyvekkel akarja a luth. egyház hittanra kaptatni a maga kicsinyeit, akkor jaj nektek szegény apró lutheránusok!!

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— *A t. olvasóhoz.* Lapunknak e szá-mával a félév végére jutottunk. Bizodalommal s tisztelettel kérjük mindazokat, a kik hátrálékban vannak, tartozásaik szíves kiegyenlítésére, egyúttal pedig előfizetéseik vagy megrendeléseik megújítására is. Irodalmi Körünknek a lap fentartása áldozatokba kerül, a melyek fejében vajha ne hiába várna a t. olvasóktól nagyobb pontosságot s talán szélesebb körű pártfogást. Szellemben s irányban maradunk, a kik voltunk, s a protestantizmus mai válságos helyzetében szándékunk van rendületlenül kitartani. Az eszmék s elvek harcára munkatársaink tisztas táborával készségesen vállalkozunk. A hátrálékok s

előfizetési összegek *Pásztor Sámuel* főgimn. tanárhoz, mint lapunk pénztárnokához, legcélszerűbben posta-utalványon küldendők.

Sárospatak, 1892. június 23.

A Sárospataki Lapok szerkesztősége és kiadóhivatala.

Személyi hírek Dr. Ballagi Géza sárospataki jogtanár a szatmári és zilahi főgimnáziumok érettségi vizsgálataira kormány képviselőül küldetett ki. — *Fábry János* rimaszombati főgimnáziumi tanár a következő 3 évre igazgatónak választatott. — *Rácz Kálmán*, főiskolánk theol. akadémiájának volt s. tanára, a bécsi prot. egyetem tanári karától *licentiatust*-t nyert. Értekezésének tárgya a galatához írott levél volt. — *Kerekes János* csécsi lelkész Felső-Barczikára választatott meg.

— **Az országos protestáns tanár-egyesület alakuló gyűlése**, mint a „Debreceni Prot. Lap” 24 számából sajnálattal értesültünk, a jövő hónap elején nem tartható meg, mert az elnökséghez eddig beérkezett íveken összesen 84 ev. ref. és 23 ág. hitv. tanár kötelezte magát arra, hogy az alapszabályok szerint tagja lesz az egyesületnek. A legtöbb intézettől az aláírási ívek még folyó hó 12-ig sem érkeztek vissza, pedig a jelentkezés határideje május 20-ra volt kitűzve. Így állván a dolog, a tiszántúli ev. ref. középiskolai tanár-egyesület központi bizottsága az alakuló gyűlést csak a jövő év folyamába, még pedig a husvételőtti hétre vagy a nagy szünidő elejére fogja összehívni. Ez az ügy egyik tanulságos példája a mi protestáns lelkesedésünknek, de egyszersmind pontosságunknak is!..

— **Az egyetemes ev. ref. lelkészi özvegy- és árva-gyámintézet** megalkotása érdekében élénk és követésre méltó mozgalom indult meg a dunántúli egyházkerületben. A mozgalom megindítója az ácsi ev. ref. egyház presbitériuma, mely ez ügyben május 21-ikén a következő határozatot hozta: „Elnöklő lelkész úr ismertetvén a presbitérium előtt az állami és egyházi élet terén azon újabban felmerült mozzanatok, a melyek egész ev. ref. egyházunkat közelebbről érdeklik, ezek között küönösen kiemeli a magyarországi egyetemes konvent által munkába vett egyetemes ev. ref. lelkész-özvegyi és árva gyámintézet fontosságát, mint a mely hivatva van arra, hogy a lelkészek özvegyeit és árváit azon szánalomra indító anyagi helyzetből, a melyben oly sokan nélkülözések között élnek, megmentse, ennek folytán a jelenleg működő lelkészeknek családjaik sorsa és jövődjé feletti folytonos aggodalmaikat eloszlassa, jövőre nézve pedig az anyagi jóléttel nagyon kevésbé kecsegtető ev. ref. lelkészi pályát az ifjúságra nézve valamivel vonzóbbá tegye. Az ácsi ev. ref. egyház presbitériumának tagjai őszinte örömmel üdvözlík ezen üdvös kezdeményezést, a mely egy egyetemes lelkész-özvegyi és árva gyámintézet megalkotására irányul. És hogy egy részről kifejezést adjon azon igaz tiszteletnek, a melylyel az ev. ref. egyház lelkészi kara és annak egyházi életünk terén fontos és magasztos feladata iránt viseltetik; más részről, hogy magára nézve megszüntesse azon visszás és minden méltányossággal ellenkező helyzetet, a melyben volt eddig a miatt, hogy míg az egyházi hivatalnokok egy részének, a tanítóknak nyugdíj alapjához minden egyes állomás után 12 frttal, újabban minden tanköteles növendék után 15 krral és az állami közadóban is, szívesen ugyan, de a törvény által is kötelezve járult, addig az egyházunk érdekében ép oly fontos szolgálatot teljesítő lelkészek nyugdíj-alapjára

eddig semmit sem fizetett: ezennel egyhangúlag elhatározza az ácsi ev. ref. egyház presbiteriuma, hogy a folyó 1893. évtől kezdve époly összeggel, tehát 12 frttal járul évenként a lelkészi özvegy-árva-gyámintézet alapjához, mint a mennyit fizet egy-egy tanítói állomás után a tanítói nyugdíj-alapra. Ezen összeget addig is, míg az egyetemes lelkész-özvegyi és árva-gyámintézet felállítatik, a tatai ev. ref. egyházmegyei lelkész-gyámolda pénztárába fogja beszolgáltatni, azontúl pedig az egyetemes gyámintézet pénztárába. A presbiterium jelen végzése kivonatban a mélt. egyetemes ev. ref. Convent elnökségének tudomás vétel végett, a dunántúli ev. ref. egyházkerületben levő ev. ref. gyülekezetek presbiteriumaihoz pedig azon kérelemmel, hogy a magok részéről ők is hason-intézkedést tegyenek a lelkészi egyetemes gyámintézet támogatására, megküldetni határozottatott.

— **Orgona-avatás Vályban.** A vályi ref. egyháznak *Mednyánszky Sándorné* (előbb Beélik Lászlóné) úrnő Ország Sándor és fia budapesti cég által, 925 frt értékben, egy orgonát készíttetett. Ezt avattuk fel ünnepélyesen f. hó 18-án, lelkünknek teljes örömezésével áldva azt a jóltevő szívet, a melyet a legnemesebb érzés, a vallásos buzgóság ily fényes áldozatra készítetett. Az áldozatkész-ségnek ily fönséges nyilvánulása azt a jót is eredményezte, hogy egyházunk hívei is felbuzdulván, 540 frtot raktak össze, a melyből a templomot öltöztették ünnepi díszbe, a mely ilyen módon a művészi kivitelű orgonának méltó keretvé lett. A gyülekezet örömeiben a közel s távolból egybegyűlt vendégek szép száma is osztozott. A harang hívogató szavára százával seregett a nép az úr házába s a különben tágas templom alig volt képes befogadni azokat, kik e napon örülni s az örömet hálát adni oda szítek. A 74-ik dicséretet, majd a 33-ik zsoltárt a nép örömtias lélekkel s hálaadó szívvel énekelte az orgona hangjainál. Ez utóbbi ének első verse után *Simon* István harmaczi ref. lelkész lépett az úrasztalához s valódi papi vallásos buzgósággal mondott egy szép alkalmi imát, melynek hatása alatt úgy éreztük magunkat, mintha a menynek pitvarában volnánk. Ezután *ifj. Ország* Sándor művészi orgonajátékában volt alkalmunk gyönyörködni, melynek hangjainál lépett a szószékre *Kupay* Dénes, gyülekezetünk ékes szavú lelkésze s ismeretes egyházi beszédíró, hogy elmondja ez alkalomra írt beszédét, írói képességének egyik legremekebb alkotását. A beszéd közben a gyülekezet a 130. dics. 4. versét énekelte. A gyülekezeti éneklést az orgonán *Fövenyessy* Bertalan hanvai és *Szombathy* László vályi tanítók fölváltva kísérték. A több mint 1400 frtot tevő kiadás az egyház pénztárát egy krral sem terhelte. Ország Sándor és fia budapesti orgonakészítő céget a szép és jó munkáért szívesen halmozták el dicséretekkel.

r. l.

— **A sárospataki ev. ref. főiskola tápintézetébe** az 189 $\frac{3}{4}$ -ik iskolai évre a következő tanulók vétettek fel: I. Alapítványosok: *Gróf Pallavicini alapítványra*: Ambrus István V. o. *Prinsterer alapítványra*: Kenyessy Károly III. é. th. *Dr. Szabó János alapítványra*: Szilva Lajos I. o. *Bártfai Szabó Károly alapítványra*: Győri Kálmán VI. o. *Nagy Imre VI. o. Kőcán-alapítványra*: Csorba Ferencz II. o. *Ragályi-Kubinyi-alapítványra*: Fodor Zoltán I. é. j. *Vecsey-Oláh Károly alapítványra*: Hajdú György IV. o. *Horváth Mária alapítványra*: Szilva István IV. é. th. *Gönczi Gábor VIII. o. Dienes Béla VI. o. Szalontai György II. é. jh. Szentmártoni Dániel III. é. th. Zarándi Bertalan I. é. th. Czecz András II. é. th. Róthe Lajos II. é. th. Sinka Endre I. é. jh. Kirila György II. é. th. Nagy Károly VIII. o. Csorba Sándor IV. o. Eperjesi Lajos III. é. jh.*

Simon Endre VI. o. Bakos Elek VI. o. Szentpéteri József III. é. th. Szántai Miklós V. o. Korpa János V. o. Kovács Béla VI. o. Nagy Béla VII. o. Zsarnay-emlék alapítványra: Lükő István VI. o. *Ferenczy Lajos alapítványra*: Szilágyi József II. o. *Rácz Árpád el. Pelsőcei magtár-alapítványra*: Simon Sándor I. o. *Lónyai Gábor alapítványra*: Kormány Gyula III. o. *Pogány Istvánné alapítványra*: Piskóti Ferencz V. o. *Fodor Kálmán III. o. Ragályi György alapítványra*: R. Papp Miklós VI. o. *Vay Geymüller alapítványra*: B. Nagy Sándor I. o. *Gulyás Lajos III. o. Kovács Károly alapítványra*: Tóbiás Sándor IV. o. *Rácz Ádám alapítványra*: Rácz József VI. o. *Gyulay alapítványra*: Vass János II. é. th. *Pirigyi Albert VII. o. Ujj Sándor IV. o. Szeghő László I. o. Sztankovics Lajos II. o. Tóth. Dezső I. é. jh. Jóny Tivadar alapítványra*: Kozlik István II. o. *Lakatos Mihály II. o. Balla Athanáz alapítványra*: Ponorán Döme III. é. jh. *Sárkány alapítványra*: Berencsi Tóni I. o. *Jászay alapítványra*: Gyarmathy Béla V. o. *Bernáth Zsigmond alapítványra*: Láng Géza I. o. *Kun püspök jubileumi alapítványra*: Baliko György VIII. o. II. *Ingylenesek*: Liszkai Béla VI. o. Hubai Miklós V. o. *Somodi János IV. o. Béki Tamás VI. o. Bodnár Mihály VI. o. Czövek Sándor V. o. Nyitrai Lajos IV. o. Pataki János V. o. Eperjesi József VI. o. Spitzko Ferencz V. o. Lábos Béla VIII. o. Nagy József VI. o. Papp Pál VII. o. Egyed Béla IV. o. Magyarai Lajos VI. o. Dudás Béla VII. o. Durcsinszky Gyula VIII. o. Boros Lajos III. o. Székely Gyula III. o. Kun Szabó Lajos III. o. *Németh Ferencz IV. o. Nagy Károly IV. o. Ozsváth Béla V. o. R. Papp Pál VII. o. Ragályi Géza I. o. Szász Tihamér I. o. Kiss László II. o. Rácz Endre III. o. Béki Ferencz VII. o. Böszörményi Sándor I. o. 20. forintot fizetők*: *Porkoláb Ferencz VIII. o. Köröskényi Tamás VII. o. Balsai Bertalan VI. o. Iván János IV. o. R. Papp Gedeon III. o. Izsó Bertalan V. o. Melkó István V. o. Beke András IV. o. Kulcsár Kálmán V. o. Tüdös Gyula III. o. Nagy Gyula IV. o. Kása Ödön V. o. Pap András IV. o. Sallai Béla IV. o. Harsányi József VI. o. Verebélyi József II. o. Makó Béla II. o. Fodor Géza II. é. th. Bertók Béla II. é. th. Marikovszky Gyula I. o. Nagy Béla II. o. Kovács László II. é. jh. Kormos Elemér VI. o. Csíki József I. é. th. Berecz Károly II. o. Putnoki Pál I. é. th. Korláth Péter II. o. Szabó Zoltán VII. o. Fodor Ferencz VII. o. Hubay Bertalan III. o. 40 frtot fizetők*: *Borsos József VIII. o. F. Molnár Antal II. é. jh. Kovács Gyula VI. o. Harsányi István VIII. o. Varga Péter V. o. Tariska Dezső VI. o. Ruzska László V. o. Molnár Lajos II. o. Arday Barna IV. o. Illyés Mihály VI. o. Balogh Gyula II. o. Nagy Ferencz II. o. Szilágyi Dániel I. o. Szaniszló István II. o. Ujj Lajos I. o. Porzsolt Ernő II. o. Kovács János II. o. Kiss Andor V. o. Czövek Béla II. o. Keresztessy Sándor III. o. Hőny István III. o. Abaházy József VI. o. Tarbai Sándor V. o. Kovács Béla III. o. Kiss Ferencz II. o. Halász István II. é. jh. Baktai István V. o. Szántai Miklós I. o. Szántó Elek II. o. Román Ernő I. Nagyváti Ferencz prog. K. Nagy Sándor I. o. Makai Kálmán I. o. Sallai Gyula VII. o. Gecse Lajos VIII. o. Pazar Zoltán III. o.**

— **A sárospataki főiskolában** az 189 $\frac{3}{4}$ -iki iskolai évre családi ösztöndíjra a következő tanulók vétettek fel: *Klobusiczky alapítványra*: Nagy Dezső VIII. o. *Nagy Béla II. o. Jármí alapítványra*: Tatár Sándor I. o. *Csiszár alapítványra*: Szinyei Géza I. é. jh. *Ragályi Kálmán prog. L. Szabó Dániel alapítványra*: Szinyei Béla V. o. *Nyíri alapítványra*: Bornemisza Barna III. o.

Lenkey alapítványra: Putnoki Pál I. é. th. *Gyulai alapítványra:* Ujj Sándor IV. o. Ujj Lajos I. o. *Csobai Nagy alapítványra:* Stépán István II. o. Stépán Ferencz I. o. Stépán Béla prog. *Posgai Béla III. Posgai Kálmán prog. Tóth Pápai alapítványra:* Lehoczky Béla VII. o. *Ragályi alapítványra:* R. Pap Pál VII. o. Pap Miklós VI. o. Pap Gedeon III. o. *Vatay András prog. Halász-Balogh alapítványra:* Rothe Lajos III. é. theol. *Horváth Mária alapítványra:* Horváth Miklós I. é. jh. *Rácz Ádám alapítványra:* Eperjesi Lajos VI. o. *Hutka alapítványra:* Kovácsy Ferencz II. o. *Radnóti alapítványra:* Nagy Elek IV. o. *Gulácsi alapítványra:* Nagy Béla VII. o. *Kertész Kálmán VIII. o. Mesko alapítványra:* Szinyei Endre VII. o. *Finkey Pál VIII. o. Tudományos Akadémia díját nyerte 189²/₃-ra Sárkány Béla VIII. o.*

— **Az akadémiai ifjak torna-egylete** folyó hó 12-én egészen szűk körben, mintegy elrejtőzködve tartotta meg évzáró versenyét, a melyet azonban kár volt véka alá rejtetni akarni. Az eredmény a következő: A 16 kilos súlyzót legmesszebbre (430 cztm.) Demeter János I. é. jh. dobta, utána pedig Horkay Barna I. é. h. h. Előbbi 3 frttal, utóbbi pedig 2 frttal jutalmaztatott. Rohamdeszkáról legmagasabbat (250 cztmt.) Horkay Barna I. é. h. h. ugrott, ki ezért 3 frtot, utána pedig Szentpétery József III. é. hittanhallgató, ki 2 frt jutalmat nyert. Az új iskolakert körét (677 métert) legrövidebb idő alatt Szentpétery József III. é. h. h. futotta be, 2 perc 22 mpercz alatt; Horkay Barna I. é. h. h. pedig ugyanezt a kört 2 perc 32 mpercz alatt. Előbbi 3 frtot, utóbbi 2 frtot kapott.

— **Jubileumok.** Szászvároson, Hunyadmegyében az egész királyhágóntuli Magyarország ünnepelni fog f. hó 25-én. *Gr. Kun Kocsárd*, a nagy emberbarát, a szászvárosi főgimnázium főgondnoka s nagy alapítója lesz az ünnepség tárgya, a ki a nevezett intézetnek 120.000 forintos alapítványával biztosította a jövőt, összes birtokait pedig a felséges célokat szolgáló E. M. K. E.-nek hagyományozta. 90 évet ért már a nagylelkű agastyán, de élni fog tetteiben örökké. — Ugyancsak 25-én a m. szigeti ev. ref. liceum *Kardos Károly* főgimn. tanárnak, mint 40 éves hivatalnoknak rendez örömmünepet. A gazdag kedélyű, kedves öreg urat, a szeretett tanárt bizonyára sokan fogják életének nevezetes fordulópontján szívből üdvözölni, a kikhez mi is bensőképen csatlakozunk. Ad multos annos!

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

M. F. Nyomatni fogjuk. Csak légy továbbra is állandó hűséggel s ne minket tekints, hanem az *«Alma Máter»*-t. Lapunk szélesebb körű terjesztésére mi minden lehető elkövetünk. Ama távolabbi vidékre is szoktunk küldeni példányokat, de — ezt már régebben is tapasztaltuk — ott sok az *„ingyen olvasó!”* Egyébiránt ilyen specíesek akadnak másutt is s nem is épen azok közül, a kiket az anyagi gondok szorongatnak! — *H. B.* Hogy a kerület rendelje meg lapunkat a szegényebb lelkészeknek ez olyan gondolat, a mely alig valósúlhat meg. Egyházmegyék már vannak, a melyek csoportokba sorozták a lelkészeket s egy-egy csoport számára előfizetnek, de — úgy tapasztaltuk, — hogy ez a módja a lap pártfogolásnak legfőlebb csak egy-két olvasónak válik igazán javára, a többi rendszerint csak utána ballag e miatt az eseményeknek s ha részt akarna venni az eszmék kíváncsú harcában, azt veszi észre, hogy lemaradt a futó szekerről. Aztán kik azok az igazán szegények?!... — *U. B.* A legnagyobb köszönet a nemes érdeklődésért. Igyekszünk vele. — *F. L.* A címet közöltem szívesen. Tudom, hogy jó származik abból — *M. J.* A parodia nem lapunkba való. A pessimismus nem a mi világunk. — *P. M.* Még nem tudom az utóbbi sorsát. — *H. J.* Az utalványt átadtam.

Felelős szerkesztő: **RADÁCSI GYÖRGY.**

Nyomatott Sárospatakon.

Pályázat.

A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület által a budapesti kir. József-műegyetemen, Pálóczy Horváth Mária és Simon nevére alapított, — két egyenkint 300—300 frtos — ösztöndíjra.

1. Ezen ösztöndíjak elnyerhetéseért azon szegénysorsú, magyarhoni születésű, ev. ref. vallású ifjak folyamodhatnak, kik a gimnáziumi tanfolyamot a sárospataki főgimnáziumban jeles eredménnyel bevégezvén, a kir. József-műegyetem hallgatói sorába lépni szándékoznak.

2. Az ösztöndíjas az elnyert ösztöndíj élvezetében marad mindaddig, míg a műegyetemi tanfolyamot szabályszerűen be nem végezte; tartozik azonban előmeneteli bizonyítványait a főiskolai igazgató-tanácsához félévénként betérjeszteni; ki nem elégitő eredmény esetén ösztöndíját elveszítvén.

3. Az ösztöndíjat a főiskolai pénztári hivatal félévénként két egyenlő részletben, a főiskolai igazgatótanács utalványára teszi folyóvá.

4. Az ösztöndíjat, a sárospataki gimnáziumi székek és a főiskolai igazgató tanácsnak ajánlatára, az egyházkerületi közgyűlés adományozza.

Felhívatnak tehát mindazok, kik ezen ösztöndíjakat elnyerni óhajtják, hogy szegénységi és iskolai bizonyítványokkal felszerelt s az egyházkerületi közgyűléshez címzett folyamodványaikat augusztus hó 20 napjáig a főgimnáziumi igazgatóságához Sárospatakon adják be. S.-a.-Ujhely 1893 június 24.

Az igazgató-tanács elnöksége.

Pályázat tanári állomásokra.

A mezőtúri ev. ref. egyház VIII osztályúvá fejlesztendő gimnáziumával a *hetedik osztály* megnyitása alkalmával, egy halál által megürült és két újonnan rendszeresített tanszék betöltése céljából pályázat hirdetik, még pedig:

a, egy classica philologiai tanszékre,

b, egy német-magyar nyelvi tanszékre,

c, egy szabadkézi rajz- és ábrázoló mértani tanszékre.

Ezen tanszékek javadalma egyenként 1200 frt törzsfizetés és 200 frt lakbér.

Protestáns vallású egyének pályázhatnak.

Pályázati kérvények, életkoruk, vallásuk, családi állapotuk, hadkötelezettségük, képesítésök, s eddigi szolgálataikra vonatkozó okmányokkal teljesen felszerelve, folyó évi július hó 12-dik napjáig az igazgató tanács alantírt elnökéhez beadandók.

Okleveles, vagy az országos középiskolai törvény értelmében jogosított tanár csak egy évi sikeres működés után állandósíttatik, s állandósításától kezdve a tiszántúli ev. ref. középiskolai tanárok nyugdíj és gyámintézetének jogos és kötelezett tagja.

Okleveles vagy jogosított tanárok hiányában 800 frt évi javadalmazással alkalmaztatnak helyettes tanárokat oklevelet még nem nyert tanárjelöltek is, alkalmaztatásokra nézve azonban az 1883 évi XXX-ik törvény-cikk 30-dik §-a az irányadó.

Az állomás 1893 szept. első napján elfoglalandó.

Mező-Turon 1893, június 20.

Lukács Dániel,
lelkész és az igazgató-tanács elnöke.

Főmunkatárs: **BUZA JÁNOS.**

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél-
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Gróf Apponyi Albert.« *Fejes István.* — »Kell-e Protestáns-irányú napilap.« *Akárki.* — »Igazgatói jelentés a sárospataki főiskola 1892/3-diki életéről.« *Mitrovics Gyula.* — »Karacs Teréz emlékezete.« *Tóth Pál.* — »Hol helyeztessenek el a II. Rákóczy Ferencz hamvai?« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.« — »Pályázatok.«

Gróf Apponyi Albert.

A szatmári gyűlés indít arra, hogy e nagy férfiú nevét tűzzem cikkem címéül. Nem mondok talán azzal semmi újat, hogy gróf Apponyi Albertet a protestáns egyház egyeteme mindeddig nem karolta fel; a mely körülmény az ő pártjában boszankodást is keltett irántunk s azt fogták ránk, hogy mi *Tisza*, a kálvinista főgondnok miatt idegenkedünk Apponyitól. Jó lesz tisztába jönni végre ennek az idegenkedésnek valódi okával, hadd tudja meg a gróf is önmagáról a mi gondolkozásunkat és tényei fölött tárgyilagosa kritikánkat.

Előttem kétségtelennek látszik az, hogyha Apponyi a protestánsok között gyökeret tudott volna verni, pártja már ma nőtt volna legalább is akkorára, hogy egy kormányválság esetén nem kellene sem fusióról gondolkozni, sem a reakció felülkerekedése miatt aggodni. De a helyzet nincs így és nem is lesz így éppen — Apponyi miatt. — Miért? adjuk meg rá a feleletet.

Apponyi politikájának *nemzeti* tartalma a maga összességében, nem képes mi közöttünk valami nagy fellángolást keltetni, még pedig azért, mert a hatalom birtokosainak kivételével, olyannak tartjuk a nemzeti párt programját, a melynél a protestantismus a maga egyetemében mindig többért küzdött magyar hazánkban; előttünk az tehát nem *ideál*, hanem az opportunizmus több vagy kevesebb mértéke alá eső törekvés, a mely, miután elveinkkel nem találkozik, elragadtatásba nem is hozhatja lelkeinket. — Nem kell azért azt gondolni rólunk, hogy Apponyinak úgy nevezett nemzeti céljait az 1867-ki alapon nem értjük, vagy nem méltányoljuk; sőt inkább óhajtjuk, hogy azok valósuljanak s minden térfoglalást nemzeti önállóságunk felé örömezt üdvözlünk. Ez az óhajlás növelhetné köztünk az összeköttetés szálait és még sem növeli azért, mert itt Apponyi háttere ijeszt el minket. Attól tartunk, hogy a katolicizmus uralmának, az ultramontanizmus hatalmának megszilárdítására munkálnánk közre. Hol veszi alapját ez a félelmünk? Egyenest megmondom.

Nyílt dolog, hogy mi protestánsok az 1868-iki választási törvényt egyszersmind a vallási béke törvényének, a multban sok küzdelmeink után nyugvó pontnak, a felekezeti viszályok megszüntetőjének és így tiszta hazafias tekintetekből is sértetlenül fentartan-

dóknak véltük. Nyílt dolog, hogy ezen törvény oltalmát éveken keresztül minden kormánytól kértük, sőt követeltük. De nyílt dolog viszont az is, hogy ezen törvényt előbb az ultramontanizmus, később az egész klérus megtámadta és megostromolta. Kérdem: volt-e Apponyi grófnak csak egy szava is ezen évek ostroma alatt a törvény védelmére? Visszautasította-e a Zichy Nándorokat? a hecc-káplánokat? Személyét és politikáját támogató s dicsőítő, tehát látszólagos pártlapjai, a Budapesti Hírlap, a Pesti Napló stb., részesültek-e figyelemztetésben, hogy a törvényt ne ássák alá a közbéke és a protestánsok rovására? Az a gyöngé és színtelen februáriusi rendelet is, mely a katolikus keresztelési dogmát acceptálva, tisztán csak az anyakönyvi rendre vonatkozott s melyben a protestánsok mégis megnyugodni látszottak, nem az Apponyi pártnak szolgált-e érvül a toborzásra, a nélkül, hogy ugyanő felmutatta volna a kárpótlást, vagy aequivalenst a protestánsok számára?

Mi előttünk nyílt dolog tehát az is, hogy azon köztudat nélkül, miszerint Apponyi gróf az 1868-ki törvényt helyesnek, későbbi nyilatkozata szerint szabadelvűnek nem tartja, — nem fejlődhetett volna odáig az 1868-ki törvény ügye, hogy az végre az általános harc forrásává váljék. Az bizonyos, hogy a kormányok a törvényt többé-kevésbé védelmezni igyekeztek, szerintünk mindig lanyhán és megfelelő erély nélkül; de az is bizonyos, hogy a támadás annál erősebben tört ki és mi a grófot sehol sem láttuk a védelmezők között. A Szivák-féle ijesztgető javaslat alkalmából láttuk végre nyílt sisakkal a grófot, de akkor is az 1868. törvényt elveiben elítélve és a helyett a mai kormány programját proklamálva. Kivántuk mi ezt Apponyitól? Avagy követeltük a kormánytól? Nem. Mi a végső-kig, az 1868-ki törvény végrehajtásáért könyörügtünk. A most fölvetett kérdések közt a zsidó recepciót megérett dolognak tekintve, a többi mind éretlen kérdésnek tartottuk. Azt hittük, hogy az 1848. XX. t.-c 2. §-ainak valóstítása nélkül (mint Apponyi gróf is kijelenté: „az előzetes kérdések megoldása nélkül“) szóba sem lehet, azokat hozni sikeresen és állandó békét szerzőleg. És végre Apponyi nyilatkozata kényszerített minket, hogy tisztáninni egyházkerületünk 1892-ik évi határozata értelmében, az ő álláspontjához közeledjünk; mert Apponyi ítéletének sulya alatt a kormány is feladván az 1868-ki törvény védelmét,

Lapunk jelen számához egy negyedív melléklet van csatolva.

nekünk sem volt más menekülésünk, mint arra a fenn hangoztatott szabadelvűségre appellálnunk, hogy az védjen meg hát minket az ultramontanizmus hatalmától, ha lehet.

A történeti tény tehát ez, hogy a katolicizmus Apponyiban bizva merészelt nagyokat, Apponyi pedig *elsőül* mutatott rá, hogy az 1868-ki törvényt mikép kell helyettesíteni.

Igaz-e ez? — Apponyi gróf közelebb Szatmáron tett mellette tanubizonyságot. Ő kijelentette ott, hogy a *status quo ante-ra* visszatérni többé nem lehet, hogy embernek nem áll hatalmában meg nem történtté tenni a katolikus papság agitációját a februári rendelet és a 68-iki törvény ellen stb. stb. — tehát a gróf e tekintetben magához csak következetes maradt, mert a *mikor még neki hatalmában állott* volna is a közbéke érdekében tiltó szavát fölemelni, azt sohasem tette, mert elveivel ellenkezett. Nos hát ez a *mély elvi különbség az*, a miért Apponyi gróf a protestánsok körében gyökeret nem verhet ma sem, szatmári beszédje után sem.

Ha Apponyi gróf, megengedem, hogy saját személyére nézve nemes és tiszta elvi alapon állást foglalt az 1868-ki törvény ellen, tehát, midőn a katolikusok nyugtalankodó részének kilátásba helyezte érdekeik oltalmát, ugyanakkor már teljes világításba kellett helyeznie egész egyházpolitikai programját is és rámutatni, hogy mi lesz abban az a biztosíték, a mely a protestánsokat is kárpótolni fogja, ki nem szolgáltatva őket a klérus uralmának. Minderről semmi remény, semmi biztatás sehol. Annyit olvastunk valahol, hogy Apponyi védelmébe vette a mai klerikális és olygarchikus főrendiházat; de hogyan lehet ezzel megoldani „*amaz előzetes kérdéseket*“, a melyek közé az 1848. XX. t. c. 2. §-a első sorban tartozik? azt mi megérteni nem bírjuk. Avagy, ha Apponyi gróf értett valami tartalmat a fentebbi aláhuzott szavak alatt, miért nem fejté azt ki ma nyíltan, világosan? Hiszen pártját terjeszteti, erősíteni ment Szatmárra; — mi pedig protestánsok, közelebb a vallásszabadsági törvény tökéletlenségeinek hatása alatt bizalmunkban ingadozva itt állunk, itt várunk, váróok azt a Messiást, a ki az 1868-ki törvény romjain képes volna hát egy új templomot emelni. Apponyi gróf volna az? Hadd lássuk hát őt! De ha neki az 1868-ki törvény nem volt szabadelvű, lássuk őt a szabadelvűség összes következményeit követve és követelve! — Ez a protestáns politikának sarkpontja. — A jelenlegi kormánytól nem idegenkedünk épen, mert nem ez bontotta meg az 1868-ki törvényt és ez úgy a hogy, a szabadelvű párt lanyha hagyományaihoz képest, alkudozva, félrendszabályokkal legalább jóakaratot látszik tanúsítani irántunk; de azoktól, a kik az 1868-ki törvényt megbuktatták, vagy azt megváltoztatni akarják elvből, következetesen: az egész vonalon határozott és szabad egyházpolitikát kívánunk, a mely nem rendeli alá a protestantizmust a katolicizmus uralkodásának sem most, sem a jövőben! — Apponyi gróf elégszer hallja mostanában: „Magyarország katolikus ország“; azt is látja, hogy a *katholizálás* célul van kitűzve felekezetének sok előkelő tagja által, azt is tudja, hogy a vegyes házasságokban minden gyermek katolikus volta követeltetik; ellenben látta: hallotta a gróf azt is, hogy a magyar értelmiség mint nyilatkozott közelebb a törvényhatóságokban; mi tartóztathatja fel tehát a grófot, hogy ennek a közvéleménynek hatalmas áramlatát követve, meghódítsa magának a protestánsok rokonszenvét is.“ — Mert higgye el a gróf, hogy mi vallási

érdekeink védelmezésével, — legalább úgy hisszük, — az igaz nemzeti érdekeket is védelmezzük s az a kiirt-hatatlan, mert százados történeti tanúságokon alapuló meggyőződésünk van, hogy azt velünk és a hazafias katolikusokkal csakugyan meg lehet védelmezni, de nem az ultramontanokkal és kimondom hát azt is: a *magas klérussal sem*. — Míg Apponyi gróf azokhoz nem csatlakozik lelke egész teljességével, a kik a törvényhatóságokban mint protestánsok és katolikusok együtt foglaltak állást az egyházpolitikai kérdések mellett, még pedig a *vallási béke magasabb céljából*, — addig nem is növekedhetik ő a nemzet vezérévé, mert a protestánsok nélkül az hiú álmodozás.

Győzze le Apponyi gróf az ultramontanizmust és klerikalizmust, melynek hazafiságában mi meg nem bízunk, akkor bizonyára jobb szövetségeseket fog találni hazafias céljainak kivitelére; de egy táborban a protestánsok amazokkal nem harcolhatnak soha. A katolikus vallás ellen pedig, a mely más vallást megbecsül, nincs semmi szavunk. E részben én többet mondok, mint *Hock János*, a ki közelebb azt írta egy cikkében, hogy ő társadalmi téren *türelemmel* van a más vallásuak iránt, mert én igen sok katolikus embert igazán *szeretek* és azt nem is tudom megérteni, hogy ez másképp is lehetne.

Apponyi gróf menjen tovább a szatmári beszédjénél és működjék közre hathatósan a vallási béke helyreállításán, mert azt azok dúlták fel, a kik őt minden áron kormányra akarták juttatni s e végből az 1868-ki törvény megbontásával keltett zavarokat akarták kihasználni. Ez a taktikázás a protestánsok közt bizalmat nem kelthet; mi tehát így állítjuk fel Apponyi grófnak a kérdést szatmári nyilatkozatával szemben: vagy állítsa helyre a *status quo antet*, t. i. az 1868-ki törvény érvényét erélyes végrehajtással; vagy pedig álljon helyt oly szabadelvű megoldás mellett, a mely a protestánsokat is megnyugtatja, mert máskülönben a harc még csak azután fog kezdődni, a mikor esetleg vallásunk sérelmével fognak megoldatni a fölvetett kérdések. — Szép munka vár Apponyira, ha mint a Pesti Napló írja „bátran és okosan“, — de nem ama lap tendenciája szerint, ragadná kezébe a békesség zászlaját.

Fejes István.

Kell-e Protestáns-irányú napilap?*

Valóban, nem tudom megérteni magunkat. Sőt a híres, jubilaris zsinat lefolyása igazán megdöbbentett. Tíz évi vajudas, szellemi harc után, minő parányi égerkét szült a zsinatozás nagy hegye! S hozzá, minő kevés dolgot adott a közvéleménynek. Ha a közös ünnepek nem lettek volna, talán még fel se tűnt volna a lapokban, hogy az ország legmagyarabb vallásfelekezete tartja törvényhozó üléseit. S hogy is ne! Évek óta vajudik a közvélemény egy fölvetett, s nagygyá fölfújt vallásfelekezeti kérdéssel; mi több, ez a kérdés égető sebbé vált, mely ma-holnap „ense recidendum est“; s ime nekünk ehhez semmi szavunk; mi e kérdésben — mint kellett volna — állást nem foglaltunk. Nekünk, a vallásfelekezeti nagy kérdésekben bevallott képviselőnk nincs. A zsinat hallgat, a konventet sem érdekli ez az ügy; itt-ott, a kerületek adnak egy-egy félénk hangocskát, a megyék közül akárhány van, a

* A napi lap vitatása elől elzárkózni nem akarunk, noha e tárgyban — részünkről — elmondtuk a magunkét. Annak, ha napi sajtónkat a mostaninál nemesebb s protestánsabb szellem hatná át — mi is örülnénk. Szerk.

melyik tudomást sem vesz ez ügyről; pedig talán nem csalódom, ha azt állítom, hogy protestáns magyar egyházunk 3 százados küzdelmeiben alig állott valaha valóságosabb ponton, mint mai napság. Az egyetlen jelentősebb mozzanat, a Tisza-jubileum, elsőben is nélkülözötte az egyetemesség jellegét, s így már magában is vesztett jelentőségéből; másfelől eltagadhatatlan attól a politikai irányzat, minélfogva egészen más hatást eszközölt, mint a mire nekünk szükségünk lett volna.

Nézzünk a túloldalra! Minő ádáz készüllettel működnek ott ellenünk! Rómától le az utolsó plebániáig; a pápától le az utolsó hecc-káplánig, sőt iskola-mesterig valóságos keresztes hadjáratot indítanak, folytatnak ellenünk. A jezsuitizmus legsötétebb, legálnokebb fegyverei mind használatba vétetnek; ez a 20 év előtt annyira utált, megvetett, kigúnyolt irány — legnagyobb ellenségének, a sajtónak nyakára tapodva — a diadal orgiáit üli, s negyedszázados akna-munkájának akarja szedni izes gyümölcseit. És ime, egy csodálatos jelenség! Az ezerszemű, nagyhangú, s valóban nagy hatalommá nőtt sajtó nemcsak élénk figyelemmel, hanem többnyire applausussal kíséri e törekvések felmerülő mozzanatait; nincs kellő bátorsága vagy csak legújabbban merészkedik fellépni az igazságok ellen, melyek hanyatló századunkat a multak legsötétebb kódéba akarják visszavezetni; ellenben szinte tüntet a liberálisabb felekezetek ignorálásával, számba sem vevésével. Micsoda változás ez? Hát álom az, a mit a 60-as 70-es években végig éltünk? Hát talán nem is hordta fenn az egész világ, s közte Magyarország sajtója a liberalismus zászlóját? Nem tüntetett soha az elméket rabságba bilincselő dogmák ellen? Nem ünnepelte-e a szabadelvűséget fitogtató Haynaldot; nem izent-e irtó háborút a jezsuitaságnak, coelibatusnak, vakhitnek írásban és képekben? Nem ment-e liberalismusában egész a vallástalanságig; nem ünnepelték-e a reformatizmust, mint a liberális eszmék képviselőjét a hit terén? Hát az mind csak álom volt, mind nem igaz, nem valóság? Hát nem mágnások csempészték be hozzánk Renán műveit? Nem nálunk volt nagy kelete Toldy István munkáinak; nem itt üdvözltek örömmel s országos felkarolással a „Reform-Egylet“ míg „protestáns egyletté“ vissza nem fejlődött, hogy meghaljon? Ezer és ezer ilyen kérdés tódul ajkainkra, kik azt a — nem is oly régi — kort által éltük, s mással, mint igennel nem felelhetünk. Többet mondok, oly közlemények, melyek ma a liberalitással tüntető lapok communiquéi közzé ígattatnak a kath. egyházi élet köréből, abban az időben nem találtak volna lapra, mely felvegye. Most ha egy oly hírneves, régi, eszes és éles distinctiójú publicistának, mint Mocsáry, ha a közvéleményt foglalkoztató egyházi kérdésekről vannak mondanivalói (mikért versenyt futottak volna akkori napi lapjaink, s eseményszámba vette volna a közönség) ma, a kevesek által olvasott szaklapok házikójába kell buvnia. Akkor a kötelező polgári házasság volt ideálja mindenkinek; saecularisatióról, coelibatusról álmodoztak, sőt követelöztek; a kath. autonomia a papi uralom megtöréseül tekintetett, s a végre contemplálatott és Deák Ferenc hattyúdalát, a vallásszabadsággal s ezzel összefüggő kérdésekkel foglalkozott nagy beszédét az egész ország tetszés-harsonája ünnepelte; úgy, hogy a szabadelvű irányzat nyomásának alig-alig állhatott ellene a felső körök nyomása által ellenkező irányra térített kormány... És ma? A világ egyet fordult, de nagyot. A kormány elfogadja Irányi javaslatát a vallásszabadságról, mit évek során vaskövetkezetességgel s nemes idealizmussal sürgetett és ime: a nagy közönség, a sajtó alig vette

észre. S midőn a kormány a körülmények kényszerítő nyomása alatt egy lépéssel tovább megy e téren, s e lépéséhez a király helybehagyását is megnyeri: nincs a ki tapsoljon mindaddig, míg az egyházi reform-politikai kérdések pártkérdéssé nem változnak. Sőt állást foglalnak, a reactio rémeivel szövethetnek vele szemben, kik a nemzeti iránynyal tüntetnek. Azt kérdezzük magunktól: mi ez? Hát ezeket a lapokat nagyobb részben nem az elnyomott, vagy mondjuk még el nem ismert Izidorok faja írja-birja-e, nagyobb mértékben pedig, mint akkor, midőn jóra való lapnak az ultramontanizmus ellen nem küzdenie bűn lett volna? De igen! Hát mi dolog az, hogy mikor a liberalizmus megtestesülését, a protestantizmust halálos dühvel üldözi a megcsontosodott ultramontanizmus: az üldözött szabadság képviselői alig találnak helyet felszólalásaik számára napi lapjainkban, s a Mocsáryak, Bartha Bélák s más jelesek a kérdés mélyére ható közleményeikkel egy vagy más szűkkörű olvasóközönséggel bíró szaklapba szorúlnak. És a régi, annyi lelkesedéssel fenthordott zászló mellett, most midőn a vezérek bontották ki s álltak a sereg élére, alig akad egy-egy gyöngye hevű s fontolva lépő támogatója. Ezek magyarázata az egyszerűen, hogy a napi sajtó jó része a gazdag kath. klérus befolyása alá került egy vagy más módon; oka pedig a magyarországi minden áron fenntartott párturalom, mely a clerus támogatását nem nélkülözhetvén, egyenként adta fel várait annak érdekében. Igaz, hogy újabban, midőn a kormány — a vérszemet kapott klérus által — messzebb menő térre szorított, a kormány párt-sajtója a liberalismus harsonájába fűjt, s küzd az ultramontánizmus ellen; ámde csak addig és oly mérvben, a mint a párt-taktika kívánja és még mindig nem ismeri föl kellően természetes szövetségesének — a protestantizmusnak — súlyát és értékét.

A római katolicizmus hatalmát a sajtó vitte a bukás szélére; az tanult, s e sajtót hatalmába kerítve, Európa-szerte saját céljainak előmozdítására szolgáló eszközzé változtatta át.

Hát mi protestánsok nem tanulunk, nem mozgolódunk? Nekünk van földi gondviselésünk, melybe vakon bízva, parancsára gyáván meghúzzuk magunkat, mignem a vassal és vérrel nehezen szerzett drága örökséget arannyal, tintával rabolják el tőlünk, s a közvélemény halottjaivá tesznek bennünket.

És ezt nem a bevallott katolikus napilapok tették, s épen ez a veszedelem. Oh nem! a klérus eleve belátta, hogy a 60—70-es évek vehemens mozgalmával szemben, melyeket az ultramontán lapok ideitlenségei növeltek óriássá, egészen más frontot kell csinálnia. Meg kellett szabadulnia barátaitól, hogy legyőzze ellenégeit. Belátta, hogy a sajtó nagy hatalom; a katolicizmus, jobban mondva a hierarchia pedig a nagy hatalmakkal mindenütt és minden időben egy gyékényen szeretett és szokott árulni. Uszott hát az árral; megtagadta az „Idők Tanuját“, dementálta a „Magy. Államot“, melyeket úgy is csak az obediens alpapság olvasott, kiknél közvélemény — a szó jobb értelmében — nem képződhetik, s kiknél nincs is arra szükség. Ellenben szellemi és anyagi erejével támogatta a világi sajtót, s megnyerte érdekeinek. A politikai divat nagyot fordult. A német kulturharc Canossával végződén, az ultramontanizmus ellen indított mozgalom az antiszemizmus mocsarába fűlt, melyet a diadalmaskodó klerikalizmus támasztott, bosszút akarva állani a liberalizmust támogatót judaizmuson. És csodák csodája! a Kó-bik és Izidorok épp oly buzgón szolgálták őket, mint a mily ádáz dühvel üldözték előbb. S csodálatos, de

tény, hogy midőn a liberális párt megteremtője, a református Tisza volt az ország feje: akkor hágott a katolicizmus kultusza (nem nagy diadalára a liberálizmus cégerének) a legmagasabb tetőpontra. Ma már alig van lap, mely a klérus támogatására ne számítana, ritka, mely annak érdekeit ne támogató; egy sincs, a melyik képzelt hatalmát ne respektálná.

Mit ért el a klérus e támogatás megnyerésével, talán mondanom sem kell. A mai kor embere úgy tekinti az eseményeket, a mint adva vannak. Ha krónikát írnának a lapok csupán, s nem dolgoznák fel irányzatos céllal kritikailag: talán csekély jelentőségük lenne. Úgyde az újságolvasó maholnap az író fejével gondolkodik; kedvenc lapja kijelentéseit szent írás gyanánt fogadja s az egyes cikkező sokszor abszurd eszméit a közvélemény megnyilatkozásául fogadja el; mert kényelmesebb a kész — bár hamis — eredményt elfogadni, mint az eseményt az ész és logika próbaköven megvizsgálni; s ez adja a sajtó nagy hatalmát. Innen van, hogy gyakran az egyházi életben szerepet játszó embereink a ficamodott eszű journalista ultramontán eszméit védik a magunk igazaival szemben.

Nekünk is szükségünk volna oly lapra, mely a protestáns érdekekkel, mint liberális ügyvel folyton foglalkozzék s iránta a közönség érdeklődését kialudni ne engedje; oly lapra, mely a mi nagy kérdéseinket független bírálattal szellőztesse s élet-eseményeinket vonzólag tárja olvasói elé. Az intelligencia sem bigott, sem vallástalan lenni nem akar. Szüksége van oly vallásszövetségre, melyben felvilágosultsága nagyobb összeköttetésbe a hitnézetekkel ne kerüljön. Ezért kell lennie lapnak, mely tisztult hit-kérdéseinket protestáns kézből ismertesse, mikor alkalma van rá, s ne zárja el hasábjait, ha szükségünk van rá; ép úgy, mint a „Bp. H.” s más lap teszi ezt a római katolikusokkal mindenkor.

(Vége köv.)

Akárki.

ISKOLAI ÜGY.

Igazgatói jelentés a sárospataki főiskola 1892/3-diki életéről.

(Folytatás.)

Igy kijutott örömünk azonban csakhamar szomorúságra, gyászra változott. Október 5-én kaptuk a sürgőnyt, melynek értesítése szerint Molnár Lajos tanár-társunk, Budapesten, az elmebeteg országos gyógyintézetében, ugyanazon nap elhunyt. A mire tehát, a lemondás erejével, régóta szoktattuk szívünket, az fájdalom, ime megtörtént! És bármennyire el lehattunk is készülve e megváltásra, annak hallatára mégis többszörösen belefájult szívünk. Belefájulhatott méltán azért, mert tisztársunkat idő előtt veszítettük el. Szeretteinkről lemondanunk pedig még késő időkben is, olyan igen nehéz! Emellett sorsában megdőbbsé, szintén félelmetes módon láttuk sorsunk és emberi életünk szeszélyeit is. Ime, csakugyan milyen megdőbbsé találkozása a végzetnek, hogy annak az erőteljes ifju férfinak poraira, a ki épen azon napon egy évvel ezelőtt, még a mi megbízásunkból adott kifejezést, egyik elhunyt tisztársunk, Zsindely István felett érzett gyászunknak, ott a távolban, ugyanazon évfordulati napon borultak rá a pihentető sir hantjai. De fájdalomunk többszörös, különösen azért, mert benne mi és a főiskola igen sokat veszítettünk.

E pillanatban is érzem, hogy a kegyelet és elismerés érzésével borulhatunk le lelkünkben az elhunyt

tőlünk távol felhantolt sírjára. és pedig azért, mert becsülettel szolgálta főiskolánk ügyét; ő végezte köztünk a legnehezebb munkát azon a helyen, a hová küldte őt nekünk az isteni gondviselés, mert ő szoktatta növendékeinket az iskolai élethez, s az ő munkája hasonlított közöttünk legjobban annak a kertésznek munkájához, a ki tövises szúrásai között oltogatja a fiatal vad-hajtásokba a nemes és majdan dús virágot s ízes gyümölcsöket kínáló ágakat. A megboldogultnak temetése október 7-ikén délután ment véghez Budapesten. Fájt szívünknek, hogy azon, az akkor uralkodó kolera-járvány miatt, küldöttségileg részt nem vehettünk, mint azt különben óhajtottuk és tettük is volna, s tiszteletünknek csak egy koszorú küldése által adhattunk ez alkalommal kifejezést, a melyet ravatalára a tanári kar nevében tisztársunk, Dr. Finkey József, az elhunytnek rokona helyezett el. Tanári karunk úgy intézkedett, hogy az elhunytnek emlékünnepe a jövő iskolai év megnyitásával köti együvé, s az emlékbeszéd tartására Kovácsy Sándor tanárt kérte fel.

Október hó 28. és 29. napjain, magyar ref. egyházunk országos zsinata iskolaügyi bizottságának tagjai gyűltek össze főiskolánk falai között, mint annak meghívott vendégei, abból a célból, hogy a zsinattól nyert megbízatásukhoz képest, elkészítsék az iskolai törvények javaslatát. Megjelentek Szeremley Sámuel, az országosan ismeretes protestáns tudós elnökle mellett Futó Mihály, Géresy Kálmán, Parády Kálmán, Váró Ferenc, Révész Kálmán, Fejes István és Mitrovics Gyula, mint a bizottság előadója és jegyzője. A közigazgató kalauzolása mellett, szinte tanulmányozva, apróra megnézegették főiskolánk intézményeit, s több ponton meglepetésüknek s legnagyobb elismerésüknek adtak egyhangúlag kifejezést. Tiszteletükre, az összes tanári kar részvételével, társas lakoma is rendeztetett, a melyen főiskolánk derék énekara is kifejezte szereplése által a kiváló tanférfiak iránt érzett tiszteletét. Kedves vendégeink maguk mondták, hogy soha el nem felejtendő szép emlékeket visznek Sárospatakról magukkal, s azóta, dicsekvés nélkül, de jól eső érzéssel hallottuk kiváló férfiakról a kérdést, hogy mit csináltak a zsinati bizottság tagjaival, hogy úgy megbüvöltük őket?! Bizonyára semmi mást, hanem ha abban áll büvölési tudományunk, hogy ily módon is nevelni akarván ifjúságunkat, szívesen és tisztelettől környezve szeretjük annak, mint megbecsülendő példányképeket bemutatni protestáns társadalmi életünk kiválóbb férfait. És épen ezért forró köszönetemet kell e helyen is nyilvánítanom nt. Fejes István úr előtt, a ki, mint iskolánk egyházi algonoka, vendégeinkkel szemben a lekötélő szíveségű házi gazda tisztét volt kegyes teljesíteni s Meczner Béla igazgató-tanácsos és zsinati tag úr iránt, a ki, mint főiskolánk igazgató-testületének egyik tagja, időt szakított arra, hogy a főiskola előjáróságát algonok úrral együtt képviselje s ezzel is kimutassa a főiskola élete iránt érzett mély érdeklődését.

Épen a most említett s előttünk a főszempontot képező nevelési célokra és feladatokra való szorgos tekintettel, tanári karunk tüzetesen foglalkozott az ösztöndíjak kérdésével is. Ez évi januárius 7-én tartott köziskolai székében egy kimerítő előterjesztést állapított meg s nyújtott be az igazgató tanácshoz. Ebben kifejtette, hogy az ösztöndíjak kiosztásának eddig szokásban levő módja nem felel meg az ösztöndíj természetének, mert kizárja a pályázat útján való betöltési rendszert, javasoltuk tehát, hogy ezen túl az ösztöndíj odaitétele folyamodás nélkül, a tanári kar ajánlatára történjék és pedig oly módon, hogy hirdetessék ki minden év május havában a pályázat a családi és a helyhez vagy személyhez kötött alapítványokra s a beérkezett folyamodványok

felett döntsön az igazgató-tanács júniusi ülésében és jelölje ki az ösztöndíjasokat a következő iskolai évre; az üresen maradt családi és helyhez vagy személyhez kötött, valamint a szabad rendelkezés alatt álló alapítványok kiosztása pedig mindig utólagosan, az aratási évzáró ünnepélyeken történjék, jutalmazásul a jobbakra, buzdításul a gyöngébbekre nézve. Az ösztöndíjak arányának és értékének, az akadémiai és gimnáziumi növendékek közötti megosztására nézve, azon eljárás volna követendő, hogy az ösztöndíjak gondnoka minden év június havában a köziskolai szék elé terjesztvén a rendelkezés alatt álló ösztöndíjak névsorát és értékét, esetről-esetre állapítaná meg a köziskolai szék az egyes szakok közötti számarányt, s az arra érdemesek névsorát s az igazgató-tanácshoz felterjesztett névsorból jelölné ki az igazgató-tanács az ösztöndíjasokat. Igazgató-tanácsunk átlátva azt, hogy az ösztöndíjaknak az általunk ajánlott módokat szerint való kiosztása pedagógiai szempontból célszerűbb, a köziskolai szék javaslatát némi kiegészítésekkel elfogadta, s annak már ez iskolai évben való foganatosítását elrendelte.

Közigazgatói elődöm számolt be arról, hogy a főiskolai előjáróság a múlt évben, tápintézetünknek nagyobb szabású fejlesztésével foglalkozott, de a mely szép tervezet kivihetetlennek bizonyult be mai viszonyaink és anyagi erőnk mellett. A meglevőnek lehető javítására kellett tehát szorítkoznia, s e célból fogadta el a tanári karnak a tápintézeti szabályok módosítása iránt tett javaslatait. Szeretjük hinni, hogy a tett újabb intézkedések javára fognak vállani az annyi áldást osztogató iskolai intézményünknek, addig is, míg nagyobb áldozatok mellett majdan a viszonyaink között lehető legjobbat is képesek lehetünk ezen a téren létrehozni.

Szellemi életünk, egy évi ilyen természetű történetünk legközelebbi napjainak tényeihez tartozik az is, hogy tanári karunk, legalább a vélemények előkészítésénél és a kapacitáció terén élénk munkásságot fejtett ki egy nagyfontosságú, országos érdekű napi kérdés megvitatásában is. Értem a vallás és közoktatásügyi minisztérium által kezdeményezett, a középiskolák tanárainak országos nyugdíjazásának kérdését, a melynek megbeszélése végett, a miniszter egy értekezletet hívott össze Budapestre, s a melyben főiskolánk képviselőjében, a miniszter meghívása folytán, *Fejes István*, főiskolánk algondnoka és *Dr Bartha Béla* tanártársunk jelentek meg. Tanári karunk, már az egybehívást megelőzőleg, behatólag foglalkozott ez életkérdés felett s tanácskozásának eredménye gyanánt, *Dr Bartha Béla* által készítve — fogadja érte derék tisztársunk őszinte köszönetünket — egy emlékiratot fogadott el s adott ki kézirat gyanánt, a melyben számadatokkal van a kérdés, protestáns egyházunk érdekében, minden oldalról megvilágosítva. Két sarkpont körül fordul meg emlékiratunk. Az egyik az, hogy a kormány részéről ajánlott propositiók alapjukban méltányosak és elfogadhatók, ha egyszer tanáraink sorsán e tekintetben komolyan változtatni akarunk és ezt a protestáns egyház komoly törekvésének ismeri el; a másik az, hogy módokat ajánl a tervezet azon feltételeinek méltányos és lehető könnyítésére, a melyek úgy mint szándékoltatnak, ránk nézve méltán súlyosak. A miniszteri értekezlet azóta, mint erről mindnyájan részletesen értesülhettünk, megtörtént; de hogy mi lesz az egész tervezetből, ma még senki sem tudhatja közöttünk. En bízom előjáróságunk bölcsességében, bízom hálára kötelező jó szívében. De egy szót így magunk között szabad talán ez ügygyel összeköttetésben szólnom, a nélkül, hogy annak súlyt igényelnék. Szabad talán igazgatói tisztelnél fogva, melyből kifolyólag, kötelességszerűen ismernem kell tanári

karunk helyzetét, s annak a tanszéknek természeténél fogva is, a melyet e főiskolában ez időszakra bétöltönnem szerencsém van. A theologiai tanárok — egészen helyesen — ki vannak feltétlenül zárva a tervezetből, s Isten őrmentsen meg engem s az Ur oltára körül velem együtt forgoló társaimat, hogy valaha csak egy falat állami kenyér is tegye megnyugtatóbbá helyzetünket, s ilyen módon „*könnyebbüljön sorsunk egy jajjal és bajjal*,” de azt szégyen nélkül merem itt mondani, hogy a protestáns autonomia nagyot tévedne, ha a kedvező alkalom elszalasztásával nem akarna segíteni tanügyének munkásai között azokon, a kiken segítenie a feléje nyújtott kéz erejével lehet, s annak az autonomiának fájdalmas dicsőéneke lenne a történet zsarnokának ama apotheosisa: „*Caesar morituri te salutant!*”

És ha mindezek kiegészítésül még megemlítem, hogy tanári karunk előkészületeket tett *Kövy*-nek, e nagy jogtudósnak, százados emlékünnepe rendezésére, a melyet a jövő szeptember hóban óhajtanánk megtartani és hogy épen a legközelebbi napokban egy kimerítő, minden eshetőségre kiterjedő szabályzatot nyújtott be a *tanári helyettesítések* tárgyában, a mely ügy eddig a mi körünkben nem volt szabályozva, az igazgató-tanács elé: főbb mozzanataiban közöltem iskolánk szellemi életét s áttérhetek más irányú adatok összeállítására.

(Folyt. köv.)

Mitrovics Gyula.

TÁRCZA.

Karacs Teréz emlékezete.

A miskolci református felsőbb leánynevelő-intézet évzáró vizsgája megnyitó ünnepélyén, 1893, június 25-dikén, elmondta Tóth Pál, igazgató.

Emlékünnepet szentelünk; nem azért, hogy a hiú dicsőség bálványának gyűjtsunk oltártűzet; nem is azért, hogy a világnak üssünk vele cégért; hanem, hogy a megemlékezéssel, mint az érdem édes gyermekével, bejárjuk egy derék magyar nő kevés virággal, annál több tövissel hintet útait s a jelenkort tanítsuk, hogy kell a valódi érdemet becsülni, hogy kell kegyeletességek lenni.

A nevelő-intézetek fő-fő hivatása, hogy a növendékek fogékony lelkében az eszményiséget, a mindennapiasság légkörén felül emelkedve, ápolja s azt, mint a kert virágát, az elhervadástól megőrizze. Oh ez az eszményiség isteni hatalom. A mi jó, szép, igaz még itt e földön valaha megjelent, mind az eszményi élet, vagyis a szép, jó, igaz után vágyó emberi érzés születtje.

Mi a vallás? A legfőbb eszme, a legnagyobb eszményiség felé vágyódás, érzés kifejezése. S mi az ember eszményi célja, törekvése? Hogy boldog legyen és boldogítson. És boldogít-e a vallás? Kimondhatjuk, hogy minden időben a vallásos gondolkodáson, annak tiszta, józan hitelvein nyugodott a társadalmi élet rendje, boldogsága. A vallásos élet az erkölcsi élet alapja, az erkölcsiség pedig az embereket boldogító erényekből áll. A vallás, ez a legnagyobb, leguralkodóbb eszményiség oly vele született érzése a kebelnek, mint a mily tulajdona a napsugárnak a fény, a hő, a virágnak illata.

A vallásos érzés a természet kebelén fakadt. Ég és föld között, mindkettő szépségét, csodálatos rendjét szemlélve az ember, önként megalkotta azt a fogalmat, a mely mint minden jónak, szépnek, igaznak forrása, él felette; azt az ős erőt, a mely most a napsugár ragyogó színeiben, majd a csillagok fényében; most a

mezők virágaiban, az aranykalászszaal ékes rónaságban, majd az égbe nyúló bércek fenségében; most a nefelejcsessel játszó kis patak ezüst habjaiban, majd a tengerek zúgó hullámaiban; most egy lágy szellőben, majd pusztító viharban jelenik meg.

Ez a természet, az ég és föld ezer, meg ezer szépségével megtanította az embereket érezni, a szépet szeretni, megtanította dalolni, s megszületett az ember másik nagy eszménye, a költészet. És a költészet karjain kifejlődött a művészet különböző ága, sőt maga a tudomány, hogy keresse az igazat s ha megtalálta, dicsőítse az igazság legfőbb eszméjét.

Eszmék világában élünk. Ha így van, hol kell ezeket az eszméket inkább terjeszteni, nevelni, táplálni, mint az iskolákban, a nevelő intézetekben s ezek közt legelsőbbben a leánynevelő-intézetekben? Hol kell az eszmékből eszményiséget alkotni inkább, mint épen itt, a hol magának a teremtés remekének jobb felét magának a férfinak eszményképét neveljük; a hol az egyház, a haza, az állam jövő képét alakítjuk meg. A milyen a család, az iskola, olyan lesz a nemzet, az állam.

És én azt kívánom, hogy iskolánk legyen vallásos szellemű, nemzeti érzésű, legyen természet és művészet iránt fogékony, becsülje, tisztelje a tudományt, hogy az így megalkotott eszmény boldog jövőt, boldog életet teremtsen.

Ez eszményiség őrzi az emberi szív két legszebb virágát: a hálát és kegyeletet. Ezeknek szentelünk ma emlékünnepet, ezektől e perc oly ünnepélyes. Márványnál, ércnél maradandóbb emléket állítunk ezzel, melyet szívünk érzelmeivel nemzedékről nemzedékre adunk át megörzés végett.

Míg a márvány a holt alakját
Mutatja némán, hidegen,
A kegyelet forró szózatját
Érdemről hallatja fenn;
A hála azt dísz csarnokokba,
Ezt a szivekbe helyezé,
Könnyű romlás amannak sorsa,
Örök tartósság emezé.

Tompa. Lorántfy Zs. emlékezte.

A mult 1892-ik év, október 8-án egy kiváló tisztes magyar nő hunyta le szemeit az örök álomra, Békésen, szerető rokonainak karjai közt: a 84 éves *Karaes Teréz*. Ide vonult a világtól, annak küzdelmeiből, hogy édesbús érzésével itt megsirassa saját sorsát, annak mostohaságát, pályája töviseit s mosolyogjon, mint a hunyó nap sugara a néhány öröm virágon, a mely számára nyílt, táplálkozzék a lelke néhány lelkes, hálás növendéke megemlékezéseiből.

Ki volt-e nő? Miért szentelünk emlékének ünnepet? Néhány szóban ennyivel is megfellehetnénk e kérdésre: a magyar nőnevelés eszményének megvalósításáért eszményiséggel élő, sokat küzdő, kevés örömet élvező nevelőnő.

Nevelőnő! tanítónő! Ugyan ki törődik ma már az elhunyt, szegény, szellemi munkásokkal, mikor az élőknek is oly mostohán fizet a sors?! Épen ezért kell az eszményiség szent tüzeit meggyújtunk s azt vesztalángként őrizzük, hogy legalább sírjokon gyuladjon a fény, kiknek élete oly fénytelenül, a gond, a lemondás sívár mezején folyt; sírjokon ápoljunk virágot, kiknek életét az emberek kicsinylésének, gúnyjának, folytonos bírálatának, elégedetlenségének szűrő tövisei annyiszor megsebeztek, legalább emléköket elevenítsük, szenteljük meg azoknak, kikről annyiszor megfejtkezett az élet.

A különböző pálya emberei, munkásai közül, mind-egyik a maga útját, hivatását tartja legnehezebbnek, sőt sokszor legmostohábbnak. Emberi természet, emberi gyarlóság. Panaszkodunk még a rózsára is, miért nem száz, miért csak kilencvenkilenc levelű. — De igazabb, jogosabb panasza senkinek sem lehet, mint annak a tanítónak, a kitől az egyház, a község, a társadalom maga az állam azt kívánják, hogy jóra való, képzett, jellemes, becsületes, művelt ember legyen, a ki tekintélyt tartson a tanítványok közt, azokat elővigye a felsőbb oktatás elfogadására, külső megjelenésében, modorában, ruházatában alkalmazkodjék a társadalom művelt kíváncsaihoz, igényeihez; de anyagilag úgy jutalmazza, hogy némely hivatalszolgával egy osztályban legyen. Jó család gyermeke, gyöngéd, jó érzésű; benső hivatása a tanítói pályára vonzza; lelkesen lépi át az iskola küszöbét, tanáraitól öröklött és saját lelki világából kifejtett nevelési elvekkel, szép készséggel fog nemes, nagy munkájához, hogy az Isten képére teremtett emberen azt az istenképet megtartsa, mindinkább láthatóvá tegye. Ő a tudományos, a gyakorlati élet; ő a művelt társadalom és a népmíveltségének alapvetője; ő hinti el legelsőbbben a fogékony szívbe a jó magvait; ő a legfontosabb tényező a szülőn kívül, a gyermeknek emberre képzésében; ő rá bizza az egyház, a társadalom, az állam a jövőt legelsőbbben; művelt, előkelő családok bízzák rá drága gyermekeiket, sokszor egyetlen kincsöket és mégis — és mégis mi helyet foglal el az a tanító az életben? Ha nem felek is rá, tudjuk mindnyájan, a mely tudatra lehetetlen, hogy szégyenpír ne fussa el az ember arcát s életükre bizon-bizon elmondhatom azt a néhány sort, melyet Eötvös József, a mély, gondolkodó Karthauzijára Papp Endre írt:

«Kár, hogy nem regény,
De nincsen benne egy szó — költemény.
Ez századunknak jajkiáltása.»

És aki bepillant abba az iskolába, a ki csak néhány percet tölt ott a tanítás ideje alatt, meggyőződhetik a tanítói állásnak minden pályák felett való nehézségéről. A hány gyermek, annyi tehetségű, annyi természetű, mert annyi véralkatú. És a tanítónak az a feladata, hogy az ismereteket átadja egyiránt a különböző tehetségeknek, a különböző természetből, mint a szobrász, egy ember-anyagot gyúrjon; a különböző vérmérsékletet, mint megannyi tévedező, néha rohanó hegyi patakat egy mederbe szorítsa.

És ha ezt legjobb akarata mellett sem teheti; ha a gyermek a szellemi élet iskolai forrásából nem meríthet úgy, mint az a másik; ha véralkata úzi, hajtja, hogy figyelmetlen, szórakozott, feledékeny, engedetlen, kötelességmulasztó, sőt hazug és rosszakaratú legyen: az a jó szülő ritkán vizsgálja gyermeke lényét, a melyben az okokat feltalálná, hanem az iskolát vádolja, azt a szegény tanítót, a kinek napjait a már kiállott mindennapi küzdelem után még keserűbbé teszi. Adjunk ehhez még szegénységet is s elöttünk áll az új-kor helőtája.

A nőtanítók helyzete valamivel jobb, a mennyiben lemondván Isten s a természet által adott jogokról, a férjhez-menetelről, legalább önmagukat fentartják s a szegény család kenyerére nem hullatják a szülői szív keserű könnyeit. De hogy ezekre is mi vár, — ha magánosan állanak a világon, — bizonyítja a Mária Dorotha egyesület által folyó év, ápril. havában kibocsátott kérés IV. a mely azt mondja: «A munkaképtelen tanítónők ma már oly tömegesen használják föl egyesületünknek a társadalom támogatása által nyújtott jóté-

teményét, hogy az *Otthon*-ban a munkaképtelen tanítónők számára épített és berendezett menedékházunkba már többet fölvenni lehetetlen.

És ma már a társadalomnak mindig kész segítségen kívül törvény szabályozza az iskolákat, s azoknak berendezését, a tanítók képesítését, fizetését.

Mennyivel nagyobb lehetett azoknak küzdelme a tanítás, a nevelés terén, a kiknek önmaguknak kellett iskolát teremteni, hogy Istenadta képességükkel, a mint a dicséret mondja «mennyei szent ajándékkal, szívbéli szent buzgósággal» állottak az iskolák, a nevelőintézetek élére, hogy ezeknek a szellemi faktoroknak «szentséges erejé»vel, keblökben hordozott hittel maguk köré gyűjtsék a gyermekeket, a serdülő növendékeket, hogy neveljék Isten félelmében, a haza igaz szeretetében, oktassák minden szépre, jóra, igazra s megalkossanak egy új társadalmat oly családokkal, melyben a nők, anyák igaz magyar szellemben, édes anyai nyelven neveljék gyermekeiket, hogy

«— legyen, a mi nem volt:
Egység e bús hazán;
Minden magyar, mi nem volt,
Csak honfi, honleány;
Hogy egy gyűrűvé forrjon
Árpádnak nemzete.»

(Folyt. köv.)

Hol helyeztessenek el II. Rákóczy Ferencz hamvai?

E cím alatt egy meglehangú levél jelent meg az »Egyetértés« június 24-diki számában a *Fejes István* tollából. Bűn volna ezt észre nem vennünk nekünk sárospatakiaknak s közelebből éppen a sárospataki főiskolához tartozóknak; hiszen a levélíró városunk és főiskolánk jogait vitatja ebben a nagy szabadság-hős hamvaihoz. Elmondva, hogy teljes bizalma van a Rákóczy F. hamvainak hazaszállításához s az ennek eszközzésére hivatott bizottság bölcsességéhez, felveti a dicső hamvak hová helyzetetésének kérdését és így felel:

»Ugy hiszem, hogy ez vitatható kérdés, mert több helyről lehet szó. Lehet szó Erdélyről, melynek a nagy honfi fejedelme volt s hol ősei nyugsznak; lehet szó Munkácsról, melyet a hős édes anyja Zrinyi Ilona dicsőített meg; lehetne szó a kis Borsiról, hol bölcsője ringott s hol szülőháza a zemplénnvármegyeyi honfiak által emléktáblával jelöltetett meg; lehetne szó S.-a.-Ujhelyről, hol romokba dőlt lovagi palotájából csak a mult évben építettetett föl a várost uraló hegy lábában egy díszes árvaház és lehetne szó Sárospatakról, hol várpalotájának egy része még ma is épségben fennáll s abban egy Rákóczi-szoba teljes berendezéssel ma is hiven őriztetik. Mindezek a helyek különböző szempontokból vehetők bírálat alá.

Elvileg és érdemileg — szerintem — Erdély volna a legilletékesebb arra, hogy a hamvakat őrizze, mert a történeti hagyományok szabadságharcainknak ezt az utolsó hőst Erdélyhez fűzik leginkább; de ha ez bármi más okból nem volna kivihető, utána nem Munkácsot tartom a következő helynek, hanem sokkal inkább Sárospatakot. Okaim a következők: 1. Sárospatakhoz sokkal több történeti emlék fűzi a Rákóczi-nevet, mint Munkácshoz; maga a főiskola, mint — emberileg szólva — örök intézmény, Rákóczi-alapítvány, s ha ott nyugodnék a család legnagyobb fia, a hol a család legnagyobb élő emléke ma is áll, az mindenestre eszmei tartalmat kölcsönözne a hamvak elhelyezésének, míg

Munkácson ezt nem lehetne megtalálni. 2. Sárospatakon, a ki Rákóczi hamvait fölkeresné, megtekinthetné a várban őrzött szobát is s közel találná Borsit, a szülőházzal, tehát majdnem egy ponton a drága Rákóczi-emlékeket. 3. Látogatókra nézve a munkácsi vár, hova a hamvak elhelyezhetők volnának, igen nehezen megközelíthető hely s ott egy nagy költséggel létesítendő és fentartandó intézetet kellene szervezni, hogy a hamvak a várostól távol őrizhetők legyenek. Sárospatakon ellenben a vasutig nyulik el a főiskola díszes nagy parkja, ott csupán egy szép mauzoleumot kellene emelni, s az utazók — ki sem szállva — láthatnák a dicső emléket s mögötte a főiskolát, a melyben a Rákóczi csengetyűje hangzik és a Rákóczi szelleme él mindenha. A látogató itt nem egy vár rideg és pusztá falai közt találna magát, hanem egy örök ifjúság lüktető élete közepén, a mely a szent hamvakat ingyen őrzi és ápolja a kegyelet és hála időnkint meg-megcsendülő édes dalai mellett.

Válasszatok, honfiak! Én a magam nézetét elmondtam. Ha egy látogathatatlan s félreeső helyre akarjátok a hamvakat elzárni, akkor Munkács is jó lesz; de ha azt óhajtjátok, hogy a hamvak megelevenedjenek, akkor Sárospatakról ne felejtkezzetek meg. Zemplénnvármegye — Szerencscsel, Tokajjal, Ujhelylyel, Sárospatakkal — volt a Rákócziak magyarországi működésének központja s a nagy család credő-fészke. Köszöttek össze a történelemmel.

Csak annyi megjegyzésünk van a lelkes levélre, hogy a Rákóczi F. hamvait *kárpótlásul* s mintegy *kien-gesztelésül* is megérdemelné Sárospatak azért a sok mel-lőztetésért, a melyeket ez és a benne elhelyezett Rákóczi-collegium a Rákóczi-név miatt az uralkodó ház és a különböző kormányok, sőt a hivatalos Zemplénnmegye részéről is kénytelen volt — az idők folyamán át — kiállani. A Rákóczi-név dicsőséges fenmaradása, vagy csak a Rákóczi-birtokok magyar kézen maradása is ki-számíthatatlan előnyére válhatott volna Sárospataknak és a főiskolának! A vesztett alapítványok helyett hadd lenne hát mienk a nagy szabadsághős — pora.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— *A t. olvasóhoz.* Lapunknak e szá-mával a 2-ik felévbe jutottunk. Bizodalommal s tisz-telettel kérjük mindazokat, a kik hátrálékban van-nak, tartozásaik szíves kiegyenlítésére, egyúttal pe-dig előfizetéseik vagy megrendeléseik megújítására is. Irodalmi Körünknek a lap fentartása áldoza-tokba kerül, a melyek fejében vajha ne hiába várna a t. olvasóktól nagyobb pontosságot s talán szélesebb körű pártfogást. Szellemben s irányban maradunk, a kik voltunk, s a protestantizmus mai válságos helyzetében szándékunk van rendületlenül kitartani. Az eszmék s elvek harcára munkatársaink tisztes táborával készségesen vállalkozunk. A hátrálékok s előfizetési összegek Pásztor Sámuel főgimn. tanárhoz, mint lapunk pénztárnokához, legcélszerű-ben posta-utalványon küldendők.

Sárospatak, 1892. június 23.

A „Sárospataki Lapok“
szerkesztősége és kiadóhivatala.

— **Gyászhir.** Az *ágteleki* ev. ref. egyháznak és az ungi egyházmegye lelkészi karának fájdalmas vesztesége van. *Abrahám István* ev. ref. lelkész és egyházmegyei tanácsbíró mult hó 24-én, reggeli 8 órakor, életének 57, házasságának 21-ik évében tüdő-mellhártya-gyuladásban elhunyt s 26-án eltemettetett. Egyik tudósítónk így ír róla: Lelkes pap, igazságos bíró és jó család-apa volt. Mélyen sajnáljuk benne a szíves barátot is. A halálát hirdető gyászjelentés pedig úgy is emlékszik róla, mint a község újra teremtetőjéről, jóttevőjéről. Minden nagyobb zaj nélkül élt szép hivatásának s az Isten megáldotta kezének munkáját s a munka tiszteltté tette nevét minden körben, a hová a közbizalom odaállította. A jók s igazak áldása kísérté sírjába, s ezek részvéte könnyítse gyászoló nevének, Kos Erzsébetnek s egyetlen leányának, Vilmának, mélységes fájdalmait. Aldott legyen a jó pap, jó férj és apa emlékezete!

— **Az érettségi vizsgálatok a rimaszombati egyesült prot. gimnáziumban** mult hó 22—24-én folytak le, dr. *Schilling Lajos* kolozvári egyetemi tanár, mint kormányképviselő jelenlétében, *Terhes Pál* ev. ref. lelkész elnökelete alatt. A szóbeli vizsgára bocsátott 26 ifjú közül 21 nyilvánították érettné. Jelesen érettné találtatott: Bodor Dezső, Kovács László, Novck Béla és Zachar Gusztáv. A kormányképviselő a vizsgálat eredményével teljesen meg volt elégedve s a tanári kar működéséről nagy elismeréssel nyilatkozott. Az érettségit tett ifjak haláljok jeléül a *tanári nyugdíj-intézet* javára sikerült táncestélyt rendeztek.

— **A tanulók beiratása alkalmával tapasztalt torlódások megszüntetése céljából** a vallás- és közoktatási miniszter elrendelte, hogy a fővárosi állami- közép- és polgári iskolákba a jövő tanévre a beiratások már június 30-án megkezdődjenek és július 5-ig tartanak. A jövő tanév elején már csak a júliusi beiratás után üresen maradt helyekre vesznek fel tanulókat. A beiratás-kor minden tanuló 5 frt felvételi díjt fizet, de ezt az összeget visszakapja, ha esetleg iskolát szándékszik változtatni és ezt a szándékát szeptember 4-ig bejelenti.

— **A tandíjat felemelte a közoktatási miniszter** az állam vezetése és rendelkezése alatt álló középiskolákban. Budapesten a gimnáziumban 36, a reáliskolákba 30 frt, a nagyobb vidéki városokban 30 illetőleg 24 frt, a kisebbekben pedig 24 illetőleg 18 frt lesz a jövő iskolai év kezdetétől a tandíj.

— **Jutalom könyveket kaptak** a sárospataki ev. ref. főgimnázium növendékei közül: Patáky László, Terhes Tivadar prog; Simon József, Román Endre I. o; Nagy Ferencz, Szász Tihamér II. o; Fodor Kálmán, Szántó Gyula III. o; Trócsányi László, Nagy Elek IV. o; Piskóti Eerencz, Móró Ödön V. o; Nagy Imre, Simon Endre VI. o; Dudás Béla, Janka Gyula VII. o. tanulók. Az ötödik osztály növendékei közül legszebb növénygyűjteményért Kiss Andor és Spitko Ferencz nyert jutalmat.

— **Az évváró vizsgálatok a sárospataki ev. ref. főiskola gimnáziumában** a következő eredménnyel végeztek. A bejegyzett 479 gimn. rendes tanuló közül jeles osztályzatot nyert 30 (6.26%), jót 87 (18.16%), elégségest 245 (51.14%), egy elégtelent kapott 46 (9.6%), két elégtelent 18 (3.75%), kettőnél több elégtelent 21 (4.38%). Vizsgálatlan maradt 14 (2.92%). Évközben kilépett 17 (3.55%). Aránylag legtöbb jeles osztályzatú tanuló volt a II. osztályban: 73 közül 8 s a legkevesebb a VI. osztályban: 59 közül 2. Elégtelen osztályzatú legkevesebb volt a VIII. osztályban: 43 közül 1, azután a II. osztályban 73 közül 2 s legtöbb a VII. osztályban: 47 közül 15. A progimnáziumban tanult 31 növendék közül jeles osz-

tályzatú volt 7, jó 8, elégséges 12. Egy elégtelent kapott 3. Évközben elmaradt egy tanuló.

— **A „Protestáns” Sárospatak-ellenes kifakadásai.** Budapesti laptársunk szenteskedő hangulatban van és okvetetlenkedik. 26. számában közli főiskolánk évváró-ünnepélyének műsorát (közölhetette volna már ugyan elébb is!) s ahoz ilyen kedélyes megjegyzést csatol: „Bizony ez a műsor egy színészképző intézethez jobban állt volna, mint egy ref. főiskolához, annak is az imaterméhez, s ott is évváró ünnepélyre. Hova lett a Rákóczyak és Lorántffy Zsuzsánnak komolysága?! — Kár volt (s talán illetlen is volt!) sietni a „Protestáns”-nak ezzel a kegyeskedő felháborodással. Lapunk legközelebbi számából kiolvashatta volna, ha nem hamarkodik, hogy nálunk az évváró ünnepélynek 3 nagy s egymástól független részlete szokott lenni. Az első, a mikor a Rákóczyak és Lorántffyak komolyságához illően, de a magunk szíve s esze sugallatára is, szoltárokat, dicséreteket éneklünk, imádkozunk, hálát adunk, predikációt hallgatunk; a második, a mikor szemlét tartunk az év eseményei felett, számolunk s ítéljük magunkat és a gondjainkra bízottakat; a harmadik, a mikor a kedélynek is elismerjük az ő Istentől nyert jogát — és pedig ez utóbbit is — (azt hisszük!) a Rákóczyak szellemében. Kérdjük azért Ézsaiással: „Mit kellett volna egyebet cselekednünk, a mit nem cselekedtünk?” Avagy siralom-völgyet csináljunk-e az Isten szép világából? Avagy megszelesítsük a homlokunkon való flakteriomokat és meghosszabbítsuk a köntösök prémjeit?! De más kifogása is van a „Protestáns”-nak! Beleköt lapunk egyik derék munkatársának könyvbírálatába, a ki egy unitárius szellemű író művéről is bátorkodott nyilván elismerni, hogy abban is az Istennek lelke nyilatkozik. Elnevezi ezért a bátorságáért „*megtévedt szellem*”-nek, felfogását pedig (igaz ker. türelemmel és bölcs mérséklettel!) *nyomorúságosnak és képtelennek*, magát az ismertetett író *„amerikai pogány”*-nak stb. Minden áron ki akarja sütni, hogy a mi könyvbírálónk *csaló, gyáva, jezsuita, s nincs benne semmi a Pálok és Lutherek tüzeiből...* stb. Hát az ilyen felhevült és kegyességtől részegült támadóval szemben nincs szükség a védelemre... „az ő beszédeikről ismérték meg őket.” Ugyan mit szólna a dr Ballagi Mór szabadságszerető lelke az evangélium szellemében űzött ilyen sáfarkodáshoz? Vigyázzanak nagyhitű testvéreink, hogy szertelenkedésekkel, úton-útfélen való szemforgatásukkal, affectalt orthodoxiájukkal meg ne utáltassák a saját evangéliumokat s az evangélizálás ügyét! (L. alább a „revanche” című közleményt).

— **Tompa Mihály halála negyedszázados évfordulóján**, folyó évi július hó 30-án d. e. 1/2 11 órakor Hanván, kegyeletos emlékünnepelet rendez a gömöri ev. ref. egyházmegye a következő műsorozat szerint: I. szakasz. 1. Műének. Előadja a rimaszombati dalárda. 2. Megnyitó beszéd. Tartja Nagy Pál esperes. 3. Emlékbeszéd. Tartja S. Szabó József, főgimnáziumi tanár. 4. Műének. Előadja a rimaszombati dalárda. II. szakasz. 5. Emlékezés. Költemény. Előadja: Lévy József, Borsodmegye főjegyzője. 6. A síremlék megkoszorúzása. Dr Veres Samu, rimaszombati főgimn. tanár s a Tompa-szobor-egyesület elnöke által. 7. Bezáró beszéd. Tartja Lukács Géza, Gömörmegye t. főjegyzője. 8. Műének. Előadja a rimaszombati dalárda. Az ünnepély a költő sírjánál tartatik. Ünnepélyt megelőzőleg fél 9 órakor a hanvai ev. ref. egyház orgona-avatással egybekötött istenitiszteletet tart. Az ünnepély napjának reggelén úgy a Miskolcz, mint a Fülek felől, vonaton érkező közönséget a csizi állomásról a Hanva, Lénárdfalva és Csíz községek által felajánlott kocsik fogják Hanvára s onnan vissza az ál-

lomásra szállítani. Ebed Hanván lesz. Egy teríték ára 2 frt, mely július 15-éig okvetlen beküldendő Simon Mihály ev. ref. segédlelkészhez. (Hanva u. p. Bánréve).

— **Egy ultramontán felirat.** Az alcik-kászoni esepresség papsága csak a következőket kéri az országgyűléstől: 1. hogy az 1868. LIII. 12. §-a a szülők természetes jogára való tekintettel módosíttassék; 2. hogy a kath. egyház és papság hatáskörét megszorító 1890. febr. 26-iki miniszteri rendelet töröltessék; 3. hogy a polgári házasság behozatalára és az anyakönyvek államosítására vonatkozó kormány-programm kath.-ellenes pontjai törvénynevé ne válhassanak; 4. Minthogy az Evangyélium és Talmud együtt meg nem férhetnek, a zsidó recepcio és a teljes vallás-szabadság eszméje mindenkép elejtessék. Mindezt pedig azért kéri, hogy a kormányt megakadályozzák az ország békeességének feladásában! . . .

— **Alapvizsgák Sárospatakon.** A jogakadémián az első alapvizsgára hatan jelentkeztek, kik folyó hó 28-án valamennyien képesítették, egy közülök, t. i. *Görömbey István* (N.-Kálló) kitüntetéssel. A második alapvizsgára jelentkezett 12 joghallgató közül csak heten találtattak illendően elkészülteknek, de ezek között *Kovács László*, *Halász István* és *Szalontay György* kitüntetésre is érdemeseknek bizonyultak. A theol. alapvizsgára jelentkezett 13 ifjú közül 10-en szeptemberre kértek és kaptak halasztást; a vizsgára állott 3 közül egy, t. i. *Vas János* minden tantárgyból jeles osztályzatot nyert, a másik kettő is jó eredménnyel vizsgázott. Ez utóbbi vizsgán *Mitrovics Gyula* elnökölt s jelen volt *Csengery Gusztáv* eperjesi theol. tanár és ismeretes regényíró is.

— **A budapesti ref. főgimnáziumban** az érettségi vizsga meglepő jó eredménnyel folyt le — mint a Fővárosi Lapok írja — *Beóthy Zsolt* kormány-képviselő jelenlétében. Csak két jelentkező vettettet vissza két hónapra, hárman lettek minden tantárgyból jelesek. A vizsgák befejeztével *Beóthy* nagy elismeréssel szolt az intézetről s egyebek közt a *sárospataki és budapesti ref. főgimnáziumokat az ország legelső két iskolájának* mondogta.

— **Személyi hírek.** A sárospataki főiskolában a jogakadémia szakelnökévé a következő iskolai évre dr. *Fínkey József*, a theol. akadémiajévé ismét *Warga Lajos* választott meg.

— **A görögországi tanulmány-útra** a következők indultak el múlt hó 23-án: *Pasteiner Gyula* egyetemi tanár (Budapest), *Csengery János* dr (Budapest), *Schambach Gyula* (Kaposvár), *Cserép József* dr (S.-a.-Ujhely), *Latkóczy Mihály* (Eperjes), *Tóth Sándor* dr (Pozsony). Ezek állami költségen. Továbbá: *Horváth György* (Kecskemét), *Erdélyi Károly* (Temesvár), *Várad Károly* (Szeged), *Hám Sándor* (Kolozsvár), *Fölkér Gusztáv* (Baja), *Kolonics Lipót* (Sz.-Fehérvár), *Saad Henrik* (Eger), *Buziásky Abel* (Pécs), *Bóbits Jusztin* (Pannonhalma), *Samu Ferenc* (Győr), *Gergye Lénárd* (Esztergom), *Hollósi Rupert* (Sopron), *Kárpáti Kelemen* (Szombathely), *Horváth Balázs* dr (Kassa), *Pác Sándor* dr (N.-Várad), *Keczer Géza* (Zsolna), *Szalay Gyula* (N.-Kőrös), *Gross Gyula* (Brassó), *Molnár István Lajos* (Zombor), *Füredy János* (Temesvár), *Dóczy Imre* (Debrecen), *Moravszky Ferenc* (Nyíregyháza), *Kassay Gusztáv* (Budapest), *Balog János* (Temesvár). *Klamarik* miniszter-tanácsos biztosította az útra kész csapatot, hogy az efféle kirándulásoknak egész sorozata fog következni: Itáliába, Egyiptomba, északra, részint filologusok, részint történet-tanárok számára s reményli, hogy a tanárvilágban általánossá lesz az érdeklődés nemzeti multunk, régiségeink stb. iránt. *Csáky* gróf a nála tisztelgők előtt azt fejezte ki,

hogy sokat vár a görögországi tanulmány-úttól az antik tanulmányok fellendülésére nézve, különösen hogy a görög szellem újra hódítani fog a serdülő nemzedék között. A prot tanintézetek szétnézhetnek a fönnebbi sorozatban s kérdezhetik önmaguktól: Avagy nem mulasztottunk-e valamit?! Hiszen eddig mi voltunk a classicus szellem leghűbb védelmezői! . . .

— **A revanche.** Tudtuk, hogy nem fog elmaradni, s csakugyan megérkezett; állunk elébe! A »Protestans« húsvét óta magába fojtogatott érzelmeit most önti ki, lapunk 25-ik számának egy amerikai szónok egyházi beszédeiről írt könyvismertetését vévén elő ok és alkalom gyanánt a támadásra. Megjegyzéseire, melyek finom, nemes hangjukkal valóban mintául szolgálhatnak holmi vidéki lapoknak, feleletünk a következő: »A megtévedt szellem« sajnálja, hogy a »Protestans« szerkesztőjével s még inkább annak ideiglenes szerkesztőjével nem lehet egy véleményen; sajnálja, hogy kénytelen megfosztani magát attól a szerencsétől, mely szerint helyesléseket kinyerje; de bár ez által annak a veszélynek teszi ki magát, hogy *hitetlennek* vagy *pogány-nak* nyilvánítják, mégis konokul megmarad a maga felfogása mellett. Okos ember egyéb dologban sem sokat ad a mások véleményére, vallás dolgában meg kiváltképen áll, hogy *ki-ki saját keble istenét kövesse*. Hite mindenkinek az ő eltulajdoníthatatlan egyéni joga s abba senkinek semmi beleszólása; majd csak megél a tévelygő valahogy az ő helyeslések nélkül is s higgyék meg, ő e tévelygésével ép oly nyugodtnak, ép oly boldognak fogja magát érezni, mint ők a magokéval. A világért sem oly elbizakodott, hogy csak a maga nézetét tartsa helyesnek, de viszont ezt ellenfeleinek válaszos felfogására nézve is bátor alkalmazásba venni s a kritika jogát — bármit mondjon is a »Protestans« — mint egyéb téren, úgy a dogmák, vallásos tételek terén is mindenkor megköveteli magának s igénybe fogja venni, s ha ezért tévedt szellemnek, a sötétség fegyvereivel harcolónak bélyegzik, vigasztalásul Pálra és Lutherre tekint, kik a fenálló vallási rendszer részéről még különb elbánásban is részesültek s az elfogulatlan emberiség, meg a jövő ítélőszékéhez appellál! — A mi a »Protestans« egyes megjegyzéseit illeti, azok állítások indokolás nélkül, támadások bizonyíték nélkül. Így kétségbe vonja, hogy *Chadwick* vagy általában bárki vallásos kedélyű lehetne, a ki Isten személyes lételet s a lélek halhatatlanságának hitét se tartja okvetlen a valláshoz tartozónak. Ezt a kételkedést indokolni is kellett volna, mert *Chadwick* bizonyítja a maga állítását: számos, fenkölt gondolkozású s a mellett *fölötte vallásos* embert sorol föl, a ki nem hint a lélek halhatatlanságának hitében, s idézi a buddhismust, mely nem hiszen a személyes Isten léteben, — pedig a buddhismus 400 millió hívőjétől túlságos elfogultság nélkül nem lehet megtagadni a *vallásos* jelzöt; mindezek után *Chadwick* hozzáteszi, hogy ő mindakettőt hiszi. Azt állítja a »P.« *Chadwick*nek a vallásról idézett tanairól, hogy olyat *Krisztus* születése előtt 300 évvel is csak a gyöngébb értelműek irhattak, — be kellett volna bizonyítani! Az igaz, hogy Ch. a vallás lényegét nem ájtatos szemfor-gatásokban, a biblia perikopaszerű olvasásában, az imádságok lemorzsolásában, valamennyi dogma (talán még a testi feltámadás, bibliai ihlettség, csodatételek) elhívésében látja, de hogy az, a mit a vallás lényegének mond, nem ellenkezik *Jézus* tanaival s a XIX. század gondolkozásával, — azt én is merem állítani, a bizonyítást majd akkorra hagyom, mikorra a »P.« De főérve Ch. ellen s beszédeinek ismertetése ellen az, hogy mivel e beszédek nem valók a mi szószékeinkbe,

tehát Ch. és a vele rokonirányú modern theologusok mind farizeusok, mert eszméikkel nem mernek a nagy közönség elé állani! Tessék csak még egyszer elolvasni ismertetésem idevonatkozó részét s akkor meglátja, miért nem valók e beszédek szószékeinkbe: azért, mert ezek nem egyházi beszédek, hanem tudományos fejtegetések valóság-bölcsészeti tételekről s mert a mi közönségünk még nincs annyira érve, hogy egyfelől ily magasan járó, másfelől csak megközelítő szabad szellemű fejtegetéseket a szószékből elfogadjon, minthogy nálunk még a legfelvilágosultabb hívő is az egyházi beszédetől gyermekkorában magába szítt ábrándos hitének ápolását vagy legalább annak kiméletben tartását várja. Miért? mert ehhez szoktattuk! Mert hitrendszerünk, vallásos felfogásunk nem halad a korrallal; mi ma is azt tanítjuk, azt hirdetjük, a mi 1500, vagy 300 évvel ezelőtt *hinni rendeltetett* és ennek következménye aztán az, hogy a hívek a templomban orthodoxok, otthon szabad-gondolkodásúak; ennek következménye aztán az, hogy meghasonlást támasztunk az emberek lelkében s könnyen kételet azon dolgok igazsága iránt, a miket nekik hirdetünk! — De minek vitatkozzam tovább a »Protestáns«-sal? Hisz az ő álláspontját mindenki megítélheti abból, hogy ő kész *látatlanban* (mert a szóban forgó beszédek nem olvasta) Chadwick vallásosságát kétségbe vonni, képes őt pogánynak nevezni csak azért, mert az mást hiszen, más hitben talál megnyugvást, mint a »Protestáns« szerkesztősége. Ehhez, azt hiszem, nem kell kommentár!

R. L.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Sz. J. Bővebb tudósítást nem kaptam a sajnós gyászestéről. Némely vidékekről nagyon nehezen száll a hír is, méginkább a bővebb tudósítás. — T. P. Köszönöm. A részletes beszámolást is ismerni szeretnők, a közönség is bizonyosan tudni óhajtaná az évi eredményt s a beszámoló lefolyást.

Pályázat tanári állomásra.

A *székelyudvarhelyi* ev. ref. kollegiumi főgimnáziumban egy német- és latin nyelvi irodalmi új rendes tanszékre, melyet az egyházkerületi közgyűlés választás útján fog betölteni, ezennel pályázat hirdetik. Kívánata, hogy a választandó tanár, a francia nyelvnek, mint rendkívüli tantárgynak a tanítására is képes legyen.

E tanszékkal a következő javadalmazás jár: készpénz fizetés 1000 forint évnegyedenként előre fizetve, két ötéves 100 frtos korpétlék és 200 frt szálláspénz.

A megválasztott tanár, ki állását folyó évi október 1-én tartozik elfoglalni, úgy a közös mint a helybeli özvegy árvai gyámintézetnek kötelezett tagja.

A pályázni kívánók kellően felszerelt pályázati kérvényeiket, melyekben vallásuk, életkoruk, tanári képessétségek, állapotuk és katonai szolgálati viszonyuk okmányokkal igazolandók, folyó évi augusztus hó 1-ig Kolozsvárt, az erdélyi ev. ref. egyházkerületi igazgató tanácsához címezve, nevezett igazg.-tanácsához nyújtásuk be.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató tanácsától. Kolozsvárt 1893. június 28-án.

Szász Domokos

ref. püspök mint elnök.

Parádi Kálmán

tanügyi előadó.

1-2

2-2

Pályázat.

A *tiszáninneni* ev. ref. egyházkerület által a *buda-pesti kir. József-műegyetemen, Pálóczy Horváth Mária és Simon nevére alapított, — egy 300 frtos — ösztöndíjra.*

1. Ezen ösztöndíj elnyerhetéseért azon szegénysorsú, magyarhoni születésű, ev. ref. vallású ifjak folyamodhatnak, kik a gimnáziumi tanfolyamot a sárospataki főgimnáziumban jeles eredménnyel bevégezvén, a kir. József-műegyetem hallgatói sorába lépni szándékoznak.

2. Az ösztöndíjas az elnyert ösztöndíj élvezetében marad mindaddig, míg a műegyetemi tanfolyamot szabályszerűen be nem végezte; tartozik azonban előmeneteli bizonyítványait a főiskolai igazgató-tanácsnak félévenként betérjeszteni; ki nem elégtő eredmény esetén ösztöndíját elveszítvén.

3. Az ösztöndíjat a főiskolai pénztári hivatal félévenként két egyenlő részletben, a főiskolai igazgatótanács utalványára teszi folyóvá.

4. Az ösztöndíjat, a sárospataki gimnáziumi széknek és a főiskolai igazgató-tanácsnak ajánlatára, az egyházkerületi közgyűlés adományozza.

Felhívataknak tehát mindazok, kik ezen ösztöndíjat elnyerni óhajtják, hogy szegénységi és iskolai bizonyítványokkal felszerelt s az egyházkerületi közgyűléshez címzett folyamodványaikat augusztus hó 20 napjáig a főgimnáziumi igazgatósághoz Sárospatakon adják be.

S.-a.-Ujhely 1893 június 24.

Az igazgató-tanács elnöksége.

Pályázat tanári állomásokra.

A mezőtúri ev. ref. egyház VIII osztályúvá fejlesztendő gimnáziumával a *hetedik osztály* megnyitása alkalmával, egy halál által megürült és két újjonnan rendszeresített tanszék betöltése céljából pályázat hirdetik, még pedig:

a, egy classica philologiai tanszékre,

b, egy német-magyar nyelvi tanszékre,

c, egy szabadkézi rajz- és ábrázoló mértani tanszékre.

Ezen tanszékek javadalma egyenként 1200 frt törzsfizetés és 200 frt lakbér.

Protestáns vallású egyének pályázhatnak.

Pályázati kérvények, életkoruk, vallásuk, családi állapotuk, hadkötelezettségük, képesítésök, s eddigi szolgálataikra vonatkozó okmányokkal teljesen felszerelve, folyó évi július hó 12-dik napjáig az igazgató tanács alattírt elnökéhez beadandók.

Okleveles, vagy az országos középiskolai törvény értelmében jogosított tanár csak egy évi sikeres működés után állandósíttatik, s állandósításától kezdve a tiszántúli ev. ref. középiskolai tanárok nyugdíj és gyámintézetének jogos és kötelezett tagja.

Okleveles vagy jogosított tanárok hiányában 800 frt évi javadalmazással alkalmaztatnak helyettes tanárokat oklevelet még nem nyert tanárjelöltek is, alkalmaztatásokra nézve azonban az 1883 évi XXX-ik törvény-cikk 30-dik §-a az irányadó.

Az állomás 1893 szept. első napján elfoglalandó.

Mező-Turon 1893. június 20.

Lukács Dániel,

lelkész és az igazgató-tanács elnöke.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél-
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Kell-e Protestáns-irányú napilap.« *Akárki.* — »Igazgatói jelentés a sárospataki főiskola 1892/3-diki életéről.« *Mitrovics Gyula.* — »Karacs Teréz emlékezete.« *Tóth Pál.* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.« — »Pályázatok.« — »Hirdetések.«

Kell-e Protestáns-irányú napilap?

(Vége.)

Tanuljunk mi is az ellenségtől. Gondoljunk a sajtóval, mely egykor magasan emelt karjaira épp úgy, mint a milyen mély közöny kódéval takar bennünket ma. Jobban meg kellett volna s kellene becsülnünk azt a közeget, melyet, nem ok nélkül, nagy hatalomnak neveznek. Ha az idő és események hidegen hagynak bennünket, tanuljunk az életünkre törő ellenségtől.

Ime, a klerus belátta, hogy *bevallott katolikus* lapjaival a közvéleményre hatni nem bír; és mi még ma is azt hisszük, hogy a *protestáns papság által fenntartott s kizárólag (?) általuk olvasott*, a megélhetésért versengő, szűk térben mozgó *egyházi lapjaink által* a közvéleménynek irányt adhatunk? Ebredjünk fel ebből az álomból. Ma minden jóra való testület oda törekszik, hogy a közvéleményt uraló, sokszor irányító napi sajtóban tekintélyes szószóló közege lehessen; sajnos, hogy a 2 milliót meghaladó lélekkel bíró magyar protestáns egyház eddig arra nem gondolt. Pedig azt tovább nem nélkülözheti, hogy a napi sajtóban az ő érdekei hozzá méltó, igazságos és kész képviselőt, pártolást találjanak. Vasút nélkül is lehet utazni; de a gyalog utazó még is messze elmarad s teljesen háttérbe szorúl; többet mondok, ő sem nélkülözheti annak igénybevételét; különben kietlen és kopár vidék fáradságos bejárásával vesztegeti el azt a becses erőt és időt, melyet a kényelmes közlekedési eszköz felhasználásával, szép és gazdag vidék kincseinek kiaknázására, lelki gazdagulására fordíthat vala.

Es itt ideje fejtegetésem címére térni s határozottan tenni fel a kérdést: „kell-e nekünk Prot. irányú napi lap?” E kérdésre, ha azt értjük alatta, hogy valamelyik egyházi lapunk alakuljon napi lappá, hogy valamelyik napi lapunk tűzze homlokára a „*prot. irányú*” zászlót, határozottan azt felelem: *nem kell.* Isten mentsen! A klérusnak kettő volt ilyen s ezek növelték nagyra népszerűtlenségét; s mikor — okúlva — megtagadta ezeket s oda fordúlt, a hova kellett, megtalálta az utat, módot, hogy miként szerezze vissza elvesztett posztóját; s ez a várakozásán felül sikerült; sikerült megfordítani a közvéleményt, sikerült a híres XIX. század alkonyán, az egész század liberalis törekvéseinek arcúlsapásával, középkori eszméket ébreszteni fel, a maga sötét bigo-

tizmusával, türelmetlenségével, gyűlöletével s minden átkaival együtt. Ez úton vezette Bismarckot Canossájába; ezzel küzd a mi kormányunk ellen is és a politika érdekében itt is, ott is lépésről-lépésre hátrál a népek eszménye, az igaz liberalizmus, s minden democraticus eszme, melynek incarnatioja — legalább annak kellene lennie — a protestantizmus.

Nem állítom, hogy az ultramontanizmus ezt mind a lapok megnyerésével vívta volna ki; ez tudatlan elfogultság lenne s a valóságnak is — így mereven — meg nem felelne. Sőt igenis magunk mentünk bele a kelepcebe, magunk ijedtünk meg a reform-eszméktől, s tértünk a „protestáns” jelszót viselő zászló alá, a mi az ellenpártról toborzott híveinket visszavonulásra készítet; magunk szedtük ki protestáns egyházunk alkotmányának örök időkre biztos alapköveit, t. i. minden jognak a gyülekezetekből származását; magunk hamisítottuk meg az egyetemes papság elvét, állítottuk fel a pápistás rangfokozatot, vágytunk a központi hatalomra, szerveztünk püspökségeket, gyakoroltunk — a közös fillérekből — kegyúri jótéteményeket; elvettük népünkől minden szerzett jogát (?), eltértünk a liberalis hitnézetektől, s rohamos lépésekkel haladunk azon az úton, mely — Rómába vezet. Lépre mentünk mint Phaëdrus hollója a rókának, s énekelni akarván, a drága sajtót — a közvélemény kegyét — kieresztettük birtokunkból. Mert ha pápistás tendenciákat követünk, úgy híveink, mint a rajtunk kívül állók, előbb utóbb azt vélik, hogy ilyen irányú legcélszerűbb volna — kevesebb terheltetéssel — az egyedüli üdvözítő egyház aklába bemenni. Dogmatikai finom megkülönböztetésekkel sem népünk, sem a közvélemény szóvivői nem törődnek valami sokat. A hamisítatlan liberalizmus győzedelmeskedett a protestantizmus létrejövetelében a merő pápai conservativizmus felett, jövőre is ez adja meg éltető erejét. Az egyéni, a lelkiismereti szabadság meleg szeretete, a betűk szolgaságából kiemenekült lelki szabadság, nemes, előretörőkvő s az erkölcsiség élő jó cselekedeteitől áthatott irány az ma is, a mi egyházunkat előbbre viheti, mely számára a közönyösök, az ellenkezők táborában is tisztelőket, nemcsak, hanem támogató, bátor segédeket teremt. És ebben van nekünk nagy hiányunk; azt ismerik nagyon kevesen, hogy a mi szabadságunk és előhaladásunk ügyével a nemzet, a társadalom szabadságának,

Lapunk jelen számához egy félív melléklet van csatolva.

előrehaladásának ügye van összeforva. Nem ápolván a sajtóval való összeköttetéseinket, most már csak a kath. irány (s majd mindenik lap többé-kevésbé ezt képviseli) szemüvegén át néznek és ismernek bennünket.

Ezt kell megváltoztatni. És pedig szeget-szeggel. A világot meg kell győznünk a felől, hogy ha mutatkozunk is nálunk valamelyes visszaesés, az tartósságra — éppen vallásunk elvéneél fogva — nem számíthat; mert mi eredetben, szervezetben, lélekben, tudományban az igazi szabadelvűség képviselői vagyunk; az talajunk, táplálónk, italunk, éltető levegőnk, mindenünk. Ezt el kell mondani, mi több, meg kell értetni a közönséggel, a magyar közvéleménnyel, hogy legnemesebb zömét, vesztélyben legerősebb támaszát, a magyar protestantizmust béke idején is méltó, ha nem több, legalább annyi figyelemben részesíteni, mint a mennyiben az absolutismus és nemzetietlenítő törekvések hű támogatója, a katolicizmus, vagy nemzeti létünk egyenes ellenségei, a nemzetiségi egyházak részesülnek.

Ugyde hol mondjuk el mindezeket, a miket pedig el kell mondani; hol vehet tudomást a közönség Mocsáry, Bartha s más jeleseink szabadság és hazaszeretettől duzzadó — s ezek leghathatósabb támasztó oszlopát, a protestantizmust védő, erősítő — cikkeiről? Am, próbálja meg bárki mai napság, a fennálló körülmények közt e célból napi lapjainknál kopogtatni. Ha az ily cikk egyúttal a kormány határozatlan lépéseit nem támogatja, vagy épen kifogásolja, megfogja látni, hogy: sehol, hanemha egyházi lapjainkban.*

Ezért kell nekünk protestáns irányu lap; oly lap, mely nem hordja cégér gyanánt ez elvet homlokán, de minden szabad és nemes eszmének szolgálatában áll; s mert a legnemesebb, a legszabadabb eszmének a protestantizmus tekinthető, természetesen, s főleg annak is. Itt tehát minden a szerkesztőtől függ. Mai napság lapot alapítani nem is oly nehéz. Egy praktikus szerkesztő, jó munkatársak, a közönség hű kiszolgálása, érdekeinek figyelemmel kísérése, s általában az a törekvés, hogy a közönségnek ma napság egy napilaphoz fűzött igényeit legalább úgy, sőt jobban mint más lapok, kielégítse, s a közönség megadja a napilap erejét, tekintélyét, hatalmát.

Röviden: „nekünk egy olyan, minden tekintetben jól szerkesztett, párt-politikát nem űző, jeles erőktől támogatott politikai napilapra van szükségünk, mely minden szabad eszmét zászlójára tűzve, annak minden ellenségével szemben állást foglaljon, s minden barátját — így a protestantizmust is — pártfogásába vegye.“

Kell pedig ehhez — a mi legfőbb — 5000 frt kaució, a mi akadályt nem képezne, ha protestáns nyomdászaink (talán Hornyánszky) az ügynek meg lennének nyerve.

Kell főleg és mindennek felett egy arra termelt szerkesztő. S nekem úgy tetszik, mintha Kecskeméthy I. erre praedestinálva lenne. Nála a tudás szorgalommal, s rátermettséggel párosul. A mi legfőbb, az eszme lelkes apostolt nyerne benne. A munkatársak felől nem aggódom; jól szerkesztett s olvasott lap válogathat a belső munkatársak között (?).

E lap megindulhatna egy életrevaló vállalkozó mellett azonnal. Egyházhatósági támogatás mellett azonban jobb ha nem indul, mert ha támogatják, irányát is korlátozzák, a mi kedvköre lehet a hatalmasoknak (például „Nemzet“), de elfordul tőle a közönség.

* Az ellenzéki lapok többnyire a klérus irányát szolgálják s ha kormány-ellenes cikket föl vesznek is, prot. élet egy vagy más módon elveszik, elmesterkélik.

Olvasója, előfizetője azt hiszem lenne elég. Legalább én szeretem hinni, hogy az egyházak köréből, első lépésre csupán, akadna 1000 előfizető. Pedig azzal lehet kezdeni. De ha csak a mi számunkra akarnák szerkeszteni, jobb ha meg se indul. Legyen jól, a nagy közönség számára szerkesztve; terjedjen ki figyelme mindenre, mi azt foglalkoztatja és érdekli; kísérje éber figyelemmel a tiszteletre méltó prot. egyházi élet mozzanatait is s méltassa kellőleg a nagy közönség előtt, a mint arra alkalom kerül.

Az „Egyetértés“, „Budapesti Hírlap“ egyes emberek vállalkozásából indult meg; de a közönség tetszése nagy hatalommá emelte mindeniket. Jól vannak szerkesztve. S ez a dolog titka és nyitja. Mert az újsághoz kötött igényeinknek megfelel, szívesebben olvassuk — ultramontán, klerikális irányától eltekintve — a „Budapesti Hírlapot“, mint mást; de legyen csak egy ép oly jól szerkesztett lap, mely a lelkiismereti szabadságot pártatlanabb hűséggel szolgálja: bizonyára én is, más is szívesen odahagyjuk.

Ilyen lap kell nekünk, és pedig égetően szükséges. Mert használ-e valamit keserveinket az egyházi lapokban elsírni? Semmit! Még azon esetben is (a mi pedig nincs úgy), ha protestáns világi férfaink olvasnák azokat, akkor is a szabadelvűség katolikus hitű támogatói nem vehetnének arról tudomást; pedig bizony! ezek segedelme nélkül a mai visszás és csudálatos áramlatot meg nem fordíthatjuk. „Mária országa“ fenyeget, az uralkodó vallás réme nem akar sírjába visszatérni; az ultramontanizmus, mely két tizeden át ásta az aknát a föld alatt: felütötte fejét; és mi a homokba dugjuk-e a mieinket? A Mocsáryak protestáns érzülettel s nemes liberálizmustól duzzadó egyházpolitikai cikkelyeit — ily válságos időkben — ne olvashassa más, mint néhány száz — a helyzetet úgy is sirató — munkása az úr szőlőjének? Hisz ezeknél csak a keservet neveli, de nem gyűjt a segedelemre védekező erőt. Napi lapot azért a protestáns érdekeknek! jó, ügyes, olvasott, párt nélküli való politikai lapot, mely minden művelt ember igényeit kielégítvén, szabad eszméket — s közte a protestantizmust is — független lelkesedéssel szolgáljon.

Ne féljenek egyházi lapjaink se; az ő létjogosultságuk nem csorbúl az által, az ő olvasó közönségük nem kisebbedik, hanem igenis a „Budapesti Hírlapok“, „Magyar Újságok“ stb. hírlapok közönsége. Mert a ki egyházi lapot járát, az úgy sem nélkülözi a napi lapot, s napi lap mellett is járátni fogjuk az akkor szigorúabban szaklapjainkat. Sőt úgy tetszik nekem, hogy a napi lap szaklapjainkat, s megfordítva: ezek azt emelnék.

Napi lapot azért egyházunk érdekében! Áldozat nélkül, ha lehet; áldozattal, a legnagyobb áldozattal, ha kell. Pedig kell! A kik e szükségét úgy érzik, mint én; a kik egyházunk jövőjét ez eszmétől elválasztani nem tudják, gondolkozzunk e kérdés felett. Az, hogy irányadó körök nem akarják, ne riaszszon el. A mit azok akartak, mihelyt a hatalmi sphaerát meghaladta, azonnal semmivé lett (pl. Protestáns egyesület és a tengő irodalmi társaság); mert sajnos, de az ő gondolkozásuk ellentétben áll a köztudattal; ők nem törődnek a mi közvéleményünkkel, s mi is hovatovább függetlenítjük tőlük mi magunkat. És ez jól is van így, a tekintély vak elvének nincs helye az ev. protestáns egyházban, sőt az a porba tiport emberi tekintély alapján állott elő. Egyházunk közjava, Isten segítsége, — e kettő legyen irányzója gondolatunknak. S gondolatunkat kövesse gyorsan a tett. Névszerint is szólok: Kecse-

méthy, Czinke, Görömbei, s Ti mind lelkesen gondolkozó Atyámfiak! gondoljatok merészet: puhatoljatok, ha kell alapítsatok részvénytársaságot, a mely legalább eleinte megelégszik az erkölcsi nyeresémi kamatjával; zörgessetek a mi kunyhóink ajtaján, hol még soha nemes és szent ügy hiába nem zörgetett, és meg fogtok hallgattatni. Ha a haza minden vidékén lakó, intelligens protestáns papság önkéntes külmunkatárs gyanánt való működése mellett sem tudtok élénk és változatos napi lapot előállítani: maradjatok mozdulatlan tétlenségben; de ha igen, akkor fel a tetre! s vállalkozástoknak haszna ti reátok fog térni, s a mi legfőbb, viszontagságok fenyegető hullámainra tévedt egyházi élet-hajónk háláját a szükségben való segedelemért ki fogjuk érdemelni. S ki az, hol van protestáns ember, ki e célra nem munkálna szívesen? Mocsáry lelkes buzgalmának magasra lobogó lángja legyen e kérdésben vezérlő csillagunk. A jeles publicista által fölvetett praktikus eszmét lelkesedéssel teszem magamévá, lelkes örömmel és büszkén követem, mert ebben látom egyházam javát. Kövessetek!

Akárki.

ISKOLAI ÜGY.

Igazgatói jelentés a sárospataki főiskola 1892/3-diki életéről.

(Folytatás és vége.)

A tanítás, az ismeret-közlés és a tudomány megteremtése, annak eszköze, az *irodalmi foglalkozás*, bár rokon, de egyik a másiknál nehezebb foglalkozás. Ahoz a tanultságon, a hivatáson kívül alkalom, ahoz nyugodt lélek, azt mondom: ahoz mód kellene. Szerencse, a kinek megadta ezeket helyzete, vagy törhetlen lelki ereje és rugékonysága. Jól eső örömmel mondhatom, hogy főiskolánk tanári karánál értékes szellemi tőkére vall az a munkásság, a melyet annak birtokában az *irodalom* terén is kifejtett.

Dr. Ballagi Gézától megjelent: „Zemplén megye.” Felolvastattott a Magyar Tudományos Akadémia II. osztályának 1892. nov. 7-én tartott ülésében. Kiadta a Magyar Tudós Akadémia a „*Megyei monografiák*” című vállalatában. 8. 77. lap. E munkát említvén fel, lehetetlen, hogy e helyen is köszönetemet ne nyilvánítsam Ballagi Géza tisztársunknak azon részletes, alapos és rokonszenves ismertetéseért, a melyet derék művében főiskolánkról adott, s a mely sok ponton új világításba állította főiskolánkat épen igen magas tudományos körök előtt. Ezen kívül több hírlapi cikket írt s az „*Athenaeum*”-ban egy nagyobb értekezés jelent meg tőle: „*A modern alkotmányok gyűjteménye*” cím alatt.

Dr. Bartha Béla munkatársa volt a *Protestáns Szemlének*, a *Sárospataki Lapoknak*, a *Prot. Egyházi és Iskolai Lapnak*, a *Debreceni Prot. Lapnak*, az *A Mi Otthonunknak* s jogi szaklapokba írt cikkeket. Megjelent tőle „*A házassági bíráskodás és a polgári házasság.*” Kiadás alatt van Laveleye „*A kath. népek jövője,*” „*A pápaság jövője,*” „*A polgárosult népek jövője*” című műveinek jogositott fordítása.

Warga Lajos: „*A keresztyén egyháztörténet*” III. kötetének 3 füzeten dolgozott.

Radácsi György szerkesztette a „*Sárospataki Lapokat.*” Köztudomású dolog, hogy ő írta abban a legfontosabb vezércikkeket egyháztársadalmi életünk nagyjelentőségű napi kérdései felett. Átdolgozta az Árvai-féle „*Ó és újszövetségi szenttérténetek*” című népiskolai tanköny-

vet. Lefordította a Jónás, Mikeás, Náhum, Habakuk, Sofonias, Aggeus, Zakariás és Malakiás nevű prófétai műveket a biblia-terjesztő-társaság számára. „*Emlék-lapok*”-ba gyűjtötte az u. n. 25-sök örömmünnepeinek történetét. Sajtó alá rendezte „*Bibliai tanulmányok*” című, régebben megkezdett művének utolsó íveit.

Maklári Pap Miklós írt „Zsindely István felett emlékbeszédet.” Átdolgozta a „*Gimnáziumi Magyar Nyelvtan*”-nak néhai Molnár Lajos által készített részét. Írt könyvismertetést a „*Sárospataki Lapokba.*”

Dr. Finkey József jogi szaklapokba dolgozott.

Tarnóczy Tivadar „*Az európai népek egyetemes története Augusztus császártól Kolumbuszig.*” „*Magyarország ezer éves politikai és művelődési története dióhéjban*” című műveket írta. És máig folyvást dolgozik „*Magyarország műtörténete*” című nagyobb művön.

Dr. Székely György írta „*A legújabb bölcseleti irányok Németországon.*” E mellett tárczacikkeket és bírálatot a „*Fővárosi Lapok*”-ba.

Dr. Zsindely Istvántól megjelent „*A lovagi intézmény.*”

Dr. Rácz Lajos nagyobb értekezéseket és kisebb közleményeket írt különböző lapokba és folyóiratokba.

Buza János főmunkatársa volt a „*Sárospataki Lapok*”-nak, a melyben kiváló és nagyszámú iskolai ügyi cikkek és közlemények jelentek meg tőle. Gazdag kedélyéről tesz tanubizonyságot az „*Az én újságom*”-ban megjelent elbeszélése is.

Zsoldos Benőtől, fáradhatatlan levéltári rendezésének nagy munkája közben, a mi egymagában gazdag és alig meghálálható irodalmi magvetés, közelebbről tisztánítani egyházkerületünk és főiskolánk, általában pedig protestáns egyházunk leendő történetírásához rendkívül becses közlemények jelentek meg a „*Sárospataki Lapok*”-ban. Kazinczy Ferencnek levelezéseiből, s a mit szintén elismerés mellett kell megemlítenem: ő fogalmazta azon emlékiratot is, a melyet egyházkerületünk a tervezett egyetemi fakultások kérdésében magáévá tett s a mely a hírlapokban is megjelent.

Dr. Kun Zoltántól: „*Értekezés a villamosság hatásáról és alkalmazásáról a gyógyászat terén, az orvosi vizsgálatokhoz és gyógykezeléshez alkalmazható villamos készülékek bemutatásával.* 4 ív, 42 ábrával.” Ugyancsak ő tőle: „*Erdőbénye klimatikai gyógyértéke,*” orvosok és fürdővendégek tájékoztatására.

Csontos József írt egy történeti tanulmányt ily cím alatt: „*Városaink Mátyás korában.*”

Ellend József: „*Az induktio tünetmentjei vonalozatokban.*”

* * *

A mi akadémiaink tanítási ügyét illeti — mert a gimnáziumi tanügyről és annak egyéb viszonyairól külön részletes kimutatást közöl igazgató-társam, — első félévben működött 17 tanár, annyi, mint a múlt évben, 3-mal több, mint 10 évvel ezelőtt. Ezek között 13 rendes, 1 segéd és 3 rendkívüli. Előadatott 37 tárgy; 2-vel több, mint a múlt évben és 4-el több, mint 10 évvel ezelőtt. A tanítási órák száma 141 volt, 9-el kevesebb, mint a múlt évben, 11-el több, mint 10 évvel. A második félévben működött 18 tanár, 2-vel több, mint a múlt évben, előadván 44 tárgyat, tehát 8-al többet, mint az előző évben, 140 tanórán, tehát 13-al többön, mint a múlt évben ilyenkor.

Ha végig nézünk tanári testületünkön, s 10 évvel meggyünk vissza az összehasonlításban, igen jelentékeny és aránylag nagy személyi változások tűnnek szemünkbe. Eltávozott körünkől 3, névszerint Dr. Bokor József, Dr. Bacsoni Lajos és Krüzselyi Bálint. Nyugdíjba lépett 1, Orbán József. Meghalt 5, névszerint: Ivánka Sámuel,

Emödy Dániel, Kun Pál, Zsindely István, Molnár Lajos.
Uj tanár-választás történt — csak a rendeseket értve —
10 év alatt 6.

Akadémiai ifjúságunk szorgalma, *tanulmányi előmenetele* általában elég kezdvezőnek mondható. Különösen az egyes szakok a maguk körükben mindent elkövettek, hogy ifjaink tanulói kötelességeik teljesítésére szoríttassanak. Elég jó eredményűnek bizonyult be e tekintetben azon fegyelmezési eljárásunk, mely szerint a kötelességük teljesítésében lankadni kezdő növendékek lecke-könyveit az első félévről csak *feltételesen*, a nagyobb szorgalom kikötése mellett erősítettük meg. Megnyugtatónak mondható általában akadémiai ifjúságunknak *erkölcsi magaviselete* is. 2 ifjúnak kellett eltávozását tanár csolnunk, az egyiknek párbajból kinőtt utcai botrány, a másiknak a főiskola egyik felügyelő közege iránt tanúsított ellenszegülése miatt. Sajnálattal kell kijelentnem, de ezzel tartozom az igazságnak, hogy nevelési munkánkban sok nehézséggel kell küzdenünk nekünk is, épen úgy, mint más tanintézeteknek. Nagy baj az, hogy az élet a maga szokásaival, mondjuk: erkölcsével, igen gyakran nem az, hogy nem jön támogatására az iskolai szigorú erkölcsi nevelésnek, sőt igen sokszor ellene dolgozik annak, s lépten-nyomon lerontja azt. Ifjaink többször majmolják az őket környező s részünkről tőlük óvhatlan életnek kis és nagy bűneit, társadalmi juxait; párbajosdít majmolnak, s ha mi tiltólag állunk oda szigorú felfogásunkkal, hogy legalább eszent épület falai, az ifjú kor napjai maradjanak tiszták attól az iszaptól, a melyet az élet folyama gyakran hord magával: még akad bíráló, a kinek nehezére esik örködésünk, s elmaradottságnak hiszi atyai szívünk féltő, óvó intézkedéseit...

Tanulóink *egészségi* állapota, Istennek legyen hála, most már itt, az iskolai év utolsó napjain, megkönnyült lélekkel mondhatjuk: *egészen kedvező volt*. Oh pedig szüntelen itt ólalkodott küszöbünkön, s körülünk a sok mindenféle járvány, betegség s a mi rendesen azoknak kíséretében szokott járni: a pusztító halál. Súlyosabb megbetegedési esetek voltak ugyan, de az enyészet egyetlen áldozatot sem kívánt növendékeink közül. És midőn e kedvező végeredményt közlöm, igazságtalan és méltánytalan lennék, ha ezért főiskolánk fáradhatatlan orvosának, *Dr Kun Zoltánnak* nyilvánosan is köszönetet nem mondanék. Ő volt az, ki minket igazgatókat is, minden kicsi ólalkodó veszélyről értesített, s velünk együtt a legmesszebb menő óvintézkedéseket megtette, annyira, hogy többször hetekig szigorú zár alatt tartottunk egyes tanuló tartó helyeket, vagy idejében haza küldtünk egyes tanulókat, csak hogy épségben tartsuk meg a szülék legdrágább kincseit, gyermeküknek életét, s megmentjük az évet is a tanuláshoz, oly viszonyok között, a midőn, tudvalevőleg, itt körülünk huzamosabb időre hatóságilag bezárattak a többi tanintézetek.

Fájdalom azonban, hogy nem mondhatók aránylag ily kedvezőknek a *tanári kar* és családjuknak *egészségi viszonyai*. Mindjárt az iskolai év kezdetén előbb *Kun Béla*, kevés idő múlva *Tarnóczy Tivadar* estek súlyosabb és hosszú időn át tartott betegségbe; a legközelebbi napokban pedig *Dr Szánthó Gyula* annyira, hogy az illető körben, mindhármuknak helyettesítéséről kellett intézkedni. Örömmel jelenthetem azonban, hogy ma már mindhárom tanártársunknak helyre állott egészsége. *Kiss Elek*, *Nagy Gusztáv*, kedves gyermeküket, *Kérészy István* gimnáziumi igazgató társam és *Dr Bartha Béla* pedig szeretett édes anyjukat veszítették el s kísérték ki, őszinte részvétünk mellett, előbb elköltözött kedveseik nyugvó helyére.

Beíratott az akadémiába ez év folyamán, mint *új tag* 33. Ezek között rendes 32, rendkívüli 1; hittanhallgató 12, kevesebb 4-el, mint a múlt évben; 21 joghallgató, 2-vel több, mint az előző évben. Tíz évvel ezelőtt a beíratottak száma 57, és pedig 41 hittanhallgató, 16 jogász és így a két szakban 24-el több volt.

Ujjonnan jött hallgatóinkat a következő tanintézetek szolgáltatták: *Hittanhallgató* a sárospataki főiskolából 4, Miskolcra 4, Debrecenből 2, M.-Szigetről 1, Rozsnyóról 1, összesen 12. *Joghallgató*: Sárospatakról 11, Miskolcra 3, Iglóról 2, Rozsnyóról, Nyiregyházáról, Nagy-Kállóból, Budapestről, Katonai szolgálatról 1—1, összesen 21.

Szakszerint és osztályonként az akadémia *népessége* a következő volt:

Hittanhallgatók:

	I. Félévben.	II. Félévben.
IV. éves	12	12
III. "	12	12
II. "	14	14
I. "	10	10
Összesen	48	48

Joghallgatók.

	I. Félévben.	II. Félévben.
IV. éves	9	5
III. "	14	14
II. "	8	8
I. "	19	19
Összesen	50	46

Ezen adatok szerint tehát az összes létszám akadémiánkban az I-ső félévben 98, 5-el kevesebb, mint a múlt évben; a második félévben 96, 6-al több, mint egy évvel ezelőtt. Tíz évvel ezelőtt, hogy csak az utolsó félév számadását említsem meg, akadémiánk létszáma 154, tehát 58-al több volt. Ezek között *hittanhallgató* 112, tehát 64-el több, mint ma; *joghallgató* 42, tehát 4-el kevesebb a mai létszámnál. Theologiai akadémiánk létszámának rendkívüli, de természetes és sok mindenféle ok miatt történt *apadása* és a jogakadémia létszámának 10 éven át megmaradt *egyenlősége* az, a mit e statisztikai adatok tanulságul elénk tárnak.

Akadémiánk növendékei *származásra* nézve:

Hittanhallgatók.

I. és II. félévben.

Borsodmegyéből	12
Zemplénmegyéből	11
Abaujmegyéből	12
Gömörmegyéből	4
Beregmegyéből	6
Ungmegyéből	3
Szabolcsmegyéből	3
Temesmegyéből	1
Aradmegyéből	1
Jász-Nagy-Kunmegyéből	1
Összesen	48

Joghallgatók:

I. Félévben.

II. Félévben.

Zemplénmegyéből	19	Zemplénmegyéből	15
Szabolcsmegyéből	6	Szabolcsmegyéből	6
Ungmegyéből	3	Beregmegyéből	10

Szatmármegyéből . . .	1	Ungmegyéből . . .	1
Beregmegyéből . . .	7	Csehországból . . .	1
Csehországból . . .	1	Krassóból . . .	2
Krassóból . . .	2	Abaujmegyéből . . .	1
Abaujmegyéből . . .	1	Borsódmegyéből . . .	6
Borsódmegyéből . . .	6	Csongrádmegyéből . . .	1
Csongrádmegyéből . . .	1	Gömörmegyéből . . .	2
Gömörmegyéből . . .	2	Biharmegyéből . . .	1
Biharmegyéből . . .	1		

Összesen 50

46

Vallásra nézve, akadémiánk hittanhallgatói, természetesen, valamennyien ev. reformátusok. A joghallgatók közül az első félévben ev. református 44, róm. katolikus 3, görögkatolikus 1, mózes vallású 2. A második félévben ev. református 40, róm. katolikus 3, görögkatolikus 1, mózes vallású 2.

A hittanhallgatók szülei és gyámjai közt polgári állásra nézve volt mindkét félévben: földműves 13, iparos 9, tanító 7, lelkész 6, földbirtokos 6, gazdatiszt 3, hivatalnok 1, töltés-őr 1, erdővéd 1.

Joghallgatók első félévben: lelkész 11, földbirtokos 8, ügyvéd 6, iparos 6, hivatalnok 5, tanár 2, mérnök 2, gazdatiszt 2, földműves 2, tanfelügyelő 1, jegyző 1, írnok 1, vendéglős 1, özvegy 2.

A második félévben: lelkész 11, tanár 2, ügyvéd 6, földbirtokos, 6, mérnök 2, hivatalnok 4, gazdatiszt 2, földműves 2, iparos 6, jegyző 1, írnok 1, vendéglős 1, özvegy 2.

A statisztikus, a ki következtetéseket tud kiolvasni a számokból, s a ki érdekelnek az életpályákra való vállalkozás hullámvázai, könnyen, mint talán jellemző adatot fogja kiemelni e számokból azt, hogy hittanhallgatóink, tehát leendő lelkészeink legnagyobb száma a földműves, iparos és tanító osztályból kerül elő és csak negyedsorban szerepelnek a lelkészi családok; mi annál feltűnőbb, mert a jogi szakban ez adja a legnagyobb kontingenst. Én nem akarok most még következtetéseket levonni, de mindenesetre szinte végzetes lehetne protestáns egyházunkra nézve az, ha ez talán a protestáns papi családok ároni hivatásának és szellemének hanyatlása mellett szolgálna bizonyítékul!

* * *

Részint az iskolai tanulmányok kibővítése és mélyebb tétele céljából, részint a tudományokkal való önálló foglalkozás és munkássági erő fejlesztése végett, ez iskolai évben is több pályakérdést adott fel akadémiai székünk. Kítűzetett összesen 9 jutalom, annyi, mint a megelőző iskolai évben, s kettővel több, mint tíz évvel ezelőtt. A pályadíjak összege 313 frt 80 krt tett ki, 64 frt 60 krral többet, mint 10 évvel ezelőtt, ez a különbség is a Magyar Tudományos Akadémia által azóta alapított Kazinczy-díjból állott elő. Pályadíjaink összege tehát, ezen adat tanúsága szerint, 10 év óta magunk erejéből, lehet mondani: *semmivel sem* szaporodott, a minek természetesen, megint korlátozott anyagi viszonyainkban rejlik az oka; dehát hálára kötelező az a tény, hogy tisztánbeli egyházkerületünk, mint főiskolánknak fentartó és kormányzó testülete, más módon hozta meg áldozatát arra a célra, hogy jobb és a tudomány művelésére termelt ifjaink magasabb képzés útján szerezhessék meg itt nyert ismereteik gazdagításának anyagi eszközeit. Hálás szívvel kell elismernünk, hogy csak ez iskolai évben is 400 frtot szavazott meg ilyen célra s 10 év leforgása alatt ezekre megy az az összeg, mit főiskolánk ifjainak magasabb kiképzetésére adott.

1. A Vay-féle kettős díjra (25 frt 20 kr és 16 frt 80 kr) egyházi beszéd kívántatott, *Példabeszéd XXVI.*

2. versének következő tétele felett: „*Miképen a madár elmegy és a fecske elrepül, azonképen az ok nélkül való átok nem száll az ember fejére.*“ A kítűzött határidőre beadott 5 verseny mű. Ezek megbíráltván, — a bírálatokat más helyen egész terjedelmükben közli az Értesítő — az első nagyobb díj, az I-ső számú, következő jelíges műnek ítéltetett oda: „*Aldjátok azokat, a kik titeket átkoznak.*“ Szerzője Szentmártoni Dániel III. éves hittanhallgató. A második kisebb díjban a 4. számú dolgozat részesített, a melynek szerzője Kalassay Sándor III. éves hittanhallgató. Minthogy pedig ezzel teljesen egyenlő értékű az 5. szám alatt versenyző mű, a bíráló indítványára, akadémiai székünk elhatározta, hogy ennek adassék ki jutalmul a Vay-féle múlt évi nagyobb díjból 15 frt. Felbontatván a jelíges levél, annak tanúsága szerint, ezen egyházi beszéd szerzője is Kalassay Sándor III. éves hittanhallgató.

A Vay-féle harmad évi nagyobb díjra (33 frt 60 kr) ennek a kérdésnek megfejtése kívántatott: „Adassék elő a vegyes házasság kérdésére vonatkozó egyházi viszály, századunk első felében Németországon és ezzel kapcsolatban az is, hogy e viszály minő hatással volt a magyarországi klérus magatartására.“ A kiadott kérdésre egy pályamű érkezett, a mely a díjra érdemesnek ítéltetett. Szerzője Bertók Béla II. éves hittanhallgató.

A Vay-féle múlt évi nagyobb díjra, (33 frt 60 kr) a mely Schleiermacher hittani rendszerének ismertetését és méltatását kívánta; fájdalom, ez évben sem akadt versenyző.

A Vay-féle ez évi nagyobb díjra (33 frt 60 kr) kívántatott: „A vizsolyi, hannaui, oppenheimeri bibliák bírálatos összehasonlítása s a Szenczi Molnár Albert bibliajavító érdemeinek méltatása.“ Két pályamű versenyzett, ezek közül a jutalmat, kítűntető elismerésünk nyilvánítása mellett, a II. számú mű nyerte el. Szerzője Tóth Béla IV. éves hittanhallgató.

A Péczely-díjra (42 frt) a következő kérdés tűzetett ki: Fejtessék meg a szép és jó, a művészet és a vallás, erkölcsiség egymáshoz való viszonyának kérdése, s adassék elő a görög és az új-kor kiválóbb bölcsészeinek e kérdésre vonatkozó elmélete.“ A kítűzött kérdésre egy pályamű érkezett, s annak, bár vannak tévedései, a jutalom kiadatni határozatott. Szerzője Juhász László IV- éves hittanhallgató.

A Tóth-Fischer-díjra kívántatott: „Ismeresse a pályázó az erdélyi ev. ref. egyházkerület jelenben érvényes szervezetét, bírálva és összehasonlítva a magyarországi ev. ref. egyházkerületek szervezetével. Mutassa ki végül, minő mértékben történt az egyesülés a debreczeni zsinati törvények alapján?“ A két pályamű közül a jutalomra az I-ső számú érdemesített, mint a mely messze túlhaladja versenytársát. Szerzője, a ki — örömmel tapasztaljuk — „marokkal szedi a babérokat“ a mi kicsi körünkben, ennek is Kalassay Sándor III. éves hittanhallgató.

A Kazinczy-díjra (10 arany) ki volt tűzve: „Kazinczy, mint vallás-bölcsész.“ A kítűzött határidőre egy pályázó sem jelentkezett, hanem egy nappal később adott be egy pályamű, de a melyet — fájdalom — a pályázatok erkölcsi tisztaságának megőrzése céljából, nem lehetett, nem volt szabad akadémiai székünknek pályázatra bocsátania.

A Kövy emlékére alapított, múlt évi, Okolicsányi díjra (24 frt) ez a kérdés adatott fel: Fejtse ki a pályázó, miként fejlődött a múltban a magyar házassági vagyong; ismeresse jelen állapotát; okadatozza meg tüzetesen, hogy vajjon fentartandónak véli-e házassági vagyongunk jelen rendszerét, s ha talán nem, mely rendszerrel ki-

vánja helyettesíteni. Két mű adatott be, de mert az első számú mű szerzője egy nyílt levelet csatolt munkájához a bíráló szaktanárhoz, a melyben egyebek között maga elismeri, hogy műve nincs bevégezve, azon oknál fogva, mert pályázataink nem a csonkabonkák versenyzési alkalmaira vannak kitűzve; akadémiai székünk e művet sem bocsáthatta versenyre, s így a II. számú egymaga maradván, az a jutalomra érdemesnek találtatott. Szerzője *Kocsis Endre* IV. éves joghallgató.

Végre ugyancsak a *Kövy-féle* ez évi díjra (24 frt) kitűzetett: „Adassanak elő történeti sorrendben és kritikailag a magántulajdon jogosultságának igazolásával foglalkozó elméletek. Fejtsék ki a tulajdonjog alapja, célja és természete; határoztassék meg az állam helyzete a magántulajdonnal szemben; vizsgáltsák: helyesek-e s mire vihetők vissza azon pozitív intézkedések, melyek a tulajdonjog korlátozását tartalmazzák és czélozzák“. A beadott két pályamű közül a jutalom a II. számúnak ítéltetett oda, a melynek szerzője *Janka Kálmán* III. éves joghallgató.

Ime, a midőn ezekben volt szerencsém beszámolnom, addig is míg szokásos évi „Értesítőnk“ a nagy közönség kezéhez juthatna, főiskolánk ez évi életének kiválóbb mozzanataival, főiskolánkra Istennek áldását kérve, ajánlom azt a protestáns közönség további szerető gondjaiba!...

Mitrovics Gyula.

TÁRCZA.

Karacs Teréz emlékezete.

(Folytatás.)

Az említett legelső közt van nemzeti nőnevelésünk történetében «Karacs Teréz.» Nagy, lelkes kor gyermeke, a ki a századunk első negyedével megindult szellemi nagy mozgalmat, újjászületést testi szemeivel látta; megadatott neki, hogy abban, mint ifju leány, «szíve lángjába mártott vezérszövétnel, több lelkes társával buzditólag hasson a kort teremtő nagyokra s a hazaszeretet szent erényét hirdetőire. Ő századunk nagy reformátorait, legelső íróit színről-szinre ismerte; azoknak barátságát élvezte. Atyjánál, Karacs Ferencznél, a ki európai híró térképész és mérnök volt, gyakran megfordultak az írók és művészek s ott nem egy barátságos órát töltöttek. Anyja Takács Éva, Takács Ádám tudós roformátus lelkész leánya, kitűnő műveltségű író, kit tisztelet és szeretet környezett. A fogékony gyermek leány korán megismerkedett a szülői háznál Fáy Andrással, Vörösmartyval, Bajzával, Szemere Pállal, Toldy Ferenczcel. Katona József, irodalmi büszkeségünk, a Bánkban halhatatlan költője is huzamosabb ideig élvezte a Karacs-család vendégszeretetét s Teréznek alkalma volt, hogy több közérdekű adatot följegyezzen róla s több jelesünkről, a melyet maga első rangú műkritikusunk, Gyulai Pál is felhasznál Katona József és Bánkbanja című nagyobb tanulmányában. — Takács Éva már 1822-ben a Kulcsár István «Hasznos Mulatságok» című lapjában a nőnevelés fontosságáról lelkes cikkeket írt a Tudományos gyűjteményben pedig színirodalmunk bíráltságával is foglalkozott.

Fáy az örökké jó kedélyű, humoros író, az újuló Magyarország minden reform-kérdésénél fölemelte szavát és tollát és mindkettő sulylyal bírt. Így behatóan foglalkozott a hazai neveléssel; különösen a nőnevelés érdekében kifejtett munkássága az egész hazai női közönség, de minden magyarnak is halálját vívta ki s

érdemli meg. Cikkeket és önálló munkákat írt a hazai nőnevelésről; ilyenek: Nőnevelés és nőnevelő-intézet hazánban, Nőnevelő nőket képező intézet terve, Óramutató stb. A derék Karacs-családnak nagy érdeme van ezeknek a munkáknak megjelenésében. Anya és leánya lelkesen részt vettek az eszmecserékben s a népszerű Fáy buzditották a nagy fontosságú kérdés nyilvánosságra hozatalára.

Szép idők, nagy idők voltak azok! Mintha vissza akarta volna nyerni a nemzet az elvesztett erőket: tesz, alkot minden téren. A nemzetek életében szokatlan nagy számmal jelennek meg a politikai, költői nagyságok. A nemzeti nyelv, a magyar tudományosság, a szépirodalom fejlesztése, virágzásra emelése körül főurak, szerény tudósok, egyházi és világi emberek, buzgalommal munkálkodnak.

Az 1825-iki korszak alkotó országgyűlés nagy alkotóit és alkotásait, Karacs Teréz, mint 17 éves lelkes leány hallgatja, látja s fogékony szíve szent lángjával olvassa Vörösmarty Zalán futását, mely épen arra az időre jelent meg: a mikor Szécsényi István a Nagy Pál szónoklatának hatása alatt egy évi jövedelmét ajánlotta fel a Magyar Tudós Társaság megalapítására. — Megadatott neki, hogy tapsoljon a Kisfaludy Károly legelső színműveinek, melyekben a magyar szellem, a magyar nyelv, »Zalán futása«-val együtt diadalát ülte. Megadatott neki, hogy lelkesedjék a magyar akadémia legelső jutalmazott művén, a Horváth Endre Árpádján. És megadatott neki, hogy Magyarország leányaival megismerassa a magyar drámairodalom megteremtőjének halálát, azokkal a lelkes honleányokkal, a kikkel a szeretett hazának hős vértől pirosult terét sóhajtván köszöntötték s a kikkel együtt dalolták:

Barna leány a fatuból,
Hej ne igyál a Rákosból!
Magyar csonton foly a vize,
Könnyeiktől sós annak íze.

Mohón olvassa a Fáy András «Bokréta», «Friss Bokréta» című munkáit s azok reá oly hatással vannak, hogy maga is tollhoz nyúl s 1833-ban már a Garay által szerkesztett «Regélőben» találkozzunk nevével, hol a legjobb erők egyesültek, hogy szépirodalmunkat műveljék. Az első siker buzditólag hat reá s most a Frankenburg által szerkesztett «Élet-képek»-ben, majd a Honderú-ban olvas tőle a hazai közönség elbeszéléseket, melyekben már a jövő hívatott magyar nevelőnője megjelenik. A magyar anyák, leányok szívét akarja megnyerni a magyar nemzeti érdekeknek, hogy

«— egy gyűrűbe forrjon
Árpádnak nemzete
S e szép arany gyűrűben
A gyémánt gyöngye» — a magyar nő, anya legyen.

Oh nagy idők voltak azok! A lelkesedés lángja csapkodott szerteszét a hazában. Itt Bajza «Ébresztő»-jét, amott az egész országot átható Szózatot szavalták, mely Vörösmartyt, az akkori legnagyobb epikus költőt, a legnépszerűbb lyrai költővé is emelte. Még ekkor Petőfi Aszódon lapdázott az iskola udvarán, Arany Debreczenben tanulta Budai Ézsaiás történelmét, Tompa Patakon gyűjtögette a nép meséket. — Vörösmarty Szózata szikrát, lángot lövelt szerteszét a hazában s minden igaz magyar érezte hangosan dobogó szívvel, hogy

E nagy világon e kívül
Nincsen számodra hely;
Áldjon, vagy verjen sors keze,
Itt élned haldnod kell.

Megnyílt az első állandó nemzeti színház. Karacs Teréz ott nézte az első előadást, a melynek lelkesedéséhez csak az 1848. március 15-ik napján Bánkban előadása hasonlítható.

Ott volt a Főti-dal születési helyén, a Fáy híres szüretjén s látta kéziratát annak a dalnak, melyet Kossuth és Deák jelenlétében elszavalva a költő, széles e hazában viszhangzott:

«Magyar ember már búsult sok századig.
Ideje, hogy ébredessen valaha:
Most kell neki felvirulni vagy soha.»

Dalolta Karacs Teréz is ezt a magyar ember vérebe átment dithrambot; lelkesült az ifjúság, mikor ezt a két sort mondta:

«Hol terem több jó bor és több szép leány,
Mint itt belől, Magyarországi határán?!»

De az okos, mívelt Karacs Teréz úgy szerette nemzetét, hogy mikor maga is büszke volt a magyar faj hagyományos szép leányaira, ugyanakkor azt is akarta, hogy a szép külső alatt mívelt lélek is lakozzék. Nevelni nemzeti alapon; magasabb műveltségben is részesíteni óhajtotta leányainkat. A zárdanevelés nem elégítette ki igényeit. Józanabb, tisztább vallásosságot, nemzetesebb érzületet és közhasznúbb ismereteket kívánt a nőnevelésben. Érdekes adatokat közöl a Nemzeti Nőnevelés-ben (1890) a fővárosi és vidéki leánynevelő-intézetekre nézve. «A zárdák — írja — a mellett, hogy elzárták a növendékeket a családi élettől, — még a növendékek elfogadásában is válogattak. Így p. o. a budapesti angol szerzetes nőknél egyszer megbízatás folytán tudakozódnom kellett egy leányka érdekében a felvétel föltételeiről. A fejedelem asszony előre kinyilvánította, hogy csak nemes születésűt vehet fel belakó növendékül; nyomtatott programot is adott, a melyben 400 pengő forint volt ellátási díjban feltüntetve.

«Ennek a századnak első évtizedeiben még nem lévén nevelőnőket képző-intézetek: a tanítónőket, a kik leginkább kézimunkát tanítottak, a tanítók nejei képviselték vagy azoknak felnőtt leányaik; a fővárosban legalább ez rendszeres volt. Szülőim háza az ősz utcában lévén (most Szentkirályi utca), én az ősz utcai iskola tanítójának nejeinél, Schmidtné asszonynál tanultam kézimunkát, 1819-ben külön bejáró lévén, fizettem havonként 30 garast. Schmidtné áldott jó nő volt; 3 hó alatt egész pipere női munka tudományomat bevégeztem nála; 70 év előtti mintaszalagom és varrásom még most is meg van.» A növendékek még akkor a «Mi Atyánk»-on kívül nem tudtak többet magyarul. A tanítók megválasztásában nem sokat törődtek a főváros előljárói. Schmidt halála után fia lett a tanító, ki egész életében vaskereskedő volt, kinek föltételül szabták, hogy oly leányt vegyen feleségül, ki elvállalja a kézimunka-tanítást. Az ifjú pár boldogan élt s a hogy tudták, tanították a százan felül való fiú- és leánynövendékeket. Az ifju Schmidt korán elhalt; hivatala nem ajánlkozás, nem képesítés által volt elnyerhető, hanem annak ígértetett, a ki az özvegy tetszését kivívja s a kihez nőül megy. Harminc pályázó volt az állomásra s mind megkérte az özvegyet. Ez azonban egyikhez sem ment.

A fővárosi leánynevelő-intézetek abban az időben a következők voltak: az evangélikus egyházé Steinweeg tanár vezetése alatt, ki a Nőképző-egylet igazgatónőjének, Janisné úrnőnek édes atyja volt; Folnecsics, Veningerné, Mayerfiné, báró Gerambné és Csáfori Tóth Teréz leánynöveldéi.

A vidéken Máramaros-Szigeten, Debreczenben, Miskolczon voltak jelentékenyebb nőnevelő-intézetek, vagy is inkább leány-iskolák. Ezek közt legrégibb keletű a miskolczi, amennyiben 1784-ben indult meg a mozgalom annak érdekében, a mikor gróf Vay Abrahám főgondnok elnöke alatt a miskolczi református egyház közgyűlése elhatározta, hogy egy nagyobb leányiskolát szervez és bizottságot is küldött ki terv, alapszabályok kidolgozására. A bizottság 13 év múlva adta be munkáját. Ennek annyi eredménye lett, hogy először a miskolczi kántorra bízott a tanítás s Édes Gergely és Nánásy visszautasító nyilatkozatai után, Mészáros Mihály lett volna az iskola vezetője, de a kinek, bár az egyház a fenyegetéstől az édesgetésig mindent elkövetett, — nem akadt tanítványa. 1836-ban Major István felszólított az intézet vezetésére, de mivel ő azt a föltételt kötötte ki, hogy a növendékek száma 15-nél több ne legyen, ő neki pedig 600 forint fizettség, — mellőztetett. A főtantárgy természetesen itt is a kézimunka volt. Képzettebb tanerőkről kellett gondoskodni.

Másik leányiskola volt Miskolczon a róm. katolikusoké, melynek tanítója Benkő József volt, színésztünk nagynevű művésznőjének, Jókayné Laborfalvi Róának az édes atyja.

Karacs Teréz ismerte ezeket a vidéki viszonyokat s hívatott lelke a vidéket tűzte ki szellemi, nevelési működésének teréül. Körútakat tett; meglátogatta Sziget, Debreczent, Miskolczot. 1824-ben akart valamely magasabb leányiskolát alapítani s a református egyház meg is hívta Márton Józsefet, a hirneves bécsi tanárt, az ismeretes lexicon-író. Karacs ekkor épen Mártonéknál, mint rokonuknál töltött egy évet. Tanuja volt, mily gondot, mily aggodalmat okozott ez a meghívás a Márton-családnak s hogy ezután mint beszélte le Mártonné a férjét, gyermekeik nevelését hozván fel igen fontos okul.

Szigeten igen jó hírű iskolát talált már 1840-ben, melynek vezetője Gáspár György volt. Az itt tartott vizsgálaton, vagyis a mint ő a vizsgálatot állandóan nevezte, a tanszemlén Karacs is jelen volt s erről lelkes cikket közöl a Kossuth által szerkesztett Pesti Hirlapban. Annak a kornak szellemét, lelkesedését híven tünteti fel az is, hogy ez a cikk a tiszántúli egyházkerületet arra indította, hogy Gáspárt jutalomban részesítse.

Ez a pesti cikk már felkeltette a miskolci református egyház figyelmét az ifjú író iránt; növelte az érdekeltséget az az országosan viszhangot adott cikke a nemzeti nőnevelésről, a mely az Életképek-ben jelent meg 1844-ben. Jól mondja a szerkesztő a Nemzeti nőnevelés 1886-ik évi folyamában: «Nem olvashatjuk meglepetés, sőt csudálkozás nélkül, hogy mily alapos ismerettel, világos felfogással, nemes érzülettel ítélte meg nőnevelésünk nemzeti irányban való fejlesztésének adatait. Az Életképek cikkében egy helyen így ír Karacs: »Hála Istennek, ma már csak a rövidlátók nem tudják, hogy a nőnevelés emelését nem csak az álladalmi rend fenntartása igényli, hanem megköveteli az emberiség fejlesztése és jóléte is. Már el van döntve a nőnevelés szükséges volta; de még annak célszerű megvalósítására nézve csak igen kevés történik. Tudja ugyan mindenki, hogy nincsenek a célnak megfelelő nőnevelő-intézeteink és hogy a melyek léteznek, hozzáférhetetlenül drágák és leányainkat idegen istenek bálványozására tanítják; de csak kevesen hangoztatják, hogy oly nőnevelő-intézeteket kell a törvényhozás segédelmével állítanunk, a melyekben minden egyes honleány, ha nem is ingyen, de legalább a legolcsóbbra

leszállított áron, tisztán nemzeti szellemben vezetett, szilárd, az egész életet megvilágító, az egész életre kiható neveléshez juthasson.

Más helyen: »Milyenek a mai nőnevelő-intézetek? Nem akarok irántok igaztalan lenni. Én a nőneveléstől azt kívánom első sorban, hogy a lelket fejtsse ki. Ez-e a jelenben létező nőnevelő-intézetek főcélja? Vizsgáljuk meg a sikert, vizsgáljuk egy dicséretes tanítvány képzettségét, a ki valamely első rendű nevelő-intézetben a nyilvános próbatétel csillaga volt, ki több évet töltött a nevelő-intézetben s állítólag, mint tökéletesen kiképzett nő került vissza a szülőkhöz, a kik szerezett gyermekük nevelésére ezeket költöttek. Mily szépen beszél németül, franciául, mily könnyen táncol, mily mesterileg játszik a zongorán! Hát még milyen pompásan tud himézni! Ez az ítélet, a melyet róla a szülők is, a rokonok is, az ismerősök is elmondhatnak és teljesen joggal. És a nevelt leány több évi szorgalmas tanulásaért elveszi méltó jutalmát, környezőinek babérkoszorúját s örül, hogy a köztaps és hódolat tömjéne füstölög körülötte. Ámde nem is sejtí szegény jó gyermek, hogy mily csalódás vár reá az életben, hogy ezeknek a képességeknek, élethivatásában alig veszi hasznát, hogy a nevelés neki nem igazi műveltséget nyújtott, mert csak az álműveltség aranyporával hintette be s lelkét paragon hagyta.

Az ilyen intézet nem érdemli meg a nőnevelő-intézet nevét; nem egyéb az, mint táncot, zenét, festést, idegen nyelveket és piperemunkákat tanító intézet.

Tóth Pál.

(Vége köv.)

IRODALOM.

* **Ötven év a r. kath. egyházban.** Irta *Chiniquy* Károly, angolból fordította *Révész* Mihály. III. kötet. Ara 1 frt 30 kr. Karcag 1893. A prot. körökben jól ismert műnek egy újabb kötetével gazdagította a buzgó fordító irodalmunkat, jobban mondva a r. kath. egyház titkos gyarlóságainak gyűjteményét. E kötetnek is, mint az előbbieknél, rendkívül vonzalmat erőt kölcsönöz az, hogy benne egy önmagával, a lelkébe önző fényvel küzdő, nemesen érző, vallásos ihletű férfiú vívódásainak történetében mutatja fel szerző a r. kath. egyház tanainak, intézményeinek képtelenségeit, önző, bűnös zsarnokias tulajdonságait s a józan észnek, a felvilágosult léleknek e tanok s intézmények ellen való nehéz tusáját s végre kimaradhatatlan győzedelmét. A zárdai élet undokságai, a Mária-tisztelet biblia-ellenes volta, a szeplőtlen fogantatás, az egyházi atyák íratainak meghamisítása, a püspökök zsarnokoskodása, a szerzetes-rendek egymás ellen való gyűlölete s az egész r. kath. egyháznak gazdagodási és uralkodási vágya s irtózatossága s elszántsága azok ellen, a kik a sötétség titkai ellen harcolni merészkednek; a jezsuiták, a domonkosok bűnei stb. stb. mind oly biztos kézzel, olyan erős lélektani indokolással vannak feltüntetve e könyvben, hogy egy még egészen meg nem romlott lélek alig lehet képes e könyv hódító hatásának ellenállani. Mintha csak Pál apostol lelki küzdelmét látnók magunk előtt bővített kiadásban. A mai felekezeti viszonyok között maga iránti kötelességet teljesítene a magyar protestáns egyház, ha e művet minden tőle telhető erővel népszerűsítene. Hadd támadna világosság a sötétségben!

* **A Magyar írók élete és munkái** című, immár elismert jó nevű, füzetes vállalatból, a melyet *Szinnyei* József nagy gonddal és szakértelemmel szerkeszt, már a II. kötet 9-ik füzeté is megjelent s az *Ember-Exner* nevek tulajdonosait s írói munkásságát ismerteti. E füzet különben utolsó a II. kötetből s címlappal is el van látva. Ára 50 kr. Kapható Hornyánszky V. kiadónál Budapesten.

* **Közlemények.** Kiadja a Miskolci Tanügyi Kör. Miskolc 1893. E szerény cím alatt a nevezett kör időnkénti felolvasásai vannak összegyűjtve és kiadva. A »Miskolci Tanügyi Kör« ezelőtt 12 évvel, dr. *Kovács* Gábor főgimn. tanár indítványára alakult s a felsőbb és alsóbb fokú tanárokat és tanítókat egyesíti magában s célul tűzte maga elé Miskolc tanügyének javítását, közművelődési viszonyainak szilárdabb alapra fektetését stb. 1881 óta működik. A 210 lapra (8°) terjedő füzet a következő felolvasásokat foglalja magában: 1. Rousseau J. J. és a természetes nevelés dr. *Kovács* Gábertől (Megjelent lapunk 1890-diki évfolyamában). 2. Platus Trinummus c. vigjátékának első felvonása *Kónya* Ferentől. 3. Visszahatások, vagy ki uralkodik tehát? *Pores* Jánostól (Zschokke Henrik beszélye). 4. A csigák és kagylókról, dr. *Halász* Sándortól. 5. A rózsa a magyar költészetben *Brósz* Károlytól. 6. A madárfészek *Kemenczky* Kálmántól. 7. A nyilvános vizsga a népiskolában *Goldberger* Simontól, (szerző a nyilvános vizsgák ellensége). 8. A szeretet vallásáról *Seltenreich* Emmától (a nevelés legfőbb vezérelve gyanánt sürgeti a szeretetet). 9. Tompa Viráregiei *Tóth* Páltól (11 viráregének mély kedélyre valló fejtegetései). A címek magokban is igazolják, hogy a derék kör tagjai gondosan szemök előtt tartják a célt, a mely őket egybegyűjtötte. Ezenfelül az értekezések némelyike nemes ízlés, irodalmi tájékozottság, másika nyelvismeret, fordítói ügyesség, nevelői tapintats mélyebb szemlélődés stb. szüleménye, miért is Miskolc tanügye és társadalma érdekében kívánnunk kell a kör hosszú fenállását és virágzását. — Ára nincs feljegyezve.

* **Értekezés a villamoság alkalmazásáról s hatásáról a gyógyászat terén.** Irta dr. *Kun* Zoltán, a sárospataki főiskola orvosa, Sárospatak, 1893. Ára 2 korona. A sokra képes szerző és széles körben jó hírnévnek örvendő orvos az ő tudós édes apja, dr. *Kun* Tamás 50 éves tudorságának a borsodmegyei orvogyógyyszerész-egylet által rendezett ünnepeltetésére írta az 52 lapra (nagy 8°) terjedő s 42 ábrával világosított értekezést. Mint a fiui hála és tudományos buvázkodás szülötte egyaránt elismerésre érdemes. Első s utolsó lapjain s borítékán közölve vannak a szerző többrendbeli szak-művének címei (számszerint nyolc).

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A sárospataki Irodalmi Kör folyó évi július hó 1-én tartott közgyűlésében a következő fontosabb tárgyak nyertek elintézést. Örvendetes tudomásul vették, hogy a *Dezső* Lajos-féle Olvasókönyv III. füzeté 16^{3/4} ívnyi terjedelemben kikerült a sajtó alól; hogy a *Kiss* Lajos «Ó-kor»-ának nyomatása már kezdetét vette; hogy *Kovácsy* Sándor «Hit-és erkölcstan»-át, a bírálókat szerint átjavítva, beadta s azt egyik bíráló ismételve átnézte, a másodolnok pedig a főtisztelendő püspök úrnak megküldötte a kéziratot. *Gérecz* Károly «Világ- és földismeret» című tankönyvét átdolgozva benyújtotta s most

már bírálat alatt van. A „*Konfirmacionális Káténak*“ évek hosszú sora óta függőben levő ügye is közeledik a megvalósulás felé. Az átdolgozott s megrövidített kézirat főtisztelőtű *Kun Bertalan* püspök úr s nagytisztelőtű *Tóth Dániel* úr kedvező bírálatával visszaérkezett. Minthogy egyelőre bizonyos alaki kérdések tisztába hozatala szükséges, ezek megvilágítását másodelnökre s jegyzőre bízta a közgyűlés s ennek alapján a jövő alkalommal fogja e tárgyban a további határozatot meghozni. *Tarnóczy Tivadar* „Az európai népek egyetemes története Octavianus Augustus császártól Kolumbusig“ címet viselő, középkori történelmi tankönyvét a bírálók: *Kiss Lajos*, *Sárkány Imre* s *Veress Ferencz* bizonyos módosításokkal kiadhatónak találják. A kör e bírálatok alapján elfogadja a munkát kiadásra, de kívánja, hogy a szerző 12—13 nyomtatott ívnyi terjedelmre vonja össze, az időszakok végén röviden csoportosítsa a kor főbb eseményeit s eszméit, szaporítsa s javítsa a képeket. A német olvasókönyvre vonatkozólag dr. *Rácz Lajosnak* a gimnáziumi szék által elfogadott s a közgyűlésen felolvasott szakvéleményét a Kör magáévá teszi, s ennél fogva *Kun Pál* olvasókönyvét nem adja ki ismételt, hanem külön az V. VI., és külön a VII—VIII. gimn. osztály számára pályázat útján új német olvasókönyvet írat. Az Irodalmi Kör új tagjaiul jelentkeztek: dr. *Mitrovics Gyula* és *Ellend József* a sárospataki főiskola gimn. helyettes tanárai, kiket mint nagy reményekre jogosító ifjú munkatársakat, a közgyűlés örömmel sorozott tagjai közé.

Dr. Bartha Béla,
az Irodalmi Kör jegyzője

— **Gyászhir.** *Teutsch György* Dániel, az erdélyrészi ág. evangélikusok püspöke, a főrendiház tagja, folyó hó 3-án, életének 76-ik évében meghalt. Segesvárott született s ugyanott és Bécsben s Berlinben végezte nép-, közép- és felsőbb iskoláit. 1842-ben már mint gimn. tanár működött szülőföldjén, a hol később igazgatóvá is megválasztott. Mint ilyen 13 évig buzgólkodott, mi alatt mint író is hírnévre tett szert, különös hajlammal viseltetvén a történelem iránt. Már 1843-ban megírta „Adalékok Erdély történetéhez III. Endre haláláig, 1310-ig“ című művét s munkatársa volt a „*Siebenbürger Wochenblatt*“ nevű szász lapnak. A tanári hivatalt később a papivál váltotta fel N.-Szebenben. Tagja volt az 1867/64-iki országgyűlésnek s a reichsrathnak Bécsben. 1867-ben a magyar képviselőházban is megjelent s még ugyanez évben szuperintendenssé választott. Mint ilyen jutott a főrendiházba. Határozott szász szellemű lévén, ellenzett mindenféle uniót a magyarországi testvérekkel s a legközelebbi zsinattól is elzárta magát s kerületét. A főrendiházban az egyházpolitikai reformok ellenfelének mutatkozott s nagy örömet okozott a Schlauchoknak és Hornigoknak. Kerülete egy egészen neki való, az ő szellemét híven képviselő, tudós főpapot veszített benne. Folyó hó 5-én temették el N.-Szebenben nagy részvéttel.

— **Báró Vay Miklós** úr Önagyméltóságát a magyar Irodalmi Önképző-Társulat, mint kegyes jóltevőjét, ki ez iskolai évben is 200 frttal járult alaptőkéje gyarapításához, zárgyűlése alkalmából legmélyebb tiszteletének, ragaszkodásának és hálájának kifejezéséül, táviratilag üdvözölte. Öexcellenciája e szívből fakadt megemlékezésre következő távirattal válaszolt: „A magyar Irodalmi Önképző-Társulat évzáró gyűlése alkalmakor rólam lett szíves megemlékezésért meleg hálát mondok. Báró Vay Miklós.“ Az Irodalmi Önképző-Társulat mindenkor büszke lesz e kitüntetésre.

— **Személyi hírek.** *Br. Vay Béla* borsodmegyei főispánt, az a.-borsodi egyházmegye gondnokát Ó Felsége

belső titkos tanácsosi méltósággal tüntette ki. Dr. *Zsindely István* sárospataki és Dr. *Baczoni Lajos* debreceni tanárok f. hó 8-án külföldi utra indultak, különösebb céljok Franciaország intézeteinek, műkincseinek tanulmányozása. Dr. *Mitrovics Gyula* sárospataki helyettes tanár, mint a tiszáninneri kerület pártfogoltja, folyó hó 5-én kezdte meg Olaszországi tanulmány-útját. *Buza János*, lapunk főmunkatársa résztvevett az országos középiskolai tanáregyesület közgyűlésén, útjába ejtvén a kecskeméti, czeplédi, hódmezővásárhelyi iskolákat is.

— **Wekerle a budapesti theologiai akadémia épületében** folyó hó 5-én, egy az ev. ref. templomban lefolyt esküvő alkalmából, a tantermetek s az intézet egész berendezését megtekintette s állítólag (Nemzeti Hírlap) így nyilatkozott: „Ime, egyszerű épületekben elhelyezett iskolákban is jól lehet tanítani s tölem mégis egyre drága és fényes épületekre követelnek pénzt az állami iskolák céljaira.“

— **Negyven év után.** *Szentimrey Ferencz* nagy-doronyi ref. tanító folyó évi június hó 18-án tétette le az iskola-köteles gyermekekkel a 40-ik vizsgát. Negyven hosszú esztendeje, mióta ugyanez helyen, a népnevelésügy nehéz zászlóját lobogtatja, azzal a lankadást nem ismerő buzgalommal mai napság is, a minővel cselekvé azt a pálya kezdetén. Iskolája kitűnő volt az első évtől kezdve mindig, kitűnő az ma is. A közpályán — itt különösen a tanítói nehéz pályán — eltöltött 40-ik év végét egyháznak néhány, a küzdelmet méltányolni tudó tagja — más felekezetbeliek is csatlakozván — arra használta fel, hogy némi előismerésül a nemesen teljesített munkának, a hú munkást egy kis emlékekkel lepte meg, közadakozásból egy zsebkönyvet és egy imakönyvet vevén neki ajándékol. Június 18-án a vizsga után a tisztelők néhány összegyűlt az ünnepelt házában, hol Magyar Bertalan lelkész mondott a pontos és fáradhatlan munkás érdemeit méltató rövid üdvözlő beszédet, átnyújtván a vett emléktárgyakat. Az ünnepelt a meghatottságtól megindult hangon mondott köszönetet a megemlékezésért, hangsúlyozván, hogy a mint eddig hivatalos kötelességének teljesítése volt életének feladata, úgy ezutánra is — míg Isten erőben élteti — csakis így fog cselekedni. Most az ünnepeltnek kedves neje vette át a szót, ott maradásra kérte a megjelenteket s bizonybizony, hogy az „*anya*“ is mindnyájunk megelégedésére töltötte be a helyét, melyet ő is ide s tova 40 éve tart elfoglalva s lelkünket testünket felfrissítve távoztunk a kedves család köréből. Adja Isten, hogy az évek sulya alatt legkevésbé sem lankadó, ifjú jó kedélyvel megáldott, 40 éven keresztül mindig kitűnő tanító, családja s egyháza öröme, boldogítására, még igen soká éljen!!

—y.—

— **Templomszentelés Királyhelmezen.** A Perbenyikkel határos királyhelmezi ev. ref. egyház mult hó 25-én vette ünnepélyesen használatba a már egy év óta nélkülözött, s mintegy 6000 frt költséggel bővített s egészen megújított templomát. A kedvezőtlen idő daczára is se-regestől tódult a szomszéd községek népe az ünneplő egyházba. A templomban — mely intelligens közönséggel telt meg — *Bálint Dezső* sárospataki, kint *Verebélyi József* bacskai lelkész tartottak alkalmi beszédeket. Előbbinek történeti visszaemlékezéseiből érdemes megemlítenünk a következő adatokat: A királyhelmezi ev. ref. egyház már a reformáció kezdetén az ország legvirágzóbb egyházai közé tartozott. Lelkésze 1590 táján a nagy tudományú zempléni esperes, Gyarmathy Bíró Miklós volt, ki heves irodalmi harcot folytatott a kath. papsággal. Nevezetesebb lelkészei voltak még Kaposi István 1629, Kőrösi Miklós 1655, Fonyi János consénior

1670, Csákvári István 1730 évben. Az 1671—81 gyászos tizedben megfosztatott az egyház templomától, a mely jelenleg is a katolikusok birtokában van. 1718 táján egy kegyes, felvilágosodott uri ember. — Királyfalvi — házának udvarán építettek maguknak imaházat, de két évtized múlva ezt is elvették tőlük. Majd egy leveles szint csináltak, de ebbe sem járhattak soká, «mert a hívó csengetyűt nem lehetett széthordani.» 1753-ban megszűnt a templomba-járás s a nép a plébánusnak fizetet stólat még 1782-ben is. Most megújított templomát 1786 év körül építhette az egyház. A százados épületet nagyon megviselte az idő. Kijavítása elodázhatlan szükség lett, mit az egyház hívei belátva, nem idegenkedtek meghozni az áldozatot. A múlt évben kimondatott a templomnak renoválása, bővítése. S az 1861-ben épült torony újbóli bádогоztatása. Az építkezés vezetése egy bizottság kezébe tétetett le, melynek élén a buzgó lelkész mellett az akaraterős, fáradhatlan *Szűk Ödön* főgondnok állt, kit a gondviselés adott e nehézségszöveg mondhatni válságos időben a helmecezi egyháznak. — Az íge testté lett. — A díszes templom és torony ott áll egy kies magaslaton a Rákóczy várromok mellett, hirdelve, hogy a mieinkből nem halt még ki a vallásos buzgóság! Hirdesse is nemzetségről-nemzetségre s álljon az idők végeig!

— **A „Protestans” újabb kifakadásai.** Dr. Bartha Béla sárospataki tanár, mint a budapesti laptársunk által megtámadt főiskolai ünnepélynek egyik rendezője, helyreigazítást küldött be a támadó lapnak, a dolog természetéhez képest egészen abban a szellemben, a mint azt lapunk előbbi számában megtenni mi is kénytelenek voltunk. A „Protestans” néhány mentegető szóval közli a Dr. B. B. megjegyzéseit (27. sz.) s érezvén helyzetének kényelmetlen voltát, lapunknak esik és mint a megtaposott fejű kígyó keményen csapkod ellenünk. Azt írja egyebek közt, — keztyűs kézzel nyomván fő- és székvárosi tollát: „A Sárospataki Lapok szerkesztőjének e tárgyban tett kifakadásaira s alaptalan vádjaira nem felelünk semmit. Kijelentjük azonban, hogyha még durvább módon, — ha ugyan lehetséges még durvább módon is írni — nyilatkozik is meg a szerkesztő, az sem tart vissza kötelességünk teljesítésétől és azt a sivár szellemet, a melyet a szerkesztő úr és egyik-másik munkatársa ápol, — ostromolni fogjuk ezután is.” — No hát ez már igazán csak a szorultság kínos beszéde!... Avagy van-e joga durvának bélyegezni másokat annak, akinek nincs érzéke egy nagy multú iskola méltánylásához?! A ki előránt egy rövid műsorozatot (s ezt is elkésve!), hogy könnyelműen bíraskodjék egy olyan tény felett, a melynek a mélységébe nem tud bepillantani,?! A ki nem érti azt, hogy prot. tanintézeteknek egyebük is alig van, mint a multból megőrzött tisztességük, amelyben gázolni idegeneknek is szentségtörés?!... A ki nem fontolja meg, mielőtt tollat fogna, hogy a mi intézeteinknek nagy szükségük van arra, hogy idétlen hírekkel s mohón-dőfi ítéletekkel ne csináljunk róluk hamis közvéleményt!? Hogy *sivár szellem* vezérel minket s munkatársaink egy részét... ezt az ítéletet sem fogadhatjuk el attól, a ki — (önhittségében-e, bodultságában-e?) az unitáriusban nem tud egyebet látni *pogánynál, hitelennél* s aki csak ott érzi az isten lelkének fuvaltatát, a hol maga jár, maga beszél s a ki azt hiszi, hogy a szabadság igájából csak ő és társai váltattak meg a szabadságra és hogy az idvességhez csak egy út vezet — a budapesti. — Egyébaránt kötelességünk t. olvasóinkat felvilágosítani a felől, hogy a „Protestans” valódi szerkesztősége nincs otthon s a lapot ideiglenesen *Dr. Szabó Aladár* vezeti. Azt hiszszük, hogy ez mindent megmagyaráz; meg még

azt is, hogy — szerinte — a *protestantizmust* most csak az ő lapjok, „a prot. gondolkodás egyik szerény szószólója képviseli!...” (430 l.) (Igazi fővárosi szerénykedés!) Hogy is mondta a templom piacára toladott farizeus?!..

— **A mosolygó apát-plebánus.** Ki volna más, mint *Molnár János*, a komáromi hitvalló s vértanú-jelölt?! Mult hó 30-án mosolygott ő Főtisztelendősége, a mikor a komáromi törvényszékre idéztetvén, ott teljes apáti díszben és fényes segédlettel (káplánja kísérte) megjelent, s országsszerte ismeretes elkeresztelési bűnei miatt előtte, a vádlottak padján ülő előtt (a külön széket nem fogadta el!), a legfelsőbb bíróság elmarasztaló ítéletét a komáromi kir. törvényszék elnöke, Thaly Géza felolvasta. Mint a „Pesti Hírlap” július 2-diki száma tudatja, az elnök figyelmeztette is az apát urat, hogy a *sokat vitatott elkeresztelési rendeletet mindhárom bíróság törvényesnek mondotta ki* (így akarván értésére adni, hogy tehát azzal többé komédiázni nem lesz tanácsos!); de az apát-plebánus úr mindenre gúnyosan mosolygott, sőt a vádbíróság képviselőjének, Kenedy Imre dr. kir. alügyésznek azon felhívására, hogy a jog-érvényes kúriai ítélet szerint, a 250 frt pénzbüntetést mikor óhajtja megfizetni, cinikus mosolylyal vetette oda feleletképp, hogy: „Eszembe sincs s nem is fogom azt megfizetni.” Es derült arccal távozott a tárgyalási teremből, segédpapjától kísérve. A tudósítás végén még az is olvasható, hogy a mosolygó apát kegyelmi kérvényt szándékozik benyújtani a királyhoz. Rosszúl esik a törvénnyel, az államhatalommal való ilyen mókázásról még olvasnunk is, s szinte hihetetlennek tűnnék fel előttünk, ha annyi példa nem bizonyítaná, hogy lehet valakinek Magyarországon, lehet épen egy róm. kath. papnak, a ki a tekintély elvét képviseli, így játszani — és mióta már? — a király nevében ítélező bíróságokkal, „mint macska szokott az egérrel.” Szegény prot. papok ott a pozsonyi vértörvényszéken! Ti nem tapostátok a törvényt, nem volt egyetlen egy szeplőcske sem rajtatok, a miben az államhatalom megütközhetett volna — és hurcoltak benneteket, mint lázadókat, börtönökbe lökdöstek, korbácsoltak, gályákhoz kötözték... Az apát-plebánusok nevetnek, kacagnak, hahotáznak most is... 3 törvényszék végzése ellen is... és appellálnak — a királyra!... No de ezt talán még sem!... A Lukacsiuk avagy mennyivel képviselnek itt rosszabb példát, mint Molnár apát?! Aztán nem fél-e az apát úr, hogy egyszer csak az a szegény ördög, a kinek ő a gyóntatószékből suttogja fülébe bűneinek büntetését... egyszer csak ez is mosolyogni kezd majd... és „derült arccal” appellál a királyok királyára?! Hát a törvény-szolgáltatás nem tart-e attól, hogy Molnár apát példájára a bűnösök egész legiója kezd majd mosolyogni, mikor hallgatja a király nevében hozott ítéletet?! Aztán mi volna abból, ha a felekezetek elkezdénének valamennyien mosolyogni a törvény szavára, hiszen — quod uni justum, alteri aequum!!... Vigyázzon a törvényszolgáltatás, hogy a klérus tekintélyétől való féltében kockára ne tegye a magát és meg ne rendítse a felekezeteknek a jogegyenlőségben vetett hitét! Elég volna már a hosszú komédiából.

— **Eötvös Károly nagykőrösi beszámolójából.** Eötvös — mint írtuk is — nehányad magával az el-Polonyiasodott függetlenségi és 48-as pártból kivált s magára vonta — egy időre — Kossuth Lajos ítéletét is. Majd elzarándokolt Turinba s ott megismertetvén magát, kiérdemelte a nagy férfiú bizodalmit s helyeslését. A nagykőrösieks feszült érdeklődéssel várták képviselőjüket s annak beszámolóját. E hó elején jutott el Eötvös Kőrösre s választói előtt megdöbbenő nyíltsággal ismertette meg magát, elvtársait és ellenfeleiket, ezek között a római katolikus

főpapság viselkedését is az egyházpolitikai kérdések körül. Felelőssékké tette ez utóbbiakat a társadalom békéjének megzavarásáért, állítván, hogy az elkeresztelési kérdés akkor lett veszélyessé, a mikor a főpapok helyeselték az alsóbb papság eljárását, Róma pedig meghagyta, hogy az ország törvényeinek, ha azok a dogmával ellenkeznek, engedelmeskedni nem szabad. Visszautasítván Róma beavatkozását, példákkal igazolja, hogy a dogma felvetése mindig bajt okozott az országnak. Rendesen ez szokott a dolgok sora lenni — mondja ő: Elkezdik a főpapok, következnek a főrendek, az udvar és végül a generálisok és ezzel az alkotmány elkobozása. A főpapok mindig megtámadták a felekezetek egyenjogúságát és a főrendek követték a példát. Az ő nyomukban jöttek azok, kik a nemzet szabadságát és jogait eltiporják. 1867-ben visszaállított jogunk és önállóságunk egy része; 1868-ban hozták meg a felekezetek egyenjogúsítást biztosító törvényt; de nem biztosították egészen, mert a sok milliót érő bírtokok megmaradtak a főpapi kézen. És most újra felmerült a felekezeti kérdés. Itt azonban csak az állam érdekében szabad tekintettel lenni. A ki más indokból akar törvényt hozni, az vagy zsarnok, vagy hazaáruló, vagy mindakettő. A kik alkotmányellenesen akarnak cselekedni, azok előrántják a főpapokat, velük a dogmát. Hogy szavait félre ne magyarázzák, nyomtatékosan megjegyzi, hogy »udvar« alatt nem érti a koronás királyt, a ki az alkotmányra figyel; nem czéloz a katolikusokra sem, a kik hazafiság tekintetében versenyeznek más felekezetekkel, nem érti a főrendeket és a főpapok egy részét, mely a szabadelvűekkel együtt küzd. A papok egyrésze megtagadta az engedelmet a törvénynek; így állt a helyzet, mikor őt megbízták a válasz-felirat szerkesztésével és azt a párt lelkesült hozzájárulásával, vita nélkül elfogadta. E válasz-feliratban kimondották, hogy Rómának beavatkozását nem tűrjük és hogy a főpapok a törvénynek engedni tartoznak. Hogyne tartoznának? Ha a szegény ember, kinek csupán az a feladata, hogy dolgozzék, tartozik elismerni: hogyne tartoznának a főpapok, kik az államjóságokban lakoskodnak. A Wekerle-kormány — elődjei szomorú példáján okulva — magáévá tette az egyházpolitikai reformokat. De ezzel furcsa helyzetbe jött a párt, mely elé az a kérdés tolt: hűtlenné legyen-e elveihez és a kormányt megbuktassa, vagy pedig tartsa fenn elveit, a reformokat támogatva? A főpapok kezéből minden polgári hatalmat ki akar venni. Ötezer pap van, ki az ország ellen törekedik. Az elvet taktikából soha el nem ejti, csakhogy míg ő és barátai nyíltan foglaltak állást a reformok mellett, az ellenségek sem pihentek. Összejövetelek, titkos tanácskozások, titkos lakmározások tartattak és alapítottak hírlapokat, a melyeknek az volt a feladatuk, hogy őket tönkre tegyék. Ez a munkálkodás megszédítette az 1848-as és függetlenségi párt némely tagjait is; és a mikor szóló látta, hogy a pártnak néhány tagja részt vesz abban az ellenséges munkálkodásban, sietett feltenni a kérdést, hogy kitűnjék: ki tart a reakcióval?... Egy perczig sem marad olyanokkal, kik a főpapokkal és a főrendekkel tartanak. Ez nem azt jelenti, mintha nem akarná a békét; tudja, hogy a pártban igen sok jó 48-as hazafi van és tudja, hogy a megtévedtek közül igen sokan vissza fognak térni a tiszta 48-as zászlóhoz. — Eötvös ezután a nemzeti pártot ostromolta meg szintén kerülhetetlen nyíltsággal, a minek az lett a következménye, hogy az ultramontán ízü lapok felriadtak ellene s a „Pesti Napló“ még örültnek is ki-kiabálta, sőt az „Egyetértés“ is sokalja az igazságnak a főpapsággal szemben

való olyan hangsúlyozását, a mint azt Eötvös megmeréselte. Hja! A hatalmasok jó előfizetők! A protestánsokat szabad piszkolni a sajtónak, a panszláv lutheránusokat illő dolog hazaárulóknak nevezni, a román izgatóknak kötél a nyakukba... de a Rómába szaladgáló főpapságnak tisztesség adassék... Ez a sajtó moralja ma!

— **A felsőborsodi ref. egyházmegyében** a tisztújításra vonatkozó szavazatokat f. hó 5-én bontották fel. Eredmény a következő: Esperes — nagy szótöbbséggel — Vadászi Pál sajtó-szentpéteri lelkész; egyházmegyei gondnok: Ragályi Béla, az összes szavazatokkal; egyházi tanácsbírók: Szabó József, Vladár József, Svingor József, Szakál József, Bartha Mihály, egy hely betöltésére — általános többséget senki sem kapván — új szavazás rendeltetett; világi tanácsbírók: Vladár Ervin, Miklós Ödön, gr. Vay Tihamér, Szekrényesy Árpád, Zsóry Gusztáv, Dobozy István; egyházi főjegyző: Bartha Mihály; világi főjegyző: Bónis Bertalan; ügyész: Vattay Bertalan; úgy az egyházi, mint világi aljegyzőre — a legtöbb szavazatot nyert egyének között — új szavazás rendeltetett el.

— **Pályázat.** Az Irodalmi Kör pályázatot hirdet a gimnáziumi V—VIII. osztályok számára szükséges „Német olvasókönyv“-re. E munka készítésére előlegesen „Tervezet“ készítendő, mely a másodelnökséghez folyó év szeptember 15-ig jelíges levéllel beküldendő. E Tervezeteket a Kör megbíráltatja s a legjobb Tervezet készítője fog a munka szerkesztésére megbízást kapni. A Tervezet két füzetből álló munkára készítendő (V—VI. osztály; VI—VIII. osztály). A pályázni akarók e szándékukat a másodelnökségnél bejelentén, kívánatra előleges tájékoztató megkaphatják a gimnáziumi tanári karnak e tárgyban a szak tanár által készített s a Körtől is elfogadott véleményét.

Sárospatak, 1893. július 6. *Maklári Pap Miklós,*
másodelnök.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Esván. Az illető, a ki felelhetne, nincs itthon. Én nem értem a vegyítés titkát. — *Dr. Sz. M.* Szívesen találkozoznám én is, de a kötelesség szava parancsolóbb, mint a barátságé. Különben a modern szupplikánsok uti tervében ott van E—s is és pedig legelől!! Ha nem előbb, akkor találkozunk. Az a bizonyos tanulmány be van osztva. — *M. B.* Később is jobb, mint soha. Baj, hogy a tinta néhol igen becses, libákat nem tenyésztenek, író-szer-kereskedésnek pedig híre sincs. Néhol még az érzék is hiányzik a magunk s egyházunk dolgainak megbecsüléséhez s nyilvántartásához!! — *R. L.* Egy kis türelmet kérünk. Sor kerül rá nihelyt a sürgősebbeken túl leszünk.

~~~~~

Pályázat tanári állomásra.

A sárospataki ev. ref. jogakadémián egy évi szabadságolás folytán megüresedett helyettes tanári állomásra:

Pályázó, mint helyettes tanár, egy évre (1893/4-re) választatik; kötelessége a magyar büntetőjog, közigazgatási jog és államjog előadása a tanterv szerint kötelezett óraszámban.

Díjazása: 1000 frt; a főiskolai épületben egy szobás szabad lakás, fűtéssel és világítással.

A pályázók kérvényeiket *jogtudori okmányaikkal* felszerelve az akadémiai igazgató hivatalához 1893 augusztus hó 15-éig nyújtsák- vagy küldjék be.

A megválasztott állását 1893 szeptember 1-én elfoglalni köteles.

Sárospatak 1893 július 5-én.

Az igazgatóság.

Pályázat tanári állomásra.

A székeljudvarhelyi ev. ref. kollegiumi fő-gimnáziumban egy német- és latin nyelvi irodalmi új rendes tanszékre, melyet az egyházkerületi közgyűlés választás útján fog betölteni, czennel pályázat hirdettek. Kívánata, hogy a választandó tanár, a francia nyelvnek, mint rendkívüli tantárgynak a tanítására is képes legyen.

E tanszékkal a következő javadalmazás jár: készpénz fizetés 1000 forint évnegyedenkint előre fizetve, két ötödévi 100 frtos korpétlék és 200 frt szálláspénz.

A megválasztott tanár, ki állását folyó évi október 1-én tartozik elfoglalni, úgy a közös mint a helybeli özvegy árva gyámintézetnek kötelezett tagja.

A pályázni kívánók kellően felszerelt pályázati kérvényeiket, melyekben vallásuk, életkoruk, tanári képessétségek, állapotuk és katonai szolgálati viszonyuk okmányokkal igazolandók, folyó évi augusztus hó 1-ig Kolozsvárt, az erdélyi ev. ref. egyházkerületi igazgató tanácsához címezve, nevezett igazg.-tanácsához nyújtásuk be.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató tanácsától. Kolozsvárt 1893. június 28-án.

Szász Domokos
ref. püspök mint elnök.

Parádi Kálmán
tanügyi előadó. 2-2

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

HIRDETÉSEK.

„THE GRESHAM“ életbiztosító társaság Londonban.

Magyarországi fiók:

Budapest,
Ferenc-József-tér 5-6. szám a
társaság házában.

Ausztriai fiók:

Bécs,
Giselstrasse 1. szám a.
társaság házában.

A társaság vagyona 1891. június 30	frk.	117,550.797.—
Évi bevétel biztosítások és kamatból		
1891. évi június 30 -án	»	20,725.259.—
Kifizetések biztosítási és járadéki szerződések s visszavásárlások stb. után		
a társaság fennállása óta (1848) . .	»	249,311.449.—
A legutóbbi 12 havi üzleti idő alatt		
értékig nyújtottak be ajánlatok, mi- által a társaság fennállása óta be- nyújtott ajánlatok összesértéke . .	»	1.728,184.555.—

Prospectusokkal és díjtáblázatokkal, melyek alapján a társaság kötvényeket kiállít, továbbá ajánlatokkal, díjmentesen szolgálnak az osztrák-magyar monarchia minden nagyobb városában 5-10 az ügynök urak és a magyar és osztrák fiokok.

Nagytiszteletű lelkész urak! Érdemes egyházi előljárók!

Hogy azon becses megrendeléseknek eleget tehessek, melyekkel a t. közönség; eddig meg-tisztelt,

harang-öntödémet

megnagyobbítottam, a munkásaim számát megsaporítottam; most már azon helyzetben vagyok, hogy bármely nagyságú, bármelyik hang-csoportba beilleszthető, **forgatható fa- vagy vas-koronával** ellátott harangokat, megszabott határidőre elkészítek; miért is a t. közönség becses pártfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejőcz, (Ungmegye) u. p. Császlócz,

László Sándor

5-10

harangöntő.

IFJ. HÖNIG FRIGYES

harang- és ércz-öntődéje

Aradon, Rákóczy-útcza 28. szám.

Alapított 1840-ben. Allami ezüst éremmel kitüntetve 1890-ben.

Ajánlja több évi jótállás mellett a legújabb találmányú cs. és kir. szabadalmazott harangjait; melyek előnye a régi szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly és ármegtakarítás mellett — erősebb és kellemesebb hangúak.

Továbbá ajánlja a legjobb szerkezetű, forgatható vas harang-felszereléseit, melyek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, — az áttétes tengely-ágak használásával pedig a legnagyobb harangok is könnyen kezelhetők; — vas harang-állványait, valamint régi harangoknak új, forgatható felszerelésre való átalakítását.

A harangoknak vasuton való szállítását saját felelősség- és költségemre eszközölöm.

Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

6-12

BEHYNATESTVÉREK

vas-, fűszer- és bizományi-üzletében

S.-a.-Ujhelyben.

A legjutányosabb árban kaphatók: mindenféle **czementmész** (templomok javítására), **kerti és gazdasági magvak**, mindenféle **ásványvizek**, **lőpor és lőszer**ek.

Bizományi raktárunk van **kúta** és **szivattyúk**ból, **GRANIT-ÉS MÁRVÁNY-SÍRKÖVEKBŐL**, valamint a legjobb fajta **cserépkályhákból**.

5-10

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél-
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Szűkkeblőség és hivatalvásárlás.« *Theologus.* — »Protestáns napilap.« *Dr Bartha Béla.* — »Rendszabály a sárospataki ev. ref. főiskolában, a tanárok helyettesítése tárgyában.« — »Karacs Teréz emlékezete.« *Tóth Pál.* — »Az országos középiskolai tanáregyesület közgyűlése.« *Buza János.* — »Évzáró vizsgálatok a miskolci fő-leánynevelőben.« *Egy jelenvolt.* — »A felsőszabolcsi ev. ref. lelkészi értekezlet.« *Koroc József.* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Pályázat.«

Szűkkeblőség és hivatalvásárlás.

Nézd, a kevély tölgy ...
... benne termő
Férgek erős gyökerit megörlik ...

Két hirlapi közlemény, melyeket pár hét előtt egyházi lapjainkban olvastam, szomorú gondolatokat keltett bennem. Mindkettő lelkészekről és pedig református lelkészekről szól, mindkettő a papi gondolkozásba és ez által közvetve az egyházi életbe becsúszott oly visszasságokról szól, a melyek titokban már régóta füstölögtek, égtek és pusztítottak, de most egyszerre elementaris erővel törtek ki, szomorú fényt vetve az Úr szőlőjének munkásaira. Nehéz és fájdalmas tiszt e munkások megbírlására vállalkozni; de tesszük ezt azért, mert senkire nem kötelezőbb inkább, mint a papokra ama bibliai mondás: „Ugy fénylik a ti világosságotok!...“, már pedig ez a világosság ama hirlapi közlemények szerint itt-ott nagyon elhomályosult.

A Debreceni Prot. Lap f. évi május 6-iki (18) számában, a szatmári egyházmegyében legutóbb megejtett lelkészválasztásokról referálván, az *istvándi* választás alkalmából megütközését fejezi ki a fölött, hogy a szatmári egyházmegye lelkészi kara a most már megválasztott debreceni segédlelkész kijelöltetése ellen többek közt a miatt is tiltakozott, „mert 1. más egyházmegyék rendszerint visszavetik az ő soraik közül pályázókat, s 2. mert 12 segédlelkész s körülbelül 25–30 kebelbeli rendes lelkész várt volna Istvándiba kijelöltetésével egy kis promotiót!“ E hivatalos alakban, az egyházmegyei gyűlés színe előtt tett tiltakozás oly szűkkeblőségről tanúskodik és épen a szeretet, a türelem igéinek hirdetői részéről, a mely a legfájdalmasabban hat minden elfogulatlanul gondolkozó protestáns emberre! Eddig csak lopva hallottuk, inkább mint gyanúsítást, hogy egyik-másik egyházmegye kandidáló-bizottsága tisztán azért nem jelölt ki egy vagy más pályázót, mert az más egyházmegyéből vagy épen kerületből akarta magát az egyházmegye kebelébe csempészni, — vagy hogy a papság hangosan zúgott, ha a kandidáló-bizottság a törvény szellemében eljárva, nem a hovatarozandóságot, hanem csak a képesítést nézte, s kivált, ha az ily jelölt még meg is választatott, s haragját a jelölő tagokkal a legközelebbi választás alkalmával éreztette is. De először a szatmári egyház-

megye papsága adott nyilvánosan hangot e szűkkeblőségnek, ez alacsony lokálpatriotismusnak! S tette ezt akkor, mikor a budapesti zsinat, az egész ország köz-óhajtására, a kandidáló-bizottságot úgy is eltörölte, úgy hogy annak élete valószínűleg már csak hónapok kérdése, s ez által azt az egész ország által elítélt rendszert mintegy rehabilitálja, visszakívánja. Mert hisz' az ő óhajtásuk csakis a kandidálási rendszer mellett s ott is csak független gondolkozásukat levetkezett, a többség előtt föltétlenül meghajló bizottsági tagok által volna megvalósítható!

E szűkkeblőséghez csak az a naivitás fogható, melylyel a Debr. Prot. Lap szerkesztője védelmébe veszi a debreczeni egyházmegyét, mint a melynek kebelébe az Istvándiba megválasztott segédlelkész tartozik, a szatmári egyházmegye azon vádja ellen, hogy az ő lelkészei iránt más egyházmegyék (s így a debreceni is) a paritást sohasem alkalmazzák. Ez laptársunk szerint nem felel meg a valóságnak, mert a debreceni egyházmegye csak nem régiben is kijelölte a szatmári egyházmegye köréből a porcsalmai lelkészt (értsd Kiss Áron megválasztott tiszántúli püspököt!). Valóban Kiss Áron püspök úr örök hálával viseltethetik a debreceni egyházmegye s annak kandidáló-bizottsága iránt e minden szűkkeblőségen, elfogultságon fölülemelkedő liberalitásért s laptársunknak is bizonyára nagy köszönettel tartozik azért, hogy őt esedékes feledékenységé ellenében e hálatartozásra figyelmezteti!

A szatmári egyházmegye papságának fenti tiltakozása különösen két nagy elvvel jön ellentétbe, u. m. a zsinati törvény szellemével s a lelkészi állás jellegével.

A debreceni zsinat megszüntette a magyarországi egyházkerületek s megyék szétszakadozottságát, különállását, valamennyit az egységes magyar református egyházba egyesítette, mint egy közös családnak tagjait. Eddig úgyiszlóván mint idegenek állottak egymással szemben, nem volt közöttük semmi összekötő kapocs, talán csak a nevök volt közös, hogy magyar reformátusok, de az erdélyiekkel még ez sem; azonban egymással semmi összeköttetésben nem állottak, sem a közös érdekek, sem a közös feladatok nem bírták összehozni a kerületeket. A debreceni zsinat testvérekké tette őket s e testvériség, e közösség kifejezésére 3 intézményt létesített: egy legfelsőbb adminisztratív hatóságot,

Lapunk jelen számához egy fél iv melléklet van csatolva.

a konventet, egy jótékonyági intézményt a testvéri szeretet, az „egymás terheit viseljétek!” eszméjének megvalósítására, — s végül harmadiknak a szabad választás eddig csak papíron levő elvének az egész magyar ref. papság által örömradiállal fogadott életbe-leptetését az egész országban közhirre teendő pályázat útján való betöltés behozatalával. Addig a szabad választás elve csak elméletben élt, a gyakorlatban fölismerhetetlen idomtalan várra volt összezsugorítva; többnyire csak az egyes egyházmegyék körében érvényesült. „Szabadon választhatsz papot — mondották az egyháznak — de csak az egyházmegye köréből! Más egyházmegyéből vagy épen kerületből hozni papot, valósággal halálos bűnnek tekintetett, s az egyházmegye vezérlő emberei minden követ meg is mozgattak, hogy e szegényt az egyházmegyéről elhárítsák (valójában pedig, hogy az esetleges zsiros falatot, melyet a maguk, a kebelbeli papság jogos tulajdonának, honorariumának tekintettek, ki ne szalaszszák markuk közül), s ha az mégis megtörtént, volt mit hallani a gyülekezet híveinek, de volt mit szenvedni annak a vakmerő betolakodónak is! De azok az egyházmegyék, a melyekben ily szabadság uralkodott, még boldogoknak mondhatták magokat; az ország tekintélyes részében (a dunántúli egyházkerület) az egyházak szabad választási joga abban állott, hogy szabadon megválaszthatták a sor szerint legelső (azaz legidősebb) egyházmegyei káplánt, s ha ez esetleg kicsinyelve az egyházat, még jobb üresedésre várt, akkor a másodikat. Itt más egyházmegyei papot emlegetni: istenkáromlás volt! Ily állapotoknak vetett véget a zsinat a szabad-választási elv megvalósításával, valóságos kasztszellemet, önző elkülönzést és magabazárkodást (mely, csak hogy maga minél nagyobb haszonnal járjon, az egyházaknak sem jogaival, sem szükségleteivel nem törődött) szüntetett meg, hogy a tehetségek versenyének szabad tért nyisson. Ez alkotását tetézte a zsinat azzal, hogy a szabadságot összekötötte a méltányossággal, behozván a qualificatiót, a mint az mindenféle állásnál, hivatalnál is megvan. Sajnos másfelől, hogy a mit egyik kezével adott, azt másik kezével ismét visszavette, e két intézményhez harmadiknak odaillesztvén a jelölő-bizottságot. De ne csodálkozzunk rajta, a régi copftól nem lehetett egyszerre, oly könnyen megszabadulni!

Ezen régi kasztszellemtől, az egyházmegyéket és kerületeket egymástól elkülönző válaszfalnak s az ezzel együtt járó ridegségnek és szűkkeblűségnek akart szolgálatába szegődni a szatmári egyházmegye papsága, midőn tiltakozásával pressiót óhajtott gyakorolni a jelölő-bizottságra, a mely ezúttal épen a zsinati törvény szellemében járt el. Jól tudom én, hogy a szatmári egyházmegye papsága nem egyedül áll e szűkkörű gondolkodásával. Másutt is hallottunk már panaszt az ellen, hogy idegen egyházmegyéből való pályázót jelöltek vagy hogy az egyházmegye vezérei léptek a kasztszellemtől szolgálatában ellenkezőleg az idegenből való pályázót nem jelölték. E tekintetben a tiszáninneni egyházkerület egyáltalában nem képez kivételt. Boldogult Gyöngyössi Sámuel beszélt nekem, nem sokkal halála előtt, hogy midőn őt N.-Kállóból Miskolcra papnak választották, a beiktatáskor az alsóborsodi tractus e merészségeért valóságos vesszőfutásra kényszerítette; az esperes formaliter megleckéztette, nehogy elbizza magát, még egy pere — s ő a legnagyobb méltatlankodással vágja vissza szemébe ez illetéktelen és illetlen megtámadást. Ilyen állapotok uralkodtak a zsinati törvény előtt. Az azonban már nem oly rég történt, hogy Gyöngyössi tiszánai utódját csak egy szavazat mentette meg a ki

nem-jelölés veszélyétől; bűne az volt, hogy más egyházmegyéhez tartozott. Alsó-Borsod mellett legelzárkózott Gömör. Alig pár éve történt, hogy az alsózempléni egyházmegye egyik legjelesebb fiatal papját nem kandidálták. Az indokolást ne tessék kérdezni, egy kis módosítással ide is illik az a mondás: „Nincs könnyebb, mint a jótékonyág megtagadásának igazolására okot találni!” S hány és hány efféle eset volt szellőztetve e lapokban!

E sokszor vigasztalan képekkel szemben a Királyhágóntúli egyházkerületben találunk egy kissé földért-több látványt. Mi az erdélyi egyházkerülettel szemben sokszor foglaltunk el ellentétes állást, sokszor küzdöttünk s küzdünk ellene minden rendelkezésünkre álló erővel, mert sok meggyökeresedett ósdi szokást, sok alkotmányellenes eljárást, a közös egyházi törvények több fontos, talán némi önfeláldozással járó részének negligálását, ellenben a közös törvények előnyöket nyújtó részének (lásd a domesztikát!) kizsákmányolását láttuk nála; de ez ellentétes álláspontunk azért nem tesz elfogulttá iránta, hogy a jó oldalait is észre ne vegyük. S ily szép vonásnak találjuk mi erdélyi testvéreinknél a legteljesebb liberalismust a lelkészválasztási törvények alkalmazásánál. Ezt ugyan megkönynyíti nekik az, hogy ők a törvény szavaitól eltérve, a pályázók közül 8-at is kandidálnak; de ez most mellékes, a tény csak az, hogy ott a kandidálásnál az egyházmegyei kötelekre nem tekintenek. Ismerek egy derék, ügyes fiatal erdélyi papot, a kit ez éven is már két, rá nézve idegen egyházmegye kijelölt s talán mindakettőben megválasztják, ha már előbb az egyiket el nem fogadja. Ez ugyan nem azt teszi, hogy, ha a szükség úgy kívánja, épen nem nagy alkotmányos érzékűknél fogva (a mi még a fejedelmi korszak maradványa) egy-egy hatalmi fogáshoz ott is ne nyúljanak; megtörténik, hogy, ha a püspöki és esperesi érdek úgy kívánja, 8 helyett csak 4-et kandidálnak s kihagyják azt, a kit a gyülekezet épen óhajtna, meghamisítva így a törvény szellemét. De ez csak egyes s ritka eset, s általában azt mondhatjuk, hogy Erdélyben a kandidálást a kasztszellemtől nem igen korlátozza.

Másik nagy elv, melylyel a szatmári egyházmegye papságának tiltakozása ellentétbe jő, a lelkési állás jellege. A szatmári papok úgy tekintették az ő sovány parochiájukhoz képest tisztességesebb javadalmazású istvándi lelkési állást, mint az ő javukra szolgáló promotiót. Sajnálatos tévedés és fogalomzavar! Az egyházat nem lehet, nem szabad eszköznek tekinteni az egyéni célok — itt a jobb fizetéshez való jutás — elérésében; az egyház első sorban és mindenek fölött öncél. Minden egyes egyházközség a valláserkölesi életnek a saját hívei körében való kifejtésére s minél magasabb fokra való fejlesztésére alakult társaság s annak e célon kívül semmi más, külső feladata nincs, legkevésbé pedig az, hogy a kebelén kívül eső káplánok és papok anyagi helyzetével törődjék s esetleg azokat jobb állásokba segítse. Ez egy idegen, egy ál-cél, a valódi cél helyébe való csempészése, ez az egyház magas hivatásának hamis szempontból felfogása s ezt legkevésbé várnók a papoktól. Ez ép olyan volna, mintha valaki az állam létokát és létcélját abban látná, hogy neki hivatalt és kenyeret adjon; — nem, még ennél is alantjáróbb, mert az államnak mindnyájan tagjai vagyunk, az istvándi egyháznak a szatmári papok nem tagjai! Ne tessék félreérteni! Én nem azt mondom ezzel, mintha a papoknak anyagi helyzetük javítására irányzott törekvéseit kicsinyelném vagy jogosulatlannak találnám. A világért sem! Én annak csak

a szatmári egyházmegye papságánál nyilvánult módját ítélem el. Tessék elhinni, én épúgy érzem, mint önök, uraim! a református papi állás minden sanyarúságát, elhagyatott voltát, hisz' én is papi ember vagyok, én is papnak vagyok a fia, egy olyan papnak, kinek csak papíron volt meg a 600 frt fizetése is, s kinek abból 7 gyermeket kellett tisztességesen fölnevelni s midőn meghalt, évi 18 frt nyugdíjat hagyott özvegyének. Hát én igen tudom méltányolni, ha a papok, a papság $\frac{3}{4}$ része, elkeserednek és sóhajtva és könnyezve néznek az ég felé. És én régóta csodálkozom azon, hogy sem az egyház vezérlo férfit nem igen tesznek intézkedéseket a nyomorult papi fizetések javítására, emelésére, sem magok, a nyomorúság alatt görnyedő, vérző papok nem keresnek módokat, nem tesznek javaslatokat helyzetük javítására, fizetésük emelésére, akár hivatalosan, az egyházmegyei gyűléseken, akár társadalmilag, a lelkeszi értekezleteken! Minden téren látjuk, hogy a tisztviselők, hivatalnokok fizetését — a fokozott igények, az értékek rohamos emelkedése miatt — egyre emelik; csak nem rég voltunk ennek tanui az összes államhivatalnokoknál. A lapokban egyre olvassuk, hogy a tanárok fizetését majd itt, majd ott emelik, mert a kor igényeivel lépést kell tartani. Patakon 30 év alatt a tanárok fizetése az akkorinak kétszeresére emelkedett s még így is már jóval elmaradtunk a rokon intézetek által adott fizetésektől: s csak a papi fizetés javítása terén nem történik semmi, — mondom, ott még csak tervezetekkel, eszmékkel, tehát úgyszólván lehetőséggel sem találkozunk a javításra nézve. A legtöbb helyt, az állásoknak 90%-án, a papi fizetés ma is annyi: mint 30—40 évvel ezelőtt volt; még szerencse, a hol a fizetés vagy egészen, vagy nagyobb részt földből áll, melynek értéke s így jövedelme az utóbbi években jelentékenyen emelkedett. Vajjon mit mondana a világ, ha ma Patakra 7—800 frt fizetésre hívnának meg tanárokat?! S a lelkeszi állásoknál ma is ez az anomalia áll fenn! Hogy még ehhez a fizetéshez is mily nehezen, hiányosan mily küzdelmek után lehet legtöbbször hozzájutni, arról ezúttal nem szólok. — Ismétlem, a papi állások súlyos voltát én is érzem; hogy ily viszonyok esetleg a lelkeket elcsüggesztik, lelkesedését megtörik, azon nem csodálkozom; de azt is érzem, hogy ezeken az állapotokon a szatmári egyházmegye papságának eljárásával nem segíthetünk: az a szer erre nem alkalmas! A lelkeszi állás bizalmi állás; bizalmi állás és promotio pedig kizárják egymást. Promotioról, a hivatali és fizetési létrán való fokozatos emelkedésről lehet szó a kath. egyháznál, hol a hívek nem számítanak semmit, hol a püspök nevezi ki a papokat s az érdemesebbeket, tapasztaltabbakat saját érdekében is egyre magasabb posztókba helyezi; lehet szó megyénél, államnál, katonaságnál, privát-üzleteknél vagy vállalatoknál, — csak a protestáns papi és tanári világban nem!

(Vége köv.)

Theologus.

Protestáns napilap.

„Akárki” e Lapok 27. 28. számában protestáns buzgóságtól, nagyratörő akarattól sugárzó lelkes cikket tett közé „Kell-e protestáns irányu napilap” cím alatt, mely kérdésre cikke a leghatározottabb *igen* felelet.

Annyira akarja ezt a kétségtelenül fontos dolgot az érdemes író, hogy lelkesültségében a megalapítás semmi nehézségét nem látja, szerinte ez könnyebben menne, mint a jó Istennek a világ megteremtése, pedig neki csak „Legyen!” szavát kellett kimondani.

Annyiszor merült fel már ez a kérdés minden látható eredmény nélkül, hogy talán nem lesz fölösleges, ha *Akárki* cikkéhez fűzve, néhány észrevételt teszek reá vonatkozólag, a melyek némi tájékozást is nyújthatnak.

Hogy egy kitünően szerkesztett, pártokon kívül és felülálló, a tiszta igazság eszméjétől áthatott protestáns s ezzel együtt felvilágosodott szellemű, elterjedt napilap kiváló jó szolgálatot tenne a mi ügyünknek s ezzel a kulturhaladás, a politikai szabadság és a nemzeti erősödés ügyének is, melyekkel az igazi *magyar* protestantizmust mi azonosítjuk, vagy legalább elválhatlan okbeli kapcsolatba hozzuk: azt senki nem tagadhatja, a kinek a mai társadalmi fejlődés s közművelődési eszközök iránt csak némi fogékonysága is van s a ki tudja, hogy az emberek úgy meritik a jó és ferde eszméket az elterjedt lapokból, mint az éltető ozont és a miazmákat beleheljük a körülvevő levegőből.

Az is kétségtelen, hogy meglevő egyházi lapjaink annak a szolgálatnak a megtételére, a mit egy *ilyen* napilap tehetne, korlátolt tartalmuknál s terüknél, valamint csekélyebb elterjedtségükönél fogva nem alkalmasok.

Azonban itt mindjárt, sietek kiemelni, hogy mégis nagyon tévednek, kik oly csekélységnek veszik azt a szolgálatot, melyet ezek az egyházi lapok teljesítenek s azt a kört, melyben működnek. Mert igaz, hogy ezek első sorban, sőt mondhatni kizárólag a protestantizmus táborából toborozzák előfizetőiket, ott is különösen a papság kebeléből. De kérdem, nem nagy és méltó feladat-e az, hogy mindenekelőtt a magunk embereit tájékoztassuk, azokat erősítsük, tartsuk össze? Most se vagyunk még egészen áthatva a felmerült eszmék nagy kiható erejétől, tisztában a bekövetkező változásokról és teendőkről, a vezérelvekre épúgy, mint a részletekre nézve nagy eltérések, néha valóságos ellentétek merülnek fel közöttünk. De mi lenne velünk, ha ezek a tájékoztató, irányzó közegek nem lennének? Hogy főképp protestáns papok olvassák azokat a lapokat? Hiszen ez igen természetes, s a kik azokba írnak, nagyon szívesen írnak ez órállóknak. Hogy világias kevesen olvassák? Ez igaz, de ez a mult bűne s nem a jelené s az is áll, hogy ezek érdeklődése is emelkedő félben van. Az pedig már nem áll, hogy más vallásuak, vagy éppen az ellenséges táborban állók tudomást ne vennének a mi egyházi lapjaink jelentékenyebb cikkeiről. E tekintetben sokkal több történik, mint azok vélnék, kik távolabb állanak e közönyök szerkesztőségi tűzhelyétől.

Hogy megszáporodtak, hogy küzdenek a megélhetésért, hogy olykor az egymással való vetélkedés bántó disszonancia hangját csalja egyik-másik ajakára: ez sem tagadható, de a verseny külalakban s terjedelemben emelte őket s emelkedett a tartalom minősége is. Higgadt szemlélő, komoly bíráló ezt el nem tagadhatja.

Midőn tehát protestáns politikai lap mellett érvelünk, ezt tehetjük azzal, hogy a nagy közönséghez csak általános jellegű, politikai, közgazdasági, szépirodalmi részt is felülemelő, de a maga egészében protestáns szellemű lap által férhetünk hozzá; érvelhetünk azzal, hogy ez minden felmerülő kérdés megbeszélésére tágabb tért, szabadabb mozgást nyújt; de nem érvelhetünk azzal, hogy tulságos buzgalmunkban nagyon is kevésre becsüljük egyházi lapjaink szerepét, hivatását s tényleges szolgálatát. *A protestáns politikai lap egészen más irányban van hivatva szolgálatot tenni, mint az egyháziak* — ez adja meg létjogosultságát.

De az emberek azzal sincsenek tisztában, hogy miként kezdjenek ahhoz a napilaphoz? Egyik, ismerve

új lap alapításának nehézségét, kockázatát, meglevő, elterjedt újságot kívánna ügyünknek megnyerni. Ez téves felfogás. Vagy osztja kiadóhivatal s szerkesztőség a protestáns felfogást, jogosultaknak tarja érdekeit, vagy nem. Ha igen s még sem nyert ez közlőnkben eddig határozott kifejezést, akkor ez arra mutat, hogy a tisztelt vezetőség az anyagi érdeket fölé helyezi a meggyőződésnek s ezen csak kettő segíthetne együtt: sok protestáns előfizető előzetes biztosítása és valóságos, tekintélyes szubvenció. Így azonban erkölcsi tekintetben ferde alapra volna helyezve az egész. Ha pedig a lapvezetőség elveinket különben sem helyesli? akkor lapját vagy végkép nem adja ide, vagy még drágábban.

Mások, s úgy látszik, ezek közé tartozik *Akárki* is, óhajt ugyan protestáns napilapot, de amely ne viselje homlokán a protestáns jelzöt, hanem ott legyen szellemében, minden ízében. Bizonyára azért, hogy így a nagy közönség mintegy nem is sejtve, szíjja magába a protestáns szellemet s az illető sajtóközeg úgy tűnjék föl, mint a mely nem kívánt már „a priori” protestáns lenni, hanem amaz elvek hatalma szükségyszerűleg ragadja magával. Hát ez olyan átlátszó lepel, a melyen mindenki keresztül lát s egyik legnagyobb protestáns erény nincs meg benne, a nyíltság, őszinteség.

Abban azonban nagyon igazat adok *Akárkinek*, midőn határozottan veszélyesnek és célt tévesztettnek tartja, hogy hivatalos egyházi közegek, pl. kerületek, hivatalos színezettel indítsanak meg protestáns politikai lapot, vagy úgy segíeyezték erkölcsi és anyagi pártfogással, hogy ennek fejében a lap szellemére, irányára befolyást gyakoroljanak, mert abban a szabadsajtó és a protestáns szellem közös erénye nem volna meg: a szabadság, a szellemi függetlenség.

Hanem akkor már roppant nagyot téved a tisztelt cikkező, midőn a modern irodalmi élet egyik legnehezebb, legkockázatosabb dolgát: politikai napilap alapítását, oly könnyűnek látja s hirdeti.

Szerinte mi kell ehhez? Hogy legyen jól, a nagy közönség számára szerkesztve. Mivel szoríthatja ki a neki szükséges térről a ma elterjedt, mert jól szerkesztett politikai napi lapokat pl. „Egyetértést”, „Budapesti Hírlapot”? Ha jobban lesz szerkesztve. Fején találja a szeget, de rákoppant a leendő lap kiadójának körmére is. Mert mi kell ahhoz? Jelesebb szerkesztő, jelesebb munkatársak, több, gyorsabb, ügyesebb tudósító stb. Ehhez ismét mindezen erők még jobb díjazása, ehhez pedig temérdek pénz.

Azt a rátermett szerkesztőt nem oly könnyű megtalálni s az igaz, hogy jól szerkesztett és olvasott lap válogathat a munkatársak közt, de hogy olvasottá legyen, jól kell szerkesztve lennie, kitünő belső munkatársakkal felszerelve, ezeket pedig addig is kitünően kell fizetni, míg a lap meg nem erősödik s haszon helyett deficitel jár.

És hátha a kiadó mégis tévedett a szerkesztő megválasztásában s ez a munkatársakban? Ha az új vállalat nem tud gyökeret verni ott, a hova szánva volt?

Az anyagi oldalon nem kisebb a nehézség, mint a szellemi.

Napilaphoz először is nem 5000 frt kaució kell, hanem kétszerese, tízezer frt (1848: 18. tcikk 30. §. 2. p.), a mely összeg vagy készpénzben, illetve biztosítékokra alkalmas értékpapirban teendő le, vagy 20000 frt értékű ingatlanra keblezendő be.

De ez még csak a legkisebb. Ha csak naponkénti két ívnyi terjedelmet veszünk is (pedig ha a fenállók-

kal versenyezni kíván, gyakran ennél többet is kell adni), pusztán a nyomás 20—21 forint évenként; ha 10 ezer előfizetőt számítunk, hírlapbélyeg 36500 frt, mellékes expedicionális költség (címszalagozás, hajtogatás, postára küldés) nem kevesebb; szerkesztőség, munkatársak javadalma évi 15—20 ezer forint, aztán más munkák javadalmazása, hírszolgálat, különösen reporterek, nyomatos lapok, telegrammok, valamint a lap reklamirozása, a kiadóhivatal főtartása oly összeget igényelnek, hogy egy jól szerkesztett s olvasott napilap kiadásait, mindehhez házbért, adót és mellékleteket is odavéve, bátran tehetjük 150 ezer forint évenként, s az előfizetési ár 14 frtnál több nem lehet. Ez még 10 ezer előfizetőnél is csak 140000 forint, a hiány a hirdetések jövedelméből pótlendő.

Ha pedig egy önálló nyomdávalalattal kapcsolatban kívánnák ezt a lapot létesíteni, annak berendezése még 80—100 ezer forintot venne igénybe.

Mi ehhez 1000 előfizető mennyit *Akárki* elégnek tart? Egy csöpp víz a tengerben. Hisz ezek 14 ezer forintja csak a szerkesztőségi kiadások és tiszteldíjakra is kevés. Ezer előfizetővel egy jól szerkesztett politikai hetilapot sem lehet megindítani.

Kik kockáztatnak 150—250 ezer forintot? sem a protestáns nagy urak, sem a protestáns nyomdászok nem — ez utóbbiak már rég megtették volna, ha nem járna a dolog oly rizikóval, sőt egyenes és biztos nyereséget ígérne. A protestáns közönség sem. — Tudomásunk van arról, hogy egy ily protestáns napilap és nyomda alapítása céljából alkotandó részvénytársulat terve dugába dőlt.

Az én végkövetkeztetésem tehát az, hogy bármily szükséges és hézagpótló volna egy protestáns napilap, az, legalább egyenesen, mint ilyen, létrejönni nem fog; nem ugrik elő készen, mint Minerva Jupiter fejéből.

Ennek a dolognak is az lesz a sorsa, mint a keresztyén egyházné, mint a protestantizmusé, mint minden nagy dologé. Kicsiny kezdetből kell, ha életre való, sudárba szökkennie, megterepélyesednie. Hetenkint egyszer, kétszer megjelenő politikai lapnak kell a kezdetnek lennie, mely, ha jól lesz szerkesztve, ha csakugyan van közönség, mely igényel és támogat protestáns politikai lapot, napilappá is kifejlődhetik, megerősödhetik.

Ennek az eszmének keresztülvitelére a jövő tán hamarabb nyújt alkalmat, mint gondolnók.

Dr. Bartha Béla.

ISKOLAI ÜGY.

Rendszabály a sárospataki ev. ref. főiskolában, a tanárok helyettesítése tárgyában.*

Nagytitiszteletű és tekintetes köziskolai szék!

A főiskola mélyen tisztelt igazgató-tanácsa januári gyűlésében azt a megbízatást adta köziskolai székünknek, hogy a megbetegedett tanárok helyettesítésének feltételeire, időtartamára, a helyettesek jutalmazására vonatkozólag készítsen rendszeres szabályzatot s azt az igazgató-tanács júniusi ülészakára terjesztette elő.

A köziskolai szék pedig a rendszeres szabályzat tervezetének kidolgozásával 1893. április 15-én tartott

* Az alább közölt szabályzati tervezetet a köziskolai szék 1893. évi június 17. tartott ülésében egyhangúlag elfogadta s azt a főiskolai igazgató-tanács elé terjesztette. Az igazgató-tanács a munkát érdemleges tárgyalását szeptemberi üléseire halasztotta.

gyűlésében (3. jegyzőkönyvi pont) a mély tisztelettel alólírottakat bízta meg s e megbízatásnak megfelelőleg van szerencsénk a szabályzati tervezetet s külön annak indokolását a következőkben beterjeszteni:

I.

Rendszabály a sárospataki ev. ref. főiskolában a tanárok helyettesítése tárgyában.

1. §. A főiskolai tanár helyettesítendő, ha betegség, vagy más elháríthatatlan körülmény folytán a tanításban akadályozva van.

2. §. Ha ily gátoltatás forog fön, azt az illető akadémiai tanár vagy hozzá tartozói az akadémiai, a gimnáziumi tanár, vagy hozzátartozói a gimnáziumi igazgatónak tartoznak bejelenteni. A gimnáziumban ügyelni kell arra, hogy lehetőleg egy tanítási óra se maradjon megtartatlanul.

3. §. Az akadémián helyettesítésnek csak akkor van helye, ha a tanár két héten túl terjedő időre van gátolva a tanításban.

4. §. A helyettesítés kétféle: rövidebb és hosszabb ideig tartó. Az előbbi az, mely a gimnáziumban 6 hétnél, akadémián egy szorgalomszaknál tovább nem terjed, az utóbbi, a hosszabb időre terjedő az, mely az említett időn túlterjed.

5. §. A helyettesítésre lehetőség szerint s a lehető legkevesebb érintendő korlátokon belül (13. §.) minden tanár kötelezve van, ideértve a helyettes, segéd- és rendkívüli tanárokat is. A rövidebb helyettesítés díjazás nélkül, a hosszabb külön tiszteletdíj mellett történik.

6. §. Gimnáziumban egy hétnél tovább nem tartó helyettesítésnél lehetőleg ugyanazon osztálybeli tanárok alkalmazandók, kik az így átvett órákat saját tárgyaikkal tölthetik be. Egy héten túl szakszerű, t. i. az illető tárgyra vonatkozó helyettesítésnek van helye. Az akadémián csak szakszerű helyettesítés lehetséges.

7. §. A gimnáziumban nincs megengedve, hogy valamely osztály a helyettesítendő órán más osztálylyal együtt taníttassék a helyettesítő tanár által (osztályösszevonás).

8. §. A gimnáziumban mellőzendő ugyanazon osztályban, ugyanazon tárgynak helyettesítés céljából több tanár közt való megosztása. Ilyenkor, ha másként segíteni nem lehet, rövidebb helyettesítésnél inkább az óraszámot kell kevesebbíteni, hosszabb helyettesítésnél külső kisegítő erő alkalmazandó. Az akadémián, ha másként boldogulni nem lehet, kivételesen megengedhető ugyanazon tárgy két egyén közt való megosztása.

9. §. A gimnáziumban egyes órák betöltéséről, vagy legfeljebb 3 napig tartó helyettesítésről az igazgató, a viszonyok gondos számbavételével intézkedik, 3 napon túl terjedő helyettesítésről a gimnáziumi szék. Akadémián a helyettesítésről az illető szak véleménye alapján az akadémiai szék intézkedik. A hosszabb tartamú helyettesítés tudomásvétel és jóváhagyás végett az igazgató-tanácsnak bejelentendő.

10. §. Egy héten túl terjedő helyettesítés, betegség esetén, orvosi írásbeli szakvélemény alapján történik.

11. §. A főiskola rendes tanára, betegség esetén, egy polgári év, 12 hó, tartamára, orvosi bizonyítvány alapján, föltétlenül igényt tarthat arra, hogy helyettesítése a főiskola költségére történjék. Addig, míg az országos tanári nyugdíj szervezve nem lesz, az igazgatótanács, s legfelsőbb fokban az egyházkerület a fenforgó viszonyok szerint határoz a fölött, hogy a 2-ik évre helyt ad-e még a helyettesítésnek s ha igen, egészben

vagy részben s mily részben a főiskola költségén, vagy inkább nyugdíjazza az illető tanárt?

12. §. Arról, hogy a helyettes, segéd-, vagy rendkívüli tanárt hosszabb ideig helyettesíteni kívánja-e, vagy helyét mással betölteni, az iskolai előjáróság intézkedik.

13. A helyettesítés maximális mértéke az egyes tanárookra következőleg állapíttatik meg; 10 évnél hosszabb idő óta szolgáló tanár heti 2-tíz évnél kevesebb idő óta szolgáló heti 3 órai helyettesítésnél többre nem kötelezhető.

14. §. A hosszabb helyettesítés is lehetőleg a főiskola tanári karából eszközözendő. Külön kisegítő egyén alkalmazásának csak akkor van helye, ha kebelbeli helyettesítés egyáltalán nem lehetséges, vagy nem célszerű. Ily külön kisegítő alkalmazása az iskolai előjáróság feladata.

15. §. A hosszabb helyettesítés díja az akadémián óránként s évenként 100 frt, a gimnáziumban 50 forint. Díjazás alá eső, de egy évnél rövidebb ideig tartó helyettesítésnél ez összeg aránylagos része. Külön kisegítő díjazását az előjáróság esetről-esetre állapítja meg.

II.

Indokolás a „Rendszabály” tervezetéhez.

Minden iskola életében, mondhatni minden évben fordulnak elő oly sajnós körülmények, melyek egyik, vagy másik tanárt kötelessége teljesítésében, a legnagyobb lelkiismeretesség dacára is, hosszabb vagy rövidebb ideig akadályozhatják. A helyettesítés tehát valóságos szükséges rossz a tanügy körében s oly feladat, melyet a mily szükséges, ép oly nehéz bölcsen megoldani.

Mihelyt helyettesítésre van szükség, veszt az akadályozott tanár, ki nem teljesítheti legszentebb kötelességét s nem érvényesítheti tanfériusi egyéniségét, módszerét, bánásmódját megszakítás nélkül; veszt a helyettesítő, ki sok tekintetben idegen s ideiglenes viszonyok közé kerül s nem ritkán túlterheléssel kell küzdenie; s végül veszt a tanuló, kire alig lehet üdvös az egyén s esetleg módszer változása.

De másrészt az iskolai fegyelem s a tantárgyakban való előmenetel biztosítása okvetetlenül megköveteli a helyettesítést. Azonban protestáns intézetekben különösen főiskolánkban is, hol csak az épen szükséges számú tanárok vannak alkalmazva s mindenik mondhatni a maximális mértékig meg van terhelve órákkal s a mellett tevékeny részt kell venniök az intézet szellemi s anyagi ügyeinek vitelében is, nagy nehézséggel jár a kérdés megoldása, főleg ha nem tévesztjük szemünk elől, a mint hogy nem is szabad, az iskola épen nem fényes anyagi helyzetét. Viszont azt is el kell ismernünk, hogy a helyettesítés törvényszerű rendezése már csak azért is előnyös az iskolára s a tanári karra egyaránt, mert véget vet az ingadozásoknak, megállapítja a kívánható mértéket, a mellett a tanári szolgálati pragmatikának is kiegészítő részét képezi.

Mindazáltal nem tagadhatjuk, hogy bizonyos nyomasztó érzések közt feleltünk meg a megbízatásnak, mert éreztük, hogy addig, míg a protestáns tanárok nyugdíjügye rendezve nem lesz, míg tanáraink tovább nem fokozható mértékig vannak kötelességekkel megterhelve, míg az igazgatónak, az iskolai közigazgatás célszerűbb vitelére s épen a rövidebb helyettesítések kellő eszközölésére végett is, kevesebb órája nem lesz, mint más működő tanárnak: addig e tekintetben az igényeket valóban kielégítő munkálatot alkotni nem lehet.

Nem, különösen akkor, midőn a hosszabb helyettesítés nem ritkán jelentékeny anyagi áldozatot követel, holott e tervezet létrehozatalának egyik célja talán éppen az anyagi áldozatok csökkentése lett volna.

Igaz, hogy a helyettesítés egyrészt az iskola iránti, másrészt kartársi kötelesség. Azonban a mindennapi példák igazolják előttünk, hogy a tanár hivatása teljesítésében aránylag hamar, néha nagyon hamar roskad össze s a nagyon megfeszített hűrt, még jobban megfeszíteni nem tanácsos, s attól, ki kötelessége teljesítéseért csak oly nagyon szerény mértékben van díjazva, mint a protestáns tanár, kinek valóban kemény harcot kell küzdenie az övéért, a létért való harcot, aligha lehet méltányosan kívánni, hogy még erején felüli munkát is, hosszabb időn át, ingyenesen teljesítsen.

(Vége köv.)

TÁRCZA.

Karacs Teréz emlékezete.

(Folytatás.)

Karacs Teréz általában a legtisztább, legegészségesebb nemzeti szellemtől volt áthatva. A Paedagogiai Szemle 1888-dik évi VIII. füzeté egy levelet közöl Karacstól, a melyben a kisdédóvodák nagynevű létesítője, Brunswick Teréz grófnővel való ismeretségére és tiszta magyar érzületére nézve a következőket olvassuk: «1846. január elején Teleky Blanka grófnő bemutatott a nemes lelkű úrnőnek, ki már akkor 71 éves volt, de roskatag alakjánál fogva többnek látszott. Szelleme annál üdőbb volt. Élénk részvételt beszélt a nevelésügyről s azon küzdelemről, melylyel megállapítható a kisdédóvó intézeteket. Az első látogatás után majd minden este nála theáztunk Teleky Blanka grófnővel, kinél én abban az időben vendég voltam; délelőtti órákban pedig az öreg grófnővel többször mentem sétálni. Brunswick grófnő rendszeren nevelési eszméit közlém velem, melyeknek nagyobb részét én nem osztám és az ő nagy öröme sokszor erősen vitatkoztam vele. Az ő nevelési elve ezen a mondaton alapult: *„Nincs nemzetiség, csak emberiség.”* Én az ő mondatát így idomítám át: *„Nemzetiségekből áll az emberiség, tehát legyen a nemzet nevelve, hogy az emberiség nagygyá lehessen.”*

Ez a hivatottságra valló hazaszeretettel teljes női lélek annyira megnyerte a miskolci közönség rokonszenvét, hogy 1844-ben a miskolci református egyház előjárósága a nagyobb leányok iskolájának vezető tanítónőjévé hívta meg Karacsot. A meghívás Karacs Terézt meglepte, s a mennyire lelkesedett a nemzeti nőnevelés eszméjéért, annyira bírálhatta magát, hogy megtudná-e azokat az eszméket, elveket valósítani az egyház és a haza javára. Időt kért a gondolkodásra. Gondolkodott, de szorgalmasan készült, tanult. Mert a mint maga megvallja, öntudatosan nem készült a nevelői pályára. Arra készültem, — írja többek közt — «hogy ha valamikor férjhez megyek, úgy be tudjam kötelességemet tölteni, mint jó anyám.» A nőnevelés elhanyagolt állapota azonban győzött nála és határozott. A miskolci református egyház által tervezett felsőbb leányiskola vezetését 1846. szeptember havában átvette, állását elfoglalta.

Hol képezte tehát magát? Ott, hol annak a valódi nagy időnek többi nagy alakjai: Otthon; először a család tiszta, nemes légkörében, egyszerű erkölcsében,

magyar nemzeti szellemében; azután a társadalom, az irodalom által nyújtott erkölcsi, tudományos tényezők alapján. Nem kell-e bevallanunk, hogy az önképzés minden időben a legnagyobb eredményekre vezetett s valódi értékű szellemi kincseket termelt? Nem kell-e bevallanunk, hogy sokan már korszakot alkottak a nevelésben, tudományban, szépirodalomban éppen ez által az önképzés által?

Akkor még nem a diploma, nem a paragrafus tette képessé a tanárokat, tanítókat; nem az osztálykönyv hozta meg az eredményt, hanem a valódi tudomány és készség, szent lelkesedés az ügy iránt, az eszményi gondolkodás és a lelkiismeret. Így lett kitűnő nevelőnő, tanítónő Karacs Teréz is, ki magasabb műveltségével gazdag paedagogiai ismeretet, finom modorral tapintatot párosított.

Iskolába csak öt évig járt 1814—1819. Érdekesen írja le azt az iskolát, a melyben első, zsenge ismereteit szerezte.

«A mai Kálvin-téren levő református imaház mellett, az emeleten elhelyezett paplak alatt volt a mi iskolánk a földszinten; bejárása egy konyhán vezetett keresztül. Tantermünk elég tágas és világos szobából állott; benne az ajtótól jobbra és balra hosszúkás asztal volt, az egyik a fiuk, a másik a leányok számára; az ajtóval szemben ékeskedett a tanító úr szalmaszéke. Tanítónk, a ki egyszermind a segéd lekési teendőket is végezte, rendkívül meg volt terhelve munkával. Emlékezem, hogy a főtisztelendő úr cselédje nem egyszer jelent meg iskolánkban azzal az üzenettel, hogy a tiszteletes úr hagyja ott az iskolát, haldoklóhoz kell sietnie. Sokszor kénytelenítettünk az iskolai idő vége előtt haza menni. Iskolánkba 20—26 tanuló járt; több nem is fért volna el abban. Első tanítóm Zilahy Imre tiszteletes úr, második Szikszay lelkész úr voltak.»

Ime ilyen volt a Karacs Teréz iskolája, melyet már tizenegy éves korában elhagyott, hogy a nagy, népes család gondját megossza jó anyjával és két nővérével: Zsófiával és Rózával. De esténként az apa és az anya ismétlő iskolává változtattak a házat, melyben a legkitűnőbb tanításban, nevelésben részesítették szeretett gyermekeiket. Teréz maga is rendszeresen oktatta naponként kisebb testvéreit. A leánykák kézi munkákat készítettek eladásra, s a mi a művelt családoknál kellett ruházatra, a színház látogatására, hangversenyre, vagy kirándulásra, azt ők magok fedezték.

A Miskolcra való meghívó levele saját közlése szerint a következő: «Az egyház fizet 600 váltó, vagy 240 ezüst forintot; a tanítás díja minden növendéktől 25 váltó, vagyis 10 ezüst forint, a beíratás 2 vfrt 30, vagyis 1 frt 10 kr. Összesen 660 frt. Ebből kell az intézetet felszerelni, tanerőkkel, nevelőnőkkel, fűtő és világító anyaggal s minden kelléssel ellátni.

Karacs ezen fizetéshez még legalább három évre szállást és bútort kért. Soltész Nagy János ívet bocsátott ki, hogy a szállásbért és a bútor árát összegyűjttesse, miről Papp János, mint s miskolci református iskolák akkori igazgató-tanára, 1845. december 24-én kelt levelében ezekkel a szavakkal tudósítja a derék nőt: »Hivatala első évében rendes fizetésén kívül 60 frt 20 kr pengőben, második évében pedig 40 frt 20 kr pengőben segedelemül ígértetik s fog adatni.« Sőt az akkori egyházi főgondnok Palóczy László 1846. január 8-án kelt levelében hivatalosan közlé Karacs Terézzel Szentgyörgyi Ede egyházi jegyző aláírásával hitelesített adakozási névsort és összeget.

A névsor közlését ily szavakkal kísérte Palóczy László: «ennek közlése mellett eklézsiánk nevében és

képében forma szerint bátor ugyan nem kötelezem és ígérem, mind az által épen nem hiú reményekkel kecségtetem a kisasszonyt, midőn ezennel alapos reményt nyújtok az iránt, hogyha a miskolczi leánynevelő-intézet létre jutand, ez ajánlatok azonnal s időről-időre szaporodandanak, s addig is többen kimondották a tehetősebbek közül, hogy mihelyt tapasztaladják, hogy a helybeli leánynevelő intézet felállítása többé nem pusztá eszme és kívánság, hanem az intézet valósággal létrejött, annak boldogítására adakozó jóltevőségüket minden bizonynyal gyakoroladják.»

Ekkor történik épen, hogy Teleky Blanka grófnő, a nagynevű honleány, megértve a kor intő szavát s fő uraink hazafiátlan, nemzeti szellem nélküli életére hatni kívánván, épen a legfőbb tényező: a nevelés által, egy magasabb nőnevelő intézetet tervez, a melynek nyelve, szelleme magyar és csak magyar lett volna. Az intézet vezetésére társul Karacs Terézt szemelte ki. Tervét több mágnással, köztök a legnagyobb magyarnak nevezett gróf Széchényi Istvánnal is közölte. Hogy milyen volt főuraink szelleme, érdekes adat épen a Teleky Blanka grófnő panasza, hogy még Széchényi István gróf is arra akarta bírni, hogy az általa tervezett nő-növeldeben angol vezér-nevelő legyen alkalmazva, ha azt akarja, hogy a mágnások bizalmát megnyerje. Teleky Blanka ezt határozottan visszautasította, mire Széchényi így szólt: «Úgy ne reméljen a grófnő intézetének állandóságát!»

Ha nem egészen, de minden esetre nagy részben a Széchényi nyilatkozata volt határozó arra, hogy Karacs a Teleky Blanka grófnő által felajánlott szép állást, kényelmet, fényes városi életet mellőzve, elfogadta a miskolczi állást s Papp Jánoshoz és annak nejehez, mint rokonaihoz 1845-ben a következő választ írja: «Kedves Barátim! Ha csak mint ujdonságot hallám is, hogy a miskolczi leánynevelő-intézet csakugyan létesül, örömmel tölté el lelkemet; még magasztosabban hatott reám tisztelt barátom leveléből olvasni azt, hogy újra engem jelölt ki a közbizalom az intézet vezetésére. Minden tehetséggel, igaz anyai gondnal igyekezem hatni a reám bízandó növendékekre. Szerénytelenség, elbizakodás vétkem soha sem leend. Jól tudom, hogy istennőket nincs hatalmamban formálni; de azt is hiszem, hogy tiszta törekvésnek lehetetlen valami sikerének nem lenni. Az emberi élet minden vágyaival rövid, de ennek nem szabad bennünket a tevéstől visszariasztani. Az egyén élete rövid, de évezredekre terjedő az emberiségé; azért nem szabad hanyagnak, kicsiny hitűnek lennünk.

Ilyen eszmékkel lépendek pályámra. Mit én megkezek, a jövő kor folytatni fogja.

Türelemre, rendületlen türelemre van szüksége a nevelőnek, de nem kevesebbre a bizalmaskodó szülőnek; mert az a szülő, ki csak a közvizsgálatokból vágyik ítéletet hozni gyermekéről, annak nevelőjéről, az magát csalja meg, ez szint és nem valót keres.»

Ez a szép levél székfoglalónak is beillik. Várták is örömmel a miskolcziak a derék nevelőnőt, a kedvelt írónőt s az 1846. év szeptember hava valóságos ünnepe volt Miskolcznak, a mikor az iskola ünnepélyesen megnyitott. Szathmáry József püspök és Palóczy László egyházi főgondnok, Apostol Pál egyházkerületi főjegyző, későbbi püspök, Kun Bertalan mostani püspök, akkor Miskolcz fiatal lelkésze, az egyháztanács és számos érdekelte szülő s tanügy barát jelenlétében.

(Vége köv.).

Tóth Pál.

KÖZÉLETÜNK.

Az országos középiskolai tanáregyesület közgyűlése.

Az országos középiskolai tanáregyesület folyó hó 4—6 napjain tartotta meg XXVII. nagygyűlését Szegeden, Magyarországnak a főváros után a legnépesebb, legszebb és legrendezettebb városában. Az állami iskolák tanárainak fizetésrendezése alkalmával a vidéki tanárok közt támadt elégedetlenségből s az egyesület elnöksége és választmánya ellen intézett erős támadásból következően, mindenki azt hitte, hogy ez a gyűlés nagyon népes és viharos lesz s az egyesület életében egy új korszak kezdetét fogja képezni. A kik így vélekedtek, azok jórészen csalódtak, mert az ország összes középiskoláiból, az egyesületnek több, mint 1200 tagja közül csak 70—80 tanár jelent meg Szegeden, a mi annyival feltűnőbb lehet, mert a nagy bizottsági gyűlésen, melyet évközben a rangfokozat és fizetésrendezés ügyében tartottak, kétszáznál többen vettek részt. Az ilyen tapasztalat a tanügy iránt érdeklődő közönségben nem épen ok nélkül ébreszti fel azt a gondolatot, hogy tanáraink nagy részében csak az anyagi ügyek képesek melegebb érdeklődést támasztani. Nem tudott rájuk vonzó hatást gyakorolni még a romjaiból újra épült Szeged sem, melyet pedig színről-szinre látni, annyi magyar ember óhajtana. A protestáns iskolák tanárai feltűnő csekély számmal voltak képviselve. A szomszéd hódmezővásárhelyiek közül 5, az iglóiak közül 1, a rimaszombatiak közül 2, a sárospatakiak közül 1 tanár jelent meg a közgyűlésen, a minék legfőbb oka mindenesetre az lehet, hogy tanintézeteink a tanárok költségeihez nem igen hajlandók járulni s a felekezeti iskolák tanárait a minisztérium sem részesíti olyan utazási kedvezményben, mint a saját vezetése és felügyelete alatt álló iskolák professzorait. A felekezeti iskolák fentartóinak és kormányzóinak e téren tapasztalt takarékoskodását én nem tudom helyeselni, mert az a néhány forint évi kiadás az ilyen utazások alkalmával látottak és tapasztaltak által bőven meghozná az utalványozott összeg kamatját.

Igen csalódtak azok is, a kik azt hitték, hogy a szegedi gyűlés nagyon zajos és izgatott lesz, mert bizony az egész nyugodtan és szép rendben folyt le. Alig látszott egy pár gyenge fényű villámlás s alig lehetett hallani egy-két kisebbszerű menydörgést. Csodálkozva láttuk, hogy az évközben nyugtalankodó s vihart keltő vezérférfiak, egy pár kivételével, a riadó-fűvés és dobpergés után csendes magányukba húzódtak vissza s az általok kijelölt küzdő téren meg sem jelentek, sőt a megjelenteket is a békeség lelke szállotta meg. Ez a nem reményelt változás az egyesület életére mindenestre jótékony hatással lesz, s a most lefolyt gyűlés, ha nem tekinthető is történetében egy új korszak kezdetének, azáltal mindenesetre emlékezetes lesz, hogy ezen az egyesület clöre tervezett széttöbbsége nem történt meg.

Hogy a békülékenység szelleme hatotta át a szegedi gyűlésre összesereglett tanárokat, — kiket megérkezésük alkalmával a vasútnál a város nevében Lázár György dr. h. polgármester fogadott, — az észrevehető volt már az Európa szállóban tartott ismerkedési estélyen s még inkább a gyűlés első napja reggelén, a reáliskola disztermében tartott vidéki tanárok előleges értekezletén is, melyen hosszas vita után abban állapodtak meg, hogy egy országos és a középpontból

vezetett egyesületet óhajtanak s kívánják, hogy az alapszabályok átvizsgálására és módosítására fővárosiakból és vidékiekből alakított bizottság küldessék ki s ennek munkálata a nagy bizottság elé terjesztessék. Kimondták, hogy az elnök lemondását elfogadják, de a többi tisztviselőt még egy évig hivatalaikban megtartják.

Julius 4-én, a választmányi ülés után, d. e. 10 óra-kor nyitotta meg a közgyűlést Berecz Antal elnök, a barokk-stylben épült manzard-tetejű városháza díszes nagytermében, mely a karzatokon kívül 240 képviselő befogadására van berendezve. Mindenekelőtt üdvözölte Szeged város polgármesterét és Platz Bonifác főigazgatót, mint a vallás és közoktatási miniszter képviselőjét. Az üdvözlésre előbb a kormány képviselője felelt, beszédében megemlékezvén a középiskolai tanügy fontosságáról és az országos tanáregyesület szép hivatásáról s feladatairól, melyek között egyik legfőbbnek tartja, hogy tanügyünk mélyre ható kérdéseiben szak-szerű véleményt mondjon. Ez után Lázár h. polgármester üdvözölte Szeged nevében az összegyűlt tanárokat, kiknek a magyar kultúra annyi sokat köszönhet. A polgármester üdvözlő szavai után következett Berecz A. elnöki jelentése, melyben különösen azon heves támadással foglalkozott, melyet a vidéki tanárok indítottak az elnökség és a központi választmány ellen azért, hogy az országgyűlés pénzügyi bizottsága és a kormány a fizetésrendezés alkalmával nem részesítette teljes figyelemben előterjesztéseiket. Annyival fájdalmasabban érintette őket, mondá, ez a vád, mert a pozsonyi gyűlésen eljárásuk ellen semmi kifogást nem tettek. Ő tapasztalván, hogy egyes tagokban megrendült a bizalom, nem csak az elnökség, hanem az egyesület iránt is, a minek káros hatása meglátszott az egyesület egy évi működésén: beadta lemondását, melynek elfogadását a közgyűléstől is kéri, azt óhajtván, hogy az egyesület országos jellegét ne veszélyeztessék. A méltatlan megtámadásért elégtételt nem kér a közgyűléstől, neki megadta ezt önként a mozgalom vezetője, a ki hozzá intézett levelében maga elismeri, hogy meggyőződése szerint, egész tudatosan igazságtalan volt az elnökkel és a választmánnyal szemben, a kiknek jószándékában soha sem kételkedett. Az elnöki jelentésnek ez a része általános csodálkozást keltett különösen a vidéki tanároknál.

Nyomott hangulat uralkodott a gyűlés teremben, midőn Berecz után Hofer alelnök vette át a gyűlés vezetését. Ekkor Demko löcsei igazgató adta elő a vidéki tanárok nevében, hogy az elnök lemondását az iránta érzett igaz tisztelet kijelentése mellett elfogadják. A vidéki tanárok áldatlannak tartják a szakadást s épen ezért csak azt óhajtják, hogy az alapszabályok módosítására egy vegyes bizottság nevezessék ki, s a testvéri egyetértés már ezen a gyűlésen álljon helyre. Az elnök lemondásának elfogadása felett szavazattal kellett dönten. Az elfogadás mellett és az elfogadás ellen egyenlő levén a szavazatok száma, az elnök döntött, felkérvén a szavazás alatt is jelenlevő Bereczet, hogy foglalja el az elnöki széket, a mire azonban ő az eredmény után nem volt hajlandó; s így az elnök-választás a gyűlés harmadik napjára kitűzetett.

A főtitkár, pénztárnok és a segélyegyesület elnökének jelentése tudomásul vétetvén, Tergina tanfelügyelő olvasta fel dr. Beke Manónak „A millenium és a középiskola” című értekezését, melyben különösen hangsúlyozván, hogy az ünnepségeknek tanuláságosaknak kell lenni tanuló ifjúságunkra nézve, azt ajánlja, hogy mindenik intézetben helyi ünnepélyek tartassanak, melyeken az iskola nevezetesebb alapítóinak s kiválóbb volt

növendékeinek emléke megörökíttessék és ezen alkalomra készíttessék el minden iskola története is. A tanáregyesület feladata volna úgy intézkedni, hogy a milleniumi kiállításon középiskolai intézményeink fejlődése s mai állapota a maga egészében tisztán látható legyen. A figyelemmel hallgatott értekezés szerzőjének, a ki nehéz betegségére idegen földön keres gyógyító balzsamot, jegyzőkönyvileg köszönetet szavaztak s értekezését beható tanulmányozás végett a választmánynak adták ki.

A második napon délelőtt 8 órakor kezdődött a közgyűlés, melyen két értekezés olvastatott fel. Az egyiknek tárgya „a tankönyvek approbiója” volt, s a hozzá fűzött javaslat a következő 3 pontból állott: 1. A hivatalos tankönyv-engedélyezés teljesen megszüntetendő. 2. A kormánynak az a joga, hogy az erkölcsi vagy állami szempontból kifogásolható tankönyvet eltilthassa érvényben maradjon. 3. Érvényben maradjon a kormánynak az a joga is, hogy a gyakori és kellőleg meg nem okolt tankönyv-változtatást gátolhassa. A javaslat néhány felszólalás után elfogadtatott s a minisztériumhoz felterjesztetni határozatott. A második értekezést Bartos Fülöp szegedi reáliskolai tanár tartotta a „maximális és minimális tanterv”-ről. Mindenekelőtt megemlékezett arról a lesújtó ítéletről, melylyel az egységes középiskola ügyében megindult mozgalomnál a reáliskolát illették. A hivatalos nyilatkozatokból következtetve, a reáliskolákat meg fogják szüntetni, illetőleg át fogják alakítani görögnyelküli gimnáziummá, a mit az egységes középiskolának mintaképeül választottak. Az egységes középiskola érdekében megindított egész reform-mozgalom — felolvasó szerint — azt bizonyítja, hogy az átalakítás eszméje még nem érlelődött meg kellőleg. Avval a néhány módosítással, melyet a terven tenni szükségesnek tartanak, még nem lehet ám megteremteni az új, ideális iskolát. Igyekezett ezt bebizonyítani a gimn. latin és reáliskolai német nyelv tanításának kérdésével. Kimutatja, hogy az idegen nyelvek tanítása elé rendesen a maximális célt szokták kitűzni, s ez az oka, hogy a minimális eredményt sem tudjuk elérni. Az iskolának olyan feladatot kell kitűzni maga elé, a melyet bizton elérhet, mert fél munkát soha sem szabad végeznie. Egy mintára huzni minden középiskolánkat nem lehet, mert hiszen egészen más kulturális hivatása van egy fővárosi, más egy tiszta magyar vidéken levő s ismét más egy nemzetiségi lakta területen működő középiskolának. Ezeknek tantervét és módszerét is másképen kell megállapítani. Ezekből indulva ki, értekező utópiának tartja még ma nálunk az igazi egységes középiskolát, mert ha más nem, az egységes tanterv keretén belül való elágazás fokban és mértékben, okvetetlenül szükséges marad mindaddig, míg Magyarország nyelvben, nemzetiségben és műveltségben egységes állam nem lesz. — Az értekezés szerzőjét méltán éljenezte meg a közgyűlés.

A gyűlés harmadik napját egy kegyeletes kötelesség teljesítésével kezdette meg a tanáregyesületi közgyűlés. Megkoszorúzta Dugonics Andrásnak a reáliskola előtt álló, életnagyságu érc-szobrát, melynek mesterei Izsó és Huszár voltak. Az élő babérlevelekből készült hatalmas koszorú nemzeti színű szalagján a következő felírás olvasható: „Az orsz. középiskolai tanáregyesület 1893. július 6-án, Dugonics Andrásnak.” A szobor talapzatánál Hofer alelnök méltatta szép szavakban Dugonicsnak a magyar nyelv művelése körül tanúsított halhatatlan érdemeit. Mellesleg emlitem meg e helyen, hogy a koszorúzás alkalmával a Dugonics-társaságnak

egyik derék tagjától hallottam, hogy egyik legközelebb tartott gyűlésükön a »Sárospataki Irodalmi Kör« működése is szóba került. Dicsérettel emlékeztek meg a kör kiadványairól s páratlannak és helyesnek tartották azt az eljárását, hogy tankönyveit mielőtt kinyomtatná, előzetesen három szakemberrel megbeszéltesse.

A Dugonics szobra megkoszorúzása után rövid választmányi ülés volt, melynek végeztével kezdődött a közgyűlés. Legfőbb tárgy az elnökválasztás volt. Elnökké egyhangulag, közfelkiáltással *Beöthy Zsolt* egyetemi tanár választatott meg. *Berecz Antal* pedig, ki az egyesület ügyeit 18 éven át vezette, örökös tiszteletbeli elnökké kiáltatott ki s ezzel a meghurcolt férfinak fényes elégtételt szolgáltatott. Ez alkalommal *Erődy Béla*, tankerületi főigazgató is tiszteletbeli taggá választatott meg. A központi tisztikar és választmány a közgyűlés kérésére elállott lemondási szándékától.

(Folyt. köv.)

Buza János.

Évzáró vizsgálatok a miskolci ev. ref. fő-leánynöveldeben.

Kissé elkésve ugyan, de talán még mindig érdeklődést kelthetve emlékezünk meg a tiszáninneni kerület felügyelete alatt álló, felsőbb leánynöveldévé fejlődött miskolci nőnevelő intézetünk évzáró vizsgáiról. Érdeklődést kelthetni, onnan van reményünk, hogy ma már mindinkább égető kérdéssé kezd válni a nőnevelés s alig akad jómódban levő intelligens szüle, ki leánygyermekének magasabb színűzetű s fokú növeltetését szükségesnek ne látná s lehetőleg elő is ne mozdítaná. S minthogy miskolci intézetünk évtizedek óta épen ebben az irányban működik és pedig, mint a növendékek folytonosan emelkedő száma bizonyítja, a szülék megelégedésére, önmagunk s a tanítató szülék ellen vétenénk, ha az iskolai aratásról meg nem emlékeznénk. Annyival is inkább, mivel e tudósítás sem nem reklám, sem nem elfogult egyéni tudósítás szempontjából íratik, hanem egyszerűen csak a nagy közönség tájékoztatása s egyúttal önmagunk megnyugtatása végett.

Az ez évi záróvizsgák június hó 27—30-ik napjain tartattak és pedig az I-ső osztályt főtiszteletű és méltóságos Kun Bertalan püspök úr, a II-at s IV-et Tóth Dániel s a III-at Nagy Ignác miskolci lelkész urak vizsgáztatták. A vizsgálat helye mindig az u. n. nagyterem, melynek baloldalán foglalnak helyet a növendékek; középen van a zöld asztal, rajta az évi írásbeli dolgozatok, valamint a már készen levő intézeti értesítő is, melynek ily korán kinyomtatása az igazgató pontosságáról dicsérőleg tanúskodik. A túloldalon az érdeklődők számára van a hely fentartva, a mely ugyanam megtekintik, hiszen a szülék, rokonok, barátok, ismerősök, tanügy iránt érdeklődők mind igyekeznek ismét megismét saját maguk meggyőződnie a felől, hogy a gyermekek nevelése valóban jó irányban halad-e s a szellemi képzettségnek egy újabb fokát ismét elérték-e s különösen, hogy vajjon az u. n. apácák által vezetett zárdákkal kiállják-e a versenyt a protestáns intézetek?!

Igen! az utóbbi is igen sok érdeklődőt von miskolci intézetünk évzáró vizsgáira s becsületükre legyen mondva, ítéletük ismét meg ismét ez: a zárdákban jobban tudnak brillírozni, de itt több a tudás, jobb a nevelés!... S ez az ítélet elég arra, hogy minden protestáns szüle meggondolja: zárdába adja-e leányát, vagy prot. nevelő-intézetbe? Mert a jobb nevelés egymaga elegendő arra, hogy az összes zárdáknak, ha még úgy tudnak is brillírozni, hátat fordítsunk s egy szót se szól-

junk róluk, mint nevelő intézetekről. Sajnos azonban, hogy erről igen sok prot. szülét nem lehet meggyőzni s akadnak nem kevesen, kik nem a miskolci ev. ref. hanem a miskolci róm. kath. leánynöveldebe viszik, mint ref. szülék, messzeföldről leánykáikat, a kiket aztán megtanítanak mindennek fölött keresztet vetni, titkolódní, irtózni, szent félelemmel tartózkodni mindentől, még a nemes is, álszenteskedést űzni stb. a melyek mind igen alkalmasak lehetnek a bigottéria emelésére, de a nőneveléssel soha sem járhatunk együtt.

A vizsgákat minden osztály énekléssel kezdte s énekléssel végezte; olykor közben is, pihenés alatt énekelgettek, hol egyházi énekeket, hol szép dalokat. Ezeknek szép s tetszetős elmondása az énektanárt, *Rutkai Menyhértet* dicséri, ki lelkiismeretesen igyekszik nemes hivatását betölteni, bár nehezen meggyőzködtetni az egyházi énekeket, mint a melyek egyik-másik növendékben nem tudna elég érdeklődést kelteni. De egy, arra hivatott egyén, a milyennek Kutyait ismerjük, módját tudja találni s találja is, miként kell azokat a héber költészeti remekeket, meg ref. dicséreteket meggyőzködtetni.

Az első vizsga-tárgyak a vallás- és magyar nyelv voltak. Amazt ez idén *Korocz József* segédlelkész, most már balsai rendes lelkipásztor tanította és pedig mint az igazgató hozzá intézett búcsú szavaiban kijelenté: minden tekintetben kifogástalanul, tehát a lehető legjobb eredménnyel. A szép siker alapját minden bizonynyal a jól fölfogott hivatás s köteleességérzetben kell keresnünk, valamint a tiszta lelkesedésben, mely ösztönt adott a lelkiismeretes munkálkodásra. Manapság épen a vallásos érzület nevelését nem szabad elhanyagolnunk. Ki tudja nem a nők lesznek e ezentúl a ref. vallás leghivatottabb védői, ha majd a hirdett vallás-szabadság bekövetkezik, a vallás-egyenlőség elvének megvalósítása nélkül? Ev. ref. leánynöveldeink hivatásukat tévesztenék szem elől, ha a vallásos nevelést elhanyagolnák. Kész szívvel, s örömmel teszünk bizonyosságot, hogy miskolci intézetünket e tekintetben alig érheti valami vád.

A magyar nyelvet s irodalmat, mint eddig, úgy most is az igazgató, *Tóth Pál* tanította mind a négy osztályban, azzal a sikerrel, melyet csak ő tud felmutatni, akár az egyszerű nyelvtani dolgok, akár a magasabb irodalomtörténeti előadások szempontjából. Azok a bemutatott magyar írásbeli dolgozatok a legjobb s leghívebb bizonyosságok az igazgató tanári működésének sikeréről. Az elvértve akadó írásbeli hibák s a nagyobb lányok dolgozataiban nem egyszer nyilvánuló magasabb felfogás mutatják a határközt, melyet megfutnak kezei alatt az első osztálybeliek a negyedik év végeig. A kibben van akarat, szorgalom, az *Tóth Pál* magyar nyelvtani s irodalomtörténeti tanításai alatt annyit sajátíthat el, a mennyivel bátran megállhatja helyét minden művelt társaságban. Erről is örömmel tanúskodunk s a siker most is a megszokott volt: teljesen megnyugtató.

A többi tantárgyakban való előhaladásról is a legnagyobb örömmel tanúskodunk. Mindenik tanerő lelkiismeretesen munkálkodott s munkájuk nem volt hiábavaló. A vizsgálatok az ő elért sikereikről is kétségbevonhatlanul tanúskodtak.

A kézimunkák készítésében kifejtett tevékenységről az azokból rendezett kiállítás tett bizonyosságot. A zsebkendő monogrammok kezdetleges készítőitől a legnagyobb ügyességet tanúsító igazi finom női kézimunkák előállításáig minden növendék a jó vezetést igazolta. Csinosabbnál-csinosabb, meglepőbbnél-meglepőbb mun-

kák sorakoztak egymás mellé, hirdetve az ügyességet, a szorgalmat. Legfőleg csak az volt feltűnő, hogy egy-egy növendék ugyanám sok tárgyat állított ki, míg másik alig egyet. De lehet, hogy ez csak a munkák minémiségétől függött, melyeknek alaposabb megítélésére csak a nők lehetnek hivatottak. A vezetőnő, *Kenyeressi Mariska* kisasszony meg lehetett elégedve növendékei munkásságával.

Egyszóval a miskolci ev. ref. fő-leánynövelde ez évi vizsgálatai is arról győzték meg mindenkit, hogy ez intézetben mindenek ékesen és szép rendben folytak. Méltán mondhattak köszönetet a végző növendékek tanáraiknak, méltán szólhatott az elismerés hangján a vizsgák végével Tóth Dániel lelkész úr s méltán nagy lelki örömmel tanúskodunk mi is növendék magas színvonaláról.

Ha még megemlítem azt, hogy a vizsgákat megelőzőleg június 25-én az u. n. zárünnepély, melynek első részét a Karacs-ünnepély, második felét az ének, zene s szavalati verseny képezte, a miskolci intelligens közönség nagyszámú jelenlevői teljes megelégedése mellett folyt le, beszámoltam az intézet évzáró vizsgálatairól. Más szavunk nem lehet, mint a dicséret hangsúlyozása s a hő óhajtás: virágozzék továbbra is ez intézet magyar ref. egyházunk javára s dicsőségére.

Egy jelenvolt.

A felső-szabolcsi ev. ref. lelkészi értekezéslet.

A felső-szabolcsi ev. ref. egyházmegye lelkészi köre folyó hó 11-én, Nyíregyházán értekezletet tartott, melyen, dacára a nagy munka időnek és az aratás megkezdésének 30 lelkész vett részt. *Vitéz Mihály* kemecsei lelkész, elnök szép beszéddel nyitja meg a gyűlést, melyben visszazsall protestáns egyházunk szomorú üldözési időszakába s kívánja, hogy valamint akkor a hit és tudomány felkeltették a lelkészeket terhes, de magasztos hivatásukban, úgy most is hit és tudományra törekvés legyen jelszavunk. Majd *Lukács Ödön* esperes olvasta fel „Az egyházpolitikai helyzet és teendőink” cím alatt társadalmi viszonyainkat egyházpolitikai szempontból tárgyzó értekezését. Felolvasó a tárgy iránti meleg érdeklődéssel, nagy, tudományos készültséggel, erős logikával, a legszebb nyelvezettel s a tőle megszokott ékes szólással tárja fel a klérus támadását minden vonalon. Előadja annak, társulatok szervezése s ezek által a nép fanatizálása, nőnevelő-intézetek létesítése, sőt a sajtó corumpálása által, felekezetünk s az egész protestántizmus ellen megkezdett jól előre készített kíméletlen, — s a biztos győzelem reményében elbizakodottsággal folytatott küzdelmét. S ezzel szemben rámutat arra a közönyösségre s tétlen néző szerepre, melylyel egyházunk egy pár évtized óta közvetve, maga is segítette a klérust fenti küzdelmének sikerében. Rámutat arra a szomorú állapotra, melyet a protestáns leánygyermekeknek a kath. iskolákban való neveltetése teremt. Rámutat arra, hogy a klérus már hatalmába kerítette a sajtót is s a szabad szó és a felvilágosodás hatalmas organumát aláztos szolgáljává tevén, általa a maga érdekeit szolgálhatja, míg a protestáns — s mert ez egy — az igazi, hamisíthatlan szabadelvűség érdekeit agyon hallgatja, vagy merészen, elbizakodottan, mint eretnek és kárhóztos tanokra általok anathemat kiállt. Rámutat arra a hatalomra, melyet a klérus a gyóntatószékben bír és melylyel a felekezetek s különösen a vegyes házások közötti családi békét is feldúlhat. A klérusnak ezen felekezetünket, hanem is vég-

veszélylyel, de mindenestre veszedelmes gyengítéssel fenyegető munkájával szemben csodálkozik a protestáns papok türelmén. Kimondja, hogy azon körülménynek, mely szerint a dolgok idáig fejlődtek, a kor szellemén kívül, a békének és türelemnek túlzott szelleme, az evang. igazság erejében való elbizakodás és tétlenség, a nőnevelésnek, de általában a vallásos nevelésnek elhanyagolása, a túlságos szabad gondolkodásnak a néppel való sokszor nem elég tapintatos közlése s azon körülmény az oka, hogy az obligát papi teendőknél kívül, egyéb fáradságot nem tartunk szükségesnek hűvelni szemben.

A felekezeti s társadalmi viszonyoknak ezen kimerítő taglalása után áttér azokra az eszközökre, a melyekkel ellenállhatunk a gonosznak, ellensúlyozhatjuk az ellenünk intézett erős támadást.

Első ilyen eszköznek tartja a hívekkel való gyakori érintkezés szempontjából, a hol ez szükséges, a *diakonusi* intézmény létesítését, a *vallásos nevelés* intenzívebbé tételét s különösen a *nőnevelés* ügyének felkarolását.

A sajtó megbízhatlanságával szemben rámutat egy *protestáns szellemű napi lap* szervezésének szükségére; nagy súlyt fektet arra, hogy a *világiak* mentül szélesebb körben bevonassanak egyházi ügyeink vezetésébe s nem győzi eléggé ajánlani az e részben való fáradozást. Felolvasásának záradékában tevékenységre, kitartásra, éberségre kéri, inti lelkésztársait, mert ez a retrográd irány, ez a vészterhes felhő csak ily módon vonúlhat el egyházi életünk egeről.

Értekezéslet többek felszólalásai után a felolvasás hatása alatt a következő határozatokat hozta:

Lukács Ödön esperes úrnak nagy gonddal készített felolvasásáért, jegyzőkönyvileg szavaz köszönetet.

Felolvasást közétételni kívánja egyházi lapjainkban, de legalább a „Sárospataki Lapokban.”

A diakonusi intézmény nagyobb városokban s népesebb egyházközösségekben ajánlandó.

A népiskolai vallás és ének tanítására nézve szintén elfogadja értekezéslet felolvasó indítványát s a vallás tanításban erősebben kívánja kidomborítani a felekezeti szellemet.

A protestáns szellemű politikai napi lapra nézve is együtt érez felolvasóval s áthatva annak szükségétől, felkéri esperest, hogy protestáns egyházunk író nagyjával ezen ügyben tanácskozva, az életre való eszmét a megvalósulás stádiumába terelje.

A lelkészek némely részének buzgóság hiányát értekezéslet részben a theologia akadémiák ki nem elégítő voltának tulajdonítja s öröndetes jelenségnek tartja azt, hogy miként Sárospatakon, a mult iskolai évben, kirándulások által is vezetettnek az elméleti tudományok mellett a theológusok az élet *practicumára*.

A második kitűzött fő tárgy volt: „Az egyházmegyei tisztújítás elvi szempontból.” Megállapodás történt arra nézve, hogy lehetőleg minden hivatalra külön ember választassék. A tanácsbírók száma egygyel szaporodott.

Az özvegy-árva-gyám-tári szabályok újra kinyomtatandók és még gyűlés előtt egy értekezleten bírálat és tanácskozás tárgyát fogják képezni.

Több kisebb jelentőségű indítvány mellett, Rácz Gyula halászi lelkész indítványozta, hogy Dr. Heiszlernek a reformátusok és lutheránusok hittételei közötti különbséget tárgyzó, kéziratban levő művét a lelkészi kör adja ki. Ezen indítványt értekezéslet nem fogadta el, mivel nem látja az unio törekvések idejében, a különbségek fészegítésének szükségét; hanem azt határozta,

hogy a munka kéressék el Dr. Heiszler től s lelkészi értekezletünkön ismertette s megbíráltatva tétessék be az egyházmegyei levéltárba és ezen jelenlegi mozgalmak lezajlása után egyházmegye lelkészi köre gondoskodand annak kiadásáról.

Még az elnöknek szép megnyitójáért köszönetet szavazva értekezlet, a zöld asztaltól a fehér asztalhoz vonul át, hol — talán mondanom sem kell — szellemes tósztokban nem volt hiány.

Korocz József,
balsai lelkész, h. jegyző.

IRODALOM.

* **Magyar Tájszótár.** A M. T. Akadémia megbízásából szerkesztette *Szinyei József*. Budapest. Hornyánszky V. kiadása. 1893. A tudós szerkesztő még 1884-ben fogadta el az akadémiától a mű elkészítésére a megbízást s azóta 1890. derekáig a már eddig megjelent népnyelvi közlemények földolgozásával, majd 1892-ig az adatok rendezésével s végre az egész anyag összeállításával, vagyis a mű szerkesztésével foglalkozott. A »Bevezetés«-ben őszintén beszámol a mű terével, a melynek készítésébe az Akadémia nyelvtudományi bizottsága is befolyt. Felvették belé: 1. A tulajdonképeni, 2. a jelentésbeli, 3. az alak-szerinti tájszavak. Okadatulja, hogy miket miért hagytak s illetőleg hagy ki (p. o. a mesebeli, gyermek nyelvbéli értelmetlen és a meg nem honosodott idegen szavakat.) Az új szótár a régitől (mert volt már ilyen, a Kecskemét Csapó Dániel-féle) abban fog különbözni, hogy tartalmasabb és célszerűbb berendezésű lesz, sőt kritikával lesz szerkesztve, a mint arról a már kezünkhez jutott I. füzet (Aba-Bitang szavakkal) is tanúskodik. A szerkesztő készen van arra, mint mondja is, hogy műve nem lesz teljes, mert nem lesz meg benne minden tájszó, sem a benne lévőeknek minden változata és jelentése. De hát erre nézve — igen helyesen — azonnal meg is találja a vigasztalást abban, hogy teljes szótárát csak holt nyelvnek lehet megírni. Nyelvünk mai gyors és öröndetes fejlődése mellett, jó ha van a nyelvét szerető ember kezében egy ilyen megbízható tolmács s ha van kivált azokéban, a kik irodalmunkban szót kérnek maguknak s műveikkel hatással lehetnek nyelvünk s irodalmunk fejlődésére. Sok olyan szó van a legtöbb író előtt is elrejtve, a melylyel művét gazdagabbá, jellemfestéseit színesebbé, kedvesebbé, hűségesebbé teheti — egy ilyen szótár segítségével. Az egész mű 150 ívre van tervezve. Egy-egy tíz íves füzet ára 1 frt. Alakja s betűje olyan, mint a Magyar-Nyelvtörténeti szótáré. Évenként 3 füzet fog megjelenni.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** Dr. Öreg János debreceni ev. ref. főiskolai tanár *Kálmán* nevű fia, folyó hó 13-án, 15 éves korában elhunyt. Őszinte részvéttel osztozunk a megszorodott szívű szülők mély bánatában.

— **Tompa-ünnepély** A július 30-án. Hanván tartandó Tompa-ünnepély sikere végett úgy az egyházmegyei, mint a helyi bizottság minden lehető megtesz. Ugy látszik az ünnepély fényesen fog sikerülni s egész országos jelleget öltend. Már eddig is számosan jelentették be megjelenésüket. Ott lesznek, *Pethő Zsigmond*

nagy-kállói ügyvéd vezetése alatt, Tompának életben levő tanuló társai is, kik ez idő szerint még öten »hetvenkednek,» mint *Pethő Zsigmond* írja. *Pósa Lajos* ismert költő, »*Az Én Ujságom*» szerkesztője, Gömörmegye szülötte, egy egész nagy írói társasággal készül ez alkalomra Hanvára lerándulni. Azok az egyházak, melyekben Tompa pap volt — Beje, Kelemér, Hanva, — azoknak a híveknek az adományaiból, a kiket Tompa keresztelt és esketett, szép nagy koszorút fognak régi kedves papjuk síremlékére az ünnepély alkalmából helyezni. Az úgy nevezett Tompa-orgona, melyet özvegy *Csizi Jánosné, Léva Irén*, Tompának nevelt leánya s rokona, ez ünnepély alkalmából állíttat fel a saját költségén a Tompa emlékére, nem sokára teljesen készen lesz. E Tompa-orgonán, az ünnepély alkalmával *Szotyori Nagy József*, az országosan ismert kitűnő zene-tanár fog legelőször játszani. A bizottság a közebédre való jelentkezés határidejét július 25-ig meghosszabbította. A Tompa-émléke iránt hálás kegyelettel viseltető hanvai, lenárdfalvi és csizi lakosok, eddig száznál több fogatot ajánlottak fel a vasúton érkező vendégeknek a csizi állomásról Hanvára szállítására.

— **Az alsó-borsodi ev. ref. tanító-egyesület közgyűlést tartott** folyó hó 10-én Miskolczon. A legfontosabb tárgy a Dezső-féle népiskolai tanterv bírálata volt. Hosszas és beható vita után a tanterven több változtatást tett a közgyűlés s erről indokolt jelentést tesz a legközelebb tartandó egyházmegyei gyűlés elé.

— **A tanfelügyelők kongresszust tartanak** Budapesten a jövő hónapban. A kibocsátott körlevél szerint a kongresszus főbb tárgyai lesznek: 1. A magyar nyelv tanításának módszere. 2. Az osztott és osztatlan népiskolák tanterve. 3. Nem volna-e célszerű a falusi iskolákban a tanítás időszakának másképen való beosztása? 4. Az ismétlő iskoláztatás helyes irányítása s ezzel kapcsolatban falusi gazdasági iskolák fölállítása. 5. A két évi tanfolyammal bíró felső népiskolák fentartandók-e továbbra is? 6. Az iskolai mulasztások ellenőrzésének módja.

— **A vizsgálatok a sárospataki állami tanítóképző intézetben** a következő credménnyel folytak le. Vizsgálaton megjelent 56 rendes tanuló s ezek közül kitűnő osztályzatot nyert 1, jeles osztályzatot 12, jót 27, elégségest 6, elégtelent 10. Magánvizsgát tett 7 ifjú s ezek közül 5 jó, 1 elégséges és 1 elégtelen készültséget tanúsított. Tanítóképesítő-vizsgára 20-án jelentkeztek. Ezek közül az írásbelin elbukott 2, szóbeli vizsgára bocsáttatott 18 jelölt. A jelöltek közül 3 r. kath., 1 gör. kath. a többi ev. ref. vallású; 5 jeles, 12 jó és 1 elégséges osztályzatú oklevelet nyert. Kántori vizsgát 3 tanítójelölt tett, mindhárom jeles eredménnyel.

— **A főiskolai lakszobákba felvették** az 1893/4. iskolai évre: X. számú szobába: R. Papp Pál VII. o., R. Papp Miklós VI. R. Papp Gedon III. o. XXI. számú szobába: Bakos Elek VI. Bodnár Mihály VI. Korpa János V. Varga Péter V. o. XXII. számú szobába: Gecse Lajos I. th. Virág Oszkár V. Makó Béla II. Tatár Sándor I. o. XXXIII. számú szobába: Nagy Imre VI. Liszkai Béla VI. Liszkai Bertalan II. Liszkai József I. o. XXIV. számú szobába: Béki Ferencz VII. Csorba Sándor IV. Csorba Ferencz II. Makay Kálmán I. o. XXV. számú szobába: Nagy József VI. Melko István V. Hubay Miklós V. Fazekas János IV. o. XXVI. számú szobába: Piskóti Ferencz V. Piskóti József II. Nagy Gyula VI. Nagy Béla I. o. XXVII. számú szobába: Kulcsár Kálmán V. Kulcsár Ferencz III. Kulcsár Sándor I. Boros Lajos III. o. XXVIII. számú szobába: Czövek Géza VII. o., Czövek Sándor V. o., Czövek Béla II. o.

XXIX. sz. szobába: Berzeviczi József VII. o., Somodi János IV. o., Somodi József progimnáziumi tanulók.

Sárospatak, június 30. 1893.

*Szivos Mihály,
tápellátási felügyelő.*

— **A Tompa-ünnepély** programján, mint lapunkat értesítik, azt a változtatást tették, hogy az ünnepélyt követő közebéd nem Csizben leend, hanem Hanván. Egy ebédjegy ára 2 frt, a mely Simon Mihály ev. ref. s.-lelkészhez Hanvára (u. p. Bánréve) folyó hó 25-ig küldendő el.

— **Főiskolánknak** a folyó hó 7-én és 8-án kedves vendégei voltak. Széll Farkas debreceni kir. táblai tanácselnök, az erős kriminálista s ismert nevű történész, Vértessy Arnold az 1000 beszély írója, Balogh Ferenc debreceni teológiai tanár és Szilágyi Károly debreceni ügyvéd s tarcali birtokos tisztelték meg látogatásukkal főiskolánkat. A vasútnál Debreceni Bertalan jogigazgató és Finkey József jogtanár várta és fogadta vendégeinket, bevezetvén őket — pataki szokás szerint — a főiskola kertjén keresztül a küldöttségi szállásra. Előbb a szépművészeti muzeumot, majd a könyvtárt és a kórházat látogatták meg, majd a Perényiek és Rákóczyak ősi fészket, a várat tekintették meg, lelkesedvén annak építészeti szépségein s visszaidézvén emlékükből a lefolyt századok régi dicsőségét; másnap délig a főiskola többi gyűjteményei következtek. Vendégeink a főiskola intézményeit mintaszerűeknek találták s teljes megelégedésüknek adtak kifejezést úgy azok megtekintése közben, mint a tiszteltükre rendezett társas vacsorán s meg vagyunk győződve, hogy kedves vendégeink jól eső érzések között távoztak negyedszázados iskolánk ódon falai közül.

— **Az apácák új térfoglalása.** Pozsonyban a Stefánia-árvaháznak ezentúl szigorúan katolikus jellege lesz, mert az igazgatóság az intézet vezetését a paulai szent Vincze szerzet apácáira bízta. Az országos kórházban is kizárólag apácák végzik ezentúl az ápolást.

— **Beöthy Zsolt, az országos középiskolai tanár-egyesület új elnöke** a következő levelet intézte az egyesület alelnökéhez: „Nagyságos főigazgató, mélyen tisztelt alelnök úr! Falun tartózkodván, igen későn jutott kezemhez Nagyságodnak Szegedről kelt távirata, a melyben az orsz. középiskolai tanár-egyesület elnökévé történt megválasztásomról értesíteni kegyeskedett. A választást, bár aggodalommal erőim fogyatékossága miatt, de tőlem telhető elszánt munkakedvvel, sőt örömmel és büszkeséggel fogadom el. Tanári pályámnak mindig hálás szívvel fogadott örömei között legszebb jutalmamnak tartom azt a közbizalmat, a mely kartársaim részéről az egyhangú választásban nyilatkozott. A mélyen tisztelt egyesület létének egy válságos pillanatában gondolt rám. Eppen e körülménynél fogva talán szabad e kitüntető választást ama törekvéseim helyeslésének tekintenem, a melyeket közművelődésünk s különösen közoktatásunk terén, csekély erőmhöz képest lehető kitartással és következetességgel kifejtteni igyekeztem. A nemzeti művelődés egyesítő és kötelező ereje az, a mely az orsz. középiskolai tanár-egyesületet s általa talán az egész magyar középiskolai tanárságot, egy nagy és beláthatatlan következtetésű válságtól megmentette s közös munkálkodásra egyesülten megtartotta. Adja Isten, hogy az új tisztben, a melyre emelni szívesek voltak, minél több és minél nagyobb szolgálatot tessek neki. Egyelőre csak, legmélyebb köszönetem mellett, fogadja Nagyságod és az igen tisztelt egyesület annak a régi és komoly meggyőződésnek ismételt kinyilatkoztatását, hogy a magyar tanárság szellemi és anyagi javának előmozdítását a legnagyobb szol-

gálatnak tartom, a melyet ma hazánk közművelődésének tehetünk. Kiváló tisztelettel stb. Beöthy Zsolt s. k.”

— **A „Protestáns egyházi és iskolai Lap”** igen tisztelt ideiglenes szerkesztője, dr. Szabó Aladár úr szerkesztői üzenetben köszöni meg nekem, hogy a sárospataki főiskolai záró ünnepély tárgyában „*tisztességes hang*” felvilágosítást adtam neki. Valóban, zavarba hoz ez a köszönet, mert mintha azt sejtetné, hogy nem is mert tőlem ilyet várni, vagy mintha azt tartaná Patakról: „Mi jó jöhetne *Názarethből*.” Aztán így folytatja: „Ha igazán óhajtja dr. úr a protestáns egyházban az „erősebb hitéletet” — most folyó cikke ezt kétségtelenné teszi — majd belátja előbb-utóbb, hogy sok javítani való van Patakon is, természetesen máshol is.” Bizony, bizony haszontalan volt az az én eddigi nagyon szerény működésem a protestáns sajtó terén. Mert hiszen elbizakodottság volna tőlem azt hinni, hogy annak van valami értéke s jelentősége, de annyit mégis reméltem, hogy legalább egyházam iránti jóindulatomnak, szeretetemnek szóló bizonyossága. Sajnálom, hogy Szabó Aladár úr kötve hisz nekem, mint — a németnek. Ugy látszik, attól teszi függővé javulásumat, ha majd egy kicsit nagyobb tapasztalatra, belátásra tesztek szert. Akkor sok mindent belátok, még Patak hibáit is. Attól félek, hogy ha eddig nem lettem kellő mértékben belátóvá, ezután már aligha. Hiszen épen nem oly nagy időközlönbség lehet köztem és közte s ime, ő már teljes belátással ékes. Ez Isten kegyelme, de azért annyit mondhatok, hogy tudom: van Patakon is, másutt is hiba, mert emberi intézményekben tökéletlenségek, emberekben gyarlóságok mindig vannak. Ám azt sem tartom tökéletességgnek, ha egy előkelő főiskolánkat egy kiszakított programrészlet alapján méltatlanul meghurcolják s azzal vádolják, hogy kihalt belőle a Rákóczyak s Lorántffy Zsuzsánnak szelleme. S nem tekinthetem loyális eljárásnak, hogy helyreigazításomból ép e súlyos vádra vonatkozó részt hagyja el, mely így szól: „Nem halt ki nálunk a Rákóczyak és Lorántffy Zsuzsánnak szelleme. Él és lángol keblünkben a protestantismus lelke, mely egyformán megóv a fiatal könnyelműségtől és a mesterkelt szenteskedéstől.” — Én igen nagyrabecsülöm Szabó Aladár dr. úr evangelizáló tevékenységét, mert az ő munkájuk jótékony harmatcsepp a főváros vallási s erkölcsi Szaharáján; de nálunk nincs ily Szahara s úgy látszik, evangelizálni más, mint lapot szerkeszteni. *Dr. Bartha Béla.*

Pályázat tanári állomásra.

A sárospataki ev. ref. jogakadémián egy évi szabadságolás folytán megüresedett helyettes tanári állomásra:

Pályázó, mint helyettes tanár, egy évre (1893³/₄-re) választatik; kötelessége a magyar büntetőjog, közigazgatási jog és államjog előadása a tanterv szerint kötelezett óraszámban.

Díjazása: 1000 frt; a főiskolai épületben egy szoba szabad lakás, fűtéssel és világítással.

A pályázók kérvényeiket *jogtudori okmányaikkal* felszerelve az akadémiai igazgató hivatalához 1893 augusztus hó 15-éig nyújtásuk- vagy küldjék be.

A megválasztott állását 1893 szeptember 1-én elfoglalni köteles.

Sárospatak 1893 július 5-én.

2—3

Az igazgatóság.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél-
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Intra muros.« *Mocsáry Lajos.* — »Szűkkeblőség és hivatalvásárlás. *Theologus.* — »Rendszabály a sárospataki ev. ref. főiskolában, a tanárok helyettesítése tárgyában.« — »Karacs Teréz emlékezete.« *Tóth Pál.* — »Az országos középiskolai tanáregyesület közgyűlése.« *Buza János.* — »Vegyes közlemények.« — »Pályázatok.«

Intra muros.

Olvastam Bartha Bélának az egyházpolitikai kérdésekről a „Protestáns egyházi és iskolai lapokba“ írt egy cikkét, melyet a „Magyar Állam“ is közölt. Nem hagyhatom szó nélkül magam sem, mert nagyon érdekes látni belőle, milyen csodálatos érveket talál ki a maga védelmére az úgynevezett szabadelvű egyházpolitika, politikája a jogos önvédelemtől való tartózkodásnak, a szájkosárnak, helyesebben a szájlakatnak, melyet a taktika nagymestere Tisza Kálmán és javíthatlan bámulói akasztottak a hazai protestantizmus szájára, s melyet azóta a fatalizmus rest resignatiójával visel.

A vallásszabadságról szóló törvényjavaslattal foglalkozván, nevezetesen azzal, hogy a szabad kitérés miként fogja ferálni a fenálló különböző felekezeteket, a következő módon vigasztal bennünket dr. Bartha Béla: ... „Lesznek sekták, *rajongó, műveletlen elemek.* Ezek eddig is holttemek voltak, melyeket az erőszak, az állami törvény kényszere kötött hozzánk. Talán elvesztünk egy-két százezer lelket, de kibontakozva a kényszer bilincseiből, abból az államilag összetartott protestantizmusból, lelkeszeink nagyobb tevékenysége, az evangelizáció áldásos lelke, a világiak nagyobb érdeklődése, szóval erősebb hitélet s az ennek nyomán járó nagyobb föllendülés és anyagi áldozatkészség fogja jellemezni helyzetünket. Veszteségeink eleinte megdöbbenetek, talán kétségbeeszenek, végül munkára, küzdelemre sarkalnak s bizony-bizony mondom, hogy különb, mert bensőbb, igazabb élete lesz protestáns egyházunknak.“

Vagyis: hadd hulljon a férgese. De a férgek alatt dr. Bartha Béla nemcsak a „*rajongó, műveletlen elemeket*“ érti, mert alább így folytatja okoskodását: „... Legjobban irtóznak a buzgó lelkek aggodásai attól, hogy felekezetnélküli egyének, sőt istentagadók is elismerést nyernek... Most a vallási közöny és istentagadás nem ritkán közöttünk lakozik, *még egyházi kitüntetések is szerez,* ha egyéni hiúságának vagy politikai céljainak kedvez. Akkor talán nem így lesz.“

E szerint dr. Bartha egy általános epuratiót, kimustrálást látszik contemplálni, egy aféle reformatiót in capite et membris, nemcsak azokat a műveletlen elemeket reméli eltávolíthatni, kik közül eddig a nazarenizmus újoncozott, hanem a legműveltebb körökből

is, melyekből eddig fő- és segédgondnokok s más egyházi dignitáriusok kerültek ki; azokat, kiket ő istentagadással gyanúsít. Azt hiszem csakis világi emberekre gondolt, nem püspökökre és esperesekre is.

Ez az epuratio, valamely vallás vagy felekezet körében, ez a személyválogatás egy sajátserű ujdonság, ezen eszmének nyomára se tudnánk találni a világ kezdeté óta keletkezett, élni és terjeszkedni akaró vallások történetében; bevenni, sőt bekényszeríteni boldogot, boldogtalant — ez volt a vallási buzgalomnak cselekvési iránya, mióta a világon vallások és felekezetek léteznek. Határozottan így volt a két leginkább proselita-csináló vallásnál, a mohamedánnál és a keresztyénél. Maga Krisztus urunk sem volt személyválogató, sem saját tanítványaiban, sem az általa alapított ország leendő polgáraiban; azt parancsolta, hogy keresztesjeltek meg minden népeket. A dolog természetében fekszik, hogy minden vallás lehetőleg terjeszkedni akar, mert mindenik azt hiszi magáról, hogy ő van az igaz íge birtokában s a szeretet törvénye tiltja, hogy ebből valakit kirekeszteni akarjon; egyedül a szűkkeblű zsidók akarták monopolizálni Jehovát. A dr. Bartha Béla eszméje határozottan nem keresztyén gondolat, hanem egészen modern fin de siècle észjárásra vall, mely csak aféle társulatnak vagy épen társadalmi körnek tekinti a vallást, melyből ki kell ballotirozni a selejtes tagokat, mint valami casinóból. És ha a nagy kimustrálás után az találna csakugyan kisülni, hogy bizony még mindig vannak közöttünk selejtes elemek, da capo kezdjük a műveletet? Mire fogunk akkor összeolvadni! Vajjon nem lett volna-e jobb, ha akkor, midőn nem Vasváry, hanem Pázmán Péter és Kolonich csináltak ellenünk a mostanival egy fajú, csak erélyesebb razziát, nem estek volna el sem a műveletlen alsó, sem a közömbös felső rétegekből férges elemek, melyek magukat a protestantizmustól eltérítettnek engedték s mi képeznők most is az országban a lakosság számának túlnyomó többségét? S azoknak az akkori ellentállási képességgel nem bíró selejtes elemeknek ivadékából csak oly derék protestánsok is válhattak volna, mint jómagunk, mert hiszen az emberek szellemi és erkölcsi minősége nem jár fajra, mint az állatok tulajdonságai.

De talán nem is szükséges ezzel a csodálatos theoriával a „férgesek hullásáról“ ennyire tüzetesen

foglalkozni, hanem azt mégis meg kell még kérdezni, hogy honnan veszi dr. Bartha a bizonyosságot a felől, hogy a bekövetkezendő epuratio úton tevékenyebbek lesznek lelkeszeink, nagyobb lesz a világiak érdeklődése és áldozatkészsége, másként fog hatni „az evangelizáció áldásos lelke,” a hitélet erősen fel fog lendülni közöttünk? De hiszen ő maga is megengedi, hogy a nagy veszteségek megdöbbennek, sőt kétségbe ejtenek; no hát a kétségbeesés folytán nem föllendülésnek, de szárnyaszegett ellankadásnak kell szükségképen bekövetkeznie. Az a lelkes, a ki nyájának felét elveszti talán félfizetésre kerül, nem tudom honnan veszi a nagyobb tevékenységre való felbuzdulást, azok a világiak nem tudom miért érdeklődnének jobban a protestantizmus ügye iránt, miért csiklandozná inkább „hiuságukat” az egyházi ügyekkel való foglalkozás, mikor a hazai protestantizmus mint egy megfogyatkozott vert had fog a közügyek terén helyet foglalni. A mi különösen az áldozatkészséget illeti, ezt semmi esetre nem fogja fokozni az egy-kétszázézer lélek elesése; az áldozatkészség hiánya — ha csakugyan igaz — a protestáns és általában a magyar gentrynek általános anyagi romlásából ered, ennek a bajnak orvoslásához egészen más eszközök volnának szükségesek.

Csudálkozom, hogy dr. Bartha opportunusnak találja épen mostani szorongatott helyzetünkben oly élesen kifakadni a „most közöttünk járó vallási közöny és istentagadás ellen.” Úgy látszik, ő is azon véleményben van, hogy a világi embereknek (mert hiszen papi emberekre csak nem gondolt) arra kellene szorítkozniok, hogy fizessenek busásan, haljanak az egyházra, értékesítsék személyes befolyásukat magas helyeken s különben egyházi és iskolai ügyekbe ne sokat avatkozzanak. Kerüljük most az eféle témákat, van nekünk ellenségünk elég s eléggé veszedelmes, ne bántuk egymást; én sem fogom ezt a dolgot feszegetni, a keztyűt fel nem veszem. De annyit legyen szabad megjegyezni, hogy dr. Barthának tán kevesebb joga van istentagadással gyanúsítani valakit, mint bár ki másnak, mert miként róhat meg miatta különösen egy osztályt akkor, midőn általánosságban oly nagy türelmességet hirdet az istentagadás iránt? Azt mondja ugyanis cikkében: . . . „a mindenható Bölcsesség alkotta úgy az emberi lélek rejtekeit, hogy legyenek olyanok is, kik őt megtagadják. Ne feledjük, hogy a felekezetnélküliség, sőt az istentagadás is a szabad lelkiismeret — bár megtévedt lelkiismeret — megnyilatkozása, *vallás negatív tartalommal*, melyet nem erőszakkal elnyomni, hanem igazság és szeretet munkálásával meghódítani szükséges.” Dr. Bartha annyi elnézést és szeretetet képes munkálni általában az istentagadás irányában, hogy azt „negatív tartalmu vallás” címén még vallás rangjára is emeli. Én ezt ugyan helyesnek nem tartom, mert a vallás nem olyan, mint az electricitás, mely lehet positiv, lehet negativ, de egyaránt electricitás; vallás negatív tartalommal — szerintem — annyi, mint semmi vallás. De legyen az bármiként, ily türelmesség mellett miért oly szigorú a tisztelt doktor a közöttünk járó közönyös és istentagadó egyházi dignitáriusok iránt? A dolog nyitját — gondolom — abban lehet feltalálni, hogy dr. Bartha nagyon lelkesedik a Wekerle-Csáky liberalizmusért, azokkal a szegény dignitáriusokkal pedig nem rokonszenvezik; érveket keres a „szabadelvű” egyházpolitikai program s különösen a vallásszabadságról szóló törvényjavaslat mellett; igazolni törekszik minden áron ezen törvényjavaslatnak azon intézkedését, mely szerint a felekezetnélküliség, sőt istentagadás is elismer-

tetik. De hát akkor mérjen a tisztelt doctor egyenlő mértékkel a közöttünk járó istentagadóknak is.

A vallásszabadság behozatalának természetes folyamánya az, hogy egyszerűen ott hagyhatja — a kinek tetszik — a protestáns vallást, a nélkül, hogy pápistává vagy óhitűvé válni kényteleníttessék, de a protestáns érületnek már nem természetes folyamánya az, hogy oly könnyen dobálódzunk az elvesztendő egy-két száz-ezer lélekkel, mint dr. Bartha Béla teszi. Lehet azt mondani, hogy ezen nem változtathatunk, de hogy ez a behozandó szabadelvű egyházpolitikának ránk nézve hátrányos oldalát képezi, azt tagadni s a férgesek hullásáról való elméletet még ránk nézve előnyösnek is felmutatni nem lehet.

De hiszen majd fogyaszt bennünket a szabadelvű egyházpolitika még másképen is. Törüljék el az 1868. 53. t.-cikk 12. §-át, mondják ki a „szülők természetes jogát”, akkor a vegyes házasságból származó gyermekek 90 százaléka katolikus lesz, s ennek a politikának még mi legyünk a prókatorai és saját jeleseink vállalkozzanak arra, hogy ezen politikának támogatására oly agyafurt, igazi ügyvédi rabulisticával kieszelt érvelésekkel álljanak elő!

Szembeszállunk mi azokkal a hátrányokkal, melyek ránk nézve a szabadelvű egyházpolitikának behozatalából okvetlen következnek, de legyen az az egyházpolitika igazán szabadelvű; kezdjék azon, a min kezdeni kell, az alapvető intézkedésen; secularizálják az egyházi javakat, hajtsák végre az 1848. XX. törvénycikket, vagy mondják ki, hogy boldoguljon minden felekezet saját erejével úgy, a hogy tud: akkor majd fölvevesszük a keztyűt mindenkivel s nemcsak megélünk, de valószínűleg gyarapodunk. De van e erről szó, nem arról van-e szó, hogy az uralkodó katolicizmus megmarad a maga egész középkori hatalmi helyzetében s minket szabadelvű phrasisták és egy pár a szabadelvű egyházpolitika inventáriumába tartozó, de csakis harmad s negyedrangú intézkedés ürügye alatt a hazai törvényeknek nélkülözhetlen oltalmától megfoszszanak. Soha nemzettel, a közvéleménnyel nem üztek nagyobb mystificatiót, mint az, hogy a szönyegen levő program szabadelvű egyházpolitika.

Rátukmálta, rádísputálta azt az országra az összes journalistica, úgy hogy most már protestáns emberek is üvöltenek a farkasokkal. Beksics tán több mint egy év óta freneticus buzgalommal írja a cikkeket és röpiratokat ezen politika óriási hordereje és egyedül üdvözítő természete felől, de azért ebben az örültségben rendszer van: folytonosan dicséri a magyar klérus hagyományos hazafiságát s mint az ördög a tömjént úgy kerüli a nyilatkozatot a felől, hogy hát mi fog történni az 1868-iki törvénnyel. Épen úgy mint Apponyi, a ki a világért nem mondaná meg, vajjon kötelező polgári házasságot akar-e; annyit ugyan már tudhatunk szatmári beszéde után, hogy szerinte az 1868-iki törvényt fentartani nem lehet. Eötvös Károly a képviselőházban utoljára tartott nagy beszédében még hatalmasan érvelt az 1868-iki törvény mellett, azóta már úgy nyilatkozott, hogy ez csak alárendelt fontosságú kérdés, fődolog a polgári anyakönyvezés, nehogy a pópák Ráczinak írják be azt, a kit Rácznak kell írni. A függetlenségi és 48-as „anyapárt” kijelentette, hogy ép úgy állja a programot, mint Eötvösök, kik őket az ellenkezőnek föltevése folytán otthagyták. Természetesen. Hogy ne fogadná el az anyapárt ultramontánjai azt a programot, melyet, ha törvénnyé válik, örömmel fog zsebre rakni maga Vaszary et comp. is, bármennyire folytatja is még ellene az álharczot e pil-

lanatban. Így megyünk neki a jövő ősszel folytatandó hadjáratnak. Iszonyú felelősség fog terhelni minmagunkat azért a passzivitásért, azért a tétlenségért, mely jelentékenyen hozzájárult ahhoz, hogy a helyzet eként alakuljon meg.

Megelégedéssel olvastam e lapok 27-ik számában Fejes Istvánnak gróf Apponyi Albertről írott cikkét. Vagy állíttassék helyre a status quo ante — ugymond — az 1868-iki törvény erélyes végrehajtásával, vagy legyen oly szabadelvű megoldás, mely a protestánsokat is kielégíti s ehez conditio sine qua non „az előzetes kérdések“ megoldása, melyek közé első sorban az 1848. XX. t.-cikk megvalósítása tartozik. De a fölött mégis csudálkoznom kell, miként mondhatja Fejes István: „megengedem hogy gróf Apponyi Albert saját személyére nézve nemes és tiszta elvi alapon foglalt állást az 1868-iki törvény ellen“, a kormányról pedig miként nyilatkozhatik eképen: „a jelenlegi kormánytól nem idegenkedünk épen, mert nem az bontotta meg az 1868-iki törvényt... s legalább jó akaratot látszik tanúsítani irántunk. Bizony csak látszik; részemről abban, a mit rajtunk elkövetni akarnak, sem nemes és tiszta intentiót vagy mondjuk elvi alapot, sem jóakaratot látni képes nem vagyok.

Mocsáry Lajos.

Szűkkeblűség és hivatalvásárlás.

(Vége.)

A Debreceni Prot. Lap fent idézett közleményére, illetőleg annak a szatmári egyházmegye tavaszi gyűléséről hozott s a fenti papi tiltakozást is ismertető tudósítására a lap következő 19-ik számában Kiss Bertalan keéri lelkész úr, a szatmári papság tiltakozásának az egyházmegyei gyűlésen előterjesztője, helyreigazítást tesz közzé. Azt hittem, hogy megcáfolja, enyhíti a tudósító, illetőleg szerkesztő adatait; de ezt csak félig-meddig teszi. Kijelenti ugyan, hogy ők nem azon az alapon tiltakoztak, mint a tudósító és szerkesztő előadja, hanem más alapon; de egyfelől ez az új alap semmivel sem jogosultabb az előbbinél s másfelől nyíltan elismeri, hogy ők azért mindazokat is átértézték, a miket a tudósító és szerkesztő felőlök előad, sőt azokat még tetézi is. Nyíltan vallja ugyanis, hogy „az az elv, mely szerint *helybeli jelölendő, az idegen kirekesztendő*, teljesen jogosult az olyan szegényes egyházmegyében, mint a szatmári, hol a papság fele 4—500 frt fizetésen szegényeskedik s közülök a 800 frtot is alig ígérő Istvándiba 15—20 pályázó kerül; teljesen jogosult, főkép ha azt is gondolóra vesszük, hogy a lefolyt 10 év alatt majd minden jobb jövedelmű egyházunkba *idegenből* lett a választás.“ Erre már fentebb megtettem észrevételeimet s most újra kénytelen vagyok kijelenteni, hogy az egyházmegye egyik vagy másik parochiája nem az egyházmegyei papság patriomiuma, az azon papoktól teljesen független; hogy az illető egyház saját lelki szükségének fedezéséről miként akar gondoskodni, az az ő belkörü joga, melyhez X. és Y. aspiránsnak semmi köze. A legfeneketlenebb jogsértés volna a hívek vallásos vágyainak kielégítését csupán ebből a szempontból megtagadni! Továbbá nyíltan mondja Kiss B. úr: „az is szegényránk nézve, arcunkat piritja, hogy egy olyan egyházba, mint a milyen Istvándi is, nem akad közöttünk alkalmas ember; hogy a világ előtt e szegénytől megkímélve legyünk, ez alapon is *indokolt lett volna felszólalásunk!*“ Nem lett volna, sőt ez egyenesen nevetséges kifogás! Ujra azt kérdem: ki rendelte az istvándi

egyházat a szatmári papok gyámsága alá? ki adta azt oda nekik birtokul, hogy az csak övék lehet s ha őket mégis mellőzi, azzal meg is szégyeníti? Hát nem nyitva áll széles Magyarország az istvándi hívek előtt, hogy onnan, arról a vidékről válasszanak magoknak lelki atyát, a honnan nekik tetszik? Hát nem arcúlvérése ez a zsinati törvénynek? Hisz' ily alapon a sárospataki ügyvédek is tiltakozhattak volna az ellen, hogy az egyházkerületi gyűlés nem közülök választott főiskolai jogigazgatót, hanem egy más vidékről való ügyvédet hívott meg ez állásra! Ily alapon a falusi legények ma is jogosan verik félholtra azt a másik falubeli legényt, ki az ő falujukból visz magának leányt feleségül!

De most jön a fő argumentum. Tehát a szatmári papok, bár a felsorolt okok alapján is jogosan tiltakozhattak volna, mégis nem ezekért tiltakoztak, hanem azért a törvénytelenységért s ellen, melyet az istvándiak elkövettek akkor, midőn a választási mozgalmat hatalmas protektoruk védnöksége alatt annyira vitték, hogy *Kassay Bélát előzetesen, tehát a jelölés megtörténte előtt küldöttségileg meghallgatták*, úgy mentek az ő kijelöltetése iránti utasítással a jelölő-bizottság ülésére, a hol aztán, még egy rokon pályázót kivéve, a többiekéről hallani sem akartak. Hát én megvallom, hogy a zsinati törvénynek olyan paragrafusát, mely valamely lelkészileg megüresült egyház híveinek azt, hogy a kijelölés előtt — küldöttségileg vagy privátim — papot hallgassanak, megtiltana: nem ismerem, s hogy ez a törvény intencziójával ellenkeznék, nem hiszem; hogy az egyház hívei a megválasztandó személyére nézve a kijelöltetés előtt, vagy csak a kijelölés után állapodnak-e meg, ezt — megvallom — a törvény szempontjából közönyösnek tartom, azaz bocsánat, az előbit még szerencsésebbnek tartom, mert így a jelöltek agitációjának azonnal útja van vágva: — ha a hívek a választás előtt egy hónappal megállapodnak az ő leendő lelki atyjuk személyére nézve, akkor azt hiszem egy más aspiráns sem fog igyekezni ott törvényes, avagy törvénytelen eszközökkel magának híveket, illetőleg pártot szerezni s így a gyülekezet egyetértését megbontani. A választás az oly helyeken a legelkeseredettebb, ott foly a legnagyobb harcral s talán korteskedéssel, a hol az utolsó pillanatig kétes a többség hangulata, határozata. Hát ez valóban légből kapott ürügy s azt hiszem, csak az előbbi, Kiss B. úr és társai szerint *teljesen jogosult indokok* leplezésére szolgál.

S ezzel áttérhetek az egyházunk életében mutatkozó, fájdalom, sokkal szomorúbb, másik jelenség tárgyalására.

A budapesti prot. egyházi és iskolai lap június 8-iki (23) számában „*Korrupció az egyházakban*“ cím alatt „Hegyaljai“ álnévvel cikket közöl az *alsózempléni egyházmegyében*, a lelkészválasztások alkalmával nyilatkozó erkölcsi romlottságról, botrányos visszaélésekről. Konkrét eseteket sorol föl állítása bizonyítására; oly dolgokat, melyeket itt, vidékünkön, mindenki hall, mindenki beszél, mindenki elítél, — oly dolgokat, melyek a legnagyobb mértékben felháborítják erkölcsi érzésünket, melyek a legnagyobb mértékben megszegyenítők úgy általában ref. egyházunkra nézve, mint lealacsonyítók, megbélyegzők s ha igazságosak akarnánk lenni, disqualificálók azok elkövetőire és pedig minél magasabb értelmi műveltségűek azok, annál nagyobb mértékben, a mennyiben pedig magáról a nép leendő lelki atyjáról van szó (s itt sajnos: az az eset!), kinek a becsületességben, tisztességes életben, feddhetetlenségben mintaképnek, világító fáklyának kell lennie, őket e nemes állásra egyenesen méltatlanná tevők.

Az idézett közlemény főbb adatai a következők: Az x . . . i (valószínűleg g . . . i) egyházban a karácsonyi ünnepek alkalmával „minden papválasztó egy kiló húst, egy liter bort s nem tudom, még mennyi pénzt is kapott;“ a pályázó fiatal lelkész „nagylelkűen elengedte“ az egyháztagnak tetemes tartozását, melylyel azok neki, illetőleg boldogult ottani lelkész-atyjának tartoztak; a választás lezajlása után egyik megyei hirlap — „Az x . . . i ötvenes bankó históriája“ — cím alatt humoros versezethben írja le az azon egyházban üzött választási vesztegetéseket s a lelkészlakon folyt dorbézolásokat. Ezek az egyik választás főbb tényei; a másíkról (valószínűleg a pünkösztör történt sz . . . i választásról) a „Zemplén-Hegyalja“ című megyei lap után ezeket írja: „Állítólag nagy szerepe volt e papválasztásnál az ellenpárt visszavonulására azon megszámlálhatatlan mennyiségű tonna sörnek, mely a lelkészült hívek által előzőleg bekebelezetett;“ azt is írja, hogy a pályázattól elűtött egyik fiatal lelkészárs 55 frt *korcsmai adósságnak* kifizetését kérte a kisebbségben maradt egyik pályázótól, hogy emberei rászavazzanak; a gondnok egyik pályázónak azt írja (a levél szó szerint közöltetik), hogy Z. jelölt — ki azután megválasztatott, — az egyes választók hátrálékos egyházi tartozását kifizette s minthogy mellette éjjel-nappal nagy az itatás, a gondnok úr is a maguk pártja erősítésére a jelölttől vesztegetésre *emberekért* 100 frtot s az *összetartásra* szintén 100-at kér . . .

Hogy ezen aljas üzemek igazak-e, nem tudom; szeretném, forrón óhajtanám, vajha ne lennének azok! de tény, hogy nálunk széltiben beszélnek azokat, az idézett két lap útján a dolog a legszélesebb nyilvánosságnak átadatott, — és mindeddig semmi cáfolat nem jött sem az érdekeltektől, sem az egyházmegye erkölcsi tisztasága fölött örködni hivatott ellőjáróktól. Pesti lapársunkból a közleményt a „Magyar Allam“ is átvette s ujjongva mutatta be olvasóinak a ref. pásztorok erős morális érzékét s a reformatus hívek megvesztegethetlenségét. Hát ugyan mi jögon fogunk mi ezentúl a kath. papok nem nagyon szigorú morálja fölött ítéletet mondani? merjük-e még őket laza erkölcsi életük s tetteik miatt vádolni s azzal szemben a mi puritanismusunkra hivatkozni? Hová tünt a Kálvin és a Knox szigorú, alku nem ismerő erkölcsi felfogása? Oh! más magyar kar menyköve villogott Attila véres harcai közt, más néppel ontott bajnoki vért hazánk szerzője, Árpád . . .!

E választási visszaélések, melyek — ha igazaknak bizonyulnak, — a *hivatalvásárlás* nevet is bátran megérdemlik, a mellett, hogy megrontják a nép erkölcsét, egyszerű, becsületes gondolkozását, kiölik kebléből a pap, sőt az egyház iránti tiszteletet, szeretetet s pizkos eszközökkel szorítják le a versenytérrel az esetleges érdemes pályázót, egyúttal *meghamisítják a protestantismus szellemét is*. Ha az egyházak pénzzel megvásárolhatók; ha a választókat nem az egyház iránti szeretet, hanem a megvesztegetési összeg kisebb vagy nagyobb volta vezeti, úgy a választásnál, mint bizonyára később is, egyes fontosabb eseteknél, elhatározásukban, szavazatukban: hát akkor elveszti a protestantismus erkölcsi létalapját a katolicizmussal szemben. A hol az elveket egyes esetekben pénz határozza meg, az fogja máskor is s az ily hívő már csak névleg protestáns, de tényleg rosszabb egy becsületes katolikushnál, s bizonyára csak idők kérdése, hogy külsőleg is levetkezze hitvallását, hisz' ő nem meggyőződésből, nem hitből protestáns, hanem csak érdekből! A hívő és gondolkodó protestáns rég eltűnt belőle

s ott maradt egy, ősei hagyományát, szent hitét és erkölcsét eladó kufár!

Nem kellemes, mondhatnám odiosus dolog ily eseteket tárgyalni, de ha ezek egyszer már a nyilvánosság elé kerültek, nem lehet előlük kitérnünk, nem lehet őket elhallgatnunk! Mint a nyilvánosság organumának, kötelességünk ez ügyet fölvennünk, kötelességünk megkérdeznünk: igazak-e ezek a dolgok, vagy nem? Ha igazak: micsoda hivatalos intézkedések tétettek, azok kiderítésére, megtorlására s hasonló üzemek meggátolására? ha nem igazak, tétetett-e valami intézkedés e szörnyű vád teljes megdöntésére s az ártatlanul vádoltak, különösen a megválasztott lelkészek, teljes rehabilitálására s a hamis vádolók lealcázására? Fölteszszük e kérdéseket azért, mert már tudunk egy esetet, a cz . . . i választást (a p . . . i s a fáma szerint mindkét jelölt részéről 6—800 frtba került választást mellőzve), mely szintén az alsózempléni egyházmegyében s alig két éve esett meg, hol szintén a legmerészebb vádakat emelte a közvélemény a választás tisztasága ellen s a hol, mivel talán az ellenpárt részéről a választás kérvénnyel meg nem támadtatott, a választás szépen helybenhagyatott; s továbbá, mert úgy tudjuk, hogy a g . . . i papválasztás, hasonlóan kérvényezés hiányában, már szintén megerősített. Hát a zsinati törvények nem adnak hatalmat az egyházi ellőjáróságnak nem szabályosan végbement választások megvizsgálására, ha panaszos nincs? Hát szabad-e a legalacsonyabb vesztegetéseket, hivatalvásárlást is üzni, csak senki ne panaszkodjék?

És itt ismét önkéntelenül Erdély felé téved tekintetem; ott ez a nagymérvű vesztegetés, ez a valóságos hivatalvásárlás, a mely nálunk — mint a példák mutatják — egészen megszokott és rendes dolog kezd lenni, ismeretlen, legalább senki nem panaszkodik miatta. Ottani fiatal pap-ismerősömet régebben is, mostan is 1 krajcár nélkül választották meg papnak, mint azon helyen teljesen ismeretlen s valószínű, hogy ha ez utóbbi állást el nem fogadja, rövid idő alatt még harmadik helyre is megválasztják. Igaz, hogy Erdélyben megvan egy, a zsinati törvények által meg nem engedett szokás: a választó gyülekezet körében való próbapapolás; — tehát mind a kijelölés, mind a választás körül törvényileg meg nem engedett módon járnak el; és én egyáltalában nem állítom, hogy a választás tisztaságát a próbapapolás okozza; okozhatja a választók erősebb erkölcsi érzéke, okozhatja a papok nagyobb karaktere, okozhatja az ellőjárók szigorúbb ellenőrzése; a tény csak az, hogy Erdélyben a választások tiszták (legfőlebb egy kis főgondnoki presszió zavarja meg a tisztaságot) s ha azt Erdélyben el lehet érni, nálunk is lehetne módot és eszközt találni annak elérésére.

S ezzel bevégezem cikkemet, befejezésül még azt jelentve ki, hogy engemet annak megírásánál sem rökön, sem ellenszenv, általában semmi személyes érdek nem vezetett, én csak az egyház javát tekintem, csak az igazságot igyekeztem soraimmal szolgálni, ez pedig mindenkinek, kicsinynek, nagyoknak egyaránt kötelessége. S ha talán soraimmal olyanokat is megérintettem, megbántottam, kiket tisztetek, kiket szeretek, válaszmom ez lehet: Amicus Plato, amicus Aristoteles, sed magis amica veritas.

Theologus.

* Hivatalos intézkedésről nem tudunk, de a Hegyalja-harangodi lelkész kör legközelebbi értekezlete bizottságot nevezett ki a lelkészválasztási visszaélések meggátolását célzó munkát készítése végett, a mely az a. zempléni egyházmegyéhez lesz beadva s ott bizonyosan élénk vitát fog támasztani s jó eredményre is vezethet.

Szerk.

ISKOLAI ÜGY.

Rendszabály a sárospataki ev. ref. főiskolában, a tanárok helyettesítése tárgyában.

(Vége.)

Javaslatunk részletes indokolása következő:

1 §-hoz. Helyettesítésre, különösen rövidebb ideig tartóra, nemcsak betegség, hanem más elháríthatlan ok miatt is lehet szükség, pl. haláleset, kiküldetés stb. miatt, tehát ezen eseteket is föl kellett ölelnünk, mert a tanulásra egyformán káros, bármely ok miatt marad el az óra, vagy nem haladhat előre az illető tárgyban. Különben az állami középiskolák helyettesítési szabályzata is így szól.

2. §-hoz. Arra, hogy a tanár akadályoztatását igazgatójánál bejelentse, még akkor is szükség volna, ha helyettesíteni nem kellene. Mert az igazgatónak értesülve kell lennie az iskola életében előforduló összes fontosabb mozzanatokról, s ha pl. beteg a tanár, vagy el kell utaznia, ez az igazgatónak már a szolgálat s igazgatás érdekében is bejelentendő. Magától érthető, hogy az akadémián minden egyes óra elmaradásának bejelentése ezután sem szükséges, s a tanár ezt jövőre is egyszerű kiírással tudathatja, mert míg egyrészt föl kell tennünk, hogy alapos ok nélkül senki egyetlen órát sem fog mulasztani, addig másrészt az akadémiái fegyelem nem követeli minden egyes óra betöltése végett a helyettesítést (l. 3. §-t). Ellenben a gimnáziumban minden óra megtartása, s a tanulók rendszeres foglalkoztatása a fegyelem s nevelés egyik követelménye, s így minden egyes órára vonatkozó akadályoztatás tudtára adandó az igazgatónak. Így van ez az állami, kir. kath. s államsegélyes gimnáziumokban is.

3. §-hoz. Noha az akadémián is kívánatos minden óra folytonos, zavartalan megtartása, de az akad. ifjak nagyobb érettsége s az akad. előadások természete mégis lehetségessé teszi, hogy 1—2 heti mulasztást még maga az illető tanár is pótolhasson. Ily rövidebb félbeszakítás esetén másnak a beavatkozása a tárgy előadásába inkább kárral, mint haszonnal járna, mert itt a tudomány egyéni felfogása is döntő fontosságú mozzanat; s nem szabad felednünk, hogy az akadémián egy-egy szakkörből csak egy tanár van alkalmazva. E §. intézkedése viszonyaink között annál célszerűbb, mert protest. önkormányzatunk egyik-másik akad. tanárt 1—2 hétre előreláthatólag igénybe veszi (pl. kerületi gyűlésen, konventen stb.) s az illető már előre ahhoz képest rendezkedik be.

4. §-hoz. Viszonyaink közt az ingyenes helyettesítés mértékét jobban kiterjeszteni nem lett volna méltányos. Az állami s kir. kath. tanár 3 hóig van kötelezve, de az ő anyagi helyzete, különösen most már, a mienkhez képest, fényesnek mondható, nincs privát órák adására, vagy mellékjövedelemnek más úton szerzésére kényszerítve, nincs órákkal úgy megterhelve, úgy, hogy rendszerint helyettesítés esetén sem ad annyi órát, mint a protest. tanár helyettesítés nélkül; több tanerő van alkalmazva, kiket az iskolai önkormányzat, a szellemi s anyagi ügyek intézése sem vesz annyira igénybe. Ezért vettünk föl a gimnáziumban 6 hetet, az akadémiában egy szorgalomszakot, a mi körülbelül 6 hétnek felel meg, az ingyenes (rövidebb) helyettesítés legnagyobb mértéke gyanánt. Ha a gimnáziumnak volna félévi szünete, akkor ott is szorgalomszakok szerint történhetett volna a beosztás.

5. §-hoz. A helyettesítési kötelezettség általános kimondása a jogegyenlőség követelménye, s gátolni fogja azt, hogy egyesek, mások könnyebbségére, túlterheltessenek. Hiszszük, hogy ily eset nem is fordulna elő, de törvényben a csak esetleg bekövetkező lehetőséget is szem előtt kell tartani. A helyettes.- segéd- és rendkívüli tanárookra vonatkozó intézkedés abban találja magyarázatát, hogy működésük tartama alatt, ha nem is oly szoros kapcsolattal, mint a rendes tanárok, de ők is az intézet testéhez s a tanári karhoz tartoznak.

6. §-hoz. E §. az állami helyettesítési szabályzatban elfogadott ama helyes szempontból indul ki, hogy gimnáziumban egy héten túl nem terjedő helyettesítésnél a főcél csak a növendékek elfoglalása, s így a betöltendő órákat az ugyanazon osztálybeli tanárok leg-helyesebben saját tárgyaikra fordíthatják. Míg azonban egy heti mulasztás ugyanazon tárgyból még nem okoz pótolhatlan hátramaradást, 2, 3, 4 heti már igen, mert ily félbeszakítás mellett alig lehet szó a tárgy rendes bevezetéséről s kellő ismételtetéséről, s ily esetben a gyermek-ész sokat feled. Az akadémiái tárgyak s előadás jellege oly mérvben tér el a gimnáziumi oktatástól, az akad. fegyelem a középiskolaitól, hogy ott az üresen maradt órák mások részére való lefoglalásának nem volna értelme, s helyettesítés is csak a szaktárgy rovására eső szünetelés esetén szükséges, s ily szünetelésnek tekinti javaslatunk a két hétnél tovább tartót (3. §.).

7. §-hoz. E §. az állami helyettesítési szabályzatból van átvéve, s azt hiszszük, hogy a helyes paedagogia követelményeinek felel meg.

8. §-hoz. Klasszikus nyelvészt csak klasszikus nyelvész, modern nyelvészt csak modern nyelvész, természettant, mennyiségtant előadót csak ilyen szaktanár helyettesíthet célszerűen. Hogy a gimnáziumban pl. a III. vagy VI. osztály mennyiségtani óráit két egyén közt megosztani tanítási képtelenség: ezt bővebben bizonyítani felesleges. A tapasztalat azt igazolja, hogy az akadémián akkor is lehet valamely tárgy előadásában legalább kielégítő eredményt elérni, ha kényszerűségből két egyén közt osztatik meg.

9. §-hoz. Ez intézkedések a gimnáziumi s akadémiái szék gimnáziumi s akad. igazgató egymás között jelenleg főnálló viszonyából merítvék. A gimnáziumban felesleges minden órára vonatkozólag a gimn. székek intézkedni; az akadémián csak két hétre terjedő akadályoztatás esetén s csak szakszerű helyettesítésnek levén helye, legcélszerűbb, ha előbb a közvetlenül érdekelt szak beszéli meg a dolgot, s így tesz javaslatot az akadémiái székeknek. Az igazgató-tanács tudomásvételi s jóváhagyási joga kormányzói s ellenőrzői állásából s feladatából önként folyik.

10. §-hoz. Mivel magára a tanárra is megnyugtató, hogy hosszabb ideig tartó betegségét s ezzel akadályoztatásának okát illetékes szakférfiú igazolja; mivel továbbá ez mindenütt el van fogadva, hol rendszeres helyettesítési szabályzat van érvényben: ennél fogva alkalmazandónak találjuk nálunk is. A mi főiskolánk egészségügyi hivatalos szakközege a főisk. orvos: ennél fogva az ő, vagy más orvos véleménye s bizonyítványa szükséges.

11. §-hoz. Nyugdíj nem léteben a főiskola s a tanítás érdeke egyfelől, az elbetegesedett tanárnak és családjának sokszor egész valóukat megrázó helyzete másfelől, ép ott jön a legerősebb összeütközésbe, hol a betegeskedés hosszabb tartamú, talán kilátás sincs állandó javulásra, hol tehát a kidőlt erő pótlása a legégetőbb, a gyámoltalan, vagy legalább súlyosan meglátogatott család helyzete a legkétségbeejtőbb, a mellett

a helyettes éveken át való alkalmazása roppant anyagi terhet hárítana az iskolára. Az állami szabályzat e kérdésben így intézkedik: »Egy éven túl a beteg tanár vagy végelbánás (végkielégítés, vagy nyugdíjazás) alá esik, vagy a vallás- és közoktatási minisztérium engedélyével saját fizetéséből díjazandó helyettest nyer.«

Az állami szolgálatban a nyugdíj és végkielégítés ügye rendezve van, ott tehát ily radikális intézkedés a humanizmus minden sérelme nélkül lehetséges. Nálunk nincs nyugdíj, a megélhetésre elegendő kegydíj nehezen adható, a hű szolgát pedig nem is lehet, nem is szokta az iskola kegyessége eldobni.

Ezért tehát — az állami intézkedés analogiájára — helyesnek véltük kimondani, hogy egy polgári évre terjedő helyettesítésre feltétlen joga van a beteg tanárnak, tekintet nélkül szolgálati idejére. Azontúl a körülmények s az iskolai előjárás bölcsesége a határozók. Ez állapítja meg a viszonyok szerint, hogy végelbánást (nyugdíj, végkielégítés), vagy további helyettesítést enged-e? S vajjon kizárólag, vagy részben az iskola költségén? S nem kételkedünk, hogy a mélyen tisztelt előjárók nagylelkűsége s körültekintése a kellő utat s mértéket mindig meg fogja találni. A »viszonyok,« melyek az intézkedésnél irányadók lehetnek, oly változatosak, hogy kimerítő felsorolásuk nem lehetséges. Hosszabb szolgálati idő, kiváló érdemek, váratlan súlyos, vagy különösen költséges kezelést igénylő betegség, nagy család, vagyontalanság lehetőleg méltányos eljárás indító okai; különben is kifogás alá eső tanári egyéniség s működés, a megélhetést különben is biztosító magánvagyon, rövid szolgálat, nőtlen, vagy családtalan állapot a szigorúbb jog szerinti elbánásra szolgálhat alapul. Itt a törvényszakas csak az irányelvet jelölheti meg, de lelkét a megfontoló méltányosság, az igazi humanizmus adja. Ha a tervben levő állami nyugdíjintézet létrejö, akkor átvethetjük az állami szabályzat ide vonatkozó intézkedéseit.

12. §-hoz. A helyettes tanárok nem tartozván véglegesen s állandó szoros kapcsolattal az iskolához, valamint a segéd- és rendkívüli tanárok sem, az előjárás a fenforgó körülmények szerint állapítja meg, hogy helyettesíteni akarja-e őket s legfeljebb mily időre, vagy célszerűbbnek látja helyüket betölteni pl. ha fölöttébb hosszas betegségre van kilátás, vagy javulásra nincs is remény stb. Ezt akarja a szóban forgó §, kifejezni.

13. §-hoz. A helyettesítés maximuma a tanári fizetések csekély volta s a tanórák nagy száma által van indokolva. Egyes kiváló testi és szellemi erő a rendes megterhelésen felül ennél talán többet megbírhathat, a nagy átlag nem s az iskolai hatóság maga ellenezné a tanár roskadásig való terhelését, végleges el- és kihasználását.

14. §-hoz. E §. fegyelmi, paedagogiai és anyagi érdekek figyelembevételére törekszik. A tanárt legjobban tanártársa helyettesítheti, ki az intézet viszonyait, szellemét, a tanár egyéniségét és törekvését a legjobban ismeri, s kit e tiszt betöltésére kartársa s tanítványai iránti szeretete is sarkal, ha csak elfoglaltsága s ereje megengedi. Idegen helyettes csak oly esetben kívánatos, midőn az illető tanári kar nem képes betölteni a megüresedett órákat.

15. §-hoz. E §. a díjazás mértékének megállapításánál nagyban és egészben a jelenlegi gyakorlatot vette irányadónak.

Igen jól tudjuk, hogy nagyfontosságú, nehezen megoldható természetű feladat tisztázásával voltunk megbízva. Méltóztassék szerény javaslatunk hiányait inkább e sok-

szoros nehézségnek tulajdonítani, mert a teljes érdeklődés és jóakarat megvolt bennünk.

Mély tisztelettel

a Nagytiszteletű s Tekintetes Köziskolai szék
alázatos szolgálói:

Dr Bartha Béla,
biz. jegyző s előadó

Szinyei Gerzson,
biz. elnök.

Kovácsy Sándor.

Nagy Gusztáv.

Szivos Mihály.

TÁRCZA.

Karacs Teréz emlékezete.

(Vége)

Első évben már 64 növendék volt s a 13 év alatt 1859 ig, a míg Karacs Miskolczon volt, 855 leánya nyert tőle oktatást, nevelést. Hogy mily szellemben nevelte növendékeit, mi volt ő minden jó szellemű gyermeknek, mutatja az a ragaszkodás, az a tisztelet, a melyet minden egyes előforduló alkalommal kimutatott iránta; az a kegyeletes megemlékezés, a melylyel az intézettől megvált növendékek rajta csüngtek. Miskolcz társadalma tisztelettel és szerctettel halmozta el; de sok, nagyon sok nehézséggel kellett megküzdnie az egyház szegénysége s a jövedelem aránytalansága miatt a sok kiadással szemben. Mert míg családi, magán életünkben nagyon is érezzük a kiadások terhét, a mely minden jövedelmet fölemészt; addig a papíron megkészített költségvetés az intézeteknél azt kívánja, hogy az valami különlegesség legyen, a hol a tudományból, a levegőből, no meg az eszményiségből lehet és kell pótolni a fölösleges hiányt. Így történt, hogy Karacs Teréznél is aránytalan volt a bevétel a kiadás-hoz s mindjárt az első években 400 ft örökségét is rákölté az intézetre s teljességgel sem bírván el a 360 ft szállásbér fizetését, beadta lemondását. Különös, igazán nem érthető eljárás, hogy az előjáróság csak címmel fentartott egy intézetet, de annak, a szellemi munkának kellett előteremteni a szükséges anyagi erőt is; a szülő magasabb igények szerint neveltette gyermekét, de egész évre 10 forintot fizetett tandíjt, hogy azt a nevelőnőt gonddal terhelje meg a sír, a meddig a szegénység botját hurcolhatja.

Hol van a méltányosság, az igazság, az ész-jog, hogy csak arra legyen legkevesebb, a mi isteni részünk, lelkünket illeti, s az a mívelt ember legyen megalázva ki hívatta van, hogy az embernek született lényt valódi emberré formálja, a jövő szellemi képet megalkossa?

Hanem Karacsnak is, mint sok kiválóbb szellemnek segítségül jött két védő angyal, hogy el ne csüggedjen: a jó kedély és a munka. Hitt, remélt, szeretett. Igaz vallásosságában nem ingathatta meg a mostoha körülmény; küzdött, csalódott, de újra bizott, újra munkálkodott. És arcán, szemében, egész lényén ott volt a jó kedély, a nemesítő és felmagasztaló munka hatása.

Úgy tetszik nekem, mintha ez az előttünk levő arckép hű másképe volna annak a kitűnő nőnek s ott lebegne arcán jóságos lelke, nemes kedélye; a ki megelégedett, mosolylyal fogadja a gyermek-leányt, kinek élete maga a tavasz s a kinek oly kevés oka van a borúra. Ott ül munka-, s íróasztalánál, a hol erőt, vigaszt meríthet, a könyvek közt, a melyeknek számát maga is több értékes művel nevelte, mialatt a gond fekete szárnyával át-átvonult felette.

Jól esik lelkemnek, hogy eszmémet megvalósíthatam, hogy intézetünknek, most már a tiszáninneni egyházkerület virágzó egyik főiskolájának első szellemi munkását itt e falak közt, a művész keze által megörökíthettem s leróhattam a kegyelet adóját iránta, úgy is, mint szellemi örököse s úgy is, mint szerény író társa. Köszönet azon lelkes volt növendékeinek s több tisztelőjének, kik eszmémet megvalósítani a jelenlegi növendékekkel együtt segítettek. Köszönet a tanítótestületnek, a mely a nemes munka kivitelében támogatott.

Néhány szóval kell még megemlékezni Miskolcztól történt eltávozás után leélt idejéről.

Miskolcztól 1859-ben Kolozsvárra költözött, hogy az ottani református egyháznak a miskolczihoz hasonló nevelőjét vezesse. A híres, népszerű nevelő népszerűsége lett épen az oka, hogy ezt az állást már három év után elhagyja. Ugyanis annyian előzőnlötték az iskolát a különböző felekezetek gyermekei, hogy Karacs nevelésében részesüljenek, hogy a helyiség kicsinynek bizonyult s a jelentkezőket be nem fogadhatta. Hasztalan sürgette a szellemi vezérnő az épületek megnagyobbitását, eredmény nélkül maradt minden fáradsága. Ekkor vidékre Kendi-Lónára hívatott meg, a gróf Teleky Miksa két leányának s egy rokonának nevelőjévé. A Teleky-családtól megvált 1865-ben. Most Budapesten, szülővárosában telepedett meg s ott mint óraadó tanítónő működött 1877-ig. Tanítványa volt az élte tavaszkorában elhalt Széll Piroska is, Arany János unokája. Büszkeséggel, örömmel foglalkozott a kedves, szép, kiváló tehetségű leánykával, kiből a koszorús ősz dálnoknak annyi öröme volt s kiből annyit, annyit veszített s a kít oly fájdalmasan énekelt meg, Rozgonyi Piroska alakjában. 1878-ban Kis Kun-Halásra költözött egyik nővére két leányához. «Meghalni jöttem ide,» — írta egyszer, — de a jótékony halál helyett csak a betegség látogatott meg. Legyen meg az Isten szent akarata.»

Utolsó éveit Békésen töltötte másik nővére fiánál, Környei Lajos ügyvéd házában. Itt kettős öröm érte. Ugyanis 1888-ban a népnevelők budapesti egyesülete 80 éves születési évfordulóját lelkesen megünnepelte, a mikor az új városház nagy dísztermében megjelent nagy közönség mutatta, hogy Karacs Teréznek nemcsak a múltban volt nagy jelentősége, hanem neve most is vonz és lelkesít.

Másik öröme volt 1889-ben. Jámbor Lajos békési derék tanító, a még 1844-től írt beszélyeit újra sajtó alá rendezte, fájdalom a szükségben levő agnó gyámoltására.

Visszaálmodhatta lelkében azt a lelkes időt, midőn az ő tolla is lelkesített, buzdított; midőn a serdülő leányoknak, az ifjaknak azokat a beszélyeket írta oly sikerrel, hogy az ország több helyéről üdvözlő iratokat kap s maga beszéli, hogy az ifjúság tüntető üdvözlése szinte zavarba hozta Pest utcáin. Egy időben szindarabokat is írt, melyek közül egy, kettő előadásra is került s az egyikért, melynek címe «Szerelem elvet győz,» a nemzeti színház 40 frtot fizetett neki.

Méltán óhajtott volt már általa a halál. A ki munka nélkül egy percig sem szeretett lenni, annak mégis munka nélkül kellett tölteni utolsó éveit. Félkezére béna lett, szemei meggyengültek. Szeretett és iránta mindig gyengédséggel viseltető unokaöccse, Környei Lajos ügyvéd és Jámbor Lajos békési tanító enyhítették szenvedését az által, hogy nevelési cikkei, a nőkérdésre, különösen a miskolczi református leánynevelő-intézetre vonatkozó adatait, leveleit ők írták le s küldték be a lapoknak. A „Nemzeti nevelés“ volt különösen utolsó

évei munkásságának hű tere közölje, a melyből merítettem nagyobb részt én is a nagynevű nevelő életére vonatkozó adatokat.

Ime most átadom a művész ihletett keze által oly híven elénkbe állított képet a főtiszteletű egyházkerületnek, a mely visszaemlékezvén ez által is a küzdelmes de lelkes múlt, azt kegyelettel megőrzi, hogy jövőre annak példájából lelkesedést merítsen.

Legyen áldott azok emléke, kik a legnemesebb eszménységgel, a lelkesedés szent tüzével keblökben, az utat megtalálták s egyengették, tisztogatták a nemzet fiait és leányait előtt. Legyen emléke kegyelettel megőrzött annak, ki fényes állást, kényelmes életet mellőzve, szegényen, lemondva, nélkülözve, a legszentebb ügynek, a nevelésnek, a legszentebb eszmének, a hazának szentelte életét!

«Nincsen halál, nem szól enyészet
A sír hideg göröngyiről;
Csak por, mit porrá lenni készlet,
Csak az alak, mit széttrörl.
Hatalmában ez sincs egészen.
Milyen volt az eredeti:
Véső, ecset, művészi kézben
A késő kornak hirdeti!»

Tóth Pál.

KÖZÉLETÜNK.

Az országos középiskolai tanáregyesület közgyűlése.

(Folytatás és vége.)

Az elnökválasztás után dr. Alexander Bernát olvasta fel „A fizetésrendezés és a középiskolai tanárok“ című értekezését. Röviden vázolja a fizetésrendezés alkalmával lefolyt küzdelmet s örül annak, hogy noha a rangfokozat megmaradt az állami tanárok között, de a rangfokozat elnevezést sikerült a törvényjavaslatból törölni. Ezt a nagy eredményt (?), valamint a tanárok fizetésének lehető egyenlősítésében intézkedő törvényt is jórésztben a tanáregyesület vívta ki. A kormány eljárását a fizetési fokozatok megállapításánál teljesen helyesli, mert a fiumei tanárokat kivéve, mindenkinél a szolgálati éveket vette tekintetbe, a mi kitűnik abból a sorozatból, melyet a vallás- és közoktatási miniszter az általa kiadott »Hivatalos Közlöny«-ben közölt. Valószínűnek tartja, hogy a középiskolai tanárok a most bevezetett fizetési rendezés szerint legalább 18 szolgálati év után a VIII. fizetési osztályba jutnak. Fizetésök a következőleg emelkedik: 1—5 évig 1200 frt; 5—10 évig 1300 frt és 100 frt pótlék; 10—15 évig 1300 frt és 200 frt pótlék; 15—20 évig 1400 frt és 3-ad éves pótlék; 20—25-ig 1600 frt és a megfelelő pótlék; 25 év után 1800 frt és 500 frt pótlék. Ebből látszik tehát, hogy a tanár helyzete csak 15 évi szolgálat után kezd javulni. Előadó szerint, a régihez viszonyítva, javult ugyan a helyzet valamit, de az új törvénynek még sem lehet nagyon örülni, mert a tanár működését az anyagi gondok még mindig akadályozni fogják, s épen ezért a tanári pályára ezután is kevés arra termett ifjú fog lépni. Előadja aztán, hogy véleménye szerint, az anyagi javadalmazások ügyében mit kellene a középiskola tanárságnak tenni. Szerinte, minthogy a törvény az eddigi ötödéves pótlékot érintetlenül hagyta, ennek újra rendezését kell kérelmezni, még pedig úgy, a mint ez Poroszországban már végre van hajtva. Szükségesnek tartja egy szabályzat készítését is, melyben világosan

mondassék ki, hogy minő okok miatt mellőzheti a vallás- és közoktatási miniszter egyik vagy másik tanárt az előléptetésnél, ha erre hivatalkoránál fogva igénye van. S minthogy az ilyen mellőztetés az illetőre nagy erkölcsi csapás, annak oka a mellőzöttel is hivatalból közöltessék, hogy ha esetleg méltatlanul vádoltatott be a minisztérium előtt, magát igazolhassa. A tanár érdemeit, melyeket a tanügyi, irodalmi vagy társadalmi téren szerzett, jogában álljon a kormánynak soronkívüli előléptetéssel is jutalmazni, mert ez a tanároknak minden esetre buzdítóan hat; de hogy ez által a régebbi tanárok mellőzése nagy mértékben ne következék be, a soronkívül előléptethetők számát a kormány percentekben állapítsa meg.

Alexander felolvasása után hosszas vita fejlődött ki, mely a hódmezővásárhelyi kirándulás miatt délelőtt félbe szakadt, de délután ismét tovább folyt. A vitát *Berec Antal* kezdte meg. Tudomása szerint az állami tanárok a fizetésrendezéssel nincsenek megelégedve, s épen ezért a választmányt utasítani kell, hogy a helyzet javítására minden lehetőt kövessen el. Javítani kell a nem állami tanárok fizetését is, s erre nézve egyik fő tényezőnek tartja, hogy a tanárok fizetési minimuma törvény által állapíttassék meg. Hogy az áthelyezés a vidékről a fővárosba és viszont megkönnyíttessék, szükségesnek tartja, hogy a budapesti tanárok helyi pótlékot kapjanak, de ha vidékre helyeztetnek át, ezt a pótlékot elveszítsék. *Szigetváry* Alexander indítványainak pótlásául még azt óhajtja felvenni, hogy az előléptetés helyben maradás mellett is megtörténhessék. *Kardos* javasolja, hogy a minisztérium egy oly törvényjavaslat készítésére kéressék fel, a mely úgy az állami, mint a nem állami tanárok összes viszonyait szabályozza és lehetőleg javítsa. *Dr. Bauer* különösen a szolgálati pragmatikát sürgeti, a mit annyi kérdés után, most, midőn a tanárság és a többi hivatalág között szorosabb kapocs jött létre, talán könnyebben keresztül lehetne vinni. Szükségesnek tartja, hogy a helyettes tanárok ügye rendeztessék, s a helyettes tanár, mint feleketett hivatalnok foglalja el állomását. Ajánlja, hogy a felekezeti tanárok helyzetének javítására az egyesület minden lehetőt tegyen meg. *Csáky* gróf üdvözlő táviratának felolvasása után, *Schönviezky* szintén a helyettes tanárok helyzetével foglalkozik, s kívánja, hogy 3 évi helyettesesség után a szolgálati idő számíttassék be. *Kemény* a tornatanárok ügyét is pártolólág kívánja felterjesztetni a minisztériumhoz, *Kassai* pedig a polgári iskolákból átlépett középiskolai tanárokról hívja fel a közgyűlés figyelmét, mert ezeknek a polgári iskolákban töltött éveik nem vétettek figyelembe. A felekezeti tanárok fizetésügyének rendezése többek által felemlítettén, *Baksay István* szólalt fel. Mindenek előtt őszintén előadta azokat az okokat, a melyek miatt a felekezeti tanárok az országos tanáregyesület iránt nem érdeklődnek annyira, mint régebben. Aztán kijelenté, hogy a felekezeti tanárok fizetési minimumának megállapítását a kormány által csak azon esetben tarthatná célszerűnek, ha a törvénynek ez az intézkedése nem pusztán ráparancsolás volna a felekezetekre, hanem egyúttal biztosítás arra nézve is, hogy az állam az iskola-fentartókat terheik elviselésében segíteni fogja. Nem tartja helyesnek a miniszternek azt a tervét sem, hogy a felekezeti iskolákra nézve a tervezett országos nyugdíjintézetbe lépést csak facultative mondja ki, mert ez az intézetek közt nagy különbséget teremtené. *Szigetvárynak* a *Baksay* felszólalására tett megjegyzéseire *Buza J.* válaszolt, előadván, hogy a Sárospataki Lapok, melyre Sz. I. hivatkozott, annak idején azért dicsérte

meg az országos középiskolai tanáregyesületet, mert ez programjába a felekezeti tanárok helyzetének javítását is felvette, azonban mint később kitudt, ez ügyben semmi feltűnőbb lépést nem tett, mert a választmány nem tartotta magát illetékesnek arra, hogy a fentartó-testületekhez fordulhasson kérelmével és tanácsával. A tanárok fizetési minimumának meghatározásánál jelenleg sürgősebbnek tartja a tervezett nyugdíjintézet minél előbbi felállítását, mert az állam, az eddigi tapasztalatokból következtetve, a fentartó-testület kérelmére s a felügyelő hatóság ajánlatára bizonyos jogok követelése mellett, megadja a segílyt az arra szoruló intézeteknek. A nem állami tanárok részére tervezett nyugdíjintézetnél különösen a tanulók túlságos megadóztatását tartja igazságtalannak és méltánytalannak, mert az állami iskolák növendékei ilyen cím alatt semmit sem fizetnek. A tanáregyesület felterjesztésében tehát különösen arra kéri felhívni a miniszter figyelmét, hogy a nem állami tanárok nyugdíj-ügyét minél előbb, s az iskola fentartókkal szemben lehetőleg méltányosan oldja meg.

A közgyűlés Szigetváry előadó záró beszéde után elhatározta, hogy a következő pontokat terjeszti fel a közoktatási miniszter elé: 1. A magasabb fizetési osztályba való kinevezés egy kidolgozandó szabályzat szerint történjék, rendszerint a szolgálati idő tekintetbe vételével. 2. Előléptetés helyben maradás mellett is történhessék. 3. A helyettes tanárok kinevezett és felkesztett tisztviselők legyenek. 4. A tanári fizetések minimuma törvény által határozottassék meg s a felekezeti és községi tanárok nyugdíjügye minél előbb s lehető méltányosan rendeztessék. 5. A rangsorozatból folyó sérelmek orvosoltassanak. 6. Szolgálati pragmatika készíttessék. A tornatanárok ügye nem vétetett fel ez alkalommal, mivel többek nyilatkozata szerint még most a középiskolai tanárok közé be sem oszthatók, a legtöbbnek nem lévén tanári oklevele.

Ha még ezek után felemlítem, hogy a tanáregyesület újra szervezése ügyében egy 12 tagú bizottság neveztetett ki, hogy a választmány kilépett tagjai nagyobb részint ismét megválasztattak és hogy *Keménynek* az az indítványa, miszerint a minisztérium a főigazgatókat országos értekezletre hívja össze, valamint *Fábry J.* és *Balassának* az az indítványa, hogy a Pusztaszeren felállítandó milleniumi emlék alapjára az egyesület gyűjtést indítson, tanulmányozás végett a választmánynak adott ki, — legalább főbb vonásokban megismertettem a tanáregyesületi gyűlés „komolyabb” tényeit.

Ezek után meg kell még emlékeznem röviden azokról a kirándulásokról is, melyeket a tanáregyesület tagjai a hivatalos gyűlésezés után nap-nap után tettek. Ezekben a napi lapok tudósítói csak dárídót láttak, mert nem vették tekintetbe azt a hasznót, mely az ily kirándulásokkal együtt járó ismeretbővülésből a figyelmes szemlélőre háramlik.

Az első napon a Szeged város általa dott díszebéd után, Szabadka város meghívására, a szikós gyógyfürdőjéről s a fürdésre berendezett hatalmas taváról híres *Palicsra* rándultak ki a tanárok. A vonattal körülbelül 1 1/2 óra alatt értek Szegedről e szépen fejlődő kies helyre, hol Szabadka polgármestere által ünnepélyesen fogadtatván, a fürdő berendezését, a *Vermes-féle* nagyszerű torna- és kerékpárverseny-telepet tekintették meg s megjelentek a tiszteletükre rendezett dísz-színi előadáson is. Nagyon természetes, hogy a Szabadka város által adott díszvacsoráról sem maradt el talán egyetlen tanár sem és mindenik gyönyörködött abban a meglepő tűzijátékban, melyet a tanárok tiszteletére a tó felett ren-

dezték, Éjjeli 11 órakor, külön vonaton tértek vissza az egyesület tagjai Szegedre s jól esett ez alkalommal tapasztalniok a vasuti igazgatásnak azt a figyelmét, hogy elrendelte, miszerint a vonat ne a vasuti állomásig, hanem a lóvonatú vasut pályájára áttérve, a »Tisza szálló« elébe vigye a tanárokat.

A második napon Pallavicini őrgróf meghívása folytán Pustaszerre rándultak el az egyesület tagjai. Három külön vasúti kocsiban utaztak a *kisteleki* állomásig, honnan 24 grófi fogat szállította tovább a vendégeket Sövényházára, a gróf uradalmára, hol a Bécsben időző főúr nevében két tisztje fogadta lekötelező szíveséggel őket. Megérkezésük után a legtöbben siettek megnézni, hogy mint készítik a szabadban nagy bográcsokban a „*bürgerpaprikást*“ s a kúp alakú mezei kemencékben a híres *túróslepenyt*. Az érdekes sürgőforgó népet egyik tanár le is fényképezte. Az ebéd alkalmával először Novák uradalmi igazgató üdvözölte gróf Pallavicini nevében a tanárokat. Nem nagy idő — ugymond — mely bennünket hazánk ezer éves fenállásának évforduló ünnepétől elválaszt. Ünnepelni fogjuk akkor azt az emlékeztető dícső multat, melyen az ősök hazát szereztek fegyverrel, harcias erővel a későbbi nemzedékeknek. Ma ismét invázió van Pustaszeren. A magyar kultúra győzelmes hadserege szállotta meg ezt a szent földet. Nem élesre fent fegyver villog a küzdők kezében; a nemzeti szellem világossága egyengette az utat, mely őket ide vezette. A mit az ősök fegyverrel kezükben kivívtak, azt a magyar tanárok szellemük erejével hódították meg a civilizációnak, a magyar kulturának. Kívánja, hogy a magyar tanárok küzdelme épen olyan diadalmas legyen, mint az ősökéi volt, kik Pustaszert ezer évvel szállották meg. A tanárok nevében Hofer alelnök mondott köszönetet a szíves fogadtatásért. Csathó Zsigmond Csongrádmegye alispánja üdvözölte a megye nevében a kultúra harcosait.

Körülbelül 3 óra lehetett, midőn az egész társaság a pustaszeri romokhoz vonult. Fedetlen fővel, hazafias áhitattal állottak meg a romok mellett s nem sokára felhangzott ajkaikon a »Hazádnak rendületlenül.« Ennek végétével egy pár hazafias beszéd hangzott el, de nem nyomtalanul, mert pár perc alatt 150 forint gyűlt össze a millenium alkalmából a szermonostori apátság romjai helyén emelendő emlék alapjára. Csathó alispán meghatottan vette át az összeget s ígérte, hogy az alispáni székből fogja megindítani nemcsak a megyére, hanem az egész országra kiható mozgalmat s reményli, hogy a millenium ünnepén Pustaszeren, a helyhez méltó emlék fogja hirdetni az ősök dícsőségét. Ezután lelkesedéssel dalolta az egész társaság a »Kossuth Lajos azt izente« nótát s a lelkesedés annyira ragadta a nagyobb, részint állami tanárokat, hogy egyik társukat e szent helyen felkérték, hogy a legközelebbi olaszországi útjában a turini remete előtt tolmácsolja a tanáregyesület tagjainak legmélyebb tiszteletét. A himnusz elénekélése után a romok köré csoportosult társaságot lefényképezték. A fényképek árából befolyó jövedelmet a most megvetett alaphoz fogják csatolni. A népmulatság megtekintése után visszaindultak a tanárok Szegedre.

A harmadik nap délutánján Hódmezővásárhelyre rándultak ki az egyesület tagjai, hova a város nevében Futó Mihály ev. ref. gimnáziumi igazgató hívta meg a tanárokat. A vonatnál Szikszay Dénes tanácsos a város nevében, Futó M. pedig a helybeli tanárok nevében üdvözölte a vendégeket, kiket kocsikon vittek a város kulturális intézeteinek megtekintésére. Megszemléltek az egy évvel ezelőtt felállított mintaszerű óvónőképző-intézetet, aztán a Kovács Ferenc ajándékából épült lelenc-

házat, a városházát s a ref. főgimnáziumot. Örömmel tapasztaltuk, hogy ez a derék intézetünk egészen meglepte állami kollegáinkat. Az *ártézi fürdőben* megfürödve vonultak aztán a vendégek a népkertben rendezett gazdag ebédhez, melynél a város polgármestere üdvözölte a város nevében a tanár-egyesületet s a lakoma végétével Szegedre is elkísérte a tanárokat.

Jól esett tapasztalnunk, hogy hazánk gazdag alföldi városai ilyen kitüntető figyelemmel és igazi szeretettel fogadták a nemzet egyszerű napszámosait, a tudomány szerény munkásait. Méltán fejezte ki a közgyűlés jegyzőkönyvileg mindeniknek forró köszönetét.

Azt felesleges említenem is, hogy Szeged nevezetességeit is nagy érdeklődéssel tekintették meg a tanárok, s gyönyörködtek az újra épült városban, melyet a király »szébb lesz mint volt« parancs-szava hívott újra életre. Megnézték különösen tanintézetét, melyek között legimpozánsabb a mintaszerűen berendezett főgimnázium, mely a városnak 300,000 forintjába került, s a kegyesrendiek vezetése alatt áll, továbbá a főreáliskolát, melyet 1873 ban félmillió forint költséggel emeltek, s melyben az értékes Somogyi könyvtár is el van helyezve. A gyűlésen megjelent pár kalvinista professor, sietett mindenek előtt látni az újonnan épült református templomot, melyet a szegedi nép »kakasos templom«-nak nevez. Egy kis ligetben fekszik ez a góth stílusban épült Isten-háza. Hármashajó csomópontja felett kupola s torony emelkedik, de ezenkívül a fő bejáratnál egy másik kisebb körtorony is díszeskedik. Ablakain üvegfestések vannak. Sokat láttunk Szegeden, de talán egy helyről sem távoztunk olyan lelki örömmel, mint ettől a kicsiny, de erős várunktól.

Buza János.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A Tompa-ünnepélyen a sárospataki főiskolát hivatalosan Szinyey G. és Kovács S. irodalomtörténet-tanárok, továbbá Székely György és Debreczeni Bertalan fogják képviselni.

— A tervezett Kövy-ünnepély közbejött körülmények miatt — sokunk őszinte sajnálatára — az őszi egyházkerületi gyűlésről vagy talán véglegesen is elmarad. A főiskolai jogakadémia tanári karának, mint az ünnepély előkészítésével megbízott testületnek többsége, nem látja azt most már sem az önmaga által ajánlott s a köziskolai szék által korábban elfogadott formájában, sem a főiskolai igazgató tanács újabb kívánatai szerint — az idő rövidsége miatt — megtarthatónak s a tanári kar gyér-számú közgyűlése kénytelen volt az első sorban érdekelt jogakadémia szakvéleménye előtt az ünnepélyhez kötött szép reményeiről — legalább egy időre — lemondani. Ez a nehézség azonban, minket — „Sárospataki Lapok“-at — nem oldhat fel a 100-ados évfordulónak tőlünk telhető megünneplése alul.

— Apponyi Albert Szempczén. Országgyűlés nem lévén, az a divat, hogy ilyenkor beszámoló beszédekben mossák a főfő képviselők egymást és a kormányt és így tartják maguk iránt ébren a közvéleményt. Apponyi újabban Szempczén hódolt ennek a divatnak. Beszédéből minket az egyházpolitikai vonatkozású részletek érdekelnek különösbbe. Ismételtén mondta, hogy: obligovált és vállal az ország előtt két dolog mellett. „Egy nagy cél mellett s ez: az utolsó események által kárt szenvedett állami tekintélynek és jogrendnek s a megrendült felekezeti békének helyreállítása. E cél elérésére szolgáló politika: a 68-iki törvény módosítása, a mely túlélte magát,

de kapcsolatosan a házassági jognak a külső jogrend szempontjából egységes állami rendezésével, a polgári házassággal, az állami judikaturával — érintetlenül maradván a lelkiismeret terén az egyházak szabad mozgása — a kath. autonomia létesítése a prot. egyházaknak, szegénységükben jobb és állandóbb, nem a mindenkori megszavazás esélyétől függő dotációval való felsegélése, izraelita polgártársaink receptiója és a vallásszabadság behozatala az egész vonalon. Mindezt egyszerre s együttesen akarja a gróf létesíteni, különben a tervezett épület csak mesterséges romhoz fog hasonlítani. Szerinte a kormány köteles a 68-iki törvényt módosítani s a szülők szabad akaratát a gyermekek vallására nézve biztosítani, mert ha ezt nem tenné, nem maradhatna helyén s rút csalást követne el. Eötvös n.-kőrösi beszédének egyházpolitikai részében csak egy világos dolog van — szerinte — t. i. az izzó, szenvedélyes és az izgatásnak egész skáláját felhasznált gyűlölet a kath. egyház rendje és különösen a kath. főpapság ellen, (?) holott pedig úgy Ő (Apponyi), mint a kormány hónapok óta mindig azt bizonyítgatják, hogy a vallási kérdések szabadelvű irányban való megoldása távol áll minden ellenséges gondolattól akármelyik egyház vagy egyház-rend ellen. Kárhoztatja a szabadelvű sajtót a miatt, hogy az Eötvöst hozsannával köszöntötte s országos szerencsétlenségnek vallaná, hogy ha a pártok állandóan a vallási kérdések alapján alakulnának meg, s ha ezek képeznék a politikai víz-választót. Más országok talán elbírhadják a vallási alapon történő pártalakulást, de Magyarország nem bírhatja meg . . . a bécsi udvari irányzat és a nemzetiségi izgatók miatt . . . Ez a nemzet gyengébb sohasem volt, mint ebben a pillanatban, a mikor egyházpolitikai izgalmak közt él . . . éppen azért nem szabad megengedni, hogy az egyházpolitikai kérdésekből pártalakító motivumok váljanak . . . A szép, nagy, s nemes modorú beszédből azonban még mindig nem tudjuk meg, hogy milyen is hát az Apponyi polgári házassága, sőt a klerus iránt nyilvánított gyöngédsége s a klerusnak iránta tanúsított rendkívüli hódolata (a mely Szempezen is feltűnően mutatkozott) még mindig talány-nak tűntetik fel előttünk a nemzeti párt vezérét s egyházpolitikáját. Arany hidak vannak nyomában, — a maga számára. Csak egy bizonyos ő nála is, az t. i., hogy az 1868. LIII. t.-cikk megmaradása esetén ő az egyházpolitikai reform minden többi pontját kész elejteni. Ezen alul nem alkuszik! Hogy ezzel nem nekünk, protestánsoknak akar tetszeni, az már bizonyos. —

— **Sátoralja-Ujhely és Zemplénmegye iskola-ügyi mozgolódásai.** Alig van túl a szomszéd városnak pár év óta kiépített főgimnáziuma az első érettségi vizsgálaton s ime az összes iskola-fentartók készülnek valamennyi népiskolájukat átadni az államnak, mert csak így vélik azokat a kor színvonalára felemelhetni; a megyei közigazgatási bizottság pedig, élén *Nemes Lajos* tanfelügyelővel, neki buzdult egy állami felsőbb leányiskola tervezésének s illetőleg kérelmezésének és pedig úgy, hogy az illetékes minisztérium annak már a jövő iskolai évben való szervezését rendelné el. Érdekes s tanulságos is a kérelem indokolása, a mely úgy hangzik, mint kemény ítélet az irlgalmas nének által éveken át vezetett *Carolinaeum* ellen. . . . „Sajnálattal kell kijelentenünk — mondja a főispán által aláírt felterjesztés, — hogy vármegyénk területén egyetlenegy magasabb leánynevelő-intézet sem létezik, melybe teljes megnyugvással, bizalommal adhatnák leányaikat azon szülők, kik gyermekeikkel az elemi oktatásnál magasabb műveltséget óhajtanak elsajátít-

tatni. . . . *Leányainkat meg kell szabadítani azon nevelő intézetektől s nevelőnőktől, melyeknek s a kiknek más cél-jok is lehet, mint a vezetésük alatt lévő gyermekeket valódi magyar honleányokká tenni.* — Az ügy érdekében óhajtanunk kell, hogy Zemplénmegye közigazgatási bizottságának kérvénye engedelmes fülekre találjon odafenn, mert szégyen biz az — mai napság, — hogy a hatalmas intelligenciával rendelkező, roppant kiterjedésű Zemplénnek nincs felsőbb leányiskolája s hogy a mi olyannak látszik, az meg nem épen megbízható.

— **A sárospataki közséi iskola felszabadulása.** Kilenc iskola-szék dült ki a régebben u. n. kis-pataki közséi iskola vezetéséből, míg végre a tizedeknek sikerült odáig vinni a dolgot, hogy a tanítót az állampolgárok terhére — ideiglenesen, mint beteget, nyugdíjazták. Évek óta zúgott ellene a panasz, a vád s újabban még bünyfenyítő vádak is, de a szerencse karra fogta és vitte fölfelé. — A politikai hatóság, noha megyeszerte tudva volt, hogy Sárospatak közséi iskolája minden kritikán alúl áll, — pártját fogta a kortes vezérnek s vándor-tanítóvá is megtette azt, a ki otthon kötelességeinek, a rendnek és törvénynek elhanyagolásáról vált híressé, (hogy egyebet ne említsünk!). No de jó fajta méhköpüket is készített, kitűnő ménlovat is szerzett a Bodrog bal-partján elterülő városrésznek s majdnem agyonüttetett egy pár diákot! . . . A közséi iskolaszék megütközéssel vette tudomásul a közigazgatási bizottságnak a tanító irányában tanúsított atyáskodó eljárását; mindamellett örömmel hirdette ki az 500 frt készpénzzel s lakással javadalmazott tanítóságra a pályázatot.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Pályázat tanári állomásra.

A sárospataki ev. ref. jogakadémián egy évi szabadságolás folytán megüresedett helyettes tanári állomásra:

Pályázó, mint helyettes tanár, egy évre (1893³/₄-re) választatik; kötelessége a magyar büntetőjog, közigazgatási jog és államjog előadása a tanterv szerint kötelezett óraszámban.

Díjazása: 1000 frt; a főiskolai épületben egy szobás szabad lakás, fűtéssel és világítással.

A pályázók kérvényeiket *jogtudori okmányaikkal* felszerelve az akadémiai igazgató hivatalához 1893 augusztus hó 15-éig nyujtsák- vagy küldjék be.

A megválasztott állását 1893 szeptember 1-én elfoglalni köteles.

Sárospatak 1893 július 5-én.

3-3

Az igazgatóság.

Pályázat.

Az ungi egyházmegyébe kebelezett *agteleki* ev. ref. egyház lelkészi állomására, melynek évi jövedelme pénzben, földben és stólában — hivatalos becslés szerint — 543 frt 13 kr s így a IV-ik osztályba tartozik.

Az elválasztandó, hivatalát 1895 április havában foglalhatja el s az egyházmegyei gyámintézetnek kötelezett tagja leendő.

Pályázni óhajtok kellőleg felszerelt kérvényeiket folyó év augusztus 27-ik napjáig nagytiszteletű Szabó Endre esperes úrhoz küldjék be (Csicsér u. p. Nagy-Kapos.).

Miskolcz, 1893. július 21-én. *Kun Bertalan*,
tiszáninni ev. ref. püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél-
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A Tompa-ünnep küszöbén« — »Válasz Mocsáry Lajos úr Intra muros című cikkére.« *Dr Bartha Beia.* — »Vissze-
kintés az iskolai évről.« *Görömbei Péter.* — »Szemelvények egy esperesi jelentésből.« *Dunaparti* — »Szigetvár ostroma.«
Moklári Pap Miklós. — »Vegyes közlemények.« — »Pályázat.«

A Tompa-ünnep küszöbén.

Petőfi érc-szobra 10 év óta áll már az ország szívében, az eskü-téren. A hazánkat felkereső művelt idegenek időnként s a nemzet ifjúsága évenként koszorúkkal zárandokolnak a „Talpra magyar“ szerzőjének lábaihoz. *Arany Jánosnak* csak imént emelt méltó emléket hálás nemzete az országos muzeum elé, hol milliók figyelmének tárgya. A nagy „triász“ harmadik fényes alakja csendesen nyugszik a hanvai templom közelében egyszerű sírköve alatt, a melyen a szalontai hű barát tolla regél a templomjáró falusi népnek s egy-egy oda vetődött utazónak az alant nyugvó érdemeiről.

A főváros irányadó köreitől távol, a „lant és biblia — e két szent barát“ — karjain ringatózott pap-költőnek akadtak ugyan a letűnt 25 év alatt számos méltánylói, valamint gáncsolói is; egy-egy szűkebb vidék, vagy közelebbről érdekelt kisebb társadalom ajkaira vette a nép- és virágregék csodált dalnokának nevét s így vagy amúgy ki is fejezte hódolatát — *e harmadik iránt* is; de az alkalmasabb idő, a melyről egyik költő-társa is álmodozott, — a melyben „*barátai országos emléket kérhetnek nevének,*“ még eddig nem érkezett el.

Talán ez a tapasztalat is indította a gömöri ref. papságot arra, hogy a kínálkozó alkalmat, a költő halálának 25-ik évfordulóját ünneppé szentelje s ünneplésével míg egyfelől saját lelke hangos követelésének tesz eleget, másfelől az ország művelt társadalmát, a költő tisztelőit, barátait a hanvai sírban nyugvó porokra emlékeztesse.

Más viszonyok között, mint a mostaniak, annak kellene történni a hanvai ünnep hírére,

a miről a költő — egyik, hibásan elsőnek nevezett költeményében így álmodozott:

„A nép szorult kebelrel
Közelg a sír felé,
A sírt a hála-ünnep
Oltárrá szentelé.

Behinti azt virággal
És márvány-oszlopát
Lomb- és repkény-fűzérrel
Köríti, fonja át.

S az ifjú nemzedékben
Tettek csirája kél;
Szívének égi hangja,
Hogy csak honának él.“

Igen bizony — más viszonyok között. Dehát a magyar társadalom beteg. Politikai és felekezeti érdekek — hamis próféták segélyével — részekre szakgatták s még olyan ragyogó nevek is, mint Arany és Tompa, elégtelenek arra, hogy a tátongó hézagok sötétlő mélységeit áthidalhassák. Az ultramontanizmusba tévedt kath. értelmiség papi és papos gondolkodású tömege különben sohasem is tudta nagyjaink s köztük első rendű költőink eretnekségét elfeledni, nem tudták ezt közülnök még azok sem, a kik az iskolai nevelés útján a nemzeti egység építésére voltak és volnának hivatva... Tudunk — fájdalom! — rajongókat a multból s a jelenből is, a kik az Arany, Tompa s Petőfi nevével s költészetök ellenállhatatlan varázsától féltették s féltik még ma is a kezökre bízott ifjúság szellemét s ha már másként nem lehetett ez irodalmi colossusokat kikerülniök, eltagadták legalább azok hitvallását vagy kötelességöknek ismerték őket — mint eretnekeket — megbejézni.

Ily viszonyok között bölcsen van az úgy, hogy az ünnep-rendező bizottság nem ütött

nagyobb zajt a Tompa névvel, nem provokálta az országos hódolatot, mert így — egyebektől eltekintve — nem kockáztatta legalább az ünnepély bensőségét, családias voltát. A szülőföld és megye koszorúival, az osztály- és polgártársak hódolatával, a költő-barát szívből fakadt dalával, az önkéntes zarándokok tiszteletével stb. bizonyára szép és feledhetetlen ünnep lesz az a július 30-iki s nem lesz azon egyetlen hamis vonás sem, s ez illik az ünnepelt jelleméhez!

De az ünnep nyomában aztán kötelességek fakadnak!.. Gömörre, a gömőri s az egész hazai protestantismusra vár — szerintünk — a hanvai ünnep lezajlása után, hogy Tompáért, az ő szellemének hódító erejéért megtegye mindazt, vagy legalább sürgesse mindannak megtételét, a mivel ez ország az ő nagy fiának, a „triasz“ harmadik alakjának adója maradt.

Noha csak 25 év választja el tőlünk az élő, működő Tompát s bár itt élt, hatott, szenvedett egy szűkebb vidék és társadalom köreiben; mindemellett még életének adataival sem vagyunk tisztában, még a forrásokra sem mutathatunk rá biztosan, a melyekből dalai fakadtak. Oszlatnunk kell tehát először is az élet-körülményei felett borongó homályt.

Költő-társainak műveit sokféle kiadásban bírja már a magyar értelmiség: az ő műveinek még nem támadt igazi commentátora sem, a ki egész fényében, teljes értékében állítaná elénk a legeredetibb magyar költőnek gyakran tenger mélységű s csak életének apró s nagy titkai által igazolható alkotásait. A magyar közönség még nem ismeri igazán Tompa műveit s nem tudja milyen kincse neki ez a név s éppen azért is nem igen siet ennek ércebe-öntetésén. Ennek az adóságnak a törlesztése is Gömörre és a hazai protestantizmusra vár első sorban, ha már nem tudunk kibontakozni a felekezeti elfogultságai-
gaiból.

De folytatnunk kell, a mit nemes lelkek már régebben elkezdtek, a Tompa-ereklyék gyűjtögetését is, hogy lássa, olvassa azokat a jövő nemzedék és tanuljon lelkesedni egy eszményi ember törekvésein, küzdelmein, szenvedésein, egész életén s még a halálán is.

Ha majd ilyenformán sikerülhetne az első sorban hivatottnak országos érdeklődést, sőt szeretetet ébreszteniök a virágok dalnoka és művei iránt; ha majd lassanként — az eszményi irányú alakok vagy éppen a Tompa költészetének hatása alatt is — összébbsimul ez a beteges magyar társadalom: — akkor fog aztán bekövetkezni, hogy a Tompa-szoborért önkéntesen megnyílnak a szívek és — nem kell többé újabb 25 évet várni a költő álmának teljesülésére.

Mély tisztelettel köszöntjük a gömőri ref. papságot azért, hogy a 25-dik évforduló megünneplésével erkölcsileg kényszeríti a hazai sajtót és a nemzetet arra, hogy Tompa névvel és műveivel is foglalkozzék s ezt a maga dicséretes példájával bizonyos mulasztások pótlására figyelmezteti. Üdvözljük mindazokat is, a kik összesereglenek a nagy költő-pap, imáiró és sok szenvedést látott ember virágos sirhalma körül és az ünnepi mámoron túl is emlékeznek a dalnok nevére s nem kívánnak szabadúlni ennek megszentelő igézete alól.

„A költő ajkán édes dal fakad,
Ujit, teremt mint egy szent áradat;
Majd tűzláng az, mely áthevit, világol
És egybeforraszt elvált lelkeket.
Tavaszi nap, a melytől enged a tél
S a szív fagyot és jégburkot le-vet.
Egyik szaván feltámasztván a holtat:
Figyelj nép! a másik jövődre jóslat!
De a nép lakmároz, . . . multját tanácsért
Nem kérdi; a jövőre semmi gondja;
A költő dall, — dall szívtelen köveknek,
Nem érti senki, bár lelkét kiontja.“

Ezt Tompa zengi így. Üdv azoknak, a kik megértik őt. Üdv innen a Rákóczy-collegium falai mellől, a hol először csókolta homlokukon a Múza; a hol vele s lantjának búbajos zengéseivel szemben nincsenek és sohasem voltak s nem is lesznek „szívtelen kövek“. Áldás nevére, hamvaira, költészetére!

V á l a s z

Mocsáry Lajos úr „Intra muros“ című eikkére.

Véleményemnek csálhatatlanságot sohasem követtem. Egyet állíthatok s ezt kívánom, hogy mások is elismerjék: mindig tiszta meggyőződésből írok, sem politikai szenvedély, sem pártoskodás, sem melléktekintetek soha nem vezettek; egyedüli óhajításom az volt, hogy szerény erőm és tehetségem szerint hazám s egyházam javát munkáljam.

Epen azért nemcsak jogosultnak tartom a kritikát azzal szemben, amit írtam, írok, vagy írni fogok, hanem üdvösnek is, mert tévedni emberi dolog, s érzem, hogy mint gyarló ember könnyen tévedhetek. A bírálás s eszmecsere kereszt-tűzében próbálódik ki a tiszta igazság.

Most sem azért nyúlok tehát tollhoz, hogy egyéni nézeteimet, mint megtámadhatlan igazságokat védelmezem; de Mocsáry úr oly nagy mértékben érti félre azt, amit a „Protest. egyházi és iskolai Lapban“ „Az 1868. LIII. t.-cz. s az egyházpolitikai reformok“ cím alatt írtam s oly súlyos személyes természetű invectivákkal illet, hogy éppen azon kiváló tiszteletnél fogva, melylyel a támadó személye s protestáns buzgósa iránt viseltetem s azon tekintetnél fogva, melylyel e becses Lapok olvasó közönsége iránt tartozom, egészen felelet nélkül ama túlságosan erős támadást nem hagyhatom.

Legyen szabad tehát válaszat érdemi s személyes részre osztanom.

A mi a tárgy érdemét illeti, azt én jól tudom, hogy Mocsáry úrral nincs szerencsém egy véleményen lehetni. De azért az én nézetem is nézet s a protestantizmusban gyökerző vélemény szabadságnál fogva szabad, sőt bizonyos határig kötelesség elmondanom. Mocsáry úr s a vele egy véleményen levők is elmondják a magukét, a nagy protestáns közönség pedig vizsgálja meg a kettőt, hányja-vesse meg jól s aztán „győzzön a jobb!”

Nem a végcélra különbözünk mi egymástól, csak a részletekre.

Én is a hazai protestáns egyház erősödését, boldogulását óhajtom. Azonban tudván azt, hogy ily sok felekezetű országban a legnagyobb jóindulat-szülte egyoldalúság és kizárólagosság is a legnagyobb hiba lehet s az akarattal ellenkező eredményt szülhet, mert 7, 8, 9-féle egyoldalúságot s kizárólagosságot talál magával szembe, melyek együtt okvetlenül, némelyek külön is erősebbek a miénknél: úgy óhajtom a többi felekezeteket lehetőleg nem sértve, ameddig csak lehet, inkább velők békés egyetértésben munkálni saját felekezetem javát. Természetesen, ameddig s amelyekkel lehet. Az ultramontanizmussal nem lehet, — az ellen, az ő akarata s folytonos támadása folytán örökös harcot kell vívnunk. De lehet együtt munkálnunk a szabadelvű katolikusokkal s más felekezetek jobbjával. Akkor azonban a fenforgó kérdések megítélésénél a a szigorú joghoz a kölcsönös jóindulatot is oda kell csatolni, mert: „Aminemű mértékkel méritek, olyannal mérik egyebek nektek s bővebben mérik nektek.” (Márk 4. r. 24.).

Tudom azt is, hogy a magyar protestantizmus valódi érdeke e hazának valódi érdekétől, boldogulásától el nem választható. De hazánkra legnagyobb veszedelem volna, ha csakugyan sikerülne népét a sok ellentétten felül még vallásfelekezetek szerinti táborokba is szétszaggatni. Jól kell tehát vigyáznunk, hogy akik az ultramontanizmus ellen viseljük a hadat, valahogy ne indítsunk háborút a nem ultramontanok ellen is. Sőt inkább ezek tömörülését kell munkálnunk, hogy az a régi, nagy ellenség valóban meggyőzhető legyen. S mint magyar protestáns, nem csak azt nézem, hogy kizárólag protestáns szempontból mi volna ránk az előny, hanem azt is, hogy magyar szempontból, a magyar állam és nemzetiség erősödésének szempontjából, mit kell munkálnunk. S midőn azt látom érett, komoly mérlegelés után, hogy azok az egyházpolitikai reformok a magyar állam hatalmát, egységét valóban növelni, erősíteni fogják: akkor én nem habozom hozzájuk csatlakozni. Ezt nevezheti a protestáns radikálizmus, melyhez Mocsáry úr is tartozik, a „fatalizmus rest resignációjának,” de én nem szégyenlem megcsúfoltatásomat.

Az sem kétségtelen előttem, hogy sokan hitfeleim közül s különösen Mocsáry úr, határtalan bizalmatlansággal viseltetnek a mostani kormány iránt s mint sokszor megírták, az összes egyházpolitikai programot silány párt-taktikának tekintik; rólunk pedig, kik ezt az egyházpolitikai programot elfogadjuk, azt tartják, hogy „Tisza Kálmán megszájkosarozott, vagy szájlakatra tett javithatatlan bámuló vagyunk.

Erre én azt felelem, hogy bizony mi még Magyar-ország nem alkotmányos és alkotmányos kormányaitól a multban több rosszat és mellőztetést, mint jót kaptunk s ezért lélektanilag ki tudom magyarázni azt a feltétlen bizalmatlanságot, ha helyeselni nem is. Azonban mégis csak abban a véleményben vagyok, hogy ha országunk kormánya nyíltan és ünnepélyesen magáévá teszi ezt

a szabadelvű egyházpolitikai programot s arra áll, mint létjogosultságának alapjára; ha annyszor és annyszor kijelenti, minden ellenkező gyanúsítással és hírleléssel szemben, hogy a programhoz változatlanul ragaszkodik s vele áll, vagy bukik; ha türi érte a nagyok üldözését, cselszövéseit; ha ezek közül a programponatok közül hármát már előterjesztett, egyet, a legfontosabbat rövid időn elő fogja terjeszteni: akkor szerintem nem helyes az iránt a kormány iránt *egyházpolitikai szempontból* bizalmatlansággal viseltetni mindaddig, míg olyat nem tesz, mi kijelentett programjával ellenkezésben áll. Nem kell ehhez szájlakat, nem kell ehhez kormánypártiság, hanem épen ellenkezőleg, pártszenvedélytől elfogulatlan higgadt szemlélése s megítélése a dolgoknak s a politikai élet jelenségeinek. Azt tartom, amit Krisztus mondott: „Az ő gyümölcsöikről ismeritek meg a fákat.” (Máté 7:20.) s addig nem vetem tűzre a fát, míg jó gyümölcsöt terem s ha látom, hogy hitvány gyümölcsöt fog teremni, akkor majd én is segítek fejszémre ama fának gyökerére vetni, hogy kivágattassék. „Mert minden fa, valamely jó gyümölcsöt nem terem, kivágattatik és tűzre vettetik.”

Azonban arra, hogy a klerus javait államosítsuk, a római katolikus egyháznak a magyar államhoz való viszonyát egy csapással megváltoztassuk és ugyanakkor nyílt bizalmatlanságot hirdessünk kormány, parlamenti pártok, sőt saját egyházunk nagyobb-kisebb férfiai iránt is; hogy az ultramontanizmus ellen harcolva, egyuttal összetűzzünk a többi felekezetekkel s a szabadelvűséggel is, — arra nem vállalkozhatunk, mert az első kíváncsi üdvös ugyan, de a mostani körülmények közt túlsokat akarás, az utóbbiak pedig nem a célhoz, hanem a czéltól elvezető eszközök.

Én szintén szükségesnek tartom mind a felekezetek közti teljes egyenlőség megvalósítása végett, mind a modern állam s alkotmányos szabadság, mind a helyes nemzetgazdasági fejlődés szempontjából, hogy a kath. egyház állami eredetű javai szekularizáltassanak. Hiszen azok a javak még abban az időben adattak a kath. egyháznak, midőn — mondhatni — más felekezetek nem voltak, s adattak jórészt honvédelmi szempontból, politikai, állami érdekekből, de a melyek ma már nem állanak fön. A kath. egyház és papság többé nem teljesíti az országnak azt a vizontszolgálatot, melyért kapta a szóban forgó javakat. Azonban ismerve az udvar, az arisztokrácia, a főpapság hatalmát; tudván, hogy a szekularizáció eszméje még sem irodalmilag, sem az életben eléggé előkészítve, megérlelve nincsen: nem tűzhetjük ki kiinduláspontnak azt, amit csak majd hosszú és heves küzdelem után s számos előzetes reformok valósítása mellett érhetünk el. Most vetni fel, mint azonnal és okvetlen valósítandót, mint minden egyéb reform „conditio sine qua non”-ját, az államosítást, ez — nézetem szerint — az egész kockázatos elhamarkodás volna. Mocsáry úr az ellenkező nézetten van, én tisztelem meggyőződését, ha hozzá csatlakozni nem is tudok. De vannak más nézetek is, szintén önzetlen jóindulatból származottak. Méltóztassék ezekkel szemben, de csak a tárgyalagosság határain belül, a kritika jogát gyakorolni. A tévedéstől való mentesség embernek nem adatott. Különben az egyházi javak államosítására az a megjegyzésem, hogy mennél fanatikusabb, elbizottabb, túrhatalenebb lesz az ultramontánosság: annál gyorsabban és biztosabban fog ez eszme megvalósulni.

És most térjünk át a kérdés *személyi* oldalára.

„Intra muros” cikkében Mocsáry úr „a fergesek hullásáról” egy „csodálatos elméletet” tulajdonít nekem; vádol azzal, hogy én isten-tagadással gyanúsítom a vi-

lági elemet, hogy e világi elemmel, melyből eddig fő- és segédgondnokok s más egyházi dignitáriusok kerültek ki, nem rokonszenvezem. Sőt odaig megy, hogy nyíltan kimondja rám a keresztyénellenes gondolkodás, a fin de siècle észjárás, s ráadásul — közvetve a sorok közt — az atheismus vagy legalább a vele való kacérkodás vádját, — ez utóbbit csak azért, mert azt állítom, hogy a vallásszabadság eszméje a protestantismus lényegéből következik, a vallásszabadság pedig, ha következetesen akarunk lenni, magában foglalja, az államtörvény korlátain belül, még a szekták és felekezetenkívüliek megengedését is. Úgy látszik, azt tartja Mocsáry úr rólam, hogy én a Wekerle-Csáky-féle szabadelvűségért lelkesedem, nem pedig a *szabadelvűségért magáért*; megenged tollának ily szeretetreméltóságokat: „most már protestáns emberek is *üvöltenek* a farkasokkal” — tehát az ő szemében az ellenvélemény nyílt, őszinte elmondása a farkasokkal való *üvöltés*. Azt hiszi, Beksics egyházpolitikai cikkei tántorítottak el, de — szerinte — a Beksics „őrültségében legalább rendszer van,” — a miből nyilván következik, hogy „az én őrültségemben még rendszer sincs.” Ehhez képest a „javíthatlan Tisza-bámuló,” „a szájkosár” vagy „száj-lakat” számba se jöhet.

Én bármennyire tiszteljem, becsüljem Mocsáry úr egyéniségét s hitbuzgóságát, e hanggal szemben mást nem tehetek, mint hogy határozottan visszautasítom, mert én ép oly tiszta, önzetlen buzgalommal forgatom tollamat ez eszmék vitatásában, mint Mocsáry úr; époly jogosult tagja vagyok egyházamnak, mint ő; fizetett bérénc, avagy gyáva meghunyászkodó, kit szájjakatra lehet tenni, nem voltam s nem leszek. A szenvedély sohasem vakított el annyira, hogy vadállatként üvöltssem szét nézeteimet. A mi a rendszertelen őrültség vádját illeti — higgye meg Mocsáry úr, hogy rendszeres őrült sem óhajtok lenni, — távol legyen tőlem, hogy Máté 5. részének 22. versével szóljak, csak annyit mondok, hogy a legridegebb pápistaság, ha valaki saját véleményét csalhatatlannak tartja s a mellett ellenvéleményt nem tűr. Ha az egyházunk s hazánk szeretetéből eredő munkásságot protestáns kitűnőségek így fogadják; ha nem is a tárgyilagos kritika mérlegére, hanem a személyes támadás nyaktilója alá állítják: bizony-bizony mondom, hogy sokan lesznek, kik más, minden tekintetben hálásabb tért keresnek munkásságuknak. Pedig protestáns egyházunkban el lehet mondani: „Az *aratásra való gabona bizony hogy sok, de az arató kevés*.” Engem azonban nem riaszt el a jónak tartott munkától, csak lelkemben megkeserít az ily meg nem érdemelt elbánás.

A „férgesek hullására” legyen szabad megjegyeznem, hogy én olyat sohase állítottam, hogy az egyház vesse ki kebeléből a férgeseket, mint valamely kaszinó kiballotirozza érdemetlen tagjait. Csak azt állítottam, hogy az új jogi rendezés, a vallásszabadság folytán ily elemek *önként* fognak kiválni. S ez oly folyamat, a mit a történelem bizonyít, a mely mindenütt végbement, hol a vallásszabadság eszméje megvalósult. Az ilyeneket eddig is csak a külső kényszer tartotta „muszájból” az egyházi élet kötelekében. Különben nem áll az, hogy én ellentétbe kerültem volna Krisztussal. Ő maga tett számos ízben különbséget a jók és gonoszok, az igazak és férgesek között. Tessék megolvasni Máté 3 r. 10, 12. v.; 7. r. 15—23. v.; 10 r. 14—15, 33. v.; 23. r. 13; Lukács 6. r. 48. 49. v.; János 2. r. 14—16; 3. r. 18; Lukács 17. r. 34—36. v. stb. stb.

E külső kényszer valódi valláserkölcsei jelentőségére s értékére vonatkozólag legyen szabad egy oly

férfiú véleményét idéznem, ki nem kevésbé buzgó protestáns, s nem kisebb tekintély, mint Mocsáry úr, sőt kit az egész világ, mint a pozitív vallásos és szigorúan protestáns gondolkodás egyik mintaképét ismer, *Öttingen Sándorét*, a nagy német theologus és moralstatisztikusét. „A keresztyén állam, a mint azt az egyházi hagyomány emberei elképzelik, többé valójában nem áll fenn. S ha a keresztyén állam alatt azt a népszerű jogközösséget értik, mely a polgári társaság tagjaira nézve a keresztyén vallást kényszer-hitvallássá teszi, vagy az egyes polgárokat bármely vallásos cselekményre kényszeríti: akkor valóban szerencse és belső szükség, hogy ez a vallásos kényszerintézet, mely egyideig a népnevelés érdekében talán üdvös és jogosult volt, megszűnt. Mert vallási dolgokban törvényes kényszert alkalmazni nemcsak nem keresztyén, de nem is erkölcsös dolog, zsidó — theokratikus és pogány — nemzeti hagyomány maradványa. Azt hiszem, erre megtaníthatott mind a pogány színezetű cásarpapismus, mely Byzancban virágzott, mind a theokratikus — hierarchiai pápaság” (*Obligatorische und fakultative civilehe* Leipzig 1881 8—9. l.).

Mi jogcímen alapult és áll fön a protestantizmus? A *vallási, a lelkiismereti szabadság jogozimén*. De hát ez hány protestáns felekezet részére ismerendő el? Egy, két, három vagy több részére? Helyesebb, ha az állam kényszeríti polgárait valamely bevett vallásfelekezethez tartozni, mint most nálunk? Hazánkban pl. öt vagy mondjuk hat bevett felekezet van, azonban hátha más állam pl. csak 4-et, másik hármát, másik egyet ismerne el, — volna itt a szabadságnak csak árnyéka is? Ha azt mondja az állam: „Itt van négy felekezet, itt van három, ezek közül szabadon választhatsz, de egyet okvetlenül választanod kell!” — ezt csak egy lépés választja el attól, hogy így szóljon: „Én csak egy felekezetet ismerlek el s mindenkinek ahhoz kell tartoznia.”

Nem a felekezetenkívüliséget, nem az istentagadást védtem én, hanem a *lelkiismereti szabadság elvét*. Mit tehetek én arról, hogy a szabadság napja épúgy, mint Isten napja, jókra s gonoszokra, hívókra s hitetlenekre egyaránt süt? Ha Mocsáry úr a szabadság eszméjét követeli a polgári téren, mért nem ismeri el a vallási téren? Lehet-e politikailag szabad, ki hitében le van nyűgözve? A ki a haladó idő kerekét akarja megkötni, összezúzza magát.

A „coge intrare” a pápista katolicizmus, az egyedül üdvözítő egyház elve. Krisztus azt mondá tanítványainak: Elmenvén, *tanítsatok* minden népeket, megkeresztelvén őket Atyának, Fiúnak és Szent-Léleknek nevébe. *Tanítván* őket, hogy megtartsák mindazokat, melyeket én parancsoltam néktek! (Máté 28. r. 19. 20. v.) Tehát a *tanítást, a meggyőződést* rendelte a vallás-terjesztésének egyetlen eszközéül. Nem merőben ellenkezik ez a „cogelle intrare” elvével? S valjon Jézus maga nem ült a publikánusok és bűnösök közé, mondván: „Irgalmasságot akarok s nem áldozatot?” (Máté 9. r. 10. s köv. v.)

Még egy alaptalan gyanúsítás ellen kell magamat röviden igazolnom. „Most a vallási közöny nem ritkán köztünk lakozik, még egyházi kitüntetések is szerezh, ha egyéni hiúságának s politikai céljainak kedvez.” Ezt mondám s Mocsáry úr ebből azt olvasta ki, hogy én nem tudom minő epuratiót akarok csinálni egyházunk legműveltebb köreivel, hogy én istentagadással vádolom dignitáriusainkat, kikkel nem rokonszenvezek.

Én magam is világi ember vagyok s mint tanár, talán szerénytelenség nélkül számíthatom magamat egyházunk műveltebb elemeihez s tőlem jönne ily bántó

gyanusítás a világiak kara, a dignitáriusok összesége ellen? Ismerem vallásom alapelveit annyira, hogy tudjam, mi az az egyetemes papság; ismerem egyházam szervezetét, hogy tudjam, miszerint törvényhozáiban, igazgatásban egyenrangú tényező az egyházi s világi elem; ismerem egyházam történetét annyira, hogy tudjam, hogy iskoláink, templomaink első sorban világi férfaink buzgóságának s áldozatkészségének köszönhetőek, s most is hiába fáradszunk papjaink, ha világi karunkban nem lobog a protestáns buzgóság tüze. Ünnepelesen kijelentem, hogy egyházam világi elemeit s dignitáriusait eszem ágában sem volt oly méltatlan gyanuval illetni, minőt Mocsáry úr imputál nekem s nemcsak, hogy nem gyűlölöm őket, hanem méltó tisztelettel s szeretettel környékezem. Hogy vannak egyesek, akik nem olyanok, mint kellene lenni; hogy vannak, kik egyházi kitüntetéseiket egyéni hiuságok legyeztetésére, vagy politikai célok elérésére használják: ezt nem én mondtam először s nem is én utoljára.

De valjon én hangoztattam azt először, hogy népünkben erősebb hitet, több buzgóságot kell támasztani? Én találtam föl az evangelizáció jelszavát? A belmissziót én? S mért suhogtatja Mocsáry úr fölöttem az ily vádak vas-vesszejét? „Ugy látszik, ő is azon véleményben van, hogy a világi embereknek arra kellene szorítkozniuk, hogy fizessenek busásán, haljanak az egyházra, értékesítsék személyes befolyásukat magas helyeken s különben egyházi és iskolai ügyekbe ne sokat avatkozzanak.“ Nem, mélyen tisztelt uram! Ez már csakugyan méltatlan s alaptalan vád. Nem vagyok s nem voltam én soha oly silány, nyomorult ember, hogy mint valami középkori csuhás, üzletnek tekintsem az egyházi életet; sem oly ostoba, a protestantismus célját, jellegét s érdekeit abszolút nem ismerő ember, hogy a világiakat kiakarnám zárni az egyházi és iskolai élethől. Sőt jöjjenek, törődjenek vele, érdeklődjenek iránta, legyenek az egyházé és iskoláé szívvel lélekkel, míg élnek — többet ér, mintha ráhalnak.

Az ily vádak már hasonlítanak a meghurcoltatáshoz s lelkem eltelne keserűséggel, ha öntudatom tisztasága meg nem nyugtatna.

És most bocsánatot kérek, hogy igazolásomra ennyi tért foglaltam le. De vádlóm oly köztisztelőben álló, előkelő protestáns férfiú, vádjai oly súlyosak, a nyilvánosságnak s annak az állásnak, melyet egy nagy protestáns intézetben elfoglaltok, oly sokkal tartozom, hogy szó nélkül nem hagyhattam a dolgot.

Dr. Bartha Béla.

ISKOLAI ÜGY.

Visszatekintés az iskolai évre.

Ha csak egy futó pillantást vetünk is a legközelebb elmúlt iskolai év eseményeire, a tanítói fizetések rendezése tárgyában alkotott országos törvényre a tanári nyugdíj-intézet létesítése érdekében tartott értekezletre és tervezetre, számos középiskola államsegély iránt beadott kérvényére s elgondoljuk a már eddig segélyezett középiskoláink számát; ha ügyet vetünk az országos ref. zsinat csonka iskola-ügyi szervezetére: be fogjuk látni, hogy a közelebb lefolyt iskolai évben oly nagy dolgok történtek, oly nagy horderejű kezdeményezések tétettek az iskolaügy tekintetében, minők csak egy-egy században, vagy csak egyes korszakokban szoktak történni, tétetni. S ha az eddigi alkotások és a tervezetekre tekintünk, el kell ismernünk, hogy ezen alkotások az elemi és a középiskola ügyét eddigi mívtóljából ki fogják forgatni.

Főleg ha az alkotott elemi iskolai — tanítói fizetést tárgyzó — törvény életbe lép, az elemi iskola megszűnik az lenni, a mi eddig volt.

Bizonyára mindnyájan észleltük az ide mutató jeleket már régebben. Ezért bátorkodtam én is már az 1892 évi Protestáns Egyházi Iskolai Lap 6—7 számában „Elemi iskoláink állami segélyezése“ ügyében írott cikkemet ekként végezni: adjuk fel az iskolát, hogy megmenthessük az egyház érdekét! Ezért merészeltem a zsinaton ki nyilatkoztatni, hogy: ne ámítsuk magunkat azzal, hogy iskolai autonomiánk van, hogy az iskola mindenestől az egyház testéhez tartozik; mert ez másutt nem áll, csak a papirosan.

És az események az iskolai év végére már nekem adtak igazat, jóllehet ezen nézetem nyilvánítása miatt egyfelől kicsinyléssel, lenézéssel találkoztam; másrésről a szaklapok egy részében és röpiratokban is ugyan-csak kemény megtámadtatásokban részesültem. De hát én erre is azt mondom a Madách szavaival, hogy hadd kicsinyeltessék, tiportassék el az egyén, ha él a köz; és ha előhalad, fejlődik a közjó, akkor nincs semmi baj. Azt pedig senkisé nem tagadhatja, hogy a kérdéses közjó, az iskolaügy jelenben szemmel láthatólag halad és fejlődik, habár a fejlődés iránya az iskolát az állam felé vezeti is és így ellentétnek látszó irányt vett is — az egyház érdekét tekintve. Mert hogy a fejlődés jelenlegi iránya az iskolát az állam felé tereli, azt már a legkiválóbb irányadó prot. férfiak elismerték. Elegendő lesz ezen állítás igazolására néhányat a nézetét idéznem. — *Mocsáry Lajos* pl. így szólott e tárgyról legközelebb: „Az 1791. 26. törvénycikkben biztosított önkormányzatunkat jelentékenyen csonkítja a néptanítók 300 frtos fizetéséről hozott új törvény is: ezt tagadni nem lehet. A mi segélyezett tanítóink nem a mi embereinknek; hanem az állam embereinek fogják tartani magukat; első gondjuk lesz a regnum marianum kortes-hivatalnokainak kegyét maguk számára biztosítani; mi pedig nem csaphatjuk el őket, ha rosszul viselik magukat, de jó kormánypárti kortesek.“

— *Szöts Farkas* szintén e tárgyról ekként ír: „az iskolai autonomia ma már csaknem üres formalismus; az egyházak és községek ma már csak iskolafentartók, igazi iskola-joga lényegileg csak az államnak van.“ — *Futó Mihály* pedig azt mondta a zsinat után hamarosan, hogy: „a szó sajátképi értelmében vehető ev. ref. tanügyi politikáról beszélnünk többé alig lehet. „Elmúlt az örökre, ne zengjük“ — mondja a költővel. — De idézhetem még *Kovács Lajost*, kinek szinte az a véleménye, hogy: „hiába! az elemi oktatás államosítása már csak idő, illetőleg pénz-kérdés nálunk“... Vagy *Buza Jánost*, ki nézetét e tárgyban ekként fejezi ki: „hogy önállóságát népoktatási intézeteinknek legnagyobb része elfogja veszíteni, arra el lehetünk s azt hiszem el is vagyunk készülve.“ — És még egy tanut, a Debreczeni Protestáns Lapot (1893. évi 15. sz.), melyszerint: „kisebb egyházaink iskola-ügye, ne álltassuk magunkat, mondjuk ki őszintén, válság előtt áll... minden tiltakozás, minden érvnél erősebb az idők jele, a modern kor követelménye.“

De elég! Mindezen derék prot. férfiak nyilatkozatai azt igazolják, hogy ma már nem arról van szó, hogy: megtartsuk-e vagy feladjuk-e a felekezeti iskolát?! Oh nem erről van szó. A felekezeti iskola-jog részint elvétetett az 1868. évi 38. t.-c., az 1876. évi 28. t.-c., az 1883. évi 30. d. t.-c. és a jelenlegi: a tanítói fizetéseket rendező törvény (nem tudom hanyadik cikkelynek van vagy lesz sorozva) által, részint pedig feladatott akkor, midőn e jogokat az egy *Révész Imre* kivételével egyházunk azon időbeli nagyjai, hallgatólag, vagy igenlőleg feladták s az

elvételbe belenyugodtak. De hát a helyzet már a Révész Imre idejében is az volt kicsinyben, a mi ma nagyban; t. i. a korszellem a nevelés-oktatás tekintetében felekezettelenes, vagyis állami irányt vett s ezt az irányt megváltoztatni még a Révész Imre rengeteg tudományának és országos nagy tekintélyének sem sikerült; pedig tudjuk, hogy mennyit tett e célból „Figyelmezőjé“-vel... : Hiába, hiába! „A kor folyám, mely visz vagy elmerít!“ „Uszója, nem vezére az egyén.“ Mert — hogy egy pár percre még e tárgynál maradjak — hiszi-e, hiheti-e valaki komolyan, hogy pl. az ötödéves korpótlékokat, az 50—50 frtokat, az iskola fentartó egyházak, kivéve talán a Debreczen, Hódmezővásárhely-féle egyházakat, a többi, akár kisebb, akár nagyobb egyházak meg fogják bírni? Hiszi-e, hiheti-e valaki komolyan, hogy azok az egyházak, melyek már ma is roskadoznak a nagy egyházi adóterhek alatt s a 300 frtot sem képesek igen sok helyt kipótolni, hogy azok elbirhassák, kiizadhassák a korpótlékokat? ... Én nem hiszem. De részemről, a mai irányzat mellett, a mai iskolajog mellett, ilyen — szerintem — idegen teher viselésére, az egyházakat, a prot. híveket kényszeríteni nem is tartom helyesnek, igazságosnak; de nem is tartom a protestantizmus érdekében levő feladatnak sem. Ha már az iskola fentartásával járó terhek viselésére képesek nem vagyunk, adjuk fel az iskolát, mint már a múlt évben mondtam, de mentsük meg az egyházat, a protestáns eszmét, a protestantizmust és fejlesszük is tovább az emberiség érdekében. Minek tartanánk fel rossz iskolát, rosszul díjazott tanítóval; de középiskolát is gyenge tanári fizetéssel s gyenge tanárokkal; hiszen ezeket komoly cél gyanánt kitűzni ma már nem lehet! A tanítói nyugdíj, tanítói fizetések emelése, korpótlék, tanári nyugdíj-intézeti, lelkészi nyugdíj-intézeti járulékokat, a fizetések emelése, korszerűsítése mellett, — pedig ezekre, mindre szükség — van, az egyházak nem bírják meg; ennél fogva állami javadalmazást kell igénybe venniök; akkor pedig már az iskola többé nem az egyház iskolája...

Dehát nézzünk szemébe e nagy horderejű kérdésnek: vajjon okvetlenül szükséges-e, hogy az iskola az egyház kezében legyen? Mi kívánhatja ezt: talán az egyház, a nemzet, a haza, az emberiség érdeke? És az iskola fentartás az egyház részéről öncél-e vagy az iskola csak eszköz vala az egyház birtokában?

Ha pl. az országban minden iskola csak olyan is volna átlag, mint a prot. egyházak iskolája s az iskolában a szellem is, akár az evangéliom, akár a felvilágosodás, akár hazafiság szempontjából volna legalább olyan, mint a prot. iskolákban, azt mondanám én is, hogy hadd maradjon az iskola a felekezetek kezében. De mikor köztapasztalat szerint a többi keresztyén és nem keresztyén felekezetek iskolái átlag még a prot. iskolák színvonalát sem képesek elérni; mikor sok felekezeti iskolában a babonát, sötétséget, evangéliomellenes szellemet, szeretetlenséget, hazafiság szempontjából pedig, haza- és nemzetellenes dolgokat tanítanak, terjesztenek: akkor, ha ezen burjánoktól meg akarjuk tisztítani az iskolát és az állam az áldozatokra, a kor kívánalmainak megfelelő iskolák létesítésére vállalkozik és ezt hazafias érdekből cselekszi, miután mi, a mi jó szellemű prot. iskoláinkkal kivételt nem képezhetünk: hazafisági érzetünk által is vagyunk kényszerítve, hogy az iskolát által adjuk az államnak. Ez az én szerény nézetem. Mert *most* más-ként nem tehetünk. Az ár ellen úgy sem úszhatunk.

Ne gondolja senki, hogy nekem nincsenek aggodalmaim. Vannak és talán lesznek is mindig. Oly jó kezekben tudtam én a prot. egyháznál általában véve minden iskolát. Tudom én, a mint Mocsáry Lajos úr mondja,

hogy „a mi segélyezett tanítóink nem a mi embereinknek, hanem az állam embereinek fogják tartani magukat.“ Erre már példákat is tudok. De hiszen, ha újból meg újból megköveznek is, ismétlem, hogy a tanítók egy jó nagy része, ma sem az egyház embere, saját érdekét az egyház érdekével ma sem azonosítja; sőt az egyháznak ellensége; kötelékéből kikívánczik, az egyházi fegyelmet s felügyeletet, mint súlyos igát tekinti; valami abszolút függetlenség, önállóság után óhajtozik. Ezeket én mondtam már ilyen formán a zsinaton is. De azóta (Debreczeni Protestáns Lap. 1893. évi 15. sz.) mondták már mások is, hogy: bármennyire törekednek is leplezni, t. i. a tanítók, kitűnik a fizetésügy kérdésében kifejtett mozgalom némely hangjából, hogy az *anyagi helyzet javításán kívül soknak vágya netovábbját képezi bizonyos független helyzet felé való törekvés, annak megvalósítása*. E szempontból mérlegelik az egyház iskolaügyi intézkedéseit s gyanúsításoktól sem tartózkodnak.“ Aztán ott van a fizetés kérdése a lelkész és tanító, lelkészek és tanárok fizetései közt való különbözet s ebből folyólag egymás kölcsönös kisebbitése, gyanúsítása. Aztán ott vannak a felcsigázott, ha sokszor nem túlszigázott igények, melyekkel az egyházzal szemben fellépnek!... Az egyházak persze! — korlátolt anyagi viszonyaik miatt — ezen igényeket kielégíteni s azoknak megfelelni nem képesek és e miatt ellenségeivé lesznek a tanítók a lelkészeknek, sőt magának az egyháznak. Ugyan, kérdelem, mire való volna ily viszonyok között az iskolát s vele a tanítót, minden áron az egyházhoz kötni akarni!? Hagyni kell az iskolát szabadjára, hadd menjen!... Sőt kívánni kell, hogy legyen az állam kezében és gondozása alatt is olyan szabad, olyan önálló, olyan független, mint minő volt az egyház kebelén.... A „független helyzet után törekvő“ tanítókat is engedni kell, hogy menjenek! Sőt kívánjuk nékiek, részemről a legtisztább keresztyén szeretettel kívánom, hogy ériék el amott, az államnál, céljukat, az óhajtott függetlenséget, vágyaiknak netovábbját. Ámbár megengedik, ha figyelembe ajánlom a fentjelzett lap írójának mondását, hogy: „Függeni, bármily magas polcon is álljunk, mindenütt kell valakitől; e nélkül társadalom, egyház, állam, világrend fenn nem állhat.“ De ha nem volt már jó az egyházi felsőségtől való fiúi függés, az egyház atyáskodó fegyelmezése, ám legyenek boldogok az állami felügyelettel! Én hiszem, hogy idők múlva, a mint az iskola az egyháztól elválik, lelkészek és tanítók, papok és tanárok jobb barátai lesznek egymásnak, mint ma; sőt az egyházhoz is hűségesebbek lesznek, jobb fiai, erősebb támaszai lesznek az egyháznak a tanárok és tanítók tisztelet a tiszteletre igazán érdemes kivételeknek, mint ma.

De miért ne engednénk mi menni az iskolát? Hiszen az iskola az egyház életében nem *öncél*, hanem csak *eszköz* vala a prot. eszmék, az evangéliomi igazságok terjesztése végett!... Igaz, hogy olyan jó, olyan hűség, olyan megbízható eszköze vala az egyháznak az iskola általában véve, hogy első sorban ennek és a sajátónak lehet köszönni a prot. eszmék elterjedését, meggyökereztetését az emberiség életében. És az is igaz, hogy ma még az iskolát az egyháztársadalomban nem pótolja semmi; hogy az iskola még sokáig pótolhatatlan és nélkülözhetlen lesz. De gondoskodnia kell az egyháznak, az egyháztársadalomnak, hogy holnap, hogy idővel, mivel pótolandja! Ez lesz az egyházra nézve — a mostani új viszonyok alakulása mellett — a nehéz kérdés, a nagy feladat.

Azonban kishitüsködni, kétségbeesni nem szabad! Félelem gerjesztő az egyházpolitikai és tanügyi politikai nagy kérdések mostani iránya mellett a jövő; de nem kétségbe-ejtő. Hiszen Jézus és az apostolok iskolák nélkül is el-

terjesztették és meggyökerezítették a keresztyén vallást, a keresztyén hitet, a keresztyén erkölcsöket és igazságokat. Ujjá tudták szülni a világot! Hiszen a keresztyén-ség nem tan; hanem élet! A reformátorok: Luther, Kálvin s a többiek, a bibliával, az evangéliommal kezökben vetették meg az új hit, az újított egyház alapját. Ehez Kálvin intézményeket alkotott az evangéliom szellemében; az evangéliom elveit, tanait az életben, intézményekben juttatta érvényre. Ilyen módokról és eszközökről kell gondoskodnunk, az egyház érdekében, mai nap is. En ez alkalommal azokról nem szólhatok; mert az nem vonható be e cikknek keretébe; de egy-két szóval annyit mondhatok, hogy még buzgóbban hirdetni az igét, vallást tanítani, prot. jellegű s humanitarius irányú egyesületeket szervezni még a legkisebb egyház-községben is, mint Kálvin János tette, nekünk is elengedhetlen kötelességünk; mert a reformatio a protestantizmus által képviselt eszmék, elvek, igazságok hivatva voltak a múltban, hivatva vannak a jelenben, és hivatva lesznek a jövőben is megújítást hozni az egész emberiség életében s minden intézményeiben a családtól kezdve fel az államig. A protestantizmus képviseli a tökéletesedés, a fejlődés elvét, a lelkiismereti szabadságot az evangéliom alapján. Ez eszmék letéteményesei mi vagyunk, mi maradunk jövőben is. Eddig az eszköz a terjesztésre az iskola vala. Jövőre más eszközöket kell keresnünk és ha keresni fogunk, találunk.

Miután a fentebbiekben, az iskola és az egyház egymáshoz való viszonyának fejtegetésében, az iskolai év befejezése alkalmából, igyekeztem, ha el nem juthattam volna is, de igyekeztem magasabb nézőpontra helyezkedni, a hol már a személyes sérelmeket nem igen szoktuk számba venni, megengednek nekem Dobó Sándor, Sinka Lajos, meg a többi tanító és nem tanító urak, ha zsinati beszédemre tett mérges kifakadásai, gyanúsításai, piszkolódásaiakra nem reflektáltak.

Az iskolaügy jelenét és jövőjét eképen látván, záradékul alig tudnám magamat szabatosanabb kifejezni, mint a többször idézett F—y (Debreczeni Protestáns L. 15. sz.), a ki ilyen tanácsot ad: „Gondos körültekintéssel engedje az egyház községivé vagy államivá lenni iskoláját; megmaradott, megtakarított filléreivel teremtsen erősebb alapot a lelkészi fizetésre, annak emelésére; a vallás tanítás ügyét tegye le a lelkész kezébe.” Magam pedig nem azt mondom, a mit két évvel ez előtt mondtam a Protestáns Egyházi és Iskolai Lapban, hogy t. i. adjuk fel az iskolát, hogy megmenthessük a prot. egyházat; hanem bátor vagyok így fejezni ki magamat: miután az iskolát elvesztettük, az iskolából az egyház már-már kiszorított, gondoskodjunk egyházunk, a prot. egyház érdekeinek, igazainak megmentéséről. Ez legyen jövőre a tárgya lelkészértekezleti összejöveteleinknek, egyh. megyei, egyh. kerületi, conventi esetleg, zsinati tanácskozásainknak, hogy a világosság homályossága ne legyen. Máté 6: 23. Rom. 13. 12.

Görömbei Péter.

TÁRCZA.

Szemelvények egy esperesi jelentésből.

Nagytisztelätü Szerkesztő Uram!

Szivem szerint óhajtom, hogy úgy az első, mint a második „szemelvény” valamennyi egyházi lapunkban közöltessék... Miért? — Hadd támadjon nagy kívánság nemcsak egyházi, hanem világi lelkekben is, zúgása a véleményeknek azon célból, hogy a ki így beszél e mi nyelvünkön, így szól zsoltáiraival, biblikus nyelvvel szíveink-

hez: az nyújtson az ő titkos fiókjaiból egyebeket is, ne sajnálja legalább a „tizedet” egybekötözött kévéiből — az ő feleitől!

Sokunknak véleménye e kitérő beszéd... ám helyeslik-e a pataki lelkek;* — helybenhagynák-e „magyar vallás”-szerte s lenne-e a mi környezetünkben sereg, mely tisztességgel és kérés szóval megnyerné fenti eszmének a „Szemelvények” tulajdonosát — ember nem tudhatja, de hiszem és vagyok jó reménységgel... az én atyám-fiai véleménye felől?!

Midőn fájdalommal vagyom az ő szívének, midőn b. e. Török Pál elhunyt felett igaz könyekkel sóhajtozott a magyar Izrael, mikor országszerte fájalták amaz éber és sokra néző szemek lehunyását s közvetlen utóda Szász Károly a közvélemény helyeslése mellett írta neve után amaz apostoli kijelentést: „többet munkálkodtam, mint azok mindnyáján”: — ekkor, az egyházmegyei könyhullatások, ecclésiák imái között — megszólal egy hang, titkon — egyszerű jegyzőkönyvi oldalon, megszólal és mi vigasztalódunk, hogy olvashatjuk, könyv nélkül megtanulhatjuk, mert „ez külön dal a többinél”. — Ime:

„Változásról szölok, mely fejünk felett, mely szíveinken által ment!... mely még most is reánk veti végzetes árnyékát!! *Első helyen* említem azt a nagy változást, melyet az isteni szent akarat mért országos egyházunkra... ecclésiáinkra... szíveinkre, midőn a mi szeretett főpásztorunkat Török Pált, ünnepelt munkásságának útjáról elragadta és magához emelte! — Változásnak mondtam; de változás volt-e ez csupán, mely előáll és enyészik mélyebb nyomok, maradandó hatás nélkül? — Nem! Rendülés ennek igazi neve, mely megrázkodtatta azt az egész testet, melynek ő éltető lelke vala.

Mint a föld, ha megindul: a központi rendülés gyűrűi kihullámzanak a legtávolabbi szélekig; — mint a végtagok vonaglanak, midőn elszáll a lélek... és a rengés a mi mezőnkön, a vonaglás a mi egyházunk testén tart hónapok óta s tart ki tudja meddig?!.. Miként ne jutna eszünkbe a Zsoltár:

De sokan mondják azt minékünk:

Ki vezérel minket a jóra?

Azért téged Úristen kérünk:

Mutasd kegyes orcádat nekünk...

Elszállott a mulandóságba, a mi benne mulandó volt, azóta napról-napra növekedvén nevének és emlékezetének nagysága. E mi megyénknek lelkészeiből, képviselőiből fűzött koszorúja — a gyász tömérdek pompájában nem juthatott oly közel koporsójához, — mint a milyen közel állott szívéhez — életében s a minő igaz gyászszal kísérté távolban a távozót diadalmi bevonulásán — a halhatatlanságba.

Az ő várt pálmájának és immár megnyert pálmájának lombjai között rejtekezzék a mi kis immotelünk is — és az apotheozisnak, mely sokszor méltó és igaz hangon, sokszor — „hizelegve, bántva czédán” kél a nagyok emléken — díszítményei között nyissunk mi is — egy titkos barázdát könyeinknek, egy rejték-ösvényt sóhajainknak.

Miért mondanók mi, hogy nagy volt?!

Az utánna támadt üresség kiáltja ezt!

* * *

Ama század óta várva-várt; — századoknak — századokon át jóltevőjét, az orsz. közalapot, midőn mun-

* »A pataki lelkek« nagy kívánsággal áhítják a Baksay szellemi termékeit s üdvözölni készek azokat, a kik őt fiókja gazdag tartalmának megüresítésére szerencsések lesznek rábírn.

Szerk.

kába vette az anyaszentegyház, e mi esperesünk a mily csöndes zajjal, ép oly hatalmas sikerrel számolt be? Mig más vidékek — szinte robogó lárma mellett megtagadják — a 10, 20, 30 krt, mig a vásározők hallgatják a lelketlen izgatók aljas beszédit — ellene a jónak s tesznek szert kétes hirre, dicsőségre: addig ő szól az övéihez s az övéi adának helyet az ő beszédinek. Szól az érdekes és tisztos vénnekhez a vissza-vissza rettenő presbyteriumokhoz, ezen testületekhez, melyeknek ez új kötelezettség elől nem illő és nem is szabad hátrálni. Nem illő kompromittálni egymást *Presbíternek és Lelkésznek*.

„De a legnehezebb esetekben is van valaki, a kinek elvonulni nem lehet sehová s ez a *lelkész*... A mit más meg nem tesz, nekünk kell megtennünk. Oly kötelezettség ez, mely alól kibuvót keresni kishitűség, vagy kényelmeskedés — és végzetes lehet... kétségkívül nem megy ez könnyen sehoh; de ha könnyű volna, nem is férfiak kellenének ahhoz.

Atyáink — szeretünk rájuk hivatkozni — gályákat vonszoltak, még pedig a másét. De azért mentek énekelve a CXXV. zsoltárt — és nem néztek hátra, hogy megy-e utánok a Presbyterium...

„Eh bien! Itt vannak a gályák, még pedig a magunkéi. — Kik vannak arra hivatva, hogy ezeknek irányt adjanak, ha nem mi?!“

Es a 25 egyház felyül haladta a 3 ezer forintot befizetésével...

„Egyházmegyénk történetében legjelentősebb mozzanat volt a *közalap* — alapvetése. — Sirva mentünk ki a vetésre, aggodalmak között gondoltunk azon akadályokra, melyek idő előtt megoltják lelkesedésünk tüztét. Igen, meg is oltották volna; de szerencsére ott-hon hagytuk fajunknak ezt az ősi erényét (vagy bűnét? nem tudom!) s vittünk helyette nyugodt kötelességérzetet, melyet az akadályok vizei nem megoltanak, hanem megedzenek; mentünk hittel, *nem ingadozva*. — Építettünk valahol egy kis csinos templomot, nem is tudjuk hol; felemeltünk romjaiból egy roskadozót, nem is tudjuk mely tájon; megvetettük alapját valamely pásztor nélkül szűkölködő nyáj állandó fejlődésének, nem tudjuk melyikét; — ők sem tudják; de tudja az, a ki a maga erejét elvégezte a mi erőtelenségünkben... És nem lettünk szegényebbek, de gazdagabbak, mert testvéreink erősödtek, kik nem a Duna-Tisza térségein élnek; hanem az ország határszélein, idegen elemek között elvegyülve, elaprózva szílenek. — 3060 frt küldetett be, reménylőn, hogy a közkeletű Prot. Egyh. és Isk. Lap (akkor még nem *Protestáns*) aratásunk eredményét közli előbb, mint az esperesi jelentés... De — caruimus vate sacro. — Az Efraim mezgerlése nagyobb figyelemben részesült — az Abiézer szüreténél.“

Am a közalap mellett tett fáradozásoknak s vivott harcoknak áldozatja is van e vidéken... Elesett egy-két lélek, a ki nem a jobb részt választotta... és szinte megvigasztalódunk, midőn esperesünk ezt így adja elő:

„Egyházunkat megvetette 10, kik közül 3-at a katolicizmus, 7-et pedig az unitarizmus vett karjaira. Jó szívvel bocsájtjuk el, kiket idvességük gondja vezet más utra; sajnálkozunk azokon, a kik földi érdekek bizonytalan szelétől hajtva, vagy a vallási nihilizmus kódében bolyongva, utat vesztettek; azokhoz azonban, kiket méreg és patvarkodás hajtanak, kiknek nem tesszik a mi törvényünk:

hordozzátok egymásnak terhét
töltsétek be Krisztus törvényét!..

az ilyenekhez nincsen más szavunk, mint a mit az Öröökkévaló mondott Bálának:

Hát csak eredj, menj el azokkal a férfakkal! Ugy értesültem, hogy ama 7 férfi igazságtalannak találta a közalapot, majd a kivetési módot; megfúrtak egy szép hajót 30 pénz miatt, 20 pénz miatt, 10 pénz miatt! De ne féljünk! Abban a hajóban Krisztus aluszik.“

* * *

Szinte kárpótlás az elszakadt lelkekért e megemlékezés. — Ha el nem hagytok ti 7-en, nem is jutunk e bátorító kiáltáshoz. Néktek köszönjük e szép, ez evangéliumi gondolatot.

Nem sajnálunk titeket! — Több, — drágább ez, mint ti.

Dunaparti.

—•••—

KÖNYVISMERTETÉS.

Szigetvár ostroma.

Eposz XV. énekben. Irta gróf Zrínyi Miklós 1651. Átdolgozta Vékony Antal 1892.

Ritka jelenség, hogy újabb költő arra vállalkozzék, hogy egy régibb költői munkát átdolgozva, csupán új nyelvi alakban bocsásson a közönség elé. Az átdolgozás többnyire háládatlan munka. Az átdolgozónak rendszerint több jut a gáncsból, mint az elismerésből, az erkölcsi jutalomból. Az elismerés ritkán áll arányban a fáradsággal. Különösen áll ez a költői termékeknél. A költői munka értékét éppen az egyéni, a sajátos, az *eredeti* adja meg; átdolgozásnál pedig ez az eredetiség alig érvényesülhet. Nem csoda tehát, ha az eredetiségére féltékeny költő nem igen vállalkozik ilyen „félíg-meddig még is csak mesterségszerű“ foglalkozásra s nagyon valószínű, hogy ebből az okból hagyott Arany — a Zrínyiaszból csak megkezdett munkát, a mit lehet ugyan irodalmi veszteségnek tekintenünk, de veszteségünk nyereséggé válik, ha meggondoljuk, hogy az erre szükséges fáradság és erő egy másik, *eredeti alkotásban* értékesülhet. Ne vegye kicsinylésnek az átdolgozó, ha reá más mértéket alkalmazok s bár tudom, hogy eredetit ő is tud alkotni, helyeslem azt az elhatározását: „Engedek az én jól látó, derék igazgatóm buzdítgatásának s megkísérlem egy irodalmi hiánynak pótlását.“ Az ilyen pótlás, az ilyen munka felérhet egy kisebb rendű, jó eredetivel. — E nyilatkozatommal már elfogadom, helyeslem az átdolgozó álláspontját s elismerem, hogy *szükséges és hasznos munkát végzett*. Helyeslem, hogy Toldy annak óhajtására: „*Ne legyen magyar, ki a nyers héjon áthatva, a nemes magvat ne ismerje, ne élvezze, ne becsülje*,“ — azzal felelt, hogy a „*nyers héjat áttörve, a nemes magvat élvezhető állapotban*“ kísérté meg a magyar közönség elé adni. Miért?

Legtekintélyesebb műbíráink: Toldy, Salamon, Arany sat. kétségtelenül megállapították, hogy a „Szigeti veszedelem“ a „magyar hősköltészet remek műve,“ s Toldy szerint: „becsét sem a nyelvezet darabossága, sem a gyarló verselés le nem bírják szállítani.“ Hát ez utóbbi igaz válogatottabbakra, műértőkre nézve; de tény, hogy e remekmű korára sem bírt hatást gyakorolni, nem sokára megfeledésbe merült, mikor pedig gyenge költői alkotások, jobb verselésökkel általános kedveltségnek örvendettek. Erkölcsi irányát, a benne nyilatkozó eszméket s erős nemzeti érzületet, kiváló alkotású jellemeit, bámulatos benső összhangját tekintve, csakugyan megérdemelné,

hogyan olvassa minden magyar. Olvassa, hogyan kell élni s ha kell, meghalni a hazáért, a fiával való búcsúbeszélgetésében; a magyar katona kötelességét, midőn bajnokait buzdítja a küzdelemre; benső vallásosságát, midőn életével le kell számolnia. Valóban úgy kellene lenni, a mint „Berekesztésé”-ben reméli a költő:

«Azért, míg a világ világ lesz, a nevem
Tisztelet említi mindazon a helyen,
Hol egy hű fia él a magyar nemzetnek.
Tudom én, érzem én, sohasem felednek.»

S még sem volt soha munkájának megérdemelt olvasó közönsége, sem költői egyéniségének, sem hadvezéri hírnevének ilyen általános nemzeti hatása. Hogy költői hírneve elhomályosult, nem lehet másnak, mint egyedül darabos nyelvezetének, gyarló verselésének tulajdonítani. Maga mondja, hogy egy télen át írt munkáját „soha meg nem corrigálta.” Nem volt professzionatus költő; s kevésbé gyakorolta magát — mint Salamon mondja, — a verselésben s a költészet más technikai részeiben. S bizony hiába adták meg neki az újabb időben a fényt, a méltó elismerést első rangú íróink: csak kevesen kaptak kedvet a nemes maghoz jutni a durva kéreg miatt; mert az Arany-rythmushoz szokott magyar fülnek élvezhetetlen a döcögős verselés. Ezt a hiányát élvezték mind azok (Ráday, Kazinczy, Arany), kik szerették volna e költeményt általánosabb hatásúvá tenni, s az átdolgozást megpróbálták; ennek pótlására ösztönözte Aranyt, majd az átdolgozót a gazdag irodalmi ismerettel rendelkező, erős költői érzékkel bíró, a Zrínyieket különösen kedvelő Szilágyi. Bánthatta és méltán az ő igaz magyar lelkét, hogy ez a nagy költő nem tud szólni nemzetéhez.

De nemcsak az általánosabb hatásra való tekintet, hanem az iskola érdeke is szükségessé tette, hogy a Zrínyiasz e külső hiányát valaki pótolja. E mű nemcsak fentebb érintett becses sajátosságai, hanem főleg művészi compositioja, jellemei miatt, mint egyik legalkalmasabb műdarab, ki van tűzve iskolai tárgyalásra; szükségessé vált tehát, hogy egy hivatott tolmács segítségével itt is érthetőbb, élvezhetőbb legyen, ifjúságunkban is maradandóbb érdeklődést, mélyebb hatást keltsen.

Örömmel ismerem el, hogy átdolgozó általában véve sikeresen oldotta meg feladatát: megadta a Zrínyiasznak a művészi bensőhöz a tetszetős, élvezhető külsőt. Adott könnyen folyó, sima, lendületes, hangzatos, magyaros költői nyelvet, jó verselést, melyek együtt alkalmasak arra, hogy a Zrínyiaszt nagyobb körben megkedveljék. Csak izelítőül rántok elő egy pár példát, Így I. E. 18. versszak.

«De ők ennyi jóért, oh nehéz mondani!
Ah, háládatlanok, és elmertek hagyni;
Nem szegyenlik Istenöket elárulni,
Ellenemre minden gonoszba merülni.»

Átdolgozva:

«Hanem ennyi jóért, mondani is sértő,
Ellenem, ihol ni, gonoszat kísért ő;
Hála helyett elhagy durván el is árul,
Lekopott a szégyen bibora arczáról.»

Vagy az I. E. 45. vszaka, hol Alektó kígyója Szolimánt haragra gyúlasztja:

«Válláról mellére, mellétől szívébe,
Valamerre csúsz el, mindent hágy méregben
Gyújtja kemény szívét, s hagyva lángos tűzben,
Haragban hentergeni és kevésésgben.»

Átdolgozva:

«Vállára, szívére, hörgő kebelére,
Valamerre kúszik, ég lánggal a vére;
Iszonyú haragra kemény szíve gyúlad,
Kebelét, mint örvény, vájja vadindulát.»

A VI. E. 65. vsz.:

«Láttad-e hangyákat mikor megbolygatnak?
Mind sietséggel ide s tova futkosnak,
Nyomorúltak nagy tojásokat hordoznak;
Szintén így most ezek kétfelé kapdosnak.»

Átdolgozva:

«Láttad-e nyüzsgését ama hangyabolynak,
Melyet a mezőben a kaszás megbolygat?
Ezerfelé lótnak, futosnak a bolyban;
A török táborba a zürzavar olyan.»

Vagy mennyivel szebb, költőibb az V. Énekben Deli Vidnek alakrajza; vagy milyen költői emelkedettséggel van megírva az atya és fiú közötti búcsúbeszélgetés (V. E.), meg a XV-ik, befejező Ének: szinte sajnálom, hogy közlés helyett csak rájuk kell mutatnom.

Látszik e pár példából az átdolgozás iránya is. A gondolatokat megtartva, az előadásban az eredetitől csak azért tér el, hogy a szépet szebbé, a nehézkeset, darabosat gördülékenyebbé, simává, a szárazat, prózait elevenné, költőivé, a laposat, üreset tömörré, tartalmassá tegye. A szép forma kedvéért a gondolattól olyan eltérés, melyet gáncsolnom lehetne, kevés akad. A magyar alexandrinusok könnyű folyása, a többnyire jó rimelés, a rythmust erősítő közép-rímek s a sokszor előforduló alliterációk nemcsak gyakorlott költőre mutatnak, hanem kellemes, néhol csengő-bongó zenéjük fokozza az előadás, a tartalom hatását.

Ez általános elismerésem mellett egy pár hibát fel kell említenem. Az V. Ének 79—80. versszakában, az eredetiben az atya végső intése a fiához e négy tulajdonságban domborodik ki egész határozottsággal: tanulj tőlem isteni felelmet, vitézséget, hűséget a hazához, jó tetteket. Az átdolgozásban az isteni felelemre intés erőteljesebb, a vitézség elmaradt; mert átdolgozó a két utólsóra fektetvén a fősúlyt, azokat — elismerem — nyomatékosabban, szebben fejezi ki. Zrínyi azt is mondja, mit tanuljon a fia mástól; ezt az átdolgozás elhallgatja, egészben véve itt az eredeti tömörebb, határozottabb, erőteljesebb, bár az átdolgozás szebb. — Szintén jóval erőteljesebb az eredeti, Deli Vid habozásának feltűntetésében (VI. E. 110—112. versszak). Roppant nagy erő van az eredeti: „ballag a víz felé,” „gondolkodva indul a víznek,” „háromszor megállott az Almás patakban” kifejezéseiben, melyekkel korántsem ért fel az átdolgozó helyettesítése: „kardját lebecsátja s várja,” bár az erőteljességet ettől sem tagadhatom meg. Még egy pár jelentéktelenebb eltérést említhetnék; de csak a nagyobb hibák felemlítésére szorítkozom. Így a közép metszetek sok helyen nem részesültek kellő figyelemben, mi miatt természetesen, sokszor rythmusán bántó csorba esik. Különösen két esetben követ el több vétséget: midőn a tagadó „nem”-et s az ígékötőket választja el azoktól a szóktól, melyekhez értelmileg szorosan tartoznak. Pedig e hibákat a legtöbbször könnyű szerrel ellehetett volna kerülnie. Nem akarom hinni, hogy ebben a Zrínyiasz fő hibáját követve, régiséget akart éreztetni. Elég, hogy a régiséget itt ott a szórenddel, szókötéssel, elvéve egy-két régi szóval, néhol a csoport-rím megtartásával éreztette. Nagyobb mértékű régiességre törekvés az átdolgozás értékét kockáztatta volna. Költőietlen mondás, erőltetett rimelés alig, de gyenge rím többször akad. — A nyomás a festék és sajtó-hibák dolgában tisztább is lehetne. Mind e bajokon — alkalom adtán — segíteni lehetne, s én szívesen óhajtom, hogy az olvasó közönség minél hamarabb adja meg ezt az alkalmat az átdolgozónak; s azt a „nemes gyönyört, melyet nekem” az átdolgozott Zrínyiasz nyújtott, élvezzék sokan, mennél többen; szolgáljon az új alak a régi Zrínyiasznak s írójának is általánosabb megismerésére, megkedvelésére s ez legyen az átdolgozónak gyönyörűsége fáradságaért, dicsérendő buzgóságaért a legedesebb jutalom.

Maklári Pap Miklós.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászír.** *Sarudi László* sajoiváncái (Borsodm.) ev. ref. lelkész folyó hó 20-án, életének 31-dik évében, hosszas szenvedés után, a Lipótmézői tébolydában elhunyt s folyó hó 22-én a németvölgyi temetőben örök nyugalomra helyeztetett el. A lelki sötétség vigasztalan éjszakaiából csak ez az egyetlen menedék volt már számára s legyen áldott az isten kegyelme, hogy nem sokáig késett a szabadítással. A gyászoló család nyomtatott jelentésben tudatja „a forrón szeretett, felejthetetlen fiú, testvér és sógor” szomorú végét. Áldás emlékére.

— **Választások.** Az a.-zempléni restauratio folytatódott eredménye a következő: Világi tanácsbírákúl a 4 jelölt közül: *Kócán Miklós* és *Debreczeni Bertalan*; egyházi főjegyzőül: *Kónya András*, aljegyzőkül: *Czinke István* és *Komjáthy Gábor* (mindhárman ismételtén), világi főjegyzőül *Debreczeni Bertalan* (ismételtén) választottak meg. Világi aljegyzőségre *Dr. Bartha Béla* (ki fő- és aljegyzőségre 43 szavazatot kapott) és *Dr. Zsindely István* — mint legtöbb szavazatot nyert egyének — új szavazásra tűzettek ki. A szavazatokat folyó hó 20-án bonították fel Sárospatakon.

— **A Tompa-ünnepélyen** a miskolci ev. ref. főgimnázium tanári kara Halmy Gyula igazgató, Porcs János és dr. Kovács Gábor tanárok által képviselteti magát.

— **„Tompá-gyámalap”** létesítését ajánlja dr. Kerékgyártó Elek a „Fővárosi Lapok” július 25-iki számában megjelent meleg hangú cikkében. A gyámalap célja az lenne, hogy a gömöri s esetleg még a borsodi lelkészek és tanítók leány gyermekei — vallásukra való tekintet nélkül — valamely életpálya megszerzésében anyagi segélyben részesüljenek. Tompa dicsőségét — írja — hazánk földén már mintegy négy emlék hirdeti, u. m. a hanvai emlékoszlop, Rimaszombatban a szülőház falába illesztett tábla; Igricziben a szószerk oldalába falazott emlékkő és a feketehegyi Tompa-émlék. Nagyobb, Tompához illő érc-szobrot — az eddigi jelekről ítélve — rövid idő alatt nem igen lehet állítanunk. Ajánlja tehát, hogy a mostani országos jellegű ünnepélyen véglegesen szervezzék a *Tompá-szobor-bizottságot*, mely minden lehető kövessen el arra, hogy mostantól 25-évre, a már ekkor nagyforgalmú s látogatott várossá fejlődött Rimaszombatban egy Tompához méltó szobor állíttassék. A szobor-alap javára ajánlja Tompának egy remek „Emlékbeszéd”-ét, mely még nyomtatásban nem jelent meg. Ajánlja, hogy a gyűjtő-bizottság Tompa-szobrocskákat készíttessen, melyek a hölgyek szalonjaiban, az egyháztanácsok üléstermeiben, a tanintézetek olvasó helyiségeiben is elhelyezhetők legyenek. A Tompa-gyámalap, Kerékgyártó terve szerint, a millineumkor tartaná segély-kiosztó első díszgyűlését Rimaszombatban, azontúl pedig felváltva Gömör- és Borsodmegyében. Az ilyen dísz-gyűléseken befolyó, jövedelmek 25 évig tőkésítettnek a szobor javára. De a kamat minden évben kiosztatnék a fenébb említett célra. Huszonöt év múlva, tehát a költő halálának ötvenedik évfordulóján, miután már több leánykát pályához segített a bizottság, befejezhetné áldásos, Tompa szelleme szerint ható működését s a szobrot is valószínűleg felállíthatná. — Ezekhez a jóindulatú javaslatokhoz meg kell jegyeznünk, hogy lapunk már 1883-ban nyugtalankodott a Tompa mellőztetése miatt s Baráth Ferencz budapesti tanár már akkor így nyilatkozott: *Hiszem, hogy Tompa is meg fogja kapni a maga emléksobrát idővel, akár szülővárosában, akár Patakon, akár itt a fővárosban, mert megérdemli. De a kezdeményezéshez el kell várni és meg kell ragadni az alkalmas időt s annak megcselekvése*

Gömör fiaira néz. — Itt van-e már az alkalmas idő — meglátszik majd a hanvai ünnepély hangulatán!...

— **A hazai tanítók országos nagygyűlése** augusztus 25-én lesz. Az igazgató-tanács által megállapított tárgysorozat főbb pontjai: 1. A tanítói mellékfoglalkozások kérdése, előadó György A. 2. A tanítók szolgálati pragmatikája, előadó Somlyai J. 3. Az egységes középiskola és népiskola. 4. A népoktatásügy a milléniumi kiállításon, előadó Nagy László. Azok részére, a kik a gyűlésen részt venni óhajtanak és szándékukat Somlyai alelnöknél aug 10-ig bejelentik, az elnökség utazási kedvezményt eszközöl ki.

— **Emlékeztetés a debreczeni 25- és huszonegy éves találkozáshoz.** A márcz. elején több egyházi és politikai lapokban közzé tett felhívásom értelmében, akik folyó évi augusztus hó 23-án akarnak jönni Debreczenbe, e szándékukat velem, hacsak egy levelező-lapon is, de sürgősen, legkésőbb aug. 5-ig tájékoztatni végett tudatni szíveskedjenek. Gyűd u. p. Siklós 1893. július 17. *Túri Lajos, ref. lelkész.*

— **A sárospataki állami tanítóképzőben** a felvételi vizsgálatok szeptember 1-én tartatnak. A folyamodványhoz, mely augusztus 20-ig az intézet igazgatójánál nyújtandó be, melléklendők: a) iskolai bizonyítvány, b) keresztlevele, c) orvosi bizonyítvány, d) azok részéről, kik intézeti segélyre tartanak igényt, szegénységi bizonyítvány.

— **A papi értekezleti körök** eszméje hódít. Közélet az abauji egyházmegye és az erdélyi kerület ref. papsága tartott alakuló gyűléseket, amaz Gönczön, *Makay János* korelnök, emez Kolozsvárt *Szász Gerő* esperes elnöke alatt. Az abaujiak megvitatták az irányelveket s egy bizottságot küldtek ki alapszabályok készítése végett, az erdélyiek a már előre elkészített alapszabálytervezetet általánosságban elfogadták s elhatározták, hogy azt az egyházmegyei papi értekezletekhez teszik át véleményadás végett s szept. 1-ig a véleményeket beadják, hogy a kerületi gyűlésen már szervezkedhessenek. Az előkészítő-értekezleten — mint a Prot. Közlöny írja — 13 egyházmegye papsága volt képviselve és valának mindannyian egy akarattal. Célja lesz a kerületi értekezletnek: a kölcsönös, testvéries eszmecsere és szellemi munkálkodás útján a papi tudományok tovább fejlesztése; a lelki pásztorkodás terén az egymásra ható és egymást kiegészítő elméleti és gyakorlati ismeretek terjesztése; a hívek lelkében és a gyülekezetekben a hithez való hűség és az egyházhoz való ragaszkodás érzetének élénkítése, fokozása, a vallás-erkölcsi élet terjesztése körül felmerülő nehézségek közös erővel való ellensúlyozása, a papi öntudat ébrentartása, a papi állás méltóságának megóvása; végül meghonosítása annak a kartársi szellemnek, mely a célirányos működés és szellemi munkálkodás szükségességének tudatát általánossá teszi és a tevékenységnek rugóit önmagában rejt. Eszközei: az egyházkerületi vándor-gyűlések tartása (ennek tárgyai is közölve vannak a 16. §-ban), vidéki értekezletek szervezése, társadalmi tevékenység, irodalmi kiadványok, az érdemek kitüntetése által erkölcsi megjutalmazás. Szellemi munkálkodásának tere a „Prot. Közlöny.” A tagok 1. alapítók, legalább 100 korona adománnyal, 2. kötelezettek (a rendes és segédlelkészek), évenként 2 korona fizetéssel, 3. jogosítottak, a kerület területén működő tanárok, szintén 2 koronával évenként, 4. pártfogók és tiszteltbeliek. Az alapszabálytervezet szerint ez a kerületi értekezlet dolgozni akar s önképzéssel, áldozatokkal, tanulmányokkal s azok közzétételével készűl szolgál a protestantismus ügyét s épen azért szerencsét kívánunk hozzá, teljeset, állandót!

— **Az országos tanítói árvaház** csakugyan Debreczenben épül fel. A város az épülethez ingyen telket s egymillió téglát ajánlott fel. Az árvaház össze lesz kötve egy hat holdas kis mintagazdasággal is, melyet szintén a város ad át díjtalanul. Az árvaház egyelőre 100 gyermek befogadására rendeztetik be. Ez alkalommal szóba jött Debreczenben az ugynevezett protestáns árvatartó-alap ügye is. Ennek a még mindig vitás alapnak 120 éves múltja van s abból az összegből származik, melyet Mária Terézia a városnak, mint a kincstár hadi szükségleteire adott kölcsönt, kath. árva-nevelőintézetre ajándékozott. A város aztán kieszközte, hogy az alapítvány fele részéből protestáns árvák is részesülhessenek, de csak 1861-ben rendelte el Ő felsége a felszaporodott összeg két részre osztását. A katolikusok régen meg is kapták a maguk részét. Most a két protestáns egyház követeli a maga jutalékát, melynek kiadását 292.000 forintban a városi képviselő-testület már el is rendelte, úgy azonban, hogy a kezelés ellenőrzése a város részére mind a három egyházzal szemben fentartassék. A református egyház ez összegből és az eddig 60 000 forintnyi árva-alapjából egy nagy árvaházat készülni felállítani.

— **Botrány a temetésnél.** E cím alatt a *Pesti Hírlap* ezeket írja: „A nagykeszi ev. ref. lelkésznek tudomására jutott, hogy a szomszédos érsek-léli plébános egy tizenhárom éves vegyes házasságból született s végperceihez közeledő leányt, ki az 1868. 53. t. c. 12. §-a értelmében a ref. egyházhoz tartozott, a gyónásban akar részesíteni. A ref. lelkész tehát úgy intézkedett, hogy ezen ténykedés elleni tiltakozó levele még a gyónatás előtt a plébános kezéhez jusson. A plébános a levelet a beteg leány ágya előtt felbontva, elolvasta s e szavak kíséretében, hogy „majd hallgatók én reád, jó volna tán az a pár hatos, melyet a temetésért kapnál” — széttépte és eldobta. E levélben — a leány elhalálása esetén — a plébános által történő eltemetés ellen is tiltakozott a ref. lelkész. A leány hülyesége és siketsége, de megrosszulléte miatt is a gyónás felvételére alkalmatlan lévén, a plébános csak az utolsó kenettel láthatta el. A leány másnap meghalt, miről a kath. apa a református lelkészt is értesítette s kijelentette, hogy a plébános a temetést is végezni akarja. Erre a ref. lelkész ismét tiltakozó levelet intézett a plébánoshoz, melyben tudatta vele, hogy a hivatkozott törvény értelmében ő levén a jogos és törvényes eltemető: tehát a temetési funkció végzésére a leány koporsójánál, a megjelölt temetési órán meg fog jelenni. Elérkezvén a temetés órája, a ref. lelkész a halottas háznál csakugyan megjelent, s miután a szokásos készülő harangozás dacára sem tették ki a koporsót az udvarra, az apát felhívta a halottnak az udvarra hozására. Erre az apa a ref. lelkészt arra kérte, hogy várja meg, míg a plébános úr megérkezik. E közben megérkezett a plébános is, s a gyászudvarra lépve, az ott álló ref. lelkészt felszólította, hogy miután a leányt annak idejében kath. lelkész keresztelte meg, ő a kompetens a temetésre is. A ref. lelkész erre azzal válaszolt, hogy miután az anya ref. vallású, a már fent hivatolt törvény értelmében a leány is a ref. felekezethez tartozván, ő az illetékes a temetés eszközölésére. A plébános azzal felelt, hogy be ment a halottas szobába s ott a gyászszertartáshoz azonnal hozzá fogott, mikor pedig a ref. pap ily körülmények után eltávozott, a szertartás közben a halottat a szobából az udvarra vitték, s ott végezték a szertartásnak még hátralevő részét.” (Hát aztán? Szerk.)

— **Miért nem lett Tompa esperessé?** Vádként hangzott egy időben, hogy a gömöri ref. papság nem akarta Tompa érdemeit méltányolni, talán mert félt a különben is országos tiszteletben élt férfiú hivatalos tekintélyétől. Némi

erősítésére szolgált e vádnak az, hogy Tompa maga írta Bónis Pogány Karolinához intézett felséges költői levelében:

«Pályám társai meg nem értenek

Szívök hozzám fagyos, vagy lágyeleg.»

Most a Tompa ünnepély alkalmából — e még eléggé nem tisztázott kérdés is megoldódik. *Édes Vincze* „Emlékezés Tompa Mihályra” című (Szabadság 59 sz.) kedves csevegésében, a melyben ő Tompának az atyjuk házánál történt első látogatását meséli el, egyebek közt ezeket is mondja: „... apám a többek közt ezt a kérdést intézte hozzám: Miért nem fogadod te el a benned összpon-tosuló bizodalmat; miért nem akarsz egyházmegyéd es-perese lenni? ... A költőt e hozzá intézett kérdés izgatni látszott. Nagy homlokának erei duzzadni kezdettek s égő lánggal gyultak ki szemei. Végre fojtott haraggal ekképen felelt: Barátom, ha én — ugymond — látnám, hogy egy peres a tanácskozás zöld asztalára elibem könyö-kölve akar velem beszélni: úgy képen törülném, hogy ... vacsorán érné Pilátust. No lásd Berti! — folytatá magát lecsendesíteni törekvő hanghordozással — nem vagyok én esperesnek való.”

— **Mikor én a Tompa legatusa voltam.** Minden pa-taki diák rajongott Tompáért az én időmben, főképp ha még az önképző társaságnak is tagja volt. Mintha mind-annyiunk csekély érdeméhez pótolnunk volna akkor, ha eldicsekedhettünk vele, hogy mi a *Szemerék* és *Tompák* nyomait tapossuk. Ha tapostuk volna! ... Tudtuk, hogy a hanvai próféta beteg s hogy utolsó verseit, mint a mesebeli csiga, szenvedések közt adta hazánknak. Hal-lottuk, hogy betegsége gyógyíthatatlan s — vágytunk látni őt, a roskadozót, a kinok között is imádkozót, a ki az „*Olajág*”-át rendező sajtó alá s így fogódzik az ő szerető Istenének karjaiba, mikor már kopogtat ajtaján a halál. 1868. tavaszánál nem állhattam tovább ellen hő vágyódásomnak s ünnepet cseréltem, hogy a Tompa legatusa lehessenek. Ó milyen édes gyönyörűséggel mér-tem a „Cselény” erdő-árnyalta hosszú útját s mint vett erőt rajtam az elfogódás, a mikor végre ott álltam a költő lakása előtt, a kivel én most már beszélni fogok, talán kezemet is megszorítja, talán meg is biztat, vagy épen meg is hallgatja együgyű ajkam rebegéseit s meg-bírálja beszélő képességemet — ő, a nagy pap, a ki-tűnő szónok, a költő, a próféta!! ... A mint ud-varába értem, kerestem a gólya fészket, az ezer virá-got, a melyeknek éltét dalba lehelte s szinte látni vél-tem őt a pázsit zöldjébe heverve, mellette a papirossal és írószerszámmal ... Csalódás volt, képzelődés volt. — A ki után olyan szomjusággal epedtem, nem láthattam meg egy, két s három napon át sem. A káplánja foga-dott, Csizy János, a ki később — a Soós halála után — hanvai pappá választatott. Neki adtam át a „communis patens”-t is, a mit az első összekötő kapocsnak gondoltam Tompa és enmagam közt. Elmúlt Nagypéntek, el Nagy-szombat, husvét első és második napja s szerencse, hogy futkosnom kellett a négy faluból álló legatióban, különben elepedtem volna a Tompa láthatásáért! „Beteg, nem fogad; szenved, haragos, indulatos, nem lehet elé senkit sem bocsátani”. ... Ilyen szavakkal nyugtatgatta a beavatott káplán az én nyugtalankodó lelkemet. Csak érces szép hangja vetődött olykor-olykor hozzánk a kápláni szobába, a mint szeretett nejét imádott angyalá-nak címezgeté. — A láz beszéde ez? — kértem egy-ügyűen. — Nem — volt a felelet, a költő fiatal szere-lemmel szereti még mindég hitvesét, a kinek hallása kissé megnehezedett s azért szólítgatja a szenvedő férj olyan emelkedett hangon. Most már mindkettőjük után szom-jazni kezdtem s elkeserített az a gondolat, hogy Rómá-ban a pápát meg nem láthatom. — De végre a sze-

rencse mosolyogni kezdett. Szép, verőfényes délután volt ünnep harmadnapján; a költőt kicsalta a természet tavaszi bűbája — a folyosóra, honnan a Sajó völgyébe merülhetett el tekintete. Hallottuk sajátos csoszogását s a kulcslyukra akartam tapadni (mivel a kápláni szoba a folyosóra nyílt), hogy legalább titkon gyönyörködhessem az egykori pataki diák, a hír szárnyain röpkedő költő deli alakjában, mert ilyennek festette őt a toll. A káplán megsajnálta vergődésemet s kisurrant és — elfogadásra jelentett be. Tompa kész volt az ő még nem látott legatusával szóba állani s én egy pillanat alatt ott álltam vele szemben, vágyaim célpontjánál. De milyen Tompát láttam én!! Lábán botos, egész testén utazóknak való téli bunda felgyűrt gallérral s fején asztrakán sapka... Szívembe nyilallott ettől a látománnytól... De ime ez a kamcsatkai alak kezét nyújtja felém, szenvedő arcát mosolyra simítja és kérdezősködik tőlem, — a mint az ismeretlenektől szokás — szülőföldem, Sárospatak, a pataki viszonyok, egy pár régi jó barát (a Finkeyek) stb. felől, mi közben — időnként — tovább folytatja csoszogását s bundája zsebéből aszú gyümölcsöket szedeget elő és — majszol. Még romjaiban is úgy tetszett nekem — az a hatalmas férfi alak, — a mi költőnk az egykori pataki diák... Aztán beszélni kezdett önmagáról, betegségéről, hogy sokat szenved, temérdek bajt okoz környezetének... s egyszer csak kiegyenesedik s ég felé emelt ábrázattal eme szavakat zengi inkább mint mondja: „*Csak jönné már az az enyészet; nem rettegem!*” — Borzongás futott át testemen s a káplán megrántotta attilám szárnyát, jelentvén, hogy — menni kell. S fájo érzésekkel rebegtem el a búcsú szavait, abban a hitben, hogy Tompát nem látom soha. — De néhány perc múlva, egészen othonos, szobai, kényelmes öltözetben, benyitott a költő a kápláni szobába s engem kérdezett. Mély tisztelettel siettem elé s „*Utolsó verseim*” című költeményét adta át egy példányban, hogy vigyem el azt Hadházy Lászlónak, a szépsi papnak az ő tiszteletével... Azután visszahúzódott s rövid időközönként újra megjelent, mindig egy-egy példánnyal az említett költeményekből, küldvén azokat általam a Finkeyeknek, az ő feledhetetlen Zámory barátjának (szathmári pap volt) s végül — mintha csak szívemből olvasott volna — hozott egy példányt *nekem is!!* Boldog voltam. Ilyen patens-díjat nem adott nekem soha, senki! De megint csak nyílt a káplán-szoba ajtaja s újra hozott valamit a költő: — egy levelet, benne néhány db. apró pénzzel s átadta nekem, hogy vigyem azt majd Tornallyára, a sürgönyhivatalba... Alig hogy ismét magunkra maradtunk, a káplán kéri tőlem a levelet *felbontás végett*, mert, mint mondá, a költő levelezését már ellenőrizni kell s ezzel a szereppel ő van megbízva. Tiltakoztam, hogy egy nekem adott levelet valaki felbontani merjen, de temérdek példával győzött meg s én — noha restelkedve és aggodalmaskodva — átadtam neki a rám bízott titkot s ő feltörte azt. Egy pesti orvost (Töröknek hitták, úgy emlékezem) szidalmazott benne a beteg ember, keményen s én megnyugodtam a levél felbontásán s félretételén. Azonban Tompát más ész ütötte s újra közénk nyitott s az ajtóból így szól vala hozzám: „No de, mégse vigye el öcsém azt a levelet, adja vissza.” — Lóth feleségének sorsát éreztem magamon betelni; szégyen és félelem érzete futott át lelkemen s merőn s gondolom sápadtan néztem a Tiszteletesre, a ki engem Tompával szemben — csupa jóakarattól — a becstelenség szélére juttatott. Pillanatok multak el s a költő szavára nem volt felelet. Hallottam a szívem dobogását a borzasztó csendben,

a melyet senki sem sietett megszakítani... Mintegy háromszöget képező három fa-oszlop, úgy álltunk ott abban a kicsiny szobában — mit tudom én meddig?.. most is hideg fut végig idegeimen, ha erre a jelenetre visszagondolok. — Tompa segített ki; prófétai lelke megsejtette talán a helyzet titkát, s mennyei szózatként hangzottak szavai a nagy némaságban: — „No de csak vigye el mégis!” — A káplán igazított aztán valamit a kemény stíluson s én csakugyan elvittem a beteg költőnek az utolsó közlő levélét. — Mikor aztán még ugyanez év nyarán ez a nagy szenvedő kiszenvedett: — én igen meg voltam magammal elégedve, hogy nem halogattam a költőhöz való zárandoklásomat.

Radácsi György.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

— G. P. Aggodalmaira megtalálod a feleletet lapunk mostani számában. A »verbum regens« nem fért a szűk kártyára. — L. Ö. Az együttes munkálkodáshoz nekünk még többet kell okulnunk a saját kártyáinkon. A »szaladár«-ok csak hadd szaladgáljanak. A nagy buzgóság öli őket, tehát meg lehet nekik bocsátani — sokat. — R. G. N. Sz—n. Intézkedtünk. Örülünk, hogy valahára mi is berukkolunk abba a veszedelmes fészekbe, mint ecclesia militans. Sok szerencsét az új világban! — R. K. Isten hozza! Kívánságát örömmel teljesítjük. — Sz. A. Kemény szavak! Más formába kellene önteni azt az igaz, nagy érzést s általánosabb lenne a hatás. — S. Sz. J. Köszönöm, de már elkésve érkezett. A referenssel szíveskedjék beszélni, ha másként nem volna módunkban az illetőt felkérni. — Alsózempléni. Ebbe a számba nem fért belé. Jobb is volna — ezúttal — nem növelni a háborúságot és botránkozást. A hivatalosak elé úgy is oda kerül már a tervezett javaslat s a seb talán begyógyul. Ha nem: akkor aztán hadd mennydörögjön, hulljanak még a mennykövek is és érjen kit-kit a megérdemelt gyalázat. Kikeserített lelkekkel bajos okosan tanácskozní. — J. L. A még meg nem erősített zsinati törvény senkit sem kötelez. Mindenki az alá a szabály alá tartozik mint káplán, a választhatóságot illetőleg, a mely kápláná létekor érvényben volt. Nem is lehet ez másként — a törvényeknek s azok érvényességének természete szerint sem. Más mezőkön próbálgassák azért vitatkozási képességüket.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Pályázat tanári állomásra.

A szászvárosi ev. ref. Kun-kollegium főgimnáziumában a *rajztanári* rendes tanszékre, melylyel a rajzon kívül a gimnázium alsóbb osztályaiban a számtan tanítása van egybekötve s melyet az erdélyi ev. ref. egyházkerület közgyűlése választás után fog betölteni, ezenel pályázat hirdettetik.

E tanszékkal a következő javadalmazás jár: készpénz-fizetés 1000 (egyezer) frt havi előleges részletekben 200 (kétszáz) frt szálláspénz vagy szállás természetben és 100 frt ötödéves pótlék három ízben.

A megválasztott tanár az erdélyrészi ev. ref. tanárok özvegy-árva-gyámintézetének kötelezett tagja s állását f. évi október 1-én elfoglalni tartozik.

Csak ev. ref. vallásuak pályázhatnak.

Pályázni kívánók kellően felszerelt kérvényeket, melyben a vallás, életkor, tanári képesítettség, családi állapot és katonai szolgálati viszony okmányokkal kitüntetendő f. évi aug. hó 20-ig az erdélyi ev. ref. egyházkerület Igazgató Tanácsához Kolozsvárra nyújtják be.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület tanácsától.

Kolozsvárt, 1893. július 20.

elnök helyett

Domokos Antal,
igazgató tanácsos.

Parády Kálmán,
tanügyi előadó.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél-
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A Rákóczi-muzeum s a Rákóczy hamvak.« *Radácsi György.* — »Dr. Bartha Bélához.« *Mocsáry Lajos.* — »Nagyobb fokú protestáns lelkesedést.« *Ujfalussy Béla.* — »A sárospataki ev. ref. főiskola múlt évi életéből az 1892/3 évi értesítő alapján.« *Buza János.* — »A Tompa-ünnep.« *Vattay László.* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.«

A Rákóczi-muzeum s a Rákóczy-hamvak.

Lassan ugyan, de mozdulni kezd a sajtó a Rákóczy-hamvak hazaszállítása s hová helyezése végett. A *Fejes I.* felszólalásának tulajdonítható, hogy közelebb *Thaly Kálmán*, — a leg-hivatottabb e téren — két cikkben tusakodik e gondolat felett: hová helyeztessenek a II. Rákóczy Ferencz s vele nyugvó nagyjaink hamvai s hol állítsunk egy Rákóczy-muzeumot?

Ő Munkács-várát szeretné országos költségen átalakíttatni s Rákóczy-muzeummá varázsolni, mert ezt a helyet II. Rákóczy Ferencz igen szerette s édes anyjának hősnői dicsőségét is ez örökíti mindenek felett. Ha Munkács-vára — ez a regényes szikla-fészek — az ő szép gondolata szerint a milleniumra átalakíttatnék, — ő ide kívánná helyezni a haza-hozatandó drága hamvakat is. De még jobban szeretné a hamvak helyéül a *Gellért-hegyre tervezett Pantheon-t*, mert II. Rákóczy F. az egész ország szabadságáért harcolt s szenvedett; vagy ha a Pantheon nem létesülhetne, a *kassai díszes székes-egyházat*, mivel Kassa a Rákóczyaknak rendkívül kedvelt városuk volt; vagy — esetleg — *Sárospatakot*, a hol *Lorántfy Zsuzsanna*, II. Rákóczy György stb. pihennek a *Perényi* által épített templom sírboltja alatt.

Egy nagy baj van — *Thaly* szerint, — sőt kettő is akad Sárospatakra nézve. Egyik az, hogy a sárospataki templom nem eléggé remek alkotás a II. Rákóczy F. hamvaihoz, a másik pedig hogy a sárospataki Rákóczy-birtokok idegen birtokosai.

Nem szólunk — ezúttal — e két ellenvetésre, noha az elsőre kellő joggal hozhatnók fel, hogy sehol sem pihennének a dicső hamvak annyi rokon-por között, mint Sárospatakon! Jól esik így is — nekünk patakiaknak — hogy *Thaly*

Sárospatakot is komolyan számba veszi, a mi nem is lehet másként — elfogultság nélkül. Hanem szavunk van ahhoz, hogy *Thaly* a Rákóczy-muzeumot még gondolatban sem köti össze Sárospatakka, holott itt annak már némi története is van.

Még 1882-ben irt a főiskola igazgatóságához egy levelet *Szilágyi Sándor*, az egyetemi könyvtár igazgatója s a Magy. Tört. Társulat titkára, a melyben jelzi, hogy *Bay Ilona* úrnő azt az asztalt, a melyen a bujdosásnak indult II. Rákóczy Ferencz e hazában utolsó éjszakáját töltötte, a sárospataki főiskola muzeumának ajándékozta . . . A levélben — egyebek között — e szavak is olvashatók (*Sárospataki Lapok* 1882. 31. sz.): „*Csekély véleményem szerint ez a Bay Ilona úrnő által ajándékozott asztal kezdetét és központját képezhetné egy Rákóczy-muzeumnak, melynek felállítására a legilletékesebb hely bizonyára Sárospatak, a Rákóczyak történetében oly nevezetes szerepvivő hely volna*“ . . . A kitűnő tudós még arról is biztosította az igazgatóságot, hogy *a kegyeletes, hazafias ügy bizonyára az egész nemzet rokonszenvével s érdeklődésével találkozónék* . . . ha sietne azt felkarolni.

Beregmegeye intelligentiája — a mely az u. n. Rákóczy-asztalhoz már jogot tartott — sárospataki főiskolánk előnyére szívesen lemondott akkor amaz erekléről. — Az ereklye aztán (120 frt volt az ára) megérkezett, itt van s jött utána s annak hírére egyéb: Rákóczy-emlék is s ha — mint *Szilágyi* irta — sietnek az első sorban érdekeltek a nemzet figyelmét Sárospatakra vonni, — azóta itt már olyan alap gyűlt volna a Rákóczy-muzeumhoz, hogy ma nem igen lehetne e muzeum hol leendő felállításáról még csak gondolkozni sem. — De . . . nem igen siettek s a jó alkalmat talán örökre elszalasztották . . .

Annyi mégis történt (épen talán az én nyugtalankodásomra), hogy a szép gondolat a főiskola igazgató-tanácsa, — majd az egyházkerület elé jutott s ki lón mondva, hogy egy lelkes felhívás fogalmazandó . . . stb. stb. . . de a felhívás — tudtommal — még ma sincs megfogalmazva! Az idő nem volt-e alkalmas, az emberek hiányoztak-e a munkához, azt most ne keressük; de valljuk be, hogy szépirodalmi és művészeti múzeumunk sorsát a provincializmusból a Rákóczy-névvel, a melyhez pedig nagy történeti jogaink vannak, — kiemelhetjük volna s a nemzet figyelmét örökre magunkhoz köthetjük vala.

Talán még most sem egészen elkésett a dolog. Én elhiszem ugyan Thalynak, hogy az ő ember-szerető szíve s történeti nagy tudása erősen vonja őt Munkácsra, annak felemelő emlékeiért. Elhiszem, hogy a börtön helyén, a melylyel a Rákóczy nevet megszenteltetlennítve látja, örmestebb gyönyörködnek ő egy nagy történeti névnek szabadságot, függetlenséget hirdető emlékeiben, az ily emlékeknek titkokat regélő s némán is hatékony fegyvertárában; — de elvégre is: Munkács még sem Sárospatak! Őseink ott tartották ugyan első pihenőjüket új itthonukban; De hát az ilyen tudás, meg a Rákóczy-név is az iskolák által válik élővé, hódító erővé. A Rákóczy-múzeumot — hogy élővé lehessen s miszsióját végezhesse — mégis csak olyan helyen kellene felállítani s berendezni, a hol az egymást követő nemzedékek — mint méhek a virágból — folyvást táplálkozhatnak abból. — A Rákóczyak főiskolája, a mely eddig még hű maradt szent hagyományaihoz, még is csak biztonságosabb környezet egy nagy hivatású múzeum sorsára, mint egy távol eső, noha dicső múltú s nemes törekvésű kisebb fajta város, a melynek — bármint törje is magát előre — alig lehet kilátása arra, hogy „*múzsák iskolája*“ fejlődjék belőle, a minek pedig Sárospatak — s épen a Rákóczyak teremtményeként — már századok óta kegyelettel nevezetik.

Szilágyi Sándor, a történet-tudós, bizonyosan komoly okra vallotta azt Sárospatakról, hogy ez a Rákóczy-múzeum „*legilletékesebb helye*.” E tekintetben nem állhat egyedül. Csak mozognunk, csak érvelnünk kellene azért; csak helyzetünk feltárásával nem kellene fukarkodnunk ott, a hol . . . s talán mások is, az egész ország elfogulatlan értelmisége is hajlandó lenne még a mi mások felett való elsőségünk, történeti jogaink elismerésére s méltánylására. Hajlandó lenne talán maga Thaly is, a kit nem kevésbé veszélyeznek — a mint látszik — e kérdésnél a Rákóczi birtokok új tulajdonosainak nevei.

Részemről mindent el tudnék követni, mint főiskola, mint Sárospatak, sőt mint Zemplénme-

gye is (noha ez utóbbi a főiskola iránti rokonszenvével régóta szeret adós maradni! . . .) a Rákóczy-múzeumnak Sárospatakon leendő felállítását s illetőleg *kiepítése végett*. Nem késlekedném bevallani a nemzet előtt s azok előtt, a kik ennek sorsát intézni hivatva vannak, hogy Sárospatak temérdek mellőztetésben részesült már a Rákóczy-névért és sokat kellett itt a főiskolának is kiállania nagy alkotóiért. Elmondanám, hogy az idegen birtokosok hideg közönyt nézték itt e szép múltú város és iskola vergődését, nehéz napjait; sőt körül plántálták ezt svábokkal, tótokkal, hogy a főiskola missziója elé akadályokat gördítsenek s a Rákóczy-szellemet ellensúlyozzák. A nem alkotmányos idők átélte s most nem feszegetendő viszonyosságaiért, keresett zaklatásaiért is kárpótlásul kérném a Rákóczy-múzeumot s a nemzetnek e múzeum iránt való rokonszenvét. Ennyit talán megdermekelnék!

Ma, a mikor nem bűn már a II. Rákóczy Ferencz és Zrínyi Ilona hamvainak haza-hozatalaért sem lelkesedni: — miért titkolnók régi sebeinket s miért ne hivatkoznánk századokon át kitartó hűségünkre is, — ha egyszer a körülmények úgy követelik!

Ha a nagy szabadsághős hamvainak s feleséges anyjaéinak talán országos Pantheon kell s nem elég a Lorántfy Zsuzsánna és II. Rákóczy György szomszédsága . . . hát jól van: legyen a Thaly Kálmán hite szerint, . . . de *hogy a Rákóczy-múzeum jobb helyen van Sárospatakon, mint Munkácsra . . . ebből a hitünkben nem engedhetünk*.

Azért hát ti őrállók, ébren legyetek! A jó alkalmat áron is megvegyétek!

Radácsi György.

Dr Bartha Bélához.

Nagyon, de nagyon sajnálom, hogy dr Bartha Béla annyira zokon vette az utolsó cikkemben talált „súlyos személyes természetű invektívákat.” Mentségem és saját megnyugtatója érdekében legyen szíves figyelembe venni, mit igen szépen s meleg hangon írt észrevételére röviden elmondani akarok.

Megengedem, hogy néha élesen fejezem ki nézeteimet, de hát én polemizálás dolgából a Tisza-Csernátoni-féle iskolában nőttem föl; nem mondom, hogy ezen iskola kifogástalan volt, sőt magam is azt hiszem, hogy kár volt annak modorát sajtóban és parlamentben meghonosítani, hanem hát — qua semel imbuta recens servat odorem testa diu. Ennek legyen szíves tulajdonítani, részben legalább, a mit felszólalásomban kifogásolni valót talált. De tulajdonítsa annak is, mit nem tagadhatok, hogy t. i. valóban nagyon el vagyok keseredve a miatt az országos mystificatio miatt, melyet az úgynevezett szabadelvű egyházpolitikai kormányprogrammal üznek, és különösen a miatt, hogy ezzel a humbuggal szemben mi magunk protestánsok a Mátyás király három

restjeként viseljük magunkat. És nem tagadom, különösen fáj az, hogy oly férfiak is, mint dr Bartha Béla, arra vesztegetik tehetségeiket, hogy ennek a szerencsétlen állásfoglalásnak védelmére keresnek érveket. Valóságos apagyilkos-védő prókatori eljárás; mert azt, hogy azt a politikát s vele együtt a magunkét igazi tárgyalagos érvekkel lehessen védeni, concedálni képes nem vagyok, annyira evidensnek tartom azt, hogy ennek a politikának nem lehet más következése, mint a magyar protestantizmusnak megrontása. Már pedig azt, hogy az egyetértelmű a magyar nemzet megrontásával, maga dr Bartha Béla is elismeri.

Rectificálnom kell még dr Bartha Bélának azon állítását, hogy én a katolikus egyházi javak saecularisatióját követelem. Megvallom, csudálkozom, miként tud nekem ily valamit imputálni; azt kell belőle látnom, hogy az e lapokban megjelent számtalan nyilatkozatomat, valamint egyházi gyűléseinken mondott beszédeimet figyelmére nem méltatta. Mindig azt mondtam, hogy a saecularisatio nem actualis kérdés; de épen azért mert nem az, hagyjanak békét annak a szabad- elvű egyházpolitikának, mert ennek keresztülvitelére a saecularisatio volna az alapvető intézkedés, mire a hazai közérzület ez idő szerint nem alkalmas. Addig, míg ennek ideje meg nem érkezik, leghelyesebb a „quieta non movere“ politikáját követni. Maradjon, de tartassék fenn az állam részéről erélyesen az 1868. törvényben megállapított modus vivendi, mely minket állami oltalomban részesít szemben a catholicismussal; ettől az ótalomtól akarnak minket most megfosztani, az alapvető intézkedésről szó sincs, a szabad- elvű politikának csakis foszlányaiból készítenek számunkra mézes madzagot. Ime, ez — dióhéjba szorítva — az én felfogásom, kérem dr. Bartha Bélát, hogy ezt tudomásul venni szíveskedjék.

Mocsáry Lajos.

ISKOLAI ÜGY.

Nagyobb fokú protestáns lelkesedést!

„Tanrendszerünk szabad, gondolkodni szerető, lelkesülni tudó, akaró, öntudatos embereket nem nevel, kiöli a gyermekből a kedélyt, a naiv örömeit, az ifjúból a lelkesedés képességét, a felnőtt emberből minden magasabb cultura iránti érdeklődést, minden-nemesebb törekvést“. Ezt az erős ítéletet olvasva, vizsgálódtam: vajjon ez ítélet áll-e a mi felekezetünk nevelésére, tanrendszerére? — S el kelle ismernem ez ítélet sok részbeni alapos voltát; hiszen protestáns közéletünkben fájdalommal látjuk a nagy mérvű közönyösséget, s világi, pályán levő ifjainkban nem tapasztalunk semmi lelkesedést a vallás, és a protestáns intézmények iránt! E bajokat így tudva, kötelességünk felekezetünk körében, annak érdekében a rendszer hibáit javítani, s az ezekből származó felekezeti és társadalmi kórokat megszüntetni.

Nevelés-ügyünk — bár korlátozott rendelkezési joggal — ma még felekezetünk kezében van. Meddig tart százados törvényeken alapuló joggyakorlatunk, nem tudhatjuk; de míg e jognak legkisebb parányát bírjuk, használjuk fel az időt, egy értelmes, buzgó protestáns, tehát minden emberi haladásért, minden szépért, nemesért lelkesülni tudó nemzedék nevelésére.

Egyházi hatóságaink éber szemekkel nézik a nőnevelés nagy fontosságú ügyét, önerőikhez mérten minden lehető megtesznek, semmi áldozattól nem riadnak vissza a célból, hogy leányaink kellően szervezett, a

kor színvonalán álló, a magasabb társadalmi műveltség kívánalmait teljesen kielégítő, protestáns felekezetű felsőbb iskolákban nyerhessenek kiképeztetést, s meg legyen bennök majdan minden kellék, miknek egy művelt protestáns nőben, egy család leendő lelkében lenni kell. Hatóságaink sikeres igyekezete dacára is szomorúan tapasztaljuk azonban, hogy vannak előkelő protestáns hitsorsosaink, kik gyermekeiket apácák által vezetett zárdái nevelés alá adják, s e protestáns érületben szűkölködő szülők a gyermekök ellen elkövetett gyilkos merénylet után sem érzik a lelkiismeret égető vádját, nem látják át, hogy tettökkel, mit sokszor meggondolatlanul, — de mindig protestáns érületek fogyatékosága miatt elkövettek, legdrágább kincsöknek, gyermeköknek szívét, lelkét dobták martalékkul a lassankénti megmérgeztetésnek. Mennyire hiányzik náluk a józan előre látás! Anyákat akarnak neveltetni azokkal, kiknek az anyai érzést ismer-niök sem szabad, családfőket, a család élető szellemeit óhajtának képeztetni azok által, kiknek fogalmuk sincs a családi élet szentségéről, tudatával sem bírnak annak, mi egy családfő kötelessége; magyar nőket, honleányokat vélnek neveltetni azokkal, kiknek hazájok nem ez a szent föld, melyet mi Magyarországnak nevezünk, tartunk, s minden igyekezetünk, hogy ez az idők végeig magyar legyen.

Leány-gyermekeink apácák általi neveltetésének káros voltára felhívta már *György Endre* a „Magyar Hirlap“-ban a nagyközönség figyelmét, közleményéből nem csupán a református, de bármely felekezet tagja meggyőződhetett az apácák nőnevelésének állami, nemzeti, sőt emberiségi szempontokból is káros és veszélyes voltáról. Valóban mindazok, kik a nőnevelés nagyfontosságát érezzük, leányaink neveltetése iránt érdeklődünk, az elismerés legnagyobb mértékével adózhatunk egy *Tisza Kálmánnénak* mindnyájunk által ismert nemes fellépéséért, s hazafiúi kötelességből is óhajtunk kell: vajha az általa nyilvánított érület hatna át minden magyar anyát!

Sokan házi nevelésben részesítik leányaikat. E nevelésnek sok tekintetben nagy előnyeit el kell ismernünk, ez előnyöket azonban igen sokan megsemmisítik azon hibáikkal, hogy semmi gondjuk nincsen arra, hogy a házukhoz importált nevelőnő minő felekezet tagja; hol, s nem épen zárdában nyerte-e tanítónői képesítvényét? Nem gondolnak azzal, hogy gyermekükben a protestáns érület erősen kifejlesztessék: elégnek találják, ha gyermekök — Józsika Miklósként — „többféle nyelven megtudja mondani, hogy mit sem tud.“ Az így nevelt magyar nőktől, — kik talán még nevét sem ismerik Lorántfy Zsuzsánnának, — ne várjuk azt, mert lehetetlenség, hogy majd hazánknak, felekezetünknek buzgó, áldozni tudó, minden szépért lelkesülő, minden izében magyar protestáns nemzedéket neveljenek.

E felekezeti bűn, sőt több: haza elleni vétek elhárítása szép és nemes tért mutat, s kötelességet szab ref. lelkeszeinknek. Ők ugyan nem követhetik (ne is kövessék!) a gyóntató barátok példáját, kik sokszor meg nem engedett utakon is behatolnak a családi szentély titkaiba, s ártalmas befolyásukat épen nem a család javára, annak nevelésére, nem felvilágosodás terjesztésére (mert hiszen ez hivatások és célok ellen volna), de arra használják fel, hogy az általok, mint vak eszközök által, Isten helyett imádozt római hatalom növekedjék. A mi papjaink, mint híveiknek igazi barátai, szerető édes atyái és a hazának hű fia, keressék fel e tévelygőket a barátság melegével, az atyai szeretet okos szavával; a hazafi lelkesedésével igyekezzenek a tévútra lépőket lépésök helytelen, hibás, sőt bűnös voltáról meggyőzni. Ezt tenniök a kötelesség is parancsolja, s e kötelesség teljesítése ma

már kevés nehézséggel jár, mert az idők, a viszonyok változtak, s felekezetünk lelkészeire e változás előnyösen történt. Elmult az az időszak (a melyet a jezsuitizmus fű-fangja teremtett főképen), a mely — társadalmi műveltség tekintetében más felekezetek papjait a mieink felé emelte. Ma már elismert tény ennek ellenkezője, hiszen intéze-teink, a melyek lelkészeinket nevelik, győzelmesen kiáll-ják a versenyt más felekezetek hasonló intézeteivel, úgy tudomány, mint társadalmi műveltség tekintetében; a nemzeti irodalom, szónoklat s a tudományok terén épen nem vagyunk hátrányban, s ma már nem magyar, nem jó protestáns család az, melynek körében a prot. lelkész barátként nem tekintetik, s ennek a jó barátnak, lelkes jó hazafinak tanácsa, jóakaró figyelmeztetése bizonyosan nem lesz sikertelen.

Akárminő törvényeket hozunk, s meglevő törvényeink bármelyike marad érvényben, nem a törvények, nem ezek §§-ait, de egy buzgó protestáns nemzedék nevelése által tartjuk fenn s tesszük virágzóvá a magyar protes-tantizmust. A negyvenes évek nagy férfiai régen kidől-tek, igen kevés azoknak is száma már, kik e nagy em-berek szellemét közvetlen öröklék; e kevés számot a gondviselés mintegy világító oszlopúl hagyá fel. Vezet-sük ifjainkat, fiainkat hozzájuk, hogy tanuljanak tőlük lelkesedést, hitet, kitartást és csüggedetlen reményt, a mi bennünk, mai nemzedékben, nagyon kis mértékben van meg. Bizony nagyon áll és igaz reánk mondott ítélet, hogy a magasabb kultúra iránt nem eléggé érdeklődünk. Szomorú bizonyosság erre a „Protestáns Irodalmi Társulat“ állapota. Nézzük át e társulat utolsó évkönyvét, látni fogjuk, hogy a két protestáns felekezetből összesen 1252 tagja van. Szégyenítő e kis szám, de még szégyenítőbb az, hogy az 1252 tag közül csak 110 van világi pályán működő, 1142 számot egyházaink, iskoláink, sokszor anyagi gondokkal küzdő lelkészeink, tanítóiink töltenek be. E szégyenítően csekély szám mutatja a pro-tesztáns világi elem nagyfokú közönyösségét, a protes-tantizmus iránti érdektelenségét, s még feltűnőbb e 110 szám csekélysege, ha tudjuk azt, hogy csupán ev. ref. felekezetünk egyházkerületében 51 egyházmegyében annyi sok száz egyházban hány világi választott tisztviselője van felekezetünknek!! De e tárgyról elszomorító dolog to-vább szólni is. Hogy mi tétlen nyugalomból, közö-nyösségünkől felébredjünk, azt csak nagy baj, nagy ve-szély idézheti elő. E veszély pedig jelen van, s nemcsak felekezetünket, de hazánkat is fenyegeti, mert a Magyar-ország által tartott — magyarnak nevezni nem merem — „katholikus püspöki kar bátran, kihívólag elmeri mondani, hogy a magyar törvényhozás, s az állam törvényei s a tör-vényes hatalom ellen Rómában keres oltalmat, tehát a magyar törvényhozásnak (fájdalom, még ma is) első, az ország által, annak vagyonából dús jövedelemmel ellátott rendje megizente a háborút Róma által és Róma útján a haza ellen.“ E haza elleni támadás kell, hogy bennünket is felrázzon tétlenségünkől, kell hogy felkeltse bennünk az érdeklődést, a buzgalmat vallásunk s annak minden intézménye iránt, melyek valamennyien e haza javát, boldogságát, függetlenné tételét mozdítják elő. Fiainkat, — az utánunk jövő fiatal nemzedéket illetőleg pedig, a kikre — előre láthatólag — a küzdelmek oly hosszú sora vár — tanáraink előtt egy szép és magasztos hiva-tás, kötelesség áll fenn. E hivatás, e szent kötelesség az, hogy a világi pályákra lépő fiatalságot is neveljék buzgó protestánsokká, kik önértéssel tartásuk és vallják mindig magukat felekezetünk tagjainak; töltsék lelkükbe keblök minden részébe annak élénk tudatát, hogy nekik már hitvallásuk parancsolja ez ország önállóságának, boldog-ságának s ezzel együtt a magyar protestantizmus felvi-

rágzásának előmozdítását; e parancs teljesítését tartsák legszentebb kötelességüknek.

Felekezeti főiskoláink nagy része azon szerencsés helyzetben van, hogy együtt neveli leendő protestáns lelkészeinket világi pályákra lépő fiainkkal. Ez együttes nevelési kedvező alkalmat tanári karunk arra használja fel, s a nevelést intézze akként, hogy a fiatal, minden szép és nemesre fogékony nemzedékbe oltsa bele a szent érzést: a közös haza, a közös hit szeretetének legnagyobb fokát. Ha fiatal nemzedékünk e szent érzéstől lesz áthatva, e közös érzés le fog ontani közöttök minden netalán létező társadalmi válaszfalat, a minek különben — helyes nevelés mellett — az értelmiség mai századában léteznie sem szabad s e közös érzés fogja őket egész életükre összekapcsolni és eredményezni fogja azt, hogy míg ifjak lesznek, tanulnak és tudnak lelkesülni, mint férfiak érdeklődnek minden nemes törekvésért együtt, összeve-tett vállal, hazafiúi lelkesültséggel küzdve, el fogják érni azon eszmék feltámadását s életbeléptét, melyeket a negyvenes évek nagy szellemei siker nélkül hirdettek; el fogjuk érni, hogy egy boldog magyar hazában a magyar protestantizmus virágzóvá leend.

Ujfalussy Béla.

A sárospataki ev. ref. főiskola múlt évi életéből az 1892/3-ik évi értesítő alapján.

Sárospataki ev. ref. főiskolánk múlt évi értesítője a napokban került ki a sajtó alól s a legközelebbiről ér-deklődőknek már el is küldetett. A 195 lapnyi terjedelmű füzetben Mitrovics Gyula akadémiai- és közigazgató s Kérészy István, mint a főiskola gimnáziumának igazgatója igyekeztek hiven leírni főiskolánk egy évi történetét. A közigazgató jelentés legfontosabb részét már ismerik a „Sárospataki Lapok“ t. olvasói (lásd a 26—28 számokat!). Tiszta képét találták abban feltüntetve annak az öröme, melynek főiskolánk tanári kara illetőleg előjárósága érzett az iskolai év elején dr. Zsindely István és dr. Székely György új tanárok székfoglaló beszédeinek megtartása alkalmával, majd később, midőn a hálás tanítványok hosszas idő után ismét összesereglettek, hogy kifejezzék hódolatukat a forrón szeretett „Alma Mater“ iránt, vala-mint akkor is, midőn magyar ref. egyházunk országos zsinata iskolaügyi bizottságának tagjai gyűltek össze fő-iskolánk falai között az iskolai törvényjavaslat elkészítése végett. Meggyőződhetett az olvasó, hogy főiskolánk ta-nári kara és ifjúsága kegyelettel adózik a nagyok és hű munkások emlékének. Olvashatta, hogy a főiskola elég munkás tanári karából a halál a múlt évben is kikövetelte a maga részét.

Azok, a kik melegebben éreznek főiskolánk iránt, bizonyosan örömmel értesültek az igazgatói jelentésből arról is, hogy a sárospataki iskola tanári kara nem csak a tanterem falai között működik a részére kiszabott munka-órákon, hanem tehetségét igyekszik érvényesíteni az iro-dalom terén is és véleményét öröme, mondja el a fel-vetett egyházi és iskolai kérdésekről, különösen ha erre az előjáróság megtisztelő bizalma hívja fel. Megmutatta ezt a múlt évben is a Debreczenben felállítandó tanár-képző-intézettel összekötött bölcsészeti fakultásról s a Kolozsváron tervezett theologiai fakultásról készített előterjesztéseivel; meg az országos protestáns tanáregye-sület érdekében készített dolgozatával. Megmutatta az ösztöndíjak kérdését szabályozó munkálatával, valamint a nem állami tanárok részére tervezett országos nyugdíj-intézet ügyében kiadott emlékiratával, és a tanári helyet-

tesítések tárgyában készített terjedelmes szabálytervezéssel is.

Főiskolánkban a múlt évben 30 tanerő működött. Az akadémián az első félévben 17, a másodikban 18 tanár tartott előadásokat, a kik közül az első félévben 2, a másodikban 3 gimnáziumi tanár volt. Előadott előbb 37 tantárgy 141 órán, aztán 44 tantárgy 140 órán. A gimnáziumban és progimnáziumban a másfelekezetűek hitoktatóin kívül 15 tanár tanított, kik közül ez alkalommal csak 10 volt rendes tanár.

Beíratott főiskolánkba a múlt iskolai évben összesen 620 ifjú s ezek közül hittanhallgató volt 48, joghallgató 50, gimnáziumi tanuló 491 s a progimnáziumba járt 31. A gimnáziumi tanulók közt magán tanuló volt 12. Túltömött volt az I. II. és III. osztály, mert mindenikben több volt 70 tanulóval. A főiskola növendékeinek vallásáról biztos adatot nem nyújt az értesítő, mert a gimnáziumról készített statisztikai táblázatban csak a vizsgátt 459 tanuló vallása van feltüntetve, s a nem vizsgázottak és a progimnáziumba járt gyermekek figyelmen kívül hagyattak. Véleményünk szerint a nagy közönség elé bocsátott értesítőben nem kellene szorosan a minisztérium részére készített statisztikai táblázathoz ragaszkodni, mert bizony minket annak a 63 mellőzött ifjúnak a vallása is érdekel! A feltüntetett adatok szerint ev. ref. vallású volt az akadémiában 92, a gimnáziumban 415; róm. kath. az akadémián 3, a gimnáziumban 25; ágost. evang. 5, gör. kath. összesen 2, gör. keleti 1; mózes vallású az akadémián 2, a gimnáziumban 12.

A tanulók szüleinek polgári állásáról még kevésbé világosít fel benünket az értesítő, mert a gimnáziumi igazgató statisztikai adatai igen hiányosak és hibásak, a mennyiben már nem is 459 tanuló szülőjének polgári állását mutatja ki, hanem csak 382 nek. Annnyit azonban a hiányos adatokból is biztosan következtethetünk, hogy a főiskola tanulói között legtöbbször az atyja kisbirtokos és az úgynevezett értelmiséghez tartozó.

A főiskolai tanulók erkölcsi magaviseletéről és szorgalmáról teljes megelégedéssel nyilatkozik úgy az akadémia, mint a gimnázium igazgatója. Az akadémiából 2 ifjú tanácslólag utasított el, a gimnáziumból pedig 2 kitiltatott, kettőnek pedig a szülei szólítottak fel, hogy fíkokat más intézetbe vigyék. Különben a 459 tanuló közt, 452 jó magaviseletűnek van osztályozva. A tanulmányi előmenetelről általában szintén nem lehet szólnunk az értesítő alapján, mivel ez csak a gimnáziumi tanulóknál van feltüntetve s e szerint 87 nem felelt meg kellőleg tanulói kötelességének. Az akadémiai ifjuság önmunkáságának elég bizonyítéka az, hogy a kitűzött 9 pályatételre összesen 15 munka érkezett be s két díj pályázó hiányában s elkésés miatt visszamaradt. Különben az akadémiai ifjak egyrésze a „magyar irodalmi önképző társulatban” a gimnáziumi növendékek pedig az „Erdélyi önképző kör”-ben elég szép munkásságot fejtettek ki. Nem lehet ugyanazt mondanunk már a *jogászegyletről*, mert az ennek kebelében kitűzött 4 pályakérdés közül háromra egyetlen pályamunka sem érkezett. A *rendkívüli tárgyak* közül a francia nyelvet 20, a rajzot és festést 37, a műéneket 413, a zenét 16, a gyorsírást 45 gimnáziumi növendék tanulta. Megemlítjük még e helyen, hogy a 12 ifjusági egyesület közül 6 közös az akadémiai és gimnáziumi ifjakkal, ötnek csak akadémiai s egynek csak gimnáziumi növendékek a tagjai. Az akadémiai ifjuság olvasó egyesület talán megszűnt vagy valamelyik rokon testületbe olvadt? mert nem szól róla az értesítő. Alaptökéje legnagyobb van a *betegsegélyző egyesületnek*: 8377 frt 06 kr, pedig ennek az egyesületnek a múlt évben is 1794 frt 71 kr kiadása volt. Szegényesen néz ki a többi,

részben igen jómódu egyesületek közt a *zeneegylet*, melynek évi bevétele összesen 20 forint volt, holott céljánál fogva illő volna, hogy a legvirágzóbbak közé emelkedjék.

A főiskola *gyűjteményei* közül az elmúlt évben is különösen a nagy könyvtár gyarapodott feltűnően, mert részint vétel-, részint ajándék útján mintegy 243 önálló munkával szaporodott.

Az *irodalmi kör* a múlt évben is elég szép munkásságot fejtett ki, részint több mű átdolgozásával, részint új tankönyvek készítésével. A főiskola *nyomdája* mintegy 21 nagyobb művet 50925 példányban állított elő. A *tápiatézetben* az első félévben 271, a másodikban 257 tanuló étkezett s ezek közül csak 91 fizette az egész 60 frt díjat, 101-nek pedig az ellátás semmibe sem került. Erről a derék intézetünkről szólva, ujlólag megemlítjük, hogy érdekes lett volna, ha a felügyelőség kitünteti azt is, hogy mennyibe került főiskolánkban a tápiatézet a múlt iskolai évben. *Ősztöndíjat* 60 ifju kapott s tandíj elengedésben 29 tanuló részesült s tankönyvet 16 érdemelt.

Az értesítő végén van közölve dr. Székely György akadémiai tanárnak. „A legújabb philosophiai mozgalmak Németországban” című székfoglaló beszéde.

Midőn az értesítő alapján, főiskolánk folytonos virágzása felett érzett örömünknek adtunk kifejezést, el nem mulaszthatjuk, hogy az értesítőre a fenebb elmondottakon kívül még egy pár megjegyzést ne tegyünk. Az első az, a mint már a múlt évben is kifejeztünk, hogy főiskolánk egységét az évi értesítőben erősebben ohajtanók feltüntetni. A sárospataki főiskola akadémiaja és gimnáziuma sokkal szorosabb összefüggésben van egymással, mint ezt az évi értesítő a nagy közönségnek bemutatja. Ujra elmondjuk, hogy nekünk nem egészen tetszik az „akadémiáról különösen” és a „gimnáziumról különösen” című fejezet. Ezt az elkülönítést teljességgel nem indokolja az a két levélre terjedő gimn. igazgatói jelentés, mely különben is nem a nagy közönségnek, hanem — mint a megszólítás is mutatja — csak az igazgatótanácsnak volt szánva. Nem tartjuk ezt a külön jelentést szükségesnek azért, mert az abban felsorolt adatok egy pár kivételével mind fel vannak említve a közigazgató jelentésében is. Ha a közigazgató jelentését 8—10 sornyi adattal még kipótolta volna a gimn. igazgatója, bizony tisztábban állott volna a nagy közönség előtt főiskolánk múlt évi élete. Nagy baj a kétféle jelentésben, hogy sokszor ugyanazon adat is különböző módon van előadva. Így p. o. most is megtörtént, hogy Molnár Lajos tisztársunk halálát a gimn. igazgató (hibásan) egy hónappal hátrább teszi, mint a közigazgató. Az is feltűnő, hogy a gimn. igazgató a maga birodalmából kiengedte az egyetlen gimn. ifjusági egyesületet, az „Erdélyi önképzőkört.” Mi úgy látnók helyesnek főiskolánk értesítőjének szerkesztését, hogy a főiskolát érdeklő főbb adatok nem különíttetének el, hanem együvé gyűjtené azt a két igazgató. Egyfolytában közöltetnék az egész tanári kar s a tanuló ifjuság névsora is. Tévedésnek tartjuk, hogy az 1892/3 évre felvett tanulók névsora a jövő tanévet illető értesítések közé van sorolva, Nem tartjuk helyesnek, hogy a magántanulók osztályzata nincs közölve. Sajnáljuk, hogy a közigazgató év-megnyitó beszéde és a főiskola jövedelmét feltüntető kimutatása ez évben elmaradt az értesítőből. Feltűnő, hogy az értesítőben az akadémia és a gimnáziumra vonatkozó rész külön van lapszámozva is. Miért van ez? Talán az értesítő nyomtatásának gyorsítása végett, vagy talán valami komolyabb ok miatt? ...

Buza János.

TÁRCZA.

A Tompa-ünnep.

Olyanná lett, a milyennek gondoltuk. Nem a fényes, hivatalos testületek parádéja, hanem a tisztelők, a barátok szerető szívének az ünnepe. A kik közlől össze-sereglettek, azért jöttek, hogy a kegyeletnek, a hálának, a tiszteletnek, a szeretetnek, az édes emlékezésnek az oltárán felgyűjtsák azt a lángot, melyet táplálni, lobogtatni Tompa iránt — érzik — nekik áll leginkább kötelességükben, érzik, hogy ők tartoznak legtöbbször abból a szent kötelességből, a melylyel adós Tompának az egész magyar nemzet. A kik pedig messziről ide zárandokoltak, azok meg, a mint legékesebb szónokuk mondotta, azért jöttek, hogy kifejezzék ezzel is a nagy mester iránt érzett tanítványi hálának egy parányi részét, hogy lássák a helyet, a hol élt; az embereket, a kiknek szívéből olvasott; az Isten házat, a melyben imádkozott; a völgyet, hegyeket, halmokat, a melyeken tekintete megnyugodott; a sírhalmot, a mely alatt porai pihennek; a virágokat, melyek sírján a rokoni gyöngéd szerető kéz gondozása alatt ki-kifeszlenek és illatoznak; hogy lássák itt mindenben képét, lelkét, szellemét, beszéljenek vele a halhatatlannal.

Talán beszéltek is vele, érezték jelenlétét.

Hiszen még azok is, a kiknek külső megbízatásuk volt a küldetésre, a belső megbízónak, a szívnek megbízásával állottak elő, ennek nevében tették le koszorúikat a nagy költő sírhalmára. Pedig a megbízók közt voltak tekintélyes testületek. Nem meghíva, hivatlanul jöttek. Hiszen híva nem volt ide senki. Az jött, a kit a szíve hozott. Rendező-bizottság volt is, nemis. Ha volt is, keveset tett. Az ünnepély csak úgy, az Isten kegyelmére volt bízva, magától rendeződött. Talán épen ezért sikerült jobban, mert így igazán a Tompa iránti kegyelet szívek boldog találkozása volt, melyet a költő-barát remek költeménye, a költői lelkű, Tompa iránt rajongó szeretettel viseltető tanár emlékbeszéde egy felséges ünneppé szentelt.

A külső keret, az nem vált be, az idő rosszul viselte magát. Szombat estétől vasárnap 11 óráig zuhogott a zápor, mindent elborítással fenyegetve. Csak 12 óra körül, mikor Lévai szavalni kezdte:

»Derülj ki nyári kék mennybolt felettünk,
Ne rejtse ma el felhőkbe a napot!»

mozdulának meg a lomha felhők, hogy nyugatról kelet felé vonuljanak.

Lévai a szombat esti vonattal jött meg s Putnoki Mór országgyűlési képviselő fogadta a bánrévi állomáson. A többi vendégek a vasárnap reggeli 7 és 8 órási vonatokkal érkeztek s a lénárdfalvi 30. számú őrháznál szállottak ki, melyet a közlekedési miniszterium néhány nappal előbb, csupán erre az alkalomra engedélyezett.

A vidék festői képét a folytonosan szakadó eső sürűen egymás mellé állított víztölcséreivel függönyözte le a szemlélődni vágyó idegenek előtt. Általában a nyitány nem volt kellemes. De a kiket a vonat hozott, azoknak már akarva, nem akarva, jönniök kellett, s meg is érkeztek jól megáztatva 8–9 órára. Míg a közel vidékiek csak lassanként szállingóztak. Kivált a nép, mely a Tompa jászói prépostságnál letett hagyatékáról szeretett volna leginkább hallani, s nagy kegyelettel készült a hanvai ünnepre, jobbra elkésve érkezett, vagy végkép otthon maradt. És épen e miatt nem volt meg az ünnepélynek az az impozáns mérete, mint a mi például a gönci ünnepélyt, oly hatalmassá, oly erőttől duzzadóvá tette.

Azonban így is igen szépen sikerült. Itt voltak a magyar irodalom jelesei közül a Kisfaludy-társaságot is képviselő Lévai József mellett: Baksay Sándor, Pósa Lajos, ki a Petőfi társaság koszorúját hozta, Nógrádi Pap Gyula, Király Pál, Kerékgyártó Elek, a sárospataki ref főiskola, a miskolci ref. főgimnázium képviselői, a rimaszombati egyesült prot. főgimnázium egész tanári kara; Tompának életben levő 5 tanuló társa közül: Pethő Zsigmond, Mikecz János, Székely Benedek Szabolcs vármegyéből, Nagy Pál, Bornemissza József, Gyarmathy József, Vadászi Pál ref. esperesek, sok borsodmegyei ref. lelkész, a gömöri ref. papság nagy része, Hámos László gömöri főispán vezérlete alatt az egész megyei tisztikar, Bornemissza László alispán, Lukács Géza főjegyző, Fáy Barnabás, Putnoki Mór országgyűlési képviselő, Farkas Ábrahám egyházmegyei gondnok, Dr Szabó Samu megyei főorvos, Dr Török János t. főorvos, Hanvay József, Fazekas Zoltán, Perjéssy Mihály fehértemplomi törvényszéki bíró és még igen sok férfi és nő.

Az ünnepély reggel 9 órakor kezdődött a templomban, a hol a Tompa emlékére, Lévai Irén adományából felállított (2000 frtos) gyönyörű szép kiviteli orgonán *Szotyori Nagy József* zenetanár játszott nagy művészetel. Az új orgonának mélabús akkordjai igen jól illettek az ünnepély alaphangulatához. *Kupai Dénes* vályi lelkész s ismert egyházi író imádkozott és tartott egyházi beszédet nagy szónoki erővel. *Alapigéje volt*: CL. zsoltár, 1, 2, 3, 4. vers: *Dicsérjétek az erős Istent az ő szentséges lakóhelyében sat. hároknak zengésével és orgonákkal.*

E szöveg alapján az ünnepély jelentőségének és az orgonát ajándékozó nemes lelkű nő áldozatkészségének találó szavakkal való jellemzése után az orgonáról, mint Isten dicséretének műszeréről elmélkedett, megmutatván, hogy az I. a vallásos buzgóságot éleszti, II. az örömet fokozza, a bánatot enyhíti.

A vallásos lélek melegségétől áthatott kitűnő egyházi beszéd, a jeles előadásban nagy hatással volt a költő sírhalmára mellett meghíletett lelkű közönségre. A hatást, az ihletet csak fokozta a mester keze alatt újra megszólalt orgona kellemes, mélabús hangja, mely alatt a közönség a templomból néma csendben vonult ki s a templom mellett, a Tompa-gránit síremléke körül helyezkedett el s míg az ünnepély elkezdődhetett volna, néma szemlélődéssel merengett a költő sírjára ültetett s a szerető női kéz által nagy gyöngédséggel gondozott virágokon.

Tizenegy óra körül — még mindig borongó felhők alatt — vette kezdetét a tulajdonképeni ünnepély. Az országos dalárversenyeken megkoszorúzott rimaszombati dalárda: „*Itt nyugszik a nagy költő*“ kezdetű éneket mondotta el először, oly művészi tökélyvel, oly meglepő hatással, hogy mindnyájunkat egyszerre foglyul ejtett. Ezután Nagy Pál esperes nyitotta meg az ünnepélyt messze hallatszó szép baritonján, meleg hangú lelkes beszédben, és S. Szabó József, volt rimaszombati, s most már kisújszállási tanár mondotta el Tomparól írott emlékbeszédét.

Ez volt az ünnepély fénypontja. Szeretném, ha egész terjedelmében ide írhatnám, mert alig lehet belőle szemelvényeket idézni. Szabó József Tompa szívének, lelkének és költészetének egészen a mélyére szállt le, s oly híven, oly felségesen, oly mesteri kézzel állította elének, hogy még azok is, a kiknek életpályájuk java része a Tompa költészetének tanulmányozásával szinte összeforrott, a rendkívüli meglepetésnek jól eső éljenzésével adóztak a Tompáért rajongó lelkes tanárnak.

Ezzel az ünnepély sorsa el volt döntve. Csak a rimaszombati dalárda „*A dalnokot hagyjátok*“ kezdetű dala

s Lévay az ősz költő-rokon-barát gyönyörű költeménye fokozhatta és egészíthette ki még azt a mély hatást, mely ez ünnepen a kegyeletes szívek érzelmeit, csak ritka, kivételes, nagy alkalmakkor érezett boldogsággá szentelte.

Az ősz költő láthatólag megilletődve lépett föl a szónoki emelvényre. Az eső újra permetezni kezdett, de azért nem tévé fel kalapját az unszolásra se, csak később engedte meg, hogy az eső ellen ernyőt tartsanak fölibe. Szemeiben könnyek csillogtak. Hangján a baráti emlékezés édes bús érzelmei rezegtek át, melyek mélyen befészkeltek magokat a közönség szívébe is s az elfogódott s a szónoki emelvényről lassan lelépő költőt lelkes szívből jövő éjlenekkel halmozták el.

Az utolsó versszak szavai ezek voltak:

»Avagy ha tán elfognak tisztelőid,
Oh édes dalnok! nyughelyed körül,
S barátod lantja is, mely most dicséit,
Elnémul és feledségbe merül:
Kelj föl magad, megtűnt ép erővel,
Dacolni a kíméletlen idővel,
S melynek jövőjét boldognak hívéd,
Foglald el nemzedet hálás szívét!«

Ez emelkedett hangulat végig megmaradt. Dr Veress Samu tanár a gömörmezei Tompa-szobor-bizottság nevében koszorúzta meg a költő sírját. Koszorút küldtek még: A *Kisfaludi Társaság*, a *Petőfi Társaság*, a *sárospataki* ref. főiskola, a *miskolci* ref. főgimnázium, a *rimaszombati* egyesült prot. főgimnázium ifjúsága, *Miskolc* város, a *rimaszombati* nők, a *Tompa-szobor-bizottság*, a „*hetvenkedők*“ (a tanuló társai Tompának), a *hanvai*, *keleméri*, *bejei*, ref. egyházak, báró *Nyári Sándor* és neje, *Fodorné*, *Molnár Viktorné*, *Hanvay Zoltán*, *Lévay Irén*, és egy valaki.

Ezután az a megkapó jelenet következett, mikor Tompának egyik tanuló társa, a Szabolcsból ide zárandokolt „*hetvenkedők*“ egyike, Pethő Zsigmond, soron kívül szót kért. Elmondta, hogy együtt tanult Tompával 12 éven át, szoros barátságban voltak egymással. Élte alkonyán eljött ő is két barátjával, hogy letegyék koszorúikat a Tompa sírjára, s megköszönte az egyházmegegyének, hogy ezt a kegyeletes ünnepet rendezte.

Végül Lukács Géza megyei főjegyző zárta be az ünnepélyt, biztosítva a költő szellemét, hogy él ő a nemzet szívében, s felhívta a nagy közönséget, a magyar nemzetet annak a tartozásnak a lerovására, melylyel Tompának még adósa. Azután a dalárda még mindig fokozódó művészettel előadott énekének a hangjai alatt a közönség 12 $\frac{1}{4}$ órákor oszladozni kezdett.

Ekkorra az idő is kividult. Mintha azt a derűsebb jövőt akarta volna jelezni, mely a negyedszázados mély feledést, hallgatást, mellőzést fel fogja váltani s karjaira véve a költőt, elvezeti oda, a hol a nemzet igazi napjai együtt ülnek a nemzet szívében, elhomályosíthatatlan fényességben.

A közebednek, közsokás szerint, itt is az a része sikerült jobban, a melyik a szívet és lelket táplálja. Felköszöntöket mondtak a hazára és a királyra Nagy Pál, Kossuth Lajosra Pósa Lajos, a ref. egyházmegyére Lévay József, Lévay Józsefre és Baksay Sándorra (kétszer is), Csabay Pál, Lévay Józsefre Baksay Sándor, Lévay Irénre, a Tompa sírjának gondozójára s a Tompa orgona aján-dékozójára S. Szabó József, S. Szabó Józsefre Ruszkay Gyula, a sárospataki ref. főiskolára és küldötteire Ruszkay Gyula és Nagy Pál, Pósa Lajosra Lőrinczy György, Szotyori Nagy Józsefre és a rimaszombati dalárdára Kupai Dénes, Gömörmezei vezéreire, főispánra, alispánra, az

iskolák, megyék, testületek, városok küldötteire Nagy Pál, a gömöri ref. papságra Putnoki Mór, az egyházmegyei gondnokra Baksay Sándor, a hanvai egyházra Hevessy Benedek sat. Pethő Zsigmond, a ki szintén hordta az adatokat a virágregékhez, a virágregék kiadásának idejéből mondott el reminiscenciákat s különösen, hogy miért lettek azok Pogány Karolinának ajánlva.

A hangulat általában lelkes és emelkedett volt. De azért nem láttuk még most sem egészen kipattani azt a szikrát, mely tüzet fogna, mely felgyújtaná a szíveket egészen az áldozatkészség lobogásáig. Nem volt egy toasztírózó sem, a ki meghívta volna az itt ünneplő sokaságot az új 25 év multára, ünnepelni a Tompa-szobor leleplezésére. Pedig egyik-másik öreg lelkes emberünknek úgy az ajakára illett volna ez a szó is.

Üdvözlő írat kettő érkezett. Az egyik így hangzik: „A honfűi kegyelet főlemelő ünnepélyén a sárospataki főiskola akadémiai önképző társulata is együtt ünnepel lélekben azokkal, a kik negyedszázad mulva a nagy költő drága hanvai felett gyűjtötták meg a hálás emlékezet oltár-tüzét.“ Bartha Béla, elnök.

A másik a következő:

Tompa szelleméhez!

Te mondád:
Szeretlek... virágok titeket...!
... Vegyétek vissza hűlt szívem felett,
Mit annak ti adatok egykoron:
Az ifjúságot, szívet s életet...!«

Mi egyiket se adhatjuk, de eljutunk, bár halottan (elhervadva) sírodra, küldvén bennünket az általa megénekelt „*Kőrösi földvár*“ és „*sírató*“ vadvirági üdvözlétül.

Nagy-Kőrös, 1890. júl. 25.

Pietas.

Aztán még egyet. Hát ez az ünnep mégis csak a mienk, kálvinistáké volt egészen. Néhány megyebeli lutheránus és katolikus világi férfit leszámítva, mindnyájan a magunk tűzhelyéről valók voltunk itt. Lutheránus tanár volt egy, pap egy, katolikus pap egy se. Ennek a kedvezőtlen időjárás lehetett az oka, meg talán egyéb is.

Én csak krónikás vagyok, nem kritikus.

Az esteli vonatokkal a vendégek nagy része elutazott, víve magukkal a Tompa sírjáról egy-egy virágot és a feltámadásnak biztos reményét...

Vattay László.

IRODALOM.

* **A Protestáns Szemle** III. füzetét már új borítékkal vártuk, de még csak a régiben jelent meg, noha terjedelmével már alkalmazkodott az Irod. Társaság újabb megállapodásához, a mely szerint havi szemlévé kell átalakulnia. Tartalma a következő: 1. A placetum (II. közl. Dr. Bartha Béla. 2. Valláspolitikai reform és liberalizmus. Várnai Sándor. 3. Dévay Bíró Mátyás. Dr. Tüdös István. 4. Az új testamentum társadalmi eszméiről és intézményeiről. Petri Elek. 5. Egy nevezetes úr-asztali terítő. Révész Kálmán. 6. Egy kis helyreigazítás. Szerk. 7. Hazai és külföldi irodalom. — Az első közlemény az időszerű nagy kérdésnek tisztázása s a kérdés körül felmerült különböző felfogásoknak tudományos bírálata. Még egy berekesztő közleményt ígér e cím alatt a fáradhatatlan s igazainkért szívesen fáradozó szerző. A 2-ik közlemény is egészen időszerű s az állam és egyház viszonyát s e viszony történeti fejlődését s az

e tekintetben uralkodó főbb elméleteket ismerteti. Szerző a „szabad egyház szabad államban”-féle elv híve s az állam-kormány egyházpolitikai reformját ez elv szempontjából erősen elítéli. A 3-ik közlemény szerzője Dévaynak csupán hittan-rendszerét ismerteti, a reformátornak egy kevésbé ismeretes könyve alapján, tehát a XVI. század theol. irodalma tisztázásán fáradozik. A 4-ik közlemény az Irodalmi Társaság budapesti felolvasásából vett részlet, s szerzője tájékoztatni kívánja a veszedelmesen fejlődő szocializmussal szemben a prot. egyházat, hogy t. i. bibliai alapokra támaszkodva milyen álláspontot foglaljon el az a félelmetes áramlat ellen. Az 5-ik közlemény a sárospataki főiskolát közelebbről érdekli. Ennek szépművészeti múzeumában van a kassai egyháznak 2 db. úrasztali díszes terítője, az egyikről az volt eddig a néphit, s átment ez az irodalomba is, hogy azt Lorántfy Zsuzsanna maga készítette. R. K. okmányokkal igazolja, hogy az Püspöki István gazdag és buzgó kassai polgár nejének ajándéka. A 6-ik rövidke közleményben, több oldalról nyert felvilágosítás alapján, azt igazolja a szerkesztő, hogy a Fáy óramutatójára írott válasz szerzője nem Csabay Imre, hanem Csányi János. Az Irodalmi szemle eléggé bő és változatos. Az Irodalmi Társaság elevenebb életéhez a prot. egyház fiainak és leányainak élénkebb buzgósa az egyedüli biztos út. Szívesen ajánljuk e társaságot és közlönyét a buzgobb pártfogásra.

* **Özveggy Szász Károlyné. Münsterman Francziska 1806—1892. Budapest 1893.** Ez a címe egy díszes kiállítású 40 lapnyi (8°) füzetnek, a melynek gyászkeretes borítékán ez a külön cím olvasható: „*Anyánk emléke*,” benne pedig a „szép öreg asszony-”nak képmása látható, a mint három kerekű toló székében ül könyvvél kezében, a mit mindvégig igen szeretett. A füzet olvasni való részletei ezek: 1. A megdicsőült nő rövid története megkapó vonásokkal. 2. *Szász Gerő* imája, a melyet a boldogult koporsója felett november 1-én mondott Kolozsvárt s a mi beválik jellemrajznak is. 3. *Vas Tamás* imája Maros-Vásárhelytől (nov. 2.), hová a hű nő tetemeit, az előtte 39 évvel elköltözött országos hírű férj poraihoz szállították. 4. *Molnár Albert* beszéde a koporsó felett a 139. Zsolt. 11 verse alapján. Ez a hű nő és páratlan édes anyja apotheosisa. Ugyanez 5. *Gönczy János* búcsú beszéde a sírnál, nem minden feleslegességek nélkül. A rövid életrajz megérdemelné, hogy kibővítenék és népszerűsítsék. Az ilyen női példányképekre nagy szükség volna beteges túlzásokra hajló korunkban.

* **Emléklap. Katona József születésének századik évfordulója alkalmából.** Kiadja a kecskeméti „Katona József-Kör.” Kecskemét 1893. E Kör s ennek törekvései már ismeretesek olvasóink előtt; tudják azt is, hogy a Kör által tervezett ünnepet, a százados évfordulót a múlt év nov. 11-én a kholera közeledése miatt kellett elhalasztani egész jun. hó 11-ig. Sőt ekkor sem volt az program szerint a rendkívüli kedvezőtlen idő miatt megünnepelhető. Ez a többszörös akadály hozta létre az „*Emléklap*” című 56 lapra terjedő füzetet, a mely a titkár dr. Kovács Pál tájékoztató előszaván kívül, *Lestár Péter* polgármesternek a Katona-szobor előtt mondott lelkes megnyitó beszédét, *Gyulay Pálnak*, mint a Magyar Tudományos Akadémia és Kisfaludi-Társaság küldötének üdvözlését (csak e kettőt lehetett a rút időben elmondani), továbbá a Kör elnökének *Horváth Döménnek* „Katona József emlékezete” című felolvasását, az alkalmi ódára hirdetett pályázat eredményét („bírálati jelentés”) s a pályanyertes ódát foglalja magában. Horváth szeretettel festi Katona életét, írói küzdelmeit a méltatlanságokat, a melyek a Bánk-Bán szerzőjét életében érték s a dicső-

séget, a mely halála után részévé lett. A bírálati jelentés is telve van irodalomtörténeti refleksiókkal (Kovács Antaltól); az óda szerzője Sántha Károly a termékeny prot. költő, akit 22 versenytárs közt talált a bíráló-bizottság legérdemesebbnek s 20 arannyal jutalmazandónak. Az érdekes kis füzetet szívesen ajánljuk a Katona József tisztelőinek méltó figyelmébe. Ára?..

* **Szerkesztéstan.** Irta és szerkesztette *Koltai Virgil* dr. Második javított kiadás. „Budapest. Lampel R. 1893. Ára 1 frt 20 kr.” E tankönyv előnye, hogy nem terheli a tanulót az elméletek halmazával; adja a tananyag legjavát, a legszükségesebbet, röviden elég világosan; néhol azonban már nagyon is röviden (17. §.). Nagy hibája, hogy a tananyag előterjesztésében gyenge, ingadozó a logikai rend; sőt néhol feltűnő a következetlenség. Nem tartja szem előtt azt az általánosan ismert paedagogiai elvet: közelebbről a távolabbira, könnyebbről a nehezebbre, concret dologról az abstract dologra. Nem helyesebb-e előbb tenni a genus historicumot, mint a genus rationale? (3. §.). Hiszen az anyaggyűjtés különös forrásainál (11. §.) ő maga is már ezt a természetes sorrendet tartja meg! Nem helyesebb s természetesebb sorrend-e beszélni először a tapasztalásról s aztán az anyaggyűjtés többi forrásáról? (4. §.). Hiszen maga mondja az 5. §-ban: „A gondolkodás a *tapasztalással* kezdődik.” A 7-ik lapon ily sorrendet állapít meg: névmeghatározás, körülíró vagy *vége* származtató meghatározás; mégis ezek bővebb fejtegetésénél a körülíró marad *vége*. A 20. lapon: a részek összefűzésében irányadó a *cél* is, melyet elérni akarunk és a *szempont*, melyből a tárgyat kifejtetni akarjuk; nem helyesebb megfordítva? A 27. lapon: „Az elbeszélés lehet: *történetírás*, szorosan vett *elbeszélés* és *életrajz*,” s az egyes fajok kidolgozásánál már a történetírás esik utóljára, a mi természetes; mert az az elbeszélés legmagasabb faja. A 32-ik lapon a kisebb értekezésféléket így említi: „a magyarázat párhuzam, elmélkedés;” de már a részletes kidolgozásnál (23. §.) helyesen csak két főpont van, s a 2-ik főpont az *elmélkedés* alatt, csak mint alsóbb faj van tárgyalva a fent első rendűnek, egyenlő rangúnak látszó *párhuzam*. A 15-ik lapon is, helyes sorrend szerint, a 2-ik pontnak kell utóljára esni. Ez a szembeszökő következetlenség még egyszerű dologban is nyilatkozik. A címlapon újítással látható: „Koltai Dr.,” de az egyes ívek alján már a régi szokott módon: „Dr. Koltai. Találunk imitt-amott nem helyes, nem szabatos kifejezésekre. Így pl. a feltalálás a tárgynak nem „minden oldalról való megismerése” (21.), hanem szabatosan, helyesen a megismerés alapján való *anyaggyűjtés*, a gondolatok beszerzése. A 17. lapon „az események és egyének élete” kifejezésben az „*élete*” vonatkozhatik az eseményekre is. Ugy látom különben, hogy az eseménnyel a könyv nincs tisztában. A meghatározásokból nem látszik ez a különbség: az esemény: *egy*, az események együtt: *történet*. 19. l. „fősúlyt kell fektetni: 1. a szabatos meghatározás; (-ra) és 2. a fogalom viszonyainak feltüntetésére.” 27. l. „Az úti rajz *beható tanulmányul szolgál*.” (?) 28. l. „Vége *úgy* a történelmi, *mint* a költői” magyarosan: *mind, mind*. Hiba, hogy a magánleveleket csak jegyzetben említi, az olvasmányok szerint pedig elég főnek volna tekinthető, mert valóságos levelek bőven vannak felvéve prózában is, versben is. A 34. lapon ilyen furcsaság található: „Az írásművek *ez általános* formáin kívül van egy még *általánosabb* formája az előadásnak s ez a *levél-alak*.” Szóval a javítás a tananyagban vagy tankönyvön még most is elfér. A második részből, mely az olvasmányokat tartalmazza, nagyobb elismeréssel szólhatok: becses daraboknak jól összeválogatott kincses háza. Azonban Tompa

„A bojtár“ című költeménynek nincs helye a leírások között, mert az monda, tehát elbeszélés. mpm.

Emlékkönyv. *Tompa Mihály halálának negyedszázados évfordulója alkalmából . . . rendezett ünnepély emlékére. Rimaszombat 1893.* Minden ünnepi dísz nélkül, lakodalmi öltözet nélkül, 22 lapon (8°) jelentek meg a főttebbi cím alatt a Tompa-ünnepen elmondott s lapunk tárcájában már érdemileg említett beszédek és óda. Örömmel közöltük volna valamennyit mi is, de nem akarjuk a közlés által az Emlékkönyv (inkább csak Emléklapok) kelendőségét korlátozni s ilyen módon a Tompa-alap fejlődését hátráltatni. A füzet ára 1 korona. Tartalmáért s céljáért (a tiszta jövedelem a Tompa-szoborra adatik) melegen ajánljuk t. olvasóinknak.

* **Evangeliumi elmélkedések.** *Dicsőfi József* debreceni volt theol. tanárnak s mostani lelképásztornak ily című füzetes vállalatából már 12 év jelent meg csinos kiállításban (nagy 8°). Szerző e művével az érettebb olvasókat kívánja a vallás nagy kérdései körül mutató bizonytalanságok között tájékozni, kalauzolni. Addig is, míg közelebb tüzetesen ismertethetjük, felhívjuk ez apologetikus jellegű, részint biblia-theologia-szerű, részint dogmatika-féle műre t. olvasóink pártfogó figyelmét. Kapható Telegdy Lajos könyvkereskedésében és szerzőnél Debrecenben.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Segítség a jó szándékú munkához!** Évek óta fárad már, mint tudva is van, a „Sárospataki Irodalmi Kör“, hogy az *Ivánka-féle* tisztos múltú temetési énektárat újjal csérélje fel; olyannal a mely ez elárult mezőn valódi haladást jelentene. Próbálta először hirlapi felszólítás útján összegyűjteni a szükséges énekeket. Reménységgel számított főként a lelkészekre, tanítókra s ezek egyleteire, a kik s melyek leginkább érzik a tervezett újítás szükségét . . . de hiába! Űltek vala a „szaraz ágon hallgató ajakkal.“ Aranyakkal édesgette majd a siralmak költőit, a temetők dalnokait . . . de nem jöttek. . . Pályázatot hirdetett, szép ígéretekkel élesztgetve a versenyzési vágyat . . . de a kik versenyre keltek, nem értették meg eléggé az Irodalmi Kör célzatait s nem mutatkoztak méltó gyászruhában s hiányzott fejük fölött a keresztyén hitnek mindent megfényesítő glóriája. Az Irodalmi Kör végre úgy határozott, hogy egy szűkebb bizottság kezébe teszi a temetési énektár ügyét s bizonyos véletlen miatt engem választott meg e bizottság elnökévé. Mint ilyen fordulok a t. lelkész- és tanító-társakhoz jó akaratú segítségért. Nem hihettem s nem hihetem most sem, hogy az a szükségérzet, a mely a temetési énektár reformját felvetette, ne legyen azt képes meg is valósítani! . . . Nem mondtam le a reménységről s most sem mondom le, hogy a reform forrása a lelkészek és tanítók szíve, a melyet a sok-féle gyász-eset annyiszor és oly sokképen kényszerít erős hullámmásra. Lehetetlennek tartom, hogy egyik-másik lelkész és tanító asztal-fiókjában ne volnának ihletszülte temetési énekek, a melyekből kellő megválogatással a tervezett temetési énektár összeállítható. Kartársi szeretettel kérem azért mindazokat, a kiket a szóban forgó reform-munka komolyan érdekel: szíveskedjenek nekem, nekünk s a jó ügynek a reményelt támogatást megadni s már készen lévő vagy készítenő temetési énekeiket hozzám mielőbb beküldeni. Szabad legyen arra is számítanom, hogy lelkész- és tanító körünk hivatalos összejöveteleiken is méltónak fogják tartani a temetési ének-ügygel való foglalkozást, a mely végre a nevezett körök t. elnökeit, különösen a buzdítás szem-

pontjából, őszinte ügyszeretettel kérem. Mondanom is felesleges, hogy a reform irányát Irodalmi Körünk már megszabta s az lapunk útján ismeretessé vált. A netalán tájékozatlan ügybarátoknak készséggel szolgálok a leg-tüzetesebb útba-igazítással. Irodalmi Körünk az elfogadott műveket illő tiszteletdíjban fogja részesíteni. Isten áldása legyen közös akarattal végzendő munkálkodásunkon! Sárospatak 1893. augusztus 4. *Radócsi György,*
bizottsági elnök.

— **«A sárospataki főiskolában, az akadémiában** éppen úgy, mint a gimnáziumban, a beíratások szept. 1-én kezdetnek meg s tartanak 8-ig, azzal a megjegyzéssel azonban, hogy a gimnáziumba a négy első nap csak protestáns vallású tanulók vétetnek fel; szept. 5-től azonban más vallás-felekezetűek is felvétetnek 65 létszámig. A magán-, pót- és javító vizsgálatok auguszt. hó 28., 29. és 30. napjain fognak megtartatni.»

Az igazgatóság.

— **A sajtó és a Tompa-ünnep.** Egy nagyobb-szerű zsványság vagy gyilkosság tárgyalására, vagy egy szerencsétlen párba vagy párba-sorozat részletes taglására a mi napi sajtónknak van bőséges tere és vannak alkalmas munkatársai. Tompa Mihályért, a Tompa-ünnepért bizony nem igen fáradt meg még a lepedőnyi „Egyetértés“ sem, a Pesti Napló, Nemzet, Pesti Hirlap stb. versenytársakkal egyetemben. Egy vegyes rovatba való tudósítás járta be a Tompa-ünnep napjára, a 25-dik évfordulóra valamennyit s az is rakva volt valótlanságokkal; a többek között, hogy Kun Bertalan püspök vezeti a tiszán-inneni kerület hivatali karát stb. Ezt az igazolatlan hirt különben a „Vasárnapi Ujság“ is világga bocsátotta, noha ez dicséretes kivételt képez a Tompa-ünnep történetében. Annak bizonyult, a mi minden kulturális mozgalommal szemben: — figyelmesnek, érdem-becsülőnek, társai felett magasan kiemelkedőnek. Közölte Tompának egy férfi kora virágzó idejéből s egy élete vég-szakából való képét; a felesége képét, szülőházát, a tiszteletére emelt emlékek mását, sirhelyét s két tanulmányt a kidőlt jelesről, sőt a Léway alkalmi költeményét is. A napi sajtótól azt vártuk, hogy legalább az ünnepély után mutat majd egy kis melegséget a Tompa-név iránt, de ezzel az utólagos hódolattal is adós maradt. Még a „Fővárosi Lapok“ is — ez a szépirodalmi napilap is — érzéketlen maradt eleintén s csak alig eszmélt utólagosan. Ha Gömörből nem táplálják: — talán örökre is adós marad a 25-dik évforduló megörökítésével. Prot. egyházi lapjaink sem voltak különben. Idejére egyik sem buzdult fel a kálvinista nagy költő szellemének ünneplése végett s utólagosan is csak a napi lapok könnyelmű tudósításai után baktatott — még a budapesti „Protestáns“ is. Pedig a Tompa nevével s alkotásaival is lehetne valamit evangelizálni! . . . Tisztelet e tárgyban minden más felett a „Gömör és Kishont“ című lapnak, továbbá a „Rosnyói Híradó“-nak és a miskolci „Szabadság“-nak, a melyek ünnep előtt is, de kivált ünnep után — nemesen megfáradtak a Tompa és a magok tisztességéért. — Némi mentségül szolgálhat a bántó közönyre s illetőleg késői ébredésre az, hogy a rendező bizottság maga sem érezte eléggé az ünnep horderejét s nem számolt annak előzményeivel és következményeivel.

— **Értesítés.** Az eperjesi ág. evang. kerületi collégiumi jogakadémián az 1893—94 tanévre a beíratások folyó évi szept. 1—9-ig eszközleendő; az előadások szept. 11-én veszik kezdetüket (A vizsgálatok szept. 1—15-ig tartatnak). A jogakadémiai hallgatók vallás-felekezeti különbség nélkül részesülhetnek a collegium felelőseiben fenálló convictus kedvezményeiben (az erre nézve megállapított félévi díjak a következők: ebéd és

vacsoráért 31 frt, ebédért 19 frt), az erre érdemesek igényt tarthatnak a collégium által évenként kiosztatni szokott több és tekintélyes összegű ösztöndíjakra; valamint a szegény sorsúak a jelentékeny alaptőkével rendelkező „Jogász segély-egylet” támogatására számíthatnak. Megjegyeztetik végül, miszerint úgy a jogakadémiai ifjúsági, mint a collegiumi nagy könyvtár a hallgatóság rendelkezésére fog állani. Mindennemű felvilágosításokkal szívesen szolgál Eperjes, 1893. aug. havában

Az eperjesi ág. ev. ker. collegiumi jogakad. igazgatósága.

— **Folytatólagos restauratio.** A felsőszabolcsi egyházmegyében, a júl. 31-én felbontott szavazatok eredménye szerint, megválasztottak: 1. Egyházmegyei világi tanácsbíróságra: Ujfalussy Béla 77, Jármay Miklós 76, Jármay Márton 67, Vay Péter 64, Szesztay Károly 54 szavazattal. 2. Egyházmegyei egyházi tanácsbíróságra Görömbey Péter 80, Elek Dániel 71, Szikszai József 70, Nagymáté Albert 66, Tóth István 53 szavazattal a beadott 82 egyház szavazatából. 3. Főjegyzőnek Nagymáté Albert kislétai, aljegyzőkül: Vass Mihály gégyenyi, Keresztessy Sándor madai lelkészek. 4. Világi jegyzőül Dr. Mezőssy Béla; mint legtöbb szavazatot nyertek kijelöltettek: Sárosi Béla megyei aljegyző és Pilissy István fiatal földbirtokos. A szavazás elrendeltetett még a tanügyi bizottsági elnökre is.

— **A tanuló ifjúság figyelmébe!** 1. T. Zemplénnvármegye kezelése alatt lévő Bukovinszki József-féle 3000 forintos jótékony alapítvány folyó 1893. tanév kezdetétől folyósítandó kamat jövedelmezéseire pályázat nyitattik.

2. Az ösztöndíj ezúttal a kormányhatóságilag jóváhagyott szabályrendelet 4. §-a értelmében legalább első középiskolai osztályt végzett, zemplénnvármegyei, keresztény születésű, jó erkölcsű és szegény sorsú, jól minősített és pedig az alapszabályok 6. §-a értelmében első sorban helvét hitvallású tanuló, ily minőségű pályázók hiányában pedig görög kath. esetleg ágostai hitvallású tanuló fog részesíttetni.

3. Figyelmeztetnek tehát a pályázni kívánók, hogy a szabályrendelet 9. §-a értelmében a lefolyt évről iskolai, továbbá a községi és lelkészi hivatal által kiállított és a járási főszolgabíró által láttamozott szegénységi bizonyítvánnyal felszerelt kérvényeiket alólirotthoz, mint a vármegye közönsége által e célra kiküldött választmány elnökéhez folyó évi augusztus hó 15-ik napjáig terjeszték be, mert ezen határidőn túl netalán beérkező pályázatok a szabályrendeletben megállapított sorrend szerinti kedvezményekben részesíttetni nem fognak.

4. Ezen pályázat a vármegye hivatalos lapjában tétetik közzé és azonkívül a szabályrendelet 8. §-a értelmében a hitfelekezeti felsőbb hatóságokkal is közöli.

S.-a-Ujhely, 1893. július 25.

Matolai Etele,
alispán.

— **Csáky Albin közokt. miniszter körrendelete a tanterületi főigazgatóságokhoz:** „Az 1896-ik évi országos kiállítás közművelődési állapotainkat nemcsak a jelenben, hanem a mult fejlődés folyamatában is hivatva lesz feltüntetni. Ennek következtében gondoskodnunk kell, hogy középiskoláinkat is, melyeknek a mult századok kultúrájában oly nagy részük volt, a rendelkezésünkre álló források szakszerű és lehetőleg rendszeres feldolgozása alapján elmúlt munkásságukban bemutassuk. Nem egy

középiskolánk van, mely már eddig is közölte valamelyik évi nyomtatott értesítőjében, vagy pedig külön kiadványban az intézet történetét. Szükségesnek tartom, hogy példájuk után induljanak a többiek is és hogy az országos ezredéves kiállítás megnyitáig összes hazai középiskolánk története külön-külön meg legyen írva. Felhívom e végből a főigazgatóságot, szólítsa fel a rendelkezésem és vezetésem alatt álló összes középiskolák igazgatóit, hogy a mennyiben az illető intézet története még nincsen megírva, már most tegyék meg a szükséges intézkedéseket, hogy e munka mielőbb fogamatba vétesse és a dolgozat az 1895—1896-ik tanévi értesítőben avagy esetleg külön kiadásban megjelenhessen. Azon középiskolák pedig, melyek már közölték valamelyik értesítőjükben az intézet történetét, vagy a rá vonatkozó történeti adatokat, arra hivandók fel, hogy az adatokat most egészítsék ki, esetleg újból és alaposabban dolgozzák fel s hivatkozással a már előbb megjelent értekezésre, szintén közöljék az említett tanév végén megjelenendő értesítőben. Mindkét esetben különös súlyt helyezek arra, hogy azon okiratok, melyek középiskoláink szellemi állapotaira, jelesül a tanításra vonatkoznak, tehát régi tantervek, tanmenetek, módszerbeli megállapodások és utasítások, használt tankönyvek és taneszközök jegyzékai, fegyelmi vagy tanulmányi rendek, általános érdekű tanügyi szabályzatok stb. lehetőleg egész terjedelmükben és eredeti szövegükben közöltesse. Erről a főigazgatóságot további eljárás végett oly hozzáadással értesítem, hogy folyó évi december 1-éig jelentse be: vajjon az egyes intézetek kiket biztak meg történetük megírásával, mily terv szerint szándékoznak eljárni s általában mily módon fognak ez irányú kívánságomnak megfelelni. Budapest, 1893. július hó 21-én. Csáky gróf, s. k.“

— **Tanítóképző növendékek felvételi hirdetése.** A tanítóképző intézet I. tanfolyamába oly ép testű növendékek vétetnek fel, kik a 15-ik életévüket már betöltötték, s a gimnázium, reál- vagy polgári iskola 4. alsó osztályát legalább elégséges eredménnyel bevégezték és erről bizonyítványt képesek bemutatni, vagy kik ily előkészítéssel nem bírván, a magyar nyelv és történelemben, földrajzban és számtanban legalább annyi jártassággal bírnak, a mennyit a gimnázium, reál- vagy polgári iskola 4. alsó osztályában tanítanak, a miről a tanári kar felvételi vizsgálat alapján győződik meg. Az ág. hitv. evang. növendékek, kik a jótétemények (tandíjfelengedés, benulakás, élelmezés) egyik vagy másikban vagy valamennyijében részesülni akarnak, *folyamodványait* folyó évi augusztus 15-ig a tanítóképző igazgatóságához nyújtják be. A folyamodványhoz, a tanulmányi bizonyítványon kívül, szegénységi-, újraváltási- orvosi bizonyítvány és keresztlevél csatolandó. Az internatusba felvett minden növendéknek legalább 6 nappali és 2 hálógé, 6 darab gatyája, 3 darab törölközője, 6 pár kapcsája vagy harisnyája, 6 darab zsebkendője, megfelelő számú inggallérja és kényője, egy nyári s egy téli öltözet egy téli felső öltönyvel legyen. Az újonnan belépő növendékek tartoznak még hozni: egy szalmazsákot, egy vánkost két vánkoscihával, egy paplant két paplanlepedővel, vagy dunnát két czipővel, 2 lepedőt egy ágyterítőt. Minden ág. hitv. evang. növendék tandíjmentes; de a kerületbeli a beiratásnál 3 frt 30 krt, más kerületi és más vallású növendék 7 frt 30 krt és beiratási díjat (csak egyszer) 1 frtot fizet. E díjakat fizetik a magántanulók is, kik azonkívül vizsgadíj fejében, ha evangélikusok 10 frtot, más vallásúak 20 frtot fizetnek. Minden tanuló a felvételtől és a nyert jótéteményről augusztus 20 körül értesítést kap. A jövő 1893—94-ik iskolai év szeptember 1-én kezdődik. A felvételi és javító vizsgálatok és beiratások szeptember 1—3. napjain tartanak. A tanítás szeptember 4-én veszi kezdetét. Kelt Eperjesen 1893 július 15-én.

Gamauf György,
tanítóképző igazgató.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél-
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Az egyházpolitikai helyzet és teendőink.« *Lukács Ödön.* — »Protestáns szellemű napi lap.« *Alárki* — »Észrevételek a tiszáninneri ev. ref. egyházkerület osztatlan népiskolái számára készült tantervhez.« *L-D.* — »A prot. theológia legújabb történetéből.« *Dr. Szlávik Mátys* — »Adalék a pápens történetéhez.« — »Vegyes közlemények.« — »Pályázatok.«

Az egyházpolitikai helyzet és teendőink.

Felolvastatott a f.-szabolcsi ev. ref. papi egyletnek folyó évi július 11-én tartott értekezletén.

Nem tudok gondolni oly prot. lelkipásztort hazánkban, a ki a felekezetek mai viszonyai között komoly gondolatokba ne merülne s ne keresné saját eszme-világában s a szokatlan helyzet mérlegelésében a mostani aggasztó állapotokból való kibontakozást. — Ez az általánosság vált töprenkedés indít engemet is arra, hogy gondolkodjam e tárgy felett s gondolataimat a papírra vetve, közöljem azokkal, a kik velem egy oltár körül forgolódnak, hogy aztán eszme eszmét szülvén, a szokatlan, sőt fenyegető helyzettel szemben megtalálhassuk a kellő módozatokat és eszközöket, melyekkel egyházunk és vallásunk magasztos érdekeit hathatósan megvédelmezhezzük.

A helyzet, azt hiszem, mindenki előtt tisztán áll ma már. A római papság nem titkolja többé célját; ismét régi merészségével és durvaságával lép fel ellenünk! A Szelepcséniek, Kollonicsok ádáz szelleme nem halt meg, csak aluvék. A jezsuiták morálja s gondolkozása szétáradt az egész cleruson alulról felfelé. Egy húron pendülnek, én alig ismerek közöttük kivételt; mindannyian egy célért futnak, egy eszme megvalósítására törnek, egymást tüzelve, a sikernek már előre tapsolva, és ez ama régi szándék: „*Katholikus állammá tenni Magyarországot!*“

És be kell ismernünk, hogy a XIX. század alkonyának eme *cultur-harcát* mint általában, — szerintem ugyan kevésbé találóan, — nevezni szeretik, a római papság teljesen elkészülve s felszerelten kezdte meg. Meg kell jegyeznünk itt még azt is, hogy a clerus merev dogmai álláspontját, melyet minden adott alkalommal,

mint fegyvert használni szokott, soha sem ejtette ki kezéből, legfeljebb pihentette, hogy annak idejében annál nagyobb erővel vihesse a harcba! Voltak idők, midőn ez a fegyver ártalmatlanul siklott le a józan szabadsággal saturált kor műveltségének tündöklő acél vértzetéről; így volt ez az 1790/91-iki törvényhozás alkalmával, a negyvenes években, különösen az 1848-iki nagy napokban, midőn a szabadság és egyenlőség evangéliumi napjainak hatalmas lángkévei fölégették az előbbi századok tisztátlan szemetjét, azután ettől kezdve egészen addig, míg a Tisza-aera procrusztos-ágyából megcsontkítva elő nem vánszorgott a facultativ polgári házasság szerencsétlen alakja; de azért a clerus a jövőbe vetett reményét nem veszítette el, hanem munkálkodott titokban s készítgette csata-rendjét, lesve és várva a támadásra a kedvező alkalmat.

Most látjuk már, mit tettek ők azon idő alatt, míg egész lélekkel minket s a mi általunk képviselt szabad eszméket dédelgette a közvélemény! — Mindenek előtt bevitték semináriumaikba a fanatizmusnak s a türelmetlenségnek szellemét oly rendkívüli mértékben, mint talán az előtt soha! úgy, hogy az onnan kikerült papok mindannyian nemével egy szent őrzöngésnek kelnek csatasíkra a katolikus érdekek mellett, s a szabad-elvű kor iránya által hatalmasan megostromolt régi, avult bástyák védelmezőiből most egyszerre támadók lettek oly vehementiával, hogy ma már még társadalmi úton is lehetetlenné van téve nem csak az őszinte közeledés, hanem még az érintkezés is a prot. és kath. lelkészek között.

Azután megalkotta a Szent-István és Szent-László irodalmi társulatokat nagy anyagi erővel s a sötétség és fanatizmus terjesztéséhez mért megfelelő szellemi tőkével; aztán gondoskodott, hogy ama társulatoknak ingyenes kiadványai

kellő mértékben terjesztessenek a nép között; e végett megalkotta a koszorú-leányok társaságait és a kath. legény-egyleteket! Azután tervszerűleg, következetesen fejlesztette a nőnevelő intézeteket, s gondolkodott arról, hogy a nőnevelő-intézetekbe buzgó kath., de egyszersmind kiváló tanerőket alkalmazzon, s minden országos törvény ellenére kimondotta, hogy felvesz ugyan nőnevelő-intézetébe más vallásfelekezetűeket is, de csak azon feltétel alatt, ha a róm. kath. vallást ép úgy tanulják, mint a róm. kath. növendékek.

Ime tehát minden téren elkészítette magának a kedvező talajt, hogy alkalmas időben támadásait megkezdhesse. Clerusát szervezte, harci-tűzzel ellátta, az alsóbb néposztályt társulási úton fanatisálta; mindenek felett a leendő anyákat vakbuzgó hitben nevelte s neveli; sőt még a mi míveltebb híveink leánygyermekait is bűvkörébe vonta, s a szülők elég gyöngék voltak egy kis világi külső máz, úgy nevezett társadalmi finomság kedvéért nő-gyermekeiket, a leendő család anyákat odadobni a katolicizmus karjaiba, elvonni őket a protestáns nevelés áldásától, legfeljebb a confirmatói oktatást tartván fel számukra, mely mintegy betetőzése ugyan a népiskolai vallásos nevelésnek: de hát hol van a mester, ki alap nélkül építeni képes legyen? Hol van a magvető, ki míveletlen földbe sikerrel szórhatná el magvait? Bizony ily körülmények között a confirmatói oktatás hasonlít a levegőben úszó pókhálókhoz, melyek koronként felcsillognak ugyan a nap sugaraiban, de szétszakadoznak a fák ágain, s a legelső hideg szél elsöpri azokat nyomtalanul! Ily helyzettel szemben mély és alapos hitet nem kelthetünk, sőt még az isteni tisztelet külső formáit sem vagyunk képesek vonzó és maradandó vonásokkal benyomni a növendékek lelkébe, emlékébe! Szép énekeink szív és kedélyképző, vallásos buzgóságot keltő, Istenhez emelő varázsa előttük ismeretlenek; a közös isteni tisztelet, a templomi buzgókodás nem bír rájuk vonzó hatással, mert azok — a szemkápráztató s lelki elszóródásba ejtő ceremóniák mellőzésével — a bensőségre vannak fektetve, így annak belső értékét nem élvezhetik, lényegét felfogni se bírják, a közös éneklésben részt sem vehetnek; hanem a katolicizmus által teremtett divatnak hódolva, ima-könyvvel jelennek meg a templomba, hogy aztán a kath. delnök módijához képest, kacér bűbájjal vetegethessék fel koronként a sorok közül selymes szempilláikat.

Az ilyen nők aztán anyákká válva, sivár családi életet teremtenek; ők maguk nélkülözvén a vallást, nem képesek a család békéjét, szívnyugalomát, megelégedését megalapítani, a családi életet a boldogság és tiszta erkölcs szentélyévé változtatni; maguk is kevésbé hódolván a lel-

kiismeret szavának, a kisértetekkel való harcban könnyen elesnek; olcsó élvezetekben, divatban, fényűzésben keresik napi szórakozásukat, leányaikból üres szívű divatbábokat. fiaikból léha, szélhámos gigerliket, hittel, erkölccsel mit sem törődő, időnapelőtt kéjelgő, tiltott élvezetek után futkosó, komoly érzésekre, komoly munkára alkalmatlan udvaroncokat, már az ifjúság korában kiégett szívű, blazirt kedélyű aggodat nevelnek; azután sikoltoznak, ájuldoznak, kétségbeesve tördelik kezeiket, midőn a szerencsétlen gyermekek öngyilkosság által tépik le magukat az életnek fájáról. Így a következő nemzedék mind hidegebb, érzéketlenebb, közönyösebb azon nagy célok és magasztos érdekek iránt, melyek a multban lázas lelkesedésre és tevékenységre költék az apákat s a vallás, a haza oltára körül mindinkább ritkúlnak a buzgó, tevékeny, önfeláldozó apostolok lelkes sorai.

Mindezek — fájdalom — így vannak! És mindezek megtörténhettek, mert mi, protestánsok bizonyos szakmány-munkák, mindennapi teendők leszámításával úgyszólván átaludtuk a letűnt pár évtizedet, elhanyagoltuk védelmi posztóinkat, nem álltunk őrt, nem figyeltük meg az ellentábor zajtalan, de következetes előkészületeit! A katolicizmus pedig nagyon éberén megfigyelte ezt a mi tétlenségünket és aluvásunkat, szervekedett az egész vonalon, felhasznált minden percet, megragadt minden alkalmat, hogy érdekeit biztosítsa s uralmát terjeszthesse. És mit tesz ma, midőn a támadásra elérkezettnek látja az időt?! Az valóban bámulatos! Hatalmába keríti a sajtót, melynek egykor a protestantizmus adott hatalmas szárnyakat és a szabadság és felvilágosodás terjesztésére magasan röpkedő erőt! S csodálatos! — még a sajtónak nagyszámú, zsidó vallású munkásait is! Külső fényével, nagy vagyonával maga részére hódítja a közvéleményt, felhasználja a socialis mozgalmakat, azokat a vagyont féltő nagyok előtt a protestantizmussal azonosítván... Hamis jelszavakat dob a világba cégér gyanánt, s a szabadelvűség palástjába burkolózva védelmezi a vagyont s világi tekintélyt biztosítani törekvő önző érdekeit, a politikai élet mozgató erejévé tolja fel magát, befolyását felhasználja a képviselő-választások alkalmával, s annyira megy, hogy még ref. vallású képviselőktől is reversálisokat csikar ki. Argusz szemei nem hagyják figyelmen kívül még azt a körülményt sem, hogy különben alkotmányt tisztelő, jó királyunkat az utóbbi években megdöbbenő családi veszteségek érték, s kedélyében megrendülve ma erősebben folyamodik a vallás vigasztaló forrásaihoz és e sajnos körülményt is céljaikra aknázzák ki.

Még vissza kell térnem azon rendkívüli befo-

lyásra, melyet a katolicizmus napjainkban a napi sajtóra gyakorol. A napi-lapok általánvéve tele vannak a kath. főpapok viselt dolgaival, a kath. egyház mozgalmaival; a legfanatikusabb mozgalmakat minden commentar nélkül közlik, s ha mi igazaink mellett erőteljesebb hangot emelünk, kész az összes sajtó felemelni ellenünk kárhoztató és támadó szavát, mint a komáromi esetenél, hogy többet ne említsek! A pápa bálványozásából valóságos heccet, divatot csinálnak; hallatlanná teszik a pápa világi uralmának visszaszerzésére célzó nagyon is gyakori hangokat! S ezekkel szemben a ref. egyháznak nehéz küzdelmei, a nemzet életével, a haza alkotmányos szabadságával összeforrt törekvései a sajtó előtt ma számba se jönnek. Fájdalom, hogy így kell felkiáltanunk: a napi sajtó ma megbízhatatlan! Magasabb célt nem tűz maga elé; a világosodással, a szabdsággal, mint a melyek a konyhára nem hoznak semmit, csak kacérkodik, az anti-christianismust felibe emelik az evangéliomnak, vagy legalább a szabadelvű eszméket, a közszabadságok felé való törekvés célját annyira összekeverik a klérus hízelgő bálványozásával, hogy az előbbiek egészen elsüllyednek, elveszni, befuladni látszanak az utóbbinak egymásra torlasztott hullámaiban! Csoda-e, ha ez eszmé-zavarban a kevésbé művelt néposztály félrevezettetik gondolkodásában; elveszti szem elől a magasabb, az emberiség köz-tökéletesedését célzó eszméket, s csöndes közönybe sülyed, vagy pedig csatlakozik a sajtó által megteremtett közvéleményhez?

S van még egy hatalmas fegyver a klérus kezében: a *gyóntatószék*, hol tanuk nélkül beszélhetnek a papok híveikkel s gyakorolhatnak presiót a lelkiismeretre!.. Ebből a forrásból származik a legtöbb gonosz. Minden más támadást sikerrel visszaverhetünk, a sajtó ellen más sajtót állíthatunk, a kath. társulatok ellen társulatokat szervezhetünk, a szellem-butító, lelkeket fanatizáló kiadványokkal szemben oszthatunk ki mi is népies kiadványokat sat.; hanem a gyóntató-szék titkait nem ellenőrizhetjük, annak csak sötét eredményeit láthatjuk, melyek különösen napjainkban s különösen a vegyes vallású családoknál a számos kitérésekben nyilvánulnak, a miből nyilván látjuk, hogy a klérus előtt nem szent még a családi béke és nyugalom se. Tudunk rá példát, hogy a katolikus férjet még arra is felhatalmazta a kegyes gyóntató atya, hogyha másképp nem lehet, hát veréssel és kinzással is erőszakolja ref. nejét a katolikus vallásra térésre! A lelkiismeret-szabadság szentélyébe való eme durva betolakodás napjainkban nem ritka eset! Valóban úgy látszik, hogy csak a kedvező idő hiányzik ahhoz, hogy még a hitnyomozó, az *eretnek*-üldöző törvényszékeket fel nem állították ellenünk. Annyi

már megvan, hogy a mit az előtt csak ritkán hallottunk, ma már szél-tiben *eretnekeknek* neveznek bennünket, kik a Krisztus evangéliomának alapján állunk! Ők a megtestesült antikrisztusok! a valódi eretnekek! Kik az emberi csalatkozhatlanság dogmájának tekintélyét állíták a Krisztus evangéliomának tekintélye ellen! . . .

(Folyt. köv.)

Lukács Ödön.

Protestáns szellemű napilap.

— Pár szó dr. Bartha Béla úr cikkére. —

Dr. Bartha Béla úr cikkét, bár figyelméért s szakszerű felvilágosításáért köszönettel tarozom, több szempontból nem hagyhatom észrevétel nélkül; a mennyiben egyfelől oly célzatokat tulajdonít nekem, melyek cikkemben nem foglaltattak, másrésről pedig meggyőződésemet nem csak meg nem tántorította, sőt tartalmas észrevételeivel s felvilágosításaival csak jobban megerősítette.

Távol legyen tőlem, hogy az általam annyira óhajtott lap megalapítását Isten világteremtő munkájánál könnyebbnek tartanám. — De oly lehetetlennek sem, mint ő. — Tudom ugyanis, mily kis kezdetből indultak legjobb lapjaink („Pesti Napló“, „Vasárnapi Ujság“, „Budapesti Hírlap“ mely az elterjedt „Pesti Hírlap“-tól személyi okokból megvált jeles szerkesztők győzelmes versenyéből keletkezett s küzdötte fel magát, az „Egyetértés“, mely az „Ellenőr“-ből, mely a „Hon“-ból vált ki, s így tovább). — Nem volt azoknak kezdetben 1000 előfizetőjük sem és mégis megéltek, felvirultak. — Igazat adok abban, hogy ily dolgok létrehozásához kell valami a teremtés munkájából, t. i.: törhetetlen, tántoríthatatlan, szilárd akarattal párosult lelkesedés. — „Akará Isten, hogy legyen a világ és lett“ — Ha sikerül az eszmének protestáns köreinkben s a velünk együtt érző hazai közönségben megfelelő lelkesedést kelteni, olyat, mely a mélyen érzett szükség pótlására irányzott *akaratban* nyilvánuljon: ez is létre fog jönni.

Nem fogadhatom el azonban azt, mintha én egyházi lapjaink működését kicsinyelném, szükséges voltát kétségbe vonnám. Sőt egyenesen rámutattam, hogy — valamint alig van egyházi lapot járató egyén, a ki egyuttal politikai napi lapot is ne járatna: úgy jövőre is, a politikai, protestáns szellemű lap mellett is járatni fogják az ilyenek egyházi lapjaikat. — Mert azt vallom én is, a mit Bartha ur, hogy egyik, mint másik, más-más irányban van hivatva szolgálatot tenni s egyik a másikat feleslegessé nem teszi, sőt közvetve egymás érdekeit segítvén előre, egymást mintegy kiegészítik.

Örvendek tudomásul veszem, hogy világiak, sőt más vallásúak is figyelmükre méltatják, olvassák egyházi lapjainkat. Hanem itt, a messze vidéken egészen más tapasztalat beszél, nevezetesen saját szereplő világi férfaink is csak a politikai lapokból ismerik — úgy, a hogy onnan lehet — s a szerint bírálják is az egyházi s az ezekkel rokon nagy kérdéseket, elvi jelentőségű mozzanatokat.

Hogy én a *protestáns* jelzöt nem óhajtom: az való. De okát is adtam. — Legyen a szelleme protestáns, ne a címe; és pedig abban az értelemben, hogy az emberiség nagy kérdéseit a tekintély elvétől nem korlátolt szabadsággal tárgyalja, a tökéletesedést, az előhaladást tartva szem előtt. Ez hozta létre a reformációt s ebben van a protestantizmus egyik létjoga. — De e nagy és szép elveket ne zárjuk a felekezeti szűk börtönébe.

A felekezeti felfogás sohasem szabadulhat az egyoldalúság vétkétől s nem alkalkalmas arra, hogy összekössön, de igen arra, hogy szétválaszson. — Már pedig a század végét mozgó nagy elvek hivatát nem lehet s nem is kell csupán a protestánsok táborában keresnünk. Azt szeretném, hogy a mi lapunk ily nagy eszmék szolgálatában álljon — s ezek a protestantizmus vívmányai, szüleményei lévén, protestáns eszmék is — s ennyiben protestáns szellem is hassa át, a szabad vizsgálódás, a tökéletesedés szelleme és a tántoríthatlan nemzeti, hazafiúi öntudat, melynek első sorban való letéteményesei a protestánsok is, — végre pedig az erkölcsi szempontot ocsmány piquanteriák kedvéért háttérbe ne szorítsa. Azt szeretném, ha magasabb, igazabb, tisztább álláspontra emelkedve terjesztené a világosságot, úgy hogy érette mi protestánsok is, de liberálisan gondolkodó más hazánkfiái is lelkesüljenek. E lapnak nem az *egyház* érdekeit kellene szolgálnia, mert erre a sajátképi egyházi lapok hivatvák; — hanem minden igazságnak — s a mennyiben azok — a protestantizmus actualis kérdéseinek is hű szószólója lévén, azokat támogatná nehéz feladatukban.

Én hát sem vastag, sem átlátszó fátyolra nem gondoltam. — Egészen őszintén egy lapot óhajtottam a művelt közönség kezébe, mely párt-taktikától, valamint felekezeti velleitásoktól egyaránt függetlenül, a kor színvonalának megfelelő, a művelt szellemet kielégítő táplálékot nyújtson; mely a kor minden felmerülő kérdéseiről tájékoztassa közönségét s ne bocsássa le a sorompót oly kérdések megvilágítása előtt, melyek a közönség érdeklődésére méltán számíthatnak, sem kath. sem prot. felekezeti érdekből, sem tekintély-tiszteletből, sem félelemből; szolgálja az igazságot s a közönséget híven.

És erre épen most van legnagyobb szükségünk, midőn hasztalan keressük lapjainknál az igaz liberalizmust, mert az vagy pártérdeket szolgál s így nem cél, hanem eszköz, vagy csak palást a klerikalizmus lólába felett; a nyílt klerikalizmus kissé mégis tulmerész és meghaladott álláspontnak tekintetvén.

A megalapítás nehézségeinek felsorolásáért köszönettel tartozom a jeles cikkezőnek. Bárha az én szemüvegem távolról sem mutat oly túlsötétlen; mert ha kevesebb az előfizető, kevesebb az előállítás költsége, a hirdetések jövedelme pedig — a miért egy lapot magáért is érdemes szerkeszteni — hozzávetőleg sincs számításhoz vége.

Legnagyobb bajunk nekünk, hogy sem bennünk, sem nyomdászainkban nincs elég üzleti szellem. Értem, hogy a rizikótól, mely minden vállalatnál együtt jár s annak feszítő, éltető rugója, tulságosan irtózunk; a nyomdások pedig *előre biztosított* fényes üzletet, nem pedig tisztességesen jövedelmező, s a munka által határozott keresetet várnak. — Pedig ez nincs így sehol. A gabonakereskedő egész tőkéket tesz rizikóra s nem tudja: nyere vagy vesz; de azért nem habozik, a rizikó üzletével jár — s nem csupán rossz oldala van annak.

Hogy nagy uraink áldozzanak e célra, kívánni se lehet, elfogadni sem volna jó. — De hogy részvénytársulatot ne lehetne szervezni, azt már elhinni nem tudom. Hallottam, hogy ily irányú tapogatózó törekvések kezdetben dugába dőltek; bizonyára, mert nem volt hozzá elég akarat és lelkesedés. Hiszen a nagy közönség, mely ily vállalatokból ma már ki veszi a maga részét, arról nem is tudott. Az a kísérlet kísérlete lehetett csupán. — Nem hihetem, hogy ha erős akaratú, tekintélyes férfiak állanak a dolog élére, az általuk kibocsátandó prospektus csúfot vallana. Nagyobb szabású nyomdánk még mindig kevés; pedig úgy látom, hogy az ily részvény-vállalatok papirjai magas áron jegyeztetnek, a mi

csak biztató kilátás arra, hogy a *pénz* emberei a tőkebefektetésre alkalmas részvényeket jegyezni fognak.

Akarat — akarat, erős, törhetlen akarat: ez a fő. Mi, a kiknek Jókaink, Mocsárynk, Tisza Istvánunk, Eötvösünk, Kaasunk, Fejesünk, Thalyunk s annyi más jelesnélesebb publicistánk van, kik egy emelkedettebb irányú, függetlenül szabadelvű laptól támogatásukat bizonyára nem vonnák meg: — mi ne tudnánk napilapot jót, jeleset létrehozni, holott egyes emberek boldogulnak? — Hisz a közönség kapva-kapja azokat a lapokat, melyeket általában ismert tehetségek támogatnak!

Tegyünk kísérletet, ha tetszik, heti lappal, de tanácsom, hogy ha nem háromszor, kétszer jelenjék meg hetenként; mert ki olvas ma politikai heti lapot? Vagy, a mi jobb, kísérjük meg egy nyomda-részvény-társulat alakítását, s létesítsünk egy nagyobb szerű modern nyomdát, melynek egy napi lap kiadása már csak szükséges mellék-foglalkozása lenne. — Szóval csak lépünk már egyszer a tettek terére. — Én a Dráva partjáról, Mocsáry a Mátra alól, Lukács esperes a Nyírből, Bartha ur a Bodrogon, mások a Duna, a Tisza, a Szamos partjáról emelik fel szavukat s adnak kifejezést egy ily napi lap szükségére érzetén, a mit szűkebb körünkben mindannyian tapasztalván, közérzetnek minősíthetünk; érezzük, hogy meglevő lapjaink mellett másra, a szabad eszmék nyílt képviselőjére volna szükségünk. — Ha e szükség mind gyakoribb s erősebb hangot ad, ne hűtsük — csak ezt kérem — hanem élésszük a lelkesedést, hogy a régi szükség mielőbb pótolva legyen. E szükségét cikkíró ur is érzi s megvagyok győződve, hogy becses soraival a még csak félnéken nyilvánult tervet jól előre vitte. Befelező sorait pedig egyenesen örömdetes jóslatúl tekintem.

Csak aludni ne hagyjuk a jó, nemes ügyet. A Bethesda már mozog; ha felháborodik, sok fájdó kérdések sebei veendének abból gyógyulást.

Akárki.

ISKOLAI ÜGY.

Észrevételek a tiszáninneneni ev. ref. egyházkerület osztatlan népiskolái számára készült tantervhez.*

Okszerűen épített, a mai kor követelményeihez mérten berendezett, taneszközökkel jól felszerelt tantermeink; azokba rendesen járó tanulók, lelkiismeretesen forgolódo tanítók még mind nem elégségesek arra, hogy kellő sikert mutassanak fel abban az esetben, ha nincs az iskola helyesen megállapított tantervvel és lecke-tervvel ellátva. Vagyis az iskola szellemi produktója legnagyobb részben a helyes tantervszerinti tanítástól függ. Tanórarend a tanítóknak az, a mi a zeneművészeknek a hangjegy. Valamint e téren vannak naturalisták, kik a művésztől pusztán látásból, hallásból a legbonyolultabb összhangokat, dallamokat képesek elsajátítani, sok esetben reprodukálni; úgy vannak tanítók, — leginkább a régi gárdából valók — kik ügyet sem vetve neveléstanra, óratervre, órarendre; képesek mindazáltal eredményt mutatni fel. De ki tagadhatná, hogy úgy ezek, mint

* E tárgyban több kézirat érkezett szerkesztőségünkhez, a melyek mint testületi vagy magán-vélemények az egész tantervvel foglalkoznak. Szívesen kérjük t. munkatársainkat s az első sorban érdekelt tanfőnököket, hogy lehetőleg egy-egy tantárgy mélyebb méltatására fordítsák erejüket s az egésze csak általánosságban mondják meg nézeteiket. Így talán többre haladnánk. Szerk.

amazok a tervszerű munkásság mellett szakmájokban valódi művészekké lehettek volna?

Igaz ugyan, hogy mi — falusi tanítók — a legpedansabb szorgalom mellett sem tehetjük azt, hogy a meghatározott órarendhez minden körülmények között pontosan alkalmazkodjunk. Mert legnagyobb részben énekvezérek is lévén, — istenitisztelek, temetés, sokszor gazdálkodás — a legjobb igyekezett mellett is megrövidítik tanítási időnk. Legkritikusabbak a téli napok, a midőn a templomból kijöve 9, $\frac{1}{2}$ 10, sőt gyakran 10 órakor kezdetjük meg a tanítást. Pedig a falusi nép ekkor küldi legszívesebben gyermekeit az iskolába. De ez nem azt teszi, hogy mivel egy-egy fél órát nem foglalkozhatunk közvetlenül minden osztálylallyal: dobjuk el a vezérfonalat. Hanem hogy annak szálaát okosan gombolyítsuk: foglalkozunk, de mindig tervszerűleg annyit, amennyit időnk enged.

Az irodalmi kör megbizásából Dezső Lajos sárospataki t. képezdei igazgató úr a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület népiskolái részére egyöntetű, a paedagogia követelményeinek teljesen megfelelő tantervet és órarendet szerkesztett, mely a „Sárospataki Lapok“-ban közzé is tétetett, azon megjegyzéssel, hogy észrevételeiket a tanítóegyletektől, tanfőfaktól az irodalmi kör szívesen bevárja. Én — mint az érdemes igazgató úr egyik szerény tanítványa — részint lerovandó az iránta érzett nagybecsülésem kegyeletadóját; részint követve buzditó szövegét: csekély tehetséggel ugyan; de annál több jóakarattal, szintén óhajtok a szép reményű munkához a következőkben hozzá szólni.

A munkálaton szembetűnőleg azon elv vonul keresztül és van érvényre emelve, hogy a 6 osztályú egy tanítójú (osztatlan) népiskolákban úgy a tanulók, mint a tanító túlterhelése nélkül — az osztályok helyes csoportosítása folytán, mivel így a tananyag 2 évfolyamúvá lesz — minden tantárgy kellő méltatásban részesüljön. Az egy tanítójú — osztatlan — iskolában nem is lehet másképpen sikeres eredményt képzelni sem. A tanterv megállapítása, a tananyag kiválasztása, beosztása arról tesznek bizonyosságot, hogy a mű hosszas és fáradságos munkálkodás gyümölcse, melynek legelső sorban az egyházkerület tanintézetei fogják hasznát látni. Annaira részletes, világos e tanterv, annyira útbaigazítja a tanítót, hogy a jelenlegi vezérkönyvek nagyrészt teljesen fölöslegessé teszi. Szerintem nem is áll az egészen, hogy a vezérkönyvek mindenesetben nélkülözhetlenek. A jövő, mely a tanterv szellemében fogja népiskoláinkat átalakítani, igazolni fogja ez állítást. De hogy ez átalakulás megtörténjék, ahhoz még egy régi slendrian rendszernek kell romba dőlni, mely még mindezt — tisztelet a nem csekély kivételeknek — uralja népoktatásügyünket. Értem a leckéztetési rendszert, mely a kellő megvilágítás, előkészítés nélkül felhagyott tananyag felkérdezésében áll; — mégpedig senkit az osztályból ki nem hagyva, nehogy odahaza azt vallhatná a növendék, hogy „nem leckézett.“ De miért kellő előkészítés nélkül? Azért, mert népes iskolában csakugyan nincs idő, hogy kellőleg meg is magyarázza a tanító a következő leckét, ha azt csak a felkérdezővel tölti el. E téren fog kitűnni e gondosan kidolgozott tanterv használhatósága és értéke.

Eddig ugyanis azt tapasztaltuk, hogy kevés helyen juthatott érvényre az az elv, hogy előbbvaló a szükséges, mint a hasznos; mert tantervünkben mindkettő kívántatott. Itt ellenben a tananyag meg van rostálva s évi 60 órára úgy osztva be, hogy egyik kizárólag előkészítése legyen a következőknek. Fel leszünk tehát mentve abból a kényszerhelyzetből, melyben sok esetben voltunk, hogy t. i. egy félórán kellett kikérdezni is az előbb tanultakat,

de egyszersmind előkészíteni is a következő leckét. Többet foglalkozni az osztálylallyal, mint az egyesekkel, előkészíteni azt a következő leckére, továbbá a karban való gyakori feleltetés — mint nemcsak becses módszer a begyakorlásnál, hanem mint a biztos tudás fokmérője a kikérdezésnél, mint vezérfonal húzódik keresztül e munkálaton; melyet, ha kitartó szorgalommal igyekszünk megvalósítani: több eredményre vezet pár hónap alatt, mint a régi leckéztetés egész évfolyamban.

De, hogy tárgyilagos legyek — a nagybecsű munkának általam felismert s kifejezett érdemei mellett — nem hallgathatom el — szerény véleményem szerint — egyes hiányait, illetőleg hibáit sem. Hangsúlyozom, hogy *véleményem szerint*; mert arról meg vagyok győződve, hogy D. L. úr e nemből is mindent megfontoló következetességgel tett.

1. A példabeszéd azt mondja, a tapasztalat igazolja, hogy „munka után édes a nyugalom“. Az I. II. III. osztályok pihenő ideje közvetlen a tanítási idő kezdetére, reggeli 8 óra utánra esik (lásd A. órarend „S. P. L.“ 5. sz.). Igénytelen véleményem szerint ekkor még nem szükség pihenni, mert nem volt miben kifáradni. Ha talán $\frac{1}{2}$ vagy 1 órai foglalkozás után kapnák a pihenőt, edesebb lenne az.

2. A számtannál a tananyag igaz, hogy úgy van beosztva minden osztály számára, hogy azt elvégezheti; de a tananyagban nem találjuk fel a számtanításnak egyik ágát, a fejbeli számolást. Tananyag, tanmenetben kizárólag jegyszámolásról van szó. Szerény véleményem az, hogy *maradjon el inkább minden komplikált számművelet* — hármasszabály, társaság szabály kivételével — *közönséges törtékek 4 művelete*, melyeket az életben úgy sem használunk, mint a fejbeli számolás, melynek a gyakorlati életben minden lépten-nyomon hasznát veszi a társadalom minden rendű s rangú tagja. A tanterv különben itt is világosan szól: „a közéletben előforduló számtani feladatok megfejtésére, egyszerű mértani alakok kiszámítására való képesítés.“

3. Eddigi tantervünk szerint a történelmet a IV—VI-ik osztályban tanítottuk. S tapasztalatom szerint a IV-ik és V-ik osztály számára elég tananyagot szolgáltatott a hazai történelem, (elannyira, hogy sok iskolában — szabályellenesen — már a III-ik osztályban megkezdtek s az árpád-házbéli részt be is végezték, hogy a IV-ik és V-ik osztály számára ne maradjon az egész). Természetesen a VI-ik osztálynak általános történelem a tananyaga. Tanítjuk pedig minden osztályban heti 2—2 félórán, azaz 6 félórán összesen. A D. L. úr által kidolgozott tanterv pedig csak az V-ik és VI-ik osztályban veszi fel rendes tantárgyul heti 2—2 félórán; ugy azonban, hogy a hazai történelmet csupán egy évfolyamra szorítva, 30 leckében kívánja feldolgozni s még ebből is csak 19 a múlhatlanul szükséges; a második évfolyamra az általános történelem van szánva. Nem vagyok barátja a köröm-módszernek — vagyis, hogy a tankönyvet eleitől végeig bemagoltassuk. Azt mindazáltal, hogy Semiramis, Babilon, Nabukodonozor, Egyiptom, Psammenit stb. stb. élet-, nép- és kor-rajzai szükségesebbek, vagy a jellem kidomborítására alkalmasabbak lennének, mint pl. Attila, Zoltán, Taksony, Botond, Lehel, Geiza stb. vezérek s korszakaiknak ismertetése: — nem tudom magammal elhítni. Péter és Ábá Sámuel áldatlan viszálykodása; az ellenhatás, mely tapasztalható itt is az önállóságukat, szabadságukat féltő ősök részéről; a bűn büntetése; — I. Endre s Béla külföldi bujdosása; Endre trónra hívása, bejövetele; megküzdése az ősi vallás híveivel; küzdelme Henrik császárral, ki Péter halálát meg akarja boszulni; öcsce segélyül hívása, neki trónöröklésre tett ígéretei; —

I. Béla nemesszívű törekvései, melyeket a nemzet polgárisodása, művelődése céljából kifejtett; II. István elbizakodott jelleme, az ebből származott veszteségek; II. Béla alatt történt vérengzés, ennek következménye: Borics betörései; III. Béla, Imre királyok jóakarató törekvései; Imre példátlan lélekjelenléte a veszély közepett s ennek hatása a tömegre; IV. László alatt lábrakapott rendetlenség; III. Endre — utolsó árpádházi király — jóakarató intézkedései; a Hunyady János fényes csatái; II. Ulászló királylá választásának oka; — alatta az ország külső dicsőségének és belső jólétének lesülyedése; a pórhaború, ennek szomorú következményei; Miksa türelmes jelleme, *alatta a protestáns vallás elterjedése, megszilárdulása*; Zrinyi Miklós hősi önfeláldozása hazájáért, szerény véleményem szerint ki nem hagyhatók történelmi oktatásunkból a nélkül, hogy annak visszahatása csakhamar észrevehető ne lenne. *Első sorban magyar embert kell nevelnünk; azért a hazai történelem hézagatlan, összefüggő ismerete inkább szükséges a nép gyermekeinek, mint a világtörténelem, bár ennek ismeretétől sem foszthatjuk meg őket.*

Belátom, hogy e tanterv szerint mennyire egyszerűsítettnek történelmi tanításunk, mivel — 2 éves váltakozó tanfolyam szerint tanítva — csak egy osztályt tanítanak évente. Mindamellett szerény ítéletem szerint meg kellene hagyni az eddigi óraszámot a 3 felső osztályban. Így a teljes hazai történelem 2 éves váltakozó évfolyam alatt; az általános történelem 1 évfolyam alatt a VI-ik osztályban sikeresen tanítható lesz.

4. Világi ének s ének-elmélet I—III-ik osztály 2 félóra, IV—VI-ik osztály 2 félóra, összesen heti 4 félórán; míg az egyházi ének csak heti 1/2 órával van az I—VI-ik osztályban felvéve. Bármennyire méltánylom is az alapos és öntudatos készütséget és tudást az ének terén is; mindazáltal megvagyok győződve, hogy azt folytonosan, évről-évre tanítani osztatlan iskolában fizikai képtelenség. Küzd ugyan a 2 elv, t. i. a hangjegy-olvasás és hallás (hangszer) után való énektanítás tábora még ma is. Nincs eldöntve, hogy melyiknek van igaza. Nézzük azonban a gyakorlatot. Több tanítótársamtól hallottam, hogy ő az énekelméletet tanítja s tanítványai hangjegyből énekelnek. Én mindazáltal ott azt tapasztaltam, hogy nem tudnak úgy énekelni, mint a hol hangszer után énekeltekünk. Sőt az a kevés ének-elmélet úgy elpárolog idővel, mintha nem is tanulták volna. Tanító s tanítvány vesződsége kárba megy. Szerény véleményem szerint *nekünk prot. tanítóknak főszólyt az egyházi énekekre kell fektetnünk.* Hisz oly sívár, oly parlag e mező, hogy a művelt vallásos kedély nem lel rajta virágot. E parlagnak paradicsomkertté változtatására pedig hetenkint 1/2 óra kevés. Elismerem, hogy az egyházi éneket is öntudatosabban, hatékonyabban s talán maradandóbban lehetne a hangjegy olvasás szerint juttatni a növendék birtokába; de mindent elvégre is nem győz egy ember. Idő előtt felmondják a a szerverek a szolgálatot a túlfeszített munkában. Ezekből kifolyólag itt az volna szerény véleményem, hogy a tantervben jelzett egyházi s világi ének (elmélet) tanítási ideje megcseréltetnék, vagyis az egyházi ének vétetnék elő heti 4 félórán s a világi ének s ének-elmélet heti 1/2 órával.

5. Hogy melyik napon mit tanítsunk, az ugyan nem igen fontos dolog első látszatra; de ha tudjuk azt, hogy a legtöbb falusi ev. ref. iskolába izraeliták is járnak, és némely helyen jelentékeny számmal: úgy nézetem szerint a vallást kell tennünk a szerdai és szombati napra, melyet, ha elmulasztanak, ők pótolhatják, sőt tényleg pótolják is. De ha földrajzi órára nem jó fel szombaton, az úgy a tanítóra, mint tanítványra kellemetlen. Én tehát a 2 napra kiszabott tananyagot megcserélném.

E tanterv — okos használat mellett — mindenesetre szembevetendő eredménnyel jutalmazandja a tanító fáradtságát. De mivel a tervszerű tanításnak legnagyobb ellensége a rendetlen iskoláztatás, mely a meglevő törvény dacára is legtöbb helyen tapasztalható; tanító s iskola-fentartónak legelső s legmúlhatlanabb kötelessége legyen ennek megszüntetése; mert minden munkának sikeréhez az összes tényezők közrehatása szükséges. A tanításnál pedig a tanítvány a legjelentékenyebb tényezők egyike.

Ezek lennének szerény észrevételeim a nagybecsű munkálatra. Csak észrevételek és nem kritika; csak segédkezés a mester munkájában; csak a gyakorlat bele-szólása az elméletbe és nem egyéb.

L—D.

TÁRCZA.

A prot. theológia legújabb történetéből.*

I.

Századunk prot. theológiája a keresztyén hittan korszerű felfogása és fejlesztése körül épűgy, mint a szent iratok s általában a bibliai vallás történetének helyesebb értelmezése körül szerzett nagy érdemeket. Hogy ezt megérthes-sük, annak a reformáció alapelveivel való lényegi összefüggését kell mindenekelőtt helyesen felfognunk. A reformáció tudvalevőleg a keresztyén igazságot emberi tételekkel elhomályosító egyházi hagyományok ellen protestált, ép-azért közvetlenül magukban a forrásokban, tehát a szent iratokban kereste a keresztyénség vallásos erkölcsi alap-igazságainak tiszta ismeretét. Luther bibliafordításai s az ő és többi reformátor-társainak a különböző bibliai könyvekhez írott kommentárjai a tudományos írás-magyarázatnak vetették meg alapját, annak a magyarázatnak, a melyben a prot. theológia mindenkor első rangú feladatát látta, habár a feladat szigorúan tudományos s mégis másrészt vallásoserkölcsi értelmére s értékének fölisme-résére csak századunkban jutott el. A prot. theológiának a zavaros egyházi hagyományokról a szent iratok keresztyén igazságainak eredeti forrásaira való eme visszatérését a protestantizmus anyagi elvének nevezték, s attól megkülönböztették az u. n. *alaki elvet*, mely a hit által való megigazulás sarkalatos vallásos fogalmában foglal-tatik, s a melylyel Luther szerint áll vagy esik az egy-ház. Bizonyára helyes értelme van e megkülönböztetés-nek, — csak hogy nem szabad azt úgy értelmezni, mintha a prot. anyagi elv pusztán valamely új dogma volna, mely a régi tanhagyományok helyébe épen csak oly külső tekintélylyel felruházott új tanhagyományt állított. Sajnos azonban már igen korán így értelmezték, illetőleg meghamisították e prot. hitelvet, bár annak eredeti értelme korántsem az lehetett. Ha a reformátorok az érdemszerző cselekedetek helyére a megigazító hitet állították, úgy ezzel azt akarták mondani, hogy a keresztyénség nem az egyházi ceremóniákban, hanem a szív-nek ama benső érzelmében van, mely a szent isteni szeretet-akarat iránti teljes önodadásában csakis annak uralmát ismeri el maga felett, s a melytől való függőségi viszony — *Schleiermacher* jellegzetes szava szerint — a legne-mesebb szabadság viszonyává dicsőül a keresztyén ember

* E tanulmány forrásai: *Schwarz-Kovács*: Adalékok a legújabb theológia történelméhez, Bpest 1872; dr. *Szlávik M.*: A legújabb theológia történetéből, Bpest 1887; *Nippold*: Handbuch der neuesten Kirchengeschichte, III. 1.: Gesch. der deutsch. prot. Theologie, Berlin 1891, főleg pedig *Pfleiderer*: Die Entwicklung der prot. Theologie in Deutschland seit Kant und in Grossbritannien seit 1825, Freiburg 1891.

vallásos-erkölcsi életében. S a mennyiben a reformáció a keresztyénséget az egyházi külsőségek helyett a szívnek és lelkiismeretnek mélyére vezette vissza, a vallás és az erkölcsiség elválaszthatatlan egységének, illetőleg az isten s a felebarátok által való szívbeli megköötöttségnek tanította azt felfogni és értelmezni. Épen azért mondták e Pál-féle, ujonnan felfedezett vallási hitelvet a keresztyén hit- és erkölcsstan közös gyújtópontjának, a melyből a tiszta keresztyénség megismerhető, tudományosan fölfogható s az írás által normálható és bebizonyítható.

Épen a keresztyénség e mély erkölcsi felfogása, a melybe a protestantizmus u. n. anyagi elvét a reformáció óta helyezzük, ismét sarkpontja lett a *Kant*-féle morál- és vallás filozóphiának is, a melyből századunk dogmatika-theológiájának megújulása indult ki. A mint *Luther* mondom: egyedül a hit igazítja meg az embert a szent isten előtt, ép úgy mondja *Kant* is: semmi sem valóban jó a világban, hanem csak a jó akarat, a jónak törvénye iránti szabad engedelmesség. S a mint *Luther* szerint az üdvöt eszközölő hitnek előfeltétele a bűn, a melynek hatalma a természetes embert oly annyira kötve tartja, hogy nem bűnbánó és érdemet szerző, u. n. jó-cselekedetek, hanem csakis teljes személyes életének újjászületése alapján szabadulhat meg tőle: — épúgy tanítja *Kant* is, hogy a természetes ember nem jó, nem eszményi rendeltetésének megfelelő, hanem önző akarati irányú állapotban van, mely nem az egyes erkölcsök megjavítása, hanem csakis a legfőbb maximák teljes elsajátítása s az erkölcsi érzület „újjászületése“ alapján győzhető le. Tehát úgy *Kant*, mint *Luther* szerint az emberben 2 elv közötti küzdelemről van szó, t. i. a jó és istenszerű s a rossz és istenellenes elv közötti küzdelemről, mely utóbbi viszi épen a döntő uralmat az ember természetes, azaz bűnös állapotában. Ép azért az embernek üdvé attól függ, hogy e benső küzdelemben győzzön a jónak, elve a rossz felett, s Krisztus a Sátán felett, a hitbeli engedelmesség a bűnös önzés felett. Eddig egyezik a philozophus a reformátor felfogásával. De már nagyon is eltérők az utjaik annál a kérdésnél, hogy miként győzhet a bűnös emberben a jónak elve a gonosz fölött?

E kérdésre *Luther* az írással megegyezőleg azt felelte, hogy a győzelem sem az ész, sem pedig más egyéni képességünk, hanem magának az istennek a műve a Jézus Krisztus által, s hogy egyedül a Krisztusban adott eme győzelem minden egyes keresztyén emberben a szentlélek ereje által valósul, a mely bennünket az evangélium ígéjével az üdvre hív, adományaival megvilágosít s az igaz hitben megerősít és megszentel. Ennek alapján nem szűnik meg ugyan az emberben a 2 elv közötti küzdelem, de azért még sem az egyes ember utolsó alapja az elvek küzdelmének. A bűn legmélyebb gyökere nem saját szabad tettében, hanem a fajnak össztermészetében és össze-tartozásában keresendő, s ép úgy a benne található s általa megvalósítandó jó sem az ő saját, hanem isten műve, mely mint olyan a történelemben alakul, s a Krisztusban a maga központját, a gyülekezetben állandó hatását s az egész újjászült emberiségben találja a maga végcélját. Ez a keresztyén megváltás tanának magva az evangélium s a reformátorok felfogása szerint. Ezt a gondolatot *Kant* nem sajátította el. Nem tehetette azt azért, mivel főfigyelmét kizárólag épen az egyes személyiségnek bensejére fordította s annak a faji léttel s annak össztermészetével való benső összefüggését, valamint az istenben való utolsó egységes alapját teljesen szem elől tévesztette. A személyiségnek erkölcsi szabadságát *Kant* csak az által vélte megóvhatni, hogy azt minden más befolyástól menten teljesen önmagára

állította, melynek értelmében minden egyes egyén bűnének utolsó alapja szabad cselekvésének egyik tényében keresendő, úgy hogy a jóra való képességét is teljesen önmagából, az észnek törvényéből meríti, a melynek feltétlen parancsa magában foglalja már a betölthetési képességét is, azon ismeretes norma szerint: „Du kannst, denn Du sollst!“ De hátha az idealistikus előfeltételeknek ellentmond a mindennapi tapasztalás; ha a gyenge, bűnös ember nem talál magában erőt a jóra, s ha a szigorú törvény nem hogy a jóra lelkesítené és erősítené, sőt inkább sújtja, leveri és vigasztalhatatlanná teszi? E ponton tehát a megváltás után való sóvárgóknak *Kant* filozóphiája segítséget és vigaszt nyújtani nem képes, s a megváltás boldogító érzete előtte ismeretlen. Bármilyen fenséges s a lelkiismeretet ébresztő és élesítő legyen is a *Kant* aethikai idealismusa, ép olyan rideg és hideg, élettelen és szívtelen annak kategórikus imperativusa, az egyéni észszerűségnek ez az öntörvényhozása és önelégültsége. Hasonlít *Kant* morál-philozóphiája a törvényhozó Mózeshez, ki a sinai hegyen villám- és mennydörgés között törvényeket hoz, azonban az ígéret s a béke földére csak távolról tekinthetett, s hasonlít ama rettenetes sphinx-hez, a melynek talányait kiki megfejteni igyekszik ugyan, de a megfejtéstől minden egyesnek élete vagy halála, üdvé vagy boldogtalansága van függővé téve.

E találynak megfejtésén századunk prot. theológiája is dicséretes buzgósággal fáradozott. Összes dogmatikai irányai olyan kísérleteknek tekintendők, a melyek a *Kant*-féle idealismus relativ igazságának fentartását épúgy, mint rationalismusa és individualismusa egyoldalúságának kikerülését célozzák. Hangsúlyozzák nevezetesen ez irányok az egyéniség elvének valódi prot. jogosultságát és önbizonyosságát a vallásos dolgokban is, vagyis a hitkérdések észszerű bírálatát s az azokról való lelkiismeretes meggyőződést épúgy, mint annak az evangélium objektív igazságával, a gyülekezet történeti jogosultságával és közösségi szellemével való közvetítését. Magától értetődik, hogy oly mélyreható feladatnak megoldása sok nehézséggel járt, s hogy különféle kísérletekre volt s van ma is szükség a személyes szellemi egyéniség s a történeti közösségi szellem közötti synthesisnek megalkotása céljából.

Az első kísérletet századunk első harmadának rationalistikus theológiája tette meg, a midőn az autonóm értelem s az isteni kijelentés között meglehetősen olcsó compromisszum létesítésére törekedett. A kijelentést a hiányos értelem kiegészítésének vették s annak tartalmát a vallásos erkölcsi tudat általános igazságaira redukálták oly módon, hogy ez eljárás mellett sem a keresztyén vallásos tapasztalat sajátos jogosultsága, sem pedig a *Kant*-féle morál szigorú idealismusa nem volt megóva. A 2 jogosult érdeknek külső egybefoglalása csak a kétőnek kölcsönös megsértését vonta maga után. A synthesis nem tudták helyesen megtalálni azért, mivel az „értelem“ csak az egyesnek észszerű gondolatában keresték s mit sem tudtak az objektív értelemről a történeti közösségben s a tudattalan értelemről az érző szívben s a szemlélő képzeletben. Az értelemnek a vallásos-erkölcsi összéletben való önvalósulását kellőleg felfogni még nem voltak képesek a rationalisták. Mindamellett a rationalismus a theol. gondolkodásnak egy igen becses és figyelemreméltó fejlődési fokozatként tekintendő. Komoly kötelesség tudata és istenben vetett vidám bizalma a kereszteszlemnek valódi nyilvánulásai, a melyek igen alkalmasnak bizonyultak az egészséges népnevelésre. Lelkiismeretes igazság-érzete, mely nem engedte, hogy az érthetetlen dogmákban igazságokat lásson, vagy hagyományos szó-járásokkal diplomatikus játékot űzzön s orthodoxnak

hangzó jelszavaival heterodox gondolatait takarja, — egy darab keresztyénségnek vehető mai, diplomatiái mesterfogásokban gazdag theológiánk belső igaztalanságával szemben.

(Folyt. köv.)

Dr. Szlávik Mátyás.

MULTUNK.

Adalék a „Patens“ történetéhez.*

1. Minden egyházkerület tartson az eddigi törvényes módon gyűlést, ott tegye meg feliratát s el ne oszoljon erőszak nélkül semmi esetre. Tűzzön pedig ki új gyűlésre határnapot oly kijelentés mellett, hogy ha szinte össze nem lehetne is az elnökség által hivatnia, mindenki tartsa a megjelenést köteleességének.

2. Az egyházakat fel kell világosítani, a hol az eddig szokásban volt, képviseleti gyűlés által, hol pedig ez szokás nem vala, visitatio által, melyben — mint ez hajdan úgy is szokásban volt — az egyház világi hivatalnokai is részt vegyenek. Oda is hatván egyúttal, hogy minden egyház presbiteriális végzések által jelentse ki az egyházkerületi végzéshezi csatlakozását.

3. Az egyes lelkészek és egyháziak és egyházlátogatók figyelmeztessenek azon törvényes köteleességekre, miszerint nekik senki mástól, mint törvényes egyházi hatóságuktól rendeleteket elfogadniok nem szabad. A mely lelkészek ezen iránybani hűséges eljárásukért hivatalukat veszítenék, az egyházak által convincáltassanak; míg ellenben mindazok, kik a nem törvényes egyházi hatóságoktól jövő rendeleteknek engedelmeskednek, legyenek akár világiak, akár egyháziak s az egyházi hivatal legalsó vagy legfelső fokán állók, az egyház által tétessenek ki. A Superintendensek helyét a legidősebb (esperes) és így tovább, az espereseket pedig a legidősebb egyházi ülnök s így tovább, a gondnokit a legidősebb ülnök és így tovább foglalják el.

4. A Superintendenciák által kinevezett, vagy még kinevezendő küldöttségek minden esetre Bécsbe felmenjenek, s ott kérjék az Ő Felsége eleibe való bocsáttatást.

5. Ha — mit föltenni nem akarunk — mégis akadna egyházunk kebelében ember, ki az új egyházkerületnek szervezését magára vállalná, s az új egyházkerületeket gyűlésre összehívni akarná, senki, ki magát igaz magyar protestánsnak tartja, neki segédkezet ne nyújtson és a gyűlésre el ne menjen. A tractusok előljárói pedig, a mint egy ily gyűlés kihirdetését hallják, tartsanak gyűléseket és azokból erélyes protestációt bocsássanak az eljárás ellen; ezen tény a többi tractusokkal közölven.

6. A Superintendensektől nem lévén méltányosan igényelhető, hogy ők egyedül tegyék ki magokat a nehéz idők csapásainak mindenütt, hol eddig is a legidősebb segédgondnok a főgondnok helyét az elnöki teendőkben pótolta, az tartsa köteleességének minden fontos tárgyakban a Superintendenssel együtt működni, a körleveleknek s egyebeknek aláírni, hol pedig ez valamely kiválólag fájdalmas körülmények miatt nem történt, ott a Superintendenciális gyűlés intézkedjék, hogy erre valaki az ülnökök közül megbízassék.

* Ez érdekes s tudunkkal eddig még hírlapilag ismeretlen „Tájékoztató”, „Irányadó”, vagy Utasítás-féleléről azt állítja Révész Kálmán, kihez ezt b. e. édes atya kéziratával való összehasonlítás végett elküldtük, hogy ez vagy Miskolcon, az 1859. nov. 15-én tartott rendkívüli közgyűlésen, vagy — valószínűbben — a Tihanyi-émlékünnep alkalmával tartott conferentián készült. Mi Wargha L. sárospataki theol. tanártól kaptuk.

Szerk.

7. Az összes hitfelekezet vállalja magára a szellemi és anyagi solidaritást, mindazok irányában, kik ezen ügyekbeni hűségükért, akár személyükben, akár vagyonukban rövidséget szenvednek; ha csakugyan bekövetkeznék az idő, hogy egyes lelkészek executioval fenyegettetnének, történjék a körülményekhez képest intézkedés, hogy ennek súlya által el ne nyomattassanak.

8. Superintendens urak semminemű ezen ügyekben hozzájuk érkezett leiratokat és rendeleteket ne köröztesse, azoknak érvényt ne szerezzenek, ha azért kérdésre vonatnának, nyilvánítsák, miszerint Cónonszerű köteleességük szerint a törvényes Superintendenciális gyűlések nélkül fontosabb ügyekben nem intézkedhetnek.

9. A Superintendens urak pedig minden egyházkerületben történekről ezek folytán szándékolt, vagy gyakorolt eljárásokról egymást értesítsék.

10. Valamint a helvéthitvallású egyházkerületek mindent elkövetnek, hogy köztük az egyezés ezen nehéz időkben minél tökéletesebb legyen: hasonlólag hiszik és remélik, hogy az evangélikusok is erre nézve mindent megteendnek, mely cél elérhetése végett testvéri kezét nyújtanak nekik és szóval és tettel velők közreműködni nyilatkoznak.

11. Egy memorándum fog a külföld és egy rövidebb a belföld számára készíttetni s a lehető legtöbb tekintélyes tag aláírásával el fog láttatni.*

12. A mai időkben felette szükséges lévén, hogy az egyház ügyeivel mindenki ismeretes legyen, erre nézve az egyházi s iskolai lapok olvasása szolgálhatand leginkább; az egyházak előljárói hassanak oda, hogy ezen lap minél inkább elterjedjen.

13. Mihelyt minden Superintendencia megtarván gyűlését a *Bécsbe menendő küldöttség* tagjai kinevezve lesznek, szükséges lévén, hogy minél előbb összejöjjenek és megbízásukban eljárjanak: ezeknek összehívására báró Vay Miklós ő excellentiája fog, *jelenlevő fia, br. Vay Miklós úr által fölkérteni*.

14. A Superintendenciák a keblükben levő zsinati munkákat elkészítvén, közöljék egymással, hogy úgy már előre tisztába jöven egymás nézetei felől, a majdan összejöendő zsinattól jó eredményt annál biztosabban lehessen várni. Mely célból kívánatos lévén ezen iratok kinyomtatása is, az erre való intézkedéssel azok, kik a 6-ik pontban a memorandum kivitele tárgyában megbízattak, felkértenek.

15. Az egyes kerületekben oda kell hatni, hogy mindenik nevezzen kebeléből egy bizottmányt, mely a testvér egyházkerületek bizottmányaival összejöven, minden, az egyetemes egyházat illető ügyekben tanácskozhassanak és a vélemények kicserélése által az egyetértést előhozhassák.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Vay Dániel gróf, mint a napi lapok írják, f. hó 6-án, Debrecenben, életének 73-dik évében váratlanul és hirtelen elhunyt. Fia volt Vay Ábrahámnak, leggazdagabb és leghatalmasabb főuraink egyikének, a valóságos belső titkos tanácsosnak, a ki a család egyik ágának a grófi koronát szerezte 1830-ban. Unokája volt a „nagy” Vay Józsefnek, a sárospataki főiskola egyik legnagyobb jöltevőjének, a ki — állítólag — végrendeletben hagyta meg, hogy családja tagjai a sárospataki főiskolában nevelkedjenek. Így jutottak ide az Ábrahám fiai *hatan* s

* Ezt Révész I. készítette s a Tihanyi conferentián adta át Tisza Kálmánnak és ifj. br. Vay Miklósnak. Szerk.

köztük Dániel 1827-ben, a mikor is szeptember 4-én, mint 7 éves, soltzai születésű főnemes (nobilis magnus) íratott be az elemi (elementarius) osztály növendékei közé, egyik testvérjével, a 6 éves Lászlóval együtt. Kortársak állítják, hogy a hat Vay-fiú jó példát mutatott itt a szorgalomban, a tudásban, a haladásban. Valamennyien jogot végeztek, s közülök Péter, a legidősebb, katonává lett, s mint ilyen halt meg; József, mint híres lovas és kalandos szellemű egyén vált nevezetessé; Károly még fiatalon algondnokává lett a sárospataki főiskolának; László a József főherceg adjutánsaként halt meg (fia pápista pap, s jelenleg Rómában tartózkodik!!); Mihály ma is él Máté-Szalkán, Szatmármegyében. A legkisebb testvér, Ádám — a hetedik fiú — magán-nevelésben részesült s Berkeszen lakik Szabolcsmegyében. A hat testvér számára épült itt Sárospatakon az u. n. „fellegvár“ vagy Vay-kastély, a melyhez a területet a régi theol. tanári porta végéből szakították el. Csillay Józsefnek kívül, a ki főnevelőként szerepelt, segéd-nevelők is működtek a hat Vay-fiú mellett, rendszerint primarius-diákok, a többek közt Bakó Dániel, a későbbi sárospataki tanár. Mindnyájak közt kimagaslott — mint ifjú — az imént elhunyt Dániel, a ki már az iskola falai között nagy előszeretettel fordult a történelem felé s tanárának, Csengery Józsefnek is büszkesége volt. Ő indítványozta az u. n. baltásdiák-intézmény eltörlését, a melyet az ő humanus gondolkodása és finomabb ízlése anachronismusként bélyegzett. 1839-ben, mint a jogászság egyik küldötte járt Zemplénvármegye közgyűlésén, a mely küldetésről fényesen számolt be s kivált Kazinczy Gábor szónoki beszédét majdnem szóról-szóra elmondta a jogász-önképző-társaság előtt. A főiskolából 1839-ben kikerülve, csakhamar nyilvánosan kezdett szerepelni. „A negyenes évek elején Korpona szabad királyi várost képviselte a pozsonyi országgyűlésen, s ott csakhamar egyik nagy reményévé vált a hazának.“ Kossuthoz csatlakozott, s mint szónok és publicista egyaránt gyorsan kimagaslott és sokat ígérő pályának indult. De hirtelen elnémult és félrevonult — és pedig hosszú időre. Valami párbaj-ügy miatt (a melynek gyűlöletes és sokakra nézve szégyenletes hátterébe nehéz bepillantani, a mit — állítólag — a konservatívek a haladás emberei ellen kezdeményeztek), külföldre távozott és ott maradt, drága áron szerezvén dús tapasztalatokat. Később mint Szabolcsmegye főispánja kezdett szerepelni, a mely állásában őt a miskolci ev. ref. egyház is főgondnokának választotta. Ebben a tisztségben édes atyjának is utóda volt. Főispáni hivatalától megvált s félrevonulva élt. Publicistai hajlamai és a történelem iránt való szeretete azonban nem hagyták pihenni. Gyakran dolgozott a debreceni lapokba s írt egy „Magyarország története“ című művet is, a mely 1888-ban füzetekben jelent meg, s beszédes tanúja szerzője honszeretetének. Mint szónok csak egyszer mutatta sas-körmeit, akkor, a mikor a magyar-török barátság volt divatban. Ekkor a debreceni városház ablakából tartott szónoklatával lázba hozta a nagy alföldi várost, s a kik az ő fényesen kezdődött ifjúságát s elsőbb nyilvános szerepléseit ismerték, azok eltűnődhettek ama titokzatos véletlenség felett, a mi ennek a sokra hivatott tehetségnek teljes kifejlését olyan korán megakadályozta. Nekünk, sárospatakiaknak is van azonban egy kis tűnődni valónk e kiváló szellem kialvásakor; kérdehetjük ugyanis magunktól s talán iskolánk vezér-férfaitól is: mi lehet oka annak, hogy főiskolánknak ezzel a nagynevű, ígézetes jövőnek indult férfúval való viszonya olyan csudálatosan megszakadt és felújítatlan maradt? Özvegyén kívül két férjezett leánya és két fia, Ábrahám és Dezső gyászolják a boldogultat, a kinek ha nem lehetett is részünk munkás élte áldásaiban, őszinte

tisztelettel hajlunk meg legalább porai előtt s áldjuk emlékezetét!

— **Választások.** A csurgói ev. ref. főgimnázium igazgatójává, 6 évre (ismételten) Vida Károly; a rimaszombati egyesült prot. főgimnázium egyik megüresedett tanszékére Szathmáry József, volt sárospataki szenior s budapesti tanárjelölt; az államsegély által újra szervekedett kis-újszállási főgimnázium egyik classica-philologiai tanszékére S. Szabó József rimaszombati tanár, a Tompa-ünnepély értelmi szerzője s egyik ünnepelt szónoka; phisika-mathematikai tanszékére Pallagi Gyula pozsonyi rendkívüli tanár, magyar-latin nyelvi tanszékére Szeremley Barna, az alsó-szabolcsi esperes szépreményű fia választott meg.

— **A Rákóczy-hamvak.** Thaly K. cikkei felrázták Kassa város vezér férfit s hír szerint ott már erősen mozgolódtak a Rákóczy-hamvak elnyeréseért. Ugy látszik, hogy a székes egyház sírboltját készséggel nyitnák meg a szabadság hős porai előtt, noha r. kath. történetírók nagy bátorsággal bélyegezték a Rákóczyakat lázadóknak... Ezzel kapcsolatban érdekesnek tartjuk felemlíteni, hogy mit írt a mi lapunk 1883-ban, a Bay Ilona úrnő által ajándékozott, u. n. Rákóczy-asztalnak főiskolánkba történt megérkezése és elhelyezésekor. „Addig is (t. i. míg az ajándékokra vonatkozó bővebb adatok beérkeznek) kíváncsi vagyok, hogy Bay Ilona úrnőnek és Szilágyi Sándor történet-tudósunknak hozzá kötött reményei valósulásnak induljanak, vagyis hogy ez termékeny alapját képezze egy Sárospatakon felállítandó Rákóczy-múzeumnak! Ugy tudjuk, hogy Beregmegye lelkes fiait azt a szép reményt is hozzáfűzték ehhez az igénytelen alkotmányhoz, hogy II. Rákóczy Ferencz hazaszállítandó hamvai ezen fognak majd elhelyeztetni; ezt a reménységet mi is édes-örömet ápoljuk és várjuk a nagy idő bekövetkezéséig.“ Ezt írta lapunk ez előtt tíz évvel. Ma sem írhatna mást.

— **I. Rákóczy Györgyről** nagymunkával készített tanulmányt közöl Szilágyi Sándortól a „Magyar Történeti Életrajzok“. A legközelebb megjelent 3-ik füzetben Sárospatakról s a sárospataki főiskoláról is több helyen, hosszasan megemlékezik. Adatainak legnagyobb része az országos levéltár Rákóczy-levéltárából van összegyűjtve. A 127. lapon így ír: „Az összes uradalmak központja Sárospatak volt, melynek várát, az ő és családja székhelyét, mindig, minden eshetőségre elkészülve, hadilag teljesen felszerelve tartották, hogy nem várt meglepetés esetében is ostrom kiállítására alkalmas állapotban legyen.“ Ezt bizonyítja az orsz. levéltárban levő s Onódról 1623-ban Chernel Györgyhöz írott levele: „ha az falkont hazavitték, írjon Klmed felőle ha jó vastagsága vagyon-e az juka annyi öreg-e, az minémű az golyóbis, kit nem régen verettem s egyéb módon is vagyon-e szép és jó öntése; az ágyút Klmed mennél hamarabb parancsolja megcsinálni.“ A 129. lapon a Collegiumról ezt írja: „Az uradalommal szorosan összefüggött, sőt annak kiegészítését képezte a Collegium, melyet eleinte testvéreivel Zsigmonddal s ennek halála után maga tartott fenn; nemcsak fedezte a fentartás összes költségeit, hanem a tanügy rendezésébe is befolyt. Fokozatosan fejlesztette, úgy, hogy az „iskola“ rövid idő alatt collegiummá nőtte ki magát. A mint nőttek fiai, maga is ez iskolába járatta azokat s példája más főurakat is vonzott, hogy oda küldjék gyermekeiket, tanulás s az udvarral való érintkezés kedvéért. S ő egyforma gondnal és lelkiismeretességgel kormányozta uradalmait s a collegiumot, s vezette gyermekei nevelését s e tekintetben figyelme kiterjedt nemcsak azok tanulására, hanem szellemi fejlődésükre is; még az étrendet is ő szabta meg nekik. A tanulást illetőleg előmenetelökkel atyjok meglehetett elé-

gedve. 1628. nyarán, a nyári szünidőben a három fiútestvér Zboróra ment nyaralni. Onnan aug. 16-áról írták első latin levelöket atyjoknak: a nagyobbik kilenc, a kisebbik nyolc éves volt. Ez a meglehetősen hosszú levél correct latinsággal és a mi fő: hibátlanul van írva. Föltehetjük, hogy az írály nem az övék, arra vallanak a keresett szavak, melyekkel atyjuk utazásához szerencsét kívánnak, de mindenesetre nagy fegyelmezettségre s előmenetelre mutat, hogy György, az idősebb, annyi kézbiztossággal s oly szépen tudta leírni és a kisebbik, Zsigmond is, oly szépen írta nevét alá. Az új pataki iskola már rég túlszárnyalta azt a szerencsi iskolát, a melyben az öreg György szerezte első ismereteit s fiainak határozottan jobb írása volt, mint neki. . . . Mint uradalmainak, az egyházi életnek is központja Sárospatak volt, melynek iskoláját s templomát virágzásra emelte. Utját állta, a hol csak tehetette, a térítésnek, de türelmetlenségre sohasem vetemedett. A szöveg közé több kép is van nyomva s ezek közt van a sárospataki Collegium régi látképe is, melynek — ha jól tudjuk — Szűcs István volt főiskolai rajztanár által készített eredetije a főiskola könyvtárában van elhelyezve.

— **Br. Vay Béla** főispán s az alsóborsodi ev. ref. egyházmegye gondnokát, valóságos belső titkos tanácsossá történt kinevezetése alkalmából, a folyó hó 5-én tartott díszközgyűlésen üdvözölte a megye közönsége. A szeretett főispán meghívása végett a megyei bizottság tagjai közül egy 4 tagú küldöttség neveztetett ki, melynek vezetője Kun Bertalan, tiszáninneni ev. ref. egyházkerületünk püspöke volt. A gyűlésteremben megjelent főispán a megye nevében *Melczér Gyula* alispán üdvözölte, a közgyűlést követő fényes banketten pedig *Lévay József* megyei főjegyző s egyházkerületünk tanácsbírája köszöntötte fel, kifejezvé azt a meggyőződést, hogy *Vay* báró rég megállapított értékét a legfelsőbb kitüntetés nem növeli, hanem csak megvilágítja. A megye bizottsági tagjai előtt méltán tűnhetett fel, hogy a róm. kath. klerus az ünnepélyes közgyűlésen távollétével tüntetett!

— **Jubiláns hírlapíró.** *Hegedűs Sándor*t előbb a „Hon,” majd a „Nemzet” című politikai napilap egyik főmunkatársát s vezércikk-íróját még politikai ellenfelei is elismeréssel üdvözlék bámulatos tevékenységű írói pályájának 25-ik évfordulóján. Valamelyik tisztelője kísértette rá, hogy az elfolyt negyedszázad alatt csak vezércikket 4796-ot írt az említett lapok számára, tehát majd minden második nap egyet. Jóka hamar felismerte, megszerette, s családi kötelekkel fűzte magához, s talán ez a viszony is jótékony hatással volt munkaszeretetére és törhetetlen kitartására. Hírlapírói neve képviselői állást szerzett neki, s mint honatya szintén rendkívüli buzgalmat fejtett ki, különösen, mint a pénzügyi bizottság előadója. Ismerjük el róla tisztelettel, hogy ev. ref. egyházunknak is hű fia volt és maradt úgy is, mint hírlapíró, úgy is mint képviselő. Nem kihívólag vagy tüntetőleg, de folyvást őrt állott igazainkért, s mikor aztán ev. ref. egyházunk is tiszteletbeli hivatalokkal ruházta fel, sohasem tekintette ilyenmű hivatalait „sine cura”-knak, sőt eszével és — javult anyagi viszonyaihoz képest — áldozataival s alapítványaival is szívesen buzgólkodott egyházunk haladásaért. Mint a „Protestáns Irodalmi Társaság” anyagi ügyei felett őrködő bizottság elnöke, páratlan úgyszeretettel forgolódik s legközelebb a népies olvasmányok kiadásának biztosítására is ő ajánlotta fel „nem kímélendő” erszényét. Még java erejében van s istentől megáldott szorgalmának gyümölcseivel épűgy, mint lelkeknek védő és támadó fegyvereivel bizonyosan megma-

rad mindvégig a protestáns érdekek hűséges támaszának, s mint ilyennek mi is szívből kiáltjuk neki: ad multos annos!

— **A debreceni nőegylet árvaházában a trachoma** már régebben föllépett s a kellő felügyelet hiányában a növendékek nagy részét megtámadta. A város közigazgatási bizottsága legközelebb foglalkozván ez ügygel, fegyelmi vizsgálatot rendelt el úgy a megyei tiszt főorvos, mint az árvaház orvosa ellen, annnyival inkább, mert ezt maga a belügyminiszter is szigorúan követelte. A belügyminiszter elrendelte azt is, hogy a trachomás növendékeket teljes meggyógyulásuk után is csak két év múlva lehet magán-családokhoz kiadni.

— **Egy licentiatusi diploma.** Rácz Kálmán volt sárospataki theologiai segédtanár — mint irtuk is már — a bécsi ev. theol. facultás előtt licentiatusi diplomára tette magát érdemessé. E nálunk ismeretlen kitüntetésről szóló okmányt jónak látjuk egész terjedelmében közölni. Ime: „Qvod bonvm felix favstvmqve sit avtoritate ab Francisco Iosepho I. Imperatore Avstriae rege Hungariae Bohemiae et qvae svnt reliqva facvlitati evangelico-theologicae vindobonensi anno MDCCCL clementissime concessa decanvs et promotor legitimvs Ioannes Michael Seberiny doctor theologiae, disciplinarvm qvae practicae in theologia nominantvr professor pvblicvs ordinarivs, caes. r. svperattendens castrensis, ordinis Avstriaci imperatoris Francisci Iosephi eqves ex decreto svmmе venerabilis facvltatıs viro clarissimo ac reverendo Colomano Rácz v. d. m. candidato Mádi, Hvngariae, orivndo ob ervditionem theologicam mvltis scriptis lingva Hvngarica editis comprobata *licentiatı s. s. theologiae* dignitatem et privilegia detvlit delata pvblico hoc diplomate cvi impressvm est signvm facvlttıs evangelico-theologicae promvlgavit. Vindobonae die XXIX. M. Jvnii a. MDCCCXCIII. (L. S.)“

Pályázatok.

Az *abaúj-csécsi* lelkészi állomásra pályázat hirdettetik.

A lelkészi állomás jövedelme föld, termény, szolgalmányok és készpénzben 551 frt 80 krt tesz ki s így a IV-ik osztályba tartozik.

A megválasztott lelkész az egyházmegyei gyámintézetnek kötelezett tagja s hivatalát 1894. tavaszán foglalja el.

Pályázók kérvényeiket f. évi augusztus hó 27-ikéig adják be n. t. Veress Sámuel urhoz Szesztán, u. p. Abaúj-Csécs.

Miskolc, 1893. aug. 7.

Kun Bertalan,

tiszáninneni ev. ref. püspök.

A *felsőborsodi* ev. ref. egyházmegyében levő *sajóivánkai* — halálozás által megürült — lelkész-tanítói állomásra ezennel pályázat hirdettetik.

A lelkész-tanítói állás jövedelme készpénzben, föld, rét, terményekben, stólában s iskolai tandíjakban 721 frt 29 kr, a melyből a megválasztott lelkész tartozik a nyugalmazott lelkésznek évenként 200 frtot fizetni, a melynek fedezéséhez azonban az egyházkerület a nyugalmazott lelkész életben-lételéig évenként 40 frttal járúl.

A lelkészi állomásra, minthogy tanítósággal van összekötve s így IV-ed osztályu, az erre jogosítottak pályázhatnak.

A pályázati kérvények szeptember 20-ikáig küldendők el nt. Vadász Pál esperes úrhoz, S.-Szentpéterre.

Miskolc. 1893. aug. 9.

Kun Bertalan,

tiszáninneni ev. ref. püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél-
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Az egyházpolitikai helyzet és teendőink.« *Lukács Ödön.* — »Töredékes gondolatok a sárospataki főiskola mai helyzete felett.« *Tiphagómen.* — »A prot. theológia legújabb történetéből.« *Dr. Szlávik Mátyás.* — »Szent Istvánnak Első ke-
resztýén Magyar király Levelé.« *Ujj István.* — »Vegyes közlemények.« — Szerkesztői üzenetek.

Az egyházpolitikai helyzet és teendőink.

(Folytatás.)

Igy nőtte ki magát a sötétség tábora a felvilágosult XIX. század alkonyán oly hatalommá, mely már-már az állam tekintélye felé kezd növekedni s a középkor butaságát juttatja eszünkbe, mert ime látjuk, hogy az államhatalom kapkodva ingadozik, sőt koronként vereséget szenved, a dogma basisára nehezkedett papuralommal szemben.

Hát ne tagadjuk, hogy ebben nekünk prot. papoknak is van részünk. A békének, a türelemnek túlzott szelleme, az igazság erejében való elbizakodás és tétlenség; a nővelésnek, a cura pastorálisnak elhanyagolása, a túlságos szabadgondolkodás, az a sajnos tény, hogy számos helyen és esetben magunk is könnyelműleg jártunk el a kor uralkodó eszméinek hiveinkkel való közlésében és terjesztésében, mivel azoknak, kiket még tejnek ételével kell vala táplálnunk, oly lelkieledeleket osztogattunk, melyeket meg nem emészthettek s el nem hordozhattak, s ezáltal akaratlanul is hitetlenséget, közönyt keltettünk. — Midőn láttuk a sz. István, sz. László társulatok keletkezését, s ellenünk irányzott lázas tevékenységét, a népies irodalomnak nem feküdtünk; népünknek a butító és fanatizáló iratok ellen-súlyozására felvilágosító, vonzó olvasmányokat nem adtunk; népies kiadványaink, dacára a prot. irod. társulat fenállásának, annyi ígért dacára, maig sincsenek.

Megengedtük, hogy a sajtót, melyet, mint említém, a reformatio tett a világfejlődés mozgató erejévé, a catholicismus kicsikarja kezünkéből s most nagy erővel ellenünk fordítsa annak fegyvereit.

Ily helyzetben komolyan kell gondolkodnunk

a felett, *miképen állhassunk ellene a gonosznak? Miképen ellensúlyozhassuk az ellenünk irányított erős támadásokat?*

E kérdésekre minden gondolkodó főnek lehetnek, sőt vannak eszméi, feleletei, és én nem vagyok abban a helyzetben, mintha előre is azzal hizeleghetnék magamnak, hogy ez igénytelen elmefuttatás keretében felölelendem a védekezés összes fegyvereit; hanem azért adom elő gondolataimat, hogy eszmét keltsek, s közösen próbáljunk megállapodni oly eszközökben, melyek által hiveinket összetarthassuk, s védelemképessé tehessük egyházunkat a folytonosan erősödő életversenyben, mely ma már versengésnek, sőt háborúnak is beillik.

Mulhatlanul szükségesnek tartom *először is a hiveinkkel való gyakoribb érintkezést!* Ez pedig, tekintettel különösebben népesebb gyülekezeteinkre, csak úgy eszközölhető sikeresen, ha felállítjuk az általam már más alkalommal is javasolt — itt-ott fel is állított — *diakonus-intézményt.* Ennek szervezete egyszerű. A gyülekezet legbuzgóbb tagjai közül választ a presbiterium egy *fődiakont*, s minden 15—20 család számára *alldiakonokat*, kik a gondjaik alá bizott családokat legalább minden két hétben egyszer meglátogatják, s barátságos társalkodás közben azokat körülményeik, netaláni bajaik felől kikérdezik, szorgosan kipuhatólják: nem járnak-e közöttük báránybőrbe öltözött farkasok? Nem keringnek-e közöttük oly olvasmányok, melyek fanatizmust, butaságot terjesztenek, vallásunkat bántják, kisebbítik? *Olvassák-e szorgalmasan a bibliát?* stb. Ezek után a szükséghez képest jelentést tesznek a fődiakonnak, ki összegyűjtött adatait a lelkipásztorral időnként közli, a lelkipásztor pedig az oly családokat, melyek ellen a háló kivette van, meglátogatja, felvilágosítja, hitökben megerősíti.

Más tekintetből is nagy szükség van ez intézmény behozatalára, különösen városokban, vagy ott hol más vallás felekezetűekkel vegyesen és szétszórta élnek hiveink. A hitben gyengéket, a közönyösöket, vallásgúnyolókat csak ezen az úton lehetne sikeresen felismerni, minden erkölcsi bajt, betegséget, mely itt-amott mutatkozik, gyökeresen orvosolni, minden az egyház kebelében felmerült üdvös mozgalmat a hívek között gyorsan tudomásra hozni, népies irodalmat hathatósan terjeszteni sat. Mintegy élő kapcsolatot képezne e szervezet a gyülekezet tagjai között, a gyülekezet és a lelkipásztor között, melynél fogva a lelkipásztor folyvást a gyülekezet hit és erkölcsi életének úterén tarthatná, hogy úgy szóljak, kezeit.

T. lelkészársaim! Elérkezett az idő, — és még különösebben el fog érkezni, ha az 1868. LIII. 12. §-a netalán csakugyan felcseréltetik az Irányi-féle javaslattal, mely szerint a gyermekek vallásának megállapítása a szülők feltétlen jogául mondatnék ki, — hogy feladatunk legfontosabb részének tartsuk a hiveink feletti őrködést és buzgó felügyeletet! Így, csak is így ellensúlyozhatjuk a clerus alattomos támadásait, a lélekhalátszót, a gyóntató szék akna-munkáit, különösen a vegyesházasságú családoknál; így befolyásolhatjuk jóirányban a szülöket! *Föl tehát a kényelem párnájáról! Szedjük össze, tartsuk erősebb kezekkel egyházaink kormány-gyeplőit! Élesszük fel s állítsuk vissza az elhanyagolt egyházi fegyelmet!*

A *másik*, melyre főfigyelmet, az eddiginél nagyobb gondot kell fordítanunk, a *vallásos nevelés*, mely egész rendszeresen sbuzgó lélekkel vitessék keresztül népiskoláinkban, azután feljebb: középiskoláinkban is, hol — mint értesülve vagyok, legalább a középiskolák némelyikében — a vallásos nevelésre semmi különösebb gond fordítva nincs! A hol a néptanító eddig nem sokat törődött a vallás-oktatással, azt mintegy mellék-tantárgynak tekintette, ott a lelkész hívja magához a tanítót, együtt tanácskozzák meg a tervet, a tanítás módozatait, különösen állapítsák meg azokat, melyekre nagyobb súly fektetendő; erőteljesebben domboríttassék ki a felekezeti jellemképzés, a lelkesítő, a buzdító elem, a kegyelet keltése, a szív, a kedély művelése; szóval közös erővel igyekezzenek odahatni, hogy a népiskolai vallásos nevelés oly mélységes nyomokat hagyjon a gyermek ártatlan lelkületében, hogy azokat az élet semmi viszontagságai ki ne törölhessék többé onnan. Tanulják meg a gyermekek jól énekeinket, járjanak naponkint a templomba, hogy a buzgó templom-gyakorlás már a gyermekkorban második természetté váljék, hogy aztán felnőtt korában is érezze minden egyháztag a templomba-járás

szükségességét. Meg kell ismertetni a gyermekekkel a biblia tekintélyét, hogy már a zsenge korban úgy tekintsenek arra, mint az *élet könyvére*, mint *isten munkára*, s lelkők minden időben áhíttattal és meleg vonzalommal forduljon felé.

Ezeket felül a lelkészek templomon kívül is tartsanak koronként hitet s vallásos buzgóságot keltő felolvasásokat, vagy szabadelőadásokat a hívek előtt, melyekben főszólyt fektessenek evangéliumi hitünk igazságának világos megértetésére, más vallások hitcikkeivel szemben. Értessék meg, hogy a mi vallásunk a jognak, a szabadságnak, a világosságnak, a szeretetnek és a jövőnek vallása, mely már eddig is életet adott a népek miveltségének, szabadságának, az alkotmányos élet kifejlődésének sat.; szóval oda-törekedjenek, hogy a hitbuzgóság, a vallásos érzület, az egyház iránt való meleg érdeklődés folyvást élettéljes pezsgésben tartassék.

A *harmadik* főfontosságú teendő: a *nőnevelés ügyének igazi melegséggel s áldozatkészséggel leendő felkarolása*. Oda kell törekednünk, hogy minden vidéken legyenek jól szervezett nőnevelő-intézeteink, melyek a kath. nőnevelő-intézetekkel minden tekintetben megállják a versenyt.

E sorok írója különösen a nyolcvanas évek elején közvetlen szomorú tapasztalatokat szerezvén e tekintetben; nevezetesen látván azt, hogy világi uraink, sőt még református papok is kath. zárdákba viszik leány-gyermekeiket, egy Nyiregyházán felállítandó nőnevelő-intézet eszméjét érlelte meg lelkében, azonban belátván az óriási nehézségeket, indítványt tett a tiszántúli egyházkerület 1884-ik ápril havi gyűlésen, sürgetvén a nőnevelő-intézetek felállítását, kérve egyszersmind a kerület támogatását! A kerület meg is tette azt, hogy kimondá az *erkölcsi támogatást*. Majd körutra indult egyházmegyéjében gyűjtéseket eszközölni, ennek lett is néhány száz forint eredménye. De mert ez úton a célt elérni nem tudhatta, megismételte indítványát a kerületi gyűlésen, minek az lett az eredménye, hogy különösen néhai Révész Bálint püspök hathatós támogatására, bekívántattak a jelentések a nőnevelő-intézetekről. A jelentések az 1888-ik szeptember havi gyűlésre be is érkeztek, melyekből tudomást vettünk, hogy csak Debrecenben és Szatmáron, tehát csak két helyen volt s van az egész kerületben nőnevelő-intézetünk. Ekkor indítványozta, hogy egy állandó bizottság választassék, mely felekezeti nőnevelés ügyünket nyilvántartsa és fejlessze. E bizottságba beválasztatván lelkész társaimmal, mindent elkövettem az ügy előbbvitelére érdekében, nem elégedtünk meg azzal, hogy a mozgalom csak kerületünk határai között maradjon, megsürgettetett az a konventen is.

Azután anyagi alapot kerestünk, melylyel a nagy célt megközelíthessük; így jött létre — ugyan csak az én indítványom folytán, melyet egyházmegyénk elfogadott s a kerületre pártolólág terjesztett — a *tűzbiztosítási újabb szerződés*, mely ugyan eltért a mi eredeti tervünktől, mely a *kölcsönös tűzbiztosítás lett volna*, (de mely *egyelőre* kivihetetlennek bizonyult): mindamellett a szerződés előnyösebben ütven ki, az egyházkerület elhatározta, részint a már meglevő tűzbiztosítási tőkéből, részint az újabban, e címen várható tetemesebb bevételekből, a nőnevelő-intézetek támogatását. Így fejlesztetett első rendű nőnevelő-intézetté a debreceni leány-iskola, s így támogatatik tetemesebb segélylyel a szatmári, alakuló félben van továbbá a nagyszalontai; csak a nyiregyházai áll még folyvást távol a megvalósulástól. Az összes pénzalap még most is alig megy 7—800 frtra. Ehez vehetjük tűzbiztosítási alapunkat, mely mintegy 2000 forint, azután a ref. egyház által átadandó telket, mely mintegy 5000 frtot képvisel, tehát összes idefordítható alapunk nem több mint 7—8000 frt. Ehez még sok, nagyon sok kell még a superintendens támogatásán kívül is.

Szeretett lelkész társaim! legyünk mi a nyiregyházai református nőnevelő-intézet felállításának mind megannyi buzgó apostolai! Ne hagyjatok el engemet e nagy mű létesítése körül való buzgó fáradozásaimban! Nyolcvan s egy néhány buzgó apostol sokat, mindent tehet! Ez idő szerint a visitationalis adakozásokból alig gyűl be évenként 10—15 forint e célra. Az örökkévalóságig fog így tartani a dolog befejezése. Deha minden lelképásztor teljes lelkesedéssel fog a gyűjtés munkájához, s minden aratás után gyűjt mindent a minek pénzértéke van, mint a hogy a fáradhatlan szorgalmas méhek meghordják a kaptárt mézzel: úgy meg fog gyarapodni nem sokára a mi cassánk is, s létesíthetjük azon intézményt, melynek erősödésünkre, fenmaradásunkra sokkal nagyobb hatása leend, mint 10 felekezeti gimnázium felállításának! Vegyük szívünkre kellő melegséggel ez ügyet! Létérdek ez, melyet ha kellő melegséggel fel nem karolunk: félő, hogy meg fog inogni a talaj lábaink alatt.

Legyünk azon továbbá, *hogy köznépünk népies, nemes irányú, vallásostartalmú olvasmányokkal láttassék el, mégpedig, ha nem ingyen, felette olcsó áron*. Az eddigi olcsó, vallásos tartalmú olvasmányok, kislapok, nem egészen feleltek s felelnek meg a célnak. Leginkább megfelel a „Téli ujság.” A mi népünk lelke kevésbé fülik a szenteskedő, száraz olvasmányokhoz, hanem igenis a népies költészethez, ez az, a mit a mi népünk szeret. Mióta olcsó kiadványok vannak, Arany Toldyja rendkívüli elterjedést nyert a

nép között, sokan majdnem az egészet könyv nélkül tudják. Népies költészet alakjában kell dolgozni a vallásos tartalmú és irányú tárgyakat, és lesz azoknak rendkívüli kelendőségük. Vannak nekünk jeles íróink! Ezen a téren, keressék a dicsőséget, itt használjanak, ezen a mezőn terjeszszék a szépet, a jót, a világosságot, ember-szeretetet, hitet és tiszta erkölcsiséget.

A fennebbiekkel összefüggőleg nyílik jeles alkalom, hogy megemlékezzem *az annyszor emlegetett napilap felállításáról, létrehozásáról*.

Nem először pendül meg közöttünk ez eszme. Mi indítványoztuk azt már régebben, közöltük a testvér egyházmegyékkel s kerületekkel. Egy két gondolkodó ember megragadta az eszmét, de az a kálvinista mozdulatlanság, az az új dolgoknak, indítványoknak immel-ámmal való meg-szívlelése, az a kényelmes kételkedés, mely a nélkül, hogy megkísérlené, a karos széke körül ke-rengő bodor füst közül már egyelőre kivihe-tetleneknek, megvalósíthatatlanoknak szokta ki-áltani az üdvös eszméket: ránehezedett ez esz-me is.* Ma már látják ennek szükségét azok is, kik elébb az indítványt elleneztek; ez eszmé-nek elébb-utóbb meg kell érné; de siettessük is annak megérlelését, míg késő nem lesz.

Miért van egy ily napilapra szükségünk? Bő-ven megvolt már indokolva, én a jelen felolva-sásban is szoltam már e felől; még csak a kö-vetkezőket teszem hozzá: Ma nincs is oly orga-numunk a napi sajtóban, mely körül hiveink csoportosulhatnának; hiveink nagy része el van maradva a vallásos életből folyó lelkiismeret-sza-badság küzdelmeinek ismeretétől, ennél fogva a protestáns önértet számos helyen hanyatlóban van, mely itt-ott az egyház iránti elhidegülésben, az egyházat fentartó terhek viselésének megtaga-dásában s oly egyházak felé való gravitálásban nyilvánul, hol csekélyebb a közteherviselés. A lel-készek élesztgetik ugyan e hanyatló önértetet, de gyakran mit a lelkész épít, azt lerontja a napisajtó, mely alig egy pár kivételével tenden-tiosus hirharangjává vált a klérus zajos és fé-nyelgő mozgalmainak, mely-egyre másra hozza a főpapi teljesen felekezeti irányú beszédeket, bőkezű adakozásokat, birtumok ünnepélyes át-adását, egészen a minutiosus ceremóniákig, fé-nyes segédlettel tartott pontifikálásokat sat., míg a mi egyházi mozgalmainkat, még országos zsi-natunk tudósítását is (!) feltalálhatjuk nagy ritkán talán, valahol a „Vidék” rovatában, mely ott ne-hány sovány szóban előadva, mint parányi pusztá halmocska huzza meg magát a *csimborasszóvá* felfujsz kath. referádák mellett. Ha pedig sérelmek-ről, igaztalan megtámadtatásokról ír cikket valaki, hogy a közvélemény igazság-szolgáltatásának

* Ezt a vádat mi nem vesszük magunkra!

Szerk.

átadja az önkénykedő ellentábor harcosait, azt ugyan napilapba ne küldje, mert az kiadatni nem fog. Probatum est!

Hogyan magyarázható meg e szembetűnő részrehajlás? Ennek fejtegetésébe nem fogok! Beszélnek sokat, a mint már az a közéletbe is kiszivárgott! De én gyanúsításokkal élni nem akarok, talán lesz majd idő, midőn oda mutat a nyilvános közélet fölébredt lelkiismerete a még most csak gyanított rugókra; annyi azonban már most előtérbe tolakodik, hogy korunk sajtó-irodalma az üzletre fekteti a fősúlyt.

Ily körülmények között, szerény felfogásom szerint, tul vagyunk azon hogy pusztá eszméket dobjunk a világba. Az idő elérkezett, hogy határozott tervvel lépünk fel és annak kiviteléhez sürgősen fogjunk hozzá. Kezdjük meg a dolgot mi! Bocsássunk ki egy felhívást egyházmegyénkben, (s hasonló cselekedetre hívjuk fel a testvér egyházmegyéket is) *egy valódi szabadelvű irányú napilap* létrehozása érdekében! A felhívás indokolná a lap felállításának szükségességét. Hívjuk fel felekezetünk tagjait, hogy a ki ezt célosnak, sőt szükségesnek tartja, a felhívásnak írjon alá azzal a kötelezettséggel, hogy ha a lap létesülhet, legalább egy évig előfizető leend. Ha egyházmegyénkben gyűjthetünk 4—500 előfizetőt, ily tényleges lépéssel azt hiszem, kedvet kapnának annak létesítéséhez mindazok, kik óhajtják annak létre hozatalát, de a kivitel nehézségeitől és a pártolás hiányától félnek.

Tehetünk egy futólagos számítást! Van összesen 56 egyházmegyénk, most ne 4—500 előfizetőt, de csak 200-at vegyünk egyes egyházmegyénként, ez már 11·200 előfizető, ez — ha 15 frtra tesszük az előfizetési díjat — 68·000 forint. Egy jó, szabadelvű s irányú lapnak nem csak a mi felekezetünk köréből lennének olvasói. Azután számba veendő a hirdetési díjak is. *Ha igazán, erősen akarjuk, s egy ily lapnak minden igaz magyar pap apostolává válik:* annak létrehozása — láthatjuk — nem tartozik a lehetetlenségek közé, mert hiszen a testvér ág. ev. felekezetet még a fenebbiekben számításba se vettem.

Azonban egy napilap létrehozásához az anyagiakon kívül kitűnő nevek s országos tehetségek is szükségeltetnek. Érintkezésbe kell tehát tenni magunkat Mocsáry Lajossal, Eötvös Károlylyal, Thaly Kálmánnal, György Endrével, Kiss Alberttel, Dr. Hegedüs Istvánnal, Baksaival, Bartha Bélával, Győry Elekkel és többekkel, s felkérnünk, hogy álljanak élére e mozgalomnak; felekezetünknek, a tiszta magyarságnak e több oldalról felhangzó óhajtását ne tegyék hallatlanná! Nem akarunk mi oly napilapot, melynek homlokára oda legyen cégér gyanánt téve az

ev. ref. jelző! Mi csak szabadságot, világosságot tökéletesedést akarunk s a magyarságnak erősödést e hazában. A ki ezt akarja, az velünk érez! Mi nem akarjuk elhódítani, vallásunk kötelékeibe csalogatni a más vallásfelekezetűeket; a ki önként jön, meggyőződésből, azt testvéri szeretettel fogadjuk, de óhajtjuk megvédeni a magunk érdekét és kívánjuk, hogy valamennyi igaz hazafi van e hazánkban, az velünk a hamisítatlan szabadelvűség zászlója alatt együtt küzdjön a haza és emberiség közös boldogságaért!

Ha mi egy ily nemes irányú eszmét nem vagyunk képesek létesíteni, — kik számban felül haladjuk a két millió lelket, s hozzá vesszük még az ágostaiak egy millió lélek-számát, akkor igazán nem vagyunk méltók az életre.

(Vége köv.).

Lukács Ödön.

ISKOLAI ÜGY.

Töredékes gondolatok a sárospataki főiskola mai helyzete felett

Mindig barátjok voltam a kis városokba helyezett közép- és felső iskoláknak, mert a prófétáktól azt tanultam, hogy a szent föld népeinek erkölcsét, gondolkozását, rendszerint a fővárosokból szétfolyó szokások: fényűzés és sok másféle tulságoskodás, sőt undokság rontotta meg. Aztán meg — Isten látja lelkemet! — jobban szeretem az egyszerű, talán kissé ügyetlen vagy félszeg diákot, ha különben jól otthon van az iskolai tanulmányokban, — mint a kávéházakban csiszolódott, zengérajokban, orpheumokban szellemesedett ifjakat, a kik kártya és billiárd-asztaloknál tanult fogásaikkal szokták bámulatba ejteni szerény szülőföldjük romlatlan népét, vagy értők verejtékkel izzadó igénytelen szülőiket. — Sohsem szerettem az idő előtt érett gyümölcsöt.

Ezért örülök, hogy p. o. *Pápa* közelebb kezdi magát az ellene indult mozgalom jótékony vizében megerősíteni s újabb századokra felkészíteni (Csak már tanítóképző-intézetét be ne zárta volna!). Ezért tudok jó lélekkel gondolni arra, hogy *Nagy-Enyed* még biztosan áll a közvéleményben s roppant alapítványai mellett nem is egy-könnyen fog meginogni alatta a föld. Ezért kívánok én a *sárospataki* főiskolának is hosszú, dicsőséges jövődőt, szent hagyományaihoz való hűséget fiaiban, tanítói és előjáróiban.

Igen, a sárospataki főiskolának is, sőt — hogy hálatlannak ne láttassam — mindenek felett ennek! Nem tehetek róla, de én úgy tudom szeretni ezt a Rákóczy-fészket, a szabadság-szeretetnek ezt a tiszta levegőjű várát, a szegényeknek ezt az igazi édes anyját. Beszélék róla társaságban, négy szemközt s néha magamban is, „titkon, ajtómat behajtva.” Merengek multján, érdeklődöm jelenének minden mozdulatáért, aggodom jövődjéért s nyujtani szeretném életét hosszú századokra. Olvasgatom értesítőit, tanrendjét, a róla meg-megjelenő hirlapi tudósításokat; tanárainak minden újabb irodalmi sikere mintha az én tisztességemet is gyarapítaná, a tanítványok előmenetelét s önmunkásságuk eredményeit oly gyönyörűséggel szemlélem és élvezem, mintha mindnyájan az én fiaim volnának. Ha itt-ott valami gyöngülést, hiányt, ingadozást veszek észre, vagy ha az elégedetlenség hangjai

konganak innen vagy amonnan, lelkemmel szeretném fedezni a rágalom nyilait ellen; no mert hát alig van egyebem a lelkemnél!

Sokat tűnődöm mostanában, az iskolák mai versenyét, a kormány előre nyomulását mérlegelve, sokat tűnődöm a felett: kibírja-e a sárospataki főiskola a zaklató idők nyomását; megtarthatja-e kivívott helyét, százados méltóságát újabb segélyforrások keresése vagy nyitása nélkül s eddig még méltán sokra becsült önállóságának megőrzésével?...

E kérdések a tiszáninneri kerület tavaszi gyűlése óta nyugtalanítanak engem különösebben. Mikor ott a főiskola anyagi ügyei sorba kerültek és a sok váratlan kiadás miatt 5 ezer s egy pár száz forint tőke elköltöttnek jelentetett, valami nyomasztó, kínos hangulat vett erőt a gyülekezeten. Aggódás volt-e annak oka, vagy bosszankodás? nem tudtam hirtelen megítélni. Csak lehorgasztott, félrefordított fejeket láttam, csak nehéz sóhajtasokat hallottam ott bizonyos kelletlen morajjal keverve; de vigasztaló szót, felemelő gondolatot mentől kevesebbet. Ha volna most egy Széchenyi — gondoltam én egy szögletben kushadva!... Egy embert, a ki feláll és azt mondja, hogy én a mutatkozó deficit egy részét ezennel felajánlom — ilyet vártam én azzal az érzéssel, a melylyel a vadász a nagy, nemes vad után lelkezik; — de hiába vártam... E helyett a fogai közül eresztgette ki valaki a rémesen hangzó profeciát: igénybe kell venni az államsegélyt... legalább a jogakadémiára nézve. Ez a szó azonban nem keltett viszhangot, de nem lehetetlen, hogy belevette magát a szívekbe s ott végzi csendes, de biztos hódítását.

Öt ezer s egy pár száz forint!... Egy egész kerület összes tényezői elégtelenek vagy nem eléggé lelkesültek ez igazoltan elköltött összeg fedezésére... Hát nincs-e nekem jogom aggódni az én szeretett főiskolám jövődöbeli önállóságáért?!... És ott nyomban a kerületi gyűlés termének egyik szögletében eszembe jutottak a régi idők, a nagy, dicső patronusok s fülemben csengettek a főiskola igazgatóinak évi jelentései a közelmúlt időkből is, a mikor egész sorozatát tapsoltuk ott az imateremben a nagylelkű adományozóknak, a kik ezerével, százával járultak a kiadások fedezéséhez, vagy a szegény tanulók fentartási költségeihez... s ma már mindennek vége. Változott világ, nehéz idők... Az emberek szíve, a tanítványok lelkülete, ó az nem hidegülhetett meg az „Alma mater“ iránt, másutt lehet a baj — gondolám.

De ime ni! A kerület a főiskola györgytarlói birtokának bérlet-ügyét tárgyalja. A hangulat mintha derűsebb volna, az emberek mintha neki bátorodtak volna: egymás után támadnak a szónokok, a kik az elhalt bérlő özvegyének sorsán nyhítni lovagiasan készek... s a főiskola deficitese sorsa feledve van!... Kezdttem ott a szögletben összezavarodni. Szemeimet dörzsölni, füleimet tágitani próbáltam... de hiában! Ugy szeretem a lelkesülő embereket és — tudja Isten miért — nem bírtam a kerület többségének változott hangulatát megérteni... Friss levegőre vágytam s kitépgettem a kerületi leányiskola újjá alakított udvarára s lelkem üdülni kezdett. Egy sereg serdülő leány a mi kerületünk pártfogása alatt, a mi iskolánk falai között... mégis csak tudunk mi áldozni, mégis csak van valami a mi embereinkben az ősök erényeiből!

Mire visszatértem a gyűlés-terembe, épen valamelyes adományokat jelentettek. Ah, tehát végre is megvan! Ez s ez előkelő a-borsodi egyház 100, amaz 150, 200 frtot adományoz... Ilyen töredékes evangéliumok vették hozzá... Még mindig a sárospataki főiskola jövődöje felett töprengő agyam csakhamar összekötötte

ez összegeket a főiskola anyagi bajaival... de egyszer csak kisül, hogy a debreceni bölcsészeti facultásról van szó!! Ugy?!... Békételenkedni szerettem volna, de az jutott hirtelen eszembe, hogy hátha ezek a jóra való s áldozat-kész egyházak nem is tudnak arról semmit, hogy a pataki iskolára is ráférnének a szeretet adományai?!... Nem úgy van-e örüllő uraim?!

Aztán megint csak nehéz volt nekem odabenn. Peszsimistikus hangulatba estem. Elkezdtem rendszert, embereket mérlegelni, kárhoztatni. Epekedtem valami mentő eszme, egy világosság-sugár után s egyszer csak erős zúgásra ébredek fel s ime ott vagyok a Szinva megszályozott hullámai felett. Milyen más világ ez itt, mint a régi volt! Körülte, mellette megújult, megszépült minden. A reformatusok gimnáziumára alig ismer rá annak régiebb növendéke. Mi okozta itt ezt a megújodást?! A vész csupán, vagy az emberek erős akarata?! Vagy az államsegély? Ez utóbbi kérdéssel megint csak ott lebeggett lelkem az én sárospataki főiskolámnál s hallani véltem azt a fogak közül származott hangot ott a gyűlés-teremben!...

Eh távozz tőlem Sátán, nem vagyunk talán még odáig! Számolni kezdtem a főiskola mai helyzetével, segély-forrásaival, a létezőkkel s a reménylhetőkkel. Lorántfy Zsuzsánnáink nincsenek, az igaz, s nem is lesznek többé. Fejedelmi mosoly nem sugárzik mi ránk — talán soha. Azok a földi jókban dúskáló nagyok is megfogytak, eltűntek... de hát itt van az egyesek helyett egy egész kerület, kettő-három helyett százezerek!... Hátha a homokszemek is hegygyé nőhetnek, kellő jóakarattal, elegendő körültekintéssel és bölcseséggel!... Dehát ki viseli gondját e homokszemeknek úgy, hogy ezek a sárospataki főiskolának is javára legyenek?! Van-e nálunk a főiskola sorsát munkáló komolyabb jellegű misszió? Ébren tartjuk-e mi az érdeklődést a főiskola ügyei iránt úgy, hogy annak eredményeit is élvezhesük?!... Nem tudtam magamnak e kérdésekre megfelelni, pedig bizony szerettem volna...

Felelet helyett önként fordult lelkem ama kötelekek keresésére, a melyekkel ma a gyűlekezetek s egyházmegegyék a sárospataki főiskolával egybekötözvék. Szószéki hirdetés, legáció, szupplikáció, forgó tractusok felügyelete, évenkénti gyűlések a főiskolában, évszázó vizsgák: ... ezek egy része már csak névben él, másik része pedig csak épen alig. Sajnálkozni kezdtem, hogy úgy meggázoltuk hagyományainkat s eldobáltuk fegyvereinket. Hiszen az a jó emlékü naptár több volt a mi szüleinknek, mint a legbölcsebb patens, vagy mint a legkitűnőbb legatus!... Azok a forgó tractusok... legalább számot adtak sáfarkodásaikról s az egyházmegyén hangulatot támasztottak a főiskola ügyei iránt!... Az évenkénti gyűlések?!... Mikor e kérdésre keresném lelkemben a választ, ott állok már az Avas tetején s lábaim alatt ott nyüzsg, zajlik a rohamosan fejlődő Miskolcz városa. Mi csatol minket, mint kerületet e városhoz olyan szorosán? — kérdezém magamtól. Hitsorsosaink számbeli sokasága, a városnak a kerület érdekében hozott áldozatai, vagy csak püspökeink esetleges ott tartózkodása? Hát Sárospatak az ő főiskolájával, a nagy alapítók szellemével, fiaiknak temérdekségével — kisebb, kevesebb nekünk, mint a Szinva és Pecze-parti szépülő város?! Hát a nagy vendéglők kényelme többet ér nekünk Sárospatak egyszerűségénél?!... Ez volna hát az üdvözítő misszió, a valódi iskolaügyi politika?... Nem, nem!

Zajongó lelkem álmodozóra vált. Láttam apostolokat, a kiknek nyelvét az Istenség ujja érinté; a kik mint a gyülekezet angyalai sűrögnek-forognak és nyomaikon áldás fakad. Láttam versenyző híveket: kit fillérrel, kit

forinttal, kit 100-al, kit 1000-el egy veszélyeztetett pont körül, s az építők fegyverrel és vakoló kanállal állnak vala a kőfalakon, felettök fényes köd s a ködből szózat hallatszik, a nagy alapítók boldog lelkének szózata: „Jól vagyon hív szolgám, szerelmes fiam!”

Nem lehetne-e csakugyan, hogy a jobb módú egyházak egy-egy alapítványával fűznék magokat a főiskolához s ezt tennék — a mennyire tehetik — az egyházmegyék is?! Nem volna-e az lélekemelő, ha p. o. X. Y. egyház vagy egyházmegye eldicsekednék a maga benső embere előtt azzal, hogy ezt a derék férfiút én adtam, én neveltem fel a hazának, a társadalomnak, az anyaszentegyháznak?!... Nem lehetne-e, ha más úton is, melegebbé, termékenyebbé tenni a főiskolának a gyülekezetekhez és egyházmegyékhez való viszonyát?!

(Vége. köv.)

Tiphagómen.

TÁRCZA.

A prot. teológia legújabb történetéből.

(Folytatás.)

A rationalismusnak legyőzésére szolgált az az irány, mely már a múlt század óta lépett föl az u. n. felvilágosodással szemben, s a teológiával először Herder útján jutott összefüggésbe, míg teljes kifejlődése Schleiermacher hitrendszerében észlelhető s közönségesen „romantikus iránynak” neveztetik. A teológiára nézve egyaránt fontossággal bíró 2 oldalt lehet ez irányon megkülönböztetnünk: az egyik lényegünk kedélyi részének reakciója az értelem despotikus egyeduralma ellen s a másik az újjonon felébredett érzék a társadalom történeti élete iránt a maga különböző vonatkozásaiban. A mint Rousseau a szív elvülhetlen jogainak hirdetőjeként lépett fel egy erőltetett, természetellenes kultúrával szemben, épügy utálta meg tanítványa, Herder is a felvilágosodásnak száraz értelem-fogalmait és nivelláló chablonjait. Az embert lelki életének egységében, természetes igazságában és személyes sajátosságában tanította felfogni. Épen ezért a költészetben s a valláson nem a szabály, az iskola műformája s az egyház tétele, hanem az életteljes érzelm érdekeltte őt, a mint az a nép-költészet dalaiban s a legrégibb vallási okiratok költői, képies nyelvezetében nyerte eredeti természetes kifejezését. S a mint a költészetben a népdal erejét és szépségét hangsúlyozta az iskolászerű klasszicismussal, úgy a vallás terén az írás erejét és szépségét az egyházak merev dogmatismusával szemben. Épen ezért kiállhatatlannak tartotta a rationalismust az írás ésszerűségéről alkotott erőltetett magyarázatai miatt, mint a melyeknek kárát csak az írás nyelvezetének vallási ereje és költői szépsége vallotta. A bibliába s annak teremő szellemébe való eme szeretetteljes elmélyedéssel lett Herder a történeti bibliamagyarázat és bibliai teológia egyengetője. Az új teológia megalkotására azonban Herdernek rendkívül mozgékony, de egyúttal rendszertelen szelleme nem igen volt képes, sőt inkább ez a feladat a talán kevésbé genialis, de mindenesetre tudományosan képzetebb Schleiermacherre maradt fenn.

Az, a mi Schleiermachert a teológia reformátorává tette, a herrnhuti szülői házból merített gyöngéd vallási érzetének rendkívül szerencsés összekötése vala értelmének élességével, mely a hagyományos egyházi tantételeket az öntudat tiszta világosságának sphérájába emelte, és a gondolkodás útján alkotó részekre fölbontotta. A mint Kant éles bírálata alá vette az elméleti és gyakorlati ész, hogy az által fölmutassa az ismeretnek és akaratnak

eredeti és általános törvényeit a tapasztalás változó anyagával szemben: épügy a kritikai analysis tárgyává tette Schleiermacher a vallásos szellemet, hogy ez által a vallásnak maradandó lényegét tüntesse föl annak levezetett és változó megjelenési alakjaival szemben. S e kritikai analysis eredménye az volt, hogy a dogma nem vallás, s a vallás nem dogma, hogy a dogmák a hit fölőli reflexiókból levezetett tételek, a vallás pedig benső érzet, benső tapasztalat, a melyben az universummal való egybefüggésünkről s a lét isteni ősalapjától való függésünkről győződünk meg. Ezt a vallásos érzetet nevezte Schleiermacher korábbi romantikus korszakában, a melyből a „vallásról a művelt gúnyolóknak szóló beszédei” is származnak, még tisztán egyéni tapasztalatnak, mely csak esetlegesen, a rokon lelkeknek kölcsönös vonzódása alapján alakulhat közösséggé. S ez a nézete ama történetellenes individualismusnak is, a melyet a korábbi romantikával a rationalismus is vallott. Azonban Schleiermacher, korának jobbjával egyetemben, áttörte az individualismus eme közösségellenes korlátját, és pedig úgy a philosophiai gondolkodásba való elmélyedése, mint magának a történeti tapasztalatnak alapján. Mindkettő arra a nézetre vezette, hogy az ember semmiféle életvonatkozását véve sem tekinthető tisztán önmagávalalóságában, hanem az emberiném ama szerves tagjának, amelynek történetében az általános értelem kezdettől fogva folyton valószínű az által, hogy a természetet a maga szellemi lényegének organumává és symbolumává teszi. A mint az egyesnek gondolkodása nemzete nyelvének symbolikája, s az egyesnek akarata a társadalom erkölcsi céljainak organismusa által: úgy az egyesnek vallásos érzete is a maga gyülekezetének vallásos közösségi szelleme által van meghatározva. Így Schleiermacher szerint a ker. hit az egyes ker. ember vallásos érzetének az egyházzal közös nyilvánulási módja, mely a sajátképi jellegét a Jézus Krisztus történeti személyiségére való vonatkoztatása által nyeri. S a theol. hittan feladata most már a gyülekezetnek a Krisztusban mint megváltóban adott hitét különböző vonatkozásaiban összefüggőleg kifejezni, gondosan kerülve annak más tudománnyal vagy a philosophiával való összezavarását. Ez az eljárás pedig természetes következtetése annak, hogy Schleiermacher a vallást kizárólag a gondolkodástól és akarástól elkülönített érzetnek vette, de hittana tudományos jellegének szerencsésére következtetesen nem alkalmazta, sőt inkább Spinoza és Schelling bölcsészetéből sokat kölcsönözött. És tényleg inkább emlékeztet az egyszerű, minden különbséget és meghatározást kizáró isteni causalitásról szóló leírása Spinoza abszolút substantiájára vagy Schellingnél az idealisnak és realisnak abszolút azonosságára, mint a bibliai istenfogalomra. Sőt még Schleiermacher hittanának központja, a bűn és megváltás tana is sokkal közelebb áll Spinoza és Kant philosophiájához, mint azt közönségesen gondolják. Mert a mit Schleiermacher bűn és megváltásnak nevez, az alapján véve ugyanaz a lelki állapot, a melyet Spinoza a maga etikájában a szenvedélyek által való lekötöttségnek s a lekötöttségtől való megszabadulásnak jelzett, s a mely Kantnál az alsóbb érzéki vágyak, vagy az ellentétes oldalon a magasabb ésszerű vágyak uralmában áll. De a rokonság dacára is igen lényes különbség észlelhető Schleiermacher a theológus és a korabeli bölcsek között. Míg ugyanis utóbbiaknál az érzéki lekötöttség s a szellemi szabadság tisztán az egyes személyek egyéni állapotaként jön tekintetbe, s az egyik állapotról a másikra való átmenet is csak az egyéniségben találja magyarázati alapját, addig Schleiermachernél, a theológusnál a korlátozott és felszabadított szellemnek és istentudatnak állapotai nem csupán

egyéni állapotok, hanem a ker. közösség közös tapasztalatai, s a szellemnek győzelme a test felett e közösség egyes tagjánál csakis annak az egy döntő győzelemnek folyton és folyton megújuló következménye, a melyet az isteni szellem az új emberiség fejében, a Jézus Krisztusban a test és a világ, a bűn és a halál istenellenes hatalma felett vívott ki. Így nyerte a Kant vallásfilosóphiájában megoldatlanul hagyott ama kérdés: hogyan győz a bűnös emberben a jónak elve a gonosz felett? — teljes megoldását a keresztyén gyülekezetnek történetileg adott tapasztalatában, nevezetesen annak a Jézus Krisztusban adott megváltásáról, mint a szellemnek a test feletti uralmáról való tudatában. Ezzel Schleiermacher, a hiteős teológus s a mélyértelmű philosophus szoros összefüggésbe hozta a vallásfilosóphiát a keresztyén hitannal, vagyis az által fölszabadította egyrészt a vallásfilosóphiát a Kant és Fichte-ig terjedő individualistikus rationalismustól, illetőleg másrészt fölszabadította a hittant ama ethikaellenes supranaturalismustól, mely a megváltást a történeti élettől különvált transcendens istencsudává teszi. Teljesen következetesnek azonban itt sem mondható, a mennyiben a christológiában újból utat, ajtót nyitott a dogma supranaturális felfogásának az által, hogy Jézus Krisztust a gyülekezet tapasztalatszerű istentudatának reá való teljes vonatkoztatása céljából a történeti nivaun felülálló s ősképi teljességű csudajelenségnek vette. Psychologailag teljesen érthető eme következtetlensége, mely a csudát vallja a történeti-erkölcsi világrend rovására, aztán epigon utódainál a supranaturalismus javára lett fölhasználva.

S ez annyival is inkább ajánlatosnak bizonyult, mivel a philosophia a hitre nézve káros fordulatot vett. Schelling azonosság-bölcsészetéből Hegelnél a logikai szellemnek abszolút idealismusa fejlődött ki, vagyis az a tan, a mely szerint minden valódi a természet és a történet életében nem más, mint az isteni értelem önvalósulásának különbözőleg fokozódó eszköze, a melynek fejlődését a dialektikai rendszer határozza meg. E rendszerben a vallás jelentékenyebb helyet foglal el, mint Kantnál. Ebben az emberi szellem az istenivel való egységéről győződik meg; a vallás története az istennek fejlődő kijelentésévé lesz az emberiség tudatában, míg az egyes vallások e fejlődési processzus fokozatai, a melyeknek teljessége a keresztyén vallás, mint abszolút vallás, mivel abban a vallási igazság, a szellem isten-emberi lényege teljes kijelentését érte el. A keresztyén vallásnak tehát a philosophiával közös tartalma van, csak hogy e tartalom a vallásnál a népies képzet, a philosophiánál pedig a tudományos fogalom alakjában nyilvánul. E tételből már most ugyanis ellentétes következtetéseket lehetett vonni. Hegelnél magánál s az ő régebbi tanítványainál (*Schaller, Rosenkranz, Marheinecke, Erdmann stb.*) az egyházi theológiához való annál merevebb ragaszkodás volt a következménye. Mivel minden a mi van, észszerű, következésképpen a dogmák is azok, és siettek is a dogmák észszerűségének a Hegel-féle dialektika alapján való bebizonyításával, illetőleg a rationalisták kritikai értelmének a spekulatív észszerűség alapján való diszkreditálásával. Azonban a philosophia s a hit eme olcsó összeegyeztetésének öröme korainak igazolódott. Hegel dialektikája kétélű fegyvernek bizonyult, a melyet úgy a dogma megtámadására, mint megvédésére lehetett fölhasználni. S ha a vallás az igazságot csak a tökéletlen képzet alakjában bírja, úgy nem képezi-e feladatát az, hogy a philosophiai fogalom magasabb formájába fölvétessék? Ily szempontokból kiindulva jutott el egy *Straus* és *Feuerbach* a dogma radikális tagadására, s mivel az a keresztyén vallással azonosnak vétetett, a keresztyénség

s a vallás megtagadására általában. Hogy a vallás más, mint a dogma, azt az abszolút tudás eme philosophiája, mint a fogalom apotheosisa figyelembe se vette. Csak az iskola egy néhány követője tartotta távol magát a Hegel-féle konservatismus és radikalizmus eme kinövéseitől. Így *Biedermann* és *Weisse* a történeti keresztyén gyülekezetben gyökerező vallási tapasztalás álláspontjára helyezkedett, s a spekulációban nem a tapasztalás megtagadásának, hanem észszerű felfogásának, tudományos rendszerezésének s mennél tisztább és világosabb kifejtésének eszközét látta, a melynek segítségével a vallásos élet belső és külső, személyes és történeti tényei értelmezendők. Így alkotott a két férfiú egy keresztyén vallás-philosophiai rendszert vagy philosophiai dogmatikát, mely, bár hogyan ítéljük is fölöle különben, a theol. felfogás elé magas célokat tűzött s ennek hatalmas impulsusokat adott.

(Folyt. köv.)

Dr. Szilávik Mátyás.

MULTUNK.

Szent Istvánnak

Első keresztyén Magyar királynak Levelé.

Kedves Magyaraim!

Én véreim, Koronám, Dicsőségem!

Nagy közbenvetés vagyon mi közöttünk és ti közöttetek, úgy annyira, hogy mi a ti harcaitokat nem láthattuk; nem tudhattuk azt is bizonyosan, miképpen közelítetek ahhoz a tökéletességhez, a melyben minket helyheztetett az örök szeretetű isten könyörületessége. Midőn némelyek azt jelentgetik tinétek: hogy mi a dicső Sz: Háromság tükörében mindeneket látunk — oly dolgokban elegyítik magokat, a melyeket nem tudnak s nem láttanak. Mi ugyan a Földi tudatlanságnak homályjai közül kiszabadultunk, de nem lettünk Mindentudókká; nem is kérjük azon a minket boldogított Istenünket, hogy magával tellyességgel egyenlőkké tegyen; mivel így magával ellenkezne ez a Felség, s tökéletességeit kitagadná.

Némely nevezetesebb állapototok felül e Menyei Udvár egybengyűlésének szent napjain értünk valamit: rész szerint Isteni jelentés, rész szerint amaz erős lelkekkel, az angyalokkal való társalkodás által. Mert valamint a Földön semmit nem cselekszik a mi Urunk, a mit előre meg nem jelentett az ő szolgálóinak, a prófétáknak, Ámos 4: 7.: úgy ebben a dicső országban lévő szenteitől sem titkolja el, mikor az alsó világon kell szűlni nevezetes dolgokat az ő Dékrétomainak. Láttátok ennek bizonyosságait, a titeket vezérlő Isten sz: könyvében, minekelőtte kezdődének az ártatlan Jóbnak kísértetei, egy néminemű napon az Istennek minden fiai megjelenének, hogy az Ur előtt udvarolnának, s a Sátánnak is, mint az előre feltett kísértet eszközének, nem lehetett elmaradni. Jób 1: 6. — Hasonlóképpen, midőn e Felséges Urat ártatlan vének kiontásával s bálványozásaival boszszontott Achábnak Rámot Gileádnál el kell vala veszni. E végre tartatott e Mennyei király felső városában, ennek az ítéletnek folyása iránt Dicső Országgyűlés 1. Kir: 22.

Gondolhattátok e példákból, hogy ma is, kivált midőn e világi birodalmaknak nevezetes változásai s viszontagságai következnek, efféle gyűlés, melyben a Serafimokon, Kerubimokon s huszonnégy véneken kívül több szentek is megjelennek, szokta azt megelőzni. — Képzelhetek efféle menyei Jeruzsálem állapotához illő Sz: Gyűlést, e mostani időben, midőn a Magyar és több birodalmaknak igazgatására, ama bölcs Fejedelem II-ik

József rendeltetnék. — Ebben a Mennyei Felséges Udvarnak gyűlésében nagy erőlködéssel igyekezett amaz szentek vádolója, és a Földnek egy részét elborító setétségnek vezére Belzebub is magát bé elegyíteni; de hely itt neki nem adódott, a honnan egyszer levettetett, hanem a levegő égnek felső tartományából akarta e dicső Gyűléssel öly forma operatíoyt, készületeit szemléltetni, mint midőn a Babilonai fogságból kiszabadult Népnak Fő-papját, Jósuát szenyynes ruhában ránczigálja az Ur eleiben Zach. 3. — E világi perlekedéseknek mestersége szerint öszve szót font, sok levelekből álló, nagy máha könyvet hordozott hónalylyá alatt, mely tellyes vala káromlásokkal, azok ellen intézet patvarkodó vádokkal, a kik az igaz Pásztornak szavát esmérven idegen Pásztoróknak szavokra nem akarnak figyelmezní: de most is amaz Isten seregét szánó nagy vezértől, Mihály Arch-Angyaltól így dorgáltatott meg e fene ellenség: dorgáljon meg tégedet Sátán a Jehova! dorgáljon meg tégedet a Jehova, avagy nem olyanok-e ezek, mint a tűzből kiragadott üszög. Zak. 3.

Ebben az ide fel folyt Ország Gyűlésében bizonyos jelentésbűl érttettem, némely Magyar véreim e földön léttemben, velek tett sok jótéteményeimért, melly szörnyű háladatlansággal, sőt mondhatom bosszontással fizetnek, kik az Urban elaludt tetemeimet az ő ágyas házában csendesen nyugodni nem engedik, hanem jobb kezemet napfényre hozni, az ő első eredetire, porrá változásra való visszatérésétől tartóztatni nem irtóznak. — Miért van ti nálatok az én Istenemnek Sz: könyve; ha csak azt sem tanúttatok meg belőle: hogy felettébb való gyalázatnak, és a koporsón túl kergető Isten átkainak tárgyai azok, a kiknek holt tetemeik koporsóikban csendesen nem nyughatnak. Nemde a bálványozó Judabeli királyokat, Fejedelmeket s e gonoszban vélek együtt futó, több Jeruzsálembelieket, mint legfőbb gyalázattal, nem úgy fenyegeti-e Isten. Jer. 8: 1. Az időben, ezt mondja a Jehova: kihányják ezeknek tsontyaikat az ő koporsóikból, és szétterítik azokat a napra, és a hódra, és az égnek seregei előtt. — A Babilonai király eltörölhetetlen gyalázattyának is egy része ez, a mint feljegyeztetett Ésa. 14: 18, 19, 20. — Minden királyok valamennyin vagynak, tisztességesen fekszenek, kiki az ő koporsóiban, te pedig kivettettel a te koporsóidból, mint egy utálatos csemete, mint a vérrel befertéztetett ruhában lévő test.

Nem temettettel Te úgy el, mint azok; mert a te földedet elvesztetted, a te népedet megölted. Oh háladatlan Magyarország! az ilyen megfertéztetett mocskos emlékezetű Embereknek büntetésére választottad-e az én jobb kezemet.

Sírnék, hanemha itt a bánat is örülne.¹ — Bosszontkodnám, hanemha innen minden megháborító indulatok számkivetésbe küldettek volna.

Nékem kedveskedtek-e azzal, hogy a szomorú halál birodalmában lévő jobb kezemet arannyal ékesítitek; — ah! — nem jól kedveskedtek, — nem ti töletek hanem senyvedő poromat megeleveníthető Jézusomtól várom az én Tagaimnak megékesítetéseket: ez az igaz ékesség, hogy rothadt, gyalázatos, erőtelen Testemnek elvettetése után, rothadatlan, dicsőséges, hatalmas lelki testet építsen énnékem. 1. Kor. 15.

Hát a ti ereklýs almáriomotokban keresgesse-e az én Jézusom egyik tetemetem, ama nagy napon, melyet egyéb tagjaimtól — óh szörnyű hűségtelenség, — elszakasztottatok. Nem mondja-e ama nagy napon az én

Megváltóm: mit csinál ez a föld sárga tajtékja, az arany, e senyvedt emberi Tetemen; nem teremtettem én az én Istvánomnak aranyos kezét; akkor volt az ő keze jól meg-aranyozva, mikor az én képemet viselő szegényeknek aranyat osztogatott. — Nem tudjátok-e, hogy amaz utolsó napi legkeményebb tűz minden ércz-nemeket megemészt? Hát az én kezemnek is tűzben kell-e menni? a melyre nem jutott volna, ha koporsómba hagyaték volna csendesen nyugodni,

Bátor Raguzabélieknek birodalmukban esett volna is az én kezem, a mint szeretitek hirdetni — noha nem hiszem, hogy az az Isten, a ki anyám méhében minden én tetemeimre nézett, Solt. 139., ne tartott volna a koporsóban is gondot gyarló Tagaimra. — De ha úgy lett volna is, a mint ti gondoljátok, avagy alább valóknak kellett-e nektek lenni az Jabes Gileadbelieknél, a kik a Saul és Jonathán tetemeit Bethstán kerítésétől elhozván, tisztességesen eltemették egy fa alatt az ő Városokban. 1. Sám. 31. Nincsen a megholt emberi tetemnek szebb tisztessége a Föld gyomrában való rejtetésnél; nem úgy cselekedtek-e a Sz: Pátriárkchákkal;? ditsőséges királyokkal;? nem így cselekedett-e maga a Sz: Isten Móssal.

Sírnék ismét, ha sírhatnék, azt hallom: hogy az én halál birodalmában esett, érzékenység nélkül való csontomnak Inneplő pompát teszték: ezt a port és hamvat néminemű tisztelettel illelték. — Ah — mimódon vennék mi töletek kedvesen ezt a tisztességet, melylyel a mi Teremtőnknek nagy tökéletességéből folyó tiszteletűnek kisebbségére jártok. — Minékünk szenteltek-e bizonyos napot; holott az időket, és minden napokat a Menyei Atya maga birodalmában helyheztetett Tsel: 1. 7. — Mi csak egy órának árnyékát is elébb, vagy hátrább nem vihetjük. — Azért valamint az egy igaz Istennek tisztességére kell ezt énekelni: Tiéd a Nap, az éjtszaka is Tiéd! Solt. 74.: Ugy napot másnak szentelni nem szabad; hanem csak annak, a ki az időt s a napokat teremtette, és bizonyos napokat, emlékezetre méltó cselekedetei által nevezetessékké, a kinek tisztességére lehet viszontag ezt is énekelni: Ez jeles napot Ő magának készítette az Ur Isten Solt. 118.

Továbbá ilyen arany időben, melyben a természetnek és kegyelemnek tudománya szintén dél színben tündököl, oly nagy homályban járni: hogy egy senyvett tsontot tisztellyetek, egy száraz tetemnek énekellyetek így: „Te Sz. Kéz tarts meg minket.” Ah! denevérek rejtekeiben kellene bújni az ilyen tévelygő vélekedéssel. Vajha több vallásbeli kötelességeitekre is ne lehetne alkalmaztatni, a mit az Idvezítő a Samaritána Asszonyinak mondott: Ti azt tisztelitek, a mit nem tudtok. Ján. 4.

Ha a rossz nevelésű s vad elméjének hibája miatt könnyen tévelyedő község sántikálna ekképen, nem annyira ösztönözne, a mi boldog sorsunkal ellenkező bosszontkodás; de a kiket Ti világ szeme-fényeinek, vakok vezéreinek tartotok, e senyvett kéz körül botorkázni, el-fedezhetetlen gyalázat.

Mint nem régen is, a Budai Pompának folyásakor egy alsó világ módja szerint bölcs Orátor Magyar Hazátnak minden boldogságát, és békeséges maradását az én senyvedő Tetemeimnek tulajdonította. — Egek! reszkessetek, gyászoljátok e Világ igazgatójának gyalázattyát! Óh legboldogtalanabb Ország! mely egy magával jól nem tehetett száraz Tetemnek oltalmazására szorúltál. Avagy gondoljátok-e, hogy ha a Megtartó hatalom az én kezemnek tehetségében lett volna, az engemet édes Magyaraimtól elszakasztó halált nem hátráltattam volna-e?

¹ Minő szép régi szokás ez; kár, hogy ma nincs használatban! U. J.

Midőn édes emlékezetű Imre fiamnak keserves betegségén siránkoztam, avagy nem tettem volna-e jól e szívem felével, ha kezemben lett volna a szabadító tehetség. — Ha addig ily tehetetlen volt a legkisebb nyavalyának elűzése is az én jobb kezem, míg erős inaknak köteleivel vállamhoz s lapoczkámhoz foglaltatott; most minekutánna forgó csontjából kiesett, velejétől s minden érzékenységtől megfosztatott, most volna-e ez a nyomorult tetem elégséges egy országnak védelmezésére.

Nem csak tetemünket, de személyünket se tisztellyétek; mert, midőn mi letesszük Koronánkat, a Királyi székekben ülő Szent Felség előtt; méltatlanságunkat jelentjük arra a tisztességre, mellyel e boldog Országban megdicsőítettünk. Midőn ezt a Felséget vallyuk méltónak egyedül a Dicsőosségre, tisztességre, a ki teremtett mindeket. Jel. IV. akkor egyszersmind azt vallyuk, hogy nem nekünk, ah nem nekünk, hanem magának tartsa e tisztességet, hogy segítségül hivatassék, s tiszteltessék.

Akkor tiszteltetünk mi jól, tökéletességet ért szentek, midőn velünk közlött ajándékiért dicsőítetik a Mennyei Ur. — Nem kívánt a boldog szűz is ennél nagyobb tiszteletet. — Ime, úgymond, boldognak mondanak minden nemzetségek, mert az hatalmas Isten én velem nagy dolgokat tselekedék, és szent az ő neve Luk. 1: 48, 49. — Látod az ő boldogságáért nem magát, hanem az hatalmas Istent kívánja magasztaltatni, s az ő nevét szenteltetni. — Midőn Sz: Pálnak jeles viselt dolgait szemlélnék a Galatziabeliek, nem vetemednek arra a rút babonaságra a Lystrabeliekkal, hogy neki áldozatot tegyenek; hanem az Istent dicsőítették, az ő bene lévő ajándékokért. Gal. 1. 24.

2-szor Jól tiszteli az a Szenteket, a ki azoknak dicséretes példákat követi: midőn Szent Pál a nagy hitű szenteknek példáit leírta Sid: XI, nem azt kiáltja: Hajtsatok térket ezek előtt, hanem azoknak követésére inti a keresztyéneket. Sid. XII.

3-dszor. Ne is nézzetek úgy én reám vagy más szent Társamra, mint közbenjáróra; mert valamint a fényes Dicsőségből nem másról, hanem a maga Sz: Fijáról kiálltatta a Mennyei Atya: Ez az én szerelmes Fijam, kibem megengeszteltetem. Matt. 17.: Ugy senkit nem bocsát maga eleiben a bűnös ügyében, mint Engesztelőt és közbenjárót, az ő Szent Fiján kívül, — Ezért kerekdeden mondja Szent Pál 1. Tim. 2. Valamint egy az Isten: úgy egy a közbenjáró Isten és ember között az ember Krisztus Jesus, az ilyen nagy igasságoknak erejét, holmi iskolai kifogásokkal akarni elfordítani, szentségtörés, Isten szent Lelke ellen való támadás.

Utóljára szívetekre tészem édes Magyaraim: a Királyoknak s Császároknak igaz Tisztességek nem abban áll: hogy minekutána világi Királyi székektől eltávoznak, száraz tsontyaikat tsókolgassátok, Inneplő Processiót gyakoroljatok emlékezetekre. — Azonban az ilyen halotti szentségeket s Processiókat rendelő szent Atyaság, mikor reá mehetett, nyakát taposta a Császári Felségnek, mint III-ik Sándor Pápa tselekedett AEnóbarbus Friderik Császárral.

Néha a szentséges Factió által Fiját is ellene támasztotta a Fő-Pap az Uralkodónak, mint II-ik Paschalis Pápa cselekedett, IV. Henrik császárral. Meg kellene azt gondolni nem csak a köznépnek, hanem a hosszú ruhás Tisztes Ur Atyáknak is, hogy a Királyi Korona alá maga a Királyoknak Királya eltörölhetetlen s minden értelmeseiktől olvasható betűkkel ezt szokta írni: Én kenetimet ne bántsatok Solt. CV. De ezt a szentséges Atyák néha csak addig látták, míg az uralkodó Felség vastagon füstöltette konyháikat: — ellenben mikor lelkiismereteitől

megnyerhette az Uralkodó, hogy nékiek hízkeljen, a szentséges Sákramentomban is mérget köszöntenek VII-ik Henrik Császárra. — Száz szónak is egy a vége. Édes Magyaraim: az Istent féljétek, a Királyt ne annyira holtá után, mint életében tisztellyétek 1. Péter. 1: VI. Ámen.

* * *

E levelet, mely 1780-ban kelt egy kéziratban előttem fekvő okirat gyűjteményből, az eredetihez híven, kora grammatikai irmodorával közlöm s ismertetem meg e lapok t. olvasóival. Ha talán nem hü viszhangja is ez István királyunk gondolkozásának, de bizonyára jellemző a korra, a melyben keletkezett.

Közlésével az volt legfőbb célom, hogy ezt az elveszéstől biztosítsam, — úgy lévén meggyőződve, hogy ma, megtartásra méltó régiségek megőrzésére nincs jobb levéltár, mint a nyomda sokszorozója. — Hogy pedig e becses levél még idáig nyomda festéket nem igen látott: onnan hiszem, mert még az előttem fekvő okiratok összegyűjtője egyik-másik okirat fölé feljegyzé az időt és helyet, a hol és a mikor azok megjelentek: erről nem jegyzett fel semmi mást, mint a helyet, hol az eredetit találá, azt is csak egy a levél végére jegyzett nota-beneben, ekként: NB. „*Kapám ezt a B. Vécsey Pál Úr Ó Nga. (Szerdahely) Gyűjteményéből.*”

Ki volt azon, mintegy 84 drb. okiratot tartalmazó gyűjteménynek összeállítója, melyből e levél kiírva van? Egy kassai polgár, a tudományt és egyházat egyiránt hön szerető tudós kálvinista: *Dulházi Mihály*, a ki a lelkes írónak gr. Dessewffy Józsefnek volt titkoka s a Felső Magyarországi Minervának 11 éven át szerkesztője. Összekutatta ez okiratokért úgy Zemplén vármegye levéltárát, mint a B. Vécsey Pál szerdahelyi-, és a B. Fischer Ferencz kassai levéltár gyűjteményeit s azokból másolta le a két Rákóczy, Ferencz és György, Bethlen G., Bocskay I., és Thököly I. nemkülönben Cob, Caraffa, Strasoldo s több más történelmileg szereplő egyének leveleit, még pecsétjeiken használt címereiket is gondos ügyességgel utánrajzolva nem egynek. — A derék gyűjtő bővebb ismertetést is megérdemelne!

A mi pedig közelebből magának a levélnek tárgyát, az István királynak adandó külső tisztességet, vagyis az István-király-nap megünneplését illeti: e levélből eléggé világosan látható, hogy mi protestánsok, csak múltunkhoz maradtunk hívek, a midőn az István-király-napot nemzeti ünnepül elfogadni nem akartuk s annak megünneplését autonómikus jogelvetünkben folyólag megtagadtuk.

Ujj István.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** A nagyenyedi testvér főiskolának, a prot. tanügynek és irodalomnak halottja van. *Józsa Zsigmond*, theol. tanár, a nemrégiben gyászos véget ért *Keresztes József*-nek hivatali utóda, folyó hó 14-én, házasságának épen csak első, — életének még alig 31-ik évében, rövid szenvedés után elhunyt s f. hó 16-án a főiskola sírkertjében eltemettetett. Megdöbbenve tudatjuk e szomorú esetet, mert a korán eltűnt pályatárs halálát — mint mi tudjuk — a nemes becsvágy, a tudás szomja s a lángoló buzgóság sietteté. Egy nehéz tanszéket örökölt, a melyen már elődje, volt tanára borostyánokkal dicsekedhetett s ő nem akart kisebb maradni mesterénél, a ki neki is példányképe volt. A titkok-titkának tudatában, az ő és új szövetségi irodalom végetlen mezején, a bízó hitnek és kételkedő értelemnek folytonos harcában s a kivezető utak keresésében oltogatta híven életét, s elesett, mikor már túl volt a munka nehezebb felén, kezében a rejtély kulcsával, jövőjéhez, hivatásához való boldog reménységgel. — Ha sokan volnánk is vele egy célra futók, akkor is fájlalnunk kellene őt, a biztosra futót; még inkább így, a mikor a választottak számával ezen az akadályokkal telt pályatérén teljességgel nem dicsekedhetünk. Mint tanárt tanítványai szerették, becsülték szigorúságáért s világos előadásáért, mint íróra joggal számíthatott már — a biztató jelek után, a theol. irodalomnak leginkább keresetlen ága, az exegitikai. Első volt a nagyenyedi theologus ifjak között, a theol. magán tanárság megszerzésében s ez alkalomra írott műve — „*Esaiás universalismusa*” — és a zsoltárokról az irodalmi társaság szemlájében írott tanulmánya becses emlékei hivatottságának.

Az édes fiokat, büszkeségüket gyászoló szülők s a fiatal-ságának férjét sirató özvegy és a testvér főiskola fáj-dalmában őszintén osztakozó részvétellel jegyezzük fel a kidőlt pályatárs nevét prot. egyházunk veszteségei közé. Áldás emlékére.

— „**Promotio sub auspiciis Regis.**“ A király az egyetemeknek egy régi szokását elevenítette fel a vallás és közoktatási miniszter előterjesztése folytán. Ez a király képvisele előtt való doktorrá avatás, melynél az uralkodó arany gyűrűvel fejezi ki elismerését a tanuló ifjúság kitűnőségének, a ki jeles eredménnyel végezte minden tanulmányát s erkölcsi magaviselet tekintetében is teljesen kifogástalan. A királyi kézirat szerint a kitüntetésre érdemes jelöltek az illető kar előterjesztésére az egyetemi tanács hozza javaslatba a miniszter előtt. Minden iskolai évben a budapesti egyetem összes karainak hallgatói közül legfeljebb 2, a kolozsváriról egy hozható javaslatba a legmagasabb kitüntetésre. Egyenlő körülmények között előnyben az részesül, a kinek atyja a haza érdekében tett szolgálataival érdemeket szerzett. Ez a rendelet már az 189³/₄-ik iskolai évre érvényes.

— **A kitiltott tanulók érdekében** rendeletet bocsátott ki a vallás és közoktatásügyi miniszter, melyben kimondja, hogy azok az ifjak, a kik valami súlyosabb vétség miatt a tanintézetből kizárattak, *magánvizsgát tehetnek*, mert a kitiltás következménye csupán az lehet, hogy a nyilvános előadásokat nem látogathatják az illetők, de semmi esetre sem az, hogy előlük a tanítás lehetősége is elzárassék.

— **A miskolci ev. ref. főgimnáziumban** a beiratások és felvételek aug. 30-tól szept. 4-ig tartanak. A pótló, érettségi, írásbeli vizsgálatok aug. 29-én reggel 7 órakor kezdődnek és tartanak szept. 2-ig. A szóbeli, pótló és javító érettségi vizsgálatok szept. 5-én kezdetnek meg. Ez alkalommal a sárospataki és a rimaszombati gimnáziumokból jelentkező ifjak is itt vizsgálatnak meg s ezek okmányait aug. 28-ig kötelesek az igazgatósághoz beadni.

— **Kerületi gyűlések.** A tiszáninneni ev. ref. egyh. ker. őszi gyűlése szept. hó 19—20. napjain lesz *Sárospatakon*. Ez a gyűlés fog a főiskola györgy-tarlói birtokának bérbeadása felett véglegesen dönteni s ez állapítja meg azt is: vajjon b. e. Fráter Sándor volt bérló özvegye számíthat-e s mily összegig kárpótlásra? — A tiszai ag. ev. egyh. ker. *Új-Tátrafüreden* tartja közgyűlését kirándulásokkal összekötve. (Barlang-liget, Csorbai-tó stb.) szept. 19—20-én. — A dunáninneni ág. ev. egyh. kerület közgyűlése még e hó 22-ik napján megtartatik *Liptó-Szent-Miklóson*, a hol pár nap óta érdekes kiállítás nyílt meg. Itt lesz szó a pozsonyi theol. akadémia panszlavismusáról és arról is: vajjon maradhat-e az továbbra is abban a panszláv fészekben a jövő nemzedék kára nélkül vagy sem?

— „**Regnum Marianum**“ cím alatt a „Magy. Állam“ f. hó 15-iki száma vezércikkben ír és reménykedik. Siratja országunk dicső multját, a melyet a katolicizmus tett azzá s kivált a Mária dicsőítése. Majd reménykedik is eképen: „Lesz még virradata a magyar katolicizmusnak. Lesz virradata, kell jönnie. — Három század előtt époly reménytelen volt a magyar katolicizmus helyzete, minőnek látjuk ma. A török feldúlta a hazát, a *protestantizmus feldúlta a lelkeket*, a magyar katolicizmus le volt tarolva, midőn ujja teremő erejével fellépett a nagy Pázmán Péter, visszaadta a katolicizmusnak az elpártolt nemes családokat, a jobbágyokat, visszavette az elrablott (!) templomokat és a Habsburgok jógara alatt másodszor virult fel a „Regnum Mariánum.“ Majd újra siránkozik

a jelen kath. nemzedék elveszte felett és újra reménykedik, hogy a kath. neveléssel vissza fogják hódítani az ifjúságot a Regnum Marianum eszméjének; ha lépésről lépésre, ha bármi úton-módon is restaurálni fogják a kath. Magyarországot. Erre azért van főként kilátás, mert az ország hercegprímása Pázmán örököse nem csak az érsekségben, hanem a kötelességekben is.... Végül ilyeneket is beszél: *a mi ellenkezik a katolicizmussal, az ellenkezik a haza igaz érdekeivel*. Pázmán mutatta meg, hogy a haza fogalmát el lehet, sőt el kell választani az azt kormányzó emberektől, mert *kormány csak addig érdemel tiszteletet, követelhet engedelmséget, míg a katolicizmus szellemében intézi az ügyeket*. Egy istentelen kormány bűneit a haza nevével soha sem palástolhatja stb. Lesz még virradat, lesz még „Regnum Marianum.“ — Ezek még a szelidebb hangok — ellenünk s a kormány törekvései ellen. És ma már nem áll az, hogy a „Magy. Állam“ csak a káplánok lapja volna; ez ma a r. kath. papság nagy többségének vélekedését képviseli.

A Tompa-emlék javára rendezett multság alkalmával, mely az idő kedvezőtlen volta miatt a városházán tartatott meg, felülfizetni sziveskedtek: Fodor Jenő 2 K., Fodor István 1 K., Matusz Lajos 1 K., Szabó István 4 K., Trócsányi Bertalan 2 K., Szívós Mihály 1 K., Nagy Gusztáv 2 K., Katona Zsigmond 2 K., Tóth Lajosné 2 K., Radácsi György 2 K., Pavletics György 1 Kr., Kovács Imre 80 fil., Özvegy Zsindely Istvánné 2 K., N. N. 1 K., Matuszka Mihályné 2 K., Haury József 1 K., Hunyady Gyuláné 2 K., Nizner Ferencz 1 K., Reményi Vendel 1 K., Dr. Kondor Miksa 2 K., Pallagi Gyula 2 K., Abaházy Józsefné 1 K., Mezőssy László 1 K., Kolozsy Ferencz 2 K., Herepey Károly 1 K., Lácza Lászlóné 6 K., Opitz Sándor 1 K., Doktor Sámuelné 2 K., Jakabfi Jánosné 2 K., Bálint Dezső 2 K., Dr. Bartha Béla 6 K., Székely Miklós 2 K., Szepessy István 2 K. A jótékony cél érdekében fogadják e helyen is halás köszönetünket. — A multság tiszta jövedelme: 82 K. 68 fillér a már meglevő alaphoz csatoltatott. Sárospatak, 1893. aug. 14. *Csontos József*, a rendező bizottság elnöke.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

R. Gy. Azzal a ritka öreg úrral én magam is kerestem volna a találkozt, ha úti tervem sikerül vala. A főrendekre még sor kerül. A tanterv-bírálatokkal most már majd úgy vagyunk, mint az esővel. Levelet írok. — *Harangodí.* Az ilyen kényes ügyben legszebb dolog volna nyílt sisakkal állani a síkra. No de az ellenfél is álnévű, a ki voltaképen nem is ellenfél — úgy személyes szempontból — hanem csak a mutatkozó zemp-léni ragálytól félti anyaszentegyházunkat. «Hegyaljai» ellen a mi lapunkban nem lehet védekezni, azért a kézirat átalakítandó s illetőleg módosítandó, különben félre kell tennünk. Aztán van a vitaközlésnek olyan módja is, a melylyel az elentél becsülését is kivíthatjuk. Nem arra kell törekedni, hogy sebeket osszunk, hanem hogy a hibás véleményeket olyanok gyanánt igazoljuk — a szelidség lelkével. — *U. I.* Tárcainkra már előjegyzések történtek és pedig az én nyugtalankodásom folytán; tehát most hamarosan nincs terünk abban a rovatban. De a jogot feltartom a jelzett tanulmányhoz. — *Köryanus.* Hogy lesz-e ünnepély és mikor lesz: — erre most nem tudunk felelni. Mi próbát teszünk az ünnep-léssel, ha sikerülhetne. Minden segítséget köszönettel fogadunk, a jó tanácsot is. — *L. I.* Erről a kérdéssel mélyebben járó cikkekre van szükségünk. — „*Prot. Tanítók Lapja.*“ Levelet írtam a nyilatkozatra. Várom a választ. — *L. Ó.* Készséggel teljesítjük egyik kívánságodat; vajha a másikat az teljesíténé, a ki egyedül teljesítheti. — Itt még nincs semmi baj!! — *Dr. Sz. M.* Az »Értesítő«-t küldöm, azt a bizonyos kéziratot tartsd meg. A réginek ismétlése talán felesleges. — *Cz. I.* A temetési-énektár ügyét ajánlom figyelmébe. Ha többen fogdossuk a munkatársakat, hamarabb célt érhetünk. — *T. I.* Levelet írtam s küldtem egy kis munka-anyagot is; reményelem, hogy szívesen fogadja. — *L. J.* Az okmányok a legjobb ajánlók. Én tudni fogom kötelességemet. — *Cs. G.* Reményelem, megkaptad a választ. Várom az ünnepi emlékezést otthonról.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél-
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Az egyházpolitikai helyzet és teendőink.« *Lukács Ödön.* — »Templomi éneklésünk.« *Kovács Zsigmond.* — »Törödékes gondolatok a sárospataki főiskola mai helyzete felett.« *Tiphagómen.* — »Az autonóm felekezetek, törvényhatóságok, községek és alapítványok által fenntartott középiskolák, kereskedelmi középiskolák és felsőbb leányiskolák, továbbá az állami jelleggel nem bíró jogakadémiák, tanító- és tanítónőképző-, valamint óvóképző intézetek országos nyugdíjintézetének tervvázlata.« — »Népiskolai tanítók és tanfelügyelők közgyűlése.« — »A prot. teológia legújabb történetéből.« *Dr. Szldvik Mátyás.* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — Hirdetések.

Az egyházpolitikai helyzet és teendőink.

(Vége.)

Midőn ezekkel a kérdésekkel foglalkozom, lehetetlen, hogy ne vessek egy pár pillantást theologiai intézeteink felé is.

Én nem tudom, hogy mi annak oka, hogy a mostanában kikerült papnövendékek, — tisztelet a kivételeknek, — nem lépnek az életbe azzal a magasabb idealizmussal, mely nélkül én igazi református papot még csak képzelni sem tudok? A nagy szám a papi pályát pusztán kenyérkeresetnek tekinti. Ha egyszer parochiájába beül, alig tart valami mást kötelességének, mint-hogy predikáljon, a sacramentumokat kiszolgáltassa, eskessen és temessen. És midőn mindezeket elvégezte, teljesen megnyugtatta lelkiismeretét, mint ki elvégezte összes kötelességeit! Azután keresi a szórakozást, a társaságos élet vigalmait, nem azért, hogy benső papi hivatását ott is érvényesítse, hanem hogy egyszerűen szórakozzék s szórakoztasson; vagy pedig egy másik rész beveszi magát szobája szűk falai közé s negélyzi a szentet, akár csak egy kanonok, negélyzi a tudomány emberét.

Távol van tőlem, hogy én kisebbelni, vagy támadni akarnám theol. intézeteink tudós és lelkiismeretes tanárait; de a mint az okozatból az okra következtetnem lehet, talán nagyobb súlyt fektetnek a tudomány elvont, elméleti oldalára, mint a gyakorlati lelkészkedés ama teendőire, melyek a lelkészre künt az életben várnak. Ez a kor, melynek vallásos bonyodalmai mintegy csomóstól szakadtak reánk, nagyon figyelmes, életre való, mozgékony, fáradhatatlan, találgató és lelkiismeretes református lelkészeket kíván. Azért csak üdvözlönnünk lehet a pataki theol. in-

tézet tanárainak azon igen practicus intézkedését hogy a theol. ifjakkal kirándulásokat tesznek, hogy az elméleti ismereteket a gyakorlati téren érvényesíteni megtanulják, az élet és hivatal sokoldalúságával megismerkedjenek! mert hiszen a papnak bár igen fontos, de nem egyedüli teendője a szöszék munkája, a sacramentumok kiszolgáltatása s egyéb obligat papi teendők végzése! Neki az *igét*, az *evangéliumot* ki kell vinni az életbe, meg kell harcolnia a *vakbuzgókkal* és *hitetlenekkel* egyaránt; el kell foglalnia minden positiót tolakodás nélkül, honnan a közszabadságok, a társadalmi jólét, a köztökéletesedés és felvilágosodás előmozdítására sikeresen hathat; mert hiszen a protestantizmus hivatása az emberi művelődés, a társadalmi előhaladás, béke és nyugalom előmozdításával ugyanazonos! Ennek Isten országává kell dicsőíteni a föld országait, s e munka alapján keresnie az örökkévalóság dicsőségét. Hatnia kell a társadalmi erkölcsök tisztítására, nemesítésére! Nélkülözhetlenné kell magát tennie minden irányban! Oda kell törekednie, hogy benne tiszteljék a vallást, életében ismerjék fel annak megszentelő erejét s mindenki kalaplevéve álljon meg közhasznú tevékenysége előtt. — Egy ily hivatása magaslatán álló lelkipásztor gyülekezetében alig fordulhat elő közöny, elhidegülés s nehezen végezhetnek pusztítást a *bárányszőrbe öltözött farkasok*.

Ha felteszszük, — mint a hogy másképp alig is ítélnünk, — hogy ilyen irányban neveltetnek leendő papjaink: mi az oka tehát, hogy számosan vannak, kik nem ily mértékben igyekeznek betölteni hivatásukat? A kor magával ragadó közszellemében: az *önzésben*, *anyagias irányban* van-e ennek oka? Én azt hiszem, hogy nem egészen! Inkább szeretem hinni, hogy szűk anyagi viszonyainkban, melyeknél fogva a lelkipásztort

pár év küzdelmei után leverik az élet nehéz gondjai. Mig a kath. papok gond nélkül élve, inkább megtarthatják az életkor magasabb éveiben is kedélyöknek rugalmasságát; de hát a *Krisztus jó vitézeinek* csüggedniök nem szabad, hiszen anyagi bajaink megvoltak a mult nagy küzdelmeiben is! Jussanak eszünkbe emésztő gondjaink között is multunk nagy alakjai és az a megdönthetetlen igazság, hogy nem a kényelemben fényelgő nagyok, a Péter-fillérekben duskálkodók közül, hanem az elfelejtett jászolból, a szegénység kunyhóiból ragyogott fel az emberiségre a világosság, a szeretet és szabadság napja, s hogy *nagyobb és maradandóbb érdem szabadságot, szeretetet adni az elnyomottaknak, mint a hatalom szabásával, vagy hadseregek győzelmi dicsőségével igába hajtani a népeket s nemzeteket! Amaz isteni, emez csak emberi munka.*

Még egy komoly teendőt említek fel s azután berekesztem már is unalmassá válhatott felolvasásomat. — Még egy nagy bajunk van, világi urainknak távol maradása egyházi életünk-től! — A paritás meg van elvben, de nincs meg a komoly munkában, minden tisztelet azon nagy elismerésre méltó kivételeknek, kik a protestantizmus hivatásának magaslatán állva, mindenütt ott vannak, hol tenni, hatni kell.

Ez előtt nem sok idővel másként volt a dolog. A katolikus világi urak tartották magukat vissza az egyházi élet mozgalmaitól és rokonszenvvel kísérték küzdelmeinket! Most a katolikus világi urak nagy lelkesedéssel védik saját egyházi mozgalmaikat, résen állnak a társadalmi élet mezején is, míg a mi világi uraink közönyöskké lettek.

Én kutattam ennek is okát! Kérdeztem a huzodozóktól közönyük okait, hát bizony nem egy azzal állott elő, hogy papjainkban van a hiba; hogy viselkedésükben, megjelenésükben nem felelnek meg mindnyájan a lelkipásztori tekintélynek, méltóságnak; mondanak még többet is, melyeknek nyilvánosságra hozatala megrontaná a discretiot! — Annyi világos lehet előttünk, hogy ha e vádaknak van is valami alapjuk, de azok kopasz mentségek, mert csekély hitbuzgóság az, mely az egyház érdekében való buzgólkodást és munkát egyénektől feltételezi. — De hát ez is egy nyilván bevallott ok, *minélfogva e téren is vizsgálunk kell magunkat s ha a legcsekélyebb mértékben illethet is e vád: az okot meg kell szüntetni s mindent el kell követnünk, hogy őket a küzdelem sorompójába visszaállíthassuk!* Mindjárt meg lesz könnyítve munkánk! A küzdelemben a világi elemtől erőt, bátorságot veszünk, kik gyakran ott védelmezik meg vallásunk, egyházunk érdekeit, hol mi azt nem tehetjük.

Miképen nyerhetjük meg, hódíthatjuk vissza világi urainkat? Hát ne kiméljük itt se a fáradságot! Keressük fel őket, tegyük megbeszélés tárgyává az egyházpolitikai helyzetet! Beszéljünk a nagy vívmányokról, melyeket a reformatio adott a világnak, elevenítsük fel az ősök emlékezetét, kik életet és vért áldoztak a reformatio-szülte szabadságért s világosságért! Emlékezzünk meg ama történeti tényről, hogy Magyarországon a reformatio törekvései, harcai mindenkor egyértelműek voltak a haza, az alkotmány, a magyar nemzet létérdekeivel. Tüntessük fel a jövőt, mely e hazára, nemzetre várakoznék, ha egyházunk végképen leszoríttatnék a küzdelem teréről! Nem is emlékezve itt a reformatiónak hit- és erkölcsjavító erejéről, hatásáról, mely adandó alkalommal önként jó egy hivatott lelkipásztor ajkaira.

Ilyen és efféle beszélgetés és társalkodás útján lehet érdeklődést kelteni, a közönyösköbe buzgóságot és lelkesedést lehelni! A ki az ilyen beszédekre sem eszmél; az már végkép elveszett a hazára, a hitre, az egyházra nézve. De az ilyenek még ma felette kevesen vannak.

Ezeket láttam szükségeseknek felemlíteni előttetek, szeretett lelkész társaim! Ezeken a nyomokon haladva, azt hiszem sikerül fölébreszteni egy oly pezsgő egyházi életet, mely diadallal jöhet ki a felekezetek versenyéből.

* * *

Mindezeket hallva, sokan talán azt a megjegyzést teszik lelkökben, hogy én talán nagyon sötét színben látom a jelent, hogy nincs ok oly mély aggodalmakra, mint a minőket én jeleztem! Nem, t. lelkész-társaim! Nem látom tulságos sötét színben a jelent, hanem azt hiszem elég tisztán látom, épen azért nem is kicsinyelhetem a bajokat.

Én is fel tudok emelkedni azon eszmei magaslatra, mely hisz az isteni igazságokban, az evangéliumi eszmék örök missiójában! Én is tudom, hogy az örök igazságokat megölni nem lehet, hogy az isteni eszmék, ha koporsóba záratnak is, fölemelik a nehéz követ és hatnak, teremtenek, munkálkodnak tovább! Tudom azt is, hogy evangéliumi alapon nyugvó egyházunk elpusztíthatatlan. Látom a mostani mozgalmakban is az evangéliumi eszmék erkölcsi diadalát; látom, hogy a szabadságnak igazi eszméi mily mély gyökereket vertek az államok életében, a köztudatban, a társadalomban; miként rázza le az magáról ma is a papizmus lenyüggőző láncait, midőn a köztörvényhatóságok termeiben oly rendkívüli erővel nyilatkozik meg a római papság minden erőködésével szemben; de mindez engemet sem elbizakodottá nem tesz, sem arra

nem indít, hogy az igazság erejében elbizakodva, tétlen nézője legyek az egyházpolitikai nagy küzdelmeknek, mert azt is látom, hogy a sötétség szolgálói, harcosai mily rettenetes romlásokat idéztek elő egyházi életünkben. Tudom a Pázmán Péter korát, midőn a protestantizmus számban, erőben óriásilag megfogyatkozott. Emlékezem a sötét, gyászos Bertalan-éjre, midőn Francziaországban a hugenották száma megtizedeltetett; emlékezem a gályarabok történetére, midőn egyesek, egyházak, rettenetes sanyaruságokon mentek keresztül a római papság pokoli ármányai következtében! Azért, mivel nem óhajtom, hogy e gyászos korszakok ismét föltámadjanak és borzalmaikat egyházunkra kiöntsék, szükségét látom annak, hogy ébren legyünk, ébren tartsuk, buzdítsuk, világosítsuk híveinket, hogy vigyázzanak ők is. Mi is pedig mindnyájan vegyük fel a hitnek, vallásos buzgóságnak paizsát, az evangéliumi világosságnak és igazságnak fegyvereit, hogy ama nemes harcot, mely reánk vár, diadalmasan megharcolhassuk, egyházunkat elnyomni, fogyasztani ne engedjük, sőt azt tőlünk kitelhetőleg növeljük, erősítsük és gyarapítsuk!

Midőn én azonban ily melegséggel és buzgósággal szólok, az a kérdés, hogy lelkész-társaim érzik-e velem együtt evangéliumi hitünk és egyházunk isteni küldetését és nagy fontosságát? Át vannak-e hatva attól a tudattól, hogy az evangélium Istennek hatalma minden hívőnek idvességére? Át vannak-e hatva attól a tudattól, hogy a keresztyénségnek a Krisztus tudományának leghivebb kinyomata az időben ev. egyházunk? És hogy ez egyháznak evangéliumszerű tanai hathatnak legüdvösebben az emberiség fejlődésére, általános felvilágosodására; az egyéni, családi, társadalmi erkölcsök tisztulására, a közszabadságok megtestesítésére? Hogy közelebb szeretett hazánkat tekintve, a magyarság az alkotmányos szabadság szent ügye a mi felekezettünkkel áll és esik? Ha igen: akkor nincs fontosabb feladatunk, minthogy teljes erővel, önfeláldozással tömörüljünk a legelszántabb védelemre a katolicizmus falanxainak támadásaival szemben. Ma élet és vér nem kívántatik tőlünk, mint a nehéz időkben, de igen is kitartás, buzgóság, önfeláldozó munkásság, fáradhatlan és éber figyelem! Ha erre elszánjuk magunkat, nem félhetünk semmi megpróbáltatástól, mert a jövő úgyis az evangéliumi egyházé, mert írva van: „az ég és föld elmúlnak, de az én beszédim semmiképen el nem múlnak. Az evangélium pedig Istennek beszéde! S bár ha időnként rázkódásoknak leszünk is kitéve, nem félhetünk, mert a mi egyházunknak szegletköve a Krisztus, kiről írva van, hogy más fundamentumot senki nem vethet, mint a mely egyszer megvettett, mely a Jézus

Krisztus! E fundamentumon állva, bátran nézünk szemébe az idők ellenséges változásainak, mert tudjuk, hogy azon egyházon, mely e fundamentumon épült, a pokol kapui sem vehetnek diadalmat! Ugy legyen! Ámen!

Lukács Ödön.

Templomi éneklésünk.

Mint hivatalnok, ritkán járhatok el templomba, mert — köztudomás szerint — nálunk, Magyarországon a közhivatalban működő egyének vasárnap, sőt ünnepnapokon is — legalább a délelőtti órákban — el vannak látva hivatalos teendőikkel. De azért rendíthetlen híve vagyok vallásomnak; szeretem azt minden ízében, mert tudom, hogy ez a valódi szabadelvűség vallása, olyan, a melynek hitelvei megfelelnek az én puritán, misticismus után egyáltalán nem vágyódó felfogásomnak.

Hanem, tudja Isten! minden puritanizmusom mellett is, úgy vagyok vele, hogy engem a mi egyházi szertartásunk nem képes tökéletesen kielégíteni. Nem képes pedig azért, mivel nemcsak hogy a *ritust* kissé hidegnek találom, hanem azért is, mivel — a mi egy egyházi szertartásnak lényeges kellékét képezné — a mi *éneklési rendszerünk* bizony mind e mai napig meglehetősen primitív, fejletlen alapon áll.

Lehet különben, hogy nekem ez azért tetszik *ilyenek*, mert nem élhetem be magamat egészen a templomba való járásba; vagy talán azért, mivel abban a városban, a hol én élek, az egyházi szertartásnak ez a része talán túlságosan is el van hanyagolva.

De legyen ennek az oka bármi: azt az állításmat, hogy *éneklési rendszerünk nem áll valami magas színvonalon*, fentartom továbbra is.

S hogy épen összehasonlítást tegyek: utalok e tekintetben a *katholikus egyházra*, a melynek főereje épen abban rejlik, hogy énekei, akár a templomban hangozzanak fel azok, akár künn az isten szabad ege alatt, befűrődnak a szívbe s áhitatra ragadják úgy a hallgatókat, mint azokat, a kik az éneklésben tevőlegesen vesznek részt.

Nem mondom én, hogy országszerte gyarló a mi éneklésünk, hogy mindenütt izléstelen, sőt élvezhetetlen lenne. A pataki, debreceni, miskolci, hódmezővásárhelyi, rimaszombati stb. református templomokban bizonyára szépen, eléggé szívrehatóan hangzik az. De miért? talán az volna ennek az oka, hogy azokon a helyeken *más énekeket* énekelnek, mint a kisebb eklézsiák templomaiban? vagy más *methodus* szerint adják elő azokat, mint egyébűt? Nem! Az ok — szerintem — majdnem kizárólag az, hogy a népesebb eklézsiák templomaiban először is legtöbbnyire oly énekvezér vezet az éneklést, a ki képes némi művésziességet önteni a meglehetősen egyhangú dallamokba és hogy másodsor a tömeg, a templomi gyülekezet iskolázottabb e tekintetben, mint ott, a hol a hívek száma kevés. A nagy tömegben való éneklés pedig hat, bármilyen legyen is az elénekelt dallam; hat még oly esetben is, a midőn *üvöltő dervisek* küldik azt fel a nagy mindenség urához.

Én azt tartom éneklési rendszerünk egyik főhibájának, hogy *nagyon sok az énekünk* s e közt a sok ének közt nagyon sok van olyan, a mik benne foglaltnak ugyan a Szenczi Molnár Albert által magyar versekbe szedett „Szent Dávid király és próféta“ 150 zsoltárát, úgyszintén az „ünnepi és más alkalmatossá-

gokra tartozó énekek"-et tartalmazó „közönséges isteni tiszteletre rendelt Énekes-könyv“-ben, de a miknek nagyobb részét egyáltalán nem éneklí senki. De nemcsak hogy nagyon sok az ének, hanem azok között is, a mik használatban vannak, több van olyan, a miknek vagy a szövege, vagy a dallama majdnem teljesen élvezhetlen, gyarló. Hogy csak *húsvéti énekeink* közül idézzek egyet. A „*Jézus ki a sírban valál*“ kezdetű dicséret 4-ik sora ekként hangzik:

»Mert szent tested meg nem rothadt.«

Nemde izléstelen, csaknem illemt sértő az ily kifejezés? s a melyhez hasonló nagyon sok fordul elő a mi énekes-könyvünkben.

Nekünk, reformátusoknak, mindenekelőtt arra kellene törekednünk, hogy a ma használatban levő „Énekes-könyv“ egy oly könyvvel helyettesíttessék, a melyben csupán a szövegre és dallamra egyként kiváló darabok vétetnének fel, már csak a *könnyű áttekinthetőség* szempontjából is.¹ Mert ma úgy vagyunk e tekintetben, hogy „Énekes-könyv“-ünk sok fölösleges darabbal lévén megtömve, alakja e miatt annak oly nagy, hogy különösen a művelt osztályhoz tartozó nők valósággal *restellik* azt magukkal hurcolni, nem úgy mint például a kath. vallásfelekezethez tartozók, a kiknél a műveltebb osztálybeli nők is szívesen veszik kezükbe az énekeiket magában foglaló könyvet, mert annak hordozása nem képez rájuk nézve terhet. Fő dolog, hogy az énekes-könyvnek már az alakja is olyan legyen, a melyet, mint valami kedves olvasmányt, szívesen vegyen kezébe bárki.²

De nem csak az alaknak, a belső tartalomnak is olyannak kellene lennie, hogy az mindenkire nézve vonzó legyen. A körülbelül 300 évvel ezelőtt írott ének-szövegek a magyar nyelv mai fejlettsége mellett nem állhatnak többé meg. Már csak művelődési szempontból sem kívánatos, hogy — főként a köznép — állandóul azon a színvonalon hagyassék énekeinket illetőleg, a melyen állott századokkal ezelőtt. Ha az egyházi beszédek modern nyelven tartatnak, miért ne lehetnének énekeink is modern nyelven írottak?

Igaz, hogy a századokon át használat alatt állott énekek korszerű átdolgozása rendkívül nehéz feladat, mert a vers nem olyan mint a próza. Prózában írhat okosan, szellemesen, szívrehatóan bármely eszesebb, tudományos képzettséggel bíró ember; de a versíráshoz úgyis szülni kell. Nagyon helyesen fogta fel a magyarországi helv. hitv. 4. superintendenciának az a küldöttsége, a mely e század elején a már akkor revideálást igénylő énekszövegek helyesbítése szempontjából összejött, ekként szólva:

„Ha az ének-szerzés csak abban állana, hogy két vagy több sorai egyenlőképen végződjenek: kitelnék ez a munka még az együgyű emberektől is; de az úgynevezett kadenciákon épülni szokott énekek... oly eleven leírása és hathatós előadása, mely mind az értelmet gyönyörködtesse, mind a szívet indítsa és buzdítsa... nem mindeneknek adatott elmebeli tehetséget kíván.“

¹ Ez irányban már évek óta foly a munka s az u. n. egyetemes ev. ref. énekügyi bizottság már öt füzetnyi átdolgozott éneket adott ki, de a melyeket a református közvélemény nem akar a Senczi-félek helyetteseiként elfogadni. »A leányzó azonban nem halt meg, csak aluszik.« Szerk.

² Énekes-könyvünknek igen csinos, sőt diszes kiadásai is kaphatók Hornyánszkyknál Budapesten, a melyek terjedelmükkel fogva sem lehetnek alkalmatlanok a templomos úri hölgyek kezében.

Szerk.

Úgy tudom egyébiránt — bár sajnálatomra, e tekintetben nem bírok kellő tájékozottsággal — hogy valami intézkedés történt a legközelebbi időkben arra nézve, mikép énekeink módosulást szenvedjenek. Kíváncsinos lenne, ha csakugyan történnék e részben olyas valami, a mi közelebb vinne bennünket a modern kor felfogásához!¹

De nem csupán a szöveg az, a mi ének-rendszerünkben módosítást igényelne. Mert habár vannak is egyes énekeink, a melyen például a „Jóval szent lélek úr-isten!“ „Dicsér téged teljes szívem“, „Im békéjünk nagy örömmel“, „Uram a töredelmes szívet te szereted“ stb. a miknek a dallamai igazán szépek és meghatók: vannak aztán olyanok, a használtak között is, a miket bizony ki kellene küszöbölni, vagy legalább is átalkíttatni. Ilyen, hogy csak egy példát említek: „*Az istennek szent angyala*“, a melynek menete annyira monoton, hogy szinte elalszik rajta az ember. — Csakhogy itt ismét az az eset merül fel, hogy hol vannak azok a zseniális, ihletett, zenét (pláne egyházi zenét) kultiváló énekek, a kik közmegelegedésre lennének képesek egyházi énekeink hibás, egyhangú dallamait átalkíttani? Ez talán még nehezebb dolog, mint az ének-szövegek átdolgozása, vagy újabb énekek komponálása!

Végül az egyházi éneklés tanítási módját illetőleg kívánok még néhány szónyi említést tenni.

Tapasztalt dolog, hogy különösen nagyobb városokban, a hol a reformátusság más vallásfelekezethez tartozókkal szemben kisebbségben van, az énektanítás majdnem teljesen el van hanyagolva. Nekem van egy kis fiam, a ki már az I. gimnáziumot járja, de egy éneket el nem tudna összes énekeink közül énekelni, ha a fejét elütnék. S miért? mert nem tanítja az éneklést neki senki; sőt arra sincs kötelezve, hogy templomba járjon. Nem is fog tudni soha énekelni, ha eddig meg nem tanult, mert a gimnáziumi, vagy középiskolai tanfolyamon erre már aligha lesz alkalm, főként ha oly iskolába kénytelen járni, a melyet más felekezet tart fent, nem a református.

Szóval az a nézetem, hogy az énektanításra, főként exponáltabb helyeken, nagyobb gondot kellene fordítani. De általában arra kellene törekedni mindenütt, hogy úgy a férfiak, mint a nők intenzívebb oktatást nyerjenek e részben. S főként a nőket illetőleg lenne kívánatos, ha az egyházi éneklés kultiválásába jobban bevezetnének. Mert ma napság a legtöbb helyütt azt tapasztaljuk, hogy a nők legnagyobb része (s különösen a mi az úri nőket illeti) alig vesz részt az éneklésben s a nők, ha elmennek is a templomba, ott úgyis szólván, csak a hallgató szerepet játszik. Pedig mennyivel fenségesebb, meghatóbb lenne az, ha a nők a férfakkal együtt karban énekelnének. A katolikus, vagy más felekezetűek által e részben is túl vagyunk szárnyalva. Azoknál inkább a nők éneklése a túlnyomó; s ez az oka, hogy náluk az egyházi szertartás annyira szívreható!

Majd el is felejttem. Ideje volna már annak is, hogy a diktálási rendszer úgy a templomi szertartásnál, mint egyéb alkalmaknál is végképen kiküszöböltessék.

Kovács Zsigmond.

¹ Protestáns egyházi lapjaink sokat foglalkoztak az énekügygyel a közelebbi évek alatt. Baj, hogy e lapok nem tudnak behatolni világi férfaink és a művelt prot. hölgyek olvasó szobáiba. E tekintetben lelkesünk volnának hivatva jótékony missiót teljesíteni.

Szerk.

ISKOLAI ÜGY.

Töredékes gondolatok a sárospataki főiskola mai helyzete felett.

(Vége.)

A gyülekezetektől és egyházmegyéktől egészen természetesen eszmétársítás és fokozatos haladás útján jutottam ismét a kerülethez, mint amazok foglalatához. Mije is a kerület a főiskolának? — kérdém magamtól, s még mindig a kerületi gyűlés egyes jeleneteinek hatása alatt álló lelkektől.

Mije?! . . . Felügyelője, őre, számoltatója, bírása s felelős gondviselője Isten és emberek előtt! Választja a főiskola algonokait, igazgató-tanácsosait, gazdasági választmányának elnökét, ügyvédjét, a tanárokat; tehát mindazokat, a kik a főiskola anyagi és szellemi előhaladásának főtenyezői. Megengedi a diákoknak, hogy legatibba járassanak s megkívánja a gyülekezetektől, hogy filléreikkel évről-évre segítsenek valamit a főiskola közterheinek emelésében sat.

Szép jogok, felséges hatalom; . . . de hát megélhet-e a főiskola a felügyeletnek és patrocinálásnak ilyen föltételei mellett s haladhat-e a haladó idővel?! . . . Felelet helyett egy újabb kérdés toltat agyamba, ez t. i. *ki viseli ugyan a felügyelet költségeit?* És emlékeztem régi időkről. . . Láttam robogó társzekereket, a melyek szinte roskadoznak a rájuk halmozott teher alatt; szakácsokat, a mint sűrögnek-forognak urok parancsára és hordanak elő annak élés-kamarájából őt és újat s a szegények kívánnak megelégedni a lehullott morzsákkal. . . Letűnt idők, boldog emlékü patriarkhalismus! Előveszem a főiskola évi számadásairól szóló jegyzőkönyveket s ime ott feketélik e tétel is: *felügyeleti költségek*: 1200 frt. Kapok a kerület legfrissebb jegyzőkönyve után, kutatom a számadási tételek között a sárospataki főiskolát s ime találom két tételt: egyik a *Teleky-Szentes-Szeremley-alap-pénztár*, a mely Patakra küldött 910 frtot, a másik a *Vay-Mocsáry-alap*, a melyből szintén Patakra folyt 7000 frt. . . Többet nem lelek nagyító üveggel sem. De lelek egyebet, a mi gondolkodóba ejt. Nevezetesen *tiszti fizetések* címén 1) 2922 frt 90 krt, 2) 210 frtot, 3) 715 frtot, 4) 346 frt 66 krt; összesen tehát 4194 frt 56 krt. Nincs ugyan bennem egy szemernyi sem a pénzügyminiszter-fajtából, de az villant meg mégis az agyamban, hogy *ha a kerületi és főiskolai tőkék együtt kezeltetnének, meg lehetne legalább azt az összeget takarítani, a mennyibe a főiskola ellenőrzése és kormányzása kerül, sőt talán valamivel még többet is!* Nem így van-e őrálló Uraim?!

Kettőt nem tudtam magammal megértetni a kerületi jegyzőkönyv számtételei közül sehogysem. Egyik az, hogy hamár vannak bizonyos alapok, a melyek kamatai Sárospatakot illetik: miért kell azok járulékait *küldeni*, s miért nincsenek azok Sárospatakon, a főiskolát illető többi tőkék között?! . . . A másik pedig az a 715 frtos tiszti-fizetés a Vay-Mocsáry-alapból! . . . Ilyen tételt — ha jól emlékezem — nem tűr meg az alapítványnak sem betűje, sem szelleme! . . . Nekem úgy rémlik, mintha *ezt az alapot ingyen tartoznák a kerület a főiskola javára gyümölesztetni!* . . . Nem teheti!? — Kínálja meg vele Sárospatakot, de — ha már nem adhat a főiskolának a maga keveséből — legalább ne tegyen úgy mint a mythologia Saturnus, a ki megeszi a maga gyermekeit.

Miért tagadnám? A kerület és a sárospataki főiskola egymáshoz való viszonya s ennek szállai — nem elégitették ki lelkeimet. Másféle atyáskodást gondoltam és szeretnék én a főiskola iránt. Jeleket kívánnék látni:

az élő szeretetnek, az örökké éber gondoskodásnak jeleit! Bizonyos aggodalmaskodó igyekezetnek, sőt mondhatnám szorongásnak bizonyítékai kellenének nekem a kerület részéről . . . de ilyeneket nem találtam, ilyenek talán nincsenek is . . . Megint csak oda tévedtem, a hová az egyházmegyékkel s bántott, hogy az egyházkerület címén sem egyetlen tanári kathedra, sem egyetlen alapítvány nem fordul elő a főiskola történetében, nem legalább újabb évi értesítőiben. Hogy ennek csak a szegénység volna az oka, ezt nem tudtam magammal elhithetni! . . . Inkább tán a magyar kalvinismus nemesi jellege, a mely nem örömet aggságoskodik a holnap dolgain s a verőfényes napok alatt nem szeret gondolni a szűk esztendőkre. — Mintha a kerület maga is abban a boldog hitben ringatózott volna egyideig, mint a közönség egyrésze, hogy ott van az angol bankban az a sok millió! . . .

Kivezető utakat keresve az államsegélyes idők fenyegetései ellen: — eszembe jutott *Sárospatak városa* is. Egy nagy kiterjedésű, erdőkkel, rétekkel, szántó-vető földekkel gazdagon megáldott város . . . kiváltságokkal még ma is, mint a régi birtokosok a jobbágy-világban. Hát ez ugyan mit tett és tesz a területére helyezett világító oszlop fényének emeléseért?! — Debrecenről országosan tudva van, hogy a ref. collegiumnak egyik legfőbb patronusa, újabb szükségeiben is folytonos gyámolítója, elannyira, hogy a collegium adminisztrációjában is tisztos része van. *Pápáról* csak a legközelebbi idő igazolta, hogy — mint város — nagy áldozatokra riadt attól a hírtől, hogy főiskolája veszendőben van . . . Hát Sárospatak?!

Forgatom a régi s újabb értesítőket, a kerületi jegyzőkönyveket. . . Sárospatak városának nevét nem találom. . . De mégis! A főiskola kertjéhez ajándéku adott körülbelől 6 hold földet azzal a kikötéssel, hogy a kert a művelt közönség számára is megnyitassék. Fentartási költségekre nem adott semmit!! A kert — mint tudom — árnyékot vet ma már a város csirke-fogóira is s egy-egy előjárásra hivatott férfiü büszkén pillant be a kedves, hűs berekbe, mintha a főiskolával szemben minden kötelességüket jól végezték volna. Városi alapítvány a főiskolának, a főiskolában egy szegény pataki fiúnak; alapítvány talán egy jogtanári kathedrára, a mely bizony elég közérdekű és felekezetenküli volna; talán a pataki hölgyek alapítványa a tornászati emelésére, az önképzési hajlam fokozására, vagy egy-egy értékesebb ajándék valamely muzeum számára?! . . . ilyenfélekéről, mint a Kálmán-féle boszorkányokról „nulla quaestio fiat“. — Ugyan tudja-e Sárospatak, mint város, hogy mije neki a collegium s hogy mivé lenne ő e collegium nélkül?! . . .

De hát ki legyen felelős azért, hogy Sárospatak — mint város — hideg-rideg maradt a főiskola iránt? A főiskola előjárósága, tanárai próbálták-e fölmelegíteni Sárospatak városát az iskola javára, meglágyítani a kő-szíveket, eloszlatni az elfogultságot?! Én nem felelhetek e kérdésre; csak csudálkozni, szörnyűködni tudok a felett, hogy egy város, a mely — hír szerint — készül megfűlni saját zsírjában, a kényelemnek még a legelemibb feltételeiről sem igyekezett gondoskodni lakosai számára, nem volt képes idáig csak egyetlen sima gyalogjárót sem készíttetni még a főiskolához vezető házsorok előtt sem (noha alkalmas bányái is vannak!); hanem engedi, hogy a muzsák iskolájának fiai mázsányi gömbölyű köveken botorkázzanak.* Ily körülmények között avagy lehet-e a

* Részünkről csak egyetlen mentséget tudunk Sárospatak városa mellett, azt t. i. hogy itt voltaképen még ma sincs város, a mely a roppant határból valami felett rendelkezne, hanem van csak egy kiváltságos közbirtokosság, a mely mint földesúr, hogy a jövődőség életét megkönnyébbítse, semmi egyébbel nem törődik, mint földjének végleges felszabadításával. A gyalogjáró már régen tervben van, szedik is reá a

főiskolának a reá néző újabb terhekkel szemben Sárospatakra gondolni, mint jóltevőjére?! . . .

A várossal kapcsolatban alig lehet figyelmen kívül hagyni — mikor a sárospataki főiskola sorsa felett töprengedünk — a Rákóczy-birtokok tulajdonosait. Még magamtól is félve kérdezem: vajon érezték-e valaha e tulajdonosok valami olyan kötelességfélét, a mely ingyen nyert birtokaikat — a hagyományok szerint — a főiskolával szemben terhelhetné?! Lehet hogy igen, lehet hogy nem; a szívekbe és vesékbe mi emberek nem pillanthatunk be. Részemről tudom érteni a Rákóczy-birtokok örököseinek kényes helyzetét s némileg igazolni is következetes hidegségöket; de érzem azt is, hogy nagy lélekre valló tény lett volna bármely örökös részéről, ha egy-egy sárospataki ifjúnak (ha mindjárt római kath. vallásúnak is!) sorsot tudtak volna biztosítani a sárospataki főiskolában! . . . Volt idő — úgy hallom — a mikor egy-egy tulajdonos vagy tulajdonosnő, mint tanítvány és tanár állottak szemben a főiskola egyik-másik tanárával; . . . nem lehetett-e a melegséget odáig fejleszteni, hogy annak a főiskola is élvezhette volna gyümölcseit? . . . Talán nem, talán igen.

Hát a megye, Zemplénmegye, a politikai! . . . hát ez nem jöhetne-e gyámolúl a megnehezedett viszonyok között?! . . . De hát jött-e valaha?! Olvastam valahol, hogy megyei hatóság avatkozott be a főiskola és a főpatronus ellenséges viszonyainak simítgatásába s ugyancsak ilyen helyezte vissza a főiskolai ifjúságot elrablott jogaiba; . . . de azt nem olvastam sehol, hogy Zemplénmegye, mint olyan, önként nyújtott volna védelmet, gyámolítást a sok vihart látott főiskolának. Nem állítom, hogy jól ismerem a főiskola történetét vagy Zemplén vármegyéét; lehet, hogy egyik-másik fő vagy vice-ispánja vagy más előkelőbb hivatalnok hivatalosan is szerette a Rákóczyak collegiumát; azonban — újabb időben — nagyon messze tudom egymástól a politikai megyét s a kebelében virágzó tanintézetet. Veszprém megyéről olvastam, hogy a pápai főiskoláért az is megmozdult (vagy talán ezt is csak képzelem?!), Zemplénről nem igen van feljegyezve, hogy a sárospataki főiskoláért áldozatra buzdult volna, pedig — ha jól tudom — még Nyiregyháza, egy szabócsmegyei város is adományokkal járult — annak idején — a jogakadémia újjászervezésének költségeihez, a mikor Vay Miklós báró a művelt nemzeti elemet adakozásokra lelkesítette.

Nem lehetne-e Zemplénmegyét, a politikai hatóságot közelebb hozni a sárospataki főiskolához? Nem lehetne-e élővé tenni a megye corifeusaiban azt a tudatot, hogy Zemplénmegye nem az a föld-darab, a mely Galiciától Sajó-Hídvégig nyúlik el; hanem az érző s gondolkodó valóságoknak az a complexuma, a mely azt a tehetetlen, lomha földtömeget is termékenységre, saját szükségeinek kielégítésére kényszeríti. Az a megye, a mely Rákóczyakat szült e hazának, bünt követ el, ha elhanyagolja a Rákóczyak főiskoláját! . . . Ki és mikor teszi élővé e tudatot?! — feleljetek reá ti, őrálló uraim.

Évtizedek repültek el alkotmányos életünk kivívása óta s Zemplénmegye annyit sem tett meg a kebelében élő főiskoláért, hogy Sárospatakot szolgabírói központtá emelte volna! . . . * Ezt a megaláztatást is a Rákóczyakért kellett-e szenvednie Sárospataknak s közvetve a főis-

hus-krajcárokat évek óta, de a valóság idejéig még alhatunk — úgy látszik. Egy bizonyos, az t. i. hogy Sárospatak városára — az államsegélytől való félelmünkben — nem számíthatunk. Szerk.

* Hír szerint e tekintetben némi kilátásaink vannak. A megye már előnyünkre döntött s oda fenn is javul a hangulat elannyira, hogy némelyek itt már járásbíróságról is merészkednek ábrándozni. Szerk.

kolának?! . . . Nem úgy van-e inkább, a mint a latinközmondás tartja: „peccatur intra muros et extra“? . . .

Záradékkul még valamit. Nagy figyelemmel kísérem — mint mondtam — a prot. iskolák újabb fejlődését. Gyönyörködöm benne, hogy erdélyrészi iskoláink — igaz, hogy államsegélyvel vagy a Mikók s Kun Kocsárdok adományaival — rohamosan haladnak előre. Tanáraikat ma már úgy, sőt jobban díjazták, mint Sárospatak. Ugyanígy haladnak a tiszán-túli csonka gimnáziumok is teljes gimnáziumokká, kor-pótlékos tanárokkal, fényes épületekkel, gazdag felszereléssel. Ne bántson az senkit, ha én ily viszonyok között eltűnődöm, elaggodom az én főiskolám jövődjé felett; ha sajnálkozva tudom, hogy ez deficitel végezte mult esztendejét s nincs kilátása arra, hogy a maga megrongált anyagi erejével diadalmasan bírjon versenyezni azokkal az apróbb iskolákkal, a melyeknek — a boldogabb időben — jobbára tanárokat nevelt s mintakép gyanánt világolt! . . . Az nem lehet — szerintem — hogy a sárospataki főiskola Szászváros, Zilah, Mező-Túr, Kis-Ujszállás stb. mögött maradjon; hogy ennek tanárai ama helyekre valaha elkváncsozzanak — a fehérebb kenyérért. Forrásokat kell nyitni, ha a kősziklából is! Meg kell mozgatni a lelkeket, hogy ébredjenek, érezzenek, melegedjenek. Javítani kell a viszonyokat mindazokkal a tényezőkkel, a melyektől jót reménylhetünk. Talán gondosabb, talán bölcsőbb tanügyi politikát kell követnünk, talán cura pastoralist kell teremtenünk a főiskoláért, ennek önállóságaért! . . .

Csak ha minden követ megmozdítottunk; ha már magunknak többé semmi szemrehányást nem tehetünk . . . csak akkor gondoljunk, mint legvégső menedékre: az államsegélyre. Mert nem csupán hiúsági kérdés — utoljára sem — az az autonómia!

Valami mondani valóm volna még a „Sárospataki Lapok“ és „Sárospataki Irodalmi Kör“ missziójáról, ezeknek a főiskola iránt teljesítendő egynémely kötelességeiről; de majd csak máskor,* mert már fáradt vagyok. Isten és az emberek szeretete virasszon a sárospataki főiskola élete felett!

Tiphagómen.

Az autonóm felekezetek, törvényhatóságok, községek és alapítványok által fentartott középiskolák, kereskedelmi középiskolák és felsőbb leányiskolák, továbbá az állami jelleggel nem bíró jogakadémiák, tanító- és tanítónőképző-, valamint óvóképző-intézetek országos nyugdíjintézetének terv-vázlata.

A vallás- és közoktatási miniszter, a nem állami iskolák tanárainak nyugdíjazásáról szóló újabb terv-vázlatot a napokban megküldte a fentartó, illetőleg a kormányzó testületeknek, azzal a kérelemmel, hogy erre vonatkozó véleményeket hozzá legkésőbb szept. 30-ig terjesszék fel. A tervezet szerint a nem állami iskolákban működő tanárok, kivéven a theologiai tanárokat, mindnyájan tagjai lesznek a nyugdíjintézetnek. A tervezet következőleg hangzik, ajánljuk az érdekeltek munkás figyelmébe.

* * *

E tervbe vett országos nyugdíjintézet kiterjed a fent kitüntetett jelleggel és az állandó fenmaradás biz-

* Szívesen állunk a jó tanácsok elé. Ha az eddiginél többet tehetünk az »Alma Mater« érdekében, mint lap, — az minket fog leginkább boldogítani. Szerk.

tosítékaival bíró mindazon nyilvános iskolákra, a melyeknél az alkalmazott rendes tanárok és igazgatók, továbbá azoknak özvegyei és árvái az 1885. évi XI., továbbá az 1875. évi XXXII. és az azt kiegészítő 1891. évi XLIII. t.-cikk vagy pedig más természetű közrendelkezés alapján, nyugdíjra vagy végkielégítésre, illetőleg özvegyi ellátásra és nevelési járulékra jogosítva nincsenek.

E nyugdíjintézetre nézve mindenben, a miről az alább következőkben külön említés nem tétetik (így tehát a beszámítható szolgálati idő megállapításának, valamint a nyugdíjazási igény beálltának feltételei, továbbá a beszámítható javadalmazás és a fent megjelölt igényelhető járandóságok mértékének meghatározása stb. tekintetében is) az 1885. évi XI. törvénycikk rendelkezései irányadók. Ennek kimondása főleg azon okból mutatkozik célszerűnek, mert az ezen törvény alkalmazása folytán létrejött közel egy évtizedes gyakorlat, a felmerülő legkülönbözőbb esetek elbírálásánál, határozott útbaigazodásra szolgálhat alapul, és továbbá mert ilykép az ezen nyugdíjintézet körébe tartozó s a kormány közvetlen rendelkezése alatt álló iskolákból való kölcsönös átlépés esetén a nyugdíj szempontjából minden nehézségnek eleje vétetik.

A tanintézetek belépése a nyugdíjintézetbe, az illető iskola fentartójának jelentkezése alapján, *önkéntesen* történik.

Az egyes iskoláktól, ezen nyugdíjintézet szükségletének fedezésére, a következő befizetések kívántatnak;

a) a tanárok részéről fizetésöknek 300 frton felüli része után, valamint fizetésöknek minden szaporulata után egyszersmindenkorra $\frac{1}{3}$ rész;

b) a fentartók részéről tanáraik törzsfizetése után évenként 5% összeg;

c) a tanulók részéről fejenként és évenként a jogakadémiáknál 6 frtnyi, a többi intézeteknél 3 frtnyi díj.

A még fenmaradó szükséglet fedezésére az államkincstár részéről 60,000 frt évi segély adatik.

A a), b) és c) alatt jelölt jövedelmi forrásoknak egymáshoz való arányát, a fentartók a helyi viszonyok szerint bizonyos fokig esetleg módosíthatják, de e módosítás mellett is az ezen forrásokból eredő jövedelmek végösszegének változatlanul kell maradnia. A b) alatt kitüntetett 5%-ból a tanárok terhére áthárítható részlet maximuma 2%-ban állapíttatik meg.

A néhol már létező helyi nyugdíjalapok az országos intézet céljaira nem vétetnek át, — miért is ezen helyi nyugdíjalapokat ezen orsz. intézet létesülte után a fentartók *szabad tetszésök szerint*, vagy az a), b) és c) alatt felsorolt befizetések alapjául szolgáló tőkeként kezelhetik, vagy pedig esetleg más — eredeti rendelkezésekkel rokon — célokra fordíthatják.

Az orsz. nyugdíjintézet javára befolyó jövedelmek az állampénztárban a néptanítói orsz. nyugdíj- és gyámintézeti pénztár eljárása szerint a kormány kezelése alatt álló közalapként kezeltetnek.

A törvény életbe lépését követő minden 10 év után mérleg fog készíttetni, s ha e mérleg a jövedelmek apasztását megengedi, a b) és c) alatt jelölt befizetések mérve lejjebb fog szállíttatni.

E nyugdíjintézet kiterjed az annak kötelekében álló iskoláknál alkalmazásban levő mindazon rendes tanárookra és igazgatókra, a kik ez országos intézet életbeléptetésének idejében még tényleges szolgálatban állanak, vagy annak létesülte után, szabályszerűen rendszerezített rendes tanári vagy igazgatói állomásokra, megfelelő minőségben, szabályszerű módon, állandóan alkalmaztatnak.

A már szolgálatban levő tanárookra nézve megengedtetik, hogy az őket terhelő, a) alatt fenn megjelölt befizetést 36—48 havi egyenlő részletben teljesíthessék. Azonban a most nevezettek fizetésök és fizetésök szaporulatának egyszersmindenkorra beszolgáltatandó $\frac{1}{3}$ részén felül, ezen beszolgáltatandó összeg után, most említett javadalmazásuk elnyerésének időpontjától számítva, 5% kamatot is kötelesek fizetni.

Ugyane tanárokat illetőleg a miniszter, a bekívándó hiteles okmányok alapján, minden egyénre nézve külön állapítja meg azt, hogy a multban teljesített szolgálati idejük és élvezett járandóságuk mértéke a nyugdíjba mennyiben számítható be. E megállapítást a miniszter az 1885. évi XI. t.-cz. megfelelő rendelkezései és azok analogiájának alkalmazása alapján eszközli.

Oly esetben, a midőn a tanároknak nincs természetben lakásuk vagy szálláspénzök, a nyugdíjba számítható fizetés megállapításánál az összes állandó járandóság $\frac{1}{5}$ része lakbérnek vétetik.

A most alkalmazásban levőknél a 24-ik korévet megelőző szolgálat ideje a nyugdíjba nem számítható be; a jövőben alkalmazandóknál azonban e megszorításnak nincs helye.

Nem rendszeres s ugyanazon középiskolának nem minden tanárára egyenlően kiterjedő, hanem csak egyesekre vonatkozó fizetésemelés vagy pótlék a nyugdíjba rendszerint nem számítható be.

A 30-ik szolgálati év és a 65-ik életév elérése előtt, a nyugdíjazás a néptanítói nyugdíjtörvényben megszabott mód szerint, egy az illető főhatóság és a miniszter által kinevezett vegyes bizottság közbenjárása és jelentése alapján eszközöltetik.

Átmeneti intézkedéskép kimondatik, hogy ezen orsz. nyugdíjintézet létesítését követő első 6 évben csupán a 30-ik szolgálati év betöltésének címén nyugdíjazásnak helye nincs.

Végül kimondatik, hogy egyrészt a jelen orsz. nyugdíjintézet kötelekébe tartozó iskolák tanárai, másrészt pedig az 1885. évi XI. t.-cz. alá eső tisztviselők és tanárok közt, a nyugdíj szempontjából minden tekintetben teljes viszonyosság áll fenn s e viszonyosság kiterjesztetik a minisztérium közvetlen rendelkezése alatt álló iskoláknál működő azon tanárookra is, a kik korábban valamely, a jelen nyugdíjintézet kötelekébe tartozó iskolánál voltak alkalmazva és ezen most jelölt minőségben töltött szolgálatuknak a nyugdíjba való beszámítására az 1885. évi XI. t.-cz. vagy más jogforrások alapján igényt nem tarthatnának.

Népiskolai tanítók és tanfelügyelők gyűlése.

A népoktatás ügyével foglalkozó tanférfiak három gyűlést tartottak a múlt hét elején a fővárosban. Folyó hó 21-én az ev. ref. tanítók országos egyesületének állandó választmányja gyűlt össze dr. Kiss Áron elnöklete alatt az ev. ref. főgimnázium tanácstermében, hogy megbeszéljék a ref. tanítók országos egyesületének ügyét. Sinka Lajos előadó ismertette azokat az okokat, melyek a ref. tanítók országos egyesületének megalakítását szükségessé teszik. Nem felekezeti tagoltságra törekvés ez, minőnek igen sokan tekintik, mert hiszen az ev. ref. tanítóság minden közös és országos ügyben együtt fog érezni az egyetemes tanító-gyűléssel. Szükséges ennek felállítása azért, mert a ref. tanítóságnak igen sok olyan ügye van, melyet az egyház autonómiaja mellett csakis a saját körükben vitathatnak meg tüzetesen. A ref. tanítóság helyzete sok más tekintetben is különbözik a más jellegű népiskolákban működő tanítókéitől. Felolvasott egy

alapszabály-tervezetet, melyet általánosságban elfogadásra ajánlott. *Kiss Sándor* olyan egyesületet óhajtna, melynek minden tanító tagja lenne. Felemlíti, hogy a ref. tanítók mozgalma már eddig is reactiot szült, mert a kath. tanítók ennek folytán szervezték egyesületüket. Ezt az állítást *Kiss Kálmán* tüstént megcáfolta, mert — mint mondá — a kath. tanítók egyesülete már megalakult akkor, midőn a reformátusok még csak bizottsági tárgyalásokat folytattak. A kath. tanítóságnak megrendelték felsőbb helyről a külön egyesülést, mert félték az egyetemes tanítóság gyűléseitől, melyek — szerintök — antikatholikus színezetűek. Többek felszólalása után *Sinka* javaslatát a gyűlés elfogadta s azt a tanító-egyesületeknek megküldeni határozta s az egyesületek véleménye alapján egy alapszabály-tervezet készítésére bizottság neveztetett ki.

Másnap az országos tanító-gyűlés tartatott meg *Lakics* Vendel elnökle alatt. A gyűlésre több ev. ref. egyházmegye tanító-egyesülete is küldött képviselőket.

A napi rend tulajdonképeni első tárgya *György Aladár*nak a tanítói mellékfoglalkozásokra vonatkozó javaslata volt, melyet a közgyűlés elfogadott. A 6 pontból álló javaslat következő: 1. A tanító ne fogadjon el olyan foglalkozást (jegyzőség, földmívelés), mely egész embert igényel. 2. Foglalkozzék olyan tárgyakkal, melyek a tanítással összefüggnek, mint magán-órák adása, népkönyvtárak, dal-egyesületek vezetése, ügyefogyottak tanítása, vagy olyan dolgokkal, melyek nem veszik igénybe egész idejét, ilyenek az egyesület titkári hivatala, vagy más állása, méhészet, selyemtenyésztés, stb. 3. Hatósági szerepet, polgári hivatalt a tanító nem viselhet, amennyiben ez elvonhatja az iskolától, de a kisebb községekben lehet árva-gyám, anyakönyv-vezető, posta-kezelő stb. 4. A tanítók tervszerű előkészítése a tanító-képzőkben mellékfoglalkozásra, mint kertészetre, iparra, orvosi segédkezésre, tűzoltásra stb. helytelen. 5. Szükséges azonban oda hatni, hogy addig, míg a tanító helyzete biztosítva nincs, állandó mellékfoglalkozásokat kell neki nyújtani (mint kisebb pénzüzetek könyvvezetése stb.). 6. Törvényhatóságilag nem kell a mellékkereseteket szabályozni, s ha mégis megtörténik, óvatosan kell vele bánni.

A tanítók szolgálati viszonyainak szabályozására vonatkozó javaslatot a hetes bizottsághoz, „a népoktatási iskoláknak a közoktatás többi tagozatával összefüggő reformálásának kérdését” pedig az országos bizottság igazgató-tanácsához utasították.

Ezután *Nagy László* olvasta fel a népoktatásnak az ezredéves országos kiállításon való bemutatására s a millenium megünneplésére vonatkozó javaslatát, mely elfogadtatott. A javaslat főbb pontjai következők: 1. A millenium az ország összes népiskolaiban isteni tisztelettel s iskolai ünnepekkel ünneplendő meg. 2. A tanító-egyesületek pályázatokat hirdetnek ki s a jutalmakat ünnepélyesen osztják ki. 3. A tanítók és tanárok egyetemes kongresszust tartanak. 4. Kérvény intézendő a kormányhoz ezer népiskola és kisdédóvó alapítása és 1000 tanító megjutalmazása iránt. 5. A népiskola a kiállításon 3 alcsoportba osztva, u. m. a népiskola multja (1000—1868.), a népiskola jelene (1868—1895.) és a népoktatási egyesületek kiállítása — mutattassék be.

Több indítványnak az igazgató-tanácsához utasítása után *Glatz György* szólalt fel az 1868. népiskolai törvény módosítása érdekében. Beszédében hangoztatta az osztott és osztatlan népiskolák tantervének megkülönböztetését, a tanító-képzés reformját, a járási tanfelügyelet életbeléptetését, az iskolaszékek eltörlését stb. A felvetett fontos kérdések részletes kidolgozásával indítványozót bizta meg a közgyűlés.

A királyi és egyházmegyei tanfelügyelők szintén ezen a napon tartották a felső leányiskola egyik termében első gyűlésüket. Körülbelül 43-an jelentek meg, tehát sokkal feleslegesnek tartották az előre kitűzött fontos tárgyak megbeszélését. Az ev. ref. részről *Antal Gábor* és *H. Kiss Kálmán* jelentek meg. A gyűlés megnyitása előtt testületileg keresték fel az országos tanító-gyűlést, a hol *Lakics V.* üdvözölte őket s később egy küldöttség vissza is adta tisztelgő látogatásukat.

Tóth József világi részről, *Novák Antal* szatmári nagy prépost egyházi részről elnökké válsztatván, *Tóth J.* lelkes hangú beszéddel nyitotta meg a közgyűlést. Élénk helyesléssel fogadták beszédének azt a részét, melyben a magyar nyelv eredménytelen tanításáról, a hazafiság ápolásáról s a népoktatással szemben a közigazgatás közönyéről szólt. Üdvözölvén a különböző vallásfelekezetek képviselőit, az első tanfelügyelői kongresszus összehívásának szükségét fejtette ki. Szükségessé tette ezt már csak az az egy körülmény is, hogy 25 év után sincs keresztülve a kötelező iskoláztatás s az, hogy az állam nyelve sok iskolában még ma is idegen. Avagy nem gondoljuk-e meg, — igyszólt — hogy az iskolába nem járók 100 %-a a mi homlokunkra is juttat egy kicsikét abból a szégyenfoltból, amely az iskolamulasztás ellenőrzése körül hanyagul eljáró közigazgatásunkat — tisztelet a kivételeknek — oly sötétten jellemzi. Véleménye szerint a szomorú állapotot csak úgy lehetne megszüntetni, hogy a tanfelügyelők feljogosítottanának a törvény ellenszegülőire az első fokú bíróságot kiróni. Javítani való van az ismétlődő iskoláknál s a hitoktatás körül is. Szabályozandónak tartja a felekezeti tanítók fegyelmi ügyét stb. stb.

Az értekezlet első tárgya volt „a magyar nyelv tanításának módszere a nem magyar ajkú iskolákban.” *Neményi* csanádmegeyi tanfelügyelő volt az előadó s a mostani népiskolai tanterv megváltoztatását sürgette, mert szerinte az 1879-diki tantervnek legfőbb hibája az, hogy a tanítás központjává az anyanyelvet tette, s épen ezért kimondatni kívánja, hogy a nem magyar ajkú népiskolákban is a magyar nyelv legyen a tanítás központja, melynek segédeszközéül az alsóbb osztályokban az anyanyelv is használható. Kiküszöbölendőnek tartja a nem magyar ajkú iskolákból az anyanyelvtannal együtt az anyanyelven való írás és olvasás tanítását is, mert egy 6—7 éves gyermek kétféle írást és olvasást nem tanulhat meg. Magyar dalokat kellene a gyermekekkel énekelteni már akkor, mikor még nem is értik a magyar nyelvet. *Bánhegyi* szükségtelennek tartja a tanterv változtatást, mert szerinte a hiba a tanítók módszerében van. *Ráth*, pozsonyi tanfelügyelő szintén a tanterv változtatása mellett szólal fel s óhajtna, hogy a két alsó osztályban tisztán a magyar nyelv legyen az oktatás nyelve s az anyanyelven-oktatás csak a 3. osztályban kezdődjék. Indítványozta azt is, hogy az 1896. évtől, ezredéves ünnepünk idejétől kezdve, minden iskolába a magyar nyelv hozassék be tannyelvül.

Csernátó Gy. indítványozza, hogy a magyarul nem tudó tanítók részére évenként 6 hétre terjedő póttanfolyamot rendezzenek. *Liber J.* indítványát a következő 6 pontban foglalta össze: 1. Minden nyelvtani oktatás mellőzendő. 2. Mellőzendő a tankönyv is, mert ez a tanítón segít, de az oktatás eredményét nem biztosítja. 3. Minden nap legyen egy vagy két társalgási óra. 4. Ellenőrzési kötelesség illesse az iskolai elnököt felelősség mellett. 5. Nem magyar vidék nem magyar tanítói szinten magyar községekbe társalgásra hívassanak össze évenként 6 hétre. 6. Évenként vizsga-kötelesek legyenek a tanítók. Több indítvány is tétetett még e tárgyban, de

valamennyit mellőzte az értekezlet, mert mind olyan kérdésben kívánnak intézkedést, melynek megoldása az országgyűlésre tartozik. Figyelembevétel végett azonban a közoktatási miniszter elé terjesztetnek.

Ruzicska K. tartott ezután értekezést, melyben azt indítványozta, hogy a két osztályú felsőbb népiskolák közül a leányiskolák polgári iskolákká, a fiúiskolák pedig alsó fokú gazdasági iskolákká alakítsanak át, mit az értekezlet is helyesnek tartott.

A gyűlés második napján a felekezeti iskolák ügyeivel is foglalkozott a kongresszus. *Komlóssy F.* kath. tanfelügyelő az egyházmegyei és királyi tanfelügyelők egymáshoz való viszonyát fejtegetvén, indítványozta, hogy az egyházmegyei és királyi tanfelügyelők együtt beszéljék meg azokat a tanügyi mozzanatokat, melyeknek esetleges orvoslása mindkettőjüknek a helyszínén egyszerre való megjelenésével és közreműködésével biztosabban végezhető; továbbá, hogy értesítsék egymást a közigazgatási bizottságnak vagy az egyházi hatóságnak az iskolákra és tanítókra vonatkozó intézkedéseiről. Indítványa elfogadtván a kétféle tanfelügyelők viszonyát megállapító munkát elkészítésére bizottság neveztetett ki, melynek az ev. ref. vallásúak közül Kiss Kálmán a tagja. Hosszas vita fejlődött ki az értekezleten *Mártonffy F.* a felekezetek még közelebről érdeklő következő indítványa fellett: 1. A felekezeti tanítók illetményeinek díjlevélileg szabatos biztosítása szükséges olyképen, hogy a kántori illetmények a tanítói fizetésektől elkülöníttessenek és hogy ezek a díjlevelek a közigazgatási bizottságoknak tudomásulvétel végett be is mutattassanak. 2. A vallásoktatással foglalkozó hitoktatók díjazása az összes állami népoktatási intézetekben a közoktatási kormányzat költségvetésében biztosíttassék. 3. A vallás-erkölcsan tanítása az összes ipari és kereskedelmi alsó és középfokú iskolákban kötelezővé tétessék. 4. A felekezeti tanítók ellen az egyházi hatóságok részéről megindított fegyelmi vizsgálatokra és tárgyalásokra a királyi tanfelügyelő is meghívandó. 5. A felekezeti képezdeknek az állami tanítóképzőkkel egybehangzó és egyöntetű szervezése s főleg a felekezeti képzőkben a tanképesítő vizsgálatok alkalmazásával a királyi tanfelügyelők hatáskörének egyöntetű megállapítása szükséges. Az indítvány végre változatlanul elfogadtatott.

Az iskola-mulasztások ellenőrzésének és megtorlásának kérdése vétetvén tárgyalás alá, abban állapodtak meg, hogy a tanfelügyelők ruháztassanak fel a kötelességüket nem teljesítő községi előljáróság ellen a rend-bírság jogának gyakorlásával.

Az ismétlődő iskoláztatás helyes iránya s ezzel kapcsolatban a gazdasági iskolák felállítása felett érdekes vita fejlett ki, s végre a következő indítvány fogadtatott el: 1. A mint az ismétlődő oktatás városi iskolákban a nap foglalkozására való tekintetből iparoktatássá fejlődött, földműveléssel foglalkozó községeinkben az ismétlődő tanfolyamban az általános ismereteken kívül első sorban a helyi viszonyoknak megfelelő gazdasági ismeretek taníttassanak. 2. A leányok ismétlődő iskoláztatásánál a kézimunka és háztartás kellő figyelembe részesíttessék. 3. Az ismétlődő iskolai tanítás sikerének biztosítására megfelelő olvasókönyvek készíttendők, s erre a közoktatási miniszter felkérendő.

Több, kisebb fontosságú indítvány után a jövő évi kongresszus helyéül Esztergom jelöltetvén ki, kimondatott, hogy a tárgyalások eredménye emlékirat alakjában a vallás- és közoktatási miniszter elé terjesztetik.

TÁRCZA.

A prot. theológia legújabb történetéből.

(Folytatás.)

Mig így a dogmatikai kérdések körüli vita a Hegel-féle iskolán belül épűgy, mint közte és Schleiermacher követői között tetőpontjára hágott s csaknem scholastikus szóharccá fajult, addig másrésről hatalmas lökést kapott a prot. theologia a maga történeti fejlődésében a *történeti bibliai tanulmány* terén. A kanonikus könyvek keletkezése, összegyűjtése, fentartása és értelmezése körül *Semler* kutatásai óta nagy érdemeket szerzett *Eichhorn*, *Michaelis*, *Credner*, *De Wette* stb. Vizsgálódásuk eredménye azonban sokkal töredékenyebb, sőt ingadozóbb volt, mint sem hogy képes lett volna a theológia maradandóbb ujjaalakítására. Az evangy. történetnek rationalistikus tárgyalása pedig, a mint azt a heidelbergi dr. *Paulus* művelte, előfeltételeiben annyira naiv és eredményeiben annyira masszív volt, hogy szellemmel és izléssel bíró emberre csak visszataszítólag hathatott. E zűrzavaros légkörben, a melyben — *Pfleiderer* szerint — rationalistikus szél és apologetikai köd küzdött az uralomért, levegőt tisztító zivatarként jelent meg *Strauss* „*Leben Jesu*“-ja (1835). Ebben a profán-történetben régóta alkalmazott történeti mythos, mint a népköltészetből eredő kegyes mondának és legendának a fogalma ritka következetességgel az evangy. elbeszélések magyarázatára lett alkalmazva. *Strauss* művének hatása úgy tudományoságát és élesértelműségét, mint nyelvi szépségét tekintve, oly nagy volt a theologusokra s a laikusokra egyaránt, hogy az ellene föllépett röpiratok, broschürök és tudományos művek összesen és együttvéve sem multák azt felül. A theologia és az egyház köréből jövő támadások legnagyobb része a dogmatikus térre vitte át a dolgot, a hol aztán az eszmény és valóság, faj és individuum stb. szóharcává fajult. Csak is 2 gondolkodó ismerte föl helyesen *Strauss* művének gyenge oldalát, névszerint forrásbírálatának hiányosságát, u. m. *Weisse*, a philosophus és *Baur*, *Strauss* tanítója és a tübingai kritikai iskola megállapítója, hozzálátván a mű negatív eredményeinek tárgyilagosabb megítéléséhez.

Baur *Strauss* művének előnyét és hibáját következetesen kifejtett negatív kritikájában találja, mely az evangéliomok állítólagos tudását lerontva, azok helyes megismerésének és történeti igazságának egyengette az útját. Hogy negatív eredményein túl mehecsünk, az evangéliom történet-kritikájának azon iratok kritikájává kell lennie, a melyek forrásai e történelemnek. Hogy azonban a forrás-kritika ne üres hypothesisekben mozogjon, hanem szilárd alapot nyerjen, ismernünk kell az egyes iratok sajátos jellegét, szerzőjét, s annak azon korhoz való viszonyát, a melyek között az iratok keletkeztek. Ez a *Baur*-féle kritika új módszere, az általa u. n. „objectiv és positiv kritika“ az előbbeni subjectivistikus izlés-kritikák s azok negatív eredményeivel szemben. Legelőször alkalmazta azt a pásztori levelekre, a melyekben a fejlődő kath. egyháznak s a II. század gnosisa ellen folytatott küzdelmének okiratait látja. Hasonló módszer szerint vizsgálta aztán *Baur* Pálnak többi összes leveleit, a melyek közül csak a Galaták, Korinthusiak és Rómaiakhoz irottakat tartotta hiteleseknek. E levelekből alkotta meg Pál apostol képét s annak a zsidó keresztyén ősi gyülekezethez való viszonyát, mely az őskeresztyénségről alkotott hagyományos nézettől nagyonis távol állott. *Baur* szerint a régi keresztyének még zsidók voltak s távolról sem gondoltak arra, hogy a zsidó törvény alól magokat teljesen emancipálják s a keresztyénséget mint

új vallást a zsidóságtól elkülönítsék s a pogányoknak hirdessék. Egyedül Pál tette e döntő lépést, megtörte a zsidó törvény bilincseit s missziójával a keresztyénséget világvallássá tett, és pedig folytonos ellentétben az őskeresztyén gyülekezet zsidó előítéleteivel és szűkkeblűségével. Bármint ítéljük is Baur „kritikai operációi“ felett, annyi bizonyos, hogy az őskeresztyénségnek valódi viszonyait a tradíció homályának ködéből kiemelte s különösen Pál apostolnak egész nagyságát és világtörténeti jelentőségét legelső ízben fölmutatta. Pál apostol történeti képének megvilágítása mellett, a negyedik evangélium homályos talányának megoldása is Baur örök érdeme. Itt sem volt ő tisztán negatív kritikus, sőt inkább az evangélium sajátképi nagyságának és fenséges szépségének fölnyitása is az ő műve, a melynél fogva az nem történet közönségesen véve, hanem abban minden történet a keresztyénség ideális lényegének, mint a szellem és igazság vallásának hasonlatává és allegóriájává lesz. A keresztyénség abszolút igazságának a homályos hagyomány alól való kiemelése és minden oldalról való megvilágítása, — az vala Baur tudományos munkásságának végcélja: ép azért összes tanait és iratait az igazságosság bizonyos pathosza jellemzi, a mely bátorságot és kegyeletet, az ítélet élességét és a tárgyába való szeretetteljes elmélyedést oly csudálatos módon tud egyesíteni, hogy a fogékony ifjúságra való hatása páratlanul mondható. Ép azért, a nélkül hogy kereste volna, egy iskolának fejevé lőn, a mely még ma sem, 31 évvel az ő halála után sem halt ki teljesen. S nem csak az ő tanítványai, hanem még ellenei is tanultak tőle; — hiszen még legutódosabb elleneinek vizsgálódásai is a fontosabb kérdésekben oly annyira közeledtek hozzá, hogy többé nem mint ellenei, hanem mint barátjai jöhetnek tekintetbe. Elég legyen annak igazolására itt *Reuss*, *Hase* és *Weizsäckerre* hivatkoznunk.

A Baur-féle kritikának, nevezetesen az ez által előidézett irodalomnak közelebbi jellemzésétől s attól, hogy milyen módosításokon és javításokon mentek át Baur és tanítványainak nézetei a további évtizedekben — itt el kell tekintenünk s csak azt említjük, hogy e kritikai részlet-vizsgálódások legérettebb gyümölcse a „*Jézus élete*“ amaz új irodalma, mely körülbelül úgy viszonylik Straus művéhez, mint egy újonnan fölépült ház a régihez. Bár mennyire különböznek is e művek a módszer és eredmény tekintetében, sőt figyelmeztetnek bennünket a dolgokról szerzett tudásunknak problematikus jellegére, a mai theológiára nézve közös maradandó érdemök mégis az, hogy vallásunk alapítójáról valóban történeti, tehát emberi képet nyújtanak; oly képet, melyben Jézus vallásos-erkölcsi jellege teljes megérthetőségében válik ki a patristikai és scholastikai speculációk homályából, s a melynek fenségessége mit sem vesz az által, hogy reánk nézve emberileg érthetőbb, sőt inkább még fokozza az iránta való köteles szeretetet és tiszteletet.

Miután évtizedeken keresztül az új-szövetségi vizsgálódások képezték a theol. diskussziók tárgyát, az utolsó 15—20 években inkább az ó-szövetségi kritikának munkálatai léptek előtérbe. *Vatke* kritikájának genialis kezdeményezése 1835-ből még nagyobb hatás nélkül maradt, a minék részben maga a szerző, részben pedig a minden más érdeket teljesen absorbeáló Strauss-féle műnek egykorú megjelenése az oka. A további évtizedekben *Hengstenberg* „massiv“ apologetikája és *Ewald* philológiai „filigran-munkássága“ dominálja a helyzetet. Bármennyire elő mozdította is *Ewald* kritikai éles értelmisége és a próphéták és zsoltárokról írott genialis magyarázata az ó-szövetség megértését, mindemellett hiányzott nála a történeti tárgyilagosság s a történeti élet törvényei iránti

érzék, a mi pedig szükségképi feltételét képezi a józan kritikának. Még óvatos hailgatással fogadta az ó-szövetségi vizsgálódás nagy mestere, a strassburgi *Reuss* a biblia-kritikai dolgokat, a mint hirtelen 2 tanítványa, *Graf* és *Kayser* azzal, a mestertől elsajátított s eddigéig hallatlan hypothesisal lepte meg a theol. világot, hogy a próphéták régebbiek, mint a törvény, s a zsoltárok későbbi keletűek mint mindkettő együttvéve. Kevésbé megtszult s a hagyományos előítéletekkel nagyonis ellenkező érveléseik kevés hatást gyakoroltak, mig nem *Kuenen*, a leideni tudós közrebocsátotta mesteri művét Izrael vallásáról, amelyben épen-e hypothesis képezi az egész történeti felfogásnak és bizonyításnak az alapját. De e holland nyelven írott művet is egyideig ignorálták. Akkor jelent meg 1878-ben *Wellhausen* „Izrael története“ című műve, a melyben a „papi kodex“ fogság utáni eredete mellett szóló bizonyítékok Izrael jogi, istentiszteleti és irodalomtörténeti fejlődésével párhuzamosan, oly zárt és ellenállhatlan phalanxban nyilvánulnak és történeti részlet-vizsgálódásokkal megvilágítatnak, hogy hatása — bár greifswaldi tanszékebe került — szinte páratlan volt. E kritika az ó-szövetségről alkotott történeti képünknek ugyanazt az alapos felforgatását jelenti, mint a Baur-féle az új-szövetségének. Mindkettőnél a csudák és talányok hagyományos halmaza helyére valóban fölfogható történet, az emberi szellemi fejlődésnek természetes processusa lép. E téren *Wellhausen* későbbi haliei philos. tanár katedra, előadásai is mély benyomást gyakoroltak reánk, nagy számú hallgatóira.

A modern criticismust azzal vádolták, hogy a reformátorok írás-élvének megtagadásával volna azonos. Ezzel szemben mi épen magát az újabb írásmagyarázatot tartjuk ez elv következetes kifejtésének, vagyis ama valódi reformatori követelmény módszeres beteljesedésének, a mely szerint a mi hitünk nem csak a szellemnek benső bizonyosságain: a szívben, hanem az írásban foglalt történeti isten-kijelentésnek külső bizonyosságain is alapul. Mi más úton ismerhetnők meg e kijelentést Izrael történetében és az őskeresztyénségben, ha nem a bibliai iratok pontos megvizsgálása alapján? Épen a történeti-kritikai írástudomány az, mely bennünket az ó- és új-szövetségben emberi fejlődést felismerni tanít, a melynél ugyan az isteni szellem a mozgató és vezérlő faktor, azonban nem másképen, mint úgy, a hogy az ma is bennünk és általunk működik. A mai történet-kritikai írástudománynak tehát igen nagy jelentősége van az ő-protestáns elvek theologiai kifejtése tekintetében. A philosophusoknak és dogmatikusoknak még kitűnő gondolataival is lehet vitatkozni: de már a történeti bizonyítékok zárt sorozatán hajótörést szenved a legmakacsabb ellenkezés is.

(Vége köv.) Dr. Szilávik Mátyás.

IRODALOM.

* A „*Kalászkok az életnek kenyéréhez*“ című vállalat befejezte egy évi próba-futását a IV. füzetével, a mely 8 ívre terjedő egyházi és alkalmi beszédek és két ivnyi imát foglal magában. Az előbbieket több szerzőnek művei, az utóbbiak az egyik szerkesztőtől: *K. Tóth Kálmántól* valók. Amazok egy része nyári és őszi idényre szól, tehát most mindjárt is felhasználható; másik része pedig különböző s jól megválogatott halál-esetekre való. Épen ez a változatosság az alkalmakban s azok kiaknázásában adja meg e vállalat értékét, mert épen ez által válik az a gyakorló lelkész kalauzává, munkatársává, de ez által járulhat e vállalat kultuszunk reform-

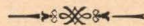

jához is értékes adalékokkal. Erről az oldaláról nézve a vállalatot, méltán lehet sajnálnunk, hogy ezt is utólérte — és pedig mindjárt kezdetben — a prot. irodalmi vállalatok közös sorsa: a pártolás hiánya vagy fogyatékossága. A szerkesztők szomorú vallomást tesznek a borítékon arról, hogy a szép számmal jelentkezett *u. n. előfizetők* nem váltották be előfizetési ígéreteiket s a hátrálék túlságosan felszaporodott, úgy, hogy jövőre nem is kecsgethetik a szerkesztők munkatársaikat az eddig osztogatott tisztelet díjjal. A vállalat azonban — a nem épen biztató jelek mellett is — élni kíván, sőt alkalmazkodni méginkább a lelkészársak szükségletéhez. E végből a II. évfolyamban egy füzet közönséges, egy füzet ünnepi, egy füzet temetési és egy füzet vegyes tartalmú beszédek fog közölni. Az első füzet október 20-án fog megjelenni; előfizetési ár egész évre 4 frt. Arról nincs szó, vajjon az imáknak is lesz-e folytatásuk? Ha lenne, úgy célszerűbbnek látnók azokat a különböző szerzőktől összeválogatni, mert úgy tetszik nekünk, mintha K. Tóth Kálmán — mint imáíró — már kiírta volna magát. Húsvéti imái egy elnyűtt húrnak erőltetett zengéseiként hangzanak. Csak a keresett rythmus hullámzását érezzük, ki belőlük, de nem az ihletett lélek lüktetését is.

* **A magyarhoni ág. hitv. ev. egyház egyetemes nyugdíjintézetének szervezése tárgyában zsinati értekezlethől kiküldött bizottság elé terjesztett javaslat** cím alatt egy 41 lapnyi, ív-rétű nyomtatvány jelent meg *Zelenka Pál* püspöktől, mint a címben jelzett bizottság egyik tagjától. E nyomtatvány újabb bizonyítványa az „Igénytelen javaslat” szerzőjének lángoló buzgóssága s egyházépítő munkássága mellett. Olvasható ebben először is egy alapszabály-tervezet az ág. ev. egyházban felállítandó nyugdíjintézet számára indokolással, másodsor az ág. ev. lelkészek évi fizetésének, nyugdíj-igényeinek stb. kimutatása; táblázatokban az élvezendő s fizetendő összegek mennyisége, továbbá összehasonlítás és további tanulmányozás végett a nem állami középiskolák tanárai részére készülő nyugdíjintézet tervezete s ugyancsak az ev. ref. egyetemes nyugdíjintézeté, sőt az erdélyi evangélikusoké és az osztrák tartományokban lévő hasonló ág. ev. intézetek alapszabályai is. Bezárja a füzetet a hazai ág. ev. egyházban lévő nyug-özvegy- és árva-intézetek tagjainak és pénztárainak forgalmi és vagyonkimutatása 1891-ről. Nem szükség e mű nagy fontosságát külön is megjegyeznünk; t. olvasóink érzik s értik e nélkül is, hogy itt a mi élet-érdekeinkről van szó s egy oly férfiú beszél a sovány adatokból hozzánk, a ki nek szíve is van, esze is van ahoz, hogy útmutatásokat adjon az egész hazai protestantizmusnak — a szívünkre nehezedett ama nagy könek, az anyagi nyomorúságnak miként történhet elhengerítéséhez. Felhívjuk e roppant fontosságú tanulmányra t. munkatársaink s az egész hazai prot. egyház érdeklődését. Reményljük, hogy e munkalat után nem fog többé a nagy kérdés elaludni! Ára nincs a nyomtatványnak, de azt hisszük, hogy a kit komoly tudvágy hajt, az az érdemes szerzőnél nem zörget hiába.

* **A „Theologiai Ismeretek Tára”** című füzetes várlatból (szerk. Zoványi Jenő Kolozsvárt) megjelent a II. füzet. Nehezebben indult e vállalat, mint tervezve volt s úgy látszik, hogy nehezen is halad, de örömlünkre szolgál — legalább nekünk — már az is, hogy él, mert életével jó szolgálatra van hivatva. A most megjelent füzetbe csak be kell pillantani, hogy meggyőződünk a felől, hogy egy ilyen munka nélkülözhetetlen házi barát minden olyan tanult ember számára, a ki ad valamit a vallás és egyház dolgaira, különöbben pedig a lelkészek számára, a kiknek ajkairól rosszul hangzik a tájékozatlanság

szava épen a vallást és egyházat érdeklő kérdések fejtegetése körül. Iskolai ismereteink felelevenítése, hézagosságunk kipótlása csak ilyen lexikonok útján lehet mai napság könnyen s épen azért is, mert ellenfeleink a tudományt is segítségül hívják már ellenünk, — nem tudjuk e művet lelkészársainknak, de minden művelt prot. atyánkfianak is eléggé melegen ajánlani. Érdeme, hogy a magyar írókra s művekre, egyházi s iskolai életünk főbb alakjaira különös tekintettel van s egyházszervezetünk, alkotmányunk, szertartásunk, egész történeti fejlődésünk méltányolva van benne s illő volna, hogy mi is méltányoljuk a szerkesztő és munkatársak buzgósságát. A papi értekezleti körök eszméjének megtestesülésétől s egészséges fejlődésétől joggal várhatunk valamelyes lendületet egyház-irodalmunk mezején; ehhez pedig az ilyen segédeszköz, mint e vállalat, nem nélkülözhető. E II. füzet 5 ívnyi terjedelmű, bevégzi az A. betűvel kezdődő nevek, tárgyak stb. ismertetését s a B. betűben a *bőjt* ismertetéseig halad. Egy-egy füzet ára 50 kr: a teljes műé 5 frt. A füzetek száma több lesz 12-nél. A megrendelések Horatsik János könyvkereskedésébe küldendők Kolozsvárra.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyász hírek.** *Derceni Munkácsy Sándor*, a tolnai ref. egyházmegye kiérdemült esperese, egyházkerületi tanácsbíró, a paksi egyháznak 38. éven át buzgó lelkésze, folyó hó 20-án, 70 éves korában, súlyos betegség után elhunyt s folyó hó 22-én nagy részvétellel eltemettetett. — *Özv. Tóth Dánielné*, szül. Pandák Erzsébet, Tóth Dániel nagy-kolcsi ev. ref. lelkész édes anyja folyó hó 22-én, életének 76-ik évében, fia házában elhunyt. Béke poraikra.

— **A miskolczi avasi templom** ujja-alakítását határozta el az ev. ref. egyház presbitériuma folyó hó 20-án tartott gyűlésében. Az egyháztanács kérvényt intéz a vallás- és közoktatási minisztériumhoz, melyben felhívja a kormány figyelmét az építészeti műemlékre és segélyt kér a nemes szándék megvalósítására.

— **Az alsó-zepléni egyházmegye** folyó hó 29. 30. napjain fogja megtartani nyári közgyűlését Sárospatakon. Ezt megelőzőleg 28-dikán az értekezleti köröknek lesz közgyűlésük, a melyen — egyebek közt — a papválasztási visszaélések orvosszerei fognak megvitattatni. Az egyházmegye hivatali kara, a maga restaurált minőségében, most ül először a zöld asztalhoz s már ezért is érdekes gyűlésre lehet kilátásunk.

— **Révay-émlék.** Nemzeti nyelvünk egyik reformátorának, a történeti nyelvészet alapvetőjének, a Bessenyei nyomaiba lépett *Révay Miklósnak* a délmagyarországi tanító-egylet és a torontálmegyei közművelődési egyesület buzgólkodása folytán készült emlékétfolyó hó 25-én leplezzék le szülőföldjén, Nagy-Szentmiklóson. Egy nemzeti adósságunkkal tehát ismét kevesebbünk van. Tisztelet ez adósság törlesztőinek, örök dicsőség a Révay nevének!

— **Iskolai értesítő.** A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület miskolczi felsőbb leánynevelő intézetében, a jövő 1893/4-ik iskolai évre a beíratás szept. 1-én kezdődik meg s tart 7-ig, a mely napon a rendes tanítás kezdetét veszi. Az internátusba a felügyelő bizottság által fölvetett növendékek elhelyezése szept. 3. 4. 5. napjain lesz. Fölvétetik az intézetbe vallás felekezeti különbség nélkül minden növendék. Az első osztályba fölvétetik azon növendék, a ki életének 10. évét betöltötte, a négy elemi osztályból rendes bizonyítványt mutat fel. A második

s következő osztályokba azon növendék vétetik fel, a ki valamely polgári, vagy felsőbb leányiskolában az első, illetőleg a megelőző osztályokat végezte. Ha valamely növendék bizonyítványt nem tud felmutatni, az illető osztályból felvételi vizsgát tartozik tenni. Miniszteri rendelet és törvény értelmében a felvételnél a himlővel való újra-oltásról szóló bizonyítvány felmutatandó. Tandíj egész évre 24, illetőleg 30 frt, beíratás egyszer s minden korra 2 frt. A beíratást megelőző napon, aug. 31-én tartatik a növendékek javító- és pótvizsgálata. Miskolcz 1893, aug. 18.

Tóth Pál, igazgató.

— **A Vatikáni politika** cím alatt vezércikket közöl az „Egyetértés” f. hó 15-diki száma, a melyben kimutatja, hogy a magyarországi nemzetiségi izgatás Rómára támaszkodik s hogy a vatikáni politika a nemzetiségekkel való áldatlan viszonyunkból is tőkét csinál magának a hazai liberalizmus ellen s ilyenmódon ellenségévé szegődik nemcsak a hazai kormány egyházpolitikai reformjának, hanem állami létünk és nemzeti szellemünk megerősödésének. Az „Egyetértés” vezércikkezője kárhoztatása fordul el ettől a bűnös munkától s reményli, hogy Magyarország katolikusai jobb hazafiak, mint pápisták s hazafiságuk nem fogja engedni, hogy a haza nyílt ellenségeinek törekvését támogassák. Ideje volna már a magyar sajtónak — az egész vonalon — felébredni s egyetértéssel harcolnia a római befolyás ellen, a mely a legönzőbb absolutizmus s a legvakmerőbb tagadása minden emberi szabadságnak — a Jézus nevében.

— **Helyeigazítások.** Lapunk 32-ik számátan a Tompa-ünnepről szóló tudósításba elnézésből csúszott be a *Kerekgyártó Elek* neve, a ki — fájdmára — az elmaradtak közé tartozott. 34-ik számunk vegyes rovatában a tiszáninneni kerület teendői közé tévedésből jutott a György-tarló bérbeadása feletti végleges döntés. Ez az ügy a papiroson már rendben van csak a felett kell döntenit, hogy mennyit is ajándékozz majd el a bérösszegeből a kerület mint rendelkező.

HIRDETÉSEK.

„THE GRESHAM” életbiztosító társaság. Londonban.

Magyarországi fiók:

Budapest,

Ferenc-József-tér 5—6. szám a
társaság házában.

Ausztiai fiók:

Bécs,

Gisellastrasse 1. szám a. a
társaság házában.

A társaság vagyona 1891. június 30	frk. 117,550.797.—
Évi bevétel biztosítások és kamathól	
1891. évi június 30-án	» 20,725 259.—
Kifizetések biztosítási és járadéki szer-	
ződések s visszavásárlások stb. után	
a társaság-fennállása óta (1848)	» 249,311.449 —
A legutóbbi 12 havi üzleti idő alatt	» 61,372.000.—
értékig nyújtattak be ajánlatok, mi-	
által a társaság fennállása óta be-	
nyújtott ajánlatok összesértéke	» 1.728,184.555.—
értékre megy.	

Prospectusokkal és díjtáblázatokkal, melyek alapján a társaság kötvényeket kiállit, továbbá ajánlatokkal, díjmentesen szolgál-
nak az osztrák-magyar monarchia minden nagyobb városában
6—10 az ügynök urak és a magyar és osztrák fiókok.

Nagytiszteletű lelkész urak! Érdemes egyházi előljárók!

Hogy azon becses megrendeléseknek eleget
tehessek, melyekkel a t. közönség eddig meg-
tisztelt,

harang-öntödémet

megnagyobbítottam, a munkásaim számát meg-
szaporítottam; most már azon helyzetben vagyok,
hogy bármely nagyságú, bármelyik hang-cso-
portba beilleszthető, **forgatható fa- vagy vas-**
koronával ellátott harangokat, megszabott ha-
táridőre elkészítek; miért is a t. közönség be-
cses pártfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejőcz, (Ungmegye) u. p. Császlócz,

László Sándor

6—10

harangöntő.

IFJ. HÖNIG FRIGYES

harang- és ércz-öntődéje

Aradon, Rákóczy-utca 28. szám.

Alapított 1840-ben. Állami ezüst éremmel kitüntetve 1890-ben.

Ajánlja több évi jótállás mellett a legújabb
találmányú cs. és kir. szabadalmazott harangjait;
melyek előnye a régi szerkezetű harangokkal szem-
ben az, hogy 22% súly és ármegetakarítás mellett
— erősebb és kellemesebb hangúak.

Továbbá ajánlja a legjobb szerkezetű, forgat-
ható vas harang-felszereléseit, melyek alkalmazá-
sával a harangok a megrepedéstől megóvatnak,
— az áttétes tengely-ágak használatával pedig
a legnagyobb harangok is könnyen kezelhetők;
— vas harang-állványait, valamint régi harangok-
nak új, forgatható felszerelésre való átalakítását.
A harangoknak vasuton való szállítását saját
felelősség- és költségemre eszközölöm.

Költségvetések és képes árlapok kívánatra díj-
mentesen küldetnek.

7—12

BEHYNA TESTVÉREK

vas-, fűszer- és bizományi-üzletében
S.-a.-Ujhelyben.

A legutányosabb árban kaphatók: mindenféle **czé-**
mentmész (templomok javítására), **kerti és gazdasági**
magvak, mindenféle **ásványvizek**, **lőpor és lőszer**ek.

Bizományi raktárunk van **kútak és szivattyúk**ból,
GRANIT- ÉS MÁRVÁNY-SÍRKÖVEKBől, valamint a
legjobb fajta **cserépkályhák**ból.

6—10

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Egy fontos dolog.« Péter Mihály. — »Az egyházpolitika és a protestánsok.« — »Népiskolánk államosítása.« Orthodox.
— »A prot. teológia legújabb történetéből.« Dr. Szilávik Mátyás. — »A tornai ev. ref. egyházmegye közgyűlése.« Arday
J. Dániel. — »Az alsó-zempléni ev. ref. egyházmegyei őszi közgyűlése« i. n. — »Oratio Invocatoria Ante Celebrandae
Sediciariae Constitutionem dicenda. Ann. 1683.« — »Lorántfi Zsuzsánna levele. Földváry László. — »Vegyes közlemények.«
— »Szarkesztői üzenetek.« — Hirdetések.

Egy fontos dolog.

Még mindnyájan emlékezünk arra az értekezletre, melyet Vaszary az ő püspöktársaival az egyházpolitikai kérdések, az autonomia és a congrua ügyében tartott Budapesten, dec. 15. és következő napjain. E pillanatban, — fölhangyva e nagyfontosságú kérdésekben tehető nyilatkozatokat más, nagy tehetségű férfiaknak, — egy kicsinek látszó, sokak által tán figyelemre se méltatott, de a gyakorlati lelkésséget mégis nagyon közelről érdeklő dologra hívom fel a figyelmet.

A congrua-bizottságnak egyik feladata volt össze-számíttatni a lelkészek jövedelmét, hogy az alsó clerusnak bizonyos minimális fizetés biztosításáig mennyi a haladéktalanul szükséges összeg? S minthogy az 1888-ban elrendelt jövedelmi összeírások nem egységes irányelvek szerint történtek, hanem pl. a föld haszonértékének összeszámításánál az azon vidéken szokásban levő haszonbér vétetett alapul: a congrua-bizottság kimondotta, hogy a haszonérték összeírásánál, mint legmegbízhatóbb alap, ezentúl a kataszteri tiszta jövedelem fogadtassék el. Ez a minket is érdeklő eljárás.

S mi nem vagyunk még azon helyzetben sem, hogy szegény lelkészeinknek csupán 600 frtig való fizetés biztosításáig, csak arról a 200 ezer forintól is álmodozunk, melyet Szócs Farkas úr a „Pesti Napló“ nem oly régi számában feltüntetett, — mint kath. atyánkfiai, a kik milliókkal dobálóznak. Kimondottuk ugyan, hogy a lelkész legesekélyebb jövedelme 600 frt legyen és ennél kisebb jövedelmű állás üresedésékor ez az összeg vagy kipótoltassék, vagy ennek lehetetlensége esetén az egyház affiláltassék, vagy pedig lelkész-tanítóság legyen. A legyen-nel most is szerencsétlenek lévén a miniszter ismert intézkedése folytán, már csak két mód közül választhatunk, — ha egy 600 frtnál kisebb lelkészi állomás betöltéséről van szó; t. i. a 600 frtra való kiegészítés és az affilialis között.

Az affilialis azonban ezen, a nemzetiségi és felekezeti kérdésektől felzavart korban egyfelől, a cura pastoralis és más egyéb szempontokból másfelől tanácsos nem lehet; mert ha a mi érdekelt egyházaink az adott pillanatokban könnyelműen affiláltatnának: ez egy clades mohacsiána lenne a ref. egyházra. Az affilállásnak a nép se nagy barátja és a kérdéses esetben a fizetés-

felemelést is szívesebben fogadja: levén ezen fizetés-felemelésnek egy igen könnyen megoldható módja.

Nálunk ugyanis szintén nem a kataszteri tiszta jövedelmet veszik alapul a jövedelem fölszámításánál, hanem a helyi bérletet, a mi — legalább az én felfogásom szerint — teljesen helytelen eljárás.

Megmondom miért! Azért, mert szegény lelkészi állomások leginkább szegény községekben vannak, a hol a föld silány, roszttermő; a honnan a nép seregestől tódul Amerikába. A mely körülmény szinte hihetetlenül felszoktette a földnek ugy örök árát, mint haszonbérletét. Megjegyzem, hogy én itt csak az általam ismert vidékekről beszélek, de azt hiszem a legtöbb helyen így van az.

Már most az ily helyeken szokásban levő haszonbérletre alapított felszámítással lehet egy különben nyomorult, alig 400 frtot tevő lelkészi állomást 600, sőt 7—800 frtra is becsülni. Aminthogy példával is tudnám azt igazolni, egy nemrég megüresedett egyház példájával, a hol a lelkészi földek értéke bizony igen magasra vétetett, mert itt is — mint mindenütt — számításait a haszonbérletre alapították.

Ámde ez bizonytalan, ingatag, mert a kivándorlásnak esetleges megszűnése mulhatatlanul maga után fogja vonni a haszonbér csökkenését és a ma kedvező bérleti körülmények között készített khárta, mely pl. 600 frtot tüntet fel, 10 vagy 20 év múlva nem ér meg pl. csak 400 frtot, sőt ezen 10 év alatt is ár-hullámnak lehet kitéve, mint a börzei értékpapírok.

De igazságtalan is ez az eljárás; mert ha a most felvett haszonbérlet örök időre ugyanaz maradna is: csak nem lehet a lelkészre is ugyanazon jövedelmi kulcsot megállapítani, — a ki másokkal drága pénzen dolgoztat, — mint az ő hiveire, a kik saját kezökkel munkálkodnak, munkájukat alig szokták magoknak fölszámítani és így több haszonbérletet is hajlandók adni.

Meg kell semmisíteni tehát ezt a bizonytalanságra vezető eljárást és intézkedni kellen, hogy belső hivatalnokaink föld-jövedelmeinek összeszámítása kataszteri alapon történjék. Ez a biztosabb, mert szakemberek készítették. Meggátolna ez sok szeszélyeskedést, érdeket, löretekinést, mely eddig az egyházak osztályozásaiban szerepelt, a mikor különben jó egyházak kicsinyeknek, kicsinyek jeleseknek voltak feltüntetve, — sok furcsa ok miatt.

Péter Mihály.

Lapunk jelen számához egy féltív melléklet van csatolva.

Az egyházpolitika és a protestánsok.

Az egyházpolitikai reformok alkalmából nem egyszer hallottuk a panaszt, hogy a protestánsok nem járnak el egy értelemmel, egy akarattal a célból, hogy érdekeiket minden irányban diadalra vigyék. E megjegyzés annál inkább meglepő, mert azok részéről került forgalomba, kik a mai kormány seregének egyik szárnyát képezik.

Nem tudom arra céloztak-e, hogy mi protestánsok életre-halálra a kormány pártfogása alá helyezkedjünk, anélkül, hogy tudnók, vajjon a radikalizmus új apostolainak mi szándékuk van velünk. — Annyi bizonyos, hogy a kik Wekerleben és társaiban a protestáns érdekek harcosait szeretnék látni, tehát Bocskay Istvánokat, Rákóczy Györgyöket és Ferenczeket, voltaképp a kormány részéről való biztosítékok nélkül cselekszenek.

Bocsánatot kérek e mondásért, de politikailag tán mégse célszerű, ha a protestánsok egy része határozottan megígéri, hogy tűzön-vízen keresztül követ oly kormányt, a melynek végső szándékait összianí köd borítja. Mert egészen más, ha valaki politikai szempontból csatlakozik Wekerle zászlóihoz és egészen más, ha valaki mint protestáns lép síkra.

Meggyőződéseim szerint, nekünk háromszáz év harcai által szentesített jogunk van ahhoz, hogy a magyar állam tekintettel legyen egyházunkra és ne engedje azt a pusztulás lejtőjére, lelki pásztoraikat pedig koldusbotra jutni. A protestánsok vérükkel szereztek jogot és szabadságot nemcsak egyházunknak, hanem hazájunknak is. A protestantizmus zászlói alatt küzdött a magyarság zöme az ország fenmaradásáért, ez alatt harcolt még a katolikusok nagy része is.

Nekünk tudnunk kell előre, hogy a pártolásnak mily mértékét fogja alkalmazni a kormány azon veszteséggel szemben, mely az anyakönyvek és a házasságkötés államosítása, meg a „vallás szabad gyakorlata” által egyházunknak okvetlen részül jutna. Mert, hogy a felekezetenküliség is apasztaná számunkat és lankasztaná erőnket, az kétségtelen. Sőt a kötelező új vallások, mint ezt az angol és amerikai felekezetek, meg a hazai nazarénusok példája világosan bizonyítja — főleg a protestánsok soraiból toborzanak hiveiket.

Egyházunk már a ma fennálló viszonyok mellett is küzd a megélhetés sokfajta nehézségeivel. Avagy a tisztelt kormány nem ír rá mindüntalan a protestáns tanintézetekre és zaklatja őket néha éveken át különböző kívánságokkal, miknek azok sanyarú helyzetük miatt megfelelni alig képesek? Az anyagi segély a kormány részéről szűken és vékonyan érkezik, de persze a követelésekben és jó tanácsokban annál gavallérosabb bőkezűséget tanúsít.

Azt csak nem kívánhatja senki a protestanizmustól, hogy mint valami újkori Sámson rántsa ki saját épületének oszlopait és temesse el magával együtt a filisteusokat?..

Még egy őszinte szavam lenne helvét hitvalláson levő testvéreinkhez. Tudvalevő dolog, hogy a két protestáns felekezet közül ők csatlakoztak több buzgalommal és nagyobb bizalommal a kormány egyházpolitikájához. Tudomásom szerint a helvét hitvallásúak közt lelkes szószólói vannak nemcsak az „egyértelemmel való eljárásnak”, de egyúttal a klerikalizmus veszélye ellen való védekezésnek is. Hisz maga a kötelező polgári házasság, a melyért protestáns egyházi szempontból lelkesülni vajmi nehéz, sokak szemében a klerikalizmus ellen előretolt bástyát képviseli.

Kérdem tehát: vajjon úgy az egyértelemmel való eljárásnak, mint a klerikalizmus elleni védekezésnek szem-

pontjából nem lett volna-e célszerűbb, politikusabb legelőlkezdeni a szervezkedést: az unióval s ugyanegy táborba hozni össze a szétforgácsolt protestáns erőket? Ha a a helvét hitvallásúak egy része oly elszántsággal lép az egyházpolitika mezejére, akkor miért nem ragadja meg amaz erős fegyvert, mely a protestáns unió alakjában kínálkozik?

Tény, hogy a negyvenes években nemcsak a pánszlávok rugaszkodásain, nemcsak a reakcionárius irány „divide et impera”-féle elvein mult a magyar lutheránusok részéről oly melegen óhajtott egyesülés megvalósítása. Akadályozta azt némi tekintetben azon idegenkedés is, melylyel a tősgyökeres, helvét hitvallású magyarság az evangélikusok vegyes-ajkúsága iránt viseltetett. Ma a helvét hitvallásúak közt vannak olyanok, kik nem egyszer foglaltak állást az úgynevezett „chauvinizmus” ellen. (Tán szükségtelen e férfiakat megneveznem.) Nos hát lépjenek síkra az egyesülés érdekében, mely a protestáns egyházak állását százszorta jobban megerősítené, mint a kormány egyházpolitikája.

Ki tudja, ha a negyvenes években igazán létrejön az unió, vajjon 1893-ban kénytelenek volnánk-e a radikális fringiót forgatni és az egyházpolitikai kérdések nem nyertek volna-e már előbb oly békés megoldást, mely a protestáns egyházak létszerveit érintetlenül hagyta volna?

Lehet, hogy fonáság tölem, de nem tudom annak célszerű voltát belátni, hogy valaki protestáns egyházi szempontból, a reformok alapján támogassa a Wekerle-kormányt. — Igaz, hogy az egyházpolitikai kérdések bírálatát legjobb minden embernek saját egyéni lelkiismeretére bízni. Ennek dacára ki kell fejeznem abbéli meggyőződésemet, hogy a kormány végső szándékainak ismerete nélkül, az állásfoglalás könnyen a protestáns egyházak érdekei ellen is fordulhat. — Mert az alsóházi többség vezetői elfogadhatják a protestáns segélyt a nélkül, hogy azzal szemben bármily kötelezettséget vállalnának. Ha egyszer a radikális irány útát tört magának, úgy keresztül gázolhat a mi érdekeinken, mintha csak mi lettünk volna legelkeseredettebb ellenfelei. A kormány hívei, ha előre lekötik kardjukat az egyházpolitika részére, elszalaszthatják még annak lehetőségét is, hogy kedvezőtlen fordulat esetén, mint bátor támadók szerezzenek egyházunknak elégtételt és igazságot. Gr. Zay Miklós.

* * *

A nemes grófnak ezt az aggodalmakkal teljes felszólalását a „Pesti Napló” vasárnapi számából veszszük át, a hol örömet szottak mostanában „mementó-”kat közölni a rossz irányba tévedt (!) protestánsok számára. Meg kell jegyeznünk az érdekes cikkekre, hogy a felszólaló nem ismeri teljesen a hazai ev. ref. vallásúak gondolkodását s csak ezért állíthatja rólunk, hogy részben politikai, részben antiklerikális szempontból lettünk s vagyunk a kormány egyházpolitikai reform-terveinek s egyebek közt a polgári házasság behozatalának is támogatói. Mi úgy tudjuk, hogy egyházunk legműveltebb tagjai tisztán eszmei szempontból voltak s lettek hiveivé a polgári házasságnak, no meg az igazság-szolgáltatás javáért, a mely bizony száználmas állapotr jutott épen a házassági bíráskodás terén. Örömmel látjuk, hogy a grófot a reformoktól való félelem — ha már egyéb nem — a prot. unió zászlója alá vezette s a mitől, tudtunkkal, eddigelé épen az ág. evangélikusok körében nagy volt az idegenkedés, az most a legelőkelőbbek közt kezd kívánatosná lenni. Hogy a pánszláv elemtől a tősgyökeres reformátusok huzódottak volna, ez meg lehet, mi ezt nem tudjuk; de azt tudjuk, hogy tudós

evangélikusok is vannak még ma is, a kik szakadást jósolnak magában az ág. ev. egyházban arra az esetre, ha a két prot. egyház műveltebb s magyarul beszélő része egyesülni próbálna. Ám a gróf ne maradjon az unió sürgetésével csak a »Pesti Napló«-ban, hanem lépjen fel egész tekintélyével mindenütt, a hol az uniót előkészíteni lehet és kell. Így p. o. a Prot. Irod. Társaságban, a prot. tanárok egyesületében, mert csak az ilyen úton módon való előkészítés után jöhet el a régóta kívánatos, de soha meg nem valósult magyar prot. unió. Ha ezt nem tenné a gróf, úgy azt a gyanút tenné igazolttá, hogy ő is csupán politikai áramlatok által mozgattatik. — Szerk.

ISKOLAI ÜGY.

Népiskoláink államosítása.

Ugy vagyunk ma már a prot. autonómiával, mint a sülyedő hajó a maga terheivel vagy az eladósodott ember a maga boldog napokra emlékeztető ereklyéivel. Most ezt, majd azt vetjük ki, vagy bocsátjuk áruba s egy kis időre talán még könnyebbséget is érzünk, mintha — a kényszerítő körülmények közt — a legjobbat műveltük volna.

A koronánk volt s most roskadozunk a súlya alatt, mint valami gyermek-király. Büszkeségünk, dicsőségünk volt, de ráuntunk, mint a nagynevű örökös a szegényes örökség ragyogó címereire. Talizmanunk volt, de mert nem segít meg minden bajunk ellen, tehát sutba vele!... Ilyen kesernyős gondolatok kavargtak agyamban a Görömbey Péter „Visszatekintés az isk. évre” című cikkének elolvasásakor... Tehát már ő is, egyike a legbuzgóbbaknak, a legtöbbre képeseknek!...

Egész sorára hivatkozik a tekintélyeknek, a kik mind készek leszámolni a mi iskolai autonómiánkkal. Nem maga van, sokan vannak s számuk nő, mint a lavina terjedelme.

Görömbey még csak a *népiskolát* engedi át az államnak, mások majd jönnek, a kik feleslegesnek vallják a középiskolát, a jogakadémiát. A felekezeti tanítóképző-intézetek együtt esnek el a népiskolával, tehát azokról beszélni nincs miért.

Kezdem csoportosítani érveiket s mérlegelni azoknak súlyát.

Az első fő-érv a felekezeti népiskola megtartása ellen, hogy *már úgysem a miénk*... Az állam a maga felügyeleti jogával, országos nyugdíj-intézetével, a fizetési minimum meghatározásával, kiegészítésével stb. egészen belemarkolt népiskoláink sorsának intézésébe: viselje tehát annak terheit is. Modern államtól különben sincs miért féltünk népoktatásunkat.

A második fő-érv, hogy *úgy sem bírjuk a fentartási terheket* — s a népiskolára folytonosan követelt újabb áldozatok miatt kénytelenek vagyunk elhanyagolni magát az egyházat, a prot. eszmét, a protestantizmust, vagyis hát sürgősebb élet-érdekeinket.

A harmadik fő-érv, hogy *néptanítóink úgy is kiki-vánkoznak az egyház szárnyai alól*, tehát bocsássuk őket a nagyobb darab kenyérhez, a húsosabb fazekakhoz, a papok fenhatósága alól a világi felügyelet óltalma alá.

Még egy negyedik érv is felmerült újabban, a mit Görömbey így fejez ki: „*hazafisági érzetünk által is kényszerítve vagyunk, hogy az iskolát áttaladjuk az államnak*” s ezt az igézetes kényszerűséget azzal okadatozza, hogy *sok felekezeti iskolában a babonát, sötétséget, evangélium-ellenes szellemet, szeretetlenséget, hazafiság*

szempontjából pedig haza- és nemzet ellenes dolgokat tanítanak, terjesztenek.”

Tehát az állami beavatkozás, a szegénység, a tanítók fészkelődése és a hazafiság — volnának azok az okok, a melyek a prot. egyházat a népiskolákról való lemondásra unszólnák s kényszerítenék.

Az elsőt meg is szokhattuk már, ha nem egyébből, hát a hangsúlyozott hazafiságból; a második az állam készséggel igyekszik segíteni, noha saját hatalmának előbbre tolásával; a harmadik csak azért látszik gyűlöletesnek, mert alapja épen a prot. egyház szellemének s hivatásának félreértése és a papi kormány ellen való szeretetlen türelmetlenkedés; a negyedik... ez látszik a mai körülmények között legtetszetősebbnek, de — úgy tetszik nekem, mintha az államkormány nem igen fogna örülni a mi ilyen fajta *hazafias* áldozatainknak!...

Maradjunk csak egyelőre a *negyedik* érvnél.

Azt mondanók tehát az államnak, hogy íme mi segítségére megyünk te modern magyar állam a nemzetiségekkel való vívódásaid közt — *oda adjuk neked népiskoláinkat!* Ugyan mit szólna ehhez Wekerle és Csáky? Nem azt mondanák-e: ments meg Uram barátaitól! Nem azt kellene-e mondaniok: hiszen mi a ti hazafiságotokban sohasem kételkedtünk! Tudjuk, valljuk, hogy iskoláitok a hamisítottan honszeretet meleg-ágyai, magatok is itt éltek és haltok e hazában;... eddig az által voltatok igazi gyámolaink, hogy neveltetek nekünk föltétlen hitelű nemzedékeket, a kiken a pokol kapui sem vehettek diadalmat, ha a magyar-érdekek forogtak kockán. — Csak maradjatok ti tovább is protestánsok a régi hűséggel, a régi melegséggel. — Én azt hiszem, hogy a mai kormány nem szólhatna mást, vagy ha mást mondana, ha p. o. két kézzel kapna iskoláink örökbe-vétele után: — akkor mintha egyházunk hazafias szolgálatait becsmértené. — Az oláh, a szláv, az illyr s a szász félrefaragásért, vagy titkos haza-árulásért miért kellene megint csak nekünk válnunk szegényebbekké, ha egyébként más komoly okok nem szorítanának?!

A harmadik ok súlyos ugyan, sőt fájdalmas is, de — szerintem — az sem elegendő a teljes abdikálásra. Igaz, hogy tanítóinkban az önérték — állásuk fontosságával együtt — szinte napról-napra emelkedik; az is igaz, (és igazolt is!) hogy az anyagi nyomorúság árvizei közül szabadulni szeretnének, sőt az sem vonható kétségbe, hogy azokkal, a kiknek munkatársaik volnának az egyházépítésben, sokan nincsenek közülök kívánatos egyetértésben s némelyiknél a szak-tudás gőgje, másoknál a függetlenségnek talán nem is indokolható vágya s esetleg a papi tulságoskodás is — növeli a kedvet az anyaszentegyház kebléről való leszakadáshoz; — mindemellett én a prot. tanítóktól nem tudnék olyan könnyedén megválni, mint némelyek s mint Görömbey is.

Az iskolák szellemét elvégre is nem a tanterv, nem is a tankönyv, hanem a tanító képviseli. Hogy az a lelkész, a ki sok egyéb teendője mellett a vallásoktatást is végezni fogná az államivá lett népiskolákban, — hogy ez azon az egy-két órán hetenként, a mely neki engedtetik, képes lesz-e az iskolák protestantizmusát biztosítani: — ez legalább is nagy kérdés. A felekezeti tanító, még ha államsegélyben részesül is, még ha kissé félrefarag is: — akkor is protestáns, r. kath. stb. A papja ellen való ellenszenv még nem egyúttal felekezetének megutálása is. Nem képzelek annyira meghidegült vagy elrugaskodott tanítót, hogy p. o. protestáns létére prot. növendékeibe a protestantizmus gyűlöletét csepegtetné; annyiival inkább nem, mert protestantizmus és hazafiság nálunk egészen azonos fogalmak.

Az elégedetlenkedő tanítók — szerintem — kibékíthetők, ha javadalmazásuk javul, ha társadalmi értékek emelkedik s végül, ha az iskolák ellenőrzését az itt-ott mutatkozó egyoldalúságtól meg tudjuk menteni; vagyis ha az ellenőrzésre hivatott papok — s ilyenek, tudunkkal, igen szép számmal lehetnek — őket munkatársaknak tekintik s az iskola tisztességeért közösen terveznek, fáradsznak, munkálkodnak.

Nem tesz az — a protestantizmus szempontjából — semmit, hogy tanítóink anyagi sorsát az állam segítségével tudjuk csak javítani. Lehet, hogy lesznek közöttük egyesek, a kik a javító kézhez talán dörzsölőzni fognak; de olyanok nem lehetnek, a kik magukban a beléjük nevelt, bennök megerősödött protestantizmust a csekély jobb-létért végképen megtagadnák. Ha azonban mi teljesen szakítunk a tanítók táborával: — kívánhatjuk-e, hogy ők a régi melegségével érezzenek irántunk s hogy ők többek legyenek nekünk, mint akármely más laikus protestans?!

Aztán a tanítók és iskolák tartására fordított javadalom fog-e megfelelően, sőt termékenyebben gyümölcsözni az új befektetés útján? A nagyobb gyülekezetek lelkesése elég lesz-e a protestantizmus védelmére, fejlesztésére — egy magában?! — Nem kell-e majd vallás-tanítókat, káplánokat állítani be az olázkodó farkasok ellen? És ezek képesek lehetnek-e egy régi jó prot. iskola missióját helyettesíteni, az egész gyülekezetet a kicsinyektől fel az aggastyánokig a protestantizmus szellemével eltölteni?! — Vagy újabb intézményektől, egészen új rendszertől várunk valamilyen kárpótlást az átengedett iskolákért?! Dehát ez a rendszer nem lesz-e költségesebb, mint iskoláink fentartása?!

A felekezeti tanítók mutatkozó békételenkedésének egyik főoka — szerintem — hogy nem növekedtek a felekezet emlőin; azért én a felett tudok mindennél inkább sajnálkozni, hogy a *felekezeti szellem megőrzésére kevésbé fontos intézeti ágak megmentése végett megkevesbítettük felekezeti tanítóképzésünk számát!* . . . Ne tettük volna csak, ma nem állnánk olyan közel népiskoláink elvesztéséhez . . . s nem hangzanék fel olyan gyakran azoknak áruba bocsátása.

A második ok: a *szegénység*, el nem tagadható. A fokozott kíváncsalmak, az egyre jobban fejlődő verseny — bizony — szegényekké tett bennünket, mint iskola-fentartókat. Ha már szabadulni akarunk népiskoláinktól s azok költségeitől, — elégnék tartom az államkormányval szemben ezt az egyetlen okot emlegetni. A többi úgy is csak ennek kendőzése, vagy multunkkal szemben tanúsított szegyenkezés vagy no még arany hid-építés a futó számára. A roskadozótól örültség volna azt követelni, hogy emelje terhére. Roskadozunk?! . . . Nosza ne szegyeneljünk bevallani! Ne kárhoztassunk senkit, semmit — a haladó idő szellemén kívül, a melylyel pedig mi ellenlábasok nem lehetünk. A protestantizmust nem fogja egyetlen józan magyar ember sem elítélni azért, ha nyíltan beszámol az ország előtt azzal, hogy a mai viszonyok közt, az eddigi segélyforrások birtokában, nem képes úgy fentartani népiskoláit, hogy azokkal multjához hű maradhatna. E helyzetet nem mi teremtettük, szegyenünkkel tehát nem is válhatik.

Hogy aztán mit mondana az államkormány az ilyen vallomásra? — azt még nem tudjuk, de én hiszem, hogy nem kapna mohón az örök-adásvevési szerződés után. Azonban hát azt a nagy vallomást nem egyeseknek kellene tenniük, hanem az egész magyar prot. egyháznak!! A kérdésnek ezt az oldalát ajánlom az érdekeltek figyelmébe. Ebben az irányban próbáljuk a felvetődött eszmét megérlelni. . . . Hátha! . . .

A mi az első érvet illeti, t. i. az állam beavatkozását, erről nincs mit szólni. Ez megvan, ez kikerülhetetlen, ezt az autonomia sáncaival sem lehetett elhárítani, mert jogos, törvényes, igazolt. Az csak nem bűne egy modern államnak, hogy az ügyefogyottakat pártfogásába veszi s hogy a tanügy embereit koldulni, vezekelni nem engedi?! . . . Maga alatt nem vághatja a fát.

Van azonban egy olyan oldala is a kérdésnek, a melyet a felszólalók nagyobb része vagy mellőzött, vagy legalább homályban hagyott; ez a — hogy úgy mondjam — *felekezeti érdek*. Még a szegénység sem végső ok nekem népiskoláink feladására, ha a többi felekezetek megtarthatják azokat. Miért? Ezt talán nem igen kell bővebben okadatolnom. Csak nézzünk szét, csak szálljunk magunkba s a feleletet kiki megadhatja önmagának.

Részemről az utolsó kívánnék lenni a hazai felekezetek között a népiskoláinkról való lemondásban, de szívesen egyezném be abba, hogy a modern állam egyszerre indítson az összes felekezetek ellen elvállási keresetet s egyszerre szabadítson vagy fosszon meg bennünket népiskoláinktól. Más utat a tisztességes és lehetőségig üdvös megváltásra nem ismerek s részemről el sem fogadnék; de egyháznak sem ajánlanék! Orthodox.

TÁRCZA.

A prot. theológia legújabb történetéből.

(Vége.)

Bármerre tekintünk is a mai theológiában, mint a hit tudományos feldolgozásában, azt fogjuk találni, hogy az többé-kevésbé — a mint az másképp nem is lehetséges, korunk történet-kritikai szelleme által van befolyásolva. Ha el tekintünk is *Hengstenberg*, *Kliephoth*, a *schweizeri Antonelli*, *Vilmar* és más-ultra luth. fanatikuskától, a kik kevésbé igazság után szomjuhozó theológusok, mint inkább uralomra törekvő hierarchák voltak: úgy egyebek közt még az a párt is, mely a lutheri hitvallás hithűségével dicsekedik, a neologia s a kritika által van inficiálva. Az írás inspirációjának régi mechanikus tanát ma nem tanítják sem Lipcsében, sem Erlangenben; legalább *Kahn* és *Delitzsch* az első és *Hofmann* és *Frank* a második helyen egész határozottsággal szakítottak azzal. A *Thomasius* és *Liebner* óta ott uralkodó u. n. „kenótikai” christologia erősen el tér a confessionalis dogmától és nyílt concessiót jelent korunk ama törekvéssel szemben, a mely szerint az Jézus élete ember-történeti fejlődésének felfogását célozza. S hogy ez lehetséges legyen, a logos-istenséget pusztá pontentialitássá teszik, a melylyel aztán Jézusra nézve nem marad más hátra, mint épen az embernek isteni képmásszerű-képessége általában. *Hofmann* és *Frank* háromsági konstrukcióiban a második személy nem annyira isten, mint inkább az isteni életbe foglalt eszményi ember, mely gondolat kevésbé orthodox-egyházi, mint inkább spekulatív gondolat. S ugyancsak orthodox-ellenes s a modern történet-ethikai felfogáshoz közeledő *Hofmann* és *Frank* kiengesztelési tana is, a melynek értelmében Krisztus nem helyettes-élégtevő halála folytán, hanem mint az új emberiség feje és megkezdője, vagyis „isten-emberisége” alapján tekinthető kiengesztelőnek, úgy hogy e tanfogalomnál köztük és Schleiermacher felfogása között alig van szám-bavehető különbség. Ezek alapján joggal mondhatnók, hogy ma az egész német prot. theologia „közvetítő theologia” s a különféle theol. irányok különbségei inkább folyó nuance-okban, mint elvi ellentétekben állanak. Az egyik irány inkább az egyházi köztudatból indul ki, de

azt nem a maga merev objektivitásában, hanem a ker. vallásos tudat által közvetített alakjában értelmezi; a másik viszont a ker. vallásos tudatból indul ki, de az egyházi köztudat által való képzésében és normálásában értelmezi azt. Nevezzük bár a Schleiermacherhez szorosabban csatlakozó irányt szorosabb értelemben vett közvetítő teológiának, még sincsen ok arra nézve, hogy a 2 irány álláspontjában formai ellentétet lássunk. E dogmatikai tanrendszerek fluktuáló különbségénél sokkal fontosabb az a közös törekvés, mely Kant és Schleiermacher óta, mint uralkodó alap gondolat vonul végig a prot. teológián és *Rothe* rendszerében nyerte legerősebb kifejezését. Értjük azt a törekvést, mely a keresztyénséget ama valódi erkölcsi vallásnak fogja fel, a melyben az embernek vallásos erkölcsi eszméje elvi teljességre jut, azaz az isten s az emberi társadalom által való megköttöttségének kettős oldala a legbensőbb egységgé dicsőül.

Rothe „theol. etikájának“ merész spekulációja annak a tételnek beigazolását célozza, hogy a keresztyén vallásosság a maga normális alakjában teljesen fedezi egymást a tiszta valódi erkölcsiséggel, s hogy ez alapon a vallásos közösség mint egyház is idővel az erkölcsi közösséggel, mint állammal esik össze. S e meggyőződése indító oka és rugója vala egész egyházi működésének. Ebből eredt a világot kerülő pietista és világot gyűlölő hierarchiai ethika-ellenes egyháziasság elleni polemikája s a gyakorlati keresztyénségre való törekvése, — illetőleg ebből a modern kultúra igaz, jó és szép elemeinek a tudomány, művészet, népek érintkezése és humánus társadalom terén való szeretetteljes elismerése stb. *Rothe* szerint a keresztyénséget és a humanitást ne csak a barátság köteléke fűzze egymáshoz, hanem a keresztyénség egészben véve erkölcsileg — humánussá, s a humanitás vallásos keresztyén jellegűvé váljék. — *Schweizer* S. szerint a keresztyén hittételek megítélésének legfőbb normája az erkölcsiség és a vallás eszméje, a mint az az emberben eredetileg él s a történeti keresztyénség tapasztalata által képződik és fejlődik. A mi nem felel meg az eszmének, az keresztyénnek sem mondható, ha mindjárt az antiquitás szólana is mellette, mert a keresztyénség csak annyiban a tökéletes vallás, amennyiben az az erkölcsi és vallásos eszményi emberivel azonos. — *Dorner* azt emeli ki Schleiermacherről, hogy a tudományosság újabb fejedelmei között egyedül áll az etikáinak és dogmatikáinak benső áthatása miatt. Ez oldaláról még kevesen ismerik, de eljön az az idő, a mikor a valódi vallás-erkölcsi keresztyén gondolatok tudományos, rendszeres kifejtése tekintetében valóságos kincsnek fog bizonyulni. Ehhez még csak azt tesszük, hogy a mit *Dorner*, ez a spekulatív rendszeres theologus, Schleiermachernál kiemel, az ő saját teológiájának is alapirányát képezi, vagyis a dogmatikait az ethikaival akarta áthatni s az istenben szabad személyiségnek erkölcsi eszméjéből a theologia és az egyház megújulására törekedett.

Martensen „hit-“ és „erkölcstana“ szerint korunk nagy feladata a keresztyénségnek a humanitással való élő összeegyeztetése. Mert oly törvényszerű egyháziasság, mely elnyom minden szellemi szabadságot s főleg a tudományos szabadságot, s oly individualismus, mely a keresztyénséget izolálná s a különböző emberi életköröktől elkülönítené, keresztyén- és humánellenes egyaránt. Örökké az marad a feladat, hogy a tanban épügy, mint az élet terén a keresztyéninek s a valódi szabad emberinek egységére kell törekednünk. *Schenkelnél* a hittan feladata a vallásos és ethikai faktornak a vallásos szellem lényegében gyökerező egységét feltüntetni, illetőleg ezzel

a vallásos erkölcsi igazságok összeegyeztetését eleve biztosítani.

Folytathatnók tovább is, de terünk nem engedi, s épen azért, csak azon újabb sokat hangoztatott theol. iskolára akarunk még reflektálni, mely a jelzett kérdés tekintetében is lényegesen különbözik a többi theol. irányoktól. A paradox állításokban oly annyira gazdag *Ritschl*-féle teológiának legparadoxabb állításához tartozik az, hogy a keresztyénség ethikai felfogásának dicsőségét kizárólag magának tulajdonítja. E teológiának ilyen elsőszülött előnyéről szólni azonos volna az előző irányok létezésének és működésének teljes megtagadásával. Ha mélyebben tekintjük ez iskolát, épen megfordítva áll itt a dolog. Mig ugyanis az előbb megnevezett theologusok mindmennyian a keresztyénség vallásos és erkölcsi oldalának legbensőbb egységére törekedtek, úgy ezzel szemben a göttingai iskola teológiájának ép az a jellemző sajátága, hogy nála vallás és erkölcsiség nem benső lényegi egységben, hanem mint két egymás mellett párhuzamosan haladó, egymást kísérő vagy helyettesítő funkciónak külső viszonyában áll egymással szemben. *Ritschl* „Recht-fertigung und Versöhnung“ c. dogmatikai nagy művében azt a jellemző tételt állítja föl, hogy a keresztyénségnek nem egy, hanem két köz- és gőcpontja van, u. m. a megváltás vallásos s az istenországa erkölcsi eszméje. Bár törekedett aztán további dogmatikai kifejtéseiben e 2 gőcpont között különböző művészi összekötő vonalaknak föllállítására is, tényleg azonban e 2 pont egymástól teljesen el van különítve a nélkül, hogy valaha a benső egységnek viszonyába léphetnének egymással. Az erkölcsinek a vallásos lelkiismeret megköttöttségére való alapításáról *Ritschl* hallani sem akar, mivel, mint mondja, a lelkiismeretet épügy a szabadságból vezeti le, mint az erkölcsi cselekvés szabályait. Ebből folyólag mint „apokriphus és kath.“ tant elveti a dogmatikai üdvtanban a hitnek különben szokásos vonatkozását a bűnbánatra s a megszentelésnek vonatkozását a megigazulásra. Sőt inkább a gyülekezet volna az, mely a Krisztusban kijelentett istenismeret, mint szeretet alapján egyedüli birtokosa a megigazulásnak, azaz a valódi vallásos ön- és világmegítélésnek. S a gyülekezetbe lépő egyesnek e megítélésben való részesülése vagy annak elsajátítása teszi a megigazulást, a melynek tehát semmi köze a bűnbánathoz, erkölcsi önmegtagadáshoz és megújuláshoz, sőt inkább csak az isten kegyelmes akaratáról és gondviseléséről való tudat az, mely a szabadság kifejtésében s a világ feletti uralomban áll. A megszentelésnek motívumai nem magában a vallásos öntudatban rejlenek, hanem a hivatás-hűségben álló erkölcsi funkciók, mint parallel jelenségek, csak kísérik a vallásos funkciókat, a nélkül, hogy azok — *Ritschl* szerint — valaha benső lényegökben egyesülnének egymással. Az erkölcsi szabadság s a vallásos függés teljesen elkülönített viszonyban állanak egymással szemben, a mi természetes következménye annak, hogy *Ritschl* Kanttal egyezőleg a vallást, a törvényt és célokat feltételező szabadsággal azonosítja. Az ezáltal az erkölcsi szabadság s a vallásos függés között kezdettől fogva statuált külső dualismus, a melynek correlátuma: a szellem és természet dualismusa uralkodik *Ritschl* egész teológiáján és képezi alapját annak, hogy elveti a vallásos mystikát, a melynek lényege épen abban áll, hogy szabadságunkat csakis az istentől függő szabadságnak, és függőségünket csakis szabad, mert erkölcsileg megköttöt szabadságnak tudjuk képzelni. E tan eddigelé a reformatori s az új-szövetségi üdvtan magvának tekintett, s az egész prot. theologia emez alapmeggyőződésének fölforgatására csakis *Ritschl* és az ő iskolája törekedett. Helyesen ítéli meg tehát *Pfleiderer* e theologia

«hamis nevű bölcsességét» e 2 szóval, hogy a mi azon jó, az nem új, s a mi azon új, az nem jó. Az egyéniség autonóm szabadságán alapuló Kant féle rationalismussal egy energikus egyházi szocialismust köt össze, vagyis oly 2 álláspontot, mely mint nyilván teljesen heterogén, sőt ellentétes álláspont teljesen sohasem egyesíthető, mi mellett lényegesen szenved úgy a vallásnak, mint az erkölcsiségnek oldala. A vallás egyházi üdvbiztosító intézetté törpül, míg az erkölcsiség világi-utilitaristikus culturmunkává lesz a lelkiismeretnek minden vallási megkööttsége nélkül. Hogy a 2 oldálnak ily merev elkülönítése teljes ellentéte annak, a mire a prot. theológiának Luthertől Schleiermacherig és Rothe-ig terjedő fejlődése törekszik, az egyáltalában nem szorul bizonyításra. Ahoz még az a körülmény is járul, hogy a Ritschl féle theologia a régi rationalismus mögé bújik, a melytől éppen annak gyenge, Schleiermacher óta régen túlszárnyalt oldalát kölcsönzi, s másrészt még abban is elmarad a többi theol. irányok mellett, hogy a rationalismus erős oldalát kerüli; már t. i. a gondolkodásnak világosságát és következetességét s a szónak nyíltságát és egyenességét, a mi éppen korunk theológiájának jellemző sajátságaihoz tartozik, mely a reális érdekek és hatalmi kérdések opportunus álláspontján távol van az igazság erejétől és bátorságától. Pedig csak az igazság bizonyítéka a józan haladásnak és fejlődésnek a theologia tekintetében is.*

Dr. Szlávik Mátyás.

KÖZÉLETÜNK.

A tornai ev. ref. egyházmegye közgyűlése.

Egyházmegyénk aug. hó 21-én Tornán, az őszi gyűlés állandó helyén — *Gyarmathy József* esperes, és *Vécsey József* h. egyházmegyei gondnok elnöklete alatt, a régi megyeház nagy termében tartotta meg szokásos évi közgyűlését, a melynek az kölcsönzött különösebb vonzó erőt, hogy az egyúttal hála-ünnep is volt b. e. *Lükő Géza* egyházmegyei gondnok emlékének szentelve Az egyházmegye tisztikara, papjai és tanítói, a gyülekezetek küldöttei, a család néhány tagja, a boldogultnak helybeli és vidéki tisztelői tömegesen siettek leróni a kegyelet adóját, elhunyt jelesünk iránt.

Már esperesünk ihletett imája, s később jelentésének első része, *Lükő* emlékének lévén szentelve, az ünnepély komolyságának megfelelő hangulatot költött fel a közönségben, a mit *Vécsey* h. egyházmegyei gondnok következő beszéde még inkább fokozott.

Nagytisztelendő Egyházmegyei közgyűlés!

Mélyen tisztelt közönség!

Lelkem őszinte érzelmével és melegével üdvözlöm a nt. egyházmegyei közgyűlés jelen levő tagjait, és azon tisztelt vendégeinket, kik az igaz hazafiságnak és a becsületes munkásságnak emlékére s tiszteletére ezen egyházmegyei gyűlésünk keretében ma megtartandó, szerény, de igaz érzelmektől áthatott ünnepélyünk fényét megjelenésük által szivesek voltak emelni.

Ezen meleg érdeklődés élő tanúbizonysága annak, hogy az igaz hazafiúi érzés mindenha összehoz bennünket, habár nézet-eltérés van is közöttünk a dogma kérdésében.

Ha volt valaha szüksége a magyar fajnak, a magyar nemzetiségnek arra, hogy együtt érezzen és egy-

mást támogassa, úgy (a jeleket tekintve) ma van arra kiváló szükségünk; éppen azért közös erővel, közös akarattal kell arra törekednünk, hogy a politikai furfanggal közénk dobott, úgynevezett egyház-politikai kérdések veszedelmes üszkét kioltjuk, és minden erőnkkel meg kell akadályoznunk, hogy e vést-hozó üszök lángra ne lobbanjon, mert ha közöttünk a magyar faj képviselő, és a magyar nemzetiséget fenntartó elem között, a felekezeti viszály kitör: akkor el lehetünk készülve arra, hogy a hazánk dél és keleti vidékein leselkedő dakoromanismus és az éjszaki részekben megerősödött panslavismus fog orgiát és halotti tort ülni felettünk.

Nem volt még példa a világ-történelemben arra, hogy lett volna még egy nemzet a hatalom teljes birtokában, hogy úgy a nyakára hagyta volna nőni az idegen nemzetiségeket, mint a hogy mi vérünk és vagyunk odaadása által a szabad fejlődés minden biztosítékánál nap-nap mellett erősítettük az idegen nemzeteket.

Minden igaz magyar érzelmű ember lelke mélyében megrendülve, aggodalommal és mély fájdalommal tapasztalja, hogy az állami hatalom behunyt szemmel hagyja fejlődni azon vesztes-elemeket, a melyeknek megakadályozása, s ha kell — hatalma minden erejének igénybe vételével is — gyökeres kiirtása, első kötelessége, feladata lenne; mert attól lehet tartani, hogy az állam-hatalom ezen tétlenségét, és tehetetlenségét a nemzeti-iségi izgatásokkal szemben, a valódi igaz magyar szellem által áthatott népünk megsokalja, és önmaga fog az állam-hatalom nevében elégtételt venni azon hazaárulókon, a kik valóban az öngyilkossággal határos lojalitásunk folytán, a jog és szabadság minden biztosítékával bírnak és a legnagyobb jólétben élnek közöttünk, s ezekért hála helyett a magyar faj suprematiáját megtörni s bennünket a saját házukból kiűzni, kiirtani törekednek.

De nem folytatom tovább, mert attól tartok, hogy hazafiúi fájdalommból származó elkeseredés ezen egyházmegyei közgyűlés keretébe nem tartozó, és az egyházmegyei közgyűlés méltóságával össze nem egyeztethető kifakadásokra ragad.

Nagytisztelendő egyházmegyei közgyűlés! mélyen tisztelt közönség! Eszembe jutnak ez alkalommal a költő ama jelentőségteljes intelmei:

»Csak gyáva nép felejteth ős nagyságot,
Csak elfajult kor hős elődöket;
A lelkes eljár ősei sir-lakához.
S gyűjt régi fényű új szövétnekét.«

Zarándokoljunk mi is el a körtvélyesi temető egy sír lakához, a hol *Lükő Géza* volt gondnokunk, igaz hazafiúi és vallásos érzelmektől telt szíve porlik és gyujtsunk ezen régi fényű új szövétneket, a mely a nap égető verőfényénél, és a sötét éjszakában egyaránt vezérlő csillagunk legyen.

Ezeknek jelzése mellett a mai napra kitűzött egyházmegyei közgyűlést ezennel megnyitom.

E gyűlési megnyitó beszéd után az esperesi jelentés felolvasása következett, melynek első része szintén meleg hangon emlékezett meg volt gondnokunk haláláról. Ennek végeztével helyettes gondnok felhívta alólírottat, hogy az ünnepély központját képező emlékbeszédet tartsa meg, a mi a hallgatóság komoly figyelme mellett megtörténvén, *Lükő* emléke jegyzőkönyvileg megörökítendő, az egész emlékbeszéd jegyzőkönyvbe vétetni határozottatott, s a családhoz pedig részvétírat küldetett. Ezzel a hála-ünnep véget ért.

A lelket-emelő, egyszerű ünnepély után megkezdődött a tárgysorozatban megjelölt folyó-ügyek tárgyalása, a melyek legnagyobb részben egyházmegyénk beléletér, vonatkoztak ugyan, de voltak általánosabb érdekűek is,

*) V. ö. *Pfleiderer*: Die Ritschlsche Theologie kritisch beleuchtet. Braunschweig 1891, és dr. *Szlávik M.* «A legújabb theol. iskola» c. értekezését a «Prot. Szemle» III-ik folyamában.

p. o. tanügyi bizottság jelentése a múlt iskolai év állapotról; a tisztviselői kar 10 éves mandátumának lejárása s az ezzel együttjáró tisztviselő-választás feletti intézkedés; a számvevőszék jelentése az egyházmegyei pénztár megvizsgálásáról; a közalaphoz segélyért folyamodó egyházak és lelkészek kérvényeinek elbírálása stb.

A tanügyi bizottság jelentéséből örömmel értesült a közgyűlés, hogy a múlt iskolai évben igen szép előhaladás volt tapasztalható népiskolainknál. Tanítóink, dacára a nyomorult helyzetnek, melyben tengődniök kell, nem csak megtartották iskoláikat azon a színvonalon, a melyre azokat eddigi buzgalmukkal segítették, de még erősítették azok jó hírnevét az által, hogy a jelenleg fenálló 27 iskola közül 11 iskola nyert *kitűnő*, 7 *dicséretes*, 8 *kielégítő* és csak 1 *ki nem elégtő* osztályzatot. Ez egynek vezetőjét a gyűlés jegyzőkönyvileg megintette, kimondván, hogy hanyagolás esetén állását veszti. Mindennapi tanköteles volt 1258, több a múlt évinél 57-tel, a kik 7 kivételével pontosan gyakorolták az iskolát. Ismétlő iskolás 483 volt, előző évinél 31-el több, és ezek is jártak az iskolába, s némely helyen két ízben is vizsgáztak. Tömeges mulasztás nem fordult elő, minnek oka az, hogy hűségesen végrehajtatjuk a mulasztások birságolását elrendelő törvényt.

Tanítói állomásunk 26 helyen van betöltve tanítóval, Csak Kánóról jártak a gyermekek Eggerszögre iskolába. Okleveles tanító van egyházmegyénkben 13; lelkész-tanító 2; oklevél hiányában csak ideiglenesen beerősített van 12, a kiknek nagy része képezdét végzett, de még nem vizsgázott egyénekből áll. Testgyakorláshoz 13 iskola van felszerelve, 13 helyen csak a szabadgyakorlatok taníttatnak. Ez utóbbi iskolák előljáróságai is utasítottak a tornászat rendszeres taníttatására s a szükséges szerek beszerzésére.

Öszhangzatos éneklés majdnem minden iskolában taníttatik. Négy iskola növendékei pedig e téren a rendesnél is nagyobb eredményt mutattak fel. E 4 iskola a szini, szinpetrii, eggerszögi és jablonczai.

A tanítók összes fizetése 7567 frt. Legnagyobb a borzovai: 500 frttal, és a többi 150 frttól 300 frtig terjed. A tanítóegylet kéri is az egyházmegye útján a ft. egyházkerületi közgyűlést, hogy a vallás- és közoktatási miniszterium kéressék fel a tanítói fizetések 400 frtra való államsegélyes felemelésére.

A tisztviselői kar 10 éves megbízatása lejárván, az új választás olyképpen rendeltetett el, hogy a jövő tavaszi gyűlésig az esetleges újabb választás is megéjthető legyen.

A pénztár ez évben is szokott pontossággal kezeltetett. A pénztárnok a számadás kötelezettsége alól elismerés mellett mentetett fel, és a számvevőszék több indítványa, mely a pénztár gyarapodását, célszerűbb megvizsgálását s könnyebb kezelését célozza, elfogadtatott. A pénztárnoki teendők megszorodása miatt, a pénztárnoknak pénztáraink erejéhez mért tisztelet díj határozatott, és pedig a dékáni pénztár kezeléseért évi 20 frt, a gyámintézeti pénztár kezeléseért 10 frt. Az ez évben alakult „*egyházmegyei gyűléstartási alap*“-unk 2292 frt tőkével megkezdte egyházainkra áldásos működését.

A gyámintézeti pénztárunk 11 év alatt 6627 frt 50 kr összegre nőtt s ez évben két lelkész-özvegy között 180 frtot osztott ki. Évi szaporodás 595 frt 54 kr. A tanító-özvegyek segélyezésére 783 frt alapunk van, de mivel az előző évben a kamatokból csak egy özvegy részesült, most 5 özvegy egyenként 13 frt 40 krt kapott.

A Wohl Ede-féle alapítvány tőkéje ez évben a 200 frtot elérvén, kamatai ezentúl a tanítók pályamunkájának jutalmazására fordíttatnak. Volt ugyan in-

dítvány, mely azon szép eszme megvalósítását célozza, hogy ez alap kamatai egészíttessenek ki valamely más alaphoz, és abból évenként a hitben megerősítendő gyermekek részére 18 kros kis biblia hozassék e nagy napra való emlékeztetőül; de az előbbi ment határozatba.

A lelkészek és egyházak felhívtak, hogy az egyházmegyei házi pénztár jövedelme érdekében nagyobb buzgalmat fejtsenek ki, s pontosan ragaszkodjanak ama régi gyakorlathoz, mely az újévi, nagypénteki s áldozócsütörtöki perzsely-pénzeket e célra fordította. Háztárunk tőkéje csupán 1385 frt 19 kr, melynek kamatai s az évi bevételek a fokozódó adminisztratív kiadások fedezésére már már elégtelenek leendének.

Nem érdektelen adat talán az sem, hogy egyházmegyénknek az általa a múlt év őszén Miskolczon tartott 3 napos egyházkerületi gyűlés 562 frtba került. Két leány-egyházunk óhajt a jövő évben iskolát nyitni s tanítóságot szervezni. Az egyik a magyarság határszélén levő községünk: Lucska, mely iskola és tanítói laknak való helyiséget vásárolt, s tanítói díjlevelét, mely alacsony számitással is eléri a 300 frt tanítói fizetés minimumát, 3 példányban betérjesztette. Fel fog terjeszteni a ft. egyházkerületi gyűlésre elbírálás, illetőleg megerősítés végett. A másik leányegyház Torna-Ujfalu. Ez is beadta újonnan szervezendő tanítóságának díjlevelét, de oly mérvben adóztatta meg magát, a tandíjt egyenként 5 frtra vevén fel, hogy az egyházmegye ezt így el nem fogadhatta. Küldöttséget meneszt az illető egyházba, a mely a feléledt buzgóságot megfelelőbb irányba fogja terelni.

Megint csak volt elkeresztelési esetünk is. Kiadatott az ügyésznek. Az már egész köznapivá vált nálunk, hogy a szolgabíró ítél, a 10 frt birságot a törvénysértő plebanus fizeti, — s minden rendben van! . . .

A jövő év tavaszán tartandó gyűlés helyéül a barkai egyház tűzetett ki. Az egyházkerület őszi gyűlésére az elnökségen kívül Kaposy György egyházi és Zsóka György világi tanácsbírák küldettek ki képviselőkül.

Végül a fehér asztal következett, hol tósztokban nem volt hiány, de a mi ennél sokkal érdekesebb és az egyházmegye gyűlés-fartási alapjára hasznosabb, azon édes meglepetés volt, hogy az egész gyűlés ellátási költsége csak 31 frt 86 krba került.

Arday J. Dániel.

Az alsó-zempléni ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

Az alsó-zempléni egyházmegye aug. 29 és 30 napjain tartotta meg Sárospatakon, a szokott helyen őszi közgyűlését. Legfontosabb tárgya volt a gyűlésnek az újonnan választott tisztikar beigtatása. Esperesünk buzgó imába kérve isten segedelmét tanácskozásunkra s gondnokunk a gyűlést megnyitván, felolvastattak az egyházmegyei tisztikarra beadott szavazatok felbontásáról felvett jegyzőkönyvek s beigtattatott a megválasztott tisztikar. Az egyházmegye bizodalma nagyobb részt a régi tisztviselőket kereste fel újlag. A tanácsbírói karba új tagokul Koczán Miklós és Debreceni Bertalan választattak be. Az egyházi jegyzői kar is megmaradt; világi főjegyzőül Debrecni Bertalan tanácsbíró, világi aljegyzőül Dr. Bartha Béla sárospataki jogtanár választott.

Mint őszi gyűléseinken rendszeren, nagyobbfontosságú tárgyak nem foglalkoztatták a közgyűlést, jobbadán az egyes egyházak ügyes-bajos dolgai kerültek napirendre.

Fell kell azonban említenem, mint közérdekű tárgyat, hogy egyházmegyénk a harangodi lelkészi kör indítványára elhatározta, hogy előterjesztést tesz az egyházkerületnek a végből, hogy ez a lelkészi fizetés minimumát 800 frtra emelje fel és intézkedjék úgy, hogy a lelkészi állomások megüresedése esetén az egymáshoz csatolható egyházak összecsatoltassanak, affiliáltassanak.

Az ok, a mely a fennebb nevezett lelkészi kört ezen indítvány megtételére bírta, a lelkész-választások alkalmával nagy mértékben elharapózott korteskedés meggátolása volt. Felolvasott beadványában panaszolja ugyanis a lelkészi kör, hogy a korteskedés oly annyira elharapózott egyházmegyénkben, miszerint annak meggátolására már érvényes rendszabályokra van szükség. Így indítványozta, hogy az egyházmegye a korteskedés esetén hivatalból indítsa meg az eljárást, ha a korteskedés nagy mérvet ölt, semmisítse meg a választást, fossa meg a korteskedésben résztvevőket s illetőleg azt előidéző lelkészt választási képességtől, sőt a korteskedő egyházat választási jogától. Minthogy pedig a korteskedés főindoka az, hogy lelkészeink rosszul vannak díjazva, igyekezzék egyházmegyénk oda hatni, hogy a lelkészi állomások javadalmait emeltessenek, hogy az egyházmegye és egyházkerület által már régebben elfogadott elv, a lelkészi javadalomnak az egyházak társítása által való emelése keresztül vitessék s e végből a lelkészi fizetés minimuma 800 frtban állapíttassék meg. Közgyűlésünk a lelkész-választásnál tapasztalt visszaélések megszüntetését az új lelkész-választási törvényről reménylve: ez idő szerint valami új rendszabály behozatalát nem tartja ugyan szükségesnek, de mivel tudja és érzi azt, hogy lelkészeink rendkívül rosszul vannak díjazva, már régebben hozott határozatához ragaszkodva, szükségesnek tartja a lelkészek helyzetén a kisebb egyházak összecsatolása által javítani s e végből indítványozza az egyházkerületen, hogy a lelkészi fizetés minimumát 800 frtban állapítsa meg.

Az egyházak társítására azonnal jó példával szolgál a visi-kenézli egyház. Jelen gyűlésünkben erősítették meg a visi-kenézli egyesült egyház lelkészi és tanítói díjlevelci. A kenézli lelkészi állomás megszüntetve, a visi lelkészi állomással egyesített s mindkét egyházban rendes tanítói állomások szerveztettek. Követendő példa.

No de nem hiába nem lett elfogadva a korteskedés meggátolására vonatkozó indítvány, nem is semmisítette meg az egyházmegye bírósága a szadai lelkész-választást; pedig ott ugyancsak nagy mértékű korteskedést bizonyított be a vizsgálat. A választás megerősített azért, mert a panaszban nem is állítatik, annál kevésbé bizonyíttatik, hogy a korteskedésben az elválasztott lelkész akár személyesen, akár megbízottja által részt vett volna.

Nem lesz érdektelen megemlíteni a hernád-németi egyház templom-építési ügyét, mint a protestáns buzgóság élő tanúbizonyságát. A hernád-németi egyház temploma hatóságilag bezáratott, e helyett az egyház egy új, igen díszes templomot épít körülbelül 30,000 frt költséggel. Erre már eddig összeszedtek a hívek 8000 frt tőkét, e folyó évben kivetettek magukra szintén 8000 frtot, a többi összeget kölcsönnel fedezik. Az építési tervek és költségvetések megerősítették s törlesztési kölcsön felvételére engedély adatott.

A népiskolai tanügyi választmány elnökeiül Szinyei Gerzson tanácsbíró és Czinke István jegyző választottak; tagjai Buza János, Radácsi György és Dezső Lajos tanárok.

Az egyes egyházak ügyes-bajos dolgainak elintézése, melyeket itt felsorolni fölösleges volna, másfél napig vette igénybe a közgyűlés munkálkodását. i. n.

MULTUNK.

Oratio Invocatoria Ante Celebrandae Sedi- ciariae Constitutionem dicenda. Ann. 1683.

Eörök mindenható és igasság szerető Kglmes Attya Ur In, ki a közönseges Társasagnak es igazságnak megh maradáért rendeltél bölcs, eszes, es igasságh szerető Törvény tevő Birákot, Polgarokat es te egyedül birod es igazgatód a törvény tételben azokk sziveket es elme-
jeket. Te vagy Uram a ki minket is meltatlan voltunkra a hitnek kötelével edgyesekke töttel es meltoztattal be szamlalni az Törvény tevő Birak es esküt Polgarok koziben. Könyörgünk alazatossan te szent Felsegednek, Jöjj be kerünk a te aldot szentelő Lelkednek általa es Legy vegig jelen ez mi mostani Torvény Szekünkbe es igazgassad s birjad elménket s nyelvünket hogy a Törvény tételben meg ne báncuk te szent Felsegedet es meg ne serczük igasságában e mi felebaratinkat.

Tavoztasd tőlünk oh Ur In az adományra, Attya-fisagra, baradsagra es felelemre hajlandó szívet, Segetz bennünket es ugy igazgas, hogy mind Szegénnek, boldognak, Eözvegynek, Arvának, it Lakosnak es Jövevénynek, igaz törvenyt tehessünk es szolgaltathassunk.

Eörizd meg az artatlanokat igaz ügyökbe es jelencz ki az gonossagban es alhoksaggal jarokat, es igaz törvény szerint legy meg büntetőjök, hogy megrettenven terhessenek meg te hozad es felebarattyokhoz es Lelkekbe gyogyulast vehessenek örök idvessegekre. tarcz meg, es virágoztast a szep Polgari edgyesseget köztünk, hogy mi általunk gengek altalis a mint meg' mondottad (Istenek vattok) az igassag' es irgalmassag' czokolhassak edgy mást.

Igy tegy mi velünk oh mi Kglmes edes Atyánk Isténünk a te szerelmes szent Fiadert, a mi Urünk Jesus Christusunkért es meg' valtonkert, a minket szentelő Szent Lélek Innel egyetembe, mind öröкке Amen.

Mi atyánk etc.¹

Lorántfi Zsuzsánna levele.

Susánna Lorántfi, Serenissimi Principis quondam Dni Georgii Rákoczi, Principis Transylvaniae, Partium Regni Hungariae Dni, et Sicularum Comitum Vidua & Memoria Commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, hogy ez elmúlt esztendőben látva a *Felföldön*² levő némely Ecclesiáknak fogyatkozott állapotokat, keresztyéni indulatunkul víseltetvén, bizonyos summa pénzt conferáltunk nekik, hogy azt vagy valami külső jószágnak, vagy szóló örökségnek vételére, vagy pedig bizonyos interesre kiadván, annak hasznát és jóvedelmét esztendőnként Prédikátorok, de

¹ A vallásos multnak ez érdekes bizonyosságát az eredetihez teljesen hű másolatban *Ujlaky István*, a sárospataki közbirtokosság jegyzője és főerdőse küldte be lapunknak. A mai kor gyermeke szinte kételkedve néz fel őseire, a kik — mint városi előjárók is — tudtak imádkozni. Ma — főként Sárospatakon — a városi előjárók sem a tanácsházban, sem a templomokban nem igen érnek rá az istennel való társalkodásra. Szerk.

² Felső Dunamelléki vagy Samáriai egyházkerület értendő, mert abban az időben itt voltak püspökök. Szerk.

legkiváltképen schola Mesterek és scholák tartására fordítsák. Hogy azért azon summa pénz mind az előtti s mind mostani collatiókból conferáltatott beneficiumnak, avagy azon szerzett és ez után szerzendő külső jószág-
nak vagy szőlő-örökségnek haszna vagy interesse másu-
vá ne fordítassék: értékre adgyuk a Felföldi Eccle-
siák *Püspökinek* és *Esperest* Uraiméknak, több Prédiká-
torokkal együtt, intvén kegyelmesen ő klmeket, hogy
ő klmek esztendőnként azon ekklesiákbeli gondviselők-
től számot vegyenek Synattyokban, és közönségesen
hova mit költöttek 's költenek azon summának hasz-
nából, mert nem akarjuk, hogy azon summa más pri-
vatumra, hanem egyedül csak a fellyebb megirt szük-
ségre convertáltassék. Melynek nagyobb bizonyására
ez kezünk írásával s pecsétünkkel megerősítettett Le-
velünket attuk, azon püspök és Esperest uraiméknak.

Datum in Curia nostra Ujhelyiensi die 23 Septem-
bris anno Dni Millesimo Sexcentesimo quinquagesimo
quarto. Susánna Lorántfi. (L. S.)

A dunamelléki ref. egyházkerület levéltárából

közli: Földváry László,
vhartányi lelkész.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászír.** *Sáfrány Zsigmond*, téglási ev. ref. lel-
kész mult hó 9-ikén, életének 56-ik évében szívszélhű-
lésben hirtelen meghalt. A derék lelkész temetésén Lukács
Ödön esperes imádkozott, Joó István, a debreceni ref. főis-
kola tanítóképző intézetének igazgatója gyászbeszédet mon-
dott, Kálmán D. ujfehértói lelkész pedig a sírnál búcsúzott
el a köztiszteletben álló paptól. Áldás emlékére. — *Tarbay*
Sándor, a mult évben főiskolánk gimnáziumának V-ik
osztályában járt tanuló, élete 17-ik évében, hosszas bete-
geskedés után, Mezőkövesden, szülői házában meghalt.
A szelíd természetű és szorgalmas tanuló elhunytát ta-
nári karunk is őszintén sajnálja. — A kecskeméti ev.
ref. jogakadémia tanári kara a legőszintébb fájdalom ér-
zetével jelenti köztisztelet- és szeretetben álló kartársának,
Dékány István jogtanárnak, a kar tiszteletreméltó se-
niorának munkás élete 75-ik, tanárságának betöltött 30-ik
évében, aug. 31-én, reggel 6 órakor történt csendes el-
hunytát.

— **A tanév megnyitása** szomorúan indul az egész
ország összes közép- és főiskoláira. Előbb csak egyesek-
nek (Sárospatak, Debrecen, Kassa, Eger, Kolozsvár, Bu-
dapest) tiltotta el a belügyminiszter a tanulók összegyű-
jtését, legújabb hírek szerint pedig az összes közép- és
főiskolák zárva maradnak egy ideig. A budapesti egye-
temen a vizsgálatok letétele engedélyezve van. „Isten ójja
nagy csapástól mi magyar hazánkat!”

— **Jókai jubileuma és a reformátusok** címmel ve-
zércikket írt a »Protestáns-«nak (34 sz.) *Morvai F.* nagy-
vátyi lelkész, s abban méltó elismeréssel adózván a
halhatatlan író érdemeinek s a kálvinista szellem meg-
ismertetése s „egy időben kedvelté tétele” végett kifejtett
láng-buzgóságának: — azt a kérdést veti fel a magyar
kálvinisták előtt, hogy mivel akarják ezt a viszonzha-
talan nagy jót az 50 éves írói jubileum alkalmából vi-
szonozni s általában akarják-e valamivel? Különösebben
a felső-baranyai egyházmegye figyelmét hívta fel, a
melynek *Jókai* egykor segédgondnoka volt. Ajánlja,
hogy válaszsza meg az egyházmegye *tiszteletbeli segéd-
gondnoknak*, ezen kívül készíttessen dísz-albumot, a
melyet küldöttség adjon át; az egyetemes konvent pedig
tűzzön ki néhány száz korona pályadíjat oly irodalom-tör-

téneti műre, mely *Jókai* műveiben a kálvinista elemeket
kiemelve, — e szempontból méltatná azokat. — Üdvö-
zöljük *Morvai F.*-et. gondolataiért s méginkább az eszme
megpendítéseért s illetőleg mozgatásaért. A konventet
azonban nem tartjuk illetékesnek olyan fajta pályadíj
kitűzésére, mint ő képzei. Ezt tehetné inkább a Magyar
Protestáns Irodalmi Társaság, még inkább a pápai fő-
iskola, vagy akármely más prot. nagyobb tanintézet,
mert *Jókai* iránt az egész magyar hazával együtt a fő-
iskolák ifjúságának illik mindenek felett nemes versenyre
kelni. Ezeken felül a prot. sajtóra is vár bizonyos ked-
ves köteletség ez irányban s mi csak örülni tudunk
annak, hogy mi — mint lap — e tekintetben már ké-
szen várjuk a jubileum idejének beteltét.

— **A harmadik kath. nagy gyűlés.** Az egyházpoliti-
kai refeormok megakadályozása s a szendergő kath.
öntudat ébresztése végett Szabadkán folyó, hó 10-én
nagy gyűlést fognak tartani az igaz hitű bácskaiak. A
felhívás már szét van küldve s ha annak hitelt adhatnánk,
akkor a kormány egyházpolitikája s annak készülő tör-
vényjavaslati által az *isteni eredetű kath. hitvallás alap-
cikkelyei s az ezekkel okozati összefüggésben álló tiszta
erkölcsök (!) vannak fenyegetve.* A programm ez: a) Egy
hazafias ének. b) Elnöki megnyitó gr. Eszterházy Miklós
Móricztól. c) Üdvözlő iratok a pápának, királynak és a
kalocsai érseknek. d) Beszéd az elkeresztelésről, az anya-
könyvek államosításáról és az 1868 53 t.-c módosításá-
ról. e) Beszéd a polgári házasságról. f) Beszéd a vallás-
szabadságról és a zsidó recepcióról. g) Beszéd a kath.
öntudat és hit-élet ébresztéséről, a kath. körök alakításá-
nak szükségességéről és a kath. sajtóról. Végül hazafias
ének. Az ily gyűlések hátterében mindig ott vagyunk
mi megtérítendő eretnekek a zsidókkal és szabad-kömvé-
sekkel s ott van egy kath. centrum-párt alakítása az
országgyűlésen, a mely végett más uton is megindították
és fejlesztik már a mozgalmat.

— **A sárospataki főiskola igazgatósága** a következő
felhívást küldötte szét: „Felkérjük Tisztelendő urat:
a legközelebbi vasárnapon méltóztassék a templomban
a szószékéről kihirdetni, vagy esetleg az egyházközségében
levő tanulókat korábban is értesíteni, hogy noha Sáro-
spatakon járvány ez idő szerint nincs, az államkormány
intézkedéséhez képest a *Sárospataki Főiskolában az isko-
lai év megkezdése, további intézkedésig elhalasztatik.* Elő-
jegyzés az osztályokba való felvételre, az igazgatóságnál,
levél útján, a bizonyítványok beküldése mellett lehetséges.”
Meg kell jegyeznünk e figyelmeztetéshez, hogy a főiskola
igazgatósága és tanári kara a sűrűbben hangzó kolera
hírekre mindjárt nyugtalankodni kezdett s a főiskolai
orvos véleményének meghallgatása után az igazgató-tanács
elnökeit s ezek által a megyei hatóságot is felkérte a
netalán szükségesnek mutakozó óvintézkedések megté-
telére. Egészen aug. hó 30-ig maradtunk aggasztó-bizonyta-
lanság és biztató remények között, mígnem végre megér-
kezett Budapestről a megyéhez, onnan igazgató-tanácsunk
elnökéhez s főiskolánk közigazgatójához az összejevetelt
betiltó legfelsőbb rendelet. — Természetes, hogy a
sörgönyileg értesített napi lapok sem tudták oly gyorsan
szétröpíteni a kellemetlen hírt, hogy a főiskolába készü-
lők vagy már épen elindult szülők s gyermekeik meg-
akadályozhatók lettek volna a Sárospatakra való bejöve-
telben. Még inficiált területekről is érkeztek szülők és
növendékek — mind e mellet még lapunk zártakor is
boldogan írhatjuk, hogy a járványt csak hírből ismerjük.

— **A pápai ev. ref. tanítóképző-intézet visszaállí-
tását** kéri a komáromi egyházmegye a dunántúli ev. ref.
egyházkerületről, mert különösen a kisebb egyházak nem
tudnak képesített tanítót kapni.

— **Választás.** A *heő-szalontai* (Borsod m.) lelkészi állomásra múlt hó 13-án egyhangulag *Bársony György*, kiskőrői helyettest választották meg.

— **A VIII. osztályt önként ismétlő tanulók bizonyítványa ügyében** a vall. és közoktatásügyi miniszter a legközelebb a következő rendeletet bocsátotta ki. „Felmerült az az eset, hogy a VIII. osztályt kellő eredménnyel végzett tanuló az osztályt önként megismételte, az ismétlés évében megbukott. új osztálybizonyítványt kapott s ennek alapján, bár a megelőző évben kielégítő előmenetelről szóló bizonyítványnak jutott birtokába, érettségi vizsgálatra nem bocsátatott. Az ily helytelen eljárás elkerülése végett rendelem, hogy az olyan középiskolai tanulók, kik a VIII. osztályt kellő eredménnyel végezték és azt önként ismétlik, ezen önkéntes osztályismétlés évében többé nem osztályozandók és nekik bizonyítvány nem adandó.”

— **Az alsóborsodi ev. ref. egyházmegye** őszi közgyűlését Miskolcon, f. hó 7-én tartja meg.

— **Szives kérelem a nagytiszteletű ref. lelkészekhez s az egyházak nagyérdemű gondnokaihoz.** „A folyó évi egyházkerületi tavaszi gyűlés 81. számú határozatában — a tűzvész által sújtott nádasdi egyház fölsegélése céljából — fölhívati határozza egyházkerületünk egyházait, hogy könyöradományokkal járuljanak ezen igyekező kis egyház fölsegéléséhez.” E nagybecsű határozat értelmében mély tisztelettel kérem a tisztánbenn ev. ref. egyházkerület nagytiszteletű lelkészeit, s az érdemes egyházak gondnokait, hogy könyöradományukat — jelzett célból — legkésőbb szept. 25-ik napjáig összegyűjtve, s azokat az „abauj-nádasdi ev. ref. egyház lelkészi hivatalához” címezve, postautalvány alakjában megküldeni szíveskednének. Mind az egyes egyházak részéről, mind a netalán magánosoktól beérkezendő kegyes adományokat a Sárospataki Lapok útján, a nádasdi ref. egyház nevében mondott köszönete mellett, nyugtázni fogja Abauj-Nádasdon,

Béký János ev. ref. h. lelkész.

— **A sajó-keresztúri ev. ref. templom** múlt hó 19-én, a községben dühöngött tűzvész alkalmával leégett.

— **Az alsózemlenmegyei közös lelkész-értekezlet** múlt hó 28-án tartatott meg Sárospatakon, az egyházmegyei gyűlést megelőzőleg. A tagok létszámán már látható volt a kolera hatása. Maga az értekezlet összehívó esperes sem jelent meg a már inficiálnak bizonyult Lúcz községből, nem a bodrogközi értekezlet elnöke sem, miért is a közös értekezletet a hegyalja-harangodi kör elnöke, *Tóth Lajos*, s-hídvégi lelkész vezette. A hangulat beteges volt, egészen időszerű. A Bodrog-közt csupán 4 lelkész képviselte s az egy évvel ezelőtt hozott határozatokról szóló jegyzőkönyv még csak most került hitelesítés alá s az egyes kiküldött bizottságok tagjai csak úgy csodálkoztak az őket ért bizalom felett, a melynek nem volt módjukban eleget tehetni. A hegyalja-harangodi körnek a papválasztási visszaélések megszüntetése végett készített (már elébb külön letárgyalt) javaslata lett volna a közös értekezlet legérdekesebb tárgya, de ezt újabb felolvasás nélkül terjesztették az egyházmegyére. Szakszerű tanulmány, gyakorlati kérdések vitatása — az sem volt. Nem jól van ez így! Ha majd a kolera elmúlik, kezdjünk — mint értekezleti kör — nemesebb, termékenyebb életet, jó cselekedetekre igyekeztől!

r. l.

— **Magyar missionariusnak** nevezték ki Amerikába, Pittsburghba *Ferenczy Ferenc* sajó-ivánkai ev. ref. h. lelkész. Állása elfoglalására folyó hó 4-én indul.

— **A középiskolai tandíj tárgyában** a vallás- és közoktatásügyi miniszter a következő rendeletet adta ki: „Hogy a középiskolákba járó tanulók szüleinek a tandíj

fizetését megkönnyítsem, az eddigi eljárást, mely szerint a tandíjat két részletben fizették a szülők, olyképen találok módosítandónak, hogy 1893—94-ik tanévtől kezdve azon középiskolákban, melyeknek tandíja az állampénztárba vagy a tanulmányi alapba folyik, a tandíj négy részben lesz lefizethető. Ez intézkedéssel a tandíjmentességért való folyamodásnak, úgyszintén a tandíj-számadások beküldésének, végül a tandíj-kedvezményt elvesztő tanulóakra vonatkozó kimutatások felterjesztésének határidejét is összhangzásba kellett hoznom, a mihez képest az egész tandíjügyre vonatkozó határnapok ezentúl a következők lesznek: 1. A tandíj fizetése alól való felmentésért a tanév első felében szeptember 15-ig, a második felében február 15-ig kell folyamodni. A folyamodványokat a tanári testületek tartoznak azonnal tárgyalás alá venni és sürgősen felterjesztetni a kir. főigazgatóhoz, a ki minden legcsekélyebb késedelem nélkül felterjeszti az iratokat véleménye kíséretében a miniszterhez. 2. A tandíj-lefizetés évenként 4-szer történik u. m. október 15-ike körül, december 1-je körül, március 15-ike körül és május 1-je körül. 3. A tandíj-kedvezményt elvesztő tanulók kimutatása január 15-ig és július 15-ig terjesztendő fel hozzám. 4. A tandíjszámítások felterjesztésének határnapjai: december 31-ike a tanév első felének tandíjára, vagyis a tandíjnak első és második negyed részére nézve együttesen, — továbbá május 31-ike, a tanév második felének tandíjára, vagyis a tandíjnak harmadik és negyedik negyed részére nézve együttesen. Természetes, hogy ez a rendelet a felekezetekre nem kötelező.

— **Értesítés.** A szatmárnémeti ev. ref. főgimnáziumban a f. évi beiratások szeptember 15—16. napjain fognak megtartatni. Ha azonban a kolera miatt esetleges újabb intézkedés következtében ezen határidő is elhalasztatnék, erről annak idején az érdekelte szülők a lapok útján értesítettni fognak. Épen ezért figyelmeztetjük mind azokat, kik gyermekeiket beírtni szándékoznak, hogy a hírlapi tudósításokat kísérik figyelemmel s azok értelmében járjanak el gyermekeik beíratását illetőleg.

Szatmár, 1893. szeptember 1. *Borsos Benő*, igazgató.

— **A debreczeni és kolozsvári fakultások** gyámoltása végett felhívó szöveget küldözött szét a tiszántúli kerület elnöksége, a melyet a „Prot. Közlöny” (Kolozvár) ilyen megjegyzéssel említ meg: „Hiszszük, hogy a lelkes felhívás leg fogja teremni gyümölcsét, de... nekünk abból igen kevés fog jutni és meg kell elégednünk az egyetemes zsinat elvi, tehát erkölcsi támogatásával.” — Mi is azt hiszszük.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

P. P. »A türelem rózsát terem.« Levelet irtam. — *A. J. D.* Az emlékbeszédet egészben vagy legalább főbb részében közölni fogjuk. *B. J.* Szivesen segédkezünk — tőlünk telhetőleg. — *M. E.* Levelének tartalmát közltem a közös értekezlettel. — *Gr. E.-féle cognacydr-társaság.* Mi még 4 csillagosokért sem hirdethetünk, nálunk csak a készpénz imponál, de olyan amerikai ízü hirdetésekre — mint a minő ket kaptunk — még készpénzért sem vállalkozhatunk *X. Y.* Nem az a kérdés, hogy ki az a „Tifagómen”, hanem hogy van-e igaz? Ha félremagyarázott valamit, ám tartsa a hátát, tessék vele tollat mérni s az iskola iránt való szeretetében őt felülhaladni. Ha pedig »szin-igaz-igazságokata« beszél, tessék pártjára állani a nyilvánosság előtt is, hadd győzzön a jobb. — *T. I.* A küldeményre levélben felelünk. Kapta-e a hivatalos adatokat az énekes-könyv ügyében? — *K. Zs.* Az ígért is jól esik. Dalnokainkat elfogta a hallgatás, még eddig egy sem pengette meg a babiloni hegedűt. — *P. J.* Az espereshez juttatandó irat későn érkezett, továbbítani fogom. — *F. L.* A patenses időszak tisztázásához nagy örömmel fogadnók a jelzett adatokat a tapasztalat embe-rétől. A »nyílt levél«-ről levélben szölok — *Sz. I.* A becses reliquia már ki van szedve s következő számunkban olvasható lesz. A keletke-zési körülményeket kezdjük szintén látni. Az eredeti kéziratot visszain-dítottuk. Köszönet! ...

HIRDETÉSEK.

Ifj. Hönig Frigyes, harang- és ércz-öntődéje

Aradon, Rákóczy-utca 28. szám.

Alapított 1840-ben. Állami ezüst éremmel kitüntetve 1890-ben.

Ajánlja több évi jótállás mellett a legújabb találmányú cs. és kir. szabadalmazott harangjait; melyek előnye a régi szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly és ármegtakarítás mellett — erősebb és kelmesebb hangúak.

Továbbá ajánlja a legjobb szerkezetű, forgatható vas harang-felszereléseit, melyek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, — az áttétes tengely-ágak használásával pedig a legnagyobb harangok is könnyen kezelhetők; — vas harang-állványait, valamint régi harangoknak új, forgatható felszerelésre való átalakítását.

A harangoknak vasuton való szállítását saját felelősség- és költségemre eszközölöm. Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

8—12

Az országos középiskolai tanáregyesület jubileuma alkalmából rendezett kiállítás

NAGY DISZOKLEVELE.

EGYETLEN
MAGYAR KÖNYVÁRUS,
KI AZ 1885.
ORSZÁGOS KIÁLLÍTÁSON
A KEVÉS SZÁMÚ (110)
LEGNAGYOBB KITÜNTETÉSSSEL:
A NAGY
DISZOKLEVÉLLEL
LETT MEGTISZTELVE.

R Á T H M Ó R
könyvkiadóhivatala és könyvkereskedése

Gizella-tér, a Haas-palotában.

A művelt nyelvek irodalmának gazdag raktára.

EGYETLEN
MAGYAR KÖNYVÁRUS,
KI AZ 1873.
VILÁGKIÁLLÍTÁSON
A KEVÉS SZÁMÚ
LEGNAGYOBB KITÜNTETÉSSSEL:
A LEGFELSŐBB
ELISMERÉSSSEL
LETT MEGTISZTELVE.

Az igazgató, tanár és tanító urak szíves figyelmébe ajánlva.

Bátorkodom könyvkereskedésemet az *intézeti könyvtáraknak, a tanuló ifjúság, úgy a tisztelt tanári kar* könyvszükségletének a lehető *legelőnyösebb feltételek* mellett való szállítására felajánlani. Magától értetődik, hogy országszerte közbizalomban részesülő könyvkereskedésem a szíves megbízásokat a *legnagyobb figyelemmel, úgy a lehető legnagyobb engedményekkel* teljesíti. Mindennemű irodalmi segédszerekkel, magyar, német, francia, angol könyvjegyzékekkel, a külföldi *antiquariusok* catalogusaival a legnagyobb készséggel *ingyen* szolgállok. Új műveket betekintés és választás végett szívesen küldök bérmentve; szíves megbízások alkalmával figyelemmel kísérem az árleszállításokat és az antiquariusok catalogusait, úgy hogy szíves figyelmeztetés eseteiben ezek szerint számítom a megrendelt művek árait.

Ez alkalommal szerencsém van értesíteni, hogy sok oldalról történt felszólításnak engedve, végre elhatároztam azon irodalmi kincseket, melyek több mint 3 évtizeden át kiadásomban összegyűltek, az *iskola céljaira* is gyümölcsöztetni és azoknak alkalmas részeit

RÁTH MÓR ISKOLAI KIADÁSAI

gyűjteményes cím alatt önálló jutányos darabokban közrebocsájtani.

Megindul e vállalat Arany János, B. Eötvös József sat. válogatott műveinek önálló 30—50 kros füzetével és pedig *correct szöveg* és első *rangú szakférjak által commentált* kétféle kiadásban.

Úgy hiszem, azon t. tanár urak, kik nem tartják célszerűnek a tanuló kezébe adni a commentált kiadásokat — a magyarázatban saját ízlésüket és tanulmányaikat kívánván követni — ezen szövegkiadásokat is szívesen fogják fogadni.

Eddig megjelentek:

Arany János. A magyar verselésről. 30 kr.

— — Zrínyi és Tasso. 50 kr.

— — Irói arcképek. Tartalom: Gyöngyösi István, Orczy Lőrincz, Gvadányi József, Szabó Dávid, Ráday Gedeon. 40 kr.

— — Bírálatok. 50 kr.

— — Az elveszett alkotmány. 50 kr.

— — A nagy-idaí cigányok 40 kr.

— — Rózsa és ibolya. Losonczy István, Bolond Istók, 50 kr.

— — Toldi. 40 kr.

— — Toldi estéje. 40 kr.

— — Buda halála. 60 kr.

— — Murány ostroma. 40 kr.

— — Balladái. 40 kr.

Shakspeare. János király, Fordította Arany János. 40 kr.

Lucius Annaeus Seneca vigasztalása Márciához. Fordította és testvérje sirja fölött búsongó szüleinek ajánlotta Lévay József. 40 kr.

B. Eötvös József költeményei. 40 kr.

— — Emlékbeszéd. Első füzet. Tartalma: Kölcsey, Körösi Csoma, Gróf Desseffy József. 40 kr.

Sajtó alatt vannak:

Arany János válogatott kisebb és hátrahagyott költeményei.

— — válogatott elbeszélő és epikai költeményei.

— — válogatott prózai munkái.

— — Szent-Iván éji álom (Shakspeare-fordítás).

— — Hamlet (Shakspeare-fordítás).

— — Levelezése irói barátaival (válogatva).

— — Önéletrajza és Gyulai Pál, Arany László, Ercsey S. adalékai az életrajzhoz.

— — Alkalmas szemelvények Aristophanes fordításából.

B. Eötvös József. Emlékbeszéd. Második füzet. Tartalma: Vörösmarty, Kazinczy, Gróf Széchenyi István. — Harmadik füzet. Tartalma: Reguly, Szalay László, Gróf Desseffy Emil.

— — Ünnepi beszéd.

— — Éljen az egyenlőség. Vigjáték.

— — Szemelvények szépirodalmi műveiből (Gondolatok, Karthausi stb.) úgy a politikai beszédekből.

Jókai Mór. Életemből (Legalkalmasabb darabjai) stb.

Saját kiadásaim közül szinte a lehető legelőnyösebb beszerzési feltételek mellett bátorkodom ajánlani: A Történelmi Életrajzokat, melyek a minisztérium által ajánlva vannak, úgy a földrajzi szemléltető tanításra alkalmas, sok száz illustratioval és nagybecsű eredeti térképekkel ellátott szinte ajánlott utazási műveket: Stanley, Jephson, Holub, gróf Teleki Sámuel, Hübner stb. szerzőktől — igen jutányosan. Továbbá a történelmi, földrajzi, természettudományi, rajztanításra alkalmas szemléltető művek, térképek, fali táblák stb. illusztrált prospectusait.

De többi kiadásaim is, melyeknek túlnyomó része a középiskolai tanáregylet bizottságának jegyzékében az iskolai és ifjúsági könyvtáraknak beszerzésre ajánlott és nagy részben rendkívül leszállított áron is kapható, kiválóan alkalmasak a tanodai könyvtárak, irodalmi és önképző-körök könyvtárainak gyarapítására. Ezen könyvtárak, kulturai hivatásuknál fogva, miként eddig, úgy ezentúl is különös figyelmem és hol szükséges pártfogásom tárgyai lesznek. Kérem tehát az illető vezértanárra urakat, érdekükben egész bizalommal hozzám fordulni. Kimerítő jegyzékek bérmentve küldetnek.

LAMPÉL ROBERT

(Wodianer F. és Fiai)

cs. és kir. udv. könyv-

kereskedés kiadásában

Budapesten, VI. ker., Andrásy-út 21. szám alatt

megjelent és a nm. vallás- és közokt. minisztérium által általánosan engedélyezett

TANKÖNYVEK.

Elemi népiskolai tankönyvek:

- Magyar Abo és Olvasókönyv**, szerk. Götz-Schön-Trájtler, enged. 16163/1890. sz., ára kötet 20 kr.
Fali olvasótábla hozzá (18 írott, 18 nyomtatott tábla) eng. 16163/1890. sz., ára 3 frt.
Alloírásu Abo és Olvasókönyv, szerk. Götz-Schön-Trájtler, eng. 43574/1892 sz., ára kötet 20 kr.
Ábécéskönyv, Vargyas Endrétől, eng. 18343/1893. sz., kötet 14 kr.
Fali olvasótábla, hozzá (8 írott, 8 nyomtatott tábla), ára 3 frt.
Magyar Abo és olvasók., szerk. Faludi-Szep. enged. 17358/1888. sz., ára kötet 20 kr.
Magyar Nemzeti Olvasókönyv, szerk. Götz-Schön-Trájtler, eng. 4954/1890. sz., a 2. osztály számára kötet 30 kr., a 3. oszt. szám. kötet 36 kr., a 4. oszt. szám. kötet 40 kr., az 5.-6. oszt. szám. kötet 62 kr.
Falusi iskolások olvasó és tankönyve, szerk. Györfy János. Ára kötet 40 kr.
Magyar nyelvtani kézikönyv, írta Belicza József, eng. 50316/1892. sz. 1. rész kötet 18 kr., 2. rész kötet 24 kr., 3. rész kötet 24 kr., 4. rész kötet 44 kr.
Magyar nyelvgyakorlókönyv, Boronkay Károlytól, eng. 16382/1892. sz. 2. oszt. kötet 18 kr., 3. oszt. kötet 20 kr., 4. oszt. 24 kr.
Kis magyar nyelvtan, szerk. Erényi-Balassa, eng. 19441/1890. sz., ára kötet 30 kr.
Magyar nyelvtan, osztatlan népisk. sz. Vargyas E-től, eng. 43855/1899. sz., ára 20 kr.
Magyar Abo és olvasókönyv a német tan nyelvű népisk. szám. szerk. Mártonfy és Gökler, enged. 11107/1893. sz. 1. évfolyam, kötet 30 kr. 3. évfolyam kötet 45 kr.
Német Abo és olvasók., szerk. Faludi-Szep, enged. 53205/1892. sz. 1. r. kötet 32 kr.
Német olvasókönyv, szerk. Faludi-Szep, enged. 17358/1888. sz. 2. rész kötet 40 kr. 3. rész kötet 48 kr.
Lesebuch für Volksschulen, szerk. Hetzel S., enged. 34825/1891. és 43293/1891. sz. 1. rész kötet 20 kr., 2. rész kötet 28 kr., 3. rész kötet 33 kr.
Deutsche Sprachlehre, írta Langraf M., eng. 19906/1871. és 13441/1893. sz. 1. r. kötet 36 kr., 2. r. kötet 36 kr.
Deutsche Sprachlehre, Mendi L.-től, eng. 51336/1892. kötet 44 kr.
Elementar Sprachbüchlein, írta Hetzel S., enged. 34825/1891. sz., kötet 30 kr.
Német nyelvtan, gyakorlati feladatokkal, eng. 7908/1890. sz., kötet 40 kr.
Német nyelvgyakorló, írta Spitzer L., eng. 10498/1893. sz., kötet 30 kr.
Számvetési gyakorlókönyv, szerk. Faludi János, eng. 14539/1889. és 17358/1888. sz. 1. rész kötet 15 kr., 2. rész kötet 18 kr., 3. rész kötet 20 kr.
Ugyanaz, az új valuta szerint átdolgozott kiadás ugyanazon árák mellett.
Földrajz írta dr. Brózik Károly, eng. 52064/1891. és 3973/1890. sz., a 4. oszt. szám. kötet 20 kr., az 5. oszt. szám. kötet 30 kr., 6. oszt. szám. kötet 20 kr.
Első oktatás a földrajzban, írta Kuttner S. enged. 52039/1891. sz., átdolg. Suppan és Laukó, kötet 30 kr.
Földrajz, osztatlan népisk. szám. Vargyas Endrétől, eng. 21456/1890. sz., kötet 20 kr.
Földrajz, írták Mártonfy és Pechány, eng. 6663/1892. és 51902/1892. sz., a 4. oszt. szám. kötet 24 kr., az 5.-6. oszt. szám. kötet 36 kr.
Magyarország térképe, megyei beosztással, Hatsek I-től, eng. 17358/1888. sz., 20 kr.
Az Osztr.-Magy. Monarchia dombortérképe, készítette Hatsek I. 20 kr.
Magyarország egyes megyéinek térképe Hatsek I-től, eng. 14595/1879. sz., egy-egy 15 vagy 20 kr.
Kis Atlasz, Lange és dr. Cherven-től, eng. 20477/1891. sz., ára 40 kr.
Első oktatás a magyarok történetében, írta Kuttner S., átdolg. Suppan és Laukó, eng. 20281/1891. sz., kötet 30 kr.
Magyarok története, osztatlan népiskolák számára, Vargyas Endrétől, eng. 7487/1890. sz., kötet 20 kr.
Magyarország története, Török Istvántól, enged. 2760/1890. sz., kötet 36 kr.

A *-al megjelölt művek német nyelven is, a +-el megjelöltek pedig tót nyelven is kaphatók ugyanazon árák mellett.

Részletes árjegyzék ingyen és bérmentve.

Az itt felsorolt és kiadásunkban megjelent tankönyveken kívül, az összes létező és bárhol megjelent, és hirdetett könyvek és zeneművek ugyanolyan árák mellett nálunk is megrendelhetők.

- Magyar Alkotmánytan**, írta dr. Csiky Kálmán, eng. 50315/1892. sz., kötet 24 kr.
Rövid alkotmánytan, írta Mayer Miksa, enged. 52062/1891. sz., ára 16 kr.
Természettan, írta Báthory Nándor, eng. 54274/1891. sz., kötet 40 kr.
Első oktatás a természetrajzban, írta Kuttner S., átdolg. Suppan és Kozocsa, eng. 52039/1891. sz., kötet 40 kr.
Természettan, osztatlan népisk. számára, Vargyas Endrétől, eng. 7487/1890. sz., kötet 20 kr.
Gazdasági és kertészeti füzetek, Dobóczy Lajos-tól, 1. és 2. kötet a fiúiskolák számára, 3. és 4. kötet a leányiskolák számára, eng. 3855/1893. 53162/1891. 20290/1891. sz. egy-egy füzet ára kötet 20 kr.
Egészségtan, írták dr. Csapody és dr. Gerlőczy, eng. 20296/1891. sz., ára kötet 24 kr.
Természettan, a kémia elemeivel írta Heller Ág., eng. 15354/1890. sz., kötet 40 kr.
Természettan, a vegytan elemeivel, írta Kuttner S., átdolg. Suppan V., eng. 51903/1892. sz., kötet 36 kr.
Természettan írta Vargyas Endre, enged. 55050/1890. kötet 24 kr.
Természettan és vegytan Miklós Gergelytől, engedély. eng. 46239/1892. sz., kötet 44 kr.
Énektani példatár, szerk. Hortobágyi, Könyves és Szabó, enged. 21888/1891. sz. 1. füz. 10 kr., 2. füz. 15 kr., 3. f. 18 kr., 4. füz. 20 kr., 5. füz. 30 kr.
Szépírási minták Vajda Páltól, enged. 25924/1889. sz., magyar írás, 15 kr., magyar-német írás 20 kr.
Alloírás-minták Vajda Páltól, Magy.-német írás 40 kr.

Felső népiskolai tankönyvek.

- Dr. Götz J.—Tóth József**, kir. tanfelügyelő. Magyar olvasókönyv, enged. 21444/1890. szám
 1. kötet, füzet 60 kr., köt. 80 kr.
 2. kötet, füzet 70 kr., köt. 90 kr.
 3. kötet, füzet 80 kr., köt. 1 frt.
Környei-Gyulay. Gyakorlati irálytan, enged. 19449/1890. szám, ára 90 kr.
Kuttner Sándor. Kis általános földrajz. Átdolgozták Szuppán V. és Laukó A. 24. kiad., eng. 15352/1890. sz. füzet 48 kr., kötet 60 kr.
Dr. Schwicker J. H. Általános földrajz, enged. 56138/1892. ára 120 kr.
Kuttner-Laukó. Kis világtört. Képes kiadás, ára 80 kr.
János F. Magyarország alkotmánya, enged. 17358/1888. szám, ára 50 kr.
Kakujay K. A természetrajzi oktatás vezér- és kézikönyve, enged. 17358/1888. szám, ára 60 kr.

Alsófoku ipar- és kereskedelmi iskolai tankönyvek.

- Bán S.** Egyszerű és kettős könyvvitel, enged. 7919/1890. szám, ára 120 kr.
Dr. Gyulay Béla. Alsófoku keresk. iskolai olvasókönyv, 1. osztály számára, eng. 19948/1889. ára 60 kr.
 2. osztály számára, eng. 21261/1886. ára 60 kr.
Mártonfy M. országos felügyelő, Trájtler K. nép- és iparisk. igazgató. Abo és olvasókönyv az ipariskolák előkészítő oszt. szám., eng. 31850/1893. sz. ára kötet, 28 kr.
 Magyar olvasókönyv az alsófoku ipariskolák előkészítő osztálya számára, 31850/1893. ára kötet 32 kr.
 Ugyanaz az 1. osztály szám., 31850/1863. kötet 40 kr.
 " a 2. " " " 40 kr.
 " a 3. " " " 40 kr.
Miklós Gergely. Természettan és vegytan. 102. a szöveg közé nyomott képpel, 46239/1892. ára kötet 44 kr.
Dr. Gyulay Béla. Ipariskolai olvasókönyv, 19948/1889. és 6600/1887. sz. 1. évfolyam, ára 44 kr., kötet 50 kr.
 2. " " " 44 kr., " 50 kr.
 3. " " " 44 kr., " 50 kr.
Dr. Veress Vilmos. Általános számtan, alsófoku keresk. isk. 1. osztálya számára, eng. 7389/1893. sz., ára 50 kr.
 Keresk. számtan az alsófoku keresk. isk. 2.—3. oszt. számára, eng. 52037/1891. sz., ára 90 kr.
 Számtan az alsófoku iparisk. sz., 1. évf., ára kötet 30 kr.
 " " " " 2. " " " 30 kr.
 " " " " 3. " " " 30 kr.
 Mindhárom enged. 17358/1888. sz.

által fentartott iskolákkal, a melyeket a cultusz-minisztérium évi jelentései rendszeren példányképek gyanánt szoktak bemutatni? Epen ma, a mikor az új népiskolai törvény egy újabb korszaknak beállását jelezheti s igen könnyen azt eredményezheti, hogy a ref. egyház igen sok helyen kénytelen leendő levenni kezét az általa századokon át fentartott, ápoltt, dédelgetett iskolákról; nagyszámúvá válhatik az a kérdés: hát vajjon a gimnáziumok megérdemlik-e, elért eredményeik után ítélve, hogy fentartassanak? Hiszen a népiskolák aránylag jóval kevesebbe kerülnek, mint a középiskolák. S ki tudná megállapítani: melyik van az egyház testéhez közelebb: a népiskolák-e vagy pedig a középiskolák? . . . Azokban úgyszólván magának a szorosabb értelemben vett egyháznak tagjai nevelkednek, ezekben sok más idegen elem, kiktől a legvérmesebb optimista sem várhatja a ref. egyház iránt kötelezett hálát.

De e kérdés tárgyalása nem tartozik most ide, midőn csakis közép- és felsőbb tanintézetek mult évi állapotának hű képét akarjuk bemutatni. Hű képét, mert magok az iskolák szolgáltatják az adatokat úgy a fény, mint az árnyoldalak megrajzolásához. A bemutatott tisztán objective tekinteti mindenik intézetet, a legszigorúbb positivitásra van utalva, mert a bemutatott adatokat nem változtatja meg, egyéni törekvéseinek útját állják minden lépten az értesítők kimutatásai. Hogy aztán az ítéletben hajlandók-e az olvasók megnyugodni, az olyan kérdés, melynek eldöntése nem reánk tartozik.

Hogy a kép, melyet adni akarunk, hű legyen, kötelességünk mindazokra az adatokra kiterjeszkedni, melyek egyfelől a tantervekre, másfelől a tanulókra vonatkoznak. Ez utóbbiakat illetőleg a kép sokkal aprólkosabb vonásokkal lesz rajzolva már csak azért is, mert a tanulók szorgalma, munkássága az, a mely figyelmünket különösen fölhívja, a mikor egy-egy gimnázium állapotáról akarunk szólni. Az iskolák anyagi állapota is be volna hozandó a kép rajzába, de e tekintetben adósoknak kell maradnunk, mert az értesítők nem adnak fölvilágosítást, a fentartó testületeknek e tekintetben hozott intézkedései pedig nem állanak rendelkezésünkre. Minden bizonynyal kíváncsi volna, ha az értesítők azt is közölnék: mennyi az a költség, melybe egy-egy közép-iskolának évi fentartása kerül?

Ezeknek előrebocsátása után, hozzáfoghatunk az ígért kép rajzolásához és pedig első sorban a teljes VIII osztályú gimnáziumokról fogunk szólni.

Ev. ref. gimnáziumaink közül, ide számítva a rimaszombati gimnáziumot is, főgimnáziumaink a következők: Budapest, Csurgó, Debrecen, Nagy-Enyed, Kis-Kun Halas, Hódmezővásárhely, Kecskemét, Kolozsvár, Nagy-Kőrös, Marosvásárhely, Miskolc, Pápa, Rimaszombat, Sárospatak, Szászváros, Szatmárnémeti, Székely-Udvarhely, Máramaros-Sziget, Zilah és Sepsiszentgyörgy, a mely épen az elmúlt iskolai évben lépett be a főgimnáziumok sorába.

Ebben a 20 intézetben a tanári létszám — az értesítők megfelelő rovatának adatai szerint — a mult iskolai évben összesen 290 egyénből állott. Külön a rendes tanárok számát biztosan meghatározni az értesítők alapján nem lehetett, mert ezek némelyike együttesen közli általában a működő tanerők neveit, a másik pedig külön rovat alatt a rendeseket és a nem rendeseket, amezeket sorszámmal foglalva, emezeket egyszerűen föl említve. Ez utóbbi a helyesebb eljárás, ezt ajánlanók mindenik igazgatónak.

Az sem állapítható meg, hogy a 290 tanár közül hány volt okleveles, mert nincsen mindenik értesítőben feltüntetve. Úgy látszik azonban, hogy a legtöbb okle-

veles tanár Kőrösön volt, t. i. 9, ezután Pápan, Szatmáron 8—8. Kíváncsi volna, ha e tekintetben is nyugtanának tájékoztatást értesítőink, hogy az állami követelményeknek mennyiben felelnek meg ez irányban? Egyébiránt hogy okleveles tanáraink még nincsenek olyan nagy számmal, mint esetleg az állam óhajtaná, annak oka — köztudomás szerint — abban rejlik, hogy a régi tanárok állásaikban megmaradtak s oklevél nélkül is képesített, rendes tanároknak tekintetnek. Nem tévedünk talán, ha úgy vélekedünk, hogy ref. egyházunk sokat köszönhet e régi gárdabelieknek, mint a kik a legtöbb esetben theológiát is végezve, hű fiai egyházunknak s nem szégyellik kálvinista voltukat, hanem egyházukhoz való ragaszkodásuknak szívesen adnak kifejezést, igyekeztvén növendékeiket is az egyháziasságban növelni.

A tanárok irodalmi munkásságáról nem szólhatunk, mert a sárospataki értesítőn kívül más nem ad e tekintetben felvilágosítást. Pedig talán nem lenne érdektelen e tekintetben is tájékozódunk!

A tanárok óraszámait tekintve, a 91—92 évi adatokon alig történt valami változtatás. Ez évben is meg volt az a törvényellenes állapot, hogy az igazgató hetenkint Miskolcon 21, Budapesten 18 órán tanított.

Áttérve most már ígért képünk másik részére, a tanulókra, ezekről a következőkben számolunk be az értesítők adatai alapján.

Fölvétetett 20 főgimnáziumunkba összesen 6466 tanuló, mely szám, hozzávéve a vizsgázottakét, valamint ezeknek száztólját is, a következőleg oszlott meg intézeteink között:

Az intézet neve	Fölvétetett	Vizsgázott	%	Az intézet neve	Fölvétetett	Vizsgázott	%
Budapest . . .	507	471	93	Miskolc	392	370	95
Csurgó	284	267	94	Pápa	312	295	94
Debrecen . . .	672	619	90	Rimaszombat .	306	290	95
Enyed	329	302	91	Sárospatak . .	491	459	93
Halas	263	251	95	Sepsiszentgyörgy	278	253	90
H.-M.-Vásárhely	341	306	89	Szászváros . .	207	180	87
Kecskemét . .	272	260	95	Szatmár-Németi	254	248	98
Kolozsvár . . .	332	316	95	Székelyudvarhely	161	151	93
Kőrös	284	265	93	Sziget	302	272	90
Marosvásárhely	252	241	96	Zilah	227	211	93

Ebből a 6466 tanulóból megvizsgázott 6027 s így vizsgálatlanul maradt 439, vagyis a beiratkozott tanulóknak 7% nem tett vizsgát, 93% pedig vizsgázott.

A fenti kimutatás szerint legnépesebb főgimnáziumaink a debreceni, budapesti és sárospataki; legkevesebben látogatták a székelyudvarhelyit, szászvárosit és a zilahit. Miskolc, Kolozsvár, Enyed, Hódmezővásárhely, Rimaszombat, Pápa és Sziget a 300-an felül számlálják tanulóikat, míg a többiek azon alól. Beírott növendékei közül a vizsgától legkevesebben maradtak el a szatmárnémeti intézetben s legtöbben a szászvárosiban. Az átlagos 93%-tól alól a szászvárosin kívül csak a debreceni, sepsiszentgyörgyi, nagy-enyedi, hódmezővásárhelyi (89%) és szigeti iskolák állanak, a többiek vagy megütik az általános száztólit, vagy főlebb állanak azon.

A nyilvános rendes és magántanulók számát külön-külön nem mutathatjuk be, mert egyrésztől van olyan értesítő, mely a magán tanulókról nem számol be, másrésztől egyik-másik értesítő hol a beiratkozásnál, hol a megvizsgázottaknál említi föl a magántanulókat, hol pedig mind a két esetről. Sokkal helyesebb volna e tekintetben is egyöntetűséget követni és pedig a magántanulókat illetőleg is följegyezni úgy a beiratkozást, mint a vizsgázást.

A fősúly ezután arra a kérdésre esik: milyen volt az eredmény a vizsgák szerint? Kétségkívül az erre a kérdésre kapott felelet határozza meg minden egyes intézet helyét abban a versenyben, melyet e közművelődési intézetek egymás ellen folytatnak. Itt is táblázatos kimutatást használunk, mint a mely könnyen áttekinthetővé teszi a dolgot egész mivoltában.

	Vizsgát tett	Jeles	Jó	Elég-séges	Egy- elégte- len	Két- elégte- len	Több- elégte- len
	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
Budapest . . .	471	47	10	138	29	176	38
Csurgó . . .	267	18	7	58	22	131	50
Debreczen . . .	619	69	11	175	28	279	45
N.-Enyed . . .	302	15	5	42	14	179	59
Halas . . .	251	20	8	58	23	126	50
H.-M.-Vásárhely	306	15	5	32	10	169	56
Kecskemét . . .	260	12	4	44	17	141	55
Kolozsvár . . .	316	38	12	57	18	112	36
N.-Kőrös . . .	265	21	7	54	20	122	46
Marosvásárhely	241	29	12	57	23	87	37
Miskolc . . .	370	13	3	64	18	172	47
Pápa . . .	295	20	7	48	17	157	53
Rimaszombat . .	290	16	5	59	20	159	55
Sárospatak . . .	459	31	7	90	20	251	55
Sepsiszentgyörgy	253	18	7	35	14	139	54
Szászváros . . .	180	15	8	33	18	68	37
Szatmár-Németi	248	14	5	34	14	153	61
Székelyudvarhely	151	16	11	28	19	78	52
Sziget . . .	272	26	9	54	21	121	44
Zilah . . .	211	15	7	33	15	110	54

Volt a kimutatás szerint a 6027 vizsgázott tanuló között 468 jeles osztályzatú, a mely megfelel a vizsgázók száma 7·7%-tőljának. Ez átlagos számon jóval alul áll a legrosszabb eredményt mutató miskolci gimnázium, azután a 4%-tőljával jelentkező Kecskemét, s míg az első helyen Kolozsvár és Marosvásárhely állanak az ő 12%-tőlis jeles tanulóikkal. A bukottak összes száma — a kik ismétlésre utasítottak — 415, a mely a vizsgázók számának 6%-tőlját képezi. Legelső helyen áll abban, hogy tanulóik közül kevesen buktak, a rimaszombati iskola, a melyben osztály ismétlésre senkisé utasított, illetőleg az értesítő csak úgy számol be, hogy »két s több tantárgyból kapott elégtelent 21.« Az intézetnek inkább előnyére fogadjuk el, hogy csak 2 tantárgyból kapott e 21 elégtelent, mintsem hogy önkényesen vigyük föl az osztály ismétlésre utasítottak számát. A legrosszabb eredményt e tekintetben Szászváros és Sepsiszentgyörgy tünteti föl, a hol 13% lett ismétlésre utasítva, több, mint a mennyi a jelesek %-a. Halas 2%-os bukott tanulóival előkelő helyet foglal el, míg Miskolc 3% jeleseivel 8%-os bukottakat állít szembe a tanulók ez évi, épen nem dicsérhető szorgalmának bizonyítására.

(Folyt. köv). Dr. Tüdös István.

TÁRCZA.

Egy figyelemre méltó nyilatkozat 1857-ből.

Egyházkerületünk levéltárában egy figyelemre méltó munkát van 1857-ből az akkori esperesi kar egyik tagjától, *Hegedűs László*, sárospataki lelkészről és alsó-zemp-léni esperestől a vegyes házasságok és reversálisok tárgyában, mert ezek már akkor is prot. egyházunk lassú sorvasztására szolgáló eszközök voltak „az ellenkezők” kezében, mint a hogy a múlt században prot. őseink, hogy az ellenségeskedésre való hajlam minden látszatát

kerüljék, bizonyos euphemismussal a róm. kath. ecclesia militans tagjait nevezték. Ez a munkát pedig nem csak azért figyelemre méltó, s nem csak azért érdemes a nyilvánosság elé, mert egy oly férfiúé, a ki akkor, a megpróbáltatások nehéz éveit alatt egyházunk s nemzetünk jogai védelmében az első csatasorban, a legelső oldalon, a legnagyobb elszántsággal s *nem siker nélkül* küzdött, hanem azért is, mert nem elégszik meg a polgári törvények védelmével, hanem egyszersmind itt bent, a saját egyházunk kebelében is intézkedést sürget, a midőn feleleveníti azt az eljárásmodot, a mely a korábbi időkben a vegyes házasságok útján okozott veszteségeinket korlátozta. Akkor ez a munkát nem igen vonhatta magára a közérdeklődést, mivel a figyelmet mindenütt a hatalom nyílt támadásai s a „lenni vagy nem lenni” kétségbeesztő kérdése kötötték le. Most azonban, úgy hiszem, nem lesz időszerűtlen ezt feleleveníteni. Legalább lesz annyi haszna, hogy megismerjük, mikép kívántak az elődök egy sorvasztásunkra szolgáló súlyos bajunk ellen védekezni, — s esetleg a mi talán belőle *ma* még használható, az a változott viszonyokhoz alkalmazva életbe lép, a mi pedig már most nem jó benne, az jobb, célszerűbb intézkedésnek ad helyet

De lássuk a munkálatot magát!

Vélemény

a vegyes házasság s reversális tárgyában.

A vegyes házasságra nézve a következő rendszabályokat látom szükségeseknek, hogy a róm. kath. egyház papjainak törvénytelen eljárása s a reversálisok kicsikarásából származó veszteségek ha csak némileg is ellensúlyoztassanak s elháríttassanak:

Az evangéliumi egyház nem tiltja ugyan a vegyes házasságot, de egyházi szempontból s a kath. egyházhoz viszonyánál fogva nem helyeselheti, a mennyiben ez által a házások közt a legbensőbb meggyőződés, a hit közössége nincs meg; azért ez könnyen hidegséget s visszázkodást szülhet, más részről meg eshetik az is, hogy a protestáns fél saját vallása s egyháza iránt lassanként közönyössé lesz, sőt attól vétképen elszakadhat, végre a gyermekek vallásos nevelésére mindenesetre káros befolyást gyakorol, még azon esetben is, ha a házassági kötés alkalmával könnyelműleg áruba nem bocsátattak. Ez okból szükséges

1. Hogy ezeket, valamint az országos törvényt s ez ellenében a római kath. egyház erőszakos eljárását a lelkitanító az értelmesbb hívekkel lelki-pásztorok útján közölje s miként maga úgy ezek által is igyekezzék hatni a község minden rendű tagjaira. Sőt egyházi beszéd által is, kerülve azonban minden sértő kifejezést, törekedjék megismertetni hallgatóit, szüléket, ifjakat a vegyes házasság kötés nehézségeivel s veszélyeivel. Főképp az ifjak oktatásánál lássa el őket hasznos utasításokkal, erősítvén őket azon egyházhoz ragaszkodásban melyben születtek s neveltettek.*

* E pontban a »Vélemény« írója bizonyosan a lelkipásztornak azon működésére céloz, mely szerint minden vasárnap délután, két templom után a serdülő leányokat és ifjakat a templomban bent marasztván, őket külön, az egyesek egyéniségéhez mért vallásos és erkölcsi oktatásban részesítette. Ugy látszik, hogy már elődeink is különösen jó hatásúnak tapasztalták a lelki pástornak ezen működését arra nézve, hogy az élet serdülő korában, a midőn a jellem még kiforrva nincs s a környezet behatásai iránt oly nagyon fogékony, az egyháztag az erkölcs meglazulásától s az ezzel együtt járó vallásos indifferentismusba süllyedéstől megóvassék. Van eset rá, még pedig nem oly igen régi időkben, — neveket nem akarok említeni, — van eset rá, mondom, hogy egy egyház, midőn lelki pástora ellen folyómodik, különösen azt panaszkolja nagyon érzékenyen, hogy lelkésze a hajadonok és ifjak vallásos és erkölcsi oktatását elhanyagolja, s e miatt ezek erkölcsileg elvadultak s félni lehet, hogy a báránybőrbe öltözött ragadozó farkasok prédáivá lesznek. Zs. B.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Supplicationalis jövedelmek kárpótlása« *Tiptómen.* — »Ev. ref. közép- és felsőbb-iskoláink az 1892—93 tanévben.«
Dr. Tüdös István. — »Egy figyelemre méltó nyilatkozat 1857-ből.« *Zsoldos Benő* — »Lükő Géza emlékezete.« *Arday J. Dániel.* — »Az abauji ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.« *j. f.* — »Az alsó-borsodi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.« *Egy jelenvolt* — Gróf Battyáni Ignác egri nagy prépost Körlevele. »Földváry László — »Vegyes közlemények.«

A supplicationalis jövedelmek kárpótlása.

A lelkes urak nagyobb része s ezek közt is főleg a jobbmódúak csoportja megúnta a supplicansokkal való bajlakodást s elkezdett zúgolódni az alapjában teljesen humanus s egészen apostolias intézmény ellen, a mely küzdelmekben erősödött őseinkről örökségképen maradt reánk, mint a komáromi iskolára a *szatyor*. A sok jajnak-siralomnak az lett a vége, hogy a zsinat a supplicationak nyakát szegte.

Ma már odáig vagyunk — noha a zsinati törvények erősítése még mindig késik — hogy ev. ref. iskoláink supplicans-ifjai miatt beroszdásodhatnak a parochiák rézkilincse s akár vetetlenül maradhat a Tiszteletes és Nagyúszteletű asszony vendég-ágya. Csak néhány ág. evang. iskola küldöttei látatlankodnak még, mint sírból feljáró lelkek, egy-egy kálvinista pap-lakon, de a két prot. zsinat közös bizottságának majd csak gondja lesz arra is, hogy ezek se rontsák ott a levegőt s csupán emlékezetben, beszélyekben, regényekben éljen az u. n. supplicatio, — no meg még a gyülekezetek és iskolák számadó könyveiben.

Igen, a számadó könyvekben is. A kerületek ugyanis, a mikor meghúzták a supplicationak a halál-harangot, nem mulasztották el nagylelkűen papirosra tétetni, hogy ők az iskoláknak a supplicatio címén bekövetkező veszteségeit kárpótolni fogják. De csak az iskolákét . . . s azt is csak úgy, a hogy épen lehet! . . .

Voltak vérmes reményű szónokai egy-egy kerületi gyűlésnek, a kik ugyancsak verték a mellüket, hogy ők (azaz hogy az ecclesia pénztára!) mindazt az összeget be fogják szolgáltatni saját kerületük iskoláinak, a mennyit eddig supplicatio-címen az összes kerületek ifjú apostolainak adományoztak. Olyanok sem hiányoztak, a kik hinni merészelték, hogy az u. n. patronusokat is meg fogják nyerni az erszény megoldására; . . . tehát az iskoláknak a supplicatio eltörlése még javukra lesz! . . .

Próbálták aztán a dolog nyelbe ütését a megyék, a gyülekezetek . . . és kisült biz az, hogy a sokat ígérő szónokok homokra építették. De kisült még egyéb is. Egyes egyházmegyékben megmozdult a belső ember és érzeni kezdték ketten, tizen, majd valamennyien is, hogy valami igazságtalanság szegődött a supplicatio kártalanítási ügyéhez s a kárpótlandó iskolák mellé siettek oda-

sorozni a kártalanítandó ifjúságot is . . . A gömöri egyházmegye p. o. azt indítványozta, — s tette azt egy más valamelyik is — hogy a supplicationalis jövedelem egy része külföldre küldendő diákok segélyezésére fordíttassék.

„Ó szép szavak . . . Fogadsza hála-szózatom! De pénzre vár az asztalos, Koporsómat csináltatom!“ . . . A költőnek e szavai jutottak eszembe a nemes gondolat felvetődésekor; vagyis azt kérdeztem magamtól, hogy honnan s hogyan és miből kerül ki az a külföldi segély? mikor az egész összeg is alig valami. És szerettem volna, ha az az ébredező egyházmegye nem csak egy szép indítványt vet vala a kártalanítási ügy fejlődési útjába, hanem összeírja és felmutatja mindazokat a forrásokat, a melyekből a kártalanítási tőke megnövelhető.

Ehez a művelethez első sorban a *nyertesek* és *vesztesek* rovatát kell vala nagyon pontosan összeállítania s kitöltenie. Lehet, hogy meg is tette s ha nem: megpróbálom én, mert közel vagyunk a 12-dik órához s kár volna, ha a supplicatio kártalanítási kérdését a jogos érdekek minden oldalú komoly megfontolása nélkül, élsietve vennők le a napi rendről, talán örökre.

Kik irandók a *nyertesek* közé?! . . . A lelkes és tanító urak s az u. n. patronusok egész sorozata és fokozata.

A lelkesek és tanítók nyertesek annyiban, a mennyiben megszabadultak bizonyos kiadásoktól és a kényszerült vendégszeretet gyakorlásától. Azért sorozom ide a tanítókat is, mert egyes gyülekezetekben gondoskodva volt arról — s van még ma is — hogy a legatusok és supplicansok a tanítói-lak küszöbét koptassák és ne a pap-lakét s a tanító-asszonyom főztjét egyik és ne a papnéjét. Ezért a legatusi és supplicansi alkalmatlankodásért azonban — ezt is biztosan állíthatom — némi gyülekezetek pénztára vagy magtára meg szokott fizetni; néhol a pap, másutt a tanító díjlevelében világosan ott van, hogy legatusok és supplicansok ellátásáért 2—3 köből búza, gabona stb. Ennek egy része most már illetéktelen jövedelemnek marad, nem is számítva azokat a kisebb-nagyobb összegeket, a melyeket egyes lelkesek saját zsebéből is ki szoktak szolgáltatni egyes iskolák supplicansainak, legkivált ha predikáltak is.

Mennyi a lelkészek s esetleg tanítók *nyerésege*? — ahhoz én hozzávetőleg sem tudok hozzászólni; ennek kimutatásához igen nagy őszinteség és ügy-szeretet kívánatnék s mindenek előtt hosszú gyakorlat, a mivel én nem dicsekedhetem. Én csak ismételve állíthatom, hogy *nyerés* van s hogy ehhez a *nyerés*hez, vagy annak legalább nagy részéhez — ha forrásokat akarunk keresni és találni — a kártalanítandók jogot formálhatnak.

Nyertesek másod-sorban az u. n. patronusok, vagyis mindazok a jó lelkű kis és nagy urak, a kik az őket reménységgel felkereső supplicánsokat kisebb-nagyobb összeggel megajándékozni s ilyen módon az ifjak lát-körének tágulásához s az iskolák fentartásához hozzájárulni kedves kötelességöknek ismerték. A ki valaha supplicans volt, az jól tudja, hogy a patronusok címén begyűlt összeg teljességgel nem kicsinyelhető s azt — az ügy komoly szeretete mellett — nem is szabad sem számításán kívül hagyni, sem elhanyagolni.

Megvallom, hogy én a supplicatio halál-küzdelmei között s az ifjúságnak ez intézmény meghatározásáért kifejtett buzgólkodásai mellett mindig édes várakozással tekintettem fel patronusaink díszes sorára. Vártam valakit én is, mint „*Tifagomen*“ a ki azt mondja: „Mit álltok itt, nézvé a mennybe?! Ime én fizettem a supplicansoknak évenként ennyit és emnyit. Ezután sem akarok az egyház és az iskola megrövidítésével jövedelem-többletbe jutni, — hát ezennel felajánlok 100, 200, 1000 frtot . . . a sárospataki, debreceni stb. főiskolának s e főiskolák ifjúságának — váltság-díjképen.“ — Erős a hitem, hogy ha egy megkezd, jön, sereglik a többi is az oltár köré s csepeg-csorog valamicske ide is oda is és a gömöri indítvány sem marad pusztába kiáltott szózat. De erős a hitem arra nézve is, hogy az ilyen sokat ígérő kezdet nem a patronusok szeretetlenségén s áldozatkészségük megfogyatkozásán mult el, hanem a mi példabeszédszerű elhetetlenségünk miatt. Próbálta-e valaki — a hivatottak közül — emlékeztetni a mi jó, fogékony lelkű urainkat arra, hogy a supplicatio eltörlésével milyen forrás apad ki különösen az u. n. supplicansok szomszédos lelke előtt?! Lehet egyébiránt, hogy e próba megtörtént, dehát *miképen*?! Mert rendkívüli bölcsesség rejlik a módok és alkalmak szerencsés megválasztásában.

A nyertesek takarózni akarnának talán a domesztikával s arra hozott áldozataikkal?! Igaz, hogy olyan biztatás is felhangzott a domesztika mellett, hogy nem lesz ezután *supplicatio* sem. De ezt az érvet aligha vették komolyan épen azok, a kik supplicánsok jövedelméhez a legtöbbel járultak s nem vehették azt komolyan olyan gyülekezetek sem, a melyek khartailag osztogatnak bizonyos javadalmakat a supplicatio címén, mert hiszen azok — mint gyülekezet — a domesztika segélyének terhét úgy sem hordozzák.

A mi a *vesztesek* rovatát illeti: ide — a mint mindenki jól tudja s a főnebbiekből is nyilvánvaló — az iskolák és ezek növendékei, főként pedig a theologus diákok tartoznak.

Hogy mi volt a supplicatio egy tudvágyó ifjúra nézve, azt ismét csak azok érzik és értik, a kik valaha ilyen szerepben is forgolódtak. Oly mélységes bányája az ismeret-szerzésnek a jobbakra nézve, a mit nem lehet egyébbel helyettesíteni — a mai olcsó közlekedési viszonyok mellett sem. Embereket, hivatalnokokat, viszonyokat, multat, jelent tanulmányozni; nagy példakönn okólni, lelkesedni; jövendőnk szerencsését megállapítani vagy ehhez legalább utakat nyitni: — mindez és sok egyéb lehetséges volt a supplicatio által. Még ke-
serőségeiben is a tanulások gazdagsága rejlett!

Mivel lesz kártalanítva a supplicatiótól elűtött ifjúság, a jövő papsága?! Külföldre szóló segélyt adunk egynek, tán kettőnek, vagy egynek se — évenként?! Hát ez az egy vagy kettő tanulhatna — az igaz — sokat; de hát a többi?! Az az egy megismerhetne egy nagy darabot az idegen földből; de fogja-e ismerni azt a földet, a melyen kívül e nagy világon nincsen számára hely?! Aztán az egynek-kettőnek esetleges szerencséje kártalanítás-e a sokak káraért?; . . .

A kerületek még nem határoztak véglegesen a supplicatio címén beszolgáltatandó összeg hová fordítása felől; a tiszán-inneni legalább bizonyosan nem. Még a gömöri indítvány sem került döntő tárgyalás alá. Nem lehetne-e azért a *vesztes felek közül a leg-vesztesebbet*, az ifjúságot részeltetni az összeg nagyobb felében s elkövetni mindent, hogy ez a *fél-rész* is lehetőleg nagy legyen és áldás járjon vele?!

A sárospataki diákok már több felől helyeselt példát mutattak arra, hogy ők a kárpótlásnak milyen fajtájához vonzódnak. Az általok u. n. *modern supplicatio*, melynek főcélja, — mint az eddigi tudósítások jelzik — a hazai föld iránt való szerelem növelése, a vallásos buzgóságnak s a főiskola iránti rokonszenvnek élesztése s a múlt emlékein és a jelen vívmányain való okulás, — talán egyebűtt is beválnék kellő kárpótlásnak, bölcs berendezés és körültekintés mellett.

Az ilyen csoportos kirándulások, vagy tanulmány-utak a másik vesztes félnek, az iskolának is dús kamatokkal jövedelmezhetnének s méltóbb helyettesítői volnának az elvesztett jónak, mint p. o. a nagy tőkét követelő s csak ritkán osztogatható és kapható külföldi stipendium.

A ridegen gondolkozó azt mondhatja ugyan minde me okoskodásra: „Az Úr adta, az Úr vette el! A zsinatnak joga volt a supplicatiót eltörölni, a diák törődjék bele sorsába és — tanuljon; az iskolák pedig elégedjenek meg annyival, a mennyi jut nekik.“ Az ilyen-
nel én nem állok szóba. Nekem az egyház és iskola számára élő tagok kellene és oszlopok. Az oszlopnak való fák pedig csak kedvező talajban és kedvező feltételek között növekedhetnek.

Csináljuk meg azért a *nyertesek* és *vesztesek* szám-láját teljes őszinteséggel és legyünk igazak a beval-lásban, bölcssek a gyűjtésben és kárpótlásban. Ha lel-kesedtek sokan egy régi intézmény megsemmisítéseért, buzogjanak legalább kevesen a hangoztatott ígéretek beváltásában. Est modus in rebus.

Tipiómen.

ISKOLAI ÜGY.

Ev. ref. közép- és felsőbb-iskoláink az
1892—93. tanévben.

A szellemi élet terén is meg van az aratásnak az ideje. Két hónapja, hogy ez az aratás bevégeződött a mi magyar ref. egyházunk „veteményes kert“-jeiben is s bár innen is-onnan is jelezve vannak az aratás eredményei, de még az általános productum nem ismeretes. Még nem tudjuk: hanyatlottak-e tanintézeteink vagy fejlődtek-e egy esztendő leforgása alatt? Ez a kérdés pedig nem közömbös a mai viszonyok között, a midőn a verseny az iskolák között is nagy mértékben ki van fejlődve, nem közömbös meggyőződést szerelnünk arról: vajjon a ref. egyház által fentartott tanintézetek kiállják-e a versenyt a többi felekezetekével s kiváltképen az állam

2. Válasszon az egyháztanács, a mint régi Canoinak is tartják, a község mindenik osztályából becsületes, értelmes s egyházas férfiakat úgy nevezett meghatalmazott násznagyokul s azokat lássa el a szükséges utasításokkal s ha meg nem eskettetnek is, mint hajdan, az eléjük adandó rendszabályok megtartására, de kézádással tegyenek fogadást, hogy minden lehető és szabados eszközt felhasználandnak, ne hogy vegyes házasságok keletkezzenek, vagy ha keletkeznek, azok a reform. egyház kárával ne történjenek. Ezen intézkedést, ne hogy sérelmül vétessék, azon alapra kell fektetni, hogy az egyház ezen intézkedés által azon sok rossz házasságnak akar gátat vetni, melyek napjainkban oly gyakoriak az ifjak könnyelműsége, s az okos tanács s útmutatás hiánya miatt.

A hol ezen intézkedést talán a község helyzete, népessége sat. nem engedné, ott elég s célhoz vezető lend, ha a házasságlandó köteleztetik a törvény értelmében is, a hirdetést megelőzőleg szüléjével vagy gyámjával vagy ezek megbízottjával a lelkész előtt az egyháztanács által e végre egyszersmindenkorra meghatározott időben megjelenni, a hol ugyanakkor az egyháztanácsnak vagy községnek megbízott egy vagy két tagja is megjelen, hogy a lelkésznek segítségül legyenek az oktatásban, utasításban, tanácsban, intésben.

3. A meghatalmazott kérők és kiadók neveit tudatni kell a községben azon kijelentéssel, hogy ki házasságra akar lépni, az ezen megbízott férfiak közül tartozik legalább egyet meghívni az eljegyzésre, vagy ha ezt nem teszi, legalább ezek közül valamelyikkel kell a hirdetés napját megelőzőleg a vőlegénynek s szüléjének vagy megbízottjának a lelkészhez bejelentés végett elmenni. A ki ezt nem teszi, azt a lelkész nem tartozik kihirdetni, mint ki a szükséges előoktatásban nem részesült. Ezen bizalmi férfiaknak a hirdetés ideje alatt is folytonos figyelemmel kell a házasságlandót tartani s ha szükség van reá, vele a lelkész előtt is megjelenni.

4. A lelkész valahányszor ily vegyes házasság kötetik, tartsa mulaszthatatlan kötelességének a protestáns felet hathatósan inteni, hogy születendő gyermekeit el ne adja, azok vallásos neveltetéséről a reform. egyház kárával ne alkudozzék s külső világi haszon avagy könnyelműségből oly egységre ne lépjen, mely rá gyalázatot s később lelki nyugtalanságot is hozhat. S a tanúk és szülék előtt vegyen tőle innepélyes ígéretet kézádás által. Valamint arra is igyekezzék rábíni a vőlegényt, hogy, a törvény megengedvén, saját lelkésze előtt fogja házasságát innepélyesíteni, így sok faggatásoktól megszabadul. S ezen szándékukat mindjárt kezdetben kell bejelenteni.

5. Ha talán haboznék s gyanus szándékot vagy hajlandóságot árulna el, annyival inkább ha a hirdetés ideje alatt reversalis-adásra tenne ígéretet jegyesének vagy a cath. papnak, szükség lesz az ilyet a presbytérium elé hívatni, ott szíves tanácscsal, intéssel, oktatással támogatni, innepélyes fogadásra birni s erről jegyzőkönyvet venni, azt előtte felolvasni s talán alá is íratni vagy jegyeztetni. Hogy a házasságlandó a lelkész előtt szüle vagy ennek megbízottjával jelenjen meg, azt a törvény nem csak hogy nem tiltja, sőt meghagyja.

6. Ha pedig mindezek mellett is reversalist adna, a hirdetésről szóló bizonyítványt ugyan a lelkész meg nem tagadhatja; hanem ez esetben, az ilyen egyháza iránt hűtlen tagot a presbytérium elé kell hívatni, s ott kijelenteni előtte, hogy el nem tiltják ugyan az isten ígéje hallgatásától s a szent vacsorával való éléstől, sőt kérni fogják Istent, hogy a kegyelem ezen eszközei által világosítsa meg értelmét s fordítsa jobb utra szívét, de ki mondják, hogy az egyháznak hűtlen tagja, ki megfele-

kezett azon fogadásról, melyet a keresztségben ugyan mások által, de a confirmációkor s az úrvacsorájában való részesülés által az evangéliumi egyháznak személyesen tett ezért nem érdemes arra, hogy velők egy lelki testhez tartozzék s ezt csak úgy teheti jóvá s az egyház tagjainak, s előjáróinak becsülését csak úgy nyerheti vissza, ha lépését megbánván, születendő fimagzatát a törvénytelenül kicsikart reversalis ellenére, melynek törvényes ereje nincs, a reform. egyházba avatattja be a sz. keresztség által, avagy legalább később gondoskodni fog, hogy úgy neveltessék, miszerint visszaadassék azon egyháznak, melyhez törvény szerint tartozott volna. Ha pedig a hívásra meg nem jelenne, ezen határozat vele közöltessék.

7. Az egyházlátogatásnak mindenik lelkész tartozik évenként a vegyes házassági esetekről körülményes jelentést tenni. Az egyházlátogatók pedig el nem mulasztják az egyház előjáróit örkődésre buzdítani, tanácscsal segílni.

Sárospatak, november 1. 1857.

Hegedűs László,
esperes.

Az egész autograph-munka egy ívnek 3 $\frac{1}{2}$ lapját foglalja el. Az eredetiből közli: Zsoldos Benő.

Lükő Géza emlékezete.

— Felolvasatott a tornai egyházmegye közgyűlésén, aug. hó 21-én. —

„Pusztúlunk, veszünk!” — a hazafiúi fájdalomban elkeseredett költő szavaival kezdem emlékbeszédemet. — Az ember szinte megdöbbenve áll meg, ha a polgári és egyházi életben oly sűrűn jelentkező csapások és vesztések során széttekint. — Valóban az örök élet állhata-tos reménye kell hozzá, hogy sivataggá ne váljék ránk nézve a földi pálya, midőn látnunk kell, hogy azok, kik a haza és egyház boldogításának magas eszméit hordják keblükben, kiket az igazság és erény isteni szent tüze hevít, — egyházi és világi jeleseink — ritkulnak és egymás után dőlnek ki sorainkból.

És ha még azon reményünket is át kellene velők együtt adnunk a sírnak, hogy majd azok, kik az elhunyt jelesek nyomába lépnek — az elesett zászlót igyekezni fognak épen olyan fennen lobogtatni, mint elődeik; ha az nem biztatna, hogy az igazán küzdő neve és emléke a halál után is kegyelettel említetik; kétségbe kellene esnünk a jövő felett és a közügy érdekében senki sem lelkesednék küzdelemre.

De a tudat, hogy a becsülettel, hűséggel és szeretettel megfutott pálya, a közügy érdekében ellángolt élet nem marad nyomtalanul a jövőben sem, sőt tette, munkára sarkalja az ifjabb nemzedéket — mondom — e tudat még a halál völgyén is megvigasztal, biztat és feleml.

E terem falai mintha még most is visszhangzanak ama bús sóhajtasokat, a melyek 2 éve az egyházmegyénk bölcs, emberbaráti érzelmekkel teljes, egyházaért, hazájaért életét is feláldozni kész, minden szép és jóért nemesen buzgó volt esperese: néh. Nt. Vajányi Lajos felett tartott emlékbeszéd alkalmából, elborult lelkünkben feltörve elszálltak, s ime már újabb, érzékeny csapással vérzé meg szívünket: — a család, a haza, az egyházmegye sőt egyetemes magyar prot. egyházunk jobbainak szívét az a nagy hatalmú isteni kéz, mely bár most nem váratlan, de még így is igen korán és megdöbbentően sujtott le reánk, midőn egyházmegyénk szeretve tisztelt gondnokát, magyar prot. Sionunk egyik világi vezérférfiát,

a mi dicsekedésünket, Tekintetes *Lükő Géza*t folyó évi június hó 6-án délelőtt 11 órakor, élete 71-ik évében, hosszas szenvedés után magához vette. Megdöbbenett mindnyájunkat, a kik szerettük, a kik magunkénak vallottuk őt és e megdöbbenés a benső fájdalom keservébe olvadt. — Sőt még ma is e benső fájdalomnak bánatos hangulata tölti el szívünket.

Mint midőn egy épület, ha egyik erős támasztó oszlopa kidől — alapjában rendül meg, s lakói megfélemlve futnak össze, s fájdalmasan mérlegelik a kárt, a veszteséget; úgy rendült meg tornai kis egyházmegyénk *Lükő Géza* kidőlésével, és mint egy családnak tagjai gyűltünk össze mi is a veszteség hírére elhunyt vezérünk koporsója felé, hogy — elsirassuk őt. Őh a mi gyászunk nyilvánulása méltó volt a veszteséghez, mely egyházmegyénket érte, méltó volt a férfiúhoz, a kit illetett. Nem fénynyel adtuk meg neki a végtiszteséget, mert ő annak soha nem volt barátja, hanem egyszerűen, a milyen élete volt, de annál nagyobb bensőséggel, mert őt is az őszinteség, egyenesség, és bensőség tették előttünk nagygyá, feledhetetlenné.

Egy éve még roskatag, reszkető testtel ugyan, de a szent ügy: az egyház, az iskolák ügye iránt mindenkor érzett meleg érdeklődésével ülte meg elnöki székét, egyházmegyénk tanácskozási asztalánál, a hol oly jól esett őt e minőségében látnunk s hallanunk ajkairól az egyenes, tiszta puritán igazságokat. És most — június 8-ika óta — ott nyugszik a körtvélyesi temetőben; meghalt, elszenderült örökre.

Elsírtuk akkor felette fájdalmunkat. De ma, midőn halála óta először jöttünk össze testületileg, vétkeznénk szelleme ellen, ha elmulasztanók emlékét felújítani, ha elhunytá felett fájó érzelmeinknek itt is hangot nem adnánk. Ennek hangot adandó — engem bízott meg egyházi elnökünk, és midőn itt állok, hogy emlékének áldozzam, hogy hirdessem Önök előtt, mélyen tisztelt borús arcú hallgatóság, ki és mi volt *Lükő Géza*? — épen Önök előtt, kik közvetlen tanúi voltak a dicsőült, önzetlen és fenkölt lelkek hazafiságának, nemes szelleme jeles megnyilatkozásainak s cselekvéseinek. Mélyen érzem feladatomban, erőm gyöngeségét meghaladó nagy voltát! És habár Önök előtt újat nem tudok mondani: úgy óhajtom feladatomat csak valamennyire is megoldani, ha bölcsőjétől a hazafiú és egyházi kötelesség iránti hűség és minden nemes ügy iránti benső szeretet közt lefolyt életének minden szakára kiterjeszkedem.... egész a temetőig, hogy ott aztán áldást mondjak reá.

* * *

Lükő Géza egyházmegyénk nagyérdemű volt gondnoka, született 1822-ik év július hó 22-ikén, Tornamegye Körtvélyes községében, *Lükő Sándor* és *Horváth Johanna* előkelő nemes szülöktől, a kik bár a gondviselés által szép számú gyermekekkel voltak is megáldva, minden lehető megtettek szép reményekre jogosító fiók nevelése érdekében. — Iskoláit a szülő falujához közel eső rosnyói gimnáziumban kezdte. A jogi tanfolyamot Eperjesen végezte be. Az 1843/4 pozsonyi országgyűlésen, mint juratus vett részt, itt nyerte ügyvédi oklevelét. Midőn az országgyűlés bevégeződött, a nagyra törekvő ifjút *Tihanyi*, a temesi gróf vette magához titkáru.

Ezen állásban kereste fel megyéje bizalma, hogy haza szólítsa, alszolgabírónak választván az alig 24 éves ifjút. — Ő örömmel sietett haza, hogy tehetségét, akaraterejét kis megyéje érdekében gyümölcsöztesse. Mint alszolgabíró más fél évig működik, hogy nem eredménytelenül, mutatja az, hogy 1848 május hó 15. napján, megyéje — közakarattal és lelkesedéssel — főszolgabíróvá választotta.

E minőségben találta őt hazánk legelső alkotmányos miniszter-elnökének, *Battyányi Lajos*nak felhívása — hogy miután a veszélybe jutott hazának minden férfi karjára szüksége van, annak védelmére mindenféle szabad csapatok alakíttassanak. — A tette kész, hazáját lángolóan szerető ifjú azonnal hozzá lát a csapatok szervezéséhez, s rövid idő kell hozzá: 200 főből álló lelkes önkéntes kis sereg áll készen, a mely őt választá egyik tisztjévé. Engedve a csapat óhajának, elhagyja szolgabírói állását, nemes elszántsággal szívében, karddal kezében siet hazája védelmére, *Görgey* fővezér táborába. A kápolnai csatában *Verpelétnél* a szélső jobb szárnyon küzd, midőn egy vadász fáradt golyója épen szíve felett fúródik testébe. Szerencsére, hogy fáradt volt a golyó s így nem végezhetette el gonosz célját s az általa ütött seb nem vált halálhözóvá. De sebének gyógyítása időt kívánt s több hónapot vett igénybe s így érezve, hogy ily állapotban nem vehet részt a további küzdelmekben, — haza tért. Itthon újból elfoglalja főszolgabírói hivatalát. Itt is erőlyes kezek kellettek akkor s ő éjjel s napot egygyé téve fáradozik, önkéntes csapatokat szervez s lelkesít, hogy a megyéjén átvonuló *Schlikk*nek és az orosz hadseregnek mennél több akadályt gördíthessen útjába.

Sok bajt okozván az ellenségnek, az igazságos harc elnyomására beözönlött északi colossus egyik vezére, *Paskievich* orosz herceg, egy vad csapat élén *Saasz* tábornokát küldi ki, hogy a fáradhatatlan tornaiakat megfékezze. Ez a vitéz tábornok kozákjaival üldözőbe vette *Ragályi Miksa* kormánybiztost, és lelkes társait, közöttük *Lükő*nkét is. Székhelyükből menekülniök kellett, és már-már azt hiszik, hogy megszabadultak üldözőjök elől, midőn valaki a *Judás* szerepére vállalkozva, barkai tartózkodásukat elárulja, s egy szép hajnalon, mikor még reggeli pongyolában valának — *Saasz* tábornok rajtuk üt, *Ragályi*t és társait elfogja, rabszjira fűzve, állati durvaságok között *Miskolczra* hurcolja. A kis csapatból csak *Lükő*nk menekül s bujdosva az erdők rengetegében és sziklák hasadékaiban — kikerüli üldözőit s rettegés és elhagyatottság között vergődik tovább, mint a ki tudja, hogy ha kézre kerül menthetlenül akasztófára jut. E mellett tesz bizonyosságot azon körülmény, hogy egy hozzá némileg hasonló természetű kereskedőt elfognak a kozákok s helyette legott halálra is ítélik, sőt már-már fel is akasztják, midőn a személy-tévedés a végső pillanatban kiderül s a szegény kereskedő megszabadul. Szabadlára helyezése után legelső tisztjeül érezte *Lükő*t fölkeresni és figyelmeztetni, hogy mi sors vár reá az oroszok kezében.

A szabadság lobogóját aztán rongyokká tépte sárba tiporta a győztes zsarnokság. Napok jöttek, a melyekről azt panaszolja a költő:

»A sebzett vad a rengetegben
Kínjának hangot ad,
Magát az eltiport magyarnak
Kisírni sem szabad.«

Elhúlltanak legjobbaink... Kik életben maradtak — bujdosóvá kellett lenniök. *Lükő*nk is bujdosott még egy ideig — majd csilapodván az üldözés dühe, körtvélyesi birtokába tér vissza s gazdálkodni kezd. Korán elhalt édes atyja helyett 6 kiskorú testvérének gondjai neheznek reá, kiket hasznos, munkás tagjaivá igyekszik nevelni a társadalomnak. Kis gazdaságát mintaszerűvé teszi, különösen sokat fáradozik a gyümölcs-termelés érdekében, gyümölcsöseit válogatott fajokkal ülteti be, s tudjuk mindnyájan az eredményt, hogy t. i. gyümölcszei távol vidéken is keresettségnékörvendettek.

De visszavonultságában is zaklatásoknak volt kitéve. *Csendőrök* ügyeltek minden mozdulatára s az osztr. törvényszék akadékoskodásait kellett szenvednie.

A zsarnokság azonban nem bír kifogni a hősiesség dacosan tűrő nemzeten. Külső körülmények is segélyünkre jövének, a szabadság szellője 1861-ben lengedezni kezdett. — Ő Felsége kibékülni óhajt a végig sarcolt nemzettel, az ostromállapotot tehát megszünteti s 1860. okt. 20-án új alkotmányt hirdet. Lükönk is megszabadul a zaklatásoktól. Megyéje bizalma feléje fordul ismét s másod-alispánjának választja.

Alkotmányos életünk világa azonban mihamar elborult és Schmerling kormányrendszere alatt ismét súlyos napok következtek a nemzetre, melyek (provisorium) 1865-ik év végeig tartottak. E közben Lükő is elhagyja másodalispáni székét s újra Körtvélyesre vonul vissza.

Az 1865-ik év vége felé Ő Felsége ismét felveszi a nemzettel való kibékülés fonalát, dec. 15-re összehívja az országgyűlést. E gyűlésre, mint országos képviselőt, a görgői kerület Lükőt küldi fel, mintegy méltányolni óhajtva kiállott szenvedéseit, hazája iránti lángszerelmét, tiszta jellemét.

Az 1872-ik évben a megye alispánjává lesz, de egy év múlva a görgői kerület újra magának követeli, a parlamentbe küldi és dacára a kormánypárt erőszakoskodásainak és lélekvasárlásainak, 15 éven át e kerületet képviselte, mindig mint a független Magyarország lelkes harcosa. Egész képviselői működése alatt odaadó hűséggel küzdött a függetlenségi párt magasztos céljának elérésén s fonséges eszméinek megvalósításán. A boldog és szabad Magyarország volt az ő lelkének álma, mintha csak az ő szívéből olvasott volna a költő, a mikor így írt:

»Haza és szabadság! ez a két szó, melyet
Dajkától először tanuljon a gyermek;
És ha a csatában a halál eléri
Utólszor e két szót mondja ki a férfi.«

Fájdalom, hogy éppen akkor nem vehet már részt az elvek harcában, midőn lelkének elszagattott darabjai — a szabadabb eszmék — kezdenek inkább-inkább tért foglalni.

(Vége köv.)

Arday J. D.

KÖZÉLETÜNK.

Az abauji ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

Augusztus 29—30 napjain Gönön tartottuk meg őszi gyűlésünket. Előző napon a Kassán, folyó év július havában megalakult egyetemes lelkészi értekezlet tartotta meg ülését, a melyet buzgó éneklés után *Antalfy László* ideiglenes elnök szép imája s egy a lelkészi értekezletek szükségességét igazoló, a napi eseményeket élénk színekkel rajzoló értekezése nyitott meg. A tetszéssel fogadott megnyitó a »Sárospataki Lapoknak« az alapszabályokkal együtt megküldetni határozatott. Egyedüli tárgya volt az értekezletnek a bizottság által készített alapszabályok megvitatása. Élénk és ügyszere-tetre valló eszmecsere után elfogadtattak s jóváhagyás végett az egyházmegyére fölterjesztettek.

Az egyházmegyei gyűlést 29-ikén templomi isteni tisztelettel kezdtük, a melyen *Kádár János* kassai ev. ref. segéd lelkész imázott. Majd a városháza termében — bizony kevés érdeklődő jelenlétében — *Antalfy László* egyházmegyei-tanácsbíró mondott segedelem kérő imát s ez után *Comáromy László* gondnok üdvözölte a megjelenteket, s mint fájdalmas tényt jelezte, hogy szeretett, munkás esperesünkhöz, kit a betegség — bár már lábadozó

állapotban van — lekötve tart, nem lehet szerencsénk. Ez eset felett résztvételünknek jegyzőkönyvben is kér kifejezést adni, egyúttal pedig a társelnöki szék elfoglalására, mint a jelenlévők közt hivatalkorra legidősebb tanácsbíró, *Antalfy László*t kérte fel.

Az elnöki szék ily módon lett betöltése után az esperesnek időközi intézkedéseiről benyújtott jelentése olvastatott fel; a mi erősen bizonyította, hogy bár gyenge testtel, de ép lelki erővel intéztettek az egyházmegye sok-féle dolgai. A gyűlés elismeréssel vette azt tudomásul.

Egy bizottság már előző napon felbontotta a tanácsbírákra s jegyzőkre beadott szavazatokat. A kihirdetett eredmény szerint *Révész Kálmán* kassai ev. ref. lelkész papi, *Csoma József* földbirtokos világi tanácsbírók a presbiteriumok szavazattöbbsége által elválasztattak; az előbbi jelenlétében, a bizalmat megköszönte s a tanácskozás aztalánál helyét elfoglalta.

Világi aljegyzőségre legtöbb szavazatot nyertek *Dobozi István* szolgabíró s ifjabb *Szalai Antal* földbirtokos; újra jelöltettek.

Egyházmegyénk azon tapasztalatból indulva ki, miszerint gyakran megtörténik, hogy az egyházkerületi gyűléseken különösen fontosabb ügyek tárgyalásánál nincsen úgy képviselve, mint azt törvény adta joga megengedné, mivel többször megesett már, hogy az oda küldött rendes képviselőink közül egyik vagy másik — néha több is — részint betegség, részint más családi dolgok miatt megjelenni gátolva vala: — pótképviselők választását hozta indítványba és ezen elfogadott indítványt már jelen gyűlés alkalmával érvényesítette is.

Az egyetemes lelkészi értekezletben újottalapszabályait jóváhagyta s ez irányban a szükséges intézkedéseket megtette. Elfogadta azt az indítványt is, hogy az eddig augusztus végén tartatni szokott gyűlések határideje szept. közepére tétesse át, mivel a gyűlések néptelenségét annak tulajdonítja, hogy nemcsak az egyház községek tagjait, hanem a lelkészeket és tanítókat is az aratási munkával való bajlódás akadályozza a gyűlések látogatásában.

Az egyházmegyei közpénztárs czele egyútt a domesztikai pénztár számadása a kiküldött bizottság által helyesen találtatott s egyházmegyeileg is jóvá hagyatott. Egyházaink s lelkészeink szegénységét mutatja azon husz, illetőleg hat kérvény, mely a közalap segélyosztó bizottságához benyújtott.

A nagyfiú fiók egyház főgondnokának azon kérvényét, hogy az ág. hitv. egyházzal közös iskolai alapul szolgáló ingatlan birtok egy a községben felállítandó, államilag segélyezett községi iskola haszonélvezetétül adja, azon határozott záradékkal hagyta jóvá, hogy a tulajdonjog fenntartása mellett az alkalmazott tanító mindenkor protestáns legyen.

Vilmányba Béki Dezső, Csécsbe Illés János, Fonyba Putnoky Nagy Mihály tanítókul beerősítették.

Gyűlés ideje alatt ülésezett a lelkész jelölő bizottság is s a lemondás által megüresedett csécsi lelkészi állomásra öt pályázó közül jelölte Kádár János kassai, Szobonya József szt.-andrásai és Benke István szesztai segéd-lelkészeket.

A szepsii egyháznak a vasuti társasággal kötött kisajátítási szerződése, jóváhagyó záradékkal ellátva, megerősítés végett a kerületre fog felterjesztetni.

Több egyháznak s hivatalnoknak jelentései, panaszai, kérvényei foglalkoztatták még gyűlésünk tagjait, de a melyek nem épen közérdekűek tehát mellőzhetők is.

j. f.

Az alsó-borsodi egyházmegye őszi közgyűlése.

Miskolcon a főleánynevelde diszesen kifestett nagy termében, szeptember 7-én tartatott az alsó-borsodi egyházmegye őszi közgyűlése, *Bornemisza József* esperes és báró *Vay Béla* gondnok elnöklete alatt, a lelkészek, tanítók s egyházi küldöttek élénk részvételével.

Az esperes rövid megnyitó imája után ünnepélyes actus következett. Az egyházmegye nevében üdvözölte az esperes a gondnokot ama kitüntetése alkalmából, mely szerint valóságos titkos tanácsossá nevezte ki őt király ő felsége. Méltatta a báró ur érdemeit, jellemezte a viszonyt, mely közte s az alsó-borsodi egyházmegye között van, melynek immár 32 év óta buzgó gondnoka s az egész gyűlés egyhangú lelkes éljenzése kíséretében kívánta, hogy sokáig viselje a királyi kegyből nyert kitüntetést s kérte, hogy legyen továbbra is hű őrállója anyaszentegyházunknak. Az ünnepelt gondnok mély köszönetének adott kifejezést az egyszerűségében is oly meglepő ünnepeltetéséért s ígéretet tett, hogy a magyar ref. egyháznak mint eddig, úgy ezután is törhetlen híve lesz, s szívvel lélekkel fog harcolni annak igazaiért.

Miután még Molnár Bertalan tanácsbíró indítványára az esperes ur beszéde egész terjedelmében jegyzőkönyvbe vétetni határozatott, fölolvastatott az esperesi jelentés a tavaszi közgyűlés óta történt változásokról, melyeknek esperesi elintézése jóváhagyatott.

Egyházi főjegyzővé — a szűkebb körű szavazásra bocsátott két egyén közül — *Sólyom Gyula* h. csabai lelkész választatott meg 3 szótöbbséggel.

Az aljegyzőségre, miután lemondás által megüresült, a választás elrendeltetett.

Futó Sámuel böcsi lelkész, tanácsbíró lemondása nem fogadtatott el. Ő a legidősebb, hadd viselje még a tisztelettel s teherrel járó hivatalt, melyről mostani súlyos betegsége kényszeríté lemondani.

A mezőkeresztesi egyház rendezte tanítóinak s tanítónőinek fizetését, adván a tanítóknak 600 frt készpénzt s természetbeni lakást, a tanítónőknek 500 forintot és természetbeni lakást. A díjlevelek megerősítés véget fölterjesztettek a kerületgyűlésre.

Ugyancsak khártarendezést eszközözött a csáthi egyház is. Ennek tárgyalásánál nagyobb discussio fejlődött ki a termény megváltásának kérdésénél, de végeredményben meddő volt a vita, mert egyszerűen csak az mondatott ki, hogy a megváltás módoszatai az egyház ügyét képezik, a megyei gyűlés csupán a bemutatott díjleveleket erősíti meg.

A dorogmaiak még egy tanítót akartak választani, de a mostaninak fizetésére, t. i. hogy ezé vétessék el. A megye eltutasította őket s intette, hogy illő módon gondoskodjanak gyermekeik neveltetésének kellő menetéről.

A tanító-egylet véleményes jelentése a *Dezső-féle tantervről* kiadatott a tanügyi-bizottságnak. E jelentés nyomtatásban is megjelent s több érdemleges kifogást tesz a tanterv-javaslat ellen.

Ágoston Sándor, volt. valki lelkész, újabb kérvénnyel állt elő, melyben heves támadást intéz az egész egyházmegye ellen. A határozat elutasító volt.

Kijelöltettek még a canonica-visitatio tagjai s egy pár jelentéktelenebb ügy letárgyalása után a közgyűlésnek vége lett, melynek — mint láthatni, — alig volt érdemleges tárgya. Maholnap csakugyan azt az eljárást kell követnünk, a mit a gömöricknél látunk, t. i. hogy az őszi gyűléseket be kell szüntetni a tárgy-hiány miatt.

Hiába! jól van dolgunk, nincsenek elintézendő ügyeink, az elvek harca pedig már lejárt.

Egy jelen volt.

MULTUNK.

Gr. Battyáni Ignác egri nagy prépost körlevele.

Minden jókat kívánok!

Mely kedves dolog legyen Isten előtt az hagyott árváknak ápolgatása és gondviselése, legfőképpen pedig ezeknek az igaz hitben való oktatása s nevelése; és ellenben is minémű kemény kötelessége valamint az szent Isten, úgy hazánk törvénye és mostan uralkodó felséges Asszonyunk kegyes rendelési által minden Földes Uraságnak, nem szükséges azt itt elől számlálnom; mivel az kinél-kinél tudva vagyon, hogy azt csak az nem tudhatja, ki hazánk törvényében és szokásában idegen. Hogy mindazonáltal Isten előtt ily kedves-jóságos cselekedetnek annál inkább kívánatos foganattya lehessen, a végett a következőkhöz tartsák magukat ezen nemes káptalan (t. i. az egri) minden nevezetű Tisztjei: u. m.

1. Minden Tisztartók, kasznárok és ispánok, midőn valamely lakos gazda, vagy más helységben lakozó meghalálozik, azt Plebánus urak, vagy külső valláson levő Predikátorok, hogy tudokra adják őket, ezen rendelésem mellett requirálják, és így értékre esvén valamely embernek halála, azonnal végire járjanak, ha maradtak-e a megholtanak gyermekei? ezek hányan vannak és minémű idősök legyenek? Vagyon-e még anyja vagy más atyafiái közléről vagy meszszerűl valók, és ily szorgalmatos investigációjuk után nekem vagy utánam leendő Nagy Prepostnak minden időhalasztás nélkül circumstantialis investigációjukat megküldjék.

Midőn pedig valamely árvára akadnak, arra azonnal a jelenlevő tiszt, az uraság nevében kezét reá tegye, és hogy az uraság az ilyeneknek azután gondját viselni kívánja, az helység biráinak megmondja, és annak ha valami javai maradtanak felírja az helység birái jelenlétében, és az helység pecsétje alatt az uraságnak küldje, várván ennek továbbra való rendelését.

3. Több rendbeli kegyes parancsolati Felső asszonyunknak a Földes Uraságot arra kötelezik, hogy mivel országunkban az uralkodó religió az igaz Catholica római hit legyen, az árvákat azon igaz hitben oktassák és neveljék, melyre az hol valamely külső vallásban született árvákat találunk feljebb nevezett tiszt, azokat mindjárt ezen parancsolatomnak erejével küldjék.

4. Ámbár az ilyen árváknak atyjok meghalván anyjok még élne, vagy viszontag: mindazonáltal arra kell serényen vigyázni, ha az élő atya vagy anyja elég-séges-e arra, hogy gyermekeit tarthassa és nevelhesse, és erről engem tudósítson; addig is pedig, míg válaszom elérkezik, a biráknak és az árva anyjának megparancsolja, hogy a gyermek már az uraság hatalma és rendelése alatt legyen, és ha valahova fog elmenni valamely családság által, ők fognak érette számolni.

5. Ha pedig özvegye, atyja vagy anyja, igen csekély tehetsége, kóborlása, csavargása, vagy részegeskedése, vagy egyéb rossz erkölce miatt az árváknak jól felnevelésére elégtelen lenne, tehát akkor is mindjárt az illetén árvákat Egerbe küldje az ott levő Tiszt. Mivel pedig szükséges lesz, hogy olykor egynehány napig a Tiszték-nél legyenek az olyan árvák, resolváltatik mindenikért 7 kr. Kilenc fog járni itt Egerben, a kik fognak lenni itt a prefekturán. Ezen summa pedig fog ennekutánna vagy az árva jószágából megfizettetni, vagy acceptáltatni, a mint fogja az uraság rendelni de Casu in Casum.

6. Mikor pedig az Özvegye árvái felnevelésére alkalmas ugyan, de mégis valamely okból másnak gondviselése alá adja, tehát olykor is az ilyen gyermekeket az uraság nevével az ott levő tisztt elfoglalja, és tudósítása után várja parancsolatomat; ha pedig az árvákat más faluba küldte volna az attyuk vagy anyyuk, arról is hírt adjon.

7. Az ilyen Egerbe hozott árva gyermekek, midőn vissza fognak küldetni, tehát azokat *Catholikus gazda embereknek kell adni nevelés végett; ha mindazonáltal oly helységről lesznek, a melybe külső valláson levők is laknak, nem ezekben, hanem másban, az hol mind Catholikusok laknak, küldetni fognak, ne talántán szokott családságuk szerint a rossz eretnekek elsikkaszszák.* Melyre nézve

8. Mivel az ilyen árva gyermekek kétfélék lehetnek, u. m. pápisták és más vallásúak, szükséges némelyeket megkülönböztetni. Ha pápisták, mivel semmi olyas veszedelemtől nem lehet félteni, és attyafia nem lenne olyan, kinek gondviselésére nem lehetne bízni, tehát az háza és földje, melyet az árvák attyuk bírott, adassék annak a gazdának, ki ennek hasznávételeért nevelését a gyermekeknek magára vállalja, míg ezek annyira nevednek, hogy maguk javainak gondját viselhetik.

Ha pedig más valláson lennének, Egerből csak oly helységről, hol mind Catholikus lakosok vannak, oly móddal küldetni fognak, hogy attyokról maradott föld hasznávételenek felét azon gazdának, ki az árvákat fölneveli, esztendőnként fizesse az a gazda, ki az árváknak attyokról maradott földeit, és házáat fogja használni.

10. Midőn az árvák közt valamelyik annyira nevededik, hogy jószágának gondját viselheti, akkor kezébe adassanak testvérei, hogy őket jól fölnevelje; ezt pedig úgy kell érteni, ha arra való lesz. A leányoknál pedig nem kell érteni ezen rendelkezésem, mivel azok hazánk törvénye szerint, miglen férjhez nem mennek, kuratorság alatt maradnak.

11. Mind a második rendbeli árváknak pedig szüleikről maradott javai, midőn már, a mint feljebb mondtam, fel lesznek írva, és az árváknak bizonyos helyök lévén, minden házbéli eszközüket, marhákat el kell adni és pénzre fordítani. A pénz, hogy hiába ne heverjen vagy el ne vesszen, gondja leszen arra az egri számtartóságnak.

12. Valamint uralkodó Felséges asszonyunknak kegyes parancsolatja szerint a Cigányokra kiterjesztetik ezen rendelkezésem, úgy nemes káptalan földjén lakozó, nem taxás személyekről is értetődik; ezen okból, ezen kettőről is akarom, hogy a nevezett tisztek megtartsák ezen parancsolatomat, és következőképpen mind a taxás nemes-ség árvái, mind a cigány gyermekek az uraság gondviselése alatt lesznek úgy, mint a többiek.

13. Hogy az árvák valami rövidséget ne szenvedjenek és az uraság kárt ne valljon, gondja leszen a tisztnak, hogy semmi testamentom végbe ne menjen, ha csak az uraság azt meg nem erősíti, a ki pedig ez ellen cselekedne 46 pálca-büntetése el nem kerül.

14. Kinek-kinek a tisztek közül legyen protokolluma, melybe az árvák nevei, inventáriumai, irántok lett rendelkezések beirattassanak.

Eger, 9^a Majj 1776. gróf Battyáni Ignac mpr. egri nagy prépost.

(A a. Ba. b a. köteg 78. sz.)*

A dunameléki ev. ref. egyház levéltárából közli:

Földváry László,
vhartyáni lelkész.

* Ezen levél Nagy Sámuel ágenshez van intézve.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Nyílt levél** Nagytiszteletű Radácsi György szerkesztő úrhoz *Sárospatakon*. Becses lapjának f. évi 33-ik számában, a múlt aug. 14-ikéről, a »*Multunk*. Adalék a *Patens* történetéhez« című cikk alatt a következő szerkesztői jegyzet fordúlva elő: »Ez érdekes s tudunkkal eddig még hírlapilag ismeretlen »Tájékozás«, »Irányadó« vagy »Utasítás«-féléről azt állítja Révész Kálmán, kihez ezt b. e. édes atyja kézírataival való összehasonlítás végett elküldtük, hogy ez vagy Miskolcra, az 1859. nov. 15 én tartott rendkívüli közgyűlésen, vagy — valószínűbben — a tihanyi-emlékünnp alkal-mával tartott conferentián készült. Mi Wargha L. sárospataki theol. tanártól kaptuk. Szerk.«, — miután legalább az *Irányadó*-ra nézve egészen másként áll a dolog: a történelmi igazság iránti tekintetből volt szerencsém Nagytiszteletűségedet, egy még a múlt aug. hó 18-án írt pársorban, ezen lapok 1883-dik évi 47-ik számában épen e tárgyban saját nevem alatt tett »Nyilatkozat« alapján, a melynek tartalmát ma is minden sorában bárkinek eltérő állítása ellenében teljesen fentartom, a helyreigazítás megtétele iránt fölkérni. Nagytiszteletűséged megkereső soraimat becses figyelmére méltatván, a múlt aug. hó 27-én hozzám írt szíves válaszában az iránt hívott fel, hogy a helyreigazítást, a mennyiben annak szüksége fenforog, legjobb belátásom szerint én magam tegyem meg. Ennek folytán korántsem azon személyi indító okból, hogy a kérdéses *Irányadó* szerzője nem más, mint saját csekélységem, hanem a történelmi igazság újból való kiderítése és érvényesítése végett fölkérem Nagytiszteletűségedet, hogy miután már többek előtt ismeretlen, méltóztassék ezen Nyílt levél kapcsában becses lapja legközelebbi számában teljesen megfelelő helyreigazításul ezen lapok 1883-ik évi folyamának 46-ik számából a 804-dik lapról Főtiszteletű Kiss Áron akkori esperes, most püspök urnak »Szíves kérelem« cím alatt közölt felhívását, és mindjárt a következő 47-ik számban ugyanazon 1883-dik évben a 813-ik lapon ugyan-ezen »*Sárospataki Lapok*«-ban saját nevem alatt arra adott Nyilatkozatomat egész kiterjedésében szóról-szóra közölni, mint a mihez semmi hozzáadni, és a miből semmi elvenni valóm ez időszert sincs*; kijelentvén, hogy imént említett Nyilatkozatomban olvasható ígéretem szerint, a *Patens* történetére vonatkozólag úgy saját tapasztalataim, mint a kezem közt levő okmányok alapján, mihelyt arra megfelelő idővel fogok rendelkezni, egy kissé bővebb ismertetést s tán ezen becses lapokban, ha Nagytiszteletűséged megengedi, alkalmasint

* Tér-kimelés tekintetéből elégnek tartjuk a »Szíves kérelem«-ről csak annyit említeni, hogy abban id. Kiss Áron úr egy korábbi állításával szemben készséggel, örömmel és méltó elismeréssel jelenti ki, hogy újabb tudomása szerint az »*Irányadó*« szerzője nem Révész I., hanem Filó Lajos s a szerzőt magát is felhívja az apaság bevallására. A »Nyilatkozat az *Irányadó tárgyában*« már e felhívás eredménye, tehát a leghitelesebb s egyuttal a körülményekre is kiterjeszkedő elismerése annak, hogy az *Irányadó*-t csakugyan Filó írta és pedig 1860. okt. 11-én Pesten, a Bécsből hazajött br. Vay Miklós által hozott hírek hatása alatt tartott tanácskozás szellemében, s azt még ugyanaz nap délután Tisza Kálmán előtt fel is olvasta. Majd átnézte azt Török Pál is s helyeselték mások is, hogy az a nagy közönség irányítása végett elterjesztessék. — Teljes készséggel kivonatoltuk a nevezett közleményeket s közöltük a »Nyílt levél«-et is a nagyérdemű szerző megnyugtatóására, noha az okul szolgáló szerkesztői üzenetben egy betűt sem találunk olyat, a mi az »*Irányadó*«-nak eredetét érintené. De készséggel közöltük a »Nyílt levél«-et különösen azért, mert annak szerzője ismétli korábbi ígéretét a patens időszaknak a nála lévő okmányok és saját közvetlen gazdag tapasztalatai által leendő megvilágítására. Ezzel nemcsak minket kötelezne hálára maga iránt, hanem az olvasó közönségnek is nagy örömet szerezne. Szerk.

közölni fogok. Kiváló tisztelettel vagyok Nagy-Kőrös, 1893. szept. 2-ikán. Filó Lajos, ref. lelkész.

— **A pápa az egyházpolitikai kérdésekről.** A magyar püspöki kar annak idején a pápától útmutatást kért maga és az egész magyar klérus számára arra nézve, hogy a jelen viszonyok között minő magatartást tanúsítsanak. A püspöki kar feliratára a »Stefani Agenzia« értesítése szerint a napokban jelent meg a pápai enciklika, melyben a római kath. egyház feje mindenekelőtt megemlékezik Magyarország dicső tetteiről, melyeket apostoli király, Szent István ideje óta végbevitt. Azután válaszolva ama kérdésekre, melyeket a püspökök intéztek Rómába a papság nevében, a jelenleg követendő magatartásra nézve útmutatás iránt, a pápa ajánlja a *tartózkodást a vegyes házasságoktól*, mint a melyek veszélyesek a katolikus házastársra nézve. Álljanak nyíltan az *egyház jogainak védelmére* különösen azok, kiknek tekintélyök van, vagy befolyásuk a tömegre. Szilárdítsák meg a *katholikusok szoros egységét* évenként tartandó kongresszusok által, melyeken a püspökök elnököljenek. Harcoljanak a vallás-ellenes könyvek és hírlapok ellen, válasszanak jó képviselőket. Egyházmegyei felügyelők által őrködjenek a fölött, hogy a *vallást oktassák* az elemi iskolákban és hogy az oktatás gyümölcsei megóvassanak a felsőbb iskolákban. Fordítsanak gondot a *papság nevelésére*, hogy ez azután példát adhasson az erényben és a tudományban. Tartsák *távol a papságot a világi ügyektől*. Virágoztassák fel a *világiak társulatait*, melyekben a papság támogatásra lelhet. A pápa így végzi enciklikáját: *E szent és igaz ügyekben támaszra találtak apostoli királyotokban*, ki uralkodásának kezdete óta kegyes indulattal viseltetett nemzetetek iránt. Az enciklikához bővebben hozzá fogunk szólni.

— **A nagyváradai prot. leánynevelő-intézet** ügye ismét előbbre haladt. Tisza Kálmán némcak elfogadta a tervezett intézet védnökségét; hanem a neve alatt már adakozásra hivatkozó ívek is vannak szétküldve, a melyeken erősen meri reményleni, hogy a prot. áldozatkészség vetélkedő versenyben fog nyilvánulni a prot. érdekek védelmére szervezendő intézet ügye iránt. A gyűjtő íveket s a gyűjtött összeget f. évi dec. 31-ig kell beküldeni. — „A kinek füle van a hallásra, hallja.“ Szívből kívánjuk, hogy a felhívók fényes reménysége meg ne szegyenüljön.

— **A tátrafüredi templom** éveken át huzódott ügye végre bejejeztést nyert. 1886. óta folyamodgattak hol egyik, hol másik kerülethez segélyért, mindenütt elismerték a segélyezés szükségét, de a kérvény vissza lőn utasítva azon megokolással, hogy elsőben okmányilag igazoltassák, hogy a templom az egyik és másik prot. felekezet tulajdonát képezi. Hogy az ilyen közös vagyon ügyei mily nehezen nyernek elintéztet, mutatja az, hogy 9 év kellett míg a tulajdonjog a két tiszamelléki prot. egyházkerületre bekebeleztetett. Ezen idő alatt a tátrafüredi templombizottság gróf Tisza Lajos elnökleje alatt és Dr. Szontágh Miklós egészségügyi tanácsos és fürdő tulajdonos fáradozatlan közreműködésével, a körülbelől 8000 frtba került templom adósságait részben gyűjtés, részben hangversenyek rendezése által 1500 frtra letörlesztette; s remélhető, hogy pár év múlva egészen tehermentes lesz. A folyó évi fürdőidény alatt a következő adományok érkeztek a templom javára: Szilágyi Dezső miniszter gyűjtő ívé 150 frt. Arany Lászlóné által rendezett hangverseny jövedelméből 533 frt. Perselypénzből 76 frt 63 kr. A fürdő vendégei közül gróf Tisza Lajos

25 frttal, Borbély Lajos 10 frttal, Megyeri Krausz Paula 10 frttal, Földváry Miklós 5 frttal, Dr. Kiss Ferencz 5 frttal, Dr. Vécsey Tamás 5 frttal, Dr. Ibos 5 frttal, Vahlenfeld 5 frttal, Páris A. 4 frt 20 krral, Duglász S. 3 frt 25 krral, Kobek I. 2 frttal, Brunovszky 2 frttal, Kohn I. 1 frttal, Lövinger I. 1 frttal, Bakos I. 2 frttal, Dr. Bíró F. 1 frttal, Minich F. 1 frttal, Schleimingerne 1 frttal, Schilling E. 2 frttal járultak a templom költségeinek fedezéséhez. A folyó évi bevétel összesen 853 frt 38 kr. A minden felekezetiességen felülemelkedett adakozók nemes tette önmagában hordja dicséretét. Végül megjegyzem, hogy a templom-bizottság szervezetében azon lényeges módosítás tétetett, hogy a kerületek által küldendő lelkészek ezen bizottságnak rendes tagjai. Hát bizony ideje is volt már rájönni arra, hogy a prot. pap a társadalom magasabb köreinek is lehet számot tevő tagja — a kath. mindenütt az — annyiival inkább egy vallásos irányú bizottságnak. H. E.

— **Diák-otthon, mensa akademika.** A budapesti tudományegyetem ifjusága nevében dr. Breznay rektor s az ifjusági egyesületek elnökei a napokban egy meglehangú felhívást bocsátottak közre, melyben a nagy közönséget arra kéri fel, hogy a most fenálló segítő egyesületek alaptőkéjének gyarapítására, különösen pedig kétujabban létesítendő intézmény javára adakozzanak. Az egyk tervbe vett jótékony intézmény volna: a *diák-otthon*, a mely állandó helyiségül szolgálna az összes egyetemi egyesületeknek. Volna benne étkező helyiség, torna- és vívóterem kizárólag egyetemi ifjak számára. A másik mely az előbbivel kapcsolatos volna: a *mensa akademika*. Ez oly étkező helyiségül szolgálna, hol a szegény egyetemi hallgatók ingyen vagy igen csekély díj mellett étkezhetnének. A felhívás élénk színekkel festi az egyetemi hallgatók helyzetét. Elmondja, hogy nincs olyan hely, a hol az egyetemre felkerült ifjú társaival együtt valóban otthon érezhetné magát s ezért, a kinek vagyoni helyzete megengedi, kávéházakra s korcsmákra van utalva, a szegényebb sorsú helyzete pedig valóban kétségbeejtő, mert önmaga lévén kénytelen megélhetéséről gondoskodni, 6—8 órai napi munkával szerzi meg mindennapi kenyerét s e miatt tanulmányában nem érhet el kellő eredményt. Jelenleg nincs megadva sem szegénynek, sem a vagyonosabbnak, hogy együttesen, magához hasonlók társaságában étkezheessen, a szegényebb ingyen, a vagyonosabb olcsón és jól. Pedig akkor nem volna kénytelen a szegényebb zug-korcsmákban, esetleg hozzá nem illő aljas társaságban étkezni. A mensa akademika-ban kellemes szórakozás volna a résztvevőkre nézve az étkezés ideje; fejlődne vele a közszellem, a kölcsönös megbeszélés, az együvé tartozás s az egyenlőség érzete is. A kik ismerik az egyetemi diák-életet, bizonyára örömmel üdvözlrik az ifjuság mozgalmát. Mi is melegen ajánljuk olvasóink figyelmébe. Adományok az egyetem rektori hivatalához küldendők.

— **Tanügyi hírek.** A miskolci ev. ref. gimnázium már megkezdte működését. Az egyházkerületi leánynevelő intézet f. hó 14-én fog rendes munkájához. A sárospataki főgimnázium 1-ső és 3-dik osztályában a törvényes létszám már betelt. A tanév megkezdése még mindig bizonytalan. Kolerás betegség Sárospatak területén még nem fordult elő.

— **Futó Sámuel** böcsi lelkész — sürgöny-hír szerint — meghalt, temetése f. hó 10-én délután lesz. Szegényebbek vagyunk. Áldás reá!

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »XIII. Leó enciklikája.« *Dr. Bartha Béla.* — »A szupplicáció megváltása.« *Fejes István.* — »A sárospataki főiskola tanári karának jelentése az országos tanári nyugdíjintézet tárgyában.« *A főiskola tanári kara* — »Emléklap.« *Tompa Mihály.* — »Lükő Géza emlékezete.« *Arday J. Dániel.* — »A felső-borsodi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.« *Bartha Mihály.* — »A szatmári ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.« *Referens.* — »Az ung-i egyházmegyéből.« *r. l.* — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

XIII. Leó enciklikája.

Szinte megdöbbenve olvassuk a pápa enciklikáját a magyarországi püspökökhöz és a lelkészi karhoz.

Mert bár a magyar hírlapok egy része öntudatosan-e, vagy öntudatlanul, félrevezettette magát néhány békés és mérsékletre intő frázis által; noha e levél megjelenése óta már állítólag vatikáni körökből s a magyar hercegprimástól, a legbékésebb magyarázat járul is hozzá: a ki a dolog mélyére tekint, lehetetlen, hogy be ne ismerje, hogy ez irat tulajdonkép riadó; felhívás és parancs az ultramontán párt, az ultramontán társadalom teljes erővel való szervezésére. S mivel hazánk felvilágosodott férfiai nem akarhatják, hogy Magyarországon a pápa uralkodjék, hogy a lelkiismereti, sajtó- és polgári szabadság vívmányai, a felekezeti egyenjogúság előkészítéséből annyi, a mennyit már elérhettünk, megsemmisüljön; nem akarhatják, hogy hazánk is Belgium, Irland, Spanyol- és Olaszország sorsára jusson, sőt ez ellen az emberi haladás, a nemzeti boldogulás és függetlenség érdekében teljes erővel kell küzdeni: ime, kész az összeütközés, a hosszú és nehéz harc az állam és egyház, a felvilágosult fejlődés s az ultramontán visszafejlődés között; a magyar hite szerint fog újra szemben állni egymással, a helyett, hogy egyesült erővel működne a hon közjavan s viaskodnék számos ellenével.

Azt mondók, hogy a pápai enciklika az egyház teljes hatalmú fejétől jövő felhívás és parancs az ultramontán párt szervezésére.

Hogy ez valóban igaz, annak beigazolása végett elég csak egy tekintetet vetnünk a klerikalizmus történetére Európában.

Miként nőtt nagyra és hatalmasra minden műveltebb országban ez a kárhóztos irány? Miként jutott odáig, hogy a protestáns Angliát Irlanddal, a protestáns Németországot a centrum-párttal, Olaszországot egységének megbontásával fenyegetse s Franciaországban irányadó hatalommá legyen a köztársaság megerősítésében, bel- és külpolitikájában?

A szerzetes rendek és vallásos társulatok szervezése és szaporítása, katolikus sajtó teremtése, a hol lehetett, az udvar és arisztokrácia szövetsége, az iskolák, az ifjúság növelésének meghódítása a közoktatás minden fokozatán, katolikus politikai párt alkotása, felekezeti jelszó

a községi, törvényhatósági, illetőleg tartományi s országos választásoknál, gyűlölet szítása minden téren a más felekezetűek ellen, meghamisítása a történelemnek és a tudománynak: ime, ezek voltak az ultramontanizmus fegyverei mindenütt s ezek alkalmazására hívja fel a pápa nyíltan, leplezetlenül a magyar klérust s a katolikus társadalmat.

Mindenek felett in foro conscientiae feltétlen engedelmességre kötelezi ismét a lelkészi kart s a hiveket. *„Lelkiismeretbeli kötelességük (a papoknak), egy hajszálnyira sem térni el attól, a mit a szentszék rendelt és parancsolt; a mi azonban nem szabad a lelkészeknek, nincs megengedve a hiveknek sem.“*

Amitás a pápa azon intelme hiveihez, hogy a politikában csak mérsékelt részt vegyenek, mert hisz ennek legkiáltóbb cáfolata a Vatikán példája s az ultramontanizmus nemcsak vallási, de politikai irány is. S mi volna ennek a feltétlen engedelmességnek a következménye? Az, a mit egy kitűnő belga tudós mond hazájára vonatkozólag, *hogy ott nem a király az uralkodó, hanem a pápa, mert az országgyűlés a választók többségének, a választók papjaiknak, ezek ismét püspökeiknek s azok végül a pápának engedelmeskednek.*

Különben, hogy az a mérséklet, valódi értékére szállítva, mit jelent, azt kellőképp fölvilágosítja a pápai levél eme pontja: *„Semmi sincs távolabb az igazi észszerűség törvényétől, mint megengedni azt, hogy a vallást büntetlenül megsértsék s a nép üdvét kockára tegyék.“* A mérséklet tehát abban áll, hogy minden eszközzel küzdeni kell a szabadelvű politikai s tudományos irányzat, a felvilágosodás s a többi felekezetek ellen. Hiszen, hogy az ellenmondás teljes legyen, ő maga rója meg a mérsékletet a papokban s világi katolikusokban, azt mondja, hogy az ilyeneket az emberi okosság látszata vezeti félre.

Követeli továbbá a pápa *katolikus évi gyűlések tartását*, még pedig egyenesen a püspökök vezetésével. A mit tehát eddig az alsó papság Komáromban, Sopronban, Szabadkán csinált, az csalhatatlan tekintélyvel szentesítették s szoros kötelesség gyanánt van a püspököknek megszabva. Tudjuk, micsoda jelentőségűek voltak Német-, Franciaországban, Belgiumban és Ausztriában ezek a katolikus népgyűlések; mily alkalmas eszközök ezek az éretlen tömeg fanatizálására. Az alsóbb tömegek bevonása ez az ultramontán tá-

borba, nem pedig a mérséklet, engesztelődés, kiegyezés hírnöke. A pápa nyilván nagy súlyt fektet ezekre, mint alkalmas eszközökre s méltán. Azért foglalja le a kezdeményezés érdemét a maga részére s azért kívánja, hogy ez eszme teljes erővel megvalósíttassék.

Kívánja a pápai levél, hogy „a törvényhozó testületbe vallásosságban s erényekben kipróbált férfiakat válasszanak”, vagyis röviden, hogy nálunk is alakuljon klérkális párt, minő Németországban a centrum, Belgiumban az ultramontán párt, Ausztriában a feudálisok és klérkálisok. Ime, itt is elfogadja, helyesli s előírja a pápa a püspököknek, a mit az alsó papság már az 1892-iki képviselőválasztásnál megkísértett a képviselői reverszálisok szedése által. S ha sikerül a parlamentben egy ilyen frakció alkotása, biztosak lehetünk felőle, hogy a megyei, városi, községi, sőt még az ipartestületi választásokba is át fog menni, mert az ultramontanizmus olyan, mint a romboló nedvesség: behatol minden nyíláson, hézagon, repedésen.

Az a magyarázat, melyet Vaszary primás a pápa eme szavainak ad, sokkal naivabb, mint sem hogy elhiessük. A pápa nem akar hazánk belső politikai ügyeibe avatkozni, csak jámbor katolikus képviselők választását sürgeti. De nem a vallás bevitele-e az a politikába, ha a képviselőház a felekezetek szerint alakul? Nem politikai testület a magyar országgyűlés alsóháza? Nem belpolitikai tevékenység-e a törvényhozás? Valjon Németországban nem avatkozik-e be a pápa a centrum által még az adó- és katonakérdések eldöntésébe is? Nem maga a pápa tüzelte-e politikai harcra a francia papságot előbb a legitim monarchia, majd a köztársaság mellett?

Hangsúlyozza a kathol. egyház feje s különösen lelkükre köti a püspöki kar tagjainak, hogy a *közoktatás ügyében*, mind az elemi, mind a közép és felső fokozatban, mennél nagyobb befolyásra igyekezzenek szert tenni s áldozatkészen alapítsanak új iskolákat, hol nem a tudományok, az emberi felvilágosultság terjesztése a fődolog, hanem a vallás köpenye alatt az ultramontán eszmék becsöpögtetése a mindenre fogékony ifjú lélekbe.

Ez a pápa által körvonalozott haditerv legfontosabb pontja; ezzel érte el a klérus mindenütt a legnagyobb eredményeket, mert százszor beigazolást nyert az az igazság, hogy a kié az iskola, azé a jövő. Így történt Belgiumban is, melyet elárasztott a klérus tanítással foglalkozó papokkal és apácákkal s hol az uralomra jutott ultramontanizmus minden megüresedett tanári állást telivér klérkális-érezelmű embereknek juttatott. „Ilyformán a szabadelvűek által a modern szellem terjesztése végett teremtetett intézmények épen ellenkezőleg arra szolgálnak, hogy az ultramontanizmus teljes diadalának egyengessenek útát” — mondja Laveleye s mondhatja majd 1—2 évtized múltán a magyar társadalom s közélet boncolója, ha nálunk is megvalósulhatnak a legújabb enciklikában letett eszmék.

Mennyi gondolkozni valót ad e tétel azoknak a protestánsoknak, kik könnyű szívvel hajlandók iskoláinkról lemondani. Akkor teljesednék csak be a protestantizmusra vonatkozólag is, a mit Laveleye oly szépen s hüen mond a szabadelvűséget illetőleg. A protestantizmus szülte az iskolákat s a közoktatásügyet, ez s a vele járó felvilágosodás növelte nagygyá a protestantizmust s most a klérus saját fegyverét fordítja ellene.

De ismervén a pápa a sajtó hatalmát, tudván, hogy ma elveket s eszméket különösen könyvekkel lehet terjesztetni, közvéleményt csinálni és vezetni pe-

dig egyedül hirlapokkal: a szabadelvű haladást saját fegyverével, a betűvel akarja legyőzni s a katolikus, jobban mondva klérkális sajtó öntudatos, nagy arányú fejlesztését óhajtja. Talán nem kicsinyli, a mit a „Magyar Állam“, a „Magyar Sion“, „Religió“, „Hitvédelmi folyóirat“, „Kath. Néplap“ s megannyi társaik nyujtanak, de még sincs vele megelégedve s „valami jelentős vállalkozást akarna, hogy e művek (a szabadelvű s protestáns művek) ellen oly művek állíttassanak szembe, melyek a harc nagyságához méltók és a baj ellenében hatékony eszközül szolgálnak.“¹

„Last not least.“ A pápa időszerűnek tartja nálunk is a „világi egyesületek és testvérszövetségek“ föllevenítését. Ezek a testvérszövetkezetek: Mária szent szíve, Jézus szent szíve, Oltáregyesületek, katolikus legényegyesületek stb. szintén hatalmas fegyvert képeznek a római kath. papság kezében. Nálunk eddig az u. n. legényegyesületek érték el a legnagyobb sikert, melyek állítólag a vallási türelem címén, valójában a prozelitacsinálás kedvéért, más felekezetűeket is fölvesznek s melyekhez az egyéni hiúság legyezgetése s az önművelődés látszata által egy-egy ügyes plebános valóban oda tudja bilincselni az iparosokat s az okos vezetőnek gondja van rá, hogy egyes tiszteleti hivatalok nem-katolikusoknak is jussanak s ezt kifelé mint a türelem s keresztyéni egyetértés netovábbját tüntetik föl, valójában pedig az emberi gyarlóságra támaszkodó s rendszerint beváló sakkhúzás, mert így az öntetszelgő másfelekezetűek lesznek az egyesületeknek, melyek célja felől kétségben nem lehetünk, legbuzgóbb terjesztői. Kevesen tudják, hogy ezek a legényegyesületek egy, az 1867. 12. törvénycikkbe nem ígatott közös ügyet képeznek, mivel tudomásom szerint, osztrák főhatóságnak vannak alárendelve.

Különben a pápa ezzel nem ajánl új dolgot, mert az ily katolikus társulatok keletkezése s nagyobb mérvű terjedése, nyilván a jezsuita befolyás gyümölcse gyanánt, még a hatvanas-hetvenes évekre vezethető vissza. Most már azonban odáig ment a dolog, hogy a gimnáziumi ifjakkal egész életreható fogadalmakat igyekeznek tétetni az iskolai hitszónokok és exhortatorok.

Mit szóljunk az ily szeretetre-méltósághoz: „Magyarország törvényei által ellentétben van az egyházzal, cselekvési szabadságát korlátozza és ártalmára van a katolikus hitnek.“ Melyek Magyarország ezen törvényei? Az 1848. 18. t.-c. a sajtószabadságról, melyre vonatkozólag XVI. Gergely 1832-iki enciklikája azt mondja, hogy „a legvégzetesebb és legkárhózatossabb, a mit nem lehet kellőképp elkárhóztatni, — halálos seb, melyet ki kell égetni“; az 1848. 20. t.-c. a vallásfelekezetek egyenjogúságáról a lelkiismereti szabadságról, melyről azt mondja ugyanezen pápa, hogy „dögleletes tévedés“; az 1868. 53. törvénycikk, az 1868. 38. és 1883. 30. t.-cikk az elemi és középiskolai oktatásról s ehhez hasonló, melyek az emberi szabadság, a humanizmus, s az állami érdekek nélkülözhetlen követelményeit igyekeznek megvalósítani?! Persze a konkordatum s az abszolút korszak törvényei nem álltak ellentétben a katolikus egyház érdekeivel, csak a szabadsággal, az alkotmányossággal, a nemzeti haladással.

Az, a mit az uralkodóról mond az enciklika, hogy az ultramontán törekvések ő benne találják majd föl legfőbb támaszukat: egyszerűen frivol fogás, mely a legsértőbb egy alkotmányos fejedelemre. Vaszary primás magyarázata pedig, ki különbséget akar tenni az ural-

¹ Oh vajha a pápa megtanítna minket magyar protestánsokat e tér öntudatos, jelentős felkarolására!

kodó jóakarata s gyámolítása között, oly hiányával van — nem mondom a jó szándéknak, hisz az ő pályája eddig csakis jó szándékkal volt kikövezeve, de az észszerűségnek, a logikai következetességnek, hogyha nem volna oly végzetes fontosságú ügyről szó, mosolyt csalna az ember ajkára.

A végeredmény az, hogy a pápai enciklika nem hogy könnyítette volna a helyzetet, de határozottan súlyosbította.

Nem lehetetlen, hogy a fenforgó egyházpolitikai kérdésekben a magyar klérus és a pápai szék látszólag engedni fog, mert diadalt most nem remélhet. *De a pápa maga készíti elő egy nagyszabású kulturharc, a szabadelvű társadalom s államszervezet-álaknázásának munkáját.* Az enciklika erre szóló jeladás s utasítás. Így kell azt felfogni.

Videant consules, ne quid detrimenti respublica capiat.

Dr. Bartha Béla.

A szupplikáció megváltása.

Egyházkerületünk elrendelte annak összeírását, hogy az egyes egyházak az utóbbi 10 év alatt mennyit adtak átlagban a különböző iskolák szupplikánsainak? hogy ezen az alapon aztán a megváltás, vagy kárpótlás iránt intézkedhessék.

A beküldött adatok az igazgató-tanácshoz tétettek át javaslattevével végett. Mielőtt ez megtörténne, a kezeim közt levő adatokat tájékoztató végett itt közlöm:

1. Az abauji-egyházm. kimutat összesen	108	frt	95	krt.
2. Az alsóborsodi em.	170	"	85	"
3. Az alsózempléni em.	87	"	86	"
4. A felsőborsodi em.	46	"	40	"
5. A felsőzempléni em.	51	"	75	"
6. A gömöri egyházm.	130	"	72	"
7. A tornai	39	"	93	"
8. Az ungi	84	"	48	"

A 8 egyházmegye kimutat összesen: 720 frt 94 krt.

Ezen adatok pontossága mellett szól azon tény, hogy a sárospataki főiskola az utóbbi években, az aratási és szüreti jótétemények címén, csakugyan nem irányzott elő többet 600 krt-nál, s legutolsó évi tényleges bevétele 606 frt 22 kr volt. Megjegyzendő, hogy ezen befolyt 606 frtban nemcsak az egyházak, hanem az egyes jótétevek adományai is bennfoglaltatnak.

Hogyan lehetne már most ezen az alapon legalább egy theológiai tanszéket fentartani és a gömöri egyházmegye indítványához képest legalább egy külföldre utazó theológus ifjú részére ösztöndíjat alapítani? — az volna a kérdés. Nekem reményem volt, hogy ezt meg lehetne tenni és ezen reményemet arra alapítottam, hogy az egyházkerület összességének végre ezt az alkalmat kellene buzgóan felhasználni arra, hogy a sárospataki főiskola fentartásához egy újabb alapítvánnyal járuljon, mert az új szükségek és igények ugyan csak rohamosan ostromolnak, azoknak fedezete pedig még a tőkék csekélyebb kamatozása folytán is rohamosan csökken. Jó reménységemet még most sem adom fel, mert bár látom, hogy az egyházmegyék kimutatása az áldozatkészségnek nagy fokú alászállását tünteti ki; de épen azért be kell látnunk, hogy ez nem lehet egy főiskola fejlesztésének forrása, hanem az áldozatkészségnek új életre keltése. — Az egyházkerület bölcsesége találja meg erre a módokat.

Fejes István,
főiskolai egyházi algonok.

ISKOLAI ÜGY.

A sárospataki főiskola tanári karának jelentése az országos tanári nyugdíjintézet tárgyában.

Nagytisztelétű és Tekintetes Igazgató-tanács!

Közismeretű dolog, hogy protestáns, közelebbről ev. ref. egyházunk egyházi és iskolai életének legégetőbb, legfájdalmasabb sebe a szegénység.

Nem lehet célunk annak a részletezése, hogy mi minden bajnak forrása ez a szorosabban vett egyházi élet körében; de lehetetlen arra rá nem mutatnunk, hogy e paizsos férfiú gátolja tanügyünk kellő fejlesztését, a tanári fizetéseknek az állami és kir. kath. intézetekkel egyenlő színvonalra emelését a korpótlékok ügyének immár égetővé vált rendezését, a mi főiskoláinkban a párhuzamos osztályok felállítását s ami mindezek között a legfontosabbnak mondható, a mi nélkül a tanár és tanári családok feje fölött mindig a bizonytalan jövő, a szegénység, nem ritkán a nyomor rémképe lebeg, — a tanári nyugdíjkérdés megoldását.

A magyar közoktatásügy jelen vezetője, méltányolva azon nagy szolgálatot, melyet a protestáns intézetek nemcsak egyházunknak, de a társadalomnak, az államnak is tesznek, nem sokkal a vallás- és közoktatási tárca átvétele után, még 1889-ben megtette a kellő lépéseket egy oly nyugdíj-intézetnek országos segélylyel való felállítására, mely felölelné magába az összes, állami ellátásban s nyugdíjban nem részesülő felekezeti, törvényhatósági, községi középiskolai tanárokat.

Az előzetes pontozatokat annak idején leküldötte a Nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi minisztérium a nevezett tanintézeteket fentartó testületeknek, megjelölve azon bevételi forrásokat, melyekből a felállítandó nyugdíj-intézet meríthet s kikérte a fentartók elvi hozzájárulását, s nagyobbára meg is nyerte, de a legtöbb tanintézet vezetősége s különösen a protestáns főiskolák tanári kara már akkor kezdetben hangsúlyozta, hogy a létesítendő alkotás nemcsak a közép-, hanem a főiskolai, tanítóképzőbeli s felsőbb leányiskolai tanárokat is kiterjesztendő.

Akkor aztán évekig tartott a statisztikai adatok gyűjtése s feldolgozása; már-már azon kellett aggódnunk, hogy a nagy reményekre jogosító szép eszme az akadályok s ellentétes érdekek Scyllái és Charibdisi között tönkre megy, midőn az év elején egy nagy lépést tett megvalósulása felé.

A begyűlt és feldolgozott statisztikai adatok alapján ugyanis a Nagymélt. vallás- és közoktat. miniszter úr „az autonóm felekezetek, törvényhatóságok, községek és alapítványok által fentartott középiskolák orsz. nyugdíj-intézetének tervvázlatát“ kidolgoztatta; tehát még mindig csak a középiskolákra szándékozott e jótéteményt kiterjesztetni; a tervvázlat alapos megbírálása végett 1893. április 8—9. napján meghívott bizalmi férfiakkal Budapesten anketet tartott s ez anketre főiskolánk részéről Nagytiszt. Fejes István főiskolai algonok urat s Dr. Bartha Béla tanártársunkat hívta meg.

A tervezet főbb pontjai ezek voltak:

a) A felállítandó nyugdíjintézet kiterjedne a cimben említett mindazon iskolákra, melyek tanárai az 1885: 11. törvénycikk alapján állami nyugdíjban nem részesülnek; a felekezeti jogakadémiák, tanító és óvóképzők, felsőbb leányiskolák kebelében alkalmazott tanerőkre nézve csak később történnék intézkedés.

Ily alapon az orsz. nyugdíjintézet 62 középiskolára, 568 tanárra terjedt volna ki.

b) Évi szükséglete 141 ezer forintba tétetett; ebből a fentartók adnának a tanárok törzsfizetése után évi 5%-ot, ami 27 ezer forintnak felel meg, a tanulók évenként s fejenként 3 frtot, ami 30 ezer forint, s az állam évi 60 ezer forintot; az érdekelt középiskolai tanárok eredeti törzsfizetéséből 300 forint levonandó, az így nyert összegnek s fizetések minden szaporulatának $\frac{1}{3}$ -át, az elnyerés időpontjától számítva, 5%-os kamatokkal fizetnék, ami oly tőkének felel meg, melynek évi kamatjövödelme 14000 forint.

c) A nyugdíjazás az 1885: 11. törvénycikkben lefektetett elvek szerint történne, tehát a tanár 30 szolgálati év, vagyis 65-ik életéve betöltése után teljes fizetéssel mehetne nyugdíjba; a kevesebb szolgálati idő után járó aránylagos nyugdíj, a végkielégítés, özvegyi nyugdíj és nevelési járulék tekintetében egészen a mondott törvénycikk rendelkezései nyernének alkalmazást s az állami s felekezeti szolgálat között — a szolgálati idő beszámítását s a nyugdíjazást illetőleg — teljes viszonyosságot létesítne a kormány.

Egyébiránt az egész tervezetet van szerencsénk A) alatt csatolni.

E tervvázlatra vonatkozólag a sárospataki főiskola tanári kara, Nagytsiszt. Fejes István úr felszólítása folytán, egy emlékiratot dolgozott ki, melyet az anket tagjainak megküldött s melyet B) alatt tisztelettel mellékelünk.

Ez emlékirat mindenképp előtt azon szempontból vizsgálta a dolgot: jár-e valamely sérelemmel, vagy jogfeláldozással a tervezet protestáns, közelebből ev. ref. egyházunkra nézve s erre határozottan nemmel kellett válaszolnunk. (I. p.) Az autonomia nem szenvedhet mellette, mert a 30-ik szolgálati év, illetve 65. életév betöltésével az illető saját kívánatára helyeztetik nyugdíjba, egyéb ok fenforgása esetén pedig, *csakis az illető fentartóság kezdeményezésére*, a néptanítói nyugdíjtörvény módjára, egy, az illető főhatóság s miniszter által kinevezett vegyes bizottság döntene.

Ellenben be kell azt ösmernünk, hogy rendszeres nyugdíj biztosítása nélkül a protestáns tanári kar napról-napra fog hanyatlani, s a nyugdíj-kérdés elhanyagolása, vagy teljesen mellőzése tulajdonképpen egy volna a protestáns iskolákról való lemondással, mert lehetetlen, hogy ily viszonyok közt az iskolák sokáig fenállhassanak.

Azután azt a kérdést tettük vizsgálatunk tárgyává, hogy a miniszter által követelt áldozatok mellett nem volna-e képes főiskolánk maga ugyanoly nyugdíjat biztosítani tanárainak, mint a tervezett intézet? S erre a kérdésre sem adhatunk mást, mint határozottan tagadó feleletet.

Óhajtottuk emlékiratunkban (II. p.) s a főiskolánk kebeléből az anketre meghívott férfiak mindent elkövettek arra nézve, hogy nem a tanároktól, hanem a fentartóktól és tanulóktól követelt járulékot lejjebb szállíthassuk, s e tekintetben hasonló buzgóságot fejtett ki a szakértekezletnek sok más tagja. Azonban eredményt csak annyiban érthettünk el, bár ez sem keveselhető, hogy a magas minisztérium minden évben mérleget fog készíteni s annak eredményéhez képest a fentartók s tanulók járulékát csökkenteni, amire — mondhatni — biztos kilátásunk van, mert a miniszteri szakértő a számításokat a legkedvezőtlenebb nyugdíjazási viszonyok alapul-vétele mellett eszközölte.

Különösen nagy súlyt fektettünk egyházkerületünk s főiskolai tanárkarunk előbbi nyilatkozatainak, s a prot. tanügyi szervezetenek és méltó hagyományainak megfelelőleg arra is, hogy *e nyugdíjintézetbe ne csak a középiskolai, hanem az akadémiai* (theologiai, jogi és bölcsé-

szeti), *tanítóképzőintézeti és felsőbb leányiskolai protestáns tanárok is fölvéssenek.*

S örömmel és meglepéssel látjuk, hogy e nagyfontosságú vívmányt sikerült is a legnagyobb részben elérni, mert a középiskolai tanárokon kívül a jogakadémiaiak, tanítóképzőintézeti s felsőbb leányiskolaiak is fölvételt nyertek; egyedül a theol. tanárok azok, kiket előkelő protest. férfiak kívánalmára is, a miniszter úr mellőzött, a bölcsészeti akad. tanárokról pedig nem tesz külön említést az anket alapján készített új tervezetben sem.

A miniszteri értekezletnek egy nagy fontosságú eredményét kell még itten kiemelnünk, a melyet a kérdés megítélésénél nem szabad szem elől tévesztenünk. Cím szerint ugyan ezen nyugdíjintézet az állami ellátás alatt nem álló összes felekezeti, törvényhatósági, községi és alapítványi középiskolákra volt tervezve, azonban a száz evangélikusok, a görögkeletiek önszántukból s bizonyára politikai okokból kimaradtak, a görög és róm. katolikusok tanárai már most is állami, érseki és püspöki nyugdíj részesei, az izraeliták nem tartanak fön csak egy ily intézetet, a megfelelő törvényhatósági s községi iskolák nagyon csekély számúak, *úgy, hogy a felállítandó nyugdíjintézet tulajdonképp a protestánsok, u. m. az ev. reformáltak, unitáriusok s a magyarországi ág. evangélikusok államsegélyvel felállítandó nyugdíjintézete.*

Az anket tanácskozásai után egy új tervvázlatot dolgoztatott ki a Nmélt. vall.- és közokt. miniszter úr s azt „az autonom felekezetek, törvényhatóságok, községek és alapítványok által fentartott középiskolák, kereskedelmi középiskolák és felsőbb leányiskolák, továbbá az állami jelleggel nem bíró jogakadémiák, tanító- és tanítónképző, valamint óvónképző intézetek országos nyugdíjintézetének tervvázlata” címmel f. évi 37741. sz. a. megküldötte a Főtisztelendő és Méltóságos Püspök úrnak, ki azt ismét azon utasítással küldte le főiskolánk közvetlenül érdekelt gimnáziumi és jogakad. tanári karának, hogy azok erről véleményt adjanak, a belépés iránt nyilatkozzanak s véleményüket az igazgató-tanács útján a f. évi szept. 19—20-iki kerületi gyűlés elé terjeszszék, hogy az itt hozandó végleges határozathoz képest a felterjesztést a miniszteri leiratban megjelölt határidőig, szept. 30-ig eszközölni lehessen.

A püspöki leiratban felhívott két tanári kar, mint az egész főiskolát közösen érdeklő ügyet, a köziskolai székhez tette át a tervvázlatot, s ez a már kiküldött s az említett emlékiratot is kidolgozott bizottság* munkálata alapján mint főiskolánk egész tanári karának véleményét terjeszti a Nagytsiztetű és Tekintetes igazgató-tanács s általa a Főtisztelétű egyházkerület elé az alábbiakat.

Az újabb tervvázlat egészen a régi alapján áll, mindazonáltal azon előnyös változáson ment át, hogy a prot. jogakadémiai, tanítóképzőintézeti s felsőbb leányiskolai tanárokat is fölveszi a középiskolai tanárok mellett. Az iskolák részéről adandó fizetések maradtak az eredeti tervezetben megállapítottak azzal a különbséggel, hogy a joghallgatók nem 3, hanem 6 forintot fizetnek fejenként s évenként e nyugdíjintézetbe, tekintve, hogy ez intézetekben a hallgatókhoz képest aránylag sokkal több a tanár, mint a középiskolákban; — hogy a fentartók a tanári törzsfizetések után fizetendő évi 5% járulékából legalább 2%-ot átháríthatnak az érdekelt tanároknak, ha ezt jónak látják. Egyébiránt van szerencsénk alaposabb tájékozás végett a tervezetet C) alatt csatolni.

* A bizottság elnöke Szinyei G. volt, jegyzője Dr. Bartha Béla. Szerk.

Tanári karunk egyhangú véleménye az, hogy főiskolánkra határozott anyagi és erkölcsi előnnyel jár a tervezett nyugdíjintézetbe való belépés.

Erkölcsi előnnyel, mert a tanintézet minősége tanáraitól függ, a tanárok minősége pedig legszorosabb összefüggésben áll az anyagi javadalmazással, melynek egyik elengedhetlen részét képezi manapság már a rendezett nyugdíj. Az oly intézet, mely a működő tanárnak a tisztességes megélhetést biztosító fizetést, előhaladás reménye nélküli állásában megfelelő méltányos korpótlékot, munkaképtelenség s halál esetére a tanárnak, illetőleg családjának tisztességes nyugdíjat nem képes, vagy nem akar nyújtani: — az fejlődését, sőt fenállását teszi lehetetlenné, mert elhagyják tanári karából a valamire való erők, kiket csak mind selejtesebb elemekkel lesz képes pótolni. Lassú sorvadás és biztos halál vár az ily iskolára. Ily intézkedés mellett a sárospataki anyaiskola 1—2 évtized alatt eltörpülne a folyton fejlődő, emelkedő alföldi kisebb gimnáziumok mögött. Amellett a sárospataki főiskolának az is kötelessége, hogy mint egyik anyaintézet, példát mutasson a helyes eljárásban a többieknek.

Anyagi tekintetben előnyös a belépés, mert saját erejéből hasonló, sőt még megközelítő nyugdíjat sem volna képes főiskolánk nyújtani.

Ezt egy kis statisztikai számítás igazolhatja.

Főiskolánknak van mostan 13 akadémiai és 10 gimnáziumi rendes tanára, beszámítva a torna- és zenetanárt is. Ezek közül a nyugdíjintézetbe föl nem vehető a négy theol. tanár, marad tehát 21 rendes tanár, kiknek évi fizetésük 5%-a 1200 frtot tesz ki. Ennyibe kerülne évenként *magának az iskolának*, a jelen fizetési viszonyok mellett tanárai, azok özvegyei s árvái nyugdíjának teljes rendezése, természetesen a theol. tanárok kivételével. Alig kell emlékeztetbe idéznünk, hogy a közelmúlt évek szomorú eseményei folytán csak az özvegyi végkielégítések, melyek pedig csak nagyon is ideiglenes segínyt nyújtanak, mily nagy összegbe kerültek (4800 frtba); hogy most, 3 nyugdíjazott tanárnak az államival össze sem hasonlítható nyugdíja mintegy 2000 frtot vesz igénybe, s noha reméljük Istentől, hogy most betegeskedő s helyettesített kartársaink egészsége s munkaképessége helyreáll, de ha a Mindenható bölcsesége másként végzett volna s ők törődött testtel kénytelenek volnának az iskola nagylelkűségéhez folyamodni s nyugdíjba menni, ez évi 2000 frt körülbelől megkésztetné; a theológiai tanárokon kívül a többi főiskolai tanárok nyugdíjának az államival egyenlő rendezése pedig, amint emlékiratunkban (7. l.) kimutattuk, évi 8—10 ezer forintot venne igénybe.

Nem hagyhatjuk továbbá említés nélkül, *hogy az országos nyugdíjintézetbe való belépés folytán főiskolánk egy 60—70 ezer forintos vagyonra nyer biztos kilátást.* Mert akkor a jelenleg fenálló tanári nyugdíjintézetbe való további fölvételt be kell zárni s a mostani jogosultak kihalta után, tehát középszámítással 25—30 év múlva ez a vagyon egészen a főiskolára megy át, jövedelmének egy részéhez pedig már valószínűleg előbb hozzá fog jutni.

Gimnáziumi tanulóinkat évi 3 frt, joghallgatóinkat évi 6 frt járulék fogja ugyan fejenként terhelni s mi részünkről mindent elkövettünk e járulék csökkentésére; azonban a miniszter úr ebből egyelőre nem hajlandó engedni s végre is az egész a tandíj megfelelő összeggel való felemelésének tekinthető, ami úgyis bekövetkeznék, ha főiskolánk saját erejéből akarná a nyugdíjat rendezni. De még aztán kilátás van a járulék tízevenként való alábbszállítására s akadémiai tandíjunk pedig más intézetek 40—50—60 forint évi tandíjához képest oly csekély, hogy ez emelkedést könnyen megbírja.

Minden esetre azonban fölkérendőnek tartjuk a Nmélt. Miniszter urat, hogy akadémiaink két bölcsészeti tanárát, mint a jogtanári kar kiegészítő részét, a nyugdíj-jogosultak közé vegye föl, mert ezek a tanulmányi szabályzatok s miniszteri előírások szerint oly tantárgyakat (bölcshadtörténet, művelődés-történet stb.) adnak elő, melyek a joghallgatókra is kötelezett tantárgyak, részben pedig olyanokat (magyar irodalom története, széptan, lélektan, neveléstudomány), melyek minden műveltségnek, s így a jogi műveltségnek is kiegészítői, az ő működésük nélkül jogakadémiaink csonka volna, sőt fen sem állhatna.

Mindezek alapján az alantírott főiskolai tanári kar a legmélyebb tisztelettel kéri a Nagytiszteletű és Tekintetes Igazgató-tanácsot s általa a Főtiszteletű Egyházkerületet:

Méltóztassék kimondani, miszerint a sárospataki főiskola fentartósága a Nagymélt. vallás- és közoktatási minisztérium által a felekezeti, törvényhatósági és községi-közép- és felsőbb iskolák javára tervezett országos nyugdíj-intézetbe a miniszter úr által megküldött s C.) alatt mellékelt tervvázlatban foglalt föltételek mellett belép; méltóztassék egyszersmind a Nagymélt. miniszter úrnál bölcsészeti akadémiai tanárainknak, mint a jogtanári-kar kiegészítő részének fölvételét s a nyugdíj-intézetnek, már a jelen évi állam költségvetés alapján való föllállítását kérelmezni.

Legmélyebb tisztelettel

A Nagytiszteletű és Tekintetes Igazgató-Tanács alázatos szolgálai.

A főiskola tanári kara.

TÁRCZA.

Emléklap.

*Kün éj van; és az éjben fergeteg;
Az elhalt ékű rónaság, s berek
Mély álomban nyugvó határain
Tél viharja száll zúgó szárnyain;
Ben, jó barát, szép lány és tölt kehely
Közt a hosszú éj könnyen illan el. —
Hold nem süt és csillag nem fényli át
A zordon éj ködös borulátát; —
S ránk vidor kedvben édes jó fiú!
Nem hathatott vihar, tél és ború.*

*Ha egykoron tán életed felett,
Borulát ülné meg a kék eget;
S ha téli zord képpel köszöntene
Vagy éjt hozna rád sorsod istene:
Kebled nyugalmaig ne érjen az,
Kebledben éljen ifjú szép tavasz;
S mint most kacagtad a vad éjszakát,
Nevesd ki sorsod dúló viharát. —
Ez a mit irhatok rögtön neked
Nehéz, zavart fővel, — isten veled!*

Rank, január 30-án. 1845.

Tompa Mihály.
Borsodból. Igriczből.

E becses ereklét Szöledy János putnoki ev. ref. fitanító küldte be lapunknak. Ő apósától, Tóth József mező-keresztési tanítótól kapta, kife ez — egyéb iro-

dalmi emlékekkel együtt, — b. e. bátyjáról, a korán elhunyt rimaszombati s.-lelkészről, Tóth Dánielről szállott át. — Ez a Tóth Dániel jó barátja volt — mint pataki diák — *Tompának* s elmúlván 1845-ben a pálnapi vizsgák, együtt mentek ki a Tóth Dániel és József édesatyjához, a *szinyei* ref. lelkészhez s innen rándulhattak át — Tóth J. vélekedése szerint — Felső-Kemencére *Boros Antal* nevű úri emberhez, a ki igen szerette a diák-féle embereket, etette, itatta, kocsikáztatta őket, tréfált, mulatott, viccet űzött velők. Felső-Kemencéről juthattak *Rankra*, a hol Borosnak saját háza volt (a mi tudásunk szerint!). Nem lehetetlen, hogy épen a Boros házában tölt el az emléklapban lefestett boldog éjszaka. — A kézirat teljesen hiteles s egy mind a négy szélén aranyozott 16 odrétű, régebben divatos alakú emléklapnak mindkét oldalát betölti. Címe nincs. Szerk.

Lükő Géza emlékezete.

(Vége.)

Egyszer kimondott, helyesnek talált elveit soha fel nem adta, azoktól semmi hatalom és erő nem volt képes őt soha eltántorítani. Mint ilyen önzetlen hazafit, elvhű képviselőt a függetlenségi párt azzal tisztelte meg, hogy egyhangúlag a párt alelnökévé választotta. Felszólalásai rövidek, de mindig alaposak és találók voltak. Az ő felszólalásának lőn eredménye a nemzet bölcsének, Deák Ferencznek nagyszabású egyházpolitikai beszéde is. Azt hiszem igen tisztelt közönség! nem leszek unalmas, ha felemlitem ennek előzményeit. 1873. jun. 24-én Lükő interpellatiót intézett Trefort akkori vall. és közoktatásügyi miniszterhez, melyben megkérdezte, hogy mit tett a rozsnyói püspök azon törvénytelen eljárása ellen, melylyel az az 1405-ben Zsigmond király alatt kiadott, 1781-ben II. József által is fentartani rendelt, máig fennálló tetszvény-jog (jus placeti) elkerülésével kihirdette a Vatikáni zsinat határozatát, a csálhatatlanság kérdésében? A miniszter kijelentette, hogy az illetőt a placetum megsértéseért levélben megdorgálta. — Lükő e választ nem vette tudomásul, szigorúbb megfenyítést követelt és vele tartott a képviselőház többsége. Az interpelláció tárgyalás alá tűzetett. A tárgyalás alkalmával Lükő nemes gerjedelmében kemény szavakat használt a rozsnyói püspök ellen és határozati javaslatot nyújtott be. Minek bár nem lett az az eredménye, a mit ő célzott, hogy t. i. az illető törvénytől szigorúbb eljárás alá vétessék, de lett más az, t. i. hogy Trefort ily indítványt tett: „*Küldjön ki a képviselőház bizottságot a végre, hogy a vallás- és közoktatásügyi miniszter közbenjöttével, az állam és egyház közti viszony szabályozására javaslatot dolgozzon ki és javaslatát a ház elé terjeszse.*” E bizottságot akkor ki is küldte a képviselőház, de bár a párt, amelynek Lükő is tagja volt, minden évben megújította sürgetését e tekintetben — csak a jelenlegi kormány vette fel az elejtett fonalat. Milyen sikerrel fog majd működni, az a jövő titka. Lükőnk nem érte meg, hogy a miért mint képviselő küzdött, a szabad eszmék diadalra jussanak.

Az 1887-ik évi képviselő-választás alkalmával a mindenfelé eláradt szennyes lélekvasárlás a görögöi kerület választóinak többségét is elszédítette s Lükőnk — bár sem az ő, sem pártja jobbainak elvei nem változtak — tisztelőinek s elv-társainak érzékeny fájdalomra, s az általa is képviselt ügy kárára, az 1887—92-ik országgyűlésből kimaradt. E meg nem érdemelt, sőt hálátlan mellőztetést az ő nemes lelkének érzékeny fájdalmat okozott. Ez óta elvonulva élt szerény falusi magányában s az egyházi ügyek mellett csupán a tornai-takarékpenztár

dolgai iránt mutatott élénkebb érdeklődést, a mely takarékpénztárnak mind megalkotásában, mind 23 éves fennállása óta pontos vezetésében, neki oroszán része volt.

De a hol lelkének tejes buzgalmával, önfeláldozó hűséggel és szeretettel működött, az az *egyházi tér* vala.

Tornai ev. ref. kis egyházmegyénk korán felismerte benne protestáns egyházunk, szent vallásunk iránti meleg érdeklődését, kormányra való képességét és sietett őt bizalmával megajándékozni, előbb tanácsbíróvá, majd 1877-ben egyházmegyei gondnokká választotta. És e minőségben bizonyult valóban kormányra termett embernek. Salamoni bölcseséggel vezette az egyházmegye egyházi és iskolai ügyeit, védte egyházunk jogait; az egyházmegye, e-kerület, sőt újabb időben — mióta az 1881-ben tartott zsinat, melynek ő is egyik képviselője volt, még egy hatósággal, a conventtel toldotta meg, egyházi közigazgatásunk forumait — a conventi üléseken is, még roskatag testi erejével is megjelenni, költséget, fáradságot nem kimélni, szent és mulasztást nem tűrő kötelességének tartotta. Ő volt a legelső, a ki a kitűzött órára pontosan megjelent. Az ügyek tárgyalásában nem csak tevékeny részt vett, hanem nyomós indokaival, az igazságot nyíltan kimondó, valóban jótékony bátorságával, döntő befolyást is gyakorolt a határozatok meghozására. Kevés szavú, de mindig a szeg fejére ütő. Épen olyan volt, a milyennek azt halála alkalmából egyik róla tisztelettel emlékező egyházi lapunk festette: „*Nyílt, férfias, határozott, nem alkuvó. — Alakja, hangja, csupa biztatás az igazság bátor védelmére. — Az ifjak felkelnek előtte, hogy tisztességet tegyenek neki, a kortársak édesen merengnek hangjának parancsoló színezetén, szakála ezüstjén, szemének tüzes villandásain, kezének tiltakozó mozdulatain.*”

Mi, e kis egyházmegye tagjai mindnyájan tisztelettel, bizalommal, sőt gyermeki szeretettel csüggöttünk rajta. — Nem volt vallásos, a szó minden napi értelmében, de egyháza szeretetében senki sem múlta őt felül. Hogy e szeretetét nem alapítványokkal mutatta meg, nem rajta múlt, hanem körülményei korlátoltságán.

Az idegrendszerében régebben beállott végzetes változás miatt az utóbbi időben el sem hagyhatta szobáját. S mert érezte, hogy nem szolgálhat teljes odaadással, tehát nem akart szolgálni csupán címleg s egyházmegyei gondnoki tisztjéről lemondott. Valóságos villámcsapásként hatott reánk ez évi tavaszi e. m. gyűlésünkre beadott, szűkszavú lemondó levele. Egyházmegyénk azonban nem akart hinni annak sem, mit már biztosan tudott, t. i., hogy őt nem láthatja többet közügyeink vezetésénél, s így csak ideiglenes helyettesítéséről gondoskodott.

A mi családi életét illeti, élettársát korán elvesztette s egyetlen leánya, s ennek családja, az önfeláldozóan hű és gondos nővér, s a többi nő- és fivérek — a testvéri szeretetnek mai napság ritka példányképei — osztakoztak vele az élet terheiben s enyhítették annak keserűségeit. Szent ragaszkodással egyesülve az egymás iránti szeretetben, összeforrvá valának, mint egy törzsnek ágai, s együtt sokat bírtak, sokat elviseltek, sokra eljutottak s egyházmegyénket is mélységes hálára kötelezték azért, hogy a szeretet lelkével nyújtani igyekeztek Lükőnk életét.

Mint ember szilárd, szűz, tiszta jellemű, önzetlen becsületességű volt. Ez erényei s érdek nélküli hazafisága, s higgadt, nyugodt vérmérséklete, puritán érzülete, igen sok tisztelőt szereztek neki. Takarékos is volt, de e mellett vendégszerető, jó barát. Kit barátságával megtisztelt, azt szerette, mint önmagát. A ferdeségeknek, félzségségnek, hiú túlzásoknak erős ostromozója volt. És e sok szép tulajdonság ma már csak az emlékezete. Elesett

a mi fejünknek koronája, elhunyt a mi egyházmegyénk Mózese.

A közfelfogás szerint nem pótolhatatlan ugyan senki, de mindamellett én azt hiszem, hogy veszteségünk nagyságát csak ezután fogjuk még érezni, midőn erős kezének s bölcs tapintatának hiányát kell majd a kényes kérdések s a nehéz viszonyok között tapasztalnunk.

A vigasztalásnak, mit fájdalomunk sebére csepegtethetünk, — csak az az egyetlen balzsama lehet, hogy — a míg a miénk volt — minden erejét, a hol csak tehetett, egyházmegyénk, egyházaink és iskoláink javára fejtette ki, s hű volt a halálig.

Legyen könnyű a hant, mely ott a körtvélyesi sírkertben áldott porait fedi. Szellem lebegjen mindenkor felettünk, élessze haza- és egyház-szeretetünket s bátorítson küzdelemre az igazságért vívandó, jöhető harcban. Igen! Nagyt. e. m. közgyűlés s mt. közönség! Szellem legyen mindnyájunk öröksége, osztozzunk meg rajta, jut belőle mindnyájunknak bőven. Legyen egyikünké hazája és egyháza iránti láng szerelme; másikunké a köteleesség teljesítés hűsége; egyikünké bölcs tapintata; másikunké a közügyek vezetése körüli higgadt nyugodtsága; egyikünké az önmérséklés szép erénye; másikunké az igazságért való nemes, bátor küzdelem; egyikünké jellemzilárd-sága; másikunké önzetlen bécsületessége. De nem! ne oszszuk meg. Legyünk mi mindnyájan Lükő Gézakká, egyesüljön bennünk az ő szellete, s mindnyájan gazdagok leszünk vele s hazánk s egyházunk fényre derül. Emléke pedig áldott leend!!

És te gondolkodó lelkünk megfejthetetlen nagy eszménye, szent Isten! Tekints alá csillagtrónodból s adj az elköltözött hű férfinak nyugalmat ott, hová testét helyezétek! Nekünk pedig küld a vigasztalásnak egy sugarát és mondd a mi lelkünknek: *Nem hagylak titeket árvákul, megtérek ti hozzátok.* Ugy legyen!

Arday J. Dániel.

KÖZÉLETÜNK.

A felső-borsodi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

Egyházmegyénk folyó hó 5-ik napján tartotta rendes őszi közgyűlését a szendrői egyházban. — A templom csaknem szorongásig megtelt a gyűlés tagjaival és a helybeli hívekkel.

Esperesünk buzgó imája után, gondnokunk a jelenvoltagekat szívélyesen üdvözlővén, a gyűlést megnyitotta.

Esperesünk felolvasta aztán a múlt tavaszi gyűlés óta egyházmegyénkben történt nevezetesebb eseményekről készített jelentését, a melyben őszinte részvétellel emlékezett meg *Sarudy Lászlóról*, a sajo-ivánkai egyháznak szomorú véget ért ifjú lelkészéről.

Majd felolvastattak az egyházmegyei tisztikarra beadott szavazatok felbontásával megbízott küldöttség jegyzőkönyvei s az új tisztikar hivatalába beigtattattott.

A *Debreczeni Gábor* végleges lemondása által megüresedett esperesi hivatalra a szavazatok általános többségével *Vadász Pál*, sajo-szentpéteri lelkész, tanácsbíró, s egyházmegyei főjegyző választott meg, ki elnöki hivatalát egy — mindnyájunkat magával ragadó — szép beszéd kíséretében foglalta el.

Már a múlt évi őszi közgyűlésünktől fogva tudta az egyházmegye közönsége, hogy annyira szeretett és

oly nagy tisztelettel környezett esperese — hanyatló kora miatt — véglegesen megvált az elnöki széktől; a mennyiben már a jelzett időben is lemondott állásáról s csak a legszívesebb kérésnek engedve volt hajlandó viselni azt az általános tisztújításig; mégis midőn jelen gyűlésünkön búcsút vett az egyházmegyétől, attól az egyházmegyétől, melyet 23 éven keresztül annyi bölcseséggel, tapintattal, mindnyájunk közmegegyezésére vezetett: a meghatottság érzése fogta el a lelkeket. — Méltán is! — Hiszen oly eseményeket fűzött ő hosszú szolgálati idejéhez, míg egyházmegyénk élén állott; annyi életre való eszmét karolt fel, s annyi életképes eszmét valósított meg, hogy ezek által oly emlékoszlopott állított magának a hálás utódok szívében, melyet onnan idő s mulandóság kitörölni nem fognak soha. . . . A lelkünkre boruló lehangelő érzést csakis azon nyilatkozata oszlatá el némileg, hogy ő — ha az elnöki széket elhagyja is — nem vonul véglegesen vissza az egyházi ügyektől; hanem mint közharcos ezután is mindig büszkeségének, köteletségének fogja tartani, munkálni az egyházmegye javát. — E felemelő s vigasztaló szavak hatása alatt azon szívből fakadt jó kívánnal bocsátá el őt egyházmegyénk — érdemeinek megörökítése mellett — a nyugalomba, hogy az isteni gondviselés tartsa és őrizze meg még sokáig az ő közhasznú munkásságban eltöltött életét!

Egyházmegyénk gondnoka és világi tanácsbírói kara egyhangúlag újra megválasztott; elismerése, s erkölcsi jutalma volt e szavazás . . . a szorgalmas munkának, egyháziasságnak és áldozatkészségnek.

Az egyházi tanácsbírói karban nagyobb változás történt, a mennyiben *Szakal József* és *Szabó József* tanácsbírák véglegesen visszavonultak minden hivataltól. Sajnálattal vétetett tudomásul, hogy épen azok, kik elég szellemi tőkével rendelkeznek az egyházmegyei élet terén, — hol pedig különösen napjainkban oly nagy szükség van a számot tehető munkásokra, — nem gyümölcsöztetik azt. Az egyházi közszolgálat terén tett fáradozásaikért jegyzőkönyvileg köszönet mondatott, s mindkét hely betöltésére a szavazás elrendeltetett. — Két új tag is jött a papi tanácsbírói karhoz, u. m. *Balogh István* és *Bartha Mihály*; papi főjegyzőnek szintén az utóbbi választott meg.

Világi főjegyző lett *Bónis Bertalan*, aljegyző *Bárczay László*; egyházi aljegyző: *Botos József*; tanügyi bizottsági elnöknek pedig *Csizmadia Jenő* választott meg.

Nagyobb fontosságú ügy kevés fordult elő, jobbra az egyes egyházak ügyes-bajos dolgai foglalták el a közgyűlés idejét. — Legfontosabb volt a tanügyi bizottság részéről beterjesztett több indítvány, melyek az egyházkerületi tanügyi bizottsághoz terjesztettek fel.

A kápolnai tanító-választás azon az alapon, mert az országos törvény- és az egyházmegyei rendelete ellenére négy okleveles pályázó mellőzésével s a pályázati határidő meg nem tartása mellett, oly egyént választottak, kinek oklevele nincs, sőt azt a számára engedélyezett határidőn belől sem szerezte meg: megsemmisített, s az egyház — egy hónapi határidő alatt — más, okleveles tanító választására utasított. E választásból kifolyólag minden kebelbeli egyházra kötelezőleg ki-mondatott, hogy: *a megüresedett tanítói állomások mindig pályázat útján és okleveles tanítókkal töltendők be, és csakis akkor, ha a pályázat meddő maradt, s az egyház minden útát és módot eredmény nélkül próbált meg okleveles tanító szerzésére, engedtetik meg ideiglenesen oklevéllel nem bíró tanítók alkalmazása.*

A több kisebb nagyobb helyi érdekű ügyek bevégezése után, melyeket azonban a nyilvánosság előtt felsorolni felesleges volna: a gyűlés a jegyzőkönyv hitelesítésével berekesztetett.

Bartha Mihály,
e. főjegyző.

A szatmári ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

A szatmári ev. ref. egyházmegye folyó szept. hó 11 és 12 napjain tartotta közgyűlését Fehér-Gyarmaton Szarka Boldizsár esperes és Isaák Dezső egyházmegyei gondnok elnöklete alatt.

Az esperesi megnyitó ima és beszéd után esperes által jelentetett, hogy az üresedésben levő egyik világi tanácsbírói állásra Dienes Dezső fehér-gyarmati járási szolgabíró választott meg általános szavazattal, ki is az eskü letételére fölhívván, azt készséggel letette, székét lelkes nyilatkozat után elfoglalta. Bejelentetett a Berky István szatmári, File János darnói, Szűtor Endre kölcsi lelkész és Barcsai Tamás kántortanító halála, kiknek emléküket jegyzőkönyvileg megörökítették.

Kassai Béla istvándi, — Császár István zsarolyáni megválasztott lelkészek hivatalukban megerősítettek. — Salya György szatmár-németi ideiglenes kántortanító behelyeztetett.

Nem kis érdekeltséget keltett a darnói kisdéd, — alig száz lelket számláló egyház lelkészi állomásának betöltése. Ugyanis esperes által a nevezett állomásra a pályázat meghirdetett, a kitűzött határidőig 4 pályázó jelentkezett, kik közül egy időközben kérvényét visszavette. Jelölés alá tehát hárman maradván, azok közül is egy egészségi okból a jelölés után visszalépett. — A választási határnap kitűzve, a gyülekezet tagjai a két jelölt egyikét sem voltak hajlandók lelkészül elválasztani. Esperes a törvény értelmében egy új határidőt tűzött a választásra, de a hívek akkor is állhatatosan megmaradtak előbbi elhatározásuk mellett. Így tehát jogukkal nem kívánván élni, nem maradt egyéb hátra, minthogy a törvény világos rendelete szerint az egyházmegyei közgyűlés válaszszon nekik a két jelölt közül papot. Az egyház jelenvolt képviselői látván, hogy a jog már csakugyan elvétetik tőlük, a gyűlés színe előtt kijelentette, hogy most már igenis megválasztják az egyik jelöltet, a ki épen más egyházmegyebe; azonban nyilatkozata figyelembe nem vétetett, s darnói lelkészül a közgyűlés által Andorkó Sándor jánki káplántanító szótöbbséggel megválasztott.

Ezután következett a szatmári egyház egyik lelkészi állomásának tíz évig való be nem töltése iránt beadott kérelem tárgyalása.

Ezen tárgy, mint előre is látható volt, nagy hullámokat vert és erős mérkőzésre szolgáltatott alkalmat. Előterjesztettek a kérvény kapcsán a szatmári egyháztanács és az egyházközségi képviselő testületi közgyűlésen hozott határozatok, melyek szerint a néhai Berky István lelkész elhalálozásával megüresedett egyik lelkészi állást, a kegyeleti év letelte után következő 10 évig az egyház ideiglenesen üresedésben tartja, és ezen lelkészi állás javadalmazását gyümölcsözteti mindaddig, míg attól a megüresedett állással járó lelkészi-lakot az egyháztagok különös megterhelése nélkül felépíteni képes nem lesz. — E 10 éven belül is óhajtja az egyház minél előbb a feltétel bekövetkezését előmozdítani. — Az előterjesztés után pro et contra erős vita keletkezett; órákig tartott a heves küzdelem; a szatmári egyház

küldöttei erősen védelmezték s beható érvekkel támogatták álláspontjukat; — hivatkoztak az egyház exponált helyzetére, a gyülekezet nagy mérvű áldozat-hozatalára, s a gyülekezeti tagok túlterheltségére; mindezek azonban az ellenvéleményűeket nem bírhatták arra, hogy az egyház kérése megadassék, míg végre a tárgy szavazás alá bocsátatván: a szatmári egyház kérése nagy szótöbbséggel leszavaztatott.

A gyűlés tagjai e nagyfontosságú kérdés letárgyalásában kimerülve, — s az idő is jól előre haladván, — siettek a szellemi élvezet után a testnek is megadni a magáét, s a fehér-gyarmati társas-körben rendezett közebédre távoztak.

Ebéd után, sőt még másnap is a tárgysorozatban foglalt számos ügyek intéztettek el. — A szatmári gimnázium VII, VIII osztálylyal való kiegészítésére tett egyházmegyei ajánlat a még hátralevő 4 évre is elfogadtatott. — A közalaphoz, — rendkívüli államsegélyért, — és a magyar ref. segélyegylethez beadott kérvények, — és több helyi érdekű ügyek elintézése után a gyűlés 12-én befejeztetett.

Referens.

Az ungi egyházmegyből.

Az ungi egyházmegye e hó 12-én, Moksán tartotta meg a nyomasztó gazdasági és közegészségi viszonyok mellett is látogatott közgyűlését. Igen, a szép számban összegyülekezett egyházmegyei közönség jóleső bizonyosságot szolgáltatott arról, hogy a magyar református ember felül tud emelkedni a nehézségeken és áttör az akadályokon, ha egyházának és hazájának féltett érdekei szólítják az alapos tájékozódás és cselekvés terére! Ez az öröndetes vonás szögeletett ki a közgyűlés lelki arcúlatán, főleg ott, hol akár hivatalosan, akár bizalmasan egyházunk és hazánk jelenlegi helyzete foglalkoztatta az elméket és szíveket.

A gyűlés lefolyását és közérdekűbb dolgait rövid rajzban ekkép vázolhatom:

A szokásos reggeli isteni tisztelet után, a templomban letelepedett egyházmegyei közönség lelkét az esperes emelte még egyszer a gondviselő és szerető Atyához, a felekezetek közötti békés egyetértésért s Isten segítő kegyelméért esedező szép imádságával. A gondnoki megnyitó erős, markáns vonásokban foglalkozott az aggasztó egyházpolitikai helyzettel és a hirhedt encyklikával és tömören jelezte magatartásunk főbb elveit és irányait. A beszéd bevésozott a lelkekbe, de meg lesz örökítve a jegyzőkönyvben is.

Egyházmegyénk zászlója alá esküdtek ezután *Kormoss Béla és Mokesay Béla* világi tanácsbírák s kevéssel később a szótöbbséggel megválasztott *Szűcs István*, salamoni lelkész, mint lelkészi tanácsbíró. Erőtlen egyéniségükhöz és buzgó egyháziasságukhoz szép reményeket fűz az egyházmegye.

Országos közalapunkhoz, mindamelllett is, hogy egyházmegyénket roppant elemi csapások sújtották, csupán egy egyház és hat lelkész fordult segítségért; pedig, hogy anyagi viszonyaink határozottan mostohák, bizonyítja az a határozatunk, hogy a debreceni bölcsészeti fakultásra való gyűjtést kénytelenek voltunk a jövő, jobbnak remélt esztendőre halasztani.

De a lelkész állítására sem kedvező a politikai időjárás nálunk. *Ásványi* egyházunk hiába kérte a lelkész-tanító-tartási jogot és hiába pártolták egyházi hatóságaink, mert a magas minisztérium megkeményíté a maga szívét és ismeretes álláspontjánál megmaradt. Egy-

házmegyénk azonban még így is megfogja kísérteni, hogy feltámassza a most halálra vált leányzót.

Népiskolai tanügyünk általában véve kielégítő; sok ugyan még a hiány, a fogyatkozás és itt-ott a buzgalom is lankadozó: de tanügyi munkásaink nagyobb részéről a becsületes munkálkodás felett való elismerést megvonni nem lehet. Tanítóink közül az öreg *Margitai János* vonult jól megérdemelt, de keményen párnázott nyugalomba; helyét Béésben *Horkai Lajos* foglalja el. — A botfalusi leányegyház szépen megjárta a választott tanítójával, *Kurdi István* bódvai tanítóval, mert hát *Kurdi* uram úgy bánt el velök, mint ama bizonyos professzor ama bizonyos főiskolával: megválasztatta magát és az iskolai év elején — lemondott. Ne fussatok magas szekér után jó botfalusiak! — és ti, tanító barátaim! ti se kövessétek e legalább is férfiatlannak mondható példákat!

Az az ungvári egyházban keletkezett pör, melyet a tanító indított az egyház ellen a Diószeghy-ház haszonélvezetének dolgában, újabb körfutásra indult gyűlésünkön, még pedig azért, mert az egyház egy még eddig fel nem fedezett és fel nem használt okmánynak jutván birtokába, az egyházhatósági engedély alapján pört újított. Ennek az új okmánynak alapján, — mely Diószeginé végrendeletének hiteles kivonatból áll, — került a pör újabb elbírálás alá; az egyházmegye, néhány szótöbbséggel akként döntött, hogy megmarad régibb, az egyházat marasztaló ítélete mellett, a nélkül, hogy mostani ítéletét megokolná... A pör tehát ismét meg fog fordulni az egyházkerületen is és itt minden oldalról nagy érdeklődéssel várják most annak ítéletét.

Hosszú és szinte mérges vitára adott okot az ungvári vallás-tanító-káplánság ügye is. Az ungvári egyház ugyanis, az egyházmegye segítségével káplánt állított be Ungvárra, a lelkész által el nem végezhető, mert megbírhatatlan vallásos oktatás részben való elvégzésére. A vallás-tanító fizetését azonban az egyházmegye keveselven, a dolgon úgy kívánt segíteni, hogy az ungvári lelkészt az elé az alternatíva elé állította, hogy vagy adjon teljes ellátást a vallás tanítónak vagy engedje át az egész vallás-tanítást. Hanem a villámokkal és dörgésekkel teljes tárgyalás alatt mégis csak kitisztult a láthatár és az egyházmegye belátta, hogy nem az ungvári lelkésznek, nem is az egyháznak, hanem önnönmagának kell hoznia újabb áldozatot. Meg is hozta: 50 frttal pótolván meg a már korábban folyóvá tett 100 frtnyi segítséget. Így már a vallás-tanító káplán fizetése lakás és fűtésen kívül 450 forintba rúg és valahára talán leszen nagy csendesség.*

Bíróságunknak is kemény munkája akadt: a már másod ízbeli csomonyai lelkészválasztás elbírálása. Az első választást megsemmisítvén az egyházkerület, új választást rendelt el, még pedig a két versenytárs között. Ezen a második választáson aztán az elébb kisebbségben maradt versenytárs győzedelmeskedett, de — a mint panasz folytán a vizsgálat kiderítette, — törvénytelen eszközökkel: ugyanazért bíróságunk a választást megsemmisítette és a második győztest a Csomonyára való pályázási jogból is kizárta... Ugy látszik hát ebből az esetből is, hogy nagyon, de nagyon rothad már valami Dániában s erősen izzó vasnál egyéb e ragályos kórt ki nem fogja testünkől égetni. Egyébaránt ezzel az esettel az egyházkerületi bíróságnak is leszen még dolga.

Ennyi az, mit egyházmegyénkől ezúttal közölhetek. Látni való ebből, hogy közgyűlésünk nem volt valami édes szájízú gyűlés; de szívünket még sem ez, hanem

az egyházpolitika és encyklikás helyzet tette keserűvé. A vérmérséklet nálunk határozottan kholerikussá lett. És ez nem rossz jel, mert valóban ideje már az álmából felserkennünk. r. l.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyász hírek.** *Horthy Gyula*, a beregi egyházmegye tanácsbírája, volt 1848/49-iki honvéd-főhadnagy stb. f. hó 6-án, Beregszászban, életének 66-ik évében; *Sárkány* Mariska munkácsi állami elemi iskolai okleveles rendes tanítónő, *Sárkány* Gábor igazgató-tanító leánya, f. hó 8-án, életének 22-ik, tanítónői működésének 2 ik évében, mindketten hosszas szenvedés után — elhunytak. — Mély részvételt kívánunk áldást poraikra!

— **Kegyeletos emlékünnepe**l néhány *Osváth István* sirjánál. A gömöri ev. ref. egyházmegye rimavölgyi lelkészi köre, folyó hó 5-én, Simoniban tartá összejövetelét s ez alkalmat felhasználta arra is, hogy felkeresse a megrendítő véget ért *Osváth István* sirját, letegye a bánatos özvegy által nem rég emeltetett gránit-oszlopra kegyeletének és igaz részvéteének koszorúját. Váratlan és megdöbbentő halálesetek annyira elszorítják a halotthoz közel állók szívét, hogy azok a kínos meglepetés hatása alatt nem tudnak csupán a halottra gondolni, hanem borzalmas érdeklődéssel elemzik a lefolyt katasztrófa titkait, meg a családnak jövődjét, melyet a kegyetlen végzet egy véletlen széliránya sivatag sziklára dobott. Ily nehéz volt megbarátkoznunk az ő kimúlásával is. Évek kellettek hozzá, hogy megszokjuk őt a halottak közé számítani s visszafajtván a sors ellen fellázadó panaszkodást, utat engedjünk az emlékezés szelid, csendes könyveinek, melyek minden lézadó szélkeltől megőrizve túlva az Isten akaratán megnyugvó néma bánatot tükröznek vissza. Ez az Isten akaratán megnyugvó csendes bánat, a melyet már nem tép az özvegy és árvák jövője miatti aggodalom, mert az Ur megmutatta nekik a szabadulás útját, ez hullatott velünk őszinte, igaz könyveket *Osváth István* volt simoni lelkész és egyházmegyei jegyző néma sirja felett. Nem volt ez széles körre tervezett emlékünnepe, csak az elhunyt családtagjai, közelben lakó lelkészbarátai és barátnői és gyülekezete számára volt kigondolva. Ment volt minden tüntetéstől és mesterkéeltségtől, de annál megindítóbb, bensőségteljesebb és termékenyítőbb a lélekre nézve Tizenegy órákor vonultunk ki a temetőbe — a lelkészi értekezlet jelenlevő tagjai — haragszó kísérete mellett, hol már egybegyülekezve várt ránk a simoni-darnyai egyház szépszámu közönsége, az elhunyt özvegye, kicsinyei, sógora s néhány papné barátnője. Megérkezésünk után a férfi közönség egy alkalmi ének két első strófáját zengedezte el, egyszerűen, de szépen. Az énekvezér is közülök telt ki. Azután *Batta György* simoni lelkész tartott egy szépen kidolgozott, az elhunyt érdemeit, egyéniségét találoán kidomborító, a végzetes katasztrófára irányuló vonatkozást szónoki bravúrral mellőző s az egész közönséget könnyekig megható emlékbeszédet. Ennek elhangzása után pedig az általános meghatottság hatása alatt elénekeltük azt a feltámadás hirdető széphúsvéti éneket: »Nincs már szívem félelmére.« És még egyszer áldás rebegve a lent nyugvóra, a ki a nagy imádkozó Borsod tőszomszédságában alussza álmát, az elhunytal való lelki találkozás édes érzésével s a viszontlátás reményével hagytuk oda a temetőt. Jánosi, 1893. szeptember 6. *Ruszkay Gyula*.*

* A simoni-darnyai egyház története című mű tiszta jövedelme — 75 frt — szintén a siremlékre fordítatott.

— **A király és a különböző hitfelekezetek küldöttei Boros-Sebesen.** A király a legközelebb tartott nagy hadgyakorlatok alkalmával, B.-Sebesen fogadta a hitfelekezetek tisztelgő küldöttségeit is. A rom. kath. püspök üdvözlő beszédére következőleg válaszolt: »Fogadják meleg köszönetemet hagyományos hű érzelmeik újabb biztosításáért. Nem kétlem, hogy a r. kath. klerus szent hivatásának megfelelően, e vidéken is *ápolni fogja a népességben a vallási nyugalmat és békés egyetértést* felekezeti és nemzetiségi különbség nélkül.« A görög katolikusok előtt, kiknek szónoka a rossz hirbe keveredett Pável püspök volt erősen hangsúlyozta a király, hogy »hazafias kötelesség és az összes honpolgárok valódi érdeke követeli, hogy a béke s egyetértés a nemzetiségek között, valamint az ország alkotmányának és törvényeinek tiszteletben tartása mindenütt gondosan ápoltsassék és biztosíttassék.« A görög keleti román püspök üdvözlétére adott válaszában egyik pontja következőleg hangzott: »Remélem és elvárom, hogy önök is befolyásuk által hűveiket távol fogják tartani azon ártalmas izgatásoktól, melyek némely vidéken a nép félrevezetését célozzák, mert habár nyelvünk nem ugyanaz, minden nemzetiség a más nemzetiségekkel való békés egyetértést fentartani, valamint a törvények és az ország alkotmányait egyformán tisztelni tartozik. *Széll Kálmán* ev. ref. esperesnek eme üdvözlő beszédére: »Császári és apostoli királyi Felség! Legkegyelmesebb urunk! Aradmegyének az ev. szerint reformált polgári alattvalói legmélyebb hódolatunkat, törhetlen hűségünket bemutatni s lelkünk ama buzgó imádságát jöttünk Felséged legmagasabb színe elé tolmácsolni, hogy az áldások kiapadhatatlan kútjeje a mindenható isten császári és apostoli királyi Felségedet egyházunk alkotmányának örök fényeként tündöklő legfőbb öret, kegyelmének bőségével szerezte, áldja és boldogítsa.« — következőleg válaszolt: »Különös meglepéssel s köszönettel veszem az Aradmegyében lakó ev. szerint reformáltak hűségének és hódolatának nyilvánítását. Legyenek meggyőződve, hogy egyházuk s annak alkotmánya királyi oltalmamra tovább is számíthat. Az evangélikusok hódolatát szintén szívesen fogadta Ő Felsége s őket további kegyelméről biztosította. Megemlíttük még, hogy Széll K. esperes a fogadás napján isteni tiszteletet is tartott. Az esperes szép imájával az udvari körök figyelmét is magára vonta. Az isteni tiszteleten gr. Tisza Lajos miniszter is jelen volt.

— **A Prot. Közlöny** zokon vette, hogy igazat adtunk neki, vagyis elismertük mi is, hogy a tiszántúliaknak a két facultásra kezdeményezett gyűjtéséből édes-keves fog jutni Kolozsvárnak. Azt hiszi laptársunk, hogy mi ezzel a vele való (igaz hogy nem éppen gyakori) egyvéleményűségünkkel ellenségekül tolakodtunk fel az ő ügyök ellen s e hitében megengedi magának, hogy *farizeusi mell-verdeséssel* vádoljon minket s megleckéztesse az összes sárospatakiakat a kik „*zsinaton, konventen, az egyháztársadalmi élet mezején*“, tehát mindenütt mutogatják ellenszenvüket az erdélyi egyházkerület iránt. Nem lep meg bennünket ez a stylus-gyakorlat, mert alig egyéb!.. Laptársunk vezércikkeiben s különféleiben annyiszor olvasott már fejűnkre mindenféle tarkát-barkát, hogy nem csoda, ha végre megtesz bennünket farizeusoknak is s fejűnkhez vágja a kalamárisát (mint Luther hajdan az ördögnek) hogy feketék legyünk csakugyan. Nagyon benne lehet az az ellenségeskedésben s a személyeskedés pocolyájában, a ki még a tiszáninneni képviselők zsinati és konventi szereplésében sem tud egyebet látni, mint az erd.

lyiek ellen való összeesküvést, férfiatlan gyűlölködést. — Ám tessék visszagondolni a zsinatok és a konventek történetére: kik csinálták az érdekszövetkezeteket; kik kerestek ott *fegyver-pajtásokat*: a tiszáninneniek-e?!.. — „Az eleven szén“ gyűjtögetéséhez különben — a mivel laptársunk a sárospatakiakat fenyegeti s a kolozsvári theol. akadémia felállításához szívesen kívánunk szerencsét; egyúttal pedig ide igtatjuk egy esperesi körlevélnek eme szavait: „Két nagy fontosságú ügy előmozdítása érdekében indítom útra jelen körlevelemet. — „Egyik ezek közül a Debrecenben felállítandó bölcsészeti, másik a kolozsvári... theol. facultás... *Már itt megjegyzem azonban, hogy minket a debreceni bölcsészeti facultás felállítása legközvetlenebbül s első sorban érdekel, így áldozatkészségünknek ezt kell mindenek előtt felkarolni*... A „Prot. Közlöny“ szerint ez is jezsuita-mellverdesés-e?

— **Két nyilatkozat** érkezett szerkesztőségünkhöz *Görömbey Péter* n. kállói ev. ref. lelkész és zsinati képviselő ellen. Az egyikben *Dobó Sándor* és *Sinka Lajos* urak (előbbi a „*Protestans Tanítók Lapja*“ szerkesztője) támadtak fel G. P-nek a zsinaton s újabban lapunkban (31. sz.) a tanítók egyháziatlanságára s kifelé gravitálására vonatkozó kifejezései miatt, a másikban ugyanezt teszi *Horváth István* nyiregyházi ev. ref. tanító, mint a felsőszabolcsi tanító-egyesület elnöke. Mindkét nyilatkozatban a sértett önértet hangja süvölt; mindkettő szavak ellen harcol magának a ténynek higgadt, komoly cáfolata nélkül; mindkettő leszámolás az egyénnel és nem bizonyítás a vád alaptalansága ellen. A felsőszabolcsi nyilatkozatnak egy pár pontját ide írjuk: »Ha valaha szükség volt — mondja a nyilatkozat — úgy bizonynyal ma nagy szükség van arra, hogy lelkész és tanító az egyházban békességben éljenek, teljesítsék híven a feladatukkal együtt járó kötelességeket.« — Majd a láthatár szélén mutatkozó fekete pontokból vihart jósolva így aggodalmaskodik: »Ha ez a vihar lelkészeket és tanítókat egymás ellen folytatott heves küzdelemben elfoglalva, védtelenül talál: zúgó árával könnyen eltemetheti a magyar protestantizmust annyira, hogy csak neve fog fenmaradni a történelemben.« — Mindkét helyre megírtuk, hogy egymást kikésérítő nyilatkozatokkal a bajt meg nem orvosoljuk s hogy a kérdés nagy fontossága miatt szívesen nyitjuk meg lapunkat az elvi s igazán ügyszeretetre valló vita előtt, a fullánkos szavak helyett az építő gondolatok és érvek előtt. Reméljük, hogy kérésünknek sikere is lesz s a tárgyilagos vita jávára válik majd az egyháziasság és jó békeség ügyének is.

— **Az új iskolai év** a közelebbi napokban több tanintézetben megkezdődik így p. o. Kis-Ujszálláson, Budapestben stb. A sárospataki főiskola megnyitásának ideje még nincs meghatározva. Az igazgató-tanács f. hó 18-án fog itt tanácskozni, hihető hogy egyebek között a megnyitás felől is intézkedni fog. Örömmel tudatjuk, hogy a kolera még eddig városunkat teljesen megkímélte.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Sz. Á. Már ki van szedve, de közébejött körülmények miatt e számból ki kellett hagynunk. — B. K. B. -i. Azt a kérdést több oldalról szíveskedjék vitatni s illetőleg kidolgozni, akkor aztán állunk elébe. — H. I. Levelet írtam s egy kéziratot küldtem. — Dr. Sz. M. Megírtam, hogy az a bizonyos ki legyen, reménylem, hogy igazam van. — Cs. G. Köszönöm; levélben küldöm a véleményem. — F. L. K. -r. A kért példányokat postára tettük. — B. M. A tudósítást köszönöm s jövőre is szívesen kérem becses figyelmét. — T. L. *Seliste*. Megpróbáljuk a megpróbálhatót

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Extra et intra muros.« Szikszay András. — »Ev. ref. közép- és felsőbb iskoláink az 1892—93. tanévben.« Dr. Tüdös István. — »A sárospataki főiskola örömnépe.« — »A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése.« Mitrovics Gyula. — »A felső-zempléni ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.« Gyarmathy Soma. — »Templom szentelés Felső-Láncon.« K. E. — »A nagy-kázméri ev. templom felszentelése.« Ujj István. — »Vegyes közlemények.« — »Pályázatok.«

Extra et intra muros.

Három éve lesz, mióta a magyar közönség az ultramontan gyermek-rablások által tikkasztó álmából felébresztetett. Azóta a társadalom forrong. Minden ponton megindultak a tervezgetések, védelmi vagy támadó mozdulatok tétettek, összeütközések álltak elő; sokféle zavarok s újabb bonyodalmak keletkeztek.

Minden forrongásnak, minden eseménynek eredetét kell kutatnunk, ha következményeit, kárait vagy hasznait meg akarjuk ítélni. E mozgalomnak is, mely társadalmunkat felrázta álmából, eredetét kell megállapítanunk, hogy mérlegelni tudjuk eredményeit.

A forrongást az elkeresztelő papság idézte elő. Annak, hogy ők újabb időben kettőzött buzgósággal működtek a lélekhalászat terén, két főoka volt. Egyik az, hogy napról-napra gyöngülni érezték a mesgyéket, melyek tőlök a felvilágosodást mindörökké elzárni voltak rendelve s kétségbeesve látták a protestáns felekezeteknek világszerte való megizmosodását; a veszteségek miatt tehát tehát kárpótlást akartak szerezni. Másik oka volt buzgóságuknak a protestáns szülők legnagyobb részénél mutatkozó vallásbeli közöny, melyet kettőzött szorgalommal igyekeztek javukra fordítani, hogyha a szülőket nem is, legalább gyermekeiket megnyerhessék az idevezítő egyház számára. Hogy ily módon pótolják azon veszteséget, mely a civilizatio terjedése által más oldalról sújtja az idevezítő bigottizmust. Eleinte csak oly helyeken gyakorolták a rabló eljárást, hol a prot. pap aluszékonyabb s elnézőbb volt; de itt elért sikereik s az államhatalom határozatlansága, sőt gyöngesége, főpapjaik alattomos vagy nyílt biztatása vakmerőbbekké tette őket s oly helyeken is szerencsét próbáltak, hol a lelkipásztor elég éber volt, hogy a betörő farkasokat észrevegye. S a midőn sűrűbbek lettek a garázdálkodások, természetesen egymást érték a feljelentések is. Az államhatalom sok módot megkísérlett, hogy e rabló gazdálkodást megszüntesse, de sikertelenül; végre elhatározta, hogy megbünteti azokat, kik a törvényt nem tisztelik s a közbékét zavarják.

Azt hihetné az ember, hogy civilizált, tisztességes államban a kormányoknak csak azért tesznek szemrehányást, ha a törvények megsértőit megbüntetni elmulasztja. S ime szép Magyarországon megesett, hogy egy

becsületes, pártatlan minisztert magában a törvényhozás termében kemény támadásokkal s erős szemrehányásokkal illetnek azért, mert egy fontos törvénynek érvényt és tiszteletet akar szerezni. Akadnak elterjedt lapok, mik az igazság ítélőszékei s a társadalom lelkiismerete tartozának lenni, melyek a miniszter eljárását törvénytelenységnek s részrehajlásnak merik világgá kürtölni. Sőt alig találkozik eleinte egyetlen elterjedt, nyomós szavú napilap, mely minden tartózkodás nélkül helyeselné a miniszter eljárását.

Ily jelenségekre nem csoda, ha a protestáns közönség felijed, sokan a középkor rémeit látják visszatérni, midőn a hivatásköréből kilépett papság nemzetek akaratával dacolt s országokat döntött veszélybe az istenek dicsőségére. Vannak, kik előre látják az ultramontanok diadalát s a protestantizmusnak vagyis a civilizációnak a 19. század végén szomorú sorsot jövendőlnék. Sokan harangkötelekhez, sokan tárogatókhoz nyúlnak, fegyverre szólítva mindenkit, kik az újkor szentháromságát: a szabadságot, igazságot és világosságot szeretik.

Tisztelet és elismerés az örállóknak, kik bennünket a közelgő zivatarra, vészre figyelmeztetnek, kik nem hagyják aludni az aluszékonyakat, kik tanácsolnak, módokat keresnek, hogy a veszéllyel szembeszállhassunk s elleneinket könnyű szerrel legyőzhessük. Hanem, engedelmet kérek, — nem használnak egyházunknak az olyan vigyázók, kik az első veszedelemtől maguk rémülnek meg legelőbb és saját ijedségüket mindenáron át akarják plántálni az egész seregbe; kik halálos veszedelmet látnak ott, a hol csupán tehetetlen düh és nevetséges agyarkodás mutatkozik; kik égő templomokat, pusztuló egyházakat látnak ottan, a hol csupán zárt edényben pislogó, sem istennek, sem embernek nem használó s nem is ártó tömjén füstölög.

A kárhoztatás követ dobták sokan zsinatunkra, vezető embereinkre azért, hogy egyetemes egyházunk nevében nem emelték fel szavukat az elkeresztelő papság ellen s ki nem fejtették álláspontjukat az u. n. egyházpolitikai törvényjavaslatokat illetőleg. Azzal vádolták őket, hogy alkalmazkodásból vagy szolgálékúségból s a hatalom iránt való vak engedelmességből hallgattak. Ha azokat, kik ezt állítják, boldogabbakká teszi, ha mennél többen elhiszik nekik: úgy én is szívesen elhiszem, hogy ezért történt az a nagy mulasztás. De

sietek hozzá tenni, hogy nézetem szerint igen okosan, nagyon bölcsen cselekedtek, hogy nem vonszolták hivatalos egyházunkat a küzdő porondra s nem kezdtek nevetséges dulakodást elvakult és hazafiatalan emberekkel. Mily szép látvány lett volna, ha a magyar protestáns egyház jelesei, kikről, mint zsinati atyákról, mint az evangélium szellemének képviselőiről, jól esik nekem bizonyos emelkedett szellemet és keresztyénhez illő komolyságot feltételeznem: mily szép látvány lett volna ezen jeles, becsületes, tisztos embereket Hortoványi, Schopper, Steiner, Vaszari, Zichy Nándor és Szögyényi Jenő-féle alakokkal szemben találni, vagy éppen dulakodásukat szemlélni! . . .

Egy szabadelvű képviselő, Eötvös Károly mondotta: „Az országgyűlés nem eklézsia“! Én viszont ezt teszem hozzá: *az eklézsia nem országgyűlés*. És itt egyetértetek azokkal, a kik óva intik társadalmunkat attól, hogy valamely állami törvény megítélésénél felekezetek szerint csoportosuljunk, a mi a józanésszel sem egyezik meg. Mert vagy jó és igazságos az a törvény, vagy nem; ha jó, akkor minden becsületes ember tiszteli és támogatja, bármely felekezethez tartozik; ha rossz, akkor minden jó ember eltörlésén munkálkodik s helyébe jobbat akar létesíteni. S ha egyszer valamely törvényt a hivatalos egyházak vesznek bírálat alá és a dolog természeténél fogva, szavazattöbbséggel kimondják, hogy mellette vagy ellene kell agitálni, mert a dogma vagy egyéb valami azt követeli: akkor a felekezethez tartozó ellenvéleményűeknek nem marad más hátra, mint meggyőződésükkel hallgatni, ha az egyház hű fia akarnak lenni. Tudomásom szerint, a mi zsinatunk nem országos törvények védelmezése avagy támadása, nem papi érdekek ápolása vagy megrontása végett, s nem is azért gyűlt össze, hogy néhány, bünyefenyítészék elé való lázítóval szóba álljon, vagy éppen erőt mérjen; hanem elavult, illetőleg hiányos egyházi törvényeink megújítása, pótlása s újabb egyházi intézmények létesítése végett. Ki adott nekik megbízatást rá, hogy politizálással foglalkozzanak, vagy egy másik felekezet türelmetlen, vakbuzgó papságával, kik senkit sem képviselnek, sem az intelligens, sem a bigót nép akarátának nem kifejezői, hanem egyedül csak magukat képviselik s a saját bőrukért lármáznak, — ki bizta meg őket, hogy a mi nevünkben ilyen kétesértékű tömeggel perbeszáljanak? A mi zsinatunk nem papok gyűlése, a mi egyházunk nem a papi status, hanem a hozzá tartozó 2 millió s néhány százezer lélek. Ki óhajtana komolyan, hogy az államalkotók eme tiszteletes számának képviselői néhány, magánérdekük megóvása végett szövetkezett lázítóval csak szóba is álljunk? Ki követelhetné komoly megfontolás után, hogy akkor, midőn egy olyan érdekszövetkezet, a minő a kath. papi status, szembeszáll az állami törvényekkel: ez a kétféle honfi képviselője oda álljon hivatlanul az állam pártjára s feltegye a magyar nemzet kormányzó és törvényhozó testületéről, hogy egy társadalmi osztálylyal szemben szüksége lesz egyik vagy másik egyházra, hogy a törvénynek tiszteletet tudjon szerezni? . . . Az országos törvények tiszteletének és támogatásának mértékét nem a felekezetiség, hanem a hazafiság szabja meg. Szabad út van hagyva minden embernek, hogy országos ügyekhez hozzászóljon; meggyőződése szerint támogatassa vagy ellenezze azt, de ekkor le kell vetkeznie felekezetiségét, félre kell tennie a dogmákat s a pártikuláris érdekeket s csupán egy érdeke lehet mindenkinek: a saját értelme szerint való igazság.

A következmények megerősítették ama nézetet,

hogy zsinatunk helyesen cselekedett, midőn az állam ügyeibe nem avatkozott, nem akarván, hogy a törvényjavaslat felett való küzdelemnek hivatalosan felekezeti színe legyen. Megerősítették azt a véleményt is, hogy a 19. század végén már Magyarországon sem lehet püspöki konferenciákkal meg pápai bullákkal nyomást gyakorolni a törvényhozásra. Azon nincs semmi megbotránkozni való, ha magyar polgárok Rómába szaladgálnak tanácsért, hogy miképpen viselkedjenek az állami törvényekkel szemben? . . . . A kinek magának nincs elegendő belátása és jó lelkiismerete, hogy a jót a rosszól, az igazat a hamistól megkülönböztesse: az a világteremtése óta mindig Rómába szaladgált, azaz máshoz fordult tanácsért, még ha azt akarta is megtudni, melyik az ő jobb és balkeze? Rómáig hosszú az út még vonaton is; míg ők oda szaladgálnak, addig itthon elkészülnek a modern társadalom vallásügyi törvényei, a józan ész követelményei, s a papság, mely a reabizottakban az apostoli kor óta mindig hűtlenül sáfárgodott, hatáskörét mindig túllépte, azzal veretik arcúl, hogy egy közkirát kezelése töle, mint megbízhatatlantól, egy polgári szerződés megkötése az ő jogköréből, mint a ki ezen jogával mindig visszaélt, elvétetik. S mire ők visszaérkeznek az egyedül idvezítő jó tanácsdal, akkorra elkészülnek a törvényjavaslatok, melyek minden vallást idvezítőnek tartanak, ha az állam törvényeivel s a közérkölciséggel nem ellenkeznek, s minden felekezet tagjairól felteszik, hogy idvezülhetnek s a legigazabb hitű pópista pappal egyenlő polgári jogok gyakorlatára hivatottak.

Ezen javaslatok becset meg nem gyöngitheti az az állítás, hogy ezeket a jelenlegi kormány csak kényszerűségből, a viszonyok által sodortatva hozta javaslatba, miután bizonyos, hogy mindezen javaslatok elveikkel egyeznek s kevés idő múlva különben is napirendre kerültek volna. A szüntelen áskálódó, ultramontán papságé az érdem, hogy túrheterlen viselkedésükkel, egymást érő törvénysértéseikkel kényszerítették a kormányt, hogy a javaslatokat már ma beterjessze s ne halassza a holnapi napra. A javaslatok egynek — a jelen viszonyok közt bizonyára a legfontosabbnak — kivételével előttünk vannak. Ezekből joggal következtethetünk a még be nem mutatott javaslatra is s bátran elhihetjük, hogy a kormány szándékai tiszták, törekvéseit szabadelvűség hatja át. S hogy nem csupán az ultramontánok elijesztése végett, taktikából, hanem államférfiakhoz illő megfontolással nyújtattak be a javaslatok, mutatja az a körülmény, hogy a minisztérium még állását is hozzájuk kötötte. Természetes, hogy a javaslatok módosulhatnak, a mint ez mindenütt és mindenkor történni szokott; e módosulások azonban az egésznek szabadelvű szellemét nem érinthetik, mert ellenesetben a kormánynak azonnal le kell vonni a konsekvenciát.

Köztudomású dolog, hogy az ultramontánok a fegyvert ma sem tették le. A februári rendeletet visszavonni, bár némely próféták ezt előre megjövendölték, nem sikerült; a képviselőházban a javaslatok ellen többséget szerezni, bár ez is prófátálva volt, minden vesztegetés dacára sem képesek; a főrendiházban ugyan többséget csikartak ki, mit azonban a minisztérium egyáltalán nem vett komolyan; sőt bizonyos, hogy szándékosan engedte, hogy megszerezze maguknak az ultramontánok ezt a kis örömet, mert tudta, hogy akkor, midőn szükség lesz reá, szabadelvű javaslatai ott is nagy többséggel elfogadtatnak (?). Megkísérleték tehát a polgárok körében, népgyűlések tartása, aláírások gyűjtése, s tudatlan, vakbuzgó tömegek fel-

lázítása által nyomást gyakorolni a kormányra s törvényhozásra. Majd püspöki konferenciák feliratait s a koronához benyújtott rágalmozó kérvény ijesztő hangja által törekedtek célt érni, de siker nélkül. Állították, hogy a nemzet roppant többsége sem nem óhajtja, sem nem támogatja, sőt elítéli a szabadelvű javaslatokat, mely minősíthetetlen vélekedésekre csakhamar válaszolt a nemzet, törvényhatóságok és megyék, többnyire óriás többséggel vagy egyhangúlag, nagy lelkesedéssel irván fel a képviselőházhoz, sürgetvén a régi mulasztást pótló javaslatok törvényerőre emelését.

Itt sietek ismét érdemül feljegyezni az ultramontán főpapságnak s némely szolgálóknak főrendeknek, hogy vakmerő ellenállásukkal kiderítették, hogy a nemzet közvéleménye ma már sürgetve kezdi követelni a főrendház mielőbbi szabadelvű reformálását, hogy jelen középkori szervezetével a nemzet javát s az egyetemes civilizációt szolgáló törvényjavaslatok keresztülvitelét meg ne gátolhassa. Köszönetet érdemelnek annyival is inkább, mert hovatovább kényszerítik a szabadelvű társadalmat oly dolgok követelésére, a miknek emlegetése is néhány évtized előtt szentségtörés számba ment volna, hogy a kiváltságos rendek minden előjogoktól megfosztassanak, a főpapság óriás javadalmait az állam által lefoglaltassanak, a polgári jogok a legszélesebb körben kiterjesztessenek s azoknak szabad gyakorlása biztosíttassék. Ma már a törvényhozás termében sok képviselő van, kiknek programjukhoz tartoznak mindezen, az ultramontán lefoglalás szerint államfelforgató, szerintünk azonban az állam szilárdságát s a polgárok egyenlőségét és szabadságát egyedül biztosító törekvések. És kevés próféta bölcseség kell hozzá kimondani, hogy mindezekre az idő teljessége közel vagyon.

Szikszay András.

(Vége köv.)

ISKOLAI ÜGY.

Ev. ref. közép- és felsőbb-iskoláink az 1892—93. tanévben.

(Folytatás.)

Érdekes volna az egyes tantárgyakból elért sikert is feltüntetni. Sajnos hogy ez a kimutatás csak hézagos lehet, mivel az erre vonatkozó adatot nem minden értesítő közli. A legáttekinthetőbb kimutatás e tekintetben a marosvásárhelyi értesítőben van, melyet valamennyi intézetnek figyelmébe ajánlhatunk. Ha egyes intézetek a tanulók neveinek felsorolásánál a tantárgyak-kénti érdemjegyeket nem közlik, legalább részletesebb statisztikai adatokat nyújtsanak az intézetről, hogy az érdeklődők lássák: hol, milyen eredménnyel tanítanak illetőleg tanúlnak valamely tantárgyat. Mi öt tantárgyat vettünk tekintetbe ezuttal s azokból kerestük a vizsgai eredményt. Ez öt tantárgy: a magyar-, latin-, német-, nyelv, a mennyiségtan és a történelem. E tárgyakból a jeles és elégtelen osztályzatokat az alábbi kimutatás állítja elénk, természetesen csak azokból az iskolákból, a melyeknek értesítői erre nézve adatokkal szolgálnak.

E kimutatásból, mint láthatni, Kolozsvár, R.-Szombat, Sziget és Szászváros hiányoznak. Pedig e táblázat teljességeért s minden bizonynyal érdekes voltaért nem lett volna fölösleges ezeknek az intézeteknek eredményeit is fölvenni, hogy mindenki láthatná, hogy 20 főgimnáziumunkban mely tantárgyat mily eredménnyel tanultak a növendékek.

	Magyar		Latin		Számítan		Német		Történet	
	jeles 0/0	elégt. 0/0	jeles 0/0	elégt. 0/0	jeles 0/0	elégt. 0/0	jeles 0/0	elégt. 0/0	jeles 0/0	elégt. 0/0
Budapest . .	12	9	13	12	13	9	20	3	40	0'3
Csurgó . .	10	6	12	13	11	9	26	3	21	3
Debreczen . .	14	3	12	9	20	5	12	6	17	3
N.-Enyed . .	13	7	10	13	15	10	19	4	16	2
Halas . .	18	3	11	5	16	1	22	2	28	—
H.-M.-Vásárh.	20	13	15	13	12	11	20	10	24	5
Kecskemét . .	20	8	12	16	15	3	30	5	20	0'5
N.-Körös . .	18	4	16	16	9	8	23	10	23	2
Marosvásárhely	16	9	20	17	15	16	30	5	25	3
Miskolcz . .	9	12	9	14	10	13	16	5	13	5
Pápa . .	18	4	10	10	15	3	20	6	28	—
Sárospatak . .	29	4	21	6	19	7	28	6	41	2
S.-Szt.-György	17	9	15	13	15	12	17	5	25	1
Szatmár-Németi	15	8	11	10	10	8	27	5	26	3
Sz.-Udvarhely .	21	9	21	15	20	7	26	2	28	3
Zilah . .	16	6	12	18	14	11	20	11	12	3

E táblázatos kimutatás alapján a múlt iskolai évet illetőleg megállapíthatjuk a következőket:

A magyar nyelvből legtöbb jeles volt: Sárospatakon, legkevesebb: Miskolczon; legtöbb elégtelen: Hódmezővásárhelyen, legkevesebb: Debreczenben és Halason.

A latin nyelvből legtöbb jeles volt: Sárospatakon és Székelyudvarhelyen; legkevesebb: Miskolczon; legtöbb elégtelen: Zilahon, legkevesebb: Halason.

Számítanból legtöbb jeles volt: Debreczenben és Székelyudvarhelyen; legkevesebb: Körösön, legtöbb elégtelen volt: Marosvásárhelyen; legkevesebb: Halason.

A német nyelvből a legtöbb jeles volt: Kecskeméten és Marosvásárhelyen; legkevesebb: Debreczenben; legtöbb elégtelen volt: Zilahon; legkevesebb: Halason és Székelyudvarhelyen.

A történelemből legtöbb jeles volt: Sárospatakon; legkevesebb: Zilahon; legtöbb elégtelen volt: Hódmezővásárhelyen és Miskolczon; legkevesebb: Halason és Pápan.

Ha már most azt akarnók megtudni, hogy a 16 gimnáziumban, az értesítő szerint, melyik iskola tanította átlag a legjobban e tantárgyakat: a jeles és elégtelen eredmények összevetéséből megkapjuk a feleletet. Egyébiránt ez a táblázat és az előbbi a leghívebb képet adja mindenkinek iskoláink elért vizsgai eredményeiről. A leghívebb képet annyiban, a mennyiben a statisztikai adatokból olyat nyerhetünk. — Ugy az előbbi, mint ez utóbbi kimutatás fény- és árnyoldalakat tüntet föl. A fény olda'akat megtartani s növelni, az árnyoldalaikat eltüntetni, mindenik intézetnek fő-fő kötelessége. Sárospatak három tantárgyból áll első helyen jeles tanulóival. Ezt az elsőséget őrizze meg, — míg Miskolcznak arra kell törekednie, hogy úgy a magyar, mint a latin nyelvből ne állítson elő a legkevesebb jelest. Halas mind a felvett öt tantárgyból azzal dicsekedhetik, hogy a legkevesebben ott buktak. Ez is szép s dicséretre méltó, de talán még szebb volna az, ha sok jeles tanulóval dicsekedhetnének.

A magyar nyelvben elért sikerrel meg lehetünk elégedve, hiszen csak egy helyen — Miskolczon — történt, hogy az elégtelenek többen voltak e tantárgyból, mint a jelesek, a minek a főoka talán az algimnázium volt, a hol rendkívüli sok az elégtelen.

A latin nyelvben már kisebb a siker, mert több intézetünk volt, hol az elégtelenek nagyobb számmal voltak a jeleseknél.

A számítan csak Marosvásárhelyen és Miskolczon nem mutat kedvezően, mint a hol az elégtelenek többen voltak a jeleseknél.

A német nyelv a legjobb sikerrel áll előttünk, — természetesen nem tekintve a történetet, mert hiszen olyan intézet is van, melyben ebből a tantárgyból elégtelen osztályzatú tanuló egy sincs.

Az *érettségi vizsgák* a mai időben a legnagyobb jelentőséggel ruházzák fel a tanuló ifjúságra nézve. Ez az a határkő, melyet átlépve, kiki hajlamait, tehetségét követve és számbavéve, pályát választhat magának, melyen a társadalom hasznos tagjává válhatik. Az állami törvények helyesen intézkedtek, a midőn az érettségi vizsgáknak hivatalos szigorúsággal való megtartását követelik s helytelen dolog volna bárkinek is könnyen venni azt a vizsgát, melytől épen érettsége, komolysága, valódi lételének megállapítása függ.

E nagy fontosságú vizsga eredményét a következő kimutatás tárja elénk.

	Szóbeli bocsátott	é r e t t l e t t							végleg elutasít.
		jelesen		jól		egysze- rűen		javit	
		0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	
Budapest	25	3	12	8	32	12	48	2	8
Csurgón	14	2	14	5	36	7	56	—	—
Debreczenben	52	4	7	13	25	26	50	6	12
N.-Enyeden	16	2	13	5	31	7	44	1	6
Halason	28	3	10	6	22	15	54	vi	szav.
H.-M.-Vásárh.	37	4	11	7	18	18	48	5	13
Kecskeméten	28	1	4	8	28	19	68	—	—
Kolozsvárott	20	—	—	8	40	10	50	1	5
Körösön	11	—	—	2	19	6	54	3	27
M.-Vásárhelyen	15	3	20	5	33	4	27	2	13
Miskolczon	17	2	12	6	35	7	41	2	12
Pápán	28	4	15	6	21	15	54	3	10
Rimaszombat	26	4	15	6	23	11	43	4	15
Sárospatakon	46	4	9	13	28	22	48	6	13
S.-Szt.-György	12	—	—	2	16	9	75	1	8
Szászvároson	8	2	25	5	62	1	13	—	—
Sz.-Németiben	24	3	14	6	22	11	46	3	14
Sz.-Udvarhely	15	5	34	—	—	8	54	1	6
Szigeten	46	2	4	7	16	23	50	8	17
Zilahon	15	—	—	4	26	11	74	—	—

Vagyis 20 főgimnáziumunkban a múlt iskolai évben összesen 483 tanuló tett szóbeli érettségi vizsgát, a kik közül *jelesen érett*: 48, a mi a vizsgáttettek 10%-tóljának felel meg. Ez átlagos %-tólín alul van Kolozsvár, Körös, Seps-Szentgyörgy és Zilah, mint a melyekben egyetlen jelesen érett sem volt, de alul vannak Debrecen, Kecskemét, Sárospatak és Sziget is, míg Székely-Udvarhely negyedfélszeresen többet adott jelesekben az átlagosnál, valamint Szászváros is, hol 25% lett jelesen érett. Nem sikerült érettségi vizsgája gimnáziumunkban 70 tanulóknak, vagyis a vizsgát tettek 14%-tóljának, a mi a jelesekhez viszonyítva magas szám, de egyúttal világos jele a szigorúságnak is, melylyel eljárunk intézeteink e fontos vizsgánál. Úgy látszik, hogy az osztályvizsgák s az írásbeli vizsgálatok is igen alkalmasak arra, hogy az érettségre menendők képessége jó eleve felismertessék s a túlgengék által az intézet jóhírneve és becsülete csorbulást ne szenvedjen. Az írásbelin Kecskeméten jártak el a legszigorúbban, hol 48 jelentkező közül 20-at vetettek vissza, a mi fölött egy politikai lap föl is háborodott, de aztán a kormánybiztosnak, György Endrének felvilágosítása után az ügy elcsendesedett. Lehet, hogy helyén való volt a szigorúság, de annyi áll, hogy a % igen nagy.

Az érettségit tett ifjak a lehető legváltozatosabban válogatnak a pályákban. Úgy látszik, hogy mind a katonai, mind a tanári pálya mind jobban hódítanak; — a jogi, az marad régi híres fényében, míg a theologiai ugyanam csappan évről-évre, nyerendő tagjai számát illetőleg, a mi nem is csodálható, ha meggondoljuk, hogy

ugyanannyi ideig kell a theol. pályán is forgolódni, mint pl. a jogin s aztán az önálló, tisztességes hivatal a bizonytalan jövő méhében várta magára s a fiatal ember a tisztességes ugyan, de semmi esetre sem büzdítő kápláni állásban csaknem teljes tétlenségben kényszerül élni, mivel munkaköre alig van, vagy igen csekély engedtetik számára.

Mielőtt áttérnénk gimnáziumi ifjaink önmunkássági sikereinek bemutatására, közöljük egy táblás kimutatásban a vallás szerinti megoszlást és pedig saját ref. vallásunkat a hazánkban legnagyobb számban szereplő r. kath. vallást és a kultur célokra általában legkevesebbet áldozó izraelita vallást illetőleg, — azután az erkölcsi magaviselethez s a mulasztásra vonatkozólag is bemutatjuk már t. i. a mely intézetből bemutatatható — az adatokat.

	Ev.ref.	R. k.	Izr.	Erköl. jó	Rosz	Szabsz. k. szab.	Nem mulasz.	Igazo- latl. m.
	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0	0/0
B.-pesten	225 44	135 26	105 20	298 65	—	35	52 11	105 22
Csurgón	94 34	124 49	42 14	196 73	—	27	nincsen közöl.	—
Debrecen	532 86	28 4	48 7	397 66	—	34	—	—
Enyeden	223 73	34 11	12 4	220 73	—	27	68 20	24 7
Halason	115 43	61 23	50 19	192 78	—	22	nincsen közöl.	—
H.-m-vhely	123 40	96 31	48 15	195 60	—	34	38 11	65 19
Kecskemét	167 64	37 14	24 9	212 81	—	19	66 25	39 15
Kolozsvár.	243 77	21 6	23 7	270 86	—	14	nincsen közöl.	—
Körösön	180 67	25 9	49 18	223 90	—	10	—	—
M.-vhelyen	189 79	7 3	23 9	228 92	—	8	57 23	60 24
Miskolczon	145 39	64 17	115 31	240 64	1 6	35	nincsen közöl.	—
Pápán	154 52	40 13	65 22	220 75	—	25	—	—
R szombat.	85 28	65 21	46 12	nincsen közölve	—	25	25 9	54 18
Sárospatak	415 91	25 6	12 2	452 99	—	1	nincsen közöl.	—
S. szgyörgy	200 79	29 11	9 3	163 64	—	3	—	—
Szászváros.	54 30	27 15	21 11	131 73	—	27	—	—
Szathmár.	168 68	14 5	53 21	165 66	—	34	40 16	26 10
Sz.-udvarh.	129 85	5 3	105	129 85	—	15	nincsen közöl.	—
Szigeten	104 38	65 23	52 19	169 65	—	35	—	—
Zilahon	132 61	35 16	17 8	160 76	—	24	nincsen közöl.	—

E kimutatás szerint ev. ref. vallású tanuló volt főgimnáziumainkban 3677. De ennél több volt minden bizonynyal, mert sok értesítő csak a vizsgát tetteknek közli a vallást, holott pedig helyesebb volna általában a beírottakat venni alapul, mint a kik a tanuló nevet épen úgy megérdemlik e szempontból, mint a vizsgát állottak. Legtöbben voltak a %-os számítás szerint hitsorsosaink a sárospataki iskolában, — legkevesebben pedig a rimaszombatiban, a hol az ágostai hitvallásúak voltak többségben. Feltűnően kevés volt a ref. tanuló Szászvároson, hol alig egyharmada volt kálvinista a tanulóknak, nem különben Csurgón, hol a róm. katolikusok voltak többségben, annyira, hogy a tanulóknak majdnem fele r. kath. volt. Legkevesebb r. kath. látogatta a marosvásárhelyi s székelyudvarhelyi iskolánkat. Az *izraeliták* legtöbben voltak átlag, — sőt szám szerint is — Miskolczon és Pápán. Miskolczon a tanulók egyharmad része Mózes vallású volt. A legkevesebb izraelita volt Székelyudvarhelyen és Sárospatakon, Seps-Szentgyörgyön és Enyeden, mind a négy helyen a %-tól 5-ön alul volt, sőt Székelyudvarhelyen csak 0.6%-tól az izraeliták száma, a menüiben csakis egy volt az egész intézetben.

A közoktatásiügyi minisztérium olykor-olykor nagyon sokat ad jelentéseiben az *erkölcsi magaviseletről* adott minősítésre. Ha látja ref. intézeteinket e szempontból, kétségkívül azt fogja mondani a jelentést készítő: hihetlen jó erkölcsűek voltak a ref. tanulók. Pedig hát: miért is ne volnának azok?... Ime a statisztikai adatok is a mellett bizonyítanak. Vagy talán enyhe mi nálunk az ítélet e tekintetben?... No már a puritánságról

ismeretes kálvinisták e szempontból még csak gyanú alá sem jöhetnek. Mert ugyan miért kellene a sárospataki iskolát megvetni azért, hogy 99%-a tanulóinak jó erkölcsű s csak 1%-a esik a szabályszerű s kevésbé szabályszerű magaviseletűek közé? Sárospatak mellett még Marosvásárhely az, hol az erkölcsi magaviselet ilyen magasan áll. Ellenben Miskolcon a legkevesebb jó erkölcsi minősítést adták t. i. 64%-nak, — sőt itt van egy rosznak ítélt tanuló is, míg többi intézetekben seholy sincs ilyen egy sem. A szabályszerűek s kevésbé szabályszerűek a legnagyobb számban Budapesten, Miskolcon és Máramaros-Szigeten voltak, a legkevesebben pedig — mint említve volt — Sárospatakon és Marosvásárhelyen. Rimaszombatot nem tudjuk mint áll e tekintetben, mert adatokat nem nyújtott.

A mulasztások szempontjából ítéletet nem alkuhatunk, mert a 20 intézet nagyobb részéből hiányzik az adatok. A máramaros-szigeti iskola dicsekedhetik, hogy egyetlen igazolatlan óra-mulasztója sem volt, míg Marosvásárhelyen egy negyedrésze a tanulók átlagának igazolatlan mulasztó volt. Kecskemét pedig azzal dicsekedhetik, hogy tanulói átlagának negyedrésze egyáltalán nem mulasztott. Jövőre talán e tekintetben is teljesebb lesz a kép, ha az értesítők ez irányban is adnak felvilágosítást.

Ezek után már csak arról kell még beszámolnunk, hogy tanuló ifjaink minő önmunkásságot fejtettek ki az u. n. önképző-körökben, melyeknek szükségességét s hasznos voltát, a kellő irányítás mellett, egy pedagógus sem vonhatja kétségbe. Előbb azonban azt kellene megvizsgálnunk, hogy a 7—8-ad osztályban minő írásbeli dolgozatokkal foglalkoztatták a tanárok tanulóikat, hogy ezt tudva, az önképző-köri munkálkodást kellőleg méltányolhassuk. Nagy kár, hogy 8 intézet értesítője nem közli a magyar írásbeli tételeket. A többiek között háromnál aránylag nem nagy elmetörést kívánó tételekkel foglalkoztatták a növendékeket, nagyobbára csak szorosan az iskolai élethez tartozó tárgyak képezték a feladatokat, ellenben másutt nagyon is fogas kérdések voltak megfejtésre kitűzve, úgy hogy valóban kételkednünk kell, vajjon csakugyan képesek voltak-e a tanulók tisztességesen kidolgozni tételeiket. Talán nem csalódunk, ha azt állítjuk, hogy egyik-másik tanár túlbecsüli tanítványai erejét s többet követel, mint a mennyit elbírnak. Mert hogy lélektani tételeket fejtegetsenek a növendékek ott, a hol lélektant nem is tanítanak: ugyan lehet-e várni kellő eredményt? ... Az elérendő eredményt kockáztatják ilyenkor mindig az előadó tanárok, holott pedig talán éppen az ellenkező volna az ő céljuk is?!

A mi különben az ifjak önmunkásságát illeti, e tekintetben az önképző-körök teljesen kielégítő, sőt sok helyen egészen kitűnő sikert mutatnak föl. Szabad dolgozatokkal, szavalatokkal s pályakérdések megfejtésével foglalkoztak mindenütt. Érthetetlennek tartjuk a szatmár-németi ifjúsági önképző-kör eljárását, hol pályadíjat nem tűztek ki, holott éppen ez a főcélja az önképző-körnek.

Egyszerű önképző-kör néven volt önmunkássági terük a tanulóknak: Debrecenben, Zilahon, Szathmár-Németiben, Máramarosszigeten, Székelyudvarhelyen, Pápán (a theológusokkal együtt), Nagy-Enyeden (a theológusokkal együtt), Kolozsváron, Halason, Kecskeméten, Budapesten, Nagy-Kőrösön, Seps-Szentgyörgyön.

Önképző-kör, de valamely nagy irodalmi férfunk nevével nevezve volt: Csurgón: »Csokonai kör«, Hód-

mezővásárhelyen: »Petőfi önképző-kör«, Marosvásárhelyen: »Mentovich önképző-kör«, Miskolcon: »Kazinczy kör«, Rimaszombatban: »Tompai kör«, Sárospatakon: »Erdélyi kör«, Szászvároson: »Arany János kör« címen.

Az erdélyi intézetekben általános ifjúsági pályázatok is tartatnak a tanulók önmunkásságának fokozására, vagy a tanárok, vagy maga az iskola tűzvé ki a díjakat. — Eléggé nem helyeselhető eljárás, melynek követését csakis ajánlhatni tudjuk.

Az önképző-körök mellett vannak más ifjúsági egyletek is, mint pld.: olvasó körök, zene-, gyorsíró, dalegyletek, melyek mindmegannyian hivatvák arra, hogy az ifjak önmagukat képezzék. Hogy kellő korlátozásra kell szorítani őket, ez a dolog természetéből folyik.

Segély-egyletek is vannak itt-ott, melyek pénzzel s könyvvvel nyújtanak támogatást az arra szorulóknak. Természetesen a legnagyobb segélyt maga az iskola adja mindenhol. Kíváncs volt, hogy a segélyösszegek mindenütt kimutattassanak. Így aztán tudnók azt is, melyik intézetben minő segélymennyiség fordítatik a tanulókra.

(Vége köv.) Dr. Tüdös István.

TÁRCZA.

A kolera fekete réme kinyújtotta kezét a sárospataki főiskola csengettyűjére is s ez volt oka, hogy a mi csendben tervezett, egyszerűnek gondolt örömnépeünk még csendesebbé s még egyszerűbbé lett, mint különben. Örömnépeünk hiányzott egy igen jelentékeny és hivatott osztálya: a főiskolai ifjúság.

Ugy szeretnők volna, ha ő is látja, ő is megérzi, hogy a hű munkásnak ama benső bíró jóváhagyásán kívül is megjön jutalmazási ideje, ha elébb nem: — egy negyed-század multán s ha talán nem a szív és lélek parancs-szavára is: — legalább az uralkodó szokás törvénye szerint.

Szebb, hatásosabb lett volna úgy: — együtt, egy akarattal egybekötözve, előjárók, tanártársak és tanítványok hódító és bővülő harmoniájában; de szép volt így is, mert nem szokás volt csupán; nem üres tüntetés, hanem őszinte érzések által mozgatott s igénytelenségében is édes emlékü, igazi prot. jellegű, az ünnepeltek gondolkozásának is egészen megfelelő, majdnem zárt ajtók megett tartott családi ünnep.

Mitrovics Gyula theol. akadémiai és Szinyei Endre főgimnáziumi tanárokat ünnepeltük így, a kik a gondviselés jó tetszéséből szintén oda sorakoztak immár a mi gyorsan szaporodó veteránaink közé s — érdekes véletlen folytán — mindketten mint igazgatók jutottak el nevelői és tanítói sáfarkodásuk 25-dik fordulójához.

Mik ők a sárospataki főiskolának, az egyetemes közművelődésnek s ev. ref. anyaszentegyházunknak, — ezt elsorolni s éppen most felszámolni, nem a mi hivatásunk. Lélekben sokkal közelebb állunk mindkettőhöz, sem hogy működésüknek, 25 évi verejtékes munkájoknak elfogulatlan méltánylói lehetnénk: átadjuk azért a szót azoknak, a kik hivatalosan voltak hivatva arra, hogy koszo-

rút kössenek az ünnepeltek halántékaira s hátuk mögé vonulva, szívünkre fojtott érzésekkel a jókkal együtt könyveket áldozunk a mindenható istennek a multért s imádkozva kérjük, hogy nyugaszsa meg áldó kegyelmét felettök a főiskola javára és sok, igazán szerető szív édes örömeire hosszú időig!

* * *

Az egyszerű ünnepély f. hó 18-án a főiskola tanácstermében kezdődött, hol az igazgató-tanács és tanári kar már reggeli 8 órakor együtt ülének, egy akarattal. *Fejes* István alondnok meleg szavakban ismertetvén összejövetelünk fő célját, három tagú küldöttséget nevezett ki a jubilánsok felkeresésére és meghívására. A bizottság elnöke *Kopré* Ferenc a.-zempléni esperes volt.

A megérkezetteket szíves éljenek fogadták, a mit mélységes csend váltott fel. A néma csendben az egyházi alondnok ércs szava csendült üdvözlésre. Elmondta szépen, bensőséggel, a mint már megszoktuk tőle, hogy a főiskolai igazgató-tanács mulasztást követett volna el, ha mindjárt első megjelenésekor észre nem veszi, hogy a főiskola tanári karában két kiváló tanerőt segített el a gondviselés olyan idő pontra, a mely mellett illő és méltó megállani. Festette a tanári pálya mélységeit és magaslatait, a melyeken a gyöngye megszokott szédülni, az erős ellenben biztosan tör mindig felfelé. Érintette a jutalmakat, a melyekre a göröngyös pálya harcosa számíthat, s abban a meggyőződésben, hogy a jubilánsok a legfőbb bírónak — a lelkiismeretnek jutalmát napról-napra érzik és megkapják, a szerény anyagi jutalomra való hivatkozás mellett hő elismeréssel nyújtotta oda nekik a harmadikat, az *erkölcsit* s boldognak hirdette a sárospataki főiskolát, a melynek sorsa felett a jubilánsok az ő kipróbált hűségükkel és hosszú tapasztalataik gazdag készletével vannak hivatva őrt állani.

A tanulságokban bővölködő s az ünnepelteket a baráti érzés melegével is köszöntő beszéd után, az egész igazgató-tanács nevében jelentette ki egyházi alondnok, hogy az ünnepeltek érdemei jegyzőkönyvben fognak megörökíttetni s ez a jegyzőkönyv a főt. egyházkerületre is felterjesztetik.

A lelkes éljenzés hullámozása között állott fel aztán *Szinyei Gerzson*, mint pro-rector s a tanári kar nevében a következő beszéddel ünnepelte a jubilánsokat.

* * *

Kedves ünnepeltjeink!

A tanári kar, a ti szerető társaitok, abból az alkalmából, hogy ti ebben az új iskolai évben, tanárságotoknak 25 éves fordulóját érték meg, még hozzá a véletlen összetalálkozásából mint igazgatók, engemet bíztak meg-azzal, hogy titeket az ő nevökben üdvözljelek. Szívesen, édes visszaemlékezések közt teszem ezt már csak azért is, mert egyiketekkel e hosszú idő alatt folyvást tisztvársi, s a mi ennél több, baráti viszonyban állottam, másikatokhoz pedig ezen felül még a testvéri szeretet köteléke is csatol. Ez a körülmény mentsen fel engemet attól, hogy a ti érdemeiteknek hosszas elszámolásába bocsátkozzam, a mivel, meggyőződésem szerint, megsérténém a mi mindnyájunk által jól ismert szerénységeket is.

De, ha az igazi barátságához nem illik is a dicsőtés hízalgó szava, az már a Dávid és Jónáthán példája szerint is lényegéhez tartozik, hogy a bizalom őszinte hangján nyilatkozzék, mint a napnak az, hogy fényt és meleget árasztson. Engedjétek meg azért nekem, hogy itt, e nektek szentelt órában azt az őszinte vallomást

tegyem előttem az egész tanári kar nevében, hogy ti ennek a mi dajkáló édes anyáknak, e sok százados főiskolának hosszú pályákon kiváló szolgálatokat tetetek, ennek tanítási és nevelési országos hatását, jó hírét s nevét igazi hívatottsággal és kedvvel, törhetetlen hűséggel, önfeláldozó munkásságtokkal nemcsak igyekeztetek előmozdítani, hanem valósággal elő is mozdítottátok.

Te kedves barátom, mint Isten beszédének hűséges sáfára és mint a gyakorlati theológia érdemes tanára, a szószékről és tanszékről, termékeny irodalmi munkássággal, erkölcsi komolysággal, életteddel és példádval az ifjabb papi nemzedékre elhatározó üdvös befolyást gyakoroltál.

Te édes öcsém, egyedül a jó tanár dicsőségére vágyakozva, szerény körben munkálkodtál ugyan, de a görög-római kor derültebb másvilágában gyönyörűségedet találva, mint kevesen, görög nyelvtan és szótárírói munkássággal, kedvezőtlen körülmények közt is, híven küzdöttél ama koszorúért, melyet egykor a mi Szikszai Fabricius Vazulunk, Vályi Nagy Ferencünk és Finkei Józsefünk, a tudományos világ méltó elismerése mellett vívtak ki maguknak, örök dicsőségére a mi főiskolánknak.

Kedves ünnepeltjeink! Fogadjátok tőlünk kedvesen ezt az őszinte elismerést, mint tisztvársi becsülésünk, mint baráti szeretetünk és ragaszkodásunk tanújelét. Fokozza, emelje, édesítse ez is, a tiszta öntudat ama boldogságát, mely legszebb jutalma a hű pályafutónak! Merítetek Isten kegyelme után ebből is erőt, kedvet és lelkesedést a további küzdelemre! Lehet, hogy ez ünnepi óra felcsillanó fényét megzavarja rátok nézve egy-egy felleg, mely jövőtök egén itt s ott borongva ül, de bízzatok a jó Istenben, a ki úgy alkotta meg a természet rendjét, hogy a delelő nap nem egyszerre száll alá nyugovóra! Higjétek, reménylőjétek és szeressétek! Az őszi természet lassú hervadásának és borongásának is meg van a maga édes varázsa, melyet hogy sokáig élvezhessetek, áldjon meg benneteket az Isten minden testi és lelki áldásaival s mindenek felett — a hol földi örömeink legtisztábban fakadnak — családi boldogsággal. Éljetek sokáig! Minket pedig, szerető társaitokat tartsátok meg végfogytig kedves barátságokban!!

* * *

Annyi bűbája volt e beszédnek, hogy a kik szerencsések voltak hallani, sokáig nem fogják azt elfelejteni. Szerkezete, tartalma, hangja, fordulatai, igézetes közvetlensége édes teherként nyomakodtak a szívekre, s bizony csak kevesen voltak képesek annak ellágyító hatását belőre fojtani.

Mindkét üdvözlő beszédre *Mitrovics Gyula* válaszolt, mély meghatottság között. Hálával fogadta s köszönte a nem várt s szerinte érdemetlenül osztogatott elismerést; a melynek nagyobb részét legott vissza is háritotta a főiskolai igazgató-tanácsra és tanári karra, a melyek részint bölcs tanácsukkal s jóakarátú támogatásukkal, részint baráti és kartársi szeretetökkel nagy mértékben hozzájárulnak az egyes tanárok értékének öregbítéséhez. Édesen merengve a sárospataki főiskola előjáróságának és tanári karának egymáshoz való, párját ritkító viszonya s ennek felemelő tulajdonságai felett, majd áttérve ama hármast jutalomra s ennek méltatása közben a tanári pálya természetének ecsetelésére — lehetetlen volt nem éreznie a hallgatóságnak, hogy egy hivatásától egészen áthatott, abban és annak élő, azzal egészen boldog ember hallatja az ő benső emberének szavát,

a kinek nincs magasabb vágya, mint annak a csendes kis pataknak, a mely harmattal áldja meg azt a szűk vidéket, a melynek völgyében lefut s igen boldog, ha még néhány virágot is tenyészthet füves partjain.

Nem volt szükség rá, hogy hangos ígéreteket tegyen a jövőre akár a maga, akár jubiláns-társa nevében — azok után a miket mondott s a miket már idáig cselekedtek; ezek helyett mély tisztelettel fogadta s köszönte a megemlékezést s áldást mondott a főiskolára s ebben az előljárók és tanárok közös működésére.

Sajnáljuk, hogy e beszédet egészben nem közölhetjük; jó lenne az bizonyágnak a mellett, hogy miként gondolkozik egy istentől hívatott tanár arról a pályáról, a melyet a classicus példabeszéd istentől gyűlöltnek bélyegzett.

A felharsant éjlenek után siettek a jelen voltak kézfogással is köszönteni az ünnepelteket s ezzel az ünnepélynek első legfőbb része véget ért.

* * *

Egy másik, nem kevésbé lényeges s ha lehet, az elsőnél is bensőségesebb mozzanata volt a jubileumnak a *tanár-tanítványok* s általában a *Sárospatakon lakó volt növendékek tisztelgése* az ünnepelteket lakásán.

Fél egy órákor, tehát közvetlen a jubiláris ebéd kitűzött ideje előtt, kereste fel egy kis csapat *Mitrovics Gyulát* a maga boldog otthonában s kevéssel később egy másik *Szinyei Endrét*, szintén szívének szerettei között. Az előbbi *Maklári Pap Miklós*, az utóbbit *Pásztor Sámuel* tanárok vezették, mint az illető jubilánsok volt tanítványai között a legelsőek közül valók.

Maklári P. Miklós a szív teljességéből így ejtette üdvözlő szavait:

Igen tisztelt Kartárs Ur!

Szeretve tisztelt volt Tanárunk!

A hála és szeretet érzelmei indítottak arra, hogy azt a nem keresett, de nagyon megérdemelt megtiszteltetést, melynek csak kevéssel előbb volt méltó tárgya, mi is szaporítsuk s felkeressük ez ünnepélyes napon itt, édes otthonában házi tűzhelyénél, szeretete forrásánál. Engedje meg nekünk, hogy mi, régi tanítványai, a hálának és szeretetnek ezt az őszinte megnyilatkozását magunknak el nem engedhettük, főleg ma, midőn mostani tanítványai távol, szélylyel vannak s édes fáradozásáért, gondos szeretetért, igazságos s éppen azért üdvös szigorúságáért, összes tanári működése áldásáért nem mondhatnak köszönetet e lélekemelő ünnepélyen, melynek tanulságai különösen nekik szólnak.

Marcus Aureliusról, arról a „Verissimus“ és „Philosophus“ melléknevű kitűnő római császárról jegyezték fel történetírói, hogy szobája falán, élete végéig, tanítói képei függöttek, mert nem akart egy percre sem megfeleltetni arról a háláról, a melylyel eme jóltevőinek tartozott. Valóban — visszaemlékezve a kor gondolkodására, nevelési elveire, tanítási viszonyaira — szép vonás, magasztos, megható e gyengéd érzés egy hatalmas római császárnál! Mi nem vagyunk abban a szerencsés, bár nem irigyelt helyzetben, hogy mint császárok még Márk Aurélnál is császáriabbak lehetnénk; de abban a gyöngéd, magasztos érzésben mi is lehetünk s vagyunk is Marcus Aureliusok. Nem mutathatunk ugyan mindegyik tanárunknak szobánk falán függő arcképére; de itt vannak ők s bizonyára jobb és méltóbb helyen: szívünk belsejében, a legönzetlenebb szeretet kora, ifjú korunk boldogító emlékei között. S ha ez édes emlékeket, ha e kedves arcokat hálás szeretettel sorra nézzük: Önt, tisztelt Kartárs Ur, ott találjuk az első s bizony a legked-

vesebbek között. Hiszen, különösen mi, idősebbek, az első évek tanítványai, éppen akkor voltunk szerencsések tanárunknak nevezhetni, mikor theologiai akadémiánkban az új és a régi küzdeni kezdetek s mi az ellentétes nézetek között kételkedve, megdöbbenve álltunk s kérdezgettük enmagunktól: Mit tegyünk?! Merre menjünk?! Ön volt az különösen, a ki világos, határozott vallás-erkölcsi elveivel Herkules-utunkon irányt, hánykódó szívünknek megnyugtató hitet adott. Ezért van hála Ön iránt szívünkben!

De Ön, az ifjú tanár, nekünk több volt egyszerű tanárnál. Akkor kezdődött az a kor is, midőn a tanár nem akart állani tanítványa felett megközelíthetetlen magasságban, nem emelt maga és tanítványai közt a tekintély rideg komolyságával átléphetetlen válaszfalat; hanem lehajolt barátságos indulattal, nyájas szeretettel, hogy a tekintély csorbulása nélkül, illemes bizalmat keltve, a tanítványt nevelje, magához emelje. Ön, kedves tanárunk, ilyen nemesítő szeretettel közeledett hozzánk. Most élesztgette munkakedvünket, segítette, irányozta önmunkásságunkat; majd azzal is megtisztelt bennünket egyszer-másszor, hogy részt vett ártatlan mulatozásainkban s jelenlétével szelidíté az ifjú kedély nagyobb hullámvetéseit. Ez a nemes érülködés nem kisebítette, de emelte a tanári tekintélyt; bennünk pedig szeretetet keltett, nevelte az önbecsérzést, önbizalmat s arra sarkalt, hogy ezt a szíves közeledést igyekezzünk meg is érdemelni. Ez érülködésnél tapasztaltuk aztán, a miről azóta is igen sokszor meggyőződünk, hogy a hideg arc alatt a kebelben nemes, meleg szív dobog; melegebb, nemesebb, mint sok más olyanében, akik örökös mosolylyal járnak-kelnek embertársaik közt. Ezért vittek mindég, ezért visznek ma is szeretetet szívökben minden olyan tanítványai, kik nemes szíve jó indulatát megismerni elég közel, kiérdemelni eléggé jók voltak.

Szeretjük hinni, hogy a szeretettel teljes viszony, mely reánk nézve így az ifjú korban megkezdődött, megmaradt s megmarad ezután is, itt künn az élet változatos napjaiban. Hisszük, hogy a kedélynek azt a nyájas derűjét, mely szívünket itt a családi tűzhelynél vagy a társaságos életben is, egyszer-másszor felmelegítette, még ezután is, még igen sokszor élvezhetjük. Éppenazért a midőn mi ez ünnepélyes percben azt kívánjuk, hogy a gondviselés tartsa meg Önt igen sokáig főiskolánknak, egyházunknak, a prot. tudományosságunk javára, díszére, szeretett családjá boldogítására; egyszer-smind arra is kérjük: tartson meg minket nemes szíve vonzalmában, őszinte szeretetében. Éljen soká! Legyen rajta Istennek áldása!

* * *

A volt tanítványok, részben már őszbe borult s illetőleg megderesedett férfiak édes emlékekkel gazdagon állottak mesterük előtt s boldogan gondoltak arra az időre, mikor még mint apró Timótheusok ültek az apostol lábainál, a ki azt az utat mutogatta nekik, a melyen a híven harcolónak biztos jutalma van. A mester aztán szerencsésnek hirdette magát, hogy láthatja maga körül azokat, a kiket szeretett, a kikben reménylett s a kik nem csufolták meg az ő reménységét. Köszönte, hogy ott kerestük fel őt, a hol ő az élet viharai s az emberek bántalmái elől biztos menhelyre talál s gyönyörűséggel vallotta be, hogy két helyen szokott és tud boldog lenni: a kathedrán és családjá körében. Kívánta, hogy ezt a boldogságot mindnyájan feltaláljuk s kérte, hogy őt, a volt tanárt, a jó barátot el ne feledjük. Szíves éljen! s bensőnk hullámozása volt reá a méltó felelet.

* * *

Pásztor Sámuel beszéde a következő volt:

Mélyen tisztelt kartárs úr, szeretett kedves volt tanárunk!

Nemes érzelem, a tanítványi hála őszinte meleg érzete vonzott minket ide, hogy tanári működésének 25-ik évfordulója alkalmából szívünk mélyéből üdvözljük. Eljöttünk, mert szívünk hő vágyódása az volt, hogy pillanatra kiválva mintegy a hivatalos tisztelgők soraiból, itt keressük fel csendes otthonában, kedves családja körében, s mint helyben működő egykori tanítványai személyes megjelenésünk által adjunk kifejezést annak az őszinte bizalomnak, hálás tisztelet és szeretetnek, hű és törhetlen ragaszkodásnak, a melyet keblünkben iránta, mint volt kedves tanárunk iránt folyvást táplálunk és érezünk. Édes a visszaemlékezés, s lelki örömmel gondolunk arra az időre, melyben a velünk való foglalkozás közben, olykor atyai szeretettel párosult üdvös szigorát érezette velünk, mert arról győződött meg, hogy mindenkor következetesek, igazságosak, a tanítványai javát célzók voltak intézkedései, melyek a mi jellemképződésünkre jótékonyan hatván, igazságszeretetre s annak keresésére tanítottak bennünket. Ezért az őszinte vonzalom, innen a tiszta érzelem, mely minket ez alkalommal becses körébe vezérelt; s én különösen szerencsés vagyok, s jól esik lelkemnek, hogy a tanítványok nevében forró köszönetet mondhatok a tanító mesternek, s ha másként nem, legalább egyszerű, őszinte szavakban fejezhetem ki előtte méltó elismerésünket és igaz halánkat.

Szívem mélyéből kívánom, hogy mint az igazságszeretet és jellemzilárdság példányképe még sokáig tündököljék tanítványai előtt; esdve kérem a gondviselést, hogy mélyen tisztelt kartárs urat áldásos működésében a haza és iskola javára, díszére, szereteteinek boldogítására s mindnyájunknak örömeire és dicsekedésére még igen sokáig éltesse, minket pedig tartson meg ezutánra is tapasztalt, osztatlan szeretetében s önzetlen, nemes barátságában.

* * *

A beszéd hatása s 25 év emlékei megszorongatták a classicusok barátjának, a jó „*Andris bácsi*”-nak fogékony szívét s üdvözlők és üdvözlöttek meghatottan vonultak fel a már felterített jubilaris fehér asztalhoz a főiskola ebédlő termébe, hogy ott az ünnepély harmadik részének közös élvezői legyenek.

A fehér asztal legelső szónoka *Dókus Gyula* világi algondnok volt, a ki az új iskolai évet s annak jelentős kezdeteként a jubilánsokat, mint még sok reményre jogosító veteránokat köszöntötte. Egyes colleaguek aztán emlékezőkkel áldoztak s érdekes leplezéssel füszerelték ezt a léleknek rendelt napot. Előkerült egy alkalmi versezet is, a melyet egyik jubiláns intézett a másikhoz, érdekes visszapillantások között könnyörgvén neki, hogy szabadítsa meg őt — ha már az egész ünnepléstől nem szabadulhat — legalább a dictiózás félelmetes ördögétől.

Az igazgató-tanácsnak számos elintézni valója lévén a másnapra kitűzött kerületi gyűlés számára, e miatt a vendégségnek épen akkor szakadt vége, e mikor a jubilaris hangulat kifejlő félen volt s így teljes lobogására el sem juthatott. Emlékezete azonban így is maradandó leendő.

Az egyszerű kép kiegészítéseül ide igtatjuk még a főiskolai igazgató-tanács alkalmi jegyzőkönyvét, a melyet dr. Ballagi Géza készített s így hangzik:

* * *

3. Abból az alkalomból, hogy *Mitrovics Gyula* és *Szinyei Endre* ez idén érte meg főiskolánk körében folytatott tanári működésének 25 éves fordulóját, az igaz-

gató-tanács részéről *Fejes István* egyházi algondnok, a tanári kar részéről *Szinyei Gerzson* helyettes akadémiai igazgató a legnagyobb bensőséggel üdvözlük őket. A nevezett tanárok odaadó, önfeláldozó munkásságukért, melyet főiskolánk dicsőségére, annak felvirágoztatása érdekében kifejtettek, örök hálára kötelezték le mindazokat, kik főiskolánk, az egyetemes magyar protestáns egyház eme féltett kincse, a nemzeti közművelődés egyik kimagasló, világító oszlopa iránt érdeklődéssel viseltetnek, kik annak előmenetelét szívükön viselik. Annál nagyobb készséggel adhatja át számukra az elismerés koszorúját az előjáróság és a tanári kar, mely közvetlen tanúja volt sikerdús tevékenységüknek. *Mitrovics Gyula* a mellett, hogy mély tudományával, lelkes előadásaival, igazságos szigorával tiszteletet gerjesztett maga iránt tanítványaiban, szélesebb körben, az iskola falain túl is kivívta a legjobbak elismerését, mint író első rangú helyet vívott ki magának a theologiai irodalomban; mint egyházi férfit oda állította a közbizalom, a hova csak igazi érdemek és kifejtett, izmos tehetség alapján juthat el bárki is s ő — mindannyian bizonyosságot tehetünk róla — mindig kitűnően megállta helyét s akár szóval, akár tollal kellett védelmezni egyházunk igazait, ő a meggyőződés bensőségével, fényes tehetségének pazar felhasználásával mindenkor lelkesen végezte kötelességét. *Szinyei Endre* szerényebb munkakörben, de nem kevesebb lelkesedéssel töltötte be nemes hivatását. Tanítványai példát vehettek tőle a kötelességtudásban, a szorgalomban s a tudomány szeretetében. Az ifjak mindig rajongó szeretettel vették őt körül, mert nemcsak avatott mesterek, de szerető atyjok is volt nekik, a ki midőn lehetővé tette reájuk nézve, hogy a klasszikusok örök szép műveit élvezhessék, egyszersmind szeretetteljes szigorral nevelte őket a jó erkölcsökben.

Igazgató-tanácsunk, midőn az érdemes két tanár továbbá működésére isten áldását kéri s kitűnő szolgálataikért hálás köszönetét fejezi ki, felhívja egyszersmind a főt. egyházkerületi közgyűlés figyelmét is a két jubilans érdemeire.

* * *

E jegyzőkönyv áttétetett a másnap kezdődött egyházkerületi közgyűléshez, mely szintén örömmel ragadta meg az alkalmat, hogy a jubilánsokat, — a kik közül egyik a kerületnek is köztiszteletben élő főjegyzője, — elismerő szerencsekívánatokkal üdvözlje s érdemeiket jegyzőkönyvébe igtassa. A kerületi közebéden *Comáromy László* helyettes világi főgondnok üritett poharat a 25-ösök hosszú s boldog jövődjéért.

Bizonyosak vagyunk benne, hogy ez egyszerű ünnepély híre sokakra nézve lesz meglepetés s a főiskola falain kívül is sok hálás tanítvány szívében lesz ennek édes folytatása.

Radácsi György.

—•—•—•—

KÖZÉLETÜNK.

A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése.

Tiszáninneri egyházkerületünk folyó hó 19, 20 napjain, Sárospatakon tartotta meg őszi közgyűlését. Itt minde- nek előtt elnöklő püspök úr buzgó imában kérvén istennek segítő kegyelmét közügyeink vezetésében s abban különösen is hálát adván a gondviselésnek, hogy hazánkat és egyházunkat megmentette azon járványtól, a mely oly közelről fenyegetett és méltán aggodalomban tartott mindnyájunkat: ennek végeztével jelentette, hogy szeretve

tisztelt főgondnokunk hajlott kora miatt nem jelenhetett meg közöttünk, szükségessé váltott azért a társelnöki hely betöltése. Erre Komáromy László, mint legidősebb egyházmegyei gondnok kéretvén fel, miután helyét, a gyűlés tagjainak lelkes éljenzése között elfoglalta: az elnökség a gyűlést megnyitottnak jelentette ki.

Ugyancsak elnöklő püspök úr mély megindulással és kegyeletos szavakkal jelentette be *Lükő Gézának*, a tornai egyházmegye gondnokának, folyó évi június 6-án történt halálát.

Egyházkerületünk nagy közönsége, sőt szélesebb körben egyetemes protestáns egyházunk tagjai is, már az elköltözés pillanatában, mély fájdalommal és az őszinte gyász érzelmével értesültek Lükő Gézának, a tornai egyházmegye gondnokának haláláról; most pedig, hogy veszteségünk emlékezete így felújított, tisztáninneri egyházkerületünk méltán a többszörös hála és elismerés koszorújával állott meg lelkében az elköltözött kiváló férfinak immár behantolt sírhalmá felett. Egyháztársadalmi életünk javára, felvirágoztatására és áldására annyi és oly sok időn át dúsan kamatozó drága kincset vitt el körünkől magával, midőn nemesen érő szíve utolsót dobant és sok mindent átélte lelke egy jobb hazába szállt, hogy bár a sorsunkat vezető gondviselés végzetében megnyugodva, de a veszteség megújuló fájdalommal kell e helyen is megvállanunk, hogy szegényebbek lettünk több irányban, hogy őt el kelle veszítenünk. Vezérfőfiaiink közül azok közé tartozott, a kiknek egész jellemét, összes működését magyar protestáns egyházunk legújabb fejlődésének és küzdelmeinek tűzpróbái és nagy tanulságai edzették meg és tették ránk nézve áldássá; ezért volt közöttünk példányképe protestáns egyházi életünk két legnagyobb erényének: az igaz hazafiságnak és igazság szeretetének. Fáradhatlan buzgóságát a társadalmi élet és annak szükségai sok oldalról vették minden lépten-nyomon igénybe, de emellett is első sorban és lelkének teljes odaadásával, kifogyhatatlan áldozatkészségével szolgálta egyházkerületünk közigazgatási ügyeit és magasabb érdekeit, még akkor is, mikor már roncsolt testtel járt-kelt közöttünk, azt tartván életének vezérelvül, hogy a magára vállalt kötelesség emelése elől szíve utolsó dobánáig nem szabad kitérnie. Ilyen lelki fensége, ilyen törhetlen akaratereje eredményezte azt, hogy képes volt a kicsinyből is nagyot alkotni, a mi nek örök bizonyossága marad történetünk évlapjain az, hogy mint egyházmegyei gondnok, példányszerűvé tette kicsi tornai egyházmegyénket, a mely velünk együtt méltán siratja elvesztett vezérét s velünk együtt őrzi meg az elköltözött férfiú örökre áldott emlékezetét!

A képviselők megbízó levelei felolvasottaknak tekintvén: azok azoknak alapján igazoltattak.

Ezzel összekötöttesben az elnökség jelentette, hogy dr. Kovács Gábor, egyházkerületi világi fő- és Antalfy László, egyházi aljegyző betegségük, Bernáth Elemér, felső-zempléni gondnok, Lévy József, Meczner József és Kérészy Barna egyházkerületi tanácsbírák pedig hivatalos elfoglaltasuk miatt, jelen gyűlésünkre meg nem jelenhettek. Tudomásul vétetett és a jegyzői teendőkben való segítségre Debreceni Bertalan főiskolai jogigazgató és egyházmegyei főjegyző kéretett fel.

Ugyancsak az elnökség tudatta, hogy a felső-borsodi egyházmegye esperesévé Vadász Pál választván meg, hogy tanácskozó testületünk kiegészíttessék, szükséges, hogy a megválasztott esperes a szokásos esküt letegye. Ez megtörténvén, a nevezett esperes püspök úr üdvözlése és a közgyűlés lelkes éljenzése között, helyét elfoglalta.

Lükő Géza elhunytával egy konventi világi rendes tagsági és ugyancsak az egyházkerületi lelkész képesítő vizsgáló bizottságban egy világi tagsági hely üresen maradván: egyházkerületünk az utóbbi helyre Meczner Bélát választotta meg; az előbbire nézve pedig aképen intézkedett, hogy a konventi világi rendes tagságra a szavazatokat a szokásos módon elrendelte s annak beadási határidejéül a jövő évi januárius hó 15-ét tűzte ki, felkérvén püspök urat, hogy a szavazatok felbontására s a netalán szükséges további intézkedések megtétele végett egy bizottságot hívjon össze

Jelen évi tavaszi közgyűlésünk 6. számú jegyzőkönyvi határozatának értelmében, a sárospataki főiskola igazgató tanácsa bizatván meg azzal, hogy adjon kimerítő javaslatot a supplicatio megváltásának kérdésével összefüggő ügyekre vonatkozólag: a nevezett igazgató tanács e tárgyban, folyó évi szeptember 18-án Sárospatakon tartott ülésének 21-ik számú jegyzőkönyvi pontjában a következő előterjesztést nyújtotta be:

„A főt. egyházkerület elrendelvén annak összeírását, hogy az egyes egyházak az utóbbi tíz év alatt mennyit adtak átlagban a különböző iskolák szupplikánsainak, hogy ezen az alapon aztán a megváltás vagy kárpótlás iránt intézkedhessék, az egyes egyházmegyék erre vonatkozó kimutatásai javaslatlétel végett áttétettek ig. tanácsunkhoz. A kimutatások szerint az abauji egyházmegyében a supplikánsok részére kiadatott évenként 108 frt 95 kr., az alsó-borsodiban 170 frt 85 kr., a felső-borsodiban 46 frt 40 kr., a gömörben 130 frt 72 kr., a tornaiban 39 kr., az ungiban 84 frt 48 kr., az alsó-zempléniben 87 frt 86 kr., a felső-zempléniben 51 frt 75 kr. Ezzel kapcsolatban olvastatott az alsó-zempémi egyházmegye 1893. ápr. 11-én tartott közgyűlésének 10. jk. pontja, melyben a nevezett egyh. megye ajánlja, hogy a főt. egyh. ker. az egyh. megyéket bizza meg a supplicatio megváltása fejében nyújtandó segélynek az egyh. megye egyházai közt való arányos megosztásával; valamint olvastatott a gömöri egyh. megye 1893. ápr. 11-én tartott közgyűlésének 14. jk. pontja, melyben indítványozza, hogy a szupplikacionális jövedelem címén begyűlendő összeg $\frac{1}{3}$ része adassék ki az egyh. ker. által évenként egy, a pataki theol. tanári kar által kijelölendő, kitűnően végzett theol. ifjúnak hazai vagy külföldi egyetemek látogatására.”

„Tekintetbe véve, hogy a fennebbi kimutatások az egyes egyházmegyéknek a szupplikációból származó megterhelését híven nem tükrözhetik vissza azon oknál fogva, mivel az említett kimutatásban sem azon összegek nincsenek feltüntetve, melyek a libellusokba nem jegyeztettek be, amelyek pedig a tapasztalás szerint a bejegyzett összegnél kevesebbre nem emelkedtek, sem a supplikánsok ellátásának költsége nem vétethetett számba, sőt a kimutatások egyrészében az idegen iskolák supplikánsainak adott segély sincs feltüntetve: mindezen okoknál fogva ig. tanácsunk ajánlja, hogy a szupplikacionális segély megváltása címén évenként 2000 frt reparciáltassék az egyházmegyék közt, és pedig figyelembe véve az egyes egyházmegyék lakosságának számát, de egyszersmind vagyoni viszonyait is, ezen 2000 frtból esnék az abauji egyh. megyére 300 frt, az alsó-borsódira 520, a felső-borsódira 230, a gömörre, 260, a tornaíra 50, az ungira 180, az alsó-zemplémire 360, a felső-zemplénire 100 frt. A gömöri egyh. m. indítványát ig. tanácsunk ajánlja elfogadás végett a főt. egyh. kerületnek és pedig oly módon, hogy az évi megváltási összegből 500 frt a főt. egyh. ker. által a sárospataki theol. tanári kar által kijelölendő, hazai vagy külföldi egyetemekre menő, kitűnően végzett theol. ifjúnak adományoztassék, 1500 frt, ellenben a fő-

iskola szükségleteinek fedezésére fordíttassék. Igazgatótanács az alsó-zempléni egyh. megye indítványát is pártololag terjeszti fel a főt. egyh. ker. elé, a maga részről ajánlván az egyes egyházaknak, hogy az eddigi szokást megtartva, supplikációs célra gyűjtést rendezzenek s a begyűlt összegből fedezzék a megváltás címén rájuk kivetett terhet, természetesen saját szükségletök fedezésére fordítván a gyűjtés eredményének fölöslegét.

Egyházkerületünk elvileg magáévá tevéen az igazgatótanácsnak e tárgyban kifejtett nézeteit és ajánlatait, azt bővebb megfontolás és jelentéstétel végett az egyházmegyékhez tette át, megvárván, hogy az egyházmegyék figyelembe vevén az ügy fontosságát s annak a sárospataki főiskola jól felfogott érdekeit oly közlő befolyását, mindent el fognak a maguk körükben követni oly irányban, hogy a méltányosság kívánalmainak megfelelőleg, legalább is az az összeg fog nyújtani a főiskolának kárpótlásul, a mely az igazgatótanács által ajánlott módzatokban megjelöltetik.

Ugyanazon közgyűlésünk 28. számú jegyzőkönyvi pontjában, püspök ur elnökle alatt Fejes István és Ragályi Béla bizatván meg azzal, hogy a Barlangligeten építendő protestáns imaház ügyében az ágostai testvér egyházkerülettel értekezzenek: erre vonatkozólag püspök ur tudatta, hogy Zelenka Pál püspöktől épen a napokban kapta a Barlangligeten tartandó értekezletre a meghívót. Püspök ur értesítése tudomásul vétetvén, küldötteink felkértek, hogy az értekezleten jelenjenek meg s megállapodásukról annak idejében értesítsék egyházkerületünket.

Ugyanazon közgyűlésünk 53. számú jegyzőkönyvi pontjára vonatkozólag, egyházkerületünk egyházi főjegyzője azon felvilágosítást adván, hogy az adatok pontosabb és a valóságnak inkább megfelelő és összhangzóbb egybeállíthatása céljából, egyházkerületünk maga rendelkezett ugy múlt évi őszi közgyűlésében, hogy egy évi Névtár elmaradván, ezután mindig a folyó egyházi év adatai közöltessenek; főjegyző helyreigazító jelentése helyeslőleg tudomásul vétetett s az egyházmegyei esperesei felhivattak, hogy a folyó évben összeállítandó névtár számára az adatokat haladéktalanul küldjék be annak szerkesztőjéhez.

Tárgyalás alá vétetett a sárospataki főiskolai igazgatótanács folyó évi szeptember hó 18. napján tartott ülésének, a protestáns tanárok állami segélylyel alkotandó nyugdíj-intézete tárgyában, 19. számú jegyzőkönyvi pontjában benyújtott előterjesztése. Egyházkerületünk helyeslőleg vette tudomásul és megengedi, hogy a sárospataki főiskola tanárai, az előterjesztésben kifejtett módzatok és elvek alapján az állami segélylyel alkotandó nyugdíjintézetbe belépjenek s ennek a nagymélt. vall. és közoktatásügyi minisztériumnál való bejelentésével főt. püspök urat bizta meg, felkérvén őt egyuttal arra is, hogy ugyanott, feliratában hathatósan kérelmezze azt is, hogy a sárospataki főiskolában alkalmazott bölcsészeti tanárok mint a jogakadémia tanári kar kiegészítő tagjai, szintén felvétessenek.

Ugyanezen alkalommal határozatilag kimondotta egyházkerületünk, hogy mihelyt az államsegélyével tervbe vett nyugdíj-intézet életbelép, az ennek szabályzatában foglalt alapelvek szerint, a főiskola szolgálatában álló teológiai tanárok rendszeres nyugdíjazásáról is azonnal gondoskodni fog.

Ugyanezen ügygyel összeköttetésben olvastatott a főiskolai igazgatótanács folyó évi szeptember 19-én tartott ülésének 20. számú jegyzőkönyvi felterjesztése, a melyben ajánlja, hogy azon alapítvány, a melyet *Schwartz*

Ferenc jótékony célra alapított, s a mely 500 forint részletekben 12 év alatt lesz általa befizetendő, a fentebbi határozat értelmében megalkotott teológiai tanárok nyugdíjalapjának gyarapítására fordíttassék. Egyházkerületünk az igazgatótanács ajánlatát elfogadta s a *Schwartz Ferenc* féle alapítványt az említett célra rendelte gyűmölcsözteni.

Olvastatott az igazgatótanácsnak, említett ülése 18. számú következő jegyzőkönyvi felterjesztése, a sárospataki főiskolában a rendes számon felül történt felvételekről: Tekintettel arra, hogy a folyamodók főiskolánkban végezték az előző osztályokat is; tekintettel másrésről arra, hogy a más vallásúak sárospataki polgárok, többnyire államhivatalnokok és tanítók gyermekei, tekintettel végre ama körülményre, hogy főiskolánkban, a kolerajárvány miatt a tanítást még most sem lehetett megkezdeni, míg ellenben a szomszéd vidékbeli középiskolákban már a tanévet megnyitották, ennél fogva, ha a folyamodókat, kik abban a reményben, hogy nálunk felvétetnek, másutt nem jelentkeztek beiratás végett, mi most elutasítanók, esetleg iskolai pályájuk folytatásában fennakadnának; mindezen méltánylást érdemlő körülmény figyelembe vételével kérelmük teljesítettik. E szerint az I. osztályban a törvényes létszám 21-el, a II-ikban 11-el, a III-ikban 21-el emelkednék túl. De másrésről igazgatótanácsunk nem zárkozható el a paedagogia követelményei elől sem, hogy a nagyobb létszámmal bíró I. és III. osztályban a tanítás sikerét kellőképen biztosítsa, az illető osztálytanárok mellé egy-egy, a főiskola pénztárából 200—200 frttal díjazandó segéd-tanérő alkalmazását határozza el, kiknek kötelességök lesz az osztálytanár által kiválasztott gyengébb tanulókkal naponként korrepetálni. Az akad. és gimn. igazgató utasíttatnak, hogy az alkalmazandó segéd-tanérők személyére nézve tegyenek ajánlatot az elnökségnek, ez utóbbi felhatalmaztatván, hogy az igazgatótanács nevében az ajánlottak közül a két legalkalmasabbat az említett teendők végzésével bízza meg. Mindezen intézkedések jóváhagyás végett, illetőleg tudomásvétel végett felterjesztetnek a főt. egyházkerületi közgyűléshez, illetőleg annak útján a Nagyméltóságú Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumhoz.

A főiskolai igazgatótanács által tett intézkedések helyben hagyattak s azoknak a Nagyméltóságú Vallás és Közoktatásügyi Minisztériumhoz leendő felterjesztésére főtiszt. püspök ur kérését fel.

(Vége köv.)

Mitrovics Gyula.

A felső-zempléni ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése.

A felső-zempléni ev. ref. egyházmegye folyó hó 12 én esperesének és gondnokának elnökle alatt, az utóbbinak szülőhelyén s családi fészkeben, Magyar Jesztreben tartotta meg őszi közgyűlését. Közistenitisztelet és esperesi buzgó ima után legelsőbben a gyűlésen meg nem jelenhetett hivatalnok elmaradása igazoltattatott. Majd Túróczi Lajos Lasztoérba, Tóth Menyhért pedig Szöllöskére rendes tanítókká s Fábíán István vásárhelyi segéd-tanítóvá az egyházmegyébe bekebelezettek.

Gyűlésünknek mindenesetre legkiemelkedőbb pontját képezte ama régóta érzett fontos szükségnek elenyésztetése, t. i. a *lelkészi körnek megalakulása*, a mennyiben most terjesztetett be jóváhagyás és megerősítés végett az egyházmegyei lelkészi értekezlet alapszabálya, mely meg is erősítettett s esperesünk felkérte, hogy mint korelnök az első értekezletet, mint alakuló gyűlést a

jövő évi tavaszi egyházmegyei közgyűlést megelőző napon hívja egybe.

A *kis-azari* egyház gondnoksága, hivatkozással a folyó év április 5-én S.-a.-Ujhelyben tartott közgyűlés azon határozatára, melyben a lelkész-tanítóság szervezését célzó kérelmével elutasított és hozzájuk két évre helyettes lelkész rendeltetett, köteleességükre tétetvén, hogy ezen idő alatt vagy a törvényben megszabva levő 600 frtra egészítsék ki a papi fizetést, hogy önálló lelkész választhassanak, vagy ha ez eszközölhető nem volna, az egyház társítása mellett, egy erőteljes tanítói állomás szervezése által igyekezzenek magukon segíteni: a helyi viszonyok tekintetbe vételével, (a mennyiben itt a katolicismus és panszlávismus által fenyegetett végponton, az önálló lelkészi hivatal fentartása élet-szükség, a melynek jövedelmét az önmegadóztatáson alapuló fizetés-emeléssel fokozni nem képesek,) azt kérelmezik, hogy az önálló lelkészség szervezésére és iskolájuknak állami vagy községivé alakíthatására vonatkozó elhatározásukat erősítse meg az egyházmegye és a további lépések megtételére adjon felhatalmazást. Miután egyházmegyénk mélyen érzi, hogy némely egyházközségeink ismeretes szegénységük mellett, a folyton fenyegető vallási és eltódosási veszélyektől csak hivatott és köteleességüket hűen teljesítő lelkészek órállása mellett tarthatók meg: — a kritikus pontokon csak a legyőzhetlen kényszerűség által teremtett helyzetben szokott az egyházak társítására még csak gondolni is. Hogy ezen minden tekintetben exponált helyen az önálló lelkészi állomás megtartható legyen, nem szívesen bár, de bele nyugszik abba, hogy az iskola államivá vagy községivé alakíttassék s ez iránt a szükséges lépések a királyi tanfelügyelőség útján megtéssenek, utasítván a presbitériumot, hogy a tanítói fizetés alapjául szolgáló föld, élet stb. fizetés a lelkészi javadalom emelésére lesz fordítandó.

Nagy-Ráskára már négy ízben járt egyházmegyei küldöttség a miatt, hogy ott többen vannak, a kik vásárolt birtokaik után semminemű egyházi terhet nem viselnek, a papi fizetés pedig oly csekély, hogy a lelkész év-tizedeken át csak segélyekből lehetett fentartani. A folyó év aug. 9-én ott működött küldöttség terjedelmes jelentésben rajzolva az uralkodó helyzetet, kiemeli, hogy Nagy-Ráskán 10 úrbéri telek és néhány zsellér visel minden egyházi terhet, ellenben 20^{11/18} teleknyi vásárolt birtok-állomány, nem fizet egyházi adót. Hogy mennyire jogtalan ez, bizonyítja az, hogy az úrbéri természetű birtokvétnél roppant nagy figyelemmel van a presbitérium arra, hogy még ha más vallású egyéntől történik is annak vásárlása: rögtön megterhelik azt egyházi adóval. E visszas helyzet megszüntetése végett már két küldöttség készített évi költségvetést, a mely szerint az egyház jövedelme 843 frt 71 kr, szükséglete pedig 1056 frt 55 kr s így a 212 frt különbözet volna az említett 20^{11/18} telekbirtokra kivetendő, hogy a teherviselés arányos legyen. A küldöttség által nagy gondnal készített költségvetést a közgyűlés elfogadván, a presbitérium a legszigorubb felelősség terhe alatt utasított, hogy a hiánylat fedezéséről a maig semmi egyházi terhet nem viselő 20^{11/18} telek bevonásával gondoskodjék és a kivetési munkálatot megerősítés végett a jegyzőkönyv vételétől számított 30 nap alatt az esperesi hivatalhoz terjessze be. Azon esetben pedig, ha a presbitérium ezen köteleységnek eleget nem tenne, az esperesi hivatal megbízik, hogy annak küldöttség útján eszközözendő kivetéséről és polgári hatóság útján való behajtásáról gondoskodjék.

A *tussai* ártéri adó-ügy is — ez a mi egyik ten-

geri kigyó — ismét közgyűlés elé került a miatt, hogy bár a polgári törvény, az egyházmegye és egyházkerület határozatai folytán beismerte, hogy a lelkészi és tanítói földek ártéri adóját az egyház tartozik fizetni, még is az erre lefoglalt papi birtok bérleti jövedelme a zárlat alól maig sem oldatott fel s a lelkész nem élvezheti ebbeli fizetését. A közgyűlés utasította lelkészt, hogy felmentési kérvényét a pénzügy-igazgatósághoz adja be és ha kérelme jogos elintéztet nem nyerne, az esperes előre megbízik, hogy hasson oda, miszerint a papi javadalom élvezésében megháborított lelkész őt megillető törvényes fizetéséhez hozzájuthasson.

A *morvai* egyháznak több ügyes-bajos dolga közül kettő eszközölt örvendetes hangulatot; egyik az, hogy félig-meddig elvesztettnek hitt 422 frt per alatti követelésből 362 forintot megkapott s azt gyümölcsöztetés végett takarékpénztárba helyezte el, másik pedig az, hogy a b. e.: *Szemere* Jánosné által adományozott zsellér belhelyekre vonatkozó ajándéklevél megkerülvén: törvényes uton is visszaszerezhetők a gróf Andrássy Manó ur által elvett belhelyek az egyház részére.

Hogy egy kis statisztikával is fűszerezsem e kis gyűlési közleményt, felemlítem, hogy egyházmegyénkben a közelebb lefolyt iskolai tanévben 10 kitünő iskola volt és pedig a legenyei, csernahói, ujhelyi, magyar-jesztrebi, zempléni, ladmóci, deregnyői, bánóci, magyar-izsépi, abarai; dicséretes volt 13, u. m.: a mi-hályi, kistöronyai, nagybárii, miglészi, imregi, szalóki, vásárhelyi, lasztoméri, hardicsai, b. ujlaki, kolbásai, nagy-ráskai; kielégítő volt 3, nevezetesen a tussai, szürgyegi, garanyi; gyenge volt a málcai; tanító hiány miatt szűntet a tanítás Lasztócon, Gercselyben, Szőlőskén, Nagy-törönyán; Gálszécsben pedig nem volt megvizsgálható az iskola, mivel már akkor a vizsgák megtartatván, be volt szüntetve a tanítás.

Megemlítem még, hogy *Szőlőske* renovált templomát felszenteltetve, a közhasználatnak ismét általadta; továbbá Vásárhely 11 ezer frt templomépítési, Magyar-Izsép 2 ezer frtos paplak építésre vonatkozó terveket adván: utóbbi megerősített s az építkezési engedély az egyháznak megadatott; előbbi pedig, tekintettel arra, hogy a tervbe vett templom építése ily költséges alakban az egyház anyagi erejét tetemesen túlhaladja, tüzetes megvizsgálás, helyszíni szemle s más-nemű megfigyelés és vélemény-adás céljából az egyházlátogatóságra bízott.

Soknemű kisebb-nagyobb ügyeink felsorolásával nem fárasztva az olvasó közönség türelmét: csak jól eső köteleességet vélek teljesíteni, ha az egyházmegye nevében e helyen is köszönetet mondok Bernáth László, Boronkay Károly, Bernáth Gyula uraknak és a lelkészi családnak, kik a gyűlésen megjelenteket magyar vendégszerető szívélyességgel látták el.

Gyarmaty Soma,
egyházmegyei főjegyző.

Templomszentelés Felső-Láncon.

Mintha már a mi egyházunk hívei is megkivánták volna kath. atyánkfiaitól a búcsút, a hol a nélkül, hogy a mértékletesség barátainak ítéletét magukra vonnák, egy görbe napot csinálhatnak: olyan gyakoriakká lettek a templomnyitási, templomszentelési ünnepélyek. Némelyik egyház csak a poros pókhálót távolítsa el templomából, mindjárt templomnyitási ünnepélyt tart. Pedig az ilyen ünnepélyek minél ritkábban fordulnak elő, annál nagyobb hatással vannak a lélekre.

Nem akarom ezzel elkárhoztatni a gyülekezetet, a melyik jól végzett munkája után örvendezve ad hálát az ő segítő Istenének; nem kárhoztatom a lelkészt, a ki az építésre lelkesítve híveit, a felbuzdításnak azt az eszközét is igénybe veszi, hogy az idegenek és jövevények előtt tünteti fel híveinek áldozatkészségét, a melyre legjobb alkalom az ilyen nyilvános ünnepély; csak azt akarom mondani, hogy a templomszentelés lélekemelő ünnepélyét ne sülyeszszük a gyakori búcsúk alacsony színvonalára.

Forgassuk csak az írásokat! A régiek nem ismerték a templom-nyitási ünnepélyt, hanem tartottak templomszentelést, mikor új templomot emeltek. Ünnepélyüknek fényesebbé tételére meghívták a kerület püspökét, felkérték az esperest, hogy nevezzen ki alkalmas ünnepi beszédet. És most? . . . A püspököt még illemből nem tartják szükségesnek meghívni (?). Vajjon miváltoztatta meg a régi szokást?

A Felső-Lánczon lefolyt templomszentelési ünnepély hatása alatt jutottak eszembe e gondolatok. Nem azért, mintha talán arra is el lehetne mondani a fentebbi szavakat; sőt inkább az ellentét miatt. Mert ha van gyülekezet, a melyiknek oka van templomszentelést tartani; ha van gyülekezet, a melyik elmondhatja: »szegény vagyok, de gazdaggá tett az Úr, nincs okom pirulni a buzgóságban való szegénység miatt«: úgy a felső-lánczi gyülekezet az. Ha van lelkész, a ki elmondhatja: a legkisebb egyházba, a legnagyobb szegénységgel küzdő nép közé helyeztetett engem az Úr, de feltudtam ébreszteni híveimben az áldozatkészséget, és ime áll e díszes templom, s a kívül állók nem következtethetnek már most templomunk düledező voltáról buzgóságunk hanyatlására; ha van lelkész, a ki ezt elmondhatja, úgy a felső-lánczi lelkész az.

Az alsó- és felső-lánczi egyesült egyház, melyben a lélekszám együttvéve alig haladja meg a 200-at, két templomot tart fenn. Az alsó-láncziak büszkén mutogathatták pár évvel ezelőtt, anyagi szegénységgel küzdve ugyan, de a lelkesedésben való gazdagsággal, — megújított templomukat. A felső-lánczi templom azonban kiálló bizonyossága volt az egyház szegénységének. Düledező volta a benne megjelentek lelkéből még a buzgóságot is elűzte, hogy az életért való aggodalommal töltse be azt. Félni lehetett, hogy az Ur elé vágyakozó hívek kérdésére: »vajjon színed eleibe, mikor jutok élő Isten?« a templom egy roppanással rámondja, hogy »most.« Igaz, hogy még csak 88 évvel ezelőtt (1805-ben) jegyezték be az egyházmegye jegyzőkönyvébe, hogy »a lánczi Ekkla kő fundamentomú, felyül vastag talp-fákra kötéssel és tapaszszal készítettett egy ölnyi és négy sukkos magasságnyi falú templomát felépítette, melynek költsége 695 Rforintokat és 25 kroat tészen,« de ez a 88 év elég volt arra, hogy a templomnak ne csak vállai görnyedezzenek az idő sulya alatt, de lábai is megroskadjanak.

E régi templom helyett épített a gyülekezet 2500 frt költséggel egy díszes új templomot, a melyet folyó hó 17-én a közel s távol vidékről összesereglett szép számú sokaság jelenlétében, Istenhez emelt imádságok közt, az Ur házává szentelt.

A tisztán csendülő harang hívó szavának eihangzása után a 75. dicséretet énekelve vonult a lelkész kar az alig pár lépésnyire fekvő lelkész-laktól a templom ajtajához. Itt az egyház gondnoka rövid és töle telhető magvas beszéddel adta át a templom kulcsát az esperesi helyettesnek, — mivel az egyházmegye buzgó esperese gyengélkedése miatt kénytelen volt az ünnepélyről elmaradni, — Kovács Béla, szepsii lelkész s egyházmegyei

tanácsbírónak. Az esperesi helyettes hasonló magvas szavakkal válaszolván, a templom ajtaját ünnepélyesen felnyitotta — volna, ha t. i. az nem lett volna már akkorra kinyitva. Hanem azért a lelkész kar még be fért a zsúfolásig megtelt templomba. A gyülekezet ének-lésének elhangzása után az esperesi helyettes állt ki a vallásos buzgóság által ajándékozott, művészi kivitelű úrasztala elé, s ott mondta el igazán magasztos imáját, áldást kérve a hajlékra s az ott megjelentekre. Mintegy az ima megerősítéséül zendült fel a 233. dicséret 5. verse, a mely után ismét Kovács Béla alakja tünt fel a nemes egyszerűségű szószéken, hogy hirdesse az Urnak beszédét. I. Kir. IX. rész 3—4 versei alapján féjtegette, hogy megszenteli az Ur e házat és ebben lakik, ha a hívek az ő útjában járandanak és ha az ő parancsolatait megtartják. A gyülekezet felfogásához mért, mindazáltal magasan szárnyaló beszédet, melynek kidolgozása is rávallott szerzőjére, lelki élvezettel hallgatta a gyülekezet minden tagja; s a gyönyörködő lélek szinte szeretne volna tovább is élvezni a méznél édesebben folyó igéket, mikor elhangzott az amen. Az istenitiszteletnak ez első részét a 233. dicséret 8. verse zárta be.

Ekkor kiállt a megterített úrasztalához Frenczel Bertalan szemerei lelkész, s az alkalom hatása alatt felmagasztosult lélekkel hirdette a Jézust, a ki meghalt, de megdicsőítettet; a Jézust, a ki még halálával is vált-ságunkra szolgált, kiengesztelte az Istent és tette szerető és gondviselő atyánkká, a ki most is megbizonyította kegyelmét. Megáldotta a földet, megáldotta kezünk munkáját; adott kenyeret a föld népének táplál-tására, megsegítette híveit, hogy építsenek hajlékot, a hol az elvett áldásokat megköszönjék.

E vallásos lélekből származott beszédétől meghatottan járult a gyülekezet a Jézus váltságáhalála emlék-jegeinek elvételére.

Ez alatt a templomba be nem fért híveknek íge utáni szomjúságát Benke István szeszai segédlelkész kísérelte meg oltogatni, beszédének alapjául vévén Aggeus I. 7—8 verseit, buzdította a híveket, hogy Isten templomát építsék meg külsőleg, de építsék meg belsőleg, szíveikben is.

Az úrvacsora kiosztása után, minthogy az egyház előljárói elfeledkeztek jó eleve keresztelendőről gondoskodni; sem ifjú pár nem akadt, a mely esküvőjét a templomszentelés által akarta volna emlékezetesebbé tenni, — az istenisztelet elvégződött, s a buzgóság helyét adott a kíváncsiságnak. A gyülekezet nagy része nehezen vált meg a templomsz. emléklésétől, a mely nemes egyszerűségével gyönyörködteti a szemet. A tölgyfa-színre festett székek, a faragott diófa lábon álló, szürke-márvány úrasztala, a hasonló színűre festett falak, a piros bársony terítővel bevont szószék együtthatása a szemlélés által is ünnepi hangulatot ébreszt a lélekben. Sokan felsőhajtottak az idegenek közül: »vajjha minket is megsegítene az Isten, hogy ilyen templomot építhetnének!«

Az istenisztelet végeztével a lelkész vendégszerető háza fogadta a választottakat, a kik a délutáni órákban egy szép nap emlékével osztottak szét.

K. E.

A nagykázméri ág. ev. templom felszentelése.

Lélekemelő szép ünnepe volt e hó 10-én a sáros-templéni ág. ev. esperességhez tartozó nagykázméri ág. ev. kis egyháznak, a mely 40 lélekszáma alig menő erejével, hatóságilag bezárt templomát, a célnak megfelelőleg, hívei mai létszámához arányítva, vagyis egy ré-

szét, az első részt elszedelve, felépíté s a közhasználatnak ünnepélyesen átadá, hogy úgy mondjam: felszentelé.

A felszentelést *Chotvács Endre* sáros-zempléni esperes s budaméri lelkész és *Jungmann Géza* felső-kemencei lelkész, ki egyszersmind az ünneplő egyháznak is felügyelő lelkésze — végezték, buzgólkodván mindketten egyező akarattal az igaz protestáns és magyar hazafias erények szent csarnokává avatni fel az Urnak hajlékát, s csak a hely méltósága tartá vissza az ünneplő közönséget, hogy a szónokokat hazafias szép nyilatkozataikért a megtörténtnél hangosabban is meg nem éljenzé, mit igazán meg is érdemlének ők, kik közül míg az esperes úrnak gyermekkorai egyik szép reministenciáját képezi, hogy mint gyermek ott volt a tábor körében Budavár ostrománál, a másik szónok hazafias jellegét ott láttuk tündökölni csak a közelben az »Egyetértés« hasábjain, midőn a Kollár-ünnepély megtartását támadta meg s azt desavouálta.

A testvér-egyházat — *Kálnický János* esperessel élükön — a kolbásai s a szomszéd Abaujából a kajatai lelkészek és alólírt képviselték; elég hű kifejezést adván már ily számarányú megjelenésünkkel a testvéries rokonszenvnek, midőn két annyian valánk, mint az ünneplő szolgatársak. Maga az ünneplő közönség is a két testvérfelkezetnek ily számarányából telt ki, vagyis a testvéreknek igazi közös ünnepe volt.

Szép jelképe volt a két felkezet közötti testvéri viszonynak maga házi gazdánk, *Rác József*, a miskolci hagyományozó *Rác Ádám* melegsívű testvére, ki nemcsak az ottani ref. egyház lelkes gondnoka, hanem a testvéri felkezetnek is felügyelő gondviselője, kin nem fog sem zsinati törvény, sem paragrafus, hogy ne szeresse lelke igaz szeretetével prot. testvéreit, kit ha Isten sokáig éltet, — éltesen is — még megvalósulva láthatja lelkének azon édes ábrándját, hogy ott a két prot. felkezet egy tűzhelynél fog melegedni, midőn a közélet hidegében megfázott lelkével az Ur házába megy. Legyen szép törekvésének földi bére a testvérek közös szeretete!

Mert igazán, mintha végzetszerű volna rajtunk, hogy a mily melegen tudunk ilyen ünnepelekkor összevissza ölelközni, úgy elfeledjük egymást, midőn a közélet terén küzd egyikünk is, másikunk is az egyházfentartás nehéz gondjaival. Mert azt ne mondja senki, hogy miként ma annak a 40 protestáns léleknek nem ment volna önmegerőltetéssel egy 947 forintba került templom renoválása: ép úgy nem fog járni önmegerőltetéssel, midőn a másik 40 lélek, lehet pár év elteltével, szintén ily áldozattal lesz kénytelen rozszant állapotra jutott templomát szintén újjá alakítani, ha ugyan addig — a mire különben is vettük a testvéri adott szónak szép biztosítékait — a kettős háztartás terhének hordozása is rá nem bírandja a két kis egyházat, hogy egygyé legyenek a testvéri szeretetben, vagy a mi ennek csak külalakja, csak külső kifejezése: a *protestáns unióban*. Ily gyümölcsök megtermésének áldásával kecsegtetett a mi nagyakzméri ünneplésünk. Teremje is meg ezeket bőségesen és áldásosan a magyar protestantizmus javára!

Ujj István.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A sárospataki ev. ref. főiskolában az egészségügyi hatóság engedélye folytán az iskolai év folyó hó végén megnyílik. A beiratások szept. 28, 29, 30 és október 1-én eszközöltetnek s a tanítások pedig október 2-án meg-

kezdetnek. Megnyugtatóul közzé tesszük, hogy az előjegyzett növendékek rendes tanulókul mindnyájan bevétek. A szorgalmi idő megszakítás nélkül december 20-ig fog tartani. Figyelmeztetjük a szülőket, hogy szennyes ruhát, gyümölcsöt behozni nem szabad, s hogy gyermekeiket már most meleg téli ruhával lássák el, és azok, kik járványos helyről jönnek, megérkezésük napját az igazgatósággal előre tudassák.

Az igazgatóság.

— A sepsiszentgyörgyi ev. ref. főgimnázium vagy helyesebben Székely-Mikó kollégium kétemeletes épületét f. hó 10-n ünnepélyesen avatták fel. Az ünnepélyen jelen volt Szász Domokos püspök és b. Bánffy Dezső főgónok is. A felavató imát Szász D. püspök mondotta. A hatalmas épület régebben épült része a földszint kivételével az internatus céljaira szolgál; az új szárny a g. n. náziumi tanítás céljaira van berendezve. Az új épületen elhelyezett konviktus mintaszerűnek mondható. Van benne egy 190 □ m. területű ebédlő, a fő főzőnő lakása, kamara két konyha, két pincehelyiség s a konyha előtt tállaló tér. Az ebédlő úgy van berendezve, hogy 200 tanuló egyszerre kényelmesen étkezhetik. A gyűjtemények mind megfelelő tágas helyiségben vannak elhelyezve. A természettani és természetrajzi tanárok részére a gyűjtemény és tanterem között egy-egy dolgozó szoba van építve. A bentlakó tanulóknak külön háló- és külön dolgozó szobák vannak. A dolgozó szobákban a tanulók osztályonként vannak elhelyezve, két nagyobb tanuló felügyelete alatt. A hálótermek folyosója elzárható és téiben fűthető. A második emelet vízvezetékkel is el van látva s a szükséges vizet nyomó szivattyúval emelik fel a kollégium kútajából. A tágas és világos rajzteremmel átellenes helyiséget a Székely Nemzeti Múzeum könyvtára és gyűjteménye foglalja el. A földszint egy részén üzleti helyiségek vannak, melyek szép jövedelmet hajtanak ennek a szépen fejlődő és fontos hivatást teljesítő ev. ref. tanintézetnek. Főiskolánk melegen üdvözölte az ünneplő testvéreket.

— A dunántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése folyó hó 20-án nyílt meg, Tisza K. és Papp Gábor püspök elnöklése alatt. Tisza elnöki megnyitó beszédében az úgy nevezett egyházpolitikai kérdésekről úgy nyilatkozott, hogy azok első sorban az állam és pedig a magyar állam méltóságának és érdekének szempontjából bírálандók el. Ezek a kérdések mentől előbb megoldás elé jutnak, oly formán, hogy a magyar állam tekintélye, méltósága, érdeke mindenkivel szemben megóvassék és minden létező vallásfelkezet jogérdekei sértetlenül maradjanak. Ha azonban ezek a kérdések a szabadság, szabadság szempontjából megoldatnak, nem lehet kétségünk, hogy nagy és nehéz feladatot rónak minden egyházra s így a mi egyházunkra is. A szabadság, a terjeszkedés a vallásszabadság felé tért ad az erély kifejtésére, de lehetővé teszi, hogy sokan talán azt a szabadságot a törvény meg nem tartására és a meglevők megingatására akarják felhasználni. Mi a meglevők védelmére készülünk. A védelem sikeres eszköze csak a szellemi erő s a hitbuzgóság, a hitért való áldozatkészség lehet; anyagi erő egy maga soha sem elég arra. Beszédében a tanítóképző visszaállításáról is megemlékezett s kijelenté, hogy annak sikeres működését csak úgy remélhetjük, ha a kerület olcsó tanítással a szegénysorsú, tehetőséges ifjaknak a tanítói pályára való lépést lehetővé teszi.

— A király és a különböző hitfelkezetek küldöttel Kőszegen. A vas megyei hadgyakorlatok alkalmából tisztelegő küldöttségek között a különböző hitfelkezetek küldöttel is tisztelegtek Kőszegen a király előtt. A katolikus klerus küldöttségét Zalka püspök vezette, kinek üdvözlő beszédére adott válaszában a király újlag han-

goztatta, hogy »reményli, miszerint a kath. papság buzgón közre fog működni, arra a célra, hogy az állam és egyház méltóságának megóvása mellett, a közérdekek és az oly annyira kívánatos vallási béke az országban csorbát ne szenvedjenek.« A dunántúli ev. ref. egyházkerület küldöttségének vezetője Papp Gábor püspök volt, ki a következő beszéddel üdvözölte ő Felségét! »Császári és apostoli királyi Felség! Legkegyelmesebb urunk! A magyar nemzet lovagiasságáról s a felséges uralkodó, mint a haza atyja bölcsen vezérlő szelleme iránti loyaltitásáról s önfeláldozásra kész, törhetlen hűségéről a történelem tesz fényes tanúbizonyságot. Magyarország ev. reformált egyházának tagjai kevés kivétellel s a dunántúli kerület ev. reformált egyházainak lakosai kevés kivétellel nélkül mind magyarok; az ősoktól örökölt nemzeti eszmény lelkesíti egyházainknak minden tagját és szívöket magas öröm dobogtatja, mikor fejedelmi erényekben oly gazdag királyukat körükben üdvözölhetik s alattvalói törhetlen hűségüket nem csak szavakkal, hanem ott és akkor, a hol és a mikor majd kell, tettekkel is igazolhatják. Ez az öröm jutott osztályrészül a dunántúli ev. ref. egyházkerületnek most, mikor felségedet vitéz hadserege élén körükben üdvözölhetjük s alattvalói hódolatunkat újólág bemutatgatjuk. Felséged bölcsességének köszönhetjük az áldásos békét, melynek olajága és védő acgise úgy a haza, mint az egyház anyagi és szellemi összes erőit, az államok valódi nagyságának fő-fő és nélkülözhetetlen tényezőit zavartalan munkássággal kifejheti. Es ha mégis a harcmezőn kellene felséged trónját és a magyar államnak a trónjától elválaszthatatlan érdekeit megvédenünk, küldőink nevében tehetjük azon ünnepélyes fogadást, hogy mint hajdan vitéz őseink dicsően uralkodott előde: Mária Terézia királyunk uralkodása alatt, úgy mi is egy szívvel és lélekkel hangoztatnók e szavakat: »Vitam et sanguinem pro rege nostro!« Fogadja kegyesen felséged a dunántúli ev. reformált egyházkerület összes tagjai törhetlen hűségének és ragaszkodásának azon ismételt kinyilatkoztatását: felséged élete áldás a jogara alatt élő összes nemzetekre és így áldás hazánkra és nemzetünkre nézve is; és mivel ezt tudjuk és érezzük, nem csak mi — e küldöttség tagjai, hanem velünk együtt a kiküldő dunántúli ev. reformált egyházkerületnek harmincfél-száz ezer tagja is, buzgó imában kérjük Istent, az uraknak urát és királyoknak királyát, hogy felségedet, mint Magyarországnak alkotmányosan uralkodó s minden alattvalóját atyai jószágával boldogító királyát töretlen erővel és egészséggel az emberi élet legszélsőbb határáig éltesse s kérjük egyuttal felségedet is, tartsa meg a magyar ev. reformált egyházat azon atyai jóindulatában, melynek édeségét és áldó hatását oly sokszor éreztük és a melyet újból és újból kiérdemelni leendő fő-fő törekvésünk. O felsége erre így válaszolt: Kedvesen fogadom a dunántúli ev. reform. egyházkerület hódolatát, melyet önök e kerület összes tagjai nevében oly hűséges és hazafias érzelmektől áthatott szavakban tolmácsoltak. Atyai jóindulatom irányukban változatlan marad s hogy azt jövőre is kiérdemelni óhajtják, örömmel veszem tudomásul. Fogadják egyébiránt személyemet illető jó kívánságaikért is őszinte köszönetemet. A dunántúli ev. e.-kerület küldöttségének szónoka Karsay S. püspök volt s beszédére a király következőleg válaszolt: Örömkönnék és hálójoknak hódolat teljes nyilvánítását őszinte megelégedéssel fogadom, úgy szintén meleg köszönettel azon óhajtaikat, melyekkel reám és a királynéra a mindenható áldását kéri. Biztosítsák küldőiket, hogy jóakaró oltalmamra mindenkor

számíthatnak.« A küldöttségek között utolsó helyre volt sorozva az izraeliták küldöttsége. Ezeknek a király ilyen választ adott: »Megelégedéssel látom a dunántúli izraelita hitközségek küldötteit is azok sorában, kik itteni időzésemet alkalmul vették hódolatuk bemutatására s midőn hűséges érzelmeiket hangoztatják, szívesen bizom azok őszinteségében s mint nem kétlem, sohasem fognak alkalmat nyújtani arra, hogy megvonjam kegyelmemet és oltalmamat hűséges izraelita alattvalóimtól.« Az izraelitákat — mint a napi lapokban megjelent közleményekből látjuk — bántotta az, hogy küldötteik nem a többi felekezetek küldöttségei után bocsáttattak O felsége elé s a király válaszából bizonyos hidegséget, sőt fenyegetést voltak hajlandók kimagyarázni.

— **A bicskei** ev. ref. egyház, (Fejérmegye) Balogh György lelkész indítványára elhatározta, hogy 100 évig évenként 100 frtot fog tőkésíteni s e tőke kamatjövedelmét is, a megszabott ideig tőkésíteni fogja. Ha a bicskei egyház e határozatát végre is hajtja, 100 év múlva, az így összerakott tőkéje, ha csak 3%-al fog is kamatozni, meghaladja a 62 és fél ezer forintot, a mi bizonynyal igen tekintélyes tőke-kamat. Vajha minden ev. ref. egyház tehetségéhez mért arányban, hasonló módon cselekednék! Az a néhány fillér, a mit így félreraknak, idők folyamán oly sziklafallá tömörülne, a melyen semmiféle ellenség sem vehetne diadalmat.

— **Az első fecske.** Bornemisza József alsóborsodi esperes és neje, Csider Julia 50 frtot küldtek a theol. tanári nyugdíjintézetre eme szavakkal: »Fogadja oly kegyesen, mint a mily szívesen szolgáltatjuk.« Tompával így köszönjük: »Szülessetek sokan.«

Pályázat.

A szatmári ev. ref. egyházmegyébe kebelezett csengeri segédlelkész-tanítói állomásra.

Fizetése:

1. 400 korona készpénz, évnegyedenként előre kiszolgáltatva az egyház pénztárából.
2. 1367 liter búza, gondnok által kimérve, az egyház magtárából.
3. 10 szekér kemény tűzifa, udvarára beszállítva.
4. 3 hold föld haszonélvezete, adóját a segédlelkész-tanító fizeti.
5. Tandíj fejenként 1 frt 13 kr és egy csirke.
6. Lakásul két kényelmes szoba.

Kötelességei:

A IV. és V. elemi osztályok tantervszerinti vezetése. Vasárnap délután a templomban biblia-magyarítás. Tanítványai száma e két osztályban 15—20-ig.

Pályázni kívánók kérvényeiket október első napjáig az ev. ref. lelkészi hivatalhoz nyújtásuk be.

Csenger, 1893. szeptember 18.

Az egyháztanács.

Az alsóborsodi egyházmegyébe kebelezett bicskei ev. ref. egyház lelkészi állomására, melynek évi jövedelme föld- és terményekben 1196 frt s így az I-ső osztályba tartozik. Pályázók kérvényeiket f. év október hó 14-ik napjáig Nagytiszteleltű Bornemisza József esperes úrhoz, Borsod Mező-Keresztesre küldjék be.

Miskolc, 1893. szept. 7.

Kun Bertalan,

tiszáninneni ev. ref. püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Extra et intra muros.« *Szikszy András.* — »Ev. ref. közép- és felsőbb iskoláink az 1892—93. tanévben.« *Dr. Tüdös István.* — »Levélváltás Vay Ábrahám és Szemere László között 1731. július elején a tractusoknak Superintendenciává való egyesülése és Superintendens választása tárgyában.« Közl.: *Zsoldos Benő.* — »Megnyitó beszéd.« *Antalfy László.* — »A tiszáninneni ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése.« *Mitrovics Gyula.* — »Helyreigazítás és pótlás.« *Magyar Bertalan.* — »Vegyes közlemények.« — »Pályázat.« — »Hirdetések.«

Extra et intra muros.

(Vége.)

Ez a jelen helyzet az én optimista szemeimben. Miért mondanók e helyzetet az előbbinél rosszabbnak, miért félnénk az ily jelektől? Miért akarnók minden áron elijeszteni honfitársaink nagy tömegét, mikor nagy veszedelem sehol sincs?! Miért akarnók harcpontra állítani egy felekezetet néhány jezsuitával s középkori lovaggal? A liberálismus szele fujdogál sok felől. A felébredt köz-szellem nem akar ismét elálmósodni, a szabadság felélesztett tüze nem akar ismét elaludni, sőt hovatovább erős tápot talál a terjedő világosságban. Azt hiszi valaki, hogy kedves dolog ez Rómában és a filiákban? Vagy azt várja talán, hogy az ultramontán hadsereg mindezt tétlenül szemlélje s ne igyekezzék megóvni sötét sáncait?... Belátták ott, abban a vén épületben, hogy a fundamentumokat kezdik aláásni; a többi államok után a kedves, együgyű magyar nemzet is ébredni kezd, a folytonos lármában elvégre ő sem tud aludni; megunt a szabadelvű polgárok költögetését: felkelt és körülnézett, de nem látott eléggé. Valami homály vette körül, világosságot kért! Menni akart munkára, tetterre, de nem tudott bátran haladni. Valami bilincsek, — az egyház békói nem eresztették; szabadságot akart. A dajkák, az ultramontánok fekete serege, kik a gyermeket elaltatták, hogy szabadon dobzódhassanak felőle, ijedve futottak össze. konferenciát tartottak: jó lenne egy kis álomport beadni; de a gyermekek nagy része elutasítja, nem veszi be. Elég sokáig aludtak már, nagyon is itt az ideje, hogy felkeljenek, hogy elűzzék s megutálják a bűnös al-tatókat.

Természetes, hogy mindezek nem történnek oly hamar, a mint azt mi, szabadelvűek óhajtánánk; de ebből aztán nem az következik, hogy inkább ne történjék semmi sem, hanem maradjon minden az eddigi, tűrhetetlen közönyös állapotban. Áron is meg kellett volna vennünk ezt a mozgalmat, mely az egyházi s vallásos kérdések iránt egy kis érdekeltséget s a felekezetek joga s helyzete felől kérdéseket támasztott s hozott felszínre, mely egy kissé megintett s tevékenységre kényszerített bennünket is.

Mert mik is történtek a közelebbi időkben közöttünk? Alig különböztünk valamit a kath. egyháztól.

Egyházaink egy részében a papok taktikával, politikával, sőt sokszor félrevezetéssel kormányozták a népet, minek következménye lett, hogy azok is politikusok lettek a szó valódi gonosz értelme szerint. Óriási lett a hivatalhajhászat, s a nép a jövedelem nagyságához mérte, hogy mily áron adja el magát. Nyíltan hirdették, hogy miután egyik sem tesz semmit, mindegy, akár ki lesz a papunk, arra szavazunk, a ki többet fizet. És valóban sok helyen óriási mulasztások történtek, melyeknek az egyház anyagi és szellemi jóléte áldozatul esett. S midőn a félrevezetett nép a felsőbb hatóságnál sürgette sebeinek orvoslását, azt kezdte tapasztalni, hogy a legnagyobb hanyagsággal járnak el a gyülekezet érdekeiben; ebből aztán azt a következtetést vonta el, hogy a papság egy konsorcium, mely egymással szövetségben lévén, egymás felett szigorúan nem őrökdi, nem bíraskodik, hanem a kiáltó mulasztásokat is takargatja. A látogatóságok nagy része fel-sepri a segélypénzeket, gyámpénztári adókat, tartozásokat, de az egyház belső bajaival vagy nem törődik, vagy kiter az azok vizsgálása elől, kiter még akkor is, midőn nyílt hangok emelkednek az egyház beléletét dúló botrányok felől; legfeljebb jelentést tesz róla, mely jelentés ad acta tétetik. Ily tapasztalatok mellett, ha a nép közönyös, sőt egyháziatlan érzelmű lesz s a terhek viselésétől vonakodik: nagy megbotrányozással felrójuk azt a sívár korszellemnek, a nazarénizmusnak s az ultramontánok áskálódásainak, de a magunk számlájára semmit fel nem írunk.

A nép megszűnik lelkesedni a vizitáció iránt, mely csak pénzt hordja el, de a bajokat nem igyekszik orvosolni. Megszűnik bizalommal lenni sok helyütt papja iránt, ki hogy saját hibáit fedezgesse, nem mer az el-hatalmasodott-vétkek kemény bírása lenni, hanem képmutatással s a kolompós egyháztagek kedvében járással tartja fenn magát; s mikor végre kidől vagy nyugalomba vonul, utódának hátrahagy egy tönkretett egyházat, elévült bajokat, s egy gyanakvó, bizalmatlan gyülekezetet. Hosszú idő szükséges, míg csak arról is meggyőződik a nép, hogy az új pap nem csupán megélni, hanem egyházukat is virágzóvá tenni ment közéjük. Nem sokkal különbül mentek a dolgok az egyházmegyei-gyűléseken sem, mely gyűlések igazi neve ma is papi gyűlés. A kitűzött tárgyakat nagy gyorsasággal, tehát nagy felületességgel is, letárgyaltuk; kivált ott, hol

60—80 egyház van egy megyében: a gyűlés alig nevezhető egyébnek, mint az esperes és küldöttségek jelentését szó nélkül hallgató sokaságnak. A világi elem gyűléseinkről távol marad, állítólag az ő, valósággal azonban a mi közönyünk miatt. Mert nem sok fáradságot vesztegetünk rá, hogy a világiakat gyűléseinkre magunkkal vigyük, mert sokan jobbnak véljük róluk, nélkülök határozni. Nyilatkozatainkban, beszédeinkben hirdetjük az egyetemes papságot, de nem mindnyájan tudjuk, hogy mi az, sőt sokan egy kis papizmust ápolgatnak a szabadelvű beszédek alatt, jó, ha a vaskalapot otthon tudjuk felejtetni.

Pedig szilárd meggyőződése az, hogy nincs oly ultramontan törekvés, sem oly sivár korszellem, mely nekünk annyit ártson, mint a mennyit magunk árthatunk magunknak „intra muros,” ha nem igyekszünk mindenütt igazi szabadelvűséggel és buzgósággal eljárni egyházunk érdekében. Ne várjunk és ne keressünk mi senkinél oltalmat, csak önmagunknál. Az államnak a felekezetekkel szemben való gyámkodása ellenkezik az evangéliom szellemével. Láttuk, hová vezetett ez a középkorban, midőn az uralkodók és kormányok kész szolgái lettek az egyház parancsainak; körülsáncolták az idvezítő aklot, az ajtón be szabad volt a járás, de ki nem. A hatalom minden újítást üldözött s a papság a kényelem váncosára dőlt s az evangéliom világa alig pislogott. Majd a reformáció után, midőn a prot. felekezetek megerősödtek s körülsáncolták magukat dogmákkal s felekezeti törvényekkel; az állam a sáncok mellé öröket állított, azt mondván: „lélek ez ajtón se be, se ki!” s ez oltalom mellett nyugodtan aludtunk. A kevés számú bevett vallások papjai megegyeztek egymás közt: ne bántsuk egymás hitét és hívét, s a hol lehet, kereszteljük el egymás gyermekét kölcsönösen; sokkal kevesebb bajunk lesz s több időnk jut az imádkozásra, no meg egyéb fajta istenitiszteletre is. És úgy lőn legtöbb helyen. Békeségben vegetáltak a felekezetek házában a nélkül, hogy akár egyik, akár másik egyház számbavehető gyarapodást mutatott volna. Úgy éltünk, mint ha az evangélizálás terén bevezett tényekkel állanánk szemben, s többé nem volna szükség reformálásra. Püspökeink adandó alkalmakkor kölcsönösen bókoltatnak egymásnak s papjaink legfeljebb gazdasági vagy politikai kérdések felett vitatkoznak a plébánus kollegákkal.

Az a kérdés már most: ez az állapot volt-e jobb, mint a most következő, midőn egy kis éberségre lesz szükség, hogy a sokféle kísértésnek kitett hiveinket megtarthassuk vagy legalább a középkori egyházba visszamenni ne engedjük? Az a kérdés: nekünk kell-e félnünk a szabadságtól, vagy más felekezetnek? Ha félnünk kell: magunk vagyunk okai, mert nem igyekeztünk eléggé felvilágosítani hiveinket, nem működött szószékeinken eléggé az evangéliom szelleme, hanem az esztendő minden vasárnapjára beosztott, még diák korunkban betanult, vizenyős predikációkkal tápláltuk őket, melyekből mindig egy csapáson legeltetett hiveink semmitsem épülének. Hanyagok, lelkiismeretlenek vagy aluszékonyak voltunk kötelességeink betöltésében. Nem akartuk észrevenni, hogy elsodor bennünket a haladó kor szelleme. Nem gondoltuk meg, hogy a hajnal nem várja azt, hogy mi felébredjünk: ő felkel és végzi pályafutását, a munkás nap zaja majd felkelt bennünket is. Nem akartunk megemlékezni azon intésről, hogy „a tudatlanság ellensége a szabadságnak; vagy legyőzzük a tudatlanságot vagy az ől meg bennünket.” Sőt többet kell mondanom: az autonómiát igen sokan arra használtuk, hogy annak kényelmes leple alatt semmit se tegyünk;

s ha valamely paptársunk valami hasznosat indítványozott, a hol tenni kellett volna: azt lehuhoztuk.

De nem fűzöm tovább e nekem sem, s bizonyára sokunknak nem kedves, de személyes megfigyelésen, tapasztalatokon alapuló megjegyzéseket, melyeknek céljuk az vala, hogy a figyelmet ne csak a falakon kívül, hanem a belől történőkre vagy ha úgy tetszik, nem történőkre is felhívjam. Bajok vannak mindenesetre kint és bent, de nem tehetek róla, ha engem az utóbbiak jobban aggasztanak. A kívülről jövő támadásokat visszaverjük, sőt azoktól megvéd bennünket az államhatalom s a hanyatló század szelleme. Hanem a belső bajokat csak magunk ismerhetjük, csak magunk orvosolhatjuk gyökeresen. E belső bajok a fényelgő, farizeuskodó, világámitó clérustól ragadtak reánk; ki kell ezeknek a magvát is irtani egyházunkból, akkor aztán nem félhetünk a szabadságtól. Nem félhetünk a polgári házasságtól s a 68. törvény eltörlésétől sem, mert ekkor aztán a szabadság a mi javunkra döntené a mérleget. Nem ijedhetünk meg attól a fenyegetéstől sem, hogy az u. n. felekezetnélküliek és újabb szekták közülünk toborzanák hiveiket. Pápista nem vagyok; s nem tulajdoníthatok egyháznak egyedül idvezítő hitet, s azt hiszem, hogy nem is a pápista, se nem a lutheránus vagy kálvinista vallás, hanem a keresztyén vallás az, mely idvezítő, s ha valaki úgy lép ki a felekezetekbéklyóiból, hogy a keresztyén vallás ismeretét s hitét magával viszi, távol legyen tőlem, hogy elkárhozzom kiálttam; a ki pedig ezek nélkül lép ki valamely egyház kebeléből: az vissza is fog oda térni előbb vagy később, mert a műveletlen ember mankók nélkül meg nem állhat. A műveletlen embernek dogma kell, a mit az egyházi atyák, a pápák vagy a reformátorok csináltak, mert ezek nélkül nem élhet; az legtöbbször csak esetleges dolog, hogy ki csinálta a mankót, melyre támaszkodik, de mindenesetre támaszra van szüksége.

Egy nagy lépésnek tartom az egyházpolitikai javaslatokat a szabadság felé; némi rázkódást fog okozni minden egyháznak, de legnagyobbat annak, mely legtávolabb áll a szabadságtól. En teljes szabadságot óhajtok minden korlátozó törvények nélkül. A protestáns egyház szelleméhez hűtlen az, ki szabadelvű alkotások ellenzésében találja hivatását; ki ellenzéki hajlamból előre felteszi, hogy az alkotandó törvények rosszak lesznek; ki, mert minden áron misztifikációt akar találni, azt is lát minden cselekvényben, mi a kormánytól ered. Nehéz lesz megszoknunk az új helyzetet, mert itt örködnünk kell majd éberen és tennünk kell serényen. Nem lehet gyülekezetünket hetekre elhagynunk, vagy éppen más faluban laknunk, hanem köztük, sőt érettük kell élnünk. A papi éberség elmulasztására semmi sem adhat ám felmentést: sem országos gondok, sem a tudósságnak affektálása, mert a pap lekipásztort tartozik lenni mindenek előtt. Ez esetben nincs okunk félni, sőt örömmel kell üdvözlőnünk a szabadságot szegény helyzetünkben is. Velünk a világosság, velünk az evangéliom, javunkra lesz a szabadság is. Ha azonban a klerikalizmus bűneit le nem vetkezük, akkor a szabadság nem a mi számunkra fog gyümölcsöket teremni, hanem azok számára, kik élelmesebbek és ravaszak.

Szikszay András.

ISKOLAI ÜGY.

Ev. ref. közép- és felsőbb-iskoláink az
1892—93. tanévben.

(Folytatás.)

A 20 főgimnázium mellett ev. ref. egyházunk tart még 8 nem teljes gimnáziumot is, melyek közül 5 hat osztályú, 3 pedig négyosztályú.

Hat osztályú gimnáziumaink a következők: a *békési*, *h.-böszörményi*, *kisujszállási*, *mezőtúri* és *h. nánási*.

A *tanárok száma* a következő: *Békésen*: a vallás- és énektanítókkal együtt 11; *Böszörményben*: 12; *Kisujszálláson*: 13; *Mezőtúron*: 10 s végül *Nánáson*: 11. A *heti órák száma* legtöbb volt *Mezőtúron*, hol az elhunyt Füredi Lajos óráit is átvették s így 24—26 között váltakozott.

Hat osztályú gimnáziumainkban a bejegyzett tanulók száma következő volt: *Békésen*: 116, *Böszörményben*: 101, *Kisujszálláson*: 141, *Mezőtúron*: 219, *H.-Nánáson*: 73, — tehát ez öt iskolában tanult a múlt iskolai évben 650 növendék, — a legtöbb *Mezőtúron*, a legkevesebb *Nánáson*.

A *vizsgák eredménye*, ezekben az intézetekben a következő volt:

	Vizsgát tett	Jeles	Jó	Elég-séges	Egy elégte-len	Két elégte-len	Több elégte-len
		⁰ / ₀	⁰ / ₀	⁰ / ₀	⁰ / ₀	⁰ / ₀	⁰ / ₀
Békésen . . .	103	3	3	24	23	60	60
Böszörményben .	90	10	11	14	16	44	50
Kisujszálláson .	132	19	14	33	25	56	43
Mezőtúron . . .	206	18	9	25	12	109	53
Nánáson . . .	68	7	10	11	16	37	55

E szerint a legtöbb jeles tanuló *Kisujszálláson*, a legkevesebb *Békésen* volt s a legtöbben aránylag *Nánáson* ismételnék, legkevesebben pedig *Békésen* s *Böszörményben* kaptak több elégtelent.

Erkölcsei magaviseletből rossz minősítést a növendékek közül senki sem kapott, de szabályszerűt s kevésbbé szabályszerűt itt-ott elég számosan, bizonyosságául annak, hogy tanáraink ezekben az intézetekben is hű gonddal őrökdnek az erkölcsi élet fölött, melynek tisztasága képezi az egyéni jellem s társadalmi élet egész becst s valódi szentségét is.

Négy osztályú gimnáziumunk volt a múlt iskolai évben: *Gyöngön*, *Karcagon* és *Kunszentmiklóson*. Ezekben a tanári személyzet az értesítők szerint a következő volt: *Gyöngön* működött: 6 tanerő, a másvallásúak hitoktatóival együtt; *Karcagon* volt szintén eként 11 tanár s *Kunszentmiklóson*: 8.

A tanítási órák száma hetenkint legtöbb volt *Kunszent-Miklóson*, hol 24—29 között váltakozott a mi minden bizonynyal túlterheltetése a tanerőknek, kik ilyen módon teljesen le vannak kötve s szabad munkálkodásra alig nyerne időt.

A bejegyzett tanulók száma a következő volt: *Gyöngön*: 76, *Karcagon*: 131, *Kunszentmiklóson*: 77. Volt tehát ez intézetekben összesen 284 tanuló, s így felényi sem volt, mint a hat osztályú intézetekben.

A vizsgák eredményét tekintve, e három intézet a következő eredményt mutatja föl:

	Vizsgát tett	Jeles	Jó	Elég-séges	Egy elégte-len	Két elégte-len	Több elégte-len
		⁰ / ₀	⁰ / ₀	⁰ / ₀	⁰ / ₀	⁰ / ₀	⁰ / ₀
Gyöngön . . .	74	2	2	17	23	41	56
Karcagon . . .	124	22	17	16	13	48	40
Kunszentmiklóson	76	8	10	20	27	43	57

Vagyis legtöbb jeles *Karcagon* volt, de egyuttal ismétlésre is ott utasítottak a legtöbben, míg *Kunszentmiklóson* csakis egy tanuló utasítottott osztály-ismétlésre. — Az erkölcsi magaviselet ezekben is megnyugtató volt.

Ha már most a 28 gimnáziumban tanult növendékeink számát tekintjük: látogatták azokat összesen 7400-an, a kik közül vizsgát tett 6900 s így nem vizgázott: 500 tanuló, vagyis a beírottak 6·75%-a. A vizsgát tett 6900 növendék közül általános jeles osztályzatú volt 557, vagyis a vizsgázottak 8%-ja. Osztályismétlésre utasítottak 476-an, vagyis a vizsgázottak 6·89%-ja. E szerint a jelesek 1·19%-val haladják felül a buktak számát. Jó osztályzatot nyert 1353 tanuló, vagyis a vizsgát tetteknek: 19·6%-ja. Elég-séges osztályzatú volt: 3368, vagyis 50%-ja a vizsgát tetteknek. Egy elégtelent kapott: 684 tanuló, vagyis a vizsgázók: 9·91%-ja. Két elégtelent kapott: 464, a vizsgát tetteknek 5·6%-ja. A 28 tanintézet közül a kimutatás szerint aránylag legtöbb jelest a *karcagi* iskola mutat föl (17%-ot) s utána *Kisujszállás*, meg *Kolozsvár* és *Marosvásárhely* következnek (14, illetőleg 12—12% jeles-sel), de viszont ugyancsak a *karcagi* intézet az, a hol a legtöbben buktak meg, t. i. 16%, s utána csak 13%-kal jön *Kecskemét*. A jelesekben legkevesebbet *Gyöngön* mutat föl (2%) s utána *Miskolc* (3%). Legkevesebben buktak meg — *Rimaszombatot* a már ismert okból nem számítva — *Kunszentmiklóson* (1%) és *Halason* (2%). Az átlagon alul vannak még: *Budapest*, *Csurgó*, *Debrecen*, *Kecskemét*, *Pápa*, *Sárospatak*, *Sziget*, *Békés*, *Böszörmény* és *Nánás*; a többiek felül vannak az átlagon.

* * *

Ezekben számolhatunk be az értesítők alapján középiskoláink múlt évi állapotáról, s most már attérünk egyéb intézeteink ismertetésére, még pedig első sorban a *tanítóképzőkre*.

Magyarországon van körülbelöl 52 tanítóképző-intézet. Ezek között 17-et az állam tart fen, 13-ról a róm. kath. egyház gondoskodik, ágostai testvéreink részéről — a szászokat is számítva — 9 intézet van s nekünk csupán csak három, t. i. a *debreceni*, *nagy-enyedi* és *nagykőrösi*, vagyis a tiszántúli, dunáninneni s erdélyi kerületek tartanak fenn tanítóképezdet, míg a tiszáninneni s dunántúli nem. Ez utóbbi helyen mozgolódnak ugyan a nem régen megszüntetett intézet életre szolítása érdekében: de ki tudja majd életre hívni a csak alvó leányzót is?!

Három tanítóképző-intézetünk állapotáról értesítőkink a következőket tárják elénk:

Működött a *debreceni* intézetben 7 tanerő, kiket a debreceni főiskola fizet s négy tanerő a debreceni gazdasági tanintézetből, kik a méhészetet, selyem-, állat- s növény-tenyésztést, valamint a kertészetet és szőlészetet tanították, mint gazdasági tárgyakat. A heti órák száma: igazgatóé: 12; egy rendes s egy ideiglenes tanáré: 16—16; két rendes tanáré: 19—19; az ember-tan előadójáé s a tornatanáré: 4—4. A *nagy-enyedi*

tanítóképezdében volt 8 tanerő. Heti óráik száma a 8 s 16 között ingadozott. Nagy-Körösön tanított 12 tanerő, beleszámítva a róm. kath. s izraeliták hitoktatóit is. A rendes tanárok heti óráinak száma a 13—20 között volt.

A tanulók létszámát tekintve, be volt írva az év elején Debrecenben: 123; Nagy-Enyeden: 47; Nagy-Körösön: 79. — Ezek között vallásra nézve a debreceniek mind ev. ref. vallásúak voltak; a nagyenyediek szintén mindazok; a nagy-körösiek között 75-en voltak reformátusok, 3 izraelita s 1 róm. kath. vallású volt.

A vizsgálatokat illetőleg: Debrecenben a II-ik félévben 84 vizsgázó közül 4 kitűnő, 22 jeles, 33 elegendő s 25 nem elegendő vizsgálatot tett. Nagy-Enyeden: 41 vizsgázó közül kitűnő 2; jeles 8; elsőrendű 20; másodrendű 11. Nagy-Körösön volt: jeles 3; jó 27; elégséges 33; elégtelen 7.

A tanképesítő vizsgálatok eredményéről értesítünk a következőket tudatják: Debrecenben oklevelet kapott: 32 egyén. Nagy-Enyeden oklevelet kapott: 10 egyén. Nagy-Körösön oklevelet kapott: 25 egyén.

Mindhárom intézetben volt a növendékeknek önképzőkörük önmunkásságuk gyakorlására. Munkálkodásuk a szavalatra, különböző nemű önkéntes irodalmi dolgozatok készítésére s pályakérdések megfejtésére irányult. Mindhármán irányban általában dicséretes eredményt mutattak fel, bizonyosságul vezetőik sikeres tanítói munkásságának. Vajha az életben is megtartanák tanítóink azt a szorgalmat, kitartást s lelkesedést, melyet a tanítóképezdék falai között tanúsítanak, mint hallgatók. Az ő kezükbe van letéve a magyar nép kultúrájának kezdete. Sok vár rájuk és sokat is tesznek kétségtelenül. Bárcsak ref. egyházunk is tehetne anyagi érdekeikért annyit, amennyit méltán megérdemelnének. Talán egy újabb kor hajnalát jelenti számukra az új törvény, de kitudja vajjon nem az lesz-e az eredménye, hogy ref. egyházunk népiskoláinak legnagyobb részéről le fog mondani, mert nem bírja el a terheket? . . . Mert bizony az az ötödéves pótlék-fizetés ugyanam nagy teher lesz! . . . De majd csak lesz valahogy! — tartják vezetőink. Mi pedig elégedjünk meg azzal, hogy tanítóképezdeink jól munkálkodtak a múlt iskolai évben is.

Ev. ref. egyházunk, dacára annak, hogy az állam részéről mostoha kenyérre emlékeztető módon részesül a segélyezésben, a múlt iskolai évben is fentartotta jogakadémiáit, a melyek általában első sorban az államnak nevelnek férfiakat s csak másodsorban érik el a ref. egyház, mint főtartótestület által saját érdekében kitűzött célt, t. i., hogy egyúttal világi órallókat is adjunk magyar Sionunknak. De hát ez oda tartozik a protestantizmus alap jellemvonásaihoz, hogy nem keresi önhasznát, hanem az általános emberies érdekeket tartja szem előtt, nem veti szemére a magyar államnak, hogy annak terheit viseli, legfőlebb csak kérő szót emel, hogy könnyítsen valamit terheinek sulyán. Jólehet épen a jogakadémiák kérdésénél könnyítésről szó sem lehet sőt kimondhatjuk bátran, hogy jogakadémiáink az állam részéről csak is újabb meg újabb megterhelésekben részesülnek, mintha azok nem is szolgálnák az állam érdekeit s mintha csakugyan az volna célja az állam kormányának, hogy a prot. jogakadémiák fenállását lehetetlenné tegye újabb meg újabb követeléseivel. S magyar ref. egyházunk? . . . Eleget tesz a követelményeknek, feledve, hogy talán vannak testéhez közelebb álló intézetek is, feledve azt, hogy a népiskolák s theol. intézetek, tisztán egyházi szempontból véve a dolgot, sokkal inkább megérdemelnék a pártfogolását, mint a jogakadémiák. . . . No de ez más természetű kérdés,

nem e helyen való e fölött értekezni, hiszen mi csak ismertetést kívánunk adni jogakadémiáink múlt évi állapotáról. Tartsuk azért ehhez magunkat.

A múlt iskolai évben is négy jogakadémiát tartott fel ev. ref. egyházunk, t. i. a debrecenit, kecskeméti, máramarosszigeti és a sárospatakit, melyeknek működéséről az értesítők alapján következőket jegyezhetjük föl:

A tanárok száma a következő volt jogakadémiáinkon: Debrecenben működött: 6 rendes jogtanár, 3 bölcsész-tanár, kik közül egy a közegészségtant, törvényszéki orvostant; egy a jogbölcséletet egy pedig a legújabb kor történelmét adta elő a művelődés történelmével együtt. A jogbölcsész-tanára tehát nem rendes jogtanár, hanem a bölcsészeti tudományok előadója. Kecskeméten 7 rendes és 6 magántanár működött. Ez utóbbiak közül ketten csak special-kollégiumot adnak elő, Máramaros-Szigeten előadott 4 rendes, 2 rendkívüli s 4 magántanár. A rendkívüli s magántanárok kötelezett tárgyakat is adnak elő, valamint a vizsgákhoz is rendes tagok gyanánt vannak beosztva a rendkívüliek. A sárospataki jogakadémián 7 rendes jogtanár működött s mellettök a bölcsész-tanára a bölcsészettörténetet s művelődés történelmet, a főiskolai orvos pedig a közegészségtant, valamint a törvényszéki orvostant adta elő.

Ezek szerint tehát legtöbb rendes jogtanár Kecskeméten és Sárospatakon van, legkevesebb Máramaros-Szigeten. Hivatalkorra nézve a legtöbb fiatal tanár Kecskeméten volt, hol egyszerre három új tanár választott épen a múlt iskolai év elején.

Az előadási órák számát tekintve, félévenként a következőleg oszlottak azok meg a rendes tanárok között: a) Az első félévben: Debrecenben legtöbb volt: heti 15 óra; legkevesebb: heti 10 óra. Kecskeméten legtöbb volt: heti 14 óra; legkevesebb: heti 10 óra. Máramaros-Szigeten legtöbb volt: heti 17 óra; legkevesebb heti 10 óra; Sárospatakon legtöbb volt: heti 13 óra; legkevesebb: heti 10 óra. b) A második félévben: Debrecenben legtöbb volt: heti 11 óra; legkevesebb: heti 8 óra. Kecskeméten legtöbb volt: heti 16 óra; legkevesebb: heti 9 óra. Máramaros-Szigeten legtöbb volt: heti 17 óra; legkevesebb: heti 5 óra. Sárospatakon legtöbb volt: heti 13 óra; legkevesebb: heti 7 óra. A tanári kar irodalmi munkásságáról csak a sárospataki értesítő számol be, a mely szerint a hét rendes jogtanár közül 4 munkálkodott az irodalom terén.

Áttérve a hallgatók számára, e tekintetben értesítünk a következőket tudatják velünk az iskolai év végén fenállott létszámról: Debrecenben volt: I. éves: 60. II. éves: 41. III. éves: 29. IV. éves: 13, összesen 143, — az egész évben be volt írva: 167; Kecskeméten volt: I. éves: 15. II. éves: 11. III. éves: 13. IV. éves: 5, összesen: 44; az egész évben be volt írva: 57. Máramaros-Szigeten volt összesen az év végén 52, — be volt írva az egész évben: 59. A tanfolyamok szerinti megoszlás nincs kimutatva. Sárospatakon volt: I. éves: 19. II. éves: 7. III. 14. IV. éves: 5, összesen 45, — be volt írva az egész évben: 50. E szerint a négy jogakadémián be volt írva a múlt iskolai évben 323 joghallgató. A legtöbben a debrecenit, a legkevesebben a sárospatakit látogatták.

Joghallgatóink vizsgálatairól az értesítők ekként számolnak be: Debrecenben I-ső alapvizsgát tett: 63, kitüntetéssel: 5. II-ik alapvizsgát tett: 32, kitüntetéssel: 6. Jogtudományi államvizsgát tett: 11, kitüntetéssel: — Államtudományi államvizsgát: 11, kitüntetéssel: — Kecskeméten: I-ső alapvizsgát tett: 11, kitüntetéssel 1. II-ik alapvizsgát tett: 18, kitüntetéssel 1. Jogtudományi államvizsgát: 11, kitüntetéssel: — Államtudományi állam-

vizsgát: 7, kitüntetéssel 1. *Máramaros-Szigeten*: I-ső alapvizsgát tett: 19, kitüntetéssel 3. II-ik alapvizsgát: 19, kitüntetéssel 1. Jogtudományi államvizsgát tett: 13, kitüntetéssel 2. Államtudományi államvizsgát: 8, kitüntetéssel: — A sárospataki jogakadémiáról az értesítő e tekintetben nem számol be.

A hallgatók vallásáról a következőket jegyezhetjük föl:

<i>Debrecenben</i>	volt ref.:	116, a hallgatók	69%-a,
<i>Kecskeméten</i>	» »	20, » »	35%-a.
<i>Máramaros-Szigeten</i>	» »	25, » »	42%-a,
<i>Sárospatakon</i>	» »	44, » »	88%-a.

E szerint egyházunk hívei a sárospataki jogakadémiát látogatták aránylag a legnagyobb %-ban, a mi arról tanuskodik, hogy e jogakadémiához híveink a legnagyobb mértékben ragaszkodnak, mint ref. intézethez, míg a többieket más felekezetbeliek is nagyobb arányban látogatják.

Joghallgatóink önmunkásságának élesztésére részint magok az egyes intézetek tűztek ki pályatételeket, részint a saját kebelükben létező egyletekben szorgalmatoskodtak. Ugy egyik, mint másik téren tisztes sikerrel foglódtak s a pályamunkákról szóló bírálatok alapján elmondhatjuk, hogy joghallgatóink felfogták hivatásukat s az öntanulmányozásban is sikerrel munkálkodtak.

Ifjúsági segély-egylet van: *Debrecenben*: 11062 frt 50 krt kitevő pénz könyvtári felszerelési tőkében; *Kecskeméten*: 2904 frt 56 kr alaptőkével s *Sárospatakon*: 1235 frt 94 kr tőkével, mely mellett könyvtára is van az egyletnek. A *máramarosszigeti* „joghallgatók egyesületéről” csak a pénztári forgalom van kimutatva.

Végül még azt jegyezzük föl, hogy jogakadémiáinkon mennyi a tandíj, melynek fizetésére a hallgatók kötelezve vannak. *Debrecenben*: 24 frt; *Kecskeméten*: 30 frt; *Sárospatakon*: jótéteményeseknek 10 frt 50 kr, nem jótéteményeseknek: 21 frt 50 kr. A *máramarosszigetnél* nincs kimutatva. A három említett között, mint láthatni, *Sárospatakon* a legkevesebb a tandíj, különösen a ref. vallásuaknak, kik mindannyian jótéteményesek. A *kecskeméti* akadémián a tandíjon kívül beiktatási díj s gyámdíj is szedetik: 3 frt 50 kr, illetőleg nem reformátusoktól 4 frt 50 kr értékben.

* * *

Theologiai akadémiát — tudvalevőleg — mindenik egyházkerületünk tart fenn, melyben lelkészeket képeztet, kikre vár Isten országának hivatalból s hívatásból való buzgó terjesztése. Senki sem kicsinyelheti ez intézetek magasztos célzatát, senki sem állíthatja azoknak fölösleges voltát, sőt úgy gondolom, minden igaz református lelkéből óhajtja, hogy theol. intézeteink első helyet foglaljanak el kulturális tényezőink között, mert nem más, mint épen a lélek szükségének kielégítéséről gondoskodó egyéneket növelnek. S a lélek még ma napság is megköveteli tiszteletben tartását, ellene okosan senki sem argumentálhat, míg biztos adattal nem rendelkezik lételének megtagadására.

Minden öt egyházkerületnek mintegy szemefényét, főiskoláját képezik a theol. akadémiák s így a mi érdeklődésünk is kétszeres örömmel fordulhat feléjük és kíváncsisággal várhatjuk az értesítők adatait állapotaikról. Nagy kár, hogy a *budapesti* theol. akadémiáról még mindig nem bocsát ki az igazgatóság semminemű értesítőt, melynek alapján bevonhatnók azt is az ismertetés keretébe. Meg kell elégednünk azzal, hogy a *debreceni*, *nagyenyedi*, *pápai* és *sárospataki* theol. akadémiákról adunk bővebb tájékoztatást, mint sáfarkodtak bennök az Ur oltárának szent ügyei érdekében.

Theologiai tanáraink száma volt: *Debrecenben* 5; *Nagy-Enyeden* 5; *Pápán* 5; *Sárospatakon* 4. Megjegyzendő azonban, hogy *Debrecenben*, valamint *Sárospatakon* is a bölcsészeti tárgyaknak külön előadójuk van és pedig mindkét helyen 2—2 tanár, míg *Nagy-Enyeden* s *Pápán* a bölcsészeti tárgyak előadója is theol. tanár. *Sárospatakon* segédtanár is volt alkalmazva.

Az előadási órák száma hetenként következő volt félévénként.

I-ső félévben. *Debrecenben* legtöbb volt 12, legkevesebb 9; *Nagy-Enyeden* legt. 10, legk. 8; *Pápán* legt. 13, legk. 10; *Sárospatakon* legt. 10, legk. 8. II. félévben. *Debrecenben* legtöbb volt 12, legkevesebb 9; *Nagy-Enyeden* legt. 10, legk. 8; *Pápán* legt. 13, legk. 10; *Sárospatakon* legt. 10, legk. 9. *Debrecenben*, *Nagy-Enyeden* és *Sárospatakon* hirdetve volt a hallgathatásra a francia nyelv is, sőt *Enyeden* és *Debrecenben* az angol nyelv is, melynek ez utóbbi helyeni előadója, Balogh Ferenc theol. tanár e tantárgy óráival a II. félévben heti 15 órát adott elő. *Debrecenben* a német nyelv is előadatott heti 2 órán.

A tantárgyak beosztásának módját a négy évfolyam keretében nem állapíthatjuk meg biztosan, a meny nyiben a tantárgyak váltakozva adatnak elő. Annyit azonban kivehetünk, hogy az ó-szövetségi írásmagyarázatot *Debrecenben* és *Sárospatakon* heti 3 órán adták elő, *Nagy-Enyeden* és *Pápán* pedig heti 2 órán, a mi a konventi szabályzattal nem egyezik meg.

Theológus ifjaink számát tekintve, beiratott *Debrecenben*: 58. *Nagy-Enyeden*: 42. *Pápán*: 21. *Sárospatakon*: 48. 169 theológus ifjú allgatott tehát négy theol. akadémiánkon, a mely szám csaknem épen felényit tesz ki, mint a joghallgatók száma ugyanennyi akadémiánkon.

Theológusaink önmunkásságának gyakorlására mind a négy akadémián tűzettek ki pályatételek, de míg *Sárospatakon* ilyenekről csak a főiskola által van gondoskodva, a többi három helyen egyúttal maguk a theológusok is az u. n. theol. egyletekben tűztek ki kérdéseket, melyeknek megfejtése által gyakorolták erejüket szűkebb körben is. Hogy nem csak tisztán a szaktudományokat művelték, mutatja az, hogy általános irodalmi önképzőkörökben is munkálkodtak s áldoztak a szép irodalom műzsájának is.

Az általános ismert és érzett prot. szegénység otthonos levén már theológusaink között is, a segélyezés, egymás gyámolítása céljából u. n.: *segélyegyletet* tartanak fel *Debrecenben*, *Nagy-Enyeden* és *Sárospatakon*. Az alaptőke s a vagyoni állás a következő: *Debrecenben*: 3712 frt 35 kr; *Nagy-Enyeden*: 2153 frt 18 kr; *Sárospatakon*: 1779 frt 64 kr; a mely összegből részint egyenes segélyt, részint kamatnélküli kölcsönöket szoktak adni theológus ifjaink szegényebb sorsú társaik fölszégelésére.

A *colloquiumok* eredményéről részletes kimutatást csak a *debreceni* értesítőben találunk, de itt is csak az első félévről. Pedig minden bizonynyal érdekes volna tudnunk azt is, hogy iskolai tanulmányaikat miként végzik ifjaink.

A theol. alapvizsgálatokról a *debreceni* s *nagyenyedi* értesítők számolnak be, a melyek szerint az első helyen a múlt iskolai év végén 3 theológus vizsgázott, az utóbbi helyen pedig az év folyamán: 14. Amott 2 jeles, 1 jó; emitt 6 jeles, 3 jó, 5 egyszerű képesítéssel.

A *lelkész képesítési vizsgálatokról* csak a *nagyenyedi* értesítőben találunk kimutatást, a mely szerint első vizsgát tett 17 ifjú, kik közül jeles: 6, jó: 5, kielégítő: 6; második vizsgát 7 jelölt és pedig jelesen 4, jól 3, a mi mindenesetre igen szép eredmény.

Nagy-Enyeden egyúttal *theol. magántanári vizsgát* is tettek és pedig szép sikerrel, a mennyiben a jelentkező két ifjú egyhangulag képesítettett választott szak csoportjából. A *theol. magántanárság* úgy látszik, hogy Nagy-Enyedre vonzza a hallgatókat, a hol immár 4-en állották ki ezt a szigorlatot. A többi *theol. akadémiák* közül még a sárospataki az, melyen *theol. magántanári vizsgát* tettek... Talán nem csalódunk, ha azt állítjuk, hogy e vizsga csak üres címet ad, melynek a gyakorlati életben egyáltalán semmi hasznát sem veszik az azt letévők, hiszen az egyszerű lelkészi képesítés is elegendő még mindig s elegendő is lesz az új törvény szerint is a *theol. tanárságra*.

Ennyit közölhetünk *theol. akadémiánk* állapotáról értesítőink alapján. A véleményünk azokra, hogy tanáraink száma kevés a *theol. tudományok* nagy birodalmához tartozó tantárgyakhoz képest, s ha jó *theol. akadémiákat* akarunk: gondoskodnunk kell tanárai szaporításáról.

(Vége köv.) Dr. Tüdös István.

TÁRCZA.

Levélváltás Vay Ábrahám és Szemere László között 1731. július elején a tractusoknak Superintendentiává való egyesülése és Superintendens választása tárgyában.

A szomorú emlékü *Carolina Resolutiónak* 1731. évi március 21-ikén történt kibocsátásakor *ref. egyházunkat* a kívülről közelgő veszélyek mellett, mondhatni, végtomlással, főleg a mi vidékünkön, még súlyos belső bajok is fenyegették. Ugyanis bár ez a C. R. már maga is elég, sőt az elégnél is több bajt hozott, mintha minden összeesküdött volna ellenünk itt bent, az egyházi elemnek a világgal való versengése s a pataki iskolában épen akkor javában dülő Tsétsi-féle viszály is rongált bennünket. Ez utóbbi a mellett, hogy magában az iskolában a tanulást teljesen lehetetlenné tette s minden fegyelmet megsemmisített, minden jó rendet felforgatott, még egyházi s különösen világi férfainkat maguk közt is meghasonlásba döntötte s úgy látszott, hogy ha ez így tart, az egyházat gyökerében dülje szét. E nehéz helyzetben az egyház fennmaradásáért aggódó férfaink a szervezkedést, a tractusoknak superintendentiává való egyesülését s superintendens választását látták szükségesnek. Itt, a mi vidékünkön is volt már akkor bizonyos egyesület. Nevezetesen a négy, t. i. az abaúji, borsodi, zempléni és ungi tractus vagy dioecesis közül a három első fontosabb, közös érdekű, különösen a pataki anyaiskolát illető ügyekben együttesen intézkedett „a három unita dioecesis” név alatt. Sőt a superintendensi cím sem volt ismeretlen e dioecesisek kebelében. Nálunk ugyanis a borsodi tractus inspectora vagy seniora viselte ezt a címet. Erre nézve épen ezen időből egy érdekes adatunk van. Szakolyai István, a borsodi tractus seniora, egy főiskolánk levéltárában levő, épen 1831-ben kelt s Nagy-Mihályi Szomoló Gergelyhez, a pataki iskola egyik professorához intézett levelében magát superintendensnek írja. E levélben, a külső borítékon, úgy látszik, egy korú kéztől ez a jegyzet olvasható:

„Szakolyai H. István *superintendens* 1731. — Venerandus hicce Tractus Borsod. Inspector seu senior *pro more olim Consueto* se scribit — Superintendentem.”

Mindezek azonban csak gyöngye nyomok voltak arra, hogy az egyház javát munkáló férfiak az egyesülés, a szervezkedés, mint végcél-felé meginduljanak. Nálunk, a mi körünkben, mint levéltári adat, az első lépést ahhoz a munkálkodáshoz, a melynek eredménye az 1734. évi okt. 20-iki második királyi leirat s az ez által engedélyezett általános vagy országos szervezkedés lett, az a két levél jelzi, a melyet egyházkerületünk levéltárából ezenel közölni kívánok. E levelekben vannak egyéb tárgyak is említve, így a C. R. által egyházainkban r. kath. egyházi férfiaknak a keresztelezésre nézve megengedett visitatio, továbbá az u. n. decretalis eskü is; de a fő tárgy a superintendens alakítása s superintendens vagy superior választása. A két levél tartalma, a melyet technikai akadályok kikerülése céljából is az akkor szokásos rövidítések nélkül közlök, a következő:

Sólcza 1a July 1731.

Bizodalmas kedves Bátyám Uramnak ajánlom kegyelmednek igaz köteles szolgálatomat.

Tegnapi napon olvasván Sógor Dőri András uramnak írott levelét, Rádai Pál uramnak s leirattam s pro communicatione kegyelmednek bizodalommal annectáltam.* Emellett a' Visitációkat micsoda Curiosa Quaestiókkal folytatták néhol az is esvén értésünkre tegnapi napon Sógor urammal eő kegyelmével úgy discurráltunk: hogy mindenekre; de kivált az Gyengébbekre nézve soha sem lenne jobb, mindha minden Praedikátor leírná az Agendából az keresztségnek formáját; de verbo ad verbum, sine ullo augmento, diminutione, vel variatione, és az Visitálandó Pap úrnak Curiosa Quaestioira semmit sem felelné, hanem csak rövideden declarálná: hogy eő Felsége Visitációban nem authorizálta az urakat egyébben, hanem csak az keresztség administratiójának megtudásában, melyet is egyebűn jobban meg nem tudattathatván, az egész actióját és formáját, mint practálni szokta; szórúl szóra alázatosan repraesentállya. Minthogy pedig Superintendensek felől való repraesentationának is most leszen ideje vékony elmém szerint úgy gondolkoznám: hogy ámbár Abaúji, Zempléni, Borsodi és Ungi Tractusok eddigh Superintendens nélkül csak magánosan voltanak s subsistáltak nem fogna ártani az négy Tractust egy Superintendens alá, úgy hogy minde-nikének lenne külön-külön Esperestye ugyan; de egy Superintendensül lenne az négy Esperesteknek függések Tiszántúl, Dunáninnen és túl, úgy Erdélyben levő Superintendens formája szerint; melyre engem moveál 1-mo. Hogy mindenkor könnyebb volna, és kevesebbszer esne egynek repraesentatiója, s változása, hogy sem négynek. 2-do Lenne nagyobb respectussa és authoritassa, talám respectu Collegii is qua Ecclesiasticus Curator jobban respectáltatnék, 3-o Nyilván láttuk az ellenkező Félnék molimennyét, a mennyire Felséges Udvarnál effectualhatytya, azon igyekezik, miképen oszlatthasson meg nagyobb mértékben bennünket, ellenben azért nekünk a mennyire Instántiáink által valamit vihetünk véghez, tanácsos Conjunction Szivesen fáradozzunk, kivált 4-to Gravaminaink repraesentatiójárais ha arra szorúlnánk, hogy jobban-jobban constringáltatnánk, négy Tractusnak Conjunctionja, nagy facilitatiójára lenne. Személyhez? vagy helyhez köttessék azon Tisztesség? pro et contra vannak mindenik iránt indító és ijesztő Consideratiók ugyan; mindazáltal, csekélységemhez képest nekem úgy teczenék, hogy azt helyhez kötni talám alkalmatlanabb volna, és sok consequentiákra nyitna útát ugyanis 1-o Azon az Helységen álván kit kívánna hívni Papnak, azon állana az is per consequens ki légyen az Superintendens (nem

* Ez a melléklet nincs meg.

kívánok derogálni senkinek) de azt egy akármely Helynek is cedálni sok volna 2-do Ha azon Helység között, és Superintendens között differentia interveniálna, quid eo tum futurum? vagy kintelenítettnek azon Helységbéliek holtig tartani akarattok ellenis, vagy pedig ha amoveálni akarják, megnevetetésünkre vagy azt per fortia manutenealnunk azon helyben, vagy más iránt annak prostitutiójával éltében instálnunk. Személy ellen milital hogy ha személyhez köttettetnék, valahányszor személy változnék annyiszor kellene iterálnunk Instantiánkat nincs ez molestia nélkül; de könnyeb ezt superálni újjítandó Instantia által; mint sem ha azon helynek egy vagy más úton esne változása, Sede Superintendencie mutata, azt restabiliálni, accedal azis egy helyhez nem kötni diszebbnek is láczik Principiumink szerint; hanem de modo van nagyob gondolkozásom 1-mo kik által kellene az repraesentalandónak pro repraesentatione választatni 2-do kicsodák nevével kellene repraesentalni és pro confirmatione instálni. Ami az elsőt nézi én azt tartanám Ecclesiasticorum et Secularium ex utroque Statu potiorum harmonia ac fraternális mutuus Consensus foret necessarius, Másodikárul úgy vélekedem: Hogy az Instantiának kellene lennie Nomine Communi Evangelicorum huic vel illi Confessioni, Signanter vero ad praesens institutum, Helveticae Confessioni, addictorum Venerabilibus Tractibus Abaujváriensi Zempleniensi Borsodiensi Unghvariensi existentium, vagy ha jobban teczik lehetne ennek Vármegyék expressatiójával is meg lenni. Minapi Leveléből kegyelmednek szíves resolútióját örömmel értvén kegyelmednek Jóakarattyból szeretném tudni kegyelmeddel Zempléből kicsoda? és Olcsvári Uram Unghbúl megyen? és ki leszzen társa? innen Borsodból mint meg írtam nem leszzen fogyatkozás, csak hogy készen kellene lenni, hogy mihelyt kívántatik ex correspondentia teendő időben lehetne indulni, kérem pedig bizodalommal kegyelmedet ezen Levelemre ne terheltessek expectorálni hol járjon kegyelmetek elméje, csak Sztrajnyánban külgye késés nélkül válaszsztát kegyelmed. Tiszta Berken 15 July leendő Temetésen, hová is expressus ember fog parancsolatomból jöni vehetem s épen commode, mert ottan leszzen sok becsületes emberek, kikkel közlenem lehet, és ha miben kegyelmed fogja parancsolnia bővebb correspondentiát, fogok véle udvarlani; ezzel midőn magamat kegyelmed Attyafiságos synceritassaban ajánlanám maradok kegyelmednek

igaz köteles szolgája Attyafia.*

Közli: Zsoldos Benő.

Megnyitó beszéd

az abauji ev. ref. lelkészi egyesület 1893. aug. 28-án tartott alakuló gyűlésén.

Tisztelendő lelkész urak!

Szeretett kartársaim!

Legelsőbben is fogadják szíves üdvözetemet és köszönetemet azért, hogy igénytelen meghívásomra megjelenni szívesek voltak. — Összejöttünk tisztelt kartársaim! az egyházmegyei lelkészi egyesület megalakítására, a köz-szellemnek, a szeretet és egyesség kötelékeinek erősítésére.

Nagy szükségünk van erre t. kartársaim! Mert ha a természeti világban is a közelebbi rendeltetésükre nézve különböző, de voltaképp egy célra hivatott erők összehatása tényezője az életnek, eszköze a fejlődésnek:

* Név-alírás s külső cím nincs; az alább következő válasz azonban valószínűsít, hogy Vay Ábrahám, Szemere Lászlóhoz intézte. Reá utal egyenesen az írás is.

mennyivel inkább így van ez a szellemi világban s ki tagadhatná a lelkek kölcsönös egymásrahatásának áldásait? — Különösen reánk lelkészre nézve, a tudományos előhaladás, hivatalunk magasztos lelki termeszete s a ker. vallásos és erkölcsi élet érdekei sokszoros jelentőségüvé kell hogy tegyék az egymással való érintkezést. — Az ajándékokban különbség vagyon, de a lélek ugyanaz — mond az apostol. — Istennek ezen bennünk rejlő adományait ébreszteni, tevékenységre buzdítani s a közlés által értékesíteni, — feladata a mi egyesületünknek. Mert bár nem tagadjuk, hogy a csendes otthonunk tanuló-szobájában gyakorolt vizsgálódás, tanulmányozás is alkalmas eszköz talentumaink fejlesztésére; de mégis itt a testvéries együttléti ünnepélyesebb alkalmainál, hol az eszmék szikrái új szikrákat szítanak, a lelkesedés lángjai új lángokat gyújtanak. — jobban terjed a mennyei szent tűz, a lélek tüze, mely a mi hivatásunk hű betöltésére annyira szükséges.

Ha ez így van, t. kartársaim! csodálkozva kérdehetné valaki, hogy hát mi itt Abaujban csak most ébredtünk a lelkészi egyesület szükségességének érzetére? E kérdésre tagadólag kellene felelnünk; mert bár dicsekedni nem akarunk s nincs is okunk: mutathatunk fel mégis oly tényeket, melyek elhárítják rólunk a semmit nem tevés, a lethargicus álom vádját. Mert tény az, hogy itt abauji papságunknál az egyesülés eszméje már évtizedekkel ezelőtt megfogamzott, sőt kisebb körben meg is valósult. — Már 1839-ben, tehát azon időben, midőn hazai társadalmunkat oly nagyszabású reformtörekvések, minők a sajtószabadság, népképviselés, népnevelés javítása s. t. e. f. foglalkoztatták, — itt megyénk papsága körében alakult egy kis társaság, — a szikszói, alsóvadászi, aszalói, ongai és böcsi lelkészekből, — mely kezdetben csak az »olvasó egylet« szerény neve alatt működött, de csakhamar több, e vidékbeli lelkész és világi egyén csatlakozásával megszorodván, 1841-ben már »papi conferentiá«-vá alakulva, az egyházi és iskolai élet körébe tartozó értekezésekkel is foglalkozott, s ez a társaság, időnként több-kevesebb szünetelés s olykori újjá alakulás után »Szikszóvidéki papikör« név alatt jelenleg is életben van és működik. Majd később, talán a 70-es években, egy másik lelkészi kör is alakult egyházmegyénkben t. i. a »kassa-vidéki«, mely tudtommal szintén ma is fenáll, és e két társaság időnként indítványokat is terjesztett az egyházmegye elé, a melyek részben, mint tudjuk, életbe is léptek. Nem új dolgot akarunk hát mi, hanem a különböző körökben eddig is működő erőket összehozva, egy nagyobb társasággá egyesíteni; másrésről azokat is, kik eddig helyzetük s körülményeiknél fogva nélkülözték az egyesületi élet áldásait, ennek kötelékébe bevonni, s általában az erők összehozása által működésünk sikerét hatványozni. — S hogy a munkába vett téren úttörő elődeinkről ez alkalommal midőn magvetésüket terebélyes fává növekedni látjuk — hálás érzettel megemlékezünk: ez, azt hiszem, a jó példa vonzó hatásánál fogva reánk nézve csak buzdító és lelkesítő lehet.

De ha e példák nem állanának is előttünk buzdítólag: az idők jelei, napjaink eseményei, korunk mozgalmi és az ezekből reánk háruló nehéz feladatok határozatosan serkentenek a tömörülésre, az összetartásra, az egyetértő munkásságra.

Régi ellenségünk: az ultramontanizmus a felvilágosult korszak mai nyilatkozatai közül szintén kirívó fanatizmussal harcol ellenünk. — Tudjuk a történelemből, hogy e sötét tábor miként igyekezett mindenkor gátakat vetni az emberiség szabad fejlődésének, az emberi jogok, a szabadság, egyenlőség és testvériség

érvényesülésének; de közülünk sokan, bizonyára közvetlen tapasztalatból is, tudhatják, mily farizeusi álnoksággal törögette át a felekezeti jogviszonosság sáncait; ma pedig már épen a nyílt ellenszegülés álláspontjára helyezkedett a törvényes rend ellen! sőt világhatalmi törekvéseivel nem szakíthatva, gögös felfuvalkodottsággal üzent harcot az államnak, a liberalismusnak, vallási és nemzeti viszonyaink békés fejlődésének. Az ugynevezett kulturharcot az államkormány ellen indította ugyan meg, de egyszersmind ellenünk is; mert épen a mi védelmünket képező 1868 LIII. t.-c. rendelkezése az, a mit ők nem tűrhetnek s ezt a szülék szabad rendelkezésével szeretnék helyettesíteni, mely bár a szabadság neve és színe alatt kínáltatik; de voltaképp csak oly hazug jelszó az, mint a »pax« jelszava volt, s a valódi célzat az, hogy a zavarosban szabadon halászhassanak, — legalább mi nem hihetünk oly sereg őszinteségében, melynek fejedelme a modus vivendi keresésének napjaiban oly értelmű indítvánnyal állott elő, hogy maradjon a törvény, de ne legyen annak kötelező ereje. — Ki ne ismerne rá ebben édes testvérére azon jezsuita elvnek: az eskü nem kötelez, ha az esküvő az alatt mást gondol. — Minő kimenetele lesz a megkezdett kulturharcnak, azt nem tudhatjuk: egy azonban bizonyos s ez az, hogy Róma semmi körülmények között nem fog felhagyni elhalasztási és térítgetési sötét munkájával; épen ezért szükség, hogy fokozott éberséggel álljunk őrhelyeinken szent érdekeink megvédése végett és — a mi a sötétségnek legjobb ellenszere, az evangélium fényével eszközöljük a nép felvilágosodását, hogy az — önérzete magaslatára emelkedve — ellenállhasson a sötétség csábításainak és a szabadságban, melyre hívatott, meg tudjon állni.

Az egyházpolitikai programról — mely az újabb időben a sajtó terén, egyházi és politikai testületekben oly bő megbeszélés tárgyát képezte — bővebben szólni nem szándékozom. Hallottunk, olvastunk róla mindnyájan sokat; ismerjük annak a közvéleményben ugyan erős gyökeret vert, de mind a mellett a valósulásra bizonyosnak — a sötét reakció miatt — még ma sem mondható állását. — Főbb pontjait még is fel kell említenem annyiban, a mennyiben az általa létesítendő új helyzet bennünket éberségre, vigyázatra s fokozott munkásságra serkent.

A polgári házasság és — a mi ennek folyománya — az állami anyakönyvezés behozatalát ellenezni nincs okunk. Hit-nézeteinkbe, vallásos elveinkbe nem ütközik; másként áll ez a r. katolikusoknál, kik a házasság sacramentumi jellegét vitatják s kik minden fontosabb életviszonyt hatalmi körökben szeretnek tartani. — Igaz, hogy anyagi oldalról nézve, különben is szegényes dotationkon érezhető csorbát üt, — ám ennek kiköszörülését joggal várhatjuk és reméljük is az irányunkban jóakaratot, vagy legalább elvi rokonszenvet tanúsító államkormánytól s a társadalom és törvényhozás kétségbe nem vonható igazságérzetétől, — s bár mint lenne is, készséggel hozunk áldozatot ott, a hol azt tőlünk magasbb szempont, a haza érdeke, az állam egysége, ereje, kultur-fejlődése kívánja. — Azonban nem zárkoztunk el azon körülmény elől, hogy e reformok behozatalával közöttünk és az egyház-hívek között oly összekötő szálak fognak megszakadni, melyek eddig kisebb-nagyobb mértékben a gyülekezeti közösség, a hitfelekezeti öntudat erősítésére is alkalomul szolgáltak; tehát ezeknek pótlásáról s helyettük más — talán bensőbb, erősebb kötelékek létesítéséről gondoskodnunk kell, smint-hogy itt már külsőlegyre nem számíthatunk, természetes, hogy önmagunknak kell a quid, ubi, quibus auxiliis kérdé-

seivel megbirkóznunk, mire bizonyára igen célszerű alkalmak gyanánt fognak szolgálni értekezleti összejöveteleink.

A mi a vallásszabadságot illeti — a melyre vonatkozó törvényjavaslat immár a maga egészében elő van terjesztve — ezt elveiben, lényegében tekintve örömmel üdvözölhetjük. — Hiszen a szabadság létérdeke a protestantizmusnak; ez a hit és vallásszabadságát mindenkor az ember legsajátabb egyéni jogának tartotta, s valamint soha nem vindicalta magának az egyedül idvezítőség kiváltságát, úgy nem ismerte el más egyházak részére sem a »cogite intrare« elv jogos voltát. — Prot. egyházunknak több százados s vérrel megszentelt küzdelmeiben a lelkiismeret szabadság jelszava volt zászlójára írva, s most midőn ez a valóság a törvényes elismerés küszöbén áll, csak annak örvendetes bizonysgaúl szolgálhat, hogy a protestantizmus elvei hódítani és a társadalmak életét áthatni és újjá szülni vannak hivatva. — Ámde ha a dolog gyakorlati oldalát s tényleges keresztül vitelét tekintjük: méltán aggodalmaink támadhatnak, kivált miután a javaslatban foglalt szabadság, nemcsak szabadság a hithez, hanem szabadság a hittől, vagyis szabadság a vallás-nélküliségre is. — Kérdezhetjük igenis, hogy vajjon készek-e már a mi viszonyaink, s meg van e már érve népünk e feltétlen szabadságra? és épen saját tűzhelyünkön nézve szét, gondolkozóba eshetünk, hogy vajjon hitsorsosainkban él-e oly erős protestáns öntudat, mely kiállná a próbát ingadozás nélkül, hogy a tudomány szele által ide s tova ne hajtogattassék? Vajjon egyházunk tagjainál egyrészt a korunkban nagyon elharapódzott vallásos közöny, másrészt az egyház-fentartással járó nagy megterheltség s t. e. f. nem fognak-e a katolicizmusnak alkalmas talajt szolgáltatni a magvetésre és dús aratásra, midőn ez egyházban — gazdagságánál fogva — a teherviselésben nagy könnyebbség kínálkozik, — nem is említve azon kényelmet, hogy ott gondolkozni sem kell; mert az egyház dekretálja a kész hinnivalót, míg káprázatos fénye s érzékűvölő külsősége is oly csábítóval bírna a gyöngébb lelkekre? — Vagy nem fognak-e hitsorsosainak másfelé — a létjogot nyert és semmi teherviselést nem — csak gyümölcstelen álszentekedést kívánó szekták karjaiba, vagy épen a vallás-nélküliség sivár pusztájába el- s széthullani? s nem fog-e mindezeknél fogva egyházunk bomlásnak vagy legalább gyengülésnek indulni?

Mindezen kérdések nem volnának ránk nézve oly aggasztók, hogyha az állam úgy és ekkor nyitja fel előttünk a szabad verseny sorompóit, midőn egyszersmind a valódi egyenjogúság kívánalmának — s tán a közhaza javára tett szolgálatainak érdemének is — megfelelően már anyagilag is megadta volna prot. egyházunknak a szabadabb mozgás feltételeit. — Ha így nem történt is azonban, — nem tévesztve szem elől a nagy elvek iránt való tartozásunkat s azoknak minél áldásosabb érvényesülésén igyekezve, a jobb jövő reménységét el nem ejtve, az őseink példájából merített hittel és kitartással tennünk kell a mit csak tehetünk; s ha az apostollal azt vagyunk kénytelenek vallani: »aranyom és ezüstöm nincs nekem, a mim van azt adok« sáfarkodnunk kell az evangéliumnak ránk bízott e aranyál és ezüsthöz drágább kincseivel, — ígihirdetésünk minél épületesebbé tételével, és e mellett — a miben eddigelé, valljuk meg, nem tettünk annyit, a mennyit tennünk kellett volna — a lelkipásztori gondozás buzgó gyakorlásával őrizni az Urnak reánk bízott örökségét. S hogy e tevékenységünkhöz ismét az egyesületi életből meríthetünk erőt, buzgalmat és hasznos tanulságokat: ebben úgy hiszem, senki nem kételkedik.

Ime t. kartársaim! az idők jelei komolyan intenek, hogy övedezzük fel derekainkat a léleknek fegyvereivel, és az egyetértés lelkét, az összetartozás érzetét magunk között ápoljuk és erősítsük; hogy a feladatainkra tartozó tudományokban való vizsgálódás és a gyakorlat terén szerzett tapasztalatainknak egymással való közlése által feltalálhassuk a legjobb módokat és eszközöket anyaszentegyházunk őrfalainak erősítésére. Én nem is hiszem, hogy volna lelkeszi karunkban valaki, a ki az ily célú egyesülés szükséges és üdvös voltát el nem ismerne s hozzánk készséggel ne csatlakoznék. — Ezzel a bizalommal nyitom meg mai gyűlésünket, s midőn ezt teszem: tanácskozásunk tárgyait becses figyelmökbe, magamat pedig szíves jóindulatukba ajánlom.

Antalfy László,
ideiglenes elnök.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület őszi közgyűlése.

(Vége.)

Az országos tanári nyugdíj kérdésével összekötésben, felolvastattott a miskolci gimnázium, továbbá az egyházkerületi főleány-nővelde és a rimaszombati gimnázium tanári karának ugyanezen tárgyban beadott előterjesztése. Mindhárom tanári kar belép a tervezett intézetbe, de munkálatában némely változtatni valókat ad elő ohajtásképen. Ezen ohajok mind a belépés feltételeinek könnyítésére vonatkoznak. Egyházkerületünk a midőn beleegyezett abba, hogy a nevezett intézetek tanárai is belépjenek az alkotandó nyugdíj-intézetbe, egyszersmind felkérte püspökét, hogy a minisztériumhoz küldendő felírásában hívja fel annak figyelmét a tanárikarok által ohajtott könnyítésekre.

A Fráter-ügy vett még ezeket megelőzőleg igénybe vagy két órai időt. Ismeretes ez lényegében olvasóink előtt. Fráter özvegye bizonyos kiegyenlítési összeget kért a főiskolától azon az okon, hogy ezt az elhunyt férje iránti méltányosság hozza magával. Az e tekintetben szükséges elszámolást az egyházkerület az igazgató-tanácsra bízta, de ez végleges megállapodásra, az ügy bonyodalmas volta miatt, most még nem juthatott. A hosszadalmas és sok ponton éles vitának végre is az lett eredménye, hogy az elintézés jövő tavaszi közgyűlésünkre tüzetett ki.

A sárospataki főiskola igazgató-tanácsa nyújtotta be ezután a Várady Károly, budapesti ügyvéd által tett német nyelvi ösztöndíj-alap élvezési módjának szabályait. Egyházkerületünk elfogadta a szabályzatot, a mely eképen intézkedik:

1. Az alapítványi tőke (1000 frt) 4%-ja ösztöndíj gyanánt évenként kiosztásra kerül, hogy a német nyelv tanulására annál nagyobb körben serkentessenek az ifjak, a 30 forint kamatból 3 ösztöndíj alapítatik oly módon, hogy a III. és IV. az V. és VI. s végre a VII. és VIII. osztály növendékei egy-egy csoportot képezzenek s ezen csoportban 10—10 forint jutalom adatik annak a növendéknek, a ki közülök a német nyelvben és irodalomban a legnagyobb szorgalom után a legszebb eredményt mutatja fel. 2. Ha ugyanazon csoportban ugyanazon növendék a második évben is a legjobb eredményt tanúsítja, ösztöndíjban a második évben is részesül. 3. Egyenlő körülmények között elsőse van a díj elnyerésében annak a növendéknek, ki a német nyelv ismeretét nem a szülői háztól hozta, hanem az iskolákban szerezte meg. 4. A díj odaitélése a szaktanár véleménye alapján a gimnáziumi szék ajánlatára, az igazgató-tanács által, az aratási közvizsgák alkalmával történik.

ziumi szék ajánlatára, az igazgató-tanács által, az aratási közvizsgák alkalmával történik.

Az egyházkerületi tanügyi bizottság beterveztett jegyzőkönyvi javaslatai és előterjesztései nyertek aztán elintézt. Közgyűlésünk minden javaslatot elfogadott és törvényerőre emelt. Vajha megtartatnának azok a kivitel-nél. Epen ezért is hozzuk azokat tudomására e helyen is, kiemelve a tanügyi bizottság előterjesztéséből a következő lényegesebb pontokat:

Az „E” minta rovatainak egyike ez: „test-gyakorda eszközökkel és nélkül”. Tanügyi bizottságunk ezen rovatot ekképen ohajtotta kiigazítani: „Testgyakorlat taníttatik-e eszközökkel vagy eszközök nélkül.” Mert nem tartja multhatatlanul szükségesnek, hogy a nagyobb iskolákban gyakorlatban lévő tornaszat taníttassék népis-koláinkban, hanem a test különféle mozgásai, melyek torna eszközök nélkül is taníthatók.

A statisztikai adatok előterjesztése közben felmerült, hogy az adatok nem pontosak, nem vágnak jól össze, e miatt aztán a kimutatások nem megbízhatók. Utasítatni kérte tehát tanügyi bizottságunk az egyházmegyék tanügyi bizottságait, hogy a statisztikai adatok összeállítására nagyobb gondot fordítsanak.

Az iskolai alapok kimutatásánál nem lévén kellőleg tájékozva az egyes egyházak, nincs körvonalozva, hogy mely ingatlanok számítandók iskolai alapnak; némely egyház a tanító használatában levő földeket is iskolai alapnak jegyzi be, így nem tudhatni aztán, hogy mennyi a valódi iskolai alap. Kimondatott tehát, hogy iskolai alapnak csak azon tőkéket és ingatlanokat kívánja tekinteni, melyek az iskolai épület fentartására, felszerelésére, taneszközök beszerzésére, ösztöndíjak, ingyen könyvek és szegény gyermekek tandíjának fizetésére szolgálnak alapul; ellenben a tanítói fizetések alapját képező tőkéket és ingatlanokat iskolai alapnak nem tekintheti, már csak azért sem, mert azok részben énekvezéri díjazások is; azért az iskolai alapok összeírásánál a fentebbiek figyelembe tartására utasíttatni kérte az egyes egyházakat s egyházmegyei tanügyi bizottságokat.

A felsőborsodi egyházmegye tanügyi bizottsága azon indítványt fette, — mit az egyházmegye is magáévá tett — hogy azon tanítók, kik oklevél szerzés feltétele mellett kebeleztettek be s erősítették meg valamely egyházba, szigorúan köteleztessenek ígéretök beváltására s az oklevélnek bizonyos záros határidő alatti megszerzésére. Minthogy e tekintetben az országos törvények intézkednek s a kormány a tanfelügyelők által sürgeti is az oklevél nélküli tanítókat oklevél szerzésére, a tanügyi bizottság más intézkedés szükségét ez idő szerint nem látta.

A felsőbb tanintézetekben és más iskolákban járó ref. gyermekek kimutatására nézve a múlt évi egyházkerületi határozatnak most sem feleltek meg sem az iskolátogatók, sem az egyházmegye tanügyi bizottságok. A múlt évi határozat megújítását kérte tanügyi bizottság.

Felvetett azon kérdés, hogy felsőbb megyéinkben milyen mértékben használtatik a népoktatásnál iskoláinkban a tót nyelv? Tanügyi bizottságunk kérte a főtiszt. egyházkerületet annak elrendelésére, hogy irassanak össze azon iskolák, melyekben a tót nyelv is használtatik és hogy milyen mérvben, melyik osztályban használtatik?

Az irodalmi kör alelnöke jelentette, hogy a tankönyvek összeírására szolgáló táblázatok egy egyházmegyéből be sem küldettek, a többiekben pedig nem látszik meg, hogy azt kellő komolysággal vennék és készítenék. A tanügyi bizottság kérte a főtisztel. egyházkerületet: utasítsa az egyházmegyéket, hogy a tankönyvek összeírását szigorú pontossággal eszközöltesék, s a már ré-

gen kimondott szabály ellen vétőket szigorú elbánásban részesítsék.

A tantígy állásának pontos és hű kimutatására a következő intézkedések tétettek: 1. Addig, míg a névkönyvek kezeink közt nem lesznek, jegyeztessék be az iskolai tudósításba a lélekszám is; az egyes lelkészek utasítsanak, hogy a névkönyv számára bejelentett adatokat jegyezzék fel magoknak s az iskolai tudósításba is ugyanazokat írják be, hogy a mi kimutatásunk és a névkönyv adatai közt eltérés ne legyen, ez a lélekszám kimutatása szükséges levén a százalék kiszámítása végett. 2. Kimutatandó: hány iskola van az egyházmegyében, hány ezek közt vegyes: fi és nő, hány külön fi, külön nő és községi. 3. Hány VI. V. IV. III. osztályú iskola van az egyházmegyében. 4. Hány tanítónak van kisebb fizetése 300 frtnál és hányak magasabb. 5. Mennyi a legkisebb és mennyi a legnagyobb tanítói fizetés. 6. Hány tanító hiányzik az egyházmegyében. 7. Mindezen adatok a múlt évvel összehasonlítva tüntetessenek k és a táblázatok összegeztessenek.

Hosszasabb megbeszélés tárgyát képezte a vallás és közoktatásügyi miniszternek az anyakönyvek kiigazítására vonatkozó azon rendelete, amely szerint jövőre semminemű pót-bejegyzést vagy részleges kiigazítást sem enged meg, csak azon feltétel alatt, ha az illető püspöki hivatal útján ő tőle kérelmeztetik. Egyházkerületünk kimondta, hogy az anyakönyvvezetés joga a jelen időben még az egyházé lévén, az abba becsúszott hibák kiigazításának joga is az egyházat illeti meg; ezért az ügyet, az egyetemes konvent elé terjeszti, hogy az majd — mint sérelmes intézkedés ellen, a miniszteriumhoz felírjon.

Az igazgató-tanács pártolólág terjesztette fel Sárkány Béla folyamodványát, melyben a Horváth Mária és Simon nevére tett, műegyetemi ösztöndíjra kérte magát felvételni. Tekintettel arra, hogy folyamodó az érettségi vizsgát jeles sikerrel tette le, kérelme teljesített s a nevezett ösztöndíjra, az annak élvezését szabályozó feltételek megtartása mellett, felvétellett.

Ugyanezen ügygyel összeköttetésben emlitem meg alkalmilag azt is, hogy *Gaskó Gyula*, volt főiskolai szénior, a ki a tanári pályára készül, egyházkerületünk a Vay-Mocsáry-alapítványból 200 frt segélyt adott, az igazgató-tanács pedig, ezen felül a Bárczay-alapítvány egy évi kamatját utalványozta részére.

Az egyházmegyék felterjesztései közül a következők voltak az inkább közérdekűek. Az alsózempléni egyházmegye indítványozta, hogy egyházkerületünk a lelkészi fizetés minimumát 800 frtban állapítsa meg és üresedés esetén azon egyházakat, a melyekben a lelkészi fizetés ezen minimumot el nem éri, régibb határozatának értelmében, affiliálja. Bár egyházkerületünk méltányolta az indítvány mellett felhozott okokat és sajnosan tapasztalja, hogy lelkészeink munkájuk és igényeikhez képest rendkívül rosszul vannak fizetve, és meg is van győződve, hogy ezen a bajon csak az egyházak csoportosítása által lehet, egyebek közt, segíteni: mindazonáltal míg az újabb zsinati törvények meg nem erősítették s életbe nem lépnek, ezen kérdésben újabb, messzebb menő intézkedést nem tehet.

Az abauji egyházmegye előadta, hogy a törvényhatósági joggal bíró városokban állandóan lakó lelkészeket az utadói fizetésének kötelezettsége alól felmentette a kereskedelmi miniszternek egy leirata: kéri azért, hogy tegyen lépéseket egyházkerületünk oly irányban, hogy ebben a kedvezményben a többi lelkészek és tanítók is részesíttessenek. Egyházkerületünk e kérelmet méltányosnak találván, e tárgyban kérelmezni fog az illető helyen.

A nyomoruságos és aljas természetű pap-választási eseteknél csak undorral tudok elhaladni, azért csak röviden emlitem meg, hogy a *g.-bogdányi és t.-szadai* választás, utóbbi a kortes-vezérek megbüntetése mellett, megerősített, a *csomonyai* választásnál pedig helyben hagyatott az egyházmegye megsemmisítő ítélete, azon módosítással, hogy a megválasztott lelkész nem zárattott ki az újabb választásnál a jelöltségből.

Mitrovics Gyula.

Helyreigazítás és pótlás.

Az ungi ev. ref. egyházmegyének e hó 12-én Mokcsában tartott közgyűléséről tudósítást tett közzé „r. l.” e lap 38-ik számában. Nagyon helyesen tette! Azonban az az észrevételem van reá, hogy — cikkéből kitetszőleg — az ungvári egyház iránt való meleg érdeklődése közben, eltér egy helyt az igazságtól s annak ügyeivel való hosszabb foglalkozás mellett — szerintem — feledékenységre is esik.

Eltér az igazságtól, midőn azt mondja r. l., hogy a Diószeghy-ház haszon-élvezetének dolgában az egyház egy még eddig fel nem fedezett és fel nem használt okmányt jutván birtokába — mely Diószeghy végrendeletének hiteles másolata — per-újítással élt; az egyházmegye, néhány szótöbbséggel akként döntött, hogy megmarad régibb, az egyházat marasztaló ítélete mellett, a nélkül, hogy mostani ítéletét megokolná... Hát igaz, hogy az ungvári egyház képviselője erősen hangsúlyozta a betérjesztett okmány hitelességét, azonban szintén a törvénnyel foglalkozó, gyakorlati ügyeknek felvilágosítása folytán hozta egyházmegyénk következő határozatát: « egyházmegyénk a per-újításhoz becsatolt okmányt nem tartja teljes jogérvényűnek arra nézve, hogy hozott határozatát megváltoztassa: ez okból azt továbbra is fentartja. » Szerintem e határozat meg van okolva; így elesik az az erős vád, a mely emeltetett a közgyűlés, illetőleg az egyházmegye ellen.

Elfelejtkeznek azonban r. l. azon meleg megemlékezésről, a melylyel szólt esperesünk néhai Nt. Abrahám István volt agteleki lelkész egyházmegyei tanácsbíróról. Pedig annak élete, kinek haláláról e lap szerkesztőse is — annak idején — csak igen szűk szavú értesítést kapott, megérdemli, hogy emlékezetben maradjon előttünk, a mint jegyzőkönyvünkben megörökíttetni el is határozottatott. Emlékezzünk meg tehát itt is róla. Elvégezvén a megboldogult a theologiai tanfolyamot, működését mint 3 éves tanító kezdte meg Ungvárt 1859-ben, a hol, az egyházközség kérelmére öt évig hivataloskodván, műveltsége, széles ismerete s kötelességének pontos teljesítése által nemcsak a saját feleketünkbeliek, hanem — lehet mondani — az egész város közönségének szeretetét és tiszteletét érdemelte ki. 1863-ban N.-Szeretvára rendeltetett helyettes lelkészül. Ez egyházban is elévülhetlen érdemeket szerzett, különösen az által, hogy az akkor még teljesen tót ajkú községben a tanítóságot is magára válalta s oly sikerrel működött, hogy pár évi ott léte alatt növendékei mind magyarul beszéltek, beszélnek ma is. Szeretvát ő magyarosította meg.

Ha tudomásom nem téves: 1865-ben lett mokcsai lelkészszé. E kis jövedelmű egyházban tett, küzdött, fáradt; de a törekvéseinek igen sokszor útját álló rossz akarat miatt elkedvetlenedve, 1880-ban elfogadta az agteleki egyház meghívását, ott működött apostoli buzgalommal. És ez egyszerű nép megérté őt! Utasítását megfogadta, teljesítette; boldogultak is anyagilag és szellemileg egyaránt. A lelkészi pályán való buzgóságát, munkaképességét egyházmegyénk is elősmerte s ezért

a tanácsbírói székbe ültette. Jellemvonása: az igazságnak rendíthetetlen védelmezése itt sem hagyta el, megállott bárkivel szemben.

És ez a munkás, tevékeny élet folyó év május hó végén — midőn még senki sem várta, megszakadt; bizony korán, hiszen csak 56 évet élt s emberi számítás szerint még élnie kellett volna szeretett családjá, egyháza és az emberiség javára! Az Ur azonban másként intézkedett! Megnyugszunk a megváltozhatlanon; áldást kérünk a kihűlt porokra.

Felemlíti r. l. még az ungvári vallás-tanító-káplán-ság ügyét is, a hol az általa említett hosszú és mérges vitában alaposan kitűnt az ungvári egyház képviselője, a ki annyira extasisban volt, hogy még az esperes beszédjét sem tudta nyugodtan végig hallgatni. Bárki szólott — ő beszélt és beszélt; pedig a gyűlés iránt tartozó tisztelet is figyelmet érdemelne! Megoldatott a kérdés s r. l. szerint »valahára talán léssen békeség.«

Az egyházmegye ez ügygel teljesen végzett; de idővel talán az ungvári lelkész is belátja, hogy az általa teljesített pusztán 50 frt fizetésért és lakásért igen sok lelkészi szolgálatot követel attól a vallás-tanító káplántól!

Magyar Bertalan.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Egy szép levél, melyhez nem kell magyarázat.

Nagytiszteletű Mitrovics Gyula, főiskolai igazgató-tanár úrnak tiszteletteljes üdvözlőmet! Méltóztassék az én igénytelen nevetem is azon tisztelgők sorozatába írni, a kik Önnek és Szinyei Endre úrnak jubiláris ünnepök alkalmából gratulálnak! Némi bizonyására annak, hogy ez üdvözlés meleg szívből és az egész főiskola iránt csak a halállal kialvó szeretetből fakad: hálául a multa, elismerésül a jelenre és reményül a jövőre, egy száz, 100 koronát küldök, külön utalványon, az Ön kezébe, kegyadományként a most alakuló *sárospataki ref. theol. tanári nyugdíjintézet* alaptőkéjének gyarapítására. Legyen szíves nagytiszteletűséged ezt tőlem elfogadni és az illető helyre e cím alatt beszolgáltatni: „Szentpétery Sámuel és neje, Kálnicky Zsuzsanna adománya.“ Az örök Isten áldja meg Önt kedves családjával, tanártársaival és az egész főiskolával! Pelsőc, 1893. szeptember 27. Nagytiszteletűségednek alázatos szolgálja s testvére az Urban, *Szentpétery Sámuel*, pelsőci ref. lelkész s gömői egyházmegyei tanácsbíró.

— A pozsonyi pánszláv diákok sok bajt okoztak ág. ev. testvéreinknek. Egy-kettő akadt ugyan csak a theologus ifjak közt, a kik nem akartak magyarul fel esküdni, mint besorozott katonák, de ez is elég volt, hogy a sajtó nagy zajt üssön a pozsonyi theol. akadémia szelleme miatt. Schneller igazgató röpiratban tiltakozott s védte a theol. akadémiát, ráhárítván a pánszlávizmus vádját Pozsonyra és vidékére, a hol a pánszlávizmus ő szerinte is termékeny talajban burjánzik. A kis szikra a dunáninneniek lipió-szentmiklósi gyűlésen nagy lánggá fejlődött, a hírhedt pánszlávok sorakoztak, szervezkedtek s a magyar elemet — épen új választás lévén — a hivatalokból kiszorították. *Baltik* püspök nemesen viselte magát, de nem birt régi választóinak szenvedélyével. Most már a gyógyszeréken gondolkoznak azok, a kiket az ilyen nemzet-ellenes állapotok bosszantanak. A pozsonyi diákoktól — mint hírlík — írásbeli nyilatkozatot fognak követelni, a melyben becsületek lekötése mellett ígérnek el magukat hű és jó hazafiaknak; az egyházkerületet pedig — ez már nem is

új terv — úgy próbálják esperességekre osztani, hogy a magyar elem mindenütt túlsúlyban legyen. Egyes politikai lapok azt is gyógyszerként hangoztatják, hogy a theologiai akadémiák ügyébe is avatkozzék be a kormány a legfőbb felügyeleti jog címén. — Hát az angol nének és más importált apácák nevelési rendszerébe nem kívánnának-e az illetők bepillantani?!

— A győnkí ev. ref. gimnázium segélyezése érdekében a tolnai egyházmegyében nagyobb mozgalom indult meg. *Szilassy Aladár* egyházmegyei gondnok 1000 frtos alapítványt tett s minden lelkész tehetségéhez mérve kisebb nagyobb összeget ajánlott fel az intézett céljaira. Az egyházak és tanítók az esperesi látogatás alkalmával szólíttatnak fel adakozásra.

— Az iskolák államosítása ellen. *Dulánszky pécsi* püspök, egyházmegyeje papjaihoz intézett körlevelében erősen megróttá a baranyamegyei kir. tanfelügyelőt azért, hogy több kath. iskolaszékhez felszólítást intézett az iránt, hogy nem volnának-e hajlandók iskolájukat államosítani vagy azok kellő fentartására államsegélyt igénybe venni? Körlevelében felhívja az iskolaszékek elnökeit és a kerületi tanfelügyelőket, hogy az iskolák önállóságát igyekezzenek minden áron megmenteni. A püspök vétkes mulasztásnak tartaná csak egyet is feladni a népiskolák közül, kivált most, midőn már néhány elközsített iskolát nagy áldozattal sikerült az egyháznak visszaszerezni. Jelen körülmények között, midőn hazánkban minden felekezet, erének legnagyobb megfeszítésével igyekszik iskoláit megtartani, egyházunknak legkevésbé szabad áldozatkészségben visszamaradni, tudván azt, hogy a keresztény neveléstől, a melyet csak az egyház vezethet sikeresen, függ az egyház és állam boldog jövője. Ebből a püspöki körlevélből is látszik, hogy a római katolikusok mindent el fognak követni, hogy az iskolákat az egyház veteményes kertjeinek továbbra is megtarthassák.

— Nyilvános nyugtázás és felhívás. A magyar irodalmi önképzőtársulat, mint az iskolakerti Tompa-emlék kezdeményezője s az e célra begyűlt Tompa-alap kezelője nevében hálás köszönetet mondok tek. *Csontos József* főiskolai tanár úrnak s mindazoknak, kik az ő elnöklete alatt tartott nyári táncmulatság rendezésében részt vettek, a melynek tiszta jövedelme gyanánt 82 korona 68 fillér csatoltatik a meglevő alaphoz; köszönetet mondok továbbá tisztelendő *Szikszay András* ibrányi lelkész úrnak, ki két koronával növelte ezen immár 218 Korona s 8 fillérre menő alapot. Egyszermind a legmélyebb tisztelettel van szerencsém fölhívni mindazokat, kik érdeklődnek az iránt, hogy Tompa emléke főiskolánk diszes parkjában, ha szerény emlékekkel, de mégis meg legyen örökítve, hogy bármily csekély adományait alantírotthoz küldeni sziveskedjenek, ki is azokat a »Sárospataki Lapok« útján nyilvánosan nyugtázza. Igen szép dolog volna, ha a főiskola volt növendékei nyilvános mulatságok alkalmával is megemlékeznének e célról, vagy olykor egy mulatságot is rendeznének javára. Így lehetne leggyorsabb sikert remélni. Dr. Bartha Béla.*

— Az erdélyi evangélikusok új püspöke. Az elhunyt *Teutsch* püspök székét szept. 20-án töltötték be az erdélyi evangélikusok, 52 szavazattal 3 ellenében püspökké választván dr. *Müller Frigyes* nagy-szebeni lelkészt. Az új püspök 1828-ban született. 1848—1868-ig Segesváron gimnáziumi tanár volt. 1883-ban püspöki vikáriusnak választott. Erdélyes embernek mondják, a ki különösen a népiskolák fejlesztése érdekében sokat fáradozott. A magyar testvérekkel való uniónak nem híve.

* Már két előbbi számunkból kimaradt.

— **Zemplénvármegye a főrendiház reformálása és az 1848 XX. t.-cikk végrehajtása ügyében** felíratott intéz az országgyűléshez. Még a május 16-án tartott gyűlés alkalmával bejelentette *Fejes István* s.-a.-ujhelyi lelkész és a sárospataki főiskola alondnoka, hogy ebben az ügyben a legközelebbi közgyűlésen indítványt fog előterjeszteni. Igéretéhez képest szept. 27-én az indítványt meg is tette, tartózkodván annak hosszabb indokolásától, mivel a májusi gyűlésen tartott beszédében általános helyeslés közt tüntette fel azokat az okokat, melyek a főrendiház reformálását és az 1848 XX. t.-cikkben kifejezett vallási egyenjogúság elvének megvalósítását szükségessé teszik. Az indítványt hosszabb vita után a bizottsági tagok nagy többsége elfogadta. Ellene a rom. kath. és gör. kath. papokon kívül csak is 4—5 kath. világi férfiú szavazott. A kath. papok szónoka a vallás egyenjogúság elvét már megtörténtnek nyilvánította, mert hiszen a protestáns püspökök is tagjaivá lettek a főrendiháznak!..

— **Az ev. ref. és ág. evangélikusok állami segélye az új költségvetésben.** Az ev. ref. és ág. evangélikusok egyházainak segélyezésére 100,000 forint vétetett fel az új költségvetésben. Wekerle pénzügyminiszter erre vonatkozólag így nyilatkozott: 88,000 forint többlet mutatkozik a vallás- és közoktatási tárca átmeneti kiadásánál azért, mert 100,000 frtnyi új összeget vettünk fel az átmeneti kiadások közt az ágostai és reformált hitvallású evangélikus községek egyházalapjának segélyezésére. Felvettük ezt azért, mert az a törvény, mely fel hatalmazza a pénzügyminisztert arra, hogy egy sorsjegykölcsön emittálásával legyen ezen alap segélyezhető, eddig megvalósítható nem volt, és a mai viszonyok mellett nincs kilátás arra, hogy közelebb megvalósítható legyen; addig tehát, míg vagy ezen úton, vagy más úton képesek leszünk ezen célok fontos segélyét eszközölni, legalább átmenetileg 100,000 frtot, mint évi dotatiót, kívántunk a költségvetésbe beállítani. A miniszter nyilatkozatát a ház élénk helyesléssel fogadta.

Pályázat tanári állomásra.

A *székelyudvarhelyi* ev. ref. kollegiumi főgimnáziumban egy *német és magyar nyelvi s irodalmi* új rendes tanszékre, melyet az erdélyi ev. ref. egyházkerületi közgyűlés választás folytán fog betölteni, ezennel pályázat hirdetik. Előnye lesz annak, ki a francia nyelvnek, mint rendkívüli tantárgynak tanítására is képes.

E tanszékkel a következő javadalmazás jár: Készpénz fizetés 1000 (egyezer) frt, évnegyedenként előre fizetve; két ízben 100—100 frt ötödéves pótlék és 200 frt szálláspénz.

A megválasztott tanár, ki állomását az 1894—95-ik iskolai év kezdetén tartozik elfoglalni, úgy a közös, — mint a helybeli özvegy-árvai gyámintézetnek kötelezett tagja.

A pályázni kívánók kellően felszerelt pályázati kérvényeiket, melyekben vallásuk, életkoruk, tanári képesítettségek, állapotuk és katonai szolgálati viszonyuk okmányokkal igazolandók, f. évi dec. 15-ig Kolozsvárrt, az erdélyi ev. ref. egyházkerületi igazgató-tanácsához nyújtásuk be.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsától, Kolozsvárrt, 1893. szept. 24.

elnök helyett:

Szász Béla,
igazgatótanácsos.

Parády Kálmán,
tanügyi előadó.

HIRDETÉSEK.

Nagytiszteletű lelkész urak! Érdemes egyházi előljárók!

Hogy azon becses megrendeléseknek eleget tehessek, melyekkel a t. közönség eddig megtisztelt,

harang-öntödémet

megnagyobbítottam, a munkásaim számát megszorítottam; most már azon helyzetben vagyok, hogy bármely nagyságú, bármelyik hang-csoportba beilleszthető, **forgatható fa- vagy vas-koronával** ellátott harangokat, megszabott határidőre elkészítek; miért is a t. közönség becses pártfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejőcz, (Ungmegye) u. p. Császlócz,

László Sándor

harangöntő.

7—10

BEHYNATESTVÉREK

vas-, fűszer- és bizományi-üzletében

S.-a.-Ujhelyben.

A legjutányosabb árban kaphatók: mindenféle **czémentmész** (templomok javítására), **kerti és gazdasági magvak**, mindenféle **ásványvizek**, **lőpor és lőszer**ek.

Bizományi raktárunk van **kúta és szivattyúk**ből, **GRANIT- ÉS MÁRVÁNY-SÍRKÖVEKBŐL**, valamint a legjobb fajta **cserépkályhák**ból.

7—10

IFJ. HÖNIG FRIGYES

harang- és ércz-öntődéje

Aradon, Rákóczy-útcza 28. szám.

Alapított 1840-ben. Állami ezüstéremmel kitüntetve 1890-ben.

Ajánlja több évi jótállás mellett a legújabb találmányú cs. és kir. szabadalmazott harangjait; melyek előnye a régi szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly és ármegtakarítás mellett — erősebb és kellemesebb hangúak.

Továbbá ajánlja a legjobb szerkezetű, forgatható vas harang-felszereléseit, melyek alkalmazásával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, — az áttétes tengely-ágak használatával pedig a legnagyobb harangok is könnyen kezelhetők; — vas harang-állványait, valamint régi harangoknak új, forgatható felszerelésre való átalakítását.

A harangoknak vasuton való szállítását saját felelősség- és költségemre eszközölöm.

Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

9—12

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Kovách Károly ungi egyházmegyei gondnok gyűlés-nyitó beszéde.« — »Ev. ref. közép- és felsőbb iskoláink az 1892—93. tanévben.« *Dr. Tüdös István.* — »A néptanítók újabb aggodalmai.« *Buza János.* — »Levélváltás Vay Ábrahám és Szemere László között 1731. július elején a tractusoknak Superintendenciává való egyesülése és Superintendens választása tárgyában.« *Közli: Zsoldos Benő.* — »Az ungi r. l. bűne és a Magyar Bertalan erénye.« *r. l.* — »Losonczyi Károly levele az egri nagy prépost viselt dolgai felől.« *Földváry László.* — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Pályázat.« — »Szerkesztői üzenetek.« — »Hirdetés.«

Kovách Károly ungi egyházmegyei gondnok gyűlés-nyitó beszéde.

Tavaszi közgyűlésünkön elmondott megnyitó beszédemben igyekeztem feltüntetni a helyzetet, melybe a magyar protestantizmus, tehát vallásfelekezetünk is a katolikus klérus által az 1868. évi LIII. törvénycikk, különösen annak a vegyes házasságból származó gyermekek vallási tartozandóságáról intézkedő 12. §-a ellen az elkeresztelésekkel megindított támadások, izgatások, s ezekkel szemben a kormány által elfogadott kötelező polgári házasság, anyakönyvvezetés és a szabad vallás gyakorlatát kilátásba helyező program által sodortatott; igyekeztem emlékeztetni hozzá, hogy a kormány — meghajolva a klérus hatalma és befolyása előtt, — feladta a legkevesebbet, a mit a nemzet a protestantizmus támogatására adhatott, t. i. a törvényt, mely avégett alkottatott, hogy a protestánsokat, mint szemben a katolikusokkal, kisebb számú felekezetet, a hatalmas klérus támadásai ellen megvédje, s ennek folytán — a mennyire egy megnyitó beszéd keretébe beilleszthető volt — igyekeztem rámutatni azon már-már nagyobb részt elévült feltételekre, melyek által a klérus a nemzet rengeteg vagyonának birtokába jutott, s melyekhez mai nap csak annyit találok megemlítenednek, hogy ezen birtokokhoz jutnia annyival könnyebb volt, mert hű királyaink tanácsában első helyet foglaltak el, a mennyiben a királyok és főurak az írásban kevéssé, vagy épen nem voltak jártasok, a köz-okleveleket papok szerkesztették, ők kiadványozták, a közoklevél-tárakat, — az akkori telekkönyveket — az újabb időig ők vezették, ők őrizték, a királyi adományosokat az adományozott birtokokba ők vezették s az 1492. 43. t. c. a H. T. K. II. Rész 76. cím rendelkezésének (mely visszaélésüket javadalom-vesztéssel, bélyeg-besütéssel és örökös tömlőccel sújtja) tanúsága szerint nem mindig jártak el tiszta kézzel.

Egy francia katolikus történetíró „Histoire des résolutions“ című művében azt mondja, hogy több mint három század folyt le Luther fellépése óta s az egyház, t. i. a római katolikus, a szentségek segélyével ma is feltartja még uralmát. Az egyház a szentségek által birtokában tartja az embert születésétől a sírig. Alig

hogy született, siet meghívni a templomba, megkeresztelti s az által sajátjává teszi; mint gyermeket jelvényével elbélyegzi; mint felserdültet férjnek-nőnek nyilvánítja, feljogosítva apává, anyává lenni; mint bűnöst kikérdezi s vagy elkárhoztatja, vagy felmenti; mint haldoklót kezeivel érinti, hogy mintegy hatalmába vegye a halál tusáját; a mint meghalt, rábizza a földre s még a síron túl is követi az örökké ismeretlen tájakra. Hát még a fényes ünnepélyek, a sokaság látványai s azok a székes egyházak — a szegények méltó hajlékai — fényesebbek, mint a fejedelmek palotái; a régi idők nyelve, melyet elzsongnak a nélkül, hogy értenék a könyörgő népek, és a melynek titokzatos hangjai az égbe szállítják az együgyű népek sóhaját s zavart reményeit; azok a dicsőenkek, a tömjén füst a templomokban, az ódon üvegfestések képei, a szenteknek, az istenek barátainak, a régi pogány családi istenek helyetteseinek keresztyén fedél alatt; azok a megsebzett lelkek számára nyitva álló menhelyek: — a zárdák. Hát — nagy. egyházmegyei közönség — mindezek nagyban hozzájárulhatnak ahoz, hogy a klérus uralmát feltartsák a történetíró által megjelölt együgyű népeknél, de hazánkban a kezeinél lévő rengeteg vagyon, az államban elfoglalt magas állása s a közügyekbe annak folytán gyakorolt nagy befolyása tartják fel uralmát, s ez az, a mi elől a kormány programjával kitért.

A mi illeti ezen program lényeges tárgyát, a kötelező polgári házasságot és anyakönyvvezetést, annak intentiója vallási és nemzetiségi, t. i. a felekezetünknek és nemzetünknek sérelmével üzött elkereszteléseknek a nem lehetetlenítése, legalább megnehezítése, s e szempontból nekünk, ha az elveinkkel megegyezőleg vitetik keresztül, miután úgy nemzetiségi, mint szabadsági törekvéseink a nemzetétől elválhatlanok, kifogásunk nem lehet.

A program másik tétele a szabad vallás. Erre nézve bár elveinkkel egyezőleg elmondhatjuk „hanc veniam petimus damusque vicissem“: mégsem tarthatjuk azt üdvösnek a vallás és erkölcsi életre oly korlátlan értelemben, hogy mindaz, a ki vallása feltartásának kötelezettségei elől menekülni akar, szakadásokat idézhessen elő.

Miként szándékozik a kormány a maga programját keresztül vinni s legjobb akarattal is viheti-e a nemzet megnyugvásával keresztül, miután annak módozatait nyilvánosságra nem hozta, még a közel jövő titka; e tekintetben tehát teljes tájékozatlanság uralja az elméket, s e tá-

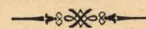

jékoztatlanságot még az is neveli, hogy a klérus felíratot intézett az apostoli királyhoz, kérve, hogy szentítéséhez ne járuljon, a pápához pedig utasításért folyamodott, a ki aztán legközelebbi encyclikájában kötelességül tette alantasainak, hogy megakadályozására mindent elkövessenek s beavatkozva hazánk törvényhozási szabadságába, segítségül hívta uralkodónk hitbuzgóságát is. De neveli a tájékoztatatlanságot az is, hogy a felső házban nagy izgatás indult meg a javaslat ellen; végre azon sajnós körülmény is, hogy a képviselőház azon pártja, melynek a szabad vallás régi törekvése tárgyát képezi, papi befolyás alatt álló egyének személyeskedése s intriguája következtében egymásközt meghasonlott, s tartani lehet attól, hogy a kormány pártja sem lesz ment hasonló eset bekövetkezésétől.

Bármint történjék is, vallásfelekezetiünk s az összes protestantizmus erőt meríthet annak tudatából, hogy létét az absolut hatalom zsoldos seregei s a vele szövetkezett magas klérus intriguái, üldözései, fojtogatásai ellenében is nemcsak megvédeni, de megerősödni, a nemzet jobbainak rokonszenvét s becsülését megnyerni s azokkal karöltve a nemzet művelődési és szabadsági küzdelmeiben — katolikus történetíróktanúsága szerint is — hasznosszolgálatokat tehetni képes volt. Épen azért biztos lehet a felől, hogy a mit a pápa az ő harcias encyclikájának végén gonosz szándéka sikeréről ájtatos képpel jósol, elvégre is az igazságnak a hamisság felett győzedelmeskedni kell, s biztos lehet annival inkább, mert az ország törvényhatóságainak igen nagy többsége, ha nincs is kizárva a kormány befolyásának lehetősége, a szabadelvű reformok mellett foglalt állást, s az elől az az előtt ellenséges sajtó sem zárkózhatott el.

Tudva azonban, hogy a katolikusokkal szemben számbeli kisebbségben s tekintve nagy vagyonukat, szegények vagyunk; tapasztalva, hogyha erkölcsi, művelődési törekvéseink felsegítése végett a kormányhoz fordulunk, az alamizsna-szerű segély csak önkormányzati jogunk egy-egy ágazatának lealkuvása mellett adatik; tapasztalva, hogy míg mi szerencséseeknek tarthatjuk magunkat, ha imaház vagy iskola-építés végett szerény helyiséget kapunk s egy vallásos egyháztag az építési költségek összegyűjtésére vállalkozik: addig kath. isteni tisztelet végett kitűnő pontokon, millió és millió költségen, az állam befolyásával fényes, monumentális templomok az építészeti remekei, — büszkeségére ugyan a nemzetnek, de mégis csak egyik felekezetnek — emeltetnek s a XIX. század végén — bár a művészet pártolásával — katolikus szentek költött csodatételeit feltűntető festményekkel s pazar díszítésekkel ékesíttetnek; látva, tapasztalva, hogy a kormányférfiak alantabb vagy fentebb röptű gondolkozása mily hatással van a vallásos viszonyokra, s hogy azok mennyire változók: — mindezek tekintetbevételével nem marad egyéb fel számunkra, minthogy egyesítsük erőnket, tehetségeinket addig, míg kedvezőbb idő áll be, s születik egy kormányférfi, a ki végrehajtja, a mit a nemzet törvénybe ígatott, az egyenlőséget; ragaszkodjunk az 1868. évi LIII. törvénycikkben letett biztosítékhoz, továbbá pedig intézkedéseinknek ne adjon irányt a partikularizmus s alkotásainkban ne szerepeljen Kolozsvár, Debrecen stb. csak így tehetünk nagyot, hozzánk méltót. Örizzük meg önkormányzatunkat, a várat, melynek sáncai közt való működésünknel feltarthatjuk, fejleszthetjük a protestantizmus szellemét, megőrizhetjük történelmi hagyományainkat. Végre igyekezzünk mindnyájan kisebb-nagyobb körben népünket a vallásos viszonyokkal, a vallás elveivel megismertetni, szembe állítva más vallá-

sokkal azokat, terjesszük a műveltséget, a világosságot buzgóbban, mint valaha: akkor ne féljünk a csábításoktól s ha el is esik egyik vagy másik, mindig vigasztalhatjuk magunkat III. Vilmos angol királyllyal: rossz protestánsból lesz rossz pápista.

ISKOLAI ÜGY.

Ev. ref. közép- és felsőbb-iskoláink az 1892—93. tanévben.

(Vége.)

Végül még a *leánynöveldekről* kívánok egy kis rövid ismertetést adni, annival is inkább, mivel napjainkban, a mikor a belmissióra is gondot akarunk fordítani, mindinkább foglalkoznunk kell a leánynevelés kérdéseivel. A leendő családanyáknál kell az alapot leraknunk a vallásunk iránti odaadó, egyházunk iránt lelkesülő jövő nemzedék jellemére nézve. Csak, ha vallásos, egyházas érzületű anyák állanak a belmissiót sürgetők és munkálók oldala mellett, várhatunk sikert e nemű fáradozásaink után. A gyermekek az otthonban, a családi élet körében többnyire az édes anyákra vannak utalva s ha ezekben nincs meg a vallásosság, ha ezek nem törődnek az egyháziassággal, istenfélelemre, emberszereetre nem szoktatják gyermekeiket: bizony-bizony igen nehéz dolog később rászoktatni az elvadult, istentelengyermekeket a vallásosságra, az egyháziasságra. Ma, midőn lépten-nyomon tapasztaljuk, hogy az apácák minő nagy szolgálatot tesznek a r. kath. egyháznak; — a mikor mi magunk is sopánkodunk helyzetünk tarthatatlansága fölött s jobb jövő biztosítása céljából úgy a dunántúli egyházkerületben, mint az egy leánynöveldével már rendelkező tiszántúliiban lépéseket teszünk, hogy leányaink neveléséről minél jobban gondoskodjunk: nem hiszem, hogy volna csak egy ember is, ki nem érdeklődne az iránt, vajjon a most működő leánynöveldek minő sikert érnek el, mennyiben felelnek meg magas sztos hivatásuknak?!... Ezért gondolom, hogy nem lesz fölösleges a leánynöveldeket is bemutatni s egy rövid ismertetést ezeknek is szentelni.

Tudtommal három felsőbb leánynevelő intézetet tart föl ev. ref. egyházunk, illetőleg három helyen gondoskodunk leányaink magasabb fokú neveltetéséről, t. i. *Debreczenben, Miskolczon Szatmárnémetiben*, — mind három felsőbb fokú intézetnek tekintetvén az állam által is.

Egyenként a következőkben számolhatunk be ez iskoláinkról:

A *debreczeni* leánynövelő-intézetet a debreczeni ev. ref. egyház tartja föl és ennek felügyelete s igazgatása alatt áll annak négy osztályú elemi iskolája, első rendű felsőbb leányiskolája, varróiskolája, s női kereskedelmi tanfolyama. E szerint a debreczeni leánynevelő intézetben, a tulajdonképeni leánynöveldeknél kívül van: elemi, varró- s női kereskedelmi iskola is.

Az *elemi iskolában* tanított négy tanerő, — valamennyi nő, kik oklevelek által képesítették az oktatásra s hetenként 18, illetőleg 26—26 órát adnak. Tanult az elemi iskolában, mely négy osztályra oszlott, 51 növendék, kik valamennyien gyakoroltattak a kézimunkában s a tornászatban is kaptak oktatást, a mi nem dicsérhető eléggé a mai ideg-beteges világban.

A *felsőbb leányiskolában* tanított 15 tanerő, és pedig: 6 tanítónő, egy rendes férfi tanár, az igazgató s a többi kisegítő, illeőleg óraadó, valamint a vallás ok-

tatója is. Heti óráik száma, a tanítónőké a 8—21 között ingadozott, — az igazgatóé: 14; az óra-adóké: 6—12 között volt. Ebben öt osztály volt berendezve összesen 158 növendékkel, a kik közül ev. ref. vallású volt: 80, tehát a létszám felénél több, — ezután az izraeliták látogatták legtöbben, t. i.: 38-an.

A varró iskolát, melynek tanítónője egyetlen személy volt s heti 18 órán tanított, 7 növendék látogatta, valamennyi Debreczenből.

A női kereskedelmi tanfolyamot öt tanerő vezette — 1 nő, 4 férfi — s látogatta: 18 növendék, kik a kereskedelmi számtant, egyszerű és kettős könyvviteltant, kereskedelmi és váltó-ismét, árú-ismét, szépíróit, mint kötelező s a gyors íróit, mint nem kötelező tárgyakat hallgatták.

Látogatta e szerint a debreczeni leánynövelde összesen 234 növendék. Jövőre a varró iskola nem tartatik föl s a kereskedelmi tanfolyam is csak abban az esetben, ha elég jelentkező akad.

A felsőbb leányiskola négy osztályában a tandíj 20 frt; az ötödikben s a most megnyíló hatodikban pedig 30 frt, — míg a kereskedelmi tanfolyamon 40 frt tandíjat s 5 frt felvételi s vizsgai illetéket fizetnek.

Benlakás 25 növendék számára van berendezve és pedig 200 frt ellátási díj fizetendő minden egyes felvett növendék részéről. Ezen kívül fizetendő a mosatási díj, nemkülönben minden különóra, melyet a növendék választ magának a zene, tánc, műfestés tanulására, — valamint maga fizeti mindenik az orvosi díjat is. Első sorban debreczeni születésű ev. ref. vallású leányok vétetnek fel.

A mi végre a vizsgák eredményét illeti: az a kimutatás szerint igen kedvező, mert a női kereskedelmi tanfolyam hallgatói általában jó sikert mutattak fel, — a felsőbb leányiskola növendékei pedig az általuk hallgatott 18-féle tantárgyból — összevéve az öt osztály teljes anyagát — nagyobbára kitűnő osztályzatot nyertek, elégtelen tanjegy mindössze 31 adatott.

Végül még annyit jegyezhetünk meg, hogy a felsőbb leányiskola 158 látogatója közül 123 debreczeni illetőségű volt, s csak 30 volt vidéki, a mi amellet bizonyít, hogy magának Debreczen városának nagyobb szüksége van az intézetre, mint környékének.

A miskolczi leánynövelde a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület tartja fel s a múlt iskolai évben 7 rendes tanerő működött benne — 3 nő, 4 férfi; ezen kívül a más vallásfelekezetűek hitoktatói s három zene-tanító. A tanárok órái 5 és 23 között váltakoztak hetenként.

A felsőbb leányiskola négy osztályból állott, mellette négy osztályú elemi iskola van berendezve két tanítóval. Ebben az elemi iskolában, melyet tisztán a miskolczi ev. ref. egyház tart fen, de a leánynövelde helyiségében, volt 77 növendék, a legnagyobb részben miskolczi illetőségű, de volt még Erdélyből is egy leányka.

Magában a leánynöveldeben volt összesen — a négy osztályban — 136 növendék (22-vel kevesebb, mint Debreczenben). A legnagyobb részben ev. ref. vallásúak, a kik után számra nézve az ágostaiak s izraeliták következtek. A reformátusok a létszámnak 56%-át képviselték. Származási helyüket tekintve: a növendékek 46%-a miskolczi volt, 15%-a borsodmegyei (Miskolcot nem tekintve), 7%-a szepesmegyei, 3%-a dunántúli, 7%-a tiszántúli, 8%-a a dunamelléki kerületekből való volt. Tehát az országnak csaknem minden részéből látogatták ez intézetet, hiszen Kolozsmegyéből is volt itt is, mint az elemi iskolában.

A tanulmányok sikeréről nem számol be az értesítő.

Az internátusban 51 növendék volt. Ev. ref. vallású 37; ágostai 9; r. kath. 3; izraelita: 1. Az internátus díjai: 150 és 200 frt. Amazt a tiszáninneni ev. ref. lelkészek, tanárok s tanítók fizetik, emezt a más vallásúak s más egyházkerületbe tartozók. A tandíj 24 frt; a más vallásúaknak: 30 frt.

A szatmár-németi felsőbb leányiskola állott egy elemi iskolából s a tulajdonképeni hat osztályra oszlott leánynöveldeből. Az elemiben egy tanítónő működött, a a növeldeben pedig 9 tanerő tanított, s rajtuk kívül tanítottak még a vallás-tanárok is. A heti órák száma nincs kimutatva.

Az elemi iskolában 14 növendék tanult, kettő kivételével mind ev. ref. vallású. A leánynöveldeben 64 növendék volt, kik közül, csak 10 volt nem református s 11 volt nem szatmármegyei származású.

A vizsgálat eredménye a legkielégítőbbnek jelenthető, a mennyiben egyetlen elégtelen tanjegyet sem találunk följegyezve, sőt a kitűnő osztályzatok száma túlhaladja az elégséges érdemjegyeket.

Benlakás itt is van berendezve és pedig a múlt évben 8 növendék volt benlakó. A benlakás díja havonként 22 frt. Kedvezményes helyek is vannak, havi 15 frt. díjért. A tandíj a növeldeben más vidékieknek: 36 frt, a mely — mint látszik — a legmagasabb díj a miskolczihoz s debreczenihez viszonyítva.

Ez intézetünk VI-ik osztályából a sikerrel végzők s testileg is alkalmasak a tanítóképző-intézetekbe felvételi vizsga nélkül vétetnek fel és pedig a III. osztályba.

* * *

Ezzel befejezzük szemlénket azzal a tudattal eltelve, hogy humanisztikus, közművelődési ev. ref. intézeteink valamennyien sikerrel működtek s a magyar ref. egyház múlt évi tanügyi állapotai is teljesen kielégítőek voltak. Vajha elmondhatnók ezt minden egyes alkalommal!

Dr. Tüdös István.

A néptanítók újabb aggodalmai.

Néptanítóinknak azt az édes örömet, melyet az újabb nyugdíjtörvény szerzett nekik az által, hogy kimondja, miszerint 40 évi szolgálat után az általuk utoljára élvezett teljes tanítói fizetéssel nyugdíjaztatnak, megkeserítette a vallás- és közoktatási miniszternek folyó év június végén 29751 szám alatt kelt leírata, melyben utasítást ad a miniszter az 1891. XLIII. t.-cikk értelmében beszámítható tisztán tanítói jövedelmek újabb kipuhatólására. Leírátának különösen két intézkedése ejtette aggodalomba néptanítóink legnagyobb részét. Egyik az, hogy a tanítói fizetést képező földek jövedelmének becsértékét a kataszteri tiszta jövedelem alapján kívánja megállapíttatni, a másik, hogy az olyan helyen, a hol a tanítói és kántori jövedelem külön nem választható, a tanító díjlevelében feltüntetett évi fizetésnek csakis fele vétessék tanítói jövedelemnek, másik fele pedig kántori díjazásnak tekintessék.

Hogy a miniszternek ez az intézkedése méltó aggodalmat szült különösen ev. ref. tanítóinknál, a kiknek tudvalevőleg a legtöbb helyen bizonyos mennyiségű föld használata képezi évi jövedelmüket, azon legkevésbé sem lehet csodálkoznunk. Nem lehet csodálkoznunk különösen, ha tekintetbe vesszük az újabb nyugdíj-törvénynek azt az intézkedését, hogy a tanítók fizetését képező természetbeni járandóságok, minők a föld, életnemű és más apróbb, díjlevelileg kikötött javadalmak pénzértéke a

legutóbbi 10 évi átlag szerint számítandó fel. Tanítóink évi fizetését pusztán a kataszteri birtok ívekben feltüntetett tiszta jövedelem után számítani ki s ezt venni alapul a nyugdíjösszeg meghatározásánál, a legnagyobb méltánytalanság, hogy ne mondjuk igazságtalanság volna. Különösen az volna ma, midőn hazánk minden részében óriási mértékben felemelkedett úgy a földnek az értéke, mint a földek hasznobére. Hiszen, ha tanítóinknak most élvezett tényleges tiszta föld-jövedelmét összehasonlítjuk az évtizedekkel ezelőtt készített kataszteri ívekben feltüntetett jövedelemmel, azt tapasztaljuk, hogy az átlag véve, legalább is 4—5-ször annyira rúg, mint a régi hivatalos felvétel. De van még más ok is, a miért a kataszteri jövedelem alapul vételét nem tarthatjuk egészen méltányosnak s ez az, hogy a legtöbb kataszteri becselő, nem akarván túlságos adóval megrovatni különösen a szegényebb egyházakat, illetőleg lelkészeket és tanítókat, az egyházi földek jövedelmét lehető csekélyre vette fel. Ezt a kegyeletes eljárást magam is nem egyszer hallottam emlegetni volt kataszteri becselőktől.

Ev. ref. tanítóinkat nem kevésbé aggaszthatta a miniszternek az a másik intézkedése sem, hogy az olyan helyen, hol a tanítói és kántori jövedelem külön nem választható, az évi fizetésnek csak fele vétessék tanítói jövedelemnek, másik fele pedig kántori díjazásnak tekintessék. Ennek az utasításnak szigorú keresztülvitele legnagyobb mértékben épen ev. ref. iskoláink tanítóit sújtaná, mert hiszen aránylag igen kevés olyan népesebb és jobb módú egyházunk van, a mely a tanítói hivatal mellett külön kántori állást is képes fenntartani. Szegényebb egyházainkban a tanító tanítja a gyermekeknek az egyházi énekeket az iskolában s nagyon természetesen ő vezeti a gyülekezeti éneklést is a templomban, de itt teljességgel nem mint kántor, hanem mint hitfelekezeti tanítója szerepel, kit a hívek, mintegy megtiszteltek azzal, hogy az ének vezetésével megbízzák. Külön kántori fizetés épen ezért a mi tanítóink díj-levelében vagy épen nincs, vagy csak nagy ritkán van felemlítve. A mi egyházainkban kántori jövedelemnek egyedül a temetésekért járó díjakat lehet tekinteni, a mely díjak a tanítók díjlevelében a rendes tanítói fizetéstől egészen elkülönítve is soroltatnak fel. Szerintem tanítóink kántori jövedelmét lehető méltányosan csak úgy lehetne külön kitüntetni, ha p. o. egyházaink anyakönyveiből több, pl. 10 évi átlagos halálozási esetet számítanánk ki, s az azokért járó díjakat a díjlevel alapján mutatnók ki. En azt hiszem, hogy ha a vallás- és közoktatási miniszter a mi egyházaink helyzetét s a tanítókhöz való viszonyát kellőleg ismerte volna, bizonyosan nem bocsátott volna ki ilyen utasítást, melylyel a tanítók és azok családjainak nyugdíj-igénye — a legtöbb esetben jogtalanul — felénnyire is leszállítható.

A túlhajtott aggodalom kifolyásának tartom, de mindamellett nem tudok nagyon csodálkozni azon, hogy a vallás- és közoktatási miniszter idézett rendelete egyesekben, sőt testületekben is azt a gyanút támasztotta, hogy a miniszter a kataszteri tiszta jövedelem alapul vételét a tanítók nyugdíjigényének megállapíthatásán kívül egy másik és nem kevésbé fontos kérdés megoldására is fel akarja használni. Fel akarja használni nevezetesen — az illetők véleménye szerint — a tanítói fizetések rendezésére, még pedig a felekezeti iskolák gyengítése és az államkormány befolyásának erősítése végett oly módon, hogy a kataszteri tiszta jövedelem után számítván ki a tanító évi fizetését, a csekély javadalmúnak feltüntetett felekezeti iskolát minden esetre államsegélyes vagy pedig teljesen állami iskolává változtatja. Ilyen forma aggodalmát fejezte ki legközelebb püspöke előtt a hajós kerületi

róm. kath. tanító-kör is, a mely a vallás- és közoktatási miniszterről még azt is felteszi, hogy a kataszteri tiszta jövedelem után megállapított tanítói fizetést a törvényes minimumra az állampénztárból ki fogja pótolni, a tanítók által használt földbirtokokat pedig ennek fejében a mostani magas bér mellett hasznobérbe adja s az így nyert többletet az állami pénztár javára fogja felhasználni.

Az aggodalmakat nem volt képes megszüntetni a „Néptanítók Lapja“ folyó évi 73. számában megjelent „Tájékoztató adatok a tanítói jövedelmek újabb kipuhatólását elrendelő magas miniszteri utasításhoz“ című cikk sem, mely a neheztelt miniszteri rendelet kibocsátását azért mondja szükségesnek, mert az 1892. évben bevállalt tanítói jövedelmek, az 1890. évi bevállások adataitól annyira eltérnek, hogy azon esetben, ha az utóbbi bevállások fogadtatnak el, a tanítói nyugdíjalap részére kidolgozott matematikai mérleg halomra dől s évenként, mintegy 90,000 frtnyi jövedelmi hiány mutatkozik. Világos adatokat is hoz fel a két ízben történt ellentétes bevállások igazolására. Volt olyan tanító, a ki 1890-ben tanítói jövedelmét 73 frtra, 1892-ben már 691 frt 60 kr-ra becsülve vallotta be. Volt számos olyan tanító is, a ki 1890-ben évi jövedelmének legnagyobb részét kántorinak jelentette, 1892-ben pedig, midőn már a nyugdíj mennyisége az élvezett tanítói jövedelemtől is függ, kántori jövedelemnek alig ismert be valamit.

A vallás- és közoktatási miniszter utasítása nemcsak a tanítókban támasztott aggodalmakat, hanem protestáns egyházunk lelkészi köreiben is keserűséget okozott. A miniszter nevezetesen épen a tanítói jövedelmek bevállásánál említett eltérésekből indulva ki, az egyházkerületekhez küldött leiratában a lelkészekről úgy nyilatkozik, hogy azok, „mint iskolaszéki elnökök, állásuk méltóságával meg nem egyeztethető módon állították ki a tanítói fizetésekről szóló íveket.“ Ezzel a súlyos váddal szemben úgy az ev. ref., mint az ág. evang. egyházkerületek némelyike már eddig is neheztelését fejezte ki, sőt azt — lehet mondani, — majdnem határozottan visszautasította.

Ennyire fejlődén a kellemetlen ügy, igen helyesen járt el a dunántúli ev. ref. egyházkerület, hogy legközelebb Pápán tartott közgyűléséből felíratl kereste meg a vallás- és közoktatási minisztert, hogy tekintetbe véve ev. ref. egyházainkban a tanítói állomások sajátos természetét, a tanítói nyugdíjügyben tett azon intézkedését, mely a tanítói és kántori fizetések két egyforma részre osztását rendeli el, tanítói állomásaink természetének megfelelően módosítása. Helyesen tette Okolicsányi László is, hogy az országgyűlés szeptember 27-iki ülésén interpellációt intézett a vallás- és közoktatási miniszterhez, megkérdezvén, hogy mi indította arra, hogy a tanítói javadalmak kiderítésénél nem a törvényben előírt 10 évi földjövdelem átlagának, hanem a kataszteri tiszta jövedelemnek kipuhatólását és föl vételét rendelte el? Helyeseljük ezt azért, mert a miniszter Okolicsányi kérdésére adott válaszával a keserűséget okozott ügynek legalább fele részét a tanítók megnyugtatóására intézte el, a meny nyiben kijelentette, hogy a kataszteri tiszta jövedelmet nem azért vették fel, hogy ennek alapján állapíttassék meg a nyugdíj, hanem hogy egy biztos alap álljon rendelkezésére, melyből kiindulva lehessen a tiszta jövedelmet meghatározni és pedig oly formán, hogy a kataszteri tiszta jövedelem összevettetik az eddigi bevállásokkal és vidékenként megállapíttatik az, hogy micsoda hozzásszámmal, minő percentualis összegnek a hozzáátételével lehet a legigazságosabban a valódi jövedelmet megállapítani. Ha a miniszter a dunántúli ev. ref. egyházkerület méltányos kérését is figyelembe veszi s intézkedését aszerint módosítja, a tanítók újabb aggodalmai biztosan

meg fognak szűnni. Ha azonban a kérelmet figyelmen kívül hagyná, tanítóink nyugdíjazása érdekében szükséges lesz azt az intézkedést végrehajtani, melyet a mezőföldi egyházmegye tanítói kértek, s melyet az egyházmegye is pártolólag terjesztett a kerületi gyűlésre, hogy t. i. díjleveleik újra szerkesztessenek s azokban a tisztán tanítói járandóságok az alig figyelembe vehető kántori illetményektől elkülönítve tüntetessenek ki.

Buza János.

TÁRCZA.

Levélváltás Vay Ábrahám és Szemere László között 1731. július elején a tractusoknak Superintendentiává való egyesülése és Superintendens választása tárgyában.

Válasz.

Gál-Szécs, 9. July 1731.

Bizodalmas kedves Öcsém Uram.

Sólczárul 1-a July költ Levelét kegyelmednek az acclusával edgyüt atyafiságos kötelességgel vettem; a keresztség iránt való investigatiót a mi illeti, mijs azon nyugodtunk meg, hogy az ellenkező félnek akár mely kigondolható kérdéseire is, egyebet ne felellyen a Predikátor, hanem vagy szóval, vagy ha kívántatik Scripto tenus is declarállyá közöttünk practikálni szokot keresztelésnek módgyát és formáját, mint hogy ugy is a Visitatornak authoritását tovább extendalni nem lehet, a Felséges Consilium által ki adatott Punctumoknak continentiája szerint, egyedül a keresztség modgyának megtudásáig. a Superintendenciának szükséges volta ob certas rationes előttem is Constalván, méltó annak erectiójában allaboralnunk, mert jöllehet bizonyos Esperescségek eddig is sok helyeken voltak s ma is vadnak közöttünk, mindazáltal avagy csak némelly személyek elválasztásában és azoknak ujjolag való össze adásokban bizony tapasztalható nagy disconvenientiákat szemlélhetünk, mivel mindenik maga Tractussában agit agenda juxta proprium suum lubitum, de ha kegyelmed punctatim fel tót ratioi szerint három s négy Esperescség egy fő Superintendencia alá rendeltetnék, cum restricta inferiorum autoritate in materiis grandioribus, ugy hogy annak Consensusa s decisiója nélkül ne Concludalhatnának, plura videntes semper oculi quam oculus: rationesque semper plus ponderarent quam ratis, Consequentia secum fert, sok dolgaink job rendel és másoknak botrányoztatása nélkül folyhatnának, és ez iránt a kevesebb számúak megnyerését hamarab lehetne exoperálni, hogy nem a többesnek, és az arrul kívántató Instantiák, kiknek nevek alat promovealtassanak, per Comitatus hogy véghez mehessenek, alig látom meg lehessen, mivel ugy mindenik Vármegyében Saecularisoknak Ecclesiastikusokkal edgyütt szükségesképpen kellene Solemnis Conferentiájoknak lenni, a mely nehezen eshetne meg bizonyos consideratiokra nézve, hanem (ha meg engedik) per Concinnatam primo modalitatem, Sokunknak Consensusa által, ugy kellene per Agentiam Specialem a Felséges Udvarnál obtentioját munkálkodnunk, mivel penig ez oly állapot, a melyet még eddig soha sem próbáltunk, azért csekély elmémme inkáb nyugodnám meg azon: hogy valamely bizonyos helyen avagy csak négy öt vármegyéből is, jelenhetnének meg egy bizonyos napra, és nekem legalkalmasosbnak tette, hogy a Pataki collegium dolgainak revisiojával, vagy ha lehetet volna mostani

Examennyének alkalmatosságával hírekkel lévén az úr Patai Sámuel Dóri András Bárczai László Olcsvári uraiméknak legjobb móddal lehető Conclusiojára concurálhattunk volna, salva tamen altiorum opinione.*) A felmenetelre való szándék iránt bizodalmas kedves öcsém uram, egyebet nem írhatok, hanem az énszemélyembéli resolutionom mais exstal, de Szirmai urakat requirálván, semmi resolutionjokat nem érhettem ez ideig is, Olcsvári uram ex Comitatu Unghvariensi, a midőn szükséges lenne a felmenetel, ugy vélem, fáradságát nem sajnállaná, minden jónak végben vitelére segicsen az Ur Isten bennünket, Magamat tovább is atyafiságos sinceritásában ajánlván marad.

Kedves Öcsém Uramnak Kegyelmednek

Köteles igaz szolgálja Báltya
Szemere László.

A juramentum formulája nekem nem tetszik, mivel kécség kívül töb Consequentiat fog húzni maga után.

Kívül a borítékon, a közönséges rövidítésekkel: Perillustri ac Groso Duo Abrahamo Vay de Vaja, Certor. Incltytor. Comit. Tabular. Judr. Assori. Primar. etc. Domino et Fratri mihi Colendisso. Tisza Berk. Sólca.

A boríték zárlatán ép piros pecsét van. A boríték pecsét felőli oldalán ez van: Ezen levelnek elküldését Specialiter recommendálok számtartó Horváth Mihály urnak, ugy hogy vásár-nap ot légyen Tisza Berken — vagy Zsólczán.

Közli: Zsoldos Benő.

KÖZÉLETÜNK.

Az ungi r. l. büne és a Magyar Bertalan erénye.

Az ungi egyházmegye őszi gyűléséről e lap 38. számában közzétett tudósításomat Magyar Bertalan ungi aljegyző a 40. számban »helyreigazítja» és »pótolja» azért, mert »egy helyt eltértem az igazságtól» és »szerrinte» feledékenységre is estem.*

Az igazságtól is eltérni, feledékenységre is esni: minden esetre *bűn*; ellenben az elferdített igazságot megegyenesíteni, az érdemről el nem felejtkezni: mindenesetre *erény*; s minthogy a bűnt én, r. l. követtem el: elfogadom a magam bűnének és minthogy e bűnt Magyar Bertalan megtorolja, ezt a bátor igazság-osztást elősmerem az ő erényének, nekem pedig nem marad más tisztem, mint gyónni és vezekelni.

Gyónom elsőbben is, hogy engemet bűnre az a rögeszme vitt, hogy más a gyűlési tudósítás és más a a gyűlési jegyzőkönyv. Én abban a téves hitben ringatództam, hogy nekem, mint levelezőnek, nagy vonásokban, gyorsan és lehetőleg még a gyűlés alatt kell felvennem a közgyűlés rajzát és e mellett szabadon, a saját szakállamra dolgozva, láttamozás és cenzura nélkül küldenem meg a lapomnak. Balhit volt ez, tehát eretnecség. Most már megtértem és igaz hittel vallom, hogy tudósítás és jegyzőkönyv egy és ugyanaz a dolog; ** most már belátom, hogy így kellett volna eljár-

* Itt bal felől, a lap szélén felülről lefelé haladó két sorban: szóval jobban expectorálhatna ki-kí magát, hogy sem papírosra való fel-tétel által.

** Távolságot legyen! A tudósító — ha jól fogja fel szerepét — feleltet van a jegyzőkönyvnek és gyűlésnek, mert joga van arról a szellemről is beszámolni, a mely azokat szüli s illetőleg mozgatja. Szerk.

nom: bevárnom a jegyzőkönyv hitelesítését és annak alapján, talán annak kivonatolásával szerkeszteni a tudósításhoz s aztán az elküldés előtt vidimáltatnom Magyar Bertalannal, ki — miután az ő jegyzőkönyvét már hitelesítették — hitelesítette volna az én tudósításhoz!... De nem tettem. Mea culpa, mea maxima culpa!

Gyónom továbbá, hogy lusta fantáziám, azaz hogy fantázia hiányom is ragadott a bűnre. Én azt hittem, hogy a levelezőnek reálisnak kell lenni s a látottakat és hallottakat rideg valósággal vázolni. Most belátom, hogy fantáziára is van szüksége; annak a segítségével sokat, nagyon sokat kitalálnia, mint p. o. a jegyző agyhártyáján szülemelő stílus rejtelmait, a jegyzőkönyv hitelesítésekor előfordulható pótlásokat, módosításokat s mindenesetre tisztán látnia a jövő esélyeit... De hát erre én képtelen voltam. Mea culpa, mea maxima culpa!

Gyónom azt is, hogy botorúl tettem, midőn saját füleimnek se híve, a gyűlés több tagjánál tudakozódtam az ominosus Diószeghy-pörben hozott határozat indokolása felől, a kik mindannyian azt felelték, hogy indokolást ők sem hallottak, hanem hallottak csupán annyit, hogy az egyházmegye megmarad a régebbi határozata mellett. Hat ebben is tévedtem, bevallom, mert ha a több helyett egyet kérdeztem meg, t. i. Magyar Bertalant: ő rögtön számba rágja vala a határozatot, kifogástalan indoklással... Nem tettem! És ezzel martalékká lettem egy másik bűnnek: váddal, erős váddal illettem az egyházmegyét, a mely sohasem eshetik feledékenységre, sohasem juthat oly hangulatba, hogy egy hosszadalmas és fárasztó ügy tárgyalásának szavazattal való eldöntése után nagyot lélekzik és megkönnyebbülten siet át a következő tárgyra, észre sem véve, hogy valamit még megoldatlan hagyott, a mit aztán vagy a jegyzőnek, vagy a hitelesítőnek kell megoldaniok. Oh! hogy én nem tudtam, hogy az egyházmegye családokozhatatlan! »Oh! hallja, bánatnak anyja, szíved erős keservemet!«

Gyónom azt is, hogy feledékeny sőt több! — hogy tudatlan vagyok. Elfelejtettem megemlékezni néh. Ábrahám István tanácsbíróról, elmulasztottam megírni a nekrológját, holott azt énnekem, csupán csak énnekem kellett volna megírnom és hogy tudatlannak ne láttassam, a gyűlési tudósításomba foglalnom, hiszen egy nekrológnak ott van a legillőbb helye!? Confiteor, confiteor!

És gyónom még azt is, hogy nagy mértékben tapintatlan sőt kotnyeles vagyok. Mert minek elégedtem én meg az ungvári vallásitanító-káplánság dolgában kifejtett vitának olyatén jellemzésével, hogy az »hosszú és szinte mérgező« volt? minnek volt e tapintatlanság, mikor tapintatosan kellett volna azt megírnom, úgy a mint megírta Magyar Bertalan kotnyelesség nélkül, hogy hadd lássa a t. c. publicum azt is, hogy extázisos egyén is szerepelt ám abban a vitában és az nem vala más, mint az ungvári egyház képviselője!?... Hiszen az ilyenek közbe-tevése nagy mértékben növeli a közgyűlésnek, az egyházmegyének a jó hírét és tisztességét! Oh én tapintatlan és kotnyeles! De profundis! De profundis!

De végül még gyónom azt is, hogy az ungvári egyház, s általában az ungvári ügyek iránt én csak »meleg érdeklődéssel viseltettem« és hogy nem bírtam még felemelkedni az Ungvár iránt való forró szeretetnek arra a magas fokára, melyen Magyar Bertalan áll. Én, a magam érdeklődése alapján, az ungvári vallás-

itanító káplánság dolgában megelégedtem az egyházmegye józan határozatának közlésével, holott a forró szeretetnek arra az animózus magaslataira kellett volna emelkednem, a hol erényes kritikussom fényelég, ki, — már meg nem semmisítheti az egyházmegye rezignációs határozatát, hát legalább lelógatott lábaival rúg egyet az ungvári lelkesen. Oh! be kár, hogy nem lehettem az ungvári papválasztáson bukott kandidátus!...

És most gloria in excelsis virtutis Bertholomeo! A bűnös ungi r. l.-nek pedig »a feledékenység bús moha fedje nevét!«
r. l.

MULTUNK.

Losonezy Károly levele az egri nagy prépost viselt dolgai felől.

Teljes bizodalommal való Nagy jó uram

Kedves sógor uram!

Az egyeki fatalis persecutióban a vármegyén mesterségesen triumpáló és az által magának nagyobb szarvat vevő, s minket egészen elveszteni kívánó Mgos egri nagy prépost úr, a *bábolnai* és *galgóci* reform. lakosoknak már egészen lett elszélesztések után hogy a szegény *ároktői* és *tiszapalkonyai* lakosokat vette ki maga pusztító szándékának céljául, tudom, hogy vagyon az úrnak, sógor úrnak értésére. Az ároktőiekkel miképpen bánt legyen a nemesek által beadott alázatos instantiára sub dato 22-dae febr. lett kegyelmes informatórium parancsolatnak 26-ae Apr. nálunk való publicitójá után? miképpen citáltatott némelyeket Egerbe ad sedem Dominalem (noha az uraság széke a Borsodvármegyében levő részében a városnak tartatott) miképpen verettettek azok ott meg keményen? és mi módon occupált azután egynehány házakat s új lakosokat szállított belé? miképpen tart ott készen sok catholikus új lakosokat minden szükség nélkül? és miképpen deklarálta előttük, hogy ezen esztendőben mind ki kell onnan menniük? mindezeket tudom bővebben megértette az úr sógor úr az általuk — a mint tudomra esett — már felküldött expressusnak relatiójából, és attól elküldött species factibus s instantiából. De a palkonyaiak részéről még a mennyire tudom senki sem menván fel, a mit azok felül tudok, kívántam az urat sógor urat kötelesen informálni.

26-o Apr. publikáltatván a kglmes inverstigatorium parancsolatok a nemesek iránt és hosszas kiabálás után megnyervén azt, hogy pro invenstigatione Deputatio rendeltessel (noha a mixta Deputatiót meg nem nyerhettük) s a vice Archidiaconus mint egri tituláris Canonok, és így interessatus abban jelen ne legyen (mert per absolutum jelen akart lenni), a Praepost ő nagysága publice declarálta, hogy ki nem akarja őket hajtani; meg is ígérte ezt publice, de szokása szerint meg nem tartotta, mert ugyan azon napon a palkonyiak az uraságnak oda való tisztjeivel együtt menván haza Miskolcra, az azonnal parancsot adott, hogy a nemesek mindennemű marhájuk a csorda és gulya közül kiveretessenek; sőt a Cápaltan földjén meg ne szenvedtessenek, melyről is azon tiszt azt mondotta, hogy a parancsolatot tegnap Miskolcon magától vette a Praepost úrtól. Ezen dolgot a palkonyaiak még ezen gyűlésben 30-o april instantiájuk által a nemes vármegyének detegálták, melyre ő nagysága szokása szerint egyszer negative felelt, hogy nem parancsolta, más-szor pedig csúfosan azt mondotta: hogy az ökrök nem

nemesek, és így azokat bizvást kiveretheti, mert csak a nemes embereket igérte, hogy ki nem hajtja.

Ezután következtek az ároktőieknek sokféle bajai, úgy hogy már nemcsak a nemeseket, hanem a contri-
buenseket is kihajtja. Palkonyán is már egynehány háza-
kat elbecsültetvén oly praetextus alatt, hogy az azokban
most lakó emberek a házat nem maguk építették, hanem
másoktól pénzen szerezték és így az uraságnak praemtiója
levén, noha a megvevés már régén, ezelőtt 20 s több
esztendővel is esett, azokból kihajtotta és pénzüket fel-
venni kényszerítvén, új lakosokat szállított belé. Több
catholikus új lakosokat is vitt be a helységbe, a kiknek
még helyett nem adhatván, mind a kuartélyházban vannak
s ott várják a régi lakosok közül való kimozdíttatást
apródonként. Ezen új lakosoknak minden szükség nél-
kül való bevitetése bizonyos argumentum arra, hogy
szándékozik a régieket onnét kinyomni és azoknak helyekre
szállítani ezeket. Minden circumstantiákat ugyan és
minden passusokat melyeket Ő nagysága tett, én nem
tudok és így most az egész species facit az úrnak,
sógor úrnak meg nem küldhetem, hanem olyan rende-
léseket tettünk tegnapi napon iránta, hogy minden lé-
péseit Ő nagyságának, melyeket eddig közöttük tett,
sincere és genuine papirosra tegyék fel, es mindenekről
a mi próbáik lehetnek mind öszve szedvén, küldjék mennél
előbb Tiszt. Superinrendens úr kezébe, hogy ő kegyelme
az uraknak megküldhesse.

De az ide adnectált, a Cáptalan jóságában levő
minden Tiszteknek kiadott parancsolattya ő nagyságá-
nak oly veszedelmes eszköze a mi kiirtatásunknak, hogy
hanemha ez mennél hamarabb elfordíttatik, bizonyosan
mindnyájan a káptalan jóságában lakók önként kimennek,
hacsak valahol helyet találnak maguknak, inkább, mint-
sem gyermekeiket így szemükláttára Egerbe vitetni szen-
vedjék, a mint ezt már előttem a paklonyiak declarálták
is. A Praepost szándéka pedig épen az, hogy maguktól
láttassanak kimenni, és így magát a kihajtás suspiciója alól
kimenthesse. Már el is vitetett Polkonyáról két leányt,
egyét 18, mást 12 esztendőst, noha jó gazda nemes
ember közlőrl való attyafia eleget reménykedett hogy ő
gondjokat viseli. De nagy praejudicum az is, hogy egyik
szülének még életében a gyermekek ekképen contra omnia
juris naturae principia elragadtassanak, s a nemesek is
ily violenter tractáltassanak. Ezen veszedelmes és minden
Catholikus földes uraknak rossz példát mutató parancso-
latnak elrontása iránt azért méltóztassanak az urak kemé-
nyen dolgozni, és mennél hamarabb lehető megelőzésében
ezen imminens veszedelemnek igyekezni, a mint egész
bizodalmam levén az úr sógor úr fáradhatatlan munkás-
ságában, ezeknek nyomorultaknak siralmas dolgokat buz-
gáságába ajánlani bátorodom. Ha minden cath. földes
urak ekképen bánnak a mieinkkel, nem fognak szegé-
nyek utoljára tudni hová menni, az országból pedig
kimenni nem szabad. A kirendelt Deputatio pro investi-
gatione még sem ment ki, és most sem tudtam termi-
nust nyerni, mikor mengyen ki. Így folynak nálunk a dolgok,
mert az egész Magistrátus pap-jobbágy.

Atyafiságos favoriba ajánlva, állandóan maradok

Szent-Péter 6^a junii 1776. alázatos szolgája Lossonczy
Károly m. pr.

NB. Ezen levelet itt nem mervén postára adni, expresustól kül-
döttem, hogy vagy Gyöngyösön, vagy éppen Pesten adja be. (A. a. B. a.
ba. köyeg 79 sz.)

Földvári László
vác-hartyáni ref. lelkész.

IRODALOM.

* Az Irodalmi Kör kiadásában megjelent: 1. „Világ-
történelem. Középszkolák számára írta Kiss Lajos, szegedi
főreáliskolai tanár. I. kötet. Ó-kor. 94 művelődéstörté-
neti ábrával. Ára kötve 1 frt 65 kr.” 2. „Olaszkönyv,
az elemi népiskolák V—VI. osztályai számára. Dezső
Lajos. Ára kötve 80 kr.” 3. „Keresztény Vallás.” I.
rész *Hittan*, a gimnázium III. osztálya számára. Ára
kötve 60 kr. II. rész „*Erkölcstan*” a gimnázium IV.
osztálya számára. Kovácsy Sándor. Ára kötve 60 kr.”
Mind a három tankönyvet kéziratban három-három bí-
ráló megbírálta s a szerzők e bírálatok értelmében mun-
kájokat javították. Minthogy a bírálatok mindegyikről di-
csérőleg nyilatkoztak s mindegyiket egyhangúlag ajánlot-
ták a kinyomtatásra: reményli az Irodalmi Kör, hogy
bennök jó tankönyveket ad át a közhasználatnak. A
szerzők különben is jó nevű írók levén, ajánljuk e mű-
veket a szakférfiak figyelmébe.

* **Előfizetési felhívás** „Vallás és Egyház” című evan-
géliumi protestáns irányú, hónaponként megjelenő köz-
lönyre. A magyar protestantismus életében korszakal-
kotó az a mind általánosabbá váló s már tényekben is
nyilvánulni kezdő meggyőződés, hogy az egyháznak leg-
főbb hivatása a lelkek evangelizálása, vagyis a keresz-
tyénség szabadságtól és szeretettől áthatott szellemének
terjesztése. Ennek a hivatásnak fog szolgálatában állni
a „Vallás és Egyház” is, mint a belmisszió egyik
szerény munkása, mely az evangéliumi prot. elveknek
legelső sorban azok közt óhajt igazi híveket szerezni,
kik vagy szerényebb anyagi helyzetűek, vagy pedig az
élet másnemű gondjaival való elfoglaltságuk miatt nem
olvashatják rendszeren a vallásos irányú heti lapokat, de
azért teljes és tiszta képet akarnak szerezni az egyházi
élet folyamáról s az abban felmerült eszmékről. Lapo-
mat ennél fogva egyfelől főleg a lelkész kar ama részé-
nek ajánlom pártfogásába, melynek nemcsak az nincs
módjában, hogy az összes egyházi lapokat járassa, hanem
sokszor talán még az is megerőltetésébe kerül, hogy
az egyházkerületében megjelenő s néhol nagyon is helyi
érdekű lapért 4—6 frtot kiadjon. Másfelől azonban épen-
úgy számítok jóakarataira az intelligens világi elemnek
is, melynek szintén lelki szükségét képezi, hogy, ha
rövid vonásokban is, de alaposan tájékozva legyen egy-
házának ügyeiről. Ennél fogva mindig arra fogok töre-
kedni, hogy a „Vallás és Egyház” ne egy-egy szűkebb
kör vagy egyházi testület igényeihez és érdeklődéséhez
mért, hanem közérdekű kérdéseket tárgyaljon és pedig
inkább építő és ismeretterjesztő, mint tudomány-fejlesztő
célal, tehát általános szempontból s élvezhető modor-
ban. Tartalmát egyháztársadalmi cikkeik, egyháztörté-
nelmi rajzok, bibliai életképek és jellemrajzok, vallásos
költemények és elmélkedések stb. fogják képezni, me-
lyet azokra való tekintettel, kik nem járatják minde-
nik egyházi közlönyt, a vallásos jellegű könyvek, folyó-
iratok és hetilapok, nemkülönben a hazai egyházi moz-
galmak és események kimerítő szemléje követend. Hogy
c tartalom teljesen irodalmi színvonalon fog állani, arra
kezeséget nyújt ama jeles prot. egyházi és világi íróink
hosszú sora, kik közreműködésüket késéremre szívesen
megígérték. Lapom az 1894. év elejétől pontosan min-
den hónap 15-én nagy 8°-rét alakban és nyomással s
ennél fogva rendkívül bő tartalommal 16, esetleg több
oldalon fog megjelenni. Ennek és ama körülménynek
dacára, hogy a Protestáns Irodalmi Társaság kiadvá-
nyain kívüli összes többi egyházi irodalmi vállalatok
szokásától eltérőleg, a lapban megjelent valamennyi cik-

ket, oldalonként egyelőre is legalább két koronával honorálni fogom: az előfizetési ár mégis csupán két korona, mi félévi részletekben is beküldhető. Minthogy pedig e felhívást éppen az előfizetők kellő időben gyűjtése végett s abban a reményben bocsátom ki ily korán, hogy lelkészársaim s általában mindazok, kiknek ez kezökbe jut, mindent el fognak követni megrendelőktoborzására: egyuttal tudomására hozom a gyűjtőknek, hogy az általuk beküldött, legalább öt előfizető után tiszteletpéldánnyal, nagyobb számú után pedig ezen kívül arányosan növvő ármérsékléssel is szolgálok. Kolozsvár, 1893. szeptember.

Zoványi Jenő,
ev. ref. lelkész.

* „A Prot. Árvaházi Képes Naptár.” 20-dik évfolyama már régebben megjelent a könyv-piacon. Elsőnek érkezett a nagy versenyben, izmosodott és csinosabbodott kiállításban. Tetszős címlapján Luther és Kálvin alakja között a béke fehér galambja lebeg s Jézusnak a gyermekeket megáldó szeretete és a Samaritanus irtalmassági ténye van kiabrázolva. Nevezetesebb pótlatok s illetőleg javítások benne a házi állatok vemhességi idejét s a kamatszámítást feltüntető táblázatok; továbbá kivonat a postai és tanodai szabályokból, a népszámlálás újabb eredménye, Koronaátszámítás, régi és új mértékek összehasonlítása. A hónapokra beosztott bibliai helyekhez *Kis-Krónika* van csatolva különös tekintettel a hazai és egyetemes egyház-történelem főbb eseményeire. Tartalma is változatosabb, mint eddig, a hazai és felekezeti főbb dolgokat gyöngy-sorba fűzi s azokat megjegyzésekkel kíséri. Főbb figyelmet fordít a szórakoztató részre is. Képei számosabbak (noha nem éppen kifogástalanok!) mint eddig: — egészben véve jelentékenyen javult. Alakra nézve most már a Protestáns új Képes Naptárhoz hasonlít. Ára marad a régi. Melegen ajánljuk a prot. hívek buzgó pártfogásába.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A sárospataki ev. ref. akadémia tanrendje. A)

A vallás- és egyháztudományi szakban: MITROVICS GYULA, rendes tanár, főiskolai lelkész s ez évi igazgató, előadja: 1. *Az erkölcstan* első vagy történeti részét, hetenkint 3 órában. 2. *A gyakorlati theológiából*: Homiletikát és katechetikát, hetenkint 4 órában. 3. *Gyakorlati theológiai szemináriumot* tart hetenkint 2 órában. WARGA LAJOS, rendes tanár, ez évi szakelnök, előadja: 1. *A keresztyén egyház történelmét* (reformatio előtti korszak), hetenkint 4 órában. 2. *A magyar prot. egyház történelmét*, hetenkint 2 órában. 3. *A vallások összehasonlító ismertetését*, hetenkint 4 órában. P. NAGY GUSZTÁV, rendes tanár, előadja: 1. *Az újszövetségi szöveg s irodalom történetét*, hetenkint 4 órában. 2. *A keresztyén hittan elméleti részét*, hetenkint 4 órában. RADÁCSI GYÖRGY, rendes tanár, előadja: 1. *Az ó-szövetségből az Énekek énekét*, (fordítva és magyarázva) hetenkint 3 órában. 2. *Az újszövetségből a Péter-féle I, II és a Judás-féle leveleket* (fordítva és magyarázva), hetenkint 3 órában. 3. *Az ó-szövetségi kánon történetét* (isagogika), hetenkint 3 órában. 4. *Ó-szövetségi szemináriumot* tart hetenkint 1 órában. DR. FINKEY JÓZSEF, rendes jogtanár előadja: *Az egyházjogot*, hetenkint 7 órában. B) *A bölcsészeti szakban*. SZINYEY GERZSON, rendes tanár, főiskolai könyvtárnok, előadja: 1. *Tompa és Petőfi költészetét*, hetenkint 4 órában. 2. *Neveléstant* (általános rész), hetenkint 2 órában. DR. SZÉKELY GYÖRGY, rendes tanár, előadja:

1. *A bölcsészeti történetét* (ókor), hetenkint 4 órában. 2. *A philosophiai encyclopaediát*, hetenkint 4 órában. 3. *Aesthetikát*, hetenkint 2 órában. 4. *A német nyelvet* hetenkint 2 órában. KISS ZSIGMOND, theol. segédtanár és alkönyvtárnok tanítja: 1. *A héber nyelv elemeit*, hetenkint 4 órában. 2. *Az újszövetségi görög nyelvet*, hetenkint 2 órában. P. NAGY GUSZTÁV, theol. rendes tanár, tanítja: *Az angol nyelvet*, hetenkint 2 órában. DR. RÁCZ LAJOS, gimnáziumi tanár, tanítja: *A francia nyelvet*, hetenkint 2 órában. PÁSZTOR SÁMUEL, főiskolai ének- és zene-tanár vezetése alatt az egész theológiai ifjúság részére: *Gyakorlati éneklés*, hetenkint 1 órában. C) *B jog- és államtudományi szakban*. SZANTHÓ GYULA a jog- és államtudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: 1. *A római jogot* (Institutiok), hetenkint 8 órában. 2. *A bányajogot* (rendkívüli előadás), hetenkint 2 órában. BALLAGI GÉZA, a jog- és államtudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: 1. *A közgazdaságtant*, hetenkint 5 órában. 2. *Az alkotmány- és kormányzati politikát*, hetenkint 5 órában. FINKEY JÓZSEF, a jogtudományok doktora, köz- és váltóügyvéd, rendes jogtanár, ez évi dékán, előadja: 1. *Az egyházjogot*, hetenkint 7 órában. 2. *A peres- és perenkívüli eljárást* hetenkint 5 órában. KUN BELA, köz- és váltóügyvéd, rendes jogtanár előadja: 1. *A magyar pénzügyi jogot*, hetenkint 5 órában. 2. *A jog- és államtudományi encyklopaediát*, hetenkint 2 órában. 3. *A bevezetést a statisztikába* (rendkívüli előadás), hetenkint 3 órában. BARTHA BELA, a jog- és államtudományok doktora, rendes jogtanár, előadja: 1. *A magyar magánjogot*, hetenkint 5 órában. 2. *Az osztrák magánjogot*, hetenkint 6 órában. 3. *Magyar házassági jogot*. Heti 1 órában. ZSINDELY ISTVÁN, a jogtudományok doktora, rendes jogtanár előadja: 1. *A magyar alkotmány és jogtörténetét*, hetenkint 7 órában. 2. *A jogbölcsészettel* hetenkint 6 órában. FINKEY FERENCZ, a jogtudományok doktora, helyettes jogtanár, előadja: 1. *A magyar büntetőjogot* (anyagi rész) hetenkint 5 órában. 2. *A magyar közigazgatási jogot*, hetenkint 6 órában. KUN ZOLTÁN, az összes orvostudományok doktora, főiskolai orvos, előadja: *Közegészségtant*, hetenkint 2 órában.

— A dunántúli ev. ref. egyházkerület intézkedése a tanítók által használt ingatlanok ügyében. A dunántúli egyházkerület legközelebb Pápán tartott közgyűlése — két egyházmegye felterjesztése alapján — a következő célszerű határozatot hozta: »Jóllehet a népiskolák államosítása nincs napi rendben és az állam jelen pénzügyi viszonyai között nem is valószínű, hogy ez idő szerint napi rendre jöjjön: mindamellett óvatosság szempontjából, figyelmeztetnek az egyházak, illetőleg az egyházmegyék kormányai, hogy haladéknélkül intézkedjenek oly irányban, hogy a hol az illető iskola-épületek, illetőleg tanítói lakok és a tanítók javadalmazására szolgáló földek nem az illető egyház nevére volnának telekkönyvezve, az illető egyházmegyék ügyészei útján telekkönyvi kiigazítás történjék akként, hogy az illető ingatlanok telekkönyvileg az illető egyházak mint fentartó testületek nevére írsanak át.«

— A tiszántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése november 1-én nyílik meg Debrecenben. Október 28 és 29-én a lelkészképeségi vizsgák fognak megtartatni.

— Az ócska tankönyvek veszélyesek. A sárospataki ev. ref. főiskola előjáróságának az ellen az intézkedése ellen, hogy a tanulóknak az ócska tankönyvek vételét nem engedi meg, igen sok panaszt lehet hallani, különösen az iskolai év elején. Ime most bekövetkezett, hogy a sárospataki főiskola példáját követi Budapest fő- és székváros is. A fővárosi iskolák igazgatói nyomtatott

figyelmeztetésben hívták fel a szüléket és a tanítókat, hogy az ócska tankönyvek vételétől lehetőleg óvakodjanak. Az iskolai orvosok véleménye szerint, a régi iskolai könyvek, melyekre több év szennye tapad, leginkább okai a gyermekek között elterjedt ragályos betegségeknek. Érdekesnek tartjuk fölemlíteni *Fodor József*, egyetemi tanárnak, a »Közegészségügy« legközelebbi számában közlött erre vonatkozó következő nyilatkozatát: »Azok a régi, kézről-kézre adott iskolai könyvek sokszor lehetnek a legveszedelmesebb betegségek okozói. Ezek a szennyes könyvek nemcsak kedvét rontják, szemét bántják a tanulónak, hanem folytonos veszedelemmel is fenyegetik. Ki tudja, melyik lapra köhögött reá a beteg és aztán becsapták a könyvet, eladták s most a tanuló a könyvet kinyitva, fertőzést szív magába.« Annak, a ki annyira szegény, hogy új könyveket semmi módon nem vásárolhat, vagy esetleg ajándékba kap régi könyveket, azt ajánlják az orvosok, hogy az ilyen könyveket a takaréktűzhely sűrű csövébe tegyék, s egy-két óráig ott hagyják a forró levegőben.

— **A »Zsindely-émlékre«** befolyt (IX. közlemény): Gyarmathy József tornai esperes 2 pl 1 frt; Szalóczi Pál, Valk 3 pl 90 kr; Pálóczi Józseftől, Mád (Réz L. 1 p. Pálóczi J. 1 pl, Kónya A. 1 pl, Olajos P. 1 pl, Ölbei J. 1 pl, Borcsik János 1 pl, Meczner Béla 1 pl, Czinke István 1 pl, Vecsei Oláh M. 1 pl, Komjáthi Gábor 1 pl, Csécsi Nagy Pál 1 pl, Meczner A. 2 pl) 3 frt 90 kr, Zitás Bertalan, Pthügy 20 pl 6 frt; Tomori Endre, Szabolcs 3 pl 1 frt; Bodor István, Rimaszombat 10 pl 3 frt; Homoki Antal, K.-Geőcz 5 pl 1 frt 50 kr; Szentmártoni Dániel (Sárkány K. 1 pl, Borsos István, Róthe Lajos, Szentmártoni D., Szentpéteri I. 1—1 pl) 1 frt 50 kr; Gasko Gyula senior 1 frt 80 kr. E közleményben azoknak a neveit tettem közé, a kik a legközelebbi hónapokban áldoztak adományaikkal boldogult tanárunk, *Zsindely István* emlékének. Sajnálattal tudatom egyszersmind, hogy az eredmény nem felelt meg várakozásunknak. Az eddig begyűlt adományok (a költségeket leszámítva 89 frt 60 kr) még nem elegendők olyan emlék létesítésére, mely a Zsindely István érdemeihez méltó volna. Sajnálattal jelentem ki, hogy az adakozók között sokan nincsenek még, a kik pedig Zsindely Istvánt, mint szeretett tanárukat emlegetik s szívesen sorozzák magukat az ő jobb tanítványai közé. Tisztelettel kérem azért a tanítványokat: mutassák meg tetteikkel is, hogy szeretettel őrzik szívökből az ő emlékét. A »Zsindely István Emlékezete« című füzetet (ára 30 kr) kegyeletes célunk elérése végett ajánlom becses figyelmökbe.

Maklári Pap Miklós.

— **Nyílt megjegyzés a nyílt levélre.** Ft. Filó Lajos úrnak e lap 37. számában megjelent Nyílt levelére kötelességem egész rövidséggel s azon őszinte tisztelettel, melylyel iránta viseltetem, csupán annyit kijelenteni, hogy én azon véleményemben, melyet e lap szerkesztője a 33. számban közölni szíves volt, az »*Irányadó*« apaságát legtávolabbról sem szándékozom Ft. Filó Lajos úrtól elvitatni, mivel nemcsak az 1883-ban e tárgyban megjelent »Szíves késelmet« és »Nyilatkozatot«, hanem boldogult atyámnak, Révész Imrének még 1876-ban (Figyelmező. 1876 évfolyam 447. lap) írott nyilatkozatát is jól ismertem és ismerem.* *Révész Kálmán.*

— **A sárospataki főiskola köréből.** Nehezen ugyan, de végre is megnyíltak a főiskola kapui és termei a muza-flak előtt. Szeptember utolsó napjaiban már ontották a vonatokat a kis és nagy diákok egy-egy csoportját; a város hangossá lett, a főiskola szép kertjében

szapora léptekben hullámozott a jól kipihent »arany ifjúság«, podgyász-hordók futkároztak, hitelezők leskelődtek, igazgatók és tanárok kilincsei, s a főiskolai pénztár vasajtaja körül tolongás váltotta fel a hosszú csendességet, a melybe aztán belekiáltott az ó épület tornyának nagyobb csengetyűje is, hívogatván október 2-án tanárokat, tanulókat, szülőket és ügy-barátokat a megnyitás ünnepéjére. A három hónapos szünidő mámorosító, rend- s kötelesség-felejtető hatása — bizony-bizony — meglátszott rajtunk ott az Isten házában is, a hol áldásért szoktunk esedezni egy évi működésünkre. Az első sorban érdekeltek némely része nem érezte az imádkozás szükségét, vagy az ünnepély kíváncsiságát; a nagyok a példaadásban, a kicsinyek a rendszeretben nem igen serénykedtek, a mi azonban inkább csak azoknak tünt fel, a kik szeretnék, ha az írás szerint »mindenek ékesen és szép rendben« folynának. A megnyitó ünnepélyt különben a szokott módon kezdtük és folytattuk. A »Szent Isten noha néked«-re következett a »Jövel szent lélek«... s erre a főiskolai lelkész imája s az igazgató megnyitó beszéde. A kijavított orgonának csak a betanult fújtatója hiányzott, hangja ép és erős volt, a mint hogy teljes volt az ima bensősége, s az intő beszéd ható ereje is. Ez utóbbi — ezuttal szintén a főiskola papjának ajkairól — a Gondviselés iránt való hálás emlékezéssel kezdődött, a miatt, hogy a sok ponton mutatkozó járvány ellen szárnyaival fedezgette és meg is oltalmazta »alma mater«-ünket. Majd azt fejtegette a nemes tanuló ifjúság előtt, hogy *miket ad és miket kíván a sárospataki főiskola azoknak s illetőleg azoktól, a kik ennek falai közé tanítványokként gyülekeznek?* A veterán bölcsességét fiatal szónoki hévvel, az édes apa szívének érzelmeit az okos nevelő szigorúságával tolmácsoló beszéd egyes pontjai megrázó hatással voltak a hallgatóság nagyobb s komolyabb részére s nem tudunk jobbat kívánni az új év sikeréhez, mint azt: vajha senki el ne felejtene amaz intelmeket azok közül, a kikhez azok intézve valának! — Az ünnepélyt a Jövel szent lélek 3-ik versszakának eléneklése fejezte be. A megnyitó után az igazgató-tanácsnak jelen volt tagjai gyűlést tartottak s a felvétel, tandíj-elengedés stb. ügyében intézkedtek. A b. e. Molnár Lajos tanártársunk emlékére tartandó gyászünnepély — szintén az igazgató-tanács óhajtatására — későbbi időre halasztatott. A gimnázium még a tan-év megnyitásának napján hozzáfogott a munkához, az akadémiában 2-án és 3-án az index-aláírások folytak s az előadások 4-én kezdődtek meg. A gimnáziumba (az előkészítő osztályt is odaértve) beíratott 147, az akadémiába pedig 36 új növendék. Amott a létszám 29-el több (összesen 535), mint tavaly ilyenkor, emitt kevesebb 3-mal. A theol. ifjak száma apadt ismét 5-tel, a joghallgatóké emelkedett 4-gyel. A gimnázium első és harmadik osztályaiban a törvényes létszámon való nagyobb túl-terjeszkedés miatt *segéd-tanerők* alkalmazása vált szükségessé s ilyenekül megválasztotta az igazgató-tanács *Vass János* III. éves theologus ifjut és *Szinyei Géza* II. éves joghallgatót. Teendők még nincsenek határozottan körvonalozva. Október 6-án reggeli 7 órakor a főiskolai ifjúság és tanári kar egyrésze a városi templomban se-reglett össze, hol a nemzet felejtetlen vértanuiért *Erdélyi András* főiskolai szénior mondott hálaadó imát.

— **Választások,** A csécsi (*Abaujm.*) egyház lelkészévé f. hó 1-én, egyhangúlag *Kádár János*, kassai segédlelkész választatott meg. — A sárospataki községi iskola tanítójává, 16 pályázó közül (5 időközben visszalépett), folyó hó 5-én — a tanfelügyelő elnöklete alatt tartott választó gyűlésen — *Hubay Bertalan*, gesztelyi ev. református tanító választatott meg. Régi mulasztások pótlása s egy

* Lapunk előbbi két számából kiszorult.

Szerk.

egész város-rész elárvult tanügyének és szellemének reformálása vár rá. Küzdelmes, szép hivatás! — Az ág. év. egyház egyetemes felügyelőjévé, a szavazatok ropant többségével újra *Br. Prónay Dezső* választott. Tehetségeire s gazdag tapasztalataira a testvér egyháznak bizonyossága van,!

— **Sulyos vád az erdélyrészi ref. papság és tanárok ellen.** A „*Budapesti Hirlap*“ f. évi október 3-iki számában vezércikkben emlékezik meg *Bokross Eleknek*, a képviselőház tragikus halállal kimúlt alelnökének haláláról. Hogy mit tart az elhunytól, mennyiben hiszi el azokat a vádakokat, melyekkel sújtva volt, miért tartja öngyilkosnak, mily foltokat lát közéleti szereplésében: az a „*Budapesti Hirlap*“ meggyőződésének dolga. De a midőn közéletünk e tragikus alakját halála után nyilvánosan vádolja önzéssel, anyagi érdekek tisztátalan hajhászásával, oly sulyos vádat ejt el az erdélyi reformált egyházkerület s annak lelkeskedő papsága s tanárai ellen, melyet szó nélkül nemcsak nem hagyhatunk, hanem egyházunk legszentebb érdekében kérjük s várjuk az első sorban illetékesektől, hogy e vádat ne engedjék büntetlenül s cáfolatlanul elhangzani, mutassák ki alaptalanságát s fordítsák vissza sulyát a méltatlanul vádaskodóra. Azt mondja e lap vezércikke, hogy Bokross Erdély kinevezetlen gubernátorának nevezték, ki vezére volt annak a példátlan cininizmusnak, mely ott uralkodik, s mely szervezetnek kezében van bíró, tanár, vasuti tisztviselő s „*református lelkész, templom és iskola.*“ Uralkodott-e Erdélyben Bokross vezérlete alatt a cinikus önzés rút rendszere, vagy nem, azt nem kutatjuk. *De e sorokban az erdélyi ref. egyház, tanári és lelkészi kara nyilván azzal van vádolva, hogy egy nyomorult, önző rendszer eszközévé aljasodott.* Nem egyes megtévedtekről van itt szó, hanem az egészről. „Minden ennek a szervezetnek kezében van“ — mondja a cikk. Lehet, hogy mire e sorok megjelennek, a vádolt testület kimutatta a vád alaptalanságát, kimutatta, hogy itt azoknak a túsúráknak egyikével állunk szemben, melyekkel a „*Budapesti Hirlap*“ oly rendszeresen s művészettel támadja a protestáns egyházat. De ha nem történnék meg addig, sürgetjük, hogy megtörténjék azután.

— **Pályakérdések a sárospataki akadémiai hallgatók számára** 1. A *Vay-féle kettős díjra* (25 frt 20 kr és 16 frt 80 kr): Irassék egyházi beszéd Galaták V. 5. következő tétele felett: „Lélekben, hit által várjuk az igazságnak reményességét“. 2. A *Vay-féle nagyobb díjra* (33 frt 60 kr): „Adassék elő Pál apostol tanfogalma, közelebből az ő felfogása Krisztus személyéről s az üdvözülés feltételei s rendjéről. 3. A *Vay-féle* (régibb) *nagyobb díjból* felmaradt 18 frt 66 kr díjra: „Kíváncsítok Sámson izraelita bíró történetének méltatása, különös tekintettel az újabb elméletekre“. 4. *Péczei-díjra* (42 frt): „A renaissance hatása a művelődésre“. 5. A *Tóth-Fischer-díjra* (30 frt): „Fejtsék ki Jókai regény-költészetének irodalom-történet és esztétikai jelentősége és hasonlítottassék össze nagyobb regényíróink, különösen Kemény Zsigmond költészetével. 6. A *Kazinczi-díjra* (10 arany): „Kazinczy mint vallás-bölcsész“. 7. A *Kövy emlékére alapított Okolicsányi-díjra* (24 frt): „Ismertesse pályázó a magyar kereskedelmi törvény alapján, a kereskedelmi meghatalmazás különböző neveit s a kereskedelmi meghatalmazottak jogállását.

— **A debreceni egyetem alapjára** különösen a tiszántúli egyházkerület nagyobb egyházaiban szép eredménnyel indult meg a gyűjtés. Egyesek is ajánlottak kisebb-nagyobb összeget. Így p. o. Horthy István 500 frt,

Szöllősy Antal, Farkas Sándor, Nagy Gyula 100—100 Harsányi Sándor túrkevei lelkész, kinek egyháza is 1000 koronás alapítványt tett, 1200 koronáról szóló alapítólevelet küldött Kiss Áron püspökhöz, kijelentvén, hogy hat fiát is végrendeletileg fogja kötelezni, hogy ha életcéljukat elérik, fejenként legalább 200—200 koronás alapítványt tegyenek a debreceni egyetem javára.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

U. I. Nyomdába kerül. Cs. G. A következő számban egész terjedelmében ott lesz. — Esetleg még addig pótolható s módosítható. — Sz. M. A magyar régiségeket még nem írhattam össze az illető számára. Igyekezem vele. — R. Gy. E számra elkésett; de a nyomdába adtam. Hát a könyvismertetés?! — R. K. Levelet írok. Korábban inkább lehetett volna valamit kezdenünk a prédikációval. — R. K. A könyvismertetésekre most nem járt jó idő. Az a bizonyos állomás be van töltve, — úgy hallom.

*****

Pályázat.

A gömöri egyházmegyébe kebelezett *Kalosa* ev. ref. egyház — lemondás folytán megüresült — lelkészi állomására, melynek évi jövedelme, szántóföld-, rét-, tűzifa- és stólában 403 frt 60 kr. Ehez jön még a közalapi 120 frt s az egyházkerületi 90 frt állandó évi segély s így az összes jövedelem 612 frt 66 kr, mely után az egyház a IV-ik osztályú. Köteles azonban a megválasztott lelkész évenként 210 frtot a nyugalomba lépett lelkésznek készpénzben kiszolgáltatni.

Pályázati kérvények folyó év október 25-ik napjaig Nagytiszteletű Nagy Pál esperes úrhoz, Tornallyára küldendők be.

Miskolc, 1893. szept. 30.

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

=====

HIRDETÉS.

„THE GRESHAM“
életbiztosító társaság.

Londonban.

Magyarországi fiók:

Ausztriai fiók:

Budapest,
Ferenc-József-tér 5—6. szám a
társaság házában.

Bécs,
Gisellastrasse 1. szám a. a
társaság házában.

A társaság vagyona 1891. június 30	frk.	117,550.797.—
Évi bevétel biztosítások és kamatból 1891. évi június 30 -án	»	20,725.259.—
Kifizetések biztosítási és járadéki szerződések s visszavásárlások stb. után a társaság fennállása óta (1848)	»	249,311.449.—
A legutóbbi 12 havi üzleti idő alatt értékig nyújtottak be ajánlatok, miáltal a társaság fennállása óta benyújtott ajánlatok összértéke	»	1,728,184.555.—
értékre megy.		

Prospectusokkal és díjtáblázatokkal, melyek alapján a társaság kötvényeket kiállít, továbbá ajánlatokkal, díjmentesen szolgálnak az osztrák-magyar monarchia minden nagyobb városában 8—10 az ügynök urak és a magyar és osztrák fiókok.

Felelős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Nyomatott Sárospatakon.

Főmunkatárs: BUZA JÁNOS.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Jókai Mór«. *Csengey Gusztáv.* — »Zsinati törvényeink sorsa.« *Csik Dániel.* — »A gömöri lelkesi értekezlet véleménye a lelkesi fizetés felszámítása és rendezése tárgyában.« — »Néhány szó a »Canonica visitatio« iskola-látogatásához.« *Láng Lajos.* — »Porcs János, miskolci főgimnáziumi tanár jubileuma.« *K...l.* — »A borsodmegyei általános tanító-egylet közgyűlése.« *Fogarassy Jenő.* — »Vegyes közlemények.« — »Pályázat.«

JÓKAI MÓR.

Közel az idő, midőn Jókai Mór írói működésének félszázados évfordulóját ünnepli meg a nemzet. Talán csak napok választanak el bennünket e nevezetes irodalmi ünneptől, mely egyzersmind ritka nemzeti ünnep is lesz, mert a magyarnak csak egy Jókaija van, s talán századok múlnak el, míg a gondviselés újra ad neki egy ilyen geniális írói egyéniséget, a kinek működése maga egy egész irodalom, még pedig nem csak a magyar nemzeté már, hanem az egész művelt világé.

Ki ne ismerné Jókait, s ki ne szeretné különösen nálunk? a hol boldogító köztudat az, hogy ő a leggeniálisabb, legnépszerűbb regény- és novella-író?

Hogy mennyire szeretik, s mennyire behatott irodalmi működése a nemzet minden rétegébe, mutatja az a nagy, lelkes mozgalom, mely ország-szerte megindult, hírlapok, folyóiratok hasábjain, megyék, városok, testületek értekezletein abból a célból, hogy nagy írója jubileumát mentől nagyobb szerűen, mentől méltóbban üljék meg a nemzet.

Csak mi maradnánk ki az ünneplők sorából, csak mi ne emlékeznénk meg róla?

A többes szám itt a „Sárospataki Lapok“-at illeti, melynek szerkesztője, az én kedves barátom, megbocsátja, ha becses lapjával azonosítom magamat, hisz cikkem az ő lapjának megszólalása, az ő lapja szellemének tolmácsa akar lenni.

De kérdezik talán némelyek: Mit keres Jókai jubileuma a „Sárospataki Lapok“-ban?

Jókai regényíró, ez a folyóirat pedig kizárólag egyházi és iskolai lap. E kettő közt nincs semmi összefüggés...

De talán mégis van valami!

A kath. Religio mondhatná azt, hogy ő, mint egyházi lap, nem vesz tudomást a nagy regényíró jubileumáról, de a protestáns egyház irodalmának valamelyik folyóirata ilyen nyilatkozatot nem tehet, s még csak azt sem teheti, hogy az egész mozgalmat hallgatólag ignorálja.

A magyar protestáns egyház olyan történeti fejlemény, a melynek minden része, minden időszaka össze van forrva a nemzeti élet fejlődésének történetével, s minden fázisában szerves része a nemzet történetének. Azért nem fordulhat elő a nemzet életében olyan, a mi egyzersmind a protestáns egyházat is ne érdekelné. A nemzeti közérdek egyzersmind a prot. egyház érdeke is; a nemzet öröme, bánata a mi örömünk s bánatunk is, mert hiszen létünk nem egy hazán-kívüli, idegen intézmény kifolyása, hanem a nemzeti élet humusában gyökerező fejlődési processus.

Azért ha egy protestáns egyházi lap a nemzetnek egy oly nagy mozgalmáról, melyben egy nagy magyar író megünnepléséről van szó, habár csak egy rövid cikkben is, de minden esetre lelkesen, melegen megemlékezik, azt e lap egyetlen-egy olvasója se veheti rossz néven, sőt azt hisszük, mindegyike természetesen fogja mondani.

De hiszen nekünk közelebből is van közünk a nagy regényíróhoz, nem csak annyiban, a mennyiben egy közérdekű ügy minket is érint.

Jókai, a nagy regényíró, a protestáns egyház gyermeke, közelebből: kálvinista ember, s így ahhoz a felekezethez tartozik, a melynek egyik organuma a „Sárospataki Lapok.“

Ez magában véve még nem jelentene semmit, sőt arra a kisszerű felfogásra mutatna, mint ha mi csak azért méltatnók figyelemre a nagy irodalmi mozgalmat, mert Jókai véletlenül protestánsnak született.

Az, hogy valaki protestánsnak vagy katolikusnak született, egészen esetleges dolog és semmit sem jelent olyan emberek életében, a kiknek egyéniségében és működésében felekezeti voltak nem érvényesül, sőt még nyomot sem hagy.

Ezt mondhatjuk el például Petőfiről...

Az, hogy ő véletlenül ág. evangélikusnak született, nem jelent semmit; mert sem írói egyéniségében, sem irodalmi működésében legkisebb nyoma sincs felekezeti voltának.

Nem úgy Jókainál.

Jókai annyira kálvinista ember, hogy az ő kálvinistasága egész írói működésén végig vonúl, sőt egyenesen azt mondhatjuk róla, hogy legeredetibb alkotásai, akár egyének kidomborításában, akár jelenetek megrajzolásában a kálvinista életből kerültek ki.

Kevés szépirodalmi írónk van, a ki felekezeti voltának bélyegét annyira rányomta volna irodalmi működésére, mint Jókai, a nélkül, hogy legkevésbé is egyházi író volna, vagy felekezeti célzatosság vezetné tollát. Az ő kálvinistasága nála egészen önkéntelen, mégis annyira határozott s annyira jellemző, hogy e nélkül Jókai költészetét helyesen, vagy legalább is teljesen ismertetni, jellemezni nem is lehet.

Sokat írtak már róla, s még többet írnak most, midőn jubileumának küszöbén vagyunk. Életrajzát elégszer megrajzolták már, költészetét is ismertették különböző felfogással s különböző oldalról megvilágítva — jó barátai és ellenségei, elfogulatlan és elfogult kritikusi. Talán senkit sem mutattak be a nemzetnek oly különféle, gyakran a legellentétesebb vonásokkal megrajzolva, mint éppen őt; csak az ő kálvinista voltáról feledkeztek meg.

Ezt a hiányt akarjuk mi itt kipótolni s így jogosan kérünk helyet e lap hasábjáin. Rá akarunk mutatni arra a sajátságra, melyről eddig minden életrajz írója és kritikus megfeledkezett, hogy *Jókai irodalmi működése kiválóan protestáns s még határozottabban megjelölve: kálvinista színeztű.*

Ha sorba nézzük műveit, be kell ismernünk, hogy gyakran már a tárgya választásánál az ő

kálvinista egyénisége érvényesül. Kisebb műveinek, novelláinak legeredetibb s így legértékesebb darabjai határozottan a kálvinista életből vannak választva.

Említsük itt csak a legnevezetesebbeket!

A ki Jókai novelláit kissé mélyebben ismeri, lehetetlen eltagadnia, hogy azokban a debreczeni kálvinista alakok és jelenetek páratlan eredetiséggel sorakoznak. Nemcsak a jelen és közel múlt, hanem a 17-dik század képei is páratlanok.

A török világ Debreczene Jókai novelláiban tükröződik vissza híven, a legélénkebb színekben.

De nem csak Debreczen, hanem általában a kálvinista magyar népet páratlan eredetiségű alakjait rajzolta meg ő; azok a kálvinista papok, lévíták, diákok, kemény nyakú nemesek, polgárok és mesteremberek, a kiket ő tündér tollával szemünk elé varázsol, utólérhetetlen eredetiségűek.

„A nagy-enyedi két fűzfa“ professzora és diákjai mesteri alkotások; a „Rézpatoki lelkész“ szép, magasztos alakját csak egy protestáns ember rajzolhatta meg oly közvetlen melegséggel s éppen azért oly utólérhetetlen költőiséggel. Legpraegnansabb kifejezést azonban protestáns volta az „Elátkozott család“ című regényében nyer. Itt már maga a tárgy-választás, de még inkább a tárgy megalkotása mutatja Jókai írói egyéniségének lehatározottabb protestáns jellemét. Egy protestáns pap átka megfogja a vakmerő katolikus, a ki fejszével csap rá a protestáns templom ajtajára, hogy jelt adjon lerombolására. Ilyen témát csak egy protestáns író gondolhat ki, vagy ha már készen kapta, ezzel a felfogással, ezzel a megalakítással, csak egy protestáns ember írhatta meg. E regény fő alakja — Guttai Thaddé — legplasztikusabb alakjai közé tartozik.

De nem csak ott tűnik szembe Jókai írói egyéniségében a protestáns ember, a hol a tárgyat magát is a protestáns életből meríti, hanem önkéntelenül is elárulja az magát olyan művekben is, a melyeknek meséje felekezet nélküli tárgy szálaiból szövődik.

A „Magyar Nábob“-ban az öreg Kárpáthy János és népe, az „Új földes úr“-ban Garamvölgyi Ádám, a „Mire megvénülünk“ tragikus családja, a „Köszívű ember fiai“-ban a család sorsát intéző vasakaratú beteg ember, a „Fekete gyémántok“ főalakja. Iván és még számos egyéb művének nevezetes alakjai, — mind határozottan kálvinista alakok, még pedig olyan kálvinista alakok, a kiknek kálvinistasága nem a regény meséjéből, hanem az író egyéniségéből foly önkéntelenül.

Legnagyobb szabású regényeinek egyike a „Mégis mozog a föld“ című. Egy terjedelmes korrajz ez, mely hazánk történetének legerdekesebb, legmozgalmasabb részét öleli fel. Nem foglalko-

zom itt azzal, vajjon sikerült-e? Jól van-e megalkotva főalakja, a kiben egy előkelő származású nemes, — Katona József, és Kisfaludy Károly — sajátságos összevegyülését látjuk. Itt csak azt emelem ki, hogy ennek a regénynek általános magyar kultúr-históriai tendenciája felülemelkedik minden felekezeti felfogáson; és mégis honnan indul ki az egész bonyodalom? honnan vezeti be főalakját az élet küzdelmei közé? A kálvinista collegiumi diákéletből, melyet ily csodavarázsú érdekességgel és páratlan virtuozitással magyar író még nem festett meg soha!

Azt mondják, hogy itt két híres főiskola: a debreczeni és a sárospataki Collegium diák életének sajátságait vegyítette össze. Megengedem; de ez is az író geniálitására vall, mert a mit a kettőből összevegyített, abból egységes művészi egészset alkotott.

A titkos pincei gyűlés, a diák műszavak, a czitvári krónika őrzése, az örök sorsa, a ragyásképző tárogató, a sokféle keleti nyelvet beszélő flegmatikus tógátus, a hatalmas professor, a ki az idegen idézetekre a zápfogával keresi elő nyelvével a feleletet;... a repedt Rákóczy-harang megszólalása, a kicsapott diákok útra kelése: — olyan varázs hatalmú képet tárnak elénk, a minél elragadóbbat, nagyszerűbbet protestáns író még nem alkotott soha.

Azt hiszem, hogy e rövid s egyszerűen csak rámutató jellemzésből is kétségtelen az, hogy Jókai minden ízében kálvinista ember s az ő kálvinistasága végig vonul egész írói működésén, a nélkül, hogy az (az egy „Elátkozott család“-ot kivéve) valahol tendentiosussá válnék.

Rajzolt ő határozottan katolikus alakokat és jeleneteket is, de itt is a protestáns ember árulja el magát. Az „Egy az Isten“ regény elején a kath. Róma nagyszabású rajza csak arra való, hogy kimutassa a kath. szellemnek tarthatatlanságát és kath. hősnőjét a protestáns vallásra térítse át. Az a csók, melyet a kath. hercegné a prot. Massassénak ad, hogy szétépje eddigi hitének s tradíciójának egész szövevényét s mindörökre az övé legyen, Jókai meleg protestáns szívéből fakadt. Ilyen jelenetet egy kath. író meg nem írhatott volna. „A férfi sorsa a nő“ című regényben szintén egy nagyszerű kath. rajzzal kezdi elbeszélését, meséjének bonyodalma egy kath. kolostorból indul ki s főhőse egy szerzetes; de a prot. Jókai úgy bonyolítja meséjét, hogy az a szerzetes kénytelen protestánssá lenni.

Jókai irodalmi működésének egy nagy része a protestánsokké, műveinek legsikerültebb részletei a protestáns kálvinista irodalom gyöngyei...

Lutheránusokat már nem tud oly közvetlenséggel, olyan igazi elevenséggel festeni. A „Köszívű ember fiai“-nak Tallérosy Zebulonja karri-

katura. És ha csak az volna, nevetnénk rajta, mint nevetünk sok komikus alakján. De ez a torz-kép minden félszege, minden furcsasága mellett is melegen érez hazájáért és mégis — a muszka-vezető haza-árulók közé keveredik. Ha ez egyén volna, az olvasó és kritikus egyaránt napi rendre térne fölötte; de ez *typus*, a miért felső Magyarország protestáns (részben lutheránus) nemessége nem nagy köszönettel tartozik nagy regényíróknak.

A másik tipikus lutheránus alakja a „Szomorú napok“ regényének pánszláv tanítója. Ez is kitűnő rajz s azok, a kiktől rajzolta, nagyon rá szolgáltak, hogy ilyen képet nyerjenek a nagy kálvinista írótól.

Az igazi magyar lutheránus nép, melynek protestantismusa épen úgy összeforrt magyarságával, mint a kálvinistáké, mely a Dunántúlnak egy tekintélyes részét képezi, s melyet e sorok írója, mint közülök való, egy regényíró tollára szintén méltónak tart, — Jókai irodalmi működéséből teljesen hiányzik, valamint hiányzik egész prot. szépirodalmunkból, a mi első sorban magyar lutheránus próza-íróink hibája. A dunántúli lutheránusság egyes alakjairól éppen egy kath. író (Vas Gereben) emlékezett meg, persze nem protestáns, hanem általánosabb hazafias felfogással. De azért rajzolt Jókai tisztességes lutheránusokat is. „A lőcsei fehér asszony“ regényének nagyszabású rajzaiban kiváló helyet foglal el a szepesi német lutheránusság rajza. Fabricius nagyszerű alakja mutatja, hogy Jókai nemcsak pánszláv lutheránusokat ismer.

De talán elég is lesz.

Jókai nagyszabású irodalmi működésének protestáns jelleméből egy nevezetes tanulságot vonhatunk le magunknak.

A protestantismus szellemének — ha tévútra nem jutott s a nemzet természetes fejlődésének szférájában érvényesülhet — meg van az a különös ereje, hogy *egyéneket* alkot. Azért a kálvinismus, melynek meg volt az a szerencséje, hogy a tiszta magyar faj történeti fejlődésével olvadhatott össze minden zavaró elem nélkül, — hatalmas alkotó erejével egy magyar nemzeti egyházat tudott teremteni, melynek kiváló szereplő egyénei *nem tudnak úgy magyarok lenni, hogy egyszersmind protestánsok is ne legyenek.*

És ez egy nemzet vallás-erkölcsi erejére nézve roppant nyereség!

De a fent kimondott tételt megfordítva is felállíthatom: *A mi fajunk kálvinistája nem lehet úgy protestáns, hogy egyszersmind magyar is ne legyen.*

Pedig ezt a kath. egyház tagjairól nem lehet elmondani; nem lehet sem az egyik, sem a másik tételt.

Néhaj jó emlékezetű Kuzmics Izidor, ki szeretne volna a ref. Kazinczy Ferenczet megtéríteni, azt mondja egyik levelében: „csak a catholica religio az igazi nemzeti religio.”

Nagyon csalódott.

Ha végig tekintünk egész nemzeti fejlődésünkön, minden oly mozgalomban, minden oly tevékenységben, melyben a catholicizmus célzatos működése, speciális catholikus érdeke nyilvánul: — az mindig valami idegen, soha sem magyar; sőt legújabbban az egyház-politikai küzdelmekben a magyar nemzeti érdekekkel egyenesen ellentétbe jött.

Ezt protestáns természetű mozgalmakról nem lehet mondani. Sőt ellenkezőleg: *a magyar protestantizmus érvényesülése mindig egy a nemzeti érdekek és a szabadelvűség érvényesülésével.*

A magyar protestantizmust pedig különösen a kálvinizmus képviseli nálunk.

Ez a szellem, mely úgy tudja áthatni egy nemzet irodalmát, mint a hogy a kálvinista szellem a magyar irodalom legkiválóbb termékeit áthatotta; az a protestáns szellem, mely úgy átteremti az író egyéniségét, hogy az a maga protestánságát önkéntelenül is átülteti írói működésébe, de ezzel csak nemzetének tesz üdvös szolgálatot: — az a protestáns szellem dicső jövőre van hivatva, főleg ha Jókaiak által szólhat az a nemzet fiaihoz és leányaihoz!

Éljen Jókai! Fény nevére, áldás életére!

Csengey Gusztáv.

Zsinati törvényeink sorsa.

A magyarországi reformált egyháznak 1891. évi december hó 5-ödikétől kezdve három ülés-szakban, 1892 évi dec. hó 5-éig, Budapesten tartott országos zsinata által alkotott egyházalkotmányi szervezet — a cult. min. f. év szept. 14-én 42,820 sz. a. kelt s a zsinati elnökséghez intézett leirata szerint — legfelsőbb szentesítés helyett a következő, Ó felsége által is helybenhagyott észrevételekkel küldetett vissza:

* * *

„Az egyházalkotmány 5-ik §-a intézkedik az államhatalom segédkezésének igénybevételéről. E §-ban elősoroltatnak mindazon esetek, a melyeknél az állam segédkezést nyújt; netáni félreértések és tév-magyarázatok kikerülése végett szükséges ezen §. utolsó bekezdése helyett, mely így hangzik: „az állam és hatóságai a végrehajtásban való segédkezést meg nem tagadhatják és kötelesek saját közegeik által azt fogatosítani” — egy új pontozatban határozottan kiemelni, „hogy az államnak és hatóságainak segédkezése és a végrehajtásnak a hatósági közegek által való fogatosítása csakis az ezen §-ban meghatározott esetekben és terjedelemben biztosítottatik.”

Kiegészítést igényel továbbá a 103-ik §., a melyben felsoroltatnak az egyház-községek által fentar-

tott kisdóvóvadás és népiskolák fölött álló hatóságok a nélkül, hogy az 1891. évi XV. t.-c. 22. §-ában meghatározott *felügyelő-bizottság* érintetnék. Ez pótlólag szintén felemlítendő, mert ha a községben felekezeti népoktatási tanintézet nem volna, akkor a felekezeti kisdóvóvada vagy menedékház igazgatására meg kell alakítani a törvény értelmében (1891. XV. t.-c. 25. §.) a felügyelő-bizottságot.

Módosítandó továbbá a 408-ik §., mely az egyesek és társulatok által felállított ev. ref. felekezeti jellegű magán vagy nyilvános népnevelési és oktatási intézetekről szól.

Nem maradhat az meg jelen szövegezésével azért, mert az 1868: XXXVIII. t.-c. III. és IV. fejezete határozottan intézkedik a magán-iskolákról és azokat az állam közvetlen felügyelete alá helyezi; a miből következik, hogy addig, míg az egyesek és társulatok az általuk felállított népnevelési és oktatási magánintézetet a felekezethez át nem adják, annak a hivatott törvény értelmében megállapított szorosabb állami felügyelet alatt kell állania; mert különben, ha az érintett törvényen rés töretnék az által, hogy egyesek és társulatok is állíthatnak és tarthatnak fel felekezeti jellegű iskolát, a hitfelekezeti iskolai fentartóknak a törvény által biztosított nagyobb önrendelkezési ügykörrel, mint az a 408. §. első bekezdésében kimondatik: — akkor a magán és társulati iskolák idővel mind kivonhatnák magukat az államnak a törvényben contemplált közvetlenebb és szigorúbb felügyelete alól. Ezeknél fogva a kérdésben forgó 408. §. első bekezdése olyképp volna szövegezendő, hogy: „Az egyesek vagy társulatok által az 1868: XXXVIII. t.-c. III. és IV. fejezetében foglaltakhoz képest felállított népnevelési és oktatási intézetek az egyház felügyelete alá is helyezhetők ugyan, de a felekezet által gyakorolt felügyelet az államnak a fenálló törvényekben az egyesek vagy társulatok által fentartott iskolákkal szemben biztosított jogkörét semmiben sem érintheti.

A 424. §. szerint felsőbb népiskolákban tanítóságra oly egyének nyerhetnek képesítést, a kik az elemi iskolai képezde tanfolyamának elvégzése után vagy a felső népiskolai tanítóságra készítő állami tanfolyamot is elvégezték, vagy pedig valamely felsőbb tanintézetben legalább két évig tanulták azon tárgyakat, melyek tanítására képesíttetni akarnak. Ezek kötelesek valamely főiskolánál képesítő vizsgálatot tenni.

E §. jelen szövegezésében el nem fogadható, mert az 1868: XXXVIII. t.-c. 13. §-a értelmében a felső nép- és polgári iskolai tanítóságra képesítő vizsgálatok csakis tanítóképezdekben tarthatók, nem pedig — mint e §-ban céloztatik — valamelyik főiskolában; a főiskola lehet főgimnázium, jogakadémia, theologiai intézet stb.

Ennélfogva e §. olyképen volna módosítandó és szövegezendő, hogy „felsőbb nép- és polgári iskolákban tanítóságra oly egyének nyerhetnek képesítést, a kik az elemi iskolai képezde tanfolyamának elvégzése után vagy a felsőbb nép- és polgári iskolai tanítóságra készítő állami tanfolyamot is elvégezték, vagy pedig valamely felsőbb tanintézetben legalább két évig tanulták azon tárgyakat, melyek tanítására képesíttetni akarnak. Ezek azonban kötelezvék az e célra szervezett bizottság előtt valamely felső nép- és polgári iskolai tanítóképezdeben az 1868: XXXVIII. t.-c. 13. §-ának megfelelőleg képesítő vizsgát tenni.”

A 466. §. második bekezdése, mely így hangzik: „kivételesen alkalmazhatók rendes tanárokként oly egyének is, kik a tudományos irodalom terén, vagy a tu-

domány gyakorlati művelésében kiváló bizonyosságát szolgáltatott az illető szakban való képzettségüknek. Ily egyének azonban alkalmazásuk esetén tartoznak 3 év alatt a tanképesítő vizsgálatot letenni, — ellentétben áll a középiskolai törvény 29. §-ának határozmányával.

Az 1883. XXX. t.-c. 29. §-a értelmében ugyanis rendes tanárul csak tanárképesítő vizsgálatot tett egyén alkalmazható; a 30. §. szerint pedig, míg valakinek tanári oklevele nincs, csak helyettes tanár lehet.

Ennélfogva a 466. §. második bekezdése mint egy érvényben álló törvényes határozmánnyal ellenkező intézkedés törlendő volna.

A 495. §-ra, mely azt rendeli, hogy a tanítás rendjét, rendtartását az egyházkerület szabályrendelettel állapítja meg és e szabályrendelet a konventnek bemutatandó, — meg kell jegyeznem, hogy a jogakadémiák tanrendje jóváhagyás végett a közoktatási kormányhoz felterjesztendő. Ez úgy volt eddig is és ezt az 1890/91. XXVI. t.-c. alapján is követelni lehet. Ennélfogva a szóban levő 495. §. végpontja azzal lenne megtoldandó, hogy „azon tényleges gyakorlat azonban, hogy a jogakadémiák tanrendjei a vallás- és közoktatásügyi miniszternek bemutatandók, a fennebbiek által érintetlenül hagyatik és fentartatik.“

* * *

Ime ezek azon észrevételek, melyeket a kultusz-miniszter zsinati törvényeinkre tett s a melyeket az újra egybehívandó zsinat elé kell terjeszteni, hogy aztán az ezek alapján átalakított munkálat ismét fölterjesztetvén, a legfelsőbb szentesítést megnyerhesse. Az átalakítás munkája — előreláthatólag — nagyobb nehézségekbe nem fog ütközni, miután a fennforgó differentiák könnyen kiegyenlíthetők s a kívánt javítások szinte szövegezve is vannak. Az ügy rosszabb oldala az, hogy az újabb zsinattartás — ha csak pár napra szorítkozik is — újabb terheket ró egyházainkra általában, újabb s nehéz terheket különösen más kerületbeli egyházainkra, melyek közvetlen kivetés útján fedezik a zsinattartás költségeit, s így nincsenek azon szerencsés helyzetben — a melyben van tiszáninneri egyházkerületünk — hol a kérdéses költségek a tűzkár-biztosítási pénztárból telnek ki.

Az ügy ilyen stádiumában joggal elmondhatjuk, miszerint célszerűbb lett volna a csak egy pontban s itt is inkább stiláris tekintetben kifogásolt egyházi törvényeket külön terjeszteni fel szentesítés végett, a mint ezt egyesek — a múlton okúlva — véleményezték is s későbbre hagyni fel a különösebben kifogásolt iskolai törvények szentesítésének kérelmezését. Akkor most legalább részleges eredményről beszélhetnénk s egyes égetőbb kérdésekben, mint p. o. a papválasztás, s egyházi bíróság stb. kész törvényekkel állanánk szemben. De hát a mi már megtörtént, meg nem történté tenni nem áll hatalmunkban!

Miskolc, 1893. okt. 12.

Csik Dániel,
püspöki titkár.

A gömöri lelkészi értekezlet véleménye a lelkészi fizetés felszámítása és rendezése tárgyában.

Mélyen tisztelt lelkészi értekezlet!

A lelkészi értekezlet, 1892. évi szept. 21-én Rimaszécsen tartott közgyűlésének 20. sz. jegyzőkönyvi pontjában, egy beadott indítvány alapján, azzal bízott meg bennünket, hogy a *lelkészi fizetések helyes felszámítása és*

rendezése tárgyában, készítsünk egy kimerítő javaslatot, melyet az értekezlet — esetleg — elfogadván, annak alapján az egyházmegyei közgyűlésen, e nagy fontosságú kérdésben, az idők által teljesen megérlelt kezdeményezést megtehesse.

Tisztelt értekezlet! A megbízatást szíves készséggel teljesítettük, de előre is ki kell jelentenünk, hogy megbízatásunk azon része, mely a lelkészi fizetések rendezéséről szól, egy olyan kemény csontár-gyümölcs, a melynek feltörésével eddig nálunknál sokkal tapasztaltabb és bölcsőbb emberek is hiába próbálkoztak. Azért előre is bocsánatot kell kérnünk jelentésünk és véleményünk hiányossága miatt.

Az indítvány megtételét, a mely részben úgy is töltünk cred, helyeseljük.

Az 1883. évi ungvári e. ker. közgyűlés jegyzőkönyvének 9-ik pontjában az van kimondva, hogy a *lelkészi fizetések felszámítása, minden tíz évben, multhatatlanul eszközlendő*. Az a tíz év ebben az esztendőben lejár. — E felszámításba nem szabad egyházmegyénknél, szerény véleményünk szerint, most olyan készületlenül belemennie, mint tíz évvel ezelőtt cselekedte. Feltétlenül szükséges, hogy majd a kiküldendő egyházmegyei bizottság egyöntetű, előre megállapított elvek szerint járjon el feladatában. Nem szabad — szerintünk — annak megtörténnie, hogy optimisztikus felfogással lelkészi állomásainkat jövőre is úgy osztályozzuk, hogy a melyik egyház p. o. nálunk 1-ső osztályba soroztatik, az más egyházmegyében még III-ad osztályú egyháznak is gyenge lenne. Ennek oka, tudjuk abban volt, hogy az egyes egyházmegyék és kerületek mind más-más elvek szerint jártak el. Sőt más-más elvek szerint jártak el az egyházmegyéinkbeli egyes bizottságok is. A minnek legelső következménye az itthoni lelkészek megfélemlítése lett.

Mi tehát az egyöntetű elveken nyugvó, egyenlő és igazságos felszámítást, szükségesnek tartjuk első sorban az eddigi téves felszámítások helyes kiigazítása végett; — másodszor azért, mert sok tekintetben, ettől függ a gyengébb lelkészi állomásoknak jövődő sorsa. Mert ha hibás alapon magasra csavarják a számítás, e miatt esetleg egy egész ember-öltővel hátra esik egyik-másik lelkészi fizetésnek korszerű rendezése. Az ilyen egyház minden alkalommal kimarad a domesztikai segélyezésből. Ki fog maradni, a nem épen bekövetkezhetsen államsegélyből is.

Míg ha túl alacsonyra veszik a lelkészi fizetések értékét, jogaiban csorbíttatik meg, talán épen az a gyűlekezet, a mely eddig szívesen és eleget is áldozott lelkészi állomásának fentartására.

Előttünk, a helyes alapokon nyugvó összeírás, nem annyira a nagyobb jövedelmű lelkészi állomások érdekében látszik elkerülhetlenül szükségesnek, — noha a fizetésre alapított különféle gyámoldai és közigazgatási kötelezettségek ezt is megkövetelik, — hanem főként a kisebb jövedelmű állomások érdekében: — hogy ezeknek a képe tisztán álljon előttünk, amazok a terhet igazságos alapon hordozzák.

A mi a lelkészi fizetések rendezését illeti, az nem csupán magukra az egyes egyházakra és lelkészekre, hanem egész anyaszentegyházunkra nézve élet kérdés, a miről eltérő vélemény nincs ma az egész magyar protestáns egyházban.

Ezek előre bocsátása után jelentésünket két részre osztjuk. Az első részben foglalkozunk azzal, hogy a lelkészi fizetéseket, a mostani tíz év lejártával, szerintünk, miként kellene felszámítani. A második részben foglalkozunk a lelkészi fizetés rendezésének nehéz kérdésével.

I.

A mi a lelkészi fizetések helyes felszámítását illeti, arra nézve a következő elveket tartanánk irányadóknak.

1. p. A föld, rét jövedelme nem bérlet, bevallás, vagy tetszés szerint, hanem a kat. ív alapján számíttassék ki, *tiszta jövedelemnek a kat. tiszta jövedelem vétessék.* S itt mindjárt megjegyezzük, hogy a hol az egyház fizeti az adót, ez is a föld jövedelme gyanánt számíttassék a lelkészi fizetés javára. P. o. ha Rimaszombatban 24 hold föld után van a lelkésznek 160 frt kat. tiszta jövedelme s az egyház fizeti a földtől a 60 frt adót, itt a föld jövedelmét a kat. tiszta jövedelem és az adó együttesen tenné ki, vagyis: 220 frt lenne. Míg p. o. Rimaszécsen, a hol ugyancsak 24 hold föld van, ugyancsak 160 frt kat. tiszta jövedelemmel, mivel itt a lelkész fizeti az adót, a föld jövedelme csak: 160 frt marad, mert a kat. tiszta jövedelem az adón kívüli tiszta jövedelmet mutatja ki s éppen azért ebből levonni már semmit sem lehet.

Hogy a föld birtok jövedelménél miért vétessék fel mindenütt csak a kat. tiszta jövedelem, azzal indokoljuk, hogy az, az általánosan elfogadott alap és érték: az adóra nézve a domesztikai segélyezésnél és mindenütt. Hogy a földbirtok itt-ott többet is jövedelmez, azt elismerjük, de aztán azt is hangsúlyozzuk, hogy ahoz sok fáradság, nagy befektetés, sok tőke és drága cselédek is kellenek. Aztán az a több jövedelem az egyes embertől is függ, t. i. hogy minő a gazda. — A jó gazda nem mindig jó pap. Mi pedig a jó pap számára kívánnók biztosítani az abszolút jövedelmet.

2. p. A szemes élet ára akként állapíttassék meg, hogy tekintettel kell lennie a jelenlegi és a jövő időben beállható európai földművelési viszonyokra, a külföldi nagy versenyre, s a külföldi orosz, amerikai buzának a hazai buzaárára gyakorolt nagy befolyására, — továbbá *buza-fizetéseink gazos voltára.* Ezek alapján mi, 125 litert számítva egy köbölre, tíz évi átlagban, ajánljuk felvétetni köbönként a *buzát 6 frtjával, a gabonát 5 frtjával, az árpat 4 frtjával, a zabot 2 frtjával.* Ezekből le kell vonni, a helyi viszonyokhoz képest, a legközelebbi piacig járó fuvar.

3. p. A *stoláré,* az anyakönyvek alapján, tíz évi átlagban számíttassék fel. — Így a tyúk és a kenyér is.

4. p. *Anyakönyvi kiadványok.* Ettől ugyan már a jövő évben elesünk. De azért most még tegyük meg róla legalább a jelentést: minden 100 lélek után $\frac{1}{2}$ frtot kérünk jövedelmül felszámítani.

5. p. A *fa és behozatala,* a helyi érték közép-átlaga szerint számíttassák fel, egy ölben négy métert, egy szekerben egy métert számítván.

6. p. A *szolgálmányok, földmunka,* a milyen kézzel fogható dolog egyrésztől, annyira elvont másrésztől. Néhol, néha több értéknek veszik fel, mint a mennyit az összes föld jövedelmez. És ez a munkaadás és megváltás szempontjából igaz és helyes is. A felszámításnál, szerintünk, a közép út követendő. Mi javasoljuk, hogy a földmunka 1200 □ ölenként 3 frt 10 krjával számíttassék. — A megváltásra vonatkozólag a fizetés-rendezés-kérdésénél mondjuk el vétkedésünket.

7. p. A *legeltetés* értéke a minőség és a helyi viszonyok szerint állapítandó meg. A hol szabad legeltetés van, annyi darab marha után számítandó fel a legeltetési jog, a hány szokott lenni a lelkész által tartott marhák közép átlaga. A hol nincs megállapítva khártailag teljes szabotossággal a lelkész és tanító legeltetési joga és annak felhasználhatása, ott a kiküldött felszámító egyh. megyei bizottságnak a lelkész, a presbitérium és közbir-

tokosság vagy urbéres közönség hozzájárulásával, ezen kérdéseket kellő tapintattal, vagy szükséges eréllyel halaszthatlanul meg kell oldani, és hiteles alakban dokumentálni.

8. p. *Egyéb járulékok* és szolgálmányok, — ha itt talán fel nem soroltuk volna is, — a tíz évi átlag értéke szerint veendő fel.

Az így felszámított és összegezett fizetésből levonandók:

- a) az állami adók.
- b) a kötelezett káplántartás költségeire: 300 frt.
- c) a filiális fuvar értéke.
- d) egyéb hivatali terhek és kötelezettségek.

Ezek magyarázása végett megjegyezzük, hogy a földadó kérdése mindig a föld-jövedelem felszámításánál intézendő el, az összfizetésből csak a többi adók vonandók le. A kötelezett káplántartás költségeinek levonásához, azt hisszük, szó se férhet. De vita tárgyává előre is ki-tűzzük a filiális fuvar kérdését.

A lelkészi fizetéseknek tíz évvel ezelőtt történt felszámításánál, e felett a kérdés felett, egyszerűen napi rendre tértek, azzal a merev állásponttal, hogy ez, a filiával is megáldott *papok kényelmi kérdése,* azért fuvar-jok költsége a felszámított fizetésből le nem vonható, járjanak tovább is gyalog, per pedes apostolorum. Hát lehet, hogy az apostolok, ez előtt kétezer esztendővel, gyalog jártak, sőt talán, mint a szent képeken látható, mezitláb is, fehér, könnyű lepedőkbe burkolózva. De hogy ezt meg lehessen ma is tenni, bárminő csábító legyen is a példa, semmiképen nem hihetjük. Nekünk fekete ruhában kell megjelenünk a nyári nap forró hevében is; csizmát és sarut kell öltönnünk lábainkra a tavaszi és őszi vizek és sarak megázolására; télen bundába es botosba kell burkolóznunk, hogy az Isten hidege meg ne vegyen. Míg az apostolok ezeket mind elkerülhették, mert Jeruzsálemben Korintusban és Rómában, mint ma nincsenek, úgy 2000 évvel ezelőtt sem voltak hónapokig tartó 20—30. Reamur-fok szerinti hidegek, sem elkényeztetett suszterek és szabók, sem párizsi és bécsi divatok, sem végig gombolós attilák, sem teveszőr-övvel beövezett reverendák, hanem csak teveszőr köpenyek. Azután, ha elindultak egyik gyülekezetből a másikba, nem kellett nekik zóna-idő szerint beharangoztatniok. Végezték a funkcióikat, mikor odaértek: vecsérnye idején és éjféleken. Aztán nekik sem esketniök nem kellett, mint nekünk, néha napján öt-hat faluban, mert akkor a polgári házasság lehetett a divatban, sem temetniök nem kellett, mert megmondotta nekik a mester, hogy hadd temessék el a halottak az ő halottaikat. Mivel tehát a régi apostolok ingyen sem hasonlíthatók a mostani apostolokhoz, mi indítványozzuk, hogy: a felszámított lelkészi fizetés összegéből vonattassék le a filiális fuvar költsége, a filiában eső rendes isteni tiszteletek, temetések, esketések, gondnoki számadások és iskolai vizsgák száma szerint, ott a hol ezek külön nem díjaztatnak, vagy az egyház által el nem láttatnak, és a hol a filiák az anyagyháztól egy kilométernél távolabb fekszenek. Ha a lelkész a távolabbi helyekre is kimegyen gyalog, ez az ő privát dolga, de a kimenetel, mint hivattal járó teher, a khártális fizetés hátrányára számíttassék fel. Így lesz csak, legalább némi részben aequivaleus a filiával bíró lelkészi állomások fizetése, a filiával nem bíró lelkészi állomások fizetésével.

Az így felszámított jövedelem, azt hisszük, ingadozásnak kevésbé volna kitéve. Ez a számítás megfelelné a méltányosságnak, s a többi egyházmegye eljárásának. Tisztelettel kérjük az értekezletet: méltóztassék az itt

felvetett módozatokat vita-tárgyává tenni és elfogadni s felkérni az egyházmegyét, hogy a lelkési fizetések legközelebbi összeírásánál ezek szerint az elvek szerint járjon el.

Ezek után áttérünk nehezebb feladatunkra, a lelkési fizetések rendezésének nagy kérdésére.

(Vége köv.)

ISKOLAI ÜGY.

Néhány szó a „Canonica visitatio” iskola-látogatásához.

Az iskolai év kezdetén állunk. Hátunk megett a múlt; előttünk a jövő.

A múlt csak tanúlságul szolgál; a jövő követelésekkel lép fel. Az új év új munkásságra szólít, melynek sikere nem csak a reá fordított időtől, hanem az anyag helyes és célirányos beosztásától is függ.

Az iskolák különösen azok, a hol bizonyos megszabott rendszer nélkül fáradságunk meddő és eredménytelen marad.

A középiskoláknál a tananyagnak csaknem percekre kiszámított beosztása s az abban kiszabott szép rend, a fokozatos előhaladást már félig-meddig biztosítják.

Népiskoláinknál e téren hiány észlelhető, a mennyiben az ezt tárgyzó „Tanterv” az igényeknek ma nem felel meg.

Várjuk az újat, mely készülöben van s mely arra lesz hivatva, hogy az eddig észlelt hézagokat betöltve, helyes és biztos irányba terelje úgy az osztatlan, mint az osztott népiskolákat.

Örömmel hiszem, hogy ennek megjelenése után a néptanítóra nem vár egyéb, mint a tanulmányozás és keresztúlvitel; ehhez pedig csak idő és szorgalom igényeltetik.

A példabeszéd azt mondja: „Az idő pénz” s így azt hiszem: nem lesz céltalan azon törekvésem, mely a megjelenendő „Tanterv” érdekében a népiskolák részére némi idő-megtakarítást javasol és céloz.

Különösen a falusi népiskolák azok, a hol sok tapintat és ügyesség kívántatik arra, hogy a szorgalomszakból semmi el ne tékoztassék. Hogy mily akadályokkal kell itt megküzdnie a tanítónak, azt csak az képes igazán átérezni, a ki népünk élet-viszonyait ismeri.

Ez állapot a múlt időbeliekhez képest javult ugyan; mindazonáltal nem mondhatjuk azt, hogy szeptember elején a rendszeres tanítást minden iskola megkezdte; mert, ha megnyílnak is annak ajtai szeptemberben, a pontos, következetes, rendszeres munkásságról és haladásról — a gyakori mulasztások és folyvást tartó beiratkozások miatt, — szó sem lehet, legalább úgy nem, mint az a középiskolákban vagy városi népiskolákban történhetik.

Igaz, hogy a törvény betűi szerint a mulasztás csak akkor vehető igazoltnak, ha családi öröm, gyász, avagy betegség az indító ok: mindazonáltal nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a körülményt sem, midőn a szüle gyermekét gabnaneműjének géplése alkalmával otthon tartja; mert míg a családi örömben nélkülözhető, addig a gazdálkodás ezen legfontosabb ágának véghezvitelénél honn nem léte kiszámíthatlan kárt okozhat, különösen egy felvidéki gazdánál, hol az amerikai kivándorlás a munkás

népet annyira megapasztotta, hogy ilyenkor kétszeres bérért sem lehet napszámot kapni, lévén csaknem mindenik a saját munkálkodásával elfoglalva.

E körülmény különösen ez évben észlelhető, a mikor a gazda-közönségre oly rendkívüli időjárás nehezült, hogy alig volt képes némely része szeptember elejére termését csak betakarítani is.

Rövidség okáért, mellőzve az ehhez hasonló nagyon természetes eseteket, — ezen egy mulasztási okkal hivatkozom arra, hogy sok községben az iskolai évet, illetőleg a rendszeres tanítást október 1-ig megkezdeni nem lehet.

Valamint a közép, úgy a népiskolákban is az év kezdetén egy pár hetet az előbbi év tananyaga fontosabb részeinek ismétlésére kell fordítanunk s csak ezután kezdhetünk a tulajdonképeninek tárgyalásához.

A néptanítónak ezen előzmények mellett még számot kellend vetnie magával, már csak azért is, mert előtte áll az úgy nevezett *félelvi vizsga*.

Jön a „Canonica visitatio,” a mely nemcsak meglátogatja az iskolát, hanem *néha* szigorúan is megvizsgálja a növendékek szellemi előhaladását. Számon kéri a végzett tananyagot, mert hát ez régi szokás, de meg törvény szerint kötelesség is, sőt látogatásuknak egyik fő célja.

És ez nagyon természetesnek látszik ugyan; azonban mindent jól figyelembe véve, alig lehet ez állapotot — a mai viszonyok mellett — a népnevelésre nézve hátrányosnak nem találnunk.

A „Canonica visitatio” egy része január elején, másika utólján, avagy február elején kezdi meg körútját. A néptanító, de meg az illető egyház lelkésze is egy héttel, néha csak pár nappal előzőleg értesül megérkezésükről. Ez azonban akadályt nem képez, mert már december elején jön az esperesi hivatal figyelmeztető körlevele, hogy mindenki készen legyen s mindenek ékesen és szép rendben folyjanak.

Ha tehát a néptanító meglepetésnek nem akarja magát kitenni, a tananyagot már most úgy kell rendeznie, hogy január elejére valami egészet mutathasson fel.

A mint fennebb írtam, az ismétlések után, október utólján, avagy november elején kezdhetünk csak az új anyaghoz, ha azt akarjuk, hogy tanításunknak ne csak látszólagos eredménye legyen.

Miután pedig január elejére vizsgára van kilátásunk, decemberben pedig jön a karácson, s utána nyomban az új év, a mi szintén időt vesz el: nagyon könnyen kiszámíthatja az olvasó, hogy mennyi az az idő, a mit a követelt tananyagra fordíthat egy falusi néptanító, kivált ha figyelembe veszi azt is, miszerint a már leírt körülményeknél fogva már december elején ismételtetnie kell.

Január elején tehát az iskola szellemi állapotával készen kell lennünk s boldog az, a ki abban a szerencsében részesül, hogy ez időszakban a vizsgálaton áteshetik. De hát ez csak az egy rész, a másik résznek beköszönt az „Advent,” a várakozás ideje, s bizony egy-némelyik tanító egészen február elejéig tétlenségre van kárhoztatva, mert nem tudhatja, hogy mely napon jön a számoltató s classificáló visitatio.

A ki január elején részesül a látogatásban, az nyomban folytathatja tovább az előírt tananyag tárgyalását; míg a ki február elején, az csak egy hónappal később teheti ezt, s így egy havi hátránya van az előbbivel szemben.

A főtiszteletű egyházkerület 1889. évi tavaszi gyűlése 61. számú határozatának a körlátogatók utasítását tárgyzó 3. pontja így szól: „Az egyházlátogatás (canonica

visitatio) azon joga és kötelessége, mely szerint a téli év-szakban az iskolákat meglátogathassa, továbbra is érintetlenül hagyatik. Jelentését az egyházlátogatás — szokásos jegyzőkönyvében — az egyházmegyének beterjeszti. Az egyházkerületi tanügyi bizottsághoz beterjesztendő jelentés azonban az iskolai körlátogatóság jelentése alapján állítatik össze.

Ebből világos, hogy az egyházmegye előtt a „Canonica visitatio,” az egyházkerület előtt pedig a körlátogatók classificatiójának van ereje.

Ugyde a „Canonica visitatio,” valamint a körlátogatóság is az egyházmegye által neveztetik ki; tehát mindkét küldöttség az egyházmegyét képviseli s ennek érdeke szerint végzi működését. Ha így: akkor az összes iskolai ügyek kezelése minden érdek-csonkítás nélkül átadható az egyik küldöttségnek.

Ha azért a felettünk álló hatóságok a félévi vizsgálat megtartását szükségesnek tartják, — bár nézetem szerint ez felesleges — nem célszerűbb lenne-e ennek foganatosítását is a körlátogatóság hatáskörébe helyezni?

A körlátogatók működése az „Utasítás” értelmében legfeljebb 10 iskolára terjedhet (1. p.) s így 5—10 nap alatt mindenütt megtarthatná vizsgálatát, mely az iskolai időszak figyelembevételével február első hetében történhetné meg, melynek eredményéről az egyházmegyét ennek tavaszi gyűlésére kellő időben értesíthetné.

A „Canonica visitatio” is megtarthatná téli iskolalátogatását, de ez pusztán az „Orarend”-ben előírt tantárgyakra és anyagra terjedne ki s oly jellegű volna, mint az iskolaszék, avagy presbitérium szokásos havi látogatása. Teendőinek sok volta miatt különben sincs azon helyzetben a Canonica visitatio, hogy az iskolákat is alaposan megvizsgálván, érdemleges véleményt formálhasson; míg a körlátogatóság, a gyakoribb érintkezés folytán is, biztosabban tehetné ezt.

A körlátogatóság felállításának intézménye helyesnek bizonyult* s így népiskolánk szellemi haladására jótékony hatásúnak; míg a „Canonica visitatio” vizsgálata — a leírt okok alapján — határozottan hátrányos, ha csak egy bizonyos, megszabott idő határai közé nem szorítatik, hogy a tanító már az év elején képes legyen az egész évi anyag beosztását biztos alapra fektetni.

Ezt kívánja a megjelenendő „Tanterv” is, ha komolyan akarjuk azt, hogy annak követeléseit írott malasztok ne maradjanak.

Láng Lajos,
ev. ref. tanító.

TÁRCZA.

Pores János, miskolci főgimnáziumi tanár jubileuma.

1893. október hó 7-ik napja a miskolci ev. ref. főgimnázium történetében azzal lesz megörökítve, hogy ezen a napon tartatott meg az iskolai előjáróság, — tanári kar és tanuló ifjúság által Pores János 25 éves tanárságának örömnepélye.

Nem volt ez előre hangosan hirdetve, nem tettek hozzá nagy előkészületeket, melyek a közfigyelmet különösen felhívhatták volna; de annál melegebben gondoltunk ez ünnepnapra s annál bensőbb örömmel fo-

gadtuk annak megérkeztét. A rejtve őrzött elismerés egyszerű bár, de őszinte nyilvánulása volt e nap. A minőnek ígérkezett, olyanná lett. A ki külső fényt keresett, csalódva távozott, de a ki ismeri a protestánsok ünnepélyét — melyet nem a külső fény, de a benső melegség és közvetlenség tesz emlékezetessé s lélekemelővé — s a ki nem hivatalos parádét, hanem egy puritán és egyedül szívűsugallta ünnepélyt jött el megnézni, az — erős a hitem — jól eső meglepetést s fölmelegült szívet vitt haza magával. A változatos, a gazdag programot — a sok küldöttség felvonulását — pótolta az együttérzés, az a közös öröm, a mely az ünnepélyen jelenlevők arcán tükröződött. S hangzatos szólamok helyett annyit joggal elmondhatunk, hogy e napon megtanultuk közelebbről ismerni — mélyebben tisztelni s bensőbben szeretni egymást.

Igen, az összbenyomásból annyi mindig megmarad lelkünkben, hogy az érdemnek szívünk szerint tisztességet tettünk; kifejeztük elismerésünket s ezzel tanújelét adtuk annak, hogy Pores János 25 éves tanári múltja érdemekben gazdag s méltó arra, hogy nem divat-diktálta, — de őszinte s szívből jövő ünnepeltetés tárgya legyen.

Ennyit röviden az ünnepély lényegéről. A kik talán a formát is óhajtanák megismerni, azoknak kedveért leírom röviden az ünnepély külső lefolyását.

Réggel 8 órakor vette kezdetét a gimnázium egyik nagyobb szabású termében, hová az ünnepelt egy — Finkey József és Kónya Ferencz — tagokból álló küldöttség által hivatott meg. Az ünnepély első szónoka Halmy Gyula, főgimn. igazgató volt — ki miután az ifjúsági énekkar, Tóth Ferencz énekvezér vezetése mellett, a Hymnusz két versszakát elénekelt — a tanári kar nevében következő beszéddel üdvözölte az ünnepeltet:

* * *

Mélyen tisztelt iskolai tanács, tanári kar, szeretett ifjúság, különösen kedves ünnepelt barátunk, tisztársunk!

Tanári karunk és tanuló ifjúságunk a mai nap reggelén, teendőiben egy kis munkaszünetet tart, hogy 25 évi tanárságod évfordulója alkalmával hálántékaiddra, buzgó munkásságodért, a tisztelet, elismerés és hála virágaiból font koszorút tűzzön. Igaz, hogy e koszorút nem ékesítik oly fénysugarak, mint a zajos politikai élet terén működő vezérférfiakét, vagy a csaták zajában s véres küzdelmeiben vívó hősökét, vagy a magas olympra jutott költőket; de még sem lehetnek azok jelentéktelenek, ha tudatával bírnak annak, hogy azok egy tisztességesen végzett munka gyűpontjából erednek s kellőleg megvilágítanak téged, tanári karunkat és tanintézetünket.

Kedves barátom! A pálya, melyre a gondviselés vezérelt téged és bennünket, csendes, zajtalan, egyszerű; de nagy türelmet, fáradságot, lelkiismerettel párosult buzgóságot, szeretetet, hivatottságot kíván: éppen ezen indokoknál fogva végeredményében magasztos és felséges. Mert lehet-e magasztosabb, felségebb pálya a természet legnemesebb teremtményeinek, a gyermekeknek, ifjakká, az ifjakkal emberekké, az embereknek hűséges honpolgárokká nevelésénél s tanításánál? A ki ezen pályán csendesen, zajtalanul, öntudatosan végzi hivatását a gyermekek, ifjak szívének nemesítése s lelkük belvilágának felderítése mellett, az az egyén szellemi téren oly áldást hozó, mint a kültermészetben a növényekre nézve a csendesen aláhulló permetező eső; az a tanár méltó a nemesen érző szívek hálájára, a fenkölt gondolkozású elmék elismerésére.

* Helyesnek bizonyulna különösen akkor, ha nem engednék az egyházmegyék, hogy annak terhét a már pár évig működött lelkészek legott a fiatalabb tisztárs vállaira rázzák, mihelyt arra alkalom kínálkozik. A »Sárospataki Irodalmi Kör« is a körlátogatóságra óhajtott bízni a népiskola ellenőrzését, de — leszavaztatott. »A leányzó azonban nem halt meg.«

Te, kedves barátom, 25 év lefolyása alatt a nevelés és tanítás terén, istentől adott tehetséged szerint, híven sáfárkodtál. Kötelességeid pontos teljesítése között ugyan, mint sok más tanárnak, úgy neked is ki-jutott a hálátlanság gyümölcse, de — mint puritán gondolkodású férfi — platói nyugalommal, sokratesi bölcsességgel türted azt, mert meg voltál róla győződve, hogy jó tett helyett ritkán várhat jót az ember a társadalomban!... Éppen ezen körülmény és valóság, mely az erkölcsök lazultságára, a jellemek elkorcsosulására mutat, szolgálhat sokszor ostromul a kötelességeit híven teljesítő tanárnak, a ki e miatt sarkasmussal, catói szigorral szokott bélyegeztetni.

Ámde ezen kül-befolyáson sokszor túl kell helyezkednünk ifjaink elég szigorú alapon nevelése s vezetése végett, mert hosszú tapasztalatunk valóban arról győz meg bennünket, hogy ifjaink csak kellő súlyú fegyelem alatt növekedhetnek s erősödhetnek meg, mint a pálma meg-erősödik időről-időre saját terhe alatt. Azon család, azon nemzet, melynek tagjai az elnézés és kényelem párnái között nőnek fel, tartósságra nem számíthat. Azt egy szomorú körülmény, csapás, ellenáramlat tönkre teszi. — Éppen ezen indoknál fogva a nevelés terén követendő eljárásunknak az atyai szeretet mellett kellő szigorral kell párosulnia, ha családunk s nemzetünk boldogságának, felvirágzásának jövője szívünkön és lelkünkön fekszik. Huszonöt év lefolyása alatt te, kedves barátom, atyai szerető szigorral forgolódttál tanintézetünk oltára körül a közmíveltség terjesztése érdekében, a miért ez ünneplés alkalommal fogadd tanári karunk hálás elismerését.

Azonban nekem, jelen alkalommal, nem lehet céloom érdemeidnek elősorolása, mert érdemeink elfogulatlan méltánylásának vagy általában mérlegelésének igazi ideje csak földi pályánk bevégezése után következhetik be; azonban annyit kimondhatok, hogy azon tisztas magaslata a melyen vagy, nem éppen a sors különös kegye, de férfiu erőyes munkásságod után jutottál. Ez nyitotta meg előtted azon különböző munkaköröket is, melyeknek a társadalom különböző rétegeiben osztályosa lettél.

Szíved jósága lón forrása és oka annak, hogy 25 év lefolyása alatt örömeidben, keserves bánataidban, — melyek között gazdag reményeidnek jelentékeny része sírba szállt — sorsod könnyebb elviselhetése végett híven osztakoztunk s viszont te is osztakoztál a mi örömeink és bánatainkban. Hála istennek, hogy még itt vagyunk s tanuskodhatunk azon tiszta baráti s kollegiális szeretetről, mely a miskolci ev. ref. tanári kart oly hosszú időn át jellemezte s jellemzi, mely — a szigorú körülmények között is — létét biztosította s egyesült erővel a nevelés, tanítás szent oltára körül buzgón versenyezve, jó hírt feltartotta s kellő segílyt, biztatást adhatott egyeseknek a létérti küzdelem között!

Az az én forró óhajom ezen ünneplés alkalommal is, hogy közöttünk, mint eddig volt, legyen meg ezután is a bizalom, szeretet és barátság tiszta lángja. Lakozzék az a végetlen idő folyamán tanintézetünk kebelében, mert egyedül ez vezethet biztos sikerre bennünket a közmíveltség áldásos terjesztésében. Ennek zászlója alatt élvezz még számos örömet. Él boldogul még sokáig családod, iskolánk és a társadalom örömeire!

* * *

Mélyen meghatva fogadta az ünnepelt e szívből jövő s szívhez szóló üdvözetet s viszonzásul körülbelül ezeket mondotta:

»Midőn ezelőtt 25 évvel az egyházi felsőség bizalma folytán tanári széket elfoglalni szerencsém volt, egyetlen célul tűztem ki tanári karunk s tanintézetünk jóhírnevének fentartását, emelését. Hogy mit tettem, ennek megítélésére jogosultnak nem érzem magamat, de annyit jó lelkiismerettel állíthatok, hogy a jó-akarat, a buzgóság mindig meg volt bennem s örömem telt benne, ha tanári karunk s tanintézetünk becsületeért valamit tehettem.

Ezután még kevesebbet ígérhetek. Erőm nem a régi többé. Támogatásukat többször kell igénybe vennem. Ne tagadják meg azt tőlem, mert csak egyesült erővel érhetjük el magasztos célunkat. Magam részéről ígérem, hogy én mindig kiveszem a magam részét a küzdelemből. Ezt ígérem, ezt fogadom e szent pillanatban, midőn becses megemlékezésüket mély köszönettel fogadom!«

A szíves »éljen«-ek elhangzása után ismét az ének-kar adott elő egy hazafias darabot (Édes hazám! hova lett a jókedved stb.) s ennek végeztével az ifjúság szónokája: Paulovics Lajos VIII. o. t. lépett az ünnepelt elé s egy szépen kidolgozott beszéd kíséretében — az élénken érzett tanítványi hála külső jelképekül — egy értékes ezüst serleget adott át a szeretve tisztelt tanárnak.

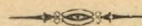
A tanítványi szeretet és hála ezen szép nyilvánulása nagy hatást tett az ünnepeltre, ki is a meghatottság hangján köszönte meg válaszában a szeretett tanítványok illetlen megemlékezését.

Alig hangzott el az ünnepelt tanár válasza, a volt tanítványok díszes, 25 tagból álló csoportja lép elő, a kik már legnagyobb részben maguk is az élet harcát vívják, eljöttek mégis — mint szónokuk, Nagy Sándor, vasúti tisztviselő kifejezte — eljöttek az élet zajából az egyszerű csendes körbe, hol az ő volt s mindig szeretett tanárjokat ünnepelik. Ez a jelenet lepte meg leginkább az ünnepeltet s adott válaszában szinte átrezgett a hangján a mély megindulás. Az ünneplők egész serege mély csendben hallgatta az ünnepelt megkapó beszédét, különösen mikor odáig ért beszédében, hogy »most már nem ígérhetem, hogy előttük járok, hanem annyit megtehetek s meg is teszek, hogy soraikba állok, midőn a haza, a város, az egyház, a társadalom boldogítására törekednek!«

Az utolsó szónok Bizony Ákos volt, ki — mint jelenlegi iskola kormányzó — az iskola tanács nevében fejezte ki elismerését az ünnepelt érdemeivel szemben. A hivatott fő elismerő szavai gazdag jutalomként hatottak az ünnepeltre — a ki adott válaszában köszönetét fejezte ki az isk. előjáróság eddigi szíves támogatásáért és kérte azt továbbra is! Miután az ének-kar a »Szózat«-ot előadta, az ünnepély hivatalos része véget ért s az ott jelenlevők egy szép emlékekkel gazdagabban oszlottak el.

Este az ifjúság fáklyás zenével tisztelte meg az ünnepelt tanárt, kinek aztán vendégszerető házában az egybehívott collegák és jóbarátok a legderültebb hangulatban töltötték az est óráit. Ősi szokás szerint volt dictio böven, — de mindenik egy óhajásban végződött, hogy az ünnepeltet az Isten még igen sokáig éltesse! Ezt kívánjuk e helyen is tiszta szívből!*

k . . . l

* Szeretettünk s őszinte nagybecsülésünk mellett mi is kívánjuk, hogy az az égi hatalom, a mely annyiszor próbálta már meg az ünnepelt férfiu szívét súlyos keresztekkel, — jutalmazza meg élte alkonyát az örömek hosszú sorozatával, állandó derével. Ámen! Szerk.

KÖZÉLETÜNK.

A borsodmegyei általános tanító-egylet közgyűlése.

A borsodmegyei általános tanító-egylet október 4. és 5-én tartotta meg évi rendes közgyűlését Miskolcson, az állami polgári iskola torna-termében.

Október 4-én délután igazgató választmányi ülés és előértekezlet volt, melyeken a nagy gyűlés tárgyai előzetesen megbeszéltek, illetőleg előkészítettek. Október 5-én reggel 8¹/₂ órakor *Hidvégi Benő* királyi tanfelügyelő elfoglalván az elnöki széket, melegen üdvözölte a közel 100 tagból álló közgyűlést s a tőle megszokott nagyszabású s gyakran megélt szöveggel nyitotta meg az értekezletet. Szónoki remek beszédében visszapillantott az egylet három évi működésére, mely által ifjú egyletünk nemcsak életrevalóságát bizonyította be; de a tagok odaadó, buzgó munkásságát tekintve, már is a virágzóbb egyletek közé méltán sorozható. Majd kifejté, hogy egyletünk ügyköréből politikai és vallásfelekezeti dolgok kizárva; itt nincs köztünk különbség — bár különböző nemzetiségekhez s vallásfelekezetekhez tartozunk is, — de mindnyájan tanítók vagyunk s mindnyájan a tanítók szent céljáért: a tanítói állás és tekintély emeléseért s a tanügy felvirágzásáért hevülünk, ezen célok megvalósításáért munkálkodunk. Az elnöki megnyitó beszéd után *Goldberger Simon* egyleti főjegyző az elnöki évi jelentést olvasta fel, melyből örömmel győződünk meg, hogy mind a 6 járaskör ez évben is buzgó tevékenységet fejtett ki, a közgyűléseken pedagógiai felolvasásokban, értekezések s gyakorlati tanításokban nem volt hiány; de már az nem nagyon öröndetes tudomásul szolgált, hogy tagsági díjakban 254 frt a hátrálék, melyre nézve határozatba ment, hogy, — a jövő évtől kezdve — az évkönyvben minden tag neve után fel fog jegyeztetni a hátrálék. Ez évben a választmány is 3 ülést tartott; a közgyűlés elé terjesztett határozatai közül nevezetesebbek, hogy a milleniumi ünnepség 1896-ban március 15-én tartassék; a tanító magyarázza meg a nap jelentőségét a gyermekeknek, kösse össze azt énekkel, szavallatokkal, gyermekjátékokkal, s az ünnepségbe a nép is vonassék be. Végre kéressék fel a minisztérium, hogy rendelje el, miszerint a millenium minden iskolában március 15-én ünnepeltessék. Ugyancsak kéressék fel a minisztérium, hogy az iskolák számára kiadni szándékolt történelmi képek a milleniumig kiadásának és minden iskolának 1896 március 15-ig ingyen megküldessenek. A választmánynak azon határozatát azonban, hogy a Budapesten létesítendő tanítók házában a borsodmegyei tanító-egylet is felállít egy szobát, a melyre a szükséges 1800 frtot a maga körében összegyűjti — egyelőre nem mondja ki határozatilag, noha elvben elfogadja s ezen célra a buzgó gyűjtést minden tagjától el is várja; azt azonban már most kimondja a közgyűlés, hogy holmi billiárd szobák s más — a pesti tanító urak saját kényelmükre szánt — terveinek megvalósíthatására nem oldja meg különben is lapos erszényeit; ám ha a pesti kollegák magok között összegyűjthetnek annyit, építsenek magoknak külön tanácskozó termeket, de mi filléreinket csak is a tanítók gyermekeink otthonára áldozzuk.

Ezután a tisztújítás következett, melyen elnökké nagy lelkesedéssel — minden szabadkozása dacára — újrolag *Hidvégi Benő*, királyi tanfelügyelő választott meg. Majd az összes tisztikar megválasztása, a múlt évi számadások megvizsgálása s a jövő évi költségvetés

megállapítása után, *Gööz Ferencz*, kazinczi tanító tartott szakavatottságáról s ügyes tolláról tanúskodó felolvasást. A testi nevelés és iskolai játékokról. Fehérnének okserűen nevelt gyermekében a piros pozsgás, életre való, megtermett, egészséges fiúcskát, Feketénének elhanyagolt nevelésű gyermekében pedig az elhervadt, elfonyadt s halálra vált áldozatot megkapó s élénk színekkel rajzolta elénk; majd áttért az iskolai játékoknak nevelési szempontból való fontosságára s megismertette a legügyesebb gyermekjátékokat. Gyönyörű felolvasását a közgyűlés nagy figyelemmel s lelkes éljenzéssel jutalmazta, az évkönyvben pedig egész terjedelmében kinyomatja. — Ezután *Laub Sándor* olvasta fel terjedelmes jelentését a múlt évi országos tanítóinagy gyűlésről; majd egyes, kisebb indítványok után a hitelszövetkezet közgyűlése következett, melyen elnök tudatta, hogy eddig ezer forint van befizetve, s a szövetkezet a mai napon ténylegesen megkezdte működését. A közgyűlés az elnök lelkes éljenzésével, kevéssel 2 óra után végződött, a mikor természetesen a szokásos bankett következett, melyen egymást érték a tósztok, noha azok mindegyike egy-egy koronába került, mi által a tanítók házára az első jó kedvű gyűjtés már is megindult.

Fogarasi Jenő.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir** *Boldogfalvi Kovács Juliánna*, néhai Beregszászi Fonyi Sámuel ev. ref. lelkész özvegye — ki Urmezőn a máramarosi ev. ref. egyházmegyében kezdte hivatalát, folytatta és végezte a szatmári egyházmegyében az angyalosi, szamos-dobi és matócsi egyházakban — végálomba szenderült 23 éves özvegyesség után, 85 éves korában, szept. 30-án, Iskén. Eltemetett október 2-án. Hat meglelt korú gyermek, mind férjesek és nők, 27 unokával és 32 dédunokával mondanak áldást poraira, kérvén az Urat a jutalomért, annak a szeretetnek és kitartásnak meghálálásáért, a melylyel övét védte és oltalmazta. Imát mondott idősbb *Virág József* vajáni-, beszédet *Szölössy Gyula* cseppei ev. ref. lelkész. Sugárolja be az Urnak világosságát az árnyékot, a mely reáborult.

P. I.

— **Nagy alapítvány egyházi és iskolai célokra.** Berde Mózes egy félmillió forintnál többet érő vagyonát az unitárius egyház egyházi és iskolai céljaira hagyta. A kolozsvári és székely-keresztúri iskolának egyenként 100,000—100,000 frtot hagyományozott. Ezen kívül elrendelte, hogy egyik értékes birtokának évi jövedelméből naponként a kolozsvári főiskolában 100 ifjúnak, a székely-keresztúriban 50 tanulónak 3—3 cipő osztassék ki jótétemény gyanánt.

— **A Jókai Mór jubileuma alkalmából rendezendő ünnepélyek** ügyében folyó hó 11-én tartott gyűlést az országos rendező-bizottság s kimondta, hogy az ünnepélyt 1894. január 6-án a fővárosi vigadó nagy termében tartja meg. Elhatározta, hogy Jókai összes műveinek díszkiadásával a Révay testvéreket bizza meg. Az előfizetési ár az összes munkákra 200 frt lesz. Reményli a bizottság, hogy elkél ennyi példány, hogy 200,000 frt befoly a vétel árból, melynek aztán felét vagyis 100,000 frtot, mint a nemzet adományát, a szerzőnek fogják átadni. Ebből az alkalomból hazai művészeink egy az ünnepeltre és műveire vonatkozó albumot készítenek.

— **Az „A mi otthonunk” pályázata.** Ez a pozsonyi lapársunk — úgy látszik — elég erős már arra, hogy olvasó közönségét jutalmazott művekkel is szórakoztassa s az írói kedvet koronákra való kilátásokkal is emelje.

Legközelebb ugyanis 4 pályadíjat tűzött ki és pedig: 1. 50 koronát egy vallásos szellemű *elbeszélésre*, tárgya akár költött, akár történeti lehet. 2. 30 koronát egy ismeretterjesztő közleményre; tárgya akár a természet, akár a szellemvilágból meríthető. 3. 30 koronát egy írásmagyarázó közleményre; tárgya akár az ó, akár az új-testamentomból vehető, ne legyen azonban sem predikáció, sem homília, sem gyakorlati exegesis, hanem a kellő kortörténeti háttérből kidomborodó, a tudományos exegetikai kutatás eredményeit népszerű modorban közlő építő életkép. 4. 30 koronát egy vallásos költeményre. A pályamunkák tisztán lemásolva, jelíggel zárt levelkével együtt, folyó év november 30-ig a szerkesztőséghez küldendő Pozsonyba. A jó alkalomra szívesen figyelmeztetjük t. olvasóinkat.

— **Értesítés.** Ama számszerint 115 tisztelt előfizető urat, a kik „*Isten Országá*” című művem I—II-ik kötetének vétele után szívesek voltak a III-ik kötetre is jelentkezni — miután főleg az utóbbi időben egyesek mintegy türelmetlenül tudakoztak a III-ik kötet késedelmét illetőleg — itt a nyilvánosság terén tisztelettel arról értesítem, hogy, mivel a két első kötet, a magán- és közbírálatok előnyös volta után, s úgy az én fáradozásaim, mint Kókay Lajos könyvkereskedő úrnak szíves közreműködése mellett is, jóformán még annyira sem kelt el, hogy a kiadással és elterjesztéssel járó költségek nekem 5 év alatt megtérüljenek; továbbá az a körülmény, hogy míg szegényebb egyházak papjai általában mindenik egyházkerületből előfizettek, addig a nagyobb egyházakban és jobb helyzetben levők — tisztelet a nagyon csekély kivételnek — tartózkodtak, s a gyermek- és ifjúsági istentiszteletre vonatkozó legelső magyar irodalmi kísérletet s úttörő vállalatot közönyösségükkel pártoláson kívül hagyták: kedvemet és buzgalmamot a III-ik kötet átdolgozására és kiadására nézve ez ideig elvette. Azonban most, midőn tudomásom szerint az ágost. evang. egyházkerületek minden egyházában a vallás és erkölcs fejlesztésére és egy új nemzedék nevelésére annyira nagy befolyással bíró gyermek és ifjúsági istentiszteletek tartása elrendeltetett és kötelezővé tétetett; másfelől eme lelki szükséglet a prot. felekezetek körében általában egyesek hovatovább mind jobban belátni és kielégíteni törekednek: még egyszer és utóljára — a nagy. esperes urak megkeresése mellett — a t. Szerk. úr szívésségéből e becses lapok útján is kísérletet teszek oly formán, hogy, a kik alólirttnál ezután rendelik meg „*Isten országá*” I—II. kötetes művem (mely népies használatra is alkalmas, vagy — egy pap-barátom szavával élve: ő a *felnőtt gyermekeknek*, a népnek, szokta munkámat igen nagy sikerrel használni), hajlandó leszek a következő árkedvezményt nyújtani: két frt 20 kr előfizetési ár helyett a két kötet együttes ára — postai bérmentesítéssel — egy példány 2 frt, két példány 1 frt 90 kr, három példány 1 frt 80 kr, négy példány 1 frt 70 kr, öt példány 1 frt 60 kr, hattól tíz példányig 1 frt 50 kr, tizenegyedtől tizenöt példányig 1 frt 40 kr, tizenhatótól husz példányig 1 frt 30 kr. és husz példány-on felül 1 frt 20 kr. — Ha ily úton a két első kötet további kelendősekre talál: ígérem, hogy a híres Buxton-féle kötet (melyre a kiadás jogát megnyertem), ha *Isten éltet*, 1894. végeig meg fog jelenni! Sepsi-Szentgyörgy, 1893. szeptember 22-én.

Benke István,

ev. ref. főgimn. r. tanár.

— **Nyolcvankilencedik születésnap.** Az országosan ismert és becsült s különösen egyházi téren egykor jelentékeny súlyjal és szereppel bírt agg Roffi Borbély László, a jánosii egyháznak egykori főgondnoka, a gö-

möri egyházmegyének tanácsbírája, majd segédgondnoka, ki a főrendiház reformálását Gömörmegye közgyűlésén csak imént sürgette fiatalos lelkesedéssel, október 5-én ünneplé — és pedig ily magas korban ritkán előforduló jó erőben és hangulatban — családjá, kiterjedt rokonsága és tisztelőitől környezve 89 ik születése napját. Az ez alkalommal elhangzott jó kívánatok koronáját az a könnyed menetű és emelkedett szellemre valló költemény képezte, melylyel a szellemes Szathmári Király család ez idő szerint legidősebb férfi tagja, az ünnepeltnek gazdag kedélyű rokona, Szathmári Király Barnabás tisztelte meg. A jó Borbély László nagy számú tisztelőinek kedves szolgálatot vélek teljesíteni, midőn a csinos kis költeményt — azt hiszem mindnyájok gyönyörűségére — nyilvánosságra hozom.

Kedves jó Bruderem!
Nyolcvannyolcnak vége...
A nyolcvankilences
Lép ma örökébe.
Bár ez hosszú pálya!
De légy büszke rája,
Mert jellem s becsülés
Annak koronája.

Szerényen folyt élted,
Mint csergő kis patak,
Melynek üde partján
Gyermekek játszanak.
Szeretve szeretettel,
Senkit nem sértettél,
S hól szükségét láttál,
Adtál, segítettél.

Mit mondjon barátod
Születésed napján?
Nagyravágyó nem vagy,
S nem is leszel az tán?
Nem árasztottál fényt,
Nem törtél új ösvényt,
Ámde a szívjóság
Minden lépten kísért.

Az áldott nyári nap
Mielőtt leszállna,
Hosszú sűgárt vet még
A viruló tájra;
Munkát végzők dalát,
Est-harangszó zaját
Hallgatja, s úgy kíván
Csendes jó éjszakát.

Ilyen legyen egykor
Neked is alkonyod,
Dal legyen altatód,
Szent hitünk vánkösöd.
De még soká éljed
S örömek közt élvezd,
Mit a jószágos ég
Adni képes neked!*

R-a.

— **A harmadik egyetem.** Most, hogy Debrecen a zsinat által is helyeselt bölcsészeti facultás és tanárképző-intézet érdekében erősebb mozgalmat indított, megijedtek az egyetemre áhítozó nagy városok s Pozsony, de különösebben Szeged feltűnő áldozatokra szánta el magát, hogy a versenyben győztessé lehessen. Legközelebb feliratokat készítettek a királyhoz és kormányhoz és nagy küldöttséggel keresték meg (okt. 10 — 14.) Budapesten a képviselőházi elnököt, a miniszter-elnököt, a minisztereket, Berzeviczy államtitkárt és br. Vay Miklós koronaórt. stb. Mindenünnen több-kevesebb reménységgel távoztak, de azért Csáky grófnak lehet igaza, hogyha az ezredéves ünnepre mindent egyszerre akarnánk megoldani, az országos ünnepségből igen könnyen országos *krach* lehetne. Az bizonyos, hogy a debreceni egyetemnek — mert erről is írnak és beszélnek mostanában — félelmetes ellenlábasa lett Szeged s a kormány — ha rajta áll — ez utóbbi helyen teszi próbára a nemzet ifjúságának az egyetemek iránt való hajlandóságát. Dehát mód kell chez!

— **A felekezetek autonómiaja** sokszor volt már szálla a modern állam apostolainak szemében. Most megint az. A dakoromanizmus és panszlávizmus újabb próbatételei miatt elérkezettnek látják egyesek az időt arra, hogy a felekezetek védbástyái lerontassanak s az állam legyen minden mindenben. Közlebb a jó nevű *Beksics Gusztáv*, a „Pesti Hírlap” ismert vezércikkezője, „Nemzeti egységünk védelme” cím alatt (278 sz.) egye-

* A kiváló agastyán iránt érzett nagyrabecsülésünk biznyságaként szívesen közöltük e kegyeletes sorokat s tisztelettel csatlakozunk azokhoz, a kik jó szívvel kívánnak neki boldog, vidám öregéget. Szer

bek közt ezeket is mondja: »Nunc vennio ad fortissimum. A nemzeti politikának valahára le kell számolnia a felekezeti önkormányzatokkal. Legkényesebb és legnehezebb föladat ez, de ha nemzeti egységünket meg akarjuk védelmezni, e föladat megoldása elől nem térhetünk ki. Az egyházi önkormányzatok a nemzetiségi vidékeken valóságos politikai intézményekké alakultak át. Ezekben búvik el és szervezkedik a nemzetiségi hazáruulás. Legnagyobb dicséretet érdemel a lutheránus egyház egyetemes gyűlése, mely ép a napokban utasította vissza a pánszláv kísérleteket. De még sem lehet tovább elnézni, hogy az állam teljesen fegyvertelen maradjon a vallás köpenyét felöltő lázadással szemben. A magyar állam-eszme nem maradhat legalább annyi védelem nélkül, a mennyivel bír nem csak Poroszország, hanem még Ausztria is. Az állami hatalomnak befolyást kell nyernie a lelkészek választására, illetőleg kinevezésére. Jogának kell lennie, hogy a nemzetellenes törekvésekről indokoltan vádolt egyének ellen állami szempontból kifogást tehessen. Jogának kell lennie, hogy a magyar nemzeti eszme ellen törő pánszláv és dakoromán lelkészeket felfüggeszthesse, mint bír e joggal — az 1874 május 7-iki törvény alapján — a nemzeti és állami-egységére kevésbé féltékeny Ausztria. Állameszménk védelmét nem hagyhatjuk nyugodtan a felekezeti, egyházi bíróságok, vagy a román püspökök és szent-székek kezén. Ha ez elmélet testet ölt, akkor az autonómiával bűnösen visszaélők miatt a mi autonómiánkon is újabb réseket fognak szakítani ad majorem gloriam panslavismi! Ez lesz hamisítatlan honszerelmünk újabb jutalma.

— **Egy szép felálló éneknek való költemény** jelent meg »Az Én Ujságom« folyó évi 25-ik számában. A költeményt, mely az »Én Istenem, sok nagy bűnöm« kezdetű énekünk dallamára énekelhető, Pósa Lajos, az »Az Én Ujságom« szerkesztője írta. Méltónak tartjuk ezt lapunk olvasóinak is bemutatni.

Templomban.

Hajlékomba,	Én Istenem,
Templomomba,	Légy itt jelen!
Im bejöttem jó Atyám!	Mutasd meg szent arcotat!
Száll fohászmom	Szállj szívembe,
Tiszta szárnyon	Szállj lelkembe,
S mintha szavad hallanám!	Érezem jó voltodat.

Ének zengjen,
Zengedezzen,
Templom legyen kebelem!
Szent oltára,
Erős vára,
Te légy, édes Istenem!

— **Ágostai evangélikus atyánkfiai** a múlt hó végén s a folyó hó elején gyűléskezéssel vonták magokra az ország figyelmét. A bányakerületi és az egyetemes gyűlés Budapesten s a gyámintézet N.-Kanizsán ülésezett. A panslavismus s az ellene való küzdelem tette e gyűléseket kiválóan nevezetessé. A pozsonyi pánszláv diákok ügye egyelőre békésen végződött, megelégedett az egyetemes gyűlés a tanárok vizsgálatával, az akadémia áthelyezése szóba sem került. A kerületek felosztását azonban a bányai kerület javaslatára kimondta az egyetemes gyűlés s e végre Prónay br. elnökle alatt egy bizottságot nevezett ki. Ennek lesz most már feledata a testvér-egyházat a panslavismus meg-megújuló támadásaitól megszabadítani. Fontos ténye volt az ág. ev. egyház egyetemének a Prónay iránt kifejezett roppant bizalom, a ki 1300 szavazatból 1120-szal vá-

lasztatott meg ismét egyetemes felügyelőnek. Fényes elégtétel ez, a melynek mi is szívünkben örülünk. Prónay Péchy Tamás üdvözölte s kérte a bizalmi állás további viselésére s a nemes báró programmszerű beszéddel köszönte meg a kitüntetést s ajánlotta fel erejét az ág. ev. egyház hullámoktól veresett hajójának kormányzására. Az orosvári egyház párbér-fizetési ügyében újra fel fog írni az egyetemes gyűlés a jobban informálandó miniszterhez, a ki rászabta a szegény orosváriakra, hogy a plébánusnak továbbra is párbért fizessenek, holott pedig a birtokait szereztek és nem örökölték, a szerzett birtokkal pedig a régi szolgálmat az új viszonyok között nincsenek elválhatlan kapcsolatban. A Luther-társaság fejlődéséről örömmel értesült az egyetemes gyűlés s ígéretet tett arra is, hogy az eperjesi, egyetemes ág. ev. jogakadémiát segítyezni fogja, a mennyire erejétől telik!.. Az államszegély felemelése ügyében az ev. ref. testvérekkel együtt kívánnak mozgolódní. A gyámintézeti gyűlést f. hó 8-án tartották, ezt is isteni tisztelettel kezdve, mint a kerületi és egyetemes gyűléseket szokták. A számvizsgáló-bizottság jelentése szerint a gyámintézet tőkéje jelenleg 850,000 forint. A Gusztáv Adolf egyesület 33 év alatt 367,000 frttal járult ez összeghez; Ő Felsége a király is többször adományozott e célra már 1000—1000 frtot. Nem kellene-e nekünk nálunknál ügyesebb testvéreinktől egyet és mászt eltanulnunk?! Azt olvassuk p. o. a bányakerületi gyűlésről, hogy annak tagjai okt. 1-én gyámintézeti offer-toriummal egybekötött isteni tiszteletet tartottak s az offer-torium 132 frtot eredményezett!... Kevésbé örvedetes jelenség az, hogy a Horvát-Szlavon-országi ág. ev. 10 egyház a bányakerülettől való elszakadását Zágráb-ban ünnepélyesen kimondotta s az erdélyi szászok példájára önállóan szervezkedik. Ez meg aztán panillyrismus.

— **Nyilvános nyugta s köszönet.** Lengyel Samu borsod-mező-keresztési földbirtokos úr az iskolakerti Tompa-émlékre 5 frtot küldött, mely összegért halás köszönetet mond neki a Magyar Irodalmi Önképző társulat nevében Dr Bartha Béla tanárnök.

— **Egy újabb szép levéltörödek és tett.** Apostol Mihály, varbói lelkész a mi jubilánsainknak melegen gratulálván, egyebek közt ezeket is írta: ... »a főiskola iránt érzett örök hálám jeléül egy porszemmel én is járúlni kívánok a tanári kar nyugdíj-alapjához. Posta utalványon csekély 25 frtot küldök. Méltóztassék azt rendeltetése helyére juttatni. Óhajtom, hogy legyen a sárospataki főiskola, valamint eddig, úgy ezután is világító tornya az értelmi homályban tévedezőknék, vezércsillaga az evangéliumi igaz világosságot keresőknek, alapvetője az igaz hazafiságnak, oszlopa és erőssége az igazságnak.«

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Pályázat.

Az alsó-zempléni ev. ref. egyházmegyébe kebelezett kis-dobszai ev. ref. egyház lelkészi állomására, melynek évi jövedelme kész-pénz,- föld,- termény,- szolgálmatyok-és stólarékban — hivatalos becslés szerint — 634 frt 15 kr és így a IV-ik osztályba tartozik.

Pályázati kévények folyó év október 31-ik napjáig Nagytiszteletű Kopré Ferencz esperes úrhoz, Tiszalúczra küldendők be.

Miskolcz, 1893. október 10.

Kun Bertalan,

tiszáninnen ev. ref. püspök.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
székküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Reflexio az »Egy fontos dolog«-ra. Ujj István — »A gömöri lelkészi értekezlet véleménye a lelkészi fizetés felszámítása és rendezése tárgyában.« Kovács László, Sághi Sándor, Vattay László. — »A vallás- és közoktatási m. kir. miniszter 29.751. sz. leirata az egyházi főhatóságokhoz a tanítói fizetések kimutatása ügyében«. — »Egyházi beszéd«. 1893 aug. 20. Révész Kálmán. — »A beregi ev. ref. egyházmegye őszi közgyűlése október 12—13-án«. Sz. . . ly. — »Irodalom«. — »Vegyes közlemények.«

Reflexio az „Egy fontos dolog“-ra.

Jól esett e b. lapok egyik közelebbi (36.) számában olvasnom Péter Mihály lelkész-atyámfia cikkét az „Egy fontos dolog“-ról és pedig nem azért, mintha azt, a mit ő oly fontosnak tart, én is ugyanolyannak tartanám, hanem sokkal inkább azért, mivel a közgondolkodást hónapok óta domináló egyházpolitikai kérdések mezejéről, jól esik lelkemnek, hogy visszatekinthetek a magunk háztartásának ügyeire s ott figyelhetem meg: mi a fontos, mi a teendő?

Fontosnak mondja a cikkíró azt, hogy lelkészi díjleveleink miként, mily alapon becsültetnek fel. Fontosnak tartom én is, de csak azon az adott alapon, a melyet egyházkerületünk 1875. évi tavaszi közgyűlése 6. szám alatt kelt jegyzőkönyvi határozatával a 600 frtos díjminimumra nézve, az összes egyházmegyék meghallgatott véleményének többségével (de a legtöbb által azóta feladva) elfogadott. Hogy mily egyházalkotmányi jog alapján oldhatták fel magukat az egyházmegyék felettes hatóságuk ezen határozata alól, magának megmagyarázni nem tudom, sőt nem is próbálom, hanem egyszerűen helyezem magam az adott alapra, vagyis arra, hogy 600 frton alól lelkészi állomás nem szervezhető, s betöltés alá nem bocsátható, míg 600 forint felüli kimutatás mellett az jog szerint követelhető. Ha már most egy egyház felmutat egy díjlevelet, melyben a jövedelem kimutatása megfelel az 1883. évi őszi egyházkerületi közgyűlés 9. pontjában foglalt szabályrendelet eme pontjának (I. fejezet 4): »a lelkészi jövedelem kiszámításánál tekintetbe veendő az ingatlan birtok mennyisége s illetőleg azon átlagos jövedelem, melyet a lelkész ezen ingatlanokból élvez« és ez alapon megüti az a díjlevél a 600 frtot, az ilyen egyház joggal követelheti a lelkész-választási jogot.

Hiszen idáig nem volna nézeteink között semmi különbség, mond a cikkíró, hanem hogyan számíttassék ki az az átlagos jövedelem, a melyet a lelkész az ingatlanokból élvez, nemde az a „fontos dolog“? Hát bizony itt is — szeretett atyámfia — csak maradnunk kell a fent idézett határozat szövegénél, s mindjárt könnyű lesz eligazodnunk. Mert az idézett szöveg mit mond? Nem azt-e, hogy jövedelem az, a mit kiki állása ingatlanokból tényleg élvez? Tehát nem a kataszteri jövedelem, a mit tényleg nem élvezhet senki, hanem sokkal

inkább az a bérleti jövedelem, melyet tényleg mindenki élvezhet, a ki akar s a kít a gazdálkodás börze-játék-keve el nem ragad.

Engedjük azért egyházainkat fejlődni az adott alapon mindenütt s ne akarjunk erővel affiliálni sehoh; azonban ott, a hol nincs más mentő eszköz, affiliáljunk aggodalom nélkül; a nélkül, hogy mint a cikkíró hiszi, oly nagy, clades mohácsiana-féle romlással látnók fenyegetve egyházunkat. Mert hiszen azt el kell hinnünk még azoknak is, a kik az affiliációt oly sötét rémnek látják, hogy a legtöbb leányegyházban a vallásos hitbuzgóság, az egyházhoz ragaszkodó meleg szeretet van oly erős, ha nem erősebb, van oly lángoló, ha nem lángolóbb — essenek bár távolabb a gondozó, az intéző kéztől — mint sok anyaegyházunkban. Én legalább, kinek alkalmam volt az évek hosszú során két egyházmegyének majdnem minden egyházát beegyházlátogatni, őszintén tehetek róla vallást, hogy ez így van. Sőt ha áttekintek a szomszédos katolikus felekezetre s annak egyházi berendezésére, vajjon ott a már jóval ezelőtt capitale et membris keresztül vitt affiliatio szült-e a hitéletre valami hátrányt? Úgy látom: nem! Sőt látom azt is, hogy a gyalog papnak a mai, külsőségekre is sokat adó korunkban, csökkent a tekintélye. Az ő plébánusaik állami congruán jól táplált alakjaikkal, külső ékességeikkal, ritkább megjelenéseikkel is bírnak oly összetartó erővel híveik között, mint talán mi a mi folytonos örállásunkkal. Hígyje meg cikkíró, hogy sok tekintetben a kálvinista hívek elkényeztetett volta követeli azt csak, hogy helyben legyen mindenkinek az Isten ígéje. Ez az, a mit meg kell törni, mit a híveknek le kell vetkőzni, vagy méltó áldozattal kiérdemelni. Mert egyházi hivatalokat tartani fel úgy, mint ma is sok helyt, hogy egy telkes gazda $\frac{1}{4}$ véka búzát fizessen egy belső hivatalnokának (mert erre is van példa), hiába, nem lehet. Nincs tehát más mód: vagy híveink lássák be, hogy az ígehirdetőnek is élnie kell s erejükhöz mértén áldozzanak, vagy társúljanak a gyengék akként, hogy együtt hordozva a közös fenntartás terhéért, azt együttesen megbírhassák. Ha valahol, itt igaz, hogy: tertium non datur.

Összefoglalva az egészet, resultatumként ki kell mondanom, hogy tabula rasát csinálna egyházi közéletünkben, ha a lelkészi díjlevelek felbecsülésénél az adott alaptól eltérve, becslési alapul a kataszteri tiszta

jövedelmet fogadnók el. Nézzünk mi saját szemünkkel, ítélkezzünk adott viszonyaink figyelembe vétele mellett saját értelmünkkel s ne kölcsönözzünk sem mérleg-egységeket, sem mérleget oly térről, hol minden mérlegelés a valószínűségi számítás statisztikájában vész el, mert nálunk egyházaink felbecsülése: életkérdés. Elég sajnós, hogy a közalapi segélykérő-ívek elbírálásához becsempészték ezt a rideg számítási alapot, de ott is eléggé megbosszulta már magát, midőn egyes lelkésztársaink, kik itthon földbirtokaik után közel 600 frt bérleti jövedelmet élveznek, ott fent földbirtokuk kataszteri jövedelme után ítélve, mint 150 frt jövedelmet élvezők szerepelnek. Ne engedjük ezen idegenből importált elemnek mélyebben beenni magát egyházi életünkbe! Nálunk a lelkészi díjlevelek miként való felszámítását nem lehet alávetni időnkint felszínre jövő experimentatióknak, mert ez nálunk életkérdés, azért tekintsük az életet a maga adott viszonyai között, úgy a mint van, hogy élhessünk. Sem a magas clérus, sem a magas állam nagyméretű kereteit ne igyekezzünk kitölteni, nehogy az erőt feszítő munkában elessünk.

Ennyit válaszúl az „Egy fontos dolog-“ra; különben az ifjú cikkíró úgy a személyes rokonszenvnél fogva, mint azért, hogy cikke megírásával alkalmat adott reflexióim megírására: fogadja legszívélyesebb tisztvársi üdvözlömetet.

Újj István.

A gömöri lelkészi értekezlet véleménye a lelkészi fizetés felszámítása és rendezése tárgyában.

II.

Ha a napi sajtóban sokat emlegetett állami tisztviselők fizetésének a rendezéséről hallunk, minden magasabb fejtorés nélkül egyenesen rámutatunk az állam kasszájára, hogy hát ha kevés a fizetések, vegyetek onnan, ha van benne. Mi erre, és más ilyen kasszára nem mutathatunk rá, mert nekünk nincs, az államnak pedig mostoha gyermekei vagyunk. Mégis ha 300 esztendő, régi szabású, avúlt, rongyos khártáinkba beletétekintünk, ha a magunk helyzetét a másnemű hivatalnokok helyzetével összehasonlítjuk, ha saját nyomorúságainkon végig nézünk: — csak azt kell mondanunk, hogy bizony már nagyon is itt van az ideje, hogyha nem magunkért is, de az utánunk következő nemzedékért tegyünk valamit; mert a mai helyzet is, de a jövő képe még inkább elszomorító.

A mai társadalom ruhában, háztartásban, családban, nevelésben, cselédekben, adóban, az irodalom pártolásában és még igen sok dologban annyit követel tőlünk, hogy ezt 40—50—60 köbőlnyi gabona fizetésünkkel nem vagyunk képesek kielégíteni. Ha pedig ezeknek a társadalmi követeléseknek és tisztességeknek eleget nem tehetünk, sokszor ki vagyunk zárva épen azokról a helyekről, a hol azzal az igazsággal, azzal az eszmével és igével, melyet képviselünk, hatnunk lehetne és kellene. Szegényes palástunkkal csak a templomból nem tűr ki minket senki, ott üres a helyünk, de ám üres ott aztán a másé is. Nem gyakorolhatjuk kellőleg azt a cura pastorálist, melylyel a templomban hirdetett isteni ígérek élő testet adhatnánk, mert le- és elvon a szegénység, a magunk baja, gondja. Nem lobogtathatjuk azt a zászlót, a melyre az evangélium örömet hirdető szent neve van felírva, mert mint zászlótartók nem tudunk kimagaslani a közönséges tömeg közül, mert nincs anyagi erőnk, hogy közülünk legalább

a jobbak, a hivatottabbak, megszerezhetnék azt az ismeretet, azt a tudományt, azt a magasabb világosságot, a mely a protestáns egyháznak, születésétől kezdve élető lelke volt.

És ha mi így maradunk továbbra is, a szegénység által a röghöz kötve, azokban a kik utánunk jönnek, még annyi sem lesz a szent tűzből, mint mi bennünk van. Mert csak a selejtése a jövő nemzedéknek lesz az, a mely majd egyházunk szolgálatába lép. A többi, a java, ritkán áldozza fel magát öntudatosan e pálya szegénységének. Megy más felé. Hiszen ezer a pálya. És a jó és hű munkást mindenfelé jobban jutalmazták. Ugyan hányadikunk neveli fiát utódjául, a szent hivatalra? Bizony, igen kevesen. — Ma holnap üresen lesznek a kápiáni állások, üresen a theologiai termek.

Tehát, azt hisszük, tökéletesen elérkezett a lelkészi fizetések rendezésének ideje.

I. És itt önkéntelenül felmerül legelőször is az a kérdés: *mennyi ez az összeg, mely egy lelkésznek tisztességes megélhetési viszonyokat biztosíthat? Mi — a lakáson és kerten kívül — legalább 800 frtot véleményezünk.* Nincsen a mai magyar társadalomban a papihoz hasonló értékű, diplomát és intelligenciát követelő állás egy se, a mely csak ennyi fizetéssel is megelégednék.

Jól van, dehát honnan vegyük mi elő ezt a 800 frtot? Ez a kérdések kérdése.

Rá fogunk mutatni egyenként és egymás után azokra a forrásokra, a melyekből, ha nem csordul, cseppen. Mivel azonban igazat adunk annak a közmondásnak, mely szerint: segits magadon az isten is megsegít, legelső tételül azt állítjuk fel, hogy:

II. *Rendezni kell khártáinkat úgy, hogy azokból a régi, elavult fizetés-nemek kiküszöböllessenek.*

Ennek alapján követeljük, *hogy az a 800 frt lehetőleg készpénz legyen.* Nem hagynók meg természetben csak a földbirtokot és a fát, ezt is csak azért, mert arra természetben van szükségünk. *Feltétlenül készpénzt követelünk a szemes élet, a szolgalmányok, a stola és egyéb járandóságok helyett.*

Azt is elmondjuk, hogy miért?

A készpénz-fizetésnek az előnyeit mi abban látjuk, hogy emellett nem kell a lelkésznek sokszor olyan gseftekbe belemászni, a melyek a lelkészi hivatal tisztességét lealacsonyítják. Az a lelkész, a ki készpénz-fizetést kap, hivatásának élhet, háztartásának költségeire nézve tiszta kálkultust csinálhat. A szemes élet fizetésénél hamis mértékekkel mérnek a számunkra és gazt fizetnek. A törvénynek a beszédre vonatkozó része, mely rajtunk segíteni volna hivatva, sok egyházunkban teljesen illuzorius. Ennél fogva a beszéd ki nem apadó boszankodásoknak, egyenetlenkedéseknek, megaláztatásoknak, csalásoknak és csalódásoknak a kutféje.

A *szemes élettel* való fizetésnek — tudjuk — századok óta főindoka az volt, hogy fizette a nép a papját abból, a mit az Isten neki munkája után adott. Bort, buzát, kenyeret, jobbágyi szolgálatot stb. De már ma egészen más képe van a világnak. Régen, a kinek buzája, bora volt, mindene volt. Ma pénz a világ kereke. Ma, a kinek pénze van, mindene van. A beadott buzát mi úgy se ehetjük meg mind, nekünk is pénzzé kell azt tennünk. Hát jobb volna, ha híveink tennék azt meg, hiszen ma már mindenüvé közel van a piac, vagyis épenannyira van nekik, mint nekünk. A szegény embernek úgy is körülbelül mindegy, az nem fizet szívesen se pénzt, se buzát. A jobb módúnak meg pénze is van, buzája is van. Igaz, hogy az se fizet szívesen se pénzt, se buzát.

De legalább, ha pénzt fizetnek, se egymást, se minket nem csalnak meg. Mert egy forint, ha gazos buzáért kapták is ők, nekünk csak egy forint. Mig ha mi kapjuk a gazos buzát, az már nekünk nem egy forint.

Ugy véljük, hogy 8 frtért egy köből buzát, 6 frt 50 krért egy köből gabonát, 5 frt 50 krért egy köből árpát, 3 frtért egy köből zabot örök időkre meg lehetne váltani.

A pénzt beszédné a gondnok, az egyház előjárásával, minden év nov. 1-ig. S egy összegben adná át az egyházi hivatalnoknak.

Addig pedig, míg ezek a reformok megvalósíthatók lennének, utasítani kellene minden egyházat, hogy a járandóságok beszolgáltatásánál a 125 literes köbőlhöz tartsa magát, vagy hozza be a súly szerint való fizetést. Ezt azért javasoljuk, mert a buzának világ-piaci mértéke nem a köből, hanem a métermázsa. E mellett sem volnánk kitéve egészen annyi eshetőségeknek.

Véleményezzük továbbá, mint már fentebb is előhoztuk, hogy a *fizetés maradjon meg természetben minden körülmények között*. Mindössze azt tanácsoljuk, hogy az eddigi *szekérszám szerinti fizetés töröltesse el*, mert ez is igen csalo-mérték volt, s mondassék ki kötelezőleg, hogy a hol eddig szekérszáma fizettek, ott ezután tartoznak minden szekér helyett másfél métert adni, s a lelkészlakra behordva, berakva szolgáltatni át.

A mi a *szolgálmányokat* illeti, erre nézve indítványozzuk, hogy az, mint a jobbágy-időkre emlékeztető fizetési mód, hivatalosan töröltesse el s köteleztessenek az egyházak, hogy a megváltást egy év leforgása alatt vigyék keresztül. Mi azt véleményezzük, hogy minden 1200 négyszög öl után váltság gyanánt: 3 frt 10 kr. számíttassék. Ezen összeg az eddig teljesített munka arányában rovassék ki a hívekre, s a gondnok által behajtva, egy összegben szolgáltatassék ki a belhivatalnokok számára.

Természetesen, az itt elmondottakat úgy értjük, hogy a hangoztatott reformok, a tanítói fizetés rendezésére is vonatkozzanak.

A stóla kérdésről ezuttal nem kívánunk szólni, azért mert ez épen egyházmegyénk indítványa folytán jelenleg az egyh. kerület elbírálása alatt áll, továbbá azért, mert a fenforgó egyházpolitikai kérdések ilyen, vagy amolyan megoldása által nálunk nélkül is valószínűleg tisztába hozatik. Csak azt jegyezzük meg, hogy ha az anyakönyvek vezetése tőlünk csakugyan elvétetik, (aminthogy az, 1894-re kilátásba is van helyezve,) ha már az ebből ránk háramló erkölcsi veszteséget eltűrjük is, nem tűrheti egyházunk, hogy a fizetésünkben szenvedett veszteségért az állam részéről kellő anyagi kárpótlásban ne részesíttessünk.

Végül nyilatkozni kívánunk a földbirtok használatára vonatkozólag is. Mi azt szeretnők, ha a lelkésznek, a mostoha időekkel, a közmunkák gyakorlásával, a cselédséggel és a gazdálkodás egyéb ezer bajaival nem kellene vesződnie; ha teljesen magasztos hivatásának élhetne; ha mindannyiunk igazi pap lehetne szívben, lélekben, cselekedetben: de mivel egyházaink rendezetlenek s nincs a kinek a kezébe lehetnének bízatosan földbirtokainkat, ennek jövedelmét pedig a hivatal fenntartása nem nélkülözheti; továbbá, mivel a földbirtok olyan biztos tőkét képez, a melyre bátran lehet építeni a lelkészi hivatal fenntartását, sőt e hivatalra, a földbirtok, mintegy az állandóság és biztosság jellegét is ráüti, sőt kinek-kinek némi szórakozást is nyújt a falusi élet sokszor örömtelen csendességében: — azt véleményezzük, hogy e kérdés felett minden eszme-csere még korai, tehát azt még vita tárgyává se kell tenni.

III. *Rendezni kell khártáinkat úgy, hogy azokban az igazságtalan fizetési kulcsok megváltoztatásának.*

Ezzel azt akarjuk mondani, hogy a régi *fizetés-nemek* pénzre való átváltoztatásánál oldandó meg, szerintünk, az az egész adózási rendszer, melyre egyházunk jövő fenntartását alapítani kell.

A mostani zsinatnak, szerintünk, az lett volna egyik legfőbb teendője, a mit az idők oly feltűnően követeltek, hogy az egyházi adózás kérdését alaposan oldja meg. De nem állott e részben hivatásának magaslatán.

A lutheránus zsinat okosabb munkát végzett.

Mi úgy véljük, hogy a midőn a szemes-élet-fizetés és közmunka megváltatik, egy csapással be lehetne hozni azt az adózási kulcsot is, a melyet leghelyesebbnek tartunk, azt t. i. hogy minden egyházi adózásnál a személy és a vagyon együtt képezze a fizetési alapot. De nem egészen úgy, mint az új zsinati törvény proponálja, hogy egy-két osztályt kell felállítani. Mert igazságos osztályokat felállítani igen sok helyen kivihetetlen lesz. Hanem úgy, hogy itt is az adó vétsék egyik alapul, minden adó forint külön osztályt képezzen. Természetesen nem a végletekig, hanem az adó-minimum és maximum megállapításával. Az évi összes teher fele, vagy harmada pedig személy után vetendő ki.

Mi azt gondoljuk, hogy helyes adózási rendszer mellett még sok egyházunk és lelkésztársunk nyomorúságán lehetne segíteni. Mert sok helyen, nem annyira a teher nagysága, mint inkább annak igazságtalansága alatt nyög a kálvinista ember.

IV. A különböző fizetés-nemek és kulcsok átváltoztatása csak úgy lehetséges, ha az egyházmegye, az esperes, a számvevő-szék, a lelkészi értekezlet s maga a lelkészi kar egyesült erővel, folyvást terjeszti és érleli az eszmét, azt felszínen tartja, a kínálkozó alkalmat a kivitelre megragadja. Tehát azt gondoljuk, hogy nem egyszerre lehet és kell e kérdéseket megoldani, hanem itt-ott lassanként, a hol az egyházi kormánysszék a talajt rá elkészítettnek találja.

A lelkészi állomás megüresedése esetén azonban a megoldás feltétlenül keresztül viendő.

V. Minden egyházban, a hol eddig még nem történt, az 1894-ik évtől kezdve, egy tartalék-tőkét kell haladéktalanul kezdeményezni, mely későbbre az egyházi hivatalnokok fizetésének az alapjául szolgáljon. Ez csak pénz, vagy ingatlan földbirtok lehet. Mert a magtáraknak nincs jövőjük. A kezdeményezés mindenütt a lelkész bölcsességének lesz próba-köve. Kezdeményezni lehet e tőkét a felmaradt párbérből, magtárból, közmunkából vagy akármi féle morzsalékból, mely a hívek áldozatkészségének asztaláról lehullt. Az első alap letevésénél a lelkésznek kell előljárni jó példával.

Tisztelt értekezlet! Mi a régi fizetés-nemek átváltoztatásával, új adózási rendszer behozatalával és a lelkész fizetésének alapjául szolgáló új tőkék teremtésével véljük, a magunk erejéből megvalósíthatni a lelkészi fizetések annyira óhajtott rendezését. Rendkívüli nehéz feladat. De mi hisszük, hogy megvalósítható. Megvalósítható az egyházmegye kormányán ülő férfiak erélyével, kitartásával, és lelkesedésével. Egyházmegyei számvevő székünk már dicsekedhetik vele, hogy egyházaink gazdálkodását, számadási rendszerét, alig pár év alatt megreformálta. Hát itt nem tudna kezdeményezőleg lépni fel? Mi hisszük, hogy elszánt akarattal igen sokat megvalósíthatna.

Nem régen olvastuk a pesti ref. egyházmegye elhalt esperesétől, hogy esperességének legnagyobb sikere, életének legnagyobb dicsősége az volt, hogy egyházmegyéje

összes lelkészi állomásának a fizetését oly hatalmasan rendbeszedte, hogy egyházmegyéjében 1000 frton alóli lelkészi állomás egy se maradt.

Tisztelt lelkészi értekezlet! Nekünk is van egy még teljes munkaerőben levő, kitűnő esperesünk, ki hivatalba lépésekor, szűkebb körben talán, azt a nyilatkozatot tette, hogy egyházmegyéjének szellemi és anyagi arculatát újjá teremti, a mit meg is valósított. A lelkészi kar kebelében a legnagyobb magaslapon áll a kötelesség érzet, egyházaink kebelében kitűnő lábon van a jó rend. Mi azt hisszük, hogy a mi szemeinknek a lelkészi fizetések rendezésénél is ő reá kell tekinteniök, hiszen ennek kivitele méltó lehet a legnagyobb tehetség ambíciójára is.

Azért azt indítványozzuk, hogy e tárgyban keresse fel a lelkészi értekezlet a nt. egyházmegyét és annak nagy tevékenységű esperesét s kérje fel, hogy a kor, az egyház és mindnyájunk érdeke által annyira sürgetett kérdésnek szentelje oda egész életét, nagy tapasztalatait, lelkesedését; látogassa meg az egyházakat, tartson népgyűléseket a templomokban, iskolákban, haszon munkáljon, agitáljon, s mi hisszük, hogy igen sok egyházunkban új életet fog teremteni, s mi hálások leszünk érte, hű munkatársai leszünk és hálás lesz iránta az az utókor is, a melynek a számára boldogabb jövődőt biztosít.

Együttal indítványozzuk, hogy annak a bizottságnak, a mely ez évben a lelkészi fizetéseket össze fogja írni, adassék utasításul, hogy minekutánna a fentebb megállapított elvek szerint a felszámítást végrehajtotta és azt tapasztalja, hogy a 800 frtot a fizetés nem üti ki, az a bizottság jelentse ki minden ilyen egyházban, hogy gondoskodjék az egyház új fizetési alapról, mert ha a lelkészi fizetést 800 frtra ki nem egészíti, akkor a *legközelebbi üresedés alkalmával affiliáltatni fog*. Mi úgy gondoljuk, hogy sok egyház minden áldozatra képes lesz, hogy filiává ne tévessék, kivált, ha előre figyelmeztetve lesz sorsára és kötelességeire. Az ilyen helyeken — úgy véljük — sürgősen igyekeznek majd azt a bizonyos fizetési alapot megteremteni. Meglehet, hogy versenyre kelnek egymással a buzgó szívek az áldozatkészségben. (Mi a lelkész-tanítóságokat egyszerűen nem tartjuk életképeseknek).

Azokat az egyházakat pedig, melyekben a lelkészi fizetés a 800 frtot meg nem üti, az egyházmegyének folytonos evidentiában kell tartani. Az *ilyen helyekre nem szabad üresedés esetén pályázatot hirdetni* mindaddig, míg az egyházmegye közgyűlése az iránt egyenként intézkedést nem tesz, vagy a 800 frt fizetés nem biztosítatik. Azután ezen kis egyházak közül ki kell válogatni azokat, melyeket vallási és nemzetiségi szempontból mindenesetre *anyae gyházakul kell továbbra is fentartani*.

Es itt jutottunk — tisztelt értekezlet — ahoz a ponthoz, a melynél már rá kell mutatnunk arra is, hogy *kivülről honnan is jöhetne hát nekünk segedelmünk, a melylyel ezen másképen semmi módon meg nem élhető egyházakat támogatnunk kellene*.

Ezzel már röviden végezhetünk. A forrásokat, azok természetét úgy is mindenki ismeri.

Első forrásul jelöljük meg a *domesztikát*.

Másodiknak a *sorsjegy-kölesönt*.

Harmadiknak az *államsegélyt*.

Az *elsőhöz*, a *domesztikához* nem sok bizodalunk van, mert az hosszú időre le van kötve a tőkesegély és a missió számára.

A *sorsjegy-kölesönhöz* még annyi bizodalunk sincs. Egészen elült. Ha életre kelhetne, ezt egészen a lelkészi fizetések rendezésére kívánnók felhasználtatni.

A mi pedig az *államsegélyt* illeti, nem szabad megszűnnünk annak felemelését minden módon sürgetni.

Az egyházmegyénk által most kapni szokott államsegély felhasználására nézve pedig azt indítványozzuk, hogy kéressék fel az egyházmegye, hogy azt rendeltetésének egészen visszaadva, évenként a *szegény egyházak között ossza ki oly meghagyással, hogy abból a fizetés-váltás alapjául tőkét képezzenek*.

Ime, tisztelt lelkészi értekezlet, ezeket az eszméket van szerencsénk, megbízatásunk alkalmából, megvitatás és megvalósítás végett felvetni.

Hogy a sült galamb a szánkba repüljön, ahoz kevés bizodalunk lehet. A mit — a mai ultramontán világban — az államtól kaphatunk, az — úgy nézzük — kevés lesz nem egy új fizetés rendezésének az alapjául, de koldus alamizsnának is.

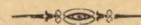
Az ősi örök forráshoz, az anyaszentegyházhoz, a hívők szívéhez kell visszatérnünk megint, ebből kell fel-fakasztani prófétai talentumokkal az áldozatkészség olaj-cseppjeit.

Tudjuk, nehéz munka lesz. De mindenesetre ez is méltó apostolságunkhoz.

Kovács László,

Sághi Sándor,

Vattay László,
biz. tagok.

ISKOLAI ÜGY.

A vallás- és közoktatási m. kir. miniszter 29.751. sz. leirata az egyházi főhatóságokhoz a tanítói fizetések kimutatása ügyében.

A tanítói állomásokkal egybekötött és a nyugdíjba számítható tisztán tanítói javadalmak kiderítése tárgyában 1891. évi 56.167. sz. alatt kelt körrendeletem folytán beérkezett kimutatások adatai a hasonló célból 1890. évben 3245. sz. a. kiadott körrendelettel bekívánt adatoktól, valamint az előforduló nyugdíjazások alkalmával beterjesztett kimutatásokban foglaltaktól a legtöbb esetben eltérők s nem ritkán oly lényeges mértékben, hogy az adatok hitelessége meginogván, azoknak felhasználását lehetetlenné teszi és önkéntelenül annak látszatát kelti, mintha a központi hatóság szándékos félrevezetése céloztatnék oly végből, hogy figyelemmel az 1891. 43. t.-c. ama rendelkezésére, miszerint a végellátás a legutolsó évben élvezett tisztán tanítói javadalom után állapítandó meg — a jogosság ellenére a tanítók javára rendes tanítói javadalmukat meghaladó végellátás biztosíttassék.

Különösen szembeszökő, hogy míg az idézett törvény hatályba lépte előtt majdnem minden alkalommal tanítói állomásoknál a javadalom tetemesbb része kántorinak nyilvánított, addig újabban a kántor javadalmául sokszor épen semmi, legtöbb esetben pedig csupán a stólaris jövedelmek vétettek.

Az adatok megbízhatlansága arról tesz tanúságot, hogy a hitközségek, illetve azok megbízott iskolaszéki elnökei és az érdekelt tanítók az érintett adatokat mindenkor érdekeiknek megfelelőleg módosítják, már pedig sem az adatok hitelességét aláírásukkal bizonyító iskolaszéki elnökök — rendszerint a lelkészek — állásával, sem az iskolafentartók érdekével nem egyeztethető meg, hogy a tényleges valóságtól eltérő adatok érvényesíttessenek.

Az iskolafentartó hitközség érdekével nem, mert az 1870. év előtti szolgálatok után igényelhető végellátások esetleg jogosulatlanul terhelnék, a miből számos

panasz és a hamis adatok hitelesítőinek nem csak szavatos elmarasztalása következne, hanem — mint hamis köz-okirat kiállítói — súlyos következményekkel járó megtorlást vonhatnának magokra.

Az előadott tapasztalatok után meggyőződtem, hogy a felekezeti iskolák tanítói javadalmáról az eddig követett eljárás szerint, minden tekintetben teljes, hitelt érdemlő adatok nem szerezhetők, már pedig úgy a tanítók végellátási igényének megállapítása, mint a tanítói fizetések törvényes rendezésének végrehajtása céljából feltétlenül szükséges, hogy az országban létező összes tanítói állomásokkal egybekötött javadalmakról, megbízható, részletes adatok álljanak rendelkezésére, mi végből egyidejűleg utasítottam a közigazgatási bizottságokat:

1. hogy a kerületek szolgabíráit, illetőleg a városok illetékes közegeit haladéktalanul utasítsák, miszerint kerületüknek összes községeiben általuk, idejekorán kitűzendő napon megjelenvén, a községi előjáróság által a kitűzött határnapról értesítendő iskolaszéki elnökök s községi előjáróságok közreműködésével, az egyes tanítói állomásokkal egybekötött és a jelenben alkalmazott tanító által tényleg élvezett és tételenként részletesen megnevezett javadalomról a lehető legrészletesebb jegyzőkönyvet vétesse fel, melyből világosan kitűnjék, hogy a tanító mióta élvezi jelenlegi fizetését, mely tétel vagy forrásból mennyit élvez, mennyi ebből az alapfizetés és mennyi az esetleges korpótlék. A természetbeni szolgálmányok azon minőségben veendőek fel, a melyben azok tényleg adatnak, mint buza, rozs stb.; egyúttal ezeknek a legközelebbi piac 10 évi hatósági bizonylattal igazolandó, átlag-értéke is felveendő.

A tandíjból folyó jövedelem az 1891: 43. t.-cikk 4. §-a szerint 5 évi átlag alapján, a földjövedelem pedig a kataszteri becslő szerint tüntetendő ki.

2. a tényleges állapotról szóló jegyzőkönyv az illető tisztviselő, iskolaszéki elnök, vagy az illető iskola fenntartója, illetőleg hitközség megbízottja és az alkalmazott tanító, esetleg a községi előjáró által hitelesítendő. Előzetesen azonban az aláírók figyelmeztetendők, hogy a jegyzőkönyvben foglalt állításokért nemcsak szavatolnak, hanem az adatoknak valótlanúsága esetén, mint hamis közokirat kiállítói a fennálló törvények értelmében súlyos következményekkel járó megtorlást vonhatnak magokra.

3. A jegyzőkönyvben foglalt tételek igazolása végett mindazon okmányok hiteles másolatai csatolandók, melyeken a tanítónak fizetésére vonatkozó igénye alapul, mint a canonica visitatio, hívány, díjlevél, községi határozat, alapító levél stb.

E helyütt szükségesnek tartom megjegyezni, hogy utóbbi időben egyes hitközségek, önző célok által vezettetve, tanítóik részére új díjleveleket állítottak ki, melyekben, az eredetiétől eltérőleg, a hatóság félrevezetése végett, az összesített kántortanítói javadalmat majd kizárólag tanítóinak nyilvánítják, majd minden tüzetesebb indokolás nélkül a javadalmi tételeket érdekeiknek megfelelő módon osztják meg.

Mint hogy ily visszaélés meg nem engedhető, az 1891: 43. t.-cikk hatályba lépte előtt érvényben volt díjlevél, vagy a fizetésre vonatkozó egyéb okmány másolata is feltétlenül bemutatandó.

4. A canonica visitatio, hívány, díjlevél stb. azon források, illetve fizetési tételek igazolására szolgálnak, melyekből valamely tanítói javadalom alakul, míg a jegyzőkönyv adatai az alapítványoknak idők folytán miként történt alkalmazkodásáról tesz bizonyosságot: így például

a canonica visitatio meghatározza, hogy minden párbérfizetésre köteles mit és mennyit tartozik a kántortanító részére fizetni, hogy azonban a párok száma és ennélfogva a párbérből befolyó tényleges jövedelem mennyit tett, ezt a jegyzőkönyv tünteti ki. Hasonló szempont alá esnek a tankötelesek által fizetendő díjak és több más tétel is.

5. Egybegyűjtven az érintett adatokat, mindenekelőtt meghatározandó s pedig a legszigorúbb eljárás mellett, hogy valamely tanító ebbeli minőségén kívül kántori, sok helyütt harangozó, levita vagy az 1868: 38. t.-cikk 141. §. értelmében megengedett más hivatal vagy tisztességet is visel-e, mely esetben, ha az 1891: 43. t.-cikk hatályba lépte előtti okmányból világosan kitűnik, mi illette a tanítót mint ilyent és mi egyéb minősége után: — a fentebbi értelemben megállapított összfizetés az okmány szerint osztandó fel, ellenkező esetben az együttes összes fizetésből mind ama tételek levonandók, melyek természetöknél fogva kizárólag tanítói minőség utánra vallanak, minő pl. a tandíj, ismétlő oktatásért járó díj, úgyszintén az egyéb minőség utánra valló, minő pl. a kántort illető stóla, ostyasütés stb., a fennmaradó összeg közös jövedelemnek tekintendő és két egyenlő részre osztva, a kizárólag tanítói minőségben élvezett fizetéssel kiegészítve, képezi azon összeget, melyet minden körülmények között tisztán tanítói fizetésnek lehet tekinteni.

6. Figyelemmel az 1891. 43. t.-c. 4. §-nak e) pontjában foglaltakra, a jegyzőkönyvbe ugyan, felveendő, de a tisztán tanítói fizetés megállapításánál számításba nem vehető a természetbeni lakás, lakbér, a rendszerezett fizetés kiegészítő részét nem képező kegyúri adomány, helyi vagy drágasági pótlék, iskola fűtésére szolgáló fa-járandóság, iroda-átalány, segéd tartásra szolgáló javadalom és pedig nemcsak annak készpénzfizetése, hanem esetleges tartásának egyenértéke, a mi tüzetesebb meghatározás hiányában, a helyi viszonyoknak megfelelőleg állapítandó meg.

7. Az összes fizetés külön választása körül merülnek fel a legtöbb visszaélések, miért is az eljáró közegek utasítandók, hogy a legóvatosabb körültekintéssel és következetes szigorral járjanak el, mert laza vagy részrehajló eljárásuk következtében felmerülhet bonyodalmak, esetleg jogsérelmek, illetőleg az országos tanítói nyugdíjintézet vagy állampénztár megkárosításáért felelőségre vonhatók.

8. A javadalom külön választására nézve fentebb részletezett útmutatás szigorú fogantatása szükséges — az igazságtól eltekintve — már azért is, mert valamely felekezeti iskolának államivá vagy községivé nyilvánítása esetén a tanítóitól külön választandó kántori állás javadalom nélkül nem maradhat, miért is nem mérlegelhetők az egyik vagy másik minőségben teljesített szolgálatok arányai, miként azt utóbbi időben egyesek érvényesíteni óhajtanak.

9. Az izraelita tanítóknál gyakran előfordul, hogy metszői vagy egyéb hitközségi teendőket is végeznek, mely körülményről minden egyes esetben tudomás szerzendő és a fentebbiek értelmében való elbírálás alá vonandók.

10. Az állami iskoláknál alkalmazott tanítók fizetéséről a kinevezési okmány, a községi iskoláknál alkalmazottakéról pedig az 1878: 28. t.-c. végrehajtása tárgyában 20.311/876. sz. a. a közigazgatási bizottságok számára kiadott utasítás 9. §. értelmében a közigazgatási bizottság által megerősített díjlevelek tanúsítván, érintett iskolák tanítóira nézve helyszíni eljárásnak szüksége nem forog fenn. A mennyiben azonban

javadalmuk egyrészét természetbeni járulémanak vagy földilletmény képezi, ezen tételek pénzbeli értékére vonatkozó és az 1. pontban foglaltak értelmében meghatározandó hatósági bizonylat a díjlevél másolatával felterjesztendő.

11. Jelen rendeletem hatálya alá vonandók nemcsak a népiskolák, hanem a kisdudorok és általában úgy az 1868: 38. törvénycikk 1. és 2. §§, mint az 1891: 43. törvénycikk 1. §-ban érintett tanintézetek tanítói és tanítónői.

12. Hogy mely tanintézetek tanítói bírnak újabb tüzetes meghatározást nem igénylő rendes díjlevéllel, azt a megfelelőleg egyidejűleg utasított kir. tanfelügyelő tartozik az illető köztörvényhatósági tisztviselőnek rendelkezésére bocsátani és minden felmerülő kérdésben a közvetlenül hozzá intézendő megkeresésre kellő útmutatást nyújtani.

13. A jegyzőkönyvek és azok csatolmányai az illető iskolaszék által, a mennyiben a tanító alkalmas — ez által, 3 példányban lemásolandók és a jelen voltak által aláírandók. Az egyik példány az illető iskola közvetlen hatóságának átadandó, a másik két példány pedig a kir. tanfelügyelőhöz küldendő, ki azokat késedelem nélkül átvizsgálni tartozik, és az esetben, ha a jelen rendelet követelményeinek megfelelnek, egy példányt saját irattára, illetve törzskönyve számára visszatart, a másik példányt pedig ide felterjeszti, ellen esetben megjelölve a hiányokat, azoknak pótlását kellő útmutatás kíséretében követeli s szükség esetén a közigazgatási bizottsághoz tesz jelentést.

14. Ha valamely községben létező tanintézetek tanítóira vonatkozó adatok egybegyűjtettek, azok késedelem nélkül azonnal elküldendők a kir. tanfelügyelőhöz, a kinek kötelessége a munkálatok haladásáról a közigazgatási bizottságnak minden hónapban jelentést tenni és netáni akadályok elhárítását erélyesen szorgalmazni, eredménytelenség esetén pedig ide jelentést tenni.

15. Tekintettel arra, hogy a jelzett célok elérése szempontjából az adatoknak nemcsak minél tökéletesebb, hanem mielőbbi feldolgozása is szükséges, felhívom a közigazgatási bizottságot, hogy közegeit utasítsa, miszerint a szóban forgó munkálatokat *folyó évi október hó végéig* mulhatlanul fejezzék be, a munkálatok haladásáról és netáni akadályokról pedig a közigazgatási bizottsághoz havonként jelentést tegyenek.

16. Minthogy a tanító fizetésekről illetően módon ez alkalommal beszerzendő adatok, a tanítói fizetések körül előfordulható bármily kérdésben jövőben irányadók lesznek, már a tárgyalás alatt kijelentendő, úgy a tanító, mint az illetékes iskolaszéki kiküldött előtt, hogy a tanítói állomással egybekötött s most megállapított javadalomnak bármily tekintetben való módosítása legott bejelentendő azon körülmény megjelölésével, vagy okmány, illetőleg községi, hitközségi határozat másolatának kíséretében, melylyel a fizetés emeltetett, vagy módosult, mert ellenesetben az itt őrzött adatok lesznek az irányadók, miből a tanítókra nem ritkán tetemes kár hárulhat.

Midőn a közigazgatási bizottságokhoz intézett rendeletemet a főtisztelelt főhatóságnak megküldeni szerencsétlenem: egyúttal tisztelettel felkérem, hogy annak tartalmát a fenhatósága alá tartozó illetékes közegekkel, különösen az 1876: 28. t.-c. 9. §. értelmében alakítandó iskolaszékekkel kellő útmutatás kíséretében közölni, egyben őket oda utasítani méltóztassék, hogy az illetékes köztörvényhatósági tisztviselő által ideje ko-

rán kitűzendő határnapon a tárgyaláson megjelenvén, a tanító állomással egybekötött teendőket és azokért járó javadalmakra vonatkozó adatokat lelkiismeretes hűséggel vallják be, illetőleg a javadalmak alapjául szolgáló okmányok hiteles másolatával együtt szolgáltatassák be.

Különösen figyelmeztetni méltóztassék az iskolaszéki elnököket, kik rendszerint lelkészek is, állásuk méltóságával össze nem egyezhető és az eddigi tapasztalatokon nyugvó ama eljárásra, mely szerint speciális érdektől vezetve, talán jó indúlatból, de az igazsággal ellenkezően, az adatokat mindenkor céljaiknak megfelelően szolgáltatták ki, miből számos visszaélés származott, nem ritkán azon iskolafentartó hitközség kárára, melynek a hamis adatok bejelentésével java céloztatott előmozdítani.

Tekintve pedig, hogy az iskolaszéki elnökök által hivatalos használatra kiállított és aláírásokkal hitelesített bizonylatok közokirat jellegével bírnak, a valóságtól eltérő adatok igazolói ellen a hamis közokirat kiállítóira nézve fennálló törvényes intézkedések szigorúan fogatosíthatni fognak.

Budapest, 1893. június 30-án.

Fogadja kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását.

Gróf Csáky Álbín, s. k.

TÁRCZA.

Egyházi beszéd.

1893. aug. 20.

Ézsaiás 48: 5—8. »Annakokáért megmondottam néked eleitől fogva, minekelőtte rád következnék, tudtadra adtam, hogy ezt ne mondanád: Az én bálványom mívelte ezeket; az én faragott vagy öntött bálványom parancsolta ezeket. Hallottad vala, láttad mindezt, ti pedig nem tesztek-e erről bizonyosságot? Már most új és elrejtett dolgokat mondok néked, melyeket nem tudsz vala. Melyek most rendeltetnek és nem régtől fogva, és melyeket ennekelőtte nem hallottál, hogy azt ne mondanád: Imé tudtam én azokat. Melyekben semmit nem hallottál, nem tudtál, a te füledbe is attól fogva nem ment.«

Keresztyén atyámfiai! Mindnyájan nagyon jól tudjátok, hogy a mi édes hazánknak, Magyarországnak legelső királya István volt, a kinek uralkodása alatt addig pogányságban élt őseink a ker. vallásra térítették s nemrég még törzsfők alatt, rendezetlenül élő népcsoportból egységes nemzetté, illetőleg állammá alakultak. I. István király nevéhez és emlékéhez van kötve tehát — tagadhatatlanul — a keresztyén magyar állam megalakulása. E bölcs belátású és kegyes, vallásos érzelmű király volt az, ki a térítés végett behívott külföldi papokat milliókra menő oly nagyadományokkal látta el, hogy ily bőkezűségnek az egész világon alig láthatni példáját. Nagyon természetes, hogy a dús jövedelemmel ellátott papok igyekeztek a bőkezű és kegyes király iránt hálajokat kimutatni, és pedig nemcsak életében, hanem az 1038 évben bekövetkezett halála után is s nem sok fáradságba és kérésbe került a magyarországi papságnak, hogy 45 év múlva, 1083-ban a r. kath. egyház akkori feje, a világtörténelem legnagyobb pápája, VII. Gergely I. István királyt a r. kath. egyház által adható legnagyobb kitüntetésben részesítse, a szentek sorába iktassa.

Ettől fogva a magyar r. kath. egyház nem annyira az első királyt, hanem az egyház szentjét tisztelte és tiszteli István királyban s emlékezetére és tiszteletére minden év aug. 20-án egyházi ünnepet ült s ünnepet ül ma is.

Semmi beleszólásunk nem lehet egy másik ker. felekezet felfogásába, hitének és ünneplésének tárgyaiba; semmi beleszólásunk egészen addig, míg saját hitünk és meggyőződésünk ellenére és sérelmére olyas valamit nem akarnak, ha nem is épen ránk kényszeríteni, hanem hangzatos és szép, azonban legtöbbször üres szavakkal, vagy pedig kerülő uton közénk becsempészni, a mit mi, ha hű és öntudatos fiai vagyunk egyházunknak, soha meg nem tehetünk és el nem fogadhatunk.

István királynak, a r. kath. egyház egyik szentjének ünnepével pedig határozottan így van a dolog. Hétszáz éven át, egészen a jelen század elejéig szent István ünnepét csakis belkörüleg, a maga templomain belől ülte meg a magyar kath. egyház, a mint megüli p. o. a többi magyar szenteknek, sz. Imrének, sz. Lászlónak, sz. Erzsébetnek és sz. Margitnak emléknapiját; hét századon át mit sem tudott arról senki, hogy sz. István napja nemzeti ünnepnek, tehát olyan napnak tekintessék, melyet az ország összes lakossága valláskülönbség nélkül ünnepelhesen meg.

A jelen századból is még majdnem két évtizednek kellett elmúlni addig, míg 1819-ben egyik r. kath. főpap kérésére az akkori legfőbb politikai hatóság (m. k. helytartótanács) elrendelte, hogy az e napon Budán tartatni szokott egyházi ünnepélyes szertartáson és körmeneten a polgári és katonai hatóságok is részt vegyenek. Ezóta aztán többször megpróbálták, hogy szent István napját, mint nemzeti ünnepet, a haza nem r. kath. polgáraival, tehát mi velünk protestánsokkal is elfogadtassák, a két protestáns egyház azonban mindannyiszor erőlyesen és határozottan visszautasított minden ilyen kísérletet; annyit azonban elértek ez ünnep pártolói, hogy az ipari munka vasárnapi szünetéről két évvel ezelőtt hozott országos törvény (1891. XIII. t.-cikk 1 §.) szent István napját mintegy mellékesen és kerülő uton nemzeti ünnepnek nyilvánította, a mennyiben e napra munkaszünetet rendelt, — a Megváltó áldott születésének szent ünnepét, a karácsonat azonban elfelejtette vagy talán nem is akarta ugyanezen megkülönböztetésben és kitüntetésben részesíteni; pedig bizonyára *nagy közbenvelés* vagyon Krisztus között és István király között, a ki — mint király — kétségtelenül nagy és bölcs, mint ember bizonyára kegyes és becsületes volt, de a ki mindezek dacára is, Isten és az ő törvénye előtt csak egy tagja a gyarló és bűnös emberi nemzetnek, mert *nincsen ember, a ki nem vétkeznék* (I. Kir. 8: 46.); *ki mondhatná azt: tiszta az én szívem, tiszta vagyok az én bűnömtől* (Péld. 20: 9.); *ha azt mondjuk, hogy mibennünk bűn nincs, magunkat csaljuk meg és igazság mibennünk nincsen* (1. Ján. 1: 8.).

Az emberek között tehát nem volt, nincs és nem lesz soha egyetlen szent is. Szent egyedül a szentháromság egy örök Isten, a ki atya, fiu és szentlélek. *Én vagyok a ti szent Istentek, a ti királytok, ezt mondja az Úr, ki a tengeren utat csinál és az erős vizeken ösvényt.* (Ezs. 45: 15. 16.)

Ezt a szent Istent, ezt a szent királyt imádjuk és tiszteljük mi; ennek a Szentháromság Egy Istennek tiszteletére és imáadására szentelünk ünnepeket templomainkban és sziveinkben; másnak, egyébnek, gyarló embernek — soha! Evezredekkel ezelőtt kiadatott a szigorú és félreérthetetlen parancs: *Féljed a te Uradat Istenedet és őtet tiszteljed és az ő nevére esküdjél* (5 Móz. 6: 13.); sőt a siralmak nagy prófétája, a szigorú Jeremiás azt is nyilván kimondja: *Atkozott a férfiu, ki bízik az emberben... és az ő szíve eltávozott az Urtól* (Jer. 15: 7.).

Mindezek alapján az emberek közül minékünk szentünk nincsenek, őket nem imádjuk, segítségül nem hívjuk, rájuk semmi szükségünk nincs, hiszen *egy a közbenjáró Isten és ember között, az ember Jézus Krisztus* (1. Tim.

2: 5.); hiszen *vagyon szószólónk az Atyánál, az igaz Jézus Krisztus* (1. Ján. 2: 1.).

Semmiféle szentnek ünnepét tehát mi sem egyháziilag, sem polgárilag meg nem ünnepelhetjük, hacsak vallásunk és egyházunk sarkalatos alaptételeit hűtlenül megtagadni nem akarjuk.

Lehetnek és vannak is bizonyára sokan, talán éppen köztetek is, szeretett atyámiai! kik az általam kifejtett és vallott, határozottan tiltakozó és visszautasító álláspontot merevnek, egyoldalúnak, sőt talán türelmetlennek is tartják s olyanformán gondolkoznak: mit ártana az minékünk, ha Szent István napját r. kath. honfitársainkkal egyetemben, mint nemzeti ünnepet, mi is megtartanók; hiszen mi nem a szentet, hanem a nagy és bölcs, a legelső királyt és ennek emlékét tisztelnők és ünnepelnők meg ezáltal. Csakhogy ne feledjétek el szeretett atyámiai! kik így gondoltok, hogy valamint például a mi felséges uralkodóink személyében az ausztriai császárt és a magyar királyt teljes tökéletesen elválasztani lehetetlen, azonképen I. Istvánnál évszázadok óta annyira egybefonódott már az első királynak és a szentnek fogalma, hogy csaknem lehetetlennek látszik őt — mint királyt — akképpen ünnepelni, hogy benne a szentet is tisztelni ne láttassunk.

És ha szent István tiszteletére és emlékezetére hajlandók lennénk ünnepet ülni, vajjon nem következnek-e csakhamar azután szűz Máriának, mint Magyarország védőőrszónyának (patronájának) vallásos tisztelete és ünneplése is, hiszen ma is vannak számosan kik Magyarországot Szűz Mária országának nevezik és tartják, — s eképp csakhamar ott találnók magunkat, a honnan majd 400 évvel ezelőtt saját életök és vérök árán szabadítottak ki bennünket apáink; csakhamar ott volnánk — mondom — a r. katolikus egyház kellő közepében. Ezt pedig bizonyára még azok a protestánsok sem kívánják, a kik a szent István ünnepel talán készek lettek volna kibékülni és megalkudni.

Hogy egy általános nemzeti ünnepnap behozatala igen szükséges és üdvös dolog lenne, e tekintetben azt hiszem teljes egyetértés van e haza összes fiai, ez ország összes polgárai között. Egész nemzetül és országul egy ugyanazon napon adni hálát a kegyelem Istenének a velünk közlött jótéteményekért s katolikus, görögkeleti, protestáns, unitárius és zsidó templomokban egy ugyanazon időben könyörögni az egek Urához, hogy forrón szeretett drága hazánkat továbbra is részesítse kegyelmében és áldásaiban; a templomokból kijöve pedig vallás, nyelv és rangkülönbség nélkül együtt idézni vissza az ezeréves mult édes és bús emlékeit, egymás karjai közt örülni a jelennek s együtt szólni a jövő terveit és álmait: mindez kétségtelenül igen szép, felemelő és magasztos ünnepély lenne. Csakhogy egy, ilyen általános nemzeti ünnep számára olyan jelszót kell találni s olyan napot kell megállapítani, hogy e hazának minden polgára vallásos elveinek sérelme nélkül ünnepelhesen együtt polgártársaival.

Szent István napja azonban, a fentebb kifejtett okoknál fogva, egyáltalában nem alkalmas arra, hogy közös és általános nemzeti ünneppé tétessék. De azt se feledjük szeretett atyámiai, hogy van nemzetünk történelmének, Istennek hála, István király mellett számtalan kimagasló alakja. Ott, az ősmunda mesés kódében tűnik fel előttünk Álmos, a mi Mózesünk, ki megmutatá őseinknek az ígért földét; ott van párdacos Árpád, a mi Jósúnak, ki elfoglalta részünkre a tejjel-mézzel folyó Kanaánt; ott van a királyok sorában a szerencsétlen IV. Béla, kinek azt a kemény sortot juttatta istene, hogy jó szomszédai magára hagyták az egész Európát fenyegető veszélyben s szemeivel láthatta a dúló mongolcsorda iszonyatos pusztításait, s nemzetének összeomlását. De kinek nagy lelke nem esett kétségbe a gyászos romok felett, hanem hőshöz, királyhoz egy nép

atyjához méltó elszántsággal, kitartással s bölcseséggel ujja teremté a vadúl elgázolt hazát; ott van a lovagias Nagy Lajos, kinek idejében „magyar tenger vizében hunyt el észak, kelet, dél hullócsillága;“ ott van végre, hogy egyebeket ne említsek, ott van: Hollós Mátyás. kit igazságosnak örökitett meg a nép igaz szava s ki az akkori két világbirodalom császárával diadalmasan mérte össze kardját s a magyar nemzetet a hatalom és dicsőség olyan fokára emelte, a melyben sem azelőtt, sem azóta soha részünk nem volt; — oda fogja sorolni mind e dicsők mellé a történelem majd őt is, országunknak 26 év óta koronás királyát, kiért minden magyar hő imája száll az ég felé, hogy még igen sokáig legyen a mienk s minél később a történelemé! Ha végig nézünk nemzetünk Pantheonának e fénylő és kimagasló alakjain, nemde önként azon következtetésre jutunk, hogy nem egyedül és kizárólag első királyunk, István az, kinek nevéhez és emlékéhez a nemzeti ünnep méltó joggal kapcsolódhatnék?!...

Ha kissé tulmegyünk drága hazánk határain, azt látjuk, hogy Németország egyes államai és a szabadság classicus földje, Helvetia nem valamely egyes személynek, annál kevésbbé pedig valamely szentnek emléknapijához kötötték az egyházilag is megüendő nemzeti ünnepet, hanem minden évben tartanak egy u. n. *bűnbánati és könyörgő napot*, melynek idejét a törvényhozás határozza meg s melyet az illető állam vagy ország lakossága felekezeti különbség nélkül egyaránt megünnepel. Valóban minekünk magyaroknak, bár a nagy költő szavai szerint „megbűnhődte már e nép a multat s jövődőt“ ugyancsak sok okunk van arra, hogy a világkormányzó Ur Istennek hálaát adjunk; még több arra, hogy igaz bűnbánatot tartsunk; legtöbb pedig arra, hogy a hiányzó és kíváncsatos jókért esedezzünk. Mindezek elegendő és méltó tárgyat adnának mindenkor egy *közös bűnbánó és könyörgő nap*, egy valódi nemzeti ünnep megülésére, különbség nélkül minden egyház templomában.

Nekünk tehát ma, keresztyén atyámfiai, nemzeti ünnepünk nincsen. R. kath. atyámfiai ülik ma egyik szentjöknek, a nagy és bölcs első magyar királynak emlékűnnepét. Ők hitelveik és meggyőződésük szerint megtehetik ezt, minékünk azonban, szintén hitelveinknél és meggyőződésünknel fogva, nem lehet.

De azért, hogy ők I. István királyt szentjökül is tisztelik, nincs joguk azt mondani, hogy ők jobban tisztelték István király emlékét, vagy jobb és hivebb fiai lennének közös édes anyáknak, a hazának, mint mi, kik hitünk szent könyvére, az evangéliomra mutatva, semmiféle emberi szentet nem ünnepelehetünk s nem is ünnepelelünk. Majd négy évszázad tesz már róla tanubizonyságot, hogy a hazáért élni s a hazáért halni nem egy vallásfelekezet kiváltsága volt, közös az e hazának minden fiával; s ha ismét riadna a harcra hívó kürt s ha ismét meghurcolnák a véres kardot e négy folyam és hármás bérc vidékén, a mi vérünk sem lesz olcsóbb vagy drágább azokénál, kik elég merészek és türelmetlenek megtagadni vagy legalább kétségbevonni a hazafiságot azoknál, kik nem hajlonganak szent Istvánnak ugynevezett és úgyvált „szent jobbja“ előtt.

Nem Sz. István napja tehát e mai nap nekünk, szeretett atyámfiai! hanem azért szent és méltóságos nap; szentebb és méltóságosabb minden szentek napjainál és ünnepeinél, az *Urak napja ez, melyet megáldá az Ur és megszentele mindörökre.*

Emellett a mai vasárnapnak reánk nézve még azon jelentősége is van, hogy különösebben hív a bűnbánatra. A ránk következő vasárnapon, ha az Ur akarandja és élünk, meg leszzen terítve e szent asztal, hogy megemlékezzünk ismét az Urnak haláláról, hálaát adjunk az új kenyér áldásáért és imádkozzunk azon *mennyei kenyérért, melyből*

a ki eszik, soha meg nem éhezik. Szálljon tehát kiki magába, próbálja meg minden ember magát szívének titkos kamarájában s őszintén bánva elkövetett bűneit, igaz hittel s szívbeli töredelemmel igyekezzék méltó vendége lenni a kegyelem asztalának.

Szeretett atyámfiai! Istenfélő Gyülekezet! *Uj és elrejtett dolgokat mondtam néked, melyek most rendeltetnek és nem régtől fogva, és a melyeket ennekelőtte nem hallottál, hogy azt ne mondanád: ime tudtam én azokat.* Eként szólott egykor Ezsaiás próféta az Ur parancsából Izrael fiaihoz; ekép szölok én is most hozzátok, mint az én Uramnak, a Krisztusnak méltatlan, de hivatalos szolgája, s ha rá gondolok a reánk következő szent vendégségre, mely az igaz bűnbánattal résztvevőket az Ur halálának érdemével biztatja, teljes hittel merem hirdetni én is az Ezsaiás által folytatólagosan hangoztatott ígéretet: *Az én nevemért elhalasztom az én busulásomat és az én tisztességemért megmérséklek haragomat, ... az én dicsőségemet is másnak nem adom* (Ézs. 48: 9. 12.), ezt mondja az Ur. Amen.*

Révész Kálmán.

KÖZÉLETÜNK.

A beregi ref. egyházmegye őszi közgyűlése
október 12—13-án.

Gyűltek, gyűltek a fellegek tavasz óta egész nyáron; csak azt nem tudta senki: jótékony eső, vagy mindent tönkretévő fergeteg származik-e belőlök. Egyik se lett. A gyűlés megtörtént, a fellegek egy része eloszlott, más része ott lebeg még ma is a teljes bizonytalanság leplével borítva e kérdést: mikor lesz esperese a beregi egyházmegyének?!

Úgy áll a dolog, hogy mindkét fél valósággal beleunt a huzavonába. Mindenkinek fájt már, hogy paptársával találkozáva, kénytelen volt keresni az alkalmat az eltűnésre, vagy egy semmit mondó, futólagos kézsorítással beszélni le annak az eshetőségnek kénytelenségét, hogy — részébe bocsátkozva — vagy ő sértse meg paptársát vagy ő legyen megsértve. Mindenkire nézve keserves volt az a hidegség, a mi tavasz óta elhatalmasodott köztünk. Legyen ennek vége, így gondolkoztak a legtöbben. A *Sütő*-párt legtekinélyesebb szónokai békeség és szeretettől áthatott szép beszédekben röpitgették szét a teremben Noé galambját az olajággal s kívánták felnyitni a „Pandora szelencéjének nevezett börtáskát“, mely az esperesi szavazatokat foglalta magában, hogy a békeség és szeretet erejével idejekorán s egyesült erővel győzhessük le az abból kiáradó vizállyt. A nyári egyházkerületi gyűlés ugyanis elrendelte a táskabeli szavazatok felbontását, de ezt a határozatot az egyházmegyei gondnok megfélebbezte a konvent elé. Most már az a kérdés, hogy a novemberi kerületi gyűlés elfogadja-e a felebbezést vagy visszaveti? — A *Sütő*-párt erősen hiszi, hogy a felebbezés vissza lesz utasítva. A *Kallós*-párt pedig megunva a sok herce-hurcát, már nem azt mondja a mit eddig, hogy ezek a törvénytelen módon gyűlt szavazatok feltétlenül megsemmisítendőek, hanem csak azt, hogy várjuk be a felbontással a felebbezés sorsát. Mondhatták volna a *Kallós*-párt részéről, hogy ha annyira bízik az ellenpárt a maga igazságában, miért nem akarja tűrni, hogy az igaz-

* E beszéd nyomán s ennek szellemében, a budapesti »Protestáns«-ban (36. sz.) egy írcikket közölt a szerző, a mely a róm. kath. lapok közt nagy felháborodást keltett s azokat egy kissé össze is zavarta, sőt ellenmondásokba is sodorta. Egygyel több ok ez arra, hogy e beszédet egész terjedelmében bemutassuk t. olvasóinknak. Szerk.

ság fénye a lehető legmagasabb pontról, a konvent asztaláról ragyogjon reá?! Mondhatták volna, hogy ha annyira bizik a Sütő-párt a maga többségében, miért fél annyira az új szavazástól, a melyet pedig így sem kerülünk ki?! Mondhatták volna, hogy midőn békeséget, egyetértést hirdet szép szavakban a Sütő-párt, miért kívánja tényleg azt: adjátok meg magatokat életre-halálra? De nem mondták. A galambnak egy szárnylebbenése, az olajág egy gyöngye érintése elnémitotta az ajkakat. Jól van! Ne mondjátok, hogy mi késleltetjük az ügy megoldását. Pedig, ha hallgattatok volna ránk, tavaszi gyűlésünk óta régen volna már nekünk törvényesen választott esperesünk, míg így, hogy mikor lesz, csak az Isten tudja.*

Nem várva hát be a gondnoki felebbezés sorsát, felbontatta a gyűlés az esperesre beadott szavazatokat. A szavazatbontó-bizottság mellőzött minden kritikát. Törvényesen van-e kiállítva vagy nem, meg van-e támadva egyik-másik, felebbezéssel aagy nem, az nem kérdés. Összeolvasták válogatás nélkül. Az eredmény következő: Sütő Kálmán nyert 33 szavazatot, Kallós Tivadar nyert 28 szavazatot, Nagy Sámuel nyert 2 szavazatot. A szavazó egyházak összes száma 63. Így tehát Sütő Kálmánnak meg volna a többsége s el lenne döntve a kérdés, de... a kritika nélkül össze-számlált szavazatok közt van egy néhány, többnyire Sütő-párti szavazat, mely felebbezéssel van megtámadva egy vagy más ok miatt. Van olyan is, mely nem törvényesen lepecsételve, hanem egészen nyitott ív papíron adatott be. Más esetekben az ily szavazatokat szó nélkül félre teszik. De most más a helyzet. Egyházmegyei gondnok kijelenti, hogy mivel e kifogásolt szavazatok elbírálására egyházmegyénk kebelében oly bizottságot összeállítani nem lehet, a mely teljesen érdeketlen volna, a főt. egyházkerülettől fog kérni azok elbírálására delegált bíróságot. Miután ezen megtámadott szavazatok némelyikének törvénytelenége nyilvánosan látható, csaknem bizonyos, hogy az a delegált bíróság egyiket-másikat érvénytelennek fogja nyilvánítani. Ha már csak két ily szavazat semmisítetik is meg, azonnal nincs többség egyik részen sem s oda jutunk, a mit a Kallós-párt eleitől fogva sürgetett, t. i. új. törvényesen elrendelt választáshoz.

Nos uraim; mikor lesz ennek vége? Természetes, hogy Sütő Kálmán — jelenlegi bizonytalan többsége mellett — az esperesi hivatalt nem vette át, az marad tovább is a helyettes esperesnél. A delegált bíróság felől intézkedik esetleg a novemberi kerületi gyűlés; a bíróság kiszáll majd a konventi tárgyalások után — talán februárban. Munkálatának eredményét egyházmegyei gyűlés veszi tudomásul tavasszal. Az megint intézkedik s jelentést tesz a kerületi gyűlésre... Bizony van itt még jócsomó felleg!...

A gyűlés egyéb tárgyai közül megemlítem a *fornosi* lelkész lemondási ügyét. Nem tudom, másutt gyakorlatban van-e, itt nálunk többször megtörtént, hogy egyik, másik elaggott lelkész, a papi jövedelem felerészének élvezete mellett, nyugalomba vonúlt s a megmaradt fél jövedelemre, annak mennyiségére való tekintet nélkül, elrendelte a lelkészválasztást az egyházmegye, eként de facto kimondotta, hogy az a lelkészi jövedelem, mely a legtöbb esetben egy családnak tisztességes ellátására kevés, két családnak elég lesz. Most is ilyen valami készült. A fornosai agg lelkész, ki — mellesleg mondva — anyagiakkal oly bőségesen meg van áldva, mint lelkésztársai közül senki, pihenni kíván hosszú évek fáradalmi után, de vinni kívánja magával utódja kenyerének felét is, a mely pedig reá nézve — Isten-ember

tudja, hogy teljesen fölösleges. mert őt ez a csekélység gazdagabbá nem teszi, utódját pedig inségbe taszítja. Az egyházmegye közgyűlése jelentékeny vita után kimondotta, hogy bár teljes elismeréssel hajlik meg az aggkor tiszteltre méltósága előtt, de egyik lelkész valamelyest kényelme kedvéért egy másik lelkészt nyomorba süllyeszteni nem fog; dubiósus 300 frt javadalomra pályázatot hirdetni nem enged, s az ilyen feltételes lemondást el nem fogadhatja. Sajnos, hogy éppen azon tekintélyes egyházmegyei tanácsbírák szavaztak e nagytöbbséggel elfogadott indítvány ellen, kik ex chathedra, vagy magán-társalgás közben nagy előszere-ttel hangoztatják a ref. lelkészi díjazás elégtelenségét, míg most szavazatukkal azon meggyőződésöknek adnak kifejezést hogy elég annak fele is.

E gyűlésen foglalta el székét, s tette le a hivatalos esküt Zámboéry Béla egyházmegyei főjegyző is, ki 51 szavazatot nyert, Csoó Zsigmond 10 szavazata ellen. Felbontattak az egyik papi aljegyzői állás betöltése végett immár harmad izben beadott szavazatok, melyek közül Vigváry Mihály nyert 33 szavazatot Szabó Károly 28 szavazata ellen. Meglevén Vigváry részére az abszolút többség, a hivatali esküt letette s székét biztató éljenzések közt elfoglalta.

Figyelemre méltó a számvevőszék új szervezete is, mely szintén ezen gyűlés munkája. Leköszönvén ugyanis a régi számvevő szék, s semmi rábeszélésre nem lévén hajlandó tovább is viselni e tisztséget, Kallós Tivadar tanácsbíró indítványozta, hogy tekintettel a számvevőszék teendőinek rendkívül súlyos voltára, egy helyett három számvevőség szerveztessék, u. m. egy a lelkészi-gyámpénztár, egy a közpénztár s egy a tanítói-gyámpénztár ellenőrzésére. Az indítvány elfogadtatott s két számvevőszék azonnal megalkakított, a tanítói-gyámpénztár számvevőszékének megalkakítása a tanítói-testületre bízott.

Több, a nagy közönségre nézve érdektelen házi ügy elintézése után, elnökség a gyűlést másfél napi működés után berekesztette.

Sz . . . . ly.

IRODALOM.

* **Kettős előfizetési felhívás.** Dr. Bartha Béla, sárospataki jogtanár, lapunknak és több prot. lapnak is kedvelt munkatársa, **ÓRÁLLO** címmel, *hetenként kétszer megjelenő, szabadelvű, demokratikus politikai lapot* szándékozik megindítani. Eleget akar tehát tenni — egyelőre legalább részben — azok kívánságának, a kik újabb időben egy prot. szellemű politikai napi laptól rendkívül sokat vártak a közvélemény irányítására s az ultramontán szellem ellensúlyozására. A ki dr. Bartha irodalmi munkásságát figyelemmel kísérte, az előtt nem kell igazolnunk azt, hogy ilyen szerepre senki sincs ma közöttünk hivatottabb, mint ő, mert senki sem forgatta meg tollát a felszínre vetett vagy vetődött egyházpolitikai s ezekkel rokon természetű kérdések tisztázása végett annyira mint ő, a ki egyszerre 3, sőt 4 helyen is küzdött megtámadott vagy kétesse vált igazainkért. A közönségen a sor, hogy ha megérett az eszme, tüntetőleg sorakozék a kibontott zászló alá. Kétszeres lenne örömünk, ha a közönség igényeit — ez irányban — annyi sikertelen próba után, elvégre is Sárospatak tudná kielégíteni; pedig hogy kitudná: arra a zászló-tartó egyénisége, Sárospatak szelleme s a bejelentett főmunkatárs neve — azt hisszük — elegendő biztosíték. **Az előfizetési felhívás mellékelve van lapunkhoz:** — olvassátok és lelkesedjétek! — Melegen ajánljuk a felhívás 2-ik részletét

* Nem siettettem volna-e a kényes kérdés levezetését, ha a szavazatok az első alkalommal felbontatnak?! Sok herce-hurcának és békétlenkedésnek vágta volna ez el az útját, ha engedte volna a párt-politika!.. Szerk.

is, a mely a Dr. Bartha B. „Egyházpolitikai s egyházi dolgozatok” című művére kéri a közönség pártfogását. A lelkes ifjú munkásnak épen jókor jönne a közönség biztató részvéte, hogy sok reményre jogosító írói pályáján utól ne érje őt is — mint annyi sokat már — a közönyösség sorvasztó átká! — Ugy a lap, mint a jelzett kötet illő kiállítása nemes becsvágyát képezi a sárospataki főiskola ifjú nyomda vezetőjének.

* **Emlékbeszéd Szűcs István levelező tag felett.** Irta Ballagi Géza, kiadta a M. Tud. Akadémia (VIII. köt. 1. sz.) Budapest, 1893. Ára 30 kr. A debreceni jogakadémia volt tanárának s Debrecen város történetírójának stb. képe domborodik ki e 36 lapra terjedő emlékbeszédből, a mely a debreceni főiskola és a hazai prot. egyház történetéből is érdekes adatokat közöl a jellemképek háttérére gyanánt. Némi világosságot vet a Tud. Akadémiára, hogy Szűcsöt, az akademikust egy olyan ifjú tagnak kellett elparentálni, a ki őt — mint maga bevallja — személyesen nem is ismerte. Ez a körülmény nincs befolyással az emlékbeszéd érdemének csökkentésére, ez csak a parentáló munkáját tette fáradságosabbá. Mint protestánsok elismeréssel tartozunk a szerzőnek, hogy az Akadémiában ismételtén is rokonszenvet ébresztett a hazai protestantizmus egyházi és tanügyi küzdelmei s erőfeszítései iránt.

* **Pál apostol élete és levelei** cím alatt egy nagyobb művet óhajt kiadni dr. *Mašenyik Endre* pozsonyi theol. tanár, a ki mint szabad gondolkozású író, bátor vitázó s mint az »A mi otthonunk« nevű vallásos lap szerkesztője, jó névnek örvend már a prot. közönség előtt. Pál apostolán régen dolgozik s izelítőket már kaptunk tőle a »Pesti Szemle« hasábjain s nincs kétség abban, hogy ha a közönség segítségére siet, ő teljesen méltó megszólaltatója lesz irodalmunkban a nagy apostolnak. Művét két kötetre tervezi; az első *Pál életét*, a 2-ik *leveleit* fogja ismertetni. Egyelőre csak az elsővel próbálja meg a prot. olvasó közönség készségét s ezt is oly formán, hogy 3 éves 35 kros füzetekre darabolná a 30 ivre tervezett kötetet. — Szegényes bibliai irodalmunkra ez a mű okvetetlenül nyereség lenne, azért nem tudjuk a nemes becsvágy által sarkalt író törekvését eléggé melegen ajánlani a buzgó pártfogásra. Jó jel volna, ha egy ilyen irodalmi vállalatot nálunk elvégre szerencse koronázná!... Felhívjuk erre különösen a fiatal papság figyelmét, a kik előtt még egy egész hosszú jövő áll nem közönséges kötelességekkel az anyaszentegyház iránt, a melynek bizonyára csak javára vállhatik, ha őrállói a tudomány fegyvereivel lesznek felővezve a harcra.

* **Eszmék a Vallásszabadságról.** Irta Dr. Horváth Ödön, eperjesi jogtanár. A termékeny és jőnévű írónak egy 19 lapnyi újabb kis műve jelent meg e cím alatt a »Jogi Szemle« 1893. ápril 10-ki számából lenyomatva. A szerző tiszta, szabadelvű gondolkozása ismeretes t. olvasóink előtt; ez nyilatkozik e kis füzetben is. A teljes vallásszabadságot követeli s így a felekezetenélküliséget sem tartja megengedhetőnek »joghátránnyal« sustani. Képtelenségnek vallja az uralkodó vallást, a polgári házasságnak divatos módozatai közül csak a kötelezőt ismeri helyesnek, a házassági jog összes kérdéseit — természetesen — az állam törvényhozói és bírói hatalma alatt látja helyén. A díszes kiállítású kis füzet ára 25 kr.

* **A Révész Bálint hátrahagyott műveiből** már a IV. és V. kötetek is megjelentek (Ünnepi és évszaki s illetőleg Ünnepi, évszaki és alkalmi beszédek), amaz 316, emez 313 lapnyi terjedelemben, Csiky Lajos, theol. tanár kiadásában, egyenkint 30—30 beszédet tartalmazva. Az elhunyt jelesnek immár megbizonyosodott írói nevé-

és érdemén ez újabb kötetek mit sem változtatnak, csak roppant munkaképességéről, szorgalmáról és tevékenységéről szóló újabb bizonyítékok. Nem fényét növelik, csak szobrának talpatát, de így is igen méltók a pártfogásra. A még hátralevő egy kötet december hóban fog megjelenni (Halotti beszédek és alkalmazások) s az utólagos megrendelők a IV—VI. köteteket 2—2 frtért kaphatják meg a kiadónál Debrecenben.

* **A Magyar Írók Élete és Munkái** című füzetes vállalatból már a III. kötet 3. füzeté is megjelent s a »Fekete-Festetics« nevek alatt ismeretessé lett írókat mutatja be azzal a fáradhatatlan gondnal és részletekre kiható pontossággal, a mely a Szinnyi József kiváló tulajdona. Ujabbban is figyelmeztetjük t. olvasóinkat és munkatársainkat e vállalatra s életrajzuk és munkáik pontos címeinek a szerzőhöz való beküldésére. Szerénységből ne csorbítsuk a derék mű teljességét! — Egy-egy füzet ára 50 kr. Kiadja Hornyánszky Viktor Budapest.

* **Élet a halálban** cím alatt adta ki közelebb Kókay Lajos Budapesten a Szász Károly papi dolgozatainak 4-ik kötetét, 360 lapra (nagy 8°) terjedő vaskos kötetben. 15 nagyobb, 71 kisebb halotti beszéd és 10 imádság van e műben, a melynek ha csak tartalom jegyzékét nézzük is, alig lehet elfojtanunk a csodálkozás egy-egy önkéntelen kifakadását ama szerencsés sors felett, a mely a kiváló alkalmnak egész legiójával járult hozzá a Szász Károly szónoki és írói tehetségének kifejtéséhez, szárnyainak kibontásához. Országos és felekezeti közéletünk, irodalmunk, művészetünk, nagyjaink egész gazdag temetőkertje e kötet s már magukért a nevekért is kívánunk abba mélyebben betekinteni. Mert hát ki ne vágyakoznék megtudni azt, hogy egy Szász Károly lelke milyen képben tükrözi vissza mindjárt a vesztés első óráiban egy Török Pál, egy Lónyay Menyhért, Gr. Teleki József, Sziládi László, Fördös, Dobos, Sipos, Révész Bálint, Arany János, P. Szatmáry K., Mészöly Géza, Dapsy László, Ballagi Mór, Gönczy Pál, Kandó Kálmán, Kerkápolyi Károly, Ökrös Bálint, Henneberg (tábornok) stb. szellemi alakát s értékét?! Ki ne szeretné azt tudni, hogy egy-egy megrendítő eset minő érzéseket ver fel egy elismert író és költő szívében s mint pattan fel az ő szavára a koporsó zárja és támad *élet a halálban*?! Szerző maga beösméri a mű előszavában, hogy beszédei és imái nagyon is alkalmiak s azokból a közte és az elsíratott közt lévő viszony bensősége sokszor igen erősen kiérezhető; de ez teljességgel rem rontja — szerintünk — e mű érdekességét, sőt itt-ott még fokozza is azt. Hogy e beszédek és imák, így a mint írva vannak, nem illenek senki másra, csak a kire a szerző alkalmazta, ez bizonyos, de hát avagy érdeme-e a temetési agendának az általánosság, a színtelenség, a szétfolyás?! Részünkről nagyrabecsüljük az egyházi beszédek bármely fajtájában is az alkalmiságot, a helyhez, időhöz s viszonyokhoz való kötöttségét — természetesen a kirívó túlhajtások nélkül — annál inkább a temetési beszédekben, különösen, ha azoknak tárgyai olyan ritkább jelenségek, mint a Szász Károlyéi, a kiket — rendszerint — csak a saját mértékük alá lehetett és kellett állítania. Mindemellett is egészen bizonyos az, hogy e beszédek egy-egy részletét igen sok elismert szónokunk vagy mellőznék, vagy másként alakítaná, mindenek felett pedig kevésbé vinné oda a koporsóhoz a saját egyéniségét, mint szerző; dehát az ő egyénisége eléggé kiváló arra, hogy az általa dicsőített nagyokkal együtt örököstessék. A tanulmányozni szeretőknek így becses ez a mű, a mint van, mert így többszörösen is tanulságos. A »lant és biblia« hatása mindenik

beszédén és imán érezhető, a Széll Piroska (Arany J. unokája) felett mondott verses ima egy valódi szép és megható költemény. A hitnek angyala ihleti az író ajkait és fogja kezét s ha olykor-olykor merészen támad is a halálra, annak félelmesen szaporázott sikerei miatt, de végre is kibékül vele s a vigasztalás verőfőnyét árasztja szét a sötét koporsók és sírhalmok felett: — életet hirdet a halálban. Ára 2 frt 80 kr. A szerző nevéhez nincs szükség a mi külön ajánlásunkra.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

Az ev. ref. zsinatot annak elnöksége nov. 14-re hívta össze Budapestre, a miniszteri kifogások megvitatására s a törvények szentesítésének végleges előkészítésére. Ez időre az egyházpolitikai helyzet is tisztulni fog talán s a sorsjegykölcsön-nyeremény helyett ajánlatba hozott 100,000. illetőleg 120,000 forint is megbeszélés tárgyát képezheti.

A „Prot. Közlöny” nem vette olyan komolyan a „Budapesti Hírlap”-nak a Bokros halála alkalmából az erdélyi protestánsok ellen intézett támadását, mint mi, sőt felesleges féltékenykedésnek s talán illetéktelen beavatkozásnak is hajlandó tekinteni a mi figyelmes öröklásunkat. A vád alaptalanságának kimutatására elégnek vél annyit mondani, hogy az a „Budapesti Hírlap”-ban jelent meg, tehát nem lehet rá építeni, mert *minden alapot nélkülöző poezis*, s továbbá hogy az erdélyrészi tanárok és papok a történeti hagyományok hatása alatt állván, tiszták, szeplőtelenek, ha szegények is és semmi esetre sem állanak hátrább — szellemi és erkölcsi tekintetben — bármely egyházkerület lelkészeinél és tanárainál stb. Hát hiszen ez mind igaz és szép s nekünk nem is a mi erdélyi kartársaink ellen, hanem a „Budapesti Hírlap” ellen volt kifogásunk, az ellen a vakmerőség vagy — ha úgy tetszik — „cinizmus” ellen, a melylyel ez a protestantizmust minden lehető alkalommal csipkedni, sérteni s régi tisztességében gyöngíteni törekszik. Hogy ezt elég csak épen megvető hallgatással vagy lenéző felsőnéveléssel büntetni — ezt mi nem gondoljuk. A közönség eszi a napi lapokat, főként ha azok budapestiek és bizonyos lapok folytonos olvasása közvéleményt szül az olvasó közönségben, s ha mi most a „Budapesti Hírlap”-nak, majd a „Pesti Napló”-nak és sok más pápista irányú sajtó-terméknek mind csak hallgatással felelünk a rovasunkra eső nyílt vagy elburkolt támadásaikra: — aligha lesz abból jó! Tessék legalább a magunk lapjai által informálni a közönséget s elvenni annak kedvét ellenségeink dédelgetésétől... Különben pedig csak nézze el a mi t. kollégánk ott Kolozsvárt jövőre is, ha mi a különböző vidékeken lakó prot. hitsorsosaink érdekei, kivált pedig tisztessége iránt ezentúlra is érzékenyek maradjunk s e tekintetben a közösséget sokra becsüljük.

— **Vasúti kedvezmény tanárok és tanulók részére.** A vallás- és közoktatási miniszter 46,463 szám alatt a tankerületi főigazgatóságok, tanfelügyelőségek és felekezeti főhatóságokhoz a következő átiratot intézte: „A m. kir. kereskedelemügyi miniszter úr f. é. szept. hó 24-én 67016 sz. a. kelt rendeletével intézkedett, hogy az ország valamennyi nyilvános tanintézetének tanárai és tanulói a tanulmányi utazások alkalmával, a m. kir. államvasutak vonalain, személy- és vegyes vonatokon a II. kocsis osztályban III. osztályú egész, illetőleg a III. kocsis osztályban III. osztályú féljegy váltása mellett utazhatnak, egyúttal a végből, hogy a tanulmányi utak alkal-

mával engedélyezett menetdíj-kedvezmény igénybe vétele egyszerűsítették, a nevezett miniszter úr intézkedett, hogy a fentemlített menetdíj-kedvezményt a m. kir. államvasutak összes vonalán az illető állomási pénztárak bocsássák rendelkezésre, személy és vegyes vonatoknál (gyors vonatok használata ki lévén zárva), még pedig oly feltétel alatt, hogy egy-egy ily kirándulási csoportban a vezető tanáron vagy tanárokon kívül legalább 10 tanulóval kell résztvennie. Ezen kedvezményben csak a rendes, nyilvános jelleggel felruházott tanintézetek tanárai és tanulói fognak részesíttetni, még pedig az illető intézet igazgatóságának hivatalos pecséttel ellátott igazolványai alapján, melyekben az utazás célja, a beutazandó vasúti vonal és az utazó tanulók, valamint tanárok nevei benn foglaltatnak. Ily értelemben utasított a m. kir. államvasutak igazgatósága is. Megjegyzem, hogy a tanintézeteknek nemcsak joguk van minden 10 tanulóval egy kísérő tanárt küldeni s számára a vasúti kedvezményt igénybevenni, hanem a kellő felügyelet teljesítése végett szükséges is, hogy minden kirándulással okvetetlenül menjen kísérő tanár, sőt nagyobb csoportoknál minden 10—10 tanulóval egy-egy tanár, tehát például 20 tanulóval 2 tanár menjen.”

— **A haragos ungi r. l.** A harag rossz tanácsadó, pedig az ungi r. l.-t is az vezérelte, midőn gyűlési tudósítására (lásd 38. sz.) írt helyreigazítás és pótlás-omra (40. sz.) ugyancsak nagy hanggal ront nekem (41. sz.) s vagdalkozik epességének teljes erejével.

Nem követem erre a tétre, mert az én vérmérsékletem azt nem kívánja; nemcsak, hanem határozottan tiltja az a tisztelet, melylyel én e becses lap, vagy a mint r. l. mondja, „lapja” iránt* viseltem. Csak higgadtan hát a heveskedéssel szemben!

Én helyreigazításomban azt írtam, hogy r. l. egy helyt eltért az igazságtól, s hogy ez nem áll, arról adott válaszával sem győződtem meg. Hiszen a Diószeghyné-féle hagyaték ügyében az egész vita a körül forgott: annyira teljes hitelű-e a mostani gyűlésünkre benyújtott okmány, hogy annak alapján a régi határozat megsemmisített-vén, új határozat hozassék-e, vagy sem? Kérdezze meg r. l. az esperes urat, vajjon a vita bezárása után nem így tette-e fel a kérdést: azok, a kik a most benyújtott okmány teljes hitelességét el nem ismerik s ezért megmaradnak a régi határozat mellett, álljanak fel. A többség — beleértve a tanácskozásban részt vett világi tanácsbírák nagyobb számát is — e mellett a kérdés mellett döntött, a melyben — a mint én megírtam a szó szerinti határozatot — az indoklás meg van s most is azt mondom: a határozat nem mondatott ki indoklás nélkül.

A jegyző agyhártyáján szülemelő stílus rejtelseinek, a hitelesítéskor előfordulható pótlásoknak, módosításoknak felemlegetése honnan származik?! Vád, a mely ismét igazolást várna!

Nekem esik azért is, hogyan mertem én őt arra figyelmeztetni: mit tehetett volna fel — szerintem — gyűlési tudósításába. Én most is azt mondom, hogy az a megemlékezés inkább megérdemelte volna a közzétételt, mint p. o. a Diószeghyné-féle ügyben tett eme nyilatkozat (az egyházmegye már előbb elítéltetvén): „A pör tehát ismét meg fog fordulni az egyházkerületen is és itt minden oldalról nagy érdeklődéssel várják most annak ítéletét.” (Vajjon kik várták?!).

* A „Sárospataki Lapok” mindenkinek lapja, a ki az ez által képviselt iránynak s a sárospataki főiskolának híve, barátja. Mi csak örülünk annak, ha mennél többen érzik otthonosan magokat lapunkban. Szerk.

Hát az az ungvári vallás-tanító-káplánság, a miért válaszában kiválóan ékes megjegyzésre ösztönzi velem szemben tanusított haragja? Ez is egyházmegyei gyűlésünk állandó tengeri kígyója s hiszem: nem ez alkalommal mutatta magát legutóljára!

Tudósításában r. l. ez ügyre vonatkozólag hangzatos kifejezésekkel élt: hosszas és mérges vita... a villámokkal és dörgésekkel teljes tárgyalás alatt kitisztult a láthatár... valahára talán létszen nagy csendesség.

Megjegyeztem, hogy a mérges vitában ki tűnt ki alaposan, s ez fájt! De még jobban fájt — úgy látom — az, hogy azt merészeltém írni — az egyházmegye emelven most a megélhetés biztosítása céljából a vallás-tanító-káplán fizetését — idővel elvárjuk, hogy az ungvári lelkész sem követel oly csekély díjazásért annyi lelkészi szolgálatot attól a vallás-tanító-káplántól, s ezt gúnyosan úgy tüntetetik fel, mint Ungvár iránt való forró szeretetemennek magas foka. Én az egyházzal mit sem szoltam; a mit ez ügyben megjegyeztem, az ezután is nézetem marad s továbbra is fentartom.

Miután — a mint említém — egy kiválóan ékes megjegyzésben részesít r. l. az ungvári vallás-tanító-káplánság ügyében tett nyilatkozatomért, felsóhajt: »oh be kár, hogy nem lehettem az ungvári papválasztáson bukott kandidátus!... Kijelenti szerényen az »r. l.« alatt, hogy ő az ungvári papválasztásnál nem bukott el, én elbuktam; de nemcsak azt, hanem azt is, hogy a ki a gyűlési tudósítás ellen írt, az csak az ungvári bukott kandidátusságért haragszik. Jó r. l.! E gyanúsításra mit feleljek? Semmit! Hiszen azt senki, első sorban maga sem hiszi el!!

A mi tollat adott kezembe: az egyházmegyének nyilvános téren való méltatlan vádolása volt s szavamat — ha Isten éltet — az ilyen ügyben ezután is felelem.*

Magyar Bertalan, ref. lelkész.

— A máramaros-ugocsai egyházmegye még a múlt hó 26-án megtartotta őszi közgyűlését Tisza-Ujlakon. Általános érdekű mozzanatai voltak: 1. Az új tisztikar székfoglalása. 2. Várady Gábor volt egyházmegyei gondnok búcsúja, ki 22 évig őrködött a szélekre helyezett egyházmegye kormányán s 3. Az új gondnok beiktatása. A tisztikar következőleg alakult meg: Esperes Csernák István, gondnok Szöllősy Antal, kir. tanácsos, a máramaros-szigeti egyház lánglelkű főgondnoka. Egyházi tanács-bírók: Ladányi Pál viski, Bíró Lajos nagy-szöllősi, Bikki Ferencz gyulai, Sárkány Lajos fekete-ardói, Tegze László fertős-almási lelkészek. Világiak: György Endre, Szentpáli István, ugocsai alispán, Fóris István, bökényi birtokos, Horváth Menyhért, huszti nyugalmazott járás-bíró, Erdő Imre técsői ügyvéd. Jegyzők: Bikki Ferencz, Darabant Gusztáv, m.-szigeti vallás-tanár, Dr Tóth Jenő ugocsamegyei számvevő és Krüzselyi Bálint m.-szigeti jogtanár. Az új gondnok 1000 frtos alapítványt tett az egyházmegyei gyámpénztár számára. Maga mondta s így tudjuk a m.-szigeti templom-építés történetéből is, hogy ő a tettek embere. Majdnem egyidejűleg e gyűléssel a volt gondnok, Várady Gábor egy történeti művével nyert megérdemelt koszorút az Akadémia had-történeti osztályánál.

— A két protestáns egyház közalapjára felvett államsegély szóba került az országgyűlés pénzügyi bizottságában is. Csáky gr. miniszter Darányinak arra a megjegyzésére, hogy a felvett 100,000 frt kevés a kitűzött ma-

gasztos célnak az előmozdítására, kijelentette, hogy a maga részéről hajlandó az először felvett összeget 120,000 frtra emelni.

— A zsidó vallás receptiojáról készített törvényjavaslatot már letárgyalta az országgyűlés közoktatási bizottsága. A katolikus papok kivételével a javaslatot a bizottság tagjai általánosságban helyeselték, de egyes figyelemreméltó megjegyzéseket még is tettek reá. Így p. o. Pap Géza, előadó azt kívánta, hogy az 1868. LIII. t.-c. 18—20 és 23 szakaszai vétessenek be a javaslatba; Bánó József azt az óhaját fejezte ki, hogy a miniszter a honossági és letelepítési törvényjavaslatot minél előbb nyújtsa be, hogy az orosz zsidóság tömeges bevándorlása meg legyen nehezítve. Farbaký szeretné, ha az orthodox zsidók arra köteleztetnének, hogy csak magyarországi születésű rabbinust választhatnak. A katolikus papok közül Tódor, Hock és Hévízy különösen az áttérési viszonyosságot ellenzik. Hock ezenkívül a kath. autonómiát, Hévízy pedig a zsidó hit és erkölcsi elvek bemutatását sürgetik. Csáky gróf miniszter válaszolt a megjegyzésekre. A lelkiismereti szabadsággal nem tartja megegyeztetetőknek, hogy valaki meggyőződése ellenére köteleztessék egy felekezet tagja maradni s épen ezért szerinte a keresztyén is áttérhet a zsidó vallásra. A hitelvek bemutatását sem óhajtja, mert ezzel azt fejeznék ki, hogy hitelveiket eddig nem ismertük s nem tudtuk, hogy kikkel van dolgunk. A bevándorlást nehezítő törvényt ezzel a javaslattal szerinte nem lehet összekötni. A kath. autonómiának a miniszter pártolója, de első sorban az illető tényezőknek kell a maguk feladatát teljesíteni, Kiss Albertnek arra a megjegyzésére, hogy a zsidó receptio országgyűlési tárgyalása előtt a kötelező polgári házasságról szóló törvényjavaslatot is ismerni kell, kijelenti a miniszter, hogy a javaslat akkorra már a ház asztalán lesz. A részletes tárgyalásnál egy új szakaszba felvették a Pap Géza előbb említett javaslatát.

— Az ev. ref. gimnáziumok hivatalos látogatói az 1893/4-ik évben a következő tankerületi főigazgatók lesznek. Dr. Erődy Béla meglátogatja a budapesti Dr. Hömann Ottó a nagykovács, kecskeméti, halasit és a kunszentmiklósi, Spitzkó Lajos a csurgóit és a gyönkit, Dr. Németh Antal a pápai, Békéssy Gyula a miskolczi, a sárospataki, debreczeni, hódmezővásárhelyi, bősörményi, karcagit, kisujszállásit, mezőtúrit, és nánásit, Nátafalussy Kornél a bekésit, Szieber Ede a szatmárit, és máramaros-szigetit, Kincz Elek a kolozsvárit, nagyenyedit, marosvásárhelyit, székelyudvarhelyit, zilahit, Elircher József a sepsiszentgyörgyit és szászvárosit, Dunay Ferencz a rimaszombati egyesült protestáns gimnáziumot.

— A közoktatásügyi költségvetés az 1894-ik évre 8,681,659. frtra van előirányozva; tehát 815,600 frttal többre, mint a folyó évi volt. A 15 állami gimnázium költsége, 391,683 frt a 24 realiskoláé 699,574 frt. Az állami iskolákban van 41 igazgató s ezek közül 10-nek az évi rendes fizetése 2000 frt, 31-nek 1600 frt. A rendes tanárok közül 60-nak van évi 1600 frtja, 92-nek 1400 frtja, 151-nek 1300 frtja, 151-nek 1200 frtja. Az ötödéves pótlék 97,210 frtra rúg. A nem állami középiskolák segélyezésére 183,458 frt van előirányozva, tehát 30168 frttal több, mint ez évben. A befektetésekre felvett 38,000 frtból Pápa 5000 frtot, Csurgó és Miskolcz 4000—4000 frtot, Sepsiszentgyörgy pedig 10,000 forintot kap.

* E tárggyal végeztünk.

Szerk.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Október 31-ike.« *Csegey Gusztáv.* — »Elmélkedés az enciklika felett.« *Vas Mihály.* — »Október 31, mint iskolai ünnep.« *Protestáns.* — »Dicséreteink szerzői.« *Dr. Tüdös István.* — »A felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye számvevő gyűlése Kisvárdán, 1893. okt. 17—18. r. l.« *Orgona-szentelés Sajó-Szentpéteren.* *Bodnár István* — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.« — »Hirdetések.«

Október 31-ike.

A keresztyén világ ezer ötszáz tizenhetet írt.
Október harmincegyediké volt.

A wittenbergi vártemplom ajtajára egy szegény, kopott szerzetes kilencvenöt tételt szegezett fel, hogy vitára hívja a tudósokat. A legjámborabb hittel cselekedte, a legkisebb sejtelve sem volt arról, hogy a világot rendíti meg vele.

Az a kilencvenöt tétel volt a világtisztító nagy vihar kezdete. A ki e nagy viharának az első lökést adta, az a szegény kopott szerzetes maga sem tudta, mit cselekszik; de mikor megtudta, mikor a nagy mozgalom igazi jelentőségének tudatára ébredt, megállta helyét s megvívta harcát bátran, nemesen.

Mit bizonyít ez?

Semmiesetre sem azt, a mit Róma szóvivői s tollforgatói el akarnak hitetni a világgal; a mit már-már el is hisznek nekik: hogy Luther, Zwingli, Kálvin csinálták a reformációt.

Ne higgyetek nekik!

A világ-fejlődés szellemének félreismerése, vagy szándékos elcsavarása ez.

Sem Luther, sem Zwingli, sem Kálvin nem teremtték a reformációt, a reformáció szelleme teremtetten őket!

Hogy is mondja csak Madách?

„Nem a kakas szavára kezd viradni,
De a kakas kiált, mert hogy virad.“

A korszellem teremti meg embereit és nem megfordítva. Luther, Zwingli, Kálvin a világ-fejlődés génuszának csak eszközei voltak. Ha ők nem szólalnak meg, megszólalt volna más, s a reformáció létre jött volna nélkülök, sőt ellenükre is.

Mi is az a reformáció?

Épen nem az, a minek sokan feltűnteni szeretnék, a minek sokan — még protestánsok is — tartják: a két protestáns egyház keletkezésének története.

Vannak történetírók még olyanok is, kik a legszélsőbb liberalismussal kacérkodnak (mint Held és Corvin), kik a reformációt olyan mozgalomnak tűntetik fel, mely két sectának (a két prot. egyháznak) az egyetemes egyházból való kiválását eredményezte; azért e mozgalmat szerintük nem is lehet jogosan reformációnak nevezni, mert az nem reformálta a római egyházat, hanem egy részt elszakított belőle s ebből külön egyházat formált.

A reformáció tehát két secta keletkezése, semmi egyéb.

És csakugyan — ez volna hát a reformáció?

Óh nem ez... Csak szeretnék ennek tartani, szeretnék elhitetni, hogy ennyi az egész. De hát mi a reformáció?

Egy sugara annak az isteni hajnalnak, melyet *renaissance*-nak nevezünk.

És mi az a renaissance?

A világ újjászületése. Egy második teremtes roppant átalakulása, melyben Isten intéző szelleme majdnem láthatóvá válik, melyben újra megzendül szózata: „legyen világosság!“... és lőn világosság.

Isten int... és a világfejlődés génusza meg-
rázza a középkor sötéttségében szunnyadó embert: „hajnalodik... ébredj és láss!“

Az Isten hajnalának sugárözöne ragyogott le a földre és az ember megmozdult, fölébredt és ámulva nézett szét...

Szétnézett és látott... látta Isten remekét, a szép és igaz természetet, látta az embert a maga igaz valójában, olyannak látta a világot,

a milyen igazán volt... látott tisztán, igazán és örült, hogy új életre ébredt.

A renaissance az emberi szellem öntudatra ébredésének s az ebből következő általános felvilágosodásnak kora, mely — mint ilyen — átmenetet képez a középkorból az újabb modern világba.

De mennyi sajátságos körülménynek kellett közreműködni, hogy az emberiség fölocsudhasék sötét, rémes középkori álmából és öntudatra ébredjen!

Igazán csodák láncolata volt ez! egy második teremtes korszaka.

A könyvnyomtatás, a puska, az iránytű feltalálása... a naprendszer törvényeinek és az új világnak, Amerikának fölfedezése...

E csoda-dolgok egymásra ható s Európát átalakító mozgalmának az első lökést Konstantinápoly eleste adta meg.

Az 1453-ik évben II. Muhamed török szultán ostrommal bevette Konstantinápolyt, a régi görög-római műveltség utolsó menedékvára romba dőlt.

De épen ez volt a szellemi ébredés föltétele.

A görög tudósok menekültek romba dőlt hazájukból, szétmentek Európa különböző országaiba, legtöbben Olaszországba, s magukkal vitték a görög-római műveltséget, a klasszikusok remek műveit. Vándoroltak városról-városra, egyetemről-egyetemre, tanították a görög nyelvet és megismertették Homért, Plátót, Aristotelest — az igazi Aristotelest és a teljeset, a középkor rosszul fordított, csonka Aristotelesével szemben.

Sajátságos áramlat indult meg most!

A világ egyszerre — mintha álomból ébredt volna föl, megrázkódott az igazi emberi élet egészséges, örökös hangjaira s mohó vágygallyal fogott hozzá a görög nyelv tanulásához. Gazdag patriciusok, fejedelmek, öregek, ifjak, tudósok, államférfiak görögül tanultak. Valóságos mánia volt az. Azután hozzáfogtak a kéziratok gyűjtéséhez és rendezéséhez. Lázasan buzgalommal kutatták föl a klostrokban, városi tanácsházákban, fejedelmek és egyéb előkelők palotáinak levéltárait s könyvtárait s ha egy-egy századokon át elfeledve hevert, poros, ókori kézíratra akadtak, szent áhitattal, gyönyörtől reszkető kezekkel kezdték vizsgálgatni. Mint a középkorban a szentek ereklyéit, olyan szenvedélyvel gyűjtötték most az ókori klasszikusok kézíratait. Összehasonlították, kiegészítették egyiket a másikkal, magyarázatokat írtak hozzá s mindezt önfeláldozó, bámulatos szorgalommal. Óriási munkát kellett végezniök. Nekünk, kik az ó-kor irodalmát már rendezve bírjuk s az ő fáradozásaik gyümölcseit élvezzük, fogalmunk sincs arról, minő herculesi munkával kellett e kor embereinek megküzdenniök. Véghez vitték becsülettel. Nagy hálával tartozunk nekik, mert értelmünk

szabadságát, tudományunkat, műveltségünket nekik köszönhetjük.

E fáradhatatlan munkálkodás megteremtette a *kritikai vizsgálódást* s ez alapon megindult Európa-szerte a szabad szellem öntudatos működése, az igazi tudományos haladás, mit azon kor emberei találóan *humanismusként*, emberi tudománynak neveztek, szemben a *scholastikával*, az isteni tudománnyal, a minek ezt a középkor egyháza tekintette.

Azonban a humanisták bámulatos önfeláldozó munkássága talán kárba vesztett szorgalom maradt volna s a roppant munka egy szűk zárt körben marad, sőt talán visszavándorol ismét a klostrok és levéltárak poros szekrényeibe, ha ugyan akkor nem nyerik meg azt a hathatós eszközt, melylyel munkásságuk eredményét közkinccsé tehetnék.

A humanizmus sikerének föltétele a *könyvnyomtatás* volt, melyet épen akkor találtak fel, mikor a görög tudósok az ó-kor szellemi kincseit széthordták a világba.

A könyvnyomtatás a lehető legszélesebb körben terjesztette el a tudományt; mindenki megszerezhetette, mert a sajtó nyilvánossá tette az irodalmat s így a szabad vizsgálódás általános lett.

A szabad vizsgálódás megteremtette az igazi filozófiát s a természettudományokat.

Copernicus és *Galileo* fölfedezték a *naprendszer törvényeit*; megdöntötték a régi ptolemaeus világnézetet, mintha a mi földünk volna a világ központja, melynek hódol és mely körül forog a nap, hold és a csillagok.

E nagy gondolkodók bebizonyították, hogy ellenkezőleg van a dolog. A mi földünk csak egy kis harmadrangú jelentéktelen planéta, mely a nap körül kereng s a nagy világűrben számtalan ilyen naprendszer van.

Hova lett egyszerre a középkor kényelmes hite, érzéki mennyországa, purgatóriuma és pokla, melyekről a középkori szerzetesek rendszeres térképeket készítettek!? Más értelmű lett az istenimádásnak, üdvnek és kárhozatnak; emberiebb, érthetőbb és magasztosabb.

Szenvedélyvel vizsgálták aztán az ókori emlékeket is, a szobrokat, épületmaradványokat, s e vizsgálódás átalakította a *képző művészeteket*.

Minden emberiebb, szebb, nemesebb lett.

És ha még — csak úgy érintve — hozzá vesszük, hogy mind e nagy átalakulást megkönnyítette a *puska* feltalálásából származó *hadi* átalakulás, melynek következtében a hűbérrendszer fölbomlott; az ágyúk roppant golyóitól leomlottak a rabló lovagok várai s a szabad kereskedelem felvirágozhatott; s ha még hozzávesszük, hogy az *iránytű* feltalálása lehetővé tette

a szabad hajózást s *Amerika* fölfedezése egy új világot tárt föl az emberiség szeme előtt: akkor előttünk ragyog a maga teljességében a *renaissance* nagyszerű kora.

E roppant nagy átalakulásban hogy maradhatott volna érintetlen a középkor egyháza, mely a keresztyénség igaz szellemét fogva tartotta.

Az igaz krisztusi szellem kiszabadult, lerázta békóit, mit a scholastika kovácsolt reá.

Krisztus szelleme megszólalt... egy újabb nagyszerű Pünköszt ünnepén; s mit hajdan csak az apostolok nyertek: a szentlélek kiáradt az egész keresztyén világra.

Ime a renaissance a vallás terén!

Ez volt a reformáció.

Hajnallott... a kakasnak meg kellett szólalnia...

De a reformációt nem a humanistáktól nyerte a világ.

E korszak tudós emberei a másik túlságba estek. Az ókori műveltség bálványozásában elkönyösödtek a keresztyén vallás iránt. Az egyház elvesztette minden hatását, tekintélyét. A vakbuzgó hit nyomába a vallási közönyösség lépett.

A műveltek elpogányosodtak.

Csakugyan — nem mondok frázist, ha azt mondom, hogy a *világnak újra pogánynya kellett lennie, hogy ismét keresztyénné, igazán azzá lehessen.*

Nagyon természetes!

Az egyháznak el kellett vesztenie tekintélyét, hogy reformálható legyen.

De a humanisták, éppen azért, mert elpogányosodtak, nem voltak arra hívatra, hogy az egyházat megjavítsák. Ahhoz rendületlen hit és mély vallásos kedély kellett. Az egyház hívó tagjaiból kellett annak kiválni, ki az *elkészített haladás útján* az egyházjavítás munkáját végrehajtsa.

És az a hívó lélek megszólalt.

Az idők teljességében megszólalt a wittenbergi buzgó szerzetes, nem is álmodva arról, hogy szava minő vihart támaszt, s hogy e nagy szellemi mozgalomnak épen ő lesz diadalmas zászlóvivője.

Támadtak Luther előtt nagy szellemek, kik *akartak* reformálni, tehát öntudatosan léptek fel, de nekik nem sikerült; Luther ellenben nem akart reformálni, mégis ő lett a reformátor — akarata ellenére is.

E különösnek látszó tünetény éppen az eddig elmondottakból fejthető meg.

Azok az úgynevezett úttörők (Wald, Wickleff, Huss) megelőzték az alkalmas időt; Luther föllépése alkalmával pedig a renaissance szelleme már áthatotta Európát.

Luther ügyét tehát a korszellem emelte dalra.

A reformáció tehát a kor szelleméből kifejtett világtörténeti mozgalom. Nem egyes ember csinálománya és nem véletlen (a mint Held és Corvin, több kath író, mint Schlosser is, mondják), hanem a renaissance által előkészített általános felvilágosodásnak szükségszerű fejleménye.

Az sem igaz, hogy jogtalanul viseli a „reformáció” nevet.

Kátholikus írók azt hangoztatják, hogy a reformációnak nevezett mozgalom nem a fennálló egyházat reformálta, hanem új egyházat csinált, tehát egyházi szakadást idézett elő.

Ez igaz annyiban, hogy csakugyan új egyházat, a protestáns testvér-egyházakat alkotta, a mi csak azt bizonyítja, hogy a *reformáció még nincs befejezve*, még ma is benne élünk.

De a reformáció mégis általános reform volt, mert a *római egyház is kénytelen volt reformálódni.* A ki a mostani római egyházat az akkorival összehasonlítja, kénytelen abban a reformáció hatását elismerni. Nem dogmaiban: *belső életében* reformálódott.

A reformáció a keresztyén vallásosság újra éledése a renaissance szabad vizsgálódásának alapján.

A reformáció a renaissance második időszaka: a lelkiismeret szabadságának kora.

E nagyszerű kor október 31-ikével kezdődik.

E nap a hajnali harangszó napja.

Protestáns hívő! hallod-e a tiszta hangokat? az ég felé törekszik minden csendülése...

Nehéz idők járnak... vedd le kalapodat, lépj be az Úr házába és emeld föl lelkedet hozzá: Óh Uram! add, hogy a te ügyed győzedelmeskedjék e világon és hozza meg azt, a mit szent fiad hirdetett: a szeretetet és a békeséget!

Csengey Gusztáv.

Elmélkedés az enciklika felett.*

Azt hiszem, Magyarország egy hű fiának szívéből sem halt még ki teljesen az a fájó érzés, melyet a folyó év tavaszán, a magyar kath. püspöki kar, az elkeresztelési kérdésből kifolyólag szerkesztett memorándumával okozott, midőn *drága hazánk alkotmányának, állami életének teljes ignorálásával*, orvoslásért, illetőleg tanácsokért, Rómába fordult. Hogy mi volt e memorándumban, azt nem tudjuk; a püspöki kar bölcsesége sötét, titoklepelbe burkolta azt, bizonyynal nem minden ok nélkül. De olvastuk a koronás királyunkhoz intézett feliratot, és szívünk mélyen megdöbönt azon a keresztyénietlen izgatáson, azon a féktelen gyűlöletet lehelő vádaskodáson, a melylyel a Jézus nevében, de nem a Jézus lelkének sugallata szerint, a népet oly igen sze-

* E cikk a szerző és szerkesztőtől nem függő okok miatt késett ideig. Még mindég eléggé időszzerű. Szerk.

rető békés uralkodónak, a bölcsen kormányzó fejedelemnek lelkét megejteni igyekeztek, a midőn magas tekintélyökkel, a legmegvetendőbb eszközhöz, a király megfélemlítéséhez fordultak, nyíltan, minden leplezgetés nélkül adva elé, hogy *a kormány egyházpolitikája megingatja az erkölcsi érzéket, aláása a trón iránti hűséget és hazaszeretetet.* Igen, olvassuk ezt és ebből bátran következtethetünk annak a feliratnak tartalmára is, a melyben szívük megnyilatkozásának sokkal szabadabb folyást engedhettek. Következtettünk és nem csalódtunk. Ime itt a válasz, a melyet a felizgatott lélek rémlátomása szült; itt vannak az atyai tanácsok, a nagy vesztélyben forgó gyermekek részére, a messze idegenből, a világhuralmának megtépett zászlaja felett búsongó pápától; egy oly férfiutól, a kit a mi édes hazánk belpolitikai viszonyai nem érdekelnek, a ki előtt bármely ország politikai önállósága s fennmaradása, — egyebek elhallgatása mellett, — már kozmopolitikus állásánál fogva is közömbös.

Mi távol vagyunk attól, hogy a kath. egyház kormányzati szervezetét s közelebből, a magyar kath. egyháznak a szentszékkal valló közösségét bolygassuk, de a magyar hazának érdekeivel merően ellentétes dolognak tartjuk ilyennemű vélemények kikérését is, a minőket az előttünk fekvő enciklika tartalmaz. Más oldalról az is rendkívüli dolognak tűnik fel előttünk, hogy ily tekintélyes és bölcs férfiak, a minő a pápa és a magyar kath. püspöki kar, ily veszélyes tűzzel, a minő a felizgatott vallási fanatizmus, olyan könnyen játszanak, pedig e tekintetben elég keserű tanulság van a hátunk mögött. S bizony, azok a történelem legsötétebb lapjai, a hol ezek vannak feljegyezve.

Mert mi ennek az enciklikának végcélja? Alarmirozni a magyar kath. hiveket; elhíttetni velők, hogy hitüket, vallásukat, rendkívüli veszély fenyegeti, még pedig egyenesen a törvényhozás, az állam kormánya részéről. Tetre sarkalni őket, „*hogy minden katolikus, a vallás ügyét, bátran és lelkesen magáévá tegye, hősiessen védelmezzze, mert az okosság szabályaival sem egyezik meg annyira engedni a dolog, hogy a vallást büntetlenül üldözzék s a népek üdvé veszélybe sodortassék,*” — a mint ezt az enciklika világosan mondja.

Valóban, az inkvizíció rémlátomásait felidéző ki-rohanás ez! S a katolikus kléruson kívül alig akad egyetlen, igaz magyar hazafi, a ki azokat, a napról-napra jobban fenyegető veszélyeket látná.

Hát micsoda veszély fenyegeti a kath. egyházat Magyarországon? Itt, a hol oly rendkívüli birtokokkal rendelkezik, a hol még mindig, — dacára az oly sokszor proklamált vallás egyenlőségnek — mint államvallás dominál? Mi ellen kell nekik oly *hősiessen* védekezni?

Köztudomású dolog, hogy ezt a feljajdulást, ezt a vészkiáltást, az *elkeresztelési rendelet* idézte fel, a melynek semmi más célja nem volt, mint az, hogy a prot. felekezetek meg legyenek védve a kath. klérus túlkapásai ellen. S hogy erre milyen nagy és nélkülözhetlen szükség volt, eléggé mutatja az a papi ruhához nem illő magaviselet, a melyet az óta, a primástól kezdve, a legutolsó káplánig tanusítanak, nemcsak a nem katolikusok, hanem az államkormány, sőt a magyar haza ellenében is, csupán azért, mert 22 évi hallgatás után kényszeríteni akarták őket arra, hogy ennek az országnak alkotmányos úton meghozott törvényeit tiszteletben tartásák. De ők, azóta is, a kormánnyal fitymálva üzik a legkomolyabb játékot. Ma a lélekhalászás még jobban divik; hiszen csak 10 frtba kerül egy lélek s rá-

adásul az illető plebánus még martirkorszorut is kap; de annál kevesebb a vegyes vallású házastársak között a béke, az egyetértés, az egybeforrasztó szeretet.

Hogy a szabadság, egyenlőség és testvériség nagy elve, a keresztyén vallás szülötte, azt mondanom sem kell. Hogy annak a mély bölcseségnek, annak az isteni mesternek, Jézusnak, egyetlen és minden művelt lelket magához kötőz hitelve, *dogmája* volt: a *szeretet*, azt sem kell bizonyítgatnom. De a papismus, a kath. klérus hierarchikus, féktelen szenvedélye, ezektől az elvektől olyan távol áll, mint a minő távol áll Judás a Jézus Krisztustól.

Hát lelki atyák, papok azok, a kik arra tanítják híveiket, hogy gyűlöljék embertársaikat? s arra tanítják a gyermekeket, hogy más vallású édes atyját vagy édes anyját utálja meg, mert az a pokol fajzata? Hát papok azok, a kik a legdrágábbat, a lelki szabadságot úgy tisztelik, hogy a velők nem egy hiten levőkre, ma, a XIX. század végén is, készek a fanatizmus dühöngő lángját borítani? Papok azok, kik úgy tanítják híveiket hazaszeretetre, törvénytisztelre, hogy maguk megcsúfolják ezt a hazát, a mely őket oly dúsan táplálja s lábbal tiporják törvényeit, ha az ő fölényüket, abszolút uralmukat, el nem ismeris korlátozni merészi? Az ő maguktartása egészen hasonló a nemzetiségi agitátorokéhoz, a kiknek akna-munkájában igen sok kath. papnak jó része van. Igazán mélyen csodálkozom azon, hogy a mi politikusainknak nem tűnik fel az, hogy az a nemzetiségi és vallási igazgatás ennyire egyidőben fejlődik s együtt őlt hovatovább nagyobb arányokat s még mindig nem lépnek a cselekvés terére, hogy azt a kétfelőlről is bolygatott parazsat, lelketlen kezek, lángra ne lobbantsák.

Ez országnak a kléruson kívül álló magyar elemében feltétlenül bízom, bármelyik felekezethez tartozzék. A magyar kath. *hívek* előtt a legnagyobb tisztelettel hajlom meg; tudom, hogy lelküket sokkal jobban áthatotta már a humanizmus, a felvilágosodás szelleme; sokkal mélyebben be van gyökerezve szívökbe, a keresztyéni, illetőleg jézusi szeretetnek az összes emberi társadalmat átölelő elve, semhogy azt papjaik féktelen izgatása meg tudná gyöngíteni. De aggodalom fog el, ha rá gondolok, hogy dacára annak, hogy Magyarország ezredéves fennállását készülünk megünnepelni: hazánk 15 millió lakosságának több mint fele más nemzetiségű és hogy nagy általánosságban éppen ez az elem a legtudatlanabb s ennek következtében a bigottizmus vak eszköze gyanánt legkönnyebben felhasználható. Ha már ily tekintélyes testület, mint a kath. püspöki kar, s általában a kath. klérus, nem tud felülemelkedni annyira kiváltságos helyzete dacára sem a felekezeti szűkkeblőségen s ily izgató levelet provokál a kath. egyház fejtől, a minő a közelebb megjelent enciklika, s minden lehető eszközt felhasznál arra, hogy lázítsa a különben is elég gyöngye társadalmi köteléket, holott tekintve azt a sokféle felekezeti és nemzetiségi elemet, a melyből a magyar állam áll, annak erősítése egyik kiváló kötelessége volna: mit várjunk a nemzetiségi agitátoroktól?

Nem! Magyarországon, a kath. egyházat nem fenyegeti semmi veszély, sem a más felekezetű polgárok, sem az államkormány részéről, hanem megfordítva: Magyarországot fenyegeti veszély, mégpedig beláthatatlan veszély, a kath. klérus részéről. Hisszük, hogy e tekintetben igazat fognak nekünk adni gondolkozó s elfogulatlan katolikus honfitársaink is. Pedig olyan úton, a melyen a klérus elindult, a vallási — s közelebből az egyházi érdekeket ma már megóvni nem lehet. A

gondolatszabadság sokkal jobban megérlelte már a vallásszabadság utáni vágyat, semhogy az e téren való vizsgálódások elől, remegéssel fordulnának el a hívő lelkek. Ma már az a tudomány, a melyet *Galileinek*, kezét a bibliára téve, kellett megtagadni, mert a klérusnak nem tetszett: az a tudomány egy drága kincs s a többek között arra is megtanít bennünket, hogy habár Szentpéterváron és Londonban nem egy és ugyanazon időben van déli 12 óra, mindazonáltal egyik város lakóinak sincs joguk ahhoz, hogy a másik délpontjának valóságát, mert az övékkel nem egyez meg, kétségbe vonják. És így van ez a vallásos élet világában is. A föld itt is mozog, habár az ezt hívőknek, meg kellene is azt tagadniok, a zsarnok erőszak nyomása alatt. Nem mindnyájunknak egy és ugyanaz a délpontunk; a mi vallásos világunk nappalát, az Istent szellemi műveltségünk, egy-egy más befolyás alkotta világnézetünk néző-pontjáról, más-más délkörrel látjuk a zeniten. S mint a természeti világban, ma már ezt senki kétségbe nem vonja: úgy nem vonható az joggal kétségbe a lelki világban sem. Az Isten, az a jószágos édes atya, minden embert egyaránt gyermekének fogadott a Jézus által s minden gyermekének megengedi, hogy őt színről-színre láthassa, ha hozzá vágyakozik s egyaránt elárasztja szeretetének melegével, bármelyik nemzethez, bármelyik vallásfelekezethez tartozzék is, ha tettei arról tesznek bizonyosságot, hogy lelkét amaz örökszeretet sugára vezérli.

Bizonyval minden felekezetnek, különösen ker. felekezetnek, az a legközvetlenebb hivatása, hogy azoknak, a kik szívük nemesítését, lelki világuk építését reájuk bízták, megmutassa az utat az Atyához s megnyissa a nézőtér a zenit felé. Minden ker. felekezet zászlaján, ha az egy igaz istent akarja szolgálni, csak ez a jelmondat lehet: „szeressétek még ellenségeiteket is! Legyetek tökéletesek, mint a ti mennyei Atyátok is tökéletes!” (Máté V. 44, 48.).

Én, az egyház hivatásáról így gondolkozom s épen azért igen különösnek tűnnek fel nekem XIII. Leo pápa közelebbi enciklikájának eme sorai is: „Látjátok, tisztelendő testvérek, hogy úgy a hírlapok, mint a könyvek segítségével is, *mily erősen harcolnak azok, kik az egyháztól eltávolodtak, hogy széles körben hintsék el mérgét, a nép között, tévelyeknek; rontsák le a jó erkölcsöket s szakítsák el a sokaságot a keresztyéni élet cselekedeteitől.* Lássák be tehát végre a ti embereitek is, hogy itt az ideje valami nagyobb kezdeni ezen a téren is s minden módon rajta lenni azon, hogy a betűvel szemben betűt állítsatok, a mi megfeleljen az ellenfél erejének s a bajok ellen alkalmas gyógyszerrel szolgáltasson. Vagy más helyen: „A jövőre, reméljük, hogy Magyarország katolikus férfiai, látván *közállapotaiknak veszedelmes romlásba való súlyedését,* belátván mindazokban, miket mondottunk, irántuk való atyai gondoskodásunk, bizalmunk, jóakaratumk bizonyosságát, lelküket és erejüket megfeszítsék, hogy minden hitükkel, a mint csak lehetséges, kövessék a mi intéseinket, tanácsainkat.”

Vajjon hol van a hamisítatlan jézusi elvből a legfőbb papnak, a Jézus helytartójának tanácsaiban csak egy szemernyi is? Hát nem a legnyiltabb jeladás az a kulturharcra? A hercegprímás dementije dacára lehetetlen, hogy — a ki gondolkozni tud, — ne lássa, hogy ez, hazánk belpolitikai ügyeibe is a leghatározottabb beavatkozás. A ki ezeket olvassa, kétségbe nem vonhatja, hogy a pápa nagyon is egyoldalúlag, s tendenciózusan van informálva s kétségbe nem vonhatja, hogy a pápa semmibe sem veszi a mi állami életünket. Habo-

zás nélkül mondja ki Magyarországra a lesújtó kritikát s osztja parancs-számba menő tanácsait, nem törődve azzal, hogy ha azok a szavak termékeny talajra találnak, a legkétségbeejtőbb eredményeket idézhetik elő; mert hiszen itt, végre is, az ország lakosságának több mint egyötöde protestáns. Már pedig a pápai körlevél éppen ezek ellen tűzeli harcra híveit, ezeknek lelki nyugalmát akarja feldúlni, mitsem törődve azzal, hogy ez az elem a magyar nemzeti- és állameszme legönzettelenebb és legmostohábbban jutalmazott harcosa; mitsem törődve azzal, hogy mi, a vallás és erkölcsi élet mezején, az Isten országának építésében sem vagyunk rosszabb munkásai a társadalmi életnek, mint kath. testvéreink. Nyugodt lélekkel s tiszta önérzettel utasítjuk azért vissza, mi protestánsok, a pápának e mélyen sértő nyilatkozatát, hogy *mi a nép között a tévely mérgét hintjük; rontjuk a jó erkölcsöket s elszakítjuk a sokaságot a keresztyéni élet cselekedeteitől.* Ott áll a világ ítélőszéke előtt, a történelem lapjain, a mi negyedfél századot meghaladó multunk; az elfogulatlan bíró bizonynyal másat fog kiolvasni abból.

Mi a legfőbb ker. papnak, a Krisztus helytartójának szájából más hangú, az evangéliom szelleme, a Jézus lelke által érlelt beszédeket várunk. Így az Isten országát építeni nem lehet. A harag, a gyűlölet, a boszú, embertestvéreink igaztalan és szeretetlen bántása, a legszentebb kezet is megszentsegteleníti. Mennyivel szebb, mennyivel apostolibb, mennyivel lélekemelőbb s tiszteletet gerjesztőbb lett volna, ha azt mondja, hogy: gyűjtsátok meg oltáraitokon a szeretet tűzét, hogy annak messze fénylő világa odavonja a a szíveket és édes meleget árasztó sugára odabilincselje őket. Csörgedeztessétek az evangéliom tiszta vizét, hogy a kik az élet harcában elfáradva, szomjat oltó forrás után epednek, a legüditőbb italt nálatok találhassák fel! Mennyivel apostolibb volna, ha azt mondja: ne panaszkodjatok, hanem teljesítsétek kötelességeiteket hiven. „Úgy fénylik a ti világosságtok az emberek előtt, hogy lássák a ti jó cselekedeteiteket és dicsőítsék a ti mennyei Atyátokat.” (Máté V. 16.) De a most adott tanácsokra, a protestantizmust lesújtó kritikára, kénytelenek vagyunk az írás eme szavaival válaszolni: „Mi haszna, ha azt mondja valaki, hogy hite van neki, cselekedetei pedig nincsenek? Vajjon képes-e őt a hit megtartani? Neked hited van, nekem cselekedeteim vannak. Mutasd meg nekem a te bitedet, a te cselekedeteidből, én is megmutatom neked, az én cselekedeteimből, az én hitemet” (Jakab II. 14. 18.).

Vas Mihály.

ISKOLAI ÜGY.

Október 31, mint iskolai ünnep.

Kétség is alig férhet ahhoz, hogy a prot. iskolák — kisebbek és nagyobbak egyaránt — meg fogják érezni a reformáció emléknapjának megérkezését (a mint megéreztek már eddig is többen és következetesen) és egy vagy más formában ki fogják fejezni hódolatukat az istenség lelkének amaz önkijelentése iránt, a mely a Luther fellépésében vált korszak alkotó történeti ténynyé.

Igen kíváncsú, hogy ez el ne maradjon.

Az az átok, a mely Krisztus földi helytartójának büszke ajkairól dörgött le az egyszerű ferencrendi barátira, nem utolsó szava volt a pápaságban megtestesült abso-

lutismusnak az isten képére teremtett ember szabad mozgása és igazság keresése ellen. Azóta — mint tudjuk — milliónyi változatban ismétlődött már és ismétlődik az napjainkban is, ha nem épen a régi, büszke és nyers formában is, de mindenkor ugyanazzal a célzattal és reménységgel.

A harc elől kitérnünk nem lehet, de nem is szabad. Nincs tehát más tenni valónk, mint nevelni hozzá katonákat — az iskolák által.

Hogyan? Hát bizony e célra nem elegendő a róm. kath. egyház §§-ba szedett tévedéseit betanítani; az sem elég, ha a növendékek sokat tudnak Lutherről, Kálvinról, Zwingliről s a mi édes magunk reformátorairól: — ehhez lélek kell, a mely megelevenít.

Honnan árad ez a lélek? Hát áradhat ugyan a jó könyvekből, hasznos olvasmányokból is, de mindenek felett a tanárok és az egész iskola protestantismusából. A hol — esetleg — a protestantismus s illetőleg a vallás ügye és a vallásos nevelés csupán egy ember hivatalos tiszte s a hol ezt nem segíti a tisztársak közreható munkája: — ott ez a lélek nem építi fel a maga templomát soha.

Protestáns közszellemet azért a prot. iskoláknak!

A hol ez a szellem meggyökeresedik és a maga hódító útján megindul, ott az október 31 bizonyosan ünnep-nap lesz örökideig, ha hivatalosan azzá nem tétetik is, de én azt szeretném, ha hivatalosan is azzá nyilváníthatnánk.

A vallás-szabadság — ha a jelek nem csalnak — törvénynyé válik s vele egyelőre sok üdvös és szent dolog is veszélybe jut a szabadosság imádóinak révén. Ezt a szabadosságot is fékezheti az okos vallásos nevelés, a lelkesült protestantismus, ha az egyszer az iskolák által életté válik, vagyis cselekedetké.

Első sorban — természetesen — a tanároknak kell azzá válnia. A saját szaktantárgyába mélyedő s attól mintegy megittasult tanár, az is érdekes, sőt tiszteletre méltó jelenség, mert hivatva van, inkább mint más, az igazságok keresésére s a tudomány előbbvitelére. De az ilyen tanárok legtöbbször nem érznek egyéb kötelességet, csak azt, a melyet a tudás-vágy olthatatlan szomja ír eléjük. Az ilyenek sohasem csináltak közszellemet, az ilyenek sohasem biztosítják az iskolák protestantismusát.

Pedig mai napság nagy divata van a szaktudomány-nak s a tudóskodásnak ott is, a hol ez jó formán önámítás, porhintés, vagy bizonyos nehéz kötelességek alól való menekülésre szolgáló arany híd. A pápaszemet temérdeken hordják s az egyéni jogok annyira követelik magok iránt a sokaság tiszteletét, hogy a jótékony közszellem megalakulása bizony-bizony a ritkább szerencsék közé tartozik, főleg az újabb berendezésű iskolák falai között.

Az állami nevelésű tanárok legnagyobb része tudni sem akarja — még ha prot. iskola szolgálatára hivatott is el — hogy mi az a protestantismus és mik annak eléggé fel nem becsülhető feladatai. Nehéz vád, de nem most hangzik először s az élet — fájdalom — sűrűn igazolja. Megaggott, de még ifjú lelkű tanárok, veteránok sóhajtoznak a régibb idők prot. iskoláinak tanári közszellemé után és tűnődve néznek a jövőendő elé, ha valami jótékony fordulat a megindult áramlatot fel nem tartóztatja.

Nos, az ilyen tanári kar nem csinál magától prot. ünnepélyt, s nem mutat hódító tiszteletet neveltjei előtt a protestantismus vívmányai s ennek hősei iránt. Az ilyenekre rá kell határozni az október 31-nek megünneplését.

Eleintén nem igen lenne az ilyen kényszerült ünneplésnek kellő hatása, de lenne — elvégre is — később. Az alkalom eszmélődésre bírná az ünnepély tényezőit, arra a közönyösségben felnevekedett tanárokat is s a protestantismus szellemében rejlő erő egyre jobban-jobban végezné a maga hódításait, többeket és többeket vonna átalakító hatalma alá s a mi addig csak teher, unott robot volt, az gyönyörűséges igává válnék s a kíváncs közszellem mint áldó nap terjesztené szét sugarait az intézet élete felett, a protestantismus s minden igaz emberi haladás dicsőségére.

Borzasztóan félre-érteném én a protestantismust, ha ezt a hódító erőt hozzá nem gondolhatnám, ha ezt annak lényegként nem tisztelhetném.

Tehát a róm. kath. egyház soha nem szünő ellenhatása, a vallás-szabadságból ránk jöhető veszedelmek korlátozása, sőt önmagunk reformálása, tanáraink protestánsabbá tétele végett is — szükségesnek tartom én október 31-nek iskolai megünneplését.

Miben álljon ez az ünneplés? Erre a kérdésre az egyes iskolák természete s helyzete adhatja meg a feletet.

Nem az ellenféllel való kihívó dulakodásban, — oh ebben semmiesetre sem! A protestantismusnak, hogy haszon, ártteremtsen, nincs multhatatlanul szüksége az ő történelmi sötét háttérére, noha ezt egészen nem nélkülözheti. Annyi önfényű csillagunk van, hogy akár egész tej-út kitelnék belőlök: — a világosságnak istenhez vezető útja. Csak ezeket kell felmutogatnunk, csak ezek fényét kell megismertetnünk azzal a hatással együtt, a mely a történelemben részöklül jutott. A harc csak próbaköve a sereg erejének; ez az erő az ellenségre való lövöldözés nélkül is kifejthető — az eszmények szolgálata által.

Egy felolvasás, egy ima, egy ének, vagy mindenik is; ezek alig nélkülözhető részletei egy történelmi nagy ténnyel örökítő ünnepi alkalomnak. De ennél még többet is kívánnék részemről.

A reformáció Krisztushoz vezető ösvény: oda vezetném hát én az iskolák növendékeit a mesterhez, a ki különben is gyönyörködött az ártatlan lelkek hódolatában s a tékozló fiú gyarlását is megtudta bocsátani kegyelmesen. Hogyan vezetném oda? Ugy, hogy *úrvacsorai ünnepélyt is tartanék október 31-én*. Talán nem is újat mondok; úgy zsong a fülemben, mintha ezt már bölcs emberek kívánták volna előttem, de a kikkel nem tudok most beszámolni.

Az úrvacsorában élesen mutatkozik a protestantismus, még ha nem igen igyekszünk is annak jelentőségét kiszínezni. (Az úrvacsorázást én, mint prot. egyház sem engedném el magamnak okt. 31-én! Szerk.) Hadd látnák a növendékek, a kiknek úgy is ritkán van alkalmuk tanáraik vallásos megnyilatkozását szemlélhetni, hadd látnák meg, hogy a tudós embereknek is „út, élet és igazság“ az evangéliom és a Krisztusnak abban nyilatkozó lelke.

Az október 31-iki felolvasásokból, ha azok nem robotszerűen készülnek, nagyon szépen létrejöhetne aztán egy olyan irodalmi ág, a milyen még nincs: — a *protestáns hősök pantheonja*. Milyen roppant nevelői hatása lehetne egy ilyen gyűjteménynek, főleg ha az még illusztrációkkal is élénkítették, — azt alig lehet elképzelni is. Reformátoraink, egész reformációnk küzdelmes multja, vívódásai megelevenülnének az olvasók előtt; gályarabjaink lánc-csörgését, a spanyol inquisitio áldozatainak kétségbeesését, a Karaffák keze alatt elvérzettek halálos hörgését mind hallanák az olvasók és szívökben örökre elpecsételtetnének a protestantismus szolgálatára. Ó a

történelem hatását nem pótolhatja semmi; a mi elődeinknek az igazságért kiállott szenvedéseit el nem tagadhatja senki s róluk beszélnünk, velök társalkodnunk, kínjaikat átéreznünk: — avagy nem az Isten lelkével való társalkodás-e ez? Ki vehetné ezt rossz néven tőlünk?! Avagy nem kötelességünk-e ez nekünk különösen akkor, mikor az ellentábor vezetői olyan bámulatos ügyességgel nevelnek és szereznek imádókat a saját zászlójuknak?!

A protestantizmus ereje eddig az iskolákban rejtett. Ha mi elhanyagoljuk az iskolák protestantizmusát: megállhatunk-e majd pirulás nélkül a történelem ítélő széke előtt?!

Tegyük azért okt. 31-edikét iskolai ünnepé és készüljünk arra kicsinyek és nagyok, tanárok és tanítványok és legyen ez az ünnep kovászszá a prot. iskolák életében s a prot. egyházi irodalomban és támadjanak ennek jó gyümölcsei — ad majorem dei gloriam!

Protestáns.

TÁRCZA.

Dicséreteink szerzői.

E lapok folyó évi 6-ik számában, »Az énekes-könyv ügyében« cím alatt, Révész Kálmán kassai lelkész úr »mindazok számára, kik énekes-könyvükbe be akarják írni minden egyes ének mellé annak szerzőjét is«, közölte az invokációk és dicsérek szerzőinek névsorát. Közölte pedig Révész Imre »A magyarországi ref. egyház közönséges énekes-könyvéről« s Kálmán Farkas »Éneklő kar« című könyvei alapján.

A mennyiben én is Czinke István úrral tartok, t. i. szeretném beírni énekes-könyvembe dicséreteink szerzőinek nevét, nagy örömmel vettem Révész Kálmán közleményét. Csak egy volt a baj. Már voltak előbb is bejegyezve szerzők énekes-könyvembe, aztán meg nagytiszteletű Tóth Dániel és Nagy Ignác miskolci lelkész uraktól is kaptam a mostan hazánál levő énekeink kinyomatásával egykorú kéziratot s egy-két levélből álló, épen a dicsérek szerzőit tartalmazó nyomtatványt: és a Révész Kálmán úr adataival nem egyeztek meg. Természetesen tartózkodtam ilyen körülmények között a bejegyzéstől s hogy a dolgot tisztába hozzam, e lapok szerkesztőségéhez beküldtem egy közleményt, melyben az eltérő adatokat állítottam egymással szembe. A szerkesztő úr a cikket visszaküldte, mellékelve hozzá Révész Imre fent jelzett művét, valamint Nikházy László úrnak ugyancsak e tárgyban hozzá küldött közleményét, melyet előbb Révész Kálmán úrral is közölt és fölhevített, hogy ezek alapján talán sikerül ebben a kérdésben határozottságra jutni, azért vessem össze az adatokat.

Mielőtt e fölhívásnak ez alkalommal eleget tennék, előre ki kell jelentenem, hogy a Révész Kálmán úr adatai nem egyeznek meg tökéletesen a Révész Imre művében közlöttekkel, a mi kissé különösnek tetszik előttem, kivált ha azt is hozzáveszem, hogy a Révész Imre művében sok régi éneknek a szerzője is közölve van s Révész Kálmán azokat teljesen mellőzte, holott mindnyájan, kik érdeklődünk e kérdés iránt, nagy köszönettel vettük volna, ha minden tekintetben teljes névsort ad.

E kijelentésem után áttérek tulajdonképeni célomra s azoknak az énekeknek szerzőit, melyekre nézve jelzett forrásaim t. i. Révész Imre műve, Révész Kálmán közleménye, Tóth Dániel kézírata, Nagy Ignác nyomtatványa és Nikházy László megírt cikke eltérnek egy-

mástól, közlöm az érdeklődőkkel s talán sikerül is nagyobb biztosságot nyújtanom dicséreteink szerzőit illetőleg.

Az 5-ik dicséretet régiek jelzik forrásaim általában, a szerző neve nélkül, kivéve Révész Imrét, ki *Gelei Katona Istvánt* nevezi meg szerzőnek. Azt hiszem ez ellen egyikünk sem tesz kifogást,

A 8-ik dicséret a régi énekes-könyvből van átvéve. Lehet, hogy Lukács István igazította, kit a Nagy Ignác forrása szerző gyanánt nevez meg.

A 10, 11 és 24. dicséreteknek szerzője: *Szilágyi Mihály*. Csak az a kérdés, hogy Révész Kálmán 8. és 25. sorszám alatt jelzett Szilágyi Mihály egy-azonos író-e, vagy kettő? mert szerinte a 8. szám alatt jelzett Szilágyi Mihály írta a 10. és 24. dicséretet, a 25. szám alatt jelzett pedig a 11-ik dicséretet. Igaz, hogy Révész Imrénél a 10. és 24. dicséret szerzője után ott van állása is, míg a 11-ik dicséret szerzője egyszerűen csak így van: »Szilágyi Mihály«, de hát azért két író-e csakugyan? A másik három forrásom egynek veszi s talán nem is helytelenül.

A 21-ik dicséret szerzőjét Révész Imre kétesnek jelzi, t. i. szerinte vagy *Lengyel József* vagy *Horváth Ádám*. Révész Kálmán szintén kétesnek jelzi, de szerző nélkül, a többiek ismeretlennek jelzik. Leghelyesebb talán az elsőt elfogadni s a jelzett két íróat tekinteni szerzőnek vaglyagos szempontból.

A 23-ik dicséret régi kétségek nélkül, de ha Révész Imre oda tette, hogy szerzője Szőnyi Benjámin: miért ne írhatnók ezt be?

A 29-ik is régi, de ha ennél is ott találjuk a szerzőt, ki Révész Imre szerint *Gelei Katona István*: minek ezt mellőzni?

A 35—36. dicsérek régiek s a kinek jegyzeteiben esetleg Varga István van szerző gyanánt jelezve, tekintse ezentúl egyszerűen igazítónak.

A 37-ik is régi, még pedig eredetileg latinul íratott, abból fordította Luther s ő utánna lett magyarra átvéve, hogy ki által, nem tudjuk.

A 38-ik dicséretet Révész Imre senkinek sem tulajdonítja. Elfogadhatjuk többi forrásaim jelzését, hogy ezt *Keresztesi József* írta.

A 43-ik dicséret régi, de szerzőjét Révész Imre ismeri, t. i. *Batizi András*, magyar reformátor.

A 48-ik is régi, de ennek szerzőjét is megnevezi Révész Imre és pedig *Gelei Katona István* püspökben.

Az 51-ik dicséretet Révész Imre műve, Tóth Dániel, Nagy Ignác s Nikházy forrásai *Lácai József*nek tulajdonítják. Révész Kálmán Kis Áront jelzi szerzőnek. Talán az első vélemény elfogadhatóbb, mint ez utóbbi, Kis Áron nem is szerepel Révész Imre névsorában.

A 61-ik dicséret régi, de szerzőjét följegyzí Révész I. s ez *Szőnyi Benjámin*. Szűcs György csak igazította.

A 62-ik dicséretet németből fordította *Lácai József*, úgy Révész Imre, mint Tóth D., Nagy I. s Nikházy forrásai szerint; ellenben Révész K. a fordítót Kis Áronnak mondja. Itt is elfogadhatóbb talán az előbbiek véleménye.

A 64. dicséretet *Luther* írta, fordítója ismeretlen. Régi ének, melyről azonban jó tudnunk, hogy ki írta.

A 67—68. dicsérek *Kleist Ferenc Sándor* német költő művei, melyeket *Lengyel József* fordított magyarra.

A 70-ik dicséret régi, de szerzőjét megnevezi Révész Imre s ez: *Dávid Ferenc*.

A 71—72. dicsérek is régiek, de szerzőjükül Révész Imre *Huszár Gált* jelzi s ezt is jó tudnunk.

Régi a 73 ik dicséret is, melynek szerzőjeül Révész Imre *Szegedi Kis Istvánt* jelzi.

A 93-ik dicséretet *Gellért Keresztély* német tudós írta, magyarra pedig *Komádi Nagy Mihály* fordította. Révész Imre nem ismeri a fordító nevét, csak annyit mond, hogy „valaki a Dunamellékéről.”

A 95-ik dicséretre Révész I. nem szól semmit, kimaradt a »K.« betűvel kezdődők közül. Elfogadhatjuk többi forrásaink állítását, hogy *Lengyel József* írta.

A 137. dicséret régi, de szerzőjét ismeri Révész Imre s ez: *Luther*. Fordítóját ő sem nevezi meg.

A 143-ik dicséret régi, de Révész Imre közli szerzője nevét s ez: *Németi Mihály*, kolozsvári lelkész.

A 157. dicséret is régi, de szerzője meg van nevezve Révész Imrénél. Írta *Weisz Mihály*; ki fordította magyarra, Révész Imre sem jelzi.

A 163. dicséret is régi, de Révész Imre ennek is megnevezi szerzőjét és pedig *Rutilius Márton*, weimári lelkész személyében. Hogy ki fordította magyarra, Révész Imre sem tudja.

A 167. dicséretre Révész Kálmán s Tóth D. forrása azt jelzi, hogy régi, ellenben Révész Imrénél *Lo-sonci* van szerző gyanánt jelezve, míg Nagy Ignác forrása ismeretlennek mondja. Hogy melyik az igaz?... jó volna utána nézni.

A 172-ik dicséretet réginek jelzik forrásaink, de Révész Imre ennek is megmondja szerzőjét, t. i. hogy *Batizi András* írta s *Diószegi Sámuel* igazította át. *Diószegi* igazította a 173-ikat is, mely szintén régi ének.

A 174-ik dicséret szerzőjének teljes neve: *Szentgyörgyi Kemény János*.

A 177-ik dicséret régi. Írta — Révész Imre szerint — *Marot Kelemen*, magyarra fordította: Szenci Molnár Albert.

A 204-ik dicséretnek Révész Imre csak a kezdő sorát közli s szerzőjét nem. Révész Kálmán ismeretlen szerzőtől valónak mondja, úgy szintén a Nagy Ignác forrása is. Csak a Tóth Dániel úrtól kapott kézirat jelzi a szerzőt: *Balog Pált*, ki a 202, 203, 205. dicséreteket is írta. Talán ezt is lehetne neki tulajdonítani.

A 229-ik dicséret régi, de szerzője gyanánt Révész Imre *Ambrosius* milánói püspököt jelzi. Fordítóját ő sem ismeri.

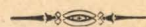
A 235-ik dicséret szerzőiről forrásaim ezt jelzik: Révész Imre szerint írta: Szakács István, Révész Kálmán szerint: Szakácsi István; Tóth Dániel szerint: Sarkadi Mihály; Nagy I. szerint: Szakács Mihály; Nikházy szerint Szakácsi Mihály. A Tóth D. forrásában a Sarkadi név talán onnan állt elő, hogy Szakácsi sarkadi lelkész volt. A sarkadi egyház jegyzőkönyveiből biztosan meg tudhatnók az író nevét.

Az invocationális énekek közül a köznap délutáni 3-ikról Révész Imre mit sem tud, Révész Kálmán ismeretlennek jelzi, Tóth D. forrása Lengyel Józsefet tartja szerzőnek. Ugy látszik, hogy ennek a szerzője inkább ismeretlennek fogadható el, mint ismerősnek,

* * *

Ezekben próbáltam meg a dicséreteink szerzőinek helyesbített névsorát közrebocsátani. Sikertelen vagy nem: azok ítéljék meg, kik hívatottak e kérdésben dönteni. Nekem nincs módomban az eredeti kéziratokat felkutatni, a debreceniek megtehetik.

Dr. Tüdös István.

KÖZÉLETÜNK.

A felsőszabolcsi ev. ref. egyházmegye számvevő gyűlése Kisvárdán 1893. okt. 17—18.

Miután a református egyházi életnek lüktető erei a kisebb-nagyobb — presbyteri, egyházmegyei, egyházkerületi, conventi, zsinati — gyűlések, sietek én is tudósítani a felső-szabolcsi ev. ref. egyházmegye számvevő gyűlésének lefolyásáról s közérdekű tárgyairól becses, lapja érdeklődő olvasóit.

Jelzett gyűlésünket Kisvárdán, folyó évi okt. 17-én *Lukács Ödön* esperes, a tőle megszokott magas szárnyalású, alkalmi imával nyitotta meg. A lélekre ható s szíveinket magával ragadó ima, indítvány következtében, ki fog nyomatni jegyzőkönyvünkben, hogy szépségeiben mások is gyönyörködhesse s az Istenhez való emlékezéshez ihletet nyerhessenek.

Azután az esperes időközi jelentése terjesztetvén elő, ebből megértettük, hogy az elrendelt s időközben felbontott szavazatok alapján, az egyházmegyei tisztikar, 10 évre, következőleg alakult meg: esperes: *Lukács Ödön*, egyházmegyei gondnok: *Gencsy Albert*, országgyűlési képviselő; egyházi tanácsbírák: *Elek Dániel*, *Tóth István*, *Görömbei Péter*, *Nagymáté Albert* és *Szikszai József*, de utóbbi ezen és minden egyházmegyei tisztiségeiről, hajlott korára való tekintetéből, lemondott; világi tanácsbírák: *Vay Péter*, *Szesztay Károly*, *Újfalussy Béla*, *Jármay Márton*, *Jármay Miklós* lettek.

Egyházmegyei főjegyző: *Nagymáté Albert*; aljegyzők: *Vass Mihály* és *Keresztessy Sándor*. Világi jegyzők: *Dr. Mezőssy Béla* és *Piliszy István*.

Számvevő bizottsági elnök: *Vitéz Mihály*, tagok: *Görömbei Péter*, *Jármay Miklós*; jegyző: *Nagyvathy Ferencz*. Egyházmegyei házi pénztáros: *Papp Károly*, özv.-árva-gyám-pénztári: *Lovass Dániel*, pénztári ellenőr: *Tóth István* lett.

Egyházkerületi képviselők, egyházi részről rendes képviselő: *Görömbei Péter*, pótképviselő: *Rácz István*; világi részről: *Újfalussy Béla*, pótképviselők: ifj. *Szűnyoghy Bertalan*, *Dr. Mezőssy Béla* és *Péchy Béla*. Az egész tisztikar nevében *Lukács Ödön* esperes, — a maga nevében külön is — és *Gencsy Albert* egyházmegyei gondnok meleg hangon mondtak köszönetet, és magukat egyházmegyei közügyeink szolgálatára s a prot. eszmék diadalra juttatására kész szívvel felajánlván.

Lelkészjelölő-bizottsági tagok: *Gencsy Albert*, *Görömbei Péter*, *Elek Dániel* rendes, — *Nagymáté Albert*, *Jármay Miklós*, *Újfalussy Béla* póttagokul választottak.

A lemondott *Szikszai József* érdemei jegyzőkönyvileg örököltettek s az egyházmegyei tanácsbíróságra a szavazatok beadása elrendeltetett. *Szikszai József* pedig tiszteletbeli egyházmegyei tanácsbíróvá s számvizsgáló bizottsági taggá holtig megválasztott.

Menyhért János egyházmegyei ügyvéd lemondván, helyének betöltése azon időre halasztatott, midőn az átnézett s módosított zsinati törvények megerősítve leérkeznek, mivel a módosított egyházi törvényekben, az egyházmegyei ügyvéd hatásköre — az eddigi törvények és gyakorlattól eltérőleg — jelentékenyen ki van bővítve; addig pedig *Menyhért János* az ügyek vitelére felhívatott s ajánkozott.

Sáfrány Zsigmond téglási lelkész emléke jegyzőkönyvünkben örököltetni határozatott. A téglási egyház

azon kérelme azonban, hogy az özvegy lelkésznek 1896. március 12-ig kegyelemév adassék, mert a szabályokba ütköző, sajnálattal bár, megtagadtatott; mivel egyszer megtörtént ugyan, hogy az egyházmegye e tekintetben eltért a szabályoktól; azonban azon eltérés igen sok keserűséget s a pénztár gyarapodásában kárt okozott.

Rácz Kálmán, külföldi egyetemeken is tanult jeles ifjú Balkányba segédlelkészül, örömmel bekebelezetett.

Liszkai József veresmarti lelkész ellen, ki nem csak törvényes felsőbbsegeivel szemben megteszi azt a tiszteletlenséget, hogy hivatalos leveleikre nem is válaszol; hanem az ő és egyháza ügyében kinevezett küldöttség elől is eltávozott hazáról, a fegyelmi vizsgálat elrendeltetett.

Többnemű adásvételek s díjlevelek helybenhagyatnak s végmegerősítés végett a főújsztelei egyházkerületre felterjesztetni rendeltettek.

A kercsi egyház lelkészi díjlevele megerősítettet, azon megjegyzéssel, hogy az ott létesítendő állami iskolában a hitfelekezethez tartozó növendékeknek a hittani tárgyakat tanítani köteles leendő; az állam pedig a tanfelügyelőség útján, az állami iskolának minél sürgettebben való létesítésére felhívati rendeltetett.

Az esperes évi jelentése, az egyházmegye *szellemi és anyagi* állapotáról, egész terjedelmében jegyzőkönyvben fog kinyomatni s tájékozás, alkalmazkodás és tanúságul az egyes egyházakkal közölni.

Élénk eszmecserére adott alkalmat Lukács Ödön esperesnek az évi jelentés során felmerült javaslata a belmissió, a cura-pastoralis gyakorlásának tárgyában. Miután népünknek ma is sok babonás, hitelveinkkel ellenkező szokások, pl. búcsúrajárás, az úrnap megünneplése stb. észleltetnek, különösen a többféle hitfelekezetek által lakott városokban, községekben; de meg azért is, mert jövőben a hitsorsosoknak az egyház kebelében való megtartása az eddiginél szorgosabb gondot és körültekintést kíván: — egy hitelveinket felölelő s magyarázó vallástani kate készítésével — Lukács Ödön esperes elnöklete alatt — Görömbei Péter, Keresztessy Sándor, Vass Mihály és Délczeg Sándor bíztak meg.

Olvastatván a kitűnő és hanyag tanítókról szóló kimutatás, a kitűnők köröztetnek, a hanyagok megintetnek.

Vallás-sérelmi ügy is merült fel s tárgyalatott; még pedig — fájdalom! — az olyan nagy múltú és prot. érzelmű Vay családból. Ugyanis: a nagy emlekű gróf Vay Ábrahám unokáját ifj. gróf Vay Ádám fiát, a vajai róm. kath. pap elkeresztelvén, az esetet egy részről az eléggé nem dicsérhető testvér, gróf Vay Olivér a püspöki hivatalnak, más részről pedig Molnár Mihály vajai lelkész az esperes útján az egyházmegyének bejelentették. Az eset az egyházkerület útján, a conventre fog terjesztetni. Az ifj. gróf Vay Ádám neje gróf Zichy-leány. Ime ilyen eredményeket szül a vegyes házasság még azoknál is, kiknek ereiben Vay- és Lónyay-vér, a legkiválóbb reform. családok vére csörgedez!!...

A számvevőszék betérjesztvén jelentését, egyes pénztáraknál a következő eredmény találtatott:

Lelkészi özv.-árva-pénztár állása	73,772	frt.	19	kr.
Litkey-féle lelkészi nyugdíjalap	1821	frt.	12	kr.
Várdy-féle alap	1501	frt.	04	kr.
Cs.-kenézi templom-építési alapállása	4118	frt.	83	kr.
Egyházmegyei házi pénztár	12,658	frt.	13	kr.
Tűzbiztosítási alap	1948	frt.	08	kr.
Szeremley-féle (bökönyi) alap	4779	frt.	33	kr.

Pazonyi templomépítési alap	34,955	frt.	99	1/2	kr.
szegény alap	2040	frt.	62	1/2	kr.
belhivatalnoki alap	1221	frt.	29		kr.

(mind a három Horváth Mária-féle alapítványból származott.)

Miskolczi-féle alap (Keéken)	11,879	frt.	42	1/2	kr.
Tanítói özv.-árva nyugdíj-alap	15,766	frt.	—		kr.

A számvevő bizottság jelentései alapján határozatba ment, hogy jövőre a pénztári év aug. 1-től a következő év aug. 1-ig terjed.

Megállapítottatott az is, hogy a számvevőszék jövőre, az egyházmegyei gyűléstől függetlenül, külön tartsa számvizsgáló gyűléseit.

Az egyházmegye kezelése alatt levő pénzekről egy vagyon-kimutatásról szóló törzskönyv és pénztári kezelési napló-minta készítésével, esperes elnöklete alatt, a pénztárnokok és Vass Mihály megbíztak.

Két fegyelmi ügy is tárgyalatott és pedig mindkettő *geszterédi*, az egyikben (papválasztás) új vizsgálat rendeltetett el, a másik (a tanítóé) feddással végződött.

Ezek voltak a leginkább közérdekű dolgok. Volt még egy érdekes és váratlan körülmény; t. i. az újból megválasztott egyházmegyei gondnok, Gencsy Albert nagybirtokos és országgyűlési képviselő, a gyűlés első napján, újból való megválasztása alkalmából, az egész egyházmegyei gyűlés minden jelenlévő tagját megvendégelte, mintegy 82 embert. A pohárköszöntések egymást érték: a gondnokra mint házigazdára, az esperesre, egyházmegyei tisztikarra stb. Okt. 18-án aztán a gyűlésezés véget ért.

r. l.

Orgona-szentelés Sajó-Szentpéteren.

Sajó-Szentpéteren — a felsőborsodi ev. ref. egyházmegye szívében — f. hó 22-én szív- és lélekemelő ünnepély volt, a mennyiben díszes új orgonáját e napon szentel fel a gyülekezet. Ez ünnepélyes alkalom értékét, s az orgona becsét nagy mértékben növelé az a körülmény, hogy az egy nemesérzésű, buzgó keresztyén házaspár szíves áldozata. E házaspár *Kasza Ferenc presbyter* és *Egri Juliánna*, kik Istentől megáldott szorgalmuk édes gyümölcseiből 1700 frtos adománnyal tették nevüket örökre feledhetetlenné az Ur házat szerető hívek előtt.

Már kora reggel mutatkozott az érdeklődés az egyes utcákon, közhelyeken, leginkább pedig a város közepén, ódon kőfalakkal körülvett, régi templom közelében. Némelyek az érkező vendégekre, mások az orgonára, annak hangjára s hatására voltak kíváncsiak. A kiket ez a szép ajándék a diktálás ódon kényelméből kizavart, azok kedvetlenséggel gondoltak az orgona megszólalására, a haladás barátai ellenben vágyódva néztek annak első megzendülése elé.

Fokozódott a várakozás, mikor végre a harangok csengő nyelve hivatgatni kezdte a hullámzó sokaságot az Ur tornáczáiba. Benn aztán megszólalt az „Im bé jöttünk nagy örömmel” kezdetű ének s az új zenemű alaka s hangja egészen magához bilincselte a szemlélődő hívek figyelmét. A kezdő énekre az ez alkalomra *Gerencsér József* organista-kántor szakértő vezetése alatt, vallás-felekezeti nélkül alakult énekkar szépen elmondott éneke következett, melynek utóhangjainál Főtiszt. *Kun Bertalan* püspök úr lépett fel a szószékbe, (a melyet ez ünnepélyre közadakozásból vett selyem bársony takaró díszített) s imádkozott úgy, a mint ő szokott, az igazi áhitat hangján. Midőn az imádság lel-

kétől áthatva, teljes bensőséggel azért esedezék, hogy ez új orgona hangjai többször viszhangozzák a gyülekezet örömet, mint bánatot: a mély hatás eltitkolhatlanul mutatkozott a hívek könyeiben s a titkos édes érzés, a mi a hívek lelkét ez alkalommal átjárta, sokáig fogja fentartani az imádkozó főpap emlékét. — Majd *Bartha Mihály* egyházmegyei főjegyző lépett a már felavatott s Rutkay Menyhért, miskolci orgonasz művészi kezei alatt gyönyörű accordokat adó orgona utóhangjai alatt a szószerkebe s a CL-ik Zsoltár 1—5 versei alapján egy szépen kidolgozott s az orgona történetével szakszerűen foglalkozó, mindvégig figyelemmel hallgatott szép beszédet mondott, ügyesen kifejtve, hogy az orgona hangjai mire indíthatnak bennünket és hogy a mily összhangban vannak annak hangjai, oly összhang szükséges az Isten törvénye és a mi lelkünk között is. — Ezután az énekkar adott elő ismét egy alkalmoszerű darabot az előbbiekhöz hasonló sikerrel s a meglepetés stádiumán immár túl esett gyülekezet szép éneklése zárta be ez egyszerűségében is szépen sikerült ünnepély első részét.

A második része az olvasóköri helyiségében folyt le. Ez is élvezetes volt, mert több volt mint közebed, áldozatnak is bevált. Főtiszt. Kun Bertalan püspök, Lévay József főjegyző s egyházkerületi tanácsbíró, mint Szentpéter szülöttje, Ragályi Béla egyházmegyei gondnok, Losoncy Jenő egyházi főgondnok, Vadászy Pál esperes s több egyházi és világi férfiak jelenlétében igen kedélyesen folyt az ebédelés, miközben püspök úr az orgona-ajándékozó presbytert: Kasza Ferencet, Vadászy Pál a püspököt, Lévay József az egyházközséget, Bartha Mihály Lévay Józsefet, a költőt, Csizmadia Jenő Vadászy Pált éltették szépen sikerült toasztokban. Egy monumentalis része volt Lévay beszédének az, hogy — mint mondá — a nagyszerű adakozás felhívó példája után is indulva s saját érzéseit is követni akarva, az új orgona feltartási költségei fedezésére 200 frt alapítványt tesz. Méltó folytatása ez az ő korábbi áldozatkész buzgóságának szeretett szülőegyháza iránt! A közebedet kedélyes táncvigalom követte, minek csak a hasadó hajnal vetett véget.

A szép orgona a *Szalay Gyula* székes-fehérvári orgona-mester alkotása, ki a haza e nembeli iparnak valóban díszére válik, annyira, hogy őt az orgonát készíttetni szándékozó egyházak pártfogó figyelmébe bátran ajánljuk.

Bodnár István.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyászhir.** A debreceni főiskolának egy érdemes veteránja hunyt el folyó hó 20 án, végelgyengülésben, 71 éves korában. *Osterlamm Ernő* volt ez, ki 40 évi buzgó működés után, csak egy évvel ezelőtt vonult jól kiérdemelt nyugalomba. Nemes idealismus és példás szerénység voltak fő jellemvonásai s hűség vezérelte működésében. A testvér tanári karral mi is tisztelettel mondunk áldást kihűlt poraira.

— **A debreceni és sárospataki főiskolák történetének megírása végett** emelte fel szavát *Görömbey Péter* t. munkatársunk és barátunk a „Debr. Prot. Lap” 42-ik számában. A debreceni főiskola bölcsészeti facultása érdekében kerületileg megrendelt buzdító beszédének készíttetése közben nagyon kellett éreznie, hogy a legjobb forrás — a főiskola története — nem áll rendelkezésére. Restelkedett, pirult e hiány miatt, tudván hogy mit tesz-

nek e téren a róm. katolikusok és hogy a mi erőink java iskoláink történetében van. Kívánja, hogy — ha már a m.-szigeti, h.-m.-vásárhelyi stb. iskolák történetét, sőt a budapesti egyetemét is el tudtak készíteni, hadd készülne el a millenumi ünnepre két legrégibb collégiumnak története is. A debreceni főiskola történetéhez író is ajánl: *Balogh Ferenc* theol. tanárt. — Az a lelkesedés, a mely most a testvér főiskola javára széles körben mutatkozik, bizonyosan megfogja valósítani a Görömbey indítványát is. A mi a sárospataki főiskola történetének megírását illeti, e végett már régebben megtétettek a kellő lépések úgy a zöld, mint a fehér asztaloknál s bizottság van kiküldve az itt is sokak által szívesen várt műtervezetnek megkészítésére. Emberünk is van a nagy feladathoz, a ki már eddig is több szép részlet-történet közlésével igazolta teljes hivatottságát („A főiskolai könyvtár története.” „A sárospataki főiskola Comenius idejében stb.)

— **Az országos középiskolai tanár-egyesület reformja** ügyében kiküldött bizottság múlt hó 30-án tartotta első tanácskozását. A szegedi közgyűlésnek ahoz a határozataihoz alkalmazkodva, hogy az egyesület olyanná alakíttassék, mely az ország különböző részeiben működő tagtársaknak a működésre nagyobb tért, nagyobb hatáskört, autonómiát és iniciatívát biztosít, a következő főbb elvekben állapodott meg: 1. Az egyesület maradjon a tanárok szabad egyesülete, menten minden hivatalos jellegtől. Nagyon óhajtható, hogy az egyesületnek minden középiskolai tanár tagja legyen. 2. Hogy a vidéki tanárok az egyesület ügyeibe hathatósabb részt vehessenek s nézeteiket és akaratukat is érvényesíthessék, úgy a körök, mint a választmány átalakítandó. Hogy a körök nagyobb súlyra tegyenek szert, egy-egy vidék tanárai s az egyesületnek egyéb ott lakó tagjai vidéki, *regionalis köröket* alkotnak. Olyan város, melyben az egyesületnek sok tagja lakik, maga is alkothat vidéki kört. Vidéki körökön kívül volnának *helyi körök* is, melyeket egy-egy középiskola, vagy egy helyen levő több középiskola tanárai, az ott lakó más féle egyesületi tagokkal alkotnak. 3. A vidéki körök választottjaiból alakul az egyesület igazgató választmánya; ugyancsak a vidéki körök közvetítésével választják a tagok az egyesület összes tisztviselőit. 4. Megszűnik a különbség fővárosi és vidéki választmányi tagok között, mert Budapest is csak egy kör a többi körök között és a választmányi tagoknak csak egy meghatározott számát választja. A választmányi tagok mind meghívotnak a választmányi ülésekre, minők évenként négyszer-ötször tartatnak s a szükséges úti költségekről az egyesület pénztára gondoskodik. Az elnökség gondoskodik, hogy a választmányi ülésre kerülő tárgyak olyképp készíttessenek elő, hogy a vidéki körök azokat előre megvitathassák s erre vonatkozólag esetleg írásban is beadhassák szavazatukat. 5. A tisztviselők választásánál az egyesület minden tagja érvényesítheti akaratát, szavazás által, mely a vidéki körök ülésén az igazgató választmány hármas jelölése alapján történik. A bizottság felhívja az ország mindenik középiskolájának tanítói karát s az egyesület tagjait külön is, hogy a megalapított főbb elvekre november 5-ig tegyék meg megjegyzéseiket, mert legközelebb tartandó tanácskozását a beérkezett vélemények alapján kívánja folytatni.

— **Főpapi memorandumok** akasztották meg közelebb a polgári házasság tárgyában készült miniszteri javaslat ügyét. Ő felsége — mint a napi lapok írják — Vaszary és Schlauch biborosokat véleményeik kifejtésére hívta fel, mielőtt a javaslat felett határozott volna. A két főpap megfelelt a megtisztelő bizalomnak s a Felség azzal tüntette ki ezek memorandumait, hogy leküldte a javaslattevő miniszteriumnak tanulmányozás végett. Persze,

hogy az erdélyi ágost. evangélikus, unitárius és ev. ref. püspököket nem igen kérdezte meg senki felülről, hogy t. i. mit szólnak ahhoz, hogy szentszékeik confiscaltatnak?!... Egyenlőség országa: jövel!

— **A dunamelléki ev. ref. egyházkerület közgyűlése** folyó hó 21-én kezdődött meg Budapesten, az ev. ref. főgimnázium dísztermében. Szász Károly buzgó imája után Tisza Lajos gróf főgondnok üdvözölte a közgyűlés tagjait, gyűlést megnyitó beszédében első sorban említette fel, hogy a zsinati törvények nem nyerték meg a legfelsőbb szentesítést, hanem néhány nem igen lényeges módosítás végett zsinati elnökségünkön visszaküldetnek. Aztán áttért az egyházpolitikai reformokra s azt a reményét fejezte ki, hogy az ezekre vonatkozó törvényjavaslatok mind megállapíttatván, együttesen lesznek megítélhetők. Épen a meddő vitatkozás kikerülése végett leghelyesebbnek tartja, ha az egyházkerületi közgyűlés ez alkalommal ezeket a kérdéseket még napi rendre sem hozza. Bárminő megoldást nyerjenek is ezek a kérdések, annyi bizonyos, hogy ha mi protestánsok hivatásunknak meg akarunk felelni, jövőben még buzgóbban, még nagyobb áldozatkészséggel kell hitvallásunkat szolgálni. Ez után 6 újonnan választott tanácsbíró tette le a hivatalos esküt s az egyházkerület főjegyzője olvasta fel a lelkészképesítésekről szóló jelentését s mutatta be az új lelkészi névtárt. Szász Károly püspöki jelentése következett ez után, melyből örömmel értesült a közgyűlés, hogy az egyházközségek minden tekintetben virágzó állapotban vannak s a népnevelés évről-évre magasabb fokra száll. Köszönetét fejezte ki a tudományos akadémiának azért, hogy Szegedi Gergely 1561-iki *„Énekeskönyv-ével* lepte meg az egyházat. A közgyűlés Szász Károlynak buzgó működéséért jegyzőkönyvileg köszönetét és elismerését fejezte ki. Más nap a bizottságok jelentései tárgyalattak. Az okt. 23-án tartott gyűlés a budapesti theologiai tanároknak kérésére elhatározta, hogy elnöksége útján felír a közoktatási minisztériumhoz, hogy a theologiai tanárokat is vegye fel a szervezett országos nyugdíjintézetbe. Ez ügyben a kellő lépések megtételére a konvent is felkérte. Tárgyalta a közgyűlés a *vallás és közoktatási miniszternek az anyakönyvek kijavítására vonatkozó leirátát is*. Kovács Albert ismertette a miniszteri rendeletet, melynek fő lényege az, hogy ezentúl az anyakönyvbe tett minden kiigazítás csak akkor válik érvényessé, ha azt a vallás- és közoktatási miniszter jóvá hagyta. Az egyházkerület elhatározta, hogy a rendeletet kihirdeti ugyan, de egyúttal feliratot intéz a miniszterhez, hogy azt, tekintve az ev. ref. egyház anyakönyveinek rendezett voltát, helyezze hatályon kívül. A kecskeméti egyházmegye felterjesztése folytán tárgyalták a tanítói fizetések megállapítására vonatkozó ismeretes minősítési utasítást, s a Tisza Lajos gróf indítványára elhatározták, hogy a miniszterhez olyan értelemben tesznek felterjesztést, hogy a hol a kántor-tanítói illetmény együtt van felvéve a tanítói díjlevélben, ott az egész illetménynek egy harmadát vegyék rendes tanítói fizetésnek. Szintén a kecskeméti egyházmegye indítványozta, hogy a miniszter kérésék fel, hogy a tanítói nyugdíj-törvénynek azt az intézkedését, hogy a tanítók minden tanuló után 15 kr díjtszedjenek be, változtattassa meg. A közgyűlés az egyházmegyének ezt az indítványát nem fogadta el. Más nap a jogügyi bizottság jelentése tárgyalatott. Ez alkalommal jelentette be az előadó, hogy Munkácsy Sándor, paksi volt lelkész az egyházkerületre hagyta 7000—8000 frt értékű vagyonát és értékes könyvtárát. A hagyatéki ügy lebonyolítása egyházkerületi ügyészre bízott. Tanár-választás is volt. A kecskeméti jogaka-

démia közjogi tanszékére öt pályázó közül *Jászy Viktor* nagykarolyi járásbírósi aljegyzőt választották meg. Tárgyalta a kecskeméti ref. gimnázium igazgató választásának ügyét. Csabay igazgatóságának ideje lejárván, a tanítói kar s az igazgató-tanács újlag öt jelölte ki az igazgatóságra, de az egyháztanács nem őt, hanem Katona Mihályt választotta meg igazgatónak. A tanítói kar felebbezésére Szász Károly felfüggesztette az egyháztanács választását, s az ügy elintézését az egyházkerület közgyűlése elé terjesztette. Az egyházkerületi közgyűlés szavazattöbbséggel jóváhagyta Katona igazgatóvá választását. Földvári L. vácz-hartyáni lelkész a kerület történetének főbb részleteit megírván, műve ki nyomtatásához segítyt kért. A művet bizottságnak adta ki s a szerzőnek reményt nyújtott a közgyűlés.

— **Vallásegyenlőség és katonaságnál.** Ismételve fölmerült az a hír a napi lapokban, hogy a katonai esküt reformálják. E reform abban állana, hogy az eddig minden ünnepélyesség nélkül elmondott fogadalmat november 1-én ünnepélyes szertartások között teszik le. Az *eskütelést isteni tisztelet előzi meg*. S épen ez teszi a kérdést reánk, protestánsokra érdekessé s valószínűleg sérelmessé. Hogy az esküt megbecsüljék, ünnepélyesebbé tegyék, az helyes, hogy istentisztelettel kapcsolják össze, ha kivihető, az még örömdetes. *De azt nem fogadhatjuk el, hogy a protestáns, zsidó és más felekezetű katonákat eskütelés címe alatt egygyel több alkalommal fogják katolikus istentiszteletre.* Már pedig a katonaság ily közös istentiszteletei tisztán katolikus jellegűek, bennök a katolikus vallás uralkodó jellege tisztán fönmaradt. E szándékkal szemben a protestáns vallású katonaság nevében a következő két törvényre hivatkozunk, melyek megsértése nélkül nem hogy új katolikus istentiszteletre lehetne őket kényszeríteni, de az eddigiek alól is felmentendők. 1791. 26. czikk 3. §. „Az evangélikusokat illető szabad vallás-gyakorlat következtében, legyenek azok... akármely rendű és állapotú emberek (tehát akár katonák is) nem figyelmezve... sem a mise szentségére, sem a búcsújárásokra, sem más szertartásokra és saját vallásával ellenkező tettekre, *semmi cím alatt*, ... ne kényszeríttessenek.“ 1868. 53. cikk 19. §. Egyik vallás felekezet tagjai sem kötelezhetők arra, hogy más vallás felekezetbeliek szertartásait s ünnepeit megtartsák.“ Ezek érvényben levő *alaptörvények*, melyek oltalmára s nem megszegésére van a katonaság. Méltó várakozással nézünk nov. elseje elébe, hogy valjon nem az fog-e akkor ismételten bebizonyosodni, hogy a törvény — túrlemes papiros.

— Lapunk jelen számához *Kókay Lajos* könyvkereskedő leszállított árú kiadványainak jegyzéke van csatolva.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

Beregi A gyűlés-tudósítást tartalmazó lapot s a levelet kaptam. A következő számban megemlítem. Szerkesztői megjegyzésemből különben kiérzhető, hogy én mint gondolkodom. — *Esván.* A költeményt megtartom magamnak. mint egy neki búsult protestáns lélek tipikus nyilatkozatát. Gyönyörködünk benne többen. — *Cs. G.* A kéziratot — kívánságod szerint — megtartottam s küldöm köszönetemmel. — *N. L.* Levelet írtam s választ kérek. — *U. I.* a másokra is sor kerül már. — *G. P.* jól esik buzgóságod jeleit tapasztalnuunk. Az indítvány itt nem okozott visszatetszést, sőt inkább! Az a bizonyos ígérlet ne legyen elfeledve! — *F. L.* Ha lehet még ez év folyamán kinyomatom a derék tanulmányt. A dunamelléki egyházkerületen bejelentett műhöz szerencsét kívánok. — *Sz. F.* Kaptam s közlöm. Hát a temetési énekek? — *Sz. M.* Nyomdába adtam — *R. Gy.* A Kövy-adalékokat várom. — *B. I.* Egy név alatt két tudósítás érkezett. Az elsőt közöljük.

HIRDETÉSEK.

„THE GRESHAM“
életbiztosító társaság.

Londonban.

Magyarországi fiók: Ausztriai fiók:

Budapest,

Ferenc-József-tér 5-6. szám a. a
társaság házában.

Bécs,

Gisellastrasse 1. szám a. a
társaság házában.

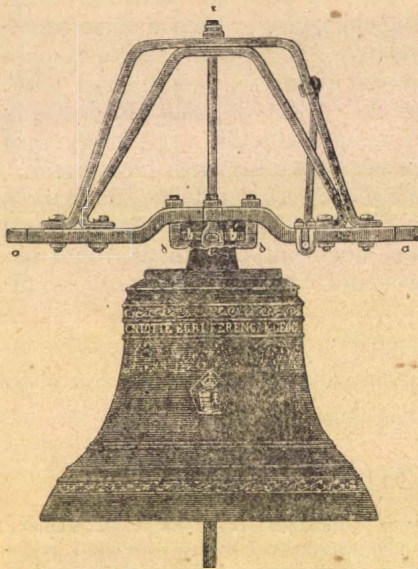
A társaság vagyona 1891. június 30	frk.	117,550.797.—
Evi bevétel biztosítások és kamatból		
1891. évi június 30 -án	»	20,725.259.—
Kifizetések biztosítási és járadéki szer-		
ződések s visszavásárlások stb. után		
a társaság fennállása óta (1848) . . .	»	249,311.449.—
A legutóbbi 12 havi üzleti idő alatt	»	61,372.000.—
értékig nyújtottak be ajánlatok, mi-		
által a társaság fennállása óta be-		
nyújtott ajánlatok összesértéke . . .	»	1.728,184.555.—
értékre megy.		

Prospectusokkal és díjtáblázatokkal, melyek alapján a társaság
kötvényeket kiállít, továbbá ajánlatokkal, díjmentesen szolgál-
nak az osztrák-magyar monarchia minden nagyobb városában
9-10 az ügynök urak és a magyar és osztrák fiókok.

Magyarország

legrégibb harangöntődéje

Kis-Gejőczen (Ungmegye), posta: Császlócz.

Alant írott bátor-
kodom a nagytszt.
lelkész urak becses
tudomására hozni,
hogy öntődémben
minden nagyságú s
hangú harangok ké-
szítését elvállalom,
a kívánt hang-
nem szerint, forgat-
ható fa- vagy vas-
koronával, a legju-
tányosabb ár és fize-
tési feltételek mel-
lett.

Jót állok a leg-
szebb legerősebb
hang-képességért,
tartósságért, sőt még
a szállításnál történ-
hető károkért is.

Nem tetsző harangot visszaveszek. Öntődém, mely
már több mint egy század óta közmegelegedésre szám-
talan harangot szállított, reményem, hogy a jövőben
is ki fogja érdemelni a nagyts. lelkész urak becses
pártfogását.

Kiváló tisztelettel

Egri Ferencz,

harangöntő és földbírtokos.

1-10

Nagytsztelelű lelkész urak! Érdemes egyházi előljárók!

Hogy azon becses megrendeléseknek eleget
tehessek, melyekkel a t. közönség eddig meg-
tiszelt,

harang-öntődémet

megnagyobbítottam, a munkásaim számát meg-
szaporítottam; most már azon helyzetben vagyok,
hogy bármely nagyságú, bármelyik hang-cso-
portba beilleszthető, forgatható fa- vagy vas-
koronával ellátott harangokat, megszabott ha-
táridőre elkészítek; miért is a t. közönség be-
cses pártfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejőcz, (Ungmegye) u. p. Császlócz,

László Sándor

8-10

harangöntő.

BEHYNATESTVÉREK

vas-, fűszer- és bizományi-üzletében

S.-a. Ujhelyben.

A legjutányosabb árban kaphatók: mindenféle **czé-
mentmész** (templomok javítására), **kerti és gazdasági
magvak**, mindenféle **ásványvizek**, **lőpor és lőszer**ek.

Bizományi raktárunk van **kútak és szivattyúkból**,
GRANIT- ÉS MÁRVÁNY-SÍRKÖVEKBŐL, valamint a
legjobb fajta **cserépkályhákból**.

8-10

IFJ. HÖNIG FRIGYES

harang- és ércz-öntődéje

Aradon, Rákóczy-úteza 28. szám.

Alapított 1840-ben. Állami ezüst éremmel kitüntetve 1890-ben.

Ajánlja több évi jótállás mellett a legújabb
találmányú cs. és kir. szabadalmazott harangjait;
melyek előnye a régi szerkezetű harangokkal
szemben az, hogy 22% súly és ármegetakarítás
mellett — erősebb és kellemesebb hangúak.

Továbbá ajánlja a legjobb szerkezetű, for-
gatható vas harang-felszereléseit, melyek alkal-
mazásával a harangok a megrepedéstől meg-
óvatnak, — az áttétes tengely-ágak használásá-
val pedig a legnagyobb harangok is könnyen
kezelhetők; — vas harang-állványait, valamint
régi harangoknak új, forgatható felszerelésre
való átalakítását.

A harangoknak vasuton való szállítását saját
felelősség- és költségemre eszközölöm.

Költségvetések és képes árlapok kívánatra
díjmentesen küldetnek.

10-12

Felélős szerkesztő: RADÁCSI GYÖRGY.

Főmunkatárs: BUZA JÁNOS.

Nyomatott Sárospatakon.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Az 1881. XXVI. t.-c. ismertetése.« *Ujj István.* — »A sárospataki főiskola és az államsegély.« *Dr. Bartha Béla.* — »Dicséreteink szerzői.« *Révész Kálmán.* — »A tiszántúli ev. ref. egyházkerületi gyűlése.« *Görömbei Péter.* — »Dijlevelek a XVI. századból.« *Farkas Lajos.* — »Irodalom.« — »Vegetes közlemények.« — »Pályázat.«

Az 1881. XXVI. t.-c. ismertetése.

Hova inkább terjed s hova szélesebb körben kezd általánossá válni az a nézet, hogy a mily arányban szűkül a tér köröttünk, mint állami közigazgatási faktorok körül: azon arányban kell kiszélesítenünk belmissiói működésünket s kell kifejtenuk a belkormányzat s az egyház benső építése terén buzgalmunkat. Eme nézetnek kell jövőben a protestáns papság hivatását és munkakörét szabályozni.

E téren igyekeztünk ugyan eddig is megtenni sokat, de hogy nem mindent, ezt fogja igazolni az a körülmény is, a melyet vádolás nélküli beismeréssel vagyok kénytelen az olvasó közönség előtt felmutatni, midőn az 1881. XXVI. törvénycikket s annak egyházaink javára kihasználható kedvezményeivel szemben, e kedvezmények kihasználásának elmulasztását, mely az itt uralgó tájékozatlanságból ered, egy szerény ismeretelés keretében felmutatom.

S miután én az 1881. XXVI. t.-c. f) pontja adta kedvezmény alapján, illetőleg annak kihasználásával úgy a reám, mint ladmóci lelkészre, valamint a tanítómra kivetett illeték-egyenértéki adót egyházam javára leíratam, jogosítva érzem magam, hogy a leíratásnál követett eljárásommal s e téren szerzett tapasztalataimmal azokat, a kik még ezt egyházaik javára meg nem tették, megismertessem.

Mielőtt azonban ezt tenném, szükségesnek látom az illeték-egyenértéki adó keletkezését s az ezt szabályozó 1881. XXVI. t.-cikkkel szemben egyházunk magatartását felmutatnom.

Az 1881. XXVI. t.-c.-ben egyházainkra kivetett illeték-egyenértéki új adónak keletkezési története ez: Mindnyájan tudjuk, hogy az államjövedelem egyik jelentékeny részét képezi az illeték-kiszabás jövedelme, vagyis azon bevételi cím, a mely alatt az állam adásvételi műveleteknél a vevőktől, örököségi ügyleteknél az örökösöktől százalékképen tetemes összegeket szed be. Tapasztalván azonban azt, hogy a holt kéz birtokai, a minők a hitbizományok mellett az egyházi javak is — sem eladás, sem örökösödés tárgyát nem képezvén — illeték-kiszabás alá nem vonhatók: úgy gondolta recompensálni magát, hogy azon százalékösszeget, a melyet a nem holt kezű, vagy — mint nevezni szokta: mozgó birtokok után periodusonként — vegyük egy-egy ember-

öltő alatt — nyer, szétosztá ezen éveknek megfelelő apró részletekre és százalék-kárpótlás fejében, illeték-egyenérték címmel róvta meg velük évenként a holt-kezü birtokokat; de midőn ezen rárovást — tekintettel kétségtelenül a nagy terjedelmű hitbizományi, egyházi és községi birtokokra — tette, nem feledkezett meg azon kisebb egyházi birtokoknak nyújtandó kedvezményről sem (mert ezeket amazokkal együtt sújtani nem engedhette meg a kis birtokokat védelem alá vevő állambölcsesség), hanem a hivatott törvény 24. §. f. pontja alatt világosan, minden félreértést kizárólag, »illeték-egyenértéki adómentesnek monda ki mindazon egyházi javadalmak bírlóit, illetőleg élvezőit, kiknek évi tiszta jövedelmük 400 forintot meg nem halad.«

A törvény meg volt hozva, szentesítve, s közzétéve jogerőre emelkedett: csak hogy nehezen ment át a köztudatba, mert azon egykét egyházjogászon kívül, kik hozatalába is befolytak, egyházunk alig vett róla tudomást. Az történt vele, a mi ugyanezen évi debreceni zsinatunk törvénykönyvével, melyről szintén sokan, még közhatósági hivatalnokaink közül is, alig tudnak egyebet annál, hogy létezik.

Az történt itt is, vagyis megtörtént, hogy midőn e törvényt egyházi testületeink közül legelsőbben is a tornai egyházmegye tudomásul vette, első panaszos feljajdulásában nemcsak a hivatolt törvénycikket számát nem ismeré, elkeresztelvén azt XXXIV. t.-cikknek, hanem még panaszában sem talált mélyebb indokot, mint azon néhány lelkész ügyét, kik az első bevallások nem kellő időben történt beadása miatt megbírságotlaltak. Egyházkerületünk ekkor rendelte el a hivatolt törvény reánk vonatkozó szakaszainak kiadását.*

A második hivatalos fellépés e tárgyban a zemp-léni egyházmegyéből jött, mely 1885. évi tavaszi közgyűlésének 66. számú jegyzőkönyvi pontjában feljajdult ezen új adónem egyházainkra mindinkább végzetesen nyomakodó terhe ellen, azonban a törvényt nem ismerő tájékozatlanságában, a baj fő okát ez sem ott kereste, a hol igazán feltalálhatta volna, t. i. az illetéktelen ki-vetésben, s épen ezért indítványában, a melyben »hívatkozván azon elszomorító jelenségre, miszerint egyházaink nagyobb részében, az illeték-egyenérték hát-

* L. 1882. tavaszi gyűlés j. k. 42. sz. A kiadásról szóló püspöki bejelentést az e. évi nyári gyűlés j. k. 12. sz.

ráléka annyira felszaporodott, hogy e által hovatovább az egyházak fennállása leendő veszélyeztetve csak annyit mer ajánlatba hozni, hogy „egyházkerületünk intezzen megkeresést az illető helyre a végett, hogy ezen adónemről kiállított kimutatás az egyházaknak idejekorán küldessék meg, a mennyiben több egyházból azon értesülést vette, hogy nincs is tudomásuk ezen adó összegéről.“ Az alsózempléni egyházmegye ezen indítványa az egyházkerület ugyanazon évi tavaszi közgyűlésén vétetett tárgyalás alá, a hol látván egyházkerületünk azt az általános tájékoztatlanságot, mely egyházunk kebelében e törvénnyel szemben még mindig uralkodik, mindenekelőtt jegyzőkönyvbe véteti s így köztudomásra hozni rendelte az 1881. 26. t.-e. egyházunkat érdeklő 22—27. §§-ait s ha nem tudomással, de legalább sejtelmével bírván annak is, hogy ezen panaszolt adónem talán nem is mindenütt a szabályoknak megfelelőleg vettetett ki: utasítja az egyházmegyét, hogy illetékes közegeik által ezt vizsgáltassák meg s igyekezzenek a bajt saját hatáskörükben orvosolni. Nincs tudomásom róla, legalább a következő évek gyűlési tudósításai nem tesznek róla sehol említést, hogy valamelyik egyházmegye a kerület ezen utasító határozatát effectualta volna, vagyis megtett volna legalább annyit, hogy ellenőriztette volna a kivétést, hogy nem lépett-e túl a törvényszabta határon az ingatlan értéke után számítandó $\frac{4}{100}$ -ed százalékon vagy az érték kiszámításában a földadó százszorosán.

Az ügy ekként zátonyra került; a lapirodalomé, s itt is első sorban a Sárospataki Lapoké az érdem, hogy nem hagyta elszunnyadni ez ügyet, hanem azt, mint fontos napi kérdést felszínen tartá, nemcsak, hanem hovatovább fejleszté. *Böszörményi Károly* málczi lelkész volt az első, ki a Sárospataki Lapok 1886. évi 36. számában *Az egyenértéki illeték* című cikkében tette e fontos ügyet irodalmi megbeszélés tárgyává, kimutatván egyrészt a leíratáshoz, illetőleg felmentéshez való jogosultságunkat, másrészt ennek szabályozó módokat, tévedvén abban, hogy nemcsak ezen javadalmak bírlalóit — lelkészt és tanítót — hanem az egyházközsegeket, mint tulajdonosokat is illeték-egyenérték-menteseknek tekinté. Részben ezen tévedést helyreigazítandó, de még inkább mentességünket beigazolandó, szólott a 44-ik számban *dr. Bacsoni Lajos* jogtanár szakértőleg a kérdéshez.

Ezzel a kérdés egy évre levétetett a lapirodalom napi rendjéről s lett egyesek csendes foglalkozásának tárgya, kik a törvényadta kedvezményt igyekeztek egyházuk érdekében kihasználni. Míg nem 1887-ben ismét az alsózempléni egyházmegye kebelében működő lelkész, t. i. *Olajos Pál*, gesztelyi lelkész által hozatott felszínre az ügy, ki a Sárospataki Lapok az évi 8-ik számában már egyenesen vádolólag lép fel ellenünk, s a magunkkal nem gondolás kiáltó bizonyosságának jelenti ki, ha a törvény által biztosított immunitás jogát élvezni nem akarnók. Egyben azonban nagyot téved, vagyis abban, hogy az illeték-egyenértéki adó leírásának alapját a földadóban mutatja be, azt mondván, hogy a kinek földadójának tizszerese a 400 frtot meg nem haladja, csak az tarthat igényt illeték-egyenértéki adómentességre, holott a gyakorlat azt igazolta be, hogy a földadónak az illeték-egyenértéki adónak csak kivételénél van szerepe, nem egyszersmind a leíratásnál is, hol csak a kataszteri tiszta jövedelem és a IV-ik osztályú kereseti adó vétetik számításba s ha e kettő, vagyis a javadalmazott földbirtok kataszteri tiszta jövedelme és a javadalmas IV. osztályú kereseti adójának százszorosa együttesen nem üti meg a 400 frtot: akkor

iratik le az illeték-egyenérték. Téved továbbá cikkíró abban is, valamint a Sárospataki Lapok az évi 10. számában szintén e tárgyban cikkező *Németh László* is, midőn mindketten a kormányzó testületeket teszik felelősökké azért, a mit az egyes egyházi előjárók megtenni elmulasztottak, holott ha az ellenőrzést vehetjük is kötelességének, de magát a leíratási munkát csak minden egyház maga végezheti el, miután ő áll, mint jogos panaszos a kivető bizottságok törvényellenes eljárásával szemben. Ily irányzattal jelent meg ez utóbbi cikkel egyidejűleg, tehát csak amarra reflektálhatott „*Egy ev. ref. lelkész*“ aláírással egy cikk: „*Még egyszer az illeték-egyenérték*“ cím alatt a „Vegyes közlemények“ rovatában. Ez nem fogadja el mentő oknak sem a törvény homályos szövegezését, melyet különben is tagad, sem kibúvó ajtónak a ránk néző kötelesség teljesítés alól a munkának másra, pl. a felettes hatóságokra leendő hárítását, hanem — egészen helyesen — a lelkészek kötelességévé teszi ezen ügynek saját egyházaik jól felfogott érdekében álló felkarolását, szóval az egész leíratási művelet elvégzését, ily buzdító szavakkal végezvén cikkét: „A helyett tehát, hogy a törvények ellen jó eredmény kilátása nélkül panaszkodnánk, vagy ügyünket másokra bízunk: fogjunk hozzá s végezzük magunk.“ Ezen buzdító szavakra ép oly meleg hangon jó egy üdvözlő a 12. számban *Kálmán Farkastól* egy „*Nyílt levél*“ -ben, szintén a „Vegyes közlemények“ -ben. Mely üdvözlő, de egyszersmind arra is felszólító íratra, vajha szíves lenne cikkező felmutatni az eljárás módzatát is, ígéret tétetik a szerkesztőségtől a szerkesztői üzenetek között, hogy felfogja hívni a cikkezőt, a ki bizonyosan felelni fog, mert a szerkesztői üzenet szerint is: „Jó volna, ha egy kis világosságot tudnánk támasztani ebben a nagy sötétségben.“ A megígért válasz azonban elmaradt, hanem jött helyette a 14-ik számban egy cikk — ez ügygyel leginkább és legbehatóbban foglalkozó — *Böszörményi Károlytól*, melyben a leíratási eljárás különböző módzatait ismertetve, felmutatja, hogy melyik módzat segítségével sikerült neki illeték-egyenértéki adómentességre szert tenni.

Idáig kísérve a kérdést a maga természetes fejlődésében, tekintsük meg mi is közelebről e módzatokat, a melyek segítségével ma is mindazok, kik ezen adónemmel méltatlanul terheltetnek s eddig azt magukról le nem írták, leíratásához hozzáfoghatnak. Az egyik módzat, mely a felsőzempléni egyházmegye elnökségétől egyházmegyei határozat alapján még 1886. tavaszán hivatalból lett ajánlva, a *Dudás Lajos* kassai és *Nagy Lajos* encsenci lelkészeké. Ezen leíratási módzat a kataszteri birtokivnek az adóhivatal által, a papi, illetőleg a tanítói díjlevélnek a járási szolgabírói hivatal által hitelesített másolatai mellett, meg a díjlevélben levő mindennemű és című termények és szolgáltatásoknak kitüntetett pénzértéki kimutatását kívánja meg, ez utóbbi okmányt lelkész, gondnok s legalább egy presbiter aláírásával s egyház pecsétjével látván el. A második módzat Nagyváthy Ferenc kéki lelkészé, melyet magam is szintén sikerrel használtam, mely szerint a díjlevél szolgabíró által hitelesített másolata és a kataszteri tiszta jövedelem hatósági kimutatása csatoltatott melléklet gyanánt. A harmadik Böszörményi Károlyé, ki a IV. osztályú kereseti adóösszegre való hivatkozás mellett csak a kataszteri tiszta jövedelem kimutatását csatolá a beadott kérvényhez. Miután mind a három módzat célhoz vezetett az azt alkalmazásba vevőket, mind a hármát merem ajánlani, de mégis leginkább a legutóbbit, mint legegyszerűbbet.

A cél, egyházainkat ezen adóteher súlya alól fel-

menteni, megérdemli azt a kis fáradságot, a melybe e módok alkalmazásba vétele kerül. Igényt pedig tarthatnak a felmentésre tanítóink mind s lelkészeink legnagyobb része, mert 600 frtos lelkészi chártaink mikönnyen lebecsülhetők 400 frtra, ha a hívek által felbecsült bérleti alap helyett földbirtokaink kataszteri tiszta jövedelmét vesszük becslési alapul. Lássuk az egészet egy példában: All előttem egy 600 frtos díjlevél, a melynek vegyük fő tényezőjéül azon földbirtokot, a melyet bérleti alapon 400 frt haszonélvezetet adónak becsültek, de a melynek kataszteri tiszta tiszta jövedelme csak 150 frt, ezen az alapon, még ha termények és szolgálmányokban 200—250 frtig becsülhető is a járulék, kérhető jogosan az illeték-egyenérték-adó leiratás. De mielőtt valaki ehhez a siker reményében hozzá fogni akarna, tartsa elengedhetlen köteletségének előbb IV. osztályú kereseti adóját rendezni, vagyis oda működni, hogy ez reá nézve méltányosan vettessék ki. E célból legyen mindennek előtt arra figyelmes, hogy azon bevallási íven, a melynek alapján reá a IV. osztályú adó vettetik ki, csak azon javadalmait, illetve fizetési járulékait vallja be s vegye eléggé méltányos megbecsülés alá, a melyek más címen megadóztatva nincsenek, tehát sem föld, sem ház, sem tőke után húzott javadalmait nem, mivel azok már föld-, ház-, tőkekamat adócímen meg vannak adóztatva, s így IV. osztályú kereseti adó alapját nem képezheti. Ily óvatos és méltányos bevallás mellett ritka lelkészi állomás lesz az, melynek illeten járuléka 200—250 frtnál feljebb lesznek becsülhetők.

Arra ugyan készen lehetnek lelkésztársaim, hogy 200—250 frtos járulékalományi bevallásaik, bár polgári becsületszó mellett tétetnek is, az államközegek részéről nem találtnak hitelre érdemeseknek s részint mert idáig magasabban voltak e címen megadóztatva, s azt nem reklamáltak, részint mert sok államközeg akként van — legtöbbször a körjegyzőségek által — informálva, hogy minden prot. lelkésznek lennie kell 600 frt papi fizetésének s ezen az alapon egyszerűen, bevallása figyelmen kívül hagyásával reá húzzatik az 1 %, vagyis a 6 frt, a midőn egyenértéki adója leiratására, ha itt nem reklamál, személyesen a tárgyalásra be nem megy, a kellő felvilágosítást a bizottságnak meg nem adja, nincs többé semmi alapja.

Méltóztassanak azért egyen-egyen az egyháznak, melynek érdekeit szolgáljuk, javára ezekre kellő figyelemmel lenni, óvatosnak lenni a bevallásnál, elővigyázónak lenni a jegyzői hivatal jól informálásánál, pontosnak a tárgyalás idejének betartásánál, s mindennek felett a IV. osztályú adót kivető-bizottság arról leendő meggyőződésénél, miszerint a lelkészi fizetésnek föld-, ház- és tőkekamat alá eső javadalmait IV. osztályú kereseti adó tárgyát nem képezvén, ezek nélkül a lelkészi javadalom átlagban 200 frtnál többre lelkészkedő papságunknál nem becsülhető, hogy így IV. osztályú kereseti adónk 2 frtra leüttetvén: ezen az alapon egyenértéki adónk leiratása a legtöbb helyt keresztülvihető legyen.

Az sem akasztja meg a leiratás műveletének folyamát többé, a mi kezdetben, e kérdéssel való első foglalkozásnál aggályt keltőleg kezdett felmerülni, hogy tényleg nem a lelkész és tanító, vagyis nem a javadalmasok fizetik a aequivalenst; valamint nem határozólag a kérdésre az sem, hogy a legtöbb helyen nem a lelkész fizeti magát a földadót sem, mert például én sem fizetem Ladmócon, s mégis leírták rólam az aequivalent.

Egyetlen, a mi sehol keresztül nem vihető, azon

egyházi birtokokra kivetett aequivalens leiratása, a melyeket az egyház saját szükségletének fedezésére tartott fel magának, mivel itt az egyház ezeknek nem birlalója, hanem tulajdonosa; azonban ez a teher kisebb része, mivel az egyházak egyházi birtokaikból jelentékenyen kevesebb részt hagytak tulajdonukban, mint a mennyit hivatalnokai birlalatába átbocsátottak.

Mintegy függelékül e rövid tanulmányhoz, a melynek megírására egy papi értekezleten tisztársaimnál tapasztalt tájékozatlanság ösztönzött, hol még olyat is kellett tapasztalnom, hogy vannak lelkésztársaim, kik maguk fizetik ezt az új adót, ide igatom a magyar királyi pénzügyminisztériumnak az illeték-egyenérték behajtására vonatkozó 48,164/887. számú következő határozatát:

„Mint hogy a magyarországi ev. ref. egyház fennálló szabályrendeletei, az egyházközségek által alkalmazott lelkészek s illetőleg tanítók fizetéseinek csorbitását határozottan tiltják s épen azért az egyházak ezen belhivatalnokai haszonélvezetbe fizetésül átbocsátott ingatlanok után kivetett illeték-egyenértéknek az egyházak által való fizetést rendelik el: ennél fogva utasítom (cimet), miszerint azonnal intézkedjék, hogy a kir. adóhivatalok a ref. lelkészek és tanítók terhére előírt illeték-egyenértéki tartozás befizetése iránt, első sorban az illető egyházak gondnokaihoz, mint az egyházak vagyoni jogi képviselőihez forduljanak, s e célból az évnegyedenként lejárt illeték-egyenérték fejében fennálló hátrálék 8 nap alatti befizetésére is mindenkor felhívást intézzenek az egyházak gondnokaihoz.”

„A mennyiben elkerülhetlen szükségesnek mutatkoznék, a végrehajtás iránti törvényszabta intézkedések is, első sorban az egyházak, illetőleg gondnokaik ellen indítandók, s csak ha e lépések sem vezetnének eredményre, indítható meg a szabályszerű eljárás az illeték-egyenérték-köteles ingatlanok haszonélvezői ellen az 1881. évi XXVI. t.-c. 27. §-a értelmében.”

„A (címnek) köteletségévé teszem minden lehető módon oda hatni, hogy az illető ref. egyházak gondnokai a lelkészek és tanítókra kirótt illeték-egyenértéki tartozást az évnegyedi lejáratkor, az egyházak által vállalt kötelezettségükhöz képest, a kir. adóhivatal pénztárába befizessék, hogy a törvényszabta végrehajtás alkalmazása s az illeték-egyenértéknek a lelkészek és tanítók elleni érvényesítése lehetőleg mellőzhető legyen.”

Újj István.

ISKOLAI ÜGY.

A sárospataki főiskola és az államsegély.

Motto: Ense recidendum est
immedicabile vulnus.

Nagyon jól tudom, hogy oly kényes kérdést érintek, mely iránt a protestáns tanügyi önkormányzat számos barátja — elismerem, a legtisztább érzésből származó idegenkedéssel viseltetik. De hát végre is oly dologról van szó, mely ha sérti is kálvinista büszkeségünket, de legalább is komoly megvitatásra érdemes.

Közismeretű tény, hogy a sárospataki főiskola évek óta kénytelen az alsó osztályokba való bevételtől számos gyermeket visszautasítani, még protestáns vallásúakat is, azon egyszerű okból, mert párhuzamos osztályok felállítására nem telik. Nem protestáns felekezetűek előtt a gimnáziumi alsó osztályok sorompóját pedig meg sem nyithatja, legfeljebb, mint magántanulók előtt, mert ha saját jelentkező fiait sem képes mindet elfogadni, még

kevésbé teheti ezt idegen vallásfelekezetűekkel, pedig egyházunknak, s hazánknek csak javára válnék, ha ily ifjak már zsonge gyermekkorukban megismerhetnék a protestantizmus szellemét.

Nem képes főiskolánk foganatosítani azokat az építkezéseket, melyek a haladó kor és paedagogia követelményei szerint kívánatosak volnának; nem képes ötödik theologiai tanszéket felállítani, noha oly szükséges volna, mint a mindennapi kenyér; nem leend képes még egy jogi tanszéket kreálni, ha majd ennek szüksége a közeljövőben eljövend, a mitől pedig a jogakadémia létének, vagy nem létének kérdése fog függeni; nem képes tápintézetében a rég tervezett újrászervezést véghez vinni, szépművészeti múzeumát dotálni, *s nem képes tanárainak fizetését sem közvetlen emelés, sem a korpótlékok égetővé vált rendezése által javítani.* S hogy miképen teremthet majd theologiai tanárainak nyugdíjintézetet, a mire pedig csak az őszi kerületi gyűlés vállalta el a vissza nem utasítható erkölcsi kötelezettséget, annak a jó Isten megmondhatója.

Ezek csak a legfőbb, a legkiválóbb szükségek, számos kisebb rendű, de fontos tenni valót nem is említettem.

S midőn főiskolánk régi alkotásait tovább fejleszteni s újakat alkotni a legjobb akarat mellett sem képes az anyagi eszközök teljes hiánya miatt, mégis a tavaszi kerületi gyűlés jegyzőkönyvében azokat a jól ismert, de mélyen megdöbbentő adatokat találjuk, hogy mult évi deficitünk 5330 frt 20 kr., a jelen évi pedig 5034 frt 50 kr. s ezt másként nem fedezhetjük, mint a tőkéből való leírással. Pedig most 3—4 tanszék van heyesselekkel betöltve, melyek pár év múlva rendes dotációt vesznek igénybe.

Igaz, hogy a főiskola györgytarlói birtokának kedvezőbb hasznabérlete jobb kilátást nyújt; de e hiány elenyésztetésére nem elég az a jövedelem-többlet, különösen, ha tekintetbe vesszük azon valószínű áldozatokat, melyekkel ez ügy végleges rendezése járni fog.

S ha a jövedelem-többlet teljesen fedezné is az előre látható hiányt, akkor sincs remény a netáni véletlen kiadások s költségek elviselésére s teljesen ki van zárva az iskola tovább fejlesztésének lehetősége.

Pedig még egy nagyon fontos körülménnyel nem számoltunk: *a kamatláb bizonyosra vehető folytonos csökkenésével.*

Ugy, hogy méltán elmondhatjuk, ha hű képzelgés-sel nem akarjuk magunkat áztatni, hogy a sárospataki főiskola, e háromszázados intézet, a magyar reformált, a magyar protestáns egyház egyik méltó büszkesége, végzetes módon halad az anyagi válság felé, melyből egyelőre, de csakis egyelőre, egyes intézeti ágak fokozatos feláldozásával lenne képes kilábolni, holott egyházunk más, szerencsésebb intézetei: számos vidéki gimnázium, különösen pedig a debreceni főiskola óriás lépésekkel haladnak a fejlődés útján s ha mi előre nem tudunk menni, sőt majd vissza fejlődni leszünk kénytelenek, akkor iskolánk jövője előre látható.

E válságos idő küszöbén addig kell gyökeresen segíteni, míg az iskola tőkéi nagyobb mértékben meg nem apadnak.

A segítségnek csak két módja képzelhető: vagy a protestáns áldozatkészségnek kellene megnyílnia, de nem krajczároknak, nem forintoknak, ezekben, hanem száz ezrekben, egy második Palóci-Horváth testvérpárra volna szüksége iskoláknak; vagy az államsegélyt kell igénybe vennünk.

Remélhetjük-e az elsőt? Alig hiszem, mert igaz ugyan, hogy az áldozatkészség nem halt ki, fényes bi-

zonysága ennek az a 300 ezer forint, mely eddig a debreceni akadémia továbbfejlesztésére összegyűlt; de az is igaz, hogy az utóbbi években főiskolánkkal szemben majdnem a minimumra szállt s a mi alapítvány történik is, inkább konviktusi és ösztöndíj-célokra, nem az iskola közszükségletére.

Nézetem szerint az egyedüli mód a bajokból való kilábolásra s a tovább fejlesztés lehetővé tételére az, hogy a főiskola gimnáziuma javára az 1883. 30. t.-c. alapján az államsegélyt vegyük igénybe.

Ugy vélem, hogy 40—50 ezer forint egyszersmindenkori segély, mely a párhuzamos osztályok, rajzterem elhelyezése végett s más efféle célokra szükséges épületek felállítására s berendezésére, muzeumok gazdagabb felszerelésére volna fordítandó s évi 12 ezer forintnyi államsegély teljesen elegendő volna. Ilyformán 3—4 új tanerő alkalmazása válnék elkerülhetlenné s ez venne igénybe 5—6 ezer forintot, a fenmaradó összeget a gimnáziumi tanárok korpótlék-ügyének rendbehozására lehetne fordítani, a mikor is az akadémiai tanárok fizetésviszonyainak korszerű rendezése már csak fél és elbíráható terhet képezne, különösen ha tekintetbe vesszük azt, hogy a párhuzamos osztályok által követelt kiadási többlet az államsegélyből fedeztetvén, a tanulók nagyobb számából előálló növekedése a tandíjbevételeknek egészen az iskola rendelkezésére marad.

Ily módon párhuzamos osztályokhoz, rendezett tanári fizetésekhez, rajzteremhez, gazdag gyűjteményekhez, a kor színvonalán álló épületekhez jutnánk, a mindennapiakért való aggodás helyett.

S hogy ezt az államsegélyt elnyerhetnők, abban nem kételkedem, mert már azt ellenségeink is elismerhetik, hogy egy háromszázados református főiskolának fentartása, mely oly óriási szolgálatokat tett és tesz a hazai közművelődésnek, csakugyan országos műveltségi érdek (1883. 30. t. c. 47. §-a).

Azonban ha e fontos lépés előnyös következményeit föltártuk, kötelességünk rámutatni azokra az áldozatokra is, melyeket tőlünk követel.

Mindenekelőtt a kultuszminiszter fogja kinevezni azt a 3—4 tanerőt, kik az évi segélyből kapják fizetésüket, ellenben az építkezési u. n. egyszersmindenkorra szóló segély egészen közvetlen ellenszolgáltatás nélkül fog az intézet javára válni. De természetesen a kinevezés csak protestáns, közelebbről református és képesített egyének közül történhetnék s a tanszékeket úgy lehetne elrendezni, hogy a minisztérium az egyházi szempontból közönyösebbekre nézve gyakorolja kinevezési jogát, pl. mennyiségtan-fizikaira, természetrajzra, modern nyelvészetre.

Aztán az autonom tanterv helyett az állami tantervet kellene alkalmazni. De hiszen jelentéktelen eltérésektől eltekintve most is azt alkalmazzuk, mert a minimum az autonom tantervben nem lehet kisebb, mint az állami tantervben megállapított mérték (1883: 30. t.-c. 8. §.), többet pedig aligha akarhatunk, midőn az állam is nagyon sokat akar, s talán mégis jobb a mienkkel a lényegben teljesen megegyező állami tantervet a paedagogia minden eszközével végrehajtani, mint rosszul fizetett tanárokkal, szegényes felszereléssel végrehajtás nélkül hagyni az autonom tanterv egy részét. Ez nem mostanra szól, hanem — ha a tőkék fogyása tart — emberileg nagyon is közelre tehető időre.

Különben is a közoktatási kormány részére oly széles körű felügyeleti jog van megadva az u. n. autonom felekezeti-közép iskolákat illetőleg is, *hogy az államsegély igénybe vétele esetén iskolánk és oktatásügyünk*

realis előnyeért csak inkább névleg létező jogból hozunk némi áldozatot.

Aztán nem is köt le bennünket véglegesen az ily szerződés, csupán addig, míg helyzetünk egy, vagy más módon jobbra fordul pl. a Vay-Mocsáry alapnak — tudomásom szerint — 16 év múlva bekövetkező megnyílása által. Mert akkor törvényadta jogunknál fogva a szerződést újra felbonthatjuk s éhletünk ismét tisztán a magunk emberségéből. „Bármely középiskolát a vallás- és közoktatásügyi miniszter csak azon esetben és addig gyámolíthat anyagilag a fent előadott módon, ha és a meddig azon iskolát fenntartó testület, illetőleg a felekezeti tanintézetekre vonatkozólag azok egyházi főhatósága önként elfogadja, vagy kéri a segélyezést.”

Sőt tovább megyek s azt állítom, hogy iskolánk főhatóságának mindent el kellene követnie arra nézve, hogy jogakadémiánk számára is, mely a felekezeti érdeke mellett az államét is közvetlenül szolgálja, aránylagos államsegélyt eszközöljön ki, legalább annyit, a mennyiből két tanszéket fön lehet tartani s a jogtanári korpótlékok ügyét rendezni. A jogakadémiák elleni vádak, gyanúsítások és kicsinylés időszaka elmúlt, sőt a közoktatási miniszter fejlesztésüket óhajtja. A pataki jogakadémia 7 tanszékevel a fejlesztésre kiválóan alkalmas, de igyekeznünk kell, hogy mások meg ne előzzenek.

Igaz, törvény nem nyilatkozik a jogakadémiák segélyezéséről, de nem is tiltja azt, s a felsőbb oktatás egész ügye a miniszter kezébe van letéve. Ha ő jónak látja s javasolja, — az országgyűlés e költséget bizonyára megszavazza, annál inkább, mert hatalmas lépést képezne a jogi szakoktatás helyes szervezése és decentralizációja felé. Tudjuk, hogy az egyetemi állapotok Budapesten tarthatatlanok, a doktorátusi kényszer által mesterségesen oda gyűjtött hallgatókat a termek befogadni képtelenek s az egyetemi oktatás egész komolysága s érdeke van kockára téve. De a decentralizáció s a vidéki akadémiák fejlesztése újabb áldozatokkal leendő összekötve s ebből az államnak is ki kell venni a maga részét s ki is veszi. A kassai kir. jogakadémiát már államivá tette. Az új irányt ismeri fel főhatóságunk, ha jogakadémiájának államsegélyezésére a lépéseket megteszi.

Legjobb hitem és meggyőződéseim szerint, az adott viszonyok közt ily módon lehet egyedül megoldani gyökeresen a sárospataki főiskola anyagi válságának, melyet előbb utóbb a szellemi is követne, fenyegető kérdését.

Dixi et salvavi animam meam.

Dr. Bartha Béla.

TÁRCZA.

Dicséreteink szerzői.

Legyen szabad a kérdés végleges tisztázása s adataim hitelességének megvédelmezése végett, dr Tüdős István úrnak a múlt számban megjelent — elismerem — sok gondnal és fáradsággal készített cikke után még egyszer nekem is szót emelnem.

En a folyó évi 6. számban megjelent e tárgyú cikkemben, mint világosan látható, csakis az »új énekek«-nek, vagyis »először az új énekes-könyvben megjelent dicséretet« szerzőivel foglalkoztam tüzetesen, a »régí énekeket« csak megjelöltem, szerzőkkel nem foglalkoztam.

Hogy a régi énekek szerzőit Tüdős úr Révész Imre művéből kiírta és közli, igen helyesen tette; csak azt nem értem, hogy a 107—123. szám alatti 17 dicséretet

miért mellőzi el teljesen, holott ezekről épen úgy, mint a 167-ről megtalálhatta volna Révész Imrénél, hogy szerzőjük Losonczi István nagykőrösi tanár.

Azokhoz, melyeket az »új énekekről« közöltem, csakis annyi hozzáadni valóm van, hogy az általam 8. és 25. sorszám alatt kétszer említett Szilágyi Mihály egy és ugyanazon személy és hogy a 235. dicséret szerzője nem (mint irtam) Szakácsi István, hanem Szakács Mihály. Mind a két hibát átvettem mintegy gépiesen Szathmáry József úrnak a Prot. Szemle IV-ik évfolyam 481—483 lapján közölt téves adataiból, mivel épen ezeket akarván kijavítani, ezek sorrendjét követtem előbbi cikkem írásakor.

E két pontra nézve őszintén elmondván a mea culpát, a többire nézve határozottan ki kell mondanom, hogy az én adataim helyesek és T. úr van tévedésben. Tévedésben van főképp azért, mert Kálmán Farkas Éneklő-karát, mely 1880-ban jelent meg s mely Révész Imrénék pár adatát kétségtelenül hiteles források alapján kijavította, — mondom — ezt az Éneklő-kart nem szerezte vagy nem kapta meg s így nem is használhatta. E könyvből tudhatta volna meg, hogy az 51 dicséret csakugyan Kiss Áron (élt 1788—1837, vetési, kismaményi, botpaládi ref. lelkész, Kiss Áron püspök úr édes atyja) írta, a 62 dicséretet pedig ugyancsak ő fordította. Szintén Kálmán Farkas könyvéből tudtam meg, hogy a 38-ik dicséretet Keresztési, a 95-iket pedig Lengyel írta, mivel Révész Imre sorozata az utóbbit egészen elhagyja, az előbbinél pedig a szerzőt nem említi meg.

Ez a négy adat az, melyben én a Révész Imre sorozatától eltértem. Most már ezeket úgy tudva, bizonyára T. úr sem tartja ez eltérést kissé különösnek, hanem egészen természetesnek fogja mondani.

És most összegezzünk. Dr. Tüdős úrnak többrendbeli forrásának nagy munkát kívánó, összehasonlítása után készült cikke határozottan kiegészíti ugyan az én 6. számbeli közleményemet annyiban, hogy a régi énekek szerzőit, a mennyiben ismeretesek, Révész Imre után közli; kiegészítése azonban fogyatékos, mert a 107—123 dicséreteket s ezek ösmert szerzőjét, Losonczi nem említi meg. Egyébként csupán két pontban, az 51 és 62 dicséretre nézve tér el az én közleményemtől; s két dicséretre nézve pedig határozottan ő van tévedésben. Szilágyi Mihályra és a 235 dicséret szerzőjének sokféle variánsban előjövő nevére nézve felvetette ugyan a kérdést, de el nem döntötte. Én (szintén Kálmán Farkas nyomán) erre nézve is megadom a felvilágosítást.

Mindezek alapján bocsánatot kérek, de ki kell mondanom, hogy T. úr múlt számbeli közleménye az általam a folyó évi 6. számban közölt adatokkal szemben sem »nagyobb biztonságot« nem nyújt, sem »helyesbített névsort« nem ad.*

Révész Kálmán.

* De minden bizonnyal hozzájárult az igen egyszerűnek látszó s még máig sem eléggé tisztázott kérdés előbbviteléhez, legalább az által, hogy R. K.-t egy pár korábbi adatának kiigazítására bírta Ez is nyereség. Egyébként pedig, hogy Dicséreteink szerzőire nézve még nincs minden kétség eloszlatva, annak bizonyossága Rácz Károly t. collegának alkalmi felszólalása is (lásd Vegyes rovatunkban!). A megújítandó énekeskönyvbe — reméljük — akár annak előszavába, akár az egyes énekek végére zárjelezetten vagy más módon be fognak majd nyomtatni a szerzők, vagy átdolgozók nevei is s a jövő nemzedék templom-szerető tagjai meg lesznek kímélve a — találgatástól s az ellentétes források miatt beállható bizonytalankodástól.

Szerk.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület gyűlése.

A mint már e lapokban is volt jelezve, a tiszántúli ev. ref. egyházkerület közgyűlése nov. 1-én, d. e. 9 órakor vette kezdetét, szokott helyén, Debrecenben, a főiskola gyűlésezési termében, főtiszt. Kiss Áron püspök úr alkalomszerű szép imájával. Ugyancsak a püspök úr megnyitó beszédében jelezvén a gyűlés kiemelkedőbb tárgyait: a tanárok belépését a miniszter által tervezett országos tanári nyugdíjintézetbe, a beregi esperes-választást, a szatmári egyház második lelkészválasztása ellen beadott felebbezést, sajnálattal mutat rá az üresen álló társelnöki, főgondnoki székre. Remegő hangon tolmácsolja a nagy csapást, mely az egyetlen fiú betegségével az apát is megrendítette; de reménynek ad kifejezést, hogy nem sokára az apát és fiút előbbi lelki, testi erejöknek teljes birtokában, tanácskozásaink zöld asztalánál üdvözölhetjük. Most azonban felhívja nmélt. Tisza Kálmán legidősb. egyházmegyei gondnokot a társelnöki szék elfoglalására. Tisza Kálmán őexcellenciája elfoglalván az elnöki széket, mindenekelőtt javasolja, hogy az egyházkerületi főgondnokot, Vályi Jánost ért családi csapás felett érzett mély részvételének a főtiszt. egyházkerület jegyzőkönyvileg is adjon kifejezést, mi elfogadtatott s annak tolmácsolásával főtiszt. püspök úr meg is bízott.

Az elnöki szék betöltése után következett az egyházkerületi bejelentett képviselők igazolása, esperes és egyházmegyei gondnokok választásának bejelentése, kik közül Szöllősi Antal, a máramaros-ugocsaí és Nadányi Miklós a debreceni egyházmegye újonnan megválasztott gondnokai az esküt azonnal le is tették s magukat az egyházi ügyek szolgálatára, szép beszédek által, készséggel felajánlották, kérve az egyházkerület támogatását. Az egyházkerület részéről főtiszt. püspök úr üdvözli nagy örömmel az egyházi ügyeknek nyert új erőket!

Következett a veszteségek bejelentése. Osterlamm Ernő főiskolai tanárt és Mészáros Józsefet, az egyházkerületi gazdasági tanács tagjait a halál által örökre, dr Kovács Sándor akad. igazgatót, egyházkerületi világi jegyzőt pedig az egyházkerületi tanácskozási asztalnál a miatt vesztette el az egyházkerület, hogy világi egyházkerületi jegyzői tisztről lemondott; lemondott pedig felszaporodott tanári s egyéb bokros teendői miatt; azonban ígérte, hogy az egyházi s iskolai ügyeknek jövőre is hív munkása óhajt maradni. Amazok érdemei jegyzőkönyvileg örökítették, az egyházkerületi világi jegyzői szék betöltésére pedig a szavazás elrendeltetett.

Mielőtt az e. kerület a tárgyalásokba bocsátkoznék, Szabó János esperes meleg hangon, őszinte kegyeletet tanúsító szavakkal indítványozza, hogy miután főtiszt. Kiss Áron püspök úr ez évben érte meg lelkipásztorkodása 50-ik évfordulóját, fejezze ki az e. kerület ezért Isten iránti háláját, kérve a bölcs és jó Istent, hogy szeretet s tisztelet által övezett püspökünket az e. kerületnek sokáig tartsa, éltesse.

Most következett e lapok olvasói előtt már jól ismert beregi esperesi választás kérdése. A választást Uray Imre e. megyei gondnok azon az okon felebbezte meg, mivel idegen elemek, politikai tényezők, közigazgatási hatóságok stb. avatkoztak be a választásba, az autonomikus hatáskör megsértésével; azonban kijelenti, hogy ez ügyet a megválasztott esperes személye ellen intézettnek tekintetni nem kívánja, a mint ezt már az e. megyei gyűlés előtt is kijelentette.

Tisza Kálmán a konventhez való felebbezésre megjelözi, hogy épen a tiszántúli e. kerület volt az mindig, a mely féltékenyen őrizte a kerület jog- s hatáskörét a konventtel szemben, s épen ezért különösnek találná, ha épen e kerület adná fel ez elvet s ismerné el a konvent jogkörét a felebbezés által közigazgatási ügyben; tehát szerinte felebbezésnek helye nincs; hanem ha sérelem történt, van helye egy sérelmi kérvény felterjesztésének.

Tisza István is ellene van a felebbezésnek, miután a választás tárgyában az illetékes e. megye döntött és miután itt csak az egyik fél állott panasszal elő, de egyik fél szavára ítélni nem lehet, itt legfeljebb vizsgálat szükségéről lehet szó; de nem felebbezésről.

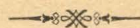
Kiss Albert sem ismeri el, hogy az ügyet conventre lehessen felebbezni; de ha csakugyan avatkoztak be a választásba idegen elemek, hogy ez megtudható legyen, kéri, hogy a felebbezési kérvény felolvastassék. Gr. Dégenfeld József, Szeremley József, Tisza Kálmán, Uray Imre ismételt felszólalásai után Tóth Sámuel e. kerületi főjegyző felolvassa a felebbezési kérvényt s csatolmányait, melyekből úgy látszik, hogy csakugyan avatkoztak be illetéktelen elemek az esperes választásba: főispánra, főszolgabíróra, községi bíróra van hivatkozás, presbiteri határozatok megmásítása jeleztetik (Gulácson, Gúthon) stb.; ennél fogva Kiss Albert, gr. Dégenfeld József, Lukács Ödön, dr Farkas Antal felszólalásai következtében az e. kerület egyhangúlag belenyugodott abba, hogy egy e. kerületi, 3 tagból álló vizsgáló-bizottság küldessék ki. A bizottság tagjai: Dávidházi János esperes, dr Farkas Antal, Lengyel Imre mint rendes, Szunyogh Szabolcs és Szarka Boldizsár, mint póttagok.

A szatmári e. megye a sátoros ünnepek harmadik napjának megünneplése ellen határozatot hozván, ezen határozatának megerősítését kéri. A mennyiben az e. kerület már 1597-ben Tasnádon, később 1790-ben, majd az 1800-as években több ízben elrendelte, hogy az ünnepek csakis két napig tartassanak, a szatmári e. megye határozatát most is helyben hagyja s az egész e. kerületre kiterjeszti.

Másik nagy kérdés a szatmári második lelkészi állás be, vagy nem töltése vala. Az e. megye elhatározta, hogy betöltendő. Ez ellen a szatmári presbiterium felebezett. Különben szépen írt felterjesztésében az e. megyét ellenszenvvel, a szatmári egyház magára hagyásával stb. vádolván, e vádak ellen Szarka Boldizsár szatmári esperes védekezett s azokat adatokkal támogatott, higgadt, alapos beszédével halomra döntötte, s az ügy Ujfalussy Sándor és Szöllősi Antalnak a szatmári egyház mellett, — Széll Kálmán, Szabó Károly, Szathmári Sándornak a szatmári egyház felebbezésének elvetése mellett tartott beszédek után az elnökség által az ügy a felszólalók nyilatkozatainak többsége szerint akként döntetett el, hogy a szatmári egyház köteleztetik második lelkészt is választani.

Görömbei Péter.

(Folyt. köv).

MULTUNK.

Díjlevelek a XVI. századból.

A nagy szellemi mozgalmak egyik lélektani sajátossága, hogy nemcsak a létező társadalmi intézményeket tökélyesbítik, de magukat az egyes egyéneket is nemesítik, sokszor eszményi magaslatra emelik. Bennök elfelejti, helyesebben elmellőzi az egyes saját egyéniségét, egyéni érdekeit; áthatva a nagy eszmékkel telült

légkörtől, előtte csak a nagy, a szent cél lebeg, melyért küzdenie kell, mely tőle áldozatokat kíván.

Igy volt ez a reformáció idejében is. Ki nemcsak a kézikönyvek nagy vonásaiban ismeri a magyar reformáció történetét, hanem alkalma s ideje levén csak egy egyházmegyei levéltárban is kutathatni, közelebből látni az egyes alakokat, a mint járnak-kelnek, hallani beszédeiket, a sorok közül kiolvashatni érzelmeiket: — lehetetlen, hogy tisztelettel ne hajoljék meg az előtt a nagylelkűség és nemes önmegtagadás előtt, mit egyik-másik poros lap kopott soraiból olvashat.

Láthatunk itt egyházközségeket, a mint „istenes dologra fakadva“, magukra veszik a prédikátor, vagy „schola mester“, vagy mindkettő díjazásának gondját; viszik s adják meg az áldozatot, mit tőlök az idő kíván, a szegény éppen úgy, mint a gazdag. — Vajjon hová tűnt el e régi világ, midőn a prédikátor és „mester“ fizetése „istenes dolog“ volt a hívők részéről?! Aztán látunk egyeseket, köztük olykor egy klérikust, vagy barátot; egyik eldobja magától a nagy jövedelmű plebániát, másik a szerzetesi csuhát, mely neki gondtalan s kényelmes életet biztosított; oda állanak egy-egy 50—60 tagból álló, szervezetlen, a nagy többség által gunyolt, a hatalomtól üldözött gyülekezet elé, hogy lobogtassák az evangéliom világát s küzdjenek a hatalommal szövetséget kötve a vakbuzgóság ellen s ama paizsos férfiúval, saját nyomorukkal.

A mi az egyes emberekkel történt, ugyanaz történt a reformálandó egyházak egyetemével. Az áttérők egy eszményi céllal keblökben, nem sokat törődtek az anyagi oldallal. Ott hagyták a gazdagságot, földbirtokokat, alapítványokat, templomi kincseket, melyek pedig, mint a nemzet tagjait, őket is joggal megilletették volna; a prédikátorok nem áhitoztak a plebániák jövedelmei után; éltek abból, mit az áttérők jöszántukból adtak számukra. Adtak kenyeret, lisztet, sőt, korpát, tyukot, vásznat, a mi feleslege a hívőnek volt, elfogadták szó nélkül; ha valami dologbeli segédelmet ajánlottak fel „falujúl“: szívesen vették; s ha ez az alamizna nem volt elég egy család tengetésére, azzal vigasztalhatták magukat, hogy „vagyon halastó és lehet benne halászni és csikászni“, — ha ugyan a másik fél nem irigyelte meg tőlük e morzsákat is.

Az említett viszonyok illusztrálásául álljon itt egy pár lelkészi s tanítói díjlevél, melyeket a „Nyírség“ vidékén lakó őseink 1596-ban, (tehát midőn a körülbelül félszázados gyakorlat mintegy törvényerőre emelte a már megszokott díjazási rendszert) összeírtak.*

* * *

Proventus Ministris Verbi in Szabolcz Comitatu denuo delineatj Tempore Seniorato R. ac C. Viri D. Senioris Steph. D. Debreczenj.

Tuser. Anno 1675. Die 1. Apr.

Mij egész Tuseriak mind közönségesen az bölcs Istennek kegyelmes vezérléséből, ilyen lelkünk pihentető Istenes dologra fakadtunk, hogy annyival inkább annak Christus érdeme ronttó és Sokat meg vakító érdemesek, iajos Bélyege, el ne borítsa életünket, Hogy a Sz: léleknek hivesen lengedező szellőjével haritassék el rólunk mieinknek olly Dajkája által, ki csak az Uréval sáfárokodnék Istenhez való kötelessége szerént, melyért minekünk is leszen ilyen adásunk, avagy Prédikátorunk-

* E díjlevelek egy 1649-ben készült s a felsőszabolcsi egyházmegye levéltárának 1. számú csomagjában őrzött másolatból írtattak ki. F. L.

nak esztendőnként való ell rendeltetésünk, melly így következik pedig

Elsőb is Prédikátorunknak való Ház helyével, kis kertjével, minden esztendőnként, két két hold földével egygüt, azok egy, egy köblösöket a falu tartozik üdönek javán megszántani háromszor is vetni; de az Prédikátor Ur Magvával, — *Másod:* Minden egész ekés Ember ad négy, négy kereszt életet fele buza, fele ros, Az kétt, két ökrösök pedig két keresztet ennek is fele buza fele rost adnak, egy Boglya szénát, s egy, egy szekér Fát, három, három poturát, *Harmad:* Az Gyalogszeresek avagy Csépesek adnak Hét, Hét Véka Rost, egy, egy Boglya szénát, s — egy, egy szekér fát. Három, három Poturát. — *Negyed:* Az Özvegy Aszonyok Ött, Ött Sing Vásznat, — *Ötöd:* Az keresztelestül pedig egy, egy Tyuk s egy, egy kenyér minden gyermek keresztelesejere (igy).

Ennek pedig szenttül, és meg másolhatatlanul való meg allására lelkünk örömevel kötelezzük magunkat egész Tuseriak,

Datum Tuser Die et Anno ut Supra.
(18 aláírás).

A j a k.

Minden külön kenyeres ember ad három, három kereszt gabonát fele buza, fele ros. Az kinek járó marhája vagyon, az az után vét. Mindenik mezőre vadnak hat, hat hold földek, hármát az falu háromszor megh szántya az Prédikátor magvával be vetik. Az hármát a Prédikátor maga szántassa ha kel neki. Garas pénzt adnak singuli. Az özvegy asszonyok három, három Sing vásznat adnak. Minden marhas ember egy, egy bokor fát ad. Az mely emper Csépievel (igy) vagy Sarlojával keresi ad másfél köböl gabonát. Vagyon három jaras mező, mindenikre vagion egy, egy kaszáló, mellyet falujul kaszálnak. Maga az prédikátor takartassa s hordia be. Esketéstül az ujoncok adnak egy egy keszkenőt. Halot felet való predikállastul fl. 1. keresztelestül tyuk, kenyér.

Rectoris proventus. Minden külön kenyeres szántó ember egy, egy kereszt gabonát ad, fele buza fele ros. Az kj nem szántó két két vékát ad. Item adnak garast és den. 3. Egy, egy szekér fát. Az özvegy asszonyok adnak másfél sing vásznat.

A p a g y.

Az Nemes emberek saját akaratiokbul, a mit akar-nak (többi előbbihez hasonlóan).

B é l t e k.

Summa szerint adnak fl. 35. Ismét minden külön kenyeres ember fél, fél köböl életet ad, felére buza, felére ros. Egy, egy boglya széna. Három nyomásra egy, egy darab föld vagion, mellyekben négy köböl s öt köböl bele megyen, falujul szántyák kétszer, az Prédikátor magvából be vetik, fel arattyák, be horgyak és be rakják. Keresztelestül tyuk és kenyér. Halot felet való predikalástul fl. 1. Szolga legény esketésétül den. 40. Elegendő fát adnak. Özvegy asszonyok vásznat három singet.

B e r c z e l.

Minden külön kenyeres ember den. 75. ad. s egy, egy boglya szénát, egy, egy szekér fát, egy, egy véka gabonát. Keresztelestül tyuk s kenyér. Házas szolga esketése után keszkendővel egész bért ad (talán magyarázatul annak, hogy a pap az ily esketés után többet nem követelhet). Gusalyos asszonyok 3 sing vásznat. Halot felet való predikalástul fl. 1. — *Mester beri* (béri

díjja). Minden gazda ember den. 33. fél, fél bokor fát, fél negyed életet ad.

Megyer.

Mingen ágytúl adnak den. 75. fél, fél köből gabonát, fele buza, fele ros. Egy, egy bokor fát. Egy, egy boglya szénát, egy hold szántás. Reliqua ut alibi.

Vásáros-Namény.

Az Vároستól pénz fizetés fl. 28. Lónyai Sig. U. ó. Nagys.-tul fl. 12. Egy verő disznó. Minnyomásra vadnak 12 hold földet. Az mellyeket Vároستól szántanak és fel is arattyák be horgiák. Földben Lónyai Sig: ő Naga ad magot, felébe az Város. Vadnak három kaszáló rétek, az mellyeket Vároستól kaszálnak, felis takariák és beis horgiák. Az Pontoki várn az Prédikátoré. Halot felet való prédikálástul fl. 1. Elegendő fa.

Lónyai István U. ad fl. 6. Egy hizó disznót.

Mester fizetése az Vároستól fl. 16, az úrtul fl. 6. Minden szántó embertül fél köből, Marhátlantul egy véka. Az pontoki Várnak harmada. Elegendő fa. Az Urtól Cub. Trit. 4. Egy disznó.

(Vége köv.)

Farkas Lajos.

IRODALOM.

* „A Prot. Szemle“ 4-ik füzeté a következő tartalommal jelent meg: »A placetumról« (befejező közlemény) Dr. Bartha Béla. »Jan Kollár, mint pap, tudós, és költő.« Várnai Sándor. »A régi socialismusról.« Dr. Csiky Kálmán. Könyvismertetés. Dr. Szilávik Mátyástól s Irodalmi Szemle. E füzettel az évfolyam be van fejezve; tehát csak a jövő évben válik a »Szemle« havi folyóirattá, s talán akkor is csak úgy, ha a közönség érdemileg fogja azt pártfogolni. Az érdekes füzethez egy felhívás is van csatolva, a melyben a szerkesztő, mint pénztárnok is figyelmezteti az előfizetők egy részét, (a kiknek tagsági kötelezettségük lejár) újabb jelentkezésre, a hátrálékosokat pedig a pontosabb fizetésre. A hátrálék összege 6593 frtra rúg, a mi megdöbbenően jellemzi a mi szegénységünket-e, vagy közönyöségünket?!... A hátrálékok befizetését okt. 20-ra kérte a szerkesztő, azontúl *póstai megbízásokat* fognak szétküldözni. A népies kiadványok — ugyancsak a mellékelt felhívás szerint — még ez év folyamán megindulnak. Ideje volna felébrednünk és a prot. irodalom pártfogása által egy lélekkel átalakulnunk a prot. eszmék s érdekek védelméért és diadaláért!...

* Ráth Mór Iskolai Kiadásai címen egy rendkívül becses irodalmi vállalat indult meg Budapesten, a melylyel az iskolai növendékeket akarja — az áldozatkész kiadó — első sorban hozzájuttatni a hazai és külföldi irodalom legjelesebb termékeihez. Eddig a következő füzetek jelentek meg csinos, tetszős formában: Arany János: »A magyar verselésről« (30 kr), »Zrínyi és Tasso« (50 kr), »Irói arcképek« (40 kr), »Bírálatok« (40 kr), »Az elveszett alkotmány« (50 kr), »A nagyidai cigányok« (40 kr), »Rózsa és Ibolya, Losonczy István, Bolond Istók« (50 kr), »Toldi« (nyolcadik kiadás 40 kr), »Toldi estéje« (40 kr), »Buda halála« (60 kr), »Murány ostroma« (ötödik kiadás, 40 kr), »Válogatott balladái« (40 kr) stb. A törekvő ifjúság magát becsüli meg, ha megtakarított filléreit az ilyen művek beszerzésére fordítja.

* A tiszáninneri ev. ref. egyházkerület miskolci felsőbb leánynevelő-intézetének értesítője került hozzám

e napokban, melyet az intézet lánglelkű s ezen a téren páratlanul álló igazgató-tanára, Tóth Pál közöl. A csinnal kiállított, mintegy 42 lapra terjedő füzetben még az elemi leányiskola értesítője is bennfoglaltatik. Az értesítő kifogástalan, örömmel győződünk meg belőle mi is, kik ez intézetet közelebbről színról-színre nem ösmerjük, hogy a nőnevelés szent ügye végre-valahára nem egészen mostoha gyermeke egyházkerületünknek; örömmel győződünk meg arról, hogy a főtiszteletű egyházkerület, ez intézetnek pártfogó és felügyelő testülete, ez intézetnek tanerői, igazgatójokkal élükön, mindent elkövetnek arra nézve, hogy az, a ki az intézetbe megy, a szorosan vett társadalmi és tudományos műveltségen felül nagy és tisztelt legyen mint nő, hitves és anya. Szóval az értesítő hű képét nyújtja az intézet 1892/93. iskolai év életének, hű képét az intézet szellemének. Ezek előrebocsátása után legyen szabad én nékem szerény, a tudományos téren ösmeretlen és járatlan falusi embernek az eke szarvát elhagyva, íróasztalomhoz ülni, s egy az irodalom terén otthonos és tisztelt egyénbe nem belekötni vagy véle tollharcot kezdeni, egyszerűen felhívni becses figyelmét az értesítőbe becsúszott egynehány igen lényeges sajtóhibákra,

A 21. lap legalsó kikezdése szerint 138 növendék látogatja az iskolát, s ez a létszám mai napig meg van, s ha folytatjuk az olvasást, a 23. lap legfelső sorai szerint, a hol a növendékek vallás szerint ref. 75, ág. hitv. 28, róm. kath. 10, izraelita 21, már csak 134, mert $75 + 28 + 10 + 21 = 134$. A 33. lap részletes kimutatása szerint pedig csakugyan 136 van az iskolában, csak hogy e lap kimutatása szintén nem helyes, mert a II. osztályban 28 reformátust és 3 római katolikust tüntet fel, holott ha megnézzük a 28. és 29. lapon a második osztályt, reform. 27, róm. kath. pedig 4 van valósággal, ha ugyan nem itt a tévedés.

A 33. lap 2. kikezdése szerint beíratott az I. ső osztályba 34, a II-ikba 46, a III-ikba 34, a IV-ikbe 27, vagyis összesen 141, a melyből ha levonjuk a 3-at, a kik közül 2 családi körülmények miatt meg nem jelent, 1 pedig évközben távozott el az intézetből; kell lenni 138 növendéknek, holott a 28, 30, 31, 32, 33. lapok tanúsága szerint csak 136 van, a 34. lap pedig, a hol lakhelyök szerint tünteti ki a növendékeket, már csak 133-at mutat. No de míg azokról a mesze vidékekről Miskolcra ér, 1—2 eltévedhet, 5 azonban sok.

A 23. lap 5. kikezdése szerint már nem vész el 5, csakis egy, a hol az internatusba van tényleg 50 növendék. Vallásuk szerint ref. 37, ágost. 9, róm. kath. 3, izr. 1. 50 csakugyan, de utánna következik az internatusban levő növendékek kerületek szerint való kimutatása is. Tiszáninnen 19, Tiszántúl 9, Dunáninnen 6, Dunáninnen 4, Erdély 2, a Tiszai ág. hitv. egyházkerületből 9. Ez már csak 49 és nem 50, ha csak valamelyik szegény kollégám leányát kettőbe nem számította. Sőt itt a Dunáninneri kerület kétszer van kitüntetve, míg a Dunántúli sehol.

És ezeket a szerintem nagyon lényeges hibákat betetőzi egy sokkal lényegesebb, az nevezetesen, a midőn a 24. lap 4. sora alólról 8925 frt bevételt, legalsó sora pedig 8371 frt kiadást mutat, a 24. lap 3. felső sora szerint pedig a maradvány 604 frt, holott csak 554 frt.

Ha megteszi valaki továbbá azt a fáradságot, hogy összehasonlíttja a 28, 30, és 34. lapok oldalait, s összegezi az intézet növendékeinek lakhelyeit, meglátja, hogy az szintén nem vág össze, mert a 28. lap szerint az I-ső osztályban Borsodból 4 van, míg a 34. lap szerint

5. A 28—29. lap szerint a II. osztályban Borsodból 9, Gömörből 2, Pestből 2, Pozsonyból pedig 1 növendék van, míg a 34. lap szerint Borsodból 8, Gömörből 1, Pestből 3, Pozsony kimaradt. A 29—30. lap szerint a III. osztályban Szepesből 4 van, míg a 34. lap szerint csak 2. A IV. osztálynál hiba nincs. Ha nem ösmerném Tóth Pált, azt mondanám, hogy ha ő így számol be a társadalom legműveltebb családjainak legféltettebb kincsei lelkével, így valósággal, mint a hogy papíroson, a jövő évben a 136 nem lenne 13. De hát bár mindenütt ily kezekben lenne gyermekeink jövője letéve, mint a milyenben le van téve a Tiszáninnen való ev. ref. egyházkerület növevelés szent ügye. Még csak egyet: Nekem feltűnő, a midőn a Korocz József neve után ezeket a szavakat olvastam, hogy püspöki segédlelkész. Hogy miért? úgy hiszem felesleges indokolnom.

És most engedjen meg nt. szerkesztő úr, a midőn becses türelmét idáig farsztottam. Nem feltűnési vizketeg, egyszerűen jóakarát fogatott velem tollat. Becses engedelmevel jövőre más tárgyban is.

Gyurkó Barna, ref. lelkész.

* Aláírási felhívás Fejes István összes költeményeire.

Irodalmi viszonyaink ma olyanok, hogy verses művekre még a központban lakó írók is alig kapnak kiadót. Vidéki írónak erre gondolni sem lehet. Ha az ember géniuszt követve mégis ír, munkái éveken keresztül vesztegelnek fiókjában azon kisebb verseken kívül, a melyeket a napi sajtó felhasznál. Így a költő, működésének azon egyik célját, hogy tehetségének mértéke szerint korára is hasson, semmi esetre sem érheti el. Ily körülmények közt, nehezen bár, de mégis elhatároztam magamat arra, hogy az eszményi irányú versköltészet kedvelőihöz fordulok, csupán annyit kérve, hogy a kik működésemet ismerik és valamire méltányolják, aláírásukkal segítsék elő „Összes költeményeim” kiadhatását. Költeményeim két nagyobb kötetben jelennek meg, nagy 8° íven, díszes kiadásban. Egyik kötet lyrai és vegyes verseket, a másik három költői beszélyt és két olvasmányi színművet fog tartalmazni. Aláíróknak 5 frért bérmentve küldöm meg a példányokat; a bolti ár 6 frt lesz. Gyűjtőknek 8 példány után tiszteletpéldánnyal szolgálók. Az íveket műtőztassanak hozzáam visszaküldeni, lehetőleg december 1-ig. Egyes megrendelések levelezőlapon is eszközölhetők. Sátoralja-Ujhely, 1893. október hó.

Fejes István.

* A „Téli Ujság Naptára” az 1894 évre a Hornyánszky Viktor kiadásában megjelent. Ára 25 kr. Szerkesztője Buday János, berek-böszörményi ev. ref. lelkész igyekezett a naptár olvasni való részét úgy össze válogatni, hogy az protestáns népünket tanítva gyönyörködtesse. A két hitújító című olvasmányban Lutherről és Kálvinnról emlékezik meg, bemutatván mind a kettőnek arcképét is. Aztán az öt református püspök arcképét közli, rövid élet rajzzal. Bemutatja Arany János szobrát, és a budapesti szabadságharc szobrát. „A három Gál” című rajzban a debreceni kollégium három volt növendékének életét vázolja, melyből kitűnik, hogy legboldogabb lett közülök a szegény református levita, kinek a Krisztus igája könnyű és gyönyörűsége vala. Ilyes Endre az erdődi híres ref. egyház pusztulását írja le. Költemények is vannak benne. Így Szabó Gézáról „Jefte áldozatja.” Csécsi Imrétől „A győtrelem órája.” Szabolcskától „Kálvin sirjánál.” Közöl hasznos tudnivalókat és néhány adomát is. Ajánljuk lelkészeink figyelmébe.

* „Szükséges-e a polgári házasság?” Irta egy pap. Budapest. A szerző sajátja. Ára 20 kr. — A fenti cím alatt jelent meg a napokban egy kis röpirat — 28

lapnyi terjedelmű, — mely a felvetett kérdésre határozott igennel felel. Eszmemenete a következő; a házasság a faji ösztön eredménye, melyet állatiasságából már a görög római kor kezdett kiemelni. Igazi tisztaságra s monogamikus bensőségre csak a keresztyénség folytán, a krisztusi elvek alapján emelkedett. Amde a keresztyénség belsőleg, tartalmilag nemesítette meg, külsőleg, formailag évszázadokon keresztül megmaradt polgári ügyletnek, mely az állam törvényeinek volt alávetve. Erkölcsei tisztaságából a kath. egyház vetkeztette ki egyrészt azzal, hogy szentségét felbonthatatlanná tette, a mi az erkölcstelen viszonyok melegágya, másrészt azzal, hogy a papságot eltiltotta a házasságtól, a mi titkos bűnökre, leplezett kicsapongásra s erkölcstelenségre vezet. A házasságot e boldogtalan állapotából csak az állam egységes törvényhozása szabadíthatja ki, a polgári házasság behozatalával. Még a protestánsok különben szabad elvű s az ember méltóságával és rendeltetésével egyező egyházjoga sem fogadható el a rendezés alapjául, azon is segítni kell (bizonyára a keresztyének és nem keresztyének közti házasság lehetőségét érti a szerző.) Igaz, hogy e rendezés igen nagy pénzáldozatba kerül, mert mostani községi előjáróink kis községekben a házasságkötő s anyakönyvvezető hatóság feladatainak megoldására képtelenek. De hisz az állam sok helyütt felhasználhatja e célra a protestáns lelkészeket, kiknek hitelveivel ez a ténykedés nem ellenkezik. S különben is bármily nagy volna az áldozat, a modern állam alapja a biztos jogrend, ez és a magyar állam konszolidációja feltétlenül megköveteli ez áldozatot. Szabadelvű felfogással, tömören s nem érdektelenül megírt kis munka, melynek azonban az itt-ott szinte keresetten cinikus hang, s több helyen mutatkozó felekezeties felfogás és tárgyalási modor sokat levon értékéből. De sok igazat is mond ez a mű a 23 lapon.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Gyászhlr. Emődy Dániel, volt sárospataki jogtanár neje, szül. Kovácsy Vilma asszony f. hó 1-én, életének 54-dik évében elhunyt S.-A.-Ujhelyben s ugyanott f. hó 2-án a r. kath. egyház szertartása szerint, általános részvét mellett eltemettetett. Mióta kitűnő férjét elvesztette, Emődy Béla s.-a.-ujhelyi törvényszéki bíró oldalán, az ő édes-mostoha fia szárnyai alatt talált — övével együtt — csendes, békés menedéket. Szerető lelkek környezetében, feledhetetlen férjének megszentelő emlékei között, szép özvegyi sors lett volna az, a mi neki részeül jutott; de végzete volt, hogy a reá szakadt szenvedések elől még biztosabb rév-partra óhajtozzék: ahhoz, a ki a megfáradtakat és megterhelteket egyedül képes megnyugosztani. Az árván maradtak mélységes gyászát enyhítse az a tudat, hogy a jó édes anya betöltötte hivatását és hogy «oda lenn már nem fáj semmi!»

— A rimaszombati tanárok fizetése 250 forinttal emeltetett. A derék intézet lelkes igazgató-választmánya, belátván azt, hogy az eddig nyújtott díjazás mellett a tanérok állandósítására nem igen gondolhat, a múlt hónap utolsó napján tartott ülésében elhatározta, hogy a rendes tanárok törzs-fizetését, a jövő 1894. évtől kezdve 1150 forintról 1400 frtra emeli. Reményljük, hogy ezeket látva és hallva, a sárospataki ev. ref. főiskola igazgató-tanácsa és a tiszáninneni főtiszt. egyházkerület is elérkezettnek fogja tartani már az időt arra, hogy a sárospataki főiskola tanárainak fizetését ren-

dezze, mert különben nem sokára elmondhatjuk, hogy sok első lesznek utolsók!

— **A „Dicséreteink szerzőihez.** A 235-dik dicséret szerzője *Szakács Mihály*, ki 1798-ban Jénában tanult; 1798—1808-ig sarkadi lelkész volt, 1809-től fogva 1822-ig nagy-szalontai lelkész. 1821-ben a Benedek Mihály halála után helyettes superintendens lett, de 1822-ben meghalt N.-Szalontán. *Lengyel József* 1802—1809-ig nagy-szalontai lelkész, azután váradai és szalacsi lelkész. Ez 35 eredeti éneket írt mai Énekes könyvünkbe, és Kleist után kettőt dolgozott át, a 67-es a 68 dicséreteket. Felálló éneket írt ötöt, u. m.: 1. Óh mely boldog ember az. 2. Ur Jézus mely igen drága. 3. Uram a töredelmes. 4. Ur Isten mi sok szükségét. 5. Ur Isten téged szívünkben dicsérünk. A különféle alkalmakra írt dicséretetek ezek: 1. 13. 19. 30. 39. 55. 66. 78. 80. 82. 84. 85. 87. 88. 89. 90. 91. 94. 147. 158. 168. 185. 192. 196. 220. 221. 222. 227. 231. 233. A 21-ik dicséretet, mint a sorozatból kitűnik, nem Lengyel írta, annak valódi szerzője Horváth Adám. — Egy másik szalontai lelkész *Balogh Pál*, 1795—1807. ápr. 24. Írta a 198. 202. 203. 205. s bizonyynyal a 204. dicséretet is. Ismét egy másik szalontai lelkész 1807—1808. a Losonczy énekeit igazította: 107. 108. 109. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. Összesen 16. ének. (Lásd mindezeket: »A zarándi egyházmegye története. Irta Rác Károly, ménes-gyoroki lelkész-tanító, most szapárfalvai lelképásztor. Arad, 1880. 245-ik lapon. Szapárfalva, 1893. okt. 31. *Rác Károly.*

— **Tisztújítás a tornai egyházmegyében.** Az egyházmegye tisztí karának 10 éves mandátuma lejárván, a szavazatok az egész tisztí karra beadattak s f. hó 26-án Tornán egy 7 tagú bizottság által felbontattak. Eredmény a következő: esperessé újból Gyarmathy József, egyházmegyei gondnokká Vécsey József egyhangúlag lettek választva. Papi tanácsbírák lettek; Imre István, Kapossy György és Lükő Béla szótöbbséggel. Világi tanács-bírákká választottak: Naményi Pál és Zsóka György egyhangúlag. Fáy Barna szolgabíró szótöbbséggel. Főjegyzővé Arday Dániel, aljegyzővé Ragályi Géza lettek. Csupán a világi jegyzőre adott szavazatok osztottak meg annyira, hogy Barkasszy Endre és Thürczy Endre, mint két legtöbb szavazatot kapott jelöltek között új választást kell elrendelni. Ez alkalommal Vécsey József egyházmegyei gondnok. »Nyílt level«-et intézett megyéje egyházaihoz, melyből legközelebb, lapunkban is fogunk részleteket közölni.

— **A nagyváradi nőegylet ügyében végre döntött a belügyminiszter.** A közgyűlés határozatát nem hagyta jóvá, tehát Tisza Kálmánnak adott igazat, Gerlicz nével szemben. A biharmegyei alispánhoz intézett miniszteri rendelet indokolása következőleg hangzik: »A biharmegyei és nagyváradi nőegyletnek 1892. szept. hó 25-én tartott közgyűlését megelőzőleg 1892. évi aug. 24-én tartott választmányi ülésében az ezen ülésről felvett könyv tanúsága szerint 76 új tag vétetett fel, míg ellenben az iratok tanúsága szerint más nagyszámú, szintén a közgyűlés előtt jelentkező tagok felvétele a miatt maradt függőben, mert választmányi ülés összehívását az egylet elnöksége megtagadta. Nevezetesen az iratok közt levő 7—18 NB alatti okmányok igazolása szerint 246 ajánlkozó, az egylet elnök-nőjének 1892. november 25-én kelt beadványa szerint pedig 92 más ajánlkozó kérte az egyletbe tagokul való felvételét, mely kérések felett az elnök által összehívandó választmányi ülés lett volna hivatva határozni. Az egylet elnök-nője ezen kérést illetőleg a választ-

mányi ülésnek szeptember 25-ike előtti összehívását az idő rövidségére való hivatkozással megtagadta. Ugy a nőegylet jótékony céljaira, mint annak anyagi érdekeire való tekintet, mely a tagok számának szaporodását teszi kívánatossá, mert a tagok számának gyarapítása az egylet anyagi felvirágzásának egyik alapját képezi, követelte volna, hogy az egyesület elnök-nője az 1892. augusztus 25-ke és szeptember 25-ike közt a nagy számban jelentkező új tagok felvétele végett választmányi ülést tartson. Az elnök-nő részéről az idő rövidségére való hivatkozás meg nem állhat, mert a nőegylet vezetésében eddig fennállott gyakorlat szerint az 1891. április 26-iki közgyűlés előtt is azon év április 25-én tartott tagfelvételek céljából választmányi ülés. Minthogy tehát az elnök-nőnek a felvételre jelentkezőkkel szemben követett eljárása sem az egylet érdekeinek, sem az egylet vezetésében eddig követett gyakorlatnak meg nem felel, az ezen előzmények alapján létrejött közgyűlési határozatot és az alapszabályoknak általa történt módosítását jóvá nem hagyom. Miről tekintetes uraságodat oly felhívással értesítem, hogy a biharmegyei és nagyváradi nőegylet választmányát újabb közgyűlési határozat hozása előtt az időközben jelentkező új tagok felvétele végett, választmányi ülés tartására kérje fel. *Hieronymi s. k.*

— **A néptanítók gyermekeiért a budapesti vendéglősök.** Az Eötvös-alap országos tanító-egylet választmánya azzal a kéréssel fordult a budapesti vendéglősök egyesületéhez, hogy tagjai néhány vidéki néptanító egyetemi hallgató fiának ingyen ebédet és vacsorát adjanak. A szíves megkeresésre 20 előkelő fővárosi vendéglős jelentette ki, hogy egy éven át egy-egy olyan egyetemi hallgató ifjunak adnak ingyen ebédet és vacsorát, a kiknek atyjok vidéki népiskolákban mint rendes tanítók működnek.

— **A debreceni egyetem céljaira** a hajdúböszörményi ev. ref. egyház 4000 frtot szavazott meg s ezenkívül házonként is gyűjtést rendez. Szeremley József esperes, Somossy Béla, Sóvágó Gábor külön is 200—200 frtot adtak ugyan erre a célra. Vályi János egyházkerületi főgondnok 4000 koronát, Fráter Imre pedig 1000 korona alapítványt tett.

— **A reformáció emlékét** a sárospataki ev. ref. főiskola a városi közönséggel együtt ünnepelte meg az ev. ref. templomban múlt hó 29-én. Ez alkalommal *Bálint Dezső* lelkész tartott alkalmi egyházi beszédet, a vegyes kar pedig szép énekével emelte az ünnepély méltóságát.

Pályázat.

A zilahi ev. ref. kollégium államilag segélyezett főgimnáziumban a rajz-tanári rendes tanszékre pályázat nyitattik. E tanszékkel a rendkívüli szabadkézi-rajz tanítása, valamint az alsó osztályokban a mennyiségtan tanítása is egybe van kötve. Heti órák száma legfőnnebb 20.

Javadalma 1000 frt évnegyedes előleges részletekben.

Az állomás a magyar királyi vallás- és közoktatási minisztérium kinevezése által töltetik be.

Pályázók kellő okmányokkal felszerelt folyamodványukat a zilahi ev. ref. kollégium előjárásához folyó évi december hó 15-ig adják be. Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsának, Kolozsvárt, 1893. október hó 16-án tartott üléséből.

Szász Domokos,
ref. püspök, mint elnök.

Parády Kálmán,
tanügyi előadó. I-2

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Alkalmi gondolatok.« *Orthodox.* — »Részletek Vécsey József tornai egyházmegyei gondok nyílt leveléből.« — »A munkára való nevelés becse, szükségessége és módja.« *Becske Bálint.* — »Prot. és kath. nagygyűlések Németországban.« *Dr. Szlávik Mátyás.* — »Adalékok a német felekezeti statisztikához.« *b. b.* — »A tiszántúli ev. ref. egyházkerület gyűlése.« *Görömbei Péter.* — »Egyházkerületi lelkész-értekezlet Tiszántúl.« — »Díjlevelek a XVI. századból.« *Farkas Lajos.* — »Vegyes közlemények.« — »Pályázat.« — »Hirdetés.«

Alkalmi gondolatok.

— A zsinati atyák figyelmébe. —

Az ev. ref. zsinat tagjai ismét útra keltek Budapest felé, hogy ott az illetékes minisztérium által a király nevében is kifogásolt néhány törvény-pontot formászerűen kijavítsák s ezzel a módosított és kibővített törvénykönyv szentesítésének útjából az utolsó akadályt is elhárítsák.

Alig volna több egy rövid ülésre való munkájoknál, ha a *helyzet* olyan parancsoló nem volna, mint a milyen, vagyis ha az országos és felekezeti viszonyok annyi anyagot nem szolgáltatnának a gondolkozásra, töprengésre, tervezgetésre, mint a mennyit valóban szolgáltatnak, — föltéve, hogy azok elől minden áron kitérni nem szándékozunk.

Quid nunc? Ezt a kérdést bizonyosan felteszi most magának minden zsinati atya; a vezérférfiak pedig — azt hisszük — sokszorosan is érzik, hogy akkor, a mikor a Vaszaryak és a Schlauchok tanácsai a trón elhatározását is elég erősek befolyásolni, az ev. ref. egyház is várhat a maga órállásra hivatott nagyjaitól legalább néhány útbaigazító szót s talán egy pár jó gondolatot is kalauzál mintegy ahoz a nagy bizonytalansághoz, a melybe a korszakosnak ígérkező események hatalma által sodortattott.

Ma már eljutottunk talán odáig, hogy az egyház-politikai reformok által támasztott új helyzet felől legalább vezérférfiaink kellően vannak tájékozva; tehát nem odábbozhatják el maguktól azt a szép kötelességet, hogy — a mitől többször, igen ügyes okadatlással megmenekültek — elvégre határozottan nyilatkozzanak s a prot- egyház egyetemét illőképen tájékoztassák.

Tisztában vagyunk ma már sok dologgal.

Első az, hogy hazánkban az ultramontanizmus szervezkedett és pápai jóváhagyás- érsekek, püspökök titkos és nyilvános biztatásai mellett folyvást szervezkedik s a kezében lévő összes hatalmi eszközökkel kész sikra szállani saját érdekeinek védelmezésére. Ezzel az ellenféllel tehát számolnunk kell; számolniok kellene — szerintünk — a zsinati atyáknak, a kik tisztos helyzetökben komoly kötelességek szolgálatára is vállalkoztak.

Az ultramontanizmus — mint tudjuk — nem csupán papi hatalmi ágaskodás már ma, hanem előkelő világi férfiaknak a papsággal kötött érdek-szövetkezete, Egy rakás maradi ember belemarkolása a szabadelvű haladás szekerének kerekeibe, részben a martírok vakbuzgóságával. Ezekkel az ultramontán világiakkal szemben milyen szerepre kellene vállalkozniok a mi világi férfiainknak: — ennek megbeszélése nem válnék a zsinati atyák szegényére. Nem mint törvényhozó testület, de mint egyházunk legfőbb képvisellete — *értekezletileg* — bizony-bizony jó munkát végezne a zsinat, ha hogylíyesmire is kiterjeszkednék. Az egyik fél teendőinek megbeszélése húzná-vonná maga után a másik félnek, a papság teendőinek megvitatását is; a papokéi után sorba kerülhetnének a tanárok, tanítók iskolák szerepeinek meghatározása, az irodalom, a sajtó stb. szerepe is — egészen a prot. politikai napi lapig, a mitől eddig épen a legelőkelőbb világi férfainak olyan következetesen iszonyodtak.

Tisztában vagyunk 2 szor azzal is, hogy a mi ismeretes szegénységünk az új viszonyok között még nagyobb bajunk lesz, mint volt idáig — a vallás-egyenlőség és felekezeti egyenjogúság nagyobb dicsőségére. Ezt a meglévő éktelen különbséget felekezet és felekezet között nehéz nyugodt lélekkel túrnunk épen nekünk reformátusoknak, a kik hivatalos és nem hivatalos úton természetesen halljuk igaz honfűségünk dicséretét, de a kik ezért az erényünkért (a mi csak a rossz honfiakkal szemben erény!) rendszerint alig is kapunk egyebet mézes szavú elismeréseknél s legfőlebb még jövőre szóló szép kilátásoknál. Sokaig várakoztunk márs bizony igaz keresztényi türelemmel; ám az idők, a viszonyok nyakunkra nőttek, a hagyományos szegénység, a melynek meg volt a maga sajátos gazdagsága s a mivel lehetett néha még dicsekedni is — ma már szerencsétlenségünk s végzetes nyavalyánkká válhatik, ha nem sietünk, ha nem sietnek azon épen a leghivatottabbak valami módon még elég jókor segíteni. Nincs más kivezető út ebből a nem magunk okozta nehéz sorsból, csak a nyílt, bátor beszámolás, a súlyos helyzetnek őszinte feltárása s ezzel együtt a sokszor hangoztatott, de még papírosan is csak ígéretül maradt egyenjogúság keresetül vitelének hivatalos megsürgetése.

Az állam-kormány jól tudja a mi ezer szükségünket, a melyek nagyobb részét épen ő növelte meg és

Lapunk jelen számához egy félv melléklet van csatolva.

fokozta elviselhetetlenné. Ismeri forrásaink apadó voltát is, mert hiszen nem szoktunk hamis kártyákkal játszani. Ha azért jól esett már annyiszor tapasztalni a föltétlen megbízhatóságunkat s ha hirdeti maga is a nemzet javára irányuló törekvéseink hamisítatlan voltát — ám legyen elvégre igazságos az osztály meghatározásában is s ne nézze azt, hogy a nemzet leghűbb fiai vergődni kénytelenek egy igazságtalan rendszer nyúgai között.

Valami efféle kellene elmondaniok a zsinati atyáknak az állam-kormány előtt, a mely nem teheti azt, ha a tervezett reformokat komolyan veszi, hogy vallásszabadságot proklamáljon s a felekezeteket pedig ott hagyja a régi viszonyok sértő ellentétei között.

Zsinati atyáink ismerik a mai ref. papi állás sokféle előnyeit s hátrányait, ez utóbbiak kirívó jellegét s egyre elviselhetetlenebbé váló természetét. Elvégre ez az állapot sem maradhat így, ha csak a ref. papságot szégyen székbe nem akarjuk ültetni a jövődőség előtt s ha nem akarjuk mielőbb megérni, hogy erre a régén olyan tisztos és kíváncsok pályára csak a szellemileg csonkák és bénák vállalkozzanak. Az a fel-feljajdulása a papság egyik-másik tagjának vagy egész csoportjának, a melyet a sajtó hűen visszaad, nem alakoskodó fájdalom hangja; ezt meg kellene hallaniok a mi nagyjainknak is, a kormányon ülőknek is.

Fel kell vetni az 1848. XX. t.-c. ígéreteit és sürgetni kell azok megvalósítását, ma inkább, mint bármikor eddig!... Hiába minden sophisma: más út a szabadulásra nincs s más megoldása a felekezeti egyenjogúságnak — a mi teljesen igazságos is volna — nem található.

Az államkormány felvett a költségvetésbe a prot. egyházi közalap segélye címén 120,000 frtot. Jó akaratnak ez is elég, bizonyítéknak is megjárja arra nézve, hogy a szabadelvű kormány érzi ez irányban is kötelességét: — de hát mi az a nagy szükséghez képest; mi az az egyenjogúság szempontja szerint?!...

Epen ez összeg felvetése is ösztönözhetné zsinatunkat az államhoz és felekezetekhez való viszonyunk tisztázására s e tisztázás siettetésére.

Nincs még itt az ideje — mondják talán a késedelmezők, s a kormánynak is benfentesei. De hát mikor lesz itt s meddig húzódhatik még? Addig, a mikor már teljesen elkésve érkezik meg a halogatott igazságszolgáltatás: — koszorúnak a koporsóra?!...

De tisztában vagyunk ma még egyébbel is. Azzal p. o., hogy noha hangosan hirdetjük a szabadelvűséget s mutogatjuk is annak új és újabb nyomait nemzeti életünk s törvényhozásunk fejlődésében: mindamellett *felekezeti* — alig vagyunk előbb, mint 100 évvel ezelőtt. Az uralkodó vallás csaknem naponként bizonyul be annak ma is, a mi rége volt.

Ime csak legközelebb is mi történt Budapesten és több nagyobb városunkban, a hol katonák fészkelnek?! Feleskették a mi fiainkat ünnepélyesen — tábori mise mellett. Itt-ott elvezették a nem római katolikus legénységet saját felekezetük lelkészéhez, hogy mondjon nekik valamit a saját szokásuk szerint saját templomukban (Kassa); másutt azonban nem történt ennyi sem, hanem a nyilvános tábori misét hallgatta a legbuzgóbb kálvinista legény is, noha a mohamedán katonáknak a koránt is előkerítették — Allah öröme. Általában a katonaságnál — mint felekezet — összes felekezeti érdekeinkkel igen hátul vagyunk, a mint azt egyházi lapjaink nem egyszer felpanaszolták már.

Ezen a bajon is változtatni kellene, mert az uralkodó vallásnak a katonaságnál nyilatkozó hatalma rossz

következményeket szül a polgári élet vallásosságára is. A haza került prot. katonának még sokáig szájaizén van az uralkodó vallás parádéja, fényelgése és sokat ront az ő egyszerű isteni tiszteletének értékén — az ő együgyű fejében — az a tudat, p. o. hogy a szegény kálvinista pap predikációját nem emeli vezényszó, sortűz, letérdeplés, kardcsörtetés stb.

Hát az uralkodó egyház ünnepei, a melyek felsőbb jóváhagyás mellett s az ipartörvények jó tetszéséből egyszersmind általános iparos-ünnepekké váltak s a pápista cselédség útján a kálvinista, lutheránus stb. cselédségre is kihatottak: — hát ezeket meddig lehet még szó nélkül kibírni — a vallásszabadság és felekezeti egyenjogúság világában?! Nem érzi-e minden prot. ember, hogy milyen veszély magvai vannak elvetve ezeknek az ünnepeknek immár divattá lett megszentelésében?

Aztán az a sokat emlegetett 1868. LIII. t.-c. 12. §-a, a melyet a polgári házasságról szóló törvényjavaslat — valószínűleg — lomtárba vet: hát ez ne bírja-e szóra, aggodalomra s tanácskozásra a zsinati atyákat?

És a mi népiskoláink sorsa?! Hát nem hangzik-e egyre sürűbben a kényszerűség nyögése: adjuk oda az államnak a mi veteményes kertjeinket, hogy megmentsük a papság sülyedő hajóját?!

Ó bizony-bizony ne keményítsétek meg ti, órálló férfiak, a ti szíveteket s ne elégedjétek meg ott Budapesten csupán a kormánynak nem tetsző §§-ok kitoldozgatásával, hanem cselekedjétek a protestantizmus féltett érdekeiben valami nagyobbbat, valami merészebbet is!

Aztán forduljatok ott be az Irodalmi Társaság választmányi ülésére is és lássátok meg, hogy ez a mi édes gyermekünk is beteg a vele való nem gondolás miatt s támaszszátok fel ezt is új életre.

A nagy elhatározások ideje megérkezett!

Orthodox.

Részletek Vécsey József tornai egyházmegyei gondnok nyílt leveléből.

Vécsey József, kassai árvaszéki ülnök, a sárospataki főiskola igazgató-tanácsosa s a tornai egyházmegye legrégebb világi tanácsbírája — a mult hó 26-án felbontott szavazatok biznysága szerint — Lükő Géza utódjául egyhangúlag elválasztatván, nyílt levelet intézett az egyházmegye *közönségéhez*, a melyben eddigelé szokatlan módon és mérték szerint ugyan, de annál nagyobb buzgósággal és ügyeszeretettel sorolja el azokat a vezérgondolatokat, a melyeknek megvalósulásától várja ő a dolgok jobb rendjét, biztosabb folyását.

A 28 nyomtatott lapra terjedő nyílt levélnek leginkább közérdekű részleteit — a melyek egyúttal az író is inkább jellemzik — ide igtatjuk, mert nem érdek-telen az, hogy a Lükő utódja miként gondolja a szegénysége mellett is virágzó kis tornai egyházmegyét még virágzóbbá tenni, de meg azért is, hogy — mint a nyílt levél írója mintegy motto gyanánt állítja föl: „*az önzetlennül és becsülettel végzett munka méltányolva és elismerve legyen.*”

A tanítók, iskolák és lelkészekről p. o. — egy személyes jellegű bevezetés után — így fejt ki gondolatait:

* * *

Tanító!??? Ezt a fogalmat ma azok az egyének képviselik, kiket a társadalmi felfogás még csak nem

is régen az intelligencia lajtorjáinak nem is a legalsóbb fokára, hanem a lajtorja mellé helyezett. — Ma már ezen a téren annyiban haladást látunk, hogy kezdenek velük is foglalkozni, még pedig azok a tényezők, kik az előtt létezésükről tudomást sem akartak venni, s kezdik belátni, hogy annak a magasra fokozott lajtorjának, habár egy fokozatára se tudják őket beilleszteni, mégis tulajdonképen ők is azon munkások közül valók, — a kik ezen magas lajtorjának a támaszai.

Azon munkások ők, kik az ősanyagot a rátapadt sár és iszaptól tisztogatják; azon munkások ők, kik a törzs növét és fejlődését akadályozó vadhajtásokat nyesegetik.

A tanító kizárólagos hivatásának nem azt tartom, hogy a falusi iskolába járó gyermeket megtanítsa a tantervben előírt tananyagra, hanem — igenis — első sorban azon kötelesség teljesítését kívánom meg, hogy a gyermekeknél a szülői nevelés hiányát pótolja, mert e nélkül munkájának érett gyümölcse soha nem lesz.

A népoktatás terén eddigelé követett irányt én teljesen elhibázottnak tartom, még pedig azért:

mert a tanítóképzésben sem fordítanak kellő gondot arra, hogy a tanítópályára készülő ifjakat kellően kineveljék és ez által képessékké tegyék arra, hogy ők is nevelhessenek;

mert nincs gondoskodva arról, hogy az a tanítói állás elnyerése némi vonzerővel bírna azokra, kik ezen pálya iránt különös hajlam s erőszertetettel viseltetnek, pedig ha valamely pályán az arra szülöttség megkívánatik, úgy ez egyike azoknak, a hol az kiválóan kívántos lenne;

mert az az általános rendszer nemcsak a falusi iskolákban, hanem egyáltalában a felsőbb tanintézetekben is, hogy a tananyagnak oly terjedelmű és annyi különböző ágazatú mennyiségének elsajátítása kívánatik meg, hogy az a fejlődő gyermek értelmi képességét meghaladja, s az előbb-utóbb megboszúlja magát;

mert az a cél, hogy a fejlődő gyermek agya mentől több s különböző tananyaggal töméssek meg a helyett, hogy ez által az általános műveltség színvonala emeltetnék, az annak fokozatos súlyedését idézi elő; mert ez által az egyik-másik gyermek agyában rejlő, az egyik vagy másik tudomány-ág, vagy egyik-másik művészet iránti különös hajlama, képessége mintegy lekötetik, s ez által annak fejlődését nemcsak korlátozza, hanem legtöbb esetben megbénítja.

Merem állítani, nagytiszteletű egyházmegyei közönség, hogy a tébolynak, a szellemi értelem elhomályosulásának, a fizikai erő hanyatlásának, az utóbbi évtizedek alatt oly ijesztő arányú szaporodására, ezen tanrendszernek nem csekély befolyása van.

Ki merem mondani, hogy ezen tanrendszernek a következménye az, hogy a szellemi munkások egy része, a lényeg rovására, az üres formalitásokba kapaszkodó, járszalag nélkül mozdulni alig képes, emberi formákba öltözött gép. — Forma tartalom nélkül!

A szó valódi értelmében vett embert kell nevelnie az iskolának, a haza, vallás-erkölcs és felebaráti szeretet igaz érzelmeivel és azután tudóst, nem pedig szellemi és fizikai nyomorékokat, a haza, vallás, erkölcs és felebaráti szeretet ellenségéit.

* * *

Azon kérdésre nézve, hogy az iskolák felekezeti jellege fentartassék-e? és hogy az állam hatalmát minő jog illeti meg a felekezeti iskolákkal szemben, nézetem a következő:

Ezen kérdés megoldásánál első sorban azzal legyünk tisztában, hogy vajjon a felekezetek által az iskolák azért tartatnak-e fenn, hogy azokat mint öncélt tekintik? vagy pedig csak mint segédeszközt? továbbá, hogy az államot megilleti-e feltétlenül az a jog, hogy a népoktatásnál a felügyeleti jogot gyakorolhassa?

Az első kérdésre nézve az a véleményem, hogy az iskola a felekezetek kebelében nem öncél, hanem rendkívüli áldozatok árán fentartott, s az áldozatokkal alig felérő segédeszköz. Egyházi céljaink előbbre vite-lénél, különösen, ha egyházunk anyagi helyzetét vesz-szük figyelembe, le kell számolnunk az adott helyzettel, s tisztában kell lennünk azzal, hogy a fejlődő kor követelte anyagi áldozatok meghozatalára, az egyházunk-hoz tartozó hívek képtelenek lesznek, már csak azért is, mert tanítóink és lelkészeink helyzetének fokozatos javítását, ha csak egyházunk érdekeit az elzúllás veszélyének kitenni nem akarjuk, eszközölnünk kell, — ezen kérdés elől kitérni ma már alig lehet.

Egyházunk hívei ma már abban a helyzetben vannak, hogy azok áldozatkészségét újbóli teher elvállalá-lására igénybe akarni venni, egy jelentőségű lenne hí-veinknek az anyagi tönkrement előidézésére való törek-véssel. Előáll tehát annak a kérdése, hogy a hívek további megterhelése nélkül miként s miből fedezzük egyházi, iskolai szükségleteinket? Ennek megoldására egyedüli módként jelentkezik az, hogy az állam kor-mányától felekezetünk részére eddigelé adott segély fel-emelését, még pedig a szükségleteinknek megfelelő fo-kozatos felemelését s annak törvény általi biztosítását kérjük, sőt követeljük. A követelésre jogot ad századok óta a közművelődés és a tisztán magyar szellemi irány fejlesztésénél kifejtett buzgó és becsületes törekvésünk.

Azon nem remélt esetben, ha az állam kormánya szükségleteinkhez képest az állami segélyt tőlünk meg vonná, vagy annak ára fejében egyházi önkormányza-tunk egy részének a feladását kívánná, ezen esetben oda leszünk kényszerítve, hogy népiskoláinkat fel kell áldoznunk, egyházi önállóságunk megmentése végett.

Ez a jövő képe; éppen azért kell nekünk minden munkásságunkkal oda hatni, hogy a részünkre adandó segély törvény által biztosítva legyen, a mely segély adása ne legyen a kormány jóakarától feltételezett, a mely segélyért minden adandó alkalommal önkor-mányzati jogaink veszélynek kitéve ne legyenek, mert felekezetünk autonómiájának sértetlenül leendő fentar-tása első sorban a magyar nemzet érdeke. Ennek a bizonyítása végett elég csak a legközelebbi múltra hí-vatkoznom, a mely minden kétséget kizáró módon igazolja azt, hogy ezeréves alkotmányunk felekezetünk szervezetében és kebelében találta fel védbástyáját. Arra a kérdésre pedig, hogy a felekezetek által fentartott iskolákban a felügyeleti jog bizonyos mértéke megilleti-e feltétlenül az állam kormányát, — határozottan igennel felelek.

Ha Magyarország lakosai kizárólag magyarok len-nének, az esetben az állam beavatkozásának szüksége, a felekezeti iskolákra nagyon szűk térre lenne korlá-tozható.

De ha figyelemmel kísérjük a nap-nap mellett elő-forduló, s még csak nem is titkolt, hanem nyíltan, le-leplezetlenül folytatott, a különböző nemzetiségek azon üzelmeit, a melyek éppen a magyar nemzet suprematia-jának megtörésére irányulnak, még a legfogultabb felekezeti szempont által vezérelt egyénnek is be kell ismernie azt, hogy elkövetkezett az az idő, midőn az állam kormányának erélyes kezekkel kell gátat vetni

*

ezen nap-nap mellett fejlődő, vcszedelmes áramlatnak addig, míg késő nem lesz.

Ha garanciát lehetne szerezni arra nézve, hogy Magyarország az idők végeig magyar szellemi irány által teljesen áthatott kormány által kormányoztatnék, én, mint mindenek felett magyar ember, önkormányzati rendszerünknek az iskolákra vonatkozó részét szívesen átengedném az államkormányzatnak. ha azért kárpótlásul biztosítva lennénk a felől, hogy az egész vonalon a magyar szellem végre-valahára ez által érvényre emeltetnék.

A magyar nemzet érdekeivel ellentétes nemzeti-ségi szempontok mellett van még egy fontos ok, a mely engemet a veszteség kárpótlásául némileg megnyugtathatna.

A társadalom és az annak bebelében alakult államok és minden intézmény eredeti alapja a család; ezen alapot pedig nem megtámadni, hanem védeni kell.

Az állam kötelez az utolsó napszámostól kezdve, minden szülőt arra, hogy gyermekeit iskolába járassa s ennek neveltetési költségeit fedezze; az államhatalom vagyontalanság esetében börtönnel bünteti azt, ki ezen kényszerítő parancsának nem engedelmeskedik.

Én őszintén megvallom, hogy az államhatalom ezen intézkedését igazságosnak csak az esetben tartanám, ha egyszersmind az állam gondoskodik egy bizonyos jövedelem minimális összegével nem rendelkező szülőkre a gyermek neveltetésével járó terhek viseléséről is.

Ez lenne az osztó igazság követelménye, ez által meg lenne oldva a veszélytel fenyegető szociális kérdések egy része.

De miután a mult keserű tapasztalataink okúlva, semmi garanciát nem találunk jövőre nézve arra, hogy Magyarország alkotmánya örök időkre biztosítva lenne és ebből folyólag kormányzata kizárólag magyar szellem által vezérelt egyének által fog vezettetni: ugyanazért bármilyen áldozatok árán is fel kell tartanunk ezen önkormányzati alapon nyugvó intézményünket és arra törekedni, hogy intézeteinkben a haza, társadalom és a vallás részére valódi embereket, nem pedig azok ellenségeit neveljünk.

A mennyiben pedig a mi felekezetünk által fentartott iskolákban kizárólag magyar szellemi irány volt, van és lesz: minden erőnkől oda kell hatnunk, hogy a nemzetiségi törvény és abból folyólag a közoktatásra vonatkozó törvény is módosíttassék, még pedig úgy, hogy: Magyarország területén létező minden iskolában a tananyagnak legyen kizárólag magyar és ez által a magyar szellem azon más felekezeti iskolákban is fejlesztessék, megerősíttessék, a melyekben eddigelé éppen az ellenkező irány fejlesztetett.

* * *

Az iskola által részben előkészített, részben felnevelt egyéneknek a vallás és erkölcsi hitéletben való fejlesztése, megerősítése, gondozása a lelkészek feladata. A társadalom keretében lévő összes intézmények szolgálatában álló egyéni munkásságnak meg van a határozott körvonala; — csak egyedül a papok működési köre az, a mely a vallás és az erkölcsi hitélet fejlesztésén, megerősítésén és gondozásán kívül a társadalmi élet minden szükségletét, minden mozzanatát felöleli; éppen azért legszebb, legnemesebb hivatás, de egyszersmind a legnehezebb is, mert a papnak valódi igaz embernek kell lennie, a felebaráti szeretetet nemcsak a szószékből kell hirdetnie, hanem azt tettekkkel, életével is kell igazolnia, mert a papnak a szó igaz értelmé-

ben vallásosnak kell lennie, azaz benső meggyőződés által kell áthatva lennie azon vallás tanainak igazságától, a melyet hirdet, mert a lelkészek nemcsak szorosan vett vallási hitelveit kell elismernie, hanem a társadalmi életet mozgató, fentartó minden erő és tudomány általános ismereteivel kellene bírnia.

Ezek azok a tulajdonságok, a melyeket én megkívánok a papoktól;

mert én azon lelkészt, a ki kötelességeinek határait a szokásos isteni tisztelet megtartása, a sacramentumok kiszolgáltatása, a házasság, keresztesítés, temetés elvégzése által megszabva látja, azt nem tartom olyannak, hogy állásából folyó kötelességeit teljesen ismerné, mert a lelkészek a templomon kívül legalább is van annyi kötelessége, mint azon belül, mert a falusi népnek az életben előforduló minden mozzanatában tanácsadója, vigasztalója, kell, hogy első sorban a papja legyen, hogy pedig ebbeli kötelességét teljesíthesse, ismerni kell az életet, az embereket és az intézményeket s magának a papnak — még ezeken felül — a felebaráti szeretet igaz melegével, valódi lelki nemességgel kell bírnia; mentnek kell lennie minden egyéni emberi gyarlóságoktól, a lelki erőnek oly magas fokával kell bírnia, hogy ez által leküzdhesse mindazon indulatokat, gyarlóságokat, a melyek embertársai jó létét, fejlődését, az igaznak érvényére emelését akadályozzák.

A kik a felekezetünkhöz nem tartozó egyéneket, mint egy anyának a gyermekeit tekintsék, azokat, még ha ellenséges gyűlölséget tanúsítanak is, a szeretet, az igazság fegyverével szelidítsék meg.

A lelki erőnek mily magas foka a keresztyéni türelem. Mily nemes tulajdonság kell ahhoz, hogy különösen a mi hitfelekezetünkhöz tartozó lelkészek ezen nemes hivatásukat híven, becsületesen teljesítsék, akkor, midőn mindezek ellenértéke fejében még a mindennapi élet követelte szükségleteik fedezetére sem nyernek annyi anyagi jutalmat, hogy abból maguk és családjuk fenn-tartása biztosítva lenne.

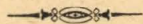
Elérkezett az idő, a midőn mindennemű szükségleteiket pontosan összeállítsuk, s ezen hiteles adatok alapján követeljük az államtól, hogy szükségleteink fedezetére az eddigi államsegélyt emelje fel s azt részünkre törvény által biztosítsa. Én nem hiszem, nem tételezem fel az állam kormányáról azt, hogy jogos követelésünket meg ne adná, vagy annak ára fejében önkormányzatunk jogai csorbítását kívánja; hiszen az egy jelentőségű lenne a magyar haza iránt teljesített szolgálatunk megtagadásával, egyértelmű lenne a magyar nemzeti alkotmány, (a melynek támaszai, fentartói voltunk, vagyunk és leszünk) kigúnyolásával.

A tanítók és papoktól különösen elvárom azt, hogy a tanítók a mai társadalmat általánosan jellemző, önző irány megtörésére már a fejlődő gyermek nevelésénél minden lehetőt elkövessenek, éber figyelemmel kísérjék a gyermekek hajlamait s a tapasztalt való hajtásokat gondosan nyesegezzék, hogy ez által a lelkészek további munkásságát némileg megkönnyítsék, lehetővé tegyék. A lelkészek a templomban és azon kívül minden erejükkel oda hassanak, hogy az egyéni önzés, a mely sziklagátját képezi az általános jó, az igaz, a közérkölcés és gyakran a vallásos fejlődésnek, teljesen megtörve legyen, mert az én egyéni meggyőződésem az, hogy a társadalomban előforduló minden visszaélés és bűn eredeti kútforrása az egyéni önzés, a melyből minden rossz származik. Nem kétlem, hogy egyházmegyéim* tanítói és

* Ez a kifejezés *így*, a mint itt s alább is többször előfordul, hibás vélekedést ébreszthet abban a közönségben, a melyhez e nyit levél

lelkészai kötelességüket lelkiismeretesen és becsületesen teljesítik, s hogy úgy van, arról személyes tapasztalataim által is meggyőződést fogok szerezni, a mennyiben egyházmegye minden községet rövid időn meg fogom látogatni.**

ISKOLAI ÜGY.

A munkára való nevelés becse, szükségesége és módja.***

A mit az emberiség nagyot, dicsőt alkotott, úgy az anyagi, mint a szellemi világban, mindaz az évezredekben át megszakítás nélkül folytatott, értelemmel párosult munkálkodásának eredménye. Az anyagi jólét, a polgárosultság, műveltség, világszűrés s művészet mind a munkának, a nemes tettvágynak köszöni létezését. Sőt, ha az emberi cselekvés körén túlemelkedünk, a világegyetem, a nagy mindenség előállása és létezésének okát keressük, azt is ama megmérhetlen erő: az örök gondviselés szakadatlan s legbölcsőbb működésében találjuk fel.

Mindennek a mi él, ki van mérve a tehetsége, természete, s a nagy mindenségben elfoglalt helyzetéhez mért munkássági köre; a porban csúszó féregnek épen úgy, mint a világ urának — az embernek; amannál az önfentartás, ennél pedig az erkölcsi tökélesbülés léven munkásságának feladata. De mindenik a szerint éri el életének célját, a miképen munkálkodott.

Az állatot létfenntartási ösztöne indítja az erőinek megfelelő cselekvésre; a mindennapi élet szegény nap-számosa dolgozik a napi kenyereért; a koronás fő trónjának csillogásaért, a tudós, a bölcs, a művész a halhatatlanságért. S mindeniknek ismernie s teljesítenie kell amaz isteni parancsot: „fáradtsággal egyed kenyeredet!“ Ebben van kifejezve létezésünk főtörvénye, s a munka isteni rendeltetése.

Minél helyesebben fogjuk tehát fel az élet célját, minél nemesebben akarunk megfelelni hivatásunknak: annál inkább követnünk kell ez isteni parancsot. És ennek teljesítése gyönyörűsége és boldogító. Kiket nagyoknak mond a történelem, kik koruknak kiváló férfiai valának, munkájuk által hatottak nemzetök életére s nyerték el a megérdemelt dicsőséget. Voltair jelszava ez volt: „mindig munkában“. Madách azt mondja: „az ember célja a küzdés maga“. Walter Scott ezt választotta jelszavul: „Sohse legyünk foglalkozás nélkül“. Kölcsei F. azt írja: „Tövises pályámon s bajaim között egyedül munkásságom, s önérzetem az, a mi lelkemet nemcsak elég erőssé, de vidámmá is teszi;“ Berzsenyi így int a

intézve van. Az egyházmegyei gondnokot p. o. az esperes felett álló valóságnak is mutathatják — a dologhoz nem eléggé értő előtt — azok a bizonyos méltósági személyragok, a melyeken nagyon érezhető az idegen zamat. A római kath. püspök, érsek beszélhet *egyházmegyéiről*, de a megosztott jogokkal rendelkező prot. gondnok — csak nyelvbottlást folytat! Azért mi a „meg fogom látogatni“ végső szavak mellé is oda gondoljuk ezt: *elnök-társammal*, vagy helyettesével. Szerk.

** A nyílt levél utóbbi törése az egyházpoltikai kérdésekkel foglalkozik, történeti bevezetéssel. A reformok előtt meghajlik a nyílt levél írója, de azokat idő előttieknek tartja s az 1868. LIII. t. c. 12 §-nak eltörlésére aggodalommal gondol, mivel ez esetben a kulturharcnak nem befejezői lesznek a tervezett reformok, de fokozói az államhatalom néma viselkedése mellett. A felekezeti elkülönítést nem tartja megengedhetőnek a jog-állam szempontjából sem. Szerk.

*** Részlet szerzőnek „*Miként neveljünk a népiskolában az életre*“ című pályanyertes művéből, a melynek folytatolagos közlését közbejött körülmények miatt régebben meg kellett már szakítanunk. Szerk.

munkára: „Minden órának leszakaszod virágát, s élj az idővel“. Pál apostol azt mondja: „a ki nem dolgozik, ne is egyék“; sőt magáról is nemes önérzettel állítja: „senkinek kenyerét ingyen nem ettük, hanem fáradtsággal és nyomorúsággal munkálkodtunk“. A világ idvezítője is bölcs utasítást adott a munkára e szavakban: „munkálkodjatok, míg nappal vagyon“. Ugyancsak ő mondja: az én atyám szünetlenül munkás, én is munkálkodom azért“.

A munkássággal együtt jár az anyagi jólét, az elismerés, szorgalom, takarékoság, mások javainak s jogainak tiszteletben tartása, az öröm, meglegedés, s annyi nemes erkölcsi érzelm; továbbá a jó egészség. S ezek mind megannyi drága kincsek. A tértelenséggel pedig össze van kötve a szegénység, nyomor, a tespedés, az unalom, melyről egy híres főpap azt mondotta: „a hét halálös bűnök egyike“, a mely szülője annyi sok nemtelen, aljas indulatnak, s a melylyel elválhatlanul össze van kötve az erkölcsi halál.

Oh ne engedjük, hogy annyi szép tulajdonsággal megáldott jó népünk valaha e nemtelen halál martalékává legyen. Hiszen a népben mindig meg volt a munkaszeretet s munkaképesség. De korunk nem minden tévelygéstől ment irányzata, mely az anyagiak megszerzésére is oly ellenállhatlan vágygyal törekszik, s a kultúra mind nagyobb terjedése, mely az egyén vágyait és a társadalomnak az egyénnel szemben támasztott igényeit is fokozza, mind arra intenek, hogy népünk szorgalmát, munkaképességét minél inkább fejlesszük, s ez által őt okos vágyai, s a közérdek követelményeinek kielégítésére képesítsük, és a munka nemessége által adjuk meg neki azt az önállóságot és függetlenséget, mely az emberhez legméltóbb. Míg ha az élet nehéz harcában ereje nem lesz elég, s szorgalma aláhanyatlak: elszegényedik, vagy aljas eszközökhöz nyúl, s a romlás útjára tér.

Az iskolai nevelésnek egyik nem csekély feladata tehát, ha az élet nagy célja elérésére akarja növendékeit képesíteni, hogy felébressze, fokozza azokban a szorgalmat, s neveljen belőlük munkás embereket.

E végből szoktassa őket kötelességeik pontos teljesítésére. Az ő kötelességek pedig a kihagyott feladatok megoldása, a tanulás. Ennek eredményét kérje számon a tanító minden tanórán, s ítélje meg azt a gyermek lelkiképességének s tanúsított szorgalmának figyelembevételével; a szorgalmat jutalmazza, a hanyagságot büntesse a nevelés céljainak megfelelő eszközök tapintatos felhasználásával. Ébresszen bennök kedvet és szeretetet a munkásság iránt, ismertesse meg velök a munka gyönyörűségét. Hogy ezt elérhesse, ne tegye nekik sem nagyon könnyűvé, sem túl nehézvé a munkát; a kisebbeket mintegy játszva, a nagyobbakat pedig erőik felhasználásával vezesse a kívánt sikerhez; és csak oly munka teljesítését kívánja tőlük, melyre kellőképen előkészítették. Ne kicsinyelje az önmunkásság eredményét, különösen a gyengébbeknél, ha az nem volna is egészen kielégítő. S csak akkor fokozza ez iránt igényeit, ha a siker már biztosítottnak látszik. Ez esetben egy-egy nehezebb feladattal való megbirkózás is emeli a munka érdekességét. Ha akadályokra talál a gyermek, segítse őt azok leküzdésében; de bizza ott saját erejére, hol vezető nélkül is járni képes; így szoktassa őket lassanként az önállósághoz, a melyből önmagától kifejlődik az önbizalom, s ezek pedig a munkaképesség szükséges feltételei.

Mivel én itt a szellemi munkásságnak, az önképzésnek elveit fejtegetem, kérheti valaki: hol van ennek

helye, s mikor van ideje. Csak igen kis részben az iskolán kívül, házi feladatok megfejtésében, hanem általában az iskolában, a tanórákon. Hiszen különösen az egy tanító vezetése alatt álló osztatlan népiskola mintegy a tanítás eszközéül használja fel a gyermek önmunkásságát, s felmutatható eredménye nagyrésztben függ ennek ügyes alkalmazásától. Közvetlen tanításban az egyes osztályok naponként alig részesülnek egy-két órán át, a tanórák nagyobb része tehát az önmunkásságra, a csendes foglalkozásra esik. Ezekben dolgozza fel, s teszi sajátjává a növendék a közvetlen tanultakat. Ezeket kell tehát a gyermek önmunkásságára felhasználnunk s mégpedig annyira, hogy mind az ismeretszerzés, mind pedig a nevelés szempontjából meg legyen kívánt eredményök. Ne legyen tehát a tanítás kezdetétől annak végéig egyetlen növendékünk sem munka nélkül; az eredmény megtekintésére azonban mindig szenteljen bizonyos időt a tanító.

Csendes foglalkozás tárgyai lehetnek különösen a magyarnyelvtani, számtani dolgozatok, írás, rajz; de általában minden tanóra eredményét dolgoztassa fel a tanító, főként a magasabb osztályokban. Ki iskolai pályáján, gyermekkorában megszokta a folytonos munkásságot, az legtöbbször szorgalmas és tevékeny ember marad az életben is.

A szorgalom és munkásság becse s értékéről már a helyesen vezetett iskolai élet viszonyaiból, saját belátása által is meggyőződik a tanuló. Ott a szorgalmat elismerés, kitüntetés, tehát jutalom, a hanyagságot pedig intés, dorgálás, mellőzés, fenyítés, tehát büntetés követi. De meggyőződést szerezhet a gyermek a tanító tapintatos vezetése mellett a munkásság szép eredményéről, a helységében lakó emberek anyagi helyzetéből is, a hol együtt jár a szorgalommal a jólét, a tétlenség és lomhasággal a pusztulás, a szegénység; s belátja, hogy a jólét nincs kötve kizárólag a nagy vagyonhoz, hanem inkább a munkás, tevékeny élethez, mely megsokasítja a keveset.

De a munkára való nevelés egyik hathatós eszköze a kézügyességi oktatás, a kézimunkák gyakorlása is. Ki kell azonban jelentenem, hogy én ezt csak mint nevelő eszközt, s nem pedig, mint az élet bizonyos foglalkozására előkészítő, hasznot hajtó munkásságot vagy öncélt kívánom tekinteni. S nem hódolok azon irányzatnak, mely a kézügyességi oktatást a népiskolai tanítás központjává kívánna tenni, miként azt egy nagynevű államférfi s kiváló paedagogus illetékes helyről nyilvánosan is hirdette. A népiskola szellemképző s nevelő hivatását ne dobjuk áldozatul, bármily tisztelettel legyünk is iránta: az iparnak. Miként Bihari Péter mondja: „Az iskola ne legyen műhely, semmiféle foglalkozást ne vigyünk annyira, hogy az iskola ipariskolává legyen“. Oktassuk a fiukat falusi népiskoláinkban a földművelés, baromtenyésztés, kertészkedés hasznot hajtó vezetésére; különösen az iparkerti munkákban vegyenek tevékeny részt; tanulják meg a fatenyésztés munkáit, s a nemesítés módzatait annyira, hogy azt az iskolából kilépve is kedvteliséggel gyakorolják. Pihenő óráikban otthon készítsenek fából gazdasági eszközöket kicsinyített alakban, s vegyenek részt az iskolában előállítható taneszközök készítésében. A nők legyen az iskola-kertben a konyhakerítészet; a kertnek e célra szánt része — mint a fiuk közt a fatenyésztő terület — legyen gondozás végett közöttük felosztva. Gyakorolják a kézi-munka azon nemeit, melyeket vezető nő hiányában egymástól is elsajátíthatnak. Minden iskolának van egy-két ügyesebb leánynövendéke, ki a kézimunkákban való jártasságot az iskolán kívül magán úton is megtanulja, ezek legyenek, vagy esetleg áldozatkészségből a tanító neje az ő oktatójok nélküli-

zéssel küzdő iskoláinkban, s faluhelyen legyen az iskolasereg gondjaira bízva — nagyobb munkák kivételével — a teremnek s az iskola környékének tisztántartása is.

Becke Bálint.

TÁRCZA.

Prot. és kath. nagygyűlések Németországban.

Az utolsó hónapokban négy nagyobb gyűlést tartottak Németországban. Hú képei ezek a jelenkori német egyházi élet belső szakadozottságának és felekezeti ellentétességének. Értjük az „evangéliumi szövetség“ speieri, a német katolikusok würzburgi évi nagygyűlését, a berlini ó-lutheránusok konferenciáját, s a Gusztáv Adolf-egyesületnek Brémában tartott gyűléseit. Lefolyásukról *Beyschlag*: Deutsch Ev. Blätter-jei nyomán közöljük a következőket:

1. Lélekemelő módon folyt le az „ev. szövetség speieri nagy gyűlése. Főbb pontjai: a prot. munkásegylettekkel való szövetkezés s az építendő templom alapkövének letétele az 1529. speieri protestálás emlékére. Az első pont jelenti a szövetség törekvéseinek a nagy szociális napi kérdéssel való összefüggését, míg a másik pont valósággal nagy prot. népgyűléssé avatta a speieri napokat. De a szövetségnek szorosabb értelemben vett ügyei is a mellett bizonyítottak, hogy a prot. népnek még elég érzéke van az ilyen kérdések iránt. *Leuschner és Witte előadásai* érintették azokat a pozitív szempontokat, a melyek a szövetség szellemi életét meghatározzák, de egyúttal azt a szabadelvű felfogást is, mely a szövetség céljaiban a legkülönbözőbb gondolkodásmódokat is egyesíti. A prot. s a hazafias német érdekek egysége s a Róma elleni küzdelem képezte a szónokok beszédeinek további tárgyát. Üdvözlét kapott a nagygyűlés a waldensek, a testvérgyülekezet, a belmisszió kongresszusa, a holland Maatschappy, az Anglo-continental-Society s a német ó-katolikusok részéről. A gyűlés tiltakozott az 1529. speieri nagy prot. aktusnak ultramontán elferdítése ellen, nevezetesen az ellen, mintha annak türelmetlen fanatizmus, nem pedig az evangéliumi lelkiismereti szabadság megvédése képezte volna az indítókát. A fájdalom hangján emlékezett meg a nassaui fejedelmi ház örökösének egyháza hitvallása iránt tanúsított hűtlenségéről, a melynek elkövetésénél egy prot. főpap is segédkezett. Hangsúlyozta a prot. misszió fejlesztésének szükségességét Afrikában, s a felekezeti veszélyeztetett gyermekek vallásos nevelésének felkarolását. Az évi jelentés különben konstataulta a szövetség folytonos izmosodását, tagjainak szaporodását, erősebb szerveskedését s a népeletre való befolyását.

2. Más képet mutat a *német katolikusok würzburgi nagygyűlése*. A régebbi tekintélyes pártvezérek távolmaradtak, a minnek oka a birodalmi gyűlés u. n. centrum-pártjában beállott szakadásban keresendő az aristokratikus hazafias kisebbség s a demokratikus többség között. A közönséget dr. *Lieber*, az ismert nevű demagóg mulattatta, s erős kirohanásokat intézett a liberalizmus s a sociáldemokratia ellen. Triviális nyilatkozataiból kiemeljük a következőket: Az állam a társadalommal szemben csak ephemer jelenség, a liberálizmus a XIX. század bűnbakja s így tovább. A politikával nem foglalkozott, de annál többet deklamált az egyetemek s a középiskolák vallástalanságáról, a középosztály érdekeinek felkarolásáról stb., mi mellett nála keresztyénság és római

pápás vallás mindenkor azonos fogalom. Sokat csúfolódott a modern tudományról is, s az intollerantia vádját az inquisitio egyházáról az u. n. „Gelehrtenrepublik“-ra hárította. Természetes, hogy a jezsuiták visszatérése sem kerülte ki a nagygyűlés figyelmét. Még legkomolyabban beszélt Hauszer tanár, ki „prot. testvéreit“ közös akcióra hívta fel a hitetlenséggel szemben, a mit úgy indokolt, hogy minden támadás a kath. egyház ellen egyúttal támadás a prot. egyház ellen is. Mindez igen szép dolog, ha ama kijelentése, hogy a Krisztus iránti hitben és szeretetben egyek vagyunk, az ő egyházának is nézete volna. Csakhogy ott a Krisztusban vetett hit a hierarchia világszerte tendenciájának pusztá etikettje, s a prot. egyház szeretete csupa frázis.

3. Ugyancsak érdekes a poroszországi orthodox lutheránus párt gyűlése. Itt Gensichen lelkész „a luth. egyház önsegélyéről“ szólott a jelen nyomorúságos állapotok között. Hangsúlyozta a luth. egyház különleges állásának szükségességét a porosz tartomány-egyházban, s a jelen nyomorúságos viszonyok alapját abban látta, hogy a gimnáziumban s az egyetemen hiányzik az orthodox cenzúra, s az egyházkormányzatban az államtól független püspöki jelleg. Már pedig oly orthodox kényszer-egyháziasság, mely studiumot, papot, tanárt és egyház-kormányzatot egy szellemi iga alá vonna, nem igen volna képes megállani a vallástalan korszellemmel és Rómával szemben. A második előadást Kölling superintendens tartotta „a reformáció anyagi és alaki elvének egysége“ címmel. Ez egységet Krisztus személyiségében látja, de az írás s a megigazulás elvének életelevení felfogása helyett „a modern teológia“ ellen intézett epés kifakadásokat. Modern teológia alatt első sorban a göttingai, Ritschl-féle iskolát értette, mint a melyben „az alaki elv egy frázis,“ az anyagi elv pedig „csupa szubjektivizmus.“ Az e vallásos processusban foglalt egyéni mozzanatokat sejteni sem tudja, s fogalma sincs annak Pál és Luther-féle értelmezéséről. A teológiának egyedüli hathatós ellen-szere — szerző szerint — Bernhard János XVII. századbeli orthodox ó-prot. dogmatikus rendszere, mely gondolat ellen azonban már Nathusius tanár is protestált. Így tehát már maga a gyűlés is a mellett bizonyít, hogy a régi orthodoxiának halottaiból való feltámasztása keresztülvihetetlen álláspont, mert rendszerint saját gyarlóságainkat takarjuk az ősi formákkal!

4. Egészen más szellem honolt a Gusztáv-Adolf-egyesület brémai közgyűlésén. A dogmatikai vitatkozás száraz pusztaságáról itt a közös ker. szeretetműködés zöld pázsitjára érünk. Joggal utalt dr. Hempel titkár korunk szociális mozgalmaira s a római propaganda túlhatalmas agressziójára, mely fokozott feladatokat ró az egyesületre. A jelentésből arról értesülünk, hogy az áldásos Gusztáv Adolf-egyesület fennállásának 61 éve alatt 29 millió márkát gyűjtött, illetőleg 4000 gyülekezetnek kiosztott, mely összegből az utolsó évben 1668 gyülekezetnek 1,123,000 márkot juttatott. Nagyobb fiókjainak száma 45, a kisebbeké 1837, a nőegyletek száma 502. A szükségletek a múlt évi állapotokkal szemben 32,235 márkával szaporodtak. Legátumokban kapott a központi elnökség 36,519, s a fiókoktól 319,312 márkot. Tavaly 27 templomot épített; 12 gyülekezet kilépett a segélyezettek sorából, de újabb 50-et vett fel. A kérvények száma 1604. A helgolandi kirándulás s a reformációt ünneplő Svédországgal való barátságos érintkezés csak emelte a brémai ünnepélyek fényét. Az üdvözlő táviratra Gusztáv Adolf kir. utódja rendkívüli szívéllyel válaszolt.

Dr. Szilávik Máttyás.

Adalékok a német felekezeti statisztikához.

A Schaffle A. volt osztrák miniszter által Tübingában kiadott „Zeitschrift für die gesamte staatswissenschaft“ folyó évi III. füzetében következő érdekes két közleményt találjuk.

A) A német lakosság felekezeti szerinti növekvése 1871—90 években. E tárgyról a bajor statisztikai hivatal közlönye nagyon figyelemre méltó értekezést tartalmaz. Ebből vesszük ki a következőket. »Ha megvizsgáljuk, mily szám-erővel fordulnak elő az egyes felekezetek az egész népesség körében az 1871. és 1890. népszámlálási években, akkor az egész Németbirodalomban az evangélikusoknál 0.5%, egyéb keresztyéneknek 0.1% gyarapodást, míg a katolikusoknál 0.5, a zsidóknál 0.1% fogyást észlelünk. Az egyes államokban általában azon jelenséggel találkozunk, hogy 1871—90-ben a kisebb számú felekezet a számbelileg uralkodó vallás rovására gyarapodott. Így elvesztettek a katolikusok a túlnyomólag kath. államokban és pedig: Elzász-Lotharingiában 3.2, Bádenben 2.5, Bajorországban 0.5%, ott az evangélikusok javára. Ellenben ez utóbbiak a túlnyomólag protestáns államokban u. m.: Brémában 2.3, Braunschweigban 2.1, Szászországban 1.8, régebbi ágú Reussban 1.5, Hessenben s Anhaltban egyenkint 1.4, Altenburgban 1.3, Koburg-Gothában 1, Lippében 0.9, Poroszországban 0.8%-ot a katolikusok javára. Csak Oldenburgban találunk kivételt, hol a kisebbségben levő katolikusok 0.6% al fogytak meg az evangélikusok előnyére s Hamburgban, hol a katolikusok és evangélikusok a zsidóság rovására szaporodtak s ez utóbbi 1.2%-al fogyott, s végül Meiningenben hol a katolikusok és evangélikusok a más felekezetűek csökkenésével gyarapodtak.

A szövetségi államokban az összes népességből %-ban

	Kath.		Evang.		Más ker.		Zsid.	
	1871	1890	1871	1890	1871	1890	1871	1890
Porosz királyság	33.5	34.2	65.0	64.2	0.2	0.3	1.3	1.2
Bajor »	71.2	70.7	27.6	28.1	0.1	0.2	1.1	1.0
Szász »	2.1	3.7	97.5	95.7	0.2	0.3	0.1	0.3
Württenb. »	30.4	29.9	68.7	69.1	0.2	0.3	0.7	0.6
Bádeni n. hercegség.	64.5	62.0	33.6	36.1	0.2	0.2	1.7	1.6
Hesseni »	28.0	27.6	68.5	67.1	0.5	0.7	3.0	2.6
Német birodalom	36.2	35.7	62.3	62.8	0.2	0.3	1.3	1.2

B) A római katolikus rendek és kongregációk a porosz államban. A katolikus egyházi rendek s a rendekhez hasonló kongregációk telepeiről következő átnézet nyújt felvilágosítást. Volt:

Az év végén	Telep	Tagok
	s z á m a	
1872/73	914	8795
1874	955	—
1875	596	—
1886	746	7248
1887	830	8305
1888	934	9517
1889	988	10428
1890	1027	11217*

1875-ben 340 rendházat oszlattak föl, s csak 615 maradt, de ezek közül 19 még az év folyamán önként feloszlott. 1876-tól 1886 végeig 150 betegápolással foglalkozó új rendház keletkezett s azóta a rendházak s tagjaik száma évről-évre folyton növekedett. Egy millió lakosra 1872/73-ban, átlag 353, 1886-ban 253, 1890-ben 374 rendtag esett. (Zeitsch. des kön. preuss. stat. Bur. 1892. I. és 2. füz.) b. b.

* Ezzel kapcsolatban nem érdektelen fölemlíteni, hogy az 1880-iki népszámlálás szerint Magyarországon 223 férfi-, 174 női zárda, 2080 férfi, 1971 női szerzetes volt. Belgiumban a férfi és női szerzetesek száma ugyanez időben 25 ezer, Oláhországban 14 ezer, Franciaországban 157 ezer volt.

KÖZÉLETÜNK.

A tiszántúli ev. ref. egyházkerület gyűlése.

(folytatás és vége.)

Az ifj. gr. Vay Ádám fiu-gyermekeinek elkeresztelése ügyében tett felterjesztés, miután a törvényes eljárás még folyamatban van, a konventre fel nem küldhető; azonban a felső-szabolcsi esperes felhivatott, hogy az ügyet figyelemmel kísérje s annak idejében ismét felterjessze.

Az időközben választott tanárok: dr. Varga Bálint, dr. Gulyás István, Bosznai István és Tóth Mihály az egyházkerületi gyűlésben feleltetvén, nevökben dr. Varga Bálint mond köszönetet és tesz kitartó, hű munkára, haza, egyház és iskola érdekeinek szolgálatára ígéretet; az egyházkerület részéről Tisza Kálmán azon reményének ad kifejezést, hogy a tanár urak hivatásuk magaslatán fognak állani s a haza és egyháznak, békében és nem szeretem napokban hű támaszai leendek.

Az országos tanári nyugdíj-intézetbe, az egyházkerület kebelében levő közép iskolák tanárai, a debreceniek is ideértve, mindnyájan — a kisújszállásiak és a m. túriak azonban csak bizonyos feltételek megtartása mellett — hajlandók belépni. Ez ügygyel kapcsolatban a debreceniek hangsúlyozzák, hogy kéressék meg a miniszter, hogy a tervezett nyugdíj-intézetbe a bölcsészeti szak tanárait is vegye fel; továbbá a tanári nyugdíj-intézeti szabályok vétessenek revisió alá. A javaslatok elfogadtattak.

M.-Szigetről a vallástani óák összevonhatására engedély kértvén, az egyházkerület a kért engedélyt a folyó iskolai évre megadja; de kijelentésével annak, hogy azt jövőre sehol nem engedeli.

A debreceni tanítóképezde és az itteni elemi iskolákra vonatkozó miniszteri kifogások olvastatván, az egyházkerület tanügyi bizottság javaslatára, az egyházkerület felterjesztést intéz a vall. és közokt. miniszterhez, melyben ki fogja jelenteni, hogy a kiküldött min. biztos az itteni viszonyokat felületesen s tévesen ítélte meg. A tanítóképesítési vizsgák jövőre mindig ápril elején és aug. végén fognak tartatni.

A tanári változásokra nézve, a tanügyi bizottság javasolja, hogy úgy az ev. ref. mint az ág. ev. Convent, valamint a közokt. miniszter kéressenek fel, miként úgy intézkedni méltóztassanak, hogy a tanári változások, lehetőleg mindenütt, az iskolai év vége előtt elintéztessenek s a tanár csakis előleges felmodás mellett hagyassák el állomásaikat. Ezen javaslatot az egyházkerület elfogadván, annak értelmében el fog járni.

A kisújszállási és h.-m.-vásárhelyi középiskolák állami segélyezése folyamatban van. H.-Nánásnak a közokt. min. a segélyezést megtagadta. Azzal vétetnek tudomásul, hogy jövőre az államségély iránti kérvények az egyházkerület útján küldessenek fel; mert különben odafent figyelembe nem vétetnek, vagy vissza és leküldetnek, mi időhalasztást okoz.

Az esperesi kar konventi segélyre 79 egyházat s 87 lelkészt 12'549 frtra ajánlván, az ajánlat elfogadtatott.

Rendkívüli államsegély iránt 97 kérvény adatván be, ebből csak 57 találtatott szabályainknak megfelelően felszerelve; ezek között aztán 1596 frt kiosztatott. A rendkívüli államsegélyt igénybe venni óhajtó lelkészek

pedig felhívtak, hogy kérvényeiket az 1892. évi augusztusi egyházkerületi végzés értelmében szereljék fel.

B. e. Révész Bálint püspök arcképét Barabás Miklós megrajzolván, a kép a főiskolai könyvtárban elhelyeztetett.

Ugyancsak a b. e. Révész B. emlékére begyűlt pénzről tétetvén jelentés, miután az özvegy püspökné azt jelentette, hogy a szellemi emlékről részben már a férje intézkedett s ő is intézkedni kíván, javasolja, hogy a begyűlt pénzből férje sirja fölé sarkő állíttassék; mi elfogadtatván, a kivitellel főt. püspök ur elnökelete alatt 9 tagból álló bizottság felhatalmaztatott.

A „Csokonai kör“ azon felhívása, hogy Méliusz Péter első tiszántúli püspök sirja felkerestessék és sirja fölé, az egész egyházkerületben elrendelendő gyűjtés útján, a már meglevő 181 frt 91 kr. hozzáadásával, sarkő állíttassék, — elvben ugyan pártoltatik, de a kivitele boldogabb időkre halasztatik.

Az állami anyakönyvvezetés ügyében beadott indítvány a konventre felterjesztetik.

A házanként való gyűjtés engedélyezése, minden község részére, egyszersmindenkorra beszüntetetik.

Az egyes egyházmegyékben tapasztalt tanítóhiányról a konventre felterjesztés tétetik.

Az anyakönyvi kiigazítás tárgyában kiadott min. rendelet Szeremley József, György Endre, Széll Kálmán felszólamlásai után, Tisza István azon megjegyzése alapján, hogy e tekintetben gyökeres reform van folyamatban, egyszerűen csak tudomásul vétetik.

A milleniumi bizottság egyebek mellett javaslatba hozza, hogy a tiszántúli egyházkerület története művelődési szempontból, nyilvános pályázat útján, a milleniumra írássék meg.

Görömbei Péter, tekintettel arra, hogy a tiszántúli egyházkerület történetének művelődési szempontból való megírása nagyobb és nehezebb kérdés, mint a debreceni főiskola történetének a megírása; tekintettel arra, hogy ha a kisebb megírására, mint állítatik, nincs elegendő idő, a nagyobbra még úgy sincs: — azt javasolja, hogy csak a debreceni főiskola története írássék meg a milleniumra, még pedig megbízás útján, s ha erre egy ember kevés volna, küldetnék ki gr. Dégenfeld József elnökelete alatt debreceni tanárok, lelkészek s világiakból egy küldöttség, mely még e gyűlés folyama alatt, e tárgyban egy tervezetet adjon, a debreceni főiskola történetének egy vagy több ember által, megbízás útján leendő megírásáról. Ezzel szemben azonban, többek hozzá szólása után, a milleniumi bizottság fentebbi javaslata fogadtatott el, oly hozzáadással, hogy a pályázat útján megírandó művek közül 2000 korona tiszteletdíj csak abszolút becsű munkának adassék ki.

Tárgyalás során Tóth Sámuel egyházkerületi főjegyző és levéltáros kijelentette, hogy „Adalékok“ c. művét legközelebb kiadandja; tehát annak pártolását kéri. Ezen nyilatkozat a régiségek kedvelőit, de az egész egyházkerületet is igen kellemesen érintette s a jelenlevők a pártolást ígérték is.

A dabolci egyház az iránt kérelmezett, hogy engedessék meg iskolájának községi iskolává való átválttatása. Indokolta ezt azzal, hogy külön lelkészt s tanítót tartani nem képesek; mivel a hívek az állami adó 150%-t fizetik egyházi adóba; ez a helyzet pedig tartóhatatlan. Másrészt a lelkészi állás be van töltve; de különben is inkább hajlandók feladni a tanítói, mint a lelkészi állást. Többben ugyan inkább szerették volna az iskolát államivá, mint községivé alakítani (Kiss Alb.

Szarka B.), mivel a községit rosszabbnak tartják az általánál; de az egész egyházkerülettel egyetemben, a kényszerhelyzetnél fogva, ők is belenyugodtak az iskolának községivé leendő átalakításába. . . Így fog ez már menni egyenként és egymásután sorba; miután másként cselekedni nem lehet a szegény ref. egyházközségekkel és iskolákkal s tanítókkal! . .

Dolhán lelkész-tanítóság van. . . A lelkész-tanító a tanítói nyugdíjra jogosultsággal nem bír; de azért a 12 frtot stb. követelik az egyháztól. A mennyiben az egyházkerület ilyen tárgyban már írt volt fel a közokt. miniszteriumhoz, ezen felíratnak sorsa bevárando s addig dolhai kérvény is mellőztetik.

Itt emlitem meg ama rokon tárgyat is, melyszerint a tanítói nyugdíjalap számára követelt 15 krok beszédese tárgyában már előbb felírat intéztetett a közokt. miniszteriumhoz az iránt, hogy a 15 krokot ne az iskolaszék, hanem a községi előjáróság szedje be. S mit írt a miniszter ezen jogos kérvényre? . . Azt, hogy a 15 krok beszédésére az előjáróságot kötelezni nem lehet, de ha megteszi, ha önként vállalja a terhet az előjáróság, ellene a miniszternek kifogása nem lesz! . . Milyen nagy kegy! . .

A vall. és közokt. miniszter azon felhívására, hogy a középiskolák története, a milleniumra irassék meg, az egyházkerület azt határozta, hogy az egyhk. gimnáziumok tanártestületei szólíttassanak fel ily tárgyú intézkedésre. Nagyon helyes! De vagy van idő arra, hogy a gimnáziumok története alaposan irassék meg, vagy nincs? S ha van idő? miután az iskolák életét, úgy Debrecenét, mint Patakét stb. a gimnázium története uralja főképen, mert hiszen p. Debrecenben dr. Kovács Sándor igazgatói megnyitó beszéde szerint, a jogtanítás története alig egy százados, tehát tegnapi keletű, a theol. tanítás története pedig csak folyamánya volt a gimn. oktatásnak, ha már a gimnáziumok története Debrecenben, Patakon, Enyeden, Pápán stb. stb. megíratik: — ugyan miért nem teszik teljessé azt a művet? miért nem írják vagy iratják meg a milleniumra a főiskolák egész történetét? . . Avagy talán bevárjuk, itt is, amott is az autómia nagyobb dicsőségére, míg a miniszter erre is felhív bennünket? . . Én mondhatom, hogy a miatt, mert a debreceni főiskola történetének megírását az egyházkerület elejtette, igen előkelő, igen derék emberek nyugtalankodtak, töprengtek, bocszkodtak Debrecenben — a gyűlésen kívül; dehát arra én másutt még visszatérek!

A debreceni fakultásra érkezett adományok és ajánlatok, — ezek közt Vályi János főgondnok ur adománya 4000 korona, Varga Géza és Varga Mária Tóts Sámuelné adományai édes anyjuk. b. e. Varga Lajos emlékére 5000 korona, Ujfalussy Béla 400 korona stb. — bejelentetvén, elhatározottat, hogy a fakultásra érkezett vagy érkezendő adományok, külön számadás mellett, önállóan kezeltessenek s külön betéti könyvecskén legyenek elhelyezve. Örömmel jeleztetett, hogy jött már adomány a tiszáninneri ref. egyházkerülettől is, és pedig több ízben és több felülről, p. az ottani püspök ur, főt. Kun Bertalan utján és az alsó-borsodi egyházmegyéből stb. stb. Egyszóval az egyetemi alap igen szépen gyarapodik és teljes a remény, hogy majd a milleniumraaz egyetem (?) létesíthető lesz. . .

Tárgyalás alá vétetett az egyházker. tanügyi bizottság jelentése, a kántori és tanítói jövedelem elkülönítését tárgyzó min. rendelet alapján. Nevezett bizottság jelentésében megállapítja, hogy ev. ref. egyházunkban a tanító mindenkor egyházi hivatalnoknak tekintetett s hogy 1200 nyi tanítónk közül, körülbelül 600 kántorta-

nító, kiknek fizetése egymástól elkülönítve sohasem volt stb. . . Javasolja tehát, hogy az egyöntetű eljárás szabályozása végett, az egyházkerület mielőbb egy tájékoztató utasítást bocsásson ki; a miniszter pedig kérésék meg, hogy a felszámításokat fügeszsze fel, illetőleg azok beküldését f. évi december 31-ig halasztssa el.

Szabó János, az ügy messzeható voltát tekintetbe véve, ajánlja elfogadásra a tanügyi bizottság javaslatát.

Széll Kálmán, figyelembe véve, hogy az összeírások már majd mindenütt megtörténtek, ajánlja, hogy az egyházkerület a megtörtént dolgok felett térjen napi rendre.

Görömbei Péter rámutatván a miniszteri rendelet 8. pontjára, hol az mondatik, hogy a kántori és tanítói fizetés elkülönítése azért is szükséges, hogy az esetenként beállando iskolai államosítás alkalmával az énekvezéri állás javadalom nélkül ne maradjon, hangsúlyozza, hogy ha a kisebb egyházak saját érdekeik megóvásáról, a kántori alap elkülönítéséről most nem gondoskodnak, az alkalmilag előjöheto államosításkor már késő lesz; mert az állam a most kiállított okmányokra való hivatkozással az egyházi énekvezéri érdeket figyelmen kívül hagyandja stb. — a tanügyi bizottság javaslatát ajánlja elfogadásra.

Megdöböntő hatást tett a következő szónok, dr. Farkas Antal felszólalása, ki beszédét így kezdte: Bátor vagyok azt kérdezni főtiszt. egyházkerület, hogy van-e még nekünk valami jogunk iskolai ügyben intézkedni? vagy csak úgy rólunk, nélkülünk intézkedhetik a kormány velünk a mi saját iskoláink ügyében is? . . Véleményezi ennél fogva, hogy miután az egyházi főhatóság tudta nélkül írtak össze a tanítói jövedelmek, azokat az egyházkerület érvényeseknek ne tekintse; a tanítói és a kántori fizetéseket pedig egymástól el ne különítse, mivel a tanítói teendőktől a kántori teendő mindig elválaszthatatlan volt egyházunkban.

Gr. Dégenfeld József nehéznek látja a helyzetet, de az adott viszonyok között csatlakozik a Széll Kálmán nézetéhez.

Lukács Ödön az államosítást még messzejövőben látja, de az egyházi érdekek megvédése szempontjából a tanügyi bizottság javaslatát ajánlja elfogadásra.

Győry Lajos, a Görömbei P. által mondottakból kiindulva, javasolja, hogy ha és a hol az egyházi főhatóság, az egyes egyházak részére kiköti magának azon jogot, hogy az államosításkor minden egyes egyházban esetről-esetre az egyes egyházak maguk jelöljék ki: mit tartanak fel kántori, mit adnak át tanítói javadalom gyanánt.

A nagyfotosságu ügyben, melynek horderejét ugyan majd csak évek múlva, a korpótlékok fizetése idején, tehát úgy 5—10—20 év múlva fogják az akkori intézők érezni: az egyházker. tanügyi bizottság javaslata, a Győry L. hozzáadásával fogadtatott e

A Szilágyi-Andaházi intézetbe D. J. Andrásk, Paksy Sándor, Szeremley Miklós, mint rokonok, vétettek fel.

A reform. segélyegylet jövedelme 3614 frt 73 kr lévén, ennek kétharmada (2400 frt) kiosztatott; egyharmada (1214 frt) tőkésített.

A missziügyi-bizottság jelentése is érdekes eszmecserére adott alkalmat s ennek folytán a munkácsi misszióból, a krassói és erdődi missziói lelkészekről jelentés kéretik be; Belgrámissziói pontul ajánlkozik. Érmelléken, a rézalja vidékén az olahosodás szemlátomást terjed, ennek meggátlása végett némelyek önálló missziói kör alakítását, mások a vidékbeli lelkészek megbízását javasolják a missziói teendők végezésére nézve. Egyelőre az utóbbi nézet fogadtatott el és így alsó- felső Ábrány, Széplak, Tóti, Poklostelek, Micske, Szentjób lelkészei javasoltatnak megbízatni a missziói teendők végezésével.

A Jókai jubileuma alkalmából: Jókai műveinek megvásárlása elvileg elhatároltatik a főiskolai könyvtár részére. Honnan, miből? Erre nézve a gazdasági tanácstól kéretik felelet.

Az államsegélyhez pótlólag küldött összegre nézve, kiküldött bizottság javasolja, hogy az évenként, tíz évig tőkésíttessék; sőt tőkésíttessék a nemsokára felszabadulandó 8000 frt is, esetleg a más alapokból nyereendő segélyekkel együtt, mint történik p. o. a Dunameléki egyházkerületben is. . . Ez a javaslat elfogadtatott.

Ezek után, a gyűlés negyedik napján, főt. püspök ur megköszönte a gyűlési tagoknak, az elnökség nevében a támogatást és kitartást; az egyházkerület részéről pedig Szabó János esperes kérte ki a főtiszt. püspök ur támogatását a határozatok végrehajtásához s kérte Istent, hogy ha találkozunk, a főt. püspöp urat teljes testi-lelki erőben szemlélhessük és üdvözölhessük. Ezzel a gyűlés berekesztetett s a lelkész-értekezlet megtartatott, melyről e lap alábbi helyén írjuk meg a tudósítást.

Görömbei Péter.

Egyházkerületi lelkész-értekezlet Tiszántúl.

A szatmári egyházmegyéből eredt a kezdeményezés, hogy az erdélyi egyházkerület példájára, ha már országos, egyetemes lelkész-értekezletet nem tarthatunk, alakítsunk, tartsunk legalább kerületenként ilyen összejöveteleket. Ugyancsak a szatmáriak néhány esperesünket nyilvánosan is felszólították, hogy kezdeményezzék a dolgot. A meg is nevezett esperes urak, a nov. 1-én megnyílt egyházkerületi gyűlés alkalmából, a gyűlés első napján köröztettek is egy ívet, melyben a jelenlevőket e tárgyban értekezletre hívták össze; azonban — mivel a gyűlés napjainak még a délutáni órái is le voltak foglalva, az összehalmozódott teendők miatt — csak a gyűlés negyedik napjára. Sajnos hogy a negyedik napon már igen is kevesen maradtunk benn Debrecenben, mivel kivált a távolabbi vidékek lelkészei siettek haza urvacsora osztás végett, vasárnapra; de azért egy pár vidéki lelkész is, kik pusztán e miatt jöttek, kitartott. Ily előzmények után, az esperes urak nevében, az egyházkerületi gyűlés berekesztése után, azonnal felszólalt Lukács Ödön felsőszabolcsi esperes és társai nevében előadta a fentebbieket s vázolta a Biki Károly e tekintetben nyilvánosan előadott indítványát; miután azonban aránylag már igen is kevesen voltunk ilyen fontos ügyhöz képest, névszerint: főtiszt. Kiss Áron püspök, Balogh Ferenc hittanár, Biró Lajos, Bencsik István, Csiky Lajos, Csernák István, Dávidházi János, Ferenci Gyula, Görömbei Péter, Kiss Albert, Lukács Ödön, Nagy István, Szarka Boldizsár, Szeremlei József, Segesvári József, Szabó János, Tabajdi Lajos esperesek és egyházkerületi képviselők — a Szeremley József, Csiky Lajos és Kis Albert felszólalásai következtében abban történt megállapodás, hogy mivel az indítványozó Biki Károly sincs jelen, bizassanak meg az indítványozó és a hozzá közelebb eső Lukács Ödön és Görömbei Péter, hogy az egyházkerületi lelkészeket a legalkalmasabb időben és módon, alakulás végett, hívják össze, még pedig Csiky Lajos javaslata szerint úgy, hogy már az első értekezleten a tagok palástosan, papi díszben jelenvén meg, esetleg Szatmár vagy Nagyváradon, vagy másutt, mindjárt akkor isteni tisztelettel és felolvasással kezdessék meg a szervezkedést. Ezzel az előleges értekezlet, többet ez idő szerint nem tehetvén, herekesztetett. De a mag el van vetve. Kíváncsok, hogy ha nem előbb, a jövő tavaszi egyházkerületi gyűlésre kikeljen és majdan gyümölcsözzék! . . . G. P.

MULTUNK.

Díjlevelek a XVI. századból.

(Vége.)

Petneháza.

Minden házas, szántó vető ember két-két kalangia gabonát ad fele buza, fele ros. Az kinek vetése nincsen Cub. 2. Garas pénzt den: 6. Vadnak két rétek is, falujul kaszályák. Minden marhas ember egy-egy bokor fát. Harmada az Mesteré. Halot temetéstül az Prédikálástül fl. 1. Az nemes Uraink is akarattyukból az mit akarnak fizetni. Reliqua accidentia ut alibi.

Surk.

Minden külön kenyeres s marhas ember, akár maga erejével szántson, akár Cimborával szántson, két-két kalangya gabonát ad, fele buza, fele ros. Az ki maggal vetett és magának marhaia vagyon, két kereszt gabonát ad. Csépes ember más fél köblöt ad, fele buza, fele ros. Egy-egy boglya szénát minden házas ember. Minden ember den. 18. Egy-egy sódort körmöstől. Három-három hold föld minden nyomásra. Az buza földet háromszor falujul megszántják, az rozsnak kétszer, fel arattyák, be is horgiák. Három nyomásra egy-egy kaszáló, fel kaszályák, fel takarják, be is horgiák. Eske-téstül den. 90. Özvegy asszonyok négy sing vásznat. Minden marhas ember egy egy szekér fát. R. ut alibi.

Mester béri. Minden szántó ember egy-egy kalangya gabonát ad, fele buza, fele ros. Sellér ember egy keresztet. Csépes ember három vékát, den. 9. Özvegy asszony két-két sing vásznat. Gyermek tanításátul Abces gyermektül den. 29. Grammatistátul den. 50.

Veresmart.

Minden házas, külön kenyeres embertül den. 75. Egy-egy negyed gabona (az kinek vagion buzát ad) és egy véka ros. Egy-egy sódar körmöstül. A ki disznót nem ölhetne, egy tyukot ad. Egy-egy boglya széna. Egy-egy bokor fa. Egy-egy kenyér. Mikor terem, egy egy sák alma. Kostolóban tyuk és kenyér. Halott felett való prédikálástül fl. 1. Három holdvetés, az prédikátor magával vetik, fel arattyák és behorgiák. Vagion hallató is, paptavának híják, az prédikátor számára való. Ha az urak gyalmaival meg huzzák, harmadát adják az prédikátornak.

N-Halász.

Minden ágytül den. 75. Minden külön ágyas ember egy-egy szekér fát, egy-egy boglya szénát ad. Adnak Rost cub. 25. Egy hizó disznót. Vagyon halastó, azt az urak Gyalmaival gyalmolják, az Prédikátor abból harmados. Ha az disznóért akar pénzt fel venni, adnak fl. 6. — Az melly embernek háza vagyon, azon időn fél bért ad. Az melly embernek vetése nincsen, Cub 2 ad. Az keresztet 16 kévéjével rakiák. *Schkola mester béri.* Egy-egy kalangia gabona, fele buza, fele ros. Elegendő fa. Garaspénz den. 3.

Berencs.

Minden külön kenyeres gazda, az mellynek marhaia vagion, fl. 1. ad. És egy-egy köből életet ad, fele buza, fele roz. Az kinek vetése nincsen egy köből gabonát. Minden ember egy egy boglya szénát ad, egy-egy szekér fát. Vagyon mindenik nyomás mezon három-három hold földet, falujul azokat meg szántják kétszer és az

Prédikátor magvával be is vetik, meg is arattyák, be horgiák. Kereszteléstül tyuk és kenyér. Halot felett való predikálástul fl. 1. — Vagion egy egy kaszáló rét, melyet falujul kaszálnak, fel gyűjtik és beis horgiák. Az tóba az Prédikátornak szabad halászni és csikászni. Gusalyas özvegy aszszonyok három sing vásznat adnak. Szolga legény, ki bér fizető nem volt, ha meg esketik mátkájával den. 40. Az dolog kenyeres ember egy-egy véka csikot ad minden . . . (két szó olvashatlan).

* * *

Legyen elég ennyi mutatóványúl; a meglevő többi díjlevél is sokban hasonlít az itt közlöttekhez. Célom nem annyira történelmi adatok közlése volt, mint inkább azon hátramaradás feltüntetése, mely az egyházi hivatalnokok fizetési rendszerét illetőleg napjainkban is tapasztalható. S ez az, mi némi alkalmosszerűséget kölcsönöz a fentebb elsorolt díjlevelek közlésének. Nem az általánosan hangoztatott fizetésemelést értem; ámbár, ha valaki, úgy a szegény papok és tanítók érdemelnék azt meg; hanem magát azt az elkorhadtt fizetési rendszert, mely ma is ugyanaz, mi a 16. 17. század viszonytárságos éveiben volt. Azt a rendszert, melyben csak egy az állandó, tudniillik a — bizonytalanság a fizetett összeg értékét illetőleg; azt a rendszert, mely egyrésztől lehetlenné teszi, hogy a lelkész egyedül hivatalának éljen, másrésztől pedig a hivataltól való függetlenségét (mely pedig az egyház érdekében hej de sokszor kívánatos volna) folytonosan akadályozza. Mig e rendszer él, addig az annyira hangoztatott cura pastoralis és belmissio csak egyszerű fogalmak lesznek, melyeknek gyakorlati megvalósítása száz egyházból csak egy-kettőben lesz kivihető. Mig a lelkészeket és tanítókat szántani és kapálni küldjük, s arra kényszerítjük, hogy az íróasztalt, a társadalmi tevékenységet, az iskolát másodrendű dolognak tartva, első sorban is saját életök fentartására fordítsák idejök és tehetségök legnagyobb részét; mig odadobjuk őket az elparlagosodás fertőjébe, megtörjük még azt az ambíciót is, mi talán hivataloskodásuk első éveiben mutatkozik náluk; mig ezek így állanak, addig ne panaszkodjunk, hogy a magyar protestánsizmus nem képes úgy áthatni az egyházi családi és társadalmi életet, a mint ez a sveici, holland, skót és más külföldi népeknél tapasztalható. Mig e rendszer fennáll, addig csak „prédikátorok” és „scholamesterek” leszünk, kik hat napon át kaszálunk, kapálunk, spekulálunk: miként lehetne egy garasból két garast teremteni, vasárnap pedig prédikálunk és énekelünk. A 16. 17 századbéli „nagy idők” buzgóságához ez talán elég volt; de ma már nem elég. Mai nap-ság a prot. papnak nem csak a katedrában kell papnak lennie, hanem paposkodnia kell a családban, az egyházi s polgári társadalmakban egyaránt. A szép és jó iránti érzék felkeltését, a humanistikusan mozgalmak megindítását, az erkölcsiség féltékeny gondozását, a tudományosság képviselését, s mindenek felett ama bizonyos evangéliumi „kovász” terjesztését: kitől várhatja a társadalom, hanemha a prot. paptól?

De nem folytatom tovább; hiszen tudják, érzik nagyon sokan, hol a hiba; nyilatkoznak is az egyházi lapok útján lépten-nyomon. S a közvélemény kiáltó szavát talán csak azok nem hallják, kiknek első sorban hallaniok és érteniök kellene.

Pedig, mig korszerűbb díjazási rendszer által nem javul a lelkészek és tanítók helyzete, addig nincs evangelisatio.

Hic Rodus, hic salta!

Farkas Lajos.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **A Magyar Protestáns Irodalmi Társaság Igazgató-Választmánya** a folyó évi november hó 15-én, d. u. 5 órakor Budapesten, az ev. ref. főgimnázium (Lónyai-útca) könyvtár-termében *gyűlést* tart, melyre az igazgató-választmány tagjait ezennel tisztelettel meghívja. Tárty: Folyó ügyek. Népies iratok megindítása iránt intézkedés. Indítványok.

Budapest, 1893. november 6. *Az elnökség.*

— **Termények és szolgáltatások megváltása Tiszántúlon.** Az egyházmegyei tudósításokból is értesült már az olvasó közönség, de egyházkerületi tudósítónk is kiemeli, hogy a tiszántúli egyházkerület kisebb és nagyobb egyházaival vegyesen, igyekeznek a mai korba már nem illő búza, gabona, árpa, tengeri, zab, bor, méz, só, vaj, stb.; terményeket megváltani, pénzre változtatni és pénzült fizetni, mint p. o. Túrkeve, Kunhegyes, Fekete-Ardó stb.; az egyházi szolgáltatásokat is megváltják, mint p. o. Kőrös-Nagy-Rév, hol az ígás napszám 1 frttal, a kézi 25 krral váltattott meg s mindezeket az illetékes egyházmegyéek helyben hagyván, az egyházkerület 5 évre, némelyiket már ismételtén is megerősítette. Valóban ideje abból a régi slendriánból a lelkészeket is kibontakoztatni, ha a tanárok már régen kiemeltettek; mert hiszen megjárta ez a Lorántfi Zsuzsanna, a Rákócziak, Bethlenek, Apafiak stb. korában; de már ma csak a hivatal rovására s annak a kisebbitésével eshetik ez meg falun is, hát még város helyen . . . Haladni! ez a mai világ jel-szava, haladni még az intézmények fejlesztésében is, mert a ki nem halad, nem fejlődik: a haladó idő kerek-ei eltiporják . . .

Köszönő válaszul Gyurkó Barna ref. lelkész úrnak. A Sárospataki Lapok legközelebbi számában tiszteendő úr szíves volt az egyházkerületi felsőbb leánynevelő intézetnek 1892/93-ik iskolai évről szóló értesítőjéről megemlékezni. Szívemből köszönöm mindazt, hogy szerény munkásságomat méltányolja, mindazt, hogy a legjobb igyekezet mellett is meglevő hibás adatokra jó akaratúlag figyelmeztet. Megtörténhetett biz a' az összehalmozódott munka gyors végzése közt, de a számoknál, különösen az értesítőben gyakran előforduló sajtóhibák miatt is.

Látom, hogy tiszteendő úr fáradságot nem ismerőleg, mintegy hű, ellenőrző sáfár számítgatta össze az adatokat. Hogy e tekintetben is hű képe legyen értesítőnknek s az adatok közlésében felületességgel, vagy épen hűtlenséggel ne vádoltassam, engedje meg, hogy észrevételeire megjegyzéseimet megtehessem, bevállva őszintén azt, hogy a statisztikában nagy jártasságom soha sem volt.

Tény, hogy 1892. szept. 12-ig a 4 felső osztályba 141 növendéket írtam be. Ez a létszám 138-ra apadt már az év elején az értesítőben említett okok miatt. Hogy a családi körülmény alatt valahogy mást ne értsen az olvasó, megmondom bizalmasan, hogy két beírt növendékem a mindenek intező anyagi körülmény miatt el sem jött, egy pedig nem bírta el a honvágnak, a szülői ház édes-bús emlékének súlyát s hazavitetett. Ne vegye rossz néven tiszteendő úr, hogy a neveket a statisztika hűségével nem közlöm.

A 138 növendék az iskolai év végéig iskolába járt. Kettő azonban nem tett vizsgát, ezek nevei az értesítőben nem szerepelnek. Így 136 a feltüntetett létszám.

A vallásra nézve — az adatok hibáinak kiigazításával — református volt: 75, evangélikus 27, róm. kath. 10, izraelita 24. Ez azt hiszem 136.

Ha tisztelendő úr egy iskolai év végén a statisztikai adatokat összeírná, szintén eltéveszthetne 3 növendéket, kivált a lakhely rovataiban. Így én is tévedhettem itt. De higgye meg, hogy azok a jó növendékek nem tévedtek el, míg Miskolcra értek; mind megérkeztek azokról a távol vidékekről, a mint ma is itt vannak Tolna, Somogy, Veszprém derék leánykái s bizonyosságot tesznek az Ur félelméről és a tudomány szeretetéről.

Erről csálhatatlan adatokkal szolgál az internátus növendékeinek névsora, hol minden egyes növendék után annak lakhelye is meg van írva. Valóban 50 volt az internátus növendékeinek létszáma.

A Dunántúl sajtó, nevezük, tollhiba miatt maradt ki; de hát nem megtörténhet-e az ilyen a nélkül, hogy valakinek eszébe jutna azt a statisztikai hűség rovására írni? Kettőbe pedig teljességgel nem számítok egyet, bármily kitűnő lenne is az a növendék. Szegény és gazdag között pedig előttem, nálunk különbség nem volt soha és nincs, nem is lesz, míg én szellemi vezére leszek — Isten után — a mi leánynevelő intézetünknek.

Az internátus bevételénél és kiadásánál a bevétel 8975 és nem 8925. A kiadás 8371 frt. Így a maradvány 604 frt. És hogy valóban ennyi, bizonyítja az egyházkerületi pénztár illető naplója. Bár 1604 frt volna kedves tisztelendő úr, a melylyel növelhetném évenként a pénztár illető kölcsöntörlesztési rovatát, szívesen eltűrnék ilyen statisztikai hibákat és azoknak illetően való felülvizsgálatát.

Hát bizony még én oda nem jutottam rohamosan haladó korunkban, hogy a társadalom legműveltebb családjainak legféltettebb kincsei lelkével statisztikailag kell beszámolni. Istentől adatott lelkiismeretes gondozásom, nevelésem, tanításom útján minden esztendőben úgy számolok be, hogy a rámbízottakból egy is el ne vesszen, sőt növekedjenek azok az Ur félelmében, erkölcsi tisztaságban, a tudományok szeretetében s minden jó gyakorlatában.

Ismételve köszönöm tisztelendő úrnak azt a lelkiismeretes munkát, mely által egyrészt érdeklődését bizonyította be intézetünk iránt, más részről nekem tanácsot adott, hogy a statisztika korunk nagy tudománya.

De azért legyen nekem legfőbb bizonyosságom: az ige, az eszme.

Tóth Pál.

— **A miskolczi ev. ref. főgimnáziumnak nemsokára új épülete lesz.** A vallás- és közoktatási miniszter erre a célra 50,000 frt segélyt irányzott elő, melynek nagy része már ki is fizettetett a főgimnázium részére. Az intézet igazgató tanácsa alkalmasabb telket nem kaphatván, a mostani épület helyén emelteti fel az új intézeti házat, melynek tervét és költségvetését Siess Győző vasúti főmérnök el is készítette. A tervezet szerint a mostani épületből csak a nagy könyvtár helyisége maradna meg érintetlenül, a többi épület-részek egészen átalakíttatnának s a Püspök-utcára egy díszes egyemeletes új épület emeltetnék. A telek szűk volta miatt a városi képviselő-testületet szándékozik felkérni az igazgató-tanács arra, hogy az iskola mellett levő utat engedje át az udvar nagynyújtására.

— **Az országos közoktatási tanács** egyik szakosztálya legközelebb tartott ülésén az éneknek, mint középiskolai rendkívüli tantárgynak tanításával foglalkozott s elfogadta a bizottság javaslatát, mely kimondja, hogy az éneket csak képesített egyének taníthatják. Az énektanítói vizsgára a szabályzat 3 szakasza szerint csak érettségi vizsgát tett, vagy néptanítói oklevéllel bíró egyének bocsáthatók. Ezek után a tanács egyes tagjai,

mint iskolaiátogatók tettek jelentést tapasztalataikról. A közoktatási tanács ezen jelentések alapján nem tartja helyesnek, hogy egyes iskolafentartók olyan fiatal tanárjelölteket bíznak meg teljes óraszámú önálló tanítással, a kik csak most kerültek ki az egyetemről s vizsgálataik egy részével még hátrálékban vannak. A tanácsnak erre a nyilatkozatára csak az a megjegyzésünk van, hogy az egyetemről kikerült tanár-jelölteket nem csak egyes iskolafentartók, hanem maga a közoktatási miniszter is alkalmazza.

— **A budapesti egyetemen 3773 hallgató van bejegyezve.** Ezek közül hittanhallgató 89, gyógyszerész 123, bölcsész 358, orvosnövendék 871 és joghallgató 2332. A múlt évi számnál csak a joghallgatóké nagyobb 269-el, a többi szak hallgatói kevesebben vannak, mint az 1892¹/₃ iskolai évben voltak.

— **A polgári házasságról szóló törvényjavaslat** — annyi vajadás után — végre megnyerte a király jóváhagyását s Wekerle folyó hó 9-én bejelentette már az országgyűlés és a nemzet elfogulatlanabb részének tapsa között, hogy a javaslat megfelelő indoklással, rövid időn az országgyűlés elé kerül. Maga a javaslat még ismeretlen s nem tudható: mennyit sikerült annak eredeti formájából a főpapi befolyásnak lealkudnia. Mihelyt nyilvánossá lesz, igyekeznünk fogunk azt mi is érdemileg méltányolni. A mi zsinatunk házasságügyi bizottsága végre is munka nélkül marad!... De hát a Zichy Nándorok?!

— **Sárospatak utcái új neveket kapnak** valószínűleg. A főiskola gazdasági választmányában épen lapunk szerkesztője tett — alkalmilag — indítványt a végből, hogy a város képviselőtestülete kéresek fel az utcáknak s tereknek olyan módon való elnevezésére, hogy magok ezek a nevek is bizonyítsanak valamit az ide seregülő tanuló ifjúság előtt Sárospatak szép múltja mellett. A Perényi, Dobó, Rákóczy, Lorántfy, Szemere, Vay, Kossuth stb. nevek alig jelenthetnének valahol többet az utcák szegletein, mint itt. A gazdasági választmány helyesléssel fogadta az indítványt s így kilátásunk van arra, hogy a „Kutyaszorító,“ „Borotva-útca“ stb. gúnynevek helyett nem sokára történeti nagy nevek fogják hirdetni a szöglet-házakon, hogy itt hajdan szebb élet volt.

Pályázat.

A zilahi ev. ref. kollégium államilag segélyezett főgimnáziumban a rajz-tanári rendes tanszékre pályázat nyitattik. E tanszékkal a rendkívüli szabadkézi-rajz tanítása, valamint az alsó osztályokban a mennyiségtan tanítása is egybe van kötve. Heti órák száma legfőnnebb 20.

Javadalma 1000 frt évnegyedes előleges részletekben.

Az állomás a magyar királyi vallás- és közoktatási minisztérium kinevezése által töltetik be.

Pályázók kellő okmányokkal felszerelt folyamodványukat a zilahi ev. ref. kollégium előjáróságához folyó évi december hó 15-ig adják be. Az erdélyi ev. ref. egyházkerület igazgató-tanácsának, Kolozsvárt, 1893. október hó 16-án tartott üléséből.

Szász Domokos,
ref. püspök, mint elnök.

Parády Kálmán,
tanügyi előadó.

2-2

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KOZSLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFÖN. —

TARTALOM: »Kövy Sándor.« *Ballagi Géza.* — »Kövy Sándor életrajza.« *Szinyei Gerzson.* — »Kövy Sándor levelei.« — »Adalékok
a Kövy tanári és írói jellemképéhez.« — »Kövy tanítványairól.« *Dr. Zsindely István.* — »A zsinat.« *Mitrovics Gyula.* —
»Vegyes közlemények.«

KÖVY SÁNDOR.

A kálvinisták öreg kollégiumának ódon falai, melyek annyi megpróbáltatásnak, oly sok szenvedésnek voltak tanúi, melyek, ha beszélni tudnának, az önzetlen hazaszeretet, a vallási buzgóság, a nemzeti közművelődés iránti rajongó lelkesedés áldozatairól oly sokat regélhetnének, — ma örömtől visszhangzanak. Ebben a félreeső, csöndes zugban, a hol zavartalanabb a munka, mert a nagy világ hiú gyönyörűségei nem vonják el az embert dolgozó asztaljától; a hol egész lelkünkkel élhetünk eszményeinknek; a hol még embertársaink gyarlóságai sem nyugtalanítanak bennünket, ha — a szó nemesebb értelmében — önzők vagyunk s elzárkózunk azoktól, kiket rokonszenvűnkre nem tartunk érdemeseknek; a hol szegénységünkben is függetlenek vagyunk, mert nem vagyunk egymásra utalva, nem várunk egymástól semmit, nem kell érzelmeinken erőszakot tenni, hogy boldogúlhassunk, — itt, távol a világ zajától, átadhatjuk magunkat teljesen örömeinknek épp úgy, mint fájdalomunknak.

A mai nap az öröm napja. De nem kizárólag a mi napunk. Midőn tekintetünket ég felé emelve, örömkönyekekkel szemünkben hálát rebegünk a Mindenhatónak, hogy a letűnt idők egy nagy korszakának fordulójához eljutni segített bennünket: csatlakoznak hozzánk bizonyára mindazok, kik a protestantizmust és a nemzeti közművelődést rokon fogalmaknak tekintvén, át vannak hatva a meggyőződéstől, hogy a mily mértékben fokozza a közművelődés terjedése a

protestáns egyház erejét, épp oly mértékben kamatoznak az igaz, hamisítatlan protestáns szellem gyümölcsei a nemzeti kultúra javára.

Bármennyire elválasztják is a hazafiakat egymástól a különböző vallási nézetek, bármily zavart idéznek is elő köztünk éppen ma, a mikor legnagyobb szükségünk volna a békességre, azok a politikai problémák, melyeket sokkal könnyebb volt felvetni, mint megoldani: két nyugopontot — hála a nemzetünk sorsa felett őrködő gondviselésnek — mindig találtunk és fogunk találni, a hol az ellenségek kibékülnek egymással, a hol a pártok és felekezetek összeolvadnak: ez az alkotmányos szabadság és közművelődés mezeje.

Ha valamikor, most, az éles pártharcok közt, igazán jól eshet a pillanatnyi fegyverszünet, jól eshet körülállni azt az oltárt, a mely előtt egy kiváló szellem képét idézvén fel emlékezetünkben, bizonyosságot akarunk tenni Isten és ember előtt, hogy a nemzeti kultúra ügye annyira összeforrt lelkünkkel, hogy annak apostolait, vallás- és felekezeti különbség nélkül, érdemök szerint meg tudjuk becsülni s emlékeket századok multával is kegyelettel ápoljuk.

Száz évvel ezelőtt foglalta el főiskolánkban tanszékét *Kövy Sándor* s ezzel egy új korszak nyílik meg a sárospataki kollégium történetében.

Ha valakire, ő rá csakugyan illenek La Bruyère szavai: ils ont ni aieuls, ni descendants; ils composent seuls toute leur race. Azok

közé az izmos tehetségek közé tartozott, kik a homályból kiemelkedve, saját erejükből küzdik fel magukat; kik önmagukra levén utalva, anyyira önállókká válnak, hogy egyéniségök bélyegét ráütik mindenre, a mi működési körükbe esik; kik az intézményeket, embereket saját képükre formálják; kiknek akaratuk oly erős, hogy a gyöngébbek önkénytelenül alávetik magukat neki, s meghódolván előtte, eltűrik, hogy egész lényüket saját ízlése szerint formálja olyanná, a milyenné akarja.

Az iskolát, a hol Kövy hatalmas egyénisége érvényesül, elnevezik Kövy iskolájának, mert áthatja azt minden ízében, minden alkatrészében a Kövy szelleme. S Kölcsyvel szólva, a mint a marathoni győző emlékszobra nemes lángot ébreszt az ifjú Themisztokles kebelében, a mint Kalpé szirteinél a Herakles felől homályosan szállongó rege, a földkerekség leendő urának szeméből dicső tettek után sóvárgó könyeket fakaszt: a Kövy példája is felkeltette és folytonosan éleszti utódaiban a nemes becsvágyat, hogy nyomdokaiba lépve, azt az irányt, melyet ő képviselt s mely a közművelődés szempontjából oly sikeresnek bizonyult be, ne csak az enyészettől óvják meg, hanem a haladó kor követelményeihez alkalmazva, tovább fejleszszék.

Ezt az irányt kell bizonyos tekintetben még ma is követnünk, ha azt akarjuk, hogy a gondjainkra bízott intézet rendeltetésének igazán megfeleljen; ha azt akarjuk, hogy túl ne szárnyalják azt versenytársai.

A protestáns iskolák által fölkarolt jogi szakoktatásnak általános közművelődési rendeltetésén kívül még egy egészen sajátos, egyházi szempontból nagyfontosságú missiója is volt mindenkor. Az oktatásnak ez az ága, illetőleg az ezt kultiváló intézetek melegágyai voltak a világi elem körében a hitbuzgóságnak és egyházas szellemnek. A paritás elvénél fogva, melyet elkeseredett küzdelmek árán 1790-ben a budai zsinat juttatott érvényre, a világi elem az egyházi közigazgatásnak a papsággal egyenrangú, aktív tényezőjévé vált; gondoskodni kellett ennél fogva a világiaknak olyatén kiképeztetéséről, hogy ne csak képesek legyenek megfelelni a rájuk bízott feladatoknak, de kedvök is legyen a munkához. A reformátusok, mindjárt a budai zsinat után, abból a célból, hogy a világi elem életirányára, világnézetére befolyásukat érvényesíthessék, szem előtt tartva a magyar társadalomnak a jogi pálya iránt táplált előszeretétét, hogy ne mondjuk, előítéletét: felsőbb iskoláikban a jogi szakoktatást rendszeresítették. S ettől az időtől kezdve mai napig, sok ember előtt érthetetlen szívóssággal s erejüket csaknem meghaladó áldozatkészséggel, nemcsak fentartják, de a kor fokozott igényei-

nek megfelelőleg fejleszteni is igyekeznek jogi tanintézeteiket.

Sokszor halljuk — mint más helyütt írom — még protestáns ember szájából is, azt a szemrehányást, hogy a protestánsok tulajdonképeni egyházi intézményeik rovására kultiválják a jogi szakoktatást; hogy milyen fényűzés a protestáns egyház részéről az állam számára bírót, ügyvédet, közigazgatási hivatalnokot nevelni akkor, a mikor a létalapját képező belső missió szükségleteit csak részben s ugyancsak szegényesen képes fedezni; a mikor papjait, tanítóit oly rosszul fizeti. De mi, kik közvetlen tanúi, sőt részesei vagyunk annak a nemes és nehéz munkának, melyet a jogi tanintézetek végeznek; mi, kik nap-nap mellett észleljük a jótékony hatást, a mit ezek az intézetek a világi elemre gyakorolnak: jelentőségöket tekintve, egy színvonalra helyezzük azokat a belső missió bármely más intézményével, a közművelődésnek tett szolgálataikat pedig megbecsüljük és mindenkor nyomatékosan hangsúlyozni kívánjuk azokkal szemben, kik a kulturális tényezőket külső méreteik s nem hatásuk és az általuk elért eredmények szerint ítélvén meg, kicsinyléssel tekintenek amaz intézményekre, melyek szegényesebb eszközökkel és erővel ugyan, de épp oly tisztességesen betöltik hivatásukat, mint a gazdagon ellátott egyetemek.

A protestáns iskolák közt Patak volt az első, melynek falai közt, száz évvel ezelőtt, megkezdtek a magyar jognak szélesebb alapon való tanítását. S ha ez magában véve is örök dicsőségre válik ama kor vezérembereinek, érdemüket megkétszerezi az, hogy ki tudták választani a hivatottak közül azt, a ki leghivatottabb volt az új tanszék betöltésére.

Kövy Sándor, a mellett, hogy kitűnő jogászokkal ajándékozta meg hazáját, a jogászokban buzgó, áldozatkész tagokat nevelt egyházának.

Emléke ellen vétenénk, ha ráfognók, hogy felekezeti szempontokat vitt be a tudományba. A mint ma nemcsak elítélnők, de — a mennyiben hatalmunkban állana — meg is tiltanók, hogy az akadémiákon vagy egyetemeken Aquinói Tamás vagy Villeneuve szellemében, vallási dogmákra támaszkodva tárgyalják az államtani vagy közgazdasági problémákat; vagy a mily nevetségesnek tartanók azt a kálvinista professzort, ki kálvinista közjogot, magánjogot vagy politikát akarna előadni: épp úgy Kövy kortársai sem emelték volna Kövyt oly magas piedesztálra, ha ő jogászaiból csakis a tudomány meghamisításával, úgyszólván megfertőztetésével lett volna képes jó protestánsokat nevelni.

Nekünk, protestánsoknak, még vallási téren sem kell okvetetlenül és mereven ragaszkodnunk

a dogmákhoz, annál kevésbé van helye a dogmatikus felfogásnak a profán tudományok körében. A mi éltető elemünk a szabadság minden téren, szabadság a politikai és egyházi életben épp úgy, mint a tudományok birodalmában. A szabad kutatás jogát követeljük magunknak a Muzsák csarnokában s azt akarjuk, hogy szárnyunkat ne szegjék, midőn repülni óhajtunk lelkünkkel a magasabb régiókba; azt akarjuk, hogy ha Krisztus evangéliumát, mint az örök igazság kútfejét, tiszteletben tartjuk; ha szeretettel, benső meggyőződésünk egész hevével ragaszkodunk egyházunkhoz, annak intézményeihez: ennél többet ne kívánjanak tőlünk; sem az igazság keresésében, sem meggyőződésünk szabad nyilvánításában emberek által formulázott dogmákra való hivatkozással ne akadályozzanak bennünket.

Annak a férfiúnak, kinek nemes alakja áll e perczben előttünk, éppen azért tartozunk örök hálával, mert tanszékén azt a protestáns szellemet inaugurálta, mely egyértelmű a szabadság szellemével, de annál távolabb áll a rideg felekezetiességtől. Azzal a szellemmel hódította meg tanítványait, azzal szeretette meg velök egyházukat, azzal érte el, hogy a hitbuzgó protestáns világi elem hatalmas gárdájának éliteje az ő tanítványaiból került ki.

De Kövynél — mint említők s mint arról bizonyosságot tesz Fogarasi, Tóth Lőrincz és az illetékes bírák egész sora — senki nem képzett több kitűnő jogászt sem az 1848 előtti Magyarország számára.

Nemcsak irányával, hanem tudományának mélységével és tüneményeszerű tanítási képességével is kimagaslott kortársai közül.

Tudós volt a szó legigazabb értelmében. Szellemének gazdag kincseit azonban csaknem kizárólag tanszéke javára kamatoztatta. Irni nem igen szeretett. A mit egy bel-esprit a mai irodalmi viszonyokra reflektálva mond, hogy t. i. „des nos jours le difficile n'est plus d'écrire, mais de lire:“ mindig igaz volt. Irni nem nehéz, annál nehezebb olvasni. Kövy a dolog nehezebb végét fogta. Már mikor Patakra meghívták, kész tudós volt; de azért attól a perctől fogva, amint tanszékét elfoglalta, navibus atque quadrigis, fokozott buzgalommal folytatta tanulmányait, hogy másokat annál alaposabban taníthasson. Ha irodalmi sikerei mégis voltak: ezekből is tanszékének volt nagyobb haszna, mint magának az irodalomnak.

Hogy a szerkezetére nézve laza, de más különben nagy tudományos készlettel, mélyreható ismeretekkel írt Elementáival irodalmunkat gazdagabbá tette; hogy a kontroversziák iránti elő-

szeretetenél fogva korának legkiválóbb magyar jogászaival irodalmi téren vitatkozásba bocsátkozott s polemiája által néhány tudományos vitás kérdés tisztázását elősegítette: ezek olyan érdemek, melyek már magukban véve is helyet biztosítanak neki a magyar Pantheonban. Ugyde mindezeknél sokkal becsebb örökséget hagyott ő mi reánk, kik Isten kegyelméből az általa megkezdett munka folytatására vagyunk hivatva: tradíciókat, melyekből megtanulhatjuk: mit és hogyan kell tanítani.

Mielőtt Kövy Patakra jött, a pataki iskolában a felsőbb oktatás nagyon egyoldalú és hiányos volt. „Az én koromban — írja Kazinczy — Patakon és Debrecenben még nem tanítanak hazai törvényt, meg még magyar történeteket, külön fogva a világ történeteiből. Az ifjú nem tudott egyebet, midőn iskoláit elhagyta, mint dogmatika és polemika theológiát. Mely törvényeinken állapodik vallásunk s mi az a bécsi, három nikolsburgi, linci, szatmári béke, azt én Patakon nem tudtam, azt később tanultam meg. Szülei az ifjút patváriára adták s ott a praxis és egy ízetlen, iszonyú vastagságú Huszti csinálák oly prókátorrá, milyen philosophia nélkül a közönséges fejből válhatott.“

Kövy fölléptével, a mellett, hogy a protestáns egyház sajátos szervezetének megfelelőleg, a theológiával párhuzamosan mind inkább és inkább kidomborodik s egyenrangú közművelődési tényezővé válik a jogi szakoktatás: a jogi képzés iránya is teljesen megváltozik. Az avatott mester kezei alól nem rabulisták, hanem elméletileg és gyakorlatilag képzett juristák kerülnek ki. Az ő tanítványai nem úgy tekintik többé a jogi tudományokat, mint a melyek csupán kenyérrel látják el őket, hanem ideálokért is tudnak lelkesülni s azt, a mit az iskolában tanultak, részben ideáljaik megvalósítására használják fel.

Kövy, hosszú és fáradságos pályája befejeztével büszkén tekinthetett végig kitűnő tanítványai sűrű phalanxán; jogos önérettel mutathatt rá fényes szellemének alkotásaira.

Azok közé a ritka nagyságok közé tartozott, kiket nemcsak az utókor, de saját koruk is megért és érdemei szerint méltányol. S ha azok, kik vele együtt működtek, kikre közvetlen hatást gyakorolt hatalmas szellemével, hódolattal hajóltak meg nagysága előtt: mi, kiknek a múlt emlékeiből, az elődök fényes érdemeiből kell erőt merítenünk a jövő küzdelmeihez, midőn ezeket az érdemeket hálatelt szívvel ismerjük el, a mai napon — a kegyeletes megemlékezés napján — megújítjuk egyszersmind a szent fogadást, melylyel munkánkat megkezdjük. Neglectis urenda silex innascitur agris. Azzal a tehetséggel, a

mivel Isten megáldott bennünket, soha meg nem szűnünk munkálni az irányt és szellemet, melyet Kövy Sándor hagyatékából vettünk át közvetlen elődeinktől. Az ő nyomdokain haladva, a jövődtől nincs mit tartanunk. Áldott legyen a dicső férfiú emléke, kinek ha példáját követjük: a jelen fáradságaiért a boldogabb jövő reményével kárpótolhatjuk magunkat.

Ballagi Géza.

Kövy Sándor életrajza.

Kövy Sándor született Nádudvaron, 1763-ban, nemes Kövy Péter és Zöld Katalin szülöktől. Alsóbb iskoláit szülőföldjén, a közép és felső tanfolyamot Debrecenben végezte be, hol 1779-ben írt alá az iskolai törvényeknek. Az akadémiai tanfolyamon 3 évig hallgatta a theologiai és bölcsészeti tudományokat, azután 1782-ben Sarkadra ment tanítónak, honnan két év múlva Pozsonyba ment jogot hallgatni, hol akkor Fleischhacker Jakab, mint a hazai jog tanára, szaktekintély hírében állott.

Majd Pesten állapodott meg és a királyi táblán ügyvédi oklevelet nyert. Ugy látszik, hogy az ügyvédség nem felelt meg hajlamainak, mert itt nem annyira perek folytatásából, mint inkább azon magánórákból tartotta fel magát, melyeket előkelő családból származott fiatal embereknek adott. Ilyen minőségben ismerték és becsülték őt a Vayak, Telekiek és Bernáthok, a kik akkor a sárospataki főiskola sorsára nagy befolyással bírtak. Midőn azért a tiszáninneri egyházkerület, régi óhajta szerint, 1793. júl. 7 s több napjain tartott ünnepélyes közgyűlésében, a hol a többi egyházkerületek képviselői is jelen voltak, a hazai jog tanszékének felállítását elhatározta: az új állomásra, még ugyanazon a gyűlésen, egyhangúlag őt választotta el. Erre a tanszékre már előbb Dobay Dániel kassai polgármester volt kiszemelve, de ő ezt többszöri felhívásra sem volt hajlandó elfogadni.

Kövy 1793. nov. 10-én érkezett Sárospatakra. Beiktatása nov. 15-én volt Komáromy György főiskolai aligondnok elnökelete alatt. Beköszönő beszédében a hazai jog hasznos és szükséges voltáról értekezett. Előadásait nov. 18-án kezdte meg. Megválasztása, mint később bebizonyult, nagy nyereség volt a főiskolára. A szakmájában jártas tudós kiváló tanári képességgel volt megáldva, mintha egyenesen a tanszékre született volna. Egész lényében és modorában meg volt mind az, a mi tiszteletet parancsol és rokonszenvet ébreszt. Kötelessége teljesítésében buzgó, lelkiismeretes és fáradhatatlan s e mellett ritka előadási képességgel, közlési ügyességgel bírt. Tanári sikereit, kifogyhatatlan türelmén, fáradhatatlan szorgalmán kívül, mindennek felett saját socratizáló modorának köszönhetette. Tanári híre csakhamar elterjedt az egész országban és fényt árasztott a sárospataki főiskolára. Seregestől tódultak ide az egész országból a minden vallású és nemzetiségű joghallgatók, ezek között horvátok, szerbek, oláhok.

Terhes tanári elfoglaltsága és magánórák adása mellett és azon kívül, hogy előjáróságának, a főiskola sokszor bonyolult peres ügyeiben, időnként jogi véleményeket kellett adnia: jutott ideje arra is, hogy szakmáját irodalmilag művelje, miről több rendbeli számos kiadásban megjelent tankönyvei, vita-íratái, értekezései és latin versei tanúskodnak. Ő, mint jogtudós, irodalmilag is úttörő, irányadó munkásságot fejtett ki és saját iskolát

alapított, melynek hívei egész 1848-ig kimutathatók jogi irodalmunkban. Irodalmi munkásságát méltányolta a Marczibányi intézet, midőn 1822-iki jutalmát az ő „Magyar polgári törvényének,” mint addigelő magyar nyelven megjelent legkitűnőbb jogtudományi műnek ítélte oda. Országos hírért, tekintélyét bizonyítja az is, hogy tagjává választott annak a bizottságnak, mely a Magyar Tudományos Akadémia alapszabályait készítette el, melynek bizonyára egyik első rendes tagja lett volna, ha az intézet megnyitását megéri vala. Hazafiúi kiváló érdemeit ismerték el és kívánták megjutalmazni Szabolcs, Zemplén, Ungmegyék és a keszthelyi Helicon az által, hogy táblabírájokká választották.

Előadásait latin nyelven tartotta, a mint ezt az országos viszonyok kívánták. A latin nyelv, kortársai bizonyossága szerint és a mint tankönyveiből is kitűnik, annyira hatalmában volt, hogy még ott is Cicero nyelvén fejezhette ki magát, a hol mások stylus curialissal éltek. E nyelv szépségeit nem átalotta magasztalni még a magyar nyelv rovására is. S a nyelvújításnak nagy ellensége volt. Azok közé a pataki tanárok közé tartozott (Láczai Sz. József, Rozgonyi József), a kik a „szép-halmi poeta” eljárásában, modorában megbotránkoztak, a kik a dunántúliakkal egy követ fujva, a „Mondolat” kiadását örömujjongva fogadták.

Tanárságának 36-ik évében gyengülni érezvén erejét, a Sajó-Vámoson tartott egyházkerületi gyűlésen (1829. ápr. 23.) beadta lemondását, de az egyházkerület a felgyógyulás reményével kecssegtetvén magát és a beteget, nem fogadta el lemondását. Ugyanazon év nyarán betegsége még súlyosbodván, júl. 13-án ismételte lemondását. Az egyházkerület most meghajolt a kényszerűség előtt és azzal tisztelte meg kipróbált hű emberét, hogy utódjára nézve kikérte véleményét. Ő Gortvay Jánost és Hutka Istvánt ajánlotta. Az egyházkerület az előbbi választotta meg azzal a kikötéssel, hogy míg Kövy él, ennek utasításai szerint tanítson. Együttal azt is elhatározták, hogy ha felgyógyul, egy fényes küldöttség menjen üdvözlésére. Erre már nem volt szükség, mert a nagy tekintélyű tudós és tanár még azon év júl. 23-án jobb létre szenderült. Haláláról az egykorú lapok és folyóiratok („Tud. Gyűjtemény,” „Hazai és külföldi tudósítások” és a „Hasznos multságok”) részvételt vettek tudomást. Mindjárt halála után tanítványai gyűjtést indítottak, hogy sírját egy Ferenczy István által, cararai márványból készített emlékszoborral jelöljék meg. A gyűjtés, úgy látszik, nem vezetett eredményre, mert a sír jeltelenül maradt és kegyeletesebb korunk szülőttei hiába keresik, nem találják meg azt a helyet, hol örök álmát aluszsa a sárospataki főiskola egykori büszkesége. Nem volt eredménye annak a lelkes felhívásnak sem, melyet egyik halás tanítványa* 1854-ben (Uj magyar muzeum 1. k.) oly célból intézett a még akkor életben levő számos tanítványokhoz, hogy mesterök halálának 25 éves fordulóját hozzá méltó képen ünnepeljék meg.

Felesége volt Pika Erzsébet, az ujhelyi Pika-család sarja, kivel 1803. szeptember 11-edikén lépett házasságra. E házasságból három gyermeke született, u. m. Sándor, László és Rozália. A fiúk igen korán elhaltak, Rozália pedig első férjétől elválván, másodízben Draveczy Zsigmonddal kelt egybe, s 1857. február 13-dikán, Kassán halt meg 48 éves korában, egyetlen fi magzatot, Kálmánt hagyván maga után.

Arcképe, mintegy 50 éves korából, a sárospataki főiskola könyvtárában őriztetik. Ha a sokatmondó arckifejezéshez, melyen a férfias jellem szilárdsága, határo-

* Kachelmann János

zottsága, az emberbarát nyájasságával és szeretetreméltóságával párosulva tűkrözdök vissza, hozzá gondoljuk szikár, magas termetét: ellőttünk áll a férfi egész valódiságában.

Emlékét egy 400 ftos alapítvány is őrzi a sárospataki főiskolában, a melyet *Okolicsányi Viktor* hunsdorfi (hunfalvi) birtokos 1860. okt. 31-én tett, a német szövegű végrendelet d) pontja értelmében: *Zum Andenken des einst berühmten Professor der Rechte, Alexander Kövy.*

Lakása eleinte a régi nyomda helyén volt, hol jelenleg Warga Lajos tanár lakik. Innen 1814-ben saját emeletes házába költözött, melyet a Kossuth családtól vásárolt. E ház, mely jelenleg már nincs meg, a római katolikus plebánia melletti lejárótól jobb oldalon volt, annak a kis emeletes háznak a szomszédságában, mely jelenleg a várkert szögletén van.

Nyomtatásban megjelent művei: 1. A magyar törvénynek rövid summája. Pozsony, 1798., mely egész 1848-ig tankönyvül szolgált főiskolánk gimnáziumi alsóbb osztályaiban és számos kiadást ért meg. 2. *Elementa juris prudentiae hungaricae, Cassoviae.* 1800. 1804. Sárospatakon, 1814, 1823, 1830, 1835. Legjelesebb munkája, melyet irodalmunkban csak Huszti István „*Juris prudentia practica*” (Buda, 1745.) és Fleischhacker Jakab „*Institutiones juris hungarici*”-ja előzött meg s csak később követték Georch Illésnek, Kelemen Imrének, Szlemenics Pálnak és Grusz Antalnak e szakba vágó becses művei. Fogarasi János, egykori tanítványa, magyar fordításban, átdolgozva kiadta Pesten, 1839-ben és azóta még ötször. 3. *Summarium elementorum juris prudentiae hungaricae.* S.-patakin, 1822. 4. A magyar polgári törvény. Sárospatak, 1822. és 1837. A Marcibányi jutalommal kitüntetett mű. 5. *Ratio juris prudentiae hungaricae, cum quibusdam locis ejus obscuris, ad ductum Institutionum Kelemenianorum propositis Viennae.* 1817., melyben Kelemen Imrének „*Institutiones juris privati hungarici*.” (Pest, 1814.) című munkáját bírálja. Kelemennek védelmére kelt Szlemenics Pál ily című röpiratában: *Discussio opusculi, cui nomen: Ratio juris prudentiae etc. Posonii 1817. és Grusz Antal ily címen: Disquisitione Rationis juris prudentiae hung. Pest. 1817.* 6. *Rationes rationis juris prudentiae hungaricae seu responsio ad discussionem Szlemenicsianam et disquisitionem Gruszianam* (Patak). 1819. Ebben Szlemenicsnek és Grusznak felel és bebizonyítja, hogy a „*Ratio*” szerzőjének több rendbeli megjegyzéseit maga Kelemen is haszonra fordította említett munkájának 1818-iki II. kiadásában. Erre az utolsó szót Szlemenics Pál adta ily címen: *Aliquid ad rationes rationis juris prudentiae hungaricae.* Posonii. 1820. Jellemző, hogy fentebbi tankönyvei és röpiratai mind névtelenül jelentek meg. 7. *Oda ad illustris. dominum Josephum Szilassy de eadem et Pilis etc. dum officii suppressi comitis administrationem in comitatu Zempleniensi adiret.* S.-patakin. 1825. 4r. 8. *Illustrissimo domino Comiti Josepho Teleki de Szék etc. suppressi comitis provinciae Csanadiensis dignitatem gratulatur.* Sárospatakin. 1828. 4r. 9. Dolgozó társa volt a „*Felső magyarországi Minervának*,” melyben két értekezése jelent meg: a) VI. Károly császár és azon néven III. magyar király diák versei s némely visszaemlékezések a poesisről vagy csak a versszerzésről s annak becsüléséről (1826. évfolyam I. negyed). b) Magyar hazánk tudományos intézeteinek az angoly collegiumokkal közgyengeségekről (1827. évfolyam).

Szinyei Gerzson.

Kövy Sándor levelei.

I.

S.-Patak, 5-a Octbr. 1797.

Spectabilis ac Magnifice Domine Consiliarie et Supr. Curator Domine mihi Gratosissime!¹

Mink több bajt okozunk a Méltóságos Urnak, mintsem érdemlenénk. Ezt a nagy levelet² én is azért kezdem, mert kénytelen vagyok némely kedvetlen dolgokat írni. Ollyan emberek találkoznak a' kik azt írják, hogy ha a' kecskeméti pusztán laknám is, még is én hozzá adjak a' gyermekeket hogy privatim tanítsam, én protestalok,³ és már kétfelé is írtam hogy én azt nem vállallhatom, igaz hogy a' ki kért azt is akarta hogy házamnál lakjon, mint patvarista unice sub Legibus per me ponendis; itt kettős okom volt a' nem vállalásra, t. i. az is hogy konyha mestere senkinek se szeretek lenni, más-sik az mivel res est exempli, hogy a' delicatusabb Ifjak majd mind azt akarnák, a' harmadik az t. i. hogy mikor utazok vigyem magammal, tűrhetőbb lett volna. Egy nagy urra nézve ismét nagy okom van a' kísértettől való félelemre hogy hasonlót ne talályn parancsolni. Ez nem kis kísértet, mert az opinio ugyan és az emberek confidentialiaja sokkal nagyobb erántam mint sem én azt érdemleném, és neki megfelelhethnék, de másrésről méltóztatik megengedni a' Méltóságos Ur, hogy azt merem állítani, hogy bizonyossan kárt vall az ifju ember a' ki töllem nem tanulhat, mert a' mostani Pesti Professoron kívül⁴ a' többi nem igen tud hozzá, az is pedig csak az órát olvassa végig, egyebet már nem csinál. A' mely ifju ember hozzáam főjomodik, kivált csak a' tanításért, hogy én annak ne szolgállyak, nemcsak az ifjak előmenetele eránt való nagy szeretetemmél, hanem még a' lelki esmérettel is nehéz megegyeztetnem. Azonkívül pedig hogy azok az Ifjak vesztenek, ha mindjárt a' magok praejudiciuma miáj vesztenek is, elvesztem én is azt az őt, hat s több kevesebb aranyat, a' mit ők nekem adnának a' privata tanításért, van é valakinek jussa engem attól meg fosztani? ha nekem azt absqde detrimento officii promerealni tettzik. Mivel Főtiszt. Superintendens Ur⁵ ollyan formán nyilatkoztatta ki magát, hogy az kérdést fog szenvedni, azért kénytelen vagyok ollyan dolgokat írni, a' melyeket örömelebb el hallgatnék. Annyival kevesebbé tilthattya azt meg nekem a' publicum, propter quamcumque Causam, mert nekem egy derék ember, Reformatus, és in suo genere et gradu első ember in confidentialia megmondotta, hogy azért nem engedtek nekem offeralni egy három száz forinttal jobb statiot, mint a' mostani, hogy Patakon maradjak. Acceptaltam volna é én azt vagy nem, arra most is igen nehezen tudnék felelni, de az igaz, hogy rajta igen nagyon megsomrodtam, Mert én ugyan nagyon interressatus ember nehezen vagyok, mert négy Juristat tartottam már, miolta itt vagyok, asztalomon ingyen, kettőt egész esztendeig,

¹ Ez a levél, mely Kövyt, mint tanárt és embert a' korral és környezettel együtt, melyben élt, oly jellemző oldalról tünteti fel, Vay József iskolai főgondnokhoz van intézve.

² Egy szürkés színű, nagy merített iv papirost egészen betölt.

³ Kövyt, úgy látszik, bevádolták az előljáróság előtt hogy sok jó-gászt fogad fel magántanításra. Ez ellen védi magát a' következőkben az önértet hangján.

⁴ Kelemen Imre egyetemi tanárra céloz,

⁵ Öry Fülöp Gábor, volt theol. tanár, a' ki Paks Szathmári Abrahám helyett, ennek tehetetlené válása miatt, 1797. júl. 6-án hirdettetett ki Sárospatakon helyettes superintendensnek, úgy azonban, hogy P. Sz. A. hunyta után mint rendes superintendens lép annak nyomába, a' mi úgy is történt.

háromért fizettem a' Francia mesternek egy egy aranyat, hogy ő is élhessen és magát megesmertethesse, másat gyógyítottam, de csak ugyan egy szempillantás sints olyan, hogy nekem eszembe ne forogjon Juvenalisnak az a verse Quando ego figam aliquid quo sit mihi tuta senectus a Tegete et Baculo?

Mit kellyen 's mit lehessen az olyan emberekkel tsinálni? nem tsak jövendőre való kérdés, mert már effective ad Casum jött. Én Márjássi eránt még a Szepességen jártomba requirálva voltam, hogy gondom legyen rá, mihelyest ide jött megígértem neki, hogy egyszer másszor privatum is megszólítom; post publicationem Legum⁶ istum nexum putari esse abruptum, de csak ugyan Casu az Uttzán Váradi Professorral⁷ és ő vele öszve találkozáván, mondtam neki, hogy nagy Crisis alatt van, ő azt feleli, hogy már usque primam Novembris itt lesz. Én azt mondtam, addig is azokat az apró írásokat, a melyeket még mikor ide jött 1-a 7-bris adtam neki, olvasgassa meg, ha valahol nem érti, jöjjön hozzám, hogy ad 1-am Novembris is a' Curatorának az időről számot tudjon adni, én ezt neki tsak ugy mondtam mint ember embernek, ő pedig dél után hozzám jöven, kért hogy ad 1-am 9-bris rendszerént tanítsam, de már most a mint hallom azt mondja hogy ha két esztendeig tanítom is mindig itt marad. Supervenial Tihanyi Ur az ötcsével, kér hogy vezessem Prof. Váradi Uram házához, a' hol a' számára szállást fogadott a' Tokaji Posta Mester, én dehortalom, hogy ott ne fogadjon szállást, mert ott olyan Ifju lakik, a' ki nem oskola tagja, minthogy a törvényt nem subscribalta, de csak ugyan oda el vezettem, az ifjak szemünk előtt, még egy Togatusnak⁸ jelenlétében vagy hat minutáig együtt voltak, onnat el megyen Tihanyi Ur s mondja nekem mind maga mind az öttse, hogy majd fogjuk őtet persvadealni hogy subscribállya,⁹ én azt nem reménylettem, de minthogy más alkalkalmatos szállást találni nem lehetett legalább azt a' gondolatot formaltam magamnak, hogy nékem és Márjássinak jó lessz, ha ezzel az ifjúval lakik, mert az oskolába járván, néki repetalni fogja a mit ott fog hallani. Azonba minthogy már a Törvényekről meg lehetős rossz hírrel jött ide Tihanyi Ur, a Contrascribánál a Törvényeket elolvasva, onnan vissza jöven declaralta nekem hogy a Törvényeket az öttcsével¹⁰ nem subscribaltatta, azonba engem nagyon kért, hogy vállallyam magamra a Tanítását, és egészen az én akaratom szerént lejendő igazgatását, fel is vállaltam, minthogy különös Declaratiokkal s Confidentialiával kért s azt mondtotta, hogy lélekbe járó dolognak tartya Páristák közzé adni az öttset, ha mindjárt reménylhetné is, hogy tanulhat valamit. Azt is mondtotta a többi között hogy hallja hogy sok Excessusot tettek az Ifjak itt, azért hozták azokat a' Törvénye-

⁶ Az új törvényeket 1797. szept. 11-én olvasták fel ünnepélyesen az ifjúság előtt. Abban a jogászokra is igen szigorú rendszabályok hoztattak, melyeket nekik alá is kellett írniok. Márjássy Dénes nevű jogász az aláírást megtagadta s csak magán-órákat akart venni Kövytől (Szombathy-Momumenta 217 l.).

⁷ Váradi Pál lehetett, a ki — mint academicus — az 1796-ban behozott új tanulmányi rendszer értelmében negyed. magával választatott meg a 4 felsőbb gimn. osztály állandó praeceptorává (stabilis praeceptores) cum titulo professorum humaniorum. Ennél volt szálláson Márjássi Dénes.

⁸ Togatus nevök volt a már felnöttebb jótéteményes ifjaknak a toga-nak nevezett talár-szerű ruhától, a melyet viseltek. Ezeknek száma 1797-ben 354 volt. Ugyanekkor a publicusok 95-en, a nyolcz alsóbb osztálybeliek pedig — az elemi osztályosoktól fel a logikusokig — 1187-en voltak; a teljes iskolai létszám 1797-ben = 1636.

⁹ A következő hónapban csakugyan subscribált is, a mint Szombati feljegyezte (i. m. 217. l.).

¹⁰ Az 1797. anyakönyvben nov. 17-ről ez a bejegyzés olvasható: »Alexander Tihanyi, Praenobilis, Egyház-bást in C. Gömör, 19. Jus patr.«

ket, de, azt mondja, annak más képen kell elejét venni, 's a' mi igazán Excessus azaz Delictum, akármilyen bűntetése lenne, arra rá állana. Én azt feleltem neki, hogy én is tsak hallom hogy sok Excessusok estek, egynél vagy kettőnél többet, igazi Excessusot, nem tudok, a' szülte a' sok Excessusot, hogy mindenfelé azt kérdezték, ha a Juristák tudnak tanulni, mért nem tud a többi? és így a' Juristákat kellett gyaláznai, a' mi igen fajinul esett és sajnálkodás színe alatt. Ezt én egy nehányszor meg tudtam volna bizonyítani a Vármegyébe elterjesztett hamis vádokról. Mondottam neki továbbá, hogy a' tánczot én sem tartom Excessusnak,¹¹ de még is igen nagyon tiltottam, minthogy pedig tudtam hogy mindég ususába voltak a titokba való gyanús táncolásnak, melyet a régiektől, nevezetesen T. . . . . urtól¹² is hallottam, és hogy én azt tellyességgel meg nem akadályoztathatom, a gyanus titkos roszból hasznót huztam ki, dissimulaltam, ha ők a várbeli tánczokba elmennek, sőt Szirmainé Ó Nagysága invitatiójára, minthogy atyafiai voltak az ifjak közt, magam elmentem, de letzkére velek haza jöttem és a következő pensumból azokat examináltam legkeményebben, hogy beléjek köthessek, de már tudták a' természetemet, és sokkal jobban tanultak azok a' kik tánczoltak, mint a kik nem, a ki nem tanult annak nem dissimulaltam a tánczolást és valóba nem ment tánczolni és így a' nállok praemiummá vált. Mondotta azt is, hogy a' Párista oskolákban szabad olyan hallgatóknak lenni a' kik a' Törvény alatt nintsenek, nem is examináltaknak, Testimoniumot se kapnak. Ollyan Casus az én időmbe száma nélkül volt, valamint az is hogy a Professor privatum tanította azt a' ki az oskolai Cursust hosszalotta, vagy már kinőtt az oskolába való járásból, vagy más akárkit. Az is az én titkos értelmem, hogy a kinek szerencséje van magát alkalmatos emberrel privatum taníttatni, soha se tanuljon publice.

A' testimoniumok formája iránt meg kérdezvén Rector uram engemet is, én azt mondtam, hogy a Kassai legjobban tettzik nékem is, ki vévén azt, hogy a' Religiót, Tót és Német é vagy Magyar? és Nemes é vagy Nemtelen, ki kell hagyni, az első azért mert jobb nekünk ha eltévesztenek a' nélkül is száz közzül is nehezen lessz egy nem Reformatus; a második: mert odiosum és injuriosum is, minthogy mind Magyarok Törvény szerént; harmadikat: mert non est nostri fori azt inquirálni vagy bizonyítani, s az oskolába mind egy akar Nemes akar nem, akkor sem kérdezik, mikor Juratussá vagy Procatorrá lessz és sokszor nem igazat ír az ember ha azt írja, a mint az ifjú mondja, a mit én már tapasztaltam. Rector Uram projectál egy formulát, a melyet kétség nélkül el fogok küldeni a Méltóságos Urnak, abba az a' sok quotiens nekem nem tettzik, a' mely van a' Rubricak titulusába, még nevettségesebbnek tettzik az a' Mania Scholastikat tarto rubrica;¹³ soha se tudná az ember mi fogott lenni, az é hogy mendikás volt vagy kortsmáros, azért a négy praeceptorért (:a ki meg az alsó 4 oskolát taníttya:) pedig, kár hijába szaporítani a' rubricat és az idegen embernek bámulásra vagy curiosításra való okot adni, a' ki, hogy azt kitalállya, mit tégyen az a' rubrica? nints mód benne, t. i. mitsoda közönséges hivatal viselhetett valaki mint Tanuló? Arról hogy Rector

¹¹ A jogászok számára hozott törvényekben a táncolás a legszigorúbb büntetéssel volt tiltva.

¹² A név a levélben — bizonyosan valamely harmadik személy által — felismerhetetlenné van téve.

¹³ A nyomtatandó bizonyítvány alakjáról lévén szó, Kövy alapos kifogásokat tett a Barczafalvi Szabó Dávid, akkori igazgató tervezetere. Különösen nevettségnek tűnik fel előtte, hogy még az iskolai hivataloknak is rovata legyen.

volt,¹⁴ az Ekklesia szokott adni Testimoniumot, nem úgy mint Tanulónak, hanem mint Rectornak. A superintendentia végzése nem az, vagy legalább annak a végzésnek a' lelke nem a' hogy a' Collegium adjon Testimoniumot a' felől, hogy valaki ditséretessen viselte a Rectorságot, ha nem hogy az után kell ki adni az iskolai Testimoniumot, ha super Rectoratu bene gesto Testimoniumot producal, hogy így magis in officio contineantur Rectores. Én ezeket mondtam Rector Uramnak, de hijába, suum cuique inventum aridit. Nem persvadealhatván, arra kértem, hogy hír nélkül ki ne nyomtattatassa, ha nem a Méltóságos Urnak küldje el a Kassai és Pozsonyi formulákkal egygyütt, erre az utolsóira még eddig rá nem állott. Még a nyomtattatás haladhat, az a' leg kisebb dolog! Gratiis et Favoribus Commendatus persevero.

Spectabilis ac Magnifici Domini Consilarii et Supr. Curatoris

Servus humillimus
Alexander Kövy.¹⁵

II.

Fő Tisztelendő Superintendens¹ Ur,
nekem nagy Kegyességű Jó Uram!

Alázatosan jelentem a' Fő Tiszt. Urnak, hogy én legközelebbi alkalmatossággal illendően bejelentettem a' Mélt. Fő Curator Ur Ö Nganak,² hogy, régi Declarationom szerint, el akarok hivatalomtól butszúzni, 's a'hoz képest elbocsátatásomat alázatosan kértem. Melyet is midőn a' Fő Tisztelendő Superintendens Urtól is, és általa az egész Venerabile Publicumtól ezennel nagy alázatossággal ismét kérnék, Kegyes indulatiba ajánlott holtig való nagy Tisztelettel maradok

A' Fő Tisztelendő Superintendens Urnak mint Nagy Kegyességű Jó Uramnak
Patakon 11-a Apr. 1829.

alázatos szolgálja
Kövy Sándor.

Adalékok a Kövy tanári és írói jellemképehez.

A sok közül egyik legkitűnőbb tanítványa, az országos híró *Fogarasi János*, ki egyebek közt Czuczorral együtt *A Magyar Nyelv Szótárát* adta nemzetének, lefordítván a csodált mesternek *Elementait* (»Magyarhoni magános Törvénytudomány elemei« több kiadást ért), e mű bevezetésében (Pest 1840. 2. kiadás) így emlékezik Kövyről:

* * *

Kövyt méltán tartják sokan a törvény philosophiája teremtőjének. Az ő munkája törvény tudóknak, ügyvédeknek bírának, s mind azoknak, kiket a magános törvény foglalkodtat, mindig nélkülözhetlen fog maradni, míg a magyarhoni jelen törvény álland. De törvény tanulóknak is megbecsülhetetlen, ha vagy oktatójok,

¹⁴ Az u. n. akadémica rectorságot vagy 3 éves tanítóságot érti.

¹⁵ E levél utolsó lapjának felső bal szélére — hihetőleg az egyházkerületi levéltárnok által oda jegyezve — e szavak olvashatók: »Patak. Professor Kövy Sándor Ur Levele a' Collegium Törvényei alá magokat írni nem akaró Ifiak dolgába 797 5 oct.« — Alsó bal szélén pedig ez áll: »Loc. P. Fasc. 2 Nro 82.« A felső jobb szélén is vannak bizonyos jegyzetek, a melyek valószínűleg a levél megérkezésének stb. idejét határozzák meg.

¹ Szathmáry József.

² Gróf Széki Teleky József.

vagy ő magok ösmerik azon módszert, melylyel azt Kövy maga szokta volt tanítani. Arra én ezen munka magyarázásában s kidolgozásában különös figyelemmel válek. — Közönségesen tudva van, hogy ő a magyarhoni magános törvényt másfél, legfőljebb két hónap alatt, tíz órája levén egy hétben, többnyire elvégezte, és így egy iskola év alatt négyszer, ötször, s többször is, úgy hogy a mely hallgatója az első másfél hónap alatt figyelmes és szorgalmas volt vala, pedig épen nem kelle magát megerőltetnie, tanítónak többé a magános törvényben szükségét nem érzette. Sokat tett ugyan erre nézve az ő individualitása. Mintha most is látnám a 70 esztendő felé járó inkább férfit, mint öreget, több, mint 30 éves tanítói székében egyszerre felmelegülni, mintha látnám, miként ömlik el a legszebb pirosság arcán, a magyarázási hév és buzgóság miatt, miként beszéli bele, úgy szólván, még középszerű elméjű s figyelmetlenebb hallgatóiba is tudományát! Ő a tanításban, a beszédben kifogyhatatlan volt.

Az egyes tárgyakat többféle oldalról tudta és szeretettel előadni s megfogatni. Hallgatóit még magyarázás előtt és alatt felszólíttatta, s kimondhatatlanul szerette és becsülte ha látszának a tárgyból, melyet előadandó vala, valamicskét is érteni. És ha észrevette, hogy nehezebben fogják fel, újra elől, vagy más oldalról kezdte a tárgyat fejtegetni. E szerint gondolhatni, hogy könyvnek a leckén senki sem veheté hasznát, hallgató, közül a szorgalmasbak inkább jegyezgettek a helyetti hogy könyvet vigyenek vala hasztalanul az iskolába, ő magánál sem láttam könyvet soha. Egyszer hallván, hogy valaki a könyvből szóról-szóra tanul, nyilvánosan mondotta magáról: Meg nem tanulnám azt a könyvet Debreczen városáért, pedig magam írtam. — Következő órán ismételve el kérdezte s újra magyarázta, a mit a a megelőzőn mondott vala, és mégis, mint mondam az egészet elvégezte hat hét alatt. Hallgatóit ezek szerint, kik többnyire meghaladák a száz számot, egy hét alatt nagyobb részént ismerte nemcsak nevökrül, hanem lelki tehetségökrül is. Mind ezek, tőlem csak igen gyengén érintve, s ezeknél sokkal többek mutatják, hogy tanításának módja egykisében s lángeszében alapult ugyan: — lehete mind azáltal ellesni tőle némely elveket, melyekhez alkalmazkodott előadásában, u. m. 1-ször szókhöz magát teljességgel nem kötötte, 2.) apróságokkal nem bibelődött, hanem 3.) főképen a tudomány szellemét és fonalát tartotta szüntelen szemei előtt. Sokszor veték szemére, hogy munkájában alig vagynak definitiók, de ő azt mondogatta: »Nyomorúlt ember az a törvénytudományban, a ki ilyesmit kérdez: quid est donatio stb. különben is alig lehetne jól reá felelni másképen, mint a mit róla tudunk, mind elmondani.« Ezen elveihöz kívántam én a magyar kiadást alkalmazni, s egy úttal olvasásán és tanulásán is sokat könnyíteni.

... mind magamnak, mind a közönségnek, mind a nemzeti literaturának több hasznót teszek, ha Kövyt adandom vala magyarul, kinek neve a magyar haza legutolsó szögletében is talál ösmerősökre, mely munka tudomra hat nagyobb iskolában használtatik kézikönyv gyanánt, úgy reménylettem, hogy ezereknek fogok vele olvasmányt s kézi könyvet nyújtani, s épen ezáltal véltem a literaturának is sokkal nagyobb mértékben használhatni, mint ha saját eredeti dolgozatomat adom s vele kevés közönséget kapok vala. . .

* * *

Tóth Lőrinc, a M. Tud. Akadémiának élő vete-ránja, 1879-ben Fogarasi fölött tartott *Emlébeszé-*dében ennek mesterét is jellemzi, szokott kedves mo-dorával, eképen:

* * *

Patakon nemcsak a filosofiát s theológiát hall-gatta (t. i. Fogarasi), hanem különös kedvvel és szen-vedéllyel a jogtudományt is a nagynevű Kövy Sándor-tól. Theologiai tanárai mindent elkövettek, hogy a re-ménydús ifjúból papot csináljanak, s családjának ked-vencz eszméjét valósítsák, de erősebben hatott az ifjúra Kövy tanácsa, s inkább atyja és rokonai ideig-lenes neheztelésének tette ki magát, mint azon kény-szernek, hogy szabad hajlamát ne kövesse. Midőn e miatt tanárai közt, kik egyenként sokat vártak tőle sa-ját szakuk s hivatásuk érdekében, éles versengés tá-madt, Kövy azzal vetett véget a vitának: «legyen be-lőle jogtanár» — úgy mond — «hogy legyen majd, ki tudományomat folytassa, s helyemet elfoglalja.» Le-het-e szebb dicséret, s az ifjú tanítvány nagy tehet-ségei méltánylásának élénkebb kifejezése, mint e sza-vak Kövy ajkairól, ki annyira szeretete tanszékét, s oly igen szívén viselte annak jövőjét?

Kövynek volt tehát kedvence, azon Kövynek, ki-nél senki sem képezett több kitűnő magyar jogászt az 1848 előtti Magyarország számára. E nevezetes férfiú, a sárospataki kollégium egyik fődísze, rendkívüli sike-reit, alapos, mélyreható jogtudományán kívül, saját életteljes és szóbeli előadása, modora, úgyszeretete s tárgyáért lelkesülése által érte el, melylyel tanítványait úgy tudta érdekelni s magával ragadni, mint akkor senki más, jogtanár-társai közül.

E most jellemzett genialis tanártól hallgatta a tör-vényt a mi Fogarasink, azon lelkesült mestertől, s ta-nítványai hű barátjától, ki midőn egyik eszes növen-déke kitűnően fejtette meg feladatait, elragadtatva kiál-tott fel: «többet tud amice, mint a personális,» a miért azután Kövy pataki tanítványaira nehéz sor várt a királyi tábla előtt letett ügyvédi censuráknál, mert Kövy fenhéjazó kitörése bántotta a bírói székek nagy urait, kik előtt vizsgálatot kellett tenniök.

Kövy tanítványa volt a még élő tisztos öreg*) Bernáth Zsigmond is, ki a dicső emlékü első Majláth György kir. személynök alatt tette le az ügyvédi vizs-gát, azon férfiú előtt, ki a tekintélynek s az igazság-nak megtestesülése volt. Bernáth Zsigmond, belépte-kor, igen lényegesen találta összeütni a sarkantyuját. A kir. személynök, szigorú censora a kihívó viseletű fiataloknak, végig mérte komoly szemeivel, s azzal ka-póra veszik, a szokott időnél sokkal tovább forgatják, nehéz kérdésekkel faggatják; azonban a jól készült Kövy-tanítványt nem tudják zavarba hozni s megakasz-tani. Végző felelete után még egyszer rászégezi cátói szemeit a personális, s így szól: «most az úr — ösz-szeütheti a sarkantyuját.»

Kövy hatályos és elragadó előadásain kívül nagy mértékben mozdította elő a tanuló ifjak jogászai fejlődé-sét azon szokásban volt intézmény — mulatság és tanulás is egyszersmind — mely 1813-ban engedtetett meg először, hogy t. i. gyakorlás céljából úgynevezett »vármegyét« állítsanak a kollégiumban. A megyei élet ez utánzása úgy a törvénykezés, mint a közigazgatás terén, alispánokkal s fő- és alszolgabírákkal, tábla-

birákkal, jegyzőkkel és ügyvédekkel, rendkívüli eleven-séget s érdekességet adott az iskolai életnek, ha oly-kor némi kihágásokra nyújtott is alkalmat. Ez utóbbi ürügy miatt az úgynevezett szent szövetség szellemé-ben intézkedő kormány 1822-ben eltöröltetni paran-csolta az életrevaló gyakorlatot, mivel az »újoncállítást« megtagadták; s csak 1832-ben engedélyezte meg újra igen korlátolt hatáskörrel, t. i., hogy csak perekben ítélhessen a vármegye, mely egykor politikai s min-dennemű reformkérdéseket is vitatott. Ez iskolai vár-megye, képmása kicsiben a megyei gyűléseknek s országgyűlésnek, Páncél vármegye nevet viselt, azon s.-pataki Páncél nevű hegy után, melyről a Rákóczy-féle pataki vár ágyúztatott a labancok által. A Páncél vármegye ülésein, megfordítva, a kuruc szellemű ifjú-ság ágyúzott ékes szavakkal s erős érvekkel és csípős élcekkel a labanc elvekre. Minden évben egyszer országgyűlés, háromszor megyei tisztviselőválasztás tar-tatott s ez utóbbinak olykor tréfás eredménye az volt, hogy az előbbi első alispán tolvaj-kommisszárius s a volt segéd-esküdt első alispán lett. Az országgyűlésre kardosan, mentesen s a város utcáin párszor körül-nyargalva gyűlt össze a nemes ifjúság a jogi tante-rembe, hol aztán ugyancsak hazafias buzgalommal szónokolt. Ezüst pecsétnyomójukon e felirat volt vésvé: »Páncél vármegye.« S egy ily pecséttel megjárta bol-dog emlékeztető Jankovich Miklós, drágán vette meg valami kóbor pataki diáktól s futott vele azonnal Horváth Istvánhoz. »Nézi csak, mily ritka s becses fölfedezés; eddig nem is tudtuk, hogy Páncél nevű vármegye is volt.« Csak később világosította fel, nagy nevetve, Szemere Pál.

Kövy elsőrendű volt a magyar törvénytudomány jobb fajta tanárai közt, kik a pusztá ismeretet a valódi tudomány színvonalára emelni törekedtek; ő a száraz leczkékbe, milyenek egy pedáns és unalmas vaskalapos jogprofesszor ajkairól a mákony altató hatásával szoktak csepegni az unatkozott ifjúság füleibe, lelket s életet tudott önteni, mert nemcsak a száraz törvény-szöveget olvastatta s magoltatta, hanem törvényeinket más nem-zetekéivel összehasonlította, azok eredetét történetileg fejtegette s az ész- és természetjog általános szempont-jaiból is magyarázta; a felsőbb bírói ítéleteket nem-csak idézte, hanem a törvények szellemében s a jog-filozófia és méltányosság eszméihez mérve, eszesen s bátran bírálta s ily módon nemcsak némi fölületes törvényismerettel bíró, a pozitív törvények száraz kér-gén rágódó, silány formalizmus békőiba vert, szellem-telen nebulókat, hanem valódi, gondolkodó, mélyre-ható jogtudósokat, sőt a mennyiben a hozott törvé-nyek homályos helyeit világosságra derítette s hézagait józan okoskodással, analógiával pótolta s a »mi van és hogyan van?« határán túl a »mi kellene és mint kellene?« magasabb rétegeibe is felszállva, ez által értelmes törvényhozókat is képezett s készített. E ki-tűnő s páratlan sikerű jogtanár könyvét és szóbeli elő-adásait szemelte ki Fogarasi azon célra, hogy jó ma-gyar kézikönyvet adjon a tanulni vágyó fiatal jogá-szok kezébe.

Azonban a kissé szórakozott és forrásokra keve-set adó zseniális Kövy nem igen gondolt a külsősé-gekkel s apróságokkal; idézeteit sok pontatlanság, számos sajtóhiba disztelenítette, hibás felosztásához a közkívánat ellenére is fejlesen ragaszkodva, az emléke-zés s eligazodás szolgálatára szolgáló szokott módokat, p. o. a cím- és szövegrendezését, vezéreszmék külső jelekkel kitüntetését megvetette...

*) Meghalt 1882-ben.

Kövy tanítványairól.

Az érdemek azon hervadhatatlan koszorújában, melyet kitűnő *Kövynek* sokoldalú munkássága által szerzett a magyar hazának és protestáns főiskoláinknak, legtöbb levél nem csak a nagy íróról, hanem a minden ízében igazi tanárról tesz fényes tanúbizonyságot. A *jus patrium* lelkes előadója becsepegtette az ifjak szívébe a rajongást hazai jogintézményeink iránt, a *cupida legum juvenus* soraiban nemes verseny támadt, melyben mindenki igyekezett kitűnni tanulása és szorgalma által, kivívni a legnagyobb elismerést, tanárának dicséretét. Pedig a kor, melyben Kövy élt és működött, nem tartozik azok közé, melyekben könnyen jut osztályrészül a dicsőség s szerezhető a babér. Politikai és társadalmi viszonyaink, a rendi jogaira féltékeny nemesség újításoktól idegenkedő szelleme, s kulturális életünk elmaradottsága mellett minden nagyobb szabású működés, főleg ha újításokkal járt, nem kis akadályokkal volt összekötve. De e nehézségeket, melyek a nyilvános tanári pályán is bőven fordultak elő, könnyen küzdötte le Kövy kiváló szelleme, mely minden ízében protestáns volt és magyar. Az eszmék, miket tanítványai tőle hallottak, élénk viszhangra, fogékony talajra találtak ezek lelki világában, ők örömmel tették magukévá, de nem hogy elrejtsek azokat, hanem hogy tovább fejlesztve, százszorosán adhassák vissza a hazának és protestantizmusnak.

Az ő idejövetele a nemzeti irány hajnalodását jelent s mint ilyen korszakalkotó főiskolánk százados történetében. A magyar nyelvről szóló 1792. 7. t. c. után élénken hangsúlyoztatott annak szüksége, hogy az ország törvényeit, alkotmányi és jogi intézményeit, még kell ismernie annak, ki mint hivatalnok a közpályán akar szerepelni. A hazai törvény tanításának hiánya főiskolánkban, a melyről rövid idővel ezelőtt Kazinczy is elkeseredéssel beszél, Kövy beállítása által nagyszerűen orvosolva lőn. Egy új szellemű, nemzeti eszmékért lelkesedő, képzett jogász nemzedék támadt, mely megnépesíti a 48 előtti Magyarország szóval és tollal küzdő harcosait, s a mely büszkeséggel, dicsőséggel vallja Kövy tanárának. A politikai és társadalmi életnek bármely ágára tekintünk, az egyházi és világi férfiak sorában bő számmal fogunk találkozni oly kitűnőségekkel, kik előadásainak egykor lelkes hallgatói valának. Híres államférfiak, jogászok, szónokok és írók, ügyvédek, bírák, papi férfiak, kiváló közhivatalnokok nyerték kiképzetésüket az ő vezetése alatt Sárospatakon, hol messze vidékekről összegyűlt tanítványok, nagyobbára régi nemes családok gyermekei pezsgő, hullámzó életét varázsoltak elő. Egy új kor képe ez, melynek legtöbb hibája, hogy még szellemében nyelvében, mindig nem volt magyar.

Kövynek működése főiskolánkban 1793. nov. 18-tól 1829 július 23-ig tart, tehát 36 évet foglal magában. Ez időben már, ha csak a tanítványok számát tekintjük is (a mi 1797-ben 1636-ra ment) nyilvánvaló, hogy tanintézetünk országos szükségét pótolta, nemcsak partiális, de valóban országos jellegű volt. A főiskola anyakönyvébe híres nemesi családok gyermekei vannak bejegyezve, melyeknek mindenikéhez nagy remények, nagy feladatok fűződtek. A főnemesi családok közül itt tanultak a báró Podmanický család több tagja (Mihály, László 1811-ben), a báró Prónay, a gróf Degenfeld, gróf Bethlen, a gróf Teleki családok gyermekei, a köznemesség sorában pedig a Szirmay, Kubinyi, Kölcsey, Péchy, Fáy, Mariassy, Patay, Szmere, Bornemissza, Fejérváry, Görgey, Dókus, Doma-

hidy, Szontágh, Fogarassy, Borbély, Pongrácz, Melcer, Jármay, Tornallyay, Szentiványi, Szentimrey, Ketzer, Szathmáry Király, Pázmándy, Ragályi, Vay, Vécsey, Pilisy, Guthy, stb. családok tagjai nagy számmal. Idegenek u. m. németek, szerbek, csehek, románok, horvátok, főleg 1822—23 körül népesítették főiskolánkat.

A politikusok közül a legelső helyet tanítványai sorából nagy hazánkfia *Kossuth Lajos* foglalja el, ki 1819-ben szeptember 1-én, éppen Kövy rectorátusa alatt íratott be az anyakönyvbe ily cím alatt: *Lud. Kossuth. A. C. N. Kázmér. Zemplén, nobilis, 17. juratus*, ki azonban csak egy évig volt Kövy hallgatója. Az 1819/20 iskolai évről szóló tabellában a non togatusok anni IV. rovata alatt találjuk, a *jus patriumot*, dogmaticát és theológiát hallgatta, osztályzata minden tárgyból eminens volt. Ez a körülmény azt bizonyítja, hogy Kossuth itt végezte be tanulmányait.

A politikai világnak másik nagy kitűnősége, *Szmere Bertalan*, kit az anyakönyvbe 1820. május 13-án találunk bevezetve s a ki, kivéve azon időt, melyet a német nyelv megtanulása végett Késmárkon töltött, 1832-ig, tanulmányainak befejezéséig, folyton főiskolánkban maradt. Az 1828/9 iskolai táblázatokból látható, hogy ez évben a statisztikát hallgatta Kövytől; mindenből eminens. 1830/31-ben a historiát, philosophiát és diplomaticát hallgatta, a *jus patriumot* vagy 1829/30-ban, mely évből az adatok hiányzunk, vagy később hallgatta le.

A tragikus sorsú *Gróf Teleki László*, politikai vezérférfiainknak eme kitűnő alakja, irodalmunk eme kitűnősége szintén itt nyerte kiképzését, Kövy alatt sajátította el a jogtudományokat. A főiskolai anyakönyvben 1828. szept. 3-ról bevezetve, az iskolai törvényeknek szept. 9. írt alá, s mint IV. éves joghallgató egy évig tanult itt. A főurak közül kimagaslott még *Gróf Degenfeld Ottó* alakja, ki 1819-ben volt hallgatója, ez év szept. 21-én írt alá az akadémiai törvényeknek.

A közélet terén nevezetesebb szerepét játszó férfiak közt továbbá bernátfalvi és strippai *Bernáth Zsigmond* alakja emelkedik ki, ki 1808/9 iskolai évben volt Kövy tanítványa, ez évben a *jus patriumot*, egyházjogot, theológiát és dogmatikát hallgatta, az elsőből *recte* ez utóbbiakból *bene* eredménnyel s 1812-ben már ügyvédi vizsgát tett Majláth György személynök elnöklete alatt. E vizsgálatról érdekes epizódot közöl Tóth Lőrincz Fogarassyról írott emlékbeszédében (l. főnebb.)

Bernáth már az 1811 országgyűlésen, mint ablegatus absentius volt jelen, az 1825-ki országgyűlésen mint Ungmegyének egyik ellenzéki követe vett részt, innentől kezdve a további országgyűléseken is követ maradt. 1830-ban, 1832/36-ban, 1839/40-ben és 1847/48-ban. 1848-ban Ungvármegyének főispánjává nevezetett ki, majd 1861-ben újlag a képviselőházban találjuk őt, ez évre esik nevezetes nagy beszéde, midőn, mint a határozati párt tagja, ifjai hévvel száll síkra a bécsi minisztérium ellen. E beszédét (mely nyomtatásban gróf Batthyány István és Jámor Pál beszédeivel együtt is megjelent) „mint az egykor nekiszilajodott, rakoncátlanokódó sajtó által talán kissé méltatlanul és igazságtalanul gúny tárgyává lett, hajdani táblabírói karnak egyik hamvadó reliquiája”, táblabírói modorban érvel a felirati párt ellen. „Most a birodalmi tanács egybe van gyűlve — így szól a többek közt — ha tehát felíratot meneszténénk, ezen gyűlöletes hatalom súlyt gyakorolna és felesleges lenne a felírás, egyszerűen elküldhetnénk azt a birodalmi tanácshoz és mi nem ő Felségétől, hanem a birodalmi tanácstól veendénénk választ.” Puritán jellemét, fenkölt gondolkodását szépen

világítja meg az a jelenet, midőn a 65. országgyűlés alatt saját maga olvassa fejére a törvény szigorát s a ház tagjainak minden marasztalása dacára is leszáll a korelnöki székből, s mert mandatumra ellen kifogás merült fel, átadja helyét s nem akarja vezetni az elnökválasztást, a miért Deák is rendkívüli elismeréssel nyilatkozik róla¹⁾ Az 1868. országgyűlés után visszavonult a közpályától, de egyike maradt az igaz hazafiak ama prototípjainak, kiknek emlékét kegyelettel őrzi a hálás utókor.

Egyik kiváló nevezetessége e század politikai vezérférfiainak, a kedvelt ellenzéki szónok, *Bónis Sámuel*, a jogot szintén itt végezte s Jászay Pállal meleg baráti viszonyban volt. Több évig tartó megyei szolgálat után, vármegyéje Szabolcs, követnek küldi az 1839/40, 43/44 és 1847/48 országgyűlésre. Deák Ferenc miniszteriumában osztályfőnök lett, a honvédelmi harcban nagy szerepet játszott, a magyar korona szomorú elszállításának és elrejtésének sorsa szorosan van összeforru nevével.

A jogászok között legnagyobb munkásság *Fogarasi* nevéhez fűződik, kinek képességét legszebben maga Kövy ismerte el az által, hogy őt szánta utódának, hivatala örökösének. Annyira kimagaslott kortársai között, hogy a korszakot, melyben itt tanult, sokan ő róla nevezték el. Ő a megélhetés gondjaival elfoglalva is — írja Tóth Lőrincz — mindenkor kitűnt iskolai pályatársai között; ritka tehetségéről és szorgalmáról hivatalos tanúságot tesznek az iskolák jegyzőkönyvei, s jogtanára Kövy S., ki csak neki adott »praestenter« calculust osztályában s az év végén tartott jogi vizsgán így szólította fel feleletre: »Domine Fogarasi, unus pro omnibus!« Kövynek — folytatja tovább — a néhány évvel ifjabb Kossuthot kivéve, aligha volt kitűnőbb tanítványa egész tanári pályája alatt. Fogarasit 1814-ben szept. 12-én találjuk beírva a főiskola anyakönyvébe ily cím alatt: Joannes Fogarasi, nobilis, Kásmárk, Abauj, helv. conf. rhetor. Az akadémiában 1818—1823-ig tanult. Sokoldalú munkásságának legkiemelkedőbb és legbecsesebb részéről kell kiemelnünk, hogy tanára »Elementainak« magyarra való lefordításával s teljes átdolgozásával kitűnő munkát adott a jogtanuló ifjúság s hazai jogunkat akkor — még úgy szólván — alig ismerő magyar közönségünk kezébe.

Kiváló jogász tanítványa Kövynek a később híres pesti tabuláris procator, kit a nagy tanár maga óhajtott örökösének s ki később az ő tanszékére meg is választott, — *Gortvay János*; továbbá *Hutka István*, kiről az 1829-iki kerületi gyűlés jegyzőkönyvében találjuk, hogy »magát minden képen kitüntette és az ügy védői hivatal nagyon dícséretesen folytató fiscalis volt,« s az esetre, ha Gortvay a meghívást el nem fogadná, az ő elválasztatása helyezettett kilátásba.

E korszakban volt főiskolánk növendéke *Puky Károly*, ki 1810 szeptember 3-án »Karolus Puky« helv. conf. nobilis Felső-Méra, pater Abraham Puky, coniungista cím alatt íratott be. Műve: »A politikai igazgatás avagy a magyarországi tekintetes vármegyék politikai szerkesztésének és igazgatási módjának rövid leírása«, mint közigazgatási jogunkban úttörő munka e szempontból kiváló irodalomtörténeti értékkel bír.

1800-ban hallgatta Kövyt *Kribel András*, 1816-ban *Csupka András*, kik később eperjesi jogtanárokká lettek.

Az írók és költők között első helyet *Fáy András* foglalja el, ki 1790 május 30-án mint 7 éves ifjú jött

főiskolánkba s íratott be anyakönyvünkbe: »Andreas Fay, nobilis, Gálszécs, 8. lector« s elemi iskoláit 1799-ig végezte el kitűnő sikerrel. Jeles tanítói beleoltották a kötelességszeretetet, s az élénk elméjű ifjú itt nyert munkakedvet és tudománysohajt.

Nagy tiszteletét, melyet tanárai iránt érzett, mutatja, hogy — mint *Badics Ferencz* írja¹⁾ — még hetven éves korában sem feledhette, mily istenfélelemmel lépett a tudós tanárok szobáiba, mily lélekzetfojtva haladt el mellettök, midőn merev szótlanágukban az utcán találkozott velök. Pozsonyból, hol időközben tanulmányait folytatta, 1803-ban jött vissza, s 1804 és 1805-ben hallgatta az akadémiai tantárgyakat. Az 1805 első felében a statisztikát, másodikban a magánjogot és a politikát hallgatta Kövytől, kinek nagy tudománya, a hazai jog érdekessége és szépsége nagy hatással voltak az ifjú lelkeletére. Tanulása és komoly magaviselete által tanára elismerését teljes mértékben kiérdemelte, nemcsak, hanem szinte irigységet keltett tanuló társai sorában. »Fáy — írja *Badits* — a szorgalmasok közt is kiváló, mind a két tanárnak (itt Rozgonyit érti) kedvelt tanítványa volt; általános osztályzata: eminensek sorában negyedik. Kövy még azzal is kitüntette, hogy felkérte, tartson correpetíciót néhány kedvelt tanítványával. A gyakorlatokon pedig, társai egyhangú akarásával, Pánczél-vármegye első alispánjává választatott s a legterheesebb hivatalban is derekasan megfelelt társai bizalmának. S a nagy író tanárait, élete későbbi szakában a legnagyobb melegséggel emlegette, hálával emlékezett vissza reájuk s büszke maradt mindvégig arra, hogy egykor ő is a kitűnő jogásznak tanítványai közé tartozott.

Szemere Miklós, a ki iskolai életét, a diák világ érdekességét nem egy meleg hangú költeményben örökíté meg, mint gyermek 1809-ben jött Patakra, de az akadémiai tanfolyamon csak később, 1824-ben találjuk. Osztályában, mint maga mondja — ő volt ugyan a primus, de azért Fogarasi volt az első. Iskolai pályáját — életrajz-írója szerint — mint kitűnő tanuló futotta meg, s habár nem nagy szenvedéllyel birkozott is a lelkétől különben idegen száraz tudományokkal, éles felfogása, roppant emlékezete annyira könnyítette dolgát, hogy a tanulásban folyton első volt s a tanultakból úgy szólván késő vénségeig, semmit sem vesztett el.

Nagy kedve telt azokban az apró örömeinkben, melyek a tanuló pályán a viruló gyermekkorban bőven teremnek s ezt jóízű humorával ő maga szokta később elbeszélni.

Mint kitűnő humoristát kell említenem Kövy tanítványai között *Bernáth Gáspárt*, jobban mondva *Bernáth Gazsit*, mert az ország e név alatt inkább ismerte. Ő 1828-ban van anyakönyvünkbe vezetve »Gaspar Bernáth h. h. Mihály, Tiszafüred, Heves j. 18.« s ez időben a hazai jogon kívül egyéb tudományokat is hallgatott, a mit a studiumra vonatkozó »jus patrium non solo« tesz kétségtelenné. A humoreskek, sziporkázó élcek, a jóízű adomák közkedveltségű, genialis mestere azonban nem érvényesíté később gyakorlatilag itt szerzett jogi ismereteit, ő az irodalomnak élt inkább, nem tudva rokonszenvezni a száraz jogi tudományokkal.

Az egyházi téren nagyobb szerepet játszott férfiak sorában, a Kövy tanítványok közt találjuk egyházkerületünk jeles püspökét, *Zsarnay Lajost*, ki 1811-ben jött Sárospatakra 1819-ig elvégezvén az alsóbb osztályokat, ekkor az akadémiába lépett át. A korszak oktatási rendszere, mely szerint világiak épúgy hallgatták a theologiai tantárgyakat, mint theologusok a jogi studiumokat, ha

¹⁾ Lásd: »Egy képviselő naplójegyzetei 30. 31. lap. Pest 1866 Kiadta Ráth Mór.

¹⁾ Fáy András életrajza Budapest 1890. 26. s köv. 1.

a szakműveltségre nem volt is kedvező, de minden-
esetre sokoldalubb, tágabb látkörű emberek képzésére
vezetett. Így volt ez Zsarnayval is. Ő mindkét tudomány-
ban egyformán otthon volt, sőt nagy tanárának roppant
készültsége, lelkes előadásai oly hatással voltak a fejlődő
ifjúra, hogy eleinte a világi pályára készült. 1829-ben
Kövi halála után választatott a főiskola lelkészévé s in-
nentől kezdve az egyházi téren látjuk őt működni egész
életén át szóval és tollal 1866-ig. Kiváló működéséért
az akadémia levelező tagjává lőn

Jeles tanítványa Kövynek *Apostol Pál*, a püspök,
kinek kiváló igyekezetéről bizonysgot tesznek az 1806/7
s későbbi iskolai évek táblázatai; a jelebb lelkészek
közül Terhes Sámuel rimaszombati pap, és Ferenczy
József a kassai pap és abauji esperes stb.

Itt találjuk továbbá főiskolánk egykor nagy hírű
tanárát, *Szeremley Gábort*, ki 1841-től 6 évig Kövy tan-
tárgyait adta elő s Kövy alatt szerzett jogi ismereteit
Jogbölcsezetében és Politikájában látjuk visszatükröz-
zödni, az egyháztörténet és szentírás magyarázat buzgó
tanárát *Kálniczky Benedeket*; a héber nyelv alapos ismer-
őjét, a jelen század egyik kiváló theologiai íróját, *Somosi
Jánost*, ki 1791-ben jön főiskolánkba s elsajátítva az elemi
ismereteket, hallgatja a hittudományokat és jogot egy-
aránt; a jeles történetírót, *Somosi Istvánt*; a rómaiak ko-
rának kiváló bűvárat, a kitűnő jogi képzettségű *Csoma
Mihályt*, ki 1822-től hallgatja Kövyt s a hazafias szel-
lemű ifjúság lelkes vezetőjévé, a politikai tanszék későbbi
jeles képviselőjévé lőn. Az akadémia levelező tagjai közt
találkozunk *Varga Jánossal*, kinek bölcseleti és pae-
dagogiai ismereteiről számos munka tanúskodik s nagy-
körűsi tanárkodása alatt a református egyháznak és tan-
ügynek tett elévülhetetlen szolgálatokat. *Pazar József*
szalóki lelkész és ungi esperes több egyházpolitikai
munka jeles szerzője, szintén itt nyerte kiképezését.

Az írók közül, mint kimagasló alakot, kell kiemel-
nem a történészt, *Jászay Pált*, ki ez időben szintén fő-
iskolánkban tanult, bátyjával *Sámuellel*, a gróf Schönborn
uradalom későbbi igazgatójával, ki 1818. szept. 4-én
11 éves korában, mint rhetor íratott be, s a főiskola
íránt való szeretetét alapítvánnyal is megpecsételte. Já-
szay Pál anyakönyvünkben 1819. szept. 6-ról, mint 10
éves van bejegyezve s 1827/28-ban, mint III. éves min-
denből eminens volt, s 1829-ig Kövytől hallgatta a jogi
tudományokat. A kitűnő kritikai szellemű történetíró,
mint úttörő művei igazolják, nagyra volt hivatva a ha-
zai történetírás terén s időelőtti kidőltével sok remény-
séget vitt a sírba magával.

Nehéz volna elszámolni mindazon férfiakat, kik, mint
Kövy tanítványai, a vármegyei életben, mint kitűnő hiva-
taltokok bőven szerepelnek. *Ilosvay Gedeon* főszolgabíró,
ki 1785-ben íratott be, *Péchy Tamás* abaúji főszolgabíró
1809/10-ből, *Asztalos Pál*, ki 1807-ből van beírva, or-
szággyűlési követ, később váltótörvényszéki ülnök lett;
a kitűnő jogász, kakaslovnici *Spóner Tivadar*, 1861.
képviselő s a nemrég elhunyt *Mezőssy László* is, ki az
akadémiai törvényeknek 1819-ben írt alá s ki Zemplén-
ben és Szabolcsban politikai és gazdasági téren nagy
szerepet játszott és még nagyon sokan szolgálták lelke-
sen a hazát és váltak a protestáns egyház erős osz-
lopaivá a Kövy tanítványai közül.

A Borbély család tagja közül Borbély Józsefet
és Borbély Lászlót kell kiemelnem, kik mint juris studi-
osusok 1824 szept. 1-én vezették be intézetünk anya-
könyvébe. József nem régen halt meg, de az utóbbi ma
is él s hazáját forrón szerető, a múlt idők emlékeért
lelkesező tagja a letűnt régi magyar világnak, s példány-
képe az igazi önzetlenségnek; ki csak nem régen is, ez

év tavaszán, gyönyörű beszédet tartott Gömörvármegye
közgyűlésén, sürgetve a főrendiház reformálásának szük-
ségét s kinek az alma mater iránt érzett édes szeretetét
egyebek közt az is igazolja, hogy e lapszerkesztő-
jének s e sorok írójának meleg hangú levelet küldött,
melyben szépen emlékezik meg a nagy Kövyről, ki egy-
kor neki is kedves tanára volt.

Kövy nagysága mellett bizonyít az is, hogy Csokonai
is eljött Debrecenből, hogy az országos hírű jogászt meg-
hallgassa. Még később is sokáig érezhető volt hatása tan-
intézetünkre, mert a mesterért az ő utódait is, mint tanít-
ványokat, sokan keresték fel a legkitűnőbb családok sar-
jadékai közül akkor is, mikor a nagy tudós már lehunyta
szemeit.

Kövy tanítványai ma már jó részben a múlt alakjai,
közülök nagyon keveset találhatunk az élők sorában.
De ha magukkal vitték is tanáruk iránti forró ragaszkó-
dásukat és szeretetüket, a szolgálatok, melyeket a hazá-
nak tettek, mindennél maradandóbban bizonyítják Kövy
óriási sikereit.

Dr. Zsindely István.

KÖZÉLETÜNK.

A zsinat.

I.

Ismeretes lapunk olvasói előtt, hogy Zsinati tör-
vényeink eddig azért nem szentesítették, mert an-
nak némely szakaszai ellen a legmagasabb helyen
észrevételek tétettek. Ez tette szükségessé a zsi-
nat újból való összehívását. Az c célból összegyűlt
zsinati képviselők folyó hó 14-én reggel, 9 óra után,
már zsufolásig betöltötték a reformátusok lónyai-utczai
iskolájának dísztermét, a midőn 10 órakor *Kun Berta-
talan* püspök úr, a zsinat egyházi elnöke, mély tartalmú,
fenkolt gondolkodású és a szíveket megindító imával
nyitotta meg a tanácskozást.

Mindenek előtt a zsinat határozatképességének
megállapítására volt szükség. E célból felolvastatván
a küldöttek névsora, abból kitűnt, hogy 91 zsinati kép-
viselő van jelen. Vályi János, tiszántúli főgondnok, csa-
ládi viszonyai miatt meg nem jelenhetvén, helyetteseül
Horthy István, mint legidősebb egyházmegyei gondnok
jelentetett be. Mély sajnálattal vette tudomásul a zsinat
azt is, hogy szeretve tisztelt világi elnöke, báró Vay
Miklós úr ő excellenciája, hajlott koránál fogva meg
nem jelenhetett s törhetlen szeretetét és hódoló tiszte-
letét jegyzőkönyvében fejezvé ki iránta, a világi el-
nöki széket, a jelenlevők zajos éljenzése között, Tisza
Kálmán, alelnök foglalta el.

Eképen megalakulván a zsinat, első sorban felol-
vastatott azon miniszteri leirat, a melyben vannak
egybe foglalva azon észrevételek, a melyeket tesz ő
Felsége a felterjesztett törvényjavaslat némely szaka-
szaira, s a melyet lapunk, mindjárt leérkezésekor, egész
terjedelmében közölt olvasóival. Általánosságban sen-
ki sem kívánt a leírathoz szólni; az egyes részletek
vétettek tehát azonnal tárgyalás alá. Egyáltalában
nem életbe vágó dolgokról levén szó, itt is gyorsan
haladt a megállapodás: csupán a 425. szakasznál fejlő-
dött ki hosszabb vita, a melylyel összeköttetésben,
Fejes István rámutatván arra, hogy a jogakadémiák és
általában a felsőbb oktatás ügye törvényileg még min-

dig nem lévén rendezve, igen szükségessé vált az, hogy annak teljesítésére a törvényhozás felhívassék. A zsinat ez indítványt magáévá tévén, annak eszközését a konventre bízta.

Uj szövegezés végett csak a 103. szakasz tétetett át az iskolai bizottsághoz. A mi megtörténvén, azon esetre tétettek meg az intézkedések, ha majd az újból felterjesztett törvények véglegesen szentesítettnek fognak. Így az elnökség a megerősítésről azonnal értesíteni fogja az egyházkerületet, hogy azok aztán a törvények kihirdetéséről minél előbb gondoskodhasanak; ezenkívül ugyancsak az elnökség felkéri az illető minisztériumot is, hogy a szentesített törvények alkalmazására utasítsa majd a közigazgatási hatóságokat és bíróságokat is; továbbá a törvények 5 ezer példányban fognak kinyomatni s végre, mihelyest ő Felsége legközelebb Budapestre érkezik, egy küldöttség fogja előtte hódolatát és háláját kifejezni. Megállapítatván, hogy e küldöttség 20 tagból fog állani s abba mindenik egyházkerület jelölje ki maga részéről a két világi és két egyházi tagot, az ülés délelőt 11 órakor berekesztetett.

Mint nem hivatalos aktust említtem meg, hogy ülés után egy fényképész, három csoportban, a zsinat összes tagjait lefényképezte. Az volt mondva, hogy a felvételt a „Vasárnapi Ujság” eszközölte.

II.

A november 15-én tartott ülésen a jegyzőkönyv hitelesítésével összeköttetésben arra kérésztett fel az elnökség, hogy keresse meg az illető minisztériumokat az iránt, hogy szentesítést nyert törvényeink, a Horvát-Szlavonországekban lakó hitsorsosainkra nézve is érvényben levőknek ismertessenek el; hogy így kikérültesse azok a zavarok, a melyek eddig gyakran előfordultak a miatt, hogy az ottani hatóságokkal nem voltak közölve törvényeink.

Az iskolai bizottság előadója terjesztette elő ezután az ezen bizottsághoz utalt előterjesztését, a melyek elfogadtatván, imé a zsinat a leiratban kifogásolt szakaszokat ekképen állapította meg:

5. §. Az államhatalom segédkezése igénybe vehető az illetékes egyházi hatóságok által kivetett mindenemű egyházi és iskolai adóknak és szolgáltatásoknak az egyházi tisztviselők és szolgák megállapított fizetéseinek és járandóságainak, az egyházi felsőbb hatóságok engedélyével egyházi és iskolai célokra felvett tartozások, tőke és kamattörlesztése indokából vagy egyházi és iskolai célokra tett építkezés költségeiből, az egyházfentartó tagokra adó alakjában kivetett járulékoknak, az országos közalap javára kivetett adóknak s felajánlott évi járulékoknak behajtása végett.

A segédkezés az egyes egyházakban saját céljaira évenként esedékes egyházi tartozásokat illetőleg, első sorban a presbiterium által a helybeli közigazgatási hatóságnál vevendő igénybe, ennek sikertelensége esetében az esperes által a köztörvényhatóság első tisztviselőjénél; a többi felsorolt tartozásokra nézve a presbiterium a közigazgatási hatóság igénybevételét az esperes útján tartozik eszközölni.

Az utóbbiakra nézve azonban és főleg az egész egyházkerületet vagy az egyház egyetemét illető tartozásokra vonatkozólag az egyházkerület, Erdélyben az igazgatótanács, a pénzügyminiszttert esetenként az iránt is megkeresheti, hogy a tartozásokat az államadók módjára hajtassa be.

Továbbá igénybevehető az államhatalom segédkezése, ha az illetékes egyházi hatóságok által saját hatáskörükben hozott s jogerős határozatoknak, melyek által az egyházi tisztviselő vagy szolga elmozdítása, felfüggesztése vagy állásába vissza s behelyezése mondatott ki, az egyházközség, presbiterium, tisztviselő vagy szolga ellenszegül.

Végre az egyházi bíróságok által a tárgyalásra beidézett, de meg nem jelent és megjelenni vonakodó tanúk kihallgatása s megesketeése iránt intézett megkereséseket a polgári hatóságok szintén teljesíteni tartoznak; e tekintetben a közreműködést meg nem tagadhatják.

Az állam és hatóságai a végrehajtásban való segédkezést meg nem tagadhatják és kötelesek a végrehajtást saját közegeik által foganatosítani. Ezen segédkezést csakis az említett szakaszban meghatározott esetekben és terjedelemben biztosítatik.

103. §. Az egyházközségek által fentartott kisdévodák és népiskolák fölött álló hatóságok: első fokoz a presbiterium s az általa választott iskolaszék, illetőleg az 1891. évi XV. t.-cikk 22. és 25. §-ában meghatározott felügyelő bizottság; másodfokon az egyházmegye; harmadfokon az egyházkerület és legfelül az egyetemes konvent.

408. §. Az egyesek vagy társulatok által az 1868. XXXVIII. t.-c III. és IV. fejezetében foglaltakhoz képest felállított népnevelési és oktatási intézetek az egyház felügyelete alá is helyezhetők ugyan, de a felekezeti által gyakorolt felügyelet az államnak a fennálló törvényekben az egyesek vagy társulatok által fentartott iskolákkal szemben biztosított jogkörét semmiben sem érintheti.

E felügyelet el vagy el nem fogadása az illető hatóság elhatározásának hagyatik fel. Azonban minden ily felügyelet alá fogadott intézet ép oly mértékben áll az egyházi felsőbbség felügyelete alatt, mint az egyházközségek intézetei. Az egyházi felsőbbség által netán gyakorlandó egyéb hatósági jogok a védelemben fogadáskor kötendő egyezségben állapítandók meg.

424. §. Felsőbb nép- és polgári iskolákban tanítóságra oly egyének nyerhetnek képesítést, a kik az elemi iskolai képezde tanfolyamának elvégzése után vagy a felsőbb nép- és polgári iskolai tanítóságra készítő állami tanfolyamot is elvégezték, vagy pedig valamely felsőbb tanintézetben legalább két évig tanultak azon tárgyakat, melyek tanítására képesíttetni akarnak. Ezek azonban kötelezvék az e célra szervezett bizottság előtt valamely felső nép- és polgári iskolai tanítóképzőben az 1868-dik XXXVIII. t.-c. II. §-ának megfelelőleg képesítő vizsgát tenni.

466. §. Rendes tanároknak csak oly feddhetlen erkölcsű, protestáns, magyar honpolgárok alkalmazhatók, a kik az illető tanszakban középiskolai tanári oklevelet nyertek.

495. §. Az egyházkerület intézkedik a körülményekhez képest a kebelbeli főiskola (vagy főiskolák) vagyónának rendes számadások mellett történő biztos s pontos kezelése iránt. Ha a tanintézetet ő tartja fenn, annak vagyónát is közvetlenül maga kezelteti, a vagyónkezelés közvetlenül az ő ellenőrzése és felügyelete alatt eszközölné.

A vagyón állapotáról, a tőkepenzek biztos elhelyezéséről, a jövedelmek pontos beszédéséről évenként részletes kimutatás terjesztendő az egyházkerület által az egyetemes konvent elé.

A tanítás rendjét, rendtartását, a tanulók feletti fegyelmi eljárást és vagyónkezelést az egyházkerület

szabályrendelettel állapítja meg saját főiskolái számára. A szabályrendelet az egyetemes konventnek bemutatandó.

Azon tényleges gyakorlat, hogy a jogakadémia tanrendje a vallás és közoktatásügyi miniszternek bemutatandó, a fentebbiek által érintetlenül hagyatik és fentartatik.

A szöveg megállapítása után az ő Felsége előtt tisztelgő küldöttség tagjai jelentettek be. A dunameliki egyházkerületből: Szász Károly, gr. Teleky József, Szilassy Aladár, Baksay Sándor; a dunántúliból: Pap Gábor, Vályi Lajos, Beóthy Zsigmond, Véghelyi Dezső; a tiszántúliból: Kiss Aron, Szél Kálmán, gr. Dégenfeld József, Horthy István; a tiszáninneniből: Báró Vay Béla, Bernáth Elemér, Fejes István, Bornemisza József; az erdélyi egyházkerületből: Szász Domokos, báró Bánfy Dezső, Hegedüs Sándor, Bartha Lajos.

Felolvastatott és némi csekély módosításokkal elfogadtatott ezután azon felterjesztés, a melynek kíséretében fognak a törvények szentesítés alá bocsátatni. S miután a zsinat így kimerítette napirendül kijelölt tárgyait, ezután már a befejező részletek következtek. Elnöktársát és a gyűlés tagjait Tisza Kálmán, az elnökséget pedig a tagok nevében, felharsanó éljenek közt, Szász Károly üdvözölte; majd Kun Bertalan egyházi elnök, rámutatván röviden azon teendőkre, a melyek várakoznak minden, egyházát igazán szerető református emberre, ha azt akarjuk, hogy új törvényeink megteremjék áldásos gyümölcsüket, buzgó imát mondott a sorsunkat vezető isteni gondviseléshez s a zsinat 2 percel 11 óra előtt negyedik ülészekát is berekesztette.

Vajha minél előbb következnek a legfontosabb, az, a mi az eddigi munkásságot egyedül van hivatva betetőzni; az, a mi azt gyümölcsözővé teheti; az, a mely után a szegényeskedő, sokszor gondoktól facsart szívű papcsaládok méltán epedve várnak és várják ügyüknek diadalát — a papi özvegy és árva gyámintézet megalakulása, a melyre a zsinat még jelen mandatumának érvényessége alatt, erősen lekötölte magát. Reméljük, hogy a tervek erősen készülnek — valahol!

III.

November 15-re értekezésre hívta meg Szász Károly püspök a zsinat tagjait. Este 6 órakor szép számú gyülekezet volt együtt a kijelölt helyen s fél hét órakor maga az egybehívó püspök nyitotta meg a tanácskozást, előadván, hogy 3 tárgya lenne a kölcsönös eszmecserének, nevezetesen: a lelkészi értekezletek szervezése; továbbá a vallásos összefüvetek és vallásos értekezések. Elmondta, hogy az első tárgy előterjesztésére Szócs Farkas, az utóbbi kettőre dr. Szabó Aladár és Kenessey Béla, theologiai tanárok voltak szívesek ajánlkozni.

Szócs Farkas tanár adta elő ezután a lelkészi értekezletre vonatkozó nézeteit. Sok lelkesedéssel elmondta, hogy annak célja az evangéliumi erőnek gyümölcsöztetése, az evangelizáció s e mellett különösen megnyerése a világi elemnek. Az alakítás formájára nézve úgy gondolkozik, hogy ilyen értekezéseket először egyházmegyénként s aztán nagyobb kiterjedésben egyházkerületenként van szükség alakítani. Az egyházmegyei lelkészi értekezletek különösen és főleg a gyülekezési élet fejlesztésének állanának szolgálatában. Azért azok mindig ünnepélyes isteni tisztelettel, alkalmi imával és beszéddel lennének összekötve, épen a gyülekezet tagjainak is vallásos építése végett. Az egyházkerületi értekezletnek már az egyházi életnek más és sok irányú érdekei szolgálhatnak anyagul. Végül

egy határozati javaslatot terjeszt elő, egybefoglalván abban az elmondottakat.

Fejes István abban a felfogásban van, hogy az egyházmegyei és egyházkerületi gyűléseket kell úgy alakítani, hogy ezeket elvégezhesse. Többet vár ettől azért, mert így a lelkészi értekezletek mintegy institúcióvá tétetnek. Erre kell felszólítani az egyházkerületeket, a melyek aztán azt is megszabályozzák, hogy az institúcióban való részvétel kötelező legyen minden lelkészre nézve. Egyébiránt a lelkészértekezletek megalakításának kérdését ő kibővítené a diakónusi intézmény szervezésének kérdésével és egy protestáns szellemű politikai lap alapításával. Az előbbi nélkül a gyülekezeti élet emeléséről szó sem lehet, az utóbbi nélkül pedig ügyeink nem találhatnak kellő képviseltetést a nyilvánosság előtt.

Szász Domokos szerint sok olyan tárgyat vett fel Fejes, a mely a kitűzött és megállapított keretbe nem fér be. Elég csak abban jutni valami célszerű megállapodásra, a mit az előadó előterjesztett. Maga részéről elfogadja a Szócs Farkas határozati javaslatát s azt hiszi, hogy az csak rontana a dolgon, ha, mint ezt Fejes óhajtaná, kényszerítettetnének a lelkészek az ilyenekben való részvételre. Hatóságilag az e féle dolgokat nem lehet és nem is célszerű zaklatni. Itt legfeljebb csak erkölcsi hatást lehet alkalmazni. Csak annyit fogad el Fejes indítványából, hogy a lelkészi értekezletek mindig az egyházmegyei vagy egyházkerületi gyűlések alkalmával, azokkal összekötve tartassanak.

Körmendy Sándor hasonló értelemben nyilatkozik. Csak a lélek erejével, de nem hivatalos presszióval lehet ezen a téren valamit alkotni.

Vályi Lajos: Igen, itt az ideje, hogy tegyünk valamit. Üdvözlí a határozati javaslatot, annnyival is inkább, mert azt Szócs Farkas adta be, mint a ki a protestáns központi sajtónak zászlóját kibontotta és azt képviseli. Dunántúl már az ő eszméje régen meg van valósitva.

Lukács Ödön nem bocsátkozik annak fejtegetésébe, hogy milyen szükségesek a lelkészi értekezletek, mert hiszen azt bizonyítani szinte felesleges. Csak azt emeli ki, hogy itt az ideje annak, hogy az egésznek valami nagyobb lendületet adjunk; mert a mely lelkészi értekezletek ma vannak, azoknak az eszmék elhálnak kezeik között. Az eddigieknél bizonyára többet kell tennünk. Ott kell a tevékenységet kezdeni a gyülekezetek életében. Ugyde erre maga a lelkész, a legnagyobb buzgósága mellett sem képes. Ezért van szükség a világi elem bevonására is. És épen ezért ő azt szeretné, hogy ne is lelkészi értekezlet lenne a neve, hanem „*egyházi református értekezlet*.” E mellett óhajtaná, ha egy bizottság részletesebben kidolgozná a szervezésnek módozatait.

Gr. Ráday Gedeon: Már régebben pártolta az eszmét s örül, hogy az itt oly nagy buzgósággal felkaroltatik. Elfogadja a határozati javaslatot, de azt nem tartja célravezetőnek, hogy a lelkészi értekezletek szervezésénél imperative járjunk el.

Horthy István: Ellenkezőleg, még kényszert is alkalmazni kíván, ha arra szükség van, mert ha csak a jóakaratra és szabad tetszésre bizzuk, ott leszünk, a hol eddig voltunk. Az ilyen természetű dologban kényszer alkalmazni joga is van az egyházi felsőbb hatóságnak. Ilyen jogát az már máskor is gyakorolta s az a törvénybe nem ütközik. Pártolja a diakónusi intézmény sürgősségét is.

Ilyen részleges és több oldalú megbeszélés eredménye az lett, hogy az előadó határozati javaslata némi pótlékokkal elfogadtatott. A tervezett értekezlet címe: „*Református egyházi értekezlet*” lett s a megállapodások közzétetni fognak az egyes egyházkerületek elnökségeivel.

Este 9-re járt az idő, midőn az értekezlet véget ért. Az idő előhaladottsága volt egyik ok, a miért az elnökség által kijelölt másik két tárgy részletes megbeszélés alá nem is vétetett, mindkettőnek előadója röviden kijelentvén, hogy azok szoros összeköttetésben állanak a prot. irodalmi társaság választmánya holnap este tartandó ülésének tárgyaival.

És ezen tudósításom kiegészítéseül említem fel, hogy e választmányi gyűlés nov. 15-én este 6 órakor meg is tartatott. Hasznosaknak mutakozó határozatok hoztak e társulat anyagi ügyeinek emelésére, a tagok gyűjtésére, de a mi legörvendetesebb, az, hogy a népies iratok végre még ez évben megindíttatnak. *Kenessey Béla* titkár felügyelete mellett, a vállalat szerkesztőjévé *dr. Kecskeméthy István* választatott. A szerkesztő tiszteletdíja 100 forintban, a munkák írói díja ívenként 35 forintban állapítottat meg. *Hegedűs Sándor*, választmányi tag, a jelen alkalommal is megmutatta mecenási nagylelkűségét, felajánlván, hogyha a vállalat jövedelme nem fedezi az egészen fényes írói díjak kiadását, azt ő sajátjából készséggel fedezni fogja. Sok ilyen áldozatkész tagra volna szüksége a társaságnak s akkor aztán nem kellene annyit bajlódnia.

Mitrovics Gyula.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A vallás szabad gyakorlatáról szóló törvényjavaslat a képviselőház közoktatási bizottságában folyó hó 11 és 13 napjain tárgyalatott. *László Mihály* és *Schwicker H.* a felekezetenélküliség behozatala miatt támadt aggodalmaikat adták elő, *Kiss Albert* pedig indítványozta, hogy mind addig, míg a miniszternek az 1868. LIII. t.-cikk módosítására vonatkozó javaslatát nem ismerik a törvényjavaslat részletes tárgyalásába ne bocsátkozzanak. Csáky gróf az aggodalmak eloszlatása végett kénytelen volt kijelenteni, hogy az 1868. LIII. módosításáról szóló javaslat nem csupán a vegyes házasságban születendő gyermekek, de egyáltalában a gyermekek vallásáról fog szólni, megengedvén, hogy a jegyesek házasság kötés előtt megegyezhetnek arra nézve, hogy gyermekeiket minő vallásban fogják neveltetni, de ha megegyezni nem tudnának, akkor a törvény rendelete szerint a gyermek az apa vallását követi. A törvényjavaslat a felnőtt emberre nézve megengedi ugyan a felekezetenélküliséget, de azt nem engedheti meg, hogy a gyermek semmi féle vallásban ne neveltessék s épen azért, ha a felekezetenélküli apa nem határozza meg, hogy gyermeke melyik vallásban neveltessék, akkor a gyermekek az anya vallását követik, ha pedig a szülék közül egyik sem határozza meg hogy gyermekeik melyik vallásban neveltessenek azon esetben a gyámhatóság intézkedik. Kijelentette a miniszter azt is, hogy tervezi, hogy a ki valamelyik felekezet kebeléből kilép s más felekezet tagjává nem lesz, azt az összeget, melyet előbb a felekezetnek fizetett, azután iskolai célokra a községnek köteles fizetni, ez által gondolván eloszlatni azoknak az aggodalmát, a kik abban a véleményben

vannak, hogy a felekezetenélküliség meg fogja bontani az egyházi életet, mert sokan kilépnek az egyház kebeléből, csak hogy az egyházi terhek viselésétől megszabaduljanak. *Hock Jánosnak* arra a kérdésére, hogy a házastársak között a házasság megkötése előtt létrejött megállapodások módosíthatók lesznek-e később? — a miniszter azt válaszolta, hogy módosítás csak akkor történhetik, ha a vegyes házasság vallás-változtatás folytán megszűnik, vagy a keresztyén és nem keresztyén társak házassága vallás változtatás folytán vagy egészen keresztyén, vagy egészen nem keresztyén házasság lesz. — *Hock János* a tárgyalás alá vett törvényjavaslatot az elkeresztelési rendelet kifolyásának tartja s az meggyőződése szerint sem a katolikusokat sem a protestánsokat nem fogja kielégíteni, sőt a felekezetenélküliséget az állam érdekei sem követelik. Az 1868. LIII. törvénycikk módosítása felfogja újítani a reversálisok körét az által, hogy az állam hatalmával biztosítja a jegyesek közt a gyermekek vallására kötött szerződések végrehajtását. Ez által alkalom van adva arra, hogy a katolikusok és protestánsok egymással ismét harcot folytassanak, *Kiss Albert* a *Hock* szavaira vonatkozólag megjegyzi, hogy ha egy ország törvényt alkot, azt az ország minden polgára tisztelni tartozik. Ő, mint lelkész, soha egy általa megkeresztelt gyermeket se vont el a törvényes anyakönyvezés alól s azon a vidéken, a hol lakik a katolikus lelkészek is így jártak el egészen az újabb ideig. Hocktól azt szerette volna hallani, hogy a felekezetek egyenjóságú csak az 1848. XX. törvénycikk megvalósításával történik meg. Csáky grófnak a felekezetiesség védelmére mondott beszéde s azon kijelentése után, hogy a javaslat határozottan kimondja, hogy a törvénytől eltérő reversálisok s megegyezések semmiseknek tekintetnek, a tárgyalások folytatása pár napra elhalasztatott.

— *Schlauch Lőrinc* nagyvárad püspök memoranduma, melyet a kötelező polgári házasságról szóló törvényjavaslat tárgyában a korona elé terjesztett, nyomtatásban is megjelent. Nagyvárad püspöke a fakultatív polgári házasságot kisebb rossznak tartja a kath. egyházra nézve, mint a kötelezőt. Szeretné, ha kétféle házassági jog lenne, t. i. kanon-jog a katolikusok számára s polgári jog a többiek részére. Érdekes az a kijelentése, hogy a katolikus egyház, hitének megfelelőleg, kénytelen és köteles híveinek hirdetni, hogy a ki polgári házasságot köt, de az egyházi házassági törvények követelményeinek nem felel meg, az az isten és lelkiismeret előtt nem házasság, az ilyen nem járulhat a szentségekhez s gyermekei egyházilag törvénytelenek. Minthogy a házasság polgárjogi kedvezményei el nem érhetők, meg nem szerezhetők polgári házasság-kötés nélkül: az egyház inti ugyan híveit, hogy a polgári közeg előtt csak merő polgári ceremóniát végeznek, mely őket házassókká nem teszi. Felterjesztésében több helyen vádolja a protestánsokat, különösen pedig az unitáriusokat azzal, hogy ennek a most megindult mozgalomnak jó részben ők az okai. Memoranduma befejezésében is a törvényjavaslatot a protestáns házassági jog új és állami principiumokkal gazdagított kodifikációjának tekinti. Szerinte a törvényjavaslat a nép valláserkölcsei életét megmételtyezi s így magára az államra is káros.

— **Lelkészválasztások.** A bőszi ref. egyház f. hó 12-én, *Futó S.* utódjává, *Szalócy Bertalan*, gesztii lelkészt választotta meg. — A csomonyai ref. egyház f. hó 14-én, *Németh Péter*, ung-tarnóci lelkészt 84 szavazattal, *Kovács Kálmán* 69 szavazata ellenében, lelkészévé választotta.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Slauch biboros memorandumum.« *Dr. Bartha Béla.* — »Válasz Ujj István úrnak.« *Péter Mihály.* — »A tanulók téli isteni tisztelete.« *Buza János.* — »A generale Consistorium határozatai Kövy lemondó levelére.« *Zsoltos Benő.* — »A Keresztýén Krisztus- és Madonna alakok, mint ideák.« — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

Schlauch biboros memoranduma.

L.

Nagyvárad püspöke oly vezéralakja Magyarországon az ultramontán katholicizmusnak, a ki azon öntudattal dolgozza ki és mondja el nagy beszédeit s azon meggyőződésben bocsátja ki különféle elaboratumait, hogy szavai az egész országban viszhangot keltenek s barát és ellenség figyelmét egyaránt teljes mértékben felkeltik a tudás alapossága, a tárgyalás rendszeres volta, a nyelv fenséges szépsége által. S annál nehezebb volna elsiklani e beszédek és munkálatok fölött, mert a sajtó bizonyos organumai már mindig jó előre jelzik a dolgot s egyhangúlag hirdetik a várakozó világnak, hogy mily remekművel lesz ismét ügyünk.

Ily, már előre fölcsigazott figyelem között, ily nagy igényekkel jelent meg a biboros főpap legközelebbi, ő Felségéhez fölterjesztett memorandumja, melynek célja a kormány házassági javaslatának tönkre cáfolása.

Nem az ultramontanizmus ellenségei: a protestánsok és liberálisok az okai annak, ha végig olvasván e nagy terjedelmű s nagy igényű munkát, a csalódás határozott érzetével kell letenniök, mert a várt és keresett mély tudomány, alapos rendszer és fényes nyelvezet helyett nem találak benne egyebet, mint egy ultramontán pártiratot, mely a legtöbb helyen a történeti fejlődés és a tényleges jelenségek nem ismerésével, vagy ismerni nem akarásával van megírva és célzatossága nem ritkán a prókátori rabbulisztika fegyvereivel él, a minthogy általában a történelemmel és logikával úgy bánik el, mint a hogy az ultramontán írók elbánni szoktak.

Hogy mi foglaltatik a kormány házassági javaslatában, azt e pillanatban részletesen nem ismerem s így a szempontból — legalább ejelen közleményben — az illusztris szerző munkálatának cáfolgatásába nem bocsátkozhatom; de azt hiszem, erre nem is lesz szükség, mivel a lapokban közölt hírek szerint a kormány részéről fog az legilletékesebb cáfolatban részesülni. S nem kétkem, hogy a cáfolat meg fog felelni annak a várakozásnak, melyet minden liberális gondolkozású ember köt hozzá.¹

De benne vannak e munkálatban oly dolgok, melyek más irányban is méltán hívják ki a kritikát s melyeket sem mint protestánsok, sem mint liberálisok felelet nélkül nem hagyhatunk.

Mindenekelőtt történetileg téves a bitoros-püspök azon állítása, hogy a házasság intézménye már majdnem kétezer éven át vallásos alapon nyugszik. Mert, ha a vallásos szót tágabb értelemben vesszük, úgy már a keresztyénséget megelőző időben is találunk oly jelenségeket, melyek tanúsága szerint a népek a házasságot a vallással hozták kapcsolatba. Kisebb-nagyobb mértékben vallásos szertartásokkal volt ez ügylet összekötve a zsidóknál, a görögöknél és a rómaiaknál is addig, míg az u. n. manus melletti házasság divatozott, tehát addig, míg a férj neje életének s halálának ura volt s neje és gyermekei a családban elfoglalt helyzetöket tekintve, nem sokat különböztek a rabszolgáktól. A mint azonban a római birodalomban a műveltség fejlett, s a nő nem megfelelőbb, a férfiéval egyenlőbb társadalmi helyzetbe jutott, a manus melletti házasság is eltűnt s a manus nélküliben már teljesen a házasság polgári jogi jellege domborodik ki. Így volt ez már a keresztyénség föllépésekor s azontúl századokon át. Mert a keresztyénség eleinte teljesen a római állam házassági jogával élt.

Épen azért, ha Schlauchnak a házassági intézmény két évezredes vallásos alapjára vonatkozó állítása azt akarja mondani — s úgy látszik, ezt akarja — hogy a házasság majdnem két évezrede egyházi institúció, ez állítása nem kevésbé téves. Mert neki, mint törtelemmel és joggal foglalkozó férfinak, tudnia kell azt, hogy még Justinian idejében is, tehát a Krisztus utáni VI. század II. felében egészen az a felfogás uralkodott, hogy a házasság az állam törvényhozása alatt álló polgári ügylet. A polgári törvények határozzák meg a házasság fogalmát, célját, a házastársak jogait és kötelelességeit, mint ezt Justinian jogkönyvei és a novellák, különösen az 556. évben megjelent 117. és a 134. novella bizonyítják. E novellák, tudvalevőleg, az elválás kérdésében intézkednek.

A házasság — lényegét, belső tartalmát illetőleg tehát — még ez időben s azután is jó ideig az állami törvényhozás tárgya volt. Külső alakszerűségeit illetőleg az e ső, a legtisztább keresztényenség korszakában szintén polgári aktus vala. Csak a második századtól kezd

¹ A lap nyomása közben e röpirat »Severus« álnév alatt megjelent, de nem mint a kormány cáfolata, hanem magánszerző műveként.

szokásba jönni az egyházi megáldás, de csak utólag, a házassági frigy létrejötte után, olyformán tehát, mint most a kötelező polgári házasságnál a felek a polgárilag egybekötött frigyét rendszerint egyháziilag is megáldatják utólag; de ha elmaradt is, azért a házasság nem volt érvénytelen, hiszen a tridenti zsinatig elég volt a puszta consensus a házasság megkötéséhez, s az u. n. sponsalia de praesenti, különösen ha concubitus-sal volt összekötve, minden papi megáldás nélkül is házassági frigyét szült s nem volt a házasság intézményének a művelt emberiségben szégyenletesebb korszaka, mint épen az, melyben az egyház ily laza felfogása valósággal az emberi szeszély és önkényjátékszerűvé tette azt. Az egyházi megáldás kötelező voltát nyugaton Nagy Károly, keleten VI. Leó császár (Leó Philosphus) írta elő, tehát ez már csak a IX. század elejére s illetőleg végére s a X. század kezdetére esik. Nálunk pedig épen csak Kálmán (II. k. 15. f.) rendeli ezt el. De még azután is sok ideig a templomon kívül, az istentiszteletbe be nem illesztve, történt e megáldás. Az istentisztelet részévé csak a XIII. és XIV. században lett. A házassági törvényhozást teljesen az egyházi, illetőleg papi hatalom kezébe keríteni csak a híres III. Sándornak sikerült a XII. században; változhatlan dogmáit és alakszerűségeit pedig a tridenti zsinat állapította meg véglegesen.

Dr. Bartha Béla.

(Folyt. köv.)

Válasz Ujj István úrnak.

Ujj István úr e lap 43. számában „Egy fontos dolog” c. cikkemre vonatkozó reflexiót írt s ezzel közöttünk nem kisebb dologról támadt controversia, mint helyes-e a mai eljárás a lelkészi földekből származó jövedelmek fölszámításánál? A t. cikkíró a tiszáninneri egyházkerületi szabályrendelet azon pontjára helyezkedik, hogy *tényleges jövedelem az, a mit kiki állása ingatlanaiból tényleg élvez.* Ez igen helyes, ha a cikkíró nem a bérletet venné fel tényleges és biztos jövedelemül, de minthogy azt tekinti: az a kérdés, bizonyos számítási alapnak lehet-e tekinteni a bérletet? Ismét azt mondom: nem lehet. Mert, tegyük föl, hogy a becslőbizottság csakugyan a helyi bérletet veszi föl tiszta jövedelmi alapul, a mire én is azt mondom, hogy minden fáradság nélkül való tényleges jövedelem: kérdés, — hogyha a lelkész csakugyan hozzá akar jutni ahhoz a tiszta jövedelmhez, — kap-e rá elsőben is bérlet? Lehet-e minden községben bérbeadni? Tegyük fel mégis, hogy kap és a ma elfoglalt állása után járó földjeit, a 10 évi átlag szerint számított értékben kiadja pl. 10 évre; de 10 év múlva a viszonyok a bérleti értéket lejjebb szállítják: mi leszén akkor? Mindenki azt feleli: kharta-csonkulás! A t. cikkíró úr azonban megfogja jegyezni: Igen, de a kharták értékeért a presbitérium felelős. Merem kérdezni, vajjon fog-e látni akármelyik lelkész is az ilyen esetből folyó fizetés-pótlékot, nem lesz-e khartája tényleg megcsontítva? S ha mégis követelésbe tenné, vajjon követelése jogos lenne-e? Törvény szerint igen, de hát vajjon nem absurdum törvény-e az, mely a 10 év alatt történt agrar változásért a presbitériumot bünteti meg?!

Hátha a lelkész maga gazdálkodik! Már a másik cikkemben kifejtettem, hogy méltánytalanság számításainkat a bérletre alapítani, mert arra sok tényező befolyással van. Talán a község nagyobb pénzforgalma, a mikor a szegény ember szívesebben gyümölcsözteti pénzét drága bérletek által is és az így szokásos bér-

összeg nem mutatója a lelkészi jövedelemnek is. Ezért az 1875-ben készített kateszteri t.-cikk még csak álmodni se akart az érték, vagy bérlet után való jövedelmi kiszámításról, holott ezzel 6 millió frtot takarított volna meg, a mennyibe kerültek a kateszteri munkálatok. Megvilágosításul hasonlítsunk össze két vidéket, pl. Békést és Felső-Zemplént. Tudva azt, hogy a békési pap egyszer szántat, a f.-zempléni háromszor; a békési búza magasabb árfolyammal jegyeztetik, mint a f.-zempléni: önként következik, hogy ott sokkal több a tiszta jövedelem és mégis Felső-Zemplénben kétszer olyan magas a bér, mint Békésben! Hol a biztos alap? A mai eljárás különben a legegyszerűbb dolgokat is figyelmen kívül hagyja; teljesen egy módszert alkalmaz a váltógazdaságnál és az ugar-rendszerénél. Egy eset! A községben van a lelkésznek 60 hold földje, B-ben szintén. Mindkettőnek p. 10 frt, tehát 600 frtban állapíttatik meg a tiszta jövedelme, holott az A.-i lelkész 60 hold után hűz tényleges jövedelmet, míg a B.-i $\frac{1}{3}$ -át ugarnak hagyja, mely csak jövőendőbeli terméssel kecsegtet.

Tehát itt nagyobb körültekintésre van szükség. Olvassuk csak el az 1875. VII. t.-cikket a földadó szabályozásáról, hogy mely részletekre kiterjedő pontossággal járt el a törvényhozás a földjövdelem megállapítását célzó törvény készítésében! Nem a t.-cikk hibája, ha a végrehajtásnál hiba történt volna. Azért ha nem vesszük is át ridegen, — épen e hibák miatt — a tabulákat, tanulnunk kell az irány-elvekből és az eljárási módokat kell elsajátítanunk. Egy szóval: körültekintőbb számítást kérünk, hogy minőket, az a vidékek természete és a tényezők miatt ezerféle és e cikk még csak nem is vázolhatja.

Az egyéb lelkészi javak korszerűsítésében vezérelveket nyújtott a gömöri lelkészi értekezlet három jeles tagja. Méltó lenne a megfontolásra.

Ennyi a különbség közöttünk, ha nem szóltam volna abban a cikkben az affiliációról is, de az affiliációt veszedelemnek jeleztem, a mit a cikkíró úr kárhoztatott s hozzátette, hogy a filiákban buzgóbb az egyházi élet. Ezt, míg egyfelől vádnak találok a ref. lelkészségre, hogy az ő sűrűbb megjelenése csak lankasztó hatással lenne a hitéletre; másfelől csodálkozom, hogyha a hitélet emeléséről gondolkozunk: miért késünk az affiliációval, mint mentőeszközzel? Holott — ezt csupán a papok jobblétéért emlegetjük. — Tényleg igenis — az affiliációt *clades mohacsiana-nak* voltam bátor jelezni és pedig két okból: I-szor, mert jelenleg minden irány-elv megjelölése nélkül dobják világba az affilialis jelszavát; II-szor, mert a cikkíróval épen ellenkezőleg, azt tapasztaltam, hogy a leányegyházakban a vallásos értelem színvonala sülyedt s a kath. misticismus és a külsőségek felé hajlott, a mit már papjaink ritkább hatásának és a kath. befolyásnak kell tulajdonítanom. Ha azonban az affilialis az érdekek mérlegelésével és kellő körültekintéssel hajtatik végre, mint egy szükséges rossz, mint egy másodrendű eszköz elől, mely a papok helyzetének javítását célozza el nem zárkozzhatunk, úgy azonban, hogy a megjavult helyzet buzgalmi forrás lesz a cura pastoralisra; de azt a felfogást, mely újabban kísért, mely a *papok helyzetének emelésére gondol, s a népre való hatást kisebbiteni akarja; azt az egyoldalú fejlesztést, mely a jobblétet nem eszköznek óhajtáná a népnél elérhető nagyobb eredményre, — ezt üdvözölni soha se tudnám.*

Különben akár affilialjunk, akár az egyenlő teherviselés elvének alkalmazása, vagy más eszközök, talán az állam segélyeinek igénybe vétele által segít-

sünk is magunkon: khártáinkat rendezni kell. A khárta-rendezésnél pedig a mai eljárás meg nem állhat. És mikor a fölszámításunk új, de biztosabb alapját ohajtom (lehetek a cikkíróval különben egy óhajtáson a jólétet illetően), akkor én mégis közelebb látom nézeteimet az igazsághoz. Különben fogadja t. cikkíró úr nagyabecsülésemet, a miért igénytelen felszólalásomat figyelmére méltatni sziveskedett.

Péter Mihály.

ISKOLAI ÜGY.

A tanulók téli isteni tisztelete.

A hidegebb évszak elérkezvén, a legtöbb helyen, a hol ev. ref. gimnáziumunk van, nemsokára ismét üresen fognak tátongani a tanulók számára kijelölt templomi padok. Nem tehetek róla, de én reám, valahányszor ilyen időszakban az úr házában megjelenek, mindig kellemetlenül hatnak azok az elhagyott, üres ültő helyek, sőt templomi gondolataimat is megzavarják, mert önkénytelenül támad fel bennem az a kérdés, hogy hol és mivel töltik el ifjaink ezt az istentiszteletre szánt időt? És én erre a kérdésre megnyugtató feleletet nem találok! Annyit azonban, több mint 20 évi tanári tapasztalatom után, bátran merek állítani, hogy a templomból elmaradt tanulók legnagyobb része, nem az iskolai feladatok elkészítésére használja fel az isteni tisztelet alatt eltelt időt, mert ellenkező esetben nem történnék meg — az évről-évre következetesen — hogy ifjaink, általában véve, a hétfői tanórákra mennek fel a legkevesebb készüléttel.

Ismervén a gyermeki természetet, azon nem is csodálkozom, hogy egyik-másik tanuló szabad idejének egy részét talán hiabavalóságokkal, vagy talán nem neki való könyvek olvasásával tölti el. Nem is ezért bántanak engemet azok a tanulók számára kijelölt üres templomi székek, hanem azért, mert ezek sok ember előtt tanúkül szolgálnak arra, hogy középiskoláink ev. ref. egyházunk érdekében nem tesznek meg mindent, a mit pedig talán a legtöbb helyen megtehetnének. — És valljuk meg őszintén, hogy ennek a véleménynek van is valami alapja. Arról meg vagyok győződve, hogy intézeteink tanárai a tantermekben, tanításaik közben minden alkalmat megragadnak, hogy a vezetősökre bízott ifjúságban a protestáns érzést és gondolkozást fejlessék és ápolják, de már a tanulótság templomlátogatására igen sok helyen kevesebb gondot fordítanak, mint elődeik. Ha tanintézeteink értesítőit végig lapozgatjuk, azok nagyobb részében az isteni tiszteletek látogatása fel sincs említve, vagy ha a sok mindenféle adat között egyikben-másikban még is rátalálunk, rendszeren azt olvassuk az igazgatóság jelentéséből, hogy a tanulók a hidegebb időszak kivételével tanáraik vezetése alatt rendszeren megjelentek az isteni tiszteleten. Ha az ilyen hivatalos nyilatkozat után valaki számítani kezd, hogy tulajdonképpen mennyi idő is esik az úgy nevezett hidegebb időszakra, kitűnik, hogy rendszeren a novembertől áprilisig eső hónapokat szokták a legtöbb intézetben ide számítani, tehát körülbelül öt hónapig nem látogatják a növendékek a nyilvános isteni tiszteleteket.

Az én hitem és meggyőződéseim szerint ez nem jól van így! Az ev. ref. egyház, mint iskola-alapító és fenntartó ennél mindenestre többet várhat az „egyház veteményes kertjei” től, melyekből idővel épen a legértelmesebb s épen azért vezérszerepre hivatott tagjai kerülnek ki. Gimnáziumi tanulóinkat évenként legfeljebb 15—20-

szor részesíteni isteni tiszteletben, talán még is kevés arra, hogy azok a középiskolában töltött 8 év alatt a nyilvános isteni tiszteletben való részvételt megkedveljék s lélek szerint szükségesnek tartsák, a mire pedig már csak a példaadásért is igen nagy szüksége van ev. ref. egyházunknak. — Intézeteink fentartói és kormányzói a legtöbb helyen dicséretre méltó buzgalommal igyekeznek azon, hogy gimnáziumi növendékeink lehetőleg alapos oktatást nyerjenek a vallásból. Igen sok iskolánk van már, melyben a vallás tanítására felszentelt lelkészt alkalmaznak állandó rendes szaktanárul, sőt az erdélyi gimnáziumok részére készült legújabb terv szerint, vallás tanárnak csak is az volna jövőre alkalmazható, a ki a vallás tanári vizsgát is sikerrel állja ki. Azt is örömmel látjuk, hogy az állandó ének-tanárok száma is évről-évre szaporodik intézeteinkben. De hát azzal a hetenkénti két vallástani órával s azzal a hetenkénti 1—2 ének órával, melynek egy része a zene elméletének megismertetésére fordítatik, elérjük-e teljesen azt a célt, mely intézeteink elé, mint felekezeti iskolák elé ki van tűzve? Szerintem, hogy a célt elérjük az isteni tiszteletben is, vezetnünk kell növendékeinket, mert az a vallásos meggyőződés nyilatkozata. És én nem osztom azok nézetét, a kik *műveltebb egyház híveinkre* nézve elégnék tartják a vallásos meggyőződés belső nyilatkozatát: az imát, az isteniránti hálát, engedelmességet, s a belévetett bizalmat, hanem ev. ref. egyházunk érdekében e mellett szükségesnek tartom a vallásos meggyőződés külalakját is: a szertartásokat, a hívekre váró köteleességek teljesítését. Gimnáziumi ifjúságunk lelke még minden jó és szép iránt fogékony; óriási hibát követ tehát el az az ev. ref. középiskola az egyházzal szemben, a melyik nem igyekszik minden módon erős evangéliumi hitet gerjeszteni növendékei keblében, a melyik nem törekszik úgy nevelni tanítványait, hogy azok ne szégyeneljék a Krisztus evangéliumát. E tekintetben mi ev. reformátusok tanulhatnánk róm. kath. atyánkfiaiától, a kik a közös isteni tiszteletben való részvételt szigorúan megkövetelik a középiskolák növendékeitől.

De hát tulajdonképpen mi is az a nagyon fontos ok, melyért a legtöbb ev. ref. középiskolában a növendékek a nyilvános isteni tiszteleteken való megjelenéstől hivatalosan fel vannak mentve? Semmi egyéb, mint az őszi és tavaszi hűvös, meg a téli hideg idő. Féltjük növendékeinket a meghűléstől! Mint szülő-helyettesek teljesen beleljük magunkat a gyermekeik egészsége miatt túlságosan aggódó szülék helyzetébe! De hát az újabb időben nagyot fordult ám az idő kereke! Ez előtt egy pár év tizeddel még télen is rendszeren résztvettek a középiskolák tanulói a közös isteni tiszteleteken, és nem igen lehetett hallani, hogy közülök egyik vagy másik megbetegedett volna a templomi levegőtől. Az igaz, hogy akkor még nem edzették hivatalosan az ifjak testét előre elkészített terv szerint, hanem edzették ők magok anynyira, hogy a legcsikorgósabb hidegben is neki mert indulni a kisebb fajta tanuló is szekerén, sőt ha a körülmények úgy kívánták, gyalog is egy-két napi járó földnek, hogy a karácsonyi ünnepet a szülei háznál tölthesse, s alig volt rá esett, hogy új évkor mind vissza nem tért volna az alma mater kebelére. No hát ennek a kornak a gyermekei bátran megjelenhettek a hűvösebb időszakban is az Urnak házában, hogy ott a közös éneklés és imádkozás hatása mellett emeljék fel lelköket az egek Urához, de hát ma, midőn mindenfelé olyan nagy gondot fordítanak a középiskolai tanulók testedzésére; midőn az általános hadkötelezettségre gondolva, télen nyárban hűségesen készítjük elő növendékeinket a tornaórákon a nehéz katonai élethez, melynek egyik nem épen

kellemes részét képezi a csikorgó hidegben való őrállás is: ma, mint igen sokan hiszik — a novemberi hűvös levegőt sem volna képes baj nélkül kiállani a templomban a gimnáziumi tanuló, noha akkor még az utcákon felöltő nélkül jár s kél. Ilyen körülmények között, csak az lehet aztán feltűnő a dolgokat figyelemmel kíséző előtt, hogy nagyobb ev. ref. intézeteinkből hogyan merik kibocsátani a tanulókat télen, 3—4 egyházba ünnepi követekül és segédekül, hogy napjában hatszor is megjelenjenek a templomban és lelkesedve hirdessék az Urnak ígését s igen sokszor egész atyailag intsék a híveket a templom szorgalmas látogatására. Sok ember még azt a kérdést is jogosan vetheti fel, hogy azokat a falusi gyermekeket, a kik, mint népiskolai tanulók a legnagyobb hidegben is együtt énekelgettek a karban a tanító úrral, hogy tudta úgy elpuhítani a középiskola egy-két év alatt, vagy helyesebben mondva 1—2 hónap alatt, hogy az már az őszi hűvös időt sem képes a templomban kiállani?!

Vannak, a kik állítják, hogy ev. ref. egyházunkra semmi nagyobb kár nem háramlik abból, hogy tanuló ifjúságunk a hűvösebb évszakban nem vesz részt a nyilvános isteni tiszteletekben, mert hiszen különösen az alsóbb osztályok növendékei az egyházi beszédekből vagy semmit vagy csak igen keveset értenek, de különben is az a kényszerített isteni tisztelet nem sokkal ér többet a semminél! Azoknak, a kik úgy gondolkoznak csak azt lehet mondanunk, hogy akkor minden tanítézetet bátran be lehetne zárunk, mert hiszen az a falúról bekerült nagyobb tanuló, iskolai pályája kezdetén, bizony semmit sem ért a latin-, német- és görögnyelvből s mégis tanítjuk neki hűségesen ezeket a nyelveket és azt tapasztaljuk, hogy lassan, lépésről-lépésre vezetve, egy bizonyos idő múlva már egyes mondatokat és összefüggő olvasmányokat is megért. Mennyivel könnyebben megértheti a templomban tartott egyházi beszédeket, ha azoknak megértésére neki bő alkalmat szolgáltatunk, azt talán nem kell bővebben bizonyítanom! Az is bajos volna tagadnunk, hogy a tanulóknak egy tekintélyes része nem jövő hivatását felfogva, s pusztán belső ösztönét követve tanulja meg a neki naponként felhagyott tananyagot, hanem a tanár és szüle folytonos ösztönzése és kényszerítése folytán és nem tapasztaljuk-e sokszor, hogy ennek a kényszerítésnek meg van az az eredménye, hogy lassanként a növendék megszokja a munkát annyira, hogy az lelki szükségévé válik? Így vagyunk az isteni tiszteletekkel, a templomba járással is! Példával nevelni s még kényszerítéssel is szoktatni kell ehhez a középiskolának a rábizott növendékeket, hogy felnőtt korukban annak szükségét érezzék, mert ha ezt az ifjúságnál elhanyagoljuk, ne várjuk, hogy a felnőtt emberekből buzgó, templomba járó hívei fejlődjenek ev. ref. egyházunknak s akkor még inkább panaszkodhatunk az egyháziatlanság és üres templomok felett.

De hát tegyük fel, hogy gimnáziumaink tanulói csakugyan annyira fejletlenek még, hogy a közös isteni tiszteleteken tartatni szokot egyházi beszédeket minden lelki épülés nélkül hallgatják: kérde, vajjon a fentartó ev. ref. egyház érdekében cselekszik-e az a középiskola, a mely e miatt is könnyebben hajlandó felmenteni növendékeit a nyilvános isteni tiszteletek alól? Ilyen esetben nem azt várhatja meg jogosan az egyház saját iskoláitól, hogy apró híveit egyszerűen az isteni tisztelet aló hivatalosan felmentse; hanem inkább azt, hogy oktassa, nevelje a felnőtteknek való egyházi beszédek megértésére is. Ha a nagyobbaknak szóló egyházi beszédeket csakugyan nem értik meg a kisebb gimnáziumi tanulók, rendezni kell számukra legalább a hűvösebb évszakban

gyermeki isteni tiszteleteket, énekekkel, imával s az ő fel-fogásukhoz mért vallásos elmélkedésekkel. Ezt, ha jól tudom, egy-két évvel ezelőtt már megkísérelte pár ev. ref. középiskolánk s annak sikeres voltát nyilvánosan is hirdette évi értesítőjében. Próbálja ezt meg a többi is, próbálja meg mindenik. Én azt hiszem, hogy ennek megkísérlése sehol sem fog nagyobb nehézségbe ütközni, mert hiszen mindenik középiskolánkban van legalább is egy olyan nagyobb helyiség, melyben a tanév megnyitós és évzáró ünnepélyeket szokták tartani; ezek alkalmasak lesznek a téli isteni tiszteletek tartására is, mert fűthetők vagy kevés költséggel fűthetők téteők. Az isteni tiszteletek tartására meg van a legtöbb intézetben az arra hívatott férfiú is, a rendes vallás-tanár személyében. Ő, a ki a növendékek vallás-oktatását végezi, van hívatva, állásánál fogva is arra, hogy a téli időszakban hetenként egyszer isteni tiszteletet tartson tanítványaiával. És ezt meg is teheti, ha rendes tantárgyához még pótlékul földrajzot, számot vagy más tantárgyat nem csatolnak, mert akkor, ha mind a 8 osztályban két-két órát tanít hetenként, heti óráinak száma 2—4-gyel kevesebb lesz, mint a többi rendes gimnáziumi tanároké. Csak egy kevés jó akarat kell az intézet fentartó és kormányzó testületében s ezt az én hitem szerint mindenütt megvalósíthatjuk és bizony-bizony nem fogunk vele rossz szolgálatot tenni ev. ref. egyházunknak.

Buza János.

TÁRCZA.

A generale Consistorium határozatai Kövy lemondó levelére.

I. 1829. april. 23. Sajóvámos, Borsod.

61. p. Felolvastatott Hazai Törvényt Tanító Professor Tettes Kövy Sándor Úrnak Fő Tisztelendő Superintendens Urhoz 's általa Közönségünkhöz intézett Levele, melyben jelenti, hogy Professori Hivatalától el búcsúzni akarna, mely tekintetben elbocsátatását kéri.

Fájdalommal vette egész Consistoriumunk, ezen eleitől fogva mind eddig nagy haszonnal tanító Nagy Erdemű Professor Urnak, Hivataláról le mondani akaró szándékának jelentését, mely eránt 'a szükséges rendelkezések meg tétele jövő Pataki Examen Generale Consistoriumunkra halasztatik, addig is felőlle a Mélt. Gróf Fő Ispány és Fő Curátor Ur Ő Nagysága haladék nélkül tudósítván.

II. 1829. jul. 13. S. N. Patak, Zemplén.

138. p. Előterjesztette Mélt. Gróf és Elöl ülő Ur Ő Nga, hogy Hazai Törvényt Tanító Professor Tettes Kövy Sándor Ur, több hónapokkal ez előtt, fáradhatatlan szorgalommal folytatott Hivatalát resignalta, és annak tovább leendő folytatásától való tellyes idegenségét meg újítva ki nyilatkoztatta; mindaz által az elő terjesztést tévő Mélt. Gróf és Fő Curátor Urat táplálta az 'a reménység, hogy mostani Consistoriumunkon ez 'a nagy fontosságú tárgy elő hozattatván, 's majd 'a tisztelt Professor Ur közönségünknak hozzá való szives ragaszkodását látván, magát 'a Hivatalnak leg alább egy vagy két Esztendőig leendő folytatására reá biratni engedné; de 'a tisztelt Professor Ur éppen most olyan terhes betegség által nyomattatván le, hogy 'a miatt vele még tsak szollani sem lehetne, — abban az esetben már, hogy ha a mit szivesen ohajtuk, hajdani egészségét vissza nyerné, de reá még sem bírattathatnék, hogy

hasznos hivatalát tovább is folytassa, azomban ezen fontos Tanítói Szék semmiképen provisio nélkül nem hagyathattathatna, a további, e tárgyat illető lépéseknek elhatározatását multhatatlannak véli.

Méltó fájdalommal és szíves megilletődéssel vette egész Consistoriumunk ilyen minden ditséretet meghaladó haszonnal Hivatalát közöttünk folytatott, közönségesen beszüntetett és szerettetett Professorunktól kettős oldalról is fenyegető megfosztatását; de a midőn szívesen ohajtja Közönségünk, hogy a tisztelt Professor Ur minél előbb felgyógyulván, 's hajdani tartós egészségét vissza nyervén, van az a reménységünk, hogy ha a Professori Hivatalnak egész terhét tovább vinni nem akarná is, leg alább addig, 'a meddig Collegiumunkkal egybe köttetésben maradván, Successorának utat mutatna Hivatalának folytatásában, mire nézve Köz meg egyezéssel meg határozottatott, hogy egy második Juris Professor választasson 's hivattasson meg, 'a ki szinte minden Professori fizetés és accommodatio mellett, bár melly nagy áldozatjába kerülne is Közönségünknek, a Tettes Kövy Sándor Ur rendelkezései szerint 'a Törvény tudományból Letzkéket adjon, 'a tisztelt Professor Ur el butsúzása esetében pedig rend szerint való Juris Professornak maradjon. — A melly Hivatalra Pesti Tabularis Procator, Nemzetes Kortvay János Ur, a ki egész Oskolai pályá futását itt Anya Oskolánkban ditséretesen végezte, tanítói szép tehetségeinek is szembe tűnő példáját adta, eggyező akarattal el választatott, forma szerint való meg hívására 'a Mélt. Gróf és Fő Curator Ur tisztelettel meg kérettetvén . . .

Egyébb aránt, ha 'a tisztelt Kortvay urhoz Közönségünknek épen szerentsége nem lehetne, ebben az esetben ajánlatott szinte magát mindenképen ki mivelt, és az Ügy védői Hivatalt ügyesen és ditséretesen folytató fiscalis Nemes Hutka István Ur, meg hivattatása most akkorra meg határozatván.

Hogy pedig ezen fontos cathedrat illető lépéseink a tzelnak annál inkább meg felelhessenek, jónak látta Consistoriumunk, hogy többször tisztelt Kövy Sándor Ur terhes betegségének fájdalmi tágulván, Közönségünk részéről azonnal egy Deputatio által tiszteltessen meg, 'a ki által kijelentetvén betes személyéhez határ nélkül ragaszkodó bizodalmunk, az egész Országban el ösmért köz haszonnal és ditsérettel viselt Hivatalának még tovább is lehet folytatására kértessen meg, mellynek eszközésére Coadjutor Curator Mélt. Kándó Gábor, Tettes Puky István, Tiszt. Major József, Genaralis Notarius, és Somosy Istvan Pro Senior Urak küldetnek ki, ki küldtetések sikeréről Mélt. Gróf és Fő Curator Ur Ó Nsgát azonnal tudósítván.

Közli: Zsoldos Benő.

A Keresztyén Krisztus- és Madonna-alakok, mint ideák.

— Mutatvány ifj. Mitrovics Gyula „A valóság”-ról című aestheticai tanulmányából. —

Az őskeresztyének lemondtak mindenről, a mi őket a barbár pogánysággal, annak korával, embereivel, műveltségével összekötötte. A katakombák bujdosói lemondtak a szokásokról; az emberiség történetéből úgyszólván egy tabula rasat csináltak, melyre az alphától az omegáig újat akartak íratni az emberi műveltség történetének főjegyzőjével. De mindent még sem tudtak letörölni e tabuláról; a többek között a művészi hajlamot és szükségérzetét nem lehetett kitépni az emberi bensőből. Ha eleinte idegenkedett is Krisztusának ábrázolásától, később annál nagyobb szenvedélyvel üzte azt. S mi vezette erre?

Talán az, hogy az apokriph könyvek, az egyházi atyák és Publius Lentulus, vagy mások igaz vagy költött leírása után megteremték a Krisztus valódi képmását? A legkevésbé sem. Krisztust akarták ábrázolni, de nem az embert, a ki a Dávid családjából származott, Józsefnek és Máriának volt a fia, e földön élt és szenvedett s a kinek e szenvedés fájt, azt érezte és szenvedett miatta, a ki így könyörgött: „Uram ha lehet, fordítsd el tőlem a keserű pohárt;” de azt a „fölkent” istenembert, ki szűz Máriának a szentlélek ihletésével született fia volt, ki hirdette az ő istenatyjának szeretetét, a kit keresztre feszítettek és feltámadott s aztán a mennybe ment s a kinek imádsága volt: „Uram, bocsásd meg nékik, mert nem tudják, mit cselekesznek.” Ez a keresztyén dogma Krisztusa; egyesülése minden tökéletesnek, az az elvont észme, az a merő idea, mely egyszersmind tárgya a katakombák művészetének is. Azért tárgya, mert ilyen eszménye s kifejezője mindannak, mi követendő példaként állott az őskeresztyén előtt, mely annak lelkét és vágyait betöltötte, lefoglalta s a vallási rajongásában elfoglalt keresztyén épen azért gyönyörködött e képekben, mert egyikben egy, másikban más vonást és eszmét látott megtestesítve az ő Krisztusából; sőt sokszor nem is megtestesítve, csak simbolicusan kifejezve. Igen sokszor nem az ábrázolást, nem az utánezatot látják. Mint ilyen, eszökbe sem jut, sejtelmőkben is alig él. S mint ilyenek ép oly kevésé tetszhetnek, mint a kőkor vésései, mert annyira tökéletlenek. De tetszetek még is, mert az a pár vonás, annak a megváltás gondolatának a kifejezése, mely a keresztyén előtt egy fogalom a Krisztussal; tetszetek mert a gyarló ábrázolások eszökbe juttatták azt a közösséget, melyet Jézus az emberiség és isten között hirdetett, azt a bűnbocsánatot, melyet szenvedései és keresztre feszítése árán szerzett meg az emberek számára s mely kinhalál után maguk is vágyva vágytak. S hogy e kezdetleges Krisztus-képeknek, a mennyire előttünk ismeretlenek, ránk többé nincs az a hatásuk, egyik jelentékeny oka épen annak a hiánya, melyet Schiller így fejezett ki: „Ineinsbildung des Idealen und Realen”. De tekintsük meg a renaissance Krisztusát, s a hatás teljes lesz reánk.

Minden különösebb válogatás nélkül, a Dürer nagyobb passiójának első és utolsó képét tekintsük meg. A halálra gyötrött Krisztus ott ül, egymásra hajtott lábakkal a kőlapon. Egész meztelen s látszik testének szenvedése; lába — s keze feje szögtől átfúrva; bal vállára hajtott fején tövis korona, melynek ágai körül, három irányban a glóriának égi fénye tör elő; dereka a fájdalomtól megtörve, összegörnyedve; jobb könyökével bal combjára fáradtan rátámaszkodik. Teste úgy látszik régen izmos és erős volt s a művész, akár öntudatosan, akár teremtő szellemének csak sugallatára, ezzel is elősegíti gondolatának, a mű szellemi tartalmának kifejezését. A fájdalom, a testi és lelki szenvedésnek pusztító munkája és ereje annál nagyobbak tetszik, mennél erősebb testet tör össze. A fej szép, characteristicus zsidó fő. Látszik rajta a fájdalom; de látható rajta a megbocsátó lélek, az ellenségei bűneiért könyörgő megváltó, az isteni felmagasztosultság. Isteni megbocsátásra és származására méltó keresztyén embernek ideája, ki tanította, hogy nem csak kenyérrel él az ember; ki lelkébe látott a kísértő farizeusnak, hogy megbocsásson neki a bűnös asszony nyal együtt; ki hirdette a szeretetet és meghalt érte. Mindezek a keresztyén előtt egy tökéletes ember jellemvonásai. Krisztus a minta-ember s Dürer e minta-ember képét véste fába, kire méltán mondja velünk együtt az előtte térdelő s reá mutató alak: „ecce homo, ime az ember.”

A másik képen, Krisztusnak már inkább égi származása van kiemelve: a passió 12 képen Krisztus feltámadását ábrázolja. Környös-körül szuronyok és csákányok meredeznek. A sír körül, Dürer korabeli öltözetben levő brutális, jó részt német modelre valló katonák horkolnak. E jelenettel ellentétül, a kép közepén égi fény és világosság van, s legfelül szárnyas angyalfejek szállonganak. Közepén a feltámadott Krisztus áll a lezárva maradt sír hatalmas kőalapján. Jobb lábára támaszkodik, balját könnyedén meghajtva, hátra tolja. Egész teste egyenes, könnyű tartású; könyökben meghajtott jobb kezével az ég felé mutat, mintegy mondva, hogy onnan jön a szenvedés és a feltámadás! baljában a mennyei jelenéstől meglebegtetett zászlónak hosszú rudját tartja; testén át könnyű ruha van vetve, melyet szinte mozogtat és felfelé ragad a kavargó felhő s a levegőnek a csodától előidézett mozgása. Egyenesen tartott fejét hatalmas fénysugarak övezik. Szemeivel az ég felé tekint. Arcán a legnagyobb boldogság s egyszersmint a legnagyobb nyugalom kifejezése ül. Tudta előre szenvedéseit, de tudta azt is, hogy ez lesz embertársainak a megváltása; de nem meglepő reá a feltámadás sem. Ismerte sorsát, tisztában volt hivatásával. Ez a husvéti Krisztus; ez a Dürer nagyobb passiójának utolsó lapján levő Krisztus.

Ez a két rendkívül érdekes és caracteristikus Krisztus-kép, kiszakítva Dürernek nagyszámú rajzai közül. Krisztus itt is, a renaissance művésznél az, a mi az első keresztyéneké volt: idea, de, a mire majd később fogunk rátérni s most csak mellékesen jegyezzük meg, a renaissanceben már nem pusztán idea; egyén is s ettől van szemünkben előnye ama felett. Idea. Az emberiség akkor is s most is és minden időben, többé-kevésbé eszmék után vágyott, eszmék után, melyek kivezetik a jelen sivár és szomorító képei közül s valami magasabb, vigasztalóbb, biztatóbb világba emelik fel. Az első keresztyén látta korában a test és élvezetének túlbecsülését; ezért kereste és feltalálta a lélek ápolóját a Krisztusban; látta az erőszak vad jogának pusztításait s napról-napra szenvedte annak súlyát és nyomát, ezért kereste és feltalálta a Krisztusban azt a békés tőrőt, ki szenvedéseit leküzdve, elhallgattatva, talán kevésbé is érzi azt; napról-napra kellett tapasztalnia, hogy a gyengébbnek különösen nem lehet álmodnia sem vagyona és élete biztonságáról a megvénhedt és pusztulásra ért római birodalomban, azért a Jézusban meglátta azt, hogy ezekről le lehet mondani, megtanulta tőle, hogy ezek nem feltételei az égi boldogságnak. Mindezeket látta a tökéletes emberben, melyekre neki legnagyobb szüksége volt. Ezekkel aztán felruházta művészetének Krisztusait is. Így gyűjtötte, úgy szölván naponkénti szenvedése közben, azokat a vonásokat, melyekkel felruházhat egy minta-embert, jellemezheti az ő ideáját, az ő megváltóját s közvetítőjét isten és ember között.

A renaissancet megelőző kor épen úgy megérett az eltűnésre, mint a római birodalomnak ama kora. Az erkölcsök ép úgy elvadultak, hiszen épen ezért volt az ököljog kora. A nagy többségnek nem kellett semmi szellemi, nem volt vágya semmi finomabb élvezetre s különösen a német társadalomban, a mennyiben ennek nevezhető, a nemesebb és gyöngébb indulatok felsorolása ki van merítve, ha a lovagságnak beteges nőimádását főlemlítjük. S másképen is mennyit szenvedhettek az emberek, elég, ha arra utalunk, hogy az egész Európában a kedvesek tartása a nők részére meg volt engedve, hogy helyettesítője legyen a nemesebb családi boldogságnak, tiszteletének és szerelmének legfőlebb a csókig menő kijelentéseivel s fennállottak e viszonynak ellenőrzésére, de mégis mindenesetre az ezt védelmező szerelmi törvényszékek.

Ekkor is sóvárogtak az idea, a tökéletes ember eszményét magában foglaló alak után, ki szenved eszmékért, eszményekért, annyit, a mennyit embernek csak lehet. Előszedik azokat a gondolatokat, melyeket a sok vad erőszak sajtol ki az emberi elméből; gondolkoznak egy eszményi ember képén, épen azon korban, mikor nem sokat törődnek az eszmékkel s a mit törődnek is, azt is scholasticizmusba ölik. A sóvárgásában extasisba jutott lélek képzelete a legcsapongóbb, a legtermékenyebb; ezért előkeresi a biblia képeit. A Krisztusban megtestesülve látja az eszmékért, az erkölcsi ideákért harcoló s mellettök diadalmaskodó minta-embert, sokféle tökéletességgel s reá mutat: Ecce homo, ime az ember! Ezért a művészet Krisztusában is mindig egymagában nagy száma megtalálható azon jeles emberi tulajdonságoknak, melyekkel az életben találkozunk, vagy melyekkel találkozni óhajtunk. Mint tökéletes ember van characterizálva; vagy Erdélyi kifejezése szerint: benne nemmé van emelve az egyed. Így van az, a mint Dürernél is láttuk. Az elsőnek címe is mutatja, azt jelenti: ilyennek kell lenni az embernek. A másikon pedig az a motívum szerepel, hogy azt az embert, ki az embertársaiban elszórtan meglevő jó tulajdonságokat ennyire egyesíti magában, ez a sors éri: a mennybe jut.

(Folyt. köv.)

IRODALOM.

* **Dr. Horváth Ödön újabb két műve.** Az eperjesi jogakadémia kiváló tanára sűrűn adja jelét írói jókedvének s a felszínen lévő társadalmi vagy tanügyi kérdések iránt való érdekelttségének. Ez évben már négy kisebb mű jelent meg tollából, a melyek közül az utóbbiak címei: „*A párviadal kérdéséhez*“ (Eperjes 1893. ára 60 kr.) és „*A házasság felbonthatósága*“ (különlenyomat a „Jog“-ból, Budapest, 1893. ára 50 kr.). Az előbbinek megírására a hírhedtté vált nagyváradi párbaj-eset, az utóbbiéra a még mindig erősen hullámozó egyházpolitikai mozgalmak birták. A párviadalról már 1887-ben is írt egy nagyobbacska művet s ez a mostani annak mintegy kiegészítése, ilyen alcímek alatt: I. Egy újabb golyó; II. Két bírói határozat; III. Nehány szó a párviadalokról; IV. Az egyház és a párviadal; V. A becsület. Rosszalja, hogy a párbajról igen magas körökben s még bírók fejében is helytelen nézetek kezdenek meggyökerezni; (egy bíró *enyhítő körülménynek* számította egy párbaj esetben a *társadalmi kényszert*! a másik pedig ugyanilyenek minősített — hasonló esetben — egy becsületbíróági határozatot!). Közli Mária Thérédia patensét 1752. júl. 14-ről, a mely a párbajozókat, a segédek stb. fejvesztésre s a fejvesztés helyén való eltemtetésre ítéli. Szerző ennél kevesebbel is meg tudna elégedni, de mindenesetre kimondandónak vélné, hogy a párbajozó elveszti udvarképességét s az ellen-akciót általában felülről várja. Helyesli az egyháznak s illetőleg a pápának a párbaj ellen való állás-foglalását, XIII. Leonak ide vonatkozó brevéről (1891. szept. 12.) szintén elismeréssel szól. Társadalmi tiltakozást sürget, bátor férfiakat s Anglia példáját tartja utánzódnak. „A becsület“ cím alatt megdöbbenően rajzolja a társadalom felfogásának képtelen következményeit. — A házasságot — természetesen — felbonthatónak tartja, már csak mint önkéntes szövetkezést is s érdekesen mutatja ki, hogy a r. kath. egyház sem volt mindig következetes a felbontás tilalmazásában s ügyesen cáfolja a felbonthatatlanság mellett felhozatni szokott érveket. Nagy iro-

dalmi tájékozottság jellemzi a füzetet (1—45 l.) s ez oldalról a fontos kérdés további tanulmányozásához is becses segédeszköz.

* **A Magyar Írók Élete és Munkái** című füzetes válogatból megjelent a III. kötet 4. füzet s az „F” kezdőbetűs írók egy részét mutatja be. Ott vannak köztük a mi volt Finkey tanáraink s Kövynek híres tanítványa, Fogarassy János, a Filók stb. Egy-egy füzet ára 50 kr. Kapható Hornyánszkyknál Budapesten.

* **A valóságossággról.** Aesthetikai tanulmány az irodalom és művészetek köréből. Irta: *ifj. Mitrovics Gyula*. Budapest, 1893. Ára 80 kr. E mű tudori értekezésül készült s mint olyat a legilletékesebb bírálók elfogadták, helyeselték. A napi- s heti sajtó figyelmére mértatta s szívesen dicsérte meg a fiatal író nemes szerénységét, a melynél fogva tisztelettel hivatkozik mestereire s nem akar mindenáron az eredetiség fényében tündökölni, hanem beéri a *hű tanítvány* címmel, a kiből a mesternek gyönyörűsége van. Kész philosophusnak sem akar látszani, a ki új elméleteket alkot merész elmével, hanem megelégszik azzal, ha egyik-másik vitás bölcsész elv mellett érveket hozhat fel s valamely széptani elméletet tisztábbá tehet a hazai olvasó közönség előtt, a melynek nem igen van ám módjában korszakalkotó philosophusokkal dicsekedni. Elismeréssel adózott a sajtó az író vezérelvéről is, a mely szerint — mint maga mondja — *az aesthetikába is betolakodó materialismus ellen volt szándéka küzdeni*, vagyis azoknak óhajtott segíteni, a kik a *Zóla-féle* vastag természet-hűséget úgy a költészetből, mint a művészetek többi ágaiból kiszorítani igyekeznek s visszavánnak a görög művészet fénykorának derült világába s az eszményinek és valónak szerencsés kibékítése által, az arany közép úton akarják a művészi tehetséget foglalkoztatni. — Részünkről szándékosan késtünk a fiatal író üdvözlésével s művének bemutatásával, hogy a mű megjelenése felett érzett örömünkkel a kívül állók véleményének szabad formálódását meg ne zavarjuk. Ma azonban, a mikor a tiszáninneri egyházkerület már utazási segélylyel is kész volt erősíteni a feltörekvő ifjú nemes idealismusát, sőt sietett — egyelőre ugyan csak ideiglenes minőségben — azok közé állítani őt, kik a sárospataki főiskola szellemi képeért első sorban felelősek; — ma, a mikor már általában el van ismerve művéről, hogy az úgy célját, mint tartalmát, eszmemenetét s formáját illetőleg kitűnő bizonyosság eddigi tanulmányainak komolysága s mesterének kiválósága mellett: — mi is bátran hirdethetjük, a mit a mű megjelenésekor csak önmagunknak tartogattunk, — hogy a *Valóságossággról* írott tudori értekezés a hazai szegényes aesthetikai irodalomban nyereség s hogy írója a legjobb úton van arra nézve, hogy szerencsésen választott vezér-elve mellett, ezen e téren tőle újabb és újabb sikereket reményl-hessünk. A mű egyéb iránt Arany Jánostól kölcsönzött eme mottóval indúl: „Az egyszer-egy bár meg nem dönthető, Képzelmi szószszal be nem önthető.” Erre következik benne „*Előszó*”, címen a céljaival s forrásaival való őszinte beszámolás, a mű egész jellemének meghatározása. *Beöthy Zsolt* egyetemi tanárt és *Fechner* „Vorschule der Aesthetik” című művét ismeri el kalauzainak. Majd három szakaszban igazolja s illetőleg vezeti le aesthetikai vezérelvét, a mely is ez: „*Az idealizálás a realizálással együtt ad tökéletest.*” Ennek igazolása végett vizsgálja, először a szép lényegét, ismerteti az eddigi kutatásokat vagyis a legkitűnőbb aesthetikusoknak a szépről való felfogását s közben-közben meg is bírálja azokat Aristotelestől le egészen a mi Gregusunkig. Magyar aesthetikusra — bizony — csak kettőre hivatkozhatik. Majd a természeti szép s a természetben való gyönyörködés alapjának és forrá-

sának érdekes feltűntetése után, meghatározza a szép elemeit s a szépet általában (5—29 l.), arra az eredményre jutván a szépre nézve, hogy *az a szellemi tartalomnak eleven és jellemzetes alakban való kifejezése*, azaz hogy valami a szép hatását gyakorolhassa, ahhoz elengedhetetlen *az alak és tartalom egyensúlya, összhangja*. Kedves, szinte behízogó részlet e szakaszban annak igazolása, hogy mi hat reánk a természetben szép gyanánt? Nem a tárgyak maguk, hanem az azok által bensőnkben felkeltett gondolatok. E gondolatok ébredésének rajza az, a mi itt leginkább magához ragad. A rideg naturalismusnak ilyen visszautasítása után azt bizonyítja be, hogy a művészetnek — ha méltó akar maradni nevére — nem szabad a természetet a maga kézzel fogható valóságában reprodukálni, hanem eszmét kell képviselnie, eszményítenie kell, úgy a mint ez a görög szobrászok istenszobrain s a keresztyén festők Krisztus- és Madonna alakjain látszik, a melyek közül a legkiválóbbak magyarázatánál igazi tárgy-szeretettel késlekedik. Majd ráfordúl Madachunk *Ember tragédiájára*, a Goethe *Faustjára* s ezeken bizonyítja az eszményítés jogosultságát és kerülni való túlságait, majd a csodásra az allegóriára és symbolumra tér át s ezeknek a határait is megjelöli s fő céljához híven ismét a naturalistákat s illetőleg materialistákat egész kedvteléssel ostromolja. (30—69. l.). Végül a harmadik szakaszban különösen az egyénítés szüksége mellett tör pálcat, mint a mi nélkülözhetlen elem a művészetben s a valóságosságnek is elengedhetetlen követelménye. A szélsőségeket itt is művészi alkotásokon mutatja ki s azoktól — maga részéről — szerencsésen megmenekül s a már érintett közéletben biztosan megáll, maga alá taposván a materialismust, mint legyőzött ellenséget. — Most, a mikor a Pauerek rossz hirbe keverték a magyar philosophiai gondolkodást, édes öröm nekünk azt hirdetni, hogy a sárospataki főiskolának két növendéke, a nemes idealismusnak két ifjú harcosa: „*Dr. Rácz Lajos az ő Descartes psychológiájára*”-val s „*Dr. Mitrovics Gyula a „Valóságossággról*” című művével becsületet szereztek magoknak az Irodalomban. Tárcaukat, a mely dr. M. Gy. művének egy minket közelebről érdeklő részletét kezdi közleni, ajánljuk — magával a művel mint kedves és hasznos olvasmánnyal együtt, a t. olvasó közönség munkás figyelmébe.

* **Pál apostol élete és levelei.** Irta *Dr. Masznyik Endre* theol. akad. nyilvános rendes tanár. Pozsony. 1894. Már jeleztük, hogy ezt a művet írója sajtó alá rendezte s arra előfizetési felhívást hirdetett. A füzetesnek ígért vállalatból az I. füzet immár szét van küldve s az olvasónak módjában van ítéletet alkotni a mű irányáról, tartalmáról s berendezéséről. A kartársaknak és tanítványoknak van ajánlva *Pál szellemében a szeretet szabadságával* (!) s egy emlékezésekkel átszőtt előszó-féle után (VII—XII.) *Bevezetés* cím alatt megkészíti a keretet a Pál képehez, a mennyiben a pogány, zsidó vallás lényegének feltűntetése után igazolja Keresztelő János s majd Jézus fellépését s a tanítványok megbotránkozását a kereszt-halálban, majd a botrány-kő eltávolítását az ó-szövetségi iratok sajátos magyarázata, a feltámadás hite és Jézusnak visszavárása által, a törvény és a hit összeütközését s a Pál apostol belépését a történelembe (XIII—XXXVIII). Irónk szerint Pál „a keresztyénség első reformátora és theologusa.” — E kijelentése után ismertetni kezdi a Pál életét ily címen: I. A megterés kora (1—24. l.); következni fognak a tervrajz szerint: II. Az alapvetés kora. III. A hadakozás kora. IV. A megáldoztatás kora. — Az író lelkesülve van tárgyától, széles irodalmi ismerettel, sajátosan erős, írói egyéniséggel forgolódik tárgya körül,

megérdemli, hogy buzgó, hű mukálkodása — a melyet már többféleképen bizonyított — méltánylásra találjon. Egy-egy füzet 35 kr, a 10 füzetre tervezett mű ára 3 frt, a mely szerzőhöz küldendő.

* **Felhívás megrendelésre.** Sződi S. karcagi könyvkiadó *S. Szabó József* volt naprágyi lelkész és rimaszombati tanár egyházi dolgozatait szándékozik kiadni s e végből a szerző jó nevére való tekintettel reményli és kéri a lelkészek és irodalom-barátok pártfogását. A mű 1894 febr. 15-én fog megjelenni, megrendelhető 1 frtéért. Gyűjtők 6 megrendelő után egy tisztelet példányt kapnak. De hát bírja-e még a lelkészkar a sok prédikáció vásárlást? Ha igen, úgy S. Sz. J. művét ne hagyja pártfogás nélkül.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Lapunk megrendelőit, a kik az előfizetési díjjal hátralékban vannak, tisztelettel kérjük: legyenek szívesek kötelezettségüknek f. évi december hó 10 ig eleget tenni, hogy az eddiginél jóval terjedelmesebb lapunk felszaporodott kiadásait fedezhessük; másrésről ne legyen kénytelen Irodalmi Körünk a hátralékos díjakat az újabb költséget okozó postai megbízás útján hajtani be.

A kiadohivatal.

— A vallás- és közoktatási miniszter költségvetése a képviselőházban a folyó hó 21-ikén tartott ülésen vétetett tárgyalás alá. A vitát *Sághy* Gyula nyitotta meg, s az egyetemek ügyével foglalkozott. A harmadik egyetemet szükségesnek tartja s azt Pozsonyban ohajtaná felállíttatni, Szegeden pedig egy második műegyetem létesítését ajánlja. *Csáky* Kálmán gr. többek nevében a római és görög kath. lelkészek és segédlelkészek kongruájának rendezését sürgette. *Kiss* Albert nem helyesli, hogy az állam azokon a vidékeken, melyeken a felekezeti óvók száma folytonosan csökken, nem állít fel kisdédóvokat, hanem azok terhét a községekre szorítja. A miniszteri jelentésből következtetve, azt látja, hogy a népiskolák tekintélyes részét az államnak kell átvenni, mert a felekezetek nem bírják meg a mindinkább fokozódó kiadást. Noha kevesli a népoktatásra szánt összeget, mégis a függetlenségi párt nevében elfogadja a költségvetést, abban a reményben, hogy az állapotok javulni fognak. *Polónyi* az állami kötelező és ingyenes oktatást követeli, mert szerinte a felekezeti iskola melegágya minden nemzetellenes törekvésnek. Sürgeti a kongrua rendezését és a katolikus autonómiát. Ohajtaná tudni, hogy ki áll útjában az autonómiának, mert ha a püspöki kar volna az akadály, kijelenti, hogy inkább kívánja a szekularizációt, mint a mai állapot fenntartását autonómia nélkül. *Okolicsányi* és *Pongrácz* szintén a kongrua rendezését sürgeti s ohajtja úgy ezt, mint az autonómiát. *Madarász József* is, a ki a harmadik egyetemet olyan helyen kívánja felállíttatni, a hol annak nagy nemzeti missiója is van. Az idegen nyelvek kötelező tanítása ellen erősen kikelt. Folyó hó 22-én az első szónok *Hermann Ottó* volt, a ki mindenek előtt kijelentette, hogy *Csáky* gróf miniszterben kellemesen csalódott s őt jelenleg szabadelvűségeért melegen üdvözli. Beszédében hangsúlyozta, hogy a vallás és közoktatásügy tovább egy kézben nem maradhat, mert most is azt látjuk, hogy az egyházpolitika hátterbe szorította a közoktatásügyet, pedig a közoktatásügynek mindig előtérben kellene állani. A közoktatás — véleménye szerint — felekezeti nem lehet. A nemzeti kultúráról szólva kijelenti, hogy e tekintetben a budapesti egye-

temre nem fektethet súlyt, mert nagy, zajos városokban a zajos élet, a sok érdek a tanárt elvonja magasztos hivatásától. A harmadik egyetemnek — véleménye szerint — olyan helyet kell választani, a honnan az egyetem a nemzeti kultúrára, a józan magyar elem megerősítésére jótékony hatással lehet. A kath. autonómiát addig nem ellenezte, míg liberális emberek kérték, de az égri érsek levele után azt tartja, a mit gyermek korában a piaristáktól tanult: *Timeo Danaos et dona ferentes.* *Bánó* József az óvodákról szóló törvényt revideáltatni óhajtja s a tanfelügyelőségeknél is rendszer-változtatást kíván. *Horánszky* helyesli a kötelező állami oktatást, de azt a mai pénzügyi viszonyok között kivihetetlennek tartja s épen ezért egyelőre csak a tanítóképzést bizná kizárólag az államra. *Ugron* Zoltán nem viseltetik bizalommal a miniszter iránt s épen ezért a költségvetést nem is fogadja el. *Hock* János szintén az iskolák államosítását óhajtja, mert a kié az iskola, azé a jövő. Fődolognak tartja a tanítóképzők magyar szellemének és irányának meghonosítását. Kéri a kormányt, hogy a kath. autonómia kérdésében tegye meg a kezdeményező lépést, mert e tekintetben a főpapoktól semmit sem lehet várni. *Helfy* Ignác a harmadik állami egyetem kérdését nem helyesli, mert az olasz egyetemek is akkor virágoztak legjobban, midőn 10—12000 hallgató látogatta. Debrecent azonban szívesen támogatná az egyetem létesítésére irányuló törekvésben. Megemlítjük azt is, hogy *Csáky* gr. miniszter a közoktatási költségvetés tárgyalása előtt benyújtotta hivatalos jelentését arról, hogy miként véli *benépesíteni az országot közoktatási intézetekkel.* Ez alkalommal még csak a kisdédóvokra és népiskolákra vonatkozó részt terjesztette a Ház elé. E szerint még 1189 község van olyan, melyben mindenesetre szükséges volna kisdédóvó, illetőleg menedékház s mintegy 2,103 597 forintba kerülne. Népiskolát legalább 500 községben 900 tanítóval kellene állítani s ennek évi összes költsége 617,000 frtra rúgna s ezen kívül bebutorozásra egyszersmindenkorra 130,000 frt. Véleménye szerint ezeket az intézeteket egyszerre felállítani nem lehet, hanem 10 év alatt, arányosan felosztva.

— **Lelkészválasztás.** A gömöri egyházmegyéhez tartozó kálosai ev. ref. egyház folyó hó 12-én, egyhangúlag *Réthy* Andor s. lelkészt választotta meg lelkészenek.

SZERKERZTŐI ÜZENETEK.

S. I. A küldeményért fogadja szíves köszönetünket. Készségében jól esik a prot. collegialitásnak régiebb kiadására ismernünk, a milyenre — bizony-bizony — szüksége volna anya-zentegyházunknak. Egyebekre is bizodalommal kérjük. Csak a kezdett nehéz ezen a mézőn is, mint egyebütt. — *Sz. . . . s.* »Hogy miért nem hívogattunk mi a Kövy-ünnepélyre s miért rejtegettük a gyertyát véka alá? — Hát egyszerűen azért, mert Kövyt ezúttal csak mi, mint Sárospataki Lapok ünnepeltük s gyertyát is csak itt gyújtottunk, lapunk hasábjain. Ha a főiskola ünnepel — úgy a mint tervezve is volt — a meghívókat bizonyosan mi terjesztettük volna a legnagyobb örömmel. Igaza van abban, mi is úgy vallottuk mindig, hogy a sárospataki főiskola örömmünnepét az összes prot. iskoláknak s az egész prot. sajtónak is éreznie és tudnia kellett volna, — dehát ilyen ünnepély hiányában elégedjék meg t. barátunk a Sárospataki Lapok örömmünnepével s ünnepi ajándékaival. Hogy a jogakadémiai ifjúság mit tett Kövy-emlékére? Erre a kérdésére nem tudunk felelni — *K. L.* Csak küld a 3-ik részletet is, a két küldemény már nyomdában van. Nem akarjuk igen elaprózni a dolgot. — *Gy. B.* Meggondoljuk az újabb közlemény sorsát s majd csak kikerül belőle valami. A munkakedv növekedéséhez állandóságot kívánunk. Az ellenőrző szemekre minden ügynek szüksége van. — *Beregi* »Szabad-e adventben bált tartani?« ez a kérdés a vallásszabadság s polgári házasság idejében talán anachronismusnak is látszik. Egyéni véleményünk szerint a némes szórakozás sokféle fajtájából bőlcsebben is lehetne — az időhöz képest — válogatni — *Cantor.* Még Karácsony előtt olvashatóvá s esetleg énekelhetővé tesszük. — *Esván.* Azokat a Sz. P. öntötte gyász-rigmusokat végig olvastam. Csudálkoztam írójuk termékenysége fellett és sajnálkoztam, hogy a mi szép tervtínkhöz nincs szerencsénk

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »Schlauch bíboros memoranduma.« Dr. Bartha Béla. — »Magyar ev. ref. lelkesi egyetemes gyámintézet.« w. — A közép-iskolai történelmi oktatásunk és történelmi tankönyveink. Kiss Lajos. — »A Keresztén Krisztus- és Madonna alakok, mint ideák.« — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.« — »Hirdetések.«

Schlauch bíboros memoranduma.

(Folytatás.)

A katolikus egyház dogmaival és a történelem tapasztalataival teljesen ellenkező dolgot állít a memorandum szerzője akkor, midőn az egyházi, s különösen a katolikus egyházi házassági jogot olyannak tünteti föl, melyben Magyarország népei eddig az isteni és emberi jognak közösségét látták s melyben a lelkiismeret szabadságának legkiváltságosabb menhelyét tisztelték.

A katolikus egyház által létesített házassági jog nem csak a lelkiismereti szabadság menhelye nem volt, hanem a felekezeti türelmetlenség épen e téren aratta legbusásabb gyümölcseit. Ha a házasság az isteni és emberi jog ölelkezése, mért zárja el ettől az egyház saját papjait, kikben pedig az istennek és embernek legkövetkezetesebben kellene egyesülnie? Mért kényszeríti őket, az emberi természet és saját meggyőződésük ellenére is a coelibátus bilincseibe, melyből egyházuk tanításai szerint nincs szabadulás. ? Ezt követeli a lelkiismereti szabadság? Mért tanítja, hogy a nőtlenség állapota nagyobb szentség, mint a házasságé, holott sem az ó- sem az új-testamentum ezt nem kívánja, a mint 3. Móz. 21., 2. Móz. 34., Ezékiel 44. és Pál apostol Tit. 1. és 1 Timót. 3. bizonyítja? Vagy lehet-e azt lelkiismereti szabadságnak mondani, midőn a sem testben, sem lélekben egymáshoz nem illő házasságokat szétbontó bilincsel köti egybe s legfeljebb az ágytól és asztaltól való elválással a testiség bűnére ingerli őket? Lehet-e lelkiismereti szabadságnak mondani azt, hogy a katolikus hívőket még más keresztyén felekezetűektől is eltiltja s a vegyes házasságot csak úgy engedi meg, ha a nem-katolikus fél azzá leend, vagy legalább is összes gyermekeit a katolikus vallásban engedi neveltetni?

Állíthatom, hogy a katolikus egyház dogmái által létesített természetellenes és egymással ellentétes irányú két kényszer: a papi nőtlenség és a házasság felbonthatatlansága, sokkal inkább lerombolják a házasság etikai jellegét, mint annak akármily polgári befogása.

Hiszen a közönség és a bíboros főpap előtt sem ismeretlen bizonyára, hogy a fáma hányszor beszél a több és magasabb rangú papok nyilvános összekötte-

téseiről s atyai örömeiről s nem oly rég egy pártvezér egy fontos papi állás betöltésénél a jelölt életének kutatásában nem is a bölesőig, hanem a bölesőig akart elmenni, s hogy a házasság felbonthatatlansága vallás-változtatásra és törvénytelen viszonyokra csábítja az embereket, arra a mindennapi élet ezer példában tanít. S a reverszálisokat, a szülei és természeti jog ellen a pokol minden kinjaival, égi és földi előnyökkel kicsikart nyilatkozatokat sem lehet a lelkiismereti szabadság bizonyítékai gyanánt tekinteni.

Nagyon kétes értékű a püspök úr ama kijelentése is, hogy a polgári egyenlőség nem abban van, hogy a hazának minden polgára egy kérelhetetlen törvény Prokrustes-ágyába szoríttassék; hanem abban, hogy mindenki a maga törvényei által biztosított jogkörben szabadon mozoghasson. Mert hisz néhány sorral lentebb azt vallja, hogy volt Magyarországnak ilyen egységes, Prokrustes-házassági törvénye: a szent és csalhatalatlan kánoni jog s nyíltan beismeri, hogy ezzel szemben a magyar katolikus állam nem engedte meg azt, hogy a protestánsok a magok törvényei által biztosított jogkörben szabadon mozoghassanak s a protestantizmusnak jogai elismerésére irányult küzdelmét úgy fogja föl s jellemzi, mint a protestantizmus küzdelmét a katolikus állam s annak *katolikus* (tehát merev és hajthatatlan) házassági joga ellen s elsíratja azt, hogy lassankint ezen egységen rést engedtek törni.

Hogy mily naiv felfogása van a bíboros főpapnak a lelkiismereti szabadság iránt, eléggé bizonyítja az, hogy ama számtalan üldözésre, arra a végtelen elnyomásra, azokra a megsemmisíteni akaró törekvésekre, melyek Rudolf, II. Ferdinánd, I. Lipót, III. Károly, Mária Terézia, I. Ferencz és az abszolút uralom alatt sujtották a magyar protestánsokat, azt mondja a *lelkiismereti szabadság és polgári egyenlőség szent nevében*: „Fel lehet mindezeket tüntetni, mint a protestánsok üldözését és elnyomását; valójában azonban nem volt más, mint a katolikus államnak védekezése az egységes (de itt nem prokrustes, mert katolikus) házassági jognak megbontása ellen.“ S még azt is feleli a történelem tanulságait szívesen feledő bíboros, hogy volt idő, midőn a magyar állam nem is volt katolikus állam, mert a köznép, a köznemesség és a főnemesség messze túlnyomó része, kath. írók tanúsága szerint, protestáns volt. Hanem azért az állítólag kath. állam, va-

Lapunk jelen számához egy félív melléklet van csatolva.

lójában az ellenreformáció név alatt ismeretes német abszolutizmus és papi türelmetlenség ép oly mértékben küzdöttek akkor is „az egységes házassági jog megbontása” ellen s nem jutott eszükbe, hogy van *lelkiismereti szabadság* és *polgári egyenlőség*, melyet nem szabad az egyedül idvezítő egyház tanainak Prokrustes ágyára húzni. Most pedig mindezeknek mily benső szószólója lett az ultramontanizmus! A polgári egyenlőség és a lelkiismereti szabadság erre valóban elmondhatja: Timeo danaos et dona ferentes.

II.

Határozottan vissza kell utasítanunk a memorandum azon állítását, hogy a protestánsoknak Magyarországon 1786-ig, a József-féle pápens megalkotásáig, saját házassági joguk nem lett volna s hogy így az egységes kánoni házassági jog keresztül törését csak II. József s illetőleg az 1791. 26-ik törvénycikk kezdte volna meg.

Az erdódi 1555. zsinat (IX. c.) a debreceni hitvallás (1562.), debreceni zsinat (1567.), a herceg-szöllősi zsinat (1576.), a tarcal-tordai hitvallás (1655.) részletesen intézkednek a házasság alapelveit illetőleg (L. Kiss Áron: A XVI. században tartott magyar református zsinatok végzései. Budapest, 1881.). E szerint a József-féle házassági pápens és az 1791. 26-ik törvénycikknek ezt becikkelyező intézkedése tulajdonkép a magyar protestáns házassági jogot szorították ki, s tettek ennek helyébe állami szabályokat. Velünk tehát már — ha részben is — több, mint egy század előtt megtörtént az, a mi most a róm. katolikusokkal és görög keleti-ekkel is meg fog történni: hogy az egyházi házassági jogi szabályok helyébe polgárjogiak lépjenek.

Hogy Erdélynek s Erdélyben a protestánsoknak megvolt és megvan egyházi házassági joguk: azt maga Schlauch sem tagadja.

De ha ez áll, lehet-e a valóságnak és történelmi hűségnek megfelelőleg azt állítani, hogy a kötelező polgári házasság és az egységes házassági jog csupán a katolikusok jogkörét szorítja meg, egyedül ellenők irányul?

Irányul az minden felekezeti törvényhozás és bíraskodás ellen: mindeniket leszorítja a térről, hogy helyébe lépjen. Hogy mi, protestánsok, ez ellen nem panaszkodunk, ez egyszerűen onnan van, *mert vallásunk nem áll ellentétben a haladás eszméjével, nem dogmákban megkövült, a korszellem követeléseit iránt elzárkózott institúció s ezért az állami jogrend uralma alól, mely szintén fejlődik és halad, nem akarja magát kivonni*, s ez éppen nagyon vigasztaló tudat a protestantizmusra. Az emberiség vallás nélkül fön nem állhat, akármily haladást fog is tenni. De az oly vallás, mely a fejlődő kor behatása elől teljesen elzárkózik, mind élesebb ellenkezésbe kerül az emberiség felfogásával s érdekeivel s lassankint helyet kell adnia az oly vallásnak, mely a folytonos haladás és tökéletesbülés isteni elvére fektetve, a legműveltebb ember lelki szükségleteit is képes kielégíteni.

Lehetetlen különben a memorandum szerzőjének figyelmét egy sajátságos ellenmondására föl nem hívnom.

Dicsőíti ugyanis a katolikus magyar államot, a miért a protestantizmus támadásai ellen az egységes katolikus házasság-jogot megvédelmezte s szerinte ez a szempont lebegett az 1790—91 törvényhozás előtt is, „s ebből csak annyit engedett, a mennyit az akkori állam-érdek megkövetelt.” Fogadja hálás elismerésünket a

bíboros főpap azért, hogy még katolikus államra nézve is elismeri, hogy a dogmai követelményekből engedhet annyit, a mennyit az államérdek megkövetel. Bizonyára még inkább el fogja ezt a jogot és kötelességet ismerni nem-katolikus állammal szemben. Már pedig Magyarország ma már, legalább jogilag, megszűnt kath. állam lenni s mi sem gátolja tehát, hogy a kánoni házassági jogból annyit engedjen, a mennyit az állam-érdek megkövetel, mivel pedig az állam-érdek az egész elejtését követeli, tehát az egész elejtendő.

Elejtendő pedig két szempontból.

Az egyik szempont az, hogy a házasság a társadalmi és állami élet alapja, mely a népesség szaporodásával, a produktív erők gyarapodásával, a honvédelem kérdésével, a családi, status- és örökösödési viszonyokkal áll a legközvetlenebb összefüggésben s így az állami élet egyik legfontosabb intézménye, melyet az állam szabályozó s ellenőrző jogköréből ki nem bocsáthat. Hogy Isten rendelése a házasság, ezt vallásos ember nem tagadhatja, de ez sem szentséggé nem teszi, sem az állam hatalmi köréből ki nem vonhatja. Hiszen a házasság élet egyik főcélját: a generatiót, a liberorum procreatiót is Isten rendelte. „Szaporodjatok és sokasodjatok, és töltsétek be a földet” — ime az emberi nem fönmaradásának alapja, s a generatiót még sem teszi szentséggé az egyház. De hiszen az állam maga is isteni intézmény, s így nem lehet méltatlan a házassági jog szabályozására.

A másik szempont pedig, mely az államot az egységes polgári házassági jog megalkotására kötelezi, azok a roppant ellenmondások, melyek a jelenleg érvényes felekezeti házasságjogok közt fenállanak s melyek — gyakorlatilag — a legnagyobb zavarokra szolgáltatnak alkalmat.

S éppen az az érdekes, hogy Schlauch ez ellenmondásokat és zavarokat látni nem akarja, sőt hangoztatja, hogy e különböző jogok a legkitűnőbbben megférnek egymás mellett.

Az ide vonatkozó dolgok általam is, mások által is nagyon gyakran ki voltak fejtve s így most csak a legszükségesebbekre szorítkozhatom. Van nálunk hét, s illetőleg az alosztályokat is véve, tíz-féle házassági jog; u. m. róm. kath., gör. kath., gör. keleti, magyarországi és erdélyi ág. evangélikus, magyarországi és erdélyi ev. ref., unitárius és zsidó házassági jog, megjegyezvén, hogy a zsidó is két-féle, u. mint: magyarországi, hol a mózesi jog és az 1863. udvari kancelláriai rendelet van hatályban, s erdélyi, hol a zsidókra nézve az osztrák polgári törvénykönyv idevonatkozó rendelkezései vannak érvényben.

Ez áll az anyagi jogra nézve. Az alakit, a bíraskodást illetőleg: kath., gör. kath. és gör. keleti szentszékek, Erdélyben ág. ev. és ev. ref. egyházi, egész Magyarországra unitárius egyházi bíróságok, a magyarországi ev. reformáltakra s ág. evangélikusokra, Magyarországon és Erdélyben a zsidókra világi bíróságok járnak el. Vegyes házasságoknál mind két fél illetékes bíróságai saját hitelveik alapján hoznak esetleg egymással homlok-egyenest ellentmondó határozatokat.

De még itt sincs vége a megkülönböztetéseknek. Mert ezek a bíróságok, mint házasságiak, csak a házasság érvényes létrejöttét, érvénytelenségét, az ágytól és asztaltól való elválasztást, vagy végleges felbontást illető kérdésekben határoznak, a házasságok mindenemű polgári jogkövetkezményei világi bíróságok elé utalvák.

Hogy ez állapot rendezett jog-államban fön nem állhat, az alig szorúl bővebb igazolásra.

Hát ha még azokat az elvi ellentéteket s a belőlök eredő gyakorlati bonyodalmakat vesszük, melyek a mostani magyar házassági jogot a kiáltó ellenmondások zavaros halmazává teszik.

Erre Schlauch így nyilatkozik: „Részletekben különbözvén egymástól (a felekezeti házassági jogok), elvileg azonban csoportosítva, korántsem nyújtják a zavarnak azon képét, melyet a polgári házasság védői erősen kiszínezve és túlozva előnkbe állítanak.”

Az érdeemes főpap feleli a következőket:

A római-, gör. kath. és gör. keletiek tanítása szerint a házasság szentség, a többi felekezetek szerint nem az. A róm. katolikus dogma szerint a házasság felbonthatatlan, a gör. katolikusok a szorosan magyarázott házasságtörés okából felbontják; a görög keletiek felbontják számos okból, melyeket a képlegesen magyarázott halál- és házasságtörés neve alá foglalnak; a protestánsok a házasságot felbonthatónak tartják, ép úgy a zsidók is, az elválassi okok különbözők. A katolikusoknál nincs megengedve a papi házasság, a görög katolikusoknál és keletieknél, fölszentelés előtt csak egyszer, meg van, de szerzetesek, püspökök, érsekek nős férfiak nem lehetnek; a protestáns vallásúak és zsidók papjaik házasságát semmikép nem gátolják. Kath. egyház-jog szerint más vallású keresztyének házassága is szentség és felbonthatatlan lévén, ha elvált egyén előbbi házastársa életében új házasságra lép, e házassága semmis és érvénytelen, a többi felekezetek és az állam törvényei szerint érvényes. A katolikus egyház erősen tilalmazza a más vallásúakkal való házasságra lépést, reverszális fejében szívesen megengedi, s mint mindenben, e kérdésben is feléje helyezi saját törvényét az állami törvénynek. A gör. orthodox egyház szerint a felekezeti különbség tulajdonkép bontó akadály volna. A protestáns felekezetek a vegyes házasságokból származó jogviszonyokat illetőleg az állam törvényeit fogadják el, csak arra törekednek, az önfentartás nemes és természetes kötelessége által sarkalva, „hogy — a mint Schlauch mondja — kisebbségek érteiben híveik csökkenését megakadályozzák és az általuk annyira óhajtott paritást elérhessék.” A kath. pap, ha protestáns lesz is, volt egyháza törvényei szerint, mely eltörülhetlen jelleggel adott neki, nem nőülhet, protestáns és állami törvények szerint igen. Kath. egyház-jog szerint volt pap és elvált egyén házasságából származó gyermekek törvénytelenek, a protestáns és állami törvények szerint törvényesek. Kath. jog szerint az eljegyzés tiltó, görög keleti szerint bontó, zsidó szerint a Kiduschin bontó, magyarországi ev. ref. és ág. ev., valamint unitárius jog szerint még csak nem is tiltó, erdélyi ág. ev. és ev. ref. jog szerint hol tiltó, hol bontó akadály. A kihirdetés elmulasztása kath. jog szerint nem teszi érvénytelenné a házasságot, prot. és zsidó jog szerint igen. A tilos rokonsági fokozatok egészen eltérő jelleggel vannak megállapítva az egyes felekezeteknél s a kath. és görög egyházak lelki és köztisztességi akadályt is ismernek, míg a többiek nem.

Ezeknek a viszonyoknak a következménye aztán az, hogy nálunk, hol a bigamia büntetendő cselekményt képez, egy férfinak két törvényes felesége, egy nőnek két törvényes férje is lehet s az ugyanazon házasságából származó gyermekek részben törvényesek, részben törvénytelenek. A házassági végelválasztás céljából pedig úgy csereberélik az emberek vallásukat, mint a megúnt gunyát.

Nem is akarom említeni, hogy a cultus disparitásnak a felekezeti jogok által megteremtett akadály

még ma is teljesen elkülöníti az embert embertársától, s ezen sem segíthet más, csak az állam egységes házassági joga, mely az emberben csak az embert és a polgárt látja.

S ezekben a zürzavaros állapotokban találja a memorandum a legszebb rendet, a legjobb megoldást, követelvén annak oly nemű fentartását, hogy a katolikusokra, gör. kath., és gör. keletiekre saját kánoni joguk, a többi felekezetekre az állam törvényei legyenek irányadók; — követeli pedig ezt a lelkiismereti szabadság szent nevében.

Midőn ultramontán pap szájából a lelkiismereti szabadság nagy és szent eszméjét hallom, mindig végigvonulnak előttem az inkvizíciók, az albigensek elleni keresztes hadjárat, Wickleff hamvainak szétszórása, Husz máglyája, az „In Coena Domini” bulla, a Bertalan-é s az „Ugenottorum Strages” emlék-érem, a pozsonyi vértörvényszék és a nápolyi gályarabok; eszembe jut XVI. Gergely 1832-diki enciklikája, a melyben a lelkiismereti szabadságot „a legdögletelesebb tévedésnek” nevezi; meg aztán az, hogy a róm. kath. egyház magát egyedül üdvözítőnek tartja, a mi már magában véve is negációja a lelkiismereti szabadságnak, s hogy vegyes házasságoknál mért követ hát el mindent, ha valóban tiszteli a lelkiismereti szabadságot, hogy a gyermekek mind katolikusok legyenek; vagy mért mondotta ki a most tartott szabadkai kath. gyűlés, hogy a vallásszabadság eszméjét elveti, mert hitelenségre vezet, — hát vallás- és lelkiismereti szabadság nem mindegy? S mért vetette el e népgyűlés, mely a természet jog és lelkiismereti szabadság eszméit hangoztatta, a zsidó recepciónak még eszméjét is?

Az ultramontánok által követelt lelkiismereti szabadság: lucus a non lucendo.

(Vége köv.)

Dr. Bartha Béla.

Magyar ev. ref. lelkészi egyetemes gyámintézet.

Vajha már írhatnók ezt a címet, mint valóságban létező testület címjét!... De hát jó időbe kerül, míg megvalósul; hiszen milyen nehezen értünk el csak addig is, hogy közrebocsátja Széll Kálmán ref. konventi tag azokat a statisztikai adatokat, melyek a magyarországi ev. ref. egyház egyetemes lelkészi gyámintézetére vonatkoznak, holott pedig az eszme ott volt már a debreceni zsinaton, oda van igitva a törvénykönyvbe, s ime 11—12 esztendő kellett, hogy csak az adatokat összegyűjtse valaki!... Egyetemes konventünk a mulasztást ez úttal helyrepótolta, s a lelkészek most már talán közelebb állnak az eszme megtestesüléséhez, mint eddig, ha ugyan önmaguk hibája miatt esetleg be nem következik az eszme teljes elejtése, a mitől méltán lehet tartanunk, mert nem egy hang nyilatkozott úgy, hogy a meglevő gyámintézetek vagyona nem engedhető át az egyetemesnek... S ha ez bekövetkezik, hiábavalóvá válik a Széll Kálmán esperes úr igen becses s igen érdekes kimutatása, a melynek alapján igen-igen szép jövővel biztató gyámintézet képét festhetjük magunk elé, a mely a legszebb reményekre jogosíthatna.

Mint hogy a jelzett kimutatás minden lelkészt érdekel, de könnyen megtörténhetik, hogy nem mindenik juthat hozzá: nem lesz célszerűtlen e lapokban közzétenni a közlésre célszerűeket, hadd induljon meg az eszmecsere saját belügyeink felett ebben az irányban is.

Magyar ref. egyházunkban, az 5 kerületben van összesen 57 egyházmegye (Dunamelléken 8, Dunántúl 9, Tiszáninnen 8, Tiszántúl 13, Erdélyben 19). Ezek közül azokban, amelyek a négy első kerületbe esnek, mindenütt van gyámintézet: az erdélyi egyházmegyék közül nincs háromban, u. m.: a gyulafehérváriban, a nagyszebeniben és a püspöki vizsgálat alatt álló egyházakban. Ezen kívül ugyancsak itt az erdővidéki, kézdi, orbai és sepsi egyházmegyének együtt van osztatlan, közös gyámintézete. E szerint tehát 57 egyházmegyénk közül 51-nek van gyámintézete.

Az egyes kerületekben a lelkési gyámintézetek vagyona az 1892. év december hó 31-ikéről szóló adatok alapján a következő:

Dunamelléken	197806	frt	32	kr
Dunántúl	144434	"	87	"
Tiszáninnen	95107	"	35	"
Tiszántúl	563187	"	71	"
Erdélyben	183001	"	78	"
összesen: 1183538		"	03	"

a mi mindenesetre olyan tekintélyes összeg, hogy alap gyanánt bármely világi pénzügyintézetnek is elég volna.

Tiszáninnen kerületünkben az egyes egyházmegyék a következőleg állanak lelkési gyámintézeteik vagyonát illetőleg.

Abaujban	27698	frt	16	kr
Alsó-Borsodban	3868	"	32	"
Alsó-Zemplénben	5728	"	17	"
Felső-Borsodban	6402	"	15	"
Felső-Zemplénben	6000	"	—	"
Gömörben	32378	"	53	"
Tornában	6032	"	02	"
Ungban	7000	"	—	"

Tiszántúl a következőleg állanak az egyházmegyék gyámintézetei:

Alsó Szabolcsban	37652	frt	30	kr
Békés-Bánáiban	76415	"	91	"
Beregben	34200	"	71	"
Biharban	53275	"	21	"
Debrecenben	71771	"	75	"
Érmelléken	36298	"	05	"
Felső-Szabolcsban	71436	"	23	"
Heves-Nagy-Kunság	30130	"	39	"
Máramaros-Ugoesa	13416	"	13	"
Nagybánya	27486	"	35	"
Nagy-Károly	20208	"	37	"
Nagy-Szalonta	52916	"	73	"
Szatmár	37975	"	58	"

A Dunamelléken levő egyházmegyék gyámintézetei következőleg állanak vagyonilag:

Alsó-Baranya-Bácsban	13679	frt	69	kr
Felső-Baranyában	39488	"	62	"
Kecskeméten	19610	"	75	"
Külső-Somogyban	16633	"	21	"
Pesten	38980	"	70	"
Solton	30028	"	70	"
Tolnában	18863	"	65	"
Vértessalján	20521	"	—	"

A dunántúli egyházmegyékben a gyámintézetek így állanak:

Barsban	21163	frt	37	kr
Belső-Somogyban	38706	"	92	"
Drégely-palánka	3412	"	01	"
Komárom	24568	"	27	"

Mezőföldön	16500	"	—	"
Örségen	4796	"	01	"
Pápa	13909	"	18	"
Tatavidek	13133	"	62	"
Veszprémben	8245	"	49	"

Végül az erdélyi kerületben levő gyámintézet vagyoni állapotát ekként tünteti föl Széll Kálmán:

Deésen	5372	frt	14	kr.
Erdővidék, Kézdi, Orba- és Sepsi	19600	frt	—	kr.
Görgény	21354	"	—	"
Koloskalota	13262	"	04	"
Kolosvár	13156	"	73	"
Küküllő	6024	"	59	"
Maros	43790	"	04	"
Nagy-Enyed	14484	"	07	"
Nagy-Sajó	626	"	04	"
Szék	6824	"	28	"
Szilágy-Szolnok	19839	"	49	"
Udvarhely	11541	"	05	"
Vajdahunyad	7126	"	67	"

E kimutatások szerint a *tiszáninnen* kerületben legjobban áll a *gömöri* egyházmegye és az *abauji*; legkevesebb vagyonnal az *a.-borsodi* rendelkezik, a minnek az oka az, hogy ez a gyámintézet 1891-ben keletkezett.

A tiszántúli kerületben legerősebben áll a *békésbányai* és *debreceni* egyházmegyék gyámintézete, legkisebb vagyon a *máramaros-ugocsai* van, de ezé is 13416 frt 13 kr.

Dunamelléken a *f.-baranyai* és *pesti* egyházmegyék gyámintézetei a leggazdagabbak, a legkisebb az *a.-baranya-bácsi* gyámintézet, de ez is 13679 frt 69 kr.

Dunántúl legjobban áll a *belső-somogyi*, leggyengébb a *drégely-palánkai*.

Erdélyben legvagyonosabb a *marosi* egyházmegyei gyámintézet, leggyengébb a *nagy-sajói*.

Az egész 51 egyházmegye közül, amelyeknek van lelkési gyámintézetük, leggazdagabb a *békésbányai*. 70 ezren felüliek a *debreceni*, *f.-szabolcsi*, 50 ezren: a *bihari* és *n.-szalontai*. A leggyengébb az összes 51 között a *nagy-sajói*.

A kimutatás közli aztán minden egyes egyházmegyéből azt is, hogy 1892. december 31-ig hány lelkész, lelkészné s kiskorú gyermek volt benne. Az öt kerületben volt lelkész a jelzett időben: 1975, lelkészné: 1644, kiskorú gyermek: 3629. Legtöbb lelkész a Tiszántúlon volt: 577; legkevesebb a *dunamelléken*: 259. Dunántúl volt: 277; *Tiszáninnen*: 349; *Erdélyben*: 517. A lelkésznék így oszlottak meg: *Dunamelléken*: 213; *Dunántúl*: 222; *Tiszáninnen*: 292; *Tiszántúl*: 489; *Erdélyben*: 428. Kiskorú gyermek volt: *Dunamelléken*: 497; a *Dunántúl*: 445; a *Tiszáninnen*: 618; a *Tiszántúl*: 1188; *Erdélyben*: 881.

Közli a kimutatás azt is, hogy 1883-tól 1892 végéig hány lelkész halt meg, hány özvegy papné maradt s mennyi volt e 9 év alatt a kiskorúak száma. Meghalt 499 pap. (*Dunamelléken*: 57; *Dunántúl*: 100; *Tiszáninnen*: 93; *Tiszántúl*: 144; *Erdélyben*: 105). Özvegy lett: 359; kiskorú gyermek maradt: 466.

Arról is felvilágosít Széll Kálmán kimutatása, hogy mennyi volt 1892-ben a gyámintézetre fizetendő évi kivetés, valamint hogy mennyi segélyt adtak az egyes intézetek; hány özvegyet s hány kiskorút segélyeztek. A *tiszáninnen* kerületben a kirovott tagdíjak a következők voltak egyházmegyénként 1892-ben:

Abaujban 439 frt; A.-Borsodban 421 frt 50 kr.; A.-Zemplénben 472 frt; F.-Borsodban 1 frt évenként; F.-Zemplénben 20 frt; Gömörben 522 frt 79 kr.; Tornában 160 frt; Ungban 431 frt 69 kr.; segélyt nem adott az ungi, a-zempléni, a-borsodi egyházmegye.

Megtudjuk a kimutatásból azt is, hogy mennyi a lelkészi javadalom értéke, úgy az egyes egyházmegyékben, mint az egész magyar ref. egyházban. Az egész magyar ref. lelkészi kar javadalma 1.495.371 frt, a melyből az egyes kerületekre esik: *Dunamellékre*: 266.649 frt; *Dunántúlra*: 217.174 frt; *Tiszáninnenre*: 239.444 frt; *Tiszántúlra*: 469.491 frt; *Erdélyre*: 302.613 frt. A *tiszáninnen*i kerület egyházmegyéiben a lelkészi javadalom a következő: *Abaujban*: 39.876 forint; *A.-Borsodban*: 43.621 frt; *A.-Zemplénben*: 43.642 frt; *F.-Borsod*: 34.348 frt; *F.-Zemplénben*: 15.623 frt; *Gömörben*: 34.617 frt; *Tornában*: 8621 frt; *Ungban*: 19.096 frt.

Statisztikai kimutatást kapunk arról is, hogy mily idősök a lelkészek, a lelkésznék s a kiskorú gyermekek életkora is fel van tüntetve, külön a fiúk, külön a lányoké.

Ezek azok a fontosabb adatok, a melyeket a magyar ev. ref. egyház egyetemes lelkészi gyámintézetére vonatkozólag a Széll Kálmán kimutatásából megtudhatunk. Kétségkívül figyelemre s megfontolásra méltó valamennyi s most már ezután nincs más hátra, mint hogy hányják-vessék meg az egyházmegyék s kerületek: vajjon a kebelökben levő gyámintézetből kapható s jelenleg kiosztás alá kerülni szokott segélyezések nagyobbak-e vagy kisebbek, mintha majd egy egyetemes intézet alapját vetik meg most meglevő gyámintézetükéi vagyonával? . . . Itt több, amott kevesebb a vagyon; néhol éppen semmi. Ez nagy baj, mert önként felmerül a kérdés: miért alapítsunk olyanoknak is gyámintézetet, kik sohasem fizettek ilyenekbe? S kétségkívül méltánytalan s igazságtalan dolog volna, hogy az egyik adja oda mindenét, a másik pedig semmit se adjon. De mindennek lehet módját találni. Egy kis jóakarat, egy kis lemondás, egy kis áldozatkészség saját érdekükben a papok részéről, lehetővé teszi az egyetemes gyámintézet megalkotását. Sok könyvet, nyomorúságot kell letörölni s enyhíteni! Adja Isten, hogy sikerüljön ezt az egyetemes gyámintézetnek minél előbb elérnie.

ISKOLAI ÜGY.

Középiskolai történelmi oktatásunk és történelmi tankönyveink.

Igazságtalanul ítélné, a ki azt mondaná, hogy a történelem, mint tantárgy, hazai középiskoláink tantervében, mostoha elbánásban részesül. Már a gimnázium I. és II. osztályának nyelvtani óráin, nagy szerepet játszanak a történelmi olvasmányok. A III. osztályban megkezdődik a rendszeres történelmi oktatás Magyarország történetével, ezt követi a IV-ikben az ó-kor, az V-ikben a középkor, a VI-ikban az új-kor történelme, a VII-ben a politikai földrajz, a legújabb állami alakulások előadásával s végül a VIII. osztályban Magyarország oknyomozó történelme. Ha ezekhez hozzávesszük, hogy a magyar, német, latin és görögnyelvi és irodalmi órákon az olvasmányok jelentékeny része a történelmi ösmerek bővítésére szolgál, akkor valóban be kell vallanunk, hogy a gimnáziumi tanuló az ő 8 éves pályáján egyet-

len tantárgygyal sem foglalkozik oly behatóan, mint a történelemmel. Ugyanezt mondhatjuk a reáliskolákról is, azzal a különbséggel, hogy ezekben a latin és görög irodalom helyét a német és francia foglalja el, minék következtében a klasszikus korszak nem esik olyan intenzív és extenzív tanulmányozás alá, mint a gimnáziumokban s inkább az újabb korszakra van fektetve a súly.

És mind e mellett is, nem egyszer hallani oly panaszkodat, hogy középiskolai tanulóink történelmi ismeretei hézagosak, hogy az érettségi vizsgálatra jelentkező ifjak egy része az emberi művelődés fejlődésének fontosabb mozzanataival nincs tisztában. S be kell vallanunk, hogy e panaszok nem légből kapottak s nem alaptalanok.

Hol van a bajnak az oka? A tantervben vagy a tanítványokban avagy pedig a módszerben?

A tantervet nem okolhatjuk, mert hiszen, a mint főttebb jeleztük, mind a gimnáziumi, mind a reáliskolai tanterv bőséges időt nyújt a történelmi oktatásra.

A tanítványokban sem kereshetjük a baj okát, mert hiszen az ifjú lélek talán semmi iránt sem viselkedik oly fogékonysággal, mint saját nemzete és az emberiség multjának nagy eseményei s nagy alakjai iránt. Már a kis gyermek áhitattal hallgatja a mesét s époló áhitattal hallgatja az ifjú a való eseményeket. És hogy azokat reprodukálni s megtartani is képes legyen, nem szükséges egyéb, mint közepes emlékezőtehetség s az értelmi és ítélőtehetség közepes foka, a mivel kellő vezetés mellett a tanulók kilencetizedrésze rendelkezik.

A hiba tehát okvetlenül a *módszerben* keresendő, értve itten e kifejezés alatt nemcsak a tanárnak szorosabb értelemben vett módszerét, hanem általában véve mindazon eszközöket, melyek a történelmi oktatás céljának elérésére valók; ilyenek a *tananyag*, a *tankönyvek* és a *szemléltető eszközök*. Ezekről szándékozom e cikk keretében nézeteimet röviden előadni.

Mint általában minden tantárgynál, úgy a történelemnél is, rendkívül fontos annak a megállapítása: mit tanítsunk? vagyis a történelmi tudomány roppant hazájából, mit közöljünk a tanítványokkal? A vallás- és közoktatásügyi minisztériumtól 1887-ben kiadott „Gimnáziumi tanterv és útastás” is elősmeri e kérdés fontosságát, midőn így szól: „A történet iskolai tanításának nehézségei nagyrészt a tananyagnak a gimnáziumi oktatás fokához és a rendelkezésre álló időhöz mért kiszemelését illetik és az oktatásnál tekintetbe veendő feladatok félreismerése által idéztetnek elő. A feladat ugyanis nem lehet az, a mit a növendékek értelmi fejlettségének tekintetbe vétele nélkül és egyszersmind emlékezetök nagy megterhelésével igen elterjedt tankönyvek célba vettek, midőn a történetírás *összes eredményeit*, adatokban és eszmékben, *kivonatossan* az ifjúság számára egybefoglalni törekednek.” Hasonlóan nyilatkozik a reáliskolák számára 1886-ban kiadott tanterv és útastás is. „Legnagyobb nehézségeket okoz — úgymond — a művelődéstörténeti anyag kiválasztása. Míg ugyanis egyrészt óvakodni kell a művelődési momentumok száraz elősorlásától, másrészt kerülni kell a túlságos részletezést, miáltal valamely kor általános képének célbavett hatása elmosódik. Az arany-középutat a jó tankönyvek s az ügyes tanárok feladata eltalálni.”

Tagadhatatlan, hogy a miniszteri útastások az általános zsinórmértéket helyesen adják meg. Az emberiség 6000 éves multjának összes adatait, a művelődés fejlődésének összes mozzanatait 3—4 év alatt nem lehet felölelnünk s nem lehet megtanítanunk. Ki kell tehát szemelni azt, a mi a megtanulásra érdemes. De hogyan?

Az *útasítások* erre nézve is útbaigazítást adnak. Nevezetesen a „*Tananyag részletezése*” című fejezetben egybeállítják, mit tanítsunk a hazai és világtörténelemből a középiskolák egyes osztályaiban. Mily kimerítő ez a részletezés, eléggé mutatja az, hogy a gimnáziumi utasításban nagy oktav-kiadásban 16 oldalra, a reáliskoláiban pedig 21 oldalra terjed. Olvassuk el figyelmesen e részletezéseket, a melyek tulajdonképen a hazai és egyetemes történelem tartalomjegyzékül tekinthetők, azonnal meggyőződünk a felől, hogy azok a politikai és művelődési történelem adatainak roppant tömegét s egész sorozatát állítják eléink a legrégebb időktől fogva a legújabb korig. Az *útasítások* tehát ellenmondásba jönnek önmagukkal; mert a bevezetésben a bölcs középútat jelölik ki, ellenben a tananyag részletezésében nagyon sokat kívánva, túlterhelést okoznak, miáltal a történelmi oktatás eredményét kockáztatják.

Hogy a gimnáziumi és reáliskolai utasítások a tananyag részletezésében túl lőnek a célon és igen sokat kívánnak, azt előttem már mások is hangoztattak nemcsak a történelemre, hanem egyéb tárgyakra nézve is. Az utasítások védelmezői e támadásra kétféle választ szoktak adni. Némelyek ugyanis azt mondják, hogy a tanárok és tankönyvirók az utasításoknak ne a betűjéhez, hanem a *szelleméhez* ragaszkodjanak, mások pedig úgy vélekednek, hogy az utasítások csak a *maximális célt* akarják jelzeni, mely felé törekednünk kell, de a melyet megvalósítani nem okvetlenül szükséges. „A mit a tanterv megszabott — így szól Márki Sándor a Magyar Történelmi Társulat 1885. évi kongresszusán a történet-tanításról felolvasott értekezésében — az a *maximum*, intézkedésének természete pedig fakultatív, úgy, hogy e közben tág tere nyílik a tanár pedagógiai tapintatának, mely minden esetre kerülni fogja s tudja is kerülni a túlzást úgy a tények, nevek s évszámok összeválogatásában, mint csoportosításában vagy a mi másik szélsőség: — azok egyoldalú felhasználásában.” Csak az a baj, hogy sokan azok közül, a kik az oktatás ellenőrzésére hívatva, nem maximális célnak tekintik az utasításokban részletezett tananyagot, hanem *normának*, melyet meg kell valósítani. Nem egyszer megtörtént, hogy a tanárt, mivel az utasításokban foglalt egyik-másik részletet, mint szerinte jelentéktelent, figyelmen kívül hagyta, azzal vádolták, hogy tanítása nem felel meg a tanterv követelményeinek. Meg aztán igen sok szó fér ahhoz, mit tartsunk az utasítások szellemének s mit a betűjének, mi a fontosabb dolog s mi a jelentéktelenebb, mi hagyható el abból a maximumból s mi nem. Egyik ezt, a másik amazt gondolja lényegesebbnek s behatóbban tárgyalandónak. Előfordulhat, a mint bizonyára gyakran elő is fordult, hogy a miniszteri biztos vagy a főigazgató okvetlenül szükségesnek tartja azt, a mit a tanár jelentéktelennek tekint és hogy a fontosabbak elsajátítását jobban biztosítsa, egyszerűen elhagy. Ilyenkor aztán meg van az összeütközés, melyben rendszeren a tanár húzza a rövidebbet. Mit tesz tehát a legtöbb tanár, hogy ily kellemetlenségtől megszabaduljon? Végig nyargal a tantárgynak az utasításokban felsorolt összes tételein, alfától omegáig. Arra nincs kellő ideje, hogy a lényegesebb kérdésekkel intenzívebben foglalkozzék, mert hiszen ott várakozik reá fenyegetőleg a hátralevő tananyag órási tömege, a melyet könyörtelenül be kell fejezni a tanév végéig. Hogy a tanultak a növendékek kilencztedrésznél nem váltak vérré, hogy a tanulók a lényegesebb kérdésekkel nincsenek eléggé tisztában s a csekélyebb fontosságúakkal még kevésbé s hogy e szerint az oktatás hiányos, mődő s a sok időt úgyyszólvá hasztalanul pazaroltuk el: ez mind bosszantó

dolog ugyan a tanárra nézve, de hát nem tehet róla. Ő — így vigasztalja magát — megfelelt a tanterv követelményeinek, a ki kételkedik, nézze meg az iskolai naplót s meggyőződhet felőle, hogy az előírt tananyag be van fejezve. Az igaz, hogy be, de nincs benne köszönet. És ez nemcsak a történelemnél, hanem más tárgyaknál is így van. Mindenből sokat kíván az utasítás, ennek a sok mindennek eredménye aztán a felületesség, a túlterhelés és a növendékek teljes elcsigázása. Sokat markolunk, de keveset fogunk. Extenzíve tanítunk s e miatt nem lehetünk intenzívek.

E bajon csak gyökeres, de igen egyszerű és természetes orvoslás segíthet. Dolgoztasson ki a közoktatásügyi kormány, kellő körültekintéssel, kritikával s ahhoz értő szakemberek segítségével oly tantervet, a mely a tananyag részleteinek se a maximumát, a mint most van, hanem a *minimumát* állapítsa meg. E minimum olyan legyen, hogy azt a tanulóknak ne csak egytizedrésze, hanem — kellő vezetés mellett — legalább a kilencztedrésze képes legyen alaposan elsajátítani. A tanár főtörkvését az ily módon kitűzött tananyag beható tárgyalására s minden oldalról való megvilágítására fordítsa és csak az esetben tanítson a minimumon felül egyebet is, ha meggyőződött arról, hogy ez a minimum kára nélkül lehetséges. Ez által megszűnnék a túlterhelésnek annyiszor emlegetett és nem ok nélkül emlegetett panasza s megszűnnének a szellemi túlterhelésből folyó káros fizikai következmények. *Keveset* tanítanánk, de *jól* taníthatnánk. Növendékeink a tanultakat bizton és alaposan tudnák s e biztosság és alaposág kifejleszténé szellemi látásukat, növelné szellemi önállóságukat.

(Vége köv.)

Kiss Lajos,
szegedi tanár.

TÁRCZA.

A Keresztyén Krisztus- és Madonna alakok, mint ideák.

Mutatvány íj. Mitrovics Gyula »A valóság«-ról című aesthetikai tanulmányából.

(Folytatás és vége.)

A művészetben a Krisztusok épúgy megtestesítői az idealizálásnak, a melynek fejtegetésével foglalkozunk, mint a moralban a tökéletes embernek. Ha az aesthetikában idealizálásról akarunk beszélni, erre legcharacteristikusabb példa Krisztus ábrázolása. A Krisztus-típusok fejlődésénél végig tanulmányozhatjuk az idealizálásnak is mindama stádiumát, melyen ez eljárás valaha keresztül ment.

A nélkül, hogy ezen eljárás valamelyikét csak nagy vonásokban óhajtanók vázolni, vessünk egy pillantást az idealizálás egyik árnyéklatára, *Tizianonak* „*Az adó-pénz*” című általános ismert festményére, a drezdai gyűjtemény egyik megbecsülhetetlen gyöngyére. A szentírásnak azon jelenetét ábrázolja, midőn a farizeus Krisztust megakarván ejteni s politikai vétségbe keverni, azt kérdi tőle: ha kell-e a császárnak adót fizetni; mire a hatalmas emberismerő, átlátva a helyzetet s a farizeus célját, a nála levő pénzdarabra mutat s azt mondja: „Add meg a császárnak a mi a császáré s az istennek a mi az istené.” Közönségesen ismert kép s azért azt hiszem, a bírálásával fölösleges sok szót vesztegetni s inkább helyén való lenne azon benyomásról számot adnom, melyet a kép a maga eredeti mivoltában, a maga nagyszerűségében a nézőre gyakorol. A nézőtől balra, de a képnek csaknem kellő közepén van a megváltó, gazdag redőzetű köpenyben s jobbra, mintegy a háttérből előhajolva lát-

szik profilba a kísértőnek a képe, a melle, a bal keze, melyre tartva a pénzt, Jézus jobbával mutat.

Magának a tárgynak választása jellemző a művészre s a korra. Míg e képig Krisztusnak inkább csak általános emberi kitűnő tulajdonságát emelték ki és ez életből azon részt dolgozták föl művészileg, mely ezekre a tulajdonságokra jellemző, addig Tiziánó életének egy jelentéktelenebb mozzanatát veszi elő, a milyen másféle közönségesebb emberrel is megtörténik. Ezért közelebb áll hozzánk; emberileg talán jobban érdekel, s lelkünk, épen ezért, közönségesebb hangulatában is megközelíthető általa. Ekkor az olasz művészet legnagyobb képviselői átlátták, hogy a renaissansenak titkán kora végefélé jár; a nagy szellemek ritkúlnak úgy a művészek, mint a műpártolók közt, ezért ritkulniok kell a nagyobb tárgyú alkotásoknak is; a kisebbekben kell nagyot alkotniok, ha számot akarnak vetni a körülményekkel, a megváltozott időkkal. Ellenkező esetben tartalmatlan ürességbe s manierismusba jutnak, mely felé már Michel Angelo megmutatta az utat épen az által, hogy megalkotta az ez ideig is elképzelhető legnagyobbat. A korszellem ezen intésének megértése látszik Tiziano munkáján, Kisebb a tárgy, de a mű becse ez által nem csökken. Az az isteni fenség, mely Krisztusnak egész pályáját s a művészetek által megteremtett alakjait is jellemzi, kifejlődik e képen. Bár tisztán áll előtte a farizeusi gonosz szándék, s bár végtelen fájdalom neki ez ember lelkének minden szennyét látnia s e nagy fájdalom ott is ül szelid nézésű szemeiben, tiszta homlokán: mégis e fájdalom s annak kifejezése egyesül a legnagyobb nyugodtsággal s a léleknek zavartalan, nemes tisztaságával.

Ha látnók a farizeus kezében levő pénzdarabot s a Krisztus feje megül előtűnő három dics-sugárt, már tudnók melyik jelenetről van szó, s ha a műnek más szerepe, más hivatása nem lenne, mint a mi egy közönséges illusztrációé, ezzel talán be is érhetnők. De mert ennek a szövegmagyarázatára szorulnia nem szabad, valami szellemmel kell a mi lényünk szellemi részéhez szólnia. Ezért nem elég, hogy magát a jelenetet megismerteti velünk s már ezzel is bizonyos tartalmat árul el. A művész, ha ezzel megelégszik lemond a hatásról, mely alkotásának örökké helyet biztosított a művészettörténetben. Igazolnia kellett tárgya választását, igazolnia, hogy miért tulajdonít a jelenetnek közérdekeltséget?

Ezt másképen nem tehetné, mintha eképen is kifejezi az egész Krisztust, a mi az ő egyénisége, története után összeállítható s ez által igazolja azt a nemes nyugodtságot, mely arcán e jelenet alkalmával is kifejeződőtt. Más ember a kísértésnek egy újabb esetével találkozva, minden valószínűség szerint izgatottságba jött volna s míg egy részről ezt érezteti az illetővel, addig másrésztől meggondolatlan feleletével elveszti önmagát. Emberileg véve, ez a természetes s hogy Krisztus e jelenet alkalmával is felségesen nyugodt a fájdalom mellett is, melyet szíve nemessége miatt érez embertársa gonoszságának láttára: onnan van, mert ismeri sorsát, tudja hivatását, mert végtelen szeretetet érez embertársai iránt s e szeretet a megbocsátás végtelenségével jár. Nagyjából körülbelül ezek Krisztus jellemének és egyéniségének azon vonásai, melyek e jelenet alapos megértéséhez szükségesek s egyszersmind ezek azon szellemi motívumok, melyek tartalmassá teszik e képet s elfeledhetlenné az egyszer élvezett hatást. Az egész Krisztus áll előttünk életének egy jelentéktelenebb mozzanatában, oly tisztán és hűen ábrázolva, hogy rögtön ráismerünk arra az ideális alakra, kit lelkünkbe követendő, bár utolérhetlen mintaképül rajzoltak bele szellemi életünknek a „szent történetek” kezdetleges kora óta. Ez a hatásnak fő, de azért

nem egyedüli forrása. Ott van az ellentét közte s a farizeus arca között. Ez a hatásnak egyik új, illetőleg általunk még nem említett, de fejtegetéseinkhez tartozó művészi eszköze.

A mi ez alkotásnak mint egy gondolati magvát képezi, az a Krisztus szellemi fensősége emberek, körülmények, sőt saját érzései felett. Mindennek kifejezését az ellentétek behozása könnyíti, a hatásban erősebbé teszi. Contrari juxta se posita, magis elucescunt. Az ellentétek egymással szembe állítva, inkább kitűnnek. Ez a hatásnak másik, szintén nem jelentéktelen oka. A Krisztus arcával épen ellentét a farizeusé. A megváltóén nincs egyetlen ránc, míg a ferizeusén charakteristikus vonásokként húzódnak végig a homlokon, szem és ajkak körül. Az erős hajlású sas-orr teljes profilban látszik. A magas homlok oldalt meztelenül van hagyva a sörtéshajtól. A szakál is nagyobb, durvább fürtökben áll előre, mint az Uré s mindehez hozzájön az ő szelidségével, szerény nyugodt magatartásával éles ellentétben, emennek határozott s mégis szinte heves testtartása; tolaikodó szemtelenséggel nyújtja fejét a Krisztusé mellé s éles, szűrő tekintettel várja a feleletet annak ajkairól. Az ellentétet még inkább növeli az, hogy a kép bal fele élénk világitású s ezért a Krisztus arcát fény önti el, míg a kísértői homályban van, hasonlólaga a Lionardo da Vinci Conacolójának Judás képehez. Ha mindezekhez még mellékesen kiemeljük azt a kellemes szín-összhangot, melyben a Krisztus kék és piros öltönye, testének halványsága a farizeus arcának sárgásbarna színével összeolvad, nagyjából jellemeztük e képet, kifejtettük, megmagyaráztuk egyetemes hatásának örök érvényű okait.

De hagyjuk el a művészet Krisztus alakjait. Nagyon tanulságos lenne ugyan e vizsgálódás folytatása, de tanulmányunk menetét nagyon kiszélesítené. Ennyiből is látszik, hogy a művészet az ő alakjában ideát teremtett s eszményeket valósított. Annyi emberi tökéletességet ez egy lényen összpontosítva sosem látunk az életben s ennyiben — legalább a naturalisták szerint, ha következtetések akarnak lenni — a művészet eltért a valóságtól s elvesztette lába alól a talajt.

De tegyünk még egy fordulást a művészet történetben s gondoljunk a renaissance legbecesebb alkotásaira, a madonna-képekre. Ezekben az emberiségnek, a művészeteknek egy más ideája van száz és százféleképen variálva. Szűz Máriában a dogma megállapította a legnagyobb emberi jóságnak: a szeretetnek s a legszebb női erénynek: a szűzességnek az eszményét. Erkölcsi és testi tisztaság, szeretettel párosulva, a legfölségesebb, mit az ember lelkének nyújthat a természet s az emberi szellem munkája. S ennek a báját hogyan adta vissza, varázsát, hogyan fokozta a művészet?

A dogma Máriájában is az a szeretet van megtestesülve, mely a leggyöngédebb, legönzéstelenebb, legnemezebb: az anyai szeretet. Természetes, hogy e gyöngédség, ez önzéstelenség akkor a legnagyobb, mikor tárgya ezekre leginkább rá van szorúlva, mikor tehetetlen gyermek. Ezért a művészet leginkább a gyermek Jézussal ábrázolja Máriát s így hatásában erősbödik a kép, mert gondolata is szembeszökőbb e kifejezési mód által. A művészet, felfogva magasabb hivatását, így választotta ki az életnek azt a jelenetét, mely legalkalmasabb a keresztyén női ideál kifejezésére. A kétkezdést, sőt a határozott tagadást így felelteti el velünk a művészet hivatásszerű bája és varázsa által.

A dogmák Máriája képtelenség, s a beteges, vallásos rajongásban levő képzelem szülötte, a művészet az idea nagyszerűsége, a formák kecsessége s az egyes előállított

elenetek ellenállhatatlan kedvessége által belőle valóságot, abban mondva a valóságnak megfelelő hű képet teremtett. Az anyai szeretet s a tisztasságnak az a mértéke, melyet Máriában a dogma lát, kétségtelenül ellentmondó tulajdonságok, de egy műalkotáson ezek összhangba hozhatók, úgy, hogy szemünk szorgos kutatás mellett sem lát rajta a legkisebb sértő természetellenességet sem. A madonna-képek Máriát azon korban ábrázolják, midőn egy anya alig vetkőzte le leányos, ártatlan s kissé zavart vonásait; az asszony határozott s a bátorság, szilárdság egy nemét érvényre juttató kifejezései, sőt sokszor még az idomok teltsége is hiányzik. Azon korban ábrázolják, a mikor bármely fiatal anyában több a gyermekség, mint egy tapasztalt nő hideg megfontoltsága; az anyai érzés terhét még tapasztalatból nem ismeri s az aggodalmak inkább csak homályos sejtelmek, s ezeket elnyomja a gyönyör újdonságának, az ártatlan gyermek mosolyának, e gyöngéd játékszer megújította, pillanatról-pillanatra megújuló örömeinek hatása.

Ime egy gyermek, ártatlan kedély megnyilatkozásának oka az anyai örömben. Ime a szűzi tisztaság, ártatlanság egyesülésének kulcsa az anyai örömmel! Ime a művészet elhírhírt hatalmának titka! Ezen alakban jelenik meg a tiszta, leányos ártatlanság egy fiatal, még gyermekkorát alig elhagyó anyának öntudatlan örömeiben. A dogmákban határozottsággal, minden indokolás nélkül kimondva ez elv, szinte boszantó képtelenségnek tetszik; a művészet feledteti ezt, mert oly megnyilatkozásban tünteti fel, mely természetes tulajdona egy fiatal anyának. Így teszi valóvá a beteges fantázia képzelgését; így feledteti azt, a mi benne hihetetlen, a mi feladni való; s mindezt az eszme, de valljuk be, a kifejezés hatalma is teszi.

De mi adja a kifejezésnek ezt a hatalmat? Az idealizásnak az a módja, melynek fejtegetésére szenteltük e fejezetet. Minden, vagy legalább legtöbb fiatal anyában megvan e szeretet s az öröme s a kedélynek ez a kettőssége; de ritka anya mégis az, kiben oly félreismerhetetlenül nyilatkoznak az öröme s a kedélynek ez a kettőssége s még ritkább az a pillanat, mikor ez öröme s ez ártatlanság tisztán, minden mellék vonás s minden kedélybeli árnyalatok kifejlődése nélkül zavartalanul jelennek meg a fiatal anya arcán. A művésznek azért magasabb célja, műve értékének maradandósága iránti kötelessége az, hogy válaszsza meg az alakot, válaszsza meg a pillanatot, a jelenetet s összegyűjtve egy alakjára ruházza rá azon vonásokat, melyek e lélek tisztaságának, az anyai öröm legpregnansabb kifejezésére a lehető legalkalmasabbak. A feladatnak ilyen mérlegelése és felfogása hozza létre az u. n. szent családokat is, e kedves családi jeleneteket mutató képeket; ez a felfogás teremtette azt a szokást is, hogy Jézust a gyermek Keresztelő Jánossal hozták együvé. A két kisdéd együtt játszik. Két gyermek ártatlan játéka gyermekké teszi az anyát is s mintegy önkéntelenül csalsa arcára a gyermekségnek ártatlanságot kifejező vonásait. Az az elmerengés, mibe az ártatlanul mulatozó gyermekek láttára merül Mária, önkénytelenül sejtelmekre vezet s önkénytelenül borít csal homlokára. Ez gyakran megjelenik a fiatal anyákon is, fiok jövőjére vezettelve képzeletüktől, hogy a gyermek játéka egy hirtelen fordulásával ismét helyet engedjenek az állandóbb derűnek. Természetesen a hatás alapja bonyolultabb s az egész kép szerkezete complicáltabb lesz, ha a gyermekek valami olyat csináltak játékuk közben, mely az ő jövő sorsukra emlékeztet, pl. nádszálból keresztet kötnek, a mint egyebek között az országos képtárban levő Murilló képe mutatja. Ugyancsak ott még bonyolultabb, mikor Mária s a gyermek felhőkön ülve, Jézus a donatornak zsemlyét nyújt. Azonban a complicitások fejte-

getése és jelentőségük magyarázata nem tartozik tárgyunkhoz. Célunk csupán annak kimutatása volt, hogy a művészet mily módon egyeztet ki a valóságban ellentmondó dolgokat s ilyen módon eszményeket teremtve, azokat miként állítja elő a valóságból merített jellemző vonások fölhasználásával, a valóság érzéki formái és jelenségei közt mutatva be. A mi lehetetlennek és természetellenesnek látszik pusztán előadás után, azt ő hihetővé, bizonyossá és természetessé teszi, az egymásnak ellentmondó jelenségeket is összehozza, mellőzve azt, mi egymásnak ellentmond s kiemelve, mi közös a két különböző dologban. Ilyen módon teremti és megvalósítja ideáit, melyekről ha lemond, lemond egyetemes értékéről is.

IRODALOM.

* **Prot. új képes naptár** az 1894 évre, szerkesztette legifjabb Szász Károly, Budapest, Franklin-társulat; ára 50 kr. — Már 40-dik évfolyamába lépett; dr. Ballagi Mór kezdeményezte, hogy ébresztője legyen ez is a csüggedt protestantizmusnak s szépen betöltötte hivatását azokban a nehéz időkben. Később — egy ideig, új emberek kezében s új viszonyok között — vesztett a vállalat hajdani hírebből s valljuk be, hogy még a legújabb szerkesztő sem tudta annak régi dicsőségét visszaszerezni. Még a 40-ik évfolyamból is hiányzik a prot. érdekek odaadó szolgálata, az egész hazai protestantizmussal való benső együttérzés, örömeink, bajaink hű képviselője. Egy pár nagyobb emberünk életrajza azok közül, a kik a szerkesztőhöz térben vagy egyébként is közelebb esnek (*Szabó János*, békés-bánati esperes; *Györy Elek*, az ev. testvérek egyetemes gyűlésének főjegyzője; *Markusovszky Lajos*, volt miniszteri titkár; *Szilassy Aladár*, a tolnai egyházmegye gondnoka, budapesti presbyter; *Vámossy Mihály* budapesti főgimnáziumi igazgató); egy pár kisebb költemény Szabolcskától, Szász Károlytól és Tóth Istvántól; egy fordított beszély, valami a csángókról (képekkel is illusztrálva); a budapesti ref. ifjúsági egyesületről, az 1891—92-diki zsinat alkotásairól, no meg *Duka Tivadarnak* az angol protestánsok vallási életéről szóló, igazán prot. szellemű ismertetése: — ennyi az 1894-ik évfolyam tartalma, a szokásos naptári részleteken kívül. Zivataros multunkból nincs benne semmi; nincs a prot. egyház mai helyzetéről az annyi port felvert egyházpolitikai reformokkal szemben, sőt a prot. szellem legújabb alkotásai és törekvései sincsenek benne méltányolva. Pedig tér lett volna reá, hiszen a komoly tartalom a mult évihez képest 10 lappal kevesebb, aztán az életrajzokat is lehetett volna rövidíteni benső értékek csonkítása nélkül (*Szabó J.* életrajza egészen el van laposítva, s kétannyira nyújtva, mint a Révész Bálinté tavaly! *Szilassy Aladár* rövid, de velős, lelkesítő). A máramaroszigetiek új iskolája, temploma, a pápaiak, komáromiak nemes versenye, a debreceniek s kolozsváriak facultás-építő erőfeszítései, egyes gimnáziumaink építkezései stb. beh szépen ide férhettek volna okos takarékoság mellett!... Hát Jókai, a kit egy egész ország készül ünnepelni?! Hát Hegedüs Sándor, a ki felajánlotta erszényét a prot. népies irodalom fejlesztésére? — hogy már a távolabb vidékek fel se tűnő jeleiről ne is beszéljünk!... Aztán az összes zsinati atyák arcképei?! Vagy előbb ezt is csináltassa meg a Vasárnapi Ujság? Az meg nem a valóság, a mit H. mond az ő zsinati cikkében, hogy a konventi képviselő-

lőket csak Erdély választotta a kerületi gyűlésen. A tiszántúli temérdek viaskodás el van már feledve?! A naptárt általánosabb érdekűnek, változatosabbnak, körültekintőbbnek kérjük és várjuk, hogy nevéhez és múltjához méltó s mindnyájunk becsülésére érdemes legyen. Egy jól szerkesztett protestáns naptárnak ma is szép missiója van!

* **Egyházmegyei jegyzőkönyvek.** „Az a.-szabolcs-hajdúvidéki ev. ref. egyházmegye 1893. május 17-én Debrecenben tartott közgyűlésének jegyzőkönyve (XXXII. darab) megjelent Hajdú-Szoboszlón 51 lapnyi (nagy 8°) terjedelemben. Az esperesi jelentésen s a tisztújítás eredményén kívül nagyobb érdekű részlet benne a lelkeszi gyámintézet alapszabálya s a domesztikai járulékokról szóló táblázatos kimutatás. Itt is különösen szembeszökő a hátralékok összege: 2436 frt 07 kr. A hátralékosság erényében a legnagyobb gyülekezetek járnak elől. — Az a.-zempléni (Sárospatak) és abaiji (Gönc) egyházmegyeiek egyidejűleg (aug. 29. 30.) tartott őszi gyűlésének jegyzőkönyveit Sárospatakon nyomtatta Steinfeld Jenő. Amaz 40, ez 20 lap (mindkettő 8°), amazt *Kónya András*, ezt *Oláh Péter* papi főjegyző rendezte sajtó alá. Amabban kiválóan érdekes a papi fizetés minimumának 800 frtban leendő megállapítását sürgető felterjesztés s a tisztújításnak lapunk t. olvasói előtt már ismeretes eredménye.

* **Imádságok a prot. nép számára.** Irta *Hézsér Emil*, tállyai ev. ref. lelkész. Szerencs. Kiadja Simon József nyomdatulajdonos. 1893. A zsebkiadású, 141 lap terjedelmű, nagy betűjű s különböző csinos kötésekben kapható kis művet a nép vallásosságának emelésére szolgáló segédeszköz gyanánt óhajtáná az író a családok könyvévé tenni s ott általa a naponkénti házi isteni tiszteletet meghonosítani. Szép, felséges cél s örvendeznénk rajta, ha e művecskét a jelzett nagy célhoz méltónak ismerhetnők el, de nem tehetjük. A 49 ima eléggé változatos ugyan az alkalmakhoz képest, de szerző nem tartozik az igazán népies írók közé, a kik egyszerre rabúl tudják ejteni a szívet és megragadván azt, ellenállhatlanul emelik az örök hajlékok felé. Szerző akar ugyan népies lenni, de hiányzik belőle a hit naiv bensősége, az alázatosságnak gyermeki őszintesége s elmélkedése is inkább templomias, mint családiasan bizodalmas jellegű. Inkább a szónokló, mint az elmélkedő imádkozók közé tartozik, pedig családi vagy magánimakönyvben ez utóbbiaknak van biztos útjuk az emberi szívekhez. A vallásos költészet mezejéről nem gyűjtött imakönyvéhez semmit, az e fajta költészetnek még hatása is alig látszik meg művén, a mely körülmény — a mi szemünkben — szintén a mellett bizonyít, hogy szerző nagyobb sikereinek tere túl van, vagy innen van a népies irodalom határain. A mű nyomása nem egyenletes s a sajtóhibák száma több az elégnél. Lehet, hogy egy második kiadás sokat változtatna e könyvön, a minek mielőbbi bekövetkezése a szép cél érdekében kívánatos. Ára a bőrsarkú, aranyvágásos és aranyserleges kiadásnak csupán 1 korona. A díszesebb kötésűek drágábbak.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Gyász hírek.** *Máté Gyula*, karcsai ev. ref. lelkész megrendítő csapás érte múlt hó 19-én, a mikor 3 évi boldog házasság után, forrón szeretett neje, *Spitko Emma*, életének még csak 21-dik évében, örök álmra szenderült. Hosszú szenvedés érlelte meg a kedves ifjú nőt a halálra.

Aldott legyen emlékezete! — Sárospatak társadalma is szegényebb lett múlt hó 27-ike óta egy sokak által becsült s szeretett tipikus női alakkal. *őze. Both Istránné*, szül. *Szakácsy Zsuzsánnával*, ki 72-ik élet-évében végleggyengülésben hűnyt el, s 29-én szeretteinek őszinte könnyei között, s tisztelőinek igaz sajnálkozása mellett lőn férje s testvére, — néhai *Szakácsy Dániel* porrészeihez eltakarítva. A szabadságharcban ott volt azok között a kevesek között, a kik megkönnyítették a férfiaknak az önfeláldozást és kötötték a hazaért vérző sebeket a csaták mezején. Világos után vigasztalásuk volt a remény vesztett hazafiaknak; kedélyének kifogyhatatlan derűjével, dús élet-kedvével fentartotta férjében, testvéreben s ezek barátaiban a haza feltámadásának hitét s mikor végre jobb idők virradtak s nem volt bűn az 1848-as szép napok emlékére ünnepet szentelni, ő szinte tüntetőleg vett részt az ünneplők között, s a sárospataki ifjúság március 15-iki mulatságainak vég-fogytig első patronája volt. Maga gyermektelen lévén, jó szíve szerzett magának fiakat s leányokat s egész szép családi koszorútól övezve, mint boldog nagymama halt meg. Első unokája, *Both Zsuzsika* a haldokló ágyánál esküdött örök hűséget *dr. Gulyás István* debreceni tanárnak. A sárospataki ev. ref. egyház és leányiskola szintén egyik lelkes jötevőjét vesztette el benne. Koporsója felett *Bálint Dezső* melegen emlékezett a kiváló nő erényeiről s az énekkar mély meghatottsággal zengte gyász dalait búcsúzóul annak, a ki őket mindenkinél jobban szerette. Legyen síri álma édes s emléke példa! — *Hodossy Ferenc*, kercai ev. ref. tanító, *Hodossy Béla* sárospataki állami tanítóképezdei tanár édesatyja, múlt hó 25-én, 65 éves korában elhunyt. A boldogult 42 évig működött kiváló sikerrel a népnevelés terén. Aldott legyen emlékezete!

— **A vallás- és közoktatásügyi miniszter költségvetésének tárgyalása az országgyűlésen** múlt hó 27-én végződött be: A november 23-ikán tartott ülésen a napi rend előtt *Hermann Ottó* jelentette ki előbbi beszédére vonatkozólag, hogy a kath. autonómiának távolról sem ellensége, de azokkal szemben, a kik a kath. autonómiát sürgetik és a protestáns autonómiára hivatkoznak, megjegyzi, hogy a protestáns autonómia a maga hatáskörével s az ország határával eléri a maga határát is, annak ügyeibe semminemű külső hatalom bele nem szólhat, holott a teljesen hierarchikus alapon álló katolikus egyháznál a viszonyok némileg másként allanak. *Márkus József* Erdély magyarságának hanyatlása miatt aggódik s azt látja, hogy a kormány nem tesz meg mindent annak meggátolására s ez az oka, hogy egész területek románná alakulnak át. Egyetem helyett népiskolákat kíván állíttatni, különösen a hol azokra állami szempontból szükség van. Sürgeti az ingyeneoktatást s ezt annyival könnyebben kivihetőnek tartja, mert hite szerint a mostani iskola fentartók azt az összeget, melyet most a népnevelésre áldoznak átadnak az iskolák fentartására. A kongrua rendezését és a kath. autonómia megvalósítását óhajtja. *Schwarz Gyula* örömmel szavazna meg a kultura kiadásaira sokkal nagyobb összeget, mint a mennyi a költségvetésben fel van véve, de ha a jelen viszonyok között többet nem tehetünk, ebbe bele nyugszik. Ő nem csak a népoktatásról, hanem a középiskolákról is jobban szeretne gondoskodni, mert a tanulók számához viszonyítva, kevés középiskolánk van. Különben a középiskolákba túdulasát gátolni lehetne a tanulók felebbvitelénél, valamint a felvételnél gyakorlandó nagyobb szigorúsággal. A harmadik egyetem kérdését, szerinte, a jogakadémiák kérdésével együtt lehet megoldani. Óhajtja, hogy a választásoknál a cenzus helyett

az írni és olvasni-tudás vétessék alapul s maga részéről törvénybe iktatná, hogy községi képviselő tag nem lehet olyan, a ki írni, olvasni nem tud. *Csáky gr.* miniszter általános tetszésben reszesült beszédben válaszolt az eddig felszólalt képviselők megjegyzéseire. Kijelentette, hogy a budapesti egyetem helyiségeit bővíteni és szaporítani fogják. Szintén ezt kell tenni a műegyetemmel is, mert a hallgatók száma igen megszáporodott. A harmadik egyetem felállítását most még nem tartja szükségesnek, mert még a budapesti és kolosvári egyetemen is sok javítani és végezni való van, de előbb való dolgaink is vannak, p. o. a népoktatás terén. Különben is a harmadik egyetem a budapesti egyetem túltömöttségét nem szüntetné meg, mert hiszen a kolosvárinak most sincs sok hallgatója, még sem mennek oda ifjaink nagyobb számmal. Azt hiszi, hogy a kötelező doktorátus megszüntetése a jogászok egy részét a vidéki jogakadémiák felé fogja terelni. A kongrua rendezését ohajtja s ezt az ügyet már egy, ő Felsége megbízása folytán kinevezett bizottság tanulmányozza is. Addig is, míg ez a bizottság nagy feladatát megoldaná, a püspököknek kell — véleménye szerint — előteremteni azt az összeget, melylyel az alsóbb papság helyzetén ideiglenesen segíteni lehet. A kongrua rendezésére az állampénztár nem áldozhat, mert hiszen elég bő javadalmakkal rendelkezik az az egyház, melynek szolgálóiról szó van. A vallás-alap terhére ez teljesen nem mehet, mert a kongrua rendezésére évenként legalább 500,000 frt szükséges. Ennek az összegnek a főpapi, káptalani és apátsági javadalmak jövedelméből kell kikerülni. A főpapokat erre buzdítani el nem mulasztja. Igen nagy örömmel hallotta említettni, hogy a protestáns egyházak lelkeszeit is segíyezni óhajtják a felszólalt képviselők. Ő már erre előzetesen 120,000 frtot fel is vett. A kath. autonómia kérdésére az első lépést a püspöki kartól várja, de ha ez túlságosan elhalasztaná állásfoglalását, ezek véleménye nélkül is megkezdji annak keresztül vitelét. A közoktatási célokra felvett összegre tett megjegyzésekre kijelenti, hogy ez összeg tetemesen nagyobbodott évről-évre s a többi tárcák költség-emelésével egyenes arányban növekedett. Más államok közoktatási költségvetését a mienkkel összehasonlítani azért nem helyes, mert a mi költségvetésünkben nem szerepel a felekezetek és községek által fentartott intézetek költsége. Ha ezeket is számításba vesszük, Európa bármelyik államával kiálljuk a versenyt. Polónynak arra a megjegyzésére, hogy a tanítók fizetésének szabályozásáról szóló törvény kijátzására mindenféle intézkedéseket tesznek, kijelenté, hogy ha a felekezetek azzal, hogy mindenfelé a csekély 300 frt minimumra emelnék fel tanítóik fizetését, tehát sehogysem akarnák igénybe venni az államsegélyt csak azért, hogy az államkormányának a tanítók kinevezésére semmi befolyása ne legyen, a minimumot novellaris úton feljebb lehet emelni s ebben a versenyben csak az állam lehet győztes s belőle csak is a tanügynek lehet haszna. Bánó és Helfy azon állásfoglalására, hogy 2000 községben nincs iskola, kijelenti, hogy iskola nélkül csak 214 község van, mert hiszen 1757 olyan népiskola van, melybe az 1868. törvény intézkedései szerint két igen közelfekvő község gyermekei járnak. Az iskola-szükségén különben — legközelebb beadott javaslata szerint — évről-évre segítve lesz. A népoktatás államosítását a mai viszonyok között kivihetetlennek tartja, részint a felekezetek magatartása, részint az állam pénzügyei miatt. Polónytól, ki az iskolák államosítását és a kath. autonómiát sürgette egyidejűleg, azt kérdezi, hogy ez esetben minő tér maradna

az autonómia számára? A magyar állam érdekeinek biztosítása végett — véleménye szerint — az államkormányának nagyobb befolyást kell gyakorolni a tanítók képzésére, sőt a papnevelésre is, mert bármennyire tiszteli is a felekezetek önállóságát, de a magyar állam érdekeit semmiféle egyháznak kiszolgáltatni nem hajlandó. A nov. 24-iki ülésen *Dégen Gusztáv* egész helyesen azt indítványozta, hogy jövőre a miniszter legalább hozzávetőleg mutassa ki azt is, hogy a felekezetek és községek mennyit áldoznak a közoktatás céljaira, mert hiszen a teher nagyobb részét mindenesetre ezek viselik. *Veress József* a tandíjak fölemelése ellen szólal fel; bajnak tartja a középiskolák elhelyezését és a felekezeti gimnáziumok nagyobb segíyezését ajánlja. *Hévízy* nagyobb súlyt kíván fektetni a magyar közoktatási politikára. Véleménye szerint nem szabad olyanak történni, hogy tanítók és óvónők nem tudnak magyarul. Sürgeti az egységes középiskola megvalósítását s a kath. autonómiát. Ezt sürgeti *Asbóth János* is. Az egri érsek nyilatkozata folytán kéri a minisztert, hogy a szentszékkal folytatott levelezését a ház tájékoztatására mutassa be. *Csáky gr.* kijelenti, hogy ilyen levelezés nem történt, tehát *Asbóth* kívánságát nem teljesítheti, de a *Dégen* által kívánt adatokat szívesen beszerzi. A tandíjak felemelésében nagyobb bajt nem lát, mert a szegényeknek elengedik a tandíjat. A középiskolák aránytalan elhelyezésén az egységes középiskola megteremtésekor lehet legkönnyebben segíteni. Az általános vita bevégezödvén, a részletes tárgyalás kezdődött meg. A tankerületi főigazgatóságok címénél *Műlek Lajos* eltörölni kívánja az érettségi vizsgát, de legalább is azt óhajtja, hogy az érettségi vizsgai szabályzat dolgoztassék át s a főigazgatónak ne legyen feltétlen visszavetési joga. Szigorítani kívánja az osztályvizsgálatot, hogy tehetségtelen ifjak ne kerüljenek az érettségire. Nem tartja helyesnek a miniszternek azt a rendelkezését, hogy a ki 18 évét be nem töltötte, az érettségire nem mehet, mert ha az I. osztályba felvették, a tovább haladásnak nem az ifju az oka. *Műlek* szávoira *Berzeviczy* válaszolt, s kijelenté, hogy az osztályvizsgálatok szigorítása ellen nincs kifogása, de az érettségi ellenőrzését az állam érdeke követeli. Az életkorra vonatkozó rendelet pedig csak jövőre szól. *Linder György* az egyetem kath. alapjainak rendezését, *Papp Samu* pedig a kolosvári egyetem teljes kiépítését sürgeti. *Sághy* egy második műegyetem és harmadik tudomány egyetem felállítását szükségesnek tartja s üdvözli a *Debrecenbe tervezett ev. ref. egyetem* eszméjét. A nov. 25-iki ülésen *Hermann Ottó* felemlíti, hogy az egyetemi tanárok közül sokan nem működnek az irodalmi téren, hanem e helyett elnökökké választatják meg magukat. Felemlíti, hogy az egyetemi hallgatók egy részét dologtalanságra és kávéházi életre az egyetemi épület szűk helyiségei kényszerítik. Az egyetem ügyeivel foglalkozott *Okolicsányi* és *Helfy Ignác* is, a ki az egyetemi tudományos élet felpezsdítésére jónak tartaná, ha egyes jelesebb tudósokat is felkérné a miniszter előadások tartására. *Hévízy* a középiskolákban szedett magas tandíj ellen szólal fel s arra kéri a minisztert, hogy az ünnepek miatt igen felszáporodott szünidőket valami módon kevesbítsék. *Bernáth Béla* a tornatanárok helyzetének végleges rendezését kéri. *Berzeviczy* kijelenti, hogy az egyházi hatóságokat már több ízben felkérték az iskolai ünnepnapok számának kevesbbitésére, a tornatanárok helyzetének végleges rendezésére pedig rövid idő múlva meg fog történni. *Chorin Ferencz* a szatmári ev. ref. gimn. segíyezésére hívja fel a miniszter figyelmét, a mit *Csáky* meg is

ígért. *Mesko László* pedig a felekezeti és községi tanárok nyugdíjazását sürgeti s a tanulókra a tervezet szerint rótt 3 frtot sokalja. *Csáky gr.* Mesko szavaira válaszolva kijelenti, hogy a törvényjavaslat nem sokára a törvényhozás elé kerül. *Veres József* a protestánsok részére felvett segélyt kevesli annak az áldozatnak a pótlására, a mit ezek az államnak hoznak közoktatási intézeteik fenntartása által. Sürgeti *Chorint*, hogy hitfeleite buzdítsa arra, hogy gazdag erszényeiket nyissák meg az iskolák segélyezésére, csetleg iskolákat tartssanak fel. *Pulszky G.* a protestáns egyházak segélyét 150000 frtra kéri felemeltetni. Indítványát kiadták a pénzügyi bizottságnak, mely azt legközelebbi gyűlésén egyhangúlag el is fogadta. *Veres József* sürgeti, hogy a néptanítók mindennél megkapják a 300 frt minimumot, mire *Csáky gr.* tudatja, hogy erre vonatkozó rendelkezést nem rég kibocsátotta. Ha a háromszori intésnek nem lesz foganatja, az illető felekezeti iskolákat meg kell szüntetni. Szóba jött a *Pável* püspök ügye is, melyre *Csáky gr.* ismert leiratának ismétlésével felelt. A költségvetési vitát *Csáky gr.* éltetésével végezte be a Ház.

— **Nyílt kérdés a szerkesztőhöz.** Az Abauj-Kassai Közlöny 47. számából olvastam, hogy e hó 19-én Bödön templomszentelést tartottak, a hol „a gyülekezet ősz gondnoka által rövid beszéd kíséretében felajánlott kulcsal, Révész Kálmán kassai lelkész és egyházmegyei tanácsbíró a templomot megnyitotta. Ő tartotta a felszentelési imát és alkalmi beszédet.” — Feltűnt ez előttem azért, mert tudtommal, ez idő szerint még, Veress Sámuel az abauji egyházmegye esperese, és ugyancsak tudtommal a templomszentelési funkció végzése a püspök, illetőleg esperes jogkörébe tartozik. Igaz, úgy hallom, hogy az abauji esperes ágyban fekvő beteg, ezért nem lehetett a bödöi templomszentelésen. De azt is tudom, még pedig biztos forrásból, hogy erről az ünnepélyről az esperesnek tudomása sem volt. Nem hogy meghívták volna őt oda, de még tudára sem adták, hogy mit akar a bödöi egyház; így Ő nem is bizott meg senkit a helyettesítésével. Egész tisztelettel kérem azért nt. szerkesztő urat, legyen szíves felvilágosítani engem arról, vajjon kinek a jogkörébe tartozik tulajdonképen ezen funkciók végzése? Van-e arra szabály, hogy az az esperes dolga, vagy pedig bárki is csak úgy neki hajthat? *Kérdező.**

— **Értesítés.** Tisztelettel tudatom e becses lap olvasóival, hogy miután a jövő év elején általam megindítandó „*Vallás és Egyház*” című havi közlőnyre már eddig is igen szép számmal jelentkeztek az előfizetők és megrendelők, a folyó évi dec. közepén *mutatvány-számot* fogok küldeni, hogy lapom irányát és tartalmát azok is megismerhessék, kik az előfizetési felhívásból talán nem szereztek a felől kellő tájékozást. Felkérem ennél fogva mindazokat, kik megismerni óhajtják a mutatványszámot s esetleg előfizetőket is szándékoznak gyűjteni, hogy erről minél előbb szíveskedjenek engem értesíteni. Kolozsvár, *Zorányi Jenő*, ev. ref. lelkész.

* Csak úgy neki hajtani egy komoly egyházi cselekvénynek sem nem lehet, sem nem szabad; de ilyesmi nem is szokott megtörténni s nem történt Bödönben sem. Egyházi törvényeink a templomszentelés ki által lehető végzéséről nem intézkednek; az érdekelt gyülekezetnek, illetőleg lelkészének (117. §.) tehát jogában áll ahoz fordulni bizodalmaival, a kihez akar, a kit megtszteni óhajt, — úgy a mint a bödöiek cselekedtek. A jó rend és a felsőbbek tisztelete azonban annyit minden esetre megkíván, hogy az esperes és egyházmegyei gondnok a kebelbeli gyülekezetnek olyan fontos dologról, mint a milyen egy templomszentelés, okvetlenül tudósítva legyenek, mert az esperes és egyházmegyei gondnok öröködnék a felett (131. §.) »hogy minden gyülekezetben egyházunk hitelvei hiven megtartassanak, a vallásos szertartások és cselekvények szabályszerűen végeztessenek.« A püspöknek a templomszentelésnél csak mint fungens lelkésznek van szerepe, ha mint ilyen, az érdekelt gyülekezet vagy lelkész részéről meghívatik. Szerk.

— **Templomszentelés Alsó-Mérán.** Hivatalosan bezárt s újra épített templomát mult hó 12-én vette ünnepélyesen használatba az *a. mérai* társ-egyház (Abauj m.), a melynek 90—100 lelket számláló hívei — túlnyomóan szegény földműves emberek — közel 2000 frtig adóztatták meg magukat, hogy új templomuk ékesebb legyen a réginél. A buzgó lelkek tiszta örömeiben szintén osztazkodott a f. mérai anyaegyház is, a honnan harangszó mellett 9¹/₂ órakor indult meg a közönség az oda gyűlt lelkészekkel és tanítókkal együtt az ünnepélyre. Az esperest — betegsége miatt — *Antalfy László* alsóvadászi lelkész és tanácsbíró helyettesítette, neki adta át Benke Ferenc gondnok a templomkulcsot, egyszerű, de mély vallásos érzésre valló szavakkal, ő nyitotta meg az új templomot s ő tartotta az alkalmi imát is, úgy, a mint ő szokta: bensőséggel és felemelő hatással. Az alkalmi szónok *Korács István*, baktai lelkész volt, ki II. Krón. VI. 33. felett a templom rendeltetéséről ifjúi tüzrel elmélkedett. Az úrvacsorai jegyeket az ünnepelő egyház lelkésze, az örömapa, *Hallgató János* osztotta ki egy hosszú s az alkalomhoz méltó beszéd kíséretében; a templomba be nem fért hívek lelki szükségét pedig *Hörsik Lajos* vilmányi s. lelkész elégítette ki teljes sikerrel. Az éneklést a templomban *Tóth István* vizsolyi, a templomon kívül *Láng Lajos* devecseri tanítók vezették nagy gyakorlottsággal. Így írja tudósítónk, a kivel mi is szívesen kívánjuk, hogy az *a. mérai* gyülekezetnek és lekipásztornak egyházépítő buzgóságán nyugodjék meg az Isten áldása hosszú időre.

— **Jókai és a sárospataki főiskola.** A tanári kar mult hó 25-én tartott közgyűlésében elhatározta, hogy a nagy költő jubileuma alkalmából üdvözölni fogja, műveinek jubiláris kiadását a főiskolai könyvtár részére megrendeli s a közigazgatót megbizta, hogy az akadémiai ifjúság önképző-társulatának elnökével s az ének és zenetanárral együtt a főiskola templomában tartandó *Jókai-jubileum* programját készítsék meg. Az ünnepély napja még nincs meghatározva. Már az isk. év elején megtörtént, hogy az akad. ifjaknak szóló pályatételek közül a Tóth-Fischer-lélére Jókai regényírói méltatása tüzetett ki.

— **Felhívás.** Tisztelettel kérjük a Nagytiszteletű lelkész urakat, hogy az 1894. évi Árvaházi Naptárak magyar és német, eddig eladatlan példányait, ha azok elárusítását nem reménylik, szíveskedjenek saját költségünkön visszaküldeni. *Hornánszky Viktor* könyvkiadó hivatala.

— **Pápistáskodás.** Az ultramontanizmus végig akarja játszani megkezdett szerepét. Mult vasárnap (nov. 27.) Szabadkán dugta ki a keresztes zászlót s Eszterházy Miklós Móríc többedmagával öntögette az olajat a felekezeti türelmetlenség tüzeire, a minek az lett az eredménye, hogy a kormány egyházpolitikai programját újólág elkárhóztatták s a főrendektől pedig elvárják, hogy a kath. lelkiismeret ellen tervezett merényletet diadalra juttatni éppen nem engedik. Mindenesetre érdekes jelenség, mikor az uralkodó vallás hívei az uralkodó kormány és a szabadelvűség minden mozdulata ellen — pápai áldások ígérete által is lelkesítette — szónokolhatják végig az országot. Az Eszterházy Mórícok szelleme egyébiránt már kitört a főpapság körében is, sőt azt egészen rabúl ejtette. November 30-tól együtt ülnek Budapesten és a felett tanácskoznak ők is: miként lehetne a kormány egyházpolitikáját megbuktatni? Elhatározták, hogy közös pástor-levelet intéznek a néphez s így magyarázzák meg annak a rea váro veszedelmet. Tehát többé nem egyesek fognak küzdeni és vészlarmát csinálni, hanem az egész főpapság. A kongruát rendezni óhajtják, de ehhez újabb

összeírást sürgetnek, a kath. autonómiát is megpróbálják legalább bizottságilag, de a miniszternek azt a kívánságát, hogy Budapesten ők, a magyar papok, az egyetemen tanuló diákjaikat, a leendő magyar papokat tisztán magyarul taníttassák, — ebbe nem egyeznek belé. A dogmatikát, moralt és egyházi szertartást ezentúl is csak latinul taníttathatják! Ugyan mit mond erre Firczak püspök, a ki nov. 4-iki kelettel egy minden ízében lelkes felhívást intézett egyházmegyéje klérusához, helyeslően abban a magyar állam magyárosító törekvéseit s intve a lelkészeket, hogy a milléniumra igyekezzenek az iskolák megmagyárosítása által meghálálni a nagylelkű magyar nemzetnek őseik iránt tanúsított kegyességét?!. . . Aztán mit mondanak majd erre a pan-szlávok és pan-románok, sat.?!.

— **Hálás köszönet.** *Id. Maklár István*, miskolci lakos és mikesélyi birtokos a *gicei* ev. ref. szegény egyháznak folyó hó 19-én 100 o. é. frtot ajándékozott. — Jóllehet ez adomány rúgója nem az emberek előtt való feltűnés hiú vágya volt, legyen szabad hálánk és elismerésünk jeléül e helyen is megemlékezni róla. Vajha követésre méltó példa lenne ez másoknak is, kik sokat nyervén, több is vártnék tőlük! Gice, 1893. nov. 24.

Kovács Frigyes, ev. ref. lelkész.

— **„A Zsindely emlék”-re** ad adakoztak (X. közlemény): *Hidég József T. Pálca* 1 frt (3 pl. Zs. e.), *Tóth Gábor*, Nevetlen falú 1 frt. 7 kr. (1 pl. Zs. e.), *Baskai János*, Pamlény 50 kr. (1 pl. Zs. e.), *Ruszkai Gyula*, Jánosi 1 frt. Összesen: 3 frt. 57 kr.

— **Pósa dallamosított imája.** Lapunk 42-ik számában közöltük a gyermek-versek mesterének „Templomban” című kedves kis imáját s kifejeztük, hogy beillenék szépen fenálló éneknek. A dallam már meg van hozzá s a sárospataki főiskola énekkara már be is mutatta a múlt vasárnapi adventi úrvacsorai ünnepen, nem fenálló éneknek ugyan, de a közönség így is áhítattal hallgatta. A dallam szerzője *Pásztor Sámuel* ének- és zene-tanár.

SZERKERZTŐI ÜZENETEK.

Beküldő. Megadtam a választ, legjobb tudásom szerint. Arról a bizonyos templomszentelésről mi nem kaptunk tudósítást. Hídegnek az idő, befagynak a kalamárisok a fűtetlen muzeumokban! — A „*Debr. Prot. Lap*” szerkesztőségének. Lapotok 4-dik számában úgy vagyunk feltűntetve, mintha valami ok miatt elmulasztottuk volna a Kövy-ünnepély leírását. Reménylünk, hogy ezt a gyanút lemoszátok rólu, mert megrovást semmiképpen sem érdemlünk azért, hogy a nagy Kövyt igyekeztünk halottaiból — legalább lapunk által felébreszteni és sokakra nézve, mintegy felfedezni! . . . A szakembereknek még bizonyosan sok mondanivalójuk lehetne Kövyről, de majd erre is csak megjön az idő teljesége, ha nem előbb — egy újabb 100 év múlva — *Tudósító*. A templom-szentelés leírásából legyen elég annak csak a magva. Annyit költöttünk lapunkra a folytonos mellékletek adása által, hogy szinte megrendítettük annak fentartási alapját. Tehát húzódjunk a takarékos alá. A t. utófizetők jól tennék, ha legalább annyiban méltányolnák a mi bőkezűségünket, hogy hátralékaikat még e hó folyamán letölteszténék. „*Lányomnak mondom*, menyem értsen róla.” — *Sz. J.* Az az énekféle be van osztva, de sorsát nem gondolom sietősnek. Az a megjegyzés nem személyes jellegű, világért sem az. Tény, hogy igen sok mostanában a predikáció, egyéb pedig kevés. Igen előkelő predikáció-írókat tudok, a kik épen azért késlekednek műveik kiadásával, mert a piac tömve van versenyzőkkel. Vállalatának sikerét nemcsak óhajtom, de szívesen is fogom előmozdítani. *Capellamus*. Mindhárom bevált.

HIRDETÉSEK.

Nagytiszteletű lelkész urak! Érdemes egyházi előljárók!

Hogy azon becses megrendeléseknek eleget tehessek, melyekkel a t. közönség eddig megtisztelt,

harang-öntödémét

megnagyobbítottam, a munkásaim számát megszorítottam; most már azon helyzetben vagyok, hogy bármely nagyságú, bármelyik hang-csoportba beilleszthető, **forgatható fa- vagy vas-koronával** ellátott harangokat, megszabott határidőre elkészítek; miért is a t. közönség becses pártfogását továbbra is kérem.

Kis-Gejőcz, (Ungmegye) u. p. Császlócz,

László Sándor

9—10

harangöntő.

BEHYNATESTVÉREK

vas-, fűszer- és bizományi-üzletében
S. a. Ujhelyben.

A legjutányosabb árban kaphatók: mindenféle **czementmesz** (templomok javítására), **kerti és gazdasági magvak**, mindenféle **ásványvizek**, **lőpor és lőszer**ek.

Bizományi raktárunk van **kutak és szivattyúk**ból, **GRANIT-ÉS MÁRVÁNY-SÍRKÖVEKBŐL**, valamint a legjobb fajta **cserepkályhák**ból.

9—10

IFJ. HÖNIG FRIGYES

harang- és ércz-öntödéje

Aradon, Rákóczy-útcza 28. szám.

Alapítva 1840-ben. Állami ezüst éremmel kitüntetve 1890-ben.

Ajánlja több évi jótállás mellett a legújabb találmányú es. és kir. szabadalmazott harangjait; melyek előnye a régi szerkezetű harangokkal szemben az, hogy 22% súly és ármegtakarítás mellett — erősebb és kellemesebb hangúak.

Továbbá ajánlja a legjobb szerkezetű, forgatható vas harang-felszereléseit, melyek alkalmasával a harangok a megrepedéstől megóvatnak, — az áttétes tengely-ágak használatával pedig a legnagyobb harangok is könnyen kezelhetők; — vas harang-állványait, valamint régi harangoknak új, forgatható felszerelésre való átalakítását.

A harangoknak vasuton való szállítását saját felelősség- és költségemre eszközölöm.

Költségvetések és képes árlapok kívánatra díjmentesen küldetnek.

11—12

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFOŊN. —

TARTALOM: »Schlauch biboros memoranduma.« Dr. Bartha Béla. — Polgári házasság, gyermekek vallása, Rj. — Középiskolai történelmi oktatásunk és történelmi tankönyveink.« Kiss Lajos. — »Törvényjavaslat a gyermekek vallásáról.« — »A bödői ev. reform. egyház örömmünnepe.« Szobonya István. — »Irodalom.« — »Vegyes közlemények.« — »Szerkesztői üzenetek.«

Schlauch biboros memoranduma.

III.

Legyen szabad Nagyvárad tudós püspökének még néhány tévedésére és következtetésére reflektálnom.

Mindenekelőtt vegyük azt a rabbulistikus törvénymagyarázatot, melyet az 1868: 53. t.-cikk 8. §-ára vonatkozólag ad. E §. így szól: „Az áttértnék áttérése utáni minden cselekményei azon egyház tanai szerint ítélandók meg, melybe áttért s az általa elhagyott egyház elvei reá nézve semmiben sem kötelezők.”

Az áttérése utáni kifejezést aláhúzva, a legnagyobb jogsérelemnek tartja, ha oly egyénnek, ki mint katolikus lépett házasságra, ez összeköttetése a protestáns vallásra való áttérése után reá nézve véglegesen felbonthatóvá válik. Schlauch szerint az áttért oly cselekményeire, melyeket áttérése előtt foganatosított, nem a protest., hanem a katolikus vallás elvei alkalmazandók s éppen ezért katolikus korában katolikus pap előtt kötött házassága felbonthatlan áttérése dacára is, azon jogszabály szerint: „Contractus contrahentibus legem ponit.” Épen így, ha fölszentelt katolikus pap protestánssá lesz, mivel áttérése előtt szerzett eltörölhetetlen papi jelleget, áttérése folytán ezt el nem vesztheti s így, érvényes házasságra nem léphet. Nagyobb biztonság kedvéért hivatkozik az osztrák judikaturára s Dr. Friedrich Freiherr von Callra is.

S a kormánynak és a jó részben protestáns bírák által kezelt magyar judikaturának róvja föl, hogy nem tekintve a törvény betűjét, szellemét és a törvényhozó szándékát, oly ferde magyarázatot adnak az 1868-iki törvénynek, mely az egységes házassági kánoni jogot teljesen alá aknázza s lehetetlenné válik az általános (vulgo: katolikus) jogszabályokkal összeegyeztetni.

Hát bizony nem a mi bíránk a rossz törvény magyarázók, hanem Schlauch püspök úr maga.

Mert a törvényhozó szándéka, a mire oly fennen hivatkozik, nem lehet az, hogy a lelkiismeret szabadságával komédiát játszszen. Ha megengedi az áttérést, lehetetlen, hogy az elhagyott vallás két legnagyobb erkölcsi kényszerét, a coelibatust és a házasság felbonthatlanságát adja békó gyanánt az áttért lábaira. Ezt a frivol visszaélést elkövethette abszolút kormány egy-

szerű hatalmi szóval, minő az osztrák kultusz-miniszter 1859. jan. 1-diki (1326. sz.) rendelete, de nem követheti el fölvilágosodott, szabadelvű állam öntudatos törvényhozása. Nem látja át a püspök úr, mily ferdeség jöhetne ki ebből? X. katolikus férfi elveszi N. protestáns nőt, aztán X. is áttér protestánssá, most már mindketten azok, de el nem válhatnak, mert az a dogma, a melyikben egyik sem hisz, így követeli.

A törvényhozó szándéka tehát megcáfolja a memorandum állítását. De még jobban a törvény szelleme. Hiszen az az 1868: 53. t.-cikk nem egyébről szól, mint a keresztyén vallásfelekezetek viszonyosságáról. De viszonyosság-e az, ha a kánoni és kath. jogról, mint egységről, mint általánosról beszélünk, a többit pedig semmibe sem vesszük? „Jus suum cuique tribuere,” s ha ez így áll, akkor a törvény szellemével ellenkeznek, hogy ha arra, ki már protestáns, a katolikus dogmát és egyházjogot akarnák alkalmazni.

De nem is veszi észre a püspök úr, milyen csapdába jut, mikor ezt állítja. Mert ha elfogadja Call báró úr német idézetét, akkor furesza következtetéseket kell azzal együtt elfogadnia. Ez idézet első pontja azt mondja: „A házasság joghatásai első sorban mindig azon jog szerint ítélandók meg, melyek a házasság megkötésekor e házasságot illetőleg érvényesek voltak.” Ha ez áll és Schlauch szerint annyira áll, hogy katolikus egyén által kötött házasság annak áttérése után is felbonthatlan marad: ennek folytán akkor fordítva is igaz a tétel, föltéve, hogy bevett keresztyén vallásfelekezetek közti viszonyosságról egyáltalán szó lehet; vagy is, ha protestáns egyén köt házasságot s később katolikus vallásra tér át, azért e házasságot, mint katolikus is felbonthatja, mert a házasság megkötésekor reá nézve a felbonthatóság törvénye volt uralkodó. Persze, a ki ezt a logikai következtetést legkevésbé hajlandó elfogadni, az ismét csak a törvény-magyarázó biboros püspök. Pedig hát: „A mily mértékkel mértek ti másoknak, olyannal mérnek mások is nektek;” — quod uni justum, alteri aequum.

De hát a törvény betűje is mást mond, mint a mit az érdemes főpap belőle ki- vagy jobban mondva bele olvas. Igaz, hogy ott van: „áttérése utáni minden cselekménye,” de ha egyszer áttért s el akar válni, már ez mégis csak áttérés utáni cselekmény? A házasság

megkötése s érvénye áttérés előtti dolog, felbontása áttérés utáni. De hiszen nem is arról van itt szó, hogy érvényes-e az ily protestánsná lett egyénre az a házasság; hanem hogy felbontható-e? Nem is arról van szó: katolikus pap volt-e áttéréseig az, ki a nagyobb egyházi rendeket fölvette, mert hiszen kétségtelen, hogy az volt, — hanem az a kérdés, hogy ha protestánsná lett, áttérése után tartozik-e úgy cselekedni, mintha még most is katolikus pap volna, s erre határozottan *nemmel* kell felelnünk, mert áttérése utáni minden cselekménye új vallása tanai szerint ítélendő meg, azok szerint pedig házasodhatik!

S ugyancsak a törvény szavai szerint: „Az általa elhagyott egyház elvei reá nézve *semmiben se* kötelezők.” Tehát úgy a házasság felbontását mint a házasságra lépést illetőleg sem. Ezt Schlauch ugyan idézi, de tekintetbe nem veszi. Már pedig régi dolog, hogy törvényt *egyes kiszakított szavakból* magyarázni nem lehet és nem szabad. Valamely egyszerű albirónak ez époly tilos, mint annak, kit a római egyház bibora ékesít.

És még egyet erre a pontra vonatkozólag. A memorandum írója teljesen félreismeri a törvények alkalmazhatóságának s visszaható erejének föltételeit s ennek a tételnek: „a törvénynek visszaható ereje nincs,” valódi gyakorlati és tudományos jelentőségét. Mert a házasság formaságaira, megkötésének érvényes, vagy érvénytelen voltára és a házassági vagyon-jogra nézve valóban azon törvények ugyan az irányadók, melyek a házasság létrejöttkor a kérdéses frigyre nézve érvényben voltak, de a házasság megszűnése s illetőleg felbontásága mindig azon törvények szerint ítélendő meg, melyek a félre, vagy felekre legújabbban vonatkoznak, mivel a házasság erkölcsi és közérdekű intézmény s így mindig a legújabb törvények uralma alá esik, ép úgy, mint pl. az atyai hatalom. Hogy a házasság megkötésétől fölbonthatásáig az alkalmazandó törvények új törvényhozási intézkedés, vagy a személyi status (pl. a vallás) változtatása folytán változtak, ez különbséget nem tesz.

Talán tovább is időztem e tételnél, mint sem a kimért idő és hely engedte volna. Azonban a megtámadott pontok a felekezetek viszonyosságának s a lelkiismereti szabadságnak legsarkalatosabb, valóságos archimedesi pontjai, honnan az egész ki lehet lényegéből forgatni. S hiába volna a legszabadelvűbb vívmány is, ha Schlauch-féle módszer szerint lehefne azokat „*visszamágyarázgatni*.”

„De a magyar judikatura . . . . . a katolikus kánoni jogot, mint nem létezőt tekinti . . . . . s így támadtak azon bonyodalmak, melyek most a polgári házasság behozatalának ürügyeül szolgálnak.” Ez egy másik hamis tétele a memorandumnak. Vajjon a katolikusokra nem a kánoni jog alaki és anyagi házassági szabályai az irányadók? Nem kath. pap előtt, kath. hitelvek szerint kell-e megkötni az ily házasságot? Nem felbonthatatlan-e a házasság a kath. félre, mindaddig míg e vallásban marad? S nem a kath. szentszékek bíráskodnak-e reájuk vonatkozólag? Bizonyára igen. A kath. kánoni jog nem létezőnek tekintése, s az erre vonatkozó panasz csak azt jelenti, hogy a magyar állam és annak bírósága a kánoni jog egyeduralmát más felekezetűekre vonatkozólag nem ismeri el, akár benne születtek az illetők abban a felekezetben, akár aztán, áttérés folytán léptek bele, a mint hogy a katolikus egyház soha panaszt nem emel az ellen, hogy a kebelébe „*visszatértekkel*” szemben az illetők elhagyott egyházának hitelveit nem alkalmazzák. S aztán még ott nem ismeri el a magyar állam s annak képviselő-

tében a magyar judikatura a kath. kánoni jogot, hol annak exkluzivitása a legfontosabb állami érdekekkel ellentétbe kerül.

Ez pedig természetes. A felekezeti házassági jogok jelen uralma az állam akaratára s beleegyezésére vihető vissza, mert ahogy meghagyta azokat célszerűségi okokból, számos más nagy feladat által elfoglalva az alkotmány visszaállítása után, épúgy meg is változtathatja s el is törölheti a jövőben. Sőt nem ismerte el az állam a felekezeti házassági jogok uralmát föltétlenül, hanem a hol célszerűnek látta, az *államérdek követelményei szerint* módosításokat tett rajta, különösen a kath. házassági jogon, a vegyes házasságokat illetőleg. Ebből tehát önként következik, hogy a hol a magyar állam *kifejezett, világos törvénye*, vagy *kétségtelen érdeke* — már pedig a felekezeti egyenlőséget, békét és lelkiismereti szabadságot is ide lehet számítani — a felekezeti házassági jogokkal s ezek között a kánoni joggal is összeütközésbe kerül, ott nem az utóbbiakat, hanem a magyar törvényhozás tételei, kifejezett akaratát, vagy azt, mi annak „*secundum tenorem rationis juris*” megfelel, kell alkalmazni. A felekezeti házassági jogok s ezek közt a kánoni jog is csak e korlátok közt van nálunk jelenleg érvényben s kivételes állást az 1848: 20. és 1868: 53. t.-cikk folytán egyik egyház sem követelhet a maga részére. Hiszen a bírák az 1869: 4. t.-cikk szerint nem a kánoni jog, hanem az ország törvényei, a törvényes rendeletek és a törvényerejű szokás szerint tartoznak ítélni.

A számos gyakorlati bonyodalom létezését maga Schlauch is előismeri, ha a II. részben megtagadja is. „Igy növekedett a felbontott házasságok száma; egy nőnek, vagy férfinak több életben levő házastársa volt, az elválasztott nő előbbi férjének nevét tovább viselte, a több házasságból származott gyermekek törvényessége kétséssé tétetett, a nyugdíj kérdése zavarba hozta a hatóságokat” . . . . Csakhogy Schlauch mind ezt téves okokból származtatja: a hamis judikaturából s a kánoni jog uralmának helytelen és törvénytelen megszorításából. Szerinte tehát nem a polgári házasság behozatalával, hanem a kánoni jog uralmának olynmű kiterjesztésével kell a bajból menekülni, ha valahányszor e jogrendszer a más felekezetűek házassági jogával összeütközésbe jön, a kánoni jog elvei nyerjenek alkalmazást.

Ez végeredményben valósággal és logikai következetességgel oda vezetne, hogy elvégre Magyarországon más házassági jog, mint a kath. nem lehetne, a mikor is az *egységes* házassági jogot a lelkiismeret szabadságának a püspök úr által felállított ideálja szerint csakugyan elérnők, de belőle nem kérünk. Mert a ki a kath. egyház dogmáit és a kánoni jogot csak némileg ismeri, az tudja, hogy a többi keresztyén felekezetek hívei csak mint az egyedül idvezítő egyház kebeléből kiszakadt tévelygők tekintetnek, kiknek u. n. joga már önmagában jogtalanság s a kath. házasság elvei és törvényei principialiter a nem-katolikusoknak kereszteltetk s így pl. a protestánsok házasságára is ki vannak terjesztve; hiszen kánoni törvények szerint azoknak is a tridenti forma szerint, kath. pap előtt kellene kötni házasságukat, csak a nagyobb rossz elkerülése végett türetek az ellenkező; de már a felbonthatatlanság dogmája reájuk is változatlanul fön van tartva; kanonikus tétel az is, hogy a házassági bíráskodás a kath. egyház hatáskörébe tartozik. Minthogy tehát a kánoni és a többi keresztyén felekezeti jog, mondhatni minden pontban összeütközésben van, a felekezeti jogok érvényben ha-

gyása mellett ez ellentétet csak úgy lehetne elkerülni, ha lassankint a kánoni házassági jog válnék egyedül uralkodóvá.

A magyar állam, melyre az alkotmány visszaállítását után oly sok és nehéz feladat várt, s melynek akkori vezérférfiait minden kitűnőségük mellett bizonyos doktrínér liberalizmus jellemezte, mint ezt a nemzetiségi törvény megalkotása is mutatja, abban tévedett, midőn azt vélte, hogy egymással ellentétes felekezeti házassági jogszabályok egymás mellett békességgel meglehetnek, ha az állam a főbb ellentétek érvényesülését az által előzi meg, hogy a legveszedelmesebb pontokra a saját törvényeit állítja a felekezetek helyére.

De először is ezzel a joggal nem élt eléggé, másodszor pedig ha még tovább megy s a felekezeti, különösen a kath. házassági jogok épen legfontosabb elvi szabályait nyírálja meg s teszi azok helyébe a magáét, akkor csak önámítás felekezeti házassági jogról beszélni; mert tényleg tökéletlen állami házassági jog uralkodik s a helyzet egyben-másban javul ugyan, de annyiban ismét rosszabbodik, hogy a felekezeti jogok egymás közti viszályához még hozzájárul az állami és felekezeti jogok viszálya.

Vegyes felekezetű államban tehát a végső következményt kellett levonni s a vallási békét és polgári jogegyenlőséget szilárdul egyedül biztosítható módot választani s ez pedig nem lehetett más, minthogy a csonka felekezeti és csonka állami jog helyébe lépjen a teljes egységes minden állampolgárra egyformán kiterjedő polgári házassági jog, melynek behozatalára e szerint nem kellett ürügyet keresni, mert komoly, alapos ok is túlontúl volt.

Ez alapon meg lehet ítélni, mennyi igaza s minő célja van Schlauch következő kijelentéseinek: „Nem a sokféle felekezeti törvények szemmel tartása okozza és okozta a zavarokat, hanem épen az, hogy a legrendezettebb házassági jogot, — a katolikust döntik halomra oly ítéletekkel, melyeket a tanult jogtudós majdnem képzelhetetleneknek tart, mely ítéletek és azokból vont következtetések zavarják meg annyira a jogviszonyokat, rontják meg a házasság szentségéről eddig minden vallásos embernél (?) s népnél uralkodott fogalmakat s azon erköcsi alapot, a melyen eddig a házasság intézménye nyugodott.“ „A legnagyobb zavarok a keresztény vegyes házasságoknál fordulnak elő, de nem azért, mivel a felekezeteknek külön házassági jogaik vannak, hanem mivel a törvények, melyek ez iránt intézkednek, vagy meg nem tartatnak, vagy a katolikus házassági jogra nézve sérelmesen magyaráztatnak.“

Nem vagyok s nem akarok lenni unitárius testvéreink hivatlan prókátora. Azért nem is terjeszkedem ki arra a tulzó s épen azért igazságtalan támadásra, melylyel Schlauch az u. n. „erdélyi házasságokat“ teljesen az ő számlájukra írva, mint az erkölcsstelenség és laza felfogás terjesztőit állítja őket pellengére. E tekintetben egyszerűen utasítom az olvasót az unitáriusok 1889. márciusi kodifikált házassági jogára s Kövály Mihály „Az unitárius házassági jogról“ (Bpest, 1890.) c. kis művére.

Annak a vitatásába sem bocsátkozom belé, hogy melyik a tökéletesebb alakja a polgári házasságnak: a kötelező-e, vagy a fakultatív, mert ezt már sok helyen megvitatták s a mérleg a fölvilágosodott íróknál és törvényhozásoknál mindenütt a kötelező javára dőlt el. A fakultatív polgári házasságot legjelesebb

védőinek nagyobb része is csak mint a kötelezőre való átmenetet tartja jogosútnak. Itt csak annyit jegyzek meg, hogy nem tudom belátni: mi nyeresége volna abból valamely pozitív vallásnak, hogy vallástalan, vagy legalább is felekezet nélküli emberek nyíltan mellőzhetik, mert a fakultatív alak erre szolgál: holott a kötelező forma az utólagos egyházi szentesítést soha ki nem zárja azoknál, kikre nézve ez valóban lelkiismereti szükség.

Nem akarok abba a vitába sem beleavatkozni, melyet a memorandum a kötelező polgári házasságról szóló törvényjavaslat indokolásával kezd, mert hiszen céloim csak az alapelvek körüli tévedések, következtetések és ferdtések kimutatása volt; de egyet nem hagyhatok megemlítés nélkül. A memorandum ő felsége elé volt beterjesztve s az ő családjában — tudvalevőleg — nagyon tiszteletre méltó vallási s a mellett közjogi okoknál fogva, mert trónöröklésre az 1723. 2. teikk 7 §-a szerint csak róm. kath., a mellett egyenrangú házasságból származó utódok vannak jogosítva — a közel rokonok összeházasodása mindennapi dolog.

Nagy fokú ildomtalanság volt tehát egy ily dolgozatban ez a tétel: „A vérrokonság akadályá például a minden népnél előforduló horror sanguinis-en, valamint azon régi és a mai tudomány által nemesak megerősített, de tisztább világlatba helyezett megfigyelésen alapszik, miszerint a közeli rokonok közti házasságból többnyire satnya, különböző testi és lelki bajokban szenvedő generáció ered.“

Egy magyar állami törvényhozótól, kit ez állam dúsgazdagsággal, kitüntetéssel, méltósággal halmozott el, az is kiváló jellemvonás, hogy már előre izgatja a katolikus lakosságot — a lelkiismereti szabadság ürügyével — oly törvény ellen, mely egyetlen katolikus embert nem kényszerít hitelveivel ellenkező házasságra s nem zárja el attól, hogy az egyház áldását kérje. Lázít a leendő törvény ellen, arra kötelezvén hivat, hogy e törvényt s a polgári kötést lelkiismeretben nem létezőnek, az ily viszonyt ágyasságnak, a belőle származó gyermekeket törvényteleneknek tartsák. Fenyeget, hogy „az ellentét tudatát polgári törvény, vallás és lelkiismeret között az egyház mindig ében tudja tartani.“

Feleli Magyarország e dúsgazdag javadalmasa, hogy az államnak is módjában áll hathatósan fenyegetni s fenyegetését be is váltani. S valamint e jelen átalakulást a katolikus-klérus türelmetlensége idézte elő, épúgy fogja az ily magatartás az állam és egyház közötti viszony végleges és gyökeres rendezését is siettetni.

Dr. Bartha Béla.

Polgári házasság, gyermekek vallása.

A kormány teljesítette ígéretét. Később ugyan valamivel, mint maga is szerette volna, de — post tot dis crimina — végre benyújtotta f. hó 2-dikán az egyházpolitikai programját kiegészítő törvényjavaslatokat: egyiket igazságügyi, másikat vallás- és közoktatásügyi minisztere útján.

Az országgyűlés és az egész ország művelt eleme mohón esett a nagy forduló pontot jelző javaslatoknak s ma talán senki sincs már az arra hivatottak közül, a ki azokkal szemben vagy azok mellett, vagy így is, úgy is állást ne foglalt volna.

A protestáns egyház, a maga egyetemében, tartózkodott az előleges nézet-nyilvánítástól s legfőlebb is csak annyit ejtett el itt és ott, hogy p. o. a pol-

gári házasság, polgári anyakönyvek stb. behozatala, ellen dogmatikai szempontból semmi kifogása sincs. Érezte ugyan, hogy a reformok reá s különösen lelkészi karára anyagi veszteségeket hozhatnak, de ezek ellensúlyozására sem tett semmi kísérletet, hanem várt jó reménységgel, bizodalommal. De mégis! Az 1868. LIII. megbotlygatását célzó törekvések ellen önkéntelenül is felsziszent egy pár esetben s ha egyenként minden prot. ember szívét megkérdezhettük volna, aligha nem az lesz vala az eredmény, a mit lapunk annyiszor s igen előkelő munkatársak által hangsúlyozott, hogy az 1848 XX t.-c. ígéreteinek beváltása előtt az 1868. LIII-ról nulla quaestio fiat.

Szavazatainkat persze nem kérte senki, hanem annál hevesebben támadták a törvényjavaslatoknak még vezérelveit is az ellentábor nagyjai és kicsinyei s az országgyűlési pártok is erősen sarkantyúzták a szülei szabad elhatározás verseny-paripáját s az elégedetlenkedés zaja behatolt egészen a Felső palotájába — s a kormány, talán nem is minden önmegtartózkodás nélkül, — tolatott inkább, mint ment arra az útra, a melyen a gyermekek vallásának új meghatározásához s az 1868. LIII. módosításához ért.

Nem titkolhatjuk el, hogy a beterjesztett két javaslat közül a *polgári házasságról* szólót igazi szabad-elvű, hatalmas, nagy műnek, sőt államférfiú ténynek tartjuk egymagában is, még inkább pedig a gyermekek vallásáról szóló javaslat mellett (lásd alább!), a melyen lehetetlen észre nem venni az alku hatását s az ellenség oroszlán körmeinek nyomait. Örömlünket, a mit ama felett, mint honfiak, a nemzeti egység erősödésének reményében éreztünk, nagyban lehűti emez — a *modern reversalisok törvényesítése által*.

Mert hát mi vár a vegyes házásokra és reánk — mint protestánsokra — a Csáky-féle törvényjavaslat folytán?! Alku s illetőleg megaláztatás. A mit eddig a róm. kath. stb. papok követeltek, azt követeli most a polgári hatóság t. i., hogy a jegyesek előlegesen határozzanak a medve bőrére, az az hogy születendő gyermekeik neveltetésére nézve. Hiszen, ha az csak úgy eshetnék meg — kéz a kézben, ajk az ajkon — a legilletékesebb felek szívének törvényszéke előtt! — De a kéretlen beavatkozók! Feltehető-e arról a róm. kath. papról, kinek eddig felülről rendelt kötelessége volt reversalisokat követelni: feltehető-e, hogy az ostromot a *község házában kiűrt* vegyes vallású jegyesekkel szemben abba fogja hagyni? Feltehető-e róla, hogy megadja az áldás ígértét viszont-ígértet nélkül? Nem. — A zaklatás tehát fenmarad s a legjobb esetben kétszeressé válik, a mennyiben a protestáns papot is kényszeríteni fogja a helyzet a cura pastoralis emez utált nemének gyakorlására.

Ettől a csunya versenytől meg lehetett volna s még mindig meg lehetne a vegyes házasfeleket s az érdekelt felekezetek lelkészeit szabadítani, ha kimondaná az országgyűlés, vagyis ha más, jobb megoldási mód hiányában, az ígättatnék törvénybe, a mit lapunk Orthodoxa is javasolt, hogy t. i. a *vegyes házasságokból született gyermekek kivétel nélkül apjuk vallását követik*. A törvény ilyen módosítása oly áthághatatlan köfal a vegyes házasfelek ellen való ostrom ellen, hogy az előtt a legdühösebb missionárius is leteszi fegyverét és pedig az illem és erkölcsi érzés nem csekély dicsőségére is. . .

Igen, az illem és erkölcsi érzés! Soha se tudtuk megérteni a házasság szentségét kiabáló r. kath. pap-ságnak azt a merészségét, a melylyel ők egy ártatlan szíví, tiszta, feddhetetlen érzésű menyasszonyt is meg-

tudtak támadni ezzel a kérdéssel: *de hát a születendő gyermekek?! A törvénynek általunk jelzett módosítása a szemérem-érzetnek cura pastoralis útján leendő öldöklését is megszüntetné...*

Mint prot. egyháznak érdekünkben áll, hogy a vegyes házasságbeli gyermekek hova tartozásának említett módját testületileg is sürgessük, vagyis a törvényjavaslat kiigazítását siettessük.

Ne feledjük, hogy szegények vagyunk s úgy látszik, hogy azok is maradunk. A vallásegénylőség még csak szó és papíros, de nem valóság. A szívesen felajánlott 150,000 frt évi segély még mindig csak alamizsna. A gazdagság ígérete pedig temérdek forratlan lélekre — ellenállhatatlan; a milliók uraival mai a versenyt — ha a törvény is ellenünk van — ki nem bírhatjuk.

Minden biztosítékunkat az 1868. LIII. t.-c. képezte eddig. Hát jöjjön segélyünkre a törvény jövőben legalább annyiban, hogy ne nyisson utat a vegyes házások birodalma felé — a lélekvásárlásnak, de még csak a kellemetlen capacitacio lehetőségének sem.

Szerettük volna, ha az egyházpolitikai reformnak általunk mindenkor szívesen üdvözölt fejlődésében csak gyönyörködni lenne okunk és nem aggódni is. Honszeretetünkkel sok veszteséget kibírunk mi protestánsok; készek vagyunk nagy áldozatokra is; de szemérmetlen tusára ne kényszerítsen bennünket senki, mert ez nem a mi kenyerünk.

Nem is annyira a Csáky-javaslat, mint elleneink dédelgetett nagy hatalma s történetileg igazolt megbizhatatlansága és telhetetlen hódítási törekvései miatt aggodalmaskodunk.

ISKOLAI ÜGY.

Középiskolai történelmi oktatásunk és történelmi tankönyveink.

II.

Sokan azt az ellenvetést tehetik és bizonyára teszik is, hogy nem volna helyes eljárás a középiskolai tananyag kötelező minimumát megállapítani, mivel az által oktatásunk színvonala alább szállana; maradjon tehát a maximum, mert ez folyton arra ösztönöz bennünket, hogy magasabb célokra törekedjünk. Ez ellenvetésre észrevételeim a következők:

Középiskoláinknak, a gimnáziumoknak és reáliskoláknak egyaránt az a feladatuk, hogy az ifjúságot magasabb, általános műveltséghez juttassák és a felsőbb tudományos képzésre elősegítsék. E feladatot a minimális tantervvel is bátran megoldhatjuk, mert hiszen a magasabb általános műveltség nem a tudományos ösmeretek óriási tömegének, hanem csak azok elemeinek és lényegesebb részeinek alapos és olynemű birásában áll, hogy azokat az ifjú az életben bármely viszonyok közt önállóan fölhasználni s későbbi tanulmányaiban alkalmazni képesítve legyen. És ez, mint alap, teljesen elegendő a felsőbb tudományos képzésre is, mert hiszen igen könnyű eldönteni, melyik ifjú fog haladni az egyetemen vagy az akadémián nagyobb eredménnyel: az-e, a ki sok mindent halomra tanult, csak azért, hogy annak egy részét elfeledje, másik részét csak félig-meddig tudja, vagy az, a ki kevesebbet tanult, de azt a keveset alaposan tudja? az-e, a kinek elméje az ösmeretek labirinth-jében félénken haboz és könnyen eltéved, vagy az, a ki Ariadne fonalát mindig kezében tartva, bizton halad a

maga után? az-e, a ki szellemileg és testileg túlterhelve, elcsigázva, fáradtan lép ki a középiskolából, vagy az, a ki ép testben ép lélekkel, vidoran, munkakedvvel és tudománysszomjjal kopogtat az akadémia ajtaján, mint az athéni ifjak?

Meg aztán az a minimum épenséggel nem annyit jelent, hogy a tanár azonfelül egyebet ne tanítson. Taníthat és tanítson is, de csak akkor, ha már tanítványai azt a minimumot alaposan elsajátították és csak olyat, a mi a tanultak élénkebb megvilágítására szolgál és e mellett az újdonság ingerével hat. A történelemre alkalmazva ez eljárást, épen ekkor következnek az oktatásnak legérdekesebb s legtanulságosabb időszaka. P. o. a keleti népek művelődéstörténetének kiegészítésére a nevezetesebb ásatások ösmertetése s az egyiptomi emlékek részletesebb leírása alkalmas olvasmányok alapján; Zsidóország történetének pótlására egyes fejezetek a bibliából; Perzsiára nézve pár fejezet Herodotosból, a trójai, mykénei és olympiai ásatások ösmertetése; a görög-perzsa háborúk történetére olvasmányok Herodotosból, a görögök egyéb viszonyaira Thukydidesből és Xenophonból, Nagy Sándor korára Curtiusból; néhány nevezetesebb görög és római férfi életrajza Cornelius és Plutarchos után; Róma történetére olvasmányok Liviusból, Polybiosból, Sallustiusból és Caesarból stb. Sőt el kellene olvasatni Demosthenes és Cicero egy két szónoki beszédét is a történeti vonatkozások kellő beleszővésével, valamint Homerosból is oly részleteket, melyek a régi görögök életmódját illusztrálják. Mindezeket természetesen magyar nyelven és az iskolában kellene olvasatni s e végett a történelmi tankönyv mellé segédeszközzül jól szerkesztett *olvasókönyv* volna szükséges, a milyennel — fájdalom — eddigelé nem rendelkezünk.

Ily válogatott olvasmányokkal kellene kiegészíteni és fűszerezni a történelmi oktatást a többi korszakokra, valamint Magyarország történetére nézve is. S erről szólva önkéntelenül is eszembe jut, mily örömmel hallgatják tanítványaim minden tanév elején a magyarok 924-iki szent galleni (Svájcban) portyázásának egykorú leírását Ekkehard krónikájából, Szabó Károly fordítása után. Hogy pogány őseink a rabló hadjáratokon mily forrtélyosan kutatták ki az elfoglalt helyeket, a kolostorok szobáit, pinczéit, a templom belsejét, a tornyokat, hogyan égették el halottaikat, hogyan készítették és költötték el ebédjüket, mily óvatosan haladtak át a hegyi úton, hogyan világítottak maguknak az éjjeli meneteken a falvak felgyújtása által, mily szakértően ütötték fel éjjeli táborukat és a föld népe mily rendszabályokkal igyekezett tőlük életét és vagyonát megmenteni: mindezeket e néhány lapnak egy félórát tartó elolvasása után élénken bevesik emlékezetükbe és igen érdekes korrajzot tanulnak, ugyiszlva fáradság nélkül. Ily módon lehet a vezérek korát Bölcs Leo, Konstantinos és Anonymus egyes részleteinek, Szent István korát II. Sylvester bullájának, Gellért és István életrajzáának és István törvényeinek olvastatásával kiegészíteni, megvilágítani. De nem hozok föl több példát, mert hiszen enniből is kitűnik, hogy a történelem tanára a minimális tananyag elsajátítása után mindig találhat módot arra, hogy tanítványait haszonnal foglalkoztassa. És az ilyen foglalkozás bizonyára többet ér, mintha azzal gyötörjük az ifjúságot, hogy p. o. a francia királyok neveit és évszámait Kopasz Károlytól I. Ferencig és I. Ferencig XVI. Lajosig és az angol királyokat Nagy Alfrédig VII. Henrikig és VII. Henrikig Victóriáig elkelepelni és az ezekhez csatlakozó genealogiai táblázatokat matematikai pontossággal, de a matematikai bizonyítások értelemfejlesztő hatása nélkül, összeállítani tudják s továbbá olyanokat tanuljanak, hogy miként lázadt föl

8—10 herceg és gróf egyik-másik német császár ellen és miként veretett le, az után ismét miként lázadt föl és újra miként veretett le. A történelmi oktatás színvonala az említett mód szerint sokkal magasabb lenne, mint a melyet a jelenlegi tanterv mellett a legkedvezőbb viszonyok között is elérni képesek vagyunk. Ifjaink a minimumot jól tudnák és ezen felül tanulhatnának sok érdekes és hasznos dolgot is és a mi fő: kedvet kapnának az olvasásra, a mire a mostani sokoldalú túlterhelés mellett sem idejük, sem kedvük nem lehet.

Azután a szakértelemmel vezetett olvastatáson kívül ott vannak a *fogalmazások, az írásbeli dolgozatok*. A ki az írásbeli érettségi vizsgálatok eredményét kellő figyelemmel kíséri, könnyen meggyőződést szerezhet a felől, hogy középiskolai tanulóink önálló felfogás, szabatos irás és orthographia dolgában nagyon is közepes színvonalon állanak. Az elemi tanfolyamot nem is számítva, nyolc teljes éven át tanulták a grammatikát, a syntaxist és a helyesírás szabályait és mindemellett is alig egyötödrészők ír hibátlanul. E bajon igen sokat segítene az, ha a többi szakmák tanárai is kezökre játszanának a nyelv és irodalom tanárainak az által, hogy írásbeli dolgozatokat készíttetnének. A túlterhelés kikerülése végett az ifjak e dolgozatokat nem otthon írják, hanem az iskolában. Tárgyuk részint a tanultak, részint az olvasmányok köréből lenne merítve. Így p. o. a gimnáziumok IV-ik s a reáliskolák V-ik osztályába járó tanulók fogalmazásokat készíthetnének a következő kérdésekről: Lykurgos és Solon törvényhozásának összehasonlítása, Athen nagy embereinek jellemzése, Róma alkotmányának fejlődése, Róma legjelesebb hadvezérei, Nagy Sándor és Julius Caesar összehasonlítása, Demosthenes és Cicero összehasonlítása. Mit tanultak a görögök a keleti népektől? Mit tanultak a rómaiak a görögöktől? stb. Az ily írásbeli dolgozatok a mellett, hogy a fogalmazási ügyességet tetemesen fejlesztenék, másrészt kitűnő szolgálatot tennének a történelmi oktatás céljainak is.

Mostani tantervünk mellett a történelemnek az említett módszerben való tanítása teljes lehetetlenség. Nincs rá idő sem a tanórákon, sem azokon kívül, mivel az országos tanterv minden tantárgyból a maximumot tűzi ki s minden tanár ennek elérésére törekszik. Hogy mi ennek az eredménye, kitűnik a középiskolai értesítőkből és a minisztérium által közzétett kimutatásokból. Az elégséges és elégtelen érdemjegű tanulók száma az ország összes középiskolaiban, gimnáziumokban és reáliskolákban egyaránt elijesztően nagy.

Így p. o. a vallás- és közoktatásügyi minisztériumnak az országgyűlés elé terjesztett jelentése szerint az 1889—90-ik tanévben a vizsgálatot 40596 gimnáziumi és reáliskolai tanuló a következő eredménnyel tette le:

Mindenből <i>jelesen</i> végzett	2695 tanuló, azaz	6.6%
Mindenből legalább <i>jól</i>	8000	19.7%
Mindenből legalább <i>elégséges</i>	20897	51.5%
Egy v. több tárgyból bukott	9003	22.1%

Az 1890—91-ik tanévben a vizsgálatot 42116 gimnáziumi és reáliskolai tanuló a következő eredménnyel tette le:

Mindenből <i>jelesen</i> végzett	2749 tanuló, azaz	6.5%
Mindenből legalább <i>jól</i>	8000	19.0%
Mindenből legalább <i>elégséges</i>	22101	52.5%
Egy v. több tárgyból bukott	9264	22.0%

Ilyenforma eredményt találhatunk az előző évekről szóló jelentésekben is. Ebből látható, hogy középiskolai tanulóinknak csak 25—26%-a, vagyis egy negyedrésze felel meg a követelményeknek kellően, 51—52%-a, vagyis

több mint fele sántikál és 21—22%-a, vagyis majdnem a negyedrésze elbukik. A maximális tanterv mellett tehát a tanítványok háromnegyed részénél (az elégségesek és bukottak) nem bírjuk felmutatni a kellő eredményt s tanítványainknak több mint fele (az elégségesek) házagos ösmeretekkel lép át egyik osztályból a másikba. És miért? Mert sikertelen munkát végeznek s a sikertelen munka előli bennök a munkakedvet. Ez nem lehet a középiskolai oktatás feladata. E betegséget csak az gyógyíthatná, ha a törvény a tanulandók minimumát tűzné ki csupán. A melyik tanár ezen felül többre tudja vinni tanítványait, legyen az ő érdeme. Ez eljárás lehetővé tenné, hogy növendékeink a középiskolai oktatás 8 évén át *sikeres munkában* neveltetnének föl. Mindenki észlelhette magán, hogy a siker nemcsak kedvet ad a munkához, hanem azt hatványozott mértékben fokozza is. E tapasztalaton alapuló igazságot kellene irányelvül kitűzni összes oktatásunkban és akkor nemcsak a statisztikai kimutatásban, hanem tanulóink szellemi színvonalában is egészen más eredményt érünk el, mint a jelenlegi maximális tanterv mellett.

Kiss Lajos,
szegedi tanár.

TÁRCZA.

Törvényjavaslat a gyermekek vallásáról.

Beterjesztette a képviselőház dec. 2-iki ülésén gr. Csáky Albin vallás- és közoktatásügyi miniszter.

1. §. Bármily vallású házasulandók, házasságok megkötése előtt, megegyezhetnek arra nézve, hogy születendő gyermekeik a bevett, vagy törvényesen elismert hitvallások közül melyiket kövessék; megegyezhetnek esetleg arra nézve is, hogy egy-egy gyermekük, külön-külön a jelzett hitvallások melyikét kövesse, illetőleg melyikben neveltessék.

Ezen megegyezés polgári hatóság, vagy királyi közjegyző előtt, személyesen jelentendő ki és írásba foglalandó.

A megegyezés alakiságai, valamint annak anyakönyvi nyilvántartása körül követendő eljárást a vallás- és közoktatásügyi, illetőleg az igazságügyi és a belügyminiszter rendeletileg szabályozza.

2. §. Az 1. §-ban körülírt megegyezés hiánya esetén a házasságkötés idejében vallott vallását követik, illetőleg abban neveltetnek, a mennyiben ezen vallás a bevett, vagy törvényesen elismertek közé tartozik.

A bevett, vagy törvényesen elismert vallások egyikéhez sem tartozó atya jogosítva van megállapítani, hogy gyermekei a bevett, vagy törvényesen elismert vallások melyikében nevelendők.

Ha az atya nem határoz, az anya azonban valamely bevett, vagy törvényesen elismert vallás-felekezethez tartozik, akkor az összes gyermekek az anya vallását követik, illetőleg abban neveltetnek.

Ha az anya nem tartozik egy bevett, vagy törvényesen elismert vallásfelekezethez sem, és ő sem határoz a gyermekek mily bevett, vagy törvényesen elismert vallásban leendő nevelése iránt, akkor e jog és kötelesség a gyámhatóságra száll át.

A gyermekek mily vallásban leendő nevelésének a leírt módon való megállapítása legkésőbb azok tanköteles korának elértéig foganatosítandó.

3. §. Az 1. §. szerint létrejött megegyezés később csakis az esetben változtatható meg:

1. ha különböző keresztyén vallású felek közül valamelyik fél a másik házastárs vallására tér át, úgy, hogy a házasság nem vegyes házassággá válik;

2. ha keresztyén és nem keresztyén felek közti házasságról valamelyik fél más vallásra tér át, úgy, hogy a házasság tisztán keresztyén vagy tisztán nem keresztyén felek közti házassággá válik.

Ez esetekben a megegyezés ugyanazon alakiságok mellett, de csupán oly irányban változtatható meg, hogy a születendő, valamint a 7-ik életévet még be nem töltött összes gyermekek most már a szülők vallásához képest, az első esetben valamennyien a szülők közös vallását kövessék és abban neveltessenek, a második esetben pedig valamennyien a keresztyén vallást, esetleg vallásokat, vagy pedig valamennyien a nem keresztyén vallást kövessék és abban, esetleg azokban neveltessenek.

Ily esetekben a 7-ik életévet már túlhaladott, de az 1868. LIII. t.-c. 2. §-ában megszabott életkort még el nem ért gyermekek is, az idézett törvénycikk 3—8 §§ aiban körülírt módon az új megegyezés szerinti vallásra térhetnek át, de csakis a gyámhatóság beleegyezése mellett.

4. §. A 2. §. első bekezdésében foglalt szabály alól eltérésnek később csak akkor van helye:

1. ha különböző keresztyén vallású felek közti házasságról van szó és a férj a feleség vallására tér át, úgy, hogy a házasság nem vegyes házassággá válik;

2. ha keresztyén és nem keresztyén felek közti házasságról van szó és a férj más bevett, vagy törvényesen elismert vallásra tér át, úgy, hogy a házasság tisztán keresztyén, vagy tisztán nem keresztyén felek közti házassággá válik.

Ez esetekben a születendő- valamint a 7-ik életévet még be nem töltött összes gyermekek az atya új vallását követik, illetőleg abban nevelendők.

A 7-ik életévet már túlhaladott, de az 1868. LIII. t.-c. 2. §-ában megszabott életkort még el nem ért gyermekek is, az idézett t.-c. 3—8. §§ aiban körülírt módon, az atya új vallására térhetnek át, de csakis a gyámhatóság beleegyezése mellett.

5. §. Az oly házasság, melyben az egyik fél a bevett, vagy törvényesen elismert vallások egyikéhez sem tartozik, a második fél azonban tagja a jelzett vallások valamelyikének: különböző vallású felek közti házasságnak tekintetik.

Ehhez képest az ily felek között az 1. §. értelmében létrejött megegyezéstől, illetőleg a 2. §. második és negyedik bekezdése szerint történt megállapítástól eltérésnek, később csakis a 3. és 4. §§-okban körülírt feltételek alatt s az azokban jelzett irányokban és terjedelemben van helye.

6. §. A törvénytelen gyermekek anyjok vallását követik, a mennyiben ez a vallás a bevett, vagy törvényesen elismertek közé tartozik.

A bevett vagy törvényesen elismert vallásfelekezetek egyikéhez sem tartozó anya törvénytelen gyermekeire a 2. §. negyedik és ötödik bekezdésében foglalt szabályok nyerne alkalmazást.

Ha az anya más bevett vagy törvényesen elismert vallásra tér át, vagy ilyenbe belép, akkor a 7-ik életévet még be nem töltött törvénytelen gyermekei új vallásába követik.

7. §. A jelen törvényben foglaltakkal ellenkező bármely szerződés, térítvény, vagy rendelkezés érvénytelen és semmi esetben sem bírhat joghatállyal.

8. §. A jelen törvény életbe lépése előtt kötött házasságokból született vagy születendő gyermekek vallásos nevelésére nézve azon törvény határozata marad érvényben, a mely ily házasságok kötése idejében hatályban volt.

9. §. A jelen törvénnyel ellenkező, mindennemű jogszabályok s jelesül az 1868. LIII. t.-c. 12. és 14. §§-ai hatályon kívül helyeztetnek.

10. §. A jelen törvény az általánosan kötelező polgári házasságot szabályozó . . . törvényekkel egyidejűleg lép életbe s végrehajtásával a vallás- és közoktatásügyi, igazságügyi és belügyminiszterek bizatnak meg.

KÖZÉLETÜNK.

A böödi ev. reform. egyház örömnépe.

Abauj-Torna vármegye északkeleti oldalán, az Ósva völgy abauji részének határszélén, ref. Sionunknak s ezzel egyszersmind a magyarságnak is legvégső várában, a böödi ev. ref. egyházban egyszerű, — a milyen tőlünk telik, — de magasztos, szívhez, lélekhez szóló örömnépe folyt le november 19-én.

Nevezett egyház 100 évvel ezelőtt épült templomát a szükség parancsolta javításokon felül kicsinosította, kívül belől kifestette. Egyrészt a százados múlt emléke, másrészt az a tény, hogy a már megrongálódott és közveszélyessé válni kezdő ódon falak helyett egy egészen megújított templomot adhatott át a 2-ik évszázad kezdetén a közhasználatnak, a szokottnál nagyobb mértékben tette ünneppé nov. 19-ét az érdekelt gyülekezetre nézve.

A megszokott falusi csend, városi zajjá változott át Bööd utcáján e napon. Megnépesítették, zajossá tették azt a vidékbéli községek rokonhitű lakói, kik a lélek indításából jöttek részt venni az ünneplő testvér-gyülekezet örömében. Lehettek, bizonyára voltak is többen, kiket a kíváncsiság hozott ide; de a ki az idő kellemetlensége, az eső és a sár dacára látta azt a szép számú gyülekezetet, mely itt összereglett: lehetetlen, hogy a lélek indításának is részt ne juttason belőle. Vagy a kíváncsiságból jötteket ne is számítsuk a hívő sereghez? Részemről nem tudom kárhoztatni őket, nem különösen azokat, a kiket nemesebb vágyódás vezérelt ide; a kik kíváncsiak voltak látni, ismerni olyan ünneplőt, a melyet még nem láttak, nem ismertek. Látni azok után a zászolós menetek s ünnepélyek után, melyeket most egyik, majd másik községbe, kereszt-állítás és szentelés, búcsúnapok s isten tudja miféle alkalmak kikeresése által ellenfeleink rendeznek híveik dicsekedésére, nekünk pedig ócsárlásunkra, — látni, ismerni olyat is, a mely a mienk; résztvenni olyanban, hol az együvé tartozás érzete erősíti a hitet, fokozza a buzgóságot.

Habár a mi egyházunk nem barátja is a külsőségeknek, sőt — a hol csak lehet — elkerülni igyekszik azokat; én mégis a helyi viszonyok tekintetbe vétele mellett nem elítélni, de méltányolni tudom a böödi egyház eljárását, hogy egyházi életében ama fontos mozzanatot maradandó nyom nélkül elenyészni nem engedte, hanem szerzett egy napot, a melyen sokaknak lelki vágyódása kielégítést talált.

Az ünnepély különben a következő rendben folyt le: 9^{1/2} órákor megkondult az úr házába hívogató hang, melynek elhangzása után, a lelkészlak udvaráról elindult a még ott levő rész a szomszéd egyházak pap-

jai és tanítói kíséretében a templom felé, melynek kerítése körül óhajtozott már a nagyobb tömeg a buzgóság új forrásához, epekedve várva lelki szomjúságának mielőbbi kielégítését. Az »Örül mi szívünk« kezdetű ének 2 első versszakának eléneklése alatt mindannyian a templom elé jutottunk. Itt az ünneplő gyülekezett gondnoka, Bodnár András — ki 27-éven keresztül viseli már a kúrátori szép tisztet — a templom kulcsát Révész Kálmán, kassai lelkész s egyházmegyei tanácsbíró kezébe adta át, rövid beszédben kérve a templom ajtajának kinyitására. Az öreg gondnok szavaira R. K. pár szóban válaszolt. Elismerésének adott kifejezést az egyházhívek fáradozásáért, buzdította őket továbbra is az egyház iránti szeretetre. Midőn erre a templom ajtaja feltárult, a kint várakozó tömeg versengve tódult befelé s néhány pillanat alatt a templomnak minden részét betöltötte.

A 37-dik dicséret első versének »Hallelujah« szövege midőn elhangzott a gyülekezet ajkán, R. K. már kint állott az úraszala mellett, hol imára kulcsolt kezekkel kért áldást Istentől az újított templomra, a gyülekezetre, magyar hazánkra s egyházunkra. A magas szárnyalású, mindenkit buzgóságra hangoló ima után alkalmi ének zendült meg a hívek ajkán, melynek végétével ismét R. K. jelent meg a díszes szószéken, I. Mózes 28. rész 17. verse alapján szépen fejtegetve, hogy »e hely nem egyéb, hanem istennek háza és a mennyországnak kapuja.« Kedves előadásával s beszédének szép fordulótaival a figyelmet végfogytig lekötve tartotta.

A megterített úraszala felett Szobonya István, győri lelkész agendázott s hálákat adva Istennek az anyagi és szellemi javakért, osztotta a szent-jegyeket Fürjész Jenő, pető-szinyei lelkész közreműködésével.

A keresztelést Idrányi Barna, nagy-szalánci lelkész végezte, magvas és alkalomszerű beszéd kíséretében.

Ezzel vége lett volna az ünnepélynek, mivel esketés — házasulandó hiányában — nem volt, ha Oláh Péter az ünneplő böödi gyülekezet lelkipásztora rövid vázlatot nem olvasott volna fel az egyház történetéből. Az egyház alakulására vonatkozólag mondotta, hogy az a 16-ik század közepére vihető vissza. Megemlékezett egyházuk régi patronájáról, bárcái Bárcay Borbála aszszonyról. Az ő buzgóságából eredő nagy áldozatkészségének juttat legtöbb részt a 100 éves templomból, melynek helyén az előtt fából épült templom volt, kettő, talán három is. Felsorolta a gyülekezet lelkipásztorának neveit, kiknek magyar hangzású nevei után, tősgyökeres magyar voltukra következett. Részben ennek tulajdonítja, hogy Bööd község megmaradt magyar-nak mind a mai napig. Bővebben foglalkozott Papp Sámuel, Nemes Mózes, Balla József és Gadnay Károlynak, mint a gyülekezet legutóbbi papjainak a jellemzésével, kiknek a templom kerítésén belől porló hamvaikat ez alkalomra emlékkövel tisztelte meg a kegyetes emlékezés. Papp Sámuelnek az egyház, a három utóbbinak hálás gyermekeik, illetve örököseik emeltettek emléket. Az egyház anyagi helyzetére vonatkozólag is jelzi, hogy az mindig első volt az e vidéken levő ref. egyházak között.

Vajha nem vesztene régi nagyságából és dicsőségéből a multjára is büszke böödi egyház soha! Vajha, a többi itt levő egyházaink, ha túl nem szárnyalhatnák is, de legalább utól érhetnék azt! Akkor lenne mindenik kalvinista templom itt az az erős vár, melyből az evangélium világosságának és melegének szétáradása

mellett a magyar nyelv és szellem is megerősödést nyerhetne és diadalmat arathatna a tötság felett, melyet a más hitet vallók szívők, lelkők odaadó melegével ápolnak. — Adja Isten hogy úgy legyen!

Szobonya István.

IRODALOM.

* A „Zemplén Naptára“ az 1894. évre. Ára 40 kr. Tizenegyezrek évfolyama jelent meg ennek a leginkább helyi érdekű naptarnak. A szokásos részekén kívül 28 lapon olvasmányok is vannak benne. Ezek közül a legelső Fejes István „Új évi vers“-e. Polányi Gyula Karsa Ferenc h. árvaszéki elnök rövid életrajzát közli. A derék tisztviselőnek képmása is be van mutatva. Zombory Gedő a zemplénnévközségi főúri családok multjából készített képet közöl, ez alkalommal Andrássy Mártont és Pétert mutatja be. Abonyi Gyulának „A Zsigagyerek“ című elbeszélése után, id. Stépán Gézának „A Csokonai hordója“ című költeménye, aztán Péter Mihálynak „Egy csóka tréfája“ című elbeszélése következik. Tokaj várának ismertetése után még Szini Péternek 4 dalocskáját találjuk a naptár olvasó részében, melybe a folyó évben megyénkben történt újabb események közül is felvehetett volna még egyet-mást a szerkesztő ügyesen feldolgozva.

* „Nemzeti Iskola“ címmel új tanügyi lapot indít Benedek Elek Budapesten. A mutatószám már megjelent belőle s a szerkesztő „Beköszöntő“-je egy minden irányban független, bátor, szókimondó újságnak jelzi, mely a tanárok és tanítók, mindenek felett pedig a nemzeti tanügy igaz érdekeit kívánja szolgálni s küzdeni akar ama szolgátság ellen, a mely a felülről jövő véleményekkel szemben a tanárok és tanítók körében mind jobban terjed s oly tanügyi közvéleményt ohajt teremteni, a melynek minden irányban érezhető hatása legyen. A mutatószám és a szerző neve után ítélve, joga van a tanító világnak jó reménnyel nézni e vállalat elé. A lap hetenkint egyszer, szombaton fog megjelenni s előfizetési ára egész évre csupán 4 frt, évnegyedenkénti előfizetést is elfogad a szerkesztő-kiadó (IX. ker. Liliom utca 35. sz.).

* Előfizetési felhívások. Harmathy Pál kiadó Debrecenből előfizetési felhívást küldött szét Gyöngyössi Sámuelnek hátrahagyott imáira, a melyeket — a boldogult író özvegyének kívánságára — 2 kötetben fog ki nyomtatni. Az imák változatos tárgyúak s az író jó neve, elég biztatás a könyv-vásárlóknak. Ára a 2 kötetnek 2 frt, a mely 1894. január 15-ig küldendő be a kiadóhoz. — Szabolcska Mihály szász-régeni ev. ref. lelkész, a kin betelt már a jóslat, mert nevét megszépítette dalaival, *Hangulatok* cím alatt adja ki újabb költeményeit egy kötetben, a mely még e hó folyamán meg fog jelenni 9—10 ívnyi terjedelemben. Előfizetési ára 3 korona, díszkötésben 5 korona. Ő maga a kiadó is, s az előfizetést folyó hó 15-ig kéri beküldeni. Ajánlatra bizonybizon nem szorúl.

* „A magyar szabadságharc története“ című füzetes vállalatot indított meg Budapesten Gracza György, Kossuth Lajos népszerű történetének írója. A vállalat-hoz — melyet gazdag illustratio fog értékesíteni — Kreith Béla gróf, a fővárosi 1848—49-iki ereklye muzeum és képtár igazgatója állította össze a képeket és műmellekleteket, a melyek száma mintegy 400 db. Az első füzet már szét van küldve s szövege, képei s egész kiállítása méltó a vállalat címéhez s ha a folytatás

meglel a kezdetnek — ez a mű nagyban hozzá fog járulni ahhoz, hogy a nagy idők nagy alakjai s a névtelen hősök küzdelme iránt való tisztelet állandóvá legyen, sőt fokozódjék az újabb nemzedékek szívében. Képei a füzetnek: Egy honvédtábor (színes), Petőfi a Nemzeti dalt szavalja, Kossuth, V. Ferdinánd, Két gúnykép, Buda és Pest látképe 1848 ból. a Pilvax kávéház, Rottenbiller pesti polgármester, a márciusi ifjúság vezetői, Petőfi mint nemzetőr, Nyári Pál, a bécsi forradalom kitörése, Vasvári Pál s ezeken felül a Nemzeti dal hű másolatban nyomtatva és kéziratban. Egy egy füzet ára csak 30 kr. Az egész 30 füzetre van tervezve. Előfizetési összegek Lampel Róbert kiadóhoz küldendők (Budapest, Andrássy-út 21 szám).

* Észrevételek a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület 1893. áprilisi jegyzőkönyvére A vetésnek, a külső mezei gazdálkodásnak ez idő szerint vége van, szobánk csendes tűzhelyéhez kényszerít bennünket is a nyugalomra, téli álomra készülő természet. Mi, a kik a természetnek munkás időszakaiban alig tudunk időt szakítani arra, hogy naponként legalább csak annyit olvassunk, hogy a művelt társadalom nem tudományos, de mindennapi kérdéseire hozzájárulhassunk; ebben az időben, a midőn családunk jövőjeért, a mindennapi kenyérnek keserves úton való megszerzéseért tényleg nem csak gondolatban kell küzdenünk, ha nem kedvből, kényszerűségből mindenesetre: nagyobb mérvben hozzáfogunk az olvasáshoz, mintegy pótlandók a nyárban mulasztottakat, hogy vessünk a léleknek is. Amde mily sokan vagyunk abban a szerencsétlen helyzetben, hogy a legszükségesebb, legnélkülözhetlenebb irodalmi termékeket csak hirdetésből ismerjük. Így aztán előszedegetjük hiányos könyvtárunk sorról-sorra, betűről-betűre ösmeretes darabjait. Keresgetésünk közben kezünkbe akad egy-egy bennünket közelebből érdeklő iskolai értesítő, megnézzük és örömmel, vigasztalódva tesszük le, a midőn látjuk, hogy hány szegény ember gyermeke nyer ott igen csekély összegért teljes ellátást; kezünkbe akad egy-egy névkönyv, átforgatjuk, keresgetjük, vajjon megtaláljuk-e legalább nevét annak az alma mater falai között szívünkhöz forrott és keblünkhöz nőtt jó barátnak, a kivel együtt szőttük jövőnknek szálait; kezünkbe akad egyházkerületünk jegyzőkönyve, a melyből kitűnik, hogy egyházkerületünk szeretve tisztelt képviselői bölcs vezérletükkel egyházaink javát és felvirágozását mint mozdítják elő s némi öröm lepi meg szívünket, a mint a jegyzőkönyvből olvassuk, hogy a papi özv. árvtár állása megengedi az évi osztalék fel-emelését stb.

De mert az ember, különösen a természetnek ebben a mindent eltemetni, sírba fektetni készülő időszakában, tele borongó gondolatokkal, unalmában hibát keres ott is, a hol pedig nincs. Ime, a főt. Tiszáninneni ev. ref. egyházkerület 1893. ápril. 25—27-én Miskolcon tartott közgyűlésének jegyzőkönyve került kezembe s miután azt már régebben átolvastam, új dolgot nem találtam benne, elkezdtem az egyházkerület különböző pénztárainak számadásait összegezni; nem azért, hogy ezt kontrollozzam, nem: mert ahhoz jogom nincs hanem igenis egészen véletlenül, unalomból. És ime, a jegyzőkönyvben levő kimutatás és az általam tett összegezés szerint a különbözet sok helyütt egészen elűtő, nagyon lényeges. De vegyük azokat sorjában:

a) Közigazgatási pénztár:

Bevétel . . .	11011 frt 49 ² / ₁₀ kr.
Kiadás . . .	9689 „ 45 — „
	1122 frt 4 kr.

Kint levő tőke	41219	frt	35	kr.
Kamathátralék	3197	"	45	"
Pénztári maradvány . . .	1122	"	4 ² / ₁₀	kr.

Összesen 45538 frt 84²/₁₀ kr.

s ha áll az, hogy 1891 végén volt: 42870 " 37⁵/₁₀ "
a szaporodás: 2668 " 46⁷/₁₀ "
a jegyzőkönyv szerint pedig:

Bevétel . . . . 10921 frt 49 kr.

Kiadás . . . . 9684 " 45 "

A szaporodás pedig 2783 frt 46⁵/₁₀ kr., bár itt összegezve sem helyesen van, mert feltéve, hogy helyes a tár állásának (1. kint levő tőke, 2. kamathátralék és 3. a pénztári maradvány) összegezése és az 1891. évi kimutatás, a szaporodás nem 2783 frt 46⁵/₁₀ kr. volna, hanem 2183 frt 46⁵/₁₀ kt.

b) Püspöki hivatalt illető pénztár.

Szerintem: a jkönyv szerint:

Bevétel 2944 frt 52 kr. 2944 frt 52 kr.

Kiadás 3833 " 42 " 3833 " 42 "

Túlkiadás 888 frt 90 kr. 888 frt 91 kr.

A tár állása 17775 " 73 " 17775 " 72 "

c) Fő-leányneveldei pénztár.

Szerintem: a jkönyv szerint:

Bevétel 15382 frt 13 kr. 15382 frt 13 kr.

Kiadás 15304 " 64 " 15204 " 64 "

Pénzt. mar. 77 frt 49 kr. 177 frt 49 kr.

A fedezetlen tartozás nem 4462 frt 34 kr., hanem 8318 frt 34 kr.

j) Vay Mocsány-alap.

Szerintem: a jkönyv szerint:

Bevétel 37400 frt 60 kr. 37710 frt 60 kr.

Kiadás 36499 " 47 " 36499 " 57 "

A pénztári maradvány nem 1211 frt 3 kr., hanem 1211 frt 13 kr.

l) Papi özvegy s árvtár.

Szerintem: a jkönyv szerint:

Bevétel 42798 frt 47 kr. 42789 frt 47 kr.

Kiadás 42325 " 10 " 42325 " 10 "

Pénzt. mar. 473 frt 37 kr. 437 frt 37 kr.

A midőn pedig a tár állása egyenként és részletesen fel van tüntetve s összegezve, a végösszegnek lennie kellene 157964 frt 19 kr. és 158000 19 kr. van; holott, ha a fenti adatok mind helyesek, csakugyan 158000 frt 19 kr.-nak kell lennie, pedig nem mindegy: akár 437 forint, akár 473 frt pénztári maradványt adok a kintlevő tőke és kamathátralékhoz.

n) Szükösök tára.

Szerintem: a jkönyv szerint:

Bevétel 9542 frt 61⁵/₁₀ kr. 10042 frt 68 kr.

Kiadás jó. E tárnál pénztári maradványnak fel van tüntetve 443 frt 85 kr., holott pénztári túlkiadás van 56 frt 21⁵/₁₀ kr. És így e tár állása nem 43686 frt 32 kr., hanem 43186 frt 25⁵/₁₀ kr., s ha 1891 végén 43077 frt 66⁵/₁₀ kr. volt, a szaporodás nem 608 frt 65⁵/₁₀ kr., mint a jegyzőkönyvben van, hanem csak 108 frt 59 kr.

ny) Hollandi gyámtár.

Bevétel jó, 10597 frt 79 kr., a kiadás azonban nem 10441 frt 44 kr., hanem 10451 frt 44 kr. A pénztári maradvány sem 146 frt 31 kr., hanem 156 frt 35 kr. A tár állása sem jól van összegezve, mert nem 76, hanem 72 kr.; de a tár tulajdonképeni állása nem 62135 frt 76 kr., hanem 62145 frt 76 kr., a szaporo-

dás pedig nem 2038 frt 27⁵/₁₀ kr., hanem 2048 forint 27⁵/₁₀ krt tesz; a 72 lapon pedig a Tolcsvai N. Gedeon-féle alapján a tár állása nem 23215 frt 73 kr., hanem 23215 frt 32 kr. lesz.

És most engedjen meg a főt. egyházkerület, engedjen meg a jegyzőkönyvet szerkesztett jegyzői kar, hogy tollat fogtam kezembe. Nagyon jól tudom én, teljes hittem és meggyőződése a felől, hogy egy, gyermekeit legnagyobb vagyonának és büszkeségének tartó édestanya féltőbb gondnal nem függ gyermekei jövője és sorsa felett, mint főt. egyházkerületünk egyes jótékony-célú pénztárainak sorsa és jövője felett; de hát ezt a jegyzőkönyvet kezébe veheti olyan egyén is, a kivel, ha lelkemet kiteszem is, nem fogom tudni elhíttetni, hogy itt csak papirosan a hiba, az ő rémképeket látó szemei előtt a valóságnak meg nem felelő kép fog rajzolódni. Ennyi a sajtóhibából is sok. Gyurkó Barna.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— Lapunk megrendelőit, a kik az előfizetési díjja hátralékban vannak, tisztelettel kérjük: legyenek szívesek kötelezettségüknek folyó évi december hó 20-ig eleget tenni, hogy az eddiginél jóval terjedelmesebb lapunk felszaporodott kiadásait fedezhessük; másrésről ne legyen kénytelen Irodalmi Körünk a hátralékos díjakat az újabb költséget okozó postai megbízás útján hajtani be.

A kiadóhivatal.

— S.-a.-Ujhely contra Sárospatak. Kőrös és Kecskemét sorsa fenyeget bennünket S.-a.-Ujhely városának mély bölcseségű képviselőtestülete miatt. »E napokban« történt, mint a »Zemplén«-ben olvassuk (49 sz.), hogy — a peronospora ellen való védekezés módzataival kapcsolatban — Sárospataknak szolgabíróság után való vágyódását is szóba hozta valamely megye-székhelyi városi atya. És lőn felháborodás! A »Zemplén« restelt részletes tudósítást közölni a nevezetes gyűlésről s csak úgy a »Különlék« közé dugta be a bölcs határozatot, a mely szerint a képviselőtestület a vármegye törvényhatósági bizottságának azt a határozatát, »mely Sárospatak székhelyül egy új szolgabírói járás felállítására vonatkozik, Ujhely város közönségére sérelmesnek találván, utasította az előjáróságot, hogy az ellen felelőlegességét adja be.« Hir szerint egyik legközelebb összehívandó gyűlésen ilyen indítványt fog tenni egy Ujhely-városi atya: »tekintettel arra, hogy az Ujhely városi ügyvédek, megyei bírók s egyéb hivatalnokok részben a sárospataki főiskolában nevelkedtek, a mi Ujhelynek, mint megyei központnak szégyenére válik; tekintettel továbbá arra, hogy a Bodrog folyót a hozzá méltó megyei központtól csak Sárospatak ős kapzsisága, vagy a lázongó Rákócyak telhetetlensége terelhette el: utasíttatik a vármegyei bizottság a sárospataki collegiumnak Ujhelybe, a Bodrog folyónak pedig Ujhely mellé leendő mielőbbi átszarmaztatására. Igaz, hogy Trefort még a piarista gimnáziumot sem volt hajlandó kiegészíteni az Ujhely városi honatyák kedvéért; de hát: »tempora mutantur.« Kiváncsian várjuk a felsőbb határozatot, a magasabb jóakarat nyilvánulását!!...

— A népoktatási törvény jubileuma Sárospatakon. Az állami tanítóképezde f. hó 7-én délelőtt, minden feltűnés kikerülésével, egészen saját zárt körében ünnepelte meg az 1868. XXXVIII. t.-cikk 25-ik évfordulóját. A tanári karon és tanuló ifjúságon kívül csak az igazgató-tanácsnak egyetlen tagja — Bálint Dezső ref. lel-

kész — volt jelen az ünnepélyen, a melyen *Dezső Lajos* igazgatót népoktatásunk multját, a jubiláris törvény kezeltetését, célzait s hatását érdemileg méltató s nagy figyelemmel hallgatott ünnepi beszédet mondott. Egész terjedelmében be fogjuk azt mutatni lapunk t. olvasóinak. A kegyeletes szép ünnep szélesebb körben is jó-tékony hatást gyakorolt volna.

— **»Kérdező«-nek felelet** cím alatt egy terjedelmesebb iratott küldött lapunk szerkesztőségéhez *Oláh Péter* böödi ref. lelkes, a melyben azzal indokolja »kérdező« által kifogásolt eljárását: 1. hogy csak javított és nem új templomot avattak fel Böödben, 2. hogy az esperes súlyos betegségéről biztos forrásból nyert értesítést, 3. hogy az egyházmegyei gondnokot — mint legjobb tanácsadójukat — örömet és a legnagyobb tisztelettel hívták volna meg, de »az idő hullámainak úszója és nem vezére az ember.« Végül figyelmezteti »kérdező«-t, hogy ne espereskedjék. — Miután a felelet írója meg van elégedve a mi szerkesztői megjegyzésünkkel, elégnek tartottunk csak ennyit felemlíteni védekezéséből. Különben pedig apró hibáink elé is jó néha tükröt tartanunk, hogy a nagyobbakat elkerülvén, mindenek ékesen és szép rendben folyjanak.

— **A középiskolai tanulók törvényes korának megállapítása** végett a vallás- és közoktatási miniszter a következő rendeletet bocsátotta ki: »Ujabbán több oly eset merült fel, hogy érettségi vizsgálaton álló középiskolai tanulók a törvényes kort nem érték el. E törvénybe ütköző esetek elkerülése végett felhívom a főigazgatóságot, utasítsa a középiskolák igazgatóit, hogy a beíratások alkalmával szigorúan vegyék számba a tanulók életkorát s a mennyiben az illetőkről akár az I. osztályra, akár a többi osztályokra való jelentkezés alkalmával kiderülne, hogy az 1883. évi XXX. t-cz. 10 §-ának nem felelnek meg, mindenkor utasítsák vissza az igazgatók. Egyúttal a főigazgatóságot is figyelmeztetem, hogy a szóbeli érettségi vizsgálatok előtt a jelentkező tanulók korát mindig vizsgálja meg s az érettségi vizsgálatra oly tanulókat ne bocsásson, kik a törvényes életkort el nem érték.

— **A tankönyvek bírálata és engedélyezése** valószínűleg módosíttatni fog. Csáky gróf vallás- és közoktatási miniszter felhívta a közoktatási tanácsot, hogy a tankönyv-bírálat és engedélyezés ügyét, nevezetesen a fenálló rendszernek életbeléptetése óta kifejtett gyakorlatot és eredményeket a kapcsolatos kérdésekkel együtt vegye alapos vizsgálat alá s tegyen javaslatot arra nézve, hogy a tanügy érdekében szükséges e továbbra is fentartani a rendszeres tankönyv-bírálatot általában minden iskolára nézve, vagy nem volna-e esetleg a tankönyv-bírálat csupán a népoktatási tanintézetekre szorítandó, a középiskolákra nézve megszüntethető. Ha a tanács azon meggyőződésre jutna, hogy a rendszeres tankönyv-bírálat minden irányban, vagy legalább a középiskolákra mellőzhető, javaslatot tesz arra nézve is, hogy minő intézkedésekkel lehet meggátolni a gyakori tankönyv változtatást, valamint azt, hogy a szabad verseny a tanügy érdekeit kockáztassa.

— **Az ág. ev. kerületek új felosztása** végett egy nagy bizottságot nevezett ki az egyetemes gyűlés, a mely Prónay Dezső báró elnöke alatt a mult hó végén s ennek elején gyűlésezett Budapesten s elfogadta a 9 tagú albizottság kikerekítési tervezetét, a mely szerint a kerületek eddigi nevének fentartása mellett a *dunán-inneni* egyházkerületbe osztatnék: Árva-Liptó, mint új egyházmegye, (de elvétnék a régi Liptó megyéből 9

egyházközség a tiszai kerülethez), továbbá Mosony, Nyitra, Pozsony város és megye, Trencsén, Fehér-Komárom, Bars, Alsó-Hontból 7 egyházközség, Alsó-Nógrádból 22. A *tiszai* kerülethez a főnebb említett 9 egyházközségen kívül csatolatnák még az újonnan alakítandó békés-aradi egyházmegye. A *bányai* egyházkerület az elébbi két egyházkerülethez csatolt területein kívül a többit megtartaná és megkapná a *turóci* egyházmegyét. A *dunántúli* kerület — Fehér-Komáromon kívül — maradna a régi határai között. Ilyen módon a pánszláv elem mindenütt kisebbséggé lesz összetörpítve.

— **A jezsuiták Németországban.** A Bismark-féle büszke jelszó: »Canossába nem megyünk« — évről-évre veszít régi jelentőségéből, mert a mesterileg szervezett katolicizmus a német birodalmi gyűlésen is úgy tudta magát érvényesíteni, hogy engedményekre kényszerítette a tényleges prot. többséget s a kormányon ülőket. Hosszú vita után kimondta, folyó hó 1-én a birodalmi gyűlés 136 ellen 173 szavazattal, hogy a jezsuita rend megletelepedését gátló törvényt eltörli. Erre a lépésre — a centrum nézete szerint — a szocialdemokratizmus megfékezése — s a birodalom békéjének biztosítása végett is szükség volt. — Szép béke lesz az, a melyet a jezsuiták fognak csinálni. A szabadelvűek különben bíznak a Német birodalom erejében, hogy azon a jezsuitizmus sem diadalmaskodhatik.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

F. Gy. Nagy köszönet érte. A nyomdában van, de most nem volt beszorítható. Máskorra is kérjük szíves figyelmét. — R. K. Megírtam a választ a nyílt levél-félére, azt hiszem, nem szükséges vele a közönséget is mulattatnunk. — U. J. A fiatalos hévvel írott replikát most kiszorította az egyházpolitika. — Sz. J. Mi jobban igyekeztünk a kiadással mint az érdeklettek a beküldéssel. Az effélékkel való késlekedést a lapnak szokták — rendszerint — felróvni; pedig hát külön tudósítók küldésére nincs módunk. — Az utólagos jó akaratért is fogadjuk köszönetünket. — O. P. Levelet írok felvilágosításul. — G. P. Az a bizonyos lap itt nem található. Intézkedtem, hogy e rossz hírt jókor megkaphasd. — Cs. P. Az a dunántúli munka igen derék, már most közöltük volna, ha egyéb közbe nem jön. — Dr. H. J. Ismét írtam a kiadvány ügyében. Rajtam nem török meg a dolog. — Cántor. Bizony megint csak kimaradt az, de azért megéri a karácsonyi oktetienül.

HIRDETÉS.

„THE GRESHAM“
életbiztosító társaság.
Londonban.

Magyarországi fiók:

Budapest,

Ferenc-József-tér 5-6. szám a
társaság házában.

Ausztriai fiók:

Bees,

Glaßlastrasse 1. szám a. a
társaság házában.

A társaság vagyona 1891. június 30	frk.	117,550.797.—
Evi bevétel biztosítások és kamatból		
1891. évi június 30 -án	»	20,725 259.—
Kifizetések biztosítási és járadéki szerződésekre s visszavásárlások stb. után		
a társaság fennállása óta (1848)	»	249,311 449 —
A legutóbbi 12 havi üzleti idő alatt		
értékig nyújtottak be ajánlatok, miáltal a társaság fennállása óta be-		
nyújtott ajánlatok összesértéke	»	1,728,184 555.—
értékre megy.		

Prospectusokkal és díjtáblázatokkal, melyek alapján a társaság kötvényeket kiállít, továbbá ajánlatokkal, díjmentesen szolgáltatnak az osztrák-magyar monarchia minden nagyobb városában 10-10 az ügynök urak és a magyar és osztrák fiókok.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrészes
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A t. olvasóhoz.« A szerkesztőség. — »Keményebb nemzedék.« *Ferenczy Gyula.* — »Balatonmelléki viszhang.« *Szeness Imre.* — »Középiskolai történelmi oktatásunk és történelmi tankönyveink.« *Kiss Lajos.* — »Ünnepi beszéd a népoktatási törvény 25-ik évfordulóján.« *Dezső Lajos.* — »Kántálás.« *Cántor.* — »Általános tisztújítás Felső-Baranyában.« *Akárki.* — »Vegyes közlemények.« — »Pályázatok.« — »Hirdetés.«

A t. olvasóhoz.

A „Sárospataki Irodalmi Kör“ december hó 9-ikén tartott népes gyűlésében közlönyének, a „Sárospataki Lapok“-nak további fentartását egyhangúlag elhatározta s ennek irányát, szellemét helyesélvén, szerkesztésének fáradozásait előismerésével méltányolta.

Többet is tett. Kimondta, hogy 1. Közlönyét az ez évinél jobb s tartósabb papiroson kívánja nyomtatni. 2. Épségének megóvása végett borítékban fogja szétküldözni. 3. Magát, mint irodalmi testületet szélesebb alapokon s oly módon szervezi újra, hogy — mint a főiskola és a protestáns egyház nagy érdekeiért melegen érző lelkek szövetsége — ki- és befelé való hatásában a lehetőségig hódító és termékenyítő legyen.

A „Sárospataki Irodalmi Kör“ bízik a hazai prot. egyház műveltebb elemeiben, kivált pedig vezérszerepre hivatott papi és világi tagjaiban, hogy különösen ma, a korszakos reformok összetorlódásának idején, vele együtt mélyen át vannak hatva a prot. sajtó magas hivatásától s ennek önzetlen, nemes és fáradoalmas munkáját s közelségéről a „Sárospataki Lapok“ 12 év próbája által igazolt hűségét tudni fogják érdemileg jutalmazni.

Az irodalmi körnek eme bizodalomával köszöntjük mi is a t. olvasót s a buzgó, önfeláldozó munkatársakat, mikor a „Sárospataki Lapok“ további szerkesztésére az irodalmi kör újra szervezkedésébe vetett édes hittel s a prot. egyház és iskola iránt eddig tanúsított szeretetünkkel vállalkozunk.

Mély tisztelettel kérjük a t. olvasóknak és munkatársaknak további jóakarátát.

Sárospatak, 1893. dec. 16.

A „Sárospataki Lapok“ szerkesztősége.

Lapunk jelen számához egy félfelvétel van csatolva.

Keményebb nemzedék.

Nem Horáczius volt az első, a ki felpanaszolta az utódok elkényelmesedését és feldicsérte az őseket, a kik szabelli kapákkal napestig birták még forgatni a rögtöt. S nem én leszek a legutolsó, ki a lágy idők, lágy emberekről említést tesz.

Tudom, hogy e panaszok, mint az üres templomokról és a vallásos buzgóság hanyatlásáról időközönként felhangzó jajok, mind körbe futnak. Mint a veszedelemmel fenyegető üstökösök feltűnedeznek a látó határon és elhaladnak ismét. Az emberiség futása szabályozatlan folyamként hömpölyög tova. Folyvást rontja partjait s nagyobb-nagyobb kanyarulatokban tekergőzik odább; mind renyhébbé válik eleven mozgása, míg egy hatalmas áradáskor ismét egyenes medret ás magának és önerején kijavítja a nagygyá lett hibát.

Azonban úgy vagyok meggyőződve, hogy a társadalom gyengülése, az általános elpuhultság ma a szokottnál is nagyobb mértékben fenyeget. A mesteresség és művészet terjedése, a felfedező ész diadalai, a modern társadalmi élet mozgalmi között naponta szűkebb körre szorúl a természetes egyszerű élet, hanyatlak a nemes ideál, elcsenevész az erő és összecsukadni készül a robbanásig fokozott szellemi erő kifejtés tamasztó pontja, az emberi test.

Hogyan kell lakni? hogyan öltözködni, élvezni, élni? Egész tudomány lett közöttünk. A józan hygien, melyet hangsúlyozunk; a művészet, a józólés, a tudomány, a gyors élni vágyás, mind összeesküdtek ellenünk, hogy elpuhítsanak, megrontsanak és testünk ellenálló képességét elvegyék. S ha látom a vagyon-hajrást szédélgéseit, a fényűzés harapódzó kultuszát, a test vágyainak művészetté fokozódott dédelgetéseit, a kiélt embereket, az örültségi eseteknek gyorsan szaporodó félelmes jelenségeit; s ha olvasom a statisztika bizonyosság-tételét a modern nemzeteknek fokozatos fogyása felől, azt a raffinált módot, melylyel utódjaiktól megszabadulni törekednek: megundorodom a fényes haladástól és azt sejtem, hogy egy elsüllyedő világ partjain járdalunk.

Valóban itt az ideje egy hatalmas áradásnak, mely az emberiség futását ismét helyesebb mederbe terelje át. Egy egészséges visszahatásra van szükség,

mely a modern civilizáció vívmányai, a helyes irányú haladás és századvégi társadalmi mozgalmak és az emberi test és lélek igaz követelményei között összehangzást létesítsen.

És erre nagyon kevés, a mi eddig történik.

A romlás fájának átkos gyökerére nem vetették a fejszét.

Csak takargató szerekről beszélnek. Csak tornát, iskolai játékokat és más efféle divatos szölamokat emlegetnek. A kezelést a lélek ellen kell pedig megindítani. Azokkal a modern torna-játékokkal, melyeket az országos torna-versenyen, a budapesti közönség megtapsolt s a közoktatási miniszter feldicsért, a szarvasiak vagy nem tudom melyik iskolának híres medve-tánc- s egyéb clown-mutatványaiával ott vagyunk, a hol a mi felülmúlhatatlan Jókaink Arany Nábóbjá, ki hideg fürdőt veszen és keserű mandulát eszik, hogy a következő korhelységet megbírni tudja.

Torna, atletika, testedző gyakorlatok mind szükségesek. Elhiszem, hogy ezek által mesterségesen is segélyre kell sietni a testi erőben hanyatló ifjúságnak. Jutalommal, dicsérettel is. De talán jobb lenne, ha büntetni kellene őket, mint apáikat, kik a Bodrog partján, a debreceni Nagy Erdőn vagy egyebütt a játszó helyeken, a fürdő helyek miatt áthágták az iskolai fegyelmet. De az igaz, hogy évenként ötször, hatalmas batyuval, megtették Szatmártól Sárospatakig és szülőhelyüktől a kollegiumig az utat oda és vissza gyalog.

Mindegy. Bizonyos, hogy nem pusztán az ifjúságról, nem csak a tanulókról van szó, hanem mindnyájunkról, a társadalomról. Ide pedig az az orvosság kevés. Nem elég az egyoldalu torna a nevelésben sem. A régi tradíciókhoz kell folyamodni s e tradíciókat megtaláljuk nem csak a spártaiak nevelés-rendszerében, iskoláink mulijában, hanem a vallásban és még közelebb saját egyházi rendszerünkben, a kálvinizmusban is.

Nem csak a praedestináció dogmája; egyszerű bibliai kultuszunk, szegénységgel terhes viszonyaink, folyvást fenyegetett lételünk, vértanúinknak és hitvallóinknak hosszú sora, a külső-belső szabadság felé törekvéseink is okozták, hogy vallásunk bizonyos komor színezetet nyerjen, hogy híveink, a mint nevezik, nyakas kálvinista magyarokká váljanak, hogy a divat, fényűzés, korrupció utóljára rontsanak be nálunk, hogy az uralkodó önzéssel szemben minden rendű és rangú hitsorsainknak kisebb nagyobb önkéntes áldozatai és sokszor fejedelmi alapítványai még mindig tiltakozzanak. Az erős kálvinista öntudathoz kell menekülnünk ma is.

Igaz, hogy ennek mély vizében a művészi érzék, a fényűzés és a kényelem, az egyén szépen kicirkalmazott elegáns begyakorlása csaknem teljesen elmerült.

Kettő magaslott ki belőle csupán. A földi és égi hon. Sziget volt az első, melyet a tenger árjai ostromolnak; a másik pedig felettök a menny. Lakóinak szívében a kettőnek lángzó szerelme mellett, a mit a mérhetetlen vizek, a levegő és a fényes napsugár sugalt, csak ez élet feltétel maradt: szabadság végtelenség.

Ezek most is meg fognak segíteni.

De nem csak vallásunk jelleme az, a mi arra készítet, hogy a magyar társadalomnak egy új, testben és lélekben erős nemzedék felnevelésével fentartó erőt kölcsönözzünk; saját helyzetünk is követeli ezt.

Anyagilag szegények vagyunk. A világ mai követelményeivel szemben alig tudunk már megállani. Vagy

össze fog azért omlani tarthatatlan hivatalos egyháztársadalmi helyzetünk és papi, tanári, tanítói katedráink üresen maradnak, vagy anyagilag is újra szervezkedünk.

Higgyük, hogy ez utóbbi lesz.

Gömörből, innen-onnan kedvezőbb szelek fujnak.

De addig is és a mellett is elengedhetetlen, hogy ifjaink, papjaink, tanáraink, tanítóink, híveink neveltetésébe be ne hozzuk egy szigorubb irányt.

Tudjanak jobban tűrni és többet szenvedni, mint mi. Iskoláink vegyék fel ismét a kicsúfolt mentor szerepet, ne csak tanítsanak, hanem neveljenek is. Ne bízzák a társadalomra és a rendőség ellenőrzésére az ifjakat egyedül. Ügyeljenek fel rájuk mindenütt és testi derékséget is bennök megbecsülnék és a korszellemével összhangban arra őket rá neveljék. Akkor bizonynyal elbirják még télben is a templomot, a studiumokat és az élet terhet is.

Ime oda tértem, a mit a *Buza János* derék cikke fejteget. Tulajdonképen az volt kiindulási pontom is, csak mélyebb medret akartam ásni e fontos kérdésnek. Csak arra törekedtem, hogy midőn szívemből helyeslem az általa elmondottakat, némi világosságot vessek arra az utra, melyen a jövő nemzedék nevelésében a magyar társadalomnak segítségére lehetünk, s ez a nemzeti hivatás itt a kálvinizmus szigorubb vonásainak kidomborítása: *a végtelenség erős érzése és egy keményebb nemzedék.*

Ferenczy Gyula.

krassói lelkész.

Balatonmelléki viszhang.

A gömöri ev. ref. lelkészi értekezlet javaslatára, a lelkészi fizetések tárgyában.

A mint megkaptam a póstáról fentebb írott füzetkét, olvasván a címlapot, azonnal hozzálatam annak beható tanulmányozásához; tudván azt, hogy közös sebünk orvoslását célozza a munkálat.

Nagyon helyeslem a gömöri testvérek azon eljárását, hogy véleményüket másokkal megosztva, a legszélesebb körben elterjeszteni jónak látták. Quod capita: tot sensus. Hozzá szölok én, szöljön hozzá más is. A közös célnak okvetlen el kell éretni.

Helyesen fogta fel a gömöri értekezlet azon szempontot, hogy elsőben is conscribálni kell, — mégpedig egészséges alapon — a lelkészi fizetéseket. Egészséges alapot mondtam, mert a multban bizony történtek valóban neveltséges fonákságok. Például: egyházmegyénkben van egy oly egyház, melynek ez idő szerint azért nincs tanítója, mert a tanítói fizetés nem hogy a minimumot — mit az országos törvény megállapított — megütné, de alig megy 150—160 frtra. A lelkész mindenféle deputatumban két annyit kap az egyháztól, mint a mennyit a tanító kapna. S mi történt az egyházzal az 1883-ik évi összeírás alkalmával?! Az, hogy az ott lelkészkedő kedves páter hivatalosan betérjesztette, hogy az ő conventioja 1100 frtot tesz ki. Felszámítása természetesen mosolyt csalt elő s interpelláltatván az illető, úgy vágta ki magát, hogy neki a jó balatoni levegő mégér 100 frtot, a balatoni fürdés 100 frtot; azon körülmény, miszerint akkor ehetik halat — mint halat szerető egyén — a mikor akarja, ez is mégér 100 frtot; a szép kilátás a somogyi partokra: 100 frt; Balaton Füred közelsége 100 frt; falumon keresztül országút menvén, ha a szolgabíró arra jár és meglátogat: ez tekintélyemet emeli, ez is mégér 100 frtot stb. Mindezen biztos accidentiák dacára, a múlt évben a kedves pater a közalaphoz segélyért folyamodván: iga-

zolt szegénységére tekintettel, kapott 50 frt segélyt. Ez esetről a lelkész a hibás. Mondok egy más esetet.

1879-ben még egyházkerületünk a 800 frtos minimumot tartotta fenn. Jött az idő, hogy egy egyházat be kell tölteni. Felhivatik az egyház arra, hogy a charta jövedelmét mutassa ki. Az egyház presbitériuma kihoz papíron 804 frt biztos jövedelmet. Megkapták erre a papvasztási engedélyt. Megtörtént a választás. Szerencsétlenségemre a nép bizalma én felém hajolván, én állítottam be lelkészül, az országos hírvű Tihanyból, hol mint administrator 400 frt fix fizetéssel működtem. Elfoglalván új állomásomat, akkor láttam, hogy bizony csöbörből vödörbe jutottam, mert a 804 frt a három év alatt, — mennyit ott töltöttem el — sohasem lett több 315—320 frtnál. Ez esetről hibás az egyház, de az egyházmegye is, a ki jóváhagyta a becslést.

Tehát a conventio felszámítást eszközöljék egészséges alapon, akár az egyetemes egyház, akár az egyházkerület által s kellő utasítással ellátott deputatiók. Ezek a charták positioit egyöntetűen számítsák át pénzértékre. Nem is nagy előkészület kell hozzá. Előttünk fekszik már a modell: a tanítói és kántori fizetések felszámítása a járási szolgabírák munkálataiban. E számítást nem egyházi, hanem politikai hatóság eszközölte s ha nyomdoka lépjünk, legkevesebbé sem vádolhatnak bennünket, hogy részrehajlólag vagy egyoldalúlag járt el a comissio. Ha a járási szolgabírák egyöntetűen tudtak eljárni — miniszteri rendeletre — munkálataikban: miért ne tudna az egyházi küldöttség is így cselekedni conventi vagy egyházkerületi utasításra? Nagyon fontos tény lenne ez!!

Ha az összeírás fogatosított, akkor, mint a gömöri értekezlet nagyon helyesen mondja, szigorúan ragaszkodni kell a 800 frt minimumhoz; még pedig oly formán, hogy ha a lelkész ohajtja conventióját pénzben felvenni: ezt tehesse. Természetesen nem úgy értem, hogy egyik évben terményekben, talán a másikon pénzben, hanem hivatalba beállásakor tartoznék nyilatkozni a felől, hogy mint kívánja fizetését effectualni.

Ugy de, ha 800 frtot veszünk fel minimumnak, akkor nagyon megfogynak anyaegyházaink úgy Tiszáninnen, mint Dunántúl. Mert hogy a gyülekezetek magok erejétől javítsák fel belhivatalnokaik conventioit, ehhez én nagyon vékony reményt fűzök. Vidékünkön van oly egyház — és nem csak egy — hol az egyes egyházi adót fizető családfő egyházi adója megközelíti országos adója kétszeresét, pedig a phylloxera itt sem hagyott semmit, eddig a szőlőhegy adta a főjövedelmet.

Szerintem két út van a tömkelegből való kibontakozásra.

I. Helyesebb gazdálkodással.

II. Az államnak nagyobb segítségével.

I.

Nézzük elsőben is gazdálkodásunk helytelenségét. Ha részrehajlatlan, igazságos alapon akarjuk gazdálkodásunkat ez ideig bírni, lehetetlen, hogy arra a végpontra ne jussunk, miszerint eddigi rendszerünkkel — a gazdálkodásban — szakítanunk kell!! Mert, ha visszapillantunk egyházgazdasági rendszerünkre s tekintjük azt eredményeiben, lehetetlen, hogy szegényérzet ne keljen bennünk, midőn akár az államsegély, akár a domesztika minden rendszeres oeconomia nélkülöző elforgácsolását látjuk.

Ha nézzük az államsegély valódi rendeltetését, úgy találjuk, hogy ez csupán szegény egyházak és szegény lelkészek felsegélésére adatik. De több egyházkerületben ez összeg annyira megnyirbáltatik, hogy e kettő kap be-

lőle legkevesebbet. Szerintem legcélszerűbb volna ezt — ha mint legközelebb olvasom, a két prot. egyháznál fel emeltetik 150,000 frtra — nem szétforgácsolni, hanem annak az egyházkerületnek adni egy egész összegben, hol a sürgős kielégítést a szükség legjobban igényli. Ilyen lejtőn levő egyházkerületeink ez idő szerint: Tiszáninnen és Dunántúl. Mindkettőt a phylloxera tette tönkre. Már most, ha p. o. Tiszáninnen egy összegben megkapná az egész — 5 superintendentiának kiutalt — összeg államsegélyt; annak ismét teendője lenne kipuhatólni azt, hol és melyik egyházmegyében van a legnagyobb szükség?! p. o. az alsózempléni traktusban. Adja oda az egyházkerület az egész összeget az alsózempléni egyházmegyének oly kikötéssel, hogy azt, mint egyházmegyei törzsvagyont, 5%-os kamattal gyümölcsoztesse. Az esedékes évi kamatokból évenként egy egyházat segítsen fel, még pedig úgy, hogy ingatlan birtokot vásároljon az egyház és csakis arra, illetőleg annak vételárába adatnék át az összeg. Ha tehát lenne az államsegély-összeg 60,000 frt, ennek 5%-os kamatja minden évben 3000 frt. Ismerve a zempléni állapotokat, 3000 frtos birtokkal alaposan segítve lenne azon az egyházon, a melyik annak élvezetébe lépne. A 60,000 frt államsegélyi tőke elhelyezését is úgy lehetne eszközölni, hogy az az egyháznak adatnék, szinte birtokba helyezés céljából, 3000 frtos kötvényre egy egyháznak. Így a 60,000 frt elhelyezhető volna 20 egyházban. A 20 egyháznak a 3000 frtos birtokból lenne oly jövedelme — feltéve, hogy a birtokot házilag kezeli, — hogy az egyházmegyének fizetendő 5%-os kamatnak — 150 frt — a bruttó jövedelemből levonása után a nettó felérne azzal a segéllyel, a mit most csak reményl a kétségbeesés szélén. Már most, ha a 60,000 frt 20 egyháznak adatott s az birtokba fektette, ezen már némileg segítve van, de alaposan van segítve a 60,000 frt egy évi kamatjával a 21-ik egyházon. Felvéve, hogy az alsózempléni traktusban van 30 IV-ed osztályú egyház, ebből már egy év múlva segítve van 21-en, vár csak 9. Így tíz év múlva az alsózempléni egyházmegyében minden IV-ed osztályú egyház az államsegélyből 3000 frtos birtokot vásárolt, a mi ugyan meg van terhelve, de a mint a sorrendben a 3000 frtos dotatio reá kerül, az egyházmegye visszaadja adósságlevelüket és a birtok tehermentesen az egyházé marad. E mellett a traktusnak folyton meg lesz a biztos helyre helyezett 60,000 frt tőkéje, a mivel a reorganisatiót tovább folytatja.

Ha már most 1894-ben kapta Tiszáninnen az államsegélyt egy summában, utánna kapná 1895-ben Dunántúl, 1896-ban Erdély, 1897-ben Tiszántúl, 1898-ban Dunamellék, 1899-ben kapná ismét Tiszáninnen, vagy a hol „periculum in mora,” s ott szinte egyházmegyénként vinnék keresztül e finánc operációt. De a mostani rendszerrel százereket elforgácsolni s az elforgácsolással semmi célt el nem érni: bizony „difficile est satyram non scribere.” Ezen általam javasolt módozattal, mivel Tiszáninnen vettem példának okáért, s mivel az államsegély minden 6-ik évben az ő rendelkezése alá adatnék, levén a kerületben nyolc traktus: — $\frac{1}{2}$ század alatt lenne minden egyházmegyének 60,000 frt biztos egyházi alapja s a nyolc egyházmegyének 480,000 frt, s 349 egyház nyerne biztos alapot. Igaz, hogy Erdélynél, hol 19 egyházmegye van, e processus lefolyása több időt igényelne. De reform. egyházunk örök időkre alapított s annak életében ez a fokozatos átalakulás — mint aránylag rövid idő — számításba alig jöhet. De meg talán lehetne Erdélyt célszerűbben osztani traktusokra; hiszen van ott egy olyan egyház, mely maga egy traktus. Csak az a jó benne, hogy segélyre talán nem szorúl (?).

Ezen kívül akár az egyházkerületi, akár a főiskolai pénztárak számadásaiból arról győződünk meg, hogy a pénz úgy meg torlódik, miszerint 25 000—30 000 frt hever takarékpénztárakban 5%-osnál sokkal olcsóbb kamaton. Nem lehetne-e ezeket is az említett módzatokkal kiadni az egyházaknak?!... Legalább meglenne a viszonyosság. Eddig ha bajban volt a főiskola, vagy egyházkerületi pénztár: appellált a gyülekezetek áldozatkészségére s segítve lett a bajon. Most szegénységgel küzdenek az egyházak: nem ingyen, de méltányosan segíteni morális kötelessége a főiskolának és egyházkerületnek. De a végszózat az: helyesebben gazdálkodjunk, mint eddig.

(Vége köv.)

Szeness Imre,
ev. ref. lelkész.

ISKOLAI ÜGY.

Középiskolai történelmi oktatásunk és történelmi tankönyveink.

III.

A paedagogusok sokat vitatkoztak már a fölött, hogy a középiskolai oktatás tankönyvek alapján történjék-e, vagy azok nélkül? Voltak olyanok, kik a mellett harcoltak, hogy a tanulók ne használjanak nyomtatott tankönyveket, hanem az első osztálytól a nyolcadikig minden tárgyat a tanár magyarázata és az olvasmányok után készített jegyzeteikből tanuljanak, vagyis önerejük-ből magok készítsék el tankönyveiket. Az oktatás illetén vezetése teljesen ellenkezik a jelenleg nemcsak nálunk, hanem a külföldön is általában uralkodó módszerrel, de azért fölülte tévedne, a ki azt mondaná, hogy az egyszerűen didaktikai képtelenség. Már magában véve az, hogy ezen eljárás célszerűségét mély gondolkodó s elősmert tekintélyű tudósok fejtegették, mint p. o. nálunk Salamon Ferenc, komoly figyelmet érdemel. A középiskolai tanulókat úgy vezetni s arra képesíteni, hogy mindazt, a mit a leckéken hallottak s elsajátítottak, önerejük-ből s a kellő alaki és tartalmi szabatosággal, rendszeresen írásba foglalni tudják s így minden egyes tantárgyat magok dolgozzanak ki, — oly magas színvonala volna az oktatásnak, melynél magasabb alig képzelhető és ez lehetővé tenné, hogy a középiskolából kivétel nélkül alapos készütségű ifjak kerüljenek ki.

Amde a tanulmányok sokasága és a tanítványok nagy száma miatt e módszer nem valósítható meg. A sok írásbeli dolgozat elkészítése, ellenőrzése, javítása s újra íratása roppant terhet róna mind a tanárokra, mind a tanítványokra, s rendkívül lassúvá tenné a haladást és kérdés, hogy a kéziratokra fordított idővesztéséget kárpótolná-e az ebből várható szellemi haszon? Ez okból e módszer csak magánoktatásnál, vagy legfeljebb igen gyér népességű osztályokban volna eredményesen keresztülvihető, de itt is csak a legkiválóbb képzettségű és hivatásuk magaslatán álló tanárok vezetése alatt.

E nehézségek miatt az írásbeli dolgozatokon alapuló oktatást a nyugoti államokban csak részben alkalmazták és ott is leginkább a felsőbb osztályokban. A francia középiskolák alsóbb osztályaiban a történelmi oktatás egészen a tankönyv alapján történik. A tanár a szöveget olvassa, vagy olvastatja s ehez fűzi magyarázatait; a tanulók azután a kiszabott leckét otthon a könyvből megtanulják s abból készülnek a vizsgálatra is. A felsőbb osztályokban szintén vannak a tanulók kezében tankönyvek, de ezek a legtöbb intézetben s a

legtöbb tárgynál majdnem mellékesek. A tanár magyaráz, a tanítványok jegyeznek s jegyzeteiket az úgynevezett *etude* ökbén odahaza gondosan kidolgozzák s a következő leckén, ha feleletre hivatnak, fölolvassák. A tanár ezenfelül időről-időre beszedi és átnézi a dolgozatokat. E módszert nemcsak a történelemnél, hanem a természetrajznál és más tárgyaknál is alkalmazzák, dacára annak, hogy Franciaországban a középiskolai tankönyvek általában igen jók. Tagadhatlan, hogy a tanulók az alatt, míg fogalmazásukat elkészítik, egyúttal már meg is tanulták leckéjüket és tagadhatlan, hogy e rendszer az esetben, ha mindenik tanuló *önerejéből* készíti dolgozatát, igen fejleszti az értelmi tehetséget, de az is bizonyos, hogy az írásbeli gyakorlás ilyen túlajtása a tantárgyak sokfélesége és a tananyag bősége miatt nagy túlterhelést okoz, a mi ellen a legkiválóbb francia orvosok nem egyszer élesen kikeltek.

Bajorországban a tankönyvek általános használata mellett szintén sokat jegyeznek a tanulók, főleg a felsőbb osztályokban. Vannak olyan gimnáziumok és reáliskolák, melyekben az ifjak minden előadást gyorsírással írnak le, oly nagy buzgósággal, hogy még azt is lejegyzik, a mi a tankönyvben megvan. Jegyzeteiket gondosan összegyűjtik, bekötetik és később is használják. A tanároknak — úgy látszik — ambíciójuk az, hogy növendékeik ne a tankönyvekből, hanem az előadásokból tanuljanak. Azzal azonban, hogy az írásbeli dolgozatok hibátlanok-e vagy nem, igen keveset törődnek, a mi — tagadhatlanul — nagy hiba.

Nálunk a kormány az újabb időben több rendeletet adott ki a diktáláson és jegyzetelésen alapuló oktatás ellen és ezt helyesen is tette, mert e módszer igen sok visszaélésre adott alkalmat. E rendeleteket számos igazgató a legnagyobb pontossággal hajtotta végre s némelyik annyira ment, hogy a tankönyv pótlására itt-ott szükséges jegyzeteket sem engedte meg, azt kívánva, hogy az ilyeneket tanulják meg a tanítványok a tanórán, jegyzetek nélkül. Ennek következtében hazai középiskoláinkban a tanárok minden tantárgyból általában a tankönyvek szerint haladnak, azok szövegéhez fűzik magyarázataikat, a tankönyvek a tanulóknak legfontosabb segédeszközök, azokból tanulják meg az egyes leckéket, azokból ismételnék és készülnek a vizsgálatokra. A jegyzetek készítése egyedül oly tantárgyaknál maradt meg, melyeknél az oktatás módszere azt multhatlanul megköveteli, p. o. a matematikánál, az ábrázoló geometriánál és a nyelvtanítással együtt járó fogalmazásoknál.

Ily viszonyok között kétszeresen fontos dologgá vált a *tankönyvek* kérdése. A kormány kidolgoztatta a gimnáziumi és reáliskolai tantervet és az arra vonatkozó utasításokat, részletesen kijelölte az egyes osztályokra szóló tananyagot. Az autonom felekezetek is ezen tanterv szerint rendezték be a középiskolai oktatást, bár a tankönyvek dolgában ezentúl is függetlenül intézkedtek, míg az állam közvetlen vezetése és rendelkezése alatt álló gimnáziumokban és reáliskolákban csak olyan tankönyveket lehet használni, melyeket a minisztérium a közoktatási tanács bírálatos jelentése alapján engedélyezett.

Ennek természetes folyománya lett azután, hogy a tankönyv-írók egyedüli irányadóul a miniszteri tantervet és utasításokat tekintették, mert ha nem így tesznek, munkájuk nem nyeri meg a használati engedélyt s fáradságuk kárba veszett. A tanterv pedig, mint fentebb jeleztük, a tananyagok részletezésénél a maximumot jelölte meg, minek az lett a következménye, hogy középiskolai tankönyveink szintén ezen *maximumot* tartalmazák, sőt nagy részök még ennél is többet ad.

Ez eljárás káros következményei talán egy tantárgynál sem mutatkoznak oly feltűnően, mint a történelemnél. Hogyan készülték történelmi tankönyveink, arról könnyen meggyőződhetünk, ha azokat a tantervvel összehasonlítjuk.

A tanterv előírja a szakaszokat, a fejezeteket, a paragraphusokat, sőt ezek egyes tételeit is. A szekrények a polcokkal s a polcok a sok apró fiókkal előttünk vannak, csak bele kell rakosgatni az odavalókat. A tankönyv-író számára készen áll a beosztás a legapróbb részletekig. Nincs egyéb dolga, mint e részletekhez fűzni a mondani valókat s ha ezt a műveletet elejétől végig megteszi, elkészült a tankönyv „a miniszteri tanterv és utasítások alapján.” Ily módon keletkeztek, hogy többet ne említsek, Csuday, Vaszary és Mangold történelmi tankönyvei. Kényelmes módja a tankönyvírásnak az igaz, de egyúttal olyan módja is, mely az író egyéniségét, önállóságát a szó teljes értelmében semmivé teszi, a művészetet mesterséggé alacsonyítja, egyszersmind, a mi szintén nagy baj, bevágja az utat a helyesebb beosztás, a helyesebb módszer előtt.

A másik káros következménye a tanterv és utasítások betűjéhez való szigorú, mondhatnám szolgai ragaszkodásnak az, hogy tankönyveink általában véve sok történelmi kérdést tárgyalnak és minthogy e sok anyagot szűk keretbe kell foglalniok, mindenből csak *vázlatot, száraz kivonatot* adnak.

Az *ó-kornál* még csak tűrhető az állapot. Ennek a színhelye nem oly tág, mint a többi korszakoké. A tanterv a keleti népeknek csak rövid műveltségtörténeti rajzát kívánja, a fősúlyt a két klasszikus népre, a görögökre és rómaiakra fekteti; itt tehát a tankönyvírónak elegendő tere van a fontosabb kérdések bővebb, alaposabb kifejtésére, tanulságosabb, élvezhetőbb előadására; ámbár a több tankönyvben még mai nap is előforduló *bevezetést* a történelem fogalmáról, fajairól, segédtudományairól és forrásairól, a melyek nem a IV-dik, hanem a VIII-dik osztályba valók, továbbá számos csekélyebb jelentőségű eseményt, melyek az egyes korszakokra elenyészően csekély fényt vetnek és csak a tanulást nehezítik, az *ó-kor* történetéből is bátran el lehetne hagyni s az ezekre úgy szólva hasztalanul pazarolt időt inkább a fontosabb dolgoknak mennél több oldalról való megvilágítására kellene fordítani.

De a *közép- és új-kornál* már egész nagyságukban föllépnek a maximális tananyag és a kivonatos tárgyalás hátrányos oldalai. Mert hogyan járnak el tankönyvíróink? Az illető korszakot a tanterv útmutatása szerint felosztják al-korszakokra, vagyis szakaszokra. Minden szakaszba beiktatják az európai államok vázlatos történetét elejétől végig, külön paragraphusokban, chronologiai rendben, az uralkodók névsora szerint. Ily módon végig sorolják a francia királyokat Pipintől I. Ferencig és I. Ferencről XVI. Lajosig; az angolokat Nagy Alfréd-től VII. Henrikig és ettől Viktóriáig; a németeket Nagy Károlytól, illetőleg Német Lajostól I. Miksaig és innen a francia forradalomig és így tovább. Igen sok uralkodó kulturális és politikai tekintetben teljesen nyomtalanul enyészik el, úgy, hogy kár róla beszélni is; de a tankönyvíró úgy gondolkozik, hogy ha már a nevét fölemlíti, okvetlenül kell hozzá adni valami eseményt is, ennél fogva ír róla 10—15 unalmas sort. E jelentéktelen adatok minden szakaszból elrabolnak néhány lapot s e miatt az egyetemes hatású kulturális és politikai kérdések bővebb és tanulságosabb előadására nem marad elegendő tér, mert különben a tankönyv igen hosszú lenne, minek következtében az író ezeket is csak kivonatosan közli. E miatt világtörténelmi könyveink csupa vázlatok,

a nagyobb művek szellemtelen kivonatai. Már pedig lehet-e untatóbb, lélekölőbb és céltalanabb foglalkozás, mint az emberiség történetét, melynek egyik fő célja az ifjú szív és jellem képzése, száraz kivonatból tanulni? Ha egy hősről csak annyit mondunk, hogy itt és itt megütközött az ellenséggel és embereivel együtt elesett, ez még nem egyéb, mint az esemény regisztrálása, mely magában véve nem elegendő a hazaszeretet és hősiesség fejlesztésére; hogy olyanná váljék, ahoz még egyéb mondani való is szükséges. Eddigél csak egyetlen approbált tankönyvünk van, mely a sok apró fejedelem és jelentéktelen adat mellőzésével, a fontosabb kérdésekre fekteti a súlyt: a Varga Ottóé. De ennek meg az a hibája, hogy az ó-kortól kezdve a legújabb korig egészen a túlságig viszi a pragmatikus módszert. Egyebet nem tesz, mint folytonosan kombinál, okoskodik, bölcselkedik, a hasonlatokat és ellentéteket, az okokat és eredményeket kutatja, szóval a történelmet rideg, értelemképző studiumnak tekinti s a szívképző momentumokat teljesen mellőzi. Hibája továbbá az is, hogy majdnem kizárólag politikával, hadi eseményekkel foglalkozik s a társadalmi és állami intézmények fejlődésének tárgyalására és a művészet és irodalom méltatására nem fordít elég gondot. Könyvét e hibái mellett is haszonnal olvashatja az, a ki a történelmet már jól tudja, de nem a középiskolai ifju, a kinek azt még csak tanulni kell.

Mulhatlanul szükségesnek tartjuk, hogy középiskolai tanulóink *Magyarország* történetében összefüggő, chronologikus áttekintéssel bírhassanak, a mi természetesen együtt jár az uralkodók évek szerinti sorozatának alapos tudásával. A biztos időrendi tájékozás a pragmatikus tárgyalást is eredményesebbé teszi. Azonban azt kívánunk, hogy a középiskolai tanulók 8—10 európai állam történetében ép oly áttekintéssel bírhassanak, mint saját hazájukban, talán mégis sok. Hogy kik voltak az angol, francia, német, spanyol és orosz uralkodók az elsőtől az utolsóig; kiktől származtak azok; mit tettek és mi történt alattuk: azt hadd tanulja az angol, francia, német, spanyol meg az orosz. Ő hozzá közelebb állanak s őt közelebből érdeklik. De hogy a magyar ifjakat miért zaklatjuk ilyenekkel, az már csakugyan érthetetlen. A ki ezeket megtanulta, roppant fáradtsággal s nagy lelki kínok között jutott hozzá és ha egyszer megtanulta is, 2—3 hónap múlva ismét elfelejti, a ki pedig nem képes megtanulni, azt ilyenekkel gyötörni valódi embertelenség. Valljuk be nyíltan: céltalan és káros művelet ez és segítsünk rajta, a mennyire tőlünk telik. *Tegyük a történelmi oktatás középpontjává hazai történetünket*, e körül csoportosítván a többi országok főbb eseményeit, különös tekintettel azokra, melyek reánk hatással voltak. A világtörténelem közép- és új-korának általános hatású kérdései, milyenek p. o. a népvándorlás, a keresztyénség terjedése, Nagy Károly kormányrendszere, az investiturai harc, a keresztes háborúk, az egyházi és világi hatalom versengése, a hűbériség, a renaissance, a hitújítás, az ellenreformáció, a XVIII. század szabadelvű irodalma, a francia forradalom és az újabb forradalmak stb. hazai történetünkkel mindnyájan szoros összefüggésben állnak. Hogy a dolgot egyetlen példával illusztráljam, vegyük fel a hűbériséget, a középkor eme sajátos államrendszerét. Már az etelközi szerződés tárgyalásánál pompás alkalmunk nyílik ennek megismertetésére. A szerződés 2-dik pontja szerint ugyanis őseink elhatározták, hogy a mit közös erővel elfoglaltak, azon közösen fognak osztozkodni, a mi más szóval annyit jelent, hogy a magyar birtokviszony *allodialis* természetű volt, így tehát lényegesen különbözött a nyugoti népek *feudalis* birtokviszonyától. Később Péternek III. Henrikkel való

összeköttetése, majd az oligarchia fejlődése az utolsó Árpádok alatt, végül Róbert Károly banderialis honvédelmi rendszere és a Nagy Lajos által behozott ősiség megannyi kedvező alkalmat adnak a feudalizmus ösmeretetésére. Tagadhatlan, hogy vannak olyan politikai és kulturális kérdések is, a melyek hazai történetünkkel nem állanak összefüggésben. Az ilyeneket az általános műveltség szempontjából okvetlenül elő kell adnunk, azonban ne a dynastiák szerint, hanem a kérdések természeténél fogva tárgyaljuk azokat. Hogy pedig így járassunk el, először is a tantervet kell átalakítani s akkor javulni fognak tankönyveink is.

Ezek után áttérek a harmadik kérdésre, a szemléltető eszközökre, melyek közt legfontosabbnak tartom a jó történeti fali térképeket. Az ókorra főleg a Kiepert-féle térképeket használjuk, melyeknek latin felirata és latin szövege megfelel a klasszikai kornak, ennél fogva a nemzeti oktatás követelményeivel nem ellenkezik. Egészen másként vagyunk azonban közép- és újkori fali abroszainkkal. E korszakokra leginkább a Spruner-Bretschneider-félék forognak közkezen, melyek a népvándorlástól 1815-ig összesen 10 lapon tüntetik föl Európa politikai viszonyait. Mondanom sem kell, hogy e térképek hazánk területi és közjogi viszonyait az egyes korszakokban egészen hamisan tüntetik föl, német szövegek pedig merőben ellenkezik a nemzeti középiskolai oktatás követelményeivel. A kormány e szegyeztelt állapoton segíteni óhajtván, ez idén már kiadatta Európának a 9-dik század végére, tehát éppen a magyarok bevándorlásának idejére való történeti térképet. Kíváncsi vagyok, hogy a többi korszakokra is készíttessen ilyeneket, hogy a *millenium* közeledtével *nemzeti oktatásunk* egyik satyráját, a német szövegű fali abroszokat végre-valahára teljesen sutba dobassuk.

Majdnem ily rosszúl állunk magyar történeti fali térképek dolgában is. Itt csak egyetlen munkával rendelkezünk: ez a Helmár-féle fali abrosz, mely magyar szövegű s a területi és közjogi viszonyokat helyesen adja, azonban kivitele igen kezdetleges és használatát megnehezíti az, hogy a honfoglalástól 1848-ig előforduló területi változásokat egyetlen lapon tünteti föl. A javítás tehát itt is elodázhatatlan. A középiskolába művészesebb kivitelű térképet kell bevinnünk és legalább is 3 térkép volna szükséges: az első az Árpádok, a második a vegyes házból való uralkodók, a harmadik a török hódoltság korára.

A térképek után igen fontos szemléltető eszközök a *történeti fali képek*. Hazai középiskoláinkban, a mennyire az évi értesítőkből kivehető, leginkább a Hölzel által kiadott Langl-féle képek vannak elterjedve. Ezek igen szépek és hasznavehetők, de csak az építészetre vonatkoznak és, a mi ránk nézve elszomorító, egyetlen magyar építészeti emléket sem találunk bennök. A klasszikai oktatásra Németországban és más nyugoti államokban sokféle képgyűjtemény jelent meg, melyek az építésen és művészen kívül a népszokásokra, ünnepekre, ruházatra és fegyverzetre is kiterjeszkednek. Ily képgyűjtemények nagy számmal vannak a közép- és újkorra is. Ezekből tehát tetszés szerint válogathatunk, amde a Magyarországra vonatkozó történeti fali képek dolgában eddigelé igen szegényesen állunk. E téren valóban hézagpótló az Angyal-Vizy-féle 75 képből álló gyűjtemény, melynek nagyobb része arckép, a többi pedig jelesebb építési emlékeinket, a régi magyar fegyverzetet és az őskori műveltségi viszonyokat ábrázolja. Ezekre csak annyit mondhatunk, hogy kivitelök ép oly kezdetleges, művésztelen, mint a Helmár-féle térkép és csak azért használjuk őket, mivel jobbak nincsenek. A

javítás tehát e téren is égetően sürgős. Oly képekre volna szükségünk, melyek a mellett hogy nagyságuknál fogva az iskolai szemléltetésre teljesen alkalmasak és a történeti oktatás céljait hathatósan előmozdítják, egyúttal művészi kivitelök által az esztetikai érzéket is fejlesztik.

Az arcképeken és az élettelen tárgyak ábráin kívül olyan képek is kellenének, a melyek egyes epochális fontosságú *történeti eseményeket jelenítenek meg*, mint p. o. a vérszerződés, a pusztaszeri gyűlés, Vajk megkeresztelése, Kálmán törvényhozása, Mátyás tudósai körében, Zrínyi kirohanása Szigetvárból, az 1741-diki országyűlés, az Akadémia alapítása stb. Ilyenek a képtárakban és képes lapokban nagy számmal találhatók; csak ki kellene őket dolgozni iskolai használatra.

Szükségesek volnának továbbá egyes *tájképek* is, melyek a fontosabb események színhelyét panoráma módjára ábrázolják. Mennyire emelnék p. o. a nándorfehérvári küzdelmek érdekességét és azok alapos megértését, ha volna iskolánk falán egy olyan kép, mely a középkori Nándorfehérvárát a fellegvárval és várossal, az alatta elfolyó Szávával és Dunával, a dunai szigettel és Zimonynyal madártávlatban feltüntetné. Ily korhű képeket a régi képes krónikák nyomán könnyen lehetne készíteni.

Természetes dolog, hogy magát a tárgyat még a legsikerültebb kép sem helyettesítheti teljesen. Némely iskola muzeumában a kő- és bronz-korból, a római, népvándorlási és a régi magyar korszakból sok eszköz, fegyver, pénz és oklevél található. Az ilyeneknek bemutatása többet ér minden képnél, minden ékesszólásnál. De a hol ilyenek nincsenek, meg kell elégednünk a képekkel is és ha már képeket használunk, legyenek azok a legjobbak és a legcélyszerűbbek.

(Vége.)

Kiss Lajos,
szegedi tanár.

TÁRCZA.

Ünnepi beszéd a népoktatási törvény 25-ik évfordulóján.

— 1893. dec. 7-én, a sárospataki állami tanítóképző-intézetben tartotta
Dezső Lajos igazgató. —

Kedves Ifjak!

»Mint az égboltozata beborítja a földet, úgy uralma alatt tartja összes reform-működésünket az a nagy szempont, újabb állami életünknek vezércsméje, hogy a nemzet alkatelemeit a közös jogviszonyok által is össze kell forrasztani.« E szavakkal tette le a minap mély tudományú igazságügyminiszterünk a képviselőház asztalára egyik nagy horderejű törvényjavaslatát. Igen, a nemzet politikai egységének erősítése, ez az a vezérgondolat, mely az új Magyarország alkotmányos életét áthatja; sőt a nemzetalkotás nagy munkájának szolgálatában állott a magyar nemzet törekvése az újabb nemzeti lét hajnalától 1790-től kezdve. Ennek immár jó száz esztendeje. Az igazságügyi miniszter úr ama szép hasonlata csodás világot vet nemzetünk múltjára, jelenére, jövőjére.

Egy jó század telt el a honfoglalástól, míg nemzetünk a keresztyén népek családjába belépett. A *honfoglalás* a X. század műve volt. A következő XI. században a *honalkotás* művével volt elfoglalva a magyar nemzet; e honalkotásnak vezérelve a keresztyén valóság volt. Ez volt az égboltozat mely a magyar haza földjét beborította. Oly erős volt ez égboltozat, hogy

Sz.-István, a honalkotó bölcsek király a nemzet többnyelvűségét az ország erejéül tekinté. Igen, mert az összetartó kapocs, a keresztyénség, e centripetalis erő elegendő volt, hogy a különböző nyelvű népek centrifugális törekvését egyensúlyban tartsa.

A lakosság többnyelvűsége hasznára vált az országnak, mert a társadalmi foglalkozások megosztása és kibővítése, a haza földjének az egyes nemzetiségek természetéhez mért birtokba vétele által maga is a honalkotás szolgálatába lépett.

A XII. század elejétől a XVIII. század végéig, tehát hét századon át volt a vallási egység amaz égbolt, mely a honfoglaló nemzet honfentartó munkáját borította, védelmezé. Isten bölcsek végzése úgy irányzta a nemzetek szellemének fejlődését, hogy egy század óta a vallási egység megszűnt összetartó kapocs lenni. Az új korszak új eget kér. Az új égbolt neve egységes politikai magyar nemzet.

1790 óta a latin egyház centripetalis ereje aláhasznált s ezzel a nemzetiségek is felszabadultak megkötött állapotukból; így kétszeres centrifugális törekvés lépett a régi egyensúlyi állapot helyére. Az új alakulás már a régi centrifugális erőkből akarja összeállítani az egyesítő elvet; a haza földén élő nemzetiségeknek az egységes politikai magyar nemzetté alakulása: ez az új ég, melynek beborítani kellend a magyar állam földjét s mely alatt a külön irányú vallásos törekvések nemcsak hogy ártalmára nem leendnek a hazának, sőt a társadalmi feladatok megosztása által a fejlődés erőteljes tényezőivé alakulnának át. Egy század óta foly a nemzetalkotás nagy munkája; s ha a hernyónak lépévé alakulása bágyadsággal jár; csoda-e, hogy nemzetünk lázas állapotban van e száz év óta? Bizonyára nagy feladat az új nemzetalkotás. Vannak, a kik a lehetlenséggel határosnak állítják. Pedig ettől függ nemzetünk létele. Ime az analogia: Ha nem sikerült volna a XI. századnak a vallásos egység eszméjében a *honrendezésének* elvét megvalósítani, hiába való volt volna a X. század *honfoglalása*; ha nem sikerülend a XIX. századnak a politikai nemzet eszméjében az *államrendezés* elvét megvalósítani, úgy a XX. század a *honvesztés* százada leend.

De hát miben áll a magyar állam kötelékébe tartozó nemzetiségek politikai egységének eszméje, mi ez eszmének tartalma? Vajjon az u. n. nemzetiségeknek a magyar nemzetbe való beolvastása? Korántsem. Hét századon keresztül volt a latin egyház Magyarországon *honalkotó elv*, a nélkül, hogy kizáró vallása lett volna Magyarország lakosságának. Ujabb hét századra szóló műveltséget létesíthet itt a magyar a nélkül, hogy kizárólagos nyelve lenne a magyar e haza lakosságának. Egyenlő jogok, egyenlő terhek s mindenek felett egyenlő műveltség: ezek amaz eszközök, melyek képesek a soknyelvű lakosságot egy politikai testté alkotni. Egyenlő műveltség, mely a testvér nemzetiségeket inkább fűzi hozzánk, mint a hazán kívüli levő, de alantabb fokú műveltséggel bíró rokonaikhoz; egyenlő jólét, mely kedvesebbé teszi nekik e haza földjén való lakozást, mint a velők rokon nyelvű népek idegen téreit. Ezek azon tényezők, melyek az új ég megalkotását lehetővé teszik.

Épp ezek a szempontok nyertek kifejezést az 1868-ban hozott népoktatási törvényben. A nemzetalkotás nagy művének alapköve az. Épp azért elég fontos arra, hogy annak természetével megismerkedjünk, mert annak fejtegetése a multon való okulásra, a jelenben való lelkesedésre s a jövőben való csüggedésben bizalomra vezet.

Mig azért a népoktatási törvény múltját, jelenét és jövőjét általános vonásokkal ecsetelném, a tárgy fontossága folytán bizvást elvárom önöktől, hogy szókott figyelemmel kísérendik fejtegetéseimet.

I.

A múlt század végeig a vallási egység volt amaz égbolt, mely hazánk földjét beborítván, fejlődését lehetővé tette. A római kath. egyház egyéb intézményeivel is, de főképpen a latin nyelvvel tette lehetővé, hogy a nemzetiségek centrifugális ereje, mint szunnyadó csira fejletlen maradt. Azonban a korszak megérlelte a nemzetek önállóságát s a latin nyelv uralmát Európaszerte lerázták magukról, a nemzeti élő nyelv foglalta el a holt latin helyét. II. József császár szintén érzé az újkor fuvalmát s birodalmában szükségesnek látta a holt latin nyelvet egy élő nyelvvel felcserélni; s mivel úgy volt meggyőződve, hogy a magyar nyelv nem elég fejlett arra, hogy az újabb kor szellemi tartalmát felölje, a németet kívánta a törvénykezés, igazgatás és közoktatás nyelvévé tenni. A latin nyelv mellőzése gyengíté a hétszázados honfentartó erőnek, a latin egyháznak befolyását; a német nyelvnek köznyelvé emelése pedig a magyar nemzetnek önérzetét kelté fel zsibbadtságából. II. József vallásügyi rendeletei alapján rendíték meg a régi égboltot, de az új égboltozatot nem sikerült megalkotniok; idegen égbolt volt az, melyet II. József tervezett, nem a történeti fejlődés folyamánya. Az 1790. évi országgyűléstől kezdve 1868-ig ez új égbolt keresésében, a nemzet politikai egységének megteremtésében használta fel a nemzet minden idejét és erejét.

Nem foglalkozom azzal, hogy miként törekedett a zsibbadtságából felrázott nemzet — nyelvének lázas sietéssel való kimívelése által — azt az újkor eszmekörének felölésére alkalmassá tenni.

Csak azt említem fel, hogy 1823-tól 1848-ig minden országgyűlés foglalkozott azon kérdéssel: miként lehetne a magyar nyelv uralmában azon új eget megteremteni, mely a latin nyelv által képviselt régi égboltozat helyét pótolná. E törekvés mind erősebben lépett fel, s mikor a törvényhozás a magyar nyelvet az egész vonalon érvényesíteni kívánta, a hazában lakó nemzetiiségek faji törekvést láttak abban; a szunnyadóban volt centrifugális erők teljes erővel léptek fel s 48-ban a nemzetalakulás ellenségeinek szolgálatába szegődtek.

Az 1827, 1830 és 1833 évi országgyűlések a magyar nyelvnek, mint a törvényhozás és közigazgatás nyelvének, fokozatos alkalmazása iránt intézkedtek.

Az 1840. évi országgyűlésen lép fel először a magyar nyelv ügye a népoktatás ügyével kapcsolatosan; a törvényhozás kívánta, hogy az iskolák és a tanítás nyelve magyar legyen. Az 1843/4 évi országgyűlés hozta az első organikus nyelvtörvényt, melyben kimondatott, »hogy a közoktatás nyelve kizárólag magyar leend, s annak az elemi iskolákban miképen használásáról külön törvényikké rendelkezend.« Ime! ötven évvel a nemzeti ébredés után jutott a nemzet oda, hogy a latin és német nyelv helyébe a nemzeti nyelvet tegye. Tegyük hozzá közbevetőleg, hogy a nemzetnek az új alkotó elvet kereső szelleme nem találta el a kellő pontot.

Az 1848. évi országgyűlés is megpróbálkozott azon problémával, hogy miként lehetne a régi centrifugális erőket az új államalkotás szolgálatába bevonni s a régi centripetalis (most immár centrifugálisakká vált) erőket, a hitfekezeteiket ez államalkotó elv keretén belül gyümölcsözővé tenni. Az 1848. XX. t.-c. 3. §-a szerint: »Minden bevett vallásfekezetek egyházi és iskolai

szükségei közálladalmi költségen fedeztessenek. Br. Eötvös József, első magyar közoktatási miniszter, 19. §-ból álló törvényjavaslatot terjesztett a képviselőház elé az elemi nevelésről, mely 1848. augusztus 3-tól augusztus 14-ig tárgyalt. E javaslat bölcs mérséklettel szabta meg a magyar nyelv használata körét, nem a *nyelv egysége*, hanem a *műveltség egysége* által célozta a *nemzet egységét* erősíteni. De a javaslat nem lőn törvénytényé. Fegyverzaj között hallgatnak a muzsák.

Az isteni gondviselés nehéz megpróbáltatást mért a magyar nemzetre. Az abszolút kormány aztán fel akarta használni a 48-iki törvényhozásból azt, a mi kedvező volt az ő céljaira; kész volt a nemzetiségi eszmét államalkotó elvül felhasználni, csak hogy német égboltot akart borítani a magyar földre. Kész volt a felekezetek egyházi és iskolai szükségleteinek állami költségen leendő fedezésére; persze nagy áron: a magyar állam-eszme feladásának árán. Még a régi uralom birtokosait is megkísérté céljai szolgálataiba venni: az izraelita iskolák feletti felügyeletet a róm. kath. esperesekre bízta. De a nemzetet nem tántorította el a kísértés. Még a róm. kath. iskolákat sem sikerült az idegen akolba betereni, pedig azok régi jogon teljesen ki voltak szolgáltatva az abszolút hatalomnak. A protestánsoknak meg egyenesen javára vált a nyomás, mert önfentartási ösztönüknél fogva iskoláikat addig nem ismert virágzásra emelték, oly magaslatra, mely a nemzeti ébredés reggelén a dolgok új rendjének megalkotásában jó szolgáltatokat tett a nemzeti kormányoknak. Büszkeséggel mondhatjuk, hogy épp Sárospatak volt az, mely az ötvenes években megindult népiskolai könyvtárával kész leltárat adott a nemzeti kormányoknak az újonnan megalkotott népoktatási törvényhez. Az 1868. előtti népiskolai tantervek közül a tiszáninneni ev. ref. egyházkerület tanterve (melyet Árvai J. készített) állt legközelebb a 68. évi népoktatási törvény alapján készült országos tantervhez.

Ime így volt előkészítve a talaj az új korszak számára. A nemzet kiállotta a jöbi megpróbáltatást, nem áldozott idegen istenek oltárán, hanem a nyomorúság idején is hű maradt nemzeti ideáljaihoz. És az Ur elküldé a szabadítást. A nemzet 1867-ben kezébe vette a vakoló kanalat, melyet a nemzeti műveltség templomának építése közben kivettek kezéből 1849-ben.

Eötvös J. báró az új korszak közoktatási minisztere ott vette fel a fonalat, a hol 1848-ban elejtette volt. 1868. jún. 23-án terjeszté be a képviselőház elé »a népiskolai közoktatás tárgyában« készített törvényjavaslatát. A javaslaton meglátszik az előző idők tanúsága. Hiányzik belőle a negyvenes évek vérmes optimizmusa; nem célozza az összes iskolák közálladalmi költségen való ellátását, mint a 48-diki XX. t. c.; az állam csak ott lép fel, hol az egyházak és községek erői elégtelenek. Körültekintőbb a felekezetek és nemzetiségek igényeivel szemben. Meghagyja a felekezetek történeti jogait az iskolához (10. §.). Minden növendék anyanyelvén nyeri az oktatást, a mennyiben az a nyelv a községben divatozó nyelvek egyike (58. §.). De azért nem feledkezik meg »közös jogviszonyok egysége által egybeforrasztani a nemzet alkatelemeit.« Az egybeforrasztó közös intézmények: a) a községi iskolák, főként az állami tanítóképezdek; b) az állami tanfelügyelet; c) az általános tanító-egyesületek, merőben új intézmények, melyek az előző korszakban csak jámbor óhaj-tások, vagy teljesen ismeretlenek voltak. A képviselőház 1868. szept. 30-án egy 25 tagú népiskolai bizottmányt választott, melybe a tanügyhöz értőkön kívül felekezeti és nemzetiségi érdekelt felek is vétettek fel,

így minden érdekkör képviselve volt. A bizottság okt. 7-én alakult meg s Nyáry Pált választá elnökéül és Zichy Antalt jegyzőül. A bizottság aztán az egész országból 30 szakértőt hívott meg, minden felekezet legjelesebb tanügyi férfait. Ott voltak r. kath. részről: Juhász Norbert, Mennyei József; ref. részről: Szőnyi Pál, Filó L., Révész Imre, Árvai József stb. A szakértők feladata volt a képviselőház bizottsága által feltett 22 kérdésre felelni. Sok ellentétes nézet merült fel. A szakértők közül többen idegenkedtek a községi iskolától; még ott is az állam által fentartott felekezeti iskolát kívántak, hol eddig iskola nem volt. Az állami tanfelügyelettől is fáztak. Szerencse, hogy nagyobb részt mégis örömmel üdvözölték a törvényjavaslatot, s így a képviselőház bizottsága (fájdalom, nem minden elvi módosítás nélkül) terjesztette a képviselőház elé a javaslatot, miután a módosításokba Eötvös is bele-nyugodott. Nov. 19-én fogott hozzá a képviselőház a törvényjavaslat tárgyalásához, s három napi tárgyalás után elfogadta azt, noha a ház által is több módosítás tétetett azon és pedig nem szabadelvű irányban. Kihagyatott a kisdédóvás, mely az eredeti javaslatban benne volt, s csak 1891-ben nyert törvényes rendezést. Csengeri A. indítványára felvétel a polgári iskola, mely a törvényjavaslatban nem volt felvéve, miután a törvényjavaslat Gönczy P. tanulmányai alapján, a svájci közoktatás mintájára készült, s a felső népiskola mellett a polgári iskola fölösleges is volt. Ellenben mellőztetett Schwarck Gyula képviselőnek azon indítványa, hogy a tanítók (tanárok) fizetése nagyobb összegben állapíttassék meg. »Fájdalom! — mondá Eötvös — ebben nem követhetjük tisztán szívünket, hanem a lehetőséget is szem előtt kell tartanunk. S ez nem fog így maradni. Mert épp a népnevelés általános elterjedése által e haza anyagi tekintetben is annyira emelkedni fog, hogy idővel meg fogja hálálhatni népoktatóinak azt, a mivel nekik tartozik.«

Igy született meg az országgyűlésnek a nemzetiségek és felekezetek közötti béke megóvására irányuló törekvése mellett, s az ez irányban létesült compromissumok között az első organikus népiskolai törvény. Dec. 5-én nyerte meg a királyi szentesítést s dec. 7-én, épp ma 25 éve, tétetett közzé a törvénytárban. Az 1868. dec. 10-én az országgyűlés bezárásakor mondott trónbeszédében emez ajánlattal vezeté azt be Ő Felsége a nemzet életébe: »A nemzet szellemi fejlődését mozdították elé önök, midőn oly törvényt hoztak a népoktatás ügyében, mely ha áldozatot kívánt is egyes külön érdekektől, de egyszersmind oly népnevelési rendszer alapját veti meg, mely hivatva lesz az ország szellemi és anyagi haladását szolgálni.«

(Vége köv.)

Kántálás.

Közelg a Karácson, a kedves, a családias ünnep. Apró népünk, ez a földi angyalsereg, máris álmokat lát és ébren álmodik a Karácsoni örömökről, melyek reá a családi tűzhely puha fészken, vagy a — házak ablakai alatt várnak. A vén Mikulás, (már t. i. a hol hisznek benne!), — az első hó és jég, az előkeresett száнкával és korcsolyával, csak szálláscsinálói annak a nagy-nagy örömmek, mely Karácson-estén száll be kis szívökbe, hogy bennök lakják és velök ünnepeljen a kedves, az utólréhetetlen Karácson napjain.

A család nagyjai, szülék és felnőttek, szerető érdekel nézik, irányozzák, sőt fokozzák az apróbbak készü-

lédéseit; ki ezzel, ki azzal siet részt venni a szinte lázas mozgalomban: ajándékok beszerzésében, meglepetések kieszelésében és még ott is, hol egyéb nem telik: egy-egy karácsoni rigmus, kántálásra való ének kerül legalább a napi rendre, miknek betanításában sokszor olyan ajkak fáradoznak, melyek máskor alig, vagy legalább ritkán nyílnak otthon kegyes zsolozsmára. Az iskolák, kivált a felekezeti, ahogy zárkóznak el a nagy készülődés elől, sőt inkább örömet szegődnek munkatársaivá a családoknak s az egyenlítésben nyilatkozó nagy erővel hatolnak be a házakba, az iskolásoknak tanított karácsoni énekek által. Jelszó általában a kántálás; — hiszen a gyermeknek kántálás nélkül a karácson nem karácson!

A karácson *leghangosabb* ünnepünk nekünk; de vajjon a legdallamosabb-e? A nagyoknak talán még igen, mert az 58, 59 és 64-ik dicséreteket örömet zengheti akárki is, — ha nem kutatja nagyon a szöveget, a mely sok helyen nagyon is borostás; hanem a gyermekek, a gyermekek! — azoknak már végképp nincsen karácsonra se daluk, se szövegük. Pedig ez az ünnep kiválóan az ő ünnepük volna. Nézzünk csak utána a dolognak!

Gyermekeink, az én tudtomra, a 61, 63 és 64-ik dicséretekkel szoktak leginkább kántálni. De édes istenem! mily rettenetes dallamok, mily irtózatosszövegek *nekik* ezek! — és mennyire kedvezőtlen rájuk a szerkezet!! Nem tehetek róla, de már csak kivallom, hogy nekem, mikor a 61-dik dicséretet hallom, mindig úgy rémlik, mintha a karok közé fonódó áhitat panaszos szavát hallanám. A 63-ikban, a „Krisztus Urunk“-ban Batizi András uramnak nem a jubiláns, hanem a penitenciális kegyessége nyilatkozik s gyermekeink mégis, — hogy úgy a hogy boldogúlnak vele, — itt-ott valóságos cepperli kótára rántják. Némelyek azt mondják, hogy ez a nagy sietségtől, — mások, hogy a hideg miatt van így; én azonban a nótára vetek. — A 64-ik dicséretnél, a mellett, hogy a dallam magasságain és mélységein a gyermek sehogyse tud eligazodni, a szöveg is olyan körülményes, hogy egy pár versszak kevés belőle és csak hat mond annyit, a mennyi a dologra tartozik.

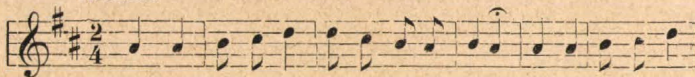
Mily egészen más, mind a gyermeki léleknek, mind az aikalomnak megfelelőbb a kath. kántálók és betlehemesek éneklése! Nem a szöveget dicsérem, hanem a dallamot, mely szinte mászik a fülbe, ragad az emberre; mi, nagyok is örömet hallgatjuk, apró népünknek meg vallóssággal ellenállhatatlan, kivált ott, a hol a katolikus gyermekek többségben vannak. Ily helyeken akármennyi gyermekünk kántál az ő énekeikkel.

Az itt futva vázolt helyzet ösztönzött már arra, hogy Énekesünkben kántálásra alkalmas dallamot keressék s midőn — véleményem és izlésem szerint, — ilyet találtam, arra igyekeztem, hogy valami szöveget is kerítsek hozzá. Ezt a dallamot és szöveget kívánom most bemutatni lapunk olvasóinak, nem mint tökéletest és nem is azért, hogy elfogadásra ajánljam, hanem hogy zenészeink és szent poétáink figyelmét és gondoskodását felhívjam s buzgalmoknak látható jelekben nyújtsak egy talpalatnyi tért.

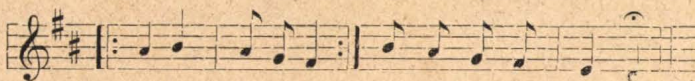
Dallamúl én legalkalmasabbnak találtam a LXXXI-ik zsoltárét, melyre az „Ur Isten téged“ kezdetű hétköznapi felállónk megyen. Ez a dallam határozottan örvendő, csak kissé gyorsabb tempóban énekeljük; hangköre egy oktávnál nem téresebb, sorai rövidek, így hát gyermekeknek kántálási célra eléggé alkalmas. Vers alakjáért, művészi szerkezetéért, Énekesünk egyik kiváló gyöngyének tartom, mely mintául, de próbaköül is szolgálhat akármelyik poétának. Az én poétám legalább igen megbirkózott vele, míg úgy a hogy legyűrte.

Azonban, minthogy az elmélet mindig fellábon jár a gyakorlat nélkül, ezennel bemutatom mind a dallamot, mind a szöveget, megjegyezvén, hogy a zsoltárok zenei írását, a choral-alakot szándékosan mellőztem, mert a megfelelő choral-méret, az úgynevezett „alla breve“, laikus zenésznél — mint a minő legkiválóbbképpen magam is vagyok — könnyen megcsalja a *szemet* s ez által az éneklőt is és mert ezt a rythmust, a melylyel e dallam az én füleimben cseng, csupán a mai írással tudom megközelítőleg lekottázni. De ime a dallam és a szöveg!

Andante.

1. Nyíl-nak az e-gek; Angya-lok je-lennek. É-gi se-re-gek
2. Mennyben di-cső-ség Légyen az Is-tennek; Földön bé-ke-ség
3. É-gi se-re-gek! Ti-ve-le-tek zengünk, Óh ma szü-le-tett

1. Dí-csé-re-te-ket } Bet-le-hem-be' zeng-nek.
Szép-é-ne-ke-ket,
2. És jó-a-ka-rat } Min-den em-be-rek-nek.
Szi-ves a-ka-rat
3. É-des Jé-zu-sunk, } Ra-gyogj, ra-gyogj ben-nünk!
Fény-lő csi-la-gunk

A tudós zenész, tudom, barbarizmusnak fogja mondani ezt az eljárást. De hadd mondja! Magyarabb ez így, mint amúgy és ez az első dolog; a második meg az, hogy úgy tapasztalom, hogy a gyermekek szeretik így a dallamot s kotta szerint betanítva, se el nem tévesztik, se el nem feledik. A ki nem hiszi próbálja meg!

Cantor.

KÖZÉLETÜNK.

Általános tisztujítás F.-Baranyában.

Tudvalevőleg az egyházi törvény a tisztujítást az egyházmegyén, a hol az eddig szokásban volt, továbbra is, de 10 évi cyclusra szorítva, megtarthatónak véli. Ez alapon a folyó évi egyházmegyei közgyűlés F.-Baranyában a tisztujítást elrendelte s december 1-ig kellett a szavazatokat beadni.

A szavazatok már fel is bontattak s abban a helyzetben vagyok, hogy annak eredményét e becses lapok olvasóival közölhetem. Közlöm pedig abban a reményben, hogy e kiterjedt és a magyar reformáció klasszikus földének nevezett s egyébként is a lapokban elég sűrűn emlegetett egyházmegye iránt, már csak sajátos — a többiektől jóformán elütő — viszonyainál fogva is a magyar református közönség bizonyos érdeklődést tanúsít. Továbbá azért, mert ez egyházmegye egy tétlen, tegyük hozzá hosszú korszak lidércnyomását szokatlan egyértelműséggel rázta le vállairól; érezve mintegy, hogy a mostani mozgalmas időben szerep vár rá, melyet be kell töltenie s melyben a megrozsdásodott — habár tág — bilincsek csak gátolhatnak; hogy ezek helyett szárnyakra van szüksége, hogy egy magasabb szent ügy célja felé bátran haladhasson. Hozzáteszem, hogy itt az első szavazás rendesen eredménytelen sokkolt lenni a nagy megoszlás miatt. Így Kovács A. a mostani esperes 64 szavazat közül 11 szóval 12 ellen tüzett ki, mint *legtöbb* szavazatot nyert egyén, első választásakor; ugyanazért a mostani eredmény, midőn

a kapacitáció úgyszólván hiányzott s csak kisebb körök, a többitől függetlenül és csak az utolsó órákban beszélgettek a szavazásról, az eredmény, a megnyilatkozott közvélemény, valóban meglepő.

Az eredmény ez: esperes: Dányi Gábor kiscsányoszlói lelkész 46 szavazattal. S.-gondnok: Szilágyi Dezső igazságügyminiszter 60 szavazattal. Papi tanácsbírák: Fejes Sándor, Czucz Lajos, Bosznay Sándor, Dombó Vince és Morvay Ferenc. Szűkebb szavazásra kitűzve: Hoffer K. és Bajó Károly lelkészek. Egyházmegyei főjegyzőségre szűkebb szavazásra kitűzve: Morvay Ferenc 24 és Dombó Vince 20 szavazattal. Világi főjegyző: Benkő Gyula ügyvéd Szent-Lőrinczen, (főiskolánk tanítványa). Világi tanácsbírák: Dr. Külley Zoltán, Benkő Gyula, Dr. Kereky Mihály és Fazekas Sándor. Két állásra szűkebb szavazás. Egyházmegyei aljegyzőségre (2) és közpénztárnokságra szűkebb szavazás tűztetett ki. Árva atya: Czucz Lajos.

Uj az esperes és két tanácsbíró (papi); de a volt egyházmegyei jegyző a számításból teljesen kihagyatott, valamint a közpénztárnok ellen is erős az ellenzék a szűkebb szavazásra.

Vajha! a nagyidőkhöz illő legyen a tisztikar. Mert sok és nehéz teendő vár rá. Legszebb erőinket a külsőségekre pocsékoltuk el. Főiskolánk supplicansai elregelelhetik, hogy az egymás hegyén-hátán tömörült apró falukban, hol a legtöbb 1200, a legkevesebb pedig a 200 lelken alól számlál, oly diszes templomokat, palota szerű paplakokat és iskolákat láttak, minőt szép hazánk egyik tájékán sem. Hanem a külsőben való versengés egy óriási reakcióban boszulja meg magát, melynek jelei már nyilvánvalók. A népesség 38 év alatt 4000-el fogyott csapások nélkül, kedvező halálozási viszonyok mellett, az egy gyermek rendszer miatt, mely miatt, mint egy itteni helyi lapban olvassuk, leszál egészen 1⁰/₁₀-ra a születés arányszáma. E mellett a fényűzés folytán szegényedő nép vándorol ki Slavoniába, hogy horvátta legyen; mert ott értenek chez. Legsajnosabb és szegényítőbb azonban, hogy a *nazarénusok* fölépített imaházzal, szervezett gyülekezetekkel (2 helyen) várják a vallásszabadság hajnalát, míg sokat a rettenetes lukma már most a katholicizmus és unitarizmus karjaiba hajt.

Ime hát itt van feladat, mely méltó férfiakhoz, t. i. felhagyni a külső építgetéssel és a belsőre fordítani a figyelmet és az erőnek legjavát. Mintha lenne is rá hajlandóság; mozgalom indult már az első egyházi értekezlet megvalósítására (még a zsinati atyák tanácskozása előtt) és ha nem leend szalmaláng, még sok jót, üdvöset eredményezhet.

Szégyen is volna, ha a reformáció ott buknék el leghamarabb, hol legelőbb lépett föl: — a nagy Perényi siklósi udvarának környékén. F.-Baranyának sok művelt, ügyszerető, lelkesült papja van és ha egyszer a közöny jéggé fagyott hava le fog olvadni, még csodákat mutathat fel apostoli tevékenységével. Adjá Isten, hogy úgy legyen.

Akárki.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— A sárospataki irodalmi Kör december hó 9-én, Fejes István elnökle s nagyszámú tagok részvétele mellett igen fontos közgyűlést tartott, melyen elhatározta, hogy működését az eddiginél szélesebb alapokra kívánja fektetni, különösen a vidéki tagokat is szorosabb kapcsolattal óhajtja magához láncolni, e végett évnegyedes rendes és évi nagygyűlést fog tartani felolvasásokkal; to-

vábbá könyvkiadó vállalatát is ki akarja terjeszteni s annak körébe az akadémiai szakokat is lehetőleg bevonni; a kezelő bizottságot nagyobb hatáskörrel ruházni föl stb. Az új alapszabály-tervezet elkészítésére a kezelőbizottság nyert megbízatást. A „Sárospataki Lapok“-ra nézve kimondta a közgyűlés, hogy annak szerkesztésével, egész szellemével, színvonalával meg volt elégedve s a fáradhatlan szerkesztőnek, Radácsi Györgynek s hozzá méltó főmunkatársának, Buza Jánosnak jegyzőkönyvileg fejezte ki őszinte köszönetét s elismerését. Elhatározta egyszersmind a közgyűlés, hogy a „Sárospataki Lapok“-at továbbra is föntartja, s szerkesztésére ismét Radácsi Györgyöt kéri föl, ki — miután a körnek bizalmát, fő- és minden munkatársának szellemi támogatását meleg szavakban megköszönte s továbbra is kikérte, a lap szerkesztését egy évre még elvállalta. A „Sárospataki Lapok“ jövőre valószínűleg színes borítékban fognak megjelenni. A már kinyomott „Bibliai Vallástanhoz“ négy színben nyomott, csinos Palaesztina-térképeket készített a kör, a nmélt. vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter ur által e célra átengedett kömetszvény fölhasználásával; a gimnáziumi *Német olvasókönyv* megszerkesztésére *Rácz Lajos dr.* a megbízatást elfogadta. A könyv 1895 szeptember 1-ig készítendő el. Zsoldos Benő főiskolai tanár Sallustius műveihez magyarázatot irt s ezt megbirálás és esetleges kiadás végett benyújtja az irodalmi körnek. A közgyűlés megbirálás végett elfogadja a munkát s a gimnáziumi tankönyvekre s így a klasszikus szerzők műveihez készítendő magyarázatokra is vonatkozó egységes terv készítése végett, az ügyet befújja a gimnáziumi széknek. — *Hodinka Ágost* befejezte a Zsindely-féle *Természettan* átjavítását; minthogy ez átjavítás nagyobb mérvűnek s átdolgozásnak látszik, a munka három bírálónak adatik ki. A természettanhoz egyszersmind szép ábrákat készített a Divald-czég.

Dr. Bartha Béla,
az Irod. Kör jegyzője.

— **Templom-javítási alap** gyűjtésén fáradozik a sárospataki ev. ref. egyház buzgó presbitériuma. E végből most egy u. n. egyházi bál, majd közvacsorával egybekötött táncvigalom címén nyújt kedves alkalmat a melegebben érző szíveknek a megnyilatkozásra. Az ilyen buzgólkodásnak már is szép sikere van, de hát mi az a nagy szükséghez képest? A hatalmas ev. ref. templom boltívei meg vannak repedezve, délnyugati szegletén félelmetes hasadások mutatkoznak s az eddig összetáncolt pénz jelentékeny részét a templomtető körülcsatornázása s az eső kimosta alapfalak feltöltése, — mint első rendű szükség — felemészítette. Az egész roppant alkotmánynak csupán egyszerű kijavítása ezrekbe kerül s az ilyen költséghez a tetemes egyházi adóval terhelt hívek magukban elégtelenek. Érzi ezt, — mint a jelek igazolják — a szélesebb értelemben vett ev. ref. egyház is, a melynek lelkes tagjai sokan siettek már eddig is a gondviselés által szép és kies örökségbe helyezett sárospataki ev. ref. egyházközség segítségére. Ennek táncvigalmai ma már kíváncsatos találkozói egy tágabb vidék prot. társadalmának s épenazért kötelességünknek ismerjük — mi is, mint egyházi lap — felhívni a prot. közönség figyelmét a sárospataki ev. ref. egyház presbiterei és presbiternéi által január 6-án tartandó jótékony célú *közvacsorás táncvigalomra*. Adományok a templomjavítási alapra az ev. ref. lelkész hivatához küldhetők.

— Az „Órálló“ előfizetőit s barátait van szerencsénk tisztelettel értesíteni, hogy lapunk 1894. évi január 3-án tényleg megindul s azontúl hetenkint kétszer, kedden

és pénteken, pontosan meg fog jelenni. Munkatársakul ígérkeztek eddig: *Andorka Gyula* királyi járásbíró, *Antal Gábor* ev. ref. lelkész, *Baksay Sándor* ev. ref. esperes, *dr. Ballagi Géza* jogtanár, a magy. tud. akadémia lev. tagja, *Bartha Mór* ev. ref. lelkész, *Beksics Gusztáv* orsz. gyűlési képviselő, *Berecz Antal*, *Czékus László* ág. ev. lelkész, *Czinke István* ev. ref. lelkész, *Csikó Lajos* ev. ref. theol. tanár, *Csontos József* gimnáziumi tanár, *Fejes István* ev. ref. lelkész, *dr. Felméri Lajos* egyetemi tanár, *dr. Finkey József* jogtanár, *Gamauf György* eperjesi ág. ev. tanítóképző intézeti igazgató, *Gérecz Károly* ref. néptanító, *Géresi Kálmán* akad. tanár, *dr. Gulyás István* gimn. tanár, *György Aladár* az országos statiszt. hivatal beltagja, *Hodossy Béla* állami tanítóképző intézeti zenetanár, *dr. Horváth Ödön* jogakadémiai igazgató, *Hörk József* az eperjesi kollégium igazgatója, *Jóó István* debreceni ev. ref. tanítóképző-intézeti igazgató, *Kemecsey Jenő* a »Szegedi Híradó« szerkesztője, *Kenessey Béla* theol. tanár, a prot. irodalmi társaság titkára, *dr. Kiss Áron* a budai állami paedagogium tanára, *Kiss Elek* főiskolai tornatanár, *Kohányi Gyula* a meteorológiai intézet hivatalnoka, *dr. Kohn Dávid* hirlapíró, *dr. Kovács Pál* jogakadémiai igazgató, *Kovácsy Sándor* gimn. tanár, *dr. Lipcsy Ádám* lapszerkesztő, *Lukács Ödön* ev. ref. esperes, *dr. Masznyik Endre* theol. tanár, lapszerkesztő, *id. Mitrovics Gyula* theol. tanár, a sárospataki főiskola közigazgatója, *ifj. Mitrovics Gyula* dr. gimn. tanár, *Mocsáry Lajos* földbirtokos, *Nagy Gusztáv* theol. tanár, *Novák Lajos* ref. lelkész, *Pásztor Sámuel* főiskolai zenetanár, *Pruzsinszky Pál* gimn. igazgató, *Radácsi György* theol. tanár, lapszerkesztő, *dr. Rácz Lajos* gimn. tanár, *Révész Kálmán* ref. lelkész, *Sántha Károly* ág. ev. lelkész, *dr. Serédi P. Lajos* gimn. tanár, *S. Szabó József* gimn. tanár, *Szabolcska Mihály* ref. lelkész, *dr. Szabó Aladár* theol. tanár, *Szász Béla* egyetemi tanár, *dr. Székely György* akad. tanár, *Szöts Farkas* theol. tanár, lapszerkesztő, *dr. Szilávik Mátyás* theol. tanár, *Tóth Sámuel* theol. tanár, *dr. Várnay Sándor* hirlapíró, *Vécsey József* a tornai ev. ref. egyházmegye gondnoka, *Vértessi Arnold* író, *Vértessi Gyula* író, *dr. Zsindely István* jogtanár.

Ezeket kivül ígéretet tettek lapunk szellemi támogatására *dr. Váradi Antal* író és lapszerkesztő, *Trshtyánszky Ferenc* theol. tanár és lapszerkesztő, *Warga Lajos* theol. dékán, *Zsoldos Benő* gimn. tanár.

Az a remény biztat, hogy e díszes névsor rövid idő alatt még kitűnő nevekkel fog gazdagodni s e férfiak támogatására alapítjuk azt a reményünket, hogy az »Óráló« a maga elé tűzött magasztos hivatásnak minden irányban meg fog felelni.

E reményben kérjük és várjuk az érdeklődő közönség pártfogását. Tisztelettel:

Csegey Gusztáv,
főmunkatárs.

Dr. Bartha Béla,
felelős szerkesztő és laptulajdonos.

Steinfeld Jenő,
kiadó.

— **A jogakadémiák forduló ponton.** Csáky gr. miniszter az egységes elméleti jogi államvizsgálat tárgyában törvényjavaslatot terjesztett be az országgyűléshez f. hó 12-én s ezzel a jogi szakoktatás reformját egy hatalmas lépéssel megindította. Eltörli ugyanis az anynyi megbotránkozást okozott *kényszer-doktorátust*, a melynek osztogatása az egyetemnek volt kizárólagos joga s felhatalmazza a törvényjavaslat kívánalmai szerint berendezett jogakadémiákat (8 tanár egyetemi magántanári képesítettséggel) az egységes, azaz úgy a gyakorlati jogi, mint a közigazgatási stb. pályákra mi-

nősítő vizsgálat felvételére. Ez a törvényjavaslat — a melyre visszatérünk — komolyan számol a tudomány érdemeivel és érdekeivel s levezető csatornájává válhatik a budapesti egyetem roppant népességének — mindenestre a szaktudomány becsületére. Hány jogakadémia bírja majd ki a követelt berendezkedést? — azt a legközelebbi jövő el fogja dönteni — Bizonyosnak látszik, hogy a melyik az átalakulást kibírja, az meg is marad és felvirágzik.

— **A debreceni egyetemre** sűrűn folynak az adományok. Kövesdi János 100,000 koronát adott egy jogi tanszék alapjára, V. Faragó Ambrus, nagykörsi lakos 10,000, Puky Gyula kir. táblai tanácselnök 1000, Jámor F. debreceni polgár 2000, Hegyi Mihályné 2000 stb. Az izraeliták is erősen buzgolkodnak. A r. kath. pedig kath. főgimnáziumért lelkesülnek — csak azért is.

— **A Jókai-jubileum Sárospatakon,** az ev. ref. egyház táncvigalmát követő napon, 1894 január 7-én fog megtartatni. Az ünnepélyt az akadémiai ifjúság önképző társulata rendezi az énekhar közreműködésével. A nagy költő érdemeit a társulat új elnöke, *dr. Székely György* filozófiai tanár fogja méltatni. Két alkalom is indíthatja tehát egyszerre a t. közönséget a jövő év elején Sptak felé.

— **Péntek Ferenc és az ev. ref. püspökök.** A »köz-papok Lapja« — több sikertelen próba után — elbukott a fővárosban, a nélkül, hogy csak a prot. sajtó is észrevette volna. Szerkesztőjét a »Pesti Napló« — ez a protestáns-ellenes napi lap — és a budapesti ev. ref. egyház vette pártfogásába; amaz, mint a prot. ügyek referensét, emez, mint vallástanárt. Legközelebb az a hír róla, hogy — mint a »Pesti Napló« küldötte — bejárta az alföldet, hogy ott, a prot. egyház híveit a kormány egyházpolitikája ellen való tüntetésre lázítsa fel. Ez — úgy hisszük — csak pártos kiszínezése az ő vándorlásának. Azt azonban a »Pesti Napló« is elismeri, hogy kiküldötte őt az ev. ref. püspökök kifaggatására s ő e tiszteben el is járt híven s Kun Bertalan püspöktől és társaitól igen érdekes nyilatkozatokat gyűjtött, de a melyeknek a közzététele ellen a püspök urak tiltakoztak. Annyit azonban illendőnek tart az érdekes lap elárulni, hogy azok a nyilatkozatok nem hízelegnek a kormány egyházpolitikájának. Szabad legyen csak annyit kérdeznünk, hogy ez a püspök-zaklató, sőt compromittáló szerep, hogyan egyeztethető össze a budapesti vallás-tanársággal?

— **A sárospataki főiskola köréből.** Folyó hó 9-ikén a főiskola egyházi algondnokának elnöklete alatt fontos kérdések felett tanácskozott a sárospataki kollégium tanári kara. A vallás- és közoktatási minisztérium kifogást tett a főiskolai igazgató-tanácsnak amaz intézkedése ellen, a mely szerint a főgimnázium alsóbb osztályaiba a törvényes létszámon felül többeket felvett, s az ilyen módon megterhelt tanárok könnyítéséről u. n. *segéd-tanéro*k alkalmazása által gondoskodott. A miniszter követeli, hogy az I-ső osztály még ez év folyamában s mennél előbb kettészakíttassék, tehát hogy a párhuzamos osztály felállíttassék. Követelésének egyik oka lehet, hogy nem volt teljesen felvilágosítva az igazgató-tanács helyzetének kényszerűségéről, a tanév késői megnyitásáról, a jelentkezett növendékek sajátos körülményeiről s a kisegítőül alkalmazott crók feladatáról. Nem lehetetlen, hogy az igazgató-tanács eljárását makacskodásnak s a segéd-tanérok alkalmazását a párhuzamos osztályt helyettesítő intézkedésnek magyarázta valamely sugalmazója s ez ok miatt már meg is újította említett követelését. A tanári kar, élén az egyházi algondnokkal, abban állapodott meg e kényes kérdésre nézve, hogy a miniszter — szokott hivatalos úton — tüzetesen felvilá-

gosítandó az igazgató-tanács nemes czélzatai felől, de egyúttal a főiskola anyagi helyzete felől is, a mely miatt ez év folyamán semminemű költséges és ideiglenes értékű kiadásokra nem vállalkozhatik, annyival kevésbbé, mert a főiskola előjárósága előtt a megoldandó nagy és költséges feladatok egész halmazata áll, t. i. az állami nyugdíjintézettel járó terhek fedezete, a tanári korpótlékoknak régóta tervezett megvalósítása, egy jogi és egy theologiai tanszék felállítása stb. Az érdekes tanácskozás a főiskola életébe mélyen bevágó összes kérdésekre kiterjeszkedett egészen az államsegély mérlegeléséig s ennek melyik intézeti ágra lehető igénybevételéig. A végeredmény az lett, hogy az alondnok felkérte a tanári kart és a gazdasági választmányt, hogy a felmerült s el nem halasztható reformokra nézve készítsen kimerítő javaslatot s azokat az igazgató-tanács januáriusi gyűlésére adja be. A változott viszonyok kényszerítő erejét itt mindenki mélyen érzi és érezni fogja az igazgató-tanács és egyházkerület is, a melynek a sárospataki főiskola mindenkor fő-fő büszkesége és dicsekedése volt s bizonyára az is marad.

— **A felekezet nélkülség megszorítása.** A közokt. bizottság a vallás szabad gyakorlatáról szóló javaslatnak különösen a *felekezetnélkülségre* vonatkozó pontjain lényeges megszorításokat eszközölt s ezzel sokak aggodalmán könnyített. A 22 §. második bekezdéséből egy új §-t alkotott ily módon: 23 §. A ki valamely bevett vallásfelekezettől kilép, a nélkül hogy más felekezethez csatlakoznék, köteles a kilépés idejéig esedékessé vált egyházi tartozását azon egyháznak, melyből kilépett, megfizetni. A kilépett, míg valamely bevett, vagy a jelen törvény alapján elismert vallásfelekezethez nem csatlakozik, köteles: a) a menyiben az 1868. XXXVIII. törvénycikk 35. §-ában megszabott 5 százalékgig terjedhető és az 1891. XV. törvénycikk 18. §-ában megjelölt 3 százalékgig terjedhető iskolai és óvodai pótdadóval a község részéről, községi iskola, illetőleg óvoda hiányában, vagy mert ily pótdadó a községben nincs kivette, meg róható nem volna, — az általa elhagyott felekezet részéről fentartott iskola és óvoda céljaira fizetett rendes évi hozzájárulási összeget a községi pénztárhoz évenként befizetni, mely összeget a község első sorban az általa fentartott vagy segélyezett, másod sorban egyéb a községben levő népiskola vagy óvoda (menedékház) céljaira fordítja. b) Köteles a kilépett az általa elhagyott felekezet iskolai vagy egyházi céljaira fizetett, illetőleg elvállalt rendkívüli, egyszersmindenkorra, vagy időre szóló járulékokat azon idő tartamára, vagy azon összeg erejéig, a meddig azokat elvállalta, szintén a község pénztárába befizetni; ezen összegeket a község az illető által elhagyott vallásfelekezettől illetékes közegének szolgáltatja ki; az ily járulékok alól azonban az érdekelt hitfelekezettel való jogérvényes megegyezés útján megváltásnak lehet helye. Az e §-ban megjelölt összes járulékok vagy azok értékének megállapítása a községi képviselő-testület, törvényhatósági joggal bíró városokban a városi tanács feladata. A megállapítással meg nem elégedő fél a közigazgatási bizottság elé viheti ügyét.

Pályázatok.

Az alsóborsodi egyházmegyébe kebelezett *geszti* ev. ref. egyház lelkészi állomására, melynek évi jövedelme hivatalos becslés szerint 930 frt s így a II-ik osztályba tartozik.

Pályázati kérvények 1894. január 15-ik napjáig Nagytiszteletű *Bornemisza József* esperes úrhoz Borsod-Mezőkeresztesre küldendők be.

Miskolc, 1893. decz. 12.

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

Az *abauji* ev. ref. egyházmegyébe kebelezett *f. czeczei* egyház lelkészi állomására, melynek évi jövedelme föld, termény és készpénzben 575 frt. 75 kr. s így a IV-ik osztályba tartozik. A lelkészi állomás 1894. év tavaszán foglalandó el.

Pályázati kérvények 1894. jan. 20 ik napjáig Nagytiszteletű *Veress Sámuel* esperes úrhoz (Szeszta, Abauj-Csécs) küldendők be.

Miskolc, 1893. dec. 9.

Kun Bertalan,
tiszáninneni ev. ref. püspök.

HIRDETÉS.

Egyetlen könyvkiadói
nagy dísz oklevél.

Egyetlen könyvkiadói
legfelsőbb elismerés.

RÁTH MÓR

könyvkiadóhivatala és könyvkereskedése

Budapesten, Gizella-tér, a Haas-palotában.

A közelgő Millenium, és a belváros több ház-sorának lebontása folytán a boltberek oly elviselhetetlen összegekre emeltettek, hogy a fentebbi cég is kénytelen kiadási készleteivel jutányosabb helyiségekbe költözni. Ennek megkönnyítése céljából kiadásainak egy részét

50% és 40%-nyi árleszállítással

bocsájtja a t. közönség rendelkezésére. A leszállított áru művek jegyzékével az irodalom-barátoknak, *Egyleteknek* stb. bérmentve szolgálunk.

De többi nagyszabású kiadásaink is a lehető *legelőnyösebb feltételek* alatt rendelhetők. Különösen ajánljuk irodalmunk, sőt a világirodalom egyik legnagyobb kiadását: a nagy illusztrált *Shaksperet, Arany, Eötvös, Jókai és a többi remekírók* műveit számos fényes dísz és igen jutányos kiadásokban, a gazdagon illusztrált *Teleki S. gróf, Hübner S. gróf, Stenley, Jephson, Holub, Benyovszky-féle utazási műveket, a Történelmi életrajzokat: — Fraknoi Hunyadi Mátyás, Marczali Mária Terézia, Pór Nagy Lajos, Szilágyi S. I és II. Rákóczy György* stb. több száz képpel, *Dóczi, Rákosi Viktor, Maupassant* és számos más kitűnő író műveit, *fényes díszkötésekben* is. Kiadásaink jegyzéke, mely bérmentve küldetik, a legmegbízhatóbb irodalmi tanácsadó, mert csak *elismer* mert válogatott műveket tartalmaz, minden nyegleség kizárásával.

Több mint 35 éven át közbizalommal részesülő könyvkereskedésünk a m. k. Egyetem, m. t. Akadémia, Nemzeti Múzeum, Országgyűlés, az Érseki, Püspöki kar, Clerus számos tagjának, a budapesti és több vidéki kir. Tábla, kir. Törvényszék, Ügyvédi kamara, Jogász-egylet, számos előkelő ügyvéd és bíró, több száz központi nagy országos és vidéki felső és alsó Iskolai, Közművelődési, és Kaszinói, Olvasó-egyleti könyvtárak, a politikai és tudományi élet legtöbb kitűnőségének stb. szállítója, ezentul is főcéljának fogja tekinteni az általánosan nyilvánuló népszerűséget fentartani és mindennemű irodalmi megbízásokat a legnagyobb figyelemmel és a lehető legjutányosabban eszközöl.

Az Antiquariusok által hirdetett minden művet legalább is azon áron, gyakran még jutányosabban, szállítjuk, mint a mely az ő catalogusaikban előfordul, kérjük tehát megrendelések alkalmával azon leszáll. árakat vélünk közölni.

SÁROSPATAKI LAPOK.

Előfizetési díj:

Helyben és vidékre postai
szétküldéssel, egész évre
5 frt, félévre 2 frt 50 kr.
Egyes szám ára 10 kr.

A protestáns egyházi és iskolai élet köréből.

A SÁROSPATAKI IRODALMI KÖR KÖZLÖNYE.

Hirdetések díja:

Egész oldal 8 frt, fél
oldal 4 frt, negyedrés-
oldal 2 frt.
Ezenkívül bélyegdíj 30 kr.

— MEGJELEN MINDEN HÉTFŐN. —

TARTALOM: »A t. olvasóhoz« A szerkesztőség. — »Karácsonyi elmélkedés.« Dr. Heiszler József. — »Balatonmelléki viszhang« Szeness Imre — »A kötelező doktorátus eltörlése.« Dr. Bartha Béla. — »Karácsony estéjén.« Juhász László. — »Ünnepi beszéd a népoktatási törvény 25-ik évfordulóján.« Dezső Lajos. — »Vegyes közlemények.« — »Szerk. üzenetek.« — »Hirdetés.«

A t. olvasóhoz.

A „Sárospataki Irodalmi Kör“ december hó 9-ikén tartott népes gyűlésében közlönyének, a „Sárospataki Lapok“-nak további fentartását egyhangúlag elhatározta s ennek irányát, szellemét helyeselve, szerkesztésének fáradalmait előismerésével méltányolta.

Többet is tett. Kimondta, hogy 1. Közlönyét az ez évinél jobb s tartósabb papíroson kívánja nyomtatni. 2. Épségének megóvása végett borítékban fogja szétküldözni. 3. Magát, mint irodalmi testületet szélesebb alapokon s oly módon szervezi újra, hogy — mint a főiskola és a protestáns egyház nagy érdekeiért melegen érző lelkek szövetsége — ki- és befelé való hatásában a lehetőségig hódító és termékenyítő legyen.

A „Sárospataki Irodalmi Kör“ bízik a hazai prot. egyház műveltebb elemeiben, kivált pedig vezérszerepre hívatott papi és világi tagjaiban, hogy különösen ma, a korszakos reformok összefoglalásának idején, vele együtt mélyen át vannak hatva a prot. sajtó magas hivatásától s ennek önzetlen, nemes és fáradalmas munkáját s közelebbről a „Sárospataki Lapok“ 12 év próbája által igazolt hűségét tudni fogják érdemileg jutalmazni.

Az irodalmi körnek eme bizodalmaival köszöntjük mi is a t. olvasót s a buzgó, önfeláldozó munkatársakat, mikor a „Sárospataki Lapok“ további szerkesztésére az irodalmi kör újra szervezkedésébe vetett édes hittel s a prot. egyház és iskola iránt eddig tanúsított szeretetünkkel vállalkozunk.

Mély tisztelettel kérjük a t. olvasóknak és munkatársaknak további jóakarátát.

Sárospatak, 1893. dec. 16.

A „Sárospataki Lapok“ szerkesztősége.

Karácsonyi elmélkedés.

A karácsony az új ember születésének ünnepe.

A karácsonyi éj sötétségében lép be a világba amaz új ember, a ki egyszersmind mennyei világosság, mely megvilágosítani jött minden e világra született embert, és Istennek fiaivá tenni azokat, a kik őt befogadják.

A keresztyén elvnek feladata és a Krisztus küldetésének célja tehát: az emberiség befiúsítása, egyetemes regeneratio!

Hogy a keresztyénség regeneráló principium. azt már tudja a történelem.

De hogy az ember mennyire van általa áthatva, s így regenerálva, azt még kérdezni lehet, s így még mai nap is helye van ama könyörgésnek: Mi atyánk, jöjjön el a te országod, — miután az Istennek országa, az emberi lelkekben élő ország, az Isteninek és emberinek egyesülése, és nem más.

Hogy ezen ország még nem általános, annak az oka az, hogy az az ember még nem adta meg egészen magát, még az birja a földet, még az küzd az Istennel az emberszívek birtokáért. Az ó ember a világ lelkével szövetkezve, lett a földnek birtokosa.

A világ lelke az ő szövetségésének sokat ígérhet: fényt, hatalmat, dicsőséget. . . . Az új élet lelke pedig, a keresztyén-elv abnegatiót követel, ez az ára az újjálevésnek, a megújulásnak.

Az ember-judas pedig elad mindent még mai nap is, fényért, hatalomért, dicsőségért; mindent: Istent, embert, evangéliumot, ha a kegyelem nem támogatja!

„Kegyelemből vagyok, a mi vagyok — mondá Pál apostol — érezvén magában a két különböző törvény reakcióját.

Az ó ember legyőzve még mai nap sincs egészen. A keresztyénség küzdelme az ó emberrel és annak birodalmával a kezdet erélyes napjaiban valóban bámulatos volt.

Az a kopár Golgotha nagypénteki sötétségével agyonnyomta a fényes Olympust, s a töviskoronás király elűzte örömsugaras csarnokaikból a világ régi Isteneit.

Lapunk jelen számához egy negyedik melléklet, címlap és tartalomjegyzék van csatolva.

Igen, amaz Istent az emberrel kiengesztelő kereszt-halál változtatta meg az ő világ rendjét, s törte meg az ő ember világhatalmát.

És azok a világtérítő-predikációk nem is állottak másból, mint ama halál és feltámadás egyszerű elbeszéléséből.

A meghalt és feltámadott Krisztusról szóló evangéliom volt Pál apostolnak, a népek nagy térítőjének specialis evangélioma „*το εὐαγγέλιον μου*”

Hogy lehet ezzel téríteni, s a régi hatalomteljes világgal megküzdeni, s tőle az uralkodást elvitatni?

Hát azt én is kérdezem, de a történelem, az a „testis temporum” reá csak azt válaszolja, hogy az még is valóban megtörtént; mert *δυναμὴ θεοῦ* vagyion azon igazságban s élet vala ama halálban.

Ugy hát még is áll, bármit beszéljen az anyag bölcsészete, hogy az Isten a realis Ur az ő világházában, és nem a pillanat kegyében sütkérező ephemer hatalmak. Ah a Nérók elvégre is befultak ama vértavakba, melyeket támasztottak, s hullájok felett tovább ment diadalmasan a világ végzete, az a legyőzhetlen istenakarát, az az ő világ-tan.

És ez a mi reménységünknek és nyugalomunknak erős kősziklája.

Ah minő szép, minő fenséges volt az az ifjú kereszttyénség, midőn a létért küzdött a világgal, s a szellem hősiességében kész volt minden pillanatban inkább azon képesokat tépni szét, melyek az embert a természeti élethez kötötték, mint azokat, melyek azt Istenhez emelék.

Ezer sebekből vérzett, de nem engedett... Halálra, máglyákra hurcoltatott, de az áldozat e máglya lángjaiból, mint megújuló Phoenix, szállott elő fényesen, diadalmasan.

Még a halált is legyőzte... úgy tanulta ezt amaz Isteni mestertől, legyőzte ő is az ő világ rémét, s azt az örök élet ajtójává tette... „Ime látom a megnyilatkozott egeket” — kiálta fel elragadtatva az első vértanú a reá szakadó kövek zuhogása alatt... nem hallott semmit, csak a megnyilatkozott egeket látta.

Minő győzhetetlen új hatalom ez, mely megalázta magát a halált, s látta a létel megszakíthatatlan folyamatát keresztül ama sötét örvényen, mely nem telt be annyi századok poraival, annyi országok romjaival; látta, hogy azt, még az örvény sem nyelheti el...

Az élet fáklója kialszik, leég, de a létel örök!

Most tűnt ki, hogy az új ember valóban diadalmas úr, az ő ember rabszolga bíborban és aranyban is, az érzéki lét szolgája, szolgája oly valaminek, a mi örökké változik, füstté és hamúvá válhatik. De... „a ki hisz én bennem (az új élet okfejtésében), ha meghal is, él”, „a vizen jár, és a vizek nem nyelik őt el, a tűzön jár, és a lángok nem emésztik meg.”

A lelkesültség hatalma mindég isteni, mindég legyőzhetetlen.

„Ha Isten velünk, ki ellenünk?”

Ilyen volt az ifjú kereszttyénség. Ilyen volt, míg a létért küzdött!... De midőn végre háromszázados küzdelme után világhatalommá izmosodott: akkor a világ lelkének fényes rabja lett. A hatalom megvesztegette erkölceit... lett belőle Babilon, babiloni erkölcsökkel... az a véres fakeszt aranyos világ-jogarrá vált!

A hatalom fényűző mindenütt, hol kifejlődhetett.

A hatalom csak az Isten kezében eszköz, az ember-nél kábító mánor volt mindég, és lesz mindég.

Igy volt ez a győzelmes kereszttyénségnél is. Az elv isteni ereje hatalomhoz juttatta az embert, s a hatalomhoz jutott ember első ténye volt nyakára hágni annak az elvnek... s az igénytelen hivatalokból fényes bíboros méltóságok, s a szolgálatból (diakonia) hatalmas, s az Isten nevében parancsoló hierarchia fejlődött ki... És... míg az Ur az ő apostolai közül senkit sem pappá, sem püspökké nem tett, hanem egyszerű, s igénytelen igehirdetőkké nevezte őket ki... ők a hatalom mánora alatt megtették magukat papokká, püspökökké, metropolitákká, pátriarchákká és pápákká, s fényben és hatalomban a világ uraival versenyeztek... a népnek hirdették az önmegtagadást, s világmegvetést, de a mit szavokra a hívők serege elvetett, azt ők kincstáraikban halmozták össze, elannyira, hogy miután a kegyes legatumok már a világ tizedik részéig emelkedtek, törvénnyel kelle az államnak a hagyatékozásnak útját állani már Constantin végnapjaiban... És így lettek végre ők magok az egyház, a nyáj pedig — a szent nép, a királyi papság — a minden jogtól kifosztott laikus tömeg... A szabad fiúság megszűnt, s elő állott a régi theokratia, a papok fejedelmi hatalma az új hierarchiában. A szabad beménetel az Atyához eltöröltetett, s a papság lett ismét a közbenjáró a nép és az Isten között... s az áldozatos oltár lett azon válaszfal, mely a népet az Istentől elszakította... s azon az oltáron áldoztak ismét úgy mint az ő-szövetség napjaiban, de többé nem állati testet, nem állati vért, hanem magának a Megváltónak, az Isten szent Fiának élő testét, élő vérét (ez a transzsubstantiatio dogmája)... akkor... mikor Ő már egyetlen áldozatával az összes emberiség bűneiért a halál-adót az ő testében valóban lefizette... s elmondta végszavával a véres keresztfán: „Bevégeztetett!”... Pál apostol tanítása szerint sem azért ment fel az egekbe, hogy magát gyakorta feláldoztassa!...

És ha azon világaldozat, melyet maga amaz igazi főpap nyújtott be Istennek, nem volt elegendő, noha ennek elégséges voltát igazolta a feltámadás: ki biztosíthat minket arról, hogy ama képzelt áldozat, melyet egy bűnös ember nyújt be, elégséges leend? holott épen az által, hogy azt naponként millió helyeken ismételni kell, ezen eljárásnak elégtelen volta világosan ki van mondva.

Az ő-szövetség zsidó áldozatos oltára hol szerezte a jogosultságot a kegyelem szövetségének templomában? Ott, hol többé áldozatra nincs, nem lehet szükség, vagy maga a kegyelem szövetsége üres szó. — És ki meri ezt állítani?

Ime ez volt amaz abnormis történelmi fejlődés, mely ellen a kereszttyén öntudat annyi századon keresztül feljajdult és tiltakozott, de a világhatalommá vált papuralom vérpadokkal és máglyákkal állott a tiltakozó lelkiismeret útjába... míg végre a világegyetem felett örökös hatalmas szellem a XVI. században behozonyította, hogy az elv az igazi erő, s azt valamint előbb a régi világ ellenhatásának: úgy most a hatalmas papuralomnak sem sikerül megtörhetni... A kereszttyén elv győzött ismét, s a reformáció kibontá ismét amaz egyszerű evangéliom fehér zászlaját, s elhárta az apostoli korszak ő-szövetségén életének egyenes folytatását megkísérteni.

Az Isten evangéliomi egyháza a reformációban épen úgy szenvedett, de épen oly hősi lélekkel lépett fel, mint az első kezdet napjaiban.

„A te véredben élsz.” Ez volt most is az elbocsátási ige, és áldás.

A reformáció kezdete és a vallási béke közé mennyi nemzet, mennyi nemzedék öntötte össze tavakban véréit? Mennyi város, mennyi emberlakta hely vette hamvait? De a hatalom minden erőködése dacára az az evangélium győzött, s igaz lett az elhocsátási ige: „A te véredben élsz.”

Mi szép, mi megható volt magyar hazánkban is az első lelkesedés szent küzdelme!... Minő alkotások jöttek létre e szent tűzből; iskolák, nyomdák, írásfordítások, szent-költészet, szónoklat, irodalom.

A jó fát gyümölcséről ismerhetni meg — Idvezítőnk szerint; tehát a gyümölcs igazolja termőfaja jóságát minden rossz akarat, vád, rágalom és gyanúsítás ellen.

Ki szólhat e tényekkel szemközt a reformáció isteni küldetése ellen?

Az Isten a teremő hatalom ... a rombolás Kainnal kezdődött meg.

De a reformáció alkotott új államokat, új népeket, új törvényeket, a cultura ezer új gócpontjait hozta lobogásba, és teremtett új földet.

Az új Európa a reformáció szülötte.

Mint az első keresztyénség, úgy a reformáció evangéliumi egyháza is a létért vívott küzdelem korszakában fejtette ki azon hódító erőt, a melyre elfojthatlan csudálkozással tekintünk vissza, mint a hitnek hőskölteményére, a melyből mi is láttunk a mi napjainkban egy rövid de fényes epizódot akkor, midőn az abszolúttá lett hatalom a nemzet ősi alkotmányának ledöntése után, az Isten evangéliumi egyházát is pátensekkel akarta kormányozni. ... „Mi az Isten nevében gyűltünk össze, és mi az Istennek fogunk engedelmeskedni” — hangzott a vezérférjak ajkairól, midőn a fegyveres hatalom elosztást parancsolt ... És mi, és ki volt az, a ki e bátor tiltakozók fejét azon zivatar zúgása alatt megvédte? *A presbiteri szervezet!* Annak a szent népnek örök, autonom joga.

Hát ez a presbiteri szervezet az egyedüli igaz és kánon-szerű szervezete a Krisztus egyházának. Ez volt constituálva az apostolok által. Ez volt a normális századok gyakorlata ... mind addig, míg a nagyobb városok elhatalmasult püspökei a hivatalból méltóságot, a szolgálat munkájából juris-dictiot és hatalmat nem alkottak, holott az előtt a juris-dictiot az igazgató presbiteriek gyakorolták, a tanító-presbitereknek csupán az igehirdetés és isteni szolgálat volt fentartva; szóval mindaddig, míg az ambíció, a világ lelke az Istennek lelkét háttérbe nem szorította.

És ezt a szervezetet, a normális idők ezt a szép alkotását, miután azt a mindent absorbeáló papuralom eltemette, *Kálvin támasztotta fel,* s ez lett az ő specificus egyház-szervezete. Ezt fogadta el a magyar ref. egyház. Ez volt apáink büszkesége, s az autonomiát annak keretében gyakorolta. Ez volt a mi szent örökségünk ... egész ez utolsó zsinatig, a mely az 1790/1. évi vallási béke százados jubileuma akart lenni.

Már a zsinatoknak, mint az autonom egyházak képviselőiteinek első kötelessége az alapelveknek, az apák hagyatékának, az ivadék örökségének sérthetetlensége felett őrködni.

És az utolsó zsinat 35 tagja tiltakozása dacára, a legmagasabb egyházi fórumnak, mely időközileg a zsinatot is helyettesíti, megalkotásánál elvetette a presbiteri elvet, s teremtett egy forumot a presbiteriumok szavazásának kizárásával; nem gondolta meg azt, hogy egyetlen egy egyház sem hatalmazta fel követét arra, hogy az egyház alapelve felett határozzon, és hogy a presbiteri elvet segítse összetörni akkor, midőn az al-

kotmány homlokára a letörült helvét-hitvallás cím helyett tüntetőleg a presbiteri címet irták fel.

És ha itt e címben elismerve van az a presbiteri elv: úgy annak, mint *életérnek keresztül kell vonulni az egyházi élet minden momentumain.*

A presbiteri szervezetben van formulázva az egyház autonomiája; úgy hát azon szervezet az autonomia alakja, s így ez csak amabban nyilatkozhatik. Ez a dolog logikája, ez a logika a szellem törvénye.

Midőn tehát az utolsó zsinat a legmagasabb forumot a presbiteriumok szavazásának kitagadásával állította elő, nem csak magát a presbiteri elvet, hanem egyszersmind az egyház autonomiáját, mely azon elv keretében nyilatkozik, támadta meg maga ... miért? *Csupán az ő emberért, világi érdek, hatalomvágy, szabaddabb uralkodhatás végett az Istennek nyája felett.*

Azt hitte, hogy az nem baj, nem sérelem az, ha az autonomia belülről sértetik meg, csak kívülről ne sértse meg senki.

Hát pedig az magára az egyházra nézve mindegy, ha akár kívülről, akár belülről jöjjön az a csapás, mely életét aláássza. Mindegy az, ha már az egyház nyakára oda van vetve más címmel az a perhorrescált Kirchenrath, belülről vagy kívülről van-e oda vetve ... csak hogy még rosszabb, ha belülről jött az a csapás ... hiszen akkor a közbizalom, s a hívek lelki nyugalma vagyon eljátszva, s mert *ugyan miként lehet azt kívánni, hogy a hívek bízzanak oly előljáróságba, mely őket kitagadja és felettök-nélkülök akar rendelkezni.* Pedig ama régi jelszó: Nemo de nobis sine nobis a keresztyénség szülte szabadfiak, ezen autonom lények jelszava volt. Ez kiáltotta ki egykor a lelkiismeret szabadságát is, a honnan a reformáció származott.

Ez a jelszó is ma holnap üres hang lesz, eltemeti azt a megerősödő ő ember nálunk is, mint eltemette Rómában. A temetéshez nagyon ért az idő.

Azonban előrelátólag gondoskodtak ám arról, hogy a felsőbbbségi határozatok ellen panaszkodni, a fegyelem sulya alá tartozó vétségnek qualificáltassék.

Hiszen a panaszt az okozott sebek felett megtiltani csakugyan lehet a hatalomnak: de már azt megtenni, hogy az a seb ne fájjon, s az a fájdalom maga ne tiltakozzék, még senkinek sem sikerült,

Egy nyitott seb fog állani az utolsó zsinat határozata és az egyház öntudata között.

De hát a sebek elvégre behegednek ... Igaz, vagy elmérgesednek ... Erre is van példa ... maga a reformáció is egy ilyen példa.

A múlt zsinat azt bizonyította be, hogy az Isten evangéliumi egyházában is, csak úgy, mint a hierarchia egyházában egykor és most is az ő ember, földi érdek és hatalomvágy foglalt helyet magának ... pedig éppen ez a hatalomvágy vitte a siklóra a római egyházat egykor, a melyből már csak a hierarchia Mánesze úszik ma az idő végzetes örvénye felett ... Ezen hatalomvágy a történelem Logikája szerint az Isten evangéliumi egyházát sem vezetheti máshová, mint a világ-élet ama siklójára, a hová a római papuralom féktelensége vezette.

Mindezekből csak az a szomorú tanúság, hogy a regeneratio, melyet a keresztyén elv képvisel, az ő embert, az emberi önösséget még mai nap sem volt képes teljesen legyőzni.

Az a karácsony-szülte hős az ő nagypénteki keresztjével kiüzte ugyan a világból a régi Istenekeket, de

nem a szivekből, s az összetört kőbálványokat az önbálványozás váltotta fel; az ő ember él még, és makacsúl küzd a hatalomért még Mózes kathedrája felett is.

Mi Atyánk: Jöjjön el a te országod, az igazság, béke és szeretet, az új élet szent országa, hogy legyen valahára igaz Karácsonyunk!

Dr. Heiszler József.

Balatonmelléki viszhang.

A gömöri ev. ref. lelkészi értekezlet javaslatára, a lelkészi fizetések tárgyában.

II.

Szabad legyen továbbá az állami dotatio kérdéséhez is egy pár szóval hozzászólni. Nézzük ezt is, mint bajainkból kisegítő eszközt.

Már az 1893. évi budget tárgyalása alkalmával a klerikális Apponyi kinyilvánította, hogy a prot. egyházak nagyobb állami dotatióban részesítendőek. Erre különösen felhívta a kormány figyelmét. Eredménye lett: az 1894 évi budgetbe — mint olvasom — 150,000 frt jön a kultuszminiszter kezelése alá a prot. egyházi alapok felsegélése céljából. Apponyi szól: a klerikális! de a mi embereink hallgatnak, mint a hal!! Pedig a magyar példabeszéd nagyon találóan fejezi ki hogy „néma gyermeknek anyja sem érti szavát.” És ha ref. világi urainkkal e tárgyról beszélgetünk, így szólnak hozzánk: „Várhozozó álláspontot kell elfoglalnunk.” „Hiszen a kormány úgy is épen a mi céljainknak megfelelőleg akarja államátalakító reform-munkálatait keresztül vinni.” Én pedig azon véleményben vagyok, hogy igenis! az eddig néma gyermek, a protestáns egyház emelje fel szavát! *Követelje, hogy a közös örökségből az ötöt megillető hányad kiadassék!!* Ne elégedjek meg „az asztalról lehullott morzsalékkal,” hanem mondja ki bátran, — urbi et orbi — hogy a XIX. század legutóljára parancsolólag követeli — az egyenlőség elvéből kiindulva, — miszerint nem akarunk tovább az államnak mostoha gyermekei lenni, akkor, mikor az édes gyermekeket (a róm. kath., görög, gk és román egyházak) oly dús dotatiókban részesíteti! Mi reformátusok kultur missiót teljesítünk, sőt teljesítettünk évszázadok óta a nélkül, hogy az állam részéről fáradozásaink csak elismerésben is részesültek volna. Ha tehát mi örállók, fontos positiókra helyezett előrsők voltunk és vagyunk — a nemzetiségek túlkapásai ellenében, — az osztó igazság megkívánja, miszerint a bér lehetőleg egyértékű legyen a teljesített szolgálattal. Nem új dolgot, vagy eszmét pendíték meg. Ha nézzük egyházunk történelmét, már 1562 ben, az egervölgyi vallástételben, az 1605-diki nagykárolyi zsinat postulatumaiban, az 1618-diki pozsonyi országgyűlésen ugyanezek kéretek; és ettől az időtől az 1848. XX. t.-c. 3. §-ának megszületéséig. Ne várjuk tétlenül az államtól a sült galambot, hanem ott, *a hol kell* és lehet, adjunk hangot jogos kívánságainknak. Derék Jókaink egy halhatatlan munkájában azt mondja, hogy: „egyes ember szava nyöszörgés, de ha ugyan azt tíz vagy százezeren mondják: akkor az menydörgés.” Lehet, hogy az én szavam sem hat ki nagytiszteletűséged tanuló szobájának falain kívül,* de arról biztosíthatom jó lélekkel, hogy a három millió protestáns közül két millió velem egy véleményen van.

Evek óta szönyegen van, sőt a múlt hó 21-diki országos ülésen 60 képviselő sürgős indítványt terjesztett be a ház asztalára a róm. kath. és görög kath. al-

papság congruájának rendezését megsürgetve. Ezt nem lehet, nem szabad *csak ezeknél* a felekezeteknél vinni keresztül. Rendezni kell az alpapság fizetését minden recipiált vallásfelekezethöz az egész vonalon. Két alternatívát kell felállítani. Ezt t. i.: Szüksége van-e az államnak kulturális és morális céljai kivételénél a papságra? Ha nincs, akkor a primástól kezdve az utolsó hecc-káplánig vonja meg az állami dotatiót s utaljon minden lelkészt felekezete áldozatkészségére, legyen annak papja: érsek, bonc, dervis, dalai láma, vagy superintendens. Ha szükséges, úgy tessék a felekezeteket egyformán dotálni. De az ne kegyadomány vagy segély legyen, hanem dotatió!!

Mi lelkészek, mikor e pályát választottuk, számot vetettünk magunkkal. Tudtuk, hogy a pálya, melyre lépünk, nem fényes, gazdagsággal nem kecsegtet. De feltételeztük a társadalomról és egyházunkról, hogy azon szolgákat, kik pályájukra tizenkét évig készültek, aztán állomásért egy évtizedig várakoztak, arcpirító fizetésen mint káplánok nyomorogtak, kik körükben úgy társadalmilag, mint valláserkölcslig, nem különben a hazafiasság terén kultur missiót teljesítenek, — éheztenni nem fogja, hanem megadja a munkásnak a kellő bért. A világ elvárja, sőt megköveteli a lelkéstől, hogy művelt társaságokban forduljon meg, művelt emberként öltözködjék, a kor színvonalán álljon. De az a világ, mely ily sokat megkíván tőle, ad-e csak felényt is anyagiakban, hogy kívánalmainak csak némi részben is megfelelni tudjon? Olvassuk sokszor a nagy nemzetgazdászok korszakalkotó munkáit; élvezetet találunk bennök s íróik iránt önkénytelenül is tiszteletet érzünk! de eltöpreml minden tudományuk nagysága, ha elgondoljuk azt, hogy nálunk protestánsoknál, egy lelkész vagy tanító hogyan képes — néha konvenciócs cselédbérből kisebb jövedelméből — az év 365 napján át naponként csak kétszer is a legegyszerűbben étkezni. Hát a ruházat, gyermek nevelés stb.??

Tagadhatatlan az, hogy nagy a teher az egyházakon. De tagadhatatlan és szomorú valóság az is, hogy nagy a szükség és nyomor a lelkészi kar igen nagy contingensén. Az evangélikusok legközelebb tartott zsinatán a derék Péchy Tamásnak volt erkölcsi bátorsága kimondani azt, „hogy ha papnőveldeinkre oly sokat áldozunk, papjainktól oly sokat várunk: meg kell adnunk a képzettséget megillető anyagiakat is!”

Lelkészértekezleteinkből kiindulva, kormányzó testületeinknek — egyházmegyének, egyházkerületnek, konventnek, sőt a zsinatnak — volna kötelessége felemelni szavát s alólról fölfelé megértetni azt, hogy a XIX-dik század legutóljára már nem alkalmas asceták és szellemi marttyrok nevelésére, sőt az egyenlőség elvéből indulva ki, parancsolólag megköveteli, hogy az alpapság — sőt nem mondom, hogy feljebb ne — fizetése államilag rendeztessék. Ne tessék vélni, hogy „Cicero pro domo sua” beszélek. Hála Isten az én kongruám rendezve van, mert egyházam egyházmegyei értékelés szerint II-od osztályú; de beszélek az országban levő 1909 református lelkész közül 1000 helyett, annak szájával.

* * *

Kedvességek szívesek voltak nézeteiket velünk közölni. Nagy köszönet érte. Én is el mondtam a magam nézetét; lehet, hogy kissé hosszabban is, mint kellett volna.

Üdvözlöm önöket innét a Balaton partjáról s kíváncsi vagyok, hogy a nagy Isten, hogy fáradozásukat kívánt

* E viszhang Csabay P. lelkészi értekezleti elnökhöz volt intézve. Szerk.

siker koronázza s a ránk következő s már nem messze jövőendőben elérni reménylett új évezred kívánságaik — de a mi a mi kívánságunk is — teljesülésével kezdődjék el. Ámen.

Szeness Imre,
ev. ref. lelkész.

ISKOLAI ÜGY.

A kötelező doktorátus eltörlése.

Gróf Csáky Albin közoktatási miniszter ismét egy fontos ígéretét váltotta be. Megkezdte a jogi szakoktatásnak és vizsgálati rendszernek ama reformját, melyet a mindennapi tapasztalás és a magyar közélet és jogászfűjság minden igaz barátja oly régen sürget.

Majdnem 20 éve áll fenn az ügyvédi pályára lépőkre nézve az u. n. kötelező doktorátus, a jog- és államtudományok kettéosztásával együtt. S az eredmény a doktorátusnak, mint tudományos fokozatnak leszállása, a vidéki jogakadémiák lehanyaglása s elnéptelenedése, a budapesti egyetem túltömöttsége, tanárainak szigorlatokkal és vizsgálatokkal való oly mérvű túlhalmozása lett, hogy ez irodalmi működésüknek, beható tudományos tanulmányaiknak végső veszélyeztetésével s így hazánkban a valódi jogtudomány megsemmisülésével kezdett fenyegetni. E hatványokat alig ellensúlyozta valamelyes előny, mert a gyakorlati jogi pályára lépők elméleti tudása alig emelkedett, az ügyvédség létszámának szándékolt csökkenését pedig éppen nem érték el s megszületett az az anomália, hogy a bírótól kevesebb képesítést követeltek, mint az ügyvédtől.

A közoktatási miniszter által most a képviselőház elé terjesztett törvényjavaslat a következő fontos változásokat célozza, illetőleg vonja maga után: a jog- és államtudományi bifurkáció megszüntetését, két államvizsgálat helyett egységes államvizsgálatot s így egységes elméleti képzettséget az összes jogi pályákra nézve, melyek aztán a gyakorlatban, a gyakorlati képesítő vizsgálatokban s illetőleg a magasabb elméleti s tudományos vizsgálatokban (doktorátus, magántanári vizsgálat) válnak szét; magával hozza egyszersmind a budapesti egyetem jogi karán a túlságos népesség csökkenését, ezzel kapcsolatban a vidéki jogakadémiák újra felvirágzását. Egyszersmind a magyar közoktatásügy ez érdekes és érdemes közgei elé tárja a további fejlődés perspektíváját, melyhez az első lépés a jogakadémiai tanári kvalifikáció emelése, az egyetemi magántanári képesítés kötelező megszerzése folytán, mi alól csak a már alkalmazott rendes tanárok nyerhetnek fölmentést; a második lépés pedig az, hogy a tanári erőket szaporítani óhajtja s ezzel a célszerűbb tudományos munka-megosztást, a tantárgyak és tanszékek megfelelőbb csoportosítását teszi lehetővé.

Ugyanezzel kapcsolatban egy másik kérdés is önként nyer megoldást: a felekezeti jogakadémiák kérdése. Ezek most az elé az alternatíva elé vannak állítva, hogy vagy képesek lesznek az új szervezés s az abban foglalt tovább fejlődés költségeit kibírni, most és jövőben, vagy nem. Előbbi esetben megélnék, tudományos erőben, hallgatók számában gyarapodnak, lassankint, újabb, magántanári képesítéssel bíró tanárok alkalmazásával valóságos egyetemi fakultási színvonalra s jellegre tesznek szert. Utóbbiaktól az államvizsgálati jog elvonatván, tulajdonképp létalapjukat veszítik el s meg fognak szűnni.

Tudomásom szerint a sárospataki és kecskeméti jogakadémiáknak egy, a debreceninek két, az eperjesinek és mármarosszigetinek három új tanszék felállításáról kell majd az új szervezet értelmében gondoskodni.

De nemcsak erre a kiadásra kell gondolni. Ha a leendő jogakadémiai tanároktól a magántanári képesítés előleges megszerzését fogják követelni, a mi tudvalevőleg a doktori diploma megszerzésétől számított 3 éven belül meg nem történhetik; ha többé nem lesz elég az egyszerű doktori, vagy az éppen gyakorlati jellegű ügyvédi oklevél: akkor bizonyára 1200, 1400, 1600 frtos jogtanári fizetések sem maradhatnak fenn, hanem azoknak is az állami és királyi jogakadémiákon alkalmazott tanárok fizetését kell előbb-utóbb elérni.

Ezért vélem, hogy a mostani törvényjavaslat, ha törvénynyé válik, 2—3 vidéki protestáns jogakadémia megszűnését fogja maga után vonni, ha csak a fentartók nem lesznek hajlandók ama kétségtelenül nagy áldozatot meghozni a protestáns világi elem magasabb nevelésének. Mert hogy ezek a jogakadémiák már számos kitűnő és buzgó világi férfit neveltek egyházunknak, az kétségtelen.

A tervezett vizsgálat 3 részből fog állani, u. m.: két szóbeliből és egy írásbeliből. A fölveendő tárgyakat s a vizsgálati rendtartást rendeletileg állapítják meg.

A miniszteri javaslatnak, nézetem szerint, egyetlen hibája az az intézkedés, a mi még világosan nincs benne kifejezve, de a régebbi tervezetek alapján köztudomású, hogy az előadó jogtanárok nem lesznek mindnyájan benne a vizsgáló-bizottságban, a mi nagy ferdeségekre vezethet.

A mostani állapot átmenetileg még két évig fog fennmaradni.

Különösen üdvös és örömdetes dolog, hogy a miniszter a jogi szakoktatás egész menetét s rendszerét reformálja s a doktorátust a tudományos követelmények szerint, egészen új alapokon szervezi.

Ez egyelőre mind rendeleti úton történik. De, reméljük, eljő az idő a felsőbb oktatásügy törvényhozási rendezésére is.

Dr. Bartha Béla.

TÁRCZA.

Karácsony estéjén.

Békeség az embereknek,
Dicsőség a jó Istennek,
Mert a kire várva vártak,
— Megváltója a világnak —
Betlehemben ma született,
Megszületett.

És azóta sok, sok évek
Váltak avas semmiségnek;
De az urnak, Krisztusunknak
Emlékei nem avultak.
Nem, sőt ma is zeng az ének
Nagy nevének.

Tudom, ott a messzeségben,
Egy apró völgy közepében,
Apró völgynek falujában,
Annak is egy kis házában,
Ott is ének zeng most éppen,
Lágyan, szépen.

Kicsi lámpa fénye mellett
Testvéreim énekelnek,
Édes apám kezdi nekik . . .
Az én áldott anyám pedig
Bibliában levelezget,
Levelezget.

Én meg itt egy palotában
Járok kelek nagy fényárban.
Nézelem a karácsonyfát,
Kincsek fedik ágát-lombját.
— Ennyi kincset egy rakásban
Sohsem láttam.

Vakító fényt száz gyertya ád . . .
Együtt van az uri család.
Az urfiak a szőnyegnek
Hullámain hemperegnek,
Kacaj tölti be a szobát
Tündér-szobát.

Kincset érő drágaságok
Szerzik itt a mulatságot.
Egy egész bolt van megvéve
A Jézuska szent nevébe,
Ki nekem is idehozott
Ajándékot.

Mégis, mégis én úgy érzem,
Ott lenni most jobb vón nekem
A kis völgynek falujában,
Annak is egy kis házában,
A hol ének zeng most épen
Lágyan, szépen.

Jobb volna a mécses mellett,
Hol testvérim énekelnek,
Hol jó apám gondol reám,
A hol az én édes anyám
A szent könyvben levelezget,
Levelezget.

Juhász László.

Ünnepi beszéd a népoktatási törvény 25-ik évfordulóján.

— 1893. dec. 7-én, a sárospataki állami tanítóképző-intézetben tartotta
Dezső Lajos igazgató. —

II.

Huszonöt év óta áll érvényben a népoktatási törvény
s a királyi keresztapa jóslata beteljesült. A törvény alapja
lón az ország szellemi és anyagi haladásának. Tények
beszélnek.

1869-ben a tanköteleseknek 50.4 százaléka járt
tényleg iskolába, 1890-ben 81.7%; 31.3%-al több.

1869-ben volt az országban 13,798 népiskola,
1890-ben 16,870; 3072-vel több.

1869-ben volt 17,792 tanító, 1890-ben 25,133;
7341-el több.

1869-ben volt 16,899 tanterem, 1890-ben 25,228;
8329-el több.

1869-ben az iskolába járók közül, mint írni és
olvasni tudó kilépett 71.2%, 1890-ben 98.7%.

Az unalomig lehetne szaporítani a számadatokat,
melyek azt bizonyítják, hogy népoktatásunk ügye úgy
kül-, mint belterjileg fejlődik. Nemzetünk iskolázottsá-

gával művelődése is lépést tart; hiszen az írni és ol-
vasni tudók százalékszámát a nemzetek műveltségi álla-
potának mértékéül tekintetik Európaszerte.

A felekezetek aggodalma pedig nem volt alapos.

	közösis kola,	felekezeti iskola,	magániskola
1869-ben volt	234	13304	108
1890-ben	2746	13904	220
Szaporulat	2512	600	112

Tény, hogy alig van állam Európában, melyben
a népoktatás oly rövid idő alatt oly gyors előmenetelt
tett volna, mint nálunk. Ha nem értük még el a nyu-
goti kultúrnépeket, az onnan van, mert nekünk óriási
mulasztásokat kelle pótolni. De alapos reményünk lehet,
hogy ha a fejlődés továbbra is ily lépésekkel halad, ha a
népoktatási törvény hiányai pótoltnak, egy újabb 25
év alatt a szomszéd művelt nemzetek diszes sorát meg-
közelíthetjük.

Mert hát hiányai is vannak a törvénynek, melye-
ket az élet hozott napfényre. E hiányok részint a tör-
vény fogyatékos voltából, részint annak hiányos végre-
hajtásából származnak.

Ilyen organikus fogyatkozása volt a törvénynek,
hogy nem intézkedett a magyar nyelvnek a nem ma-
gyar iskolákban való tanításáról; e hiányt az 1879. évi
XVIII. t.-c. pótolta. Ilyen fogyatkozás volt, hogy a taní-
tók nyugdíja bizonytalan alapon állott. E hiányt pó-
tolta az 1875. XXXII. t.-c., mely a felekezeti tanítókra
is kiterjeszti a nyugdíjat.

Ily fogyatkozás volt, hogy a törvény csak a köz-
ségi és állami tanítók fizetésének minimumáról intézke-
dett, a felekezeti tanítókat a régi állapotban hagyta. E
bajon az idei XXVI. t.-c. segített, mely nemcsak a fele-
kezeti tanítókra terjeszti ki a 300 frtos minimumot, ha-
nem öt ízben 50 frtnyi ötödéves pótlékot rendel.

Ily hiány, hogy a felekezeti képezdék állami fel-
ügyeletéről a törvény nem gondoskodik; a r. kath. ké-
pezdék továbbra is a tankerületi főigazgatók alatt ál-
lottak, a prot. és g. keleti képezdék pedig állami
felügyelet nélkül működtek. E hiány öt évvel ezelőtt
szűnt meg, midőn a felekezeti képezdék is a népokta-
tási tanfelügyelők alá rendeltettek.

De oly fogyatkozások, jobban mondva ellenmon-
dások is foglaltatnak a törvényben, melyek megszünte-
tése a jövő feladata; melyek egyenesen útját állták a
népoktatásügy helyes kifejlődésének.

A törvény a svájci minta után a hatosztályú nép-
iskola fölé három osztályú felső népiskolát rendel, a
12—15 éves fiúk részére, s két osztályú felső leányiskolát
a 12—14 éves leányok részére; tehát a 14—15 éves
iskolaköteles leányok számára nem volt tanintézet ter-
vezve. E körülmény csak az iskolába nem járó iskola-
kötelesek % számát vala növelendő. Az eredeti javas-
lat e hibája vezette tévútra Csengeri Antalt, hogy a kép-
viselőházban a felső népiskola mellett a polgári iskolát
javasolta s vitette törvénybe. Csakhogy a gyógyszer
roszabb volt a betegségnél. A polgári iskola a (10—16
éves) fiúk számára hat osztály, a (10—14 éves) leányok
számára meg 4 osztály. A gyakorlatban aztán ez intéz-
kedés igen ferde helyzetet teremtett. A polgári fiú-
iskola ugyanis szakasztott mása lett az akkor még 6
osztályú reál iskolának. Hiába mondták politikusok, mi-
niszterek, paedagogusok, hogy a polgári iskola azok
számára való, a kik többet akarnak tanulni, mint amennyit
a népiskola nyújt, de kevesebbet annál, a mit a közép-
iskola nyújt: népünk demokratikus észjárása nem tudott
megbarátkozni a néposztályok szerint elkülönített isko-
lával s használta a polgári iskolát középiskola gyanánt.

Igy lön a polg. iskolából rosszul ellátott középiskola. Ma is az s nincs oly energikus miniszter, nincs oly lelkes paedagogus, a ki a dolgot megváltoztathassa. Ma már a kereskedelmi iskolai betetőzés olyan »se hús, se hal«-féle intézményt csinált a polgári iskolából, melynek békóiból tanár és tanítvány egyaránt kikivánczik.

Még rosszabbul áll a polgári leányiskola ügye. Ez is csak 14 éves korig terjed, tehát osztja a felső leányiskola azon hibáját, hogy a 14—15 éves tanköteles gyermekeket az ajtón kívül hagyja.

A polgári leányiskola és felső leányiskola ama közös hibája, hogy a 14—15 éves iskolakötelesek előtt bezárja az ajtót, a felsőbb leányiskola felállítására vezette a közoktatási minisztert. A felsőbb leányiskola 10—16 éves leányok számára készült intézet, mely *titulus-auctio*-jával a tanerők megdrágítását hozta létre s női középiskolai törekvéseket szült. A legnagyobb baja pedig, hogy törvényhozáson kívül létesült. Oly praecedens ez, mely későbbi fejleményében bonyodalmakra vezethet.

Hasonló helyzetet teremtett a törvény hiányos volta a képezdei tanárképzésben, határozatlanul hagyván, hogy minő kvalifikációval kell bírni a képezdei tanárnak.

A helyes intézkedéseket is sokban megrontotta a végrehajtás laza vagy hibás volta. Erre is vannak példák.

Itt első helyen azt említem meg, hogy noha a törvény 23. §-a szerint oly községekben, hol a hitfelekezetek nem tartanak fenn iskolát, a község köteles községi iskolát felállítani, sőt a 43. §. szerint az esetben, ha a község ereje sem elég, az állam köteles helytállani, mégis 1890-ben 243 volt az iskola nélküli községek száma. Ha a múlt évtizedbeli statisztikát megtekintjük, úgy találjuk, hogy a közoktatási tárca népoktatásügyi szükségletének aránytalanul nagy részét a polg. iskolák emésztették föl.

A törvény 103. §. szerint, a kik felső népiskolai és polgári iskolai tanítói állomásra akarják magukat képesíteni, azoknak a néptanítói vizsgán kívül a felső népiskola vagy polg. iskola tantárgyaiból s azoknak tanítási módszeréből, a kormány által arra rendelt hatóság előtt még egy szigorlatot kell kiállniok. Ebből nőtt ki a polgári tanító- és tanítónő-képezde, holott a 106. §. szerint a tanítónő képezdek általában arra valók voltak, hogy azokban »különösen a felső nép- és polgári iskolák számára tanítónők képeztessenek.« Külön polg. képezdekre tehát szükség nem volt.

Főntebb említém, hogy a törvényen kívüli intézkedés bonyodalmakra vezet. Igen, ebben a végrehajtás gyöngeségének csirája lappang. Az állami tanítóképezdek színvonalának emelése végett 1882-ben azok négy évfolyamúakká tétettek; de mert az intézkedés törvényhozáson kívül történt, nem hatott a példa eléggé verseyre indítólag; még 1891-ben is a felekezeti képezdeknek fele három osztályú. E 3 osztályú képezdek a 4 osztályúakkal egyenlően jogosító okleveleket osztogatnak. Előnyére-e az alapos tanítóképzésnek, az már más kérdés.

De nem bocsátkozom aprólékos dolgokba. Csak még azon intézményekről szólok, melyek »a nemzet alkatelemeit közös jogviszonyok által egybeforrasztani« voltak hivatva.

A tanfelügyelők hatáskörét a törvény nagyon szűkre szabja s hosszú procedura közé szorítja. Így ezeknek a felekezeti iskolák emelésére való hatása kellesténél csekélyebb.

Az állami tanítóképezdek számát a törvény 20-ban szabja meg: ma van 18. Felekezeti képezde volt 1869-ben 38, 1891-ben 46. Tehát a »közös intézmények« fejlődése vesztegel.

A tanító-egyesületek sem lettek oly intézményekké, a minők a törvény tervezé. Se mint szabad egyesületek nem fejlődhettek, se mint felülről szervezett hivatalos testületek nem tudtak megerősödni. Pedig mindkét irány alkalmas lett volna arra, hogy a »nemzet alkatelemeit a közös jogviszonyok egysége által összeforrasztani« segítsen.

Ha ez általános tanító-egyesületek kellőképp szerveztettek volna, ha ezek alapján egyetemes tanítógyűlések tartatván, azok országos bizottsága a közokt. miniszterium részéről nagyobb bizodalomra érdemített volna, reá lett volna bizható az országos közokt. tanács teendője. A közoktatási tanácsra fordított 10.080 frt bőven elég leendett az országos gyűlések tartására s a népoktatásügy fejlesztését érintő feladatok sikeresebben, az ország tanítóságának nagyobb megelégedésére, a közügy nagyobb hasznára lettek volna megoldhatók, mint a történeti fejlődés alapját nélkülöző közoktatási tanács által.

III.

Ime láttuk a népoktatási törvény multját és jelenét, megszülemlését s eddigi életfolyását. A jövő alakulása a mondottakból immár szemünk előtt áll.

Nem azt értem, a mi lesz, hanem a minnek vizsgálódásunk alapján lennie kellene.

Bizonyos, hogy egy kompromisszumok útján létrejött törvényt megbolygatni bajos; hogy tanácsos-e, azt nem mi ítéldhetjük meg; annak megítélése a nemzet azon vezetőinek képezi feladatát, kik magas állásukból szélesebb látkörrel bírnak s világosabban látják az idők jeleit.

Annyit megállapíthatunk, hogy szükségesnek mutatkozik a módosítás a következőkben:

- a) Az állami felügyelet hatékonyabbá tétele.
- b) A felső népoktatási intézetek (felső népiskola, polgári iskola, felső leányiskola) szerves rendezése.
- c) A képezdek tanfolyamának, a képezdei tanárok képezésének rendezése.
- d) A néptanítók képesítésének a képezdek kezéből országos bizottságok kezébe való tétele.
- e) Az általános tanító-egyesületeknek a kir. tanfelügyelők vezetése alatt hivatalos testületekké szervezése.

Nem tehetem, hogy egy fontos kérdésre rá ne mutassak ez alkalomból.

A nemzetiségi kérdés nyílt sebe Magyarországnak, ez a számbavehető akadály az új égbolt megalkotásában.

Száz év óta kísérletez a magyar nemzet, hogy miként tudná a közös intézmények oly formáját találni, melyen belül a nemzeti egység hiánya elvesztené bomlasztó hatását az adott geográfiai és politikai egység ellenében. Én örömmel látom lelki szemeim előtt azt a jövőt, melyben a problema megoldást nyer.

S a megoldás alapja épp a most ünnepelt népoktatási törvény leend; nem ugyan eredeti, hézagos alakjában, hanem az 1893. évi XXVI. t.-cz. által kiegészítve. Ez utóbbi törvény lehetővé teszi, hogy e hazának minden polgára nemzeti különbség nélkül azon műveltségi fokra emeltessék, melyen képesek lesznek egymást megérteni; lehetővé teszi az 1889. XVIII. t.-c. végrehajtását; lehetővé teszi, hogy minden honpolgár ismerje az állam-

alkotó nemzetnek a nyelvét, a magyar nyelvet, a nélkül, hogy nemzeti nyelvéről lemondania kellene.

A statisztikához fordulok annak kimutatására, hogy e remény nem ábránd, hanem a népek jellemében mutatkozó törvényszerűségeken alapul.

Szathmáry György, a közoktatási minisztérium tanácsosa a »Nemzeti állam és népoktatás« című jeles művében (109 lap) tanulságos összeállítást ad Magyarország négy fő népéről: a magyar, német, szláv- és románról. 621 község van hazánkban e négy nemzet-ről elnevezve és pedig 146 a magyarról, 91 az oláh (román)-ról, 170 a németről, 214 a szlávról (tót, orosz, rác, szerb, cseh, horvát). »Nagyban és egészben véve, — ugymond Szathmáry — bizonyosnak mondható, hogy az egyes népfajok nevét viselő ilyen községek azért kapták ezen, vagy azon népről nevüket, mert azokban eredetileg ezen, vagy azon népfaj lakott kizáróan, vagy túlnyomóan.« Ma a magyar népről előnevet nyert 146 községből magyar jellegű 79 (54·1%), oláh 42 (32·2%), német 9 (6·1%), szláv 11 (7·5%). A 91 román (oláh) előnevű községből ma is oláh jellegű 83 (91·2%), magyar 4 (4·4%), szláv 4 (4·4%), német egy sem. A 170 német nevezetű községből ma is német jellegű 69 (40·6%), magyar 43 (25·3%), oláh 37 (21·8%), szláv 21 (12·3%). A szláv népfajokról elnevezett 214 községből ma is szláv 97 (45·3%), magyar 57 (26·6%), oláh 44 (20·6%), német 16 (7·5%).

A fentebbi számadatokból a következő törvények folynak:

1. Legkönnyebben alkalmazkodik a német, kevésbé a szláv, még kevésbé a magyar, legkevésbé a román.

2. Aránytalanul szaporodott a román jellegű községek száma, kevésbé a magyaroké, fogyott a szlávoké, legjobban fogyott a németeké.

Ha már e törvények okát keressük, nem találhatjuk azt máshon, mint a műveltségben. Ha műveltségi mutatóul az iskolába járók számát elfogadjuk, a közoktatási miniszter jelentésében úgy találjuk, hogy a német lakosságból iskolába járt 14·53% a szlávból 10·79%, a magyarból 10·78%, románból 7·02%. Ugyanezen tünényen találkozzunk, ha e nemzetek közül a tankötelesek és tényleg iskolába járók számát hasonlítjuk egybe. Szathmáry György fent idézett műve szerint 5 erdélyrészi megye (Beszterce-Naszód, Brassó, Szeged, Nagy- és Kis-Küküllő) lakossága között írni-olvasni tud: németek közül 68·5%, magyarok közül 36·2%, románok közül 15%.

Ha a cultura középtáji fokozatain lévő népek jönnek egymással érintkezésbe, természet szerint a magasabb fokozaton lévő nép olvad be az alsóbb fokozaton álló népbe. Miként a fizikai világban a testeket a nehézségerő a föld színe felé vonzza, úgy a szellemvilágban is a restség törvénye az alsóbb rétegek felé vonzza az emberi lelket.

A statisztikai tünényekből (tényekből) folyó törvények s azok okai alapján már is fel lehetne állítani a jövő számára kínáló gyógyszer. A fentebbiekben azonban a népek szellemének önkéntelen nyilatkozatai foglaltatnak, azok úgyszólván természeti törvények hűvelyei. A vegyesen élő népek között e hullámvás mindig meg fog maradni. Azonban a nemzetalkotás nagy munkája nem szorítkozhatik az öntudatlan s önkéntelen néphullámvásra, de nem állhat a Magyarországon lakó nemzetiségek magyar nyelvűekké tételében, beolvasztásában sem. A magyar nemzeti szellem öntudatosan csak azt keresheti, miként lehet az intézmények egysége által Magyarország lakosságát érdekközösségre vonni, miként

lehet a testvér nemzetiségeket a magyar nyelv ismeretére vezetni (ez által a magyar nemzeti műveltség részcsevé tenni) a nélkül, hogy kénytelenítettnek azok saját anyanyelvüket elhagyni.

Erre nézve is a statisztikához kell fordulnunk.

Szathmáry Gy. szerint a fent említett 5 erdélyrészi megyében a magyar lakosságnak 60%-a beszél csak magyarul; a német nyelvet is bírja a magyar lakosság 9·2%-a, a román is 38·4%-a. A német ajkú lakosságból csak németül beszél 41·7%; magyarul is 12·3%, románul is 45·8%. A román lakosságból csak románul beszél 94·1%; magyarul is 3·4%, németül is 1·9%.

E tanulságos adatokból a következő törvények folynak:

1. Idegen nyelvek elsajátításában legkiválóbb a német, leggyöngébb a román.

2. A német elem azon népnek ment inkább segítségére, melynek arra nagyobb szüksége volt. (A román 45·8%, a magyart 12·3% sajátította el).

3. A román könnyebben elsajátítja a magyar nyelvet (3·4%), mint a miveltebb németet (1·9%).

4. A magyar nagyobb mértékben volt kénytelen segítségére menni a románnak (38·4%), mint a mily mértékben képes volt ő maga a némethez fölemelkedni.

5. A magyar könnyebben elsajátítja a németet, (9·2%), mint a román (1·9%).

6. A német jobban elsajátítja a magyart (12·3%), mint a román (3·4%).

7. A német jobban elsajátítja a román (45·8%), mint a magyar (38·4%).

E törvények okául nem mondhatunk egyebet, mint hogy: minél magasabb valamely nép műveltségi foka, annál könnyebben sajátít el idegen nyelveket saját anyanyelvének feladása nélkül.

II. József császár germanizáló törekvésének, valamint az 50-es évek abszolút kormánya számításának az volt a hibája (a jog- és történeti alap hiányán kívül), hogy nem nyugodott a népek pszichológiájának fentebbi törvényén.

Népoktatási törvényünk megoldatlanul hagyta e kérdést s az 1879. évi XVIII. t.-c. szintén nélkülözi a pszichológiai alapot.

Ha azt akarjuk, hogy a román képes is legyen (lélektanilag), kész is legyen (erkölcsileg) a magyar nyelv megtanulására, magasabb műveltségi fokra kell azt előbb emelnünk.

A népoktatási törvény 25 évi uralma meddön telt el e tekintetben.

De épp az idej XXVI. t.-c. engedi remélnünk, hogy a viszonyok gyökeresen változni fognak. E törvény lehetővé teszi, hogy a román népnek képzett tanítói legyenek s hogy a román nép kulturája emelkedvén, képes legyen a magyar nyelv megtanulására. Az 1879. évi XVIII.-ik t.-c.-től csak akkor lehet sikert várni, ha e pszichológiai föltétel előbb megvalósul. Ezért mondtam előbb, hogy a mai nap a jövő iránti reménykedés szempontjából is az öröm napja.

* * *

Több mint félszázaddal ezelőtt mondá Széchenyi, hogy »a magyar nem volt, hanem lesz.« Igen, a haza földjét borító égboltozat nem magyar volt a múlt század végeig, hanem latin, s a magyar égbolt?... az még mindig csak lesz. Félszázad óta mondogatjuk immár a legnagyobb magyar jelszavát, s a régi centrifugális erőket még mindig nem sikerült centripetalissá vál-

toztatni. Am, ha 900 évvel ezelőtt képes volt Szt. István céltudatos tervszerűséggel irányozni a *honalkotás* munkáját, bizonyára támad a nemzetben ma is férfiú, ki öntudatos működésre vezérlelndi a magyart a *nemzetalkotás* nagy munkájában. Sok tanintézet, tanítóegyesület tart ma Magyarországon a miénkhöz hasonló ünnepélyt; s ez ünnepélyek annak bizonyosságául szolgálnak, hogy a nemzet felismeri a helyzetet. A nemzet ma tanútságot merít a népoktatási törvény múltjából, lelkesedik annak jelenén, s reményt merít abból a jövő iránt.

Kedves ifjak! az a jövő az önöké. Magyarországnak 25,000 főből álló néptanító seregére derekas része vár a nemzetalkotás nagy munkájának. De erre a munkára ez a hadsereg csak úgy lesz képes, ha a munkára teljesen elkészül; ha annak a szellemi hadseregnek minden egyes tagja kifejti erőit, tehetségeit, hogy lakadás nélkül kibírja a nagy munka fáradozásait.

Népek Istene! Nagy Isten! Mindnyájunknak közös Atyánk! Tekints le reánk küzdő nemzetedre mennyi trónusodról! Add hogy e honnak minden polgára egyesüljön a Te közös imádásodban, valamint a közös Haza szeretetében. Ne engedd, hogy nemzetiségi és felekezeti viszályok megrázkódtassák e hon oszlopait; sőt inkább buzdíts bennünket, hogy kiki édes örömet hozza a maga osztályérdekeit szent áldozatul a haza oltárára. Adj bölcsességet koronás uralkodónknak, s a haza ügyeit intéző országnagyoknak, hogy csak azt tudják akarni, a mi közös édesanyánknak, a hazának javára szolgál. Adj nekik erőt, hogy a mit a haza üdvére előnyösnek ismernek, azt meg is valósíthassák. Nekünk is, a nemzet szerény napszámosainak, emeld fel szemeinket az új Magyarország amaz új égboltozataig; töltsd bé elménket e nagy eszmével; töltsd bé szíveinket türelemmel, kitartással, midőn ama nagy eszme szolgálatában fáradozunk; hogy édes legyen nekünk orcánk verejtéke, szent hazánkért való munkáinkban; hogy az édes haza elleni bűnnek tekintsen lelkiismeretünk minden mulasztást, melyet erőink, tehtéseink kifejtésében elkövetünk. Hadd foglalhassa el a mi népünk műveltséggel és munkának verejtékével e hazát, melyet ősei vérnek árán szereztek; hogy tölthesse be e nép hivatását a népek családjában, hogy dicsóíthessse a Te megtartó jóvoltodat újabb ezer éviglen. Amen.

VEGYES KÖZLEMÉNYEK.

— **Kitüntetés.** Velkei Pál kir. tanfelügyelő folyó évi dec. 18-án adta át Nagy-Kállón a városházánál a községi és egyházi előjáróság s tanítótársai jelenlétében, ünnepélyesen *Berta János* ref. tanító-organistának, a m. kir. földmívelési minisztérium elismerő oklevelét s mellé 100 azaz száz forint jutalmat, a fatenyésztés és fanemesítés terén 18 év óta kifejtett buzgalma jutalmául. A kitüntetett Berta János hálás szavakkal köszönte meg a kitüntetést, igérvén, hogyj övőre is elkövetend — erejétől telhetőleg — mindent a fanemesítés érdekében. Az ev. ref. egyház részéről Görömbei Péter lelkész adott kifejezést az egyházi előjáróság a felett való örömének, hogy egyik munkatársukat ily megérdemelt kitüntetés érte s miután hangsúlyozta azt, hogy a magas kormány kitüntetése és jutalma Berta Jánosban teljesen méltó egyéniségre esett, egyben a tanító urat s at öbbi tanítókat is, kik a — mellett, hogy iskoláikban kitűnő sikert mutatnak, mindnyájan fáradoznak a fanemesítés terén, azonkívül egyik dalárdát vezet s az állami reáliskolában tornát tanít, másik az

ipariskolai tanítás terén szerez érdemeket stb. — a tanfelügyelő urnak továbbra is jóakarátába és pártfogásába ajánlotta. Ezzel a kellemes ünneplés véget ért.

— **Az izraelita vallás receptióját biztosító törvényjavaslat** már a közoktatásügyi bizottság retortáján is keresztül ment s javított szövegében így hangzik: „1. §. Az izraelita vallás törvényesen bevett vallásnak nyilvánítottatik. 2. §. Az 1868. LIII. t.-c. 1—8. §-ában, valamint ugyanazon törvény 14. §. alatt foglalt rendelkezések hatálya kiterjesztetik az izraelita vallásról keresztyén vallásra, vagy viszont keresztyén vallásról izraelita vallásra való áttérésekre. 3. §. Hasonlóképp kiterjesztetnek az 1868. LIII. t.-c. 18, 19, 20, 21 és 23. §-ának rendelkezései az izraelita vallásukra. 4. §. A jelen törvény végrehajtásával a minisztérium bizatik meg.” — A törvényjavaslathoz csatolt bizottsági jelentés kimerítően sorolja fel országos törvényeinknek a zsidókra vonatkozó összes multbeli intézkedéseit s a javaslat célját, vezér elveit behatóan indokolja s ezt különösen az állampolitika, hazafiság, humanitás és lelkiismereti szabadság szempontjából hathatósan ajánlja az elfogadásra. A törvényjavaslatot s az azon végzett módosításokat tiszta szabadelvűség hatja át. Igaza van a bizottságnak, a mikor kimondatni kívánja, hogy rabbik ezentúl csak magyar állampolgárok lehessenek s plebanusoknak, egyházi szónokoknak és segédeknek stb. csak olyanok alkalmaztassanak, kik a magyar nyelvet tudják (1840. VI. t.-c. 8. §-a).

— **Kath. nagy gyűlés Budapesten.** A soproni, komáromi és szabadkai gyűléseket csakugyan követni fogja a budapesti, január 16-án. A főpapok, a kik sokáig el tudták palástolni az ilyen országos zajongás iránt táplált rokonszenvüket, most végre magok is jónak látják a kath. érzellemnek és gondolkodásnak, vagy „a kath. hitelv és színvallásnak” tüntetések által való élenkítését, a „Magyar Állam” szerint „a kath. társadalom tömörülését.” Nincs kath. öntudat, azt akarják tehát, hogy legyen; a kath. társadalom szétzüllött, azt kívánják tehát, hogy egyesüljön; a kath. hit vallásos közönytű süllyedt, arra törekeshnek hát, hogy áthassa — mint tűz — az egész nemzetet, a polgárosodást, a nemzeti kulturát s teremtsen a politikában is józanságot. Az agitátorok szerint mindezt a nemzet és a haza boldogsága kívánja így. — Hát a nemzeti cultura és a haza nagy érdekei nem követelik-e azt is, hogy a mise, a temetés stb. magyar legyen és hogy az a temérdek jól táplált kath. pap tiszteletes családi életet éljen és a művelt családok szaporítása által a nemzet megerősödéséhez törvényesen hozzájáruljon? Ilyen-fajta indítványokra avagy nincsenek-e ott Zichy Nándorok és Eszterházy Mórinczok? A legérdekesebb ebben a kath. mozgalomban az, hogy az ultramontán sajtó a protestánsok példájával s mindenre elégséges lelkesedésével tüzelgeti olvasóit a tömörülésre... Hol van az a mi irigyelt lelkesedésünk és győzelmeink sora?

— **Zemplénmegye Jókaiért s a sárospataki főiskolaért.** Folyó hó 20-án, *Fejes István* indítványára, elhatározta Zemplénmegye közgyűlése, hogy Jókai műveit 3 példányban rendeli meg s ezek közül egyet a sárospataki akad. ifjúság könyvtárának ajándékoz. Kedves meglepetés annyival inkább, mert a megye eddig még nem igen adta jelét a sárospataki főiskola iránt való érdeklődésének.

— **Nyilvános nyugta és kérelem.** A felső- és alsó-cécci ev. ref. társegyház két temploma kijavítására adakoztak: Szepsii ev. ref. egyházhivek 7 frt 60 kr, lácai ev. ref. egyház 1 frt, pelsőci ev. ref. egyház 1 frt, nagyt. Szentpéteri Sámuel lelkész 1 frt, Pelsőc városa 1 frt, Szilágyi úr Pelsőcről 50 kr, felső-mérai ev.

ref. egyház 3 frt 50 kr, Hallgató János mérai lelkész 1 frt, bereti ev. ref. egyház 50 kr, vilmányi ev. ref. egyház 60 kr, szurdoki ev. ref. egyház 4 frt 69 kr, kis-kinizsi ev. ref. egyház 2 frt. Összesen 24 frt 39 kr. A midőn úgy a magam, mint sok szegénységgel küzdő kis egyházzam nevében halás köszönetemet nyilvánítom a küldött segélyekért, egyszersmind mély tisztelettel kérem fel a tiszáninnyi egyházkerületben lévő tiszteendő lelkész urakat, egyházhivatalt viselő világi lelkes jölteveinket, a kik a cécei ev. ref. egyház kérését kezűkhöz vették, szíveskedjenek azt becses adományaikkal a ref. lelkész hivatálhoz beküldeni. — Felső-Céce, 1893. dec. 20. lfj. Kiss Lajos ev. ref. lelkész.

— **Ref. ifjúsági egyesület.** Nagy-Kállón az ev. ref. egyháztanács, azon szomorú tapasztalattól sarkalva, hogy az iskolából kikerült ifjakkal, míg csak katonának el nem viszik őket, senki sem törődik, ifjúsági egyesület alakítására nézve, a szükséges teendőkkel bizta meg az egyház lelkészét.* A megbízásnak eredménye az lett, hogy az ifjak, a felhívásnak engedve, egyesületet alakítottak. Minden vasárnap reggeli templom után vasárnapi iskolába jönnek össze, hol a lelkész, segédlelkész és a tanítók felváltva nekik szabad előadást tartanak vallásos, hazafias és gyakorlati tárgyokról s az ifjak minden szerdán és szombaton este olvasó összejöveteleket tartanak az iskolában. Az egyesület elnöke: Sörös Sándort, alelnökök: Tóth Istvánt és Forró Sándort, jegyző: Széles Tamás és Bernáth Pált, pénztárossá Torma Andrást és 24 vál. tagot választottak.

— **A polgári házassági törvényjavaslat** az országgyűlés igazságügyi bizottságában teljes elismerésre talált. A különböző pártok képviselői általánosságban mind elfogadták azt, sőt melegen üdvözlötték. *Vesztér Imréné* voltak nagyobb kifogásai ellene csupán, a ki azt a felbonthatóság kérdésében kevésé szabadelvűnek találta, mint a milyen volt a protestánsok házasság-joga. Szerinte a felek jól megfontolt, kölcsönös beleegyezése volna a felbonthatóság alapja. — Miért is akarná a törvény az összeforrtatatlanságot végképen összefforrasztani, vagy a menekülésnek bűnös útjaira kényszeríteni?!

— **A főrendek és az egyházpólitikai program.** Folyó hó 18-án kezdték a főrendek a költségvetés tárgyalását, mi közben Eszterházy Mór és Zichy N. grófok szükségesnek látták bejelenteni, hogy ők a kormány egyházpólitikájával szemben bizalmatlanok s azok is kívánnak maradni. Csatlakozott hozzájuk *Zay Miklós* gróf is. Ellenökben Gajzágó Salamon és *Fiáth Miklós* báró érveltek erősen s Fiáth lelkét tartott a főpapoknak és általuk kidugott grófoknak a kath. házassági jog történetéből; kimutatta egyebek közt, hogy a házasságot régenten is szentségnek tekintették, de olyannak, a melyet a két házassulandó fél maga oszt ki. Hívatkozott III. Sándor brévéjére, a mely szerint a »coram notario vel coram testibus« kötött házasság ép oly érvényes, mint a »coram parcho.« Szlávi elnök megszánta a főpapokat és az ultramontán grófocskákat s megakadályozta Fiáthot abban, hogy az ultramontán felfogást végképen nevétségessé tegye. Érdekes jelenet volt, a mikor Eszterházy kényszerült vallomást tenni a felől, hogy neki a célt és irányt a főpapok tűzték ki s ő *ezeknek kegyes engedelmeivel* küzd és fog küzdeni — az elbukásig. A r. kath. egyháznak a budapesti egyetemhez való jogát a kalocsai érsek hangsúlyozta, a kit

* Tudunkkal a lelkész nemes nyughatatlankodása folytán... Szerk.

megbízott Csáky, hogy a részüket szívesen kiadják, csak várjanak még egy kevés ideig. A főpapok csendesen viselkedtek, gyönyörködtek, a kreaturáikban.

— **Az „Óráló“ munkatársai** közül múlt alkalommal tévedésből nem voltak fölemlítve: *Buza János* gimn. tanár, *Mayer Endre* theol. tanár, *Maklári Pap Miklós* gimn. tanár, *Dr. Öreg János* akad. tanár; újabban csatlakoztak: *Poszvek Sándor* ev. liceumi igazgató és *Zombory Gedő* ev. ref. lelkész.

SZERKESZTŐI ÜZENETEK.

T. előfizetőinknek és kedves munkatársainknak szívből kívánunk boldog ünnepeket! Szeretjük hinni, hogy az új év — tömördek nagy feladataival — együtt talál mindnyájunkat azzal az önzetlen áldozatkésztséggel, a mely a »Sárospataki Lapok« munkatársait eddig olyan előnyösen jellemezte. Irodalmi körünknek, mint lapkiadónak, egy pillanatig sem volt se vágya, se reménye, hogy közlönye által anyagilag erősödjék. Csak szolgálni és használni akart s e végre évenként maga is szép összeggel sorakozott az előfizetők közé, hogy a megidült — részben általa is fokozott — versenyben, szerencsésebb helyzetű társai által meg ne előztessék. Az a sok melléklet, a melyet hétről-hétre adtunk, ez önzetlen szolgálat eredménye. Lapunknak lehető sűrű nyomtatása szintén e szolgálat igazolása. A mikor nem tudunk eléggé dicsekedni Irod. Körünk és munkatársaink eddigi áldozatkésztséggel, ugyanakkor kénytelenek vagyunk bevallani, hogy jövődre sem kecsegtethetünk senkit semmi jutalommal azonkívül, a mit boldogító öntudatnak szoktunk nevezni. »Ingyen vettétek, ingyen adjátok.« — A prot. egyház és iskola, no meg az Alma Mater iránt való szeretet — ez vezessen kit-kit ezentúl is mihozzánk, a mi terhes, de gyönyörűségeink igánk megkönnyebbtetésére. — *G. P.* Várjuk szívesen s számítnak rád, mintegy a leghűbbek közül. — *T. P.* Lelked rokonérzéseinek nyilvánulásait megilletődéssel fogadtuk, köszönjük. Kívánságod teljesitem. — *Dr. K. G.* A szünidőben légy szíves a magad elé vett tervet megvalósítani — a mi javunkra. — Hosszú miért lenne, mikor röviden is lehet sokat mondani? ! Hogy szeretni akarsz bennünket továbbra is, ezt itt is örömmel jegyezzük fel. — *Z. J.* Szétszította az illető s a továbbiakra nézve is rendben van eddig minden. — *J. L.* Levelet irtam. — *Cz. I.* Mielőbb kinyomatjuk. — *F. L.* Az új év első nagyobb tárcája lesz. — *U. I.* Egymásután előkerülnek, de most lehetetlen volt. — *Többeknek.* A beküldött műveket ismertetni fogjuk, türelmet kérünk. Olyan módon — mint sokan teszik — (t. i. a beküldött dicsériádák lenyomatásával!) nem akarunk sáfárkodni. Lapunknak eleitől fogva jó oldala volt, hogy megfáradt az írók ismertetéseért... — *I. F.* Közzöljük, mihelyt lehet. Köszönjük.

HIRDETÉS.

„THE GRESHAM“
életbiztosító társaság.

Londonban.

Magyarországi fiók:

Ausztriai fiók:

Budapest,

Bécs,

Perenc-József-tér 5—6. szám a társaság házában.

Gisellastrasse 1. szám a. a társaság házában.

A társaság vagyona 1891 június 30	frk.	117,550.797.—
Evi bevétel biztosítások és kamatból 1891 évi június 30-án	»	20,725.259.—
Kifizetések biztosítási és járadéki szerződések s visszavásárlások stb. után a társaság fennállása óta (1848)	»	249,311.449.—
A legutóbbi 12 havi üzleti idő alatt értékig nyújtottak be ajánlatok, miáltal a társaság fennállása óta benyújtott ajánlatok összes értéke	»	1,728,184.555.—

Prospectusokkal és díjtáblázatokkal, melyek alapján a társaság kötvényeket kiállít, továbbá ajánlatokkal, díjmentesen szolgálnak az osztrák-magyar monarchia minden nagyobb városában 10—10 az ügynök urak és a magyar és osztrák fiókok.

